D. DIONYSII CARTHVSIANI

ENARRATIONES PIAE AC ERVDITAE IN LIBROS

Iosuę, Iudicum, Ruth, Regum primum, secundum, tertium & quartum, itèm Paralipomenôn primum & secundum:

ex Authoris archetypo nunc iterùm recognitæ, & ab innumeris (id quod sedulo collatori facilè constabit) propè mendis summa cura vindicatæ.

CVM INDICE NOVO LOCVPLETISS.

COLONIÆ

Ex Officina Hæredum Ioannis Quentel, mense Februario, M. D. LII.

CVM Gratia & Priuilegio Imperiali ad Quinquennium.

Ad picturę istius Spectatorem, Epigramma Bartholomæi Laurentis (cognomento vulgari Poin) Nouimageñ, commendatorium Agrippinensis Carthusię & D. Dionysij à Rickel, Carthusiæ Ruræmundensis in Geldria, dum vixit, alumni.

Ne tibi sit mirum, Spectator imaginis huius,
  Hic depictorum quid sibi singla velint,
Neû ridere queas non intellecta: parumper
  Expecta: breuis hic rem tibi sermo dabit.
Qui geniclatur humi, doctor Dionysius ille est,
  Carthusum amplexus nomine req; statum:
Doctor, ab ecstasibus, quas pertulit ille frequẽtes,
  Haud præter meritum dictus & Ecstaticus.
Hunc prope quę cernis congesta volumina multa,
  Multa & magna eius sunt monimenta viri,
Immensis Crœsi tanto pręstantia gazis,
  Excedit quanto flaua moneta cuprum.
Nam Virgo, cuius sinui tener insidet Infans,
  Qui librum oblatum captat vtraque manu,
Notior atque magis clara est, Spectator acute,
  Quàm tibi, quæ siet hæc, dicier vt sit opus.
Sed quę virgo suis geniclantem amplectitur vlnis,
  A dextris & cui mystica turris adest,
Quæq; volumen, vti medians, obtendit IESV,
  Est Carthusiacæ magna patrona domus,
Agrippinatûm celebri notissimæ in vrbe:
  Cui domui, modó quód Riclus in ora hominũ
Prodijt, acceptum soli referatur oportet.
  Hæc nisi enim egisset, fortè lateret adhuc.
Fortè lateret adhuc! imò hæc certissima res est,
  Nunquàm emersurum réve tuósve libros
Riclefuisse, Agrippinás Carthusia ni illud
  Principio obnixè sustinuisset onus.
Hoc igitur voluit præsentis imaginis Author,
  Vt scires quorum sedulitate Virûm
Prodisset clarus doctor Dionysius, vtq;
  Ingratus ne tu Spector amice fores.

INDEX RERVM AC VERBORVM, NON QVIDEM OMNIVM, SED MAXIME INSIGNIVM, IN COMMENTARIIS D. DIONYSII CARTHVSIANI SVPER IOSVAE, IVDICVM, RVTH, REGVM AC PARALIPOMENON LIBROS

passim obuiorum, opera Bartholomęi Laurentis (cognomento vulgari Poiu) Nouimageń sedulò iam recèns congestus, & iuxta Literarum seu Casuum ordinem, quanta fieri potuit cura, digestus.

Meminerit Lector, literam A, numeris postpositam, indicare priorem columnæ bipartitæ partem: B, posteriorem: sicubi vero neutra istarum addatur, vtrobique id quod quæritur, inueniendum.

moses

ERRATVLORVM OBITèr, dum index colligeretur, animaduersorum catalogus.

Ad hunc facilè intelligendum, meminerit lector cordatus, priori numero paginā, posteriori monstratæ paginæ lineā monstrari, indè sequi aut breuissimè innui lectionem veram. Hoc animaduerso, & correctis paginarū seu columnarum duarū numeris, videlicet 207. & 460. intellectu facilis iste catalogus erit. Si cui verò curiosiùs errata istæc collecta videtur, is nôrit curiosis ea & nasutis, non cordatis, prçter admodū pauca, corrasa fuisse: multo etiā curiosiùs corradenda, si tempus aut locus tulisset.

7 34 Cōmuniter 17 52 fusus 23 47 Zaræ 28 3 futura 30 26 aduena 42 8 Ephraim 63 32 alius 66 33 nomi- 74 37 Hebræos, & Ammonitas Amalechitasq; 77 45 tus maxim⁹ & 90 57 Surge 95 14 Circa 104 47 & vt 112 14 Sāsonis ibid. 35 Quo circa qrit 134 20 sorores 143 32 Estô ibi. 37 Verūm 144 27 fœcun 147 54 Dedit 149 55 fœtus 152 13 modija 157 17 b⁹ le lo 161 54 lenitate 162 31 Sadoc 162 52 domo 167 15 Prouer. 170 37 extremæ 173 49 Philistæi 179 4 Thomas 183 11 est in 183 27 responsum 189 27 re. ¶ 196 45 Beniamin 197 25 Hebręi 197 37 Samuelē 204 57 fortè 205 15 nobis cùm 206 17 residebāt 207 12 vniuersis 209 44 Iechiris 227 47 Achimelech 230 9 fung 232 14 hostibus 234 2 sic 248 47 in qua 253 34 fugissent 254 8 Hebræo- 271 13 occisus 275 2 in 276 46 illa 305 41 humiliādo 311 9 humana 311 18 uiti sie- 315 39 ignoscétia 320 50 asser 328 33 Absalon 331 57 incōstātia 366 46 diuisiq; 369 6 Sicq; tria 370 43 circuns 375 15 lapidib⁹ 382 25 cantharum 388 18 lolliū 413 9 Addo. sed 417 30 dicere, 447 25 Heliæ precor 448 19 suis ib. 25 passioné ib. 53 videt 450 34 sicut 455 51 concup 456 1 vitam⁹ 457 2 beatissimorū 460 43 paganorū 461 24 mutuò 480 44 ipsius Phaceiæ.

D. DIO

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM IOSVAE, HEBRAICE IEHOSVAH, ENARRATIO.

In hoc agitur de transitu Iordanis, & subuersione regnorum hostilium, de introductione populi Dei in terram promissionis, & de diuisione ipsius terræ.

PROOEMIVM.

ORTIS in bello Iesus Nauæ, successor Mosis in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum, maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, vt cõsequeretur hæreditatem Israel. In his verbis author libri nunc exponendi, multipliciter commendatur. Primò, à fortitudine sua in bellis iustis, in quibus duplicẽ fortitudinem habuit ac monstrauit, videlicet corporalem & spiritalem. Fuit etenim vir corporaliter multùm robustus, quod demõstrauit in prælijs. Vndè & infrà habetur in textu, ꝙ expugnauit reges 31. In Exodo quoque recitatur, ꝙ veniẽte Amalech, vt pugnaret cõtra Israel, Moses elegit ipsum Iosue ad Amalech expugnãdum. Insupèr habuit fortitudinem, quæ est inter quatuor cardinales virtutes vna, cuius est, passionem timoris circa pericula mortis moderari ac refrenare, & ardua, imò & difficilima, viriliter aggredi, sustinere & exequi. Nec dubium quin & fortitudinem illam habuerit, quæ est vnum de septem donis spũssancti, imò vtranq; sortitus est in gradu perfecto, & excellentię termino, tanq̃ vir eminẽter heroicus. Secundò cõmendatur in verbis prætactis à principatus sui ac præsidentiæ dignitate, cùm dicitur, successor Mosis, cui in principatu super Israeliticam plebè successit, vt Numer. 27. legitur. Tertiò, à gratia prophetię, cùm subditur, in prophetis. per quod datur intelligi, ꝙ prophetali spũ fulserit, & inter prophetas sit computandus. Quartò, à proprietate ac dignitate suę appellationis, cùm dicitur, q̄ fuit magnus secũdum nomen suum. Nam dictus est IESVS ac Iosue, quod vtrunq; interpretatur salus seu salutare, quod & realiter ei conueniebat, attñ imperfectè, qm̃ populũ Israel à visibilibus eripuit inimicis, atq; ad temporalem prosperitatem perduxit, imò & de animarum salute & cultu Dei feruenter eos admonuit, secundũ quod infrà patet. Quintò, à sua fructuositate, qm̃ toti plebi sibi cõmissæ vtilissimus fuit, tam quantum ad temporalem prosperitatem, q̃ ad informationem salubrem & ædificationem atq; idoneam gubernationem. propter quod additur, maximus in salutem electorum Dei. Ex quib⁹ innotescit libri huius authoritas, quẽ edidit Iosue ipse, & inter canonicæ libros scripturæ continetur ac ponitur. ¶ Præterea, iuxta Hieronymũ, Hebræi distinguunt ac diuidunt scripturam canonicam veteris testamenti in tres partes seu ordines, putà in legem, ad quam quinq; libri Mosis pertinent: In prophetas, ad quos octo libros affirmant pertinere, videlicet librum Iosuę, lib. Iudicum, sub quo includunt & lib. Ruth, libros quoq; Regum, quos in duo volumina diuidunt, Esaiam quoq;, Hieremiam, Ezechielem, & librum duodecim prophetarum. Tertiam partem & ordinem scripturæ, hagiographa vocant. sic ergo iuxta istam diuisionem scripturæ, hîc incipit secundus ordo scripturæ illius. Porrò ad hagiographa asserunt pertinere lib. Iob, Psalterium, tria volumina Salomonis, Paralipomenôn, Esdram & Hester. ¶ Præterea vtriusq; testamenti scriptura aptè diuidit in libros legales, in historiales, in sapientiales, in prophetales. Nam quatuor Euangelia, sunt libri legales noui testamenti, quemadmodùm quinq; libri Mosis sunt libri legales veteris test. Epistolæ verò apostolorum, sunt libri sapientiales: liber Actuum apostolorum, est historialis: Apocalypsis aũt, prophetalis. Iuxta hanc diuisionem liber Iosuæ pertinet ad libros historiales, quia in libro isto narratur, qualiter promissiones patrib⁹ factæ de sanctæ terræ adeptione, & per Mosen descriptæ, sint realiter adimpletę. Porrò hagiographũ dicitur ἀπὸ τοῦ ἅγιος, quod est sacrum, & γραφὴ scriptura, quasi scriptura sancta. Circa hoc magister in historijs & aliqui alij asserunt: Hoc nomen commune est omnibus sacræ scripturæ libris, sed quia præfati nouem libri, videlicet Iob, Dauid &c. præ cæteris libris non habent eminentiam specialem, secundum quam agnominarẽtur, communi hoc nomine sunt contenti: sicut hoc nomẽ, Confessor, oĩbus sanctis est commune: tñ quidam propter specialem eminentiam vocantur apostoli, alij martyres. Huic dicto obijci potest, ꝙ liber Psalmorum grandi excellentia & anagogicis visionibus decoratur. sed & Cantica Canticorum, vt ex ipso articulo elucescit, præcipua pollent proprietate. Imò & liber Iob stylo atq; sententia fulget. imò cur Dauid vocatur eximius prophetarum, nisi qm̃ liber psalmorum inter vaticinia eminet? Hinc reor huius rei aliam verioremq; esse causam. Est equidem regula, ꝙ qñ nomẽ aliquod pluribus est commune, & alia habet specialia nomina, tunc nomen illud commune appropriatur ei quod aliud speciale nomen non habet, secundum quod dialectici dicere solent, hoc nomen ACCIDENS, commune esse oĩi

Ecci.46. Iosc. lib. 3. antiu. ca. 2. Ios. 12. Exo. 17. Esa. 11. Iosu. 24 Hieronym. * ἅγιος

accidēti, videlicet cōmuni ac proprio: tñ cùm accidēs inſeparabile & propriū, habeat propriū no-
mē, hoc nomē ACCIDĒS appropriat̄ accidēti ſeparabili & cōmuni: ſicq; propriū & accidēs, ponuntur
Origenes duo ꝑdicabilia cōdiſtincta. Ampliùs, Origenes iuxta Græcos in prima parte & ordine ſcripturarū
cōſtituit 7. libros, Pētateuchon Moſis, addēs Ioſuæ ac Iudicū libros, illumq; ordinē vocat heptaticū,
ab ἑπτὰ, quod interpretatur ſeptē, & τεῦχος volumen. Poſtremò, qualiter iuxta Hebræos liber
Ioſuæ valeat inter libros propheticos contineri, cùm tñ non videantur in eo prænunciari futura,
quemadmodùm in prophetis, infrà dicetur: attamen quædam futura prædicuntur in eo.

¶EXPOSITIO LITERALIS CAPITVLI PRIMI:

Et factum eſt poſt mortem Moſis. Articulus primus.

AVTHOR libri huius ſanctus Ioſue, de ſeipſo quaſi de alio loquens, materiam libri ſui con
Deut. 14. tinuat ad ea, in quibus beatiſſimus Moſes libros ſuos finiuit, & vltimo libro ſuo impoſuit
terminum. Hinc Ioſue librum ſuum à coniunctione hac copulatiua, &, inchoans, ait: [Et
factum eſt poſt mortem Moſis ſerui domini,] qui fuit ſeruus Dei ſeruitute filialis timoris
atque ſpontaneæ charitatis, non ſeruitute timoris ſeruilis & coactionis, [vt loqueretur dominus ad
Eccl. 46 Ioſue filium Nun.] Ioſue triplex habuit nomen. Nam dictus eſt Oſee, & Ieſus, ac Ioſue. Pater autem
Exo. 17. 33. Num. 11 ipſius vocabatur Naue, & Nun. Dicuntque aliqui, ꝙ cognominatus ſit filius Nun ſeu Nauæ, ad diffe-
Deut. 34. rentiam Ieſu filij Sirach, pronepotis filij Ieſu ſacerdotis magni. Sed verius arbitror, quòd more idi-
omatis Hebræorum ita cognominetur, quoniam apud Hebræos filij cognominantur à ſuo patre,
1. Reg. 16. quemadmodùm in libris Regum & Paralipomenōn præcipuè conſtat, in quibus communiter dici-
4. Reg. 18. tur Dauid filius Ieſſe, Ezechias filius Achaz. Interdū tñ, ſed rarò, cognominātur à matre. Vnde Ioab
2. Re. 2. 3. 8. 2. Reg. 16. & Abiſai appellant̄ filij Seruię. Porrò Ieſus filius Sirach, plusq̄ per mille annos poſt Ioſue natus eſt,
ſiquidē poſt Babylonicā fuit captiuitatē: ideo non videtur, ꝙ ad eius differentiā, Ioſue dictus ſit Ie-
ſus aut Ioſue, filius Nauæ aut Nun. [miniſtrum Moſis.] Fuit etenī Ioſue ſpecialiſſimus ac familiariſſi-
Exo. 19. mus Moſis ſeruus, prout in diuerſis locis librorum Moſis legitur. Nam & cum Moſe aſcēdit in mon
tem Sina, q̄uis non vſq; ad verticem montis, & cum Moſe reuertebatur de monte. & ſicut S. Clemēs
beatiſſimo archiapoſtolo Petro in oībus familiariſſimè & affectuoſiſſimè cum mira reuerentia, in-
ſeparabiliterq; adhæſit, ita & Ioſue Moſi. [& diceret ei: Moſes ſeruus meus mortuus eſt.] Circa hæc
quæri poteſt, qualiter Deus loquutus ſit Ioſuæ. Secundò, an loquutus ſit ei hæc verba ante finem di
erum luctus Moſis, an non. Ad primum dicendum videtur, ꝙ loquutus ſit ad Ioſue ſicut ad Moſen,
per creaturam ſubiectam, putà per angelum in humana effigie apparentē, & in vigilia plena, & for-
tè aliqñ aliter. Ad ſecundum aliqui dicunt, ꝙ dñs dixit iſta verba ad Ioſue ante finem luctus mortis
Moſis, quem filij Iſrael plāxerunt 30. diebus. Alij dicunt, ꝙ poſt finem dierum illorum. quod verius
Deut. 34. æſtimo. Nam hoc ad honorationem tanti legiſlatoris ac vatis pertinuit, ꝙ durante luctu ipſius, dñs
alia non commiſit agenda eius miniſtro ac populo, videlicet tranſitionem per Iordanem & miſſio-
nem exploratorū, ac cætera quæ in iſto ſequūtur cap. Hinc in Scholaſtica fertur hiſtoria: poſt mor-
Pet. Com. hiſt. lib. Ioſuæ cap. 1. tem Moſis, quieſcente luctu populi pro eo, loquutus eſt dñs iſta ad Ioſue. Lyra tñ dicit Hebręos ali-
ter opinari, & ſequitur eos, vt in expoſitione ſequentis cap. referetur. Inſupèr quæri poteſt, cur dñs
Ioſ. 2. dixit ad Ioſue, Moſes ſeruus meus mortuus eſt, cùm tñ hoc notum extiterit tam Ioſuæ ipſi, q̄ populo
toti? Reſpondetur, ꝙ dñs hæc loquendo, oſtendit ſe memorem ſerui ſui fidelis etiam poſt mortem
ipſius. Per eadē quoq; verba deſtruxit duos errores: Primum, dicētium Moſen non eſſe defunctum,
Deut. 34. ſed eſſe tranſlatum in paradiſum, & eſſe cum Helia & Enoch, quia nullum mortis ſuæ ſignum in ter-
Matt. 17. ra relictum eſt, & quia cum Chriſto in ſua trāſfiguratione corporaliter, quemadmodùm & Helias,
Marc. 9. apparuit. Secundus error fuit Manichæorum & aliorum quorundam, dicētium Moſen eſſe damna-
Luc. 9. Num. 20. tum propter incredulitatem ſuam ad aquas contradictionis, de qua non legitur pœnituiſſe. qui er-
ror per iſta verba excluditur. Apertiſſimè quoq; ſcriptura inſinuat eum indè pœnituiſſe, per hoc ꝙ
Deu. 2. 34. poſt illam incredulitatem dñs more ſolito ei loquutus eſt, & Moſes conſueta deuotione pro Deo
zelatus eſt, & bona vſq; in finem vitæ ſuæ exercuit. Atq; pro illa incredulitate dñs puniuit eum in vi
Num. 20. ta hac, priuando eum ingreſſu terræ promiſſionis. Deniq;, in Deuter. euidenter narratur Moſes eſſe
Deut. 34. defunctus. [Surge,] Ex hoc verbo videri poſſet, ꝙ ſedenti vel iacenti aut dormienti dñs dixerit iſta.
vigilanti nanque & ſtanti dici non ſolet, ſurge. ſed opinari quis poteſt, quòd domino incipiente
loqui ad Ioſue, ipſe vir ſanctus humiliter ſe coram Deo proſtrauerit, proſtratoq; dominus dixerit,
Surge. ſicut & infrà ait ad eum, Surge, cur iaces pronus in terra? Vel ſenſus eſt, Surge, id eſt, ad actum
Ioſ. 7. te præpara & extende. Circa hoc ſcribit Petrus Comeſtor: Quòd ait, Surge, loquutio eſt, & non eſt
ſenſus, id eſt, genus & modus quidam loquendi eſt, nec ille eſt intellectus quem facere verba viden
Pet. Com. hiſt. lib. Ioſuæ cap. 1. tur. [& tranſi Iordanem iſtum] tempore opportuno, id eſt, diſpone te ad tranſeundum per fundum
Iordanis, [tu & omnis populus tecum,] omnis videlicet Iſraeliticus populus, quem tibi commiſi vt
*dabo duci ac principi. [Omnemq; locum quem calcauerit veſtigium pedis veſtri, vobis * tradam, ſicut lo
quutus ſum Moſi:] id eſt, vniuerſam terram, quam perambulaueritis pergendo ad pugnam contra
ad-

aduerſarios veſtros,me auxiliante obtinebitis. Deinde termini terræ ꝓmiſſionis exprimūtur. (A deſerto & Libano,vſque ad fluuium magnum Euphraten,omnis terra Hethæorū vſque ad mare magnum contra ſolis occaſum,erit terminus veſter.)i.terra & locus veſtræ habitationis.Præterea intellectus huius particulæ patet ex eo,quod Exo.23.dominus loquitur:Ponam aūt terminos tuos à mari rubro vſque ad mare Paleſtinorum,& à deſerto vſque ad fluuium.Hinc quoque Deuter.11.ait:Omnis locus quē calcauerit pes veſter, veſter erit. A deſerto & Libano,& à flumine magno Euphrate vſque ad mare occidentale,erunt termini veſtri. Itaque hoc loco,per deſertum,intelligitur deſertum Aegypti,quod terræ promiſſionis cōtiguatur à plaga auſtrali.Per Libanum verò mons Libani,qui eſt à parte aquilonari reſpectu terræ promiſſionis. Euphrates autem eſt terminus terræ promiſſionis ab oriente.At verò per mare magnum, quod eſt contra Solis occaſum,intelligitur mare mediterraneū:quod etiam dicitur mare occidentale, reſpectu maris mortui,quod eſt in parte orientali:& vocatur nunc magnum mare, non ꝙ ſit mare Oceanum, quod ſimpliciter dicitur magnum mare,& vniuerſam ambit ac circuit terram:ſed magnum,reſpectu maris rubri aut maris mortui,nuncupaſ.Inſupèr Hethæi erant vna gens de gentibus,quarum terras Deus filijs Iſrael repromiſit,vt Exo.3.patet. Vndè hoc loco per terram Hethæorum, terræ oīm illarum gentiū deſignantur,ſecundū quod totum ſolet per partem ſignari.Sed quæri poteſt,quō verificata ſit iſta promiſſio,cùm certum ſit ꝙ filij Iſrael tempore Ioſuæ nunq̄ obtinuerint totam terram præfatam.Reſpondetur,ꝙ ꝓmiſſio iſta facta eſt populo Iſraelitico in cōmuni,ſeu confuſè ſub nomine Ioſuæ & eorum qui tempore eius fuerunt, & ita paulatìm in populo illo fuit impleta,potiſſimùm tempore Dauid ac Salomonis. De his ſuper Exodum pleniùs ſcripſi.(Nullus vobis reſiſtere poterit cunctis diebus vitæ tuæ.)Contra hoc videtur,ꝙ reges Chana 3.Reg.5.3.
næorū contra Ioſue & filios Iſrael ſimul congreſſi,& pugnauerunt contra eos viri Hiericho,imò 3.Reg.4.9.
& habitatores Hai,filios Iſrael fugauerunt & quoſdam eorum interfecerunt,quæ oīa infrà in textu habentur.Et rñdendum,ꝙ reſiſtere,ſumitur hic pro ꝓualere.Iſta quoq; promiſſio,ſub cōditione fuit intelligenda,ſicut & ſimiles ꝓmiſſiones,videlicet niſi filij Iſrael oppoſitum mererentur peccando.Vel dici poteſt,ꝙ victoria illa virorum Hai, fuit breuis ac modica:idcirco nō reputatur,quia quod modicum eſt,habetur pro nihilo.Nam & paulopòſt fuerūt oinò victi à filijs Iſrael.(Sicut fui cum Moſe,ita ero & tecum.)quemadmodū Deus fuit cum Moſe per dona gratiæ gratum facientis,& item per dona gratiæ gratis datæ,ita & cum Ioſue.Fuit q̄ppe cum Ioſue,eum ſupernaturaliter ac gratioſiſſimè dirigendo,protegēdo,ac triūphando,grām quoq; propheticæ, virtutē miraculorū & reuelationes diuinas cōferendo eidem.Veruntn̄ in his omibus excellētiùs fuit cum Moſe,niſi ꝙ in miraculorum operatione,Ioſue videtur Moſen quodāmodo exceſſiſſe, per hoc ꝙ ſolem & lunam fecit tam imperialiter ſtare.(Non dimittā nec derelinquā te.)i.intùs & extrà te ꝓtegam.(Cōfortare)ex mea ꝓmiſſione & cōſolatione,(& eſto robuſtus)mēte & corpore.Hæc oīa accipi poſſunt per modū exhortatiōis ac iuſſionis.ꝑcepit equidē Deus ipſi Ioſuæ, vt in virtutibus creſceret,& ſeipſum cōfortaret in dño,ſperando in eius auxilio. Aliorum eñi duci ac iudici neceſſaria eſt gratia ſpecialis & magna,aſſiduusq; profectus virtutum.Deniq; neceſſaria fuit huic Ioſuæ iſta tā dulcis & firma cōſolatio & corroboratio Dei ꝓpter imminētiū difficultatem negociorum, ꝙ naturales vires ipſi' Ioſuę ac populi eius totaliter excedebāt,videlicet gentes illas Chananæorum copioſiſſimas atq; fortiſſimas debellare,eorumq; territoria poſſidere.(Tu eñi ſorte diuides populo huic terram,pro qua iuraui patribus tuis vt traderem eam illis:) i.quam cum iuramento promiſi dare poſteritati patriarcharum.Qualiter aūt Ioſue terram illam diuiſit filijs Iſrael,infrà in diuerſis capitulis enarratur.(Confortare ergo & eſto robuſtus valdè:) i.in omi virtute ſtabilis ac perfectus,ꝑſertim in fortitudine,quę eſt virtus cardinalis,atq; ad principes ac bellatores ꝑcipuè pertinet,ne propter imminētia mortis pericula pauidi,triſtes,puſilla nimésve exiſtimant.(vt cuſtodias)memoriter retinendo, (& facias)opere exequendo,(oēm legem,)i.vniuerſa legis mādata,(quam ꝑcepit tibi Moſes ſeruus meus.)Moſes nanq; legem oibus gñaliter dedit ac iuſſit,ſed tanto ſpecialiùs ꝑcepit eam à Ioſue obſeruari,quanto cæteris virtuoſior,exemplariorq; cōſiſtere tenebatur.Quædam etiam legis præcepta ſolum principem cōcernebant,prout Deuter.17.patet.(Non declines ab ea ad dexteram vel ad ſiniſtram:)i.ad nullum vitioſum extremum,ſed mane in medio,cùm virtus ſit quædam medietas inter duo vitia extrema.(vt intelligas cuncta quæ agis.)i.oēm tuam actionem interiorē & exteriorem,ſapiēter conſideres,diſcutias,atq; ad debitum referas finem, iuxta diuinæ legis tenorem. Quod totum qualiter ſit agendum,docet lex Dei.(Non recedat volumen legis huius ab ore tuo:)i.doctrinā Deuteronomij legis datæ per Moſen,omni tempore opportuno habe in ore,ita vt ſemper paratus ſis eam proponere populo,& tibi commiſſos diuina ꝑcepta inſtruere, q̄tùm requirit tuum officiū. (ſed meditaberis in eo diebus ac noctibus)i.congruis horis diei,noctisq́;,(vt cuſtodias & facias omnia quæ ſcripta ſunt in eo.)Vndè etiam Deuter.6. habetur: Erunt verba dñi in corde tuo,&

Margin notes: Exo.23. Ioſ.16.2.7. Ioſ.8. Ioſ.10. 2.Par.20. Ioſ.9.10. Ioſ.11.12. Ioſ.13.14.15.16.17.&c. Exo.20.31. Deut.15.

meditaberis ea ſedens in domo tua,& ambulãs in itinere,& dormiẽs atq; conſurgens,[Tunc dirĩ
ges viam tuam,]i.operationem & vitam tuam efficaciter rectificabis, atq; ad debitum referes fi-
nem iuxta legis præcepta,[& intelliges eam.]i.cognoſces an conuerſatio tua ſit iuſta ac placita
Pro.4. Deo.Impij aũt non attendunt ſuorum actuum peruerſitatem,nec propria penſant pericula. Si-
quidem via impiorum tenebroſa,neſciunt vbi corruunt.de quibus fertur Pſal. 34. Fiat via illo-
rum tenebræ & lubricum.[Eccè præcipio tibi,Confortare & eſto robuſtus.]Quanuìs eñi cõfor
tari in dño,& eſſe robuſtum in gratia ac virtute,ſint dona Dei,nec virium humanarum effectus,
iuxta illud Hiere.10.Non eſt hominis via eius,nec viri eſt vt ambulet,& dirigat greſſus ſuos:nihi
lominùs præcipit Deus homini,confortari in dño & eſſe in gratia fortem: quia ſi fecerit homo
quod in ſe eſt,Deus gratiam conferet & robur virtutum pſtabit.[Noli metue re]carnali timore,
[& noli timere]mundana formidine,ſed oẽm inordinatum abijce metum ex intuitu & cõfiden-
tia aſſiſtentiæ oĩpotentis:[qm̃ tecum eſt dñs Deus tuus,]per gratioſam directionem,& protecti-
onem ac opem,[in oĩbus ad q̃cunq; perrexeris]corporali aut ſpiritali pgreſſu,i.ad q̃cunq; agen
da te extenderis.O q̃ magna & pia promiſſio.ex qua videtur,ꝙ Ioſue fuerit ex hac hora cõfirma-
tus in gratia,& aſſecuratus de præſeruatione à culpa mortali.niſi fortè,quod ait,ad q̃cunq; perre
xeris,ſpecialiter intelligatur de profectione ad pugnas contra Chananæos.Præterea intuẽdum,
ꝙ Ioſue,tanq̃ vir ſapiens,ponderauit difficultatem & onus grauiſſimũ iniuncti ſibi officij,peri-
Num.20. cula quoq; præſidẽtiæ ſuæ,præſertim qm̃ prædeceſſor ac dñs ſuus Moſes, qui fuit perfectior eo,
totiès fuit grauatus ex regimine plebis illius,& tandem grauiter lapſus,atq; ab ingreſſu terræ pro
miſſæ prohibitus. Ideo pius dñs mentem Ioſuæ intuens, tam multipliciter ac dignanter cõſola-
tus eſt eum,& eadem ſæpè repetijt,vnamq; ſententiã per diuerſa verba ſignificauit, ad maiorem
rei certitudinem & affirmationẽ.Hinc Ioſue animatus,ſtatim proceſſit ad diuini exequutionem
Num.7. mandati.[Præcepit itaq; Ioſue principibus populi,dicens:Tranſite per medium caſtrorũ,& im
perate populo ac dicite.]In qualibet nanq; tribu fuit & præfuit vnus ſpecialis princeps,ex tribu
illa progenitus.ſicq; Ioſue iuſſit,vt vnuſquiſq; eorum tranſiret per tribũ ſuam,imperans ei:[pꝑa
rate vobis cibaria,qm̃ poſt diem tertium tranſibitis Iordanem.]Ex hoc apparet,ꝙ iuſſerunt pꝑa
rari cibaria vſq; in diem tertium.Idcircò dicũt expoſitores,iſtud non poſſe intelligi de manna,
quod nec in diem immediatè ſequentẽ poterat incorruptũ ſeruari, niſi pro ſabbato, vt Exo.16.
patuit.Ideo iſtud exponunt de alijs alimẽtis,quę filij Iſrael inuenerunt aut emerunt in terris per
Deut.2. quas tranſibant. Vndè in Deuter.dñs ait ad eos: Tranſibitis per terminos fratrum veſtrorum fi-
liorum Eſau:cibos emetis ab eis,& aquam emptam haurietis & bibetis.ꝙ aũt manna nondũ de-
Ioſ.5. fecit,patet infrà. ¶Pręterea q̃ritur,qualiter verum ſit quod Ioſue dixit,Poſt diẽ tertium tranſibi-
Ioſ.2. tis Iordanem.Non eñi tranſierunt Iordanem poſt verba hæc ante ſeptimum diem:quia poſt hęc
verba miſit Ioſue exploratores in Hiericho,qui indè egreſſi, latuerunt per tres dies in mõtibus:
poſt quorum reditum,Ioſue & filij Iſrael perrexerunt vſq; ad Iordanem,atq; ibidèm triduo per-
Ioſ.3. manſerunt,anteq̃ tranſirent Iordanem,quæ oĩa infrà habentur. Ad iſtud Auguſtinus reſpondet,
Augu.q̃ſt.2. lib.Ioſuę ꝙ Ioſue dixit hæc verba ſenſu humano,ſperans vt homo ſic fieri poſſe,ſi exploratores citò redi
rent.Nam & illi quibus loquitur Deus,interdum humana diſpoſitione aliquid agere volunt,in
qua Deum ſibi eſſe rectorem confidunt:ſed eorum conſilia ſæpè ab ipſo mutantur,cuius proui-
Pet.Co.hiſ. li.Ioſu.ca.2. dentia gubernantur.Hinc magiſter in hiſtorijs proteſtatur:Iſtud,videlicet ꝙ poſt tertium diem
tranſirent Iordanẽ,dixit Ioſue de humano conſilio,permiſitq; dñs(vt aſtruit Auguſtinus)ipſum
Ioſue errare,ne deinceps ſimile aliqnid ſine diuino cõſilio aggrederetur, præſertim qm̃ dixit ad
Num.27. Moſen de Ioſue:Pro eo,ſi quid agendum eſt,Eleazar conſulet dñm.Quòd aũt Ioſue in iſto erra-
uerit,patet:qm̃ ignorauit an nubes tertio die eleuaretur de tabernaculo, ſine cuius eleuatiõe ca
ſtra mouenda non erant.Hæc in hiſtorijs.Porrò alijs videť iſtud non benè ſonare.Si eñi(vt alibì
loquitur Auguſtinus)authores ſcripturæ canonicæ errauerũt in vno,perit tota authoritas ſacræ
ſcripturæ.Immediatè quoq; ante hæc verba dñs dixit ad Ioſue: Tecum eſt dñs Deus tuus in oĩb⁹
&c.& rurſus,Sicut fui cum Moſe,ita ero & tecum.& multa ſimilia.Hinc quidam doctores catho
lici aſſerunt,verba iſta hoc loco eſſe conſcripta per anticipationem,ita ꝙ verba hæc protulit Io
ſue poſt reditum exploratorum,quod etiam dicunt Hebręi.In ſcripturis nanq; pòſt facta aut di
cta,aliqñ antè narrantur.Inſupèr dici poteſt,ꝙ Ioſue non dixit hęc verba,Poſt diem tertiũ trãſi-
bitis Iordanem, cum præciſione:nec numerus minor excludit maiorem,dum ponitur abſolu-
tè:ſicq; ponitur hic numerus determinatus pro indeterminato,quemadmodùm Iob 33.habetur:
Hæc oĩa operatur Deus tribus vicibus per ſingulos,vt reuocet animas eorum à corruptione. ſic
Luc.13. & Chriſtus in Euangelio dixit:Tertio die cõſummor, cùm dictum fuiſſet ad eum,Vade hinc,qa
Herodes vult te occidere.Imò interdum craſtinum,pro futuro in breui,accipitur,iuxta quod Ia
Gen.30. cob loquutus eſt:Cras reſpondebit mihi iuſtitia mea.ſic igitur ſenſus erit,Poſt diem tertium,id
eſt,in breui tranſibitis Iordanem. ¶Conſequenter in textu deſcribitur,qualiter Ioſue præcepit
du-

duabus tribnbus ac dimidiæ,s.tribui Ruben & tribui Gad ac mediæ tribui Manassæ,vt implerēt
quod Moses eis præcepit,prout Numer.32.habetur.Nec est difficultas in textu, nisi q̄ in fine ca-
pit.filij Israel dicunt:[Tu tm̄ consortare,& viriliter age.]in quibus verbis superiorem suum hu-
militer admonent,&quod aiunt,tm̄,non sumitur exclusiuè,sed sensus est,hoc præcipuè exhorta
mur & cupimus,vt consorteris in domino,atque viriliter agas.

¶De spiritali huius primi cap.intellectu. Art. 2.

QVemadmodùm Origenes testatur,liber hic oon tam gesta Iosuę filij Nauę nobis indicat, Origenes
q̄ sacramenta dn̄i IESV nobis depingit.Itaq; Iosue noīe & re Christum præfigurauit: imò
quia in multis eminenter ac euidenter per facta Iosuæ, mysteria Christi signantur, iste liber in-
ter propheticos codices computatur. Prophetæ nanq; & alij quidam viri præcipui veteris test.
non solùm verbis,sed etiam factis de Christo sunt vaticinati.Idcircò Christ⁹ loquitur per Osee Ose.12.
prophetam:Ego visiones multiplicaui,&in manibus prophetarum assimilatus sum.In manibus
inquit,prophetarum,i.per opera eorum sum similitudinariè præsignatus. ¶Denique, in veteri
test.tres viri egregij hoc nomine IESVS,in typo summi Iesu Christi,sunt nuncupati.Primus illo- Exo.17.33.
rum fuit Iosue iste dux Israelitici populi,qui suo principatu regiam Christi Iesu dignitatē signa- Num.11.
uit.Secundus fuit Iesus Iosedech sacerdos magnus,i.pontifex Iudæorū, qui Christum Iesum,in- Iosu.1.2.
quantùm est summus pontifex,pręfigurauit.Tertius fuit Iesus filius Sirach,author Eccī libri,qui Agg.1.2.
per suam sapientiam typus extitit Iesu Christi,in quo omnes thesauri sapientiæ & scientiæ sunt Zach.3.
absconditi.Insupèr Iosue in multis est Christi figura.Primò,qm̄ Amalechitas,q filios Israel impu 1.Esd.1.2.3.
gnârunt,debellauit:sic & Christus inuisibiles hostes,qui populum Dei incessanter impugnant, Eccl.51.
deuicit.Secundò,qm̄ filios Israel in terram perduxit promissionis:sic dn̄s Iesus electos suos in re Col.2.
gnum perduxit felicitatis cælestis.Tertiò,qm̄ filijs Israel diuisit terram promissam: sic Iesus oīm Exo.17.
iudex ac dn̄s,vnicuiq; electorum dat locum & præmium in regno cælorum,iuxta mēsuram me- Luc.11.
ritorum suorum.In alijs quoq; multis fuit Christi figura, sicut patebit infrà.[Et factum est post Iosu.1.3.12.
mortem Mosis,vt loqueretur dn̄s ad Iosue ministrum Mosis,dicens:Moses seruus meus mortuus Heb.4.
est.]Per Moseo lex vetus,per Mosen data,datur intelligi, iuxta illud in Euāgelio: Si Mosen & p̄- Matt.25.
phetas non audiunt,neq; si quis ex mortuis surrexerit,credent.Per hoc ergo q̄ post mortem Mo Iosu.18.19.
sis loquutus est dn̄s Iosuæ,figuratur, q̄ adueniente plenitudine temporis, in quo Deus decreuit 20.21.&c.
imponere finem legalibus, incarnatus est Christus, atq; secundum suam humanitatem spūsan- Exo.20.34.
cto repletus est,per cuius alloquutionem ioternam cognouit legalia iam esse sepeliēda ac cessa- Luc.16.
tura.Præterea sicut Mose mortuo,Iosue in principatu successit: sic veteris legis obseruantia desi Gal.4.
nente,Christus filius Dei,principatum accepit ecclesiæ,& factus est legiser rex Iudæorū,ac pon Esa.11.
tifex veri spiritalisq; Israelis,videlicet populi Christiani per Hebræos significati. Circa hæc lo- Luc.2.
quitur Origenes:Considera subuersam Hierusalem esse,templum & altare destructa, sacrificia, Esa.33.
sacerdotium,pōtificium & mysteria literarum cessasse,& dicito: Moses seruus Dei mortuus est. Heb.7.
Considera quoq; gentes esse conuersas ad fidem,id est,ecclesias construi,altaria non cruore pe Origenes
cudum aspergi,sed precioso Christi sanguine decorari,&dic,quia Iesus post mortem Mosis ob- Iose.lib.7.
tinuit principatum,non Iesus filius Nauæ,sed Iesus filius Dei.Rursus per Mosen,intelligitur lex bel.iu.cap.
diuina:per Iosue ministrum Mosis,bonus prælatus legi subiectus.Dum ergo populus Christia- 15.16.17.
nus diuinam traosgreditur legem,conqueritur Deus & loquitur cuicunq; fideli prælato,Moses Act.3.5.6.
seruus meus defunctus est:qnia lex data à me,in Christianorum cordibus iam deficit. Om̄es em̄ Phil.2.
quæ sua,non quæ mea sunt,quærunt,ita q̄ illud Esaiæ videatur impletum:Quia transgressi sunt Esa.24.
leges,mutauerunt ius,dissipauerunt fœdus sempiternum. [Surge & transi Iordanem istum,tu &
om̄is populus tecum.]Per Iordanem designatur baptismus.Christus aūt Ioannis baptismū susci Ioan.1.
pere,Deo patre instigante, dignatus est, & oēs qui crediderunt in Christum, per Christi bapti- Matt.3.
smum transierunt,purgati sunt & saluati,sicq; ad cælestis promissionis perducti sunt regionem. Luc.3.
Rursus,Iordanis interpretatur descensus,per quem notatur humilitas,per quam ipsemet dn̄s Ie Gal.3.
sus & vniuersi Christifideles ambulauerunt.Exinaniuit etem̄ seipsum,& dixit: Qui se humiliat, Phil.2.
exaltabitur.Itemq;:Discite à me,quia mitis sum & humilis corde.Et:Nisi conuersi fueritis & effi Luc.14.18.
ciamini sicut paruuli,non intrabitis in regnum cælorum.Hinc per Esaiam ait superbo:Descen Matt.11.
de,sede in puluere.Quid est sedere in puluere,nisi in propriæ vilitatis & culpæ cōsideratiōe q- Matt.18.
escere?Prælatns ergo plebem sibi commissam debet in humilitate præcedere, sicq; cum illis in Esa.47.
terram beatorum intrare. [Omnem locū quem calcauerit vestigium pedis vestri, vobis dabo.]
Totus quippe orbis terrarum,Christo & eius ecclesiæ est concessus ac subditus,dn̄aturq; Chri- Psal.2.
stus à mari vsq; ad mare,& à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Vndè & dixit:Data est mi- Psal.71.
hi oīs potestas in cælo & in terra.[Nullus poterit vnbis resistere.]Certum est,nullum posse resi- Matt.28.
stere Christo,nisi quantùm ipse permiserit.Pater nanq; oīa dedit in manu eius,& ipse Christus
rursus de seipso ait ad patrem:Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Stis quoq; discipulis di Ioan.13.
Ioan.17.

Luc.21. xit:Dabo vobis os & sapientiam,cui non poterunt resistere & cõtradicere oẽs aduersarij vestri.
Deniq; constat ꝙ populo Christiano,si obediret perfectè,nulla posset gens pręualere.[Sicut fui
Ex.10.19.34 cum Mose,ita ero & tecum.]Quemadmodũ em̃ Deus oĩpotens legem Mosis per diuersa miracu
Ioan.8. la & præclara spũsancti charismata confirmauit,ita,imò & incomparabiliter magis & excellen
Matt.26. tiùs,euangelicam legem constabiliuit:fuitq; Deus cum Christo homine ineffabiliter gratiosiùs,
gloriosiusq;,q̃ cum Mose,nec dimisit eum nec dereliquit per gratiæ aut gloriæ subtractiõem aut
diminutionem,q̃uis in passione reliquerit eum q̃tùm ad apparentiam q̃dam exteriorem & sub-
tractionem solitæ redundantiæ consolationis à superiori parte animæ suæ in partem ipsius in-
Psal.21. feriorem ac sensitiuam.Propter quod pendens in cruce, clamauit: Deus meus, Deus meus,vt qd
Matt.27. dereliquisti me?[Confortare & esto robustus.] Christus in omni virtute immobiliter perfectus
Marc.15. fuit ac stabilis ab exordio incarnationis.Atñ passione instante,spõtè quasdam passiones vel po
Matt.26. tiùs propassiones assumpsit, & per modum infirmantis se habuit. Propter quod apparuit ei an-
Luc.22. gelus de cælo,ipsum confortans,i.instar confortantis se habens,& consolatoria proferens ver-
ba,videlicet qualiter suæ merito passionis redempturus esset genus humanum,& veris fidelibus
regionem mansionum cælestium diuisurus.¶Præterea per Iosue designatur quicunq; prælatus,
pastor & præsul,cui dñs specialiter iubet,persuadet ac loquitur,vt confortetur in oĩ virtute &
gratia spũsancti,imò tanto virtuosior esse conetur,quo pluribus præsidet,& altioris est autho-
Gal.6. ritatis aut professionis,& quo plura atq; maiora desupèr dona sortitus est,& pro pluribus reddi-
Rom.12. turus est rationem,vt aliorum imbecillitatem & imperfectionem valeat supportare,& in bono
vincere malum.Itaq; oẽm euangelicam legem debet seruare,ne à subditis possit in aliquo repre
Eze.2.34. hendi,& ne quempiam scandalizet,ne dispergat & perdat,quos tenetur colligere & curare.Qui
Iac.2. em̃ in vno offendit,fit oĩm reus.Non ergo declinet à lege Christi,nec à via iustitię,ab obseruan-
tia iuris ad dexteram se extollẽdo per prospera,aut inaniter blandiẽdo,vel mala sub boni specie
Deut.16. admittendo,seu etiam per indiscretionem vltra vires quid aggrediendo,nec ad sinistram defici
Iob.32. endo in aduersis,aut aperta vitia incidendo,aut vnum præ alio aggrauando iniustè:sed regia via
Pro.18.24. incedat,& absq; acceptatione iudicet personarum.[Non recedat volumẽ legis ab ore tuo.]Præ-
Iac.2. latus,pastor & prædicator,euangelium Dei suo debet inscribere cordi, & oẽm suam loquutio-
nem secundum illud dirigere,iugiterq; habere in promptu verbum saluberrimæ informatiõis,
correptionis,exhortatiõis & sanctæ cõsolationis,& ita intelligere cuncta quæ agit,ac propriam
Psal.1. conuersationem discutere,taliterq; implere,quod ait scriptura:In lege dñi voluntas eius,& in le
ge eius meditabitur die ac nocte.Præterea,q̃uis ista sint ardua, dñs tñ consolatur bonæ volunta
tis ꝓlatum,dicendo:[Noli metuere,qm̃ tecum est dñs Deus tuus in oĩbus.] Specialiter nanq; pa-
ratum se exhibet ꝓsidentibus,ad ipsum toto corde cõfugientibus,subuenire.Itaq; væ intimora-
tis,ambitiosis,negligentibus,carnalibusq; ꝓlatis, iudicibus ac ꝓsidentibus inefficacibus Dei vi-
Esa.56. carijs,q sunt canes muti,qbus durissimum instat iudicium.[Præcepitq; Iosue principibus popu-
Sap.6. li,dicens:Transite per medium castrorum,& imperate populo ac dicite: Præparate vobis ciba-
ria,qm̃ post diem tertium transibitis Iordanem ad possidendum terram.] Per Iosue intelligitur
Matt.19. Christus,q principibus tribuum,i.apostolis iudicaturis duodecim trib⁹ Israel, iussit ire per vni-
Luc.22. uersam Iudæam,deinde per vniuersas gentium nationes,ad ꝓdicandum oĩbus illis, vt sibi de spi
Matt.28. ritalibus alimonijs ꝓuiderent,hoc est,de virtutibus, donis & fructib⁹ spũsancti,de pane vitæ &
Marc.16. intellectus,& aqua sapiẽtiæ salutaris,de sacramentorũ refectionibus, de actibus virtuosis ac pa-
Act.13. Eccl.15. ne lachrymarũ:qa post tertium diem,hoc est,post contritionem,confessionẽ & veniæ implora-
Psal.79. tionem seu quosdã pœnitentiæ actus,essent transituri Iordanem,i.suscepturi baptismum,q non
consueuit adultis & his qui de gentilitate & Iudaismo conuertebantur ad Christum,cõferri,nisi
post confessionem & abstinentias,orationes & pœnitentiales exercitationes.Insuper tribum Ru
Gen.29. ben primogeniti ex Lia, & tribum Gad primogeniti ex Zelpha, ac tribum mediã Manassæ pri-
Gen.30. mogeniti ex cõiuge Ioseph,exprimitur populus Hebræorum,qui primò legem accepit per Mo
Gen.41. sen.Per alias tribus signantur,qui posteà euangelij gratiam sunt sortiti,cùm transissent Iordanẽ,
id est,baptizati fuissent.verùm tam illi qui vltrà Iordanem,q̃ cæteri,fuerunt in numero impari,
non integro ac totali:qm̃ superbeatissimæ Trinitatis notitiam, non nisi imperfectam habuerũt,
in vita hac,tam qui sub lege,q̃ qui sub Euangelio extiterunt.[Omnia quæ præcepisti nobis, fa-
ciemus.]Sic subditi boni superioribus suis in cunctis obedire debẽt charitatiuè,promptè ac re-
uerenter,imò & pro superioribus suis debẽt cordialiter ac instanter orare.

¶Elucidatio cap.2.Misit ergo Iosue filius Nun de Sethim. Art. 3.

COnsequenter describitur exequutio iussionis diuinæ circa ingressum ad terram Chananæ
orum trans Iordanem.[Misit ergo Iosue filius Nun de Sethim,]id est,de loco sic nuncupa-
to,existente in campestribus & extremitatibus Moab, vbi & Moses in monte defunctus est, vt
Deuteronomij trigesimoquarto legitur. [duos viros exploratores,] de quibus (vt fertur) fabu-
lan-

lantur quidam Hebræi, q fuerunt Caleb & Phinees. [in abſcondito] i. ſub tali apparatu & ſpe-
cie, vt nõ cognoſcerent eſſe exploratores, neq; de populo Iſrael. Dicunt aliqui, q miſit eos ſub
ſimulatione ſtultitiæ, ſicut & Dauid coram Achis rege Geth, ſimulauit ſe quaſi furioſum & ſto-
lidum, ne caperet, vt 1. Reg. 21. habet. Porrò Hebræi (vt fertur) aſſerunt, quòd fingebãt ſe ſurdos
& mutos, ne ex ſua loquela cognoſcerẽtur: quod nõ videt apparẽtiã magnã habere, ſciebant enĩ
& aliam linguam, ſaltẽ Aegyptiam, præſertim ſi erãt Caleb & Phinees, quod ad minus de Caleb
conſtat. Hinc veriùs puto, quòd habitum Chananæorum aſſumpſerunt, vt tanto minùs putarẽ-
tur Hebræi, q̃to habitatoribus terrę videbantur ſimiliores: vel introierũt vt mercatores, aut tale
quid prætendẽtes. Ioſephus verò dicit, q ciues non curabant de conſideratione qua explorato- Ioſe. libr. 4.
res iſti ſingula quæq; intuebant, quia putabant eos tanquam peregrinos, inuiſa libẽter aſpicere. ant. iu. ca. 7.
¶ Circa hæc, duo quęruntur: Primò, cur Ioſue vir ſanctus miſit exploratores, cùm explorare vi-
deatur actus iniquus & fallax. Propter quod Ioſeph quaſi repræhẽſoriè dixit fratribus ſuis: Ex- Gene. 42.
ploratores eſtis. Secundò, cur fecit terram & vrbẽ Hiericho explorari, quaſi ad ſciendum, qua-
liter poſſet eas acquirere, cùm ex promiſſione diuina certus eſſe debuerit, quòd eas Deo auxi- Ioſuę 3. 14.
liante faciliter obtineret, non obſtante quacunq, terrę & vrbis ac habitatorum fortitudine. Re-
ſpondẽdum ad primum, quòd ſicut in iuſtis prælijs licet vti inſidijs, vt infrà dicetur, ita & ex-
ploratione. Eſt itaq; exploratio duplex: Vna, quæ venit ex zelo iuſtitiæ, & ordinatur ad iuſtum Nume. 13. 22.
triumphum, & hac vſi ſunt Moſes & Ioſue. Alia, quę ex odio, cupiditate, ambitiõe, & ſimili pro-
cedit radice, atq; ad iniuſtam aliorum oppreſſionẽ ordinatur, de qua locutus eſt Ioſeph. Ad ali-
ud reſpondendum, quòd quamuis Ioſue certus fuit de veritate promiſſionis diuinę, non tamen Gene. 42.
omiſit facere quod in ſe erat. Circa hæc quidam facit prolixum tractatum, an miſſi ſunt iſti ex-
ploratores ante finẽ luctus Moſis, & approbat opinionẽ Rabbi Salomonis, dicẽtis, quòd miſſi
fuerunt antequàm finiebantur triginta dies luctus deflentium Moſen: ſed huius oppoſitum ma-
gis approbatum eſt primo articulo. Probatio quoq; Rabbi Salomonis procedit ex incerto, qm̃ R. Salomon
dies obitus Moſis ignoratur, & quamuis à principio fuiſſet deſcriptus in annalibus Iudæorum, il Ioſuę 2.
la tamẽ deſcriptio (vt probabile eſt) poſteà fuit deleta, præſertim tempore Babylonicæ capti-
uitatis, vel in alijs cladibus Hebræorum, in quibus libri eorum ab infidelibus fuerunt combu-
ſti. Denique, vt Rabbi Paulus fatetur, & facile eſt penſare, Rabbi Salomon fuit nouitatũ confi- R. Paulus.
ctor, & de vana curioſitate notatur. ſed quia de iſta re parua vis eſt, tranſeo. [Et dixit eis: Ite, & R. Salomon
conſiderate terram vrbemq; Hiericho.] Non præcepit eis totam terram illam perambulare & nouitatum
conſiderare, ſed eam quę iuxta Hiericho erat, an ſcilicet fertilis eſſet ſeu populoſa, an etiam Hie confictor.
richo eſſet vrbs populoſa atq; munita. [Qui pergentes, ingreſſi ſunt domum mulieris meretri-
cis] in Hiericho habitantis, [nomine Rahab, & quieuerunt apud eam:] i. ſe repauſabant, & re-
cũbebant fortaſſis poſt laborẽ itineris, conſiderationẽq; vrbis. Communiter dicunt expoſito-
res ſancti, quòd Rahab hæc, extitit meretrix ſaltem ad tempus, cuius oppoſitum tenet Lyra, eo
q Salmon filius Naaſſon principis tribus Iudæ, duxit eam vxorem. Sed quia Septuaginta trãſtu
lerunt meretricẽ, & ſcriptura canonica eam ſic nominat, vt patet in canonica S. apoſtoli Iacobi, Iaco. 2.
aſſerentis: Rahab meretrix nónne ex operibus iuſtificata eſt? hinc potiùs reor, quòd meretrix
fuit, non tamen opinari oportet, quòd penitùs publica, ſed eo modo, quo in ſcripturis fœminæ
incontinentes, & quæ pro notabili precio poſſunt acquiri, meretrices vocantur. Ad obiectum
verò dici poteſt, quòd poſt ſuam conuerſionem ad iudaiſmum, facta ſit valdè proba. Idcircò
ob eius probitatem, virtuoſitatẽ & propter fidelitatẽ quam exploratoribus exhibebat, Salmon
eam honorauit, ac duxit in coniugem, & fortè aliundè fuit mulier apta, vtpotè ſpecioſa, pru-
dens & opulenta. De iſto ſuper Matthæum pleniùs ſcripſi. Veruntamẽ vt probabiliter dicitur,
tranſlatio Chaldaica habet, ingreſſi ſunt domũ mulieris hoſpitalariæ, & dictio Hebraica ad de-
ſignãdum meretricẽ & venditricẽ victualiũ, eſt ęquiuoca. vndè dicunt Hebręi nonnulli, q me-
retrix fuit, & hoſpitium tenens. propter quod exploratores diuerterunt ad domum eius, non ad
fornicandum, ſed quoniam domus eius fuit communis: ſic minùs obſeruabant introeuntes in
eam. [Nunciatumq; eſt regi Hiericho] hora cœnæ, [& dictum: Eccè viri ingreſſi ſunt huc per
noctem,] id eſt, tempore veſpertino in ipſo crepuſculo, quando intrantes minùs inſpiciuntur.
[de filijs Iſrael, vt explorarent terram.] fortè quòd aliqui exiſtentes in domo Rahab, coniece-
runt & nunciauerunt hoc regi, vel cuſtodes portarum qui diligẽter conſiderabãt intrantes per
portas. [Miſitq; rex ad Rahab meretricem, dicens: Educ viros qui ingreſſi ſunt domum tuam,]
id eſt, duos illos Hebræos propala, & fac exire. [Exploratores quippe ſunt, & omnem terram]
huius regionis [conſiderare venerunt.] hoc ſuſpicabatur rex Hiericho. Porrò ſecundum Ioſe-
phum, rex voluit per tormenta extorquere à viris illis cur veniſſent. [Tollensque mulier viros, Ioſe. libr. 5.
abſcondit.] Hoc fecit anteq̃ nuncij regis venerunt ad eam, vel in loco ſecretiori poſuerat eos. ant. iu. ca. 1.

Estq́; probabile, q̀ exploratores cósiderauerunt vel timuerunt se esse notatos, & ideo petierunt
abscondi. Nec eñ Rahab abscódit eos, nisi ad ipsorú petitioné: nisi forté dicat, q̀ ante aduétum
nunciorum regis, ipsa quoq; pensauerit q̀ erát de filijs Israel, & ideo auisauerit eos atq; suggesse-
rit, vt permitterét se abscódi. [& ait] nuncijs regis: [fateor, venerút ad me, sed nesciebá vñ essent.
Cumq́; porta clauderet, in tenebris & illi pariter exierunt: nescio quo abierút. persequimini citò,
& cõphẽdetis eos.] hoc fuit médaciú officiosum, p̄ pia causa prolatú, videlicet p̄ ereptione ex-
ploratorú, & suijpsius ac suorú à morte: ideo modicæ fuit culpæ. [Ipsa auté fecit ascédere viros
in solarium domus suæ:] quod fecit vel ad virorú petitioné, vel ex p̄pria suggestione, vt tactum
est, vel secundú Iosephú, vt ibi cœnarét. [Operuitq́; eos lini stipula quæ ibi erat.] Alia litera ha
bet, stuppa. & secundú Magistrú in historijs, stipulam illam super murum siccauit. [Hi auté qui
Pet.Co.hist. missi erant,] videlicet nuncij regis, [secuti sunt eos.] Non quòd veraciter secuti sint explorato-
lib.Ios.ca.2. res, qui adhuc erant in ciuitate, sed secundú suá æstimationé sequebant eos, quos putabant ante
se currere. [per viam quæ ducit ad vada] hoc est, aquas [Iordanis. Illisq́;] nuncijs regis [egressis]
vrbem, [statim porta] ciuitatis, per quam exibant, [clausa est,] ne exploratores aut alij aduersa-
rij vrbé de nocte intrarét. Quidam tamé exponunt, quod nuncijs egressis domú Rahab, statim
porta seu ianua dom' Rahab sit clausa ab ea, quatenùs cóueniétiùs abscóderet exploratores, nul
lo ingrediéte in domú eius. sed prima expositio aptior est. [Necdum obdormierát qui latebát.]
Homines nanq; in timore atq; periculo constituti, non citò obdormiunt prę inquietudine cor-
Dan. 2. Acto.10. dis & imaginationis. Vndè & Nabuchodonosor perterritus: Somnus, inquit, recessit à me.
[Et eccè mulier ascédit ad eos, & ait: Noui quòd dominus tradiderit vobis terram:] i. certa sum
quòd Deus vester qui est omnium dominus, dare decreuit, & protinùs dabit vobis vniuersam
Origenes. hanc terram Chanaan. Secundum Origenem, meretrix ista facta est prophetissa: non quòd verè
spiritum habuit prophetiæ, sed quoniá instar prophetarum, de futuro per modum præteriti est
locuta propter certitudiné rei. Illud auté sciuit futurú, præcipuè ex duobus. Primò, ex deiectio-
ne cordis Chananæorum. qui eñ sic timét, vinci consueuerunt. Secundò, ex mirabilibus quę De
um Hebræorum fecisse audiuit. hoc est quod subditur: [Etenim irruit in nos terror vester] id est,
formido de vobis concepta, impetuosè incidit cordibus nostris. [& elanguerunt] i. méte infir-
Exo.14. mati sunt, [omnes habitatores terræ] istius, quoniam robur & animum spemq́; præualédi ami-
serunt. [Audiuimus quòd siccauerit dominus aquas maris rubri ad introitum vestrum.] Esse hu
midum, inseparabile est ab aqua. Ideo aqua propriè nó siccat. Itaq; sensus est, q̀ dñs siccauit fun-
dum maris rubri, remouédo aquá ab eo ad spatiú certum. [Dñs eñ Deus vester, ipse est Deus in
cęlo sursum, & in terra deorsum:] i. cęlestiú atq; terrestriú, imo & vniuersorú. hoc mulier ista per-
pẽdit ex supernaturalibus Dei effectibus, & q̀m dij Aegyptiorum & Amorrhæorú, nó potuerunt
32.q.1.c. In- suis subuenire cultoribus, nec Deo resistere Hebræorum. [Nunc ergo iurate mihi per dñm, vt
tegritas § quomodò ego feci vobiscum misericordiam,] i. pietatis effectum, [ita & vos faciatis misericor-
Cum ergo diam cum domo patris mei] i. cum parétibus meis & posteritate seu cognatione ipsorum, [de-
tisq́; mihi signum verum] veritate rei, puta reale & certum indicium, [vt saluetis] i. de hoc quòd
saluabitis [patré meum & matré, fratres ac sorores meas, & omnia quæ illorú sunt, & eruatis ani-
mas nostras] i. nosipsos seu vitam nostram animalé corpoream, [de morte violéta] videlicet de
interfectione, qua Hebræi occidét populum huius vrbis ac regionis. [Qui responderút: Anima
nostra sit pro vobis in morté,] i. nosipsi occidamur, [nisi eripuerimus vos de morte.] Istud fuit
æquiualéter iuramétum per execrationé, quéadmodum illud Apostoli 2. Cor. 1. Ego testé inuo-
co deum in aïam meá. Itaq; anima nunc sumit pro toto cóposito, cuius ipsa est pars principalis:
vel pro vita animali, quam diffundit in corpus. Rationalis item anima, immortalis est, quantùm
ad suam essentiam. [Cumq́; tradiderit nobis dñs terram, faciem' in te misericordiá] sicut petisti,
[& veritaté] i. iuraméti huius verificationé seu adimpletioné. [Dimisit ergo] i. deposuit [eos per
funé de fenestra] sui solarij. [Domus eñ ei' hærebat muro.] Circa hoc refert Lyra: Hebræi, qui
dicunt Rahab fuisse meretricé, affirmant, quòd per funé illum consueuit suos recipere atq; di-
mittere amatores. sed non videt, quòd rectores ciuitatis hoc permisissent, p̄sertim nocturnis té-
poribus. Ad meretrices quoq; fit patés, non talis furtiuus & latens, ingressus. [Dixitq́; ad eos: Ad
montana conscédite] diuertédo à recto itinere, [ne fortè occurrát vobis re uertétes] nuncij re-
gis. [Ibiq́; latitate diebus tribus, loquédo de diebus naturalibus qui nocté includút, [donec re-
deant, & sic ibitis per viam vestrá. Qui dixerunt ad eam: Innoxij erimus à iuraméto hoc quo ad-
iurasti nos] i. ad id non erimus obligati, nec eius transgressio imputabit nobis ad culpá, [si ingre
dientibus nobis terram,] quando videlicet omnes simul cum Iosue principe nostro intrabimus
terram hanc, [signum non fuerit funiculus iste coccineus:] i. rubeus, per qué deponis nos, [& li
gaueris eú in fenestra, per quá dimisisti nos:] vt funé istum aspiciédo, cognoscamus domú tuam
hoc signo. [& patré tuú ac matré, fratresq́; & oém cognationé tuá cógregaueris in domú tuam,
Qui

Qui ostium domus tuæ egressus fuerit] die quo vrbem istam vastabimus, [reus erit. Sanguis ipsi
us erit in caput eius:] i. effusio sanguinis sui seu interfectio eius, iustè imputabitur ei. [& nos eri-
mus alieni] ab eius interitu, ita quòd in culpa nõ erimus. [Illi verò] scilicet exploratores isti, qui
& gratias retulerunt Rahab meretrici, secundum Iosephum, [ambulantes, peruenerunt ad mon Iose li. 5. an.
tana, & manserunt ibi] videlicet in montanis, [per tres dies, donec reuerterẽtur qui fuerant per- iud. ca. 1.
secuti.] Ex quo apparet, quòd nuncij regis Hiericho, per tres dies quærebant exploratores, per-
scrutando eos hincindè per diuersa diuerticula atq; latibula. Vt fertur, Hebræi dicunt quòd re-
uelatum fuit huic Rahab, quòd tantùm tardarẽt. sed nõ videt quòd Deus hoc magis reuelauerit
Rahab, quàm exploratoribus ipsis. Idcircò apparet quòd Rahab ex humana prudẽtia & conie-
ctura suggessit exploratoribus latitare triduo in montanis, quoniam non putauit nuncios regis
vltra tres dies extra oppidum tardaturos. [Quibus vrbẽ ingressis, reuersi sunt, & descẽderũt ex-
ploratores de monte,] in cuius se latibulis absconderunt, [& * trãsito Iordane] forsan nauigio, *transmisso
[venerunt ad Iosue, narrauerunt q; ei omnia quæ acciderant sibi.] Non soli Iosuæ, sed & alijs, sal
tem principalioribus, illa narrabant. Deinde relata sunt populo toti, sed Iosue tanquã principa-
lis exprimitur. [atq; dixerunt: Tradidit dñs in manus nostras omnẽ terram hanc.] propter certi-
tudinẽ & euidẽtiam rei futuræ, loquebant̃ de ea quasi de re gesta. [& timore prostrati sunt cun-
cti habitatores eius] ita ꝙ passio timoris carnalis ac mũdani, & etiã naturalis, deiecit corda eorũ,
nec per virtutẽ fortitudinis, aut per iudiciũ rationis timorẽ illum queunt abijcere ac frenare.

¶ De mystico huius secundi capituli sensu. Art. 4.

PER Iosue, iuxta præhabita, intelligitur Christus mundi saluator, qui misit duos explorato-
res in abscõdito, per quos possunt intelligi angeli sancti inuisibiliter missi in mũdũ, & item
sancti prædicatores, duo quoq; testamẽta quibus præcepit: [Ite, & considerate terram vrbemq;
Hiericho,] i. habitatores terræ, & eos qui sibi in seculo isto loca construxerunt munita. Angeli
nanq; ad homines missi sunt, ad intuẽdum ac subleuãdum eorum calamitates, atq; ad illuminã-
dum ac dirigẽdum corda eorum. Similiter prædicatores misit Christus in mundum ad explorã-
dum salubriter mores ac vitia hominum, non principaliter ad sciẽdum, sed ad conuertẽdum, ac
saluandũ secularium mẽtes: quod factum est per prædicationẽ ac doctrinam vtriusq; testamẽti.
[Qui ingressi sunt domum meretricis nomine Rahab, & quieuerũt apud eam.] Per Rahab quæ
interpretatur latitudo, designatur gẽtilitas, quæ erat per totum mundum diffusa. Ad Gẽtiles er-
go tam angeli, quàm Apostoli ac reliqui prædicatores quàmplurimi, accesserunt pro informa-
tione, conuersione, & saluatione ipsorum, multoq; tẽpore apud ipsos manserunt. Vndè & Chri
stus ascẽsurus in cælum, dixit discipulis suis: Euntes docete omnes gẽtes. Paulus quoq; & Barna
bas ingratis incredulisq; dixerunt Iudæis: Vobis oportebat primũ loqui verbum Dei, sed quoni Matt. 10. 28.
am repulistis illud, eccè conuertimur ad gẽtes. [Nunciatumq; est regi Hiericho,] Per regẽ Hieri Marc. 16. Acto. 13.
cho, intelligitur princeps tenebrarum, quẽ saluator principẽ mundi appellat: Cui angeli sataṇ Ephe. 6.
retulerunt, quanta bona, quantumq; fructum, & quantam salutẽ tam angeli sancti quàm Christi Ioan. 12.
discipuli fecerunt tempore Euangelicæ legis, præsertim in exordio primitiuæ Ecclesiæ vbique 14. 16.
terrarum in Gentibus: quod princeps caliginis impatiẽtissimè ferens, per suos satellites sugges-
sit ex gẽtilitate conuersis, vt educerẽt viros qui introirent ad eos, id est, nec angelicis inspiratio-
nibus, nec Apostolicis prædicationibus consentirent, sed repellerent nuncios veritatis & an-
gelos lucis à se, qui venerunt regnum mundi auferre diabolo, & addere CHRISTI regno.
¶ Deniq; per regẽ Hiericho, etiam infideles principes, seculares tyranni, atq; hæretici figurãtur,
qui consentientes diabolo, multipliciter nisi sunt Euangelicæ legis prædicationẽ, & fidem gen
tilium, aut catholicam veritatem ac dogmata, impedire. [Tollensq; mulier viros, abscondit.]
Per Rahab iam conuersam, meritò designatur Ecclesia ex Gentibus adunata, quæ olim spiritua-
liter cum idolis ac dæmonibus, carnaliter quoq; cum carnalibus fornicabatur: quę & per forni-
cariam ab Osee sumptam, exprimitur. hæc sic conuersa, abscondit viros, quia doctores ac præ- Oseæ 1.
dicatores sanctos intra se fideliter conseruauit. Immo & à tyrannorum persequutionibus oc-
cultauit frequenter. [& ait: Fateor, venerunt ad me, sed nesciebam vndè essent.] Gentiles quip-
pe ante Euangelicæ legis disseminationem, tam angelorum quàm Apostolorum originẽ, pro-
prietatem, obsequia ignorabant. [Cumq; porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt.]
Porta in tenebris clauditur, dum mens humana, ignorantiæ & infidelitatis caligine inuoluta,
angelicis inspirationibus, prædicationibus quoque sacris aditum & introitum negat, ita quòd
tunc ab indurato animo angeli & prædicatores interdum recedunt, saltem ad tempus. [nescio
quò abierunt.] Pergunt enim quò eos dirigit dominus: sed quò, homines sæpè latet. [Perse-
quimini citò] Hoc ironicè accipi potest. [Ipsa autẽ fecit ascẽdere viros in solarium domus suę.]
Solarium domus Ecclesię est mens deuota, seu mysticus intellectus scripturę, vel Ecclesiastica di
gnitas, contẽplationisve gratia. Ad hoc solariũ rogauit Ecclesia prędicatores sanctos ascẽdere,
&

& in secretis Deo intendere, ac pro alijs exorare, præsertim tempore persequutionis. [Operuit'q; eos lini stipula.] Induxit em̄ eos ad hoc, quòd pro reconciliatione & conuersione Gentilium, Eccl.7. exercuerunt opera rigorosa, & humiliauerunt se valdè prostrati in terram, propriæ mortalitatis & fragilitatis considerationibus, quasi stipulis se cooperientes: quibus in orationibus, abstinentijs, disciplinis adhuc vigilantibus, conuersa gẽtilitas est locuta: [Noui quòd tradiderit dominus vobis terram.] Ex prædicatione namq; Apostolorum cognouit, quòd iuxta prophetarum oracula, totus mundus fuit per Apostolos & coadiutores eorum conuertẽdus ad Christum, qui iam tot & tanta peregit prodigia. Vndè & timor iudicij exercẽdi per Christum, penetrauit corda multorum, nec ausi fuerunt resistere. Itaq; qui sic conuersi fuerunt, pro aliorum, præsertim domesticorum suorum, conuersione & salute fuerunt soliciti, & orauerunt Christi discipulos, vt opem & salutem procurarent eisdem. Quibus responderunt discipuli, quòd vniuersi in domum Ecclesiæ conueniẽtes, & conuersis consentiẽtes, essent saluandi: qua pactione adepta, permiserunt, qui iam ad fidem venerunt, sanctos prædicatores ad alia transmigrare. Immo rogabant, vt tyrannorum persequutiones declinarẽt ad tempus. Vndè quẽadmodùm extra domum Rahab, nullus in Hiericho mortem euasit, sic extra Ecclesiam nemo potest saluari. Per funẽ autem coccineum, crux Christi quæ est signum salutis, exprimitur. ¶Postremò, quòd Rahab viros dimisit in sporta de suo solario, hoc designat, quòd de altitudine contẽplationis ad labores actionis permisit Ecclesia suos transire doctores, quibus & adminicula impẽdit humana.

¶Elucidatio literalis Capituli tertij: Igitur Iosue de nocte consurgens.

Articulus quintus.

Ionæ 1. IN FINE præcedẽtis capituli dictum est, quemadmodùm exploratores reuersi dixerunt: Tradidit dominus in manus nostras omnem terram hanc. Quo audito Iosue animatus, fecit quod in isto recitatur capitulo. [Igitur Iosue de nocte] i. valdè manè [consurgens,] sicut præcedenti Iosue 2. capitulo scriptum est, quòd exploratores ingressi sunt vrbẽ Hiericho nocte, id est, de vespere. Cùm enim vespera & aurora sint diei ac noctis confinia, vtroq; exprimũtur extremo. [mouit castra] i. populum excitauit ad pergẽdum. [Egredientes'q; de Sethim,] videlicet loco in campestribus Moab sito, [venerunt ad Iordanem ipse & omnes filij Israel, & morati sunt ibì per tres dies.] Circa hoc scribit quidam: Dicunt expositores nostri, quòd causa huius moræ fuit, quoniam aqua Iordanis excreuerat. Ideo ibì steterunt, quousq; aliquantisper decreuit, quod consequenter reprobat, quia (vt ait) in Hebræo habetur: Et Iordanis impleuerat super omnes ripas suas in omnibus diebus messis, qui dies durant per duos menses secundum Hebræos. si ergo causa moræ, fuisset excrescentia aquæ, stetissent ibì satis plùs q̄ per dies tres. Ideo aliter dici potest, qm̄ Iosue expectauit reuelationem de modo transeundi, quæ facta fuit ei vltima illarum trium dierum, & tunc in crastino transierunt Iordanem. ¶Circa hæc dico, verum esse quod

Pet. Co. hist. li. Iosu. ca. 3. Magister in historijs & alij quidam affirmant, aquas Iordanis tunc excreuisse ex niuium quæ in montibus erant, resolutione, atque ex imbre serotino tunc nouiter dato, quod etiam tangit Glossa. Nec tamen Magister in historijs, nec Glossa, nec alij expositores communiter assignant hoc pro causa moræ præfatæ. Ideo dato quòd aliqui assignent hoc pro causa, non tamẽ ob hoc dicẽdum est absolutè, quòd doctores nostri hoc dicant, quasi omnes aut communiter dicant

Iose. libr. 5. anti. iu. ca. 1. Idem. hoc. Iosephus quoq; tangit, quòd propter magnitudinem aquæ, Iosue timuit transitum fluminis, sed infra duos dies Deus minuit aquam, & prædixit ipsi Iosuæ, quòd fluuium illum faceret ei & suis transire. ¶Insupèr, quòd dicit prætallegatus, ipsi Iosuæ factam reuelationem de modo transeũndi Iordanem tertio die, incertum est. Quamuis namq; dicatur in textu, Dixit Iosue ad populum: Sanctificamini, Cras enim faciet dominus inter vos mirabilia: ex hoc tamẽ non sequitur, quòd tertio die illo, & non antè, dominus reuelauerit ei mirabilia illa, seu modum transeundi per fluuium. Hinc dicẽdum videtur, quòd ex dispositione diuina quieuerunt circa Iordanem tam diu, quatenùs tanto tẽpore considerando, quàm impossibile eis esset per naturã pertransire Iordanem, postcà magis commendarent supernaturalẽ Iordanis desiccationem ac transitum. [Quibus euolutis, transierunt præcones per castrorum medium, & clamare cœperunt.] Istud fecerunt præcones tertio die. Ideo non est intelligendum, quòd tribus illis diebus ex toto euolutis hæc fecerint, sed duo dies erant omninò finiti, & tertius partim. Sic'q; per synecdochen dicuntur tres dies euoluti. [Quandò videritis arcam fœderis domini Dei vestri,] i. arcam testa-

Exod. 34. menti, in qua erant tabulæ testamenti siue decalogi, [& sacerdotes Leuiticæ stirpis,] quia de stirpe Leui erant per Amram & Aaron, [portantes eam, vos quoque consurgite] id est, in actũ proficiscendi vosipsos extendite, [& sequimini præcedentes,] videlicet sacerdotes arcam portantes. [Sit'q; inter vos & arcam spatium cubitorum duûm millium] id est, interuallum duorũ millium cubitorum, [vt procul magis videre possitis:] arcam inuolutam, seu eam portantes. Non autem licuit eis videre arcam nõ coopertam. [& nosse per quam viam ingrediamini, quia prius

non

nonambulastis per eam.] Nempe vt loquit Augustinus, in tanto agmine non potuisset arca à con- Aug. lib. Iosuę q̃st. 3.
ctis videri, si iuxta eam transissent: nec viam directam oẽs vidissent, si iuxta sacerdotes perrexissent
quidam eorum. Circa hoc scribit qdam: Ex hoc patet, ꝙ alio ordine arca tunc portabaẽ, quàm antè
in castrorum motionibus per desertum: qa in illis motionibus sex tribus præcedebãt arcam, & sex
sequebanẽ. Cui dicto contrariari videẽ, quod Nume. 2. describiẽ, queádmodùm in motionibus ca-
strorum tres tribus præcedebant, & primò egrediebanẽ ad orientẽ, deinde tres ad plagã meridia-
nam: tres quoq; ad aquilonẽ, & tres vltimæ ad occidentẽ. Verum est tamẽ, ꝙ arca nunc portabaẽ ab
alijs, quàm tunc: qa vt Nume. 4. habeẽ, tunc portabaẽ inuoluta à Leuitis filijs Caath, nunc verò à sa-
cerdotibus. ¶ Præterea, ex prædictis elicit Augustinus, ꝙ ducatus nubis seu pręcessio columnæ nu-
bis, defecit iam. Aliàs nõ fuisset necesse, sacerdotes per tantum interuallum sic sequi. ¶ Præterea, de Aug. lib. Iosuę q̃stio. 3.
quantitate horum cubitorum est duplex opinio: Vna dicẽtium ꝙ singuli cõtinebant longitudinẽ
pedis ac medij. Alia, ꝙ duorum longitudinẽ pedum cõtinebant. [Et cauete ne appropinquetis ad
arcam] vltra terminum iam prædictum, quia hoc esset contra præceptum, & impeditiuum notitiæ
recti itineris. [Dixitq; Iosue ad populum: Sanctificamini] i. deuotè disponite vos ad videdum mi-
rabilia Dei cras, ab amplexibus abstinẽdo, orõnibusq; vacando. [cras em̃ faciet dñs inter vos mira-
bilia:] quæ paulopòst in isto continẽtur cap. Et qa miraculosi illi effectus fiebant pro Hebræorum
multiplici vtilitate, debebant Deo grati consistere, & ei in suis operibus decẽter occurrere. [Et ait
ad sacerdotes:] Secundũ quod Thomas declarat in libro de regimine Regum, non solùm apud Gen
tiles, sed etiam inter Hebræos, principes seculares seu reges erant sacerdotibus & pontificibus supe
riores, qm̃ illorum sacerdotium fuit carnale magìs q̃ spũale. Carnalia em̃ sacrificia immolabant. sed
longè aliter est in Euangelica lege. Hinc Iosue sacerdotibus præcipere potuit, & pręcepit: [Tollite Exo. 25.
arcam fœderis] dñi, eam portando: quæ qualiter fuit portanda, in Exodo partim describiẽ, & vt ap-
paret, portabaẽ à quatuor. [& præcedite populum. Qui iussa complẽtes, tulerunt & ambulauerunt Iosuę 1.
ante eos. Dixitq; dñs ad Iosue: Hodiè incipiã exaltare te coram omni Israel, vt sciãt ꝙ sicut fui cum Nume. 25.
Mose, ita & tecum sim.] quod qualiter verum sit, in primo articulo diffusè expositũ est. Sed his ob- Deut. 31.
ijci potest: Dñs em̃ incepit Iosue exaltare, quãdo Mosi reuelauit ꝙ ipse Iosue succederet ei in princi
patu: deinde exaltauit eum per Mosen, quando Moses hoc ipsum populo recitauit: & tertiò magìs,
quando post mortẽ Mosis præfecit eum populo Israel vniuerso. Quomodò ergo nunc cœpit eum
exaltare? Et respondẽdum, ꝙ istud intelligẽdum est de exaltatione facta per signum exterius mira-
culosum, sensibile, atq; de manifestatione exaltatiõis prælaticæ prius collatæ, sicut & Christus post Mat. 28.
suam resurrectionẽ locutus est, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra, quæ tamẽ iam antè
ei fuit donata. De Samaritãnis quoq; in Actibus fertur, ꝙ spũssanctus nondum venit in quenquam Acto. 8.
illorum, putà per signum sensibile. Inuisibiliter tamẽ venit antè in eos, quando à Philippo diacono
baptizabanẽ. [Tu autẽ præcipe sacerdotibus q portant arcam fœderis, & dic eis: Cùm ingressi fueri
tis partẽ aquæ Iordanis, state in ea.] Circa hoc scribit Lyra: Dicunt Hebræi, quòd sacerdotes stete-
runt in Iordane prope ripam, per quam ingrediebantur, quousq; totus populus pertransiuit. quod
reprobat Lyra, qm̃ infrà habeẽ, ꝙ stabãt in medio Iordanis. Veruntamẽ quicqd de veritate sit huius
dicti, hæc reprobatio non conuincit. Diciẽ enim aliqd esse in medio, non solùm, qm̃ æquè distat ab
vtroq; extremo, sed etiam qm̃ inter duo extrema consistit, queádmodùm Ezech. 26. fertur de Ty-
ro: Siccatio sagenarum erit in medio maris. Ipsaq; Tyrus in corde & in medio maris sita fuisse in Esa. 23.
prophetis describitur. Immo talis modus loquendi, frequens est in scripturis. ¶ Præterea, quòd Hiere. 25.
sacerdotes steterunt cum arca non longè à ripa, videtur ex eo quod paulopòst legitur: Cùm posue- Ezech. 26. 27. 28.
rint sacerdotes vestigia pedum suorum in aquis Iordanis, aquæ inferiores decurrent atque defi-
cient. Itemque: Ingressis eis Iordanem, pedibus eorum in parte aquæ tinctis, steterunt aquæ &c.
[Dixitque Iosue ad filios Israel: Accedite huc, & audite verbum domini Dei vestri.] Dicunt qui-
dam quòd Iosue dixit verba ista principibus populi, non populo toti, quoniam totus populus non
potuisset verba eius audire. Sed istud non videtur textui consonare, quoniam euidenter affir-
mat, quòd dixit ista generaliter ad filios Israel: quos & ideo conuocauit, vt omnes, quantùm fieri
potuit, eum audirent. Quemadmodùm autem Aaron frequenter loquebatur ad populum vniuer-
sum, ita & Iosue omnibus poterat loqui: multiq;, dum congregantur, in satìs paruo stant loco. Im-
mo & dominus vocem Iosuæ potuit consortare. [In hoc, inquit, scietis quòd dominus viuens]
qui essentialiter viuens est, & ipsa pura & actualissima vita, [in medio vestri est] id est, in cordibus
vestris per gratiam, seu paratus est vobis assistere, [& disperdet in conspectu vestro Chananęum, &
Ethæum, & Heuæum, & Pheresæum, Gergesæum quoq; & Iebusæum, & Amorrhæum,] tradendo
eos in manus vestras, aut aliter occidendo, vt infrà in textu habetur. [Eccè arca fœderis domini an-
tecedet vos per Iordanẽ,] hoc est, per hoc opus supernaturale scietis quod dico, secundũ quod cau
sa ꝑ effectum suũ cognoscitur. [Parate duodecim viros de duodecim tribubus Israel, singulos per
singulas tribus:] i. de qualibet tribu Israel eligite vnum virum, [vt] duodecim viri illi tollant de-

Iosue 4. medio Iordanis desiccati duodecim saxa, vt in sequenti recitatur capitulo. [Et cùm posuerunt vestigia pedum suorum sacerdotes, qui portant arcam fœderis domini Dei vniuersæ terræ, in aquis De cõs. di.2 ca.Reuerà. Iordanis, aquæ quæ inferiores sunt,] hoc est, quæ infra eorum pedes extiterũt, [decurrent] inferiùs more solito [atq; deficient:] i. vltrà non operient fundũ Iordanis per spatium competés. [quæ aũt desupèr veniunt, in vna mole consistent:] asscendendo in altum, vt infrà habetur. [Iordanis autem ripas alu ei sui tẽpore messis impleuerat,] hoc est, vsq; ad ripas suis aqs implet᷑, vt moris est ei tẽpore messis triticeæ. Circa quod dicit quidam: Non potest intelligi, ꝙ tunc grana communiter colligebantur, quia decima die mensis primi transierunt Iordanem. sed contra hoc videtur, quod ait Aug. lib.Iosue quæst.3. Glossa, ꝙ tunc messis fuit, incredibile videtur regionibus nostris. Ibi autem, vt perhibent qui nouerunt, in principio veris, est tritici messis. & ista Glossa ex verbis Augustini videtur sumpta. ¶Porrò quòd Iordanis tunc redundet, impleaturq; aquis, patet per illud quod Eccl 24. fertur de Salomone: Qui multiplicat quasi Iordanis in tẽpore messis. [steterunt aquæ Iordanis] videlicet quæ venerũt à loco & situ altiori, loco in quo sacerdotes steterunt, [descendentes in loco vno, & instar montis intumescẽtes, apparebant procul ab vrbe quæ vocatur Edom, vsque ad locum Sarthan Quæ autem inferiores erant, in mare solitudinis, quod nunc vocat᷑ mortuum, descẽderunt.] Lacus ille vocatur mare, iuxta ꝓprietatẽ linguę Hebrææ, qua quæcũq; grandis aquarũ collectio mare vocat᷑. Vocatur quoq; mare solitudinis, rõne situs, cũ sit iuxta desertũ Sin. Vocat᷑ insupèr mare mortuũ, ꝓpter spissitudinẽ & immunditiã aquarũ suarũ, pisces in ea viuere nequeũt. Est itẽ maximè amarum & salsum, propter quod mare salsissimũ appellat᷑. sed & vestes in eo magis macularẽtur, quàm purgarẽtur. De hoc mari Gene.14. dictum est, de quò & philosophus 2. Meteororũ locutus est, per quẽ lacum currit Iordanis. [Aquæ autẽ inferiores decurrebãt, quousq; omnino deficerẽt] ab intuitu atque præsentia populi Israel. [Populus autẽ incedebat contra Iordanẽ.] Ambulabant enim filij Israel in medio fundi Iordanis per latitudinẽ eius. Sicq; à latere fuit eis aqua Iordanis eleuata in altum, & ex oppo-
Pet Co.hist. lib.Iosu ca.3. Iosephi.5.an. tiquitat.ca.1. sito eis ad latus. Deniq; secundũ Magistrũ in historijs, Mulieres ac paruuli pergebant in medio inter viros, qa secundum Iosephum, metuebant, ne vim in flumine paterentur. Leuitæ quoque sequebantur sacerdotes, & portabant tabernaculum ac vasa ipsius, & filij Ruben ac Gad & media tribus Manassæ, oẽs alios præcesserunt armati, secundũ quod Mosi promiserunt. Postremo & hoc fuit mirabile, ꝙ fundus Iordanis fuit repẽtè ita siccatus, ꝙ durus ac permeabilis, nõ lutosus, tunc fuit. Circa hæc queri potest, Cur supersapiẽtissimus Deus aliter diuisit mare rubrum, aliterq; Iordanem. Siq-
Exo.14. dem mare ita diuisit, ꝙ aquæ erant pergentibus per fundum siccatum quasi muri ab vtraque parte.
Esa. 40. Roma.11. Ad hoc aliqs dicere posset: Quis consiliarius eius fuit? Attamen ad literam dici posset, ꝙ Deus omnipotens & excelsus voluit omnipotentiam suam in aquis diuersimodè dẽmonstrare. Potest & mystica ratio dari, quæ sequenti tangetur articulo.

¶De spirituali huius tertij capituli sensu. Art.6.

IGitur Iosue de nocte consurgẽs, mouit castra, i. dñs & saluator humanam naturam assumens, & incarnatus, in publicum veniens, dum nox ignorantiæ & peccati in mundo præualuit, sua prædicatione, suisq; miraculis, virtutibus & exemplis corda hominum ad pœnitentiam excitauit, dicen-
Math. 4. do: Pœnitentiam agite, appropinquabit enĩ regnum cælorum. [Egredientesq; de Sethim, venerũt ad Iordanem ipse & omnes filij Israel.] Sethim interpretatur spina. Per quod remorsus conscientiæ & vitiorum punctura signantur. Christus itaque sibi omnes obtemperantes, à conscientia praua & vitiorũ mordacitate, ad humilitatis descensum gratiamq; baptismi, q̃ per Iordanẽ significant, perduxit. [& morati sunt ibi per tres dies.] Docuit enĩ dñs Iesus vniuersos se comitantes, cõtritioni cordis, confessioni oris, & operibus satisfactionis insistere, atque de statu incipientium ad statum proficiẽtium, de statu quoque proficientium ad statum asscendere perfectorum. [Quibus euolutis,
Mat.10. Luc. 10. transierunt præcones per castrorum medium, & clamare cœperunt:] Isti præcones fuerunt duodecim Apostoli, & Septuaginta discipuli à Christo ad prædicandum directi, qui per populos Iudæorum ac Paganorum pergẽtes, euangelizãrunt. [Quando videritis arcam fœderis dñi Dei vestri & sacerdotes portãtes eam, consurgite, & sequmini præcedẽtes.] Per arcam fœderis Dei, intelligitur humanitas Chr̃i, per quam mũdus recõciliatus est Deo, quam sacerdotes & ꝓdicatores in cordibus
Roma. 5. suis per fidẽ & charitatẽ, atq; per ꝓdicationis obsequiũ obtulerũt longè ac latè ad alios, sicut de Pau
Acto.9. lo apostolo dixit saluator: Vas electionis mihi est iste, vt portet nomẽ meũ corã regibus & gẽtibus & filijs Israel. Præceperunt ergo Apostoli, vt vulgares ac subditi imitarẽtur doctrinã, virtuososq; actus sacerdotũ & superiorũ suorũ. [Sitq; inter arcã & vos spatium cubitorũ duũ miliũ.] Necesse est enĩ, vt vniuersi credẽtes, presertim inferiores ac laici, fateãtur se à Chr̃i hominis perfectione, tam contẽplatiua q̃ actiua, remotissimè distare atq; deficere: Neceius incarnationis mysterium præsumant
Matth.7. Matt.19. Ioan.14. Ioan.12. discutere, vt ꝓcul per humilẽ fidẽ aspiciãt Chr̃m, & viã salutis agnoscãt, de qua ipse testat᷑: Arcta est via quæ ducit ad vitam. Et: Si vis intrare ad vitam, serua mandata. Itemq;: Ego sum via, veritas & vita. Et: Qui mihi ministrat, me sequatur. [Et ne appropinquetis ad arcam:] hoc est, Chr̃i mysteria

&

& incomprȩhẽsibilia fidei suæ testimonia, præsertim deitatẽ ipsius, non præsumatis irreuerẽter Exo. 19.
serutari, aut in hac vita comprȩhẽdere velle. Nam si bestia tetigerit montẽ, lapidari præcipitur. Heb. 12.
Oza quoq; q tetigit arcam, percussus est. Immo Bethsamitæ q eam viderunt, cæsi sunt plaga ma 2.Reg.6.
gna vehemẽter, vt 1.Reg.6.describit. [Dixitq; Iosue ad populũ: Sãctificamini] Hoc Chrs omi-
bus pdicauit, qñ per se & suos Apostolos inuitauit homines ad sui baptismi susceptionẽ. [Cras
em̃ faciet dñs inter vos mirabilia.] Verè mirabilia fecit Deus Trinitas in vniuersis credentibus,
qñ per Chri baptismũ cõtulit eis omniũ remissionẽ peccaminũ. Quod & sublimiter fecit, quãdo
post Chri ascẽsionẽ misit Deus pater in signo visibili spm̃sanctũ in baptizatos. [& ait ad sacer-
dotes: Tollite arcã, & præcedite populum.] Chrus qppe suis iussit discipulis, vt suæ humanitatis
mysteria, euangelicã sapientiã & crucis vexillum omnibus annunciarẽt, & viam salutis, docẽdo
ac conuersando, immo & mortẽ pro fidei veritate fortissimè sustinendo, monstrarẽt, q totũ hoc
fidelissimè impleuerunt. [Dixitq; dñs ad Iosue: Hodiè incipiam te exaltare corã omni populo Matt.10.
Israel.] Deus pater ab exordio incarnatiõis & natiuitatis Chri, eum multipliciter exaltauit, ꝑut
Euangelistæ testantur. Verùm post resurrectionẽ in die Pẽtecostes eum præcipuè exaltauit, mit Acto.2.
tendo spm̃sanctum in igneis linguis super Apostolos, cæterosq; existẽtes cum eis, quos & omni
ũm linguarũ ac scripturarum impleuit notitia, omniq; dono spũssancti & excellẽtissima gratia, Ibidèm.
per quos & eodem die diuersa peregit magnalia, ita quòd multa millia filiorum Israel veraciter Acto.3.6.
cognouerunt Deum fuisse cum Iesu, sicut fuit cum Mose, immo incomparabiliter excellentiùs.
Vndè & crediderunt in eum, quẽ pauloantè crucifixerũt, secundũ quod eis ante passionẽ suam
prædixit: Cùm exaltaueritis, i. in cruce suspẽderitis filiũ hominis, tunc cognoscetis qa ego sum. Ioan.8.
[Tu autẽ præcipe sacerdotibus: Cùm ingressi fueritis partẽ aquæ Iordanis, state in ea] i. cùm vir
tutẽ, gratiamq; baptismi prædicare cœperitis, stabiliter in hac perseuerate doctrina, nõn formi- Mat.10.
dãtes eos q corp9 occidũt. [In hoc, inqt, scietis ꝙ dñs De9 in medio vestri est, & disperdet in con
spectu vestro Chananæum, Euæum & Ethæum &c.] qa per hanc baptismatis gratiam fideliter
scimus, quàm gratiosè nobiscum egerit Deus, & ꝙ in medio Ecclesiæ commoretur, ꝙ item inui
sibiles hostes animarum nostrarum & acies vitiorum euidẽter deijciat & expellat à nobis. [Eccè
arca fœderis dñi antecedet vos per Iordanẽ.] Christus equidem propter nos baptizari dignatus Matth.3.
est in Iordane, tactu suæ sanctissimæ carnis consecrans, regeneratiuamq; vim tribuẽs aquis, ex- Marc.1.
emplum quoq; suscipiẽdi baptisma relinquẽs. [Et cùm posuerint vestigia pedum suorum sacer-
dotes in aquis Iordanis, aquæ quæ inferiores sunt, decurrẽt atq; deficiẽt.] Per illam Iordanis di-
uisionẽ signatum est, ꝙ aqua baptismatis omnibus patet, & omnes intra se suscipit: ꝙ autẽ Deus
Iordanẽ ita diuisit, vt dictũ est, videlicet ꝙ aquę eius desupèr veniẽtes, congregabãtur in vnam
molem, quæ instar altissimæ turris intumescebant: inferiores verò aquæ omnino defluxerũt, hoc
præfigurauit, ꝙ qdam baptizatorum à gratia in baptismo data, deficiunt atq; perefluunt, & in
vitiorum amaritudinẽ conuertunt, ac corpori incorporant diaboli. Electi verò collatam custo-
diunt gratiam, & per charitatẽ vnum sunt mysticum corpus Chri, sed & per contẽplationis gra-
tiam eleuant ad summũ. [Sacerdotes autẽ stabant super siccam humũ] i. Chro omnium Salua- 1.Cor.3.6.
tori & eius immaculatissimæ carni tanq̃ fundamento firmissimo innitebantur. Christus em̃ est
qui sacramentum baptismi instituit, principaliterq; baptizat.

¶Explanatio literalis capituli 4. Quibus transgressis, dixit dominus. Art. 7.

NVnc magis determinatè describitur, qualiter populus Israel pertransiuit & exiuit Iorda-
nem. [Quibus transgressis,] i. cùm populares pertransissent Iordanem, [dixit dñs ad Io-
sue: Elige duodecim viros, singulos * de singulis tribubus,] i. de qualibet tribu vnum. Præce-
denti aũt capitulo Iosue ait ad filios Israel: Parate duodecim viros de tribub9 Israel, singulos per * per singulas tribus
singulas tribus. Ex quo habetur, quòd dedit populo commissionẽ, vt quęlibet tribus vnum eli- Iosuę 3.
geret ex se. Quod ergo nũc dicitur Iosue viros duodecim elegisse, intelligẽdũ est ideo dictum,
quoniam electionem factam ab alijs, acceptauit, vel quia eius authoritate ac iussione à popu-
lo sunt electi. [& præcipe eis, vt tollant de medio Iordanis alueo, vbi steterunt pedes sacerdo-
tum, duodecim durissimos lapides,] q diu possint durare in memoriam huius miraculi, [quos
ponetis in loco castrorum] i. cuneorum vestrorum, [vbi fixeritis hac nocte tentoria:] i. vbi no-
cte hãc diẽ sequẽte quiescetis. [Vocauitq; Iosue duodecim viros, quos elegerat de filijs Israel,]
vel vt aliqui libri habent, elegerant. Illos enim elegit Iosue, quos iam elegerant duodecim tri-
bus. [singulos de singulis tribubus, & ait ad eos: Ite ante arcam dñi Dei vestri,] i. vsque ad locum
vbi stat arca, accedite [ad Iordanis medium,] i. ad locum illum Iordanis, qui est inter eius extre
ma seu inter ripas ipsius medius. [& portate indè singuli singulos lapides in humeris vestris, iu-
xta numerum filiorum Israel:] id est, quilibet vestrum portet indè lapidem vnum, vt sint in toto
duodecim lapides, iuxta numerum duodecim patriarcharum filiorum Iacob, qui alio nomine Gene.35.
dictus est Israel. [vt sit signum inter vos,] i. vt lapides isti reponãtur & seruẽtur pro memoriali

& signo rememoratiuo rei pteritæ, scilicet miraculi huius in Iordane iam facti. Ideo subdit: [Et quando interrogauerint vos filij vestri, cras] id est, tempore futuro [dicentes: Quid sibi volunt isti lapides?] i. quid designât ex institutione humana? & quare sic & hic positi sunt? [Respondebitis eis: Defecerunt aquæ Iordanis] id est, naturali ac solito more fluere cessauerunt ad tempus, & inferiores aquæ Iordanis descenderunt, quousq; ab aspectu filiorum Israel sunt ablatæ. [ante arcam fœderis dñi] id est, in præsentia eius, [cùm transiret eum] id est, dum arca à sacerdotibus portabatur per fundū Iordanis siccati. [Idcirco positi sunt lapides isti in monumētum filiorum Israel,] i. pro memoriali eorum, per quod admoneantur reminisci beneficiorum Dei. [vsque in æternum] i. per æuum seu vsq; in seculum. Aeternum nanq; frequēter pro quacunq; duratione longa accipitur. Vndè & 1. Regum 27. Achis rex dixit de Dauid: Erit mihi seruus in sempiternum. Atq; vt Iosephus scribit, Ex lapidibus illis Iosue fecit altare, super quod Deo sacrificauit, & pascha cum populo celebrauit. [Alios quoq; lapides duodecim posuit Iosue in medio Iordanis alueo, vbi steterunt sacerdotes qui portabant arcam fœderis dñi.] Hos duodecim lapides posuit Iosue in Iordane, non proprijs manibus, sed fortibus viris præcepit, vt acciperent lapides illos ex aliqua parte terræ in qua iacebant, & portarent eos vsq; ad locum vbi adhuc stabant sacerdotes cum arca. Eratq; notabiliter magni, & fiebat ex eis quasi monticulus & tumulus tantus, quòd apparuit super aquam, præsertim dum parua erat. Vndè aliqui opinantur, quòd sacratissimus Ioannes Baptista demōstrauit lapides illos, cùm dixit Iudæis: Potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Ex quo apparet, quòd lapides illi non erāt remotè à ripa. Aliqui tamē dicunt, quòd demonstrauit lapides quos Iosue fecit efferri. [& sunt ibi vsq; in præsentem diem.] Hoc author libri huius retulit ad tempus quo ista conscripsit. sed an adhuc ibi sint, nescimus. [Sacerdotes autē qui portabant arcam, stabant in Iordanis medio, donec omnia complerentur quæ præceperat dñs Iosue, vt loqueretur ad populum, & dixerat ei Moses] i. sacerdotes illi tam diu fixi stabant in fundo Iordanis arefacto, quòd omnia implebantur, quæ dominus iussit ipsi Iosuæ loqui ad populum de modo eundi per fundum Iordanis, & de duodecim lapidum sublatione ex Iordanis fundo, aliorumq; lapidum deportatione ad fundum illum, & quæ etiam Moses adhuc viuens iusserat Iosuæ. Ex quo sequi videtur, quòd hæc eadem vel quædam eorum, etiam Moses prædixerat Iosuæ huic. atq; vt quidam hic scribit, Moses saltem de transitu Iordanis prædixit Iosuæ: quo concesso, stare non poterit, quòd idem in expositione præcedentis capituli dixit ipsum Iosue & filios Israel expectasse tres dies super Iordanem, antequàm inierunt per eum, quoniam Iosue expectauit reuelationem de modo transeundi Iordanem, quæ facta fuit ei tertio die illo. Iam enim ex Mosis reuelatione præsciuit hoc. [Festinauitq; populus & transiuit] per fundum Iordanis. festinauit in eūdo, non ex timore quòd aqua caderet super eos, sed ne vnus alteri tædiosam ingereret moram in pertranseundo, quoniam maximus erat exercitus, & ne sacerdotes cogerentur nimis diu stare in fundo Iordanis. [Cumq; transissent omnes,] præter portitores arcæ, [transiuit, & arca domini,] i. portantes eam, exierunt post alios cum arca de fundo Iordanis, vt infrà plenius recitatur. [Sacerdotes quoq; pergebant ante populum.] Nam postquàm exierunt de fundo Iordanis, populum præcesserunt, sicut & ante introitum in Iordanem. [Filij quoq; Ruben & Gad, & dimidia tribus Manassæ, armati præcedebant filios Israel,] etiam Iordane iam transito, [sicut præceperat eis Moses,] vt Numerorum 32. habetur. [& quadraginta pugnatorum millia per turmas & cuneos incedebant per plana atque campestria vrbis Hiericho.] Non est intelligendum, quòd filij Ruben & Gad, ac media tribus Manassę, non fuerint nisi quadraginta millia. immo soli filij Ruben, in secunda numeratione erant quadragintatria millia septingenti triginta, vt Numerorum 26. habetur. Est igitur sensus, quòd de omnium illorum numero tot millia pugnatorum pergebant per campestria Hiericho ad incutiendum Hierichuntinis pauorem. [In illo die magnificauit dominus Iosue coram omni Israel, vt timerent eum sicut timuerunt Mosen dum adhuc viueret:] i. per mirabilia illa facta in Iordane, iuxta prænunciationem ipsius Iosuæ, Deus fecit ipsum Iosue honorabilem ac metuēdum, tanquam Dei amicum & seruum eius potentem, quatenùs filij Israel ei cum filiali timore obedirent. subditi nanq; debēt superiorem suum timere, magis tamē diligere, sed timor filialis includit dilectionem. [Dixitq; ad eum,] puta ad Iosue: [Præcipe sacerdotibus qui portant arcam fœderis domini, vt ascēdant de Iordane,] i. de loco quo stant, sequantur populum iam egressum vsq; ad ripam per quam plebs ascēdit, quæ ripa fuit altior fundo Iordanis: idcirco tendendo ad eam, ascēdebant. [Cumq; ascēdissent portātes arcam fœderis domini, & siccam humum calcare cœpissent,] i. super ripam & terram siccam venissent, [reuersæ sunt aquæ in alueum suum, & fluebant sicut antè consueuerant] i. moles illa aquarum cœpit descēdere, & per fundum suum naturali modo decurrere. [Populus autem ascendit de Iordane decima die mensis primi,] videlicet Martij seu Aprilis, qui est primus mensis anni apud Hebræos, vt alibi pleniùs dictum est,

[Et

Iose. libr. 5. ant. iu. ca. 1.

Matth. 3.

Iosue 3.

[Et castrametati sunt in Galgalis,] i. in loco sic dicto, qui tamen paulopòst ita vocatus est, vt infrà dicetur. Ibi ergo proximo vespere fixerunt tẽtoria [contra orientalem plagam vrbis Hiericho.] Est enim locus ille inter Hiericho & Iordanem, distans ab Hiericho per stadia decem, & quinquaginta stadijs à Iordane, vt in Scholastica fertur historia. In eodem quoq; loco posuerunt tunc duodecim lapides de Iordane sublatos. Quæ sequuntur in textu, planissima sunt. in quibus docet nos scriptura, quòd Deus fecit mirabilia illa in Iordane atque in mari rubro, non solùm propter filios Israel, sed itẽ vt vniuersi habitatores terræ addiscant fortissimam manum domini, id est, omnipotẽtiam Dei ex supernaturalibus eius effectibus, & timeant eum. Pet.Co.hist. lib.Ios. ca.3. Exo.14.

¶Iuxta spiritalem intelligẽtiam, per hoc quòd Iosue post transitum Iordanis præcepit de fundo Iordanis duodecim lapides tolli, & inter filios Israel collocari, præfigurabatur, quòd post baptismum debeant prælati & prædicatores verbi Dei, baptizatis proponere exempla & documenta firmissima duodecim Apostolorum, quæ in medio Ecclesiarum sunt conseruanda. Vndè in Actibus fertur Apostolorum, quòd Paulus & Barnabas docuerunt Ecclesias gentium seruare præcepta & traditiones Apostolorum & seniorum. Ipsis quoq; duodecim Apostolis iussit Christus, vt de Iordane tollerent duodecim lapides, i. de libris duodecim prophetarum, vel de quinque libris Mosis, & quatuor libris prophetarum maiorum, ac tribus Salomonis voluminibus, acciperent apta testimonia ac doctrinas pro eruditione populi Christiani. Cumque inerudití & simplices interrogauerint, quid sibi velint huiusmodi allegationes ac doctrinæ ex lege & prophetis sumptæ: dicẽdum est, quòd patres primi nostri transierunt Iordanem, id est, in Christo baptizati sunt, & Euangelicæ legi fidẽ adhibuerunt, idcirco pro confirmatiõe & instructione eorum in fide & moribus, introducta sunt illa. [Festinauitq; populus & transiuit.] Circa quod loquitur Origenes: Non ociosè additum mihi videtur à spiritusancto, quod dictum est, festinauitq; populus: quia, vt arbitror, nobis quoque festinandum est, vt omnia celeriter transeamus. Transire, est præcepta implere. Cumq; omnia ad salutem spectantia non segniter nec remissè, sed cum omni instantia & celeritate executi fuerimus, hoc est cum festinatione transire Iordanem. Quo facto, rursus nobis diligẽtiæ & cautelæ cura succedit, ne improuisò aliquo lapsu effundantur gressus nostri. Non enim remissior solicitudo nobis inesse debet ad conseruandum, quàm ad acquirendum virtutes. Non putemus, quòd in hæreditatem cælestem per ocium & negligentiam oscitantes & dormientes intrare possimus. Hæc sentẽtialiter Origenes. Ampliùs, per filios Ruben, Gad & Manassæ, qui armati & accincti filios Israel præcesserunt, intelliguntur sancti prophetæ veteris testamẽti, qui suis vaticinijs atq; virtutibus & doctrinis pugnant pro nobis, & roborant nos in fide, ac nostræ salutis æmulos superant & expugnant. O quàm armatus propugnator & præcinctus pugil noster est Esaias, Dauid quoque & Daniel, ac cæteri vates electi. Acto.15. Origenes.

¶Declaratio capituli quinti: Postquàm ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum.

Articulus octauus.

CONsequenter describitur, qualiter populus Israel aptatus est ad obtinendum terram sibi promissam per quorundam diuinorum obseruantiam præceptorum, videlicet circuncisionis & paschę. [Postq̃ ergo audierunt omnes reges Amorrhæorum, qui habitabant trans Iordanem ad occidentalem plagam,] Textus difficultatem non habet. Cùm etenim hi reges cognouissent, qualiter Deus siccasset fundum Iordanis, & mirabilia in Iordane facta audissent, [dissolutum est cor eorum] præ timore, [& non remansit in eis spiritus,] i. vigor animi, [timẽtium introitum filiorum Israel.] Quod ait, timentium, refertur ad pronomen eorum. Itaq; cor eorum ita timentiũ, dissolutum est. Per magnũ quoq; mare intelligitur hîc nõ mare oceanum, sed medite[illegible]um, cuius suprà iam meminimus pleniùs. [Eo tẽpore ait dominus ad Iosue,] scilicet post tra[illegible]m Iordanis: [Fac tibi cultros lapideos, & circuncide secundò filios Israel.] Non pro prijs manibus fecit Iosue illam circuncisionẽ, sicut nec cultros, sed per manus aliorum vtrunq;, vt reor, fieri iussit. & quod dominus ait, fac tibi, exponitur, ad tuum profectum. Iosue nanque, obediẽdo Deo in his, profecit in gratia & salute. ¶Circa hæc quęritur, an cultri illi fuerunt verè lapidei, quod sic probatur ex textu. Oppositum videtur, quia vt in Scholastica fertur historia, Hebræus habet, pro cultris lapideis, nouaculas acutas. Lyra asserit, Hebræi dicunt, nouaculas acutas. Ad istud respondeo, quòd res ista facit me admirari. Non enim capere valeo, quòd sanctus Hieronymus in passu isto tam ponderoso, ab Hebraica veritate recesserit, aut aliter quàm Hebraica veritas habet, transtulerit. Ideo credo quòd cultelli illi fuerunt reuerà lapidei. Nã & trãslatio Septuaginta sic habet, fac tibijpsi cultros de petra. Origenes quoq; & Augustinus sic tenẽt. Sed & magister Sentẽtiarum ex verbis sanctorum, libri quarti distinctione prima, breuiter tangit mysticam causam, cur circũcisio ista facta sub Iosue, per cultellos lapideos sit peracta, videlicet q̃a significat circuncisionẽ illam cõsummatã, qua electi in resurrectione finali per petram Exo.12. Iosuę 4. Iosuę 5. Pet.Co.hist. lib.Ios.ca.4. Origenes Aug. lib. Iosue q̃stio.6.

Christum ab omni imperfectione & superfluitate eripietur. Deniq; Thomas, Albertus, & cuncti doctores scholastici, super quartum sic tenēt, immo & Ecclesia quæ non errat. Hoc interea pensō, quòd nec author Scholasticæ historiæ, neq; Lyra, dicit Hebraicam veritatē habere nouaculas acutas, sed quòd Hebræi sic dicunt vel habēt, quamuis hoc fortè videatur redire in idem. An ergo diuersitas ista ex æquiuocatione dictionum, an ex corruptione textus, per posteriores Iudæos facta, aut alia cōtigerit causa, ignoro. ¶Rursus circa hęc quęri potest, an cultellus lapideus fuit de necessitate circuncisionis? Ad hoc sanctus doctor super quartum distinctione prima respōdet: Sacramētum quod est signum & causa, efficit quod figurat: ideo illa significatio est de necessitate sacramēti, quę ad effectum sacramenti refertur: non autē illa, quę refertur ad causam principalē effectus, sed est de benè esse ipsius. Cultellus verò lapideus non est de necessitate incisionis, per quā significat circūcisio suū effectum, s. purgationē originalis peccati: sed habet aliquam similitudinē ad causam principalē meritoriam remissionis originalis culpæ, s. Christum: idcircò culter lapideus non fuit de necessitate circuncisionis, nec quantùm ad obligationē pręcepti, nec quantùm ad efficaciā sacramēti, quod ritus Iudæorum vsq; hodiè ostēdit, qa videlicet in circūcisiōe nō vtunt cultello ferreo. sed in principalibus circuncisiōibus, qbus Chrm significari oportebat, tale instrumētum adhibitum est. Hæc Thomas. Quibus addi potest, q Gene. 17. (vbi circuncisio legit instituta) nulla fit mētio de cultello lapideo. Porrò per principales circūcisiones, qbus significatus est Chrs, intelligit Thomas istā sub Iosue factā, & eam de qua Exod. 4. habet, qua circuncisus est Mosis filius. [Et circuncide secundò filios Israel.] Circa hoc loquitur

Origenes Origenes: Vellē percontari Iudæos, quō possit quis secundò circuncidi circuncisione carnali? Verunt ad istud possent respondere Iudæi, qa hęc quęstio videt ex inepto intellectu scripturæ huius pcedere. Non em sensus est, q Deus iussit eosdē nūero, circuncidi secundò seu altera vice; sed q filios Israel iussit circūcidi secūdò eosdē in specie, vt ad diuersos nūero, referat duplex circuncisio illa. Sępè etem scriptura loquit de diuersis, quasi de eisdē, qm in eodē nūero continētur diuersa supposita. Vndè est illud Psal. 77. Cùm occideret eos, quęrebāt eum, & reuertebant, & di

Aug. lib. Iosue, qst. 6. luculo veniebāt ad eum. Nēpe q occidebant, nō veniebant ad Deū diluculo. Hinc asserit Augu. Vn⁹ & idē homo bis circūcidēdus nō erat: sed qm vn⁹ populus erat, in qbusdā circūcisus, in qbusdam nō circuncisus, ideo dictū est iterū, vt circuncisus iterū circunciderei, non homo, sed populus. Præterea alia difficultas occurrit. Constat em q ante hanc circuncisionē multę factæ sint cir cuncisiones in populo Hebræorū à tēpore Abrahæ: cur ergo nunc dicit, Circuncide filios Israel

Gene. 17. Exo. 12. Leuit. 12. secundò? Respondet, q nunc sermo est de circuncisione solēni, vel solū de populo qui exijt de Aegypto, posterisq; eorum q erāt sub Iosue. Et si intelligat de circuncisione solēni, orit quęstio, respectu cuius circuncisionis præcedētis, solēnis ista dicat secunda. Quocirca recitat Lyra opi-

Exo. 12. nionē Hebræorum, dicētium q ista vocat secunda, respectu circuncisionis factæ in Aegypto ea nocte, qua Deus primogenita Aegyptiorū percussit, in qua nocte dicunt multos Hebræorum circūcisos fuisse: quam opininnē reprobat Lyra, qm ex scriptura authoritatē non habet, & quoniam circuncisio illa fecisset filios Israel ineptos & impotētes ad egrediēdum de terra Aegypti

Ibidem. ppter circuncisionis recentē dolorē. Eadem em nocte exierunt Aegyptum, vt in Exodo legitur. Hinc Lyra affirmat, q circuncisio ista nominat secunda, respectu eius quā Abrahā fecit, seipsum & omnes suos domesticos circuncidēs, vt Gene. 17. recitat. Idem dicunt quidam expositores. Veruntamē istud non videt textui consonare, nec dictis sanctorum. Nam dñs ait in textu ad Iosue:

Aug. lib. Iosue qstio. 6. circuncide filios Israel secundò. Abrahā autē non circuncidit filios Israel, immo in illa circuncisione, de qua in Genesi fertur, q circuncidit se & suos domesticos, Isaac nondum extitit natus. Pręterea (sicut nunc tactum est) B. Augustinus testat hanc duplicē circuncisionē ad eundē populum referēdam. Populus aūt Iudæorū nō fuit circuncisus ab Abrahā, idcircò iuxta ea quæ infrà in isto habētur capitulo, rndendū, q circuncisio hæc vocat secūda respectu eius qu[illegible]cta est in

Exo. 12. Aegypto: Nō tn in nocte qua primogenita sunt percussa, sed antè. Cōstat em q Hebræi in Aegypto fuerunt negligētes in obseruātia pręcepti circuncisionis. Vndè cū Moses eis iussisset tollere agnum paschalē decima die mēsis primi, & eūdē comedere quartadecima die mēsis eiusdē ad vesperā, hoc quoq; iussisset vt nemo nisi circūcisus ad esum agni illi⁹ admitteret: valdè pbabile est, q Iudæi nōdum circuncisi, circūcidebant, & hoc fiebat per dies satis multos ante eorū exitū de Aegypto: sicq; respectu illius circuncisiōis, ista vocat secūda, quod & R. Paulus affirmat. immo circūcisio ista potest dici secūda, respectu totius circūcisiōis oim ex Aegypto eductorū, & añ in ea circuncisorū. Præterea quēadmodū tangit Augustinus, qdam hęretici dicebāt, baptizatos se-

Aug. lib. Iosue qstio. 6. mel, rebaptizādos, argumētum sumētes ex hoc loco, q dñs iussit filios Israel circuncidi secūdò, cùm tamen non sit hoc de eisdē numero intelligēdum. Sic itaq; Iosue circuncidit eos secundò. [in colle pputiorū] i. in colle quodā & circa collē, qui ratione huius circūcisiōis ibì factæ, vocatus est collis præputiorū, quæ scilicet ibì abcisa sunt. [Hæc autē est causa secūdæ circūcisionis]

quæ

quæ sub Iosue facta est:[Omnis populus qui egressus est ex Aegypto gñis masculini,] videlicet
[vniuersi bellatores viri,mortui sunt in deserto per longissimos viæ circuitus.] prout Num. 11.
14.16.25.& Deut.8.patet.quod intelligédum est de viris,putà de his q in prima numeratióe sunt
numerati,demptis tñ Caleb & Iosue atq; Leuitis,q non erant numerati à vicesimo anno, sed ab Nume. 26.
vno mése,vt in Numeris dictum est.[qui'omnes circuncisi erant] in Aegypto.[Populus aũt q na Nume.14.
tus est in deserto per quadraginta annos] in itinere latissimæ solitudinis,[incircũcisus fuit do-
nec consumerétur:] i.in solitudine morerétur.[Qui non audierant vocé dñi,] i.promissionibus
Dei non crediderunt,sed post reditũ duodecim exploratorũ dixerunt: Vtinam pereamus,& non Exo.16.
inducat nos dñs in terram hanc,ne cadamus gladio. Et rursus: Constituamus nobis ducé, & re- Nume.13. Nume.14.
deamus in Aegyptum.[Et qbus antè iurauerat, vt ostéderet eis terram lacte & melle mananté.]
Illis em̃ antè per Mosen promisit cum iuraméto, quòd daret eis terram promissionis, quæ pro-
missio fuit intelligéda cum conditione implicita, vtpotè nisi demererétur.] horum filij in lo-
cum successerunt patrum,& circuncisi sunt à Iosue, quia sicut nati fuerant,in præputio erant.]
Dicunt auté doctores communiter,quòd ex diuina dispésatione circuncisi non sunt in deserto,
propter incertitudiné motus castrorum seu progressionis.Nam iuxta motum nubis progredie-
bantur, & fuit eis incertum quando columna nubis procederet:ideo fuisset periculosum circũ-
cidi,quoniam nouiter circuncisi,inepti & impotétes fuissent ad procedédum.Damascenus aũt Damasce.
libro quarto,& multi doctores super quartum,aliam causam assignant,dicétes ꝙ circũcisio data
fuit in signum distinctiuum Israelis à gétibus,& quoniam filij Israel in solitudine satis distincti
erãt & separati à cæteris nationibus,non oportuit eos circuncidi ibidèm. Porrò hæc ratio esset
conueniés,si circuncisio data fuisset Hebræis solùm in distinctioné,& non etiã in purgationem
ab originali. Veruntñ Augustinus testat,ꝙ quidã ex filijs Israel manserunt in deserto incircũcisi Pet.Co. hist.
ex contéptu suorum parétum,qa inobediétes fuerunt legi Dei.In Scholastica verò historia legi lib.Ios.ca.4.
tur:Quidam manserunt ibì incircuncisi ex mandato Dei,alij ex parétum suorum negligétia,alij
ex parétum cautela,ne fortè eis circuncisis,attolleret mox nubes,& necessè haberét progredi,&
sic periclitarétur paruuli circuncisi. [Postquã aũt circuncisi sunt, omnes manserunt in eodé ca 25.q.2. ca. Sed & illud.
strorum] i.tentoriorũ & cuneorum suorum [loco.donec sanarétur] à vulnere & dolore circũci-
sionis. [Dixitq; dñs ad Iosue:Hodiè abstuli opprobrium Aegypti à vobis,] Per opprobriũ Aegy
pti,intelligi potest ipsa præputij caro,quam Hebræi reputabant ipsis Aegyptijs,& cæteris incir
cuncisis opprobriosam,quos & tanquã incircuncisos spernebant,quéadmodùm Chr̃iani iustè
despiciunt non baptizatos vt tales. Circa hęc scribit qdam:Locus iste dupliciter exponit ab ex-
positoribus nostris.Primò,vt accipiat opprobrium Aegypti passiuè, quòd s.sustinuerunt Aegy
ptij ab Hebræis exprobrantibus, ꝙ erant incircuncisi.quã expositionem reprobat,dicens:Hoc
non videt rationabiliter dictum,qm̃ filij Israel in Aegypto erãt subiecti & in maxima seruitute,
ideo nõ est verisimile,ꝙ Aegyptijs exprobrarét.Ad quod dico,ꝙ expositio ista catholicorũ est
bona,nec valet ista obiectio,qm̃ multo tépore fuerunt Hebræi in magna libertate & reuerentia
apud Aegyptios,s.tépore Ioseph & postcà diu,sicut Exod.1.expositum est. Sufficit quoq; ad ve-
ritaté expositionis istius, ꝙ filij Israel reputabant Aegyptijs præputium ignominiosum.Deindè
subiungit:Alio modo exponunt, accipiendo opprobrium Aegypti actiuè,s.ꝙ Aegyptij intule-
rant filijs Israel opprobrium seruitutis,à quo licèt liberati fuerunt in exitu de Aegypto,tñ ista li-
bertas fuit declarata in terra ꝑmissionis. Vndè & locus iste vocat' est Galgala,quod significat li Iosuę 12.
bertatem.Hãc quoq; expositionem reprobat,dicens:Hoc non videt benè dictũ,quia ablatio op
probrij,videt referri ad circuncisionem.Nec illa interpretatio Galgalæ,vera est:quia nec Remi
gius neq; Hieronymus sic interpretant hoc nomen.Ad hæc dico,ꝙ hæc quoq; expositio vera &
apta est,qm̃ filij Israel suscipiendo ex diuino præcepto circuncisionem,meruerunt maiori liber
tate & adoptione honorari & acceptari à Deo:& ita ablatio opprobrij, verè refert ad circunci-
sionem tanquã ad meritoriam causam. nec sequit,Hieronymus & Remigius non ponunt illam
Galgalæ interpretationem,ergo non est ponenda.Catholici quoq; qui eã ponunt, non eam fin
xerunt,sed ab Hebræis potiùs acceperunt. Deindè ponit expositionem Hebræorum, dicendo:
Aliter exponit secundum Hebræos, videlicet ꝙ Aegyptij obseruãtes constellationes, dixerunt Exod.8.
Hebręis petentibus à Pharaone egrediendi licentiã:Miseri,quò vultis ire?Ecce cõstellatio osten
dit effusionem sanguinis vestri, si recedatis. Cùm ergo in circuncisione facta per Iosue,fusus sit
sanguis Hebræorum,nó in opprobrium eorum,sed in honorem,in ea ablatum est opprobrium
illud Aegypti.Ista expositio videt inepta & ficta,nec ad ꝓpositũ pertinens. Nã dato ꝙ Aegyptij Exod.32.
astrologi dixissent Hebræis verba p̃fata,tñ illi Hebræi iam in solitudine obierunt: & circuncisi Num.16.21.
sub Iosue,in solitudine,non in Aegypto,sunt nati,sicut iam patuit. Deniq; multa millia Hebręo
rũ de Aegypto egressorũ,gladio, igne & alijs modis in deserto occisa sunt, sicq; in illis fuisset op
probriũ Aegypti impletũ.Ampliùs,dato ꝙ Aegyptij illa dixissent,nó tñ illorũ intentio fuit,lo-

qui de tali spõtanea sanguinis effusione citò curabili, sed de effusiõe sanguinis lœtali ac violẽta, sicq; illud opprobriũ abstulisset Deus à filijs Israel, præseruando eos ab omni læsione & trucidatione. [vocatumq; est nomẽ loci illius Galgala, vsq; in præsentẽ diẽ.] Galgala, secundũ Hieronymũ, interpretat̃ sancti reuelatio, & secundũ alios quosdã, libertas. Ibi enĩ manifestata est & aucta Hebræorũ libertas à seruitute Aegyptiorũ ac vitiorũ, & illuminati sunt ibi ac sanctificati. [Manseruntq; filij Israel in Galgalis] i. in loco præfato. Galgala aũt quãdoq; indeclinabiliter sumitur, interdũ declinat̃. Ibi ergo manserunt vsq; ad circuncisorũ curationẽ, [& fecerunt phase] i. solẽnitatẽ paschalẽ, offerẽdo & manducando agnum paschalẽ debito ritu, [quartadecima die mẽsis primi] s. Martij, seu Aprilis secundũ quosdã, qui mẽsis est primus mẽsis anni secundũ Hebræos: [in campestribus Hiericho,] sicut fecerunt primò phase in Aegypto, egressu eorũ instante circa Ramesse, vt Exo. 12. legit̃: secundò ad radices montis Sinai, anno secundo egressionis ex Aegypto, vt Numer. 9. habet̃. [& comederunt de frugibus terræ] Chanaan, [die altero & azymos panes] i. panes non fermẽtatos, confectos ex fructibus terræ promissionis. nam talibus panibus tenebant̃ vesci durante festiuitate paschali, vt Exo. 12. fertur. [& polẽtam eiusdẽ anni.] Secundum Magistrum in historijs, polẽta est grana tosta & manibus confricata ad modum * granophili pilo tunsi, & dicit̃ polẽta quasi pilẽta. Aliqui tamẽ dicunt, polẽtam esse pultes de farina purgatissima factas, & dictam polẽtam quasi pollẽtam, à polline, quod est purgatissima farina. Porrò in solẽnitate paschali fiebat oblatio de granis nouis de manipulo excussis. [Defecitq; manna] i. vltrà non pluit, [postquã comederunt de frugibus terræ] Chanaan, quia vltrà non indiguerunt manna vt antè, sed abundabant fructibus terræ promissæ. [Cùm autẽ esset Iosue in agro vrbis Hiericho] ad explorandũ & considerandum qualiter vrbs illa aptiùs caperet̃, [leuauit oculos, & vidit virum] i. angelum in forma & specie viri, [stantẽ contra se,] i. ex opposito sui, quantùm ad situm, & [euaginatum tenentẽ gladium,] tanquã paratum ad auxiliãdum Hebræis. [perrexitq; ad eum, & ait: Noster es, an aduersariorum?] i. fautor & collega noster, an Chananæorum? Putauit autem Iosue quòd homo esset. Nec angelus iste apparuit in tã terribili specie, sicut apparuit Danieli angelus Dei, ex cuius visione Daniel fuit tam vehemẽter perterritus. [Qui respõdit: Nequaquã.] quod quidam sic glossant, supple, sum aduersarius. Alij verò exponunt, Nequaquã, i. nec vester sum, nec aduersariorum, quasi de natura vr̃æ speciei existẽs. quasi dicat, Non sum homo. [sed sum princeps exercitus dñi] i. angelica virtus sum, & de choro ac ordine principatuum, præsidẽs toti populo Hebræorum, qui nunc per modum exercitus ordinatẽ collectus est sub te principe suo terrestri, q eiusdẽ es speciei cũ eis, & vocat̃ exercitus Dei: tũ qa per electiõnẽ & gratiam specialiter pertinebat ad Deũ, tum qa electus fuit à Deo ad expugnãdum aduersarios Dei Chananæos ac alios. [& nunc venio. Cecidit Iosue pronus in terrã] qm̃ aduertit q angelus esset, & fortè cognouit qs erat ex vniuersitate supernorũ spirituũ. Dicunt aũt doctores catholici & Hebræi, q Michael fuit, q princeps extitit synagogæ, secundũ quod Gabriel locutus est Danieli: Nemo, inquiẽs, est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. & nunc venio, i. p̃sto iam sum ad dandum tibi consilium atq; auxilium. Vndè & tunc docuit ipsum Iosue de modo capiẽdi ciuitatẽ Hiericho, & vt eam in toto faceret anathema, prout sequẽti fert̃ capitulo. [& adorans, ait:] adorauit angelum adoratione duliæ, atq; per gratiam discretionis spirituum, ac instinctu diuino cognouit, q angelus bonus erat, non spũs fallax. aliãs fuisset incautum, q tam citò credidisset verbis apparẽtis. [Quid dominus meus loquit̃ ad seruum suum?] fuit enĩ Michael etiã princeps ipsius Iosuæ. [Solue, inqt, calceamẽtum de pedibus tuis] i. ambos pedes tuos discalcea & denuda, p̃pter reuerẽtiam loci, immo ad Dei honorẽ in loco suo. ideo subdit: [Locus enim in quo stas, sanct' est.] i. deputat' deceterò ad opera sancta, vt in eo cõmorent̃ veri Dei cultores: & locus iste, q hactenùs extitit inqnat' per idololatrias atq; facinora Chananæorũ, nũc sanctificatus est per angelicã istã p̃sentiã & allocutionẽ. immo per p̃sentiã Dei in angelo suo. simile huic p̃cepit angelus Mosi circa rubũ. [fecitq; Iosue, vt sibi fuerat imperatũ] ab angelo. Postremò, qua hora facta sit apparitio ista, & an solus Iosue angelũ istũ vidit, atq; in quali habitu apparuerit angelus iste, textus nõ exprimit: sed ex circũstantia eius apparet, q in die, & certum, q eo vigilante.

¶ Spiritalis explanatio eiusdem cap. 5. Art. 9.

POstquàm audierunt omnes reges Amorrhæorum, &c.] Per reges Amorrhæorum & Chananæorum, intelliguntur principes tenebrarum, q habitant trans Iordanẽ, i. in vitio elationis, quod est extremum, humilitati contrarium. Humilitas quippe per Iordanẽ, qui interpretat̃ descensus, signat̃. [Et qui possidebant magno mari loca propinqua.] Per magnũ mare, exprimitur amaritudo ac fluxus, inquietudoq; vitiorum. Loca verò propinqua huic mari, sunt corda instabilia, prona ad vanitates & iniquitates seculi huius. hæc loca possidẽt dæmones. sed postq̃ principes tenebrarum nouerunt quòd dñs siccasset fluenta Iordanis coram filijs Israel, donec transirent, id est, fontem & aquas baptismi aperuisset vniuersis hominibus, præsertim ad fidẽ electis,

quousq;

Marginalia: * cariophyli (beside "granophili"); Exo. 19. (beside "in solẽnitate paschali"); Dani. 10. (beside "Danieli angelus Dei"); Dani. 4. (beside "brei, q Michael fuit"); Iosue 6. (beside "iam sum ad dandum"); Exod. 3. (beside "p̃cepit angelus Mosi"); Ephe. 6. (beside "POstquàm audierunt").

quousq; per baptismatis gratiam introirent ecclesiam, incorporarenturq; Christo. [dissolutum est cor eorum.] tunc nanq; principes tenebrarum vehemēter perterriti sunt, videntes se quotidiè à vasis suis expelli, nec posse gratiæ Dei, quæ vbiq; terrarū diffundebat, resistere. [Eo tempore ait dñs ad Iosue: Fac tibi cultros lapideos, & circūcide filios Israel secūdò.] Sic Deus pater dixit ad Chřm inter hoies conuersantē, ac ꝑdicantem vt filios Israel semel corporaliter circūcisos, circuncideret spūaliter altera vice cultro lapideo, i. acutissimo verbo suæ prædicationis & iustæ correptionis. Vndè verbum Dei, gladius spūs appellatur. Sicq; Christus circuncidit electos ex iudaismo, non in vno duntaxat mēbro, nec solùm ab originali peccato, sed in toto corpore & cunctis viribus animæ, docens eos oia membra sua exhibere arma iustitiæ Deo, viresq; animæ à vitijs cunctis purgare, atque virtutibus decorare. Nam dixit: Si oculus tuus scandalizat te, abscinde eum, & proijce abs te. Idem de manu iussit ac pede. Et iterum: Nisi pœnitentiam (inquit) egeritis, oēs similiter peribitis. De hac circuncisione ait & Hiere. 4. Circuncidite præputia cordium vestrorum. Deniq; Christus semel circuncisos in baptismo, circuncidit secundò in pœnitentiæ sacramento, qm̄ oia in confessione lauātur. Prēlatus quoq; filios Israel, i. fideles sibi commissos circuncidere debet secundò, videlicet post recidiuationem eorum, eosdem arguendo, increpādo, obsecrando, instruendo & castigando. [Postq̄ aūt circuncisi sunt oēs, manserunt in eodem loco, donec sanarentur.] Dum adulti baptismū suscipiunt, aut cōfitentur & pœnitent, spūaliter circuncidunt à vitijs, non tñ mox sanantur ex toto, qm̄ manēt in eis reliquiæ vitiorum, pronitas ad peccandum, infirmitas resistendi peccato. Boni ergo fideles dum baptismi aut pœnitētiæ grām sunt sortiti, manent in gratia illa virtutibusq; infusis, proficiendo in eis, donec à vitiorum curentur reliquijs, & corroborent in bonis. Tūc quoq; aufert Deus ab eis Aegypti opprobriū, i. aspernabilē vanitatē & impietatē hoim mundanorū, caliginē vitiorū, & causam cōfusionis æternæ, ita ꝙ carent his, quæ exprobrari & improperari possunt Aegyptijs, putà mundanis hoibus, nec ipsi Aegyptij possent eis rōnabiliter exprobrare. Vndè orauit vir sanctus: Aufer à me opprobriū & contemptum. [Et fecerunt phase.] Quemadmodū filij Israel circuncisi, corporaliterq; curati, celebrauerunt pascha, & agnum comederūt paschalem, sic Christi fideles post baptismi emundationem & curationem à reliquijs vitiorum, apti sunt ad Eucharistiæ sumptionem. ¶ Deniq; per triplex pascha, ab Hebræis corporaliter obseruatū, potest intelligi triplex pascha spūaliter exhibendū. Pascha etem̄ transitus interpretatur. Itaq; per pascha Iudæorū in Aegypto exhibitū, potest intelligi trāsitus fideliū à vitijs ad virtutes & ad incipientiū statum. Per pascha aūt circa montem Sinai celebratum, transitus Chřianorum de statu incipientiū ad statum ꝓficientium de virtute in virtutem, de bono in melius. ¶ Porrò, per pascha factum in terra ꝓmissionis, intelligitur trāsitus de statu ꝓficientium ad statum & gradum perfectorū, vt iugiter q̄ramus & appræhendamus meliora & viciniora saluti: transitus quoq; de via ad patriam. [Et comederunt de frugibus terræ die altero azymos panes.] Azymi panes, sunt spūales refectiones & actiones virtutum, omni simulatione & dolo carētes, sicut ait ac monet Apostolus: Epulemur non in fermēto malitiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & veritatis. Qui panes conficiuntur de frugibus terræ, qm̄ ex habitu gratiæ gratum facientis, & semine verbi cælestis, ꝓcedunt huiusmodi actiones, qui tñ immediatè nascuntur ex virtuosis infusis habitibus. [Et poleotā eiusdem anni.] Per polentā hanc, spūalis consolatio anni gratiæ designatur. [Defecitq; manna.] i. typicus cibus Eucharistiæ cessat in euangelica lege. Per hoc tñ, ꝙ manna defecit dum filij Israel de fructibus & panibus terræ Chanaan comederunt, signatum est, ꝙ diuinam & spūalem consolationem meretur homo amittere, dum ad exteriora solatia vanaq; gaudia se effundit. [Cū aūt esset Iosue in agro &c.] Per apparitionem illam angeli sancti, gladium in manu habentis, significatur, ꝙ parata sunt nobis angelorū ꝓsidia ad expugnandū inuisibiles hostes. Dicuntq; nobis angeli gloriosi per inspirationē internam, vt tollamus calceamēta de pedibus nostris, i. opera mortua & terrena auferamus à cordiū nrorum affectibus, qm̄ locus in quo stamus, terra est sancta. Ecclesia militans, locus est in qua stamus, in qua per fidē manemus, in qua est sanctificatio copiosa & sanctitas vera. Non ergo inhonoremus, nec inquinemus hunc locum. ¶ Postremò, per triplicem cibum quo vsi sunt filij Israel, triplex spūalis alimonia figuratur. Tulerūt nanq; secum ex Aegypto farinā cōspersam, ex qua panes fecerūt, qbus ad tempus modicum parcè refecti sunt: per quem cibum, refectio literalis intelligentiæ, aut acquisitæ scientiæ, seu scholasticæ ac philosophicæ sapientiæ ad diuina relatæ, datur intelligi. Secundò, sustētati sunt manna in solitudine, per quod allegoricus seu tropologicus sensus scripturæ, & eius refectio denotatur. Tertiò sunt refecti fructib' terræ ꝓmissionis, per quod anagogici sensus refectio, dñi sapientiæ contemplatio, & futuræ prælibatio felicitatis intelliguntur. His ergo dignissimis refectionibus sustentari, impinguari, ac confirmari conemur.

Ephe.6.
Rom.6.
Matt.5.
Luc.13.
Psal.118.
Exo.12.
Leuit.23.
Num.34.
Psal.83.
Heb.6.
1.Pet.2.
1.Cor.5.
Exo.12.
Exo.16.
Num.11.

¶ Elucidatio literalis cap. 6. Hiericho autem clausa erat atq; munita.

Articulus 10.

EXordium captionis & euersionis vrbium Chanaan trans Iordanem,cap.isto describitur,videlicet qualiter Hiericho,quę filijs Israel transgressis Iordanem,directo itinere inter vrbes primò occurrit.Describitur aũt demolitio vrbium,nõ villarũ, cùm tñ fortassis multæ villæ ante vrbium deuastationem deiectæ sint.[Hiericho aũt clausa erat atq; munita]plus solito,prout vrbes obsessę solent muniri,[timore filiorum Israel,& nullus]ciuium eius[egredi audebat]ciuitatem ad fugiendum,vel ad faciendum commoda sua, ne inciderent manus filiorum Israel,qui in circuitu erant.[aut ingredi.]ad succurrendum habitatoribus Hiericho eadem ex causa. [Dixit dñs]per angelum[ad Iosue:Eccè dedi in manus tuas Hiericho, & regem eius, oẽsq; fortes viros] habitantes in vrbe,i.iam decreui eos tradere manib⁹ tuis.Hocq; tam certum est,quasi iam actualiter factum esset.[Circuite vrbem cuncti bellatores semel per diem:]Ex hoc elicitur,ꝙ mulieres & pueri qui fuerunt infrà 20.annum,non circuierunt vrbem.[sic facietis sex diebus:] circueundo quotidiè semel cum silentio,& redierunt in castra seu tentoria sua.Atq; vt aliqui dicunt, prima circuitio fuit primo azymorum die, de quo ꝑcedenti est dictum cap. & aliæ circuitiones cõsequenter alijs azymorũ diebus.[Septimo aũt die sacerdotes tollẽt septẽ buccinas,quarũ vsus est in iubileo] Septem enĩ sacerdotes acceperũt septẽ huiusmodi buccinas,s.qlibet vnã.habebãt aũt sacerdotes pacificas buccinas in solẽnitatibus, & bellicas in expeditionibus, qbus etiã vtebantur & buccinabãt in Iubileo. De buccinis his legitur Numer.10.& Deutero.20.atq; Psal.80. Buccinate in neomenia tuba in insigni die solẽnitatis vr̃æ. [& ꝑcedãt arcã fœderis]dñi, iuxta eã eundo in ante.[septiès circuibitis ciuitatẽ septimo die, & sacerdotes]septẽ[clãgẽt buccinis]bellicis septẽ, vt dictum est.Cœperũt aũt diluculo circuire ac clãgere. Hinc Numer.10. dñs iussit:Si exieritis ad bellum contra hostes,clangetis vlulãtibus tubis, & erit recordatio vestri coram dño Deo vestro,vt eruamini de manib⁹ inimicorũ vr̃orum.[Cumq; insonuerit vox tubæ lõgior atq; cõcisior,]i.magìs cõfractus & interpolatus,[& in auribus vr̃is increpuerit, cõclamabit oĩs populus vociferatione maxima.]Ex quo patet, ꝙ etiam forsitan mulieres & paruuli in suis locis clamabãt.Clamabãt aũt non irrõnabiliter & cõfusè,sed deuotè ad dñm, eum laudando & inuocando,[& muri funditùs corruent ciuitatis.]Non ex virtute clamoris,sed ex oĩpotentia Dei per meritum vestræ deuotionis,& hoc in septimo circuitu factum est. Deindè describitur, qualiter Iosue denunciauit sacerdotibus ac populo ista iam tacta,sibi insinuata ab angelo,& planus est textus ex introductis.[Ad populũ quoq; ait:]puta ad viros:[Ite & circuite ciuitatẽ armati ꝑcedentes arcam dñi.]Hebræi (vt fertur)exponũt istud de filijs Ruben & Gad,ac mediæ tribus Manassæ,sed non est putandũ,ꝙ illi soli ꝑcedebãt arcam armati,cum infrà dicaẽ, ꝙ oĩs populus armat⁹ ꝑcessit arcã,sed illi ꝑcesserũt cæteras trib⁹ quæ ante arcã iuerũt.Promiserãt enĩ duæ tribus illæ ac media,Mosi:Nosipsi armati ꝑcedemus filios Israel.[Cumq; Iosue verba finisset,& septẽ sacerdotes buccinis clangerẽt,*oĩsq; populus ꝑcederet armatus,reliquum vulgus arcã sequebatur.]Dicunt qdam,ꝙ vniuersi viri armati ante arcam transibãt,& alij lassi seu impotentes ad ꝑlium,aut non armati,retro arcam venerũt:& hoc litera videtur ꝓtendere.Porrò alij dicunt, ꝙ tribus Dan cum duabus tribubus sibi adiunctis,q & in motione castrorum ibãt post arcam,vltimo loco ad occidentalẽ plagam,etiam nũc arcam sequebanẽ:ꝙ irem cæteri minùs apti,seu lassi & impotentes,associabãt se eis.[ac buccinis oĩa concrepabãt:] quia acutus & intensus ille septem tubarum sonitus,aggregatus & permixtus,sic oĩm Hebræorũ aures impleuit,acsi oĩa elementa ac cætera sonitũ emisissent tubarũ.[Præcepit aũt Iosue populo,dicẽs:Non clamabitis,nec audietur vox vestra,nec vllus sermo egredieẽ ex ore vr̃o,donec veniat dies in quo dicam vobis] i.cum oĩni silentio circuibitis, quousq; vobis iubebo: [Clamate] corde per feruentẽ ad Deũ amorẽ ac deuotionem,[& vociferamini]ore dñm inuocando & collaudãdo.Iussit itaq; Iosue,vt cum perfecto circuirẽt silẽtio,quatenùs maiorẽ ad Deũ haberẽt deuotionẽ,& cum oĩni reuerẽtia, ordinatiõe,atque modestia arcã circunferẽtes corã Deo incederẽt. quo innotescit, q̃ repræhẽsibiles sint Christiani,qui ꝓcessiones & sacrorũ deportatiões faciũt indeuotè,fabulatiõibus,insolẽtijs,aut etiã comessationib⁹ potatiõibusq; vacãdo.[Circuiuit ergo]i.circũferebaẽ[arca dñi ciuitatẽ semel per diẽ. Vulgus aũt reliquũ arcã sequebaẽ,& buccinis personabat.]Exteriorib⁹ & materialib⁹ buccinis clãgere,officiũ extitit sacerdotũ:quõ ergo reliquũ vulgus buccinis personabat, nisi vel buccinantib⁹ sacerdotib⁹ cõgaudendo,aut buccinarum sonitum percipiẽdo,quia(vt dictũ est) oĩa buccinis concrepabãt, vel cordialiter iubilãdo ac cõcinendo?[Cumq; septimo circuitu clãgerent buccinis sacerdotes,dixit Iosue ad omnem Israel:Vociferamini.]Circa hoc scribit quidam: Non est verisimile quòd tantus exercitus posset vocem Iosuæ audire,maximè quoniam sacerdotes clangebant tubis:idcircò videtur,quòd dicere sumitur hìc pro denunciare aliquo signo sensibili, puta eleuatione vexilli, vel aliquo tali, quod à toto exercitu poterat videri. Istud apparentiam posset habere, si Iosue solũ dixisset, Vociferamini:sed qa huic verbo longũ adiunxit sermonem, vt patet in textu, quem non poterat aliquo exteriori huiusmodi signo populo indicare*

23.q.5.cañ. fin §.Per scienter.

Ios.5.

Num.32.

*oĩsq; ꝑcederet armatus exercit⁹

☞

Num.10.

non

non videtur expositio illa vera. subditur em̄ in textu immediatè post hoc verbū, Vociferamini: (tradidit em̄ dn̄s vobis ciuitatē. sitq̄; ciuitas hęc anathema, & oia quę in ea sunt, dn̄o,) i. ad nei ho norem, atq; ad diuinæ cōmendationē iustitiæ, tota hæc vrbs & oia in ea viuentia, sint qd prohibitum & maledictū, ita vt destruanſ, & nemo indè aliqd accipiat sibi. (sola aūt Rahab meretrix vi uat cum vniuersis q cū ea in domo sunt.) Hoc, speciali priuilegio, Deo inspirante, & Iosue dispē sante, cōcessum est tam Rahab, q̄ domesticis eius, propter bn̄ficia quę cū periculo suæ vitæ exhi Iof.2.
buit exploratorib' Israel, & qa iam credere cœpit in Deum verum. Nec hoc fuit cōtra formalem Deut.20.
intentionē p̄cepti dati à Deo de oīm interfectione Chananæorū. (Abscōdit em̄ nuncios quos direximus. Vos aūt cauete, ne de his q̄ p̄cepta sunt vobis, q̄ppiam cōtingatis:) i. ne aliqd vobilipsis vsurpetis de his, quæ p̄cepi vobis non vsurpare ad cōmoda vestra. (& sitis p̄uaricatiōis rei,) trāsgrediendo diuinū p̄ceptum, (& oia castra Israel sub p̄cō sint atq; turbent:) i. vniuersi particulares cœtus, seu tribus ac populi Israel, incidāt pœnam & inquietudinē pro huiusmodi culpa vnius siue paucorū. ¶ Porrò, qualiter istud non deroget, sed cōcordet diuinę iustitiæ, q̄ pro excessu vnius aut paucorū, tota cōmunitas perturbeſ & plurimi puniant, infrà diceſ, vbi cōminatio hæc legiſ adimpleta. (Quicqd aūt auri & argēti fuerit & vasorū æneorū ac ferri, dn̄o cōsecretur:) i. ad Iof.7.
ea q̄ sunt necessaria diuino cultui, applicetſ, nec in humanos deueniāt vsus. (repositū in thesauris eius:) i. inter diuitias sanctuarij seu tabernaculi reseruatum. Quia em̄ hæc ciuitas prima capta & euersa est inter vrbes, q̄ trās Iordanē destructę sunt, decuit diuitias eius istas inanimatas, nō p̄dationi pugnantiū, sed dn̄o q̄ speciali miraculo vrbē deiecit, deputari. Itaq; om̄e aurum, argentū, æs & ferrum, ac cætera metalla, vt plumbū, stannū, &c. vasa quoq; & ornamenta, seu vtensilia facta ex illis, atq; numismata Hiericho, consecrata sunt dn̄o, & ex eis facta sunt vasa seu instrumēta cul tus diuini. Om̄ia verba ista locutus est Iosue ad oēm Israel. & meritò q̄ritur, qualiter in tanta p̄cessione & multitudine poterat ab vniuersis audiri. Ad quod poterit responderi, q̄ vel diuina virtute hoc factum est, vel per seipsum dixit aliquibus, & illi cōsequenter retulerunt & alijs. Potuit quoq; disponere, q̄ durante sua locutione, cessauit clangor tubarū. Estq̄; probabile, q̄ retulit ista principalioribus populi, & duodecim principibus tribuū, quorū vnusquisq; vltrà denunciauit hæc tribui suæ. (Igitur om̄i vociferāte populo) iuxta sensum p̄dictum. (& clangētibus tubis, muri Hiericho corruerūt) diuina virtute, q̄ ministerio angelorū siue bonorū siue malorum hoc fecit, vt creditur, q̄uis solo imperio potuerit facere. (& ascēdit vnusq̄sq;) Hebræorū (per locum qui cōtra se erat.) Ex hoc elicitur, q̄ ciuitas erat in loco alto cōstructa. (Ceperūtq̄; ciuitatē Deut.20.
non in arcu & gladio suo, sed à Deo traditā intrauerūt. (& interfecerūt oia q̄ erāt in ea, à viro vsq; ad mulierē) inclusiuē, (ab infante vsq; ad senes, boues quoq;, oues & asinos,) imò & cætera pecora, (equos, capras, camelos &c.) (in ore gladij percusserūt.) Veruntā sicut in huius libri calce legitur, Viri Hiericho pugnauerūt cōtra filios Israel. Nam stabāt in muris ac turribus ad repugnan Iof.24.
dum: sed muris ruētibus, sunt oppressi, nec cæteri resistere valuerūt. ¶ Deniq; strages illa fuit mirabiliter magna, tam hoim q̄ brutorum, quia de toto territorio plurimi confluxerunt in Hiericho pro vrbis defensiōe, & de victualib' sibi p̄uiderunt in lōgum, q̄m fuit vrbs regalis, & primò occurrēs ingressui Hebræorum. Vndè infrà fertur: Trāsistis Iordanē, & venistis Hiericho. Pugnaueruntq̄; cōtra vos viri ciuitatis, Amorrhæus & Pherezæus & Chananæus & Ethæus & Gergesæus & Heuæus & Iebusæus. Veruntā crudele fortasse videri potest, q̄ Deus misericordiarum dn̄s, Ibid.
iussit etiam infantes & mulieres ac adolescentulas atq; iumenta occīdi. Et r̄ndendum, q̄ Deus iu 1.Cor.1.
sto iudicio fecit hoc. Omnes em̄ adultæ ætatis ibidèm, non solùm temporalē, sed etiam infernalem mortem meruerunt & incurrerunt, quia per temporalia illa flagella non pœnituerūt. Cum paruulis aūt nondum ratione vtentib' misericorditer actum est, q̄ occisi sunt anteq̄ peccare potuerunt, q si ad ætatē venissent adultam, peccassent grauiter & periissent. Iumenta verò in detestationē facinorum hoim sunt occisa. ¶ Præterea, q̄m vrbs illa tam specialiter se armauit cōtra filios Israel, meruit tam specialiter destrui & occidi. Voluit quoq; Deus in destructione vrbis illius primò vastatæ, rigorē suæ iustitiæ tam specialiter demōstrare, ad aliorum perterritionē Chananæorum, vt pœniterēt & cōuerterent, pēsantes se Deo Hebræorum, q tot & tanta egit mirabilia, resistere non valere. Veruntā præ nimia excæcatione & obstinatiōe hoc non aduerterūt, paucis (vt infrà habetur) exceptis. Hinc demum, vt puto, Deus fecit filios Israel per septē dies ipsam Hi Iof.6.
ericho circuire, quatenùs existētes in ea, interim pœniterēt, cōsiderando ea q̄ Rahab considerauit. (Duobus aūt viris qui exploratores missi fuerāt, dixit Iosue: Ingredimini domū mulieris meretricis, & p̄ducite illam, & oia quæ illius sunt, sicut illi iuramēto firmastis.) Istud Iosue iussit, & exploratores fecerunt ante interfectionem eorum qui erant in Hiericho. sed mirum q̄ domus Rahab quæ muro ciuitatis hærebat, non cecidit, nec oppressa est ex muri ruina. Verùm perfacile fuit omipotenti, domum illam à tali præseruare deiectione. (Ingressiq̄; iuuenes, eduxerunt Ra Iof.2.
hab & parentes eius, fratres quoque & cunctam supellectilem & cognationem illius.) Ex hoc

vi-

videtur falſa eſſe opinio Hebræorum, dicentium, ꝙ vnus exploratorum illorum fuit Caleb, qm̃
Caleb iam erat octogenarius. Vndè & infrà: Octoginta quinq;, inquit, annorum ſum hodiè. Ad
Ioſ.14. hoc quidam rñdent, ꝙ exploratores iſti, iuuenes nuncupant̃ non ratiõe ætatis, ſed roboris & ma
gnanimitatis. Aptiùs tñ dici (ni fallor) poſſet, ꝙ qdam iuuenes ſimul cum exploratorib⁹ domum
Ioſ.2. Rahab ingreſſi ſint, pro maiori tuitione & ſubuentione exiſtentiũ ibì. [& extra caſtra Iſrael ma-
nere fecerũt:] i. Rahab & cognationẽ ipſius fecerũt filij Iſrael ſeorſum morari, qm̃ viri qui erãt in
illa cognatiõe, necdũ fuerãt circuncisi. Nec erat cõgregatio illa adhuc ſatis purgata ab idolola-
tria, nec ad iudaiſmũ plenè cõuerſa. Poſtmodũ verò eis cõuerſis & incorporatis populo Iſrael,
inter Hebræos habitauerũt. propter quod ſubdit: [Rahab & domũ patris eius, & oĩa quæ habe-
bat,] videlicet ſobolẽ ſeu cognatos ac pecora, [fecit Ioſue viuere] i. ab occiſiõe eripuit, [& habi-
tauerũt in medio Iſrael:] imò filij Iſrael honorauerũt ipſam Rahab muneribus, & tẽpore proce-
dente, ob ſuam ꝓbitatem & alias eminẽtias eius, Salmon filius Naaſon eam duxit vxorẽ. ſic ergo
habitauerũt [vſq; in ꝑſentem diem.] hoc refertur ad tẽpus quo author libri huius hęc ſcripſit. Io
ſue quoq; retulit grates Rahab ꝓ conſeruatione exploratorũ, & magnis eam dotauit diuitijs. [In
tẽpore illo imprecatus eſt Ioſue,] i. maledixit, ſeu malũ pœnæ optauit & inuocauit, vrbi Hieri-
cho ex zelo iuſtitiæ, [dicẽs: Maledictus vir] ſupple, erit [coram dño,] ſaltẽ quo ad temporalẽ ad-
uerſitatẽ, & ꝓpter tranſgreſſionẽ ꝑcepti erit culpabilis, [q ſuſcitauerit] i. recuperare inceperit,
[& ædificauerit ciuitatẽ Hiericho,] eandẽ in ſpecie, ſeu q̃tũm ad ſitum & nomẽ. Optabat eqdem
Ioſue, vt vrbs illa tam miraculoſè ſubuerſa, non repararet̃, in cõmendationẽ diuini ꝓdigij, & in
cõmemorationẽ iuſtitiæ Dei. [In primogenito ſuo fundamẽta illius iaciat,] i. dũ fundamẽta eius
poſuerit, aut ponere cœperit, moriat̃ primogenitus eius, quatenùs pater puniat̃ in filio. [& in no
uiſſimo liberorũ ponat portas eius] i. ſi vel dum portas eius poſuerit, moriat̃ vltimus filiorũ ipſi-
us, vel abſolutè vltimus, ità ꝙ aliũ vltrà nõ gignat, vel vltimus quẽ pro tũc habuerit. Qualiter im
3.Reg.16. precatio iſta poſtmodũ ſit impleta, patet 3. Regũ, quo habetur: In dieb⁹ eius, ſ. Achab, ædificauit
Ahiel de Bethel Hiericho. in Abirã primogenito ſuo fundauit eam, & in Segub nouiſſimo ſuo
Ioſ.7. poſuit portas eius, iuxta verbũ dñi quod locut⁹ fuerat in manu Ioſuę filij Nun. quo cõſtat, ꝙ deo
inſpirãte imprecat⁹ eſt Ioſue iſta. ¶ Quocirca quæri poteſt, cur ꝓ pctõ pr̃is, imprecata eſt mors fi
lijs eius. De hoc in ſequẽtis expoſitiõe capituli erit ſermo. ¶ Poſtremò circa illud, Die aũt ſepti-
mo diluculo cõſurgentes, Lyra allegat & approbat Hebræos, dicẽtes ꝙ Hiericho capta ſit & de-
ſtructa in ſabbato: qa hîc dicit̃, ſeptimo die, & addit, ꝙ ex diſpẽſatiõe Dei iſtud in ſabbato factũ
ſit. Verũ hoc ſtare nõ poteſt, iuxta ꝑhabita, in qbus dictũ eſt, ꝙ primo die azymorũ primò circu-
ierũt. Prima eñ dies azymorũ, fuit in veſpera feriæ qntæ, luna 14. & ita ſeptima dies circuit⁹ non
extitit ſabbatũ. Nec valet argumẽtũ ſumptũ ex eo ꝙ dicit̃ hîc, 7. die. Nã ſeptima dies vocat̃ nõ re-
ſpectu primæ diei hebdomadę, ſcdm cõputũ Hebręorũ, ſed reſpectu primę diei azymorũ.

¶ De ſpirituali huius 6. cap. ſenſu. Art. II.

HIericho clauſa erat atq; munita timore filiorum Iſrael.] Per Hiericho, quæ luna interpreta-
1.Ioan.5. tur, mundus iſte in maligno poſitus, eiuſq; vanitas, inſtabilitas, & ſuperſtitio deſignantur,
& ꝑſertim gentilitas idololatriæ, ac diuerſis ſuperſtitionib⁹ atq; carnalitatib⁹ dedita, quæ cõtra
Chriſtum & eius Apoſtolos ſeu Euangelicam fidem ac legem, multipliciter ſe muniuit per philo
ſophica argumẽta, per ſeculariũ principũ poteſtates, per tyrannorũ perſecutiones, per Magorũ
fallacias, per cõmenta augurum atq; aruſpicũ, per blanda & ꝓſpera, per adulationes & cõmina-
tiones, per deceptoria ſigna: qbus oĩbus non obſtãtibus, victa eſt & deleta, per euangelicæ legis
Marc.3. ꝑdicationes tubales, per ſermocinationẽ altiſonam Chriſti diſcipulorumq; eius, quorũ duos, vi-
delicet Iacobum & Ioannem, vocauit filios tonitrui: per glorioſiſſima quoq; & innumerabilia
miracula eorundẽ, per veteris teſt. ſcripturas & allegationes, per vitam etiam virtuoſiſſimam pri
mitiuæ eccleſiæ, cuius tanta exemplaritas fuit, ꝙ multi infidelium ipſa virtutum euidentia ſupe
Act.2.3.6. rati, faſſi ſunt ſanctã eſſe Euãgelij theoriam, & crediderũt in Chrm: imò tandẽ ita ꝑualuit religio
Chriſtiana, ꝙ nullus perfidorũ ac ſecularium audebat moleſtare fideles. In exordio quoq; poſt
Act.2.8. Pentecoſten miſſo ſpũſancto, cùm Apoſtoli ꝑdicationibus miraculiſq; fulgerent, & multa mil-
Act.6. lia in Hieruſalem crederent, ac varijs & euidentiſſimis diuinorum chariſmatum gratijs coruſca-
rent, ingens metus erat in oĩbus cæteris, & nemo aliorum audebat ſe cõiungere illis, ſed beatifi-
Ibid. cabat eos populus, vt in Actis ſcriptura veritatis teſtat̃. [Dixit itaq; dñs ad Ioſue: Eccè dedi in ma
nus tuas Hiericho, & regem eius, oẽſq; viros fortes.] Sic pater Chriſto promiſit principatũ mun-
Pſal.2. di, eiectionem diaboli, & conuerſionem multorum magnatum. Poſtula (inquit) à me, & dabo ti
bi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. Vndè & Dani.7. ſcriptum eſt:
Dedit ei poteſtatem & honorem & regnum, & oẽs populi, tribus & linguæ ſeruiẽt ei. Deindè
Chriſtus præcepit ſeptem ſacerdotibus ſumere ſeptem tubas, id eſt, vniuerſis ꝑdicatoribus euan
gelicæ legis aſſumere totam ſacram ſcripturã. ſeptenario qppe vniuerſitas deſignatur. Vndè &

Raphael angelus:Ego,ait,sum vnus de septem qui astamus ante Deum. Illis ergo Christus præ- Tob.12.
cepit,frequenter & ordinatè circuire loca Gentilium, imò & Iudæorum incredulorum:deinde Matt.10.28.
prædicare eisdem,& prædicando eos deuincere,vitiorumq; regnum & aciem in ipsis destruere, Marc.16.
sicq; ad ipsos victoriosè intrare.quod factum est,omni populo altissimè vociferante,i. vniuersis Act.13.17.
fidelibus pro infidelium conuersione affectuosissimè exorãtibus. Per circunportationem verò
arcæ,præfigurata est deportatio sacramẽti Eucharistiæ,reliquiarũ, & aliorum sacrorum in pro-
cessionibus populi Christiani. Itemq; ꝙ prædicatores sancti Christum in suis cordibus vndiq;
circunferebant. ¶Insuper per hoc ꝙ Iosue populo iussit non vociferari,quousq; diceret eis,insi-
nuatur ꝙ oĩa ex diuino instinctu & motione spũsſancti à fidelibus fieri debent,& vt nemo sibi Heb.5.
assumat honorẽ,nisi qui vocatur à Deo.[Sitq; ciuitas hæc anathema].Infideliũ nanq; collectio,
anathema est,q̃tùm ad esse suæ perfidiæ ac vitiorum, & q̃tùm ad eos qui credere renuunt.[Sola
autem Rahab meretrix viuat cum vniuersis qui in domo eius sunt.]Secundum Ambrosium su- Ambrosius
per Lucam, non caret grãdi mysterio,ꝙ nemo in Hiericho à morte eripitur,nisi quem meretrix
saluat. Nempè per Rahab hanc figuratur ecclesia ex Gentibus conuersa, quæ priùs cum idolis Eze.6.
fornicabatur:sed auditis mirabilibus Dei,recepit exploratores,i. Christi prędicatores & oẽm su
am cognationem, i.cunctos electos ex Gentibus, natos ex Deo per semẽ gratiæ eius,congregat
secũ.Propter quod nemo saluatur, nisi qui cõtinetur in domo ipsius.[Cauete,ne de his quæ ꝑce Rom.5.
pta sunt vobis,quippiam cõtingatis.] i.ea quæ Deo sunt ascribenda,vobis non ascribatis. Nec
mundana ac vana per consensum & affectum tangatis, nec ea cõmisceatis diuinis,nec infra ec-
clesiã deferatis.[Quicquid aũt auri & argenti fuerit.]Per aurum naturalis sapiẽtia,per argẽtum
eloquentia, seu scientia de creatis, per vasa ænea virtutes acquisitæ,per ferrum corporalis forti-
tudo seu secularis potentia designantur:quæ oĩa consecranda sunt Deo,i.supernaturalibus gra-
tiæ donis subijcienda,atq; in Dei obsequium cõuertenda. [In illo tẽpore imprecatus est Iosue:
Maledictus vir qui suscitauerit & ædificauerit Hiericho.]Sic & Christus incredulis vrbibus ma Matt.11.
ledixit:Væ,inquiens,tibi Capharnaum, Væ tibi Corozaim.Oĩbus quoq; maledixit,qui gentili- Luc.10.
tatem cum suis sceleribus innouare conãtur.Ista iuxta allegoriam sint dicta.Porrò secundũ tro-
pologiam, per Hiericho intelligitur vnaquæq; praua & vitiosa societas,quæ increpari & corri-
gi dedignatur,& contra prædicatores ac prælatos virtuosos se armãt varijs modis,quam tñ Chri
stus frequenter per sanctas prædicationes deijcit & cõuertit,animasq; spũaliter fornicarias,effi-
cit suas sponsas. Docemur item ex isto cap.q̃ reuerenter ac deuotissimè fieri debeant,ꝓcessiones
ecclesię cum orationibꝰ internis & laudibus dei,spũaliq; gaudio,omi carnalitate atq; lasciuia &
clamore exclusis.¶Postremò,sicut in deportatione arcæ præcessit populus armatus,deinde secu
ti sunt sacerdotes cum buccinis,tertio loco arca,quarto reliquum vulgus:sic in processionibus
ecclesiæ præcedũt fideles vexillis crucibusq; armati,deindè clerici & presbyteri cantantes, ter-
tiò ꝑlatus sacra ferens,& quartò laici reliq.At verò q Hiericho suscitat atq; ædificat,i.vitia secu
li renouat,& mundanas societates impiè fouet, maledictioni subijcit, ita ꝙ in primogenito suo
hoc incipit:qm talia inchoando,à primitiuo fructu grã sibi in baptismo aut cõtritione collatæ
euacuat:& in nouissimo liberorũ suorũ illud cõplet,qa finali cõuersiõe per hoc priuari meret.

¶Declaratio literalis cap 7.Filij autem Israel præuaricati sunt.

Articulus 12.

QVid euersionem Hiericho consecutum est, consequenter describitur: [Filij autem Israel
præuaricati sunt]mandatum præcedenti capitulo scriptum,quo dominus prohibuit eis
vsurpare aliquid de anathemate, seu rebus domino consecrandis. [& vsurpauerunt de anathe-
mate.]quanuis autem vnus solus hoc fecit,tamẽ pluraliter dicitur, filij Israel,eo loquendi gene-
re,quo communitati vel societati ascribitur, quod ab vno vel paucis ex ea cõmittitur:vel fortè
filij huius viri cooperati sunt,vel cõsenserunt ei in furto istu.[Nam Achan filius Carmi,filij Za-
bdi,filij Saræ de tribu Iuda,tulit aliquid]imò multa preciosa clenodia[de anathemate,]quæ in-
frà exprimuntur.[Iratusq; est dominus contra filios Israel.]imò vt infrà habetur,grauiter eos pu
niuit pro scelere isto,quod qualiter iustum deum decuerit,paulopòst exprimetur. [Cumq; mit 45.di.c.sed illud
teret Iosue de Hiericho]i.de loco vbi pauloantè steterat vrbs illa,quæ iam fuit combusta,[viros
cõtra Hai] i.vrbẽ sic appellatam,[quæ est iuxta Bethauen ad orientalẽ plagam oppidi Bethel.]
Eadẽ vrbs,secundũ expositores, vocaẽ hic Bethauẽ & Bethel,qa binomia erat,& à diuersis(vt di-
ciẽ)sortita est duo noĩa illa.Est aũt hęc Bethel,alia ab illa quã Iacob ita vocauit,q̃ anteà dicta est
Luza,sicut Gene.28.habetur.Nam illa fuit in regno duarum tribuum, & alio nomine Hierusa-
lem appellatur.Porrò hæc Bethel fuit in regno decẽ tribuũ, in quo & Hieroboam posuit vnum 3.Reg.12.
de aureis vitulis suis.Dicit verò hic qdam, ꝙ vocata sit Bethel, eo ꝙ Abraham ædificault altare Gen.12.
inter Bethel & Hai,quod non videẽ idoneè dictũ,qm in Genesi legitur,ꝙ Abrahã ascendens de
Aegypto,reuersus est in Bethel.nec ibi exprimitur, quòd ipse vocauit ita hãc vrbem.Nec expo- Gen.13.

sito-

sitores dicunt hoc ibi, sed magis videtur ꝙ iam ante Abrahã ita sit nuncupata. [Dixit eis: Ascen-
dite & explorate terrã.] i. vrbes territorij huius, specialiter Hai, an sit vrbs fortis & magna. [Qui
Iose. lib. 5. ant. iu. ca. 1. præcepta complentes, explorauerunt Hai. Et reuersi, dixerũt: Non ascendat oĩs populus] Israel,
[sed duo vel tria millia virorum pergant.] Secundum Iosephum dixerunt, 30. millia ascendant,
[& deleant ciuitatem. Quare oĩs populus frustrà vexabitur contra hostes paucissimos? Ascen
derunt ergo 3. millia pugnatorum. Qui statim terga vertentes,] i. ex timore fugientes, [percussi
sunt] non oẽs, sed pauci ex eis [à viris Hai, & corruerunt ex eis 30. & 6. homines. Persecutiq; sunt
eos] puta Hebræos [aduersarij de porta] Hai, ad quam audacter primò accesserũt filij Israel: sed
visis hostibus, expauerũt. [vsq; ad Sabarim,] i. locum sic nominatum. vel (vt fertur) secundũ He-
bræos, Sabarim est nomen commune, significans confractionem. vt sit sensus, ꝙ persecuti sunt
filios Israel vsq; ad dissipationem & occisionem quorundam Israelitarum, vel vsq; ad propriam
fatigationem. [& ceciderunt per prona fugientes. Pertimuitq; cor populi] Israel, visis fugienti-
bus de prælio, [& ad instar aquæ liquefactum est,] formidantes se oẽs à Chananæis occidendos.
Ignorabãt enĩ causam fugæ istius, videlicet ꝙ ꝓpter peccatũ Achan, Deus subtraxisset fugienti-
bus robur atq; audaciam, timebãt quoq; occulta Dei iudicia, & videbant se naturalibus viribus
non posse resistere Chananæis, qui eis multo plures ac fortiores fuerũt. ¶ Præterea ꝙ ait, cor po-
puli instar aquæ liquefactum timore, potest tam de corporali corde, quod, secundum philoso-
phum, est primum viuẽs, & vltimũ moriẽs in animali, q̃ de spũali corde, videlicet volũtate seu ra
tione, intelligi. Passio nanq; timoris, corporalem transmutationẽ facit in toto corpore, ꝓsertim
in corde corporeo, quæ etiã passio dum vehemens est, redundat in partem intellectiuam, & cau
sat ibidem spũalem liquefactionem, seu vigoris atq; constantiæ defluxionem. [Iosue verò scidit
vestimenta sua] præ mœrore, etiam ex timore imminẽtis periculi, & qm̃ causa specialiter tetigit
eum, tanq̃ communẽ oĩm ducem ac patrem, & quia præ cæteris ardẽtissimè plebẽ illam sibi com-
missam dilexit. [& cecidit pronus in terrã,] quatenùs se maximè humiliando, atq; humilimè de-
precando, citiùs ac pleniùs exaudiretur à dño, [coram arca dñi] s. in tabernaculo in quo erat ar-
Exo. 25. ca. potiùs tñ se prostrauit coram Deo, quem exorauit. Nec ante arcam prostrauit se, nisi propter
Dei maiestatem, ꝓsentiam & honorem, quem ibidem specialiter ac gratiose ꝓsentem esse cogno-
uit. Nam super arcã fuit propiciatoriũ, quod Dei sedes erat. ibi ergo ꝓstrauit se [vsq; ad vespe-
ram.] In quo patet oratiõis suæ instantia, imò quousq; exaudiebat, mansit sic orans: & nisi ad ve-
speram exauditus fuisset, mansisset in oratione & ꝓstratione diutiùs. estq; probabile ꝙ ieiunus
Pet. Com. orauerit tã diu. sic ergo orauit [tam ipse q̃ oẽs senes Israel,] potissimè superiores & officiati, & q
hist. lib. Io- sapiẽtia ac virtutibus ꝓminẽbant. [Miseruntq; puluerẽ super capita sua,] in signum maioris hu-
sue cap. 6. miliationis ac pœnitẽtiæ. In scholastica quoq; historia additur ꝙ & saccis erant induti. Nec du-
bium quin & reliquus populus, imò mulieres quoq;, & paruuli ac puellæ ætatis adultæ, dñm fer
uidè inuocabãt. Istud aũt, videlicet tẽpore ꝓcipui mœroris & grãdis aduersitatis, scindere vesti-
mẽta, & puluerẽ super capita spargere, consuetudo fuit non apud Hebræos duntaxat, sed etiam
Iob. 1. apud quosdam gentiles vnius Dei cultores. Sic enĩ in Iob legitur ipse Iob vestimẽta sua scidisse.
Iob. 2. De eius item amicis legitur, ꝙ viso Iob in tantis doloribus cõstituto, scissis vestibus, sparserunt
puluerẽ super caput suum. [Et dixit Iosue:] per modum humiliter & dolorosè, imò & familiari-
ter cõquerentis, non increpantis: [Heu dñe Deus: Quid] i. ad quid seu quare [voluisti populum
istum transducere Iordanẽ, vt traderes nos in manu Amorrhæi, & perderes?] i. occidi permitte-
res. hoc ait, admirando & inquirẽdo magis, q̃ asserendo. Et quod ait, vt traderes, intelligendũ est
cõsecutiuè, non causaliter. Non enĩ ideo Deus trãsduxit eos Iordanẽ, vt traderet Amorrhæis, sed
transductionẽ illã cõsecuta est illa traditio. [vtinã vt cœpimus, mãsissem⁹ trãs Iordanẽ,] videlicet
in regionibus Seon & Og, quas acquisiuimus ibi. Quidã dicunt, ꝙ Iosue culpabiliter dixit hoc
ex passione tristitiæ. sed vt arbitror, meliùs dici potest, ꝙ protulit verba illa non optãdo absolu
tè, sed cũ implicita cõditiõe, videlicet, nisi ipse Deus misericorditer subueniret. [Mi dñe Deus]
Ecce q̃ amorosum familiareq; verbũ, dñm Deum vniuersorũ, vocare propriũ Deũ. Nec propriè
cõpetit sic loqui ad Deũ, nisi perfectis, q Deum tam ꝓcipuè amãt & colũt, quasi Deus oĩm, sit so-
lùm aut maximè Deus eorum, quorũ etiam corda Deus valdè specialiter diligit, visitat, & adim-
plet. Itaq; dñe Deus, quẽ tam singulariter ac feruẽtissimè amo & colo, [qd dicam, vidẽs Israelem
hostibus suis terga vertentẽ?] Q. d. de hoc summè admiror, eùm tu ipse q mẽtiri non potes, pro-
miseris nobis triumphũ, dicendo: Nullus poterit stare cõtra vos: persequẽt vnus ex vobis cẽtum
alienos, & centũ ex vobis, 10. millia. [Audiẽt Chananæi & oẽs habitatores terræ] Israelẽ fugisse,
[& pariter cõglobati,] i. adunati. solet aũt glob⁹ ꝓ exercitu accipi. vndè speculator, viso exerci
4. Reg. 9. tu Iehu, dixit ad Ioram: Video ego globũ. [circundabũt nos, & delebũt nomẽ nostrũ de terra.] i.
totaliter nos occidẽt, ꝙ nec memoria nostra inter homines permanebit. hoc Iosue dixit, non simpli
citer affirmãdo, sed formidolosè suspicando, & nisi Deus succurreret. [Et quid facies magno no

mi-

mini tuo?]id est, qualiter propriā famam defendes, qua iam vndique omnipotens, & Deus deorum es reputatus, nisi nos feceris triumphare? Quasi dicat: Deiectio nostra erit monstratio honorificentiæ tuæ, & aduersarij nostri dicent, quòd dij eorum contra te præualuerunt. Hoc dicens Iosue, ostēdit se zelari ꝓ dño, per quod oratio eius exaudibilior reddebatur. [Dixitq; dñs]per angelum [ad Iosue: Surge]ad audiēdum diuinū oraculū, & ad exequēdum quæ tibi mādabo. sic ad Ezech. 2. ac Dan. 10. dñs seu angelus ait: Sta supra pedes tuos, & loqr tibi. [Cur iaces pronus in terra?]Non reprehēdit dñs ipsum Iosue, ꝙ in terra ꝓstrauit se, nec per verba hęc innuit, ꝙ Iosue irrationabiliter fecit hoc. sed dixit dñs verba hæc, ad insinuādum ꝙ non oportebat ipsum Iosue cum tali pusillanimitate atq; formidine in terra iacere. q. d. Paratus sum tibi consiliū auxiliumq; impēdere. [Peccauit Israel, & ꝓuaricatus est pactū]i. ꝓceptum [meū. Tuleruntq; de anathemate, & furati sunt atq; mētiti, & absconderunt inter vasa sua.]Istud gñaliter ascribit populo Israel, eo ꝙ vnus ex ipso id egit, vt dictū est. [Nec poterit Israel stare ante hostes suos, eosq; fugiet,]nisi vindicatū fuerit hoc peccatum. ideo subdit: [Non ero vltrà vobiscū]per collationē victoriæ, tamē per dona gratiæ gratum faciētis fuit adhuc cum iustis. [donec conteratis eum, q huius sceleris reus est,]ita ꝙ personaliter illud cōmisit. [Surge.]Ex hoc apparet, ꝙ Iosue iacuit adhuc ꝓstratus, & verba pręfata sic iacēs audiuit locutione interna seu exteriori. Vel si corporaliter iam surrexit, sensus est, Surge, i. erige mentē ad ea quæ dico, seu in actū procede. Vel fortè surgere cœpit, & quasi in genibus se erexit, iuxta quod in Daniele legit: Eccè manus tetigit me, & erexit me Dani. 10.
super genua mea, & super articulos manuū mearū. [sanctifica populū,]i. ꝓcipe filijs Israel, vt per deuotionē & orationē se pręparēt ad hoc, ꝙ eis diuinitùs ostēdatur, quis crimē istud commiserit. [& * dices ei: Sāctificamini in crastinū,]i. ꝓfato modo purificate & ꝓparate vos ab hac hora vsq; * dic eis
in crastinū, vt cras veritas ostēdatur. & fortè sanctificatio ista fiebat etiā per ieiuniū, aut per continentiā ab amplexu. [Hæc eñ dicit dñs Deus Israel: Anathema in medio tui est Israel.]i. ô popule Israel, res prohibita tangi à te, per furtū vsurpata est ab vno ex te. [Accedetisq; manè]i. in crastino [singuli per tribus vestras,]i. quilibet in sua tribu veniet ad me, [& quācunq; tribum]ex duodecim tribubus Israel [sors inuenerit]nō à casu, sed iuxta infallibilē diuinæ prouidētiæ directionē. [accedet per cognationes]i. familias [suas, & cognatio per domos,]i. quælibet illius tribus familia accedet per domos seu ꝓsapias suas, [domusq; per viros.]Nempe in vnaquaq; tribu erāt multę seu plures familię, saltē cōmuniter vel in successu tēporis. quod dico, ꝓpter tribū Dan, Geñ. 46.
in qua primò nō erat nisi vna familia, qm̄ vnū solū filiū Dan habebat. In qualibet quoq; familia Num. 26.
erāt plures domus, atq; in qlibet domo plures viri seu capita. De hac familiarū & domorū distinctione, diffusè habet Nume. 26. Itaq; per sortis missionē primò capta est tribus, ad quā reus huius criminis pertinebat: qua sic depræhēsa, diuisa est per suas familias: & per sortē depræhēsa est certa familia: quæ tunc diuisa est per domos, & inter eas proiecta est sors, per quā dep̄hensa est domus determinata: quā per viros diuisa, missa est sors inter viros illos, sicq; tandē captus est sorte vir reus. [Et qcunq; in hoc facinore fuerit dep̄hēsus, cōburet igni cū omni substātia sua, qm̄ pręuaricatus est pactum dñi. Surgēs itaq; Iosue manè, applicuit Israel per tribus suas, & inuēta est tribus Iuda. Quę cū esset oblata, inuēta est familia Zarę. Illamq; offerrēs, repperit Zabdi. Cuius domū diuidēs, inuenit Achan de tribu Iuda. Et ait Iosue ad Achan,]cū per sortē dep̄hensus fuisset: [Fili mi,]Sāctus Iosue vir discretus ac māsuetus, non turbulēter, sed piè ac mitè primò alloqtur reum, ne ex dura allocutiōe perterritus aut exacerbatus vel induratus, non acquiescat verā dare responsionē. [da gloriā Deo,]i. per culpæ tuæ recognitionē & expressionē in speciali, Deū honora, quatenùs ex tua cōfessione innotescat euidētiùs, ꝙ Deus iustè puniuit nos. ideo quasi expositoriè subdit, [& cōfitere]i. recognosce [atq; indica mihi, qd feceris.]Quis eñ ex diuina reuelatione & sortis missiōe iam patuit, ꝙ Achan iste crimē cōmisit, & de anathemate vsurpauit, nondū tñ indiuidualiter & circūstātionaliter patuit factū. [Et ait Achan: Verè ego peccaui dño Deo Israel.]i. ad irreuerētiā Dei seu cōtra eius ꝓceptū. [Vidi eñ inter spolia pallium coccineū valdè bonū]i. rubeū & valdè preciosum, seu vt Iosephus scribit, chlamydē auro cōtextā, [habentē auri massam]i. siclos ducētos, [& ducētos siclos argēti, regulāq; aureā quinquaginta siclorū, & cōcupi- Iose li. 5. an. iud. ca.
scens]ea per auaritiā [abstuli,]per furtū sacrilegū vsurpādo quę Deo fuerūt deputata. [& abscōdi in terra contra mediū tabernaculi]i. directè ex opposito tētorij [mei, argētumq; fossa humo operui.]Porrò quod ait, inter spolia, nō est intelligēdū, ꝙ illa metalla ac vasa redacta sint in ꝓdā pugnātiū, sed ꝙ erāt talia, qualia solēt esse spolia pugnatorū vincētiū. [Misit ergo Iosue ministros qui attulerūt]furata, [ꝓiecerūtq; añ dñm]i. ea corā Deo oĩa intuētes posuerūt, recognoscēdo peccatum eius q abstulit ea, & tanq̄ parati tm̄ crimē vlcisci. [Tollēs itaq; Iosue Achan, argētumq; & palliū & aureā regulā &c. filiosq; eius & filias, ipsumq; tabernaculū]i. tētoriū [eius]portatile [& omis Israel cū eo]i. cęteri filij Israel cū Iosue, assistētes ei in isto, [duxerunt eos ad vallē Achor.]Quidā dicūt, ꝙ fur iste vocat⁹ est Achan & Achor. Hieronym⁹ verò dicit, ꝙ solū vocat⁹ est Achan, Esa. 65.

nõ Achon. Nec in Hebręo vocat Achor: ideo vallis ista vocata est vallis Achor, nõ à viro isto in ea occiso, nec Achor est hic nomẽ propriũ, sed cõmune, & interpretat turbatio, ita ꝙ locus ille appellatus est vallis turbatiõis. [vbi Iosue dixit] ad Achan iã occidẽdũ: [Quia turbasti nos,] i. per tuũ furtũ sacrilegũ meruisti, ꝙ tã grauiter fuim⁹ perturbati, & qdã ex nr̃is occisi, ac multi fugati, [exturbet te dñs in die hac.] i. violẽtę morti te tradet, & per eã ex nobis te auferet. At verò aurea regula, secũdũ quosdã, fuit aurea linea seu aurea lamina, habẽs spẽm linguæ, seu in similitudinẽ linguę formata. Vñ (vt fert) in Hebręo habet, aureã linguã. [lapidauitq; eũ oĩs populus Israel, & cũcta q̃ illius erãt, igne cõsumpta sunt.] Circa hoc est q̃stio duplex: Primò eñ q̃rendũ est, Cur

Aug. lib. Iosuę q̃stio. 9.

populus virũ hũc lapidauit, quẽ (vt pauloañ iã patuit) dñs iussit igne cõburi. Secũdò q̃rendũ, An filij eius ac filiæ simul cũ eo occisi sint. Ad primũ B. August. rñdet, ꝙ noĩe cõbustiõis seu ignis, scriptura frequẽter designat quãcunq; pœnã, ꝑcipuè grauẽ, quẽadmodũ filij Israel sępè legũt de ferrea Aegypti fornace educti. Sed cõtra hoc obijcit qdã, dicẽs ꝙ nõ videt textui cõsonũ, q̃a iã dictũ est, ꝙ dñs iussit eũ cũ oĩ substãtia sua cõburi: cũ ergo substãtia eius cõbusta sit, videt idẽ

Ibidem.

de ipso dicendũ. sed aduertẽdũ ꝙ August. valdè cõuenięter circa hęc scribit: Nõ est, inquiẽs, credendũ, Iesum (i. Iosue) aliud fecisse, q̃ quod dñs iussit. Nã ad intelligẽdũ verba dñi, q̃s potuit esse sapientior, vel ad faciẽda obediẽtior Iesu, q ea intellexit vt ꝓpheta? Insupèr loq̃tur August. Duæ mihi causę occurrũt, ꝓpter quarũ alterã Iosue nõ cõbussit hunc Achan. Aut eñ verè pœnituit, & ita dignus nõ erat igne gehẽnæ, idcircò nec igne voluit eũ Iesus cõburere: aut nõ pœnituit verè, & ita fuit æterno igne torquẽdus: ideo illã pœnã ignis reseruauit Iosue dño, & ipse aliã pœnã, s. lapidationẽ, inflixit. Præterea Lyra dicit, ꝙ Achan peccauit dupliciter, s. sabbatũ violãdo, q̃a in sabbato cõmisit hoc scelus, & ꝓ hoc extitit lapidatus: & rem Deo cõsecratã furãdo, ꝓpter quod fuit cõbustus. sed sicut in expositiõe ꝓcedẽtis cap. est ꝓbatũ, probabilius est, ꝙ Hiericho nõ est capta in sabbato, & ita nec furtũ illud in sabbato est cõmissum. Deniq; in fine huius cap. legit, ꝙ cõgregauerũt super Achan lapidatũ, aceruũ magnũ lapidũ. Vel ergo primò est lapidatus, vel primò cõbustus: si primò lapidatus, nõ fuit pòst cõbustus, q̃a in textu habet, ꝙ aceruus ille lapidũ super eũ permanet vsq; in ꝑsentẽ diẽ. Si añt primò cõbustus est, cõstat ꝙ mortuũ nõ lapidãrunt. Quòd aũt oĩs Israel eũ dr̃ lapidasse, intelligẽdũ est, ꝙ qdã ex oĩbus hoc fecerũt, & alij cõsenserũt. Ad aliã q̃stionẽ dicũt (vt Lyra refert) Hebræi, ꝙ filij & filiæ Achan nõ fuerũt cũ eo occisi, sed ducti fuerũt cũ eo, vt eius punitionẽ vidẽdo, à similibus cohiberent. Alij dicũt, ꝙ fuerũt cũ eo occisi. sed an lapidati, an cõbusti, adhuc posset inq̃ri, & ideo dicũt istud, q̃m ꝓpter peccatũ Achan ꝑmisit Deus 36. viros occidi, aliosq; fugari. Magis ergo videt ꝙ in detestationẽ facinoris ei⁹, occisi sint filij ei⁹ & filiæ. Recitatiõi aũt Lyræ videt cõtrariari, quod magister in historijs narrat, dicẽdo: Putãt Hebręi dñm ꝑcepisse vt Achan lapidaret, & oĩa eius, q̃ lapidib⁹ obrui possent: cętera esse cremãda. Ex quo sequeret, ꝙ filij eius & filiæ ac iumẽta, fuissent lapidibus interfecti. Pro

Ibidem.

horũ cõcordia dici potest, ꝙ de isto sint duę inter Hebræos opiniones. ¶ Ampliùs q̃ri potest, an Achan verè pœnituit. Circa hoc loquit August. dubitatiuè, vt ex verbis eius patet iam allegatis. Aliq verò dicũt ꝙ nõ pœnituit verè, videlicet ex displicẽtia culpæ, sed ex formidine pœnæ. Sed huius oppositũ alij ꝓbabili⁹ dicunt, q̃a vt textus testat; Cùm Iosue dixisset ad eũ, Fili mi, da gloriã Deo: ipse rñdit, Verè ego peccaui dño Deo Israel. q̃ videnť verba humilis cõpunctiõis & verę cõtritiõis. [cõgregauerũt quoq; super eũ aceruũ magnũ lapidũ] vt aceruus ille esset memoriale signum ꝑteriti criminis ad aliorũ terrorẽ & cautionẽ. [Et auersus est furor dñi ab eis,] i. rigor diuinæ iustitiæ cessauit à filijs Israel, ita ꝙ per facinus Achan nõ abstraxit eis vltrà ꝑsidiũ contra hostes. [& vocatum est nomẽ loci illius, vallis Achor,] i. turbatiõis, ꝓpter causam expressam, de qua valle scriptũ est Esa. 62. Erit vallis Achor in cubile armẽtorũ. Et Oseæ 2. Dabo vallẽ Achor ad aperiẽdã spem. ¶ Circa ꝑdicta duę occurrũt q̃stiones: Prima, q̃liter diuinę iustitię cõgruebat

Aug. lib. Iosuę q̃stio. 9.

Ezech. 18.

ꝓpter peccatũ vnius hoĩs, sic irasci populo vniuerso. Secũda, an licuit Iosuę vti sorte. Ad primã harũ August. rñdet: Quęri, inquiẽs, solet, quò peccatum vnius iustè vindicetur in alio, cùm lex dicat, pr̃es nõ esse puniẽdos ꝓ iniq̃tatibus filiorum, nec ecõuersò. An lex ista hoĩes iudicãtes concernit, vt s. nõ puniãt vnum ꝓ alteri⁹ culpa: sed talia nõ sunt iudicia Dei, q alto & incõpręhẽsibili iudicio nouit, q̃tum extẽdat tẽporalẽ hoĩm pœnã, salubrẽq; terrorẽ. Nõ eñ durũ aliq̃d, q̃d iam attinet ad vniuersi mundi administrationẽ, contingit mortalib⁹ cùm moriunť, aliq̃n morituri: & tñ apud eos q̃ talia metuunt, disciplina sancit, vt vnusq̃sq; in populo nõ solũ curet seipsum, sed homines sibi inuicẽ adhibeãt diligentiã, & tanq̃ vnius corporis mẽbra alia ꝓ alijs sint solicita. Nec tñ credẽdum est, vnum pro alio posse puniri his pœnis, quæ irrogant post mortẽ, sed infligi pœnã huiusmodi tñ in his rebus, q̃ finẽ fuerãt habituræ, etiã si non finirent hoc modo: Per id quoq; ostẽdit, quãtum in populi potestate ipsa vniuersitas sit cõnexa, vt nõ solùm in seipsis singuli, sed tanq̃ partes existiment in toto. Per vni⁹ ergo peccatũ, & ꝑ mortẽ paucorũ, admonit⁹ est populus vniuersus, tanquã in corpore vniuerso q̃rere quod cõmissum erat. si autẽ aliq̃s inuenisset ipsum

Allegatio ista fit secundũ sensum, nõ verba. si modò vulgata hodiè Augustini editio, syncera.

Achā in furto,& adduxisset eū ad Iesum seu Iosue,nō est nō putādum ꝙ Iesus puniuisset alium simul cum illo,q nō cōmunicasset ei in crimine,sed lōgè secretiori iudicio iudicat Deus,q etiam post mortē potest liberare & perdere. Visibiles ergo afflictiōes & mortes,q̄ possunt obesse & ꝓdesse his qbus ingerunt,nouit dn̄s in occulto ꝓuidētię suæ,qualiter qbusq; dispēset seu irroget, etiā cùm alios ꝓ aliorum peccatis videt̄ vlcisci siue punire. Inuisibiles aūt pœnas quę nocēt nec ꝓsunt,nō infligit vni pro culpa alterius.Ex his sapiētiss. Aug. verbis patet plena huius q̄stionis solutio. In qbus etiā virtualiter cōtinet̄ respōsio,quā Thomas,alijq; doctores scholastici ad hāc quæstionē assignāt, quā alibì in diuersis locis induxi. Elucescit qppe ex his, ꝙ dum Deus punit vnū ꝓ culpa alterius pœna tēporali & corporali, ordinat hoc in maius bonū illi' quē taliter punit:estq; talis punitio,ei' purgatio, seu futurę minoratio pœnę,seu etiā via ac dispositio ad gratiā ac salutē,earúmve incremētū.Ideo nō ꝑiudicat ei quē ita punit. Potissimè quoq; facit hoc in illis, q sunt quodāmodò vnū, quēadmodū in exercitu vnus est quasi cōpars & cōmembrū alterius,& filius est aliqd suorū parētum,q̄tum ad corpus,& serui sunt res q̄dā dn̄orum suorū. Ordinat etiā Deus hoc ipsum in bonū cōmune. Ad secundū dicēdū,ꝙ sortes vocātur,dum q̄dā geruntur,ex quorū euētu occultū aliqd innotescat:sicq; sortibus vti,est ex vario euētu aut dispositione rei sensibilis,ꝓpositæ determinare quodcūq; incertū aut dubiū, sicut ex tractu longioris aut breuioris festucæ. Est autē sors triplex, videlicet diuisoria, cōsultoria ac diuinatoria. Diuisoria dr̄,qn̄ per missionē seu euētum rei sensibilis quærit̄, qd sit aliqbus exhibēdum de re possessa,vel de honore, dignitate aut pœna,videlicet vt sciatur,qd qs aut quātum accipiat. Sors verò consultoria nuncupat̄,dum ita inqritur,qd sit agēdum vel omittēdum. Quòd si quęrat̄,qd sit futurum, vocat̄ sors diuinatoria. Cùm ergo actus humani nō sint cęlestium corporum influētijs subditi, qm̄ sapiēs dominabit̄ astris,nō licet, euentū ostēsionemq; sortiū à cælestibus corporibus aut sideribus expectare,& multo minùs à dęmonibus:qbus causis remotis,necesse est talē euentū pręstolari à fortuna,vel à substantia intellectuali superiori,directiua actuū humanorū,& bona,hoc est,à Deo vel angelis. A fortuna aūt expectari nō potest, nisi in sorte diuisoria, sicut dum aliqui nequeūt rem cōcorditer diuidere: ideo ex cōmuni cōsensu mittūt sortes,totū euentū cōmittētes fortunæ,& tunc nō est peccatū:tn̄ causa motiua potest esse culpabilis,vt dū ex cupiditate vel contētione aliter diuidere nequeunt,vel ex affectu lucrādi sic faciūt. Interdū quoq; in hoc contingit vitiū vanitatis. Porrò si euentus atq; iudiciū sortis expectet̄ à Deo vel angelis,nō est in se peccatū, secundū quod asserit August. Sed potest in hoc quadrupliciter culpa incidere. Primò, si fiat absq; necessitate. sic em̄ ad tētationē pertinet Dei. Secūdò,si etiā in necessitate fiat absque debita deuotiōe & reuerētia. Vn̄ cū Apostoli missuri erāt sortes inter Matthiā & Barsabā,fecerūt hoc cœtu fratrū collecto,atq; or̄one ꝑmissa. Tertiò,qn̄ diuina oracula ad negocia cōuertūt̄ terrena. Quartò, si sortibus qs vtat̄ in ecclesiasticis electiōibus,quæ ex inspiratiōe diuina fieri debēt. Propter quod Beda testat̄,Matthiā sorte factū Apostolū,qn̄ spūssanctus nōdum fuerat datus:sed eo misso,septē diaconi nō sorte,sed fratrū electiōe sunt ordinati. De hac re pleniùs scribit Thomas in secūda secūdæ. In veteri aūt testamēto frequēs extitit sortiū vsus,qn̄ De' volebat hoc modo on̄dere,se omniū prouidētiā,notitiamq; perfectā habere. Propter quod Prouer. 16. scriptum est: Sortes mittunt̄ in sinū,sed à dn̄o tēperant̄. necnō & Nume. 34. iussit dn̄s terrā ꝓmissiōis sorte diuidi,sicut & infrà in isto libro legit̄ adimpletū. Vltimò q̄ri potest circa ꝓhabita,cur Iosue duxit Achan,& ea quæ erāt ipsius,ad vallē vt occideret̄ ibidē. Ad quod ad literā dici potest,ꝙ ideo, ne aliq Chananæorum ex eminentioribus locis suis conspicerent, ꝙ filij Israel aliquē ex seipsis ita tractarent. Vndè in Scholastica fertur historia,quòd fuit vallis profunda.

Aug. lib. Iosuę, q̄st. 9.

Acto. 1.

Pet. Co. hist. lib. Ios. c. 6.

¶De spiritali sensu huius Cap. 7. Art. 13.

Filij autē Israel ꝑuaricati sunt pactum,& vsurpauerunt de anathemate.] Per filios Israel intelligendi sunt Chr̄iani,qbus præcipit̄: Nolite conformari huic seculo, & nolite diligere mundum,neq; ea q̄ in mūdo sunt. Hi ergo dū timore Dei neglecto,efficiunt̄ mēte mundani,& mores seculares ac vitia,excusatiōesq; friuolas ad Ecclesiā aut in claustrum cōportātes,per talia inficiunt alios, vsurpāt de anathemate Hiericho. Circa hoc loqtur Origenes: Qui de astrorum cursibus vitas hoīm & gesta perqrūt,q auiū volat' & similia,q̄ in seculo didicerūt,obseruāt,de anathemate Hiericho inferūt in Ecclesiā Dei,& vinci faciūt populū eius. [Iratusq; dn̄s cōtra Israel.] Circa hoc loqtur Origenes,quo nullus doctorū meliùs dicit in his,in qbus catholicè dicit: Nō ociosè trāscurrēdum, ꝙ vno peccāte, ira super oēm populum venit,hoc accidit qn̄ sacerdotes q populo ꝑsunt,erga delinquētes benigni volunt videri,& verētes peccantium linguas, ne fortè de eis malè loquāt̄,& sacerdotalis seueritatis immemores,nō implēt quod scriptū est, Peccātē corā om̄ibus argue,vt & cæteri timorē habeāt. Quę ista bonitas,q̄ ista misericordia est, vni parcere & oēs in discrimē adducere? Polluit̄ em̄ ex vno peccatore populus,sicut ex vna oue morbida grex vniuersus inficitur. Ideo obseruemus nos inuicē,& vniuscuiusq; cōuersatio nota sit,maximè su-

Rom. 12.

1. Ioan. 2.

Origenes

1. Tim. 5.

perioribus & plati:nec putet se quisq̃ rectè dicere, Quid ad me spectat, si alius malè agit? vnum
Roma.12. corpus oẽs sumus in Chro. Tu q̃ p̃sides, oculus es corporis huius, vt oĩa circũspicias & emendes, & futura p̃uideas. Pastor es, & ouiculas Dei ignoras periclitari: vides ad præcipitia ferri, & ad p̃rupta p̃dere, & nõ occurris, nec reuocas, nec correptiõis clamore deterres. Hæc nõ ideo diximus, vt pro leui culpa qs abscindat: sed si forte cõmonitus qs & correptus, p̃ delicto semel & iterum ac tertiò, nihil emendatiõis ostẽderit, vtamur medici disciplina, si oleo perunximus, si emplastris mitigauimus, si malagmate molliuimus, nec tñ cedit tumoris duritia, tunc solũ superest resecãdi remediũ, sicut & dñs ait: Si dextera manus tua scãdalizauerit te, abscinde eã, & proijce abs te. Nunqd de manu corporis dicit hoc? sed hoc est quod dicit, vt ego q̃ videor tibi esse manus dextera, & presbyter nominor, & p̃dico verbũ Dei, si aliqd cõtra Ecclesiasticã disciplinã & euãgelij regulã gessero, ita vt scandalum tibi & Ecclesiæ faciã, vniuersa Ecclesia in vno consensu conspirãs, abscindat me dexterã suã, & proijciat à se. Expedit eñ tibi & Ecclesiæ, absq; me manu sua malè agente & scandalizãte, introire in regnum cælorũ, quàm mecũ mitti in gehennam.
Matth. 5.
Marc. 9.
Hæc Origenes. Insup̃er sicut filij Israel missi ad expugnãdũ vrbẽ Hai, ab infidelibus illis sunt victi, sic sæpè cõtingit, q̃ sacerdotes & p̃dicatores, q̃ dirigunt vt seculares cõuertãt, puertunt ab illis ex propria prauitate ad malum. Iosue verò scidit vestimẽta sua, & cecidit pronus in terrã tam ipse quàm seniores. Sic p̃lati & p̃dicatores & sapiẽtiores ac seniores in populo, dum inferiorum & pusillorũ atq; vulgariũ peccata & deformationẽ agnoscunt, debẽt vehemẽtissimè contristari, flere, seq; corã Deo cum omni cõpunctione prosternere, atq; indesinẽter pro lapsis & victis ab inuisibilibus hostibus deprecari. Proprias quoq; scindere vestes, i. propria opera increpare, & formidare, q̃ ex sua negligẽtia atq; demeritis illi ita deiecti sint. Debẽt etiã suas scindere vestes, id est, sua corpora pro illorũ recõciliatione, cõuersione & salute castigare, macerare & flagellis atterere. Nempè si Iosue & seniores Israel tot & tãta fecerunt, p̃pter tẽporalẽ fugã & læsionem à visibilibus inimicis, quãto magis ista agẽda sunt propter fidelium fugã & læsionẽ ab inuisibilibus atrocissimis æmulis? Præterea, cùm p̃latus aliquẽ cognouerit excessisse, dicat ei quod Iosue dixit ad Achan: Fili mi, da gloriã Deo, & confitere ac indica mihi qd feceris. Oportet eñ in sacramẽtali confessione recognoscere culpã. In exteriori quoq; foro, si ratio exigit, fateri eãdem, q̃ videlicet publica est, vel publicè puniẽda. Per hoc verò, quod Iosue dixit, fili mi, patet, quàm charitatiuè & cõpassiuè, nõ ex ira aut odio, increpatio & exhortatio fieri debeat. Ex eodẽ docemur, q̃ propriæ culpæ confessio, sit Dei laudatio. Qui eñ se peccasse fatet, Deum esse iustum & sanctũ, cõtra cuius mãdatum qd egit aut omisit, testat. Amplius, sicut Achan mox humiliter acquieuit, & suum facinus distinctè ac euidẽter aperuit: sic quilibet reus, à suo superiore iussus siue admonitus, facere debet: immo periculosissimũ est propriã culpã negare, aut nimiùm extenuare, p̃sertim cùm & reus pro suo crimine occidẽdus, peccet mortaliter, qñ à iudice iubetur illud manifestare, nec acqescit. [Vidi inter spolia palliũ coccineũ valdè bonũ, &c.] Circa hoc ait
Origenes Glossa ex Origene: In sermonibus rhetorũ & philosophorum, q̃ sunt de ciuitate Hiericho, i. de mundo, multa est pulchritudo. si ergo inueneris apud philosophos peruersa dogmata, luculẽti sermonis assertionibus decorata, aurea lingua seu regula est: sed vide ne te decipiat sermonis aut rei pulchritudo. si poetã legeris modulatis versibus atq; p̃fulgido carmine deos deasq; texẽtem seu describentẽ, vide ne delecteris eloquẽtiæ suauitate, qm̃ aurea lingua est. si eñ sustuleris & posueris eam in tabernaculo tuo, si in cor tuum introduxeris per consensum quæ asserunt ab illis, polluis Ecclesiã Dei. Hoc fecit infelix Valentinus & Basilides, hoc fecit & Marcion hæreticus. fu
nisi rati sunt * istas aureas linguas de Hiericho, & philosophorum sectas nõ rectas, in Ecclesiam Dei introducere & oẽm populum polluere sunt conati. sed nos p̃cedẽtium patrum sequamur exemplum, & abijciamus malũ de nobis. Nam & in nostris disputatiõibus moris est dicere, qa Chrm non purum hoiem dicimus, sed Deũ & hoiem cõfitemur. Hæc Origenes. Per pallium aũt coccineum valdè bonum, potest intelligi secularis ornatus exterior, seu apparatus põpaticus à carnalibus hominibus reputatus. Vndè loquitur Esa. 1. Si fuerint peccata vestra quasi coccinum. Atq; Apoca. 17. Vidi mulierẽ sedentẽ super bestiã coccineam. Per siclos verò argenteos, copia mundanæ prudentiæ & nitor eloquentiæ designãtur. hæc furatur de Hiericho, q̃ post conuersionem suam rursus secularẽ & carnalem vitã assumit, & ex humana prudentia atq; facundia se extollit. talis in valle Achor lapidat, i. in bassitudine suæ turbulentiæ proprijs actibus duris opprimitur, ac diabolicarum tentationum põderibus trucidatur. Non ergo gloriemur in talibus: sed in hoc vnusquisq; se prudentẽ putet & eloquẽtem, si proprias defectuositates, culpas & calamitates humiliter recognoscat, clarè confiteatur, & condignè emendet.

¶Explanatio literalis Cap. 8. Dixit aũt dñs ad Iosue: Ne timeas. Art. 14.

Ostenso in capitulo præcedenti, qualiter diuina iustitia peccatis offensa, filios Israel dereliquit: nunc edocet, qualiter dignis pœnis placata, eos dẽ adiuuit. [Dixit aũt dñs ad Iosue: Ne

Ne timeas] corde,[neq; formides] per redundantiam timoris in corpore, quæ redundátia propriè dr̃ tremor. Itaq; nõ timeas inordinato carnali timore. quasi dicat, iam reconciliatus sum populo tuo,[Tolle tecum oẽm multitudiné pugnatorum, & consurgẽs, ascéde in oppidũ Hai:] i. ad vrbẽ sic dictam.[Eccè tradidi in manu tua regẽ eius & populum, vrbemq́; & terram] circũiacenté cum villis suis, [faciesq́; vrbi Hai & regi eius, sicut fecisti Hiericho & regi eius:] i. vrbẽ illam combures, & populum vrbis occides, ac regem eius affiges patibulo per manus populi tui. [Prædam verò] i. diuitias vrbis,[& omnia animátia] vobis accommoda [diripietis vobis] i. rapietis, & inter vos diuidetis.[pone insidias vrbi post eam.] Qualiter auté liceat vti in bello insidijs, infrà dicet.[Surrexitq́; Iosue, & omnis exercitus bellatorũ cum eo. Et electa triginta millia virorũ fortiũ misit Iosue nocte, præcepitq́; ei, dicẽs: Ponite insidias post ciuitaté.] Aliq dicũt, ꝙ ista triginta millia posuerũt se tota in insidijs post vrbẽ, & ꝙ in alio loco q in textu exprimit, posuit Iosue alia qnq; millia in insidijs. Alij dicũt, ꝙ ibì nõ fuerũt insidiæ positæ, nisi in vno loco, in quo dicũt fuisse qnq; millia, & ꝙ erãt de nũero illorũ triginta milliũ: itaq; vigintiqnq; millia ex illis 30. millibus, ad exercitũ redierũt.[Abijt ergo Iosue, & stetit in vallis medio] cũ suo exercitu.[quod cũ vidisset rex Hai, festinauit manè, & egressus est cũ oĩ exercitu ciuitatis. Direxitq́; acié cõtra desertũ,] qm̃ Iosue cũ suo exercitu fuit in ea parte, q̃ solitudiné respiciebat.[ignorans ꝙ post tergũ] videlicet ab alia & opposita vrbis parte,[laterẽt insidiæ:] s. iter Bethel seu Bethauẽ & Hai.[Iosue verò & oĩs Israel cesserũt loco,] recedẽtes ab eo, q̃si ex timore fugã ineuntes, [simulãtes metũ, & fugiẽtes per solitudinis viã. At illi vociferãtes pariter &c.] i. habitatores Hai ac Bethauẽ cũ clamore & mutua cohortatiõe insequẽtes filios Israel.[& ne vnus qdẽ in vrbe Hai & Bethauẽ remãsisset,] loquẽdo de his q ętatẽ & robur habuerũt ad insequẽdũ.[sicut eruperãt] instar fluuij rapidi cũ impetu exeundo,[aperta oppida relinquẽtes,] q̃si p̃dã ilicò reportaturi, vel vt celeriùs possent regredi, si fugerẽt.[dixit dñs ad Iosue: Leua clypeũ q in manu tua est, cõtra vrbem Hai. Cumq́; leuasset clypeũ, insidiæ q̃ latebãt, surrexerũt cõfestim, & pergẽtes ad ciuitatẽ, ceperũt & succẽderunt eã.] Ex hoc elicit, ꝙ eleuationẽ clypei dedit eis Iosue ꝓ signo, vt s. surgerẽt de insidijs, vrbẽq́; ingrederent atq; incẽderẽt, clypeo viso. Sed q̃ri potest, q̃liter à loco tã remoto poterãt clypeũ cernere? Ad quod aliq dicũt, ꝙ eleuauit eũ in hasta seu lãcea. Imò Hebræi dicũt, ꝙ hastã pro signo leuauit. Viri aũt q persequebant Iosue, respiciẽtes, & vidẽtes fumũ vrbis Hai ad cælũ vsq; cõscendere] i. valdè altè in cælũ aereũ,[nõ potuerũt huc illucq́; diffugere. Itaq; filij Israel succẽderũt vrbẽ, & fecerũt eã tumulũ sempiternũ:] i. penitùs destruxerũt, q̃si nunq̃ reędificandã, quod fuit eorũ ꝓpositũ, quẽadmodũ & de Hiericho intẽderũt. Posteà tñ vtraq; vrbs fuit reædificata. Regẽ quoq; eius suspẽdit] Iosue [in patibulo vsq; ad vesperã & solis occasum, p̃cepitq́;] Iosue [socijs] i. pugnatoribus suis,[& deposuerũt cadauer eiꝰ de cruce post solis occasum:] qa Deut. 23. iussum fuit, ne post solis occasum remaneret cadauer suspẽsi in cruce: Qui adiudicatꝰ morti, suspẽsus fuerit in patibulo, nõ permanebit cadauer eius in ligno, sed eodẽ die sepeliet, qa maledictus à Deo est q pẽdet in ligno: hoc est, sufficit ei ꝓ pœna ignominiosa crucifixio sua.[proiecerũtq́; in ipso introitu ciuitatis, cõgesto super eũ magno aceruo lapidũ.] & hoc fuit sepelitio eius. Ideo aũt proiecerũt & taliter sepelierũt eum in ipso vrbis suæ ingressu, vt esset alijs in exemplũ, & memoriale diuinæ iustitiæ ac iustę vindictę.[Tũc ædificauit Iosue altare domino Deo Israel] per manus ministrorũ siue artificũ,[in mõte Hebal,] cõstituto in cãpo [sicut præceperat Moses famulis dñi filijs Israel.] Vndè Deut. 27. scriptũ est: p̃cepit Moses populo, dicens: Cùm trãsieris Iordanẽ, eriges ingẽtes lapides & calce leuigabis eos, vt possis in eis scribere oĩa verba legis huius in mõte Hebal, & ædificabis ibì altare dño [de lapidibus] quos ferrum nõ tetigit, & de saxis informibꝰ [impolitis:] cuius lr̃alis ratio, fuit ad discernẽdũ Israelẽ à gẽtibus, quę de lapidibus preciosis politis cõstruxerũt altaria idolis suis.[& * immolauit super eo holocausta dño,] i. per manus sacerdotũ offerri iussit, [immolauitq́; pacificas victimas] per manus (vt dictũ est) sacerdotũ, & fortè ꝓ qualibet tribu offerebat speciale holocaustũ, specialis quoq; pacifica hostia. Dicebaturq́; holocaustũ, quod ad diuinæ reuerẽtiã maiestatis totaliter cõburebat: in signũ, ꝙ homo se totũ debet Deo, eiusq́; cultui se totaliter offerre. Porrò hostia pacifica vocabat, quę ꝓ salute seu recõciliatiõe offerebat. Hæc tñ filij Israel offerebãt hac vice, etiam pro gratiarũ actiõe de victorijs sibi datis.[& scripsit super lapides Deuteronomiũ legis Mosis.] Deuteronomiũ ꝓ lege seu norma accipi solet. Vndè quod dr̃, Deuteronomiũ legis huius, est intrãsitiua cõstructio, sicut cùm dr̃, virtus Dei, & cũ Apostolus in expoliatiõe corporis carnis. Veruntamẽ Deuteronomiũ propriè dr̃ lex secũda, ἀπὸ τοῦ δευτέρου, quod est secundũ, & νόμος, quod est lex. Itaq; scripsit Iosue per manus Scriptorũ in lapidibus illis per sculpturã Deuteronomij normã seu cõtinentiã, vel tenorẽ legis Mosis, [quod ille digesserat corã filijs Israel.] Moses quippe adhuc viuẽs, filijs Israel ꝓposuit, exposuit, & in scriptis redegit Deuteronomiũ legis Mosis, sicut & Deut. 5. innuit. Circa hoc aliq dicunt, ꝙ Iosue scripsit in illis lapidibus, nisi decẽ p̃cepta,

23. q̃st. 2. ca. Dñs noster

* obtulit

prout Deuteronomij 5. habetur. quibus obuiare videtur, qa (vt allegatum est) Moses Deut.27.
Iose. libr.5. ant. iu. ca.1. Aug.lib. Iosue qstio.10. loquit: Eriges ingẽtes lapides, vt possis in eis scribere omnia verba legis huius. Iosephus quoq; asserit ibi scripta fuisse multò plura quàm decẽ præcepta, videlicet bñdictiones & maledictiones, de qbus in isto capitulo infrà habet. August. etiam querit, quõ potuit tm̃ scribere in illis lapidibus. Veruntñ qm̃ lr̃a apertissimè dicit, q erant ingẽtia saxa leuigata, poterant multo plura q̃ decẽ præcepta exarari in eis. [Omnis autẽ] populus [Israel,] videlicet plebs cõmunis, [& maiores natu, ducesq;] putà principes tribuum, [& iudices] s. tribuni, cẽturiones, qnquagenarij, & decani, de qbus Exo.18. habet. [stabant ex vtraq; parte arcæ in conspectu sacerdotum q portabant arcã dñi:] i. vna ac media pars pdictorũ, stabat ex vno latere arcę, alia verò medietas ex alio latere. ideo subdit: [Media pars eorum iuxta montẽ Garizim, & media iuxta montẽ Hebal, sicut
Deut.27. præceperat Moses] in Deuteronomio [famulus dñi.] Hi em̃ duo mõtes parùm distabant ab inuicèm, inter quos fuit cãpus seu vallis, in qua stabant sacerdotes cum arca. [Et primùm qdẽ benedixit] Iosue [populo Israel,] i. imprecatus est eis bona, tanq̃ eorũ princeps & rector, quẽad-
2.Para.5.6. modũ 3.Reg.8. habet: Stetit Salomon, & bñdixit omni ecclesiæ Israel. bñdictio tñ magis, ppriè pertinebat ad sacerdotũ officiũ, sicut & cõsimilia spiritalia opera. [Post hæc legit] Iosue [omia verba bñdictionis & maledictiõis, & cũcta quę scripta erãt in legis volumine.] Hoc in Deutero
Deut.27. mio euidẽter pceptum fuit, vt Leuitæ, i. sacerdotes hæc legerẽt. Idcircò dicẽdum q Iosue illa legit, i. legi fecit per Leuitas. Quod autẽ subiunctũ est, & cũcta q̃ scripta erãt in legis volumine, intelligẽdũ est de cunctis, q̃ præfato cap. & deinceps præceperat Moses legi in loco isto. At verò quæ fuerint verba illa maledictionis & bñdictionis, aperit ibidèm, cùm habet: Pronunciabunt Leuitæ, dicẽtq; ad oẽs viros Israel excelsa voce: Maledictus q facit sculptile, & respondebit oĩs populus, Amẽ. Maledictus homo q non honorat patrẽ suum & matrẽ, & dicet omnis populus,
Ibidẽ. Amẽ. In eodẽ quoq; cap. dñs exprimit, quę tribus debebãt stare in vno horũ mõtiũ ad bñdicendum, & quæ ad maledicẽdum. Nec repugnat, q ibi dicunt stare supra montes hos, hic verò iuxta eos, quando stabant in medijs montium locis atq; partibus, & aliq stabant altiùs, aliq bassiùs. Dicit aũt in textu, vt aduena, ita & indigena, i. vna pars aduenarũ stabit cũ vna medietate ex filijs Israel in vno monte, & alia pars aduenarum stabit in alto monte cum alia parte Israelitarũ. Quòd si quęrat, q fuerint aduenę illi: Dici potest, q vel qdam ex gẽtilitate cõuersi, vel ministrãtes filijs Israel ex natiõibus, aut reliquiæ Aegyptiorum egressorũ cum patribus Israelitarũ. [Nihil ex his quæ Moses iusserat credi aut fieri, [reliquit] Iosue [intactum, sed vniuersa replicauit corã omni multitudine Israel] instruẽdo & hortando eos ad fidẽ & obediẽtiam omnium præceptorũ documẽtorum altissimi: nec spreuit inferiores, qa subiungitur: [mulieribus ac paruulis & aduenis qui inter vos morabantur:] in quo etiã innotescit fidelitas eius & diligẽtia sui officij. Præterea aduertẽdum, q aliq dicunt istam historiã de ædificatione altaris, oblatione & bñdictione ac maledictiõe, hic recitari per anticipationẽ, & post illam victoriã quę infrà enarrat, esse impletam. Hinc magister in historijs scribit, Hic præoccupat historia de altari facto inter Garizim & He-
Iosue 11. Pet.Co.hist. lib.Ios.c.7. bal, &c. ¶ Circa prehabita tria quęrunt: Primũ est, an liceat insidijs vti in bellis. Secundum, quæ reqrantur ad hoc q bellũ sit iustum. Tertiũ, an liceat hominibus maledicere. Ad primũ istorum rñdet sanctus doctor in secunda secũdæ, q̃st.40. Insidiæ ordinant ad hostiũ deceptionẽ. Potest aũt vnus alterũ fallere dicto aut facto dupliciter. Primò, falsum dicẽdo, aut pmissa nõ obseruãdo, quod extat illicitũ, qa secundũ Ambrosium libro de Officijs, etiã inter hostes seruãda sunt
Matth.7. pacta. Secundò, propositũ seu cõceptũ suũ ei nõ manifestãdo, quod licitũ est. Nã sicut in doctrina fidei q̃dam secretiora hostibus fidei occultant, ne sanctũ canibus detur, ita in documẽtis rei militaris pcipuũ est, ne cõsilia hostibus reuelent, vt patet per Vegetiũ lib. de re militari. Et idẽ Tul
Aug.lib. Iosue qsti.10. lius ait. Hinc 2.Mach.13. narrat: Reuelauit aũt mysteria hostib⁹ Rodochus qdã, q reqsitus, cõclusus est. sicq; in bellis iustis, nõ in bellis iniustis, licet pugnatorib⁹ vti insidijs. Propterea August. ait circa hũc passum: Cũ qs bellũ iustũ accepit, nihil ad iustitiã interest, an aperta cõgressiõe, an insidijs vincat. Ad secundũ eadẽ q̃stione Thomas rñdet: Tria exigunt ad hoc, q bellũ sit iustum. Primũ est, authoritas principis, qa personis priuatis nõ licet bellũ mouere, cũ possint ius suum in superioris sui iudicio psequi. Hinc in libro cõtra Manichæũ asserit Aug. Ille accipit gladiũ, q sine legitima & superiori potestate hoc agit. Cũ ergo principibus cõmissa sit cura Reipub. com
Ibidẽ. pescere habẽt hostes intestinos atq; extraneos. Secundũ est, iusta causa. Tertiũ, recta bellantium intẽtio: qa nocẽdi cupiditas, vindicandi crudelitas, implacabilis animus, dominãdi libido, repugnandi atrocitas, iustè culpant. Hinc circa hunc locũ dicit August. Non omnibus fas est pugnare. Iusta autem bella dici solent, quæ vlciscuntur iniurias, si gens aut ciuitas quę bello est impetenda, emẽdare negligit, q̃ à se aut à suis improbè facta sunt, vel reddere quod iniuriosè ablatũ est. sed hoc belli genus iustum est, quod imperat Deus, in quo non est iniqtas, & q nouit qd cuiq; fieri debeat: in quo nõ tã author belli, q̃ minister, iudicãdus est princeps exercitus vel populus eius.

eius. Ad tertium breuiter rñdendum, q nō licet alicui maledicere alteri ex rancore aut zelo iniustitiæ, neq; ex ira aut impatientia, sed interdum id licet ex charitate & zelo iustitiæ. Maledicere nanq; est, alicui malum dicere vel optare, quod præfato modo est licitum, ita vt malum illud alteri optetur, vel inquantū est ei expediens ad salutē, vel inquantū est malum pœnæ, qnq; etiam fiunt huiusmodi maledictiones à viris iustis per modum ꝓpheticæ ꝓnunciationis. ¶Postremò, in cōsideratione historiæ huius cap. admiratio oritur, q in isto cap. non fit mentio de vastatione & percussione vrbis Bethauen, cùm & eius habitatores, vrbe sua aperta relicta, sequebant filios Israel, insecuti cum habitatoribus Hai. nisi fortè ex dispositione vnius, alterum detur intelligi.

¶De huius cap. 7. sensu mystico. Art. 15.

Dixit dñs ad Iosue: Ne timeas, neq; formides. Sic & Chrs in Euang. Matth. 10. Nolite, inquit, timere eos q corpus occidūt, sed eum timete, q potest corpus & aīam perdere in gehennā. Deniq; vnicuiq; virtuoso plato, pro subditorum suorum ruina afflicto ac flenti, dñs pstat cōsolationem atq; fiduciam: admonens, ne immoderatè propter pterita vereatur, sed spe sua in Deo fixa, viriliter se opponat inuisibilibus inimicis, atq; cum toto cōmissi sibi gregis exercitu opponat se aciei vitiorum ac dæmonum: quod est in oppidum Hai ascendere: qm Hai interpretatur chaos, p quod obtenebratorū spūum malignorū cōgregatio designat seu loc⁹: ad quorū debellatiōem plurimū valet cōcors cōnexio, mutuūq; subsidiū, & gñalis instātia circa virtutes seruorū cōmilitonumq; Dei, cùm dicat Saluator Matt. 18. Vbi fuerint duo vel tres in noīe meo cōgregati, ibi in medio sum eorū. Et rursus testat scriptura Prouer. 18. Frater q adiuuat à fratre, quasi ciuitas munita. imò in tali cōflictu valet potissimè ardēs diligentia psidentis, p sibi cōmissis fortiter
cōtra pctā ac dæmones pliantis. Insup per Iosue intelligit Chrs, quē Deus pater cōfortauit ac mi- Ephe. 2.
sit ad expugnādū aereas potestates, quas cū rege earū principe tenebrarū, Chro subiecit pleuissimè. [Pone insidias ciuitati.] Insidias ciuitati diaboli ponimus, cū p secreta virtutū exercitia, supererogatiōisq; opa, imò p occultissimas & soli Deo cognitas mētis cogitatiōes puras ac humiles, atq; per affectiōes sctās ac seruidas, tētationes ac laqueos dæmonū superamus: & talē conflictū aduersus eos, Chrs & eius vicarius sæpè edocēt subditos suos. Porrò Saluator apertè cōgressus est cōtra eos cū suis discipulis. Veruntñ quasi fugā dissimulauit, dū deitatis suæ oipotentiā illis abscōdit, seq; à mēbris & satellitib⁹ dæmonū in Aegyptū fugari, irrideri, ac multipliciter tribulari pmisit. [Cūq; lōgiùs ptraxisset eos post se,] ita q vsq; ad crucis patibulū insecuti sunt eū, tūc statim post resurrectionē & spūssancti missionē, p suos apostolos aliosq; discipulos, pstrauit eos
oīnò, in multis suorū millib⁹ electorū, ꝓpter quod passiōe instāte, ꝓfessus est: Nūc princeps hui⁹ Ioan. 12.
mūdi eijciet foràs. Et: Ego si exaltat⁹ fuero à terra, oīa trahā ad meipsum. Hinc pater pollicitus ei Ibid.
est p Esa. 53. Dispertiā ei plurimos, & fortiū diuidet spolia, p eo q tradidit in mortē aīam suā. [Iosue aūt nocte illa in medio mansit populi.] Sic platus tēpore tētationis & aduersitatis inseparabiliter debet assistere suo gregi, & vnicuiq; q̄tum potest. [Et ascendit cum senioribus in frōte exercitus, vallatus auxilio pugnatorum.] Hoc planè ad oēm spectat pastorē, vt in cunctis se pbeat exemplarē, & sibi cōmissos in oīi pcedat virtute, atq; in tentationū cōflictu formam resistendi ac triumphādi exhibeat semetipsum. Valletur quoq; auxilio pugnatorū, i. virtuosorum fratrum militum Dei oronibus & meritis, imò vicissim & exhortationibus & exemplis iuuetur, qa Aaron
ac Hur manus Mosis sustentabant. [Abijt ergo Iosue nocte illa, & stetit in vallis medio.] Sic pla- Exo. 17.
tus, imò & oīs Chrifidelis debet à suggestiōe iniqua per mētis dissensum recedere, & stare in humilitate, q inter psumptionem (seu elationem) & pusillanimitatem est media. Nam q̄to qs maior est, tanto pfundiùs humiliare se debet: imò quo psidens, p alijs, donis grē eget maioribus, & gratiosiori directiōe spūssancti, eo perfectior humilitas sibi est necessaria. [Quod cùm vidisset rex Hai, festinauit manè, & egressus est cū oīi exercitu suo.] Per regē Hai, vt dictū est, princeps accipitur tenebrarū. q̄uis aūt primus ille apostata, sit gñalis oīm malignorum princeps spūum sub eo, tñ est inter impios illos multiplex ordo superioritatis. Quo aūt plati ecclesiæ & fideles ardentiùs ad virtutes se applicant, viriliusq; se opponunt tētationibus & peccatis, eo dæmones & aliq inter eos eminentiores, acriùs & celeriùs illos impugnare ac deijcere moliunt. [Direxitq; aciem cōtra desertum:] qa iniquus ille apostata eos grauiùs infestatur, q relicto seculo, ad eremiticam vitam seu monasticam cōuersatiōe cōfugiunt, contra quos pliatur, quasi manu ad manum, ꝓpter quod solitaria vita periculosa censet & ardua. [Iosue verò & oīs multitudo Israel cesserūt loco, simulātes metum, & fugientes per viam solitudinis.] Sic multi electi fideles, videntes se inter seculares hoīes vix posse saluari, ad secreta & solitaria atq; monastica ꝓperant loca, in qbus non habent tanta peccandi incitaméta, nec tam fortia cōcupiscentiarū obiecta: & qm metuunt inter mundanos hoīes supplantari, & cū pueris pueri, ad vitā abstractā nitunt pingere. [Dixitq; dñs ad Iosue: Leua clypeū q in manu tua est, cōtra vrbē Hai.] Sic dñs pfatis dimicatorib⁹ suis, psertim superiori eorum, iubet, vt clypeum quem tenet in manu, id est, fidem quam habēt in suis operi-

bus,leuent ad dñm,cóſiderando q̃ paratus ſit oĩpotens eis auxiliari,& quãtæ mercedis ac gloriæ ſit,cõtra vitiorum ac dęmonũ aciem ꝓualere,ſicq́; potenter & inſatigabiliter ꝓlientur.Hinc Pau
Ephe.6. lus:In oĩbus,inqt,ſumentes ſcutum fidei,in quo poſſitis oĩa tela neqſſimi ignea extinguere.Io annes quoq; in ſua prima canonica:Hæc eſt,ait,victoria q̃ vincit mundũ,fides nr̃a,imò Chr̃o te-
1.Ioan.5. Matt.21. ſtante,Oĩa poſſibilia ſunt credenti.Cùm ergo fideles cum ſuis ꝓlatis,ita cõcorditer reſiſtũt di-
Marc.9. abolo & angelis eius,ipſi maligni ſpũs vndiq; proſternuntur, & eorum diſſipatur collectio,in-
Pſal.90. cenduntur quoq; & grauiſſimè affliguntur ſeruore charitatis,flamma deuotionis,igne ſeruentis orõnis ſeruorũ Dei,ſicq́; impletur quod ait ſcriptura:Cadent à latere tuo mille,& 10.millia à dextris tuis.[Regem quoq; Hai appræhenderũt viuentẽ,& obtulerunt Ioſuæ.]Hoc ſpũaliter adim
Iob.41. pletur,dum virtuoſi & humiles ſobditi,exponunt humiliter ſuo ſuperiori, quõ tẽtatiõibus eius ꝓualuerunt,q eſt rex ſuper oẽs filios ſuperbiæ.Ioſue verò ſuſpendit regem illum in patibulo,i. ſubditos docet,vt victoriam ſuam aſſcribant virtuti crucis Chr̃i,& meritis ſuæ ſaluificę paſſiõis. ¶Deniq; Chr̃s moriendo in cruce,diabolum ſpũaliter crucifixit,dicente Apoſtolo ad Coloſſ.2.
a decreti Chr̃s delens quod aduerſus nos erat,chirographum* peccati qnod erat cõtrariũ nobis,& ipſum tulit de medio,affigens illud cruci,expolians poteſtates & principatus, traduxit cõfidenter,pa-
Origenes làm triumphãs illos in ſemetipſo,vel vt in Græco habetur,ſecundũ Origenẽ,in ligno crucis. [Io ſue aũt nõ cõtraxit manũ,donec interficerent oẽs habitatores Hai.]Sic ſpũalis pugnator ceſſare nõ debet ab oratiõe & fidei elenatione exercitijsq́; virtutum,quouſq; vniuerſas vicerit tentationes.[Tunc ædificauit Ioſue altare dño.]Sic Chr̃ifideles cùm in tentatiõe ꝓualuerint,ſacrificiũ laudis debent Deo offerre,& oẽm triumphũ ſuũ eius pietati auxilioq́; aſſcribere.¶Deniq; Chr̃s poſt ſuam paſſionem & reſurrectionem,ædificauit tẽplum atq; altare Deo patri ex impolitis lapidibus,qm̃ ex hoĩbus ſimplicibus & antè carentib' omi decore virtutum,cógregauit eccleſiã,in quorũ cordibos ſcripſit per gr̃am ſpũſancti documenta & ꝓcepta euangelicæ legis.Sacerdotes quoq;,i.Apoſtoli,obedientib' Chr̃o bñdictiones,inobediẽtib' verò maledictiões ſeu excõmunicatiões ꝓnunciauerunt aut etiã inflixerunt.Nam & princeps Apoſtolorũ Simoni Mago male-
Act.8. dixit:Pecunia,inqens,tua ſit tecũ in perditionẽ.Paulus quoq; Corint.inceſtuoſum tradi decre-
1.Cor.5. uit ſatanæ in interitũ carnis:attñ reus ille, p pœnitentiã ſuã excoĩcatiõis illi' executionẽ ꝓuenit.

¶Explanatio cap.9. Quibus auditis &c. Art. 16.

QVid duarum vrbium ꝓſtatarum cõbuſtionem ſecutum ſit,ſubditur:[Quib' auditis,] qualiter ſ.Hiericho & Hai ſint vaſtatæ,[cuncti reges trans Iordanem]trans quem etiã filij Iſrael nunc fuerunt,[q verſabant]i.morabant[in mõtanis &]in[cãpeſtribus in maritimis] i.locis & vrbibus circa mare Zenereth & mare mortuum,[à littore maris magni]puta mediterranei,de qbus maribus,& cur ita noĩentur,dictum eſt in ſuperiorũ explanatiõe.[Hi quoq; q habitabãt iu-
Ioſ.1. xta Libanum]i.mõtem Libani,ſ.[Hethæus,& Amorrhæus,Chananæus,Pherezæus & Heuæus & Iebuſæus]i.gentes ſic appellatæ,[cõgregati ſunt pariter, vt pugnarent cõtra Ioſue & Iſrael vno animo eademq́; ſentẽtia.]Cõcordauerunt nanq; in malo, tamq́; excæcati & indurati fuerunt,ꝙ ex tot mirabilibus iam ꝓſcriptis,nõ fuerunt ad fidem & timorem Dei Iſrael moti. Præterea illis ita ſe cõgregantibus,geſtum eſt,quod ſubditur:[At hi q habitabant in Gabaon,audientes cuncta q̃ fecerat Ioſue Hiericho & Hai,]vñ videtur ꝙ quoſdã miſerunt occultè ad explorandũ qd filij Iſrael agerent,& qualiter ꝓualerẽt.[callidè]i.ſagaciter qdem,ꝓ ſe,tñ aliqualiter doloſè,q̃tum ad Hebræos,[cogitantes]& inter ſe cõferentes,qualiter imminẽs piculum poſſent euadere. Nec ſolùm Gabaonitæ,ſed & habitatores trium vrbium eis ſubiectarũ q̃ infrà exprimunt,iſtud cogitauerunt,ſecundũ quod infrà in textu habetur. Vñ elicitur, ꝙ venerũt ad Gabaon tanq̃ ad ſuam metropolim,ad habendũ cõſilium de iſta materia.[tulerunt ſibi cibaria, ſaccos veteres]in quibus panes poſiti erant,[aſinis imponentes]i.ſuperponẽtes ad portandũ in via,quaſi primò accepiſſent tam multos panes ob lõgitudinẽ viæ, ꝙ eos perſonaliter portare nõ potuiſſent. [& vtres vinarios ſciſſos atq; cõſutos:]quia de corio facti erant,& quaſi repiciati:[calceamentaq́; perantiqua,q̃ ad indicium vetuſtatis,pitaceis cõſuta erant]i.paruis fruſtis corij reparata. [induti veteribus veſtimentis.panes quoq; quos portabãt ob viaticũ,duri erant,& in fruſta cõminuti.Perrexeruntq́; ad Ioſue qui tunc morabatur in caſtris Galgalæ,& dixerunt ei:De terra longinqua venimus,]Hoc fuit mendacium officioſum & veniale pc̃m̃. [pacem vobiſcum facere cupientes.] Hoc verum erat.[Rñderuntq́; viri Iſrael ad eos,atq; dixerunt]ſ.ſuperiores:[Ne fortè in terra quę nobis ſorte debetur,habitetis:]i.videndũ eſt,atq; inquirimus,an ne ſitis de territorio nobis promiſſo à dño Deo nr̃o,[& nõ poſſimus]ſine pc̃õ[fœdus] i.pacis & amicitiæ cõuentionem[inire vobiſcum.]In Deuter.nanq; frequenter eis prohibitum fuit, cum habitatoribus terræ Chanaan
22.q.4.cap. Inter cetera trans Iordanem fœdus inire,& hoc propter nimiam Chananęorum illorum malignitatem, & ne
ibi.§.ſed cũ inter filios Iſrael habitando, allicerent eos ad ſuorum culturam deorum. [At illi ad Ioſue]tan
his quam ad principem,[Serui,inquiunt, tui ſumus:]id eſt,nosipſos ſpõtè ſubijcimus tuo dominio

[Qui.

[Quibus Iosue dixit:Quinam estis vos?aut vndè venistis?Rñderunt:De terra lõginqua valdè venerunt serui tui in noïe dñi Dei tui]i.in fide ipsius,& ad eius honorem.quis em timor seruilis induxit eos ad hæc,tñ iam aliquã ceperunt fidem, falté fuasam, habere in Deo ex mirabilib⁹ eius, vt infrà in Ira cõtinetur.Nam fubdit:[Audiuimus em famã potentiæ eius]i.rumorem de ei⁹ oipotentia,[& eunĉta q̃ fecit in Aegypto]pro vobis,[& duobus regibus Amorrhęorũ,Seon regi Hesebon,& Og regi Basan,dixeruntq; nobis feniores terræ nr̃æ:Tollite in manibus vr̃is cibaria ob lõgissimã viam,& occurrite eis,& dicite:Serui vr̃i sumus,inite fœdus nobiscum &c.Susceperunt ergo]filij Israel[de cibarijs eorum]in signum fœderis initi aut ineundi,& fortè indè aliqd comederunt.[& os dñi nõ interrogauerũt]i.à Deo seu à sapiã ei⁹ qua oia ꝓfert,vel ab angelo q in psona Dei eis denunciare cõsueuit agenda,nõ petierunt cõsilium.[fecitq; Iosue cum eis pacẽ,& inito fœdere,pollicitus est,vt nõ occiderent.Principes quoq; multitudinis iurauerunt eis.Post dies aũt tres initi fœderis,audierunt]filij Israel,ꝙ viri illi & hi à qbus fuerant missi,[in vicino habitarent]i.locis vrbibusq; propinqs,[& inter eos futuri essent, moueruntq; castra filij Israel, & venerunt in ciuitates eorum die tertio.]Si post diem 3.initi fœderis, nunciatũ est filijs Israel, ꝙ illi prope eos habitarent,quõ 3.die venerunt in vrbes illorum?Itaq; sensus esse videtur, ꝙ post 3.diem,i.post tertij diei initium,nunciatũ est eis,& eodem die cœperunt ire ad ciuitates illorum,& fortè puenerunt vsq; ad eos.[quarũ hæc vocabula sunt,Gabaon & Caphira & Beeroth & Cariathiarim.]quarum habitatores statim aperuerunt Iosuæ & Hebræis,tanq̃ dñis & amicis,[& nõ percusserunt eos]filij Israel,[eo ꝙ iurasset eis principes multitudinis]f.Iosue communis oïm princeps,& 12.tribuum duces,& fortè etiam Eleazar põtifex.[in noïe dñi Dei Israel,]i.per Deum suum, ꝙ nõ occideret ipsos.[Murmurauit itaq; oïne vulgus cõtra principes Israel,]imponẽdo eis,ꝙ incautè iniissent fœdus cum illis,à quorũ fœdere erant prohibiti,& ꝙ os dñi nõ interrogauerũt,i.dñm per põtificẽ seu sacerdotẽ,cùm tñ in magnis causis debuerint ad Dei consultatiõem cõfugere,q Esa.30.loqtur:Væ filij desertores,vt faceretis cõsilium, & nõ ex me,& os meum nõ interrogastis.Murmurauerũt quoq; cõtra principes,eo ꝙ parcebant habitatorib⁹ vrbium harum, & acclamabãt standũ nõ esse iuramẽto,per subreptiõem & fraudem facto.[Qui]f. principes[rñderunt eis:]f.vulgo:[Iurauimus illis in noïe dñi Dei Israel]seruare cum eis pacem, [idcircò nõ possumus eos cõtingere:]i.lædere violẽter,ꝓpter reuerentiã increatæ veritatis & iurisiurandi religiõem,ne inueniamur periuri,qa verè iurauimus rem in se licitam, quis sagaciter circunuẽti.[sed hoc faciemus eis:Reserueñt qdem vt viuant,ne cõtra nos ira dñi cõcitetur,ne rigor diuinæ iustitiæ puniat nos,[si piurauerimus]violando iuramẽtum quod illis pstitimus.[sed sic viuant,vt in vsus vniuersæ multitudinis]Israel[ligna cædant,aquasq; cõportẽt.Quib⁹ hæc loquẽtibus]ad vulgus Israeliticum,[vocauit Gabaonitas Iosue,& dixit eis: Cur nos decipere fraude voluistis,vt diceretis,procul valdè habitamus à vobis,cùm in medio nr̃i sitis?Itaq; sub maledictiõe eritis,]i.pro vr̃is mendacijs & cæteris culpis tẽporali pœnæ eritis subieĉti,& ciuilem sustinebitis mortẽ,videlicet seruitutẽ cõmunẽ ac diuturnã,[& non deficiet de stirpe vr̃a ligna cędẽs, aquasq; cõportans in domum Dei mei:]i.tam vos q̃ posteri vr̃i per vniuersum tp̃s quo viguerit cultus Dei secundũ legem Mosis,in hac terra eritis obligati ligna cædere & afferre, aquas etiam cõportare ad locum cultus diuini,p necessarijs in eodem,f.ad incendendũ holocausta ac hostias abluendas.Itaq; Iosue tanq̃ supremus in populo suo,diĉtauit & tulit sentẽtiã,ac sapientissimè mediauit inter mortem corporalẽ & liberã vitam, infligens Gabaonitis mortem ciuilẽ: nec hoc fuit cõtra iustitiã,ꝙ & posteros eorum tam perpetuæ seruituti addixit,vt patet ex diĉtis in expositiõe capituli 7. Nempe & posteris Gabaonitarum multo melius fuit,in tali seruitute grauari,q̃ pr̃ibus eorũ occisis,nõ grauari:fuit quoq; eis salubre,ita in tẽplo seruire. hi etenĩ sunt,q in libris Regũ & Paral.Nathinæi vocanẽ.Sed q̃ri põt,qualiter sentẽtia Iosuę cõcordet iudicio principũ,q dixerũt Gabaonitas seruãdos in cõmune totius populi Israel vsum.Rñdet,ꝙ seruit⁹ ista in tẽplo, fuit,p cõmuni vsu vtilitateq; populi, q aliàs obligat⁹ fuisset seruitutẽ hãc exhibere,& forsan sanĉtus vir Iosue emẽdauit iudiciũ principũ,tanq̃ altior & sapiẽtior eis.sed & dici posset,ꝙ Gabaonitæ fortè ad tp̃s & interdũ adduxerũt,p cõmuni vsu populi ligna aquasq;,cũ infrà dicaẽ:Decreuit Iosue in illa die,esse eos in ministeriũ cũĉti populi & altaris dñi.[Qui]f.Gabaonitæ[rñderũt eis:Nũciatũ est nobis seruis tuis,ꝙ pmisisset dñs Mosi seruo suo,vt traderet vobis oẽm terrã]hãc f.terrã Chanaan istã,[& disperderet cũĉtos habitatores ei⁹.]Si Gabaonitæ credebãt dñm hoc ꝓmisisse,quõ ipsi putauerũt aliter fieri posse, videlicet se posse mortẽ illã euadere? Et rñdendũ,ꝙ fortè credebãt verba Dei sub cõditiõe esse intelligẽda, videlicet nisi habitatores illi se humiliarẽt,atq; ad filios Israel & ad cultũ Dei eorũ cõfugerẽt.Nã & verba Dei sic erãt veraciter intelligẽda.[Timuimus igiẽ valdè:]iste fuit timor seruilis,q est principiũ sapiæ & salutis,retrahẽs à pc̃õ, & disponẽs ad grãm.[& ꝓuidimus animab⁹ nr̃is,]i.vitæ nr̃æ corporali & animali,illã hoc modo præseruando à morte. prouidimus quoq; saluti aiarum nr̃arum, cõfugiendo ad Deum vestrum, [vestro*timore cõpulsi.]i.vehementer induĉti,nõ tñ absolutè coaĉti. seruitia aũt q ex coaĉtiõe *terrore

Neem.8.
1.Esd.7.8.
1.Par.9.

quadã habent originem, & deinde liberè exhibent altissimo, placent ei. [Nunc aũt in manu tua sumus. quod tibi bonum & rectum videtur, fac nobis. Fecit ergo Iosue vt dixerat, & liberauit eos de manib' filiorũ Israel, vt nõ occiderent. Decreuitq; eos in illo die, esse in ministerio cuncti populi & altaris dñi, cædentes ligna & aquas cõportãtes vsq; in pſens tps, in loco quẽ dñs elegisset.] Vident Gabaonitæ isti & eis associati, nõ fuisse tã malitiosi, excæcati & obstinati, vt alij Chananæi: ideo dñs eis misertus est, atq; modo ꝓtacto ad salutẽ perduxit eosdẽ. Nẽpe de alijs infrà serta
Iosu.11. Dñi sentẽtia fuit, vt indurarent, & nõ mererent vllã clementiã. ¶ Quærit, an Iosue & duces populi tenebãtur seruare iuramẽtũ ꝑstatum: videtur ꝙ nõ, qm̃ fraude mẽdacijsq; decepti sic iurauerũt. Fraus aũt & dolus nõ debẽt alicui suffragari. Itẽ nõ intẽdebãt Chananæis, ꝓpinqs, sed remotis & extraneis, iuramentũ facere ac promissum. Ad quod dicendũ, ꝙ sicut ex ꝑhabitis innotescit, neo disponẽte, accidit ista historia: & qm̃ Gabaonitæ iã inceperũt ad Deũ Israel se cõuertere, eumq; decæterò colere intenderũt, fuit eis fides ista in promissiõe & iuramẽto seruanda. Nec exemplare fuisset aut decens, ꝙ filij Israel statim in suo ingressu promissionẽ suã ac iuramentum fuissent
Aug. lib. Iosue quæst. 13. transgressi. Hinc circa hoc loqtur Augustinus: Noluerũt frãgere iurationẽ, q̃uis perceperũt Gabaonitas esse mentitos: & parcere maluerũt, q̃uis dicere potuissent se illis iurasse, quos de lõginquo crediderãt esse. Deus aũt approbauit, ꝙ illis pepercerũt qa & tẽpore Dauid grauiter vindicauit in semine Saul, ꝙ Gabaonitas iniustè oppresserat, vt 2. Reg. 21. describitur, & q̃uis crediderunt Gabaonitas esse de terra remota, tñ iurauerũt personis q̃ sua emendatiõe venia erãt dignæ. ¶ Iuxta mysticũ intellectũ, per reges Amorrhæorũ in mõtanis cãpestribus morantes, designãtur tyranni cum perfidis satellitibus suis, q Chri euangelio coruscante ac cælitùs per diuersa prodigia cõfirmato, nequaq̃ cõpuncti sunt, sed pari impietate cõiurauerũt extinguere legẽ plebemq; saluatoris. ¶ Porrò per Gabaonitas figurãtur pusilli & imperfecti, q ex timore resipiscũt à vitijs, metuuntq; dãnari: idcircò cupiũt pro se orari, atq; obseqa q̃dam ꝑstant ecclesiæ, & eleemosynas faciunt, & offerunt munera Dei ministris: sed in suis vetustatib' perseuerãt, mores seculares & vitia carnis nõ deserunt, malũtq; mẽtiri & fallere, q̃ pro iustitia mori. Hinc inter electos nõ cõputãtur, q̃ diu sunt tales, nec tñ oĩnò separant ab eis: nã fide & pia quadã inclinatiõe, imò per exteriora q̃dã opera, ex suo gñe bona, appropinquant veraciter virtuosis. Quòd si q̃ratur, cur Rahab cũ sua cognatiõe statim adiuncta est filijs Israel, & in societatẽ plenã accepta magis q̃ Gabaonitæ
Origenes Origenes rñdet, ꝙ Rahab magis perfectè cũ suis credebat in Deũ, & exploratorib' plena deuotiõe bñficia impẽdebat. Docemur quoq; ex isto cap. q̃ diligẽter ac fideliter iuramẽta & promissa sint adimplẽda, ꝑsertim q̃ ex ꝓposito absq; circũuẽtiõe atq; fallacia emittunt. Rursus ex dictis instruimur, in magnis ac dubijs causis ac casib' ex abrupto nil agere, sed supiores ac sapiẽtiores cõsulere, atq; diuinã directionẽ, illũinationẽ, & opẽ cũ oĩ fiducia ꝑseuerãter inuocare & exorare.

¶ Expositio cap. 10. Quæ cùm audisset rex Hierusalem. Art. 17.

PRocessus ꝑliorum Israeliticæ plebis nunc recitatur: [Quę cùm audisset rex Hierusalem, ꝙ cepisset Iosue Hai, & subuertisset eam &c. & ꝙ trãsfugissent Gabaonitę ad Israel, & essent fœderati eorum, timuit valdè. Vrbs em̃ magna erat Gabaon, & vna regalium ciuitatũ, & maior oppido Hai, oẽsq; bellatores eius fortissimi.] & ita apparet, ꝙ specialẽ habuit regem, q etiam ꝑerat tribus vrbibus ꝑcedenti cap. noiatis, q̃ erant Gabaonitis subiectæ. [Misit ergo Adonisedech rex Hierusalem, ad Onam regem Hebron,] & ad alios reges tres q in lrã exprimunt, [dicens: Ascendite ad me, & ferte ꝑsidium, vt expugnemus Gabaon,] i. vrbem & populum illum, [quare transfugerit] i. ob hoc ꝙ cõtra voluntatẽ nr̃am transfugit [ad Iosue & ad filios Israel,] infideliter agẽs in hoc cũ suis finitimis. [Cõgregati igit ascẽderũt 5. reges Amorrhęorũ.] Amorrhęus hic sumit nõ determinatè ꝓ vna de septẽ gẽtib', quarũ terras Israeli De' ꝓmisit, sed coĩter ꝓ quacũq; illarũ gẽtiũ seu ꝓ oibus, aut plurib' earũ, quẽadmodũ & Chananæus accipi solet. Habitatores aũt Hierusalem dicebant propriè Iebusæi. [simul cum exercitibus suis, & castrametati sunt] i. tentoria sua & turmas fixerunt [circa Gabaon, oppugnantes eam. Habitatores aũt Gabaon obsessi, miserunt ad Iosue, & dixerunt:] per internuncios: [Ne retrahas man' tuas ab auxilio seruorũ tuorũ. Ascende citò & libera nos,] tanq̃ tibi cõfœderatos ac subditos. [Cõuenerunt em̃ aduersum nos oẽs reges Amorrhæorum, q habitant in mõtanis. Ascenditq; Iosue de Galgalis, & oĩs exercitus bellatorũ cum eo viri fortissimi. Dixitq; dñs ad Iosue: Ne timeas eos:] videlicet 5. reges illos, eorumq;
Aug. lib. Iosue quæst. 14 populos. [In manus em̃ tuas tradidi illos. Nullus resistere tibi poterit.] Quẽadmodùm circa hæc loqtur Augustinus, Dñs non consultus, nec interrogatus à Iosue, vltrò offert se ei, & pergenti ad subueniendum confœderatis, prædicit & promittit victoriam. Ex quo etiam trahitur, quòd Deo complacuit, filios Israel seruasse Gabaonitis promissa. [Irruit itaque Iosue super eos repentè tota nocte, ascendens de Galgalis. Et cõturbauit eos dominus à facie Israel:] id est, mox vt reges illi & eorum ministri viderunt filios Israel super se venientes, D E V S omnipotens perterruit, stupefecit, & quasi amentia fecit corda ipsorum. [contriuitque plaga magna in Gabaon,] i. si-

i.filijs Israel dedit potestatẽ interficiendi plurimos illorum circa oppidum Gabaon. [& persecutus est eos per viam ascensus Bethoron, & percussit vsq; Azecha & Maceda:] i.per manus filiorum Israel ita persecutus est fugientes, & multos in ipsa fuga occidit in locis & vrbibus iam expressis. [Cũq; fugerẽt filios Israel, & essent in descẽsu Bethoron,] q nõdum occisi erãt, [Dñs misit super eos lapides grandes de cælo] aereo, i.grandinẽ tãtæ q̃titatis atq; duritiæ, ꝙ etiã armatos percideit. [& mortui sunt multo plures lapidibus grãdinis, q̃ quos gladio percusserunt filij Israel.] Per quod euidentissimũ fuit, totum istud fuisse opus oĩpotentis, tantã videlicet stragem esse factam in fortissimis illis pugnatorib⁹ Chananęis, qbus antè nulla gens quit resistere. [Tunc locutus est Iosue dño,] i.ad Dei honorem & gloriã, cui & gratias egit de bñficijs tantis, [in die qua tradidit Amorrhæum] i.pfatos reges ac populos Amorrhæorum [in cõspectu filiorũ Israel,] in quorum aspectu tradidit illos morti & fugæ. [Dixitq; coram eis] i.pñtibus ac audientib⁹ filijs Israel, vt instans miraculum innotesceret magis, & filij Israel principi suo subiectiores existerẽt, videntes ꝙ Deus altissimus propter eum tanta efficeret: [Sol contra Gabaon ne mouearis, & luna cõtra vallem Aialon.] Ex hoc videtur, ꝙ istud factum sit in plenilunio aut circiter, die iam aduesperascẽte, hora quã luna circa orientẽ apparuit, & ascendit, suoq; motu tendebat ex aduerso vallis, quæ erat circa locum aut oppidum Aialon, sol verò cœpit occumbere, & descẽdendo quasi ex opposito Gabaon declinare, secundũ quod apparebat à loco, in quo Iosue stetit qñ hæc dixit. Direxit aũt sermonẽ ad solem & lunam, nõ ꝙ planetæ illi verba eius intellexerint, nisi fortè cum Iudæis qs dicat, ꝙ sint animati & intellectualis naturæ: sed direxit verbum ad eos, ad insinuandũ ꝙ vniuersa creata obediunt Deo, & quasi audiunt eius imperium. Itemq; ad excitandũ ppriã deuotionem & cõtemplatiõem ex appellatiõe harum cælestium creaturarũ, sicut & nos quotidiè psallimus: Laudate eum sol & luna &c. sed cur Iosue dixit ad lunam, ne moueretur, cum eius statio nõ pfuerit ad debellandũ aduersarios Dei ac Israelis? Dici potest ꝙ ideo, vt ordo cælestium motuum minùs immutaretur, vel vt oĩpotẽtia creatoris pclarius cõmendaretur in isto miraculo, ad suiipsius honorem, & hoĩm informationem. [Steteruntq; sol & luna:] quod fuit miraculum, soli oĩpotenti creatori possibile: qm̃ vt diuinus ptestatur Dionysius in epistola ad Polycarpum, Motus cælestium corporũ immutare, neo est pprium. [donec vlcisceretur se gẽs de inimicis.] i.vsq; ad finem plij huius, in qua Israelitica plebs vindictã exercuit in Chananęos, q Israelitarũ interfectionem optabant & machinabant, terramq; filijs Israel diuinitùs repromissam, possidebãt iniustè. [Nõne scriptum est hoc in libro Iustorum?] Q.d. vtiq;: Per quod insinuat author magnitudinem huius miraculi, certitudinẽ quoq; veritatis historiæ de eodem. tanq̃ dicas, prodigium istud tale ac tm̃ atq; tam verè est factum, vt in libro cõtineatur Iustorum. Porrò qd per librum iust. intelligendũ sit, infrà tãgemr. [Stetit itaq; sol in medio cæli.] Ex hoc qdã cõcludunt, ꝙ sol tũc erat in summo motus sui ascensu & puncto meridionali: quod stare nõ potest, tum qa (vt aliq dicũt) factum est signum istud in plenilunio seu tẽpore oppositiõis, in quo luna nõ apparet super terram hora meridiei, sed circa vesperam: tum qm̃ non est verisimile, ꝙ Iosue petierit solem stare, diemq; prolõgari, nisi sole ad occasum ppinquo: itum qa magister in historijs cõtestatur, Videns Iosue solem descendentẽ ad occasum, & lunã ascendentẽ, timens ne bñficio noctis euaderẽt hostes, clamauit ad dñm: Sol cõtra Gabaon ne mouearis: Tum qa in textu subiungit, & nõ festinauit occũbere: quo cõstat, ꝙ erat circa occasum. mediũ ergo cęli nũc appellat, pars orbis seu sphęræ solis supra nr̃m horizontẽ apparẽs, cõtenta inter hemisphærij pũcta. [& nõ festinauit occumbere] i.immobilis stetit [spatio vnius diei] artificialis, q habet 12. horas, pſertim in ęquinoctio. [Nõ fuit antè & posteà tã lõga dies,] loquendo de die q dicit latio seu motio solis sup nr̃m horizontẽ. tñ de horũ intellectu verborũ infrà magis dicetur. [obediente dño voci hoĩs:] i. Deo altiss. in exhibitiõe hui⁹ miraculi se habẽte p⁹ vocẽ obedientis. Nã Iosue pcurãdo istud pdigiũ, locutus est imperatiuè magis q̃ exoratiuè, dicendo: Sol, ne mouearis. quod imperiũ q̃uis sit factũ soli & lunæ, nõ Deo, De⁹ tñ hoc ipsum implendo dicitur etiã voci hoĩs, i. verbis his Iosuæ obedisse: quia quod soli & & lunæ pcipiebatur à Iosue, De⁹ effecit, faciens solẽ & lunã stare. Deniq; quod ait, Stetit itaq; sol in medio cœli: de luna quoq; est intelligendũ, qm̃ ęquè diu steterũt. Dicit etiã De⁹ voci hoĩs obedisse, sumendo obedientiã extensè pro quadã cõdescensiõe. sic eni superior dicitur inferiori obedire, dũ ei⁹ voluntati acqescit & cõdescendit. Propriè aũt, obedire respicit pro obiecto pceptum superioris. sed & valdè cõgruenter Deus sic obediuit voci Iosuæ, qm̃ ipse Iosue obedientissimus fuit Deo; qa (vt dictũ est) nõ recessit ab oĩbus Dei pceptis, nec ad dexterã nec ad sinistrã, nec dimisit qcq̃ intactũ ex oĩbus q̃ Moses iussit. Hãc aũt obedientiã, seu cõdescendentiã Dei, homo suo modo meretur Deo plenariè obediendo. [& pugnãte pro Israel:] i. ipso dño ista mirabilia faciente in subsidium filiorum Israel, ad expugnãdum hostes eorum. Pro eo aũt quod nostra trãslatio habet, obediente Deo voci hoĩs, Septuaginta interpretes transtulerũt: Nunq̃ sic exaudiuit dñs. Per quod insinuari videntur duo: Primũ, ꝙ ante Iosue nõ cõtigit tale in corporibus

[Margin: Psal. 148. — Dionysius — Pet. Com. hist. lib. Iosue cap 9. — for. modo]

bus cælestibus signũ. Secundũ, q nullus hoĩm ante Iosue fecit tam grãde miraculũ, neq; tam im-
perialiter.]Reuersusq; est Iosue cum omi Israel in castra Galgala:.]Hoc idẽ in fine huius cap. scri
ptũ est. Vñ nũc per anticipationẽ videt dictum. [Fugerãt enĩ 5. reges, & se abscõderãt in spelunca
vrbis Maceda. Nunciatũq; est Iosue]ab aliqbus de populo suo,[.q. inuẽti essent 5. reges,]de qbus
in principio huius cap. dictũ est,[latentes in spelunca Maceda.]q spelunca fuit nõ remotè ab vr
be sic noiata, & in ea reges illi post fugã se abscõderũt, ignorantib⁹ filijs Israel, q vndiq; pergren-
do tandẽ inuenerũt reges illos ibidẽ.[Qui pcepit socijs, & ait: Voluite saxa ingẽtia ad os speluncæ,
& ponite viros industrios, q clausos custodiãt. Vos aũt nolite stare, sed persequimini hostes, & ex-
tremos quosq; fugientiũ cædite. Nec dimittatis eos vrbiũ suarũ intrare psidia, quos tradidit dñs
Iose. lib. 5. Deus in manus vrãs. Cæsis ergo aduersarijs, & vsq; ad internecionẽ penè cõsumptis, hi q Israel]i.
an. iu. ca. 42. populũ Israeliticũ[effugere potuerũt, ingressi sunt ciuitates munitas.]Vt enĩ recitat Iosephus, &
Pet. Com. in Scholastica habeẽ historia, Chananæi fecerũt sibi plures munitiões peruualidas, à die qua per-
hist. lib Io- ceperũt filios Israel de Aegypto egressos ad terrã Chanaan obtinendã, & illas munitiões nõ ob-
sue cap. 9. tinuerũt filij Israel, nisi lõgo tẽpore & magno labore, sed oẽm circà regionẽ interim vastauerũt.
[Reuersusq; est oĩs exercitus]Israel, q hinc inde fugiẽtes fuerat persecutus,[ad Iosue in Maceda,]
i. prope vrbẽ illã tũc nondũ captã,[sani & integro numero:]quod fuit prorsus mirabile, q nul-
lus eorũ læsus fuit aut interfect⁹ à tot millib⁹ hostiũ.[Nullusq; cõtra filios Israel mutire ausus est.]
quõ verũ est hoc, cũ sequẽti cap. legant tam multi reges ac populi cõtra eos venisse ad pliũ? Est
rñdendũ, q nullus eorũ q in pfato fuerũt exercitu, & adhuc superstites erãt cõtra filios Israel, loq
audebãt, vel die illo quo contigit pliũ istud. Deindè in textu describit, qualiter Iosue iussit quinq;
reges de specu educi, eorũq; colla à principib⁹ Israel conculcari, deinde occidi, patibulisq; affi-
gi.[Eodẽ die Macedã quoq; cepit Iosue, & percussit in ore]i. acumine læsioneq;[gladij, regẽq; il
lius interfecit, oẽsq; habitatores eius.]¶ Deinceps in textu narrat, qualiter cepit Hebron, & regẽ
eius occidit: quod potest intelligi de rege Hebron, quẽ cum alijs regib⁹ iam pfactis suspẽdit, vel
de rege quẽ vrbs ille interim sibi cõstituit, putà de filio, aut alio successore regis illi⁹. siquidẽ in-
ter qnq; regũ illorũ suspẽsionẽ, & hãc Hebron ceptionẽ, notabile fluxit tẽpus. Hãc tñ vrbẽ legit
Iosu. 15. Caleph vastasse, & quosdã deleuisse ex ea, vt patet infrà, & in lib. Iudicum & fortè nunc factũ est,
Iudic. 1. quod tunc factũ narrat, vel vastauit eam magis q̃ añ erat vastata. [Percussit itaq; Iosue oẽm terrã
montanã, & meridianã atq; cãpestrẽ]i. habitatores terræ,[& Aseroth cum regib⁹ suis. Nõ dimisit
in ea vllas reliqas, sed oẽe quod spirare poterat, interfecit.]i. oẽs hoĩes ibi viuẽtes, nõ parcẽs æta-
ti nec sexui, iumẽta verò acceperũt filij Israel sibi in spolia.]à Cedes Barne vsq; Gazã:] videlicet
ab extremo in extremũ, q̃tũm ad longitudinẽ terræ promissiõis ab oriẽte versus occasum.[Oẽm
terrã Gosen vsq; Gabaon, vniuersosq; reges & regiões eorũ vno impetu cepit atq; vastauit.]Nõ
simpliciter vno impetu numero atq; cõtinuo, aut vna die, sed vno impetu per tẽporũ interualla
cõtinuato, protracto seu cõsummato: qm̃ vt sequẽti fert cap. Multo tẽpore cõtra istos pugnauit.
[Dñs aũt Deus Israel pugnabat pro eo. Reuersusq; est cum omi Israel ad castra in Galgala.]Cur aũt
Deut. 7. oipotẽs Deus voluit bella ille sic ptrahi, cũ potuerit oẽs vna hora aduersarios filijs Israel plenissi
mè tradere, Moses docuit, dicẽs: Ne crescent & multiplicent cõtra te bestiæ agri. ¶ Circa phabita
q̃ritur, qd intelligat in scriptura Canonica per librũ iustorũ. Ad quod rñdendo dico, prout nũc
occurrit memoriæ, q in scripturis Canonicis in duob⁹ locis fit mẽtio de hoc libro, 2. Reg. 1. & itẽ
Pet. Com. Ios. 10. Itaq; de hoc in Scholastica historia circa exordiũ 2. Reg. sic dicit: Liber iustorum nõ habe
hist. 2. lib. 2. tur, sicut nec plurimi lib. quorũ fit mẽtio in veteri test. quos à Babylonijs credim⁹ esse cõbustos.
Reg. cap. 1. & circa eundẽ locum recitat Lyra: Aliq dicũt, q liber iustorum, fuit specialis liber q nõ habetur,
2. Esd. 5. 6. qm̃ Esdras reparãs bibliothecã à Chaldæis incẽsam, nõ reparauit oẽs libros, vt patet de libris Sa-
lomonis, quos fecit de naturis aĩalium & herbarum, & de libris Nathan pphetæ & Ahiæ Siloni-
tis, q 2. Paral. allegant cap. 9. Nec tñ habent, qa nõ fuerunt reparati. Recitat quoq; in expositiõe
huius cap. Aliq doctores catholici dicunt, q iste liber nõ peruenit ad nos, qa nõ est trãslat⁹ in La
tinum. quod reprobat, addẽs: Hoc nõ videt cõuenienter dictum, qa saltẽ esset vel fuisset apud He
bræos, quod expositores eorum nõ dicunt, sed magis contrariũ. Quidã verò per librũ iustorum,
intellexerunt lib. Regum, in quo de multis iustis fit mẽtio: quod non videt idoneè dictum, qa in
2. Reg. 1. 2. Regum allegat liber iustorum tanq̃ distinct⁹ à lib. Regum, nec apparet q idẽ liber alleget se-
ipsum. ¶ Deniq; lib. Regum, editus est post Iosuæ librum per cẽtenaria multa annorum: idcircò
nec verum apparet, q qdã librum iustorum dicunt librum 12. prophetarum, eo q Habac. 3. scri
ptum sit, Sol & luna steterunt in habitaculo suo. sed hic scribit, Steteruntq; sol & luna. Nõnulli
per librum iustorum, intelligunt Mosis pẽtateuchum. Quidã aũt legunt iustorum neutraliter, di
cẽtes, librum iustorum, qm̃ agit de his q̃ iusta sunt, per quẽ librum qdã intelligũt Exodũ, in quo
iudicia & pcepta traduntur. ¶ Porrò vt refert Lyra, Rabbi Salomon & Hebræi lib. iustorum dicũt
Rab. Salo- esse Genesis lib. in quo virtutes & opera Abrahæ, Isaac & Iacob, q fuerunt pcipuè iusti, scribun-
mon. tur.

tur. Cōtra quod duplex occurrit obiectio: Prima, qa si ideo liber ille vocaẽ liber iustorum, multo magis 1. Paral. dici posset lib. iustorum, qa in lib. illo fit mētio etiã de ipsis Abrahã, Isaac & Iacob, Mose & Aaron, & aliis innumerabilib⁹ iustis. Secunda, qa in Genesi nõ est scriptum istud de statiõe solis & lunæ sub Iosue: nec videẽ valere, q dicunt hoc scriptum esse in Genesi in verbis bñdictiõis Ephraim, in qua Iacob sic ait, Semẽ ei⁹ crescet in gẽtes: vel, vt in Hebr. dicũt habe ri, Semẽ eius cõgregabit gẽtes, quod dicunt impletum in Iosue Ephratæo, qa cùm dixit, Sol ne mouearis, Filij Israel fuerunt cõgregati ad audiẽdum hoc verbum, vt patet in litera. sed istud videẽ debiliter dictũ, vt ideo statio solis & lunæ dicaẽ scripta in Genesi, qm ibi de Ephraim seu Iosue Ephratæo pdictum est, q crescet in gẽtes, vel cõgregabit gẽtes. Nã & Iosue cõgregauit populum seu trib⁹ Israel valdè frequẽter. Itaq; ad vidẽdum qd sit liber iustorũ, attẽdenda sunt verba scripturę, in qbus liber ille allegaẽ, de quo in isto cap. cõtineẽ, Steteruntq; sol & luna, &c. Nõne scriptum est hoc in lib. iustorum? per quod insinuari videẽ, q ista historia hic descripta de supnaturali statiõe solis & lunæ, scripta sit in lib. Iustorum. Secũdi quoq; Reg. 1. sic legiẽ: Plãxit aũt Dauid plãctum huiuscemodi sup Saul & super Ionathan filium eius, & pcepit vt docerẽt filios Iuda plãctum, sicut scriptũ est in libro iust. Hinc appatet, q liber iust. posset intelligi tota scriptura canonica, q̃ sic appellaẽ vnus liber totalis, quõ appellaẽ vna scriptura & vna sciẽtia seu doctrina, & in qua fit mẽtio copiosa de iustis hoĩbus, iustisq; rebus. Nec obstat q specialis loc⁹ scripturæ, alleget gñalem scripturã. quasi dicat, Istud tam verum est, vt in canonica cõtineaẽ scriptura, & ad eam ptineat. Attñ potest defendi, q lib. Geneseos dicaẽ lib. iustorum, qa in eo antiqssimorum & priorũ ac pcipuorum iustorũ vera facta, pcepta & documẽta describunẽ diffusẽ, nõ solùm Abrahæ, Isaac & Iacob, sed & Melchisedec, Loth, Noæ, Enoch, Enos, Seth & Adæ. tñ in lib. Geneseos nequaq scriptum videẽ, quod nunc ex 2. Reg. est allegatum: ideo nõ apparet q in scripturis per librum iustorũ intelligaẽ Genesis liber. ¶ Cõsequẽter qritur de supernaturali hac statiõe solis & lunæ, quot horis fuerit prolõgatus hic dies, & an fuerit lõgior die illo, q sub Ezechia rege 4. Reg. 20. & Esa. 38. legiẽ prolõgatus, nõ p solis stationẽ, sed retrocessionẽ & regressionẽ. Circa hãc qstionẽ sunt variæ opiniões, psertim quo ad partẽ eius secundã. siqdem qtùm ad primã eius partẽ, satis cõcorditer dicunt expositores q dies ista sub Iosue, prolõgata sit spatio diei vnius artificialis, nõ tñ est certum, p quot horas, qa nõ sciẽ quo mẽse anni facta sit plõgatio ista. Quis eñi dicaẽ cõmuniter, q dies artificialis 12. habeat horas, tñ secundũ diuersitatẽ locorum & tẽporum cõtinet plures horas, loquẽdo de horis qbus sol nřm illuminat horizontẽ. Præterea, qtùm ad secundã qstionis isti⁹ partẽ, diuersa est doctorum & expositorum opinio, secundũ quod sup Esaiã narraui. Quidã eñ, vt Andreas & eum sequẽtes, dicunt, in horologio Achaz, duas lineas vnã horã fecisse, & cõsequẽter diẽ illũ nõ nisi per 10. horas esse ptractum, videlicet 5. horis per solis retrocessionẽ, & totidẽ per solis regressum ad idẽ punctũ à quo regredi cœpit. Alij dicunt, q qlibet linea in horologio Achaz, designauit integrã horã: tñ opinanẽ diẽ illum nõ esse vltra 10. horas supernaturaliter plongatum, qm dicunt solẽ retrocedẽdo & regrediẽdo, duplo celerius solito esse motum, & isti tenẽt q dies ista sub Iosue, plõgata, fuit longior die plõgato sub Ezechia. Nã dies artificialis ista sub Iosue, durauit ad minus per 24. horas. sed ptactę opiniões refelluntẽ authoritate diuini & magni Dionysij, à sctis apostolis ac apostolicis viris, psertim à Paulo, imò potissimũ à spũsancto instructi, q in epistola ad Polycarpum, fateẽ & ptestatur diẽ illum sub Ezechia, penè triplicatum fuisse, hoc est, quasi tantã habuisse durationẽ, qta est trium artificialium dierum duratio, q̃ cõtinent horas 36. Ait qppe in illa epist. Alia qdã dies secundũ cõtinuitatẽ ferè triplicaẽ. & sententialiter addit ibidẽ: Sol, cùm esset 10. hora diei, i. cùm dies artificialis p 10. horas durasset, repedauit ad orientẽ 10. horis, deinde denuò aliis 10. horis ad occidentẽ recurrit, & residuis horis duab⁹ diẽ cõclusit. Ex qbus, pbaẽ, q dies illa artificialis, sit per 20. horas plõgata, atq; in toto cõtinuit horas 32. Hæc qdã pẽsantes, dicunt diẽ illum artificialẽ fuisse lõgiorẽ isto sub Iosue plõgato, & q in textu huius cap. scribiẽ, Nõ fuit antè & pòst tã lõga dies, dicunt referendũ ad tẽpus quo Iosue librũ hunc edidit. Nã ista est cõsuetudo scripturæ, psertim in lib. isto, vt dicendo, vsq; in psentẽ diẽ vel aliqd tale, notet tẽpus quo author scripsit hunc lib. Deniq; textus nõ dicit, Nõ fuit antè & pòst nõ erit, sed nõ fuit antè & pòst tã lõga dies, i. à principio mundi vsq; ad tẽpus cõscriptiõis huius voluminis. Tñ aliq, pbabiliter dicunt, q prolõgatio facta sub Iosue, cõtigit circa æstiuale solstitiũ, qñ dies prolixior in terra sctã, 14. est horarũ, & diei sub Ezechia prolõgatio, circa solstitiũ euenerit brumale, qñ dies prolixior in tertio climate, in quo Hierusalẽ est situata, 10. habet horas. Quo ex fundamẽto deinceps inferunt diei prolõgationem sub Iosue, diuturniorem fuisse q̃ sub Ezechia. ¶ Insupèr, iuxta mysticum sensum, quemadmodũ 5. reges oppugnare conati sunt Gabaonitas, eo q ad Iosue ac filios Israel cõfugerunt, sic hostes vitiosi carnales frequenter persequunẽ eos quos vidẽt ab ipsorũ se societate abstrahere, atq; ad Iesum Chřm cõfugere, seq; cõiũgere virtuosis: & ita q cõuertunẽ, q veritatis zelo accendunẽ & iustitiã sitiunt, no-

Gen. 48. — Iosu. 10. — Gen. 48. — Gene. 11. 17. 22. 25. 26. 30. 31. 32. 14. 16. & 9. 5. — 4. Reg. 20. — Dionysius — 4. Reg. 20.

uos aduersarios adipiscuntur, & peruersorum incurrunt offensam. Quid igitur restat eis, nisi vt nuncios mittāt ad Iesum, dicentes, Ne retrahas manum ab auxilio seruorum tuorum? Nuncij isti, sunt orōnes deuotæ aut angeli sancti custodes nři, quos inuocando vt orēt pro nobis, ad Chřm dirigimus. Iterū nuncij isti sunt hoīes virtuosi, quos rogant imperfecti, vt orent pro se. Ampliùs, per hos reges Amorrhæorum, intelliguntur principes & potestates inuisibiles in hoc aere cōmorantes, q eos atrociter tentare nitunť, q eis in vitijs erant subiecti, & deinceps ex corde adhærent virtutibus: q tanto ferue͏̄tiùs dñm debent pro subsidio iugiter inuocare, q̄to se sentiunt plùs tentari, qbus Chřs dñs libenter fideliterq́; succurrit, sicut & Iosue Gabaonitis, & hora sibi placente subitò irruit sup tētatores & psequutores iustorum, super quos & lapides grandinis mittit, dum cōminationib⁹, terrorib⁹, allegatiōibus scripturarū facit eos deuinci. At verò sicut Iosue procurauit diem plongari p solis statiōem, vt visibiles hostes prosternerenť, sic Chřs vitam prolōgat, lucem gřæ ac splendorē virtutum cōtinuat suis electis, quousq; aciem vitiorum ac rabiē dæmonum valeant expugnare: tp̄s quoq; euangelicæ legis & gřæ protrahit, quousq; electorū numerus cōpleatur. Quemadmodū etiam reges victi ac fugiētes, in spelunca se abscōderunt, sic dæmones victi, latent cōfusi: & sicut sup regum illorū colla fecit Iosue principes belli suos ponere pedes, & colla calcare illorum, dicens, Sic faciet dñs oībus inimicis vřis: sic Chřs suis pstat virtutē & efficaciā calcandi super serpentes & scorpiōes, & super oēm virtutē inimici, prout in euāg. Luc. 10. cōtestatur. Postremò, sicut Iosue vrbes Chananęorū euertit, & nullas in eis dimisit reliqas, moxq́; easdē Israelitico subdidit populo, sic dñs & saluator cōgregatiōes & societates carnaliū, impiorūq́; hoīm frequenter cōuertit, in eis destruens oīne esse peccati, passiōes & vitia, dęmonūq́; effectus: quo facto, mox subijcit atq; incorporat eas sibi ac suæ ecclesiæ, & gratiosè demorať in eis.

¶Expositio cap. II. Quæ cùm audisset Iabin rex Asor. Art. 18.

QVanto Iosue plures vicit, tanto famosior factus est, & tanto residui Chananæorum magis exterriti sunt, & fortiùs nisi sunt ei resistere, cōgregantes se ad pliandum cōcorditer cōtra eum. Ideo cognito qualiter superasset 5. reges in plio vno, vt patuit pcedenti cap. superstites sunt collecti aduersus eum, sicut cap. istud nūc recitat. [Quæ cùm audisset Iabin rex Asor,] i. vrbis sic dictæ, q̄ fuit metropolis regia inter regna multa, [misit ad Iobab regem Madon, & ad regē Someron,] i. loci seu oppidi sic vocati, atq; ad cæteros q exprimuntur in litera. Rex etem̄ Asor habuit principatum super hæc regna, ideo ad eius imperium cōuenerunt. [Egressiq́; sunt oēs cum turmis suis,] i. vnusqsq; eorū cum suo exercitu, [populus multus nimis, sicut arena q̄ est in litore maris:] Sicut, dicit hîc similitudinem aliqualem, nō æqualitatem, ad insinuādum multitudinem illorum nimiùm magnā. [eq quoq; & currus immensę multitudinis.] Hic est hyperbolicus sermo, ad innuendū q̄ vltra modum erant ibi multi eq currusq́;. Porrò in Sholastica fertur historia, q̄ erāt 2. millia curruum. [Cōueneruntq́; oēs reges isti in vnum ad aquas Merom] i. ad locum sic dictum, per quem (vt legitur) transit Iordanis, [vt pugnarent cōtra Israel.] Eccè q̄ta est defectuositas, imò malitia, excæcatio & obstinatio cordis humani. Impij isti pauloantè viderunt superadmirabilē stationē solis & lunæ in cælo per vnius diei spatiū, quod à solo oīpotente Deo fieri potuit: nec tñ cōpuncti sunt, nec moti ad fidem, sed Deo ac populo Israel adhuc se opponere psumpserūt. Nabuchodonosor, visa incorruptiōe trium puerorū in fornace ardente, Deū Israel est cōfessus: similiter Darius rex Persarū, viso, q̄ Daniel à leonib⁹ mansit illæsus. Hi aūt, visis seu cognitis tot & tantis mirabilib⁹, non sunt moti nisi ad resistendū. [Dixitq́; dñs ad Iosue: Ne timeas eos. Cras em̄ hac eadem hora ego tradā oēs istos vulnerādos in cōspectu Israel.] i. vniuersos hos faciā vobis succūbere, ita q̄ occidēť, aut lędētur, aut fugiēt. Vel ideo ait, Tradā oēs istos vulnerādos: qa p maiori & principaliori parte, vulnerati fuerunt aut trucidati. Dicūt aūt expositores, q̄ ibi fuerunt collecti 24. reges. [Equos eorum subneruabis.] Equi illi per subneruationē illam, secūdum Origenē, occisi sunt. Est aūt subneruatio ingarletatio per incisionē tibialiū neruorū, seu succisio poplitis, i. genuum. [& currus igne cōbures.] Cur pius Deus pcepit hoc opus, quod videť inutile & crudele, i. nociuum? Equi nanq; poterāt filijs Israel esse accōmodi, similiter currus: nec eq erant culpæ obnoxij. Ad quod dicendū, q̄ in detestatione impietatū Chananęorū, Deus hæc iussit, & ad maiorē psumptiōis eorum, q in eqs & currib⁹ cōfidebant, cōfusionē: atq; vt ipsi suis rebus & possessionib⁹ puniren̄t: vt etiam rigor diuinæ iustitiæ, cuius puidētia tunc à plurib⁹ ignorabať, clariùs ac terribiliùs manifestareť, & hoīes Deum tam iustum ac rigorosum metuerēt. Circa hoc pulchrè loqtur Origenes, cuius verba infrà tāgenť. [Venitq́; Iosue & oīs exercitus ei⁹ cum eo, aduersus illos ad aquas Merom subitò, & irruerūt super illos, tradiditq́; dñs illos i man⁹ Israel. Itaq; percussit oēs, vt nullas dimitteret ex eis reliqas. Fecitq́; sicut pceperat ei dñs. Equos eorum subneruauit, currusq́; cōbussit igni.] Veruntñ sicut infrà habeť, qdam illorum fugerunt, & euaserunt ingrediendo munitissima loca: quō ergo nō reliqt ex eis vllas reliqas? Ad quod dici potest, q̄ sit hyperbolicus sermo, ad innuēdum multitudinē occisorum: vel potest intelligi de his, quos

Pet. Com. hist. lib Iosue cap. 9.

Dan. 3

Dan. 6

Origenes

Origenes

ap-

apprȩhēdere quit: vel q euaserūt, erāt tam pauci, φ aliorum respectu quasi pro nihilo reputant. [Reuersusq; Iosue victor de bello, statim cepit Asor,] & vt infrà habet, succēdit, [& regē ei⁹ percussit gladio.] Cor nō affixit eum patibulo, queadmodū reges, de qbus phabitum est? Forsan ex aliqua miseratiōe dimisit hoc, vel p festināsia & occupatiōe in alijs. Dicunt quoq; aliq, φ rex ille ex plio fugiēs, ciuitatē suā ingressus fuit, & in ea occisus. [Asor em antiqtùs inter oīa regna hęc primatum tenebat.] Ideo Iosue facta pugna, primò vastaoit hāc vrbē, quarenùs ea destructa, cæterarùm vrbium ciues diffiderēt se posse resistere, & victos se darēt. [Percussitq; oēs aīas q ibidē morabant] i. oēs hoīes, nō iumēta, nisi φ equos iā subneruauit. [Nō dimisit in ea vllas reliqas, sed vsq; ad internecionē vastauit vniuersa, i plamq; vrbē peremit incendio, & oēs per circuitum ciuitates succendit. Reges quoq; earum cepit, percussit atq; deleuit, sicut pceperat ei Moses famulus dni, absq; vrbibus q erant in collibus & tumulis] i. mōtibus maioribus [sitę,] quarū quasdā cepit, sed nō destruxit, volens eos pro cōmodo filiorū Israel reseruare, quasdā verò nō cepit, vt infrà habet. [vnā tñ Asor munitissimā flamma cōsumpsit.] i. vrbs illa fortissima, continuato incendio est cōbusta. Nam rex Asor cæteros cōtra filios Israel cōcitauit. [Oēmq; pdā istarum vrbium atq; iumenta diuiserunt sibi filij Israel, cunctis hoībus interfectis. Sicut pceperat dñs Mosi seruo suo, ita pcepit Moses Iosuæ, & ille vniuersa cōpleuit. Nō pterijt] Iosue [de vniuersis mandatis ne vnum qdē verbū quod iusserat dñs Mosi.] In hoc patet mira & magna virtuositas Iosuæ, q in tot ac tantis pugnis & occupatiōibus cum tam incessabili diligentia Deo inoībus obediuit. [Cepit Iosue oēm terrā mōtanā & meridianā, terramq; Gosen, & planitiē & occidentalē plagā, mōtemq; Israel, & cāpestria eius & partē mōtis, q ascendit Seir, vsq; Baalgad per planitiem Libani subter mōtem Hermon, oēs reges eorū cepit, pcussit & occidit. Multo tpe pugnauit cōtra reges istos:] qa per 6. annos, cuius causa assignata est añ, & ex verbis Caleph infrà habendis, patet sic esse. Vñ magister in historijs sic scribit: Quintus annus iam transierat, & sustulit Iosue locum castrorū in Silo, trāstulitq; ibidē tabernaculū Mosis cum oñi ornato suo ob loci opportunitatē. [Nō fuit ciuitas q se nō traderet filijs Israel.] Hoc intelligi pōt, secundū August. de vrbibus quas accessit Iosue cum exercitu Israel: q, cognito excidio Asor, nō audebāt resistere. Aliq tñ māserūt eis nō subditæ. Vel dicit hoc, ad denotandū multitudinē vrbiū q se tradiderūt. [pter Eueum q habitabat in Gabaon,] i. pter Eueos habitatores ciuitatis Gabaon & trium vrbiū ei associatarū, vt superiùs patuit. [Oēs bellando cepit:] i. virtute armorū ad hoc cōpulit habitatores oppidorū illorū, φ tradiderunt se Israeli. [Dñi em sentētia fuerat,] i. Deus iusto iudicio sic permisit, [vt indurarent corda eorum,] ita φ ex pfatis miraculis & aliorū deiectiōibus nō sunt ad aliquā emendationē vel pœnitentiā emolliti, [& pugnarēt cōtra Israel,] i. pugnare conati sunt, & qdiu potuerunt, restiterunt, donec tandē timore, pstrati, se subdiderūt. [vt nō mererent vllā clementiā,] sicut Gabaonitæ, q licèt ex timore inducti sint ad qrendū pacē cum filijs Israel, tñ ad Deū se cōuerterunt, & extra vrbes suas, anteq obsiderent, miserunt ad Iosue. [In illo tpe venit Iosue, & interfecit Enachim] i. gigātes natos ex semine Enachim, habitātes in locis vrbibusq; mōtanis in textu expressis. Qualiter istud sit intelligendū, in expositiōe pcedētis cap. tactū est. [Nō reliqt vllum de semine Enachim in terra filiorū Israel, absq; ciuitatib⁹ Gaza & Geth & Azoto] i. absq; illis q habitabāt in trib⁹ vrbibus illis Philistinorū, [in qbus solis relicti sunt] qdā de illo gñe gigāteo. tñ (sicut pallegatū est) Iudic. 1. legit Caleph deleuisse tres filios Enach seu Enachim de Hebron, quod vel factum est Iosue adhuc viuēte atq; psente, propter quod nunc ei ascribit: vel dicit hic p anticipationē, qm Caleph ex dispositiōe Iosuæ, à quo sibi data est Hebron, illos deleuit, ppter quod modò attribuit Iosuæ. Cōstat aūt φ in lib. Iudicum qdā scribunt, q cōtigerunt sub Iosue, quis liber ille incipiat à gestis post mortē ipsi⁹, cùm Iudic. 2. dicat: Dimisit ergo Iosue populū. Idcircò quod Iudic. 1. narrat de expugnatiōe Hebron, filiorumq; Enach facta per Caleph, nō videt necesse p recapitulationē accipere, quis qdā hoc dicāt. [Cepit ergo Iosue oēm terrā, sicut loquutus est dñs ad Mosen.] Infrà habet, φ ciuitates Philistinorū nō obtinuit Iosue. sed & Iudic. 3. legit, Hę sūt gētes quas dñs dereliqt, i. filijs Israel nō tradidit, nec subiecit in toto, qnq; satrapas Philistinorum, oēmq; Chananæum & Sidoniū atq; Eueum q habitabat in mōte Libano &c. quō ergo Iosue cepit oēm terrā filijs Israel repromissā? Rñdet, φ oēm terrā dicit cepisse p synecdochē, vel dispositiuè, seu, ppter magnitudinē terræ quā cepit, vel oēm quam filij Israel inhabitare, occupareq; poterant, aut oēm quā psonaliter ad capiēdū accessit. [Quieuitq; terra à plijs post annos 6.] qbus plia viguerūt, ita φ posteà nō fuerūt plia tā coia atq; assidua, sicut anteà. Fuerunt tñ posteà qdā particularia bella tribuū aliquarū cōtra quosdā Chananæorū, vt infrà in lib. hoc & i multis locis lib. Iudic. recitat.

¶ De spirituali intelligentia huius cap. 11. Art. 19.

QVemadmodùm recitat Origenes, has scripturas cùm ante Chri aduētum legeret Israel secundum carnē, nihil in his nisi bella & effusionē sanguinis intelligebat. vñ etiā ad nimiam ferocitatē animæ eorum maculabant, semperq; bellis & seditionib⁹ pascebant. Postq verò psen-

D 2 tia

Iosu. 10.

Aug. lib. Iosue, quęst. 17.

Iosu. 9.

Iosu. 10.

Origenes

tia dñi nři Iesu Chři humanis cordibus placidum scientiæ lumen infudit, seq; pacē nos docet ex lectiōe bellorum. Pax etenī reddit animæ, dum hostes eius, putà vitia & peccata, expellunt ab ea. Itaq; quēadmodùm multo plures reges ac turmæ Chananæorū cōtra filios Israel cōsurrexerunt, cùm ipsi Israelitæ vicissent simul 5. reges in plijs: sic cōtra Chřifidales multo plures inuisibilium hostium principes & cateruæ insurgēt, dum qdam eorum ab ipsis fuerunt fidelib⁹ victi: & spūs superbiæ, vocat ad se spūs diuersorum vtiq; vitiorum, spm̄ fornicatiōis, spm̄ auaritiæ, spm̄ vanæ gloriæ, spm̄ gulæ, q cōueniunt ad aquas Merom, ad aquas cōcupiscētiæ & illecebrarum, q amaritudines habent annexas, atq; ad æternam acerbitatem perducunt. Veruntñ Iabin interpretatur, sensus seu prudentia, per quod nunc intelligitur immansio seu pertinacia, ppriȷ sensus, q regnare solet in his, q magni & sapientes sunt in proprijs oculis. Ex hoc vitio alia multa gignunt, & attrahit sibi immansio ista capitalia vitia quasi reges. Similiter per hunc sensum pōt intelligi prudentia carnalis & secularis, de qua Apostolus Roma. 8. Prudentia, inqt, carnis, mors est. Hęc qppe prudentia nō est prudentia vera, sed qdam versutia, qua aliq vigent ad disponēdum sic sacta sua ac media, q desideratos mūdi honores, aut carnis illecebras, vel tēporales diuitias adipiscuntur: sicq; ex ea gñantur multa & magna peccata, q cōtra milites Chři pugnant, de qua Iaco. apost.

Iac.3. ait: Non est sapia ista à Deo, sed terrena, aialis, diabolica. ¶ Deniq;, ista prudentia & peccata quę ex ea nascunt, equos habēt & currus multitudinis infinitæ, qa innumerabiles sunt, in quorū cordibus resident & vehunt: q oēs sunt subneruandi, qa eorum corpora castiganda sunt & domanda, imò cum vitijs & cōcupiscētijs crucifigenda, vt pctō vltrà nō seruiāt. Quocirca loqtur Ori-

Origenes genes: In lib. Numerorū legunt filij Israel asinos Madianitarum quos occiderunt, suis vsib⁹ refer-

Num.30. uasse, nec subneruasse: Eq verò Chananæorum, à Deo subneruari iubētur. Putamus hęc fortuitu accidisse, & in pceptis diuinis fortuita aliqua arbitramur incidere? an dignius videtur, vt potiùs æstimem⁹ scripturam in his aliqd mysticum indicare, psertim qm̄ filij Israel nunq̄ legant eqs vsi fuisse? & lex nihil de eqs, sed de asinis mandat, tanq̄ de aialib⁹ q ad onera hoim deportanda, & ad humanos labores iuuandos necessarij vident existere: Eq verò, q magis ad hoim perditionē q in

Matt.21. bellis geritur, assumunt, sunt aialia lasciui motus & superbæ ceruicis. Hinc asini videtur mihi ser-

Luc.19.

Ioan.12. uare figuram eorum, q ex gentib⁹ crediderunt, super quos dñs sedisse describitur, q & discipulos misit, vt sibi pullū asinamq; adducerent. Per equos verò, lasciui designātur atq; superbi, q Chřm in cordibus suis nō portant. Hæc Origenes. [Cras hac eadem hora ego tradam oēs hos vulnerandos in cōspectu tuo.] Quidā cōuerti & religiōem ingredi cōtremiscunt, qa diffidūt se posse con-

Psal.54. sueta relinqnere vitia, & quasi impossibile arbitrant, à voluptatib⁹ penitùs abstinere. sed isti non

Matt.19. iactant cogitatum suum in dño, nec sperant in eo, apud quem oīa possibilia, imò facilima sunt, q

Luc.1.18. apud hoies impossibilia reputātur. Ipse nanq; per grāæ & virtutum infusionē sic roborat hoīem,

Marc.10. vt simul & semel vniuersa peccata, qbus seruiuit, deijciat & expellat, vitiorumq; principes dæmones vulneret siue debilitet: qa dum per charitatem vnum pctm̄ mortale expellitur, oia simul labunt: spūsq; maligni, q pauloantè dñabanr in anima, fugiunt iam ab ea. Propter quod ait scri-

Iaco.4.

Rom.16. ptura: Resistite diabolo, & fugiet à vobis. Itemq;: Deus cōteret satanam sub pedibus vřis velociter. quod dum fit, pcutimus inuisibiles hostes nřos: pcutimus planè, qñ feruenter oramus, qñ in Deo indeficienter cōfidimus, dum corda nřa in humilitate stabiliter, psundamus, & carnē spūi seruire cōpellimus, & tanto instantiùs tentatiōi oīni resistimus, exercitijsq; virtutum insistimus, quo acriùs impugnamur. [Reuersus Iosue, cepit Asor, & regem eius percussit gladio, ipsamq; vrbem peremit incendio, & oēs per circuitum ciuitates.] Possent hæc oia de Chřo per allegoriam faciliter ac diffusè exponi, qm̄ ipse in Euang. Luc. 12. ptestatur: Ignem veni mittere in terram, &

Deut.6. qd volo nisi vt accendatur? Deniq; Ipse dñs Deus nř ignis consumens est. Ipse iniquorū & infide-

Heb.12. lium mentes & cōgregationes saluberrimè inflāmauit, & opera inimici dissipauit in eis, non re-

Ioan.12. linquens in eis vllas reliqas, qa principē huius mundi eiecit forās, & vasa eius diripuit, cōsecrans

Marc.3.

Luc.11. ea in habitacula spūsſancti. [absq; vrbibus q erant in collib⁹ & in tumulis.] Qm̄ eos q in suis superbijs & rebelliōibus fuerunt & māserunt penitùs obstinati, sicut tyranni, reprobiq; Iudæi, & plurimi sapiētum huius seculi, iusto reliqt iudicio. Cęterùm oēm terram cepit ac debellauit dñs Iesus per paucos apostolos suos. Debellauit, inquam, nō eloquētia Tulliana, nō philosophicali scientia, nō per armorū violētiā, nec per humanam potentiā, neq; per magicas artes: sed per signa, prodigia atq; miracula, per scripturas veritatis testamenti, per euidentissimas & exemplarissimas virtutum excellētias vniuersarū, per summa ac supernaturalia prorsus charismata spūs sancti. Insupèr filios Enachim, puta gigantes, de terra promissiōis deleuit. Qui sunt isti gigantes nisi imperatores & reges superbissimi atq; sęuissimi, potissimùm Romanorum & Persarum, qui multis annorum curriculis, imò per centenaria qdam annorum, ecclesiam inhumaniter vastauerunt, & innumerabilia martyrum millia extinxerunt, conantes fidem, nomen, cultum, memoriam Chři oinò extirpare de terra? sed eccè delati sunt & æternaliter perierunt, & quo intētiùs satęgerunt plebem Chři & fidem ac legem eius opprimere, eo (operante altissimo) gloriosiùs pu-

fuerût plebs fidelis & lex Christi. Postremò circa hæc loqtur Origenes: Ideo Deus permittit, &
ppemodùm incitat aduersarias virtutes exire in plium côtra nos, vt nos victoriam capiamus, &
illi interitum côsequantur. Vndè mihi videtur infinitus quodammodò esse numerus côtraria-
rum virtutum, videlicet dæmonum, pro eo q per singulos penè hoïes sunt spûs aliq, diuersa pec
catorum gña moliêtes in eis. Verbi causa: Est aliqs spûs fornicatiôis, sic & auaritiæ alius spûs est,
& alius superbiæ: & si qs hoïm ôibus his peccatis aut etiam pluribus agitetur, putandus est in se
habere oês spûs hos malignos: vñ per singulos, plures esse credêdi sunt. Vñ puto principem for-
nicatiôis esse vnum, innumeros verò spûs ei parêre in hoc: similiter iracûdiæ principem spm̃ pu
to vnum, innumeros verò sub ipso agêtes, quorum exercitum (vt puto) sancti dirimunt, superât
eos, ita vt is q ab aliquo sctô est victus, nô vltrà possit impugnare alium hoïem: côsequensq; vi-
detur, q singuli quique spûs nequam, cùm vincuntur à sanctis, abducant in abyssum, aut in tene
bras exteriores, aut alium in lucum debitum eis. Hæc quę ex Origenis homilia breuiter introdu Origenes
xi, pleniùs côtinentur in Glossa. Veruntñ vltimum istud, q ait, dæmunem s. semel victum, vltrà
non posse aliquem impugnare, incertum est, psertim cùm de Chro Euangelista testetur, qa cun- Matt. 4.
summata omni tentatione, diabulus recessit ab eo ad tempus. De hoc alibì pleniùs scripsi. Luc. 4.

¶ Expositio cap. 12. Hi sunt reges quos percusserunt filij Israel. Art. 20.

ENumerantur hîc reges quorum regna obtinuerunt filij Israel, & primò enumerant duo re-
ges, quorum regiones obtinuerunt sub Mose. [Hi sunt reges quos percusserunt filij Israel,
& possederunt terram eorum.] Qualiter autem filij Israel occiderunt hos duos reges, eorumque
populos, scriptum est Numer. 21. & Deutero. 2. In Deuteronomio 1ñ habetur, q Muses percussit
vnum istorum, s. Og regem. sed siue prupria manu hoc fecit, siue per manus filiorum Israel, per-
cussio horum regum asscribi potest tam Mosi, tanq̃ principi, q̃ filijs Israel, tanq̃ exercitui, quia se
inuicèm adiuuerunt, & percusserunt terram eorum. [trans Iordanem ad solis ortum,] qm̃ territo
ria regum illorum, sunt in parte orientali respectu terrę Chanaan. Iordanis quippe est terminus
terræ promissionis seu Chanaan versus orientem. [à torrente Arnon,] qui torrens vocatur Ar- Iose. lib. 5.
non, de quo Iosephus ait: Arnon est fluuius à muntibus Arabiæ descendens, & per desertum flu- an. iu. ca. 2.
ens, atq; in stagnum Asphaltiten erumpens. Veruntñ quidam dicunt, q Arnon nomen sit ciuità
tis in deserto, & aliqui putant q sit nomen æquiuocum ad vtrunq;. Vndè Numer. 21. inducitur,
Arnon terminus est Moab, diuidens Moabitas & Amorrhæos. [vsque ad montem Hermun,] qui
mons vocatur Hermon, de quu Cant. 4. legitur, De vertice Sauir & Hermon: & fuit in terra dua-
rum tribuum. [& oêm orientalem plagam] duorum regum illorum, videlicet Seon & Og, [q̃ re-
spicit sulitudinem,] quæ est inter Aegyptum & terram illam. [Seon rex Amorrhæorum, qui ha-
bitabat In Hesebon] i. vrbe sic appellata, iuxta illud Numeror. 21. Vrbs Hesebon fuit regis Seon:
[dñatus est ab Aroer] inclusiuè, i. ab vrbe sic dicta, [q̃ sita est super ripam torrẽtis Arnon.] Vndè
Deûter. 2. habetur: Ab Aroer, quæ est super ripam torrentis Arnon, oppido quod in valle situm
est. [& dimidiæ partis in valle] i. Seon rex dñatus est mediæ partis in valle psata, cui9 alia pars fuit
Og regis, secundum Glossam. [dimidiæq; Galaad] i. dimidiæ terræ Galaad [vsque ad torrentem
Ieboch,] de quo Gene. 32. narratur, q Iacob transiuit vadum Ieboch, & non lungè ab illa lucta-
batur cum angelo. [qui est terminus filiorum Ammon] i. regno Ammonitarum ab vna parte fi-
nitur iuxta torrentem illum, [& à solitudine] iam prædicta, quæ fuit vnus terminus territorij sui,
[vsque ad mare Ceneruth contra orientem] i. ex opposito plagæ orientalis, [& vsq; ad mare de-
serti, quod est mare salsissimum.] de quo suprà fertur: Quæ inferiores erant, in mare solitudinis, Ios. 3.
quod nunc vocatur murtuum, descenderunt. quud ibì expositum est. [ad orientalẽ plagam, per
viam quæ ducit Beth Iesimoth] i. ad locum sic dictum. dñatus est quoque [ab australi parte quæ
subiacet Haseroth,] putà huiusmodi loco, qui fortè altior fuit situ, respectu partis australis regni
illius. [vsque Phasga] i. vsque ad môtem sic dictum, qui erat in terra Moab. Vndè Numer. 23. scri-
ptum est: Cumq; duxisset eum super verticem montis Phasga. ¶ Consequenter describitur ma-
gnitudo regni Og. [Terminus Og regis Basan de reliquijs Rapham] i. qui Og fuit de posterita-
te gigantum, iuxta illud Deuter. 3. Solus Og restiterat de stirpe gigantum. [qui habitauit in Asta
roth & Edrai] i. vrbibus, locis seu terris sic appellatis, [& dñatus est in monte Hermon] i. in popu
lo qui circa muntem hunc morabatur, [& in Salacha] i. terra sic dicta, [atq; in vniuersa] terra [Ba
san vsq; ad terminos Gessuri & Machati,] quæ erant aliæ regiones, & vsq; ad eas pertingebat re-
giu huius Og. dñatus est quoque [& dimidiæ partis Galaad,] quia terra Galaad pro media parte
fuit sub eius ditione, [& terminum Seon regis Hesebon,] quia medietas illa fuit finis regni Se-
on ex vna parte. Nam vna pars Galaad, fuit ipsius Seon, alia huius Og. [Moses famulus domini
& filij Israel percusserunt eos, tradiditq; terram eurum Muses in possessiôem Rubenitis & Gad-
ditis, & dimidiæ tribui Manassæ.] ¶ Consequenter exprimuntur & nominantur reges à filijs Isra
el interfecti in terra pmissionis sub Iosue. [Hi sunt reges terræ, quos percussit Iosue & filij Israel

trans Iordanem ad occidentalem plagam]i.versus occidentem respectu præfatarum regionum, quæ erât ab alia parte Iordanis,[à Baalgad]i.loco sic dicto,[in campo Libani,]i.in quo mōs Libani situs fertur,[vsq; ad montem,cuius pars ascendit in Seir]i.vsq; in Idumæam,ita q̀ mons ille tam remotè protenditur.[Tradiditq; eam Iosue in possessionem tribubus Israel, singulis partes suas,tam in montanis,q̃ in planis atque campestribus.In Aseroth]i.loco sic dicto,[& in solitudine ac meridie,Hethæus fuit & Amorrhæus,Chananæus & Pherezæus, Heuæus & Iebusæus] i.in locis quibusdam deserti terræ istius,vel circa ea & in parte eius meridiana commorabantur Hethæi,Amorrhæi,Chananæi,&c.[Rex Hiericho,vnus:] i.rex ciuitatis Hiericho,fuit vnus regū illorum.[Rex Hai,]i.ciuitatis sic dictæ,[quæ est ex latere Bethel,vnus:Rex Hierusalē,vnus.Rex Hebron,vnus:Rex Ierimoth,vnus:Rex Lachis,vnus:Rex Eglon,vnus:Rex Gazer,vnus:Rex Dabir,vnus:Rex Gader, vnus:Rex Herma, vnus:Rex Hereth,vnus:Rex Lebna,vnus:Rex Odollam, vnus:Rex Maceda,vnus:Rex Bethel,vnus:Rex Taphua,vnus:Rex Hefer,vnus: Rex Aphec, vnus: Rex Saron,vnus:Rex Madan,vnus:Rex Hasor,vnus:Rex Someron,vnus:Rex Achsaph,vn9: Rex
a Iachanem Tenach,vnus:Rex Mageddo,vnus:Rex Cedes,vnus: Rex a Iachanen Carmeli,vnus.] Cognominantur autem hi omnes reges,vnusquisque eorum à ciuitate regni sui principali,& ciuitatibus illis principalibus erant adiunctæ aliquæ vrbes & villę,regi principalis vrbis subiectæ:&,vt videtur ex textu elici posse,nominantur hîc non secundum ordinem dignitatis, quia rex Asor inter
Iosu.11. omnes hos reges gessit primatum, vt patuit cap. pręcedenti: sed potiùs secundum ordinem suæ percussionis à filijs Israel,saltem pro parte.[Rex Dor & prouinciæ Dor, vnus.] Ex hoc videtur, q̀ iste præfuit vrbibus multis, & q̀ vrbs sua principalis, vocata sit Dor:q̀ item Dor fuit nomen suæ prouinciæ, sicut in multis terris idem est nomen vnius oppidi,totiusque patriæ.[Rex gentium Galgal,vnus.]Iste fuit rex gentium habitantium in Galgal. Vndè vocatur rex gētium,propter multitudinem populi sibi subiecti habitantis ibidèm, ita quòd Galgal fuit vrbs populosa, vel propter diuersitatem gentium commorantium ibi.[Rex Thersa,vnus.Omnes reges]iam p̄fati & percussi in terra promissionis,[trigintavnus]fuerunt,præter duos p̄dictos,videlicet Seon & Og.Veruntamē reges isti 31.non fuerunt tam magni reges, vt Seon & Og,excepto fortassis rege Asor,qui inter omnia regna ista primatum tenebat antiquitùs.

¶Explanatio cap.13.Iosue senex,prouectæq; ætatis erat.

Articulus 21.

NVnc de terræ diuisione fit mentio.[Iosue senex prouectæque ætatis erat.]Non est superfluitas in his verbis,quamuis esse senem,& esse prouectæ ætatis,solcat accipi pro eodem.Fuit igitur senex prolixitate suæ durationis in vita hac.Fuit quoque prouectę ætatis,quantùm ad morum maturitatem & profectum virtutum,in quibus,non obstāte inquietudine tanta pugnarum, profecit quotidiè.[& dixit dominus ad eum]per angelum:[Senuisti,& longæuus es.] Quasi dicat,Tempus est vt impleas quod tibi pręcepi de terræ diuisione ac distributione filijs Israel facienda.[terraque latissima derelicta est,quæ nondum est sorte diuisa]tribubus Israel, [omnis videlicet Galilæa Philistijm]id est,terra Philistinorum,[& vniuersa Gessuri,]id est,regio sic vocata,[à fluuio turbido qui rigat Aegyptum,]id est,à Nilo rigante terram Aegyptiorum, qui fluuius ex terræ admixtione hincindè fit turbidus.[vsque ad terminos Accaron] ciuitatis Philistinorum inclusiuè, [contra aquilonem] id est, versus partem aquilonarem respectu terræ promissæ, [terra Chanaan quæ in quinque regulos Philistijm diuiditur] id est, in quinque partes & vrbes principales,ad quinque regulos seu satrapas Philistinorum spectantes.Itaque Philistæa vocatur terra Chanaan,quoniam pertinebat ad terram filijs Israel repromissam, & posteri Cham habitauerunt in ea.[Gazæos]id est,in regulos seu populos habitantes in Gaza vrbe Philistijm,[& Azotios]qui habitabāt in Azoto,[Ascalonitas]qui habitabāt in Ascalone,[Gethæos] qui morabantur in Geth,[& Accaronitas]qui manebant in Accaron. Istæ fuerunt quinque vrbes Philistinorum præcipuæ. [Ad meridiem verò sunt Heuæi,] qui in parte meridionali degebant. [Omnis terra Chanaan,] id est, residuum totius terræ huius nondum obtentum, cuius iam magna pars fuit filijs Israel subiugata,[& Maara]id est,terra seu regio[Sidoniorū]sic appellata,[vsq; Aphecа]id est, vsque ad locum sic dictum,[& vsque ad terminos Amorrhæi, eiusq; cōnfinia] quæ erāt ab alia parte Iordanis,& data iam erant tribubus Ruben & Gad.[Libani quoq; regio contra orientem à Baalgad sub monte Hermon,donec ingrediaris Hemath]i.extensa & durans vsque iter vel introitum Antiochiæ.] Omnium qui habitabant in monte à Libano vsq; ad aquas Masserephoth,vniuersiq; Sidonij.Ego sum qui delebo eos à facie filiorum Israel.] i.omnes has nationes & gētes filijs Israel subijciam,aut per eos occidam,seu de terra eorum expellam. Veruntā in toto veteris testamenti tempore non fuerunt gentes istæ in toto deletæ à terris iam dictis.Nec ante tempora Dauid & Salomonis fuerunt omninò subiectæ filijs Israel.Cur autem omnipotens Deus non statim ac simul expulit & deleuit eas, præhabitum est, & Iudic. 3. tangitur. [Veniat ergo

go in partẽ hæreditatis Israel, sicut ꝑcepi tibi.] i. terra ista nõdũ adepta, diuidaẽ tribubus Israel, acsi nunc esset obtẽta, vt & filij Israel sic illudeãt se habere, ꝗ me auxiliãte eã acqrãt. [Et nunc diuide terrã istã] Chanaan quæ partim acqsita est, & partim acquirẽda, [in possessionem nouem tribubus, & dimidiæ tribui Manassę, cum qua] i. cum cuius tribus altera medietate, [Ruben & Gad] i. tribus Ruben & tribus Gad, [possederunt terrã quam tradidit eis Moses &c. Ipse fuit de reliquijs Raphaim.] i. Og rex fuit de posteris gigãtum, vt dictũ est in expositiõe ꝑcedẽtis cap. quia solus restiterat de stirpe gigãtum, non ꝗ nulli supererãt præter eum gigãtes, immo adhuc erant aliq gigantes in Hebron & Azoto ac Gaza, sed solus supererat de giganteis reliquijs Raphaim cõmorãtibus in Astaroth & Edrai. [percussitq́; eos Moses atq; deleuit, noluerũtq́; disperdere filij Israel Gessuri & Machati] i. gẽtes in terris illis cõmorãtes, non occiderunt Israelitæ in toto, & in hoc peccauerunt, nec fuit pietas vera, qa cõtra ꝑceptum Dei, [& habitauerunt in medio Israel] i. in terra & populo duarũ tribuũ, [vsq; in ꝑsentẽ diem. Tribui autẽ] Leui non dedit possessionẽ] i. Moses nõ dedit Leuitis hæreditariã portionẽ, quẽadmodũ alijs tribubus, nec etiam Iosue: attñ dederunt eis vrbes ad habitãdum, & suburbana earum ad pecora sustẽtanda. [sed sacrificia & victimæ dñi Dei Israel,] i. quæ Deo offerebanẽ ab alijs tribubus, [ipsa est eius hæreditas, sicut loquutus est illi.] Decuit eñ, vt ea quę Deo offerebantur, venirẽt in sustẽtationem & vsum ministrãtium ei in tẽplo. Consequẽter in speciali describitur, qualiter Moses diuisit regna duorum regum tribubus Ruben & Gad, atq; dimidiæ tribui Manassę: & primò, quãtùm & quas vrbes, villas & viculos dederit tribui Rubẽ, secundũ quod in textu exprimiẽ, vbi inter cætera dicitur. [vniuersaq́; regna Seon regis,] i. qa videlicet aliqua regna sibi subiecit. Porrò de diuisione facta medię tribui Manassę, fertur in textu: [Dedit & dimidiæ tribui Manassę, filijsq́; eius possessionẽ, cuius hoc principium * est: Amahanaim] i. locus sic dictus, [& vniuersam Basan,] i. regionẽ sic nominatam, [& cuncta regna Og regis Basan.] Ex quo videẽ, ꝗ vltra principale regnum Og regis, ipse adhuc vi prælij obtinuerit aliqua regna minora. vel regna dicunẽ, partes regni diuersæ. Interdum etiam poniẽ plurale pro singulari, sicut & econuersò. In descriptione quoq; hæreditatis collatæ tribui Gad, inter alia dẽ, ꝗ Moses dedit eis dimidiam partẽ terræ filiorum Ammon. contra quod obijci potest, ꝗ Deut. 2. dñs ait ad Mosen: Accedes ad vicina filiorum Ammon. Caue ne pugnes contra eos, nec mouearis ad prælium. Non eñ dabo tibi de terra eorum. Iudicum quoq; 11. legiẽ: Misit Iepthe nuncios ad regẽ filiorum Ammon, dicẽs: Quid mihi & tibi est, qa venisti contra me? Quibus ille rñdit, qa tulit Israel terram meã quando ascẽdit de Aegypto. Ad quod Iepthe: Non tulit Israel terram filiorum Ammon. Ad illud patet responsio ex scriptura. Legiẽ nanq; Numer. 21. ꝗ Seon rex Hesebon pugnauit contra regẽ Moab, & tulit omnem terram illius vsq; ad Arnon. Hinc probabiliter dẽ, ꝗ etiam partẽ regni Ammonitarũ vastauit, & terra illa ab eo obiẽta, quæ antè pertinebat ad filios Ammon, nunc appellaẽ media pars terræ filiorum Ammon, quam filij Israel obtinuerunt, ipso Seon occiso ab eis. [Tribui autẽ Leui non dedit] Moses [possessionẽ, qm̃ dñs Deus Israel ipse est possessio eius:] i. sacrificia Dei, data & reputata sunt Leuitis pro hæreditaria possessione. [vt locutus est illi:] qa frequẽter per Mosen dixit, Ego possessio eorum. ¶ Iuxta mysticum sensum, per Iosue senẽ & ætate prouectum, intelligiẽ Chr̃us, cuius numerus annorũ, secundũ deitatẽ, est inæstimabilis, dicẽte Apostolo: Iesus herì & hodiè, ipse & in secula. q testaẽ: Antequàm Abraham fieret, ego sum. Deniq; senectus venerabilis est, non annorum numero computata. Cani eñ sunt sensus hoĩs, & senectus mẽtis vita immaculata. Hic verus Iesus & summus Saluator, in primo suo aduẽtu partẽ Iudææ obtinuit, Iudęorum aliquos cõuertẽdo: sed latior pars Iudææ mãsit incredula, quam posteà per sanctos Apostolos, aliosq́; discipulos totam conuertit. Veruntñ nõdum totus orbis terrarũ fidẽ accepit catholicã. sed añ finẽ seculi hoc crediẽ adimplẽdum, pręsertim Antichr̃o occiso, cuius tñ qdam satellites in obstinatiõe sua persistẽt. Quibus cũ dixerint, Pax & securitas, repẽtinus superueniet interitus: & sic Chr̃s veris Israelitis totũ cõcedet orbem in hęreditatẽ. Porrò prima & minor diuisio, facta per Mosen duabus tribubus ac medię, designat primã illã mundi cõuersionẽ ad dñm incompletã. Secunda autẽ & maior diuisio facta p Iosue, ꝑfigurauit finalẽ totius mundi ad Chr̃m conuersionẽ, seu etiã vniuersorũ sub pedib' eius subiectionẽ, quod fiet ꝑcipuè in secũdo ei' aduẽtu & gñali iudicio. At verò per Leuitas, qbus nõ est data terrena possessio, sed dñs Deus eorũ fuit hęreditas, ꝑsignabanẽ religiosi & viri perfecti in euãgelica lege, q despiciunt trãsitoria & caduca, & oĩa ꝓpter Deum relinquunt, sequentes saluatorem in vera paupertate, sancta obedientia, atq; omnimoda puritate, & q studio sapientiæ ac virtutum, verboq́; ꝑdicationis tota mentis diligentia sunt intenti, quorum tota affectio est recollecta in Deo, cuius cõtemplationi & actuali dilectiõi tã feruidè atq; assiduè vacãt, vt ex sentẽtia dicere queãt illud Psal. 15. Dñs pars hęreditatis meę & calicis mei. Itemq́; illud Threno. 3. Pars mea dñs, dixit anima mea. Et denuò, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum. Isti cõparatiõe aliorũ sunt pauci, & frequenter sustentan-

Marginal notes: Iosue 12. Deut. 3. | * est: à Manaim | Deut. 10. | Heb. 13. | Ioan. 8. | Sap. 4. | 1. Thess. 5. | Psal. 72.

tur fidelium eleemosynis Deo oblatis, sicut eis prædixit. Statuit enim dñs, vt q altari deseruiunt,
1.Cor.9. de altario viuant:& seminantibus spūalia, vult tēporalia ministrari. Per hoc quoq; q Leuitis non
Ibidē est possessio data, dñs designauit, q sacerdotes & clerici euangelicæ legis nequaquam debēt auaritiæ locum dare, nec bñficia ecclesiastica sibi vitiosissimè multiplicare, sed simplici victu ac vestitu esse contēti, quatenus terram paruipendēdo ostēdant veraciter se amare cælestia, ac futuram inquirere vitam, sicq; ædificent populum.

¶Declaratio Cap.14. Hoc est quod possederunt filij Israel. Art. 22.

QValiter & per quos facta sit diuisio terræ promissionis tribub⁹ nouē atq; dimidiæ, nūc refertur:[Hoc est quod possederunt filij Israel in terra Chanaan] i. territorium, quod in sequētibus capitulis recitatur diuisum, possederūt tribus pfatę in terra pmissiōis, quæ Chanaan nominatur.[quam dederunt] i. à Deo datā assignauerunt [eis] per sortium missionē [Eleazar sacerdos,] q patri suo Aaroni in pontificatu successit,[& Iosue filius Nun, & principes familiarum per tribus Israel] i. alij principales in suis familijs, & in qualibet tribu fuit vnus huiusmodi princeps.[sorte omia] territoria illa particularia [diuidētes, sicut præceperat dñs in manu Mosis] i. per ministerium atq; eloquium Mosis. Vndè Nume.34. habetur: Et ait dñs ad Mosen: Hæc sunt nomina virorum, q terram vobis diuidēt, Eleazar sacerdos & Iosue, & singuli principes de singulis tribubus, quod exponitur de decē tribubus, qbus terra Chanaan fuerat diuidēda, putà de principibus nouē tribuum atq; dimidiæ. sed & principes isti, alij erant ab illis, quos Moses Deo iubēte
32. q. 4. cap. Recurrat constituit principes tribuum Israel. Imò illi iam erant mortui in deserto. [Duabus em tribubus & dimidiæ tribui dederat Moses trans Iordanē possessionē, absq; Leuitis.] Ista est impropria exceptio: qa Leuitæ non erant de numero duarum tribuum ac mediæ tribus. Ideo sensus est, q Moses dedit illis tribubus pfatam possessionē, sic tamē, q Leuitis non dedit hæreditariam portionē. [qui nihil terræ acceperunt inter fratres suos:] hoc est, inter cæteros filios Israel non sunt hæreditatē sortiti.[sed in eorum successerunt locum filij Ioseph, in duas tribus diuisi] i. filij Ioseph in duas tribus diuisi, videlicet [Manasses & Ephraim,] à qbus ortæ & nominatæ sunt duæ tribus, successerunt in locum filiorum Leui, quantū ad hoc q compleuerunt duodenarium numerum tribuum Israeliticarū. Nēpe Iacob patriarcha duodecim filios habuit, à qbus natæ ac appellatæ sunt duodecim tribus Israel, à qbus Deus subtraxit tribum Leui, applicans eam cultui suo in tēplo, & prohibēs eam numerari ac dotari inter cæteras Israel tribus:& ita remanserant solùm vndecim tribus dotādæ in terra illa. Vt ergo duodenarius tribuum numerus cōpleretur, diuisa est tribus Ioseph in duas, dupliceq; funiculū ac portionē accepit:& quātum ad hoc, successit ipsi Ruben & tribui eius in iure primogenituræ, qa in tēpore illo primogeniti habuerunt duplicē rerum omniū portionē. ¶Porrò tribus Iuda successit tribui Ruben in iure primogenituræ, quantùm ad superioritatē, qa ad eā est deuoluta regia dignitas. Hoc etem iut primogenituræ Ruben amisit ob suum incestum, propter quod Iacob dixit ad eum Gene.49. Non crescas, qa ascēdisti cubile patris tui. Hinc quoq; scriptum est 1.Para.5. Rubē fuit primogenitus Israel, sed cùm violasset torum patris sui, data sunt primogenita filijs Ioseph. De stirpe autē Iudæ, principes generati sunt.[Accesserunt itaq; filij Iuda ad Iosue in Galgala. Locutusq; est ad eum Caleph filius Iephonę Cenezęus] Caleph iste, fuit vnus eorum q terram diuiserunt cum Iosue, eratq; magnus in tribu Iuda: ideo maiores de tribu illa, accesserunt cum eo ad Iosue. Dicitur autē Cenezæus à Cenez, quē aliqui dicunt accepisse matrē ipsius Caleph in coniugē, patre Caleph defuncto: qa sequēti habetur capitulo, quòd Othoniel frater Caleph iunior, filius Cenez, accepit Axam filiam Caleph vxorē. sicq; Caleph vocatus est Cenezæus, qa post mortē sui patris, à Cenez illo nutritus est. Alij opinantur quòd Cenez fuit frater ipsius Caleph, senior eo, & quòd curam habuit
Luc.6. huius Caleph:& ideo, vel ob aliquid tale, Cenezæus vocatus sit, sicut in nouo testamēto Iudas
Acto.1. apostolus frater Iacobi minoris, Iudas Iacobi nuncupat. ¶Sciēdum prætereà, quòd Caleph iste
*Hesron 1.Para.2. dicitur filius *Esfrem. Ideo creditur quòd pater eius fuit binomius.[Nosti quid locutus sit dñs ad Mosen hominē Dei de me & te in CadesBarne.] Ab illo equidē loco misit Moses
Nume.13. duodecim exploratores ad considerandum terram Chanaan, qui ad eūdē locum regressi sunt. Cumq; decē ex eis subuerterēt corda filiorum Israel, dicēdo, quòd terram illam obtinere non possent propter fortitudinē ciuitatum & habitatorum ipsius, Iosue & Caleph conati sunt filios Israel animare & confortare in dño. Propter quod dñs dixit ad Mosen, quòd cæteris pereunti-
Nume.14. bus, Iosue & Caleph ingressuri & possessuri essent terram quam explorauerunt. Hoc est quod
Deut.1. tangitur nunc in textu. [Quadraginta annorum eram quando me misit Moses famulus dñi de CadesBarne, vt considerarem terram, nunciauiq; ei quod mihi verum videbatur. Fratres autem mei,] hoc est, alij exploratores qui dicunt fratres ipsius Caleph, quoniā ad eundem Israeliticum populum pertinebant, & eiusdem erant religionis, atq; ex eodem Iacob patriarcha exorti,[qui ascenderant mecum, dissoluerunt cor populi,] incutiendo eis timorē inordinatum,

vt

vt tactum est. [Nihilominus ego secutus sum dñm Deum meũ] i. diuinæ mētis iudicio me cōformaui, & credēdo in Deum, sperãdo in eo, diligēdoq; ipsum, adhæsi ei. [Iurauitq; Moses] i. firmiter asseruit, vel etiã iuramento firmauit, quod tamē in Nume. non legitur, vbi hæc recitaẽ historia. Attamē credēdum est, propter hæc verba, φ Moses istud iurauit, qa nec omnia scripta sunt. Nume.14.
[In die illo, dicens: Terra quã calcauit pes tuus, erit possessio tua & filiorũ tuorũ in æternum, qa secutus es dñm Deum tuum.] Aliq dicunt, φ Caleph cōsiderãs decē exploratores diffidētes de Dei subsidio, declinauit ad tēpus ab eis, & iuit solus io Hebron, atq; ibidēm ad sepulchrum patriarcharum orauit, ne & ipse subuerteretũ ab exploratoribus vitiosis. Ideoq; dñs ꝑmiserit ei dare hunc locum. sed videẽ istud incertum, nec ad saluãdum veritatē huius historiæ, hoc dicere est necesse: qm̃ dicere possumus istud per synecdochen esse intelligẽdũ, qa dñs ꝑmisit ei partē terræ illius, ꝑsertim partē quã fuerat electurus & petiturus. Porrò φ ait, erit possessio tua in æternum, sub cōditiōe intelligēdũ erat, videlicet nisi posteri Caleph peccãdo mererẽtur terra illa priuari. Vel, æternum sumiẽ hic pro seculo seu tēpore longo. [Concessit ergo dñs vitam mihi, sicut pollicitus est vsq; in præsentē diē.] Ex hoc sequiẽ, φ homo virtuosè agendo mereẽ etiã sæpè tēporalem prosperitatē, prolongationemq; vitæ, quanuis hoc non sit præmium principale, atq; in veteri testamēto hoc magis habuit locum, qa io illo tēporalia erãt promissa, & nōdum aperta tūc fuit ianua regni cælestis. De hac autē dñi pollicitatione, & de ista materia scribiẽ Numerorũ 13. Nume.13.
[Quadraginta & quinq; anni sunt, ex quo loquutus est dñs verbum istud ad Mosen, quãdo ambulabat Israel per solitudinē.] Exploratores nanq; missi fuerant à Mose anno secundo egressionis Israel ex Aegypto, & post dies quadraginta redierũt, tuncq; dicta sunt verba hæc. Filij quoq; Israel in deserto quadraginta annis morati sunt, deindē in terrã Chanaan sex annis præliati sont contra Chananæos, sicq; quadragintaquinq; fluxerunt anni à tēpore illius promissionis ad Caleph factæ. [hodiè octogintaquinq; annorum sum, sic valēs, vt eo valebam tempore, quando ad explorandũ missus sum. illius in me tēporis fortitudo vsq; hodiè perseuerat, tam ad bellandum, quàm ad gradiēdum.] Hoc superoaturale videẽ fuisse. Hoĩes tñ tūc communiter vixerunt diutiùs, quàm nunc: idcircò nec erat tunc ita mirabile, sicut nunc esset, in homine octogintaquinq; annorũ tantam fortitudinē esse, quanta erat in eo quadragenario. [Da ergo mihi montē istum, quē pollicitus est dñs te quoq; audiēte.] quidã per montē intelligunt vrbē nomine Hebron, cui expositioni non videẽ consonare, quod subditur: [in quo Enachim sunt, & vrbes magnæ atque munitæ.] In Hebron quippe non erãt huiusmodi vrbes, petijt ergo sibi dari montem, id est, locum illum montanum, quantũ ad partē, in qua steterat Hebron. Veruntñ in libr. Numerorum non legitur, φ dñs promisit ipsi Caleph hunc montē aut Hebron distinctè, sed in generali dixit ad eum per Mosen: Terra quam calcauit pes tuus, erit possessio tua. per quod dñs innuebat, φ dareẽ ei terra, locus seu pars terræ, quã magis eligeret. Vel si facta est in speciali promissio ista, dicēdum est, quòd Caleph in sua exploratione perambulauit hunc locum. Noo tamē dicēdum est, sicut qdam ait, solum Caleph venisse in Hebron: nec in hoc credēdum est Rabbi Salomoni, quoniam Numerorum 13. de duodecim exploratoribus generaliter legitur: Ascenderunt meridiem, & venerunt in Hebron. Porrò in monte hoc erant Enachim, id est, gigantes nati de stirpe Enach. [si fortè sit dñs mecum, & potuero delere eos, sicut promisit mihi.] Si dñs istud promiserat huic Caleph, cur ait, si forte, quasi de veritate dubitans diuini promissi? Respondetur quòd ait, si fortè, ad insinuandum flexibilitatē liberi arbitrij, per quod obicem ponere poterat impletioni promissionis diuinæ: item ad innuēdum, quòd Deus omnia liberè operatur, & eius occulta iudicia homines lateaot. rectè etiam dixit, [si forte dominus sit mecum,] i. supernaturaliter iuuet me, quoniam viros illos gigantes naturali virtute nequibant deuincere. Habitabãt quoq; gigãtes in monte hoc, i. in vrbibus & fortalitijs sitis in mōte isto. [benedixitq; ei Iosue] i. commēdauit hunc Caleph, & bona imprecatus est ei, quia vir erat magnæ gratiæ ac virtutis, ac fuit eis ambobus grãdis ratio amandi se inuicēm familiari præcipuoq; amore, tum propter virtutum similitudinem, tum quia de tot millibus hominum pariter numeratis, ipsi duo duntaxat superstites erant, [& tradidit ei Hebron in possessionem.] Veruntamen iuxta prahabita, Hebron tunc fuit destructa per Iosue, quanuis aliqui dicant, quòd non in toto. [atq; ex eo fuit Hebron Caleb filio Iephone Cenezæo vsque in præsentem diem, quia sequutus est dominum Deum Israel. [Nomen Hebron, anteà vocabatur Cariath Arbe:] quod interpretatur, ciuitas quatuor, eo quòd ibi in spelunca duplici, in agro prope vrbem Hebron, sepulti sint quatuor patriarchæ cum suis vxoribus, quod de tribus patriarchis, videlicet Abraham, Isaac & Iacob, vxoribusq; eorum, Sara, Rebecca & Lia, dubitationem non habet, cùm Gene. 23. hoc legatur. De primo autem, putà de Adam & Eua, quid sentiēdum sit, mox tangetur. Quidam verò affirmant, quòd dicta sit ita, eo quòd ibi gigantes quatuor sint sepulti, videlicet Tolmai, Sisai, & Achimai, eorumque pater Enach, de quibus Numerorum 13. legitur. Suot qui opinentur, quòd vocata sit Ca-

Margin notes: Nume.14. (beside "Veruntñ in libr. Numerorum"); Ibidē. (beside "bulabat Israel per solitudinē"); R.Salomon (beside "Rabbi Salomoni"); Gene.23. Gene.35. Gene.49. (beside the last lines)

13.q.2.cap. Cariath Arbe,i.ciuitas Arbe,q fuit gigas,& principatum gessit ibidèm.Vndè in sequenti fertur
vnusquisque. cap.Cariath Arbe patris Enach.quasi dicat,ciuitas Arbe,qui fuit pater Enach gigantis.[Adam
ecôtrà Adã. maximus ibì inter Enachim situs est.] Per Adam, communiter intelligunt expositores hoc loco hominem protoplastum,q maximus fuit in sapientia atq; virtutibus,præsertim ante suam in paradiso transgressionẽ: postmodùm quoq; sanctè vixit,fuitq; valdè magnus authoritate apud posteros suos,potissimè apud bonos quos docuit:fuit & maximus paterna fœcunditate, & prima ac generali propagatione.Hic igitur fuit in spelunca illa sepultus,quod etiã indè appatentiam sumit,qa circa locum hũc post suam à paradiso expulsionẽ,dicit habitasse interdum, quanuìs de hoc parua sit certitudo. Origenes tamẽ dixit, Adam in monte Caluariæ fuisse sepultum,
Origenes. atq; ab osse capitis eius,locum illum vocatum montem Caluariæ: quod Hieronymus reprobat
Hierony. ex eo quòd dicitur hîc, Adam maximus &c. ¶Deniq; Lyra refert,quòd secundum Hebræos, Adam sit hîc nomen commune,significans hominem: & quòd per Adam maximũ, intelligatur hîc Abraham,qui fuit præcipuus patriarcha.At verò magnus ille theologus & sanctus pater no-
Athanasius. ster Athanasius,refert magistros Iudæorum asserere, q Adam sepultus sit in monte Caluariæ,&
Luc. 23. S.Thomas hoc recitat super Lucam.August. etiã in Homilia dicit,q Adam in monte Caluariæ
Augustin⁹. sit sepultus.Quidam autẽ dixerunt,q Adam hîc sumitur pro homine illo gigante noĩe *Tarbe,
*Arbe sed non reor q illius sepulturam scriptura ista hîc curauit describere, & cum Hieronymo po-
Hierony. tiùs arbitror,q per Adam iam intelligatur primus ille parens & protoplastus. [Et cessauit terra à prælijs.] Hoc idem in fine vndecimi capituli scriptum est,& ibi expositum.Dicitur autem terra cessasse à prælijs,quoniam habitantes in terra,à prælijs cessauerunt.

¶Expositio Cap.15.Igitur sors filiorũ Iuda per cognationes suas,ista fuit. Art. 23.

SOrs seu distributio terræ concessa tribui Iudæ, nũc recitatur:[Igitur sors filiorũ Iuda per cognationes suas] i.terra posteritati atq; familijs Iudæ patriarchę per missionẽ sortis concessa, [ista fuit:A termino Edom vsq; ad desertum Sin] i.à finibus terræ Idumæorũ ex vna parte,incepit & tendebat vsq; desertũ quod est inter terram promissionis & Aegyptum, quod pro vna parte sua vocatur desertum Sin,qa in diuersis partibus suis diuersa sortitur vocabula,vt pleniùs in expositione Exodi scripsi.[contra meridiẽ,] i.plagam meridianam. protendit quoq; [& vsq; ad extremam partem australis plagæ:] qa portio seu funiculus tribus Iudæ,fuit in plaga australi seu meridionali terræ ꝓmissionis versus Aegyptũ.Primò aũt describitur distributio trib⁹ Iudæ, quoniã principalior fuit & numero maior atq; audacior.Idcirco in vna extremitate terræ promissionis est collocata & versus Aegyptios,quorum impugnationẽ filij Israel potuerunt timere: quatenùs ipsa tribus esset munimen totius terræ promissæ,& tanquã bellicosior,reprimeret insurgẽtes contra filios Israel,hostes. [Initiũ ei⁹ à summitate maris salsissimi,] i. maris mortui, de quo iam dictum est sæpè,à quo ex vna parte fuit exordium terræ Iuda. [& à lingua eius] videlicet maris salsissimi,[quæ respicit meridiem.] i.plagam australẽ.Erat autẽ hoc mare in loco, latus australe & oriẽtale iungẽte.[egrediturq; contra ascẽsum scorpionis,] Per scorpionẽ intelligitur hîc mons qdam,in quo scorpiones plurimũ abundabãt,& vsq; ad pedẽ montis illius,protendebat linea descriptionis terrę tribus istius. [& pertransit in Sina] i.vsq; in partẽ deserti, in quo est mons Sinai,& hoc est idẽ cum deserto Sin.[ascẽditq; in Cades Barne,& peruenit in He-
*ad Adar bron:ascendẽs *Adãrã,& circũiens *Carcara,atq; indè pertransiẽs in Asemona,& perueniens ad
*Cariathaa torrentẽ Aegypti]putà ad Nilum,secundũ quosdã,quãtùm ad aliquã Nili partẽ.Potiùs tamẽ per hunc torrentẽ, puto intelligẽdum quẽdam riuum, q erat in parte australi terræ ꝓmissæ, q vocat Rinocorula:vocaturq; riuus Aegypti,vel qa indè scaturiẽs,aut quoniã illuc currẽs siue respiciẽs. [Eruntq; termini eius mare magnum.] Hoc nõ est intelligẽdum de mari oceano,sed mediterraneo,terram promissionis terminãte ab occidẽte: quod respectu quorundã particulariũ fluniorum,q iuxta Hebrææ linguæ ꝓprietatem, maria nuncupant,mare magnũ vocat. [Hic erit finis meridianæ plagæ:] i.mare hoc erit terminus sortis Iudæ, quãtũ ad plagã australẽ. [Ab oriẽte verò erit initium mare salsissimũ,] i.ex parte oriẽtali inchoabitur sors tribus Iudæ à mari mortuo iam pręfato,[vsq; ad extrema Iordanis] vbi videlicet Iordanis intrat mortuum mare.[&] ad [ea quæ respiciunt] i. sita sunt [ad aquilonem, à lingua maris] forsan salsissimi, [vsque ad eundem Iordanem. Ascenditq; terminus in Bethagla] id est,sors ista protenditur in locum sic dictum. [ascendens ab aquilone in Betharaba, ascendens ad lapidem Bohen filij Ruben.] qui ad quendam de tribu Ruben natum pertinuit.[& tendens vsque ad terminos Debora de valle Achor,
Adommim cõtra aquilonẽ respiciens Galgala,quæ est ex aduerso ascensionis Adoraim, ab australi parte torrentis, trãsijtq; ad aquas q vocãtur fons solis.] quæ aquæ fons erãt, & vocatę sunt ita ratiõe alicuius ꝓprietatis siue effect⁹,aut similitudinis,aut situs siue originis.[& erũt exitus eius ad fontẽ Rogel,] q est ꝓpe Hierusalẽ,vt dr 3.Reg.1. vbi Adonias obtulit hostias.[ascẽditq; per cõuallẽ filij Ennon,] quæ vallis etiã iuxta Hierusalẽ erat, vt patet Hiere.7. & 4.Reg. 23. ideo subditur:

[ex

[ex latere Iebusæi ad meridiem, hæc est Hierusalē:] i. ciuitas ibi situata, in qua Iebusęi cōmorabantur, Hierusalē nuncupatur, [& indè se erigens ad verticē mōtis, q est contra Geennon &c.] Multa nomina vrbium & locorum, fontium & mōtium in isto, sequētibusq; ponunt capitulis, in qbus nō est difficultas in se, nec magna vis, q̃uis res significatę per nomina ista, ꝓ parte nos lateāt, idcircò ab expositoribus trāsiliunt. [Inclinaturq; in Baala, quæ est Cariath Iarim, i. vrbs syluarum.] forsan sic dicta à syluis circuniacētibus. tñ ꝙ dicit, i. vrbs syluarum, trāslator apposuit. Cariath qppe interpretat ciuitas, Iarim syluæ. [& circuit de Bala cōtra occidentē vsq; ad mōtem Seir,] i. Edom, ita ꝙ vsq; pedē mōtis illius aut circiter tendit. [transitq; iuxta latus montis Iarim ad aquilonē in *Chesalum, & descēdit in Bethsames. Trāsitq; in Thamna] vrbē Philistinorum, [& peruenit cōtra aquilonē partis Accaron:] quæ etiā fuit vrbs Palæstinorum. [inclinaturq; Sechrona, & trāsit mōtem Baala, peruenitq; in *Iahneel, & maris magni cōtra occidentem fine cōcludit] i. terminat extremitate mediterranei maris. [Hi sunt termini filiorum Iuda, per circuitum in cognationibus suis. Caleph verò] i. ipsi Caleph [filio Iephonæ dedit] ipse Iosue [partē in medio filiorum Iuda,] qa & Caleph erat de tribu Iuda: & quod hic dicitur, ꝓcedēti cap. cōtinet, atq; ibidē expositum est. [Atq; indè] putà de Hebron, [cōscendēs] ipse Caleph, [venit ad habitatores Dabir,] i. vrbis sic nominatæ, quæ priùs vocabat Cariathsepher:] quod quid interpretet seu signet, trāslator exposuit, addēs, [id est, ciuitas literarum.] quæ fortè sic dicebatur, eo ꝙ fuerunt ibidèm aliqui specialiter literati aut sapiētes secundum legem eorum: vel ꝙ literæ, qbus vtebant populi Chananæorum, erāt ibi excogitatæ: aut ꝙ studium sciētiarum viguit ibi, vel vt in Scholastica habet historia, qm ciues eius erāt scriptores. [dixitq; Caleph: Qui percusserit Cariatsepher, & ceperit eā, dabo ei Axam filiā meā vxorē. Cepitq; eam] s. vrbē illam [Othoniel,] qui post mortē Iosuæ fuit primus Iudicum Israel, [filius Cenez,] i. viri sic appellati, de quo in ꝓcedenti est dictum articulo, [frater Caleph iunior. Deditq; ei Axam filiam suam vxorem,] ¶Circa quod oritur quæstio, quō Caleph vir iustus, dedit filiam suā vxorē fratri suo, auunculo filię suæ. Ad quod in fine articuli huius responsio erit. [*Quę cùm pergeret simul,] i. cum patre suo & marito iter faceret, non pedestris, sed super asinam sedēs, [suasa est à viro suo] secretè, [vt peteret à patre suo agrum,] i. terram fertilem cultui aptam, vltra ea quæ pater suus ei iam assignauit pro dote & hæreditate. [Suspirauitq; vt sedebat in asino] i. super asinum. ideo autem ingemuit, vt quasi ex vehemētia desiderij videretur multùm affligēda, nisi obtineret intentum. [cui Caleph: Quid habes, inquit? At illa respondit: Da mihi benedictionem:] i. beneficium seu donum quod peto. [Terrā australem & arentem] i. infœcundam ꝓpter aquarum defectum, [dedisti mihi, iunge & irriguam.] quæ s. aquis irrigetur. [Dedit itaque ei Caleph irriguum superius & irriguum inferius] i. agros sic situatos, ꝙ tam in superioribus suis partibus, q̃ in inferioribus irrigabantur sufficiēter: vel agros irriguos circa ciuitatem ab oriente & occidēte. ¶Quocirca oritur quæstio, quoniam Deuterono. 11. legitur: Terra ad quam ingrederis, s. terra promissionis, non est sicut terra Aegypti, vbi iacto semine aquæ ducuntur irriguæ, sed montosa est & campestris, de cælo expectans pluuiam: ex quo apparet, ꝙ agri, de quibus nunc sermo, irrigabantur aquis pluuiarum, non fluuiorum aut fontium. Pluuia autem agris eiusdem territorij est cōmunis. Respondetur, ꝙ quamuis generaliter ita fuit, attamen aliqui agri terræ promissionis etiam aquis fluminum aut fontium poterant irrigari, quemadmodùm & in Aegypto aliquando pluit. Consequenter ciuitates tribus Iudæ nominant in textu. Hic tamen sciendum, ꝙ eędem ciuitates interdum in diuersarum tribuum sortibus nominant: quia etsi primò deputatæ fuerunt ad vnam tribum, posteà tamen ex aliqua causa sunt alteri tribui assignatæ, & fortè diuersæ ciuitates quandoq; idem nomen sortitæ sunt, sicut & aliquæ vrbes plura habent vocabula. vndè infrà habetur: [Cariathbaal, hæc est Cariathiarim vrbs syluarum:] quæ vocata est Cariathbaal, qm habitatores eius coluerūt idolum nomine Baal. Enumerant quoq; in sorte tribus Iudæ, ciuitates & villę Philisthinorū, videlicet Accaron, Azotus & Gaza, multæq; alię vrbes, quas tunc nōdum obtinuerunt. [Iebusæum autē habitatorē Hierusalē nō potuerunt filij Iuda delere, habitauitq; Iebusæus cum filijs Iuda in Hierusalē vsq; in ꝓsentē diem.] Circa hoc dubitationes occurrunt. Prima est, qa vt infrà habet, Hierusalē pertinebat ad tribum sortemq; Beniamin, quō ergo filij Iuda in Hierusalē cōmanserunt? & quare nō potiùs ait scriptura, ꝙ filij Beniamin non potuerunt Iebusæum illum delere? Secunda est, quō verum sit istud: quemadmodùm enim filij Iuda alias plures vrbes cum suis habitatoribus, deleuerunt non proprijs viribus, sed supernaturali & gratioso Dei auxilio, ita & Iebusæum vincere potuerunt. Ad primum qdam respondent, quòd Hierusalem pro parte fuit pertinens ad tribum Iuda, & pro parte ad Beniamin tribum, ita quòd pars in qua posteà constructum est tēplum, fuit in funiculo Beniamin. Porrò Magister in historijs ita concordat prædicta ad inuicēm, quòd Hierusalem pertinebat ad tribum Iuda, quantùm ad cōcessionem: ad Beniamin verò, quantùm ad traditionem factam per sortem. Hinc

*Chesslon

*Iebneel

Iosue 14.

Pet. Co. hist. lib. Ios. c. 11.

*Qui cùm pergerent

Hinc filij Iuda dicuntur non potuisse Iebusæum deijcere. Ad secundum dicunt expositores ca-
tholici, ꝙ per Iebusæum nunc intelligatur populus Iebusæorum, & ꝙ filij Iuda non potuerunt
eos delere ex quodã fortalitio, quod in vrbe Hierusalem tenuerunt, nõ ex defectu omnipotentię
Dei, sed qa fortassis nõ impugnauerunt fortalitium illud cum tãta fide & spe in Deo, ꝙ præua-
lere meruerint, vel ex alia causa occulta Deus nõ cõtulit eis triũphũ illũ, sicut nec Philistæos de-
leuit ex causis ꝑtactis. Verùm vt refert Lyra, Hebræi dicunt, ꝙ Iebusæi isti non erãt de stirpe Ie-
Gene.10. busęorum: sed dicti sunt Iebusęi, qm̃ habitabãt in Hierusalem, quę alio nomine Iebus vocata est,
ꝙ erãt de stirpe Abimelech regis Gerarę, cum quo Abrahã fœdus percussit & iuramẽto firmauit,
& ꝙ durauit hoc fœdus ad certũ tempus, quod tẽpore Iosuæ nondum effluxerat. Propter quod,
iuramẽto illo obstãte, nõ potuerunt filij Iuda Iebusæos illos licitè impugnare. Posteà verò Da-
Gene. 13. 2.Reg.10. uid expugnauit Iebusæos, eo ꝙ tẽpus dicti fœderis tunc effluxit. Nunc soluẽda est q̃stio superiùs
mota, quõ licuit ipsi Caleph, tradere filiã suã Othonieli fratri suo in cõiugẽ. Ad quod aliqui di-
cunt, ꝙ Othoniel dicit̃ frater ipsius eo modo, quo Abrahã vocauit Loth fratrẽ suũ, & Ioab dixit
Pet. Co. hist. ad Amasam, Salue mi frater: qa cõsanguinei erãt, & isti dicũt, ꝙ Cenez fuit frater ipsius Caleph.
lib. Iud. ca.5. In Scholast. aũt historia fert̃, ꝙ Caleph & Othoniel fuerũt frẽs vterini tm̃, i. ex matre dũtaxat: qm̃
Caleph fuit filius Iephonæ, Othoniel verò filius fuit Cenez, nisi fortè pater eorũ binomius fue-
rit. & addit̃ ibi, Caleph maluit seruare votũ suum, q̃ legẽ quæ interdicit matrimoniũ cũ filia fra-
tris, nisi fortè lex intelligat̃ de filia fratris ex patre. Hæc ibi. At verò Lyra respõdet: Probabiliter
Leuit.20. potest dici, ꝙ licèt Othoniel frater esset Caleph, non tm̃ peccauit accipiendo neptẽ suã. Non em̃
hoc erat cõtra legẽ naturæ, qm̃ Abrahã accepit Sarã filiã fratris sui, nec cõtra legem Mosis. Circa
Gene. 11. quod dici potest, ꝙ nõ sit explicitè cõtra ea, quæ de personis, à mutua cõtractione coniugali in
Leuitico prohibitis, describunt̃. Aliqui tm̃ dicunt, ꝙ implicitè extet prohibitum, sicut ibidẽ ple-
niùs habet̃ expositum. Quãuis aũt tale matrimoniũ non sit cõtra immediata ꝓcepta legis natu-
ræ, tm̃ contra secundaria eius ꝓcepta, quæ ex primis illis principijs tanq̃ conclusiões deducũtur,
esse censet̃ à multis. Iuxta mysticũ sensum, per sortẽ & tribum Iuda, quæ primò hæreditatẽ acce-
Roma. 8. pit latiorẽ & altiorẽ, intelligunt̃ sancti Apostoli electissimi discipuli Chr̃i de tribu Iuda exorti,
qui primitias sanctispũs acceperunt, & pluribus per totũ mundum ꝓfecti sunt, latiusq; spũaliter
dominati, qui & in regno cęlesti ꝓclariores sortiti sunt mãsiones. ¶Insupèr, per Caleph æquè
robustum in iuuentute sua ac senio, potest intelligi Deus pater, cuius est fortitudo inuariabilis
& æterna. Per filiã Caleph, quæcunq; anima fidelis deuota, quæ super asinum sedet, dum ꝓpriæ
carnis cõcupiscẽtijs passionumq; motibus dominat̃. Per Othoniel Chr̃us, cui talis anima despõ-
sat̃, dum per fidem & charitatẽ ei vnitur. hãc spõsam suã Chr̃s hortat̃, vt à parte cælesti agrum, i.
spũalem fœcunditatẽ, cõsolationem internã, fontẽ lachrymarum, sapiẽtiæ flumen, gr̃arum fluen-
Roma.7. ta, charismatum affluentiã supernorũ cum prostratiõe ac gemitu petat, dicens: [Terrã arentẽ] i.
Sap.9. fragilẽ carnẽ, in qua nõ habitat bonum, & q̃ aggrauat animã, [dedisti mihi.] Rursus terra hæc
arida, est cõuersatio bona, tm̃ in carne & in terra ista exhibita. [iunge & irriguam.] i. da corpus
Phil. 4. rationis iudicio per om̃ia prõptè subiectum, cõcede cõuersationem in hac terra cælestem, do-
num lachrymarum impende, virtuosę fertilitatis exuberãtiã elargire. Cùm itaq; anima istud po-
stulauerit incessabiliter & feruẽter, dat ei pater æternus irriguũ superius, i. gr̃am cõpunctiõis &
affluentiã fletus, vbertatemq; mentis ex desiderio regni cælestis, ex suauissima cõplacẽtia creato-
ris, ex cõpassione dñicę passiõis, ex plenitudine deuotionis, ex ardore fruendi dilecto plenariè.
Dat quoq; irriguũ inferius, i. spm̃ contritiõis & fletus, ex cõsideratiõe ꝓpriarum & alienarũ cul-
parum, ex timore diuini iudicij, ex imaginatiõe infernalis supplicij, ex attentiõe multiplicis mi-
seriæ huius vitæ, imperfectiõis defectuositatisq; ꝓprię: & qa nõ prius quod spũale, sed quod ani-
male, idcircò per irriguum illud inferius, perducitur anima ad irriguum illud superius.

¶Elucidatio Cap.16. Cecidit sors filiorum Ioseph. Art.24.

PArs terræ filijs Ioseph distributa, nunc recitatur: [Cecidit quoque sors filiorum Ioseph] id
est, tribuum Ephraim & Manassæ, non quod tribus illæ habuerint sortem vnam, aut duas
sortes confusè permixtas: nec istud intelligendum est de integra tribu Manassæ, sed de media
eius parte, quia pars alia ab altera parte Iordanis, suam iam sumpserat sortem. Itaque quod ait,
Cecidit quoq; sors filiorum Ioseph, dicitur hìc in generali & indeterminatè: posteà autẽ in spe-
ciali describitur. Cecidit ergo [ab Iordane contra Hiericho,] quia ab vna ripa Iordanis incepit
ex opposito vrbis Hiericho, [& ad aquas ei⁹] vndè 4. Reg. 2. legitur Helisæus sanasse aquas Hie-
richo, mittendo in eas sal. [ab oriente solitudo,] à plaga orientali fuit seu cœpit hæc sors à soli-
*montem tudine, [quæ ascendit de Hiericho ad * mõtosa Bethel] id est, loca montana quæ sunt circa op-
Luc.10. Mat.4. pidum Bethel. Hinc in euãgelio legitur, ꝙ homo descendẽs de Hierusalẽ in Hiericho, incidit in
Marc.1. latrones, qui s. erãt in solitudine illa, in qua & Chr̃us ieiunauit atq; tentatus est. [& egreditur de
Luc.4. Bethel Luzam.] Plures fuerunt vrbes in terra sancta, vocatę Bethel & Luza. Aliqui tamen dicũt,

quòd Bethel & Luza accipiantur nunc pro vrbe Hierusalem: quòd item sors ista dicatur egressa
de Bethel in Luza, propter diuersas partes vrbis eiusdem, ita quod ciuitas illa totalis Hierusalē, con-
tinebat in se hæc duo oppidula, sicut & nunc sunt aliquæ magnæ vrbes, habentes & continentes
plura oppida parua tanquam proprias partes. [transitque terminum Archi Atharoth, & descen-
dit ad occidentem iuxta terminum Iesleti, vsque ad terminns Bethoron inferioris.] fuit aūt vrbs
Bethoron duplex, vna superior & inferior alia, vt patet 3. Reg. 9. [& Gazer] id est, oppidi sic vo- Iof.11.
cati, de quo legitur infrà. [finiunturque regiones eius mari magno] id est, mediterraneo. [posse-
deruntque filij Ioseph Manasses & Ephaim] id est, tribus natæ ex Manasse & Ephraim. Porrò per
regiones, intelligendæ sunt diuersæ vrbes quas possederunt, quæ & antè ad diuersa particularia
regna spectabant. Occiderunt nanque filij Israel in terra promissionis reges 31. sicut iam patuit.
¶Consequenter in speciali describitur sors & hæreditas Ephraim. [Et factus est terminus filio- Iof.12.
rum Ephraim per cognationes suas, & possessio eorum ad orientem Atharoth Adar vsq; Betho-
ron superiorem, egrediunturque cōfinia in mare,] quia hę vrbes assignatę suot tribui Ephraim.
[Machmatah verò] id est, locus sic dictus, [aquilnnem respicit, & circumit terminos cōtra orien
tem in Thaanathsilo, & pertransit à torrente Ianohe, descenditque de Ianohe in Atharoth & Na-
aratha, & peruenit in Iericho, egrediturque ad Iordanem de Thaphua. Pertransitque contra ma-
re in vallem Arundineti,] quæ vallis forsan sic appellatur propter arundines in ea abundanter
crescentes. [suntque egressus eius in mare salsissimum] id est, in mare mortuum, de quo dictum
est sæpè. [Hæc est possessio tribus filiorum Ephraim, vrbesque separatę sunt] id est, specialiter &
seorsum deputatæ, [filijs Ephraim in medio possessiōis filiorum Manassę, & villæ earum.] quan
uìs enim quælibet tribus habuit propriam partem & sortem, tamen interdum vrbes quædā vni-
us tribus, quantùm ad aliquem situm, interlocatæ erant infra terminos alterius sortis: quia & li-
nea, per quam fiebat terræ sortiumq; diuisio, nnn poterat semper protrahi in directum, sed in-
terdum hincindè flectebatur propter interposita loca impertransibilia. [Et non interfecerunt
filij Ephraim Chananæum] id est, populū Chaoanæorum, [qui habitabat in Gazer,] id est, in vr-
be sic nominata, de qua legitur 3. Reg. 9. quòd Pharao rex Aegypti, ascendit & percussit Chana
næos qui habitabant in Gazer, & vrbem succendit, deditque eam in dntem filiæ suæ vxori Salo-
monis, & tunc Salomon vrbem illam reædificauit. [habitauitque Chananæus in medio Ephra-
im tributarius.] ex hoc apparet, quòd Ephratæi habuerunt facultatem interficiendi illos, sed ex
ambitione & cupiditate ad quas erant procliues, permiserunt viuere illos contra Dei præceptū,
à quo eis erat præceptum, vt Chananæos omninò delerent, vt Numeror. 33. clarè monstratur. Ve
runtamē istud non videtur omnibus Ephratæis, sed eis qui vrbem Gazer obtinuerant, imputan
dum, qui & grauiter ac multipliciter peccauerunt in isto.

¶Expositio cap. 17. Cecidit autem sors tribui Manassæ. Art. 25.

DEscribitur nūc distributio terræ facta filijs Manassę, & primò repetitur sors distributa me-
diæ parti tribui eius, cùm dicitur: [Cecidit autem sors tribui Manassæ. Ipse enim Manasses
est primogenitus Ioseph,] secundum ordinem tēporis, prout Gene. 42. habetur. Attamen Iacob
patriarcha benedicendo filijs Ioseph, prætulit Ephraim ipsi Manassæ, quemadmodùm Gen. 48.
narratur. [Machir primogenito Maoassæ] id est, snrs illa primò venit ac data est ipsi Machir pri-
mogenito Manassæ, hoc est, posteritati atque familijs natis ex Machir, qui obijt in Aegypto. [pa-
tri Galaad,] habuit enim filium nomine Galaad, [qui fuit vir pugnator.] Quod ait, qui, videtur
posse referri, siue ad Machir, siue ad Galaad: sed ad Machir referendum censerur, quia & alibi le
gitur idem de ipso. Dicitur quoque vir pugnator, non quòd fuerit bellator iniustus aut conten-
tiosus rixator, sed quoniam fortis & strenuus pugnando pro causis iustis: & ita sonat in laudem,
quòd dicitur vir pugnator. [habuitque possessionem Galaad & Basan] id est, posteritas Machir
partim possedit terram Galaad, terramque Basan. Vndè constat quòd Galaad quandoq; sit no-
men viri, quandoque patriæ. [& reliquis filiorum Manassæ filijs iuxta familias suas] cecidit sors,
quemadmodū filijs Machir, videlicet [filijs Abiezer & filijs Helec, & filijs Ariel, & filijs Sichem,
& filijs Hepher, & filijs Semida. Isti sunt filij Manassæ filij Ioseph per cognationes suas.] Ista dis-
tributio à Mose facta est eis in campestribus Hiericho super & circa Iordanem, quēadmodùm
Numer. 33. & Deut. 3. legitur. ¶Consequēter describitur distributio facta mediæ tribui Manassæ
in terra pmissionis à Iosue. [Salphaad verò filio Hepher, &c. non fuerunt filij, sed solæ filiæ] qn-
que, quarum nomina exprimuntur in litera. [veneruntq; in conspectu Eleazari sacerdotis,] qui
fuit summus sacerdos seu pontifex post Aaron patrem suum, [& Iosuæ & principum, dicentes:
Dōs præcepit per manū Mosis, vt daretur nobis possessin in medio fratrum * suorum:] i. cogna- * nostrorū
torum qui de Manasse exorti sunt. De hac re legitur Numer. 27. Accesserunt filiæ Salphaad, stete
runtq; coram Mose atq; dixerunt: Pater noster non habuit mares filios. Cur tollirur nomen illi-
us de familia sua, quia non habuit filium? Date nobis possessionem inter cognatos patris nostri.

Retulitq; Moses causam earum ad iudicium dñi, qui dixit: Iustam rem postulant filiæ Salphaad. Da eis possessioné inter cognatos patris sui. [Deditq;] eis Iosue [iuxta imperiũ dñi, possessiõem in medio fratrum patris earum.] Regulariter aũt terra diuidebatur secundũ viros, qui erant capita familiarũ. [Et ceciderũt funiculi Manassæ decem, absq; terra Galaad & Basan trans Iordané.] i. decem partes per sortes distinctæ, assignatæ sunt mediæ tribui Manassæ in terra promissa, iuxta decem capita cognationũ seu familiarũ ipsius. sicq; funiculus sumitur hic ꝓ parte terræ funiculo mẽsurata, videlicet mẽsura pro mẽsurato, qa funiculus est metiendi instrumẽtum, iuxta illud Zach. 2. Eccè vir, & in manu eius funiculus mensorũ. [Filiæ em̃ Manassæ] videlicet ꝓfatę filiæ Salphaad genitæ ex stirpe Manassę, [possederũt hæreditaté in medio filiorũ eius] i. inter mares genitos ex Manasse, sicut iam dictum est. [Terra aũt Galaad, cecidit in sortem filiorũ Manassæ q reliqui erant,] i. in hæreditaté mediæ tribus Manassæ trans Iordané sub Mose, sicut nunc patuit. [Fuitq; terminus Manassę ab Aser,] i. sors eius ex vna parte cœpit à sorte trib⁹ Aser. [Machimatach] i. locus ille seu vrbs spectãs ad sortem tribus Manassæ, [quæ respicit Sichem] i. terram seu ciuitatem sic nominatã, [& egreditur ad dexterã iuxta habitatores fontis Taphuæ. Etem̃ in sortem Manassæ ceciderat terra Taphuæ, quæ est iuxta terminos Manassę, filiorum Ephraim] i. terra vicina ciuitati noie Taphuę, ex vna parte pertinuit ad tribum Manassę, q̃uis ipsa ciuitas cum terra sibi
Iosu.15. vicina ad tribum pertinuerit Iudę, vt suprà claruit. [Descenditq; terminus vallis arundineti,] in qua crescũt & abundãt arundines, [in meridié torrẽtis ciuitatũ Ephraim] i. ad plagam australem, cui cõiungitur torrens, ad ciuitates Ephraim pertinẽs siue respiciẽs. [quæ] ciuitates Ephraim [in medio sunt vrbium Manassę:] quod in ꝑcedenti articulo expositũ est. [Terminus Manassę ab aqlone torrentis, & exitus] i. progressio eius, [pergit ad mare] mediterraneũ, [ita vt ab austro] i. versus partem australem terrę ꝓmissionis, in qua parte fuit sors Iudę, [sit possessio Ephraim] quę fuit ꝓpinquior sorti ac tribui Iudę, q̃ sors Manassę. ideo subditur: [& ab aqlone Manassę,] i. ad plagam aquilonaré sit possessio medię tribus Manassę. [& vtrunq; claudit mare:] i. ambas has sortes seu possessiones Ephraim & Manassę, terminat ab vna parte mediterraneũ mare. [Fuitq; hęreditas Manassę in Isachar, & in Aser] i. ꝓpinqua atq; cõtigua sortibus tribuum Aser ac Isachar, & alicubì angulariter eas subintrãs. [Bethsean] i. ciuitas illa, [& viculi eius, & Ieblaan cum viculis suis, & habitatores Dor cum oppidis suis,] i. habitationes seu habitacula atq; diuitię vrbis Dor & oppidorũ ei subditorũ aut annexorũ, [habitatores quoq; Endor cum viculis suis, similiterq; habitatores Thaanach cum viculis suis, & habitatores Mageddo cum viculis suis, & tertia pars vrbis Nopheth. Nec potuerũt filij Manassę has ciuitates subuertere:] quod non fuit ex defectu oĩpotentię Dei, sed ex defectu fidei & virtutũ eorũ, ob qué non meruerũt tam copiosum à Deo subsidiũ, ꝙ potuissent delere has vrbes. [Postq̃ aũt cõualuerunt filij Israel, subiecerũt Chananęos, & fecerũt sibi tributarios, nec interfecerũt eos:] quos ex ꝑcepto Dei debuerũt occídere, sicq; peccauerunt in isto, vt dicebatur ꝑcedenti articulo. [Loquutiq; sunt filij Ioseph] i. tribus Manassę & Ephraim, [ad Iosue, & dixerũt: Quare dedisti mihi terrã in possessioné sortis & funiculi vnius, cùm sim tantę multitudinis, & bñdixerit mihi dñs?] Hę duæ tribus habuerũt vtiq; duas sortes, vtpotè q̃libet suam, & nunc dictũ est, ꝙ filijs Ioseph ceciderũt decem funiculi: quõ ergo iam cõquerunt, ꝙ eis data sit tm̃ sors vna & vnus funiculus? & quõ singulariter dicunt, Quare dedisti mihi? Rñdetur, ꝙ quęlibet earum cõquesta est de tam exigua sibi hęreditate collata, respectu multitudinis suppositorũ suorum ac iumentorũ & diuitiarũ: per vnum quoq; funiculũ, intellexerũt totalé hęreditatem eis cõcessam. loquuti sunt quoq; de seinuicé singulariter, quia ex vno patriarcha filio Iacob, putà ex Ioseph, nati fuerũt. Petierũt itaq; terminos suos dilatari, non per subtractioné partis de sortib⁹ tribuũ aliarum, sed alio modo. Videtur aũt eorum querela fuisse iniusta, qm̃ debuerũt esse cõtenti distributione, quam eis sors à Deo directa ac moderata donauit. [Ad quos Iosue ait: Si populus multus es, ascende in syluã, & succíde tibi spatia in terra Pherezęi & Raphaim,] quasi dicat, Si gloriaris de multitudine & fortitudine tua, ostende tuam virilitaté, & pugnando acquire residuũ sortis tuę quod nondũ obtinuisti. In locis quoq; syluestrib⁹ prępara tibi loca ad commorandũ. [quia angusta est tibi possessio mõtis Ephraim] i. vrbes sitę in mõte Ephraim & circunquaq;, qui mons ab Ephraim nouũ nomé tũc sumpsit. [Cui rñderunt filij Ioseph: Non poterimus ad mõtana cõscendere, cùm ferreis currib⁹ vtãtur Chananęi qui habitãt in terra cãpestri, in qua siti sunt Bethsean cum viculis suis, & Laaser mediam possidẽs vallem:] ad quos pertinebãt montana, ideo restitissent. In hoc respõso fassi sunt filij Ioseph suam infirmitaté, & fidei suę imperfectionem: quia si plenè credidissent ac sperassent in Deo, sciuissent ꝙ Dei auxilio potuissent faciliter ꝑualere, non obstãtibus ferreis curribus, qui in Iudicũ volumine dicitur currus falcati, qm̃ ferreis vncis instar falcis factis erant muniti in suis lateribus. Nam talibus curribus solebãt anti-
Iudic.1. quitùs vti in bello. Hinc Iosue rursus eos hortatur vt antè, vt s. in Deo sperãtes, transeãt ad montem, i. ad mõtana. [& ait ad domũ Ioseph & Ephraim: Populus multus es, & magnę fortitudinis.

Non

Non habebis sortem vnam, sed transibis ad montem,& succides tibi atq; purgabis ad habitan-
dum spatia,& poteris vltrà procedere cùm subuerteris Chananæum:]i.angustijs sortis tibi con-
cessæ noli esse contentus,sed dilata & amplia eam permodum prætactum.Quidam tamen expo
nunt sic,quòd Iosue dedit eis licentiam dilatandi terminos suos extra fines terræ promissionis,
præsertim quia cognouit in spiritu,quòd & gentiles quorum terra non fuit filijs Israel promissa,
impugnaturi erant Israelitas.

¶Declaratio cap.18.Congregatiq; sunt omnes filij Israel in Silo. Art. 26.

QValiter cæteris tribubus Israel diuisa ac distributa sit residua pars terræ promissionis,mo
dò describitur.[Congregatiq; sunt oẽs filij Israel in Silo,]quæ fuit vrbs ad tribum Ephra-
im pertinens,nec oportet asserere quòd vniuersi & singuli simul erant collecti infra mœnia vr-
bis illius,sed erant ibi & circunquaque collecti. [ibiq; fixerunt tabernaculum testimonij,] quia
ex ordinatione Iosuæ transtulerunt cum solennitate decenti tabernaculum Mosis factum in so- Exo.26.40.
litudine Sinai,de Galgala in Silo,ob loci opportunitatem,& q͞m Iosue Ephratæus,vir in diuino
cultu pferuidus,libenter habuit illud in terra & sorte tribus suæ. [& fuit eis terra subiecta:] quia
(vt dictum est)qui remanserãt,non audebãt contra eos mutire,nec pugnam inire. [Remanserãt
aũt filiorum Israel septem tribus,quæ necdum acceperãt possessiones suas.]Nam quinq; tribus,
videlicet Ruben,Gad,Iudas,Ephraim & Manasses,iam acceperũt.[ad quos Iosue ait: Vsquequò
marcetis ignauia,]i.torpore & negligentia contabescitis,[& non intratis ad possidendum ter-
ram,quam dn̄s Deus patrum vestrorum dedit vobis?]i.dandã præcepit & obtulit.[Eligite de sin
gulis tribubus ternos] i.tres[viros:]An isti fuerunt electi dũtaxat de singulis tribubus,quæ non-
dum partem suam sortitæ fuerũt,an absolutè de oibus tribubus Israel, posset inquiri:& magis ap
paret,q̄ de oibus tribubus.Deniq; Iosue vir discretus & iustus,dedit septem tribubus istam ele-
ctionem ,ne posteà cõqueri possent sibi factam esse fraudem siue iniuriam. [vt mittã eos,& per-
gant & circueant terram]promissionis,quæ nondũ diuisa & data est,[& describãt eam,]i.mẽsu-
rent ac partiãtur, iuxta numerũ vniuscuiusq; multitudinis] i. in partes maiores siue minores,se-
cundũ quod vna tribus est populosior,alia aũt minor in personis.Vndè per Mosen dixerat dn̄s: Num.26.
Pluribus dabitis maiorẽ,& paucioribus minorem.[referantq; ad me quod scripserint. Diuidite
vobis terram in septem partes,]non in toto æquales, imò non solùm distinguebãtur partes istæ
secundũ magnitudinẽ quantitatis,sed etiam secundũ fertilitatẽ.Vndè magister in historijs,ptestatur:Iosue mandauit eis,nè terram metirẽtur secundũ quantitatẽ,sed secundũ æstimationẽ fer-
tilitatis.Nam sæpè pluris sunt decem iugera,q̃ centũ.Præcepitq; q̄ in scriptis redigerẽt terræ di-
uisionẽ.Rursus in Scholast.fertur historia, q̄ prædictis viris sumptis ex singulis tribubus, Iosue
addidit decem viros in arte metiendi peritos, quos ꝓpter artem veritas non lateret. [Iudas sit in
terminis suis ab australi plaga,]i.tribus Iuda remaneat in sua sorte sibi iam pstita,quæ est in par-
te meridionali terræ ꝓmissionis.[& domus Ioseph,]videlicet tribus Ephraim atq; dimidia trib⁹
Manassæ,persistãt [ab aquilone]in sortibus suis,in parte terræ ꝓmissionis aquilonari. Hæ etẽ
tribus,tanq̃ cæteris pclariores,audaciores & potẽtiores,ad aliarũ tribuũ tuitionẽ cõstitutæ sunt
in terminis terræ ꝓmissæ extremis,per quos aduersarij magis ingredi poterãt,siqdem à parte oc-
cidentis,terra illa clauditur & munitur mediterraneo mari.Iordanis verò claudit & tutatur latus
eius oriẽtale.[Mediã inter hos terrã in septẽ partes describite,& huc venietis ad me,vt corã dn̄o
Deo vestro mittã hîc sortẽ vobis:qa non est inter vos pars Leuitarũ,sed sacerdotiũ dn̄i,est eorum
hæreditas.Gad aũt & Ruben,& dimidia tribus Manassæ,iam acceperãt possessiones suas trãs Ior
danem ad orientalẽ plagã,quas dedit eis Moses famulus dn̄i.Cumq; surrexissent viri, vt pergerẽt
ad describendã terrã,pcepit eis Iosue,dicens: Circuite terrã & describite eam, ac reuertimini ad
me,vt hîc coram dn̄o Deo vestro in Silo mittam vobis sortem.Itaq; perrexerunt,& lustrãtes eam
in septem partes diuiserunt,scribẽtes in volumine. Reuersiq; sunt ad Iosue* in Silo.] & mẽse 7. *in castra
redierũt.[Qui misit sortes corã dn̄o in Silo.]q̃uis aũt partes terræ fuerunt inæquales,non tñ fuit
periculũ in sortiũ missione,quasi sors maior ac melior posset tribui euenire minori,qa ab infalli
bili ꝓuidentia Dei,moderabatur euẽtus sortis.Veruntñ qdam dicũt,q̄ partes terræ erant æqua-
les,& q̄ nihilominùs vna tribus accepit partẽ maiorẽ q̃ alia,inquantùm continebat in se plures
domos siue familias, vnaq; domus maiorem partem q̃ alia,secundũ quod plura capita contine-
bat.sed ptacta expositio verior reputatur.[& diuisit terram filijs Israel in septẽ partes. Et ascen-
dit sors prima filiorũ Beniamin,]quæ prima fuit inter has septẽ.[fuitq; terminus eorum contra
aquilonẽ.]Textus in se difficultatẽ paruam vel nullã habet, q̃uis nobis q loca illa non vidimus,
obscuritatẽ ꝓducat.[à Iordane pergens iuxta latus Hiericho,] ita q̄ Hiericho fuit in sorte Ben-
iamin,[ad mõtana cõscendẽs,& perueniẽs ad solitudinẽ Bethauen]i.quæ est iuxta vrbem nomi
ne Bethauen,[atq; pertransiẽs iuxta Luzam ad meridiem,ipsa est Bethel.]Superiùs habitum est,
quòd Bethauen alio nomine dicta sit Bethel. Nunc quoque de Bethauen & Bethel, quasi de di-

ſtinctis vrbibus fit mentio, & dicitur hîc, quòd Luza ad meridiem ſita ſit Bethel. ideo iſta Luza & Bethel videtur eſſe Hieruſalē, quæ partim pertinebat ad tribum Iuda, cuius ſors ad meridiē fuit. Porrò Bethel quæ infrà diſtinctè à Hieruſalē noīatur, videtur alia eſſe ab iſta. quēadmodùm aūt plures hoīes, ſic plures vrbes ac villę, eodem ſępè noīe deſignanī, quod potuit pcipuè eſſe in terra pmiſſionis, in qua anteà erāt tam multa parua regna, videlicet 30. & 1. inter quę tñ regnū Aſor extitit magnū iuxta pħabita. [deſcēditq; in Atharoth Adar in montē, q eſt ad meridiē Bethoron inferioris, & inclinat circuiens cōtra mare ad meridiē mōtis q reſpicit Bethoron contra Africū: ſuntq; exitus eius in Cariathbaal, q̄ vocaī Cariath Iarim, vrbē filiorū Iuda. Hæc eſt plaga magna] i. maior pars ſortis Beniamin. Deniq; multa noīa in hoc paſſu ponunī, q̄ antè expoſita ſunt, videlicet Bethoron, Cariath Iarim, Nephtua, Ennon, Gehennon, Rogel, &c. ex quorū expoſitiōe text⁹ fit planior. [Deſcenditq; ad lapidē Boen filij Ruben.] Secundū quoſdā, per Ruben non intelligitur hîc primogenitus Iacob noīe Ruben, cuius tribus ſortē accepit ab alia parte Iordanis, ſed alter eiuſdē noīs. Attñ dici poſſet, ꝙ lapis ille ex aliquo euentu aut facto notabili, nomē ſuſceperit ab aliquo nato ex Ruben primogenito Iacob. Interdū quoq; aliq vnius tribus, habitabāt in terra & ſorte alterius tribus. Deinde vrbes ad tribum Beniamin pertinētes, exprimunī in textu numero 26. cum villis ſibi adiunctis. Quō aūt Hieruſalē fuit in tribu Beniamin, & quō in tribu Iuda, expreſſum eſt 24. articulo. In Scholaſtica aūt ferī hiſtoria, ꝙ ſors Beniamin anguſtiſſima fuit propter terræ fertilitatē. veruntñ plures vrbes & quaſdā maiores habebat, quā q̄dam aliæ tribus, vt infrà patebit. ¶ At verò iuxta myſticum ſenſum, quēadmodùm per terram pmiſſionis intelligitur regnum cæleſte electis paratum ac repromiſſum, ita per terræ pmiſſæ diuiſionē, & congruam variamq; diſtributionē, intelligunī diuerſę māſiones regni cęlorum, in quo vnuſquiſq; iuxta ſua merita pmiatur. Rurſus, ſicut ſeptem tribubus ſe negligenter habentibus loquutus eſt Ioſue, [Vſquequò marcetis ignauia, & non intratis ad poſſidendum terrā quam dñs] dedit vobis? ita & multo plùs poſſunt hæc dici negligentibus, pigris atq; carnalibus Chrīanis, q̄bus promiſſum eſt regnum cælorum, & tñ ad illud nō aſpirāt, neq; accelerāt, imò potiùs retrocedūt, quorū vnicuiq; clamat Apoſtolus Ephe. 5. Surge q dormis, & exurge à mortuis. Dñs quoq; Apocal. 3. Quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Excutiamus ergo oēm ignauiam, vniuerſum torporem: q̄a non pigritātibus, nec ocio & carnalitati vacantib⁹, ſed verè timoratis ac feruidis cælorum cōceditur regnum: quod cūm deſidia q̄rere, eſt Deum altiſſimum ac ſupermunificentiſſimū in ſuis promiſſis digniſſimis ſpernere. Poſtremò, quēadmodùm in terra pmiſſionis ad aliorum ac infirmiorum tutamē & propugnationē cōſtitutæ ſunt tribus robuſtiores in extremis terræ periculoſioribus, ſic in militāte eccleſia ad perfectiores ſpectat, puſillos piè ſufferre, infirmos portare, tētatos ac fragiles orando, exhortando, ædificando iugiter ſuſtētare, grauioribus quoq; ſe opponere tentamētis, & contra inuiſibiles hoſtes defendere imperfectos. Propter quod ait Apoſtolus Roman. 15. Debemus nos firmiores, imbecillitatem infirmorum portare, & non nobis placere.

¶ Explanatio cap. 19. Et egreſſa eſt ſors filiorum Simeon. Art. 27.

MOdò deſcribunī ſortes ſex tribuum. [Et egreſſa eſt ſors ſecūda filiorum Simeon] i. tribui Simeonis euenit ſors immediatè poſt Beniamin. [per cognationes ſuas. fuitq; hæreditas eorum in medio poſſeſſionis filiorum Iuda, Berſabee,] i. ciuitas ſic vocata. Berſabee aūt q̄nq; eſt nomen mulieris. [& Sabee & Molada, &c.] i. oppida iſta, & ponunī in litera decem & ſeptem oppida tribui huic cōceſſa, ſicq; habuit vrbes pauciores q̄ Beniamin tribus. Deniq; ſicut pħabitum eſt, & expoſitores fatenī cōcorditer, tribus Iuda, tanq̄ maior, fortior atq; pugnacior, habuit maximam ſortem & terræ partem: quia non ſolùm per ſortis caſum partem ſuam accepit, ſed item per cōceſſionē, ita ꝙ habuit ea loca quæ bellando acquirere potuit. ſicq; qm̄ extitit bellicoſa & fortis, ampliauit non modicè terminos ſuos: ideo aliquæ vrbes & villæ quas acquiſiuit, collatæ ſunt tribui Simeonis, & aliq̄næ tribui Dan: vel, quia tribus Iuda non potuit oīa loca ſua ſufficienter occupare, implere & inhabitare: vel, quia terra reſidua non erat pro alijs tribub⁹ ſatis magna. quæ cauſa tangi videnī, cùm ſubditur: [Hæc eſt hæreditas filiorum Simeon in poſſeſſione & funiculo] i. ſorte ſeu terra funiculo menſurata, [filiorum Iuda, quia maior erat] videlicet ipſa poſſeſſio tribus Iuda. [Et idcircò filij Simeon poſſederunt in medio hæreditatis eius.] Præterea in Scholaſtica recitatur hiſtoria, ꝙ tribus Iuda & tribus Ephraim, tanq̄ priuilegiatæ ac principales, habuerunt terram abſq; ſorte, quod pinductis non cōſonat, cùm & in pħabitis ipſius mentio facta ſit, Sors filiorū Iuda per cognatiōes ſuas iſta fuit. & aliàs, Ceciditq; ſors filiorū Ioſeph. & dñs

Pet. Com. hiſt. lib Ioſuę cap. 13. iuſſerat totā terrā pmiſſiōis, ſortib⁹ diuidi. niſi fortè intelligaī verbū pactū, ꝙ obtinuerūt terrā, non tñ per ſortē. Rurſus in eadē hiſtoria legiī: Proiectis ſortibus, prima ſors Iudæ egreſſa eſt, ſe-

Ioſ. 15. 16. cunda Simeonis, tertia Beniamin, quarta Ephraim, q̄nta medietas tribus Manaſſę, ſexta Iſachar. Quocirca miror ꝙ ſic refert, cùm in textu manifeſte habeatur oppoſitum. ſiquidē pcedenti habetur cap. ꝙ inter ſeptem tribus primò egreſſa eſt ſors Beniamin, nuncq; aſſeritur in iſto cap. ꝙ Si-

Simeon accepit forte post Beniamin. In alio cap. quoq; dicitur, Iosue reprehēdit septē tribus Iosu.18.
de ignauia, ꝙ nō introierūt in terrā eis à Deo donatā. quod fuit postꝗ tribus Iuda & Ephraim,
tribusq; Manasse suas acceperūt hereditates. Nec dici potest, ꝙ in istis capitulis nō seruet ordo
historiæ. ¶Cōsequēter describit sors tribui Zabulō data. [Ceciditq; sors tertia filiorū Zabulon
per cognatiōes suas. Et factus est terminus possessiōis eorū vsq; Sarith] q̄a vsq; ad locum seu op
pidū sic vocatū extēditur. [Ascēditq; de mari,] forsan mediterraneo. Vñ in Genesi Iacob ꝓdixit: Gen.49.
Zabulon in littore maris habitabit & in statiōe nauiū, pertingēs vsq; ad Sidonē. fuerūt aūt duo-
decim vrbes tribui huic cōcessę. Circa quod q̄stio potest moueri, quō in isto obseruata sit & im
pleta iussio Dei, q̄ ꝓcepit pluribꝰ dare partē maiorē, paucioribusq; minorē. Porrò tribꝰ Zabulon
multo maior fuit, q̄ tribꝰ Simeonis aut etiā Beniamin. Nēpe vt in Num. lib. habet, in secūda popu Num.35.
li enumeratiōe fuerunt in tribu Zabulon 60. millia q̄ngēti: in tribu aūt Simeonis 22. millia du- Num.26.
centi, atq; in tribu Beniamin 45. millia sexcēti. Ad istud poterit rñderi, quòd forsan vrbes tribus
Zabulon erāt maiores, vel terra eiꝰ fertilior, aut vtilior, viculisq; abundātior, aut spatiosior, q̄uis
minùs ædificata & inhabitata. Similis quoq; respōsio ad cōsimiles potest q̄stiones euolui. Am-
pliùs, inter vrbes Zabulon nominat & Bethlehē, quę alia est ab illa, in qua natus est Chrs, quę ad
tribū pertinuit Iudæ. Sequit̄ descriptio sortis Isachar. [Isachar] i. tribui Isachar [egressa est sors
quarta per cognatiōes suas. Fuitq; eius hęreditas Iezrael &c.] & exprimunt in lra 16. vrbes eius,
inter quas vna est *Bethphases. Fuit aūt terra hęc Isachar opulēta, pulchra, agriculturęq; apta, ꝓ-
pter quod Iacob ꝓdixit Gen. 49. Isachar asinus fortis, accubās iter terminos, vidit requiē ꝙ esset *Bethsemes
bona, & terrā ꝙ optima, & supposuit humerū suū ad portādum. Vndè, vt S. ait Hiero. tribus Isa-
char possedit pulcherrimā in Galilæa ꝓuinciā, inter mare mediterraneū & Iordanē, & inter mō-
tes atq; maritima. Deinceps ponit̄ distribntio facta tribui Aser. [Ceciditq; sors q̄nta tribui filio-
rum Aser p cognatiōes suas.] in cuiꝰ funiculo erāt ciuitates 22. cū villis suis, & inter cætera fert,
ꝙ pertingebat vsq; ad ciuitatē munitissimā Tyrū, & vsq; ad Sidonē magnā. quo cōstat ꝙ ex an-
tiqs tēporibus fuerūt vrbes illæ ꝓcipuę. Fuit aūt hæc terra Aser fœcūda, ꝓducēs delicata cibaria. Gen.49.
Vñ Iacob ꝓdixit: Aser, pinguis panis eiꝰ, & ꝓbebit delicias regibꝰ. Cōsequēter describit possessio
tribus Nephthalim. [Filiorū Nephthalim sexta sors cecidit per cognatiōes suas,] in qua erāt ci-
uitates decem & nouē. Fuitq; terra Nephthalim cōtigua seu ꝓpinqua terrę Zabulon cōtra meri-
diē, & terrę Aser ad occidentē, terræq; Iuda ad orientē. De hac Nephthalim tribu fuit Tobias, &
de ꝓpe Naason, q̄ in litera (vt videt) *Nasor vocat. Seqtur descriptio sortis Dan. [Tribui filiorū
Dan p familias suas egressa est sors septima, & fuit terminus possessiōis eorū Saraa & Estaol,] q̄ *Anhasor
duæ vrbes ex sorte tribꝰ Iudæ, datæ sunt eis, vt tactū est, & ptinebāt ad tribū Dan, vt etiā Iudic. 18.
ostendit, q̄uis aliq aliter opinent. Nā & de cæteris vrbibꝰ Dan sub eadē cōnexione subiungit. [&
*Irsemes] i. ciuitas Solis, [Salabin & Dialon, &c.] Porrò *Irsemes dicit ciuitas Solis, ob aliquā eiꝰ *Hirsemes
eminentiā, proprietatē siue euentū, aut q̄a idololatræ solē coluerūt ibidē. In Aegypto quoq; fuit
ciuitas Solis, iuxta illud Esa. 19. Ciuitas Solis vocabit vna. [Ascēderūtq; filij Dan, & pugnauerūt
cōtra Lesem] i. vrbē sic appellatā. [ceperūtq; eā, & pcusserunt eā in ore gladij, & possederūt & ha
bitauerūt in ea, vocātes nomē eius Lesem Dan, ex noīe pris sui Dan.] q̄a videlicet antiquo illi vo
cabulo Lesem, addiderūt nomē Dan filij Iacob, ad innuēdū ꝙ ciuitas iā spectaret ad filios Dan.
[Hæc est possessio filiorū Dan p cognatiōes suas, vrbes & viculi earū.] Circa hęc recitat Lyra: Di
cunt Hebræi, ꝙ ista est ciuitas, q̄ Iudic. 18. vocat Lais, quā ibi legunt expugnasse 600. viri de tri-
bu Dan, & eandē Dan nūcupasse. Sed cōtra hoc obijci posset, q̄ expugnatio illa fuit Iosue iam
defuncto. siqdem in fine illius cap. legit: In diebus illis nō erat rex in Israel. Iosue aūt author est
huius libri, & hic narrat historia, nisi fortè dicat, ꝙ p spm prophetiæ hæc ꝓcognouit, & de futu-
ris p modū ꝓteriti ꝓpheticè sit locutus. [Cumq; cōplesset terrā sorte diuidere singulis p tribus su
as, dederūt filij Israel possessionē Iosuæ in medio sui, iuxta pceptū dñi, vrbē quā postulauit Tha-
mnathsaraa in mōte Ephraim.] Illā etenī vrbē petiuit, q̄a & ipse extitit Ephratæus. Idcircò in tri
bu sua voluit cōmorari. Dederūt aūt ei vrbē iuxta placitū suū, s. quā elegit. Sed cū ipse fuerit prin
ceps & iudex totius Israelitici populi, cur petijt vrbē ab illis? Dici potest, ꝙ ex humilitate hoc fe
cit. Vel p filios Israel nunc specialiter intelligunt nō q̄cunq; de populo, sed Eleazar pōtifex, Ca-
leph, & cæteri principes in tribubus Israel, q̄ ex mādato Dei terrā diuiserūt filijs Israel, quorum
noīa Numer. 34. sunt scripta: & ita ex diuina ordinatione pertinebat ad eos, dare ipsi Iosuæ par-
tem suā. Atq; vt Iosephus loqtur, Dederunt ei etiā Sichem. Insupèr dici potest, ꝙ tota cōmunitas Iose. lib. 5.
simul sumpta, est aliquo modo supra principē suum, inq̄ntū est res q̄dam cōmunitatis, ordina an. iu. c. 24.
ta ad bonū ipsius. Vndè secundū philosophū in lib. Polit. spectat ad eā, destituere seu deponere
eum cōmuni cōsensu, si tyrannizet, aut prorsus inutilis sit. [Et ædificauit ciuitatē, habitauitq; in
ea. Hæ sunt possessiōes, quas sorte diuiserūt Eleazar sacerdos, & Iosue filius Nun, & principes fa
miliarū ac tribuū filiorū Israel in Silo coram dño, ad ostiū tabernaculi testimonij, partitiq; sunt

 ter-

terram. ¶Postremò ex his patet virtuositas Iosuæ, qui quãuis primus esset in populo & principalis diuisor, non tñ præripuit partem præstantiorem, sed tanq̃ dispensator fidelis & prudens, vltimò sibi prouidit, & nulli præiudicauit, nec extulit semetipsum, in quo præsidentibus ac dispensatorib' grande & fructuosum dedit exẽplũ, vt ampliùs q̃rant bonũ cõmune, q̃ propriũ. Hinc Glossa ait, & sumptum est ex Origene: Vide mansuetudinẽ & humilitatem Iesu, i. Iosuę, qui nomen Saluatoris dignè pręferebat. Ipse alijs dedit hæreditatem, & terram iussit describi, ac descriptam sibi ostendi, & seipsum in nouissimis reseruauit. Voluit oĩm esse nouissimus, vt esset oĩm primus. Non sibi hæreditatem assumit neq; præsumit, sed accipit à populo cui dedit. Hæc tunc exẽplariter facta, nobis imitanda proponuntur, vt impleamus quod scriptum est, quod Iosue adimpleuit: Quanto maior es, humilia te oĩbus, & inuenies gratiã coram Deo. Et alibi: Rectorem te posuerũt? noli extolli, esto in illis quasi vnus ex ipsis. Hæc Origenes. Denique verus Iesus per Iosue figuratus, petit à populo suo sibi locum in monte Ephraim dari. Stat nanq; ad ostium mentis & pulsat, vt in apice mentis suscipiatur & commoretur, ita vt intellectus ipsum synceriter contempletur, & voluntas eum amet feruenter, ipsa quoq; memoria stabiliatur in ipso.

Eccl. 3. Eccl. 32.

¶Elucidatio cap. 20. Et loquutus est dominus ad Iosue. Art. 28.

DEscriptione diuisionis terræ completa, nunc agitur de assignatione ciuitatum refugij. [Et loquutus est dñs ad Iosue, dicens: Loquere filijs Israel, & dic eis: Separate vrbes fugitiuorum,] i. aliquas vrbes seorsum ac specialiter deputate, q̃ sint in refugium eorum qui sanguinem effuderunt, seu homicidium cõmiserunt absq; peccato, videlicet oĩnò excusabiliter atq; fortuitù, & sine proposito. [de q̃bus loquutus sum ad vos per manum Mosis,] quia in Numeris dñs iussit istud per Mosen. [vt confugiat ad eas,] i. aliquam earum, [q̃cunq; animã percusserit nescius,] i. hoĩem nescienter, excusabiliterq; occídit, [& possit euadere iram proximi, qui vltor est sanguinis] i. vindictã cõsanguineorum, qui parati sunt effusionem sanguinis seu mortem occisi vlcisci. [cùm ad vnam] i. aliquam [harum confugerit ciuitatum, stabitq; ante portam ciuitatis,] i. iudices ciuitatis faciet conuocari ad portam, vel dum ibì fuerint, præsentabit se eis. Antiq̃tùs q̃ppe iudices in portis ciuitatum sedebant, vt citiùs ac faciliùs haberetur ad eos recursus. [& loquetur senioribus] i. maioribus atq; iudicibus [vrbis illius ea quæ se cõprobent:] i. per quæ probet se innocentem, ita q͏ in illo homicidio non cõsistat culpabilis. [sicq; suscipient eum] i. intrare vrbem permittent, [& dabunt ei locum ad habitandũ:] si excusatio illa apparuerit rõnabilis. [Cumq; sanguinis vltor] putà propinquus occisi, paratus vlcisci, & ius habẽs ad hoc, si homicida fuerit inexcusabilis sententia indè lata, [eum fuerit persecutus, non tradẽt] fugitiuum [in manus eius,] i. propinq eius q occisus est, [q̃a ignorans percussit proximum eius:] i. sine proposito & intentione lędendi, nec fuit negligẽs in adhibendo cautelam. [Nec ante biduum vel triduum eius esse probatur inimicus.] i. probari non potest, q͏ anteà fuerit hostis illius, quem nunc improuise inculpabiliterq; occídit, [& habitabit in ciuitate illa,] nisi aliundè obstaculum oriatur, seu mors interueniat. [donec stet ante iudicium,] i. ad tribunal illi' vrbis ducatur, in cuius dñio seu terminis homicidium perpetrauit. [causam reddẽs facti sui,] i. opus suum pro posse excusans, & qualiter cõtigerit manifestans. Finalis q̃ppe sententia de sua innocentia aut reatu, nõ dabatur per iudices ciuitatis refugij, nisi in eius dñio accidisset homicidium, sed ad iudices iam præfatos, & ad eos pacificè ducebatur de vrbe refugij. Quòd si innocẽs iudicabatur, ad vrbem refugij reducebatur, mansurus ibi securè: si verò reus inueniebatur, mox dabatur cognatis occisi interimẽdus. [Et moriatur sacerdos magnus, q fuerit in illo tẽpore:] i. tam diu in ciuitate refugij habitabit, quousq; põtifex tũc præsidens moriatur, vel etiam quousq; recõcilietur amicis occisi. [Tunc] s. mortuo põtifice [reuertetur homicida, & ingredietur ciuitatẽ] seu villã, [& domũ suam de qua fugerat. Decreuerũtq;] i. pro ciuitatibus refugij assignare proposuerunt, imò & assignauerunt, [Cedes] i. vrbem sic noiatam, [in Galilæa mõtis Nepthalim] i. in qua Galilæa est mons, ad sortem tribus Nepthalim pertinens. [& Sichem] i. oppidũ illud, [in monte Ephraim, & Cariath Arbe, ipsa est & Hebron in monte Iuda] Hæ tres fuerunt citra Iordanem in terra promissionis. Aliæ tres fuerunt trans Iordanem in terra Amorrhæorum, vt patet in litera, quæ cùm plana sit, expositionem non exigit. ¶Circa hęc multa possunt inquiri. Primum, cur ęquè multę erãt ciuitates refugij in terra duarum ac mediæ tribuum, atq; in terra tribuum nouem ac mediæ. Secũdum est, cur occisor oĩnò excusabilis, cogebatur tam diu esse profugus à propria domo & oppido. Tertiũ, cur post mortem summi pontificis reuertebatur ad propria. Possent & alia multa hìc quæri, quæ super lib. Numerorum & alibi potiùs habent locũ, putà de homicidio casuali, & quando ac qualiter homicidium totaliter excusetur. Ad primũ dici potest, q͏ terra duarum tribuũ ac mediæ erat latissima, & multũ à templo ac tabernaculo distans: idcircò erant & ibì tres ciuitates refugij. Ad secũdum dicendũ, q͏ profugus erat talis occisor tam diu, ne eius præsentia concitaret propinquos occisi ad iram & vltionem. Ad tertium respondetur, q͏ defuncto pontifice, erat quasi quædam innouatio status in populo,

35. q. 1. c. Illa causa i Glossa.

Num. 35.

for. sper

&

& quũ summo pontifice(q erat omniũ spiritalis pater)sublato,sic affici debuerunt pio mœrore
& luctu,ꝗ ꝓprias obliuiscerent̃ iniurias. ¶Præterea iuxta intelligẽtiã spiritalẽ, per ciuitates re-
fugij,intelligunt̃ materiales Ecclesię cõsecratæ,ad quas rei & homicidę cõfugiẽtes, nõ capiunt̃:
immo nõ solùm excusabiles,sed & inexcusabiles iniuriatores & homicidæ,assecurant̃ in eis: qa
lex Euãgelica,lex pietatis cẽset,idcircò in ea superabũdat misericordia.Figura quoq; distat à fi-
gurato,& maior est dignitas sacrorũ locorũ,q̃ vrbiũ erat illarũ.In nouo etiã testamẽto cũ nouo
põtifice ac principe intrãt rei. Rursus,per ciuitates refugij designant̃ principes & ꝑlati,ad quos
refugiũ habẽt innocẽtes,& oẽs q habẽt causam. Vndè secundũ philosophum,ad iudicẽ tanq̃ ad
viuã legẽ & animatã iustitiã cõfugiunt hoĩes.Itẽ per ciuitates refugij exprimunt̃ loca pœnitẽtiæ
& monasteriorũ,ad quę cõfugiunt multi,ne ab inuisibilibus hostibus ad carceres infernales tra
hant̃. Generali⁹ autẽ loquẽdo,per ciuitates refugij intelligunt̃ remedia cõtra peccata.Per Iorda
nem verò designat̃ baptismus. Quẽadmodùm ergo trãs Iordanẽ & citra eundẽ, fuerũt tres vrbes
refugij,sic ante institutionẽ sacramẽti baptismi fuerunt tria peccatorũ remedia,s.fides parẽtum,
immolatio hostiarũ,& circũcisio:ita & post institutionẽ baptismi sunt tria remedia vitiorũ,vnũ
est pœnitẽtia,alterũ Eucharistia,tertiũ matrimoniũ.quod nõ solùm officiũ est naturæ, sed & re-
medium cõtra cõcupiscentiã carnis & actum eius illicitum.Porrò ieiunium,oratio & eleemosy-
na,tam ante baptismũ,q̃ posteà,fuerunt culparũ remedia:similiter cõtritio cordis,emẽdatio vi-
tæ,satisfactio pro offensa.Deniq;,oẽs sex ciuitates refugij,ad sacerdotes & Leuitas spectabant,
qm̃ bona clericorũ debẽt esse cõmunia,secundũ Hiero. Atq; ad clerũ tot⁹ populus debet habe- Hierony.
re refugiũ,specialiter etiã homicidæ ad sacerdotes ad cõfitẽdum.Postremò,& hoc notãdum, ꝙ
tres ciuitates refugij trãs Iordanẽ, dicunt̃ fuisse in mõtibus: qa ꝑfata remedia post baptismum,
per eas signata,magnæ & sublimis sunt grãæ sacramenta.Ecclesiæ quoq; fundãtur in monte al-
tissimo dño Iesu Chro:similiter ꝑlati, principes ac iudices debent in sublimitate prudentiæ ac
virtutum consistere,cæterisq; fama,conuersatione,& gubernatione fulgere.

¶Elucidatio Capituli vicesimiprimi, Accesserunt principes familiarum Leui.
Articulus vicesimusnonus.

COmpleta descriptiõe ciuitatum refugij,nunc recitat̃ distributio vrbiũ facta Leuitis. Leui-
tæ aũt quoq; gñaliter accipiunt̃,ꝓ filijs Leui,tã sacerdotibus, q̃ ministris tẽpli, inferioribus
illis:& ita nunc capiunt̃.Interdũ verò,prout à sacerdotibus distinguunt̃. [Accesserũt aũt princi
pes familiarũ Leui] q̃ familiæ paulopòst exprimunt̃,[ad Eleazar sacerdotẽ,] nõ ꝙ ipse solus tũc
fuit sacerdos, sed princeps extitit sacerdotũ. [& ad Iosue filiũ Nun,& ad duces cognationũ per
singulas tribus filiorũ Israel:] i.principes tribuũ,locutiq; sunt ad eos in Silo terre Chanaan,atq;
dixerũt:Dñs ꝑcepit per manũ Mosis] Nume.35.s.& alibi, vt darent̃ nobis vrbes ad habitãdum,&
suburbana earũ] s.spatia extra vrbiũ mœnia cõstituta,[ad alẽda iumẽta.]Erãt aũt suburbana illa Nume.35.
magna, quorũ quãtitas in Numeris exprimit̃. [Dederuntq; filij Israel] i.petitiõi Leuitarũ satis-
fecerũt [de possessiõib⁹ suis,iuxta imperiũ dñi,ciuitates & suburbana earũ. Egressaq; est sors in
familiã Caath filiorũ Aaron sacerdotis,de tribub⁹ Iuda & Simeon & Beniamin ciuitates trede-
cim.] Litera ista est aliqualiter intricata.Itaq; ordo verborũ & sensus est,primò cecidit sors fa-
miliæ Caath,s.filijs Aaron,quorum sors cõpræhẽdebat tredecim vrbes,quę datæ sunt illis Aaro
nitis à tribubus tribus, hoc est,à tribu Iuda, tribuq; Simeonis ac Beniamin. [& reliqs filiorum
Caath,i.Leuitis q superfuerãt,] datæ sunt ciuitates decẽ,[de tribubus Ephraim & Dan,& dimi
dia tribu Manassæ.] Quocirca pẽsandum,qa vt legit̃ Exo.6.Leui patriarcha tres habuit filios,s.
Gerson & Caath & Merari,Caath genuit Amram,patrẽ Mosis & Aaron.Ex Aaron nati sunt pon
tifices & cæteri sacerdotes,q nunc vocant̃ Aaronitæ,seu familia Caath filiorum Aaron.Reliqui
autẽ filiorum Caath,putà Leuitæ q supersunt,nati sunt ex Caath per alios filios eius,qui fuerunt
Isuar & Hebron & Oziel.[Porrò filijs Gerson] i. Leuitis natis ex Leui per filium suum Gerson,
[egressa est sors,vt acciperẽt de tribubus Isachar & Aser & Nephthalim,dimidiaq; tribu Manassę
in Basan:]quę fuit regio vltra Iordanẽ,&pertinebat in mediã tribum Manassę,vt patuit Iosuę 17.
Vndè quod ait, in Basan, referẽdum est ad dimidiam tribum Manassæ duntaxat, quæ habitauit
in Basan,quoniam tribus Isachar & Aser & Nephthalim citra Iordanem manebant.[ciuitates nu
mero tredecim:quarum quædam erant in Basan,vt infrà habetur. [& filijs Merari per cognatio-
nes suas] i.Leuitis natis ex Leui per Merari,datæ [de tribubus Ruben & Gad & Zabulon vrbes
duodecim:] quarum maior pars fuit trans Iordanem, vbi tribus Ruben & Gad morabantur, &
minor pars fuit citra Iordanem in funiculo Zabulon. [Dederuntq; filij Israel Leuitis ciuitates &
suburbana earum iuxta præceptum dñi per manum Mosis, singulis sorte tribuentes. De tribu-
bus filiorum Iuda & Simeon,dedit Iosue &c.] Hic exprimuntur vrbes datæ Aaronitis in specia-
li,inter quas primò nominat̃ Hebron,quæ fuit refugij ciuitas, vt dictum est cap.ꝑcedenti.[qua-
rũ ista sunt noĩa:filijs Aaron per familias suas Caath Leuitici gñis(prima eñi sors illis egressa est)

Cariath Arbe patris Enach,quæ vocaẽ Hebron,in mõte Iuda, & ſuburbana eius per circuitum. Agros verò & villas eius dederat] Ioſue ipſi [Caleph filio Iephonę ad poſſidẽdum:] ita ꝙ agri & villæ annexi ciuitati Hebron,erãt hæreditaria poſſeſſio huius Caleph,q etiã fuit dñs vrbis Hebron,& manſit inter Leuitas ibidèm. De tribu aũt filiorũ Beniamin, dedit Ioſue Aaronitis Gabaon &c.]Litera plana eſt.Itaq; vniuerſę ciuitates Leuitarũ fuerunt quadragintaocto,quarũ decẽ fuerũt trãs Iordanẽ in tribubꝰ Ruben &Gad & media tribu Manaſſæ.In illis aũt vrbibꝰ etiã alij multi cũ Leuitis manebãt.[Deditq́; dñs Iſraeli oẽm terrã,quã traditurũ ſe]eis,[pr̃ibus eorũ iurauerat,& poſſederũt illam,atq; habitauerũt in ea.] Iſtud videẽ contrariari dictis iam ſæpè,ꝙ ſ.filij Iſrael tẽpore Ioſuæ nõ obtinuerunt omnẽ terrã eis ꝓmiſſam,immo nec tẽpore Iudicum,ſed tempore Dauid & Salomonis.Reſpõdeẽ,ꝙ verbũ iam p̃inductũ,poſſet per modũ hyperbolicæ loquutiõis intelligi, vel loqtur hæc ſcriptura de futuro per modũ p̃teriti,quaſi ꝓphetale oraculũ ꝓferẽs.Promiſſio quoq; Dei fuit intelligẽda, ꝙ terra dareẽ filijs Iſrael ſucceſſiuè, ſecundũ quod poterat eã * populare,i.ſufficiẽter inhabitare,ne beſtiæ cõtra eos in terra nõ habitata multiplicarenẽ,ſicq́; ꝓmiſſio illa eſt ſucceſſiuè impleta.[Dataq́; eſt ab eo pax in oẽs per circuitũ natiões]i.filijs Iſrael dedit dñs qetẽ & pacẽ,circa gẽtes i eorũ circuitu demorãtes,ita ꝙ nulla earũ audebat ſe cõtra Iſraelitas erigere lõgo tẽpore,quouſq; filij Iſrael,Deo relicto,ad idololatriã ſũt ꝓlapſi.[nulluſq́; eis hoſtium reſiſtere auſus eſt:]i.nullus eorũ q adhuc erãt reſidui ex gẽtibus, quarũ terras dñs Iſraeli ꝓmiſit,audebat bellũ eis mouere.[ſed cũcti in eorũ ditiõe redacti ſunt] i.ꝑfectè ſubiecti & tributarij facti,quod ex Dei auxilio factũ eſt.Attñ filij Iſrael, q ex cupiditate ceperũt illos ad habitãdum inter ſe ſub tributo,cõtra Dei p̃ceptũ fecerunt,p̃ſertim qñ ſatis copioſi fuerũt ad terrę populationẽ.[Ne vnũ quidẽ verbũ,quod illis p̃ſtaturũ ſe eſſe ꝓmiſerat,irritũ fuit,ſed rebus expleta ſunt oĩa.]Circa p̃habita aduertẽdũ,ꝙ Leuitæ fuerũt per oẽs tribus Iſrael hincindè diſperſi,quatenùs vndiq; inſtruerẽt filios Iſrael, & eos ab idololatria reuocarẽt.Et itẽ,qa cõmuni tribuũ ſtipẽdio ſuſtẽtabanẽ,ideo ne qua tribus ex hoc grauareẽ,per oẽs diſperſi ſunt tribus, atq; ne cultus Dei videreẽ ad vnã tm̃ tribum ſpectare. ¶Inſupèr ſpũaliter per ciuitates Leuitarũ,collegia clericorum, cœnobia religioſorũ,& cętera ſacra loca ſignanẽ,in qbus ſpũales hoĩes commoranẽ:quorũ loca atq; ſtipẽdia,à ſecularibus eis extãt collata,vt fundatoribus ſuis ac cęteris ſpũalia bona cõmunicẽt & impẽdãt. Sũt quoq; hi hoĩes ſpũales & clerici ac religioſæ pſonę per oẽm Chr̃ianitatẽ diffuſi,vt vndiq; inſtruãt plebẽ. Chr̃ianis quoq; cõtulit Deus exuberãtiſſima mũera gr̃arũ,& inuiſibiles atq; viſibiles hoſtes frequẽter ſubiecit Eccleſię,quã & vbiq; diffudit terrarũ.

¶Expoſitio Cap.22. Eodem tempore vocauit Ioſue Rubenitas. Art. 30.

IAm enarraẽ,qualiter duæ & media tribus ad loca ſua reuerſæ ſint. [Eodẽ tẽpore quo cõpleta ſunt] quæ in fine præcedẽtis recitanẽ capituli, [vocauit Ioſue Rubenitas & Gaditas & dimidiam tribũ Manaſſæ,dixitq́; eis:Feciſtis oĩa quæ præcepit vobis Moſes famulus dñi] i.iuxta eius imperiũ p̃ceſſiſtis cęteras Iſrael tribus,& pugnaſtis ꝓ eis,quouſq; terrã obtinuerũt.[Mihi quoq; in oĩbus obediſtis,] eundo & redeundo ac p̃liando,ſecundũ quod vobis iuſſi, nec reliquiſtis fratres vr̃os longo tẽpore vſq; in p̃ſentẽ diem,cuſtodiẽtes imperiũ dñi Dei veſtri.] In his verbis obediẽtia cõmendaẽ,ſuntq́; beati q ſuis ſuperioribus taliter ſecundũ Deũ obediũt:& qbus,q p̃ſunt,tale teſtimoniũ perhibẽt.[Quia igiẽ dedit dñs Deus veſter fratribus veſtris quietẽ & pacem, ſicut pollicitus eſt,reuertamini in tabernacula vr̃a,ita dũtaxat,]i.ſub hac cõditiõe & forma vos ad redeundũ licẽtio,[vt cuſtodiatis attẽtè] per diligentẽ memoriã,[& opere cõpleatis mãdatũ] illud p̃cipuũ de diligẽdo dñm Deũ,[& legẽ quã p̃cepit vobis Moſes famulus dñi] i.Deus per Moſen,ſ.cætera p̃cepta moralia,iudicialia,ac cęremonialia. Hinc ſubdiẽ: [vt diligatis dñm Deum

1.Ioan.4. vr̃m] amore ſupernaturali infuſo gratuito potiſſimè ꝓpter puram & infinitã bonitatẽ ipſius, & quoniam prior dilexit vos, deindè propter vniuerſa bñficia & promiſſa ipſius, & ambuletis in omnibus vijs eius,] i.ad beatificum finem tendẽdo,obſeruetis oĩe opus virtutum neceſſarium

Iaco. 2. ad huiuſmodi finẽ.Qui em̃ in vno offendit,omnium reus efficiẽ. [& obſeruetis mãdata eius,adhæreatiſq́; ei] per fidẽ,ſpem & charitatem,per quas potiſſimè & internè coliẽ Deus.[ac ſeruiatis ei in omni corde,] toto intellectu & integra voluntate, ne cor veſtrum diuiſum ſit,adhærendo partìm creatori partimq́; creaturæ,[& in omni anima veſtra]i.cæteris aĩæ viribus,per quas Deo ſeruiri poteſt.[benedixitq́; eis] bona imprecãdo,[& dimiſit eos: Qui reuerſi ſunt in tabernacula ſua &c. Cumq́; dimitteret eos in tabernacula ſua, & bñdixiſſet eis, dixit ad eos:In multa ſubſtantia]i.copioſa poſſeſſione,[reuertimini &c.diuidite prædã hoſtium,] quã ſ.ab hoſtibus veſtris Chananæis iure prælij,immo ex Dei(cuius ſunt oĩa)donatiõe obtinuiſtis,cũ fratribus veſtris,] illis videlicet, q interim ꝙ vos hìc fuiſtis,remãſerũt in vrbibus & villis veſtris ad cuſtodiẽdum ea quæ veſtra ſunt.Hic tamẽ non diciẽ, quãtùm illis dare deberent. Legitur aũt 1.Reg.20. quòd Dauid ſtatuit legẽ,vt æqua eſſet portio pugnatorũ,& eorum q ad ſarcinas remanſerãt,cuſtodiẽdo pertinentia ad pugnãtes. Veruntamẽ ante illud tẽpus ſeruabatur lex illa, ſaltẽ quãtùm

ad

ad aliqualem diuisionē cum illis. Nā & Abrahā in Genesi, & Iosue in hoc loco illud seruari iusse runt. Porrò, vt Iosephus refert, Populus Israel deduxit has tribus nō sine lachrymis,& vix semet- ipsos ab inuicèm diuiserūt.[Reuersiq; sunt & abierunt filij Rubē, & filij Gad,& dimidia tribus Manassæ,à filijs Israel de Silo, quę sita est in Chanaan, vt intrarēt Galaad terrā possessionis suæ, quā obtinuerunt iuxta imperium dñi in manu Mosis. Cumq; venissent ad tumulos Iordanis in terrā Chanaan,] videlicet circa terminos eius,[ædificauerūt iuxta Iordanē] in terra promissiōis ac nouē tribuum, nō ab alia parte Iordanis,[altare infinitæ magnitudinis.] Infinitum multipli citer sumitē. vno modo pro eo,cuius nullus est finis,nec in duratiōe,nec in essentia, nec in perfe- ctione.sicq; cōpetit soli Deo. Alio modo pro re vltra modum ac solitum magna,& ita accipitur modò. Vndè alia translatio habet,[aram ingentē.] Atq; vt fertur, in Hebræo habetē, altare ma- gnæ visiōis, quod s. à longè poterat cōspici. Potest quoq; per hyperbolen accipi. [Quod cū au dissent filij Israel,& ad eos certi nuncij detulissent,ædificasse filios Ruben & Gad & dimidiā tri- bum Manassæ,altare cōtra filios Israel] i.ex opposito habitationis nouē tribuum. Vel ideo dici- tur cōtra filios Israel,qa sic eis fuit relatum, q̄ illi cōstruxissent altare hoc in malum atq; perni- ciem cæterarum tribuum Israel,[cōuenerunt oēs in Silo,vt ascenderēt & dimicarēt cōtra illos] ex zelo diuini honoris ad vlciscēdum iniuriā Dei,& ne Deus eos plagaret, nisi ipsius vindicarēt iniuriā, quēadmodùm propter excessum Achan erāt puniti. Deniq; frequēter contingit, q̄ hi q cōtra alios diu cōcorditer præliantē, sopitis extraneis bellis, intestina incipiāt gerere prælia.[Et interim miserunt ad illos in terrā Galaad Phinees & decē principes cum eo, singulos de singu- lis tribubus:] i. vnum speciale de qualibet tribuum decē,computādo tñ mediā tribum Manassæ pro vna tribu. Hos ergo miserūt ad inquirēdum certiùs veritatē, qm̄ nō ex relatu volatili,nec ex leui iniustáve causa ineundū est bellum,potissimè magnū,periculosum & intestinū.[Qui vene- runt ad filios Rubē & Gad, & dimidiā tribum Manassæ in terrā Galaad,dixeruntq;] Phinees & sui [ad eos: Hęc mandat omnis populus dñi,] i. filij Israel in Dei cultu manētes,iubēt vobis dici, & sciscitantē per nos, vos q iam indigni estis populus Dei vocati: [Quæ est ista transgressio?] i. cur peccastis tam grauiter?[Cur dereliquistis dñm?] per mētis auersionē & inobediētiam,[ædi ficantes altare sacrilegū,] i. abusiuū in Dei obsequio. [& à cultu eius recedētes?] Sic eṁ isti pu- tabant, q̄ illi fecissent illud altare ad offerēdum super illud sacrificia, quæ tunc offerri non po- terāt,nisi in Silo in tabernaculo dñi,& super altare eius ibidèm: ideo altare ab illis alibi factum ad sacrificādū,fuisset sacrilegum seu abusiuum rei sacræ, putà altaris seu immolationis, quæ se- cundum se,dicunt qd sacrum. Vel vt Iosephus scribit, putabant eos cōstruxisse illud altare ad sacrificādum dijs alienis.[An parum vobis est, q̄ peccastis in Beelphegor?] adorando idolum Phegor,seu comedēdo de immolatis eidē,quando ad suggestionē Balaam,Balach rex misit filias Madian,q filios Israel ad fornicationem illam spiritalem, videlicet idololatriam,& etiam carna lem prouocarent ac traherent.[& vsq; in præsentē diem macula huius sceleris] i. diffamia & vitu peratio quædam,ex tanto scelere consecutæ,[in vobis permanet.] Quāuis autem crimen illud fuit commune & alijs tribubus, Phinees tamē & sui nunc specialiter imputāt illud his tribubus, quia putabant eos nunc rursus simile facinus commisisse. Propter quod illud quodāmodò redi ret,& de nouo imputaretē,secundū quod in Euange. Matth.18. debita dimissa repetunt à seruo nequam,q conseruo suo noluit misereri. Veruntamē hi,qbus Phinees & sui ista locuti sunt, nō viderē crimē illud in Beelphegor commisisse, sed potiùs patres aut propinqui seu consortes eo rum,imò & q illud fecerunt,mox fuerunt occisi,vt Numer.22. liber habet.sed & crimē illud p̄- cessit secundā populi Israelitici dinumerationē,in qua isti fuerunt connumerati, vt Numero.6. describitē. Dicuntē tamē peccasse in Beelphegor eo modo,quo peccatū aliquorum toti societati aut cōmunitati solet ascribi.[Multiq; de populo corruerūt] i. p̄pter crimē illud interfecti sunt. Circa quod aliq dicunt, q̄ multi p̄pter peccatū paucorum corruerunt,ex quo sequeretē, q̄ non solùm q crimē illud commiserunt,sed item q consenserunt,aut nō debitē restiterunt,fuerūt oc- cisi.Nam & principes iussi fuerunt suspēdi,& 24. millia de populo ceciderunt.[& vos hodiè de- reliquistis dñm, & cras] i. citò post hæc,[in vniuersum Israel ira eius desæuiet.] i. oēs puniemur à dño pro vestro excessu. Porrò,qua æqtate hoc fieri posset,suprà diffusè expositum est. [Quòd si putatis immundam esse terrā possessionis vestræ,] i. indignam vt in ea poneretē tabernaculum dñi & altare,propter idololatrias & alias impietates ibi antè commissas, & ideo extra illam ad ri pam Iordanis construxistis altare,in quo tanquàm vobis viciniori, quàm est altare dñi situm ad ostium tabernaculi,hostias offeratis,quasi attædiati remotiùs ire ad immolandum,[transite ad terram, in qua tabernaculum dñi est, & habitate inter nos:] qa potiùs volumus vobis terrā no- stram diuidere,quàm vt eam soli habentes,peccare vos permittamus.ideo subdit:[tm̄ vt à dño & à nostro cōsortio nō recedatis, ædificato altari p̄ter altare dñi Dei vestri:] i. hoc solum opta- mus & petimus,atq; sub hac conditione terrā nostrā vobis cōmunicare parati sumus, vt Deum non

Iose. libr. 5. ant.iu. ca.3.

Iose li.5.an. iud.ca.3.

Iosuę 7.

non offendatis,nec nostram cômunionem in Dei cultu derelinquatis, quod & nobis esset noci-
uum. quod patet exemplo quod seqtur:[Nó nne Achan filius Zaræ,ꝑterijt mandatum dñi,] vsur-
pando de anathemate Hiericho,[& super omnē populum Israel ira eius incubuit?]quia in vltiu-
nem illius facinoris quidam fuerunt occisi,plures fugati,&oēs turbati.[Et ille]Achan[erat vnus
homo,atq; vtinam solus perisset in scelere suo.]i.quantū in nobis est,valdè optaremus ꝙ ipse so
Iosue 7. lus fuisset occisus pro suo facinore.Istud suprà pleniùs recitatur, & ibi expositū est. Deinde de-
scribitur Rubenitarū & sociorū eorum rōnabilis excusatio.[Rñderuntq; filij Ruben & Gad &
dimidiæ tribus Manassæ,principibus legationis Israel:Fortissimus dñs Deus Israel ipse nouit,]i.
scit vera esse quæ dicimus,[& Israel simul intelligat,]i.populus Israel qui vos misit,ex nostra re-
sponsione veritatem cognoscat:[si ꝑuaricationis animo]i.proposito seu intentione idololatran
di,[hoc altare]de quo mentio est,[cōstruximus,non custodiat nos dñs] ab inuisibilibus & visi-
bilibus hostibus, [sed puniat in præsenti:] Istud fuit quasi iuramentū per execrationem seu im-
2.Cor. 1. precationem mali in seipsum,sicut & illud Apostoli: Ego testem inuoco Deum in animā meam
&c.[& si ea mente fecimus]hoc altare,[vt holocausta & sacrificia & pacificas victimas super eo
imponeremus]ad immolandū vero Deu,[ipse q̄rat & iudicet.]i.debitam pœnam à nobis requi
rat,nosq; dijudicet. ¶Deniq; holocaustum est,hostia quę ad diuinæ maiestatis honorē tota com
buritur:sacrificium aūt nunc sumitur pro hostia, quæ pro remissione peccati offertur. Pacifica
verò victima,est hostia pro pace,salute aut gratia,impetrāda aut cōseruanda,dño immolata. [&
non ea magìs cogitatione atq; tractatu,]i.consilio seu deliberatione,[vt diceremus:]i.inter nos
probabiliter coniecimus ac cōtulimus,vel vt diceremus vobis assignando causam ædificationis
huius altaris.[Cras dicent filij vestri filijs nostris,] i.probabiliter suspicamur ac formidamus, ꝙ
tempore procedēte posteri vestri dicturi sint posteris nostris:[Quid vobis & dño Deo Israel?]i.
nō pertinetis ad dñm,nec estis de sorte & numero populi eius,cuius ratio subditur: [Terminum
posuit dñs inter vos & nos(ô filij Ruben & Gad)Iordanem fluuium, & idcircò partē nō habetis
in dño:]i.non estis pars populi eius,nec habetis ius offerēdi in tabernaculo eius, vel super alta-
re ipsius,cùm terra promissiōis,populo Dei promissa,finiatur ad Iordanē.[& idcircò per hāc oc
casionē]i.caluam & falsam persuasionē[auertent]fortassis, i.auertere poterunt [filij vestri filios
nostros à timore dñi:]qa vidētes se ita repelli à cultu Dei,ad idololatriā cadēt. [Putauimus itaq;
meliùs,& diximus:Extruamus nobis altare, non in holocausta, neq; ad victimas offerendas, sed
in testimonium inter nos &vos & sobolē nr̃am vr̃amq; ꝓgeniē,vt seruiamus dño &c.] textus est
planus.Ad hoc ꝗppe fecerūt altare istud, vt tā eis q̄ posteritati eorum esset in signum & memo-
riale aç argumētum, ꝙ & ipsi essent populus Dei, & ius haberēt sicut & cæteræ tribus Israel,ad
offerendum super altare Dei.[Absit à nobis scelus hoc, vt recedamus à dño, & eius vestigia] i.
ꝑcepta & effectus beneficos,s.arcā testimonij & altare, [relinquamus:] quēadmodùm cm̄ vesti-
giū repn̄sentat eum q illud impressit,ita sapiētia, om̄ipotētia, iustitia, bonitas & eminētia Dei,in
eius ꝑceptis effectibusq; ꝑstatis relucēt.[extructo altari ad holocausta & sacrificia & victimas of-
ferēdas,ꝑter altare dñi quod extructū est ante tabernaculū eius:] vnū em̄ altare fuit in atrio ante
& extra ostiū tabernaculi, super quod sacrificia populi offerebant̄, & de illo iam sermo. Aliud
in tabernaculo erat.[Quibus auditis &c.]Hic recitat̄,quēadmodū Phinees & q cū eo erāt,valdè
cōtentati fuerunt ex ista respōsione.[Dixitq; Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos: Nunc sci-
mus ꝙ vobiscum sit dñs, qa alieni estis à ꝑuaricatiōe hac,] qa tā soliciti extitistis & estis ad ꝑca-
uendum,etiā in futurū Dei offensam: [& liberastis filios Israel de manu dñi:] i. per anticipatio-
nē ꝑseruastis cæteras trib⁹ Israel à pœna,q̄ eis immineret,si cōmisissetis crimē quod imposuimus
vobis.[Reuersusq; est cū principib⁹ ad filios Israel,&retulit eis.Placuitq; sermo cūctis audiētib⁹.
Vocauerūtq; filij Rubē & filij Gad]per quos & filij dimidiæ tribus Manassę dant̄ intelligi.[alta-
re,quod extruxerāt,testimoniū nr̃m,quòd dñs ipse sit De⁹.] i.ꝙ veri Dei populus atq; cultores
Iose li.5.an. sum⁹. Nā(vt Ioseph⁹ protestat̄)hunc titulum superscripserūt altari ad perpetuā veritatis memo-
iud.ca.3. riā.Ex hac historia edocemur zelo diuini honoris seruere,amore iustitiæ inflāmari, pro postero
rum nr̃orum solicitari salute, parati esse pro iustitia mori,nec in derogationē veritatis quęq̄ pal
pare,neq; peccātib⁹ quātumlibèt propinqs cōtra iustitiā parcere,imò ꝑceptū fraternę correptio
nis strenuè adimplere,rōnabilē quoq; excusationē libēter suscipere:sed & gaudere de innocen-
tia proximorum,ac Deum cordialiter collaudare pro donis gratiæ quæ alijs confert.

¶Expositio cap.23. Euoluto autem multo tempore. Art.32.

SAnctus vir Iosue de plebis sibi commissæ salute solicitus, eam hortatus est ad perseueran-
dum in Dei cultu,sicut nunc enarratur: [Euoluto autem multo tempore] à tempore illo,
[postq̄ pacē dederat dñs Israeli,] ita ꝙ nemo filios Israel impugnare ꝑsumpsit vtantè, [subie-
ctis in gyro natiōibus vniuersis,] q̄rum terras promiserat dñs Israelitis,q̄ pro maxima parte erāt
occisæ,residui verò erāt Israeli subiecti. [& Iosue iam] existente [longæuo & persenilis ætatis:]
quan-

quando iam cœpit appropinquare anno cẽtesimodecimo,[poſtq̃ diuiſerat terrã filijs Iſrael,ſe-
cundum quod dñs imperauerat,vocauit Ioſue omnẽ Iſraelẽ,]i.communẽ plebem, [& maiores
natu & principes] familiarum. [ac duces] tribuum, [& magiſtros]in lege peritos, [dixitq́; ad
eos]&c.lra difficultatẽ non habet.[Ego ſenui,& ꝓgreſſioris ætatis ſum,voſq́; cernitis oĩa quę
fecit dñs Deus veſter cunctis per circuitum nationibus &c.Multæq́; adhuc ſuperſunt nationes,
dñs diſperdet eas,& poſſidebitis terram.Tantùm confortamini.] i.hoc præcipuè opto & hor-
tor,vt confortẽtur corda veſtra in Deo per grãm & virtutes,per ſpem & fortitudinẽ.[& eſtote
ſoliciti,vt cuſtodiatis cuncta quæ ſcripta ſunt in volumine legis Moſis,& non declinetis] ab eis
quæ Deus præcepit, [nec ad dexteram,nec ad ſiniſtram:] vtrunq; vitioſum vitando extremum,
vt via regia incedatis,nec per proſpera neq; aduerſa frangamini, ſed ſemper in medio perſeue-
retis,nec vltra vires quippiam attẽtetis,nec per teporẽ & negligẽtiam tabeſcatis.[ne,poſtquàm
intraueritis ad gẽtes quæ inter vos futurę ſunt,]matrimonia faciẽdo cum eis,aut familiaritates,
aut periculoſas ſocietates, [iuretis in nomine deorum earum,]contra illud Deut. 6.& 10. ſcri-
ptum,Per nomina externorũ deorũ ne iuraueritis.Itemq́;: Dñm Deum tuum timebis,& per no-
men eius iurabis.Qui eñi iurat per deos gẽtilium,oſtẽdit ſe colere eos,atq; in veritatis teſtimoni
um eos aſſumit,ſicq́; venerarẽ eoſdẽ.[& ſeruiatis eis,& adoretis illos, ſed adhæreatis dño Deo ve
ſtro.Et nunc auferet dñs gẽtes magnas,& nullus vobis reſiſtere poterit,qa dñs pro vobis pugna-
bit,ſicut pollicitus eſt.Hoc tantùm diligẽtiſſimè præcauete,] i.cum omni cautela cuſtodite ſi-
ue præfatum malum vitate, [vt diligatis dñm Deum vſm] toto corde vſq; in finẽ indeſinenter.
[Quòd ſi volueritis cum eis] i.gẽtibus,quarũ terras dñs vobis dedit,[miſcere cónubia atq; ami
citias copulare:] quod de amicitijs ſocialibus,familiaribus & carnalibus intelligẽdum cẽſetur,
qm̃ tales amicitiæ ad peccata ſolẽt allicere.Nó autẽ ꝓhibuit De⁹ filijs Iſrael ſpiritalẽ habere dile
ctionẽ ad illos,immo potius hoc præcepit,[iam nunc ſcitote, ꝙ dñs non deleat eas añ faciẽ ve-
ſtram,ſed] gẽtes aduerſariæ [erunt vobis in foueam & laqueum ac offendiculũ, & ſudes in ocu-
lis vr̃is,] i. multipliciter vos affligẽt,detrudẽt & capiẽt,atq; arctabũt & pungent, ad diuerſa eti-
am vitia trahẽt,[donec vos auferat atq; diſperdat de terra hac optima. En ego hodiè ingredior
viam vniuerſæ terræ:] i. citò ſubibo mortem corporalem, quæ cunctis in terra degẽtibus ho-
minibus eſt via ad monumẽtum,immo ad vitam futuram, ſeu ad æternam ſalutẽ aut condemna
tionẽ perpetuam.[Et toto animo cognoſcetis,quòd de oĩbus verbis quæ ſe dñs præſtiturum
pollicitus eſt,vnum non præterierit incaſſum.Sicut ergo impleuit opere quod promiſit,& pro-
ſpera cuncta venerunt,ſic adducet ſuper vos quicq̃d malorum] pœnalium [comminatus eſt vo
bis,donec vos auferat &c.citò atq; velociter conſurget in vos furor dñi]ſi violaueritis eius ꝓce-
pta,præſertim ſi idola colueritis,de q̃bus comminationibus Deut. 28.diffuſè habetẽ.Quę omnia
quàm verè in peruerſis,rebellibus atq; idololatris filijs Iſrael ſint impleta,liber Iudicum,libriq́;
Regum clariſſimè referunt. ¶Iuxta myſticũ ſenſum, diſcant prælati & prædicatores verbi Dei
ex iſto capitulo propriam fragilitatẽ & mortẽ humiliter intueri, doceantq́; ſubditos ſuos be-
neficia Dei recolere,ac maiora bona eis in nomine DEI in futuro promittere, quæ nec ocu- 1.Cor.2.
lus vidit,nec auris audiuit,nec mens concepit. Deindè eos ad virtutes hortenẽ,diuini rigorẽ iu
dicij prædicent,æternam damnationem minentur, & quicquid ad ſalutem pertinet animarum,
fideliter & conſtanter,iugiter & ardenter denuncient.

¶Explanatio Cap.24. Congregauitq́; Ioſue omnes filios Iſrael.
Articulus triceſimuſtertius.

NOn ſuffecit fideli duci Ioſuæ,populum ſibi commiſſum ſemel admonuiſſe,ſed cùm vide-
ret ſibi vitæ terminum imminere,ruiſus hortatus eſt eos,ꝓut in iſto narratẽ cap. [Congre
gauitq́; Ioſue] i.ad ſe venire fecit, [omnes tribus Iſrael.] etiam eas quæ trans Iordanem mane-
bant, [in Sichem] i.vrbẽ ſeu locum ſic appellatum,qui ſecundum Ioſephum ad Ioſue pertine- Ioſe. libr. 5.
bat.[& vocauit maiores natu ac principes]tribuum,[ac iudices & magiſtros,ſteteruntq́; in con ant.iu. ca.4.
ſpectu dñi,] i.diuinæ maieſtati deuotè ſe ꝓſentauerunt,parati audire verbum Dei.Hos ſuperio-
res ſpecialiter cõuocauit, qm̃ ex eorũ virtuoſa cõuerſatiõe ac bono regimine,ꝓſperitas, pax &
ſalus populi cõmunis,magna ex parte pẽdebat,cũ Eccl 10.ſcriptũ ſit:Secundũ iudicẽ populi,ſic
& miniſtri eius.Hieremiaſq́; 10.dicat:Qm̃ ſtultè egerũt paſtores,ideo oĩs grex eorũ diſſipatus
eſt.Per quod maiores ꝓlati,principeſq́; eccleſiæ inſtruunẽ ſpecialẽ ac diligentiorẽ habere reſpe
ctum ad ſuos officiatos,qualiter ſe habeãt,& an ſua officia dignè & efficaciter ꝓſequanẽ, quos
& ſpecialiter exhortari debẽt,& ſi opus fuerit,increpare.[& ad populum] putà ad oẽs ſimul tam
maiores quàm minores, [ſic loquutus eſt] commemorãdo eis diuerſa bñficia Dei, vt per conſi-
derationẽ illorũ accẽderenẽ Dei amore, & grati eſſe ſatagerẽt, atq; ad meliora prouocarentur.
[Hæc dicit dominus: Trans flunium habitauerunt pr̃es veſtri ab initio] generationis eorum,
[Thare pater Abrahã,& Nachor]pater ipſius Tharæ, [ſeruieruntq́; dijs alienis.] quẽadmodùm
Ge-

Gene.11.legit:Thare pater Abrahæ, primò habitauit in Chaldæa, deindè cũ filio suo Abraham
& Loth,ex Chaldæa venit in Mesopotamiam,obijtq; ibidèm.Itaq; verba ista dupliciter possunt
exponi.Primò sic:Trans fluuiũ,i.vltra Euphraten q inter Chaldæos & terram promissionis de-
currit,habitauerunt patres vestri.Secũdò sic:Trãs fluuium q inter terram Chanaan & inter Me
sopotamiã fluit,habitauerunt patres vestri.ibì tñ non habitauerunt ab initio,nec ibì moratus le
gitũ Nachor pater Thare,nec Abraham alienis dijs seruiuit,& Nachor pater eius & Thare, vt di-
Gene.16. cunt Hebræi, saltẽ ad tẽpus.[Tuli ergo]i.exire feci, & exeundi voluntatẽ infudi, Tuli inquam
Gene.25. [Abrahã patrẽ vestrum de Mesopotamię finibus,& adduxi eum in terrã Chanaan,] vt eam darẽ
Gene.21. posteris eius.[Multiplicauiq; semẽ eius,]qa ex Agar genuit Ismaelẽ,& alios ex Cethura,quę ferũ
Gene.25. fuisse Agar.[& dedi ei Isaac,] supernaturaliter fœcundãdo Sarã, non obstãte duplici causa suæ
sterilitatis,videlicet senectute & naturali infœcũditate eius etiã in iuuẽtute.[Illi]videlicet Isaac
[rursum dedi Iacob & Esau] ex Rebecca,quæ naturaliter extitit infœcũda.Porrò ꝙ ait,Rursum,
referẽdum ad verbum,dedi,non ad Isaac, q vno concubitu genuit ambos filios suos.[E quibus
Gene.32. Esau dedi montẽ Seir ad possidẽdum,]i.terrã Idumæorũ mõtosam donaui Esau & posteris eius.
Gene.28. [Iacob verò & filij eius descẽderunt in Aegyptũ] necessitate famis coacti & amore Ioseph.[Cla
Geñ.46. mauerunt aũt filij Israel ad dñm] ex timore,cùm post exitũ de Aegypto, vidissent Aegyptios se
Gene.47. insequẽtes, [q posuit tenebras inter vos & Aegyptios:] Nam angelus posuit nubẽ densam & te
Exod.14. nebrosam ex vna parte inter Aegyptios & Hebræos, ita ꝙ Aegyptij tota nocte nequibant He-
Ibidèm. bræos accedere,vt Exod.13.legitũ:[& adduxit super eos mare,& operuit eos. Viderunt oculi ve-
stri cuncta quæ in Aegypto fecerim:] Non ꝙ oẽs qbus Iosue ista locutus est, viderint mirabilia
Exod.13. Dei in Aegypto, sed Eleazar, Iosue, Caleph & multi de tribu Leui, & q in pueritia sua exierunt
Aegyptũ,ita ꝙ in prima numeratione populi numerati non erant,tñ in exitu suo rationis com-
potes erãt. sed quõ poterant isti omnia illa signa & plagas Aegyptiorũ videre,cũ habitarẽt seor
sum in terra Gessen? Ad quod aliqui dicerẽt, ꝙ etiam in terra Gessen habitauerunt multi Aegy-
ptij ibì plagati.Potest etiam dici,ꝙ interiori visu ea viderunt. [& habitastis in solitudine multo
tẽpore,& induxi vos in terram Amorrhæi, q habitabat trans Iordanẽ:] i.in regiones Seon regis
Amorrhæorum,& Og regis Basan. [Cumq; pugnarẽt contra vos,tradidi eos in manus vestras.]
Non vt legitũ Numer. 21. Surrexit aũt Balach filius Sephor rex Moab, & pugnauit cõtra Israelẽ.] Non
Nume.22. legitũ alibì,ꝙ Balach inijt pugnam corporalẽ contra filios Israel, sed insidiatus est eis ac restitit,
Nume.25. inducẽdo eos ad magna facinora ex suggestione Balaam, ex cuius consilio misit ad filios Israel
Nũe.22.32. speciosas puellas.Hinc subditũ:[Misitq; & vocauit Balaam filiũ Beor,vt malediceret vobis,mala
vobis imprecando per incãtatiões suas & carmina ac maleficia seu magicas artes, ex qbus, Deo
permittẽte,fiunt alteratiões & obstupefactiões ac debilitatiões in hoibus.[& ego nolui audire
Num.22. eum] i.à maledictiõe & eius effectu ꝓhibui immutãdo cor eius.ideo subditũ:[sed ęcontrariò per
23.24. illum benedixi vobis] tribus vicibus, prout Numerorum historia enarratur. Omnipotẽs etenĩ
Deus ad libitũ suum immutat hoim mẽtes,& quõcũq; voluerit,vertit eorũ volũtates,intẽtiones,
ꝓposita,ac verba disponit.[Trãsistisq; Iordanẽ,& venistis ad Hiericho, pugnauerũtq; cõtra vos
viri ciuitatis eius] Hiericho [Amorrhæus & Pheresæus &c.] q confluxerant in vrbẽ illam ad suc
Iosue 6. currẽdum eis aduersum vos,sicut in expositione supradicta patuit pleniùs. [Misiq; ante vos cra
brones] i.huiusmodi muscas pungitiuas,seu anxietatũ & solicitudinum ac timorũ puncturas,vt
suprà expositũ est:[& eieci eos &c.Nunc ergo timete dñm] timore casto & filiali,vel saltẽ initia-
li.[& seruite ei corde perfecto atq; verissimo.]Multiplex est perfectio. Vna absoluta,& extra ac
supra omne genus,quæ soli cõpetit Deo.Alia in gñe,quæ etiã multiplex est: Vna,qua mẽs creata
fertur in Deũ per cognitionẽ & dilectionẽ secundum extremũ posse suũ indesinẽter seu semper
in actu,& hęc cõpetit sanctis in pña.Alia,qua Deo adhęret per virtutes heroicas in hac vita,quę
cõuenit personis in virtutibus cõsummatis.Alia,qua Deo adhęret per euãgelicorũ obseruatio
nẽ cõsiliorũ.Alia,qua oĩa illa vitat, quę charitati cõtrariantũ diuinæ, obseruãdo cũcta ꝑcepta, &
hæc est perfectio sufficiẽtię,de q̃ verbũ istud potest exponi.Porrò cor verissimũ est,in quo absq;
admixtiõe falsitatis, vanitatis & iniqtatis, est veritas vitæ,veritas iustitiæ,veritasq; doctrinæ. [&
auferte deos qbus seruierũt pr̃es vr̃i in Mesopotamia,& in Aegypto.] Non est verisimile ꝙ filij
Israel,qbus Iosue loquebatũ,habuerũt idola ad colendũ,q iam tot & tãta in Dei virtute ꝑlia victo
riosè egerũt,et si fortè aliqua idola reseruauerũt sibi occultè,potuit esse ꝓpter preciositatẽ mate
riæ.Idcircò quod ait,auferte,potest exponi, Nolite admittere,neq; recipere:& si q̃ habetis,abij-
Gene.35. cite. sic & Iacob, conuocata oĩi domo sua:Auferte,inqt,deos alienos. Veruntñ qdã hic scribit:
Aug.lib.Iosue, qst.29. Potest dici,ꝙ aliq eorũ habuerũt idola,quę apportata fuerãt de Aegypto.Sed B.August.hoc re-
probat,dicens:Non habebant adhuc simulacra gentium, cùm suprà,obedientiã eorũ cõmenda
uerit Iosue:& si post tantas legis comminationes ea habuissent,nõ essent cõsecuti tot prospera.
[Si autem malum vobis videtũ,vt dño seruiatis] propter difficultatem viæ salutis,& arduitatẽ ac
mul-

multitudinẽ ꝓceptorũ ipsius, sed ꝓpter expẽsas sacrificiorũ. Quibusdã verò malũ aut inutile seu etiã stultũ atq; superfluum visum est Deo seruire, qa nõ crediderunt eũ habere cognitionẽ & ꝓuidentiã inferiorũ & actuũ humanorũ, vel qa viderunt, ꝙ iustis & seruiẽtibus Deo frequẽter cõtingunt aduersa, & impijs ꝓspera. Vñ Malach. 3. loquit̃ dñs talibus: Inualuerunt super me verba vr̃a, & dixistis: Vanus est q seruit dño, & quod emolumẽtũ, qa custodiuimus ꝓcepta eius? de qbus Psalmo 72: Dixerunt, quõ scit Deus? &, si est sciẽtia in excelso? Atq; Iob 21. Dixerunt, qs est omipotẽs, vt seruiamus ei? Sed hi qbus Iosue loquebat̃, tot & tanta Dei mirabilia cõspexerunt, & ex eius cultu tot prospera fuerunt cõsecuti, ꝙ de eius ꝓuidentia & remuneratione non dubitauerunt. Itaq; si malum vobis videt̃ Deo vero seruire, [optio vobis dat̃] i. libera electio. [Eligite vobis hodiè quod placet, cui seruire potissimũ debeatis, vtrùm dijs qbus seruierunt pr̃es vestri in Mesopotamia, an dijs Amorrhæorũ, in quorũ terra habitatis.] Istud S. Iosue ꝓfert quasi ironicè, quasi dicat, quicqd horũ elegeritis, stolidũ erit, atq; peribitis id agẽdo. Vel ideo ait, optio vobis datur, qa nõ cogit Deus hoiem ad suum obsequiũ, sed ꝓpriæ libertati eum relinqt, nõ vt licẽter agat quicqd voluerit, sed vt liberè agẽdo mereat̃ aut demereat̃, iuxta illud Eccĩ 15. Deus ab initio cõstituit hoiem, & reliqt eum in manu cõsilij sui: Adiecit ꝓcepta sua: ad quod volueris, porrige manum tuã. [Ego autem & domus tua] i. domestici mei, [seruiemus dño.] Q. d. In hoc meritò me principẽ vr̃m sequi debetis. [Rñditq́; populus & ait: Absit à nobis, vt relinquamus dñm, q eiecit vniuersas gẽtes] i. hostes quorũ terras iam possidemus, ꝓ maxima parte deleuit, seu quosdam, imò & multos de oĩbus illis occidit. [seruiemus ergo dño, qa ipse est Deus noster] i. creator & gubernator noster altissimus. Hæc est sufficiẽs, copiosaq́; rõ seruiẽdi dño per latriæ cultũ, quia creauit nos, & summus rector atq; ꝓuisor est noster. [Dixitq́; Iosue ad populum: Nõ poteritis seruire dño,] hoc non dixit, insinuãdo absolutã impossibilitatẽ seruiẽdi altissimo perseueranter vsq; in finẽ, tum ꝓpter pronitatẽ istorũ ad mala, tum ꝓpter diuinorũ arduitatẽ & multitudinẽ præceptorũ, tum ꝓpter rigorẽ iustitiæ. Vndè subiungit: [Deus eñ sanctus & fortis æmulator est:] i. Deus essentialiter sanct⁹ atq; oĩpotẽs, est detestator peccati, amator virtutũ, osor peccantiũ. [Nec ignoscet sceleribus vr̃is atq; peccatis,] si incideritis ea, nisi pœnitẽtiam verã egeritis. Non eñ dimittit peccata inulta. Possunt aũt per scelera, intelligi peccata in Deũ, ꝓsertim idololatria, superstitio, & species eius: per peccata verò, culpæ in proximũ, vt furtũ, rapina &c. [si dimiseritis dñm] per inobediẽtiam, [& seruieritis dijs alienis,] q à vera deitate deficiunt & distãt in infinitũ. [cõuertet se,] nõ per aliquã mutationẽ suijpsius, sed per effectũ, qa à pietatis & liberalitatis suę affluẽtia & dulcore ad rigorẽ ꝓcedet iustitiæ. [& affliget eos atq; subuertet. Dixitq́; populus ad Iosue: Nequaq̃ ita, vt loqueris, erit, sed dño seruiemus.] Ex hoc videt̃, ꝙ vel Iosue vel populus sit mẽtitus. Et respõdẽdum, ꝙ ea quę Iosue dixit, intelligẽda sunt per modũ cuiusdam exercitatiõis & auisatiõis ac cõminatiõis. Nẽpe & id quod ait, Nõ poteritis seruire dño: ꝓter expositionẽ prętactã, potest adhuc dupliciter accipi. Primò sic, Nõ poteritis ꝓprijs viribus, & sine auxilio grę Dei, Deo seruire meritoria seruitute. Secũdò sic, Nõ poteritis Deo seruire seruitute tã magna & reuerẽtiali, vt dignus est ipse, q immẽsæ est maiestatis, atq; ob hoc infinita reuerẽtia dignus. Sic ergo nõ erit vt loqueris, i. secũdũ quod verba tua videnẽ sonare, & vt minaris, & exercitãdo nos, faris. sic religiosi eos q instãt ꝓ ordine, exercere ac ꝓbare solẽt, dicẽdo: Nõ poteritis religionis huius seruare rigorẽ, nec perseuerare in eo. [& Iosue ad populũ: Testes, inqt, vos estis, qa ipsi elegeritis vobis dñm, vt seruiatis ei. Rñderunt, Testes] sumus huius rei. sed quõ ijdẽ poterãt esse authores & testes? Respõdẽdum ꝙ testificatio ista nõ fuit nisi iterata ꝓfessio aut recognitio ꝓprij actus, & testimoniũ cõtra seipsos, si verba ꝓpria nõ implerẽt. Ex hoc Iosue infert: [Núc ergo, ait, auferte] i. per anticipationẽ cauete ne suscipiatis, [deos alienos de medio vr̃i, & inclinate corda vr̃a ad dñm Deũ Israel.] i. humiliter ea subijcite Deo, & ad grę eius susceptionẽ ac incrementũ ea parate & applicate, sicut ait Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciẽdás iustificationes tuas in ęternũ. Vñ Prouer. 16. legit̃: Hoĩs est animũ ꝓparare. Itẽq́;: Cor hoĩs disponit viã suã. Verũtñ hoc ipsum efficere est aliquo modo à Deo, & donũ ipsius, q hoĩem ab ĩpedimẽto huius inclinatiõis ac ꝓparatiõis, i. à ꝓposito peccãdi ac vitijs, retrahit & auertit. Propter quod 3. Re. 8: Salomon deprecat̃: Domin⁹ inclinet cor nr̃m post se. Et ꝓpheta Psal. 118. Inclina cor meũ in testimõia tua. [Dixitq́; populus: Dño Deo nr̃o seruiemus, & erimus obediẽtes ꝓceptis eius.] si hoc dixerũt innitẽdo grę Dei, & de eius auxilio cõfidẽtes, bona fuit respõsio: si aũt ꝓsumẽdo de viribus suis, incauta & ꝓsumptuosa fuit locutio. sicq́; incepit in eis illud Apostoli Ro. 10. Ignorãtes Dei iustitiã, & suã volẽtes statuere, iustitię Dei nõ sunt subiecti. magìs tñ apparet ꝙ secũdũ primũ sensum locuti sint hoc. [Percussit ergo Iosue in die illo fœdus] i. de nouo obligauit populũ ad Dei obsequiũ, fecitq́; pactũ inter Deũ & populũ, vt populus Deo seruiret. Vndè Septuaginta trãstulerũt, Disposuit Iesus testamẽtũ ad populũ, q̃ dispositio fuit testamẽti iã dati repetitio. [& ꝓposuit populo ꝓcepta atq; iudicia] i. ꝓcepta Dei moralia, cęremonialia ac iudicialia populo cõmemora-

Ibidẽ.

F uit, &

uit,& obseruãda admonuit.[in Sichẽ,scripsitq; oĩa verba hęc in volumine legis dñi:] i.in libro
hoc,in quo lex Dei cõmemorat̃. Vel in volumine legis Dei,in scriptura canonica, q̃ tota est q̃si
vnũ diuinę legis volumẽ,ad quod pertinet liber iste,quẽadmodũ pars ad totũ.[Et tulit lapidem
ꝑgrãdem,] i.valdè magnũ,quẽ ab alijs accipi fecit, vel cũ aliorũ adiutorio sumpsit.[posuitq; eũ
subter quercũ,] videlicet sub ramis & frõdibus quercus,[q̃ erat in sanctuario dñi.] Circa hoc
occurrũt dubia duo.Primũ,quõ in sanctuario dñi potuit esse quercus aut aliqua arbor, cùm in
Deut.16.dñs dixerit:Non plãtabis lucũ & oẽm arborẽ iuxta altare dñi Dei tui. Secundò,quõ di
cat̃ Iosue posuisse hunc lapidẽ subter quercũ q̃ erat in sanctuario Dei,cùm ex textus serie & te-
nore videat̃ ista fecisse in Sichẽ,vbi percussit fœdus ꝑfatũ, in cuius memoria erexit hoc saxum.
Sãctuariũ autẽ dñi fuit in Silo,vrbe multũ à Sichẽ distãte.Ad primũ posset q̃s r̃ndere, ꝙ Iosue seu
populus Israel nõ plãtauit hãc quercum iuxta Dei sanctuariũ seu altare, sed plãtatã repperit ibi.
Quòd si obijciat̃,nõ licuisse vt arbor plãtata relinqueret̃ ibidẽ,q̃a ad hoc datũ fuit à Deo illud ꝓ-
ceptũ,ne filij Israel assimilarent̃ idololatris, q iuxta suorũ tẽpla deorũ,habebãt lucos & arbores
ad exercendã libidinẽ. Dici potest,ꝙ arbor ista sic sita fuit, ꝙ ratio ꝓcepti illius nõ habebat lo-
cum in ea,q̃a nõ erat ad incitamẽtum libidinis, fuitq; ante sanctuariũ. Veruntñ quidã dicunt,in
Hebręo haberi,subter limen,eo ꝙ verbũ illud Hebraicũ extet æquocum. Aliq quoq; fatent̃,per
sanctuariũ hîc intelligi,nõ tabernaculũ Mosis,sed synagogã,in qua habitatores Sichem cõuene
runt ad audiẽdum verbũ Dei, atq; ad dñm exorãdum: & iuxta hoc, pateret ad secundũ solutio.
Alij verò dicũt,ꝙ postq̃ Iosue percussit fœd⁹,ac populo iudicia & ꝓcepta in Sichẽ ꝓposuit,ascẽ
dit cũ populo ipso in Silo,vt simul corã dño starẽt,& tunc ibi in tabernaculo posuit lapidẽ ꝓ si-
gno boni in futurũ:sicut & trãsito Iordane, fecit duodecim saxa tolli de fundo Iordanis,& poni
in tabernaculo ꝓ memoriali miraculosæ desiccatiõis fundi Iordanis,vt dictũ est. Porrò Septua-
Deu. 4. ginta sic trãstulerũt:Disposuit Iesus testamentũ ad populũ in die illo,& dedit illi legẽ & iudiciũ
in Silo corã tabernaculo Dei Israel. Vndè ex hac translatiõe mõstrat̃,ꝙ per sanctuarium intelli-
gendũ sit hîc,nõ synagoga ꝑfata,sed tabernaculũ Mosis.[& dixit Iosue ad omnẽ populũ] Israel
ibi astãtem:[En lapis iste erit vobis in testimoniũ,] i.materiale signũ suo modo testificatiuum,
quẽadmodùm in agrorum & ꝓuinciarum cõfinio lapides statuunt̃, in signũ & testimoniũ ter-
minatiõis ac distinctiõis illorũ.[ne fortè posteà negare velitis] audiuisse vos verba Dei,& ꝙ dñm
elegistis in Deũ,atq; ad eius cultũ vos astrinxistis,[& mentiri dño Deo vr̃o,] i.ad iniuriã & irre-
Pet.Co.hist. uerẽtiam Dei,quod in vr̃am perniciẽ cederet. At verò in Scholastica fertur historia:In signũ fœ-
Jos.c.16. deris memorati,effudit Iosue etiã aquã sup terrã. Mos erat gẽtilib⁹,in signũ & robur initi fœde-
ris,sanguinẽ suillum effundere.quasi diceret̃,sic effundet̃ sanguis illius q violauerit fœdus istud.
Hebræi verò aquã effũdẽtes,atrociorẽ pœnã violatori signabãt. Alij nãq; liquores nõ ita fũdunt̃
ex vase,q̃n aliquod sui vestigiũ in eo relinquãt:solus aquę liquor prorsus effũdit̃.quod faciebãt
Hebræi in fœdere inito cũ dño.quasi diceret̃: Nõ solùm violator fœderis huius peribit, sicut in
alijs cõtingit fœderibus,sed tota progenies eius peribit cũ illo,vt nullum vestigiũ eius appareat
* erigere super terrã. Solebãt quoq; veteres dura & diu durabilia, s.lapides, in signũ * eligere,vt sua diu-
Iudic.17. turnitate initũ fœd⁹ posteris ad memoriã reuocarẽt. Hæc ibi.[Dimisitq; populũ singulos in pos
sessionẽ suã. Et post hæc mortuus est filius Nun,seruus dñi, cẽtum decẽ annorũ. Circa quod Ma-
gister in historijs ꝓtestat̃:Quadragintaquatuor annorum erat cùm accessit ad Mosen,& quadra
ginta annis seruiuit ei in deserto. Ex quo colligit̃,ꝙ vigintisex annis rexit populũ post trãsitum
Iordanis.[sepelierũtq; eũ in finibus possessiõis suę in Tamnath Sarę] i.vrbe sic dicta,vel in agro
aut aliquo loco prope vrbẽ,vt moris tũc erat.[Seruiuitq; Israel dño cunctis diebus Iosuę,] ita ꝙ
sub ei⁹ regimine idola nõ colebãt,nec ipse hoc tolerasset.[& seniorũ q lõgo vixerũt tẽpore post
Iosue,& q nouerãt om̃ia opera dñi q̃ fecerat in Israel.] i.bñficia, signa, ꝓdigia, victorias ac varia
gr̃æ dona, q̃ Israeliticæ plebi exhibuit in Aegypto,in eremo,& in terra ꝓmissiõis,quorũ aliqua
ꝓprijs oculis cõspexerũt,alia didicerũt relatu. Veruntñ istud nõ est vniuersaliter intelligẽdũ de
oĩbus filijs ac tribub⁹ Israel:imò vt infrà in lib. Iudic. scriptũ est, Viuẽte adhuc Phinees filio Elea
zari,& Othoniele marito filiæ Caleph,trib⁹ Dan coluit idolũ Michæ,& habitatores Gabaa cõ-
miserunt grauissimũ scelus in vxorẽ Leuitæ,imò & in ipsum virum impia voluntate:sed intelli
gẽdum est,ꝙ pro maiori parte dño seruierunt,tamẽ & aliæ tribus in aliq̃bus, etiã viuente Iosue,
23.q.2.ca.He peccauerunt,quẽadmodùm de tribu Ephraim ac tribu Manassę ꝑhabitum est,ꝙ cupiditate du-
bron c.vna- cti,fecerunt Chananæos tributarios,nec iuxta Dei ꝓceptum eos interfecerunt.[Ossa quoq; Io-
ꝗq; § soror seph,q̃ tulerãt filij Israel de Aegypto,] secundum quod Exo.13. legit̃,[sepelierunt in Sichem,] i.
& ꝓecõtra in terra sic dicta,[quẽ emerat Iacob à filijs Hemor p̃ris Sichẽ.] Nã Sichẽ quãdoq; ponit̃ pro terri
torio illo,quãdoq; pro vrbe,interdum pro viro sic appellato. Scriptum est autẽ Gene. 50. quẽ-
admodùm Ioseph in extremis posit⁹,iussit vt filij Israel in exitu suo de Aegypto, ossa sua secum
deferrẽt,ac sepelirẽt.[in parte agri,quẽ emerat Iacob à filijs Hemor patris Sichem.] Nam He-
mor

mor habuit filium nomine Sichem, q violauit Dinam Iacob. [cẽtum nouellis ouibus] secũdum
Lyrã, in Hebræo habeť, cẽtum obulis. sed potiùs reor in Hebræo haberi, sicut Hieroymus trãstu
lit, & fortè dictio illa Hebraica extat æquoca. Antiqui qppe pecoribus pro pecunia vtebantur.
Vndè & pecunia ab hoc nomine pecus, nomẽ sortiť, queadmodùm in Decreto ex verbis inducit Aug. de do.
August. Qualiter autem Iacob emit agrum illum, Geneſ. 33. recitatur. Attamẽ ibi habeť, q emit Christ.
eum à filijs Hemor. Facta est em̃ emptio illa ex cõmuni consensu Hemor, filiorumq́; eius. Idcir- 1.q.3.c. totũ
cò ab vtrisq; legitur emptus ager ille, & agrum illum contulit Iacob filio suo Ioseph, prout Ge- quicquid
ne. 33. describiť. Veruntamẽ ibi habeť, q tulit agrum illum de manu Amorrhæi in arcu & gladio
suo, qa videlicet aliquã eius partẽ emit, & aliam ac maiorẽ eius partẽ iure prælij obtinuisse asseri
tur, prout in Genesi pleniùs oĩa ista exposui. [& fuit in possessiõe filiorũ Ioseph] i. in sorte & hæ Gene. 48.
reditate tribus Ephraim continebať hic ager. Iosue nanq; dedit tribui Ephraim agrum illum.
Refert autẽ Hieronymus se vidisse in Sichem sepulchra aliorum vndecim patriarcharum. Nam
quælibet tribus Aegyptum egrediẽs, fertur ossa sui patriarchæ secum tulisse. Atq; vt in Scholasti Pet. Co. hiſ.
ca enarrať historia, credibile est, q posteà vnaquæq; tribus suum patriarcham in suam retulerit Iosu. ca. 11.
sortẽ, i. in sua hæreditate ac funiculo sepeliuit. [Eleazar quoq; filius Aaron, mortuus est.] cuius
non describiť ætas, [& sepelierunt eum in Gabaath] i. vrbe sic dicta, Phinees & filij eius,] i. Phi-
nees filius Eleazari, & filij ipsius Phinees, [quæ] vrbs [data est ei,] s. Eleazaro ad habitandum
[in monte Ephraim.] Aliq textus habẽt: Et sepeliuit eũ in Gabaath Phinees filius eius, qa videli
cet Phinees primogenitus Eleazari, fuit principalis in patris sui sepelitione. Circa quod scribit
qdam, q Phinees successit in hæreditate patris sui: quod non videť idoneè dictum, eo q sacerdo
tes & Leuitæ scribanť hæreditatẽ non habuisse, sed dñs & sacrificia eius, fuerunt eorum hæredi-
tas. Circa ꝑhabita August. diligẽter inquirit: Cur Iosue, saltẽ in extremis suis, nõ corripuit tribus Aug. lib. Io-
Ephraim & Manassæ, eo quòd Chananęos non occiderunt, cùm super eos confortati fuerunt, sue, q̃sti. 30.
sed tributarios statuerunt. Quocirca loqtur August. Mirum q saltẽ in nouissimis verbis, qbus
alloquutus est populum, non eos obiurgauit, q his gẽtibus pepercerunt, quas dñs omninò esse
perdẽdas præcepit. Ad quod August. rñdet: An fortè credẽdum sit, filios Israel timuisse, si Chana
næos eis obedire paratos persequerenť, compellerent illos ex desperatione acriùs repugnare,
sicq́; illos superare non possent, & ita in his filijs Israel fuit timor humanus & fidei quædam de-
fectio: qm̃ si in eis fuisset fides perfecta, consequuti essent triumphos quos Iosue. Quia verò in
eis non fuit tanta fides, etiam cùm ꝑualuissent, ausi non sunt pugnare vsq; ad inimicorum inter-
necionẽ, nõ de malitia vel de superbia, nec de contẽptu diuini præcepti, sed de infirmitate ani-
mi. Hæc Augustinus. ¶Insupèr quęri posset, cùm Iosue sit editor huius libri, qs aliud compila-
uit & scripsit finẽ huius capituli, s. Et post hæc mortuus est Iosue, vsq; ad terminũ libri? Ad quod
quidam respondet, quòd Esdras apposuit hoc. Veruntamen circa istud esset diligentiùs inqui-
rendum, an ne hoc fuit appositum ante Esdram. Forsan em̃ in biblijs Hebræorum in fine huius
libri adiecta erant hæc verba ante Babylonicam captiuitatem. Vndè quemadmodùm in fine
Deuteronomij ipse Iosue addidit & cõscripsit, qualiter defunctus & sepultus sit Moses, ita pro- Deut. 34.
babile puto, q citò post mortẽ Iosuæ aliqs vir sanctus aut vates adiecit in libro eius verba prę-
tacta, & forsan ille qui librum Iudicum, dirigente Spiritusancto, conscripsit. ¶Postremò, ex
isto capitulo instruuntur, q præsunt & prædicant, qualiter plebem Dei debeant informare, ex-
hortari & auisare, recitando eis vniuersa beneficia Deo & domini Iesu Christi, quæ, quanta &
qualia pro nostra assumpsit, fecit, pertulitq́; salute: quibus verbis adijcere debent, vt timeant do
minum indesinẽter sancto & filiali timore, & iugiter seruiant ei corde perfecto atq; verissimo,
quatenus sicut totum quod sunt, possunt & habent, à Deo sortiti sunt: ita ad eius reuerentiam,
cultum, amorem, totum quod sunt, quod possunt, quod habent, ordinent, conuertant, expen-
dant, omni simulatione, duplicitate, carnalitate, torpore exclusis. Proponere etiam populo de-
bent, quàm arcta sit via salutis, quàm metuendus & ingens sit rigor diuinæ iustitiæ, & quanta
damnatorum supplicia. Per lapidem autẽ magnum à Iosue erectum, intelligitur Christus altis- 1. Pet. 2.
simus, q angularis est lapis in testimonium positus, & in signum cui cõtradictum est à multis, q Ephe. 2.
nunc vsq; est lapis offensionis & petra scandali incredulis ac peruersis, & cunctis q dño menti- Luc. 2.
unť, de qbus ait scriptura: Inimici dñi mẽtiti sunt ei. Per quercũ, q̃ est arbor fortis & duratiua ac 1. Pet. 2.
nutritiua porcorum, designatur crux Chři fortissima, omnium hostium triumphatrix, perpetuè Psal. 80.
durans, cuius fructus peccatores nutrit & reficit. Septuaginta autem pro quercu transtulerunt,
terebynthus, cuius resina est medicinalis. Idcircò per eam quoq; significať crux saluatoris, per
quam curata sunt vulnera animarum, & sanitas ęternę salutis recuperata. Ad laudem & gloriam
omnipotentis, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus. Amen.

FINIS LIBRI IOSVAE.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM IVDICVM, HEBRAICE SOPTHIM, ENARRATIO.

Agitur in eo de Iudicibus, principibus, defensoribusq; populi Israel, & de victorijs ac triumphis habitis contra aduersarios.

PROOEMIVM.

Ecci 46. IVdices singuli suo nomine, quorum nõ est corruptum cor, qui non sunt auersi à dño, vt sit memoria illorum in benedictione. Sicut ait
Roma. 13. scriptura, Omnis potestas à dño Deo est, q iuxta profundissimam sapiẽtiæ suæ censuram, vniuersa decenter gubernat, atq; suauiter & cõnaturaliter cũcta disponit. Ipse suprema inter creata per seipsum immediatè est regẽs, & inferiora per superiora ad ꝓprios dirigit fines. Deniq; iuxta diuersitatẽ & congruẽtiam tẽporum diuersimodè regit genus humanũ, & populũ ipsum Israeliticũ sibi olim peculiarem, durãte veteris testamẽti decursu, tripliciter legitur gubernasse. Primò per iudices, secũdò per reges, tertiò per põtifices, ꝓut cõmuniter dici solet. Potest tñ addi & quartus modus. Primo etem, si ritè pensẽt, rexit populũ illũ per legislatorẽ, q ꝑfuit toti populo illi, tanq̃ prælatus & princeps ac legifer. Iudices aũt (secundũ doctores) nõ præerãt, vt veri principes aut ꝑlati plebis illius, aut per modũ alicuiꝰ dominij, sed per modũ exhortatiõis atq; cõsilij, vt infrà magis tangẽt. Mosi verò successit Iosue in principatu & iure dominij. Post Iosue aũt dati sunt iudices secũdũ ordinẽ in hoc lib. descriptũ. Primꝰ itaq; modus regiminis Israelitici populi, fuit principatus monarchicus, quo vnus toti multitudini ꝑsidebat, nõ tñ vt rex, sed vt princeps & dux, sicq; Moses & Iosue ꝑfuerunt. Secũdus deindè regiminis modus fuit per modũ cõsiliaris directiõis, & ita iudices gubernabãt, & durauit vsq; Saulem. Extunc vsq; ad trãsmigrationẽ plebis illius in Babylonẽ, durauit in ea regale dominiũ. Post reditũ verò à captiuitate illa, ꝓ maiori tẽporis parte, per põtifices rectus est populus ille. Nã & Ioannes Hyrcanus filius Simonis fratris Iudæ Machabæi, pontifex fuit, q̃uis tandẽ imposuerit suo capiti regiũ diadema ipse aut filius eius. Veruntñ infrà in isto describit libro, ꝙ Abimelech filius Gedeonis, fuit rex Sichimorũ. sed ipse indignus est iudex Israeliticæ plebis vocari, & habuit principatũ vsurpatũ tyrannicũ, nec ꝑfuit toti territorio Hebræorũ. ¶ Porrò iudices Israel fuerũt viri virtutũ ac iusti, & si qui eorũ aliqñ peccauerũt, pœnituerũt tñ atq; saluati sunt. Vñ in themate ꝑinducto quadrupliciter cõmendant: Primò, à nominatiõe ꝓpria in libro vitæ cõscripta, qua per approbationẽ à Deo sunt cogniti, cũ dr: Iudices singuli suo nomine, supple, vocati sunt. Secundò, ab interiori ĩtegritate, cũ addit: Quorũ nõ est corruptũ cor. Hæc demũ integritas, est virtuositas ipsa interna, quæ est immunitas à læsione peccati, & sanitas grẽ ac virtutum, sicq; includit virtutũ cõgeriẽ. Tertiò cõmendant ex cõstantia perseuerãtiæ cultus diuini, quod q̃uis in ꝑfata cõpræhendat integritate, specialiter tñ exprimit, ad designãdum ꝙ cæteris ad idololatriã corruentibus, iudices Deo stabiliter adhæserunt. Vndè subiunctũ est, q nõ sunt auersi à Deo. Quartò, à suo cõmendabili fine, exẽplariq; fama, qa sic huius vitæ curriculũ finiuerũt, ꝙ in exẽplum posteris sunt relicti, & facti sunt æterna memoria digni, magnisq; laudibus extollẽdi: de quorũ gestis tractat liber nunc exponẽdus, imò potiùs tractat de Deo, & eius donis atq; effectibus circa populum illum per iudices seu eorum temporibus, vt iam in processu patebit.

EXPOSITIO LITERALIS CAPITVLI PRIMI:

Post mortem Iosuæ, consuluerunt filij Israel dominum. Art. I.

Augustinꝰ. LIber Iudicum, est continuatio & prosequutio historiæ libri Iosuæ: quia vt asserit Augustinus, historia libri Iosuæ porrigitur vsque ad tẽpora, qbus filij Israel ad idololatriam labi cœperunt: quod qualiter factum sit, in isto volumine recitatur. Vndè in isto capitulo aliqua per recapitulationem dicuntur. Itaque [Post mortem Iosuæ consuluerunt filij Israel dñm, dicentes: Quis ascendet ante nos contra Chananæum] i. populum Chananæorum in hac terra superstitem, [& erit dux belli?] Consuluerunt autem dñm per Phinees sacerdotem, qui patri suo Eleazaro in pontificatu successit: ideo sicut Iosue & filij Israel tempore suo dñm per Eleazarum consuluerunt, sic isti per Phinees. Fiebat quoq; consultio ista per hoc, quòd summus sacerdos, s. Phinees, per orationes & sacrificium petebat reuelationem à Deo de agendis aut omittendis. Circa hæc scribit qdam: Filij Israel experti fuerunt malè eis contigisse, dum Iosue misit exercitũ ad debelladũ oppidũ Hai, dño inconsulto: ideo isti dñm cõsuluerunt, quasi

quasi tunc malè ipsis euenerit, qm̃ dño inconsulto, à Iosue missi fuerunt, aut quasi non euenisset eis malè, si tunc dñm super hoc cõsuluissent. Verũtñ infrà in isto narrat libro, q filij Israel bis processerunt ad pugnam contra filios Beniamin, Deo consulto & annuẽte: & nihilominùs multo peiùs accidit eis, quàm dum cõtra Hai profecti sunt. [Dixitq; dñs] i. angelus ex parte Dei respondit sacerdoti dñm consulenti: [Iudas ascendet. Eccè tradidi terram in manu eius.] Quęritur, an hoc sit intelligẽdum de certa & particulari persona, an de tribu Iuda. Videtur quòd de persona, qm̃ personæ, non tribui, esse competit ducem belli. Deniq; in exercitu necessarium fuit habere principẽ bellatorum, quẽ oportebat esse determinatam personam. Oppositum hujus probatur, quia expositores per Iudam intelligunt communiter tribum Iuda: quod etiam Augustinus probat per hoc, quòd scriptura non solet nominare ducẽ populi Israel, nisi exprimat eius originẽ seu tribum, de qua ortus sit: non autẽ nunc exprimit, de quo ortus sit Iudas hic: idcircò per Iudam, intelligitur hoc loco tribus Iuda. Infrà quoq; habetur, quòd Othoniel filius Cenez, fuit primus dux seu iudex populi Israel post Iosue. Ad argumẽta in oppositum Augustinus responder, quòd dñs dixit tribum Iuda deberẽ esse ducẽ belli, ad innuendum, se velle quòd totus populus Iuda contra Chananæos pugnaret. Habito autẽ isto responso, potuerunt filij Israel inter se communi consensu ordinare exercitum suum, & aliquem in eo constituere principalem. Porrò in Scholastica fertur historia: Creditur Caleph post Iosue populo præfuisse, sed propter temporis breuitatem quo præfuit, nec rectoribus neq; iudicibus annumeratur. Insupèr circa hæc scribit Lyra: Iudas ascendet, i. tribus Iuda. hoc communiter exponitur sic, quòd Iudas instituebatur dux in bellis filiorum Israel generaliter. sed hoc non benè consonat sequẽtibus, qm̃ Aioth & Barach, Iepthe & Gedeon, fuerunt duces in magnis prælijs, & tamen non erant de tribu Iuda. Ideo aliter exponunt Hebræi, dicẽtes per verba illa, Iudas ascẽdet, intelligi, quòd tribus Iuda prima expugnaret aduersarios in sorte sua, propter quod subdit: Et ait Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortẽ meam. Hæc Lyra. Circa hæc dico, quòd nec Augustinus, nec Glossa, nec Magister in historijs, nec aliqs expositor notabilis quẽ legerim, dicit quòd Iudas seu aliqs de tribu Iuda, instituebatur generaliter dux in bellis filiorum Israel, eo s. tẽpore, quo iudices plebem illam regebant. Augustinus quoq; satis innuit, quod ille refert Hebræos asserere. Ait eqdem Augustinus: A tribu Iuda voluit dñs incipere conteri Chananæos. Ideo expositores catholici non erãt ita notãdi, nec eis sic erant pferẽdi Hebræi. [Et ait Iudas] i. tribus Iuda [Simeoni fratri suo] id est, tribui Simeonis, quam nominat fratrem, qa de toto populo tribus illius loqtur collectiuè, quasi de homine vno, & omnes erant de semine Iacob, quẽadmodùm Numerorum. 20. leguntur filij Israel dixisse per nuncios regi Edom: Hæc mandat frater tuus Israel. [Ascende mecum in sortẽ meam] i. in terram quæ per sortis missionẽ data est mihi, [& pugna contra Chananæum,] id est, assiste & adiuua me ad expugnandum residuos Chananæos quos nondum deuici. Nondũ em̃ obtinuerunt filij Israel oĩa oppida & fortalitia eis per Iosue distributa, propter diuersas causas in expositione libri Iosuę introductas. [vt & ego pergam tecum in sortẽ tuam] ad debellandum ibì aduersarios tuos. [& abijt cum eo Simeon.] Cur Iudas potiùs postulauit auxilium Simeonis, q̃ tribuum aliarum, quarum aliquæ numero & robore excesserunt progeniem Simeonis? Rñdet, q ideo, qa (vt dictum est) per Iosue hæreditas seu sors filiorum Simeonis fuit in medio filiorum Iuda, ideo congruebat vt inuicèm se iuuarent. [Ascenditq; Iudas,] fultus auxilio Simeonis, [& tradidit dñs Chananæum & Pheresæum in manus eorum,] Antè iam dictum est, q filij Israel consuluerunt dñm, qs ascenderet cõtra Chananæum: & itẽ quòd Iudas dixit ad Simeonem, Pugna mecum contra Chananæum. Nunc autem dicitur dñs tradidisse in manus ipsorum, non Chananæum duntaxat, sed etiam Pheresæum, id est, quosdam de residuis Chananæis ac Pheresæis. Superiùs ergo per Chananæum designatæ sunt etiam cæteræ gentes de tribu Cham, habitantes ibidèm. [& percusserunt in Bezech] i. in loco seu oppido sic dicto, aut propè, [decẽ millia virorum] Chananæorum. [Inueneruntq; Adonibezech in Bezech.] Adonibezech interpretatur dñs Bezech, & præerat loco illi. Adonai quippè interpretatur dñs. [& pugnauerunt contra eum, ac percusserunt. Fugit autem Adonibezech,] multis de eius exercitu cæsis, & qbusdam fugiẽtibus secum, [quem persequuti, compræhẽderunt in via, [cæsis summitatibus] id est, extremis partibus [manuum eius ac pedum] s. digitis vel potiùs pollicibus, secundũ quod in Hebræo fertur haberi. Ideo autẽ absciderunt ei sic pollices, vt ampliùs esset ad bella ineptus, & fortè ad irrisionẽ ipsius, qa fortassis audierunt eum alijs sic fecisse. Deo tamẽ sic ordinante id factum est. Propter quod subditur: [Dixitq; Adonibezech: Septuaginta reges, amputatis manuum ac pedum summitatibus, colligebant sub mẽsa mea ciborum reliquias.] Ex hoc patet, q fuit magnæ potentiæ, Immo & prosperitatis terrenæ. Attamẽ reges illi non fuerunt tam magni, vt modo sunt reges communiter. Vndè Iosuę 12. habitum est, quòd filij Israel percusserunt in terra Chanaan triginta unum reges. Ex isto etiam constat, quòd Adonibezech fuit crudelis

Pet. Co. hist. Iosu. ca. 4.

Iosuę 19.

& arrogans, q ad potestatis suæ ostentationẽ, ita tractauit tot reges: nec æstimare oportet, q eo-
dem tẽpore tot reges sub mẽsa eius comederũt ciborum fragmẽta, sed forsitan successiuè. [sicut
feci] alijs, [ita reddidit mihi dñs.] Itaq; recognouit iusto Dei iudicio se ita plagatum, & filios
Israel diuina virtute sibi præualuisse. Iam em̃ ex tot mirabilibus Dei, quæ vidit aut percepit, ha-
buit aliqualem veri & summi Dei notitiam. Quòd si suam temporalem pnnitionẽ pro suis pec-
catis ęquanimiter tolerauit, atq; in Deum Israel credẽdo, pœnituit, prout verba eius aliqualiter
sonare videntur, non esset damnatus. Est ergo impletum in eo, quod in libro Sapientiæ legitur:
Sap.11. Per quæ qs peccat, per hæc & punitur. Abacuc quoq; 2. Quia tu spoliasti gentes multas, spolia-
bunt te reliqui. [Adduxeruntq; eum in Hierusalẽ, & ibì mortuus est.] Hoc dicit hîc per antici-
pationem. nam subditur: Oppugnantes ergo filij Iuda Hierusalem, ceperunt eam.] quo facto,
introduxerunt illuc Adonibezech regẽ, & ibì mortuus est: non tñ ex sola illa abscissiõe summi-
Pet. Co. hist. lib. Iudic. cap. 2. tatum pedum eius ac manuum. In Scholastica autẽ historia dicit, q reliquerunt eum ibidèm, &
ita superuixit ad tẽpus. Præterea scriptum est in Iosue, quẽadmodùm Adonibezech rex Hieru-
Iosuę 10. salem, cum alijs regibus oppugnauit Gabaon, qa transfugerunt Gabaonitæ ad filios Israel, & il
Iosuæ 12. lum Adonibezech cum cæteris regibus sibi adiunctis, filij Israel occiderunt. Hię ergo Adoni-
bezech fuit alter ab illo. Nec constat, an fuerit eius successor an filius. [Et percusserunt in ore gla
dij,] i. habitantes in Hierusalem occiderunt filij Iuda, [tradẽtes cunctam incẽdio ciuitatem.] i.
vrbẽ pro maiori ipsius parte combusserunt, ita q istud per Synecdochen atq; Hyperbolen intel
ligendum est. Fuit em̃ in quadam parte Hierusalem quoddam fortissimũ fortalitium, in quo ali-
qui Iebusæi manebant, & vsq; ad tempus Dauid mansit inuictum, vt 2. Reg. 5. habetur. Vndè &
Iosuę 15. legitur: Iebusæum habitatorem Hierusalem non potuerunt filij Iuda delere. Ex quo ap
paret, quòd Iosue viuente, filij Iuda obtinuerunt Hierusalem præter fortalitium illud. Propter
quod qdam dixerunt, totum quod dicit hîc, dici per recapitulationem, vsq; ibì, Surrexerunt alij
qui non nouerunt dominum. Et posteà descẽdentes filij Iuda, pugnauerunt contra Chananæ-
um, qui habitabat in montanis, & ad meridiem, & in campestribus. Terra etem̃ fortis Iudæ fuit
magna præ cæteris fortibus, & erant in ea quædam loca montana, in quibus oppida erant sita.
itemq; loca campestria, quorum habitatores expugnauerunt filij Iuda, sicut & eos qui ad meri-
dianam plagam suæ fortis manebant. [Pergensq; Iudas contra Chananæum q habitabat in He-
bron:] Totum quod dicitur hîc, quasi de verbo ad verbum in Iosue cõtinetur, & ibì expositum
Iosue 15. est, vsq; ibì, Filij autem Cinæi. Vndè quod dicitur hîc, Pergensq; Iudas, intelligendum est de Ca
leph & adiutoribus eius ex tribu Iuda progenitis. Sicq; passus iste per recapitulationem hoc lo-
Augustin⁹. co inducitur, vt aliqui opinantur. Veruntamen Augustinus probabiliùs reputat, ista post mor-
tem Iosuæ esse gesta, eo ordine quo hîc narrant, atq; in libro Iosuæ ea esse descripta per prole-
psim, i. anticipationem siue præoccupationem. [Filij autem Cinæi cognati Mosis.] Per Cinæ-
um quidam intelligunt Obab filium Iethro sacerdotis Madian, quem Obab dicunt alio no-
ne Cin vocatum, qui, sicut Moses exorauit, mansit & intrauit cum filijs Israel terram promissio-
nis, fuitq; cognatus Mosis, i. affinis, qa frater coniugis Mosis. Alij per Cinæum intelligunt ipsum
Iethro, quia fuit cognatus, id est, socer Mosis. Vndè (vt dicitur) in Hebræo habetur, Filij Cinæi
soceri Mosis. Sed sensus redit in idem. Isti nanq; fuerunt posteri ipsius Iethro ac filij eius, ad Iu-
daismum conuersi. [ascenderunt de ciuitate palmarum:] hoc est, vrbe nomine Engaddi, vel
(vt alij dicunt) de Hiericho, quæ interdum vocatur vrbs palmarum, quę tamen tunc erat omni-
Iosuę 18. nò destructa, nec reædificata, nisi post tempora Dauid diu, vt legitur 3. Regum. Si ergo ascen-
derunt de Hiericho, intelligendum est, quòd ascenderunt de locis vicinis vrbi præfatæ. Vndè
Magister in historijs ait: Fortè de campestribus Hiericho, vbi erant cum filijs Beniamin, transtu
lerunt se ad tribum Iuda. Hiericho aũt ad tribum Beniamin pertinebat, vt in Iosuæ libro habe-
tur. Ascenderunt ergo cum filijs Iuda in desertum fortis eius, quod est ad meridiem Arath.] In
sorte etenim Iudæ, fuit quoddam desertum ad plagam meridianam respectu loci aut oppidi
nomine Arath. [Et habitauerunt cum eo.] id est, inter filios Iudæ, quos cæteris principaliores
& fortiores viderunt, atque (vt fertur) Hebræi dicunt, quòd ideo illuc profecti sunt ac demora-
ti, vt addiscerent legem ab Othoniel, quem dicunt fuisse peritum in lege. Veruntamen à Leuitis
poterant legem addiscere, præsertim à Phinees. Consequenter narratur, qualiter tribus Iudæ
reddidit vicem tribui Simeonis, eam iuuando. [Abijt autem Iudas cum Simeone fratre suo, &
percusserunt simul Chananæum qui habitabat in Sephar:] id est, Chananæos in oppido seu ter
ritorio illo, ad sortem Simeonis spectante, morantes. [& interfecerunt eũ, vocatumq; est nomẽ]
vrbis [illius Horma, id est, anathema.] quia funditùs fuit destructa. [cepitq; Iudas Gazam cum
finibus suis, & Ascalonem atque Accaron cum terminis suis.] Infrà Iudicum 3. legitur: Hæ sunt
gẽtes quas dominus dereliquit, vt erudiret in eis Israelem, quinq; satrapas Philistinorum. Porrò
Gaza, Ascalon & Accaron, erant vrbes satraparum illorum. Ex quo videtur, q vrbes illæ manse-
runt

runt sub illorum dñio satraparum. Quó ergo tribus Iudæ cepit eas? Nisi fortè dicatur, q pòst rursus eas amisit, vel cepit eas non perfectè ex toto, aut permixtim habitauerunt in eis cũ Philistęis. Vndè & posteà contra se inuicèm pugnauerunt. [Fuitq; dñs cum Iuda, & mótana possedit:] i. Dei auxilio assistéte, loca mótosa & oppida ibi sita in suo funiculo, iure & vi belli obtinuit. [nec potuit delere habitatores vallis, quia falcatis currib' abundabãt.] Currus falcati, sunt ferrei currus instar falcis scindétes, seu ferreos vncos quasi falces habentes. Hinc & in Iosuæ libro filij Ioseph dixisse leguntur: Non poterimus ad mótana cóscendere, cùm ferreis curribus vtantur Chananęi qui habitant in terra campestri. Verũtñ sicut filij Israel diuina virtute obtinuerunt mótana, ita & habitatores vallis ac campi potuissent eadem superare virtute, si tantam habuissent fidem, q ex difficultate negocij per naturam, non hæsitassent de supernaturali adiutorio Dei, prout super Iosue dictum est pleniùs. [Dederuntq; Caleb Hebron, sicut dixerat Moses, qui deleuit ex ea tres filios Enach. Iebusæum aũt habitatorem Hierusalem non deleuerunt filij Beniamin, habitauitq; Iebusęus cum filijs Beniamin in Hierusalem vsq; in præsentem diem.] Iam dictum est, q filij Iuda ceperunt & cóbusserunt Hierusalé, habitatoresq; eius in ore gladij percusserunt. Quó ergo filij Beniamin nunc dicuntur habitasse in vrbe illa, nec deleuisse eos q habitabãt ibidèm? Ad hoc B. Augustinus respondet, q duæ tribus, s. trib' Iuda & cognatio Beniamin, habuerũt vrbem Hierusalem sibi cómunem. De hoc dictum est pleniùs super Iosue, qualiter tribus Iudæ habuit vrbes dupliciter, s. per cóceßionem & sortium diuisioné: tribui verò Beniamin deputata est Hierusalem solùm per sortem, & ita habitauerunt in ea aliqualiter reparata, nec vniuersi Chananæi habitatores Hierusalem fuerunt occisi à filijs Iuda, quia nec illi qui in fortalitio erãt, nec illi qui fugerant, nec qui tempore desolatióis Hierusalem extra eam fuerunt: nec oés hos potuit tribus Beniamin superare, & forsan ex cupiditate permisit quosdã illorũ viuere, quos potuissent perimere, facientes in hoc contra Dei præceptum, vt in expositióe Iosuæ magis expressum est. [Domus quoq; Ioseph.] Ex Ioseph orte & computatę sunt duæ tribus, videlicet Ephraim & Manassę. Sicq; per domum seu familiam Ioseph, potest intelligi vtraq; tribus, vel trib' Ephraim quę principalior fuit. Itaq; domus, i. filij ac posteri Ioseph [ascenderũt in Bethel, quæ fuit] vrbs alia à Hierusalem, quę etiam appellata est Bethel, q̃uis & ista Bethel alio nomine vocata sit Luza, quemadmodùm & Hierusalé. [suitq; dñs cum eis. nam cùm obsiderẽt vrbem quæ priùs Luza vocabatur, viderunt hoiem egredientem de ciuitate, dixeruntq; ad eum: Ostende nobis introitum ciuitatis, & faciemus tecum misericordiam.] Si viderunt virum illum exeuntem de Bethel, quare non considerauerunt qua via aut porta exierat? Respondetur, q viderunt eum veniẽtem de vrbe, non tñ locum quo exijt: imò viderunt q non exierat per aliquam vrbis publicam portam. Ex quo coniecerunt, q per occultum egressus fuerat locum. Dicuntq; aliqui, q ciuitas illa habuit subterraneum locum ad exeundum atq; intrandum. [Qui cùm ostendisset eis] secretum introitum, [percusserunt vrbem in ore gladij. Hominem aũt illum & oém cognationem eius dimiserunt:] propter beneuolentiam & beneficentiam eius in ipsos, sicut & Iosue ac filij Israel eripuerunt Rahab & eius cognatióem à morte. [Qui dimissus, abijt in terram Hethim, & ędificauit ibi ciuitatem.] Cognatio eius profecta est secum, & habuit eum vt principem, qm̃ per eum euaserũt interitum, & eorum subsidio vrbem cóstruxit. [vocauitq; eam Luzan, quæ ita appellatur vsq; in præsentem diem.] Consequenter in textu describitur, qualiter quinq; tribus Israel, putà Manassę, Ephraim, Zabulon, Aser & Nepthalim, non deleuerunt ex vrbibus suis Chananæos, sed sub tributo permiserunt eos inter se commorari, cótra præceptum Dei: ideoq; paulopòst inciderunt facinora multa, secundum quod dñs eis per Mosen prænunciauit. Textus aũt est planus, atq; in lib. Iosuæ pro magna parte præhabitus atq; expositus, ita q ista dicuntur vel hic per recapitulationem, vel ibi per anticipationem. [Arctauitq; Amorrhæus filios Dan in móte, nec dedit eis locum vt ad planiora descenderẽt, habitauitq; in móte Hares, quod interpretatur testatio, in Hailon & Salabim.] i. Amorrhæi sic inualuerunt, q non permiserunt Dannitas ad campestria suam habitationé diffundere, sed in vrbibus suis in locis sublimibus compulit eos manere, quod Dannitæ pati meruerũt per sua peccata. [Et aggrauata est manus domus Ioseph, factusq; est ei tributarius.] Hoc potest exponi, vel q familia nata ex Ioseph aggrauata, i. oppressa est ab Amorrhæis, ita q tandem facta est tributaria illis aduersarijs suis. Vel q manus seu potestas filiorum Ioseph, aggrauata est super Amorrhæos, & fecit eos sibi tributarios: quod magis verum existimo, quia & hoc de alijs tribubus Israel tunc legitur factum. [Fuit aũt terminus Amorrhæi] i. habitatio Amorrhæorum illorum superstitum, [ab ascensu Scorpionis] i. montis sic appellati, in quo abundauerant scorpiones, vt super Iosue dictum est, [Petra] i. locus sic dictus à lapide quodam vel euentu qui contigit ibi, [& superiora loca] circa petram eandem sita.

¶Solutio quæstionum duarum, & de spirituali huius capituli intellectu.

Articulus 2.

Marginalia: 11. q. 3. c. nolite. — Ios. 17. — August. lib. Iudic. q. 7.

QVæritur quis sit author libri istius. Rñdetur q; cùm liber iste sit pars scripturæ canonicæ, author ipsius principalis est vtiq; spūssanctus, cuius inspiratione & directione volumen istud est editum. Porrò de anthore & cōscriptore eius ministeriali, executiuo & immediato, non habetur certitudo. Sed aliq opinant, q; vnusquisq; Iudicum chronicè ꝓpria gesta, & ea quæ in populo Israel suo tēpore cōtigerunt, cōscripserit. Et tandē à Samuele vel Esdra, aut aliquo ꝓpheta
Pet. Com. hist. lib. Iudic. ca. 1. rum, oīa illa in vnum hunc codicem sint redacta. Magister verò in historijs dicit: Verisimilius videtur, q; Ezechias, qui & parabolas Salomonis & libros regum in vnum redegit, etiā istum compegerit librum. Sed dictum hoc satis ambiguū est cum suis particulis, pſertim q; dicit libros Regum ab Ezechia in vnum compositos. Puto quoq; q; liber iste diu ante Esdram, imò & ante Ezechiam fuerit apud Hebræos, pſertim cùm ante duos illos fuerint tot docti & sancti viri, spū pro
1. Reg. 2. phetiæ fulgentes inter Iudæos tēpore Samuelis, Dauid, & Salomonis, à qbus aliqd poterat cōpi
2. Reg. 12. lari. Est aūt hic liber ornatè & cōpendiosissimè scriptus. ¶ Quærit item, an iudices habuerūt ꝑla
3. Reg. 13. ticam potestatē, seu iurisdictionē iusq; dñij super populū Israel. Et apparet, q; imò. Iudex nanque iudiciariā habet potestatē & coerciuā super eos, quorū est iudex. Insupèr multitudo carēs principe & rectore, est inordinata, & quasi oues sine pastore. Propter qnod Moses morti propinquūs,
Num. 27. locutus est: Prouideat dñs hoiem q sit super multitudinē hanc, ne sit populus dñi sicut oues sine pastore. Si ergo non erant principes plebis, fuit plebs illa inordinata, & velut oues pastore caren
Iud. 17. 18. 21 tes. Ampliùs, infrà habetur: In diebus illis non erat rex in Israel, sed vnusqsq; quod sibi bonum & rectum videbatur, hoc faciebat. quod intelligendū videtur de tēpore, quo nec iudex erat in populo illo. Kursus in principio libri Ruth habetur: In dieb' vnius iudicis, qñ iudices ꝑerant. Sed q ꝑsunt, ꝑlationem & iurisdictionē habent in eos qbus ꝑsunt. Præterea infrà legitur, quēadmodū
Iudic. 11. Galaaditæ dixerunt ad Iepthe: Veni, & esto princeps noster, & pugna cōtra filios Ammon. Quibus Iepthe respōdit: Si verè venistis ad me, vt pugnem pro vobis, & tradiderit eos dñs in manus
Gregorius meas, ero princeps vester. Gedeon quoq; legitur populo ꝑfuisse. Deniq; Samuel iudex erat, & de ipso ait Gregorius, q; ex principatu eiectus est. Adhuc aūt iudices erant vicarij Dei in directiōe atq; regimine populi, & medij inter Deum & populū. In oppositum est doctorum authoritas, quorum verba in procemio sunt inducta. Ad hanc q̄stionem cōmuniter rñdetur, q; Deus oipotens reseruauit sibi specialiter dñatiuum regimē plebis illius, ita q; iudices ꝑerant solùm tanq̄ di rectores & cōsiliarij, qbus populus spōtè obtēperauit. Sicq; inter Deum & plebē medij erant. vn
Iudic. 8. dè cùm ad Gedeonē dixissent, Dñare nostri tu & filius tuus: Rñdit, Non dñabor vestri, nec dñabi
1. Reg. 8. tur in vos filius meus, sed dñabitur vobis dñs Deus vester. Legitur quoq; 1. Reg. quemadmodùm Samuel dixit filijs Israel, cùm sibi regē dari petissent: Vos hodiè proiecistis dñm Deum vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis tribulationibus vestris. Sed & dñs dixit ad Samuelem: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Ad argumenta breuiter dici potest, q; potestatem & authoritatem iudiciariam, principatum ac præsidentiam iudices habuerunt, extensē loquendo, ratione prudētiæ, gratiæ & virtutum sibi desupèr præstitarum, per quas Deus fecit eos ad indicandum, consulendum ac succurrendū idoneos: & maximè, qñ dñs suscitauit eos in iudices. At verò iuxta mysticū sensum, sicut per Iosue intelligitur Christus, ita per iudices designantur S. Apostoli, qui Christo eis in ascensione, q̄tum ad ꝑsentiam corporalē, ablato, cœperunt in oībus assiduè cōsulere dñm, eius directionem & illustrationem, per orationes atq; ieiunia deuotissimè im
Act. 2. plorando. Qui in die sacratissimæ Pentecostes misit eis spm̄ scm̄, à quo deinceps in oībus sunt di
Ioan. 14. recti, sicut eis prædixit Saluator: Spūssanct' quem mittet pater in noīe meo, ille vos docebit oīa, & suggeret vobis oīa q̄cunq; dixero vobis. ¶ Insupèr sicut Iosue mortuo, filij Israel cōtra Chananæos, Gentesq; alias pugnauerunt, Iudam ducem belli habentes, sic Christo in cęlum assumpto, gloriosissimi Apostoli contra infideles Iudæos ac Gentiles idololatras præliari cœperunt spūalibus armis, videlicet per scripturas atq; miracula, per virtuosissimam vitam ac diuersa supernaturalia spūssancti charismata: per quæ, innumerabilia millia saluberrimè cōuicerūt, cōuerterūt, & ad spūalem ac viuificam mortificationē traxerunt. [Et dixit Iudas Simeoni fratri suo: Ascende mecum in sortem meam.] Post missionem spūssancti, duodecim apostolis diuisa est terra, vt vnusquisq; in territorijs sibi deputatis sermocinaretur. Verūtñ adiuuerūt se mutuò, & frequenter qdam eorum in eisdē locis ꝑdicauerunt, sicut & Paulus in Italia ac Asia legitur ꝑdicasse. Sicq; vnus ascendit in sortem alterius, & econtrà. [Oppugnantes ergo filij Iuda Hierusalem, ceperūt eam, & percusserunt in ore gladij.] Sic bñdicti Apostoli ipsam Hierusalē pro maxima parte con
Ephe. 6. uerterunt ad Chrm̄ per gladium spūssancti, quod est verbum Dei, quam & spūaliter accēderunt igne diuini amoris. sed fortalitiū obtinere neqbant, i. principes sacerdotū Annam & Caipham, Ioannem & Alexandrum, non valuerunt, propter illorum obdurationem, conuertere.

¶ Expositio cap. 2. Ascenditque angelus domini de Galgalis &c.

Articulus 3.

PRæuaricatio filiorum Israel in fine præcedentis cap. recitata, nunc increpatur. [Ascenditq́;
angelus dñi de Galgalis ad locum flentium.] Angelus ille in similitudine corporis humani
visibiliter apparebat, & primò in loco qui dicitur Galgala, in quo filij Israel erant sub Iosue cir-
cuncisi. Cumq́; filij Israel cócurrissent ad eum ibidèm, quia vel vnus alteri nunciauit eius appa-
ritionem, vel pnunciata fuit ab aliquo viro sancto, tunc angelus trãstulit se indè ad alium locum,
qui appellatus est Locus flentiũ, ex euentu, vt infrà habetur, sed tunc ita non vocabatur. Attñ qñ
author huius libri ista descripsit, sortitus fuit hoc nomẽ. Insecuti sunt autem filij Israel angelum.
Cumq́; plures cóuenissent ad eum in illo loco, [ait] loquens ex Dei persona, à quo missus fuit ad
populũ increpandũ, vt saltem ex angelica visione & increpatióe se emendarẽt, qui verbis Mosis
ac Iosuæ non obedierunt: [Eduxi vos de Aegypto,] Iam pro maxima parte obierunt ex Aegy- Num.
pto educti, imò oẽs penè qui primò numerati fuerunt: sed beneficia patrib' exhibita, filijs quo-
dammodò erant impensa, qui in patribus suis fuerunt de Aegypto educti. [& introduxi vos in
terram, pro qua iuraui patribus vestris,] Abrahæ s. Isaac & Iacob, [& pollicitus sum, vt non face-
rem irritum pactum meum vobiscum in sempiternum:] i. fœdus fidelitatis & amicitiæ ac famili
aritatis, quod inij cum patribus vestris, qbus promisi, q semen eorum extollerem, defensarem,
saluarem, per omne tempus veteris testamenti, [ita duntaxat,] i. sub hac conditione & sic, q hoc
tñ exegi ac iussi, [vt non feriretis fœdus cum habitatoribus terræ huius,] i. confœderationẽ pa-
cis & periculosæ concordiæ non iniretis cum Chananæis, quos iusto iudicio occidi pręcepi, [&
aras eorum subuerteretis:] i. phana atq; altaria, in quibus sua idola coluerunt. hoc in libro Nume
rorum & Deuteronomio sæpiùs iusserat dñs. [Et noluistis audire] interiori & obedientiali audi- Exo.13.
tu [vocem meam.] Ex his apparet, q angelus iste fuit qui Mosi legem ac præcepta Dei (iubente Exo.20.
dño) reuelauit. Vel, qui columnam nubis ante filios Israel mouit. Veruntñ in datione legis & He
bræorum eductione, deductione & inductione, multi angeli ministerium exhibuerunt, cùm &
in Actis apostolorum beatissimus Stephanus dicat Iudæis: Accepistis legem in dispositione an- Act.7.
gelorum. Et fortè angelus iste ex parte illorum oim loquitur angelorum, secundum quod vnus
fatur ex parte cómunitatis aut plurium. [Cur hoc fecistis?] quasi dicat, per inobedientiam & in-
gratitudinem grauiter peccastis. [Quamobrem nolui delere eos à facie vestra] i. residuos Chana
næos, Philistæos ac alios, quorum terram vobis promisi, non abstuli, nec virtutem præualendi il
lis totaliter cótuli vobis, [vt habeatis hostes,] à qbus iusto Dei iudicio affligamini, [& dij eorum
sint vobis in ruinam.] i. paulatim ex consortio Chananæorum, ad eorum idololatriam corrua-
tis, & pœnas incidatis códignas. Veruntñ istud malum culpæ Deus non fecit, nisi permissiuè, seu
gratiam vitandi vitia subtrahendo. Nam vnum peccatum est causa alterius, estq́; culpa & pœna
culpæ. sicq́; qud ait, vt, tenetur concomitanter, non directè causaliter, iuxta quem modum Esa- Esa.63.
ias loquitur Deo: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. [Cumq́; loqueretur angelus verba hęc
ad oẽs filios Israel] ibi præsentes, vel ad oẽs, i. quosdam de oibus, [eleuauerunt vocem suam, & fle
uerunt.] Erant eñ corda eorum grandi compunctione concussa & alterata, ideo in singultum &
vlulatum subitò proruperunt. [Et vocatum est nomen loci illius, Locus flentium siue lachryma-
rum:] i. terra seu statio illa vocata est locus flentium siue lachrymarum ex illo euentu, & propter
abundantiam tanti ploratus: quẽadmodùm locus, in quo Ioseph cum suis patrem suum deplan-
xit in Chanaan, vocatus est planctus Aegypti, vt dicitur Genesis vltimo: sicut & Galgala, collis
pputiorum. [Immolaueruntq́; ibi hostias dño:] s. angelo disparente. Sciebãt quippe angelum in
Dei persona esse loquutum, ideo non angelo, sed Deo & dño angelorum sacrificia obtulerunt,
videlicet hostiã pro peccato, vt eis ignosceretur, & hostiam pro gratiarum actione, propter be-
neficia Dei eis ab angelo cõmemorata. ¶ Sed quæri potest, qualiter licuit eis alibi, q̃ in taberna-
culo dñi, sacrificia immolare? Rñdetur, q ex dispẽsatione diuina quæ eis per reuelationem illam
angelicam satis innotuit. Obtulerunt aũt hostias per manus sacerdotum, & fortè Phinees ponti-
fex fuit ibi, & obtulit. nec eñ putandum est, q vniuersi filij Israel fuerint in pręd ictis culpabiles,
sed plures ex eis. Refert Lyra, q Hebręi dicũt ipsum Phinees fuisse hunc angelum. Et item q Phi
nees fuit angelus, in corpore humano assumpto apparens. Quod q̃ fatuum sit, patet ex introdu-
ctis. Non eñ Phinees eduxit eos de terra Aegypti, nec competebat ei sic loqui ex persona Dei.
Scriptura quoq; clarissimè docet, q fuit verus homo, Eleazari filius, eiusdem speciei cum alijs, &
naturali ordine natus. [Dimisit ergo Iosue populum.] Hoc sonat, quasi Iosue interfuisset incre-
pationi præfatæ angelicæ, & ea facta, immolatisq́; hostijs, populum Israel licentiasset. Et quõ di
citur nunc populum dimisisse, qui in exordio huius libri defunctus asseritur? Et respondendum,
q passus iste apertissimè per recapitulationem inseritur, ad continuandam ac prosequendam hi
storiæ seriem, videlicet qualiter filij Israel ad tempus dño seruierunt. Deinde ad idololatriam
sunt prolapsi. Porrò quod ait, Dimisit ergo Iosue populum: non est intelligendum, q populum
dimisit propter verba & facta iam immediatè descripta: sed sensus est, quòd populum dimisit,
pro-

propter ea quæ suo loco sunt recitata, videlicet in Iosuę lib. vbi narrat, qualiter fœdus inter De-
um ac populũ renouauit. Quo facto, populũ fecit abire: quod fuit per tẽpus notabile ante appa
Iof.24. ritionẽ & increpationẽ Angeli nũc inductã. Quæ aũt sequunt, vsq; ad id, Oĩsq; illa gñatio, haben
tur Iosuæ vlt. & ibi exposita sunt. Verùm vbi nostra trãslatio cõtinet, ꝙ Iosue sepultus est in Tha
mnathsare, refert Lyra in Hebræo haberi tale nomẽ, quod interpretat, Thãnath solis: qm̃ dicunt
Hebræi, super sepulchrũ Iosuæ positã fuisse similitudinẽ solis pro memoriali, ꝙ ad eius imperi-
um sol stetit tam diu immobilis. [Oĩsq; illa gñatio cõgregata est ad patres suos:] i. defuncta, sic-
ut & patres eorũ: & animæ horum, q boni fuerũt, aggregatæ fuerũt tẽpore opportuno aĩabus pa-
trum electorũ. Veruntñ qdam illorum adhuc vixerunt per tẽpus magnum post ea quę cõsequen
ter narrant, putà Othoniel primus iudex, & Phinees, ac alij qdam, q tñ cõparatione aliorum pau
cissimi erant: idcircò in tanta pluralitate non cõputant, nec scriptura solet curare aut explicare
numeri tẽporisq; minutias. Deinde reditur ad historiæ ordinem. [Et surrexerunt] i. nati sunt &
creuerunt [alij, q non nouerant dñm] per fidem formatã & actualem scientiã, [& opera quæ fecit
*non habet, & Astaroth. cum Israel,] i. magnalia quæ eis exhibuit in Aegypto, in mari rubro, in deserto, in terra Amorrhę
orum & Chananæorum. [feceruntq; filij Israel malum in cõspectu dñi, & seruierunt Baalim * &
Astaroth,] i. simulacris & dijs idololatrarũ, videlicet Baal, & deæ quæ Astaroth appellatur. Glos-
sa aũt per Baalim intelligit Iouem: per Astaroth seu (vt Septuaginta trãstulerũt) Astarte, Iunonẽ,
quæ fuit soror & vxor Iouis incestuosi atq; adulteri, q & ꝓprium patrẽ expulit regno, ac trucida-
re conatus est. [ac dimiserunt dñm Deum patrum suorum, q eduxerat eos de terra Aegypti, & se-
cuti sunt deos alienos, deos quoq; populorũ, q habitabãt in circuitu eorum, & adorauerunt eos:
& ad iracundiã cõcitauerunt dñm,] i. suis peccatis ꝓmeruerũt, ꝙ inuariabilis, dulcis & supertran
quillissimus Deus, rigorem iustitiæ in eis exercuit. Nec eñ incõmutabilis Deus ad passionem ali-
quam potest moueri, q Hiere. 7. fatetur: Nunqd me ad iracundiam prouocant? nõne semetipsos
in cõfusionẽ vultus sui? [dimittentes eum, & seruientes Baal & Astaroth. Iratusq; dñs,] per simili
tudinem effectus, non per cõmotionem affectus, i. iustam vltionem exercẽs, [tradidit eos in ma
nus diripientiũ,] i. gentiliũ, q bona Israelitarum rapuerunt, eosq; pro parte interfecerunt. [q ce-
perunt eos, & vẽdiderunt hostibꝰ q habitabãt per gyrum, nec potuerunt resistere aduersarijs su-
is: sed quòcunq; pergere voluissent, manus dñi super eos erat, sicut locutus est, & iurauit eis, & ve
hemẽter afflicti sunt.] Deniq; in illo cap. summariè & in cõmuni breuiter recitatur, quod in se-
quẽtibus cap. in speciali ꝓsequitur. [Suscitauitq; dñs iudices, q liberarẽt eos de vastantiũ mani-
bus.] i. aliqbus viris electis grãm, sapientiã, & virtutes fortitudinẽq; cõcessit ad exhortandũ, diri
gendum, ac eripiendũ errãtes, afflictos & captos. [Sed nec illos audire voluerunt,] Veruntñ vt in
processu patebit, interdum qdam, imò multi Hebræorũ obtẽperauerunt iudicibus: multi verò
non obtẽperauerunt, de qbus subiungit: [fornicantes cum dijs alienis,] i. per mentis auersionem
idololatriã exercentes. & q̃uis oĩe mortale pctm̃ sit fornicatio spũalis, hoc est, auersio mẽtis cre
atæ à spõso cælesti, & cõstupratio eius interior à diabolo, specialiter tñ & maximè idololatria, iu
xta illud Ose. 4. Fornicati sunt à Deo suo. iuxtaq; illud Psal. 72. Perdidisti oẽs q fornicant abs te.
[& adorãtes eos. Citò deseruerunt viam, per quam ingressi fuerant patres eorum.] i. obseruanti-
am legis diuinæ, per quam patres eorum tendebãt ad finem felicem. [Et audiẽtes mãdata dñi, oia
fecerunt cõtraria.] & ita non habuerunt excusationẽ de ignorantia, sed peccauerũt ex delibera-
tione & certa scientia. Vndè ꝓbatur, ꝙ & tunc fuerũt inter eos aliq boni, proponẽtes eis verbum
salutis ac diuina ꝑcepta. [Cumq; dñs suscitaret iudices in diebus eorum, flectebatur misericor-
dia:] i. ex ꝓpria & cõnaturali sibi pietate, post effectus suæ rigorosæ iustitiæ, impendebat pœni-
tentibꝰ effectus & opera suæ clemẽtiæ: imò & non pœnitẽtes frequẽter gratiosè ꝑuenit, & pœni-
tentes effecit, quos tñ cõmuniter per aduersa reduxit ad cor, & per vexationẽ eis tribuit intelle-
ctum. ideo subdit: [Et audiebat afflictorum gemitus,] eis misericorditer ignoscendo ac piè sub-
ueniendo. Propterea seqtur: [& liberabat eos de cæde vastãtium] i. de læsiõe & oppressiõe aduer
sariorum suorum. [Postq̃ aũt mortuus esset iudex, reuertebant] ad pristina vitia, [& multo facie-
bant maiora,] i. peiora [q̃ fecerãt patres eorum, sequẽtes deos alienos, seruiẽtesq; eis, & adorantes
eos.] Ista non sunt intelligẽda per oĩa de eisdẽ numero. Loquit eñ scriptura de toto populo illo
quasi de vno seu eisdẽ. Sed diuersa ad diuersos sunt referenda. Nec oẽs fecerũt huiusmodi mala,
sed multi. [Nõ dimiserũt adinuentiões suas] i. excogitatas malitias, [& viã durissimã,] i. obstinatã
prauitatẽ, ꝑsertim idololatriã, q̃ ad æternã ducit amaritudinẽ, [p quã ambulare cõsueuerant.] Vn
dè Hiere. 2. ait: Vide, ingens, qa malũ & amarũ est, te reliqsse dñm Deũ tuũ, & nõ esse timorẽ eius
apud te. In cultu etiã idolorum sunt aliq actus laboriosi & duri. [Iratusq; est furor dñi in Israel, &
ait] dñs: [Quia irritũ fecit gens ista pactũ meũ,] i. fœdus amicitiæ violauit, [quod pepigi cũ prĩ-
bus eorum, & vocẽ meã contẽpsit audire,] i. legẽ meã trãsgressa est. Loqtur aũt dñs de impijs illis
Psal.118. aspernãter, dicẽdo, Gens ista, ex zelo iustitiæ, iuxta illud: Spreuisti oẽs discedentes à iustitijs tuis.

[Et

[Et ego non delebo gentes quas dimisit Iosue,]i. non subijciā eas filijs Israel vitiosis,nec de terra ista eas omnò expellam,[vt in ipsis experiar Israel,]i. per infideles hos faciam alios experiri ac nosscere de Israelitica plebe,[vtrùm custodiant viam dñi,& ambulent in ea,] i.legem meam obseruent.Et loqtur Deus de seipso quasi de alio, [sicut custodierunt patres eorum, an non.] Nempe per hoc q̄ filij Israel auerterunt se à familiaritate ac vitijs & idololatria illorum gentilium,atque ex cōsequente eis pualuerunt ac dñabantur,per experientiam innotuit cunctis,q̄ in via Dei ambulauerunt,& Deo fideles erant:per hoc aūt q̄ cōmunicauerunt infidelibus illis in idololatria, connubijs,societate ac vitijs,& ex cōsequenti superabātur ab illis,experimētaliter patuit,q̄ circa Deum verum malè & infideliter se habebant.[Dimisit ergo dñs oēs has nationes]i. quosdam ex omnibus illis,puta ex Chananæis,Pherezæis,Iebusæis,Philistæis,&c. [Et citò subuertere noluit]eas in toto,[nec tradidit in manus Iosuæ]propter causam prætactam,cuius rei & aliæ causæ fuerunt,vt in expositione Iosuæ dictum est,& infrà tangetur.

¶De spirituali eiusdem secundi capituli intelligentia. Art. 4.

IVxta mysticum sensum,multa ex pñti edocemur cap. Siquidē ex eius exordio innotescit,q̄ vnus actuum angelorum sanctorum circa hoīes,pſertim circa sibi commissos, sit, eosdem piè & charitatiuè siue forinsecùs siue interiùs increpare,& beneficia Dei eis ad memoriam reuocare: ea quoq; improperare ingratis,& ipsos sic ad contritionē, fletum & emendationē inducere,inobedientib' etiam comminari.Rursus constat ex his, q̄ hoīes angelicis inspirationibus non acquiescendo,merētur eorum directione priuari:sicq; ab ipsis relicti,grauiùs ruunt.Non tñ ex toto relinquunt ab ipsis durante hac vita.Iterùm elucescit ex introductis, q̄ optimus modus,puocandi aliquem ad meliora,sit,ei diuina beneficia cōmemorare,& suam ingratitudinē demōstrare,atq; futura & eminentia cōminari aduersa, pſertim æterna illa Acherontis tormenta. Studeamus ergo angelicis ac virtuosis inspirationibus obedire: vereamur angelos sanctos animarū nostrarum custodes offendere:beneficia nobis per Christum exhibita, assiduè recolamus: qualiter de Aegypto,i.vitiorum caligine, & de præsenti seculo nequam nos eduxit, atq; in terram & regnum,imò in cælum militantis ecclesiæ introduxit:regnum quoq; promisit triumphantis ecclesiæ,ita duntaxat,vt non feriamus fœdus cum habitatoribus terræ, i.carnalib' & iniquis non consentiamus hominibus in rebus illicitis:[& aras eorum subuertamus] i.eorum sacrilegia, abusiones & superstitiones vitemus,soli dño fideliter seruientes. ¶Insupèr exemplo filiorum Israel,ex increpationibus angelorum ac prælatorum, imò quorumlibet deuotorum,intimè compungamur, pœniteamus,inflammemur,ita vt eleuata voce abundanter, salubriterque ploremus:& hostias domino immolemus,cui spūs contribulatus est sacrificium gratum:hostiam(inquam)satisfactionis,& obseruantiam præceptorum:quia sacrificium salutare est,attendere in mandatis:hostiam quoq; laudis & gratiarum actionis.sed & corpora nostra sic castigemus, vt iuxta apostolica documenta,exhibeamus ea Deo hostiam viuam, sanctam ac placitam.[seruieruntq; filij Israel dño cunctis diebus Iosuæ,]i.q̄ diu præfuit eis.Sic & discipuli Christi,quādiu cum eis fuit dñs Iesus,dño seruierunt.Propter quod dixit Ioan.17.Cùm essem cum eis,ego seruabam eos.[& seniorum qui longo post eum vixerunt tēpore.]Per seniores illos,intelliguntur S.Apostoli & eorum cooperatores, primi illi discipuli ac apostolici viri,qui post Christi ascensionem longo tempore in seculo isto vixerunt,sub quorum regimine Christiani veri Israelitæ Deo feruentissimè seruierunt.Ex quibus probatur,q̄ fructuosus,necessariusq; cōsistat subditis bonus prælatus:quia secundum iudicem populi,sic & eius ministri.Et qualis est rector ciuitatis,tales & inhabitantes in ea.[Omnisq; gñatio illa cōgregata est ad patres suos,] qm̄ sanctis patriarchis ac prophetis in cælesti sunt thono coniuncti. [& surrexerunt alij qui non nouerunt dñm, & opera quæ fecit cum Israel,feceruntq; malum in conspectu dñi.]Hi alij,sunt hæretici,schismatici,& oēs ingrati ac reprobi Christiani,qui Deum incarnatum & eius beneficia non agnoscunt vera & salutari notitia:quia etsi dicant se ea cognoscere,attñ factis negant, tam vitiosè agentes in conspectu altissimi,quasi Deus non sit inspector & iudex actuum humanorum. ¶Denique seruiunt dijs alienis,i. idolis & simulacris suis,putantes aurum robur suum,&obrizo dicentes,fiducia mea.Etenī ea quę maximè diligunt,quærunt,colunt,exercent,hæc sunt dij eorum. Superborum nanque & ambitiosorum deus,est honor,prælatio, dignitas, & quicquid huiusmodi est: cupidorū deus est,nummus:luxuriosorum,caro immunda seu fœda voluptas:gulosorumq;,vēter. Sic sanctis prælatis & virtuosis rectoribus sublatis, cœpit ecclesia tepere, deformari, corruere: & tam inuisibilibus,q̄ visibilibus hostibus,Turcis,Saracenis,Tartaris, ac alijs frequenter est tradita: nunquàm tamen in toto à domino derelicta,imò frequenter suscitauit ei iudices virtuosos, præsules sanctos, reges & imperatores verè fideles ac strenuos,& alios viros egregios,per quos sæpè subuenit & reformauit ecclesiam,& hostes eius deiecit.Nihilominùs posteà denuò redierunt multotiès Christiani ad pristina,imò & grauiora facinora, qui cursus sua vicissitudine durauit vsq; in præsens.

Psal.50. Eccl.35. Rom.12. Phil.4. Heb.13. Eccl.10. Tit.1. Iob.31.

¶Postre

¶Postremò, quemadmodùm Deus in infidelibus illis experiebatur Israelem, an viam domini veraciter custodiret: ita in nouo testamento permisit esse hæreticos, Sarracenos, aliosque infideles, vt in eis experiatur populum Christianum, an verè sit Christifidelis, efficaciter dissentiēdo, 1.Cor.11. an etiam repugnando illis iniquis vsque ad sanguinem. Propter quod ait Apostolus: Oportet Gregorius hęreses esse, vt & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. Hinc dixit Gregorius: Abel esse renuit, quem Cain malitia non exercet.

¶Elucidatio literalis cap.3. Hæ sunt gentes quas dominus dereliquit.

Articulus. 5.

Iudic.2. NVnc in speciali incipit author describere tribulationes, seruitutes & oppressiōes filiorum Israel ab aduersarijs suis: quæ septē fuerunt, quarum iam prima describitur. Aliqua tamen præmittuntur, continuando & declarando materiam. Dictum est nanque in fine præcedentis capituli, quòd dominus non deleuerit aduersarios Hebræorum ex toto, propter ipsorum Hebræorum demerita. Nunc ergo exprimuntur aduersarij illi in speciali, & plures causæ adduntur, cur dominus eos dimisit. [Hæ sunt gentes] quæ paulò pòst nominabuntur, [quas dominus dereliqui] superstites in terra Israelitis promissa, [vt erudiret in eis] id est, per eas seu per earum impugnationes & repugnationes [Israelem] id est, Israeliticam plebem tunc existentē, eorumque posteros, de quibus subiungitur: [& omnes qui non nouerant bella Chananæorum,] q erant acres & periti in arte pugnandi. Vndè Deuter.7. legitur, quòd nullus anteà poterat eis resistere. [vt posteà discerent filij eorum certare cum hostibus, & habere consuetudinem præliandi:] id est, tam ipsi quàm eorum posteritas, fierent exercitati, prompti, ac docti ad pugnam, in qua ars maximè valet, & armorum peritia plùs quàm corporum fortitudo, cùm in libro de re militari dicat Vegetius, quòd multitudo imperita in arte bellica, nec benè disposita, nō sit nisi hostium victima. De Augustinus qua re pleniùs scribit Aegidius libro de regimine principum. Vndè & scriptum est Ecclés 9. Melior est sapientia quàm vires. Veruntamē sicut hic loquitur Augustinus, Bellum non est per se appetibi[le], sed pax, ad quam ordinādum est bellum. Sed quoniam tempore illo cultus Dei non vigebat communiter nisi in vno Israelitico populo, in medio Gentilium commorante, quem nouerat dominus à Gentilibus assiduè & acriter impugnandū: voluit dominus, vt populus suus exercitaretur ad pugnam, non tamen ad crudelitatem. Vndè super illud, Vt discerent filij eorum Augustinus certare cum hostibus, Augustinus disseruit, id est, vt tanta pietate & obedientia legis pugnarēt, quanta patres eorum, qui & bellando placuerant Deo: non quòd optandum sit bellum, sed quia pietas laudabilis est in bello. Hæc est alia causa, cur dominus gentes illas dimisit, quàm illa, quæ in fine præcedentis cap. tacta est. [Quinq; satrapas Philistinorum,] non solùm reliquit satrapas illos, sed & Philistæos eis subiectos. Porrò Satrapa dicitur, quasi satis rapiens, vel quasi satis paratus. & erant hi satrapæ, quasi parui reges seu reguli & principes quinq; principalium ciuitatum 23.q.5.cañ. Philistijm, putà Azoti, Gazæ, Ascalonis, Geth, & Accaron. [Omnemq; Chananæum & Sidonium Remittūtur atque Euæum,] In quibus verbis ponitur singulare pro plurali. [q habitabat in monte Libano,] § Per scientes id est, locis & oppidis illis montanis, [de mōte Bahal, Hermon, vsq; ad introitum Emath.] id est, Antiochiæ. [Dimisitq; eos, vt in ipsis experiretur Israelem, vtrùm audiret mandata domini, quæ præceperat patribus eorum per manum Mosis, an non.] Ista est alia causa, & istud in fine præce-Augustinus. dentis cap. est elucidatum. Augustinus quoq; & Glossa super hoc verbum, experiretur, dicunt: Non vt Deus omnium cognitor, etiam futurorum, agnosceret, sed vt ipsimet scirent, & propria conscientia glorificarentur aut conuincerentur. ¶Insupèr fuit & alia causa, cur Deus non eiecit nec deleuit Gētes illas totaliter & repētè, ne scilicet terra illa pro magna parte maneret diu non habitata, sicq; in solitudinem redigeretur, & bestiæ crescerent contra filios Israel. Hinc Deut.7. dixerat dominus: Paulatim eijciam eos, ne crescant contra te bestiæ & c. Non enim erat tanta filiorū Israel multitudo, q̄ poterat in principio sui ingressus tantā terrā satis populari & occupare ac colere, nec Deus vult oīa supernaturaliter operari. [Itaq; filij Israel habitauerūt in medio Chananæi, Ethæi, & Amorrhæi, & Pherezæi, & Heuæi, & Iebusæi, & duxerūt vxores filias eorū, ipsiq;] filij Israel [filias suas filijs eorum] [Chananæorum] [tradiderunt] vxores, simul miscentes connubia. Quod fuit filijs Israel in lege frequenter prohibitum. nec inter illos videtur matrimoniū verum fuisse, cùm dispar cultus impediat matrimonium contrahendū, dirimatq; contractum. Propter quod tempore Esdræ abinuicèm separabantur taliter cōiugati: nisi fortè dicatur, q̄ isti Israelitæ fuerūt idololatræ, sicut & Chananæi. Nam subditur: [Et seruierūt dijs eorū.] Erāt eqdem ad idololatriam valdè proni. Fœminææ quoq; blāditiæ alliciebant animos maritorū, nolentium suas cōtristare delicias. Sed & cōuictus ille, & familiaritas ista, mutuaq; cōuiuia, eos faciliter ad idololatriam pertrahebant. Idcircò Deus per Mosen ꝓhibuit filijs Israel cum Chananæis inire cōiugia: eis quoq; ꝓdixit, q̄ per connubia talia ad idololatriam laberentur. Nam & Salomon tali erat occasione veneratus idola. [Feceruntq; malùm in conspectu domini, & obliti sunt dn̄i Dei sui.]

Vndè & Iosephus:Conuerterunt se,inqt,ad agriculturã, & ad diuitias dando se, per epulas atq; Iose. libr. 5. ant.iu. ca.7.
libidinẽ imbelles effecti,in cõuersatiõe legis integri nõ fuerunt. [seruiẽtes Baalim & Astaroth.
Iratusq; dñs contra Israelem,tradidit eos in manus Chusanrasathaim regis Mesopotamiæ.] i.ab
illo rege permisit eos impugnari ac superari. Quẽadmodũ aũt Aquilegia dicit̃, quasi aqs ligata, De pœ. di.1. ca.Vide.
qa in medio iacet aquarũ:sic Mesopotamia dicit̃ à μέσος quod est mediũ,& πόταμος,quod est
fluuius,qa in medio duorũ sita est fluminũ.Est aũt Mesopotamia pars Syrię.[seruiẽrũtq; ei octo
annis,] dando tributa, seu exhibẽdo dura obsequia. [Et clamauerunt ad dominũ,] vexatione Esa.28.
dante eis intellectum,ꝙ pro suis excessibus talia paterent̃.[Qui suscitauit] i.gratiosè concessit
[eis saluatorẽ,& liberauit eos,Othonielẽ videlicet filiũ Cenez,fratrẽ Caleb minorẽ] q & Axam
filiam Caleph habuit contoralẽ. De isto Othoniele dictum est pleniùs Iosuæ 15. Hinc etiã con-
stat,ꝙ filij Israel nimìs cito ad idololatriã sunt prolapsi, cùm & Othoniel terrã promissionis in-
gressus sit.Fuit aũt Othoniel saluator & liberator Israelis solũ ministerialis,& à tribulatiõe tem
porali,immo & à malis culpæ eos retraxit,ac in via legis direxit. Propterea subdit̃:[Fuitq; in eo
spũs dñi,] i.authoritas,virtus & gr̃a spũssancti,[&iudicauit Israel,] dirigẽdo,hortãdo ac discer-
nendo. Hunc Othonielẽ Iosephus vocat Cenez, quasi æquiuocum suo patri, i. eodẽ nomine
æquocè nũcupatũ.[Egressusq; est ad pugnã] cum aliqbus de populo Israel,[cõtra regẽ] præfa-
tum. Et qm erat de tribu Iuda,sicut & Caleph,ꝓbabile est,ꝙ filij Iuda iẽrunt secum ad prælium. Iose li.5.an. iud.ca.7.
[Et tradidit dñs in manus eius Chusanrasathaim regem Syriæ:] i.Mesopotamiæ,in quo patet ma
gnitudo pietatis diuinæ, ꝙ tã citò subuenit filijs Israel, q tã enormiter excesserunt.[& oppressit
eum.quieuitq; terra quadraginta annis.] i. filij Israel in terra sua decætetò tã diu pacificè habita
uerunt,& benè vixisse credunt̃ sub iudice illo. Et in hoc quoq; innotescit dulcedo diuinæ cle-
mẽtiæ,qa post tã breuẽ inquietudinẽ,cõtulit per vnum virum iustum toti populo tam longam
quietẽ. Videt̃ ꝓtereà Glossa sentire,ꝙ tãto tẽpore seruiẽrunt Baalim & Astaroth,quãto tempore
seruiẽrunt regi Mesopotamiæ,s.octo annis.Itaq; dñs contẽperauit & adæquauit in hoc pœnam
culpæ,quãtùm ad tẽpus.Et sumpsit hoc Glossa ex Origene.Imò trãslatio Septuaginta interpre-
tum cõtinet sic:Quãto,inquiẽs,tẽpore seruiẽrũt Baalim,tãto tẽpore seruiẽrũt † Cusarasathaim.
Postremò,in hoc tẽpore qetis,q̃ dicit̃ 80.annis durasse,includunt̃ octo anni seruitutis: quod si-
militer intelligẽdũ est in sequẽtibus,vbi numerus annorũ qetis taxat̃,in quo anni seruitutis cõ-
prehẽdunt̃ secundũ expositores.Et idẽ in Scholast.habet̃ histo.Nec aliter posset saluari historia Pet.Co.hist. Iudic. ca. 6.
ista,eo ꝙ 3.Reg.6.determinet̃,quoto tẽpore ab exitu Israel de Aegypto, cœperit Salomon tem-
plũ ædificare,s.480.anno,q anni cõputant̃ pro magna parte per tẽpora Iudicũ, & multo plures
anni fuissent,nisi(vt tactũ est)anni seruitutis,sub annis qetis includerent̃. [Et mortuus est Otho
niel filius Cenez,ætate grãdæuus atq; virtutibus plenus.] Circa quod tempus Dionysius Liber,
pater vnus deorum gentilium,natus est ex filia regis,qui regnauit in Thebis.

¶De intelligentia huius Cap.3.spiritali. Art. 6.

Omnia in populo illo Israelitico figuraliter gesta sunt:idcircò ꝙ Deus reliquit in terra pro-
missionis gentes idololatras, vt erudiret in eis Israelem, quatenùs disceret bella Chana-
næorum,cõsuetudinemq; haberet pugnandi:qd aliud figurauit, nisi ꝙ populum Christianum
vult esse exercitatũ,peritũ & promptũ ad spiritalia cõtra inuisibiles hostes certamina,& contra
aciẽ vitiorũ,imò & cõtra hostes fidei Chr̃ianę visibiles,& cõtra Reipub. inimicos,quos oẽs in-
ter Christifideles venire permittit,vt in eis erudiat Chr̃ianos ad huiusmodi ꝓlia virtuosa.Indigent
igit̃ Chr̃iani gr̃a discretiõis spirituũ, fortitudinis dono, & om̃i armorũ spũali apparatu,quẽad-
modũ ad Ephe.6.hortat̃ Apostolus:Accipite armaturã Dei,vt possitis resistere in die malo,& in
oibus perfecti stare.State ergo succincti lũbos vr̃os in veritate,& induti loricã iustitiæ, in oibus
sumẽtes scutũ fidei,& galeã salutis assumite,& gladiũs spũs,quod est verbũ Dei,orãtes om̃i tem-
pore in spũ.Eccè qd ad vnũquẽq; nr̃m pertineat,qualiter debeamus iugiter supra custodiã no- Abacuc 2.
strã stare,& cõtra aduersarios nr̃æ salutis pugnare,q per satrapas Philistinorũ & cęteras gentes
incredulas designant̃.Possunt quoq; per qnq; satrapas,intelligi qnq; sensus exteriores,q satìs ra
piũt oblectaméti in suis obiectis cõtra imperiũ rõnis,& mẽtis dñari conant̃. Cõtra quorũ abu-
sum pugnare tenemur,qa per hoc dñs experit̃,ꝙ mãdata eius obediẽter audimus. ¶Insupèr sicut
filij Israel ex societate & cõuictu Chananęorũ,ad ꝓphana cõnubia, deindè ad idololatriã sunt
dilapsi,ac Deũ verũ obliti,& igratissimi facti:sic religiosi claustra sua egrediẽdo,& inter secula-
res manẽdo,vescẽdo ac cõuersando,ad diuersa ac grauia vitia deuoluunt̃,mẽte infrigidant̃:nec
solũ spiritales,sed & carnales interdũ fornicatiões noscunt̃ sceleratissimè nimìs incidere. Vitan
da ergo sunt eis om̃ia ista,quãtũ fieri potest:in cuius rei figurã,Deus ꝓhibuit Israeliticæ plebi so
cietatẽ & cõuictũ Chananæorũ. ¶Amplius,sicut filij Israel cõtra Deũ superbè erecti,à rege Syriæ
sunt oppressi,humiliati,& vili seruituti subiecti:ita q se in cornibus extollũt superbię,& de secu
lari aut spiritali præsidẽtia intumescũt,relinquunt à dño,& ei q est rex super oẽs superbię filios, Iob 41.

mox subdunt, atq; vilissimæ seruitutis iugo premunt. Interdū quoq; humiliant in vita pſenti à visibilibus inimicis, aut certè viris iustis. Siqdem sedes ducū superborū destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis, q deponit potentes de sede, humilesq; exaltat. [Et clamauerunt ad dñm.] Sic & nos in omni necessitate, tribulatiōe, angustia, non cessemus toto affectu clamare ad dñm, vt succurrat, eripiat & cōseruet nos: imò & anteq̃ iustè affligamur p̃ nřis piaculis, pœnitere, & veniā obtinere oitamur. Discamus quoq; exemplo filiorū Israel dñm efficaciter exorare, vt iudicem suscitet nobis, i. plātū nobis donet idoneū, & pdicatorē cōdignū, cui' directioni, increpatiōi, iudicio, cum omni gratum actione iugiter acqescamus. Præterea, sicut Othoniel processit ad pugnā cōtra aduersarios populi, cui præerat ipse: sic omis q præest, satagat pro grege sibi cōmisso efficaciter præliari, orādo, exemplariter cōuersando, docēdo, & omni modo sibi possibili subditorum procurādo salutē. ¶Postremò, per Othoniel intelligi potest Christus verus saluator, quē pater misit in redēptionē Israelitarū & gētium vniuersarū, de quo Esa. 11. prædixit: Requiescet super eum spūs dñi, & iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æqtate pro mansuetis. Rursus, per Othoniel potest bonus prælatus seu qcunq; iustus iudex ac princeps signari, q bonum Reipub. toto exquirit corde, & illud tuetur, ac pro ereptione plebis sibi cōmissæ, omni qua potest virtute laborat. Origenes demū, per Othoniel, intelligit triumphātis ecclesiæ angelum sanctum, ad custodiā & subuentionē hominū desupèr missum. & super illud, [Mortuus est Othoniel,] ait: Quare defunctus est? Quia iam indignus erat populus habere iudicē talem, i. tam bonum. Nā & eo defuncto, vt subdit scriptura, adiecerūt filij Israel facere malū. Super illud quoq;, Quanto tempore seruierunt Baalim, quod in Septuaginta habetur, disseruit: Disce ò tu qui peccasti, tanto tēpore te humiliare, pœnitere & satisfacere corā Deo, quanto tēpore te errasse & peccasse cognoscis: non expectes vt humiliet te aduersarius, & necessitas pœnitentiā inuito extorqueat, sed pœnitendo præueni manus illius: quia si te tuipse correxeris, pius est dominus qui vindictam suam temperet ei, qui pœnitendo illam præuenit. Tu ergo in confessione præoccupa faciem iudicis summi, & veniam consequēris.

Job 41. Eccl 10. Luc. 1. Origenes.

¶Elucidatio cap. 4. Addiderūt aūt filij Israel facere malū in conspectu dñi. Art. 7.

MOdò describit secūda filiorū Israel oppressio generalis in terra p̃missionis. [Addiderūt autē filij Israel facere malū in cōspectu dñi] omia intuētis, in quo patet magna eorū p̃nitas ad peccādū, qm̃ Othoniel mortuo, statim redierūt ad solita crimina. Porrò malū quod facere p̃sumpserunt, fuit pcipuè idololatria. Et ponit hîc malū, pro malorū (i. culparū) cōgerie, qm̃ multa atq; enormia patrabant facinora. [Qui cōfortauit aduersus eos Eglon regē Moab, qa fecerūt malum in cōspectu eius.] Circa quod loqtur Origenes: Nostris vitijs vires hostiū augētur ac nutriuntur, i. vitiorū nostrorū demeritis, Deus auxiliū suum abstrahit nobis, & hostes cōfortat, p̃ua lereq; sinit, imò & facit. [Et copulauit ai filios Ammō & Amalech,] i. permisit, aut etiā instigauit Ammonitas ac Amalechitas ad auxiliādum Moabitis. Amalechitæ aūt erāt valdè atroces Israeliæ hostes ab eo tēpore, quo sub Mose cæsi fuerunt à Iosue. ¶Circa hoc quæri posset: Si Deus confortauit Moabitas cōtra Hebræos & Ammonitas, Amalechitasq; instigauit, vt ferrēt auxilium regi Moab, ergo nō peccauerunt Israelē vastādo. Et r̃ndendū, q potestas hostiū fuit à Deo, oō autem potestatis abusio. Deus quoq; cōfortauit & instigauit illos ad inuadēdum Hebræos, ad puniendum Hebræorū peccata, inquātùm illa punitio fiebat iusto iudicio. Sed illi nō prosequebātur cōfortationē, instigationemq; illā ea intētione, nec iusto iudicio, sed ex crudelitate, cupiditate & odio. Sic per Hieremiā & Ezechielē Deus frequēter testatus est, se cōuocare & cōfortare regē Babylonis aduersus Hierusalē ac cæteras nationes, sicut de hoc super prophetas pleniùs scripsi. [abijtq;] Eglon cū auxiliarijs suis, recedēdo de terra sua ad terrā Israelitarū. [Et percussit Israel,] occidēdo multos Hebræos, [& possedit vrbē palmarū,] i. Hiericho, quæ tūc (vt patuit) nondum fuit reædificata. Sed vt in ecclesiastica fertur historia, Fecit sibi domū in loco quo anteā Hiericho stetit: quod, vt reor, fecit in contēptum Israel, eo q post trāsitū Iordanis, filij Israel primò vrbē illā obtinuerūt ac destruxerunt, & terrā circūiacentē possedit rex Eglon. [Seruieruntq; filij Israel Eglon regi Moab decē & octo annis,] soluēdo tributa, & exhibēdo dura obsequia, vt moris est victis. Et videt Origenes sentire, q tot annis seruierunt vitijs iam p̃fatis, idcircò tot annis pœnā luerūt. nā ait: Certū est, secundū modū peccasi, cōuersiōisq; dilatiōe, castigatiōis tēpora terminari seu diffiniri. [Et posteà clamauerūt ad dñm,] i. de suis peccatis pœnitētes, veniā & auxiliū petierūt à Deo, vidētes sibi idolorū cultum obesse, nō prodesse. Et mirum q infra tot annos nō clamauerunt ad dñm, sed post eos: quo cōstat, q̃ excæcati erāt & indurati, p̃pter quod acerrima disciplina indiguerūt. [qui suscitauit eis saluatorē, vocabulo Ahud, filiū Gera filij Iemini.] per Iemini qdam intelligūt Beniamin, qdā aliquē vilē & malitiosum de Beniamin tribu. Vndè magister in historijs scribit: Iemini qdam dicūt fuisse quēdā vilē de Beniamin, qui posteris suis legit ob ignominiā suā sæpè improperatus. Vndè 1. Reg. 22. habet: Audite me filij Iemini.

Biblia pleraque alia hic cōtinuant ca. tertium. Origenes. Eusebius. Origenes.

He-

Hebræi verò tradunt hunc fuisse Beniamin,& per aphæresim,i. talẽ figurã, vbi nos ponimus,Iemini,ponũt Iamin,quod sonat dextrariũ vel dextralẽ.Beniamin aũt,filius dexteræ interpretaẽ.
[Qui vtraq; manu pro dextera vtebaẽ.] q͡a tã promptè ac potẽter vtebaẽ sinistra,vt dextera,imò & fortiùs,secundũ Hebrços,ꝑpter quod dicunt,ꝙ fuit debilis dextera manu,nõ simpliciter,sed cõparatiuè.Eteñ tales solẽt in sinistræ vsu esse potẽtiores.Septuaginta tñ, ambidexterũ transtulerũt.[Miserũtq́; filij Israel per illũ munera] i.tributa,aut etiã quædã iocalia aut encænia ad impetrãdum clementiã [regi Moab.Qui * Ahud fecit sibi gladiũ ancipitẽ,] i.ensem ab vtraq; parte acutũ fecit sibi parari,[habentẽ in medio capulũ] i.manubriũ [longitudinis palmæ manus,] videlicet breue,vt minùs cõsideraret.[& accinctus est eo subter sagũ] i.infra palliũ militare formę q̃dratæ,[in dextero femore.] q͡a sic sibi magis cõueniebat,si erat fortior in sinistra,quẽadmodũ fortiores in dextera, suspẽdunt ensem suum in sinistro latere. Porrò si in vsu vtriusq; manus fuit æquè robustus,dici potest ꝙ ideo gladiũ in dextero posuit femore,vt minùs notareẽ ense accinctus,& eũ improuisiùs posset extrahere. Sic & 2.Reg.20.legiẽ Ioab vestitus tunica stricta,& desupèr accinctus gladio depẽdẽte vsq; ad ilia &c.Ex his apparet,ꝙ Ahud intẽdebat,si posset, mittere manũ in Eglon.[Obtulitq́; mũera Eglon regi.] i.ꝑsentauit & dedit ei ex parte filiorũ Israel.
[Erat aũt Eglon crassus nimis.] Septuaginta trãstulerũt,Erat Eglon exilis valdè,quod(secũdum August.intelligẽdũ est à cõtrario sensu,seu per antiphrasin,secundũ quod mõs diciẽ à mouẽdo, Aug.lib.Iudic.q̃stio.21.
& lucus à lucẽdo. Et 4.Re.21.Bñdixit Naboth Deo & regi,i.maledixit.[Cũq; obtulisset regi munera,ꝓsecutus est socios q cũ eo venerãt,] i.cũ socijs sui itineris Israelitis redijt vsq; ad Galgalã.
[& reuersus de Galgalis vbi erãt idola.] Eglon q͡ppe posuerat deos suos seu eorum simulacra in Galgalis,in contẽptũ & irrisionẽ filiorũ Israel,q locũ illũ reputabãt specialiter sanctũ:qm̃ trãsito Iordane,fixerunt ibì tabernaculũ Dei cũ arca,celebrauerũtq́; pascha,& circũcisi fuerunt ibidẽ. Iosuę 5.
Quẽadmodũ Adrianus imperator in Chr̄ianę religiõis cõtẽptum,statuit simulacra Veneris atq; Adonidis in loco vbi natus est Chr̄s:Antiochus quoq; statuã Iouis in tẽplo Dei in Hierosolymis, vt 1.Machabæ.1. describiẽ. Itaq; Ahud viso tanto sacri loci contẽptu,zelo Dei accẽsus,ad Eglon mox redijt,[& dixit ad regẽ:[Verbũ secretum habeo ad te ô rex.] i.occultũ & mysteriale quid habeo tibi insinuare sermone aut facto.Dicuntq́; aliqui,ꝙ verbum accipiẽ hic pro facto,secundum quod 4.Reg.20.loq̃tur Ezechias:Non fuit verbum in domo mea,quod nõ ostẽderim eis.
[Et ille] s. rex imperauit silentium:] & vt esset maior opportunitas audiẽdi verbum secretum, iussit assistentes exire.ideo subditur:[Egressisq́; omnibus q circa eum erãt,ingressus est Ahud ad eum,] propiùs accedẽdo.[Sedebat autẽ in æstiuo cœnaculo solus] post aliorum egressum.[Dixitq́; Ahud:Verbum * dñi habeo ad te.] Et sumit hic verbum ꝓ somnio seu visione, secundũ Petrũ Comestorẽ,vt sit sensus,Reuelationẽ ex parte Dei tibi habeo indicare.quo audito, rex quasi ad reuerẽtiam reuelantis Dei surrexit,sicut subiungiẽ:[Qui statim surrexit de throno] i.sede regali.Aliqui dicunt, ꝙ nõ oporteat in his excusare ipsum Ahud de mẽdacio, ꝓsertim q͡a mendacium istud fuit officiosum, s.ad liberationẽ filiorum Israel ordinatum,nec Ahud cõmendaẽ de isto mẽdacio,sed de zelo Dei & pietate ad populum suum: quẽadmodùm Iudith & obstetrices non de suis mẽdacijs, sed & de pietate & solicitudine pro populi & infantum Israel liberatione laudanẽ. Augu.verò & Glossa ac alij multi dicunt,ꝙ Ahud nõ mentiebaẽ in his,q͡a secretũ opus & occultum sermonẽ habebat ad regem, qm̃ ex diuina inspiratione dixit & fecit ista: immo secundum Augustinum,Deus ꝓcepit ei hæc facere,quẽ populo suo suscitauit in saluatorem. Et istud meliùs sonat.[Extenditq́; Ahud sinistram manum,& tulit] i.extraxit [sicam de dextero femore suo.] Sica vocaẽ gladius breuis. Vndè in Actibus Apostolorum imponitur Paulo, ꝙ eduxerit in desertum quatuor millia virorum sicariorum, q s. talibus gladijs vtebantur. [infixitq́; eam in ventrem eius tam validè,vt capulus] i.manubrium ferreum,[sequeretur in vulnere] sicq́; & capulus videtur ventrem intrasse.[atq; pinguissimo adipe stringeretur, nec eduxit gladium, sed ita vt percusserat,reliquit in corpore:] qm̃ properauit recedere, atque vt ministri regis, viso tam horribili gñe mortis proprij regis,grauiùs terrerẽtur.Licuit aũt huic Ahud,ita circũuenire & occidere regẽ,tanquam publicum plebis Dei tyrannum,& sicut licuit in prælijs iustis vti insidijs.[Statimq́; per secreta naturæ alui stercora proruperunt,] sicut in mortibus tam violentis & repentinis fieri solet,vt & in suspensis vrinam emittentibus cernitur.[* Ahud autẽ clausis diligentissimè ostijs cœnaculi,& obfirmatis sera,] ne serui subitò introeuntes, viderent quid esset actum,[per posticum] i. secretum locum & exitum [egressus est,] ne quis eum conspiceret exeuntem. Tamẽ vt q̃dam ait,in Hebræo habetur,per porticum.sed credibilius videtur, ꝙ per secretum exierit locum. Et fortè dictio illa Hebraica, est ad vtrunq; æquiuoca.[Seruiq́; regis ingressi,] Fortè aliquam domum aut cameram stanẽ ante cœnaculum, [viderunt clausas fores] i. ianuas [cœnaculi, expectantesq́; diu donec erubescerent,] ꝙ rex tãdiu occuparetur purgando aluum,vt ipsi suspicabantur,[& videntes ꝙ nullus aperiret,tulerunt clauem.] Circa hoc loq̃tur

Marginalia: * Dei — Pet.Co.hist.li.Iudic.c.6. — Iud.15.16. — Exo.1.4. — Aug.lib.Iudic.q.20. — Acto.21.

Aug lib Iudic.quęſ.24. Auguſt. Quō ſerui claue aperuerūt, quod Ahud claue nō clauſerat? aut ſi Ahud claue clauſerat, quō eā ſecū nō abſportauit? Ad quod rñdet, qa alia clauis allata eſt, aut tale fuit genus clauſuræ, ꝙ ſine claue poterat claudi, nō tñ ſine claue aperiri, vt videmus in ianuis quæ impulſione clauduntᷣ. [Et aperiētes, inuenerunt dñm ſuum in terra iacentē mortuū.] quo viſo, turbati ac territi
Iudith 14. ſunt, quēadmodū ſerui Holofernis, cū audiſſent, ꝙ orciſus eſſet à Iudith. [Ahud aūt, dum illi turbarentᷣ, effugit & pertrāſijt locū idolorū] videlicet Galgalā, vbi rex ſua poſuerat idola. [vñ reuerſus fuerat, venitq́; in Seirath,] i. in vrbē ſic dictā, in tribu & mōte Ephraim ſitam. [ſtatimq́; inſonuit buccina in mōte Ephraim] tanq̃ iam victor, aut de victoria certus. [Deſcēderūtq́; cum eo filij Iſrael] q̄bus per nūcios aut & proprio ore ſignificauit qualiter regē occiderit: ideo animati, deſcēderunt cū eo de mōte. [ipſo in fronte] i. principio exercitus [gradiente,] tanq̃ audare ac
1.Mac.3.4.5.10.11. ſtrenuo duce ad pugnādum in primis parato, quēadmodū de Iuda legiᷣ Machabæo & Ionatha eius fratre. [Qui dixit ad eos: Sequimini me, tradidit em̄ dñs inimicos noſtros Moabitas in manus noſtras. Deſcēderuntq́; poſt eum, & occupauerunt vada Iordanis, quæ trāſmittunt in Moab:] i.
adimiſerūt circa aquas Iordanis ſe poſuerunt, vbi poterat Moabitis eſſe regreſſus ad terrā ſuā. [Et non * permiſerunt trāſire quenquā] de Moabitis, q ita erāt turbati ex inopinato regis ſui interitu, ꝙ mens atq; conſiliū fugit ab eis. [ſed percuſſerunt Moabitas tēpore illo circiter decē millia, omnesq́; robuſtos & fortes viros. Nullus eorū euadere potuit, humiliatusq́; eſt Moab in die illo ſub manu Iſrael. Et quieuit terra octoginta annis] in q̄bus cōp̄hendunᷣ decē & octo anni ſeruitutis, vt dictum eſt, [à prælijs. Poſt hunc ſuit Samgar filius Anath,] id eſt, poſt Ahud præfuit iudex nomine Samgar, de quo nō exprimiᷣ de qua tribu extiterit, [qui percuſſit de Philiſtæis ſexcētos viros vomere:] qa Philiſtæi iſti voluerunt terrā Iſrael introire & impugnare. Aliqui aūt dicūt nō eſſe veriſimile, ꝙ ſolus percuſſit tot viros, rūm tñ Deo auxiliāte id fecerit. Dauid quoq; legitur octin-
2.Reg.23. gentos viros occidiſſe impetu vno, & Samſon mille mādibula aſini. In ſcholaſtica aūt fertur hi-
Iudic.15. ſtoria, ꝙ Sāgar eodē obijt anno, ideo tēpus p̄ſidētiæ ſuæ nō cōputaᷣ. [Et ipſe quoq; defendit Iſrael] ab impugnatiōe hoſtili. Et videᷣ fuiſſe ruſticanus agricola, ſicut & Gloſſa ex verbis innuit
Origenes Origenis. Deindè deſcribiᷣ tertia Iſraelitarū tribulatio generalis. [* Addideruntq́; filij Iſrael fa-
Biblia alia hic ſuū exordiunᷣ c. quartum. cere malū poſt mortē Ahud.] quare nō ait, poſt mortē Sāgar? qa vt dictū eſt, valdè modico tempore p̄fuit. [& tradidit illos in man* Iabin regis Chanaan,] Ex hoc eliciᷣ, ꝙ Chananæi deſierunt iam eſſe tributarij Iſraelis, & regē ſibi fecerūt. [q regnauit in Aſor] quæ fuit vrbs metropolis, de qua Ioſuę 11. legiᷣ: Quæ antiquitùs primatū tenebat inter oīa regna illa. Legiᷣ quoq; ibì, ꝙ Ioſue eā cōbuſſit, ſed interim ferᷣ a Chananæis reædificata. Vel diciᷣ Iabin iſte regnaſſe in Aſor, i. in territorio, in quo Aſor anteà ſtetit, quēadmodū Eglon aſſeriᷣ poſſediſſe vrbē palmarum. Deniq; Ioſue ſcribit, ꝙ Iabin rex Aſor miſit ad Iobab, ſed ille alius fuit ab iſto. Eſtq́; p̄babile, ꝙ iſte de illi* ſemine fuit, p̄pter quod rurſus ſibi vſurpauit regnū terræ illius. [habuitq́; ducē exercitus ſui nomine Siſarā. Ipſe autē] Iabin [habitauit in Aroſeth gētium.] i. in vrbe ſic dicta, vel propter multitudinē habitatorū ſuorum, vel qm̄ diuerſarū linguarū aut nationū gētes morabātur in ea. [Erat autē Debora prophetis vxor Lapidoth,] i. viri ſic dicti, q infrà vocaᷣ Barach, vt cōmuniter
Origenes. dicunt expoſitores. Et q̄d cōtra hoc obijci poſſet, infrà tāgetur. q Deniq;, vt aſſerit Origenes, de nullo Iudicum ait ſcriptura, ꝙ fuit propheta, ſed de ſola Debora hoc teſtatur, ne eam q̄s ob ſexus fragilitatē contēneret, tanquā ad iudicādi officiū minùs idoneā. [quæ iudicabat populum in illo tēpore:] quāuìs ſecundū cōmunē legē deceat fœminas regi & iudicari à viris, omnipotēs tamen Deus q ſupra omnē eſt legē, aliter poteſt diſponere. Eſt eq̄dem ſexus fœmineus, ſexus ſubiectionis, nō ſuperpoſitiōis, & fœminæ cōmuniter ſunt debilis rōnis. Sed creator omnipotēs per dona grę poteſt eas viris virtuoſiores & ſapiētiores efficere, & fortè ad humiliādum ſuperbos ac rebelles Iſraelitas, fœminā eis p̄fecit in iudicē. [Et ſedebat ſub palma quæ illius nomine vocabatur,] videlicet palma Deboræ, [inter Rama & Bethel in mōte Ephraim.] ibì inquā ſedebat tēpore opportuno, vt vnicuiq; indigēti cōſilio aut iudicio pateret ad eam acceſſus. Propter quod ſubditur: [Aſcēdebantq́; ad eā filij Iſrael.] Sedit em̄ in monte Ephraim, [in omne iudicium.] i. pro obtinēdo iuſto iudicio ſeu ſano cōſilio in cauſa quacūq;. [Quæ miſit & vocauit] per nuncium ad ſe [Barach filium Abinoam de Cedes Nephthalim.] Ex hoc argui poſſet, ꝙ non erat idem vir Lapidoth & Barach, vel ꝙ nō fuit Deborę huius maritus, qa tam remotè ab inuicē habitabāt, & in terra tribuum diuerſarū. Cedes etem̄ fuit vrbs tribus Nephthalim, Debora verò in terra tribus Ephraim morabatur. Hinc, vt refert Lyra, q̄dam Hebræi dicunt, ꝙ Lapidoth ſit nomen com-
* lychnariā ellychnia mune, ſignificās, * lichimariā: ideo dicunt eam ſic appellatā, quoniā pro lucernis in tabernaculo dñi lucentibus, * lichimia faciebat. At verò qui dicunt Lapidoth & Barach fuiſſe virum eundem binomium, probant hoc, qa vtrunq; nomē eandem habet interpretationē: quia vtrunq; coruſcatio interpretatur, & hi dicere poſſunt, ꝙ Barach fortè protunc, quādo ſic vocabaᷣ, ex aliqua cauſa ad tēpus erat in Cedes Nephthalim, quanuìs aliàs habitaret cum Debora. [dixitq́; ad eum:

Prę-

Præcepit tibi dñs Deus Iſrael,] i. mihi reuelauit ſe velle, & eius ꝓceptũ mihi iam notificatũ, tibi
denũcio, videlicet [vade, deſcẽde, & educ exercitum in montẽ Thabor:] in quo Chriſtus coram Mat. 17.
tribus Apoſtolis fuit transfiguratus, eſtq́; mons ille in Galilæa. [tolleſq́; tecum decem millia pu
gnatorũ de filijs Nephthalim, & de filijs Zabulon:] inſinuãdo eis, qualiter tibi reuelaui ꝓceptũ
Dei de his agendis, vt ſint de victoria certi. [Ego autem adducam ad te] Hoc dicitur ex perſona
Dei, non Deboræ. vt ſit ſenſus, ego dñs adducam ad te, [in loco torrentis Ciſon, Siſaram princi-
pem exercitus Iabin, & currus eius, & omnem multitudinem eius:] i. ſic diſponam, quòd veniet
contra te ad pugnandum in loco torrentis Ciſon, hoc eſt, permittam vt ex inſtigatione angelo-
rum malorum atq; ex propria animoſitate tibi occurrant. [& tradam eos in manu tua. Dixitq́;
ad eam Barach: Si venis mecum, vadam] quò dominus iuſſit. [Si nolueris venire mecum, non
pergã.] tanq̃ dicat, indigeo tua ꝑſentia, vt per te, quę ꝓphetiſſa es, dñs mihi reuelet qd agere de
beã. Videt Barach aliqualiter puſillanimis extitiſſe, aut nõ ſatis de adiutorio Dei ſperaſſe, vel ex
humilitate hæc dixit. Et ꝓceptũ Dei putauit ſic poſſe intelligi. Si aũt culpabilis fuit, poſteà indè
pœnituit. Vel forſitan æſtimauit, ꝙ filij Iſrael verbis ſuis non crederẽt, niſi Debora ſecum veni-
ret. [Quæ dixit ad eum: Ibo qdem tecum, ſed in hac vice tibi victoria non deputabitur, qa in ma
nu mulieris tradet Siſara.] i. à fœmina occidet, non à te, ſecundũ quod infrà narrat, quod factum
videtur propter imperfectionẽ ipſius Barach in ſpe, qui tñ poſteà creuit in virum ſanctum, cùm
in epiſtola ad Hebræos inter ſanctos ab Apoſtolo numeret. [Surrexit itaque Debora, & perre- Heb. 11.
xit cum Barach in Cedes.] i. oppidũ illud, ex quo apparet, ꝙ Barach habitauit ibidèm. [Qui ac-
citis Zabulon & Nephthalim,] i. Zabulonitis & Nephthalimitis ad ſe conuocatis, [aſcẽdit cum
decẽ millibus,] quæ erãt de duabus his tribubus, [habẽs Deborã in comitatu ſuo,] vt ſanctæ fœ
minæ meritis, precibus, conſilio, reuelatione adiuuaret. [Aber autẽ Cinæus] i. vir ille ſic dictus,
quoniam erat de ſemine Iethro, qui & Cin nominat, receſſerat quondam à cæteris Cinæis fratri
bus,] i. conſanguineis ſuis, q habitabãt inter filios Iuda, vt dictum eſt, [filijs Obab cognati Mo-
ſis, quia fuerunt poſteri ipſius] Obab, q fuit filius Iethro & frater Sephoræ vxoris Moſis, ſicq́;
cognatus hic ſumitur pro affine. Aliqui tñ dicunt, ꝙ ipſemet Iethro vocatus ſit Obab. [& teten-
derat tabernacula vſq; ad conuallẽ quæ vocabat Sennim, & erat iuxta Cedes.] Fuit quippe vir
dines, & pecora multa habens, propter quod tabernacula ſua latè tetendit in locis paſcualibus
extra oppidum Cedes. [Nunciatumq́; eſt Siſaræ, ꝙ aſcẽdiſſet Barach filius Abinoam in mõtem
Thabor cum Debora, & congregauit nongentos currus falcatos,] qui inſtar falcis cædebant.
[Et omnem exercitum ad torrentẽ Ciſon] ſicut Debora ꝓphetauit. [Dixitq́; Debora ad Barach:
Surge, hæc eſt enĩ dies in qua tradidit] i. dare decreuit & nunc tradet [dñs Siſaram in manus tu-
as.] Itaq; more ꝓphetico loqtur de futuro per modum præteriti propter certitudinẽ prophe-
tiæ. ſed qualiter ait nunc Debora, tradidit dñs Siſaram in manus tuas, cùm pauloantè locuta ſit,
Tibi non reputabit victoria, qa in manus fœminæ tradet Siſara? Reſpõdet, ꝙ finaliter datus fuit
in manus mulieris, vt interficeret ab ea. Datus eſt quoq; in manus Barach, ita ꝙ eum fugauit, &
exercitum eius proſtrauit. [Deſcẽdit itaq; Barach de monte Thabor, decẽq; millia cum eo, per-
terruitq́; dñs Siſarã & oẽs currus eius] i. exiſtẽtes in curribus, [& vniuerſam multitudinẽ] ſ. totum
exercitum [in ore gladij ad aſpectum] gladiorum ipſius [Barach] & ſui exercitus. Perterruit au
tẽ dñs Siſarã & ei⁹ exercitum intùs & extrà. nam corda eorum immutauit ab audacia ad pauorẽ,
eaq; ſtupida & imbecillia fecit. Hoc etenĩ competit creatori omnipotẽti, ad omne libitũ ſuum
alterare, afficere atq; diſponere cor omne creatum. Vndè & Auguſt. hîc ait: Eccè quó commen- Aug. lib. Iudic. q. 27.
dat ſcriptura Deum agere in cordibus hominum, vt det exitum quẽ decreuit. Pauere etenĩ fece-
rat Siſaram, vt aduerſario traderet eum. Inſuper perterruit illos ab extra: qa vt Ioſephus ſcribit,
Ventus & maximus grando ac imber ſuper eorum facies irruebant, arcus & fundæ fiebant in- Ioſe. libr. 6. ant. iu. ca. 9.
utiles, multi de equis ſuis curribuſq́; excuſſi, conterebant, [intantùm vt Siſara de curru deſiliẽs,
pedibus fugeret, & Barach perſequeret fugientes currus & exercitum vſq; ad Aroſeth gentiũ, &
omnis hoſtiũ multitudo ad internecionem caderet,] vel occiſi ab exercitu Barach, vel modo ꝑ-
tacto. Recitat Ioſephus, ꝙ in exercitu Siſaræ erant trecenta millia armatorum, & decem millia
equitum, & vltra nongentos currus falcatos, & adhuc duo millia & centum. [Siſara autem fugi-
ens, peruenit ad tentorium Iahel vxoris Aber Cinæi. Erat enĩ pax inter Iabin regem Aſor, & do-
mum Aber Cinæi] id eſt, ipſum Aber & eius domeſticos. Fortè enĩ rex ille non ita odiuit Cinæ-
os ſicut Hebræos, qa non erant ex ſemine filiorum Iſrael, quos maximè odiebat. [Egreſſa ergo
Iahel in occurſum Siſaræ,] quem audiuit veniſſe, [dixit ad eum: Intra ad me,] i. in domum me-
am intra, [ne timeas. Qui ingreſſus tabernaculum eius, & opertus ab ea pallio,] Septuaginta
tranſtulerunt, pellibus. Fuit enĩ laſſatus, & volebat quieſcere. [dixit: Da mihi, obſecro, paululum
aquæ.] per aquam ſolet ſcriptura quemcũq; potum ſignificare, ſicut per panem, quemlibet ci-
bum. [qa valdè ſitio. Quæ aperuit vtrem lactis, & dedit ei bibere.] Lactis enĩ potatio, ſomnum

profundũ & grauia somnia inducit ac grauat. [& operuit illum. Dixitq́; Sisara ad eam: Sta ante ostiũ tabernaculi,& cùm venerit aliqs, interrogans te,& dicens: Nunqd hic est aliquis? Rñdebis, Nullus est. Tulit itaq; Iahel vxor Aber, clauum tabernaculi] s. grandem clauum, quo in tabernaculo suo aliquando vtebatur, [assumens pariter & malleum. Et egressa absconse,] vel ab ostio tabernaculi, vel à camera in qua Sisara iacuit, quam fortè rursus intrauit ad considerandum, an fortiter iam dormiret. [posuit supra tempus capitis eius clauum, percussumq́; malleo, defixit in cerebrum vsq; ad terram] i. valdè profundè, vt sit hyperbolicus sermo. Vel, vsq; ad terrã, i. tam validè, q̃ Sisara in terram de lecto prolapsus est, vt patet sequẽti cap. Tempus autẽ, pars capitis est: pro quo Septuaginta transtulerunt, γνάθον, i. maxillam. [qui soporẽ morti socians, defecit & mortuus est.] Circa quod qdã dicit, q̃ inter soporẽ & mortẽ Sisaræ nõ fuit tẽporis interuallum, quod nõ videt. Sisara nãq; ex percussione euigilauit, q̃uis magnitudine pœnæ oppressus, loqui & reniti nequerit, nec sine actuali dolore ac pœnæ perceptiõe animã exhalauit. [Et eccè Barach sequẽs Sisarã,] quẽ adhuc viuere existimauit, ideo secundũ suã reputationẽ eum insequebatur, [veniebat.] residuũ huius cap. planũ est. ¶Sed quæri potest, an Iahel benè egit interficiẽdo sic Sisarã, & q̃ immo, manifestè habet sequẽti cap. Oppositũ verò probat, qm̃ afflicto nõ est addenda afflictio. Itẽ fallaciter ac simulatoriè se habebat ad Sisarã, dicẽs: Intra dñe, ne timeas. crudelissimum quoq; videt, hominẽ in somno occidere. Insupèr pax fuit inter regẽ Sisaræ, & per consequens etiã inter Sisarã & inter maritũ Iahel ac eius domesticos. Et ita videt Iahel fœdus pacis & amicitiæ violasse. Et respondẽdum, q̃ secundũ legẽ cõmunẽ loquendo, Iahel in facto isto fuisset repræhẽsibilis in qbusdã, tam in verbis q̃ in signis & facto: sed diuino instinctu ex speciali moderamine Dei credit sic fecisse, saltẽ quãtũ ad principale quo eum occidit. Vndè Debora ꝓphetauit, q̃ Sisara in manũ fœminæ erat tradẽdus, haud dubiũ quin à Deo, q superbissimũ principẽ illũ voluit, ita per fœminã humiliare, sicut & Holofernẽ arrogãtissimũ iusto iudicio deiecit per Iudith. Non tñ oportet hãc Iahel excusare in toto. nam & operi virtuoso frequẽter venialia miscentur peccata. Præterea dato q̃ inter Iabin & Aber Cinæum, eiusq́; domũ, fuisset amicitiæ pacisq́; fœdus, illud tñ nõ fuit obseruãdũ in derogationẽ & detrimẽtũ boni cõmunis, cuius hostis fuit hic Sisara. Tres quoq; sunt comites iuramenti ac voti seu fœderis: idcircò dũ obseruatio horũ esset cõtra discretionẽ, iustitiã aut veritatẽ, nõ esset laudabilis. Quidã verò hic scribit, q̃ quãuis inter Iabin & Aber fuisset fœdus sub iuramẽto, tñ Iahel nõ tenebat hoc obseruare, qa in talibus fœderibus fœminæ nõ vocãtur. sed huic dicto obuiare videtur, quod ait Glossa: Mulier ista priùs amicitiæ fœdus habebat cum Sisara. Deniq; textus fatet, q̃ pax erat inter Iabin & domum Aber Cinęi. Vir autẽ & vxor duo sunt in carne vna, nec licet vxori nocere ei, cui maritus suus est pacificatus. ¶Ampliùs quæri potest, an liceat vnicuiq; occídere publicum hostẽ Reipub. ac tyrãnum. De hac re loqtur S. Thomas in scripto suo super secundũ Sententiarũ, dist. 24. vbi inter cętera allegat Tullium, q in libro de officijs eos cõmẽdat, q occiderũt Iuliũ Cæsarẽ, quãuis suum amicũ & familiarẽ, qm̃ quasi tyrãnus ius vsurpauit imperij. & addit Thomas ibidèm, Tullius loquitur in casu quo aliqs per violentiã surripit sibi dominium, nolentibus subditis, vel etiam ad consensum coactis, & quãdo recursus haberi nõ potest ad superiorẽ, per quẽ de inuasore queat iudiciũ fieri. Tunc eñ qui ad liberationẽ patriæ tyrãnum occídit, laudat & pręmiũ accipit. Hęc Thomas ibidẽ. Porrò in libro de regimine regũ, diffusiùs de hac ipsa scribit materia, inter reliqua loquẽs: Si nõ fuerit excessus tyrãnidis, vtilius est remissam tyrãnidẽ tolerare ad tẽpus, quàm cõtra tyrãnum agẽdo, multis implicari periculis, quæ sunt ipsa tyrãnide grauiora. Si verò sit intolerabilis excessus tyrãnidis, visum fuit qbusdã ad virtutẽ virorũ fortiũ pertinere, tyrannũ perimere, seq́; pro cõmunitatis liberatiõe exponere mortis periculis. quẽadmodũ Ahud legit Eglon regẽ Moab necasse. sed hoc apostolicæ doctrinæ nõ cõgruit. Docet eñ nos S. Petrus, nõ solũ bonis & modestis, sed etiã dyscolis dominis reuerẽter subdi debere: Hæc est, inquiens, gr̃a, si ꝓpter consciẽtiam Dei sustineat qs tristitias, patiẽs iniustè. Vndè cum multi Romanorũ imperatores fidẽ Chr̃i persequerentur tyrannice, & magna multitudo iam nobilium quàm populi esset ad fidem cõuersa, nõ resistẽdo, sed mortem patiẽter & ardẽter sustinẽdo, laudabiles facti sunt. Esset quoq; hoc multitudini & eius rectoribus periculosum, si priuata p̃sumptione aliqui attentarẽt præsidentium necem, etiam tyrannorum. Plerunq; eñ huiusmodi periculis magis exponunt se mali, quàm boni. Malis autem graue solet esse dominium regum, non minùs quàm tyrannorum: quia secundum Sententiam Salomonis, Prouerb. 20. Dissipat impios rex sapiens. magis ergo ex huiusmodi præsumptione immineret periculum multitudini de boni regis amissiõe, quàm remedium de tyranni subtractione: ideo contra tyrannorum sæuitiam procedendum videt publica authoritate, non præsumptione aliquorum priuata. Hæc Thomas, qui in libro præallegato conscribit & alia multa de ista materia.

Judith 14. & 15.

Thomas 2. sniã. dist. 24.

Cicero.

1. Petr. 2.

¶De sensu eiusdem quarti capituli mystico. Art. 8.

Sicut

SIcut ꝓhabitum eſt, Iudaicus populus figura fuit populi Chriani, & ꝗcquid in filijs Iſrael corporaliter ac literaliter geſtum eſt, in Chrianis ſpiritualiter, imò & ſæpè corporaliter adimpletur, & quia per ſeptenarium vniuerſitas deſignatur, poſſunt per ſeptem illas Iſraeliticę plebis oppreſſiones & ſeruitutes, intelligi vniuerſæ pſecutiones, quæ Chrianis, ꝓpter eorum peccata illatæ ſunt, inferunt aut infligentur. Prætereà, ſicut filij Iſrael ab vna tribulatoria & hoſtili ſeruitute erepti, paulopòſt recidiuauerunt, ita in Chrianis multotiès actum eſt. Queadmodùm etiam populus ille poſt ruinã & deformationẽ ſæpè eſt reformatus, ſic dñs & ſaluator ſuam frequenter reformauit eccleſiam. Ampliùs, qm̄ iudices illi erant viri mirabiles, virtuoſi, prudẽtes, in ſalutẽ plebis Iſrael ſuſcitati à dño: idcircò per vnumquenq; eorum poteſt allegoricè Chriſtus intelligi ſecundũ aliquam ꝓprietatẽ, virtutem & actiõem, quæ in ſingulis illis fuit ac fulſit virtutibus. nam ꝗcquid pfectionis & eminentiæ erat in illis diuiſim & incõpletè, totum ſimul & perfectè fuit in Chriſto. Poteſt quoq; per vnumquenq; illorum Iudicum, angelicus aliquis ſpũs deſignari, in miniſterium miſſus eorum, qui hæreditatẽ ſortiunt æternæ ſalutis. ſimiliter virtuoſi prælati, ac prin- Heb.1.
cipes prudentes & ſtrenui, imò & cęteri boni Chriſtifideles, qui ſemetipſos efficaciter iudicant, examinant & caſtigant, contra inuiſibiles hoſtes vitiorumq; aciem pugnant idoneè. ¶ Denique, per Eglon pinguiſſimũ regem Moabitarũ, cui dñs Ammonitas & Amalechitas adiunxit, ritè accipitur carnaliſſimus atq; turpiſſimus ille impius Mahumetus, legiſer vel potiùs fæciſer & ſedu- Mahumeti
ctor Sarracenorum, per quem oĩpotens Deus occulto ac imperſcrutabili iudicio varias gẽtes fal- depictio.
li permiſit, qui carnaliũ voluptatum immoderatiſſimus extitit doctor, amator & executor, imò inſtar Epicuri, in illis felicitatem conſtituit, qui ꝗndecim ſimul habebat vxores, duasq; concubinas. nec his contentus, finxit ſibi à Deo permiſſum etiam aliorum vxores cognoſcere, cognatas quoq; & quaſcunq; ꝓpinquas: ſicq; inceſtuoſus fuit & adulter neqſſimus. Porrò, per Ahud ambidextrum, intelligitur Chriſtus, in quo nil erat ſiniſtrum, obliquum, peruerſum, & oĩa ꝗcunq; fecit ac pertulit, proſpera noſcunt, qui in oĩ euentu manſit animo cõſtans. Hic gladio oris ſui in die iudicij, dãnatum iam Mahumetum in anima, ampliùs cõdemnabit in corpore ſimul & anima. Deindè per Iabin regem Chanaan, deſignatur princeps terrenus iniquus, iuſtos infeſtãs: Per Siſaram verò principẽ militiæ Iabin, ꝗcunq; miniſter ꝓcipuus, dño ſuo in malitia ſe cõformans:
quia vt Salomon cõteſtatur, Rex iniuſtus oẽs miniſtros habet iniquos. Per Deboram verò ꝓphe- Pro.29.
tiſſam, & per Iahel, intelligitur vel ipſa eccleſia cœleſti ſponſo vnita, in qua plurimi ſpũ claruerunt prophetico: vel ipſa ſacratiſſima virgo Maria, vnigeniti filij Dei mater, ſingularisq; ſponſa, præ cunctis gratia prophetiæ ornata. Eccleſia ergo quemcunq; de filijs ſuis fidelem & ſtrenuum principem frequẽter admonuit, & nunc vſq; hortatur, vt inimicis fidei Chriſtianæ viriliter reluctetur, cui & diuinum promittit auxilium. ſed ille reſpõdet ſe hoc aggredi non audere, niſi eccleſia pergat ſecum, i. orationib' & ſanctis ſuis ſuffragijs eum ꝓſequatur ac tueatur, cui libenter eccleſia annuit, attamen ei prænunciat, ꝙ victoria non deputabitur ei, quia in manus fœminæ tradetur Siſara talis. Precibus nanq; & meritis eccleſiæ, & ꝓſertim virginis glorioſæ, cõfertur cõtra infideles triumphus. Queadmodùm etiam Deus perterruit Siſaram & oẽm eius exercitum ad occurſum Barach, ita frequẽter per apparitiones cæleſtes & angelicas opes, exterruit & deiecit Sarracenos cõtra fideles prælia ineuntes. Rurſus per Siſaram deſignatur diabolus, cui dominus ait:
Inimicitias ponam inter te & mulierem, id eſt, Chriſtiferam virginem: ipſa cõteret caput tuum. Gen.3.
Hæc etenim clauo & malleo, id eſt, acutiſſima ſua humilitate cælos penetrante, ac verbi cæleſtis virtute prorſus deuicit diabolum. Deniq; Deus ex virgine volens ſuo tempore incarnari, ſexum honorauit fœmineum, dans Deboræ gratiam prophetiæ & iudicandi prudentiam, & ipſi Iahel tradens Siſaram occidendum, vt & fœminæ non diffidant ſe ad diuinorum poſſe pertingere perfectionem chariſmatum. Ampliùs, exemplo Ahud ſtudeamus zelo boni communis feruere, & contra hoſtes eccleſiæ continuis affectuoſisq; precibus compugnare, ſed & ambidextri eſſe conemur, quatenùs tam in proſperis quàm aduerſis, maneamus conſtantes: temporalia quoque ad ſpiritalia efficaciter ordinemus. Quemadmodùm enim proſpera & ſpiritalia per dexteram, ſic temporalia & aduerſa per ſiniſtram ſignantur.

¶ Declaratio cap. 5. Cecineruntq; Debora & Barach filius Abinoam.

Articulus 9.

CONSVETVDO fuit ſanctis hominibus vtriuſque ſexus, poſt beneficia magna Deo deuotiſſimè regratiari: quod vtique omnes fecerunt, corde & ore Deum laudando, & eius beneficia recolendo: ſed quædam perſonæ ſuper hoc ſpecialia cantica ediderunt, & ea reliquerunt in ſcriptis, ſicut & Debora iſta prophetes. [Cecineruntque] id eſt, Deum intimè laudauerunt [Debora & Barach filius Abinoam, in die illo dicentes:] Debora ſola ex tactu ſpiritus
ſancti creditur canticum iſtud compoſuiſſe, Barach verò cecinit illud cum ea. Sic & apoſtolus 1. Theſſ. 1.
Paulus in quarũdam ſuarum epiſtolarum exordijs ſibi annumerat Timotheum atq; Siluanum, 2. Theſſ. 1.

cùm tamen ipse solus epistolas illas dictauerit. [Qui spōtè obtulistis de Israel animas vestras ad periculum,] i. ô vos viri de numero tribuum Israel, qui voluntariè, nō coactè, venistis ad bellum contra Sisaram, quod erat secundū humanum iudicium, & quantū ad causas naturales, ac ea quę forinsecùs apparebant, valdè periculosum: quia paucissimi erant Israelitæ respectu illorum Chananæorum tam fortiter armatorum, totq; falcatos currus habētium, vt dictum est pcedenti cap. [Benedicite domino:] gratias referendo, non in vobisipsis inaniter gloriando, quia non vestris viribus præualuistis. Et hoc ipsum extitit donum Dei, ꝙ tam confidenter venistis ad prælium istud. Veruntamen, quoniam Debora prænunciauit & promisit eis ex parte Dei victoriam, non erat filijs Israel in illo congressu periculum per respectum ad causas supernaturales, videlicet habendo respectum ad certitudinem propheticæ promissionis ac diuini auxilij. ¶ Deniq;, duplex est benedictio: vna consecrationis & authoritatiuæ est collationis, sicque superior benedicit inferiori, & creator creaturæ, dicente Apostolo ad Hebr. 7. Sine vlla contradictione, quod minus est, à meliore benedicitur. Alia est benedictio gratiarum actionis & laudis. Sicq; inferior benedicit superiori, & homo Deo. ¶ Porrò per animas intelligi possunt ipsimet homines, secundum quod totum significatur per partem, præsertim per partem principalem: vel animalis vita illorum, quæ corpori & animæ est cōmunis. [Audite reges, auribus percipite principes:] i. O vniuersi magnates tam maiores q̃ inferiores, audite hæc verba Dei, vt discatis oīnipotentiā eius, cui nullus potest resistere: & sciatis, non in multitudine bellatorum, sed in adiutorio altissimi vim bellorum consistere. [Ego sum, ego sum quæ dño canam, psallā dño Deo Israel.] Repetitio, est confirmatio dicti, & seriositatis ac deuotionis indiciū. & congruè ait, Ego sum: quasi dicat, tanto amplius ac specialiùs habeo Deum pro isto miraculoso laudare triumpho, quanto plùs cæteris reuelatio mihi facta est de exitu huius belli: & quanto mihi cōfusibilius extitisset, si aduersum qd cōtigisset populo meo: & quanto plùs plebē hanc diligo, cuius mater & iudex, ac directrix sum cōstituta à dño. Itaq; canam dño ore, psallam ei & mente. [Dñe, cùm exires de Seir, & pertrāsires per regiones Edom, terra mota est.] Istud cōsonat ei, quod Deuter. 33. Moses loqtur: Dñs de Sina venit, & de Seir ortus est nobis. Apparuit in monte Pharan. circa quod recitat Lyra: Dicunt Hebræi, ꝙ dñs primò obtulit legem filijs Esau habitantibus in monte Seir, sed ipsi noluerunt eam recipere, & tunc dedit eam filijs Israel in mōte Sinai. Sicq; exponunt literam istam, Cùm exires
Pet.Com. de Seir, eo ꝙ recusassent legem sibi oblatam. Magister quoque in historijs narrat: Tradunt Hebræi ꝙ dñs misit angelos suos ad Idumęos in Seir, & ad Ismaelitas in Pharan, & obtulit eis legem: quam cùm nollent accipere, venit ad Iudæos in Sinai cum multis millibus angelorum, & legem contulit ibi Hebræis. Istud secundum Lyram, videtur esse fictitium: quia secundum veteris test. scripturas, populus Hebræorum fuit specialiter à Deo electus, vt Christus nasceretur ex eo: propter quod speciali sanctitate debebat pollere. Vndè à cæteris sunt segregati per fidem & cultum vnius Dei, deindè per circuncisionem & legis susceptionem. Hinc expositores catholici sic exponunt: Dñe, cùm exires de Seir, Idumæos in suis erroribus ac idololatrijs iustè derelinquendo. Veruntā præfato dicto Hebræorū consonare videtur quod ait Glossa: Exisse dicitur dñs de Seir, & transisse per regiones Edom: qm̄ Idumæis legem recipere nolētibus, dedit eam Iudæis in monte Sinai. Cur aūt dicuntur Idumæi eam recipere noluisse, nisi quia eis offerebatur? Hoc quoq; videtur litera ista prætendere, dicendo: Et transires per regiones Edom. Siquidem propter præfatam relictionem, non apparet ꝙ diceretur transisse per regiones Edom. Itaq; probabiliter dici potest, ꝙ Deus ex sua pietate per merita sanctorum patriarcharum Abrahæ & Isaac, obtulit Idumæis & Ismaelitis legem, saltem per inspirationes angelicas & diuinos instinctus, exhortando illos interiùs ad fidem & cultum vnius veri Dei. Propter quod dicitur trāsisse per regiones Edom, taliter visitando corda habitantium ibi. sed quia non erant electi, vt filij Israel, non dedit eis gratiam recipiendi legem tam sanctam, nihilominùs fecit quod fuit in se. ¶ Porrò Seir qnq; est nomen montis in terra Idumæorum, qnq; pro terra illa accipitur. Edom quoq; est proprium Esau nomen, interdum pro Idumæa suscipitur. & q̃uis Idumæa fuit regio vna, nunc tñ pluraliter dicitur per regiones: vel propter diuersas regni illius partes, vel quia plurale pro singulari est positum. Tunc itaq; terra mota est, iuxta illud Psal. 113. A facie dñi mota est terra. Cùm equidem dñs
Exo.19. legem erat daturus, totus mons Sinai fuit igne opertus, & nubes dēsissima operuit illum. Ex qua clangor buccinæ, fulgura atque tonitrua procedebant, ex quibus mons Sinai cōtremuit, vel secundum apparentiam, aut verè realiter. Sed & filij Israel in circuitu eius stantes, vehemēter contremuerunt. sicque de eis potest intelligi, ꝙ terra dicitur mota. [cælique ac nubes distillauerunt
aaquis. *aquas:] qa ex nube illa densissima diffundebatur tunc aqua, qua cæli aerei, i. partes aeris, ibi madebant. vel ideo ait, cæli, qm̄ ad gnationem nubis illius, influentia cęlestis forsan cooperabatur. imò cæli, id est, angeli sancti habitantes in cælis, nubem illam produxisse creduntur, sicut & cætera mira quæ ibi fiebant. [Montes fluxerunt à facie dñi,] i. expēsentia maiestatis diuinæ, montes
in

in qbus Deus mirabilia fecit,& per suos effect⁹ apparuit,quasi defecisse à sua naturali vi ac dispo
sitione videnē,prout de mōte Pharan & Seir ꝓtactum est.Interdum etiam,Deo iubente,translati
& cōminuti ac cōplanati sunt mōtes,iuxta illud Iob 9.Qui trāstulit mōtes de locis suis. Et Num.
21.Scopuli torrentiū inclinati sunt.[& Sinai à facie dn̄i Dei Israel,] i.mons Sinai, in legislatione
specialiter fluxit modo iam dicto,& aliqua pars eius fortè cōsumebatur ex actione ignis & plu-
uiæ. Sic igitur fluxit à facie Dei, q super mōtem illum descēdit per subiectam creaturam,putà p
angelos sanctos ac metuendos effectus,ita ꝙ mons ille maximo igne atq; densissima nube oper-
tus,vix apparebat:propter quod fluxisse asseritur,sicut ꝙ spūaliter creatura Deū sublimiter cō-
tēplando,dum per raptum in ipsum demergitur, deficere & quasi in nihilum redigi perhibetur:
non ꝙ fit totus in puluerem resolutus,secundū quod impijssimus & stolidissim⁹ Mahometus in
suo recitat Alchorano,ꝙ Mose in mōtem Sinai ascendēte,mons ipse totus in puluerem est reda
ctus,ita ꝙ Moses cecidit quasi mortuus, atq; in terra iacens læsus, clamauit: O dn̄e,ego sum pri-
mus credētiū in te.[In diebus Samgar filij Anath,]q post Ahud fuit iudex Israel tēpore modico, Iudic.4.
vt suprà patuit.[in diebus Iahel]vxoris Aber Cinæi, [quieuerunt semitæ.] quod dupliciter potest
exponi:Primò,ꝙ hostes quieuerunt à semitis Israel,eas non ingrediendo ad impugnandū vt antè,
ꝓsertim postq̄ Samgar percussit de Philistæis 600. viros vomere vno, & postq̄ Iahel Sisaram in-
terfecit:tēpore aūt intermedio intrauerunt & ꝓualuerunt.Secundò,ꝙ in diebus Samgar & Iahel
quieuerunt semitæ,ita ꝙ filij Israel non audebant securè transire per consueta suæ terræ itinera,ti-
more Philistinorum & Chananæorum terram Israel deprædantiū,latrocinātiumq; in ea.Nec eñ
Samgar potuit Philistæos plenè cōpescere:& vsq; ad tēpus quo Iahel Sisaram interemit,filij Isra
el fuerunt multis annis à Chananæis oppressi, vt ꝓcedenti narratur cap. [Et q ingrediebanē per Ibid.
eas,ambulauerunt per calles deuios:]qa aduersariorum timore, declinabāt ab itineribus rectis,
ne inciderēt hostium manus. Vel sensus est,ꝙ aduersarij filiorum Israel iam præfati,diuerterunt
frequēter à callibus rectis,vt magis secretiusq; nocerent,vt latrunculis atq; ꝓdonibus moris est.
[Cessauerunt fortes in Israel.]i.per 10.& 8.annos, qbus filij Israel seruierūt Iabin regi Chanaan,
pauci aut nulli viri virtutum ac fortes fuerunt in populo Israel,nec aduersarijs suis audebant resi
stere.ideo subditur:[& quieuerunt]à prælijs,sed erant formidolosi & corde infirmi,[donec surge-
ret Debora,surgeret mater in Israel.]i.quousq; Deus per Deborā prophetissam,iudicem ac ma-
trem spiritalem Israeliticæ plebis,hortaretur & cōfortaret filios Israel. [Noua bella elegit dn̄s,]
i.insolito modo deuicit hostes,quia per fœminas triumphauit.Nam Deboram suscitauit ad vo-
candū & cōfortandū Barach ac alios filios Israel,atq; in manus Iahel tradidit Sisaram.[Et portas
hostium ipse subuertit,]i.filijs Israel dedit potestatē vastandi vrbes eorum,à qbus pauloantè op
primebanē,cùm tn̄ filij Israel essent inermes.Vndè subiungit: [Clypeus & hasta si apparuerūt in
40.millibus Israel:]i.nec clypeus nec hasta inuenti sunt in exercitu Israel,in quo primò erāt 10.
millia.Deindè cum præualere cœpissent, multi ex tribubus Israel accurrerunt, ita ꝙ vsq; ad 40.
millia aut circiter excreuerunt. Quēadmodùm verò Glossa testatur, Iabin rex Chanaan abstulit
filijs Israel arma,sicut & Philistęi s.Regum eis fecisse leguntur.[Cor meum diligit principes Isra
el.]Hoc secundum Glossam,ex persona Dei inducitur,qui fideles duces ac iudices Israel dilige-
bat,præsertim prędestinatos.Potest tn̄ ex persona Deborę accipi,quia & ipsa spiritaliter ac cor-
dialiter seu intimè diligebat principales huius exercitus. [qui propria voluntate obtulistis vos
discrimini.]i.periculo corporali.[Benedicite domino,]sicut expositū est.Porrò spiritali discri-
mini,putà periculo peccati mortalis,nullus debet se exponere seu offerre, imò hoc esset pecca-
tum mortale.[Qui ascenditis super nitentes *asinas,]i.ô vos filij Israel, qui super pulchras & va *asinos
lidas asinas de præda hostium acquisitas ascenditis,[& sedetis in iudicio,] i.alijs præestis ad iu-
dicādum,[& ambulatis in via:]Quamuis eñ Debora & alij fuerint iudices principales, tn̄ sub eis
minores aliqui iudices erant.In Hebræo,vt ait Glossa, habetur:Sedentes super iudicium, & am-
bulatis in via,i.qui nunc securè pergitis per itinera terræ Israel,per quæ pauloantè non audeba-
tis transire præ aduersariorum formidine, [loquimini:] i. sequentia verba proferte,[vbi collisi
sunt currus,& hostium est suffocatus exercitus:]i.in terra hac Israel,in qua diuina virtute cōfra-
cti sunt miraculosè currus Chananæorum,& ipsi Chananæi miraculosè occisi sunt secundū mo Iudic.4.
dum in ꝓcedentis cap.expositione inductum,[ibi narrenē iustitiæ dn̄i,] i.iusta iudicia Dei,& iu
sti effectus suæ iustitiæ,qbus hostes Israel trucidauit,qa tyrannicè & praua intētione filios Israel
cōculcabant.[& *clementiæ in fortes Israel.] i.miserationes & beneficia Dei quæ impendit Isra *clemētia
elitis,quorum peccatis ignouit,& eos insupèr fecit triumphatores. [tunc descendit populus do
mini ad portas,]i.populus Israel accessit vrbes aduersariorum.[& obtinuit principatum] super
eosdem. [Surge surge Debora, surge surge, & loquere canticum.] His verbis sancta mulier præ
abundantia spiritalis lætitiæ de exaltatione diuinæ iustitiæ & pia sui populi ereptione, seipsam
hortatur ad laudandū & regratiandū dn̄o Deo.Itaq; surge, i.mēte ad Deum te erige,atq; ad eius
ho-

honoré erecto sta corpore.[& loquere cāticū.]Veruntñ in Hebræo non habet,Surge surge Debora,vt asserit Glossa:sed,expergiscere spū,s.prophetiæ.[Surge Barach, & apprahēde captiuos tuos fili Abinoam.]i.eos qui in bello occisi non sunt,cape ac tene.[saluatæ sunt reliquiæ populi.]i.residui ex Israel ꝑualuerunt in ꝑlio.[Dñs in fortibus dimicauit.] i.per fortes Israel viros contra Chananæos pugnauit.vel dimicauit in fortibus,i.cōtra robustos aduersarios nostros. In Hebræo,secundū Glossam,habetur:Dñs,ꝓpter me in fortib⁹ dimicauit, & est vox toti⁹ populi Israel,Deo gratias referentis.[ex Ephraim deleuit eos in Amalech:]i.per Iosue Effrateum dñs debellauit fortes filiorum Israel inimicos in Amalechitis,ita ꝙ aduersarij illi fuerunt ipsimet Amalechitæ.quēadmodùm enī Exo.17.legitur,Iosue fugauit Amalech & populū eius in ore gladij.deindè Debora prophetauit de expugnatiōe Amalechitarum tunc futura per Saul.[& post eum ex Beniamin in populos tuos ô Amalech.]i.ô tu princeps seu popule Amalechitarum,Deus dimicauit cōtra populos tuos ex Beniamin,i.per Saul regē ortum ex Beniamin tribu post Iosue Effraitam.[De Machir principes descēderunt,& de Zabulon,q exercitum ducerēt ad bellandū.]i.duces huius nostri exercitus, partim nati fuerunt de stirpe Machir filij Manassæ, & partim de tribu Zabulon.[duces Isachar fuerunt cum Debora,]i.aliq aliorum ductores nati ex tribu Isachar,associauerūt se Deboræ.[& Barach vestigia sunt secuti.]i.cum eo ꝓcesserūt ad pugnā.Circa quod ait Glossa: Quædā pars illorum māsit cum Debora ad laudandū Deum ac deprecandū,pars aūt alia est secuta Barach ad populū Israel exhortadū,& ad Sisarā debellandū.[qui]Barach[quasi in ꝑceps & barathrum,se discrimini dedit]i.secundū humanū iudicium & apparentiā exteriorem, apertissimo & ingēti periculo se cōmisit cum paucis inermib⁹ eundo ad pugnā cōtra tm̄ Chananæorum exercitum.vel dedit se discrimini,quasi in præceps & barathrum,i.aduersarios insecutus est per loca aspera,in qbus ꝑcipitia erāt & valles,ꝓfundæ ac foueæ. imò secundū Glossam,ꝑcipitauit se in torrētē Cison,aduersarios ꝓsequēdo.Itaq; cōmēdatis Israeliticis q venerūt ad pugnā,increpāt q nō venerūt.[Diuiso cōtra se Rubē]i.tribu Ruben separāte se ab his q trāsierūt ad pugnā, vel potiùs tribu illa inter se ꝑ intestinā dissensionē discordiāq; diuisa,qm̄ qdā in ea hortabant ire ad ꝑlium,alij dehortabāt.[magnanimorū reperta cōtētio est]i.q verè magnanimes erāt in tribu illa,& parati ad pugnā,cōtra imparatos ac timidos cōtenderūt:[Quare habitas inter]duos[terminos,vt audias sibulos gregum?]i.cur tu tribus Ruben cōmoraris circa Iordanē inter filios Israel,q in terra ꝓmissionis morant,& inter tribum Gad mediāq; tribum Manassæ trās Iordanē manētes,vt intēdas vociferationib⁹ iumentorū tuorū?q.d.tm̄ desideras pecora tua seruare ac multiplicare,atq; in eorū balatu sic gloriaris,ꝙ negligis cum alijs tribub⁹ ire ad ꝑlium iuxta Dei

ᵃGalaad. ꝑceptum.[ᵃ Gad trās Iordanē qescebat]i.tribus Gad trās Iordanē à labore subueniēdi se subtrahebat,[& Dan vacabat nauibus]i.tribus Dan erat circa mercimonias suas & lucra, q̄ per exercitium nauium acquirunt,tā occupatā,ꝙ non curauit succurrere.[Aser habitabat in littore maris, & in portub⁹ morabat.]i.trib⁹ Aser degebat circa littus mediterranei maris,& in locis portuum maris eiusdē,in cui⁹ littore morabat & trib⁹ Dan. Sicq; similis causa retraxit has trib⁹ ab auxilio fratrum.[Zabulon verò & Nephthalim obtulerūt animas suas morti.] i.arduis mortis periculis.

Iudic.4. Nā 10.millia q̄ primò sibi collegit Barach,erāt de tribub⁹ Zabulon ac Nephthalim,prout ꝑcedēti habet cap.[in regiōe Meromæ]i.excelsi,videlicet in territorio illo, in quo erat mons Thabor, in quē Barach duxit suum exercitum,vt ꝑcedēti cap.cōtinet.[venerunt reges] subiecti Iabin regi,aut ei cōfœderati,[& pugnauerunt]cōtra Israel.[Pugnauerunt reges Chanaan,]i.Chananæorum,inter quos Iabin rex Asor tenebat primatum,prout Iosuæ 11.legit.[in Taanach iuxta aquas Mageddo]i.in ꝓuincia in qua erat torrēs Cison,q ꝑterfluit Mageddo.Hebręus,secundū Petrum

Pet.Cō.hist. lib.Iud.ca.7. Comestorē,habet,in Ramazache.quod significat altitudinē cāpi, & denotat ꝙ in cāpo vbi ꝑliatum est,filij Israel facti sunt superiores.[Et tñ nihil tulere ꝑdantes.]subsannatio est aduersariorum.q.d.frustrà cōtra Israel pugnauerūt,qa pugnādo nil ꝓfecerunt,ꝑdando aut ꝑualendo, imò vita sua priuati sunt.[De cælo dimicatum est cōtra eos.]i.Deus creator supernaturaliter restitit eis,corda ipsorum terrendo,atq; per ventū,imbrē, coruscatiōes, tonitrua eos deijciēdo. [Stellæ manētes in ordine & cursu suo,cōtra Sisarā pugnauerunt.]Hoc primò intelligi potest de corporibus cælestib⁹,inquantū ad gñationē impressionum ꝑtactarum forsitan aliquo modo cooperabant,q̄ tñ ꝑter cursum naturæ potiùs gñatæ cēsent. Gossa, per stellas in suo cursu & ordine permanētes,intelligit angelos sanctos ordinatè dispositos,& sua ministeria exercētes, q filios Israel adiuuerunt saltē orādo.Potest rursus de stellis & planetis intelligi,q cōtra Sisarā pugnasse dicuntur,in suo cursu ac ordine permanēdo, i.solitum cursum ac dispositionē suā naturalē seruando, inquantū diē causando,seu naturale obsequm exhibendo,aut aliquā influentiā imprimendo,cooperati sunt filijs Israel ad triumphū,iuxta quod Sap.5.scriptum est:Pugnabit ꝓ Deo orbis terrarū cōtra insensatos.Sicq; per verba ista innuit differētia huius victorię,ab ea q̄ sub Iosue desupèr est cōcessa,per hoc, ꝙ sol & luna steterunt in cælo immobiles spatio vnius diei,vt legit Iosu.10.

Ita-

Itaq; sic magister in hist. loqtur, q ait, stellæ pugnauerunt contra Sisaram, nequaq̃ est mathematicè intelligendũ, quasi fatali cõstellatione hoc gestũ sit, sed qm̃ coruscatiões & fulgura de sublimi sic ferebant in hostes, quasi sidera laberent. Estq; hyperbolicus sermo. [Torrens Cison traxit cadauera eorum:] videlicet Chananæorum occisorum seu in illo torrente mersorum aut piẽ ctorũ. [torrẽs Cadumim, torrens Cison,] i. torrens ille Cison, assimilatus est torrenti Cadumim, f. mari rubro: qm̃ sicut mare rubrum traxit cadauera Aegyptiorum in se mersorũ, sic torrens Cison cadauera Chananæorum. Cadumim aũt interpretat, antiquorũ: & sumitur pro mari rubro, in quo sub Mose antiqua miracula sunt peracta, istud verò bellum factum est iuxta torrentẽ Cison. [Cõculca anima mea robustos.] hoc potest esse vox populi, cohortãtis se ad cõculcandũ hostium colla, secundũ quod Iosue iussit princip ib' Israel ponere pedes suos super colla regũ Chananæorum. Vel Debora ait hoc in sua persona, vt sit sensus: Cõculca anima mea robustos, i. zelo iustitiæ vilipẽde hos Chananæos olim fortes. [Vngulæ equorũ ceciderũt, fugientib' impetu, & per pceps ruẽtib' fortissimis hostiũ] i. dũ potẽtiores in exercitu Sisaræ festinãtissimè fugerẽt, fugiendoq; pcipitanter corruerẽt, etiã vngulæ equorũ ipsorũ cõtritæ sunt ictibus grãdinis, coruscatione, & asperitate locorũ. q. d. quid in tanta tẽpestate putas eqtibus accidisse? [Maledicite terræ Meroz, dixit angelus dñi.] Meroz, vt in Scholastica fertur hist. fuit vnus de principib' Chanaan. Et interpretat Meroz arcanum, sicq; per Meroz glossa & alij multi intelligũt aduersariã potestatem, q̃ præerat Chananęis, & eos cõtra filios Israel incitauit. Per angelũ verò qdã intelligũt Deborã, pphetissam, vel Barach missum à Deo, p liberatiõe Israelis. Alij Michaelẽ q perat synagogę, & potiùs puto per angelũ esse intelligendũ spm̃ illũ angelicũ, per quẽ fiebãt Deborę reuelatiões ppheticæ. Itaq; angelus iussit per Deborã maledíci diabolo, q perat Chananęis, cæterisq; apostatis angelis q erãt cum illo. vndè subiungit: [Maledicite habitatorib' eius] i. angelis malis principi suo cohærentib' in ipso, quasi in terra manẽtibus. [qa nõ venerũt ad auxiliũ dñi] i. ad auxiliandum populo Dei in adiutoriũ [fortissimorũ eius:] i. ad subueniendũ ducibus Israel, sed magis ad resistẽdũ. Veruntñ literaliùs dici potest, q angelus iussit maledíci pfato viro potenti noie Meroz, & terræ ac subditis ei', qa succurrere noluerũt filijs Israel. [Bñdicta inter mulieres Iahel vxor Aber Cinæi:] i. laude digna & virtuosa, quasi vna laudabiliũ fœminarum, non tñ oibus alijs sanctior, queadmodũ Chrifera virgo dicit bñdicta inter mulieres. [Et bñdicat in tabernaculo suo,] i. à suis domesticis, maiorIq; grã impleat à dño, qm̃ hostẽ populi Dei occídit. [Aquã petẽti, lac dedit.] i. Sisaræ postulãti sibi dari aquã ad potandũ, dedit lac bibere, vt fortiùs obdormiret, vt dictũ est in expositiõe pcedẽtis cap. [& in phiala principũ obtulit] ei [butyrum.] i. in tali repositorio quo principes vti solẽt, obtulit ei pinguedinẽ lactis fortè ad comedendũ, vt super cibum adhuc potaret de lacte, quod non fuit pcedenti expressum cap. [sinistrã manum misit ad clauum, & dexterã ad fabrorum malleos. Percussitq; Sisaram, q̃rens in capite vulneri locum, & tẽpus validè perforãs, inter pedes eius ruit.] Cùm em̃ clauum eius capiti infigeret, p dolore expergefactus est, & primo impetu nondũ victa natura, eiecit se de lecto in terrã. [defecit & mortuus est.] Et tunc [ante pedes eius voluebatur,] quousq; aiam exhalauit. [& iacebat exanimis & miserabilis:] i. corp' eius extinctum iacuit vt cadauer. [per fenestrã respiciẽs vlulabat mater eius,] solicita pro filio suo, eo q vltra cõstitutum tardaret reuerti: idcircò pertimuit q euenisset ei, queadmodũ nouerat & alijs cõtra filios Israel pliantibus euenisse. Nouerat qppe vetula illa, qualiter Deus filiorum Israel frequenter pugnasset p eis, & forsan vidit aut percepit tẽpestates illas in aere subitò factas: propter quod formidauit, filium cum suis ea esse percussum, aut aliter interijsse. [& de cœnaculo loquebatur: Cur moratur regredi currus eius? quare tardauerunt pedes quadrigarum illius? Vna sapientior cæteris vxoribus eius &c.] Deindè recitatur, qualiter nurus sua, f. vna vxorum Sisaræ, socrui suæ cõsolatoria verba rñdit. & plana est litera. Postremò Debora cõuertit sermonẽ suum ad dñm, & canticũ suum deuotè cõcludit: [Sic pereãt inimici tui dñe.] i. indurati tyranni & persecutores plebis tuæ fidelis, quod zelo Iustitiæ & ex amore boni cõmunis, pfertur, nõ ex rãcore, imò potiùs ex spũali amore, quatenùs f. impij in vita hac puniant, ne in futuro grauiùs cõdemnent, & ne viuendo diutiùs, grauiùs peccent, atq; damnationẽ mereant maiorem. [Qui aũt diligunt te] spũali & infusa dilectione, [sicut sol in ortu suo splendet, ita rutilent.] i. donis gratiæ in præsenti copiosè clarificentur, & in patria beatorum, donis gloriæ præclarissimè decorentur, imò glorificentur in corpore & anima, & fulgeãt sicut sol in regno patris cæle stis. Vndè (vt fertur) in Hebræo habetur, sicut sol in fortitudine sua, id est, tam clarè vt sol, quando lux solis erit septempliciter, id est, septiès maior quàm nunc est, vt Esa. 30. ait, quod in futura mundi innouatione complebitur. [Quieuitque terra per quadraginta annos.]

¶Mystica eiusdem cantici expositio. Art. 10.

DEbora designat ecclesiam, seu vnamquaq; animam verè deuotam: Barach, verè virtuosum principẽ seu platum. Ecclesia ergo cum filijs suis cõtemplãs bñficia saluatoris, & qualiter visi-

Pet. Co. hist. lib. Iud. ca. 7.
Exo. 14.
Iosu. 10.
Pet. Co. hist. lib. Iud. ca. 7.
Luc. 1.
Iudic. 4.
Matt. 13.

visibilibus ac inuisibilib⁹ hostibus sæpè diuina virtute præualuit, assiduè & grata ac deuotissima mente dñm laudat, & fideles q verè sunt milites Christi, hortatur: [Qui spótè obtulistis de Israel animas vestras ad periculum, benedicite dño] i. vos Christifideles, veri Israelitæ per contemplationem, qui spiritalem militiam voluntariè assumpsistis, & contra aduersarios fidei seu inuisibiles aduersarios fortiter dimicatis aut dimicastis, Deo grates rependite, & oḿe bonũ ei asseribite:
Phil.1. qm̃ datum est vobis à Deo, non solùm vt credatis in Chr̃m, verumetiã vt patiamini pro illo. [Audite reges, aurib⁹ percipite principes.] i. vniuersi maiores atq; minores, q efficaciter vosipsos aut
1.Pet.2. alios gubernatis, q estis genus electũ, regale sacerdotiũ. [Ego sum, ego sum qui canam dño, psallam Deo Israel.] Ecclesia nanque est sponsa Dei charissima, cui potissimè competit Deo cantare ac psallere. sed & vnaquęq; deuota persona Deo iugiter psallat, iuxta illud Psalm.33. Benedicam dñm in oḿi tempore, semper laus eius in ore meo. Vndè Apostolus exhortatur: Cantãtes &
Origenes psallentes in cordibus vestris dño. Quocircà loqtur Origenes: Beati qui possunt cantare canticum dño. quis putas ita canoræ vocis est, & ita syncerae mentis, vt cantilena eius diuinum possit oblectare auditum? Ille profectò, qui nullum in se habet raucum peccati sonum, qui nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis, i. carnalis affectionis in spũ gerit. [Dñe, cùm exires de Seir.] Dñs & saluator suos misit apostolos atq; discipulos vbiq; terrarum, & euangelicã legẽ sine personæ exceptione obtulit vniuersis, quam multi in primis suscipere renuerunt, & tandẽ penè ab oibus est recepta. Tunc [terra mota est] i. habitãtes in terra, visis mirabilib⁹ quę per Christi discipulos gerebãtur. Et qdam tunc moti sunt ad credendũ, alij ad persequendũ credentes, eštq; impletum quod prædixit Psal.64. Turbabuntur gentes, & timebunt qui habitant terminos, à signis tuis. [cæliq; & nubes distillauerunt aquis] i. S. apostoli & eorum cooperatores, de qbus ꝑdictum est Psal.18. Cæli enarrant gloriam Dei. Et Esa.60. Qui sunt isti qui vt nubes volant? aquam sapientiæ salutaris audientiũ cordibus infuderunt. [montes fluxerunt à facie dñi.] Per montes inter-
Eccl.15. dum intelligũtur superbi, qui instar montiũ magni & alti sunt in oculis suis: qñq; virtuosi, qui verè sunt magni & alti per gloriosa charismata spũs sancti. Aliqñ verò principes & prælati, propter præsidẽtiæ dignitatem & altitudinem sui officij. Quidã aũt superbi, ad Chr̃m se cõuertendo, pristinam altitudinem humiliter abiecerunt: alij in sua arrogantia perierunt. [In diebus Samgar quieuerunt semitæ.] Frequenter in ecclesia semitæ, seu obseruantiæ mandatorũ, cessauerunt in multis: & loca sacra in solitudinem sunt redacta, & Christiani vehementer oppressi sunt ab Hunis, Vandalis, Gothis, Turcis & Sarracenis, alijsq; tyrannis, [donec surgeret Debora,] i. quousq; ecclesia desupèr reformata, rursus ꝑualuit. [Noua bella elegit dñs.] Verè noua & inaudita bella elegit in nouo dñs testamento, qui per paucos simplices inopesq; apostolos, mundũ fidei Christianæ subiecit, idololatriam dissipauit, Romanum sibi imperium subdidit non armorũ potentia, non magica arte, quam veri Christiani summè abhorrent, non dialectica subtilitate, nec eloquentia Tulliana, neq; per blandimẽta carnalia: sed per supernaturalia, soliq; Deo possibilia infinita miracula, per allegationes scripturę, per exemplarissimã & virtuosissimam vitam, per apparitiones angelicas & reuelationes cælestes: imò vsq; in ꝑsens, fidem catholicam per eadem conseruauit in esse, non obstante ꝙ Iudęi, hęretici, philosophi, tyranni totiès & tam acriter eam extinguere sint conati. Hinc subditur: [Clypeus & hasta si apparuerint in 40. millibus Israel.] In sanctis nempe martyribus, qui per fidem & patientiã contra persecutores cõstantissimè pugnauerunt, nulla extitit armatura corporea, nulla resistẽtia bellica: & tñ prælatis modis intm̃ ꝑualuerunt, ꝙ quanto plùs tyrãni nitebãtur fidem extinguere, tanto plùs creuit, & ipsa persecutio tandẽ cessauit. [Cor meum diligit principes Israel.] Verè valdè nobis amãdi sunt S. Apostoli, doctores, patres, & prin-
Psalm.44. cipes nostri, de qbus ꝑdictum est: Constitues eos principes super oẽm terram. [Qui ascenditis super nitentes asinos] i. corpora vestra in se irrationabilia, pigra & stolida, habetis in seruitutem mentis redacta, & spũi pulchrè subiecta. [Et sedetis super in iudicio] i. alijs præestis, & ambulatis in via virtutum. [Loquimini, Vbi collisi sunt currus, & hostium suffocatus exercitus est,] i. in terris olim infidelium, vbi infideles conuersi sunt, & saluberrimè defecerunt, iuxta illud: Verte
Pro.12. impios, & non erunt. [ibì narrẽtur iustitiæ dñi.] i. beneficia Dei, & opera suæ iustitiæ, in vasis irę
Rom.9. ostensa: actus quoq; suæ clementiæ, vasis misericordiæ exhibiti. Hoc vbiq; terrarum impletũ est. [Tunc descendit populus dñi ad portas] i. virtutũ executiones, quę sunt portæ intrandi regnum
Matt.7. cælorum, quẽadmodùm vitia portę sunt inferi. Vndè dixit Saluator: Quàm angusta porta & arcta via est, quæ ducit ad vitam. [& obtinuit principatũ] promerẽdo paradisum cęlestem: in pręsenti quoq;, conuersi ad Chr̃m, dñium multiplex sunt sortiti. [Surge Baruch, appręhende capti-
2.Cor.10. uos tuos] i. tu prælate eos custodi, quos iugo Christi iam subdidisti, & quorũ intellectum in captiuitatem redegisti in obsequm Dei. [Dñs in fortibus dimicauit.] quia per fortissimos Christi apostolos & alios virtuosos Christi discipulos, robustissimas infideliũ nationes cõuertit, & contra earum reges ac principes victoriosè pugnauit. ¶ Prætereà, per tribus & personas Israel, quæ con

contra Sisaram ascenderũt ad pugnam, designati sunt electi Iudæi, qui crediderũt in Christum, & contra dæmonum aciem præliati sunt inclytè: electi quoq; Christiani, ex paganismo conuersi, q cõtra hostes humanæ salutis ac perfidos dignè luctãtur. Sed & qdam Apostoli & primi discipuli Christi, ex diuersis tribubus Israel erant nati, de qbus cãtamus: Ibi Beniamin adolescentulus in mẽtis excessu: Principes Iuda, duces eorũ, principes Zabulon, & principes Nephthalim. ¶Porrò, per tribus Israel ignauas, seu cõtra se inuicẽ diuisas, intelliguntur obstinati Iudæi, q ad Chr̃m noluerũt cõuerti: Et item vitiosi Chr̃iani, q cõtra aduersarios Dei ac fidei negligũt ꝓliari, & suis cõmodis, honoribus, cõtentionibúsve intẽti sunt, ita ꝙ malunt se inuicèm deuastare, q̃ aduersus perfidos ac tyrãnos vitiorumq́; turbas cõcorditer dimicare. ¶Postremò, qualiter cõtra inimicos Chr̃ianæ religionis dimicatum sit vbertim de cælo, ita ꝙ perfidi diffugerũt: qualiter etiã per Iahel bñdictissima virgo Dei mater Maria, per Sisarã aũt diabolus designẽtur, ꝓhabitum est. Angelus quoq; Michael princeps ecclesiæ, ꝓcipit maledici zelo æqtatis multitudini principũ ac gentiũ discredẽtiũ, aduersantiũ ac reluctãtiũ, ꝓspero statui ac saluti militãtis ecclesiæ, nisi resipiscãt. Psal. 67.

¶Explanatio literalis cap. 6. Fecerunt autem filij Israel malum in conspectu domini.

Articulus II.

IVxta ordinem rei gestæ, nunc recitatur quarta Israelitarũ oppressio generalis. [Fecerunt aũt filij Israel malum in cõspectu dñi.] Quotidiè oẽs peccamus, atq; in Dei præsentia facimus mala, cũ & iustus septiès in die cadat: sed dũ filij Israel dicũtur malũ fecisse, & ob hoc hostib⁹ traditi, intelligendũ est ꝓsertim de maximo illo malo, videlicet idololatria ac multis criminibus ei annexis. [Qui tradidit eos in manus Madian] i. Madianitarum, qui nati fuerunt ex filio Abrahæ ac Cethuræ, noĩe Madian, vt patet in Genesi. [septẽ annis, & oppressi sunt valdè ab eis, feceruntq́; sibi antra & speluncas in montibus,] vt ibi laterent, ne occiderẽtur aut caperẽtur. hoc impotentiores & timidiores fecerunt, audaciores verò & fortiores fecerunt quod subditur: [& munitissima ad repugnandũ loca:] i. fortalitia, ex qbus repugnarent, si obsiderẽtur. [Cumq́; seuisset Israel,] i. agros seminasset, [ascendebat Madian & Amalech,] i. Amalechitæ, [cæteriq́; orientaliũ nationum, & apud eos figentes tentoria, sicut erant in herbis, cuncta vastabãt.] Siqdem tẽpore veris & deinceps terræ nascentia cõsumebant, & iumenta filiorum Israel diripiebãt siue mactabãt, [vsq; ad introitum Gazæ, nihilq́; oĩnò ad vitam pertinẽs relinquebãt in Israel, non oues, non boues, non asinos. Ipse eñ & vniuersi greges eorum veniebant cum tabernaculis suis, & instar locustarum vniuersa cõplebant innumera multitudo hoĩm & camelorum, qcquid tetigerant deuastantes. Humiliatusq́; est Israel valdè in conspectu Madian. Et clamauit populus Israel ad dñm,] non tñ synceriter, neq; oẽs, vt ex sequentib⁹ innotescit. [qui misit ad eos virum ꝓphetam, postulans auxiliũ cõtra Madianitas,] quem Hebræi dicunt fuisse Phinees, non ꝙ adhuc viueret à tempore Iosuæ, imò & Mosis, sed ꝙ in alio apparuerit corpore. Etenim asserunt angelum eum fuisse, quod totum est falsum. [& loquutus est: Hæc dicit dñs Deus Israel: Ego vos feci conscendere de Aegypto, & eduxi vos de domo seruitutis, & liberaui de manu Aegyptiorũ & oĩm inimicorum qui affligebant vos, &c. & tradidi vobis terram eorum, & dixi: Ego dñs Deus vester, ne timeatis deos Amorrhæorum.] Itaq; Deus per virum illum exprobrauit ingratis illis beneficia sua. [Venit aũt angelus dñi,] Glossa & Scholastica historia, multiq́; alij dicunt, angelum illum fuisse virum, qui iam antè fuerat missus à Deo ad populũ increpandũ. Angeli etenim in scripturis sæpè viri vocãtur, ꝓsertim quia apparẽt in forma virili. Sed huic dicto obijciunt alij, ꝙ vir iste vocatur propheta. Angeli verò nõ cõsueuerunt in scripturis prophetæ vocari. Deniq; scriptura ista loquitur de angelo isto & de viro illo, tanq̃ de distinctis personis. Veruntñ Augustin⁹ hîc ait: Cur non exprimatur nomen huius prophetæ, occulta est causa. sed quia post verba prophetæ statim subiungitur, Et venit angelus, nõ absurdè intelligitur angelus iste noĩe viri significatus. Nomine eñ virorum, sæpè dicuntur angeli: sed angelos prophetas dici, non occurrit: quis eum qui propheta est, occurrat angelũ appellari. Sed si angelorũ dicta prophetica, nota fiunt his qbus futura prænunciãt, cur non potest dici angelus & ꝓpheta? Hec Augustinus. Attñ potiùs reor, ꝙ vir ille propheta, fuerit verus homo. Venit ergo angelus [& sedit sub quercu,] apparuit eñ in forma humana, [quæ erat in Ephra] i. vrbe sic dicta, vel in agro vicino, [& pertinebat] quercus illa & ager ac lapis super quem angelus sedit, [ad Ioas patrem familiæ Ezri:] i. honorabiliorem in illa familia, ita ꝙ dicitur pater eius non gñatione, sed potẽtatu & honorabilitate. [Cumq́; Gedeon filius eius excuteret atq; purgaret frumenta in torculari] per suos ministros, nã multos habuit seruos. Ideo aũt excussit blada, quia fugere intendebat. Et frumenta secum in aliquo loco munito reponere pro necessario victu in lõgum. Excussit aũt [in torculari, vt fugeret Madian.] Sed quare non magìs in horreo? Fortè quia secretiùs fiebat in torculari. Circa hoc Iosephus ait: Hoc fuit maximè propiciationis diuinæ indicium, ꝙ vtebatur torculari pro area, qa futurum erat per eum, vt areæ implerẽtur ac torcularia. [apparuit ei angelus dñi eum salutans, & ait: Dñs tecum virorum fortissi-

Pro. 24.
Gen. 25.
August. lib. Iudic. q. 35.
Mal. 2.
1. Cor. 11.
Iose. lib. 6. an. iu. ca. 10.

tissime.]Eccè q̄ solennis salutatio, imò & laus. Nec recolo aliquem in veteri test. tam solenniter desupèr salutatum. Sed quô fuit virorum fortissimus, q fugere disponebat? Dicunt qdam, ꝙ taliter salutabatur ac laudabatur ꝓpter gesta eius futura. Attñ dici potest, ꝙ sicut cæteri iudices erāt viri in virtute præclari qñ mittebant ad populū liberādū, ita & Gedeon. Et ꝙ fugere voluit, prudentiæ fuit, non vitij: qa conspexit se non posse viribus suis resistere hostibus, nec fuit ad idololatriam lapsus, sed & corporali fortitudine ꝑpollebat. [Dixitq́; ei Gedeon: Obsecro dñe mi.] Gedeon angelum noīat dñm, q̄uis nondū cognouerit ꝙ angelus esset, qa in specie honorabilis atq; authentici viri angelus apparuit sibi. [Si dñs nobiscum est,] Angelus dixerat, dñs tecum: nō aūt, dñs vobiscum: Gedeon verò sic repetit, imò & replicat, Si dñs nobiscum est. Erat qppe Gedeon vir humilis: ideo sibi videbatur, ꝙ si dñs esset secum, esset quoq; cum alijs Israelitis quos reputauit se meliores. Itaq;, quasi contra verba illa arguens, dicit: Si dñs nobiscum est, [cur ergo apprǣhēderunt nos oīa ista?] i. tot & tanta aduersa. quasi dicat, non appáret ꝙ dñs sit nobiscum. [Vbi sunt mirabilia eius, q̄ narrauerunt patres nostri, atq; dixerunt: De Aegypto eduxit nos dñs? Nunc aūt dereliqt nos dñs, & tradidit in manu Madian.] tanq̄ dicat, intm̄ reliqt nos modò, acsi non fecisset tot & tanta mirabilia pro liberatiōe patrum nostrorū. Vel vbi sunt mirabilia eius? quasi dicat, Vtinam & modò ageret talia pro nostra ereptiōe. [Respexitq́; ad eum dñs] i. angelus in Dei persona apparēs, ac loquēs ad eum, quasi cōpatiens ei, & approbans eum. Deus quoq; respexit eum suę intuitu pietatis, & interiora eiꝰ cōfortauit per grām, [& ait: Vade in hac fortitudine tua] i. in hac fide & grā tibi concessa. [Et liberabis Israel de manu Madian. Scito ꝙ miserim te,] & de hac visiōe & ꝓnunciatione non ambigas. [Qui ait: Obsecro mi dñe, in quo] i. qua virtute atq; manerie [liberabo Israel] de Madianitis me potētioribus? Deindè suam inidoneitatē probat, adijciendo: [Eccè familia mea infima est in Manasse] i. in tribu Manassæ, familia de qua sum, est valdè parua & vna de minimis. [Et ego minimus] i. valdè modicus sum [in domo patris mei.] Ex humilitate hæc dicit, ad excellentiores se cōparans: quēadmodùm Saul adhuc bonus, cùm audisset q̄dam verba à Samuele, respōdit: Nunqd non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter oēs familias de tribu Beniamin? vt legitur 1. Reg. 9. Quemadmodùm aūt super Iosue dictum est, Tribus Israel diuidebant in familias, familiæ in domos, domus in capita virorū. [Dixitq́; ei dñs: Ego ero tecum] per opem & assistentiā gratiosam. [Et percuties Madian quasi vnū virum:] i. faciliter me auxiliante ꝑualebis, quasi vnum duntaxat hoiem impugnares. Deniq; ex his verbis Gedeon cœpit pēsare, ꝙ angelus esset q sibi colloquebatur, ꝑsertim ex tam magnifica ꝓmissione. Veruntñ nondū fuit certus de hoc, nec volebat incauta facilitate credere apparitioni. vndè subiungit: [& ille: Si inueni, inqt, grām coram te, da mihi signum ꝙ tu sis q loquaris ad me.] i. ꝙ tu verè sis missus à Deo, seu angelus sanctus. quasi iam implens, quod do-

1. Ioan. 4. cet Ioānes apostolus: Nolite omi spūi credere, sed probate spūs an ex Deo sint. Hinc loqtur Origenes: Gedeon vir eruditus, habēs exēplum Iosuæ ꝑcessoris sui, cautiùs agit. Sciebat enim angelos

2. Cor. 11. tenebrarum posse transfigurare se in angelos lucis. ideo examinat spm̄ si à Deo sit. Quemadmo-

Ios. 5. dùm Iosue cùm principē militiæ cælestis vidisset, inqrit: Noster es, an aduersariorū? Hinc Gedeon discutit angelicā visionē diuersitate & admiratiōe signorum. [Nec recedas hinc, donec reuertar ad te, portās sacrificium & offerēs tibi:] non tanq̄ Deo, cui soli sacrificium immolat, sed offerens tibi, i. corā te illud ꝑsentans, quatenùs tu offeras illud Deo, & per aliquod signum in ista sacrificatione fiendū intelligere queā certiùè, [ꝙ tu sis missus] à Deo, seu angelus eius. Hinc Augu-

Aug. lib. Iudic. qst. 32. stinus: Intelligendū est, nō eum angelo, sed per angelum sacrificiū obtulisse.] Qui respōdit: Ego ꝑstolabor aduetum tuum. Ingressus est itaq; Gedeon, & coxit hœdū, & de farinæ modio azymos panes] nō fermētatos. nam panes Deo offerēdi, azymi erāt, secundū legē. [carnesq́; ponēs in canistro, & ius carnium mittēs in ollā, tulit oīa sub quercum, & obtulit ei,] videlicet angelo, iuxta sen-

1. qst. 1. cañ. cū scriptu. sum nunc introductum, nō quasi sacrificās creaturæ. [Cui dixit angelus dñi: Tolle carnes] hœdi, [& azymos panes, & pone supra petrā illā, & ius desupèr funde. Cumq́; fecisset ita, extēdit angelus summitatē virgæ quam tenebat in manu,] in signum authoritatis diuinæ sibi cōmissæ, [& tetigit carnes & azymos panes,] quasi sacrificans ea Deo. [Ascēditq́; ignis de petra,] quē ignē angelus supernaturaliter fecit de petra exire: vel naturali virtute hoc egit, cùm & nos excutiamus ignē saxo & chalybe. Et per hoc angelus se ostēdit nō hoiem esse, qa si homo fuisset, ligna & ignē sacrificio supposuisset. [Et carnes azymosq́; panes cōsumpsit.] Sicq́; sacrificium illud factum est holocaustum. Circa hæc qrit Glossa: Quô Gedeon ausus est sacrificium offerre alibi q̄ in tabernaculo dñi? Et respōdet, ꝙ Gedeon primò putauit illum esse ꝓphetā, & de sacrificio offerendo cōsuluit ipsum, & eius rñsionē sequutus est. [angelus aūt dñi euanuit ex oculis eius,] corpꝰ assumptum subitò deponēdo, vel illud inuisibile alijs faciēdo, aut etiā euolādo. [Vidēsq́; Gedeon ꝙ angelus dñi esset,] quod ex tot & tātis mirabilibꝰ satis aduertit, [dixit: Heu mi dñe Deus, qa vidi angelum dñi facie ad faciē.] i. clarè ad oculum. Cur viso angelo non potiùs est gauisus, q̄ ita perteritus?

ritus? Rñdetur, qa (vt ex verbis quæ sequunĩ, elicitur) formidauit se ꝓtinùs moriturum, qa ad Mosen dixerat dñs: Non videbit me homo, & viuet. Et angelus iste in Dei persona erat loquutus. Vndè & Manue, viso angelo, est loquutus: Morte moriemur, qa vidim⁹ dñm. [Dixitq; ei dñs:] An idẽ angelus statim apparuerit ei rursus ad oculum, & ista loquutus sit ei an per interiorẽ alloquutionem dixerit ei hæc, potest esse ambiguum, sed potiùs arbitror ꝙ per angelum: [Pax tecum, ne timeas] inordinatè, [nõ morieris] nunc vt formidas. [Aedificauit ergo Gedeon altare dño] ex deuotiõe. Infrà tñ habet, qua authoritate hoc fecit. Vndè & istud nunc dicitur per anticipatiõem. [Vocauitq; illud, dñi pax.] qa angelus dixit ad eum, Pax tecum. Et ibì ꝓnunciauit ei liberatiõem filiorum Israel de Madianitis. Hebræis aũt cõsuetudo fuit, imponere nõia rebus ab euẽtu seu aliqua ꝓprietate vel actione &c. [Cumq; adhuc esset in Ephra, q̃ est familia Ezri] i. in loco seu oppido illo, ad illam familiã pertinẽte, [nocte illa dixit dñs ad eum] per angelum, siue in somno siue in vigilia: [Tolle taurũ pr̃is tui,] i. taurũ quẽ pater tu⁹ Ioas intẽdit idolo Baal sacrificare, amoue & occíde, ne idolo immoleĩ. [Et aliũ taurũ annorũ 7.] etiã tolle. Illũ aliũ taurũ ciues vrbis illi⁹ ĩpinguârũt, vt sacrificareĩ Baal, vt in Scholast. ferĩ hist. ideo dñs iussit vt taurũ indè auferret. [Destruesq; arã Baal, q̃ est patris tui.] quo cõstat, ꝙ pater Gedeonis fuit ad idololatriã lapsus. [Et nemus, quod circa aram est,] s. arbores ibì cõsitas [succíde] in cõtemptum idololatriæ, & zelo cultus diuini, atq; in signum ꝙ per te idololatria destrueĩ in populo Israel. [Et ędificabis altare dño Deo tuo in summitate petræ huius] i. magni saxi, [super quam antè sacrificiũ posuisti.] Ex concessione em̃, apparitiõe & sacrificatione angeli ibì factis, cõsecratus fuit locus ille, vt in eo cõstrueretur altare. [Tollesq; taurum secundum,] puta taurum illum septennẽ, [& offeres] Deo [holocaustum super struem] i. cõpositionẽ, materiamq; [lignorum, q̃ de nemore] quod est circa aram Baal, [succíderis,] vt sic in Dei obsequm cõuertanĩ, q̃ erant idololatriæ deputata, ad ampliorẽ idolorum & idolulatrarum cõfusionem. ¶ Deindè in textu describitur, qualiter Gedeon exequut⁹ est ista. Et plana est litera. Porrò, altare extra tabernaculũ Dei cõstruere, & in illo sacrificare non licuit, nisi ex dispẽsatione diuina. Nec Gedeoni aliter licuisset sacrificare, qa non erat Leuita, si tñ per se & nõ potiùs per manus sacerdotis sacrificáuit. [Cumq; surrexissent viri oppidi eius manè, viderunt destructã aram Baal, lucumq; succisum & taurũ alterum impositũ super altare quod tunc ędificatum erat. Dixeruntq; ad inuicèm: Quis hoc fecit? Cumq; perq̃rerent authorẽ facti, dictum est: Gedeon filius Ioas fecit hæc oĩa. Et dixerunt] viri ciuitatis illius [ad Ioas: Produc filium tuum huc, vt moriaĩ] i. Gedeonẽ da nobis ad occidendũ, [qa destruxit aram Baal, & succidit nemus.] Itaq; cõstat ꝙ nondũ oẽs filij Israel de sua idololatria recesserunt, nec oẽs clamauerunt ad dñm ex vera cõtritione. [Quib⁹ ille] s. Ioas [respõdit: Nunqd vltores estis Baal, vt pugnetis ꝓ eo?] quasi dicat, si Baal est deus, potest personaliter suam vlcisci iniuriã. [Qui aduersarius eius est, moriatur anteq̃ lux crastina veniat. Si deus est, vindicet se de eo q suffodit aram eius.] i. hodiè occidatur ab ipso Baal, non à vobis. Hinc patet ꝙ Ioas nõ tm̃ erat cultui Baal deditus, ꝙ propter contẽptum Baal voluerit suum filium trucidari, & fortè iam aliqualiter nouerat ex Gedeonis relatu, qualiter ex diuina cõmissione talia fecit, cùm probabile sit, ꝙ super hoc interrogauerit Ioas suũ filium Gedeonẽ. [Ex illo die vocatus est Gedeon Ierobaal] i. fortitudo Baal, quasi fortis contra Baal, q non vindicauit se de Gedeone. [eo ꝙ Ioas] pater Gedeonis [dixisset: Si] Baal [deus est, vindicet se, &c. Spũs aũt dñi induit Gedeon,] i. gr̃a spũssancti impletus est ad ꝓsequendum ea q̃ sibi erant desopèr iussa. Itaq; spũs dñi, spũssanctus, seu Dei voluntas induit Gedeonẽ, assumẽdo eum quasi instrumẽtum atq; ministrum, vt ꝓsequeretur per eum rigorẽ suę iustitię in aduersarios Israelis; & suæ pietatis effectũ in ipso Israelitico populo. [Qui clangẽs buccina, cõuocauit domum Abiezer] i. progeniẽ viri sic dicti, de qua domo fuit & Gedeon, ideo tanq̃ cognatos vocauit eos in primis. [vt sequeretur se. Misitq; nuncios in vniuersum Manassen] i. ad tribum Manassæ, [q & ipse sequut⁹ est eum: & alios nuncios in Aser & Zabulon & Nephthalim, q occurrerunt ei] ad auxiliandum. Insinuauerat em̃ illis quæ manifestata & cõmissa sibi erãt à dño. [Dixitq; Gedeon ad dñm,] ipsum orando: [Si saluum facies per manum meã Israel, sicut loquutus es, ponã vellus hoc lanæ] i. laneum vellus [in area] i. horreo. [Si ros in solo vellere fuerit] i. vellus duntaxat fuerit rore cõplutum seu madefactum hac nocte, [& in oĩni terra siccitas] i. per totã areæ terrã circumpositam siccitas mãserit: [sciã per hoc signum, ꝙ per manum meã, sicut loquutus es, liberabis Israel. Et factum est ita. Et de nocte cõsurgens] i. valdè manè, qa solicitus fuit in isto negocio, [expresso vellere, conchã rore impleuit.] Qui in signum veritatis ac signi, & ꝓ declaratiõe diuinæ pietatis ac oĩpotentiæ eius, rorẽ ex vellere extorsit, & currere fecit in vasculum. [Dixitq; rursus ad dñm: Ne irascaĩ furor tuus] i. rigor tuæ iustitiæ [cõtra me, si adhuc semel tẽtauero] i. experiri q̃siero veritatẽ tuæ ꝓmissionis, [q̃rens signum in vellere] aliud à ꝑdicto, & quasi cõtrarium illi signo. [Oro vt solum vellus siccum sit,] i. hac nocte in área maneat siccum, [& oĩs terra rore madẽs:] i. totum spatium areæ humecteĩ rore. [Fecitq; dñs nocte illa vt postulauerat, & fuit siccitas in solo velle-

Exo. 3.
Iudic. 13.
Pet. Cõ. hist. lib. Iud. ca. 8.

re,& ros in om̃i terra. In quo patet benignitas & dignatio ac cōdescēdētia dei. ¶Circa hoc q̃ritur,an Gedeon peccauit,hæc signa q̃rendo. Videtur ꝙ imò, qa dubitasse videtur de veritate ꝓmissionis diuinæ,& pro maiori certificatione signa petisse, vt patet ex suo modo loquendi. Nam Origenes ait,si saluum facies,&c. Et rursus, si hoc feceris,sciam. Ad istud Origenes respondet in homil. & idem habetur in Glossa, ꝙ non peccauit in isto, quod exitus rei probauit. nam exauditus fuit à dño. Nec exaudisset eum dñs in his signis,si ea contra mandatum legis petisset. Isidorus quoq; testatur,ꝙ non quasi incredulus postulauit hæc signa,sed propter mysteria q̃ sciuit futura,hoc est, ex instinctu spũssancti,ad pfigurandum q̃dam mysteria,de q̃bus in sequenti erit articulo sermo. Hinc alij dicunt,ꝙ petijt signa non ex diffidentia,sed ex familiaritate diuina & desiderio diuini honoris,quatenùs s.Deus in signis illis magis glorificaretur. Veruntñ S.Thomas in secunda secundæ,q̃st.97.ait:Gedeon ex debilitate fidei signum petisse videtur,vndè nec excusat, sicut nec Luc.1. Zacharias pater beatissimi Ioan. bap. Et istud videtur magis consonum superficiei literæ huius. Vndè pro cōcordantia aliquantula dici posset,ꝙ in hac petitione non mortaliter,sed venialiter fuit culpabilis:nec ex incredulitate,sed fidei aliquali debilitate petiuit hæc signa,quia fortassis aliqualiter verebatur,ne propter peccata populi Israel,quem sciuit adhuc pro magna parte esse idololatram,diuina promissio nō sortiretur effectum. Gedeon quoq; videtur timuisse,ne offenderet Deum,signum secundum petendo. propter quod dixit,Ne irascatur furor tuus,&c.

¶De spiritali eiusdem cap.6.intellectu. Art. 12.

Origenes QVemadmodũ Origenes testatur,Quiescit terra,dum quiescit pct̃m,i.habitatores terræ ab infestationibus & impugnationibus cōquiescũt,dum cessant peccare. Moueri aũt dicitur terra,i.habitantes in ea,qñ animas hoĩm mouere cœperint ac perturbare peccata. Veruntñ istud intelligendũ est de ea hoĩm tribulatione,persecutione & pœna, q̃ eis ꝓpter eorum demerita infligitur & cōtingit. Sunt aũt aliæ causæ diuersæ,propter quas etiam iusti interdũ in vita hac affligunt,vt s.exerceant,& alijs in exēplum ꝓponant virtutum,& gloriosiùs coronent, nũcq; probatiores fiant & crescãt in omni virtute ac gr̃a. Sic etem̃ passi sunt martyres sancti, & Chr̃i ecclesia à Roman.imperatorib⁹,alijsq; tyrannis gñales & acerbissimas persecutiões frequēter ppessa est. Deniq; electi in hac vita,ꝓ suis peccatis affligi,sicq; purgari cōsueuerunt. Reprobi verò etiam in Iob.21. pessimis actibus multotiès,ꝓsperant,nec sup eos est virga Dei. Insupèr sicut filij Israel ꝓ suis excessib⁹ in manus Madianitarum, Amalechitarum,& aliarum orientaliũ nationũ sunt traditi & vehemēter ab illis afflicti:sic Chr̃ifideles q̃ sunt Israel Dei, pro suis culpis interdum ab inuisibilib⁹ hostibus impugnari ac superari sinunt. Et quo ampliùs Deum offendunt,eo maiorem super eos potestatē accipiunt hostes neq̃ssimi, ita ꝙ eos vincũt faciliùs, atq; ad plura ac enormiora trahũt peccata. Specialiter quoq; per oriētales iustorũ persequutores,intelligunt hæretici,q Chr̃i noīe gloriant,& catholicos quasi perfidos persequunt. Præterea sicut pfati filiorum Israel inimici,terram ꝓmissionis ingrediebant, dum Israelitæ seminauerunt, & terra fructificare incepit, tuncq; oĩa terræ nascentia vorauerunt,nec aliqd ad vitam pertinēs in Israel relinquebãt: sic atrocissimi ac callidiss. nr̃arum aduersarij aĩarum,tunc potissimũ nos impugnãt, dum viderint nos per verã cōtritionē seu religionis ingressum cōuerti ad dñm,& fructum ꝓferre virtutum,terramq; corporis nostri vomere scindere disciplinæ,vt spũi fiat subiecta,& semen suscipiat vitæ:quod fit dum decæterò non exhibemus mēbra nr̃a arma iniq̃tatis pctõ,sed arma iustitiæ Deo. Tũc itaq; summè conant bona inchoata à fructuoso ꝓcessu & felici cōsummatiõe totaliter impedire. Veruntñ per transgressores illos Iudæos,quorũ fructũ aduersarij cōsumpserũt, propriè designant Chr̃iani indigni,q(iuxta Apostolũ)seminãt in carne,& ideo de carne metunt corruptionē, quorũ fructus & opera à dæmonib⁹ possident. Qui aũt metunt in spũ, nõ vincunt ab illis, nisi per propriã negligentiã cœperint locum dare diabolo. Porrò sicut filij Israel fecerunt sibi antra & speluncas in mõtibus,munitissima quoq; loca ad repugnandũ,ita & nos spiritaliter faciamus. Mõtes q̃ppe sunt,sancti,& Chr̃s ipse est mõs montiũ:in quo antra,in q̃bus saluberrimè abscõdamur, telaque hostium euadamus,sunt sacratissima vulnera eius. Rursus,speluncæ istæ & antra,sunt corda sanctorum,& occultæ ac piæ affectiões eorum ad nos,per quas & in q̃bus nos recipere ac protegere sunt parati,dũmodò tota mēte humiliter cōfugiamus ad eos,& eorum virtutes vtcunq; sectari nitamur. Munitissima demũ ad repugnandũ loca,sunt sanctæ virtutes, fides, timor,humilitas, sed & exēpla sctõrum,ac religiosa cœnobia,& cõgregatiões deuotæ,sacramētaq; Chr̃i,& in primis cõtritio,cõfessio & satisfactio perseuerãs,cõsideratio dñicæ passiõis intēta, meditatio nouissimorum. Ad hæc igit & cõsimilia loca,remedia,cõfugia,in om̃i tētatiõe,tribulatiõe & aduersitate mox cõfugiamus. Ampliùs,Gedeon in aliq̃bus verbis & actib⁹ suis, figura est Chr̃i. Quēadmodũ em̃ Gedeon in torculari excussit & purgauit frumēta,sic Chr̃s in primo suo aduētu inter reprobos & electos discreuit,quos vita & merito ab inuicē separauit, sicut pales separat à tritico. Vndè & quosdã ex synagoga in apostolos ac discipulos sibi assumpsit,per quos & alia mul-

Gal.6.
Ephe.4.

ta Iudæorum millia post suam resurrectionẽ & ascensionẽ, misso spũsancto, conuertit. In secundo verò suo aduentu ꝑmundabit plenariè aream suam, cõgregabitq́; triticum in horreum cælestis patrij, paleas verò incendet inextinguibili igne. Insupèr sicut Gedeon fugere voluit Madianitas, sic Christus in sua infantia in Aegyptũ à facie Herodis trãslatus est, & tẽpore passionis appropinquante, à facie obstinatorum Iudæorum diuertit, queadmodùm Euangelista testatur, dicendo: Iesus ergo iam nõ in palàm ambulabat apud Iudæos &c. Sed & salutatio Gedeoni ab angelo facta, qua dictum est, Dñs tecum virorum fortissime, cõpetit excellẽtissimè Chro, q(vt princeps apostolorũ fatetur) erat vir potẽs in opere & sermone de quo, ꝓpheta ꝑdixit: Accingere gladio tuo super femur tuum potẽtissime. At verò sicut Gedeoni Israelẽ liberaturo, & suam insufficientiã humiliter cõfitenti, apparuit angelus eum cõfortans, cõsolans, assistẽtiamq́; ꝓmittẽs atq; triumphũ: sic Chro sua sacratissima passiõe mundũ redempturo, & spõtè pauẽti, ac humanæ naturæ assumptæ naturalẽ infirmitatẽ mõstranti, angelus de cælo apparuit, cõsolatoria verba ꝓtulit, & suę passionis ineffabilẽ & incõparabilẽ fructũ cõmemorauit. Sacrificiũ quoq; Gedeonis, q carnes & azymos obtulit panes, nõne sacrificiũ Chri ꝑfigurasse videt, eo q Chrs in specie panis, nouæ & euãgelicæ legis instituit sacramẽtũ, & paulopòst, ꝓpriã carnẽ obtulit Deo pri in ara crucis oblationẽ & hostiã in odorẽ suauitatis? sicq; lapis, super quẽ posuit suũ sacrificiũ Gedeon, typus est crucis: & ignis de lapide illo egrediẽs, sacrificiũq; cõsumẽs, ꝑfigurauit ardentissimã Chri charitatẽ, ex qua seipsum ꝓ humani gñis immolauit salute. Adhuc aũt, sicut Gedeon Deo iubẽte ædificauit altare in summitate petræ, quod etiam saluatoris crucẽ ꝑfigurauit: sic dñs noster vnigenitus pris, vnũ & verũ tẽplum æterno pri cõstruxit sup petrã, sicut fatet Matt. 16. Sup hãc petrã ædificabo ecclesiã meã. Rursus p hoc q Gedeon arã Baal est demolitus, & taurũ idololatriæ cõsignatũ extinxit, qd ꝑsignatũ censet, nisi q Chrs p vniuersum orbẽ idololatriã dissipauit, vniuersisq; gentiũ dijs potẽtior est inuẽtus? Iterũ p hoc q spũs dñi induit Gedeonẽ, typicè ꝑmonstrabatur, q Chrm hoiem spũsanctus vndiq; ꝑueniret, impleret, dirigeret, prout cecinit Esa. 11. Requiescet super eum spũs dñi. Vndè & in Euang. Ioan. legit: Nõ ad mensurã dat Deus spm homini, vtpotè Chro. Denuò sicut Gedeon spũ Dei indutus, ꝑuentus & motus, conuocauit ad se clangore buccinæ atq; per nuncios domum Abiezer, de qua extitit oriundus, & alias quasdã Israel tribus, vt sibi ad auxiliandũ assisterent: sic Chrs sua eloquẽtissima ac sonorissima ꝑdicatione ad suã imitationem ac discipulatum vocauit quosdã suæ cognationis ac tribus, putà Iacobum & Ioãnem, sed & alium Iacobum, eiusq́; fratres, & ex alijs tribubus quosdã, imò & millia multa. Præterea de mystica velleris Gedeonis significatione loqtur Origenes: Quidã ex ꝓcessoribus nostris, per vellus intellexit Israeliticam plebem, per terram reliquã cæteras gentes, per rorem verò verbum & grãm Dei. Primo etenĩ tẽpore legis scriptæ, sermo & gratia Dei solis Israelitis concessæ sunt, cæteris nationibus in sua siccitate & sterilitate relictis: sed post Chri aduentũ ordo iste est variatus, qm̃ Israelitis bona illa iustè subtracta sunt, & gẽtibus copiosissimè superinfusa, quod secundum Gedeonis signum euidẽter ostendit, qa in illo terra areæ rore est madefacta, & vellus inuentũ est siccum. Huic expositioni applicat Origenes illud ex Psal. 71. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillãtia super terram. vbi per vellus intelligit populũ synagogæ, quem Chrs primò perfudit rore grẽ suæ: per terram aũt gentilitatẽ, quam postmodũ, relictis Iudæis, copiosissimè omĩ superno charismate adimpleuit. Deniq; p vellus Gedeonis, potest intelligi populus religionis: per aream, seculares: & sæpè contingit, q secularibus donis grẽ destitutis, claustrales eisdem abundẽt. Interdum quoq; cõtingit oppositum. Iterum, per hoc vellus intelligit gloriosissima virgo Maria: per aream, cæterarum vniuersitas fœminarũ. Itaq; virgo Deifera primò præ cæteris impleta est omĩ rore diuinorum charismatum, in tm̃, q materna fœcunditas virginalisq́; puritas cõuenerunt in ea, à qua ꝓrogatiua cæteræ oẽs fœminæ siccæ fuerunt: qbus vel materna fœcunditate, aut alijs donis gratiosè perfusis, ꝓstantissima virgo ab omĩ virilis seminis contagione, omĩq; cõcupiscentiarũ humore mansit siccissima. ¶ Tropologicè ex isto cap. multipliciter edocemur. Primò, ne vana aut impia societate fallamur, sed sicut Gedeon in Dei mãsit obseqo, confratrib' domesticis & cognatis suis ad idololatriam corruentib': ita in Dei timore, cultu & via iustitiæ ꝑsistamus, q̃tumlibet nobis ꝓpinqui, vicini, cõdomestici, sociales aut familiares, intimoratè, carnaliter & iniquè se habeant, nosq́; ad mala pertrahere enitant, imò peccantib' humiliter condoleamus, & oremus pro illis. Deindè ad humilitatẽ, exemplo Gedeonis, instruimur: nempe vir ille ab angelo tam inauditè salutatus, tamq́; magnificè cõmendatus, iudex quoq; ac liberator sui populi designatus, nequaq̃ se extulit, sed humiliauit se valdè, inefficaciam suam perpendens, dicensq́;, [Eccè familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei.] Omĩs ergo abijciatur ambitio, & propriam defectuositatem ac vitiositatem iugiter aspiciat vnusquisq;. sed & in summitate petræ, i. fidei firmitate ac certitudine ædificemus Deo altare, i. sanctæ charitatis affectionem sursum tendentem, in qua Deo omnia offeramus, nec aliter confidamus nos posse

Matt. 2.
Ioan. 11.
Psal. 44.
Luc. 22.
Ephe. 5.
Ioan. 3.
Origenes

aduersarios nostræ salutis deijcere, nisi vellus animæ nostræ, id est, cor nostrum impleatur rore cælesti, hoc est, magna & multa virtute ac gratia spiritussancti. sed & pro communi bono ac ꝓfectu ecclesiæ, societatisq; propriæ vnusquisque sit semper solicitus, laborans & orans.

¶Explanatio literalis cap.7. Igitur Ierobaal, qui & Gedeon, de nocte cõsurgens, &c.

Articulus 13.

EXequutio belli nunc recitatur.[Igitur Ierobaal, q & Gedeon]alio noīe appellatur, [de nocte cõsurgens,]vt cõgressus eius magis lateret aduersarios suos, [& oīs populus eius cũ eo,] videlicet 32.millia, [venit ad fontem, q vocatur Arad. Erant aũt castra Madian in valle ad septentrionalem plagam collis excelsi. Dixitq; dn̄s]per angelum [ad Gedeon: Multus tecum est populus,]quia tot millia, [nec tradetur Madian]cum adiutoribus suis[in manus eius, ne glorietur contra me Israel, & dicat: Meis viribus liberatus sum.]Voluit itaq; dn̄s talem cõferre victoriam, quæ non poterat aliqua probabilitate alteri asscribi, q̃ sibi.[Loquere ad populũ, & cunctis audientibus prædica: Qui formidolosus est]corde, [& timidus] in exteriori apparatu & signo, [reuertatur,]ne & ipse ingruente bello deficiat aut fugiat, & suo exemplo alios faciat trepidare.[Recesseruntq; de monte Galaad, & reuersa sunt ex populo 20.& 2.millia virorum,] qui se timere senserunt, nec contra legis ꝑceptum audebant ire ad ꝓlium, & fortè libenter exonerati fuerunt ab illo congressu, qui humano iudicio, exterioriq; apparentia videbatur valdè periculosus. nam & populus ille, q̃uis multus fuisse dicatur, tn̄ respectu aduersariorũ extitit paucus, vt infrà patebit. Reuersi sunt itaq; de monte Galaad, qui fuit alter à monte Galaad trãs Iordanem, in quo Laban apꝓhendit Iacob pr̄iarcham, prout Gene.31. legitur. Ad bellatores aũt specialiter pertinet virt' cardinalis, quæ fortitudo vocatur, vt ardua viriliter aggrediantur, & dura æquanimiter tolerent, imò pro iusta causa parati sint mori. Ideo formidolosi & timidi sunt, in q̄bus timor carnalis seu natu-
Origenes ralis siue mũdanus non est per virtutem hanc refrenatus ac moderatus. Hinc Adamãtius Origenes: Formidolosus, inq̄t, est, qui quasi adolescente vitio, anteq̃ videat mala, sola cogitatione per gelida membra voluẽs ac mõstrans formidinem, vt non tam cõspectu, q̃ auditu & expectatione periculorũ soluatur. Porrò timidus est, q primo aspectu ad cõgressum trepidat, non tn̄ toto corde terretur, sed reparari & animari denuò potest. Quẽadmodum aũt Gedeon iussit formidolosos reuerti, ita & alios, de q̄bus Deuter.20. Deus ꝑceperat: Qui ædificauit (inq̄ens) domũ, & non dedicauit eam, reuertatur: similiter qui plantauit vineam, & nondũ fecit eam cõmunẽ, & q desponsauit vxorem, & non accepit eam. Deniq; sicut pugnatoribus vitãdus est timor, ita audacia: quia inter illa duo vitiosa extrema, mediat fortitudo: magis tn̄ vitãdus est timor immoderatus. Verũtn̄ moderatus timor, vtilis est in bellis, qm̄ diligentiã parit, & cauet pericula, nec fortitudini contrariatur, [& tm̄ 10.millia remanserunt. Dixitq; dn̄s ad Gedeon: Adhuc populus multus]tecũ[est,] quia adhuc 10.millia secum mãserunt.[Duc eos ad aquas,]fortè ad fontem ꝑfatum, [& ibi probabo eos: & de quo dixero tibi vt tecum vadat, ipse pergat: quem ire prohibuero, reuertatur.]i. per corporale indicium tibi mõstrabo, q ad ꝓlium pergẽt.[Cumq; descẽdisset populus ad aquas, dixit dn̄s ad Gedeon: Qui manu & lingua lãbuerint aquas,]i. solo dorso curuato cum manu ꝓiecerint aquam in os, [sicut solent canes lambere,]non ꝙ canes lãbant manu qua carẽt, sed ꝙ canes aquam lingua arripiant, sicut illi eam manibus rapiebant, & item qm̄ canes bibunt genu non flexo. [separabis eos seorsum,]ita ꝙ stabunt simul separati ab alijs.[Qui aũt curuatis genib' bibe-
erunt rint, stabunt in altera parte. Fuit itaq; numerus eorum q manu ad os ꝓijciente aquas lãbuerãt,] i. parcè & cursim sumpserãt, [300.viri. Om̄is aũt reliqua multitudo flexo poplite]i. genu, [biberat.]Fuit aũt potatio ista in meridiano calore, qñ maior est æstus & sitis, vt in Scholast. habetur histor. [Et ait dn̄s ad Gedeon: In 300. viris]i. per adiutoriũ horum 300. virorũ, [q lãbuerũt aquas, liberabo vos, & tradam in manu tua Madian. Om̄is aũt reliqua multitudo reuertatur ad locum suum.]Quæritur, cur dn̄s illos elegit ad ꝓlium, q instar canum aquam sumpserunt genu non flexo?
Iose.lib.6. an.iu. ca.10. Rn̄detur, ꝙ illi erãt magis magnanimes ac fortiores, vt Iosephus tangit. Quòd em̄ noluerunt genua ad potandum curuare, sed stando potabant parùm & festinanter, tanquam minùs fatigati, minusque sitientes, & tanquam prompti ad procedendum, magnanimitatis ac fortitudinis fuit signum. Bibere verò genibus flexis, erat signum maioris fatigatiõis ac sitis. Rursus quæritur, cur
Aug.lib. Iudic.q̄st.37. dominus similitudinem canum induxit? Ad hoc Glossa ex Augustino respondet, quia præ cæteris animalibus canes dicuntur suis dominis amorem & fidelitatem seruare. Sunt quoque pugnaces, audaces, intimidi.[Sumptis itaque pro numero cibarijs & tubis]i. tãtum de cibo ac tubis accipiens, quòd trecentis viris sufficiebat, [omnem reliquam multitudinem abire præcepit ad tabernacula sua, & ipse cum trecentis viris se certamini dedit]i. ad pugnandum processit, obediẽs Deo in re tam inuisa & inopinata.[Castra autem Madian erant subtèr in valle. Eadem nocte dixit dominus ad eum: Surge & descende in castra,]id est, ad tẽtoria Madianitarum, [quia tradidi eos in manu tua. Sin autem solus ire formidas,]Secundum magistrum in historijs, cor Gedeonis

fuit

fuit dissolutum,ideo dñs rursus eum confortat alio modo,q subditur:[Descendat tecum Phara
puer]i.minister [tuus.] Gedeon multos habebat ministros. Vndè precedenti habetur capitulo, Iudic.6.
φ assumpsit decẽ viros de seruis suis.Ideo Phara iste videt fuisse minister eius præcipuus, audax
& fortior cæteris.[Et cùm audieris qd loquant] Madianitæ,[tunc confortabunt manus tuæ,]i.
potentię tuæ operatiuæ, imò tuipse, qa per partẽ intelligit totum, exprimuntq; manus, quia
sunt præcipua organa operandi.[& securior ad hostium castra descendes.Descẽdit itaq; in par-
tem castrorum,vbi erant armatorũ vigiliæ.]i.custodes deputati ad vigilandum.[Madian aũt &
Amalech,&oẽs oriẽtales populi,fusi iacebãt in valle,vt locustarũ multitudo.cameli aũt innume
rabiles erãt sicut arena quę in littore maris iacet.Cumq; venisset Gedeon,narrauit aliqs somniũ
proximo suo, & in hunc modũ referebãt:Videbat mihi quasi subcineritius panis ex hordeo]i.
hordeaceus [volui,]hoc est,moueri,[& in castra Madian descẽdere.Cũq; peruenisset ad taber-
naculũ]i.ad tẽtoria,[percussit illud atq; subuertit,& terræ funditùs coæquauit:]i.existẽtes in eis
occidit.[Respondit is cui loquebat:Non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis]i.nil aliud per tuũ
somnium designat,nisi occisio Madianitis infligẽda per Gedeonẽ.[Tradidit em dñs in manu
eius Madian & oẽia castra eius.]Secundum Iosephum,vir iste exponẽs somnium,dixit:Vile est Iose li.6.an.
est hordeum inter grana,& populus Israel inter gentes videt abiectus.Atq; in Israel vilis est fami iud.ca.10.
lia Gedeonis. Non est hoc aliud nisi gladius eius. Itaq; hordeaceus panis, q est ex materia sua &
forma vilis,Gedeonẽ signauit,q reputatione Madianitarũ,fuit nullius momẽti & natione decli-
uis.[Cumq; audisset Gedeon somnium & interpretationẽ eius, adorauit]dñm,gratias agens de
tam gratiosa sui confortatione & assecuratione.Considerauit quippe φ somniũ illud & exposi
tio eius non erant fortuita neq; inania,sed diuinitùs dispensata,qa per angelicam administratio
nem facta fuit ostensio illa somnialis per imaginarias formas in somno,quẽadmodùm serui Pha
raonis somnia talia habuerunt in carcere.Ex angelica quoq; illuminatione,reuelatiõe interna,
alius ille intellexit somnij sensum.Huiuscemodi etem visiones & interpretationes spectant ad
dona gratiæ gratis datæ,propter quod bonis & malis communes sunt,interdum quoq; malis ho
minibus conceduntur propter bonos aut propter bonũ cõmune.[Et reuersus est ad castra Israel,
& ait] trecẽtis viris:[Surgite,tradidit em dñs in manus nostras castra Madian.]Probabile quoq;
est,φ retulit eis somniũ illud & expositionẽ eiusdem.[Diuisitq; trecentos viros in tres partes,]
faciendo ex eis tres turmas ab inuicèm congruenter distantes. [Et dedit tubas in manibus eorũ]
id est, vnicuiq; viro tubam vnam,[lagenasq; vacuas,] potu seu aqua,non tamen penitùs vacuas,
cùm subdatur:[ac lampades in medio lagenarum.] intelligendo per lampades, faculas ardentes
quæ erant sic inclusæ lagenis,φ non lucebant exteriùs,ne aduenientes ostenderent. Habebant
autem tubas in dextera,lagenas cum lampadibus in sinistra.[Et dixit ad eos:Quod me facere vi
deritis,hoc facite.]Serui em & milites principem suum sequi & ei se conformare, obtempera-
req; debent.[Ingrediar partem castrorum,& quod fecero,sectamini.Quando personuerit tuba
in manu mea,vos quoq; per circuitum castrorum clangite, & conclamate dño & Gedeoni. In-
gressusq; est Gedeon, & trecenti viri in partem castrorum, incipientibus vigilijs noctis mediæ]
quia tunc fortiùs dormierũt hostes,pſertim qa nil suspicabant aduersi.Gedeon aũt & viri sui in-
troierunt per gyrũ castrorũ,per tria loca,secundũ quod erãt in tres cuneos separati.[Et custodi-
bus]Madianitarũ[suscitatis]ex Israelitarũ aduẽtu,[cœperũt buccinis*canere & inter se lagenas *clangere
cõplodere:]i.repercutere.[Cumq; per gyrũ castrorũ in trib' personarẽt locis,& hydrias]i.lage
nas [terreas cõfregissent,]qbus cõfractis,lãpades refulgebãt,[tenuerũt sinistris manibus lampa
des,& dextris sonãtes tubas,clamaueruntq;, gladius dñi] Dei Israel,[& Gedeonis,] atq; vt Iose-
phus addit,vacuas quoq; pharetras secũ tulerunt. [Omnia itaq; castra turbata sunt,] i. vniuersi Iose.li.6.an.
Madianitæ cum suis repẽtè sunt excitati,confusi & territi.[&vociferantes,vlulãtesq; fugerunt:] iud.ca.10.
quia apparuit eis,φ tres magni exercitus,collisionẽ armorũ faciẽtes,irruerẽt super eos:ex bucci
natiõe quoq;,& hydriarũ cõfractiune,& Israelitarũ cõclamatione, horribilis sonitus causabat:
& tot facularũ lumina & splendores incutiebãt terrorẽ.[Immisitq; dñs gladiũ in oẽibus castris,
& mutua se cæde trũcabãt:]i.sic cõfudit aduersarios,φ seinuicẽ occidebãt,nec cognouerunt se-
inuicèm.[Conclamantes aũt viri Israel]illi videlicet,quos Gedeon fecit reuerti,[persecuti sunt
Madian.Et dedit dñs victoriã populo Israel in die illa.Misitq; Gedeon nuncios in oẽm montem
Ephraim,dicẽs:descẽdite in occursum Madian,& occupate aquas vsq; Bethbera atq; Iordanem
&c.]Et ita Ephraitæ quoq; occurrerũt fugiẽtibus Madianitis,nec permiserũt eos transire Iorda
nem.[Apphẽsosq; duos viros Madian] s. [Oreb,& Zeb] q erãt reges seu reguli Madianitarum, 25.q.5.cañ.
[interfecit]populus Ephraim,[Oreb in petra Oreb,& Zeb in torculari Zeb.] Petra illa & tor- vlt.§.cum
cular illud,sortita sunt ista agnomina ab euentu. Ex quo em Ephratæi interfecerũt Oreb iuxta ergo
lapidem magnum aut super illum,vocatus est lapis ille petra Oreb:quæ petra, alia est ab illa,de
qua Moses aquã pduxit.Differũt quoq; nomina duo hęc Oreb,in modico apice seu lřis, forsan

etiam interpretatione. Torcular verò, in quo occisus est Zeb, ab eo cognominatum est torcular
Zeb, i. torcular in quo occisus est Zeb. [Et persequuti sunt] Ephratæi [Madian, capita Oreb &
Iudic.8. Zeb portantes ad Gedeon trans fluenta Iordanis.] Sequenti capitulo scribitur, qualiter Gede-
on transiuit Iordanem, & post transitum illum facta est allatio ista capitum Oreb & Zeb ad Ge-
deonem: idcircò hîc recitatur per anticipationem.

¶Eiusdem cap. expositio spiritalis. Art. 14.

MYsticè, sicut phabitũ est, Gedeon Chrm multipliciter pfigurauit: sed & nominis interpre
tatiõe psignauit eundẽ. Gedeon qppe interpretat̃ circuiẽs in vtero, & ita significat illũ,
qui secundũ naturã assumptã, clausus in vtero virgineæ genitricis, secundũ diuinitatis suæ in-
circũscriptibilẽ maiestatẽ circuiuit, intra se clausit, & circũplexus est eã. Ieroboal verò interpre
tatur, fortis contra Baal: & ita significat dñm saluatorẽ, omniũ aerearũ potestatũ inuictissimum
debellatorẽ. Quòd ergo Gedeon surrexit de nocte, hoc designat, q Chrs in primo suo aduentu
Marc. 13. venit occultè: In secũdo quoq;, sicut fur in nocte, sic veniet. quẽadmodũ etiã Gedeon cũ suis ve-
Matth.3. Luc.3. nit ad fontẽ, sic filius Dei inter cæteros venit ad Iordanis fluẽta, vt baptizaret̃. [Castra autẽ Ma-
dian erãt in valle] per quod insinuat̃, q oẽs iniqui & iustorũ persecutores, iacẽt in bassitudine vi
tiorũ, in falsitatis caligine, & pprijs iniqtatibus sunt oppressi. [Dixitq; dñs ad Gedeon: Multus
tecũ est populus &c.] per hoc edocemur, quãtùm displiceat dño vana psumptio, & stulta cõfi-
dentia in pprijs viribus, gloria quoq; inanis & commẽdatio suijpsius. Itaq; si in spũali pualemus
cõflictu, nequaq̃ dicamus, q viribus nostris pualuerimus, quantũcunq; in resistẽdo laboraueri-
mus ieiunãdo, orãdo, vigilãdo, plorãdo, aut alijs modis. Nam quãuis talia cooperent̃ & adiuuent
ad triumphũ, non tamẽ sine gratioso Dei succursu sufficiunt: immo & omnia illa sunt Dei dona,
qui ea per nos misericorditer operat̃, ideo totis pcordijs omne bonũ Deo iugiter ascribamus, q
Ioan.15. Osee 13. testatus est: Perditio tua ex te, in me tantũmodò auxiliũ tuum. Et per seipsum: Sine me
1.Cor.4. nihil potestis facere. Hinc fatet̃ Apostolus: Quid habes quod non accepisti? Itemq;, Deus est qui
Phil.2. operat̃ in vobis velle & perficere. [Cunctis audiẽtibus pdica: Qui formidolosus est, reuertatur.]
Sacra scriptura vberrimè nos hortatur, omnem carnalem, mundanũ, inordinatũ timorem abij-
cere: spũaliter verò, filialiterq; timere, atq; in Deo tota mẽte confidere. Nec vtilis est ad spũalia
bella contra dæmones & peccata, nisi q exclusis vitiosis illis timoribus, sperat in dño, & grĩæ eius
innitit̃, atq; in eius indesinenti subsidio cõmorat̃, cùm ppheta decãtet Psal. 26. Dñs illuminatio
mea & salus mea, quẽ timebo? Dñs protector vitæ meæ, à quo trepidabo? Veruntamẽ sicut in p-
lio corporali, ita in pugna spũali, moderatus timor est necessarius, quatenùs sicut ex Dei pietate
& ope spem salutarẽ concipimus, ita ex propriæ fragilitatis & instabilitatis ac culpæ intuitu ve
reamur. Sicq; inter spem tanquã inter molam superiorẽ, & inter timorẽ salubrẽ, tanq̃ inter mo-
lam inferiorẽ, spũaliter ac prudẽter molamur, ita q oĩs duritia, psumptio, incauta securitas, stul-
ta audacia, frangant̃ ac dissipent̃ in nobis, simusq; custoditi, soliciti ac timorati in oĩbus. Quẽ-
admodũ aũt maior pars populi Gedeonis erat formidolosa & redijt, sic maior pars populi Chri
stiani inordinatis succũbit timoribus, nec perseuerat cũ Chro. [Dixitq; dñs Gedeoni: Duc eos
ad aquas,] sic Deus Trinitas Chro homini iussit, vt ad aquas baptismatis per se ac suos discipu-
los perduceret homines ipsum sequi volentes: ad aquas quoque sapientiæ salutaris, & ad pœ-
nitẽtiæ lachrymas. [& ibi pbabo eos,] qa q verè obseruãt, quæ in baptismo pfitentur, filij sunt
salutis, & electi à Deo, cæteri reprobant̃. [& de quo dixero tibi, vt tecũ vadat, ipse pergat: quem
Ioan. 6. ire phibuero, reuertat̃.] Sicut & Chrs in Euãg. contestat̃: Nemo venit me, nisi pater meus traxe-
Ioan.5. rit eũ. Et rursus: Omne quod dat mihi pater, ad me veniet. ¶Præterea, per eos q stando biberũt,
& manu ac lingua lambuerũt, intelligunt̃ boni & recti corde: qui opere & sermõe seruiũt Deo,
agẽdo quod docẽt aut discũt. Per eos verò q genuflexo bibebãt, significant̃, quorũ corda terre-
nis carnalibusq; curuant̃. At verò per eos q redierunt, anteq̃ venirẽt ad aquas, sunt designati, qui
Matt.7. aliqñdo credere in Chrm proposuerunt: sed audito, q̃ arcta sit via salutis, q̃ incomphensibilia
sint testimonia euangelicæ legis, mutãt propositum. Per eos autem qui ad aquas venerunt, cate-
chumeni exprimuntur. [in trecentis viris liberabo vos.] per cẽtenariũ perfectio denotat̃, idcir-
cò per viros illos trecẽtos, signãtur oẽs viri perfecti primitiuæ ecclesiæ, in summã ac sanctã Tri-
nitatẽ credẽtes: per quos aggressus est Chrs totius mundi idololatriã extirpare, vanitates & vitia
reprobare, & genus humanũ vero Deo subijcere. qbus Chrs dedit tubas in manu, i. virtutem so-
Matt. 3. noræ & efficacissimæ pdicationis. Vndè & quosdã Apostolorũ vocauit filios tonitrui, & oĩbus
Luc. 21. dixit: Dabo vobis os & sapientiã, cui nõ poterũt resistere & cõtradicere oẽs aduersarij vestri.
Dedit quoq; eisdẽ lãpades ardẽtes, i. miraculorũ coruscationẽ, & authoritatẽ excõmunicãdi re-
belles, splẽdidissimasq; virtutes. ¶Insupèr dedit eis lagenas seu hydrias terreas, i. pprię fragilita-
tis humilẽ recognitionẽ, ne ex tã supernaturalib' ac multiplicib' pclarissimis donis extollerẽtur.
2.Cor.4. Propter quod vnus eorũ in persona oĩm fassus est: Habemus, inquiẽs, thesaurũ istũ in vasis fictili
bus,

bus,vt sublimitas virtutum sit ex Deo.Confregerunt quoq; has hydrias,dum eos pro fide catho
lica varijs laceratiōibus,tormẽtis,ac mortibus deuotissimè ac cōstātissimè exposuerūt. Sicq; per
hæc mundum legi ac fidei Chri miraculosissimè subdiderunt.Nā & ipsa mundi cōuersio ad tam
arduissimā legẽ & incōpræhẽsibilẽ fidẽ,omi miraculo,per quod facta est,mirabilior cognoscit. Iob 9.10.12.
¶ Postremò per hoc ꝙ Gedeon missus est ad tẽtoria Madian,vt audiret verba loquẽtium,atque 13.14.16.17.
ex somnio & interpretatiōe ipsius cōfirmaret in dño:pfiguratū censet,ꝙ credẽtes in Chrm, ro- 19.21.23.24.
borant in fide,nō solùm ex vaticinijs & oraculis,pphetarum Mosaicæ legis,immo etiam vatum 26.27.28.29.
gentilium,q multa de Chro & eius mysterijs sunt præfati,vt Iob,Balaam & Sibyllæ. 30.41.
Núe.23.24.

¶Expositio Cap.8.Dixeruntq; ad eum viri Ephraim. Art. 25.

QVid secutum sit præfatam victoriam magnam & prosperitatẽ ingentem,nunc recitatur:
[Dixeruntq; ad eum] putà ad Gedeonẽ viri Ephraim,] s.Ephraitæi q occurrerant Madia-
nitis: [qd hoc est quod facere voluisti, vt non nos vocares cùm ad pugnam pergeres cōtra Ma-
dian?] quasi dicant,irrationabiliter in hoc egisti,& nostræ excellentiæ fecisti iniuriam.Ephrai-
tæ isti fuerunt multùm superbi multis ex causis.Primò,quoniā Iacob patriarcha prætulit ipsum Gene.48.
Ephraim secundogenitum sancti Ioseph primogenito eius Manassæ. Secundò.quoniam Iacob
prædixit,ꝙ tribus Ephraim maior futura esset tribu Manassæ dignitate principatus & numero
personarum.Tertiò,quoniam Iosue qui Mosi in principatu successit,fuit Ephratæus. Quartò, Nume.27.
quoniam in diuisione terræ promissionis facta per Iosue, tribus Ephraim statim post tribum
Iuda sortẽ suam accepit.Duæq; tribus illæ tanquàm cæteris digniores vel bellicosiores, consti-
tutæ fuerunt in duabus extremitatibus terræ promissæ, quasi ad tutamẽ tribuū aliarum, & quo-
niam ex arrogantia generatur inuidia,Ephraitæ isti inuiderunt triumpho & gloriæ Gedeonis.
Nec forefecit eis, non vocando eos ad pugnam, ad quam nec tribum Iuda reliquis præstantio-
rem vocauit,atq; ex rationabili causa hoc creditur omisisse,& fortè propter eorum superbiā,ex
qua forsan dedignati fuissent eum sequi.[iurgantes fortiter,] qa vt Salomon loqtur Prouerb.13.
Inter superbos semper sunt iurgia. [& propè vim] i. quasi violẽtiam [inferẽtes,] duci ac iudici
suo,s.Gedeoni:qa vt scriptum est Prouerb.11. Vbi fuerit superbia,ibi erit & contumelia. [Qui-
bus ille respondit:Quid em̄ tale facere potui, quale vòs fecistis?] Q.d.Fortiores & victoriosio-
res fuistis in prælio istn q̄ ego. [Nónne melior est racemus Ephraim vindemijs Abiezer?] ac si
loquat:Pauci de vestra tribu plùs valẽt & fortiùs pugnauerunt, quàm multi ex familia mea. Vel
sensus est,ꝙ paucæ personæ, videlicet duo reges occisi ab Ephraitis,magis erāt reputādæ quàm
multi vulgares occisi,à populo Gedeonis.Hinc subdit:[In manus vestras tradidit dñs principes
Madian,Oreb & Zeb.Quid tale facere potui quale vos fecistis? Quod cùm locutus esset,requie
uit spũs] i. indignatio seu animositas [eorum q tumebant contra eum,] reputantes se eo nobi-
liores.Quærebāt nāq; honorẽ,& in hoc detulit eis.Sicq; in eo impletū est quod Salomon prote
statur Prouer.15. Responsio mollis frangit iram.[Cumq; venisset Gedeon ad Iordanẽ, transiuit
eum cum trecentis qui erant secum:& præ lassitudine,fugientes persequi non poterāt.Dixitq;]
Gedeon [ad viros Soccoth:] i.ad habitatores vrbis sic dictæ,iuxta quā Iacob recedens ab Esau,
tabernacula sua fixit, appellauitq; nomen loci illius Soccoth] i.tabernacula, vt Gene.33.legit.
[Date,obsecro,panes populo qui mecum est,quia valdè defecerunt] fame & lassitudine. ¶Por
rò nomine panis designat in scripturis quicunq; cibus,[vt possimus persequi Zebee & Salmana
reges Madian.] Iam dictum est,ꝙ Oreb & Zeb erant reges Madian, nunc verò adijcitur, ꝙ Ze-
bee & Salmana erant reges Madianitarum. Quomodò ergo vnum & idem regnū habuit simul
reges tam multos?Ad quod dicẽdum videt,ꝙ isti fuerunt reguli & principes particulares, ita ꝙ
vnusqsq; eorum pfuit certæ parti regionis illius,sicut in terra Philistijm erāt satrapæ qnq;: & for
tè hi reges Madian,habuerunt super se vnum totius regni sui generalem principalemq; regem.
Nam & Numero.22. leguntur filij Israel occidisse qinq; reges Madian,& tamen protunc Balach
fuit principalis rex Madian,secundū quod Nume.22.dicunt expositores. [Responderunt prin-
cipes Soccoth] i.rectores & superiores vrbis illius: [Forsan palmæ manuum Zebee & Salmana
in manu tua sunt,& idcircò postulas vt demus exercitui tuo panes.] Ista fuit superba,subsanna-
tiua,& negatiua responsio, tanq̄ dicant: Tu loqueris quasi iam certus sis de triumpho, & quasi
iam ceperis eos q multo potẽtiores te sunt. Viri isti nondū percepisse vident, quẽadmodùm Ge
deon superauerat Madianitas.[Quibus ille ait: Cùm ergo tradiderit dominus Zebee & Salma-
na in manus meas,& cùm reuersus fuero victor in pace, conteram carnes vestras cum spinis tri-
bulisq; deserti.] secundum quod infrà legitur id fecisse.Fuit autem hæc vrbs in terra pmissionis
prope Iordanem,& habitatores eius fuerunt de populo Israel:ideo grauiùs peccauerūt, contra- Iosue 15.
tribus suis necessaria alimenta negando, & Gedeoni tam irrisoriè respondẽdo. ¶Deniq; quia
in isto fertur cap.ꝙ Gedeon transiuit Iordanem post primam pugnam,elicit ꝙ natus fuit ex ea
media tribu Manassæ quæ habitationem accepit vltra Iordanem cum tribubus nouem in ter-
æ:

ra promissionis.[Et indè conscendēs, venit in Phanuel,] i. ad oppidum sic vocatum, circa quod luctabat Iacob, de Mesopotamia veniens, cum angelo, vt Gene.32. habetur.[Et locutus est ad viros loci illius] Phanuel [similia,] sicut ad habitatores Soccoth postulando cibaria.[Cui responderunt sicut responderant viri Soccoth. Dixit eis: Cùm reuersus fuero victor in pace, destruam turrim hanc.] in qua tunc erant, q ei sic respōderunt, fuitq; turris illa in ciuitate Phanuel nominata.[Zebee autē & Salmana cum omni exercitu suo requiescebant:] quasi securi & nihil suspicātes aduersi,[cum omni exercitu suo,] s. quindecim millibus. Vndè subiungit: [Quindecim enī millia remanserāt ex omnibus turmis orientalium populorum, cæsis centumuiginti millibus bellatorum. ascendēsq; Gedeon per viam eorū qui in tabernaculis morabant ad orientalē partem Nobe & Iegbaa, percussit castra hostium &c.] i. residuos Madianitarū, s. quindecim millia ista. [Fugeruntq; Zebee & Salmana, quos persequēs Gedeon cōpræhēdit, turbato omni exercitu eorum. Reuertēsq; de bello ante solis ortū,] i. altero die valdè manè, sicut ex textu insinuari videt, tñ (vt fertur) in Hebræo habet, de altitudine solis, i. ante solis occasum sole adhuc existēte altè in cælo [apphēditq; puerum de viris Soccoth] i. ciuē vrbis illius extra eandē,]interrogauitq; nomina principū & seniorū Soccoth,] vt eos occideret, qa aut soli, aut præ cæteris, erāt in pdictis culpabiles.[& descripsit septuagintaseptē viros] i. tot principaliū virorum nomina scripsit aut scribi iussit Gedeon [ex ore illius pueri] vel puer ille hæc scripsit. [Venitq; ad Soccoth, & dixit illis: En Zebee & Salmana &c.] Q. d. iam videtis q Dei auxilio victor factus sum horum, & q impia fuit irrisio vestra.[Tulit ergo seniores] i. superiores ciuitatis, quā potēter obtinuit, vel viso tanto triumpho, nō audebāt ingressum negare,[& spinas deserti ac tribulos, & cōtriuit cum eis atq; cōminuit viros Soccoth] i. cū spinis illis ac tribulis fecit eorū corpora lacerari, vel per spinas illas ac tribulos traxit eos.[Turremq; Phanuel subuertit] eū auxilio sui exercitus, [occisis habitatoribus ciuitatis] Phanuel, nō omibus, sed illis q sibi ex turre illa irrisoriè rñderūt, seu & eorū fautoribus.[Dixitq; Zebee & Salmana: Quales fuerūt viri quos occidistis in Thabor?] i. in mōte illo vel circiter.[Qui rñderūt, similes tui] erāt, videlicet pulchri & fortes viri.[& vnus ex eis qsi filius regis] i. elegātior apparatu, forma ac robore, quasi filius regis fuisset. [Quibus ille ait: Fratres mei fuerunt filij matris meæ.] Ex quo apparet, q erāt fratres Gedeonis vterini, & ex sola matre vel more scripturæ, per fratres intelligit cognatos.[Viuit dñs:] quod fuit iuramētum ex rationabili causa prolatū,[qa si seruassetis] nō occidissetis [eos, nō vos occiderē:] sed pro misericordia illis exhibita, facerē vobis misericordiā.[Dixitq; Iether primogenito suo: Surge & īterfice eos.] Et enī iuxta Mosaicā legē, propinquus occisi, tenebat occisorē tēpore & loco opportuno occidere.[Qui nō eduxit gladiū. Timebat enī.] nō timebat q capti illi sibi resisterēt, sed timebat, i. adhuc præ teneritudine ætatis & mollitie cordis, horrebat sanguinis effusionē, atq; in principes tātos tam exornatos, formidauit mittere manū. [Quia adhuc puer erat,] s. nondū viginti annorū, qa in numeratione populi nō cōputabant, nisi q ad minus erāt viginti annorum, qui & viri vocabant, & ad bella procedere erāt idonei, quātùm est ex parte ætatis. [Dixeruntq; Zebee & Salmana: Tu surge & irrue in nos, qa iuxta ætatē & robur * es hoīs:] i. virilis ætatis es, & fortitudinē habes hominis benè dispositi. Viri illi animosi erubuerunt à puero perimi, & metuebant ex hoc post mortē pati diffamiā, sicut Abimelech læsus à muliere, iussit se à pprio occidi armigero, ne post mortē suā diceret in eius opprobrium q esset à fœmina interfectus. Poterant quoq; citiùs occídi à Gedeone, quàm à puero.[Surrexitq; Gedeon, & interfecit Zebee & Salmana, & tulit ornamēta ac bullas, qbus colla regaliū camelorū decorari solēt:] i. illa accepit, deponendo ea ab his q vtebātur eisdē. Bulla aūt est ornamētum regaliū puerorū, equorū aut camelorum, pcipuè circa collum, in rotunditate simile bullis quæ in aquis vento inflātur, quasi dicta à bulliēdo. Accipit quoq; alijs modis.[Dixerūtq; oēs viri Israel ad Gedeon:] hoc est, aliq seu principales de singulis tribubus: [Dominare nostri tu & filius tuus primogenitus,] ceu magìs idoneus, aut quē post te præesse volueris, [& filius filij tui,] hoc est, vsq; ad tertiam generationem. Vel per hunc modum loquēdi insinuabant, q decætero semper sibi ac posteris suis pessent Gedeon & posteri eius.[qa liberasti nos de manu Madian. quibus ille ait: Nō dominabor vestri, nec dominabit in vos filius meus, sed dominabitur vobis dñs:] i. Deus Israel erit dñs vester, q sibi reseruauit dominiū super vos, & iudices vult vobis pesse, nō per modum dominij, sed directionis atq; cōsilij. Quod qualiter intelligēdū sit, in expositione primi cap. clariùs est expressum. [Vnā petitionem postulo à vobis: Date mihi inaures] i. aurea aurium ornamēta [ex præda vestra] i. de spolijs occisorum.[Inaures enim aureas Ismaelitæ habere] & etiam in auribus ferre [consueuerant.] Ex hoc verbo apparet, q Madianitæ illi fuerunt Ismaelitæ. Cōtra quod argui potest, quo-
Gene.25. Gene.37. niam Madianitæ descenderunt de Abraham per Madian filium Cethuræ, Ismaelitæ autem per
August. lib. Gene.q.124. Ismaelem filium Agar, sicut in Genesi patet. In oppositum argui potest, quoniam in Genesi legitur Ioseph venditus Madianitis Ismaelitis. Ad illud Augustinus respondet, quòd vel Ismaeli-

tæ

tæ habitãdo in terra Madian, dicti sunt Madianitæ, vel ex mutuo matrimonio, vel Agar & Cethura erãt mulier vna, secundũ quod dicunt Hebræi. Et si hoc vltimũ diceret, cõsequẽter (vt videtur) diceret oporteret, ꝙ vnus filiorum Cethuræ, s. Madian, sit idem ꝙ Ismael. [Qui inderunt: Libentissimé dabimus:] nec immeritò, qa victoriã & maximã opulentiã erãt per Gedeonẽ fortiti. [expãdentesq; palliũ, piecerunt in eo inaures de pda, & fuit pódus inaurium mille septingẽti sicli auri, absq; ornamẽtis & monilibus & veste purpurea, qbus Madian reges vti* soliti erãt, & pter torques aureas camelorum. Fecitq; ex eo] putà ex pódere tanti auri seu inaurium aurearum [Gedeon ephod] i. vestimẽtum seu ornamẽtum sacerdotale, imò & põtificale, quod & super humerale vocatur. [Et posuit in ciuitate sua Ephra.] Circa hoc magister in historijs ait: Per ephod quod est dignius vestimẽtum põtificis, intelligit ꝙ Gedeon fecerit sibi oïa põtificalia indumẽta. Et fecit in Ephra tabernaculũ & altare, pter illud quod erat in Silo. Et factus sacerdos, immolauit super illud hostias dño. Alij quoq; fatent, ꝙ tactus q̃dã indiscreta deuotiõe, hæc fecit, sicut & Ozias rex thurificare psumpsit. Voluitq; Gedeon in vrbe & domo sua habere cultũ Dei, sicut habebat in Silo. ¶ Crca hæc quęrit, qñ Gedeon fecerit ista. Ad quod August. rñdet, ꝙ circa finẽ vitæ suæ, nõ statim qñ inaures accepit. Vndè dicit, istud de ephod hic recitari per plepsim, i. anticipationẽ: qa vt Augustinus videt innuere, si Gedeon anteà hæc fecisset, terra nõ requeuisset tot annis, videlicet quadraginta sub eius regimine. Addit tñ August. ꝙ si fecit hæc antè, nõ circa finem vitæ suæ, Deus patiẽter hoc tulit, vt pax perseueraret in terra; qa etsi cõtra legẽ hæc egerit, non tñ lõgè recessit à lege, quæ talia in tabernaculo fieri iussit in Dei honorẽ. Iterũ q̃rit Augu. quõ de tãto auro factũ sit vnum ephod. Ad quod inquirendo rñdet in primis, ꝙ forsitan totum ephod aureum fuit, atq; tã solidũ ex materia auri, ꝙ per se potuit stare erectũ. Deindè adiungit, ꝙ fortè per ephod, tanq̃ per dignius, intelligunt alia sacerdotalia ornamẽta: nã pe in lege erat pceptũ, vt fieret ephod nõ ex auro dũtaxat, sed itẽ ex hyacintho, purpura, cocco bis tinctu & byssso. Interdum verò accipit ephod p linea veste. Vnde & mater Samuelis legit suo filio ephod tulisse. Et 2. Reg. 6. narrat, ꝙ in deportatiõe arcæ, indutus sit Dauid ephod lineo. [Fornicatusq; est omnis Israel in eo.] Hoc aliq sic exponũt, ꝙ licèt Gedeon nõ sit vsus hoc ephod in idolorũ obsequio, tñ post mortem eius filij eius fecerunt hoc. Augustinus verò exponit sic, ꝙ fornicati dicuntur Israelitæ in ephod illo per hoc, ꝙ consenserunt his, quæ Gedeon contra legem fecit, & cõmunicauerunt ei in culpa. Fornicatio eqdẽ, in scripturis pro quacunq; mortali accipitur culpa, non solùm pro carnali fornicatione & idololatria. [Et factum est Gedeoni & omni domui eius in ruinam:] qa Gedeon peccauit in his, & filij sui cõmunicauerunt ei in culpa hac. Propter quod Deus iusto iudicio permisit omnes filios eius legitimos (vno dempto) occidi, iuxta modum in sequenti capitulo scriptum. [Et humiliatus est Madian coram filijs Israel:] i. diuina virtute victi sunt & deiecti per Israelitas, [nec potuerunt vltrà ceruices eleuare, sed quieuit terra per quadraginta annos, qbus præfuit Gedeon,] sub cuius præsidentia, non sunt inquinati idololatria. [Habuitq; septuaginta filios, q egressi sunt de femore eius,] & fortè aliquas filias, [eo quòd plures haberet vxores. Concubina autem illius genuit ei filium noie Abimelech.] ¶ Quęritur an cõcubina illa fuit vxor eius legitima, an adultera. Videtur ꝙ fuerit vxor eius, quia vir sanctus fuit, non adulter. Ergo qua ratione Abraham, Iacob & Dauid excusantur ab adulterio, quamuis concubinas habuisse dicantur, quamuis de concubitu tunc Bethsabeæ Dauid non excusetur, qui tamen concubinas habuisse leguntur, quoniam concubinæ in scripturis frequenter vocantur vxores minùs principales, sic excusandus videtur & Gedeon. In oppositum argui potest, ꝙ concubina hęc Gedeonis, non habitauit cum eo in Ephra, sed remotè ab eo in Sichem. Ad istud quidam dicunt, ꝙ fuit vxor eius secundaria & adiuncta. Alij opinãtur oppositum, sic tamen, ꝙ cõcubina illa nõ fuit pro tunc alterius vxor. Nam & in Scholastica fertur historia, ꝙ Abimelech fuit naturalis filius Gedeonis & spurius. Sed mirum, si tantus vir q præfuit populo Dei, & inter sanctos ab Apostolo numeratur, fuit concubinarius & adulter: nisi fortè quis putet, ꝙ ex dispensatione diuina habuerit eam, secundum quod infrà de Samsone dicetur, quòd filiam Philisthinorum duxit in coniugem, quod secundum legem ei non licuit: sed qa peccare, humanum est, si mulier illa non fuit Gedeonis vxor legitima, credendũ videtur, ꝙ non diu mansit in illo peccato, si illicitè habuit eam: quo dato, certum est ꝙ verè indè pœnituit. Nam subdit: [Mortuusq; est Gedeon in senectute bona:] quod de nullo præcedentium iudicum scriptum est, ne fortè de saluatione & sanctitate Gedeonis qs ambigat, quoniam repręhensibilia quædam de eo iam scripta sunt. [& sepultus est in sepulchro Ioas patris sui in Ephra de familia Ezri. Postquàm autem mortuus est Gedeon, auersi sunt filij Israel] mente à Deo, tanquàm ingratissimi ac pessimi, atq; ad omne malum pronissimi, præsertim ad idololatriam. [& fornicati sunt] per idololatriæ crimen [cum Baalim. percusseruntq; cũ Baal fœdus, vt esset eis in deum.] quoniam firmiter statuerunt, promiserunt, seu iurauerunt, decætero in eius cultu perseuerare, secundũ quod electi Israe-

Marginal notes: *solent; Pet. Co. hist. Iudic. ca. 8.; 2. Para. 26.; Aug. lib. Iudi. quest. 41.; Idem.; 1. Reg; Iudi; Gene. 16.; Gene. 30.; 2. Reg. 11.; Pet. Co. hist. li. Iud. ca. 8.; Heb. 11.; Iudic. 14.

Israelitæ quādoq; percusserūt fœdus cum dño, q esset eis in Deum. [Nec recordati sunt dñi Dei
sui] totiès & tam piè, [q eruit eos de manibus inimicorum suorū omnium per circuitum, nec se
cerunt misericordiā cum domo Ierobaal:] i. beneficijs eius fuerunt ingrati circa filios eius le-
gitimos principales, quorū nullū assumpserunt in iudicē, nec crudelissimā eorū occisionē mox
Aug.lib.Iudic.q.ca.43. vlti sunt. ¶Præterea Augustino testāte, & habet in Glossa, post mortē Gedeonis, grauiùs trans-
gressi ac fornicati sunt filij Israel, q̄ antè propter ephod ꝑpatum, quo in idololatria vsi dicūtur.
Sed mirum videt, si Gedeon peccauit in vsu ephod atq; officio sacerdotum, q non fuit punitus
2.Par.27. à Deo, quēadmodùm Ozias rex Israel: q cùm thurificare cœpisset, mox percussus est lepra, cùm
tñ Ozias multo minùs se intromiserit de officio sacerdotali, q̄ Gedeon, nec increpatus à sacer-
dotibus, aut aliquo viro sancto aut ꝑpheta. Si autē increpatus fuit, cur non pœnituit & dimisit?
Quòd si pœnituit & cessauit, cur non abstulit aut destruxit ea quæ fecit? Si verò peccauit in illis
Iudic.6. cōtra legis ꝑceptum, i. mortaliter, nec indè pœnituit, non esset saluatus. Hinc qdam sunt opina-
ti, q nec peccauit in illis, sed ex dispensatiōe diuina vsus est sacerdotis officio, & per cōsequens
Ibidèm. ephod, sicut & suprà legit sacrificium obtulisse. Hæc tñ opinio debilis cōprobat, qa vt in expo
sitione sexti cap. patuit, Gedeon nō obtulit sacrificium illud Deo, sed ꝑsentauit illud ei, q sibi
apparuit, vt per illum Deo immolaret. In textu quoq; manifestè asserit, quod factū est Gedeoni
Aug.lib.Iudic.q.41. in ruinā. August. itē & Thomas, Glossa, Magister in historijs, & alij viri catholici cōmuniter tenēt
Pet.Co.hist. oppositū. Hinc demū incōueniter qdam hîc scribit, q Gedeon sacrificiū obtulit Deo ex dispē-
li Iudic. c.8. satione diuina, dum angelus sibi primò apparuit. ¶Moraliter ex ꝑdictis discamus tam sancti Ge
Origenes. deonis, quē Origenes in Homilia vocat sanctissimū, humilitatē patiētiamq; sectari. Qui molli &
humili responsione superborū & iniuriātium iurgia, & quasi violentiā quandā tā mansuetè sustí
[illegible]ma.12. nuit, tamq; humiliter superauit atq; extinxit, & ante Apostolica documēta vicit in bono malum.
Si tātus iudex ita ad subiectos se habuit, quāto magìs ad proximos, pares & superiores debemus
[illegible]s. nos ita habere, & superba duraq; verba vitare, qm̄ sermo durus suscitat furorē, imò & pias mētes
exasperat? Sed nec armatis precib' conemur aliqd extorquere à ꝓximis, potissimè à ꝑsidētib', cū
& Gedeon tā humiliter postulārit ab inferioribus sibi aureas dari inaures. ¶Postremò, qm̄ Ge-
deon ex vehementi quodā feruore & zelo diuini honoris, ad præfatos excessus in factione vtiusq;
ephod dilapsus est, videamus ne & nos aliqua indiscretiōe ꝑcipitemur: imò quo maior est fer-
uor, eo & maius instat periculum, nisi discretiōe regatur. Exemplo quoq; virorū Soccoth & Pha
nuel, oēm subsannationē atq; irrisionē iniustā, ꝑsertim superiorū ac sapiētiorū prorsus vitemus,
ne & similia eis, aut certè peiora incurramus tormēta. Nam & Salomon Prouer.3. contestat: Illu-
sores Deus illudet. Et Esa.28. ait: Nolite illudere, ne constringantur vincula vestra.

¶Declaratio literalis cap.9. Abijt aūt Abimelech filius Ierobaal &c. Art. 16.

OPposita iuxta se posita, clariùs innotescūt: idcircò inserit hîc historia vnius impij ꝑsidētis
in Israel, ex cuius malitijs, aliorum iudicum bonitas euidētiùs innotescit. Alij etem̄ iudi-
ces filios Israel liberauerūt, reformauerūt & cōseruauerunt in statu bono: iste ecōtrariò eos cor-
rupit, vastauit, destruxit. [Abijt aūt Abimelech filius Ierobaal, in Sichē ad fratres mr̄is suę, & lo-
cutus est ad eos & ad oēm cognationē domus patris matrisq; suæ:] Sichē interdū est nomē viri,
aliqñ vrbis, qñq; territorij. Nūc aūt accipit pro oppido, quod fuit in tribu Ephraim. Eratq; vrbs
refugij, prout Iosuæ 20. cōtinet. Vñ videt, q cōcubina hæc Gedeonis, fuit ex Ephraim tribu na
ta. Ex quo vltrà elici ꝓbabiliter potest, q nō erat vxor Gedeonis, cui secundū legē nō licuit ex
alijs tribubus ducere cōiugē. [dicēs: Loquimini ad oēs viros Sichen: Quid vobis est melius, vt do-
minent̄ vestri septuaginta viri oēs filij Ierobaal, an vt dñetur vobis vir vnus?] Q.d. multo plùs
expedit vobis, vt ego solus vobis præsim, q̄ tot viri. Nec dubiū quin expediētius sit, vnū habere
principē bonū, q̄ multos qꝑsint, cū & teste philosopho, pluralitas principū mala sit. Propterea
principat' monarchic' ampliùs cōmēdat: nihilomin' meli' est, multos bonos habere rectores, q̄
vnū malū: nec cōsequēs fuit, q oēs illi septuaginta filij Gedeonis, ꝑfuissent simul post patrē suū,
si vnus ille non ꝑsideret. Ipse tñ sic loquebatur, quasi oēs illi optarent præesse. Demq; iste Abi-
melech fuit apertè & ineuerecūdè ambitiosus, nō obstāte q. fuit de cōcubina, imò & ancilla (vt in-
frà Iudic.8. habet) natus. Cumq; virtuosus pater eius offerētibus sibi dñium dixerit, Nō dñabor
vestri, nec dñabitur in vos filius meus: iste palā locut' est, dñari se velle. Deinde persuasionē adiū
git, q ip sum potiùs debeāt ꝓmouere. [Simulq; cōsiderate, qa os vestrū & caro vr̄a sum:] i. frater
& cōsanguineus vester. Propter quod mihi fauorabiliores esse debetis, & ego ꝓmotus, vicē vo-
bis repēdam & committā officia, cùm tñ principatus debeatur virtuti magìs q carnali origini.
Vndè nec alicui alteri iudici bono legitur in ꝑsidētia suus fili' successisse. [Locutiq; sunt fratres
mr̄is eius de eo ad viros Sichē, & inclinauerūt cor eorū post Abimelech, dicētes: Frater noster es.
Dederūtq; ei septuaginta pōdo argēti.] Pōdo, indeclinabiliter sumptū, designat idē quod pon
dus vel libra. Dederunt itaq; ei tantā pecuniā, vt moris est nouis principibus munera dare. [De
phano

phano Baalberith.]Complexum istud, Baalberith, est nomē phani seu templi illius sacrilegi, in quo Sichimitæ illi percusserūt fœdus cum Baal, ꝙ esset deus eorum. Nam Berith interpretatū, dicitur fœdus. In Scholastica aūt hist. fertur, ꝙ iurauerunt huic Abimelech in phano Baal, ꝙ s. haberent eum pro principe: idcircò vocatum est phanum Baalberith, qm̄ Berith coniuratio interpretaē.[Qui conduxit sibi ex eo]s. præfato argento[viros inopes & vagos, & secuti sunt eum,]q putabant oportere, vndequaq; acquirere etiam ex iniquo, nec necessaria vitę volebāt per honestos procurare labores. Ideo pro pecunia sanguinē innoxium effundere erant parati. [Et venit in domum patris sui in Ephra, & occidit fratres suos 70. viros]auxiliantib⁹ ei illis latrunculis,[su per lapidem vnum.]vno tñ excepto. Vndè videtur, ꝙ primò cepit & fecit eos teneri, deindè successiuè occiderit aut decollauerit eos. Eccè q̄ inhumana crudelitas, Eccè ad quāta facinora trahit ambitio. Timuit quippe Abimelech, ꝙ fratres sui resisterent suæ ꝓmotioni, aut ab alijs tribubus acceptarenē in iudices.[Remāsit aūt Ioathan filius Hierobaal minimus,]i. iunior,[& abscon ditus est.]quia seipsum abscondit, vel alij hoc fecerunt, nec cum fratribus suis ab Abimelech est inuētus.[Cōgregati aūt oēs viri Sichem, & vniuersæ familiæ vrbis Mello]i. sic appellatæ. Mello 3.Reg.9.
aūt 3. Regum libro, pro quadā voragine sumitur,[abieruntq; & cōstituerunt regem Abimelech iuxta quercum quæ stabat in Sichem:]non ꝙ fuerit propriè rex, nec toti præfuit Israelitico populo, sed Sichimitis. Sicq; nomen regis extensè nunc sumitur, sicut in Genesi, vbi secundum nostram translationē dicitur Abrahæ, Princeps Dei es apud nos: Septuaginta trāstulerunt, Rex dei Gen.23.
es apud nos. Porrò Saul fuit primus rex Israel, loquendo de regibus propriè dictis, qui gnāle ha- 1.Reg.10.
buerunt dñium.[Quod cùm nunciatū esset Ioathan]iam præfato,[iuit & stetit in vertice montis Garizim:]de quo monte Iosu. 8. habetur:[eleuataq; voce clamauit,]vt audiretur à Sichimitis, remotè inferiùs stātibus:[Audite me viri Sichem, ita vt audiat vos dñs:]i. verba & opa vestra prauissima audire & scire se pandat per debitam vltionem, quod zelo iustitiæ iste Ioathan protulit:[Ierunt ligna,]Iuathan parabolicè locutus est illis, qui manifestatam veritatem noluerunt audire, & ipse infrà ꝓpriam parabolam pro magna parte exponit. Itaq; sensus huius literæ est, non ille quem verba immediatè designant, sed quem res significatæ per verba ista, significant. Ait ergo: Ierunt ligna,[vt vngerent super se regem.]i. filij Israel soliciti fuerunt pro obtinendo rectore idoneo, pro qua re sæpè occupati fuerunt.[Dixeruntq; oliuæ, Impera nobis.]Per oliuam, potest intelligi q̄cunq; persona pietate abundās, quam sibi petierūt ꝑesse, vt Debora prophetissa. Iudic.4.
[Quæ respōdit: Nunqd possum deserere pinguedinē meam]videlicet oleum,[qua & dij vtūtur & hoīes,]dij videlicet in luminarib⁹ tēplorum, & hoīes in ꝑparationibus cibariorum ac medicinarum.[& venire vt inter ligna promouear?]i. popularib⁹ negocijs inqetari. Sicq; per pinguedinem oliuæ, intelligunē internæ affectiones pietatis & misericordiæ spiritalis, quę per exteriores occupationes sæpè interrumpunē. Propter quod virtuosæ personæ ꝑlationē sæpè refugiunt.[Dixeruntq; ligna ad arborem ficum: Veni, & super nos regnum accipe.]Potest per ficum intelligi Barach, qui suo triumpho maximè cōsolatus est filios Israel.[Quæ respōdit: Nunqd possum deserere dulcedinem meam fructusq; suauissimos]i. exercitationes virtuosas, & interiores cōsolationes eis annexas,[& ire, vt inter cætera ligna promouear?]secundū sensum ꝑhabitum.[Locuta sunt quoq; ligna ad vitē: Veni, & impera nobis. Quæ respōdit: Nunqd possum deserere vinum meum quod lætificat Deum & hoīes, & inter ligna cætera promoueri?]Non ꝙ Deus in sua natura vino vtatur, sed quia lætatur dñs in operib⁹ suis, imò potiùs in seipso, ꝙ talis & tātus est, vt tam ꝑclaris & incōparabilis sit in suis effectibus, iuxta illud Psal. 85. Non est similis tui in dijs dñe, & non est secundū opera tua. Qui & omipotentiā, sapientiā & bonitatem suam in vite excellenter declarat, de ligno tam vili ac tenui q̄ vigorosissimum ac vtilissimum ꝓducens liquorē. Vel dicitur vinum lætificare Deum, qm̄ ministros templi sui exhilarat. Potest aūt per vitem Gedeon designari, q instar vitis fructificauit in prole, & lætificauit filios Israel suo triumpho, atq; ex cōtemplatione Dei & apparitionib⁹ angeli sancti repletus est gaudio. Hi oēs, sicut & cæteri iudices boni, noluerunt sibi dñium super filios Israel vsurpare, sed per modum prudentialis directionis humiliter ꝑfuerunt. Dixeruntq; oīa ligna ad rhānum: Veni, & impera super nos.]Per oīa ligna hęc, designanē Sichimitæ prædicti: per rhamnū verò, Abimelech. Rhānus est genus rubi primò molle, deindè spinosum, quod inter ligna habet naturā ꝓducendi ignē ex se, dum vento agitatur, vt Iosephus contestaē.[Qui respōdit: Si verè me cōstituitis regē vobis, venite & sub mea vmbra requiescite.]Sic & Abimelech exegit, vt Sichimitæ sub sua manerēt ꝓtectione.[Si aūt nō vultis]sub mea requiescere vmbra,[egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.]i. principales ex vobis incendanē & occidanē à me, secundū quod infrà in isto cap. legiē factū.[Nūc ergo si rectè]i. iustè[& absq; pctō constituistis sup vos regē Abimelech, & benè egistis cū Ierobaal & cum domo eius,]q quis iam mortu⁹ erat, tñ in suis filijs est punitus & ingratāter tractatus,[& reddidistis vicem beneficijs eius q pugnauit ꝓ vobis, & animā suam dedit periculis, vt erueret vos de manu Iudic.4.5. Iose.lib.7. an.iu.ca.11.

Madian.]Quanuis etem̃ Gedeon ab angelo fuit de victoria assecuratus, tñ secundũ humanũ iudiciũ, magnis se exponebat periculis, pgendo cũ paucis ad pugnã contra 120. millia hoim. [Qui nunc surrexistis contra domum]i. posteros seu filios[patris mei, & interfecistis filios eius 70. viros,]vno tñ excepto, quia scriptura minutias numerorũ & tẽporum nõ curat nec computat. [super vnum lapidem.]ex hoc etiam patet, q adiutores Abimelech fuerũt ex populo Sichimorum, q Ephratæi fuerunt. [& cõstituistis regẽ Abimelech filium ancillæ eius,]videlicet Gedeonis, [eo q frater vester sit. Si ergo rectè & absq; vitio egistis cum Ierobaal & domo eius, hodiè lætamini in Abimelech]de eius promotione, [& ille lætetur in vobis. Sin aũt peruersè]egistis in his, [egrediatur ignis ex eo, & consumat habitatores Sichem & oppidum Mello. Egrediaturq; ignis de viris Sichem & Mello oppido, & deuoret Abimelech, &c.]Per ignem intelligit̃ q̃cũq; punitio seu persequutio grauis, sicq; maledictio ista post 3. annos fuit impleta: qm̃ rebellantibus Sichimitis, ipse Abimelech multos eorum igne occidit, alios gladio, protinusq; fuit perẽptus ab ipsis.]Quę cùm dixisset, fugit & abijt in Pera, habitauitq; ibi ob metũ Abimelech fratris sui.]Circa hæc oritur q̃stio: Dictum est em̃, q ppter pc̃m̃ Gedeonis in vsu ephod, deleta sit dom' eius: Ergo Sichimitæ iustè occíderũt filios eius, & erãt in hoc instrumentũ diuinæ iustitiæ? R ñdetur, q q̃uis Deus iusto iudicio permisit hoc fieri, Sichimitę tñ ex impijs causis ad hoc faciendũ sunt moti, nec ipsi fuerunt à Gedeone iniuriam passi, sed beneficia multa & magna sortiti, ideo ingratissimi ei effecti sunt. [Regnauit itaq; Abimelech super Israel 3. annis. Misitq; dñs spm̃ pessimum inter Abime-

Augu.lib.Iudic.q.45. lech & habitatores Sichem.]Secundũ Augustinum, istud intelligi potest factum à dño permissiuè & imperatiuè, vt sit sensus, q Deus iusto iudicio voluit & permisit Sichimitas aduersus Abimelech concitari & tentari à pessimo dæmone, imò à multis dæmonibus sub suo principe agentibus, ad pturbandũ ac dissipandũ prauam illorum cõcordiam. Peruersitas tñ intẽtionis dæmonum in talibus, non est imperatiuè à Deo, qui non iubet peccata committi, [qui cœperunt eum detestari,]tanq̃ crudelissimum fratricidam, ambitiosissimumq; tyrannum, [& scelus interfectionis 70. filiorum Ierobaal, & effusionem sanguinis eorum,]videlicet filiorum Gedeonis, [cõferre]i. retorquere[in Abimelech fratrem suum, & in cæteros Sichimorum principes, qui eum adiuuerant.]Superiùs dictum est, q Abimelech conduxit viros vagos & inopes, q eum iuuerunt: quó ergo nunc dicunt̃ eum iuuisse principes Sichimorum? Ad quod dicendũ videtur, q Abimelech in regẽ pmotus, illos auxiliatores suos in officijs magnis cõstituit. [Posueruntq; insidias aduersum eum in summitate montiũ. Et dum illius pstolarent̃ aduentũ,] quatenùs eum improuisè occíderent, quia & insidias aduersus eum posuerunt in montiũ summitate, [exercebant latrocinia, agentes prædas de ptereuntib',] quos spoliauerunt aut etiam occiderunt, psertim si erant de parte Abimelech. [Nunciatumq; est Abimelech. Venit aũt Gahal filius Obed cum fratribus suis, & transiuit]i. ingressus est[Sichimam,]s. territorium illud. [Ad cuius aduentũ erecti]i. animati & roborati[habitatores Sichem, egressi sunt in agros, vastantes vineas,]quæ ad Abimelech vel eius auxiliarios ptinebant, [vuasq;]vinearũ illarum[calcantes,]in aspernationẽ Abimelech, [& factis cãtantiũ choris]i. choræis, [ingressi sunt phanum Dei sui, & inter epulas & pocula maledicebant Abimelech, clamante Gahal filio Obed,]viro potẽte & ambitioso, qui cupiebat, occiso Abimelech, psidere populo illi: [Quis est iste Abimelech?]quasi dicat, vilis & impius est, & nobis præesse indignus. [Et quæ est Sichem, vt seruiamus ei?]tanq̃ dicat, pclara & vetus vrbs est, in qua non decet tam vilem regnare. [Nunqd non est iste filius Ierobaal]i. filius est Gedeonis nati ex tribu Manassæ, cuius filius non habet ius regnandi in terra hac trib' Ephraim. [Et cõstituit Zebul seruum suum]principẽ, i. baliuum aut psectum[super viros Hemor pr̃is Sichem]i. sup nobiles habitatores oppidi hui', in quo olim Hemor, q fuit tẽpore Abrahæ princeps & pater vrbis istius, q & filium habuit noĩe Sichem, vt Gene. 34. habetur. Sicq; habitatores Sichẽ, q̃uis Israelitæ & Ephratęi, dicunt̃ viri Hemor, i. successores eius in possidendo & inhabitando vrbẽ hãc ipsam. Et fortè aliq ex reliquijs antiquorũ illorũ Amorrhæorũ, adhuc habitabãt ibidèm, sicut & in alijs vrbib' terræ pmissionis. [Cur ergo seruiem' ei?]quasi dicat, indigna premimur seruitute. Porrò quod dictum est, nunqd non est filius Ierobaal, qdam exponũt quasi ironicè dictum: ac si Gahal dicat, Abimelech non est filius Gedeonis legitimus, sed spurius. [Vtinã daret aliqs populũ istum sub manu mea, vt auferrẽ de medio Abimelech. Dictumq; Abimelech:]i. qdam amici ipsius Abimelech, suggesserũt ei: [Cõgrega exercitus multitudinẽ,]i. totũ tuum exercitũ collige, [& veni.] Deindè subiungit̃, qs ista insinuauerit ipsi Abimelech. [Zebul erĩ, auditis sermonib' Gahal filij Obed,]q dixerat: Vtinã daret qs populũ istum sub manu mea, vt auferrẽ de medio Abimelech, i. vt ipsum occíderẽ, [iratus est valdè,]zelãs pro dño suo. Veruntñ dissimulauit iram suam, vt deciperet ipsum Gahal. ideo subdit: [Et misit clàm ad Abimelech nuncios, dicẽs: Eccè Gahal filius Obed venit in Sichimã cum fratrib' suis, & oppugnat aduersum te ciuitatẽ:] i. vrbẽ Sichẽ conat̃ sibi allicere, subijcere, & cõtra te puocare. [Surge itaq; cum populo tuo q tecum est, & latita in agro,

agro,& primo manè oriente sole,irrue super ciuitatem.Illo aũtẽ aduenlente aduersum te, fac ei quod potueris.Surrexit itaq; Abimelech cum omi]i.toto[exercitu suo nocte,& tetendit insidias iuxta Sichimam in quatuor locis,]ne Gahal per aliquam viam posset effugere. [Egressusq; est Gahal]valdè manè de domo,[& stetit in introitu portæ ciuitatis] Sichem. [Surrexit aũt Abimelech,&c.Cumq; vidisset Gahal populũ]veniẽtẽ cum Abimelech,[dixit ad Zebul,] qui simulauit se esse fautorem Gahal:[Eccè de mõtibus multitudo descendit. Cui ille rñdit: Vmbras mõtium vides,quasi capita hoĩm,& hoc errore deciperis.Rursusq; Gahal ait:Eccè populus de vmbilico terræ descendit.]Vidit enĩ Gahal ex alia parte terræ inferiore,in qua capita montiũ non apparebant,alium cuneum venire.[Cui dixit Zebul:Vbi est nunc os tuũ,quo loquebaris:qs est Abimelech,vt seruiamus ei?Nónne hic populus est quem despiciebas?] quasi dicat, nũc repressa est tua ꝓsumptuosa loquutio.[Egredere & pugna contra eum.Abijt ergo Gahal, expectante Sichimorum populo]belli euentũ.Fuit aũt in vrbe illa intestina dissensio, qbusdam fauentib⁹ ipsi Abimelech, alijs verò fauentib⁹ Gahal,idcircò nec fautores Abimelech exierunt in eius auxiliũ,nec fautores Gahal habitantes in Sichem sequuti sunt eum, sed oẽs ꝓstolabantur exitum pugnæ.[& pugnauit contra Abimelech,qui persequutus est eum fugientẽ]Gahal,[& in vrbem compulit] eum fugere.[Cecideruntq; ex parte eius plurimi vsq; ad portam ciuitatis,& Abimelech sedit in Rama,]i.cum exercitu suo ibi quieuit,ꝓstolans iteratum exitum Gahal.[Zebul aũt]ipsum[Gahal & socios eius expulit de vrbe]Sichẽ,[nec in ea passus est cõmorari.Sequenti ergo die egressus est populus]s.Gahal cum suis[in cãpum,&c.]Deindè in litera recitatur, qualiter Abimelech contra eum præualuit.[Duæ aũt turmæ palantes]i.vagantes & palàm currentes [per cãpum,aduersarios persequebanĩ.]Abimelech quippe in isto cõgressu diuisit populũ suum in tres turmas, quarũ duæ ꝓsequebantur Gahal ac socios eius.[Porrò Abimelech]cum tertio cuneo [omĩ die illo oppugnabat]i.obsedit[vrbem]Sichem,[quam cepit, interfectis habitatoribus eius, ipsamq; destruxit ita,vt sal in ea dispergeret,] In signum perfectæ victoriæ supra eam.[Quod cùm audissent qui habitabãt in turre Sichimorũ,]quæ turris fuit sita seorsum, [ingressi sunt phanum Dei sui Berith,&c.]Qui qualiter ibi occisi sunt igne & fumo, in textu,qui planus est, recitatur.[Abimelech aũt indè ꝓficiscens,venit ad oppidum Thebes,quod circundãs,obsedit,cepit,& turrem in medio vrbis sitam,ad quam habitatores vrbis cõfugerãt,nitebatur succendere. Et eccè vna mulier fragmen molæ]i.magni saxi[desupèr iaciens, illisit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius.]Secundũ Lyram,in Hebr.habetur,ceruicem eius. & addit, Si enĩ confregisset cerebrum eius,statim mortuus fuisset,vt videtur. Potiùs puto, dictio illa hebraica sit ad vtrúmque æquiuoca:nec sequitur fracto cerebro,subitò expirasset.imò si ceruicem eius confregisset,vlterius loqui non potuisset Infelix iste Abimelech.ideo meliùs translatum est verbum illud Hebræum,in cerebrum,Itaq; cerebrum eius confregit,i.letaliter vulnerauit.Fuerunt aũt tres vrbes vocatæ hoc noĩe Thebes:Vna in Aegypto,de qua fuit sacra legio Thebęorum:alia in Gręcia,à qua dicunt Thebani:tertia in Iudæa,de qua fuit Helias,& indè dicunt Thebitæ.[Qui vocauit citò armigerum suum,& ait ad eum:Euagina gladium tuum & percute me.]i.occide me q vltrà diu viuere nequeo,[ne forte dicatur à fœmina interfectus sim.Qui iussa ꝑficiens,interfecit eum.]Superbissimus ille humanũ opprobrium magis q̃ Dei iudicium formidauit,nec licuit ei mortẽ suam sic accelerare,qa hoc equaliter fuit,seipsum occidere:idcircò peccauit in hoc,sicut & Saul; in propriũ gladium ruens. 1. Reg. 31. Peccauit quoq;,qa ex causa tam vana fecit sibi mortem infligi celeriorem.[Illo quoq; mortuo,oẽsq; qui cum eo erant de Israel,reuersi sunt in sedes suas.Et reddidit Deus malum quod fecerat Abimelech contra patrem suum. Sichimitis quoq;, quod operati erant, retributum est.]i.pro suis excessibus dignè puniti sunt.[Et venit super eos maledictio Ioathan filij Ierobaal,]i.imprecatio mali pœnalis quod eis fuerat imprecatum, quod ex diuino instinctu pnunciasse videtur.Refert Iosephus, pestem hanc passi sunt Ephraitæ, eo cõtra Gedeonem tam superbè iurgati sunt.Sed(sicut nunc patuit)nõ solum ob hoc, sed & propter iniquitatem eorum in filios Gedeonis,& q tam sceleratissimũ fratricidã cõstituerunt sibi regem. Iose. lib. 5. an. iu. ca. 8.

Expositio eiusdem cap. 9. spiritalis. Art. 17.

Docemur in primis in isto cap.ex parentũ virtuositate aut sanctitate nequaq̃ ꝓsumere aut inaniter nobis blãdiri,quasi sufficiat nobis ꝓgenitores aut ꝓdecessores sanctos habere.Eccè enĩ fertus vir Gedeon,cum quo toties ore ad os loquutus est angelus, vir ꝓcipuè pius & humilis, q sceleratissimũ,crudelissimũ & ambitiosissimũ habuit filium. Demũq; per Abimelech figurati sunt hi, qui ambitiosi,q ꝓsidente defuncto,ad principatũ aut ꝓlationem aspirãt, imò meliores ac doctiores ꝓcedere ac impedire conanĩ,q sibijpsis sumunt honore ꝓsidẽtiæ,picula non pensantes, nec ponderantes, q durissimũ fiet iudiciũ eis q ꝓsunt. Tales instar Abimelech interficiunt oẽs fratres suos,i.eos,quos sibi metuunt ꝓferendos, per obloquutiões in aliorũ cordib⁹ annihilari nituntur, vt se reputent pro nihilo, atq; in suũ auxiliũ cõducunt vagos & inopes, qa ad persequendũ melio- Sap. 6.

res se, sibi alliciunt hoies leues, virtutibus destitutos. Specialiter quoq; per Abimelech designan-
tur, q per potentiam aut carnis ꝓpinquitatē aut nobilitatē, vel certè per subornationes, preces,
blandiméta, seu ꝓmissa aut munera adipisci conanť principatū aut ꝑlaturam. Per Sichimitas ve-
rò designanť hi, q talem eligunt aut ꝓmouēt ob ꝓpria cōmoda, vel ex carnali amore, inter quos
posteà solet oriri turbatio magna: imò si modicus error in principio, magnus erit in fine: q̄ ma-
ximus in principio error & excessus, q̄tùm in processu augebitur? q̄ꝗ; intolerabilis in fine consi-
stet? Ideo explicari non valet, q̄ multa & magna incidāt crimina, q taliter ꝓmouenť aut ꝓmouēt.
Totis ergo ꝑcordijs vitemus oia vitia ista, & subesse optemus ac obedire, non ꝑsidere. Nempe qs
est, q ad ꝑlationem afficitur, aut in ea manere lætatur, nisi q diuini rigorem iudicij non veretur,
nec insufficiētiā propriā, nec sua nouissima intueť? Præterea sicut Abimelech loquutus est Sichi-
mitis: Quid vobis melius est, vt dn̄entur vobis 70. viri? sic qdam ambitiosi aut inuidiosi aliorum
ꝓmotionem impedire conantes, & seipsos q̄rentes, dicere solēt his, qbus ꝑficiendus est aliqs: Si
ille aut ille fuerit vobis ꝑlatus, faciet quicqd illi aut illi suggesserint ei, sicq; habebitis ꝑlatos seu
dn̄os multos. Melius igitur vobis est, vt me vnū, aut eum quem vobis cōmendo, habeatis in ꝑsi-
dentē, & vicissitudinem vobis reddam, ac vestris cōsilijs & volūtatibꝰ acqescam. Itaq; talibꝰ ꝑsi-
dentibus, eorumq; subditis clamare potest vir bonus spiritaliter renouatus, designatus per Ioa-
than, stans in mōte, hoc est, in Chr̄o & eius doctrina. [Ierūt ligna vt vngerēt super se regē] i. hoīes
Chr̄iani ꝑlatū aut principē habere conati sunt, qa sine rectore nulla multitudo potest subsiste-
re. [Dixerūtq; oliuæ: Impera nobis.] Quales viri per oliuā, ficum & vitē sint intelligendi, ex ꝑce-
Psal.62. denti claret articulo. Viri aūt huiusmodi virtuosi contēplatiui, sicut adipe & pinguedine super-
nis charismatibꝰ impinguati, virtuosis actibꝰ assiduè insistētes, ꝑlationē & occupationē externam
abhorrēt, refugiūt, ꝑsertim dū eos, à qbus petunť, vidēt moribꝰ suis nō cōuenire, seu duros & indi-
rigibiles esse. Dixerūtq; ad rhamnū: Veni, & impera nobis. Per rhamnū, hoīes seculares, carnales,
Ose.13. passionati, mēte & corpore incircūcisi, signati sunt. Et tales nūc cōmuniter ad ecclesiasticas di-
gnitates, principatus siue officia ꝓmouenť, dum ꝓpter pctā populi illud cōtingit, Deo in suo fu-
rore regē donāte. Et qm̄ tales fracti & reformati non sunt, faciliter & frequēter cōtingit, q ignis
indignatiōis, iræ, impatiētiæ seu flāma cupiditatis ex eis egrediť, & eorū subiectos inflāmat & va-
stat, ita q contra se inuicē ꝑliantur & se mutuò demoliuntur, quēadmodùm quotidiè cernimus
& deflemus. Insupèr per Gahal & eius fautores ꝑfigurati cēsenť, q superioribꝰ suis incautè rebel-
les sunt, eisq; depulsis aut trucidatis, ꝑesse pro illis affectāt: sicq; cōtentiones, rebelliōes, seditio-
nes, pugnas, & deuastationes terræ nascentiū, vrbium & villarum, pauperū quoq; & innocētium
oppressiones inducūt, & tandē ipsimet pessimè pereūt. Heu ista videmus quotidiè fieri, qm̄ pro
episcopatibus & principatibus obtinendis, ista & consimilia sceleratissimè fiunt.

¶Explanatio cap.10. Post Abimelech surrexit dux in Israel, Thola. Art. 18.

PRocessus vitæ & gubernationis filiorum Israel sub duobus iudicibus, hîc narratur. Quinta
quoq; eorum tribulatio describi incipitur. [Post Abimelech surrexit dux in Israel, Thola fi-
lius Phua patrui Abimelech, vir de Isachar, q habitauit in Sanir montis Ephraim.] Iste fuit vir bo-
nus, nec seipsum ingessit, sed Deo sic disponente effectus est iudex, non sibi vsurpans nomen re-
gis, sicut Abimelech. [& iudicauit Israel 20. & 3. annis.] sub cuius regimine, Deo, non idolis ser-
uierunt. [mortuusq; est ac sepultus in Sanir.] Sed quæstio oritur, quō potuit Phua iste esse patru-
us ipsiꝰ Abimelech, i. frater patris eius, s. Gedeonis, cùm Gedeon fuerit de tribu Manassę, & Tho-
August. lib. la de Isachar tribu? Ad quod August. alijsq; rn̄dent, q Gedeon & Phua fuerūt fratres ex tribu ma-
Judic.q.47. tris, quæ successiuè duxit vnum maritum de Manasse, alium de Isachar. Sed contra hoc argui po-
test, q vir & vxor debebant esse de tribu eadem, exceptis Leuitis. Rn̄detur, q viri tenebanť acci-
pere coniuges suæ tribus, ne fieret confusio sortium seu permixtio hæreditatum, non aūt econ-
trà, qm̄ fœminæ non habuerunt hæreditatem, nisi qn̄ parentes earum non habuerunt filium ma-
1.Reg.18. rem: sicq; eadē fœmina diuersarū tribuū viris poterat copulari. Vn̄ & Saul de tribu Beniamin, fi-
1.Reg.25. liā suā dedit vxorē Dauid de tribu Iuda. Dauid quoq; Achinoam Iezraelitē sumpsit in coniugē.
Num.36. Veruntn̄ his obijci potest, quod in Nume. dn̄s iubet: Oēs viri ducēt vxores de tribu & cognatiōe
sua, & cūctæ fœminæ maritos de eadē tribu accipiāt, nec sibi cōmisceanť tribus, sed ita maneant
vt à dn̄o separatæ sunt. [Huic successit Iair Galaadites,] i. de terra Galaad trās Iordanē, q̄ ad tribū
Manassæ ptinuit: & ita vir iste fuit de tribu Manassę. [q iudicauit Israel p 20. & 2. annos, habēs 30.
Num.22. filios, sedētes] i. suo tēpore eqtantes, [sup 30. pullos asinarū] i. mulos, vt qdā exponūt, cū tn̄ muli
Matt.21. ex asino & equa gignanť: ideo potest exponi de pullis asino & asina natis. Nā & Balaam sup asi-
nā eqtauit, sed & Chr̄s sup asinæ pullū, q nō fuit mulus, sed asinus. Veruntn̄ secundū Lyrā, in He-
bræo solū habeť, pullos. Propter quod (vt referūt doctores) Hebręi p pullos intelligūt hîc, equos
Origenes iuuenes & electos: quod non videť idoneè dictū, qa (secundū Origenē aliosq; doctores) Hebræi
nunq̄ leguntur eqs vsi ad eqtandū, cùm tn̄ Dauid tot gesserit bella. Et Absalon sup mulā sedebat,

vt

vt 2.Reg.habetur.[& principes 30.ciuitatum,quæ ex noie eius sunt appellatæ Auothiair, i.oppi
da Iair, vsq; in p̄sentem diem in terra Galaad.Mortuusq́; est Iair ac sepultus in loco,cui ē̄st voca-
bulum Camon.Filij aút Israel peccatis veteribus inngétes noua,fecerunt malú in cóspectu dñi,
& seruierunt dijs alienis,]videlicet[Baalim & Astaroth,]in quo notant̄ duæ idololatriæ.Et sub-
iungit̄ de alijs qnq; idololatrijs in gñe,in qb⁹ variæ speciales idolorum culturæ cópræhendunt̄.
[Et dijs Syriæ ac Sidonis & Moab,& filiorum Ammon,& Philistijm,dimiseruntq́; dñm,& nó co
luerunt eú.Cótra quos iratus dñs,]nó per affectióis cómotioné, sed p effectus similitudiné,[tra-
didit eos in manus Philistijm & filiorum Ammon,]vt p illos punirent̄,quorú deos colebant.Per
quod discerét,sibi neq̄naq̄,p̄desse cultum deorum illorum,à quorú cultoribus specialiter oppri
mebant̄,& à qbus dijs nó poterāt adiuuari.[afflictiq́; sunt,& oppressi vehementer p annos 10. &
8.intm̄,vt filij Ammon vastarét Iudá & Beniamin & Ephraim. Afflictusq́; est Israel nimis.Et cla-
māstes ad dñm,dixerunt:Peccauimus tibi,&c.Quib⁹ loquut⁹ est dñs.]Dicunt Hebræi, ꝙ per Phi
nees sacerdoté.quod videt̄ ficticium,qa Phinees secundú hoc fuisset circiter 300. annorum,sic-
ut per tépora Iudicum,& annos quos sub Mose & Iosue habuit,posset ,p̄bari. Veriùs igit̄ credit̄,ꝙ De pœ.di.
per alium sctm̄ virum,& forté prophetá siue per angelú:qm̄ iste loqués,loqtur in p̄sona Dei,nec 1. cañ.volu-
p̄mittit nec adiungit,Hęc dicit dñs,vt moris est,p̄phetarum.[Nunqd nó Aegyptij & Amorrhæi, isset § De-
filijq́; Ammon & Philistijm, Sidonij quoq; & Amalech & Chanaan] i.Chananæi [oppresserunt nique.
vos,& clamastis ad me,& erui vos de manu eorum?]Sicut pauló antè expressæ sunt sepié idolola
triæ Israelitarum,ita nunc cótra illos exprimunt̄ septé gétes,à qbus afflictæ sunt & ereptæ.[Et tñ
reliqstis me,& coluistis deos alienos.Idcircò nó addá,vt vltrà vos liberé.]quod cóminatiuè,non
assertiuè, prolatú est.Et sub códitione fuit intelligendum, videlicet nisi filij Israel se emendarét.
[Ite,& inuocate deos quos elegistis,ipsi vos liberét in tépore angustiæ.]derisoriè atq; ironicè di
xit hoc dñs.[Dixeruntq́; filij Israel ad dñm: Peccauimus, redde tu nobis quicqd tibi placet.]Sic
& Dauid 2.Reg.24.ait:Melius est vt incidá in manus dñi, multæ eñ sunt misericordiæ eius, q̄ in
manus hoim.[Tm̄ nunc libera nos.]i.hoc potissimúm deprecamur, vt saltem núc parcas nobis,
& ita nos emédabimus,ꝙ non deueniemus ad talem articulum.[Quę dicétes,oía idola p̄iccerút,
& seruierunt dño Deo.Qui doluit super miserijs eorum]i.per modum cópatientis se habuit,ci-
tò subueniendo eisdem.[Itaq; filij Ammon cóclamantes,in Galaad fixerunt tétoria: cótra quos
cógregati filij Israel,in Maspha castrametati sunt.Dixerútq́; principes Galaad] i.principales in
tribu & terra illa,[singuli ad proximos suos: Qui primus ex nobis cótra filios Ammon cœperit
dimicare,] vndè videtur,ꝙ magis infestabant̄ ab Ammonitis,q̄ à Philistæis,[erit dux populi Ga
laad]i.filiorum Israel in Galaad cómorantium,ita ꝙ specialiter præerit eis.Itaq; per hanc p̄mis-
sionem cupiebant aliquem virum idoneum animare ac prouocare ad assumendum specialiter
bellum tam periculosum & ardnum,atq; ad p̄liandum*primò in acie. ¶Ex ista historia cómen- for.*prima
datur nobis fragilitas,ingratitudo, peruersitas hoim ineffabiliter magna, infinita quoq; miseri-
cordia Dei.Ideo nullus desperet:& qui misericordiá Dei impetrare desiderat,incessabiliter cla-
met ad dominum,& omnia vana phantasmata & obiecta, occasiones peccandi & vitia, in quib⁹
offenderat Deum,de corde suo prorsus abijciat,confiteatur,& domino obsequatur.

¶Elucidatio literalis cap.11.Fuit itaq; illo in tempore Iephthe Galaadites. Art. 19.

QVintæ tribulationis filiorum Israel historia,in p̄cedenti cap.inchoata,nunc continuatur. Iudic.10.
[Fuit itaq; illo in tépore Iephthe Galaadites,]quia fuit de territorio noíe Galaad, & item
de ciuitate sic noiata,atq; de semine viri noíe Galaad.Etem̄ Galaad qñq; est nomen terræ illius,
qñq; vrbis existentis in ea,aliqñ viri,qui habitauit ibidèm.[vir fortissimus]corpore,posteà quo- 56. dist.ca-
que fortissimus in anima,quia vir sanctus,[atq; pugnator] ab actu ac peritia p̄liandi, [filius mu- no.nasci de
lieris*meretricis,qui]Iephthe[nat⁹ est de Galaad]i. de viro sic appellato,qui fuit pater Iephthe. Heb.caupo-
[Habuit aút Galaad]s.vir p̄fatus[vxorem]i.legitimam cóingem,aliam à meretrice prædicta,[de nariæ.
qua suscepit filios,qui postq̄ creuerant]in ætatem,fortitudinemq́; virilem,[eiecerunt Iephthe]i.
eum à se ex aspernatione,& fortè ex inuidia repulerunt,qa virilior ac robustior eis fuit.Nam in-
frà ait:Nónne vos estis qui odistis me,[dicentes:Hęres in domo patris nostri esse non poteris,qa
de adultera matre natus es?]i.mãzer seu spurius,idcircò noster cohæres non eris. Porrò non oís
meretrix extat adultera,sed mater Iephthę cócumbédo cum viro cóiugato, adultera est effecta.
Tñ(vt aliq dicunt)in Hebræo & in libris correctis habetur, de altera matre natus es. [Quos ille
fugiens atq; deuitans,habitauit in terra Tob]i.in regione sic dicta. [Congregatiq́; sunt ad eum
viri inopes & latrocinantes,& quasi*ducem sequebantur.]Dicunt aliqui, ꝙ non exercebát prę- *principem
das & latrocinia,nisi in aduersarios Israelitarum:quéadmodùm Dauid & viri eius 1.Reg.legun- 1.Reg.27.
tur prædati Amalechitas & alios quosdam gentiles: quod non videtur probabilitatem habere,
quia & viri isti ad Iephthe profecti, infideles fuerunt. Et Iephthe erat ibì in terra gentilium,nec
Iephthe pro tunc curauit Israelitas defendere,à quibus eiectus fuit & despectus. [In illis diebus

pugnabant filij Ammon contra Israel, quibus fortiter instantibus, perrexerunt maiores natu de Galaad]i.terræ seu cognationis illius, quæ fuit ex tribu Manassæ, imò vt Numer. 27. habetur, Galaad fuit filius Machir filij Manassæ.[vt tollerēt in auxilium sui Iephthe, dixeruntq;: Veni & esto princeps]i.iudex[noster, & pugna cōtra filios Ammon]id est, princeps belli esto aduersus illos. [Quibus ille respondit: Nónne vos estis qui odistis me, & eiecistis de domo]i.habitaculo & familia[patris mei?]Vndè videtur q aliqui fratrum suorum inter istos fuerunt, vel fratres sui horum authoritate eiecerant eum: aut communitati imputat, quod à qbusdam ex ea peractum. [Et nūc venitis ad me necessitate compulsi?]quasi dicat, non faciliter vobis credendum est, & necessitate ista cessante, infideles eritis mihi. [Dixerūtq;: Ob hanc ergo causam nunc ad te venimus, vt pfi ciscaris nobiscum, sisq; dux omnium qui habitant in Galaad.]tanq̃ dicant, quicquid sit de rebus præteritis, nunc ex amore & bona intentione venimus ad te. [Iephthe quoq; dixit eis: Si verè]veritate rei & sermonis[venistis ad me]pro causa prætacta, [vt pugnē pro vobis contra filios Ammon, tradideritq; dominus eos,]videlicet Ammonitas, [in manus meas, ero vester princeps?]Si hoc dixit ex desiderio pręsidendi & proprij honoris, vituperabile fuit: si aūt ex charitate, vt s. sua præsidētia traheret eos ad Dei cultum, & cōseruaret terram in pace, laudabiliter dixit hæc. [qui
Sap. 1. responderunt ei: Dominus qui hæc audit,]i. cognoscit. Auris equidem cæli audit omnia. [ipse mediator]i. inter nos præsens[& testis est,]i. author, testis, ac iudex huius negocij, q dixit per Hiere. 29. Ego sum iudex & testis. [q nostra promissa faciemus.]i. implebimus, constituendo & tuendo te principem nostrum. [Abijt itaq; Iephthe cum principib' Galaad, fecitq; eum omnis populus principem sui.]Iephthe venit cum Galaaditis vsque in Maspha trans Iordanem, in quo loco conuenerant filij Israel, non solùm viri de Galaad, ad tractandum, qualiter esset resistendum filijs Ammon. Quod ergo nunc dicitur, Omnis populus eum fecisse principem suum: intelligendum videtur de oibus ibi collectis, non tm̄ de Galaaditis, fecerunt q; eum principem sui ante victoriam. [Loquutusq; est Iephthe oēs sermones suos coram dño in Maspha]i. primò humiliauit se coram Deo, & eius inuocauit auxilium, atq; in oīm præsentia repetiuit pactionem, inter se Galaaditasq; initam, pro ratificatione maiori. [Et misit nuncios ad regem filiorum Ammon, qui ex persona sui dicerent: Quid mihi & tibi est,]i. quid causæ & rationis cōtra me habes, [quia venisti contra me, vt vastares terram meam?]i. terram filiorum Israel, quib' præsum, & terram in qua cōstitutus sum iudex. [Quibus ille respondit: Quia tulit]i. iniustè & violēter abstulit & sibi subiecit[Israel terram meam,]de iure, q̃uis non de facto. [qñ ascendit de Aegypto à finibus Arnon]i. loci sic nuncupati, [vsq; Ieboc]i. locum sic noiatum, [atq; Iordanem. Nunc ergo cum pace redde eam mihi.]Quemadmodùm Numer. 21. describitur, Seon rex Amorrhæorum iure seu vi prælij abstulit regi Moabitarum magnam sui regni partem. Cumq́ue Seon rex negasset filijs Israel transitum per regnum sui imperij, processissetque obuiam filijs Israel ad pugnandum, tradidit eum dominus cum oñi terra ac populo suo in manus Israelitarum, qui extunc posséderunt aliqua loca, quæ aliqñ erant de regno Moabitarum. Et illa rex iste filiorum Ammon modò repetijt, qa ipse etiā nunc regnauit in Moab. [Per quos rursum mandauit Iephthe & imperauit eis, vt dicerēt regi Ammon: Hæc dicit Iephthe, Non tulit Israel terrā Moab, nec terrā filiorū Ammon:]i. populus Israeliticus nō abstulit Ammonitis aut Moabitis quicq̃ de regno eorum, quod p tunc pertinuerit eis, q̃uis aliqua abstulerunt, q̃ aliqñ ptinuerunt ad illos. Vndè in Deut. dñs ait populo
Deut. 2. Israel: Nō pugnes cōtra Moabitas, nō em̄ dabo tibi quicq̃ de terra eorum. Et rursus ibidèm: Non pugnes cōtra filios Ammon, Nō em̄ dabo tibi de terra eorum, qa filijs Loth tradidi eam. [sed qñ] filij Israel[de Aegypto cōscenderunt, ambulauit per solitudinē vsq; ad mare rubrū, & venit]populus Israel[in Cades]Barne, vt Deut. 1. habetur. [Misitq; Israel nuncios ad regē Edom]i. Idumęorum, [dicēs: Dimitte vt transeā per terrā tuam. Qui noluit acqescere precibus eius.]Hinc legitur Nume. 20. Eccè in vrbe Cades positi, obsecramus, vt nobis transire liceat per terrā tuam. Cui rñdit Edom: Non transibis per me, alioqn armatus occurrā tibi. Veruntñ his obijci potest, quod Deut. 2. dñs loqtur: Trāsibitis per terminos fratrū vſorum Esau, q habitāt in Seir, & timebūt vos. Ad hoc aliq dicunt, q primò negauit, videlicet anno 2. egressionis Israel ex Aegypto: posteà aūt vel idem rex Edom, vel eius successor, cōcessit filijs Israel transitū illū, anno s. 40. egressionis pfatæ. Alij dicunt, q nec pòst concessit. Et q in verbis his, transibitis per terminos, sumitur, per, pro iuxta, ita q transierunt iuxta Idumæam, non per eam. Sed primum verius reor. [Misit quoq;]Israel[ad regem Moab]pro licentia trāseundi per regnum eius, [qui & ipse transitum prabere contempsit.]hoc in libris Mosis non habetur. Imò obijci potest, q in Deut. filij Israel leguntur regi
Deut. 2. Esebon nunciasse: Cōcedas transitū nobis, sicut fecerūt filij Esau & Moabitæ. Ad quod datur responsio similis pcedenti. [Mansit itaq; in Cades]i. in illa solitudinis parte, non multùm distante ab vrbe Cades. [& circuiuit ex latere terram Edom & terram Moab,]post primā illam negationem licētiæ trāseundi per terras illas. Vndè Deut. 2. habet: Circuiuimus montē Seir lōgo tēpore.
De

De hoc in Scholast. histor. ex Iosepho recitatur: Egrediẽs Israel de Cades, circuiuit Idumæã, ince- Pet. Co. hist. lib. Iud. c. 12.
dẽsq; per desertũ Arabiæ, & ꝑtergrediẽs Archim metropolim Arabũ, venit in in montẽ Hor. [Ve Iose. li. 6. an. iud. ca. 12.
nitq; ad oriẽtalẽ plagã terrę Moab, & castrametatus est trãs Arnon] q secundũ Iosephũ, est fluui
us de mõtibus Arabiæ descẽdẽs, & per desertũ fluẽs, erũpit in stagnũ. [Nec voluit intrare termi-
nos Moab] Moabitis inuitis, libẽter tñ intrasset, si annuissent. [Arnon quippe cõfinium est terræ
Moab,] iuxta illud Num. 20. Arnon terminus est Moab, diuidẽs Moabitas & Amorrhæos. [Misit
itaq; Israel nuncios ad Seon regẽ Amorrhæorũ q habitabat in Hesebon,] ꝓ licẽtia eundi per ter
rã ipsius, [& dixerũt ei: Dimitte vt transeã per terrã tuã vsq; ad fluuiũ. Qui & ipse despiciẽs Israel,
nõ dimisit eum trãsire per terminos suos,] i. licentiam illam negauit, tñ impedire nõ potuit, qa
paulopòst fuit occisus. [sed infinita] i. valdè & vltra solitũ numerosa [multitudine cõgregata,
egressus est cõtra eũ] i. Israeliticũ populũ, [in Iasa] i. loco sic nuncupato, [& fortiter resistebat,
Tradidit eũ dñs in manus Israel cũ oĩni exercitu suo, & percussit eũ, & possedit] Israel [omnem
terrã Amorrhęi] videlicet Seon regis Amorrhęorũ, [& vniuersos fines eiꝰ de Arnon vsq; Ieboc,]
Estq; Ieboc (secundũ Iosephũ) fluuius qdam. [& de solitudine,] quæ est inter Aegyptum & Cha Iose. li. 4. Iu da. an. c. 5. 4.
naan, [vsq; ad Iordanẽ.] Hinc scriptũ est Num. 21. Misit Israel nuncios ad Seon regẽ Amorrhæo-
rum, q cõcedere noluit vt trãsiret Israel per terminos suos, qn potiùs exercitu cõgregato, egres-
sus est obuiã in desertũ, & percussus est in ore gladij ab Israel, & possessa est terra eius ab Arnon
vsq; ad Ieboc & filios Ammon. Rex Seon pugnauit cõtrã regẽ Moab, & tulit oẽm terrã quæ di-
tionis illius erat vsq; ad Arnon. [Dñs ergo Deus Israel subuertit Amorrhęũ, pugnãs cõtra illum]
s. cõtra regẽ Amorrhæorũ iam dictũ, [populo suo Israel. Et tu nunc vis possidere terram eius?] i.
terrã illã populi Israel, quã acqsiuit tã iure belli q̃ dono Dei, cuius sunt oĩa, & q dat terrã quã-
cunq; iure creatiõis ac summi dominij cuicũq; voluerit. [Nónne ea quæ possidet Chamos de-
us tuus, tibi iure debent?] Hoc sonare videt, quasi Iephthe putauerit ꝙ falsus Ammonitarũ de-
us, q Chamos vocat, possederit terrã illã, aut eã cõtulerit regi ac populo Ammon, vt hac ratione
eis deberet de iure. Verũ, vt tãgit August. Iephthe hæc ꝓtulit secundũ vanã opinionẽ ac reputa- Aug. lib. Iudic. q. 48.
tionẽ eius, cui hæc nunciauit, secundũ quod cõsuetudo scripturæ est, negocia recitare secũdum
hominũ æstimationẽ pro tẽpore illo currentẽ. Quẽadmodũ aũt cultores veri Dei, vero Deo as-
scribunt ea quę habẽt ac obtinẽt: ita falsorũ cultores deorũ, dijs suis suas possessiões victoriasq;
attribuunt. [Quæ aũt dñs Deus noster victor obtinuit,] i. potẽter & iustè incredulis indignisq;
abstulit, & nobis largitus est, [in nostrã cedẽt possessionẽ.] tanq̃ dicat, arguẽs per locũ à maiori:
Si tibi debent, q̃ à deo tuo falso te putas habere, multo plùs nobis debent, q̃ authoritate atq; au
xilio Dei veri sumus adepti. [nisi fortè melior es Balach filio Sephor, rege Moab,] q cõduxit Ba
laam ad maledicẽdũ filijs Israel. Q. d. Tu nõ habes maius ius repetendi hãc terrã, q̃ Balach, q fuit
rex Moab, qñ à filijs Israel percussus est Seon rex Amorrhæorũ, & tñ Balach nõ repetijt eã. [aut
docere] i. per scripta idonea ꝓbare [potes, ꝙ iurgatus sit cõtra Israel, & pugnauerit cõtra eũ] i.
ꝙ ꝑfatus Balach, aut aliqs eius successor, mouerit litẽ & pugnã ꝓ terra hac recuperãda cõtra po-
pulũ Israel. [qñ habitauit] i. toto tẽpore quo populꝰ Israel cõmoratꝰ est [in Hesebon] i. in vrbe
sic noĩata. [& viculis eiꝰ, & in Aroer] vrbe, q̃s à rege Amorrhæorũ iure belli obtinuit, sicut & ille
eas acqsiuit à rege Moab, [& in villis illius, vel in cũctis ciuitatibus iuxta Iordanẽ] Israeli à Deo
collatis, habitauit in quã [per annos trecẽtos] q anni numerãdi sunt à tẽpore quo Seon rex à filijs
Israel victus est, vsq; ad tẽpus quo Iephthe hęc dixit: q per verba hęc probat sibi ac populo suo
attinere terrã illã iure ꝑscriptiõis, eo ꝙ infra tot annos sine impetitiõe possederint eã, etiã titulo
iusto. Porrò ꝑfati anni trecẽti sic cõputant: Nẽpe post Seon occisionẽ Moses vixit ad tẽpus, ita ꝙ
vnus annus cõputat sub eo. Scriptura verò nõ exprimit q̃diu ꝑfuerit Iosue, post quẽ & Caleph
fertur aliqualiter ꝑfuisse, Othoniel verò ꝑfuit annis quadraginta, Aioth octoginta, vel saltem
tãdiu quieuit terra per eum, Samgar anno (vt dicit) vno, Debora & Barach per annos quadragin
ta, Gedeon totidẽ, Abimelech annis tribus, Thola annis vigintitribus, Iair vigintiduobus. Si aũt
ex horũ adunatiõe annorũ nõ cõsurgit integra summa trecẽtorũ annorũ, aut si superest parũm,
excusat per hoc ꝙ minutias nũerorũ ac tẽporũ ptrãsit scriptura. [Quare tãto tẽpore nihil super
hac repetitiõe tẽtasti?] nõ ꝙ iste rex Ammon vixerit per tot annos, sed sub eius persona dantur
& ꝑdecessores eius intelligi. [Igitur nõ ego pecco in te, sed tu cõtra me malè agis, indicẽs mihi
bella nõ iusta. Iudicet dñs arbiter] i. iudex & cognitor [huius diei] i. oĩm quæ fiũt in eo, [inter fi
lios Israel, &] inter [filios Ammon,] dando triumphum habẽti causam iustam. [Noluitq; acqe-
scere rex filiorũ Ammon verbis Iephthę, q̃ per nuncios mãdauerat. Factꝰ est ergo spũs dñi super
Iephthe] id est, in corde ipsius facta est motio atq; directio gratiosa spiritussancti, magnanimi-
tas quoque pugnandi pro bono communi populi ex auxilij spe diuini. [& circuiens Galaad
& Manasse] id est, terram Galaad, in qua trans Iordanem morabatur media tribus Manassæ.
[Maspha quoque Galaad,] id est, locum illum ex alia parte Iordanis, in quo etiam fuit alius lo-

22.q̃st.4.ca. vnusquisq; cus seu territorium, nomine Galaad, quę loca perambulauit ad cōgregādum ex eis exercitū. [& indè trāsiens ad filios Ammon, votū vouit dño, dicens: Si tradideris filios Ammon in manus meas, quicūq; primus fuerit egressus de foribus domus meæ, mihiq́; occurrerit reuertēti cum pace à filijs Ammon, eum holocaustū offerā dño:] i. quodcūq; viuum & animatum primò obuiauerit mihi redeunti victori, offerā illud Deo in holocaustum, quod ad diuinæ maiestatis honorē totaliter consumebat. Tamē secundum August. sensus est: Quicūq; homo primò occurrerit mihi,

Aug. lib. Iudic. quę.49. quoniā Iephthe nō dixit, quodcūq;, sed quicūq; &c. Quale fuerit votum istud, & an licitè sit impletum, in fine tractabit huius capituli. [Transiuitq́; Iephthe ad filios Ammon, vt pugnaret contra eos. Quos tradidit dñs in man⁹ eius. Percussitq́; ab Aroer vsq; dum venias in Mennith, 20. ciuitates, & vsq; ad Abel, quæ est vineis cōsita, plaga magna nimis. Humiliatiq́; sunt filij Ammon à filijs Israel. Reuertēti autē Iephthę in Maspha domū suā, occurrit vnigenita filia cum tympanis & choris:] i. musicis instrumētis, & sodalium suarum choræis, volens suo patri, quē præualuisse audiuit, congratulari. [Non em̄ habebat alios liberos. Qua visa, scidit vestimēta sua] præ tristitia & dolore, [& ait: Heu me, filia mi, decepisti me, & ipsa decepta es.] Filia ista nō decepit patrem suum formaliter, quia nil egit ad illum decipiēdum, sed aliqd fecit pia intētione, ex cuius euentu pater eius materialiter est deceptus, qa cōtra suum ꝓpositum & intentum victoria sua versa est ei in luctum, & filiā quam magnificè per matrimonium exaltare sperauit, immolare coactus est seu inductus, nec posteritatē reliqt per eam: sed & votum suum quod cum gaudio æstimauit implere, cum interno impleuit mœrore. [Aperui em̄ os meum ad dñm,] promittēdo ꝙ ei

23.q.5. ca. Si non licet offerā mihi primitùs occurrentē. [Et aliud facere nō potero. Cui illa respōdit: Pater mi, si aperuisti os tuū ad dñm, fac mihi quodcūq; pollicit⁹ es, cōcessa tibi vltiōe atq; victoria de hostibus tuis.] Quasi dicat: Plùs gaudeo de tua victoria, quàm cōtrister de morte mea, & hoc propter bonum cōmune, cui ꝓfero bonū particulare. Videt̄ mihi ista venerabilis virgo fuisse in bonitate & obediētia quodāmodò similis Isaac patriarchę, q post patris sui informationē acqeuit, vt Deo in holocaustū immolaret̄. [Dixitq́; ad patrē: Hoc solū præsta mihi quod deprecor,] differēdo voti tui impletionē, quod sine rationabili causa non est differēdum, cū scriptū sit Ecclesiast. 5. Si qd vouisti Deo, ne moreris reddere. [Dimitte me, vt duobus mēsibus circūeam mōtes.] terra etem̄ illa est mōtosa, [& plangā virginitatē meā] i. meipsam virginē, seu virginitatis meæ sterilitatem atq; opprobrium defleam, eo ꝙ semē in Israel nō relinquo, & tua in me posteritas pereat. [cum sodalibus meis,] quæ ex cōpassione mecum plorabunt, quarum cōpassio erit ploratus mei aliquale solatiū. Illis qppe diebus opprobriosum sine sobole mori, cū scriptū sit: Maledictus q non

Deut. 25. reliquerit semē in Israel. [Cui ille rūdit: Vade. Et dimisit eā duobus mēsibus. Cumq́; abijsset cum socijs ac sodalibus suis, flebat virginitatem suā in mōtibus. Expletis duobus mēsibus, reuersa est ad patrē suum,] nequaquā fugiēs mortis formidine, ne pater eius quasi voti transgressor, coram Deo fieret reus. [Et fecit ei sicut vouerat.] in quo patet, quantū vir ille dñm formidauit, iustusq́; erat, q vnicā filiā maluit ita offerre q̄ Deo votū nō adimplere. [Exindè mos increuit in Israel, & cōsuetudo seruata, vt post anni circulū] i. anno vno cōpleto, cōueniāt in vnum filię Israel, & plāgant filiā Iephthę diebus quatuor:] quolibet s. anno per quatuor dies, aliqua hora opportuna quotidiè, eo ꝙ passa sit istud tā innocēter ac spōtè & obediēter occasiōe cōmunis victoriæ filijs Israel desupèr cōdonatæ. ¶ Circa hæc occurrit antiqua atq; difficilis q̃stio de ista materia, An s. votum Iephthę fuit laudabile, & verū voti eius impletio extitit Deo accepta & licita. Quo circa

Aug. lib. Iudic. q̃sti. 49. Augustinus diffusè cōscripsit, cuius verba habent̄ in Glossa, & inter cętera ait: Iephthe nō dixit, Quodcunq; exierit: sed, qcunq; exierit, vbi hominē tantū cogitauit, non tñ fortasse vnicā filiam, quāuis illā in tanta patris gloria qs posset anteire, nisi forsitā eius vxor? Quēcūq; aūt cogitauerit Iephthe in illa promissione, nō videt̄ filiā cogitasse: Non em̄ diceret: Heu me, filia mi, impedisti me, sic em̄ habet translatio Septuaginta, per quod indicat se impeditū, ne illud quod cogitabat, impleret. Quē aūt potuit cogitare, q filiū nō habebat? An coniugē cogitauit, & vt hoc fieret, Deus nō voluit? Et vt hoc non relinqueretur impunitū, ne qs posteà illud auderet, ideo filia primò occurrit, quatenùs ex magna Dei prouidētia per id quod cōtigit, magnū ecclesiæ sacramētū figuraret? Ex vtroq; ergo ꝓphetia aptata est, quod s. volēs cogitauit, & quod nolēti cōtigit. Si ergo vxorē cogitauit, cōiunx Chri Ecclesia est. Sed qa huius Iephthę cōiunx, virgo esse nō potuit: in eo ꝙ filia eius primò occurrit, & voti temeritas nō mā sit inulta, & Ecclesiæ virginitas figurata cōsistit. Quia ergo de hoc voto Iephthę nihil videt̄ iudicasse scriptura, sed reliquisse legētibus iudicādū, quatenùs intellectus noster iudicādo exerceat̄: possemus iā dicere, Deo displicuisse hoc votū, & ipsum votū esse perductū ad istā vindictā, vt vouēti patri vnica occurreret filia, nec Deum ꝓhibuisse ipsum Iephthe à voti sui impletiōe infra tot dies induciarū, quas cōtulit filiæ suæ: sed idcircò votū illud sic esse punitū, ne posteris relinqueret̄ in exemplū. Possemus (inquā) hoc dicere, nisi duo scripturæ testimonia nos retardarent, propter quæ ipsum culpare veremur.

Vnum

Vnum est, ꝙ eum ponit Apostolus inter sanctos in epistola ad Hebr. 11. Aliud, ꝙ hîc pmisit scri-
ptura: Et factus est super Iephthe spiritus dñi, & votũ vouit, vt oĩa q̃ posteà fecit, videant̃ intel- Exo. 13. 34.
ligẽda esse opera spũssancti. Sed an etiã humanis sacrificijs figurari oportuit ministeria Chrĩ, me Iudic. 8.
ritò quęrit̃. Sed Deus voluit primogenita esse sua, nõ tñ voluit ea sacrificari, sed redimi: nõ ergo Iudic. 6.
diligit, sed odit Deus sacrificia talia. sed inter sanctos nõ solũ Iephthe, sed & Gedeon numerat̃,
quẽ ephod rephẽsibiliter fecisse fatemur. nã & in eo ꝙ signũ petijt, tentãs in vellere, nescio an sit
trãsgressus pceptũ hoc, Nõ tẽtabis dñm deũ tuũ: sed eũ benè esse defunctũ, credendũ est. ¶Porrò Deute. 6.
Iephthe, Deo nõ iubẽte neq; poscẽte, & cõtra legitimũ eius pceptũ, vltrò sacrificiũ vouit hu- Matth. 4.
manũ. nam ait, Quicũque exierit de ianua domus meæ obuiã mihi: per quæ verba nõ vouit ali-
quod pecus, quod secũdum legẽ posset Deo offerri, nec cõsuetudinis fuit, vt redeuntibus cũ vi-
ctoria ducibus, iumẽta occurrerẽt. Canes aũt solẽt occurrere dñis, de qbus Iephthe, cũ voueret,
cogitare nõ potuit, ne & cõtẽptibile animal & offerri illicitũ videat̃ vouisse. Hæc Augustinus. Deut. 23.
Rursus loqtur August. Vtrùm, qa dictũ est, Factus est super Iephthe spũs dñi, secuta sunt illa, vt & Aug. lib. Iu-
vnueret & triũpharet, & votũ impleret, & attribuẽda sint Spũisancto, nõ facilè dixerim: cũ nulla dic. q. 49.
describat̃ prosperitas Gedeonis, postq̃ ephod pduxit. Iephthe aũt post votũ illud victoriam est
sortitus. sed cõsiderãdum, ꝙ & Gedeon hostes pstrauit, postq̃ Deũ tẽtauit. Sic etenĩ scriptũ est:
Et dixit Gedeon ad dñm: Ne irascatur indignatio tua in me, si adhuc semel tẽtauero. Iram nanq;
Dei metuebat, qa tentãdo se peccasse sciebat. Hoc tñ peccatum secuta est euidẽtia magni signi,
psperitasq; triũphi. Iam enĩ statuerat afflicto Israelitico populo subuenire, & huius ducis, s. Ge-
deonis, quẽ ad hoc opus assumpserat, vtebat̃ animo nõ solũ fideli & pio, sed etiã deficiẽte ac de-
linquẽte ad pnunciãda q̃ volebat, & ad cõplẽda q̃ dixerat. Nõ enĩ per istos tantũ, sed & per Saulẽ
omninò reprobatũ, multa beneficia pstitit populo. Quis enĩ egit, nisi spũs dñi, vt Gedeoni ten-
tare volẽti, & nõ credẽti quod iam dñs ei fuit locutus, potissimũ veniret in mẽtẽ de vellere priùs
sicco, & pòst cõpluto? Eccè Aug. hîc dicit: Gedeon tẽtãdo peccauit, nec credidit. Sed de hoc ple-
niùs dictũ est in expositiõe Cap. 7. ¶Præterea, de ista materia scribit Lyra: Hebræi dicunt, quòd
Iephthe filiã suã nõ immolauit, sed ꝙ votũ eius fuit per Phinees relaxatũ. Et qdam eorũ affirmãt,
ꝙ fuit interpretatũ per sapiẽtes, ita ꝙ votũ illud nõ esset implẽdum per mortẽ filiæ innocentis.
Vndè & super illud: Dimitte, vt circũeam montes, dicit Glossa quædã Hebraica, i. sapiẽtes in le-
ge accedã, qa fortassis inuenirẽt modũ relaxatiõis seu interpretatiõis voti istius. Deindè proba-
biliter sine incauta assertiõe sequit̃ istã opinionẽ, dicẽdo, ꝙ Iephthe obtulit eã, nõ per mortem
corporalẽ, sed ciuilẽ, prout religiosi cœnobiũ intrãdo dicunt̃ mori mundo, qa à secularibus acti
bus sequestrati, mancipant̃ omninò diuinis: sic filia Iephthę fuit dño cõsecrata per virginitatis
obseruationẽ, insistẽdo ieiunijs, orõnibus, ac pijs operibus. ¶Circa hæc dico satis esse credibi-
le, ꝙ qdam doctores Hebræi id dicãt, nõ tamẽ oẽs, psertim cũ Iosephus dicat, ꝙ Iephthe eã occi-
dendo obtulerit. Deindè opinio illa catholicis cõtrariat̃ doctoribus. Iam enĩ ex verbis S. Augu-
stini patuit, ꝙ eã per corporalẽ obtulit mortẽ, secundũ quod Deus iu[illegible] Abrahæ, vt sibi Isaac in
holocaustũ offerret. Vndè queãdmodũ Abrahã intendebat ipsum Isaac primò occidere gladio,
deindè igne corpus extinctũ incẽdere, propter quod ignẽ & gladium tulit secũ: ita credẽdum vi
detur, ꝙ Iephthe fecerit filiæ suæ. ¶Insupèr B. Hieronymus protestat̃ ꝙ Iephthe fuit indiscretus Hierony.
in promittẽdo, & impius adimplẽdo. Idem Iosephus loquit̃, Imò secundũ Iosephũ, fuit stultus Iose. li. 6. an-
vouẽdo, & impius prosequẽdo, qm̃ obtulit sacrificiũ, nec legitimũ, nec Deo charum. Quòd si ca tiq. ca. 12.
nem obuiũ habuisset, an eum immolasset? Thomas quoq; in secunda 2. q̃st. 88. Quędã, inqt, in
omnẽ euẽtum sunt bona, vt actus virtutũ, & talia absolutè possunt voueri: Alia sunt, quæ licèt in
se cõsiderata, sint bona, exitum tñ malũ possunt habere: & de talibus fuit votũ Iephthę, ideo vo-
tum eius fuit incautũ, qa simpliciter vouit, quod malũ potuit sortiri euẽtum. Veruntñ qm̃ suprà
legit̃, ꝙ factus est super eũ spũs dñi, ideo fides eius atq; deuotio, ex qbus monebat̃ ad vouẽdum,
fuit à Spũsancto. Estq; pbabile, eũ pœnituisse de morte filiæ innocẽtis. Sed & factũ eius aliquod
bonum pfigurauit. ¶Ampliùs, opinio illa Hebræorũ nõ cõsonat textui, in quo euidẽter asserit̃,
ꝙ filiæ suæ post duos mẽses ad se reuersæ fecit sicut vouerat. Intẽtio aũt sua in vouẽdo, per cor-
poralẽ occisionẽ Deo offerre eum, q sibi redeũti victori primũ occurrerit: ideo hoc impleuit, &
quale extitit votũ, siue licitũ, siue illicitũ, talis & eius impletio. Nec valet, quod qdã ait, si eã occi-
disset, votũ suũ nullo modo implesset: qa emissio voti nõ potest fieri, nisi de bono. nã q̃uis votũ
pprie sumptũ, sit actus virtutis, & solũ de bonis, attñ cõsuetudo loqnẽdi est, vt etiã incautæ seu
temerarię pmissiões deo factę, vocent̃ vota, sicut & iuramẽta illicita, iuramẽta dicunt̃. Dr̃ quoq;
in textu, ꝙ ex eo tẽpore, quo Iephthe fecit suę filię sicut pmisit, cõsuetudo in Israel est seruata, vt
filij Israel plãgãt filiã Iephthę quolibet anno 4. dieb' quod nõ fecissent, nisi fuisset occisa. Postre Aug. lib. Iu-
mò dicẽdũ videt̃, qa si (vt asserit August.) Iephthe intẽdebat deo pmittere, ꝙ immolaret ei in ho di. quęst. 49.
locaustũ hoĩem sibi victori primit' obuiãtẽ, votũ eius fuit absolutè illicitũ, & cõtra dei pceptum

habere famā & honorē victoriæ,cùm tñ ſimus de tribu ꝑclariori,ꝙ tu. De varijs cauſis tātæ elatio
nis Ephratęorū,dictū eſt in exordio expoſitiōis cap.10.[Igiť incēdemus domū tuā.] i.habitacu-
lum tuū ſeu teipſum cū tuis domeſticis. O ꝙ ſcelerata & ingrata elatio.[Quibus ille rñdit:Diſce-
ptatio erat mihi & populo meo cōtra filios Ammon vehemēs,vocauiq́; vos,vt mihi ꝑberetis au
xiliū,& facere noluiſtis.] quo cōſtat ꝙ mēdoſè dixerūt:Quare vadēs ad pugnā,nos vocare nolu
iſti? Vñ finxerūt vt occaſionē cōtra virū iuſtū & eis amicū haberēt, queadmodū ſcriptū eſt Pro-
uerb.18. Occaſiōes q̃rit,q vult recedere ab amico:omi tēpore erit execrabilis.[Quod cernēs,po-
ſui in manibus meis animā meā,trāſiuiq́; ad filios Ammon:] i.manifeſtè periculo vitā meā expo-
ſui,pergendo cū paucis cōtra fortē numeroſum exercitū Ammonitarū, queadmodū illud quod
inter hoſtes in manibus baiulať,amiſſiōis periculo patet.[& tradidit eos dñs in man⁹ meas. quid
cōmerui,vt aduerſum me cōſurgatis in ꝑliū?] Q.d.iniuſtè inſurgitis cōtra me,q vobis nil foreſe
ci.[vocatiſq́; ad ſe cūctis viris de Galaad,] q eū aſſumpſerūt in principē.Etenī tādiu dederunt ei
Ephratæi inducias,quouſq; ſuū colligeret populū.[pugnauit cōtra Ephraim: Percuſſerūtq́; viri
Galaad Ephraim] i.Ephraitas:nā etſi pauciores erāt adiutores ipſius Iephthe,tñ Deo auxiliante,
ſuperbis,ingratis & ſeditioſis ꝑualuerūt.ideo ſubdiť: [Qnia dixerat] tribus ſeu populus Ephra-
im,[fugitiuus eſt Galaad de Ephraim] i.plebs ſeu familia vrbis ſeu viri nole Galaad, ad quā vr-
bē atq; familiā ipſe Iephthe pertinuit, vilis & impotēs eſt,ac per modū fugitiui ſe habet reſpectu
Ephratæorū,q multi ac potētes & bellicoſi cōſiſtūt. Q.d.Nobis nō valēt miſeri illi reſiſtere.[Et
habitat in medio Ephraim & Manaſſæ.] In Hebræo(vt ferť)non habeť verbū hoc, Habitat:& ſic
ſenſus eſt planus,videlicet ꝙ Galaad in medio Ephraim,i.inter Ephraitas eſt vilis,ſi ſimul acci-
pianť,vel inuicē cōpareni.Porrò ſecundū noſtrā tranſlationē eſt difficultas,qualiter Galaad,de
quo Iephthe,in medio Ephraim habitabat,cū inter eos Iordanis extiterit:niſi forſan dicať,ꝙ ti-
more Ammonitarū quidā iam antè de populo Galaad fugerunt de ſedibus ſuis,& trāſmiſſo Ior-
dane inter filios Ephraim atq; dimidiæ tribus Manaſſę cū Ephraim cōmorātis,demorabanť.pro
pter quod Ephratæi ꝑfatū verbū irriſoriè ꝓtulerunt.[Occupaueruntq́;] viri [Galaaditæ vada] i.
aquas [Iordanis,] ſe cōſtituendo in locis ſupra Iordanē. [per quæ Ephraim reuerſurus erat.] i.
Ephraitæ de prælio fugiētes,ad propria remeaſſent, niſi eos ꝑueniſſent & impediuiſſent Galaa-
ditæ.[Cumq́; veniſſet ad ea de Ephraim numero fugiēs,atq; dixiſſet, Obſecro vt me trāſire per- Pet. Co hiſt. li. Iudi. c. 12.
mittas:dicebāt Galaaditæ,Nunqd Ephratæus es?] Secūdū magiſtrū in hiſtorijs,impropriè dicti
ſunt Ephratæi, nati ex Ephraim,cū Ephratæus ab Ephrata nuncupať,ac Ephraita ab Ephraim.
[Quo dicēte,nō ſum] Ephratæus,[interrogabāt eū] i.reqrebāt:[Dic ergo Schibboleth,] quod
quid ſignificet,trāſlator appoſuit,dicēs:[quod interpretať ſpica. Qui rñdit:Sibboleth,eadē lite-
ra ſpicā] i.verbum illud Hebræum ſpicā deſignās,[exprimere nō valēs.] Quāuis etenī oēs eſſent
linguæ Hebrææ,tñ in ꝓferēdo illud idioma,ſecundū diuerſitatē locorū,erāt ab inuicē differētes,
ſicut & in Teutonicis, alijſq́; cōſpicimus populis. Vñ & Iudæi Hieroſolymitæ cognouerunt Pe-
trū ex ſua lingua,ꝙ fuerit Galilæus.Itaq; Ephraitæ dictionē ꝑfatā exprimere nō valebāt, ſiue ex Matt. 26.
diſſuetione,ſiue ex generali quadā proprietate,defectúve linguæ, ſicut eſt natio quædā,literam
R.nō valēs in dictiōibus ꝓnunciare,ita ꝙ vbi nos dicimus,ꝓpriè ꝓpriū,dicunt, popiè popium.
Quæ res in vniuerſitate Parrhiſiēſi ſtātes frequēter mouet ad riſum, [Statimq́; apphēſum,iugula
bant in ipſo trāſitu Iordanis,] certi ꝙ eſſet de Ephraim tribu. [Et ceciderunt in illo tempore de
Ephraim quadragintaduo millia.] quā ſtragē,ſecundū Ioſephū,etiā ideo ſunt perpeſſi,qm̄ cōtra
Gedeonē cōſurrexerunt.Nēpe frequēter Deo iuſtè ſic diſponēte,cōtingit, ꝙ cōtumelioſi & ar-
rogātes,ab vno æquanimiter tolerati & impunè relicti,humilienť valdè ab alio: idcircò de tali- Ioſe. li. 6. an.
bus dici ſolet,Bñ pertinget ad ſuū magiſtrū.[Iudicauit itaq; Iephthe Galaadites Iſrael ſex annis, iud. ca. 1.
& mortuus eſt ac ſepultus in ciuitate ſua Galaad. Poſt hunc iudicauit Iſrael] i.Iſraeliticū populū Iudic. 10.
[Abeſſan de Bethleē,q habuit 30.filios & totidē filias.[Hunc(vt ferť) dicunt Hebręi fuiſſe Booz
maritū Ruth.[Qui ſeptē annis iudicauit Iſrael.Cui ſucceſſit Elon Zabulonites] i.de Zabulon tri
bu [& iudicauit Iſrael decē annis. poſt hunc Abdon Pharathonites,] i.de loco ſeu oppido ſuo
ſic nominatus,[q habuit 40. filios,& 30. ex eis nepotes] ipſo viuēte,tñ poſt mortē ipſius,ꝑfati
filij ſui plures generauerunt.[aſcendētes ſuper ſeptuaginta pullos aſinarum.] per quos pullos,
nō eſſe intelligēdos equos,dictum eſt in explanatiōe cap.10.[& iudicauit Iſrael octo annis.] ſub
his tribus iudicibus non ſunt filij Iſrael ad idololatriā lapſi,nec ſpecialia bella in eis ſunt geſta.
[Mortuuſq́; eſt ac ſepultus in Pharathon] i.oppido ſic vocato [terræ Ephraim.] Vndè Ephraita
fuiſſe videť.[in mōte Amalech.] nō illius Amalech q cōtra Iſrael dimicauit,ſed alicuius Hebræi
ſic nuncupati,vt crediť. ¶Iuxta moralitatē diſcamus exemplo deiectionis filiorum Ephraim,
omnē arrogantiā,gloriā vanā,inuidiamq́; abijcere,diſſenſiōes vitare,perſecutiones Iuſtorum &
rebellionē cōtra ſuperiores penitùs abhorrere,neminē ſubſannare,nec cōtendēdi aut malignan
di excogitare occaſiones,ſed humilitatem,pacem,conſtantiam conſeruare.

¶Decla-

¶Declaratio literalis capituli decimitertij: Rurſumq́; filij Iſrael fecerunt malum in conſpectu domini. Art. 22.

SEptima oppreſſio generalis Iſraelitarũ modò deſcribit̃,quę qualibet ꝑhabitarũ durauit diutiùs,quadraginta videlicet annis.Prima aũt durauerat octo annis,ſecũda decẽ & octo, tertia viginti,quarta ſeptẽ,qnta decẽ & octo &c.iſta,vt dictũ eſt,annis quadraginta.[Rurſumq́; filij Iſrael fecerũt malũ in cõſpectu dñi,q tradidit eos in manus Philiſtinorũ quadraginta annis.]Vndè ꝓbabile eſt,ꝙ iſta eorũ facinora fuerint ꝑinductis enormiora, ſicut & diuturnior fuit pœna, non tñ deſcribunt̃ hîc in ſpeciali.[Erat aũt vir qdam de Saraa] i.de loco ſeu oppido ſic vocato, ad tribũ Dan pertinẽte.Vndè ſubiungit̃:[de ſtirpe Dan] natus,[nomine Manue,habens vxorẽ ſterilẽ.Cui apparuit angelus dñi,& dixit ad eã:Sterilis es] per naturã,[& abſq; liberis, ſed concipies & paries filiũ:] quẽ Deus vult naſci de ſterili, vt mirabilior ſit eius natiuitas, & multiplicentur in eo mirabilia creatoris,ad gloriã & honorẽ ipſius.Etenĩ virum tã ſupernaturali fortitudine decorãdum,decuit ſupernaturali potẽtia cõcipi.[Caue ergo ne bibas vinum & ſicerã,] i.quemcunq; potũ inebriatiuum,[nec immundũ quicquã comedas:] i.nullum cibũ lege prohibitum, & qui ſunt huiuſmodi cibi,deſcribit̃ Leuit.11.[quia cõcipies & paries filium, cuius nõ tanget caput nouacula:] i.caput eius nõ radetur.[Erat enĩ Nazaræus Dei,] i.Deo cõſecratus,& ad eius obſequia deputatus,[ab infantia & ex matris vtero:] i.mox à tempore quo anima eius ſuo corpori vnietur in vtero,vel à tẽpore natiuitatis ſeu circũciſionis. ¶Circa hoc quęrit̃ Primò, cur matri Samſonis Nazaræum cõcepturæ,prohibent̃ cibi ac potus hoc loco,qui Numeror.6.prohibẽtur Nazaræis?Reſpondẽdum, vt ipſa per talẽ abſtinentiã ac obedientiã digna efficeret̃ tñ concipere puerũ,& ſupernaturali fœcunditate dotari.Secundò quęrit̃, cur Nazaræorũ caput nõ radebatur?Dicẽdum, vt diſtinguerent̃ à miniſtris & ſacerdotibus idolorũ,quorũ capita radi ſolebant: Et itèm,vt tam intẽti eſſent circa interiorẽ mentis decorẽ, ꝙ exteriorẽ ornatũ nequaq̃ aduerterent.Quęrit̃ tertiò,quõ Samſon fuit Nazaræus Dei ex vtero matris? An ſicut ſacratiſſimus Ioannes Baptiſta per gratiã gratumfacientẽ & dona ei adiuncta, hoc eſt, an fuit ſanctificatus in vtero?Ad quod cõmuniter reſpondet̃,ꝙ non.ſed Nazaræus Dei ſic appellatur,tanq̃ per ſupernaturalẽ fortitudinẽ deputatus ad hoc,ꝙ Deus per eum inciperet ſuũ populũ liberare,quod fuit donum grãæ gratìs datæ. Videt̃ tñ frequẽter & valdè ꝓuentus donis gratię gratũ faciẽtis, quæ ſaltem in ſua circũciſione ſuſcepit.[Et incipiet liberare Iſrael de manu Philiſtinorũ.]Rectè ait,incipiet liberare. Non enĩ liberauit ex toto, aut plenè Iſraeliticũ populum de manu Philiſtijm, imò ſub Samuele,Saule & Dauid fuerũt multotiès à Philiſtæis impugnati.[Quæ cũ veniſſet ad maritum ſuũ,dixit ei:Vir Dei venit ad me habẽs vultũ angelicũ, terribilis nimis.] Angelum qppe in viri ſpecie apparẽtem,putabat virum eſſe,quẽ dixit habere vultũ angelicũ,i. vltra humanũ modum ſpecioſum,ſplendidũ,atq; authenticũ,ita ꝙ in eius vultu interior ſanctitas reſplendebat. Propter quod dixit eum eſſe virum Dei,i.hominẽ virtuoſum placẽtem Deo,& miſſum ab eo.Quem & valdè terribilẽ dixit, videlicet quaſi fulgureo ſplendore terrificum, ſicut & Chriſtus in templo,ſuaq́; paſſione inſtãte perterruit intuentes. ¶Deniq; apparuit angelus iſte mulieri huic in
Pe. Co. hiſ. li.Iud.ca.16. agro,vt infrà habet̃.In Scholaſt.quoq; hiſtoria legit̃:Mulieri iſti,in agro ſæpè pro ſterilitate amouenda orãti,apparuit angelus.In eadẽ quoq; fertur hiſtoria, ꝙ mulier iſta erat formoſa, propter quod vir eius erat zelotes.Cumq́; ipſa angeli pulchritudinẽ cõmendaſſet,cõtriſtatus eſt eius maritus,atq; vt mitigaret irrationabilẽ viri triſtitiã, conſuluit ei vt ambo ſimul dñm exorarẽt, quatenùs vir ille rurſus veniret,& ambos de puero informaret.[Quẽ cùm interrogaſſem,qs eſſet & vndè veniſſet,& quo nomine vocaret̃,noluit mihi dicere.] In oĩbus his declarat̃ eminẽtia fœminæ huius in prudẽtia & virtute.Sciuit enĩ non eſſe credẽdum omni ſpiritui, ideo interrogauit
1.Ioan.4. hæc tria,videlicet qs eſſet q apparebat,an ſ.ꝓpheta,an angelus,& vndè veniſſet,an ſ.miſſus eſſet ab aliquo,an ꝓprio motu veniſſet,& an veniſſet miſſus de cælo,& quo nomine vocaret̃. Sed cur angelus non reſpondit ad iſta?Dicendum, ꝙ ad duo prima paulopòſt fuit reſponſurus per euidentiã facti,vt ſtatim dicetur.Ad tertium verò nec pòſt reſpũdit,ob cauſam quæ infrà habebit̃, ſed hoc reſpõdit: [Eccè cõcipies & paries filium. Caue ne vinum bibas nec ſicerã.] Nam & talis potus mulieribus ſpecialiter eſt periculoſus,cùm inebriẽtur faciliter.Propter quod & antiquorum Romanorũ fœminæ abſtinebãt à vino, vt refert Valerius. [& ne aliquo veſcaris immundo.
Valerius. Erit enĩ puer Nazaræus Dei ab infantia vſq; ad diem mortis ſuæ] i.per omne tẽpus vitę ſuæ,ſicut & Samuel. Aliqui aũt erãt Nazaræi Dei ad certum tẽpus, vt Nume.6.deſcribitur,q ſ.vouebãt ad
Aug.lib.Iudic.quęſ.51. tẽpus determinatũ Deo per ſpecialẽ deuotionẽ & oroñem vacare,ſicut & Auguſt. hîc tangit in Gloſſa. [Orauit itaq; Manue dñm,& ait:Obſecro dñe,vt vir Dei quẽ miſiſti,]Adhuc enĩ credidit hominẽ fuiſſe,nõ angelum:& iuxta morẽ Hebræi ſermonis,loqtur in ſua oroñe de dño & de Deo,quaſi de alio & alio,cùm idem ſit Deus & dñs.[veniat iterum,& doceat nos qd debeamus facere de puero q naſciturus eſt:] i.qualiter puerũ hũc naſciturũ tractabimus & alemus. Verũtamen

men hoc ex lege potuit Manue scire, cùm Numer.6. dicat, à qbus Nazaræus debeat abstinere.
Sed hoc vel ignorauit, aut pleni⁹ scire optauit vir iste. [Exaudiuitq; dñs precanté Manue, & ap-
paruit rursus angelus dñi vxori ei⁹.] Vñ apparet q̄ fœmina illa fuit marito suo deuotior, atq; ob
hoc angelica apparitiōe cōdignior. [sedēti in agro. Manue añt maritus eius non erat cum ea.]
Non apparuit ei angelus cum alijs residēti, aut more fœmineo alijs cōfabulāti, sed solitariè cōse
denti in agro ad meditādum atq; orādum, ob quā causam & Isaac frequēter egrediebat̃ in agrū. Gene.24.
Secreta nãq; diuina & reuelatiōes ac apparitiōes angelicæ, nō in tumultibus aut frequētia homi
num, sed in solitarijs & secretis locis manifestari cōsueuerūt. [Quæ cū vidisset angelū, festinauit
& cucurrit ad virū suū, nunciauitq; ei, dicēs: Ecce apparuit mihi vir quē antè viderã.] Ex his vide
tur, q̄ vidit angelū à longe venientē, & anteq̄ eã accessit, ipsa cucurrit ad virū suum. Nō ergo im
prouisè & subitò añ eã stetit, ne & ipsa ex hoc aduerteret angelū esse. [Qui surrexit, & secut⁹ est
vxorē suã:] q̄ feruēti alacritate pcucurrit ad angelū. [Veniēsq; ad virū] putà ad angelū, [dixit ei:
Tu es q locut⁹ es mulieri?] i. q vxori meæ pnūciasti de puero nascituro. Voluit enĩ Manue de hoc
pleni⁹ certificari. [Et ille rñdit: Ego sum] ille. [Cui Manue: Quãdo, inqt, sermo tuus fuerit exple
tus,] i. opere verificatus, [qd vis vt faciat puer?] i. qd ex parte Dei iubes, vt faciat puer quē pro-
misisti? [aut à quo se obseruare debebit?] i. quē cibū & potū debet cauere? [Dixitq; angelus dñi
ad Manue: Ab omnibus quæ locutus sum vxori tuæ, abstineat se,] i. vinum & sicerã & omnē ci-
bū lege phibitū vitet per omne tēpus vitæ suæ, cū futurus sit Nazaræus Dei vsq; ad mortē. Qui
añt ad tēpus certum erãt Nazaræi, per tēpus illud ab huiuscemodi cibis ac potibus abstinebant.
Mater quoq; Samsonis abstinebat à talibus vsq; ad pueri sui natiuitatē. [Et quicqd ex vinea na-
scitur, nō comedat:] videlicet vuas aut vuã passam. Hinc Leuit.6. clariùs legit̃: Acetum ex vino,
& quicqd de vua exprimit̃, nō bibet, videlicet nec agrestã, nec vuas recētes, siccasq; nō come-
det. Quicqd ex vinea esse potest, ab vua passa vsq; ad *azymū, nō comedet. [& quod ei pcepi,] i. *acinum,
quod puero nascituro obseruãdum præfixi, [impleat] opere, [atq; custodiat] assidua recordati
one, ne fiat transgressor tēpore pcedente. [Dixit itaq; Manue: Obsecro vt acquiescas precibus
meis, & faciamus tibi hœdum de capris.] Per hæc verba secundū August. Manue inuitauit ange
lum ad pariter epulãdum p nuncio bono, vt sit sensus: Faciamus tibi hœdū de capris, i. hœdum
de grege caprarū præparemus tibi ad comedēdū. [Cui rñdit angelus: Si me cogis,] i. quãtumcūq;
instanter aut importunè rogaueris me, sicut Gene.19. legitur, q̄ Loth compulit angelos oppi-
dò, i. valdè instãter rogauit, & quasi instar compellētis se habuit, [non comedã panes tuos.] Ma-
nue obtulit hœdum parare, & angelus repetit panes: qa per panes quæcunq; cibaria designan-
tur. Sed cur angelus noluit manducare, cùm interdum manducasse legãtur? Respōdet̃, q̄ ange- Gene.18.
lus nunc volebat manifestare se angelū esse, per modum q subditur: [Si autem vis holocaustum
facere,] i. hœdum Deo in holocaustum offerre, [offer illud dño,] & non mihi. Offer (inquam)
dño pro grãrū actione bñficij tibi ab eo per me pmissi. [Et nesciebat Manue q̄ angelus dñi es-
set:] nec vxor eius adhuc sciuit hoc. [Dixitq; ad eum] i. Manue ad angelū: [Quod est tibi nomē,
vt si sermo tuus fuerit expletus, honoremus te?] Si Manue iam credidit eū q sibi apparuit, esse
missum à Deo, seu esse prophetã, vt aliqui dicunt, cur dubitatiuè locutus est, dicens: Si sermo tu
us &c. quasi promissio Dei posset non adimpleri? Et respondēdum, q̄ hæc dictio, si, quãdoq; ac
cipitur pro nō, quãdoq; pro qa, interdū pro dum: & ita nunc accipi potest, vt sit sensus: Cùm ser
mo tuus. Vel cōditionaliter dixit, Si sermo tuus, nō quasi ex dubitatiōe de veritate diuini pmis-
si, sed qa promissiōes diuinæ qñq; intelliguntur cum implicita conditione, videlicet nisi homo
obicē ponat peccãdo: & ita ex consideratiōe ppriæ fragilitatis, dubitatio quædã potest subesse,
quædã tamē sunt absolutæ promissiōes. ¶ Queritur quoq;, cur quæsiuit nomē angeli, vt posset
eum opportuno tēpore honorare? Dici potest q̄ ideo, quatenus nomen viri exprimēdo, posset
absentē faciliùs inuenire, & inuēto honorem impēdere. Vel si eum non inueniret, in scriptis fa-
ctum istud, nomenq; viri redigeret. Quocirca queri iterum potest, qualiter eū voluit honorare?
Dicēdū, q̄ honore duliæ, nō latriæ. Et forsan, pposuit ei munuscula exhibere, seu aliter venerari
secūdum quod hominem sanctum & Dei vatē condecet honorari. [Cui ille respondit: Cur que- Hebræi oc-
ris nomen meum, quod est * mirabile?] Quasi dicat: Nō est tibi rationabilis causa vel necessitas culum
interrogandi & sciendi nomē meum, cùm non sim homo, vt putas, & quoniam nomen meum
perfectè intelligere nunc non vales, secundum quod nomen designat rem, quantùm ad suam
perfectionem, consistentiamq; completam. Ideo (Damasceno testante) angeli quantum ad ter- Damascen⁹.
minum seu speciem suam specialissimam, ignoti sunt nobis. Est igitur nomē angeli hominibus
mirabile, nō quasi penitùs ex sua natura omni mēti creatæ incōpræhēsibile, quod Deo est ppri
um, sed quasi nō plenè cognoscibile viatoribus in hac vita. Circa hoc scribit Lyra: Nomina an-
gelorū qui mittunt̃ in ministeriū, variant̃ secundū legatiōes eis cōmissas. Propter quod angelus
ad purgãda Esaiæ labia missus, vnus de Seraphin nūcupat̃, q̄uis non fuerit de ordine Seraphin. Esa.6.

Angeli autem de futuris,ad quæ deſupèr mittenť, præcognitioné nõ habent, niſi inquãtũ reue
laĩ eis à Deo,q̃ reuelatio fit ſecundũ diuinę iudiciũ volũtatis. Ideo angel⁹ dixit nomé ſuũ eſſe oc
cultum,(ſecundũ quod in Hebræo habeť,vbi nos habemus,mirabile)qm̃ neſciebat, ad qd in fu
turo erat mittendus. Quãuis auté hoc dictum, ſecundũ ſe ſatis cõſonet doctrinę catholicorum,
tamẽ non ſufficit huic propoſito.Nam angelus iſte ſciuit ad qd tunc miſſus fuit. Ergo cognouit
nomen quod ei protunc cõpetebat.Sunt etiã aliqua fixa angelorum vocabula.Ideo quoq; ange
lus nomé ſuum nõ reuelauit huic viro,qa ſecreta cæleſtia ac diuina non ſunt hoibus reuelanda,
niſi ſecundum menſurã à Deo præfixam. [Tulit itaq;] i.attulit [Manue hœdum de capris & li-
bamenta,] videlicet materias liquidas, quæ cum holocauſtorum carnibus immolari ſolebant,
[& poſuit ſupra petrã] i.lapidem grãdem,iuxta qué angelus ex propoſito ſtetit,]offerens dño,q
facit mirabilia:] qa omnipotens eſt,& ſupra omnem rerum naturalé curſum & ordinem,poteſt
ad libitum operari. ¶Quęri poteſt,An Manue obtulit iſta Deo tanquã ſacerdos, cùm nõ eſſet
ſacerdos,an obtulit iſta angelo non vt Deo,ſed vt angelus,quem adhuc hominem ſanctum aut
prophetã putauit,ea ex parte ſui Deo offerret. Ad quod aliqui dicunt, q̃ ſicut ex commiſſione
angeli & diſpenſatione diuina obtulit iſta extra tabernaculum dñi, ita & ſacerdotale expleuit
officium.Alij verò dicunt,q̃ adduxit & poſuit iſta ſupra petrã, vt ille qui ſibi apparuit,ea offer-
ret. Vndè ſecundum Lyram, in Hebræo habeť, Offerens dño mirabili occulto ad faciendum,i.
ei qui ſibi apparebat,& dixit nomen ſuum eſſe mirabile ſeu occultum, vt ipſe expleret ſeu im-
molaret hoc holocauſtum,quod prophetis ex diuina licuit diſpẽſatiõe. Vñ 3.Re.18.legiť.Helias
holocauſtum dño obtuliſſe. Veruntñ Septuaginta trãſtulerunt, offerẽs dño mirabilia facienti.
Angelus quoq; iam dixerat Manuæ,vt offerret illud Deo.]Ipſe aũt & vxor eius intuebanť,] con
ſiderãdo quid fieret de materia illa in holocauſtum oblata,cui nõ erat ignis ſuppoſitus ad incẽ-
dendum oblata. [Cumq; aſcẽderet flamma altaris in cælum.] Per altare, intelligitur petra illa,
Iudic.6. qua vice altaris vtebanť,de qua virtute diuina ignis erupit,& fortè angelus tetigit eã,ſicut de an
gelo Gedeoni apparẽte dictum eſt ſuprà. Imò ad minùs tetigit eã ſpiritali tactu, ſua virtute in-
fluendò in eã. Porrò flamma illa aſcẽdit in cælum aereum,i. vſq; ad notabilẽ aëris altitudinem.
Iob 2. Vndè & amici Iob leguntť ſparſiſſe puluerẽ ſuper capita ſua in cælum. [Angelus dñi in flamma
pariter aſcẽdit,] per hoc oſtendẽs ſe angelum eſſe,q corpus aſſumpſit aereum, & illud,cũ vole-
bat,depoſuit.[Quod cùm vidiſſet Manue & vxor eius,proni ceciderunt in terrã,& vltrà eis non
apparuit angelus dñi.Statimq; intellexit Manue] & etiã vxor eius,[angelũ dñi eſſe,]ex tã ſubita
aſcenſiõe & diſparitiõe. Et itèm ex miraculoſa ꝓductiõe tanti ignis,ꝑſatum holocauſtũ repẽtè
vorãtis.[& dixit ad vxoré ſuã:Morte moriemur,] i.ſtatìm expirabimus,[quia vidimus dñm.]Se
Aug. lib. In di.quęſt.54. cundum Auguſtinum,ex quadã magna turbatiõe & perterritiõe hoc dixit,ex qua etiã tam ipſe
quàm vxor ipſius corruerunt in terrã,prout moris eſt fragilitati humanæ,viſis cæleſtibus ac diui
nis,vehemẽter terreri,& corporalibus viribus ad tẽpus deſtitui. Vndè & Danie.8. Langui,inqt,
poſt viſioné per dies. Et rurſus Danie.10.Dñe,in viſione tua diſſolutæ ſunt cõpages meæ, & ni-
Exod.3. hil in me remãſit virium.Præterea,qm̃ dñs dixit ad Moſen: Non videbit me homo,& viuet: ſim-
pliciores inter Iudæos putabãt eos mox morituros,q Deum aut angelum cõſpexiſſent in forma
ſenſibili. [Cui reſpõdit mulier,]q̃ viro ſuo ſapiẽtior atq; virilior fuit: [Si dñs nos vellet occide-
re,] tanquã iniquos, vel per apparitioné iſtam mirabilé,tanquã ea indignos[de manibus noſtris
holocauſtum & libamẽta nõ ſuſcepiſſet:] i.accepta nõ habuiſſet, cùm tñ acceptauerit ea, ſicut
per ignis huius mirabilé productioné & holocauſti deuorationé monſtrauit, quẽadmodùm &
Gene.4. holocauſta Abel,Aaron,Salomonis & Heliæ monſtrauit ſibi placere.[Sed nec oſtendiſſet nobis
Leuit.9. hæc omnia,nec ea quæ ventura ſunt:] i.futura & ſecreta [dixiſſet,] qualia nõ ſolet niſi ſuis cha-
3.Reg.8. 3.Re.17. ris monſtrare, neq; ea quæ ſunt ventura per nos,ſ.q̃ filium ſaluatoré Iſraelis habebimus. [Pepe-
rit itaq; filium,& vocauit nomen eius Samſon,] qui fuit tertius in ordine eorum ,quorũ nomen
Gene.16. Deus legiť ꝓnunciaſſe.Primus equidé fuit Iſmael:ſecũdus,Iſaac:tertius, Samſon.[Creuitq; puer]
Gene.19. ætate,gratia, & fortitudine:ideo ſubdiť,[& benedixit ei dñs] dãdo & multiplicãdo in eo ſuper-
na chariſmata, & ſpecialiter fortitudiné etiã corporalem anteà nunquã viſam.Fuit aũt inter gen
tiles & Hercules,filius Iouis,vir fortiſſimus ante Samſoné. Vndè in libro de ciuitate Dei recitat
Auguſtin⁹. Auguſt.q̃ Samſon putatus fuit eſſe Hercules in alio corpore.[cœpitq; cũ eo eſſe ſpũs dñi.] à cir
cuncíſione ſua fuit in eo gřa gratum faciens, virtutes quoq;& dona ei annexa,quæ tunc dab an-
tur in circũciſione,quemadmodũ nunc in baptiſmo: nec ſine illorũ infuſione remittebať pec-
catum originale,nec infantuli ad limbum patrũ perducebanť. Veruntñ ſpũs dñi cœpit eſſe in
Samſone ſtatìm vt ad ętatem peruenit adultã per relucentiã fortitudinis & probitatis ac magna-
nimitatis,præcipuè [in caſtris Dan] i.in tribu & turmis ſeu habitaculis Dan patriarchæ. [inter
Saraa & Eſthaol] quia in illis locis & intermedijs morabantur filij Dan.

¶De myſtico eiuſdem cap.13.intellectu. Art. 23.

Sam-

SAmson euidēs fuit Christi figura penè in omnibus. Nam & Samson interpretatur sol eorum,
quod maximè competit Chrō, q est sol sapiētię, solq; iustitię. De quo impij fatentur: Sol in- Sap.6.
telligentiæ non est ortus nobis. De quo Malach.4. loqtur pater: Orietur vobis timentibus no-
men meum, sol iustitiæ. Christus ergo q solus inter omnia ex se & eminentissimè lucet, de cuius Ioan.1.
plenitudine omnes accepimus, in quo & ardentissima charitas fuit, verè est sol vniuersorum fi-
delium, immò ipse secundum naturam assumptam, seu anima eius, cunctos illuminat ciues tri-
umphantis ecclesię. Porrò, per Philistæos, q erant prę cæteris acerrimi ac diuturniores filiorum
Israel hostes & oppressores, intelliguntur inuisibiles nostrarum æmuli animarum, à qbus Chri-
stus cœpit nos liberare in sua incarnatione. Mox em̄ conceptus in vtero, fuit ratione plenissimè
vtens, cœpitq; affici & orare, p generis humani salute, atq; extunc promeruit nobis charismata
gratiæ. At verò in sua passione satisfecit pro nobis plenariè. Effectum autem suæ perfectę libera
tionis, seu plenum fructum suæ dignissimæ passionis tribuet cunctis electis in die iudicij vni-
uersalis, qbus tunc consummatam tribuet felicitatem in anima & corpore, aufereq; ab eis oēm
mortalitatem & passibilitatem vtriusque. Deniq; q Samson à matre naturaliter sterili, superna
turali auxilio concurrente, conceptus & natus est, angelo annunciante, quid designauit, nisi q
Christus à matre supernaturaliter fœcundata, denunciante archangelo, est conceptus ac geni-
tus? Rursus, q Samson ex vtero matris vsq; ad mortem, Dei extitit Nazareus: prefigurauit, q do-
minus Iesus ab incarnationis exordio consecratus est patri æterno, & vsq; ad mortis exitum ei
plenissimè adhæsit, seruiuit ac militauit, atq; ab omni immūdo abstinuit. Iterum Samson incom
parabili fortitudine sua ipsum præmonstrauit, q exultauit vt gigas ad currendam viam, geminę Psal.8.
planè gigas substantiæ, de quo Esa.9. prædixit: Vocabitur nomen eius, admirabilis, consiliari- Ambrosius.
us, Deus fortis. Et Psal.23. Dn̄s fortis & potens, dn̄s potens in prælio. Itemq; Psal.44. Accingere
gladio tuo super femur tuū potentissimè. Deniq; Chr̄s obtulit Deo pr̄i hœdū & libamēta in ho-
locaustum, i. corpus suum & sanguinem in ara crucis in odorem suauitatis, quod ardentissima
inflammauit dilectio. Et sicut de Samsone ait scriptura, Creuit itaq; puer, & benedixit ei dn̄s, cœ
pitq; in eo esse spūs dn̄i in castris Dan: ita de Chrō in Euang. legit, Puer Iesus proficiebat sapien- Luc.2.
tia, ætate & gratia. Et rursus: Non ad mensuram dat Deus spiritum homini, s. Christo, cuius ani- Ioan.3.
mæ capacitatem omninò repleuit charismatibus gratiæ, virtutum, donorum, beatitudinū & fru Esa.11.
ctuum, donisq; gratiæ gratis datæ. Quorum excellentia cœpit relucere in Christo, potissimū in
castris Dan, i. inter eius discipulos, qui fuerunt filij Dan, i. iudicij seu discretionis, quam didice
rūt à Chrō. Prętereà tropologicè studeat vnusquisq; fideliū esse Samson, i. sol eorum, inter quos
conuersatur, quatenùs (iuxta Christi doctrinam) luceat lux eius om̄ibus illis. Satagat igitur quili Mat.5.
bet alium in omni virtute, in omni s. humilitate, patientia, mansuetudine, prudentia, exempla-
ritate, continentia, sobrietate, charitate & puritate excedere, vt his sanctis virtutibus clarificet
atq; ædificet omnes. Et imperfectorum elationem, iram, impatientiam, insipientiam, intempe-
rantiam, auersionem vincat, frangat, extirpet, sitq; filius Manuæ, i. quiescētis seu pacis. Nam Ma-
nua interpretatur quiescens. Et offerat hœdum ac libamenta, implendo illud Apostoli Roma-
nor.12. Obsecro vos fratres per misericordiam dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuē-
tem, sanctam, Deo placētem. Et denuò Colossen.3. Mortificate membra vestra, quæ sunt super
terram. Qui hoc modo satagit esse Samson, incipit fratres seu proximos suos de manu Philistijm
liberare, immò indubitanter de potestate dæmonum eripit plurimos viuos & mortuos, oratio-
ne, exemplo ac meritis. Specialiter quoque per Samsonem ex vtero matris vsq; ad obitum, Dei
Nazaræum, designant religiosi Deo perpetuò consecrati, atq; in holocaustum oblati, & etiam il
li q in baptismali innocentia vsq; in finem perseuerant, quorum est à vino & sicera, i. ab omni
ebrietate & crapula penitùs abstinere. Postremò & in nouo testamento fuit qdam nomine Sam
son, vir verè ac spiritaliter fortissim⁹, mirabiliter deificatus, primò monachus, deindè pręsul san
ctissimus, q inter cætera sua magnalia legitur quatuor mortuos suscitasse, ad cuius imperium ma
litiosissima syluestris fœmina expirauit, draco immanissimus obediuit, q instar solis in eccle-
sia coruscauit. Quo adhuc in materno vtero existēte, matri eius in visu ostensum est, q sol ex vte
ro suo progrediens, totum illustraret mundum, q beatissimus vir antiquum illum Samsonem in
spiritali fortitudine, sanctitate, miraculis vicisse videtur, quanquā & Samson ille tam solenniter
prænunciatus ab angelo, miraculosè quoq; conceptus, fuisse magnus sanctus credatur, q & ab
Apostolo ad Hebræ.11. inter sanctos annumeratur, Qui per fidem vicerunt regna, operati sunt
iustitiam, adepti sunt repromissiones, &c.

¶Expositio Cap.14. Descendit ergo Samson in Tamnatha. Art.24.

NVnc recitatur, cur & qualiter impugnare cœperit Philistæos. [Descendit ergo Samson in
Tamnatha:] i. ex quo tāta ei fortitudo collata fuit à dn̄o, vt Philistęos debellare inciperet,
hinc, Deo instigante, iuit ad oppidum Philistinorum, nomine Tamnatha, quod situ bassius fuit

terra, in qua Samson demorabat: ideo dicit descendisse. Descendit autem ad intuendum quædam solennia, quæ tunc agebant ibidèm, non ad imitandum, quoniam idololatriam abhorrebat, sed magis ad irridẽdum, atq; vt visa infidelium abusione vesana, magis corroboraret in deuotione & cultu vnius Dei. [videns ibi mulierem] i. puellam virginem [de filiabus Philistijm] i. de numero filiarum Philistinorum, [ascendit,] redeundo ad domum paternam, [& nunciauit patri suo & matri suæ, dicens: Vidi mulierẽ in Tamnatha de filiabus Philistinorum: quam, quæso, vt mihi accipiatis vxorem,] i. mihi consentiatis & cooperemini ad hoc, vt eam accipiam coniugem, per verba de præsenti seu iuxta formam tunc solitam. Itaq; iam erat adultæ ætatis ac nubilis. Samson quoq; tanquã bonus prudensq; filius, noluit clàm inire cõnubium, sed de scitu & consensu suorum parentũ. Per quod docent fideles filij ac filiæ, ne clandestina matrimonia contrahant, sed suorum vtant parentũ seu propinquorum & amicorum consilijs, nisi forrassis vellẽt religionẽ intrare aut penitùs cõtinere. [Cui dixerunt pater & mater sua: Nunqd non est mulier in filiabus fratrum tuorum] i. in tribu Dan, sicq; cognati vocant hic fratres, quoniã Samson vnigenitus fuit, [& in omni populo tuo.] Si per omnem populum Samsonis, intelligat sola plebs tribus Dan, istud est quasi expositio verbi præhabiti: Si verò per omnem populum illum intelligant cæteræ tribus Israel, sensus est, ꝙ parentes Samsonis reputabant magis illicitum, ꝙ acciperet coniugem ex filiabus Philistijm, quàm ex alia quacunq; Israel tribu, eo ꝙ plùs distabant Philistei ab Israelitis, quàm vna Israelitica tribus ab alia, cùm tamen vtrunq; secundum legẽ videret illicitum, quum scriptum sit Nume. 36. Omnes viri ducent vxores de tribu & cognatione sua. Et Deuter. 7. Non inibis cum eis, videlicet alienigenis, coniugia. [quia vis accipere vxorem de Philistijm, qui incircuncisi sunt?] cùm tamen dispar cultus impediat matrimonium contrahendum, dirimatq; contractum, [Dixitq; Samson ad patrem suum: Hanc mihi accipe, qa • placuit oculis meis.] Videt, ꝙ illa fuit irrationabilis causa, ita ꝙ Samson ex libidinosa concupiscentia motus sit ad contrahendum coniugium, & contra illud quod scriptum est: Ne sequaris concupiscentiam oculorum tuorum. Respondet, ꝙ sicut Iacob dilexit Rachel propter naturalem dispositionem & decorem ipsius, non tamen sistendo ibidèm, sed ad finem honestum talia referendo: ita de Samsone sentiendum videt, ꝓsertim quia subiungit: [Parentes autem eius nesciebant, ꝙ res à domino fieret:] i. ꝙ Sãson ex diuino moueret instinctu. Poterat tamen in illa Samsonis complacentia ad puellam, venialis culpa alicuius concupiscentiæ admisceri. Deniq; quia res illa fiebat à domino, qui dispensauit cum Samsone in propria lege, qa in generali prohibuit matrimonia cum alienigenis contrahi, ideo Samson excusat in hoc à peccato. Nam & scriptura hæc dicendo, ꝙ parentes eius ignorabant rem illã à dño agi, satis insinuare censet, ꝙ Samson hoc sciuit, siue per inspirationem internam, siue per reuelationẽ exteriùs per angelum factam. [& quæreret occasiones contra Philistijm] i. hoc quoq; nesciebant parentes Samsonis, ꝙ ipse quæreret aliquam iustam causam seu occasionem impugnandi Allophylos. Quocirca quæri potest, qd necesse erat Samsoni occasionẽ huiusmodi quærere, cùm filij Israel à Philistæis grauiter premerent, & terra Philistinorum esset pars Israelitis promissæ. Alij quoq; iudices statim cùm potuerunt, congregato exercitu, impugnauerunt hostes Israeliticæ plebis. Respondet, ꝙ filij Israel propter sua peccata fuerunt subiecti Philistinorum imperio, & sub tributo eis deseruiebãt, ita quòd interim fuit inter eos pax quædam & compositio per iuramentum aut promissionem firmata, quæ sine noua occasione non fuerat infringenda. Vndè Hierem. 50. & Ezech. 17. Deus frequenter prædixit se puniturum & regi Babylonis subiectũrum Sedechiã regẽ, eo ꝙ violauit pactum cum rege Nabuchodonosor initum. Hinc in Ezechiele legit: Qui dissoluit pactũ, nunqd effugiet? Quod autem alij iudices fecerunt, ex diuina fecerunt cõmissione, & fortè eorũ temporibus non erant huiusmodi pacta inter filios Israel & hostes eorum. [Eo enĩ tẽpore dominabãtur Philistijm Israeli] cum abusione & fastu, ideo Samson quęsiuit contra ipsos occasionem. [Descendit itaq; Samson cum patre suo & matre in Tamnatha,] ad desponsandum puellam. Quęrit, an parẽtes eius peccauerunt in hoc. Videt ꝙ imò, cùm scriptum sit Deuter. 7. Filiam illius, videlicet alieni seu infidelis, non accipies filio tuo. Respondet, ꝙ crediderunt filium suum moueri à Deo: quoniam per angelum fuit prænunciatus & supernaturaliter natus, atq; (vt aliqui dicunt) Samson insinuauit eis, sibi diuinitùs notificatum, quòd matrimonium illud Deo placeret, & quòd res illa ageretur à dño. Sciebat etiam Sãson ex reuelatione in quodam cõmuni seu indistinctè, quòd ex illo coniugio oriretur contra Philistæos occasio, quanuis nondum cognosceret modum determinatè. [Cumque venissent ad vineas oppidi,] nomine Tamnatha, quæ erant extra oppidum sitæ, [apparuit catulus leonis sæuus & rugiens, & occurrit ei,] i. catulus ille Samsoni, vt dilaniaret & deuoraret Samsonẽ. [Irruit autem spiritus domini in Samson,] i. spiritussanctus mouit, excitauit & confortauit Samsonem ad inuadendum leonem, [& dilacerauit leonem, quasi hœdum in frusta discerperet, nihil omninò habens in manu:] immo nec læsit

manus

• placet

Nume. 15. Eccl. 18. Gene. 29.

manus suas hoc faciendo, propter quod nemo suspicabatur de facto. Et in hoc patuit mira ipsius fortitudo, quam tamen ex sola complexione, naturalive dispositione non videtur habuisse, vt infra tangetur. ¶Præterea, quidam in veteri testamento leonem occidisse leguntur, vt Dauid & Banaias: quidam quoq; in nouo testamento, de quorum nullo habetur quod fecerit hoc, nihil omnino habens in manu. [Et hoc patri & matri noluit indicare.] Ex hoc verbo multa eliciuntur. Primum, quod ad tempus pro aliqua causa à suis diuertit parentibus, & tunc ei occurrit leo. Secundo, quod erat virtuosus, prudens & humilis, non vanus ac leuis, quoniam tantum opus celauit, neque iactauit se: sicut & Saul adhuc humilis, non indicauit patri seu patruo suo, quemadmodum à Samuele fuit vnctus in regem. Tertio, quod parentes Samsonis considerauerunt eum notabiliter immutatum in facie, & aliquid peregisse, ideo interrogauerunt quid egisset: & tamen noluit eis indicare, quia nondum patuit eius fortitudo in aliquo facto tam magno. Ideo secretum suum tenuit sibi, iuxta illud Esaiæ 24. Secretum meum mihi. [Descenditque] de vineis in Tamnatha, [& loquutus est mulieri quæ placuerat oculis eius:] quia cum suis parentibus tractauit cum puella & eius parentibus de conuentione connubij, & concordauerunt, ita quod sponsalia tunc fecerunt. [Et post aliquot dies reuertens vt acciperet eam] in sponsam & coniugem, condormiretq; ei. Itaque factis sponsalibus reuersus est cum suis parentibus ad domum parentum, deinde cum eis redijt ad domum puellæ. [declinauit] sicut & antè parùm ab itinere, relictis in via parentibus, [vt videret cadauer leonis,] quem interfecit, non ex vanitate & curiositate, sed magis vt ex recenti materiæ miraculi huius aspectu incitaretur de nouo ad gratiarum actionem & laudem pro tanto beneficio, quod vicit volentem se deuorare. [Et ecce examen,] id est, cógregatio, [apum in ore leonis erat, & fauus mellis,] ex apum mellificatione. Sunt autem diuersæ species apum, quarum quædam naturaliter horrent fœtida loca, quædam verò ignobiliores talia non abhorrent, quales istæ videntur fuisse. [Quem] scilicet fauum mellis [cùm sumpsisset in manibus, comedebat in via, veniensq; ad patrem suum & matrem, dedit eis partem] mellis, sed & sponsæ suæ tradidit partem, vt Magister in historijs addit. [qui & ipsi comederunt, nec tamen eis] inquirentibus vndè mel illud collegisset, [voluit indicare quod mel de corpore leonis sumpserat. Descendit itaq; pater eius] cum eo, immo & mater sua, [& fecit filio suo Samsoni conuiuium] nuptiale in domo sponsæ. [Sic enim iuuenes facere consueuerant.] id est, procurare, vt eorum parentes facerent nuptiale conuiuium. [Cùm ergo ciues illius loci] scilicet Thamnathæi, [vidissent eum,] id est, considerassent, quod Samson esset iuuenis valdè robustus & audax, [dederunt ei sodales triginta, qui essent cum eo.] Secundum expositores, cùm ciues Tamnathæi exercerent epulas nuptiarum, timentes robur Samsonis, adiunxerunt ei de suis tot iuuenes fortes, sermone & specie socios, & quasi ob nuptiarum honorem, sed re ipsa custodes, quatenùs ei resisterent, si crescente conuiuarum satietate, aliquid attentaret aduersus eos. [Quibus loquutus est Samson:] Proponam vobis problema:] hoc est, quæstionem obscuram & difficilem ad soluendum. Quærebat enim occasionem contra eos, & probabiliter æstimauit ex ꝓpositione illius problematis contentionem mox orituram, vt iustam contra ipsos litem acquireret. Ideo addidit: [quod si solueritis mihi infra septem dies conuiuij] nuptialis, quod per vnam durauit hebdomadam, sicut & Genesis 29. Laban ait ad Iacob: Imple hebdomadam dierum copulæ huius. [dabo vobis triginta sindones] id est, lineas vestes, & totidem tunicas] laneas. [Sin autem non potueritis soluere, vos dabitis mihi triginta sindones & eiusdem numeri tunicas. Responderunt ei: Propone problema vt audiamus.] Erubuerunt enim eo inferiores apparere in sapientia. [Dixitque eis: De comedente exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo.] Sensus huius problematis infrà in textu exprimitur. Iosephus autem refert eum ita proposuisse: Qui cuncta deuorat, cibum genuit de se suauem, licèt ipse sit insuauis. [Nec potuerunt per tres dies propositionem soluere:] id est, exponere, qualiter esset intelligenda, quamuis inter se diligétissimè conquisissent. [Cumq; adesset dies septimus, dixerunt ad vxorem Samsonis: Blandire viro tuo, vt indicet tibi quid significet problema. Quod si facere nolueris, incendemus te & domum patris tui. An idcircò vocastis nos ad nuptias, vt spoliaretis?] Infrà habetur, quod vxor eius septem diebus conuiuij flebat coram eo, quatenùs sibi explanaret problema præfatum: quomodò ergo nunc dicitur, quod cùm adesset dies septimus, dixerũt triginta viri illi ad eam, blandire viro tuo? Ad hoc in Scholastica respondetur historia: Cùm adesset dies septimus, id est, cùm adhuc esset dies inter septem primus. Vel, cùm adesset, id est, appropinquaret, ita quod quarto die venerunt ad eam. Alij compendiosiùs dicunt, quod hoc loco per septimum diem intelligitur sabbatum, quod erat septimus dies hebdomadæ inter illos dies occurrens, & erat quartus dies in ordine dierum conuiuij. Sed quomodò tunc verum est quod septem diebus rogauit vxor virum suum Samsonem cum lachrymis, cùm non nisi quatuor diebus hoc fecerit? Respódetur, ꝙ ibi capit totum pro parte maiori, vt sit sensus, ꝙ aliqbus illorum

1.Reg.6.7. 1.Para.11. 1.Reg.10. Iose. lib.6. ant.iu.ca.13. Pe. Co. hist. li.Iud.ca.17.

diebus,& pro maiori parte illorum dierum sic supplicauit,quemadmodùm Actor.1.habetur,q; Iesus per dies quadraginta apparuit suis,non q; quolibet illorum dierũ eis apparuit,sed in multis ipsorum,videlicet primo & vltimo,& interdum intermedijs quoque diebus.[Quæ fundebat apud Samsonem lachrymas, & querebatur, dicens: Odis me, & non diligis: idcircò problema quod proposuisti filijs populi mei, non vis mihi exponere. At ille respondit: Patri meo & matri nolui dicere,& tibi indicare potero? Septem igitur diebus conuiuij flebat ante eum. Tandemq; die septimo,] qui in ordine dierum conuiuij septimus erat, [cùm ei molesta esset,] blandis, lachrymosis & incessantibus precibus,fœmineisq; blanditijs etiam in lecto,[exposuit] ei problema cum spe & exactione,quòd ipsa nemini reuelaret. Quod ipsa nõ obseruauit. nam subditur: [Quæ statim indicauit ciuibus suis,] scilicet pronubis seu sodalibus iam prædictis. [Et illi dixerunt ei] putà Samsoni, [die septimo ante solis occubitum,] quia si distulissent diutiùs, obligati fuissent Samsoni sindones tunicasq; prædictas. [Quid dulcius melle? & qd fortius leone?] quasi dicant,sensus problematis est,quòd de ore leonis acceptus est cibus, & de eodem leone occiso

Pet.Co.hist. li.Iud.ca.17. prodijt fauus mellis,quem apes ibì fecerunt. Ad quod(vt in Scholastica historia dicitur)addidit Samson: Quid dolosius muliere? quasi dicat, vxor mea decepit me. idcircò subiungitur: [Qui ait ad eos: Si non arassetis in vitula mea,non inuenissetis propositionem meam.] Per vitulam intelligit suam vxorem propter fœminarum lasciuiam: vel quia idololatriæ insolentijs ac vanitatibus dadita erat: aut quia sibi fuit subiecta, vt vitula tauro. Est itaq; sensus: Si non instar arantium profundassetis inquisitionem vestram cum adiutorio meæ vxoris, non reperissetis ex ingenio proprio intellectũ mei problematis. [Irruit itaq; in eum spiritus domini:] i. inspiratio Dei mouit eum ad faciendum quod subdit, ideo nec culpabile fuit. [Descenditq; Ascalonem] i. vrbem Philistinorum sic dictam. [& percussit ibì triginta viros:] quia iam habuit causam contra Philistijm. Et quanuis illi erant innoxij ab hac causa, tamen diuino iudicio rei mortis fuerunt ob alia crimina sua, & quia in filios Israel sæpè ac grauiter peccauerũt. [quorum ablatas vestes] vidalicet sindones & tunicas, [dedit his qui problema soluerant. Iratusq; nimis] contra suam vxorem, quæ ei tantam infidelitatem exhibuit, & contra sodales, qui per fraudem & vim obtinuerũt triumphum, quia per mortis comminationem extorserunt à sua vxore, q; solutionem problematis à suo quæsiuit marito, eisq; reuelauit, cùm tamen ex seipsis debuissent illud exponere, [ascendit in domum patris sui:] dimittendo ad tempus vxorem ex indignatione & ira, imò ex ira per zelum, quousq; feruor iræ suę cessauit. [Vxor autem aius, maritum accepit vnũ de amicis eius & pnubis.] i. sodalibus q aius astiterat nuptijs, & se esse simulauit amicũ Samsonis, aut forsitan erat. Veruntamen cùm vinculum matrimoniale sit insolubile, viuẽtibus coniugatis, mulier illa non contraxit verum connubium cum altero illo. Porrò quòd Samson fuit verus aius maritus, non obstante dispari cultu, fuit ex dispẽsatione diuina.

¶De mystica intelligentia eiusdem cap.14. Art. 25.

PEr hoc quòd Samson relictis sui populi filiabus, complacentiam habuit ad desponsandum sibi alienigenam ex Philistijm natam, quoniam contra Philistæos occasionem quærebat, præfiguratum est, quòd Christus relictis Iudæis, ex quibus secundum carnem duxit originem, desponsauit sibi Ecclesiam ex gentibus prælectam, pro cuius conuersione & spiritalibus nuptijs secum agendis, instanter rogauit patrem æternum, quoniam contra dæmones præliari optauit, quorum filij erant gentiles idololatrę, quos dæmones dominus & Saluator inuasit, & de gentilium animabus eiecit. Quemadmodùm etiam Samsonis parẽtes plurimùm mirabantur, quòd Samson alienigenam ducere voluit, sic primi quidam ex Iudaismo conuersi, vehementer sunt admirati, quòd dominus Iesus per suos discipulos ad gentilium conuersionem, spiritalemq; desponsationem processit. Vndè cùm beatissimus princeps Apostolorum introisset ad Cornelium Centurionem ac eius domesticos, prædicassetq; eis, disceptauerunt contra eum, dicentes: Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum eis? vt Actorum 10. scri-

1.Thess.2 ptum est. Paulus quoq; de infidelibus loquens Iudæis: Deo, inquit, non placent, & omnibus hominibus aduersantur, prohibentes nos loqui gentibus verbum Dei, vt saluæ fiant. Veruntamen sicut parentes Samsonis cognita Dei voluntate, suo filio acquieuerunt, & ei alienam puellam sumpserunt in cõiugẽ: sic ipsi summi discipuli Chri ex Iudæis progeniti, facti sunt ministri conuersionis gentilium, & paranymphi fuerunt coniunctionis Christi atq; Ecclesię ex gentilitate assumptæ. Ampliùs, sicut Samson ad desponsandum alienigenam transiens, occidit leonem sæuum in vineis: sic Christus per Apostolos ad gentilitatis conuersionem progrediens, vicit in via

1.Petr.5. diabolum, q tanquam leo rugiens circuit, quærens quẽ deuoret. Inuenitq; in ore diaboli apum examen, i. multitudinem animarum ab illo spiritaliter deuoratarum, qui absorbet fluuium, nec

Iob 40. miratur: cuius esca electa, dum sibi incorporat & deglutit animas superba nedictæ Trinitatis imagine insignitas. Has rapuit Christus ex ore diaboli, & fecit eas sibi cibũ dulcissimũ, quẽ sibi

incor-

incorporauit, Deoq́; patri obtulit ei inuiſcerandũ. Deindè ſicut pater Samſonis fecit filio ſuo nu
ptiale cõuiuium ſeptem dierum, ſic pater Chriſto per totum tẽpus euangelicę legis nuptias facit
cum militanti eccleſia, iuxta illud in Euang. Matt. 22. Simile eſt regnum cælorum homini regi, q
fecit nuptias filio ſuo. Iterum, ſicut Samſon in illo conuiuio cõmenſalib⁹ ſuis problema propo-
ſuit: ſic dñs Chriſtus in Euangelio multas nobis proponit parabolas, quarum intellectum requi-
rit à nobis: & ſi ſalubriter intellexerimus eas, largitur nobis pro p̃mio amictum virtutum & men-
tis munditiã: ſi quo minùs, rationẽ exquiret à nobis negligentiæ & inſipientiæ noſtræ. Sed ſicut
Philiſtæi intellectum problematis inuenire nõ valentes, rogabãt Samſonis vxorem, vt precibus
à ſuo extorqueret marito interpretationẽ problematis: ita & nos rogem⁹ eccleſiã, i. perſonas de-
uotas, quatenùs illuminationẽ & ſapientiã ſalutarẽ orationibus ſuis ac meritis adipiſcantur no-
bis à ſpõſo cæleſti. Præstereà, per hoc, ꝙ vxor Samſonis ei infidelis effecta eſt, & alteri nupſit, eſt
figuratum, ꝙ eccleſia in multis ad eam pertinẽtibus deſerit ſponſum ſupernum, & cadit, atq; di
aboli adultera redditur. Hinc ſaluator iratus, diſcedit à talibus. Et ſicut Samſon in Aſcalone per-
cuſſit 30 viros, quorum veſtes tradidit expoſitoribus ſui problematis: ſic Chriſtus ſapientes ſecu
li huius & recidiuantes cõdemnat, & ſapientiã eorum naturalẽ, virtuoſaq́; merita, quæ aliqñ ha-
buerunt, cõmunicat & largitur ſuis electis, q̃m bona talia meritoria nõ deſerit irremunerata. Mo
raliter ſtudeamus & nos alienigenã ducere, i. animas ſeculares & peccatrices conuertere, ac Chri
ſto vnire. Diabolum quoq; leonem ſæuiſſimum vincere enitamur, per humilitatem & charitatis
feruorem, orationes & lachrymas, atq; per ingem cordis cuſtodiam, inceſſabilemq́; profectum,
Veruntñ nequaq̃ emolliamur blandimentis fœmineis, nec aliqua ſuperemur carnali affectione,
nec omni credamus ſpiritui, neq; ſecreta noſtra alicui incautè pandamus, imò nec ea quæ in ſe- 1. Ioan. 4.
creto accepimus, infideliter referemus, cùm Eccĩ 27. ſcriptũ ſit: Qui denudat arcana amici, per-
dit fidem. Et rurſus ibidèm: Denudare amici myſteria, deſperatio eſt animæ infelicis.

¶ Expoſitio cap. 15. Poſt aliquãtum autem temporis cùm dies triticeæ meſ-
ſis inſtarent. Art. 26.

IMpugnatio Philiſtinorum à Samſone, modò deſcribitur. [Poſt aliquantum autem temporis
cùm dies triticeæ meſſis inſtarent, venit Samſon, inuiſere] id eſt, viſitare, [volẽs vxorem ſuam,
& attulit ei hœdum de capris:] in quo patet quòd non erat immanſiuus in ira, ſed citò indulgens,
quia poſt modicum tempus ad ſuam redijt coniugem, à qua tam grauiter fuit offenſus, infideli-
terq́; tractatus: nec tãtùm rediјt, ſed & munuſculum attulit ei, vt & ipſa placaretur, ſi fortè ex ſuo
receſſu fuiſſet offenſa. Grauiter igitur peccant mariti, qui contra ſuas contorales tam leuiter in-
dignantur, & diu ab illis ſe ſubtrahunt, ac difficulter placantur. [Cumq́; cubiculum eius ſolitò Iudic. 14.
vellet intrare] maritali affectu, ne & illa ex ſua ab eo abſentia caderet. Propter quod non licet vi
ro, à ſua vxore immoderatè ſe abſentare. [prohibuit eum pater illius,] putà vxoris, [dicens: Puta-
ui ꝙ odiſſes eam,] q̃a reliqſti eam ad tẽpus, & ipſa multùm offenderat te. [& ideo tradidi illã ami
co tuo:] iuxta ſenſum in p̃cedentis expoſitiõe cap. introductũ, ſed hoc factum fuit nimìs citò. Et
q̃uis mora multo maior interueniſſet, iñ primo marito ad cõiugem redeunte, magìs ſpectat ad
eum, & reſtituenda eſt ei, q̃ pertineat ad ſecundũ, cùm vinculũ matrimonij cõſummati, inter vi-
uentes nõ ſoluatur. [Sed habet ſororem quę iunior & pulchrior illa eſt,] ideo amabilior videba
tur.] ſit tibi pro ea vxor.] Sed tale matrimonium modò nõ licet. [Cui rñdit Samſon: Ab hac die
non erit culpa in me contra Philiſtæos.] i. non peccabo, mala pœnę infligendo Philiſtęis, quia
ad hoc habeo cauſas iuſtas, cùm tam grauiter ſim offenſus ab eis, à quibus & vxor mea mihi iam
eſt ablata. [Faciam enĩ vobis mala.] Itaq; eos p̃uiſauit, nec inſtar latronum ſine p̃commonitiõe
ipſos inuaſit. ¶ Quòd ſi q̃ratur, cur ob iſtas iniurias ſibi à paucis Philiſtæis irrogatas, toti populo
cõminatus eſt ac intulit damna? Rñdetur, ꝙ diuino inſtinctu hoc fecit, q̃m Philiſtæi erant in fili-
os Iſrael gñaliter rei, eratq́; Samſon diuinæ iuſtitiæ inſtrumentũ ad punitionẽ illorũ. [Perrexitq́;
& cepit 300. vulpes:] Samſon iam fuit iudex populi Iſrael, ſicut de eo Iacob p̃dixit: Dan iudicabit Gen. 49.
populũ ſuum, I. Samſon nat⁹ de ſtirpe Dan. Ideo habuit famulos & auxiliarios ſatis multos, quo-
rum auxilio per retia atq; induſtrias cepit tot vulpes. Nam vulpes ibi abundãt. Et fortè angelico
iuuabatur auxilio, q̃a in hoc p̃ordinat⁹ & natus fuit, vt affligeret Philiſtæos. [caudaſq́; earum iun
xit ad caudas,] hoc eſt, caudam vnius alligauit candę alteri⁹ per apta ligamina. Colligauit aũt du
as vulpes ad inuicèm, [& faces ligauit in medio] i. inter quodlibet par vulpium ſic colligatarũ,
vnam ligauit facem, eam innectendo illi ligamini quo vulpes fuerãt colligatæ, quod ligamẽ fuit
ſatis ad hoc longum. [quas] faces [igne ſuccendens, dimiſit] vulpes, quas tenebat inſtar canũ vin
culatas in rure iuxta blada, [vt huc illucq́; diſcurrerent.] Erantq́; faces illæ difficulter extingui-
biles, & non incendebant vulpes. [Quæ ſtatìm perrexerunt in ſegetes Philiſtinorum.] Vulpes
quippe viſis flammis, quæ erumpebant ex facibus, erant turbatæ ac territæ: nec more ſolito fe-
ſtinabant ad ſyluas, ſpeluncas, latibula, nec promptè currere quibãt: ideo introierunt loca eis vi-

ciniora, videlicet segetes, in qbus fortè paulatim cóburebantur & ipsæ. [Quibus] segetibus [suc censis] per faces ardentes, qm̃ segetes iam fuerunt maturæ & siccæ, [& comportatæ iam fruges] i. in agris collectæ, seu in aceruos grandes redactæ, [& adhuc stantes in stipula, concrematæ sunt intm̃, vt vineas quoq; & olineta flamma consumeret] in diuersis campis, in qbus diuisim dimiserat vulpes per se & per auxiliarios suos. Non em̃ verisimile est, q̄ solus hæc oia fecerit. [Dixerútq; Philistijm: Quis fecit hanc rem? Quibus dictum est] ab aliquo Hebræo aut Philistæo: [Samson gener Tamnathæi] i. maritus filiæ viri de Tamnatha, [quia tulit vxorem eius, & alteri tradidit, hæc operatus est. Ascenderuntq; Philistijm, & cóbusserunt tam mulierem q̃ patrem eius. Quibus ait Samson: Licèt hæc feceritis,] i. fœminam illam & patrem eius cóbusseritis, inquantũ fuerunt occasio incendij rerum vestrarum, [tñ adhuc ex vobis expetam vltionem,] propter alias vestras iniquitates, quarũ flagellum sum ex cómissione diuina. [& tunc quiescã.] Qui em̃ iratus est, dum se ad libitum vltus est, cóquiescit & delectatur. Vndè & passiones irascibiles, dicunt̃ in passionibus cócupiscibilis terminari. Hæc itaq; dixit eis per internunciũ, siue oretenus qbusdam illorum, in quo patet magnanimitas eius. [Percussitq; eos ingenti plaga,] quæ non exprimitur hîc determinatè & qualiter facta sit, [ita vt stupentes] i. de tam inopinato euentu & miro effectu vehemẽter mirantes, p̃sertim q̄ in vno viro tanta consisteret fortitudo, & q̄ Hebræi, q eis fuerunt tot annis subiecti, talia perpetrarẽt. [suræ femori imponerẽt] i. vnum crus superponerẽt alteri, vt moris est eis, q cura grandi grauant̃, atq; solicitè meditant̃ de his quæ eis acciderunt, aut futura verent̃, qd item in talibus sint acturi. Sic mœsti ponere solent maxillam super manum. Sura est tibia. Hinc 70. trãstulerunt: Percussit Samson alienigenas ad tibiam super femur, i. tam mirabiliter, vt p̃ stupore tibiam vnius pedis super femur alterius ponerent, non illi qui iam erant percussi, sed alij.

August. lib. Iudic. q. 55. Sic Augustinus & Glossa exponunt. Porrò, vt Lyra refert, in Hebræo habetur: Percussit eos plaga magna tibiam super crus suum. Quod exponunt Hebræi de ꝑcussione peditum cum equitibus, qm̃ pedites in bello magis innitunt̃ tibijs, equites cruribus. Quidã hîc scribit: Sura est posterior pars cruris, femur anterior: quod non videtur idonè dictum, cùm sura sit tibia, & femur pars cru-

Gen. 24. ris posterior. Vndè & Abraham dixit: Pone manum tuam subter femur meum. Magister quoque

Pet. C. 6. hist. li. Iud. ca. 17. in hist. Tibijs, inquit, incedimus, super femur sedemus. At verò, secundũ Rabbi Paulum, ista est litera: Percussit eos sura super femur plaga magna: quod secundũ eum, antiq Hebræorũ exponũt,

R. Paulus dicentes, q̄ sine armis & adiuncto extrinseco percussit eos calcitrãdo, sicut homo cum calcaneo suo cóiuncto suræ, percutit femur alterius: & si percussio est valida, cadit ꝑcussus. Sicq; ad ostendendũ eminentiã fortitudinis Samsonis, exprimit̃ modus iste ꝑcutiendi extraneus atq; insolitus.

1. Reg. 22. 24 [Et descendẽs, habitauit in spelunca petræ Etham.] Sic & Dauid fugiens Saulem, in speluncis & iuxta petras legit̃ habitasse. Veruntñ Samson non ex timore neq; vt fugiens, in spelunca illa moratus est, sed potiùs ex deuotione, vt Deo vacaret qetiùs, & ne occasione sui vrbs in qua esset, periclitaretur. [Igitur ascendẽtes Philistijm in terram Iuda,] i. in sortem tribus Iudæ, q̃ erat in vna extremitate terræ ꝓmissionis, & aduenientib⁹ Philistæis primò occurrens, [castrametati sunt in loco, qui posteà vocatus est Lechi, i. maxillæ, vbi eorum fusus est exercitus. Dixeruntq; ad eos viri de tribu Iuda: Cur ascendistis aduersum nos?] quasi dicant, serui & tributarij vestri sumus, nec repugnare disponimus. [Qui respõderunt: Vt ligemus Samsonẽ, venimus, & reddamus ei quę in nos operatus est.] i. vt eum vinctũ tradamus superioribus nostris, quatenùs debitè illudatur & occidatur. [Descẽderũt ergo 3. millia virorũ de Iuda ad specum silicis Etham,] s. ad p̃fatam speluncam. Dixeruntq; ad Sãson: Nescis q̄ Philistijm imperent nobis? Quare ergo hoc facere voluisti?] quasi dicant, Exposuisti nos oẽs periculo. [Quib⁹ ille ait: Sicut fecerũt mihi, sic feci eis.] i. pro iniurijs mihi iniustè illatis intuli eis iustas vindictas, p̃sertim ꝓpter cómunem Israelitici populi liberationem, nec hoc fuit cótra illud Prouer. 20. Ne dicas, reddã malum pro malo: qa ꝓ malo culpæ, non est malum culpę retribuendum. Interdũ tñ malum pœnę est reddendũ pro malo culpę, vt seruetur decor iustitiæ, p̃sertim pro cóseruatione reip. [Ligare, inquit, te venim⁹ & tradere in manus Philistinorum.] Hoc facere voluerunt viri Iuda timore Philistinorum, à qbus viderunt se & totum populũ Israel impugnandũ, nisi traderent Samsonẽ in manus eorum. [Quib⁹ Samson: Iurate, inqt, & spondete mihi, q̄ non me occidatis,] si me ligari permisero. Samson sciuit q̄ non possens eum inuitum ligare, nec volebat eis resistere, qa non voluit lędere eos: ideo se ligari permisit, tñ sub hac códitione. Maluit quoq; permittere q̄ ligaretur, q̃ q̄ filij Iuda & aliæ tribus Israel à Philistæis infestarent̃. Deniq; petijt certificari de hoc, q̄ non occideretur, nõ solùm iuramento, sed etiam ꝓmissione, q̃ interdũ fortiùs ligat q̃ iuramentũ. [Qui dixerunt: Non te occidemus,] & hoc iurauerunt ac ꝓmiserunt, [sed vinctũ trademus. Ligaueruntq; eum duobus nouis funib⁹,] q solent esse fortiores, [& tulerunt eum de petra Etham. Qui cùm venissent ad locum Maxillæ,] Quod nomen loco illi impositũ est ab euentu, q paulò pòst recitatur, [& Philistijm vociferantes] præ gaudio, quasi iam certi de hostis sui captiuitate & morte, [occurrissent ei] quem viri Iu-

da

da trahebant vt reum & furem, irruit in eum spūs dñi:]i. à Deo motus & cōfortatus est ad facien-
dum quæ subiunguntur. [Et sicut solēt ad odorē ignis]i. ex impressione caloris, [ligna cōsumi, ita ardorem
vincola qbus ligat⁹ erat, dissipata sunt & soluta.]i. tam celeriter ac faciliter dissipauit & rupit ea.
[inuētamq; maxillam, i. mandibulā asini, quæ iacebat, arripiēs, interfecit in ea mille viros.]quod
satis mirabile fuit, ꝙ inter tot cōcussiōes māsit illæsus ac viuus, cùm esset inermis. Hoc quoq; mi-
rabile, ꝙ tātus pugnator, sciēs se tot tamq; acerrimos hostes habere, non habuit gladiū secū, nec
aliquā armaturā, sed de sua fortitudine & Dei auxilio satis securus fuit. Imaginor aūt, ꝙ visis Phi
listæis, mox impetuosissimè cucurrit in eos, atq; tam velocissimè vnum super alium trusit ac plu
rimos simul ꝓstrauit. Et oēs sic perturbauit, ꝙ nullus illorū poterat eum accedere ad occidendū.
[& ait: In maxilla asini]i. cum maxilla, tanq̄ per instrumentū, [in mandibula pulli asinarum]hoc
est, iuuenis asini ex asinabus nati, [deleui eos]i. Philistæos occidi, [& percussi mille viros]de ex-
ercitu Philistæorū. Alij aūt fugerunt (secundū Iosephū) ex timore. [Cumq; hæc canēs verba com Ioseph. lib. 6. an. iu. ca. 13.
plesset,]Cecinit eīm cāticū istud, gratias agens Deo de tam miro triumpho, atq; (vt in Scholast. Pet. Co. hist.
fertur hist.) metricè cecinit ista. Præterea aliq q̄runt, an totum cāticū istud Samsonis descriptum li. Iud. ca. 18.
sit. Estq; probabile, ꝙ non, qa nunc dictū est: Cumq; hæc canens verba cōplesset, quasi dicat, oīa
verba illius carminis non describunt hoc loco: [proiecit mādibulā de manu,] vsu eius cōpleto.
[& vocauit nomē loci illius, Ramathlechi:]quod qd significet, author exponit, addēs: [quod in-
terpretatur eleuatio maxillæ.] decuit qppe, locum, in quo tam mirabile cōtigit opus, ab eodem
opere nomē nouum sortiri, ad perpetuā rei memoriam, Deiq; laudē. [Sitiensq; valdè,]Nam for-
titer laborauit. Dicunt tñ Hebræi, ꝙ sitis illa fuit pœna peccati, qa (vt dicūt) dedit sibi gloriā, & Exo. 15.
non Deo. Quod non videtur, ꝙ iam dictum est, ꝙ gratias agens Deo, cecinit canticum, sicut & Iudic. 5.
Moses Pharaone submerso, Delbora quoq; & Barach adepta victoria. Fuit aūt naturale post tm̄
conflictū sitire. Deniq; bñficium Dei recognoscens, deuotè orauit, [clamauit ad dñm, & ait: Tu
dedisti in manu serui tui salutē hāc maximam,]i. valdè mirabilē, [& en siti morior,]i. morti pro-
pinquo, statimq; moriar, nisi subuenias, [incidamq; in man⁹ incircuncisorū.]i. Philistinorum, q
me siti lāguētē faciliter capere possent. [Aperuit itaq; dñs molarē dentē in maxilla asini, & egres
sæ sunt ex eo aquæ]sicut & aqua exiuit de petra percussa Mosis virga. Et videtur, ꝙ aquæ per cre Num. 20.
ationem exierint indè, cùm nil dētis aut petræ videatur versum in aquas illas. [Ideo appellatum
est nomē loci illius, fons inuocātis de maxilla, vsq; in ꝑsentē diē.] qa de maxilla illa quasi de fon Pet. Cō. hist. lib. Iu. ca. 18.
te, aqua manauit ad inuocationē Samsonis. Sicq; locus ille videtur noīa duo sortitus, videlicet
istud, & ꝑcedens, ꝑpter duo miracula ibi facta. Vel (vt in historijs ait magister) mutato priore no
mine, nomē istud impositum est loco illi. [Indicauitq; Israel in diebus Philistijm 20. annis.]

¶De sensu eiusdem cap. 15. mystico. Art. 27.

QVemadmodùm Samson post aliquantū tēporis redijt suam inuisere vxorem, afferēs ei hœ
dum: sic dñs & saluator ad tēpus solet suæ irasci ecclesiæ seu animæ peccatrici, ꝑpter ipsi⁹
peccata: sed cùm iratus fuerit, misericordiæ recordatur. Et sæpè ꝑuenit gratiosè atq; pijssimè visi Abac. 3.
tat, quam iustè reliquerat. Sicq; nōnunq̄ suam reformat ecclesiā seu animā recidiuantē, nec vacu
us redit, sed hœdum adducit, qm̄ corporis sui exhibet sacramētum, sed & spūalia alimenta. ¶In-
supèr, sicut Samsonē solitò ingredi cupientē cubiculum suæ vxoris, prohibuit pater coniugis, di
cens: Tradidi eam alteri viro: sic Chrm̄ thalamum cordis suorum fidelium volentē intrare, spūa
lesq; nuptias exercere, frequēter impedire nitunt carnales propinq, amici ac dæmones, asseren-
tes, ꝙ ipsos fideles oporteat carnalibus nuptijs traducq; animas Chro in fonte baptismatis, de-
indè in sacramēto pœnitētiæ cōsecratas, auertunt ab ipso, & tradunt dæmonijs constuprandas.
Quibus animarum deceptoribus Christus vehemēter irascitur, cōminatur, infernalesq; vulpes
colligatas fœdere societatis nequissimæ, & faces cupiditatis, iræ, cōcupiscentiæ, malignitatis se-
cum ferētes in caudis suis, in talium deceptorū segetes, hoc est, actiones ac studia pmittit discur-
rere, ad tentandum ac superandum eosdem. Qui & vincuntur, & quicquid aliquando boni ege-
runt, amittunt, corruendo in vitia. Tunc iniq grauiùs excæcati, efficiuntur instar Philistinorum
Christo magìs rebelles, & eum in suis membris persequuntur. Plurimosq; secum implicare pec-
catis nitunt, in tm̄, ꝙ etiam viri Iuda, hoc est, qui spūales esse videntur, vt quidam religiosi & sa-
cerdotes ac clerici, per reprobam vitam opponant se Christo, dicentes ei in suis ministris, à qui-
bus admonētur & increpantur: [Nescis quia Philistijm imperent nobis?]i. ꝙ secularibus vanita
tibus, vitijsq; carnalibus ac dæmonum tentamentis victi ac subditi sumus, ita ꝙ frustrà corripi-
mur, qa percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactum. Hæc planè, etsi non ser Esa. 28.
mone, tñ opere dicunt. ¶Insupèr sicut Samson propter filiorum Israel salutem se permisit liga
ri, ita & filius Dei: Quēadmodùm etiā Samson mādibula asini mille viros percussit, sic Chrs per
lignum crucis vniuersos suos hostes, q millenario designant, ꝓstrauit: Et sicut Sāson fatigatus
sitiuit vsq; ad mortem, sic dñs Iesus in cruce loquutus est, Sitio. Etenī corporaliter vehementis- Ioan. 19.
simè

simè sitiebat,sed siti maiori nostram affectauit salutem. ¶Porrò,per dĕtem molarem,ex quo flu-
xit Samsoni riuulus aquæ,intelligitur cornu crucis,quæ animam Christi refecit: qm̄ ex cōsidera
tione fructus suæ passionis,quam tulit in cruce,refocillabatur cor eius. Sic ergo & nos quacunq;
tribulatione,tĕtatione,labore afflicti aut lassati fuerimus,cum om̄i spe clamemus ad dn̄m, q hor
Matt.11. tatur:Venite ad me oēs,qui laboratis & onerati estis,& ego reficiam vos. Qui & Apocal.vlt.pro-
testatur:Qui sitit,veniat:& qui vult,bibat aquam vitæ gratìs. Caueamus indesinenter,ne quem-
Apoc.22. piam impediamus ab ingressu Christi in animam eius, à deuotione interna, à spiritali profectu
aut religionis ingressu. Non simus Christo rebelles, & iugiter euitemus, ne Philistijm imperent
Ioan.8. 2.Pet.2. nobis. Nempe om̄is qui peccat,seruus est peccati,& iniqui sunt serui corruptionis. Absit vt ali-
quis nostrûm instar virorum Iuda cooperetur Philistæis aduersus Samsonem,hoc est,nemo co-
Mat.18. operetur dæmonibus aut etiam vanis & vitiosis hominibus ad seducendum aut perturbandum
Rom.14. & scandalizandum animas Christi sanguine liberatas. Etenim væ homini per quem scandalum
Ibid. venit. Et Apostolus monet:Ne ponatis offendiculum fratri aut scandalum. Et rursus: Quæ pacis
sunt,sectemur:& quæ ædificationis sunt,inuicèm custodiamus.

¶Expositio literalis cap.16. Abijt quoque in Gazam, & vidit ibì mulierem.

Articulus 28.

COnflictus Samsonis contra aduersarios suos vsq; ad mortĕ ipsius,hîc scribitur. [Abijt quoque in Gazam,] quæ fuit vna quinq; principalium vrbium Philistinorum. Quo constat ꝙ eos non formidauit,nec Gazenses audebant eum inuadere,etiam in ꝓpria vrbe. [& vidit ibì mu-
Heb. *cauponam, lierem *meretricem,ingressusq; est ad eam.] Si introiuit ad eam ad fornicandum,peccauit mortaliter. Ex quo elicitur,ꝙ non fuit sanctificatus in vtero:quia sic sanctificati,dicūtur posteà mortaliter non peccare. Hebræi tamen(vt fertur)legunt,mulierem hospitatricem,qa dictio hebræa vtrunque designat. Circa quod scribit quidam: Propter hoc non inuaserunt eum Philistæi ibì, videlicet in hospitio:quia secundū legĕ terræ,debet homo in hospitio securitatĕ habere. Quod non videtur idoneè dictum,qm̄ rei,ꝑsertim publici hostes totius cōmunitatis,securitatem non habĕt in suorum hospitijs æmulorum. Philistæi aūt reputabant Samsonĕ suæ reipub. maximum hostem,imò talibus aduersarijs ꝓhibetur ingressus in terrā quam vastant. [Quod cùm audissent Philistijm,& percrebuisset apud eos,intrasse vrbem Samson,circundederūt eum.] Hoc intelligi potest,ꝙ ciues Gazæi circundederūt domum,in qua Samson erat:vel ꝙ alij quoq; Philistæi circundederūt vrbem illam, ne per aliquam eius partem euaderet. [positis in porta ciuitatis custodibus:] in ea s. porta,per quam fuerat exiturus: vel singulare ponitur pro plurali, vt sit sensus,ꝙ in singulis portis vrbis illius posuerunt viros armatos ad obseruandū eius egressum. [Et ibì tota nocte cum silentio ꝑstolantes, vt facto manè exeuntĕ] de domo mulieris, vel de porta ciuitatis, occíderĕt] in altero horum locorum. Sed quó ꝑstolabātur in porta tota nocte, cùm subiūgatur: [Dormiuit aūt Samson vsq; ad noctis mediū?] Dici potest,ꝙ per synecdochen hoc dicatur. Porrò,an tam diu verè dormiuit,an potiùs tam diu dormisse dicatur,quia tam diu iacuit cum fœmina illa,iuxta cōmunem modum loquendi,ignoro. [Et indè cōsurgens,appræhendit ambas portæ fores] i. ianuas [cum postibus suis & sera,impositasq; humeris suis,portauit ad verticem mōtis q respicit Hebron.] Vndè ꝑcepisse videtur se esse obsessum. Quare Philistæi hoc cernentes,eum nó inuaserūt? An sopor vel timor eos inuasit?vel si resistere & eum inuadere nitebātur, mox eos abiecit ac repulit. Deniq; si peccauit cum fœmina illa, mirū ꝙ Deus in illo articulo dedit & conseruauit in eo fortitudinĕ tantā,in quo mira Dei misericordia cōmendatur. Vndè & videri alicui potest,ꝙ fortitudo illa fuit in eo habitualiter,q̄ diu legem Nazaræorū seruauit. Aliq verò dicūt, ꝙ non aderat ei semper siue ad libitum, sed interdum secundū quod expediebat secundū dispositiōem diuinam. [Post hæc amauit mulierem quæ habitauit in valle Sorech:] Est aūt Sorech,genus aut locus vitis. [& vocabatur Dalila.] Scriptura non docet,an mulier illa fuit de stirpe Philistinorum an Hebræorum:nec etiam exprimit, an duxit eam vxorem. Et puto ꝙ sumpsit eam in coniugĕ,qm̄ multo tĕpore sedit cum ea, ne videatur tanto tĕpore in fornicatiōe sedisse. Videtur quoq; ꝙ fuerit Philistæa,qm̄ satrapæ Philistinorum tam cōfidenter accesserunt ad eam,vt deciperet virum suum,& ipsa tam citò acquieuit eisdĕ,iamq; infatigabiliter laborauit pro hoc. [Veneruntq; ad eam principes Philistinorum atq; dixerunt:Decipe eum, & disce ab illo in quo habeat tantā fortitudinĕ,& quó eum superare valeamus,& vinctum affligere. Quod si feceris,dabimus tibi singuli mille & centū argĕteos. Loquuta est ergo Dalila ad Sāson:Dic mihi obsecro, in quo sit tua maxima fortitudo:] i. in quo consistat,& ex qua causa dependeat. [& quid sit in quo ligatus,erumpere nequeas?Cui r̄ndit Samson] in dolo,vel fortè ironicè,non assertiuè,& sic excusaretur à culpa mendacij. Infrà tn̄ Dalila ei imponit ꝙ mĕtitus sit ei. Quod si ita est,mendaciū illud iocosum, nó perniciosum. [Si septĕ neruiceis funibus,] hoc est,de neruis formatis, [necdum siccis,& adhuc humĕtibus,] q difficiliùs dirūpuntur, [ligatus fuero,infirmus ero vt cęteri hoīes.]

Qui

Qui licèt essent robusti in suo gñe,tñ respectu Samsonis erant infirmi,propter quod cæteri ho-
mines videbanť ei infirmi. [Attuleruntq; ad eam satrapæ Philistinorum septẽ funes, vt dixerat.]
Nam Dalila statim insinuauit eis verba Samsonis. [qbus]funibus[vinxit eum] hoc pmittentĕ.In
Scholastica habetur hist.dormientĕ & inebriato Samsone.[latentib⁹ apud se insidijs,]s.Satrapis
illis,& eorum familijs,qui & occultè venerunt,[& in cubiculo finem rei expectãtibus.]an s.Sam
son rũperet vincula illa,an non.Et erant Satrapæ in aliquo loco cubiculi satis secreto.[Clama- Pet.Co.hist.
uitq; ad eum,Philistijm super te Samson.]i.Philistæi super te irruunt.[Qui rupit vincula,quõ si li.Iu.c.19.20
rumpat quis filum factum de stuppa tortum sputamine,cùm odorem ignis acceperit.] Nam fœ-
minæ nendo miscent aliquid saliuę seu sputi,vt materia quæ filatur,magis cohæreat.[Et non est
cognitum in quo esset fortitudo eius.] ¶ Deniq; visa seu cognita vinculorũ illorum diruptione
tam mirè facillima,Philistæi clàm abierunt. [Dixitq; Dalila ad eum: Eccè illusisti mihi,& falsum
locutus es.saltem nunc indica mihi,quo ligari debeas:]ita vt erumpere nequeas.[Cui ille rñdit:
Si ligatus fuero septem nouis funibus,qui nunq̃ fuerunt in opere,infirmus ero & aliorum hoim
similis]in debilitate,qbus per fortitudinem dissimilis sum. [Quibus rursum vinxit eum Dalila,
& clamauit:Philistijm super te Samson,in cubiculo insidijs præparatis.]iuxta expositionem pta
ctam.Nam Dalila iterum insinuauerat Philistęis rñsum Samsonis.Quo cognito,venerũt cum fu
nibus nouis.[Qui rupit vincula quasi fila telarũ.]in quo patet admirabilis fortitudo ipsius.[Di
xitq; Dalila rursum ad eum:Vsquequò decipis me,& falsum loqueris?Ostende quo vinciri debe
as.Cui rñdit Samson:Si(inquit)septem crines capitis mei cum licio plexueris,] hoc est,compo-
sueris,[& clauum his]crinibus[circunligatũ terræ fixeris,infirmus ero.Quod cùm fecisset Dali-
la,dixit ad eum:Philistijm super te Samson:Qui cõsurgens de somno,]Vndè videtur ꝙ ipsa hoc
fecit dormienti Samsoni,qui habuit lõgissimos pilos,videlicet nunq̃ rasos.[extraxit clauum cri-
nibus & licio.Dixitq; Dalila:Quõ dicis ꝙ amas me,cùm animus tuus non sit mecum?Per tres vi-
ces mẽtitus es mihi,& noluisti dicere,in quo sit maxima fortitudo tua.] Quasi dicat: Signum est
ꝙ non dicis hoc verè,quia secreta tua abscondis à me, & mẽtiendo cõtristas atq; illudis me,cùm
tñ ego ex amore præcipuo cupiam tua scire occulta, cùm amicorum sit ꝓprium, desiderare co-
gnoscere & mutuò sua cõmunicare secreta. [Cumq; molesta ei esset, & per multos dies iugiter
adhæreret,spatium ad qetem non tribuens,]i.eum dormire non sinens,[defecit anima eius,&ad
mortem vsq; lassata est:]nec tñ vi aut timore compescuit improbã illam,qa sensualiter nimis as-
ficiebatur ad ipsam.[Tunc aperiẽs veritatem rei, dixit ad eam: Ferrum nunq̃ ascendit super ca-
put meum.]i.crines capitis mei nunq̃ abrasi siue abscissi sunt,[quia Nazaræus,i.cõsecratus dño Eze.44.
sum de vtero matris meæ.Si rasum fuerit caput meũ,recedet à me fortitudo mea.]quantũ ad ex-
cellentiã suam,propter trãsgressionẽ præcepti Nazaræis dati de hoc ꝙ non radanť.[& deficiam,
eroq; sicut cæteri hoies. Vidẽsq; illa]i.cõsiderans,[ꝙ cõfessus ei esset oẽm animũ suum,]i.totum
cor suum de ista materia.Hoc nanq; ex modo loquendi Samsonis ppendit,quia cum multa gra-
uitate & reuerentia Dei hæc protulit.Et vidit eum infra longũ tẽpus non rasum,[misit ad princi
pes Philistinorum ac mandauit:Ascendite adhuc semel,]iam eñ tribus vicibus ascenderãt.[qa
nunc mihi aperuit cor suum.Qui ascenderũt,assumpta pecunia quam ꝓmiserãt. At illa dormi-
re eum fecit super genua sua,& in sinu suo reclinare caput.]& fortè inebriauerat eũ.[Vocauitq;
tonsorẽ,]quem iam antè fecit in domo adesse,[& rasit septẽ crines] i.vniuersos pilos capitis[ei-
us.]quia septem,est numerus vniuersitatis.Vel septem duntaxat. Aptiùs tñ per septem crines,in-
telligunť septem collectiões pilorum ipsius.Vndè(vt fertur) in Hebræo habetur,septem floccel
los.Sicq; abrasit totam ei⁹ cæsariem per septem floccellos discriminatam seu disgregatam.Nam
& infrà habetur:Iamq; capilli eius renasci cœperunt. Vndè apparet ꝙ non septem tm̃ pili erant
abscissi.[Et cœpit abigere eum,& à se repellere. Statimq; ab eo fortitudo discessit.Dixitq;:Phi-
listijm super te Samson.Qui de somno cõsurgens,dixit in animo suo:Egrediar,sicut antè feci,&
me excutiam.]Dicunt aliqui,ꝙ Dalila rasum Samsonẽ in somno etiam ligauit,ad experiendũ ꝓ
certo,an adhuc vincula rumpere posset.Sicq; sensus est:Excutiam me de vinculis. Sed quia ipsa
iam pro certo cognouerat,ꝙ rasus fortitudinem perderet,nec in sinu suo qescentem videtur po
tuisse multùm ligare,potest ita exponi: Excutiam me de irruentib⁹ in me, si venerint.[nesciens
ꝙ recessisset ab eo dñs.Quem cùm appræhendissent Philistijm, statim eruerunt oculos eius.]ne
ampliùs noceret,aut resistere posset,sed pro libitu suo ei illuderent, & longam infligerent mor-
tem.[Et duxerunt Gazam vinctum catenis,]qui funes totiès ruperat,[& clausum in carcere,]pri
ùs tamen circunduxerãt eum per terram, secundum Magistrum in historijs,[molere fecerunt,]
opera dura atque seruilia ei iniungendo. Dicunt tamen quidam Hebræi, quòd coegerunt eum
cum mulieribus Philistæis fortibus commisceri, vt ex eius semine fortem acquirerent sobolem.
Quod non videtur multùm probabile, quia extimuissent, ꝙ soboles illa faueret Hebræis. Nam
filij ad propinquos patris magis affici solent.Ideo reor, ꝙ si Samson habuisset filios ex fœminis
Phi-

Philistæis quas habuit, Philistæi illos occidissent, si affuisset faculias. [Iamq́ue capilli eius renasci cœperãt,]non tñ ex hoc accreuit ei pristina fortitudo, vt aliqui pueriliter imaginant, & iosrà patebit.[Et principes Philistinorum cõuenerunt]cum alijs multis[in vnum, vt immolarent hostias magnificas Dagon deo suo,]falso & ficto, [& epularent,]ascribentes deo sun cõpræhensionem Samsonis,[dicentes: Tradidit deus noster inimicũ nostrũ Samson in maous nostras. Quod etiam populus vidẽs, laudabat deum suum, eademq́; dicebat.] Quę vero Deo permittẽte, imò & volẽte, facta sunt propter peccatũ Samsonis, vt purgaretur in vita hac. Non eñ debuit sua secreta coniugi perfidæ reuelare: nec excusatur, q̃uis eo ignorante fuerat rasus, quia ad hoc culpabilem præbuerat occasiooem.[Lętantesq́; per conuiuia, sumptis iam epulis, pceperuot, vt vocaretur Samson,]hoc est, adduceretur, [& ante eos luderet:] i. suo cæco incessu & incerto progressu exhiberet eis iocum & risum.[Qui eductos de carcere, ludebat ante eos. Fecerũtq́; eum stare inter duas columnas. Qoi dixit puero regẽti gressus suos: Dimitte me vt tangã columoas, qbus oẽs imminet domus, & recliner super eas, & paululùm reqescam. Domus aũt erat plena virorum ac mulierum. Et erãt ibì oẽs principes Philistioorum, ac de tecto & solario circiter tria millia vtriusq; sexus, spectaotes ludentem Samson. At ille inuocato dño,] dñm inuocãdo ex totis præcordijs,[ait: Dñe Deus, memento mei, &]pro id est: Vel, memento mei, mihi ignoscendo, atq; ad limbum patrum meam animã perducẽdo.[redde mihi nunc pristinã meam fortitudinẽ,]Per quod constat, q ex capillorum cresceotia non accreuit ei pristinum robur.[Deus meus, vt vlciscar me de hostibus meis. Et pro amissione duorum luminum,]i. amborum oculorum meorum, in quorum pupilla lumẽ extiterat visuale,[vnam vltionem recipiam.] Zelo iustitiæ hæc orauit, psertim qm̃ de superstitiosis sacrificijs atq; blasphemijs Philistinorum tabescebat cor eius, & quia pordinatus ac natus fuit ad reprimendã Philistinorum impietatẽ. [Et apprahendẽs ambas colũnas,
Isidorus. qbus iooitebatur domus,]& erat tẽplum seu phanum Dagon, secũdum Isidorũ, scholasticamq́;
Pet.Co.hist. historiam.[alteramq́; earum dextera, & alteram læua tenens, ait: Moriatur anima mea cum Phili
li.Iud.19.20. stijm.]i. ego ipse seu vita mea animalis cum ipsis extinguatur. Attñ suijpsius extioctiooẽ non intendebat directè, sed cõcomitanter, quia nequibat euadere, morientib⁹ illis.[Concussisq́; fortiter columois, cecidit domus super oẽs principes & cæteram multitudinem quæ ibì erat.]Secun-
Augɥst. lib. Iudic.q.16. dum Augustinum, Deus per Samsonẽ fecit illud miraculũ, quia supernaturaliter reddidit ei fortitudioẽ pristioam, ideo ex diuino instinctu fecit hæc Samson. Vndè & excusatur, q ita occídit seipsum, imò & cõmendatur, q pro cõmuoi booo populi sui, ita seipsum morti exposuit, vt interficeret oppressores populi Dei. Pœnituit quoq; de culpis suis, & illa mors fuit ei purgatio, & fortè quoddã martyrium.[Moltoq́; plures interfecit morieos,] i. hora qua sibi & alijs causam illius mortis procurauit,[q̃ antè viuus occíderat.]Nam præter satrapas & conuiuas occídit ibi tria millia plebis, ex tecto atq; solario ipsum ludentẽ spectantis ac irridentis. Vel ideo dicitur morieos multo plures interfecisse, qm̃ oẽs principes & nobiliores terræ erant ibi oppressi, quorũ pauci plùs reputãtur q̃ multi vulgarium.[Descendẽtes aũt fratres eius & vniuersa cognatio, tulerunt corpus eius, & sepelierunt ioter Saraa & Esthaol in sepulchro patris sui Manuę, iudicauitq́; Israel 20. annis.]Ideo satis iuuenis obijsse videtur. Siquidem io adolescentia sua cœpit Philistæos affligere. At ex tunc cœpit filios Israel (vt creditur) iudicare.

¶Spiritalis expositio eiusdem 16. cap. Art. 29.

Gregor.homil.21. ABijt qooq; in Gazam, & vidit ibi mulierem meretricẽ.] Per Gazam (secundũ Gregorium in Homilia) designatur infernus, quẽ Christus passione finita ingressus est, quantũ ad animam suam, i. in limbum patrum, in quo fuerunt animæ, quæ aliqñ peccatrices fuerunt in seculo, & quo ad hoc, per mulierem meretricem sigoantur. Porrò quoad corpus suum, iacuit & dormiuit in monumento, quasi in domo meretricis, i. carnis infectę & corruptæ, non q corpus Christi fuerit tale, sed quia in monumentis non nisi huiusmodi corpora cõsueuerunt reponi. Per Philistæos sigoificãtur dæmooes, perfidiq́; Iudæi, qui Christum in sepulchro gloriabãtur esse cooclusum, & illic adhibuerunt custodes, vt Christum in corde credentiũ seu crediturorum oĩnò extinguerent, quatenùs nec memoria remaneret ipsius, iuxta illud Hiere. 11. Eradamus eum de terra viuentiũ, & oomen eius non memoretur ampliùs. Veruoĩó sicut Samson media nocte surgẽs à somno, remouit & secum tulit portas Gazæ ad superciliũ montis: sic Saluator vel media nocte vel valdè manè surgens à mortuis, exiuit iofernum, cõterens portas æreas, atque de clauso exiuit sepulchro, & eos qui erant in limbo, constituit in loco excelso. Præterea per Gazam intelligi potest terra voiuersa idololatrarum, quam Christus per apostolorum & aliorum prædicationem discipulorum intrauit, in qua vidit mulierem meretricem, i. gentilitatẽ idololatriæ deditam, ad quam gratiosè diuertit, meretricem illam cõuertit, & de ea effecit deuotissimam summi Dei cultricem atq; charissimam suam sponsam. Quo cognito, Philistæi, vtpotè principes, reges, imperatores infideles cum perfidis satellitibus suis perseq, obsidere, occídere oĩsi sunt Christum in suis

mem

membris,& fidẽ ac legẽ ipsius prorsus auferre de terra:sed ipse omnẽ ipsorum resistentiam euacuauit,& faciẽ orbis terræ impleuit semine verbi celestis,multitudine quoq; credẽtiũ.Ampliùs, Hiere.33.
per Dalilam à Samsone amatã,sed versutam,mẽdosam & infidelissimã ei,intelligiĩ synagoga,ad
cuius redeptionẽ primò ac specialiter Chr̃s descẽdit.Hęc synagoga diu versutè ac multipliciter
dñm Iesum tẽtauit,& qualis esset ipsius potestas,explorauit:Dic,inquiẽs,nobis,in qua potestate Luc.20.
hæc facis?Et sicut Samson permisit se ligari, & tñ euasit:ita vnigenitus patris qñq; permisit se à Luc.4.
Iudæis incredulis cõpræhẽdi,& tñ trãsiens, per mediũ ipsorum ibat,eorũ elabens manus. Quẽadmodũ demũ Samson tandẽ captus,excæcatus, ligatus, & incarceratus est: sic Saluator tẽpore Ioan.18.
prædisposito infirmitatẽ ostẽdit,cœpitq; contristari, pauere & tædere. Moxq; irruerunt in eum Marc.14.
Philistijm,& cõpræhendẽtes ligauerunt,eiusq; oculos velauerunt,& in domo Caiphæ quasi in Mat.26.
carcere tenuerunt captũ vsq; manè:deindè manè facto,duxerunt eũ in suũ conciliũ,& irriserũt. Ioan.18.
¶Deniq; ipsum persequẽdo,meruerunt occidi,disperdi & condẽnari ab eo,sicut Esa.63.ꝓdixit: Luc.22.
Calcaui eos in furore meo,& cõculcaui eos in ira mea. Quemadmodùm etiam Samson orauit Heb.5.
sibi restitui pristinã fortitudinẽ suã,sic Chr̃us passione instãte,cum clamore valido,lachrymisq;
orauit,& pro sua resuscitatiõe,ac amissæ ad horã fortitudinis reparatiõe precatus est: Pater, in- Ioan.17.
quiẽs, clarifica filiũ tuum.Per hoc verò,ꝙ Samson phanum Philistæorum mira euertit virtute,
& eius simul oppressit cultores:qd aliud figuratũ est,nisi ꝙ Chr̃s per suos fideles vbiq; terrarum
idolorũ diruit tẽpla,& pertinaces in idololatria dissipauit?Rursus, sicut Samson vnam expetijt
vltionẽ pro duobus sibi ablatis luminibus:sic dñs & saluator ex zelo iustitiæ per Esa.63.locutus
est,Dies vltionis in corde meo,annus retributiõis meæ venit.Postremò,per honestã sepulturam
Samsonis à suis cognatis, ꝓfigurata cognoscitĩ venerabilissima saluatoris sepultura à suis discipulis. ¶Moraliter docet nos ista historia,mulierũ blãdimẽta,fallaciasq; vitare, de proprijs viribus nunquã pręsumere, vincula vitiorũ effugere;concessa quoq; grã dona diligẽtissimè custodire.Etenĩ sicut Philistijm captum Samsonẽ mox excæcauerunt, sic animã tentationi succumbentẽ,dæmones protinùs omninò excæcare nitunĩ, quatenùs excæcatã,statim quocũq; voluerint,trahant,illudant,contaminẽt:maximè verò moliunĩ viros perfectos & religiosos, per Samsonem expressos,deijcere & cæcare.Quod si facere ꝓualuerint,ꝓcipuè gloriantĩ,& iocum ac ludum suum de ipsis efficiunt,iuxta illud Psal.12.Qui tribulant me,exultabũt si motus fuero.Ideo
super nostrã stemus custodiã, sintq; oculi nostri semper ad dñm. Et si quod absit, cõtigerit nos Abacuc 2.
per peccata & diabolica tentamẽta cæcari,clamemus cum Samsone cũ omni constãtia & feruo- Psal.24.
re ad dñm,vt nos rursus illuminare ac confortare dignetĩ,quatenùs de inuisibilibus hostibus nostris valeamus nos vindicare,tãto ardẽtiùs ac indesinẽti⁹ insistẽdo vniuersarum incremẽtis virtutum. Atq; de cęterò cautiores perseueremus,magisq; timorati,humiles & circũspecti in omnibus,vt cadant à latere nostro mille,& decem millia à dextris nostris. Psal 90.

¶Elucidatio Ca.17. Fuit eodem tempore vir quidam de monte Ephraim,nomine Michas. Art. 30.

COnsequẽter describunĩ tres casus,qui tẽpore Iudicum aut circiter cõtigerunt.Primus est, de idolo Michæ,q in isto ac sequenti recitatĩ cap. Quo aũt tẽpore casus iste acciderit,infrà tangetĩ.[Fuitq; eo tẽpore] Non quo Samson præfuit, de quo in fine ꝓcedẽtis cap.dictum est,sed
quo iudices præerãt,loquẽdo de tẽpore illo indeterminatè.[vir qdam de monte Ephraim, no- Iudic.16.
mine Michas,] q extitit Ephratæus,[q dixit matri suæ: Mille cẽtum argẽteos quos separaueras] tibi,i.seorsum posueras quasi pro tua salute,deputãdo illos pro idoli formatiõe, & alijs ad idololatriã requisitis,[& super qbus me audiẽte iuraueras:] i.cum iuramẽto asseruisti, ꝙ ex eis faceres idolũ fabricari:[Eccè ego habeo,& apud me sunt:] Q.d.In bona custodia sunt, atq; (vt alij dicunt)Michas ad tẽpus eos occultè subtraxerat matri suæ, volens eos in alium expẽdere vsum. Nunc aũt ex causa restituit eos matri suæ,qa de pecuniæ amissione vidit eam multũ afflictam,& conturbatã,imò & subtractori maledicentẽ.[Cui illa respõdit:Benedictus filius meus dño.] Michas iste & mater eius fuerunt idololatræ:idcircò secundũ expositores, in tota historia ista tam ipse quàm mater eius,per Deũ & dñm intelligunt falsum deum suũ seu idolum.Est itaq; sensus, Ad honorẽ dei quẽ colo,sit filius meus benedictus.[Reddidit ergo eos matri suæ,] i.Michas ꝓfatam pecuniã matri suæ restituit,[quę dixerat ei] videlicet filio suo:[Consecraui & voui argẽtum hoc dño:] i. deo quẽ colo,vt ad eius honorẽ fiat ex isto argẽto simulacrum. Ideo subditur: [vt de manu mea suscipiat filius meus] i.secundũ hanc formã iuraui & voui facere idolũ ex ista pecunia, ꝙ ego dabo pecuniã istã in manũ filij mei,quatenùs ipse faciat indè fieri quod ꝓmisi. Vndè subiungitĩ:[& faciat] per manus artificis[sculptile atq; conflatile.] Ex hoc verbo aliquibus visum est, ꝙ facta sint indè idola duo:vnũ per sculpturã & tunsionẽ,aliud per conflationem seu fusionẽ. Alij dicunt, ꝙ fuit vnum duntaxat,quod primò conflatum est, deindè per sculpturam politum, quod veriùs reor: quoniam in sequẽti cap. legitur, quòd filij Dan posuerunt in Iudic.18.

Lais idolũ Michæ. In Psal. quoq; 105. habet de filijs Israel: Fecerũt vitulũ in Oreb, & adorauerũt
Exo.32. sculptile. Vbi per sculptile intelligitur vitulus aureus, q fuit primò cõflatus, deindè & sculptus.
[Et nunc trado illud tibi,] id est, argentum prædictum tibi filio meo assigno, sicut promisi.
[Reddidit ergo eos matri suæ,] i. Michas eandẽ pecuniã mox restituit matri suæ, iam voto matris partim cõpleto, vt ipsa vlteriùs exequeret proprium votũ, habẽs in hoc cõsensum filij sui.
[Quæ tulit ducẽtos argẽteos, & dedit eos argẽtario,] i. artifici ex argẽto fabricãti, [vt faceret ex eis sculptile atq; cõflatile.] de residuo verò illi⁹ pecuniæ, facta sunt cętera ad idololatriã illã spectãtia. [Quod] idolũ post suã formatioẽ [fuit in domo Michæ] ad tẽpus, vt infrà habet. [Qui ædiculã quoq; in ea deo separauit] i. paruã ædẽ seu camerulã pulchrã in domo sua seorsum aptauit idolo illi, quasi oratoriũ quoddã. [& fecit ephod ac theraphim:] quod trãslator exponit, addens de suo, [id est, vestẽ sacerdotalẽ & idola] Ephod qppe vocat superhumerale, quo nomine & alia sacerdotalia vestimẽta possunt intelligi. Sed quõ nũc pluraliter dicit, idola, cũ dictũ sit, q fuerit idolũ vnum? imò sequẽti cap. fit mẽtio de idolis & de sculptili atq; cõflatili, tanquã de rebus distinctis, idcircò apparet, q erat ibi vnũ idolũ principale, & vltra hoc aliæ quædã imagines siue simulacra, secundũ quod moris est idololatris talia plurificare, & vnũ principale statuere. [Impleuitq; vni⁹ filiorũ suorũ manũ] i. vnũ de filijs suis, & fortè primogenitũ aut aliũ, quẽ ad tale officiũ reputauit magis idoneũ, inuestiuit de sacerdotio per aliquod positũ in manu illius.
Vel, impleuit manũ ipsius, dãdo ei duplicẽ portioẽ aut certa munuscula. Vel, impleuit manũ eius, ponẽdo in manu ipsius sacrificia, quæ per ipsum obtulit deo suo seu idolo. [& factus est ei sacerdos. In diebus illis nõ erat rex in Israel, sed vnusquisq; quod sibi rectum videbat, hoc faciebũt. Fuit quoq; in tẽpore illo alter adolescẽs de Bethlehem Iuda,] nõ de illa Bethlehẽ, quæ erat in tribu Zabulon, [ex cognatione eius.] Quod dicit, eius, qdam referunt ad Michã, dicentes, q
Pet.Co.hist. adolescẽs iste fuit cognatus Michæ, quod & Magister in historijs ait: alij referũt ad Iudam, dicen
li.Iudi.c.22. tes, q fuit de cognatiõe Iudæ ex parte matris. Nam tribus Leuitica & sacerdotalis cuilibet (vt dicitur) poterat tribui copulari, pcipuè tribui Iuda, tanquã regali & nobiliori. Vndè (vt fertur) in Hebræo habet, Ex cognatiõe Iuda. [eratq; ipse Leuites,] i. de stirpe Leui ex parte matris. [& ha-
Iudic. 2. bitabat ibi,] Porrò adolescẽs iste (vt patet suprà) fuit de semine Mosis, eratq; Ionathas filius Gersan filij Mosis. [Egressusq; de ciuitate Bethlehẽ, peregrinari voluit vbicũq; cõmodum sibi reperisset.] i. peregrè habitare in loco vbi necessaria sibi abundãtiùs inueniret. Nam cæteræ tribus Israel tunc malè soluerunt soluẽda Leuitis, s. decimas & alia quædã. Nam multi eorũ ad idololatriã labebant. Ideo cogebant Leuitæ locũ mutare, & necessaria quærere per diuersa. [Cumq; venisset in mõtem Ephraim iter faciẽs, & declinasset parumpèr in domũ Michæ, interrogatus est ab eo, vndè venisset. Qui rñdit: Leuita sum de Bethlehẽ Iuda, & vado vt habitẽ vbi potero, & vtile
-c. mihi esse perspexero. Dixitq; Michas: Mane apud me, & esto mihi parens] tanquã pater, habẽdo curam & prouidentiã mei in spiritalibus ac diuinis. [ac sacerdos. daboq; tibi per annos singulos decẽ argẽteos ac vestem duplicẽ, & quæ ad victum sunt necessaria, Acquieuit &c. Fuitq; illi] videlicet Michę, [quasi vnus de filijs] i. amorosè & reuerẽter tractauit Michas Leuitã illum, quasi propriũ filium, immo & quasi patrẽ, (Nam dixerat, Esto mihi parens) nõ vt seruum. [Impleuitq; Michas manũ eius,] sicut expositũ est, [& habuit apud se puerũ sacerdotẽ.] pfatum s. adolescentem. [Nunc scio, dicens, quod benefaciet mihi Deus habẽti Leuitici generis sacerdotẽ.] Per deum, intelligit Michas falsum deũ, quẽ coluit, cui acceptius reputauit sacerdotale officiũ alicuius de tribu Leui, quàm alterius tribus. ¶ Nunc quęritur, quo tẽpore iste acciderit casus. Quo circa recitat Lyra: Dicunt expositores nostri, q post mortẽ Iosuę ante Iudicum suscitatioẽ. Ad quod allegãt, quod tactum est, In diebus illis nõ erat rex in Israel. Dicunt quoq; q historia ista hic scribit, ad ostendẽdum necessitatẽ dãdi iudices Israeli, q errata corrigerẽt. Hanc respõsionem Lyra nõ approbat, qm̃ iudices Israel nõ habebãt efficaciã corrigẽdi, qa nõ præerãt per modũ dominij, sed directiõis atq; cõsilij. Iterum, qm̃ causa suscitãdi iudices fuit, vt per eos filij Israel libera-
for•verò rent à tribulatiõibus qbus affligebant. Deindè adiungit: Hebræi t verè dicunt, q factum Michæ
Iudic. 18. cõtigit sub Othoniele, q successit Iosuæ: ad quod pbãdum, inducũt quod in fine habet sequẽtis cap. Mãsitq; apud illos idolũ Michæ om̃i tẽpore, quo domus Dei fuit in Silo. Quod tẽpus incepit ante obitũ Iosuæ, sub quo filij Israel nõ corruerunt ad idololatriã. Circa hæc dico q catholicorum doctorũ respõsio introducta, sit vera, & cõsonãtior textui, quàm ista Hebręorũ respõsio, quia sub Iosue trãslatum fuit tabernaculũ dñi de Galgalis in Silo, vt Iosuę 18. legit. Si ergo idolum Michæ fuit in Lais, seu inter filios Dan ibidẽ om̃i tẽpore quo fuit domus seu tabernaculum Dei in Silo: pbabiliùs sonat, q idolum istud cœpit esse in tribu Dan ante psidentiã Othonielis,
Iosè.li.5.an. & statim post Iosuę mortẽ, q̃ posteà. Secundò dico, q nec Hebræi generaliter dicunt istud sub
ud. ca.6. Pe. Co. hist. Othoniele factum, quãuis qdam eorum sic sentiãt: imò Iosephus & alij qdam dicunt, hoc factum
li.Iudi.ca.22. statim post mortẽ Iosuæ ante Othonielis Iudicatum, queadmodùm etiã in Scholastica narrat historia

ſtoria.Inſupèr in iſto & ſequenti cap.ſcribiť,ꝙ in diebus illis nó erat rex in Iſrael. Et certum eſt,
ꝙ nomine regis nó intelligať princeps,monarchicè cũ regali authoritate poteſtatisq́; plenitu-
dine ꝑſidens.Sic eñ tẽpore Iudicũ vſq; ad Saul,nó erat princeps in Iſrael:idcircò per regem in-
telligiť quicũq; rector aut index.Ideo factũ eſt iſtud,vacãte huiuſmodi rectoria.Præterea,obie-
ctiones cõtra hæc factæ,nil obtinẽt. Iudices nãq; cùm eſſent viri mirabiles, virtuoſi,prudentes,
habuerunt ſufficientẽ idoneitatẽ corripiendi errãtes, immo & corrigendi rebelles, vt patet de Iudic.12.
Iephthe, q vna vice occidit de Ephraim 42. millia pugnatorũ:immo ad corrigendum idolola-
tras nó ſolùm iudices,ſed & totus populus Iſrael ex Dei tenebatur ꝑcepto,vt patet Deuteroñ.13.
¶Ampliùs,Indices nó ſunt dati ſolùm ad liberãdum Iſrael ab aduerſarijs ſuis, ſed itèm, immo &
principaliter,ad reducẽdum filios Iſrael ad cultũ Dei,atq; ad cõſeruãdum eos in illo.Nã & mul-
ti iudices eis cõceſſi ſunt,q nó eruerunt eos ab hoſtiũ impugnatiõe,ſ.Samgar,Thola,Iair,Abeſ-
ſan & Abdon.Conueniẽter demũ dicunt expoſitores catholici, ꝙ iſta hiſtoria hîc narratur,ad
oſtendẽdum neceſſitatẽ dãdi iudices Iſraeli,ad corrigendũ errata: qa cùm dictum eſt,In diebus
illis nó erat rex in Iſrael: immediatè ſubiũctum eſt,ſed vnuſqſq; quod ſibi rectum vidcbať,hoc Iudic.2.
faciebat. q.d. ideo vnuſqſq; fecit quod voluit,qa deſuit rector & iudex,quod & experientia fre
quenter in populo illo edocuit. Vndè ſuprà habetur:Cùm mortuus eſſet iudex,reuertebantur,
& multo maiora,i.peiora fecerunt,quàm fecerant patres eorum.

¶Explanatio Cap.18.In diebus illis non erat rex in Iſrael. Art. 31.

PRoſequitur iam ſcriptura, qualiter ꝓpagata ſit idololatria de vna domo ad vnã vrbem ſeu
tribũ.[In diebus illis nó erat rex] i.rector & iudex[in Iſrael.]ideo nemo repreſſit huiuſmo
di ſcelera,ſed citò diffundebanť.[& tribus Dan quærebat poſſeſſionẽ ſibi:]i. aliq de tribu Dan
quærebãt aptã vrbẽ,i.manſionẽ ad inhabitãdum.[vſq; ad illum eñ diem inter cęteras tribus ſor
tem nó accepit.] Ioſuę 19.legitur,quẽadmodùm filij Dan,ſicut & alijs tribubus Iſrael,aſſignatæ
ſunt multæ vrbes ad inhabitãdum per ſortẽ,inter quas vna ibidèm vocať Leſem, vt qdam expo
nũt:quó ergo nũc diciť,ꝙ vſq; ad illud tẽpus tribus Dan nó accepit inter alias trib⁹ ſortẽ?reſpõ
detur,ꝙ per ſynecdochen diciť iſtud,& itèm ꝙ nõdum acquiſierãt ſufficiẽtia loca & oppida ad
manendũ. Nam & ſuprà fertur, ꝙ Amorrhæus arctauit filios Dan in mõte, nec dedit eis locũ vt Iudi.1.
ad planiora deſcenderent.Deniq;, quanuìs tribubus Iſrael ſimul per ſortium miſſionem mulię
vrbes aſſignabanť,nó tamen mox adeptæ ſunt eas,ſed paulatim pugnando.[Miſerunt ergo filij
Dan,ſtirpis & familiæ ſuæ quinq; viros fortiſſimos de Saraa & Eſthaol,vt explorarẽt terrã &c.]
In qbus ſita erant oppda eis à Ioſue deputata[Qui cùm pergentes veniſſent in mõtẽ Ephraim,
& intraſſent domũ Michæ,requieuerunt ibì.] Fortè eñ tenebat hoſpitiũ.[Et agnoſcentes vocẽ
adoleſcentis Leuitæ,] qa ex modo ſuæ loquelæ eum nouerunt. Nempe(vt dictum eſt) quanuìs
omnes Iudæi vno idiomate vterẽtur, illud tamen diuerſimodè proferebant, ſicut in cæteris ſo
let fieri lingnis.[vtẽteſq; illius diuerſorio] i.domo ſeu camera in qua neceſſaria corpori exerce
bat,in præſata verò ædicula exercuit ſua diuina.[dixerunt ad eum: Quis te huc adduxit? Quid
hîc agis? Quam ob cauſam huc venire voluiſti?] Itaq; tria interrogauerunt: Primum,à quo eſſet
adductus. Secũdũ,qd ageret ibì. Tertiũ,cur illuc aduenerit.Ipſe verò nó reſpõdit eis explicitè,
quantùm ex textu habeť,niſi ad ſecundum,qa ſubiungit:[Hæc & hæc,]videlicet decẽ argẽteos,
veſtemq́; duplicẽ & victui neceſſaria,]præſtitit mihi Michas,] vt præcedenti fertur cap.[& me
mercede conduxit,] per dona præſata,vt ſim ei ſacerdos.[Rogauerunt autẽ eum vt conſuleret
dñm,] i.oraculũ & rñſum à Deo,vel potiùs à deo Michæ falſo, quẽ adoleſcentẽ illũ & Micham
colere conſpexerunt.Sicq́; viri iſti erant idololatræ,vel ad idololatriam proni.[& ſcire poſſent]
ex tali oraculo,[an proſpero itinere pergerent,& res haberet effectum. Qui reſpondit eis: Ite
*cum pace.Dominus reſpicit viam veſtram.] i.approbat vos in hoc,ꝙ ambulationẽ hanc aſſum *in pace
pſiſtis,[&]pro id eſt,[iter quò pergitis.]Iſtud reſponſum dedit eis ſtatìm ex proprio capite, ne
eorũ precibus ampliùs moleſtareť.Vel dæmõ ei reſpõdit per idolum.[Euntes itaq; quinq; viri,
venerunt Lais:] i.ad vrbem ſic nominatam,[videruntq́; populum habitãtem in ea abſq; vllo ti-
more, iuxta conſuetudinem Sidoniorum, ſecurum & quietum,nullo eis penitùs reſiſtẽte, ma-
gnarumq́; opum & procul à Sidone, atq; à cunctis hominibus ſeparatum. Reuerſiq́; ad fratres
ſuos in Saraa & Eſthaol,& ſciſcitãtibus qd egiſſent,reſpõderunt:Surgite,& eamus ad eos:Vidi-
mus eñ terrã valdè opulẽtam & vberem.Nolite negligere,nolite ceſſare. Eamus & poſſideamus
eam, nullus erit labor. Intrabimus ad ſecuros in regionem latiſſimam, tradetq́; nobis dñs lo-
cum,in quo nullius rei eſt penuria,eorũ quæ gignit humus.]Hoc hyperbolicè dictũ eſt,ad inſi-
nuãdum magnitudinẽ opulentiæ terrę illius. Multa tñ gignunť ex terra precioſa & medicina-
lia,quæ ibì non erãt,ſed cõmuni victui neceſſaria abundabãt ibidèm.[Profecti ſunt ergo de co
gnatione Dan ſexcenti viri accincti armis bellicis, aſcẽdenteſq́; manſerunt in Cariathiarim] i.
vrbe ſic dicta,[Iudæ,] id eſt, pertinente ad tribum Iuda,[qui locus ex eo tempore caſtrorum

Dan nomẽ accepit:]i.deindè vocatus est castraDan, qa turba ex tribu Dan nata, ibi ad tẽpus seu
per noctẽ quieuit.[& est post tergum Cariathiarim.]Ex quo videt, ꝙ nõ manserunt in vrbe illa,
Iudic. 13. sed ea pertransita, extra & prope eam. Fuit aũt & alter locus vocatus castra Dan, vt suprà patuit.
[Indè transierũt in montẽ Ephraim. Cumq; venissent ad domũ Michæ]i.ad locum et vicinum.
[dixerunt qnq; viri, q priùs missi fuerant ad cõsiderãdum terrã Lais, fratribus suis:]i. viris sexcẽ-
tis:[Nostis]i. scitis ne, vel scire vos congruit, ꝙ in domibus istis]i. in vna harum domorum ad
Michã spectãtium,[sit ephod & theraphim, & sculptile atq; cõflatile?]Hoc totum ꝓcedẽti arti-
culo expositũ est.[Videte qd vobis placeat,]i.attẽdite & nobis insinuate, qd vobis debeat com
placere de ꝓfatis ephod, theraphim & idolo, an s. vultis illa vobiscum portare. Et ex sequẽtibus
verbis elicitur, ꝙ determinauerũt ea secum deferre.[Et cùm paululũ declinassent, ingressi sunt]
quinq; viri [domum]i.diuersorium prædictum [adolescentis Leuitæ, q erat in domo]i.familia
Michæ: vel, in domo Michæ, qa domus Leuitæ pertinebat ad Michã: vel, in domo Michæ, qa do-
mus Leuitæ fuit domus partialis totius domus pertinẽtis ad Micham.[salutaueruntq; eum ver-
bis pacificis. Sexcẽti aũt viri ita vt erant armati, stabãt ante ostium:]tanquã ad adiuuãdum viros
quinq; parati, si indigerẽt.[At illi q ingressi fuerant domũ iuuenis,]putà Leuitæ,[sculptile &
ephod & theraphim atq; conflatile tollere nitebãtur.]Ex hoc argui posset, ꝙ sculptile illud fuit
aliud à cõflatili, qa separatìm sic exprimunt, alijs duobus inter ea expressis.[Et sacerdos stabat
ante ostium, sexcẽtis viris fortissimis haud procul]i.nõ remotè [expectantibus]reditum quinq;
virorum. Iam dicebat, ꝙ sexcẽti viri stabãt ante ostium: quõ ergo nunc dicit, ꝙ sacerdos seu Le-
uita stabat ante ostium, sexcẽtis viris illis haud procul expectãtibus? Ad quod videt dicẽdum, ꝙ
iuuenis ille stetit ante ostium intrinsecùs, alij extrinsecùs, & per aliquantã distantiã.[Tulerũt igi
tur quinq; viri q intrauerant, sculptile, ephod, idola atq; conflatile. Quibus dixit sacerdos: Quid
facitis?]Q.d. cur tam irrationabiliter vos habetis? Vndè apparet, ꝙ ędicula in qua erant sacra
Michæ, stetit quasi contiguè ad diuersorium sacerdotis.[Cui responderunt: Tace & pone digi-
tum tuum super os tuũ]i.omninò sile & clausum os tuum tene. quod dixerunt vel comminãdo,
vel quasi familiariter suggerẽdo. Nam subdit:[Veniq; nobiscum, vt habeamus te patrẽ ac sacer-
dotẽ. Quid tibi melius est, vt sis sacerdos in domo vnius viri,]videlicet huius Michæ,[an in vna
tribu & familia in Israel?]Q.d. Istud tibi honorificenti⁹, vtiliusq; consistit. Tamẽ reuerà fuit ei
magìs vitiosum atq; dãnabile, qa quo pluribus in idololatria ꝓfuit, eo plurium implicabat cri-
minibus, grauiusq; peccauit. Veruntamẽ sexcẽti viri illi non fuerunt vna totalis tribus in Israel,
sed tãtùm se reputabãt, & totaliter loquebãtur ad alliciẽdum sibi Leuitam.[Quod cùm audisset,
acquienit sermonibus eorum]ex ambitiõe & cupiditate,[& tulit ephod & idola ac sculptile.]
Iam dictum est, ꝙ quinq; viri tulerunt illud, ipsi eñi cœperunt illa afferre. Sed acquiescente eis
Leuita, permiserunt eum omnia illa auferre & tollere secum,[& cum eis ꝓfectus est.]Sicq; com
misit furtum, aliena sic auferẽdo.[Qui]qnq; & sexcẽti viri ac Leuites,[cùm pergerẽt, & ante se
ire fecissent paruulos & iumẽta, & omne quod erat preciosum,]imò & sacerdotẽ cũ sacris suis,
quæ preciosissima arbitrabãtur, quæ omnia pręmiserunt, ne si q eos insequerentur, possent no-
cere paruulis & iumẽtis, aut preciosa attingere,[iamq; à domo Michæ essent procul, viri qui ha-
bitabant in ędibus]i.domibus[Michæ,]videlicet eius domestici & vicini, qbus domos suas for
san locauit,[conclamãtes sequuti sunt]Dannitas, qa Michas conuocauit eos, vt secũ insequerẽ-
tur spoliatores illos.[& post tergum clamare cœperunt. Qui cũ respexissent, dixerũt ad Michã:
Quid tibi vis? Cur clamas?]Nam aliorum conclamationẽ ei specialiter imputabãt. quasi dicant:
Quõ audes contra nos sic clamare?[Qui respondit: Deos meos, quos mihi feci, tulistis.]Eccè q̃
Esa.44. stolida verba. Quõ eñi homo tam fatuus effici potest, vt opera manuum suarũ aut aliarum colat
45.46. vt deos? Cõtra quã infinitã demẽtiam in Esaia & in libro Sapiẽtiæ disputatur plenariè. Sed quo-
Sap.13.14.15. modò ait, deos meos, si nõ erat nisi idolum vnum? Ad quod ex præcedẽti articulo patet respon-
sio. Est quoq; consuetudo idololatris taliter loqui, & plurali vti pro singulari, quẽadmodùm
Exo.32. de vitulo conflatili dixerunt impij Israelitæ: Isti sunt dij tui Israel. Itaq;, deos meos tulistis, i. mihi
abstulistis & vobiscũ furtiuè portastis.[& sacerdotẽ,]quẽ Michas putauit per violẽtiã & timorẽ
coactum à Dannitis ad pergẽdum cum ipsis,[& omnia quæ habeo,]i.ephod & cætera sacerdo-
talia ornamẽta & sacra, quorum vsus fuit in cultu deorum meorum, quæ omnia tantùm appre-
cior, ꝙ cætera quæ mihi nõ abstulistis, cõparatione illorum pro nihilo reputo. Vndè (vt fertur)
in Hebræo habetur, Et qd ampliùs mihi? tanquã dicat, illis ablatis, vilipendo quæ mihi manse-
runt. Sicq; in sua superstitione & idololatria fuit malè deuotus. Et vtinam nos tam validè ad ve-
rum Deum ac spiritalia afficiamur, ꝙ eorum respectu, pro nihilo reputemus tẽporalia & terre-
na.[& dicitis, qd clamas? Dixeruntq; ei filij Dan: Caue ne vltrà loquaris ad nos, & veniãt ad te vi
ri animo cõcitati,[& ipse cum omni domo tua pereas.]i. tu cum tuis domesticis occidaris à no-
bis, tuaq; domus cõburat. q.d. dicãt, Noli nos quasi maleficos insequi, qa nõ animo furãdi, sed reli
gio-

gionis zelo fecimus illa quæ fecimus. Videns aũt Michas ꝙ fortiores se essent,] qa nec dij sui po
terãt eum iuuate,[reuersus est in domũ suam. Sexcẽti aũt viri tulerũt sacerdotẽ,& quæ suprà di
ximus, venerũtq; in Lais,&c.& percusserunt habitãtes in ea in ore gladij, vrbemq; incendio tra
diderũt.]Os gladij, est eius acumẽ: quod ita consumit seu necat quos cædit, sicut os manducãtis
consumit cibaria.[nullo penitùs ferẽte ꝓsidium,eo ꝙ procùl habitarẽt à Sidone,& cũ nullo ho-
minum haberẽt quicquã societatis ac negocij. Erat aũt ciuitas sita in regione Rohob.] Secundũ
Lyram, in Hebræo habet, in torrẽte Rohob. Sed potiùs reor verbum illud Hebraicũ ad vtrunq;
esse æquocũ, aptiusq; esse translatũ hoc loco, in regionẽ, quàm, in torrentẽ.[Quã rursum extruẽ-
tes, habitauerunt in ea, vocato nomine ciuitatis Dan, iuxta vocabulũ patris sui quẽ genuerat Is-
rael, quæ priùs Lais dicebat.]Porrò hæc ciuitas sorte ceciderat tribui Dan,& ita ex concessiõe,
imò & iussione diuina poterant eam expugnare Dannitæ, ꝓsertim si ad idololatriã nõ ruissent.
[Posueruntq; sibi sculptile]i.idolum illud sculptum erexerunt ad suã damnationẽ sibi in deum.
[& Ionathan filiũ Gersan filij Mosis ac filios eius] videlicet Ionathæ, posuerunt sibi in[sacer- Exo. 2. 6.
dotes,]cùm tñ non essent de semine Aaron,[in tribu Dan.]i.in ꝓfata sua vrbe atq; familia, non
tamẽ in tribu illa totali. Iste Ionathas fuit præfatus adolescẽs Leuita, qa & Moses fuit de tribu Le
ui. Eccè ꝙ nemo de progenitorũ suorum sanctitate debet ꝓsumere, aut incautè confidere, sed
de humili atq; idonea illorũ sectatione potest sperare, cùm Ionathas ille neqssimus fuerit nepos
sanctissimi Mosis, qui idololatriam tam infinitè exhorruit, cuius etiã filius, nomine Gersan, cre
ditur virtuosus fuisse. Sic itaq; posuerunt idolũ illud & sacerdotes sacrilegos sibi [vsq; ad diem
captiuitatis suæ:] qua capti sunt per regẽ Assyriorũ Salmanasar, vt 4. Reg. 17. describit. Sed quia
subiungit,[Mansitq; apud eos idolũ Michæ omni tẽpore quo fuit domus] i. tabernaculũ [Dei
in Silo,]i. vrbe sic appellata, idcircò Hieronymus & alij qdã dicunt, ꝙ dies captiuitatis istius nõ Hierony.
refert ad tribum Dan, sed ad domũ dñi, vsq; ad arcæ captiuitatem, quæ à Philistijm capta fuit, vt
1. Reg. 4. habet. Tuncq; arca ex terra Philistinorũ remissa, trãslatum fuit tabernaculum Dei cum
arca de Silo in Cariathiarim, prout 1. Reg. 7. legitur. ¶Moraliter, per matrẽ Michæ, intelligun
tur parentes, q sobolem suam docent superbiam, eamq; ad desiderandũ & expetendum diuitias
& honores tanquam idola quædã inducunt. Per Micham verò, superbi & cupidi ac lasciui, quo- Philip. 3.
rum dij, venter, nummus & dignitas, sunt. Et sicut Dannitæ abstulerunt Michæ suos deos, sic illi
frequenter priuantur suis delicijs, diuitijs atq; honoribus per potentiores. Docemur quoq; ex
ista historia, quàm nociua sit populo pastoris carentia, itemq; absentia: qa & Salomon Prouer-
biorum 11. fatetur: Vbi non est gubernator, corruet populus. Nam & lupi explorant pastoris ab-
sentiam. Postremò, per habitatores Lais opulentos & securè manentes, designãtur homines car-
nales, intimorati, & suæ negligentes salutis: q nullo resistente, i. facilimè superantur, falluntur,
atq; ad sempiternam damnationem à Dannitis, i. inuisibilibus inimicis, trahũtur. Propter quod
ait scriptura Ecclesiast. 27. Si non in timore Dei tenueris te instanter, citò subuertetur domus
tua. Rursus per Micham q impleuit manum vnius filiorum suorum, ita quòd factus est ei sacer-
dos, benè accipiuntur prælati, sacerdotes ac clerici, præsertìm pluraliter beneficiati, q suis nepo
tibus, ne dicam & filijs, Ecclesiastica beneficia largiuntur siue procurant propinqtatis affectu,
& de patrimonio Saluatoris, quasi propriam hæreditatem efficiunt. At verò per Leuitam sacer-
dotem, q statìm respondit Dannitis, Ite cum pace, Dñs respicit viam vestram: rectè signant con
fessores, q incautè faciliterq; absoluunt, dummodò valeant nummos acqrere: adulatores quoq;
& somniatores, q libentiùs placentia, quàm vera atq; salubria dant responsa. Per eundẽ demum
Leuitam, q fecit commutationem illam sacerdotij tam iniustam, præfigurati sunt sacerdotes, cle
rici & prælati, ambitiosi ac cupidi, q iugiter ad maiora aspirant, & cõmodi sui affectu, beneficia
aut dignitates suas commutant, q erubescunt simplici Præbenda esse contenti. Iterum per Mi-
cham qui Leuitam conduxit, & per Leuitam, q pro mercede sacerdotale exhibebat officium,
aptè Simoniaci designantur. Per Dannitas verò, q voluntate & potestate pro ratione & æqtate
vsi sunt circa Micham, cõminatione reprimentes eũdem, raptores violenti, oppressoresq; imbe
cilliorum intelligunt, quibus omnibus æternalis damnatio debetur grauissima.

¶Expositio Cap. 19. Fuit quidam vir Leuites, habitans in latere montis Ephraim.

Articulus tricesimussecundus

SEcundus casus circa Iudicum tempora factus, hic recitatur.[Fuit quidam vir Leuites habitãs
in latere montis Ephraim]i. in vrbe sita in latere montis illius, ad tribum Ephraim pertinen
tis. Leuitæ quippe per omnes tribus Israel erant dispersi, propter causas sæpè prætactas.[qui ac
cepit vxorem de Bethlehem Iuda.] Poterant nanq; alijs tribubus, potissimùm tribui Iuda, tan-
quã regali ac nobiliori, matrimonialiter sociari, quia ex hoc non sequebatur hæreditatum con-
fusio.[Quæ reliquit eum, & reuersa est in domum patris sui in Bethlehem, mãsitq; apud eũ qua-
tuor mensibus.] Secundum Lyram, in Hebræo habet, Quæ fornicata est super eum: in quo tan-

gi videtur causa suæ recessionis à marito, qui eam ob suam fornicationem eiecit. Vel ipsa, viro
Hierony. suo ignorante, abijt cum adultero. Veruntamen credo Hieronymum transtulisse sicut in Hebræo habetur, & quòd fortè verbum illud Hebræum sit ad vtrunque æquocum: & aptiùs esse translatum hoc loco in hoc verbum, reliqi, quàm transferretur in, fornicata est. Nam paulopòst sequitur: [Sequutusq; est eam vir suus, volens ei reconciliari atq; blandiri,] quod viri, vxoribus suis adulteris, non solent peragere, quamuis interdum ad magnam aliorum instantiam recipiant
Pe.Co. hist. li. Iud. ca. 23. eas ad veniam: imò si fuisset adultera, vir obligatus fuisset eam traducere. Veriùs ergo reor, quòd
Iose. li. 6. an. in scholastica fertur historia, vtpotè quòd mulier fuit viro suo irata propter aliquem viri exces-
iuda. ca. 13. sum. Nec veri simile est, quòd cum adultero ausa fuisset redire in domũ proprij patris. Iosephus autem ait, quòd fuit mulier speciosa, & vir eam valdè dilexit, non tamen similiter amabatur ab ea, idcircò ex passione amoris verebatur aliqd sinistrum de ea. Vndè frequenter inter eos lites oriebantur, qbus mulier grauata, redijt tandem ad suos parentes, quam sequutus est vir victus amore ipsius. [volens eam secum reducere, habens in comitatu puerum] i. ministrum, [& duos asinos,] vnum pro sua euectione, alium pro euectione ministri, & vt in reditu vxor sua super asinum illum sederet, siue vt asini necessaria victui aut alia quæuis portarent in via. [Quę suscepit eum,] i. mulier illa, viso suo marito, eũ benignè recepit, tanq̃ oblita iniuriæ sibi factæ, qa iam quatuor mensibus absens fuit marito. [& introduxit in domum patris sui. Quod cum audisset socer eius, eumq; vidisset, occurrit ei lætus, & amplexatus est hominem. Mansitq; gener] putà Leuites maritus filiæ viri ad quem venit, [in domo soceri tribus diebus, comedens cum eo & bibẽs familiariter. Die autem quarto de nocte,] i. valdè manè [consurgens, proficisci voluit] i. redire cum coniuge sua. [Quem tenuit socer, & ait ad eum: Gusta priùs pauxillum panis] i. aliqd cibi. [Surrexitq; adolescens die qnta, & venit contra Iebus, quæ altero nomine vocabatur Hierusalem, ducens secum duos asinos onustos & concubinam.] Ex hoc euidenter elicitur, quòd concubina in scripturis veteris testamenti interdum pro legitima vxore accipitur, qa hæc mulier iam bis vocata est vxor viri istius: Sicquè Genesis 29. & 30. Bala & Zelpha interdum vocantur vxores, aliquando concubinæ ipsius Iacob. [Iamq; aderant iuxta Iebus, & dies mutabantur in noctem:] id est, nox cœpit diei succedere. Nam paulò post meridiem exierunt Bethlehem, secundum quod socer dixit ad generum: [Considera quòd dies ad occasum decliuior sit,] id est, meridianam horam transierit, [& propinquat ad vesperam,] quia tunc sol descendere incipit. [Mane apud me etiam hodie, & duc lætum diem, & cras proficiscéris, vt vadas in domum tuam. [Dixitq; puer ad dominum suum: Veni, obsecro, declinemus ad vrbẽ Iebusæorum. Cui respondit dominus: Non ingrediar oppidum gentis alienæ.] Iebusæi quippe oderant Israelem. [sed transibo vsque Gabaa, & cùm illuc peruenero, manebimus in ea, aut certè in vrbe Rhama.] Circa hoc refert Lyra: Dicunt Hebræi, quòd historia ista contigit tẽpore Othonielis antequàm filij Iuda ceperunt Hierusalem, de qua captione legitur primo huius libri capitulo: Oppugnantes filij Iuda Hierusalem, ceperunt eam, & percusserunt in ore gladij tradentes cunctam incendio ciuitatẽ. Sed ista opinio videtur inepta, quia (vt patet ex primi expositiõe capituli) aliqui dicunt, quòd Iosue adhuc viuente, filij Iuda obtinuerunt Hierusalem. Quod etiam Iosuæ 15. facis insinuari censetur. Etsi non sub Iosue, tamẽ ante præsidentiam Othonielis sortiti sunt eam, sicut ex primo capitulo comprobatur. Porrò, quòd ista historia contigerit ante Iudicatum Othonielis, eisdẽ probatur rationibus, qbus probatum est, historiam Michę non sub Othoniele
Iose. lib. 5. iudaan. ca. 6. accidisse. Iosephus quoque hoc idem testatur, & infrà ex litera ostendetur: Ideo dici potest, sicut & Iosuæ 15. scribitur, quòd in Hierusalem simul habitabant Iebusæi cum Israelitis. Et plures fuerint ibì de gentibus alienis, quàm in Gabaa vrbe vel Rhama. [Transierunt ergo Iebus, & cœptum carpebant iter, occubuitque eis sol iuxta Gabaa] vrbem, [quæ est in tribu Beniamin. Quò cùm intrassent, sedebant in platea ciuitatis, & nullus eos recipere volebat hospitio:] vel quia omnes erant malitiosi, vel pro maxima parte. Et si qui boni erant ibidẽm, verebantur importunitatem pati ab impijs, si extraneos hospitarẽnt, aut aliquid tale eos retraxit. [Et eccè apparuit homo senex reuertens de agro & opere suo vespere, qui & ipse de monte erat Ephraim, & peregrinus habitabat in Gabaa. Homines autem regionis illius.] scilicet ciues Gabaa & vrbium vicinarum, [erant filij Iemini,] id est, insolentes & improbi. [Eleuatisque oculis, vidit senex,] qui scilicet venit de agro, [sedentem hominem] prætatum Leuitam [cum sarcinulis suis] id est, paruis sarcinis seu oneribus, [in platea ciuitatis, & dixit ad eum: Vndè venis, & quò vadis? Qui respondit ei: Profecti sumus de Bethlehem Iuda, & nunc vadimus ad domum Dei:] id est, ad tabernaculum Dei in Silo. Illuc enim volèbat cum suis ex deuotione causa orationis accedere, & indè domum reuerti. [nullusq; sub tectum suum nos vult recipere, habentes paleas & fœnum in asinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancillæ tuæ vsus & pueri qui mecum est. Nulla re indigemus,] quam à ciuibus huius oppidi optemus, [nisi hospitio.] quia necessaria victui habemus

nobiscum. Cui rñdit senex: Pax tecum sit. Ego præbebo om̃ia quæ necessaria sunt,] vltra ea quæ habes. [tm̃ quæso, ne in platea maneas.] Fuit enim senex ille de mõte Ephraim, quemadmodùm & Leuita, & ita ampliùs condoluit ei. [Introduxitq́; eum in domum suam, & pabulum asinis prębuit, & postq̃ lauerunt pedes suos, recepit eos in conuiuium. Illis epulãtibus, & post laborem itineris cibo & potu reficientibus corpora, venerunt viri ciuitatis illius] qui considerauerunt pulchritudinem fœminæ in platea, [filij Belial, id est, absque iugo,] quod translator adiecit, exponendo nomẽ hoc, Belial. Erant itaq; sine iugo, i. obseruatione legis diuinę ac naturalis, intimorati, indomiti, inuerecundissimi. [& circundãtes domum senis, fores pulsare cœperunt, clamantes ad dñm domus, & dicẽtes] hospiti: [Educ virũ qui ingressus est domũ tuam, vt abutamur eo.] sicut & Sodomitæ dixerunt ad Loth. [Egressusq́; est ad eos senex, & ait: Nolite fratres mei, nolite Gen. 19. facere malum hoc.] Fratres eos vocat ratione cõciuilitatis & habitationis, & de semine Israel oẽs fuerunt. [quia ingressus est homo hospitium meum, & cessate ab hac stultitia. Habeo filiam virginem, & hic homo habet cõcubinam:] i. vxorem, sicut expositum est, [educam eas ad vos, vt humilietis eas, & vestram libidinem cõpleatis. Tantùm obsecro, ne scelus hoc cõtra naturã operemini in virum.] Ex hoc apparet, quòd volebant viro abuti. Iosephus tñ dicit oppositum, asserens Iose. lib. 5. an. Iu. ca. 6. quòd quærebant duntaxat vxorem ipsius: sed ideo loquebantur de viro, vt sic extorquerent ab eo vxorem suam, sed hospes id ignorauit. [Nolebant acquiescere sermonibus eius,] videlicet senis in toto: vel ita se habuerunt in apparatu, ac si non contentarentur, nisi eis vir traderẽ. [Quod cernens homo, eduxit ad eos concubinam suam,] i. coniugẽ, quæ concubina vocatur, non à concubitu fornicario, sed à concubitu simpliciter dicto. Nunc tamen in communi modo loquẽdi, concubina in malo accipitur, prout vocatur à concubitu secundum se intento, putà libidinoso. [& tradidit eis illudendam: qua cùm tota nocte abusi essent,] vel quia illicitè aut etiam innaturaliter ea vtebantur, [dimiserunt eam manè. At mulier, recedentibus tenebris, venit ad ostium domus vbi manebat dominus suus,] putà maritus, qui dominus coniugis appellatur, quia vir caput est mulieris. 1. Cor. 6. Vndè & Sara Abraham dominum nũcupauit, Gen. 18. quod & princeps apostolorum in sua canonica prima vxoribus in exemplum proponit, 1. Pet. 3. vt viros suos honorent. Posset tamen per dominum coniugis, hospes intelligi. Vndè & maritus dixerat seni: Habemus vinũ & panes in meos & ancillæ tuæ vsus. [& corruit ibi. Manè facto, surrexit homo & aperuit ostium, vt cœptam expleret viam. Et eccè concubina eius iacebat ante ostiũ sparsis in limine manibus,] præ afflictione, fatigatione, verecundia, & mœrore. [Cui ille, putans eam quiescere, loquebatur: Surge, & ambulemus. Qua nihil respondente, intelligens quòd erat mortua, &c. reuersus in domum suam, arripuit gladium, & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes ac frusta concidens, misit in omnes terminos Israel.] Probabile est, quòd non misit ad tribum Beniamin, quia Gabaonitæ Beniamitæ fuerunt. Nec opus fuit mittere nuncium specialem ad tribum Leui, quæ erat per oẽs tribus dispersa: quomodò ergo misit duodecim partes per duodecim nuncios ad duodecim terminos Israel? Respondetur, quòd pro tribu Leui, tribus Ioseph fuit in duas tribus diuisa. Et rursus, tribus Manassę pro media parte habitauit vltra Iordanem, pro media citra, & ita ad eam missæ sunt duæ partes. [Quod cùm vidissent singuli,] id est, factum istud per nuncios intellexissent, atque in signum veritatis partes diuisi corporis conspexissent, [conclamabant: Nunquam res talis facta est in Israel,] id est, tam abominabilis, innaturalis, crudelis, [ex eo die quo ascenderunt patres nostri de Aegypto vsque in præsens tempus] Veruntamen adoratio vituli aurei, & declinatio Dannitarum ad idololatriam, videtur sceleratior fuisse re ista: sed fortè circa vnam personam non contigit antè facinus tantum, vel loquendo de peccato in proximum. [Ferte sententiam, & in commune decernite:] id est, concorditer iudicate, [quid facto opus sit,] id est, qualiter crimen istud sit vlciscendum. quasi dicant, Oportet nos conuenire in vnum, & super hoc habere consilium. Posset hic quæri, an senex suam filiam, & Leuites suam vxorem impiorum illorum exponendo seu offerendo libidini ad vitandum grauius crimen, videlicet vitium contra naturam, vel ne Leuita occideretur ab illis, excusentur à culpa. Videtur quòd sic: quia ex quadam pietate & charitate hoc fecisse videntur, aut ex metu in virum constantẽ cadente. Oppositum verò probatur, ꝙ vnus nõ debet committere veniale peccatum, vt alium à mortali præseruet. Nec ex timore pœnæ, admittendum seu committendum est malum culpæ: multo minùs debet quis aliquam personam adulterio vel stupro exponere. Dicẽdum, ꝙ si senex protulit verba illa cum proposito deliberato sic faciẽdi, non excusatur à toto, q̃uis à tanto. Si verò locutus est verba hæc ex subreptione, aut solùm animo auertendi impios illos à suo conceptu, excusatur saltem à mortali. Leuita quoq; suam coniugem exponendu ex causis præfatis, non excusatur in toto.

¶Expositio cap. 20. Egressi sunt itaque omnes filij Israel &c. Art. 33.

REorum iusta debellatio modò describitur: [Egressi itaque sunt omnes filij Israel,] non simpliciter omnes, sed omnes de q̃bus in fine præcedentis capituli continetur. [& pariter con

gregati,quasi vir vnus de Dan vsque Bersabee,] hoc est, de extremitatibus terræ promissionis à
parte aquilonari,in qua erat tribus & vrbs Dan,vsq; ad partem australem,in qua fuit ciuitas Ber
sabee.[& terra Galaad,]id est, tribus Israel vltra Iordanem in terra Galaad,& circumcircà mo-
rantes,aliquibus tameo demptis,vt infrà habetur.[ad dominum in Maspha:]hoc est,in loco aut
oppido sic vocato.[& omnes anguli populorum,]id est,in extremis terminorum tribuum Isra
el demorantes,[& cunctæ tribus Israel]veruntñ tribu Beniamin dempta,[in ecclesiã populi Dei
cōuenerunt.]iam dictum est ꝙ cōuenerunt in Maspha: porrò domus seu tabernaculũ Dei, fuit
adhuc in Silo:quó ergo nunc dicitur,ꝙ cōuenerunt in ecclesiam populi Dei?Rñdetur,ꝙ eccle
sia populi Dei vocatur hìc intrãsitiuè,ipse Dei populus cõgregatus, sicut & multitudo Christifi
delium nunc appellatur ecclesia.Cōuenerunt ergo in ecclesiam populi Dei,quia partes populi
seu particulares tribus & turmæ,cōfluxerunt ad totum, imò cōfluendo totum cōstituerũt.Pos-
Esa.28. sunt quoq; per angulos populorum,principes seu principales in tribubus designari. Quemad-
Act 4. modùm em̄ latera cōcurrunt in angulo,sic cōmunes & vulgares cōnectunt in superioribus suis.
Ephe.2. Vndè & Christus lapis angularis est appellatus,quia io ipso tanq̃ in angulo,cōiuncti suot per fi
*40. dem & charitatem populi duo,videlicet Iudæi atq; Gẽtiles.[*400.millia peditum pugnatorũ.]
Hinc elici potest,ꝙ filij Israel magìs multiplicati fuerunt in Aegypto,non obstante ibi eorũ ser-
uitute grauissima:deindè io solitudine,q̃ in terra pmissionis hucusq;. Nempe si his 400. millib⁹
Iudic.21. addantur q defuerunt,videlicet Beniamitæ & habitatores Iabes Galaad q deerant, vt infrà nar-
ratur,adhuc summa multùm deficit à summa eorum,ad quam in prima numeratione,& itèm ab
ea ad quam in secunda numeratione ascenderũt.[Interrogatusq; Leuita maritus mulieris ioter-
fectæ,quó tm̄ scelus perpetratũ esset,]de qua re voluerũt certiùs informari,q̃uis iam illud audie-
rint per nuncios eius. Voluerunt quoq; agnoscere,an eius recitatio nuncijs concordaret, qm̄ fa
ctum principaliter tetigit eum.[rñdit: Veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea,illucq; diuerti.
Et eccè hoĩes ciuitatis illius circundederũt nocte domũ in qua manebã:]hoc est, qdã viri Belial
post solis occasum vallabant hospitium meum,[volentes me occídere]i.per cōcubitum contra
naturam vsq; ad mortem affligere,secundũ vnam expositionem in pcedenti articulo tactam:vel
Iose. lib.5. secundũ Iosephi opinionem,volebant interficere virum,nisi eorum voluntati suam exponeret
an.iu.ca.6. cōiugem.Est autẽ satìs probabile,ꝙ fœmina illa fuit multùm decora, & ꝙ eius pulchritudinem
perceperunt prauissimi illi.[& vxorẽ meam incredibili libidinis furore vexantes]i.immoderatè
& innaturaliter eam tractantes. Et rectè ait, Libidinis furore:quia tam irrefrenatissimus concu-
piscentiæ ardor,meritò furor vocat̃,tanq̃ rationi prorsus contrarius. [Deniq; mortua est.Quam
arreptam,in frusta conscidi, misiq; partes in oẽs terminos possessionis vestræ, quia nunq̃ tm̄ ne-
fas & tam grande piaculum factum est io Israel. Adestis oẽs filij Israel.Decernite]hoc est,iudica-
te secundum legis tenorem,[quid agere debeatis.]quia secundum legem tenebãtur hoc vindi-
care.[Stansq; omnis populus,& quasi vnius hominis voce respõdit:] i.concorditer determina-
uerunt,non quòd omes simul protulerint verba hæc, sed aliqui superiorum & iudices,quorum
sententiæ cæteri acclamabant.Credendum est quoque quòd Leuita per testes probauit quæ di-
xit,præsertim per ministrum suum quem habuit secum,& per senem hospitem suum, & eius do
mesticos qui fortassis ob tantum flagitium egressi sunt Gabaa,atque ad testificandum adducti
sunt.[Non recedemus]i.non reuertemur[in tabernacula nostra, nec suam quisquã intrabit do-
mum:]donec fecerimus quæ sequuntur.[Sed hæc contra Gabaa in commune faciemus.Decem
viri eligantur è centum ex omnibus tribubus Israel,& centum de mille,& mille de decem milli-
bus,vt cōportent exercitui cibaria,& possimus pugnare contra Gabaa Beniamin, & reddere ei
pro scelere quod meretur.Conuenitq; vniuersus Israel]per synecdochen sumendo partem ma-
iorem pro toto,[ad ciuitatẽ]Maspha,[quasi homo vnus, eadem mente vnoq; cōsilio]vt dictum
est,[& miserunt nuncios ad oẽm tribum Beniamin,]s.ad diuersas vrbes ipsorum,[qui dicerent:
Cur tm̄ nefas in vobis repertum est?] i.in aliqbus de vestra progenie. Quasi dicãt:Hoc vobis ce-
det in dedecus,nisi dissentiatis,& puniẽdos tradatis malefactores.ideo subditur:[Tradite hoies
de Gabaa q hoc flagitium perpetrãrunt,vt moriantur,& auferatur malum de Israel.Qui nolue-
runt fratrum suorum filiorum Israel audire mandatũ,sed ex cunctis vrbibus quæ sortis suæ erãt,
conuenerunt in Gabaa,vt illis ferrent auxilium, & cōtra vniuersum populũ Israel dimicarent.]
Quod fuit oĩnò iniustum,& ex carnali amore atq; elatione processit,non ex zelo iustitię,nec ex
charitate.[Inuentiq; sunt 25. millia de Beniamin educentium gladium, præter habitatores Ga-
baa,qui 70.erant]præter mulieres & paruulos[viri fortissimi,] hoc est, valdè fortes in corpore,
fortitudine virtutum carentes in anima,[ita sinistra, vt dextra prælìantes:]sicq; instar Ahud iu-
Iudic.3. dicis quasi ambidexteri erant. [& sic fundis iacientes lapides ad certum,vt capillum quoq; pos-
sent percutere,& nequaq̃ in alteram partem ictus lapidis deferretur.] Hoc totum hyperbolica
est locutio,in qua aliquid dicitur per excessum, ad insinuandum magnitudinem aut eminẽtiam
rei,

rei, quæ aliter tam conuenienter exprimi nequit: ideo in tali locutione non continetur mendacium, quia & loquens scit quousq; credatur. Itaq; per verba inducta non aliud designatur, nisi quòd habitatores Gabaa erãt fundibularij valdè periti, non aũt ꝙ iuxta verborum tenorem, potuerint tãgere à remoto capillum, quem nec videre sic poterant, sicut & Pharao dixit ad Ioseph: Gen. 41.
Sine oris tui imperio nemo mouebit manum aut pedem in omi terra Aegypti. [Virorum quoq; Israel, absq; filijs Beniamin, inuenti sunt * quadraginta millia educentium gladios, & paratorum *400.
ad pugnam. Qui] s. filij Israel contra Beniamin congregati, [surgentes, venerunt in domum Dei, hoc est, in Silo.] Itaq; de Maspha venerunt in Silo, & in tabernaculum Dei causâ orationis, atque vt ibi per summum sacerdotem cõsulerent dñm, sicut tunc moris erat. Vndè subiungitur: [Consuluerunt q; dñm] per Phinees, qui per orationem & sacrificium petijt sibi reuelari quod quereba tur. [atq; dixerunt: Quis erit in exercitu nostro princeps certaminis contra filios Beniamin?] Iose. lib. 5. an. Iu. ca. 6.
Ex hoc probatur vera esse opinio Iosephi, affirmantis ꝙ ista historia gesta sit ante Othoniel, nullo iudice præsidente. Si em̃ Othoniel aut alius iudex tunc præfuisset, accepissent illum pro duce exercitus, nec super hoc dñm consuluissent. Nam & in cæteris bellis sub iudicibus gestis, ipsi iudices fuerunt duces exercitus. [Quibus respondit dñs] per angelum: [Iudas sit dux vester.] Hoc potest intelligi vel de tribu illa, vel de viro aliquo principali in ea, vt s. tribus illa esset in exercitu prima ac principalis, vel ꝙ aliquis vir ex ea, esset princeps exercitus. [Statimq; filij Israel surgentes manè, castrametati sunt iuxta Gabaa. Et indè procedentes ad pugnam contra Beniamin, vrbem] Gabaa [expugnare cœperunt. Egressiq; filij Beniamin de Gabaa, occiderũt de filijs Israel 22. millia virorum. Rursum filij Israel & fortitudine & numero confidentes,] Ex hoc habetur, ꝙ tam in primo congressu q̃ in isto filij Israel cum immoderata audacia & quadam elatione, videlicet in sui exercitus multitudine, ac proprijs viribus magis, q̃ in dño confidentes, processerunt ad pugnam: ideo dñs permisit eos bis prosterni, vt humiliati, ad ipsum confugerent. [in eodem loco in quo priùs certârant, acie direxerunt, ita tamen, vt priùs ascenderent] in Silo ad domum Dei, [& flerent coram dño vsq; ad noctem:] Veruntñ fletus ille non processit ex vera contritione & humilitate, sed magis ex damni sui dolore, & suæ deiectionis rubore. [consulerentq; *debemus
eum, & dicerent: * Debeo] ego populus & exercitus tuus [vltrà procedere ad dimicandum con- 3. q. 7. canon
tra filios Beniamin fratres meos,] dicendo, Fratres meos, fatentur se non ex inuidia, sed zelo iu- qui sine pec
stitiæ contra illos moueri, quasi iustitiam carni & sanguini præferentes. [an non? Quibus ille re- cato
spondit: Ascendite ad eos, & inite certamen. Cumq; filij] Israel altera die contra filios Beniamin ad prælium processissent, eruperunt filij Beniamin de portis Gabaa, & occurrẽtes eis, tanta in illos cęde bacchati sunt, vt 10. & 8. millia virorum educẽtium gladium prosternerent.] Quo circa mirum videtur ꝙ succubuerunt, cùm tamen (Deo iubẽte) inissent certamen. Et cur dñs dixit eis, vt congrederentur, cùm eos agnosceret ruituros? Et respõdendum ꝙ ideo, quia iustam causam habebant. Expediebat quoq; eorum saluti, in prælio cadere, quia & ipsa congressio morsq; illata, fuerunt eorum purgatio. Voluit item eorum fidem probare, & obedientiã coronare, imò nos omnes instruere, vt nequaquam frangatur spes nostra & fides in domino, etiam si aduersa contingant, quemadmodùm sanctus Iob 13. loquitur: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Hinc elici potest, ꝙ interdum in bellis succumbunt hi qui iustam prælij habent causam, quod propter eorum aliquas culpas solet accidere, & pro eorum salute. Porrò iniusti ad maiorem suam damnationem, temporalem sortiuntur prosperitatem, quia & ipsi fortassis aliquid habent boni, quod temporaliter muneretur. ¶ Deniq; præter causam ꝑtactam, assignatur & alia rationabilis causa à Catholicis & Hebræis, cur filij Israel bis sunt victi, quia videlicet circa vindictã iniuriæ Dei fuerant negligentes, quia Dannitas, q modico tẽpore ante hoc factum ad idololatriam corruerunt,
non impugnauerunt, sicut in Deuter. fuit ꝓceptum: & sicut tẽpore Iosuæ voluerunt nouem tri- Deut. 8.
bus pugnam inire contra tribum Ruben & Gad, ac mediam tribum Manassæ, cùm putassent il- Iosu. 22.
los altare sacrilegum cõstruxisse, cùm tñ ad vlciscendã iniuriã huius Leuitæ, fuerint satis proni.
[Quamobrẽ oẽs filij Israel] putà residui de eorum exercitu, [venerunt in domum Dei, & sedebãt 3. q. 7. ca. Qui sine
flentes coram domino,] ex vera contritione & humilitate, certi quòd propter aliqua sua peccata sic essent prostrati. [Ieiunaueruntque illo die vsque ad vesperam,] pro satisfactione diuinæ offensæ, [& obtulerunt ei holocausta,] ad diuinæ reuerentiam maiestatis, quam offenderunt, [& pacificas victimas] pro remissione suarum culparum ad pacificandum se domino, & vt victoriam obtinerent. Fuitque magnum quòd bis tam lamentabiliter pro causa iusta prostrati, imò & semel ad prælium ire iussi, nequaquam contra dominum murmurauerunt, imò nec cõtra Phinees sacerdotem, suspicando quòd eos deceperit referendo diuina responsa, aut confingendo, sed humiliter confugerunt ad Deum, eumq; orando, plorando, sacrificando, & ieiunando, imò & cordialiter pœnitendo placare conati sunt. [& super statu suo interrogauerũt:] hoc est, per sacerdotem petierunt sibi diuinitùs reuelari, quid eis esset agendum in tali articulo & euẽtu. [Eo

tem.

tempore ibi erat arca fœderis domini, & Phinees filius Eleazari filij Aaron præpositus domus,] id est, princeps & pontifex tabernaculi Dei.[Consuluerunt igitur dominum] per Phinces, per cuius manus & sacrificia obtulerunt,[atque dixerunt:Exire vltrà debemus ad pugnam contra filios Beniamin fratres nostros,au quiescere?Quibus ait dominus: Ascendite.] Vndè apparet,quod vrbs Gabaa fuit altiùs sita,quàm campus in quo filij Israel erant.[Cras enim tradam eos in manus vestras.Posueruntque filij Israel insidias per circuitum vrbis Gabaa:]quatenùs viri illi in insidijs positi,intrarent atque incêderent vrbem,Beniamitis indè egressis ad pugnam contra reliquos Israelitas.Qualiter autem liceat vti insidijs in prælijs iustis, dictum est Iosu.8.[& tertia vice,sicut semel & bis,contra] filios [Beniamin exercitum produxerunt. Sed & filij Beniamin audacter eruperunt de ciuitate,& fugientes aduersarios longiùs persequuti sunt,]hoc est, filios Israel,qui ex industria & condicto fugerunt,vt filios Beniamin ab vrbe sua protraherent.[ita vt vulnerarent ex eis,sicut primo die & secundo,&cederent per duas semitas vertentes terga,quarum vna ferebatur in Bethel,& altera in Gabaa,atque prosternerêt 30. circiter viros. Putauerunt enim eos solito more cedere.Qui fugam arte simulantes,inierunt consilium,vt abstraherent eos de ciuitate,& quasi fugientes,ad supradictas semitas perducerent. Omnes itaque filij Israel surgêtes de sedibus suis &c.]hoc est,maior pars exercitus quæ se remotè à ciuitate absconderat, surgens de suis latibulis,cœpit Beniamitis resistere.Erat quippe exercitus filiorum Israel in tres partes diuisus,quarum vna & minor iacuit in insidijs circa vrbem. Alia pars & maior, accessit vrbem ad prouocandum & extrahendum filios Beniamin.Tertia & maxima pars fuit remotè latens, & ad illam protraxerunt filios Beniamin,filij Israel qui simulauerunt fugam.[Ingrauatumque est bellum contra filios Beniamin,&non intellexerunt quòd ex omni parte illis instaret interitus.Percussitque eos dominus,]hoc est,percussioni exposuit,[in conspectu filiorum Israel.]quibus dedit virtutem percutiendi Beniamitas.[Et interfecerunt ex eis in illo die 25. millia, & 100. viros, omnes bellatores & educentes gladium,&c. Remãserunt itaque de omni numero Beniamin, qui euadere potuerunt & fugere in solitudinem,600.viri.Sederuntque in petra Remmon,] hoc est, in loco petroso,munito in solitudine. [mensibus quatuor.] Et plãxerunt ibi suam calamitatem magno ploratu.[Regressi autem filij Israel, omnes reliquias ciuitatis] Gabaa, [à viris vsque ad iumenta gladio percusserunt.] An verò quod ait, Vsque ad iumenta, intelligendum sit inclusiuè,an potiùs exclusiuè,dubium esse potest.[cunctasque vrbes & viculos Beniamin vorax flamma consumpsit.]Occiderunt autem filij Israel etiã mulieres &paruulos ac paruulas in tota Beniamin tribu. ¶Refert Lyra in Hebræo haberi, quòd filij Beniamin præter habitatores Gabaa, erant 26.millia, & quòd mille ex eis,fugerunt ad oppida sua ex quibus priùs venerũt in Gabaa, atque in oppidis illis à filijs Israel sint occisa.Sed hoc non videtur textui consonare,quo dictum est:Remanserunt itaque de omni numero Beniamin,qui euadere potuerunt, & fugere in solitudinem,600.viri:nisi fortè quod ait,Et fugere in solitudinẽ,sit determinatio eius,quod dicitur,qui euadere potuerunt.Ex his patet tota huius capituli litera,quæ est prolixa.

¶Explanatio cap.21.Iurauerant quoque filij Israel in Masphа &c. Art. 34.

QValiter reparata sit tribus Beniamin,quæ penè extincta fuit,hic enarrat.[Iurauerũt quoq; filij Israel in Maspha:]antequam contra Beniamin pugnare cœperunt:[Nullus nostrûm dabit filijs Beniamin de filiabus suis vxorem.] Hoc iurauerunt in detestationem facinoris Beniamitarum,&puto quod iurauerunt,postquam cognouerunt tribum Beniamin velle assistere Gabaonitis,quia ex tunc cõmunicauerunt illis in crimine.[Veneruntque oẽs in domum Dei in Silo &c.& flere cœperunt,dicentes:Quare dñe Deus Israel factum est hoc malum in populo tuo,vt hodiè vna trib⁹ auferretur ex nobis?]i.ex Israelitico populo.quasi dicant, Vtinam non côtigisset. Verunttamen nondum fuit trib⁹ Beniamin oĩnò occisa,sed videbat̃ breuiter peritura,quia non apparuit prima facie modus,qualiter posset per generationẽ cõseruari,eo quod cæteræ trib⁹ iurassent filias suas non sociare Beniamitis cõiugio,nec poterãt gẽtiles accipere ob legis prohibitionem. [Altera aũt die diluculo cõsurgẽtes,extruxerũt altare]in tabernaculo dñi.Sed nõne iã erat ibi altare?Dicunt aliqui quod illud prius in aliquibus reparauerũt,vel translatũ fuit,ideo nouũ fecerũt:vel eius relatio, atq; in pristino loco positio,vocat̃ eius extructio.[Et obtulerũt ibi]per manus sacerdotis[holocausta]pro gratiarũ actiõe de triũpho cõcesso,[& pacificas victimas]pro remissiõe culpæ,pace,& gratia cõseruationis in bono statu.[& dixerũt:Quis nõ ascẽdit in exercitu dñi]quia Beniamitas occidit,[de vniuersis tribub⁹ Israel?]Hoc inquisierũt,vt ea occasiõe prouiderẽt residuis Beniamitis de nuptijs. Qui enim ibi nõ erãt,nõ iurauerũt se non daturos filias suas filijs Beniamin, & itẽ vt illos punirẽt. ideo subdit:[Grandi enim iuramẽto se cõstrinxerant,cũ essent in Maspha,interfici]i.quod interficerẽt[eos qui defuissent.Ductique pœnitẽtia filij Israel sup fratre suo Beniamin,cœperũt dicere:Ablata est tribus vna de Israel. Vndè vxores accipiẽt?Oẽs enim in cõmune iurauimus,non daturos nos his filias nostras.idcircò dixerunt:Quis est de vniuersis tribubus Israel,qui non ascendit ad dominum in Ma-

Maspha? Et ecce inuenti sunt habitatores Iabes Galaad] hoc est, vrbis sitæ in terra Galaad, [in illo exercitu non fuisse. Eodem quoq; tépore cùm essent in Silo, nullus ex eis ibi repertus est. Miserunt itaque decem millia viros robustissimos, & præceperunt eis: Ite & percutite habitatores Iabes Galaad in ore gladij, tam vxores quàm paruulos] Mirum videri potest, quòd tam in tota tribu Beniamin quàm in vrbe hac Galaad etiam fœminas ac paruulos peremerunt, cùm paruuli penitùs fuerint innocentes. Estq; probabile, quòd multæ fœminæ displicentiam habuerunt de crimine illo Gabaonitarum. Ad quod dici potest, quòd in maioré tanti facinoris detestationem hoc factū sit, & viri in suis vxoribus ac paruulis sint puniti, cùm tamen viri in Beniamin ante mulierum ac paruulorum occisionem, fuerint penè omnes perempti. Fuit quoque mors illa innocentibus maior corona, & fœminis quæ pœnituerunt, vel in mortali culpa non erant, purgatio. Sed & rigor diuinæ iustitiæ cómendabatur in hoc. Vir quoque & mulier vna sunt caro, & proles est aliquid suorum parentum. [Et hoc erit quod obseruare debetis: Omne generis masculini & mulieres quæ cognouerunt viros, interficite: virgines reseruate.] Antequàm inceperunt interficere eos qui in Iabes commorabantur, cum diligenti examine scrutabantur pro posse, quæ virgines essent, & separabant eas seorsum. Et satis faciliter poterant inuenire, quæ nec maritatæ nec diffamatę fuerunt. Vndè subiungitur: [Inuentęque sunt de Iabes Galaad quadringente virgines, quæ nesciērunt viri torum:]imò nec illegitimam copulam, [& adduxerunt eas ad castra in Silo in terram Chanaan. Miseruntq;]filij Israel[nuncios ad filios Beniamin, qui erant in petra Remmon] hoc est, in loco saxeo illo valdè munito, [& præceperunt eis,]videlicet nuncijs, [vt susciperent eos,]s. Beniamitas illos[cum pace]reducendo eos indè pacificè ad populū Dei in Silo. [Veneruntque filij Beniamin in illo tempore. Et datę sunt eis vxores de filiabus Iabes Galaad:]quadringentis videlicet viris, totidem sponsæ. [Dixeruntque maiores natu,]qui in suis familijs præsidebant, quorum tamen nullus præfuit toti plebi: [Quid faciemus reliquis, qui non acceperūt vxores? &c. & ingenti studio,]uidendum est, ne vna tribus deleatur ex Israel &c.] Nónne ex quadringentis illis coniugijs poterat tribus Beniamin reparari? Poterat planè, sed non ita citò. Ideo propter ducentos residuos vxorandos, non debebant filij Israel ꝑstatum suum frangere iuramentum, quanuis quidam dicat oppositum. [Ceperuntque]hoc est, excogitauerunt, seu ab inuicem acceperunt, [consilium, atque dixerunt: Ecce solennitas domini est in Silo anniuersaria]i. annua quædam festiuitas, [quæ]Silo[sita est ad septentrionem vrbis Bethel]non illius, quæ alio nomine vocatur Hierusalem, [præceperuntq; maiores natu filijs Beniamin, atque dixerunt: Ite & latitate in vineis. Cumq; videritis filias Silo]i. filias ciuium vrbis nomine Silo, [ad ducendos choros,]i. choreas[ex more procedere]extra vrbem, [exite repenté de vineis, & rapite ex eis singuli singulas vxores]i. quilibet vnam puellam ad nubendum. Veruntamen raptus talis secundum legem nō licuit, sed necessitas & maiorū commissio excusauit raptores in toto vel partim. [Cumq; venerint patres earum ac fratres, & aduersum vos queri]i. conqueri [atque iurgari cœperint,] violentiam vobis obijciendo, [dicemus eis: Misereminí eorum. Non enī rapuerunt eas iure bellantiū atq; victorum:]i. isti Beniamitę non dicunt ꝙ filias vestras de iure acceperint, sicut hi qui vincunt in prælio, rapiunt filias eorum quos superant, & quantū ad hoc, non habent se ꝑsumptuosè. [sed rogantibus vt acciperēt, non dedistis:]i. filias vestras noluistis dare his Beniamitis, cùm eū rogarēt sibi de vxoribus prouideri? [Et à parte vestra peccatum est]hoc est, vos ipsi estis in culpa, non ideo, qm̄ filias vestras non dedistis filijs Beniamin, eas sibi dari rogantibus, eo ꝙ promisistis vos non daturos filias illis, sicut & nos natu maiores: sed qm̄ filias vestras permisistis sic chorizando vagari, ꝙ rapi taliter potuerunt. [Feceruntq; filij Beniamin vt sibi fuerat imperatum, & iuxta numerum suum rapuerunt sibi de his quæ ducebant choros, vxores singulas. Abieruntque in possessionem suam,]quam habuerunt latissimam, quia sexcenti isti residui totam terram tribûs Beniamin poterant possidere: idcircò fœminæ eis assignatæ, & parentes quarundam, faciliùs cōsenserunt filijs Beniamin ad ineundum cōnubia. [ædificantes vrbes, & habitantes in eis. Filij quoq; Israel reuersi sunt per tribus & familias in tabernacula sua. In dieb' illis non erat rex in Israel, sed vnusquisq; quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat.]i. sine refrenatióe fecit quod voluit. Nullus aūt respiciens ad malū operatur, vt diuinus Dionysius contestatur, i. nullus optat aut facit malum sub ratione mali, sed solùm sub ratione boni veri aut apparentis, cùm bonum sit appetitus obiectum. Hinc Prouer. 21. habetur: Oīs viri via recta sibi videtur. Et rursus ibidē: Via stulti recta in oculis eius. Verunt̄ non est putandū, ꝙ in dieb' illis vnusqsq; in Israel fecit oīnō sine refrenatióe omne quod voluit, aut quod sibi bonum apparuit, quia & parétes ꝓhibuerunt sobolem suam à multis malis, & domini suos ministros, in vrbibus quoque fuerunt speciales rectores ac iudices: ideo distributio præfata, est accommoda pro generibus singulorum; vel per hyperbolen dictum est hoc, & quia in multis sic fuit. ¶ Deniq; nō solùm dum deest superior aut prælatus, sed itèm dum is qui præest, est penitùs negligens in corrigendis & corripiēdis excessibus,

Gen. 2.

Dionysius

bus,verbum hoc dici potest:In diebus illis non erat rex in Israel. Talis etenim præsidens,nomi-
Iudic.17. 18. ne & non re præsidens est, cui dicitur Zachar.11. O pastor & idolum. ¶Prçtereà, quoniam clau-
Iose.lib.5. sula ista,In diebus illis &c.etiam polita est in descriptiõe casus ipsius Michæ & Dannitarum,af-
an.Iu.ca.6. serit Iosephus casum istum & illum circa eadem tempora contigisse. Moraliter ex horum trium
capitulorum historia informamur,quanta mala nascantur ex carnali concupiscentia,& q̃ ineffa
biliter illa obtenebret & incorrigibilia faciat corda seducta:ideo prorsus vitãda est. ¶Porrò,per
tribum Beniamin,quæ hominibus suæ prosapiæ opem & defensionem in malis exhibuit,intel-
liguntur,qui ex carnali amore aut commodo defendunt,excusant, & adiuuãt suos propinquos,
amicos,aut socios in peccatis,sicq; ipsorum inuoluuntur sceleribus,atq; iustitiæ renituntur, tan
demq; pereunt. Rursus ex prædictis instruimur,q volentes corripere aut corrigere alios,debent
hoc facere ordinatè,& in primis emendare seipsos,neq; ex rancore,sed zelo iustitiæ vitia vindi-
care. Docemur quoq; incauta nequaq̃ facere iuramenta, sed oĩa agere cum cautela. Ad laudem
& gloriam omnipotentis,qui est super omnia Deus sublimis & benedictus. Amen.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM RVTH, ENARRATIO.

PRAEFATIO.

Hieronym⁹. [T]ESTE sancto Hieronymo,Hebræi librum Ruth dicunt ad librum
Iudicum pertinere,quia in diebus vnius iudicis historia Ruth scribi
tur cõtigisse. Estq; liber iste quoddam illius voluminis complemen
tum. Quocirca quæri potest,Cur potius intitulatur à Ruth, quàm à
Booz vel Noemi. Respondendũ,quòd ideo, quia in isto libello spe-
cialiter recitantur virtutes istius Ruth, & gratia Dei in ea amplius
commendatur, atque per eam docetur impleta prophetia Esaiæ de
Esa.16. Christo,dicentis:Emitte agnum domine dominatorem terrç,de po
tra deserti ad montem filiæ Sion. in quibus verbis vel ipsa Ruth ob
suam constantiam, firmitatemque animi, petra vocatur:vel per Pe-
tram deserti,intelligitur locus de quo extitit oriunda.

¶ELVCIDATIO CAP. I. IN DIEBVS VNIVS IVDICIS. Articulus primus.

IN diebus vnius iudicis quãdo iudices præerant]Hoc non est intelligendum, quòd in diebus
vnius iudicis Israel præfuerunt plures iudices Israeli:sed quod ait,Quando,exprimit tempus
indeterminatum.vt sit sensus:Quãdo,id est, quo tempore successiuè præerant iudices. Præ-
erant autem(vt dictum est)per modum directionis atque consilij magis,q̃ per modum iurisdicti
onis atq; dominij.[facta est fames in terra]Iudææ,id est, magna caristia siue sterilitas. An autem
in sola Iudæa fuerit illa fames, an etiam in circuniacentibus terris, scriptura non exprimit. Ta-
men quia mox subditur,quòd quidam ex Bethleem trãsierunt ad habitandũ in terra Moabita-
rum,quæ regio est Iudææ vicina,videtur vel quód solùm,vel præcipuè fuit hçc fames in territo-
Pet.Cõ.hist. rio Iudæorum. ¶Quæritur, quis fuerit iudex sub quo accidit ista historia. Ad hoc Lyra respon-
lib.Ruth.24. det:Magister in historijs & expositores aliqui dicunt,quòd iudex iste fuit Heli,qui cum hoc sibi
sacerdotium vsurpauit,qui non fuit de stirpe Eleazar,sed Ithamar. Licèt autem istud secundum
sit verum,videlicet quòd Heli sacerdos & iudex,non fuit de Eleazar,sed de Ithamar,non tamen
videtur verum quòd sibi vsurpauerit sacerdotium,quoniam 1. lib. Regum dominus ait ad eum:
1.Reg.2. Loquens loquutus sum,q domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo in sempi
1.Reg.1. ternum. Ergo sacerdotium illud habuit ex ordinatione diuina. Nec verum videtur quòd ista res
2.Reg.2. sub Heli contigerit,quoniam à principio quo Heli cœpit populum iudicare, vsque ad principi
1 Re. 4.8.17. um regni Dauid,fluxerunt tm̃ 80.anni,videlicet 40.sub Heli,& totidem sub Samuele & Saul,vt
ex 1. Regum habetur. Ergo infrà hos 80.annos fuit peregrinatio Elimelech, generatio Obeth ex
Ruth,generatio quoque Iessæ ex Obeth,& generatio Dauid ex Iesse,imò & vita Dauid vsque ad
regni sui exordium,in quo erat 30.annorum. Quod non videtur posse saluari,qm̃ Noemi 10.an-
2.Reg.2. nis mãsit in terra Moab,qui additi 30.annis vitæ Dauid, in quibus cœpit regnare, faciunt annos
1.Reg.16. 40. Iesse quoque dum genuit ipsum Dauid,senex fuit:quia sex filios genuit ante eum, vt legitur
1. lib. Regum. Sicq; habuit 39.annos ad minus,qñ genuit Dauid. Hi aũt anni simul iuncti,faciunt
80.annos,si addatur & annus ille quo Noemi est reuersa, & Ruth ipsi Booz coniugio sociata &
imprægnata. Et ita nõ remanet tempus aliquod vitæ Obeth, quousq; generasse potuerit ipsum

Iesse. Hæc Lyra. ¶ Circa hæc dico, q magister in historijs non dicit, q Heli sibi sacerdotium vsur- Vet. Cô. hist.
pauit. Sic equidem ait: Post Samsonem iudicauit Israelem Heli sacerdos, qui tñ non iudex, sed sa li. auth. c. 24
cerdos à digniori officio agnominatus est, translato sacerdotio à filijs Eleazar. Hoc videlicet He
li primus de filijs Ithamar accepit sacerdotium. In diebus eius facta est fames in terra. Ecce in his Idem.
verbis non videtur q Heli sacerdotium vsurpauerit sibi. Veruntñ addit ibidem Magister: Elea-
zar & Ithamar fuerunt filij Aaron. De Eleazaro debuit esse sacerdos, de Ithamar aût Leuita: quæ
additio vera est, si per sacerdotem intelligatur summus sacerdos seu pôtifex, per Leuitam sacer- Leuit. 10.
dos simplex. Nô aût, si intelligatur quòd de solo Eleazaro debuit esse qcunq; sacerdos, & de Itha
mar Leuita, non sacerdos, cùm in Leuit. scriptum sit, q Nadab & Abihu filij Aaron sacerdotes fu
erunt, ipso Aaron pontificatû gerente: ipsisq; Nadab & Abihu igne côsumptis, pro eis sacerdo-
tio functi sunt Eleazar & Ithamar, sicq; deinceps filij Ithamar fuerant sacerdotes. Et Phinees pri
mogenitus Eleazari post patrem suum pôtifex fuit. Sic & Heli iste pôtifex fuit, pôtificatu trans-
lato ad posteros Ithamar, quod durauit vsq; ad Sadoch pontificê, qui fuit de Eleazar, eiecto Ab-
iathar, qui fuit de Ithamar. ¶ Insuper 1. Paral. 24. describitur, quêadmodum Dauid distribuit 24.
ordines sacerdotum, quorum ordinum 16. erant de Eleazaro, 8. de Ithamar. Deinde dico, q im-
probatio illa Magistri in hist. s. q iudex ille nô fuerit Heli, non videtur idonea. Non em dicit scri
ptura, q Iesse fuit senex qñ genuit Dauid, sed qñ Dauid occidit Goliam, seu missus fuit ad Saul, 1. Reg. 17.
imò anteq Dauid fuit primo missus ad Saul, talis fuit & tâtæ ætatis, q vnus dixit de eo Sauli: Eccè
vidi Dauid filium Isai, scientê psallere, & fortissimum robore, virum bellicosum & prudentê in 1. Reg. 16.
verbis. ¶ Prætereà refert & approbat Lyra opinionem Hebræorû, dicentiû q iudex sub quo con
tigit historia ista, fuit Abessan, de quo dictum est Iudic. 12. & q Abessan alio noîe dictus sit Booz,
sicq; idem vir & iudex fuit Abessan & Booz, qui fuit ante Heli 46. annis, vt patet ex decursu lib.
Iudic. Sed ista opinio videtur inepta & textui huic contraria. Ait em scriptura in libri huius ex-
ordio, In diebus vnius iudicis. Cùm aût scriptura dicit aliqd contigisse in dieb⁹ alicuius regis aut
iudicis, certum est q intelligat hoc de diebus, in qbus talis rex aût iudex, fuit iudex aût rex, non
de cæteris eius dieb⁹. Abessan aût non præfuit nec extitit iudex, nisi 7. annis, vt Iudic. 12. legitur.
Porrò Noemi fuit in terra Moab 10. annis. Si ergo Abessan & Booz idem vir fuit, in cui⁹ psiden-
tia contigit fames illa, post cuius exordiû Elimelech cum Noemi pfectus est de Bethleem in ter-
ram Moabitarum, iam diu defunctus fuisset ante reditû Noemi, nisi diceretur à suo Iudicatu de-
positus adhuc sanus. Quod nemo affirmat, nec in aliquo iudice Israel factum est. Si verò dicatur
q Elimelech iter illud arripuit, anteq Booz cœpit populum iudicare, potius esset dicendû q fa
mes ista incepit têpore Iephthe, qui 6. annis pfuit ante Abessan. Si aût dicatur, q fames aut pere- Iudic. 12.
grinatio illa ideo sub Abessan (q & Booz) asseritur facta, quia sub eo est terminata: pariformiter
dici posset, q fames & peregrinatio illæ sint factæ sub Heli anteq cœpit pesse, & sub eius Iudi-
catu sint terminatæ, qa res à fine suo nomen sortitur. Sicq; satis multum habebitur de têpore pro
vita Obeth, quousq; genuit Iesse, qm Heli obijt dum 98. erat annorum, & 40. præfuit annis, vt 1.
Reg. 4. habetur. Veruntñ non est verum, q res qcunq; denoîationem à fine accipiat, imò & ali-
quam sumit à suo principio. Et quis denoîetur à fine, non tñ dicitur facta in fine suo seu termi-
no sui esse, sed in principio eius. Prætereà nô oportet putare, q Iesse fuit ad minus 39. annorum
dum genuit Dauid, imò Beniamin iunior ipso Ioseph têpore ingressionis suæ in Aegyptum, ha-
buit ad minus filios 9. qñ nondû erat 37. annorum, vt Gene. 46. ostendit. Melius ergo dicunt ca
tholici, q Hebræi. Itaq; in diebus vnius iudicis facta est fames in terra, quæ quis qnq; côtingat ex
naturalibus causis, tunc tñ propter magna Iudæorum crimina creditur contigisse: quod non vi-
detur posse saluari, si iudex ille fuit Abessan aut Iephthe, q eum præcessit, aut Elon vel Abdon, q
post Abessan fuerunt: qa (vt patuit) sub illis nô leguntur filij Israel recessisse à cultu Dei, vt Iudic. 12. Iosue 10.
dictum est. Deniq; circa illud 1. Paral. 4. Et q stare fecit solem, ait B. Hieronymus: Têpore Elime- Hieronym⁹.
lech, ppter præuaricatores legis sol stetit, vt viso miraculo, côuerterent ad dñm: quod qm côtem
pserunt, in tm præualuit fames, q q in tribu Iuda prior videbatur, cogente inopia, cum vxore &
filijs patria pulsus, in peregrinatione cum filijs mortuus est. Hebræi tñ (vt fertur) perhibent eum
peregrinatû in Moab, non ex indigentia, sed ad vitandû molestiam, qa cùm esset abundâs, multi
indigentiû côfugiebât ad ipsum, qbus inuitè sua cômunicauit, ideo abijt. Et quia ex vitiosa cau-
sa recessit cum bonis suis mobilibus, iusto Dei iudicio depauperatus atq; defunctus est cum fi-
lijs suis in terra non sua. Vnde & Noemi infrà testatur, Egressa sum plena: quod tñ ad alium sen-
sum potest exponi. ¶ Abijtq; homo de Bethlehem Iuda, vt peregrinaretur in regione Moabitide
cum vxore sua ac duobus liberis. Ipse vocabatur Elimelech, & vxor eius Noemi, & duo filij, alter
Mahalon, & alter Chelion Ephratæi, de Bethlehem Iuda. Ingressiq; regionem Moabitidem, mo-
rabantur ibi. Et mortuus est Elimelech maritus Noemi, remansitq; ipsa cum filijs. Qui acceperunt
filij Noemi, vxores Moabitidas, quarum vna vocabatur Orpha, altera Ruth. ❳ Circa hoc refert

Lyra, Dicunt Hebræi & quidam catholici, q Ruth filia fuit Eglon regis Moabitarum, quod satis
reprobat Lyra, præsertim q non fuit filia regis Eglon, quem Ahud iudex Israel interfecit, quia ille
iam mortuus fuit ampliùs q per annos 200. Nec apparentiam habet, q rex Moab dederit filiam
suam viro extraneo. Nihilominùs dictum illud posset aliqualiter colorari, ex eo quod scriptum
Hieronym. est 1. Paral. 4. Securus & incedens, qui principes fuerunt in Moab, vbi scribit Hieronymus: Maha
lon & Chelion filij Elimelech, hic securus & incedens dicuntur. Si ergo principes ibi erant, vi-
dentur ibi nobiliter vxorati. Iam quoq; probabitum est, q pater eorum fuit de nobilioribus ciui-
bus Bethlehem. Vndè qui istud vellet defendere, dicere posset, q Eglon rex pater Ruth, fuit al-
ter ab illo quem Ahud interfecit. Ego tñ non puto id verum esse, cùm & Noemi & Ruth in ma-
gna paupertate de terra Moab reuersæ sint. Hieronymus quoque: In Hebræo, inquit, non prin-
cipes, sed mariti dicuntur. [manserunt ibi 10. annis, & ambo mortui sunt,] duo s. filij Noemi, [Ma
halon videlicet & Chelion,] in terra Moab infra 10. annos peregrinationis illius. [Remansitque
mulier orbata duobus liberis ac marito.] ideò fuit mœstissima, quia nec filij eius sobolem reli-
querũt, propter quod spem posteritatis amisit. [Et surrexit vt in patriam pergeret] s. in Iudæam
& Bethlehem, [cum vtraq; nuru sua] i. vxorib9 filiorũ suorum, [de regione Moabitide.] Et quod
dicitur, cum vtraque nuru sua, potest determinare verbum illud, surrexit: vt sit sensus, q duæ fœ
minæ illę surrexerunt cum ea, vt per spatium deducerent eam: vel complexum illud, vt in patri-
am pergeret: eritq; sensus, quòd surrexit cum mulieribus illis, vt simul cum eis reuerteret in ter-
Sor. 2 secũda ram suam. Sed prima expositio verior reputatur, quia inter alia subiungitur: [& iam in via re-
uertendi posita in terram Iuda, dixit ad eas: Ite in domum matris vestræ.] i. quælibet vestrûm ad
propriam redeat matrem. Non eñ erant sorores. Atque per hoc quod dicitur, in domum matris,
videtur q patres earum obierint. [Faciat vobiscum dñs misericordiam, sicut fecistis cum mortu
is.] i. cum vestris maritis adhuc viuentibus, nũc defunctis, ad quos habuistis vos piè & amorosè.
Vel, cum mortuis, habendo vos charitatiuè & liberaliter circa sepulturam ipsorum, & ipsorum
mortem vehementer deflendo. [& mecum. Det vobis inuenire requiẽ in domibus virorum quos
sortituræ estis.] i. bonos ac pacificos vobis concedat maritos, quia & hoc magnũ est Dei donum.
Quemadmodùm eñ Eccl. 26. scriptum est, Mulieris bonæ beatus vir, Numerus eñ annorum il-
lius duplex: ita veraciter perhibetur, Viri boni beata vxor, &c. Nam & bonus vir meliùs potest
compescere peruersam vxorem, q vxor bona durum & peruersum maritũ. [& osculata est eas,]
in signum magnæ dilectionis, sicut in separatione amantium fieri solet. [Quæ eleuata voce fle-
re cœperunt,] s. ex vehementi interiorum commotione cum singultu & vlulatu, ad quod pro-
pter cordis mollitiem pronæ sunt fœminæ, [& dicere: Tecum pergem9 ad populum tuum.] Hoc
intendebãt, trahente eas amore socrus, quæ tam amicabiliter habuit se ad ipsas, q ab ea separa-
ri, fuisset ipsis molestum valdè. [Quibus illa respondit,] magis quærens illarum, q propriũ, com-
modum: [Reuertimini filiæ meæ. Cur venitis mecum? Num vltrà habebo filios in vtero meo, vt
viros ex me sperare possitis?] i. sub illa spe non habetis mecum redire, quasi valeatis cum fratrib9
Deut. 25. defunctorum inire connubium, q iuxta morem nostræ legis suscitent semen fratrib9 suis defun
Gen. 38. ctis, quod & ante legem Mosis seruabatur, vt in Genesi ostenditur de Iuda & filijs eius circa Tha
Pet. Cõ. hist. li. ruth. c. 24 mar. In Scholast. quoq; fertur hist. Apud Moabitas seruabatur lex de semine suscitando. [Reuer-
timini filiæ meæ & abite: iam eñ senectute cõfecta sum, nec apta vinculo cõiugali. Etiam si pos-
sem hac nocte cõcipere & parere filios, si eos expectare velitis donec crescãt, & annos puberta-
tis impleãt, antè eritis vetulæ q nubatis. Nolite quæso filiæ meæ facere hoc, qa vestra angustia ma
gis me premit.] i. grauiùs affligor ex cõsideratione vestræ tristitiæ ac necessitudinis, & q in steri-
litatis opprobrio maneretis, mecũ manendo. [& egressa est manus dñi cõtra me.] i. Deus sua vir-
tute me acriter visitauit per mortes mariti mei & filiorum meorum in iuuẽtute eorum, & anteq
genuerunt. [Eleuata igitur voce, rursum flere cœperunt. Orpha osculata est socrum, ac reuersa
est,] acqeſcẽs persuasioni illius. [Ruth adhæsit socrui suæ. Cui dixit Noemi. En reuersa est] i. re-
dire iam cœpit [cognata tua] Fortè eñ fuit neptis istius Ruth, vel propter affinitatem sic nomi-
nat eam. [ad populum suum, & ad deos suos.] Non videtur hæc Noemi fuisse multùm deuota &
feruens, qñ nurum illam, s. Orpham, non admonuit (vt apparet) ad cultũ vnius veri Dei, imò nec
ipsam Ruth, cùm tñ tam diu essent ad inuicẽm cõmoratę & familiares, imò videtur ipsi Ruth de-
disse cõsilium redeundi, sicut iam redijt Orpha. Nam addit, [vade cum ea. Quæ respõdit: Ne ad-
uerseris mihi, vt relinquam te & abeam.] Hæc Ruth fuit electa à Deo, ideo eam sic affecit, attra-
Pet. Co. hist. xit, & cõstantem effecit. Imò (vt magister in hist. recitat) Noemi dixit ad Ruth: Audi filia, Non est
li. ruth. c. 24 Deus noster sicut dij gentiũ, nec populus noster secundũ ritum gentiũ viuit. Expedit tibi vt re-
deas ad populũ tuum & ad deos tuos. Et ait Ruth. [Quocunq; eñ perrexeris, pergã: & vbi mora-
ta fueris, & ego pariter morabor. Populus tuus, populus meus:] quasi dicat: Parata sum seq ritum
populi tui. [& Deus tuus, Deus meus.] i. Deo tuo volo seruire, non dijs Moabitarum. ¶ Præterea

(vt

(vt fertur)videns Noemi ipſam Ruth velle ad Iudaiſmum conuerti, probauit conſtantiam eius, ne pôſt apoſtataret à lege aſſumpta,idcircò propoſuit ei aliqua ardua legis, quēadmodùm religionem intrare optantib⁹,proponunť ardua ordinis.Itaq; Noemi dixit ad Ruth:Hebræis & conuerſis ad legem eorum,non licet exire & cōmorari extra terram eis à Deo cōceſſam, niſi ex grandi neceſſitate.Ad quod Ruth rn̄dit:Quócunq; perrexeris,pergā.quaſi dicat,nō alibi.Rurſus Noemi ait:Non licet mulierib⁹ Hebræis eſſe ſolas cum viris,niſi cum ſuis maritis. Rn̄dit Ruth: Vbi cōmorata fueris,& ego pariter cōmorabor.quaſi dicat:Non cupio eſſe ſola cum viro.Iterum Noemi:Nos,inquit,tenemur ad onera legis,atq; ad vnius Dei cultum.Et Ruth ait: Populus tuus,populus meus.quaſi dicat:Volo ei cōformari in obſeruantijs legis.Deus tuus,Deus meus, quem ſolum decætero colam.Denuò Noemi eſt locuta:Tranſgreſſorib⁹ legis noſtræ infligunť duræ diuerſæq; mortes, videlicet lapidatio,cōbuſtio,ſtrāgulatio,gladiatio.Rn̄ditq; Ruth: [Quæ te terra morientē ſuſceperit,in ea moriar,ibiq; accipiam locū ſepulturæ.]tanq̄ dicat,in terra tua mori parata ſum,iuxta meorum exigentiā meritorum.[Hæc mihi faciat Deus & hæc addat] i.ꝑtacta aut cōſimilia aduerſa mihi infligat Deus verus,per quem ſolum decætero inro tēpore opportuno,[ſi non ſola mors me & te ſeparauerit]loco, habitatione & religione. Hunc modum iurandi didiciſſe videtur Ruth ab Hebræis, hoc eſt,à ſuo marito aut ſocru.[Videns ergo Noemi,ꝙ obſtinato]i.firmo & immobili[animo Ruth decreuiſſet ſecum pergere] ex inſpiratione diuina,ſicq; obſtinatio ſumitur hic in bono.[aduerſari noluit,nec ad ſuos vltrà reditum perſuadere. Profectæq; ſunt ſimul,& venerunt in Bethlehem. Quib⁹ vrbem ingreſſis,velox apud cūctos]ciues[fama percrebuit]i. vnus alteri velociter inſinuauit reditū Noemi,qa & anteà erat famoſa, & oībus chara ac pulchra matrona.Ideo ſubditur:[Dicebātq; mulieres:Hæc eſt illa Noemi,] i.mulier illa olim ita notabilis.Et ita de eius reditione gaudebāt,eius quoq; aduerſitatib⁹ cōdolebant. quaſi dicāt:Eccè iam quaſi ſola venit,quæ cum marito & filijs abijt.[Quib⁹]illa[ait,] aduerſitatē ſuam oſtendēs,& gaudentiū lætitiā moderās:[Ne vocetis me Noemi,]ideſt,pulchrā.]Noemi ꝗppe,pulchra interpretať.quaſi dicat:Habeo nomē ſine nois ꝓprietate,[ſed vocate me Mara, ideſt, amaram,qa amaritudine]hoc eſt,triſtitia &dolore[valdè repleuit me oīpotens:]cuius diſpoſitiōe & voluntate defuncti ſunt maritus meus & filij.[Egreſſa ſum plena,]Secundū eos qui dicunt eam abijſſe cum opulentia ob cauſam inductam,ſenſus eſt,ꝙ cum diuitijs & comitatu receſſit:ſecundum alios ſenſus eſt,ꝙ cum marito & filijs abijt,quos ſibi ꝑ cūctis diuitijs chariores fuiſſe teſtata eſt,quēadmodū vxor Tobiæ ait:Sufficiebat nobis paupertas noſtra,vt diuitias cōputarem⁹ hoc, Tob.5.
ꝙ videbamus filium noſtrū.[& vacuam me reduxit dn̄s.]i.marito filijsq; orbatam, aut etiam depauperatam.[Cur ergo vocatis me Noemi,quam dn̄s humiliauit,& afflixit omnipotēs?Venit ergo Noemi &c.in Bethlehem qn̄ primùm hordea metebantur]i.tempore hordeaceæ meſſis.

¶Spiritalis explanatio eiuſdem cap.1. Art. 2.

SIcut in modica teſta cōtinetur nucleus dulcis,atq; in fauo mellis dulcedo,in malo quoq; granato granū medicinale:ita & in breui hoc libro Ruth,ſuauia Chriſti & eccleſię ſacramēta incluſa ſunt. Allegoricè ergo,per iudicem Iſrael,in cuius diebus facta eſt ſterilitas in Iudæa, intelligitur collectio pontificū,qui Iudæis pręerant in primo Chriſti aduentū atq; poſt reſurrectionem ipſius, q populū à Chriſti ꝑdicatione,fide & cultu totis viribus auerterunt, ita ꝙ magna bonæ cōuerſatiōis ſterilitas,& ſpiritalis alimonię carentia,in populo illo Iudaico extiterunt.[Abijtq; homo de Bethlehem Iuda,]noīe Elimelech,quod interpretatur,dn̄s meus rex, i. Chriſtus dn̄s & rex noſter cum eccleſia ingreſſus eſt terras gentiliū,quia poſt ſuam reſurrectionem Iudęis in ſua perfidia induratis, per primitiuæ eccleſiæ ꝑdicatores, ſanctos apoſtolos,& per ꝓphetarum oracula viſitauit gentiles,& in eorum demoratus eſt cordibus. Cum duobus filijs ſuis, per quos ordo ꝓphetarum & chorus ſignatur apoſtolorum,ſeu ipſi apoſtoli & cæteri eorum cooperatores diſcipuli. Per Noemi demū,quæ pulchra interpretatur, eccleſia deſignatur, cui Cant. 5. dicitur: O pulcherrima mulierum.[Et mortuus eſt]ibi[Elimelech.]Chriſtus nanq; in membris ſuis perſequutiones ſuſtinuit tyrannorum,& ſibi fieri reputauit,quod ſuis infligebatur fidelibus,qbus p Zach.2.loquutus eſt:Qui tetigerit vos,tanget pupillam oculi mei. Vndè & rurſus fateť Matt.25. Quod vni ex minimis meis feciſtis,mihi feciſtis. Specialiter verò mortuus fuit in corde eorum,q per tormēta & violentias corruerunt à fide. Remanſitq; mulier orbata duob⁹ liberis ac marito.] Quia & S. apoſtoli cæteriq; diſcipuli pro Chřo ſunt martyrizati,ſicut & olim ꝓphetę ab impijs ſunt afflicti:ſicq; eorum ꝑſentia eccleſia fuit priuata, q̄ etiam in hac vita ſpōſi cæleſtis claro & beatifico priuatur cōſortio ac aſpectu. Præterea interdum cōtingit eccleſiā ad tēpus relinq, ita vt ſolitis cōſolationibus,ſupernorumq; chariſmatum affluentijs deſtituatur,atq; grauiſſimis perſequutionibus exponatur,in tm̄,vt cum Apoſtolo 2.Corint.1.dicat:Supra modum grauati ſumus ſupra virtutem,ita vt tæderet nos viuere. Tūc ergo quaſi orbatam ſe cæleſti marito cōqueritur. [Et ſurrexit vt in patriam pergeret cum vtraq; nuru ſua.]Eccleſia nanq; quoſdam gentilium in-

cõuertibiles repperit, ideo eis relictis, vicissim cõuersos ex Iudaismo in terra sancta reuisit, quẽadmodùm Iacobus de Hispania in Iudæam reuersus est, & rursus prædicauit ibidèm, plurimosq; conuertit. Apostoli quoq; per aliquot annos cunctis temporibus in Hierusalem & ad primitiuam ibì ecclesiam redierunt, sicut hoc partìm in Actibus edocetur: Aliquas quoque ex gẽtibus conuersas personas, secum duxerunt. Veruntñ per hanc Noemi reditionem, præcipuè figurabatur, ꝙ fideles circa finem mundi ꝓdicaturi sunt synagogæ, & conuersuri eandem. Porrò per hoc ꝙ Noemi vtriq; nurui suæ reditum persuasit, datur intelligi ꝙ ecclesia non statìm recipit infide-
1.Ioan.4. les aut etiam catechumenos ad baptisma, sed probat spũs si ex Deo sint. Per idem intelligi potest, ꝙ quasdã personas ex gentilitate conuersas, ecclesia remisit & ad loca priora direxit ad prędicandum ibidèm, vt prolificarent & fructificarent in gentibus, qui in obstinatis Iudæis proficere non valebant, in quibus nec primitiua ecclesia quiuit multum facere fructum. Insupèr, sicut mulieres & ciues in Bethlehem de reditu Noemi admirati sunt & gauisi: sic Iacobus Hierosolymorum primus antistes & primitiua eius ecclesia, gloriabantur & admirabantur non parùm, qñ Paulus & Barnabas, imò & alij quidam apostoli, ꝓcipuiq; discipuli ex Iudaismo conuersi, venerunt ad ipsos, & narrauerunt qualiter fructificassent in gentibus, multaq; millia conuertissent, & diuinis coruscassent miraculis. Quibus cognitis, dixerunt Hierosolymitæ fideles: [Hæc est illa Noemi.] i. pulchra Christi sponsa. Illi verò dixerunt: [Ne vocetis me Noemi, i. pulchram, sed Mara, id est, amaram:] propter grauissimas quas ab infidelibus sustinuerunt persequutiones, & quia de pereuntiũ excæcatione & disperitione intensissimè doluerunt, & quia multi ex eis erant atrocissimè ab infidelibus interempti. Vndè quantùm ad hoc, quasi vacuos se redire arbitrabantur. Nunc quoq; ecclesia Christi multipliciter deformata, & pristina gratiæ ac virtutum atque diuinorum charismatum pulchritudine destituta, & tam ab inuisibilibus q̃ à visibilib⁹ hostibus conculcata, querula ait voce: Ne vocetis me Noemi, sed amaram, quia amaritudinibus sum repleta.

¶ Moraliter quoq; in terra Israel, i. in ecclesia Christi fit fames, i. virtutũ carentia, [in diebus vnius iudicis] i. indigni & scandalosè viuentis prælati aut principis, sub quo etiam aliqui boni patiuntur famem audiendi verbum Dei, qui informari cupiunt de necessarijs ad salutem: sed qui præsunt, non instruunt eos, imò subuertunt pro posse. Ideo boni tales peregrinantur in terram Moab. Quod etiam in bono potest intelligi, quoniam Moab interpretatur, ex patre. Sicq; terra Moab, est congregatio deuotorum & verè fidelium, qui ex Deo sunt nati, & venıẽtibus ad se sermocinantur quæ Dei sunt, ita ꝙ sibijpsi & prauis desiderijs salubriter moriuntur, sicut qbusdam scribit Apostolus Coloss. 3. Mortui em̃ estis, & vita vestra abscondita est cum Chro in Deo. At verò per Ruth, quæ socrui suæ inauertibiliter mansit adhærens, intelligitur q̃cunq; fidelis anima, quæ nulla persuasione, aduersitate aut occasione recedere vult ab ecclesiastica vnitate. Per Or-
Luc. 8. pham verò accipiuntur, qui ad tempus credunt, cõpunguntur, & bona efficiunt: sed tẽpore aduersitatis, tẽtationis aut etiam prosperitatis, labuntur. Docemur quoq; ex ista historia ad intuendum ac assequendum fidelitatem, cõstantiam, cæterasq; virtutes huius electæ Ruth, quæ amore socrus suæ, imò potiùs impulsu spũsancti, propriã terram & plebem reliquit, nuptias perfidorum cõtempsit, ad terram Israel, ad cultũ ac populũ veri Dei accessit, & Deo decæterò seruiuit fideliter. Nulla ergo sensuali affectione, quorumcunq; ꝓpinquorum aut amicorũ, nullo voluptatis amore, nullo ꝓprij intuitu cõmodi separemur à Deo, nec ꝓceptis ecclesiæ efficiamur rebelles, nec viam relinquamus iustitiæ, sed in Dei filiali ac spiritali timore & feruenti amore maneamus immobiles. Proximis quoq; simus fideles, & cum Noemi ita nos habeamus ad ꝓximos, vt non sine fletu & vlulatu valeãt à nobis diu ac longè auelli. ¶ Insupèr Ruth in multis est figura ecclesiæ ex gẽtilitate collectę, q̃ dijs suis, cõsanguineisq; relictis, soli cõiuncta est saluatori. Sed & q̃cunq; fidelem animã, specialiter religiosam personã, quę mundũ & mundana Christi amore relinquit, designat. Postremò, q̃cunq; fidelis priori deuotione, perfectione seu gratia spoliatus, seu à contẽplationis decore, spiritaliq; cõuersatiõe ad carnalia deuolutus, aut etiã exteriorib⁹ occupationibus detineri coactus, & per eas distractus, meritò cõqueri potest ac dicere: Ne vocetis me Noemi, sed amaram, q̃a amaritudine sum repletus: si tamẽ huiusmodi homo verè cõteritur, & super damno suæ animæ lachrymatur, atq; ad prioris vitæ puritatem ac libertatem aspirat.

¶ Elucidatio literalis cap. 2. Erat autem viro Elimelech consanguineus. Art. 3.

QValiter Ruth ad notitiã mariti sibi à Deo gratiosè prouisi peruenerit, nũc narratur. [Erat autem viro Elimelech] i. ipsius Elimelech, [consanguineus homo potẽs] de semine Iuda, & magnarum opum, nomine Booz:] qui non solùm in temporalibus, sed & in virtutibus extitit opulentus, quia suis benè vtebatur diuitijs. [Dixitq; Ruth Moabitis ad socrum suam: Si iubes, vadam in agrum & colligã spicas,] Eccè quàm humilis petitio licentiæ, & itèm quàm pium opus, videlicet colligere spicas, sed & quàm iustum & non fraudulentum fuerit eius propositum, pandit subdendo: [quæ fugerint manus metentium,] non ergo ꝓposuit aliquam spicam furtìm subtra-

trahere. Sed & verecundia bonæ Ruth inſinuatur ex verbo quod addit, [vbicunq; clementis in me patrisfamiliâs reperero gratiam. Cui illa reſpondit: Vade filia mi.] Et hoc quoque fuit amoroſum congruumq; reſponſum. Humilibus enim impendenda eſt beneuolentia omnis. Petenti quoque humiliter, affectuoſè eſt reſpondendum. Et ſi fieri expedit, piè acquieſcendum. [Abijt ergo, & colligebat ſpicas poſt terga metẽtium. Accidit aũt vt ille ager] quem intrauit Ruth, [haberet dñm nomine Booz, qui erat de cognatione Elimelech.] Ager ille iam anteà pertinebat ad Booz, fortè ex legitima ſucceſſione. Non ergo intrante Ruth agrum illum, accidit iſtud, ꝙ ſ. ager ille habuit poſſeſſorem ſeu dñm nomine Booz, ſed hoc accidit ꝙ Ruth agrum illum intrauit, & ꝙ ager ad Booz pertinens, viſitabatur à Ruth, quod vtique ex diuina cõtigit præordinatione, ad cõſolationem ipſius Ruth. Deus etenim humiles multipliciter cõſolatur. [Et eccè ipſe veniebat de Bethlehem, dixitq;] Booz, ſuos viſitans operarios & meſſores: [Dñs vobiſcum.] Hæc fuit ſalutatio bona. quaſi dicat: Dñs aſſit vobis per gratiam. Ex quo ſumptum perhibetur, ꝙ in celebratione ſacerdos per hæc verba plebem ſalutat. [de cõ.diſt. 2.ca.Hoc quoque.] [Qui reſponderunt ei: Benedicat tibi dñs.] Hæc fuit reſalutatio valdè idonea & imprecatio boni præcipui. Intelligendum eſt nanque ꝙ ſpiritalia bona ſibi inuicẽm principaliter imprecabantur. [Dixitq; Booz iuueni qui præerat meſſoribus] in eorum officio: [Cuius eſt puella hæc?] i. ad quam ſpectat perſonam, ſeu cuius eſt coniunx aut filia? Non enim agnouerat eam, & ipſa Ruth in apparatu, inceſſu, collectiõe ſpicarum, tam verecundè atq; humiliter ſe habebat, ꝙ Booz vir grandæuus & bonus, non ex libidine, ſed cõſideratione tantæ probitatis, motus fuit ad iſtam interrogationem. Refert Lyra, quòd (ſecundum Hebræos) ipſa Ruth colligebat ſpicas iacẽtes ſedendo, ne ipſa ſe inclinãte, aliqua pars ſui cruris diſcooperiretur. ſed hoc fabuloſum videtur. Talis nanq; collectio in ſedendo, ſolet aſſcribi pigritiæ, & aptiùs poterat geniculãdo colligere, nec ſic diſcooperiebatur. [Qui reſpõdit: Hęc eſt Moabitis, quę venit cũ Noemi de regione Moabitide, & rogauit vt ſpicas colligeret remanentes, ſequens meſſorum veſtigia, & de manè vſq; nunc ſtat] i. perſeuerat, [in agro, & ne ad momentum quidẽ domum reuerſa eſt.] in quo patet, quàm laborioſa, perſeuerans, & agilis fuit in labore pro ſuſtẽtatione cõmuni ſuiipſius & ſuæ ſocrus. [Et ait Booz ad Ruth: Audi filia,] Booz ratiõe ætatis & authoritatis ſeu eminentię, imò & ex charitate & pietate nominat eam filiã: [ne vadas in alterum agrum ad colligẽdum, nec recedas ab hoc loco, ſed iungere puellis meis: & vbi meſſuerint, ſequere. Mandaui em̃ pueris] i. miniſtris [meis, vt nemo tibi moleſtus ſit.] Hoc ergo pręcepit eis, auditis verbis præfati iuuenis, antequã dixit iſta verba ad Ruth, quanuis ſcriptura non exprimat hoc, ſed ex verbis iſtis hoc innuit. [Sed etiam ſi ſitieris, vade ad ſarcinulas] i. vaſa ſeu repoſitoria ciborum ac potuum, & bibe aquas, quas pueri mei bibunt. [Quæ cadens in faciem ſuam, & adorans ſuper terram] proſtrata, ipſum Booz adoratione duliæ, tanquã eminẽtem perſonam, in quo eius declaratur humilitas, [dixit ad eum: Vndè hoc mihi, vt inuenirem gratiam ante oculos tuos, & noſſe me dignareris peregrinam mulierem?] quaſi dicat, Non promerui beneficia tanta à te. & tamen reuerà multo maiora promeruit. ideo ſequitur: [Cui ille reſpõdit: Nunciata ſunt mihi oĩa quę feceris ſocrui tuæ poſt mortem viri tui.] Itaq; iam ex fama, quanuis nõ facie, agnouerat eam Booz. [& ꝙ reliqueris parentes tuos, & terram in qua nata es, & veneris ad populum quem anteà neſciebas.] Superiùs tactũ eſt, quòd pater Ruth forſan iam erat defunctus: ideo per parẽtes, poſſunt intelligi mater eius & cognati antiquiores. [Reddat tibi Dominus pro opere tuo] tam virtuoſo, id eſt, præfatis bonis actibus tuis, id eſt, in præſenti det tibi proſperitatem & quãdam remunerationem inchoatam, [& plenam mercedem recipias à Domino Deo Iſrael] in futuro, [ad quẽ veniſti] ſpiritali acceſſu per cordis conuerſionem & Iudaiſmi ſuſceptionem, ſeu etiam corporali aduentu, inquantùm Deus in medio populi ſui atque in tabernaculo ſuo, quod fuit in medio filiorum Iſrael, ſpecialiter morabatur. [& ſub cuius confugiſti alas.] id eſt, ſub cuius pietate, ope, & poteſtate te conſtituiſti, vt te tueatur ac ſaluet. Itaque alæ Dei, metaphoricè ſunt miſericordia eius & poteſtas. [Quę ait:] quaſi ſufficienter regratiari non valens, nec de ſuis laudibus publicè à tanto viro prolatis ſe extollens, ſed eius benignitati totum aſſcribens: [Inueni gratiam in oculis tuis domine mi,] id eſt, tibi piè complacui, & piè me aſpexiſti, & indè beneficia mihi gratioſè impendis, [qui conſolatus es me, & loquutus es ad cor ancillæ tuæ,] id eſt, affectuoſè me cõſolatus es intimè, & verba tua dulciſſima penetrauerunt & lætificauerunt mea præcordia: [quę non ſum ſimilis vnius puellarum tuarum.] i. nec infimæ tuæ ancillæ æqualis ſum in bonitate & dignitate, cùm ſim gentilium filia. Deniq; tanta gratitudo, prudentia, & humiliatio Ruth, prouocauerunt ipſum Booz ad beneficia ampliora ei pſtanda, ſicut ſubiungitur: [Dixitq; Booz ad eam: Quãdo hora veſcendi fuerit, veni huc,] videlicet ad operarios meos, [& comede panem,] id eſt, cum eis manduca de cibis meis, [& intinge buccellã tuam,] nõ vnam tm̃, ſed quot volueris, [in acetum] pro refrigerio. Acetum nanq; eſt refrigeratiuum. Idcircò in tanto caumate & labore neceſſarium fuit. [Sedit itaq; ad latus meſſorum,] ad comedendum, nõ tamen tam propè, ꝙ tetigit viros:

nec ex opposito sedit virorũ illorum,ne inspiceretur.[& congessit polentã sibi] i.materiam vi-
ctus collegit,& indè cibum parauit, quasi totum cibum suum de mẽsa aliena sumere erubescẽs.
[Comeditq; & saturata est:]i.sufficienter,non immoderàter aut gulosè,refecta.[& tulit reliqas]
escarum suarum,quas prudẽter reposuit,& suæ socrui cõseruauit. Hanc polentã vocat Iosephus
alphitam.[Atq; indè surrexit vt spicas ex more colligeret.Præcepit aũt Booz pueris suis,dicens:
Etiam si vobiscum metere voluerit,ne prohibeatis eam,&c.]In qbus verbis charitas,liberalitas,
& misericordia Booz ad peregrinam fœminam,cõmendãtur.[Collegit ergo in agro vsq; ad ve-
speram,]in quo patet eius instantia laboriosa.[& quæ collegerat, virga cædens & excutiens,]s.
cum baculo,[inuenit hordei quasi ephi mensurã.]i.mensurã hordei,quę mensura vocatur ephi.
[id est,tres modios.]Et hoc iuxta mensuram & modum loquendi regionis illius. Nomina quip-
pe & quantitates mensurarum,quemadmodùm & nummorum, iuxta diuersitatem locorum ac
temporum variantur.Ideo ignoramus quantùm modius ille continuit.[Quos portans,]videli-
cet hordeum illud excussum seu hordeorum manipulos,[reuersa est in ciuitatẽ] Bethlehem,[&
ostẽdit socrui suæ,]vt ei cõgratularetur.[Insupèr protulit & dedit ei de reliquijs cibi sui,quo sa-
turata fuerat.Dixitq; ei socrus sua:Vbi hodiè collegisti? & vbi fecisti opus? Sit benedictus q mi-
sertus est tui.Indicauitq; ei apud quem esset operata,& nomẽ viri dixit ei,q Booz vocaretur]vir
in cuius agro collegerat.[Cui rñdit Noemi:Benedictus sit à dño,]i.laudem & remunerationem
à Deo recipiat:[qm eandẽ]in specie[gratiam,quam pbuerat viuis,seruauit & mortuis:]i.sicut be
neficus fuit marito meo & filijs eius cùm adhuc viuerent,ita nunc quoq; benefacit eisdem, non
in eorum persona quantũ ad temporalia ista,sed in persona tua,quæ fuisti coniunx vnius filio-
rum illorũ,& etiã in mea persona,quæ eram vxor mariti illius. [Rursumq; Noemi: Propinquus]
inquit[noster est homo]i.Booz iste,affinis est nobis,quia vir meus fuit cognatus ipsius,simili-
ter tuus maritus.Per hoc Noemi auxit fiduciã Ruth, ad colligendũ fiducialiter in agris Booz. At
verò,per hoc q Ruth tam citò excussit manipulos suos, nec cõgregauit indè aceruũ,videt insi-
nuari magna sua & socrus suæ paupertas.[Et Ruth:Hoc quoq;,inqt,pcepit mihi,vt tam diu mes-
soribus eius iungerer,donec oẽs segetes meterent.Cui dixit socrus:Melius est filia mi,vt cum pu
ellis eius exeas ad metendũ,ne in alieno agro qspiã resistat tibi.Iũcta est ergo puellis Booz,&c.]
in agro & messione vsque ad finem messis.

¶De spirituali eiusdem cap.2.intellectu. Art. 4.

ALlegoricè per Ruth,ecclesia ex gentibus adunata:per Booz,Christus:per Noemi, synago
ga accipitur.Quẽadmodũ aũt Ruth inseparabiliter se adiunxit socrui suæ,ita ecclesia gen
tilium synagogæ in Chrm credenti,obediuitq; ei promptissimè.Itaq; sicut Ruth loquuta est so-
crui,[Si iubes,vadam in agrum,& colligã spicas:]sic ecclesia ista à cõuersa Iudæa sumpsit licen-
tiam introeundi veteris test.scripturam,quæ est fertilissimus ager, quadruplicẽ gñans fructum,
quadriformem videlicet sensum,in qua spicas,i.diuersas collegit sententias,[post terga meten-
tium:]i.sequendo vestigia apostolorũ sctõrum,q erãt in agro isto messores pcipui, dum hordea
metebant,i.prophetarũ exponebant oracula:& reponebant in horreis,qa in scripturis noui te-
stamenti,in libris Euangeliorũ & Epistolarum,in Apocalypsi & Actibus allegabant & cõtenta
manebant.Quẽadmodum aũt ad hordei medullam,ob tegumentorũ eius duritiam atq; tenaci-
am,difficulter pertingit:ita ad ppheticorũ intelligentiã voluminũ,propter eorum multiplicem
inuolutionẽ,difficilimũ fuit pertingere absq; speciali spũssancti illuminatione. Itaq; huius agri
dñs est Booz,i.saluator,q est Deus scientiarũ dñs, in quo sunt oẽs thesauri sapiẽtię & sciẽtiæ abs-
1.Reg.2. conditi. Hic paterfamiliãs clemẽtissimus fuit ecclesiæ ex gentilitate cõuersę,eam cõsolando,re-
Col.2. ficiẽdo,laudãdo, eo quòd carnales suos affect9,& quicquid à Deo est auersiuum, propter Deum
reliquerit,credentibusque Iudæis adhæserit. Iussit quoque huic ecclesiæ, vt in præfato suo agro
ad libitum remaneret,colligeret,imò dedit ei metendi licentiam,id est,alios conuertendi ac pu
blicè prædicandi,atque ad suæ familiæ mensam posuit eam, sacramentum corporis sui ac san-
guinis,alia quoque preciosissima fercula spiritualia exhibens ei,imò omnibus illis simul. ¶De-
nique ista ecclesia tantam in se Christi benignitatem experta,prostrauit se ei humilimè ac deuo
tissimè gratias egit, & catellis se comparans, nec dignitati seruorum, qui scilicet ex Iudaismo
crediderant,æquari se posse præsumens.Virga quoque excutiens quæ collegit,inuenit tres mo-
Matt.15. dios,id est,profectum suum in fide & moribus,iuxta doctrinam scripturæ benè examinans,co
gnouit se superbenedictæ Trinitatis notitiam attigisse,exercitia etiam incipientium,proficien-
tium & perfectorum scandisse, sed & virtutes & dona ac fructus spiritus obtinuisse, quæ omnia
sibi desupèr condonata,fideli synagogæ monstrauit:quæ admirata est vehementer de tantis be-
neficijs,ecclesiæ gentium distributis, benedixitque saluatorem, qui tam copiosissimè gentibus
Rom.11. est misertus, & de oleastro fecit oliuam, imò tandem testatus est: Non inueni tantam fidem in
Matt.8. Israel. ¶Insupèr synagoga ista electa,pijssimè confortauit ecclesiam gentium in spe & charita-

te,

te, dicens ad eam: Propinquus noster est homo iste. Christus namq; verè effectus est noster propinquus, nostrã assumendo naturam, q & eos q erant sub lege naturæ, congregauit in vnã ecclesiam sub tẽpore illo, quã quasi sororẽ ecclesiæ sub euangelica lege existẽtis, sibi ab exordio desponsauit. ¶Moraliter docet nos ista historia, exẽplo Ruth nosipsos in oĩbus humiliare, plãtis & superioribus, sapiẽtioribus ac senioribus syncerissimè obedire, quod ad religiosos certum est maximè pertinere. quòd si qs nosipsos, aut dona dei in nobis laudauerit, nulla ex hoc elatione aut vanitate tangamur: imò tanto humiliùs Deo regratiemur, quanto maiora aut plura contulerit nobis charismata. Stem° quoq; in agro vsq; ad vesperã, i. in studio scripturę, exercitijsq; virtutum iugiter persistamus, à spũali profectu nunquàm cessemus, ociositatem, nugas & verbositates, omnem etiam negligentiam maximè abhorrentes.

¶Explanatio Cap. 3. Postq̃ aũt reuersa est ad socrũ suã, audiuit ab ea: Filia mi, &c. Art. 5.

PRocessus quo Ruth deuenit ad magnum coniugium, modò describitur: [Postquàm autem reuersa est] Ruth de agro [ad socrum suam,] quod non est intelligendum de die secundo aut tertio quo collegit in agro, sed potiùs de die vltimo aut circiter, cùm in præcedentis cap. fine dicatur: Iuncta est puellis Booz, & tãdiu cum eis messuit, donec hordea & triticum in horreis conderentur. Itaq; postquàm hoc modo reuersa est ad socrũ suam, ad quã interim sæpiùs redijt, [audiuit ab ea] s. à socru sua, quæ dixit ad Ruth: Filia mea, quæram tibi requiem,] i. opulentum connubium & statum honestum, vt decętero non indigeas taliter laborare. [& prouidebo, vt benè sit tibi.] laborando ad hoc cum omni industria & diligentia mihi possibili, quia tam virtuosè te habes circa me. [Booz iste, cuius puellis in agro iuncta es, propinquus est noster,] prout præcedenti capitulo continetur, atq; expositum est, [&] in [hac nocte aream hordei vẽtilat.] Ventilare, est grana purgare, iactando ea ad ventum. Porrò aream hordei ventilare, est hordea in area seu horreo posita, ita mundare. Hoc autem fecit Booz per suos ministros, & fortè nocte illa ad ventilationem se disponebant. Vndè quidam exponunt sic, vẽtilat, i. festum agit pro ventilatione. Quo circa in Scholastica fertur hist. Mos erat in Israel, q in ventilatione areæ, dñs seu paterfamiliâs grande fecit conuiuium pueris suis atq; messoribus, & dormiebat in area, & quasi solennizans, ab amplexibus abstinebat. Idem fiebat in ouium tonsione. Si autem & post vindemiam, non legi. [Lauare ergo & vngere,] i. corpus tuum laua & vnge, [& induere cultioribus vestimentis,] vt sic ornata, magis complaceas viro ad ineundum connubium tecum, [ac descende in aream. Non te videat homo,] videlicet ipse Booz, immò nec alius, [donec esum potumq; finierit.] id est, ante finem cœnæ, non quòd posteà se præberet visibilem viro ante ingressum lecti, sed qa faciliter post cœnam potuit se celare, dummodò ante eam se occultaret. [Quando autem ierit ad dormiẽdum, nota locum in quo dormiat, veniesq;] ipso iam dormiẽte, [& discooperies pallium quo operitur à parte pedum, & proijcies te,] tamẽ silẽter & cum modestia, [& ibì iacebis. Ipse autem] cùm euigilauerit, teq; esse cognouerit, [dicet tibi, qd agere debeas.] Videtur Noemi dando consilium istud, peccasse: qa tam nurum suam, quàm ipsum Booz, exposuit fornicationis periculo ante coniunctionem legitimam. Et modus iste clandestinus, non erat consonus legi. Fuit quoq; vir alter propinquior ei, quàm Booz: nec sufficit bonam habere intentionem, sed per media apta oportet ad eam procedere. Ruth tamẽ excusatur, qa non meliùs sciuit, nec fuit docta in lege. [Quæ respondit: Quicqd præceperis, faciam.] Veruntamẽ obediẽtia debet esse discreta, & super congruam ferri materiam. [Descenditq; in aream, & fecit omnia quæ sibi imperauerat socrus sua. Cumque comedisset Booz & bibisset, & factus esset hilarior, ad dormiẽdum iuxta aceruum manipulorum, venit] Ruth [abscõditè,] quę iam antè inter aceruos absconderat se, [& discooperto pallio, à pedibus eius se proiecit: [& ecce nocte iam media, expauit homo,] cùm euigilasset, [& conturbatus est,] quia nesciuit qd erat, & forsan suspicabatur esse aduersum quid, vt spiritum malum aut inimicum visibilem, [viditq; mulierem iacentem ad pedes suos.] Forsitan em̃ luna splendente cõsiderauit hoc visu. Vel si caput mulieris tangẽdo percepit hoc, ponitur visus pro tactu, vel pro interiori notitia. [Et ait illi: Quæ es? Illa respondit: Ego sum Ruth ancilla tua. Expande pallium tuum super ancillam tuam, quia propinquus es] i. accipe me in tuam iure propinqtatis, vt suscites semen nepoti tuo defuncto. Si autem Ruth per verba hæc petebat amplexum, non excusaretur: nisi forsan per ignorantiam, cùm tamen ignorantia iuris non excuset, ad cuius notitiam qs tenetur. Quidam aũt affirmant, quod per ista quęrebat desponsationem, quia tunc moris erat, quòd spõsalia contrahens, posuit vestimẽti sui extremũ super sponsam. Porrò magister in historijs ait, quòd Booz indicauit huic Ruth in tali solennitate castitatem esse seruãdam. Vndè apparet, q ipsa copulam postulauit. Noemi quoque (vt dicitur) ideo fecit eam tali die & hora accedere, quatenùs Booz tunc pronior esset ad amplexum ipsius, tñ & Noemi poterat cõsuetudinem illam scire. [Et ille: Benedicta es, inquit, à domino filia.] Mirum quòd ex subitanea conturbatione nõ reprahẽdit eam ex indignatione, quòd

ausa fuisset talia attentare. Sed videtur fuisse vir mitis, & cognita voce Ruth, quam syncerè dile-
xit, fuit placatus, imò & Deus spiritum eius mansuefecit, itaq; eam laudauit. [& priorē misericor
diam posteriore superasti.] Priorē misericordiā huius Ruth, ipse Booz vocat, q ipsa Ruth tam
amorosè & piè se habuit circa suum maritum in eius vita, morte & sepultura, & circa matrē illi-
us. Posteriorē aūt eius misericordiā nominat, q optauit matrimonio sociari cognato mariti sui
defuncti, non qualicunq;, sed viro grandęuo, & quasi seni, ad suscitandum semē defuncto. Hinc
subditur: [qa non es secuta iuuenes, pauperes siue diuites:] q.d. Non ex libidine mota es, quod
indè probatur, q non quæsisti alterum maritum adolescentem seu iuuenē pulchrum, cum quo
poteras ampliùs delectari, sed me. [Noli ergo metuere] inordinato timore, [sed quicqd dixe-
ris mihi,] hoc est, quicqd rationabiliter à me petieris, [faciam tibi] pro posse meo. [Scit enim
omnis populus q habitat intra portas vrbis meæ] s. Bethlehem, quam dicit vrbem suam, qa na-
tus (vt credit) & commoratus fuit in ea, & vnus de principalioribus vrbis erat, aut præfuit ibi.
[mulierem te esse virtutis:] i. virtuosam, quod probabiliter cognouerunt ex fama & inspe-
ctione & protestatione multorum. [Nec abnuo me propinquum, sed est alius me propinquior.
Quiesce hac nocte, & facto manè, si te voluerit propinqtatis iure retinere, benè res acta est. Sin
autē ille] q propinquior me est, i. magis affinis tibi, q & viro tuo cognatior fuit quàm ego, [no-
luerit te accipere, ego absq; vlla dubitatiōe te accipiā. Viuit dñs:] ecce iuratio. His verbis Booz
pandit se eā valle accipere in casu illo, ꝓpter ipsius Ruth virtuositatē, & propter legis ꝑceptum,
ac desiderio prolis deputādæ marito defuncto. [Dormi vsq; manè. Dormiuit itaq; ad pedes eius
vsq; ad noctis abscessum,] i. vsq; ad horā ꝓpinquā diluculo, non tñ vsq; ad tenebrarū recessum.
nam subdit: [Surrexit itaq; anteq̃ homines cognoscerēt se mutuò. Et dixit Booz: Caue ne qs no-
uerit q huc veneris.] ne s. aliqs opinaret aliqd mali gestum ibidèm: & qm̄ modus ille ponendi
se ad pedes viri, seu occultè petēdi coniugiū, reprehēsibilis videbat. Completo aūt inter eos con
nubio, res poterat publicari. Itaq; Booz prudenter prouidit famæ suæ ac Ruth. [Et rursum: Ex-
pande, inqt, pallium tuum, quo operiris, & tene vtraq; manu. Qua extēdente & tenēte, mensus
est ei sex modios hordei.] Qui modij non fuerunt tam magni, qn sola Ruth potuit eos expedi-
tè portare. [Quæ portans, ingressa est ciuitatē, & venit ad socrum suam. Quæ dixit ei: Quid egi-
sti filia? Narrauitq; ei] s. socrui suæ [omnia quæ sibi fecisset homo.] i. quàm gratiosè fecisset sibi
hic Booz in verbis & factis. [Et ait: Eccè sex modios hordei dedit mihi, & ait: Nolo vacuam te
redire ad socrum tuam. Dixitq; Noemi: Expecta filia, donec videamus quem res exitum habeat.
neq; em̄ cessabit homo, nisi compleuerit quod locutus est.

¶ Spiritalis pertractatio eiusdem Cap. 3. Art. 6.

SAnctissima illa ex Iudaismo conuersa synagoga, considerans quàm studiosè ac feruidè eccle
sia ex gentilitate collecta, occupasset se in scripturis, & multis ornata esset virtutibus, locuta
est ei: Filia mea, quæram tibi requiem, & prouidebo vt benè sit tibi, i. ad vitam contēplatiuam
quietissimam & pectoris pacem, perducere te conabor, vt decurso vitæ huius curriculo, ad æter
nales gloriæ nuptias perducaris. [Booz iste, propinquus noster est.] hoc est, Christus in na-
tura humana communicat nobis. [Et] in [hac nocte aream ventilat. [Quemadmodùm com-
paratione veteris testamenti, tempus euangelicæ legis ac gratiæ, dies vocatur, dicente Apostolo
ad Roma. 13. Nox præcessit, dies autem appropinquauit: sic tempus huius legis & gratiæ nox ap
pellatur, respectu status & vitæ beatorum in patria. Christus itaq; in hac nocte, hoc est, in tem-
pore vitæ ꝑsentis, in qua obscurè cognoscimus, atq; in tenebris & vmbra mortis sedemus, venti
Luc. 1. lat areā hordei, hoc est, ecclesiā suam examinat, bonos à malis discernit, electos à reprobis diui
dit, diuersitata meritorū & visitationis internæ. Nunc em̄ exercet huiusmodi iudiciū discretio-
Ioan. 12. nis, de quo perhibuit: Nunc iudiciū est mundi. In fine aūt seculi, iudiciū remuneratiōis & præ-
miorū facturus est, quod & particulariter facit in obitu singulorū. Nunc igit modis ꝑfatis ven-
tilat aream suā, qm̄ quosdā in ecclesia & in seculo isto iustè reliqt & perire permittit, alios mise-
ricorditer vocat atq; finaliter saluat. Cōsulit ergo ecclesiæ, cuilibet quoq; fideli animę: [Lauare,]
à vitijs omnibus te purgādo, iuxta illud Hiere. 4. Laua à malitia cor tuum, vt salua fias. Et Esa. 1.
Lauamini, mundi estote. [Vngere] charismatibus Spūssancti, hoc est, Deū intētissimè ora, vt do-
1. Ioan. 2. nis & gratijs Spūssancti vngere te dignet, vt vnctio eius doceat te de om̄ibus. [& induere cultio
ribus vestimētis.] Vestimēta hæc cultiora, sunt ꝑclariores virtutes, & actus earū eminētiores, seu
& quæcūq; virtutes, secundū suū gradū sublimiorē. Cultioribus ergo vestimētis induimur, dum
non solū bona & verè salubria, sed itèm meliora & viciniora saluti, assiduè operamur, apicemq;
virtutum adipisci conamur. [Et ascende in aream] hoc est, taliter adornatus in anima, intra Ec-
clesiam. [Non te videat homo] i. opera tua fac cum intentione secreta, qua soli Deo cupias com
placere. [donec esum potumq; finierit,] hoc est, epulationē, qua in suorū cordibus cū eisdem
epulat & cœnat, prout Apoca. 3. contestatur: Ego sto ante ostium, & pulso. si quis aperuerit mi-

hi

hi,intrabo ad illum,& cœnabo cum illo,& ipse mecum.Durante igif tali interno côuiuio,abscondat se homo, se ab exteriotibus elongando.[Quando autē ierit ad dormiēdum, nota locum in quo dormiat.] Dormit Saluator in cordibus contēplatiuorum & omoium perfectorum viro rum,dum ipsi in eo obdormiunt per contēplationis* saporē,& omnium exteriorum relictio- *Soporem. nem,& ibi se inuicèm complectunt brachijs charitatis.Debuit ergo ecclesia gētium obseruare, qualiter Christus ita quieuit in cordibus sanctorum ex Iudaismo credētium. [Et discooperies pallium,quo operitur ex parte pedum.] Pallium Christi,est corpus ipsius.Vndè & Genesis 49. de ipso prædictum est:Lauans vino stolam suam,& sanguine vuæ pallium suum. ¶Porrò per pedes Christi,conuersatio eius humana & corporalis in mundo hoc habita,designatur. Discooperire igit pallium Saluatoris ex parte pedum, est diligēter inspicere quæ pro nobis corpus Chri sustinuit, & qualiter ipse inter homines vixit, vt sic eius vestigia imitemur. Quod in suis martyribus ecclesia victoriosissimè adimpleuit.[Et proijcies te, ibiq; iacebis,] hoc est, humiliter dño te prosternes,& in humilitate offeres preces.[Ipse autē dicet tibi, quid agere debeas.] quia q ita te applicueris Dei filio incarnato,illuminabitur exuberanter celeriterq; ab eo.[Et ecce iam media nocte expauit homo,] hoc est, Christus per modum admirantis se habuit, videns in conuersis gentilibus tantum feruorem,humilitatē,perfectionē, in cuius rei typo de fide Centurionis legitur admiratus:[& conturbatus est,] per modum compatientis se habēs.[viditq; mulierem iacentē ad pedes suos] De qua in libro Prouerbiorum legit:Mulierē fortē quis inueniet? Prouer.31. [& ait illi,] non ex ignorantia: [Quæ es?] tanquam dicat, Mirum quòd aliqua, talis est. Vndè Canticor 6. fertur:Quæ est ista,quæ ascēdit quasi aurora consurgēs?[Illaq; respondit:Ego sum Ruth ancilla tua,] i.ecclesia seu anima virtuosa.[Extēde pallium tuū super famulā tuā,] i.merito passionis & sanguinis corporis tui me protege, & donis gratiæ me adimple.[qa propinquus es,] immo proximus nobis, & pro mea salute humanam assumpsisti naturam. Propter quod ait Apostolus ad Hebr.2.Quia pueri communicauerunt carni & sanguini,& ipse communicauit eisdem.His auditis, dñs Iesus commēdauit ecclesiam,animamq; fidelem:[Benedicta es] inquiēs [filia à domino,qa priorē misericordiam] quam proximis in corporalibus exhibuisti,[posteriore] misericordia [superasti,] tibi ipsi sic prouidēdo, & vitia tua curando,seu spiritalia opera pietatis,proximis impendēdo.[qa non es sequuta iuuenes,] i.carnalia oblectamēta spreuisti, & spiritalē cum dño vnionē summè optasti.[Noli timere,quicqd dixeris mihi, hoc faciam:]re in omnibus rationabiliter postulatis piè exaudiēdo. Omnis em qui petit, accipit. [Nec abnuo Luc.11. me propinquū,sed est alius me ꝓpinquior.] Quis est iste alius q propinquior nobis est, aut esse potest quàm Christus,nisi fortè prælatos nobiscum conuersans,q communione côuersationis, identitate status,similitudine mortalitatis & culpæ, proximus nobis est, cum quo per charitatē vniri debemus,quo nos refutante aut deferente,Christus non deserit nos?[Surrexit itaq;] Ruth manè,qa Chro iubente, à sua prostratione erexit se,& cœpit contemplari diuina. ¶Postremò, sicut Booz sex modios hordei pallio Ruth infudit:sic cordi ecclesiæ Christus perfectionem impressit supernorū charismatum. Senario nāq; significatur perfectio. [Nolo te redire vacuam.] Sic dominus & saluator accedentem ad thronum gratiæ suæ,non permittit, quantùm in se est, sine fructu redire, quia ipse dat omnibus affluenter.

¶Elucidatio literalis cap.4. Ascendit ergo Booz ad portam, & sedit ibi.

Atticulus septimus.

Desponsatio huius Ruth hîc narratur. [Ascēdit ergo Booz ad portam, & sedit ibi] cum iu Deut.16. dicibus,q tunc in portis vrbium côsueuerunt sedere, vt cunctis ad eos facilior pateret accessus.Erat autē & Booz vnus iudicum in vrbe Bethlehem, vt putatur. [Cumq; vidisset propinquum præterire,de quo priùs sermo habitus est,] qui s. erat propinquior,[dixit ad eum:Declina paulisper,& sede hîc, vocans eum nomine suo,] quod non exprimit hîc, fortè,ppter indignitatē ipsius,qa in hac causa malè se habuit.[Qui diuertit,& sedit. Tollens aūt Booz decē viros de Ruth 3. senioribus ciuitatis,dixit ad eos:Sedete hîc,]vt corā tot testibus negocium istud solēniùs fieret. [Quibus residētibus,locut⁹ est ad ꝓpinquū:Partē agri fratris nři] i.cōsanguinei,[Elimelech vēdidit Noemi,quæ reuersa est de regione Moabitide,] i.Noemi ista disposuit vēdere,vel forsitan vendidit partē agri Elimelech sui olim mariti.Nempe,quod ait, vēdidit, vtroq; modo accipi potest,vt infrà patebit.Est aūt consuetudo scripturæ,vt cognati inuicèm fratres vocent.[Quod audire te volui,& tibi dicere corā cunctis sedētibus & maioribus natu de populo meo. Si vis possidere] agrū illū [iure,ppinqtatis,eme & possidę:] qa hîc dicit,eme, videt q ager nondū venditus fuit à Noemi. Vel si vēditus fuit,tūc quod dicit,eme,intelligēdum est da vēditi agri redēptiōe, quæ erat emptio quædam, pertinuitq; ad ius propinquioris, vt Leuitici 25. habetur. [Sin autem displicet tibi, hoc ipsum indica mihi,vt sciam quid facere debeam. Nullus est enim propinquus,excepto te,qui prior es,& me,qui secundus sum.] Hoc sonat,quasi Elimelech non ha-

bu-

buisset propinquos nisi hos duos, quod nequaquā putādum est. Est igit̄ sensus: Nullus propinquus est, ad quē ſ.pro pſenti videaſ pertinere emptio iſta, niſi tu, q in propinqtatis gradu es primus, & ego ſecundus. [Reſpōdit: Ego emā agrum. Cui dixit Booz: Qñ emeris agrū de manu mulieris,] Si per mulierē intelligaſ Noemi, ſequi videſ, q agrum iſtum antè nō vēdidit. Vndè quod ſuperiùs dictum eſt, Agrum vēdidit Noemi, exponēdum eſt, vendere diſpoſuit. [Ruth quoque Moabitidē, q̃ vxor defuncti fuit, debes accipere cōiugē,] cùm ſit eadē ratio ac iuſſio legis de faciendo vtroq;. Vndè iuxta Ioſephum, Booz dixit: Ergo nō ex media parte oportet te legum habere memoriā. Habeas neceſſe eſt cum agro relictā Maalon, [vt ſuſcites nomē propinqui tui in hæ-

Ioſe.li.6.an. iuda. ca. 14. reditate ſua.] hoc eſt, filium gignas ex Ruth, q vocet̄ filius cognati tui defuncti, & ei in ſua ſuccedat hæreditate. Talis autē filius, vocabaſ filius legalis defuncti, ne periret eius memoria, & naturalis filius eius q genuit eum. [Cui ille rñdit: Cedo iuri propinquitatis:] qa in ea parte qua ex precepto legis cōmoditatē cōſequi poterat, voluit iure gaudere: nō aūt in parte, qua poterat indè grauari, alienigenā pauperemq; ducēdo. [Neq; enī poſteritatē familiæ meæ delere debeo,] i. nō ita debeo vacare gñationi prolis, quę aſcribatur eognato meo iam mortuo, vt negligā inſudare generationi filiorum q mihijpſi attribuant. Sicq; vir iſte non erat charitatiuus, ſed prauus, reputās velut ſuperfluū, ſemē ſuſcitare alteri ſeu defuncto. Fuitq; ſimilis filio Iudæ, q vidēs ſibi nō naſci filios, ſemē fudit in terrā, vt Gene. 38. habeſ. Vel: Non debeo poſteritatē familiæ meæ delere, hoc eſt, nō me debeo occupare circa educationē & prouiſionē prolis naſcituræ ex fœmina iſta, quæ proles alteri deputeſ, & per hoc negligere curā & prouiſionē propriæ ſobolis. Aliqui verò exponunt ſic: Non debeo poſteritatē familiæ meę delere, qa videlicet, ſi ex fœmina iſta gignerē filios, filij illi nō eſſent inter filios Iſrael computādi, cùm Deut. 23. ſcriptum ſit: Ammonites & Moabites nō intrabunt in eccleſiā Dei in æternum. Sed ſi hoc dicere intēdebat, errauit: qa præceptum illud ſuſcipit diſpēſationē in cōuerſis ad Iudaiſmū, & propter virtutē & fidelitatem Ammonitarum ac Moabitarum quorundā ad filios Iſrael, vt patet Iudith 14. de Achior principe Ammonitarum. Nec illud præceptum cōcernebat (vt dicū) mulieres, ſed viros: ideo nō reſpiciebat prolē natā ex fœmina Ammonite vel Moabite, & ex viro Iſraelita. [Tu meo vtere priuilegio,] quod mihi ex propinquitate competit circa emptionē & matrimonium iſtud, [quo me libēter carere profiteor.] Videſ autem vir iſte aliqualiter excuſabilis à legis tranſgreſſione, ſi ita fuit diſpoſitus corde, quòd accepiſſet Ruth coniugē, ſi Booz eam renueret. [Hic autem mos antiquitùs erat in Iſrael inter propinquos,] videlicet à tēpore quo per Moſen data eſt lex, [vt ſi

Exod. 34. quando] i. aliquando [alter alteri ſuo iuri cedebat, vt eſſet firma conceſſio,] qua vnus conceſſit ac dedit ſuum ius alteri, [ſoluebat] hoc eſt, exuebat [homo calceamētum ſuū, & dabat propinquo ſuo] cui conceſſit ius ſuum. [Hoc erat teſtimonium ceſſionis in Iſrael,] i. per hoc factum ſignificabaſ, q deponēs calceamētum ſuum, expoliabaſ ſuo iure, & alter inueſtiebaſ de eo. Verùm an iſtud fiebat in qualibet iuris ceſſione, vel ſolùm in ceſſione circa connubium, textus nō exprimit. Et magis apparet iſtud ſecundum. Scriptum eſt enī Deut. 25. q propinquo renuēte accipere vxorem defuncti, mulier in faciem illius ſpuebat, eiuſq; calceamentum ſoluebat.

Deut. 25. Quod obſeruabatur, dum mulier virum illum conuenicbat coram iudicibus, & ille nō acqeuit. ¶ Porrò dum propinquus illum cōuenicbat, nec annuit, tunc ipſemet ſuum ſoluit calceamentum. Et ita erat in caſu iſto. [Dixit ergo pꝓinquo ſuo Booz: Tolle calceamētum. Quod ſtatim ſoluit de pede ſuo. At ille] videlicet Booz, [maioribus natu & vniuerſo populo: Teſtes, inqt, vos eſtis hodiē, q poſſederim omnia quæ fuerūt Elimelech & Chelion & Mahalon,] hoc eſt, quod nunc habeo ius poſſidēdi hæreditaria bona, quæ aliqñ pertinebāt ad Elimelech & filios eius, [tradēte Noemi] illa mihi ad emēdūm & poſſidēdum, ſiue ad redimēdum quæ vendita erant. [& Ruth Moabitidem in coniugē ſumpſerim,] i. ad contrahēdū cum ea me modò aſtrinxerim, [vt ſuſcitē nomē defuncti in hæreditate ſua, ne vocabulū eius de familia ſua ac fratribus & populo deleatur.] Per pdicta enī nōdum eam formaliter ſumpſit in coniugē, quod & in frà innuitur. [Vos, inquam, huius rei teſtes eſtis. Reſpondit omnis populus &c. Nos teſtes ſumus. Faciat

Geñ. 29. 30. dñs hanc mulierē quæ ingreditur domū tuam] hoc eſt, ſtatim intrabit, [ſicut Rachel & Liam] i. bñdicat ei ſicut bñdixit Racheli & Liæ, q̃ fuerunt principales vxores Iacob pñarchæ, imò & inter eas principalis quodāmodo extitit Rachel, quā Iacob primò petijt, atq; formaliter cū ea primò cōtraxit. Vñ & nūc primò exprimiſ, [q̃ ędificauerūt domū Iſrael] i. populū Iſraeliticū genuerūt per hoc, q Rachel peperit duos pñarchas, & Lia ſex, ẽ qbus exorte ſunt octo tribus in Iſrael. [vt ſit exemplū virtutis in Ephrata,] i. tā virtuoſa quòd alijs in exemplū proponatur virtutum in vrbe hac, quæ primò appellata eſt Ephrata. [& habeat celebre nomē in Bethlehem] i. famam ſolennē, iuxta illud Prouerb. 10. Memoria iuſti cū laudibus, nomē aūt impiorū putreſcet. [Fiatq; domus] id eſt, poſteritas [tua ſicut domus Phares, quē peperit Thamar Iudæ.] Talis (inquam) fiat tua poſteritas [de ſemine quod dederit tibi dominus de hac puella.] Fuit enī Ruth adhuc iuuen-

iuuencula,q̄uis nó virgo.Oḿia bona hęc imprecati sunt viri illi huic Booz,qa ipse multū beni
gnè,iustè,& humiliter habuit se,accipiēdo istā pauperculā.Iustè,quātū ad deū,ob cuius p̄ceptū
hæc fecit:Benignè,quātùm ad defunctū,cui semē suscitare,p̄posuit:Humiliter, quātùm ad cóiu
gem istā,qua fuit excellētior valdè in multis.¶Deniq; imprecatio seu bñdictio illa fuit copiosē
impleta,qa in tēporalibus ac spūalibus bñdixit dñs huic Ruth,fecitq; eā exēplarē & famosam nō
solū in Bethleē, sed & vbiq; terrarū,atq; ex semine ei⁹,sicut ex semine Phares,orta est regia trib⁹,
& tādē rex regū dñs Iesus Chřs.[Tulit itaq; Booz Ruth,& accepit vxorē] post p̄inductā,secundū
formā tunc solitā, & forsan p verba de p̄senti.[Ingressusq; est ad eā,& dedit illi dñs vt cóciperet]
ex Booz,[& pareret filiū.] quod recitat̄ hic,p bñficio magno,qa de stirpe illa nasciturus fuerat
Chřs, & forsan supernaturaliter factū est,q ex sene illo cócepit,quę ex marito adolescēte anteà
nequit cócipere.Honorificū quoq; fuit alienæ & egenæ,ex tāto viro prolē habere.¶Deniq; sic- Ruth 4.
ut Salmon licitè sumpsit Raab ad Iudaismū cóuersam in cóiugē,ita hāc Booz.[Dixeruntq; muli- Mat. 1.
eres ad Noemi:Benedict⁹ dñs q nó est passus,]i.nō permisit [vt deficeret* successio familiæ tuæ, *successor
& vocaret̄ nomē eius in Israel.] Hic supplendū est aliqd, vt sit sensus: Benedictus dñs q non est
passus,vt deficeret posteritatis tuæ legalis successio,sed ecótrariò fecit,vt vocaret̄ nomē eius in
Israel,i.successio tua in memoria perseueret,& filij tui posteritas recolat̄.[& habeas q cósoletur
animā tuā,& enutriat senectutē]i.infantulū istum ex nuru tua natū,in quo magnā cósolationē
habebis,tanquā in filio filij tui.[De nuru tua natus est q te diliget,] i.infans iste cùm ad ætatem
adultā peruenerit,te amabit & tractabit vt propriā matrē seu auiam,si tam diu manseris viuens.
[& multo tibi melior est] vnicus filius iste,[quàm si septem haberes filios] hoc est,honorabili-
us tibi est secundū æstimationē humanā,aut etiā verè,vnū hoc modo habere filiū de tanto viro,
quàm septē habere filios ex tuo olim marito,sicut & Helcana dixit ad Annā:Nunqd nō ego me- 1. Reg. 1.
lior tibi sum,quàm si haberes decē filios? Et maximè verū fuit hoc verbū mulierū ad Noemi,in-
quātùm ex illo infante Chřus fuerat nasciturus.[Susceptumq; Noemi puerū posuit in sinu suo,
& nutricis ac gerulæ officio fungebat̄] ex amore & gaudio.Iam enī & ipsa cœpit in domo Booz
morari cū nuru sua,à qua separari nequibat.[Vicinæ autē mulieres cógratulātes ei & dicentes:
Natus est filius Noemi,] i.huic Noemi natus est filius iste per nurum suā,inquātùm iste filius de-
putat̄ filio Noemi,& tā charus ac cósolatorius est ei,quasi ipsamet eū peperisset. [vocaueruntq;
nomē eius Obeth,] de scitu & cósensu Booz. [Hic est pater Isai patris Dauid.] Imposueruntq;
nomē puero in sua circūcisione.Porrò Obeth interpretat̄ seruiēs:ideo puerū sic vocabāt,qa di-
xerunt,q amplius deseruiret ipsi Noemi, quàm si septē filios p̄prios haberet. [Hæ sunt genera-
tiōes Phares: Phares genuit Esrom,Esrom genuit* Arā,Arā genuit Aminadab,Aminadab genuit *Ram,Rem
Naason,Naason genuit Salmon,Salmon genuit Booz.] ¶Circa hoc orit̄ difficultas,quō Booz
fuerit filius ipsius Salmon,q sub Mose & Iosue fuit,& terrā promissiōis ingressus est, inter quem Nume. 1. 2.
& tēpus huius cónubij fluxerunt penè trecēti anni? Ad quā difficultatē amouendā,aliqui dicunt 7. 10.
fuisse tres Booz sibi in generatiōis linea succedētes,q sub vno nomine cópræhendunt̄,qm̄ idem 1. Paral. 1.
nomē sortiti sunt. Veruntū solutio ista nō habet aliquod fundamētum ex scriptura canonica,
immo vbicunq; in scripturis noui aut veteris testamēti generatio ista describitur, de vno dunta
xat Booz fit mētio:nec impossibile fuit,p̄sertim illis tēporibus aliquē viuere annis trecētis,cùm
& Sāct⁹ Iob post suā curationē vixerit annis centū quadraginta.Ad quē etiā Eliphaz dixit:Senes Iob 42.
sunt inter nos multò vetustiores quàm patres tui.Imò secundū Chronicas tēpore Caroli regis, Iob. 15.
fuit qdam nomine Ioannes,q annis vixit quadringentis,propter quod Ioannes de Tempore vo Hester 2.
cabatur. Mardochæus quoq;, qui captus & trāslatus fuit cū Ioachim rege Iuda,& tēpore Assueri
regis adhuc erat robustus,probat̄ valdè diu vixisse.De hoc & super Matthæum diffusiùs scripsi. *Isai.
[Booz genuit Obeth,Obeth genuit* Iesse,Iesse genuit Dauid regē.]in quo vaticiniū Iacob de Gne. 49.
regia dignitate tribui Iudæ danda,cœpit impleri. Hinc quoq; elicitur, editū esse hunc librum
tempore Dauid, aut posteà,nec vltra Dauid genealogia ista p̄tenditur aut descendit, cū omni-
bus constet,Christum ex Dauid stirpe nasciturum fuisse, & iam genitum esse.Ideo demōstrato
q Dauid ex Ruth Moabitide descendit,satis innotuit, Christum(iuxta Esaiæ oraculum) ex ea Esa. 11. & 53.
descensurum.Ad quod declarandum,liber iste specialiter est conscriptus.

¶De spiritali eiusdem Cap. 4. sensu. Art. 8.

ASscendit ergo Booz ad portā]Per Booz(iuxta p̄habita)intelligit̄ Chřus,q asscēdit ad por-
tam,qm̄ de sacratissimā virgine cóceptus,ex eadem est natus. Deindè sedit in porta, quia Luc. 1. 2.
vbiq; per discipulorū suorū prędicationē post suā passionē & ascensionē se reperibilē prębuit. Mat. 28.
vndè de ipso sub nomine sapiētię scriptū est:Sapiētia foris p̄dicat,in plateis dat vocē suā,& in fo Marc. 16.
ribus portarū profert verba sua. Et alibi:Sapiētia facilè inuenit̄ ab his,q quęrūt illā: præoccupat Pro. 1.
eos q se cócupiscūt:q de luce vigilauerit ad illam,nō laborabit. assidentem enī illā foribus suis Sap. 6.
inueniet.Prætereà,quia in portis iudices olim sedebant,potest per portam intelligi locus, quo

Christus

Mat.6.23. Ioan.8. Christus populum Iudęorũ edocuit, & scribas, pharisæos ac sacerdotes repræhẽdit ac iudicauit, sicut de eo Malach.3. fuit prędictũ: Ipse quasi ignis cõflans, & sedebit conflans & emundãs quasi argẽtum, & purgabit filios Leui. [Cumq; vidisset propinquũ præterire, de quo priùs sermo habitus est.] Iuxta præcta, per istum ꝓpinquum intelligit ordo seu vniuersitas ꝑlatorũ Ecclesiæ, vicariorũq; Chri, quos oẽs & singulos Christus diuino instinctu & per inspiratiões angelicas, per scripturas quoq; & ꝓdicatores hortat. vt accipiãt Ruth Moabitẽ eis affinẽ & ꝓximã, i. ecclesias sibi cõmissas & gregẽ dñicum tãquã charissimã spõsam spiritaliter diligãt, amplectant, custodiãt

1.Cor.15. & fœcundent, quatenũs fratri eorũ defuncto, vtpotè ipsi Chro pro salute omniũ crucifixo, suscitent semẽ ex suis ecclesijs, i. multos in Deo regenerẽt & conuertãt, virtuosaq; opera tanquã filios cõpiosè producãt. Sed proh dolor iam multi ꝑlatẽ hæc adimplere despiciunt, q relictis spiritalibus nuptijs ac diuinis affectibus, ad carnalia cõuertunt, & instar ꝓpinqui ipsius Booz, parati sunt ẽmere agrũ Noemi, id est, tẽporalia cõmoda sequi, & ꝓprla lucra reponere, nolentes ipsam Ruth despõsare, i. pastoralis officij debitũ ouibus sibi creditis exhibere, de qbus Ezech.34. dñs protestat: Væ pastoribus q pascebãt semetipsos. Lac comedebatis, & lana operiebamini, gregẽ aũt meũ non pascebatis. Sed sicut Booz accepit Ruth, quã alius eo ꝓpinquior refutauit: sic Chrs nõ relinquit Ecclesiã, nec deserit oues suas. Emit quoq; agrũ, dum sanguinis sui precio cõparauit sibi genus humanũ, ac mundi ꝓmeruit principatũ. Iterũ sicut propinquus ille dixit ad Booz, Cedo iuri ꝓpinquitatis, tu vtere meo priuilegio: sic planè infideles & negligẽtes ꝑlati ius suæ ꝑlaturæ dimittunt, quãtum ad executionẽ salubrem, & Chro suas cõmittunt oues, nõ charitatiuè, sed derisiuè re ipsa dicẽtes: Custodiat eas q custodit Israel. Ideo Chrs loquit eis, singulisq; eorũ: Tolle calceamẽtum, i. ꝑsidentiæ tuæ tegumẽto te fatere indignũ, & illo te priua. ¶Porrò hoc tegumẽtum est ipsa ꝑsidẽdi potestas siue authoritas, qua tales se muniunt, & facta sua excusant, voluntate pro rõne vtentes, & quasi sibi licere putãtes quicqd voluerint, illud Amos 6. dicẽtes: Nunqd nõ in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? In horũ testimoniũ, Chrus sibi assumit in testes decẽ viros de maioribus natu, seniores q; Israel vniuersos, s. electos, sapiẽtia ꝑmaturos, atq; in virtutibus clariores, q inclytè impleuerunt decalogũ, qui oẽs cupiunt Ecclesiam fœcundari à Chro, sicut olim ab eo fœcundata est synagoga, quod & superplenè impletum est. ¶Postremò, sicut Obeth nato, mulieres dixerunt ad Noemi: Benedictus dñs &c. Et rursus: De nuru tua natus est q te diliget, & multo melior tibi est quàm si septẽ haberes filios: ita Ecclesia ex gentibus cõgregata, & copiosissimè fœcundata à saluatore, gratias Deo egerunt, & cõgratulatæ sunt primitiuæ Ecclesię ex Iudæis collectæ, fideles animæ, eo q Ecclesia illa gentiliũ ab ecclesia Iudæorũ cõuersa, tam copiosissimũ atq; sanctissimũ protulit fructũ, multis electis Iudæis ꝑstantiorẽ. De qua gẽtilitatis fœcunditate, vehemẽtissimè est gauisa primitiua illa synagoga fidelis, q de suę plebis execęcatiõe & sterilitate ineffabiliter mœsta fuit: ideo qcqd charitatis & pietatis valebat, ecclesię ex gẽtibus cõgregatæ exhibuit: imò simul cũ ea facta est vna vniuersalis Ecclesia vnigeniti filij Dei spõsa charissima, sicut ipse ꝑdixit: Alias, inquiẽs, oues habeo, & illas oportet me adducere, & fiet vnũ ouile & vnus pastor. Qui est dñs Iesus Christus cum patre ęterno, & Spiritu sancto paracleto, vnus super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen.

Ioan.10.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM PRIMVM SAMVELIS, QVEM NOS PRIMVM REGVM DICIMVS, ENARRATIO.

¶ In hoc agitur de gubernatione populi Israel per Iudices, de electione regis Saül, de regimine, gestis & morte ipsius.

PROOEMIVM.

Job 28. Sap.16. Eges ex te egredientur, Gene.17. Deus qui vniuersorum finem considerat, cuncta quæ cõdidit, ad propriũ dirigit finẽ. Quẽadmodum aũt inter creata huius inferioris sensibilis mundi, dignior est homo: sic supersapiẽtissimus eius creator excellẽtiori modo regit eundẽ, & eum à mũdi rexit exordio. ¶Deniq; quo homo ad errorẽ & deuiationem existit ꝓcliuior, eo copiosiùs ei ꝓuidit de gubernatore. Nẽpe cũ omis homo possit faciliter decipi & errare, nõ satis reputauit bonus & infallibilis ac ꝓuidẽtissimus Deus regere hominẽ per hominẽ, sed angelica adiecit ꝑsidia, supernorũ & infallibiliũ spirituũ gubernatiuã directionẽ apposuit, nõ solũ hominibus subditis q regunt, sed

&

&eorum rectoribus:imò non tantùm singulis hominibus angelos singulos deputauit custodes, qui de infimo angelorũ sunt choro,sed & singulis politijs singulos donauit custodes ac rectores angelicos,qui de tertio angelorum ordine esse creduntur. Propter quod Eccl 17.fertur:In vnaquaque gente præposuit rectorem.Nec his contenta maiestas altissima,etiam per seipsam curat, regit,instruit,& accendit,ac perficit hominem.Nec sic alijs eum commisit,vt immemor sit ipsius,& diuinam ac propriam gubernationem tollat ab eo, præsertim cùm Iob 34.dicatur: Quem constituit omnipotens alium super terram?aut quem posuit super orbem,quem fabricatus est? Siquidem vt theologica edocet veritas, Solus Deus intùs iustificat, gratiam infundendo,& eius infusione peccata tollendo.Ipse per infusionem virtutes largitur, & sine actuali ipsius motione nil possumus promereri,sed ipse operatur in nobis velle & perficere pro sua bonitate, i.ex propria pietate. Phil.2. ¶Insupèr finita prima mundi ętate,cùm homines post diluuium cœpissent densissimis idololatriarũ infidelitatibus obtenebrari,ac grauibus vitijs excæcari,volens benignissimus Deus humano generi tandem plenariè subuenire, mittendo à summo cælo verbum suum æternum, Psal.13. vnigenitum filium in hunc mundum per incarnationis mysterium,qui in assumpta natura Sap.18. 1.Ioan.5. inter homines videretur, atque cum eis conuersaretur,ac de oĩbus ad veram salutem necessarijs Baruch.3. prouideret eisdem:hæc,inquam,volẽs oĩm dñs ac prouisor altissimus pordinato facere tempore,de idololatrarum societate eduxit electissimũ quendã virum Abraham pñarcham, ex cui᷈ Gen.10.15. posteritate & semine pater æternus vnigenitum suum statuit incarnandũ. Propter quod virum illum, & eius posteritatem varijs donis ac gratijs decorauit,& inter cętera ipsi promisit,ꝙ reges Gen.17. ex ipso existerent nascituri,vt filius regis cælestis, summi & oĩpotentis,in terra quoq; ex regibus nasceretur,quos electo suo fideliq; populo Deus voluit præsidere.Itaq; de his regibus & eorum regiminibus ac populis tractat liber nunc exponẽdus,propter quod liber Regum vocatur. Sed qm̃ tota sancta scriptura tractat principaliter de Deo gubernatore & saluatore, aptiùs dici potest,ꝙ liber iste tractat de DEO,vt principali rege & gubernatore,per reges Israel,Israeliticũ populum Iudic.10. 1.Reg.3.11. gubernãte,quem populũ post Mosen & Iosue per Iudices gubernauit vsq; ad Samuelem inclusiuè,& vsq; ad Saul exclusiuè,deindè à Saul vsq; ad Sedechiam seu Babylonicam captiuitatem per reges.Post reditum verò à Babylone,per sacerdotes & pontifices vsq; ad Ioannem Hyrcanum,seu filium eius Aristobulum,qui cùm põtifex esset, etiam regium suo capiti diadema imposuit.Præterea,qm̃ gubernationi ac pſidentiæ Iudicum, immediatè successit gubernatiua pſidentia Regum,ideo in voluminis huius exordio aliqua de iudicibus Israel cõscribũtur, putà de Heli & filijs eius,de Samuele quoq;,filijsq; ipsius.Et ita introducitur modus per quẽ,imò & causa ob quam,reges in populo Dei præesse cœperũt.Postremò,quis hic liber totalis,à catholicis in quatuor libros partiales diuidatur,ab Hebræis tñ solùm in duos diuiditur, quorum primum vocant Samuel, à suo authore, quia pro maiore parte à Samuele creditur scriptus, qui liber continet primum & secundum libros Regum:secundum nominant Malachim,i.regum,à materia.Et Pet.Co.hist. li.1.Re.i.plo. sicut magister in hist.ait,Scriptus est liber iste chronicè sub singulis regibus,qui compactus est in vnum à Ieremia,quod patet ex hoc,quia idem finis est huius libri & Ieremiæ.

¶HIERONYMI IN LIBRVM REGVM PRAEFATIO.

VIGINTI & duas literas esse apud Hebræos, Syrorum quoque lingua & Chaldæorum testatur,quæ Hebrææ magna ex parte cõfinis est.Nam & ipsi 22. elementa habent eodem sono,sed diuersis characteribus.Samaritani etiam Pentateuchum Mosis totidem literis scriptitant,figuris tñ & apicibus discrepantes.Certumq; est,Esdram scribam,legisq; doctorem,post captam Hierosolymam & instaurationẽ templi sub Zorobabel,alias literas reperisse,qbus nũc vtimur,cùm ad illud vsq; tẽpus ijdem Samaritanorum & Hebrę orum characteres fuerint.In lib.quoq; Numer.hæc eadem supputatio, sub Leuitarum ac sacerdotum censu mysticè ostenditur.Et nomen dñi tetragrammatõn in qbusdam Græcis voluminib᷈ vsq; hodiè antiquis expressum literis inuenimus.Sed & Psal.36.& 110.& 111.& 118.& 144.quanq̃ diuerso scribantur metro,tñ eiusdem numeri texuntur alphabeto.Et Hieremiæ lamẽtationes & oratio eius, Salomonis quoq; in fine Prouerbia,ab eo loco in quo ait,Mulierem fortẽ quis inueniet, eisdem Pro.31. alphabetis vel incisionibus supputantur.Porrò qnq; literæ duplices apud Hebræos sunt,caph, mem,nun,phe,zade.Aliter eñ scribunt per has principia,medietatesq; verborũ, aliter fines.Vndè & qnq; à plerisq; libri duplices æstimant,Samuel,Malachim,Dibrehaiomin,Esdras,Hieremias,cum Cinoth,i.lamẽtationibus suis.Quõ igitur 22.elementa sunt, per quæ scribimus hebraicè oẽ quod loquimur,& eorum initijs vox humana cõpræhenditur:ita 22.volumina supputantur,quibus quasi literis & exordijs,in Dei doctrina tenera adhuc & lactens viri iusti eruditur infantia.Primus apud eos liber vocatur Breschith,quẽ nos Genesim dicimus. Secũdus Ellesmoth,

N qui

qui Exodus appellatur. Tertius Vaijkra, i. Leuiticus. Quartus Vaiedabber, quē Numeros vocamus. Quintus Ellehadborim, qui Deuteronomium prænotatur. Hi funt quinque libri Mosis, quos propriè Thora, i. legem appellant. Secundum prophetarum ordinem faciunt, & incipiunt ab Iesu filio Naue, q apud illos Iosue ben Nun dicitur. Deindè subtexunt Sophtim, i. Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth, qnia in diebus Iudicum facta eius narratur historia. Tertius sequitur, Samuel, quem nos Regnorum primum & secundum dicimus. Quartus Malachim, i. Regum, qui tertio & quarto regnorum volumine continetur. Meliusq; multo est, Malachim i. Regum, q̄ Malachot, i. regnorum dicere. Non eñ multarū gētium regna describit, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus duodecim cōtinetur. Quintus est Esaias. Sextus Hieremias. Septim⁹ Ezechiel. Octauus, liber duodecim prophetarum, qui apud illos vocatur There aser. Tertius ordo hagiographa possidet, Et primus liber incipit ab Iob, Secundus à Dauid, quem quinq; incisionibus & vno psalmorum volumine comprehendunt. Tertius est Salomon, tres libros habens, Prouerbia q̄ illi parabolas, i. Misle appellant. Quartus Ecclesiasten, i. Coeleth. Quintus est Canticum Canticorum, quem titulo Sira Sirim appellant. Sextus est Daniel. Septimus Dibre haiomim, i. verba dierum, quod significantiùs χρονικὸν totius diuinæ historiæ possumus appellare, q liber apud nos Paralipomenōn primus atq; secundus inscribitur. Octauus Esdras, qui & ipse similiter apud Grecos & Latinos in duos libros diuisus est. Nonus Hester. Atque ita fiunt pariter veteris legis libri 22, i. Mosis qnq;, & ꝓphetarū octo, hagiographorū nouē: quanq̄ nōnulli Ruth & Cinoth inter hagiographa scriptitent, & hos libros in suo putent numero supputādos, ac per hoc esse priscæ legis libros 24. quos sub numero 24. seniorū, Apocalypsis Ioannis inducit, adorantes agnum, & coronas suas prostratis vultibus offerentes, stantes coram quatuor animalibus oculatis antè & retrò, i. in ꝓteritum & in futurum respicientibus, & indefessa voce clamantibus: Sanctus, sanctus, sanctus dñs Deus oīpotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est. Hic prologus scripturarum quasi galeatum principiū, oībus libris quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest, vt scire valeamus, quicqd extra hos est, inter apocrypha esse ponendū. Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor, non sunt in canone, Machabæorum primum lib. Hebraicum reperi, secundus Græcus est, quod ex ipsa quoq; phrasi probari potest. Quæ cùm ita se habeant, obsecro te lector, ne laborem meum repræhensionē existimes antiquorū. in templo Dei offert vnusqsq; quod potest. Alij aurum, argentū & lapides preciosos: alij byssum & purpuram & coccum offerunt & hyacinthum. Nobiscum benè agitur, si obtulerim⁹ pelles & caprarum pilos. Et tñ Apostolus cōtemptibiliora nostra, magìs necessaria iudicat. Vndè & tota illa tabernaculi pulchritudo, & p singulas species ecclesiæ præsentis futuræq; distinctio, pellibus tegitur & cilicijs, ardoremq; solis & iniuriam imbrium ea quæ viliora sunt, prohibēt. Lege ergo primum Samuel & Malachim meum: meum, inquā, meū. Quicqd eñ crebriùs vertendo & emendando solicitiùs & didicimus & tenemus, nostrum est. Et cùm intellexeris quod anteà nesciebas, vel interpretem me existimato, si gratus es: vel paraphrasten, si ingratus. Quanq̄ mihi oīnō cōscius non sim, mutasse me qppiam de Hebraica veritate. Certè si incredulus es, lege Græcos codices & Latinos, & cōfer cum his opusculis quæ nuper emendauimus, & vbicunq; discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magìs ac magìs commodare debeas fidem: & si nostra firmauerit, puto q eum nō existimes coniectorem, vt in eodem loco mecum similiter diuinauerit. Sed & vos famulas Christi rogo, quæ dñi discumbentis preciosissima fidei myrrha vngitis caput, quæ nequaq̄ saluatorem quæritis in sepulchro, qbus iam ad patrem Christus ascendit, vt contra latrantes canes qui aduersum me rabido ore desæuiunt, & circumeunt ciuitatem, atq; in eo se doctos arbitrant, si alijs detrahāt, orationum vestrarū clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper sentētiæ recor-
Psal. 38. dabor: Dixi, custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiā, cùm consisteret aduersum me peccator. Obmutui & humiliatus sum, & silui à bonis.

¶EXPOSITIO LITERALIS CAP. I. FVIT VIR VNVS de Ramathaim Sophim. Articulus primus.

Oquuturus author libri huius de Samuele, & cur ac qualiter successit ipsi Heli in Iudicatu seu iudiciaria dignitate, incepit à patre Samuelis. [Fuit vir vnus de Ramathaim,]i. vrbe sic nuncupata, quæ fuit vrbs [Sophim]i. excelsorum seu speculationum, quia fuit vrbs sita in loco sublimi, & ita de ea vndiq; longè ac latè poterat quis videre. Vel dicitur vrbs excelsorum & speculationū, quia (vt fertur) viri studiosi & speculatiui morabātur in ea. Itaque Ramathaim hoc loco est dictio vna & nomen ciuitatis, quæ in Matthæo vocatur Ari-
Matt. 27. Iose. lib. 5. an. iu. ca. 15. mathia, atq; à Iosepho Ramatha vocatur. Rama nanq; interpretatur excelsum. [de mōte Ephraim.] Mons Ephraim, interdum accipitur pro monte magno, seu loco mōtoso in tribu Ephraim sito.

sito. Aliqñ verò accipitur pro terra seu prouincia circuniacēte. Vndè 3.Reg.4.habetur, ꝙ Ben-
hur fuit præfectus Salomonis in monte Ephraim, i.in vna parte seu regione totius Israelitici re-
gni,& ita secundum quosdā nunc sumitur.[& nomen eius Elcana,]quod nomen cōguit ei.Nam
Elcana interpretatur possessio Dei.Et vir iste fuit Deo intentus & eius possessio,quia per electi-
onem & gratiam ad Deum pertinuit,qui per Esa.43.protestatur:Oēm q inuocat nomen meum,
in gloriam meam creaui eum.[filius Ieroham filij Heliu,filij Thohu,filij Zuph,Ephratæus.] Di-
cunt qdam ꝙ nuncupatus sit Ephratæus, quia in monte Ephraim habitauit. Alij scribunt ꝙ di-
citur Ephratæus,quia ex parte matris natus fuit de Bethlehē ex tribu Iuda, quæ Bethlehem alio
nomine Ephrata dicitur,quod alij reprobant,qm̄ iuxta morē scripturæ,filij non à matribus,sed Gen.48.
à patribus cognominantur.Quo circa dicēdum videtur,ꝙ etiam in scripturis filij sæpe à matri-
bus cognoiantur, secundū quod Iudic.11.legitur,ꝙ Iephthe fuit filius mulieris meretricis.In eo-
dem lib.viri Sichē de Abimelech dixisse legūtur, Frater noster est, videlicet ex parte matris suæ,
vt patet ibi ex textu:imò infrà patebit, ꝙ Ioab & fratres ei⁹ cōmuniter noiantur filij Saruiæ,quæ Iudic.9.
fuit mater eorum,& rarò vel nunq̄ vocātur filij patris eorum.Deniq; per hoc quod antè iam di- 2.Reg.2.
ctum est,ipsum Elcana fuisse de monte Ephraim,satìs insinuatum videtur ꝙ Ephratæus extite-
rit,secundū quod Ephratæus dicitur à mōte Ephraim.Idcircò ꝙ posteà dicitur Ephratæus,ideo
factum apparet,ne etiam ex parte matris putaretur fuisse de monte illo,& vt sciretur ex parte ma- Pet.Cō.hist.
tris fuisse de tribu Iuda & oppido Bethlehem.Vndè & infrà frequenter describuntur matres fili- li.1.Reg.c.1.
orum Iuda,& loca seu oppida matrum.Ideo cum magistro in historijs reor tenēdum, ꝙ dicitur
Ephratæus,i.Bethlehemita.Quòd aūt non fuerit de tribu Ephraim,oēs fatentur,dicentes,ꝙ fuit
Leuites descendens à Leui per Caáth & Isuar ac Chore.Sicq; ex parte patris fuit Chorita,nec fu-
it de stirpe Aaron,qm̄ Aaron fuit filius Amram,Amram verò frater Isuar,de quo descendit Cho- Exo.4.
re,vt 1.Paral.6.narratur.[Et habuit duas vxores,nomen vni Anna,& nomē secundæ Phenenna:]
non ex libidine,sed quia(vt dicitur)prima eius vxor fuit Anna, quæ erat pulchra ac sterilis, ideo
sterilitatem eius expertus,aliam superaccepit.[Fueruntq; Phenennæ filij]i. Phenenna filios ha-
buit ex Elcana, atque (vt dicunt Hebræi)decem habuit filios.[Annæ aūt non erant liberi] i.nul
lam habuit prolem.Et ascendebat vir ille de ciuitate sua]Ramathaim[statutis diebus,]i.tēpo-
ribus seu festis in lege expressis & ordinatis ad hoc,ꝙ in eis viri pergerent ad vrbem in qua erat
templum seu tabernaculum Dei,hoc est, in solennitate paschali, pentecostes & scenopegię seu
tabernaculorum.Vel potiùs tam tempestiuè ante hæc festa,ꝙ in ipsis erat in vrbe cultus diuini.
Hinc subditur:[vt adoraret & sacrificaret dño exercituum in Silo,]i. in tabernaculo quod tunc
erat in oppido nomine Silo.De isto legis præcepto,s.ter eundi ad domum Dei in anno,habetur
Exo.23.Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram dño.Leuit.quoq; 23.Porrò cum
habitantibus remotè à tabernaculo,frequenter dispēsabatur, ita ꝙ non nisi in pascha illuc per-
gere tenebantur.Vndè qbusdam probabilius esse videtur, ꝙ vir iste non ascēdit nisi in pascha,
qm̄ paulopòst dicitur:[Sicq; faciebat per singulos annos,cùm redeunte tempore ascenderēt in
domum dñi:& sic prouocabat eam.]Sed hoc ex verbis illis non sequitur, imò magìs appáret ex
textu,ꝙ ter ascendit in anno:quia iam dictum est,Ascendit vir ille statutis diebus.Prætereà Io-
sue transtulit arcam in Silo,& ciuitas illa ad tribum Ephraim pertinebat,vt Iosu.16.legitur.Elca
ca aūt morabaī in monte Ephraim,& ita non multùm remotè à Silo.[Erant aūt ibi] puià in Silo
& in tabernaculo dñi,[duo filij Heli,]videlicet[Ophni & Phinees sacerdotes dñi,]sub pr̄e suo,
qui pótifex fuit & iudex.[Venit ergo dies]opportuna,[& immolauit Elcana,]q̄uis Leuites exti- Leuit.3.
terit,tñ non licuit ei sacrificare,nisi per manus sacerdotis.[Deditq; Phenennæ vxori suæ & cun-
ctis filijs eius & filiabus partes:]i.vnicuique illorum aliquam partem de carnibus hostiæ immo-
latæ.Obtulerat em̄ hostiam pacificam,cuius adeps incendebatur super altare, pectusculum ve-
rò armusq; dexter erant sacerdotis sacrificantis,residuum exritit offerentis: & de illo diuidebāt
offerentes his qui secum ascenderant,præsertim domesticis suis. De hoc in Leuitico & alibì ple
niùs scriptum est.[Annæ aūt dedit vnam partem]carnis oblatæ, [tristis,] ꝙ ei plùs dare non po-
tuit,vtpotè qm̄ prolem non habuit:[quia Annam diligebat,]ideo de eius sterilitate,afflictione,
opprobrio ampliùs tristabatur.Nec dubium quin & Phenennam dilexit.Sed per istum modum
loquendi innuitur, ꝙ Annam magìs dilexit,non solùm cōiugali,sed & spiritali amore:nec ideo
tm̄,qm̄ Anna pulchrior fuit,sed & ideo maximè,quia erat tam virtuosa.In Hebræo habetur,De-
dit Annæ missionem vnam duplicem,i.vnum ferculū quod in mēsa mittitur,seu partem vnam
duas partes valentem.Seu(vt alij dicunt,& redit in idem)in Hebræo habetur,Dedi Annæ vnam
partem pulchram,vel duplicem,quia Annam diligebat:ideo eam honorauit, liberaliter ei præ-
stando portionem tam elegantem.[Dominus autem concluserat vuluam eius.]i.fœcunditatem
ei non præstitit,& erat ex naturali causa sterilis,vt appáret. Vel dominus pia dispensatione abs-
tulit ei fœcunditatem ad tempus,vt interim sua oratione & patientia mereretur suo tempore fe

licius fœcundari. [Affligebat quoq; eam æmula eius,] i. inimica seu inuida, putà Phenenna. Rarò quippe concordant vxores eiusdem mariti, præsertim dum maritus plùs diligit vnam, quàm aliam. [& vehementer angebat,] i. ad magnam induxit angustiam, cùm tamē afflicto non sit addenda afflictio, & de his quæ insunt à natura, non mereamur laudari aut vituperari. [in tm̄, vt] ei [exprobraret] i. improperaret, [quòd dominus conclusisset vuluam eius.] sicq; Phenenna de beneficijs suæ fœcūditatis intumuit atque inaniter gloriabatur, & Deo fuit ingrata, & iustam personam iniustè fecit mœrere. Propter quod collatis beneficijs meruit mox priuari. [Porrò illa flebat,] non ex impatiētia, malitia, aut inordinato mœrore, sed desiderio prolis ad Dei obsequium educandæ, & qm̄ moderatè contristabatur, quòd marito suo fructum connubij proferre nequi-
acapiebat uit. [& non* sumebat cibum,] vt moris est alijs, scilicet cum iucunditate & consueta mensura, & quod parum est, reputatur pro nihilo, iuxta quod Iob 22. legitur: Nudos, i. parùm vestitos, spoliasti vestibus. Vel non sumebat cibum, i. partem ei à viro suo collatam, tunc non comedit. Homines em̄ in magna tristitia positi, minùs afficiuntur ad cibum. Et sancta fœmina ista potiùs desiderauit compunctioni & orationi, quàm comestioni insistere. [Dixit ergo] ei [Elcana vir suus: Anna, cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum?] Bonus maritus condoluit contorali, cuius virtutes cognouit. Ideo consolabatur eam pro posse. quasi dicat: Non decet te taliter contristari. [Nunquid non ego melior sum tibi quàm decem filij?] quod iuxta Hebræos intelligitur sic, Ego melior tibi sum propter dilectionem, fidelitatem & consolationem meam ad te, quàm decem filij Phenennæ sint ei. Sed meliùs videtur à catholicis sic exponi, Ego
Gen. 2 melior tibi sum, & magìs gaudere debes de me, quàm si filios decem haberes. Maritus nanque &
Matt. 19 vxor sunt vna caro: & vir, coniugis suæ solatium est. Veruntamen huic expositioni qdam sic obijcit: Quia etsi Anna haberet decem filios, non propter hoc excluderetur aut minueretur amor Elcanę ad ipsam, sed potiùs includeretur & augeretur: quæ reprobatio non concludit, quoniam etsi amor viri non fuisset per hoc exclusus aut minutus à coniuge sua, attamen amor ille propter annexam sterilitatem non produxit delectationem, quam produxisset, si fœcunditas fuisset adiuncta. Imò quo Anna plùs suum amauit maritum, eo plùs tristabatur, quòd ei non peperit fructum. [Surrexit autem Anna] à mensa, [postquàm comederat & biberat in Silo,] quo constat q̄ ad mariti sui cōsolationem & exhortationem parum quid sumpsit de cibo & potu. Surrexit autem vt iret ad fores tabernaculi ad orandū. [Et Heli sedente super sellam] i. sedem decētem [ante postes domus Dei,] quatenùs à quærētibus consiliū faciliter inueniretur. [cùm esset Anna amaro animo,] i. in magna tristitia constituta ob causas prætactas. sicq; amaritudo non sumitur hic vt est vitium, sed pro amaritudine laudabili compunctionis aut contritionis siue mœroris, quia fortassis ob sua peccata putauit se fructu vteri esse priuatam. De hac amaritudine loquitur Eze-
Esa. 38. chias: Eccè in pace amaritudo mea amarissima. De quo & Prouerb. 14. fertur: Cor quod nouit amaritudinem animæ suę, in gaudio eius non miscebitur alienus. [orauit ad dominum flens largiter,] i. copiosè ex abundantia suę deuotionis, ideo oratio eius fuit potens & exaudibilis valdè, [& vouit votum, dicens: Domine exercituū, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ,] id est, pietatis tuæ aspectu alleuiaueris cordis mei mœrorem, misericorditer succurrendo, [& recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ,] i. per piam exauditionem ostenderis te esse memorem mei, [dederisq; seruæ tuæ sexum virilem,] i. filium masculum, [dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius,] i. offeram eum tibi, vt per totum tempus vitæ suæ consecratus sit tibi, [& nouacula non ascendet super caput eius.] i. Nazaræus erit, & iuxta ritum Nazaræorū, pili capitis sui nun
Num. 6. quàm abradentur, prout in Numer. de Nazaræis præcipitur. Aliqui autem erant Nazaræi Dei, i. Deo consecrati ad tempus, sicut ibidèm habetur: quidam perpetuò, sicut & Samson, vt Iudic. 13. legitur. De literalibus verò & spiritalib' causis rituum seu iussionum ad Nazaræos spectantium,
Ibid. in prætacto Numer. libro & alibì dictum est. Denique oratio ista Annæ, sicut & cæteræ preces, in quibus idem sensus sub alijs verbis frequenter repetitur, fuit feruens omninò & efficax, qua-
Psal. 54. libus orationibus vtitur sæpè Psalmista, sicut dum ait: Exaudi Deus orationē meam, & ne despexeris deprecationem meam: intende mihi, & exaudi me. [Factum est autem cùm illa multiplicaret preces] i. orationem suam diu protraheret [coram domino,] in quo patet oratiōis eius instantia. Nec obest quod ait saluator Matt. 6. Orantes nolite multū loqui: quia hoc intelligitur de inutili & superflua verborū multiplicatione, non de diuturna oratiōis protractione, cùm scriptum sit apud Luc. 6. & 22. Erat Iesus pernoctās in oratione Dei. q & passione instante orauit prolixiùs. [vt Heli obseruaret os eius] i. cōsideraret an aliqd loqueretur. [Porrò Anna loquebatur in corde suo,] i. cum intima attentione intra se protulit verba suæ affectionis. [tantumq; labia illius mouebantur.] Per motum labiorum, non excluditur motus mentis ac dentium, quorum motio motum consequitur labiorum. Sed tantùm labia eius mota dicuntur, ad insinuandum quòd orauit tam silenter seu bassè, quòd verba eius audiri non poterant. Ideo subditur: [& vox eius penitùs

non

non audiebatur.]protulit tñ verba in ore, sed circa interiora ita erat attenta, q instrumẽta vocalia à vocis exterioris formatione sonora remittebantur, & forsitan tam quietè orauit etiam ideo, ne verborum suorum strepitu, alium quempiā à suæ orationis aduerteutia impediret.[Aestimauit ergo eam Heli temuleutam]i. ebriam vino,[dixitq; ei:Vsquequò ebria eris?]Pertinnit qppe ad præsulem ac iudicem populi ex suo officio, corripere reos.[Digere paulisper vinum quo mades]i. vade & dormi ad tempus, vt quiescendo digestio potus fiat in te, nec humores os tuum sic impleaut.[Respondens Anua:Nequaq̃, inquit, dñe mi]ebria sum, nec digestione vini indigeo. [Nam mulier infelix nimis ego sum.]i. valdè misera, loquendo de miserijs pœnæ, non culpæ, saltem mortalis, hoc est, aduersitatib⁹ sum repleta ex sterilitate, dolore, opprobrio, & insultationibus ac derisionibus æmulæ meæ Phenennæ, ideo non delectat me vinum potare. Vndè subiungitur:[Vinum & omne quod iuebriare potest, nou bibi,]hoc die, & aliàs non nisi rarò ac sobriè. [sed effudi auimam meam iu cõspectu dñi]i. cordis mei affectus obtuli Deo, iuxta illud Psal. 61. Effundite coram illo corda vestra.[Ne reputes ancillam tuam quasi vnam de filiabus Belial:]i. noli me computare in numero mulierum gulosarũ atq; rebellium, quæ sine iugo legis, & absq; freno disciplinæ cõuersantur & peccant. [quia ex multitudine doloris & mœroris mei loquuta sum vsq; in p̃sens.]i. huc vsq; oraui, seu alia quæq; loquuta sum ex vehemẽti dolore de mea præsenti sterilitate & mœrore persequutionis quam diu sustinui. Dolor equidẽ propriè est de malo præsenti, mœror seu tristitia, de malo præterito. [Tunc Heli] compatiens mulieri deuotæ in tantis afflictionibus constitutæ,[ait ei: Vade in pace.]i. tranquillitatem pectoris & qetem forinsecùs ab infestantib⁹ habe pergendo,[& Deus Israel det tibi petitionẽ tuam quam rogasti eum.] Hebraica veritas habet, dabit tibi. Hoc etem̃ dixit Heli ex confidentia bona, qm̃ vidit Annā tam ardenter & instanter orasse. Et qm̃ sciuit Deum specialiter pronum exaudire constitutos in graui afflictione & aduersitate, quemadmodùm ait Psal. 90. Cum ipso sum in tribulatiõe. Et forsan ex repentino iustinctu sp̃ũsancti dixit hoc Heli pro mulieris cõsolatione. Prælati quippe diuersimodè tanguntur à sp̃ũsancto ad loquendum atq; agendum propter subditorũ salutem aut vtilitatem. Nam & Anua verbum illud, quasi ex ore Dei prolatum accepit, & credidit sic futurum. Ipse nempe oĩpotens deus fecit verbum illud sic sonare iu auribus corporis eius ac cordis, i. eam mouit ad accipiẽdum taliter verbum p̃fatum.[At illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis.]i. cupio vt digneris mihi esse gratiosus & orans pro me.[& abijt mulier in viam suam,]redeundo à loco orationis ad suum maritum,[& comedit, vultusq; illius non sunt ampliùs in diuersa mutati.]i. apparatus seu dispositio faciei eius, mansit decæterò vniformis & benè se habens, eo q cor eius fuerat tranqllatum, ac firmiter cõsolatum ex certa spe suæ exauditiõis. Ex varia etem̃ dispositioue cordis, facies & præcipuè oculi diuersimodè disponunt & alterant ac colorantur, iuxta quod ait scriptura Ecci 13. Cor hominis immutat faciem eius, siue in bonum, siue in malũ. Hinc Ecci 19. legit: Ex visu cognoscit vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensat⁹. Quidam tñ callidi & versuti, uõrunt interiorem suam malitiam ficta vultus dispositione abscondere. Porrò virtuosorum est, motus passiouum reprimere & frenare, imò & anticipare, ne in vultu aut visu appareãt. Perfectorũ verò ac sapientũ est, in vniformi cordis ac vultus dispositione persistere, queadmodùm de beatissimo fertur Martino, q nemo vnq̃ vidit eum iratum, tristem, ridẽtem, turbatum, aut dissolutum, imò semper quasi angelicum præferebat in facie apparatũ. Quidam hæc verba expouens: Passioues, inquit, iræ & tristitiæ, quæ mutant faciem in diuersos colores, recesserunt ab Anua ex cõsolatione exteriori verborũ Heli, & ex interiori cõsolatione gratię Dei. Circa quod dicendũ videtur, q virtuosa hęc mulier, etiam ante horum auditũ verborũ, non subiacuit passiouib⁹ iræ atq; tristitiæ, imò multùm mitis & patiens erat, qa nec æmulæ suæ dura rñdit aut restitit, nec viro suo contra illam conquesta videtur. Porrò Petrus Comestor hæc compendiosè exponens: Mulier, ait, ex p̃missione sacerdotali abijt secura, vultusq; illius nõ sunt amplius in diuersa mutati, i. animus eius non est deinceps distractus in varietates dubitationis. [Et surrexerunt manè]Elcana eiusq; comitiua,[& adorauerũt coram dño] in atrio tabernaculi, [reuersiq; sunt & venerunt in domum suam in Ramatha]vrbem suam, quę antè vocatur Ramathaim.[Cognouit aũt Elcana vxorem suam Annam,]post reditum. Siqdem eundo ad templũ seu tabernaculum Dei, existendoq; iu vrbe cultus diuini, tẽpore festi, & redeundo, cõtinuerunt viri ac fœminæ vsq; ad reuersionem in propria. Vndè & posteà iuerũt viri ac fœminæ separatìm.[& recordatus est eius dñs,]i. supernaturaliter dedit ei virtutem cõcipiendi.[Et factum est post circulum dierum, concepit Anna]videlicet euolutis diebus suæ reditionis, cùm cognosceretur à suo marito. Vel dicitur post circulum dierum concepisse, q̃tùm ad animationẽ fœtus in vtero, quæ facta est, materia ad hoc satis parata & organizata, ad quod numerus certus dierum reqritur.[& peperit filium, vocauitq; nomẽ eius Samuel.]quod interpretatur postulatio Dei, seu postulatus à Deo. ideo ratio nominationis huius subiungitur,[eo q à dño postulasset eum:]i. Deum orasset

Pet. Cõ. hist. li. 1. reg. c. 2.

pro puero isto sibi supernaturaliter dando.[Ascédit aût vir eius Elcana,& oîs domus eius]i.domestici,[.Phenenna cum sobole sua,[vt immolaret hostiam solenné dño] pro gratiarû actione, [votum suum]i.sacrificium quod Deo promisit,si puerum sibi concederet,seu oblationem votiuam siue spontaneã,de qbus hostijs dicitur Leuit.7.[Et Anna non ascendit]illa vice cum viro suo ad domû Dei in Silo.[Dixit eñi viro suo:Non vadam,donec ablactetur infans,& ducã eum] ad tabernaculû dñi,[& appareat ante cõspectû dñi,]q in tabernaculo specialiter habitare asserebatur,[& maneat ibì iugiter]i.oñi tépore opportuno.[Et ait Elcana vir suus:Fac quod bonû tibi videtur,& mane donec ablactes eum,precorq; vt impleat dñs verbum suum.] Quô intelli-
Leuit.12. genda sunt ista?Nónne Anna tenebatur in die purificationis suæ puerû suum cum oblationibus psentare &offerre in domo Dei,iuxta quod dñs iusserat?Insup quô licuit deuotissimę Annæ abstinere à visitatiõe tabernaculi dñi,vsq; ad Samuelis ablactationé,cû cæteræ vxores cû suis maritis ad minus in pascha accederét domû Dei,sicut iam dictû est de Phenenna cõiuge Elcanæ?Amplius,incõueniés fuisse videtur,vt Samuel bimus,i.duorû annorû existés, sit oblatus ad manédû iugiter in tabernaculo ad seruiendû ibidé.Pueri eqdem circa finé secûdi anni solét amoueri à lacte.Ad primû horû rñdendû videt,q vtiq; secundû cõmuné legé fieri debuit,prout in pallegato lib.Leuitici de purificãdis puerperis cõtinet.Sed qñ Samuel erat dño sic pmissus & deputatus, q in eius cultu iugiter permaneret,appáret q mater eius ex inspiratione & dispensatione diuina infantulum domi tenuerit,qûousq; ablactaretur.Ex eadem quoq; ratione poterat interim à
Pet.Cõ.hist. li.1.Reg.ca.3. visitatione tabernaculi abstinere.Ad tertium Magister in hist.ait:Quidã dicût tres esse ablactationes.Primam,à lacte mamillæ,quæ fit 3.anno.Secundã,à lacte infantiæ,quæ fit 7.anno.Tertiam,à lacte pueritiæ,quæ fit 12.sicq; remouetur puer,prima ablactatione à lacte nutricis,ab ipsa nutrice.Secunda ablactatione amouetur à pædagogo.Tertia,à tutore. Dicunt ergo qdam,puerum Samuelem adductum ad domum Dei post secundã ablactationé,vt literis imbueretur. Vndè in sequentibus legitur,q per singulos annos mittebat ei mater sua tunicam paruam.Alij dicunt eum adductû post tertiam ablactationé,quasi iam idoneum ad ministrandû, qa mox subditur sequenti cap.Puer aût erat minister in cõspectu dñi.Hæc in historijs.Alij verò dicunt:Duplex est ablactatio:vna est abstractio à lacte vberum,quæ fit circa principiû 3.anni, vel circiter. Alia est ablactatio,qñ puer abstrahitur à lacte pueritiæ,dum s.incipit vti cõmunibus cibis,quod fit circa 10.annum,de qua ablactatione loqtur iam scriptura,qñ ante 10.annum aut circiter pueri non sunt apti ad faciendû aliquod officium in templo dñi, sed ex tunc possunt aliqua parua officia exercere,sicut accẽdere lãpades,& paulatim assuefieri ad maiora. Veruntñ his obuiare videtur,quod paulò pòst in textu euidenter subiungit:[Mãsit ergo mulier,& lactauit filiû suû donec amoueret eum à lacte:]quod manifestè intelligendû videt de ablactatione à lacte mamillæ, quod ipsamet Anna pbuit filio suo.Deindè addit scriptura:[Et adduxit eum secû,postq̃ ablactauerat.]]Deniq; in historia de natiuitate virginis gloriosæ habet,q parentes ipsi9 eam,cõpleto p trienniû ablactatiõis tépore,ad téplum cum oblationib9 adduxerût,& in illa ætate dicit eã Epiphanius per 15.gradus tépli ascédisse tam expeditè,ac si fuisset ætatis perfectæ. Tunc quoq; parentes eius dimiserût eam ibì cum virginib9 alijs.Hęc aût historia in aurea Legéda ascribit S.Hieronymo,q̃uis recitatiuè magis q̃ assertiuè forsitan referat eam, & q̃tùm ad aliqua, dicatur apocrypha.Itaq; iuxta textum videtur dicendû,q statìm post ablactationé à lacte materno,sit Samuel oblatus & relictus in tabernaculo,& ibì per tépus nutritus,deindè imbutus,sicq; adhuc puerulus exorsus sit ministrare.Nam & infrà habetur:Puer aût erat adhuc infantulus, quod de eo iam ibì adducto asseritur.Puer aût decem duodecímve annorum, non videtur aptè infantulus dici. Est item pbabile,q in tantæ electionis puero tam supernaturaliter dato, fuit ab infantiæ annis aliquid ingeniositatis,capacitatis & agilitatis supra vires naturæ, ita q in 5. aut 6. anno poterat aliqua parua exercere obsequia. ¶Præterea super id quod dictum est,Maneat ibì iugiter,scribit Lyra:In Hebræo habetur,vsq; in seculum,i.vsq; ad 50. annum, quia vltrà non debebant Leuitæ seruire in templo,vt habetur Nume.4. Vndè & infrà legitur, q Samuel factus iudex populi,ibat
1.Reg.7. per singulos annos circumiens Bethel & Galgal & Maspha,& iudicabat Israel in supradictis locis.Hæc Lyrę verba videntur sonare,acsi Samuel mansisset in tabernaculo domini vsque ad 50. annum:quod non est putandum,imò adhuc valdè iuuenis factus est iudex populi & propheta, & ibat de vrbe in vrbem atque ad bellum,prout suum requirebat officium. Cùm etenim Deo ordinante factus est iudex populi ex dispensatione diuina,perrexit à tabernaculo ad loca & op
Ibid. pida opportuna,& reuertebatur in Ramatha,vbi & domus ipsius erat,iudicauitq; populum ibì, vt infrà fertur.Insupèr,quanuìs Leuitæ vltra 50.annum non debebant seruire in téplo, faciendo opa laboriosa siue maiora,vt habetur Numer.4.attñ post qnquagesimû manserunt ministri templi vt antè,faciendo tamen obsequia alia, iuxta illud Numer.8.Cumque 50.annum ætatis impleuerint,seruire cessabunt,eruntque ministri fratrum suorum in tabernaculo fœderis,vt custodi-

ant

ant quæ sibi fuerint commédata, opera aût ipsa nô facient. Ex qbus ostenditur, q Samuel post quinquagesimû annum nô fuit licétiatus à tabernaculo Dei recedere, ex hoc quòd Leuitæ non ministrabât in têplo modo præfato vltra quinquagesimû annum. [Et dixit Elcana: Precor vt impleat dñs verbum suum.] Quid necesse fuit hoc precari, quasi verus & sanctus Deus possit suum verbum nô implere? Et rñdendum q verba diuinæ promissionis intelligéda sunt sæpè sub implicita conditione, videlicet nisi homines suis excessibus mereant̃ oppositum: ideo Elcana hoc rogauit, vt verbum illud quod Heli dixit ad Annã, Dñs dabit tibi petitioné tuã, impleretur, vt s. Samuel sic Deo offerret ac ministraret in tabernaculo, omniq; têpore vitæ suæ Nazaræus Dei consisteret, vt Anna promiserat. [Et adduxit eû,] s. Samuelé Anna, [in vitulis tribus] i. cum totidem vitulis, [& tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum dñi in Silo.] Non adduxit omnia ista ad immolãdum, sed vnum vitulum ad offerédum, alios duos ad dãdum domui Heli, vt puer gratiosiùs tractaret̃, qué gubernationi sacerdotis cômiserunt. Nã subditur: [& immolauerunt vitulum] in sacrificium per manus sacerdotis, ipse videlicet Elcana & Anna. Similiter de tribus modijs farinæ, i. similæ & amphora vini, tãtum dederunt pro libamine sacrificij sicut oportuit, atq; residuû dederunt pôtificis domui. [& obtulerunt puerû Heli. Et ait Anna: Obsecro mi dñe,] supplédum est, vt patiéter me audias, [viuit anima tua] dñe, i. quàm verum est q anima tua viuit, tã verum est quod nunc dicã, videlicet, [Ego sum mulier illa, quę steti coram te hic orans dñm pro puero isto. Oraui, & dedit mihi dñs petitionem meam, quã postulaui eum: idcircò & ego cômodaui eum dño] i. Deo & eius obsequio deputaui, & quasi côcessi magis quàm dedi, cùm vniuersa sint Dei, & istum infanté sic cômodaui, vt à dño obtineamus mercedem, tam puer quàm ego. [cunctis diebus qbus fuerit accommodatus dño] i. per omne tempus vitæ ipsius, quo ipse in Dei cultu sponte permanserit. [Et adorauerunt ibi] in Silo in atrio tabernaculi [dominum] Elcana & Anna.

¶ Spiritalis expositio eiusdem Cap. 1. Art. 2.

HIc liber Regum inter scripturas canônicas est solennis, mysterijs plenus, moralibus documentis refertus, ad informationé regum & principum, imò & prælatorum omium, præcipuè valens. Itaq; allegoricè per Elcanã, q (vt habitum est pcedenti articulo) interpretat̃ possessio Dei, intelligit̃ Christus vnigenitus patris æterni, loquens Prouerb. 8. Dñs possedit me initio viarum suarum, atq; in Euang. Ioan. 17. alloquens patrem: Omnia mea tua sunt, & tua mea sunt. Hic fuit vir, etiã à suę conceptionis & incarnationis exordio, nô magnitudine corporis & ętate, sed omni perfectione sapiétiæ ac virtutum, De quo Hiere. 31. prędixit: Mulier circûdabit, i. vtero habebit, feret, ac pariet virum. Nempe mulieré brachijs suis circûdare aut amplecti virum, non est nouum neq; mirum. De tali ergo circûdatione Hieremias nô loquebat̃, quippe q verbis istis immediatè pmisit: Nouum faciet dñs super terrã. Fuit quoq; Chrus vir vnus, i. maximè singularis & vnicus, parem nô habens, & summè indiuisus à se, ac diuisus seu distinctus ab alijs, & maximè vniformi modo se habés, vtpotè à luce sapiétiæ ac virtutû synceritate & æqtate nunq̃ recedens. Fuit itèm de Ramathaim Sophim, i. de sublimitate altissimæ contéplationis, & ab altitudine cæli oriés nobis ex alto. Fuitq; Ephratæus, i. frugifer, seu maximè fructuosus, & omi gra plenus, qui dixit: Quia quæ placita sunt patri, facio semper. De quo ab Esaia erat prędictum: Si posuerit pro peccato animã suã, videbit semen longæuû, & voluntas dñi in manu eius diriget̃. Cui & pater ait Esa. 42. Dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremû terræ. Eccè quàm fructuosissimus fuit. [Et habuit duas vxores] i. synagogam primò fœcundam, quæ exprimit̃ per Phenennam, & Ecclesiam ex gentibus congregatam, primò sterilem, sed fœcûdissimam postmodùm, Et sicut Phenenna ex sua fœcunditate intumuit, & Annam contépsit, vexauit & persequuta est valdè, sic synagoga ex multitudine & magnitudine præstitorum sibi desupèr charismatum superbiuit, & gentilitaté, imò & primitiuam Ecclesiam gentium, eos quoq; q ex Iudaismo Ecclesię gentium se iunxerunt, multipliciter impugnauit, & q omni gra Dei careret Ecclesia, improperauit eidem impia synagoga. [& ascendit vir ille de ciuitate sua.] sic & Chrus statutis diebus venit Hierosolymam, intrauitq; têplum, secundû naturã assumptã adorauit patré, sacrificans ei sacrificium perfectissimæ orônis ac deuotissimæ laudis. [Deditq; Phenennæ partes.] Tunc enim nondum conuersi erant gentiles, nisi paucissimi, sed Iudæorû multi tunc erant fideles, qbus græ partes seu dona diuersa largitus est. Gétilitati aût dedit permodicû, & eius sterilitati condoluit, qa secundum pdestinationé ęternã, valdè specialiter eam amauit. [nã nõs aût concluserat vuluam] gentilitatis, i. menté ipsius nondû per dona græ fœcundauit. Porrò illa flebat, & non capiebat cibum.] Nam quidam gentilium aspirabant ad fidem & gratiam Saluatoris, & suam derelictionem deflebant. Vndè & quidam illorum dixerunt Philippo: Domine, volumus Iesum videre, quia nondum pabulo scripturarû, cõsolatiõe interna, donis charismatum erãt refecti. Verùm saluator hãc gétilitatis desolationé citò consolari dignatus est, & eius orônem impleuit, dans ei

Hiere. 31.
Psal. 18.
Luc. 1.
Ioan. 8.
Esa. 53.
Ioan. 7. 10.
Ioan. 12.
Gala. 4.

copiosissimũ fructũ, ita ꝙ plures filij facti sunt desertæ, quàm eius quę fuit libera, & habuit virũ.
Insupèr sicut Heli putauit Annã intẽtissimè deprecantẽ, existere temulentã: sic principes sacer-
Acto.6. dotũ, cõuersam gẽtilitatẽ ad dñm affectuosissimè ꝓclamãtẽ, reputabãt insanientẽ. Tandẽ tamen
multa turba sacerdotũ legaliũ cõuersa ad Chrm̃, cõfortauit & cõsolata fuit humilẽ gẽtilitatem,
ꝓmittẽs ei exauditionẽ & fœcũdationẽ à dño: quo facto, tranqllitatẽ cõcepit in anima, & à Chro
Ioan.3. spõso est fœcũdata. Cumq; filios genuisset ex aqua & Spũsancto, noluit eos Deo offerre, nisi ab-
lactatos à lacte, sciens nullũ Deo acceptũ, nisi q carnaliũ delectationũ fœditatẽ & immoderan-
tiã aspernat̃, dicẽte Apostolo Heb.5. Om̃is q lactis est particeps, expers est sermonis iustitię. Nec
Iob 28. Gala.5. eñ sapiẽtia inuenit̃ in terra suauiter viuẽtium, sed potiùs in his q carnẽ suã crucifixerũt cũ vitijs
& cõcupiscentijs. Ideo loqnit̃ Esa.28. quẽ docebit dñs scientiã? & quẽ intelligere faciet auditum?
Ablactatos à lacte, auulsos ab vbere. Facta igit̃ hac ablactatiõe, adduxit ecclesia filios suos ad ar
cem perfectiõis, ad vitã contẽplatiuã, ad æternã salutẽ, [in tribus vitulis] i. per fidẽ, spem & cha-
tatẽ. [& tribus modis farinæ,] hoc est, in fide superdignissimæ Trinitatis, in qbus est deitas vna
purissima, tanquã mũdissima simila: & sicut tres modij sunt æquales, sic in tribus superbenedi-
ctis personis est vera & summa æqualitas. [& amphora vini,] i. cõsolatiõe & potatiõe spũali, ac
sapore iustitiæ, seu cõmunione sanguinis Chri. ¶Pretereà, tropologicè per Elcanã designatur
prę latus, quẽ oportet esse actiõe præcipuũ, vt verè sit vir vnus, viri nomine dignus, vniformis &
stabilis, & contẽplatiõe ꝓ cunctis suspẽsus: sicq; sit de Ramatha, i. celsitudine speculatiõis, ita vt
oculo contẽplatiõis secreta mysteria, ꝑterita, ꝑsentia & futura, æternã & increatã veritatẽ, incir-
cunscriptamq; bonitatẽ queat cõspicere, & cũ summo ardore diligere. Qui habet duas vxores,
vnã virtuosam & aliã vitiosam, i. animã subditi boni sibi cõmissam, similiter animã mali. In om̃i
etenĩ grege reperiunt̃ cõmuniter aliquæ animæ bonæ & aliquæ malæ. Et q boni sunt, infestatio-
nem ab impijs patiunt̃. Sunt etiã aliquæ animæ ad tẽpus deuotæ & fructuosæ, quę tñ tẽpore pro-
cedẽte extollunt̃ incautè ac dilabũtur. Aliæ verò quæ diu spũaliter fuerãt infœcũdæ, ꝓueniuntur
1.Cor.10. à Spũsancto, & cõuertuntur atq; fructificãt. Ideo in hac vita omnia incerto cursu aguntur, & ne
cessarium est semper timere ac ꝓuidere, ne q stare videtur, labatur. Ideo Apoc.2. monetur: Tene
quod habes, ne alius accipiat coronã tuã. ¶Prætereà, qdam per duas vxores vitã actiuã & con-
templatiuã intelligunt. Estq; necesse in primis assumere vitã actiuã, exercẽdo se in actibus virtu-
tum moralium, in luctu & labore pœnitẽtiæ salutaris, in exterioribus misericordiæ operibus, &
ita per vitã istam tanquã per ianuã ad vitam ingredi contẽplatiuam. Quanuis autẽ vita actiua,
instar Phenennæ, videatur contẽplatiua vita fructuosior esse, contemplatiua tamẽ secretior est
atq; diuinior: imò interdum profert vnum meritorium actum, multis vitæ actiuę operibus præ-
stantiorẽ. Deindè tẽpore opportuno sua feruẽtissima orone, incalescẽti amore, syncero intuitu
solet quoq; multis gratiã cõuersionis mereri. Qnẽadmodũ aũt Phenẽna Annã tanquã infœcun-
dã improbè exprobrabat, sic qdã actiui contẽplatiuis tanq̃ ociosis & inutilibus obloqui solent.
¶Porrò Anna plorat, nec accipit cibũ, qm̃ anima cõtẽplatiua ex multis causis lachrymatur vber
tim, putà ex puro ad Deũ amore, & ex dulci cõplacẽtia gratiosæ ꝑsentię eius, ex desiderio quoq;
suę beatificæ visiõis & plenæ fruitiõis. Deindè suijpsius & aliorũ deflet peccata, & ꝓpriũ imper
fectum anxiè deflet, atq; cũ Anna ardẽtissimè orat, vt Deus ꝑstare sibi dignetur fœcũditatẽ opta-
tam, quã Deo semper cũ om̃i grarum actiõe ascribere ꝓponit fortissimè. Plorat demũ ex medi-
tatiõe & cõpassione passionis dñicæ. Ideo fœcũdatur, cõsolatur & tranquillatur à dño intm̃, vt
nec ꝓsperis extollatur, neq; aduersis deijciatur, nec vultus eius ampliùs in diuersa mutentur. Vir
huius animę, vno modo dici potest eius ꝑlatus bonus, q tali animę vehemẽter cõgratulat̃, & grãs
refert Deo ꝓ ea. ¶Moraliter ex isto cap. edocemur, exẽplo Annę, patiẽtiam in omni aduersitate
habere, mãsuetudinem obseruare, nec cõtra iniuriãtes cõtendere. Increpatiões etiam eas, quas
Psal. 61. forsitã nõ meruimus, æquanimiter tolerare, & correptores ipsos reuerẽter affari ac deprecari vt
Threñ. 2. orẽt ꝓ nobis. In om̃i quoq; angustia ad Deũ cõfugere cõfidenter, & corã eo cor nr̃m effundere
orãdo instãter, & taliter exorare cũ disciplina atq; silentio, ne sibilo oris & gestibus indiscipli-
natis, aliorũ deuotionẽ impediamus, aut eorũ oı̃ones interrumpamus: imò q taliter orat, iram
Chryso. colligit magis q̃ veniã, secundũ Chrysost. imò talis Deũ offendit & ꝓximũ, & sua inqetudine ac
Rabanus indiscretione grauiter lędit seipsum. Hinc & Rabanus loqtur: Forma orãdi nobis hic traditur,
Psal.50. vt nõ in multiloquio, sed in cõpunctiõe & lachrymis dñm inuocemus, qm̃ sacrificiũ Deo spũs
Origenes, cõtribulatus. ¶Postremò, studeat quilibet nostrũ esse vir vnus. Nã vt disseruit Origenes: Quan-
diu peccatores sumus, indigni sumus titulo huius laudis. Peccator etenĩ nõ est vnus, sed multus.
Intueor eqdem vultũ illius, nũc irati, nunc mãsueti, nũc læti, nũc tristis, nũc trãquilli, nũc pertur
bati, & ita nõ est vnus, sed tot in eo personæ vidẽtur, quot mores. ideo ait scriptura: Sapiẽs in sa
Ecci 27. pientia manet vt sol, stultus aũt mutatur vt luna: imò vnusqsq; iustorũ non solùm est vnus, sed &
Acto.4. omnes competenter vnus dicuntur, qa ipsorum est cor vnum & anima vna.

¶Expo-

¶Expositio literalis Cap.2.& cantici sanctæ Annæ:Exultauit cor meum in domino &c. Art. 3.

PRoprium est sanctorũ, de acceptis beneficijs Dei non inaniter erigi,sed magìs humiliari,& Deo pijssimo ac liberaliss.grates referre:& quædã vtriusq; sexus personæ,speciale atq; præcipuũ quodcũq; beneficiũ Dei sortitæ,speciale etiã canticũ super hoc cecinerũt ac ediderũt,& illud reliquerunt in scriptis,vt nõ solùm proprijs in personis,sed insupèr corde & ore posterorum, Deũ laudarẽt,atq; ex cõsideratiõe diuinorũ effectuũ,ipsum omniũ fontẽ bonorũ Deũ excelsum & omipotentẽ in seipso extollerẽt, contẽplarent & honorarẽt,quẽadmodũ Iudic.5. Delbora,& hoc loco Anna,in Euang.quoq; Luc.1.gloriosissima virgo Deifera fecisse leguntur. Itaq; hoc spũ prophetiæ illustrata,nõ solùm circa se facta, & sibi iam exhibita intuẽs,sed & quædã sibi alijsq; futura prospiciẽs, grata & hilari voce prorũpit in laudẽ Dei,quæ laus seu grãrum actio hic vocatur orõ,præsertim qa & grãrum actio, pars ac spẽs orõnis existit, secundũ illud 1.Timo.2.Obsecro primò omniũ fieri obsecratiões, orõnes, postulatiões,grãrum actiões pro omibus hominibus. Ait ergo:[Exultauit cor meũ in dño:] i.tam vehemẽti iocunditate impletũ est spũali, quòd redundauit in partẽ sensitiuã atq; in corpus,iuxta illud Psal.83.Cor meũ & caro mea exultauerũt in Deum viuũ. ¶Deniq; omnis delectatio ordinata & bona,est in Deo. Delectatio quippe consistit in actu,& ei annectitur,eumq; cõcomitatur & perficit,dummodò actus cõueniẽs sit ac placẽs, vel saltẽ conueniẽs reputetur. Delectatio aũt ordinata & bona, nõ nisi in actu consistit virtutis,cuius actus ad debitũ finẽ refertur & congruẽter exequitur. Dupliciter itaq; cõtingit gaudere seu delectari,aut exultare in Deo. Primò tanq̃ in proprio & immediato obiecto,sicq; delectamur in Deo per fidem, spem,charitatẽ & contẽplationẽ,hoc est,in ipsum credẽdo,in ipsum sperãdo,eum amãdo & contemplãdo. Propter quod dixit Apostolus Roma.15.Deus spei vos repleat omni gaudio & pace, in credẽdo. Et rursus Rom.12.Spe gaudẽtes. Sic quoq; lætamur in Deo,ipsum orãdo, laudando, psallẽdo. Secundò,delectamur in Deo tanq̃ in obiecto mediato,seu tanq̃ in fine,inquãtum operationes virtutũ circa obiecta creata versantiũ,ordinamus ad Dei honorẽ,& eas secundũ Deum exeqnimur. ¶Preterea,q̃uis gaudiũ seu delectatio magis ad vires appetitiuas,videlicet ad appetitũ sensitiuũ ac voluntatẽ pertineat,nihilominus experiẽtia docet,quòd etiã in aliarũ potentiarum actibus delectatio vera existat,sicut in intelligẽdo,recordãdo,gustãdo,tãgẽdo, & aliorũ exteriorum interiorumq; sensuũ actiõe. Delectatio etenim oritur ex vnione potẽtię cognoscitiuæ,aut appetitiuæ cũ obiecto sibi cõueniẽte,ipsaq; delectatio est q̃si quædã quietatio, tranquillatio, ac diffusio potẽtię in suo obiecto sibi cõueniẽti. Anna igitur ex cõtẽplatiõe dilectiõeq; Dei,& ex speculatiõe beneficiorũ ac operũ eius,toto corde(hoc est,intellectu ac voluntate)exhilarata:Exultauit, inquit,cor meũ in dño,i.intellectus seu ratio & voluntas animæ meæ in Deo sunt gloriatæ,& gloriatio illa intellectualis,solet gaudiũ appellari:& propriè exultatio,quasi extra se saltatio,nuncupatur,quoniam ex plenitudine sua redundat in inferiores animæ vires,atq; per signa relucet in corpore, præsertim in visu & vultu,imò aliquñ resultat in tantũ,quòd facit hominẽ tripudiare,saltare ac plaudere, quẽadmodùm Dauid ante arcã viribus totis saltauit,& claudus ex vtero matris,à principe Apostolorũ curatus,ambulauit exiliẽs,ac dñm laudãs. Nempe vt ait Philosophus, Quẽadmodũ sphæra superior suo impetu rapit & post se trahit sphæras inferiores,quas quotidiè circũuoluit ab oriente in occidentẽ, illis ecõtrariò motu proprio ab occidẽte in orientẽ tendẽtibus: sic superior pars animæ,præsertim volũtas, inferiores vires,appetitumq; sensitiuũ sua in eas redundantia post se trahit ac rapit:quod in sublimiter contemplantibus clarissimè demonstratur, quorum corpus & corporeę vires ex vehemẽti occupatione intellectualium virium,circa diuina obiecta sopiuntur,& à suis actibus suspenduntur. [& exaltatũ est cornu meũ in Deo meo.] Cũ dicat Psal.74. Dixi iniquis,nolite iniquè agere:& delinquẽtibus, nolite exaltare cornu: Et Amos 6.dicat: Væ qui dicitis: Nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Quid est quod sancta hęc fœmina protestatur,Exaltatum est cornu meum? Sed aduertendum,quòd cornu in scripturis multipliciter sumitur: Vno modo pro regia potestate,sicut Dani.7. & Apocalyp.5.frequenter, vt cũ apud Danielẽ legitur:Cõsiderabam cornua,& eccè cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum,& tria de cornibus primis euulsa sunt. Secundò accipitur cornu pro euidenti manifestatione,iuxta illud Luc.1.Erexit cornu salutis nobis. Tertiò,pro fortitudine corporali seu spirituali,vt cùm Deuteronomij 33.in benedictione Ioseph asseritur:Cornua eius,cornua rhinocerotis,in ipsis ventilabit gentes. Quartò, pro inordinata & pręsumptuosa erectione suijpsius,& hoc vocatur cornu superbiæ. Sicq; frequentiùs in scripturis & in communi modo loquendi accipitur. Quintò, pro forti & virtuosa tendẽtia in aliquod magnum,quod vocatur cornu magnanimitatis. Hinc aliqui rectè dicunt,quòd cornu in scripturis sumitur pro motu seu conatu mentis se extendẽtis in aliqd arduum:quod si fiat secundum rationis dictamen & diuinæ legis doctrinam,vocatur cornu virtutis:Sin autẽ,vocatur cornu elatiõis. Itaq; Anna ait: Exaltatũ est cornu meũ in Deo meo,i.

1.Reg.6. Acto.3.

mo-

motus & actus spei meæ, per Dei auxilium, cōsequutus est optatum effectum: qm̄ quod orando
obtinere speraui, obtinui. Rursus: Exaltatū est cornu meū in Deo, i. fortitudo mihi gratiosè con-
cessa, prævaluit. [Dilatatū est os meū super inimicos meos,] i. aduersarios meos iustè irrisi, putà
Phenennā & liberos eius, q me oderunt & afflixerunt, quāuis ego diligerē eos. Inuisibiles quoq;
animæ meæ hostes, q me ad pusillanimitatē & immoderatā tristitiā trahere nitebant, derisi & vi
ci. Vel dilatatū est os meū, i. latè apertū ad laudādum & glorificādum dn̄m Deū super inimicos
meos, i. de iusta eorū deiectiōe. Vel super eos, i. plùs q̄ os eorū, [q lætata sum in salutari tuo,] i.
in salubri tuo auxilio, vel in teipso omniū summo salutari, de quo beatissima cecinit virgo Lu-
cæ 1. Exultauit spūs me' in Deo salutari meo. Vel in salutari tuo, i. in expectatiōe & fide saluato-
ris futuri, s. regis Messiæ, de quo Iacob Gen. 49. Salutare tuū, inqt, expectabo dn̄e. Et Simeon iu
stus Luc. 2. Viderunt, ait, oculi mei salutare tuū. Deniq; merito huius fidei atq; lætitiæ spūalis
pualuit Anna, & ex ipsa lætitia dilatauit modo pfato os suū. Ex his cōsolationibus & donis sibi
cōcessis Anna se eleuat ad contēplandū & laudādum Deū in semetipso. [Non est sanctus vt est
dn̄s:] qm̄ ipse solus essentialiter & independēter sanctus est, & sanctitas infinita, cuius essentia
est puritas prorsus interminata. De quo legit in prima Ioānis episto. Deus lux est, & tenebræ nō
sunt in eo vllæ. Cæteri, sancti sunt per participationē & gratiā ac certā mensurā: [neq; enī est ali-
us extra te.] i. pter te nō est alius verus Deus, aut tibi æqualiter sanctus. Hinc Esa. 43. dn̄s cōtesta
Esa. 44. tur: Ante me nō est formatus Deus, & post me nō erit. Et iterū: Nunqd est Deus absq; me? [& non
est fortis sicut Deus noster,] videlicet Deus Israel q solus est verus atq; oīpotēs Deus, cuius forti
tudo est independēs, imparticipata, & penitùs infinita, quæ nō potest in tot & tanta, qn possit in
Luc. 1. infinitùs plura atq; maiora, cui omnia non solùm sunt possibilia, sed & facilia, imò facilima &
Hiere. 32. æquè facilia. ¶ Consequēter inuehit cōtra psumptuosos & arrogantes. Ad literam quoq; loqui
tur contra Phenennam & sobolē eius, quæ contra Annam intumuerunt. [Nolite multiplicare
loqui sublimia] i. verba iactantiæ & præsumptionis, [gloriantes] inaniter, non in dn̄o, sed in vo
1. Cor. 4. bis, q̄si à vobis aliqd habeatis, nisi deficere & peccare. Ideo ait ppheta Psal. 11. Disperdat dn̄s vni-
uersa labia dolosa & linguā magniloquā. [Recedant vetera de ore vestro,] i. à verbis iniquis ac
solitis, pungitiuis, derisorijs cōtra me sæpè prolatis, cessate, [quia Deus scientiarum dn̄s est.] i.
Prouer. 6. ipse in seipso sapientissimus est, & dator ac dn̄s omnis sciētiæ: ideo omnia ei constāt, & superbo
rum verba vitiosa detestat ac punit. [& ipsi præparantur cogitationes:] hoc est, ei ostenduntur
ac innotescunt ad iudicandum. Quasi dicat: Non solùm verborum, sed cogitationum quoque
inspector & iudex est dn̄s. [Arcus fortium superatus est,] i. armatura & impugnatio præsumen
tium de proprijs viribus, succubuerunt, sicut & iacula Phenennæ & prolis eius amplius mihi in-
ferri non poterunt. [& infirmi] i. propriam fragilitatem & infirmitatem seu defectuositatē hu-
militer recognoscentes, [accincti sunt robore,] i. gratia ac virtutibus desupèr confortati, iuxta
quod Esa. 40. scriptum est: Qui dat lasso virtutem, & robur his q non sunt, multiplicat. [Reple-
ti priùs, pro panibus se locauerunt:] hoc est, q aliquando erant abundantes ac diuites, ob suam
ingratitudinē atq; superbiam, ad tantam sunt deuoluti inopiam, quòd pro necessarijs vitæ se lo-
cauerunt & seruierunt. [& famelici saturati sunt:] id est, qui pauperes erant, sua humilitate me-
ruerunt ditari, sufficienterque refici. In quibus verbis Anna tangit Phenennam & pueros eius,
à sua præsumptione deiectos, & pristina fœcūditate ac vbertate priuatos. [Donec sterilis pepe
rit plurimos:] hoc est, ipsa hæc Anna quæ diu fuerat infœcunda, procreauit sobolem copio-
sam, videlicet tres filios & filias duas, vt infrà habetur: [& quæ multos habebat filios,] putà Phe-
nenna, [infirmata est:] quia nascentibus filijs filiabúsve Annæ, filij Phenēnæ moriebantur, vt
Pe. Co. hist. fertur. Circa hoc in Scholastica narratur historia: Quod in Cantico legitur, Donec sterilis pe-
li. 1. reg. c. 3. perit plurimos &c. Hebræus pro plurimos, habet septem: & pro, infirmata est, habet, secta est,
id est, separata: & tradit quòd singulis filijs Annæ nascentibus, singuli Phenennæ filij morie-
bantur: & quinque filijs Annæ, duos filios Samuelis connumerat, vt sint septem. Hæc ibi. In qui
bus verbis per quinque filios Annæ, intelliguntur tres filij eius, & filiæ duæ: ita quòd filius no-
tat prolem, non sexum, vel indifferenter seu indistinctè sexum vtrunque, sicut cùm dicimus: Pa
ter & filius sunt correlatiua. His addit Lyra: Quidam Hebræi dicunt, quòd quando Anna pepe-
rit puerum vnum, Phenenna sepeliebat duos de pueris suis. Ideo nato quarto puero Annæ,
octo filij Phenennæ erant mortui: ideo Anna propinquāte ad partum quintum, timens Phenen
na de morte duorū filiorū suorū superstitum, humiliter Annam rogauit, vt oraret pro vita & cō
seruatiōe filiorū suorū superstitum: quod Anna fecit, ideo duo filij illi Phenēnæ, decæterò repu
tati sunt filij Annæ, qm̄ eius precibus sunt cōseruati in vita, sicq; dicitur septem peperisse. Et isti
Hebræi dicunt Phenennam decem filios habuisse. His adijcit Lyra: Istæ expositiones non habē
tur de textu, sed ab Hebræis ponunt ad verificādū hoc dictū, Peperit septē. Ideo veriùs videtur
dicendū, quòd translatio nostra est melior, dicēs: Peperit plurimos. Nam dictio Hebraica, putà
Scibeab,

Scibeah, hic posita, æquoca est ad significãdum septẽ, quam significationẽ sequunt̃ hic Hebręi
moderni: & ad designãdũ satietatẽ, & hanc significationem sequutus est noster translator, & for
sitan tunc Hebræi hanc sequebant̃. Secundum hoc ergo Anna peperit satietatẽ, hoc est, habuit
pueros ad sufficiẽtiam, quod expressit Hieronymus, dicẽdo, plurimos. Et hoc conueniẽtiùs fuit
dicere, quàm si dixisset, satietatẽ vel satìs, secundum quod idem dicit Hieronymus in epistola ad Hierony.
Pammachium, de optimo gñe interpretãdi, ꝙ melior interptetatio nõ semper trãsfert verbũ ex
verbo, sed interdũ sensum ex sensu. Verũ cõtra hæc scribit R. Paulus, dicẽdo, ꝙ dictio ista Sci- R. Paulus.
beah, in Hebræo nõ est propriè æquoca, prout hic ponit̃. Solũ em̃ significat septẽ in propria si-
gnificatiõe, licèt saturitatẽ designet secundũ etymologiã. sed translatio nostra quæ dicit pluri-
mos, obtinet veritatẽ ex alia ratione. Nam in Hebræo septẽ qñq; significat plurimos, vt intelli-
gat̃ numerus determinatus ꝓ indeterminato, vt Esa. 4. Apphẽdent septẽ mulieres virũ vnũ. Sicq;
trãslator noster hic trãstulit nõ sensum ex sensu, sed etiã verbũ è verbo. Hæc Paulus, cuius verba
longum est discutere, tñ quod Lyra ait, verius reor, ꝑsertim cùm multa ęquoca sint, q̃uis propriè
nõ significẽt nisi vnũ, hoc dempto, ꝙ dicit modernos Hebræos hic dicere septẽ, quasi antiqui
Hebræi ita nõ dixerint, quod tñ dicit opinatiuè magis q̃ assertiuè. Sciẽdum ergo ꝙ etiã antiqui
Hebræi ita dixerunt. siqdem Septuaginta sic trãstulerunt: Sterilis peperit septẽ, & fœtosa in filijs
infirmata est. Textus quoq; quo vtit̃ Origenes, sic cõtinet: Quoadusq; sterilis peperit plurimos. Origenes.
Prætactas aũt Hebræorũ narrationes seu expositiões, Origenes reputat fabulas. Hoc tñ facit, ad
innuẽdum quòd versiculus iste ad literã exponi nõ queat de Anna, quę non peperit septem, sed
quinq;. [Dominus mortificat & viuificat.] Hoc ad literã videt̃ Anna dixisse, qa filios Phenennæ
vidit in spũ occidendos à dño, filijs suis in vitam progredientibus: sicq; [deducit ad inferos] ani
mas defunctorum, sumẽdo infernum siue pro loco damnatorum, siue pro limbo puerorum, si-
ue pro limbo patrum, siue pro purgatorio. [& reducit] mortuos suscitando, vel eos q lætaliter
infirmant̃, curando. Tales em̃ erãt quasi in via ad inferos. [Dñs pauperẽ facit & ditat.] Quosdam
em̃ iusto iudicio priuat terrenis diuitijs, quosdam spũalibus opibus, quos à virtutum fastigio
ruere sinit, alios cõtrario modo ditat. [humiliat] superbos, [& subleuat] hũiles. Literaliter quo-
que insinuat Phenennam sobole diuitẽ, ẽsse depauperatam per filiorum interitum, & sibi oppo
situm contigisse. [Suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat pauperem, vt sedeat cũ prin
cipibus, & solium gloriæ teneat.] qa frequenter pauperes atq; ignobiles promouet ad princi-
patum & regimen aliorum, quemadmodùm Mosen oues pascentem toti Israelitico prætulit po Exo. 2. 3. 6.
pulo. Hinc Ecci 10. scriptum est: Sedes ducũ superborũ destruxit Deus, & sedere fecit mites eis.
Hæc in seipso Nabuchodonosor expertus, fatetur: Post finem dierum altissimo benedixi, qa po Dani. 4.
testas eius potestas sempiterna, & omnes habitatores terræ apud ipsum in nihilum reputantur,
iuxta voluntatem suam facit, tam in virtutibus cæli, quàm in habitatoribus terræ, & gradientes Ibidèm.
in superbia, potens est humiliare. Hinc rursus se in somno audisse fatetur: In sententia vigi-
lum decretum est, & sermo sanctorum est, donec cognoscant viuẽtes, qm̃ dominatur excelsus in
regno hominum, & cuicunq; voluerit dabit illud, & humilimum hominum constituet super eo.
¶Deniq; sic Deus Ioseph de squalore ergastuli præfecit Aegypto, & tres pueros ex camino ignis Gene. 41.
fecit principes in prouincia Babylonis. Hinc subditur: [Domini enim sunt cardines terrę:] Car Dani. 3.
dines terræ, dicuntur eius extremitates, q̃ sunt Dei, sicut & totum terræ elementum, potestate &
iure creationis, conseruationis, ac gubernationis. [& posuit super eos orbem:] Hoc ait, quoni-
am terra est quasi fundamentum & infimum elementorum, & secundum apparentiam videtur
cælum seu orbis super extrema terræ locatus, iuxta æstimationem illorum qui putabant cælum
esse velut cameram ac semicirculum, iuxta quem modum Esaiæ 40. legitur: Qui expandit cæ-
los sicut tabernaculum ad inhabitandum. Vbi Septuaginta transtulerunt, velut cameram. Vel
sensus est, Posuit super eos orbem, hoc est, polum fecit cardinibus terræ eminentiorem.] Pedes
sanctorum suorum seruabit,] hoc est, affectus & processus eorum manu tenebit ac diriget, iu-
xta illud Lucæ 1. Ad dirigendos pedes nostros in viam pacis. [& impij in tenebris contice-
scent,] hoc est, suo tempore confusi silebunt, nec euidenti veritati contradicere poterunt, præ-
sertim in die iudicij, sicq; obmutescẽt in tenebris culpæ ac infernalis miseriæ, quanuis in inferno
eiulabunt. [quia non in fortitudine sua roborabitur vir,] id est, proprijs viribus nemo poterit
Deo resistere, immò nec boni quid agere, aut virtuosus censeri. [Dominum formidabunt ad-
uersarij eius:] Deus enim omnipotens ad libitum suum perterret, deijcit & condemnat omnem
impiorum cateruam, pręsumptionem, animositatem, audaciam. Et istud generaliter potissimè
fiet in die iudicij, sicut Esa. 41. ꝑdixit: Ad eũ veniẽt, & confundẽtur oẽs q repugnãt ei. [& super
ipsos in cælis tonabit.] quod & instante extremo iudicio fiet ineffabiliter acriùs, quàm super
Aegyptios olim intonuit, quod fiet in cælo aëreo. Tonabit quoq; super eos, sententiam horribi Exod 7. 8. 9. 10. 11.
liter proferẽdo. Hinc scriptũ est: Tonabit Deus voce magnitudinis suæ, post eũ rugiet sonitus. Iob 37.

Tona-

Tonabit voce sua mirabiliter, q fecit magna & inscrutabilia. [Dñs iudicabit fines terræ.] hoc est, omne genus humanum, quod fit particulariter in mortibus singulorum, & vniuersaliter fiet in die nouissimo. Ideo ait ꝓpheta Psal. 9. Parauit in iudicio thronũ suũ, & ipse iudicabit orbẽ terræ in æqtate, iudicabit populos in iustitia. [& dabit imperiũ regi suo, & sublimabit cornu Chri sui.] Tempore Annæ nõdum ꝑfuit aliqs rex Israeli. Ideo istud de Chro verissimè explanatur, cui
Ioan. 5. pater dedit omne iudicium, hoc est, iudiciariam potestatẽ, & executionẽ particularis ac generalis iudicij, iuxta illud Ioan. 5. dedit ei potestatẽ & iudicium facere, qa filius hominis est. Itemq;
Ibidèm Pater omne iudicium dedit filio. Hanc etẽm iudicij executionẽ Chrus sua humilitate, dijudica-
Phil. 2. tione & passione promeruit. Exinaniuit nempe seipsum, factus obediẽs vsq; ad mortẽ, propter quod & Deus exaltauit illum. ¶Porrò cornu Chri, i. potestatem & magnificẽtiam Chri filij sui, Deus pater multipliciter exaltauit ab exordio mundi, per mysteria & figuras, atq; oracula, ac vaticinia prophetarum ac patriarcharũ, per quos primò in lege naturæ, deindè in lege scripta aduentum, excellentiam & efficiẽtiam regis Messiæ prædixit. Deindè instãte tẽporis plenitudine, in ipsa salutifera & incõpræhensibili verbi æterni incarnatione, Deus Trinitas contulit Chro secundũ naturam assumptã, authoritatẽ, potestatẽ atq; dominium, non solùm super totum genus humanũ, sed & super omnẽ naturam creatã, vniuersamq; creaturã. Sicq; in ipsa incarnatiõe exaltauit cornu Chri sui secundũ rei veritatẽ, non tamẽ secundũ manifestationẽ & executionẽ.
Ionn. 3. Hinc Christus ante suam passionem dixit: Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius. Sta-
Luc. 2. tim verò in ipsa Chri ex virgine natiuitate, cœpit Deus pater cornu Chri exaltare per manife-
Mat. 2. stationẽ, per mirabilia, quæ in eius natiuitate ad ipsius declarationẽ fiebant: qa tunc stella appa
Luc. 2. ruit Magis, Angelus quoq; pastoribus, qbus & Chri ortum ac magnificẽtiam patefecit. Multitu
Ibidèm. do etiam cælestis exercitus eadẽ cecinit hora, Templum ęternitatis collapsum est, Olei fons eru
Luc. 2. 4. pit. Deindè Chrus inter homines cõuersando ac prædicãdo, per verba atq; miracula suã cœpit
Mat. 27. excellẽtiam declarare & exequi: non tamẽ plenariè, quia adhuc fuit passibilis, & paulopòst cru-
Acto. 2. 3. cifixus. Post resurrectionem verò & ascensionẽ, misso desupèr Spũsancto, exorsus est eam subli
Acto. 4. miùs exequi & monstrare per sanctos Apostolos, primitùs in Iudæa, deinceps vbiq; terrarum: quòd & interìm per diuersos sanctos est prosecutus. Porrò in generali & extremo iudicio omes aduersarij Chri, plenissimè subijciẽtur eidem. Hæc de literali huius cãtici expositiõe sint dicta.
Ioathan filius Oziel Iudæorum doctor. ¶Prętereà, sicut hic refert Lyra, qdã magnus apud Hebræ. videlicet Ioathan filius Oziel, in trãslatione sua Chaldaica aliter cãticũ istud exponit ad literam: quam expositionẽ Lyra satìs prolixè proseqtur, sed eam breuiùs quo potero tangam. Itaq; ait Ioathan ille, ꝙ propter mirabilia quæ
2. Para. 2. Anna præuidit in spũ à filio suo Samuele fienda, quæ infrà habentur in textu, dixit: Exultauit cor meum in dño. & qa præuidit ꝙ Heman cum filijs suis natus ex Samuele, futurus erat cantor
1. Rég. 5. 6. in templo, adiecit, Exaltatum est cornu meum, i. gloria mea in Deo meo. Insupèr quia præuidit
4. Reg. 19. Philistęos propter arcam Dei plagãdos & compellẽdos ad remittẽdum hanc, addidit: Dilata-
Esa. 37. tum est os meũ super inimicos meos. & qa præuidit regẽ Assyriorum Sennacherib cum suis deij-
4. Re. 17. 25. ciendum, propter blasphemias suas in Deum, ait: Non est sanctus vt est dñs &c. Pręuidit quoq; qualiter Chaldæi erant regnum Iuda & tẽplum vastaturi, atq; ob hoc à Persis & Medis vastandi:
1. Mac. 1. 2 ideo est locuta: Nolite multiplicare loqui sublimia, s. vos Chaldæi. Q. d. qa & vos in breui estis perdẽdi. Præcognouit etiam qualiter tẽpore Antiochi erãt Græci Iudæos oppressuri, & per Machabæos vincẽdi. propter quod addit, Arcus fortium, putà Græcorũ, superatus est, & infirmi, s. Machabei cũ suis, q primò fugerunt, accincti sunt robore. Præuidit itèm qualiter Iudæi erãt sub
Hest. 3. 5. Assuero rege per Aman affligẽdi, atq; per Hester ac Mardochęum eruẽdi, idcircò apposuit: Re-
Hest. 6. 7. 8. pleti priùs, s. Aman & sui primò ditissimi, pro panibus se locauerũt: qa per Hester sunt penitùs suppeditati: & famelici saturati sunt, qa tũc filij Israel liberati, fuerũt ditati & copiosè refecti. ad istã quoq; expositionẽ sequẽtia applicat: de q̃ expositiõe pertrãseo, qm̃ falso innitit̃ fundamento, videlicet Messiã nõdum venisse. Est itèm satìs incertum, an Anna præcognouerit omnia illa: quæ si præcognouisset, probabile reor, ꝙ de eis clariùs ac latiùs prophetasset.

¶Spiritualis explanatio cantici huius. Art. 4.

PEr Annam, quæ interpretatur gratia, designatur Ecclesia & quæcunq; fidelis persona. Itaq; Chri ecclesia, videns omnẽ plenitudinẽ gratiæ sibi à Deo collatam, & quicqd diuinorum charismatum olim fuit in synagoga, in se præclarissimè esse trãslatũ, cũ gratiarũ actione fatetur: [Exultauit cor meum in dño.] & qa regia potestas sacerdotiumq; legale Iudæis ablata sunt, & Ecclesiæ sublimiori modo concessa, subiungit: Et exaltatũ est cornu meum, videlicet regnum & sacerdotium, in Deo meo. Vndè sacratissimus princeps Apostolici agminis scribit fidelibus,
1. Pet. 2. Vos gen⁹ electum, regale sacerdotiũ, gẽs sancta, populus acqsitionis. [Dilatatũ est os meũ super inimicos meos] i. Iudęos fidei aduersarios iustè irrideo, potẽter deuici rõne, miraculis & allegationibus scripturarũ veteris testamẽti multipliciter cõfutaui, similiter hęreticos vtriusq; testa-

men

menti fcripturis contriui,tyrannos quoq; & perfecutores diuino auxilio fuperaui:& hoc, qa lætata fum,ô dñe pr æterne,in falutari tuo,i. in fide & gra Chri,per quẽ tot bona fum cõfecuta,q mihi pmifit:Dabo,inqr,vobis os & fapiẽtiam,cui non poterunt refiftere & contradicere oẽs aduerfarij veftri. Ideo ô Iudæi cæteriq; increduli, [Nolite multiplicare] i.verba pfumptuofa & vana,contra ecclefiã gloriantes infipiẽter. fed [recedant vetera de ore veftro] i.priftina infidelitatis verba relinquite,literalẽ occidentẽ legis ac prophetarũ fenfum abijcite,doctrinam & expofitionẽ infideliũ magiftrorũ veftrorũ calcate.[qa Deus fciẽtiarum dñs eft,] qui per Spm̃fanctum fanctos Apoftolos pleniffimè ac veriffimè docuit intelligẽtiam legis ac prophetarũ,quẽadmodũ ante paffionẽ fuam Chrs eis promifit, dicẽdo:Cùm venerit ille Sp̃s veritatis, docebit vos omnẽ veritatẽ.[Arcus fortiũ fuperatus eft] i.omnis armatura feu argumẽtatio Iudæorum & philofophorũ,cæterorumq; perfidorũ,q olim videbanẽ potẽtes,& ecclefiã diuerfimodè inuaferunt,foluta & victa eft.[& infirmi accincti funt robore.] i.Apoftoli & primi difcipuli Chrifti, induti funt omni virtute ex alto,& per eos gentiles, olim omni fp̃uali fortitudine gratiæ deftituti,effecti funt virtuofi ac victoriofi,quẽadmodũ Paulus apoftolus ad Ephe.6. fcripfit eifdem: Cõfortamini in dño,& in potẽtia virtutis eius.accipite armaturã Dei. [Repleti priùs] putà Iudæi, q olim multiplici opulẽtia fapiẽtiæ ac virtutũ,ac fp̃ualibus ferculis abundabãt. [pro panibus fe locauerunt:] quia priuati funt omnibus bonis illis, & qdam ex eis conuerfi,à Chrianis doctrinã veræ falutis mẽdicauerunt.[donec fterilis peperit plurimos] i.cõuerfa gẽtilitas olim infœcunda, innumerabiles regenerauit ex aqua & Sp̃ufancto,atq; per euangelicæ legis prædicationẽ parturijt,ficut ait Apoftolus 1.Cor.4. In Chro Iefu per euãgeliũ ego vos genui.[& quæ multos habebat filios,] f.fynagoga,in qua frequẽter fuerunt multi electi,[infirmata eft:] qa iam dudũ oĩnò fuccubuit,&in extremã hanc captiuitatẽ redacta eft.[dñs mortificat] q perTitum & Vefpafianũ corporaliter trucidauit Iudæos incredulos,quos & per inuifibiles hoftes excæcari & indurari iuftè pmifit.[& viuificat] per gratiã in pfenti,& per gloriã in futuro vafa mifericordiæ fuæ,electos ex gẽtibus. [Dñs pauperẽ facit] fynagogã,[& ditat] ecclefiã:[humiliat] Iudæos incredulos,[& fubleuat] Chrifti fideles.[Sufcitat de puluere egenũ,& de ftercore eleuat pauperẽ, vt fedeat cum principibus,& foliũ gloriæ teneat.] Multos cm̃ gẽtiles vitijs obtenebratos, & fordibus carnalitatũ inuolutos,ad tantã diuinorũ charifmatũ exuberantiã erexit atq; prouexit, q inter apoftolicos viros dignè funt cõnumerati,& aliorũ plati effecti,feffuriq; funt inter eos,qbus Saluator fpopondit:Vos q fecuti eftis me,fedebitis fuper thronos,iudicãtes duodecim tribus Ifrael. Ad iftã expofitionẽ fequẽtia queunt faciliter applicari. ¶Præterea exponi poteft hoc canticũ in perfona cuiuflibet Chriani deuoti,pfertim religiofi.Vnufqfq; ergo fidelis dicere poteft: [Exultauit cor meũ in dño] i.cõfiderãdo feu contẽplando infinitã bonitatẽ, omnipotẽtiam & fapientiam Dei, vniuerfamq; perfectionẽ,excellẽtiam & beatitudinẽ eius,gauifus fum vehemẽter,& toto corde cõgratulatus fum tam incircũfcriptibili perfectioni & gloriæ creatoris,præfertim contẽplando fuperbeatiffimæ Trinitatis,Patris & Filij & Sp̃ũfancti,cõmunicationẽ & emanationẽ adintrà:mutuã quoq; trium fuperuenerabiliũ perfonarũ contẽplationẽ,dilectionem, complacẽtiam,fruitionẽ,confiftẽtiamq; fuperfeliciffimã & æternam. Exultauit demũ cor meum in dño, intuẽdo beneficia eius generalia ac fpecialia, naturalia & fupernaturalia, corporalia ac fpiritalia,præfertim,quæ, quanta & qualia vnigenitus patris æterni p noftra falute affumpfit,fecit ac pertulit:confiderãdo etiã diuina pmiffa,&qualiter fuperoptimus & fuperfapiẽtiffimus & fupermunificẽtiffimus Deus Trinitas feipfum & fuifpfius clarã, immediatam,facialem, deliciofiffimã vifionẽ,æternã ac beatificã fruitionẽ, inæftimabiliter prorfus dulciffimã, nobis præparauit in præmiũ.His igit modis exultemus in dño,imò & in omni actu virtuofo ad Dei honorẽ exhibito gloriemur,iuxta illud Pfal.99.Seruite dño in lætitia.Et rurfus Phil.4.Gaudete in dño femper.nec folùm in actibus bonis,fed itẽm in perfecutiõibus,aduerfitatibus,correptionibus & tẽtationibus,ficut ait apoftolus Iacobus: Omne gaudium exiftimate fratres cùm in tentationes varias incideritis. Et Saluator:Gaudete,inqt,in illa hora,& exultate,qm merces veftra copiofa eft in cælis.Qui aũt lætaẽ cùm malefecerit,aut qa laudaẽ & honoraẽ ab alijs,aut qm temporaliter profperaẽ,aut qa videt alios inter fe difcordare,contẽdere aut turbari,non iam in dño, fed potiùs in diabolo gloriaẽ, & vanus & excors eft.[Et exaltatũ eft cornu meũ in Deo meo] i. virtus feu fortitudo aĩæ meæ in adiutorio altiffimi, hoftibus meæ falutis reftitit,atq; pualuit ac profecit.Hoc dicat ad gloriã omnipotẽtis,q in quacunq; tentatione cernit fe triũphaffe,aut profeciffe in bonis,& gratus fit Deo,nequaq̃ extollens feipfum, & femper fit cautus & timoratus,ne cadat. Abfint femper à nobis diabolica cornua crudelitatis, animofitatis, ambitionis. Circa hoc loqtur Origenes:Sunt cornua quædã iuftorum, qbus vtunẽ bona agẽdo,aut rectè loquẽdo, ficut cùm dicunt ad dominum:In te inimicos noftros ventilabimus cornu. Vndè & alibi dicitur:Exaltabuntur cornua iufti.Oportet ergo nos habere cornua ifta, quę iuftis de crucis

O Chri-

Luc.21. 2.Cor.3. Ioan.16. Ioan.3. Roma.9. Matt.19. Iaco.1. Matt.5. Luc.6. Pro.2 Pfal.33. Origenes. Pfal.43. Pfal.74.

Christi apicibus cõferunt, vt in his destruamus & eijciamus aduersarias potestates de anima no
Esa.5. stra: quibus expulsis, plantet in nobis vinea, q̃ facta est dilecto in cornu in loco vberi. [Dilatatũ est
os meũ super inimicos meos] Hoc dicat ad Dei honorẽ, q recordatiõe & allegatiõe scripturę ad-
uersarios veritatis, presertim inuisibiles æmulos superauit, q hostib⁹ boni cõmunis efficaciter fue
rit reluctatus. [quia lætata sum] ô dñe, ego creatura tua, [in salutari tuo,] de quo cecinit Esa.52.
Viderunt oẽs fines terræ salutare Dei nostri. In quo q̃ synceritar delectat, exaudiri ac triũphare
Ecci 35. meret, sicut ait scriptura: Qui orat dñm in oblectatiõe, exaudiet. Et rursus: Delectare in dño, &
Psal.36. dabit tibi petitiões cordis tui. [Nõ est sanct⁹ vt est dñs.] ideo oportet ei in sanctitate & iustitia ju
Luc.1. Hier.48. giter deseruire. Maledictusq; est q op⁹ ei⁹ efficit negligẽter. [Neq; eñ est alius extra te.] Nã pater
Ioan. 14. in filio, & filius in patre, pater quoq; ac filius in Spũsancto, & Spũssanctus in patre ac filio. Nam
singulæ personæ, in singulis verè & imperscrutabiliter ac circũincessibiliter sunt.] Et nõ est for
tis sicut Deus noster,] q solus potest humanæ ac fragili creaturæ tm̃ conferre gr̃æ robur, vt spi-
ritibus illis callidissimis atq; nequissimis, & concupiscẽtijs proprijs ac vitijs vniuersis preualeat, &
in Deo sit stabilita, imò & si pro fidei cõseruatione exegerit ratio, etiam miracula operet, sicut
Ioan.14. prędixit Saluator: Qui credit in me, opera quę ego facio, & ipse faciet. [Nolite multiplicare lo-
qui sublimia, gloriãtes.] Hoc psumptuosis, superbis, vaniloquis, ex charitate est opponẽdum, vt
cessent à verbis iactãtiæ, nec laudẽt neq; extollant seipsos, cũ & Apostolus ad Roma.11. dicat: No
li altum sapere, sed time. Salomon quoq; Prouer.27. Laudet te alienus, & nõ os tuũ: extraneus,
& nõ labia tua. Deniq; vnusq̃sq; dicat viribus animæ suæ, intellectui videlicet, cogitatiuę & ima
ginatiuæ: Nolite multiplicare loqui sublimia gloriãtes, i. ab omni cogitatiõe superba, ab adin-
uentiõibus vanis, ab appræhẽsionibus phãtasticis, à magnificatiõe proprij subiecti cauere, nec
intra vos corã Deo proferre seu loqui audete, quod corã hominibus loqui est rephensibile. Ab
Dionysius. altis quoq; materijs, & ab incomphensibiliũ perscrutatiõe est tẽperandũ, vt nõ audeamus de su
Damascen⁹ persubstãtiali Deo aliqd fari præter tradita nobis in diuinis scripturis, vt diuinus Dionysius &
Origenes. Damascenus scripserunt. Nẽpe vt Salomon protestat Prouer.25. Sicut q comedit mel multũ, non
est ei bonũ: sic q perscrutator est maiestatis, opprimit à gloria. Hinc Origenes disseruit: Non di-
xit, Nolite loqui excelsa. Ergo licet mihi aliqua loqui excelsa. Multiplicare aũt loqui excelsa &
Ecci 3. ardua, mihi nõ licet, cùm scriptũ sit: Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris: sed
quæ pcepit tibi Deus, intellige semper. Quæ sunt ergo in qbus excelsa me loqui oportet? Quã-
do de om̃ipotẽtia Dei, de inuisibilitate & sempiternitate eius loquor, excelsa loquor: quãdo de
vnigeniti eius coæternitate, cæterisq; mysterijs pnunclo, excelsa loquor: qñ de Spũssancti ma-
gnificentia dissero, excelsa loquor. Post hanc Trinitatẽ omnia sunt humilia & deiecta, cõpara-
1.Pet.4. tio necessitudinis eius. Hæc Origenes. [Recedant vetera de ore vestro] id est, omnia verba in-
Coloss.4. ordinata, vitiosa, illicita deinceps vitate. Si qs loqtur, quasi sermones Dei. Sermo vester semper
in gr̃a sit sale cõditus. Hinc ad Ephe.4. docet: Om̃is sermo malus ex ore vestro nõ procedat: sed
qui bonus est ad ædificationẽ, vt det gratiã audiẽti. [Arcus fortium superatus est.] Hi q fortes &
magnos se arbitrant, iusto Dei iudicio permittunt faciliter vinci omni vẽto tentationũ ac impe-
tu passionũ, & multipliciter labi, siue dũ ab alijs patiunt aduersa, siue dũ laudant & honorãtur
à proximis, qa radices humilitatis & fundamẽtum timoris Dei nõ habẽt. Interdũ quoq; contin-
git deuotos & virtuosos ex sua negligẽtia periculosãve securitate aut tentationũ impulsu paula
tim euacuari & cadere. [Et infirmi accincti sunt robore.] humiles s. & q se iugiter infirmos, de-
1.Cor.1. fectuosos, vilesq; iudicant. nam & infirma ac stulta mundi elegit Deus. [Repleti priùs,] i. q do-
nis gratiæ abundabant, [pro panibus se locauerunt: [quando (vt tactum est) ad ruinam sunt de-
uoluti, & rursus per pœnitentiã conant ad pristinã redire mẽsurã, seq; humiliant, & illorũ orõni
Matt.5. bus, meritis ac doctrinis quærunt refici ac iuuari, qbus aliquando in spũalibus fuerant ditio-
Phil.3. res. [& famelici saturati sunt.] Benè famelici sunt, q esuriunt sitiuntq; iustitiam, & famem habẽt
Psal.118. andiendi verbum Dei, q saturari merentur & refici à Spũsancto. Hi sunt, qui quæ retrò sunt, ob-
liuiscentes, in anteriora extendunt seipsos, non arbitrantes se appræhendisse, sed assiduè pro-
prium imperfectum pẽsantes, toto affectu student in omni virtute proficere, quotidianas suas
defectuositates & culpas vberrimè deplorantes. Hæc itaq; contigerunt, [donec sterilis] i. ani-
ma priùs infructuosa [peperit plurimos] fructus virtutum. [& quę multos habebat filios] i. quę
anteà erat bonis actibus fœcunda, [infirmata est,] gratiam amittendo: ideo nullus alium, q̃uis
iniquũ aut negligentẽ, incautè dijudicet aut contẽnat: qa etsi hodiè illo fortassis est melior, cras
forsan erit deterior. ideo ait Saluator Matth.7. Nolite iudicare. Et Paulus Roma.14. Tu qs es quã
iudicas alienum seruum? suo dño stat aut cadit. Stabit autem, Potẽs eñ est Deus statuere illum.
[dominus mortificat] impios occidendo & condemnando, seu vitam gratiæ non præstando,
aut gratiam delinquenti iustè tollendo. [& viuificat:] qa ab ipso est vita naturæ, vita gratiæ, &
vita gloriæ, qui & impium per pœnitentiam piè viuificat. Mortificat quoq; salubriter, dando
mor-

mortificationem viuificã, de qua Apostolus Coloss.3. Mortificate mẽbra vestra quæ sunt super
terrã. Et iterũ: Mortui em̃ estis, & vita vr̃a abscõdita est cum Chr̃o in Deo. Hæc mortificatio, est Ibidem.
vitiorũ extinctio, suijpsius à vitijs refrenatio, membrorũ scandalizantiũ abscissio, i. eorũ ab om̃i Matt.18.
vsu prauo coercitio, & maximè priuati amoris extirpatio integra, ita vt q̃s dicere queat: Viuo Galat.2.
aũt iam nõ ego, viuit verò in me Chr̃us. [deducit ad inferos,] sicut expositũ est, & etiã inspirãdo
homini cõsideratioñẽ infernalis dãnationis ac pœnæ æternæ salubrẽ. [& reducit,] dando vitæ
correctionẽ, atq; leuãdo mentẽ ad cælestiũ intuitũ gaudiorũ. [Dñs pauperẽ facit, & ditat, humi
liat,] dando homini veram & humilem suijpsius recognitionẽ, infundendo humilitatis virtu-
tem, [& subleuat,] mentem de vitiorum profundo, de lacu miseriæ, de pusillanimitate, per spei
fiduciam, & confessionẽ remediantẽ. [Suscitat de puluere egenum &c.] i. in infimis cogitationi- Psal.40.
bus, inquinamẽtisq; carnis detentos, paulatìm perducit ad vitam spũalem & sanctam, contem-
plationisq; apicem, ita vt tales inter viros heroicos reputent̃, & digni sint alijs præsidere. [Pedes
sanctorum suorum seruabit,] vt perseuerẽt ac ꝓgrediant̃ in regia via, & nec deflectãt ad dexterã
aut sinistram. Incessabiliter eq̃dẽ indigent cõseruatione diuina, qua sibi paulisper subtracta, Deut.5.17.
mox corruunt. [& impij in tenebris conticescẽt.] Obnubilati etem̃ tenebris ignorantiæ & erro Esa.30.
rum, passionum ac vitiorum, tacẽt & obmutescunt à laudibus Dei deuotis, ab orationibus fer-
uidis, ab exhortatione idonea, à correptione fraterna, & ab vtilibus verbis. Et iuxta Apostolum,
2.Timo.4. à veritate auertunt auditum, atq; ad fabulas conuertuntur.

¶ Declaratio residuæ partis huius Cap.2. Art. 5.

HIC recitat̃ reprobatio Heli sacerdotis, pontificis ac iudicis Israelitarum, filiorumq; eius.
[Et abijt Elcana in Ramatha in domum suam.] i. cum Anna redijt in propria. [Puer aũt
Samuel] q̃ ab innocẽtia & puritate, nõ à morum insolentia, puer vocat̃: sed & ętate extitit puer,
moribus autem & sapiẽtia fuit vir: imò vt Iosephus refert, duodecimo anno vitæ suæ orsus est va Iose.li.5.an.
ticinari. [Puer autẽ erat minister] Leuitarum obsequio, [in conspectu dñi] q̃ Samuelis ministe- iuda.ca.15.
rium approbauit, [ante faciem Heli sacerdotis. Porrò filij Heli] erant [filij Belial] id est, indo-
miti & absq; iugo, [nescientes dominum.] Non em̃ sciebant dominum practica & formata sci-
entia, iuxta quod dominus ait per Hieremiam 2. Tenentes legem, nescierunt me. Attamen do-
minum cognouerunt informi scientia, de qua ad Rom̃. 1. asserit̃: Cùm cognouissent Deum, non
sicut Deum glorificauerunt. [neq; officium sacerdotum ad populum] hoc est, proprium offici
um non curabant agnoscere, nec illud sciebant formata sciẽtia, quæ bonæ actioni est iuncta.
[sed quicunq; immolasset victimam,] i. animal immolatitiũ in hostiam pacificam, de qua præ-
cipuè sermo, [veniebat puer sacerdotis,] i. minister alicuius filiorũ Heli ex cõmissione dñi sui,
[dum coquerent̃ carnes, & habebat fuscinulam tridentem] id est, ferreum instrumẽtum trium
dentium, quo carnes ex caldaria extrahunt̃, [in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in cal-
dariam, aut in ollam siue in cacabum: & omne quod leuabat fuscinula,] i. quamcunq; partem car
nis existentis in olla, [tollebat sacerdos sibi] de manu sui ministri, & fecit sibi illud lautiùs co-
qui. [Sic faciebat vniuerso Israęli veniẽtium in Silo. Etiam antequã adolerent adipem,] i. ante-
quàm offerentes exhiberent suo modo adipẽ sacerdotibus ad accendẽdum, vel antequàm ipsi
sacerdotes hoc facerẽt. nam ad eorum spectabat officium, cremare adipes super altare holocau
storum, vt patet Leuit.3. [veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti,] videlicet viro q̃ ani-
mal adduxit, vt per manus sacerdotis dño offerret̃: [Da mihi carnem] de animali oblato, [vt co-
quam sacerdoti] seorsum iuxta desiderium eius. [Non em̃ accipiam à te carnem coctã, sed cru-
dam:] quod fuit contra ritum & obseruantiam legis, secũdnm quam animali occiso & immola-
to, carnes eius coquebant̃ cõmuniter, tam sacerdoti q̃ offerẽti: & tunc vna, imò & melior pars, ces
sit in vsum ac esum sacerdotis, alia in vsum offerẽtis. Holocausta verò totaliter cõburebantur:
nec aliq̃ pars hostię immolatæ ꝓ peccato, cessit in offerẽtium vsum: quæ omnia patent in Leuit. Leui.5.6.
& ibì cum rõnibus suis exposita sunt. [Dicebatq; illi immolans: Incendat̃ primùm iuxta morem Leui.7.9.
hodiè] i. legis iussionẽ [adeps,] iuxta illud Leuit.3. Omnis adeps dñi erit iure perpetuo. Ideo ad
Dei honorẽ debuit adeps primò cremari. Vndè in animalium excoriatione adeps separabat̃, &
primò accẽdebat̃. [& tolle tibi quantũcunq; desiderat anima tua] i. de reliquo corpore anima-
lis, ꝑsertim cocto, accipe quantũ vis, etiã plùs quàm secundũ legẽ sacerdoti debet̃, dũmodò non
fiat ꝑ tracta iniuria Deo. [Qui respondẽs, aiebat: Nequaq̃] sic faciam. [Nunc em̃ dabis] mihi car- Leui.6.
nem crudã, [alioq̃n tollam vi.] Eccè quãta cõtumacia, incorrigibilitas & aspernatio Dei, imò &
violẽtia manifesta. Ita intumuerunt & malè audaces fuerunt filij Heli & eorũ ministri, videntes
patrẽ suũ esse iudicẽ populi atq; pontificẽ, i. ciuiliter ac spiritaliter ꝑsidentẽ. Porrò ministri illi
fuerũt Leuitæ sacerdotibus seruiẽtes. [Erat em̃ peccatũ puerorũ] maximè filiorũ Heli & mini-
strorũ eorũ, [grãde nimis corã dño:] i. diuino iudicio, q̃a sacrilegi erãt in Deũ, & violẽti ac scan
dalosi in proximũ, imò in totã cõmunitatẽ, [q̃a detrahebãt homines à sacrificio dñi] i. impedie-

bant eos à legitima immolatiõe,& propter abusum eorũ,multi omiserunt sacrificia debita pſen
Iose. libr.5. tare.Hinc Iosephus ait:Filij Heli cõtra homines iniuriosi,contra diuinitatẽ impij,nulli iniquitati
antiqu.ca.15. parcebant.[Samuel autẽ ministrabat ante faciẽ dñi,puer accinctus ephod lineo] i.tali linea ve-
ste,quali vti cõsueuerunt Leuitæ in suo officio,qua & minores sacerdotes poterant vti. Et non
erat ephod sacerdotale,i.pontificale,cuius superhumerale ephod appellabat̃, vt Exo.28.indu-
ctum est.Aliqui quoq; affirmãt,ꝙ fuit ephod propheticum,qm̃ & prophetæ aliqui tali solebãt
1.Reg.22. veste vti.Quòd aũt minores sacerdotes ea poterãt vti,hinc demonstrat̃,qm̃ infrà habet̃,ꝙ Doeg
interfecit octogintaquinq; viros indutos ephod. [Et tunicã paruã faciebat ei mater sua, quam
afferebat statutis diebus ascendẽs cum viro suo, vt immolaret hostiã solennẽ & votum suum.]
Per tunicã,intelligi potest omnis vestitus Samuelis in illa ętate.[Et bñdixit Heli Elcanæ & vxo-
ri eius, dixitq; ei:Reddat tibi dñs semẽ de muliere hac pro fœnore quod cõmodasti dño.] i.pro
eo ꝙ hunc puerũ Samuelẽ per modũ fœnoris Deo obtulisti. Fœnus enĩ cõmodat̃,vt pro eo ali-
quid recipiat̃.Sic parẽtes Samuelis eũ dño obtulerunt, quatenùs inter cætera etiã per hoc mere
rent̃ ampliorẽ fœcunditatẽ adipisci à dño,quod & factũ est,sicut subiungit̃: [Et abierunt in lo-
cum suum. Visitauit ergo dñs Annam] dando ei fœcunditatẽ,[& concepit & peperit] succes-
siuè [tres filios.] sic tamẽ,ꝙ vnus illorũ,fuit Samuel,vt cõmuniter dicit̃.[& duas filias.] Deniq;
ad tantã prolificationẽ videt̃ benedictio & oratio Heli pontificis cooperata. Nam & ꝓpter di
gnitatẽ tanti officij Deus tunc multa agebat. [Et magnificatus est puer Samuel apud dñm] i.in
virum perfectũ corã Deo excreuit,proficiẽs sapiẽtia,ætate & gratia. [Heli aũt erat senex valdè,
& audiuit omnia quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli,] circa eorum sacrificia,[& quomodò
dormiebant cum mulieribus,quæ obseruabant ad ostium tabernaculi] i.foris ad atrium excuba
bant,quia venerunt vt iuxta legis præceptum Leuitici 18. scriptum, post partum suum purifi-
carent̃ & immolarẽt.Sicq; impij illi polluebant eas,quæ venerant vt purificarent̃. Aliqui tamen
dixerunt, ꝙ non dormiebant cum illis, sed sumpta pecunia, licentiauerunt eas ad dormiẽdum
cum suis maritis infra dies purificatiõis:quod dictum,pro prima sui parte,videt̃ contrarium te-
xtui:pro secunda verò sua parte,credibile est,ex quo sacerdotes isti erãt tã scelerati.[& dixit eis:
Quare facitis res huiuscemodi quas ego audio,res pessimas ab omni populo?] i. multo peiores
quàm sunt quæ faciunt populares. Vel,pessimas ab omni populo,i.abstrahendo à sacrificijs po-
puli,carnes crudas etiam ante adipis cremationẽ,& vxores abstrahendo à suis maritis per adul-
terium.[Nolite filij mei.Non enĩ est bona fama quam ego audio,vt transgredi faciatis populum
domini,] communitatẽ scandalizando,atq; à solitis sacrificijs (vt dictum est) auertendo,vxores
quoq; ad scelera inducendo enormia.[Si peccauerit vir in virum,] seu homo in hominem,[pla
cari ei potest Deus,] per sacrificia & orões tam suas quàm sacerdotis,nõ tamen sine pœniten
tia vera peccantis.[Si autem in Deum peccauerit vir,qs orabit pro eo?] quasi dicat,irremissibi-
le est.quod non est intelligendum,quasi sit simpliciter irremissibile, vel quasi non sint sacrifi-
Exo.32. cia instituta in lege pro peccatis in Deum commissis,præsertim cùm pro adoratione aurei vitu
li dñs iusserit certa sacrificia tam ab Aaron quàm à populo immolari.Sed istud dicitur, ad insi-
nuandum,quòd peccata in Deum commissa,loquẽdo in generali,sint multo enormiora & dif-
ficiliùs remissibilia,quàm peccata in proximum,secũdum quem modum Ecci 28. habetur: Ho-
1.Ioan.5. mo homini seruat iram,& à Deo quærit medelam? quis exorabit pro delictis illius? Ioãnes quo-
que in 1.sua canonica:Est,inquit,peccatum ad mortem:nõ dico vt pro illo roget quis. Sic & sal
Matt. 12. uator in Euangelio: Blasphemiæ,ait, spûs non remittetur in hoc seculo neque in futuro. Porrò
Marc.3. peccata in Deum,sunt propriè quæ sunt contra tria prima præcepta.Peccata in proximum,quę
sunt cõtra alia septem. Et quãuìs loquendo in genere, peccata in deũ,sint grauiora,nihilominùs
Exod.20. in speciali,quædam peccata in proximũ,grauiora sunt quibusdã peccatis in Deum: vt homici-
dium grauius est,quàm violatio sabbati siue periurium. nam & peccata in proximum, sunt con
tra Dei pręcepta.[Et nõ audierunt vocem patris sui] auribus cordis,id est,increpationi & ius-
sioni sui patris nõ acquieuerunt, quia obdurati erant cõsuetudine vitiosa. [quia voluit dñs oc-
cidere eos.] si hoc ita est,videtur quòd excusabiles erãt,& quòd deo sit imputanda eorum per-
ditio. Non enĩ poterant voluntati Dei resistere, neq; hanc immutare. Præterea, teste Apostolo,
1.Timo.2.Deus vult omnes homines saluos fieri,& ad agnitionẽ veritatis venire. Propter quod
2.Pet.3. in secunda sua canonica beatissimus archiapostolus contestat̃: Nõ tardat dñs promissum,sed pa
tienter agit propter vos,nolens aliquos perire,sed oẽs ad pœnitentiã reuerti. Vndè Ezech. 18.
loquutus est: Nunqd voluntatis meæ est mors impij,dicit dñs,& non, vt conuertat̃ à vijs suis, &
Damascen°. viuat? Verùm ad omnia ista,secundum Damascenum,est vna responsio,quòd s. Deus voluntate
antecedente vult omnes saluari,impiosq; conuerti,videlicet cõsiderando eos vt homines sunt:
non autem voluntate consequente,qa pensando quosdam vt reprobos & iniquos,vult eos da-
mnari,& interdum temporaliter perimi. Hi ergo non obtemperauerunt suo patri,qa dominus
voluit

voluit eos occidere, inquãtùm erãt tã vitiosi: ꝓpter quod grãm, sine qua nemo cõuertiꝰ, eis iustè
abstraxit. Veruntñ nõ fuerunt necessitati ad vitia, qa remãsit in eis libertas arbitrij. Et si fecissent
quod erat in eis, nõ fuissent à Deo relicti. Idcircò eorum dãnatio nõ est Deo imputãda: & qm̃ De
us ꝓcognouit filios Heli per tẽporalẽ pœnã nõ cõuertẽdos, voluit eos etiã morte infernali occi-
dere. [Puer autẽ Samuel ꝓficiebat atq; crescebat, & placebat tã Deo quàm hominibus:] qa per
dona naturę & munera grę̃, fuit valdè amabilis, affabilis, humilis, charitatiuus, suauis & exẽplaris
in cunctis. Sic & de Mose scriptũ est Eccl. 45. Dilectus Deo & hoĩbus Moses. Sed obijci potest
illud Psal. 52. Qm̃ Deus dissipauit ossa eorum q hominibus placẽt. Et quod ait Apostolus ad Ga
latas 1. Si hominibus placerẽ, Chri seruus nõ essem. Et rñdendum, ꝙ scriptura hæc loqtur de ho
minibus bonis & virtuosis, aut saltem bonæ inclinatiõis, de qbus rursus idem fatetur Apostolus
1. Cor. 10. Ego per oĩa oĩbus placeo. Nõ aũt de peruersis & induratis hominibus, de qbus ait
scriptura Prouer. 29. Abominanꝰ impij virũ iustũ. [Venit autẽ vir Dei ad Heli.] Quis fuerit iste
vir Dei, nesciꝰ: & qdã Iudæi de hoc diuersimodè fabulanꝰ. Nã aliq dicunt, ꝙ fuerit Phinees quem
cõstat iamdudũ obisse. Sed dixerunt qdã Hebrei, ꝙ fuit resuscitatus, vel idẽ in alio corpore, quę
oĩa sunt incerta aut falsa. Alij dixerunt, ꝙ fuit Helias, quẽ cõstat tunc nõdum fuisse natũ, nisi
ꝙ quidã stulti Hebræi affirmãt etiã Eliam fuisse in alio corpore Phinees ipsum. Alij dixerunt, ꝙ
fuit angelus in specie viri. Quidã verò ꝙ fuit Elcana pater Samuelis. sed iuxta literã veriùs reor,
ꝙ fuit aliqs ꝓpheta existẽs tunc tẽporis, q saltẽ hac vice tactus fuit grã ꝓphetali, sicut & Iudic. 6.
legiꝰ dñs misisse virum prophetã ad filios Israel increpãdos. Nec puto ꝙ vir iste fuerit Elcana: qa
iam multa sunt nominatim de eo relata, cur ergo & istud opus ꝑclarius cæteris, nõ esset nòmina-
tìm de eo cõscriptum? [& ait ad eum: Nunqd nõ apertè reuelatus sum domui patris sui] imò ma
nifestè apparui Aaron patri tuo & domesticis eius, [cùm esset in Aegypto,] quod secundũ Hie-
ronymũ fuit, quando dñs iussit Aaron vt iret in occursum Mosi, vt legiꝰ Exod. 4. quod dñs per
angelũ crediꝰ Aaron præcepisse. Et quãuis dñs forsitan nõ apparuit ita domui Aaron, tãmẽ ipse
Aaron poterat domui suæ significare apparitionẽ & iussionẽ sibi factas à dño, dicuntq; aliqui,
ꝙ Deus tunc reuelauit ipsi Aaron, ꝙ futurus erat summus sacerdos. Hoc tñ in textu isto non ex-
primiꝰ euidẽter. quod verò subiungiꝰ, [in domo Pharaonis:] exponi potest, qm̃ terra habitatio-
nis Hebræorum, ad Pharaonem pertinuit. [& elegi eum ex omnibus tribubus Israel] mihi in sa
cerdotem, immò & in pontificẽ præ cæteris vniuersis. Electio Dei ęterna est, sed per exteriora
quædã signa manifestaꝰ interdũ in tẽpore. Sicq; Exod. 28. describiꝰ, qñ & qualiter Deus reuela-
uit Mosi in mõte Sinai, ꝙ applicaret ad se Aaron & filios eius, vt sacerdotio fungerẽtur, & Aaron
pontificatu. Deindè Numer. 17. recitatur, qualiter idem ostẽderit dñs per virgæ Aaron floritio-
nem. Iosephus verò ait, ꝙ etiã parẽtibus Aaron & Mosis Deus in Aegypto reuelauit in somno, Iose. lib. 3 an
ꝙ generaturi essent filiũ, q filios Israel educeret de Aegypto. Tunc quoq; reuelauit eis de sacer- ti. iud. ca. 12.
dotio & pontificio Aaron. [vt ascẽderet ad altare meum, & adoleret mihi incẽsum, & portaret
ephod] pontificale, s. superhumerale, [corã me, & dedi domui patris tui] i. sacerdotibus Aaro-
nitis [oĩa de sacrificijs filiorũ Israel,] i. quasdã partes de sacrificijs vniuersis, ꝑsertim pacificis
seu salutaribus, quę offerebãtur ꝓ pace ad eũ siue ad hoies dãda aut cõseruãda, seu ꝓ salute data,
danda, aut cõseruãda: Et qñ fiebãt pro salute aut pace data, dicebãtur sacrificia grãrum actionis.
De his itaq; sacrificijs armus dexter & pectus cedebãt in vsum sacerdotis offerẽtis. Similiter pel Leuit. 7
lis. Porrò adeps & duo renes atq; renunculi, adolebãtur seu incẽdebãtur dño super altare holo- Nume. 18.
causti. In hostijs aũt ꝓ peccatis, plura pertinebãt ad sacerdotes, qa ex eis nil cessit in vsum offe- Deut. 18.
rentium ea ꝓ suis peccatis. Sed qñ pro totius populi peccato fiebat oblatio, totũ etiã pellis com Leuit. 3.
burebatur. [Quare calce] i. aspernãter & insolẽter, sicut quod calce repelliꝰ, [abiecistis victimã Leuit. 22.
meã] i. sacrificia mihi offerẽda nõ permittẽdo vt legitimè immolẽtur, [& munera mea] i. hosti- Leuit. 14.
as spõtaneas quę vltra debitũ ex deuotiõe offerũtur. Vel, munera mea, qa hæc ipsa quæ mihi of-
ferũtur, sunt dona & bñficia mea vobis à me collata, quẽadmodũ 1. Para. 29. Dauid loqtur Deo.
Tua sunt oĩa, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. [quæ ꝑcepi vt offerrẽtur in tem-
plo] i. in atrio tabernaculi, in quo atrio stetit altare holocausti. Quãuis eñ immolarẽtur sponta
neẽ, tñ locus fuit determinatus ex lege, [& magis honorasti filios tuos, q̃ me:] qa permisisti eos
impunè mea violare ꝑcepta in punctis prætactis, & partes sacrificiorũ sacerdotibus deputatas,
voluisti eis dari: ea verò quę mihi offerẽda erãt, nõ fecisti mihi offerri. Quãuis etenĩ Heli filios su- Deut. 12.
os increpauit, non tñ ita districtè, vt tenebaꝰ, seu vt enormitas criminũ eorũ exegit. Ideo Glossa
ait ex verbis Hieron. Coercuit & corripuit eos, sed leuitate seu mãsuetudine paternali, nõ seueri Hierony.
tate & authoritate põtificali. Ideo in iniqtate filiorũ suorũ dãnatus est, videlicet inquãtũ ei iustè
imputabãtur, qa nõ restitit eis, nec increpauit & castigauit, vt debuit. Sicq; etiã pro ꝓpria culpa
puniꝰ est, qa neglexit debitũ sui implere officij. [vt comederetis primitias oĩs sacrificij Israel
populi mei] i. ꝑcipuas partes sacrificiorũ adhuc crudas assumeretis, faceretisq; eas vobis lautè

& seorsum coqui cõtra legis præceptũ, quod filij Heli fecerunt iuxta præhabita, & patri eorum imputatur, qa non debitè impediuit. [Propterea ait dñs Deus Israel: Loquẽs locutus sum, vt domus tua] i. tu ipse & filij tui, [& domus patris tui] i. cognatio Aaron, de cuius semine natus es, [ministraret in conspectu meo,] sacerdotale & etiã pontificale officium exequẽdo in templo, [vsq; in sempiternum] i. per omne tẽpus veteris testamẽti. Istud de summi sacerdotis officio potissimũ dicit. ¶ Queritur ergo, vbi vel qñ locutus sit dñs, ꝙ domus Heli fungeretur sacerdotio summo. Et apparet ꝙ nullibi. Præceperat enim dñs Exo. 28, & Num. 20. vt Aaron põtifex, & post eum primogenitus eius Eleazar, sicq; deinceps, pontifices essent. Heli aũt nõ fuit de stirpe Eleazari, sed ipsius Ithamar. Respondẽdum, ꝙ in casu summũ sacerdotiũ poterat & debebat deuolui ad filios Ithamar, & ita tunc factũ est, & creditur id cõtigisse propter peccata posterorũ Eleazari, q in executione pontificij sui valdè negligẽtes fuerunt. Ideo sicut hic legitur, dñs dixit ꝙ summũ sacerdotium transferret ab eis ad Heli filium Ithamar, & fortè per aliquẽ prophetã prænunciauit hoc tunc, quãuis scriptum non sit. Nõ enim omnia scripta sunt. [Nunc aũt dicit dñs: Absit hoc à me.] i. exigente iustitia mea, nõ implebo illã promissionẽ, quæ sub cõditione fuit intelligenda, vtpotè nisi peccãdo enormiter, obicẽ poneretis, sicut nunc posuistis. [Sed quicunq; * glorificauerit

* honorificauerit me,] mihi cum debita fidelitate & reuerentia seruiendo, [glorificabo eum] præmio copioso. [Qui autẽ contẽnunt me] i. sciẽter & ex habitu prauo peccant, præsertim q incorrigibiles sunt, & suis abutuntur officijs, [erunt ignobiles:] i. confusibiliter disperibunt, & ipsa eorũ iniqtas est ignobilitas maxima. Et interdũ fit istud in vita præsenti, quãuis non semper: qa frequẽter impij prosperantur & florent in seculo isto, iusti verò ecõtrariò aduersitatibus affligunt. Dñs tñ ad literam loquebatur potissimũ de sacerdotibus illis legalibus, q benè agẽdo, honorabantur in vita præsenti, Deo sic disponẽte. [Eccè dies veniunt, & præcidã brachiũ tuum] i. potestatẽ & authoritatẽ pontificalem tollam à te ac posteris tuis. [& brachium domus patris tui] i. tuam cognationẽ à patre tuo seu auo aut proauo procreatã, auferã de hac vita in iuuentute eorum. Ideo subditur: [vt non sit senex in domo tua] i. in sobole tua atq; domesticis. Translatio ista põtificij à domo Heli ad

3.Reg.2. posteritatem Eleazari, facta est tempore Salomonis, qui Abiathar pontificem natum de Heli, eiecit à pontificio, & tradidit illud Sadoc ex Eleazaro nato, sicq; summum sacerdotium fuit reductum ad priorem originem. [Et videbis æmulũ tuum in tẽplo in vniuersis prosperis Israel:] quoniam sub Salomone fuit mira prosperitas in Israelitico populo, & ingens honor pontificis, & hoc Heli vidit, & inuidit, non personaliter, sed in sobole sua: quia Abiathar & filij eius de sua deiectione & ipsius Sadoch promotione dolebant, inuidiamq; habebant nõnunquam, aut quidam eorum. [& non erit senex in domo tua omnibus diebus.] Hoc verificatum est per interfectionem filiorum Heli in iuuentute eorum, per occisionem etiam sacerdotum quos Saul impiè trucidauit, qui magna ex parte fuerunt de Heli & Ithamar. [Veruntamẽ non auferam virum penitùs ex te ab altari meo] i. aliqui posterorum tuorum erunt in officio sacerdotum minorum, in

3.Reg.2. quo & Abiathar post suam deiectionẽ à pontificio mansit. [sed vt deficiant oculi tui & tabescat anima tua,] i. hoc ipsum quod aliqui posterorũ tuorũ erunt in sacerdotali officio, erit ad afflictionem & desolationem ipsorum, quantùm ad hoc quòd videbunt se ita humiliatos & subditos his, qbus patres eorum aliquando præfuerunt. [& magna pars domus tuæ morietur, cùm ad

1.Reg.22. virilem ætatem venerit:] quod in sacerdotibus Nobe occisis à Saul videtur impletum. [Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filijs tuis Ophni & Phinees: In die vna morientur ambo.] i. per hoc scies vera esse quæ dixi, ꝙ duo filij tui eodem die interficientur. quasi dicat, de propinquo do tibi signum, quoniam te sene adhuc viuente, percipies eos ambos pariter interisse. [Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum & animam meam faciet,] id est, viuet, & suum implebit officium secundum meam voluntatem & intentionem. Loquitur autem Deus metaphoricè de se, quasi de homine, dicẽdo, Iuxta animam meam, cùm ipse in sua natura sit simplicissima mens. [& ædificabo ei domũ fidelem] i. bonam & stabilẽ posteritatem

Psal.109. ei cõcedã. Quidã exponũt ista de Chr̃o, q est sacerdos in æternũ secundũ ordinẽ Melchisedech, cuius posteritas fuerunt sancti Apostoli & cæteri electi sacerdotes ac præsules euangelicæ legis.

3.Reg.1.2. Cui expositioni non videtur consonare quod subdit: [& ambulabit corã Chr̃o meo cunctis diebus.] Ideo alij exponũt ista de Sadoc pontifice iusto, q corã Salomone est fideliter cõuersatus plurimis annis. [Futurũ est aũt vt qcũq; remanserit in dono tua, veniat vt oret pro eo] i. tẽplum seu atriũ eius ingrediat, non iam ad sacrificãdũ & orandũ pro alijs, vt moris ac iuris est sacerdo-

Deute.2. tum, sed magìs ad rogandũ vt sacerdotes orẽt pro ipso, eisq; offerat aliqd, quatenùs deprecẽtur pro ipso. ideo subdit: [& offerat nummũ argenteũ & tortã panis, dicatq;] alicui sacerdotum: [Dimitte me, obsecro, ad vnã partẽ sacerdotalẽ,] i. ad vescendũ de aliqua portione hostiæ Deo oblatæ, ad esum sacerdotũ spectãte, [vt comedã buccellã panis.] i. modicũ quid mãducem. Potest quoq; istud exponi de sacerdotibus inferioribus ex Heli descẽdẽtibus, q ad põtificẽ habebãt recurrere

currere & aliquid ei offerre, vt oraret pro ipsis. ¶Præterea quæritur, cur tanta vltio per tot generationes inflicta est posteris Heli propter peccatum ipsius, cùm alibi dñs sæpiùs protestatur, se visitaturum peccata patrum in filios vsq; in tertiam & quartam generationem. Rñdetur ꝙ pœnæ corporales vitæ præsentis, sunt medicinales, & ordinantur à Deo in bonum animæ patientium eas: idcircò non aduersatur iustitiæ, ꝙ proles pro peccato parētis talia sustinet. Hi etiam posteri aliundè culpabiles erant, propter quod maiora perpeti meruerūt, nec eis debebatur dignitas pōtificalis ex lege aut iure successionis. Nam & ipsum Abiathar eiecit Salomon à pōtificatu propter ꝓpriam ipsius Abiathar culpam, propter quam dixit ad ipsum, Filius mortis es. In talib⁹ quoque casibus parentes puniuntur in pœnis & aduersitatibus sobolis suæ, Deo sic ordinante. Exo. 20. Num. 14. 3. Reg. 2.

¶De mystico sensu residuæ partis huius 2. cap. Art. 6.

ET abijt Elcana in domum suam.] Cùm Elcana iste vir Leuites & virtuosus, complesset in tabernaculo dñi suum obsequium, & Anna vxor ipsius, pariter redierunt in sua. Per quod significatur, ꝙ sacerdotes, pastores, prælati & prædicatores verbi Dei, mox vt in ecclesijs, & circa subditos seu proximos suum cōpleuerunt officium, debeant euagationes & fabulationes vitare, atq; ad loca intrare secreta, vt ibi cōscientiæ suæ domū seu interiora cordis sui discutiāt & emēdent, Deoq; vacent, quatenùs orando & meditando, seq; deuotionaliter exercendo, obtineant illuminationem tam copiosam, & feruorem tam validum à spūsancto, ꝙ rursus tēpore opportuno queant alios magis idoneè informare, purificare, accendere. [Porrò filij Heli, filij Belial, nescientes dñm neq; officium sacerdotum ad populum:] Per impios illos sacerdotes, intimoratos, auaros, adulteros, designantur nunc vniuersi sacerdotes & clerici, religiosi atq; canonici, qui ampliùs quærunt commoda sua & oblectamenta immunda, promotionesq; proprias, q̄ Dei honorem & animarum salutem: & ecclesiastica bona, oblationes fidelium, & quæ dño offeruntur, expendunt carnaliter aut superbè, & auaritiæ student, sicq; sub professione, nomine & habitu spūalitatis, cor gerunt repletum vanitatib⁹ mundi aut vitijs carnis: idcircò sunt filij Belial, membra & serui diaboli, satellites dæmoniorum, quibus inæstimabilis ira propinquat, & intoleranda damnatio proxima est, quia peccata eorum sunt coram Deo grandia nimis. nam & populum Dei enormiter scandalizant, ac bonis ecclesiæ quæ cōsumunt, sunt prorsus indigni. Et quidam eorum sunt adeò intimorati ac vitiosi, ꝙ ea, quæ pro reparatione ecclesiæ ac necessarijs in diuino officio aut condecenti ornatu basilicæ offeruntur, in suos redigunt vsus, ne dicam, in vsus scortorum & filiorum suorum. Quid dicturi sunt impij & infelicissimi isti, cùm diuino tribunali fuerint præsentati? Resipiscant ergo & erubescant, & dignos pœnitentiæ agant fructus, & Samuelis imitentur virtutes, q ephod lineo fuit accinctus, per quod mortificatio carnis, puritas cordis, exēplaritas operis figurant̄, qbus ministros ecclesiæ decorari oportet. Nempe vt asserit Glossa: Qui Deo ministrare desiderat, necesse est vt castè & sobriè viuat, præsertim cùm cunctis fidelibus iubeat Christus: Videte ne grauētur corda vestra crapula vel ebrietate. Sed proh dolor, multi cum filijs Heli quærunt non solùm sufficientia, sed & superabundantia & delicatiora, & incontinentiæ ꝑbent incitamenta. [Et tunicam paruam faciebat ei mater sua.] Tunica parua, est humilis vita, quam mater ecclesia parat ac docet filios suos, quatenùs opera sua, q̄tumlibèt magna, in humilitate custodiant, paruipendant: & quicqd boni in eis est, Deo semp attribuant: sicq; iuxta Iudæ apostoli documentū, odiant eam q̄ carnalis est, maculatam tunicam. [Et bñdixit Heli Elcanæ & vxori eius, dixitq;: Reddat tibi dñs semē de muliere hac pro fœnore quod cōmodasti dño.] Sic boni ꝓlati, religiosorumq; patres, bñdicere debent secularibus, qui sobolem suam offerunt Deo in locis deuotis, in qbus dum proles oblata seu spontè ingressa, benè se habet, gaudium parit superioribus suis, quorū bñdictione & oratione, imò & meritis ac precib⁹ prolis laudabiliter conuersantis, Deus frequenter etiam in tēporalib⁹ bñdicit parētibus, & eos mēte fœcūdat ac corpore. Verùm sunt aliq Deo ingrati ac infideles, q filios suos aut filias à religionis ingressu, spiritalive cōuersatiōe toto posse auertūt: & quod Deus eis gratiosè cōcessit, malitiosè abstrahūt Deo. Quòd si aliquē ex fructu vteri sui habuerint mūdo ineptū, hūc deputāt Deo, cui nō viliora, sed ꝓstantiora sunt offerenda. [Et Heli audiuit vniuersa q̄ fecerūt filij sui vniuerso Israeli.] Per hunc Heli, q (q̄tùm ad se) videt̄ fuisse vir mitis & pius, intelligunt̄ negligētes ꝓlati & patres, imò & vniuersi q circa impletionē ꝑcepti fraternæ correptionis, sunt remissi ac tardi, ꝓsertim q subditos suos debitè increpare ac castigare nō satagūt, propter quod oīa subditorū vitia redundāt in ipsos, & dānantur ac puniunt̄ ꝓ ipsis: ideo piculosum est ꝓsidere, & curam accipere animarū. Atque vt asserit Origenes, Bonum est non prosilire ad ecclesiasticas dignitates. Vndè & Chrysostomus: Quis est, inqr, qui cupit ꝓesse, nisi q non timet iudicium Dei? Eccè Heli filijs suis increpatoriè est loquutus: Quare facitis res huiuscemodi, res pessimas? Et tñ tanq̄ trāsgressor præcepti paternæ ac fraternæ correptionis, reprobatur à domino, improperaturq; ei ꝙ magis honorauerit filios suos q̄ Deum. Constat ergo quòd iuxta grauitatē & scādalositatem culparum eorum q peccāt, di- 1. Tim. 2. Matt. 3. Tit. 2. Luc. 21. Iudæ 1. d Matt. 18. Origenes Chrysost.

rè & acriter sint à superioribus suis reprahendendi ac puniêdi & reprimêdi. Quid ergo damnationis imminet his, & q̃ detestabiles sunt coram altissimo, q debitum suæ plationis & pceptum correptionis in subditis suis non implent, in tñ, vt nec molliter qdem seu remissè corripiāt delinquentes, vel personarum sint acceptores, vnum palpando pre alio? O q̃ varijs modis cõmnnicant hi peccatis alienis. Insupèr, q̃ multi præsules & archidiaconi ac decani audiunt his diebus, qualiter filij, i. subditi eorum presbyteri, canonici, seu in sacris ordinibus constituti, dormiunt cum mulieribus coniugatis ac alijs, imò & sponso cælesti consecratis: nec tñ, vt tenentur, corripiunt, sed pœna pecuniaria cõtentantur, nec lucra q̃runt animarũ, sed suarum impletionem bursarum. Aut quod sceleratissimum est, hæc ipsa facinora quæ in alijs corripere & corrigere obligantur, exercent etiam publicè, & magis q̃ subditi, & transgredi permittunt ac faciũt populum Dei. Hi maledicti non solùm priuanť diuinis promissis, quæ bonis sacerdotibus ac prælatis idoneis facta sunt & parata: sed cum Heli incurrunt cõminationes atq; punitiões multiplices, ac pauêdas à iudice adorando, in cuius manus incidere est horrendũ: q glorificantes se, gloriosè exaltat: & eos à qbus cõtemnitur, q filios suos aut proximos magis honorant, amant, aut timēt, q̃ Deum, horribiliter confutabit. Accendamur igitur zelo iustitiæ & deitatis feruore in primis cõtra nosipsos, & contra vitia nostra & negligentias, pprias, detestando, puniendo & vitando ea quotidiè cum debita seriositate: deindè aduersus peccata & vitia, pximorum, potissimè subditorum & domesticorum nostrorum: & quos magis diligimus, reprehendamus instantiùs: nec ex timore offendendi homines, aut desiderio complacendi hominibus, omittat quis quę Deus requirit. Alioquin iudicabitur plùs honorare homines, quàm hominum creatorem.

Heb.10.

¶ Expositio literalis cap.3. Puer autem Samuel ministrabat domino coram Heli.

Articulus 7.

Recitatur hîc, qualiter præscripta increpatio & reprobatio Heli põtificis, etiam manifestata sit Samueli, & per Samuelem pontifici: promotio quoq; Samuelis ad gratiam prophetalem. ¶ Puer autem Samuel ministrabat dño coram Heli, & sermo dñi erat preciosus. Ji. difficulter obtineri poterat diuina seu, pphetalis responsio ad interrogata ac dubia. Pauci quoq; tunc erāt qui populum salubriter informabāt. ¶ In diebus illis non erat visio manifesta: Jquia etsi alicui fiebat reuelatio prophetica, sicut in pcedenti cap. dictum est de viro dei misso ad Heli, hoc tunc rarò & secretè fiebat. omne aũt rarum, est preciosum, dũmodò sit appetibile. Circa hæc scribit Lyra: Propter malitiam filiorum Heli, & negligentiam patris eorum in corrigêdo, cessauerunt reuelationes & rñsiones dñi. Vñ in Hebræo habetur: Sermo dñi erat prohibitus & obturatus. Contra quæ objici potest, quia (vt dicunt Thomas & alij) q̃uis interdum puniat Deus vnum pro peccato alterius in temporalibus, non tñ in spũalibus. Denique temporibus Manassæ, Amon, & filiorum Iosiæ, erat multo maior iniquitas sacerdotum, imò & populi, q̃ tẽpore isto Heli. Et tamen tunc erant multi & magni prophetæ, & visiones apertæ, vt patebit infrà lib. 4. & 2. Paral. atque frequenter in Hieremia, asseritq; Rabbi Paulus, dictionem illam Hebraicam, pro qua Hieronymus transtulit, preciosus, non significare nisi preciosum. Itaq; iuxta doctrinam Augustini libro de ciuitate Dei, videtur dicendum, q apud æternam & infinitam sapientiam creatoris, inuariabiliter ac sapientissimè est decretum ac diffinitum, qñ & vbi ac qualiter miracula & cęteri miraculosi effectus contingant. Sic quoq; de propheticis visionibus est tenendum. ¶ Factum est ergo in die quadam, Heli iacebat in loco suo, Ji. in lecto seu thalamo iuxta tabernaculũ ad dormiendum, ¶ & oculi eius caligauerant: Jpræ senectute, ex organi indispositiõe. Alioquin si organum visus in sene, esset dispositũ sicut in iuuene, tam clarè videret senex vt iuuenis, vt ait Philosoph. ¶ nec poterat videre lucernã dei, anteq̃ extingueret. JHoc aliq sic exponunt, q nõ poterat videre in die, qñ lucerna tabernaculi erat extincta. Alij sic: Non poterat videre ante diem, qñ lucerna extinguebatur. quæ expositiones obscuræ sunt, & extortæ videtur. Quidam ergo magis ad literam & clariùs sic exponũt, q non valebat videre lucernam adhuc ardentẽ seu lucentẽ, pter visus sui debilitatem, quẽadmodùm vespertilio lucem diei pati non potest. Sed huic expositioni quoq; objicit, q nemo tam debilẽ habet visum, nec ita cæcutiens est, qn clariùs videat lucernam ardentẽ q̃ extinctã. Hinc secundũ Magistrũ in hist. Hebræi distinguũt & punctuãt ita: Non poterat videre: deindè subiungunt secundũ Hebraicã veritatem, lucerna dñi nondũ extinguebatur: sicq; congruenter subiungitur, Samuel autem dormiebat. His concordat quod libro de Hebraicis q̃stionibus dicitur. Et idem approbat Lyra, additq;: Translatio nostra videtur hoc loco corrupta per imperitiam correctorũ, q duos versus coniunxerunt in vnũ, sicut in alijs pluribꝰ locis est factũ: ideo consequenter posuerunt hîc lucernã in accusatiuo, pro lucerna in nõiatiuo. Vndè apparet, q veritas nostræ translationis à principio fuit hæc, Non poterat videre: ita q versus hîc terminatur. Et sequitur: Lucerna domini antè quàm extingueretur, Samuel dormiebat: hoc est, anteq̃ lucerna domini extinguebatur, putà in nocte, Samuel dormiebat. Veruntamen quia non vi-

1.Reg.8.

4.Reg.21. 4.Reg.23.24 2.Para.33.34.

R.Paulus. Augustinus.

in lectulo

Pet.Co.hist. li.1.reg.ca.5. Hieronym.

videtur ꝙ talis corruptio possit de facili gñaliter fieri, reor dicẽdum, ꝙ textus sicut iacet, pot est conuenienter saluari: pro quo primò pensandum, ꝙ in tabernaculo erãt septem lucernæ ardentes de nocte, quarum quatuor extinguebantur de manè, quæ rursus de vesperè accendebantur. Exo.25.
Et istę lucernæ erant lampades valdè clarè lucentes, absq; intermedio rostro super candelabrum positæ, quæ oĩa in Exodum exposita sunt. ¶Insupèr aduertendum, ꝙ dupliciter dicitur aliquis Ibid.
non posse videre lucernam ardentem seu lampadem. Primò, quia nequaq̃ perceptiuus est visualium specierum seu radiorum ipsius. Secundò, quia eam non potest inspicere absq; sui visus pœna ac læsione. Iuxta quem modum noctua nequit lumen solis videre. Dicẽdum ergo, ꝙ Heli ita fuit cæcutiens, ꝙ absq; notabili visus sui tormento, nequibat lampades illas ardentes & lucẽtes aspicere. Sicq; cõmuniter dicitur, ꝙ homo non potest solem in rota suæ claritatis intueri. Et ita non poterat Heli videre lucernam Dei, hoc est, lampades illas ardentes, intelligendo plurale per singulare, anteq̃ extinguerentur: non ꝙ posteà viderit eas: quẽadmodùm fertur apud Matth.1. ꝙ Ioseph non cognouit Mariam, donec peperit: non ꝙ posteà eam cognouerit. Vel fortè extinctis lampadibus in ipso crepusculo vel aurora, meliùs & saniùs vidit eas, q̃ in tanti luminis conglomeratiõe atq; vigore. [Samuel aũt dormiebat in templo dñi vbi erat arca Dei.] Per templũ dñi, intelligitur hîc tabernaculum Mosis. Arca verò erat in sancto sctõrum, in quo nemo dormiuit, imò nec in exteriori tabernaculi parte. idcircò dicitur Samuel in templo dormiuisse, hoc est, in quadam appendicia eius, putà in thalamo iuxta tabernaculum, in quo thalamo solus dormiuit Heli, nõ tñ in lecto eodem. [Et vocauit dñs Samuel.] Hoc dñs fecit per ministeriũ angeli, qui (vt appáret) vocauit Samuelem dormientem, ita ꝙ ex illa vocatiõe euigilauit: sicq; videtur fuisse vocatio exterior, sicut & paulopòst alloquebatur eum allocutione exteriori vocali, quanq̃ & interiori vocatiõe imaginaria potuerit eum vsq; ad expergefactionẽ vocasse. [Qui] Samuel [rñdens, ait: Eccè ego] paratus sum ad tuum ꝑceptum. [Et cucurrit ad Heli, & dixit: Eccè ego] pręsto sum. [Vocasti enĩ me] nunc. Hoc Samuel æstimauit: ideo dixit falsum materialiter, nõ aũt formaliter: imò formaliter dixit verum, q̃a sic dixit, vt sensit. [Qui dixit: Non vocaui te fili] in hac hora. [Reuertere & dormi. Et abijt, & dormiuit. Et adiecit dñs rursum vocare Samuel. Cõsurgensq; Samuel, abijt ad Heli, & dixit: Eccè ego, quia vocasti me. Qui rñdit: Non vocaui te fili mi. Reuertere & dormi.] In q̃bus promptissima Samuelis obedientia cõmendatur, quia intempestæ noctis silentio totiès & tam celeriter ac patienter surrexit & cucurrit ad Heli dñm suum, à quo se vocari putauit. Ex quo item elicitur, ꝙ non iacuerunt remotè abinuicèm. [Porrò Samuel necdum sciebat dõm,] eo modo quo prophetæ, i. necdum cognouerat modum quo dñs cõsueuit ꝓphetis apparere ac loq̃, vel præ iuuentute nondũ habuit scientiã de Deo notabilem. [neq; reuelatus fuerat ei sermo dñi.] hoc est, allocutio ꝓphetalis non fuit ei adhuc facta aut declarata. Dicit quoq; Iosephus, ꝙ 12. suo anno cœpit ꝓpheticas visiones habere. [Et adiecit dñs, & vocauit adhuc Samuel tertiò. Qui cõsurgens, abijt ad Heli, & ait: Eccè ego, q̃a vocasti me. Intellexit ergo Heli, q̃a vocaret dñs puerum.] Heli nanq; innocentiã eminentemq; grãm Samuelis perpendit, ideo ꝑsupposuit eũ vocari à spũ bono. [& ait ad Samuel: Vade & dormi: & si deinceps vocauerit te, dices: Loquere dñe, q̃a audit seruus tuus. Abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco suo. Et venit dñs] i. angelus in Dei persona appárẽs, & loquẽs, [& stetit, & vocauit sicut vocauerat secũdò,] i. priùs seu altera vice. Vel secũdò, i. bis expressit nomẽ Samuelis, ipsum vocãdo. Nã subdit: [Samuel Samuel.] quæ repetitio est signũ dilectiõis, vel excitatio atẽtionis, vel seriositatis & magnitudinis rei indiciũ. ¶Porrò, vt Iosephus innuit, Dñs ter Samuelẽ vocauit, ad ꝑfigurandũ tres dignitates ipsius: Idem
q̃a ex hac hora est factus ꝓpheta, posteà iudex, obtulit quoq; sacrificiũ vt sacerdos, eo ꝙ paruulus esset Icaboth filius Phinees filij Heli. Veruntñ si pinducta ritè pẽsẽt, dñs Samuelẽ quater vocauit. [Et ait Samuel: Loquere dñe, q̃a audit seruus tuus] Circa hûc passum q̃dam scribit: Quemadmodũ ars & natura ꝓcedunt de imperfecto ad perfectũ, sic reuelatiões secundũ ꝓcessum temporis: q̃a ꝓphetæ posteriores, ad tẽpus Chrĩ ꝓpinquantes, habuerũt clariores ꝓphetias de Chrõ, q̃ ꝓphetæ priores. Ad quod dico, ꝙ istud in q̃busdã sic fuit, sed non est regulariter verũ. Non enĩ Aggæus, Naum, Abacuc, Iohel, & similes eis, fuerũt magis illuminati de mysterijs Chri, q̃ Dauid & Esaias, q̃ diu autẽ fuerũt, sed ecõuersò, cùm dicat Hieronymus, ꝙ Esaias vniuersa Chri atq; Ecclesiæ mysteria, ita id liq̃dum ꝓsequutus est, vt potiùs Euãgelista q̃ Propheta sit iudicandus. [Et dixit dñs ad Samuel: Eccè ego facio verbum in Israel,] i. citò faciam opus tam metuendũ, & plagam seu vltionem tam grandẽ in Israelitico populo, [quod q̃cunq; audierit, tinniẽt ambæ aures eius.] i. q̃cunq; fideliũ illud perceperit ac benè perpẽderit, vehemẽter mirabit ac pauebit, instar eius q̃ audit sonũ tam ingentẽ, ꝙ aures suæ tinniũt indè. Hoc impletũ fuit in arcæ captiuatione, & filiorũ Heli ac populi Israel magna strage, ac cæteris quæ in sequẽti scribuntur cap. [In die illa suscitabo aduersum Heli omnia, quæ loquutus sum super domum eius: Incipiam & cõplebo. Prædixi enim ei,] i. Heli pontifici per virum Dei, vt præcedenti habetur cap. [quòd iudicaturus essem

Iose. lib.5. an.iu.ca.15.

Hieronym.

1.Reg.4.

1.Reg.2.

1.Reg.2. essem domũ eius in æternũ.]i.debitè puniturus tã ipsum Heli,q̃ filios ei⁹ ac posteritatẽ pœnis ꝑ-
petuis,iuxta expositionẽ cap.ꝓcedentis[propter iniquitatem] i.congeriẽ magnam ac enormita
tem iniqtatum[eius,eo ꝙ nouerat indignè agere filios suos,& non corripuerit eos]tam rigoro-
Ibid. sè,vt tenebatur,prout ista cap.ꝓcedenti exposita sunt.[idcircò iuraui domui Heli,]i.irreuoca-
biliter de ipsis diffiniui,[ꝙ non expietur iniqtas domus eius victimis & muneribus vsq; in æter-
num.]i.ꝙ eorum facinora nunq̃ dimittent̃ eis per q̃cunq; sacrificia legis,q̃tùm ad pœnam vitæ
ꝑsentis:pœnitẽtibus tñ non ꝓcludebatur via salutis,q̃tùm ad remissionem culpæ ac pœnæ æter-
næ.Ecce q̃ terribiliter loqtur dñs cõtra Heli,eo ꝙ ꝓceptum paternæ correptionis non adimple-
uit.[Dormiuit aũt Samuel vsq; manè,aperuitq́; ostia domus dñi.Et Samuel timebat indicare He
li] pontifici[visionem]ꝑfatam,propter ipsius terribilitatem, & propter ipsi⁹ Heli authoritatem
atq; ne nimìs contristaret̃ senior ille.[Vocauit ergo Heli Samuelem,& dixit:Samuel fili mi.Qui
rñdens,ait:Præsto sum.Et interrogauit eum:Quis est sermo quem loquutus est ad te dñs?Oro te,
ne celaueris me.Hæc faciat tibi dñs,& hęc addat,]i.taliter te castiget & grauiùs te affligat per tẽ-
poralia quæuis aduersa,prout iustitiæ suæ placuerit,[si absconderis à me sermonem ex oĩbus
verbis quæ dicta sunt tibi.]Dicunt qdam,ꝙ ista fuit forma adiurandi quęcunq;,solita apud He-
bræos:& ꝙ iste sit sensus,Faciat tibi Deus tot mala,quot fecit alicui homini,& adhuc plura.Sed
videtur ꝙ adiuratio ista sub tali sensu,fuisset illicita,qm̃ imprecatio talis obuiasset ac derogasset
iustitiæ.Non em̃ meruisset quis tanta incidere mala,propter hoc ꝙ non implesset huiusmodi,ad
quę per verba illa adiurabatur.Sicq́; adiuratio illa fuisset maledictio inhumana,cùm tñ multi iu
sti ea vsi legant̃:ideo exponenda videtur sub quadã cõditione implicita,sicut exposita est.[Indi
cauit itaq; ei Samuel vniuersos sermones,]i.cuncta verba sibi contra domum Heli,& contra po
pulum Israel reuelata,[& non abscondit ab eo.Et ille rñdit:Dñs est,]totius creaturæ factor,prin
Hest.13. ceps & iudex,à quo appellari non potest,& cui nullus potest aut debet resistere,cùm ipse sit ve-
rè oĩpotens,& prima mensura,causa ac regula totius iustitiæ,sapiẽtiæ ac virtutis: ideo quicqd di
ctat,bonum & sapiẽtiale cõsistit.Hinc subditur:[Quod bonum est in oculis suis,faciat.]i.quod
sapiẽtia sua dictauerit,impleat.Hinc Sapien.12.legitur:Quis tibi dñe imputabit,si perierint na-
tiones quas tu fecisti?Nec em̃ est alius Deus q̃ tu,cui cura est de oĩbus.Cùm sis ergo iustus, oĩa iu-
stè disponis.Virtus em̃ tua,iustitiæ initium est.Hinc Iob 6.dicitur:Quis ego,vt cõtradicam ser-
monibus sancti?Ex hac tam patienti & humili rñsione Heli eliciunt aliqui, ꝙ acceptando super
se & suos diuinæ sententiæ æquitatẽ,meruit,mediante sua cõtritione,pctõrum suorum remissi-
onem,& pro eis temporaliter est punitus,non æternaliter cõdemnatus, q̃uìs & post hanc vitam
etiam Purgatorij tulerit pœnas:quod item ex his, quæ in sequẽti habent̃ cap.cẽsetur probabile.
Erat em̃ pauens pro arca Dei magìs, q̃ pro filijs suis tẽpore belli:auditaq́; arcæ captione, ex ni-
1.Reg.4. mio mœrore cecidit mortuus,cùm tñ filiorum suorum occisione audita manserit sedens.Deni-
2.Reg.15.16. que rñsionem hanc Heli sequutus est Dauid, fugiens Absalonem. Porrò verba sctõrum dicen-
tium Heli dãnatum,exponi possunt,ꝙ æternam meruit damnationẽ filios suos non increpan-
do condignè,& damnatus fuisset,nisi pœnituisset.Et rursus de cõdemnatione temporalis occi-
sionis verificantur.[Creuit aũt Samuel,& dñs erat cum eo,& non cecidit ex oĩbus verbis eius in
terram.]i.cuncta quæ prophetauit & docuit,erant vera,nec quicq̃ ex eis fuit frustratum aut sup-
peditatum.Sic & Iob 29.Lux,inquit,vultus mei non cadebat in terram.[Et cognouit vniuersus
Israel à Dan vsq; Bersabee,]i.totus populus ille ab vna terræ suæ extremitate vsq; ad aliam,[ꝙ fi
delis Samuel,ꝓpheta esset dñi.Et addidit dñs vt appareret in Silo,]i.post ꝑscriptã apparitionem
adhuc sæpiùs apparuit Samueli in tabernaculo suo,quod erat in vrbe Silo.[qm̃ reuelatus fuerat
dñs Samueli in Silo.]i.ex quo iam semel cœpit se ibi manifestare Samueli,prout ꝓphetis se ma-
nifestare consueuit varijs modis,videlicet in somno atq; vigilia, & per angelos sanctos: hinc in
eodem loco dignatus est dñs prosequi reuelatiões suas ad Samuelem, [iuxta verbum dñi.]i.se-
Deut.18. cundum quod dñs per Mosen in Deuteronomio prædixit se responsurum populo suo per pro-
phetas.Propter quod iussit:Non sit inter vos qui pythones cõsulat neq; diuinos,& quærat à mor
tuis veritatem.Hinc loquitur Esa.8.Nunquid non à Deo suo populus quæret veritatem? Ad le-
gem magìs & ad prophetas.& secundum legis mandata procedite,quærendo consilia & respon
sa,& ad prophetas pro talibus confugiatis.[Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.]i.vniuer
sis in generali & singulis interrogantibus eum,contigit quod ejs prædixit.

¶De spirituali huius cap.3.intellectu. Art. 8.

SErmo domini erat preciosus.]hoc est quod ait in Euang.Christus Luc.10.Messis multa,ope
Gregorius rarij aũt pauci.nam etsi sint multi qui verbis abundant, pauci tñ inueniuntur, in quibus vita
& mores verbis prædicationis concordent.Idcircò sermo eorum cõtemnitur,nec dignus est ser
mo dñi appellari,cùm potiùs sit locutio vanitatis & verbũ cupiditatis,q̃ charitatis & rectę inten
tionis:alioqn in primis ꝓdicarent sibimetipsis.¶Denique ꝓdicandum est tempore opportuno,
&

&non nimìs ſæpè,nec nimìs rarò,vt cunctа moderetur diſcretio.ideo ſuper hunc locum ait Hie
ronymus:Prædicatio ſi rara eſt,non ſufficit:ſi aſſidua,vileſcit.Prędicandú eſt itaq; ſæpè,ſed non Hieronym.
nimis continuè,cùm dicat Apoſtolus Hebr.6.Terra ſuper ſe venientē ſæpè bibens imbrem,ac-
cipit benedictionem.Terra bibit imbrem,dum populus deuotè & auidè audit ſermonē. ¶Por-
rò q indiſcreta aſſiduitate ſermocinantur, figurantur per ſeminifluos qui erant ſecũdum legem
immundi.Ideo ait ſcriptura:In auribus inſipientium ne loquaris,quia deſpiciēt doctrinam elo- Num.5.
quij tui.Itemq;,Vbi non eſt auditus,non effundas ſermonem. [In diebus illis nõ erat viſio mani- Pro.23. Ecci.32.
feſta.]qa dum negligens præeſt,illuminatio deeſt ſubiectis. Ideo ait Salomon:Cùm impij ſum- Pro.29.
pſerint principatum,gemet populus.[Heli iacebat in loco ſuo, & oculi eius caligauerant.] Per
Heli intelliguntur prælati remiſſi,inutiles,mala conſuetudine & vitijs inueterati,corde obtene
brati,qui videre non queunt lucernam, i. ſapientiam patris incarnatam, ſeu verba legis diuinæ,
quia non habent intellectum formatum ac benè diſpoſitum.Itẽ animalis homo non percipit 1.Cor.2.
ea quæ ſunt Dei,nec ſapit eis ſcriptura diuina,quam vocat lucernam qui ait Pſal.118.Lucerna pe
dibus meis verbum tuum.Iſti quoq; non poſſunt videre lucernam Dei,i.diuina præcepta atten-
dere & implere recuſant.Vndè Pouer.6.habetur: Mandatum, lucerna eſt: & lex,lux: & via vitæ,
increpatio diſciplinæ.[Et vocauit dñs Samuelem.]Quẽadmodùm dñs per iuuenem Samuelem
redarguit ſenem Heli,ita quotidiè quoſdam, qui vitam ſuam in negligentijs & vitijs tranſege-
runt,corripit dñs per iuniores deuotos & ſeruidos.Quidam etiam in ſuæ cõuerſiõis exordio tan
tis gratiæ donis replentur,tamq; ſtrenuè ac inſtanter ꝓficiunt, ꝙ ſeniores pigros citò præcedũt,
qbus ſpecialis humilitas neceſſaria ſemper eſt, atq; ſolicitè obſeruanda. ¶Poſtremò pẽſemus in
textu hui⁹ cap.q̃ promptè obediẽs,q̃ vigil & alacer,q̃ docilis ac dirigibilis fuerit Samuel in ado
leſcentia ſua,q tam citò ac ſæpè in ipſa nocte cucurrit ad Heli,& ei in cunctis mox paruit.Quòd
ſi alicui fuerit aliquid ſpecialis deuotionis, illuminationis aut viſionis supernè conceſſum,ne-
quaquàm incautè & ſine legitima ratione id prodat,penſans quod loquitur Eſa.24.Secretũ me-
um mihi,ne decætero ſimili dono priuetur.

¶Elucidatio cap.4.Et factum eſt, in diebus illis conuenerunt Philiſtijm. Art.9.

ADimpletio diuinæ cõminationis,in duobus ꝓcedentibus cap.poſitæ, hoc loco deſcribiť. 1.Reg.2.3.
[Et factum eſt,in diebus illis cõuenerunt Philiſtijm in pugnam.]i.ad pugnandũ contra fi
lios Iſrael,q à tẽpore Samſonis cœperunt ſe opponere Philiſtæis,qbus ante 40. annos ſeruierãt,
vt Iudic.13.ſcriptum eſt.[Egreſſus eſt nanq; Iſrael obuiàm Philiſtijm in ꝓlium, & caſtrametatus Iudic.13.
eſt]Iſrael,i.filij Iſrael poſuerunt acies ſuas atq; tentoria[iuxta lapidem adiutorij]i.in campo cir-
ca ſaxum grãde,quod(vt infrà fertur) vocatũ eſt lapis adiutorij, propter cauſam ibì deſcriptam.
ſicq; iuxta ordinem hiſtoriæ,iſtud dicitur per πρόληψιν, i.anticipationem, q̃tùm ad nomen loci 1.Reg.7.
iſtius:ſed habendo reſpectum ad tẽpus quo iſta conſcripta ſunt, non eſt anticipatio, quia tunc
locus ille ſic appellabatur.[Porrò Philiſtijm venerunt in Aphec,]i.ad locum ſic dictum,q perti
nebat ad vrbem nomine Iezrael. [& inſtruxerũt aciem]i.exercitum ſuum ordinauerunt[contra
Iſrael.]Nam turba Inordinatè locata in prælio,non eſt niſi victima hoſtiũ, ſecundũ Vegetiũ lib. Vegetius
de re militari.[Inito aũt certamine,terga vertit Iſrael Philiſtæis,& cęſa ſunt in illo certamine paſ
ſim]i.cõmuniter[per agros quaſi 4.millia virorũ]ex Iſrael. Nam & populus Iſrael multipliciter
erat culpabilis,& ſacrificia debita malè perſoluit.[Et reuerſus eſt populus ad caſtra.] i.ad tento
ria ſua,quod tam de Iſraelitis,q̃ de Philiſtæis accipi poteſt. [Dixeruntq; maiores natu de Iſrael:]
i.nobiliores & duces exercit⁹ ſeu principes tribuũ,qbus incumbebat cura boni cõmunis:Qua-
re percuſſit nos dñs hodiè corã Philiſtijm?hoc eſt,cur ꝑmiſit nos ſuos cultores ꝑcuti,& quoſdam
noſtrũ occídi ab idololatris iſtis incircũciſis? Et in his verbis inſinuauerũt, hoſtes ſuos nil potu-
iſſe,niſi poteſtate eis à Deo cõceſſa,ꝙ oim bellorũ moderator ſit dñs,dans triumphũ qbus volu-
erit,propter cauſas ſuæ ſapientiæ notas.Sic ergo quaſi admirãdo locuti ſunt, Cur percuſſit nos
dñs?Et habita inter ſe collatione,putauerũt,ꝙ propter abſentiã arcæ id cõtigiſſet.Nam in deſic
catione Iordanis & vaſtatione Hiericho,arca fuit ante populũ deportata, vt patet Ioſuę 3.Tñ in
circuitione Hiericho,portabatur inter bellatores & vulgus.Hinc ſubdũt:[Afferamus ad nos de Ioſ.6.
Silo arcam fœderis dñi]per Leuitas ſeu ſacerdotes. Numer.etẽ 4.habetur,ꝙ portanda erat per Ibid.
Leuitas.Præfatis tñ Ioſuæ capitulis 3.& 6.legiť portata per ſacerdotes.[&veniat in medio nři,vt
ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum. Miſit ergo populus,] quoſdam Leuitas & ſacerdo-
tes[in Silo,& tulerunt indè arcam fœderis domini exercituum,]quæ dicebatur arca fœderis do-
mini, quia in ea continebantur tabulæ teſtamẽti,per quod dñs inijt pactum & fœdus percuſſit
cum Iſrael.[ſedẽtis ſuper Cherubim.] Exo.25. deſcribitur, quòd propiciatorium fuit ſedes Dei
in ſancta ſanctorum.Cur ergo dicitur Deus ſedẽs ſuper Cherubim,& non potiùs ſuper propici
atoriũ?Reſpõdetur ꝙ ideo,qa ſecundñ vnam expoſitionẽ,quæ per verba hæc cõfirmari vide- Exo.25.
tur,propiciatoriũ illud erat q̃dam aurea menſa ſeu tabula ſuper arcam leuata,& in ſuis extremi-

tati-

tatibus sustẽtata per Cherubim duos, inter quã media fuit tabula illa: propter quod & sup Cheru
bim fertur dñs sedẽs. Et quia ibidèm glnria dñi interdum apparere solebat, ideo quoq; Psal. 79.
cantatur: Qui sedes super Cherubim. Deniq; Cherubim plenitudo scientię interpretatur. Dici-
tur ergo dñs super Cherubim residere, quõ omnium intellectualium substantiarum intellectum,
capacitatẽ, scientiamq; transcendit. [Erantq; duo filij Heli cum arca fœderis dñi Ophni & Phi-
nees,] tanq̃ principales arcæ custodes, & Phinees primogenit⁹ Heli fungebatur officio sui patris
in multis, qui & filijs suis præcepit, ne sine arca redirent ad se. propter quod timuerunt & acriùs
Vet. Cõ. hist. pugnauerunt, vt in Scholast. recitatur hist. [Cumq; venisset arca fœderis dñi in castra, vocifera-
li. 1. Reg. c. 6. tus est omnis Israel a clamore voce grandi] præ gaudio, & ex spe præualendi propter dignitatem & reue-
rentiam arcæ præsentis, de cuius aduentu Deo regratiabantur. Et forsan ad incutiendum timo-
rem aduersarijs, etiam sic clamabant. [& personuit terra, & audierunt Philistijm vocem clamo-
ris, dixeruntq;: Quænam est hæc vox clamoris magni] i. tam alti & gaudiosi [in castris Hebræo-
rum? Et cognouerunt q̃ arca dñi venisset in castra.] Vndè hoc cognouerunt Philistæi? & qd ipsi
sciuerunt loqui de arca? Rñdendum q̃ inter Philistæos sæpè habitauerunt qdam Hebræi, & ali-
qui Philistæi multa audierunt ab Hebræis de Deo & lege eorum, & de efficacia ac sanctimonia
arcæ, idcircò suspicabantur arcam venisse. [Timueruntq; Philistijm, dicentes: Venit Deus in ca-
stra.] i. Deus Hebræorum venit ad eos ad auxiliandum. [Et ingemuerũt, dicẽtes: Væ nobis. Non
enĩ fuit tanta exultatio herì & nudiustertiùs, væ nobis. Quis nos seruabit] i. eripiet [de manu de-
orum sublimium istorum?] Cur pluraliter aiunt, deorum, cùm scire potuerint filios Israel vnum
solum colere Deum? Dici potest, q̃ vtebantur plurali pro singulari. Vel opinabantur, filios Isra-
el cum summo Deo suo etiam quosdam alios colere deos, sicut & sæpè fecerunt iniquè. [Hi sunt
dij qui percusserunt Aegyptum omni plaga in deserto.] i. finali & consummata plaga percusse-
rũt Aegyptios, eos mergendo in mari rubro, quod per partem deserti Aegypti currebat, vt Exo.
14. legitur. quasi dicant: Sicut Aegyptij victi sunt, ita & nos vincemur. Huic expositinni catho-
licorum, vt dicit quidam, non videtur consonare litera sequens, qua subditur: [Cõfortamini, &
estote viri] i. viriles ô [Philistijm, ne seruiatis Hebræis, sicut & illi seruierunt nobis.] Sed dicendũ
q̃ litera ista benè consonat p̃inductis. Non enĩ est inconueniẽs, q̃ idem exercitus ex qbusdã con
siderationibus formidauit, deindè ex alijs causis & cõsiderationibus se inuicèm animauit & con
fortauit, sicut & idem homo primò veretur, deindè se cõsolatur: quẽadmodùm etiam lib. 1. Ma-
1. Mach. 12. chab. de exercitu Ionathæ fertur, q̃ cognita cõpræhensione Ionathæ, de qua maximè doluerunt
s. q. 4. ca. Ecclesia. & territi erant, hortati sunt semetipsos, & exierũt parati in p̃lium. imò de isto sunt in scripturis
multa exempla. Expositio quoq; Hebræorũ quam ponit, non videtur recitatiõe cõdigna. [Con
fortamini & bellate. Pugnauerunt ergo Philistijm, & cæsus est Israel, & fugit vnusquisq;] de exer
citu Israel, q̃ euadere potuit, [in tabernaculũ suum. Et facta est plaga magna nimìs, & ceciderunt
de Israel 30. millia peditum, & arca Dei capta est, duo quoq; filij Heli mortui sunt. Currẽs aũt vir
de tribu Beniamin ex acie,] quem (vt fertur) Hebræi dicunt fuisse Saul, dicentes, q̃ abstulit tabu
las testamẽti de manu Goliad Gethæi, quas ille ex arca accepit, & reportauit eas in Silo. quod vi-
detur ad Iudaicas fabulas pertinere, quia & Saul tunc adolescens fuit, nec potuisset humana po
tẽtia tabulas abstulisse illi giganti. Si aũt supernaturali virtute id egit, eadem potuisset & arcam
Philistæis auferre. [venit in Silo in die illa, scissa veste & cõspersus puluere caput. Cumq; ille ve-
nisset, Heli sedebat super sellam] i. cathedrã, [cõtra viam] q̃ duxit ad locũ certaminis, [spectãs.] i.
expectans secundũ quosdã, qa (vt dicunt Hebræi) iam cæcus fuit. Vel si adhuc erat cæcutiens, vi-
1. Reg. 4. dit illuc vtcunq;, cupiẽs scire exitum belli. [Erat enĩ cor eius pauẽs p̃ arca dñi.] Nam p̃pter com-
minationes sibi factas, valdè expauit de exitu malo, p̃sertim, qa audierat filios suos vna die casu-
ros. [Vir aũt ille postq̃ ingressus est, nunciauit vrbi. Et vlulauit oĩs ciuitas. Et audiuit Heli sonitũ
clamoris, dixitq;: Quis est hic sonitus tumultus huius? At ille festinauit, & venit, & nunciauit He
li. Heli aũt erat 90. & 8. annorum, & oculi eius caligauerãt, & videre non poterat, & dixit ad He-
li: Ego sum qui veni de prelio, & ego qui de acie fugi hodiè. Cui ille ait: Quid factum est fili mi?
Rñdens aũt ille qui nunciabat, Fugit, inquit, Israel coram Philistijm, & ruina magna facta est in
populo. Insupèr & duo filij tui mortui sunt, Ophni & Phinees, & arca Dei capta est.] Specialissi
mè ergo timuit ne arca caperetur: quã cùm captam audisset, cecidit retrorsum. Audita aũt mor-
te filiorum suorum ac plebis, quieuit: sed arcæ cõpræhensione audita, præ tristitia corruit. Vndè
videtur in eo affectus gratiæ & zelus Dei, pro tunc præualuisse affectioni naturæ, amoriq; sobo-
lis. Vndè subditur: [Cumq; ille nominasset arcam dñi, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, &
fractis ceruicibus, mortuus est. Senex enĩ erat vir & grãdæuus,] s. 98. annorum [& ipse iudicauit
Israel 40. annis.] sicq; videtur 58. annorum fuisse, qñ effectus est iudex. [Nurus autem eius &c.]
Hic enarratur, qualiter vxor Phinees auditis tam mœstis rumoribus, subitò peperit, & pariendo
mox expirauit. Primò tamẽ puerum natum vocauit Icabod, quod interpretatur, inglorius seu si-

ne

ne honore. Vô & causam nominationis adiecit, dicês: [Trâslata est gloria de Israel.] hoc est, ipsa honorabilis res, scilicet arca vel gloriatio Israelis, extincta est, ablata sibi tã sancta re. Et eadem verba ꝓtulit ex parte mariti sui defũcti & fratris illius, q̃ si vixissent, meritò dixissent hęc verba.

¶Spiritualis pertractatio eiusdem capituli quarti. Arti. X.

PEr Philistæos, qui interpretantur, potione cadentes, intelligunt inuisibiles inimici, aut etiã homines impij, vitiorum superfluitate inebriati, qui inuident iustis, & contra eos ineunt pugnam tentationis, aut corporalis afflictionis, seu persecutionis, à quibus fideles propter sua peccata sæpè vincuntur in agris, i. in latitudine viæ ad perditionem ducentis. ¶Præterea per Israelitas, de sua ruina mirantes, atq; pro sua subuentione arcam domini afferentes, intelliguntur Christiani, qui in stante tribulatione quacunq; seu pestilentia, circunferunt Sacramentum atq; reliquias, non tamen emendant suam conuersationẽ & mores: ideo propter sua demerita nõ iuuantur, im● interdum grauiori peste cæduntur, & hoc iustissimo dei iudicio, qui cordiũ videns arcana, scit illos pro euasione & cessatione periculorum corporaliũ deprecari, nõ ex recta radice, hoc est, non ex charitate, neq; syncera intentione, sed ex amore carnali, quo diligunt vitã præsentem ac prospera eius. Sicq; oratio eorũ fit in peccatũ, & indignationẽ ꝓuocat deitatis, quoniam importunè & indiscretè orant pro his rebus, de q̃bus ignorant, an saluti eorũ expediant: & ea quæ deus requirit ab eis, & de necessitate sunt salutis, omittunt: quod totum pręposterũ est, & verè cõtrariũ æquitati. Quemadmodũ etiam ex clamore Israelitarũ fuerunt Philistæi perterriti, sic dæmones ex cantu & pulsu, ex sacris & sacramẽtis ecclesiæ solent arceri & formidare: nihilominùs vitiosam Ecclesiasticorũ vitam cernẽtes, qui deũ ore laudãtes, cor suũ longè ab ipso auertunt, hortantur se inuicẽ ad impugnandũ fideles, præcipuè clerũ, ex q̃bus heu prosternunt quotidiè millia multa, quos ad diuersa & grauia ducunt peccata. ¶Præterea, per hoc quòd Hebræi arcam suam & gloriam, ac tabulas testamenti, continentes decalogũ, amiserunt, figuratũ censet, q̃ exigentibus suis sceleribus, præsertim in Christũ commissis, priuandi erant omni gloria legis suę, sapientia spirituali & scientia salutari, & q̃ ipsa lex, quantũ ad ꝓcepta moralia, cũ libris prophetarũ ac psalmis transferenda fuit ad Gentiles: quo facto, defecit sacerdotiũ ac pontificiũ ludæorũ. Quod itẽm ꝓfigurabatur per subitam mortẽ Heli pontificis, filiorũq; eius sacerdotum. Interitus quoq; synagogæ, per mortem nurus præfatæ, designabatur: quæ tñ intereundo peperit filium, quia reliquiæ ex synagoga saluatæ sunt, sicut per Hieremiam deus prædixit: Cõgregabo vos vnum de ciuitate, & duos de cognatione. ¶Postremò pensandum, quòd Heli & nurus eius qui vituperantur, tantũ de arcæ cõprehensione tristati sunt, quòd subitò expirauerunt. quo cõstat, quòd reprehendendi sunt Christiani quàmplurimi, qui de captione sancti sepulchri, & vastatione totius sanctæ terræ, & sacratissimorũ locorũ prophanatiõe, parua aut nulla afficiuntur mœstitia. Rursus, de corporali Israelitarũ occisione vlulauerunt habitantes in Silo: sed de quotidiana peccantiũ morte spũali in anima, & de æterna pereuntiũ cõdemnatione, & præsertim de tam multiplici ac enormi dei inhonoratione & offensione omni penè momento, vix est qui lachrymã fundat. Vbi spiritualis dilectio? vbi zelus diuini honoris? Et tñ propter has causas, semp causa est & ratio copiosa piè lugendi omni veraciter Christifideli, vt sanctus ait Basilius.

Psal. 108.
Esaiæ 29.
Matth. 15.
Marc. 7.
Rom. 11.
Hiere. 23.
Basilius

¶Expositio capituli quinti: Philistijm autem tulerunt arcam dei. Arti. XI.

MOdò describitur, qualiter Philistæi propter arcã plagati sunt, hoc est, propter scelera quę cõmiserunt in deum, & circa ipsius arcam. [Philistijm aũt tulerunt arcam dei, & asportauerunt eam à lapide adiutorij in Azotum.] quæ fuit vna quinq; principalium vrbium terræ eorum, & fortè primò occurrit eis in reditu, ideo primò in eam tulerunt arcam. [Tulerũtq; Philistijm arcam dei, & intulerunt eam in templum Dagon:] ad reuerentiam Dagon dei sui, ascribentes ei victoriam suam, [& statuerunt eam iuxta Dagon.] tanquam trophæum, i. spolium victoriæ. [Cumq; surrexissent diluculo Azotij altero die,] vt præ solito Dagon deum suum honorarent, cuius virtute arbitrabantur se tantum fortitos triumphum, [ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam domini.] tanquàm eam adorans, vt Iosephus scribit, quòd deus omnipotens fecit, ad reprimendum Philistinorum audaciam atq; blasphemiam, dicentium se arcam cepisse virtute Dagon: cuius oppositum patuit per hoc, quòd Dagon iacuit sic prostratus ante arcam. [Et tulerunt] hoc est, acceperunt, [Dagon] sacerdotes ipsius, [& restituerunt eum in locum suum:] erubescentes de dei sui tanta deiectione, & manè ac clàm restituerunt eum, ne communitas hoc ipsum perciperet. [Rursumq; manè die altero consurgentes, inuenerũt Dagon iacentem super faciem suam in terra coram arca domini:] Qualiter verum est hoc, cùm protinùs subiungatur: [Caput aũt Dagon & duæ palmæ manuũ eius, abscissæ erant sup limen?] caput ergo & facies erant iam separatæ à corpore Dagon, non itaq; iacuit super faciem suam. Respõdetur, q̃ Dagon iacuit super faciem suã, i. super inferiorem superficiem suã, ac si vultũ habuisset terræ hærentẽ: sed & caput iacuit, versa in terram facie eius. Et in his deus euidentiùs demonstrauit

Iose. lib. 6. aut. iu. ca. I.

P omni-

omnipotentiam ac iustitiam suam super deum & populum Philistinorũ, nec poterat plaga ista
celari vt prior, quia idolum reintegrari nequiuit. Et facta est ista punitio ministerio angeli, ta-
men incertũ videtur, an ministerio angeli boni, an mali, quũ tales plagæ ab vtrisq; factæ legũtur.
[Porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo. Propter hãc causam nõ calcant sacerdotes
Dagon, & om̃es qui ingrediuntur templum eius,] i. nullus ingredientium illud ex plebe eorũ,
[super limen Dagon,] i. super limen templi eius, [in Azoto vsq; In hodiernum diem,] quasi li-
men illud sanctificatũ sit ex contactu Dagon super illud sic dimẽbrati, propter quòd indignos
Gene. 32. se reputabant super illud calcare. Sic & in Genesi habetur, quòd filij Israel non comedunt ner-
uum, qui emarcuit in femore Iacob. [Aggrauata est autẽ manus domini super Azotios,] i. Deus
omnipotentiam atq; iustitiam suam pœna liùs adhuc mõstrauit in habitatoribus Azoti, quia ex
prætactis mirabilibus non fuerunt conuersi ab idololatria dei sui, quẽ tam consusibiliter à Deo
Israel victum & plagatum viderunt. [& demolitus est] i. destruxit seu grauiter vulnerauit [eos.]
sicut subiungitur. Veruntamen quod in aliquibus libris mox sequitur, istud videlicet, [Et ebul-
* magnæ lierunt villæ & agri in medio regionis illius, & nati sunt mures, & facta est cõfusio mortis * ma-
gna in ciuitate,] non est in libris correctis, quia nec in Hebræo, sed ab aliquo Glossatore primò
est additum per modum expositionis & Glossæ, atq; à minùs peritis pòst textui additũ & inser-
tum, quod & in alijs locis scripturæ reperitur aliquando factum. Porrò sensus huius additionis,
ex sequentis cap. expositione patebit. [Et percussit in secretiore parte natium,] vtpotè inferio-
rum partium, per quas egeruntur grossiora naturæ superflua, [Azotũ & fines eius:] i. habitato-
res vrbis illius, villarumq; eius. [Videntes autem viri Azotij huiusmodi plagam,] quæ (secundũ
expositores concorditer) fuit dysenteria fœda ac vehemens & crudelis, & intestinorum inferio-
rum corruptio & putrefactio quædam, in tantùm, quod vermibus scatebant & prominebant extrin
secùs, quam plagam per experientiam in se videbant, i. sentiebant, aut etiam aspexerunt ad ap-
ponendum remedium. ¶Quæritur, quare hac plaga magis, quàm alia, sint percussi. Responde-
ri potest, quod ad humiliandum eorum blasphemiam, prẽsumptionem, turpissimamq; superbiam.
Psal. 77. Vndè cantatur in psalmo: Percussit inimicos suos in posteriora, opprobriũ sempiternum dedit
illis. [dixerunt: Non maneat arca Dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius.] i. vltio no-
bis propter eam inflicta, dura inquam [super nos & super Dagon deum nostrum.] Eccè quàm
stulti & miseri, qui illum coluerunt pro deo, qui seipsum nequibat iuuare, nec suos cultores: nec
conuerti voluerunt ad eum, cuius insuperabilem experiebantur potentiã. [Et mittentes, congre
gauerunt oẽs satrapas Philistinorum ad se, & dixerũt: Quid faciemus de arca Dei Israel? Respon
derũt Gethæi: Circunducatur arca Dei Israel,] quia sperabant quod in alijs vrbibus nõ fieret propter eã
huiuscemodi plaga: vel experiri volebãt, an propter arcam seu ob eius præsentiam infligeretur eis il-
la punitio, quod tñ Azotij fassi iam erãt. [Et circũduxerunt arcam Dei Israel. Illis aũt circũducen
tibus eã, fiebat manus dñi Dei per singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis, & percutiebat vi-
ros vniuscuiusq; vrbis à paruo vsq; ad maiorem,] qui & præ fœminis erãt culpabiles, [& compu
trescebãt prominentes extales eorũ:] i. extremæ partes eorũ per quas immunditiæ emittuntur.
[Inieruntq; consilium Gethæi, & fecerũt sibi sedes pelliceas:] vtpotè mollissima sedilia, vt mi-
nùs affligerentur sedendo. Siquidem illa pars sedis, super quã incumbebant parte qua sedemus,
erat de pellibus forsitan ouium. [Miserunt ergo arcam dñi in Accaron. Cumq; venisset arca dñi
Dei in Accaron, exclamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerũt ad nos arcam Dei Israel, vt in-
terficiat nos & populum nostrum. Miserunt itaq; & congregauerunt omnes satrapas Philistino
rum.] qui quinq; erant, iuxta numerum quinq; principalium vrbium [Qui dixerunt: Dimittite
arcam Dei Israel, & reuertatur in locum suum,] i. ad populum Israel, vel ad Silo seu in taberna-
culum dñi, [& non interficiat nos] i. propter eius præsentiam non interficiamur [cum populo no
stro.] Multi quippe ex plagis prætactis moriebantur, [Fiebat enim pauor mortis in singulis vrbi-
bus, & grauissima valdè manus dñi Dei. Viri quoq; qui mortui nõ fuerant, percutiebantur in se-
cretiore parte natium, & ascẽdebat vlulatus vniuscuiusq; ciuitatis in cælũ.] ¶Quæri potest, cur
Prouer. 21. isti idololatræ nõ proiecerint arcã illam in ignem: vel, cur non cõciderint eam in frusta? Respõ-
Iob 12. dere quis poterit, quia (vt Salomon protestatur) non est sapientia, nõ est scientia, nõ est consi-
Prouer. 21. lium cõtra dñm, qui immutat corda hominũ, & quòcunq; voluerit, vertit ea. Ipse aũt noluit hoc
habere. Vel vt aliqui opinantur, non audebant hoc facere, ne peiora eis acciderent. Itaq; iuxta
Glossam, iusto Dei iudicio communi plaga percussi sunt, quia culpa eorum fuit communis.
¶Mysticè, per arcam intelligitur Christus seu eius humanitas. Per deiectionem ergo & detrunca
tionem Dagon, præfigurata est destructio idolorũ vbiq; terrarũ, ex spirituali adductiõe saluatoris
per apostolorum prædicationem ad gentes. Per vulnerationem quoq; & interfectionem infide-
lium Allophylorũ, designata est spũalis obcæcatio atq; perpetua damnatio eorũ, qui Christianã
noluerũt recipere fidẽ. Per Philistinorũ verò percussionẽ in natibus, præmonstratũ censetur, quod hi,
qui

qui ex ſua arrogantia & pſumptione manſerunt increduli, meruerunt (vt ait Apoſtolus) dari in
reprobũ ſenſum, atq; ignominioſas incidere paſſiões carnalitatis exteriùs pminentis, id eſt, vſq; Rom. 1.
ad vitia cõtra naturã ſe extendentes. Poſtremò, p hoc, q ſecerunt arcã circũduci ad experiendũ,
an plagæ illæ fierent verè à Deo Iſrael, ppter pręſentiã arcæ: deſignata eſt curioſitas, imò peruer-
ſitas & ſtulta ſubtilitas philoſophorũ & tyrannorũ & aliorũ obſtinatorũ, Porphyrij, Iuliani, Auer
rois, Celſi, & cõſimilium: q videntes ſigna, prodigia atq; miracula ſanctorũ apoſtolorũ & apoſto
licorũ virorum, niſi ſunt ea obſcurare & annihilare, volentes ea reducere ad cauſas naturales oc
cultas, vel ad magicas artes, ſiue ad diabolicas opes & cooperationes: q oẽs defecerũt, ſcrutantes Pſal. 63.
ſcrutinia, & deceperũt in primis ſeipſos ac alios multos, quorũ noĩa ſcripta nõ erãt in libro vitę. Apoc. 21.

¶ Declaratio cap. VI. Fuit ergo arca domini in in regiõe Philiſtinorũ ſeptẽ mẽſibus. Arti. XII.

CApitulum hoc enarrat, qualiter arca Dei remiſſa ſit, & de mirabilibus Dei in hoc opere per-
petratis. [Fuit ergo arca dñi in regione Philiſtinorũ ſeptem menſibus:] infra quos præfatis
modis plagati ſunt, & non ceſſantibus plagis, [Et poſt hæc vocauerunt Philiſtijm] & cõmuni-
tas populi, [ſacerdotes & diuinos] ſuos, tanq̃ cæteris prudentiores. Vocantur aũt diuini, qui ſibi
vſurpant quod Dei eſt, ſ. præcognitionẽ & annunciationem futurorũ purè cõtingentium ſeu ſi-
milium notitiam ſecretorũ, de qbus interdũ à dæmonibus inſtruuntur eo modo, quo dæmones
talia ſcire queunt coniecturaliter magìs, quàm certitudinaliter, ex ſubtilitate ingenita & expe-
rientia longa. [dicentes: Quid faciemus de arca Dei? Indicate nobis, quomodò remittamus eam
in locum ſuum. Qui dixerunt: Si remittitis arcam Dei Iſrael, nolite dimittere eam vacuam:] i.
inhonoratam. quaſi dicant, pro irreuerentia Deo Iſrael irrogata circa arcam ipſius, impendite ei
honorem per oblationes & dona: aliter nõ poteritis eum placare. Hinc ſubditur: [ſed quod de-
betis, reddite ei pro peccato] vobis relaxando, [& tunc curabimini, & ſcietis] per experientiam
veſtrę curationis, cùm iuxta noſtram conſultationem egeritis, [quare non recedat manus eius à
vobis] i. cur interìm effectus diuinæ potentiæ, vtpotè punitio veſtra, non ceſſat. Nam hucuſq;
fuit inter Philiſtæos diuerſa opinio de cauſa prædictæ plagationis. Nempè nonnulli dixerunt eã
contigiſſe ex aeris infectione, alij ex corruptione fructuum terræ, quidam à caſu, nonnulli ob ar
cæ præſentiam. [Qui dixerunt: Quid eſt quod pro delicto reddere debeamus ei?] i. quam ſatiſ-
factionem, vt culpa noſtra nobis dimittatur? Reſponderuntq; illi: Iuxta numerum prouinciarũ
Philiſtinorum,] i. principalium vrbium cum villis & attinentijs ſuis, quæ vrbes fuerant quinq;,
[quinq; anos aureos & quinq; mures aureos facietis] formari per manus artificum, vt ſint me-
moriale diuinæ poteſtatis & ſuæ vltionis in vobis. Veruntamen Ioſephus dicit, quòd erant quin Ioſe. lib. 6.
que ſimulacra hominum aurea. [quia plaga vna fuit omnibus vobis & ſatrapis veſtris.] i. eadem an. iu. ca. 1.
vltio in ſpecie: & ideo ſicut fuit communis & par plaga, debet eſſe ſatiſfactio vna ac generalis,
vt pœna correſpondeat culpæ. [Facietiſq; ſimilitudinem anorum veſtrorum, & ſimilitudines
murium, qui] mures [demoliti ſunt terram.] Mures enim ebullierunt de terra, & fructus ipſius
deſtruxerunt, imò & prominentes extales ipſorum Philiſtinorum mordebant & corrodebant.
[& dabitis Deo Iſrael gloriam,] i. potentiam atq; iuſtitiam eius proteſtabimini iſta agendo, per
quæ etiam fatebimini vos eſſe percuſſos ab ipſo, eo quòd arcam eius ceperitis. [ſi fortè releuet]
Deus [manum ſuam] i. plagas ſuas tollat [à vobis.] Iam antè dixerunt, & tunc curabimini: qua-
re ergo dubitatiuè nunc dicunt, Si fortè? &c. Reſpondetur, quòd illud fuit verbum bonæ fidu-
ciæ, non certæ ſcientiæ. [& à dijs veſtris & terra veſtra.] Ex hoc videtur, quòd Philiſtæi non ſo-
lùm coluerunt Dagon, & quòd Deus non ſolùm exercuit vltionem in Dagon, ſed item in alijs
Philiſtinorum dijs ſeu idolis, ſicut & olim in dijs Aegyptiorũ. [Quare aggrauatis corda veſtra] Exod. 10. 11.
per obſtinationem & impœnitentiam & per arcæ detentionem, [ſicut aggrauauit Aegyptus &
Pharao cor ſuum?] i. Aegyptij qui populum Iſrael dimittere diu recuſauerunt. [Nónne poſtquã Exod. 5. 6.
percuſſus eſt, tunc dimiſit eos, & abierunt? Nunc ergo arripite, & facite plauſtrum nouum,] non 7. 8. 9. 10. 11.
vetus, ad reuerentiam arcæ, [& duas vaccas fœtas] i. vitulos iam habentes, [quibus nõ eſt impo-
ſitum iugum, iungite in plauſtro, & recludite vitulos earum domi. Tolletiſq; arcam dñi, & pone
tis in plauſtro, & vaſa aurea quæ exoluiſtis ei pro delicto, ponetis in capſellam ad latus eius, & di
mittite eam, vt vadat. Et aſpicietis. Et ſi quidẽ per viam finium ſuorum aſcenderit cõtra Bethſa
mes, ipſe fecit nobis hoc malum grande: ſi autẽ minimè, ſciemus quia nequaquã manus eius teti
git nos, ſed caſu accidit. Fecerũt ergo illi hoc modo. Et tollentes duas vaccas quæ lactabãt vitu-
los, iunxerunt ad plauſtrũ, vituloſq; earum cõcluſerunt domi. Et poſuerũt arcã Dei ſup plauſtrũ,
& capſellam quæ habebat mures aureos & ſimilitudinẽ anorum. Ibant aũt in directũ vaccæ per
viam quæ ducit Bethſames, & itinere vno gradiebanẽ pergentes & mugientes, & nõ declinabãt
ad dexteram neq; ad ſiniſtram. Sed & ſatrapæ Philiſtinorum ſequebantur vſq; ad terminos Beth
ſames.] Textus planus eſt. Itaq; omnia iſta cõſuluerunt ſacerdotes & diuini ad agnoſcendum
pro certo, an plagæ illæ fuiſſent inflictæ à Deo. Quòd eñ vaccæ inſolitæ iugum portare, & à ſuis

fœtibus separatæ, traherẽt currum per viam rectam, per quam antè nunquã iuerunt sine ducto-
re seu auriga, fuit multipliciter supra naturã. Ideo fuit signum sufficiens, q̃ tribulatio illa esset à
Deo Israel propter arcam immissa. [Porrò Bethsamitæ metebant triticũ in valle.] quo cõstat, tẽ-
Iosuæ 15. pore messis hæc contigisse. Eratq; Bethsames vna sacerdotaliũ vrbium in sorte Beniamin. Ideo
antè fecerunt Philistæi vaccas trahere currum per viam ducentem ad vrbem istam, quia fortassis
primitùs occurrebat egredientibus ab vrbe Philistijm, à qua arca cœpit remitti. Est quoq; & alia
Iosuæ 19. vrbs sic vocata in Nephthalim tribu. [Et eleuantes oculos, viderunt arcam, & gauisi sunt] Beth-
samitæ, [cùm vidissent] arcam. [Et plaustrum venit in agrũ Iosuæ Bethsamitis,] i. ciuis præfatæ
vrbis, [& stetit ibì.] quia vaccæ substiterunt ibidèm, quasi peracto suo officio, ex instinctu diui
no. [Erat autem ibì lapis, & cõciderunt ligna plaustri, vaccasq; imposuerunt super ea] i. super li
gna plaustri conscissa in frusta, [holocaustum dño.] i. ad offerendum carnes vaccarum illarum
Deo in holocaustum, quod ignis lignorum illorum vorauit. [Leuitæ autem deposuerunt arcam
Dei] de plaustro, antequã plaustrum concidebatur, [& capsellam quæ erat iuxta eã, in qua erãt
vasa aurea,] i. præfata simulacra anorum ac murium, quę (vt ex isto loco apparet) concaua erãt,
ita quòd aliquid poterant continere, propter quod (iuxta proprietatem Hebræi sermonis) va-
sa dicuntur. Etenim vasa vocant Hebræi, omnia quæ sunt alicuius rei contentiua. Quidam tamẽ
per vasa aurea intelligunt vasa huiusmodi, in quibus (vt dicunt) positi erant ani, muresq; aurei,
quod nõ est idoneè dictum, quia in textu paulò antè habetur: Tolletis arcam & vasa aurea, quæ
exoluistis ei pro delicto. [& posuerunt] arcam atq; capsellam [super lapidem grandem,] qui
Gene. 15. (secundum Iudæorum fabulas) fuit ara olim cõstructa ab Abraham, qui (vt in Genesi legitur) in
Gene. 22. pluribus locis ædificauit altaria. [Viri autem Bethsamitæ] scilicet sacerdotes vrbis illius sacer-
dotalis, [obtulerũt holocausta,] scilicet vaccas prædictas, aut etiã sacrificia alia. Nam subditur:
[& immolauerunt victimas in illa die dño] pro gratiarum actione, q̃ arcam tam miraculosè &
gloriosè reduxit. Vndè & ligna plaustri ac vaccas, in quibus fecit Deus prodigia illa, cõuerterunt
in Dei honorẽ, i. in holocausti materiam & inflammationẽ, tanq̃ quæ Deo iam fuerunt quodã-
modò consecrata. [Et quinq; satrapæ Philistinorum] cum famulis suis [viderunt,] ista & mira-
bilia memorata, [& reuersi sunt in Accaron in die illa,] certificati ex istis prodigijs, q̃ eorum pla
ga fuit à Deo. Credendum quoq; videtur, q̃ Philistæi his gestis fuerunt sanati. [Hi sunt aũt ani
aurei, quos reddiderunt Philistæi pro delicto suo.] Hìc exprimuntur quinq; vrbes pcipuæ, qua-
rum quælibet dedit aureum anum vnum. [Azotus vnũ, Gaza vnum, Ascalõ vnum, Geth vnum,
Accaron vnum.] De numero quoq; murium aureorum subiungitur: [Et mures aureos] exolue-
runt [secundum numerum vrbium Philistijm quinq; prouinciarũ,] i. quinq; aureos mures, se-
cundum quod quinq; erant metropoles, [ab vrbe murata vsq; ad villam quæ erat absq; muro.]
Isidorus/ Hoc tripliciter explanatur. Primò, q̃ erant tantùm quinq; vrbes Philistinorũ, & ideo tm̃ quinq;
Pet. Co. hi- mures aureos esse oblatos. Isidorus verò & magister in historijs dicunt oppositum, adijcientes,
sto. li. 1. regũ q̃ erant quinq; præcipuæ vrbes, & aliæ minùs principales, quarum vna (vt infrà habetur) Sice-
cap. 7.
1. Regum. 7. leg fuit. Ideo dicunt, q̃ vnaquæq; principalium ciuitatum illarum, obtulit tam aureum anum q̃
aureum murem. Cæteræ solùm aureos mures. Tertij dicunt, q̃ solùm offerebantur quinq; aurei
ani & totidem mures, & q̃ cæteræ vrbes seu villæ adiacentes, pro expensis contribuerunt. [&
vsq; ad Abel magnum] i. lapidem magnum, de quo iam suprà dictum est. Hoc additur, ad mõ-
strandum q̃ vrbes & villæ Philistinorũ, porrigebantur vsq; ad lapidem illum ex vna parte. Abel
autem interpretatur, luctus: ideo lapis seu locus ille vocatus est Abel, quoniam paulò pòst fuit
ibidèm luctus ingens, propter eorum qui arcam viderunt, occisionẽ. Alij dicunt, per Abel ma-
gnum, intelligi oppidum Bethsames, quod secundum eos dictum est posteà Abel, ob luctũ pre-
fatum: quod non videtur, quia subiungitur, [super quem posuerunt arcam domini, qui erat vsq;
in illa die in agro Iosue Bethsamitis:] in cuius agro nõ erat sita vrbs illa, sed lapis præfatus. [Per-
cussit autem dñs de viris Bethsamitis] quosdã, [eo quòd vidissent arcam dñi] nudam & disco-
opertam, secundum quod Philistæi eam remisisse creduntur: & sic arcam aspicere, prohibitum
Numer. 4. fuit, non solũ vndecim tribubus, sed & Leuitis sub pœna mortis. [& percussit de populo septua-
ginta viros.] Hoc, vt recitat Lyra, etiam Hebræi exponunt sic, q̃ solùm septuaginta viri fuerunt
percussi, qui erant tantæ reputationis, q̃ ęquiparabantur septuaginta millibus de plebeijs, iuxta
quem modum dicitur ad Dauid infrà secundo Regum: Tu vnus pro decem millibus cõputaris.
Principales enĩ de populo percussi fuerũt, q̃a debebant populum ordinare & pcauere de prędi-
ctis offensis. Sed huic expositioni obuiare videt̃ series literæ, in qua apertissimè quasi de diuersis
narratur, q̃ dñs percussit de populo septuaginta viros. [& quinquaginta millia plebis.] Præter-
eà ad sacerdotes & Leuitas præcipuè pertinebat, instruere populum de necessarijs ad salutem
& spũalibus rebus. Si ergo principales ex populo, vt optimates & iudices, percussi fuissent, quia
populũ non cõpescuerũt ab intuitu arcæ, videtur q̃ sacerdotes & Leuitæ psertim pcussi fuissent

pro

pro illo vulgi peccato. Magister quoq; in historijs & alij expositores solennes aliter tenent, & Pet. Co. hi-
literam sicut iacet exponunt. Itaq; aduertendum, quòd arcam dimiserunt satis diu sub dio, & ma sto.lib.1. re-
gis diu q̃ licuit: propter quod populus Israel vndiq; copiosissimè concurrebat, & multi ex curio gum cap. 7.
sitate arcam intuebantur, contra illud Numerorũ: Alij nulla curiositate videant quæ sunt in san- Numer. 4.
ctuario, priusquàm inuoluantur: alioquin morientur. Quanuis aũt peccata subditorũ superiori-
bus imputentur, non tamẽ sic, quin & ipsis subditis, qui & pro ꝓprijs puniuntur excessibus: nec
ignorantia iuris diuini, quod quis scire tenetur, putà diuina præcepta, excusat. Insuper Lyra scri
bit, quòd vna causa percussionis populi fuit, quia holocaustũ indebitè offerebãt, offerendo vac-
cas in holocaustũ, cùm tñ in Leuitico iusserit dñs, vt non nisi masculus offerretur in holocaustũ. Leuitic. 1.
Si autem illa fuisset causa percussionis prætactæ, videtur omninò, quòd sacerdotes qui hoc fe-
cerunt, fuissent percussi. Idcircò iuxta prætacta magis apparet, quòd ex dispensatione seu inspi-
ratione diuina obtulerunt vaccas illas in holocaustum, sicut & sacrificabant ibì in agro extra ta
bernaculum & altare. Nã vaccæ illæ per mirabilia Dei in eis ostensa, erãt Deo quodãmodò con-
secratæ, & ei tantummodò offerendæ, nec sumptæ erãt ex pecoribus Israeliticæ plebis. [Luxitq;
populus] residuus, [eo quòd percussit dñs plebem plaga magna.] Quæ autem fuerit plaga illa,
nescitur. [Et dixerũt viri Bethsamitę: Quis poterit stare in cõspectu dñi Dei sancti huius?] qua- Iosuæ 24.
si dicant, tanta est districtio diuinæ iustitiæ, quòd metuendũ est in eius præsentia apparere, atq;
difficile ei placere, & eius percussionem euadere, iuxta quem sensum scriptum est in Iosuę libro:
Non poteritis seruire dño, Deus enĩ sanctus & fortis æmulator est, & non ignoscet sceleribus ve-
stris. [Et ad quem ascendet à nobis?] i. quis tantæ virtutis inuenietur, qui dignus sit eã suscipe-
re? [Miseruntq; nuncios ad habitatores Cariath Iarim,] quæ erat vrbs famosa & fortis, [dicẽtes:
Reduxerunt Philistijm arcam dñi. Sed cur non remiserunt eam in Silo ad tabernaculũ domini?
Forsitan intendebant ꝙ posteà illuc deduceretur. [descendite, & reducite eam ad vos.] ¶ Quæ-
ritur circa prædicta, quo spiritu sacerdotes & diuini Philistinorũ, dederunt tam sanum consiliũ
de modo remittendi arcam ad populum Israel: Ad quod quidam respondent, ꝙ ex instigatione,
reuelationeq; dæmonũ, quos etiam dicunt diuinitùs compulsos ad dandum diuinis tale respon
sum, quemadmodũ sæpè leguntur dæmones propalasse virtutes sanctorũ. Porrò sanctus Hiero- Hieronym.
nymus in quibusdam locis videtur sentire, ꝙ sicut Balaam, ita & isti ex spiritu Dei bono fuerũt Nume. 23. 24
inspirati ad ista dicenda. Nam prophetia & secretorum reuelatio, sunt dona gratiæ gratìs datæ,
quæ bonis & malis cõmunia sunt. ¶ Iterum quęritur, Cùm arca fuerit res prorsus inanimata, cur Numer. 4.
propter eius intuitũ tam grauiter cęsus est populus; Et respondendũ, quòd Deus sub pœna mor
tis ꝓhibuit non solùm aspectũ arcę nudę, sed & aliorum quę in tabernaculo erant, ad cõmendan
dum dignitatem sacerdotalis officij, & præsertim propter mysticas significationes spiritualesq;
rationes, super librum Numerorũ expressas. Arca aũt fuit figura humanitatis Christi & sacramen
tum altaris, quę nõ sunt nisi cum debita reuerentia aspicienda. ¶ Rursus quęri potest, Cur Phili-
stæi percussi nõ sunt, quia arcam viderunt nudam: Respondetur, quia non fuit eis ꝓhibitum,
quoniam lex eis data non fuit. Vndè ad Romanos ait Apostolus: Scimus quia quæcunq; lex lo- Roman. 3.
quitur, his qui in lege sunt, loquitur. Etenim hi quibus lex data est, per legem iudicantur.

¶ De spiritali eiusdem cap. VI. intellectu. Arti. XIII.

PEr terram Philistinorum, designatur gentilitas: per arcã, Christus sapientia patris. Fuit itaq; 1. Corint. 1.
Christus septem mensibus, i. multo tempore euangelicæ legis in terra gentilium. Durante
etenim persequutione ecclesiæ, fideles & infideles passim habitabant commixtìm. Cumq; per-
fidi & tyranni Christum in suis membris irreuerenter tractarẽt atq; crudeliter persequerentur,
fiebat frequenter, quòd impij illi à Deo subitaneis ac lœtalibus plagis terribiliter cędebantur,
ita quòd territi, à Christianorũ persequutiõe quandoq; ad tempus cessabant, & arcã mittebant
de loco ad locum, Christianos pellendo de vrbe in vrbem, quos tandem victi dimiserunt in pa-
ce: imò innumerabiles ex eis conuersi, munera Deo Christianorum immolauerunt. [Feceruntq;
similitudines anorum suorum] i. inquinamenta & vitia sua per inhonestiora membra commis-
sa, humiliter confitebantur. Deniq; ex isto, quòd Pilistæi fecerunt & obtulerunt similitudines
membrorum, in quibus erant plagati, & bestiarum per quas puniebantur: videtur mos inoleuis-
se, quòd hi q cruciantur in manu, pede aut alio membro, offerant talium membrorũ similitudi-
nes cereas, aureas siue argenteas omnipotenti. ¶ Ampliùs, per plaustrum nouum, in quo arca re-
missa est, intelligi potest cor spiritaliter innouatũ seu reformatum, vel homo perfectus, qui ex-
emplis suis, meritis & precibus alios secum defert ad regnum cęleste, Deum quoq; portat in se,
ita vt ei valeat dici, quod Helisæus dixit Heliæ, & rex Israel Helisæo: Pater mi, currus Israel & au- 4. Reg. 2.
riga eius. Talia plaustra Christum portant de loco & populo vno ad alium, qui & ingratis ac in- 4. Reg. 13.
duratis relictis, ad dociles reuertuntur: quod deuotissimis prædicatoribus ac prælatis potissi-
mùm competit, quibus multos lucrifacientibus competit illud in Psal. 47. Currus Dei decem

millibus multiplex. Huic plauſtro duæ vaccæ fœtæ iunguntur, quibus nódum impoſitum fuit
Roman. 8. iugum: per quas intelliguntur fideles perſonæ, virtuoſis actibus fœcundatæ, quæ iugo iniquita-
tis ac dæmonum ſubijci renuerunt, & viris præfatis cooperantur in bonis, & ipſos trahunt ad
diuerſos hinc indè viſitãdos ac inſtruendos. Hæ perſonæ gradiuntur per rectã ac regiam viam,
& omni ſenſuali affectu ad propinquos aut prolem relicto, naturali quoq; amore charitati ſub-
Matth. 19. iecto, euangelica implent conſilia, parentes, ſobolẽ, conſanguineos, coniugem deſerendo, qua-
Deut. 33. tenùs Deo liberiori, ſtabiliori, puriori q; mente intenti ſint, de quibus in Deuteronomio le-
gitur dictum figuraliter: Qui dixit patri ſuo & matri ſuæ, neſcio vos, & fratribus ſuis, ignoro il-
Matth. 7. los, & neſcierunt filios ſuos, hi cuſtodierunt eloquium tuum. Pergunt itaq; per viam quæ ducit
2. Corint. 5. Bethſames, hoc eſt, per arctam viam ſalutis, quæ ducit ad domum, non manufactam, æternam in
cælis, in qua ſol intelligentiæ atq; iuſtitiæ clarè & inceſſabiliter cernitur ac laudatur, iuxta illud
Pſal. 83. pſalmi: Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabũt te. Siqdem Beth-
ſames interpretatur, domus ſolis. mugiuntq; pergendo, ſua ac proximorum peccata plangendo,
Roman. 7. cum gemitu deprecãdo, ad patriam & viſionem Dei beatificã aſpirando, iuxta illud beati Apo-
ſtoli: Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Quo affectu cecinit & Pro-
Pſal. 119. Pſal. 41. pheta: Heu mihi quia incolatus meus prolongatus eſt. Et item: Sitiuit anima mea ad Deũ fortem
viuum. Hi itaq; in capſella, hoc eſt, in conſcientia humili vel pœnitentia ſalutari, cuſtodiunt &
reponunt bona quæ operantur. [Porrò Bethſamitæ metebant triticum in valle.] Per Bethſames
2. Corint. 3. deſignatur non ſolùm triumphans eccleſia, in qua ſol iuſtitiæ facie ad faciem lucet atq; conſpi-
citur, ſed militans quoq; eccleſia, in qua per gratiam & virtutes, per fidem & ſapientiam con-
templatur & colitur. Sicq; Bethſamitæ non ſolùm ſunt ciues cæleſtis Hieruſalẽ, ſed & filij mili-
tantis eccleſię, qui in valle hac lachrymarum & humilitatis decliuitate triticum metunt, hoc eſt,
virtutum opera & fructus ſpiritus intra ſe colligunt, vt diuites fiant in operibus bonis, qui ocu-
los cordis eleuando, Chriſtum dominum ſibi gratioſè aduenientem intuentur, & ſuper hoc glo
riantur: qui plauſtrũ cõcidunt in fruſta, & vaccas deſupèr ponũt in holocauſtũ, dum ſeipſos per
contritionem & deuotionem totaliter diuino mancipant cultui, nihil ſui relinquentes ſibimet-
ipſis, atq; ad idem agendum ſuos inducunt diſcipulos & ſubiectos. [Erat aũt ibi lapis magnus.]
Pſal. 17. Per quem cordis conſtantia, aut fidei fundamentũ, aut dñs ipſe, cui ait Pſalmiſta, Dñs petra mea:
2. Reg. 22. poteſt intelligi, cui debet omne opus bonum inniti atq; imponi, ne deijciatur, quatenùs qui bo
Matth. 7. na exequimur, viro cõparemur ſapienti, qui domum ſuam ædificauit ſupra petrã, ita vt nec ven-
ti aduerſitatum, nec flumina tentationum, nec impetus paſſionum aut vitiorum potuerint eam
deijcere. [Et quinq; ſatrapę Philiſtinorũ viderunt, & reuerſi ſunt die illa in Accaron.] Per quin-
que ſatrapas iſtos, ritè deſignantur filij ſeculi, nobiles & potẽtes ſecundum carnem, delectatio-
nibus quinq; ſenſuum dediti, qui etſi audiant verba Dei, videantq; exempla iuſtorum, & mira-
cula omnipotentis agnoſcant, raro tamen & pauci conuertuntur ad dominũ. Propter quod ait
1. Corint. 1. Apoſtolus: Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi potentes, non multi nobiles, nõ
multi ſapientes ſecundum carnem ſunt inter vos. [Percuſſit autem dominus de viris Bethſami-
tis, eo quòd vidiſſent arcam domini.] Per hoc præfiguratũ cognoſcitur, quòd hi qui ſacramen-
tum euchariſtiæ irreuerenter intuentur aut ſumunt, aut Chriſtum præſumptuoſè contemplari
attentant, aut fidei ſecreta curioſè rimantur, percuti ac perire merentur: quod in multis hæreſi-
archis, qui per ſeptuaginta viros exprimuntur, & in illorum infelicibus diſcipulis, qui per quin-
quaginta millia figurati ſunt, videmus impletum: qui olim fuerunt in eccleſia tanquã filij & mi-
1. Ioan. 2. niſtri ac membra, ſicut ait ſanctus Ioannes in prima ſua canonica: In nobis erant, ſed non erant
ex nobis. Frequenter quoq; contingit quòd eccleſiaſtici viri notabiliter virtuoſi, & in dño ſpiri-
taliter gloriati, repentè vana gloria impugnentur ac polluantur, & quadam ſpiritali elatione la-
Deuter. 4. bantur. Ideo caſtigantur à dño in præſenti, ne pereant in futuro. Nam & impijſſima & callidiſſi-
Prouer. 4. ma illa vulpecula inanis gloria, ſeu ſpiritalis ſuperbia, In ſpiritalium chariſmatum affluentia pe
riculoſiùs inſidiatur, irrepit & maculat: propter quod iugi & timorata cordis cuſtodia opus eſt
inceſſanter. [Luxitq; populus,] quia deuoti & charitatiui aliorum deplorãt ruinam, & ſimul de
proprio caſu ſuſpecti ſunt. [dixeruntq; viri Bethſamitæ &c.] quia ex propriæ deiectionis expe-
rientia penſant, quàm difficile ſit iugiter in via iuſtitiæ perſeuerare, vndè & alios exhortãtur ad
ſpiritualem cautelam & ad perfectionis conſtantiam, à qua dolent ſe corruiſſe.

¶ Expoſitio capituli ſeptimi, Venerunt ergo viri Cariath Iarim, & reduxerunt arcam domini, &c. Articulus XIIII.

Prouer. 11. REformatio Iſraelitici populi facta per Samuelem, & illorum ad meliorem ſtatũ reductio,
hîc narratur. Nempe vt Salomon proteſtatur, cùm defecerit propheta, populus corruet.
Sic econtra, cùm propheta affuerit, populus ſurget, niſi fortè obſtinatus, incorrigibiliſq; conſi-
ſtat. [Venerunt ergo viri Cariath iarim] i. habitatores principalis vrbis illius, [& reduxerunt ar-
eam

cam dñi.]Credẽdum videtur,ꝙ sacerdotes seu Leuitæ, iuxta legis ꝓceptum, portauerint eam in
vectibus super humeros suos.[& intulerũt eam in domum* Abinadab]qui erat vir iustus & tam Num.5.
famosæ virtutis,ꝙ præ cæteris reputauerunt eum dignum ꝓsentia hospitationeq; arcæ,& fuit sa * Aminadab
cerdos[in Gabaa.]Istud quod dicitur hîc,ꝙ intulerũt eam in domum Aminadab in Gabaa,ali-
q dicunt non fuisse tunc factum,quos seqtur Lyra:Hoc,inqens,non fuit factũ statim,sed per ma
gnũ tẽpus pòst,qa per aliquod tẽpus arca fuit in Cariathiarim, & indè translata fuit in Maspha, Hieronym⁹
& indè in Galgala,vt dicitur in lib.de Hebraicis quæst. & posteà translata fuit in Nobe,deindè
in Gabaa,vt dicitur hîc.Sed istud non videtur textui cõsonare,qm̃ de eisdem viris & sub eodem
cõtextu hic legitur,Venerunt viri Cariathiarim,& reduxerunt arcã dñi, & intulerunt eam in do
mum Abinadab in Gabaa:quod totum videtur hîc dici de eadem arcę translatione.Deniq; non
apparet,ꝙ tot intermedijs trãslationibus omissis,scriptura ista loquatur de trãslatiõe arcæ in op
pidum Gabaa,post descriptionem trãslationis eius de Bethsames in Cariathiarim. Hi quoq; q
eam reportauerũt in Cariathiarim,diu fuerunt defuncti,anteq̃ arca fuit translata in oppidũ Ga-
baa:ideo de eis istud non verificatur.Potiùs igitur reor,ꝙ Gabaa non sit hoc loco nomen ciui-
tatis,de qua fuit Saul:sed iuxta interpretationẽ suam, designat excelsum seu collem, qa in loco 1.Reg.9.
eminenti cõstituerunt arcam,ꝓpter reuerentiã eius,iuxta quem modum in Euãg. Matt.2.fertur:
Vox in Rama(i.in excelso)audita est, ita ꝙ Rama non sumitur ibì pro vrbe.& istud cõcordat di Hiere.31.
ctis Hieronymi & Magistri in hist.vt super Paral.pleniùs est ostensum.[Eleazarũ aũt filium eius Hieronym⁹
sanctificauerunt,]i.instituerunt,[vt custodiret arcam dñi.]& fortè iuxta ritum legis in Leuitico Pet.Cõ.hist.
scriptum,cõsecrauerunt eum in sacerdotem,si antè non fuit sic cõsecratus.Vel si iam erat sacer- li.1.Reg.c.7.
dos,hortati sunt eum,vt per cõtinentiã ab vxore ad tẽpus, per orationes & sacrificium,exhibe- Luc.8.
ret se ad custodiendũ arcã idoneum.[Et factum est,ex qua die mansit arca in Cariathiarim,mul
tiplicati sunt dies.]i.multis diebus seu potiùs annis,putà 20.annis,mansit ibidèm.Vndè subiun
gitur:[Erat qppe iam annus vicesimus,]i.tot anni fluxerunt interìm ꝙ arca fuit illo in loco.Vi-
detur autem Iosephus velle,quòd arca fuit ibì vsque ad octauum annum regni Saulis, in quo an
no octauo ipse deportauit eam secum in castra,hoc est,ad locum certaminis,vt infrà iãgitur.]Et Iose.lib.6.
requieuit omnis Israel post dominum.]i.infra hoc tempus ad dominum sunt conuersi, & quie- an.Iu.ca.4.
uerunt in eo,adhærentes ei fideliter.Cùm enim viderent,qualiter à Philistęis erant percussi pro- 1.Reg.14.
pter sua & Heli filiorumque eius facinora,& quàm grauiter Deus plagauerat Philistęos propter 1.Reg.4.
arcæ præsentiam,atque quàm miraculosè arcam reduxit,compuncti sunt,& admonitionibus Sa 1.Reg.5.6.
muelis obtemperârunt.Vndè quod dictum est,Erat quippe iam annus vicesimus,quidam expo
nunt,quòd tot anni fluxerunt ex eo tempore, quo post mortem Heli cœpit Samuel instruere
plebem.[Ait autem Samuel ad vniuersam domum Israel,dicens: Si in toto corde vestro reuer-
timini ad dominum]per plenam contritionem,obediẽtiam, dilectionem,[auferte deos alienos
de medio vestri,Baalim & Astaroth.]Si iuxta præhabita totus populus Israel per tot annos qui-
euit post dominum,quid necessaria fuit exhortatio ista?vel,qualiter apud se adhuc deos alienos
habebant?Ad hoc videtur dicendum,quòd quanuìs cessauerunt idola colere,adhuc tamẽ apud
se tenuerunt simulacra.Et forsan quidam eorum nondum ex toto ab idololatria recesserunt.To
tum nanque frequenter sumit varias denominationes à diuersis partibus suis, ita quòd diuersa
quasi de eodem toto prolata, ad diuersas eius partes sunt referenda. [& præparate corda vestra
domino,]id est,ad gratiam ac virtutes seu ad earum incrementa disponite vos, faciendo quod
in vobis est,& obicem auferendo.[& seruite ei soli]seruitute latriæ,quæ soli vero Deo debetur.
[& eruet vos de manu Philistijm.Abstulerunt ergo Baalim,]id est,idola Baal comminuerunt,&
cultum ipsius abiecerunt, [& Astaroth,]id est,idola huiusmodi falsi dei,[& seruierunt domino
soli.Dixit autem Samuel:Congregate vniuersum Israel in Maspha.] Commisit eñ quibusdam,
qui ex parte ipsius discurrerent per totam terram Israel ad denunciandum,vt cuncti ad eum ve-
nirent viri ac principales de populo.Vel commisit istud principibus tribuum.[vt orem pro vo
bis ad dominum.]Nónne & alibi potuit orare pro populo,etiam non præsente?Poterat vtique.
Voluit tamen orare pro communitate,ea præsente & dominum inuocante, quatenùs ex multa-
rum præsentia facierum exaudibilior esset sua oratio.Ob aliam quoque causam populum con-
uocauit,videlicet ad tractandum cum eis de bono communi,atque ad renouandum pactum in-
ter Deum & populum.Denique ad illam vrbem, scilicet Maspha, populum cõuocauit:vel pro-
pter conuenientiam loci, vel qm̃ vrbs illa extitit celebris, quoniam Iosue frequenter fuerat ibì.
[Et conuenerunt in Maspha,hauseruntq; aquam,]Fuit etenim cõsuetudo Iudæis, initum fœdus
cum Deo vel homine,cõfirmare per aliquod signum vel factũ sensibile, vt patet in Iosuæ lib.& Iosu.24.
alibì sæpè.Sic & hac vice renouato fœdere,quo obligauerũt se Deo seruire,in signũ & testimo-
niũ pacti hui⁹,aquã hauserũt,[& effuderũt in cõspectu dñi:] tanq̃ ipso facto dicẽtes: Sic sanguis
noster fundat,& pereat vita nr̃a,si nõ seruauerim⁹ pactũ.Itèm ad figurandũ,ꝙ sicut aqua effusa,

non redit,ita nec ipsi ad idololatriam reuerterentur. Vel aquam haustam fuderunt,ad designan
dum cordium suorum effusionem coram Deo per deuotam orationem, contritionem & plan-
ctum.Nam subditur:[Et ieiunauerunt in illa die]ad impetrandum remissionem culparum,[atq;
dixerunt:Tibi peccauimus dñe.]& ita humiliauerunt seipsos. Propter quod aliq dicunt,ꝙ in si
gnum humiliationis suipsorum,aquam fuderunt, quasi dicentes: Instar aquæ huius effusæ,viles
Pet.Có.hist. atq; inutiles sumus.Quidã,quos Scholastica hist.seqtur,dicunt,ꝙ in aqua illa fuerunt maledicta
li.1.Reg.c.8. cógesta,quẽadmodùm in aqua sacrificij zelotypiæ: quam si bibisset idololatra, labia sua sibijn-
Num.5. uicèm inseparabiliter iungebant.Sicq; patuit infidelitas eius.Nónulli dixerunt, ꝙ Samuel ido-
lum quoddã cóminuit,eiusq; puluerem misit in aquam illam:quam bibentes, discreti sunt ido-
lolatræ ab alijs,ita ꝙ in barbis idololatrarũ apparuit signũ impietatis eorũ. Cui simile est, quod
Exo.32. in Exodo Moses fertur fecisse.[Iudicauitq; Samuel filios Israel in Maspha,]causas eorum discer-
nendo,lites discordiasq; sedando.[Et audierunt Philistijm,ꝙ cógregati essent filij Israel in Ma-
spha,& ascenderunt satrapæ Philistinorũ]cum suis ministris[ad Israel.]i.ad impugnandũ filios
Israel,quos cótra se cógregatos suspicabant. [Quod cùm audissent filij Israel, timuerunt à facie
Philistinorũ.Dixeruntq;]filij Israel[ad Samuelem:Ne cesses clamare]i.feruenter orare [pro no-
bis ad dñm Deum nrm,vt saluet nos de manu Philistinorũ,]q de ꝓprijs meritis non ꝓsumimus,
nec de viribus nris cófidimus,sed te esse Dei amicum cognoscimus.[Tulit aũt Samuel agnum la
1.Reg.2. ctenté vnum,& obtulit illum holocaustũ integrũ dño.]Præhabitũ est,ꝙ Samuel erat Leuita,non
Aaronita:qualiter ergo licuit ei sacrificare,nisi ex dispensatiõe diuina,& necessitate vrgẽte,atq;
vt aliq dicunt, qm Icaboth filius Phinees filij Heli adhuc paruulus erat. [Et clamauit Samuel ad
dñm ꝓ Israel,& exaudiuit eum dñs.Factũ est aũt,cùm Samuel offerret holocaustũ dño,Philistijm
Iose. lib.6. inière ꝑlium,cótra Israel.Intonuit aũt dñs fragore]i. sonitu vel tonitruo [magno in die illo sup
an.iu.ca.2. Philistijm,& exterruit eos:]qa(vt Iosephus tradit,& in Scholast.hist.recitatur)mota est terra,&
Pet.Co.hist. pandebãt,seu patebãt hiatus per loca,& fulgure qdam interierũt.Iuxta quem modum Deus ex-
li.1.Re.ca.8. terruit Sisarã & eius exercitum,vt recitat Iosephus.[& cæsi sunt à filijs Israel.Egressiq; filij Israel
Iose.lib.5. de Maspha,persecuti sunt Philistæos,& ꝑcusserunt eos vsq; ad locum q erat subter Bethchar]Cę
an.Iu.ca.9. teri verò fugerunt,quos filij Israel insequẽtes ꝑcusserunt.In cuius tam gratiosi ac miraculosi tri-
umphi memoriale ꝑpetuũ,fecit Samuel quod subdit:[Tulit aũt] i.accepit [Samuel lapidẽ vnũ]
grandẽ,[& posuit eum inter Maspha & Sen,]hoc est,in terminis inter loca seu oppida sic voca-
ta,in loco huius victoriæ.[& vocauit nomẽ loci illius,Lapis adiutorij:]ꝓpter supernaturale Dei
auxilium ibì impẽsum.[Dixitq;:Hucusq; auxiliatus est nobis dñs.]hoc est,vsq; ad tẽpus istud seu
vsq; ad locum hunc.Sicq; locus ille vocatus est lapis adiutorij, i.ager aut cãpus cótinẽs lapidem
significatiuũ & memoratiuũ auxilij,ibì desupèr dati.[Et humiliati sunt Philistijm,nec apposue-
runt vltrà vt venirent in terminos Israel.Facta est itaq; manus dñi super Philistæos]hoc est,diui-
na potestas eos repressit,& debilitauit,ac refrenauit ab impugnatiõe Israelitarũ, [cunctis dieb⁹
Samuelis.]i.omi tẽpore quo præfuit Israeli:qa sub Samuele dño seruierunt,& ita tam meritis Sa
muelis,q̃ proprijs, istam aduersariorum suorum repressionẽ sortiti sunt. [& redditæ sunt vrbes
quas tulerãt Philistijm ab Israel,Israeli,ab Accaron vsq; Geth & terminos suos.Liberauitq; Israel
de manu Philistinorum.Eratq; pax]tẽporis[inter Israel & Amorrhæum,]hoc est,reliqas Amor-
rhæorum q adhuc morabant in terra promissionis: quia pro tunc non resistebãt Hebræis, imò
(vt aliq dicunt)seruiebãt tũc eis sub tributo.[Iudicabat quoq; Samuel Israel] hoc est, Israeliticũ
1.Reg.8. populum[cunctis diebus vitæ suæ.]Contrarium huius apparet ex sequenti cap.quoniam eo vi
uente præfuit Saul rex.Et respondendum,quód Saul regnãte,Samuel adhuc erat magnus in po
pulo,& iudicauit,hoc est,iudicia Dei docuit populum, ac in multis direxit tam regem ad tem-
pus,q̃ multos de populo,quandiu vixit.[Et ibat per singulos annos,circumiens Bethel, & Gal-
gala & Maspha,& iudicabat Israelem in supradictis locis,]i.tribus vrbibus illis tunc famosis.Di-
cuntq; aliqui,ꝙ Bethel erat famosa, qm Iacob vidit somnium ibì, vt Gene.28. habetur: Galgala
propter secundam circuncisionem ibì factam,vt dicitur Iosu.5.& propter Pascha celebratũ ibi-
dèm: Maspha,propter frequentiam Iosuę in eadem.Et iuxta hoc,per Bethel esset hoc loco intel
ligenda Hierusalẽ.Fuit aũt & alia Bethel.Nam & Hieroboam posuit vnum aureorum vitulorum
3.Reg.12. in Bethel.Itaq; in tribus solennitatibus hebdomadarijs,quarum s. quælibet durauit vna hebdo-
mada,vtpotè Paschæ,Pentecostes,& Scenopegiæ,ascendebat ad oppida illa,& iudicauit plebẽ
in eis.Alijs dieb⁹ ascendit ad eum populus in Ramatha,vt iudicaretur & instrueret ab eo. Vndè
subiungitur:[Reuertebaturq;]festis illis expletis[in Ramatha] in qua natus est. [Ibì eñi erat do-
1.Reg.1. mus eius]paterna & hæreditaria.Leuitæ nanq; & sacerdotes habuerũt loca ꝓpria ad manẽdum.
[& ibì iudicauit Israelem.]Infrà Samuel ait ad populum: Si de manu cuiusquam munus accepi.
1.Reg.12. quasi dicat,non accepi:ex quo videtur,ꝙ proprijs expensis visitauit loca ꝑfata ad populum iu-
dicandum & erudiendum,quo planè exemplo repræhenduntur,q in visitationibus grauant vi-
sita-

sitatos expensis,& sumunt ab eis munuscula,quod in iure frequenter ac districtè etiam sub pœna excõmunicationis prohibetur.[Aedificauit etiam ibi][s. in Ramatha]altare dño.]In lib.Iosue Ios.22.
scribitur,qualiter nouem tribus volebant ascendere ad pliandum contra duas ac mediã tribus,
eo q iuxta Iordanem ædificassent altare. Deuter.quoq; 12.dñs iussit, vt non nisi in vno loco sacrificia fierent.Quõ igitur licuit Samueli in Ramatha altare cõstruere? Et rñdendum, q eadem authoritate & dispensatione,qua sacrificauit cùm non esset sacerdos, vt tactum est. Nam & Gedeon ac Helias,q nec Leuitæ erant,sacrificasse noscũtur.Porrò quod ex Deuter. allegatum est, Iudic.6.
intelligendũ est,sicut ex textu ibidèm colligitur,pro tẽpore quo dñs vrbem diuini cultus determinauit,& templum seu tabernaculum Dei cum arca in vrbe illa fuerat stabiliter collocatum. 3.Reg.18. Deut.12.

¶De mystico septimi huius cap.sensu. Art. 15.

VEnerunt viri Cariath Iarim,&reduxerunt arcam.]Per viros illos qui ciues erant vrbis Israeliticæ plebis,intelliguntur conuersi ex iudaismo,qui Christum per arcam designatum, cum reuerentia fideliter susceperunt.Per Eleazarum verò, sacerdotes qui ex lege ad euãgelium sunt conuersi,accipiuntur,de quibus S.Lucas ait Actu.6. Multa turba sacerdotum obediebat fidei.Et Esa.61.Vos sacerdotes dñi vocabimini.de quibus & Malac.3.ait:Erunt dño offerentes sacrificia in iustitia.Per hoc demũ q Eleazarus sacerdos sanctificatus est,quatenùs dignus esset arcam custodire:præfiguratum est,q puros & sanctificatos esse oporteat sacerdotes nouæ legis,q Christum vnigenitum patris cõsecrant,offerunt,tractant,& sumunt. [Requieuit oĩs Israel post dñm.]ita & nos,relicta inquietudine vitiorum, immoderatione passionum, solicitudine secularis,stabiliri & conquiescere studeamus in Deo.Ipse em̃ est finis noster,ad quẽ semper respicere & adspirare debemus,in quo solo vera & salutaris quies consistit,& in ipso per fidem, sapientiam & virtutes desigimur.Optimum etem̃ est,gratia & virtute cor stabiliri. Impij aũt in circuitu ambulant,qm̃ rebus vanis,caducis,variabilibus,magis q̃ summo & incõmutabili bono,inhærẽt: Heb.13. Psal.11.
& hæc ipsa inhæsio tam inordinata,peccatum est,& agitatio mentis.Nam sicut virtutes mentem in Deo stabiliunt & quietant,sic passiones & vitia inquietam,nutantem, gyrouagã reddunt eandem,sicut Thren.1.habetur:Peccatum peccauit Hierusalem,propterea instabilis facta est. Propter quod Iob 11.dicitur:Si iniquitatẽ abstuleris,stabilis eris,& nõ timebis.Hinc quoq; Eccĩ 27. fertur:Homo sanctus in sapientia manet vt sol.Nam stultus sicut luna mutatur. Porrò stultus est omnis, qui dono sapientiæ caret,&vitijs passionibusq; succumbit,in quo puerilitatis vitium regnat:quoniam sicut pueri poma & pira præferunt auro & gemmis,sic talis carnalia & caduca p̃ponit diuinis atque æternis. Taliumq; stultorum,iuxta Salomonem, infinitus est numerus. [Ait Eccés.1.
autem Samuel ad vniuersam domum Israel:Si in toto corde vestro reuertimini ad dominum,auferte deos alienos de medio vestrũm.]Hoc vnusquisque prælatus & prædicator dicere debet toti congregationi,& vnicuique cui præest aut prædicat. Oportet equidem toto corde cõuerti ad Deut.6.
dominum,quem toto corde iubemur diligere,& cui præ omnibus tenemur intellectu & volunta- Matt.22.
tate integraliter adhærere, qui ait Iohel.2. Conuertimini ad me in toto corde vestro. De his ve- Marc.12.
rò qui cõuertuntur ad dominum non toto corde,scriptum est Ose.10. Diuisum est cor eorum, Luc.10.
nunc interibunt.Hi sunt,qui Deo & seculo volunt inhærere ac complacere. De his quoque,qui solo ore cõuertuntur ad dominum,ipse per Esa.29. testatur: Populus hic labijs me honorat,cor autem eorum longè est à me.Similiter de his,qui solo exteriori opere videntur conuerti ad Deum,scribit Apostolus 1.Corin.13.Si tradidero in cibos pauperum oẽs facultates meas,& si tradidero corpus meum,ita vt ardeam,charitatem aũt non habuero,nihil mihi prodest.imò de quibusdam talibus ait Saluator Matt.7.Attendite à falsis prophetis,qui veniunt ad vos in vestimentis ouium,intrinsecùs aũt sunt lupi rapaces.Et sicut ibidèm,p̃sequitur Christus,Vestimenta ouium sunt,ieiunium,oratio,eleemosyna:qbus, i. quorum fictis imaginibus, seductores suam celãt impietatem.¶Insupèr deos alienos auferamus de medio nostri, hoc est, vnusq̃sq; de corde suo tollat ac iugiter pellat oẽm affectionem vitiosam ad creata ac peritura vana phantasmata,cogitationes peruersas,inutiles phantasias.Quod em̃ quis ampliùs colit & amat,q̃ Deum,hoc sibi impiè efficit deum seu vltimũ finem.[& præparate corda vestra domino.]hoc incessanter agamus, vitando occasiones peccandi,& exteriora virtutum adminicula amplectendo,examinãdo quoque conscientias nostras,& quicquid in nostris est viribus faciendo, Deiq; opem assiduè inuocando,& tunc dominus copiosè iuuabit, & quod suum est, gratiosè implebit, qui ait per Hiere. 30.Quis est iste qui applicet cor suum, vt appropinquet mihi? Quasi dicat,talem protinùs mihi coniungam.[Et seruite ei soli.]Qui seruit hoĩbus propter Deum,soli Deo quodammodò seruit. Quod esse agẽdum docet Apostolus ad Ephe.6. Serui,inquiens, obedite dñis carnalibus in simplicitate cordis,sicut Christo,non ad oculũ seruientes, quasi hoĩbus placentes,sed vt serui Christi,seruientes sicut dño,& non hominibus.[Abstulerunt ergo &c.]Quemadmodũ filij Israel Samueli in his protinùs obedierunt,sic subditi suis prælatis & prædicatoribus debent mox obtem

pe-

perare. Dixit aūt Samuel: Congregate vniuersum Israel in Masphа. Sic maiores prælati & pontifex summus deberent opportunis & præfixis temporibus, præsertim instantibus arduis causis, synodum conuocare, ac deuotissimè celebrare. Hauseruntq; aquam, & effuderunt in conspectu dñi. Ita & nos aquam lachrymosæ contritionis ac deuotionis hauriamus precib⁹ ex fonte diuinæ & incircunscriptibilis pietatis, patrem misericordiarum seruidè deprecantes, vt huiusmodi
Thr. 2. contritionem & deuotionem nobis conferre dignetur, & effundamus sicut aquam cor nostrum in conspectu dñi Dei nostri, aut precibus nostris abstinétiam, ieiunium & humilitatem semper
Hiere. 14. iungamus, dicentes ex intimo corde: Tibi peccauimus dñe. Et audierunt Philistijm q cógregegati essent filij Israel. Sic inuisibiles hostes pcipuè impugnare non cessant cógregationes deuotas, & quanto diligentiùs ad pfectum virtuosum nos damus, tanto inuidiosiùs & insolentiùs instant. Tunc ergo deuoti clamét ad dñm, & superiorū suorum, pfertim virorum virtuosorū, imò & beatorum in patria suffragia orationesq; postulét. Tulit aūt Samuel agnum lactenté. Sic deuotus pastor pro sibi cómissis & recómendatis celebrare debet, & patri æterno offerre vnigeni-
Ioan. 1. tum suum, agnum q tollit peccata mundi. Quéadmodùm aūt Samuele sacrificante & orante, intonuit dñs magno super Philisteos fragore, sic meritis orationū & celebrationum deuotorum sacerdotum, atq; virtute sacramenti altaris quod offerunt, Deus fugat & conterit inuisibilium hostium turbam. Tonat quoq; altissimus, dum per os efficacium pdicatorum loqtur populo suo,
Rabanus per quod spūales hostes vertútur in fugam, vt Rabanus ait. Tulit aūt Samuel lapidé vnum. Per hunc lapidem adiutorij, inter Israelitas Philistæosq; positum, intelligitur dñs & saluator, q est lapis angularis, petra refugij, & preciosissima gemma, ac robur & fons adiutorij nostri, q inter ele-
Esa. 28. ctos & reprobos stat defensor. Vndè Septuaginta tráſtulerunt, inter Maspha nouam & veterem.
Act. 4. Alia quoq; qdam translatio continet, inter Maspha & Siceleg, quæ sunt vrbes Philistinorū. Fa-
1. Pet. 2. cta est itaq; manus dñi super Philistæos cunctis diebus Samuelis. Sic pfidentibus viris virtuosis ac sanctis, repelluntur à subditis contrariæ potestates. Nempe qualis est rector ciuitatis, tales & ha
Eccl. 10. bitantes in ea. Quo constat, quantum bonum, & q præfulgidum Dei donum sit, idoneus & pa-
Sap. 6. Ibid. stor condignus. Ideo verè ait scriptura: Rex sapiens, populi stabiliméntum est. Itemq;: Multitudo sapientum, sanitas est orbis terrarum. Et redditæ sunt vrbes. Sic virtuosus prælatus animas à demonibus victas, Christo reducit, & cógregationes deformatas reformat, atque ab ecclesia malignantium in ecclesiam Deo militantium multos restituit ac deducit. Eratq; pax inter Israel & Amorrhæum. Sic boni fideles cum peccatoribus, quantùm sine offensa Dei queunt, libenter pacem habere conentur, dicente Apostolo Roman. 12. Si fieri potest, quod in vobis est, cum oibus hoībus pacem habete. Sit etiam in vnoquoq; nostrûm pax ordinata inter Israel & Amorrhæum, hoc est, inter spm rónalem diuina cótemplantem, & inter carnem, ita q corpus in cunctis promptè obediat ratiói, & ratio Deo. Absit aūt à nobis pax inordinata & pessima, qua spūs acquiescit
Gen. 3. desiderijs carnis, & ratio cócupiscentijs seruit, ita q fatua famula dñæ principatur. Hæc est pax inquinata, quam cum Eua habuit Adam, qñ ad Euæ suggestioné comedit fructum prohibitum. Iudicabat quoq; Samuel Israel cunctis diebus vitæ suæ. Sic is qui præest, omni tempore præsidentiæ suæ infatigabiliter debet suum implere officium, & subditos sine personarum acceptione iudicare, corripere, corrigere, informare, sicut 2. Timot. 4. iubet Apostolus: Prædica verbum: insta opportunè, importunè: argue, obsecra, increpa in omni patientia. Hoc est contra eos, quis dum senescunt, substituunt sibi vicarios, & solicitudinem pastoralem remittūt, cùm tanto plùs deberent esse pro commissis soliciti, quanto plùs appropinquant suo fini, atq; examini iudicis summi. Et ibat per singulos annos circumiés. Sic oino, sic veri episcopi, archidiaconi, abbates, & cæteri visitatores omni tempore opportuno, & in iure determinato, debét subditos suos, cœnobia, collegia, parochias, charitatiuè ac strenuè visitare, vitia extirpare, collapsa & deformata totis viribus reformare, bonos confirmare in bonis, & prouocare ad meliora, præcipua quoque loca diligentiùs custodire. Sicq; reuerti ad propria, ad prouidendum proprijs suis ouilibus, atq; vt ibi promptè inueniantur à cunctis, qui eorum consilio aut indicio egent.

¶ Expositio literalis cap. 8. Factum est autem cùm senuisset Samuel &c. Art. 16.

Historia huius narrat capituli, cur & qualiter Israeliticus populus petijt præfici sibi regem, cuius postulationis duplex fuit causa, vt infrà habet. Factum est aūt cùm senuisset Samuel, Ita q solito more non potuit exercere labores in visitando & oibus seruiēdo, ac exteriora tractando, quod viris sanctis onerosum est valdè, qppe qbus dulcissimū atq; charissimū est, vacare
Augustinus. diuinis, & spūalibus occupari. Propter quod Augustinus vir sanctus dixit: Mallem quotidiè aliquid manibus operari, q causas & lites vestras audire & expedire. Posuit filios suos iudices super Israel. Id est, constituit eos plebis Israeliticæ iudices, non reges aut principes. Hoc sanctus Samuel non fecit carnali affectu, sicut nunc multi promouent suos cognatos, ne dicam & fi-
1. Reg. 15. lios, ad præbendas & ecclesiasticas dignitates: sed quoniam iudicauit eos ad iudiciale officium verè

verè dignos,& forsan tunc digni erant,q̃uis post suam ꝓmotionem corrupti sint corde,quemad modùm Saul.Principatus qppe ostendit virũ,& honores mutant in multis mores.Verunt ñ non recolo me legisse ꝙ aliquis Iudicum ante Samuelem,vel viuens siue in extremis cõstitutus,posu erit aliquem filiorum suorũ iudicem populi.Nam vt in prima secundæ asserit Thramas,& idem dicunt Alexander de Hales,alijq; communiter,& infrà patebit,Deus elegerat sibi filios Israel in populum peculiarem & prædilectum: ideo voluit per seipsum eis præficere iudices & rectores. Vndè de iudicibus communiter scriptum est,ꝙ dñs suscitauit eis saluatorem seu iudicem. Hinc Moses nullum filiorum suorum instituit iudicem,sed petijt sibi reuelari à dño,quem vellet sibi succedere. Vndè videtur,ꝙ Samuel ex diuino instinctu fecerit istud,& ꝙ filij eius primò boni fu erunt.[Fuitq; nomẽ filij eius primogeniti Iohel, & nomen secundi Abia, iudicum in Bersaba.] Magister in hist.ait:Cùm senuisset Samuel,posuit filios suos Iohel & Abiam,alterum in Bethel, alterum in Bersaba,vt ibì sedentes,iudicarent populum.Quõ ergo hìc dicitur,Iudicum in Bersaba,quasi ambo fuerint iudices ibi?Ad quod videtur dicẽdum,ꝙ scriptura breuitati hìc studẽs, per expressionem vnius loci,dat alterum locum intelligi. Vel fortè successiuè sederunt ambo in Bersaba.Iterum quæri potest,quõ Magister in historijs dicat vnum eorum positum fuisse in Bethel,cùm Iosephus dicat,in Bethlehem,quod etiam Rabanus sequitur,imò & Magister præfatus circa exordium libri huius.Ad quod dicendum,ꝙ per Bethel,intelligit in Bethlehem. Vel vitio scriptorum,pro Bethlehem,scriptũ est Bethel.[Et non ambulauerunt filij illius in vijs eius:]hoc est,virtutes & opera virtuosa sui patris secuti non sunt,[sed declinauerunt]à recto itinere[post auaritiam,]illam sectando,quod iudicibus summè vitandum est.[acceperuntq; munera]intentione sinistra,[& peruerterũt iudicium.]hoc est, iniustè iudicauerũt scienter ad cõplacendum his,à quibus munera acceperunt. Contra quod scriptum est Exo.23. Non accipias munera,quæ excæcant etiam prudentes,& subuertunt verba iustorum.Porrò iudex debet esse quasi animata iustitia,& tanq̃ lex viua,vt nec amore,nec odio,nec cupiditate,nec timore,nec aliquo modo ab æquitate & veritate discedat.Et quocunq; modo contrarium fecerit,ad satisfactionem seu restitutionem tenetur his,quibus impiè iudicando damnum aut molestiam infert. [Cõgregati ergo vniuersi maiores natu Israel,venerunt ad Samuelem in Ramatha, dixeruntq; ei]Samueli: [Eccè tu senuisti,& filij tui non ambulant in vijs tuis.]hoc est,rectitudinem iudiciorum operumq; tuorum non imitantur.[Constitue nobis regem,vt iudicet nos,sicut & vniuersæ habẽt nationes. i.cæteræ gentes communiter,vel quædam de oibus. Si nobiliores isti,iuxta euangelicę sapientię documenta,primò admonuissent iudices illos,vel patri eorum denunciassent,vt filios suos corriperet,consultiùs processissent.Nunc aũt statim ꝓcesserũt ad depositiones illorũ. [Displicuitq; sermo in oculis]hoc est,in intellectu & ratiõe seu sapiẽtia[Samuelis,eo ꝙ dixissent,da nobis regem,vt iudicet nos.]& non potiùs,corrige filios tuos,vt iustè se habeant. Displicuit ergo illa petitio Samueli,non ex ambitiõe,sed æquitate & amore ad bonum cõmune,qa sciebat populo potiùs expedire ꝙ regeretur per iudices,& qm̃ sciuit,ꝙ Deus sibi retinuit regale atq; monarchicum regimen populi huius. ¶ Insupèr displicuit Samueli,ꝙ voluerunt gentibus cõformari,instar gentium regem habendo,quasi non regerentur excellentiori modo à Deo,q̃ gẽtes. Displicuit quoque sancto viro suorum peruersitas filiorum. [Et orauit Samuel ad dñm,vt ei reuelaret quid sibi esset agendum.[Dixit aũt dñs ad Samuel:Audi vocem populi in oibus quæ loquũtur tibi]de ista materia,i. præfice eis regem. Si peccauerunt regem petendo,cur dñs iussit satisfieri eorum petitioni?Respondetur,ꝙ Deus iusto iudicio istud permisit siue mandauit,in pœnam & humiliationem superbientium,& quoniam regem habere non erat malum in se,& quia ex adimpletione petitionis illorum,seu regum institutione,decreuerat multa bona elicere. Nam & per Iacob patriarcham prædixit reges ex tribu Iuda nasci turos,Gene.49. Ad Abraham quoq;: Reges,inquit, egredientur ex te. Vndè quod dñs dixit,Audi vocem eorum:quasi iratus,locutus est.[Non eñi te abiecerunt,sed me.]i.non te solùm aut principaliter,sed me qui hucusq; fui eorum rex,& de vicario regiminis mei eis prouídi,iudices suscitando. Idcircò oportet patiẽtiam te habere. Quanuis autem Samuel filios suos instituit iudices,dicuntur tamen filij Israel eum abiecisse,quia eum in suis filijs abiecerunt,vel quia adhuc mãsit iudex supremus in populo illo, ita ꝙ ad eum fiebat in maioribus & dubijs causis recursus. Nam super illud, Cùm senuisset,loquitur Glossa:Aetate & curis grauatus,solennia non poterat celebrare iudicia.[ne regnem super eos,]per meipsum circa eos exercẽdo ꝓsidentiam regiam. Nam secundum doctores,ipsi iudices non habebant super populum aliquid prælaticæ authoritatis aut iuris,nisi ꝙ populus Israel in tribulationibus suis vtebatur illorum consilio aut prudentia,prout de hoc super librum Iudicum pleniùs recolo dictum. Sic igitur abiecerunt me & te,[iuxta oĩa opera sua, q̃ fecerunt à die qua eduxi eos de Aegypto,vsq; ad diem hanc.]hoc est,sicut & ipsi & patres eorum frequenter se malè habuerunt,à tempore egressionis eorum ex Aegypto vsq; in pręsens,sic & in isto malè egerunt. Itaq; non est intel ligen-

Deut.7. Iudic.3. Deut.18. Pet.Cõ.hist. li.1.Reg.c.9. Iose.lib.6. an.Iu.ca.3. Rabanus Pet.Co.hist. li.1.Reg.ca.2. [...]o.3.4. [...]um.27. [...]f.1. Deut.17. R.Paulus. Gen.17.

ligendum, ꝙ isti de quibus hęc dicebant, fuerunt de Aegypto educti, nisi in lumbis patrũ suorum. 1.Reg.7. Vel ꝙ in omnibus actibus suis interim peccauerunt, cùm & præcedenti cap. multa bona de istis conscripta sint. [Sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis] interdum, non semper, [sic faciũt etiam tibi.] hoc est, ingrati sunt tibi, & prouidentiam tuam abijciunt, sicut mihi fuerunt ingrati, & meam gubernationem dereliquerunt, subdentes se alienorum dñationi deorum. Ecce quàm piè & dignãtissimè loquitur Deus maiestatis immẽsæ, ad labilem atq; ex se fragilem creaturam, se comparãs homini. [Nunc ergo vocem eorum audi. Veruntñ contestare] i. cum protestatione certifica [eos, & prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos. Dixit itaq; Samuel oĩa verba dñi ad populum, qui à se petierat regem, & ait] hoc Samuel populo: [Hoc erit ius regis q imperaturus est vobis, filios vestros tollet & ponet in curribus suis,] hoc est, faciet eos aurigas qnadrigarum suarum, [facietq; sibi equites,] i. quosdã filiorum vñorum faciet esse equites suos, [&] quosdã [præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi] ex eis [tribunos,] qui præsunt mille viris, [& centuriones,] ita ꝙ oportebit eos patẽre assiduis præliorum periculis, sicq; dignitati eorum erunt annexa onera grauia. [& aratores agrorum, & messores segetum, & fabros armorũ & curruũ suorum. Filias quoq; vestras faciet sibi vnguentarias & focarias,] hoc est, vnguentorũ paratrices & coctrices, [& panificas] i. panum factrices. [Agros quoq; vestros & vineas, & oliua optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit:] hoc est, ad decimam accipiet, [vt det eunuchis] i. custodibus lecti sui aut puellarũ, [& famulis suis. Seruos etiam vestros & ancillas & iuuenes optimos & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoq; vestros addecimabit, vosq; eritis ei serui.] ¶Circa hæc arguit Thomas in prima secundæ, q̃stione 105. Sicut regnum est optimum regimẽ, ita tyrannis est pessima corruptio regiminis. Sed dñs regem instituendo, instituit ius tyrannicũ. Dicitur enĩ 1. Regum: Hoc erit ius regis q imperaturus est vobis, Filios vestros tollet. Ad idem doctor respõdet: Ius illud non determinatur regi ex institutione diuina, sed magis pronunciatur ibi vsurpatio regum, qui sibi cõstituunt ius iniquum, in tyrannidem degenerãtes, & subditos deprædãtes. quod patet per hoc, quod in fine subiũgitur, Vosq; eritis ei serui. quod propriè ad tyrannidem pertinet, quia tyranni suis subditis principantur vt seruis. Vndè ista dicebat Samuel ad deterrendum eos, ne peterent regem. Nam sequitur: Noluit aũt populus audire vocem Samuelis. Veruntñ potest contingere, ꝙ etiam bonus rex absq; tyrannide filios subditorum tollat, & constituat tribunos & centuriones, & multa à subditis suis accipiat ad procurandum bonum commune. Hæc Thomas. Hinc dicunt & alij, ꝙ quædam sunt de iure regis in necessitate constituti, quæ non sunt de iure eius extra casum necessitatis, imò tunc ad tyrannidem pertinerent. Prædicta ergo omnia possunt in necessitate ad ius regis spectare, qa in tali casu sunt regis seu principis ad vtendum, & disponendum de eis secundum exigentiã boni communis. Si verò rex aut princeps modo prætacto vtatur bonis ac sobole subditorum, extra necessitatis articulum, putà ad proprium commodum, tyrannicum est. ¶Insupèr aduertendum, ꝙ duplex est dñatio: Vna videlicet naturalis & ordinata, qua quis alijs præest ad illorum profectum & vtilitatem, quæ dñatio etiam quędam seruitus appellatur, inquãtùm ad inferiorum commodum, non ad emolumentum proprium, ordinatur. Hæc tamẽ est seruitus administrationis & prælationis ac dignitatis, secundum quam summus prelatus ecclesię, vocat se seruum seruorum. Alia est dñatio innaturalis, inordinata, & quodammodò violenta, qua quis alijs præsidet solùm ad commodum suum, quæ est tyrannis. Veruntñ inter has duas est dñatio quædam media, quæ quãuis ordinetur ad commodum dñantis, tñ hoc ipsum fit sine iniuria seruientis, imò cum vtilitate & mercede ipsius. Itaq; etiam subditi regis virtuosi, sunt serui ipsius seruitute ordinatæ subiectionis, & etiam casti timoris atque spontaneæ voluntatis. [Et clamabitis in die illa à facie regis vestri, quem elegistis vobis,] hoc est, à rege tali liberari petetis, propter pressuras & præfatas iniurias quas inferet vobis, [& non exaudiet vos dñs in die illa] in prætacta petitione, qa inobedientiam vestram puniet, [quia petistis vobis regem. Noluit aũt popnlus audire vocem Samuelis,] i. admonitioni qua hortatus est eos, vt cessarent petere regem, acqescere noluerunt. [sed dixerũt: Nequaq̃] i. nullo modo succedet nobis tam malè cum rege, vt comminaris. Vel, nequaq̃ obtemperabimus tibi in hac tua persuasione. Vel, nequaq̃ clamabimus à facie regis nostri, nec omittet dñs nos exaudire, eo ꝙ petierimus regem. [Rex enĩ erit super nos, & erimus nos quoq; sicut oẽs gentes.] quasi dicãt, inferiores & viliores esse videmur cæteris gẽtibns, qm̃ non habemus regem seu principem tantæ dignitatis, vt illæ, sed solùm iudicem & rectorem cõsiliatiuũ. [& iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel oĩa verba populi, & locutus est ea in auribꝰ dñi. Dixit aũt dñs ad Samuelem: Audi vocem eorum, & cõstitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat vnusquisq; in ciuitatẽ suam.] hoc est, ad propria reuertamini, patiẽtiamq; habete, quousq; dñs mihi reuelet quem ipse velit vobis regem creari. Quamuis enĩ Deus à principio non instituit eis regem, attamen circa regem instituen

dum

dum duo instituit. Primùm, vt in eius electione expectarent iudicium Dei, iuxta illud Deut. 17. Eum constitues regē, quem dñs Deus elegerit. Secundū fuit, vt non facerent sibi regem alterius gentis. Propter quod subditur ibi Deut. 17. De medio fratrum tuorum. ¶ Moraliter docemur ex isto cap. q̄ detestanda sit in iudicibus oīs auaritia, & quanta ex ea sequantur peccata: quia vt ait Glossa, pro munere facit iustitiam opprimi, & ad epulas ac preciosa conuinia ab alijs præparata inducit, imò gignit dolos, mendacia, periuria, inuiscerositatem, testimonia falsa, innocentiū oppressionem, & innumerabilia mala. Patet quoq; ex dictis, q̄ periculosum & malū existat in subditis, immansio proprij sensus, nec superioris sui sanis obtemperare cōsilijs. Itēm, ꝙ serui Dei non debēt velle assimilari filijs & amatorib⁹ seculi. Et rursus ex præhabitis innotescit, ꝙ Deus interdum exaudit petitiones malorum in pœnam eorum, exaudiens eos ad votum, non ad salutē. Idcircò in his, de qbus sumus incerti, an sint ꝓ nostra salute, debemus sic dñm inuocare, vt eius moderamini sapientissimo atq; pijssimo committamus ipsam precum nostrarum exauditionem, inquantùm expediat nostræ saluti exauditio ipsa: & hoc est cum conditione saltem implicita exorare. ¶ Circa capitulū hoc q̄ritur, an populus Israel peccauit postulādo regem. & apparet ꝙ non, qa secundū philosophū tertio Politicorū, regimē monarchicū seu regale, quo vn⁹ toti multitudini principatur, est optimum: ergo hoc petere, non est culpa. Insupèr dñs dedit formā & modum petendi regem, dicēdo: Cùm ingressus fueris terram, & dixeris, Constituā super me regem, eum constitues quem dñs elegerit. Oppositum tñ huius patet ex dictis, atq; ex eo quod infrà habetur: Scietis qa grāde malum feceritis in conspectu dñi, petentes super vos regem. Ad hanc q̄stionem Lyra ex verbis S. Thomæ rñdet: Filij Israel peccauerunt regem petendo, qm̄ Deus elegit sibi filios Israel in populum peculiarem & specialem, ideo voluit esse immediatus rex plebis illi⁹, propter quod legem dedit ei in monte Sinai per seipsum, i. per angelū in persona ipsius loquētem, & non per hoīem mediatorem. Hinc voluit hoīes gubernatores populi illius institui à se immediato, tanq̄ vicarios suos, non tanq̄ reges & dños, vt patet de Mose & Iosue, & de iudicib⁹ sequentibus, de qbus Iudic. 3. legitur: Suscitauit dñs illum aut illum: & ideo filij Israel fecerunt cōtra ordinationem Dei, petendo super se regem hoīem mortalem. Dicendum ergo ad primū obiectum, ꝙ si gubernatio regis est optima, ergo optimum est habere Deum regem immediatè. Ad aliud rñdendū, ꝙ verba illa Dei de rege cōstituendo, fuerunt permissio, non concessio propriè dicta. Sed cōtra hæc scribit Rabbi Paulus, dicendo: Institutio regis in aliquo populo, non tollit immediatam gubernationem Dei ab eis. Stat em̄ ꝙ Deus sit immediatus rex alicuius populi, ipsum in principalibus per se regendo, & tñ populus ille habeat regem hoīem, vt patet de populo Chriano. ¶ Deniq; populus Chrianus nō est minùs peculiaris & specialis populus Dei, q̄ olim populus Hebræorum: sed longè plùs, iuxta illud 1. Pet. 2. Vos aūt genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Et tñ populus Chrianus gubernatur per hoīes reges. ¶ Insupèr Deus dedit populo Christiano legem, non per angelum in sua persona apparentem, sed per seipsum in humanitate assumpta: ergo magìs est peculiaris populus Dei, q̄ populus Israel. Et tñ cōpetit sibi regi per reges. Ampliùs, si filij Israel peccauerunt regem petendo, ergo perseuerassent semper in illo peccato, durāte regimine regio. Propter has rationes Paulus dicit, ꝙ populus Israel non peccauit, regem petēdo, sed qa petierunt regem aliter, q̄ eis fuit cōcessum. Nam petierunt regem q eis ꝑesset cum plenaria potestate, ita ꝙ esset absolutus à legibus. Nō em̄ solùm postulabāt esse sub rege modo eis cōcesso à Deo, videlicet q eis ꝑesset secundū Dei ꝑcepta, sed vt rex iudicaret eos eo modo, quo reges gentilium cōmuniter iudicabāt eos absq; limitatione potestatis, & absq; refrenatione appetitus. Ista rñsio Rabbi Pauli, nullius videtur valoris. Nulla em̄ gens in mundo tam fatua fuit aut est, quæ cupiat talem habere regem, q regat eos absq; limitatione potestatis, & absq; refrenatione appetitus, cùm hoc sit tyrannicè gubernari, imò Romani & alij multi gētiles interfecerūt aut eiecerunt reges suos se ita habentes. Dicendū ergo, ꝙ populus Israel peccauit regem petendo. Nam & super illud Deut. 7. Eum constitues &c. loqtur Augustinus: Cur populus Israel Deo displicuit regem petendo, cùm hoc fuerit eis permissum. Sed intelligendū est, non hoc fuisse secundum voluntatē Dei q id fieri non ꝑcepit, sed desiderantibus permisit. Glossa etiam super illud, Constitues, ait: Permittit, non committit. ¶ Prætereà infrà Samuel ait: Videntes ꝙ Nahas rex filiorum Ammon venisset cōtra vos, dixistis: Nequaq̄, sed rex imperabit nobis, cùm dñs Deus vester regnaret in vobis. deinde ait, Inuocabo dñm, & dabit voces & pluuias, & videbitis, qa grande malum feceritis, petentes super vos regem. Quo facto, populus dixit: Ora pro seruis tuis. Addidimus em̄ vniuersis peccatis nostris malum, vt peterem⁹ nobis regem, qbus Samuel dixit: Vos fecistis vniuersum malum hoc. Eccè apertissimè docet scriptura, ꝙ peccauerunt, regem petēdo. Nunc ergo ad instantias rñdendum, ad quas dicendum, ꝙ tempore Mosaicæ legis cæteræ gētes cōmuniter ad idololatriam declinabant, imò & summi Dei ꝓuidentiam negauerunt. Ideo Deus voluit in regimine Iudæorum suam prouidentiam multipliciter demonstrare, exercendo in eis

Deut. 17.
1. Reg. 12.
Deut. 7.
Exo. 24.
Exo. 3. 4.
Num. 27.
Iosu. 1.
Deut. 17.
R. Paulus.
Augustinus.
1. Reg. 12.

regiam gubernationem per se & iudices suscitando, qui authoritatem prælaticam non habebāt in populo (vt communiter) secundum doctores catholicos. Insuper voluit eis monstrare, quis fie- ior.aoīnō ret rex eorum, qñ imò requirerēt regem: & hoc modo immediatè regi à Deo, nō stat cum regimine regis mortalis. Ad aliud rñdendum, ꝙ populus Chrīanus non est populus vnius tm̄modò nationis, sed iuxta ꝓphetarum oracula, oēs tribus, linguas & gentes includit, & per ꝑdicationem euangelicæ legis, vniuersis nationibꝰ multipliciter patefacta est veritas vnius summi Dei, & generalis atq; distincta ac plena prouidētia eius. Idcircò quis populus Christianus, ad quem & apostoli, ac primitiua ecclesia ex Iudaismo conuersa, est pertinēs, sit maximè peculiaris plebs Dei: non tñ præfata ratio habuit locum in eo, ꝙ immediatè absq; regali humano regimine gubernaretur. Et per hoc patet ad tertiam obiectionem responsio. Ad quartum dicendū, ꝙ quis filij Israel peccauerunt, regem petendo, tñ nec ipsi, nec eorum posteri peccauerunt, illum suscipiēdo in regem, quem Deus perhibuit se elegisse in regem ipsorum, putà Saulem, Dauid, & posteros eius.

¶Expositio literalis cap. 9. Et erat vir de Beniamin, nomine Cis. Art. 17.

INstitutio primi regis Israel, hoc loco describitur. [Et erat vir de Beniamin] i. de tribu Beniamin natus. [nomine Cis, filius Abiel.] Primi lib. Par. 5. cap. habetr, Ner genuit Cis, & Cis genuit Saul, quomodò ergo Cis vocatur filius Abiel? Ad hoc in lib. prællegato Paral. est respōsum. ꝛBareth, filij filij Seror, filiꝰ Bechorath, filijꝰ Aphiah, filij viri Iemini.] Aiunt qdam ꝙ Iemini fuit vir quidam vilissimus in tribu Beniamin, qui posteris suis sæpè legitur improperatus. nam & Saul infrà se hu- 1.Reg.9. miliando, & quasi indignum ad regnandum probando: Nunquid non, inquit, filius Iemini ego Iose, lib. 6. sum, & cognatio mea nouissima inter oēs familias de tribu Beniamin? Veruntñ Ioseph hus prote- an,iu.ca.4. statur, ꝙ Cis fuit vir potens ac nobilis, & Saul strenuus. Hinc alij dicunt, ꝙ Beniamin & filius Iemini, idem significent, qm̄ Ben est idem quod filius, & Iamin idem quod Iemini, quod interpre- 1.Reg.9. tatur dextera. Sed huic responsioni obuiare videtur, quod ait, Nunqd non filius Iemini ego sum? Nempe si idem significant Beniamin & filius Iemini, tunc idem est dicere, Nunquid non filius Iemini ego sum, &, Nunquid non Beniamin ego sum? Nisi forsan dicatur, ꝙ Iemini hic sumatur pro Beniamin, vt sit sensus, filius Iemini, i. Beniamita seu de semine Beniamin ego sum. [fortis robore.] i. ipse Cis fuit robustus, & forsitan non solū corpore, sed & corde, vtpotè virtuosus. [Et erat ei filius vocabulo Saul, electꝰ & bonus.] Posset quis dicere: Si electus, ergo & prædestinatus. Sed electus, in scripturis frequenter aliter q̄ pro prædestinato accipitur, vt Psal. 104. Non cōmunicabo cum electis eorum. Et Psal. 77. Electos Israel impediuit. Fuit ergo electus, i. vir elegans & magnæ prærogatiuæ in naturalibus, & bonus moraliter. [& non erat vir de Israel melior illo,] i. conuenientior eo ad officium regis, qm̄ fuit magnus, robustus, pulcher & virtuosus, vt quidam exponunt. Veruntñ per hæc verba videtur specialiter insinuari præcipua excellentia ipsius Saul in omni virtute, seu magna valdè virtuositas eius, propter quam nemo in populo Israel fuit dignior eo ad regnum. Qui em̄ melior, qui perfectior, qui sapientior in omni populo, eligendus Origenes est ad præsidendum, secundum Origenem. Et quis in foro contentioso sufficiat eligere bonum & sufficientem, tñ in foro conscientiæ necesse est eligere meliorem, seu eum quem conscientia indicat optimum atque dignissimum ad primatum. [Ab humero & sursum eminebat super oēm populum] i. valdè elegantis erat staturę, quod competit principi. Sicque de eminētia in naturalibus atque gratuitis commendatur. [Perierant aūt asinæ Cis patris Saul.] i. perditæ seu amissæ erant ad tempus, & perditæ putabantur. [Et dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum vnum de pueris,] i. de ministris, [& consurgens, vade & quære asinas,] propter viæ solatiū, vel propter negocij expeditionem, aut propter ipsius Saul honorabilitatem voluit pater suus vt nō iret solus, sed cum ministro. [Qui cùm pertransissent montem Ephraim & per terram Salisa, & non inuenissent, transierunt etiam per terram Salim,] de qua apud Ioānem scriptum est: Erat Ioannes baptizans in Ennon iuxta Salim, i. locum seu oppidum sic vocatum. [& non erāt, sed & per terram Iemini,] Hic per Iemini designatur vir quidam notabilis & famosus, vt videtur. [& minimè reperierunt. Cùm aūt venisset in terram Zuph,] Per hūc Zuph quidam intelligunt atauum Samuelis, de quo Zuph in exordio huius libri habetur. Sed cùm Zuph ille fuerit Leuites, iuxta præhabita, non videtur terram habuisse hæreditariæ possessionis: nisi fortè dicatur terra Zuph ratione originis, vel quia ad alenda pecora sua habuit eam. [& non inuenissent, dixit Saul ad puerum qui erat cum eo: Veni, & reuertamur, ne fortè dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis.] i. ne fortè iam anxius sit propter nos, timendo de nostro periculo, ꝙ desierit solicitari pro asinabus. Sciebat etem̄ Saul, se esse valdè dilectum, imò charissimū patri suo: tñ ex humilitate cōnumerat sibi suum ministrum, dicendo, & solicitus sit pro nobis. In hoc quoq; apparet bonitas Saul, imò & prudentia eius, ꝙ patris sui dolorem verisimiliter æstimauit, & eidem condoluit. [Qui] puer 1.q.1.ca. Iudices. [ait ei: Eccè vir Dei est in ciuitate hac] putà in Ramatha, cui propinqui sumus, [vir nobilis,] quia erat iudex populi, & propheta, & oīm nobilitate virtutum ornatus. [omne quod loquitur, sine am-

ambiguitate venit.]i.quicquid futurum prædicit,certiſſimè adimpletur,loquẽdo de prophetia.
[Nunc ergo eamus illuc,ſi fortè indicet]i.quia forſitan indicabit,[nobis de via noſtra, propter
quam venimus.]i.de negocio viæ noſtræ,ſ.de aſinabus quas quærimus. Mirum, ꝙ Saul iſta non
ſciuit,aut non conſiderauit,videlicet Samuelem eſſe prophetam,& habitare in Ramatha, & ve-
nientibus ad ſe dare reſponſa.Puto aũt ꝙ habitualiter ſciuerit iſta.[Dixitq́; Saul ad puerum ſu-
um:Eccè ibimus.Quid feremus ad virum Dei?Panis defecit in ſitarchijs noſtris,]i.viaticũ quod
nobiſcum accepimus in peris,ſaccis ſeu repoſitorijs noſtris,iam penè conſumptum eſt,[& ſpor
tulam non habemus]i.munuſculum in ſportella,ſeu argentum in pera parua,[vt demus homini
Dei,nec quicq̃ aliud.]Vndè ſecundum Lyram,in Hebræo habetur,encænium: ſed potiùs reor,
nomen illud Hebraicum ad vtrunq; eſſe æquiuocum.[Rurſum puer reſpondit Sauli, & ait: Ec-
cè inuenta eſt manu mea quarta pars ſtateris argenti.] i.manum meam mittendo in burſam me-
am,extraxi nummũ qui valet quartam partem ſtateris argenti.Stater aũt eſt medietas vnciæ, va-
lens(vt dicitur)quinq; nummos vſuales.Et idem dicuntur ſiclus & ſtater.[demus homini Dei,vt
indicet nobis viam noſtram,]i.qd agere debeamus,& qualiter habeat ſe materia, propter quam
arripuimus iter hoc.¶Præterea,ſi Saul & puer eius intendebant pecuniã dare prophetæ ꝓ ſpũa-
li actu ſeu prophetica denunciatione veritatis,tanq̃ precium rei,fuiſſet illicitum,quia Simonia-
cum eſt. Si aũt tanq̃ victus ſtipendium,vel ex vrbanitate & tanq̃ liberale munuſculum, ne vacui
coram propheta ſtarent,vel quaſi beneuolentiæ ſuæ indicium ad prouocandum prophetam ad
inſinuandum quod ſcire optabant,ſeu ad captandum eius beneuolentiam,ſicut religioſis aliqd
datur,vt orent pro dante,non fuiſſet illicitum dare neq; accipere. Verùm,vt Ioſephus ſcribit,er Ioſe.lib.6.
rauit Saul,putãs prophetam munera accepturum:tñ nec Samuel legitur accepiſſe,nec Saul obtu an.Iu.ca.4.
liſſe:atq; vt ait Hieronymus,Si accepit ſtipes,fuit vitæ, non prophetiæ precium. Demum quod Hieronym⁹.
ſequitur,Olim in Iſrael,vſq; ad id,Et dixit Saul, nõ ſunt verba pueri Saul, ſed authoris libri iſtius,
ſecundum Hebræos. Veruntñ ſecundum Bedam,non ſunt verba hiſtoriographi,i.ſcriptoris ſeu Beda
authoris libri,ſed Eſdræ,qui reparando hunc librũ,ſicut & cæteras veteris teſt.ſcripturas à Chal
dæis combuſtas,interpoſuit verba iſta,[Olim in Iſrael ſic loquebatur vnuſq́ſq; vadens conſule-
re Deum,]& pergens ad inquirendum conſilium de agendis,ſiue oraculum aut reſpõſum à Deo
per prophetam,per cuius os ſpũs dñi loquebatur,iuxta quod in 2.Petri canonica aſſerit:Nõ vo- 2.Pet.1.
luntate humana allata eſt aliqñ ſcriptura,ſed ſpũ ſancto inſpirati, loquuti ſunt ſancti Dei hoĩes.
[Venite,& eamus ad Videntem.]i.prophetam.Interdum tñ aliq iuerũt vel ſoli vel ſecretè ad ꝓ-
phetam,& tunc nõ dixerũt hæc verba ad alium.[Qui enĩ propheta dicitur hodiè,]i.tẽpore iſto,
[vocabatur olim Videns.]Eidem etenĩ rei imponuntur & competunt diuerſa nomina ſecũdum
diuerſas proprietates & actiones,entitates ſeu habitudines eius.Dicebantur ergo prophetæ, ab
actu & excellentia interioris viſionis,qa ex ſupernaturali reuelatione cognouerunt & mentali-
ter ꝓuiderũt multa ſecreta atq; futura:& ijdem prophetæ vocati ſunt à denũciatione talium quæ
ſic viderũt,videlicet à proſando,i.à loquendo & denunciando procùl poſita,i.futura ſeu ab ali-
orum cognitione remota.[Et dixit Saul ad puerum ſuum:Optimus ſermo tuus.] Iam antè dixit
ad ſuum miniſtrum,Eccè ibimus.Nunc verò,optimus ſermo tuus.Ex qbus cõſideratur bonitas,
docilitas,humilitas & affabilitas eius.Dicunt aũt Hebræi,puerum iſtum fuiſſe Doeg Idumęum, 1.Reg.22.
q poſteà fuit potentiſſimus paſtorum Saul,ita ꝙ Saul poſteà taliter eum promouit, quia hac via
ſecum perrexit,qñ in regem eſt vnctus,& duxit eum ad Samuelem.[Veni,eamus.Et ierunt in ci
uitatem,in qua erat vir Dei.Cumq́; aſcenderent cliuum ciuitatis,]i. montoſum aſcenſum ſiue
flexuoſum vrbis Ramathæ,[inuenerunt puellas egredientes ad hauriendam aquam,& dixerunt
eis]puellis:[Num hic eſt Videns?]hoc eſt,eſt ne propheta in vrbe hac?[Quæ reſpondentes,dixe-
runt illis,Hic eſt.Eccè ante te eſt,] i.parùm diſtas ab eo,qa in oppido eſt in loco altiori, q̃ ſit lo-
cus,in quo nunc ſtas.[Feſtina nunc.Hodiè enĩ venit in ciuitatem, qa ſacrificium eſt hodiè popu Leuit.7.
li in excelſo.]hoc eſt,ipſe ex parte populi offeret hodiè hoſtiam pacificã in loco ſublimi, cuius
hoſtiæ vna pars ad ſacerdotem pertinuit ſacrificantem,aliæ partes ad offerẽtes ſpectabãt,& ede-
bantur ab eis.Hieronymus videtur ſentire, ꝙ ſacrificium hîc ſumatur pro prandio quod paraue Hieronym⁹
rat Samuel in Calendis,i.exordio menſis. Sed prætacta expoſitio verior reputatur. Qualiter aũc
licuerit Samueli,qui nõ fuit ſacerdos,ſacrificare,& qualiter in excelſis offerri licebat, ꝑhabitum 1.Reg.7.
eſt.[Ingredientes vrbem,ſtatìm inuenietis eum anteq̃ aſcendat excelſum ad veſcendum. Neq;
enĩ comeſſurus]i.comeſturus[eſt populus]à Samuele innitatus,[donec ille veniat, quia ipſe be-
nedicet hoſtiæ,]i.cibo proponendo pranſuris,qui fuit oblatus in pacificam hoſtiã,[& deinceps
comedent qui vocati ſunt.Nunc ergo cõtendite, quia hodiè reperietis eum.]Puellæ iſtæ primò
ſingulariter loquutæ ſunt ad Saul,Eccè ante te,feſtina nunc:iam verò pluraliter loquuntur ei &
eius miniſtro.Loquebantur enim ſingulariter Sauli,vt principali,& fortè ipſe interrogauit pu-

ellas, deinde cernentes quàm familiariter ac socialiter habuit se ad suum ministrũ, loquutę sunt
pluraliter simul ambobus. Fuerũtq; puellæ istæ satis diffusæ in verbis more fœmineo, multo plu
ra dicentes, q̃ erant interrogatæ, & velut instruentes viros ignotos. Etenĩ tanq̃ contribules tanti
prophetæ, pandebant aut etiam iactitabant se scire ritus & consuetudines vatis sancti. Quidam
verò affirmant, q admirantes decorem & elegantem staturam Saulis, ac delectatę pulchritudine
eius, cupiebant eum diutiùs intueri: ideo detinebant eum in verbis. [Et ascenderunt in ciuitatẽ.
Cumq; illi] Saul & puer eius [ambularent in medio vrbis, apparuit Samuel egrediens obuiàm il-
lis] non casualiter, sed ex proposito, cuius causa subiungitur: [vt ascẽderet in excelsum. Dñs aũt
reuelauerat auriculam Samuelis,] i. secretè manifestauerat Samueli, sicut q aliqd intimat alteri
in aure. [ante vnam diem, anteq̃ veniret Saul,] i. die immediatè p̃cedente, eadem hora qua conti
git obuiatio ista, seu egressus Samuelis ad obuiandũ Sauli, [dicens: Hac ipsa quæ nunc est hora,
cras mittam ad te virum de terra] i. de sorte & tribu [Beniamin, & vnges eum ducem] i. regem [su
per populũ meum Israel, & saluabit populũ meum de manu Philistinorum,] q tunc erant popu
lo Israel magis infesti. Deus aũt sæpè plus tribuit, q̃ ꝓmittit, sicut ad liberalissimũ dñm pertinet.
1.Reg.11. Vndè & posteà saluauit populũ suum per Saul, nõ solùm de manu Philistinorum, sed & aliorum
multorum, & specialiter paulò pòst de manu Nahas regis filiorũ Ammon. ¶ Quo circa q̃stio ori-
tur, cùm infrà Samuel dicit filijs Israel, Vidẽtes q Nahas venisset aduersum vos, dixistis: Nequaq̃,
sed rex imperabit nobis, ita q aduẽtus regis illius fuit filijs Israel occasio regem petendi, cur dñs
non dixit, saluabit populũ meũ de manu Ammonitarũ? Ad quod dici potest, q Ammonitæ non
erant tam duri ac potentes, vt Philistæi: ideo data ꝓmissione de Philistinorũ refrenatiõe, satis da
1.Reg.31. baĩ intelligi deiectio Ammonitarũ. Saluauit aũt Saul filios Israel de manu Philistinorũ frequen-
ter & pro magna parte. Non tñ semp neq; totaliter, imò tandẽ occisus fuit ab eis. Vndè q dñs ait,
Saluabit &c. potest intelligi, q penitùs superasset Philistæos, nisi peccãdo meruisset succũbere.
1.Reg.8. Siqdem huiusmodi ꝓmissiones intelligunĩ sub cõditione, nisi videlicet obex ponatur. [qa respe
xi populũ meum] oculo pietatis ad succurrendũ, quod mirum videtur, cùm dñs quasi indignat
dederit regẽ. Vndè videtur, q rege dato, & se quasi repulso à regia p̃sidentia, magis debuerit eos
relinquere, q̃ antè, quod q̃uis iustũ fuisset, tñ pijssimus dñs reddidit bona pro malis. Ad quod eti-
am quorundã bonorũ deuotæ preces cooperabanĩ. Propter quod subdit: [Venit enĩ clamor eo-
rum ad me,] i. feruens oratio horum mihi accepta est. Vel clamor eorum, i. gemitus afflictiõis &
oppressionis eorum, q est vnum de quatuor quæ coram Deo vltionem efflagitant, iuxta illud:

Clamitat ante Deum vox sanguinis, & Sodomorum,
Vox oppressorum, merces detenta laborum.

Hinc ait & Exo.3. dñs: Clamor filiorum Israel venit ad me. [Cumq; aspexisset Samuel Saulẽ, dñs
dixit ei:] videlicet Samueli per reuelationem seu allocutionem internam, factam per angelum,
quia per angelos factæ sunt reuelationes ꝓpheticæ, vt diuinus Dionysius docet. [Eccè vir quem
Dionysius dixeram tibi,] est iste qui tibi propinquat, teq; affabitur. [Iste dñabitur populo meo.] Est q̃dam
dñatio ordinata & recta, qua superior imperat subditis, iuxta legis diuinæ tenorem, ad subdito-
Exo.32. rum vtilitatem. Sicq; Saul dñatus est populo, q̃diu benè se habuit. Sic Moses appellatus est dñs à
filijs Israel, imò & ab Aaron fratre ac subdito suo. Alia est dñatio fastus & vsurpata, qua quis alte-
ri præest ac imperat iniustè secundũ propriæ libitum voluntatis. Sicq; pro maioris tẽporis parte
1.Reg.22.23. dñatus est Saul populo, cui frequenter impiè iussit secum procedere contra Dauid. Secundũ Ly
24.26. ram, in Hebræo habetur, Iste retinebit populũ meum: qa ad regem pertinet populũ retinere, ne
in bellis p̃cipitanter se ingerant, & etiam tempore pacis, ne iniustè contra proximos agant. Ve-
runtñ potiùs pnto, q verbum illud Hebræum, vtrunq; significet, & ita in Hebræo non magis ha
betur, retinebit, q̃ dñabitur: aptiusq; translatũ est, dñabitur, q̃ si transferreĩ, retinebit: qm̃ filij Isra
el petierant regem qui eis imperaret: & dñari cõmuniter ascribitur regibus. Saul quoq; permo-
dico tẽpore retinuit populũ, ne iniustè cõtra proximos ageret: qa biennio, vt legitur, præfuit be
nè, diu aũt induxit populũ suum ad persequẽdũ Dauid & cuneum eius. [Accessit aũt Saul ad Sa-
muelem in medio portæ, & ait: Indica mihi, oro, vbi est domus Vidẽtis.] Eccè q̃ humile verbum.
Istud aũt contigisse videtur in porta, per quam Samuel exijt vrbem versus excelsum, in quo fue-
rat oblaturus: quia iam dictum est, Cumq; illi, s. Saul & puer eius, ambularent in medio vrbis, ap-
paruit Samuel egrediens obuiàm illis, vt ascenderet in excelsum. [Respondit Samuel Sauli, di-
cens: Ego sum Videns.] non iactanter hoc dixit, sed veritatis amore, & qm̃ publicum fuit, atq; ex
Dei præcepto tenebatur ei dicere & facere quæ sequunĩ. Sacratissimus verò Ioannes Bap. inter-
Ioan.1. rogatus, Propheta es tu? alio intuitu dixit, non. [Ascẽde ante me in excelsum, vt comedas hodiè
mecum.] Quare non dixit, Sequere me, vel, Perge mecum in excelsum, sed, ascende ante me? An
ad præfigurandum, q Saul erat sibi & alijs præficiendus in regem? Samuel quoq; erat senex, nec
potuit per iter illud montosum celeriter scandere. [& dimittam te manè. Et oia q̃ sunt in corde
tuo,

tuo,indicabo tibi.]ꝙ non dixerit hoc de asinarum inuentione, constat ex verbis sequentibus,
qa de illis tanq̃ de alia re,mox subdit:[Et de asinis quas nudiustertiùs perdidisti, ne solicitus sis,
qa inuentæ sunt.]Itaq; sicut Magister in hist.refert, est sensus: Om̃ia quæ sunt in corde tuo, i. ea
quæ tibi ꝑcipuam faciunt admirationem & dubitationem,indicabo,i.exponam tibi.Quẽadmo
dùm em̃ in Scholast.fertur hist. dicunt Hebræi Saulem vidisse per somniũ,se collocatum in ver- Pet.Cõ.hist.
tice palmæ,quod Samuel sibi exposuit,dum vnxit eum in regem. Nam hoc ꝓfigurauit visio col- li.1.re.ca.10.
lationis illius in summitate arboris palmæ.[& cuius erunt optima queq; in Israel?]i.ad quẽ per-
tinebunt maximæ dignitates atq; ꝑcipuæ opes Israeliticæ plebis? [Nõne tibi & om̃i domui pa-
tris tui?]i.tibi & tuis cõsanguineis ac soboli tuæ deputabunť ac cõferentur. Nam regia dignitas
data est Sauli & filio eius Isboseth ad tẽpus post eum.Saul quoq; suos cognatos ꝓmouit ad diuer
sa officia.Ideo ait Glossa:Vno de familia sublimato,oĩbus suis ꝓdest. ¶ Deniq; etiã per hæc ver-
ba Samuel dedit Sauli intelligere visionem ꝑfatam, quam & Saul ex verbis his intellexit, vtpotè
ꝙ sublimandus esset in principem populi.Nam seqtur:[Rñdens aũt Saul,ait: Nunqd nõ filius Ie
mini ego sum?]Hoc iam in isto articulo expositum est.[de minima tribu Israel.]i.de tribu Ben-
iamin, quæ tũc erat paucissima numero, qm̃ tẽpore Iudicum fuit quasi extincta propter crimen Iudic.20.21.
in vxorem Leuitę cõmissum,vt in Iudicũ historia legitur. Vel ideo ait,de minima tribu,qm̃ Ben- Gen.35.
iamin fuit iunior inter filios Iacob. Iuniores autẽ solent vocari minores, sicut & Iacobus,frater Gen.43.
Simonis & Iudæ,dicitur minor,qa vocatione posterior respectu Iacobi fratris Ioannis. Propter
quod Ioseph dixit de Beniamin:Iste est frater vester paruulus? Vbi alia trãslatio habet, minimus,
Et tñ Beniamin erat tunc singulis fratribus suis sobole maior, vtpotè decẽ filios habẽs.[& cogna Iudic.6.
tio mea nouissima]i.extrema seu infima est,[inter oẽs familias]natas[de tribu Beniamin.] Iuxta
hunc modum Gedeon quoq; ait:Eccè familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in do-
mo patris mei. Tales aũt locutiones ex humilitate & vrbanitate prolatæ, faciliter verificanť: qa
quod altero maius est vno respectu,alia cõsideratione potest eo minus cõsistere. Sic qppe & Pau 1.Cor.15.
lus:Ego,inqt,sum minimus apostolorũ,q nõ sum dignus vocari apostolus. Item, Venit Iesus pec 1.Tim.1.
catores saluos facere,quorũ primus ego sum. Rursus,ꝙ dicit minima seu nouissima,potest expo
ni valdè parua.[Quare ergo loquutꝰ es mihi sermonẽ istũ?]videlicet,cuius erunt optima quæq;?
quasi dicat,non videtur credibile,ꝙ tam ignobilis sit taliter sublimandus.[Assumẽs itaq; Samu-
el Saulem & puerum eius,]hoc fuit sacrificio iam completo, [introduxit eos in triclinium.] Per
triclinium,secundũ Glossam,intelligitur cœnaculum sic nuncupatũ à triplici ordine lectulorũ
seu mensarũ ipsorũ discumbentiũ in eisdem.Nam olim sup lectos sedendo edebãt. [& dedit eis
locum in capite eorum q fuerãt inuitati.]i.in loco supremo illorum,ꝓpter futurã Saulis dignita-
tem,& qa electus erat ad eam à dño.[Erãt em̃ quasi triginta viri. Dixitq; Samuel coquo:Da par-
tem quã dedi tibi, & ꝑcepi vt reponeres seorsum apud te.Leuauit aũt coquus armũ,&posuit an-
te Saul.]Sicq; partẽ regalẽ posuit ante futurũ regẽ.[Dixitq; Samuel:Eccè quod remãsit,]i.quod
residuũ fuit de hostia immolata,cæteris partibꝰ eius deputatis ꝓ aliorũ hic inuitatorũ refectiõe.
Nã cæteras oblatæ carnis partes,Samuel ꝓ aliorũ deputauerat esu,& armũ ꝓ Saul. ideo subditur:
[pone ante te,& comede:qa de industria seruatũ est tibi,]qñ aliæ partes determinatæ fuerũt pro
alijs,[qñ populũ vocaui. Et comedit Saul cum Samuele in die illa.[Et descẽderunt de excelso]iu
xta quod fuit triclinium,[in oppidũ]Ramatha,prãdio facto extra vrbẽ.[Et loquutus est] Samu-
el[cum Saule in solario]domus Samuelis.Ibi em̃ loquutꝰ est Samuel de ptinentibꝰ ad salutẽ cum
Saul,admonendo eum ad meliora.[Strauitq; Saul in solario,& dormiuit. Cumq; manè surrexis-
sent,& iam dies lucesceret,vocauit Samuel Saulẽ in solario,dicẽs: Surge,& dimittã te. Et surrexit
Saul. Egressiq; sunt ambo,ipse videlicet]s.Saul,[& Samuel]dumũ Samuelis,& sequutꝰ est eos pu
er Saulis.[Cumq; descenderẽt in extremã partẽ ciuitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero vt an-
tecedat nos,& transeat.]ne audiat verba mea, nec videat quod facturus sum tibi. Hoc videtur di
xisse in oppido.[Tu aũt subsiste paulisper,]hoc extra oppidum creditur protulisse in loco quo
vnxit Saulem.[vt indicẽ tibi verbum dñi.]i.tibi denunciẽ q̃ Deus iussit tibi dici & fieri per me.

¶ De spirituali huius 9.cap.sensu. Art. 58.

PEr Cis, designatur qcunq; ꝑlatus: Per filium Cis Saulem, subditus virtuosus, quem Deus pa
ter per Samuelem,i.per Christum præficit gregi suo,regem(i.ꝑlatum)petenti.Qui em̃ inter
subditos cæteris eminet sapientia & virtute,dignus est ꝑlatione. Tali Sauli ꝑcipitur q̃rere asinas
perditas,i. rudes animas deuiantes per loca diuersa,i.hinc indè per vitiorum abrupta:quas cùm
inuenire nequiuerit,debet ad Christum confugere,vt eius directione iuuetur. sicq; Christus ta-
lem pro aliorum salute solicitum, inuitat ad vescendũ secum in mensa sapientiæ, & reficit eum
quadruplici intellectu scripturæ, panditq; ei qualiter inuẽtæ sint, inueniriue possint animæ ob-
errantes,quæ interdum per alios bonos,& non per pastores proprios,cõuertũtur. Deniq; Chri-
stus est in ciuitate,i.in militante ac triumphante ecclesia, & q ad ipsum vult pergere, debet ali-

quid ei deferre,cùm scriptum sit:Non apparebis in cóspectu Dei tui vacuus.Debet ergo ei offer-
Exo.23.34. re orationẽ,laudem,aut grãrum actionem vel debitam seruitutem. Porrò per puellas egredientea
ad hauriendũ aquas,rectè intelligunt animæ innocentes,personæve simplices,quę per desideria
Eccl.1.15. pia & opera bona accedunt ad thronum gratiæ cófidenter,ad fontem sapientiæ verbum Dei in
Esa.12. excelsis,vt aquam sapientiæ ex euangelicis libris,tanq̃ ex fontibus saluatoris, atq; ex pdicanti-
Hiere.24. um sermonibus,ex euangelicis quoq; hauriant sacramẽtis, quæ & grãm sibi cómunicatam, alijs
charitatiuè impartiunt,& qualiter Chrs valeat inueniri,pro posse ostendunt. Nam dicunt, [Hic
Matt.28. est] Christus.Etenĩ vbiq; est præsens,qui & suis promisit:Eccè ego vobiscum sum cũctis diebus.
Act.17. [Eccè ante te.]Non enĩ longè est ab vnoquoq; nostrûm.imò præoccupat eos qui se cócupiscũt,
Sap.6. & in vijs ostendit se eis hilariter.Siquidem facienti quod in se est, Deus gratiosè mox adest. dat
Iaco.1. enĩ oibus affluenter,qui in veritate eum accedunt ac deprecantur. Multoties etiã præuenit eos
quęrẽtes.[festina nunc.]Nemo quippe,vt S.ait Ambrosius,cum desidia dignè quęrit Christum:
Ambrosius. & incomparabile illud infinitumq; bonum cum pigritia & negligentia quærere,est paruipẽde-
re illud.idcircò ait per Esa.21. Si quæritis,quærite:cóuertimini & venite. Si quæritis, inquit, i.si
Deum per gratiam adipisci cupitis & studetis,quærite eum condignè, vtpotè toto corde & tota
tribulatione animæ vestræ.Ideo ait:Conuertimini ad me in toto corde vestro.[Hodiè enim ve-
Deut.4. nit in ciuitatem.]dñs & saluator quotidiè intrat ecclesiam per sacramentalem præsentiam, per
Esa.11. gratiosam inhabitationem,per multiplicem actionem,sicut fatetur Ioan.5.Pater meus vsq; mo-
dò operatur,& ego operor.[quia sacrificium est hodiè populo in excelso.]Populus Christianus
per manus sacerdotum suorum quotidiè offert atq; sacrificat patri æterno vnigenitũ filium eius
in sublimitate catholicæ veritatis,& in deuotionis sanctę excelso, cótemplatiõisq; arce. [Ingre-
dientes vrbem,statìm inuenietis eum.]Qui enĩ incorporatur ecclesiæ,mox vnitur Chro:& ciui-
tatem hanc per fidem & charitatem intranti,protinùs dicitur qd eum oporteat facere.[Nunc er
Act.9. go cóscendite.]Hoc est quod monet Apostolus:Quæ sursum sunt quærite, vbi Chrs est in dexte
Col.3. ra Dei:quæ sursum sunt sapite,non quæ super terram:i.diuina, cælestia & æterna cótemplamini
& amate,quorum intuitu & amore cuncta sensibilia atque carnalia pro nihilo habetote.

¶Expositio cap.10. Tulit autem Samuel lenticulam olei. Art. 19.

VNctio Saulis in regem facta secretè,& publicatio eius,hic describitur. [Tulit aũt]i.in ma
nu sua accepit & secum portauit,[Samuel lenticulam olei,] quo reges atq; pontifices vn-
gebantur in lege,dicebaturq; oleum vnctionis,de quo dictum est Leuit.8. Porrò secundũ Magi
Pet.Co.hist. strum in hist.Lenticula est vas quadrangulum fictile,habens foramen in latere. Alij scribunt,ꝙ
li.1.re.ca.10. fuit vas aureum siue argenteum,in quo ponebatur oleum memoratum.Ait nanq; Isidorus:Len-
Isidorus ticula est vas olearium,ex argento aut ære factum,à liniendo vocatum, quia exindè reges & sa-
s.q.1.ca.sa- cerdotes liniebãtur.[& effudit super caput eius]in signum interioris vnctionis,qua cor eius re-
cramenta. gia authoritate perfundebatur.[& ait:Eccè vnxit te dñs super hæreditatem suam in principem]
i.per vnctionem istam statuit te regem super Israeliticum populum,q est plebs Dei hæreditaria
peculiaris. Vndè per Esa.19.loquitur dñs:Bñdictus populus meus Aegypti,& opus manuum me
arum Assyrio,hæreditas autem mea Israel.[& deosculatus est eum,]in signum dilectionis præci
puæ,quia electus fuit à Deo in regem & saluatorẽ plebis suæ ab impugnatoribus eius.In signum
quoq;,ꝙ non inuidit,imò & fauit promotioni suæ,cum tñ per eam ipse Samuel ac filij sui deijce
rentur à principatu,in quo patet virtuositas Samuelis.[&]tu[liberabis populum eius de mani-
bus inimicorum eius,qui in circuitu eius sunt.Et hoc tibi signum,qa vnxit te dñs in principem:]
totum hoc nec de textu est,nec in Hebręo habetur,sed ab aliquo veterum cómentatorũ fuit pro
Glossa adiectum,postmodumq; ex scriptorum imperitia literæ est insertum.[Cumq; abieris ho
diè à me,]Hic dantur Sauli signa veritatis præfatæ pnunciationis propheticæ, vel qa aliqualiter
dubitabat ex cósideratione sui humilis status,vel vt fides eius certior redderetur,[inuenies duos
viros iuxta sepulchrum Rachel in finibus Beniamin in meridie.]Rachel iuxta Bethlehem,in for-
te & terra tribus Iudæ,sepulta est,vt legitur Gene.35.Si ergo viri isti in termino tribus Iudę inuen
ti sunt,quó in finibus Beniamin sunt reperti?Rñdetur ꝙ sepulchrum Rachel situm fuit in extre
mis finibus Iuda,quod fuit in confinio Beniamin, qm̃ tribus istæ erant cótiguæ,erantq; ijdem fi
nes ambarũ.Quidã tñ exponũt sic:Inuenies duos viros,supple nunc existẽtes iuxta sepulchrum
Rachelis,q erunt in finibus Beniamin dũ eos reperies,[saliẽtes magnas foueas,]i.præ gaudio ma
gno trãsilientes fossata,vel causa exercitij id agentes.secundũ quosdã,Hebræus habet, ad claras
foueas,quod secundũ eos potest esse,pprium nomẽ,quẽadmodũ Claraualllis. Veruntñ magis pe
riti asserunt istud,videlicet,salientes magnas foueas,in Hebræo non haberi.[dicẽtq; tibi:Inuen
tæ sunt asinæ,ad quas ieras perquirendas, & intermissis pater tuus asinis, solicitus est pro vobis,&
dicit:Quid faciam de filio meo?]quasi dicat,tam mœstus sum,eo ꝙ tempore æstimato nõ redijt,
vt ignorem quid agere debeam.quo constat,q̃ validè eum dilexit,non solùm vt filium,sed & qa
tam

tam elegans fuit in naturalibus & supernaturalibus donis. Sequitur signum secundum: [Cumq; abieris indè, & vltrà transieris, & veneris ad quercum Thabor.] Dicunt nonnulli, quòd Thabor sit hic nomen viri, non montis, ita quòd quercus illa à viro illo cognomē sortita est ab euentu, sicut in Genesi dicitur, quercus fletus vbi sepulta est Delbora. [inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Deum in Bethel, vnus portans tres hœdos, & alius tres tortas panis, & alius portans lagenam vini.] i. ad offerendum atq; orandū in excelso vrbis sic dictę, in quo loco dicebatur Deus esse sicut in cæteris locis diuini cultus. Sicq; ascendendo ad locū illum, dicebātur ad Deū ascendere, cùm tñ ad incircunscriptibilē, infinitumq; Deum vbiq; præsentē, motibus corporis nō accedatur. [Cumq; te salutauerint, dabunt tibi duos panes, & accipies de manu eorum.] Sequitur tertiū signum. [Post hæc venies in collem dñi,] i. in collē in quo morabantur prophetæ, secundū Glossam. Quidam verò per collem hunc dñi, intellexerunt collem Cariath Iarim, in quo extitit arca Dei: quod alij reprobant, quia indè iam erat translata per Samuelem in Maspha, quod nihilominùs faciliter soluere tur, quĩ multa retinēt nomina sua antiqua, quanuis prima appellationis cessauerit causa, sicut in Euangelio dicitur Simon leprosus. [vbi est statio Philistinorū.] quia in loco illo aliqñ castrametati sunt Philistæi: siue vt alij opinantur, per stationē Philistinorum designatur locus munitus seu castrū, in quo Philistęi cōstituerant quosdam ex suis homines bellicosos ad refrenandum Hebræos, quemadmodū primo libro Machabæorū multotiès fertur, quòd in arce Hierusalem alienigenę positi erant. Vndè infrà quoq; narratur, quòd Ionathas percussit stationē Philistinorum quæ erat in Gabaa. [Et cum ingressus fueris ibi vrbē, obuiàm habebis gregem ꝓphetarum descendentium de excelso:] præfato dñi colle in quo cōmorabantur, [& ante eos] obuiàm habebis [psalterium & tympanū & tibiam & citharam:] i. quosdā in his musicis instrumentis ludētes atq; psallentes, & hoc ex spiritali iucunditate. Ad prouocandū quoq; spiritalem feruorem & alacritatē, aut etiam ꝓpheticam reuelationē, prout infrà libro quarto legitur Helisæus dixisse: Adducite mihi psaltem. Diuersæ equidē melodiæ diuersas in homine excitant affectiones. Nā quædam planctū, quædā gignunt lætitiam, imò & deuotionē, eleuationemq; mentis ad contemplandū sublimia. [ipsosq; ꝓphetantes. Et insiliet in te spiritus dñi.] i. spūs sanctus repentè ac promptè descendet in te per quosdā suos effectus, multiplicationēq; gratiæ ac donorū, ideo subditur: [& prophetabis cum eis, & mutaberis in virū alium:] i. solito deuotior ac spiritalior eris. Magister in historijs recitat, quòd Samuel primus instituit conuentus religiosorum iugiter psallentium dño, & dicebantur cōuentus eorū cuneus, quasi couniens, vel counitus, dicebāturq; prophetare, i. Deum iugiter laudare, & fortè quidam ex eis aliqñ prophetabant. Hæc ibi. ¶Præterea tripliciter dicitur aliquis ꝓphetare. Primò, prænunciando futura purè contingentia ex reuelatione diuina, à quo actu propriè, imò & in cōmuni modo loquendi appellantur prophetæ. Secundò, quia scripturas exponit, sicq; loquitur Paulus: Prophetæ duo aut tres dicant. Tertiò, quia spiritalia cantica seu psalmos decantat seu Deum collaudat. Potest addi & quartus modus, quo falsi prophetæ interdum prophetæ dicuntur, sicut in Hieremia Ananias propheta, cæteriq; prophetæ qui appræhenderūt Hieremiam prophetam, dicentes: Iudicium mortis est huic viro. Itaq; in illo cuneo prophetarum, erant tribus prætactis modis prophetæ, vt creditur: imò fuerūt ibi nonnulli, quorum vnusquisq; vaticinabatur futura, & scripturas exposuit minùs peritis, & psallebat cum alijs. [Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, i. ista quæ tibi predixi, quæ naturaliter pro certo præsciri non poterant, cùm merè contingentia fuerint, quannis respectu diuinę prouidentiæ certa. [fac quæcunq; inuenerit manus tua] i. quicquid rationabiliter agendum tibi occurrerit, & iste est modus loquendi, ad insinuandum quòd dirigeretur à Deo, ideo subditur: [quia dñs tecum est] per gratiā specialem. [Et descendes ante me in Galgala.] Sicut Andreas expositor dicit, Samuel per hæc verba docuit Saulem, quid sibi agendum esset in arduis causis, non statim post præinducta, sed postquā esset à populo susceptus in regem, vt s. in arduis casibus imminentibus nil attentaret agere sine præsentia directioneq; Samuelis, qui pro Saule dñm sacrificijs, orationibusq; placaret, si opus esset, dñm quoq; consuleret. itaq; ait: Descendes ante me in Galgala, qm locus ille famosus & aptus est ad sacrificandum & orandū pro te. [Ego quippe descendam ad te,] dum te ibi esse cognouero, [vt offeras] per manum meam, [oblationem] pro peccato seu holocaustum, [& immoles pacificas victimas,] i. ego pro te offeram ista, nec recedes quousq; venero. ideo subditur: [Septē diebus expectabis, donec veniā ad te, & ostendam tibi qd facias:] instruendo te de agendis, vt sine propheta & sacerdote nil agas. Veruntamē istud complexum, septem diebus, referunt & coniungunt quidam ad verbum hoc, offeras, vt sit sensus, quòd septem diebus sacrificaret pro eo quotidiè semel, quemadmodū in consecratione pontificum fieri iussit dominus. Verùm Andreas hoc reprobat, eo quòd nullibi in scripturis legatur, quòd in inunctione noui regis deberet talis sacrificatio fieri tot diebus: nec legitur facta pro aliquo rege, nec sequenti capitulo in quo legitur de innouatione regni Saulis, fit aliqua mentio de

Gene. 35. Math. 26. Marc. 14. 1. Machab. 1. 6. 9. 13. 1. Reg. 14. 4. Reg. 3. Pet. Co. histo. lib. 1. Reg. ca. 10. 1. Corint. 14 Hierem. 26. Exod. 29. 1. Reg. 11.

huiusmodi oblatione pro Saul. Aliqui aũt potiùs tenent, ꝙ Samuel loquebatur Sauli non indeterminatè pro quocunq; casu arduo sibi in posterum imminẽti, sed pro certo casu, qui sibi post suam designationẽ in regẽ, hoc est, post suæ vnctionis & electionis publicationẽ, instaret. [Itaq; eum auertisset humerum suũ, vt abiret à Samuele, immutauit ei Deus cor aliud.] i. p gratiæ suæ visitationem dedit Sauli cor virtuosius & specialiter magnanimius. [& venerũt omnia signa hęc in die illa:] ex quo probatur clara & plena diuinæ prouidentiæ cognitio, sublimitas quoq; gratiæ prophetalis Samueli cõcessa. [Veneruntq; ad prædictum collem, & eccẽ cuneus prophetarum obuius. Et insilijt in eũ spiritus dñi, & prophetauit in medio eorũ. Videntes autem oẽs, qui nouerant eum heri & nudiustertiùs, ꝙ esset cũ prophetis & prophetaret] ipse Saul, [dixerunt ad inuicẽ: Quænam res accidit filio Cis?] Admirati sunt enĩ de tanta tamq; repentina immutatione Saulis. quasi dicant, quo ordine, aut qua ex causa factũ est istud? Siquidẽ prophetæ illi, erant viri deuoti & quasi sequestrati à seculo. [Num & Saul inter prophetas?] tanq̃ dicant, Mirum est hoc, & tñ videmus sic esse. [Responditq; alius ad alterũ, dicens: & quis pater eius?] ac si dicat: hoc auget admirationem, qm̃ constat, ꝙ pater istius nõ sit propheta. Porrò, vt dicitur, in Hebręo habetur, & quis pater eorũ? quasi dicant, suam admirationẽ quodammodò soluendo ac moderando: Idem est pater oĩm prophetarũ, videlicet Deus q dona gratiæ suæ liberè impartitur, qbuscunq; voluerit: nec ex carnali propagatione prophetiæ gratia obtinetur, ideo pater cœlestis potuit & huic gratiam hãc conferre. [Propterea versum est in prouerbiũ, Num & Saul inter prophetas?] De rebus nanq; miris & inopinatis solet interdũ aliquod formari prouerbium seu verbũ vulgare, figurale, obscurũ. Itaq; ꝓuerbium istud dicebatur, non tantũ de Saule, sed & de quocũq; inopinatè aut subitò exaltato, aut gratiam prophetiæ adepto. quasi dicatur, & ipse Saul, quanuis hoc mirũ & inopinatũ extiterit, cõputatus est inter prophetas, & tale qd cęteris quoq; potest aecidere. [Cessauitaũt prophetare.] Dicũt Hebræi, atq; in libro de Hebraicis quæstiõibus, q liber

Hieronym. sctõ Hieronymo à multis ascribitur, recitatur, ꝙ prophetauit de Gog & Magog, & futuris eorũ bellis, de præmijs quoq; iustorũ, supplicijsq; prauorum. Meritò ergo dixerũt, quænam res accidit filio Cis? quasi dicant, res inopinata, mira & magna. Saul quippe vir elegãtis staturæ, strenuus & robustus, reputatus fuit idoneus ad exteriora & bellica opera, magis quã ad prophetandũ. [& venit ad excelsum,] de quo descenderat cuneus ꝓphetarum. [Dixitq; patruus Saul] videlicet Ner frater Cis, [ad eum & ad puerũ eius: Quò abistis? Qui responderũt: Quærere asinas. Quas cùm nõ reperissemus, venimus ad Samuelem. Et dixit ei] s. Sauli [patruus suus: Indica mihi, qd dixerit tibi Samuel. Et ait Saul ad patruum suũ: Indicauit nobis quia inuentæ essent asinę. De sermone aũt regni nõ indicauit ei, quẽ loquutus fuit ei Samuel.] quia res satis incredibilis videbatur, & Samuel voluit id latere ad tempus præfixum à dño. Propter quod fecit puerũ Saulis præcedere, ipsumq; Saul vnxit secretè. Et item, ne videretur inaniter gloriari. Ex qbus innotescunt humilitas atq; prudentia Saul, q secretum illud tam congruè siluit, nec proximis suis innotuit, quod & illos valdè potuit exhilarare, & de se admirationem inducere. Quo exemplo quorundã iactantia, vanitas, insipientia arguunrur, qui nil nõrunt celare: & præsertim si quid gloriæ & honoris eis exhibitũ fuerit, aut exhibendũ, silere nõ valent, & ꝓpriã pandunt stoliditatẽ. Quòd si propriũ nequeunt celare secretũ, quomodò hi qbus reuelauerint, illud tacebunt? nõ ergo glorificemus nosipsos, sed manum dñi expectemus. [Et cõuocauit Samuel populum in Masphą,] quia in vrbem illam iam transtulerat Samuel arcã Dei, [& ait ad filios Israel: Hæc dicit dñs deus Israel: Ego eduxi Israel de Aegypto, & erui vos] i. patres vestros, [de manu Aegyptiorũ, & de manu oĩm regum qui affligebant vos. Vos aũt hodiè proiecistis dñm deum vestrum,] i. beneficijs eius ingrati fuistis, & improbè recessistis de eius regimine, [qui solus saluauit de vniuersis malis & tribulationibus vestris, & dixistis: Nequaq̃] volumus diutius regi per iudices, [sed regẽ consti

1. Reg. 8. tue super nos,] prout suprà patuit. Ex his innotescit, ꝙ peccauerũt regem petendo. [Nunc ergo state coram dño per tribus vestras & per familias. Et applicuit Samuel oẽs tribus Israel, & cecidit sors super cognationẽ Beniamin, & applicuit tribũ Beniamin & cognationem eius. Et cecidit

Iosuæ lib. 6. an. iu. ca 4. Iudic. 20. sors super cognationem Metri, & peruenit vsq; ad Saul filium Cis.] Pro Metri, in Hebręo habetur Macheri, vt Iosephus protestatur: atq; vt dicunt Hebræi, est nomen cõmune, significãs peritos in arte sagittandi aut proijciendi lapides fundis. Gabaitæ aũt, de qbus ortus est Saul, ab antiquo fuerunt peritissimi fundibularij, prout in Iudicũ libro legitur. Indè cognominata est vna familia vrbis illius, cognatio Macheri Metri, de qua natus est Saul. Sed qualiter peruenit sors vsq; Saul, cùm fuerit absens? Respondetur ꝙ scriptura non exprimit quales fuerint illæ sortes,

Pet. Co. hist. lib. 1. Re. cap. 10. idcircò nõ constat. Porrò magister in historijs ait: Creditur Samuel temperasse sortes iuxta cor suum. Ideo dicunt, ꝙ à Deo temperatæ fuerunt, secundum illud Prouerbiorum: Sortes mittun-

Prouer. 16. tur in sinũ, sed à dño temperant. [Quęsierũt ergo eũ, & non est inuentus illic] in populo ibi pręsente. [Et cõsuluerũt post hæc dñm] per Samuelem, q oraculũ Dei poposcit, [vtrumnã venturus

rus esset illuc. Respondit〈q〉; dñs: Ecce absconditus est domi.] Dicunt aliqui, q Saul sciēs se quæri, mansit in domo sua in Gabaa. Alij probabiliùs asserunt, q venit cum alijs vsq; in Maspha iuxta Samuelis edictum, & ne de singularitate vel inobedientia notaretur: sed in hospitio suo in Maspha se occultauit ex humilitate & pudore, reputans se indignum regali fastigio & honore. 1. Reg. 9.
Cui assertioni videtur consonare quod subditur: [Cucurrerunt itaq;, & tulerunt eum indè.] Si autē fuisset adhuc in Gabaa, tædiosa interuenisset mora anteq̃ fuisset adductus, nec tam celeriter potuisset afferri. [stetit〈q〉; in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad oēm populum: Certè videtis quem elegit dñs:] vt sit rex, quia tam excellēs statura cōsona fuit regiæ dignitati, & quia fuit vir fortis, pulcher ac strenuus, imò quod amplius est, virtuosus & optimus, Samuele excepto. Hæc Samuel dixit, ne tribus nobiliores ægrè ferrent promotionē Saulis. [qm non est similis illi in omī populo. Et clamauit oīs populus,] i. qdam de omnibus tribubus, seu maior pars populi, vel prima facie oēs propter nouitatem rei conclamabant, [& ait: Viuat rex] diu & prosperè. [Locutus est aūt Samuel ad populum legē regni,] id est, iura regis exposuit plebi, quid s. regi tenerentur, & qualiter rex ac populus decæterò adinuicèm se haberent, [& scripsit] in libro, fortè antequàm ibi aduenit, [& reposuit coram dño:] putà in tabernaculo arcæ. [Et dimisit Samuel omnem populum singulos in domum suam. Sed & Saul abijt in domum suam in Gabaa. Et abijt cum eo pars exercitus, quorū tetigerat Deus corda:] i. viri boni qui cōsenserunt electioni diuinæ, & verbis Samuelis credebāt, certi q Deus per quemcūq; sibi placentē posset populum suū saluare. [Filij verò Belial] quorū indomita erat malitia, qui suam superbiam iugo legis diuinæ nō refrenabant, [dixerunt: Num saluare nos poterit iste?] Tanq̃ dicant: Non est aptus pro rege cū sit simplex, nec satis exercitatus in bellicis rebus. [Et despexerūt eum] tanq̃ de tribu natum ignobiliori seu minori, & forsitan isti superbi fuerunt de nobilioribus tribubus oriundi. [& nō attulerunt ei munera] prout tunc fuerat consuetudo principibus & regibus nouiter institutis dare encænia, quod nunc vsq; apud quosdā est moris. [Ille verò dissimulabat se audire.] quod fuit prudentiæ. Cōmisit nanq; dispositioni ꝓuidentiæ Dei conseruationē suæ institutionis, nec voluit regnū suū à turbatione, lite & sanguine inchoare. ¶ Deniq; si ostendisset se verba illa audire, nec vindicasset, pusillanimis videretur. Si verò vlcisceretur, ferocitati & arrogantiæ ascriptū fuisset: ideo debet vnusquisq; suæ præfidentiæ principatum à pietate, modestia, & patientia inchoare. Roboratur nanq; clementia thronus regis. Prouer. 20.

¶ De spirituali huius decimi capituli sensu. Art. XX.

Sicut præhabitum est, per Samuelem intelligitur Christus, qui suos vicarios spiritualiter vngit, gratiarum charismata eorum cordibus influendo, per quæ ad suorum executionem officiorum sunt idonei, nisi obicem ponant. Itaq; per lenticulam olei, ecclesiastica possunt sacramēta designari, quæ gratiæ sunt vasa, ex quibus fideles multiplicem hauriunt gratiæ largitatē. Rursus lenticula olei, potest intelligi ipsa omnipotentia & munificentia Dei, in qua omnia virtualiter & superesfluentissimè continentur, de qua & copiosissimè effunduntur. [& deosculatus est eum:] per quod designatur, quàm specialiter amet saluator suos vicarios, aliorum efficaces pastores, per quorum diligentiam & conatum passio sua fructificat, Deus pater honoratur, & animæ, propter quas ipse filius Dei factus est homo ac crucifixus, saluantur. [& ait: Eccè vnxit te dñs super hæreditatem suam in principē.] Hæreditas Dei est populus Christianus, quem oīm dñs emit & redemit precio magno, q per inspirationē internam siue per superiorē prælatū loquitur vicario suo nouiter instituto in prælationis officio: Eccè vnxit te dñs super hæreditatem suam in principem, hoc est, attende tui dignitatem officij, & satisfac ei, vt oratione cordis, prædicatione oris, exemplo virtuosæ prędicationis pascas gregem tuum tibi cōmissum. Vndè Apostolus Colossensibus scribens: Archippo, inquit, dicite: Vide, ministerium tuum quod accepisti in dño, vt illud impleas. [Inuentæ sunt asinę.] diligente pastore suos vndiq; visitante, & reducere cupiente errantes, interdum denunciatur à bonis hominibus, q etiam hi quos nondū personaliter adijt aut instruxit, conuersi sunt: quod Deus interdū agit exemplis, meritis & precibus soliciti ac deuoti pastoris. [& intermissis pater tuus asinis, solicitus est pro te.] Quanuis eñ officium prælationis sit sanctum, nihilominùs est valdè periculosum. Fit aliquando, vt qui alios cupit conuertere, peruertatur ab alijs, & paulatìm refrigescat à charitatis suæ feruore, ita vt illud Apocalypseos ei dicatur à dño: Habeo aduersum te, quòd charitatē tuam primā reliquisti. [post hæc venies in collem dñi.] Per collem Dei, contemplationis gratia seu virtutū perfectio designatur, ad quam à spiritu sancto perducitur, qui aliorum regimine fideliter occupat, & in vitę actiuę exercitijs se charitatiuè exercet. In hoc colle [est statio Philistinorū:] quoniam inuisibiles hostes acriter contra tales præliari non cessant. Nam & angelus satanæ Paulum colaphizauit. [ibi obuium habebis cuneum prophetarum.] quia in vita contemplatiua occurrunt homini psalmi & cantica ac vaticinia patrum ac vatum, in quorum decantatione, intelligentia, meditatione multi-

1. Cor. 6. Colos. 4. Matth. 24. Apoc. 2. 2. Cor. 12.

multipliciter oblectatur, ita quòd insilit in se spiritus sanctus, & vaticinatur cum illis Deum lau
dando, futuraq; contemplando, & mystica ex diuina illuminatione intelligendo: sicq; mutatur
in alterum virum, quia diuinus & spiritualis prorsusq; theoricus efficitur, & hominem in homi-
Hierem. 10. ne exuens, super se eleuatur, ita vt cum Hieremia queat fateri: Factus est sermo Dei in corde meo
quasi ignis æstuans, & defeci, ferre non sustinens. [Quando ergo euenerint omnia hæc signa ti-
bi, fac quæcúq; inuenerit manus tua:] quia dum homo tantis gratię charismatibus adimpletur,
securè à spiritu sancto dirigitur, & agere potest quodcúq; ratio seu cóscientia sua esse agendum
dictauerit. Tunc tamen descendere debet in Galgala, hoc est, ad religiosa secretaq; loca, in qui-
bus sacrificium laudis, thymiama orationis, & obseruantiam mandatorũ immolet Deo, & Chri
stum ibidèm præstoletur septem diebus, omni videlicet tempore opportuno, vt de agẽdis illu-
stretur ac doceatur ab ipso. Sicq; ibidèm in abscondito hauriat, quod postmodùm omnibus pu-
Psal. 144. blicè communicet & propinet, iuxta quod ait scriptura: Memoriam abundantiæ suauitatis tuæ
eructabunt. ¶ Præterea, viro quocunq; seculari, tam spirituali & contemplatiuo effecto, multi
mirantur, & dicere queunt: Num & Saul inter prophetas? Instruamur demũ ex isto capitulo, ad
imitandum primam illam Saulis humilitatem, prudentiam, atq; modestiam, qui sciens se electũ
& vnctum in regẽ, abscondit se, reputans se indignum. Væ igitur eis, qui cùm adhuc passionibus
suis sordescant, & vanitate repleãtur, ingerunt se ad præsidendũ, & ad prælationẽ cæca & indu-
rata mente aspirant. Rursus exemplo Saulis adhuc pij ac humilis, discamus proprias laudes, etiã
si magnum qd in nobis extiterit, humiliter reticere, iactantiam oẽm vitare, & quæ in secreto ac-
Eccl. 27. cepimus, inuiolabiliter ac prudenter celare, cũ Ecclesiasticus affirmet: Qui denudat arcana ami-
ci, pdit fidem. denudare aũt amici mysteria, desperatio est animę infelicis. Propria quoq; myste-
Prouer. 25. ria & secreta nequaq̃ incautè pandamus, cùm scriptum sit: Omni homini cor tuũ ne reueles, ne
posteà cóuicietur tibi. Sunt aũt qui celare nil nórũt, nec propria, nec aliorũ occulta, etiam si ea
receperunt in fide, cùm tñ ea sine mortali culpa nó valeant ꝑdere, quibus illud Ecclesiastici po
terit dici: Sicut sagitta infixa femori canis, sic verbum in corde viri. [Dixit Samuel ad populum:
Eccl. 19. Vos hodiè proiecistis dñm, qui solus saluauit vos.] Hoc dici potest peruersis subditis, qui de bo
no & humili, simpliciq; prælato nó contentantur, sed eum & Christum in eo conãtur abijcere,
aut repellunt prudentiorẽ, aut nobiliorẽ secundũ carnem petentes, imò de omnibus q bonum
suum à se remouere quærunt pastorẽ, hoc verificatur, q valdè insipienter agũt, Deo ingrati sunt,
atq; enormiter peccãt, & frequẽter acquirunt peiorẽ aut minùs sufficientẽ. [Abijt cũ eo pars ex-
ercitus.] Per illos diuinitùs tactos, q iuerunt cũ Saul, eiq; munera attulerunt, figurati sunt boni
& timorati subiecti, q corde & opere suo adhærent superiori, imò & corpore tempore opportu
no, ac debitã ei obedientiam reuerentiamq; impendũt. Porrò per filios Belial, qui Saul electum
à Deo in regẽ aspernabantur, nec ei detulerunt encænia, designant subditi, intimorati, superbi,
Rom. 13. rebelles, nó pẽsantes illud Apostoli: Oĩs anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Nó est
eñ potestas, nisi à Deo: quæ aũt à Deo sunt, ordinata sunt. Itaq; q resistit potestati, Dei ordinatióĩ
resistit. Qui aũt resistunt, ipsi sibi damnationẽ acq̃runt. [Ille verò dissimulabat se audire.] Sic &
nos discamus improborũ hoĩm insolentias, improperia, iniuriatióes surda aure transire, quẽad-
Psal. 37. modùm scriptũ est: Qui inquirebant mala mihi, loquuti sunt vanitates. Ego aũt tanq̃ surdus nó
audiebã, & sicut mutus nó aperiens os suũ. ¶ Postremò etiam ij q præest, subditorũ suorũ impro
bitates, & præsertim ꝓpriam iniuriam debet quãdoq; dissimulare, qñ videlicet opportunè emẽ-
dare non potest. Sed prohdolor, multi sunt qui Dei iniurias & offensas dissimulant: propriam
verò iniuriam, quanuis permodicam, protinùs vlciscuntur, cùm tamẽ dicat Chrysostomus: Pro-
priam iniuriam æquanimiter tolerare debemus, Dei verò iniuriã nec vsq; ad aures dissimulare.

¶ Explanatio capituli XI. Ascendit verò Nahas Ammonites, & pugnare cœpit. Art. XXI.

PRima Saulis victoria hîc narratur, per quam dñs patefecit ipsum ex diuina ordinatione regẽ
fuisse effectũ. Præmittitur aũt in aliquibus libris, Et factum est quasi post mensem: quod nó
est de textu, cùm nec in Hebræo contentum sit. [Ascendit autem Nahas Ammonites,] id est, rex
Iudic. 21. Ammonitarum, [& pugnare cœpit aduersus Iabes Galaad.] Iabes, nomen est ciuitatis sitatæ vl
tra Iordanem in terra Galaad, in sorte mediæ tribus Manassæ. Galaad quoq; quandoq; est pro-
Nume. 32. prium nomen viri, quandoq; montis, interdum territorij, aliquando ciuitatis, quemadmodùm
Deuter. 3. Iosuæ 13. super librum Numerorum & alibì est ostensum. Itaq; Nahas cum suo exercitu vrbem nomine
Iabes obsedit & impugnauit, & forsan ex eodem motiuo, quo rex filiorum Ammon, terram fi-
Iudic. 11. liorum Israel trans Iordanem tempore Iephthę inuasit, affirmans eam sibi iniustè ablatam à po-
pulo Iudæorum, quando de Aegypto egressi sunt. [dixeruntq; omnes viri] i. habitatores [Iabes
ad Nahas: Habeto nos fœderatos,] i. pacis pactum ini nobiscum, [& seruiemus tibi,] annuum
dando tributum. Videbant enim se non posse regi huic resistere, nec erat eorum spes stabilita
in Deo. [Et respondit ad eos Nahas Ammonites: In hoc feriam vobiscũ fœdus, vt eruã] per ma-

nus

nus & ferra seruorũ meorum, [omnium vestrûm oculos dextros:] quatenùs illis erutis, sitis decæterò inepti ad prælia, in quibus oculi sinistri scutis tegũtur, [ponã'q; vos opprobrium in vniuerso Israel:] i. in toto Israelitico populo faciam vos aspernabiles & abominandos, seu cunctis formidabiles, ita q visa plaga vestra terrebuntur, quatenùs nõ præsumant mihi resistere. Quanuis enĩ vtroq; oculo excæcari, maius fuisset damnũ, tñ dextero priuari, fuisset mains opprobriũ. [Et dixerunt ad eũ seniores Iabes: Concede nobis septem dies] induciarũ & dilationis, [vt] interim [mittamus nuncios ad vniuersos terminos Israel] i. ad singulas tribus, [& si nõ fuerit] rex aut populus, [qui defendat nos] à tua impugnatione, [egredicmur ad te] ad faciendũ seu sustinendũ quod iusseris. [Venerũt ergo nuncij in Gabaa Saulis,] in qua natus fuit & morabať. Concessit quippe rex ille quod petierunt, non ex pietate, sed animositate, quasi auxilia virorũ Iabes contemnens, vt Iosephus loquitur. [& loquuti sunt verba hæc] Nahas comminatoria, [audiente populo. Eleuauit omnis populus vocem suam, & fleuit] ex compassione fratrũ suorum in tantis angustijs positorum, & quia viderunt populum Israel ita contemni, vel quia demeruerũt sic tribulari. [& eccè Saul veniebat, sequẽs boues de agro.] Dicunt quidam q casu venit post boues. Alij, quòd egressus erat in agrum ad exercitandum se in sagittando vel gratia spatiandi, sicq; reuersus sit hora qua boues reducebantur. Porrò Iosephus protestatur, q venit de agricultura. Nõ enĩ propter regnũ dimisit adhuc prius officium, vel forsan ex humilitate hoc egit, & inter alios qui boues suos ac pecora reducebant, familiariter iuit ac cõferebat. [& ait: Quid habet populus quod plorat? Et narrauerunt ei] præfati nuncij, vel etiam ciues Gabaa, [verba virorum Iabes.] siquidem nuncij fuerunt specialiter missi ad Saul. [Et insiluit spiritus domini in Saul, cùm audisset verba hæc:] hoc est, ex instinctu & operatione spiritus sancti, seu voluntatis diuinæ ad magnanimitatẽ, audaciam, & iram per zelum motus est vehementer ac subitò, non obstante sua humilitate. Etenim simul stat, q aliquis ex consideratione propriæ paruitatis, vilitatis, ac defectuositatis sit humilis, atq; ex consideratione diuini subsidij seu aliarum rerum quæ ad magnanimitatem inducunt, existat magnanimus. [Et iratus est furor eius nimis,] i. ipse valdè ad iram per zelum est cõcitatus, ægerrimè ferens q rex idololatra populum Dei sic spreuit ac tribulauit, quia in hoc Deum contempsit, cuius inhonorationem Saul ægriùs tulit, ac magis optauit vlcisci. [Et assumẽs vtrunq; bouem, cõscidit in frusta:] i. duos ex bobus suis per se vel per ministros frustatim diuisit. [misitq; in omes terminos Israel per manum nunciorum] propriorũ, vel & eorũ qui erant missi à Iabitis, [dicens: Quicunq;] aptus ad bellũ [non exierit, secutusq; fuerit Saul & Samuelem, sic fict bobus eius] hoc est, pecoribus suis priuabitur. Nominauit autẽ se ante Samuelẽ, quia volebat recognosci ac timeri vt rex. In regũ quoq; dictis rex debet p̃poni, sed & Saul iam maior seu dignior, quanuis nõ sanctior fuit Samuele: qm̃ dignitas penes prælationem præsidentiamq; pensatur, bonitas verò seu sanctitas penes virtutem. Cõminabatur aũt in primis Saul pecorum ablationẽ, non hoĩm trucidationem, vt temperatè inciperet suam exercere iurisdictionẽ. [Inuasit ergo timor dñi] i. timor incussus à Deo, vel timor bonus Deo placens, cui placet vt populus timeat suos superiores Dei vicarios, [populũ, & egressi sunt quasi vir vnus:] i. omnes concorditer, [& recensuit eos] i. numerauit [in Bezec] i. iuxta vrbem sic dictam, in qua (vt in Iudicum libro legitur) Adonibesech imperauit. Recensuit aũt non ex elatione, vt Dauid, sed vt melius sciret, qualiter & in quot partes diuideret tm̃ exercitũ. [Fueruntq; filiorũ Israel trecenta millia, virorum aũt Iuda triginta millia] Viri aũt Iuda numerabantur seorsum, tanq̃ præcipuè bellicosi, fortes ac nobiles. ¶Sed mirum videtur, q filij Israel non erant multo plures, cũ in vtraq; numeratiõe facta per Mosen in deserto, fuerint quasi in duplo plures. Veruntñ satis probabile est, q infra tam paucos dies vniuersi viri Israel nõ poterant cõuenire. Rursus putandũ, q hi qui secundũ legem erant remouendi à p̃lio, remouebantur, præsertim cùm Samuel fuerit præsens. [Et dixerunt] Saul, Samuel, cæteriq; maiores, [nuncijs qui venerant: Sic dicetis viris qui sunt in Iabes Galaad: Cras] hoc est, de proximo, vtpotè tam citò sicut venire poterimus, [erit vobis salus] i. auxilium liberationis ab hostibus, [cùm incaluerit] i. calorem in inferioribus causando ascenderit [sol] Proposuerunt enim valdè manè super hostes irruere, vt infrà insinuatur. At verò in schol. fertur hist. quòd Saul in Gabaa promisit Iabitis se tertia die venturũ in auxiliũ eis, & quosdam ex nuncijs retinuit secũ qui ducerent eũ. Videtur tñ quòd in populo erant satis multi qui viam nouerunt. [Venerunt ergo nuncij, & annunciauerunt viris Iabes,] quæ Saul & Samuel ac cæteri eis demandauerunt. Estq; credibile, quòd Samuel ex diuina reuelatione cognouit, quòd Saul cum suis triumpharet. [Qui lætati sunt] de instanti subsidio, [& dixerunt] Ammonitis ironicè, & vt deciperent ipsos: [Manè exibimus ad vos,] tanquam victi, [& facietis nobis omne quod placuerit vobis] Quasi dicant: Non est qui adiuuet nos. Hoc dixerũt die immediatè p̃cedente aduentũ Saul. [Et factũ est cũ venisset dies crastinus] i. die immediatè sequente, postq̃ viri Iabes dixerũt Ammonitis, Manè exibim⁹ ad vos: [cõstituit Saul populũ,] hoc est, exerci-

Iose. lib. 6. an. iu. ca. 5.
Iose. vbi supra.
Iudic. 1.
2. Reg. 24.
Num. 1. 26.
Deut. 20.
Pet. Co. hist. lib. 1. Reg. ca. 11.

ercitum suum diuisit [in tres partes. Et ingressus est media castra] Ammonitarũ, [in vigilia matutina, & percussit Ammon vsq; dum incalesceret dies.] Ex tribus etenim locis irruit super improuisos, & de sua victoria quasi tutos, & ita occidit eos à primo diluculo vsq; ad altum diem. [Reliqui autem dispersi sunt, ita vt non relinquerentur ex eis duo pariter. Et ait populus ad Samuelem,] cuius ordinationem voluerunt laudare: [Quis est iste] vir aut cœtus virorum, [qui dixit, Saul non regnabit super nos?] Hoc em̃ formaliter aut æquiualenter dixerunt, qui præceden-
1. Reg. 10. ti capitulo dixisse leguntur: Num saluare nos poterit iste? [Date viros,] i. tu & Saul tradite illos manibus nostris, [& interficiemus illos] tanq̃ rebelles. [Et ait Saul: Nõ occidetur quisquã in die hac,] cùm ista sit dies iocunditatis & laudis, quẽ diem nolumus sanguinis effusione, & multorũ mœrore obnubilare, ideo subditur: [quia hodiè fecit dominus salutẽ in Israel] i. victoriam cõtulit nobis, ideo sicut misericordiã consecuti sumus à dño, sic debemus misericordiã facere proximis nostris, & gratiarum actioni sacrificijsq; insistere. [Dixit aũt Samuel ad populum: Venite, eamus in Galgala, & innouemus ibi regnũ] i. regiam vnctionem & authoritatẽ regalem Saulis cõfirmemus in vrbe illa, vt de cõmuni oĩm consensu suscipiatur pro rege, nullo cõtradicente. hoc locutus est Samuel, qm̃ vidit om̃es iam vnanimiter inclinatos ad hoc, & cõsentire in p̃sidentiã Saulis. [Et perexit oĩs populus in Galgala, & fecerũt ibì regẽ Saul corã dño in Galgala] i. cõfirmauerunt eũ in regno, subijciẽdo se spõtè iurisdictiõi ipsius. [Et immolauerũt ibì victimas corã dño pacificas.] i. p manus Samuelis, vel aliorũ sacerdotũ obtulerũt ibì hostias ꝓ pace habita & cõseruãda, atq; ꝓ grãrũ actione cõcesso triũpho. [Et lætatus est ibì Saul, & cũcti viri Israel nimìs.]

¶Spiritualizatio eiusdem vndecimi capituli. Arti. XXII.

CVm filij Israel regem obtinuissent virum iustum & bonũ, & Samuel tam regem, quàm populum informasset, qualiter inuicèm se haberent, ac domino deseruirent, statìm cõtra eos ascendit rex Ammonitarum: ita diabolus videns ecclesiæ seu cuicũq; congregationi esse de bono pastore prouisum, & prælatum cũ credito sibi grege Deo concorditer deseruire, nititur eos inuadere, perturbare, & discordes efficere. Cui interdum respondent fideles: [habeto nos fœderatos,] id est, desine nos tentare de mortalibus vitijs, ne penitùs separemur à Deo, [& seruiemus
Rom. 7. tibi:] in venialibus culpis, quas & si singulas, non tamen omnes vitare valemus, sicq; carne ser-
Prouer. 24. uimus legi peccati, propter qud aliquid in nobis habet princeps mũdi, & septiès cadimus omni die. ad quod diabolus respondet fidelibus: [In hoc feriam vobiscum fœdus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros] i. oculos interiores, quibus conspicitis spiritalia & diuina, obtenebrẽ, quatenus nihil salubriter cognoscatis, & quicquid salutis est paruipendatis, oculos verò sinistros, quibus carnalia & caduca, vana & mundana consideratis ac sortiri conamini, vobis dimittam, [ponamq; vos opprobrium in vniuerso Israel.] i. in tota militante ecclesia, quæ contemplatur æterna. His cognitis, pensantes Christifideles, quòd inuisibilis hostis non aliud quærat, quàm damnationem ipsorum perpetuam, ad totius ecclesiæ suffragia conuertuntur, & vndique petunt orari pro se. Deniq; istis auditis, verus prælatus & feruidus pastor contra inuisibiles aduersarios inflammatur, & vniuersos sibi commissos hortatur, vt pro afflictis, tẽtatis & lapsis concorditer deprecentur. Habet quoq; tres ordines subditorum, quoniam aliqui sunt incipientes, quidam proficientes, nonnulli perfecti quibus omnibus iuxta dona sibi collata laborantibus, & suum præsidentem iuuantibus, inuisibiles hostes vincuntur, dum fulgor gratiæ menti infunditur, ita quòd in corde dies fit, & sol iustitiæ Christus charitatis calorem producit in ipso. Eccè quid ad verum spectet pastorem, vt s. totis præcordijs de subditorum suorũ spirituali detrimento, læsione, pressura tristetur, & contra aduersarios animarum armetur, indignetur, succurrat cũ omni plebe sibi subiecta, nec cesset, quousq; sortiatur triumphum. Rursus tres in ecclesia sunt ordines, religiosi, militares, vulgares. Item actiui, contemplatiui, & ex vtraq; commixti. Iterum, sicut Gabaonitæ leuauerunt vocẽ suam, & plorauerunt auditis angustijs proximorum suorum, vtpotè Iabitarum: sic vnaquæq; deuota congregatio seu persona lugere debet ex animo, dum alicuius deuotæ congregationis aut suppositi deformationem aut deiectionem perceperit, pro cuius reformatione cum omni feruore debet conari: obtenta demum victoria, offerendæ sunt Deo pacificæ hostiæ, sacrificia s. laudis & gratiarum actionis, vt totus triumphus, profectus, & quicquid perfectionis fuerit quis sortitus, totum omnipotenti datori ac adiutori syncerissimè asscribatur. ¶Postremò, exemplo Saulis discant reges & principes esse ad misericordiam proni, & pœnitentibus indulgere, atq; in die sui honoris, prosperitatis & triumphi, nõ superbire nec
Cicero malignari, quod totum vnicuiq; Christiano sectandũ est. Hinc Tullius in laudibus Iulij ait: Nul-
Pompeius. la te virtus gratiosiorem exhibet, quàm tua clementia. Inclytus quoq; Pompeius: Præclarissimum, inquit, victoriæ genus est, posse vlcisci & nolle. Hinc rex apum, disponente authore naturæ, caret aculeo.

¶Declaratio capituli XII. Dixit autem Samuel ad vniuersum Israel. Art. XXIII.

IN fine præcedentis capituli ſcriptum eſt, qualiter Saul & populus eius in Galgala lætati ſint 1.Reg.11.
nimis. Volens itaque Samuel gloriationem illorum moderari, & reuocare ipſos à præſumpti
one, ne ſ. præſumerent ſe benè egiſſe regem petendo, oſtẽdit eiſdem verbis atque prodigijs,
ꝙ regem petendo peccauerint. [Dixit autem Samuel ad vniuerſum Iſrael] ibi cõgregatum eum
Saul: [Ecce audiui vocem veſtram] i. poſtulationem veſtram impleui, [iuxta omnia quæ loquuti
eſtis ad me, & conſtitui ſuper vos regem:] eum vngendo ac vobis monſtrando, quem Deus ele-
git & fieri iuſſit regem. [Et nunc rex graditur ante vos, ego autem ſenui & incanui.] i. canus eſſe
ctus ſum ex ſenectute, & tamen, vt infrà patebit, Samuel multis annis vixit poſt hæc. [Porrò filij 1.Reg.25.
mei vobiſcum ſunt,] tanq̃ parati ad obſequium regis & cõmunitatis, vel vt exigatis ab eis, ſi ali-
quid habent à me, quod alicui veſtrum iniuſtè abſtulerim. [itaque cõuerſatus* vobiſcum ab ado *corá vobis
leſcentia mea vſque ad diem hanc,] quia adhuc adoleſcens exiſtens, cœpit populum iudicare.
[Ecce præſto ſum] i. præſens & paratus ad rñdendum. [Loquimini de me coram dño, & coram
Chriſto eius] videlicet Saule rege inuncto. [vtrùm bouem cuiuſquã tulerim aut aſinũ,] i. iuſtam
contra me querelã ꝓponite corã Deo & rege, ſi alicui ſubtraxi bouem aut aſinum aut ſimile qcq̃.
[ſi quẽpiam calumniatus ſum, ſi oppreſſi aliquem,] i. facto aut verbo aut iniquo iudicio irroga-
ui alicui iniuriam. [ſi de manu cuiuſquã munus accepi, & cõtemnã illud hodiè,] i. fatebor nunc
donum illud eſſe iniuſtè acceptum & cõtemnendũ, & tanq̃ vile abijciam, [reſtituamq́; vobis. &
dixerunt: Non es calumniatus nos, neq; oppreſſiſti, neq; tuliſti] i. nõ accepiſti [de manu alicuius
qppiam] muneris pro exercendo aut peruertendo iudicio, imò nec aliquo repræhẽſibili modo.
[dixitq́; ad eos: Teſtis eſt dñs aduerſum vos, & teſtis Chriſtus eius in die hac, qa nõ inueneritis in
manu mea qppiam.] i. tam Deus q̃ rex iſte Dei vicarius teſtes ſunt, ꝙ pſonaliter faſſi eſtis non in-
ueniſſe vos aliqd repræhẽſibilitatis aut violentię in oĩi cõuerſatiõe mea aut officio meo, & hoc
ipſum teſtimoniũ valet ad veſtrã repræhenſionẽ, ꝙ ſ. iniuſtè repuliſtis me à principatu iudicij.
[Et dixerũt: Teſtis. Et ait Samuel ad populũ: Dñs q fecit Moſen & Aaron] eorum ſubſtantiã pro- Exo.3.4.
ducendo, & eos filijs Iſrael pficiendo, [& eduxit patres noſtros de terra Aegypti,] ſupple, adeſt & Exo.12.
eſt teſtis horum, q per Hiere. 29. locutus eſt: Ego ſum iudex & teſtis. de quo Iob 16. Ecce eñ in cę
lo eſt teſtis meus, & cõſcius meus in excelſo. Dicitur aũt Deus teſtis actuum humanorum, non ꝙ
ipſe coram ſuperiori iudice teſtimonium ferat, ſed qm̃ oĩa ei cõſtant, & ipſe tẽpore opportuno,
tam iudex erit q̃ teſtis. ¶ Sed q̃ritur, cur Samuel ſe ita cõmendauerit, cùm Prouerb. 27. ſcriptum
ſit: Laudet te alienus, & non os tuum. Et Eccĩ 7. Non te iuſtifices ante Deum. Vndè S. Iob 9. pro-
fitetur: Si iuſtificare me voluero, os meum cõdemnabit me. Et rñdendum, ꝙ Samuel populum
increpaturus, primò ex rationabili cauſa expurgat ſe coram Deo & rege, ne poſteà inculparetur
iniuſtè, atq; ad innuendum, ꝙ purus & inculpabilis eſſe debet, q̃ accuſaturus ſeu iudicaturus eſt
alios. Et itèm ad Dei honorem, aliorumq́; ędificationẽ hoc egit. Et propter has ac alias quaſdam
cauſas, leguntur viri ſancti interdum ſuas cõmemoraſſe iuſtitias, non ob propriam laudem, aut
præſentis vitæ honorem, nec ſic, quaſi à venialibus culpis immunes fuerint, & hoc ꝓtendunt au-
thoritates inductæ. ¶ Prætereà, ad literam patet ex præinductis magna valdè S. Samuelis iuſtitia
atque perfectio, q in tanti regimine populi infra tot annos irrepræhẽſibiliter vixit ac præfuit, &
proprijs ſuis expenſis iudiciale expleuit officium viſitationiſq́; actum, nec vnq̃ quæſiuit propri
um cõmodum aut honorem, quod totum cunctis iudicibus eſt valdè penſandũ ac imitandum.
Hinc quoque Eccĩ 46. aſſeritur: Dilectus à Deo ſuo Samuel, teſtimonium præbuit in conſpectu
dñi & Chriſti: pecunias & vſque ad calceamenta ab omni carne non accepit, & non accuſauit il
lum homo. [Nunc ergo ſtate, vt iudicio cõtendam aduerſum vos coram dño.] hoc eſt, vt ꝓbem
vos reos, atq; ingratos beneficijs Dei, ſicut in foro cõtentioſo ſolet cauſa probari. [& ꝓbem hoc
de oĩbus miſericordijs dñi,] i. gratioſis beneficijs Dei, [quas fecit dñs vobiſcum, & cum patri-
bus veſtris, quò Iacob ingreſſus eſt Aegyptum, & clamauerunt patres veſtri ad dñm, & miſit Mo
ſen & Aaron, & eduxit patres veſtros de Aegypto, & collocauit eos in hoc loco. Qui obliti ſunt
dñi Dei ſui,] idola colendo, [& tradidit eos] puniẽdos [in manus Siſaræ magiſtri militię Hazor,]
i. Iabin regis vrbis nomine Hazor, vt ſcribitur Iudic. 4. [& in manu Philiſtinorum & in manu re-
gis Moab] ac gentium aliarum, ſicut in lib. Iudic. diffuſè ſcriptum eſt: [& pugnauerũt aduerſum Iudic.13.6.7.
eos. Poſteà aũt clamauerunt ad dñm, & dixerunt: Peccauimus, quia dereliquimus dñm, & ſerui- 14.3.
uimus Baalim & Aſtaroth. Nunc ergo erue nos de manu inimicorum noſtrorum, & ſeruiemus ti
bi. & miſit dñs Hieroboal] hoc eſt, Gedeonem [& Bedan] i. Samſonem qui fuit de tribu Dan, [&
*Barach, & Iepthe, & Samuel:] ſicq́; loquitur de ſe quaſi de alio. Miſit quoq; dñs alios iudices, ſ. *Bedan
Othoniel, Ahud, Samgar, Iair, &c. vt in lib. Iudicum recitatur. [& eruit vos de manu inimicorum
veſtrorum per circuitum,] qñ conuerſi clamaſtis ad dñm, vexatiõe dante vobis intellectum. [& Eſa.28.
habitaſtis confidenter] quandiu Deo obedientes fuiſtis, & de iudicum directione eratis conten-
ti. [* Vidiſtis autem quòd Naas rex filiorum Ammon, veniſſet aduerſum vos, dixiſtis mihi: Ne- *Videntes

quaquã, sed rex imperabit nobis, cùm dominus Deus vester regnaret in vobis.]hoc est, immedi
1.Reg.8.12. atus rex vester fuit, ita ꝙ sub eo non habuistis hoiem ꝓsidentem, nisi iudices. Præcedenti cap. pa
tuit, qualiter Nahas rex cum populo suo à Saule rege & populo Israel victos est. Quó ergo nunc
dicitur, ꝙ filij Israel petierunt regem, videntes ꝙ Nahas contra eos venit, quasi petitio regis se-
Iose. lib.6. an.iu. ca.5. cuta sit aduentum Nahas contra Israelitas? Ad hoc ex Iosepho rñdetur, ꝙ ante vnctionem Saulis
petitionemque regis, Nahas multos vastauit ex filijs Israel trans Iordanem, quod fuit vna causa,
ex qua moti sunt petere regem. Deindè post mensem inunctionis Saulis venit Nahas rex contra
tra Iabes.[Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petistis:] quó verum est hoc? Nõ em̃
videntur filij Israel elegisse Saulem in regem, sed dñs eum ad hoc elegit ac designauit, non præ-
cedente populi electione. Respondetur, ꝙ dicuntur eum elegisse, hoc est, vnanimiter acceptas-
se in regem magìs q̃ alium.[Eccè dedit vobis dñs regem, si timueritis dñm,] filiali aut saltem ini-
tiali timore,[& seruieritis ei, & audieritis vocem eius, & non exasperaueritis os dñi:] i. sapienti-
am eius non prouocaueritis ad indignationem & vltionem aduersus eos, [eritis & vos & rex ve-
ster, sequentes dñm Deum vestrum,] hoc est, Deo veraciter adhærentes, cui non adhærent in ve
ritate, nisi qui ei obediunt.[Si aũt nõ audieritis vocem dñi, sed exasperaueritis sermonem eius,
idest, eloquia & præcepta Dei amarè seu asperè acceperitis, non charitatiuè ac dulciter, [erit ma
nus dñi super vos, & super patres vestros:]hoc est, tam vos q̃ patres vestri qui vos ad mala indu-
cũnt, seu à vitijs non refrenant pro posse, incurretis debitas pœnas Dei: vel super patres vestros
defunctos condemnatos, quorum damnatio seu tormentum augebitur ex iniquitatibus & con
demnationibus vestris, inquantùm præbuerunt & reliquerunt vobis occasionem, & exemplum
peccandi, & pœna vnius damnati redundat in alium. Quidam exponunt sic: Erit manus Dei su-
per vos & super patres vestros, i. ita erit super vos in posterũ, sicq; puniemini, sicut iam antè fuit,
& sicut puniti fuerunt patres vestri transgressores. ¶ Cõsequenter per miraculum probat Samu
el suorum veritatem verborum:[Sed & nunc state, & videte rem istam grandẽ, quam facturus est
dñs in cõspectu vestro. Nunqd non messis tritici est hodiè?] hoc est, imò iam est tempus triticeæ
messis.[Inuocabo dñm, & dabit voces & pluuias.] i. subitò & super naturam tonabunt tonitrua,
micabuntq; fulgura, & imber copiosus descender, cùm tñ iam sit aura serena, nec naturales cau-
sæ ꝓcesserunt.[& scietis & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in cõspectu dñi, petẽtes
super vos regem. Exclamauit] i. feruenter orauit [Samuel ad dñm, & dedit dñs voces & pluui-
as in die illa.] imò & grandinẽ, vt in Scholast. narratur hist.[Et timuit oĩs populus nimis dñm &
Pet.Co.hist. li.1.re. ca.11. Samuelem,] liquidẽ propter tam vehementẽ, miraculosam, insolitam tẽpestatem horrore per-
cussi sunt, ꝓsertim qa culpabiles erant, & lædi seu perimi formidabant.[Et dixit vniuersus po-
pulus ad Samuelem: Ora pro seruis tuis ad dñm Deum tuum, vt non moriamur] hac tempestate.
[Addidimus em̃ vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis regem.] i. cæteris peccatis
nostris adiecimus vitium istud, videlicet regis postulationem. Dixit aũt Samuel ad populum: No
lite timere] ꝙ nunc moriemini ex hac tempestate, nec timeatis timore ex diffidentia, ꝓcedente
aut desperationem causante, nec solo seruili timore, & oẽm carnalem, secularem, inordinatum
timorem abijcite. Sic cõsolatus est Samuel illos, qm̃ vidit ꝙ pœniterẽt, & inordinatè timerent.
[Vos fecistis vniuersum malum hoc. Veruntñ nolite recedere à tergo dñi.] i. non cessetis Deum
seq per adhæsionem fidelem & obedientiam perseuerantẽ. Loqtur aũt de incircunscriptibili &
simplicissimo Deo metaphoricè more humano.[sed seruite dño in omni corde vestro, & nolite
declinare post vana] i. oẽm idololatriam, superstitionẽ & magicam artem, ac cæteras vanitates à
vobis repellite,[quæ non ꝓderunt vobis, neq; eruent vos, quia vana sunt, & nõ derelinquet dñs
populum suum propter nomen suum magnum] i. propter suijpsius pijssimam maiestatem, & ꝓ-
pter excellẽtiæ suæ famã dilatandã & cõseruandã, ꝓpiciabitur vobis, quẽadmodùm per Ezec. 36.
testatur: Non ꝓpter vos ego faciam, notum sit vobis, sed ꝓpter nomẽ sctm̃ meum. Vndè Esa. 48.
fatetur: Propter me ego faciam, vt non blasphemer, & gloriam meam alteri non dabo. Hinc Io-
Ios.7. sue orans pro populo, loquutus est dño: Quid facies nomini tuo magno? Deniq; non relinquit
Deus hoiem, nisi priùs relinqnat ab eo: & q̃tùm in se est, nullum permittit perire.[qa iurauit dñs
vos sibi facere populũ,] i. per seipsum testatus est, ꝙ per dona gratię suæ faciet vos sibi deuotos,
nisi obicem peccãdo ponatis. Hinc scriptum est Deut. 4. Eduxit vos dñs de fornace ferrea Aegy
pti, vt haberet populum hæreditarium. Et rursus ibidèm loqtur Moses Israelitico populo. Nõ di
mittet te, nec oinò delebit, neq; obliuiscetur pacti in quo iurauit patribus tuis. [Absit aũt à me
hoc pctm̃ in dño, vt cessem orare pro vobis.] Nempe ex quo pœnituerũt, atq; humiliter petierũt
orari pro se, peccasset vtiq; Samuel, si ꝓpter ꝑteritam eorũ improbitatẽ, iniuriamq; sibi ab ipsis il
latam, renuisset orare pro ipsis, nec iam erant inimici ipsius. In hoc tñ Samuel specialiter cõmen
datur, ꝙ tam fideliter orauit pro his, à qbus eiectus erat ex principatu: imò vt infrà habetur, ora-
1.Reg.15. uit quoq; pro Saule sibi inimicante, ideo efficaciam orationum Samuelis dominus tangit apud
Hi-

Hieremiā dicens:Si steterint Moses & Samuel eoram me, nō est anima mea ad populū istum.[& Hiere.15.
docebo vos viam bonam & rectam:]i.salutaria documenta,vitiorū obliqtate carentia,per quo-
rum obseruationē ptingere poteritis ad verā felicitatē. Deindè via ista docet:[Igit timete dñm]
filiali timore,q̄ est fuga mali culpæ.Sic qppe Deū timere,est timere separari ab eo,& abominari
pctā,inquantū sunt Dei offensiua,& separatiua ab illo q summè diligit, quēadmodū bonus fili-
us timet patris sui offensam.[& seruite illi]seruitute latriæ,[in veritate]vitæ,iustitię & doctrinę,
[& in toto corde vestro]absq; simulatione & admixtiōe hypocrisis.[Vidistis em̄ magnifica quæ
in vobis gesserit dñs.]i.mirabilia opera & preclara beneficia eius,qbus grati esse debetis.[Quòd
si perseueraueritis in malitia,& vos & rex vester pariter peribitis.

¶De mystica intelligentia eap.huius t2. Art. 24.

EXordium cap.huius docet vniuersos qui psunt & iudicant alios,q̄ iustè & irrepræhensibili-
ter debeant conuersari coram sibi cōmissis,ne dispergāt & perdāt quos reducere & saluare
tenent.Præterea si vnicuiq; est damnabile,scandalizare vnum pusillum:quanto magis eis q pre-
sunt,ineffabiliter est damnosum,scandalizare gregem eis cōmissum?Cùm ergo qui psunt,nō so Matt.15.
lùm ex charitate,sed etiam ex debito iustitiæ & obligatiōe sui officij teneant fraternæ correpti-
onis pceptū in subditis suis implere:tales,hoc est, tam virtuosos & exēplares se studeāt exhibere,
vt digni existant id facere,ne eis dicatur illud Luc.4.Medice,cura teipsum.Et illud Apostoli Ro
ma.2.Qui alium doces,teipsum non doces.Væ ergo pastoribus & pdicatoribus verbi Dei, q in
officijs suis potiùs q̄runt propria cōmoda & honorem,q oipotentis honorificentiā & aiarum sa-
lutem,quibus per Ezech.34.dñs comminatur:Væ pastoribus qui pascebant semetipsos. Lac co-
medebatis,& lana operiebamini,gregem aūt meum nō pauistis.De tali prelato seu predicatore
Zach.6.habetur:Brachium eius ariditate siccabitur,& oculus dexter eius obtenebrescens obscu
rabitur.O pastor & idolum,derelinquēs gregem.Itaq; is qui pest,nullū calumnietaut opprimat,
& psonarum acceptor nequaq̄ efficiatur.Tēpore quoq; visitationis libēter exponet se accusati- Leuit.19.
oni subditorum suorum & emendationi Visitatorum,non cōtemnens subire iudicium cum ser
uo & subdito suo.Iudex aūt oēm prorsus cupiditatem deuitet.Insupèr sicut Samuel hìc,ita & Mo
ses loquutus est Deo:Tu scis q nec asellum qdem vnq̄ acceperim ab eis,nec afflixerim quenq̄ il Num.16.
lorum.Sed & vas electionis suis ait discipulis:Argentū & aurum & vestem nullius cōcupiui,ipsi Act.20.
scitis.Sed heu iam videtur impletum quod asserit Esa.1.Oēs diligunt munera,sequunt retribu
tionem.[Nunc ergo state,vt iudicio cōtendā aduersum vos.]Quēadmodùm S.Samuel volēs po-
pulum dignè corripere,recitauit eis in primis beneficia creatoris collata eis,eorumq; patribus,
deindè eorum ingratitudines & excessus:sic pastor seu prædicator debet fidelibus frequēter p-
ponere beneficia saluatoris,quæ,quanta & qualia fecit,assumpsit & tolerauit pro nobis,& quo-
tiès ac q̄ multùm misertus est nostri,quanta bona fecit ecclesiæ suæ.Deindè debet pferre ingra-
titudines,peruersitates,recidiuationesq; populi,quatenus opposita inuicèm comparata,clariùs
pateant & salubriùs aduertant.Quēadmodū aūt in veteri test.misit dñs viros clectos,videlicet iu
dices,reges,prophetas,per quos plebi multipliciter succurrebat,ita in nouo test.misit innume-
rabiles,pclarissimos ac sanctiss.viros,martyres,cōfessores,psules,abbates,pdicatores,qui pdican
do egregiè,viuendo sanctissimè,ac miranda operando prodigia,purgauerunt,illuminauerūt &
reformauerunt ecclesiam.[Nunqd non messis tritici est hodie?]i.tēpus cōuertendi & colligen-
di hoīes in horreum Dei,i.in ecclesiam,prout in Euāgelio veritas cōtestatur:Leuate,inquens,ocu Ioan.4.
los & videte regiones,qa iam albæ sunt ad messem.Et item:Messis qdem multa,operarij aūt pau Matt.9.
ci.[Inuocabo dñm,& dabit voces]i.cōminationum seu sublimium doctrinarū tonitrua,[& plu Luc.10.
uias]gtiarum cælestium,qbus semen verbi Dei in mente fœcundat,crescit in opus, & fructificat Luc.9.
p exemplū.[Nolite recedere à tergo dñi.]hoc est quod admonet Christus:Qui vult venire post
me,abneget semetipsum,& tollat crucem suam quotidiè,& sequatur me. Siqdem Christus pas- 1.Pet.2.
sus est pro nobis,vobis relinquēs exemplū,vt sequamini vestigia eius.[Et nolite declinare post
vana,]q̄rendo carnales delicias,terrenas diuitias,tēporales honores,risus,iocos,ludos,spectacu Hiere.2.
la aut choræas,ne illud Hieremię dñs vobis improperet:Elongauerūt à me,& ambulauerūt post
vanitatem,& vani facti sunt. Verū vt ait Psal.39.Beatus vir cuius est nomen dñi,spes eius, & non
respexit in vanitates & insanias falsas.[Absit à me hoc pctm̄ in dño, vt cessem orare pro vobis.]
Quanuis hoc dicere debeat qlibet Christianus,cùm dicat Saluator Matt.5.Orate,p persequen-
tibus & calumniantib' vos,maximè tñ platus & pdicator,qui q̄tumcunq; à proximis aut subdi-
tis offendatur,nihilominùs orare debet pro ipsis,imò tanto plùs compati & subuenire,quanto
plùs illos viderit insanire instar indulgentissimi patris,q quanto plùs à phrenetico filio suo inua Esa.53.
ditur,tanto ampliùs miserans miseretur,totisq; viribus insanienti auxiliatur.Hinc filius Dei cru Luc.23.
ci affixus,pro crucifixoribus & blasphematorib' suis orauit:& Stephanus pro lapidantib' se in- Act.7.
tercessit,imò Moses & Paulus delert de libro vitæ,anathemaq; fieri à Christo dep recabātur,nisi Exo.32. Rom.9.

pro errantibus exaudirentur. Postremò, quis omnis Christifidelis, maximè tamen prælatus implere debet, quod ait Apostolus Roma.12. Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.

¶Elucidatio cap.13. Filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset. Art. 25.

TRansgressio & reprobatio Saulis hîc recitatur. [Filius vnius anni erat Saul, cùm regnare cœpisset.] Hoc duobus modis exponitur: Primo, vt nomen hoc Saul, sit nominatiui casus: eritq; sensus, quod Saul in exordio regni sui fuit vnius anni, non quo ad tẽporis fluxum, sed quantùm ad cordis synceritatem, vtpotè humilis tanquam paruulus, prout ait Saluator Mat.18. Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorũ. Fuit itaq; vnius anni, i. purus & innocens, tanquam puerulus anni vnius. Cùm enim omnipotens Deus promouet hominem ad aliquam dignitatem aut præsidẽtiam siue officium, efficit eum dignum ad illa per gratiarum charismata, nisi homo ponat obstaculum: nec Deus directè promonere solet indignos, sed permissiuè. Deniq; quo præsidentia altior est, eo præsidens maioris debet esse perfectionis: ideo regem decet esse virtuosissimum ac diuinum. Secundo exponitur, prout Saul est datiui casus, vt sit sensus, quod ipsi Saul erat filius, i. filium habuit anni vnius, videlicet ipsum Isboseth, cùm ipse Saul regnare cœpit, & duobus annis
2.Reg.2. regnauit ipse Isboseth. Contra quod instatur, quia (vt infrà habetur) Isboseth, qui mox post mortem Saul cœpit regnare, fuit 40. annorũ in sui exordio regni, Saul autem 20. annis regnauit. Denique scriptura non intẽdit hîc explicare ætatem aut tẽpus regnationis filij Saulis, sed Saulis regis. Quidam demũ exponunt sic, Filius vnius anni, i. viginti vnius annorũ erat Saul cùm regnare cœpit, quia (vt Numer.1. habetur) à 20. annis & suprà eligebantur ad prælia. sicq; fuit vnius anni, i. vnum habuit annum vltra 20. quod stare non valet, quia (vt tactum est) filius Saul præfatus erat quadragenarius cùm regnare exorsus est, & Saul præfuit annis 20. Veruntamen cõtra hoc obijci potest, quod
Beda Actu. 13. legitur: Dedit eis Deus Saul filium Cis annis 40. Ad quod Beda ibidèm, alijq; concorditer dicunt, quod ibì in annis illis Saul, includũtur 20. anni, quibus præfuit Samuel. Aliter non videtur, qualiter accipi posset computatio annorum ab exitu de Aegypto, vsq; ad tempus quo Salo-
Iose. lib.6. an.iu.ca.6. mon cœpit tẽplum ædificare, vt infrà 3.Reg.4.5.& 6. habebitur. Idem affirmat & Iosephus. Nihilo
1.Reg.3.4.7. minùs contra hæc argui potest, quoniam iuxta præhabita, Samuel adhuc adolescens cœpit esse popu-
1.Reg.12. li iudex, statim post obitum Heli. Fuit autem senex in exordio regni Saul, vt præcedenti habetur cap. ergo diutiùs præfuit quàm annis 20. [& 2. annis regnauit] ipse Saul [super Israel,] quia 2. annis præfuit virtuosè, deindè tyrannicè. Circa hoc scribit quidam: Potest dici, quia post 2. annos regni Saulis ipse Dauid in regem à Samuele est vnctus, & extunc Saul non regnauit de iure, sed tantum vsurpatiuè: ideo sequentes anni regni ipsius, hîc resecãtur. Sed contra hoc, vtpotè quod Saul ex tunc non regnauit de iure, obijcitur, quia adhuc, imò vsq; ad finem vitæ suæ, retinuit sibi ius regale seu regi-
2.Reg.1. am potestatem & authoritatem. Propter quod Dauid occídi iussit adolescentẽ, qui se Saulem oc-
1.Reg.24.26. cídisse perhibuit, Dauidq; sæpiùs dixit: Quis extendet manus suas in Christum domini, & innocẽs erit?
1.Reg.24. Vndè & pectus suum percussit, eo quod chlamydem abscidisset illius. Itaq; Saul adhuc permansit verus ac legitimus rex Israel, habendo respectum ad eius authoritatem & regiam potestatem: sed quantum ad potestatis suæ abusum, fuit tyrannus. Talibus autem principibus ac prælatis, quantùm ad ea quæ ad ipsorum officia pertinẽt, tenentur subditi obedire, tanquam veris superioribus, prout super secundum sententiarũ distinctione vltima Thomas declarat. [Et elegit sibi Saul tria millia de Israel] i. tria millia virorum Hebræorum, quos reputauit ad præliandum fortiores & audaciores: atque (vt aliqui opinãtur) hoc fecit, cùm regnasset per annum vnum & duos, i. post tres annos. Tamen de illis tribus millibus dedit mille sub manu Ionathæ filij sui primogeniti ac strenuioris. Vndè subiungit: [Et erãt cũ Saul duo millia in Machmas & in mõte Bethel] i. in locis seu vrbibus illis, per quarum terminos magìs poterat Philistæis patere ingressus ad Israel. ideo Saul ibì opposuit se. [Mille autem] viri erant [cum Ionatha in Gabaa Beniamin.] i. vrbe illa in sortem Baniamin sita, quæ (se-
Pet.Cõ.hist. li.1.Reg.c.12. cũdum Magistrum in historijs) fuit ciuitas Phinees filij Eleazari, i. vrbs sibi deputata ad habitandum, & in illa Eleazar fertur sepultus. Veruntamen in Iosuæ lib. legitur, Eleazar mortuus est, & sepelierunt eum in Gabaa, quæ data est ei in monte Ephraim, in quo mõte non videtur sita fuisse Gabaath seu Gabaa Beniamin. [Porrò cæterum populum remisit, vnumquéq; in tabernacula sua. Et percussit Ionathas stationem Philistinorum, quæ erat in Gabaa.] Philistæi tanquam dominantes filijs Israel, cõstruxerunt seu habuerunt in terra ipsorum loca munita seu fortalitia, in quibus posuerũt bellatores, qui populũ Israel seruarẽt sub iugo Philistijm. Est itaq; sensus, quod Ionathas in vrbe Gabaa tale castrũ obtinuit, & Philistæos inibì cõstitutos occídit: [Quod cùm audissent Philistijm, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebræi.] Saul pro certo coniecit, quod Philistæi cognito eo quod fecerat Ionathas, ex indignatiõe mox cõuenirent ad impugnandum Israeliticum populum. ideo voluit super hoc suum populum auisare, vt se obseruarent. Hinc misit nuncios qui præmisso buccinæ sonitu, annunciauerunt hæc ipsa. Hinc subditur, [& vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam, percussit Saul stationem Philistinorum,] iuxta sensum præhabitum. Quod

enim

eū Ionathas egerat, rex terræ, videlicet Saul, iudicabatur fecisse, ficut victoria militum afcribi-
tur principi. [Et erexit fe Ifrael aduerfus Philiftijm,] Suprà fcriptum eft: Humiliati funt Phili- 1.Reg.7.
ftijm, nec appofuerunt vltrà vt venirent in terminos Ifrael, quod factum eft tempore Samuelis:
quō ergo ftatio Philiftinorū fuit adhuc in terra Ifrael, Saul regnāte? Iterum dictum eft ibi, Facta Ibid.
eft manus dñi fuper Philiftæos cunctis dieb' Samuelis: ergo iam ante imperiū Saul, erexit fe Ifra
el cōtra Philiftijm. Ad primum rñdetur, ꝙ ad certum tēpus nō introierūt terram Ifraelitarū, vel
non cūm tanta potētia ficut antè, vel dato, ꝙ vltrà non introierūt Samuele populū iudicāte: tñ fi
lijs eius ꝑfidentibus malè, iudicātibusq́; iniuftè, potuerūt forfitan intrare. Dato quoq; ꝙ non in-
troierunt, attñ potuerūt ibi in munitionib' relinquere eos quos antè pofuerūt ibidèm. Ad aliud
rñdetur, ꝙ Samuele ꝑfidēte, multū refrenata fuit poteftas Philiftinorū fuper filios Ifrael, non tñ
in toto ablata, ficq́ue fub Saul [erexit fe] populus [Ifrael aduerfus Philiftijm] magis ꝗ antè. [Cla-
mauit ergo populus poft Saul in Galgala,] ex timore Philiftinorum Saulem exhortando, vt
prouideret fibi ac regno fuo contra Philiftinorum inuafionem. [Et Philiftijm congregati funt
ad ꝑliandū cōtra Ifrael 30. millia curruum.] Mirum ꝙ tot currus habebāt, cùm de Pharaone le-
gatur Exo. 14. ꝙ tulit fecum 600. currus electos, qñ videlicet infequut' eft filios Ifrael. Hinc aliq
dicunt, ꝙ ponatur hic cōtinens pro cōtento, videlicet numerus curruum pro numero bellato-
rum, q erant in curribus & pugnabāt ex eis, vt erat tunc moris. [& fex millia eqtum.] Aliqui text'
habent, 600. millia eqtum. fed meli' dicitur, fex millia. [& reliquum vulgus, ficut arena, quæ eft
in littore maris plurima.] i. innumerabile inftar arenæ, quod tñ hyperbolicum verbum eft. [Et
afcendentes, caftrametati funt in Machmas ad orientē Bethauen. Quod cùm vidiffent viri Ifrael
fe in arcto pofitos,] i. in grādi periculo vel in loco angufto. [(afflictus enī eft populus)] f. viri ꝑfa
ti de Ifrael, qui timore, laffitudine feu alijs modis erant tribulati, [abfconderunt fe in fpeluncis
& in abditis, in petris quoque & in antris, & in cifternis. Hebræi aūt tranfierunt Iordanē * terram * in terram
Gad & Galaad] i. tranfmigrātes Iordanem, ingreffi funt terram duarum ac mediæ tribuum. Hoc
fonat, ac fi Hebræi non fuiffent Ifraelitæ. Ad quod in fcholaftica refpondetur hift. Quidā erant pet.Cō.hift.
in Ifrael, fic appropriato vocabulo dicti, qui præ timore credūtur in caftra Philiftijm defcēdiffe li.1.Reg.c.12.
ad obfequendum illis. Vel (vt aliq fcribunt) ideo dicebant Hebræi, qa frequenter tranfibant Ior
danem. Nam Heber interpretatur victor feu tranfiens. Indè Hebræi, quafi tranfeuntes. Veruntæ-
men hi Hebræi videntur potiùs à Philiftæis fugiffe, ꝗ ad ipfos confugiffe: qa Iordanis erat à pla-
ga orientali, refpectu terræ promiffionis: terra autem Philiftinorum, à parte occidētali. [Cumq́;
effet Saul adhuc in Galgala, vniuerfus populus perterritus eft qui fequebatur eum:] quoniā erāt
pauciffimi comparatione exercitus Philiftinorum, nec plenè confidebant in domino. [Et expe- 1.Reg.10.
ctauit 7. diebus Samuelem iuxta placitum.] i. prout Samuel ei iniunxerat. Vndè fcriptum eft fu-
prà, quēadmodùm Samuel dixit Sauli in prima fua inunctione: Defcendes ante me in Galgala.
Ego quippe defcendam ad te, vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas. 7. dieb' ex-
pectabis me. quod ibi tripliciter fuit expofitum, & iuxta expofitionem illam triformem, poteft
& iftud tripliciter exponi. Primò, ꝙ expectauit Samuelē 7. diebus oblationis fiendæ quotidiè per
tot dies pro fua vnctione in regem: quæ expofitio non videtur conueniens, qm Saul iam fuit in
regem bis vnctus, ideo non apparet ꝙ vfq; ad tempus iftud fuerit oblatio illa dilata. Secundò à
qbufdam exponitur, ꝙ expectauit iuxta placitum Samuelē, quatenùs Samuel facrificaret & cō-
fuleret Deum pro ipfo Saule. Debuit aūt Samuelem expectaffe per 7. integros dies, & non expe
ctauit nifi hac vice, nifi per fex dies, qm diem quo fignificauit Samueli vt veniret ad fe, inter fe-
ptem dies expectationis annumerauit, cùm tñ poft diem illum debuerit feptem præftolari die-
bus Samuelis aduentum. Sed huic expofitioni videtur contradicere litera, afferens ꝙ Saul 7. di-
ebus expectauit Samuelem. Tertiò ergo exponitur, ꝙ non expectauit plenariè per 7. dies, imò
7. die ante occafum per aliquot horas vfurpauit facrificare, quod per Samuelē fieri debuit: ficq́;
peccauit in hoc, ꝙ non expectauit 7. integros dies: & item ꝙ facerdotale affumpfit officium, fic-
ut Ozias rex Ifrael, quibus duobus exceffibus adiecit & tertium, excufando feipfum. [Et non ve- 2.Par.26.
nit Samuel in Galgala] tam citò, vt Saul putauit eum venturum. Venit tñ 7. die, vt infrà habetur.
[Dilapfusq́; populus ab eo] i. populus Ifrael, qui fuit cum Saul, receffit ex timore ab eo. [Ait er-
go Saul: Afferte mihi holocaufta & pacifica] i. materias feu pecora quæ offeram Deo in holocau
fta, vt remittat nobis noftra peccata, & tale facrificium totaliter incendebatur, præfertim dum
offerebatur pro peccatis multitudinis, vt Leuit. 4. habetur, ideo holocauftum vocatum. Et itèm
quę offeram in hoftiam pacificam, i. pro pace atq; victoria obtinēdis. [Et obtulit holocauftum.
Cumq́; cōpleffet offerēs holocauftū,] i. hoftiam holocaufti: ꝗ tamen poftquam iam obtuliffet rex Saul, quod
non erat fui officij, [ecce Samuel veniebat] fatis tempeftiuè ad offerēdum. Legalia nanq; facrifi
cia licitè immolabātur vfq; ad horam, in qua facrificium iuge vefpertinū offerebatur, poft quod Num.28.
illo die aliud facrificium nō offerebatur, qm illud erat cōfummatio oīm facrificiorum diei. [Et

egressus est Saul obuiàm ei, vt salutaret eum.] Honorauit enim Samuelẽ propter eius senectutem & sanctitatem, ꝓphetalemq́; grãm: & qm̃ iam antè iudex fuerat populi, & suis orationib⁹ ac meritis multa bona à Deo obtinuit populo: sed & hac vice sperauit iuuari per Samuelẽ. [Loquutusq́; est ad eum Samuel: Quid fecisti?] quasi dicat, grauiter iam peccasti, & mirum ꝙ ita egisti. [Rñdit Saul: Quia vidi ꝙ dilaberet̃ populus à me, & tu non veneras iuxta placitos dies, porrò Philistijm congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc descendẽt Philistijm ad me in Galgala, & faciem dñi non placaui,] satisfaciendo ꝓ peccatis meis ac populi mei. [necessitate compulsus, obtuli holocaustum dño.] Saul mendosè se excusauit, quia nõ erat necessitas vera, absoluta, sufficiens: talisq́; vsurpata oblatio, fuit magis offensiua Dei, q̃ placatiua. [Dixitq́; Samuel ad Saul: Stultè egisti,] quia cõtra mandata Dei, [nec custodisti mandata dñi Dei tui, q̃ pcepi tibi] ex parte Dei, vt scilicet expectares me 7. diebus totalibus, nec ꝓprijs manibus sacrificares. [Quod si non fecisses, iam nunc ꝓparasset dñs regnum tuum super Israel in sempiternum:] i. si istos excessus nõ cõmisisses, nec posteà similes, dñs firmasset ꝓsidentiã tuam regiam super Israeliticã plebẽ, per oĩe tẽpus vet. test. q̃tum est ex parte tui, seu respectũ habendo ad merita tua. Veruntñ ꝓuidentia Dei oĩa pariter intuens, & vniuersa cõplectens, nec fallitur nec mutatur. Qualiter aũt huiusmodi ꝓnunciatiões, promissiones, seu cõminationes inuariabilis Dei, sint intelligẽdæ sub cõditione, & mutationi subiectæ per respectum ad ordinem ꝓximarum cõtingentiũ naturaliumq́; causarum, cùm tñ prorsus incõmutabilis sit in seipsa ꝓordinatio, ꝓscientia ac ꝓuidentia Dei, frequenter dictũ est alibì, & pri-
Augustinus mo sententiarũ determinatur. Deniq; sicut asserit Augustinus, Deus instituit Saul in regnũ, non ad permanendũ, imò tribui Iudæ ꝓordinauit tribuere regnũ: sed totum hoc, vtpotè Saulem esse ꝓuaricaturum ac remouendũ, & tribum Iudæ in principatu mansurã, fuit infallibiliter in ꝓscien-
Gregorius tia Dei. Hinc ait Gregorius: Deus non mutat decretum, q̃uis mutet sententiã, non illam q̃ exprimit æternam ꝓordinationẽ, sed eam q̃ temporalẽ exprimit dispositionẽ. [Sed nequaq̃ regnũ tuum vltrà cõsurget.] i. nullus filiorum tuorum succedet tibi in regno super totum Israeliticũ po-
2. Reg. 2. 4. pulum. Nam & filius Saul q ei successit, nõ nisi duob⁹ regnauit annis. Non tamen super Iudam,
iuxta nec super cæteras tribus pacificè. [Quæsiuit sibi dñs virum * secundũ cor suum,] non quasi à casu aut ex incertitudine dñs aliquẽ q̃rit, q̃uis sic faciat aliqd q̃ri, sed per modum q̃rentis se habet, dum oĩm corda cõsiderat, & vnum præ alio ad aliqd sibi assumit, eligit seu acceptat, quẽ tñ ipse per dona gratiæ suę efficit talem, & ab ęterno sic ordinauit. Loquebat̃ quoq; Samuel more prophetico de futuro per modũ ꝓteriti, propter certitudinẽ ꝓphetiæ. vt sit sensus, Quæsiuit sibi dñs virum secundũ cor suum, i. decreuit sibi assumere in regem virum virtuosum, diuinæ voluntati
esset cõformẽ & bñplacentẽ. [& pcepit ei,] i. pcipiet [dñs vt * sit dux super populũ suũ,] vir iste est Dauid, q dum ista dicebant̃, erat puer. [eo ꝙ non seruaueris q̃ pcepit dñs. Surrexit aũt Samuel,] Ex quo elicitur, ꝙ post increpationẽ ꝓtactam mãsit ad tẽpus cum Saul in Galgala, [& ascendit de Galgalis in Gabaa Beniamin.] Illuc nanq; perrexerũt & filij Israel cũ Samuele, vel citò post eum aduersus Philistijm, ideo ꝓ cõfortatione populi Israel iuit ad Gabaa. [Et reliq populi] Israel, qui non iuerunt cum Samuele, [ascenderũt post Saul,] eum sequendo, [obuiàm populo] Philistino-
de rum, [qui] Philistæi [expugnabant eos,] videlicet Israelitas, [veniẽtes * ex Galgala in Gabaa] i. ad vrbem sic dictam [in colle Beniamin,] in quo cõtigit expugnatio illa. [Et recensuit] i. numerauit [Saul populum] s. filios Israel, [qui inuenti fuerãt cum eo,] & erant cæteris (vt videtur) constantiores, qm̃ illis fugientib⁹, seq́; abscõdentibus, mãserũt cum rege ad ꝓliandũ, [quasi 600. viros.]
Iudic. 7. sic cum Gedeone non mãserunt, nisi 300. viri, & cum Iuda Machabæo 800. [Et Saul & Ionathas
1. Mach. 5. filius eius, populusq́; qui inuẽtus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin. Porrò Philistijm consederant in Machmas. Et egressi sunt ad ꝓdandũ] i. ad spoliandũ bona Iudæorum, [de castris Philistinorũ tres cunei.] & tñ nullum cuneorum illorum audebãt inuadere filij Israel, timore prostrati & inermes. Ideo quoq; fecerunt tres cuneos, vt magìs nocerent, & quia resistentiam non timebant. [Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim ad terram Saul. Porrò alius ingrediebatur per viam Bethoron. Tertius aũt verterat se ad iter termini in terram Sabaa imminentis valli Seboim contra desertũ. Porrò faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel.] cuius subiungitur ratio: [Cauerant enim Philistijm, ne fortè facerent Hebræi gladium aut lanceam.] i. idcircò non permiserũt inter Hebræos commorari aliquem fabrum, ne faceret eis ensem aut lanceam. Ex quo constat, ꝙ filij Israel erant adhuc multùm grauati iugo dñij Philistinorum. Ideo aũt fertur in textu, faber ferrarius, quia sunt qdam fabri lignarij, i. carpẽtatores, sicut in Euang. legitur Ioseph fuisse faber, Matt. 13. & Marc. 6. [Descendebat ergo oĩs Israel ad Philistijm,] s. in terram Philistinorum, qñ pacem habuerunt cum illis, [vt exacueret] i. per fabros Philistinorum acui faceret, [vnusquisq; vomerem suum, & ligonem, & securim, & tridẽtem, & sarculum. Retusæ itaq; erant acies vomerũ & ligonũ & tridentiũ & securiũ] i. cessante pace, & lite durante, ex defectu ꝓfatæ exacutionis acumen ferri instrumentorũ istorũ erat reductũ & hebetatũ [vsq; ad stimulum

cor-

corrigendũ:]i i.inclusiuè vsq; ad reformandũ seu exacuendũ instrumentum, quo boues arantes pungunt ad laborandũ, seu aliũ quécunq; aculeũ. [Cumq; venisset dies prælij]inter Hebræos & Philistæos, [nõ est inuentus]i. non fuit[ensis aut lancea in manu totius populi, qui erat cũ Saul & Ionatha, excepto Saul & Ionatha filio eius.] quod ait, exceptó, refertur ad illud, totius populi, nõ ad illud, q sequebatur Saul, q seipsum nõ sequebatur. Sed cõtra hæc argui potest, qm̃ filij Israel iã antè interfecerunt filios Ammõ, quod sine armis & gladijs facere nõ valebãt, imò & occisorum illorum arma diripuisse vidẽtur, sicq; abundasse armis. Ad hoc Iosephus ait, q Philistijm abstulerunt arma duntaxat illis qui erãt in Gabaa iuxta eos, & hi soli manserunt cum Saul & Ionatha, cæteris in fugã versis atq; latẽtibus. Porrò in prælio contra Ammonitas vniuersæ tribus fuerunt, inter quas multi gladios habuerũt & lãceas. [Egressa est autẽ statio Philistijm, vt transcẽderet in Machmas.] Iam in textu præhabitum est, q Philistijm consederant in Machmas, quomodò igitur egressa est statio eorum vt transcenderet in Machmas? Et respondendum q statio Philistinorum tunc existens in Machmas, egressa est indè, vt transcenderet versus Saul. Vel, egressa est, vt transcenderet in Machmas, i. in illo loco inciperet transcendere ad alium locum. a 1.Regũ.11. Iose.lib.6. an.iu.ca.6.

¶De spirituali huius Cap. 13. intelligentia. Arti. 26.

Filius vnius anni erat Saul cùm regnare cœpisset] Per Saul in exordio sui regni instar infantuli humilem, innocentem & mitẽ, & modico tempore instè regnantem, deinde superbũ, ferocem, & tyrannizantem, intelligitur quicunq; prælatus, princeps seu præsidens, qui in præsidẽtiæ suæ initio pius, iustus & innocẽs est: deindè honores mutant in eo mores, ita q asper & arrogans redditur, præsidetq; iniustè tanq̃ tyrannus, quærens plùs propria cõmoda & honores, q̃ bonum cõmune & subditorũ salutẽ. Et istud est insipientia maxima & excæcatio detestãda, cùm vnumquenq; oporteat esse tãto solicitiorẽ & timoratiorẽ coram altissimo, quãto pro pluribus daturus est rationẽ, & quo maiora desupèr fortitus est dona, quo in altiori est gradu, & quo duri⁹ sibi iudiciũ imminet. Hæc igitur pẽsent qui præsunt, & ex honoribus sibi impẽsis potiùs affligentur, q̃ gloriabuntur vel extollẽtur. [Et elegit sibi Saul tria millia.] In hoc Saul gerit Christi personã, & possunt per tria millia designari vniuersi prædestinati, qui in statu sunt triplici, videlicet animaliũ, rationaliũ, & spiritualiũ. Nã & quidã sunt serui fideles, alij autẽ interni amici, cæteri verò occulti filij: quidã sunt in via purgatiua, alij in via illuminatiua, cæteri in via perfecta. Rursus p tria millia figurantur vniuersi, tribus virtutibus theologicis decorati, & superbenedictæ Trinitatis cultores, qui cõtra inuisibiles aduersarios præliantur. Per cæteros qui remittũtur ad propria, denotãtur, qui à catholicæ fidei synceritate elongãt se. Insupèr sicut Saul secũ detinuit duo millia, & mille suo filio assignauit, sic superiores prælati debẽt seipsos in primis vallare fortissimis auxiliarijs multis, qui sint cõsiliarij iusti, prædicatores idonei, pastores deuoti. Tales quoq; esse oportet archidiaconos, præpositos & decanos, quibus oibus in iure certa & ardua dantur præcepta. Quòd si cõtigerit superiorẽ prælatum, archiepiscopũ siue episcopũ, tẽtari, nutare, deficere, debet horũ orationibus, exhortationibusq; fulciri ac erigi, imò & modestè redargui. Præterea debet p̃latus talis superior quosdã ex his auxiliarijs suis, cõmunicare & associare suffraganeo suo, antistiti seu prælato inferiori, quatenùs taliũ subuẽtione & cooperatu, vniuersum sibi creditum gregem dignè gubernet, sicq; instar Ionathæ percutiat stationẽ Philistinorum, i. dæmones tentatores gregis sibi subiecti, orãdo, efficaciter prædicãdo, iustè exemplariterq; viuendo deijciat. [Quod cum audissent Philistijm, Saul cecinit buccina.] Quẽadmodùm Philistæi audita suorũ strage, se collegerũt ad impugnãdum acerrimè filios Israel, sic inuisibiles hostes, victis quibusdã ex suis, vehementiùs insaniũt & insurgũt cõtra fideles victores. Ideo debet prælatus buccina prædicationis suos super hoc auisare, eosq; informare de modo & cõstantia fortiter resistẽdi. [Cùm vidissent filij Israel se in arcto positos, abscõderunt se.] Sic aliqui Christiani cernentes se vndiq; à diabolo, mũdo & carne tẽtari, pusillanimes fiunt, & quærũt tẽtationum certamẽ euadere. Quidam vero succumbunt, tẽtatoribus cõsentientes. Nõnulli quoq; in foramine petræ in fossa humo, i. in Christi vulneribus & in dñicæ passiõis memoria salubriter se occultãt, & in propriæ humiliatiõis profundo se celant, atq; intãtum paruipẽdunt, & quasi nihil se reputãt, q à dæmonibus nequeũt tangi. [Et expectauit Saul septẽ diebus Samuelẽ.] Per septẽ dies, vniuersum hoc tẽpus septem diebus decurrẽs, exprimitur. Prælatus igitur indesinẽter gratiosam Christi subuentionẽ ac præsentiã debet fiducialiter præstolari, nec præstolãdo deficere, nec sibi illicita vsurpare. [Egressi sunt de castris Philistijm ad prædandũ tres cunei.] Per hos tres cuneos, intelliguntur tyrãni & hæretici atq; hypocritæ, seu infideles Iudæi, gẽtiles p̃fidi, & superbi philosophi, itẽ spũs maligni, supbiæ, fornicatiõis & auaritiæ, à qbus oibus boni fideles multipliciter impugnati fuerunt. [Porrò faber ferrarius nõ inueniebat in Israel.] Per fabros istos intelliguntur virtuosi p̃lati, doctores cõdigni, p̃dicatoresq; sancti, q spiritalia arma fidelibus pparãt, & gladiũ spũs quod est verbũ Dei, ac lãceã militarẽ, videlicet charitatis feruorẽ, seu discretionis acumẽ, oĩa penetrãtem Ephe.6.

& aduersariorũ interiora pungentẽ. Cauẽt autẽ Philistijm, i. dæmones & oẽs sanctę fidei inimici
machinãtur & studẽs talet fabros auferre ecclesię, sicut iã (prohdolor) pro maxima parte ei abla-
ti sunt, intantùm, ꝙ fideles ꝗ plures ad Philistijm pergũt, vt sua acuant ferramenta: qa vera & spi
ritali sapientia derelicta, ad philosophica documẽta, ad prudentiã seculi, imò ad mũdanas versu
Hiere. 4. tias se cõuertunt, atq; in talibus suã acuunt mentẽ, suntq; sapiẽtes vt faciãt mala, obtusi verò, imò
& cæci, in pertinẽtibus ad salutẽ. Postremò, per hoc ꝙ pręlio imminẽte nõ sunt inuẽti ensis & lã-
cea, nisi in manibus Saul & Ionathæ, ꝑfigurabatur, ꝙ p̄lati & eorũ vicarij debeãt tãtæ esse pfectio
Roma. 12. nis, ꝙ quantumcũq; subditi spiritalibus armis priuẽtur, & passionũ immoderãtijs agitentur, ipsi
tñ in omni virtuta, in rationis splendore, in luce sapiẽtię perseuerẽt firmissimè, & mala vincãt in
Leuiti. 19. bono, suaq; bonitate ac probitate aliorũ defectuositates reprimant & reformẽt, quoniã ipsi sunt
velut mensura & regula subditorum: mensuram verò & regulam, oportet existere vniformem.

¶Elucidatio. Cap. 14. Et accidit quadam die. Arti. 27.

HIc recitatur qualiter Deus miraculosam victoriã Iudęis cõtulerit super Philistijm. [Et acci-
dit quadã die vt Ionathas filius Saul diceret ad adolescentẽ armigerũ suum: Veni, & trãsea-
mus ad stationẽ Philistinorũ, quę est trans locũ illũ. Patri aũt suo hoc ipsum nõ indicauit,] qa vi
debat opus ꝑrsus periculosum. Ideo Ionathas conijciebat ꝙ pater suus, à quo tenerrimè amaba
tur, nõ sineret ꝙ se periculo tãto exponeret. [Porrò Saul morabatur in extrema parte Gabaa sub
malogranata, q̄ erat in agro Gabaa, & erat cũ eo populus ꝗsi sexcentorũ virorũ. Et Achias] sacer
dos, [filius Achitob fratris Icabod filij Phinees, qui] Phinees [ortus fuerat ex Heli sacerdote do-
1. Reg. 2. 4. mini in Silo,] prout de his dictum est suprà, [portabat ephod] i. vestimentum ac ornamentũ il-
lud sacerdotale, quo põtifex vtebatur, cui etiã vesti iungebatur rationale iudicij quę detulit se-
cum, quatenùs in his cõsuleret dominum corã arca ibi, tunc existẽte, si necessarium videretur.
[Sed & populus ignorabat quò isset Ionathas:] quia nec populo suũ notificauit propositum, ne
quispiã manifestaret illud patri suo. [Erãt autem inter ascẽsus, per quos nitebatur Ionathas trã-
ire ad stationẽ Philistinorum, eminẽtes petrę ex vtraq; parte,] & ita inter eas extitit vallis prę-
rupta, [& quasi in modum dentium scopuli hincinde pręrupti.] i. eminẽtia saxa acuta superiùs
quasi dẽtata. [Nomẽ vni Bozes, & nomẽ alteri Sẽne. Vnus scopulus prominẽs ad aquilonem ex
aduerso Machmas, & alter ad meridem contra Gabaa. Dixit autem Ionathas ad adolescentẽ ar
migerum suum: Veni, trãseamus ad stationẽ incircũcisorum horũ,] i. infidelium Philistinorum,
Psal. 14. quos zelo iustitię ex magnanimitate Ionathas spreuit inquantũ huiusmodi, iuxta illud Psal. Ad
nihilũ deductus est in cõspectu eius malignus. [si fortè faciat dominus pro nobis,] ꝙ ait, si fortè,
nõ dicit quasi volẽs tẽtando experiri an dñs eos iuuaret, sed ex confidentia diuini auxilij, cui ta-
men cõfidẽtię inest incertitudo ex cõsideratione proprię culpę, p quã redditur homo frequẽ-
ter indignus diuino subsidio. Idcircò ad exludendũ pręsumptionẽ loquutus est, si fortè. secun-
Iosue. 15. dũ quẽ modũ Caleph ait: Da mihi montẽ istũ, si fortè sit dñs mecũ, & potuero delere eos sicut ꝓ
misit mihi. [qa nõ est dño difficile saluare vel in multis vel in paucis.] i. omnipotenti Deo, cui-
us fortitudo est infinita, eiq; perfacile est cõferre victoriã populo per paucos bellatores, & per
2. Par. 14. multos. Vndè etiam secundo Paral. libro Asa rex ait: Dñe, non est apud te vlla distantia, vtrùm in
paucis auxilieris, an in pluribus. [Dixitq; ei armiger suus: Fac omnia quæ placent animo tuo. Per
ge, quò cupis, & ero tecum vbicunq; volueris.] quo innotescit confidentia, magnanimitas, auda
cia huius armigeri quẽ Ionathas sibi elegit, quia considerauit virilitatem animi eius & corporis
robur. [& ait Ionathas: Eccè nos transimus ad viros istos. Cumq; apparuerimus eis, si taliter locu
ti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos, stemus in loco nostro,] tanꝗ parati expectare
eorum accessum. [nec ascendamus ad eos. Si autem dixerint, Ascendite ad nos, ascẽdamus ad
eos, quia tradidit] hoc est, dare decreuit [eos dominus in manibus nostris. Hoc erit nobis signũ]
dandæ victoriæ, & forsan reuelatum hoc fuerat Ionathę, vel ex occulto Dei instinctu hoc protu
Iose. lib. 6. lit: imò secundum Iosephum, Ionathas dominum seruidè exorauit pro triumpho, & sic dominus
an. iu. ca. 6. præstitit ei signum prætactum. Deniq; obuiàm ire aduersarijs, maioris videtur esse audaciæ ac
virtutis, quàm eorum præstolari accessum ad se. [Apparuit igitur vterq; stationi Philistinorum.
Dixeruntq; Philistijm: En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant. Et lo-
quuti sunt viri de statione ad Ionathã, & ad armigerũ eius. Dixeruntq; Ascendite ad nos, & ostẽ-
demus vobis rẽ.] hoc est, expediemꝰ vos citò, & inuenietis quos quęritis prępara tos. Vel, Ostẽde
mus vobis rem amissam quam quęritis. Ionathas quippe & armiger eius pergebãt hincindè pro
via aptiore inuenienda, quasi quæsissent quid perditũ. Ideo Philistæi sic responderunt ironicè.
[Et ait Ionathas ad armigerum suum: Ascendamus: Sequere me. Tradidit enim eos dominus
in manus Israel. Ascendit Ionathas reptans] id est, trahens se per viam ascensionis tortuosam,
non tritam. [manibus & pedibus, & armiger eius post eum. Itaq; cùm vidissent faciem Ionathæ,
alij cadebant ante Ionathan] hoc est, ipse Ionathas quosdam Philistęorum prostrauit virtute di-
uina

uina ipsum confortante,& Philistæorum robur ac animum infirmante. [alios armiger eius post
eum intersiciebat]eodem modo,[sequẽs eum.]In scholastica verò historia fertur,ꝙ Deus exter Pet. Co. hi-
ruit illos.Porrò Iosephus scribit,ꝙ nebula spissa repentè surrexit de terra Philistæorum, visum sto. lib. 1.
ita offuscans,ꝙ nec seipsos adinuicèm,nec Ionathan ac eius armigerum cognoscebant. Aliqui Re. cap. 13.
opinãtur ꝙ Deus percussit illos acrisia,qua aliquid confusè cognoscitur,non distinctè,sicut So Iose.lib.6.
domitæ erant percussi in foribus Loth, & Syri ad instantiam Helisæi. [& facta est plaga prima an.lu.ca.6.
*quam percussit]hoc est,percutiendo inflixit[Ionathas & armiger eius quasi viginti virorum] Gene.19.
Philistinorum[in media parte iugeris,quam par boum in die arare consueuit.]In fine præceden 4.Reg.6.
tis cap.dictum est,ꝙ non fuit inuentus ensis aut lancea,nisi in manu Saul & Ionathæ.Quid ergo *qua
gestauit in manu armiger Ionathæ?Dici potest ꝙ fustem aut clauam, & forsan alicui occisorum 1.Reg.13.
abstulit gladium.[Et factum est miraculum in castris per agros]Philistinorum, quia miraculosè Ibid.
fuerunt percussi acrisia seu nebula,imò & interiori virium eneruatione atque formidine.[Sed
& omnis populus stationis eorum qui ierant ad prædandum,obstupuit.]i.tres cunei Philistinorum,de quibus in præcedenti habetur cap.visa strage suorum,præ admiratione & timore defecerunt.[Et conturbata sunt castra,]hoc est,Philistæi in suis tentorijs sunt confusi, & recessit ab
eis mens atque consilium.[& accidit quasi miraculum à Deo.]Quasi,dicit hîc veritatem,non similitudinem tantùm, sicut & apud Ioan.1.Vidim' gloriam eius gloriam quasi vnigeniti à patre.
Verè nanque fuit miraculum, ꝙ ita prostrati sunt.Quo circa quidam reprobat prætactam Iose- Iose.lib.6.
phi positionem de nebula:quia(vt ait)si contigisset per nebulam,non fuisset miraculum,quoni an.Iu.ca.6.
am nebula repentè & frequenter consurgit.Nebula quoque illa ita obnubilasset visum Ionathæ
& sui armigeri,sicut Philistinorum.sed reprobatio ista, parui vigoris est. Quanuis enim nebula
ex naturali causa consurgat,tunc tamen quantùm ad modum quo consurrexit,fuit miraculum,
quemadmodùm suprà habitum est de vocibus & pluuijs ad preces Samuelis cõcessis, quoniam 1.Reg.12.
nebula illa supernaturaliter data est ad infidelium deiectionem,non decuit,vt filios Israel obscuraret.[Et respexerunt speculatores Saul qui erant in Gabaa Beniamin,]sedentes in alto ad inspiciendum longè ac latè quid fieret,[& eccè multitudo prostrata, & huc illucque diffugiens:]qui
prostrati erant,non fugerunt hincindè,sed ex toto Philistinorum exercitu multi iam erant occísi,alij perturbati,huc illucque fugerunt,& seinuicèm peremerunt,quia non cognouerunt se mutuò.Tres etiam cunei Philistijm redeuntes ad suos in castra, impugnauerunt eosdem, quemadmodùm Iudic.7.legitur de Madianitis,ꝙ fugientes & vndique discurrentes,mutua se cæde truncabant.[& ait Saul populo,qui erat cum eo:Requirite & videte quis abierit ex nobis.]hoc dixit
postq̃ speculatores nunciauerunt ei prædicta. Tunc enim Saul optauit scire per quos facta erat
strages illa Philistinorum. [Cumq; requisissent, repertum est nõ adesse Ionathan & armigerum
eius.Et ait Saul ad Achiam:Applica arcam dñi.]hoc est, arcam assume, vt coram ea consulas ac
inuoces dñm, quatenùs nobis reuelet, quid agere debeamus. [Erat enim ibi arca dñi in die illa
cum filijs Israel. Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem, tumultus magnus ortus est in castris
Philistinorum.Crescebatque paulatim & clariùs resonabat,]quia seinuicèm inuaserunt.[Et ait
Saul ad sacerdotem:Contrahe manum tuam:]i.retrahe eam,ab inceptis cessando. Iam enim extenderat manus ad applicandum sibi arcam, atque ad exorandum, & dum dñs tardaret dare responsum, cupiens Saul hostes inuadere, & filio suo succurrere, dixit sacerdoti verba prætacta.
[Conclamauit ergo Saul & omnis populus q erat cum eo,] exhortãtes se inuicèm ad persequendum Philistijm,[& venerũt vsq; ad locum certaminis.Et eccè versus fuerat gladius vniuscuiusq;
ad proximũ suum, & cædes magna nimìs. Sed & Hebræi q fuerant cum Philistijm heri & nudiustertiùs,ascenderantq; cum eis in castris,] q ex timore confugerunt ad Philistæos,reuersi sunt] 1.Reg.13.
ad assistendum Saul, [vt essent cum Israel,& his q erant cum Saul & Ionatha.Omnes quoq; Israelitæ qui se absconderãt in monte Ephraim, audientes ꝙ fuissent Philistæi, sociauerunt se cum
eis in prælio.Et erant cum Saul quasi 10.millia virorũ,]cum quo pauloantè non erant, nisi 600.
vt patet cap.præcedenti. Tñ hic versus fertur non esse de textu. [Et saluauit dñs Deus Israel in
die illa.Pugna aũt peruenit vsque ad Bethauen.]quia vsq; ad vrbem illam insecutus est Saul hostes.[Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa. Adiurauit aũt Saul populum]Israel,[dicens: Maledictus vir qui comederit panem vsq; ad vesperam,]hoc est,Hoc iuro, ꝙ morte dignus erit,& occídetur,qcunq; ex meo exercitu comederit aliquid,[donec vlciscar me de inimicis meis,]i.Philistæos fugientes occídam. Timuit eñ ꝙ,populo circa refectionem intento, illi aufugerent. Vidit quoq; populũ ad manducandũ inclinatum de præda fugientiũ Philistinorum. [Et non manducauit vniuersus populus panem,]hoc est,nullus de exercitu Saul ausus fuit quicquam comedere ante horam p̃fixam. [Omnisq; terræ vulgus venit in saltum, in quo erat mel super faciẽ agri.
Ingressus est itaq; populus]Saul[saltum]hoc est,syluam seu nemus,[& apparuit fluens mel,nullusq; applicuit manum ad os suum,] i.nemo eorum qui adiurationem Saulis audiuit, ausus fuit
ali-

Pet. Co. hi- aliquid de melle illo imponere ori suo. [Timebat enim populus iuramentum.] Dicit autem Ma
sto. lib. 1. gister in historijs: Fert quòd tāta copia mellis ibi sit in cannis arborum & cauernis petrarum &
Reg. ca. 13. abditis terræ, quòd plures reperiantur faui super terram decidentes. [Porrò Ionathas non audierat, cùm adiuraret pater eius populum. Extenditq; summitatem virgę quam habebat in manu, & intinxit in fauum mellis. Et cōuertit manum suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius.]
Iose. lib. 6. hoc est, exhilarati & meliùs colorati ex aliquali virium reparatione, qui ex lassitudine famis &
an. iu. ca. 7. belli calore depressi & reuerberati, ac discolorati fuerunt, sicut & facies eius. Asserit Iosephus Ionathan inuenisse apum cubilia in quercu, quæ in sorte Ephraim fuit. [Respondensq;] hoc est, ad verbum factum Ionathæ proportionabiliter loquens: [vnus de populo ait: Iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: Maledictus vir qui comederit panem hodiè.] hoc est, ante vesperam, putà hoc die artificiali. [Defecerat autem populus. Dixitq; Ionathas: Turbauit pater meus terram] id est, incauta illa obligatione nocuit populo, & inquietauit eundē. [Vidistis ipsi quòd illuminati sunt oculi mei, eo quòd gustauerim paulùlum de melle isto: quanto magis, si comedisset populus de præda inimicorum suorum, quam repperit? Nónne maior plaga facta fuisset in Philistijm?] quasi dicat, vtiq;. Si enim stando celeriter aliquid comedissent, & bibissent, confortato stomacho, velociùs insecuti fuissent aduersarios suos. [Percusserunt ergo Philistæos in die illa à Machmas vsq; in Aialon. defatigatus est autē populus nimis] ex itinere, labore, cursu, ieiunio, [& versus ad prædam,] hoc est, pecora ac cætera quæ Philistæi reliquerunt in campis seu alibi, appræhendens, [tulit oues & boues & vitulos, & mactauerūt in terra:] hoc est, ex festinatione & vehementia famis, occiderunt pecora illa, vbicunque ea ceperunt indifferenter, & nō in loco eleuato seu saxo eminenti, vnde sanguis potuisset effluere. Ideo sequitur: [Comeditq; populus cum sanguine] carnes illas, non satis purgatas à suo cruore. Comederunt quoq; cum san-
Deuter. 20. guine, id est, illicitè & contra legem, secundum quam debuerunt primò sacrificia Deo offerre de hostium præda. [Nunciauerunt autem Sauli, tanquam regi, cui attinebat reos corripere, cui etiam imminebat periculum ex populi transgressione, [dicentes, quòd populus peccasset domino,] hoc est, ad irreuerentiam Dei, [comedens cum sanguine.] id est, carnes ex quibus san-
Deuter. 12. guis non fuit sufficienter eliquatus, cùm tñ in Deuteronomio dominus dicat: Comedes absq; esu duntaxat sanguinis, quem quasi aquam super terram effundes. [Qui ait: Præuaricati estis, voluite ad me iam nunc saxum grande,] super quod animalia occidantur. [Et dixit Saul] satellitibus suis: Dispergimini in vulgus,] hoc est, hincindè inter vulgares sparsim discurrite. [& dicite eis, vt adducat ad me vnusquisq; bouem suum & arietem,] hoc est, quòd quicunq; habuerit bouem, aut aliud animal mundum esibile, & voluerit illud occidere, perducat illud ad me. [& occidite super istud] saxum eleuatum, ex quo sanguis valeat eliquari, [& vescimini,] & istud iussit fieri coram se, ne faceret quis occultè. Forsan hîc ponitur singulare pro plurali, videlicet saxum pro saxis, cùm non videatur probabile, quòd in tanta famis inedia sufficerit tot millibus hominum vnum saxum ad mactandum super illud pecora manducanda, [& non peccabitis domino, comedentes cum sanguine. Adduxit itaq; omnis populus vnusquisq; bouem in manu sua vsq; ad noctem, & occiderunt ibi. Aedificauit autem Saul altare domino] hoc est, aram construi fecit, super quam Deo fieret oblatio gratiarum actionis pro concesso triumpho. [Tuncq; primum cœpit ædificare altare domino.] Ex quo elicitur, quòd antè obtulit sacrificium super altare anteà constructum ab alijs. Vel si & anteà construxit altare, istud tamen dicitur primò ędificasse, quoniam in alijs oblationibus factum eius displicuit deo. Qualiter autem licuit tunc alibi immolari, q̃ in tabernaculo dñi, & super altare atrij, tactum est sæpè. [& dixit Saul: Irruamus super Philistæos nocte, & vastemus eos vsq; dum illucescat manè, nec relinquamus ex eis virum. Dixitq; populus: Omne quod bonum tibi videtur in oculis tuis, fac. Et ait sacerdos] præfatus Achias: [Accedamus huc ad Deum.] i. à Deo quæramus consilium. [Et consuluit Saul dominum] per sacerdotem. Ad pontificem aūt præcipuè pertinebat consulere dñm, i. per oratio-
Numer. 27. nes & oblationes à Deo consilium quærere de agendis. Nam & per Mosen dñs dixit, q̄ Eleazar pro Iosue cōsuleret dñm. [dicens: Num persequar Philistijm? Si trades eos in manus Israel? Et nō respondit ei dñs in die illa.] Iam habitū est, q̄ Saul dixit, Irruamus super Philistæos nocte: moxq; sacerdos subiunxit, Accedamus huc ad Deum, & protinùs Saul consuluit dominum. Quomodò ergo nunc additur, Non respondit ei in die illa? Respondetur, q̄ dies hîc sumitur pro die naturali, q̄ noctem includit. Deinde dicendum, q̄ nec nocte illa, nec die sequēti responsum à Deo sortitus est. [Dixitq; Saul] suis officiatis: [Applicate huc vniuersos angulos populi:] Per angulos populi, quidam intelligūt principes, qui sunt quasi lapides angulares, qm̄ sicut in lapide tali
Esaiæ 28. concurrūt parietes, ita populares confluunt & concurrunt ac vniuntur in principe suo. Vndè
Actor. 4. & Christus dicitur lapis angularis, q; in ipso conuenerunt & fide vniti sunt Iudæi atq; Gentiles.
1. Pet. 2. Alij per angulos populi, intelligunt eius extremitates, & contenta in eis, vt sit sensus: [Applicate huc

hoc vniuersos angulos populi,] id est, vniuersum populum ab extremitatibus suis, [& scitote & videte] per missioné sortis, [per quē acciderit peccatum hoc,] propter cuius demeritū negatur nobis responsio dñi [hodiè.] Præsupposuit Saul, quòd nō nisi propter peccatū alicuius de populo suo, Deus responsum renueret aut differret. Siquidē tempore illo cōmuniter dabantur diuina responsa, præsertim pontifici dñm cōsulenti: nihilominùs potuit Deus omnipotens liberrimè agens, etiam ex alia causa negare & differre responsa. [Viuit dñs saluator Israel, quia si per Ionathan filium meum factum est, absq; retractatione morietur:] Quasi dicat, per viuentem dominum iuro, quòd is qui suo peccato causa est negationis diuinæ responsionis, iam occidetur absq; reuocatione prioris sententiæ meæ, qua dixi: Maledictus homo &c. quantumcunq; ille fuerit mihi charus & vtilis, in tantùm, quòd nec charissimo filio meo Ionathæ parcerem. Hoc Saul iurasse videtur zelo quodam iustitiæ, præsertim quia (vt sibi apparuit) ille per suam culpam nocuit communitati, & inobediens fuit regi, & ipse Saul fuit Iudex totius populi sui, voluitq; culpam absq; personarum acceptione vlcisci. [Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Et ait ad vniuersum Israel: Separamini vos in partem vnam, & ego cū Ionatha filio meo ero in parte altera. Responditq; populus Israel ad Saul: Quod bonum tibi videtur in oculis tuis, fac. Et dixit Saul ad dominum Deum Israel: Domine Deus, da iudicium] seu indicium, hoc est, per sortis directionem ostende: [quid est] id est, cur accidit, & quid istud significat, [quòd non responderis seruo tuo] videlicet mihi [hodiè? Si in me aut in Ionatha filio meo est iniquitas hæc, da ostensionem: Aut si hæc iniquitas est in populo tuo, da sanctitatem:] hoc est, fac peccatum hoc expurgari per pœnam, vt purificemur à tanti transgressoris consortio. Veruntamen istud, da sanctitatem, non est de textu, cùm non habeatur in Hebræo. [Et deprehensus est Ionathas & Saul, populus autem exiuit.] id est, immunis apparuit ab hac culpa, quia super nullum de populo stante sorsorum sors corruit. [Et ait Saul: Mittite sortem inter me & Ionathan filium meum. Et captus est Ionathas.] hoc est, deprehensus est sorte. [Dixit autem Saul ad Ionathan: Indica mihi quid feceris. Et indicauit ei Ionathas, & ait: Gustans gustaui in summitate virgæ, quæ erat in manu mea, Iosе.lib.6.
paulūlum mellis: & ecce ego morior:] id est, paratus sum mori, secundum Iosephū, vel mortem an. iu. ca. 7.
euadere nequeo. [Et ait Saul: Hæc faciat mihi Deus,] & hæc addat, quia morte morieris Ionatha.] iste fuit modus loquendi apud Hebræos, & est sensus: Nisi impleuero quod iuraui seu dixi, inferat mihi dñs pœnam huius peccati, imò & ampliorē, seu pœnis aliarum culparū mearum eā apponat. Et ita istud fuit quasi iuramentū execrationis, sicut & illud quod ait Apostolus: Ego testē 2. Corint. 1.
inuoco Deum in animam meā. [Dixitq; populus ad Saul:] quasi admirando de tali rigore patris in filium tam elegantē atq; amabilem, & toti regno tam vtilem: [Ergó ne Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel?] Quod inquirendo negant esse agendum. [Hoc nefas est.] Quasi dicant: Non decet, nec licet. [Viuit dñs si ceciderit] hoc est, non cadet [capillus de capite eius in terram:] id est, nullam penitùs læsionem permittimus ei infligi pro causa hac, [quia cum Deo operatus est hodiè,] hoc est, per Dei auxilium præualuit hostibus, & saluauit nos de manu Philistijm. [Liberauit ergo populus Ionathan, vt non moreretur. Recessitq; Saul, nec persequutus est Philistijm. Porrò Philistijm abierunt in loca sua. At Saul confirmato regno] hoc est, principatu suo [super Israel, pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius, contra Moab & filios Ammon, & Edom, & reges Soba, & Philistæos, & quôcūq; se verterat, superabat] aduersarios suos frequenter & diu, quanuìs tandem ab hostibus victus sit. Secundum Lyram, in Hebræo habetur: Quócunq; se verterat, impiè agebat, vel impius fiebat. sed veriùs creditur, quod 1. Reg. 31.
Rabbi Paulus affirmat: Dictio, inquiens, Hebraica hîc posita, æquiuoca est. Vno modo signifi- R. Paulus.
cat, superabat: Alio modo, impiè agebat. Vndè nostra translatio vera est, concordans cum litera præcedenti, qua dictum est, Pugnabat aduersus omnes inimicos eius: cum litera quoq; sequenti, qua dicitur: Et eruit Israel de manu vastatorum eius. [Congregatoq; exercitu, percussit Amalech, & eruit Israel de manu vastatorum eius. Fuerunt autem filij Saul, Ionathas & Iesui & Melchisua.] Cur non exprimitur hîc Isboseth filius Saul? Respondetur, quia nō erat virilis, neq; magnanimus aut militans, sed pusillanimis & ineptus ad bellicos gestus. Vndè nec bello interfuit, in quo pater suus ac fratres interierunt. [Et nomina duarum filiarum eius, nomen primogenitæ Merob, & nomen minoris Michol, & nomen vxoris Saul Achinoem, filia Achimaas. Et nomen principis militiæ eius, Abner filius Ner patruelis Saul. Porrò Cis fuerat pater Saul, & Ner pater Abner, filius Abiel. Erat aūt bellum potēs] ipsius Saul ac populi sui [aduersus Philisthæos omnibus diebus] regni [Saul,] i. frequenter omī tēpore quo regnauit, ita φ totū à parte denominat. Philistæi equidē erant valdè bellicosi, duri, multi & fortes, & dñs eos reliqt, vt in ipsis experiret Israelē, vtrū audiret mandata dñi, an nō, vt legitur in libro Iudicū. [Nam quemcūq; viderat Saul Iudic. 3.
virum fortē & aptū ad præliū] ex populo Israel, [sociabat eū sibi.] i. exercitui suo eū coniunxit, si potuit. Et benè ait, fortē & aptū ad pliū. Quidam enī sunt corpore fortes, inepti tn̄ ad bella,

quo-

quoniam timidi, pusillanimes, aut obtusi. Oportet enim vt bellatores, sint etiam animo fortes, ne pericula mortis immoderatè formident. In bellis quoq; plùs prodest prudentia, q̃ corporeæ vires. ¶ Circa præhabita quæritur, an Saul peccauit adiurando populum, & dicens: Maledictus vir qui comederit panem donec vlciscar me de inimicis meis. Apparet q; non, quia Philistæi erant tyranni, & lætales aduersarij plebis Dei, sicq; Saul amore Reipub. & zelo iustitiæ voluit eos occidere, atq; ex eadem radice iurauit illud. ¶ Porrò Ionathas deprehensus est forte, tanq̃ culpabilis, & ob eius transgressionem, qua patris sui violauit præceptum, negauit Deus responsum. In oppositum argui potest, quoniam sicut sunt tres comites voti, ita & iuramenti, videlicet discre-
Hierem. 4. tio, iustitia, veritas, quemadmodùm super illud Hieremiæ: Iurabis, viuit dñs, in veritate & iusti-
Hieronym. tia & iudicio, scribit Hieronymus: Præfato autem iuramento Saulis, videtur defuisse discretio, quia nec casum necessitatis intendebat excipere, vt apparet, eo q; paulopòst voluerit Ionathan occidere, qui ex quadam necessitate parùm manducauit de melle. Insupèr Ionathas videtur patris sui præceptum rationabiliter reprobasse, dicẽdo: Turbauit pater meus terram &c. sicut expositum est. Ad istud quidã respondent, q; indiscretè culpabiliterq; iurauit. Quòd item peccauit, volendo occidere Ionathan, qui patris sui præceptum nõ audiuit, nec sciuit, & ex necessitate contra id egit. Et addunt, q; sors super Ionathan venit ad ostendendum innocentiam eius, non culpam, vt s. deprehẽsus, se coram omnibus excusaret. Asserunt quoq; q; Deus negauit responsum, nõ propter Ionathæ culpam, sed ob causam aliam sibi notam. Verum ista responsio nõ videtur textui consona. Cùm etenĩ Deus nõ respondisset Saul, intentè orauit, vt dñs manifestaret, ob cuius culpam non dedit responsum, atq; ad hoc agnoscendum sortẽ mitti præcepit, quæ inter tot millia cecidit super Ionathan. Sortes aũt in veteri testamento potissimè temperabantur à
Prouer. 16. dño, vt Salomon contestatur: ideo Ionathas videtur fuisse culpabilis, præsertim cùm dicat scriptura, quòd captus est Ionathas. Nec alia causa negationis diuini responsi videtur in textu insi-
Iose. lib. 6. nuari, nisi huiusmodi culpa. Ionathas quoq; deprehẽsus, non se excusauit à culpa, sed facto suo
an. iu. ca. 7. simpliciter recitato, adiecit: En ego morior, i. paratus sum mori, secundũ Iosephũ. Itaq; dici potest, q; in bello necesse est plurima sustinere, ꝑpter liberationẽ & defensionẽ Reipub. & frequenter cõtingit, q; per integrum diẽ prelium durat, sicq; iuramentũ Saul nõ videtur omnimodè discretione caruisse. Nam & si populus suus cœpisset comedere, non ita faciliter ac celeriter potuissent auelli à refectione, Deniq; iuxta hæc videtur Ionathas quoq; peccasse, patris sui præceptum reprobãdo tam absolutè, cùm dixit: Turbauit pater meus terram. Cùm verò obijcitur, q; ignorauit patris sui præceptum seu iuramentum, respondere quis potest, q; ignorantia illa eum non excusauit in toto, q̃a fortassis nõ debuit se ita ab exercitu patris sui abstrahere, patre suo id ignorante, nisi ex speciali diuino fecerit hoc instinctu. Oportet enĩ vt in bellicis rebus magna vigeat disciplina & obedientia. Vndè in gestis legitur Romanorum, q; Torquatus princeps proprium filiũ interfecit, eo q; se absente & nesciente cõmiserit bellũ, cùm tñ obtinuisset triumphũ, quod etiam Thomas in libro de regimine regum allegat. ¶ Præterea circa hoc quæritur, An populus benè fecit Ionathan liberando: videtur q; non, quia culpabilis fuit. Ad quod arbitror respõdendum, q; in hoc benè egerunt. Ionathas nanq; & si nõ à toto, tñ à tanto excusabilis fuit, & propter commune bonum, præceptum seu iuramentũ patris sui rationabiliter in ipso Ionatha dispensationem admisit, quoniã euidens fuit vtilitas, tam idoneum virum in tali casu à morte eripere.

¶ De spirituali eiusdem capituli decimiquarti intellectu. Arti. XXVIII.

Accidit vt diceret Ionathas ad adolescentẽ armigerum suum: Veni, transeamus ad stationem Philistinorum.] Ionathas iuxta præhabita inferiores prælatos & pdicatores præfigurauit, per cuius armigerum adolescentem egressi sunt talium plators & doctorum cooperatores, vicarij atq; discipuli, qui pergunt ad stationẽ Philistinorum, q̃n ad secularium & carnaliũ societates hoim properant, vt eorum vitijs expugnatis, dæmonibus quoq; quorum vasa erãt, de-
Matth. 12. pulsis, reducãt ipsos ad dñm. Vndè saluator dixit discipulis: Eccè ego mitto vos sicut oues in me-
Lucæ 10. dio luporũ. [Hoc ipsum patri suo nõ indicauit,] opera quippe supererogationis, secretè fieri solent. [sed populus ignorabat, quò isset Ionathas.] quia pusilli & impfecti non sciunt interna exercitia, incrementaq; spiritalia perfectorũ. [Erant aũt inter ascensus &c.] per tortuositates &
Math. 5. difficultates illas itineris Ionathæ atq; armigeri eius, figurabatur, q; arcta sit via salutis, & semita ptingendi ad spũalem victoriam vitiorũ ac dæmonum ardua, quã tñ oportet incedere volentẽ saluari, potissimè eos qui alijs sermocinant aut præsunt, & illos secũ saluare nituntur: ita occurrunt eis scopuli instar dentiũ prærupti, i. aduersitates acutæ. [& petræ eminentes ex vtraq; par-
2.Corint. 6. te.] i. gratiosa subsidia dei, & vtriusq; testamenti scripturæ. Exempla quoq; sanctorum noue ac
4.Reg. 6. veteris legis, vt sint muniti p arma iustitiæ à dextris & à sinistris: Nã & plures nobiscũ sunt, q̃ cõtra nos. [Transeamus ad stationes incircuncisorũ istorum, si forte faciat dñs pro nobis, quia non est dño difficile saluare vel in multis, vel in paucis.] Incircuncisi corde, sunt oẽs qui irreformati

sunt

sunt mente, qui passionũ suarum immoderantias nõ refrenant, ad quorũ informationẽ & con-
uersionẽ virtuosi prælati & ꝑdicatores confidenter accedunt, nõ obstante difficultate negocij,
q̃m omnipotẽtis auxilio innituntur, q ita potest per paucos cõuertere multos, sicut p plurimos.
Magnanimes igiẽ sint in Deo, pleni spe seruenti ac humili, pensantes illud Apostoli: Omnia pos Philip. 4.
sum in eo q me confortat. Et illud: Deus cõteret satanam sub pedibus vestris velociter. ¶ Porrò Roman. 6.
nõnulli sunt pusillanimes, nec plenè cõfidunt in dño, ideo viam pœnitentiæ & salutis seu reli-
gionẽ verentur arripere, ꝓpter rei difficultatẽ, non respirantes in omnipotente, q paratissimus Eccl. 2.
est auxiliari, nec vllum in se sperantẽ relinqt. [Dixerunt Philistijm: En Hebræi egrediunẽ de ca-
uernis, in qbus absconditi erant.] Per Philistæos durissimos fidelis populi inimicos, intelligun-
tur obstinati in vitijs: hæretici quoq; & schismatici ac tyrãni, & cæteri perfidi, q domesticos fi-
dei aspernantur & catholicorũ doctrinas, disputatiões ac inuasiones cõtumaciter paruipendũt,
& tñ per Dei auxiliũ miraculosè vincuntur. Deniq; inuisibiles hostes spernunt nos, tanq̃ mures.
Et sicut mures capiuntur muscipula, pedibusq́; catorum, sic dæmones suarũ tentationũ astutijs
nos inuoluunt, & viriũ suarum crudelitatibus capiunt, & occidunt. Et sicut catus ludit cũ mure
ferociter, sic dæmones ludunt nobiscũ sæuissimè, dũ per delectationes & ludicra nos pertrahũt
ad inferna. [Et respexerunt speculatores Saul.] quia præfatũ triumphum fideliũ considerant bo
ni pastores ac ꝑdicatores ferventes, & eum cũ gaudio annunciãt suo superiori: quo cognito, ille
cũ suis inflammatur ad succurrendũ tam fructuosè ꝑsidentibus aut sermocinantibus, & applicat
sibi arcam, i. ex sacra scriptura sumit consiliũ & doctrinã, qualiter sit ꝓcedendũ, sicq́; venit ad lo
cum certaminis, in quo cõtra aciem vitiorũ ꝑliari oportet. [Et eccè versus fuerat gladius vniuſ-
cuiusq; ad proximũ suum, & cædes magna nimis.] Istud assiduè lamentabiliterq́; impletur, dum
vnusquisq; animã proximi sui venatur ad mortẽ, & homines se inuicèm scandalizant, & vitiosè Michæ. 7.
inflammãt ad cõcupiscendũ verbis & factis, gestu, incessu, ornatibus, imò & omissionibus, sicq́;
quotidiè innumerabiles pereũt. [sed & Hebræi q fuerunt cũ Philistijm, reuersi sunt, vt essent cũ
Israel.] Multi etẽm aliorum exemplo cõuertunẽ ad dñm, relicta societate iniqua: & qui aliqñ ti-
muerũt spũalia aggredi bella, ex aliorũ ꝓfectu & pseuerantia animanẽ, aggrediuntq́; ardua vir-
tutũ molimina. [Adiurauit aũt Saul populũ, dicens: Maledictus vir qui comederit panem vsq; ad
vesperã, donec vlciscar de inimicis meis.] Sic ꝑlatus seu prædicator populũ debet inducere ad
abstinentiã atq; ieiunia, vt p ea inuisibiles superet hostes, & tanto studiosiùs insistat, ac suos in-
sistere faciat virtutibus, quanto acriùs à dæmonibus fuerãt impugnati aut læsi. Nã & de pessimis
qbusdam spiritibus Chr̃us testaẽ: Hoc genus dæmoniorũ in nullo potest exire, nisi in oratiõe & Marc. 9.
ieiunio. Cũq́; populus sic abstinet & ieiunat, occurrit & rep̃sentaẽ ei mel copiosum, qa tunc dæ-
mones ꝓponunt eis delectabilia mundi & carnis, à qbus interdũ etiam boni, instar Ionathæ, al-
liciunẽ & seducũtur, nec informationi & increpationi mox acqescunt: imò interdũ eis apparet, Eccl. 34.
q illuminenẽ oculi eorũ ex talibus, dicentes: Qui nõ est expertus, qd scit? Et, Vbi abundauit ini- Roman. 5.
quitas, abundat & grã. Illuminanẽ etiam ex talibus eo modo, quo oculi primorũ parentũ aperti Gene. 3.
sunt in esu vetiti fructus: qa ex sua transgressione experimentaliter discũt & sentiunt, quàm ma-
lũ & damnosum sit ipsis, diuina violasse ꝑcepta. [Defatigatus est aũt populus nimis &c.] sic fre-
quenter cõtingit, quòd fideles ieiunijs & spiritalibus actibus fatigati, excedũt in refectiõe & re-
pausatione carnali, & manducãt cum sanguine. ¶ Insupèr, per hoc quòd Saul ꝓprio filio noluit Deuter. 5.
parcere, prelati ac iudices instruuntur sine psonarũ acceptione iustitiam exercere. Per hoc verò
quod Ionathas ꝓpter alia sua laudabilia opera liberatus fuit à populo, edocetur, q bonis homi-
nibus nõ ex malitia lapsis, aut semel deceptis, sit specialiter condolendũ, & quantũ congruè po-
terit fieri, ignoscendũ. Nam & Deus multis parcit, grãmq́; largitur ꝓpter eorum ꝑcedentia me-
rita, quãuìs ad tempus mortificata, seu ꝓpter eorũ occulta opa ex suo genere bona. [At Saul con
firmato regno suo sup Israel, pugnabat per circuitũ aduersus oẽs inimicos eius.] Sic qlibet præ-
sidens Christianus, debet esse omni virtute armatus, & preliari cõtra vniuersos nequissimos spi-
ritus, à quibus vel ipse vel hi, qbus ꝑsidet, impugnantur: vtpotè virtute humilitatis, cõtra super-
biæ spiritũ: virtute castitatis ac sobrietatis, cõtra spiritum gulæ & fornicationis: virtute liberali-
tatis, cõtra spiritũ cupiditatis. Sicq́; de alijs. [Erat aũt bellum potens aduersus Philistæos omni-
bus diebus Saul.] Sic bono præsidente ꝑlato, aut strenuo imperatore Remp. gubernante, acerri-
mũ geritur bellũ cõtra visibiles aut inuisibiles sanctæ fidei inimicos. [Nã quẽcunq; viderat Saul
virũ fortem & aptum ad ꝑlium, sociabat eũ sibi.] Hoc ad literam regibus atq; principibus est se-
ctandũ. Spiritaliter quoq; episcopi & ceteri maiores ꝑlati, suis collegijs ac familijs & numero sui
cleri debent gratìs ac sapienter adiungere literatas & virtuosas personas, qbus duntaxat confer-
re debent præbendas, dignitates, & parochiales ecclesias, quorũ cooperatione, consilio, opere,
prudentia & virtute cunctis valeant hostibus ꝑualere. Quidã verò instar Pharaonis masculos ne- Exod. 1.
cant, fœminasq́; reseruant: qa indoctos ꝓmouẽt & carnales, deuotos verò & sapientes refutant.

S ¶ Expo-

¶Expositio capituli XV. Et dixit Samuel ad Saul. Arti. XXIX.

RECitatur híc, qualiter Saul expugnauit Amalechitas, & quomodò circa hoc dirè peccauit,
1.Reg. 9. [Et dixit Samuel ad Saul: Me misit dñs] i. direxit, [vt vngerem te regem sup populum eius Israel.] Ideo mihi credere & acquiescere debes. Suprà legitur dñs dixisse ad Samuelem: Mittā ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum ducé super populum meū Israel. Si ergo dñs misit Saulem ad Samuelem, vt Samuel vngeret illum: quomodò misit Samuelem ad Saul pro causa illa? Et respondendū, q̄ missio qua dicitur dñs mittere vates suos seu alios ad aliqd, non est semper intelligenda de missione locali, sed sæpè potiùs de directiōe mentali. Vndè infrà tertio lib. Achias
3.Reg. 14. propheta senex & cæcus sedens in domo sua, dixit vxori Hieroboam venienti ad se: Ego mis-
Abdiæ 1. sus sum ad te durus nuncius. Sic & Abdias in exordio suæ visionis loquitur de seipso: Legatum ad gentes misit dñs. [Nunc ergo audi vocem dñi:] hoc est, præceptū quod tibi per me præcipit dñs, & noli circa istud inobediens fieri, sicut iam circa alia excessisti. [Hęc dicit dñs exercituum: Recensui quæcūq; fecit Amalech Israeli, quomodò restitit ei in via cū ascenderet de Aegypto] s. recordatus sum malorum pœnalium, quæ rex & populus Amalechitarū intulerunt filijs Israel
Exod. 17. in deserto egressis de Aegypto, quemadmodùm scriptū est in Exodo: Venit Amalech & pugna-
Deute. 25. uit cōtra Israel in Raphidim, quod in Deuteronomio pleniùs recitatur, dño ibì iubente: Memento quæ fecerit tibi Amalech in via, & extremos agminis tui, q lassi residebāt, ceciderit, qū tu eras fame & labore cōfectus. Deniq; qñ Deus peccata nostra vlciscitur, dicit ea recensere, seu ad memoriā reuocare: sed dum ea dimittit, vltionémve differt, dicitur ea quodāmodò obliuisci. [Nūc ergo vade, & percute Amalech & demolire] i. destrue [vniuersa eius.] videlicet vrbes & habitacula. [Nō parcas ei,] nec regi nec populo, [nec cōcupiscas ex rebus ipsius aliqd, sed interfice] per te & tuos ministros [à viro vsq; ad mulierem, & paruulū atq; lactanté] inclusiuè, i. vniuersos viros, & mulieres, atq; infantes, [boué & oué, camelū & asinū.] i. vniuersa pecora eorundé. ¶Circa hoc quæritur, qualiter istud cōueniebat diuinæ iustitię, q̄ propter peccata parentū tamdiu defunctorū, iussit occídi posteritaté eorum, pśertim fœminas & puellas ac paruulos, imò & pecora, cùm infantes & iumēta fuerint prorsus innoxia. Respondetur, q̄ propter peccata parentū enormia Deus frequenter pcussit illorum posteritaté, inquantū posteri secundum carné descenderūt ab illis, & erant aliqd suorum parentū, ita q̄ parentes puniebanť in eis, & qa suorum parētum sequebantur excessus, cōsenseruntq; eis, atq; in detestationé paternorum facinorū. Propter quod paruuli quoq; & pecora trucidabanť. Nec in hoc paruulis præiudicabatur, q & propter originale peccatum erāt mortis debitores, & expediebat eis tūc mori: qa si ad ætaté peruenissent adultā, patrum suorū secuti fuissent facinora, æternaliterq; perissent. Et ne in virili ætate efficerent populo Dei nimis molesti. At verò pecora ppter homines facta sunt: ideo de eis est disponendū secundū merita vel demerita, seu cōgruentiam hoīm, quia de medijs secundū exigétiam finis dis-
Pet. Co. histo. lib. 1. Re. cap. 14. R. Salom. Augustinus ponitur. Refert quoq; magister in historijs: Sunt q dicunt, Amalechitas fuisse maleficos ac habuisse peritiam se vertendi in pecudes: ideo, ne sub forma illa euaderét, dñm præcepisse, vt pecora quoq; perirét. Hoc idé Rabbi Salomon asserit, vt recitat Lyra, quod tū dicit esse fictitium. Nihilominùs Augustinus libro de ciuitate Dei, multa narrat de huiusmodi transformatis, certumq; est multos gentilium fuisse intentos huiusmodi magicis artibus. [Præcepit itaq; Saul populo,] hoc est, Saul per literas aut nuncios populo Israelitico iussit ad certum locum confluere, & esse paratum ad pugnam. Siquidé verba Dei per Samuelé sibi denunciata, eis significauit. [& recensuit eos] i. numerauit & ordinauit, seu cōuenienter disposuit [quasi agnos] hoc est, ad libitum suum, ita q̄ obediebant sibi, & sub eius regimine ibant, quemadmodùm agni sub virga pastoris, [ducenta millia peditum, & decé millia virorum Iuda.] Viri de tribu Iuda cōmuniter numeran-
1.Reg. 11. tur seorsum, tanq̄ potentiores, nobiliores, & ampliùs bellicosi. Nō est autem putandū, q̄ in tribu Iuda nō fuerint p tunc, nisi decé millia virorū, & in cęteris tribubus nō nisi ducenta millia, cū in bello cōtra Nahas regé Ammonitarū, fuerint triginta millia virorū Iuda, & trecēta millia de tribubus alijs, vt suprà: sed Saul hac vice cū præfato numero cōtentus fuit, pręsertim cùm ex diuina pmissione esset de victoria certus. [Cumq; venisset Saul vsq; ad ciuitatem Amalech.] In regno Amalechitarum fuerunt plurimæ ciuitates: idcircò per ciuitaté Amalech hîc intelligitur vel metropolis regni, vel vrbs prima in via occurrens, vel per singulare designatur plurale. [tetendit insidias in torrente. Dixitq; Saul Cinęo:] i. posteris natis ex Iethro, qui alio nomine cognomina-
Exod. 2. tus est Raguel, & Cin, cuius filia fuit Mosis vxor, vt in libro Exodi habetur, ex cuius videlicet Raguelis semine natus est Rechab. [Abite] corde, [recedite] corpore, [atq; discedite] cum proposito nō redeundi, [ab Amalech, ne fortè inuoluā te cū eo.] i. ne aliq de populo meo improuisè aut casualiter noceant vobis cū cæteris habitatoribus terræ huius. Cū pluraliter pmisisset, abite, cur singulariter subdit, te, nisi forsan ad aliqué eminentioré inter Cinęos id specialiter dixerit: [Tu em] i. pater tuus Iethro, seu Obab frater vxoris Mosis: qué tñ Obab qdam dicūt fuisse ipsum

Iethro,quibus obuiare videtur illud Num. Dixit Moses Obab filio Raguel &c. [misericordiam Num.10.
cum omnibus filijs Israel, cùm ascenderent de Aegypto:] qm̃ Iethro salubre cõsilium præstitit
Mosi,vt in Exodo describitur.Obab verò ductor fuit filiorũ Israel in deserto,vt in Num.scriptũ
est.[Et recessit Cinæus de medio Amalech.] sicq; deinceps habitauerũt Cinæi inter filios Israel. Exo.18.
[Percussitque Saul Amalech ab Heuila donec venit ad Sur,quæ est e regione Aegypti:] i. ab vna Num.10.
extremitate regni ad aliam,quemadmodũ in Deuteronomio iusserat Moses,dicens:Cùm dñs de Deut.25.
derit tibi requiem,delebis nomẽ Amalech de sub cælo. [Et appræhendit Agag regem Amalech
viuum:] quẽ & viuentẽ secum duxit ad ꝓpria ad ostensionẽ suæ victoriæ,quod fuit superbiæ:vel
vt multa extorqueret à rege capto pro ipsi' dimissiõe,quod fuit auaritiæ. Veruntñ Iosephus vel- Iose.lib.6.
le videtur, ꝙ Saul pepercit & misertus fuit ipsi Agag propter pulchritudinẽ eius. [Om̃e aũt vul- an. in. ca. 8.
gus] imò & nobiles [interfecit in ore gladij.] i.acumine ensis.[Et pepercit Saul & populus,Agag
& optimis gregibus ouium & armentorũ,vestibus & arietibus, & vnuersis quæ pulchra erãt,nec
voluerunt disperdere ea.Quicq̃d verò vile fuit & reprobum, hoc demoliti sunt. Factum est aũt
verbum dñi] i. dñs per angelum dixit [ad Samuelẽ, dicẽs:Pœnitet me ꝙ cõstituerim Saul regẽ,] i.
per modũ pœnitentis me habeo circa hoc, reprobãdo quẽ antè approbaui ac ꝓmoui ad regnũ.
Cõstat aũt ꝙ in inuariabili, supersapiẽtissimo & incõpræhensibili Deo,non cadat dolor seu pœ
nitentia,sed more humano loq̃tur Deus hoĩbus.[q̃a dereliq̃t me] per mentis suæ auersionẽ à me,
per inobedientiã,arrogantiã & cupiditatẽ. [& verba mea opere non impleuit. Cõtristatusq; est
Samuel,& clamauit] Samuel [ad dñm tota nocte.] Vndè apparet, ꝙ in ipsa nocte facta sit ei allo-
quutio ista.Non dicitur hîc,ꝙ clamauit ad dñm pro Saul.Ideo aliq̃ dicunt, ꝙ sciens Samul Sau-
lem reprobatum,clamauit,i.feruenter orauit pro regno & populo. Nihilominùs dicendũ,ꝙ eti
am clamauit ꝓ Saule,vt infrà in isto patet cap. Orauit ergo vt dñs ignosceret Sauli. Circa quod
aliq̃ dicũt,ꝙ Samuel forsitan ignorauit,an ꝑtacta verba,videlicet,Pœnitet me, dñs dixerit diffi-
nitiue,an cõminatoriè.q̃bus obuiare videtur,quod suprà Samuel dixit ad Saul:Nequaq̃ vltrà re-
gnum tuum cõsurget. Quæsiuit sibi dñs virum secundũ cor suum, & præcepit ei vt esset dux su- 1.Reg.13.
per populum suum,quod propter certitudinem prophetiæ Samuel prædixit de Dauid futurum
per modum preteriti,sicut ibidèm expositum est.[Cumq; de nocte surrexisset Samuel vt iret ad
Saul manè,nunciatũ est Samueli,ꝙ venisset Saul in Carmelum.] i. ad montẽ illum sublimem,[&
erexisset sibi fornicem triumphalẽ,] sequens in hoc arrogantiã gentiũ, i.arcum de myrtis & pal-
mis seu oliuis in signum adeptæ victoriæ,sicq; in monte illo inuenit materiam fornicis huius.Et
in isto patet superbia Saul,q̃ ad iactantiã suam hoc fecit, cùm illam victoriam debuerit humili-
ter Deo asscribere.[& reuersus transisset,descendissetq; in Galgala:Venit ergo Samuel ad Saul]
in Galgala,[& Saul offerebat holocaustũ dño] per manus sacerdotis pro gratiarũ actiõe de con-
cesso triumpho secundũ legem,q̃uis non fecerit hoc ex pura & debita humilitate.[de initijs ꝑ-
darum, quæ attulerat de Amalech] i.de primitijs spoliorũ,seu optimis spolijs acq̃sitis ab Amale-
chitis.[Et cùm venisset Samuel ad Saul,dixit ei Saul:Benedictus tu dño] i.ad gloriam Dei,[im-
pleui verbum] i. ꝓceptum [dñi] de occidendis Amalechitis.[Dixitq; Samuel,] probando falsita-
tem sermonis Saulis:[Et quæ est hæc vox gregũ,] s.boum & ouiũ, [quæ resonat in auribus meis,
& armentorũ quam audio?] quasi dicat,per experientiã innotescit,ꝙ non implesti dei ꝓceptum
q̃ pecora & oĩa Amalechitarũ iussit occidi. [Ait Saul:] se excusando, & populũ accusando, imò
& excusando partim eundẽ:[De Amalech adduxerunt ea.Pepercit em̃ populus melioribus oui-
bus & armẽtis,vt immolarẽtur dño Deo tuo:reliqua verò occidimus. Ait aũt Samuel ad Saul:Si-
ne me,] i.pacificè audi me,[& indicabo tibi quæ loquutus sit dñs ad me nocte. Dixitq; ei:Loque-
re.Et ait Samuel:Nónne cùm paruulus esses in oculis tuis,] i. vilis & modicus propria reputatio-
ne,[caput in tribub' Israel factus es?] i. rex duodecim tribuum Israel.Ideo sicut per humilitatem
meruisti sic promoueri,ita per arrogãtiã tuam iam meruisti regno priuari,[Vnxitq; te in regem
super Israel,& misit te dñs in viam,& ait:Vade,& interfice peccatores Amalech,& pugnabis cõ-
tra eos vsq; ad internecionem eorum.Quare ergo non audisti vocem dñi,sed versus ad prædam
es, & fecisti malum in oculis dñi?Et ait Saul ad Samuelem,] se pertinaciter excusando,[Imò au-
diui vocem dñi, & ambulaui in via per quã misit me dñs, & adduxi Agag Amalech] In hoc Saul
seipsum accusat,qm̃ dñs iussit ipsum Agag vnà cum populo suo interfici.[& Amalech interfeci.
Tulit aũt de præda populus oues & boues.] Hîc rursus imponit populo,quod ipse fieri iussit aut
saltẽ permisit, quod tñ debuit prohibere. [& primitias eorum quæ cæsa sunt,vt immolent dño
Deo suo in Galgalis.] veruntñ illa nõ fuit principalis totáve causa,imò ex cupiditate magis q̃ ex
deuotione fecerunt hoc.[Et ait Samuel: Nunq̃d vult dñs holocausta & victimas, & nõ potiùs vt
obediatur voci dñi?] quasi dicat, vtique:præsertim,qm̃ sacrificia illa legalia non erant per se ac-
cepta,sed ex obeditione,charitate & deuotione offerentium ea:ideo qñ contra obedientiã offe
rebantur,prorsus displicuerunt,sicut in casu isto.Obedientia autem per se placet,per quam ho

mo seipsum & propriam voluntatem offert ac subijcit Deo: quod maius fuit, quàm pecora, alienásque carnes Deo sacrificare. Et intelligitur istud de obedientia, seu potius actu ipsius interiori, prout obedientia est virtus specialis, respiciens præceptum superioris sub propria ratione præcepti. Alio modo obedientia est virtus generalis, dum sumitur pro adimpletione cuiuscunque præcepti. [Melior enim est obedientia quàm victimæ,] præsertim obedientia, qua propria mens subditur Deo. [& auscultare] mandata superiorum cum promptitudine cordis, [magis] bonum est, [quàm offerre adipem arietum.] & rectè exprimit specialiter adipem, qui præcipuè offerebatur, iuxta illud Leuitici: Omnis
Leuitic. 3. adeps Domini erit iure perpetuo. [quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare:] i. præcepto superioris resistere & teniti, propriam inobedientiam palliando, seu alio modo, tam graue est crimen vt ariolari, quod est genus superstitionis seu species magicæ artis. [& quasi scelus idololatriæ] est,] nolle acquiescere.] i. ex proposito & certa malitia esse inobedientem. Quemadmodum enim
Roman. 1. ariolator atque idololatra, seruiunt creaturæ magis quàm creatori: ita qui sic inobediens est, magis audit, colit, honorat voluntatem propriam, quàm diuinam. Hoc testimonium, sicut in statutis Ordinis Carthusiensis asseritur, sufficientem habet obedientiæ laudem, sufficientem quoque inobedientiæ
Roma. 13. vituperationem. Hinc loquitur Paulus: Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Salomon quoque:
Eccles. 4. Melior, inquit, est obedientia, quàm victimæ. Itémque: Vir obediens loquitur victorias. Denique verbis his
Prouer. 21.
Miche. 6. Samuelis pulchrè consonat illud Micheæ: Nunquid placari potest dominus in millibus arietum, aut in multis millibus hircorum pinguium? Indicabo tibi homo quid sit bonum, aut quid dominus requirat à te: Vtique facere iudicium, & solicitum ambulare cum Deo. [Pro eo ergo quod abiecisti sermonem domini,] i. Dei præceptum transgressus es, & illud de corde tuo repulisti, [abiecit te dominus] i. decreuit abijcere, & certissimè abijciet in sobole tua, [ne sis rex.] Népe cum pœna debeat culpæ correspondere, iustum est, vt qui Deum inhonorat, & eius paruipendit præcepta, depri-
1. Regum. 2. matur & vilipendatur ab eo, iuxta quod suprà dixit: Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. [Dixitque Saul ad Samuelem: Peccaui, quia præuaricatus sum sermonem domini & verba tua:] quæ erant verba Dei. Saul ambitiosus, audita suæ depositionis sententia, territus fuit, & cœpit se humiliare potiùs fictè, & ex seruili timore suæ temporalis confusionis, quàm ex vera charitate, humilitate, contritioneque cordis, & forsan suspicabatur ac metuebat, quod Samuel ex Dei præcepto mox alium constitueret regem. [timens populum,] qui timor ex praua processit radice, siquidem quia superbus fuit, & amator propriæ laudis, ac humani fauoris, formidauit populo displicere, ne minùs solito honoraretur & commendaretur à plebe. [& obediens] i. acquiescens, [voci] i. suggestioni [eorum, persuadentium mihi quod meliora & preciosiora referuarentur. [Sed nunc quæso porta peccatum meum] i. condole mihi, & culpæ meæ pie suffer & satisfac pro eadem. [& reuertere mecum, vt adorem dominum,] quatenus ex tua præsentia exaudibilior fiat oratio mea, te per tuam orationem supplente meum defectum. [& ait Samuel ad Saul: Non reuertar tecum.] Hoc dixit Samuel, quia pro tunc ita intendebat, quamuis paulopòst ad magnam Saulis instantiam mutauit propositum, ideo non mentiebatur formaliter. Vel dicere voluit, quod non re-
Iohan. 7. diret cum ipso pro tunc. Cui simile est, quod apud Ioannem ait saluator, Ego non ascendam ad diem festum hunc: & tamen paulo pòst ascendit ad eum. Vel, non ascendam tecum, vt orem pro te, eo modo quo optas, vt s. Deus ita ignoscat tibi, quod in regno permaneas in sobole tua, quoniam Samuel sciuit Deum oppositum diffiniuisse. Et huic expositioni concordat quod subditur: [quia proiecisti sermonem domini, & proiecit te dominus ne sis rex super Israel. Et conuersus est Samuel vt abiret. Ille autem] videlicet Saul, [apprehendit summitatem pallij eius,] vipotè Samuelis, quod verterat se ad recedendum, vt retraheret eum. [quæ & scissa est] ex vi retractionis. [Et ait Samuel ad eum: Scidit] i. hac scissione pallij mei præfigurauit, [dominus] scindendum esse [regnum Israel à te hodie:] hoc, inquam, hodiè præsignauit, [& tradidit] i. tradet seu tradere diffiniuit [illud proximo tuo meliori te,] s. ipsi Dauid, qui vel tunc erat, aut futurus fuit virtuosior Saule. [Porrò triumphator in Israel] i. Deus omnipotens, cuius virtute & gratia conceditur victoria Israeli, & cui omnis ascribenda est victoria, cùm tamen tu victoriam à Deo concessam, tibi, plùs quàm licet, ascripseris. [non parcet,] i. præfatam pœnam nó relaxabit, quia immobiliter statuit, quod in tua successione regalia principatus non permanebit. Vel, nó parcet, quia nó permittit peccatum omnino inultum transire,
Iob. 14. qui nullum bonum dimittit irremuneratum, nullumque malum impunitum, secundum illud Iob: Deus inultum abire non patitur. Nihilominùs verè pœnitentibus culpam dimittit, imò & pœnam æternam
Sapientię. 12. quam meruerunt, commutat in temporalem. Hinc in libro Sapientię dicitur Deo: Ob hoc quòd omnium dominus es, omnibus te parcere facis, quod etiam ideo dictum est, quoniam deus citra condignum punit, tam in purgatorio, quàm in inferno. [& pœnitudine nó flectetur:] quia in incómutabili Deo nó potest cósistere pœnitudo, dolor seu pœnitentia (propriè dicta) de sententia ab ipso prolata. Nec etiam flectitur pœnitudine nostra, ita vt in seipso mutetur vel reuocet quod diffiniuit, quamuis in Genesi
Gene. 6. legatur, quod tactus dolore cordis intrinsecùs, dixit: Pœnitet me fecisse hominem, quod metaphoricè intelli-

intelligendū est, sicut & multa similia. Porrò super eos qui nō habēt contritionē ex corde, sicut
nec Saul hac vice, nō parcit nec flectitur dn̄s, iuxta illud Deuteronomij: Reddit odientibus se Deut.7.
statim, ita vt disperdat illos, & vltrà non differat, protinùs eis restituens quod merentur.[Neq;
enim homo est]in propria natura,[vt agat pœnitentiam,]sed est inuariabile & supersimplicissi-
mum ens, qui per Malachiam protestatur: Ego dominus, & non mutor. Hinc in Numerorum li- Malac.3.
bro Balaham ait: Non est Deus quasi homo vt mētiatur, nec vt filius hominis vt mutetur. Deniq; Nume.23.
cùm Deus sit sapientiæ infinitæ, omnia æternaliter perfectissimè intuēs, nō potest in eum cade-
re pœnitētia de eo quod dixit aut fecit.[At ille ait: Peccaui. Sed nūc honora me corā senioribus
populi mei & coram Israel.]si ex condigna & profunda humilitate dixisset, Peccaui, nō tam so-
licitus fuisset de sua honoratiōe: imò pro publico peccato, corā oibus publicè se humiliasset, ho
noreq; regio se recognouisset indignū.[& reuertere mecū,] comitando & sequendo me tanquā
regē,[vt adorem dn̄m deū tuū. Reuersus ergo Samuel, sequutus est Saulem:]propter regiam di-
gnitatē condescendens ac deferēs ei, tanq̄ vicario regis altissimi. At verò super illud, Scidit dn̄s
regnū à te, narrant quidā Iudæi, q̄ Samuel contulit Sauli signum tunc, dicens: Ille regnabit pro
te, qui abscindet oram chlamydis tuæ. Vndè cùm Dauid fecisset hnc, loquutus est Saul ad eum: 1.Regū.24.
Nunc scio q̄ certissimè regnaturus sis. [Et adorauit Saul dominum.] Samuel quoq; rogauit pro
ipso.[Dixitq; Samuel: Adducite ad me Agag regē Amalech. Et oblatus] i. adductus[est ei Agag
pinguissimus, tremēs]ex formidine mortis, quæ omnium terribiliū terribilissimum est.[& dixit
Agag: Siccine separat amara mors?] Hoc quidā exponunt tanq̄ dictū à Samuele, vt sit sensus, q̄
Samuel dixit Agag, i. ipsi Agag regi, Siccine, i. sic ne separat amara mors? i. timor mortis amara
sensum & animū tuum à te, qui præ mortis horrore es quasi alienatus à sensu & impos mentis. Se
cundò exponitur, tanquam dictum ab Agag, qui cernens se occidendum, ex desolatinne & ad-
miratinne tāti infortunij sui loquutus est, Siccine separat amara mors? i. sic ne diuidit mors acer
ba viuentem à societate & loco viuorum? quasi dicat, vtiq;.[Et ait Samuel: Sicut fecit absq; libe
ris mulieres gladius tuus,] i. sicut tu multos iuuenes occidisti, per quod matres eorū priuasti fi-
liorum suorum solatio. Quidam tamē exponunt hoc de Agag in persona regis Amalechitarum, Exo. 17.
qui tempore Mosis quosdam filiorū Israel in deserto occídit, & matres eorundem filijs suis pri-
uauit.[sic absq; liberis erit inter mulieres mater tua.] i. tu quoq; nunc interficieris: quo facto, ma
ter tua absq; filijs erit. Dicunt autem nōnulli, quòd mater huius Agag iam inter alios Amalechi-
tas fuit occisa. sicq; per verba ista insinuatur, q̄ nullus ex filijs illius esset superstes, ipso Agag oc-
ciso: quia etsi habuit alios, iam fuerunt occisi.[Et in frusta conscidit eum Samuel coram domi-
no in Galgalis.]Non simpliciter conscidit eum in frusta, sed coram dnmino fecit hoc, i. virtuo-
sè & zelo iustitiæ, non ex crudelitate aut amore inordinatæ vindictæ. Nam sicut fecerat Agag, sic
factum est ei.[Abijt autem Samuel in Ramatha, Saul verò ascēdit in dnmum suam in Gabaa, &
non vidit Samuel vltrà Saul vsq; ad diem mnrtis suæ.] quod ait, vsq; ad diem mnrtis suæ, referri
potest tā ad mortē Samuelis, q̄ Saulis. Potest quoq; intelligi vel inclusiuè, vel exclusiuè: sed quo-
cunq; horum intelligatur modorū, non videtur posse verificari, cùm infrà scriptū sit, q̄ Saul cū
cæteris prophetauit corā Samuele. Ad quod respōdetur, q̄ Samuel vidit tunc Saulem nō in re- 1.Regū.19.
gio apparatu, sed prophetica dispositione. Insuper Saul morti vicinus, vidit Samuelē suscitatū
ad horam. Si tamē verè in sua persona apparuit, & Samuel Saulē vidit. Alij quoq; dicunt, q̄ Saul 1.Regū.28.
cum cæteris venit ad Samuelem in extremis laborantē, cùm infrà scriptū sit: Mortuus est autem
Samuel, & cōgregatus est ad eū vniuersus Israel. sed istud nō videtur verum, quia cōgregatio illa
potiùs facta est ad sepeliēdū honorificè Samuelē. Potest etiā dici, quia quod modicū est, pro ni- 1.Regum.25.
hilo reputat. Vndè si posteà vidit eū, hoc fuit quasi in trāscursu seu incidentaliter & sine affatu.
[Veruntamē lugebat Samuel Saul, qm̄ dn̄m pœnitebat, q̄ cōstituisset regē Saul super Israel.] i.
peccata Saulis defleuit & ipsum propter sua peccata, p quæ meruit ita reprobari à dn̄o: & ita quē
increpauit in publico, deplorauit in abdito: quo constat, q̄ ex charitate prodijt increpatio illa.

¶De tropologia eiusdem Cap. 15. Arti. 30.

PEr Amalech designantur dæmones & tyranni, hæretici & omnes iniqui, qui impugnant fi-
lios Israel ex Aegypto egressos, in deserto ac solitudine existētes, i. electos & bonos vitia se-
culi relinquentes, seu religionē ingressos, qui in deserto, i. in abstractione & secreto pœnitentiæ
ascendunt ad terram æternæ hæreditatis seu cælestis promissionis, de qua dicitur: Credo videre Psal.26.
bona domini in terra viuentium. Præcepit ergo dominus principibus & prælatis, vt talibus Ama
malechitis inferant pugnam, & quicquid vitiositatis in ipsis est, demoliantur, atq; ipsorum con-
futent errores, persequutionesq; superent, & tentamenta elidant: imò quæ preciosa reputantur
ab illis, penitùs aspernentur, videlicet prospera mundi, honores, opes, delicias, nec vllo modo
cum ipsis cōmunicent in peccatis. Itaq; Saul, id est, principes & prælati, imò & cuncti verè Chri
stifideles contra illos tendunt insidias in torrente, id est, in profluuio lachrymarum, in aqua sa-

pientiæ salutaris, in cõsideratione dominicæ passionis, quia per hæc separãt acies vitiorũ, sata-namq; prosternunt, & suæ salutis aduersarios vincunt. Dicunt quoq; Cinæo, vt ab Amalechitis discedat. Nã inter iniquos cõmorantur cõmuniter aliqui boni, quibus est persuadẽdũ, vt à periculosa se retrahant societate, & ad minus mẽte elongẽtur ab illis, ne cum peruersis peruertãtur.
Psal. 17. At verò per hoc, q Saul pepercit Agag regi, & melioribus Amalechitarũ pecoribus, & rebus eorum preciosis: datur intelligi, q hi qui alijs præsunt, frequenter periclitãtur, dũ ad ea quæ mũdi sunt, immoderatè afficiũtur, atq; hoibus placere desiderãt, & propria cõmoda quærũt, imò magnatibus adulãtur: sicq; vel amore vel timore aut cupiditate seu desiderio propriæ laudis, omittunt fraternę correptionis implere preceptũ, & huic seculo cõformantur. Hinc tales prelatos ac principes reprobat dñs, eo q non sint ei plenè fideles, & pœnitet eum q ipsos in officijs prelaturę locauerit. Ipsi verò frequẽter arbitrãtur se iustos, & si corripiãtur, mox se excusant & indignãtur, aliosq; inculpãt. Malunt tamẽ se superficialiter humiliare, quàm de stationibus suis expelli. Prætereà vnicuiq; qui in promotiõis suæ primordio fuit humilis, procedenteq; tempore videns se quasi radicatum in præsidentia, assumit sibi arrogãtiæ cornua, dici potest: Nónne cùm paruulus esses in oculis tuis, caput in Israel factus es? Nũc autem, quia extollis te, reprobari à dño promereris. Vndè in Ecclesiastico legitur: Sedes ducum superborum destruxit dñs, & sedere fecit
Eccl. 10. mites pro eis. Insupèr docemur ex isto capitulo, quanta excellentiæ sit virtus obedientię, quę & in religiosis potissimè commendatur. Imò quemadmodùm vniuersi qui præsunt, volunt sibi à suis subditis obtemperari: sic ipsi in primis cum omni reuerentia ac diligentia diuinis obediant iussis, & sibi commissos ad idem inducãt, quos & à transgressionibus districtè cohibeant, ne inuoluantur eorum excessibus, nec irrationabilibus vulgi suggestionibus acquiescant.

¶Elucidatio capituli 16. Dixit dominus ad Samuelem. Art. 31.

Reprobatione Saulis recitata, nũc describitur substitutio electi regis pro illo. [Dixitq; dñs ad Samuelem: Vsquequò tu luges Saul,] i. reprobatiõem eius à regni dominio defles, compatiẽdo amotioni ipsius, [cùm ego proiecerim eũ, ne regnet super Israel? Imple cornu tuũ oleo] tali, quali inungi solent reges atq; põtifices, vt dictum est plenius in expositione superiorũ. [&
1. Regũ. 10. veni] ad me spiritali accessu per promptitudinem cordis, [vt mittam te ad Isai Bethlehemitẽ.] hoc est, ciuem & habitatorem oppidi Bethlehem. Superiùs dictũ est, q Samuel vnxit Saulẽ oleo lenticulæ, quæ est vas fictile, quod mysticè factum videtur, ad præfigurãdum instabilitatẽ & fra-
Ibidem. gilitatem regni Saul. Dauid verò vngi iubetur oleo cornu, ad præsignandum regni sui soliditatem, quoniam cornu vas solidum est. Oleũ tamen fuit eiusdem speciei, quia in vtrisq; fuit eadem specie dignitas regia. [Prouidi enim in filijs eius mihi regẽ. Et ait Samuel: Quomodò vadam?] quasi dicat, periculosum est mihi hanc exequi iussionem, nisi tu prouideris, & congruentem mihi ostenderis modũ. [Audiet enim Saul] q alium vnxerim regem, [& interficiet me:] nisi tu protexeris me. Hoc Samuel dixit, non diffidenter aut temerè asserendo, aut mortem superfluè formidando, sed prudenter conijciendo, quia probabile erat secundum humanam considerationem, quòd sic eueniret. [& ait dominus: Vitulum de armento tolles in manu tua,] i. tecum duces, [& dices: Ad immolandum domino veni.] hoc ita erat. Fuit tamen & alia causa principalior, quam cautè subticuit. Veritas quippe interdum rationabiliter occultatur, quãuis falsitas nũquã sine culpa proferatur. [Et vocabis Isai ad victimam,] vt ipse & filij eius intersint oblationi, [& ego ostendã tibi quid facias, & vnges quemcunq; monstrauero tibi. Fecit ergo Samuel sicut loquutus est ei dñs. Venitq; in Bethlehem. Et admirati sunt seniores ciuitatis] Bethlehem, de hoc q Samuel venit ad eos, [occurrentes ei] cum reuerentia. Mirabãtur aũt, tum quoniã solitariè venit, aut cum paucissimis, tum quoniã rarò venerat illuc. Siquidem sanctus & senex propheta nõ cõsueuit quóquam pergere, nisi ex ardua causa. [Dixerũtq;: Pacificús ne est ingressus tuus?] Hoc interrogauerunt, timẽtes ne eũ suscipiẽdo, offenderẽt regẽ quẽ sciebant non benè stare cum Samuele. Vel metuebãt q missus esset à Deo vel à rege, ad increpandum vel ad denunciãdum aduersa. [Et ait: Pacificus.] quasi dicat: Non imminet vobis periculum ex meo aduẽtu. [Ad immo-
Numer. 8. landum dño veni. Sanctificamini,] i. ad deuotionem specialem vos præparate per orationes, vestium lotiones, cõtinentiam à cõiugibus, aut simili modo consueto in lege. [& venite mecũ, vt immolem] in excelso, quod licuit Samueli, quanuis sacerdos nõ fuerit, sed Leuita, ex dispensatione diuina. [Sanctificauit ergo] Samuel [Isai & filios eius,] aspergendo eos aqua lustrationis, & orando pro ipsis, exhortando eos ad deuotionem. [& vocauit eos ad sacrificium,] quod & pro ipsis specialiter immolauit. [Cumq; ingressi essent,] Isai & filij eius coram altari, vt quidam exponunt, vel potiùs locum secretum in domo Isai, vt ibi fieret vnctio regis occultè, [vidit] Samuel ipsum [Eliab, & ait: Num corã dño est Christus eius?] i. nónne iste corã Deo mihi adductus, est electus à Deo in regẽ? Hoc enim Samuel æstimauit, quoniã Eliab fuit primogenitus Isai, & elegã-
1. Regũ. 10. tior cæteris in statura. Ideo sicut de Saul proceræ staturæ dixerat populo, Certè videtis quem elegit

elegit dñs,qa non eſt ſimilis eius:ita putauit de Eliab.[& dixit dñs ad Samuelẽ,] Qualiter dixit
dñs Samueli verba ſequentia in aliorum pſentia? Non dubium qn per angelum, ſed an angelus
foris apparuit Samueli,& verba extrà ſonantia ptulit,an potiùs intra ipſum loquebatur in viſi-
one imaginaria ſeu intellectuali,non eſt adeò certum. Credibile tñ eſt, q intrà loquebatur ad
aures eius mentales,quo dato, tenendũ eſt, q etiam Samuel pfacta verba dixit,i.intra ſe cogita-
uit,& interiori eius interrogationi angelus in perſona Dei apparens & loquens,rñdit.[Ne reſpi
cias vultum eius,neq; altitudinẽ ſtaturæ eius.]i.non ſic reputes apparatum ſuæ faciei virilem,&
ſublimem ſuæ perſonæ ſtaturam,vt indè arbitreris eum electum in regẽ. [qm̃ abieci eum,]i.de- 1.Reg.17.
creui eum ab hac eminentia regia repellendũ,& forſan p tunc fuit vitioſus, imò ex ſequẽti cap.
elucеſcit,q ſatis elatus erat & iracundus,ſicut patebit.Magiſter tñ in hiſt.ait:Videns Eliab pri- Pet.Cõ.hiſt.
mogenitum,pcerum & optimum,exiſtimauit futurũ regem.ſed optimus,accipitur ibi,p elegan li.1.Reg.c.15.
ti.[Nec iuxta intuitũ hoĩs ego iudico.]i.ſententiã de dignitate aut indignitate,bonitate aut pra
uitate rerum,pſertim rationaliũ creaturarum, non profero ſecundũ exteriorem earum diſpoſi-
tionem.[Homo em̃ videt ea quæ párent,]i.appárent forinſecùs,quæ primò appræhẽdit per ſen-
ſum exteriorem,deindè per ſenſum cõmunem & vim imaginatiuã, deinceps per cogitatiuã, &
tandẽ per vim intellectiuam:ſicq; ex cognitione exteriorum,procedit ad interiorum notitiam,
in quo proceſſu frequenter decipitur,pſertim qa mens libera eſt,& auxiliante gratia Dei,poteſt
refrenare ea,ad quæ inclinat natura,& quæ indicant exteriora.Aliq etiam aſſumunt ſibi forinſe-
cùs per induſtriam aut verſutiam ſigna,quorũ ſignata longè ſunt ab interioribus eorundẽ,quẽ-
admodũ Ioab,cum amicitiæ apparatu inimicitialiter dixit ad Amaſam:Salue mi frater.Ideo ſcri 2.Reg.20.
ptum eſt:Eſt q nequiter ſe humiliat, & interiora eius plena ſunt dolo.[Dñs aũt intuetur cor.]i. Eccl.19.
cogitationum & affectionum ſecreta,qui Apoc.2.fatetur:Scient oẽs eccleſiæ, quia ego ſum ſcru
tans corda & renes.Hinc ait ſaluator Ioan.7.Nolite iudicare ſecundũ faciem.Prouer.quoq; 24.
habetur:Qui inſpector eſt cordis,ipſe intelliget,& ſeruatorem animæ tuæ nihil fallet.[& voca-
uit Iſai Aminadab]filium ſuum ſecũdò genitum,[& adduxit eum coram Samuel, qui dixit:Nec
hunc elegit dñs]ad regnandum.Hoc Samuel ex reuelatione cognouit,ſicut de cæteris non ele-
ctis ad regnum.[Adduxit aũt Iſai Samma,de quo ait:Etiam hunc non elegit dñs.Adduxit itaque
Iſai 7.filios ſuos coram Samuel.]Si Iſai adduxit 7.filios ſuos coram Samuele, excepto Dauid,er-
go habuit filios 8.cùm tñ 1.Paral.2.non niſi 7.filios habuiſſe legatur.Reſpondetur,q hîc inter fi
lios Iſai computatur Nathan,ſeu(vt alij dicunt)Ionathan filius Samaa filij Ieſſæ,quem filium Sa-
maa adoptauerat ſibi ipſe Iſai in filium,& eum inter proprios filios enutriuit.[Et ait Samuel ad
Iſai:Non elegit dñs ex iſtis.Dixitq; Samuel ad Iſai: Nunquid iam completi ſunt filij?]i. plenariè
coram me præſentati.[Qui reſpondit:Adhuc reliquus eſt paruulus,& paſcit oues. & ait Samuel
ad Iſai:Mitte,& adduc eum.Nec em̃ diſcumbemus]i.non ponemus nos ad edẽdum,]priuſq̃ huc
ille veniat.]ſciebat equidem illum electum eſſe in regem,& voluit eum ieiuno ſtomacho vnge-
re,& ante refectionem præceptum Dei implere.[Miſit ergo & adduxit eum.Erat aũt rufus]i.ru-
bicundus,[& pulcher aſpectu, decoraq; facie.] fuit equidem elegantis complexionis atq; egre-
giæ indolis, & per elegantiam naturalium eminenter diſpoſitus ad bonitatem eximiam gratui-
torum.[& ait dñs]Samueli:[Surge,]expectando nanq; aduentum Dauid, ſedebat:& vnctio illa
fieri debuit,cum deuotione & reuerentia,ſtando.[& vnge eum, ipſe eſt em̃. Tulit ergo Samuel
cornu olei,& vnxit eum in medio fratrum eius.Et directus eſt ſpũs dñi à die illa in Dauid,& dein
ceps]i.ab illa hora infuſus eſt ei ſpũſſanctus,quantùm ad gratiæ incrementum,& quo ad ſpecia-
lia qdam bona.Hieronymus verò & Ioſephus dicunt, q ſpũs pphetiæ cœpit ex hac hora eſſe in Hieronym⁹.
Dauid.Quidã vero ſpecialiter iſtud exponũt de gratia fortitudinis,qua hucuſq; Saul pualuit ho Ioſe.lib.6.
ſtibus,& deinceps cœpit eſſe in Dauid.Potiùs aũt reor eſſe intelligendũ de infuſione ſpũſſancti, an.In.ca.10.
q̃tùm ad dona ſeu incrementa gratiæ gratum faciẽtis & gratiæ gratis datæ,per quæ Dauid de die
in diem magis aptus reddebatur ad regnãdum.Non em̃ vnctus fuit in regem, quatenùs mox re-
gnaret,ſed vt tempore opportuno rex eſſet,Nec adhuc habuit iuriſdictionem regalem ad popu-
lum.[Surgẽs aũt Samuel,abijt in Ramatha. Spũs aũt dñi receſſit à Saul]i.Deus dona qdam ſpũs
ſancti ſubtraxit Sauli,cui iam antè ablata erant chariſmata gratiæ gratificantis, ſed ex nunc pri-
uatus fuit etiã gratia naturalis diſcretionis atq; cõſtantiæ.[& exagitabat eum ſpũs nequã à dño.]
i.diabolus permiſſione diuina & iuſto Dei iudicio inquietauit & vexauit Saulem.[Dixeruntq;
ſerui Saul ad eum:Eccè ſpũs dñi malus,] putà diabolus, q̃tùm ad ſuam naturam à Deo creatus,&
diuinæ iuſtitiæ ſubſeruiens,malus verò ex propria voluntate. Itaq; ſpũs Dei ratione creationis,
& acceptæ poteſtatis,malus verò per poteſtatis abuſum & corruptam in cunctis intentionem.
[exagitat te.Iubeat dominus noſter rex, & ſerui tui qui coram te ſunt, quærent hominem ſcien-
tem benè pſallere cithara,vt quãdo arripuerit te ſpiritus domini malus,pſallat manu ſua,& leui-
ùs feras.Et ait Saul ad ſeruos ſuos:Prouidete ergo mihi aliquem benè pſallentẽ,& adducite eum

ad me & rñdens vnus de pueris]i. ministris,[ait:Ecce vidi filium Isai Bethlehemitem sciētē psallere,]i. in cithara melodizare,[& fortissimum robore,& virum bellicosum,& prudentem in verbis,& virum pulchrum,& dñs est cum eo.]In verbis his Dauid multipliciter cōmendatur,tam ab excellentia naturalium,q̃ à donis gratuitis,videlicet à fortitudine corporis,ab audacia seu magnanimitate cordis,à prudentiā in sermone,& à pulchritudine corporali.A donis quoq; gratuitis,cùm dicitur,& dñs est cum eo.Circa hæc recitat Lyra:Dicunt Hebræi,ꝙ puer hæc recitans,fuit Doeg principalis inter famulos Saul,qui iam conceperat odium cōtra Dauid,& eum sic commendauit,quatenùs Saul in sua vesania ipsum sibi adductum occideret.Vndè in cōmendatione Dauid aliquid addidit,quod non videtur verum,dicendo,& virum bellicosum,quia adhuc iu-
1.Reg.17. uenis erat,propter quod Saul posteà dixit ei:Non vales resistere Philistæo isti,quia puer es.sed istud videtur ad fabulas pertinere Iudaicas,cùm quotidiè multi coram Saul assisterent quos non inuasit.Nec pro tunc verisimile fuit,ꝙ illum specialiter trucidaret,à quo specialiter resocillati-
1.Reg.18. onem & liberationem accepit.Argumentum quoq; ꝑtactum non videtur idoneum,qm̃ in scripturis iuuenes sæpè viri vocātur,queadmodùm infrà lib.2.decem armigeri Ioab iuuenes appellantur,de qbus constat,ꝙ vltra 20.annum erant.Viri aūt secundū veteris test.scripturas vocātur,
Num.1. qui 20.annum sortiti sunt. Deniq; paulopòst in isto fertur cap. ꝙ Saul dilexit ipsum Dauid nimis,& factus est armiger eius.Dicebatur aūt Dauid vir bellicosus,loquēdo de prælijs iustis,quæ
Hieronym. præcipuè ordinantur ad bonum reip.ad quæ zelo iustitiæ fuit bonus & strenuus in eisdem. Verūtñ de isto nil assero,quia & S.Hieronymus ꝑtactam opinionem Hebræorum approbare videt,nisi forsan recitatiuè loquat. Potiùs tñ reor, ꝙ puer iste fuit amator ipsius Dauid,& promotor ipsius ex corde.[Misit ergo Saul nuncios ad Isai,dicens:Mitte ad me Dauid filium tuum qui est in pascuis.[Tulit itaq; Isai asinum plenum]i. benè oneratum [panibus, qbus fecit illum asinum onerari,[& lagenam vini,& hœdum de capris,& misit per manum Dauid filij sui Sauli:]ne in cōspectu regis vacu° appareret,& illa erāt quasi iocalia siue encęnia.[Et venit Dauid ad Saul, & stetit coram eo. At ille dilexit eum nimis,& factus est armiger eius. Misitq; Saul ad Isai,dicēs: Stet Dauid in cōspectu meo.Inuenit em̄ grām in oculis meis. Igitur q̄ncunq; spūs Dei malus arripiebat Saul,]q per tēporum interualla vexabatur velut phrenetic°,[Dauid tollebat citharā,]i. in manu eam accepit.[& percutiebat manu sua]citharę chordas.[& refocillabatur Saul,& leuiùs ferebat,Recedebat em̄ ab eo spūs malus.]¶Circa hoc quæritur,an virtute citharizationis aut symphoniæ fugentur dæmonia,& obsessi resocillentur.Videtur ꝙ imò,quia(vt appāret)Glossa hoc sentit,allegando Boethium,recitantē ꝙ qdam philosophus tactu citharæ fugauit ab obses-
Boethius so quodā dæmonium.Magister quoq; in hist.ait hîc:Tradūt mathematici,ꝙ multi dæmones har-
Pet.Co.hist. li.1.re. ca.15. moniam ferre nō possunt,& qnq; nulli.Insupèr in lib.Tobiæ Raphael,ꝑtestatur, ꝙ iecur seu cor
Pet.Cō.hist. piscis quem deiecit Tobias,fumo suo expellit om̄e dæmonum genus à viro seu fœmina.Et circa
li.Tob.ca.1. hoc in scholast.fertur hist.Nec super hoc mirari debemus,cùm fumus cuiusdam arboris adustæ,
Augustinus. eandem vim habere perhibeatur.Prętereà in lib.Confessionū loqtur Augustinus:Om̄is affectus, spūs & natura,proprios habent motus seu modos in cantu,quorū occulta familiaritate excitantur.Melodia igitur,q̃ naturali virtute alterat passiones animæ,sic immutare potest hoīs dispositionem,ꝙ dispositio illa passiua,qua disponitur ad recipiendā dæmonis vexationē,tolletur,sicq; cessabit in hoīe talis afflictio.Ampliùs,Iosephus lib. de Iudaico bello narrat fuisse in exercitu Titi,obsidentis vrbē Hierusalē,virum quendā,q per lapidē annulo inclusum,expellebat dæmonia ab obsessis.Postremò,ad idem videt sacra scriptura cōferre,hoc loco asserens manifestè,ꝙ ad sonitum citharæ recessit dæmon à Saule.In oppositū tñ arguit,qa cùm dæmones sint incorporales & spiritales substātiæ,non sunt susceptiuæ immutationis ab obiectis sensibilib° atq; corporeis.
Iob.41. Iterū,de diabolo scriptū est,ꝙ nō sit potestas sup terrā q̃ cōparet ei.Nō ergo potest refrenari aut
Isidorus expelli virtute sonorū aut cōsimiliū naturaliū rerū. Glossa quoq; ex verbis Isidori ait:Nō ꝑpter citharæ sonū recessit diabolus,sed ꝑpter citharæ mysteriū,qm̄ crucē Chri significat.In cithara qppe est lignū,& chorda supextēsa:& lignū exprimit crucē,chorda carnē saluatoris in cruce distentā:cui° rei significatio,virt° & appræhensio,terruerūt diabolū.His rōnib° cōsentiūt multi,dicētes,ꝙ si dæmones essent aīalia,corpore aerea,aīo passiua,mēte rōnalia,tēpore ꝑpetua:vt dixerūt Platonici,dici posset ꝙ ex melodia,fumo & cōsimilib° immutarenē & fugareē:sed cū sint immateriales,sensibilia & corporalia nō posūt in eos imprimere.Sed obijci potest,ꝙ in gēmis sūt miræ & occultissimę vires imprimētes in aīam rōnalē,& disponētes eā ad sciētiā & virtutes.Deniq; q̄uis sensibilia directè nō iprimāt in substātias spiritales,tñ dū applicanē ad agēdū aliqd circa eas, ipsæ substātiæ tales separatæ cognoscūt vires illorū,ex quarū appræhēsione,& secreta ac cœlesti virtute,causanē in eis diuersi effectus.Certū est em̄,in reb° naturalib° & materialib° esse q̃ plures, vires actionū primarū qualitatū ominò supergrediētes, quas ex secretis influētijs atq; respectib° cœlestium corporum sortiuntur, intantū ꝙ vires illæ sunt quodammodò spiritales,prout Guil-
bel-

helmus Parisiensis in libro de vniuerso, Alkindius quoq; astrologus libro de radijs stellicis do-
cet. Insupèr rōnabiliter dicitur, ꝙ cùm melodiæ habeant vim lætificatiuam in multis, & multùm
sibi alliciant audientis attentionē, possunt in arreptitijs & obsessis causare dispositiones & affe-
ctiones, per quas minùs subijciātur impressionibus dæmonū, & eorum vexationes minùs aduer Pet.Co.hist.
tāt. Præterea sicut ait Petrus Comestor: Physici dicunt, ꝙ harmonia lætum efficit lætiorem, & tri li.1.re.ca.15.
stem tristiorem. Verùm ex hoc seq videtur, ꝙ Saul ex sua vexatione mœstus, ex citharizatione fu
isset mœstior factus. Ad quod rñdetur, ꝙ dictum illud Physicorum, intelligendū sit de lęto & tri
sti ex cōplexione, non de tristi ex superinducta vexatione. ¶Postremò, moraliter docemur ex
isto cap. ꝙ iusti debeant alios moderatè deflere, non nimis intēsè aut diuturnè, pŝertim propter Eccles.7.
mala pœnalia, tēporaliáve aduersa, imò diuino iudicio debent se sapienter cōformare, certi qa
quem Deus spernit, nemo corrigere potest. Rursus patet ex isto cap. ꝙ ea quæ alios possunt in-
flammare ad iram, superbiā & psecutiones iustorum, cautè celanda sint. Ex hoc demum, ꝙ Samu
el dixit, Sanctificamini, & venite mecum vt immolem: innotescit, q̃tùm se debeant ad deuotio-
nem ac cordis munditiam præparare, qui celebrationi cupiunt interesse, potissimè q volūt com
municare. Simili modo ex hoc ꝙ dñs dixit ad Samuelem, Ne respicias vultum eius, neq; altitu-
dinem staturæ eius, instruimur non multū ad naturalia dona attēdere, sed ad gratiarū charisma-
ta: & eos magìs diligere, q virtuosiores esse censent, neq; ob naturaliū elegantiā alicui inordina-
tè aut sensualiter affici. Ampliùs, per Saul à dæmone tribulatū, designatur qcunq; iniquus, à quo
discessit spūssanctus. Propter quod suis passionibꝰ ac vitijs tanq̃ dæmonibus agitatur. Per Dauid
verò citharistam, notatur qcunq; homo deuotus, cui dñs linguam contulit eruditā, ita ꝙ verbis
bonis, verbis cōsolatorijs, informatorijsq; abundat, per q̃ tentatos & passionatos ad releuamen
& tranqllitatē pducit, implens illud Apostoli: Si poccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos Gal.6.
q spiritales estis, huiusmodi instruite in spū lenitatis. Itēq;: Corripite inqetos, cōsolamini pusilla 1.Thess.5.
nimes, suscipite īfirmos, patiētes estote ad oēs. Qui hoc agit, dæmonia multa saluberrimè fugat.

¶Elucidatio cap.17. Congregantes aūt Philistijm agmina sua.. Art.32.

DEscribitur hîc præclara victoria Dauid de Philistæo. [Congregantes aūt Philistijm,] i. rex
& quinq; satrapæ Philistinorum, [agmina sua] ad faciendum vnum totalem exercitum ex
particularibus agminibus suis, qbus seorsum præerāt satrapæ, [in plium cōuenarunt in* Socho *Sochoth'
Iudæ,] i. iuxta vrbem nomine Socho, pertinentē ad tribum Iuda. Fuit aūt & alia vrbs sic dicta vl-
tra Iordanem, de qua Iudic.8. narratur, dixit Gedeon ad viros Socho. [& castrametati sunt inter
Socho & Azeka,] i. inter oppida sic vocata. Estq; Azeka vrbs, vsq; ad quam Iosue percussit exer- Ios.15.
citus quinq; regū. [in finibus Dommim.] Dommim qnq; est nomen ciuitatis in sorte Iudæ, qnq;
deserti inter Hierusalem & Hiericho situati. [Porrò Saul & filij Israel cōgregati venerunt in val- Ios.10.
lem Terebynthi] in qua s. valle stetit terebynthus, sub qua Iacob infodit, abscōditq; idola dome
sticorū suorum, vt legitur Gene.35. [& direxerunt aciem ad pugnandū contra Philistijm. Et Phi
listijm stabant super montem ex parte hac, & Israel stabat super montem] alium oppositum [ex
parte altera, vallisq; erat inter eos: & stetit vtraq; turba in monte, quatenùs ex loco illo eminen-
ti impugnaret aduersarios contra se venientes per vallem, ita ꝙ mōtis præsidium habuisset, per
quod faciliùs oppressisset contra se ascendētes. [Et egressus est vir spurius de castris Philistino-
rum nomine Goliath de Geth] vrbe Philistijm. Circa hoc in Scholastica fertur historia: Iste di- Pet.Co.hist.
ctus est spurius, quoniam natus est de patre ignobili, i. gentili & nobili matre Iudæa. Spurius qp li.1.re.ca.6.
pe & hybrida dicitur ignobilis ex patre, quemadmodùm manzer & nothus ex matre. Alij dicūt,
ꝙ manzer appellatur natus de scorto, spurius de concubina, nothus de adultera. [altitudinis sex
cubitorum & palmi.] Palmus dicitur sexta pars cubiti. Cubitus verò cōtinet pedem vsualē cum
medio, q̃uis aliqui dicāt, ꝙ duos cōtineat pedes. Porrò, qualiter secundum geometricam artem
vnus cubitus cōtineat sex cubitos nostros, expositum est super Gene.6. Itaq; Goliath iste fuit de
semine giganteo & giganteæ staturæ. [& cassis ærea] i. ferrea erat [super caput eius.] Nam æs pro
omni metallo accipitur. Nec cassis fieri solet de ære propriè sumpto, sed de ferro. [& lorica ha-
mata induebatur.] i. lorica ferreis laminis cooperta, quatenùs imperforabilior esset, nec per eius
foramina pertrāsiret ensis, sagitta aut spiculum. Hamus aūt est ferreum instrumentū, quo pisces
capiūtur, & macula seu lamina loricæ: indè hamatū, de hamo factum. [Porrò pōdus loricæ eius,
quinq; millia siclorū æris erat, & ocreas æreas habebat in cruribus, & clypeus æreus tegebat hu-
meros eius.] Clypeus ille (secundum quosdam) fuit ferrea lamina, descendēs à casside vsq; ad sca
pulas, & inter eas in acutum pcedens ad muniendum collum, connexionemq; armorū capitis &
corporis. [Hastile aūt] i. stipes [hastæ eius, erat quasi liciatorium texentium.] ex quo patet solidi
tas, fortitudo, cōplanatio, mobilitas hastæ illius. Est aūt liciatorium, lignum circa quod licia in-
uoluūtur. [Ipsum aūt ferrum hastæ eius, sexcentos siclos habebat ferri.] i. tantæ molis, tātiq; pon
deris fuit. [Et armiger eius antecedebat eum. Stāsq; clamabat aduersum phalangas] i. turbas seu
agmi-

agmina[Israel,]Quanuis em ex toto populo constabat vnus totaliter exercitus, distinguebatur tñ ille exercitus per trib⁹ & cuneos.[& dicebat eis:Quare venistis parati ad plium?] Quasi dicat, qualiter audetis vos opponere nobis?seu quare vultis generale certamen cõmittere,cùm per duellum possit controuersia inter nos terminari.[Nunqd non ego sum Philistæus?]tanq̃ dicat,vtique ego de præclara hac natione & plebe sum Philistinorum, & gigas ac pugil eorum.[& vos] estis[serui Saul?]ideo non deberetis contra nos cõuenire,q̃ iam diu dñati fuimus vestri.[Eligite ex vobis virum,& descendat]de monte in quo statis aduersum me,[ad singulare certamẽ]in valle hac.[Si quiuerit pugnare mecum,& percusserit me,erimus vobis serui: Si aũt ego p̃ualuero,& percussero eum,vos serui eritis, & seruietis nobis. Et ait Philistæus: Ego exprobraui agminibus Israel hodiè.]i.opprobriosè & cõtemptibiliter locutus sum eis,imponẽdo ipsis,q̃ sint serui Philistinorum:quod tanto cõfusibilius eis est,quanto plùs de,ppinquo hoc irrogatũ est ipsis.[Date mihi virum,& ineat mecum singulare certamen.Audiens aũt Saul & oẽs Israelitæ sermones Philistæi huiuscemodi,]i.tam audacia & animosa verba ipsius,seu verba ipsius Goliæ tam proceri & fortis,[stupebãt]de altitudine suæ staturæ,[& metuebãt nimis.]propter fortitudinẽ,audaciã,ferocitatem,& armaturam ipsius,nec quisq̃ præ timore audebat cõtra illum duellũ assumere.[Da

1.Reg.16. uid aũt erat filius viri Ephratæi]i.de Ephrata,q̃ alio noĩe vocata est Bethlehem,[de quo suprà dictum est,de Bethlehem Iuda,cui nomẽ erat Isai,q habebat octo filios:]cõputato filio filij sui,vt in p̃cedentis cap.expositione est tactum.[& erat vir in diebus Saul senex]ætate & morum maturitate,sagacitateq; animi,[& grandæuus]i.magnę reputatiõis & probitatis[inter viros. Abierũt aũt tres filij eius maiores post Saul in plium.Et noĩa trium filiorũ eius q perrexerũt ad bellũ,Eliab primogenitus,& secũdus Amiuadab,terti⁹ quoq; Samma.Dauid aũt erat minimus]i.vltimus

Ibid. natu,maximus in virtute.[Tribus ergo maioribus secutis Saulem,abijt Dauid,& reuersus est à Saul vt pasceret gregem patris sui in Bethlehem.]Præcedẽti cap.dictum est,q̃ iam ante hęc Dauid factus est armiger Saul.Cur ergo non prodijt secum ad plium?Rñdetur,q̃ Saul hac vice pepercit ei de hoc,propter adolescentiã eius,& q̃a nondũ expertus fuerat eius potentiã in bellicis gestis.In hoc quoq; patuit humilitas Dauid,q̃ post tantã sui apud regem,pmotionem,acquieuit rursus pecora custodire.[Procedebat ergo Philistæus manè & vesperè,hoc est,quotidiè bis processit modo prætacto ad exprobrandũ populo Israel,semel manè,& semel de vespere.[& stabat 40.diebus.]Tot em̃ diebus vterq; exercitus pro maiori sui parte mansit in monte, stans & expectans,vt pars sua aduersa primò in vallẽ descenderet,& sic eã faciliùs superaret.Philistæus quoq; quotidiè opportunis horis stetit cum suis.[Dixit aũt Isai ad Dauid filium suum: Accipe fratrib⁹ tui ephi polentæ]Polenta est grana tritici tosta,& manibus confricata,instar grani pilo tusi.Aliqui tñ dicunt,q̃ polenta sit pulmẽtum de farina purgatissima factum. Vnde legitur Iosu.5. Comederunt de fructibus terræ,& polentã eiusdẽ anni.¶Porrò ephi,mẽsura est trium modiorum, iuxta modum illius loci ac temporis.Est itaq; sensus, Accipe polentã trium modiorum,vt portes eam fratribus tuis.[& decem panes istos,& curre in castra]hoc est,festinãter vade in tentoria seu in agmina Israel,[ad fratres tuos]tres seniores,[& decẽ formellas casei has deferes ad tribunum,i.hos decem caseos paruos atq; recentes dabis principi,sub quo militãt fratres tui,vt se habeat fauorabiliter circa ipsos,p̃cauendo pro posse eorum pericula. Præcepit etiam Isai filio suo

Iose.lib.6. Dauid,secundum Iosephum,vt tolleret secum pignora fratrum, i.libellos repudij, de quibus in

an.lu.ca.11. Deuteronomio,quia pergentibus ad pugnandum, erat consuetudo dare vxoribus libellum re-

Deut.24. pudij,vt si infra annos tres non redirẽt, liceret vxoribus nubere alijs viris.[Et fratres tuos visitabis,si rectè agant,& cum q̃bus ordinati sunt, disce. Saul aũt & illi]videlicet fratres Dauid[& oẽs filij Israel,in valle Terebynthi pugnabãt aduersum Philistijm.]Iam habitũ est, q̃ vterq; exercitus stetit in mõte,nec g̃nale plium cõmiserunt hucusq;.Quõ ergo Saul cum oibus suis pugnauit in valle Terebynthi cõtra Philistijm?Rñdetur q̃ quotidiè aliq egrediebantur bellantes, sicq̃ totum à parte denoiatur,vel pugnabant,i.ad pliandum se disponebãt,& inuicẽ nocumenta aliqua inferebant.[Surrexit itaq; manè Dauid,& cõmendauit gregem custodi, & onustus abijt,sicut p̃ceperat ei Isai,& venit ad locum Maagala:]i. sic nominatum,sicq; Maagala est proprium nomen loci.Vel vt aliqui dicunt,est nomen commune, significans circulum seu fossatum, quia per gyrum exercitus expedit fieri aliquam fossam, qua contra aduersariorum repentinam & improuisam impugnatiõem muniatur,& aliquo modo tutetur.[& ad exercitum, q egressus ad pugnam, vociferatus erat in certamine:]queadmodũm in cõgressibus solet vociferatio exhortationis ad prælium fieri.Ex quo constat,q̃ singulis diebus quidã hincindè egrediebantur ad pugnã.[Direxerat em̃ aciem Israel.sed & Philistijm exaduerso fuerant præparati. Derelinquens ergo Dauid vasa]i.instrumẽta seu modios polentæ & consimilia, s. panes & caseos, [quæ attulerat]derelinquens,inquã,[sub manu custodis ad sarcinas,]q̃a cõmisit ea alicui custodienda in loco vbi talia custodiebantur,[cucurrit ad locum certaminis,]qui vltra castra fuerat, [& interrogabat si] i.an

omnia

[omnia rectè agerentur erga fratres suos. Cumq; adhuc ille loqueretur eis] s. fratribus suis inuentis, vel eis quos interrogauit, [apparuit vir ille spurius ascendens, Goliath nomine, Philisthæus de Geth, de castris Philisthinorum. Et loquente eo] vipote Goliath, [hæc eadem verba,] quibus antè exprobrauit filijs Israel, [audiuit Dauid] exprobratorē illum tam arrogantē. [Oēs aūt Israelitæ cùm vidissent virum, fugerunt à facie eius, timentes eum valdè,] i. nullus eorum audebat contra illum procedere, & vnusqsq; se elongauit ab illo pro posse. [& dixit vnusqsqpiam] i. qdam seu qcunque [de] populo [Israel: Num vidisti virum hunc qui ascendit? Ad explorandū eñ Israel ascendit. Virum ergo qui percusserit eum,] i. Goliam istum occiderit, [ditabit rex] Saul [diuitijs magnis, & filiam suam dabit ei] vxorem, [& domum eius faciet absq; tributo in Israel.] Hoc iam ꝓmulgatum fuit ex imperio regis, anteq̄ Dauid aduenerat, vt fortiores ex Israel afarentur spe præmij tanti ad dimicandum aduersus Goliam. [& ait Dauid ad viros qui stabant secū, dicens: Quid dabitur viro qui percusserit Philisthæum hunc, & tulerit opprobrium de Israel?] i. populū Israeliticum per suum triumphū liberauerit ab improperijs & irrisionibus Philisthæi istius. [Quis est eñ hic Philisthæus incircuncisus, q exprobrauit acies Dei viuentis?] Ista protulit Dauid zelo fidei & æmulatione iustitiæ, atq; amore boni cōmunis, & tanq̄ rex motus est, cōtemnens impiū illum corde magnanimo, queadmodùm scriptum est: Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. ac si dicat: Infidelis iste idololatra, nimis vilis & detestabilis est ad iniuriandū sic plebi fideli verum Deum colenti, cuius iniuria in Deum redundat. Deniq; Dauid tam diligenter inquisiuit de mercede victori Goliæ pstanda, non q intuitu terrenæ remunerationis aut amore tēporalis honoris, principaliter incitabatur ad pugnandū contra Goliam, sed zelo diuini honoris ac boni cōmunis: secundariò aūt & cōcomitanter amore præfatæ remunerationis, pſertim qa à Deo etiam mouebatur ad hoc. [Referebat aūt ei populus eundē sermonē, dicens: Hæc dabunt viro q percusserit eum. Quod cùm audisset Eliab frater eius maior,] videlicet primogenitus, [loquente eo cum alijs, iratus est contra Dauid] formidans q Dauid iuuenili audacia arriperet contra Goliam conflictum & caderet, & ita ex fraterno amore ira illa manauit. [& ait: Quare venisti? & quare dereliquisti pauculas illas oues in deserto?] quasi dicat, vtilius tibi esset, q non venisses, ad quem potiùs pertinet pauculas pascere oues, q̄ contra gigantē duellum assumere. [Ego noui superbiā tuā,] qua aspiras ad coniugiū filiæ regis. Vndè aliq dicūt, q Eliab æstimauit ipsum Dauid ex arrogantia motum, eo q p ceteris vnctus fuit in regē, [& nequiam cordis tui, qa vt videres plium, descendisti.] i. tam malitiosum & nequā te esse cognosco, q glorieris in sanguinis effusione, & in bellis secundū se. propter quod & nunc venisti, vt videas talia. [& dixit Dauid: Quid feci? Nunqd non verbum est?] Dauid prudens & māsuetus adolescens, increpationē acerrimam fratris sui senioris æquanimiter tulit, & cōmotionē illius cum quadā vrbanitate & iucunditate dissimulauit ac pertransiuit, dicendo: Quid feci? Nunqd non verbum est? ac si dicat, quo excessu merui tantā correptionem? An non licet mihi modicè loq, & interlocutoriè interrogare, nec adhuc aliud feci nisi q inquisiui de facto: & interrogatio ista verbum est, non res aut bellum. Cur ergo tm̄ irasceris super hoc? [Et declinauit paululùm ab eo ad alium. Dixitq; eundē sermonē. Et rñdit ei populus eundem sermonem sicut priùs. Audita sunt aūt verba quæ loquutus est Dauid, & annunciata] sunt verba Dauid [in conspectu Saul.] Quibus auditis, Saul iussit sibi adduci Dauid. [Ad quem cùm fuisset adductus, loquutus est ei:] s. Sauli [Non concidat cor cuiusquā in eo,] i. nemo vestrū perdat fidutiam aut cadat pauore. [Ego seruus tuus vadam & pugnabo aduersus Philisthæum. Et ait Saul ad Dauid: Non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eūm, qa puer es.] i. adolescens, & necdum ad robur virilis ętatis perductus, nec expertus multùm in armis. [Hic aūt vir bellator est ab adolescētia sua. Dixitq; Dauid ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo vel vrsus,] i. leo & vrsus, vt ex cōsequentib' cōstat, [& tollebat arietē] i. duos arietes, s. qlibet vnū, [de medio gregis, & psequebar eos & pcutiebā,] i. interficiebā eos, [eruebāq; de ore eorū.] quod fuit per supernaturale robur atq; auxiliū Dei exhibitū Dauid. Quo circa scribit Hieronymus, q Dauid ex hoc concepit audaciam qm̄ spūsctm̄ accepit, expertus adiutorium Dei in suffocatione leonis & vrsi. Veruntñ vbi & qñ hoc factum sit, ignoratur, nec scriptura hoc docet. Nihilominùs puto q factum sit, postq̄ Dauid vnctus fuit in regem, qa ex tunc gratia fortitudinis corporalis ac spiritalis data est ei. Imò ex tēpore illo cœpit anagogicos motus, ardentissimosq; affectus habere in Deum, & per sapientiā vnitiuam ac mysticam theologiam cōtemplari diuina. [Et illi cōsurgebant aduersum me, & appræhendebā mentū eorum, & suffocabā interficiebāq; eos. Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus. Erit ergo & Philisthæus hic incircūcisus, quasi vnus ex eis. Nunc vadā, & auferā opprobriū populi. Qm̄ quis est iste Philisthæus incircūcisus, q ausus est maledicere exercitui Dei viuētis? Et ait Dauid: Dñs q eripuit me de manu leonis, & de manu] i. potestate inuasioneq; [vrsi, ipse liberabit me de manu Philisthæi huiꝰ.] Secūdū Hieronymū, catholicosq; doctores, Dauid ex reuelatiōe diuina pſciuit se triumphaturū in isto cōflictu, ideo ver-

Psal. 14.

1. Reg. 16.

Hieronymus.

Hieronymus.

verba ista & alia quæ in litera cõtinentur, non solùm sunt verba bonæ spei, sed certitudinis absolutæ. [Dixit aũt Saul ad Dauid: Vade, & dñs tecum sit.] dãdo tibi victoriam. Ex hoc aliqui opinantur, ꝙ etiam Saul ex reuelatione cognouit, ꝙ Dauid præualeret. Veruntñ hoc ex verbis istis non seqtur, nec ꝑcedentia verba hoc sonant. Nam statim ante hæc verba dixerat Saul: Non vales resistere Philistæo isti, nec pugnare aduersus eum, quia puer es. Attñ ex verbis Dauid prætactis saltem cõcepit quandã fiduciam. [Et induit Saul] ipsum [Dauid vestimentis] hoc est, armis [suis, & imposuit galeam æream super caput eius. Accinctus ergo Dauid gladio eius super vestem suam, cœpit tentare, si posset armatus incedere. Non eñ habebat cõsuetudinem.] Ex hoc inferunt qdam, ꝙ Dauid iam fuit vir, ac virilis staturæ. Alioqn Saul non induisset eum arma sua, ꝑsertim cùm Saul fuerit magnæ staturæ. Alij dicunt, ꝙ ista fuerunt arma Saul, non qa corpori suo seruie-
1.Reg.10. bant. Sic eñ non cõuenissent ipsi Dauid, eo ꝙ Saul ab humero oĩbus emineret, sed qa erant accepta de armamẽtario regis. [Dixitq́; Dauid ad Saul: Non possum sic incedere.] Ex hoc videtur, ꝙ erant propria arma Saul. Propter quod Dauid dixit sibi non competere ea, qa & valdè grauabant eum. Isidorus etiam & Richardus affirmãt, ꝙ Dauid præ ætate & parua statura non poterat portare arma Saul. Ex quo apparet, ꝙ erant propria arma Saulis. Aliam quoq; tangit rationem, subdendo: [quia non cõsuetudinem habeo,] esse & ire in armis. [Et deposuit ea, & tulit baculum
*manibus quem semper habebat in *manu:] hoc est, virgam seu baculum suum pastoralem, quem omĩ tempore opportuno cõsueuit habere in manibus, dum gregem pascebat. Vel semper, qa illum habebat cõsuetudinariè in manu, & non alium. [& elegit sibi quinq; lympidissimos lapides de torrente.] i. saxa clara, rotunda, & plana, non angulata, qm̃ talia saxa rectiùs celeriusq́; mouẽtur, dum ꝓijciuntur, & iuxta ripam torrentis, vel in fundo siccato iacebant. [& misit eos in perã pastoralem, quam habebat secum.] in qua victui necessaria deportauit, dum exiuit cum grege ad pascua. [& fundam manu tulit, & processit aduersum Philistæum. Ibat aũt Philistæus, incedẽs & appropinquans aduersum Dauid, & armiger eius ante eum. Cumq́; inspexisset eum Philistæus, & vidisset Dauid, despexit eum. Erat aũt adolescens rufus & pulcher aspectu. Et dixit Philistęus ad Dauid: Nunqd ego canis sum, ꝙ tu venis ad me cũ baculo?] Quasi dicat, stultissimè agis, ꝙ inermis contra me, quasi cõtra canem venis cum baculo, non cum ense, cùm ego non sim canis, sed fortissimus expertissimusq́; pugnator. [& maledixit Philistæus Dauid in dijs suis,] hoc est, per inuocationem & virtutem deorum suorum imprecabatur ipsi Dauid mala pœnalia. [Dixitq́; ad Dauid: Veni ad me, & dabo carnes tuas volatilibus cæli & bestijs terræ. Dixit aũt Dauid ad Philistæum: Tu venis ad me cũ gladio & hasta & clypeo, ego aũt venio ad te in noĩe dñi exercituũ, Dei agminum Israel, qbus exprobrasti hodiè. Et dabit te dñs in manu mea, & percutiã te, & auferam caput tuum à te. Et dabo cadauera castrorum Philistijm hodiè volatilibus cæli & bestijs terræ, vt sciat oĩs terra, qa est dñs Deus in Israel, & nouerit vniuersa ecclesia hæc, qa non in gladio, nec in hasta saluat dñs. Ipsius eñ est bellũ, & tradet vos in manus nostras. Cumq́; surrexisset Philistæus, & veniret & appropinquaret cõtra Dauid, festinauit Dauid, & occurrit ad pugnam ex aduerso Philistæi. Et misit] Dauid [manum suam in peram, tulitq́; vnum lapidem, & funda iecit, & circunducens, percussit eum in fronte. Et infixus est lapis in fronte eius, & cecidit in faciẽ suam super ter-
Pet.Cõ.hist. li.1.re.ca.16. ram.] Ex hoc apparet ꝙ vno iactu Dauid occidit Goliam. Magister tñ in hist. dicit, ꝙ in eodem vulnere percussit Philistęum secundo lapide, deindè & tertio, ita ꝙ tertio iactu & saxo illum de-
Matt. 4. iecit. Vndè & Glossa q̃dam super Matthæum disseruit, ꝙ sicut Dauid vicit Goliam tribus lapidibus, sic Christus diabolum tribus tẽtationibꝰ. ¶ Præterea q̃ritur, qualiter potuit Dauid Goliam
Pet.Cõ.hist. li.1.reg.c.12. capite armatum, in fronte cõtingere. Ad quod qdam Iudæi r̃ndent, ꝙ ferrum galeæ cessit lapidi miraculosè. Alij dicunt, ꝙ galea circa frontem fuit discooperta. Hinc in Scholast. fertur hist. Fabulãtur qdam Iudæi, ꝙ ferrum galeæ & loricæ obsequm ꝑstitit Deo, locum dans lapidi, vt intraret ad hoĩem occidendũ. Propter quod circuncisio deinceps facta est cultello ferreo, quæ priùs fiebat petrino. Hæc ibi. [Præualuitq́; Dauid aduersum Philistæũ in funda & lapide, percussumq́; Philistæum interfecit. Cumq́; gladium non haberet in manu Dauid, cucurrit & stetit super Philistęum, & tulit gladium eius, & eduxit eum de vagina sua, & interfecit eum] Goliam gladio suo, quem de vagina Goliæ extraxit. [ꝑciditq́; caput eius. Videntes aũt Philistæi ꝙ mortuus esset fortissimus eorum, fugerunt. Et cõsurgentes viri Israel & Iuda, vociferati sunt, & persecuti sunt Philistæos vsq; dum venirent in vallem, & vsq; ad portas Accaron. Cecideruntq́; vulnerati de Philistijm in via Saruch, & vsq; ad Geth, & vsq; ad Accaron. Et reuertentes filij Israel, postq̃ persecuti fuerant Philistæos, inuaserunt castra eorum:] i. bona eorum quæ reliquerũt in tentorijs, diripuerunt. [Assumẽs aũt Dauid caput Philistęi, attulit illud in Hierusalẽ.] non hac vice, sed posteà diu qñ Iebusæos in arce Hierusalẽ habitantes voluit perterrere, vt dicitur: Vndè ad incutiendũ eis timorem, mõstrauit eis caput gigantis, quem diuina prostrauit virtute. Nam illi in fortalicij sui firmitate gloriabantur. [Arma verò eius posuit in tabernaculo suo.] In Hebræo, vt dicitur, non habe-

beī,ſuo:ſed ſimpliciter,in tabernaculo:idcircò exponit de tabernaculo dñi,in quo,in ſignũ diuine victoriꝫ,poſuit arma illa. Vndè& poſteà accepit ab Abimelech pōtifice enſem Goliꝫ,vel forſan ad tp̄s poſuit ea in domo ſua,deinde in tabernaculo.[Eo aũt tpe quo vidit Saul egrediētē Dauid cōtra Philiſtꝫũ,ait ad Abner principē militiꝫ ſuæ:De qua ſtirpe deſcēdit hic adoleſcens?Dixitq; Abner:Viuit anima tua rex,ſi noui.]i. q̄ verũ eſt,ꝙ tu dñe rex viuis,tā verũ eſt ꝙ iſtud ignoro.[Et ait rex: Interroga tu cuius fili⁹ ſit iſte puer.Cũq; regreſſus eſſet Dauid,percuſſo Philiſtꝫo, tulit eũ Abner,& introduxit corā Saule,caput Philiſtæi in manu habentem. Et ait ad eum Saul: De qua ꝓgenie es tu ô adoleſcēs?Dixitq; Dauid:Filius ſerui tui Iſai Bethlehemitꝫ ego ſum.]Hoc Saul totiēs tāq;ſolicitè interrogauit nō ſolũ ex admiratiōe tā ſtrenui facti,ſed ſpecialiter,qm̄ filiā ſuā ꝓmiſit dare victori Goliꝫ:& cũ eſſet valde ſuperb⁹,anxi⁹ erat,ne cogeret eā dare vxorē ignobili.ſed cognito ꝙ Dauid eſſet de nobiliſſima tribu Inda, & filius Iſai viri famoſi ac nobilis,fuit gauiſus atq; cōtētus. ¶Præterea mirũ apparet,ꝙ nec Saul nec Abner cognouit ipſum Dauid, cũ tñ non diu antè multis diebus fuerit in regis palatio,imò in regis aſpectu. Ad q̄d quantũ ad Saul, datur reſpōſio,ꝙ ex frequēti ſua exagitatiōe à ſpiritu malo,fact⁹ fuit modicꝫ debiliſq;memoriꝫ, & vis eius imaginatiua,fuit nō parũ impedita à ſua cognitiōe.Atq; vt Gloſſa tāgit ex verbis Auguſtini,interim ꝙ Dauid à Saul receſſerat,creuerat ſua barba, quā nec Iudꝫi tũc abradebāt:ideo citò immutauit diſpoſitionē,apparatũq; vult⁹.Inſupèr Saul &Abner fuerāt quotidiè in multis& arduis occupati,propter q̄d particularis perſonꝫ poterāt faciliter obliuiſci, imò de Abner ꝓbabile eſt,ꝙ propter bella vndiq; imminētia,rarò fuerit domi, & ita rarò aut nunq̄ viderat ipſum Dauid in regis palatio.Poſtremò, qa in iſto capitulo facta eſt mētio de Dauid & Goliæ duello, oritur quæſtio,an duellũ ſit licitũ: & videtur ꝙ imò, authoritate ſcripturæ iſtius & ſancti Dauid exēplo.Præterea ſancti principes,vt Carolus Magnus,& ſanctus Ludouicus,duella ſuſtinuiſſe & approbaſſe vidētur. * Amicus quoq; optimus miles,ꝓ Amilio ſuo chariſſimo aſſumpſit duellũ.In oppoſitũ eſt doctrina eccleſiꝫ,& iura q̄ plura.Et reſpōdendũ,ꝙ ſecundũ Oſtienſem,Ganfredũ, Durādum ac alios, duellũ ꝓpriè eſt bellum duorũ cōtra ſe inuicèm pro veritatis oſtēſiōe aſſumptũ,ita vt qui vicerit, iuſtus appareat: qui victus fuerit, reus puteē.& iſtud duellũ,dicitur omninò eſſe illicitũ etiā inter vulgares.Nam quāuis Dauid cũ Golia duellũ inierit, nō tñ eſt hoc ſumēdũ pro lege:quia vt Hieronymus ait,priuilegia paucorũ,cōmunē legē nō faciunt.Dauid quoq; ex diſpēſatiōe & reuelatione diuina hoc feciſſe credēdus eſt. ideo verò illicitũ eſt,quia eſt cōtra illud pꝫceptũ,Nō tētabis dñm deũ tuum. Veruntñ alij quidā diſtinguũt,qa aut offert quis duellum,aut ſuſcipit.Et ſi offert aut ſuſcipit, aut ſuſcipit illud inuitè, aut iudicis authoritate & iniunctiōe.Itaq; dicũt eos peccare mortaliter,qui offerunt aut ſuſcipiũt duellũ ſpōtaneè:Eos verò excuſari à culpa,qui ſuſcipiũt illud iudice ſentētiante,cùm aliter nequeāt periculũ corporis ſui aut rerũ ſuarũ dāna euadere. Tertia demũ eſt opinio dicētium,ꝙ oēs iſti peccāt mortaliter, quāuis nō æquè enormiter,qm̄ culpa eius qui inuitè ſuſcipit illud iudice iudicāte,extenuatur ꝓ magna parte:deinde plùs peccat,qui ſpōtè [illegible] pit illud:maximè verò,qui præbet.Similiter peccāt mortaliter iudices illud fieri iudicantes,& aſſeſſores qui ad hoc cōſiliũ, auxilium aut fauorē impēdunt.Secundæ aũt opinioni prætactæ magis cōſentit Guilhelmus, dicens eā rationabilē eſſe, præſertim dum innocēs accuſatur ad mortē:qui ſi duellũ ſibi oblatũ recuſet, ſtatim ſuſpēdetur: Nā durũ videtur tenere,ꝙ talis potiùs teneatur permittere ſe ſuſpendi,q̄ ſe defendere in duello. Nec talis videtur Deũ tētare,cùm propter neceſſitatē vitæ id faciat. Etenim dum humanũ deeſt ſubſidiũ,poteſt homo cōfugere ad diuinũ. ¶Inſupèr aduertēdum, ꝙ duellũ quādoq; cōmuniùs ſumitur,vtpotè pro ſingulari bello vnius cũ alio,ſine diuini præſtolatione auxilij,ſed vt per fortitudinem,artē aut fortunā terminetur inter aliquos cōtrouerſia ciuilis aut criminalis.Et de hoc duello iterũ aliqui dicũt,ꝙ in nullo caſu ſit licitum,nec ex parte præbentis,nec ex parte iudicantis,neq; ex parte ſuſcipiētis:quia intētio taliter duellātium, eſt interficere aduerſariũ ſuũ, quod nulli priuatæ perſonæ eſt licitum.Ad quod videtur valere illud Auguſtini in libro de libero arbitrio:Quomodò arbitrādũ eſt,hos carere libidine,qui pro rebus his gladiantur, quas amittere poſſunt inuiti?Verùm iſta poſitio alijs nimis dura videtur.Ideo dicunt, ꝙ ſi appellato de duello,negetur alia probatio ac appellatio, poſſit ſe licitè defendere duellādo,tā in cauſa criminalī pro ſua vita tuenda,præſertim ſi innocens ſit,q̄ in cauſa ciuili pro ſuis rebus: Quoniam ſicut licet alicui pugnare pro corporis ſui defenſiōe,ita pro rerum ſuarum cōſeruatiōe. Ad inſtantiam verò præhabitā dicunt,ꝙ in tali duello directè intēditur propriæ vitæ ſeu rei ſuæ defenſio: Per accidens autē, aduerſarij interfectio,& de iudicis authoritate id facit, qui ad duellum eſt appellatus.Aſſerunt tamen iſti,ꝙ appellās ad duellum,& iudex authoritatē aut licentiam ad hoc præſtans,ſemper mortaliter peccant. Ad prætactam quoq; Auguſtini authoritatem reſpondent, ꝙ loquitur inquiſitiuè,non determinatiuè.ſed quoniā iuxta præinducta, aliqui principes iuſti legunē admiſiſſe aut conceſſiſſe duella, aliqui opinātur, ꝙ duella in aliquo caſu à iudice poſſunt

Auguſt.

* Amycus

Hierony.

Deuter.6.
Matt.4.

Auguſt.

sine peccato permitti, sicut dum nobiles superiorẽ habẽtes, inter se mouent guerram, & terras suas ac subditos mutuò vastant igne & ferro, vnusq; illorum alium coram superiore prouocet ad duellum, & alius mox suscipiat illud: Superior quoq; probabiliter æstimet, ꝙ præfata subditorum & innocentum vastatio, per duellum valeat terminari, non videtur peccare tale duellum permittẽdo: quia habenti curã cõmunitatis, licitum est interdum permittere mala minora, vt vitentur maiora. Hanc opinionẽ refert & sequitur Lyra, & addit: Huic dicto videt̃ cõcordare Thomas in sua summa, dicẽdo, ꝙ quando in duello nõ expectat̃ aliqͣs miraculosus euentus, vt in proposito, tale duellum ꝓpinquat ad cõmunẽ fortiũ rationẽ, quibus in aliqͣbus casibus vti est licitũ. Hęc Lyra. ¶ Quo circa dubitatio aliquãtula oritur, cur more solito nõ alleget magis determinatè, vbi Thomas hoc dicat. an quia non occurrebat memorię, vel forsan ex alia causa? Itaq; aduertẽdum, ꝙ Thomas in secunda secundæ, q̃stione 95. sic scribit: Iudiciũ ferri cãdentis seu aquę feruentis, propter percipiẽdã alicuius occulti notitiã, est illicitum. Primò, qm̃ ordinat̃ ad manifestandum secreta q̃ diuino iudicio reseruãtur. Secundò, quia nõ est diuina authoritate sancitum. Hinc in decreto Stephani papę ꝓhibetur, ac supstitiosum vocat̃. & est partim simile de duello, præsertim si pugiles sint multùm dissimiles virtute corporali aut arte. Aliâs minùs illicitũ esset, eo ꝙ nõ expectet̃ ibi miraculosus effectus, sed magis pertineat ad cõmunem rationẽ fortiũ. Hæc Thomas. In cuius verbis nõ habetur, ꝙ in ꝓhabito casu duellũ licitè pmittatur à iudice, sed quòd in casu prætacto sit minùs illicitum. Ex quo sequi videtur, ꝙ secundum eum etiã in tali casu illicitum sit. Hęc tñ recitatiuè scripsi, nõ declinãdo assertiuè ad vnã positionẽ istarum potiùs, q̃ ad aliã. Veruntñ quãtùm ad propositum pertinet de duello S. Dauid, videtur ꝙ spõtè inire duellũ contra aduersarium fidei, pro fidei defensione, & ad remouẽdum nominis diuini blasphemiam, aut contra tyrannum & publicum hostem totius communitatis, pro defensione boni cõmunis, sit licitũ atq; laudabile, & ita operatus est Dauid. Sic quoq; fecisse legitur Heraclius imperator.

¶ De mysticis sensibus eiusdem capituli decimiseptimi. Art. 33.

CONgregãtes Philistijm agmina sua &c.] Quẽadmodùm Philistijm nõ cessauerunt sua agmina cõtra Israelitas colligere, & fines ipsorum intrare, sic inuisibiles hostes, peruersi quoq; & perfidi hoies, indesinẽter impugnãt verè Christifideles & iustos, & contra eos se cõgregant, armantes se multitudine, nõ virtute & ratione. Est qppe & in dæmonibus quedã ꝓlatio, & superiores, suos dirigũt satellites ad varia maleficia peragẽda. ¶ Porrò Saul & filij Israel cõgregati, venerunt in vallẽ Terebynthi.] Per vallẽ designat̃ humilitas: per terebynthũ, q̃ est arbor de qua fluit resina multùm medicinalis, figuratur crux Christi, q suæ merito passionis & per sanguinẽ crucis suæ, oĩm curat vulnera vitiorũ. Fideles ergo & veri Israelitæ, in valle se collocãt Terebynthi, hoc est, in humili recordatiõe dñicæ passiõis, cuius ope & merito triumphare cõfidũt & vincere oẽs æmulos suę salutis. [Et Philistijm stabãt sup mõtem ex parte hac.] Impij etenĩ stãt in mõte elatio-
Zachar.4. nis, q̃ est ex parte diaboli, de quo Zacharias inducit: Quis tu mõs magne corã Zorobabel in planũ? Hi stãt in monte vanitatis, q cõfidunt in viribus suis, & de sua potestate ꝓsumunt. [& Israel stabat sup montẽ ex parte altera.] Electi enĩ & virtuosi se figũt in Christo, in sapiẽtia salutari, in altitudine charitatis, in sublimitate virtutũ, in apice fidei Christianę, in doctrina & vnitate militan-
Esaiæ.2. tis ecclesiæ. Vndè Esaias & Micheas prænunciauerunt: Erit in nouissimis diebus ꝓparatus mons
Michæ.4. domus dñi in vertice mõtiũ. [vallisq; erat inter eos.] hoc est, humilitas q̃ inter electos & reꝓbos diuidit. [Et egressus est vir spurius de castris Philistinorũ.] Per Goliã capitaneum blasphemorũ ac pugilẽ hostium plebis dei, q ad singulare certamen euocauit quẽcunq; de Israel, intelligitur princeps tenebrarũ, seu qlibet hęresiarcha, aut rex pfidorum impugnãtium ecclesiã dei, qui oẽs
Lucæ 22. à Christo, vnico & inuictissimo pugile patris ęterni, vincunt̃. [Dauid aũt erat minim⁹:] sic dñs ac saluator, verè humilimus fuit inter suos discipulos, qbus locutus est: Ego in medio vestrũm sum, sicut qui ministrat. [Dixit aũt Isai ad Dauid filium suum: Accipe fratrib⁹ tuis ephi polẽtę.] Quẽadmodùm Isai misit filium suum Dauid ad visitãdum tres fratres suos in ꝓlio cõstitutos, sic pater æternus vnigenitum suum misit in seculi huius cãpum, ad visitãdum genus humanum, cuius assumpsit naturã, quod bellis periculosissimis laborauit, militq; hoibus per Christũ ephi polentę, i. mensurã trium modiorum, hoc est, superbeatissimę Trinitatis fidẽ & cultum, & decẽ panes, puta decalogũ. Nã fide adorandæ Trinitatis & obseruãtijs ꝓceptorum optimè reficiuntur fideles. [& decem formellas casei deferẽs ad tribunũ.] Per tribunũ significãtur ꝓlati: per decem recentes paruosq; caseos, spiritualia oblectamẽta, q̃ in obseruatione decalogi sentiunt̃ à viris pfectis, q̃les esse oportet ꝓlatos, qui decalogũ tãto sublimiùs debẽt implere, quãto in altiori sunt gradu & ordine. Rursus p tres fratres Dauid, tres status fideliũ exprimunt̃, putà incipiẽtium, proficiẽtium, & pfectorum, quibus Deus p Christũ ꝓportionata misit cibaria: qm̃ incipiẽtibus misit polenta seu pultẽ, hoc est, facilẽ simplicẽq; doctrinã: proficiẽtibus panes, i. solidum cibum: pfectis formellas casei, hoc est, euangelicorum consiliorum adimpletionẽ. Quẽadmodùm enim caseus additur pa-

ni, &

ni,& gustũ facit vtriusq; suauẽ:sic cõsilia superadduntur ꝓceptis, & amborũ executionẽ cõtem-
perãt. ¶Præterea,sicut Saul ꝓmisit vincenti Goliam dare in coniugẽ propriã filiam, sic Christo
victori diaboli desponsata est vniuersalis ecclesia,quæ est filia regis æterni,imò & quęlibet ani-
ma virtuosa.Et sicut ipsi Dauid volenti cõfligere cõtra Goliã,durè locutus est senior frater suus,
sic Christo durissimè loquebatur superior pars Iudaici populi,vtpotè sacerdotes,scribæ,phari-
sæi,quod Christus patientissimè tulit.Rursus sicut Dauid leonẽ vicit & vrsum, sic filius Dei spi-
ritũ superbię,qui tanq̃ leo rugiẽs circumit,quęrens quẽ deuoret,spiritũ quoq; carnalitatis,q per 1. Pet. 5.
vrsum exprimit.[Et induit Saul Dauid vestimentis suis.]Nã populus Iudęorũ voluit Christũ sibi
assimilare in vita & obseruãtijs literæ:sed sicut Dauid abiecit arma Saul,sic dñs Iesus oẽm mundi
ornatũ,diuitias & honores,corporeã armaturam,secularẽ potentiã,multitudinẽ famulorũ,sicq;
expeditus ab omnibus illis tulit baculũ,quẽ semp habebat in manibus,i. potestatẽ suã regalẽ &
authoritatẽ pontificalem,saluatiuã ac iudiciariã potestatẽ, qua prostrauit diabolũ.Elegit quoq;
sibi quinq; lympidissimos lapides de torrẽte,i.pulcherrima ac solidissima documenta ex quinq;
Mosis libris,& ex abundantia sapientiæ legalis,quæ misit in perã suam pastoralẽ,i.in cor siue in
os suũ,& funda iecit,i.per suã prædicationẽ documentũ fidei sparsit,& ꝓceptum pfectæ charita
tis effudit,per quod diabolũ superauit,quem etiam vicit,qñ dixit ad patrẽ:Si nõ potest hic calix Matth. 26.
transire nisi bibã illum,fiat voluntas tua. Iterũ,quinq; lympidissimi lapides ex torrẽte electi,pos
sunt intelligi quinq; sapientissima verba Christi, ex fonte suæ sapientiæ sumpta, quæ ꝓtulit pẽ-
dens in cruce,quorũ primo vulnerauit in fronte diabolũ,dicens:Pater,ignosce illis,quia nesciũt Lucæ 23.
qd faciunt.Postremò,sicut Dauid occidit Philistæũ ense illius,sic Christus cõdemnauit diabolũ
propter ꝓpriam illius crudelitatẽ & impietatẽ. Arma quoq; diaboli posuit in tabernaculo suo,
qm̃ manifestauit ecclesiæ,qualiter & per quæ machinamẽta diabolus Christũ tentauit,& fideles
impugnet,quod p Euangelistas descripsit.Iuxta ꝓtacta aũt,debemus & nos cõtra diabolũ oĩ vir-
tute armari, & fortiter ꝓliari,innitẽdo solius Dei auxilio & aĩo indefesso virtuosis actibꝰ insistẽdo.

¶Expositio cap. 18. Et factum est cùm complesset loqui ad Saul. Arti. XXXIIII.

GEsta sancti Dauid, hic pleniùs recitantur, & qualiter ꝓsperitatibus eius aduersitates mox
admisceri cœperũt:specialiter,cur & qualiter odiũ regis incurrit,& multa sustinuit ab eo-
dem.[Et factũ est cùm cõplesset Dauid loq ad Saul] verba in ꝓcedenti cap.scripta,[anima Iona- 1. Reg. 17.
thæ * colligata est animæ Dauid] feruentissimæ & indissolubilis vinculo dilectionis, [& dilexit * congluti-
eum Ionathas quasi animam suã.]Per hoc quod dicitur, anima Ionathæ colligata est animæ Da- nata
uid:& rursus,Dilexit eũ quasi animã suã:insinuatur,ꝙ ista dilectio fuit syncera & spiritalis,nihi-
lominùs fuit socialis,sed ad charitatẽ sanctam referebatur.[Tulitq; eum Saul in die illa,] i. Saul
accepit ipsum Dauid secum tanq̃ strenuissimũ militẽ,vt secum maneret decæterò.[& nõ cõces-
sit ei,vt reuerteretur in domum patris sui.] Istud durauit ad tempus,quousq; cõcepit cõtra Da-
uid rancorem.[Inierunt autem Dauid & Ionathas fœdus.] i.inuiolabilis amicitiæ pactũ,astrin-
gendo se inuicèm primò per verba ad perpetuam socialem & familiarem dilectionẽ, & forsan
iuramento aut promissione firmauerunt hoc pactum.Ionathas quoq; in signum tantæ dilectio-
nis egit quod subditur:[Diligebat em̃ eum quasi animam suam.Nã expoliauit se Ionathas tuni-
ca qua erat indutus] forsan superiùs.[& dedit eam Dauid,& reliqua vestimenta sua vsq; ad gla-
dium & arcum suum, & vsq; ad balteum.] Per hoc ꝙ in fine huius clausulæ fertur, & vsq; ad bal-
teum, datur intelligi, ꝙ istud quod narratur de gladio & arcu ac balteo, intelligendum sit in-
clusiuè. Itaq; dedit Ionathas Dauidi vestimenta sua & arma, innuens ꝙ reputaret eum quasi se-
ipsum. Amicus etem̃,præsertim tam charus, est alter ipse. Et item ad insinuandum, ꝙ Dauid di-
gnus esset amictu armaturaq; filij regis.Et rursus hæc fecit,quia amicis omnia solent esse cõmu-
nia.Item quia iam habiturus fuit suam sororẽ in coniugẽ.Præterea amor fundatur in quadam si-
militudine. Nã omne animal diligit simile sibi, Amicitia verò in quadã communione. Itaq; Io- Eccl. 13.
nathas vir inclytus atq; magnanimis,& laudabiliter bellicosus ac fortis & iuuenis pulcher, & ꝓ-
claræ cõplexionis ac optimæ indolis, & naturaliter affectuosus, videns ipsum Dauid in cunctis
sibi tam cõuenientẽ & similem,cõcepit repẽtè ad eũ tam maximã amicitiam & amorẽ, quæ ꝓci-
puè fundabatur in bono honesto. Talis quoq; dilectio singulariter fulsit & arsit in viris euange-
licæ legis,Amilio & * Amico,quorum præclarissimi actus habenẽ. [Egrediebatur quoq; Dauid * Amyco
ad oĩa] s. [ad quæcunq; misisset eũ Saul,& prudenter se agebat.] i. seipsum ad oĩa illa cũ circun
spectione & discretione mouebat.[Posuitq; eũ Saul super viros belli] i. bellatoribus præcipuis
eum ꝓfecit,tñ sub Abner,& qbusdam, nõ omnibus. [& acceptus erat in oculis vniuersi populi]
Israel,[maximeq; in cõspectu famulorũ Saul,] i.specialiũ & domesticorũ satellitũ, bellatorũq;
Saul. Erat em̃ Dauid in naturalibus eminẽter benè dispositus & valdè amabilis atq; affabilis,stre
nuus quoq; & victoriosus,ac fideliter quærẽs bonũ cõmune,& laboriosè desudãs pro illo. Tales
sũt reipublicæ tã vtiles,valdè amantur cõmuniter.[Porrò cũ reuerteretur Dauid percusso Phi-

 listæo,

listæo, & ferret caput eius in Hierusalē.] Istud (vt tactū est) nō fuit statim post occisionē Goliæ, sed posteà diu. Siquidē sicut iam patuit, post occisionē Goliæ Dauid fuit pacificè multis diebus in domo Saulis, [egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israel,] i. de principalibus vrbibus regni exierunt fœminæ quædā in musicis tritæ, [cātantes, chorosq; ducētes in occursum Saul regis in tympanis lætitiæ,] qa suo sono pariebāt audientibus iucunditatē, & ipsæ fœminæ ex lætitia luserunt in eis, [& in sistris. Sistrū dicitur genus tubæ, seu aliud instrumentū, quod pcussum, gignit sonū vt tympanum vel cymbalū. [& pcinebant mulieres, ludentes atq; dicētes.] nā simul
Pet. Co. histo. lib. 1. Re. cap. 17. ore cātabant, & manu in instrumentis illis ludebāt. [Percussit Saul mille, & Dauid decē millia.] In Scholastica historia recitatur, q mulieres pcinebant, pcussit Saul mille: & virgines respondebāt, & Dauid decē millia. Veruntñ textus magis videtur innuere, q totum istud pcinebant fœminæ illæ: quo facto, virgines totum repetierunt, vt fieri solet in cātilenis, quæ de bellorū exitibus ac triumphis solent cōponi. Prætereà dicit Dauid decē millia percussisse, vel qa principalior causa fuit occisionis Philistinorum q̄ Saul: siquidē Goliam vincendo, fuit causa, q vniuersi Philistęi fugerunt: vel, qm̄ ipsum trucidauit Goliam, q pro decē millibus reputabatur, ppter fortitudinē
1. Reg. 21. suam, secundū quod infrà secūdo libro habetur de Dauid: Tu vnus pro decē millibus cōputaris. [Iratus est aūt Saul nimis,] i. indignatus, eo q seruus suus excellentiùs laudabat q̄ ipse. [& displicuit in oculis eius] interioribus [iste sermo,] i. intellectui suo displicens fuit cātus ille, [dixitq; Dederunt Dauid decē millia,] hoc est, deiectionē decem millium Philistinorū ascripserunt ipsi Dauid, [& mihi mille dederunt. Quid ei superest, nisi solum regnum?] id est, hoc sibi præcipuè
1. Reg. 11. videtur restare, vt pmoueatur in regē. Itaq; Saul ambitiosus timuit regno priuari: sciēsq; sibi per Samuelem pdictum, quòd dñs aliū ipso meliorē elegisset in regē, protinùs cœpit suspicari, quòd Dauid esset. Hinc cōcepit cōtra eum inuidiam, quæ est dolor de prosperitate alterius, in quantùm illa cōcipitur, vt minoratiua seu impeditiua, pprij præconij seu honoris: & quāto is cui quis inuidet, plùs prosperat, & cæteris meliùs placet, tanto miser inuidus magìs intra se cruciat. Sicq; cōtigit misero huic Saul, vt infrà in textu docet. [Non rectis oculis ergo Saul aspiciebat Dauid à die illa, & deinceps.] Hoc qdam de corporalibus intelligūt oculis, qm̄ inuidi eos quos odio habent, solēt ex obliquo respicere, cū graues eis sint ad videndū. Potest quoq; de interioribus accipi oculis, qui in Saule erāt infecti inuidia: ideo peruersè iudicauit de Dauid, nec recto, sed erroneo cordis intuitu ipsum cōsiderauit. [Post diem aūt alteram, inuasit spiritus Dei malus] putà diabolus à bono deo creatus, sed voluntariè impius, [Saul, & pphetabat in medio domus suæ,] i. more arreptitiorū protulit aliena, & instar, pphetantium loquebatur quasi de rebus secretis, vt
Hieronym. exponit Hieronymus. sicq; pphetare hîc impropriè sumitur, cū prophetia sit donū spiritus sancti, nō maligni. [Dauid autē psallebat manu sua] in cithara, [sicut per singulos dies] facere cōsueuit, qn̄ Saul affligebatur à spiritu neq̄. [Tenebatq; Saul lanceam, & misit] i. extendit [eam] ad perfodiendum Dauid, [putans q configere posset Dauid] i. transfigere, [cum pariete,] ita q lancea pertransiens corpus Dauid, intraret quoq; parietem, & ei affigeret ipsum Dauid. [Et Dauid declinauit à facie eius secūdò.] Nā & ante hanc horā semel recessit à Saul, redeundo ad pro-
1. Reg. 17. prium patrē instante bello, de quo habet præcedēti capitulo. Sed qa ille recessus fuit alterius rationis ab isto, nā fuit spontaneus, iste vero ex timore & quasi coactus: ideo qdam exponūt istud, q Saul hac die nisus est bis ipsum Dauid perfodere, & ideo bis se retraxit ab illo, sicq; exponit
R. Paulus Rabbi Paulus. [Et timuit Saul] ipsum [Dauid,] i. regnum timuit esse transferendum à se ad Dauid ac posteros eius. [eo q dñs esset cum eo] per gratiam copiosam ac multiformem, [& à se recessisset. Amouit ergo Saul eum à se,] i. à sua præsentia, qa ex odio eum inuitè vidit, non tñ à suo palatio, [& fecit eum tribunum super mille viros,] i. chiliarchom seu millenariū, quod fecit peruersa intentione, vt s. Dauid cum illis contra Philistæos congrediendo, occideretur. [Et egrediebatur, & intrabat in conspectu populi. In omnibus quoq; vijs suis Dauid prudēter se agebat, & dñs erat cum eo. Vidit itaq; Saul q prudens esset nimis, & cœpit cauere eum. Omnis autem Israel & Iuda diligebat Dauid. Ipse em̄ ingrediebatur & egrediebatur ante eos. Dixitq; Saul ad Dauid: Ecce filia mea maior] i. senior, nomine [Merob, ipsam tibi dabo vxorem, tantummodò esto vir fortis, & præliare bella dñi.] i. hoc tantùm requiro à te, vt strenuè prælieris, quatenùs s. desiderio primogenitæ filiæ meæ exponas te periculis præliorum incautè, & cadas. [Saul autem reputabat dicens: Non sit manus mea in eo, sed sit super eum manus Philistinorum. Ait autē Dauid ad Saul:] non tantum coniugium recusando, sed comparatione regalis fastigij se vrbanè humiliando: [Quis ego sum? aut quę est vita mea, aut cognatio patris mei in Israel, vt fiam gener regis?] quasi dicat, nec ratione personæ meæ, nec ratione vitæ, nec ex parte cognationis dignus sum tanto cōnubio, quod aliquo modo potuit verificari, secundū quod locutiones ex humilitate prolatæ, solent secundum aliquā considerationē veræ censeri. Absolutè tñ loquendo, Dauid erat dignissimus matrimonio illo, & suo contra Goliam triumpho promeruit illud. [Factum
est

est autem tempus cùm deberet dari Merob filia Saul Dauid, data est Hadrieli Molathitæ vxor.] sicq; in hoc violauit Saul, quod ipsi Dauid pmisit. Causa tñ huius mutationis nõ exprimitur in hoc loco. [Dilexit aũt Dauid Michol filiã Saul alterã. Et nunciatũ est Saul, & placuit ei. Dixitq; Saul: Dabo eam illi, vt fiat ei in scandalũ, & sit sup eum manus Philistinorũ.] i. occasio ruinæ & mortis. [Dixitq; Saul ad Dauid: In duabus rebus gener meus eris hodiè.] In Hebræo, vt dicitur, nõ habetur, in duabus rebus: sed, in duabus gener. vt sit sensus, In ambabus filiabus meis eris nũc gener meus, quia primogenitã habuisti, quantũ ad sponsalia, & nunc aliam habebis sponsam & cõiugem. Vel, in duabus rebus, i. pro interfectiõe Goliæ, & pro præputijs Philistinorũ, quæ requirã à te, obtinebis in cõiugium filiam meã. Veruntñ Hieronymus dicit, duas res fuisse centum præputia Philistinorum, quæ Dauid priùs dederat Sauli pro filia eius Merob, atq; ducenta pputia, quæ dedit pro Michol. [Et mãdauit] i. pcepit [Saul seruis suis: Loqmini ad Dauid clam me,] i. me quasi nesciente, [dicẽtes: Ecce places regi, & oẽs serui eius diligunt te. Nũc ergo esto gener regis,] quatenùs eis hoc dicentibus, rege nõ audiente, Dauid plùs crederet, qꝫ dicerent hoc syncerè, nõ adulatoriè. Et loquuti sunt serui Saul in auribus Dauid omnia verba hæc. Et ait Dauid: Num parũ vobis videt, esse generũ regis?] quasi dicat, magnum est. [Ego autẽ sum panp vir & tenuis:] pauper in substãtia, tenuis in potestate. acsi dicat, facultatibus & potentia impar sum, & vix habeo dona quæ in tali cõiugio sponsus solet dare sponsæ & ppinquis ipsius. [Et renunciauerũt serui Saul, dicẽtes: Huiuscemodi verba loquutus est Dauid. Dixit aũt Saul: Sic loqmini ad Dauid: Nõ habet rex necesse sponsalia, nisi tantùm centũ præputia Philistinorũ, vt fiat vltio de inimicis regis.] i. alia munera à Dauid nõ exigo, nisi vt centũ Philistæis abscindat eorũ præputia, & mihi psentet ac numeret ea. Triplici causa petijt Saul istud. Primò, qa pcipuè odiebat Philistæos, tanq̃ sibi molestiores. Secũdò, qm̃ Philistæi maximè horruerũt & cõtempserũt circuncisionẽ, ideo p maiore eorũ afflictione & cõfusione voluit eos sic circũcidi. Tertiò, vt certus esset qꝫ percussisset Philistæos, nõ Israelitas, qbus iã abcisa erãt præputia. [Porrò Saul cogitabat Dauid tradere in manus Philistinorũ. Cũq; renunciassent serui eius Dauid verba q̃ dixerat Saul, placuit sermo in oculis Dauid, vt fieret gener regis. Et post paucos dies surgẽs Dauid abijt in Accaron cũ viris q sub ipso erãt, & pcussit] Dauid cũ viris suis [ex Philistijm ducentos, & attulit pputia eorũ, & annumerauit ea regi, vt esset gener eius. Dedit itaq; ei Saul Michol filiã suam vxorẽ,] tñ inuitẽ, vt Magister in historijs ait. [Et vidit Saul & intellexit, qꝫ dñs esset cũ Dauid: Michol aũt filia Saul, diligebat eũ, & Saul magis cœpit timere Dauid. Factusq; est Saul inimicus Dauid cunctis diebus.] i. vsq; ad mortẽ suam. [Et egressi sunt principes Philistinorũ. A principio aũt egressionis eorũ, prudentiùs se gerebat Dauid, q̃ oẽs serui Saul, & celebre factũ est nomẽ eius nimis.]

Marginalia: Hieronym. — Pet. Co. histo. lib. 1. Reg. cap. 17.

¶De spiritualitate eiusdem cap. 18. Arti. XXXV.

Dauid penè in omnibus est euidens Christi figura. Saul verò typum gerit principum Iudæorum, scribarum & pharisæorum. Ionathas autem significat electissimos illos Iudæos, qui Christo inter Israelitas corporaliter conuersanti familiariter adhæserunt. Itaq; [Factum est cùm complesset Dauid loqui ad Saul, anima Ionathæ colligata est animæ Dauid.] i. dum Christus sermocinatus fuisset superioribus ac senioribus Iudæorũ, apostoli, cæteriq; discipuli ac fœminæ sanctæ, totis præcordijs cœperunt diligere saluatorem, admirantes in verbis gratiæ quæ procedebant de ore ipsius. Nam loquebatur sicut potestatem habens, non sicut scribæ & pharisæi, & ea quæ docuit, in primis opere excellentissimè adimpleuit. Testimonia quoq; quæ prædicauit, credenda comprobauit per innumerabilia gloriosa miracula. Quemadmodũ etiam Ionathas seipsum totaliter exuit, vestesq; suas & arma tradidit Dauid, sic pfati discipuli omnia sua propter dñm reliquerunt. Rursus, Dauid se in cunctis prudenter agendo, & omnia sibi cõmissa strenuè expediendo, Christum præfigurauit, qui loquitur patri: Opus cõsummaui quod dedisti mihi vt facerem, qui se in cunctis sapientissimè & irrepræhensibiliter egisse protestans, dixit Iudæis: Quis ex vobis arguet me de peccato? Insupèr, per mulieres quæ cecinerunt in choro, Percussit Saul mille, & Dauid decem millia, intelliguntur animæ deuotæ ex Iudaismo conuersæ, quæ dixerũt de Christo: Propheta magnus surrexit in nobis. Istæ professæ sunt, qꝫ Christus deciès plures cõuertit ad dñm, & saluberrimè mortificauit atq; correxit, q̃ sacerdotes, scribæ & pharisæi. Hinc põtifices, seniores, scribæ & pharisæi inextinguibile odiũ cõceperunt in Christũ. Et quanto filius Dei in sapiẽtia, eloquentia, sanctitate, fama, miraculis gloriosior & eis excellentior fuit, tanto inuidiosiùs psequuti sunt eum, cupientes eũ transfodere, quorũ rabiem Christus interdũ patientissimè declinauit, seq; abscondit, quousq; hora suæ passionis desupèr pstita, fuit impleta. Iterũ, sicut furente Saule, Dauid psallebat vt illius mitigaret insaniã: sic furentibus cõtra se pfatis Iudæis, saluator mũdi sapientissimæ pdicationis cecinit melodiã, diuinorũq; operũ magnificentiã demonstrauit, vt vel sic cõuerterent ad fidei veritatẽ. Ipsi verò, tanq̃ phrenetici insanientes in medicũ, ipsum transfigere sunt conati. Præterea sicut Dauid in omnibus psperè peragente, &

Marginalia: Lucæ 4. Matth. 7. Marc. 1. — Matth. 19. — Ioan. 17. — Iohan. 8. — Lucæ 7. — Lucæ 4. Ioan. 6. 10.

omnibus cóplacēte, Saul timuit eũ, dicēs: Quid ei supereſt niſi regnũ? Sic Chriſto quotidiè cre-
Ioan. 12. ſcente in fama & oſtenſiōe ſapientię ac virtutũ, timuerunt principes Iudęorũ, dicētes: Videtis qa
Ioan. 11. nihil ꝓficimus. Eccè totus mundus abijt poſt eum. Itēq;: Quid facimus, qa hîc homo multa ſigna
facit? ſi dimittimus eum ſic, oēs credēt in eum. Quēadmodùm etiã Saul, quantũ in ſe fuit, tradidit
Dauid in manus Philiſtinorũ: ſic pſati Iudæi Chriſtũ tradiderũt manibus paganorũ, Pilato & ſa-
Ioan. 18. tellitibus eius Romanis. ¶ Moraliter in iſto capitulo docemur, charitatē, prudentiam, obedien-
tiam, patientiam, fortitudinē, fidelitatē, humilitatē & fructuoſitatē electi Dauid, in qbus omni-
bus ipſum imitari debemus, quod ad pſidentes potiſſimè pertinet, vt inter eos, eorumq; ſubdi-
tos ſit feruens, inuiolabiliſq; dilectio, & ipſi corã ſubditis ſuis prudenter & exemplariter intrent
& exeãt, ſintq; in cunctis virtutibus fructuoſi. Prętereà, ſicut Dauid promptiſſimè obediuit Sau-
li, & nihilominùs tot ab illo tolerauit aduerſa, nec tñ mala, ſed bona repēdit pro malis, & impio
illi ceſſit humiliter: ita & nos ſuperioribus noſtris fideliter obtēperemus, ꝙ ſi aliqñ graue aliqd
intulerint nobis corripiendo aut diſciplinando, etiã abſq; noſtris demeritis, totum hoc æqua-
1. Corint. 14 nimiter patiamur, & illis humiliter deferamus, atq; in vniuerſis prudēter agamus nos, omnia or-
dinatè ac decēter agentes, & per diſcretionē dirigamus omne obſequium noſtrum, & taliter có-
uerſemur, vt omnis Iſrael, i. omnes proximi & domeſtici noſtri nos diligãt. Poſtremò, ſicut Da-
uid & Ionathas fœdus amicitiæ inierunt, ſic volenti in Chriſto ꝓficere, expedit, fidelē, ſyncerũ,
virtuoſum & familiarē amicum habere, quatenùs ſe inuicèm charitatiuè corripiãt, exhortentur,
Eccl. 6. iuuent & dirigãt ſemp. Nempe, vt Eccleſiaſticus aſſerit: Amicus fidelis, ꝓtectio fortis. Qui inue-
nit illũ, inuenit theſaurũ. Amico fideli nulla eſt cóparatio, & non eſt digna pōderatio auri & ar-
gēti, cōtra bonitatē fidei illius. Amicus fidelis, medicamētum vitæ & immortalitatis: & q metuũt
dñm, inueniunt illũ. Ad hãc amicitiã in bono honeſto fundatã, exigit, vt vnus in alio nequaq̃ diſ
ſimulet malũ culpæ, nec aliqd cōtrarium virtuti optet ab alio, nec ꝓpter aliũ agat quicq̃ iniquũ.
Ibidem Ideo in Eccleſiaſtico dicit: Noli fieri pro amico, inimicus proximo. Si ergo videris amicũ tuum
cum alio quocũq; cōtendere, nō eũ adiuues cōtendendo, imò à cōtentione auerte eundē. Inno-
teſcit demũ ex pinductis, ꝙ frequēter hi q ſpecialibus & eminētioribus gratiæ donis ornanť, plu
res habeãt æmulos & pſecutores, in quo patientes exiſtere debēt, nec extolli, nec alios aſpernari.

¶ Elucidatio cap. 19. Loquutus eſt autem Saul ad Ionathan filium ſuum. Arti. XXXVI.

Vitia interiora qbus nō ſtatìm reſiſtitur, creſcunt paulatìm, & tandē ſic inualeſcunt & ſqui-
unt, vt ampliùs intùs latēre nō queãt, ſed per verba & facta iniqua erumpãt forinſecùs. Sic
cōtigit Sauli, q cùm ſanctum Dauid p occulta machinamenta nō potuiſſet occídere, cœpit eum
perſeq manifeſtè, nec odium ſuum in Dauid, ab intimo Dauid amico quiuit abſcōdere. Sic pec-
cata faciunt miſerrimum hominē inſanire, vt iã nec deum nec homines erubeſcat aut vereatur.
Hoc totum in iſto mōſtratur capitulo. [Loquutus eſt autē Saul ad Ionathan filium ſuũ & ad oēs
ſeruos ſuos] ſpeciales domeſticos, [vt occiderēt Dauid.] Putauit Saul ꝙ Ionathas magis elige-
ret Dauid, quãuis amiciſſimum virum atq; ſororium, trucidare, q̃ ſe patrē ſuum offendere. Non
enĩ cōſiderauit bonitatē & æquitatē filij ſui. [Porrò Ionathas filius Saul, diligebat Dauid valdè.
Et indicauit Ionathas Dauid, dicēs: Quærit pater meus occídere te] p me & ſuos miniſtros. [Qua
ꝓpter obſerua te, quæſo, manè,] i. diligenter cuſtodi te, [& manebis clàm,] i. occultè, [& abſcō-
deris] i. abſcōdes te, ita vt nemo pter me ſciat quo lateas. [Ego autē egrediēs] cum patre meo de
vrbe in agrum, [ſtabo iuxta patrē meum in agro,] in quo Saul egredi cōſueuit grã ſpatiandi, vel
ad cōſiliandũ, [vbicunq; fuerit:] i. in quocunq; loco inuenero patrē meum meliùs diſpoſitum
ad acquieſcēdum perſuaſiōibus meis, videlicet tēpore opportuno cùm fuerit trãquillus & lętus.
[& ego loquar de te ad patrē meum, & quodcunq; videro] patrē meum velle circa te, [nunciabo
tibi] in loco tuę abſcōſionis, ad quē veniã ad te. [Loquutus eſt ergo Ionathas de Dauid bona ad
Saul patrē ſuum, dixitq; ad eum: Ne pecces rex in ſeruũ tuum Dauid, qa nō peccauit tibi, & ope-
ra eius bona ſunt tibi valdè, & poſuit animã ſuã in manu ſua, & percuſſit Philiſtęũ.] hoc eſt, grã-
di periculo expoſuit vitã ſuã, ineundo duellum cōtra Goliã. Et quanuìs Dauid ex reuelatione p-
ſciuit ſe triumphaturum, tñ quantũ ad exteriorē apparentiã, iudiciumq; humanũ, fuit res plena
periculo. [& fecit dñs ſalutem magnam vniuerſo Iſraeli. Vidiſti, & lætatus es. Quare ergo peccas
in ſanguine innoxio, interficiens Dauid qui eſt abſq; culpa? Quod cùm audiſſet Saul, placatus
voce] i. rationabili & pia perſuaſione, [Ionathæ, iurauit: Viuit dñs, quia non occídetur] ex meo
præcepto. [Vocauit itaq; Ionathas Dauid, & indicauit ei omnia verba hæc. Et introduxit Iona-
thas] ipſum [Dauid ad Saul, & fuit ante eum ſicut erat heri & nudiuſtertiùs.] Nudiuſtertiùs, cō-
ponitur ex nunc & dies ac tertius: quaſi, nunc eſt tertius dies. Sed hîc indeterminatè accipitur
pro tempore præterito. [Motum eſt autē rurſum bellũ] inter Philiſtæos & Iſraelitas, [& egreſſus
Dauid, pugnauit aduerſum Philiſtijm, percuſſitq; eos] Dauid [plaga magna, & fugerunt à facie
eius] cæteri q nō erant percuſſi. [Et factus eſt ſpiritus dñi malus in Saul. Sedebat aũt in domo, &
tene-

tenebat lanceã.Porrò Dauid psallebat manu sua.Nisusq; est Saul configere Dauid lancea in pariete:]qa ex victoria quam vir sanctus obtinuit,motus fuit cõtra eum rancore, cùm tñ pugnasset pro eo.[Et declinauit Dauid à facie Saul.Lancea aũt casso vulnere perlata est in parietẽ.]i.Saul non tangendo Dauid,impegit lanceã suam in parietem absq; vulneratione ipsius Dauid.[& Dauid fugit]in domum suam,[& saluat⁹ est nocte illa.]i.per fugam euasit mortem in nocte, in qua Michol per fenestram eum deposuit,sicut in textu,q plan⁹ est,recitatur.[Misit ergo Saul satellites suos nocte in domũ Dauid,vt custodirẽt eum,& interficeret manè.Quod cùm annunciasset Dauid Michol vxor eius,dicẽs:Nisi saluaueris te nocte hac,cras morieris,deposuit eum per fenestram.Porrò ille abijt & aufugit,atq; saluat⁹ est.Tulit aũt]i.accepit[Michol statuam]i.ligneum aut saxeum simulacrum hoĩs,[& posuit eam super lectũ,]videlicet inter linteamina,[& pellem pilosam caprarum posuit ad caput eius.]i.supra caput statuę ad repræsentandũ capillos Dauid, sicut statua repræsentauit caput ipsius:sic & Rebecca pelliculas hœdorum circumposuit manibus Iacob.[& operuit eam vestimẽtis.]Strauit etenĩ lectũ quasi infirmantis,&(vt in hist.ait Magister) opertorijs supposuit iecur capræ adhuc calidũ & spirans seu fumans, ad exprimendũ similitudinem anhelantis.[Misit aũt Saul apparitores]i.ministros, quorũ officium fuit trucidare maleficos,[q raperent]i.cõpræhenderent[Dauid.]Primò qppe misit satellites ad obsidendum Dauid in propria domo,quatenùs manè egredientẽ occiderent. Cumq; non egrederetur, misit lictores q caperent eum in domo sua.[Et rñsum est,q̃ ęgrotarẽt.Rursumq; misit Saul nuncios vt viderent Dauid,dicens:Afferte eum ad me in lecto,vt occidatur.] O quanta iniqtas & quãta crudelitas, sic afflicto & innocenti addere afflictionem.[Cumq; venissent nuncij,inuentũ est simulacrum super lectum,& pelles caprarum ad caput eius.Dixitq; Saul ad Michol:Quare sic illusisti mihi,& dimisisti inimicũ meum vt fugeret?Et rñdit Michol ad Saul:Quia ipse]Dauid[loquutus est mihi,dicens:Dimitte me,]i.per fenestram depone me,[alioq̃n interficiam te.]hoc dixit ad satisfaciendũ patri suo,suitq; officiosum mendaciũ, qm̃ ipsamet Michol virum suum intimè amans,persuasit ei vt fugeret.[Dauid aũt fugiens,saluatus est,& venit]Dauid[ad Samuel in Ramatha]vrbem,[& nunciauit ei oĩa q̃ fecerat sibi Saul.Et abierunt ipse & Samuel,& morati sunt in Naioth]i.in colle sic dicto,q fuit[in Ramatha,]in quo colle erãt mãsiones,ꝓphetarum.[Nunciatumq; est Sauli à dicẽtibus:Eccè Dauid]est[in Naioth in Ramatha. Misit ergo Saul lictores,] i.carnifices,[vt raperent Dauid.Qui cùm vidissent cuneum ꝓphetarum vaticinantiũ,]i.Deum laudantiũ seu prophetica cantica psallentiũ,& forsan qdam eorum spm̃ ꝓphetiæ habebant, [& Samuelẽ stantẽ super eos,]i.ꝓsidentẽ eis ac dirigentẽ,[factus est etiã in illis spũs dñi.] Spũs dñi, est spũs sctũs,q non est creatus nec factus,sed à patre & filio immanenter æternaliterq; ꝓcedens, coæternus,coæqualis & cõsubstantialis vtriq;.Sed dicitur factus in hoĩe, qñ aliqd gratiosè operatur in eo.Fact⁹ est ergo in istis spũs Dei,]i.spũs Dei per spiritalem quandã deuotionẽ cœpit esse in eis absq; sua, sed non sine illorum mutatione.[& ꝓphetare cœperunt etiam ipsi.]i.Deum laudare,& verba ꝓphetarum depromere cœperunt.[Quod cùm nunciatũ esset Sauli, misit & alios nuncios,prophetauerũt aũt & ipsi.Et rursum misit Saul tertios nuncios, q & ipsi ꝓphetauerunt. Et iratus iracundia]vitiosa[Saul,]tanq̃ obstinatus in prauitate, q de gratiosis effectibus spũsancti,cõcessis suis ministris,non iam gratias egit,sed indignabatur,[abijt etiam ipse]in ꝓpria persona,vt malè tractaret Dauid[in Ramatha,& venit vsq; ad cisternã magnam, q̃ est in Socchò,& interrogauit & dixit:In quo loco sunt Samuel & Dauid?Dictũq; est ei:Eccè in Naioth in Ramatha sunt,& abijt in Naioth in Ramatha.Et factus est etiã super eum spũs dñi, & ambulabat ingrediẽs,& ꝓphetabat vsq; dum veniret in Naioth.]Et velut amẽs effectus,[expoliauit se etiã ipse vestimẽtis suis,]regalia & exteriora indumẽta exuendo,& forsitan induẽdo superiùs aliquã lineam vestẽ religiosam,sicut tũc indui erãt illi ꝓphetæ,cum qbus cecinit Deo.Et qa hîc dicĩt,expoliauit se etiã ipse,videĩ q̃ & ꝓfati nũcij se conformiter exuerũt.[& ꝓphetauit cũ cæteris corã Samuele,& cecinit]laudes Deo[tota die illa & nocte nudus,]i.parũ vestitus,seu solitis exteriorib⁹ vestib⁹ carẽs,sicut in Euãg. legiĩ Petrus fuisse nudus piscãdo.Et adolescẽs q Chrm̃ cõpræhẽsum sequebaĩ, amict⁹ erat sindone sup nudo.Sic & Michol dixit ad Dauid,cùm ante arcã saltasset, exutus regias vestes & ephod indutus: Quàm gloriosus fuit rex Israel hodiè nudatus,quasi si nudetur vnus de scurris.[Vñ & exiuit ꝓuerbiũ:Num & Saul inter ꝓphetas?]quasi admirando dicant, Mirum est hoĩem talẽ sic assimilari ꝓphetis.Istud quoq; suprà expositũ fuit.Potest tñ hîc accipi quasi irrisoriè dictum.tanq̃ dicant,Ista deuotio non diu durabit. ¶ Circa hæc q̃ritur,qualiter factus sit in istis spũs Dei,an s.habuerunt veram deuotionẽ quæ charitatẽ & virtutẽ latriæ ꝓsupponit & exigit,qa ex illis ꝓcedit:An potiùs habuerũt quandã deuotionem volatilem & informem, & sensibilem quendã feruorem,queãdmodùm multi in mortalib⁹ vitijs existẽtes,cõpungũtur & plorant ad horam ex sermocinatione aut melodia ecclesiæ seu deuotorũ inspectione,aut ex visis miraculis,qui tamen veram non habent contritionem,nec plenum emendationis ꝓpositum,

Gen.27.
Pet.Cõ.hist. li.1,re.ca.18.
Ioan.18.
Marc.14.
2.Reg.6.
1.Reg.10.

& talis deuotio, est donum gratiæ gratìs datæ, qualem & Iudæi sæpè habent, ac Saraceni in ritibus suis. Qualis etiam forsitan fuit eorum compunctio, qui missi ad cõpræhendendũ Christum,
Ioan.7. reuersi ad scribas & phariseos, dixerunt: Nunq̃ sic loquutus est homo, sicut hic loquitur. Et istud
Rabanus secundũ videtur probabiliter posse teneri. Vndè & Rabanus ait hîc: Nõ est mirum, hoĩem repro
Isidorus Matt.25. bum transitoriè ꝓphetare. Et vt addit Isidorus, de talibus dicturus est dñs: Amen dico vobis, Ne-
Luc.13. scio vos. Nihilominùs magna misericordia Dei, fuit huius qualiscunq; deuotionis collatio. Iuxta allegoriam, queadmodùm Hieremias, ita & Dauid suis assiduis atq; durissimis persequutionibus
Ioan.10. sibi à Saul illatis, Christum & eius persequutiones sibi à Iudæis inflictas, præsertim à principib⁹
Luc.13. sacerdotum, præfigurauit. Et sicut Dauid abscõdit se de consilio Ionathæ, sibi dicentis: Quærit
Matt.27. pater meus occídere te: sic Christus abscõdens se, exiuit de templo, cui & nonnulli dixerunt: Vade hinc, quia Herodes quęrit occídere te. Porrò obsessio Dauid in domo sua à satellitibus Saul, quid aliud q̃ Christi in sepulchro collocati custoditiõem præsignasse videtur? Et sicut Dauid dimisso, positum est in eius lectulo simulacrum: sic Christo egresso de monumento, collocata sunt in eius monumento linteamina atque sudarium. At verò per nuncios missos ad Dauid capiendum, qui mutato proposito prophetauerunt: significantur scribæ & pharisæi, qui ex instigatio-
Rom.13. ne pontificum directi fuerunt ad Christum affligendum, qui tamen zelum quendam Dei ac legis habuerunt, sed non secundum scientiam, imò quorum nonnulli posteà verè cõuersi fuerunt
Ioan.8. ad saluatorem, & spiritum sanctum sortiti sunt, quibus ante passionem suam asseruit: Cùm exaltaueritis filium hominis, tunc scietis quia ego sum.

¶ Expositio cap. 20. Fugit autem Dauid de Naioth. Art. 37.

NVnc recitatur, qualiter Dauid in tot tribulationibus suis habuerit refugiũ ad fidelissimum suum amicum Ionathan. [Fugit autem Dauid de Naioth, quæ est in * Rama] i. Ramatha, vt
1.Reg.19. præcedenti articulo dictum est, [veniensq́;] ad locum, in quo secretè repperit Ionathan, [loquutus est coram Ionatha: Quid feci?] Itaq; angustiam cordis sui querulosè exposuit Ionathæ, vt dolor interior per verba euaporans, mitigaretur, atque vt consolationem, consiliumq́ue à Ionatha sortiretur. [Quæ est iniquitas mea, & quod peccatum meum in patrẽ tuum, quia quærit animam meam?] Creditur autem, quòd Ionathas ignorauit patrem suum voluisse occídere Dauid postq̃
Ibid. iurauit, quòd non occíderetur, prout præcedenti fertur capitulo, ita quòd Ionathas interìm fuit absens. Ideo Dauid reuerso insinuauit, qd interìm à Saul sustinuit. [Qui] s. Ionathas [dixit ei: Absit à te. Non morieris.] i. pater meus non occidet te. [Neq; enim faciet pater meus grande quicq̃ vel paruum, nisi priùs indicauerit mihi.] hoc fuit verbum bonę fiducię. [Hunc ergo celauit à me pater meus sermonem tantummodò. Neq; enim erit istud. Et iurauit rursum Dauid.] i. Ionathas iterum iurauit ipsi Dauid, quòd non occíderetur, dummodò posset ipsum defendere. Vel Deo inspirante intellexit Dauid non esse occídendum à Saule, sed successurum ei in regno. [Et ille] s. Dauid, [ait: Scit profectò pater tuus, quòd inueni gratiam in oculis tuis, & dicet: Ne sciat hoc Ionathas, ne fortè tristetur. Quinimò viuit dominus, & viuit anima tua, quia vno tantùm (vt ita dicam) gradu ego morsq́; diuidimur.] i. morti sum proximus, tot circundatus laqueis mortis, & vix lanceam patris tui euasi, satellitibus quoq; & apparitoribus eius sui vallatus. Loqtur autem de morte quasi de re positiua, cùm tamen non sit nisi priuatio vitæ, nisi per mortem intelligatur &
1.Reg.18.19. præuia pœna mortem inducens. [Et ait Ionathas ad Dauid: Quodcunq; dixerit mihi anima tua, faciam tibi. Dixit aũt Dauid ad Ionathan: Eccè Calendæ sunt crastino.] i. cras erit initium mẽsis, [& ego ex more sedere soleo iuxta regẽ ad vescendũ.] tanq̃ gener ipsius, & in tali festiuitate ꝓcipuè. [Dimitte ergo me, vt abscondar in agro vsq; ad vesperã diei tertiæ,] vt interìm certificeris, qd pater tuus ꝓtendat de me. [Si respiciens] i. absentiã meã cõsiderãs, [requisierit me pater tuus, rñdebis ei: Rogauit me Dauid, vt iret celeriter in Bethlehem, qa victimę solennes ibì sunt vniuersis cõtribulib⁹ suis. Si dixerit benè, pax erit seruo tuo. Si aũt fuerit iratus, scito qa cõpleta est malitia eius.] i. ꝗ absolutè & malitiosè decreuerit me trucidare. Elicitur ex his, ꝗ Iudęi festum Neo-
Num.10. meniæ seu Calendarum celebrauerunt tribus diebus: quod tñ non habuerunt ex lege, q̃ non iussit illud nisi vna die seruari, sed ex patrũ suorũ traditione aut cõsuetudine, vt Glossa testaĩ. Quærunt aũt nõnulli, an Dauid interìm iuit in Bethlehem, & putãt nõnulli ꝗ imò. Porrò litera videtur insinuare ꝗ non, qm̃ Dauid dixit: Dimitte me, vt abscondar in agro vsq; ad vesperã diei tertiæ. Tñ de intellectu huius verbi infrà dicetur. [Fac ergo misericordiã in seruum tuum, quia fœdus dñi me famulum tuum inire tecum fecisti. Si aũt est iniquitas aliqua in me, tu me interfice, & ad patrẽ tuũ ne introducas me. Et ait Ionathas: Absit hoc à me. Neq; em̃ fieri potest, vt si certè cognouero cõpletam esse patris mei malitiam contra te, non annunciẽ tibi. Rñditq́; Dauid ad Ionathan: Quis renunciabit mihi, si qd fortè respõderit tibi pater tuus durè de me? Et ait Ionathas ad Dauid: Veni, & egrediamur foràs in agrum. Cumq́; exissent ambo in agrum, ait Ionathas ad Dauid: Domine Deus Israel, si inuestigauero sententiam patris mei crastino vel perendiè,] quid

sci-

ſcilicet iudicet de te,[&aliquid boni fuerit ſuper Dauid]i.pater meus proſperum quid promiſe
rit mihi de te,[& non ſtatim miſero ad te,& notū fecero tibi, hæc faciat Deus Ionathæ & hæc au
geat.]Itaq; hoc execrationis iuramento Ionathas ſe aſtrinxit ad iſtud.[Si aūt perſeuerauerit pa-
tris mei malitia aduerſum te,reuelabo aurē tuam, & dimittā te vt vadas in pace, & ſit dn̄s tecū,]
dādo tibi victorias,[ſicut fuit cum patre meo,]multos ei p̄ſtando triūphos. Tn̄ quo ad dona gra-
tiæ,non eſt intelligenda imprecatio iſta,cùm,q̄tùm ad illa,dn̄s à Saul receſſerit.[Et ſi vixero,fa-
cies mihi miſericordiā dn̄i:]i.opera pietatis Deo placētia, mihi impēdes,& miſericorditer ages
mecū ſicut dn̄s fecit tecū,nec vindicabis in me,aut in poſteris meis iniurias,quas tibi irrogat pa
ter meus.Hinc ſubditur:[Si verò mortuus fuero, nō auferas miſericordiā tuam à domo]i.poſte-
ritate & ſobole[mea vſq; in ſempiternū]i.q̄ diu vixeris,& idem ſucceſſoribus tuis cōmittere po-
teris.Hęc loquutus eſt Ionathas,qm̄ firmiter credidit regnum eſſe transferendū à Saul ad Dauid,
ꝑut p̄dixerat Samuel. ¶Quo circa q̄ritur,an & Dauid hoc credidit.Si ſic,quō dixit,Ego & mors 1.Reg.15.
vno tm̄ gradu diuidimur?Si non, ergo fuit incredulus. Rn̄detur,ꝙ Dauid opportuno tēpore id
credebat certiſſimè adimplendum. Qn̄q; verò habuit ad cauſas naturales, humanas, propriasq́;
aſpectū,& poterat æſtimare,ꝙ ꝓmiſſio illa diuina de ſuo prīcipatu forſitan poſſet intelligi ſub
cōditione,quēadmodùm tales ꝓmiſſiones accipi ſolent. [Aut ſi non fecero]quod iam dixi,[qn̄
eradicauerit dn̄s inimicos Dauid,vnūquenq; de terra,]Per hoc innuitur, ꝙ Ionathas nouerat pa
trem ſuum,& ei cōtra Dauid fauentes,auferendos de vita hac propter impietates eorū in Dauid.
[auferat Dauid Ionathan de domo ſua,] i. me quoq; occīdat,[& req̄rat dn̄s de manu inimicorū
Dauid,]i.perſecutores tuos puniat propter exceſſus eorū in te. Hoc Ionathas dixit zelo iuſtitiæ,
atq; de caſtigatione vitæ p̄ſentis,ne æternaliter dānarent̄.[Pepigit ergo fœdus Ionathas cum do-
mo Dauid]i.cum ipſo Dauid & ſemine eius. [& req̄ſiuit dn̄s de manu inimicorū Dauid.] quaſi
dicat:Hoc quod Ionathas deprecatus eſt fieri aduerſarijs Dauid,hoc factū eſt eis:qa exegit Deus
ab eis debitas vltiones.Iſtud aliq dicunt hic interpoſitū & adiunctū ab Eſdra. [Et addidit Iona-
thas deierare Dauid,]i.valdè & plurimū iurauit ipſi Dauid,ꝙ ſeruaret ei fidelitatē & amicitiā in-
uiolatā,[eo ꝙ diligeret illum.Sicut em̄ aīam ſuam ita diligebat eum.] Hoc ſcriptura frequenter
reſumit pro noſtra vtiq; informatione,& pro cōmendatione nobiliſſimi Ionathæ,q ſi ambitio-
ſus fuiſſet & Deo rebellis,inuidiſſet ipſi Dauid tanq̄ ei, per quē ꝓmotio ſua ad regale culmē po-
terat maximè impediri,& tn̄ illo non obſtāte,dilexit eum tenerrimè.Erubeſcant ergo,q deſide-
rio parui honoris,inuidiā cōcipiunt & rancorē aduerſus confratres & ꝓximos ſuos.[Dixitq; ad
eum Ionathas:Cras Calendæ ſunt,& requiréris.]i.pater meus quęret vbi ſis.[Requiret̄ em̄ ſeſſio
tua vſq; perendiè.]i.durante hoc feſto,q̄ret pater meus cur non veneris ad cōſedendū in menſa
ipſius.[Deſcēdes ergo feſtinus]ab vrbe Bethlehē,ſi interìm iuit ad eam,vel ab alio loco ad cam-
pum iſtum,[& venies ad locū,in quo celāduses,in die qua operari licet,]i.die ꝓxima feriali poſt
feſtū hoc Calendarū,qa in tali die hoīes in domibꝰ occupati,nō ſic egrediuntur ad campū,ſicut
diebus feſtiuis:idcircò die ferlali iſta ſecretiùs fieri poterant.[& ſedebis iuxta lapidē cui nomen
eſt Azel.Et ego tres ſagittas mittā iuxta eum,& iaciā quaſi exercēs me ad ſignū.Mittā quoq; & pu
erum,dicēs ei:Vade,& affer mihi ſagittas.Si dixero puero: Eccè ſagittæ intra te ſunt, tolle eas: tu
veni ad me,qa pax tibi eſt,& nihil eſt mali,Viuit dn̄s.Si aūt ſic loquutus fuero puero, Eccè ſagit
tæ vltra te ſunt:vade in pace,qa dimiſit te dn̄s.] Ideo Ionathas dedit Dauidi ſignū hoc, qm̄ igno-
rauit an poſſet venire in agrū ad Dauid,& loq cum ipſo,nemine id ſciente. [De verbo aūt quod
loquuti fuimus ego & tu,dn̄s ſit inter me & inter te vſq; in ſempiternū.]i.Deus ſit perpetuus te-
ſtis huiꝰ pacti quod ſimul percuſſimus,quod inter nos & poſteros noſtros manebit, cuius pacti
alter non affuit teſtis.[Abſcōditus eſt ergo Dauid in agro,& venerūt Calēdæ, & ſedit rex ad co-
medendū panē.Cumq́; ſediſſet rex ſuper cathedrā ſuā ad veſcendū in die Calendarū,ſecundum
cōſuetudinem q́ erat iuxta parietē,ſurrexit Ionathas,& ſedit Abner ex latere Saul,vacuusq́; appa
ruit locus Dauid.]Hoc à q̄buſdā ita exponit̄,ꝙ cōpleto cōiugio inter Dauid &Michol,ipſe Da-
uid tanq̄ gener regis,ſedit in menſa primus poſt regē, Ionathas verò ſtatim poſt Dauid, & tertiò
Abner. Abſente ergo Dauid,videns Ionathas nullū eſſe ſedentē inter patrē ſuum &ſe,ſurrexit de
loco ſuo,& ipſe Abner ſedit in loco ipſius Ionathę ex latere Saulis,ita ꝙ inter eos nullus cōſedit.
Ionathas verò ſedit poſt Abner, qm̄ moris non eſt, vt filius regis ſedeat proximus patri in mēſa.
Sicq́; locus Dauid qui erat inter regem & Abner,apparuit vacuus à ſuo ſeſſore.[Et nō eſt loquu-
tus Saul quicquam in die illa.]i.non interrogauit de cauſa abſentiæ Dauid.[Cogitabat enim ꝙ
fortè eueniſſet ei,vt non eſſet mundus nec purificatus.]i.putabat ꝙ Dauid ſe abſentaret à men-
ſa ſua,eo ꝙ incurriſſet aliquam irregularitatem immunditiámve legalem ex interfectione Phili-
ſtinorum ſeu contactu rei immundæ,vel ex concubitu,propter quam immunditiam non fuiſſet Num.8.
idoneus eſſe in menſa regis,in qua ad mādacandū ponebatur pars aliqua ſacrificij in feſto Neo-
meniæ immolati,de qua edere non licębat immūdis,quouſq; ſecundū legem purificati cōſiſte-
rent,

rent,ad quam purificationem mora tēporis exigebatur.[Cumq; illuxisset dies secunda post Calendas,]i.post primū Neomenię diem,[rursus apparuit vacuus locus Dauid. Dixitq; Saul ad Ionathan filium suum:Cur non venit filius Isai,nec heri,nec hodiè ad vescendum]in mensa mea? [Respōditq; Ionathas Sauli:Rogauit me obnixè]i.instanter,[vt iret in Bethlehem,& ait:Dimitte me,quoniā sacrificium solenne est in ciuitate mea,vnus de fratribus meis accersiuit me. Nunc ergo si inueni gratiam in oculis tuis,vadam citò,& videbo fratres meos. Ob hanc causam nō venit ad mensam regis.Iratus aūt Saul aduersum Ionathan,]eo ꝙ tam fauorabiliter excusauit Dauid,vel qa dimisit eum illæsum,[dixit ei:Fili mulieris virum vltrò rapientis,]hoc est,fœminæ libidinosæ,[nunqd ignoro,qa diligis filium Isai,]i.scio ꝙ familiariter ames Dauid,[in confusionem tuam,& in confusionem ignominiosæ matris tuæ?]hoc est, sic amando eum, quem ego sic odio,ostendis te non esse filium meum legitimum,qa legitimè nati, intensiùs diligunt patres suos,secundū Glossam:sicq; ostendis matrem tuam esse adulteram,& te esse filium adulteræ,quod cōfusibile est matri tuæ & tibi.[Omnibus em̄ diebus qbus filius Isai vixerit super terram,non stabilieris tu,]i.certū non erit ꝙ mihi succedes in principatu regali,& ideo minùs curaberis.[neq; regnum tuum.]hoc est,etiam si fueris rex effectus,adhuc incertum erit,an manebis in regno,eo ꝙ filio Isai ꝓmissum puteturregnum.[Itaq; iam nunc mitte,&adduc eum ad me,qa filius mortis est.Rn̄dēs aūt Ionathas Sauli patri suo,ait:Quare morietur?Quid fecit?Et arripuit Saul lanceam, vt percuteret eum.Et intellexit Ionathas, ꝙ diffinitum esset à patre suo, vt interficeretur Dauid. Surrexit ergo Ionathas à mensa in ira furoris,]hoc est,cum ira ingēti,quæ fuit ira per zelum,[& non comedit in die Calendarum secunda panem.]i.tota die illa post horam illam qua sic surrexit,nil manducauit ex cōpassione.[Cōtristatus est em̄ super Dauid,]hoc est,de iniusta persecutione ipsius,[eo quòd confudisset eum pater suus.]i.ipse Saul irreuerēter & cōfusibiliter refutauit excusationes,quas Ionathas fudit pro Dauid.[Cūq; illuxisset manè,venit Ionathas in agrum iuxta placitum Dauid,]hoc est,iuxta condictū,& sicut Dauid optauit,& puer paruulus cum eo. Et ait ad puerum:Vade,& affer mihi sagittas quas ego iacio. Cumq; puer cucurrisset,iecit aliam sagittam trans puerū.Venit itaq; puer ad locum iaculi quod miserat Ionathas.Et clamauit Ionathas post tergum pueri,& ait:Ecce ibi est sagitta porrò vltra te. Clamauitq; iterum Ionathas post tergum pueri,dicens: Festina velociter, ne steteris. Collegit aūt puer Ionathæ sagittas, & attulit ad dn̄m suum,& qd ageretur,penitùs ignorabat.Tm̄modò em̄ Ionathas & Dauid rem nouerant. Dedit ergo Ionathas arma sua puero,& dixit ei:Vade,& defer in ciuitatem.Cumq; abisset puer] i.seruulus Ionathæ,redeundo velociter in ciuitatem,[surrexit Dauid de loco]in quo latuit,[qui vergebat ad austrum,& cadens pronus in terram,adorauit tertiò]hoc est,tribus vicib⁹,anteq̄ venit ad Ionatham. Adorauit aūt vel Deum adoratione latriæ,vel Ionathan tanq̄ excellentē personam adoratione duliæ. [Et osculātes se alterutrùm,]cùm em̄ Dauid iuxta Ionathan se tertiò ꝓstrauisset,Ionathas leuauit eum celeriter, & inter amplexus & oscula [fleuerunt pariter,]Dauid ex sua afflictione,& Ionathas ex amorosa cōpassione, & qa ab inuicē separari cōpellebantur. [Dauid aūt ampliùs.]quia causa fuit sua, & maioribus ac pluribus tribulationibus fuit circundatus.[Dixit ergo Ionathas ad Dauid:Vade in pace.]hoc est, pectoris tranqllitatem habe, & tene in inqetudinibus istis,in qbus tibi pax temporis denegatur.[Quæcunq; iurauimus ambo in nomine dn̄i]hoc est,quæ nobis inuicem ꝓmisimus obseruare cum iuramento,supple,sint rata.[dicentes:Dn̄s sit inter te & me, & inter semen tuum & semen meum vsq; in sempiternum.]Moris est eorum qui in vehementi sunt afflictione,compassione,aut etiam intensissima dilectione,sermonem abrumpere,defectiueq; loq. Vndè & Christus videns ciuitatem,& eam deplorans:Si cognouisses,inquit,& tu.Ita nunc accidit Dauid & Ionathæ.Vndè secundū Glossam,nimius dolor fecit eos loquendo deficere.[Et surrexit Dauid, & abijt:sed & Ionathas ingressus est ciuitatem.] ¶Moraliter hic docemur,quanta sit impiorum peruersitas,& quanta sit patientia electorū,quę, quanta & qualia passi sint iusti ab impijs.Eccè Saul ineffabiliter excæcatus,putauit regnū posse manere in successione sobolis suæ,non obstante,ꝙ Samuel propheta totiès ex parte Dei prædixit sibi oppositum,& voluit illum occidere, quem suspicabatur à Deo electum in regem, quasi suo furore posset oīpotentis mutare decretū.Et in hoc Saul gessit typū Herodis, q audiēs Chr̄m natū,conat⁹ est extinguere illū,cùm tn̄ crederet ꝓdixisse sc̄tos prophetas,ꝙ Chr̄s regnaret.¶Deniq; sicut Dauid abscondit⁹ est in agro,sic Chr̄s dn̄s in Aegypto.Docemur hic quoq; tēpore tribulationū ad amicos fideles,ad viros discretos & virtuosos confugere, & eis nostrū cor aperire, atq; eorū cōsolatiōe foueri,& cōsilijs vti.Hinc Eccl 6.habetur:Multi pacifici sint tibi,&cōsiliarius sit tibi vnus de mille.Itemq; Eccl 6.Si possides amicū,in tētatione posside illum,& ne facilè credas ei teipsum.Est em̄ amicus secundū tēpus suū,& non permanet in die tribulationis.Docet nos ista historia,ad quanta facinora trahat ambitio maledicta,quæ fecit Saulē frangere iuramentum,persequi iustum,velle transfodere innocentem,& proprium velle filium lanceare.Ne ergo hui-

Luc.19.

1.Reg.13.15.

Matt.2.

Ibid.

huiusmodi grauamina incidamus, matrem vitemus pestiferā, & potiùs cupiamus humiliari, subesse & obedire, q̃ sublimari in vita hac & præesse ac iubere. Exemplo etiam Ionathæ fit in nobis amicitia vera, inuicta, inuiolata, quam pro nulla lædamus re tẽporali. Spiritaliter quoq; festum Calendarum colamus, quod (vt Glossa testatur) Iudæi celebrauerunt epulis, oblationib⁹ & ocio corporali. Nos verò illud celebremus sacrificijs laudum Dei & orationum ac eucharistiæ, refectione virtutū, & misericordijs pauperū, atq; cessatione à vitijs omissionū & cōmissionum. ¶ Postremò, sicut Ionathas misit tres sagittas, sic qui alios cupit cōuertere, mittat in eos sagittam comminationis de breuitate vitæ p̄sentis, de amaritudine mortis, de acerbitate pœnarum purgatorij & inferni, de rigore diuini iudicij tam particularis q̃ vniuersalis. Sagittam quoq; instructiōis de credendis & agendis ac euitandis, de consilijs & p̄ceptis, de oībus necessarijs ad salutem. Et item sagittam cōsolationis de venia cōsequenda, de magnitudine p̄miorum, de momentanea paruitate & celeritate p̄sentium aduersitatum ad felicitatem futuram. Iterùm mittat sagittam paternę ac iustæ correptionis, sagittam discretæ correctionis, sagittam moderatæ exercitationis.

¶ Explanatio cap. 21. Venit autem Dauid in Nobe. Art. 38.

MOdò describitur, qualiter Dauid ad principem sacerdotum deuenit, & ab eo piè tractatus est, & quō propter hoc Saul persecutus est principem illum cum suis. Et dicunt nonnulli, q̃ Saul audiens ipsum Dauid euasisse, ebanniuit eum de tota terra regni sui. Vndè & sacerdotem cum suis occīdit, eo q̃ piè receperit S. Dauid. Et hoc asserit Lyra, cui Rabbi Paulus cōtradicit, affirmans bannitionem istam non haberi ex litera, nec probari ex occisione sacerdotum, qm̃ Saul ḡnaliter atq; tyrannicè persequebatur ipsum Dauid & ei fauentes. Sed r̄ndendum, q̃ ex isto cap. & ex sequentibus innotescit, q̃ Saul non solùm banniuit Dauid, quo ad eius personam, sed & totam eius progeniem. Nec ante hæc legitur persecutus eos, qui Dauid receperūt aut ei fauerunt, q̄uis p̄cedenti habeatur cap. q̃ voluit percutere lancea Ionathan, satis audacter pro Dauid loquentē: quia hoc fuit ad modicum ex impetu suæ vesaniæ, & ipsum Ionathan redeuntē pacificè mox recepit. [Venit aūt Dauid in Nobe] oppidum sacerdotū, [ad Achimelech sacerdotē,] imò & pontificem. Voluit equidē in vrbe illa religiosa, & in tabernaculo dn̄i ibi tunc existente, Deum deuotè orare, vt se eripere de tot tribulationibus dignaretur. [Et obstupuit] i. vehemēter mirabatur, [Achimelech, eo q̃ venisset Dauid] ad locum illum, quia adhuc nil sciuit de auersionibus Saulis à Dauid, & nō putauit ipsum Dauid, nisi pro ardua causa illuc venisse, quemadmodùm & seniores Bethlehem mirabantur, cùm venisset Samuel propheta ad eos. Mirabatur quoque q̃ absque solita comitiua aduenit. Vndè subiungitur: [& dixit ei: Quare tu solus] venisti, [& nullus tecum est?] Hoc dixit, vel quia perpauci erant cum Dauid, ita quòd velut nulli videbantur respectu solitæ comitiuæ Dauid: vel, quia qui secum venerunt, non erant notabilis reputationis. Aliqui tamen secum venerunt, cùm & Matth. 12. dicat Saluator: Non legistis quid fecerit Dauid qn̄ esurijt & qui cum eo erant? Infrà quoque quærit Achimelech: Si mundi sunt pueri, id est, serui qui tecum venerunt? Istum Achimelech quidam dicunt fuisse fratrem Achiæ, de quo suprà dictum est. Veruntn̄ Hieronymus ait, q̃ fuit ipse Achias filius Achitob, filij Phinees, filij Heli. [& ait Dauid ad Achimelech sacerdotem: Rex præcepit mihi sermonem, & dixit: Nemo sciat rem propter quam] expediendā [missus es à me, & cuiusmodi tibi p̄cepta dederim. Nam & pueris meis condixi in illum & in illum locum.] hoc est, cæteris ministris meis commisi & iussi, vt in illo & in illo loco me p̄stolentur, aut sibi commissa adimpleant. [Nunc ergo si quid de necessarijs mihi [habes ad manum, vel qnq; panes da mihi,] i. saltem totidem panes. & ex numero panum, aliq putant, q̃ Dauid venit se qnto. [aut qcquid inueneris.] Quidā etiam dicunt, q̃ Dauid ista dicendo, non fuit mētitus formaliter, qa non intendebat decipere. Alij opinātur oppositum, afferētes q̃ non oportet eum à mendacio excusare officioso, imò videtur Dauid ista finxisse, quatenùs sacerdos p̄mptiùs sibi daret q̃ postulauit. Ex sequenti etiam innotescit capitulo, q̃ Dauid videns ibi ipsum Doeg, probabiliter sciuit, q̃ Achimeleh sacerdoti immineret periculū ex sua receptione & refectione, gladijq; porrectiōe. [Et r̄ndens sacerdos ad Dauid, ait illi: Non habeo panes laicos ad manum,] qbus s. licitè vescunt̄ vulgares, [sed tm̄ panem s̄ctū.] i. panes p̄positionis sacerdotibus dedicatos. Omi eqdem sabbato ponebant̄ super mēsam p̄positionis In exteriori tabernaculi parte 12. panes recētes & calidi, & erāt ibi vsq; ad sabbatū sequēs, tūcq; remouebant̄ à mensa, vt à sacerdotibus ederent̄: qbus sublatis, mox alij 12. panes imponebant, vt Leuit. 24. habetur. Prætereà erant apud Iudæos triplices panes, videlicet panes p̄positionis præfati, solis sacerdotibus liciti secundū legem cōmunem: panes quoq; oblationis, qbus vescebātur Leuitæ, & in altari holocaustorum offerebantur: & panes communes seu laici, omnibus liciti. [Si mundi sunt pueri] hoc est, ministri tui, [maximè à mulieribus, manducēt] i. edant ex eis, & tu ipse. quasi dicat, propter necessitatis articulum poteritis eis vesci, quod aliàs non liceret. Tn̄ si ex coitu sunt immūdi, eis nō dabo etiā in necessitate, nisi forsan in necessitate extrema, in qua oīa sunt cōmunia, &

Marginalia: R. Paulus. — 1. Reg. 20. — 1. Reg. 16. — 1. Reg. 13. — Hieronym⁹ — 1. Reg. 22. — Leuit. 24.

& quæ legem non habet. Et rñdit Dauid sacerdoti, & dixit ei: Et qdem si de mulieribus agitur,] i. q̃stio agitatur, [cõtinuimus nos] à cõcubitu [ab heri & nudiustertiùs qñ egrediebamur.] cùm tñ immunditia illa ex legitimo toro cõtracta, nõ duret nisi vsq; ad vesperã. Nec erat semper pctm̃, sed inhabilitas q̃dam ad ingrediendũ locum cultus diuini, seu ad manducandũ de immolatis, vt
Leuit.24. super Leuiticũ diffusè expressum est. [& fuerunt vasa puerorũ sancta.] i. corpora eorum immaculata à coitu, vel corda eorum à trãsgressione impediente in necessitate esum panum istorũ. [Porrò via hæc polluta est.] i. in via qua venimus huc, aliqd culpæ incurrimus. [sed & ipsa sanctificabitur in vasis.] i. per cõtritionẽ & cõtinentiã puerorũ, tolletur huiusmodi culpa. Vel, via hæc polluta est, i. progressus iste veniẽdi ad esum panum sctõrum, est illicitus secundũ legem cõmunem: sed sctĩficabit in vasis, qa per necessitatẽ puerorũ fit licit⁹ in speciali. Videtur quoq; sic posse exponi: Via hæc polluta est, qa iam dixi aliqua non vera, & ex his q̃ nunc agunt inter nos, imminet tibi periculũ ò sacerdos: sanctificabit tñ in vasis, qa ex quadam necessitate, nõ ex malitia, ad ista
Pet.Co.hist. li.1.re.ca.19. inductus sum. ¶ Porrò, vt Magister in hist. scribit, Hebræi sic habẽt, Sunt vasa puerorum sancta: quod intelligũt de vasis ad comedendũ. Q.d. in vasis mundis licet tibi ponere panes mũdos, sed via hæc laica est, i. interrogatio tua laicalis est seu imperita. Q.d. Cur q̃ris de immũditia, cùm etiam si mundi essent pueri, vesci non deberẽt huiusmodi pane de lege cõmuni? sed & ipsa sanctificabitur hodiè in vasis, i. cõscientijs nostris. Scimus em̃ q̃ necessitas nos excusat, & quasi sanctificat. Erant em̃ (vt dicunt Hebræi) ieiunio valdè exhausti. [Dedit ergo ei sanctificatũ panem.] hic ponitur singulare pro plurali, qa tam Dauid q̃ socijs eius dedit panes sanctificatos. [Neq; em̃ erat
Leuit.24. ibì panis, nisi tm̃ panes ꝓpositionis, q sublati fuerant à facie dñi,] i. à mẽsa ꝓpositionis, q̃ erat in exteriori parte tabernaculi, in quo Deus dicebatur specialiter habitare & esse tanq̃ in tẽplo, vbi & apparebat, & dedit respõsa, ac gratiosè opabat. [vt ponerent panes calidi.] Ex hoc qdã cõcludũt, q̃ istud cõtingebat in sabbato, qa ĩ eo fiebat hæc alternatio seu ꝑmutatio panũ, vt dictũ est.
Pet.Cõ.hist. li.1.reg.ca.19. ¶ Circa hæc in Scholast. hist. dicit: Hebræi tradunt Dauid non comedisse panem ꝓpositiõis, nec apertè hîc legitur q̃ comederit. Hæc ibì. Quo circa dico, q̃ indubitanter indè comedit, nec Hebræis illis credendũ est, cùm veritas summa apud Matt.12. protestet: Et comedit ipse, & q cum eo erant. [Erat aũt vir qdam ibì de seruis Saul in die illa intùs in tabernaculo dñi.] Tabernaculum dñi hoc loco, sicut & alibì sæpè, accipitur pro atrio tabernaculi, in quo atrio erat altare holocau-
Num.7. storum, & illud ingredi poterant laici ad offerendũ atq; orandũ. Non aũt tabernaculũ ipsum, in quod solis sacerdotibus patebat ingressus. [& nomen eius Doeg Idumæus.] Qui fuit (vt fertur)
1.Reg.9. puer seu famulus, pergẽs cum Saul qñ à Samuele inunctus fuit, vt dictum est suprà. [potentissimus pastorum Saul.] Circa hoc scribit Lyra: Pastorum, hoc est, iudicum, vt dicunt Hebræi. Iudices nanq; in veteri test. frequẽter noïantur pastores, qa per eos rex reddebat iudicia. Non est em̃ verisimile q̃ esset aïalium custos, qm̃ erat primus inter seruos Saul. Hæc Lyra. ¶ Circa q̃ videtur dicẽdum: Credibile esse, q̃ qdam Hebræi ita exponãt, nihilominùs est tenẽdum, q̃ fuit potẽtissimus pastorum aïalium Saulis, non q̃ personaliter custodierit & pauerit pecora regis, nisi forsan ante suam ꝓmotionẽ à rege, sed erat capitaneus eorum q pauerãt greges, cui rationẽ reddebant,
Iose. lib.6. an.iu.ca.13. & q respectum habebat ad ipsos. Et hoc Iosephus sentire videtur. Nempe quod in aliqbus libris subiungit, [Hic pascebat mulas Saul,] nõ est in textu, sed ex Iosepho additum. Istud aũt de Doeg
2.Reg.12. hîc interponitur, qa sequenti cap. recitatur, qualiter Doeg iste retulit Sauli q̃ hîc gesta narrãtur. ¶ Quæritur, qd ibì agebat, & cur ibì intùs erat hic Doeg alienigena, cõuersus tñ ad iudaismum. Rñdetur, q̃ ex voto astrictus fuit, esse ibidèm per aliquot dies causa orationis aut oblationis. [Dixit aũt Dauid ad Achimelech: Si habes hîc ad manum hastã aut gladium,] supple, da mibi. Quod tñ in aliqbus libris habetur quasi de textu. [qa gladium meum & arma mea non tuli mecum. Ser-
1.Reg.19. mo em̃ regis vrgebat.] Quod ait, Sermo regis vrgebat, verum est secundũ quod Dauid hoc intellexit, qa Saul ꝑcepit obsideri, capi, & occidi Dauid. Propter quod Dauid per fenestrã celerrimè dimissus, non potuit secum tollere arma sua. Veruntñ Achimelech intellexit istud de ꝑcepto regis, quo putauit eum ꝑcepisse ipsi Dauid, vt tam velociter iret pro negocio expediendo sibi iniuncto, q̃ non habuit tẽpus secum sumendi propria arma. Apparet quoq;, q̃ Dauid temperauit sic verba sua, quatenùs põtifex sibi libentiùs daret, quod postulauit. [Et dixit sacerdos: Eccè hîc gladius Goliath Philistæi, quem percussisti in valle Terebynthi,] vt dictum est suprà, [est inuo-
1.Reg.17. lutus pallio post ephod.] Ephod qñq; accipitur pro linea veste, qñq; pro veste sacerdotali. Gladius igitur ille inuolutus fuit pallio post ephod, vel ita q̃ primò fuit inuolutus lineo pãno, & super hunc pallio: vel inuolutus pallio, positus fuit post ephod sacerdotale, vt in lõco tali tutiùs cõseruaretur. Circa hæc scribit qdam: Dicunt hic aliq, q̃ ꝓpter victoriam Dauid cõcessam, gladius Goliæ fuit dño cõsecratus: quod cõsequenter reprobat, addens: Sed hoc nõ videtur verum, qm̃ talis consecratio est ad semper. Propter quod res dño consecrata, non poterat redire ad vsus cõmunes, vt dictum fuit Leuit.27. Et sic Dauid nõ potuisset decæterò licitè vti gladio illo. Hæc ille.

ille. Circa quæ dico, suprà satis esse expositum, qualiter gladius ille fuit collocatus in tabernaculo. Sed siue fuerit cõsecratus dño, siue non, reprobatio ꝓtacta nõ cẽsetur idonea. Quædã enim consecrabant dño ad certum tẽpus, & tẽpore illo expleto, poterant ad cõmunes ac pristinos vsus reuerti. Quædã cõsecrabant dño perpetuè, idcircò oĩs cõsecratio non fuit ad semper. Iterum, eorum q̃ dño vouebant, q̃dam sic vouebant, ꝙ anathematizabant, i. separabant ab alijs, ita vt nemo eis ampliùs vteretur, & illa non poterant vendi à sacerdotibus nec alienari. Q̃nq; aũt nõ sic obligabant nec separabant votiua, & tunc ad alios poterant redigi vsus, vt super Leuiticum & alibi diffusè expositum est. Insupèr, dato ꝙ gladi⁹ ille fuisset perpetuè cõsecratus, tñ dici posset, ꝙ sicut Dauid licitè vescebatur pane sancto, non obstante legis præcepto, necessitate eum excusante, ita & gladium illum ex necessitate resumpserit. Nam & taliter excusatur, ꝙ sabbato illo præfato multo plùs ambulauit, q̃ lex in gñali cõcessit, secundũ quam non nisi mille passus licuit in sabbato ambulare. [Si istum vis tollere, tolle. Neq; enĩ hîc est alius absq; eo. Et ait Dauid: Non est huic] gladio [alter similis,] i. tam bonus, saltem in hoc oppido seu populo isto, & accepit secum gladium illum. Iosephus verò dicit lanceam. [Da mihi eum. Surrexit itaq; Dauid, & fugit in die illa à facie Saul.] non ꝙ die illo fuerit coram Saul, sed fugit à facie eius, elongando se magis ab ipsius præsentia. [& venit ad Achis regem Geth] i. regem Philistinorum, cuius vna vrbs præcipua fuit Geth. Porrò oẽs reges Philistinorum vocabant ad tẽpus Abimelech, quẽadmodũ reges Ægyptiorum Ptolemæi aut Pharaones, vt refert Hieronymus. [Dixeruntq; serui Achis cùm vidissent Dauid: Nunqd non iste est Dauid rex terræ?] quasi dicãt, citò erit rex Israel. Vndè aliq trahunt iam fuisse vulgatum, ꝙ Samuel vnxerat eum in regem. [Nõnne huic cantabant per choros, dicentes: Percussit Saul mille, & Dauid 10. millia?] Hæc dixerunt regi suo Achis, quatenùs cõprẽhenderet & occideret Dauid: qa nisi hoc faceret, citò haberet eum hostẽ. [Posuit aũt Dauid sermones istos in corde suo,] i. verba hæc impressit memoriæ, & sensum eorũ valdè pensauit. [& extimuit valdè à facie Achis regis Geth,] timens occidi, eo ꝙ tòt millia Philistinorum percusserat: ꝓsertim quia & Saul iam miserat ad Achis, vt redderet sibi seruum suum fugitiuum, vt Magister in hist. addit. Ex quo innuitur, ꝙ ad tẽpus latuerat in Geth aut propè. [Et immutauit os suum coram Achis,] assumens apparatum hoĩs fatui, atq; aliena & impertinentia loquens, vt amens. [& collabebatur inter manus eorum] puta seruorum Achis, à qbus trahebatur ad regem. Nam quasi insanus ambulauit super manus & pedes, & labebatur hincindè vt epilẽticus. [& impingebat in ostia portæ,] cum capite suo portam percutiẽdo quasi volens transire per ianuas clausas. [defluebantque saliuæ eius in barbam.] sicq; instar obsessi spumabat. Alia trãslatio habet, tympanizabat ad ostia, & ferebatur in manibus suis. & vt fertur, in Hebræo habetur, pingebat super ostia, formando ibi quasdã figuras, prout stulti facere solẽt, per q̃ oĩa fecit regem Geth credere, ꝙ esset impos mẽtis, quod & credidit. [Et ait Achis ad seruos suos: Vidistis insanum hoĩem? quare adduxistis eum ad me? An desunt nobis furiosi, ꝙ introduxistis istum vt fureret me ꝓsente? Dimittite illum hinc, ne ingrediatur domũ meam.] Ex isto cap. docemur in primis, ꝙ necessitas sit mater dispensationis. Deindè, ꝙ panis vitæ q descendit de cælis, dñs Christus, in sacramẽto altaris nequaq̃ sumẽdus sit ab immundis, ꝓsertim à luxuriosis. Vndè super illud 2. Pet. 1. Nouit dñs pios de tẽtatione eripere, iniquos verò in die iudicij reseruare cruciandos, magis aũt eos q post carnem in cõcupiscentijs immunditiæ ambulant, ait Beda: Fornicatores maiora patient supplicia, q̃ gñales iniq. Vasa ergo puerorum Dei, ministrorũ Ecclesiæ, & oĩm cõmunicare optãtiũ, sancta sint, vt ab omi inquinamento carnis & spũs sint purgati, sobrij & deuoti. ¶Postremò, sicut Dauid suo apparatu & gestibus assimilauit se fatuo, sic Christus propter nos factus est opprobrium hoĩm & abiectio plebis. Et qa immutauit os suum coram scribis & pharisæis, sola futura, cælestia, spiritalia ac æterna sermocinãs & ꝓmittens, terrenaq; oĩa cõtemnenda affirmãs, ideo visus est illis esse insipiẽs, in tm̃ ꝙ dixerũt, Demoniũ habet. Et, Insanit. Et, Nunqd interficiet semetipsum? Imò, ꝓpter incomprehensibilẽ & inauditã altitudinẽ suæ doctrinæ, etiã sui exierũt tenere eum, dicẽtes, qa in furorem versus est, vt legitur Marc. 3. Hinc in lib. Sapientiæ impij dicunt de eo: Grauis est nobis etiam ad videndũ, qm̃ immutatæ sunt viæ eius. Rursus sicut Dauid ferebat in manib⁹ suis, sic & multo incõprẽhẽsibili⁹ Chrs in cœna ferebat in manib⁹ suis, qñ seipsum in sacramẽto porrexit apostolis.

Leuit. 27. Leuit. 24. Num. 28. Leuit. 23. Iose. lib. 6. an. Iu. ca. 13. Hieronym⁹. 1. Reg. 18. Pet. Cõ. hist. li. 1. Re. c. 17. Ioan. 6. Beda 2. Cor. 7. Psal. 21. Ioan. 8. 10. 8. Sap. 2. Matt. 26. Marc. 14. Luc. 22. Ioan. 13.

¶Declaratio cap. 22. Abijt ergo indè Dauid &c. Art. 39.

CApitulum pręsens enarrat, qualiter occasione Dauid, interfecti sunt sacerdotes, & vrbs eorum cum oĩbus suis vastata. [Abijt ergo indè Dauid] s. à rege Achis, [& fugit in speluncam Odollã] Odolla fuit vrbs terræ ꝓmissionis, iuxta quam erat spelunca grandis, imò multę cauernæ & rupes. Et erat ibi munitissimus locus. De hac vrbe habetur Mich. 1. Vsq; ad Odollã veniet gloria Israel. [Quod cùm audissent fratres eius, & oĩs dom⁹ patris eius,] i. cognati sui propinqui, [descẽderũt ad eum illuc.] Ex quo videtur, ꝙ Saul ebanniuit eos ꝓpter Dauid, vel persequi cœpit. [Et cõuenerunt ad eum oẽs qui erant in angustia constituti,] i. dirè afflicti & iniustè suppeditati, Iosu. 15.

[& oppreſſi ære alieno,] i. debitis ꝑgrauati, quæ ſoluere nõ valebant, [& amaro animo,] ꝓpter
caſus aduerſos, [& factus eſt eorũ princeps:] hos Dauid ſuſcepit, nõ ad faciẽdũ aliqua mala eorũ
auxilio, ſed quia cõdoluit eis, & eos voluit cõſolari. Propter quod & cõfugerunt ad eũ, ſcientes
eũ iniuſtè expulſum, & cõfidentes ſuo tẽpore pleniùs releuari per ipſum, qa ſperabãt eũ in breui
ꝓmouendũ ad regnũ. Suſcepit etiã eos, vt eorũ ſubſidio tuerẽt ſeipſum, & aduerſarios Iſraelitarũ
1. Reg. 16. infideles pſequerẽt. [Fueruntq; cũ eo quaſi quadringenti viri.] Circa hæc ſcribit qdã: Quia Da-
uid iam erat rex inunctus, poterat in tali caſu ſolutionẽ debitorũ prolongare, & in pluribus fo-
reſacta relaxare. Sed cõtra hoc obijci poteſt, quia nõ erat inunctus in regẽ, ita vt ante Saulis mor
Ibidem tem regnaret, aut authoritate fungerẽ, ſeu iuriſdictiõe regali, vt dictũ eſt ſuprà, & cõmuniter di
Leu. 22. 25. cunt hoc ibì expoſitores, imò cõtra legẽ fuit, exigere ab aliquo natiõe Iudæo ſolutionẽ debito-
rum in magnũ illius grauamẽ, ſeu vltra ipſius vires. [& pfectus eſt Dauid indè in Maſpha, quę eſt
Moab] hoc eſt, ad vrbẽ ſic dictã ſitã in regione Moabitarũ, quod dicitur ad differentiã vrbis ſic
appellatę, in regno Iſrael ſituatæ. [Et dixit ad regẽ Moab: Maneat (oro) pater meus & mater mea
vobiſcũ] id eſt, in vrbe tua, [donec ſciam qd faciat mihi Deus] hoc eſt, donec videã exitũ huius
perſecutionis meæ à Saul, & quouſq; Deus me liberet. Ex iſto elicitur, quòd nec parentibus Da-
uid, quanuis valdè antiquis, licuit in terra & vrbe ſua manere. Vndè appáret ꝙ tota ꝓgenies Da-
uid, fuit bannita à Saul. [Et reliquit eos ante faciem regis Moab,] qui acquieuit precibus Dauid
1. Reg. 14. cui cõdoluit, quia & ipſum Saul odiuit, à quo iam fuerat impugnatus, vt ſuprà narrat. [Manſe-
runtq; apud eũ cunctis diebus, qbus Dauid fuit in præſidio:] hoc eſt, in expeditione in qua mu-
nitiones ad manendũ quæſiuit. Vel in præſidio, id eſt, præſato fortalicio, in quo (vt fertur) rex
Moab collocauit ipſum Dauid, & viros eius prope terrã promiſſionis. Quis autem fuerit iſte rex
Moab, apud quẽ manſerunt parentes Dauid, & aliæ perſonæ debiles ſeu antiquę, quæ eum ſequi
nequiebãt, inquiretur infrà lib. 2. [Dixitq; Gad ꝓpheta ad Dauid: Noli manere in pręſidio] iam
2. Reg. 10. præfato. [ꝓficiſcere] ex hac terra, [& vade in terrã Iuda] Per terram Iuda, poteſt intelligi ſpecia-
liter terra poſſeſſionis tribus Iudæ, in qua Dauid potèrat tutiùs demorari, tanq̃ natus ex tribu il-
la. Vel per terrã Iuda, deſignatur tota terra Iſraeliticæ plebis, intelligendo totũ per partẽ princi-
palem. Hæc Propheta ex parte Dei præcepit Dauid: Primò, vt in terra ſua tribulationibus exer-
ceretur, ad cõmunẽ omnium fideliũ informationẽ, & maximè, qm̃ ipſe fuit figura euidens Chri-
ſti. Ideo quæ circa eum fiebant, & geſta ipſius myſtica erant, & ꝑfiguratiua myſteriorũ Chriſti.
Secundò, ne aliqui exiſtentes cum Dauid, ad idololatriam declinarent in terra polluta. [Et pro-
fectus eſt Dauid, & venit in ſaltũ Hareth. Et audiuit Saul quòd apparuiſſet] hoc eſt, in terra Iſrael
iterum viſus eſſet, [Dauid & viri] eius [qui erant cum eo. Saul aũt cùm maneret in Gabaa, & eſſet
in nemore quod eſt in Ramatha, haſtam manu tenens, cunctiq; ſerui eius circunſtarent eum, ait
ad ſeruos ſuos qui circunſtabant eum: Audite me nũc filij Iemini:] Qualiter hoc quod ait, Iemi-
1. Reg. 9. ni, multipliciter poſſit intelligi, dictum eſt in expoſitione ſuperiorum. [Nunqd omnibus vobis
dabit filius Iſai agros & vineas?] quæ ſunt bona vtilia, [& vniuerſos vos faciet tribunos & centu-
riones,] ꝓmouendo vos ad dignitates atq; officia, quæ ſunt bona honeſta, [qm̃ coniuraſtis ad-
uerſum me omnes,] id eſt, ita habetis vos, ac ſi contra me cõiuraſſetis, [& nõ eſt qui mihi renun-
ciet, maximè cùm & filius meus fœdus inierit cũ filio Iſai? Nõ aſt qui doleat vicem meã] hoc eſt,
mihi condoleat ſeu pro me triſtetur, [ex vobis, nec eſt qui annunciet mihi,] qualiter poſſum ca-
pere filium Iſai, [eo quòd ſuſcitauerit filius meus ſeruum meum aduerſum me:] quia fœdus ſe-
cum ineundo, auxit ipſius audaciam, [inſidiantẽ mihi vſq; hodiè,] quatenùs me eiecto aut inter-
fecto, poſſit regnare. Eccè qualiter paſſiones & vitia pnertunt rationis iudiciũ, quæ & Saulẽ tam
irrationabiliter loq fecerunt. Et qualit quis eſt, taliter ſentit iudicatq; de alijs. Hinc Saul iſte to-
tus ambitioſus, iudicauit ipſum Dauid deſiderio regnãdi ſibi inſidiari. Itaq; Saul locutus eſt ver-
ba hæc, ad inſinuandũ ſuis miniſtris, quòd fruſtrà parcerent Dauid: quia & dato quòd Dauid eſ-
ſet rex, non tñ ditaret, nec exaltaret eos, ſed ſuos contribules & conſanguineos ac propinquos.
[Reſpondens aũt Doeg Idumęus, q aſſiſtebat & erat primus inter ſeruos Saul,] i. vnus de ꝑcipuis
1. Reg. 9. 10. eius miniſtris, qa erat ſup cuſtodes pecorũ regis, quẽ Saul ſic ſublimauit, qa fuit ſocius ſui itine-
ris, qñ à Samuele fuit inunctus: [Vidi, inqt, filium Iſai] Doeg volens Sauli placere, cõformauit ſe
ei in modo loquẽdi, dicendo veluti ex cõtemptu filium Iſai, [in Nobe apud Achimelech filium
1. Reg. 21. Achitob ſacerdotẽ, qui cõſuluit pro eo dñm.] Hoc præcedenti cap. nõ habetur, ideo aliqui di-
cunt, ꝙ Doeg (vt moris eſt fabulatorũ) addidit iſtud de ſuo mendaciter, vt regi magis placeret.
Infrà tñ magis inſinuari videtur, ꝙ cõſuluit dñm pro Dauid. [& cibaria dedit ei. Sed & gladium
Goliath Philiſtæi dedit illi. Miſit ergo rex ad accerſendũ Achimelech ſacerdotẽ filiũ Achitob,
& omnẽ domum patris eius ſacerdotum qui erãt in Nobe. Qui vniuerſi venerunt ad regẽ. Et ait
Saul ad Achimelech:] quẽ etiam ex ira & indignatione nõ exprimit proprio nomine: [Audi fili
Achitob. Qui reſpondit: Pręſtò ſum dñe. Dixitq; ad eum Saul: Quare cõiuraſtis aduerſum me tu
& fi-

& filius Isai?]Ex suspicione loquitur,quasi ex certa sciẽtia.[& dedisti ei panes & gladium,& con
tuluisti pro eo dñm,vt cõsurgeret aduersum me,insidiator vsq; hodiè permanẽs? Rñdẽsq; Achi-
melech regi,ait:Et quis in oĩbus seruis tuis sicut Dauid fidelis & gener regis?]i.præ cæteris fide-
lis est tibi,obsequiosus,obediẽs & affinis,[& pergẽs ad imperiũ tuum,& gloriosus in domo tua?
Num hodiè cœpi cõsulere dñm pro eo?]quasi dicat,cùm talis & tantus sit,non solùm in tempo-
re isto,sed & antè frequẽter pro eo cõsului dñm. Veruntñ q dicũt ipsum Doeg mẽdosè dixisse,
ꝙ Achimelech consuluit Deum pro Dauid,exponunt sic:Num hodiè, i.nec modò nec vnq̃ con
sului Deum pro eo.[Absit hoc à me,Ne suspicetur rex aduersum seruum suum rem huiuscemo-
di in vniuersa domo patris mei,]ꝙ s.cõiurauerim cõtra te, aut in tuam perniciẽ cõsuluerim De-
um pro Dauid.[Non enĩ sciuit seruus tuus qcq̃ super hoc negocio.]i.de cõtrouersia & fuga Da-
uid à te,[vel modicũ vel grande. Dixitq; rex:Morte morieris Achimelech tu & oĩs domus patris
tui.Et ait rex emissarijs q circũstabãt eum:]Per emissarios qdam intelligũt sagittarios, alij seruos
& cursores q emittunt ad facta principũ exequenda,alij eos q dirigebant ad exequenda seu dis-
ponenda negocia regni.Vndè(vt fertur)per emissarios R. Salomon intelligit Abner & Amasa, Rabbi Salomon
sed non puto ꝙ Saul adhuc tenuerit secum Amasam filium sororis Dauid. [Cõuertimini & in-
terficite sacerdotes dñi.Nam manus eorum cum Dauid est,scientes ꝙ fugisset, & non indicaue-
runt mihi.Noluerũt aũt serui regis]emissarij & q Deum timebãt, [manus suas extẽdere in sacer-
dotes dñi:]qa videbãt regem apertissimè deuiare atq; enormiter tyrannizare. Sacerdotes quoq;
tanq̃ partem Dei peculiarem formidabant indignè tractare,ne in eis dñm formidarẽt maiestatis,
cùm & ipsi sacerdotes intercessores sint populi apud Deum,& mediatores inter Deum & hoĩes.
Propter quod tanq̃ spiritales patres,sunt specialiter diligendi ac honorãdi.[Et ait rex ad Doeg:
Conuertere tu,& irrue in sacerdotes dñi. Cõuersusq; Doeg Idumæus,irruit in sacerdotes,& tru
cidauit in die illa 85.viros vestitos ephod lineo.]i. q veste tali sacerdotali consueuerunt indui,
vel forsan tunc erant ea vestiti,imò qdam affirmãt,ꝙ venerũt ita vestiti,vt flecterẽt animũ regis
irati.Potiùs tñ reor ꝙ non sciuerũt regem cõtra eos esse commotũ,sicut & prętacta verba Achi-
melech vident innuere.Dicunt quoq; Hebræi,non oẽs fuisse sacerdotes,nec ephod indutos,sed
dignos fuisse,& qa de tribu erant sacerdotali.[Nobe aũt ciuitatẽ sacerdotũ percussit in ore gla-
dij,viros & mulieres & paruulos & lactantes,bouesq; & asinum & ouem in ore gladij.]i.oẽs q ha
bitabãt in ea,imò & pecora vniuersa,in quo patet tyrannis,imò & furia Saul.Doeg aũt tanq̃ ali
enus à sanguine Israel, pronior fuit ad ista,nec sine adiutorio impiorũ hæc egit.[Euadẽs aũt vn⁹ Pet.Cõ.hist. li.1.Re.ca.21.
filius Achimelech filij Achitob,cuius nomen erat Abiathar,fugit ad Dauid.]&tulit ferũ ephod,
quod Moses fieri fecit,vt in Scholast.hist.fert,& partim in sequenti cap.tangit. [& nunciauit ei,
ꝙ occidisset Saul sacerdotes dñi.Et ait Dauid ad Abiathar:Sciebã rñ in die illa, ꝙ cùm ibi esset 1.Reg.23.
Doeg Idumæus,procul dubio annunciaret Sauli,]me ibi fuisse,& cætera ibi gesta.Quidã dicũt,
ꝙ scire capitur hic pro conijcere: sed non videt, cùm Dauid testetur, Sciebã q, ꝓcul dubio,&c.
Idcircò apparet,ꝙ Dauid debuit ipsum Achimelech ꝓmonuisse de imminẽti e periculo. Vndè &
se accusat,dicendo:[Ego sum reus oĩm aĩarum domus patris tui.] i.interfectionis vitæ patris tui
& cognatorum ipsius.Vel qa culpabilis sum in eo,ꝙ non ꝓdocui eos prudẽter, saltem post me-
um recessum. Vel qa occasione mei occisi sunt,ita ꝙ sum causa materialis,ob quam sunt interfe
cti. [Mane mecum,ne timeas.Si quis quæsierit aĩam meam, quæret & aĩam tuam.] i. tam charus
& familiaris eris mihi,quòd si quis voluerit occidere te,ita accipiam hoc,ac si me velit occidere.
Vel sensus est,erimus vnius consortij & vnum in dño,ita ꝙ q q̃sierit nocere vni,q̃ret nocere & al
teri.[mecumq; seruaberis,]quia ego & q mecum sunt,te defendent. ¶Moraliter, Sicut Dauid fu
git in speluncam Odollam,ita & nos ab inqetudine, importunitate atq; molestijs persequuto-
rum, fugiamus ad meditationis & cõtemplationis secretum,ad pœnitentiæ locum,ad humilita-
tis ꝓfunditatem,recognoscentes nos dignos oĩni tribulatione & aduersitate,ad orationis quoq;
cubiculum.sed quẽadmodùm iussum est S.Dauid in ꝓsidio nõ manere,sed ingredi terram Iuda,
sic viris exercitatis iniungit,vt certamẽ tẽtationis non vitent,imò legitimè certẽt,& inter bonos
potiùs velint aduersitatib⁹ exerceri,q̃ inter iniquos carnaliter repausare.Pręterea sicut Saul ban
niuit B.Dauid,sic principes sacerdotũ excõmunicauerũt dñm saluatorẽ,ꝓcipientes,vt si quis scit
vbi est,indicet,vt capiant eum.Quẽadmodùm etiam Saul persequutus est eos,q receperũt & be
nè tractauerũt Dauid,ita põtifices & Iudæi cõspirauerunt, vt si quis fateretur Iesum esse Chrm̃, Ioan.9.
extra synagogam fieret:quæ omnia in Euang.cõtinentur.Nihilominus sicut cognati Dauid ve-
nerunt ad eum in ꝓdictam speluncã,ita apostoli & cęteri primò credẽtes,aggregauerũt se Chri-
sto,persecutionẽ Iudæorũ ad tẽpus vitanti.Ampliùs,sicut turbat⁹ est Saul, audito ꝙ apparuisset
Dauid & viri eius,sic diaboli & angeli eius,prauiq; hoĩes cõturbant,cognito aduentu boni ꝓla-
ti,& eos q illi adhærent, conant occidere,spiritaliter aut corporaliter extinguendo eosdem.Per
Doeg verò designant delatores,adulatores,accusatores, mendaces & seminatores discordiæ, q

procurant fieri multa mala. Saul quoque eſt figura eorum qui nullam excuſationem, quanuis rationabilem, volunt admittere, ſed ſolùm ſuæ animoſitatis & iracundiæ impetum inſequuntur.

¶ Explanatio cap. 23. Et nunciauerunt Dauid, dicentes. Art. XL.

HIc deſcribitur quædam victoria Dauid, & ingratitudo eorum quos iuuit, ac duplex perſequutio quam euaſit. [Et nunciauerunt] aliqui de populo Iſrael, ipſi [Dauid, dicentes: Eccè
Ioſ.15. Philiſtijm oppugnant Ceilam,] i. vrbem ſic dictam, quæ (vt in libro Ioſuæ legitur) ad tribum Iuda pertinuit, [& diripiunt areas:] i. annonã ſeu blada contenta in areis, ipſasq; areas vaſtauerunt. [Conſuluit ergo Dauid dñm, dicens] per Abiathar ſacerdotem: [Num] i. an ne [vadam?] hoc eſt, placétne tibi vt pergã? [&] ſi perrexero, [percutiã Philiſtæos iſtos?] In quo patet bonitas Dauid, qui, quãuis rex Iſrael eſſet inimicus ſuus grauiſſimus, nihilominùs terram & plebem eius defendere cócupiuit. [& ait dñs] per angelum [ad Dauid,] tñ per Abiathar, cui Deus miniſterio angeli manifeſtauit quid fieri vellet: [Vade, & percuties Philiſtæos, & ſaluabis Ceilam. Et dixerũt viri qui erant cũ Dauid, ad eum: Eccè nos hìc in Iudæa] i. in terra fortis Iudæ, [cóſiſtentes, timemus,] cùm tñ hic non ſint hoſtes: [quanto magìs, ſi ierimus in Ceilam] i. vſq; ad vrbem illam hoſtibib' iam vallatam, [aduerſus agmina Philiſtinorũ,] timebimus? [Rurſus ergo Dauid cóſuluit dñm,] neſciens an timor ſuorum eſſet à Deo, vel ne inordinatè formidando, demererent adiuuari à dño, ſicq; obicem ponerẽt promiſſioni diuinæ.] Qui rñdens, ait ei: Surge, deſcende in Ceilam. ego enĩ tradam Philiſtæos in manu tua.] hoc rñſo cõfirmati ſunt viri Dauid. [Abijt ergo Dauid & viri eius in Ceilam, & pugnauit aduerſum Philiſtæos. Et abegit iumenta eorum,] i. iumenta quæ adduxerunt Philiſtæi ad abſportandũ blada Iudæorum in terram ſuam, abſtulit Philiſtæis, & ea remo-
1.Reg.22. uit à Ceila. [Et percuſſit eos plaga magna, & ſaluauit Dauid habitatores Ceilæ. Porrò eo tẽpore, quo fugiebat Abiathar filius Achimelech ad Dauid,] prout ꝓcedenti habetur cap. [in Ceilam,] ex quo appáret, ꝙ & tunc Dauid fuit ibidèm aut propè. [ephod ſecũ habẽs deſcẽderat.] i. ephod illud ſecum portauit. Hoc interponitur hìc, ad inſinuandũ ꝙ Dauid cóſuluit dñm per Abiathar põtificem indutũ veſte illa põtificali, in qua erat rationale iudicij ſeu doctrina & veritas, vt Exo. 28. expoſitum eſt, per quæ manifeſtabatur rñſio Dei. [Nunciatũ eſt aũt Sauli, ꝙ veniſſet Dauid in Ceilam. Et ait Saul: Tradidit dñs eum in man' meas, cóclusuſq; eſt introgreſſus vrbem, in qua portæ & feræ ſunt. Et ꝓcepit Saul omni populo, vt ad pugnam deſcẽderet in Ceilam, & obſideret Dauid & viros eius. Quod cùm Dauid reſciſſet, qa ꝓpararet ei Saul clàm malũ:] i. cùm Dauid cognouiſſet, ꝙ Saul diſponeret cum exercitu venire ad obſidendũ Ceilam, ad cópræhendendum ipſum Dauid, [dixit ad Abiathar ſacerdotẽ: Applica ephod,] i. indue illud, vt in eo cóſulas dñm. [& ait Dauid] ad Deum per ſacerdotẽ: [Dñe Deus Iſrael, audiuit famam ſeruus tuus, ꝙ diſponat Saul venire in Ceilam, vt euertat propter me vrbem] hãc, niſi habitatores ei' tradiderint me manibus eius. [Si tradent me viri Ceilæ in manus eius, & ſi deſcẽdet Saul, ſicut audiuit ſeruus tuus? Dñe Deus Iſrael, indica ſeruo tuo. Et ait dñs: Deſcẽdet,] i. veniet huc, niſi citò exieris. [Dixitq; Dauid rurſum: Si tradent me viri Ceilæ, & viros qui mecũ ſunt, in manus Saul? Et dixit dñs: Tradẽt,] ſi manſeris hìc quouſq; vrbs obſideatur à Saule, & in hoc fuiſſent ingrati beneficijs Dauid, tñ ex timore forſan feciſſent hoc. [Surrexit ergo Dauid, & viri eius quaſi ſexcenti, & egreſſi de Ceila, huc atq; illuc vagabant incerti. Núciatumq; eſt Saul, ꝙ fugiſſet Dauid de Ceila, & ſaluatus eſſet: quamobrẽ diſſimulauit exire. Morabatur aũt Dauid in deſerto in locis firmiſſimis. Manſitq;] Dauid cum viris ſuis quaſi ſexcẽtis, [in móte ſolitudinis Ziph in móte opaco:] qa ſolitudo illa erat
Ioſ.15. propinqua oppido tribus Iudæ nomine Ziph, & erat mons ille opacus ſeu obſcurus. tñ ex eo lógè poterat videri. [Quærebat tñ eum Saul cunctis diebus] i. aſſiduè per annos aliquot multipliciter laborauit cópræhendere Dauid. [& non tradidit eum dñs in manus eius. Et vidit Dauid, ꝙ egreſſus eſſet Saul vt q̃reret aĩam eius. Porrò Dauid erat in deſerto Ziph in ſylua. Et ſurrexit Ionathas filius Saul, & abijt] occultè [ad Dauid in ſyluam, & cóſortauit manus] i. poteſtatẽ eius ſeu vires operatiuas, & ipſum Dauid, & ex cóſequenti eius exercitum, [in Deo,] qa iuſtè & ſapienter hoc fecit, & fiduciam ipſius Dauid, quam in Deo habuit, auxit & roborauit. [Dixitq; ei: Ne timeas, neq; enĩ inueniet te manus Saul patris mei.] i. non cóprẹhendet te, tñ paulo pòſt inuenit eum, ita ꝙ ſciuit vbi fuit, & fuit prope eundẽ. [Et tu regnabis ſuper Iſrael,] quod Ionathas ſciuit ipſi Dauid eſſe ꝓmiſſum à Deo, [& ego ero tibi ſecũdus] i. primus poſt te. [ſed & Saul pater meus ſcit hoc] ſ. ꝙ regnabis poſt eum. Si Saul hoc ſciuit, cur perſequebat̃ Dauid? Et rñdendum, ꝙ Saul ad mentẽ rediens, & geſta ac verba Samuelis reuoluens, benè aduertit, ꝙ Dauid vtiq; poſt ſe regnaret. Nihilominùs paſſionibus & peruerſitatibus mentẽ eius obtenebrãtibus, ad humanas vires reſpiciẽs, ſperauit ſe poſſe ipſum Dauid occidere, ſicq; ipſius promotionem ad regnum impedire. [Percuſſit ergo vterq; fœdus coram dño,] i. priſtinum amicitiæ pactum innouauerunt & confir-
Pet.Co.hiſt. li.1.re.ca.21. mauerunt coram dño, quod Magiſter in hiſt. ſic exponit, i. coram Gad propheta & Abiathar ſacerdote, & iuxta hoc Gad fuit cum Dauid. [Manſitq; Dauid in ſylua, Ionathas aũt reuerſus eſt in do-

domum ſuam. Aſſcenderunt autem Ziphæi ad Saul iu Gabaa, dicẽtes: Nónne eccè Dauid latitat
apud nos iu locis tutiſſimis ſyluæ, in eolle Achilæ, quæ eſt ad dexteram deſerti? Nunc ergo ſicut
deſiderauit anima tua, vt deſcenderes, deſcende: noſtrum aũt erit vt tradamus eum in manus re-
gis.] Iſti Ziphæi fuerunt de tribu Iuda, quia deſcenderunt de Caleb per filium eius Meſa, ipſe eſt
pater Ziph, vt 1. Paral. 2. legitur. Sicq́; Ziph qñq; eſt nomẽ viri, aliqñ vrbis. Iſti Ziphæi iuiquè ege-
runt contra Dauid cognatum & contribulem ſuum. [Dixitq́; Saul: Benedicti vos dño,] i. ad lau
dem Dei benedicti ſitis, ſeu benedicti eſtis à dño, [quia doluiſtis vicem meam] i. mihi condolu-
iſtis, ſicq́; Saul benedixit eis pro opere vitioſo, quod tñ ſibi apparuit bonum, quẽadmodùm la-
trones gratias agunt Deo, dum diuidunt ſpolia horum quos occiderunt. [Abite ergo, oro, & di-
ligentiùs præparate, & curioſiùs agite, & conſiderate locum vbi ſit pes eius velociter, vel quis vi
derit eum ibì, vbi dixiſtis: Recogitat em̃ de me ꝙ callidè iuſidier ei. Cõſiderate & videte oĩa lati-
bula eius, in q̃bus abſcõditur, & reuertimini ad me ad rem certam, vt vadam vobiſcum. Quòd ſi
etiam in terram ſe obſtruxerit,] id eſt, foueis terræ ſe occultauerit, [perſcrutabor eum in cunctis
millibus Iuda] id eſt, cum omni multitudine quæ eſt in Iuda: Vel, in cunctis millibus Iuda, id eſt,
per omnia loca tribus Iudæ, in qua millia eſſe dicuntur, vel propter vrbium, vel propter homi-
num copioſitatem, iuxta illud Mich. 5. Et tu Bethlehem, paruulus es iu millib' Iuda. Per hęc inſi-
nuatur, ꝙ etiam valdè multi de tribu Iuda, fauebant Sauli contra Dauid. [At illi ſurgentes, abie-
runt in Ziph ante Saul. Dauid aũt & viri eius eraut in deſerto Maon in cãpeſtribus ad dexteram
Ieſimon. Iuit ergo Saul & ſocij eius ad q̃rendum eum] in deſerto Maon. Eſtq́; Maon ꝓprium no-
men deſerti illius, vel (vt alij dicunt) oppidi adiacentis, [Et nunciatũ eſt Dauid,] qui ianq̃ vir pru
dens, ordinauit quoſdam ex ſuis qui explorarẽt ſtudia & itinera Saul. Vel per Gad ꝓphetam dñs
ſibi talia reuelauit. [Statimq́; deſcendit ad petram.] Per petram intelligit Hieronymus quẽdam Hieronym⁹.
munitiſſimũ locum, in quo Dauid & ſui repoſuerunt ea quæ ipſis oneri fuerunt, vt eſſent expedi
tiores ad oĩa. Alij per petram intelligunt petroſam & ꝓfundam cauernam, vbi depoſuerunt ta-
lia. [& verſabatur in deſerto Maon. Quod cùm audiſſet Saul, perſequutus eſt Dauid in deſerto
Maon. Et ibat Saul & viri eius ad latus montis] ſituati in deſerto Maon, [ex partę vna, Dauid aũt
& viri eius erãt in latere mõtis ex parte altera. Porrò Dauid deſperabat ſe à facie Saul poſſe eua-
dere.] cuius ſubiungitur ratio: [Itaq; Saul & viri eius in modum coronæ cingebant Dauid & vi-
ros eius.] ¶ Sed q̃ritur, qualiter fidelis Dauid ſciens ſe vnctum in regem ad ſuccedendũ Sauli in
regno, diffidebat ſe poſſe euadere? Ad quod q̃dam rñdent, ꝙ nnu deſperauit euaſionem pro ſe,
ſed pro ſuis. Et iterum, aliqui dicunt, ꝙ non deſperauit euaſionẽ pro ſua perſona, qm̃ certus erat
de impletione diuini promiſſi, ſed deſperauit ſe poſſe euadere abſq; bello cum Saule, quod bel-
lum exhorruit ex timore occiſionis virorum ſuorum & aliquorũ qui erant cum Saul, perſequẽ
tes eum inuoluntariè magis q̃ ſpontè. Hæ aũt rñſiones non vidẽtur textui cõcordare, in quo cla
riſſimè dicitur, ꝙ deſperauit ſe poſſe euadere. Deniq; ſupià legit, quẽadmodùm Dauid inter cę- 1.Reg.20.
tera dixit ad Ionathan: Viuit dñs & viuit anima tua, quia vno tm̃ (vt ita dicam) gradu ego & mors
diuidimur. Ideo ad iſtud q̃ſitum eſt aliter ibì rñſum. Inſup dici poteſt, ꝙ deſperauit ſe poſſe eua-
dere ſecundũ ordinem & ꝓceſſum ꝓximorum uaturaliumq́; cauſarum ſeu ꝓprijs viribus. Quòd
verò timuit pro ſeipſo, cõſtat etiam ex hoc quod infrà ait, Aliqñ vna die incidam in manus Saul. 1.Reg.17.
Circa hunc locum loq̃tur Rabbi Paulus: Trãſlatio noſtra in hoc loco multùm deuiat ab Hebra- R.Paulus.
ica veritate. Nam pro eo quod habemus, Porrò Dauid deſperauit ſe poſſe euadere: in Hebræo ha
betur, Porrò Dauid feſtinauit ad eundum à facie Saul. Sed (vt alibì demõſtraui) malè ſonat aſſe-
rere, ꝙ trãſlatio noſtra deuiet ab Hebraica veritate. Sic em̃ deuiaret à veritate, & falſa eſſet. Idcir-
cò tenendum eſt, ꝙ ſermo ille Hebraicus ſit forſan ad vtrunq; horum æquiuocus. Aptiusq́; trãſ-
tulit Hieronymus, Deſperauit ſe poſſe euadere: q̃ ſi trãſtuliſſet, Feſtinauit ad eundũ à facie Saul, Hieronym⁹
i. ad fugiendum ab eo. Cùm em̃ ſe cerneret cinctum ab exercitu Saul in modum coronę, non po
terat fugere: nec feſtinauit ad fugiendũ, cùm ſciret hoc impoſſibile ſibi eſſe. [Et nũcius venit ad
Saul, dicens: Feſtina & veni, qm̃ infuderunt ſe Philiſtijm ſuper terram] regni tui. [Reuerſus eſt er
go Saul, deſiſtens perſequi Dauid, & perrexit in occurſum Philiſtinorum. Propter hoc vocaue-
runt locum illum, Petram diuidentem:] qm̃ iuxta petram ibì exiſtentem diuiſus eſt. Et abijt Saul
cum ſuo exercitu à Dauid & ſocijs eius, quod totum factum eſt ex ordinatiõe diuina pro Dauid
euaſione. ¶ Tropologicè, per Philiſtæos expugnantes Ceilam, qui & areas diripiebant, quos Da
uid, i. Chriſt⁹ repulit, vicit & ſpoliauit, deſignati ſunt inuiſibiles hoſtes, qui olim ſynagogam &
modò ecclеſiam dirè impugnant, & pro maxima vincũt parte, ita ꝙ areas, i. cõgregationes deuo
tas, cœnobia, collegia, particularia Chriſti ouilia, ſpiritalibus fructibus nudãt ac priuãt: ſed dñs
& ſaluator non deſerit ſuos, ſed pugnãs pro ipſis, inuiſibiles illos aduerſarios per ſua auxilia atq;
angelica ſubſidia rurſus expugnat, & ſicut Eſa. 53. eſt ꝑdictum, Fortium diuidit ſpolia. Vndè de
vaſis miſericordiæ dñs ibì præmittit: Ideo diſpertiã ei plurimos. Hinc & ipſemet in Euãg. Luc. 11. Eſa.53.

protestatur: Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet: Si autem fortior illo superueniẽs, vicerit eum, vniuersa vasa eius diripiet. [Et cõsuluit Dauid dñm] sic & Christus secundũ naturã assumptã nihil oīnò egit sine familiari & certo cõsilio spũsſancti, cuius donis anima eius fuit plenissima, & per donum cõsilij dirigebat à spũsctõ in vniuersis agendis. Vn
Matt.4. dè & à spũ vtiq; sctõ ductus est in desertum. Ideo ait per Esa.61. Spũs dñi super me, eo ꝙ vnxerit
Luc.4. me. Et item Esa.48. Et nunc (inquit) dñs misit me & spũs eius. [Et dixerũt viri q erãt cum Dauid.]
Per formidinem illorum virorum Dauid, ꝑfiguratus est timor apostolorũ, discipulorumq; Christi, q eum sæpè cum metu sequuti sunt propter Iudæorum persequutiões, & qm̃ passionem suam eis prædixit. Hinc Marc.10. ait: Erant aũt in via ascendentes Hierosolymam, & præcedebat illos Iesus, & stupebant, & sequentes timebant. Præterea sicut viri Ceilæ ingrati, à Dauid liberati, nihilominùs tradidissent eum Sauli: sic Iudæi, qbus Christus beneficia multa exhibuit, ꝑdicando, miracula faciendo, & eos interdum ad deuotionis spm̃ cõuertendo, tandẽ tñ coram Pilato peti-
Matt.27. erunt eum occidi, ingratissimi facti, qbus & anteà dixit: Multa bona opera ostendi vobis ex pa-
Marc.15. Luc.23. tre meo, propter quod horum me lapidatis? Iterum, sicut Dauid cum suis frequẽter moratus est
Ioan.19.10. in locis deserti, ita & dñs Iesus. Ampliùs, per Ziphæos q accusauerunt ipsum Dauid Sauli, intelli-
Matt.4. guntur carnales, increduliq; Iudæi, q visis mirabilibus saluatoris, iuerunt & nunciauerũt ea pon
Marc.1. tifici, scribis & pharisæis, q & Christum sæpè circundederũt in modũ coronæ, dicentes: Quousq;
Luc.4. Ioã.11.10. animam nostram tollis? q & sumptis saxis voluerũt eum mox lapidare, ita ꝙ supernaturali pote-
Iob.13. state transiens per medium illorum ibat, factus inuisibilis eis. Discamus ergo & nos, exemplo electorum, libenter pati aduersa, atq; in omni tribulatione ad Deũ cõfugere, & in ipso inuicta mente cõfidere, cum S. Iob protestantes: Etiam si occiderit me, in ipso sperabo. Postremò pensandũ,
1.Re.17.20.23 ꝙ Dauid & Ionathas tribus vicibus fœdus amicitiæ inierunt: Primò in domo, secundò in agro, tertiò in deserto. Per quod figuratum est, ꝙ homo debet pactum inire cum saluatore: Primò, in cordis secreto: secundò, in exercitio actionis: tertiò, in abstractione cõtemplationis. Vel corde, ore, & opere. Item mente, corpore, & per alios quos cõuertit.

¶Expositio cap.24. Ascendit ergo Dauid indè. Art. 41.

ALia S. Dauid persequutio hic narratꝰ. [Ascendit ergo Dauid indè,] videlicet de solitudine Maon, [& habitauit in locis tutissimis Engaddi.] i. firmissimis latibulis prope & extra vrbem sic dictam, in quo (secundũ Magistrum in hist.) erat vinea balsami. Vndè Cant.1. dicitur:
Pet.Co.hist. Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engaddi. Vineam illam transtulit posteà in Babylo-
li.1.Re.ca.22 niam Cleopatra, vt narratur, quod forsan de Babylonia vrbe Aegypti est intelligendũ. [Cumq; reuersus esset Saul, postq̃ persequutus est Philistæos, nunciauerũt ei, dicẽtes: Eccè Dauid in deserto est Engaddi. Assumens ergo Saul tria millia electorum virorum] i. elegantiũ bellatorũ, [ex omi Israel, perrexit ad inuestigandũ Dauid & viros eius etiam super abruptissimas petras,] i. altas & eminentes in desertis, ab accessu hoim abstractas, [quæ solis ibicibus peruiæ sunt.] i. solis capreis syluestribꝰ perambulabiles: De his capreis fertur, ꝙ ab altis locis se possunt ꝑcipitare, & sine læsione se in cornibus suis recipere. [& venit ad caulas ouium, q̃ se offerebãt vianti.] i. q̃ sitæ erant prope cõmune iter, ad quas venit, de locis eremi redeundo aut recedendo. [Eratq; ibi spelunca, quam ingressus est Saul, vt purgaret ventrẽ.] & mirum ꝙ non timuit ibi forsan inesse aliquam feram. Verùm inconsultæ erat audaciæ. [Porrò Dauid & viri eius in interiori parte speluncæ latebant,] quo constat, ꝙ fuit grandis spelunca, quam solum virum intrare fuit periculosum. [Et dixerunt serui Dauid ad eum:] Iam enim elegerũt eũ sibi in principẽ. [Eccè dies de qua loquutus est dñs ad te, Ego tradã tibi inimicũ tuum, vt facias ei sicut placuerit in oculis tuis.] Hucusq; nõ legitꝰ dñs ista dixisse ad Dauid. Creditꝰ tñ, ꝙ ei in magna angustia alicubi cõstituto dñs ista ꝓmiserit pro cõsolatione ipsius. Quo circa oritꝰ difficultas, qa si dñs ista promisit Dauid de Saule pro tẽpore isto, ergo Dauid potuisset sine pctõ occidere Saulẽ, qa ad hoc fuit ei à dño traditꝰ, vt faceret ei quod vellet, cùm tñ paulò pòst legatꝰ Dauid pœnituisse de hoc, ꝙ partẽ chlamydis Saulis absciderit. Et rñdendum, ꝙ promissio illa Dei, non fuit intelligenda de traditiõe Saulis in manus Dauid, ad hoc ꝙ occideret eum, sed vt faceret ei sicut placeret in oculis suis interioribꝰ, hoc est, sicut recta conscientia sibi dictaret, seu ratio indicaret, imò nunq̃ dat Deus vnum in manum alterius directè ad hoc, ꝙ eum inordinatè occidat. Quinimò Deus sic dedit Saulẽ in manus Dauid; quatenùs bonitas, virtus, perfectio ipsius ad oim̃ nostrũm ædificatiõem clarescetet, per hoc ꝙ crudelissimo hosti suo tam pius & clemens fuit. [Surrexit ergo Dauid, & ꝑscidit oram chlamydis] i. extremitatem pallij [Saul silenter.] Mirũ ꝙ tam silenter hoc facere potuit, quòd Saul non sensit. Sed multa huiusmodi non nisi speciali Dei moderamine fecit Dauid. Vel Saul intentꝰ ad alia multa, & circa requisita naturæ, non percepit sonitũ paruũ. Dauid quoq; industriosissimus fuit: Vel chlamys fuit pro tunc seorsum deposita. Deniq; iuxta Glossam, Chlamys est sagum mi-
*pyratica litare, quod & *pyrocita vocatur, ἀπὸ τοῦ πυρὸς, quod est ignis, qm̃ eo vtebantur pyratæ. [Post hoc per-

percussit cor suum Dauid,eo q ab sciddisset orã chlamydis Saul.] i. pectus suum in quo cor cōtinet,tundebat,pœnitēdo & reprehendendo se de eo quod fecit,qa circa dñm suum irreuerenter habuerit se. Vel cor suum,i. conscientia sua redarguit eum.[Dixitq; ad viros suos:Propicius sit mihi dñs,] i. gratiosè pseruet me à peccato,ad quod instigatis me. Nã vt Iosephus sensit, Viri Dauid cōtra eum murmurabāt,eo q nollet occidere hostē suum sæuissimū, quod dixit se sine peccato patrare nō posse,quēadmodū subdit:[ne faciā hanc rē,] vtpotè læsionē [dño meo Christo dñi,] i. vncto vnctione regali ex imperio Dei,[vt mittā manum meā in eum,qa Christus dñi est,] ideo reseruandus fuit diuino iudicio,nec interficiēdus authoritate priuata,psertim à subdito.Et quãuis fuit tyrannus, non tñ tantus,q fuit occidendus ab aliquo de populo suo, q aliter potuit manū illius euadere.Porrò quod subdit,Viuit dñs,vsq; ad id,& cōfregit Dauid, nō est de textu hoc loco,nec in Hebræo habet, sed infrà in casu cōsimili,& ibi exponet. [Et confregit Dauid seruos suos sermonibus istis,] i. pacatos reddidit,& malū eorum ppositum fecit cessare sermonibus iã ptactis,& forsan pluribus verbis,quæ nō sunt scripta,[&nō permisit,vt cōsurgerēt in Saul.]Veruntñ si cōsurrexissent in Saul, periculosè egissent, qm̃ tria millia foris dñm suum pstolantia nō abiissent,quousq; nouissent quid dño suo accidisset, & cognita eius occisiōe,obsedissent Dauid cum suis in spelunca,& vlti fuissent regis interitum. [Porrò Saul exurgēs de spelunca, pergebat cœpto itinere.Surrexit aūt Dauid post eum,] sequendo Saulē per aliquantulū spatiū extra speluncã.[& egressus de spelunca, clamauit post tergū Saul,dicēs:Dñe mi rex. Et respexit Saul post se,& inclinãs se Dauid pronus in terrã, adorauit, dixitq; ad Saul: Quare audis] i. audiendo vera esse credis [verba hoīm loquentiū, Dauid quærit malum aduersum te?] Aliq nanq; detractores & odio habētes sanctū Dauid,atq; Sauli placere optantes,vt Doeg & similes,cōcitauerunt Saulē cōtra Dauid,suggerendo Sauli q Dauid quæreret eius interitū, vt posset regnare, ad quod etiã suspicandū,Saul ex ppria malitia est satis pronus.[Ecce hodiè viderunt oculi tui,] i. tu ipse nūc vides,[q tradiderit te dñs in manum meã in spelunca.] Omnia em̃,etiã minima,cadunt sub prouidentia Dei, & eius dispositiōe id cōtigit, q Saul introijt specum in quo latuit Dauid,quod respectu diuina prouidentię nō fuit casuale.[& cogitaui vt occiderē te,] ex quo videt, q Dauid habuit primum motū iræ inclinantis ipsum ad vindicandū se,[sed pepercit tibi oculus meus.] i. oculo exteriori respexi te piè,& oculus meus interior, vtpotè ratio, refrenauit iracundiæ motū. [Dixi em̃,Nō extendã manum meã in dñm meum,qa Christus dñi est. Quin potiùs pater mi, vide & cognosce orã chlamydis tuę in manu mea,quomodò cùm pscinderē summitatē chlamydis tuæ,nolui extēdere manū meã in te.Animaduerte & vide,qm̃ nō est in manu mea malū neq; iniquitas,] i. tale peccatū in neum aut in proximū,non est in mea operatiōe seu practica potestate, quale tu mihi imponis.Non tñ voluit Dauid asserere se esse immunē ab omni culpa. [neq; peccaui in te.] Is dictum est q percussit eū cor suum, eo q chlamydis oram psciderit, ergo peccauit in Saul.Similiter primus ille motus occidendi regē,non videt veniali caruisse peccato.Et respōdendū q non nisi veniales culpę fuerunt.Dauid verò nūc de mortali loquit culpa.[Tu aūt insidiaris animæ meę vt auferas eã.Iudicet dñs inter me & te,] reddēdo vnicuiq; quod meret,[& vlciscat dñs me ex te,] dãdo tibi in vita hac correctionē pro excessib' tuis in me,ne pereas in æternū.Hoc ex zelo iustitię,imò & ex charitatis affectiōe deprecat est Dauid.[Manus aūt mea nō sit in te,] i.absit vt ego ipse vindicē me de te,qa nec publica authoritate,nec iurisdictione super te fungor,[sicut & in pverbio antiquo dicit:Ab impijs egredietur impietas.] i. impij agēt iniquè. Hoc refertur ad id quod Dauid dixit ad Saul: Tu autem insidiaris animæ meæ, vt auferas eam. quasi dicat,ita me persequēdo sic te habes, q prouerbium illud antiquum cōpetit tibi. Vel refertur ad illud, Vlciscatur dominus me ex te,i. per alios tibi cōsimiles in malitia, puniat te, sicut in prouerbio veteri fertur, Ab impijs egredietur impietas,i. vnus iniquus alium perimet: quod contingit frequenter iusto Dei iudicio, qui propter illorum peccata occulta aut manifesta, vult aut permittit sic fieri, sicut & vnum regnum iniquum frequenter destruxit per aliud regnū iniquum. Circa hæc scribit Lyra: Prouerbium hoc dicebatur, quando dominus per aliquē malum vindictam sumpsit de alio peiore, vel æquèmalo. Et quoniam Dauid sensit se innocentem, noluit q talis vltio per seipsum fieret de Saule. Hebræi aūt dicunt, q prouerbium istud antiquū est lex data à Deo, qui apud Danielem vocat antiquus dierum. Et accipiunt istud ex lege in Exodo, vbi dicitur de occiso à casu, q dominus tradidit eum in manū occidentis, quod dicunt accidere propter peccatum occultū ipsius occisi, pro quo dignus fuit occidi, & etiam pro peccato occulto occidentis, pro quo dignus fuit expelli de sua ciuitate vsq; ad mortem pontificis. Et quia peccata ista occulta nō possunt vindicari per humanum iudicium, vindicantur sic per diuinum. sed hoc dictum non semper est verum, licèt aliquando possit contingere, quia frequenter cōtingit homicidium casuale absq; peccato occidētis vel occisi hoc demerēte secundum iudicia diuina siue occulta, omnia tamen ad bonum electorū ordinantur. Hæc Lyra. Circa hęc dico, quòd cùm

Iose.lib. 6. an.iu. ca. 13.

1.Reg. 26.

Dani. 7.

Exodi 21.

Deus sit, prouisor & moderator actuum humanorũ, sine rationabili causa nil faciens aut fieri sinẽs,
rarò aut nunquam permittit aliquẽ casualiter occidere aut occidi, nisi pro aliquo occidẽtis vel occisi
peccato manifesto aut abdito: alioquin à tali articulo seu euẽtu vnũ eripit, aliumq; pseruat. Pro-
pter quod etiã per angelos sanctos tuetur & regit hoĩm vitã. [Manus ergo mea non sit in te. Quẽ
psequeris rex Israel? quẽ persequeris?] quasi dicat, nõ decet tantũ, sic occupari & fatigari & va-
rijs exponi periculis, ppter tantillũ. Ideo subdit: [Canẽ mortuum psequeris & pulicẽ vnum.] i.
me, qui cõparatione excellentiæ atq; potentiæ tuæ, sum quasi mortuus canis, & multũ vilis, ac si-
milis pulici, qui hincindè saliendo euadit mortẽ: sic & ego ad diuersa loca cõfugiendo. Itaq; hu-
milis Dauid seipsum multũ humiliat, vt mitiget irã regis superbi, quo in veritate melior fuit, quan-
tùm ad dona gratiæ ac virtutum: tñ quantùm ad dignitatẽ, quæ penes plationẽs & principatus at-
tenditur, Saul fuit maior. [Sit dñs iudex, & iudicet inter me & te, & videat] dñs, i. per effectũ in-
stitiæ suæ ostendat se videre quæ patior à te, videriq; faciat, vt & alijs innotescat, sicut in Genesi
Gene. 18. ait: Descendã & videbo, &c. [& iudicet causam meã, & eruat me de manu tua. Cùm aũt cõplesset
Dauid loquẽs sermones huiuscemodi ad Saul, dixit Saul: Nunqd hæc vox tua est, fili mi Dauid?]
Nunqd, hic sumitur pro Nonne, siquidẽ sciuit q fuit loquutio Dauid. [& leuauit Saul vocẽ suã,
& fleuit.] Cõpunctus eteñ fuit ex tanta humilitate, beneficentia, pbitateq; Dauid, ex quibus &
propriam peruersitatem, ingratitudinemq; perpendit. [Dixitq; ad Dauid: Iustior tu es q̃ ego.]
Quare nõ dixit, misericordior tu es q̃ ego, cùm Dauid exhibuerit sibi misericordiam tantam? Et
respondendum q iustitia Dauid magna apparuit in prædictis, qm noluit vindicare seipsum, &
diuini iudicij veritati suam cõmisit causam. Iustitia quoq; vno modo, est generalis omnisq; vir-
tus. Cõparatio tñ illa, Iustior es q̃ ego, fuit impropria, quemadmodũ si dicatur: Homo est sapien-
tior bruto, & angelus virtuosior diabolo. [Tu eñ tribuisti mihi bona, ego aũt reddidi tibi mala.
Et tu indicasti mihi hodiè q̃ feceris mihi bona, quomodò tradiderit me dñs in manu tua, & non
occideris me. Quis eñ cùm inuenerit inimicum suũ, dimittet eũ in via bona?] quasi dicat, pauci
sunt tãtæ bonitatis, q aduersarios suos lœthales dimitterẽt abire illæsos, data eis facultate & op-
Leuit. 19. portunitate lædendi illos. Et istud specialiter rarũ fuit in veteri lege, quæ dixit: Diliges amicum
tuum, & odio habebis inimicũ, nõdum promulgata euangelicę legis pfectiõe, quæ tñ in lege illa
Ibidem Mosaica velabatur. Nempe & Moses scripsit: Nõ quæres vltionẽ, nec memor eris iniuriæ ciuium
tuorum. [Sed dñs reddat tibi vicissitudinẽ hanc] i. simile tibi restituat, & pro beneficijs mihi im-
pensis vicẽ tibi rependat, [p eo quod hodiè operatus es in me. Et nunc qa scio q certissimè re-
gnaturus sis, & habiturus in manu tua regnum Israel,] Hoc eñ Saul perpendit ex cõsideratione
virtutum Dauid, per quas pensauit eum dignum esse impletione promissionis ei factæ de regno
obtinendo, sicut ipse per vitia sua factus fuit indignus pmanere in regno, [iura mihi in dño,] i.
verè & per Deum legitimè, [ne deleas] i. quòd post mortẽ meam nõ delebis nec penitùs interfi-
cies [semen meũ,] quod erit superstes [post me, neq; auferas nomẽ meum de domo patris mei.]
i. memoriã personæ meæ de parẽtela & cognatione mea, interficiendo posteros meos. Parentes
eñ in sobole sua quodãmodò manẽt, & per generationũ successionẽ manet ac viget eorum me-
moria. Verũ est dictũ illud cõmune: Qualis quisq; est, taliter iudicat & talia sentit de alijs. Vndè
Saul ambitiosus & vindicatiuus, paulò antè miratus fuit, q Dauid eũ nõ interfecit in casu pscri-
pto. Nũc quoq; timẽs & suspicãs ipsum Dauid ita acturũ cum semine suo, sicut ipse in simili casu
egisset cũ semine Dauid, petijt iuramentũ prętactũ, vt assecuraret de tali periculo. [Et iurauit Da
1. Reg. 21. uid Sauli.] q nõ deleret semẽ eius in toto. Veruntñ posteà, ad instantiã Gabaonitarũ occidit fi-
lios filiæ Saul, nõ tñ deleuit totaliter posteros Saul, nec illos occidit, nisi ex volũtate & exactiõe
diuina. Nec Deus sic repbauit Saulẽ, sicut posteà aliquos reges Israel, quorũ totã posteritatẽ, q̃tũ
ad masculos, se deleturũ pdixit: sed repbauit eũ p se & sua sobole, q̃tñ ad regiũ principatũ. [Abijt
ergo Saul in domũ suã] tristis de aduersis suis successib⁹, & pœnitẽs se totaliter psecutũ fuisse Da
uid, ac indè cessare pponẽs. In quo tñ pposito nõ diu pmansit. [Et Dauid, & viri eius ascenderũt
ad tutiora loca:] qa nõ crediderũt verbis Saulis, cuius infidelitatẽ, instabilitatẽ, & odium totiès
erãt experti, ppter quod pbabiliter cõiecerũt, quòd eos rursus in breui insequeret, sicut & fecit.

¶ De spirituali expositione eiusdem capituli 24. Arti. XLII.

Matth. 4. QVòd Saul totiès insecutus & psecutus est sanctũ Dauid cum suis in deserto, hoc allegoricè
Lucæ 4. pfigurauit, q princeps tenebrarum dñm Iesum Christũ in deserto tentare psumpsit. Tro-
pologicè quoq; designat, q religiosos & eremitas, atq; veraciter pœnitentes, acriùs instantiusq;
impugnat, imò queadmodũ Saul assumpsit tria millia acerrimorum bellatorũ ad extinguẽdum
Dauid, sic princeps caliginis, callidiores crudelioresq; dæmones mittit ac dirigit ad tentandum
præfatos, etiã per abruptissimas petras, i. inaccessibilissima eremi loca, solis ibicibus (i. viris cõ-
templatiuis, q saliunt in montibus) accessibilia, q per humilitatẽ seipsos in pfundũ, pprię paruii-
pensiõis pcipitãt, atq; in cornib⁹ fidei & spei se sine lęsiõe recipiũt: qa in dño fideliter cõfidẽtes,
nequa-

nequaq̃ desperāt. Deinde per donū sapientię & charitatis diuinę feruorē, ad mōtes potestatū cę-
lestium, ad excellētias virtutum, ad cōtemplationē lympidā æternorū, ad deum deorū exiliunt,
sicq; fructuosissimè cōuersanī, & tempore opportuno, prout tanguntī à spiritu sancto, sup se ele-
uantur, ita vt illud beati Iob de eis possit pnunciari: Nunqd nosti tēpus partus ibicū? de qbus lo- Job 28.
quitur admirans pclarissimus Esaias: Qui sunt isti q vt nubes volant, & quasi colūbæ ad fenestras Esaiæ 60.
suas? Et rursus: Qui sperant (inqt) in dño, assument pennas vt aqlæ: volabūt, & nō deficiēt. [Erat Esaiæ 40.
aūt ibi spelunca.] Per speluncā rectè accipiī defectuositas naturæ humanę, in qua defectuositate
latitit verbū æternum, ita φ eius deitas cognoscebaī à paucis, in qua etiā latebāī viri ac socij eius
sancti Apostoli, cæteriq; discipuli, qui ppter carnis mortalitatē vilipendebanī à multis, nec tan-
tę, vt erāt, excellentiæ credebanī, in quorū persona fassus est vnus eorū: Habemus thesaurū istum
in vasis fictilibus, vt sublimitas virtutis sit ex deo. Hanc ipsam speluncā ingressus est Saul, q licèt 2.Corint.4.
plurimū superbiret, & regio culmine efferreī, iñ necessitatibus subiacuit corporis, & ventrē co-
gebaī purgare. ¶ Deniq; in hac spelunca traditus est Saul in manibus Dauid, hoc est, princeps sa
cerdotum in manus Christi, q in Euangelio dixit: Pater diligit filium, & omnia dedit in manus
eius. Itemq; ad patrem: Dedisti ei potestatē omnis carnis. Vndè & passione instante, vno verbo Iohan.
omnes incredulos cōtra se stantes prostrauit, ita φ abeuntes retrorsum, corruerunt resupini in Iohan.17.
terram. Inuitis quoq; principibus sacerdotum, expulit negociātes de templo. Insup quasi oram Iohan.18.
chlamydis pontificum Christus abscidit, dum eos iustè & charitatiuè repræhendēs, ipso ponti- Matth.21.
ficio ostendit indignos atq; priuandos. Verū circa verba, pscidit Dauid orā chlamydis Saul si- Marc.11.
lenter, multa scribit Gregorius, cuius verba Richardus in suis moralitatibus & glossa inducunt. Lucæ 19.
Per Saul nanq; signanī vitiosi plati: per Dauid, subditi boni. Saul ventrē purgat, dū praui pasto- Iohan.2.
res & pdicatores indigni, cōceptā in corde malitiā fœdè ac turpiter exequunī. Ipsum tñ Saulem
Dauid ferire veretur: qm̄ subditi virtuosi suis superioribus, quamuis iniquis, nō audent detrahe-
re, nec vitā ipsorum vllo linguæ gladio cędunt. Qui si interdum ex humana infirmitate vix à su-
periorum increpatione valeant abstinere, excidunt qdem extrema & exteriora mala ppositorū,
& tñ humiliter ac modestè loquuntur de culpis illorum, & quasi orā chlamydis silenter incidūī:
quia dum dignitati platicæ saltem & latenter & innoxiè derogāt, quasi regis superpositi vestem
fœdant. Tamen ad semetipsos mox reuertuntur, seq; de tenuissimo verbi excessu redarguunt.
¶ Circa hæc quęritur, an liceat subditis superiores suos corripere, accusare, aut denunciare: & ex
verbis Gregorij allegatis videtur quòd nō, præsertim cùm iterum ptestetur: Facta ppositi, gla-
dio oris ferienda nō sunt, etiam dum rectè repræhendenda iudicantur. Si quando autem contra
eos, vel in minimis lingua labitur, necesse est, vt per afflictionē pœnitentiæ reprimatur, quate-
nùs ad seipsam redeat, & dum ppositæ dignitati deliquerit, eius cōtra se iudicium phorrescat, à
quo sibi præpositus est in quē peccat. Nā cùm in ppositos delinquimus, eius ordinationi obuia-
mus, qui ipsos præposuit nobis. Hæc Gregorius. ¶ Prætereà, beatus Anacletus papa ait: Senten-
tia Cham filij Noę damnantur, q præpositorum vel doctorū suorum culpā produnt. Rursus eadē Gene. 2.
causa sanctus Zephyrinus disseruit: Maiorum quispiā, minorum accusationibus nō impetatur.
Hinc & Thelesphorus papa sanctus testaī: Dei ordinationē accusat, qui eos qui ab ipso cōstitu-
untur, sacerdotes accusat. His cōsonat quod sanctus Pius papa effatur: Oues pastorē suum nō re-
præhendāt, plebs suū episcopum nō accuset, sed nec vulgus arguat suum platum, quia nō est di-
scipulus sup magistrū. In oppositū huius arguitur, qa sanctus Gregorius loquiī: Sicut laudabile
est & discretum, reuerentiā & honorē exhibere prioribus, ita rectitudinis & dei timoris est, si quę
in eis indigēt correctione, nulla dissimulatiōe postponere, ne totū (quod absit) corpus inuadat
corruptio, si nō fuerit curatus in capite morb⁹. ¶ Ampliùs, Gelasius papa, sicut habeī 2.q.7. scri-
bit qbusdam subiectis: Si qd damni in ecclesia pontificē vestrū videritis admittere, mox auribus
nostris reuelatione signate, vt qd fieri debeat, censeamus. ¶ Prætereà, in eodē Gregorius appro-
bat, φ quidā episcopus inter alia mala carnali crimine lapsus, atq; à suis clericis accusatus & cō-
uictus, episcopali est sede depositus. Ad hāc quęstionē Alexāder de Hales sup. 3. sentētiarū quæst.
28. respōdet: Dicendū secūdū quosdā, φ sunt subditi criminosi, & sunt subditi boni. Subditi cri-
minosi phibenī ab accusatione platorum, nō boni. Vndè dicit Anselmus seu August. Præsumūt
plati non debere se repræhendi aut accusari, p eo, φ canones passim statuunt eos nō esse repræ-
hendēdos: quod tñ criminosis negaī, cū de rephendēdo ipsa veritas dixerit: Si malè locutus sum, Iohan.18.
testimonium perhibe de malo. Sed rursus opponiī, qm̄ canones determināt, in quo casu pasto-
res sint à subditis accusandi, ergo in nullo alio casu poterunt accusari. Casus aūt est, cū à fide ex-
orbitauerint. Hinc beatus Eusebius papa: Oues, inqt, quæ pastori suo cōmissæ sunt, nequeunt
eum repræhendere, nec eū possunt vllatenùs accusare, nisi exorbitauerit à fide. Dicendū, quòd
est accusatio facta ex affectu charitatis fraternæ, & est accusatio facta ex malignitatis affectu. Ac-
cusatio ergo prælatorum, facta à bonis & ex charitatis affectu, est licita: facta autem à subditis
crimi-

criminosis & malignitatis affectu,ꝓhibetur. Et per hãc distinctionẽ soluunt & cócordant oẽs ca
Gen.c.9. nones ꝓinducti.¶Porrò ad illud quod obijcitur de Cham,q fuit maledictus, eo ꝙ patris sui ve-
renda fratribus demõstrauit:dicendũ,per hoc intelligit ꝙ prælati nõ sunt à subditis extraordi-
natiè accusandi,hoc est,de criminibus q̃ non possunt ꝓbari.Ideo signanter dicit beatus Zephy-
rinus,ꝙ Cham vituperatur,qa verenda patris nõ operuit,sed ridenda mõstrauit,quæ s.solus vi-
dit.¶Porrò per hoc quòd Dauid cor suũ pcussit,eo quòd abscidit orã chlamydis Saul,datur for
ma nõ accusandi ꝑlatũ de crimine quod scit ab vno solo,quod designat per hoc,quòd in abscõ-
dito, s.in spelunca,præscidit chlamydis orã.Vel secundum Gregoriũ, istud intelligit de iudice,
nõ de accusatore.Nã ait,quòd chlamydis oram ꝑscidit,q sententia damnatiõis ꝑlatũ ferit, quod
nulli subditorũ est licitũ.Canon vero Eusebij,q videtur determinare in quo casu tantũ sit repre
hendendus ꝑlatus à subditis,scilicet,ꝓpter exorbitationẽ à fide,intelligitur de subditis crimino-
sis atq; infamibus.Nã tales pastorẽ suum accusare nõ possunt,nisi à fide exorbitet. Tanta quip-
pe est labes criminis huius,quòd ad eius accusationẽ seruus aduersus dñm, & qlibet criminosus
aduersus quẽlibet admittit.Hæc Alexander.Ex his itaq; innotescit, q̃ grauiter peccẽt, qui cõtra
supiores suos,ꝑsertim si boni sint,faciliter irascunt, indignant, & temerariè iudicãt eos, aut ob-
loquunt seu irreuerenter loquunt eisdẽ:quę oĩa cum summa diligentia sunt vitãda.Intueamur &
pro viribus imitemur patientiã & mansuetudinẽ sancti Dauid,q cum suis parentibus ac tota pa-
rentela fuit innocẽter pulsus de regno,&tã inhumaniter q̃rebat ad occidendũ:& tñ eũ,à quo tan
Roman. 13. ta sustinuit,nõ solũ nõ læsit,sed nec lædi pmisit.Itaq; circa oẽs,potissimè circa superiores,simus
patientes & mites, & propter eum à quo est omnis prælatio ac potestas, deferamus eis vt decet.

¶Declaratio cap. 25. Mortuus est autem Samuel. Arti. XLIII.

Historia rerũ inter Dauid & Nabal eiusq; vxorẽ gestarum, hoc loco describit. [Mortuus est
aũt Samuel] senex & plenus dierũ,[& cõgregatus est vniuersus Israel,] hoc est,maiores de
toto populo seu quidã,imò & multi de singulis tribubus Israel,imò multi venerunt ad eũ ęgro-
tantẽ anteq̃ obijt,inter quos aliqui opinant & ipsum Saul venisse,[& planxerũt eũ nimis,] tanq̃
proprium & generalem omnium patrem, nec solùm planxerunt defunctum, sed & moriturum,
dolentes de imminente eius discessu, cuius vita erat cõmunitati tam vtilis. [& sepelierunt eum]
cum ingenti honore,sicut à tempore patriarcharum cõsueuerunt maiores suos sumptuosè & ho
Numer.13. norificè sepelire,[in domo sua,] hoc est,infra septa suæ domus in horto aut simili loco decenti,
[in Ramatha,] vrbe sua. [Consurgensq; Dauid, descendit in desertũ Pharan.] id est,in solitudi-
Iose.lib. 6. nẽ propinquã vrbi Arabiæ nomine Pharan,per quod desertũ transierũt etiã filij Israel egressi de
an. in. ca. 13. Aegypto,vt Iosephus scribit.[Erat aũt vir quispiã in solitudine Maon,]de qua dictũ est suprà 23.
Pet.Co.hi- tñ(vt fertur)istud nõ est in textu,nec in Hebræo.Nã & in scholastica fertur historia,atq; in libro
sto. lib. 1. de Hebraicis quæstionibus: Vir iste habitauit in vrbe Aman seu Maon, sed in solitudine iuxta
Reg. cap. 13. Carmelum habuit domũ pro pastoribus & gregibus suis, & illuc cum cõiuge & amicis conuenit
Hieronym. ad epulandum in suarum ouium tõsione. [& possessio eius in Carmelo.] id est, in monte sic ap-
Iosue. 19. pellato eius pecora erant & alebãtur, qui mons Carmelus situs fuit in funiculo tribus Iudæ. Fuit
3.Reg. 18. & alter mons Carmelus,vbi interfecit prophetas Baal Elias,situs in cõfinio Palæstinę & Phœni-
cię,qui mons dicitur esse in sorte Isachar.[& homo ille magnus nimis,] in diuitijs, in stirpe & fa-
ma. [Erantq; ei oues tria millia, & mille capræ. Et accidit, vt tonderetur grex eius in Carmelo.
Nomen autem viri illius erat Nabal,& nomen vxoris eius Abigail, eratq; mulier illa prudentissi-
ma.] Quod magnum & rarum est in fœminis,cum ex naturali dispositione cõmuniter sint mol-
les,instabiles ac debiles ratiõe,ideoq; passionibus subditæ.[& speciosa.] sicq; erat amabilis cor-
de & corpore.[Porrò vir eius] Nabal [durus] corde, seu immisericors, ideo corruit in multa &
magna peccata,cùm scriptum sit:Qui cordis est duri,incidet in mala.[& pessimus] moribus, &
Prouer.28. improbus valdè in verbis,[& malitiosus,] quantũ ad voluntatẽ, seu habituatus in vitijs, ita ꝙ ex
proposito & malitia certa peccauit, sicq; apparet magna virtuositas fœminæ huius,quę eum tam
vitioso marito,tam diu patienter & pacificè vixit,cùm tamen ille ex bonitate suæ vxoris nequa-
quàm proficeret.[Erat autem de genere Caleb] viri virtuosi, cuius virtutes nõ imitabatur. Vn-
Pet. Co. hi- de habetur,ꝙ erat de tribu Iuda,sicut & Dauid. Propter quod peccauit enormiter, ita ad Dauid
sto. lib. 1. se habendo,vt statim patebit.Dicit demum magister in historijs:In Paralipo. legitur: Caleb ge-
Reg. ca. 23. nuit * Archan,Archan genuit Iezem,hic est,vt putant Iudæi, Nabal. Veruntñ non est credendũ,
* Orchan ꝙ Nabal fuerit secundus aut tertius à Caleb,q cum Mose exiuit Aegyptum. [Cùm autẽ audisset
Numer. 14. Dauid in deserto,ꝙ tonderet Nabal gregem suum, misit decem iuuenes, & dixit eis: Ascendite
in Carmelũ,& venietis ad Nabal,& salutabitis eũ ex nomine meo pacificè, & sic dicetis:Sit fratri
bus tuis] i. ꝓpinquis & amicis quos tecũ habes,[& tibi pax.] Aliqui textus habent:Sit fratribus
meis pax,sicq; ꝑfatos ꝓpinquos & amicos ipsius Nabal, Dauid nominat fratres suos,qm̃ erant de
tribu Iudę,sicut & ipse.[& domui tuæ pax,& oĩbus quęcũq; habes,sit pax.] Quod aũt in aliqui-
bus

bus libris subiungit, Ex multis annis saluos facies tuos & oĩa tua, non est de textu.[Audiui q̃ tondent pastores tui *gregem]ouium, q̃ tria millia erant,[qui]pastores[erãt in deserto] Maon[nobiscum.]Cõsequenter Dauid insinuat ipsi Nabal beneficia sua, pastoribus & pecorib⁹ illius exhibita, vt sic prouocaret illum ad charitatiuam cõmunionẽ & piam subuentionẽ.[Nunq̃ eis molesti fuimus,]imò ab inuasoribus defendimus eos. Ideo subditur:[nec aliqñ quicq̃ defuit eis de grege om̃i tẽpore quo fuerunt nobiscum in Carmelo.Interroga pueros]i.pastores & seruos[tuos,& indicabunt tibi]q̃ ita sit. Aliq exponunt istud etiam pro tẽpore quo Dauid pauit gregẽ patris sui cum pastorib⁹ Nabal, vt dicunt, ita q̃ tunc multa bona impendit eis.[Nunc ergo inueniãt pueri tui gr̃am in oculis tuis,]hoc est, iuuenes quos direxi ad te, charitatiuè & gratiosè accepta, & per eos mitte mihi & viris meis sustentaculũ vitæ.[In die eñ bona venimus]i.ego & socij mei per nuncios meos[venimus]ad te,& postulamus hãc gr̃am in tẽpore isto iocũdo & celebri, v[t] po tẽ dum oues tuę tondent, q̃a in tẽpore tali cõsueuerunt Hebræi exemplo p̃triarcharum celebrare conuiuium suis amicis atq; tonsorib⁹, ita q̃ tunc fuit tẽpus lętitiæ.[Quodcunq; inuenerit manus tua,]i. quicquid tibi occurrerit & placuerit,[da seruis tuis & filio tuo Dauid.]Eccè q̃ simplex, humilis, vrbanaq; petitio tanti viri, q̃ gener iam fuit regis, & vnct⁹ fuit in regem, & gr̃am habuit p̃phetiæ, ad quam reprob⁹ Nabal improbissimè & superbissimè r̃ndit, vt subditur:[Cumq; venissent pueri Dauid, locuti sunt ad Nabal oĩa verba hæc ex noĩe Dauid,& siluerũt. R̃ndẽs aũt Nabal pueris Dauid, ait: Quis est Dauid? & quis est filius Isai?]quasi dicat: Vilis & insidiator est dñi sui, ac capitaneus seruorum fugitiuorũ.[Hodiè increuerunt serui q̃ fugiunt dños suos.]i.tẽpore isto multiplicati sunt & collecti serui, q̃ p̃pter suos excessus,& debitarum timore pœnarum, suos fugiunt dños. Quasi dicat, malitiosus & vilis cumulus est.[Tollam ergo panes meos & aquas meas,& carnes pecorum meorum,]i. cibos & potus[q̃ occidi tõsoribus meis,& dabo viris quos nescio vndè sint?]Ac si dicat: Non faciam, cùm sint tam viles, vt indignũ reputem q̃rere aut cognoscere, de quo loco sint oriundi,& aliq erant inter seruos Dauid, quorũ locum natalem & originem Nabal nesciuit. His auditis, indignatus est Dauid,& iussit suis: Accingatur vnusquisq; gladio suo. Et accincti sunt singuli gladijs suis. Accinctusq; est & Dauid gladio suo, & sequuti sunt Dauid quasi 400. viri. Porrò ducenti]minus apti ad p̃lium,[remãserunt ad sarcinas,]hoc est, ad custodiendũ vasa, in q̃bus necessaria erãt, & ea quæ p̃liaturis oneri erant. [Abigail aũt vxori Nabal nunciauit vnus de pueris]hoc est, famulis[suis]prudẽs opilio:[Eccè misit Dauid nuncios de deserto, vt b̃ndicerent dño nostro,]i. ipsum Nabal salutarẽt per verba cõmendatoria, & auersatus est]hoc est, repulit[eos. Hoĩes isti, boni satis fuerunt nobis,& non molesti, nec quicq̃ aliqñ perijt om̃i tẽpore quo fuimus cõuersati cum eis in deserto. Pro muro fuerunt nobis, tam in nocte, q̃ in die om̃ibus dieb⁹ q̃bus pauimus apud eos greges. Quam ob rem cõsidera & recogita, quid facias] ad placandum Dauid,[q̃m completa est malitia aduersus virum tuum, & aduersus domũ tuam:] hoc est, tãta est prauitas viri tui, q̃ diutiùs tolerari non potest, & tẽpus suæ punitionis iam instat, non solùm in malum viri tui, sed & domesticorũ ipsius.[& ipse est filius Belial,]hoc est, diaboli seu homo prorsus indisciplinatus,[ita vt nemo possit ei loqui.]i. vix aliquis potest eum sine periculo alloq, q̃m statim peruersè respondet, aut respondere dedignatur, aut alloquentẽ malè tractat.[Festinauit igitur Abigail,]quæ sine aliorum consilio statim per suam prudentiam cõsiderauit, quid esset agendũ,[& tulit 200. panes & 2. vtres vini,] Quo constat, & satis apertum est, q̃ supra per aquas intelliguntur quæcunq; pocula. [& 5. arietes coctos, & 5. sata polentæ.]Satum, secundum Glossam, est mensura continens vnum modium cum dimidio. Modiorum verò quantitas apud diuersos diuersificatur. Polẽta verò est accuratissima farina, vel pultes factæ de ea, seu triticum pilo tunsum. Andreas expositor dicit, q̃ *sit grana tosta & manibus confricata.[& centum ligaturas vuæ passæ]Vua passa vocatur, quæ antequàm maturescat, exiccatur ad solem, sicq; conseruatur & colligatur. [& ducentas massas carycarum,] i. ficuum seu fructuum palmarum, vt aliqui dicunt.[& posuit super asinos. Dixitq; pueris]i. seruis[suis,]qui præfata victualia super asinos deferebant,[Præcedite me.]sic & Iacob fratrem suum Esau timens, præmisit cum muneribus seruos, vt illum placaret muneribus.[& eccè ego post tergum sequar vos. Viro autem Nabal non indicauit. Cùm ergo ascendisset asinum, & descenderet ad radicem montis, Dauid & viri eius descenderũt in occursum eius. Quibus & illa occurrit. Et ait Dauid: Verè frustrà seruaui omnia quæ huius erant in deserto,]i. sine gratiarum actione & recompensatione huius Nabal dimisi pecora eius intacta,& ab inuasoribus custodiui. Non t̃ñ sine spe remunerationis diuinæ, quæ nullum bonum dimittit irremuneratum,[& non perijt quicq̃ de cunctis, quæ ad eum pertinebant,& reddidit mihi malum pro bono. Hæc faciet dominus inimicis Dauid,& hæc addat,]i. prosperitatem det hostibus meis, in malum meum benè faciẽdo eis, sicut ego benefeci huic Nabal,[si reliquero de om̃ibus quæ ad ipsum pertinẽt vsq; manè, mingentẽ ad parietẽ.]Istud est iuramentũ per execrationẽ, quo iurãs sibijpsi malũ imprecat, nisi suũ impleuerit iuramentũ. Ac si dicat:

*gregestuos

Deut. 15.

1. Reg. 18. 16.

*sint

cat:sic accidat mihi,nisi ante manè diei sequẽtis occidero ipsum Nabal, & quicqd viuũ in domo
eius inuenero,& cætera bona eius inuẽta diripiã.Istud iurauit loquẽdo cũ viris suis in via ad Na-
12.q.4.ca. bal.Vel visis & auditis seruis Abigail, durãte adhuc vehemẽtia suæ cõmotionis.In hac quoq; iu
Quod Da- ratiõe secundũ Augustinũ peccauit,qa temeraria fuit,& ex ira immoderata, qua voluit oẽs do-
uid ca.Iu- mesticos Nabal occidere,cũ tñ in hac causa fuerint innocẽtes,& q̃uis fuit vnctus in regẽ,nõdum
rauit. tñ fungebatur iurisdictiõe regali,nec debuit ea fungi,viuẽte Saul ¶Præterea aliqui dicunt,ꝙ in
hac iuratiõe,hæc faciat Deus inimicis Dauid, per inimicos Dauid, intelligatur ipsemet Dauid:
aliâs iuramẽtum esset nullũ,sed magis derisorium.Tñ ex præinducta expositiõe patet huius op-
positum.Alienũ etiã impropriumq; videt,per inimicos Dauid,intelligere ipsum Dauid,q̃uis in-
terdum in scripturis aliqd pro suo cõtrario accipiat,vbi ad hoc alia causa rationabilis assignat,
atq; ex circunstãtia literæ facilè perpenditur,ꝙ ita sumatur. [Cùm autẽ vidisset Abigail]ipsum
[Dauid,festinauit & descẽdit de asino,& procidit corã Dauid super faciẽ suã,]se humiliter pro-
sternẽdo,vt sic oratio sua fieret ipsi Dauid grata, [& adorauit super terrã, & cecidit ad pedes ei-
us,& dixit:In me sit,dñe mi,hæc iniquitas.]i.mihi imputa transgressionẽ mariti mei commissam
in te,ita vt satisfactionẽ meã pro viro meo acceptes. Sic & Apostolus Paulus scribit ad Philemo-
Phile.1. nẽ de Onesimo seruo illius:Si aliquid nocuit tibi,hoc mihi imputa,ego reddã.[Loquatur,obse-
cro,ancilla tua in auribus tuis,& audi verba famulæ tuæ.Ne ponat,oro,dñs meus rex]ipsum Da
uid nominat regẽ, quia vnctus iã fuit, & ipsa certissimè eum credidit regnaturũ. [cor suũ super
virum istum iniquũ Nabal,]hoc est,nõ põderet facta & verba improba huius iniqui,[qa secun-
dum nomẽ suũ stultus est,]hoc est, nomine & re fatuus est,[& stultitia est cum eo.]Siquidẽ Na-
bal stultus interpretat. Ideo verba & gesta ipsius,non sunt curãda viro prudenti,cùm & in Pro-
Prouer.26. uerbijs dicatur: Nõ respondeas stulto secundũ stultitiã suã, ne ei similis efficiaris. Hinc Sapiens
2.Cor.11. non debet se stulto opponere ad rixãdum aut belligerãdum.Propter quod ait Apostolus:Liben
ter suffertis insipientes,cùm sitis ipsi sapientes.[Ego autẽ ancilla tua nõ vidi pueros tuos dñe mi
quos misisti.]quos si vidissem,reportassent copiosè q̃ petierunt.[Nunc ergo,dñe mi,viuit dñs &
viuit anima tua,] hoc est, sicut verum est ꝙ Deus viuit, & etiã aĩa tua, sic verum est quòd pueros
tuos non vidi,[q prohibuit te,ne venires in sanguinẽ,]hoc est,misericorditer ordinauit,vt nunc
per meum occursum auertaris,vt spero,à tuo proposito contra Nabal concepto, & mens tua ad
pietatem flectatur,ita vt à propria conscientia prohibearis ab executiõe illius propositi. [& sal-
uauit manum tuã tibi]i.à tãto peccato ꝓseruauit potestatẽ seu manũ tuã,hoc est,teipsum.[& nũc
fiant sicut Nabal inimici tui,& q q̃runt dño meo malũ.]Hoc multi exponunt sic, inimici tui fiãt
stulti & improbi,quẽadmodũ Nabal.sed non videt ꝙ virtuosa & prudens mulier illa,imprecata
sit alijs mala culpæ.Ideo videt sic exponẽdum:Inimici tui fiãt sicut Nabal,i.aduersa ꝓ suis pecca
tis sustineãt,nec tibi præualeãt,sicut Nabal iã sustinuisset,nisi tibi occurrissem:& sustinebit,quia
nõ erit impunitus. [Quapropter suscipe benedictionẽ hãc,]i.munera ista q̃ tibi adduco,& tri-
buo gratis,q̃ sunt causa& materia benedictionis,[quã attulit ancilla tua tibi dño meo,& da pue-
ris q sequunt te dñm meũ.Aufer iniquitatẽ famulæ tuæ]i.culpã viri mei,quam super me accepi,
ignosce.[Faciẽs enĩ faciet tibi dñs dño meo domum fidelẽ]i.regiã domum quã tibi promisit,fi-
deliter cõferet tibi,& sobolẽ atq; familiã q̃ erit Deo & tibi fidelis. [qa prælia dñi, dñe mi,tu ꝓlia-
ris,].i.iusta & strenua bella tu exerces.q.d.regnabis,qa ad Dei honorẽ pro Repub.pugnas.[Ma-
litia ergo nõ inueniat in te oĩbus diebus vitæ tuæ.] quasi dicat: Nunq̃ inhæreat tibi malitia,ita vt
post rationabilẽ persuasionẽ perseueres in malo.Hoc addit prudẽs hæc fœmina, ad innuendum
ꝙ si Dauid occidisset ipsum Nabal,nullo intercedẽte,occurrẽte & satisfaciente ꝓ illo,potuisset
hoc asscribi passiõi iræ potiùs q̃ malitiæ.Sed si post tã affectuosam ac humilẽ precẽ & satisfactio-
nẽ ipsius Abigail, id fecisset, fuisset malitiæ asscribẽdũ. Hãc ergo clemẽtiã facies ꝓximo, q̃tenùs
merearis pietatẽ & protectionẽ gratiosam impetrare à Deo. Hinc subdit:[Si enĩ surrexerit aliqñ
homo persequẽs te, vel q̃rens animã]i.vitã[tuã]ad occidendũ,quẽadmodùm Saul diu & multo-
tiès fecit,[erit anima dñi mei custodita quasi in fasciculo viuẽtium apud dñm Deum tuũ.].Deus
custodiet & defendet te à periculo tã diligenter,acsi in sorte & numero semp viuẽtiũ constituta
iã esses.Vndè Hebræus habet,quasi in vinculo vitæ,hoc est,in sanctorum collegio.Alia litera ha
bet:In fasciculo vitiũ,tanq̃ dicat: Ita custodiet dñs vitã & animã ad multiplicãdum actus virtutũ
atq; ad prolificãdum in regno,quẽadmodũ custodit fasciculus vitiũ in aqua, vt trãsplantet,sicq;
metaphoricè loquit.tanq̃ dicat:Sicut ramusculi vineæ colligãtur & in aqua ponũtur,vt alibì in-
serantur aut trãsplantentur,sic electi & virtuosi nunc custodiuntur in aqua sapientiæ roreq; gra
tiæ,quatenùs tempore præfixo à dño transferantur ad regionẽ feliciter viuentium,& collocẽtur
in patria beatorum. Porrò inimicorum tuorum anima rotabitur,]hoc est,vita persequentiũ te,
erit instabilis,& per aduersa ac vitia circunuoluetur,cadet,& de societate viuorum proijcietur,
[quasi in impetu & circulo fundæ.]hoc est,velociter,sicut lapis ex funda proijcitur.[Cùm ergo
domi-

dominus fecerit tibi dño meo oĩa hæc,quæ locutus eſt bona de te, & cõſtituerit te ducem ſuper Iſrael,ĩ.i.te regem fecerit,[non erit tibi hoc in ſingultum:]hoc eſt,fletum inteſum,de quo ſingultus erumpit,[& in ſcrupulum,]hoceſt,remorſum[cordis dño meo,ꝙ effuderis ſanguinem innoxium]domeſticorum Nabal,q nõ peccauerũt in te.[aut ipſe te vltus fueris]de Nabal propria manu aut vſurpata authoritate.Non dum em̃(vt dictum eſt)habuit Dauid vſum & exercitium regiæ poteſtatis ac iuriſdictiõis,ſed vnctus fuit ad ſuccedendũ poſt Saul in regno: idcircò nec verum reor,quod in expoſitione huius cap. aſſerit qdam, ꝙ Dauid de iure potuiſſet accipere de rebus Nabal pro ſua voluntate, cùm eſſet rex vnctus,& in neceſſitate poſitus. Veruntñ fateor ꝙ neceſſitas excuſaſſet,ſi fuiſſet tam magna.[Et cùm benefecerit dñs]vniuerſorũ [dño meo] Dauid, collocãdo eum in throno regali,[recordaberis ancillæ tuæ,& tu benefacies ei:] hoc eſt, memor eris meĩ in bonum & gratus bñficijs meis. Videtur hæc mulier quaſi prophetico ſpũ eſſe locuta. Nam & qdam Hebræi fatentur,ꝙ per ſpm̃ prophetiæ nouerat ſuum virum in breui moriturum. 1.Reg.6.
[& ait Dauid ad Abigail,]gratias agens Deo,prudentiq; fœminæ de ſaluberrima informatione, & de reuocatione à tanto exceſſu:[Benedictus dñs deus Iſrael,q miſit te hodiè in occurſum meum:]qm̃ ex diuina ꝑordinatione ſic cõtigit.[& benedictũ]hoc eſt, laudedignum eſt[eloquium tuum,& benedicta tu quæ prohibuiſti me,ne irem,hodiè ad ſanguinem]effundendũ iniuſtè,[& vlciſcerer me manu mea.]Iam dictũ eſt,& paulo pòſt ſubditur,ꝙ dñs ꝓhibuit eum indè.Quõ ergo Abigail indè prohibuit eum?Deniq; ipſa non videĩ eum indè prohibuiſſe,ſed humiliter ſupplicauit, ne faceret.Et rñdendum quod prohibere,ſumiĩ hic extenſè, pro impedire.Deus quoq; per legem & per cõſcientiæ cenſurã,prohibuit eum ab om̃i homicidio & innoxij ſanguinis effuſione.Ruſus,Deus prohibuit principaliter, Abigail aũt diſpoſitiuè & miniſterialiter. [Alioqn viuit dñs Deus Iſrael,qui prohibuit me ne facerem tibi,niſi citò veniſſes in occurſum mihi, non remanſiſſet Nabal vſq; ad matutinam lucem mingens ad parietem.]hoc eſt, viuens ac diſpoſitus ad mingendũ ſuper parietem.¶ Porrò,ꝙ dicitur,Mingens ad parietem,primò exponitur de mare ſeu maſculo,q mingit erectus & ſtando. Secundò, exponitur de cane, q ad parietem mingere ſolet crure leuato.Tertiò,de infirmo,q ad mingendũ non poteſt lõgiùs ire.Et iuxta hæc, quod ſuperiùs legitur Dauid iuraſſe,ꝙ non relinqueret ex oibus pertinentibꝰ ad Nabal, mingentẽ ad parietem:primò exponitur,ꝙ intẽdebat occidere oẽs maſculos domus Nabal.Secundo, ꝙ om̃e viuens in domo eius volebat perimere,intm̃,ꝙ nec canibus, nec infirmis voluerit parcere,cùm tñ canibus propter eorum vilitatem, & infirmis propter eorum imbecillitatẽ,parcere cõgruat. Prima aũt expoſitio verior eſſe videtur:tum qa hic dicitur, Non remanſiſſet Nabal mingẽs ad parietem,per quod non datur intelligi,ꝙ permãſiſſet canis aut infirmus,qa nec canis fuit, neq; infirmus,qñ Dauid iſtud iurauit,ſed ꝙ non manſiſſet vir viuens:tum qa hoc fuiſſet valdè crudele, nec infirmis parcere velle ab occiſione,pro pter improba verba vnius ſuppoſiti.[Suſcepit ergo Dauid de manu eius oĩa quæ attulerat ei.Dixitq; ei:Vade pacificè in domum tuam. Eccè audiui vocem tuam,& honoraui faciẽ tuam.Venit aũt Abigail ad Nabal.Et eccè erat ei conuiuiũ in domo eius quaſi conuiuiũ regis,& cor Nabal iucundũ.Erat em̃ ebrius nimis.Et nõ indicauit ei verbum puſillũ aut grãde vſq; manè. Diluculo aũt cùm digeſſiſſet vinũ Nabal, indicauit ei vxor ſua verba hæc:]qualiter ſ.Dauid iurauit eum occidere,& qualiter ipſa placauit illum: quod non indicauit ei in ebrietate cõſtituto, qa ꝓ tunc capax non erat informationis:& indicauit ei hæc oĩa vxor ſua,non malitioſè,ſed piè,vt eum ad pœnitentiã prouocaret,& cautiorẽ efficeret.[Et emortuum eſt cor eius intrinſecùs]præ ingẽti timore. Quanuis em̃ audiuit à cõiuge ipſum Dauid eſſe placatum,timuit tñ ꝙ mutato propoſito iuramentũ ſuum implere ſtuderet.[& factus eſt quaſi lapis.]i.immobilis,qa ex vehementia timoris,ſanguis decurrit ad cor,& ſic membra efficiuntur rigida,impotẽtia,& malè mobilia.[Cumq; pertranſiſſent 10.dies,percuſſit dñs Nabal,& mortuus eſt.Quod cùm audiſſet Dauid mortuum Nabal,ait:Bñdictus dñs q iudicauit cauſam opprobrij mei de manu Nabal.]i.in cauſa quam habui cõtra Nabal propter verba opprobrioſa quæ aduer ſum me protulit,iudicauit pro me,illum puniendo propter ſuum exceſſum,& hoc intra 10.dies, vt pœna proportionareĩ culpæ,qm̃ 10.erant iuuenes quos miſi ad eum, per quos tam opprobrioſa verba mihi mandauit.[& ſeruum ſuum cuſtodiuit à malo,]i.ab homicidio,[& malitiam Nabal reddidit dñs in caput eius.]i.pœnam debitam ei pro ſua culpa inflixit,& hoc miniſterio angeli boni aut mali. Tales qppe vltiones aliqñ factæ legunĩ per angelos bonos,vt patet de ſubuerſione Pentapolis:qñq; per angelos malos. Sed videtur Dauid in verbis his gratias Deo egiſſe de ſuæ iniuriæ vltione,& de aduerſarij ſui ruina fuiſſe gauiſus,cùm tñ Prouer.24.dicatur, Cùm ceciderit inimicus tuus,ne gaudeas,& in ruina illius non exultet cor tuum. Rñdetur ꝙ ſctũs vir zelo iuſtitiæ cõgratulatus eſt iuſto iudicio Dei,& diuinæ applauſit,ſeq; cõformauit iuſtitię,non vltionis amore,iuxta illud Iob 22.Videbunt iuſti,& lætabuntur,& innocens ſubſannabit eos. Atq; Pſal.57.Lætabitur iuſtus cùm viderit vindictã.[Miſit ergo Dauid]pueros,[& locutus eſt ad Abigail, Gen.19.

gail,vt sumeret eam sibi in vxorem.Et venerunt pueri Dauid ad Abigail in Carmelum,& locuti
sunt ad eam,dicentes:Dauid misit nos ad te,vt accipiat te sibi in vxorem.]Hiydem digna erat,vt-
potè virtuosa,prudens,eloquens,diues,pulchra, & nobilis. [Quæ cōsurgens, adorauit prona in
terram:]i.Deum adorauit deuotè in terram prostrata,gratias agens Deo, q ita secum ordinauit,
q, tanto viro sociaretur cōiugio,quod fecit non carnali libidine,sed sapientiali recognitiōe.[&
ait]ad Dauid,q̃uis absentē per nūcios:[Eccè famula tua sit in ancillam, vt lauet pedes seruorum
dñi mei.]Quasi dicat:Indigna sum,& secundū aliquā cōsiderationē sic fuit.[Et festinauit & sur-
rexit Abigail,& ascendit super asinum,& 5.puellæ ierunt cum ea pedissequæ eius, & secuta est
nūcios Dauid,& facta est illi vxor.Sed & Achinoem accepit Dauid de Iezrael,& fuit vtraq; vxor
Pet.Cō.hist. eius.]Tunc em̄ licita erat,saltē ex dispēsatione diuina,vxorum pluralitas.¶Quæri potest,quam
li.1,re.ca.23. harum duarum primò acceperit.Ad quod in Scholast.rñdetur hist.q, prima ipsius vxor fuit Mi-
chol,secunda Abigail,tertia Achinoem.Veruntñ infrà tertio secundi libri capitulo legitur, q,
primogenitus Dauid fuit filius Achinoem.Ex hoc tñ non seqtur,q, illa fuit ante Abigail ducta à
Dauid.[Saul aūt dedit Michol filiam suam vxorē Dauid,alio viro Phalti filio Lais,q erat de Gal-
lim.]In quo patet impietas Saul in Deum & proximū,q ppriam filiam voluit facere adulteram
dando eam alteri marito,viuente priore,per quod etiam valdè peccauit in Dauid.Dicunt tñ He-
bræi,q, Phalti fuit vir timoratus,& in lege peritus.Propter quod abstinuit à copula carnali cum
Michol,sciens q, esset vera vxor Dauid.Magister quoq; in hist.ait,q, non cognouit eam,qm̄ ipsa
diligēs virum suum Dauid,semper interim tristis fuit.Iosephus etiam videtur sentire, q, interim
Iose.lib.6. cōmuniter simulauit infirmitatē, ne cognosceretur à Phalti. ¶Circa exordium hu' cap.q̃ritur,
an.Iu. ca. 13. qualiter Samuel dicatur edidisse hunc lib.Regum secundū,sicut & primū,cùm ea quæ post mor-
Pet.Cō.hist. tem suam cōtigerunt,non scripserit.Ad quod in historijs dicitur,q, reliqua scripsit vnus,pphe-
li. 2.re.c.23. tarū discipulus eius,cuius opus Magistro ascribit.Aliq tñ dicūt Nathan scripsisse sequētia quem
etiā nōnulli dicūt fuisse Samuelis discipulū.Aliter rñdet,q, totū frequēter denoïatur à parte ma-
iori,sicq; liber iste fert à Samuele cōscriptus,qa pro parte multū maiore,ab ipso est cōpilatus.

¶De mysticis intellectibus cap.huius 25. Art. 44.

ABigail,propter excellentiā suæ sapiētiæ ac virtutis, meritò typum gerit sacratissimę virgi-
nis.Nabal verò Iudæos designat,Dauid Christum.Quemadmodùm ergo Abigail iratum
Dauid placauit & ab occisiōe Nabal auertit,sic gloriosissima virgo Chr̄m peccatorib' irascen-
tem,sæpissimè ad misericordiam flexit,& ipsa facta est sponsa singularis ac spiritalis verbi æter-
ni.Rursus,per Nabal magnum nimis ac locupletem,designatur qcunq; ꝓlatus aut princeps ini-
quus,q magnus est authoritate,q̃uis modicus aut nullus virtute.Cuius possessio est in Carmelo,
hoc est,in fertilitate terrena,quam præponit diuinis.Talis tondet oues suas,qm̄ subditorum su-
orum acquirit prouētus,ac sumit stipēdia,seu diripit bona,decimas primitiásve sortitur: sicq; ex
illis ditatur, delicatè viuit,carnaliterq; resoluitur.Nec tñ pastoralis seu ꝓsidentialis officij debi-
Eze.34. ta illis impendit.Hinc per Ezech.talibus improperat dñs:Væ pastoribus q pascebant seipsos,lac
comedebatis,& lana operiebamini, gregem aūt meum non pauistis.Talis ꝓsidens,secundū no-
men suum,stultus est,imò stultissimus,perdēs non solùm seipsum,sed & sibi cōmissos.Vndè per
Zach.11.dñs loqtur:Sume tibi vasa pastoris stulti.O pastor & idolum,derelinquēs gregem.Nón-
ne talis stultissimus est,q diuini rigorem iudicij sibi instantis non inspicit,nec veretur, & ista ca-
duca & vana bonis præfert spiritalibus & æternis?Non est in eo sapiētiæ donum, sed puerilitatis
Ioan.3. & insipientiæ vitium.Est tñ de gñe Caleb,per quē designatur saluator,qa renatus est ex Chr̄o &
ecclesia,ex spū sctō & aqua.Mulier quoq; eius prudētissima est & formosa,qm̄ ecclesia seu cōgre-
gatio sibi cōmissa,frequenter grãrum charismatibus adornatur.¶Pręstereà per hoc q, Dauid per
10.iuuenes multùm humiliter petiuit sustentaculum vitæ à Nabal, salutando eundē pacificè: ꝓfi-
guratum est,q, Christus quotidiè per eos q 10.obseruāt ꝓcepta, hortatur prælatos ac principes,
vt iustè & pastoraliter seu exemplariter cōuersando,reficiant saluatorem fructu suæ passiōis &
mortis,hoc est,aiarum cōuersione,& cōuersorum inflāmatione ad meliora: sed improbi ꝓsiden-
tes,ægrè suscipiunt hortamenta salutis,& si non verbo, tñ opere paruipendūt Chr̄m,quasi dicen-
tes:[Quis est filius Isai?Hodiè increuerunt serui q fugiunt dños suos.] qm̄ Christus & eius disci-
puli interdum cōsultè declinauerunt & abscōderunt se à facie principis sacerdotum & seniorū.
Veruntñ impijs principibus & prælatis tam peruersè loquentib' atq; agentib', ecclesiæ eis com-
missæ, frequēter Deum habent præ oculis,& sanctis operibus ipsum reficiunt, imò & ꝓ suis orāt
superiorib',& eos pro posse excusant,sed & suis imputāt culpis, q, ꝓsidentes eorum malè se ha-
bent,scientes q, iuxta merita subditorum qñq; afficiātur ac disponātur corda superiorū. [Si em̄
surrexerit homo persequēs te,erit anima dñi mei custodita quasi in fasciculo viuētiū.Porrò ani-
ma inimicorū tuorum rotabitur quasi in impetu & circulo fundæ.]Circa hæc scribit Glossa:Pul-
cherrima comparatione statum iustorum & reproborum discernit.Iustorum quippe animas ap-
pel-

pellat viuentes,reproborum verò,spũali morte præoccupatas: iustos fasciculo,reprobos lapidi fundæ assimilat.Fasciculus nanq; cõstringitur, vt seruetur: lapis in funda ponitur, vt abijciatur: sic electi pressuris tribulationum cõstringunt̃,quatenùs his admoniti,mutua charitate ardentiùs copulent̃:sicq; cõiuncti potestate & pietate saluatoris,perpetuè cõseruent̃.Porrò reprobi & iniq quanto ꝓpriæ volũtati latiùs dimittunt̃,tãto lõgiùs à diuinæ visionis gloria elõgant̃ ac ꝓijciunt̃. Mirè quoq; oĩpotentẽ ꝓuidentiã describit creatoris, dicẽdo,aĩam viri sancti esse custoditã apud ipsum,quasi in fasciculo viuentiũ.Quẽadmodùm eñ vnicuiq; facile est, fasciculũ herbæ vel fœnũ manu retentũ, cõseruare:sic virtꝰ saluatoris nr̃i electos ab initio vsq; in finem custodit, sicut Ioan.10.ꝓtestat̃:Nõ rapiet eos quisq̃ de manu mea. Sint igitur ꝓsidẽtes timorati & efficaces ac seruidi in omĩ actu sui officij,nõ q̃ sua sũt,sed Dei honorẽ & subditorũ salutẽ icessabiliter exq̃rẽtes. 1.Cor.10.

¶Expositio cap.26.Et venerunt Ziphæi ad Saul in Gabaa. Art. 45.

VLtima persequutio,quam Dauid à Saul sustinuit,hîc narratur.[Et venerũt Ziphæi ad Saul in Gabaa]vrbe. De istis Ziphæis dictum est suprà. Venerunt aũt iteratò ad Saul,q̃a iam semel tam gratanter accepit,ꝙ ꝓdiderunt ei Dauid, & forsan q̃a iam semel fecerũt hoc,timuerũt, si Dauid post Saul viueret & regnaret,vlcisceretur in eos.Ideo satagebant vt occíderetur à Saul, [dicentes:Eccè Dauid abscõditus est in colle Achila, quæ est ex aduerso solitudinis. Et surrexit Saul,& descendit in desertum Ziph,& cum eo tria millia virorũ de electis Israel, vt quæreret Dauid in deserto Ziph.Et castrametatꝰ est Saul in Gabaa Achila,]i. in colle ꝓfato, ita ꝙ Gabaa est hic nomen cõmune,significatq; excelsum,[quæ erat ex aduerso solitudinis in via. Dauid aũt habitabat in deserto. Videns aũt ꝙ venisset Saul post eum in desertum,misit exploratores,& didicit ꝙ illuc venisset certissimè.&surrexit Dauid clàm,]i.occultè,ignorantibus viris suis,ne nimìs solicitarent̃ & angustiarent̃ pro eo.Et dicit q̃dam,ꝙ vestem mutauit ne cognosceretur,cũ tñ totum negocium hoc voluerit in ipsa nocte complere, & paulò pòst ꝓdiderit semetipsum.[& venit ad locum vbi erat Saul.Cumq; vidisset locum in quo dormiebat Saul,& Abner filiꝰ Ner princeps militiæ eius,& Saulem dormientẽ in tentorio,& reliquum vulgus per circuitũ eius,ait Dauid ad Achimelech Hethæum,& Abisai filium Saruiæ fratrem Ioab,dicens:Quis descendet mecum ad Saul in castra?Dixitq; Abisai:Ego descendã tecum. Venerũt ergo Dauid & Abisai ad populum nocte,& inuenerunt Saul iacentẽ & dormientẽ in tentorio,& hastam fixam in terra ad caput eius,Abner aũt & populum dormientes in circuitu eius.Dixitq; Abisai ad Dauid: Conclusit Deus inimicum tuum hodiè in manus tuas.Nunc ergo persodiã eum]videlicet Saulem [lãcea in terram semel,]i.persectè,ita ꝙ ꝓtinùs morietur,[& secundò opus non erit]ampliùs lædere eum. [Et dixit Dauid ad Abisai:Ne interficias eum. Quis eñ extendet manum suam in Christum dñi, & innocens erit?]quasi diceret,hoc sine pc̃tõ perpetrare non posses.[Et dixit Dauid: Viuit dñs, q̃a nisi dñs percusserit eum,]ita ꝙ violẽta interierit morte, [aut dies eius venerit vt moriatur]ex naturalibus causis,naturaliq; nece,[aut in ꝓliũ descendẽs perierit]i.occisus fuerit,aut simili morte discedat,[propicius sit mihi dñs,]i.gratiosè præseruet me,[ne extendã manum meam in Christum dñi.Nunc ergo tolle hastam,quæ est ad caput eius]sita & fixa,[& scyphũ aquæ]i.vasculum vini seu potus,vt per hæc tanq̃ per signa,probemus paulò pòst,nos hîc fuisse.Quidã tñ exponũt de aqua propriè dicta,quam putant ibì fuisse ad lotionem manuum regis. Vel de aqua rosacea, pro refrigerio cõtra calorem adducta.[& abeamus.Tulit igitur Dauid hastam,]i.per manũ Abisai eam accepit & secum portauit,[& scyphum aquæ quæ erat ad caput eius, & abierunt,& non erat quisq̃ q̃ videret & intelligeret & euigilaret,sed dormiebãt,q̃a sopor dñi irruerat super eos.] i.vehemens dormitio immissa à Deo famulatu angelico. [Cumq; transisset Dauid, & stetisset in vertice mõtis]inter quem & exercitum Saulis fuit torrens,vt in Scholast.hist.legitur,[de lõgè,& esset grande interuallum inter eos,clamauit ad populũ & Abner filium Ner, dicens: Nõne rñdes Abner?]quasi dicat,specialiter pertinet ad te rñdere & pugnare pro rege.[Et rñdens Abner,ait: Quis es tu,q̃ clamas & inq̃etas regem?Et ait Dauid ad Abner:Nunq̃d non vir es tu?]i.strenuus & virilis,ita ꝙ vir hîc sumitur à vigore potiùs,q̃ à sexu.[& quis alius similis tui in Israel?]Videt̃ Dauid quasi ironicè loq̃.Vel si seriosè aut interrogatiuè hoc protulit,verũ est,ꝙ Abner fuit vir valdè ꝓcipuus,sagax,fortis & eminens.[Quare ergo nõ custodisti dñm tuum regem?]& vtiq; repræhensibile & incautum fuisse videtur,ꝙ non ordinauit de vigilibꝰ noctis,vel de efficaci custodia. [Ingressus est eñ vnus de turba,]videlicet Abisai nepos Dauid, [vt interficeret regẽ dñm tuũ.] Ad hoc q̃ppe paratus fuit,& intendisse hoc ipsum videtur,nisi prohiberetur à Dauid. Si aũt fuissent ibì custodum vigiliæ,nõn sic intrasset Abisai. [Non est bònum hoc quod fecisti. Viuit dñs, qm̃ filij mortis estis vos.]i.mortis supplicio digni,non solùm tu Abner,sed & cæteri,ꝓsertim q̃bus incumbebat custodia regis.[q̃ nõ custodistis dñm vestrũ Christũ dñi.]Itaq; secundũ legem cõmunem,vident̃ in hoc mortis incurrisse reatum,ꝙ neglexerunt custodiam regis,intm̃ ꝙ incidit in aduersarij manus. Veruntñ,qm̃ dictum est,ꝙ sopor dñi irruit super eos, ita ꝙ dispositione 1.Reg.23. Pet.Co.hist. li.1.re.ca.24

diuina sic accidit, videntur in foro conscientiæ excusabiles fuisse, cùm non sit sapientia, pruden
Pro.21. tia aut consiliũ cõtra dñm.[Núc ergo vide vbi sit hasta regis,& vbi sit scyphus aquę,q̃ erat ad ca
put eius.Cognouit aũt Saul vocem Dauid,]imò & p̃inducta verba intellexit, sicq; considerauit
se rursum incidisse in manus Dauid,& parcitum sibi esse ab illo: ideo ad mãsuetudinẽ versus,[di
xit:Nunqd vox hæc tua]est,[fili mi Dauid?& ait Dauid:Vox mea,dñe mi rex.Et ait:Quã ob cau-
sam dñs meus persequtur seruum suum?Quid feci?aut quod malum est in manu mea? Nunc ergo
audi,oro dñe mi rex,verba serui tui.Si dñs incitat te aduersum me,] i.prouocari permittit,aut si
putas te moueri à Deo,& iustè procedere,[odoretur sacrificium:] i.oblatio fiat pro me Deo,vt
mihi reconcilietur,ne ampliùs incitet te cõtra me.quasi dicat,paratus sum sacrificijs & orationi
bus Deum placare.Vel sic,odoretur sacrificium,i.ambo sacrificemus dño,quatenùs ipse osten-
dat,an mouearis ab ipso.Quidã exponunt sic:Odoretur sacrificium, i.patientia quam habeo in
persecutione hac, instar sacrificij sit Deo accepta:sed expositio hæc, spiritalis magis q̃ literalis
esse censetur.[si aũt filij hoim]incitant te cõtra me,sicut & incitabãt, vndè suprà Dauid dixit ad
1.Reg.24. Saul:Quare audis verba hoim loquentiũ, Dauid quærit malum aduersum te? [maledicti sunt in
conspectu dñi,]i.praui & vitiosi sunt coram Deo & maledictione cõdigni,[qui eiecerũt me ho
diè,]i.procurauerunt à te,q expulisti me tẽpore isto,& nunc vsq; ꝓtraxisti meam expulsinnem.
Veruntñ Dauid hæc dicens,fuit in terra ꝓmissionis,sed iam antè fuit ebãnitus & expulsus ab ea.
[vt non habitem in hæreditate dñi,]i.in terra hac cultus diuini,quæ fuit specialiter terra hęredi-
taria Dei,vtporè ab eo electa ad cultum diuinum.Vel,hęreditas Dei vocatur Israelitica plebs,de
qua ait Esa.19.Hæreditas mea Israel.In hac hæreditate non potuit pacificè & publicè commo-
rari.[dicẽtes]verbo aut opere ad me,q̃uis absentem:[Vade,serui dijs alienis.] i.inter idololatras
habita in terra aliena,& ibì cole gentium idola.Ita em̃ paruipenderũt salutem Dauid, & eum sic
despexerunt,q forsan qdam illorum dixerunt hæc verba.Vel ad minùs dixerunt hæc facto aut
æqualenter.Ex quo em̃ cultus veri Dei non viguit,nisi in terra Israel,q expellebantur à terra illa,
exponebant idololatriæ vitijs,iuxta illud Psal.17.Cum peruerso peruerteris.Hinc lex non iniun
xit exilium,qm̃ exulati à terra cultus diuini,incidissent faciliter in idololatriæ crimina,vt in pri-
ma secundę asserit Thomas,& sup Pentateuchũ dictum est pleniùs.[Et núc non effundatur sanguis
meus in terra coram dño:] i. absit vt iustè seu propter demerita mea occidar, nec in manus tu-
as me tradat:quod meritò oro,[qa egressus est rex Israel,vt q̃rat pulicem vnum.] i.rex tam potẽs,
cum tanto exercitu venit ad capiendũ me,q cõparatione illius modicus & impotens sum,ac in-
star pulicis hinc indè transilio fugiendo, [sicut persequtur perdix] i. sicut bestiola illa fugatur,
persecutionemq; sustinet[in mõtibus]ab aucupe.sicq; verbum istud, persequtur, quod ꝓpriè est
deponentale,& actiuè accipitur,sumitur hic passiuè:quẽadmodũ verbum hoc, promeret,ad He
bræ.13.Talib9 hostijs ꝓmeretur Deus,i.meritoriè obtinetur ꝓ p̃mio.Tñ,vt fert,in Hebræo habe
tur Quoquim: quod designat auem, q̃ insequtur muscã aut tale qd vile,sicq; persequtur,ꝓpriè su
mitur.[& ait Saul,peccaui:Reuertere fili mi Dauid.Nequaq̃ vltrà tibi malè faciam,eo q precio-
sa fuerit anima mea in oculis tuis hodiè.]i.hac nocte p̃seruasti me ab occisione, & custodisti me
tanq̃ preciosum thesaurũ,& vtiq; preciosa fuit anima Saulis in oculis Dauid,q noluit ipsum Saul
occidere in statu illo vitioso,in quo tũc fuit,in quo si eum occidisset, anima eius mox fuisset da-
1.Reg.16. mnata.[Appáret em̃ q stultè egerim nimìs,] volendo te trucidare, quem Deus vnxit & elegit ad
regnandũ pro me:[& ignorauerim multa nimìs,]non cõsiderando iusta iudicia Dei,qbus nemo
potest resistere,& etiam me sæpè habendo incautè,ita q bis incidi manus tuas.[Et rñdẽs Dauid,
1.Reg.24. ait:Eccè hasta regis, transeat vnus de pueris regis,& tollat eam.Dñs aũt retribuet vnicuiq; secun
dum iustitiam suam & fidem.]i.fidelitatem,vel iuxta fidei suæ actum,prout fides est theologica
Abacuc.2. virtus.Nam iustus ex fide viuit,per q̃ verba notat Saulem,q totiès tam iniustè ac infideliter se ha
Rom.1. Heb.10. buit circa Dauid.[Tradidit em̃ te dñs hodiè in manũ meã,& nolui extendere manũ meã in Chri-
stum dñi.Et sicut magnificata est anima tua hodiè in oculis meis,]id est,sicut valdè clemẽter me
habui in hac nocte circa vitam & aĩam tuam,eam honorando,in tm̃, q nec læsi nec lædi permisi
eandem,[sic magnificetur anima mea in oculis dñi,]i.piè atq; magnificè custodiatur à Deo,& li
beret me de om̃i angustia.Ait ergo Saul ad Dauid: Bñdictus tu fili mi Dauid.] i.laude dignus,&
donis grę Dei ornat9:[Et qdẽ faciẽs facies,]i.magna(vt cõdecet regẽ)ages,iuxta illud Esa.32.Prin
ceps ea q̃ digna sunt principe,cogitabit,[& potens poteris.]i.mihi iam p̃ualẽs,adhuc ampliùs p̃-
ualebis,& rex p̃potẽs eris,& aduersarios superabis.Vtit aũt Saul modo loquẽdi trũcato ex vehe-
mẽtia admirationis. [Abijt aũt Dauid in viam suã,]qa non credidit verbis Saul,cuius infidelita-
tem,inconstantiã,furiã & rancorẽ fuit frequẽter expertus. [& Saul reuersus est in locum suum.]

¶Explanatio cap.27.Et dixit Dauid in corde suo. Art. 46.

Recitatur hic, qualiter Dauid terram Israel exiens, à rege Philistinorum susceptus sit,& qua
liter infideles vastauerit.[Et ait Dauid in corde suo,]intra se cogitando:[Aliqñ incidã vno
die

die in manus Saul:]i.si diutiùs in terra hac Israel mansero, probabile est secundū coniecturā hu manam, q̃ tandē cōprehendar à Saul. Qualiter aūt potuit hoc rationabiliter formidare, nō obstante q̃ sciuit se vnctum in regem, dictum est sæpè.[Nónne melius est vt fugiam,] exeundo terram dñi Saul,[& saluer in terra Philistinorum, vt desperet Saul]se posse cōprehēdere me, [cesset q́; me perseq in cunctis finibus Israel? Fugiam ergo manus eius. Et surrexit Dauid, & abijt ipse & 600. viri cum eo, ad Achis filiū Maoch regem Geth.] Achis iste (secundū Magistrum in hist.) fuit filius illius Achis, ad quem suprà Dauid legitur cōfugisse: & mater istī Achis, vocata est Maoch. Geth quoq; fuit præcipua vrbs Philistinorū: ideo dicitur fuisse rex vrbis illius, per quod no tatur, q̃ erat rex totius terræ Philistijm.[Et habitauit Dauid cum Achis in Geth, ipse & viri eius, & domus eius, Achinoem Iezraelitis, & Abigail vxor Nabal Carmeli. Et nunciatū est Saul, q̃ fugisset Dauid in Geth, & nō addidit vltrà quærere eum. Dixit aūt Dauid ad Achis: Si inueni grām in oculis tuis, detur mihi] à te[locus]habitandi[in vna vrbium regionis huius, vt habitē ibi. Cur em̄ manet seruus tuus in ciuitate regis tecum?]quasi dicat, p̄sumptuosum videtur ex parte mei, & onerosum est tibi, q̃ ego cum tot viris habito tecum in vrbe hac regia metropoli.[Dedit itaque ei Achis in die illa Ziceleg, propter quam causam facta est Ziceleg regum Iuda vsq; in diē hanc.] i. decæterò ad eos pertinuit, imò etiam ex iure diuino pertinuit eis, qm̄ erat ex vrbibus, quas Deus per Iosue filijs Israel deputauit, atq; ad tribum Iudæ fuit asscripta, vt in libro Iosuæ patet.[Fuit aūt numerus dierum, qbus habitauit Dauid in regione Philistinorum, quatuor mensiū.]i. quatuor menses cōtinuerunt & cōstituerūt dies illi. Porrò (vt dicitur) in Hebræo habetur, Dies & quatuor menses, atq; (vt Iosephus scribit) erant 20. dies & 4. menses. Quidam per dies intelligunt duos dies naturales, alij annum vel annos, qm̄ infrà Achis ait de Dauid: Est apud me multis diebus vel annis.[Et ascendit Dauid & viri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gezri, & de Amalechitis.]i. bona hoim̄ regionum illarum diripuerunt.[Hi em̄* pagi habitabantur antiquis in terra euntibus Sur.]i. villæ terrarum p̄fatarum, quarū villarum habitatores spoliauit, olim inhabitabantur securæ, pergētibus ilicò multis per viam qua itur ad territorium Sur,[vsq; ad terram Aegypti. Et percutiebat Dauid oēm terram illorum,]i. habitatores locorum illorum occidit,[nec relinquebat viuentē virum & mulierem.]i. tam viros q̃ mulieres occidit, [tollés q́; boues & oues & asinos & camelos & vestes, reuertebatur & veniebat ad Achis.]Sed nónne istud videtur crudelissimum, iniustissimum q́; fuisse? R̄ndetur, q̃ non, qm̄ p̄fatæ terræ ad terram totam filijs Israel repromissam diuinitùs pertinuerūt, sic q́; tēpore opportuno poterant occupari ab Israelitis, & perfidi habitatores territoriorū illorum ex diuina iussione erant tunc occidendi, sicut & tēpore Iosuæ factum est Chananæis.[Dicebat aūt ei Achis: In quem]populū[irruisti hodiè? R̄ndebat Dauid: Contra meridiem Iudæ, & contra meridiem Ierameel, & contra meridiem Keni,]i. filios Israel cōmorantes versus plagam meridianam, & versus vrbem Ierameelitarum, & versus oppidum Kenæorum impugnaui, percussi & spoliaui. In his verbis aliq accusant ipsum Dauid à mēdacio, qm̄ ambiguè & indeterminatè r̄ndit. Verum q́; fuit q̃ hi in quos irruit, morabanť versus meridiē. Alij dicunt eum mentitū, qa sic r̄ndit ex p̄posito, quatenùs rex Achis deciperetur, taliter intelligendo verba ipsius Dauid, quasi Iudæos inuasisset. Sic quoq; Achis intellexit r̄nsum Dauid.[Virum & mulierem non viuificabat Dauid, nec adducebat in Geth, dicés: Ne fortè loquanť aduersum nos. Hæc fecit Dauid, & hoc erat decretū illi oibus dieb⁹ qbus habitauit in regione Philistinorum. Credidit ergo Achis]ipsi[Dauid, dicens: Multa mala operatus est cōtra populū suum]filios[Israel.]Et dicūnt istud fuisse mendaciū officiosum, qa pro cōseruatione suijpsi⁹ & virorum suorum, ita r̄ndit.[Erit igitur seruus mihi sempiternus.]i. per oīne tēpus vitæ suę. Ista fuit vna causa, q̃ Achis iste tam bñuolè suscepit & tractauit Dauid ac suos, qa percepit q̃ Saul erat hostis eorum, & ipse Saul fuit lœtalis aduersarius huius Achis. Alia causa fuit, qm̄ Achis iste, p̄pter virtutes & p̄bitatem ipsius Dauid, benè afficiebatur ad eum, sicut & aliq magni Philistinorum, in t̄m q̃ Ethai Gethæus cum viris suis per Dauid fuit ad Iudaismum conuersus.

Pet. Cō. hist. li. 1. Re. c. 24.

1. Reg. 21.

Iof. 15.

Iofe. lib. 6. an. Iu. ca. 13.

1. Reg. 29.

*vagi habitabant

Iof. 16.

¶Expositio cap. 28. Factum est autem in diebus illis. Art. 47.

Recitatur iam, qualiter Philistæi & Israelitæ p̄parauerunt se ad pugnam vltimam, quam contra se inuicem habuerunt viuente Saul.[Factum est aūt in diebus illis, cōgregauerunt Philistijm agmina sua[particularia, qbus satrapæ p̄fuerunt, ex qbus oibus vnū gn̄ale ac totale agmen cōstituerunt, cui rex p̄fuit,[vt p̄pararentur ad bellum cōtra Israel. dixit q́; Achis]rex Philistinorum[ad Dauid: Sciés nunc scito,]expressio est certitudinis, tanq̃ dicat, pro certo agnoscas, [qm̄ mecum egredieris in castris,]i. turmis Philistijm, [tu & viri tui[ad pugnandū aduersus Saul. Hoc dixit Achis, quasi honorans ipsum Dauid, de cuius strenuitate & fidelitate taliter sensit.[Dixit q́; Dauid: Nunc scies]per effectum, [quæ facturus est seruus tuus,]i. qualiter me habebo, & tibi asta bo.[Et ait Achis ad Dauid: Et ego custodem capitis mei te ponam cunctis diebus.]i. de tua fortitudine, prudentia, fidelitate & peritia in rebus bellicis sum tam certus, q̃ in congressibus, peri-

culisq; bellorum faciam te custodem & defensorem mei ipsius. Recteq; ait, capitis mei, quia caput
in bellis ictibus magis patet, & plùs impeti solet: ideo fortiori eget custodia. ¶ Circa hæc quæritur,
an Dauid dixit hæc verba ex corde, secundũ quod ea etiam Achis intellexit, hoc est, an intende-
bat in bello iuuare regem Achis cõtra Hebræos. Si sic, videtur in hoc peccasse, quod s. intẽdebat perfi
dos Philistæos cõtra cultores Dei iuuare, præsertim cùm probabile sit, quod nõ habuerũt prælium iustum
Exo.13. cõtra Iudæos, quibus dñs per Mosen & Iosue promiserat terrã Philistinorũ. Insupèr Dauid iam antè
Ios.13. ausus non fuit mittere manum suam in Christum dñi, vtpotè in Saul, cùm ipse Saul quæsisset occídere
1.Reg.24.26 ipsum Dauid: ergo multu minùs extẽdisset manũ suam in Saul, in bello, in quo non quærebat animam
eius. Si dicatur quod non intendebat pugnare pro Achis cõtra aduersarios eius Hebræos, ergo perni-
ciosè mentiebatur, & deceptor regis sibi propicij esse proposuit, atq; ingratus fuit beneficijs regis illi-
us. Deniq; Glossa interlinearis super hæc verba, Nunc scies quæ facturus est seruus tuus, ait, videli-
cet pro te cõtra inimicos tuos. Alia quoq; Glossa, quæ facturus est, inquit, seruus tuus cõtra hostes.
Circa hæc scribit Lyra, dicendũ quod Dauid intendebat defendere ipsum Achis, cui tenebatur ex benẽ-
ficijs ab illo receptis, nec peccasset in hoc, duplici ratione: Vna accipitur ex parte Achis, ipse Achis
habnit iustum prælium cõtra Saul, quod potuit esse, si Saul arreptitius fregit aliqua pacta aut iura-
menta inita cum Philistæis. Alia ratio sumitur ex parte Dauid, qui habuit ius in regno Israel, ideo
potuit illud acquirere virtute armorũ facultate occurrẽte. Et in tali bello iusto poterat licitè vti
Philistinorũ cõfortatione atq; auxilio. Cogitabat enim probabiliter, quod si Philistæi præualerent, amicus
R.Paulus. suus Achis ipsum iuuaret ad possidendũ regnũ Israel. Verum cõtra hęc scribit Rabbi Paulus mul
tùm prolixè, & primò reprobat secundã rõnem, per quam secundũ Lyram poterat Dauid cõtra fi
lios Israel sine peccatõ pugnare, & Philistęos iuuare: quia rõne suæ inunctiõis in regẽ, habuit ius in re-
gno Israel, ita quod potuit illud acquirere virtute armorũ facultate occurrẽte. Nam quamuis fuit vnctus in
regẽ, nõ tñ sic, vt regnaret aut executiõe seu iurisdictiõe ptãtis regiæ vteretur Saule viuẽte: nec sic,
quod potuerit pro regno obtinẽdo pugnare aduersus Saul facultate occurrẽte: quia præhabitũ est, quod Saul
1.Re.24.26. bis incidit in manus Dauid, ita quod ei occurrit facultas occídendi Saulẽ, nec tñ hoc fecit, nec fieri à
suis permisit, protestãs quod fieri nõ posset absq; peccatõ, vt plenius patuit suprà. Porrò, quod dicit, ipsum Da
uid potuisse vti auxilio infideliũ Philistinorũ ad acquirendũ regnũ Israel, nõ videtur vllũ habere co-
lorẽ, quia iã dixerat antè, quod auxilio suorũ virorũ fideliũ, qui erãt 600. nõ poterat sine peccatõ vti ad oc-
cídẽdũ Saul, vt ita rex fieret: multo minùs putauit se posse vti ad hoc Philistinorũ subsidio. Hinc
Rabbi Paulo appáret, quod Dauid in casu isto tam perplexo & intricato, diuinæ prouidentię se cõmi
sit, proponẽs id agere, quod sibi dñs inspiraret. Vñ nec ex eius rñsione, neq; ex Glossa præallegata cõ
cluditur, quod intẽdebat pugnare cõtra regẽ, plebémve Israel: quia non dixit ad Achis, Nunc scies quod pu-
gnabo cõtra Saul ac suos. nec Glossa hoc dicit: Sed nũc, inquit, scies quid facturus sit seruus tuus. Ad-
ditq; Glossa, cõtra inimicos tuos, quæ sunt verba indeterminatè prolata, & poterãt verificari siue pu-
gnaret cõtra Israel, siue nõ. Prætereà videtur quibusdã, quod Dauid intẽdebat defendere regẽ Achis pro-
1.Reg.25. pter beneficia sibi ab illo exhibita, quantùm id facere potuisset sine culpabili Israelis læsiõe. [Samuel
aũt mortuus est, & plãxit eum oĩs Israel, & sepelierũt eum in Ramatha vrbe sua.] quẽadmodùm su
prà est descriptũ, & istud repetitur hic propter hic sequentẽ historiã, in qua resuscitatus suo modo de-
scribitur. [Et Saul abstulit magos & ariolos de terra.] i. de regno suo illos expulit, vel occídit quos
potuit inuenire, vel sub pœna mortis prohibuit eis vsum huiuscemodi artis nefariæ. Magis tñ vi-
detur, quod fecit tales occídi. Vñ in aliquibus textibus subdit: [& interfecit eos qui pythones habebãt in vẽ
Leuit.20. tre.] i. artẽ suscitãdi mortuos gerebãt in mẽte. Veruntñ hoc nõ est in Hebræo, nec in libris corre
Ibid. ctis. Deniq; Saul videtur illos abstulisse zelo legis, cùm scriptũ sit: Anima quæ declinauerit ad magos
& ariolos, & fornicata fuerit cum eis, interficiã illã de medio populi sui. Itemq;: Vir siue mulier,
in quibus pythonicus vel diuinatiõis spũs fuerit, morte moriatur. Exo. quoq; 22. Maleficos nõ patie-
ris viuere. Aliqui tñ affirmãt quod illos occídit, quia dicebãt ipsum Dauid regnaturũ. [Cõgregatiq; sunt
4.Reg.4. Philistijm, & venerũt, & castrametati sunt in Sunã.] i. iuxta vrbẽ sic dictã. Vñ vocata est mulier Su
namitis. [Cõgregauit aũt Saul vniuersum Israel,] i. quosdã viros de singulis tribubus, familijs &
domibus Israeliticæ plebis, [& venit in Gelboe, & vidit Saul castra Philistijm,] i. fortitudinem &
multitudinem agminis Philistinorum, [& timuit & expauit cor eius nimis.] Non enim sperauit in
dño, & iusto Dei iudicio ablata est ei audacia & magnanimitas pristina, quoniam dies eius præfinita à
Deo, iam venit. Vndè tam immoderatus ac vehemẽs timor, fuit probabile signum, quod fuit vincen
dus. Talis etenim timor infrigidat atq; debilitat hoĩem, & vsum impedit rationis, cõsilijq; acumen.
[Consuluitq; dñm, & non rñdit ei neq; per somnia,] i. per visiones quæ fieri solent in somnijs, iu
xta illud Iob 33. Per somnium in visione nocturna aperit aures virorum. [neque per sacerdotes.]
Consueuit aũt dñs per pontificẽ specialiter rñdere, & ille, putà Abiathar, pro tunc erat cum Da-
uid. Indignum quoq; se fecerat Saul responso diuino per sacerdotes, quia Achimelech pontifi-
1.Reg.22. cem cum alijs sacerdotibus multis impijssimè trucidauit. Quidã circa hoc scribit: Non respon-

dit

dit ei dñs per sacerdotes, qm̄ eos occidit, excepto Abiathar, quod nõ est intelligendũ, quasi Saul
occiderit oẽs sacerdotes suo tempore existentes, ꝑter Abiathar, sed sacerdotes qui erãt in Nobe.
Qui autẽ in alijs vrbibus cõmanserunt, manebãt superstites. [neq; per prophetas] q (vt credit)
fuerunt Samuelis discipuli, quorum responsione, ꝓpter sua peccata fuit indignus. [Dixitq; Saul
seruis suis: Quærite mihi mulierẽ habentẽ pythonẽ,] i. artẽ diuinandi modo ꝓtacto, [& vadã ad
eã, & sciscitabor per illã] euentum belli. Circa hoc magister in historijs scribit, pythonẽ quidã
dicunt artẽ esse suscitãdi mortuos, quã Pythius adinuenit, i. quærite mihi mulierẽ peritã artis il-
lius, quod cõgruit Hebræo. in quo legi, mulierẽ Bahalathob. Bahalath nãq; interpretaẽ dña: Ob
verò, est nomẽ artis illius. q̃si dicat, q̃rite mihi mulierẽ, q̃ sit dña seu magistra artis illius. Pythius
iste, secundũ Glossam, vocaẽ Apolio seu Phœbus harum artiũ inuẽtor & cultor, à quo pythonis-
sæ atq; pythonici dicti sunt. Videẽ demum hæc ars in mulieribus ꝓcipuè viguisse. Nã & Saul lo-
quutus est, Quærite mihi mulierem habentẽ pythonẽ: nõ dixit, quærite mihi virum talẽ. In Actis Actor. 16.
quoq; apostolorum legiẽ de puella pythonissa, q̃ magnum ꝓbuit quæstum suis dñis diuinãdo. Ex
his innotescit defectuositas Saul, q cùm quasi zelo legis ꝓtendisset, se magos atq; hariolos ablu-
lisse, iam cõfugit ad eos, cõtra illud Leuitici: Ne declinetis ad magos, nec ab hariolis aliq̃d sciscι- Leuiti. 19.
temini. Vndè & in Deut. habeẽ: Nõ inueniaẽ in te qui hariolos sciscitetẽ, aut obseruet somnia atq; Deuter. 18.
auguria. Ne sit maleficus neq; incantator, nec pythones cõsulat neq; diuinos, & quęrat à mortuis
veritatẽ. [Et dixerunt serui eius ad eũ: Est mulier habẽs pythonẽ in Endor,] i. in loco seu oppido
sic vocato. [Mutauit ergo habitum suum, vestitusq; est alijs vestimẽtis,] ne fœmina illa, cognito
eo, metueret ac renueret respondere. In scholast. fertur hist. ꝙ Hieronymus mulierẽ hanc asserat Pet. Co. hi-
fuisse matrẽ Abner, sed cũ Abner fuerit cõsobrinus Saulis tã proxim⁹, ita ꝙ pater eius fuit frater sto. lib. 1.
patris Saul, nõ apparet quin mulier illa ex intuitu vultus & staturę Saul, q ab humeris eminebat, Re. cap. 24.
& ex voce ipsius eũ vtiq; agnouisset. [Et abijt ipse & viri duo cum eo, veneruntq; ad mulierem
nocte, & ait illi: Diuina mihi in pythone,] i. per artẽ pythonicã ꝓnuncia mihi futura per appari- 1. Reg. 10.
tionẽ defuncti, [& suscita mihi quẽ dixero tibi.] Qualiter intelligẽda sit suscitatio ista, in fine di
cẽt huius artic. Nec em̃ putandum, ꝙ hæc mulier quacũq; arte nefanda habuerit potestatẽ susci-
tandi defunctũ, sed per artẽ illã fiebat ꝙ diabolus in forma alicuius defuncti apparuit. Ideo si in
hac apparitiõe apparuit veraciter Samuel suscitatus, hoc fuit nõ arte pythonica, sed operatione
& dispẽsatione diuina. [& ait mulier ad eũ: Eccè tu nosti quãta fecerit Saul, & quomodò eraserit
magos & hariolos de terra: quare ergo insidiaris aĩæ meæ vt occidar? Et iurauit ei Saul in dño, di
cẽs: Viuit dñs, qa nõ eueniet tibi quicq̃ mali ꝓpter hãc rẽ.] i. tẽporale suppliciũ ex iussu regis nõ
patieris. Meruit tñ illa ęternũ suppliciũ, à quo Saul eã assecurare nequit. [Dixitq; ei mulier: Quẽ
suscitabo tibi? Qui ait: Samuelẽ mihi suscita.] Sicut tãgit Petrus Comestor, ideo in ca. isto repetiẽ Pet. Co. hi-
mors Samuelis, vt oñdaẽ Saulis angustia, in qua plurimũ ei fuit necessarius Samuel. Vel vt osten- sto. lib. 1.
daẽ Samuel recẽter defunctus, q erat in ꝓximo suscitãdus. Tradunt quippe nõnulli, neminẽ pos Reg. ca. 25.
se suscitari arte pythonica, nisi recenter mortuũ, & integris adhuc vitalibus. Veruntñ huic dicto
obijci potest, qa cõmuniter diciẽ, ꝙ Samuel mortuus fuit biennio ante Saul. [Cum autẽ vidisset
mulier Samuelẽ, exclamauit voce magna,] qm̃ cõturbata fuit, viso tanto ꝓpheta, secundũ vnam
opinionẽ, & territa, sciens ipsum Saul adesse, [& dixit ad Saul: Quare imposuisti mihi] istud ne-
gocium? quasi dicat, imposturã seu deceptionẽ fecisti. [Tu es em̃ Saul,] hoc sciuit ex reuelatione
suscitati, & secundũ Iosephum, anima Samuelis indicauit hoc mulieri, q̃ ita clamauit, cùm male- Iose. lib. 6.
ficijs suis peractis, suscitatum vidisset. Præthereà fabulantur q̃dam Hebræi, ꝙ dum mortuus ma- an. iu. ca. 14
gicẽ suscitaẽ ad petitionẽ eius q non est rex, primò moueẽ & surgit ac apparet à pedibus, dum ve
rò rege sciscitãte suscitaẽ, primò surgit & apparet à capite, ꝓpter regiæ reuerentiã potestatis. Qui-
dã dicunt, ꝓphetã suscitari nõ posse, nisi rege petẽte. Ideo mulier viso ꝓpheta, cognouit regem
adesse. [Dixitq; rex: Noli timere. Quid vidisti? Et ait mulier ad Saul: Deos vidi ascendẽtes de ter
ra.] Secundũ expositores catholicos, poniẽ hic plurale pro singulari, sicut in Exodo: Isti sunt dij Exod. 32.
tui Israel, cũ nõ fuerit nisi idolũ vnũ. Proptér quod in Esdra leguntẽ dixisse: Iste est Deus tuus Isra-
el, qui te eduxit ex Aegypto. Itaq; mulier: Vidi, inquit, Deos ãscendentes de terra, i. virum diui-
nũ, surgentẽ & suscitatũ è monumẽto. Hebræi imaginanẽ, ꝙ Samuel putãs se ad diuinũ vocari iu-
diciũ, depreeatus est Mosen secũ venire ad ꝓtestandũ ꝓ se, ꝙ legẽ plenariè adimplesset, q̃si nec
Moses nec Samuel agnouerint diẽ iudicij esse futurũ in fine mundi post primũ Christi aduentũ,
quẽ sciebat tunc nondũ venisse. Vel, q̃si anima Samuelis fuerit tam ignara, ꝙ nescierit in diuino
iudicio neminẽ posse testibus adiuuari, cũ omnia supercertissimè summo iudici cõstẽt. Propter
quod sanctus Iob dicit: Si æq̃tas iudicij quęriẽ, nemo audet pro me testimoniũ dicere. Quòd aũt Iob 9.
ponaẽ hic plurale pro singulari, elicitur ex hoc, ꝙ Saul singulariter quærit. [Dixitq; ei: Qualis est
forma eius? Quæ ait: Vir senex ascendit, & ipse amictus est pallio] tali, quali adhuc viuens con-
sueuit vestiri. [& intellexit Saul ꝙ Samuel esset.] Hoc namq; putauit, siue sic fuerit, siue nõ. Itaq;

4. Reg. 1. sicut infrà libro quarto habetur, quod Ochozias cognouit Eliam ex relatione sui vestitus & formę, sic Saul Samuelē. [& inclinauit se super faciē suā in terra,] prosternēs se humi, [& adorauit] Samuelē adoratiōe duliæ, tanquam excellentē & sctām personā. Ex his trahit, quod Saul nō vidit Samuelē apparentē, sed mulier: aliàs nō interrogasset, qualis esset forma eius? Dicitur tamen apparuisse Sauli, quia allo
Augustinus cutus est eū. Veruntamen Augustinus fatetur, quod nō absurdū sit credere, spm iusti Samuelis ostendisse se regis aspectib9, quod potest exponi de ostēsiōe per verba. [Dixit aūt Samuel ad Saul: Quare inquietasti me,] i. ingetari fecisti à requie, quæ est in limbo patrū, [vt suscitarer? Et ait Saul: Coarctor nimis: Siquidem Philistijm pugnāt aduersum me, & Deus recessit à me, & exaudire me noluit, neque in manu prophetarum, neque per somnia. Vocaui ergo te, vt ostenderes mihi quid faciā. & ait Samuel: Quid interrogas me?] quasi dicat, frustrà hoc agis, [cū dns recesserit à te, & trāsierit ad æmulū tuū.] i. ad dauid cui tu inuides, cū tamen ipse te diligat. [Faciet enim dns tibi, sicut loquut9 est in manu mea:] i. per obsequiū meū, seu ministerio oris mei, quia per manum potestas seu operatio designatur. Vel, per manū meā, i. per verba quæ scripsi manu. Siquidem prophetæ manu scripserunt, quæ dixerunt oretenus. [& scindet regnū de manu tua,] i. totū auferet tibi, [& dabit illud proximo tuo Dauid, quia non obedisti voci dñi, neque fecisti irā furoris eius in Amalech.] i. rigorē diuinæ iustitiæ executus non
1. Reg. 15. es in Amalechitis, prout suprà expositū fuit: Falsa pietas illa qua pepercit Agag regi, imò & cupiditas qua pepercit melioribus pecoribus, negligētia & inobediētia, fuerunt præcipua causa reprobatiōis Saulis à regno. Fuerūt etiā aliæ causę, videlicet quod obtulit holocaustū, vsurpās sibi sacerdo
1. Reg. 13. tale officiū, & quod tā impiè persecutus est Dauid ac suos, & quoniam sacerdotes sic trucidauit. [Idcircò
1. Reg. 18. 19 quod pateris, fecit tibi dñs hodiè, & dabit dñs etiā Israel] i. magnā partē exercitus tui, [in manu
20. 21. Philistijm.] Nā & populus Israel simul cū rege suo multipliciter erat culpabilis, & interdū cōtin
1. Reg. 22. git, quod propter peccata principis percutitur populus, corporaliterque punitur, in quantū princeps & populus eius sunt quodāmodò vnū, & hoc ipsum nouit oīm moderator altissimus in bonū spiritale populi aliundè innoxij, ordinare. Ideo nō cōtigit in hoc iniustitia aliqua, Deo attribuēda. [Cras autē tu & filij tui mecū eritis,] i. in numero defunctorū & statu mortuorū seu in inferno, sumēdo infernū totaliter, prout quatuor loca includit, videlicet locū damnatiōis reproborū, purgatoriū, limbū patrū, limbūque paruulorū. Quid verò sentiendū videatur de dānatione aut saluatiōe Saulis,
1. Para. 10. dictū est 1. lib. Paralip. De Ionatha autē tenetur, quod fuit vir magnę virtutis. De alijs filijs Saul nil certū habetur. Sed sicut in euāgelica lege viri cōgressuri præparant se per exercitia deuotionis ad mortē salubrē, ita credēdū videtur de viris sub veteri lege, quis nō oēs sic fecerint, sicut nec modò. [Sed & castra Israel tradet dñs in manu Philistijm. Statimque Saul cecidit porrect9 in terrā. Extimuerat enim verba Samuelis, & robur nō erat in eo, quia nō comederat panē tota die illa.] i. corporalis fortitudo erat valdè debilitata in Saul, ex quo tota die illa nil māducauit, & etiā ex apparitiōe & allocutione sibi exhibitis à suscitato. Ex talibus enim solet hō multū debilitari. Itēque ex vehemētia sui timoris, quē ex verbis & cōminatiōib9 Samuelis incurrit. [Ingressa est itaque mulier illa ad Saul.] Egressa enim de secretario, in quo maleficiū suū exercuit, intrauit ad Saul. [cōturbat9 enim erat valdè. Dixitque ad eum: Ecce obediui ancilla tua voci tuæ, & posui animā meā in manu mea,] i. vitā meā exposui perditiōi & periculo mortis, faciēdo ad tuā instantiā opus sub mortis periculo, prohibitū à lege & rege. [& audiui sermones tuos quos loquut9 es ad me. Nūc igitur audi & tu vocē ancillæ tuę, & ponā corā te buccellā panis,] i. cibum cōuenientē, [vt comedēs cōualescas, & possis iter agere.] Loquitur autē mulier curialiter, sicut dicere solemus his quos inuitamus: Comedatis vnū morsellum. [Qui renuit, & ait: Nō comedā. Coegerūt autē eū serui sui & mulier.] i. instāter rogādo & exhortando Saulē vt māducaret, habuerūtque se quasi per modū cogētis, quamuis nō fuerit absoluta coactio. [Et tandē audita voce eorū, surrexit de terra, & sedit super lectū.] Fuit autē tā desolatus, tristis & debilis, quod nō sensit appetitū ad refectionē. Et ex isto eliciunt quidam, quod nec mulier Pythonissa, nec serui Saulis audierunt verba Samuelis, prolata ad Saul: quæ si audissent, verisimile putātur, quod sicut rogauerunt Saulē vt manducaret, sic rogassent & persuasissent, vt nō iret ad pugnā, in qua fuit casurus. [Mulier autē illa habebat vitulū pascualē] i. impingnatū [in domo, & festinauit & occidit eum] ad coquēdum. [Tollēsque farinā] triticeā, [miscuit eā] cum aqua, nō cū fermēto, [& coxit azyma,] i. azymos panes, [& posuit ante Saul & ante seruos eius. Qui cùm comedissent, surrexerūt & ambulauerūt per totā noctē illā.] Iā dictū est in isto capitulo, quod venerunt ad mulierē nocte: deindè, quod Saul nō comederat tota die illa: nunc verò, quod ambulauerunt per totā noctē illā. ¶ Quæritur ergo, an oīa ista facta sint vna nocte, an potiùs dies artificialis inter noctē qua venerunt, & noctē qua redierunt, fuerit medius. Ad quod si certò debeat respōderi, oporteret scire locorū distantiā, quæ est inter Endor & Gelboe. Deniq; ex hoc, quod Saul iā celeriter & audacter redijt ad suos, vt assisteret eis in prælio, in quo se nouerat occidēdū, perpēditur magna eius audacia, aīositas, fidelitasque ad populū suū. ¶ Quæritur circa præhabita, an Samuel in hac apparitiōe verè apparuit, an potiùs spūs malus in eius effigie. Quòd aūt in ea apparuerit Samuel verè, videtur textus manifestè & copiosè prætēdere,

nec

nec ex circunstantia literę insinnatur oppositum. Idē videtur in Ecclesiastico doceri, quo legi- Ecci. 46.
tur: Post hæc dormiuit Samuel, & notum fecit regi, & ostendit illi finem suum. Hoc quoq; Iose- Iose. lib. 6.
phus sentit, & omnes Hebræi, & probatur ex eo, ꝙ ille apparens, tam rigorosè & verè corripuit an. iu. ca. 14
Saul, & futura secreta ei ꝓdixit. In oppositū argumentatur, qm̄ mulier illa maga nequaq̄ habuit
potestatē suscitandi defunctū, nec eius maleficijs anima sancti Samuelis fuerat oblectata ad ap-
parendum & respondendū iniquo. Deniq; in Esaia quo legitur, Erit quasi pythonis vox tua, lo- Esaiæ 29.
qtur Glossa, ꝙ mulier pythonissa nō suscitauit Samuelem, sed dæmonē euocauit. De hac mate-
ria introducuntur hîc multa in Glossa ex verbis Augustini. Itaq; sicut refert Isidorus, Simplicia- Isidorus
no Mediolanensi episcopo scribens Augustinus: Inquiris, inqt, an spiritus malignus potuit sus- Augustinus
citare animā iusti, & tanq̄ de abditis mortuorum receptaculis reuocare, ita vt videretur & loque
retur cum Saul. Deindè hoc fieri potuisse, ostendit Augustinus subdendo: Nónne magis miran-
dum est, ꝙ Christum assumpsit diabolus, & posuit supra pinnaculum templi? & si hoc nō pertur Matth. 4.
bat nos, qm̄ Christus permisit hoc spontè: ita etiam nō absurdum est credere, ex aliqua dispen-
satione voluntatis diuinæ permissum fuisse, vt nō inuitus, nec dominante magica arte, sed volēs
atq; obtemperans occultæ dispensationi Dei, quod pythonissam, Saulēq; latuit, spiritus Samue-
lis ostenderetur aspectibus regis, diuina eū sententia percussurus. Deindè tangit Augustinus aliū Augustinus
modū dicendi: Quanq̄ in hoc facto poterit esse alius facilior intellectus, vt nō verè spiritum Sa-
muelis excitatū à requie sua credamus, sed apparuisse aliquod phantasma & imaginariā illusio-
nē, machinationibus diaboli factam, quam scriptura nomine Samuelis appellat: qm̄ solent ima-
gines appellari nominibus rerū quas repræsentāt, quemadmodū de imagine dicimus, ille est Ci
cero: & de pictura, Illa est Roma. Porrò in libro de ciuitate Dei, videt Augustinus se declinare ad
hoc, ꝙ nō fuit ibì veraciter anima Samuelis, & verba illa Augustini diffusè allegant in decreto.
Ait enī: Quidam putant quærendū, quomodò scriptura narret pythonissam suscitasse Samuelē
ad colloquiū Saulis impijssimi regis, qbus responderi potest, Indignū omninò facinus, si secun-
dum hæc verba historiæ cōmendetur assensus, i. si Samuel assensit euocatiōibus pythonissæ: sed
hoc est præstigiū satanæ, quo confingit se habere in potestate sua etiā instos, vt plurimos fallat,
quod Apostolus ostendit, inter cætera dicēs: Ipse satanas se transfigurat in angelū lucis. Vt enim 2. Corint. 11
errorē faceret, in quo glorificaret, in habitu & nomine viri iusti se subornauit. Multa de hac ma-
teria scribit August. ibidē, exponens & ꝓbans, ꝙ diabolus in specie apparuit Samuelis. Prętereà
multis hinc indè pēsatis, Lyra dicit, ꝙ si illa positio Augustini, nō est determinatio ecclesię, sicut
verisimiliter nō est, probabiliùs videatur esse dicendū, ꝙ anima Samuelis virtute diuina & eius
dispensatione apparuerit, quatenùs Sauli ꝓpter sua demerita annunciaret diuina sentētia super
eum mox futura per Samuelē defunctū: sicut per ipsum viuentē, reprobatio à regno, sibi erat an 1. Reg. 13. 15.
tè denūciata. Nā huic dicto videt amplius cōcordare scriptura hoc loco & in Ecclesiastico. Huic
etiā dicto cōsonat, quod in libro Numerorū fertur de Balaham, qa dum iret ad quærendū augu- Ecci. 46.
riū, angelus ꝓhibuit dæmonē apparere & loqui ad Balaham. Posuitq; verbū in ore ipsius, dando Numer. 23.
ei responsum suæ voluntati cōtrarium. Sic in ꝓposito videt rationabiliter dici posse, ꝙ dæmon
fuit ꝓhibitus ad vocationē pythonissæ venire, sicq; pythonyssa nō suscitauit Samuelē, sed Deus
per angelū fecit illum venire. Nec Samuel permisit se adorari à Saul adoratiōe latriæ, sed duliæ,
quēadmodū Nathan & Bethsabee Dauid regē adorasse leguntur. Nec anima Samuelis fuit attra- 3. Reg. 1.
cta aut delectata maleficijs pythonissæ, sed Deo obtemperauit. Nec Samuel dixit Saulē & filios
eius secum crastino futuros in pari aut simili statu salutis aut certitudinis gloriæ, sed in eodem
statu & loco communi, sicut expositum est. Sed his obijcit Rabbi Paulus, eo ꝙ Augustinus præ- R. Paulus.
fato decreto assertiuè teneat, non Samuelem, sed dæmonē apparuisse, & non sit alius de docto-
ribus ecclesiæ approbatus, qui oppositum videatur tenere. Ad quod dicendum, ꝙ multi docto-
res catholici, & aliqui sancti post Augustinum, de hac materia varijs modis loquuti sunt, nec in
talibus materijs opinabilibus quæ citra certitudinem sunt, nec ab ecclesia determinatæ inueni-
untur, necesse est sequi vnum quēcunq; doctorem, quanuìs sanctū, sicut & ipsemet asserit Augu Augustinus
stinus in Epistola cōtra Vincentiū donatistā. Vndè & Rabanus dicit, vtranq; positionē prætactā Rabanus
rationabiliter posse defendi. Hinc & in scholastica narrat historia: Dicitur à qbusdā ꝙ spiritus Pet. Co. hi-
malignus apparuit in specie Samuelis. Vel, phantasticè imago eius ibì apparuit, sicut fit in aqua sto. lib. 1.
aut speculo. Alij dicunt, ꝙ Deo permittente, anima eius tantū cōsimili corpore induta apparuit Reg. ca. 25.
ibì. Alij, ꝙ corpus eius tantū suscitatū est, spiritu viuifico seu vitali anima in suo loco quiescēte.
Hæ opiniones etiā in Glossa tangunt. Postremò Rabbi Paulus ad saluandū ꝑinductā Ecclesiasti- R. Paulus
ci authoritatē dicit, ꝙ corpus Samuelis in sepulchro iacēs cum habitu ꝓprio, in quo fuit sepul- Ecci. 46.
tū Deo permittente, apparuit Sauli magica arte. Quo circa quærendū esset, an corpus illud fuit
extra sepulchrū ad Saulē deductū, vel sola eius imago phantastica, & an spūs malus loquebatur
per corpus illud. Positio autem quam tangit & sequitur Nicolaus de Lyra, verior esse videtur.

¶Expla-

¶Explanatio cap. 29. Congregata sunt &c. Arti. XLVIII.

HIc describitur, cur & qualiter Dauid à Philistæis reuersus sit: [Congregata sunt ergo vni-
uersa agmina Philistijm in Aphec.] Vniuersa quæ erãt sub satrapis,& omnia similiter fu-
erunt vnum agmẽ sub rege in Aphec,quia ad locum illum venerunt de Suna,vbi primò ad tem-
1.Reg. 24. pus manserunt,vt ꝓcedenti habetur capitulo.[sed & Israel] i. populus Israeliticus cũ Saule,[ca-
strametatus est super sontẽ,qui erat in Iezrael,] i. prope vrbẽ sic nuncupatam,& illuc venerunt à
Gelboe.[Et satrapæ qdem Philistijm incedebãt in centurijs,] i. in partibus populi sui in centũ
diuisis,qbus præerãt cẽturiones:[& millibus] qbus millenarij ꝑerant.Fuit itaq; populus ille diui
Ibidem sus per centenos atq; millenos. [Dauid aũt & viri eius erãt in nouissimo agmine cum Achis] re-
ge Philistinorum,q ipsum Dauid voluit habere ꝓcipuum capitis sui custodẽ. [Dixeruntq́; prin-
cipes Philistijm] i. satrapæ [ad Achis:Quid sibi volunt Hebræi isti?] i. cur venerunt nobiscum?
[& ait Achis ad principes Philistijm:Nunqd ignoratis Dauid, q fuit seruus Saul regis Israel?] ac
si dicat:Mirum si non scitis,q̃ fortis,strenuus ac fidelis vir sit Dauid,qui tãta à Saule est passus, [&
est apud me multis diebus vel annis.] i.diu fuit in terra mea,in qua eum benignè tractaui.Circa
hoc scribit qdam:Qui dicunt,ꝙ Dauid fuit tm̃ quatuor mensibus ibi,cõsequenter dicere habẽt,
ꝙ Achis dixit plùs de mora ipsius Dauid apud se,q̃ fuit,ad pacificãdum principes Philistinorum.
sed istud nõ videtur,cùm Achis locutus sit disiunctiuè, multis diebus vel annis: certumq́; est, ad
ad veritatem disiunctiuæ sufficere alterã partem esse verã. [Et nõ inueni in eo quicq̃ mali] i. in-
fidelitatis aduersum me,[ex die q̃ transfugit ad me,vsq; ad diẽ hanc.] Attñ suprà dixit Achis de
Dauid:Multa mala operatus est cõtra populum suũ.[Irati sunt aũt aduersus eum principes Phi-
1.Reg. 27. listijm,] qm̃ iudicabãt regẽ suum incautè egisse cõfidendo in Dauid,[& dixerunt: Reuertaẽ vir,
& sedeat in loco suo,in quo cõstituisti eum,& nõ descẽdat nobiscum in ꝓlium,ne fiat nobis ad-
uersarius cum ꝓliari cœperimus.Quomodò aliter poterit placare dñm suũ, nisi in capitibus no-
1.Reg. 17. stris?] i. nos percutiẽdo,nostraq́; capita amputando,sicut fecit Goliæ. Istud,secundum humanã
Chrysost. cõiecturam,fuit probabiliter dictum, sed vt ait Chrysostomus super Matthæũ, Implacabilis est
ira regum,quã cõcipiunt cõtra eos,à qbus timent regno priuari. Vndè & anteà sæpè percusserat
1.Reg.17. 18. Dauid Philistæos,sicut ꝓhabitũ est,nec tñ per hoc placauit Saulẽ.[Nónne iste est Dauid, cui can
1.Reg. 18. tabãt] mulieres [in choris,] sicut expositum est suprà,[dicentes:[Percussit in millibus suis Saul,
& Dauid in decẽ millibus suis?] Sensus huius verbi innotescit ex eo,quod suprà cecinisse leguntur:
Ibidem Percussit Saul mille, & Dauid decẽ millia. Itaq; sensus est: Percussit in millibus suis Saul; i. ipse
Saul occidit mille Philistæos,q dicuntur millia Saul, i. millia ab eo percussa, in qbus verbis su-
mitur plurale ꝓ singulari.Sic quoq; Dauid percussit in decem millibus suis, i. decẽ millia.[Vo-
cauit ergo Achis] rex ipsum [Dauid, & ait ei: Viuit dñs, quia rectus es tu] i. iustus [& bonus in
cõspectu meo,& exitus tuus & introitus tuus mecum est in castris.] Istum modum iurandi vide-
tur Achis didicisse à Dauid, nisi fortè per dñm intellexerit deum suum, vtpotè Dagon. [& non
inueni in te quicq̃ mali ex die qua venisti ad me, vsq; in diẽ hanc:sed satrapis nõ places.] sic fre-
quenter cõtingit in domibus principum,ꝙ aliqui boni & strenui, principibusq́; placẽtes, alio-
Hester 16. rum per hoc displicentiã odiumq́; incurrunt,à qbus & mẽdaciter accusanẽ, sicut in libro Hester
pleniùs cõtinetur de impijs,q aures principum simplices callida fraude decipiunt: & eos q cre-
dita sibi officia fideliter exequunẽ,mendaciorũ cuniculis conanẽ subuertere.[Reuertere ergo &
vade in pace,& nõ offendas oculos satraparũ Philistijm.Dixitq́; Dauid ad Achis: Quid enim] infi-
delitatis [feci?] aut qd culpæ [inuenisti in me seruo tuo à die qua fui in cõspectu tuo vsq; in diẽ
hanc,vt nõ veniã] tecũ ad bellum, [& pugnẽ cõtra inimicos dñi mei regis?] Si Dauid dixit hoc.
1.Reg. 28. nõ ironicè,sed seriosè,& per dñm suum, intellexit ipsum Achis, nõ Saulem:videẽ habuisse pro-
positum ꝓliandi cõtra Hebræos,quod tñ non videtur dicendũ,prout in expositione præceden
2. Reg. 1. tis capituli est inductum,præsertim cùm infrà in exordio libri secundi legatur, intantùm defle-
uisse interfectionem Saul & filij eius,ac populi Israel.Ideo forsan ironicè dixit hæc. [Respondẽs
autem Achis,locutus est ad Dauid:Scio quia bonus es tu in oculis meis, sicut angelus Dei,] hoc
est,instar angeli,excellentis es bonitatis & virtuositatis iudicio meo,tanq̃ vir heroicus & perfe-
ctus. Sed vndè sciuit alienigena iste loqui de angelis?forsan ex conuersatione & collatione cum
Dauid,alijsve Hebræis. [sed principes Philistinorum dixerunt: Non ascẽdet nobiscũ in præ-
lium. Igitur consurge manè tu & serui domini tui, qui venerunt tecum.] Nam serui qui erant
cum Dauid, fuerunt serui Saulis de iure communi, quia erant de populo eius. [Et cùm de no-
cte surrexeritis,pergite. Surrexit itaq; de nocte Dauid, Ipse & viri eius, vt proficiscerentur ma-
nè,& reuerterentur ad terram Philistijm. Philistijm autem ascenderunt in Iezrael.]

¶Declaratio cap. 30. Cumq́; venisset Dauid,& viri eius in Siceleg &c. Arti. XLIX.

MAgna aduersitas & mira ꝓsperitas sancti Dauid ac suorũ, hic describunẽ. [Cumq́; venis-
sent Dauid & viri eius in Siceleg] q̃ tñ iam fuit cõbusta,[die tertia, Amalechitæ] q eua-
serant

ferât manus Saul,& quorum maximâ partê occiderat,vt suprà habet.[impetum fecerât ex parte 1.Reg. 15.
Australi in Siceleg.] Cognito eñi recessu Dauid & suorû ab vrbe illa, eã subitò inuaserunt à parte psertĩ meridionali,ad quã cõmorabant. Oderant eteñ ipsum Dauid & suos,qa erât Hebrei, à qbus erât vastati:& etiam qa Dauid frequêter eos vastauerat, vt suprà cõtinet.[& pcusserant Siceleg,& succenderât eã igni.Et captiuas duxerunt mulieres ex ea à minimo vsq; ad maximum,& 1.Reg. 27. 1.Reg. 28.
nõ interfecerunt quenquã,sed secum duxerât, & pergebât itinere suo.Dum ergo venisset Dauid & viri eius ad ciuitatê,& inuenissent eam succensam igni,]quã eis cõtulit Achis ad immorandû, [& vxores suas & filios & filias ductas esse captiuas:] Quanuis eñi Dauid occiderat etiã mulieres Amalechitarum,illi tñ Deo sic ordinãte,nõ occiderunt vxores ipsius Dauid & virorum suorum. Nec hoc ex pietate omisisse videtur,sed vel ex libidine, vt earû fruerêtur cõcubitu:vel ex cupiditate,quatenùs venderêt eas earû ve filios aut filias. [leuauerunt Dauid &populus q cum eo erat, voces suas:] qa ex intuitu impulsæ & magnæ aduersitatis subitò eruperunt in gemitum & singultum,imò & in clamorê.[& planxerunt donec deficerêt in eis lachrymæ.] i. quã diu lachrymarû humorê producere potuerunt,maximè qm̃ putauerunt maiora accidisse aduersa, q̃ acciderunt. Nã vxores suas, filiosq; & filias suspicabant esse occisas. [Siqdem & duæ vxores Dauid, captiuæ ductæ fuerant,Achinoem Iezraelitis,& Abigail vxor Nabal Carmeli.Et cõtristatus est Dauid valdè.] nõ solùm ppter propriã aduersitatê,sed & ppter aduersitates suorum,qbus tantæ calamitatis fuit occasio.Nã propter eum p magna parte erât de terra Israel pulsi, vel cõfugerunt ad eum. [Volebat eñi eum populus lapidare,] eo q; fuerit eis tantæ aduersitatis occasio,& qa eius negligêtia factã reputabât vrbis deuastationê & captiuationê suarum, qa nõ reliquerat aliquos viros ad vrbis custodiã.Hinc subdit: [qa amara erat anima vniuscuiusq; viri sup filijs suis ac filiabus.] i. vniuersi viri tunc ibi existêtes cû Dauid,amaritudine doloris & tristitiæ, iræ & impatiêtiæ erât repleti de captiuatiõe & abductiõe,vel (vt ipsi suspicabant) interfectiõe filiorû suorûac filiarû. [Cõfortatus est aût Dauid in dño Deo suo.] spê assumêdo in ipso,[& ait ad Abiathar sacerdotê filiû Achimelech: Applica ad me] i. ppter me seu p me,[ephod.] i. vestê illã sacerdotalê,eã induendo,q̃tenùs in ea cõsulas dñm p me.[Et applicuit Abiathar ephod ad Dauid.Et cõsuluit Dauid dñm] p Abiathar, [dicês] per illum: [Persequar latrunculos hos, & cõpræhendã eos,an nõ?Dixitq; ei dñs:Persequere] eos,[absq; dubio eñi cõpræhêdes eos] ad occidêdum,[& excuties prædã,] i. hoîes & iumêta quos abduxerunt, vi armorû recuperabis.Itaq; vidês pius & iustus dñs electum suû Dauid in tãtis tribulationibus atq; angustijs positû,celeriter ei respõdit,cõsolatoriûq; donauit respõsum.Ex his sumit argumêtum,q princeps nõ debeat bellum mouere dño incõsulto,ipsum rogãdo,vt p se aut per suum vicarium dignet sibi ostêdere,an debeat pugnã mouere:& tunc dñs ei inspirabit,seu vicarius Dei exponet,an iustam habeat causam,quã si habuerit, potest pugnare,si vicarius aut alij nõ queunt cõponere.Si verò iniusta sit eius causa,pcipiet dñs p suum vicarium,vt nõ moueat plium.[Abijt ergo Dauid ipse,& sexcêti viri q erât cû eo,& venerût vsq; ad torrentê Besor,& lassi qdê substiterunt.Persecutus est aût Dauid ipse & q̃dringêti viri cû eo. Substiterât eñi ducêti,q lassi,trãsire nõ poterât torrentê Besor. Et inuenerût virum Aegyptium in agro,& adduxerût eum ad Dauid. Dederuntq; ei panê, vt comederet & biberet aquã:sed & fragmê massæ caricarû,& duas ligaturas vuæ passæ. Qui cû comedisset,reuersus est spûs eius,& refocillatus est.Nõ eñi comederat panê neq; biberat aquã tribus dieb9 &tribus noctib9. Dixit ei itaq; Dauid:Cuius es tu?] i. ad quê ptines?] vel vndè es natus, seu de q̃ regione? [aut quò pgis?] i. pgere cupis. Verûtñ hæc tertia q̃stio,vt ferê,nõ est in Hebræo,nec mouet à Iosepho.[Qui ait:Puer Ae- Iose.lib. 6. an. in.ca. 14.
gypti9 ego sum,seru9 viri Amalechitæ.Dereliqt aût me dñs meus,qa ægrotare cœpi nudiustertiò. Siqdê nos erupimus ad australê plagã Cerethi,& cõtra Iudã &ad meridiê Caleb, &Siceleg succêdimus igni.Dixitq; ei Dauid:Potes me ducere ad cuneum istû? Qui ait:Iura mihi per Deû q non occîdes me,& nõ tradas me in manus dñi mei, & ego ducã te ad cuneum istum. Et iurauit ei Dauid:Qui cùm duxisset eum,ecce illi discumbebât super faciê vniuersæ terræ comedêtes & bibêtes,& quasi festum celebrãtes diê pro cuncta præda & spolijs, q̃ ceperât de terra Philistijm & de terra Iuda. Et percussit eos Dauid &viri eius,à vespera vsq; ad vesperã alterius diei.] Ex q̃ cõstat, q victoria Dauid super tot hoîes,fuit valdè miraculosa,præsertim qm̃ nullus de viris Dauid in illo corruerat bello.[& nõ euasit ex eis quisq̃,nisi tm̃ quadringêti viri adolescêtes,qui ascenderât camelos,& fugerât.] Ex quo rursus cõstat,q valdè multi fuerunt occisi,quorû cõparatiõe q̃dringêti viri reputant ppauci.[Eruit ergo Dauid oîa q̃ tulerât Amalechitæ, & duas vxores suas eruit. Nec defuit quisquã à paruo vsq; ad magnum, tã de filijs q̃ de filiab9 & de spolijs, & q̃cunq; rapuerât,reduxit Dauid oîa,& tulit vniuersos greges & armêta,& minauit ante faciê suã. Dixeruntq;] viri & socij Dauid:[Hæc est præda Dauid.] quasi dicât, tam pclaram, copiosamq; prædã decuit ipsum Dauid diuina virtute acquirere.[Venit autê Dauid ad ducentos viros qui lassi substiterant,nec sequi poterant Dauid,& residere eos iusserat in torrente] i. iuxta torrentê [Besor. Qui egressi

egressi sunt obuiàm Dauid, & populo q erat cū eo. accedēs aut Dauid ad populum,] i. ad viros ducentos q remanserunt ad sarcinas, [salutauit eos pacificè. Respondensq; omnis vir pessimus & iniquus de viris qui erāt cum Dauid] Ex hoc elicitur, ꝙ aliqui vitiosi fuerunt inter viros Dauid. Et item, ꝙ viri Dauid cōtulerunt in via de pdæ diuisione, tuncq; omnis vir pessimus, i. valdè malus, quo ad deum, & iniquus, quo ad proximos, [dixit, qa nō venerunt nobiscum] in bellum isti ducenti, [nō dabimus eis quicq̄ de præda quā eruimus, sed sufficiat vnicuiq; vxor sua, & filij, quos cùm acceperint, recedāt. Dixit aūt Dauid: Nō sic facietis fratres mei, de his q̄ tradidit nobis dn̄s & custodiuit nos, & dedit latrunculos qui eruperāt aduersum nos, in manus nostras, nec audiet vos quisq̄ super sermone hoc.] Eccè quā mansuetè & humiliter sanctus Dauid respōdit auaris & immisericordib' illis. [Aequa enī pars erit descendētis ad pliū, & remanētis ad sarcinas,] i. vasa & onera custodienda, [& similiter diuidēt.] qa & ipsis potest in tali occupatiōe periculū imminere, & quasi pugnāt cum his, quos reddunt expeditos ad pugnā, dum eorū custodiūt sarcinas. [Et factum est hoc ex die illa & deinceps cōstitutū & pfinitum] i. statutū seu firmum decretum [& quasi lex in Israel,] i. Israelitica plebe, [vsq; in diē hanc.] sicq; quasi, dicit hic veritatē, nō similitudinē tantùm. Lex est enī idem quod pceptum. ¶ Deniq; vt qdā scribit, Dauid in facto hoc cōformauit se Abrahæ patriarchę, q similiter fecit socijs ad sarcinas remanētibus, qn̄ quatuor reges debellauit, vt dictū fuit in Genesi. Quo circa pensandū, ꝙ in Genesi nō leguntur aliq ex adiutoribus aut vernaculis Abrahæ ad sarcinas remāsisse, sed potius secū in pliū oēs venisse. Et insuper fert ibidèm, ꝙ Abraham noluit aliquē sibi reseruare de substātia regis Sodomorū, exceptis his q̄ comederūt iuuenes, q erāt sui vernaculi & secum cōgressi, partibusq; virorū q̄ venerunt secū. Erant quoq; quinq; reges quos debellauit, & ibi asserit glossa, ꝙ militibus debita dedit stipēdia. [Venit ergo Dauid in Siceleg, & misit dona de pda senioribus Iuda & pximis suis, dicēs: Accipite benedictionē] i. gratiosam collationē [de pda hostiū dn̄i] i. de spolijs q̄ iure gladij abstulimus idololatris Amalechitis aduersarijs veri Dei. [His q erāt in Bethel, & q in Ramoth ad meridiē, & q in Iathir, & qui in Aroer, & q in Siphamoth, & qui in Esthamoa, & q in Rachal, & qui in vrbibus Ierameel, & qui in vrbibus Ceni, & q in Horma, & qui in lacu * Asoam, & q in Atach, & qui in Hebron, & reliquis q erāt in his locis, in qbus cōmoratus fuerat Dauid, & viri eius.] Dicunt aliq, ꝙ ideo misit dona suis cognatis, vt amicitiā cum eis cōtraheret, & suo tempore facerent eū regem. Potiùs tn̄ puto, ꝙ ideo, quoniam Amalechitæ præfati magnā partem quasi abstulerunt de terra & sorte Iude, vt in textu habetur. Nec videtur, quòd Dauid per munuscula aspirauit ad regnum.

Gene. 14.

* Asan

¶ De spirituali huius capituli tricesimi sensu. Arti. L.

PEr Dauid & viros eius, iuxta prehabita, intelliguntur Christus & eius vicarij: per Siceleg verò, ecclesia: per Amalechitas quoq;, inuisibiles seu visibiles hostes iustorū. Amalechitæ nanq;, populus lambens interpretatur. Impij aūt, cupiendo terrena, & in vitiorū operibus delectando, quasi lambūt hæc infima. Queadmodùm ergo Dauid & viris eius absentibus, Amalechitę impetum fecerunt in Siceleg, eamq; succenderūt: sic Christo populū suum iustè relinquēte ad tēpus, aut dispensatiuè recedēte ab illo, seu vicarijs eius absentibus, hostes iustorum vastāt ecclesiā, animas vincūt, vitiorumq; igne inflammāt bonorū pcordia, vel etiā corporaliter demoliuntur loca fideliū, & ipsos occidūt seu capiunt: qbus visis, Christus cōpatitur suis, & eius vicarij deflēt subditorū dispendia, ac persecutores tam impios insequuntur, dum deceptis & victis succurrūt, & eos ad viā reducunt salutis, sicq; excutiunt pdam. Queadmodū demū viri Dauid præ mœrore & dolore voluerunt eū lapidare, sic virtuosi platidę sibi cōmissorū aduersitatibus & peccatis intimè desolati, Christū quasi lapidare velle videntur, dum pijs qbusdā querelis cōqueruntur in ipsius psentia, cur sic suū reliquerit populū, voluntatiq; impiorū suā exposuerit portionē. ¶ Porrò per duas mulieres Dauid, intelliguntur seculares & spirituales fideles, seu actiui & cōtemplatiui. Per mulieres verò virorū Dauid, designantur cōgregationes fideliū cōmissę platis. Per filios aūt & filias, animæ magis seu minùs perfectę. Cōsulit etiā dn̄s suis vicarijs, vt animarū latrunculos insequantur, conando inde finenter p errantium cōuersione: quod si fecerint, auxiliante dn̄o, præualebunt. At verò per puerū Aegyptiū ægrotantē, à dn̄o suo derelictū, intelligitur quicunq; secularis aduersitatibus pressus, & ꝓpter sua aduersa à mundi amatoribus spretus, infidelis, vel quicunq; desertus, quē saluator misericorditer intuetur, cōsolatur, ac reficit, & suum efficit ducē, dum salutari edoctus scientia virtutibusq; nutritum, pficit ouibus suis, & per eum animarū seductores prosternit. Talis puer postulat sibi iurari, ꝙ non tradetur ampliùs in manus dn̄i sui, qa cōuersus & illuminatus deprecatur altissimū, ne decæterò ad priora sinatur corruere mala, cui dn̄s misericorditer spondet, quòd quantùm in se est, ipsum nō deseret. ¶ Prætereà, per pdam Dauid, quam, Amalechitis percussis, ante se duxit, designatur electorū pluralitas, quā, deuictis dæmonibus, de limbo Christus eduxit, & in ascensione vexit ad cælos: imò & vniuersitas iustorum, quos in fine mundi, peracto extremo iudicio, reprobisq; damnatis, ad alta perducet polorū. ¶ Postremò, per hoc quòd Dauid misit dona suis

cogna-

cognatis de præda quam idololatris abstulit, hoc potest significari, quòd dñs & saluator, quan-
uis sit causa præcipua omnis boni meritorij hominum electorum, non tñ sibi soli asscribit bo-
na illorum, sed apostolis quoq; cæterisq; electis doctoribus ac platis, per quorum orationes, do-
ctrinas, psidentiã & exempla ædificati fuerunt & pfecerũt, atq; salutẽ sunt cõsecuti, quorũ salus
& gloria cõmunicant & redundãt in illos. Hinc ad Thessaloniceñ scribit Apostolus: Quę est em̃ 1.Thess. 2.
spes nostra & gaudiũ aut corona gloriæ? nõne vos ante dñm nostrũ Iesum Chrm̃ in aduẽtu eius?

Expositio cap. 31. Philistijm autem puguabant aduersum Israel. Arti. LI.

Hic mors Saulis describit. [Philistijm aũt pugnabãt aduersum Israel. Et fugerunt viri Israel]
qbus, ppter eorũ peccata neus tunc subtraxit suum auxiliũ, & per idololatras illos puniuit
plebis suæ peccata, q̃ sub impio rege erãt multiplicata. [ante faciẽ Philistijm. Et ceciderũt inter-
fecti in monte Gelboe.] Nã & de pristinis victorijs, sibi à Deo clemẽter cõtra Philistęos cõcessis,
facti erãt ingrati. [Irrueruntq; Philistijm in Saul & in filios eius, & percusserunt Ionathan & Ami
nadab & Melchisua, filios Saul, totũq; põd⁹] i. rigor, vigor seu acerbitas [plij versum est in Saul]
qa nõ solùm in eius psonã, sed in filios quoq; ipsius & seruos atq; domesticos, qa specialiter secũ
erãt culpabiles, Ionatha tñ excepto, q̃ q̃uis fuerit iustus, ab impijs tñ occídi pmissus est in suorũ
purgationẽ quotidianorũ peccaminũ, & p felicitatis suæ augmẽto. [Et consequuti sunt eũ] Saul
[viri sagittarij, & vulneratus est vehemẽter à sagittarijs. Dixitq; Saul ad armigerũ suum:] quẽ (vt
refert Hieronym.) dicũt Hebræi fuisse Doeg Idumæũ, quẽ etiã ferunt fuisse sociũ Saul, dũ iuit q̃- Hieronym.
rere asinas: [Euagina gladiũ tuũ, & pcute me, ne fortè veniãt incircũcisi isti, & interficiãt me] mor 1.Reg. 9.
te opprobriosa, [illudẽtes mihi] anteq̃ me occidãt. Talẽ aũt illusionẽ ignominiosam, magis abhor
rẽt magnates & animosi, q̃ ipsam mortẽ. Sic etem̃ subdi hostiũ voluntati, grauissimum eis est. [Et
noluit armiger eius.] cuius subiungit ratio: [Fuerat em̃ nimio terrore pterritus:] nõ solũ ex cõsi
deratiõe mortis sibi iã imminẽtis, sed etiã qm̃ Sauli superuiuere verebat, ne in man⁹ Dauid cor-
rueret. Itẽq; ex cõsideratiõe regię dignitatis ipsius Saul, abhorrebat in eũ extẽdere manũ. [Arri- Pet. Co. hi-
puit itaq; Saul gladiũ suũ, & irruit super eũ.] & vt in scholastica fert historia, intm̃ defecerat vi- sto. lib. 1.
ribus, q̃ se trãsuerberare nequit. Siqdẽ à sagittarijs fuit grauiter vulneratus [Quod cũ vidisset ar Re. cap. 17.
miger eius, videlicet q̃ mortuus esset Saul, irruit etiã ipse sup gladium suũ, & mortuus est cũ eo.]
qa (vt ait Glossa) noluit subesse Dauid, quẽ nouerat regnaturũ, cuius glorię inuidebat, timuitq;
malè tractari ab illo, sicut pmeruit. [Mortuus est ergo Saul & tres filij eius.] Nã quartus, videli-
cet Isboseth, domi remãsit, qa nec bellicosus erat, neq; magnanimus. [& armiger illius, & vniuer
si viri eius in die illa] i. cuncti domestici Saul secũ tunc existẽtes, [pariter. Vidẽtes autẽ viri Israel
q erãt trans Iordanẽ & trãs vallẽ,] q̃ erat circa Iordanẽ cãpestris & grãdis. Vndè & in primo libro
Paralip. legit: Cum audissent filij Israel q habitabãt in cãpestribus & trans Iordanẽ, vtpotè tribus 1.Para. 10.
Ruben & Gad, [q̃ fuissent viri Israelitæ, & q̃ mortuus esset Saul & tres filij eius, reliquerunt ci-
uitates suas, & fugerunt:] qm̃ terra eorum fuit ppinquior Philistæis, ideo timuerũt primò vasta-
ri ab ipsis. [Venerũtq; Philistijm, & habitauerũt ibi. Facta autẽ die altera, venerunt Philistijm, vt
expoliarẽt interfectos. Et inuenerunt Saul & tres filios eius iacẽtes in mõte Gelboe. Et pſciderũt
caput Saul, & expoliauerũt eum armis:] vt & mortuo cõtumelias irrogarẽt, & suũ ostentarẽt tri-
umphũ, [& miserunt in terrã Philistinorum p circumitũ] caput abcisum, imò & capita filiorũ Pet. Co. hi-
eius, vt magister in historijs dicit, [vt annunciaret in tẽplo] vel in tẽplis [idolorum & in populis] sto. lib. 1.
ad idolorum honorẽ qbus tantã asscripserũt victoriã, & vt populi dijs suis regratiarent. [Et po- Reg. cap. 27.
suerunt arma eius in tẽplo Astaroth,] cui arma illa cõsecrasse credunt, queadmodũ Dauid arma
Goliath vero neo. [Corpus verò eius suspẽderunt in muro Bethsan,] q̃ erat ciuitas Philistinorũ 1.Reg. 17.
in cõfinio seu terminis Israel. Hinc in muro vrbis illius, q̃si in conspectu Hebręorũ, in contẽptũ
ipsorũ, suspẽderunt corpus Saul & filiorũ suorum cadauera, vt infrà innuit. Veruntñ Glossa sup
Paralipomen. ait, Hebræi tradunt Bethsan vocari domũ Dagon, q̃ interpretat domus dormien- 1.Para. 10.
tis, ibiq; caput Saul esse suspẽsum. Alia est em̃ Bethsan in libro Iosuæ & Iudicũ, q̃ interpretat do- Iosu. 17. 18.
mus securitatis. Caput verò Saul posuerunt in tẽplo Dagon, vt in 1. lib. Paralip. scribit. [Quòd Iudicum 1.
cùm audissent habitatores Iabes Galaad,] i. vrbis sic nominatæ in terra Galaad trans Iondanem, 1.Para. 10.
[q̃cunq; fecerãt Philistijm Saul, surrexerunt oẽs viri fortissimi, & ambulauerũt tota nocte, & tu-
lerunt] i. abstulerunt [cadauer Saul & cadauera filiorũ eius de muro Bethsan. Veneruntq; viri
Iabes Galaad, & cõbusserunt ea igni,] aromata & quæq; aromatica super ea incendẽdo ac cõbu
rendo p reuerentia speciali, prout olim fuit moris in celebriorib⁹ sepulturis, queadmodùm etiã
cadaueri Asa regis, 2. lib. Paralip. legit factum. [tulerunt & ossa eorum, & sepelierunt in nemo- 2.Para. 16.
re Iabes] tanq̃ in loco vmbroso & pulchro arboribus cõsito, sicut in Genesi recitat Delbora sub Gene. 35.
quercu sepulta. [& ieiunauerunt septẽ diebus] in signum mœroris & luctus, & p defunctorũ spi
ritibus. Itaq; viri isti suã fidelitatẽ & gratitudinẽ, imò & charitatẽ audacter mõstrauerunt in Saul
& filios eius, quorum ignominiam ferre nõ potuerunt, & tãtis se exposuerunt periculis, qm̃ pri-

1.Reg. 11. mò adiuti & liberati fuerunt per Saul à rege Ammonitarum, vt suprà narratū est. ¶ Prætereà, de expositiōe huius capituli multa habent in expositione decimi capituli, primi Paralip. libri, atq; ex dictis ibidē patet solutio ad q̄situm, quo quærit: An Saul virtuosè se interfecit, an vitiosè, & q̄d de eius saluatiōe videat̄ tenendum, de qua tñ materia nunc plenius est agēdum. ¶ Quo circa Nicolaus de Lyra refert Hebræorum positionē, dicētium, q̄ Saul audita sententia dei per Samuelē, acceptauit eandē, atq; pœnituit, & festinauit ad mortē, paratus mori p̄ populi sui defensione & bono cōmuni. Et quis anteà tā solicitus fuerit p̄ Ionathæ filij sui p̄motione ad regnum, tunc tñ cōtentus fuit q̄ moreret̄ secum in p̄lio. Propter quod nec eū admonuit de recessu. Huic Hebræ-
R. Paulus rum positiōi Rabbi Paulus multipliciter cōtradicit & obijcit: Primò, q̄ ratio Hebræorum Saulē
Leu. 19. 20. saluantiū, magis sit in cōtrarium, q̄a nō solùm p̄hibet̄ in lege Pythones cōsulere, sed etiā crede-
Exod. 22. re verbis eorum: ergo & Saul peccauit, credēdo responsioni apparentis sibi, & eius sn̄iam acce-
Deuter. 18. ptando. Verùm obiectio ista nō est valida cōtra Hebræos, q̄m dicunt Samuelē verè apparuisse,
1.Reg. 28. nec Rabbi Paulus sufficiēter hoc reprobat, p̄ut in expositiōe superiorū est inductū. Nihilominùs arguit in hoc loco, dato, q̄ Samuel in p̄pria apparuisset persona, adhuc Saul peccauit credēdo verbis illius. Qui em̄ dicunt Samuelē verè suscitatum fuisse, affirmāt hoc factum ex dispositiōe diuina, q̄ Pythonissam latuit ac Saulē: ergo Saul nō credidit ipsum esse veraciter Samuelem, sed sp̄m malignum. Istud argumentum ex incōsideratiōe p̄cedit. Quāuis em̄ diuina dispositio, i. ratio, p̄pter quā deus disposuit ipsum Samuelē suscitari ac apparere, Saulē ac Pythonissam latuerit, nō tñ consequit̄, q̄ latebat eos, illum q̄ apparuit, existere Samuelē. Latēt nanq; diuina mysteria. ¶ Insupèr dicit, q̄ rōnabilius possit p̄sumi, q̄ Saul iuit ad p̄lium, credens sn̄iam sibi p̄latā, nō
1.Reg. 28. esse diuinā, sed diabolicā magis illusionē. Sed hoc videt̄ euidenter cōtrarium textui, in quo fert̄, q̄ verbis Samuelis auditis, ipse Saul statim cecidit porrectus in terrā. Extimuerat em̄ verba Sa-
R. Paulus muelis, & turbatus erat valdè. Deindè R. Paulus rep̄bat solutionē dicentium, q̄ seipsum occidere intuitu diuini honoris, ne s. vituperium exerceat̄ in p̄prio corpore redundās in dei iniuriā, nō sit illicitum. Nā ludibria & opprobria p̄pter deum sustinere, est tāto plùs ad dei honorē, quāto illa sunt magis ignominiosa atq; acerba, vt in martyrib' innotescit. Et rursus: Si Saul hoc modo
2.Reg. 1. excusaret̄ à culpa, in hoc q̄ peremit seipsum, simili mō Amalechites sine pc̄ō eum interfecisset,
R. Paulus cuius oppositum S. Dauid indicauit, vt sequēti habet̄ libro. Dicit quoq; R. Paulus, q̄ determinatio doctorū sacræ scripturæ, dicētium Saulē esse dānatum, tm̄ sufficere debet, ac si ab ecclesia determinaret̄: quod nō est sapiētialiter dictū, q̄m ecclesia in suis diffinitiōibus dirigit̄ infallibiliter à sp̄u sancto, nō autē doctores seorsum. Verùntñ de Saulis saluatiōe seu dānatione nil affero, nec
Psal. 35. temerè iudico: sed ei cui' iudicia sunt abyssus multa, cōmitto. Potiùs tñ opinor, q̄ sit dānatus, q̄a
1.Paralip. 10 scripturæ canonicæ q̄ in 1. lib. Paralip. continetur, id magis cōsonum reputatur. Et sancti patres
Hieronym. Hieronym. August. Bernard' hoc cōtestant̄. ¶ Iuxta mysticos intellectus per Saul & filios eius,
Augustinus Bernardus intelligunt̄ p̄lati & eorum coadiutores, q̄ à Philistæis, i. dæmonibus multipliciter impugnant̄ ac superant̄. [Totumq; pondus p̄lij in Saul cōuertit̄] q̄m feruor & difficultas tentationū grauiùs irruit in eos q̄ præsunt, quorū deiectioni p̄sertim intenti sunt sp̄us vitiosi. Rursus per destructionē p̄sidentiæ Saul à Philistæis, & translationē eius ad Dauid, figurata videt̄ destructio regni Iudæorum per Romanos, & trāslatio regni illius in Chr̄m, in quo solo perpetuat̄, queādmodū Gabriel
Lucæ 1. virgini deiferæ p̄nunciauit: Dabit ei (inqens) dn̄s deus sedē Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternū, & regni eius nō erit finis. Queādmodū etiā Saul à sagittarijs Philistinorum grauiter vulneratus, petijt à p̄prio occidi armigero: sic obstinati principes Iudæorum, authoritatibus & rationibus Gentium, p̄sertim cōuersarum deuicti, maluerunt doctorum suorum, putà scribarū & pharisæorum falsis expositionibus persuasionibusq; seduci, quā à Gentibus informari. Et sicut Saul occidit se gladio suo, sic multi illorum à Romanis vastati, se peremerunt. ¶ Prætereà loqtur glossa: Gladio suo, quo Saul Amalechitis cōtra dei p̄ceptū pepercit, meritò seipsum occidit. Sic q̄ potestate p̄ cōmuni vtilitate accepta, nō vtitur siue abutit̄, suo se cōfodit gladio. Et quo ab hoste defendi debuerat, hostē iuuat. ¶ Porrò, per armigerū Saul, designati sunt Iudæo-
2.Corint. 3. rū doctores, q̄ testimonijs legis ac p̄phetarū cōtra Chr̄i fideles se armauerunt, sed p̄pria peremerunt se armatura, occidentē scripturarum literam superficialiter assequendo, viuificantēq; sp̄m refutando: q̄bus peractis, cæteri Iudæi huc illucq; per mundum dispersi sunt, & terrā promissiōis cōuersi ad Chr̄m Gentiles multo tēpore inhabitauerūt. ¶ Postremò, Gentiles spoliauerunt Saul & filios eius armis, & caput eius amputauerunt, dum scripturas & regnū & sacerdotiū Iudæorum ad Chr̄i transtulerūt ecclesiā. Et sicut viri Iabes corpora Saul & filiorū eius honorabiliter sepelierunt, sic vsq; in p̄sens infideles Iudæi extollunt magnificè eos, q̄ Chr̄m & eius discipulos sunt
Roman. 1. persecuti, quos in reprobum sensum tradidit dn̄s, q̄ est super oīa deus sublimis & bn̄dictus, Amē.

Enarrationum D. Dionysij Carthusiani in Primum Librum Regum, Finis.

D. DIO-

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN SECVNDVM LIBRVM SAMVELIS,

quem nos secundum Regum vocamus, Enarratio.

In hoc agitur de regimine populi Israel per regem Dauid, & de gestis per ipsum.

PROOEMIVM.

Ompleto primo Regum volumine, in quo actū est de regno & præsidentia Saulis, nunc in secundo hoc Regū libro tractatur de principatu atq; regimine Dauid, cuius virtuositas in primo istius libri mōstratur capitulo, sicut patebit. Porrò qdā circa exordiū expositionis huius libri affirmat: Postq̄ in primo libro actū est de regno p electionē, hic cōsequenter agitur de regno per successionē, qa Isboseth successit Sauli, licèt tēpore breui, & Salomō regi Dauid. Cui dicto obijci potest, q̄ in toto isto secundo Regū volumine nulla est mentio de p̄sidentia Salomonis, nisi inquantū p̄nunciat in libro isto: quēadmodū etiā primo libro p̄nunciata sunt per Samuelē p̄ principatus & præsidentia regis Dauid. Successio quoq; Isboseth fuit vsurpata, nō legitima: qm̄ Deus iam determinauit atq; p̄dixit, regnum esse transferendū à Saul ad Dauid. Aptiùs igitur dici potest, q̄ postq̄ in primo libro tractatum est de regno Saul reprobati, hic agitur de regno Dauid electi. Nempè (vt super Ioannē asserit Augustinus) Saul fuit vnctus in regē, non vt principatus in domo & posteritate sua maneret, sed vt transferretur ad Dauid de stirpe Iuda: qa & tribui Iuda ex diuina præordinatione & p̄phetica p̄nunciatione debebatur regni primatus, quēadmodū Iacob patriarcha prædixit: Nō auferetur sceptrum de Iuda & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est.

2. Reg. 2. — 2. Reg. 7. — 1. Reg. 13. 15. — Augustinus — Gene. 49.

EXPOSITIO LITERALIS CAPITVLI PRIMI.

Factum est autem postquàm mortuus est Saul. Arti I.

Ontinuando historiam libri istius, ad ea quæ in fine p̄cedentis libri descripta sunt, dicit: [Factum est aūt postq̄ mortuus est Saul,] i. interfectus à Philistæis, vel potiùs à seipso, prout in præcedenti libro est inductū, [vt Dauid] cū suo exercitu [reuerteret à cæde Amalech] i. interfectione Amalechitarū, quos grandi plaga occidit, sicut in primo libro est recitatū. [& maneret duos dies in Siceleg] vrbe sic dicta, sibi à rege Achis cōcessa, iam tñ ab Amalechitis cōbusta, vt in prædllegato primo libro patuit. [in die aūt tertia] à reditu Dauid, [apparuit] nō similitudinariè, sed existentialiter, [homo veniens de castris] i. tentorijs seu turbis ipsius [Saul,] cuius seruus fuerat homo iste, [veste cōscissa, & puluere aspersus caput:] qa in signum doloris sciderat vestem suā, & puluerē superiecerat capiti suo, vt moris fuit Iudæis facere in magnis aduersitatibus, ad quorū legem fuit cōuersus, & etiā apud quosdam gentiles fuit huiusmodi cōsuetudo. Vndè in libro Iob legit̃ de eius amicis, q̄ viso Iob à longè vulnerato vlcere pessimo, exclamantes plorauerūt, scissisq; vestibus, sparserunt puluerē super caput suū. [Et vt venit ad Dauid, cecidit super faciem suam,] i. in terrā prostrauit se, ita q̄ facies sua attigit terrā. [& adorauit] ipsum Dauid adoratione duliæ, tanq̄ excellentē personam, & tanq̄ mox regē futurum, cuius gratiam obtinere desiderauit, ita se humiliando, ac alijs modis, sicut patebit. [Et dixit ad eū Dauid,] qui valdè solicitus fuit & seruēs ad percipiendū exitum belli, inter Israelitas & Philisteos cōmissi, qa pro repub. Hebræorum fidelē habuit curā. [Vndè venis? Qui ait ad eū: De castris Israel fugi.] i. de exercitu Hebræorū. [Et dixit ad eū Dauid: Quod est verbū] i. opus verbo seu recitatiōe dignū, [quod factū est?] Frequenter etem̄ in scripturis sumit̃ verbum, pro re significata per verba, iuxta illud in Zacharia: Hæc sunt verba q̄ facietis. In Esaia quoq; dicit̃: Non fuit verbū quod non ostenderet eis Ezechias in domo sua. [Indica mihi.] Repetitio est sensus eiusdē, est q̄; additio ista signū feriosi feruoris, quē habuit Dauid ad percipiendū rem gestā. [Qui ait: Fugit populus] Israel [ex p̄lio.] nō totus populus ille fuit, sed qdam ex eis, nā multi fuerunt in p̄lio isto prostrati, de q̄bus subiungit̃: [& multi corruentes è populo, mortui sunt.] i. deiecti & victi à Philistæis. Deindè vir ille subiungit, quod putauit libenter audiendū à Dauid. [Sed & Saul & filius eius Ionathas interierunt.] tanq̄ dicat, Iam certus esse potes, q̄ regnabis, quia non solùm Saul persequutor tuus occubuit, sed & Ionathas, qui inter filios Saul videbatur aptior ad regnandū post patrem suum. [Dixitq; Dauid ad adolescentē qui nunciabat ei: Vndè scis,] an scilicet ex aliorū relatu, aut proprio visu, [qa] i. quòd, iuxta morē idiomatis Hebræorū, [mortuus est Saul & Ionathas filius eius?] Prudens Dauid nō protinùs credidit relationi adolescentis, sed certificari optauit, qa res nunciata, fuit magna & difficilis ad credendū, præsertim de Ionatha viro iusto ac optimo, q̄ s. occi-

1. Reg. 31. — Ibidem — 1. Reg. 30. — 1. Reg. 27. — 1. Reg. 30. — Iob 2. — Zacha. 8. — Esaiæ 39.

ſus eſſet & victus ab illis idololatris. Et mirũ potuit apparere, ꝙ Saul hucuſq; tã victorioſus, etiã
cõtra Allophylos, iã victus eſſet ab illis. [Ait adoleſcẽs qui nunciabat ei: Caſu veni in montẽ Gel
boe,] i. fugiendo tandẽ fortuitu perueni ad montẽ ſic appellatũ in terra Iſrael ſitũ, nec opus eſt
multũ inqrere, an iuuenis ille veraciter dixit hoc, an mendoſe, ſicut & alia qdam infrà mendaci-
ter ꝓtulit. [& Saul incũbebat ſuper haſtã ſuã.] i. ex vulneribus & labore belli laſſatus ac debili-
tatus, appodiauit & ſuſtentauit ſe ſuper ꝓpriam lanceã, quaſi ꝓgredi nõ valens. [Porrò currus &
equites appropinquabãt ei.] i. Philiſtæi tã in q̃drigis bellicis q̃ ſuper equos, eũ inſequentes, ap-
proximabãt eidẽ, ita ꝙ nõ erat ſpes de euaſione ipſius. Pugnantium aũt qdam pugnant ex curri-
bus, qdam ex nauibus, qdam equeſtres, qdam pedeſtres. [Et cõuerſus poſt tergũ ſuum,] i. retrò
ſe vertẽs ad videndum quis eſſet, cuius ſonitũ fugientis audiuit, [vidẽſq; me, vocauit] me, nõ ꝓ-
prio nomine meo, qa nondum cognouit perſonã meam, ſed cõmuni quodã vocabulo me voca-
uit. [Cui cũ reſpondiſſem, aſſum,] tanq̃ paratus venire ad te, [dixit mihi: Quiſnã es tu?] Vt paulò
1. Reg. 22. pòſt referet, adoleſcens iſte credit̃ fuiſſe filius Doeg, q erat familiariſſimus Sauli, quó ergo Saul
nõ cognouit filiũ eius? Reſpondetur, ꝙ ex magna ſanguinis effuſione caligauit viſus Saulis, vel
ex turbatione vehemẽti id cõtigit ꝙ nõ cognouit iuuenẽ illum. Fuit quoq; debilis imaginatiuę,
inſtabiliſq; memoriæ. Vel adoleſcens iſte nondũ frequentauit curiã regis, ſic Saul nõ habuit di-
Gene. 36. ſtinctã eius notitiã. [Et aio ad eũ: Amalechites ego ſum.] i. natus de ſtirpe Amalechitarũ. Ama-
1. Para. 1. lech qppe fuit filius Eliphaz filij Eſau, q alio nomine dictus eſt Edom, à quo Idumęi vocati ſunt,
Gene. 25. vt patet in Geneſi. Sicq; cõcordat̃, ꝙ adoleſcẽs iſte fuit Amalechites, & nihilominùs filius Doeg
Idumæi, qa Amalechitæ Idumæi fuerũt. Sed cùm multi fuerint Amalechitæ, qualiter iuuenis iſte
ſatisfecit quæſtioni Saulis interrogantis, quiſnã es tu, dicẽdo, Amalechites ſum? Ad quod reſpon
dendũ videt̃, ꝙ in familia Saul forſan nõ erant Amalechitæ, niſi Doeg & ꝓles ipſius, vel ipſi præ
cæteris noti fuerunt Sauli. Sicq; cognito ꝙ iuuenis iſte nõ erat Doeg, mox Saul agnouit, ꝙ filius
fuit illius. [Et loquutus eſt mihi: Sta ſuper me, & interfice me, qm̃ tenent me anguſtiæ.] i. dolorũ
& pœnarũ preſſuræ, ſicq; interficiendo me celeriori ſupplicio, liberas me à diuturniori tormen
to. [Et adhuc tota anima mea] i. totus vigor animæ meæ [in me eſt,] vt qdam exponunt, ſed nõ
appáret expoſitio vera, qm̃ Saul fuit iam valdè debilitatus, & in vigore animali, vitali, ſenſitiuo
ac ꝓgreſſiuo deficiens, imò lætaliter vulneratus, ſicq; nõ fuit tunc in eo tota anima ſua, quantũ
ad poteſtatẽ, ſed quantùm ad ſuã eſſentiam: qm̃ anima eſt ſimplex, incorporalis & indiuiſibilis
forma, quo ad ſuã eſſentiã, exiſtens tota in toto, & tota in qualibet eius parte. [Stanſq; ſuper illũ,
occídi illũ.] Secundum expoſitores cõmuniter, iuuenis iſte hæc finxit, ita quòd nec Saul præce-
pit ei quod dictũ eſt, nec ipſe occídit Saulẽ, ſed Saul ſeipſum, vt dictũ eſt in expoſitione capituli
vltimi primi libri. Veruntñ dixit ſe Saulẽ occidiſſe, ſperans per hoc placere regi Dauid, quẽadmo
2. Reg. 4. dùm infrà Baana & Rechab leguntur occidiſſe ipſum Isboſeth, eiuſq; caput tuliſſe ad Dauid, ad
Ioſe. lib. 7. cõplacendum eidẽ. Veruntñ Ioſephus videtur ſentire, ꝙ iuuenis iſte veraciter dixit verba præba
an. iu. ca. 1. bita. Recitat nanq; Ioſephus, ꝙ quanuis Saul irruit ſuper gladiũ ſuum, tñ præ debilitate nõ po-
tuit ſe perforare, ac ſubitò trucidare: ideo iuueni huic cõmiſit, vt impingeret ſe tã impetuoſè in
enſem, ꝙ ꝓtinùs moreretur, quod & iuuenis fecit. Ad quod poſſet applicari quod ſubdit̃: [Scie-
bã enĩ ꝙ viuere non poterat poſt ruinã.] Ac ſi iuuenis dicat, ideo ipſum occídi, mortẽ eius acce-
lerando, qm̃ certus fui, ꝙ non poterat diu viuere poſtq̃ cecidit ſuper gladium ſuum, quod facien
do, læſit ſeipſum lætaliter, quanuis potuiſſet ad tempus ſuperuixiſſe. Alij tñ exponunt hoc ſic,
Sciebã ꝙ viuere nõ poterat poſt ruinam, i. poſt vulnerationẽ qua à ſagittarijs Philiſtinorũ fuit
1. Reg. 31. vehementer vulneratus, vt in præcedenti habetur libro. Maluit aũt Saul occídi à iuuene iſto, vel à
Doeg patre ipſius, qm̃ ambo erant proſelyti, i. ad Iudaiſmum conuerſi, ne occideretur à Phili-
ſtæis incircuncisis, imò potiùs quia timebat à Philiſtæis confuſibiliter turpiterq; tractari, vt in
Ibidèm primo libro continetur. [Et tuli diadema quod erat in capite eius,] i. quo Saul vti ſolebat in ca-
pite ſuo. Aliqui tñ per diadema intelligunt galeam diadematã in regium ſignum. [& armillam
de brachio illius.] Armilla eſt ornamentum brachij aureum ſiue argenteum, ſicut inauris orna-
mentum eſt aurium, & annulus digitorum. [& attuli] ornamenta hæc [ad te dñm meum huc,] ad
Pet. Co. hi- captandum beneuolentiam tuam. Circa hoc magiſter in hiſtorijs ſcribit: Dicunt Hebræi, hunc
ſto. lib. 2. eſſe filium Doeg, cui ipſe Doeg, anteq̃ irruit ſuper gladium ſuum, tradidit inſignia regis quæ cu
Re. cap. 1. ſtodiuit, vt filius ſuus ferens ea ad Dauid, redderet eum ſibi placabilem. Sic & Cato inuidens glo
riæ Iulij Cæſaris, ſuſpendit ſeipſum, ne Iulio ſubderetur: tñ anteq̃ ſe ſuſpendit, cõſuluit filio ſuo,
quòd ſe ſubderet Iulio, & gratiam apud ipſum inuenire ſtuderet, prout in libro de ciuitate Dei
recitat Auguſtinus. [Appræhendens aũt Dauid veſtimenta ſua, ſcidit] ea pro parte in ſignũ ma-
gnæ triſtitiæ ac doloris, quo patet grandis perfectio ſancti Dauid, qui de interitu tam crudeliſſi-
mi hoſtis ſui nõ fuit gauiſus, ſed contriſtatus, neq; gaudebat de ſua mox futura promotione in
regem, imò de morte Ionathæ & populi Dei vehementiſſimè doluit. [omneſq; viri qui erãt cum
eo,]

eo,] sciderunt vestes suas ex causa eadẽ, quanuis ꝓbabile sit, ꝙ multi corũ de morte Saul, à quo
tantas sustinebãt molestias, nõ doluerunt, sed magis gloriabant̃, sperantes ipsum Dauid mox ꝓ-
mouendũ in regẽ, propter quod etiã de morte Ionathæ minùs dolebãt. Hi ergo morẽ gesserunt
ipsi Dauid, cõformantes se ei in vestium scissione. Erant autẽ cum Dauid viri sexcẽti, vt in primo 1.Reg. 30.
libro patuit. [& planxerunt] lugubri corde, & fleuerunt] lachrymarũ effusione, & [ieiunauerunt
vsq; ad vesperã,] iuxta legẽ, [super Saul & super Ionathan filium eius,] quẽ specialiter defleue-
runt propter probitates ipsius, tñ & alij duo filij Saul, videlicet Abinadab & Melchisua, fuerunt
in bello illo occisi, vt in 1.lib. Paralip. legitur, [& super populum dñi, & super domũ Israel.] Qui- a. Reg. 31.
dã per populum dñi, intelligunt Leuitas ac sacerdotes, q erant specialiter populus Dei, vtpotè di- 1.Para. 10.
uino cultui deputati, quorum aliq in ꝑlio illo interierunt. Porrò per domum Israel intelligunt
reliquas tribus, ex qbus plurimi ceciderunt, [eo ꝙ corruissent gladio] Philistinorum, quod fuit
dolorosum, ꝙ scilicet cultores veri Dei fuerunt ab illis idololatris trucidati: tñ (vt tactum est) q-
dam existentium cũ Dauid, de morte Saul nõ fleuerunt ex corde. Ieiunabant autẽ ex mœrore &
forsan pro animabus occisorum, vt citiùs transferrent̃ de Purgatorij pœnis ad limbum patrum,
quod de Dauid & cæteris deuotioribus credi plùs potest. Sed cùm Dauid interrogauit iuuenem,
Vndè scis, qa mortuus est Saul & Ionathas, cur iuuenis nihil respondit de Ionatha? Dici potest, ꝙ
ideo, qa sciebat ꝙ Dauid tristaretur de obitu Ionathæ, tanq̃ charissimi sui. [Dixitq; Dauid ad iu-
uenẽ qui nunciauerat ei: Vndè es tu?] i. de qua stirpe & terra? [Qui respondit: Filius hominis ad-
uenæ Amalechitæ ego sum.] Tanq̃ dicat, alienigena sum natione, de ꝓgenie & territorio Ama-
lechitarum, ita ꝙ pater meus in regno Israel habitauit peregrinus & aduena, atq; proselytus fa-
ctus est, quod totum de Doeg verificatur, vt patuit. Sed cùm iuuenis iste agnouerit ipsum Doeg
fuisse præcipuũ aduersarium Dauid, cur ita respondit? Dici potest, ꝙ ideo nõ expressit patrem 1.Reg. 22.
suum ꝓprio nomine, vel putauit ipsum Dauid sibi nõ indignaturũ, eo ꝙ dixit se occidisse Saulẽ,
& quia attulit ei preciosa insignia regalia iam ꝑfata. ¶ Prætereà quærit̃, Cur Dauid rursus quæsi-
uit, vndè es tu, cùm iuuenis iste paulò antè loquutus sit, Amalechites sum? Respondet̃, ꝙ Dauid 1.Reg. 9.10.
præ admiratione facti & cordis turbatione nõ aduertit hoc verbũ. [Et ait Dauid ad eum: Quare
nõ timuisti mittere] i. extendere [manum tuã, vt occíderes Christũ dñi?] s. Saulem regẽ vnctum
per Samuelẽ ex Dei ꝑcepto, vt tuipse affirmas, tanq̃ dicat, meritò debuisses hoc facere timuisse,
& ex timore Dei vitasse. [Vocansq; Dauid vnum de pueris] i. ministris [suis, ait: Accedens irrue
in eum. Qui percussit illum, & mortuus est. Et ait ad eũ Dauid: Sanguis tuus super caput tuũ,] i.
tibijpsi & tuo excessui imputãda est hęc tua occisio, qa hãc meruisti. Vndè de iustè occidẽdis aut
iustè occisis, frequẽter in Ezechiele habet̃: Sanguis eius in ipso erit. vel, sanguis eius erit super ca- Ezech. 33.
put ipsius. Porrò per sanguinẽ in scripturis aliqñ designat̃ peccatum, qñq; pœna peccati, interdũ
propinquus, nõnunq̃ carnalitas. [Os eñ tuum loquutum est aduersum te, dicens: Ego interfeci
Christum dñi.] Acsi dicat, quod putasti te dicere ad tuã prosperitatẽ, versum est tibi ad tuum in-
teritũ, qm̃ zelo Iustitię displicuit mihi, quod ex tua malitia æstimasti mihi debere placere. Nõ est
putãdum, ꝙ Dauid ex ira aut odio fecerit adolescentẽ istum occídi, eo ꝙ pater suus Doeg fuerit
persequutor ipsius Dauid, sed æqtatis amore, & vt iuuenis ille in ꝑsenti punitus, euaderet dãna- 1.Reg. 22.
tionẽ perpetuã. ¶ Quo circa inqritur, an iuuenis ille meruisset mortẽ, occídendo Saulẽ? an etiam
meruit mortẽ, mendosẽ dicẽdo, se fecisse hoc ipsum? Et appáret ꝙ nõ, quia secúdum narrationẽ
adolescẽtis istius, quã Dauid credidit verã, ipse adolescẽs hoc fecit ex ꝑcepto Saul. Prætereà mẽ-
dacium nõ videbatur morte plectendum. Et respõdendum, ꝙ sicut nõ licuit Sauli seipsum pro-
pria manu occídere, ita nec manu alterius. Idcircò iuuenis ille nõ debuit ei in iussiona huiusmo- Exod. 20.
di obedire. Aliqua quoq; mẽdacia perniciosa, vt falsa testimonia, lex morte puniuit. Itaq; pecca Deuter. 5.
uit hic adolescẽs, vel taliter mentiẽdo, & per gesta iniqua grãm Dauid q̃rendo, vel iuxta Iosephũ Iose.lib. 7.
impingẽdo Saulẽ in gladium, cùm ꝓpter regiã dignitatẽ & sanctã vnctionẽ debuerit hoc vitare, an. iu, ca.1.
& Chrm̃ dñi iudicio Dei, cuius vicarius erat, cõmittere. [Planxit aũt Dauid planctũ huiuscemo-
di] i. lugubre carmẽ, quod paulò pòst subdit̃, [super Saul & super Ionathan filiũ eius, i. de inter-
fectiõe & morte ipsorũ, sicut adhuc fieri solẽt carmina mœsta de magnorũ debellatiõe ac stra-
ge. [& ꝑcepit vt docerẽt filios Iuda arcum,] i. vt parẽtes nati ex tribu Iuda, instruerent filios suos
in arte & exercitio sagittãdi, vt decæterò possent resistere Philistæis, q sagittãdo ꝑualuerũt, & hoc
specialiter iussit tribui Iudæ, qa tribus illa cæteris bellicosior fuit & fortior, & Dauid natus fuit
ex ea, & sciuit ꝙ tribus illa primò susciperet se in regẽ, [sicut scriptũ est in libro iustorũ.] De li-
bro iustorum & allegatiõe ipsius, fit mẽtio in duobus locis scripturæ canonicæ, s. in libro Iosuæ, Iosue 10.
& hoc loco. Quid autẽ per librũ iustorum videat̃ intelligẽdum, super librũ Iosuæ diffusè induxi,
idcircò pertranseo, nisi vt breuiter aliqd tangã, quod ad huius loci intelligentiã cõfert. Itaq; qdã
per librũ iustorũ intellexerũt librũ Geneseos, in quo agit̃ de pluribus iustis q à principio mũdi
vsq; ad Iacob patriarchã & filios eius fuerũt, & in libro illo dicũt istud arcu ꝑnunciatum à Iacob

Gene. 49. in benedictione Iudæ, in qua inter cætera cótinetur: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum, quod in Dauid asserunt adimpletū, qa aduersarios suos vndiq; expugnauit, ad quod arte sa-
Gene. 48. gittādi fuit adiutus. Alij dicūt istud de arte sagittādi insinuatū in Genesi, vbi Iacob testatᷓ se tulisse agrū de manu Amorrhæi in arcu & gladio suo. Sed vt super Iosue scripsi, nec istud de Dauid,
Iosuæ 10. nec quod in Iosue allegatᷓ de statione solis & lunæ scriptū esse in libro iustorū, habetᷓ in Genesi formaliter aut apertè, imò nec quantū ad sensum, nisi forsan valdè obscurè: neq; in libris Regum aut Paralip. legitᷓ Dauid p̄ualuisse arcu in p̄lijs. Porrò aliq libri nō habent, arcū, sed in Hebręo ha-
Rabanus betᷓ ac libris correctis. Rabanus autē per arcū intelligit fortitudinē. Vndè & aliq sic exponūt, p̄cepit vt docerēt filios Iuda arcū, i. robur seu firmitatē virtutū, quatenùs fortes fierēt in timore Dei
1. Reg. 15. & obedientia legis, ne mererentᷓ debellari, quēadmodū Saul ꝑpter inobedientiā suā. ¶ Seqtᷓ carmē: [Et ait] Dauid, incipiēs carmē lugubre per verba sequētia. [Cōsidera Israel ꝓ bis q mortui sunt] i. tu popule Israel adhuc superstes & viuēs, diligenter perpēde qd tibi agendū sit propter eos qui de semine tuo iā corruerunt in bello, ne tale qd tibi cōtingat. Cōsidera quoq; q̄ præclari fuerūt, qui pro boni cōmunis defensione occisi sunt, vt tempore opportuno mortem eorum zelo iustitiæ vlciscaris. Cōsidera item, q̄ miserabiliter ceciderunt in propria terra. Vndè subiungitᷓ, [super excelsa tua vulnerati.] i. in montibus propriæ terræ læsi & victi, ita quòd nec in ꝓpria terra, nec in locis eius altioribus ac munitis potuerunt euadere. Hinc clariùs subditᷓ: [Inclyti Israel,] vtpotè rex Saul & Ionathas ac alij nobiles, [super montes tuos] i. in aliquibus mōtium partibus [interfecti sunt.] Ideo per modū admirantis & dolētis Dauid adiecit: [Quomodò ceciderūt fortes?] quasi dicat, mirū & dolorosum est hoc, ac vltio Dei esse videtᷓ ꝑpter peccata Saul & cōsimiliū ei.
R. Paulus Circa hæc scribit Rabbi Paulus: Hoc p̄ceptū Dauid, videlicet verba illa, Et p̄cepit vt docerēt filios Iuda arcum, vt qdam Hebræorū expositores dicunt, est de substātia carminis huius, qa in carmine hoc intendebat Dauid deplangere valetudinē & debilitatē populi Israel, in ꝓpria terra ac locis excelsis turpiter victi: ex quo intulit lamētando, ꝙ iam nō restabat modus defendendi plebē ac patriā, nisi per sagittariā artē, per quam debiliores qñq; superant fortiores, quod nō solet ita cōtingere in bellis q̄ fiunt in gladio. Ideo Dauid tanq̄ prooemium carminis sui p̄misit, lamentatoriè dicēs, p̄cepit vt docerent filios Iuda arcum. [Nolite annunciare in Geth,] i. factum istud
1. Reg. 6. nō diuulgetis magis q̄ diuulgatum est in vrbe Philistinorum, Geth nomine, [neq; annuncietis] hoc [in cōpitis Ascalonis,] i. triuijs, quæ sunt iuxta vrbē Philistijm, nomine Ascalon. Cōpitum quippe est triuium, seu locus in quo tres viæ cōcurrunt, in quo solēt homines cōuenire, & rumores percipere ac referre. [ne fortè lætentᷓ filiæ Philistijm,] i. mulieres ac natæ Philistinorum, [ne exultēt filiæ incircuncisorum.] Repetitio est eiusdē sententiæ, qa Philistęi incircuncisi fuerunt. Exultatio tñ propriè dicitᷓ, quasi extra se saltatio, scilicet exhilaratio corporis in signa lætitiæ foris erumpens ex redundātia interioris iucundationis in corpus. Sicq; possunt hæc ad diuersa referri, vt sit sensus, ne lætentᷓ intùs in corde, nec exultent chorizando ac tripudiando de suorū victoria & Hebræorum ruina. Cōsueuerunt etenī puellæ & fœminæ in choreis & sessionibus suis ac vijs cantare cantilenas, de populi sui triumpho & aduersariorum deiectione cōpositas. Vndè
1. Reg. 18. & suprà in primo lib. habetᷓ: Cùm reuerteretᷓ Dauid, percusso Philistæo, egressæ sunt mulieres in occursum cātantes, chorosq; ducētes atq; dicētes, Percussit Saul mille, & Dauid decē millia. In p̄inductis verbis loquitur Dauid per modum optantis, quo quis nō valens aliqd totaliter impedire, cupit illud impedire quantùm possibile est, vel ꝓhibuit modum facti Philistæis referri, qbus notorium fuit ipsum factum. [Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos.] i. infructuosi decæterò sitis, nā fructificatio terræ requirit humorem, imò & pluuiam in terra Iudæ,
Deuter. 10. iuxta illud Deuteronomij: Terra ad quam ingrederis, montosa est, de cælo expectans pluuiam. Sicq; in verbis his est metonymia, qñ causa ponitur pro effectu, videlicet ros & pluuia pro fructu, qui ex rore & pluuia nascitᷓ. [Neq; sint] ibi [agri primitiarū,] i. terra arabilis, in qua nascan-
Numer. 28. tur gramina, quorum primitiua offerantur ministris templi secundū legem. Itaq; Dauid imprecatus est mala, seu maledixit his montibus, nō ꝙ montes peccauerint, sed propter aduersa & vitia quæ cōtigerunt in eis, in detestationem malorum huiusmodi. Vndè subiungitᷓ: [qa ibì abiectus est clypeus fortiū] i. fortes Israel perdiderunt vel abiecerūt ibì clypeos suos ac alia arma vt celeriùs fugerēt, vel clypei ibì abiecti sunt, i. ablati per hostes q spoliauerunt armatos Hebræos. [Clypeus Saul, q̄si nō esset vnctus oleo.] i. etiam Saul rex viliter ibì deiectus est, clypeoq; priuatus tanq̄ vnus de populo. Porrò quod sequitᷓ, [à sanguine interfectorū ab adipe fortium,] qdā referunt ad verba p̄habita, vt sit sensus: Ita abiectus est clypeus Saul propter scelera quæ commisit, occidendo sacerdotes dñi, qui erant viri robusti, quorum robur per adipem designatur, de qbus
1. Reg. 22. in primo lib. habetᷓ. Vel ita occisus est Saul & populus eius à sanguine interfectorū & adipe fortiū, i. à Philistęis, in qbus viguit sanguis & adeps, per q̄ duo fortitudo exprimitur, qm̄ p̄stant cor-
Iob 21. pori robur, iuxta illud in Iob: Iste moritᷓ robustus, ossa eius plena sunt adipe. Quidam exponunt

sic

ſic:Ita abiectus eſt Saul à ſanguine interſectorum,i.propter peccatum quod commiſit,vſurpando ſibi ſacerdotale officium,qñ obtulit holocauſta & victimas,prout in primo lib.patuit.Porrò 1.Reg.13.
Hebræi & qdam expoſitores catholici inchoant verſum ſequentē à verbis iſtis,à ſanguine interſectorum,ab adipe ſortium.[Sagitta Ionathæ nunq̄ redijt retrorſum, & gladius Saul non eſt reuerſus inanis.]i.Ionathas nó direxit ſagittas in hoſtes fruſtrà,nec Saul percuſſit aduerſarios ſine effectu,ſed perforauerūt & vulnerauerūt inimicos vſq; ad ſanguinis effuſionē,adipiſq; læſuram: per quod inſinuari videtur,ꝙ etiam in hoc bello quo ſuccubuerūt,multos Philiſtinorū interfecerunt,anteq̄ interfecti fuerūt.[Saul & Ionathas amabiles & decori valdè in vita ſua.]Saul equidem in naturalibꝰ donis ſuit multùm amabilis,ſtrenuus quoq; in bellis,& pro defenſiōe populi
ſui audacter ac ſpontè expoſuit ſe periculis mortis.Et q̄uis iniquè perſequutus eſt Dauid,tñ ama 1.Reg.18.
biliter habuit ſe ad populū ſuū,& populus valdè dilexit eum,qa quôcunq; ſe vertit, aduerſarijs ſuis p̄ualuit.Deniq; ante ꝓmotionem ſuam ad regnum, atq; in regni ſui principio erat tam bonus,& in gratiæ donis ita amabilis,ꝙ in plebe non ſuit melior & amabilior illo, vt dictum eſt in primo lib. Ionathas verò ſuit excellenter amabilis in gr̄arum ac naturæ muneribus,fidelis,pro-
bus & virtuoſus:ſic quoq; ambo ſuerunt decori & pulchri.Nam vt in Ethicis Ariſtoteles prote- 1.Reg. 9.10.
ſtatur,Ad corporalē pulchritudinē tria reqrunī,videlicet elegans ſtatura, cōgrua habitudo ꝓportioq; mēbrorum,& ſuperfuſio viuidi ac cōuenientis coloris.Hinc hoīes paruæ ſtaturæ non
dicūī propriè pulchri,q̄uis ſpecioſi poſſint vocari.Saul aūt ab humero & ſupra ſuper oēm popu Ibid.
lum eminebat,& membra ſua erāt ad inuicē benè ꝓportionata, atq; viuaci colore fuit perfuſus. Ionathas quoq; q̄uis minor fuit patre,tñ elegantis fuit ſtaturæ, q etiā ſpiritali pulchritudine gr̄æ ac virtutū fuit ornatus.ſed & morali pulchritudine,q̄ cōſiſtit in morum cōdecētia,vterq; reſplēduit,q̄uis Saul poſteà ex capitis debilitate interdū indecēter ſe habuit.[In morte quoq; nó ſunt diuiſi,]& ita ſunt ſibi inuicē aſſimilati ac couniti in morte,quēadmodū & in vita. Vndè & ampliùs cōdolendū eſt eis,ꝙ tales ac tanti pariter corruerūt. Hoc ipſum & de p̄clariſſimis viris Amico & Amilio,quorū miri & glorioſi geſtus legunī,veriſſimè dici poteſt,q ſibi inuicē erāt ſimilimi in vultu,mēbris,loquela ac moribꝰ,erātq; p̄amabiles atq; pulcherrimi viri.[Aqlis velociores] ad perſequendū aduerſarios:[leonibꝰ fortiores,]ad p̄ualendū in p̄lijs:quod tñ per modū hyperbolicæ loquutionis eſt intelligendū,vtpotè per exceſſum ꝓlatum, ad deſignandū, ꝙ erāt valdè veloces,agiles & robuſti.[Filiæ Iſrael,ſuper Saul flete,]i.eius mortē deplāgite,[q veſtiebat vos coccino in delicijs,]i.delicioſo veſtitu ex pāno rubei coloris de hoſtiū ſpolijs, [q p̄parabat ornamēta aurea cultui vr̄o.] i.vr̄o amictui, circa quē eſtis multū intētę. Vel p cultū deſignaī ornatus.Saul aūt tam victorioſus fuit in p̄lijs,ꝙ de hoſtiū p̄dis frequēter p̄ſtitit fœminis & puellis,p̄ſertim nobilibus,talia ornamēta.[Quó ceciderūt fortes in p̄lio?]ex renouatiōe doloris iſtud repetijt Dauid,qa ex rememoratiōe probitatū Saul ac Ionathæ, fuit in eo dolor de eorū interitu renouatus.[Ionathas in excelſis tuis occíſus eſt.]i. ſup mōtes p̄ſatos terræ tuæ,ô Iſrael. Vel Ionatha,in excelſis tuis occíſus es,i.ô tu Ionatha,in iuuētute tua & in ſtatu tuo ſublimi es interſectus, qñ tam videbaris vicinior ad regnandū.Propter quod magis cōpatiendū eſt tibi. [Doleo ſup te frater mi Ionatha.]frater mi,ex familiariſſima charitate & cultu religiōis eiuſdē,& qa de ſemine Iſrael,& eiuſdē ſpeciei cōformitate,& qm̄ ſoror tua eſt cōiunx mea,[decóre nimis,]ſicut expoſitum eſt,[& amabilis ſup amorē mulierū,]i.mulieribꝰ amabilior,cū tñ viri vehemēter ad mulieres afficianī,in tm̄,vt ſæpè vincanī amore atq; delirēt,prout in apocryphis Eſdræ pleniꝰ recitaī.
Vel amabilis ſup amorē mulierū,i.affectū inſtāmans ad te amandū magis intēſē,q̄ fœminæ amāt, 1.Reg.18.
quæ etiā nó mediocriter affici ſolēt ad viros.Nam & ſicut turpe appetit bonū,& materia formā, ſic fœmina virū,vt dicit philoſophus,q̄uis & verba eiꝰ aliter queāt exponi. [Sicut mater vnicum amat filiū ſuū,ita te diligebā:]tū propter tuā bonitatē,tū propter charitatē qua me p̄ueniſti cùm
viciſſem Goliā,vt dictū eſt in primo lib.tū propter effectꝰ charitatis tuæ ad me, & bñficia tua mi 1.re.18.20.22
hi impēſa,de qbus in multis cap.primi lib.eſt dictū,& propter affinitatē. Porrò amor matris,p̄-
ſertim viduæ ad vnicū filiū,eſt valdè p̄cipuus,vt ait Hieron. Talis etem̄ mater viri ſolatio deſtitu Hieronymꝰ.
ta,affectionē ſuā valdè recolligit ac defigit in vnico pignore vteri ſui. Vñ & Chr̄s dñs tali matri
cōpatiēs,ſuſcitauit filiū eius à morte.His dictis, rurſus dolore ſtimulatus, repetijt Dauid: [Quó Luc.7.
ceciderūt robuſti,& perierūt arma bellica?]qa arma eorū fuerūt ablata p hoſtes, nec potuerunt armatos defendere.Iuxta hūc modū in carminibꝰ iucunditatis ſolēt aliqua verba iucūdiora mul
totiès repeti,& in carminibꝰ triſtibꝰ aliqua verba doloroſiora.Circa p̄habita ait Petrus Comeſt. Pet.Cō.hiſt.
Crediī carmē iſtud metricè fuiſſe cōpoſitū,eſtq; cōtinētia huius carminis tripartita. Primò agit li. 2.Re. ca.2.
de loco in quo facta eſt ſtrages,& imprecaī ei malū.Secūdò cōmendat Saul & Ionathan. Tertiò ſpecialiter cōmendat Ionathan,oſtendēs q̄ùm dilexerit eum. Nec obeſt, ſi aliqñ pluraliter,aliqñ ſingulariter de eodem mōte loquatur.Eſt em̄ vnus mons,plures habens colles.Montes iſti(vt dicunt)antè fuerunt vberrimi,& imprecatus eſt eis Dauid non ariditatem,ſed ſterilitatem.Nam

ait:Neq; sint ibi agri primitiarum,i.fructuum optimorum,vt priùs.Alij dicũt maledictionẽ hãc prophetiam fuisse,quæ impleta est sub Helia, qñ facta est in Israel fames magna, vt infrà 3.Reg. 17.habetur.Postremò,in verbis præscripti carminis loquitur Dauid ad Ionathan mortuũ tanq̃ ad viuentem,vt moris est deplangentium mortuos, non ꝙ mortui huiusmodi verba audiant, q tamen ea varijs modis cognoscere possunt.Nam corpore mortui,viuunt in anima,& ea quæ fiũt pro ipsis,cognoscere atq; percipere queunt pluribus modis.

¶De spiritali eiusdem cap.1.intellectu. Art. 2.

EX isto cap.docemur,virtutes S.Dauid considerare ac imitari.Et primò eius prudentiam,q non statim credidit adolescenti ardua recitanti,sed certificari q̃siuit: sic & nos non sine vera discretione credamus cuicunq; narranti,& rumores varios recitanti,aut etiam noua dogmata ꝓponenti.Facilè nanq; credulitate multi falluntur.Potissimùm verò difficulter credamus his,q referunt nobis mala de alijs,& detrahentibus,seminantibusq́; discordiam, nec proni simus alijs quasi pro vero & certo narrare,quæ ex incerta relatione audiuimus.nempe vt Salomon Prouer. 14.loqtur,Innocens credit omi verbo,astutus aũt cõsiderat gressus suos.Ecci quoq; 19. scriptum est:Qui citò credit,leuis corde est,& minorabitur.Hine Ioãnes apostolus in sua prima scribit ca-
1.Ioan.5. nonica:Charissimi,nolite omi spũi credere,sed probate spũs si ex Deo sint.Paulus quoq; Hebr. 13.Doctrinis,inquit,varijs & peregrinis nolite abduci.Secundò ex isto cap. docemur charitatẽ, imò & Euangelicã perfectionẽ electi Dauid sectari,q mortem sui crudelissimi & iniustissimi ini mici tam cordialiter deplorauit,quod vtiq; non fecisset,nisi eum dilexisset ex corde, à quo cum
1.Reg.20.21. tota sua parentela fuit pulsus de regno,totiesq́; q̃situs ad occidendũ.Iam ergo sub lege impleuit
22.23.24.26. Dauid,quod in Euang.Matt.5.iubet Christus: Diligite inimicos vestros, bñfacite his q oderunt vos.quod totum & nos implere conemur,alioqn non erimus veri Euangelicæ legis cultores. Insupèr nullus sit ita maleuolus,vt de aduersariorum suorum aduersitate,ruina aut morte lætetur. Imò cum Dauid potiùs deplãgamus illorum interitum,aduersitatem & casum, cùm scriptum sit Prouer.24.Cùm ceciderit inimicus tuus,ne gaudeas,& in ruina illius ne exultet cor tuum.Vndè
Iob.31. & S.Iob de seipso ad nostrã ædificationẽ fatetur:Si gauisus sum ad ruinã eius q me oderat,& exultaui ꝙ inuenisset eum malum.Tertiò instruimur ex hoc loco,quãta fuerit S.Dauid humilitas, q ad tanti regni principatum nequaq̃ aspirauit ambitiosè.nam eos quorũ ꝓsidentia aut vita dif ferebatur à regia dignitate,tam dirè defleuit.Absit ergo à discipulis & ministris filij Dei oĩs elatio & vniuersa ambitio,nec pro suijpsius nec pro aliorũ ꝓmotione q̃squam laboret incautè aut importunè.Veruntñ qdam in tm̃ excæcanẽ vanissima ambitione, ꝙ eorum mortem desiderant, quorũ officia aut ꝓlationem siue ꝓbendã sibi aut suis exoptant,& ita coram Deo sunt homicidæ. Quartò informamur ex isto cap.ad zelum iustitiæ,vt exemplo Dauid afficiamur syncerè ad oĩe bonum verè honestum,& recti ac æqui simus tenaces,nulli parcentes cõtra iustitiam. Nam & illum Dauid fecit occidi,q se dixit maximum inimicum Dauid interfecisse.Quidã verò ita iniusti sunt,vt mox ei applaudant,adhæreant & assistant,q eorum aduersarijs se opponunt,& tales fiũt faciliter partiales,quod ꝓsidentibus atq; iudicibus est maximè ꝓcauendũ. Præterea aduertendũ, ꝙ Saule occiso,Dauid sciuit sibi iure diuino ius regale cõpetere, qm̃ ex Dei iussione vnctus fuit
1.Reg.16. in regem ad regnandũ post Saulem: ideo habuit authoritatem occidendi ꝓfatum adolescentẽ. Quintò ex hoc loco erudimur pia cõpassiõe mortuos deplorare,ꝓsertim bonos ꝓlatos ac deuotos presbyteros,non q migrauerunt de huius vitæ ærumnis ad dñm,sed q ecclesia talibus filijs est priuata,& plebs Christi talibus patribus,rectoribꝰ ac patronis est destituta. Hinc tales presbyteros & pastores S.Ambrosius cõsueuit amarissimè deplorare.[Et præcepit Dauid, vt docerẽt filios Iuda arcum.]Per Dauid intelligitur Christus,q iubet vt prædicatores,pastores & superiores doceant filios Iuda,i.fideles sibi cõmissos,arcum,i.artem spiritaliter sagittandi aduersarias potestates,q́ seruentibus aspirationibus, orationibusq́; deuotis & oĩi exercitatione virtutum sagittantur seu affligunẽ.Ars etiam saluberrimè sagittandi est,verbis feruidæ sermocinationis & affectuosæ exhortatiõis audientiũ corda accendere,amorisq́; sc̃ti iaculo perforare. Itaq; iuxta Glos-
Rom.10. sam,Filij Iuda sunt filij cõfessionis,q corde credunt ad iustitiam,& ore cõfitenẽ ad salutem.Qui duplici cõfessione ornanẽ,videlicet cõfessione laudis diuinæ ac propriæ culpæ. Hos vult Deus arcu scripturæ muniri,ne per ignorantiã in dæmonum cõspectu succumbãt. Præterea in scriptu
Iob.6. ris per sagittam multa significanẽ.Primò,timor, pœna siue aduersitas, vt cùm S.Iob protestatur: Sagittæ dñi in me sunt,quarũ indignatio ebibit sp̃m meum.Secundò,charitatis succensio,secũ-
Augustinus. dum illud Cant.7.Charitate vulnerata sum.Vndè & Augustinus loqtur Deo:Sagittaueras tu cor meum.Tertiò,rancor siue detractio,quéadmodùm Hierem.9.habetur:Sagitta vulnerans lingua eorum.Quartò,ipse Christus,qui ait per Esa.49.Posuit me dñs quasi sagittam electam.Quintò, quicunque prædicator idoneus.Vndè Esa.66.loquitur Deus:Mittam ex eis qui saluati fuerint,in Aphricã & Lydiam tenentes sagittã.Sextò,dura tentatio,iuxta id Psal.90.A sagitta volãte in die.
Se-

Septimò, Acuta & efficax prædicatio, secundum illud Psal. 44. Sagittæ tuæ acutæ. Octauò, Iaculum corporale, vt hic: Sagitta Ionathæ nunq̃ rediit retrorsum. Nono, Concupiscentia carnis, aut pœna damnationis. Vndè Prouer. 7. legitur: Ignorat q̀ sagitta transfigat cor eius. [Cõsidera Israel pro his qui mortui sunt.] Per Israelem, q interpretatur vir vidẽs Deum, intelligit̃ populus Christianus diuina cõtemplãs, q cõsiderare debet ex morte p̃decessorum suorum, q̃ breuis, fallax, incerta sit vita p̃sens, & q̃ stultum sit, propter ei9 delicias ac opes terrenas, æternam mereri damnationem, & gloriam perdere æternalem. ¶Insupèr, pro his qui mortui sunt morte peccati, & mortem incurrerunt infernalis miseriæ, debemus perpendere, ne & nos taliter pereamus, sed coram Deo iugiter ambulemus timoratè, solicitè, ac syncerè. [Super excelsa tua vulnerati,] hoc est, in altitudine officiorum ac dignitatum vitijs læsi. In talibus q̃ppe cõtingunt multa & magna animarum pericula. [Inclyti Israel super montes tuos interfecti sunt.] Inclyti Israel, sunt viri scientia atq; prudentia prædìti, & in principatibus seu p̃lationibus cõstituti. Qui super montes interficiuntur, qñ de scientia sua inflantur, aut de sua eminentia intumescunt, vel in suorum executione officiorum sunt negligentes. Vndè ait Hieronymus: Per gradus dignitatum raro aut nunq̃ ascenditur, quin multo grauiùs per vitia descendatur. [Quõ ceciderunt fortes?] hoc compassiuè & dolorosè dicendũ est, dum personas religiosas & virtuosas percipimus esse subuersas, aut tẽtationibus victas, seu verba increpationis & virgam correctionis impatienter sumpsisse, & eos qui spũ cœperunt, audimus carne cõsummari, tepescere, & negligentiùs se habere. O q̃ multi cadunt ac pereunt in mõtibus p̃lationum, dignitatum, & officiorum, qui in cõuallibus humilitatis, obedientiæ, timoris, ac simplicitatis possent saluari. Et tñ infelix ac stulta mens hoĩm, semper ad altiora p̃sidentiæ nititur, nec expauescit durissimum Dei iudicium, quod in p̃sidẽtib9 exercetur. O ambitio crux ambientiũ, quõ oĩbus placẽs, oẽs tibi subiectos torques? [Nolite annunciare in Geth,] hoc est, secularib9 hoĩbus non publicetis ecclesiasticorum peccata, nec aduersarijs fidei Christianæ insinuetis peccata & aduersitates ecclesiæ, ne exultent filiæ incircuncisorum, hoc est, animæ impiorum, qui incircuncisi sunt corde ac moribus. [Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia veniant super vos.] Gelboe interpretatur decursus. Itaq; mõtes Gelboe designant maiores in populo Iudæorũ vitijs defluẽtiũ, q persecuti sunt Chr̃m, & inter quos Chr̃s ac plurimi ei9 discipuli sunt occisi. Ideo iusto Dei iudicio, neq; ros gr̃æ, nec pluuia salutaris doctrinæ descendit in corda ipsorũ, sed aruerunt, & tanq̃ infructuosissimæ arbores sunt excisi, atq; in ignem æternum proiecti. Quẽadmodùm eñ in cacuminibus montiũ non colligitur pluuia, nec permanet humor, sed in cõcauis vallium: ita in superbis illis sacerdotum, scribarũ, pharisæorũ, ac pontificum cordibus locum non repperit spũssctũs, nec in eis sua charismata q̃uerũt, sed in humilib9 Chr̃i discipulis, secundũ quod dixit: Cõfiteor tibi pater, q̃a abscõdisti hęc à sapientib9 & prudẽtibus, hoc est, p̃fatis Iudæorũ maioribus, q sapiẽtes ac prudẽtes se esse iactabãt, & reuelasti ea paruulis, i. humilib. [Nec sint ibì agri primitiarũ,] hoc est, cõgregatiões hoĩm fructuosorũ, qm̃ qui p̃fatos Iudæos incredulos sunt secuti, oĩi fœcunditate gr̃æ ac virtutũ sunt priuati. ¶Porrò, fideles dicuntur agri ac vineæ Dei, dicente Apostolo 1. Cor. 3. Dei agricultura estis. [q̃a ibì abiectus est clypeus fortiũ.] Clypeus fortiũ, fuit p̃dicatio Chr̃i & Apostolorum, cõtra vniuersa salutis obstacula muniẽs, & fideles auditores defendẽs, quã p̃dicationẽ infelicissimi abiecerunt Iudæi, & perierũt à sanguine interfectorũ, hoc est, propter scelera sua, q̃ Chr̃m & eius discipulos occidendo, fecerunt. [Sagitta Ionathæ nunq̃ rediit retrorsum,] Hoc dici potest de efficaci p̃dicatore, cui9 sermo non caret fructu. [Saul & Ionathas amabiles & decori in vita sua, in morte quoq; non sunt diuisi.] Hoc dici potest de quocunq; fideli p̃lato & martyre sctõ, ac eius filio spũali seu fratre aut socio, q in vita sua Deo cõcorditer ac seruidè seruierũt, paritérq; pro Chr̃o martyriũ sunt perpessi, vel simul in pace obdormierũt in dño. Quales fuerunt beatiss. Petrus & Paulus, Simon & Iudas, *Epictius & *Astion, multiq; tales, sicut gloriosus martyr Mauriti9 & q̃cunq; soci9 eius. Studeamus ergo & nos esse verè amabiles bonitate virtutum, dulcedine morũ, charitate obseq̃orũ, & decori luce sapiẽtiæ ac gr̃ę venustate. Simus insupèr aq̃lis velociores p dilectiõis feruorẽ, cõtemplatiõis acumẽ. Et p agilitatẽ p̃mptissimã ad oẽm obedientiã sctãm virtuosumq; actũ, vt viriliter ac celerrimè, nõ tñ sine discretiõe, aggrediamur opa bona, & q̃cunq; Deus req̃rit à nobis. Simus itẽ leonib9 fortiores, cõfidẽdo semp in dño, & oĩa valẽdo in eo q nos cõfortat, ita vt eũ vincamus, q tanq̃ leo rugiẽs circuit, q̃rens quẽ deuoret. [Filiæ Israel, sup Saul flete.] Sic animæ subditorum bonorũ debẽt lugere, cùm fuerint virtuoso pastore orbatæ, cuius exẽplis atq; sermonib9 vestiebant, ac ornabant amictu iustitiæ, splendore virtutũ, & veste nuptiali q̃ charitas est. ¶Postremò, sicut Dauid tam ardẽter ac tenerrimè dilexit Ionathan syncero amore, tam naturali q̃ sociali & familiari ac spiritali, ita ad p̃ficiendũ in oĩi virtute nõ mediocriter cõfert habere aliquẽ charissimũ fratrẽ, fidelissimũq; amicũ veraciter virtuosum: quaten9 se inuicẽ charitatiuè corripiãt, exhortent, accendãt, ac iuuent ad oẽm spũalem p̃fectum, & ab omni carnali affectione abstineant, nec

Mich. 6.
Hieronym9.
Gal. 3.
Sap. 16.
Matt. 11.
Luc. 10.
Phil. 4.
1. Pet. 5.
Matt. 22.

vnus ab alio aliqd opret, quod sit virtuti cõtrarium, nec alter propter aliũ tale qd operetur, imò
oĩ homini magnum est releuamen atq; solatium in oĩ hac vita habere familiarem & fidelem
amicum. Propter quod ait Eccĩ 6. Amicus fidelis, protectio fortis. q aũt inuenit illũ, inuenit the
saurum. Amico fideli nulla est cõparatio, & non est digna põderatio auri & argenti cõtra boni-
tatem fidei illius. Amicus fidelis, medicamentũ vitæ & immortalitatis. & q metuũt dñm, inueni-
Ecci.6. unt illum. Veruntñ obseruandũ est, quod ab eodem docetur: Si possides amicum, in tentatione
posside illum, hoc est, tẽpore aduersitatis proba & experire, an veram amicitiã tibi ostendat effe
ctu, & ne facilè credas ei teipsum. Est eñ amicus secundũ tẽpus suum, & non permanet in die tri
bulationis. Amicus, si permanserit fixus, erit tibi coæqualis, hoc est, humiliter habe te ad ipsum,
quasi ad fratrẽ ac socium, q̃uis sis maior eo. Demũ & hoc ex isto innotescit capitulo, quo iusto Dei
iudicio sæpè cõtingat, vt simulatores & callidi adulatores, & humanæ gratię potiùs q̃ diuinæ ex-
quisitores, sæpè incurrant detrimentũ, displicentiã, aut etiam mortẽ ex verbis suis cõfictis, blan
dis, mendosis apud magnates seu alios, qbus putant per talia complacere. Idcircò nil meliùs, q̃ in
verbis & factis iustè atq; synceriter se habere, & cordis simplicitatem rectitudinemq; diligere:
Pro.22. quia & Salomon contestatur: Qui diligit cordis munditiam, habebit amicum regem.

¶ Expositio literalis cap. 2. Igitur consuluit Dauid dominum. Art. 3.

RECitatur hic, qualiter Dauid peruenit ad regnum, & aduersari⁹ eius succubuit. [Igitur post
hæc consuluit Dauid dñm] Postq̃ s. deplanxit Saulẽ & Ionathan, interfectosq; Israel. An aũt
2.Reg.1. deplanxit eos 7. diebus, quemadmodũ in fine primi lib. legunt fecisse Iabitæ, hoc est, viri Iabes
1.Reg.31. Galaad, an vno die duntaxat, vt litera pcedentis cap. videtur sonare, incertũ apparet. Iabitæ aũt
2.Reg.1. fecerunt, iuxta quod scriptum est, Luctus mortui 7. dies. ¶ Deniq; iuxta phabita in primo lib. Da
Ecci.22. uid cõsuluit dñm, hoc est, de agendis q̃siuit à Deo informationẽ atq; cõsilium per sacerdotem
1.Reg.30. Abiathar, iuxta modum frequẽter expressum. [dicẽs] ad dñm per sacerdotem: [Num] hoc est, an
ne [ascendã in vnam de ciuitatibus Iuda?] i. tribus Iudę, de qua natus sum, & eam plùs diligo, quę
1.Reg.16. & mihi magis assistet. Itaq; qñ Dauid hæc dixit, videtur adhuc fuisse in Siceleg, quæ est inferior
situ, q̃ regnum Iudææ. Ideo ait: Num ascendam? [Et ait dñs ad eum: Ascẽde. Dixitq; Dauid: Quò
ascendam?] Ministerio angeli fiebat rñsio sacerdoti, & per sacerdotem ad Dauid. [Et rñdit ei, In
Iosu.13.15. Hebron.] Quæ fuit vrbs inclyta & famosa, & data fuit Caleb in possessionem, in qua etiam Abra
ham aliqñ habitauit, vbi & Sara defuncta est, vt Gene. 23. legitur. Hinc dñs iussit, vt Dauid inci-
peret regnare ibidèm. Circa hoc scribit qdam: In illa ciuitate sepulti sunt quatuor principales
patriarchæ, quod stare nõ potest, nisi sic intelligatur: In illa ciuitate, i. prope eam. Nam extra He
bron in spelunca duplici in agro sepulti fuerunt. Vndè & in Genesi Abraham ait: Intercedite p
Gen.23. me apud Ephron, vt det mihi speluncã duplicem quã habet in extrema parte agri sui. [Ascendit
ergo Dauid & duæ vxores eius,] quas accepit post Michol filiam Saulis, [Achinoem Iezraelitis,]
qa de vrbe noie Iezrael fuit, [& Abigail vxor Nabal Carmeli. Sed & viros q erant cum eo, duxit
Dauid] hoc est, secum perduxit, [singulos cum domo sua,] i. cum suis domesticis, putà vxore ac
sobole, quos noluit in sua psperitate relinquere, qa in aduersis cõmunicauerãt sibi, adhuc quoq;
indiguit eorum subsidio. [Et mãserunt in oppidis Hebron,] hoc est, quæ erant prope Hebron in
gyro, & pertinebãt ad Hebron, tanq̃ ad vrbem principaliorẽ. Nec poterant oẽs cõuenienter ha-
bitare in Hebron, quæ fuit aliundè satis populosa. Aliq tñ ex maioribus habitauerũt cum Dauid
in Hebron. ¶ Porrò, per oppida Hebron, intelliguntur hic forsitan villæ Hebron, de qbus legi-
tur Iosu. 21. [Veneruntq; viri Iuda,] hoc est, de tribu Iuda, quæ populosior, bellicosior, ac nobili-
3.Reg.1. or erat. [Et vnxerunt ibi Dauid] in regem, per manus sacerdotis aut alicuius prophetæ. Vndè &
infrà tertio lib. describitur Salomon vnctus per manus Sadoc pontificis, & Nathan prophetę. [vt
1.Reg.16. regnaret super domum Iuda.] Dauid quoq; iam antè semel vnctus fuit in domo patris sui per Sa
2.Reg.5. muelem prophetam. Vnctus est etiam tertiò rex super vniuersum populum Israel, vt infrà habe-
tur. [Et nunciatum est] ipsi [Dauid, q viri Iabes Galaad sepelissent Saul,] & etiam Ionathan cum
1.Reg.31. grandi periculo & labore, vt in vltimo primi lib. cap. elucescit. Probabile reor, quod hi qui istud re-
tulerũt regi Dauid, fuerunt amici Iabitarum, volentes ipsum Dauid inclinare ad beneuolẽtiam
circa Iabitas, quia iam satis fuit vulgatum, quòd Dauid occiderat eum, qui dixit se occidisse Sau
2.Reg.1. lem. Ideo non videtur quòd isti intenderint ipsum Dauid auertere à Iabitis recitando hoc fa-
ctum. [Misit ergo Dauid nuncios ad viros Iabes Galaad,] qui erant de tribu Manassæ, vt patet
Numeror. 32. & 36. [Dixitq; ad eos] per os nunciorum, vel per epistolam: Benedicti vos à domi-
no,] hoc est, benedicti, & dona gratiæ consequuti estis à Deo. Vel benedicti sitis, seu benedica-
mini à domino Deo, [qui fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, &] pro. i. [sepe-
listis eum.] Siqdem mortuos sepelire, inter septem corporalia misericordiæ opera computatur.
[Et nunc retribuet vobis qdem dñs misericordiam] hoc est, veniam & gratiam. Matt. 5. Beati eñ
misericordes, qm ipsi misericordiam consequentur. Prouerb. quoque 15. scriptum est: Per fidem
&

& misericordiam purgantur peccata.[& veritatem,]i.veram mercedem ac summæ veritatis beatam notitiam,dummodò perseueretis in bonis.vel veritatem, hoc est, retributionem quam talibus promisit,verè impendet vobis.[Sed & ego reddam grām]i.gratiosam retributionem vltrà q̃ speratis à me.[eo ꝙ fecistis verbum istud.]hoc est,opus hoc,significatū per horum verborum cōplexum. Verbum qppe frequenter accipitur pro verborū congerie seu sermone.Et nunc pro re,significata per tale verbum,accipitur. Princeps aūt debet plebi suæ esse gratus, atq; bñuolus pro fidelitate eius & pio obsequio.Nam vt philosophus in politicis ait,Per hoc princeps subditos suos ad meliora præcipuè prouocat,ꝙ circa obedientes,fideles & pios,exhibet se liberalem, Pro.15.
gratum, bñficum.[Cōfortent manus vestræ,]i.vosipsi roboremini,qa per partem totum significatur.Et qm̄ manus est organum organorum,secundū philosophum,in quo pręcipuè sita est vis operatiua,idcircò per manuum consortationē,totius hoīs fortificatio designatur. [Et estote filij fortitudinis,]hoc est,multùm fortes,sicut aliquis dicitur filius incōstantiæ,qa multùm inconstans:aut homo virtutis,qa valdè est virtuosus.Sic quoq; Antichr̄s vocat̄ homo peccati.Et Ruth, 2.Thes.2.
mulier appellatur virtutis,& sumitur fortitudo hic pro virtute potiùs,q̃ pro robore corporali. Ruth.3.
[Licèt em̄ mortuus sit dn̄s vester Saul,tn̄ me vnxit dom⁹ Iuda]hoc est, familia stirpis Iudæ [in regem sibi.]Ideo potens sum benefacere vobis,& bonæ spei esse debetis. Seqtur de principatu Isboseth filij Saul.[Abner aūt filius Ner princeps exercitus Saul,tulit]i.secum sumpsit[Isboseth filium Saul, & circunduxit eum per castra,] i.per loca & cōgregationes decem tribuum.Vel per castra,hoc est,per locum sic propriè dictum,q in Hebræo *Mahanaim nuncupat̄:qa in eo angeli occurrerūt S.Iacob de Mesopotamia redeunti,iuxta illud Gene.32. Fuerunt ei obuiàm angeli Dei,quos cùm vidisset,ait: Castra Dei sunt hæc.Et appellauit nomē loci illius, *Mahanaim,i.castra.¶Deniq; dictum est vltimo primi lib.capitulo, ꝙ filij Israel, qui erant trans vallem & trans *Manaim
Iordanem,mortuo Saul,ciuitates suas ex timore reliquerunt atq; fugerunt.Et illi deindè se collegerunt,vt fierent fortiores, atq; per castra, hoc est,per congregationes illas ac alias circunduxit Abner hunc Isboseth.[regemq; cōstituit]ipsum Isboseth[super Galaad]i.super habitatores terræ Galaad trans Iordanem.[& super Gessuri,]hoc est,terram sic dictam,ad terram promissionis pertinentem.Veruntn̄ quidam dicunt in Hebræo haberi,Super Assuri,i.tribum Aser. Nam tempore Saul,filij Israel nondum obtinuerunt dn̄ium super regnum,seu territorium Gessuri,cùm & 1.Reg.31. 2.Reg.13.
infrà dicatur,ꝙ Absolon fugit ad regem Gessuri,patrem matris suæ:nisi forsan Gessuri hic sumatur pro alio loco,aut oppido sic vocato,sicut frequenter in simili accidit in scripturis. [& super Iezrael,& super Ephraim,& super Beniamin]hoc est,tribum Beniamin,quæ familiariùs ac vehe 1.Reg.9.
mentiùs adhæsit Isboseth Beniamitæ, quia de stirpe Beniamin fuit.[& super Israel vniuersum,] i.cæteras Israel trib⁹,tribu Iudæ excepta.Sicq; per synecdochen sumitur hic totum pro parte sua maiori.Intelligendum est aūt,ꝙ Abner qui erat valdè potens in populo, induxit præfatos filios Israel ad consentiendum vnctioni Isboseth super eos in regem.Veruntn̄ cōstitutio illa Isboseth 1.Re.13.15.16
in regem super illos,non fuit legitima,sed vsurpatiua:nec fuit de iure,sed de facto:quia frequen R.Salomon
ter prædixerat Deus regnum auferendū à semine Saul,& ipsum Dauid fecit vngi per Samuelem in regem.Præterea aduertendum,quia vt refert Lyra,Rabbi Salomon dicit ipsum Abner constituisse Isboseth regem,ad verificādum,ꝙ in Genesi Deus locutus fuit ad Iacob: Reges ex te egre Gen.35.
dientur,& tn̄ oēs filij Iacob erant tunc nati præter Beniamin. Sicq; significatum fuit, quod ei de Beniamin essent duo reges futuri,videlicet Saul & Isboseth.Sed istud nullius videt̄ valoris.Nam dato ꝙ de solo Iuda orti fuissent reges,adhuc verificata esset illa promissio.Cōstat nanq; ꝙ nullus immediatorum filiorum Iacob rex fuerit,sed in posteris fuit sponsio illa impleta.Nec etiam per verba illa significatum fuit,ꝙ de quolibet filiorum Iacob essent reges nascituri,imò nec nati sunt.Insupèr in Genesi legitur Deus Abrahæ promisisse non semel duntaxat:Reges ex te egre- Gen.17.
dientur,diu anteq̃ Isaac fuit natus,in cuius posteritate fuit impleta illa promissio.[Quadraginta annorū erat Isboseth filius Saul cū regnare cœpisset sup Israel, & 2.annis regnauit.] Abner verò non videtur excusari à culpa,procurādo ꝓmotionem Isboseth hui⁹ in regem, qm̄ sciuit regnum fuisse promissum ipsi Dauid à Deo:idcircò non debuit regi Dauid resistere. [Sola aūt domus Iuda sequebatur Dauid,] obediendo ei vt regi,& acceptando eum in regem.¶Sed obijci potest,ꝙ 1.Paral.12.
in 1.lib.Paral.legunt̄ valdè multi cōfugisse ad Dauid,cùm adhuc esset in Siceleg,deindè cùm erat in Hebron,valdè multa millia de diuersis tribubus Israel venerunt ad eum,vt esset eorum rex,Isboseth adhuc viuente atq; regnante.Nam legitur ibi:De filijs aūt Beniamin 3. millia venerūt ad eum. Magna em̄ pars eorū adhuc sequebat̄ domū Saul.Ad hæc rn̄dendū videtur,ꝙ sola tribus Iuda tota & integra sequebat̄ Dauid.De alijs verò tribubus aliq quotidiè confugerunt ad Dauid, prout in ꝑallegato libro satis innuit̄.[Et fuit numerus dierū quos cōmoratus est Dauid imperās in Hebron super domū Iuda,7.annorū & 6.mensiū.Egressusq; est Abner filius Ner,& pueri]hoc est,serui seu etiam cognati,[Isboseth filij Saul de castris]id est, de turmis seu mānsionibus suis[in

Gabaon,hoc est,ad locum propè vrbem sic dictam,vel in Gabaon cœperunt egredi.[Porrò Ioab filius Saruiæ,& pueri]i.ministri ac propinq[David,egressi sunt,& occurrerūt eis iuxta piscinam in Gabaon.]hoc est,prope oppidum illud in campo.Non em̄ conuenerūt infra vrbem.[Et cùm in vnum]locum[cōuenissent,]ex cōdicto(vt aliq opinātur)siue ex casu,[e regione]i.ex opposito[sederunt hi in vna parte piscinæ,& illi ex altera]parte.Piscina aūt vocatur congregatio aquarū,pſertim pluuialiū.[Dixitq; Abner ad Ioab:Surgant pueri]i.aliq pugnatores ex vtroque exercitu,[& ludant coram nobis.]hoc est,delectabiliter ꝑlientur cōtra se inuicem singulari certamine,ostendētes robur suum atq; audaciam.Circa hoc scribit Lyra, ꝙ verbum Hebraicū,pro
Hieronym. quo Hieronymus transtulit,Ludant,æquiuocum est ad ludere & occídere.Hic aūt pro occidere
R.Paulus. ponitur,Et ad alia q̄dam.Cōtra quod scribit R.Paulus:Quanuis verbum illud Hebræum æquocum sit,nunq̄ tñ significat occídere.Et in hoc loco,ꝓpriè significat ludere.Veruntñ ludicra quę inter hostes fiunt,frequenter inducunt occisiones,vt in proposito.Queádmodùm etiam hastiludia ad militare exercitium facta,sæpè inducunt plagas & læsiones:nō tñ ista significātur per verbum hoc,ludere.Hæc R.Paulus.[Et ait Ioab:Surgāt.Surrexerūt ergo, & transierūt numero 12.de Beniamin ex parte Isboseth filij Saul,& 12.de pueris Dauid.Appræhensoq; vnusq[s]q; capite com paris sui,]i.æqualis seu socij sibi contrarij,[defixit gladium in latus cōtrarij.]Iosephus & q̄dam
Iose. lib.7. an.iu. ca.1. eum sequentes,dicunt hoc sic intelligendū,ꝙ vnusq[s]q; illorum 12.puerorum Dauid,defixit gladium in latus sui cōtrarij,ita ꝙ pueri Dauid māserūt superstites.Sed obuiare videtur quod subditur:[Et ceciderunt]hoc est,mortui sunt[simul.]Scriptura quoq; hæc indeterminatè affirmat, ꝙ vnusq[s]q; transfodit latus comparis sui, nec innuit hoc magis esse intelligendū de pueris Dauid,q̄ Isboseth.imò addendo,& ceciderūt simul,insinuare videtur,verba illa esse de vtrisq; intelligenda:idcircò hoc verius creditur, qa plùs cōsonat textui.[Vocatumq; est nomen loci illius, ager robustorum in Gabaon.]i.prope,qa nec agri solēt esse in vrbibus.Quidā refert,in Hebræo haberi,cāpus cōcisorum,qm̄ gladijs mutuò cōcisi corruerūt,sed potiùs reor in Hebræo haberi, sicut Hieronymus transtulit.Et fortè verba illa Hebraica vtrunq; designant, magisq; aptè Hieronymus transtulit,Ager robustorum,q̄ si trāstulisset,campus cōcisorum. Primò, qm̄ pueri vtriusq; exercitus audacter & fortiter videbātur egisse.Secundò,qa transfixi fuerunt ꝓpriè,nō concisi.[Et ortum est bellum satis durum in die illa.]Vterq; em̄ exercitus cōdoluit suis ita occisis,& inflāmatus fuit ad ꝑliandū,atq; ad vlciscendū ruinam suorum.[Fugatusq; est Abner & viri Israel à pueris Dauid.Erāt aūt ibi tres filij Saruiæ]sororis Dauid,videlicet[Ioab & Abisai & Asael.Porrò Asael cursor velocissimus fuit,quasi vnus ex capreis quæ morant̄ in syluis:]q̄ velociores sunt domesticis capreis.Ideo verbum hoc intelligi potest per modum hyperbolicæ locutionis.[Persequebatur aūt Asael Abner]iuuenili & incauta audacia,non cōsiderans fortitudinē, experientiam atq; peritiam ipsi Abner in bellicis rebus.[& non declinauit ad dexterā, neq; ad sinistram omittēs perseq Abner.Respexit itaq; Abner post tergum suum,& ait:Tū ne es Asael? Qui rñdit: Ego sum.Dixitq; ei Abner:Vade ad dexteram siue ad sinistrā,& appræhende vnum de adolescētibus]exercit. mei,[& tolle tibi spolia eius]hoc est,rebus suis expolia eum,vt iure prelij sint spolia tua,ea quæ habet ille,vel quæ abstulit de parte tua,tanq̄ dicat:Si fortitudinē tuam vis experiri,inuade vnum de iuuenibus meis tibi similib.:& si queris vincere eum,accipe spolia eius.[Noluit aūt Asael omittere quin vrgeret eum:]hoc est,quin importunè arctaret ipsum Abner,atque cōpelleret eum ad resistendū,qa velocior erat q̄ Abner vir grādæuæ ætatis, nō tñ robustior,imò multùm imperitior illo.[Rursumque locutus est Abner ad Asael:Recede,noli me sequi,ne fortè cōpellar cōfodere te in terram.]hoc est,ita transfigere, vt ꝓtinùs cadas moribundus in solū.Ex his elicitur prudentia,patientia,mansuetudo,maturitas huius Abner, q importunitatē illius iuuenis tam lōganimiter tolerauit,quem se posse faciliter superare non dubitauit.[Et leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum,]hoc est, coram Ioab non potero apparere securus, nec eius grām inuenire,si te fratrem ipsius occidero.Itaq; Abner timuit ipsum Ioab potiùs propter ipsius calliditatē,q̄ vires.Nam & Abisai fortior fuit q̄ Ioab,vt infrà patebit,& 1.Paral.11.cap. satis innuitur.¶Insuper,Abner vidit partem Isboseth deficere omi die, & partem Dauid proficere.Sciuit quoq; ꝙ regnum fuit ꝓmissum ipsi Dauid à Deo, propterea cōijciebat ꝙ Dauid ꝓualeret,& regnaret in breui,& ꝙ tunc Ioab fieret vnus de potentiorib. regis, qa & nunc fuit quasi princeps exercitus,sicq; indigeret fauore & gratia Ioab.[Qui audire cōtempsit, & noluit declinare.]Ex quo videtur, ꝙ ex elatione & vana gloria desiderauit deijcere ipsum Abner,vt videretur perpetrasse rem magnam,prosternēdo principē militiæ partis aduersæ. Si tñ Asael ex zelo iustitiæ sic insecutus est Abner,& eum audire contempsit,quatenùs superaret capitaneum eorum, qui iniustè restiterūt regi Dauid, quatenùs capitaneo illo occiso,pax citiùs sequeretur,laudabiliter egit.[Percussit ergo eum Abner auersa hasta,]ita ꝙ ipse Abner totus peritus in bellicis rebus,quasi progrediendo repentè vertit hastam suam in proprijs manibus.Sicq; celerrimè vulnera

rauit Asaelem [in inguine,] hoc est, in parte inferiore circa virilia, vbi vulnus lœtale est, cum ferro seu mucrone lanceæ suæ. Quidã tñ exponunt sic: Auersa hasta, id est, cum ligno hastæ posteriore, cui expositioni obuiare videtur, quod subdit, [Et transfodit: qa nõ apparet quòd cũ ligno illo potuerit eum ita transfodere. Ideo qdam exponunt sic: Aduersa hasta, hoc est, hasta versa ad Asaelem. ¶Porrò (vt fertur) in Hebræo habet: Percussit eum post hepar in quinta, i. iuxta vitalia membra in costa vbi ictus mortalis est. [& mortuus est in eodé loco. Omnesq; q transibãt per locum in quo ceciderat Asael, & mortuus erat, subsistebãt] ad videndum cum admiratiõe & forsan cõpassione, tam egregium, audacẽ ac velocẽ iuuenẽ, tam subitò interfectũ, vtpotè regis Dauid nepotẽ. [Persequentibus autẽ Ioab & Abisai] cum eorum exercitu [fugientẽ Abner] cũ suis, ad vlciscendum sanguinẽ fratris sui, [sol occubuit.] ideo propter imminentẽ noctis caliginem, oportebat cessare à prælio. [Et venerunt vsq; ad collẽ aquæductus,] Proprium nomẽ est montis illius, [qui est ex aduerso vallis & itineris deserti in Gabaon. Cõgregatiq; sunt filij Beniamin ad Abner] tanq̃ ad principẽ, [& cõglobati in vnum cuneum] ad adiuuandũ se inuicèm, [steterunt in summitate tumuli] hoc est, monticuli [vnius] seu loci eminentioris, secundum glossam, vt ex loco illo fortiùs repugnarent, adiuti altitudine loci. [Et exclamauit Abner ad Ioab, & ait: Num vsq; ad internecionẽ tuus mucro desæuiet?] i. tam instanter & immoderatè persequeris nos, acsi velles nos omninò occidere gladio, quod tñ incautum & indecẽs est. [An ignoras quòd periculosa sit desperatio?] hoc est, attendere deberes quòd valdè periculosum sit aduersarios intantũ arctare, vt desperent se posse effugere: qa frequẽter cõtingit, vt in tali casu, puocati, fortiùs reluctentur, plurimosq; occidant de persecutoribus suis, sic intra se cogitãtes: Oportet nos mori aut pualere: & siue resistamus, siue non, nõ est spes de fuga. Sicq; animant se ad dimicandũ fortissimè. Hinc de Alexãdro Magno narratur, quòd dum quadã vice fecisset pontẽ laboriosè, & exercitus suus pontẽ esset transgressus, pntẽ iussit mox destrui. Vndè exercitus suus admirans, dixit: Quò aut per quẽ locum fugiemus, si defecerimus in plio? Respondito; Alexander: Ideo pontẽ fregi, vt nõ cogitetis de fuga, sed certi sitis, vos aut morituros, aut triumphaturos in bello. Quo audito, fortissimè pugnauerũt, atq; pualuerunt. Secundũ R. Paulum in Hebræo habet: An ignoras, quomodò amara erit in vltimis? vt sit sensus: Quanuis amaritudo seu dolor proueniẽs ex his q̃ contingunt in bello, nõ sentiatur ipso bello feruente, in vltimis tñ cessante belli ardore, dolorosè & amarè sentiẽ ex strage & detrimento q̃ solent in bellis cõtingere. [Vsq; quò nõ dicis populo tuo, vt omittat persequi fratres suos?] Nã oẽs sumus de semine Iacob, & eiusdẽ legis cultores, ideo inuicèm misericordes esse debemus. [Et ait Ioab: Viuit dñs, si locutus fuisses manè] i. maturè & diu ante hanc horã, pacẽ petendo, [recessisset populus persequẽs fratrẽ suũ.] hoc est, exercitus mecũ existens, & hucusq; persequẽs populum tuũ, fratrẽ suum, sumendo singulare pro plurali, iam diu cessasset vos insequi. [Insonuit ergo Ioab buccina] p signo cessationis à persecutiõe ac plio, [& stetit omnis exercitus, nec persecuti sunt vltrà Israel, neq; iniêre certamẽ. Abner autẽ & viri eius abierunt per cãpestria Moab, tota nocte illa, & transierunt Iordanẽ, & lustrata omni Bethoron, venerunt ad castra.] de quibus pdictum est, quòd Abner circunduxit ipsum Isboseth per castra. [Porro Ioab reuersus, omisso Abner, cõgregauit oẽm populum.] i. totum exercitũ suum, vt sciret, quot occisi essent de suis. [Et defuerunt de pueris Dauid] q fuerunt cum Ioab, [decẽ & nouẽ viri.] Quo cõstat, q pueri accipiuntur hic pro viris. [excepto Asaele,] qui erat vicesimus occisorum, & solus plùs cõputabatur, q̃ oẽs seu multi alij interfecti. [Serui autẽ Dauid percusserunt, de Beniamin, & de viris q erant cum Abner, trecẽtos sexaginta: q & mortui sunt. Tulerũtq;] Ioab & frater eius [Asael] hoc est, corpus Asaelis. [Et sepelierunt eum in sepulchro patris sui] mariti Saruiæ [in Bethleem. Et ambulauerunt tota nocte Ioab & viri q erant cũ eo. Et in ipso crepusculo peruenerunt in Hebron] ad Dauid, postquàm sepelierunt Asaelem, vel potiùs posteà, quanuis sepelitio illa antè narretur. ¶Præterea aduertendum, quòd præfata pugna inter seruos Dauid & Isboseth, fuit iusta ex parte Dauid, cui iure diuino regnum debebatur: idcircò & duodecim iuuenes, qui de exercitu Abner concertauerunt contra duodecim iuuenes Ioab, periculosè egisse videntur, nisi forsan per ignorantiam aut iussionem sui principis excusentur. R.Paulus

¶De mystico huius capituli secundi sensu. Arti. IIII.

DAuid fuit Christi figura: & sicut Dauid (regnante Saule) exul fuit de terra Iuda, sic Christus filius Dei, remotus fuit & alienus à cordibus hominũ, regnante in eis diabolo. Posteà Christus per incarnationis mysteriũ ascendit in vnam ciuitatũ Iudæ cũ duabus vxoribus suis, i. ecclesia ex iudaismo conuersa, itemq; cũ ecclesia ex gentilitate collecta: quas & si nondum actu conuerterat, tñ per præcognitionẽ & electionẽ portauit eas in mente sua. [Veneruntq; viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid.] Per viros Iuda, intelliguntur electi ex Iudaismo, qui cõfessi sunt Christum, & crediderunt in eum. [Quẽ & super se vnxerunt,] i. spiritualiter esse vnctum à Deo patre professi sunt. Vel spiritualiter eum vnxerunt cõfessione laudis diuinæ, & deploratione propriæ

culpæ,atq; odore laudabilis famæ.[Et núciatú est Dauid, q viri Iabes Galaad sepelissent Saul.] In omni historia huius negocij,Dauid designat personā iudicis summi, videlicet Iesu Chri. Itaq; per hoc,q Dauid regi in tantú cóplacuit,q Iabitæ sepelierunt dñm suú Saul,quanuis iniustú ac æmulú sancti Dauid,figuratú est, q Christo placēt opera misericordiæ iniustis ,ppter deú exhibita:& itē q Christus requirit à subditis,vt superiores suos quanuis iniquos honorent,inquantú sunt vicarij Dei.[Abner aút princeps militiæ Saul,circunduxit Isboseth.] Per Abner & adiutores ipsius,hoc loco designant principes praui,& eorú ministri,q diuino cōtrariantur honori,iustosq; persequunt,& iustorú promotionē ac prælationē impedire conant,cupientes qcunq; arte

Philip. 2. aut practica,pmouere siue intrudere impios sibi cósimiles,à qbus temporalia cómoda,aut promotiones cósequi pstolantur,qm quærunt q sua sunt,nó quæ Iesu. [Sola aút domus Iuda sequebat Dauid,] id est,iusti ac timorati,q Deo synceriter cófitentur,Christo adhærēt,atq; legitimis electionibus eorúqui platione sunt digni,cósentiunt,ac suis parent platis.[Et fuit dauid cómoratus,imperās super domú Iuda in Hebron septē annis & sex mensibus.] Hebron interpretatur cóiugium,seu visio sempiterna: sicq; per Hebron hic significat ecclesia militās,cú qua Christus spiritale cōtraxit cóiugiú,desponsando sibi eā per fidē &charitatē.In qua etiā ecclesia,deus per

Matth. 28. fidē & gratiam cernit,sempiternaq; visio inchoat.In hac ecclesia morat Christus septem annis ac

Lucæ 12. totidē mensibus,i. per omne tempus seculi huius, queadmodú ait:Ecce ego vobiscú sum oñctis diebus vsq; ad cósummationē seculi,& imperat suis electis q ei obtemperāt, quibus locutus est: Nolite timere pusillus grex,quia cóplacuit patri,dare vobis regnú.[Dixitq; Abner ad Ioab:Surgāt pueri,& ludant corā nobis.] Per duodecim illos pueros vtriusq; exercitus, cótra se inuicem pliantes,intelligi possunt viri periti in iure & in disputatoria arte, q solent mutuò altercari atq; cótendere,& pugnare gladio oris sui corā superioribus,quis duorú debeat obtinere plationē,in quo bello pualent,q partē digni legitimeq; electi defendunt: pualent (inq) ratione & iure, quis interdú aduersariorú suorú multitudine,importunitate,& inquietudine obruant.[Porrò Asael cursor velocissimus fuit.] Per Asaelē istú nepotē Dauid, primò significant, qui,ppinquorú suo-

Roman. 10. rum quis iustorum,pmotionē & plationē ex carnali affectu cupiunt aut iuent, ideo vulnerantur, in vitalibus cordis ac pereunt. Secundò,per Asaelē exprimunt,qui zelú Dei habēt,sed nó secundum scientiā,& amore iustitiæ moueri se putāt,sed carēt discretione,& irrationabili impetu agi-

Deuter. 16. tant,nec iustā causam iustè ac sapientialiter,psequuntur,iuxta quod in Deuter. iussum est:Iustè, quod iustú est,exequēris.Hinc ab aduersa parte vincunt. Nā & Salomon ,ptestat: Qui festinus est

Prouer. 19. pedibus,i.nimis seruēs in affectibus suis,offendit.Ideo ait glossa:Necesse est,vt qui furentes & errantes conant reprimere,nó in furorē aut iram se excitēt:sed quicqd trāquillitatis est, monstrēt.

Eccl. 3. Hinc in Ecclesiastico legit:Fili,in mansuetudine opera tua fac,& super gloriā hominú diligēris. Nó eñi debet homo seipsum spiritualiter lædere per passionú excessum,vt aliú curet in aīa.[Cógregatiq; sunt filij Beniamin ad Abner.] Sic impij cófluunt ad psidentē iniquum capitaneumq; peruersum,& conglobant,stantq; in colle suæ elationis ad resistendú iustis ac bonis hominibus. Veruntū dum princeps eorum verei succumbere,postulat pacē,nó pacis amore,sed periculi sui timore.Iusti aút non debēt esse nimis difficiles ad parcendú iniquis.An ignoras,q periculosa sit desperatio?verè periculosissimum est desperare.Periculosum est quoq;,per sermonē nimiè rigo-

Esaiæ 42. rosum,aut per immoderatā correptionē seu correctionē inducere pximú aut subditú ad despe-

Matth. 12. rationis propinquitatē aut desolationē. Non eñi conterendus est calamus conquassatus, nec extinguendú fumigans linú,imò pulilli,infirmi & lapsi, sunt per discretionē recuperādi,per spem

1.Corin. 10. confortandi,per salutarē doctrinam illuminandi.Hinc & Deus nó permittit nos vltra vires tentari,ne desperemus:sed facit cum tētatione prouentú, dummodò pro viribus resistamus, vt consolemur, & augeatur spes nostra in dño. [Porrò Ioab congregauit oém populum.] Sic platus & princeps debet subditos suos per charitatē colligere, per pacē atq; cóeordiam adunare, atq; prudēter perpēdere,q & quot in spúali aut corporali certamine sint deuicti, vt oretur & celebretur ,p ipsis,& omni modo possibili subueniat eisdē.[Et ambulauerút tota nocte,] ita & nos in omni aduersitate,persecutione,ac tentatione debemus ad Christú accelerare,& per semitas lucis procedere,nó stare per pusillanimitatē,neq; succumbere per cósensum, sed tanto instantiùs agere virtuosè,tentationibusq; resistere,quanto acriùs & importuniùs à malignis impugnamur spiritibus,vel certè à mundo aut carne seu improba ,ppria voluntate. ¶Postremò,per hoc q ter in unctus est Dauid,allegoricè denotatur,q Christus plenissimè fuit vnctus omni diuino charismate

Roma. 4. 9. in corde,& omni discretiōe ac salutari doctrina in ore,omni quoq; æquitate in opere, & primò vnctus est secretè in vtero virginis.Deindē cōstitut' est rex super cóuersos ex iudaismo. Tertiò, super oém gentem credentē,quæ per fidem est Abrahæ semen.Per idem verò tropologicè figuratur,q vnusquisq; fidelis debet esse vnctus in mente per fidē & gratiam, in ore per confessionē & ædificatoriam locutionem,in opere per præceptorum custodiam,perseuerantiamq; finalem.

¶Expo-

¶ Expositio literalis cap. 3. Facta est ergo longa cõcertatio inter domũ Dauid &c. Art. V.
Hic recitatur, qualiter Dauid profecit quotidiè ad regnandũ super totũ Israeliticum populũ, per hoc q princeps militiæ aduersariorum suorũ subiecit se ei, atq; occisus est. [Facta est ergo longa concertatio inter domum Dauid & inter domum Saulis.] i. inter cognatos & seruos ipsius Isboseth filij Saul & Dauid regis. Et rectè asseritur cõcertatio illa facta inter domum Dauid & domum Saul: quia nec Dauid, nec Isboseth videtur personaliter interfuisse certaminibus illis. Isboseth quippe ex desidia, Dauid verò ex humilitate & prudentia noluit interesse, ne videretur immoderanter aspirare ad regnũ. Veruntñ dictum est capitulo pcedenti, q Isboseth regnauit duobus annis duntaxat: vndè seq videtur, q cõcertatio illa vltra bienniũ non durauit, sed tẽpus quod in prosperitate & pace breue censet, in aduersitate & plio longum apparet. [Dauid pficiens,] quia in temporalibus & spiritalibus bonis psperabat, & per suos ministros fuit victoriosus, [& semper seipso robustior:] i. quotidiè in fortitudine & subditorũ multiplicatione crescẽs ac fortior, q fuit antè. Nã vt ait Guilhelmus Parrisieñ, Fortitudo principis cõsistit pcipuè in prõpta atq; spontanea obedientia subditorum. [Domus aũt Saul decrescẽs quotidiè,] viribus & numero personarum. Nã & multi de Beniamin cõfugerunt ad Dauid, & multi ex eis fuerunt occisi, vt patuit in literali expositione pcedentis cap. aut in textu. Multi quoq; ex Beniamin videntes ipsum Dauid prosperari & crescere omni die, retraxerunt se ab adiutorio Isboseth. [Natiq; sunt sex filij Dauid in Hebron. Fuitq; primogenitus eius Amnon de Achinoem Iezraelitide, & post eum Chileab de Abigail vxore Nabal Carmeli.] Primo Paralip. libro legit, q de Abigail habuit filium nomine Daniel. Respondet, q filius iste fuit binomius, & primò vocatus est Daniel, & deinde Chileab. Quo circa dicunt qdam Hebræi, q citò post mortẽ Nabal, Dauid duxit vxorem illius istam Abigail cõiugẽ, quam cùm impregnasset, qdam opinabantur, q ex Nabal cõcepisset, ideo puerum natum, Dauid vocauit Danielẽ, quod interpretat iudiciũ, dicens: Iudicet dñs euius patris sit filius iste, tuncq; miraculosè vultus infantuli assimilatus est vultui Dauid. Idcircò extũc puer nuncupatus est Chileab, quod interpretat, qsi pater, i. similis patri. [Porrò tertius Absolon filius Maacha filiæ Thalmai regis Gessur.] Gessur & Gessuri, est eadẽ regio. ¶ Quærit, an licuit Dauid regi sumere puellam illam gentilẽ in cõiugẽ: Et videt q nõ, tum quia dispar cultus etiã tunc videtur matrimoniũ impediuisse, tum qm viri tenebant ducere vxores de ppria cognatiõe & tribu, vt legit in libro Numerorũ. Ad istud quidã respondẽt, q Dauid inter mulieres captiuas cõcupiuit puellam, quã volens accipere cõiugẽ, fecit ei pscindi vngues & radi capillos, & pòst ad eam intrauit, quod secundum legẽ licitum fuit, vt patet in Deuter. [Quartus aũt Adonias filius Haggith. Et quintus Saphatias filius Abital. Sextus quoq; Ietraan de Egla vxore Dauid.] Viri iusti in veteri testamento, q ex diuina inspiratione aut dispensatione habuerũt plures vxores, vnicuiq; illarum successiuè & tempore suo reddebant debitũ carnis, sicut in Genesi cõstat de Iacob. Vndè Rachel dixit ad Liam: Dormiat tecũ hac nocte, in qua s. mecũ dormiret ex tẽporis reuolutione, dierũq; circulo. & ita egisse ipsum Dauid, probatur ex textu isto. ¶ Iterum quærit, cur Ietraan dicatur natus de Egla vxore Dauid, quasi alij nati nõ essent ex eius vxoribus? Respondet Glossa, Hæc est Michol, quæ inter multos sola dicitur vxor, qm eam in adolescentia primã accepit, quã in partu fertur obijsse. Hinc & alij dicunt, Michol filia Saul vocatur hic Egla, i. vitula, iuxta proprietatem linguæ Hebrææ, quia fuit ei coniuncta in iuuentute, fuitq; ipsi Dauid multùm dilecta. Vndè & Samson dixit de prima sua vxore: Si non arassetis in vitula mea. Alij tñ probabiliùs dicunt, q propter inquietudinẽ atq; lasciuiam cordis, vocatæ sint vitulæ. Et quanuis in veteri lege licuit vni habere coniuges plures, prima tñ specialiter ac principaliter vxor appellabatur, propter quod Iacob dixit de Rachele, quam primam accepit in coniugem, quanuis Liam ex ignorantia facti primò cognouit: Vos scitis q duos genuerit mihi vxor mea, vt in Genesi habet. Veruntñ his obijcitur, qm isti qui vocantur hic filij Dauid, nati fuerunt in Hebron, anteq Dauid regnauit in vrbe Hierusalem. Michol aũt adhuc vixit, Dauid in Hierusalem imperante, & tñ ipsa non peperit filium, nisi in fine vitæ suæ, secundũ quod infrà fertur: Igitur Michol non est natus filius vsq; ad diẽ mortis suæ. Vndè qui vult prædicta saluare, habet dicere, quòd quanuis quinq; præfati filij Dauid fuerunt nati in Hebron, anteq in Hierusalem præfuit, tñ sextus iste diu pòst natus est, ita q Egla seu Michol vicina partui descendit in Hebron, pepericq; ibidẽm, quæ solutio in Scholastica historia tãgitur. Deniq; præfatum filium Michol seu Egla, Iosephus nominat Nathan. [Hi nati sunt Dauid in Hebron. Cùm ergo esset prælium inter domum Saul & domum Dauid,] hoc est, inter Dauid & filium Saul, [Abner filius Ner regebat domũ Saul,] imò & ipsum Isboseth regem, qui erat deses & pauidus, Abner verò prudẽs, expertus ac strenuus, ideircò rexit familiam, [Fuerat aũt Sauli concubina, nomine Respha, filia Aia,] quæ (vt aliqui dicunt) fuit legitima vxor Saul: sed concubina vocatur, quia iunior fuit vxor secundò accepta, minusq; principalis, prout in Genesi duæ vltimæ vxores Iacob, interdum concubinæ vocantur. De Abraham

Marginal notes: 2. Reg. 2. — 1. Para. 11. 12. — 2. Reg. 2. — 1. Paralip. 3. — Numer. 36. — Deuter. 21. — Gene. 30. — 1. Reg. 18. — Iudicum 14. — Gene. 44. — 2. Reg. 6. — Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. cap. 4. Iose. lib. 7. an. iu. ca. 1.

Gene. 25. quoq; asseritur in Genesi: Filijs cócubinarum largitus est munera, q̃ vtiq; erant vxores eius legitimæ. sed an Respha hoc modo vocetur cócubina Saul, incertú existimo. Die itequidé Thomas super quartú Sententiarú, q dú hi quos excusare oportet à culpa adulterij, cócubinas habuisse dicuntur, per cócubinas intelliguntur vxores legitimæ secundariæ, nó autem oportet excusare Saulem: nec alibì in scriptura authentica inuenitur, q Respha fuerit vxor illius. [Ingressusq; est
Pet. Co. hi- ad eam Abner.] Erat quippe pulchra valdè, vt magister in historijs scribit. [Dixitq; Isboseth ad
sto. lib. 2. Abner: Quare ingressus es ad cócubinam patris mei?] quasi dicat: In hoc fecisti opprobriú mihi.
Re. cap. 4. Dicunt aút nónulli, q accepit eá vxoré, sicq; matrimoniali cócubitu ad eá ingressus sit, & addunt q ideo fecit hoc, vt prole ex ea suscepta, per adiutoriú tribus de qua fuit oriunda, vsurparet sibi regnum, ideo Isboseth indignatus est ei, quéadmodùm Salomon Adoniæ, vt infrà lib. 3. scribit.
3. Reg. 1. Alij dicunt, q nó duxit eam vxoré, sed fornicario eam accessit cócubitu, quod erat illicitú, reprehensioneq; dignú. [Qui iratùs nimis ꝓpter verba Isboseth,] qa increpationé illam valdè ægrè
Prouer. 12. accepit, & in hoc multú peccauit, cùm in Prouerbijs scriptú sit: Qui odit increpationes, insipiés
Prouer. 14. est. Et iterum Salomon loquit: Qui impatiés est, exaltat stultitiá suá. Itéq;: Ne sis velox ad irascé-
Eccés. 7. dum, qa ira in sinu stulti requiescit. Veruntñ si accessit illam matrimoniali cócubitu ex bona intentione, potuisset ira eius excusabilis apparere, tanq̃ ira per zelú, quæ tñ non debet nimia esse vt ista, [ait: Nunqd caput canis ego sum aduersus Iudam hodiè?] acsi dicat: Nó rectè ago in hoc, q instar canis latro seu irrationabiliter clamo cótra Dauid & eius ꝓmotioné ad regnum, & sum capitaneus hoím contra Dauid latrantiú. Vel iste est sensus: Vilis & abominabilis factus sum tribui Iudæ, velut caput mortui canis, [q fecerim misericordiam super domum Saul patris tui,] i. fidelis ac pius sui posteritati & cognatis atq; domesticis Saul, ꝑsertim tibi, [&] ꝓ id est, [super fratres & proximos eius, & nó tradidi te in manus Dauid,] non tñ ipse Dauid quæsiuit occidere Isboseth, nec eú occidisset, q̃uìs traditus ei fuisset, nisi aliundè meruisset occídi. [& tu reqsisti in me,] i. intantùm exegisti à me causam factorum meorú, [q argueres pro muliere hodiè?] i. increpares me, eo q mulieré accesserim, cùm nó videaí res magni momenti, q princeps militiæ mulieré sibi placenté cognoscit, tanq̃ dicat, tot & tanta feci pro te, q debuisses istud dissimulasse. [Hæc faciat Deus Abner, & hæc addat ei:] i. sic & sic puniat me, & afflictiói meę addat afflictioné, [nisi quomodò iurauit dñs Dauid, sic faciá cum eo,] i. nisi studuero adimplere quod deus cum iuramento promisit ipsi Dauid, promouédo eum ad regnum, [vt transferatur regnú] i. regius principatus, [de domo] i. sobole [Saul, & eleuetur thronus Dauid] i. potestas eius, soliumq; regale [super Israel] i. super decé seu vndecim tribus, qbus tu imperasti hucusq;, [& super Iudam.] i. tribum Iudæ, ita vt nó solùm præsideat tribui Iudæ, sed cæteris quoq; [à Dan vsq; Bersabee.] i. ab vna extremitate terræ promissionis vsq; ad aliam eius extremitatem. [Et nó potuit ei respondere quicq̃,] i. ipse Isboseth nó audebat aliqd loqui contra hæc verba Abner, [qa metuebat illú:] tanq̃ rectorem domus suæ, principemq; militiæ, habentem in manu sua populum Israel. Timuit quoq;, q Abner traderet se manibus Dauid regis, si cótradiceret verbis ipsius Abner. Erat etení Isboseth deses & formidolosus, nó audax ac strenuus. [Misit ergo Abner nuncios ad Dauid] Noluit statim personaliter accedere ipsum Dauid, sed per nuncios explorare, qualiter posset ei recóciliari, & beneuolentiam eius captare. Itaq; misit nuncios ad Dauid [in Hebron, pro se] i. ex parte sua, vel pro pace obtinenda sibi cú Dauid, [dicentes: Cuius est terra?] tanq̃ diceret: Tu scis q populus terræ Israel in mea sit potestate, ita q possim flectere eum ad te, & itèm auertere à te. Vel, Cuius est terra? quasi diceret, q̃uìs terra promissionis spectet ad te, sicut ad regé iure diuino, quo desupèr es electus in regem, tñ de facto in mea est manu, [& vt loquerent] ex sua persona ad Dauid, [fac] tu Dauid [mecú amicitias,] hoc est, cófœderationes & mutuá dilectionem, [& erit manus mea tecú, & reducá ad te vniuersum Israel.] hoc est, cæteras tribus inducá ad suscipiendú te pro rege. [Qui ait: Optimè. Ego faciam tecú amicitias. Sed vnam ré peto à te, dicés: Non videbis faciem meá,] i. nó occurram tibi placatus, nec repsentabo tibi me gratiosum, [anteq̃ adduxeris] mihi [Michol filiam Saul] vxoré meam, quá in cótumeliam regis Dauid ipse Saul dedit al-
1. Reg. 25. teri viro, vt dictum est in primo libro. [& sic venies, & videbis me. [Misit aút Dauid nuncios ad Isboseth filium Saul, dicés: Redde vxoré meam Michol] mihi, qa iniuriosum est mihi, q detineť ab alio viro, & eam specialiter diligo, [quá despondi mihi centum præputijs Philisthijm.] i. Phi-
1. Reg. 18. listinorum, prout istud pleniùs scriptum atq; expositum est primo libro. Hæc verba mandauit
Hieronym. Dauid ad Isboseth, quia vt ait Hieronymus libro de Hebraicis quæstionibus, Abner remandauerat regi Dauid: Non possum tibi restituere Michol cóiugem, quia Isboseth rex frater eius habet eam in sua potestate, ideo eius cósensu indigeo. [Misit ergo Isboseth,] qui non audebat ampliùs contradicere regi Dauid. [& tulit eam à viro suo Phaltiel filio Lais,] i. ad virum illum misit epistolam seu legatos, iubens vt remitteret sibi sororem suam Michol. Veruntñ Phaltiel non fuit maritus verus atq; legitimus huius Michol, cuius verus maritus, videlicet Dauid, vixit. [Sequeba-

quebaturq; eā vir suus] Phaltiel,[plorans vsq; Bahurim.]i.locū sic dictum.Posset quis æstimare 1.Reg. 25.
ꝙ plorauit,qa inuitē amisit tam nobilē mulierem: sed (vt dictū est in expositione libri prioris)
Phaltiel nunꝗ cognouit Michol,qa ipsa interim simulauit infirmitatē, & (vt alij dicūt) Phaltiel
fuit legisperitus & timoratus, nec voluit alterius mariti vxorē cognoscere, idcircò libēter remi-
sit eā,& fleuit præ gaudio, ꝙ interim Deo auxiliante ab ea cōtinuit se, & quia ad ꝓprium reuer-
tebaī maritum.Porrò qdam Hebręi dicūt,ꝙ fleuit, quia exercitium perfectionis à se recessit,qm̄
magnæ perfectionis exercitium reputauit,tantā matronam,tanꝗ sororem secum tenere, & ab ea
iugiter abstinere.Veruntñ potiùs reor,ꝙ ex mœrore quodā plorauit,etiam dato ꝙ eam libenter
dimiserit,quēadmodum Rebecca nō sine fletu separabaī à filio suo Iacob,quem iñ ad Mesopo- Gene. 28.
tamiā tendere persuasit.Naturale est equidē in separatione diligentiū se plorare, quanuis separa
tio secundum vnā cōsiderationē sit placens.[Et dixit ad eum Abner:Vade,reuertere.Qui reuer-
sus est.Sermonē quoq; intulit Abner ad seniores Israel,] i. tribuum adhuc adhærentium Isbo-
seth regi, quarum seniores conuocauit,vt per eos persuaderet & alijs quod volebat, [dicēs:Tam
herì ꝗ nudiustertiùs] i. tempore nō diu euoluto, & etiam tempore diu elapso, [quærebatis Da-
uid vt regnaret super vos,] defuncto Saule.Sciuerunt em̄ Dauid esse inunctum à Samuele & esse
aptissimum ad regnandum,ipsumq; Isboseth ad hoc prorsus ineptū.Vndè elicitur, ꝙ Abner ad
tempus auerterat eos à Dauid.[Nunc ergo facite] Dauid super vos ꝑsidere,[qm̄ dn̄s loquutus est 1.Reg.16.
ad Dauid] per prophetas,putà per Samuelem & Gad,[dicens:In manu] i. per obsequiū,potesta
tem & regnum [serui mei Dauid saluabo populum meū Israel de manu Philistinorum,] qui tē-
pore Saul ac Dauid præ cæteris gentibus erant molesti filijs Israel, [& omnium inimicorum eius.
Loquutus est aūt Abner etiā ad Beniamin] i. tribum Beniamin,q̄ magis zelabat ꝓ Isboseth,tanꝗ
nato de sanguine suo, & iam diu pugnauit pro eo, & illi de Beniamin erant domestici Isboseth
atq; custodes capitis sui, & valdè inuitè permiserunt regiam dignitatē transferri de tribu sua ad
aliam tribū.Ideo diligentiùs erant monendi, vt acquiescerent promotioni Dauid in regē super
eos.Eccè quomodò om̄ipotens ac sapientissimus Deus,ex malis elicit bona: qa ex ira Abner,ꝓ-
cessit hoc bonū.[Venitq;] Abner [ad Dauid in Hebron cū viginti viris,] certus de amicitia Da-
uid,ideo paucos & honorabiles viros secum adduxit. [Et fecit Dauid Abner & viris suis q̄ vene-
rāt cū eo,cōuiuium.] i. magnificè suscepit ipsum Abner,& solenne cōuiuium exhibuit ei ac vi-
ris suis in signum amicitiæ & cōfœderationis.[Et dixit Abner] facto cōuiuio [ad Dauid: Surgā,
vt cōgregē ad te dn̄m meum regē * vniuersum Israel,] sicut exp̄ssitū est, [& ineam tecū fœdus] i. *omnem
amicitię pactū,quod feci tecū secretè,corā omnibus renouē,quatenùs securè subdant se tibi,[&
imperes om̄ibus,sicut desiderat anima tua.] Per hoc nō est intelligendū, ꝙ Dauid afficiebaī am-
bitiosè ad dominandū,sed ꝙ appetijt ꝑesse vtiliter atq; pacificè, q̄rens bonum cōmune,nō pro-
prium & priuatū. [Cùm ergo deduxisset Dauid] ipsum [Abner,] eundo cum Abner per spatiū
aliquantū ꝓpter reuerentiā Abner,[& ille isset in pace,statim pueri Dauid] i. ministri & milites,
bellatoresq; eius,[& Ioab venerunt cæsis latronibus,] q̄ terram Israel intrauerūt, defuncto Saul,
& duobus regibus cōtra se dimicantibus,[cum ꝑda magna nimis,] quā extra terram Israel acce-
perunt,vel in terra Israel latronibus ꝑdantibus abstulerunt. [Abner aūt non erat cum Dauid in
Hebron,quia iam dimiserat eum,& ꝓfectus fuerat in pace,& Ioab & omnis exercitus q̄ erat cum
eo, posteà venerant.Nunciatū est itaq;] ipsi [Ioab à narrātibus] domesticis Dauid:[Venit Abner
filius Ner ad regē, & dimisit eum,& abijt in pace. Et ingressus est Ioab ad regem, & ait: Quid fe-
cisti?] quasi dicat,incautè egisti.[Eccè venit Abner ad te. Quare dimisisti eum, & abijt, & reces-
sit?Ignoras Abner] i. nō attendis fraudulentiā huius Abner, [filium Ner, qm̄ ad hoc venit ad te,
vt deciperet te,& sciret exitum tuum & introitum tuum, & nosset omnia quæ agis?] i. vt cōside-
raret qualiter sit dispositum tecum & in domo tua,sicq; agnosceret,qualiter possit te faciliùs su
perare. Vndè Alexander Magnus sub habitu alieno intrauit pro tali causa palatium Darij regis,
& alij plures fecerunt similia.Per hæc verba tentauit Ioab mutare & inclinare cor Dauid ad vio-
landum initum fœdus cum Abner,sed Dauid nō credidit verbis Ioab,qa & aliundè agnouit pro-
bitatē ipsius Abner atq; versutias Ioab. [Egressus itaq; Ioab à Dauid,] qñ vidit se non posse per-
suadere regi quod voluit,vt Iosephus ait,[misit nuncios post Abner,] qui dixerunt,ex informa- Iose.lib. 7.
tione Ioab,ꝙ Dauid rex vellet adhuc conferre cū eo,[& reduxit eum à cisterna * sira,] quia iu- an. iu.cap.
xta cisternā sic cognominatā,nuncij Ioab inuenerunt ipsum Abner,& ibi cœpit reuerti, [igno-
rante Dauid.Cumq; redijsset Abner in Hebron,] i. esset in via redeundi, [seorsum adduxit eum
Ioab ad medium portæ,vt loqueretur ei in dolo,] id est,dolosè. Ioab enim occurrit ipsi Abner,
quasi ex cōmissione regis habens secreta tractare cum ipso, & prætendebat vultum iucundum
ac gratiosum ad Abner.Quanuis enim dispositio cordis & vehementia passionum animæ sole-
ant apparere in vultu, Ioab tñ ex sua calliditate sciuit in facie assumere apparatum dispositioni
interiori contrarium,& in hoc quidam simulatores & callidi sequuntur callidum Ioab. [& per-

cussit eũ ibi in inguine,] i. improuisè & ꝓditoriè trusit pugionẽ in vitalia Abner, quẽ non audebat aggredi manifestè, nec Abner obseruauit se, eo ꝙ cõfœderatus esset Dauid regi & fautoribus eius, nec putauit ꝙ Ioab violaret amicitiæ pactũ. [& mortuus est in vltionẽ sanguinis Asael fra-
Iose. lib. 7. tris eius.] Hoc Ioab allegauit pro causa homicidij huius, tñ vt Iosephus, aliíq; communiter dicunt,
an. iu. cap. 1. potiùs fecit istud ex ambitione atq; inuidia, qa ad principatũ militiæ adspirauit, quẽ suspicabat
2. Reg. 20. Pet. Co. hi- cõcedendũ ipsi Abner à Dauid, sicut & factũ fuisset, & ex tali radice occidit etiã posteà Amasam
sto. lib. 2. ꝓpriũ cõsobrinum, vt infrà habet. Hinc magister in hist. scribit: Verius est ꝙ Ioab timuit ne Ab-
Reg. cap. 5. ner fieret secundus à rege. Nec propter interfectionẽ Asaelis habuit Ioab iustã causam aduersus Abner, qm̃ Abner occiderat Asaelem cũ diligẽti præadmonitiõe & ex necessitate defendẽdi ꝓpriã vitã, cũ adhibitione inculpatæ cautelę. Videt quoq; ꝙ Ioab dimiserat ipsi Abner interfecti-
2. Reg. 2. onẽ fratris sui, qñ insonuit buccina, & dixit: Viuit dñs, si loquutus fuisses manè, &c. Quanuis forsan ex dolo tunc tacuit de interfectiõe fratris sui, vt posteà eũ vlcisceret in Abner se nõ ꝓcauen-
2. Reg. 13. te, iuxta quẽ modũ Absolon nihil loquutus fuit ad Amnon de violatiõe suæ sororis. Aliq tñ opinant, ꝙ Ioab adhuc nõ sciuit fratrẽ suum esse occisum, qñ prætacta verba dixit ad Abner, & q̃uis Abner peccasset fratrẽ Ioab occidẽdo in ꝓlio, hoc tñ debuit esse sopitũ atq; indultũ, per amicitiæ pactionẽ inter Dauid & Abner cõtractã. [Quod cũ audisset Dauid rẽ iam gestam,] videlicet Abner sic esse occisum, [ait: Mundus] i. innocẽs [ego sum & regnũ meũ] i. successio mea regnatura, seu populus regni mei, vel regia mea authoritas, aut regnatio & ꝓsidentia mea, [apud Deum in sempiternũ à sanguine] i. à crimine quo effusus est sanguis [Abner filij Ner, & veniat super caput Ioab:] i. iustè ac debitè puniat pro tanto facinore, quẽadmodũ posteà factũ est, qm̃ Salomon
3. Reg. 2. ex cõmissione Dauid iussit ipsum Ioab occidi. [& super oẽm domũ patris eius,] i. super eius cognatos, q ei cõsenserunt, aut aliquo modo cõmunicauerunt in crimine isto. [nec deficiat de domo.] i. posteritate [Ioab, fluxum seminis sustinẽs,] hoc est, seminifluus, etiã vltrà q̃ passio talis naturaliter solet accidere. [& leprosus, & tenẽs fusum.] i. debilis viribus. Vndè (vt fert) Hebræi dicũt, tenens apodiamentũ. Quidã per tenentẽ fusum, intelligunt effœminatũ & euiratũ. Nónulli per leprosum & tenentẽ fusum, intelligunt idẽ, videlicet virum lepra infectũ, atq; in manu tenentẽ fusum, hoc est, breue ventilabrũ, quod de folijs fit palmarũ, & inter digitos voluitur instar fusi. Vel fusum, i. ligneũ instrumentũ cum duabus pluribúsve tabellis, quas cõcutit leprosus, qñ mendicat. [& cadens gladio,] i. stragẽ in prælio patiẽs, [& indigẽs pane] i. necessarijs vitæ. Præ-
Iose. lib. 7. terea Iosephus refert, ꝙ Dauid se excusando, tetendit manũ in cælum q̃si iurans, ꝙ eo inscio Ab-
an. iu. ca. 1. ner esset occisus: Maledixit quoq; Dauid hoc modo Ioab & suis, imprecando eis tot mala pœnæ ex zelo iustitiæ, nõ ex vituperabili passione. ¶ Sed meritò q̃ritur, cur & posteris Ioab sic maledixit, q nequaq̃ rei fuerunt criminis huius. Cúq; pœna debeatur culpæ, videtur fecisse iniustè, imprecando tot pœnas innocentibus, saltẽ ab isto excessu. Respondetur, ꝙ cùm ꝓles sit aliqd suorum parentum, quantùm ad corpus quod ab illis cõtraxit, nõ quantùm ad animã quæ tota ab extra est per creationẽ: idcircò proles q̃nq; pro parentum peccatis punit in corporalibus per mala pœnalia, sicq; parentes puniuntur in sobole sicut in re sua, quẽadmodùm etiã pro crimine læsæ maiestatis, filij hæreditate priuantur ac patria. Sic quoq; aliqui sancti in nouo testamento legunt mala pœnalia imprecati, nõ solùm authoribus criminis, sed & posteritati eorũ, quẽadmodũ sanctus Remigius dixit de his qui sua blada incẽderant: Qui hoc fecerunt & posteri eorũ viri, in genitalibus erunt rupti, fœminæ gutturosæ. Insupèr dici potest, ꝙ sanctus Dauid hæc dixit per modum ꝓnunciationis propheticæ, ad designationẽ & cõmendationẽ longæuã diuinæ iustitiæ, iuxta quẽ modũ loquutus est in psalmis multa similia, itaq; imprecatus est illis quinq; mala, si leprosus & tenẽs fusum ꝓ diuersis sumant: q̃ si pro eodẽ accipiant, imprecatus est eis quatuor ma-
Leuiti. 15. la. Quinq; mala fuerunt, fluxus seminis, lepra, effœminatio, gladius, mendicitas. Porrò fluxus se-
Numer. 5. Leuitic. 13. minis & lepra, fuerunt immunditiæ legales. Mendicitas quoq; multũ à Iudæis abhorrebatur, eo
Deuter. 15. quod in Deutero. scriptum sit: Omninò indigẽs & mendicus non erit inter vos. imò omnia ista erant contraria terrenæ prosperitati, quæ promittebat in lege. [Igitur Ioab & Abisai frater eius interfecerunt Abner, eo ꝙ occidisset fratrẽ eorũ in Gabaon] i. iuxta Gabaon in campo [in præ-
Iose. lib. 7. lio.] Videtur Iosephus velle, ꝙ ipso Ioab loqnẽte cũ Abner in dolo, Abisai occiderit eũ, sed po-
ant. iu. ca. 1. tiùs tenendũ videtur, ꝙ Ioab propria manu hoc fecerit, sicut & textus apertè iam recitauit: & si Absai hoc fecisset, Dauid maledixisset ei sicut & ipsi Ioab. Infrà quoq; habetur, ꝙ Dauid in extre-
3. Reg. 2. mis agẽs, filio suo Salomoni ꝓcepit, vt mortem Abner vindicaret in Ioab. ꝙ si Abisai occidisset hunc Abner, Dauid nõ dimisisset eum innoxiũ. Abisai etiã fuit tam audax & fortis, ꝙ benè ausus fuisset apertè inuadere Abner: nec erat ita callidus ac dolosus vt Ioab. Cur ergo Ioab & Abisai dicuntur occidisse Abner, nisi quia Ioab id egit, & Abisai cõsentiens astitit, & paratus erat iuuare, si necessariũ esse vidisset? [Dixit aũt Dauid ad Ioab, & ad oẽm populũ qui erat cum eo,] qui cõsensisse vident ipsi Ioab in hoc facto: [Scindite vestimenta vestra] in signũ mœroris. Quod ve-

rò

rò Iohel.8.habetur,Scindite corda veſtra,& non veſtimenta veſtra,intelligit̃ de ſciſſione curio-
ſitatis ac ſuperſtitionis.[& accingimini ſaccis,]in ſignum doloris & pœnitentiæ de veſtris ſcele
ribus,quemadmodùm in Iona fertur de Niniuitis:Operti ſunt ſaccis à maiore vſq; ad minorem,
& poteſt per ſaccum intelligi veſtis groſſa & dura,quaſi ſacta de panno,de qno ſacci fieri ſolent. Ionæ.3.
[& plangite ante exequias Abner.]Exequiæ appellãtur planctus ſiue officiũ pro defuncto.[Por
rò rex Dauid ſeqnebatur feretrum,]i.lectum ſcu loculum in quo iacuit corpus exanime,& de ſe
rebatur ad monumẽtum.[Cumq; ſepeliſſent Abner in Hebron, leuauit rex Dauid vocem ſuam,
& fleuit,]ita q̃ prę cordis dolore erupit in ſingultum & lugubrem vocem,[ſuper tumulum Ab-
ner.Fleuit aũt & oĩs populus,]præſertim qui non erat de parte Ioab. Ioab verò & ſui non fleue-
runt multùm ex corde,vt creditur.[Plangenſq; rex & lugẽs] ipſum[Abner, ait: Nequaq̃ vt ſolẽt
mori ignaui,mortuus eſt Abner,] i.non ita occubuit Abner, vt cadere ſolẽt negligẽtes & formi-
doloſi in prælijs,qui videntes hoſtem ſuper ſe venientem, ſtant velut effœminati, non audentes
viriliter reluctari,& ita non accidit huic Abner,qui improuiſè occiſus fuit,[Manus tuę non ſunt
ligatæ,& pedes tui non ſunt compedibus]i.catenis[aggrauati:]hoc eſt,non es ligatus iure præ-
lij,nec captus aut vinctus occiſúsve viribus,[ſed]doloſè,[ſicut ſolent cadere coram filijs iniqui
tatis,ſic corruiſti,]i.ita occiſus es fraudulenter,iniuſtè ac turpiter, ſicut viri boni ac ſtrenui ſo-
lent interfici ab iniquis & fraudulentis,qni violant pactum pacis,& quos non audent apertè in-
uadere,ſtudent ſub ſpecie amicitiæ clàm necare.[Congeminanſq; oĩs populus,]i.planctum,ſin
gultumq; duplicans ac reſumens,[fleuit ſupcreum.]Nempe ex verbis regis tam doloroſis & affe
ctuoſis,atq; ex planctu eius tam cordiali & copioſo, mota fuerunt eorum corda vehementer ad
fletum:& quia recordabantur probitatum ac fortitudinum tanti viri,qui taliter corruit,& tanta
bona frequenter fecit pro populo tempore Saul.[Cumq; veniſſet vniuerſa multitudo cibum ca
pere cũ Dauid clara adhuc die,]ipſo Abner ſepulto, [iurauit Dauid,dicens:Hęc faciat mihi De-
us,& hæc addat,]i.quacunq; graui aut grauiori afflictione me puniat, & iſtud fuit iuramentum
per execrationem,qua aliquis ſibi ipſi imprecatur malum pœnę,ſi aliter egerit aut fuerit q̃ iurat,
iuxta quem modum ait Apoſtolus 2.Corint.1.Ego teſtem inuoco Deum in animã meam,&c.[ſi
ante occaſum ſolis guſtauero panem]i.cibum,[vel aliud quicq̃.]Circa quod aliqui ſcribunt:Ex
hoc ſumitur argumentum, q̃ ieiunium ſoluitur etiam potu, ſi vltra neceſſitatem ſumatur. Itaq;
iſtud iuranit rex,qnatenùs interiorem ſuam triſtitiam deſignaret exterioris ieiunij inedia & labo
re,ſicq; innocentia ſua de occiſione Abner cunctis innoteſceret certiùs.[Oĩsq; populus]ibì exi-
ſtens,[audiuit]verba regis,abſentes quoq; poſteà audierũt ex relatiõe pſentiũ. [& placuerũt eis
cũcta q̃ fecit rex in cõſpectu totius populi,]ad demõſtrationẽ innocẽtiæ ſuæ, & ad oſtendendũ
ſuam charitatẽ ad Abner,atq; dolorẽ ſuũ de illius interitu.Itemq; ad declarandũ indignationẽ &
iram ſuã per zelũ cõtra Ioab & ſuos.Præterea talis ac tanta expurgatio ipſi' Dauid,fuit neceſſaria
ad tollendũ oẽm ſiniſtrã plebis ſuſpicionẽ,qa faciliter ac veriſimiliter poterat æſtimari à multis
q̃ ex cõmiſſione aut cõſenſu Dauid fuiſſet Abner occiſus, qa iam antè reſtiterat regi Dauid, & à
filio ſororis regis fuit occiſus.Gaudebat qnoq; populus de expurgatione tam copioſa & inno-
cẽtia Dauid,qa ex hoc libẽtiùs acceperũt eũ in regẽ,& ſecuriùs adhæſerũt ei,tanq̃ verè iuſto & di
gno regia poteſtate,& qa dilexerãt ipſum Abner.Si aũt habuiſſent regẽ ſuſpectũ de amicitiæ vi-
olatione & homicidio tã iniuſto,nõ immeritò exhorruiſſent eius dñium. [Et cognouit om̃e vul
gus & vniuerſus Iſrael in die illa,qm̃ nõ actũ fuiſſet à rege,vt occideretur Abner filius Ner. Dixit
quoq; rex ad ſeruns ſuos:Nũ ignoratis]i.ignorare non debetis,[qm̃ princeps & maximus] i.ipſe
Abner q fuit princeps militiæ Saulis & filij eius,atq; ſecũdus poſt regem,vir vtiq; valdè magnus
prudẽtia,ſtrenuitate ac virtutibus ad bellatorẽ tm̃ ſpectãtibus,[cecidit]hodiè[in Iſrael]i.in ter-
ra & populo Iſraelitico,ideo valdè dolendũ eſt.[Ego aũt adhuc delicatus ſum & vnctus rex,] i.
adhuc ſum nouiter cõſtitutus & non benè firmatus in regno,qa nondũ habeo totũ populũ Iſra-
el mihi ſubiectũ,ſed tribũ Iuda dũtaxat,nec ſcio diſpoſitionẽ atq; negocia regni tã pfectè vt no-
uerat Abner,q tot annis fuit ea expertus,ideo eius conſilio & auxilio pcipuè indigebã.Pro deli-
cato,in Hebræo habet̃(vt ferũt)tener,& ſenſus redit in idẽ.Nã ſicut plãta recẽter terræ inſerta,in-
diget nutrimẽto:ſic Dauid nouiter regnare incipiẽs,indiguit ſubſidio Abner,q poterat totũ po
pulum ad Dauid reducere.[Porrò viri iſti filij Saruiæ duri ſunt mihi.]i.frequenter me grauãt &
parũ me curãt,dũ aliter eis videt̃,& magnũ damnũ mihi iam intulerũt, priuãdo me tãti viri auxi-
lio.[Retribuat dñs facienti malũ iuxta malitiã ſuã.]i.iuſtè ac debitè puniat trãſgreſſores,pſertim
in vita hac,ne pereãt in ęternũ.Diuina nanq; iuſtitia nullũ malũ deſerit impunitum, iuxta illud
Iob 24.Deus inultum abire non patitur.Nam & qui pœnitent,puniunt ſemetipſos ſuo pœniten
tiali dolore ac operis ſatisfactiõe,ſicq; Deus punit eos per ſeipſos,dando eis gratiã,qua ſic ſpõtè
ſe puniunt,aut puniri faciũt ſeu permittũt.Hæc verba ptulit Dauid zelo iuſtitiæ contra Ioab &
ſuos,quaſi dicat:Quãuis ego pro nũc nõ valeam eos punire ſicut pmeruerunt,qa potentes ſunt,

& multam ac magnam assistentiam habent, & nouus sum rex, vnam tantummodò tribum habens mihi subiectã, tñ eorũ punitionẽ diuinæ cõmitto iustitiæ, & tẽpori opportuniori reseruo.
3.Reg.2. Vndè & punitionẽ Ioab, qm̃ sceleratior erat in crimine isto, posteà Salomoni cõmisit rex Dauid,
2.Reg.4 sicq; ex his patet solutio q̃stionis qua q̃rit, cur Dauid statim non puniuit Ioab & fratrẽ eius, quẽadmodũ paulò pòst puniuit eos, q ipsum Isboseth peremerunt. Hinc (vt asserit R.Paulus) in Hebræo habet, filij Saruiæ duriores me sunt: hoc est dicere, non possũ in eis iustitiã exercere, p̃ nũc.

¶ De mystica expositione huius cap.3. Art. 6.

PEr domum Saul, ciuitas Babylonica, i. ecclesia malignantiũ, regnum mundi, societas impiorum significatur. Per domum Dauid, ciuitas Dei, ecclesia electorũ, congregatioq; iustorum exprimitur. Inter has domos est longa ac ingẽs concertatio, quia iniqui ac reprobi persequuntur electos & iustos. Sed Dauid quotidiè proficit, & semper seipso robustior redditur: quia electi & virtuosi prælati quotidiè prosperant̃ in donis gratiæ ad salutem æternam, & per incrementa virtutum magis ac magis cõfortantur in dño. Allegoricè quoq; Christus in exordio militantis ecclesiæ profecit quotidiè, qñ assiduè multi de synagoga, & innumerabiles de gẽtilitate ad ipsum cõuertebantur: & tunc domus Saul decrescebat quotidiè, quia de societate carnalium mũdanorumq; hoim, plurimi cõfugerunt ad ecclesiæ gremiũ. ¶ Porrò per filios Dauid natos in Hebron
Ioan.3. ex diuersis vxoribus, intelligũtur fideles q̃plurimi, qui ex particularibus ecclesijs & gratia Christi nascuntur, dum in varijs locis ex aqua & spũ sancto regenerãtur per officia sacerdotum: oẽs tñ in vniuersali ecclesia, quæ per Hebron accipitur, perseuerãt, qm̃ extra ecclesiam vniuersalẽ nulli est salus. [Abner aũt regebat domum Saul.] Per Abner, qui interpretatur lucerna patris, designantur prudentes seculi, in qbus est philosophica & mundana scientia, per quam regunt filios & magnates seculi huius. Sed tales prudentes cõcupiscentijs carnis deseruientes, obiecta q̃runt deliciarum suarum, & Respham concubinã Saul cognoscunt. Respha eñ, currens aut velox interpretatur, per quam q̃cunq; mulier lasciua & inqeta exprimitur, cui⁹ gressus sunt vagi & inuestigabiles, & nunc foris, nunc domi, nunc in plateis apparet parata ad animas capiẽdas. Propter huiuscemodi fœminas frequenter dissensio oritur inter carnales & potẽtes in seculo, sicq; interdum cõtingit, vt vir naturali sciẽtia p̃ditus, aq; in mundo expertus, cõsideret vanitatem & vilitatem, imò & peruersitatẽ mũdanæ & carnalis cõuersationis, & q̃ miserũ sit seculo deseruire: idcircò proponit ad Christum cõuerti, imò & alios secum ad ipsum reducere, cui Christus remãdat: Non videbis faciem meam, nisi adduxeris mihi Michol coniugẽ meam, i. animas quas à spirituali meo cõnubio auertisti, eas trahendo ad vitia, studueris rursus mihi vnire, & spiritualia damna recuperare: quam cùm Abner reducit ad Chrm̃, amator carnalis cõtristatur & luget. Deindè virtualis rationabili persuasione inducet hoĩes seculares ad Christi obsequm, cui in baptismo incorporati fuerũt, quìs posteà eo relicto, per varia vitia sint fornicati & auersi à Deo suo: sicq; Abner cum 20. viris, i. cum adiutoribus & cooperatoribus suis Christo recõciliatur, & venit ad ipsum per satisfactionẽ condignã, ac piè à Christo suscipitur, imò solenniter, quia q alios quoq; cõuertunt, acceptissimi Deo sunt, & in p̃senti vita facit conuiuiũ, & cœnat cũ eis, reficiens eos pa-
Ioan.6. ne supersubstãtiali ac sacramẽtali, q est Christus, de seipso p̃testans: Ego sum panis viuus, q de cæ-
Ibid. lo descendi. Itemq;: Qui manducat me, & ipse viuet propter me, pane cõsolationis internæ, refectione dulcis orationis, cibo salutaris doctrinæ, esca cõtemplationis supernæ, cõfortatiõe bonæ operationis & virtutũ p̃fectibus, qbus oibus veri fideles salubriter reficiunt̃, sicq; ad triũphantis ecclesiæ beatificã alimoniã perducunt̃. Cumq; boni p̃lati & p̃dicatores idonei fuerint sic refecti & cõfortati, ampliùs inardescũt ad aliorũ cõuersionẽ & honorificentiã saluatoris, quatenùs ipse in oibus regnet per charitatẽ & obediẽtiã sanctã, & dicit vnusq́sq; eorũ: [Surgã] à gete cõtemplationis, [vt] p̃dicationis obsequo, vitæ exẽplo, & orationis suffragio, [cõgregẽ ad te dñm meũ regẽ, oẽm Israel,] i. Chrianos per vitiorũ deuia hincindè dispersos, & imperes oibus per fidem & dile-
Ioan.14. ctionẽ, sicut desiderat anima tua. Anima etem̃ Chri, oim cupit salutẽ: ideo optat vt oẽs sibi obedi-
Psal.15. ant, qa nemo venit ad patrẽ nisi per ipsum: idq; desiderat nõ p̃pter cõmodũ suũ, qa bonorũ nrorum non eget, sed p̃pter nostrã saluationẽ ad Dei patris honorẽ. [Cùm ergo deduxisset Dauid Abner.] Christus nanq; electos suos gratiosè ducit per semitas æquitatis, & pergit cum eis, iuxta illud Sapię 10. Iustum deduxit dñs per vias rectas. Specialiter quoq; adest eis, & comes eorũ est, q ex charitatis feruore gradiunt̃ ad aliorũ cõuersionẽ. [Nũciatũ est itaq; Ioab.] Per Ioab & pueros eius accipiunt̃ hoc loco iniq ministri p̃latorũ ecclesiæ, q cæsis latronib⁹, cũ grandi valdè veniũt p̃da: qm̃ puniũt reos, nõ ex syncero iustitiæ zelo, sed cupiditatis affectu, vt p̃pria cõmoda consequant̃, propter quod spoliãt subditos. Hi superiorib⁹ indignant̃, dum viros verè iustos assumũt, p̃mouent, atq; ad aliorũ cõuersionẽ & regimẽ dirigũt. Ideo talib⁹ obloquunt̃, & facta eorũ ac studia interpretãt̃ in peius, & pcutiũt eos in inguine, i. carnalitatis vitia eis imponũt, vel ad ea ipsos pertrahere moliunt̃, formidãtes, ne ad ecclesiasticas dignitates p̃moueant, & sibi p̃ficiant. Vndè

ex ambitione & odio ipsos infestant, & interdum occidunt affectu aut opere. Ad multa quippe & maxima scelera trahit detestanda & infelix ambitio, facitq; hoiem iugiter ad seipsum inordinatè reflexum, vanis suspicionibus, mordacibus rancoribus, & nonnunq̃ desiderio mortis eius, à quo metuit ꝓueniri ac vinci, repletum. Efficit quoq; hoiem simulatorem, blandũ, callidum, & varijs practicis occupatum, apparenter amicum, & verè hostem, duplicem & bilinguẽ, ita vt blandiatur in publico, & noceat in secreto, queadmodùm ait Psal. 17. Qui loquunt pacem cum proximo suo, mala aũt in cordibus eorum. O q̃ multi sequunt in his callidum illum ambitiosumq; loab, q̃bus graues sunt ad videndũ hi, à q̃bus putant humiliari, atq; à desideratis, ꝓmorionibus impediri, aut à stationib' suis expelli. Propterea dñs ac saluator & veri eius vicarij, iusti ac sapientes, talibus imprecant vel magis ꝓdicunt hæc mala: videlicet feminis fluxum, vt s. per verba q̃bus defluunt, nihil ꝓficiant cõtra iustos: & lepram, i. infectiuã doctrinã: effœminationẽ quoq; & deiectionem in bello tentationũ, in q̃bus succumbũt, & diuinorũ priuationẽ charismatũ. Tales eñi iniq incidunt oĩa mala ista, qa inutiliter fabulant, aliosq; inficiũt prauitatis suæ exemplis ac informationibus venenosis, carnalibus quoq; cõcupiscentijs effœminant, & dum à mundo vel diabolo impugnant, statim vincunt. Ideo inopes sunt, gr̃a ac virtutib' destituti. Quæ oĩa etiã eorum filijs, i. imitatoribus, discipulisq; ꝓueniunt: qa si cæcus cæco ducatum exhibeat, simul cadũt in lacum. Veruntñ pius dñs ipsos ad pœnitentiã cohortat: [Scindite, ingens, vestimenta vr̃a]i. praua opera dissipate, corpora vr̃a per flagella disciplinæ corrigite, [& accingimini faccis]i. pœnitẽtiç vestibus, [& plãgite añ exeqas Abner]i. deplorate, spiritalẽ eorũ interitũ, quos scãdalizãdo traxistis ad vitia, & iniurias quas ꝓximis irrogastis, deflete. [Porrò rex Dauid sequebat feretrũ.] Per hoc insinuat, q bonus pastor debet esse officiosus circa defunctos, & eorũ mortẽ ac culpas deflere. Quẽadmodũ etiã Dauid cõmẽdauit Abner sepultũ, sic virtuosi ꝓlati cõsueuerũt recõmendationẽ facere post sepulturã subditorũ suorũ, quos bñ migrasse cõfidũt, ita q man' illorũ nõ sunt ligatę, i. opationes ipsorũ nõ sunt vinculis vitiorũ cõstrictæ ac impeditæ à regni cælestis ingressiõe, nec pedes eorũ sunt cõpedib' aggrauati, i. affect' ipsorũ nõ sunt terrena cupiditate aut carnali fœditate depressi, sed charitatiui ac liberi ad cælestia eleuãtes. Postremò ꝑ Ioab q ipsum Abner occidit, potest designari diabolus, q ꝓdicatores bonos conat subuertere, & cõcupiscẽtiarũ mucrone trãsfodere, atq; ab aliorũ cõuersiõe penit' impedire. Discamus ergo ex isto cap. oẽm ambitionẽ odire, oẽm simulationẽ, fraudulẽtiãq; vitare, nec iniuriari cuiq̃, sed esse synceri ac recti in oibus.

¶Expositio cap. 4. Audiuit autem Isboseth filius Saul. Art. 7.

Recitata occisione ipsius Abner principis militiæ Isboseth, hic narratur qualiter Isboseth fit occisus. [Audiuit aũt Isboseth fili' Saul, q cecidisset Abner in Hebron, & dissolutæ sunt manus]i. vires [eius:] qa rumore illo audito expauit, nec habuit cõfidentiam ꝓualendi aduersus Dauid, timuitq; de periculo proprio, & forsan putauit q de cõsensu regis Dauid esset Abner occisus. [Oisq; Israel perturbatus] est, i. tribus quæ hucusq; obedierũt ipsi Isboseth & Abner principi eius, obstupuerũt de morte Abner. [Duo aũt viri principes latronum erãt filio Saul.] i. ipse Isboseth filius Saulis habuit principes duos, quos (vt in libro de Hebraicis q̃stionibus fertur) constituit principes seu exercitus seu turbarum sibi adhuc obedientiũ, vnde in Hebræo habetur, vt dicitur, principes turmarum. Potiùs tñ reor, verbum illud Hebreum esse ęquiuocum ad vtrunque. ¶Porrò aliqui dicunt, q erant principes quorundam ꝑdantium alios, in quorum deprędatione q̃nq; latrocinia accidunt, propter quod latrones vocantur. [Nomen vni Baana, & nomen alteri Rechab, filij Remmon Berothitæ de filijs Beniamin.]i. viri sic dicti, qui erat de vrbe nomine Beroth ad tribum Beniamin pertinente. Ideo subditur: [Siquidẽ etiam Beroth reputata est in Beniamin. Et fugerunt Berothitæ in Gethaim.] Hoc quidam exponunt sic, q prædicti duo principes nati ex Beroth, voluerunt occidere Isboseth regem, & propositum suum insinuauerunt Mephiboseth filio Ionathæ, asserentes q facerẽt eum regem, eo q esset filius primogeniti Saulis, q̃bus non acquieuit Mephiboseth, & patruum suum Isboseth ꝓmonuit de hoc. Quo cognito, principes isti fugerunt in oppidum Gethaim. [fueruntq; ibi aduenæ vsq; ad tempus illud:] quo s. rediérunt secretè ad interficiendum Isboseth. Alij sic exponunt, q Beroth fuit vrbs Philisteis propinqua: ideo Saul occiso, Berothitæ fugerunt ab vrbe sua in Gethaim. [Erat aũt Ionathæ filio Saul, filius debilis pedibus:]i. claudus, non à natiuitate, sed ex disfortunio cãsus. [Quinquennis eñ fuit, q̃n venit nuncius de Saul & Ionatha ex Iezrael. Tollẽs itaq; eum nutrix sua, fugit: cumq; festinaret vt fugeret, cecidit, & claudus effectus est, habuitq; vocabolum Mephiboseth. Venientes ergo filij Remmon Berothitæ,] vtpotè duo principes illi, [Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die domum Isboseth. Qui dormiebat super stratum suum meridie, & ostiaria domus purgãs triticũ, obdormiuit. Ingressi sunt aũt domũ latẽter, assumẽtes spicas tritici,] ad ꝑsentandũ eas Isboseth regi, tanq̃ primitias, quasi ad honorandũ eum vt regẽ, ne dolus eorũ ꝑciperet, vel vt alij dicũt, intrauerũt sub specie mercatorũ, velut volẽtes emere triticũ. [& percusserũt eũ in inguine

Matt. 15.

2. Reg. 3.

Hieronym'

Iosu. 18.

Ba-

Baana & Rechab frater eius,]ipſum videlicet Isboſeth, dormiētem ſuper lectum ſuum meridie,
vt ſolet fieri in æſtate,[& fugerunt.Cùm aũt ingreſſi fuiſſent domũ,ille dormiebat ſuper lectum
ſuum in cõclaui,& percutientes interſecerunt eum. Sublatoq; capite eius,] quod ꝑeiderunt eo
iam mortuo,[abierunt per viam deſerti tota nocte]illa,[& attulerũt caput Isboſeth ad Dauid in
Hebron]ad cõplacendum regi,eo ꝙ eius aduerſarium occidiſſent,& vt cõſequerent̃ ab eo pro-
motionem ac munera.[dixeruntq; ad regem:Eccè caput Isboſeth filij Saul inimici tui, qui q̃re-
bat aĩam tuam.Et dedit dñs dño noſtro regi vltionẽ hodiè de Saul & de ſemine eius.Rñdens aũt
Dauid Rechab & Baana fratri eius,filijs Remmon Berothitæ,dixit ad eos:Viuit dñs q eruit aĩam
meam de omĩ anguſtia,]i.de afflictionib⁹ quas ſub Saul ſuſtinui,qm̃ cum q annunciauerat mihi,
& dixerat,mortuus eſt Saul,q putabat ſe ꝓſpera nunciare,tenui,& occidi eum in Siceleg.] vt pa-
2.Reg.1. tuit ſuprà,non tñ pro ſola illa denunciatiõe,ſed qa aſſeruit ſe occidiſſe Saulem,[cui oportebat
me dare mercedem]i.iuſtam retributionem[pro nuncio] i.ambaſiata ſeu rumore, quo retulit ſe
Chr̃m dñi interfeciſſe:[quanto magìs nunc cùm viri impij interſecerũt virum innoxiũ in domo
ſua ſuper lectum ſuum]ac dormientẽ,videlicet ipſum Isboſeth,q vocatur innoxius, nõ ꝙ fuerit
penitùs innocẽs,ſed qa nõ meruit ab illis ita occidi,quorũ homicidiũ grauabatur ex hoc,ꝙ tam
a non q̃ram fraudulẽter atq; crudeliter peremerũt filium regis in ſomno,ac propria domo,[a nunc q̃ram ſan
guinem ei⁹ de manu veſtra,]hoc eſt, debitam vltionem à vobis exq̃ram,& vobis infligã,pro tam
iniuſta ſanguinis illius effuſiõe.[& auferam vos de terra?Præcepit itaq; Dauid pueris]i.miniſtris,
[& interfecerunt eos.Præcidentesq;]pueri Dauid[manus & pedes eorum, ſuſpenderunt eos ſu-
per piſcinam in Hebron.]Hæc oĩa fecit Dauid ex debito ſui officij ac zelo iuſtitię,atq; vt vniuer
ſo Iſraelitico populo cõſtaret,certiſſimè ſe eſſe immunẽ ab interfectiõe ipſius Isboſeth. [Caput
aũt Isboſeth tulerunt]hoc eſt,ſerui Dauid acceperunt,portauerunt,[& ſepelierunt in ſepulchro
Abner in Hebron.]Quia non potuerunt illud ibidèm cum honorabiliori mortuo ſepelire. ¶Iu-
xta intelligentiam ſpiritalem,per Isboſeth intelliguntur deſides & carnales, qui dum corporali
repauſationi ſuperfluè vacant,à principibus latronum, hoc eſt, malignis ſpiritibus ſuperantur,
præſertim dum oſtiaria domus obdormit,hoc eſt,ratio, cuius eſt,domum animæ cuſtodire,& ia
nuam oris gubernare,per negligentiæ ſuæ torporem,à vigilantia ſolicitudinis bonę ceſſat.Poſ-
ſunt quoq; per principes iſtos latronum,cõcupiſcentia gulæ,& libido luxuriæ deſignari:quæ in
animabus plurimorum,ea quę carnis ſunt amantium,exercent latrocinia ſua,aſſumentes ſecum
tritici ſpicas,i.præcipua quæq; edulia oblectantia guſtum.& ſub ſpecie boni ingrediuntur,quia
delectant.Quæ etiam præcidunt Isboſeth caput,qm̃ rationem obtenebrant vehementer,iuxta il
lud Oſe.4.Fornicatio & ebrietas & vinum auferunt cor. ¶Inſupèr maligni ſpũs eum quem ita
deuicerint,præſentant iudici Chriſto,tanq̃ iuſtè damnandum,& aduerſarium Dei:ſed quoniam
praua intentione egerunt hoc,damnationis augmentum recipere promerentur.

¶Enarratio literalis cap.5.Et venerunt vniuerſæ tribus Iſrael ad Dauid. Art. 8.

QValiter Dauid conſtitutus ſit rex ſuper totam Iſraeliticam plebem,& qualiter obtinuerit
vrbem Hieruſalem,ac Philiſtæos deuicerit,præſens deſcribit capitulũ. [Et venerunt vni-
uerſæ tribus Iſrael,]hoc eſt,q̃dam principales de ſingulis tribubus, ſuper quas hucuſq; nondum
regnauerat,[ad Dauid in Hebron,dicentes:Eccè nos,os tuum & caro tua ſumus. [i.propinq tibi
ſecundum carnem,quia ex ſemine Abrahæ,Iſaac & Iacob,ſicut & tu,ideo non ſuſpiceris malum
de nobis.[Sed & herì & nudiuſtertiùs]hoc eſt,pręteritis & nõ diu elapſis diebus.[cùm eſſet Saul
rex ſuper nos,tu eras educẽs & reducẽs Iſrael:]hoc eſt,dux populi ꝓliantis,vt patuit primo libro,
1.Reg.17.18. quo inter cætera dictum eſt,ꝙ Saul conſtituit Dauid ſuper viros belli.[Dixit autem dominus ad
te]per Samuelem alióſve prophetas,& per inſpiratiõem ac allocutionem internam:[Tu paſces
populum meum Iſrael,]i.per ſapiẽtiam & doctrinam tuam reges atq; reficies Iſraeliticum popu
lum,[& tu eris dux]hoc eſt,ductor & rex[ſuper Iſrael.]ſicq; dux ſumitur hic extẽſẽ,prout regem
includit.[Venerunt quoq; & ſeniores Iſrael ad regem in Hebron.Et percuſſit cum eis rex Dauid
fœdus in Hebron coram domino,]hoc eſt,amicitiæ pactum cum eis inijt ac firmauit.Nam pau-
2.Reg.2. loantè contra ſe inuicèm pugnauerunt,ideo primò recõciliabãtur. [vnxeruntq; Dauid regem ſu
per Iſrael.]i.ſuper totum Iſraeliticum populum. Fiebatq; vnctio illa per manum pontificis aut
prophetæ.[Filius 30.annorum]i.30.annos ætatis habẽs,[erat Dauid cùm regnare cœpiſſet.]quę
ætas apta eſt ad ꝓſidendum.[In Hebron regnauit ſuper Iudam 7.annis,& 6.menſibus.In Hieru-
ſalem aũt regnauit 33. annis ſuper omnẽ Iſrael & Iudam.Et abijt rex,& omnes viri qui erant cum
eo in Hieruſalem,]hoc eſt,vſque ad mœnia ciuitatis, quam primò obſedit,quia erat præcipua,
quatenùs ea capta,ampliùs timeretur.Vel,eam partem ciuitatis obſedit,in qua Iebuſæi manebãt,
videlicet arcem,& itèm qm̃ plures alieni ac infideles habitabant ibidèm,quos volebat fugare.Et
rurſus,qm̃ ex reuelatione diuina cognouit ciuitatem illam eſſe electam à Deo,pro loco cultus di
uini,& tẽpli ædificandi in ea,ac ſacrificiorũ:ideo tanq̃ verè deuotus, & lumine prophetiæ edo-

ctus

ctus, voluit cõmorari in ea. Itaq; iuit ad ciuitatẽ Hierusalẽ, [ad Iebusæum habitatorẽ terræ,] i. ad
impugnandũ Iebusæos iu Hierusalẽ cõmorantes, quos tẽpore Iosuæ non potuerũt filij Iuda à Ie Ios.15.
rusalem extirpare, iuxta illud Iosuę: Iebusęum habitatorem Hierusalẽ non potuerũt filij Iuda de-
lere. Habitauitq; Iebusæus cum filijs Iuda in Hierusalẽ. Deniq; tẽpore ꝓcedente, fuerunt Iebusæi
rursus in Hierusalẽ valdè multiplicati. vñ Iudic. 19. legitur, ꝙ puer Leuitæ dixit ad dñm suũ: De-
clinemus in vrbẽ Iebusæorũ. Cui rñdit Leuites: Nõ ingrediar oppidũ gẽtis alienæ. [Dictumq; est
ad Dauid ab eis:] i. Iebusæi dixerunt ad Dauid: [Nõ ingredieris huc, nisi abstuleris cæcos & clau
dos, dicentes: Nõ ingredietur Dauid huc.] Hoc Magister in hist. cõpendiosè exponit tripliciter: Pet. Cõ. hist. li. 2. re. ca. 7.
Posuerunt, inquens, Iebusæi cæcos & claudos supra murum Hierusalẽ in derisionẽ Dauid, dicen-
tes: Nõ intrabis huc, nisi abstuleris cæcos & claudos. q. d. Tam fortis est ciuitas, ꝙ fortium auxilio
nõ egemus. Alij dicunt eos posuisse imagines supra murum, quos dixerunt cęcos & claudos, i. ni
hil agẽtes. q. d. Etiam nobis nihil agentib⁹, intrare non potes. Vel seipsos dixerunt cæcos & clau-
dos, eo ꝙ Dauid reputauit eos debiles, & claudis ac cæcis cõsimiles. Hæc ibidẽ. Insupèr circa hęc
scribit Lyra: Dicunt doctores catholici cõmuniter, ꝙ Iebusæi illi in fortitudine murorum suo-
rum cõfidentes, posuerunt aliquos cæcos & claudos ad ꝓpugnacula in cõtẽptum exercitus Da-
uid. q. d. Tales sufficerent ad defendendũ fortalicium nrm. iuxta quem modum, Ezec. 27. legun-
tur Pigmæi pharetras suas suspendisse in muris Tyri ad ostentationẽ fortitudinis loci. q. d. Tales R. Salomon
sufficerent ad defensionẽ turrium ac murorum. R. Salomon dicit, ꝙ isti cæci & claudi, erant duę
imagines, vna repræsentãs ipsum Isaac, q ante finem vitæ fuit cæcus, alia ipsum Iacob, q ex lucta Gen. 27. 32.
cum angelo claudicauit. Et addit, ꝙ Iebusæi isti descẽderunt de Abimelech rege Palæstinorum,
cum quo Abraham inijt fœdus pacis & iuramentũ, vt legitur Gene. 21. Itaq; posteri huius Abime
lech s. Iebusæi isti, vidẽtes filios Abrahę multiplicari, timuerunt ne posteà impugnarent ab ipsis:
ideo in superiori parte fortalicij sui posuerunt ꝑdictas duas imagines in signum pacti ꝑfati, &
in ore cuiuslibet imaginis erat scriptum Abrahæ iuramentũ. q. d. Posteri Abrahæ non possunt
hunc locum inuadere: & secundũ hoc dicuntur istæ imagines odientes aĩam Dauid, qm̃ repræ-
sentabãt eum esse trãsgressorẽ iuramenti Abrahæ, & per cõsequens odibilem Isaac & Iacob, quo-
rum erant imagines. Sed Dauid licitè impugnauit fortalicium illud, qm̃ iuramentũ Abrahæ non
fuit ad semper, sed ad tẽpus determinatũ, quod tẽpore Iosuæ nondũ effluxerat, sed tẽpore Dauid R. Paulus
fuit finitum. Verùm cõtra hæc scribit R. Paulus, dicendo ꝙ ista positio videtur ꝓsupponere ali-
qua falsa, & etiam q̃dam incerta. Pręsupponit em̃ ꝙ Iebusæi descenderunt de Abimelech, cũ quo
Abraham inijt fœdus, q fuit rex Palæstinorum. Philistęi aũt descenderãt à Mesraim secundo filio
Cham filij Noæ, vt patet Gene. 10. Iebusæi verò descenderunt à Chanaan quarto filio Cham, vt
patet ibidèm. Præsupponit quoq;, ꝙ posteri Abrahæ non poterant inuadere Hierusalem ratio-
ne iuramẽti ꝑdicti, quod falsum est. Nam in ꝑtacto fœdere cum Abimelech inito, q̃uis Abraham
iurauit non nocere Abimelech nec posteris eius, non tñ iurauit ꝙ posteritas sua non noceret po
steritati illius, vt patet intuenti formã illius iuramenti. Insupèr Abimelech confœderauit se cum
Isaac filio Abrahæ, quod non oportuit, si Abraham iurauit etiam pro sua posteritate. Sicq; dato Gen. 21. 26.
ꝙ Iebusæi descendissent de Abimelech, nihilominùs potuissent eos filij Israel impugnasse. Præ-
supponit quoq; ꝙ iuramentum Abrahæ durauit ad certum tempus, quod tempore Iosuæ non-
dum effluxit, sed tempore Dauid: quod nullum fundamentum videtur in scripturis habere. Pro-
pter quod de tali expositione non videtur mentio facienda. Expositio aũt doctorum catholico-
rum est satis applicabilis literæ. Est tñ & alius modus dicendi, qui literę forsan magis propriè ad-
aptatur, videlicet ꝙ cæci illi & claudi fuerunt simulacra deorum Iebusæorum posita in summi-
tate fortaliciorum suorum, qui Iebusæi deos suos appellabant cæcos & claudos, secundum sen- Psal. 113.
tire Dauid, qui deos illos improperando, dicebat: Oculos habent, & non videbunt: aures habẽt,
& non audient: pedes habent, & non ambulabunt. idcircò credentes ꝙ Dauid non sustineret in
regia vrbe illa huiusmodi deos, excusabant se à receptione ipsius, dicendo: Non ingredieris huc
nisi abstuleris cæcos & claudos. quasi dicerent: Scimus quòd si possideres hunc locum, auferres
deos nostros, quos putas cæcos & claudos, quod nullatenùs permittemus. Vndè oportet, quòd
per potentiam auferas eos, si vales, quia non eos tibi trademus. Vndè Dauid de hoc indignatus,
postquàm cepit arcem Sion potenter, posuit præmium facientibus tria in debellatione Iebusæ-
orum. Primò, illi qui percussisset Iebusæum, quod fuit contra personas eorum. Secundò, illi qui
tetigisset domorum fistulas, & hoc contra sustentationes eorum. Hierusalem enim non habebat
aquam intra murum, sed ex pluuialibus aquis in cisternis collectis sustentabantur. Ideo fran-
gendo stillicidia illa, videlicet fistulas, per quas aqua pluuialis fluebat, maximè quis affligebat
eos. Tertio, ordinauit contra deos eorum, dicens qui abstulissent cęcos & claudos, hoc est, simu-
lacra Iebusęorum. Et nota quòd vbi translatio nostra habet, odientes animam Dauid, Hebrai-
ca veritas habet, Quos odiuit anima Dauid. Nam Dauid simulacra illa odiuit. Similiter quod in

Pro-

Prouerbio dicebatur, Cæcus & claudus non intrabunt in ecclesiam Dei: videtur huic expositio-
ni magis aptari. Nā iste locus fuit pǣassignat⁹ diuino cultui à tēpore Abrahæ, qñ voluit ibi ipsum
Gen.22. Isaac immolare, & Iacob vidit ibidèm scalam, ibiq; tēplum fuit per Salomonē fundatum, in quo
Gen.28. nulla immūditia debuit habere ingressum: sed solus Deus fuit in eo colēdus, & ob tm̄ pſagiū hu⁹
3.Reg.6.7 futuri boni, quasi ꝓuerbialiter dicebat̃, Nō intrabit cæcus & claudus in tēplum dñi. Q.d. Verè ꝓ-
gnosticauerūt Iebusæi, ꝙ in tēplum dñi in ciuitate hac ædificandū, non intrabūt cæci & claudi,
hoc est, dij gētium, q cæci & claudi dicunt̃. Hæc R. Paulus, cuius dicta pro reprobatiōe positio-
Pet.Cō.hist. nis R. Salomonis, apta vident̃: tñ quod ait Dauid ꝓposuisse mercedē, postq̄ cepit arcē Sion, ex-
li.2,Re.ca.7. positorib⁹ nō cōcordat. Cùm em̄ fortaliciū illud obtinere difficilimū foret, vt milites animaren
tur ad inuasionē illius, proposuit pmium, ꝙ q illud primò ascenderet ac obtineret, fieret prin-
ceps militiæ. Hinc in Scholast. fert̃ hist. Cumq; arcē obtinere non posset, proposuit in pmiū mili
tiæ principatū. Itaq; dictū est ad Dauid ab eis, vtpotè Iebusæis, Nō ingredieris huc, nisi abstuleris
cæcos & claudos, dicētes: Nō ingrediet̃ Dauid huc. Si em̄ per cæcos & claudos intelligunt̃ hoies
cæci & claudi, vel ipsimet Iebusęi, certū est, ꝙ illi poterāt propriè verba ista proferre. Si verò per
cæcos & claudos intelligunt̃ simulacra deorū, illa dixerūt hæc verba materialiter aut interpreta-
tiuè, vel dæmones loquebant̃ per idola illa. Si aūt per cæcos & claudos intelligant̃ pſatæ imagi-
nes, quod apparentiā modicā habet, dicendū ꝙ imagines illæ dixerūt hæc materialiter aut inter-
pretatiuè, quēadmodū inanimata dicunt̃ Deū bñdicere & laudare. [Cepit aūt Dauid arcē Sion,]
i. fortaliciū sæpè dictū, quod vocabat̃ arx Sion, i. altitudo speculatiōis, qm̄ situm fuit in loco alto
mōtoso, ex quo vndiq; lōgè ac latè poterat qs videre, [hæc est ciuitas Dauid.] Tota Hierusalē ex
hoc tēpore cœpit esse & noīari ciuitas Dauid, atq; metropolis regni eius. Veruntñ ista pars vrbis,
in qua parte fuit fortaliciū, specialiter dicta est ciuitas, qa meliorauit eā per ædificia, & in ea cō-
morari elegit. ¶ Cōsequenter exprimit̃, qualiter arcē obtinuit. [Proposuerat em̄ Dauid in die il-
la pmium] ei [q percussisset Iebusæū,] hoc est, q primò ascenderet arcē, & ea obiēta, occideret Ie
busæos cōmorātes in turri illa. [& tetigisset domatum fistulas.] Doma vocat̃ tectum domus. Fi-
stula aūt, canale per quod stillicidia fluunt seu aquæductus. Vel (vt aliq dicunt) fistulæ erāt sub-
terranei cuniculi seu meatus, per quos ascendebat̃ vsq; ad tectū. Itaq; sensus est: Et tetigisset do-
matum fistulas, i. canales aquarum vastasset, vel per meatus illos ascendisset vsq; ad murum. Et
per illos meatus dicit̃ Ioab ascendisse, siue per aquæductum. [& abstulisset cæcos & claudos,] i.
hoīes illos seu imagines, siue simulacra, [odiētes aīam Dauid] verè, formaliter, aut repræsentati-
uè, sicut expositum est. [Idcircò dicit̃ in Prouerbio: Cęcus & claudus nō intrabūt in tēplum.] Ad
literā qppe prohibuit dñs in Leuitico, natos ex semine Aaron cæcos & claudos ingredi tēplum,
ad exercēdum sacerdotale officiū, atq; ex verbis & factis his inter Iebusæos & Dauid habitis, con
Leuit.21. uersa sunt verba illa Leuitici in Prouerbium, propter verborum similitudinē aut coincidentiā,
R.Paulus vel propter rōnes R. Pauli inductas. Et sicut Magister in hist. tāgit, forsan dum ianitores tēpli ar-
Pet.Co.hist. cebāt immundos à tēpli ingressu, ænigmaticè loquebant̃: Cæci & claudi non intrabunt &c. Po-
li.2.Re.ca.7. nentes cæcitatē & claudicationē pro immunditia quacunq; legali, per quā reddebant̃ ad templi
ingressum indigni. [Habitauit aūt Dauid in arce Sion,] hoc est, fortalicio illo, Iebusæis eiectis,
[& vocauit eā, ciuitatē Dauid.] ex noīe suo ob causas ptactas. Estq; intelligēdum, ꝙ arcē illā cum
habitaculis & attinētijs suis per gyrum ita vocauit. [Et ædificauit per gyrum à Mello & intrinse-
cùs.] Mello fuit pcipitium quoddā, profundaq; vallis, & vt alij dicunt, vorago ante castrum, seu
fortalicium pro eius munimine situata. Fuit aūt & spatium inter voraginē illā & castrum, in quo
spatio per fortalicij gyrum Dauid cōstruxit aliquas domos, atq; vt aliq scribunt, à Mello vsq; sur
sum ędificauit Dauid murum per circuitum arcis Sion, faciēs vnum murum intrinsecùs, aliumq;
extrinsecùs, & ita duplici muro muniuit arcē. ¶ Porrò 1. Paral. 11. legit̃: Aedificauitq; vrbē in circu
itu à Mello vsq; ad gyrum. Ioab aūt reliqua vrbis extruxit, vbi per vrbē intelligit̃ pars illa Hieru
Iose.lib.7. salē, q̄ vocata est ciuitas Dauid. Vñ & Iosephus, superiorē (inqt) ciuitatē Dauid muniuit, eiq; arcē
an. Iu. ca. 3. iungēdo, vnum corpus effecit. De pmio aūt quod Dauid hic legit̃ proposuisse, nec tñ in isto lib.
exprimit̃, 1. Paral. 11. legit̃: Dixit: Oīs q percusserit Iebusęum, in primis erit princeps & dux. [Et in-
grediebat̃] viā iustitiæ, & domum suā, ac corā Deo, [proficiēs] in tēporalib⁹ ac spūalibus bonis,
[atq; succrescēs,] fama, potestate, ac meritis, [& dñs Deus exercituum erat cum eo,] per grām co-
piosam, per quā benè se habuit circa regimē suijpsius, & in regimine populi sibi cōmissi, & in di
uino obsequio. Itaq; per grām tantā ordinatè se habuit circa seipsum, prudēter & exēplariter circa
subiectos, deuotè ad Deum. [Misit quoq; Hirā rex Tyri nuncios ad Dauid & ligna cedrina, & ar
tifices lignorum, artificesq; lapidum ad parietes, & ædificauerunt domum Dauid.] Iste Hiram, vt
infrà habet̃, fuit amicus Dauid oīni tēpore. scriptura tñ nō exprimit, qualiter Dauid & Hirā ami
citiā cōtraxerint mutuā, nec legunt̃ accessisse se inuicē. Verùm qñq; cōtingit, ꝙ aliq efficiuntur
cordiales amici ex fama & perceptiōe probitatum ac amabilitatum suarum. Misit autem Hiram

nuncios primò ad Dauid, ad inqrendũ de statu suo. Deindè cognita voluntate regis Dauid, mi-
sit ei ligna preciosa & apta, cõuenientesq; lapides, ac viros peritos operari in lignis & saxis, q ar
tifices cõstruxerunt regi Dauid domum infra eam partẽ Hierusalẽ, q̃ specialiter dicta est ciuitas
Dauid. In regno equidẽ Tyri ampliùs abundabãt ligna & saxa, pro domibus cõstruendis cõue-
nientia, q̃ in Judæa. Meliores quoq; artifices erãt ibì, propter quod posteà Salomon misit ad Hi-
ram, dicẽs: Scis qm̃ in populo meo nõ est vir q nouerit ligna cędere sicut Sidonij, vt infrà 3. Reg.
5. legitur. [Et cognouit Dauid, qm̃ cõfirmasset eum dñs regẽ super Israel, & qm̃ exaltasset regnũ
eius super populũ suum Israel.] Hoc vtiq; sciuit ex reuelatiõe diuina seu inspiratione interna, &
ex prophetica denũciatiõe, qua sibi per Samuelẽ & Gad fuit pdictum, q electꝰ esset à Deo ad psi
dendum vniuerso Israelitico populo, atq; ex euidẽtia facti, & experiẽtia propriæ psperitatis, qm̃ 1.Reg.16.
vidit se prosperari in cunctis, totumq; populũ suum sibi fauentẽ ac applaudentẽ. [Accepit ergo
Dauid adhuc cõcubinas, &] pro, i. [vxores de Hierusalẽ, postq̃ venerat de Hebron.] Non em̃ ac-
cessit ad illegitimũ torũ, nec fuit fornicator, nisi q posteà cum Bethsabee peccauit. Itaq; fœmi- 2.Reg.11.
næ istæ fuerũt eius vxores legitimæ, sicut in Genesi Zelpha & Bala qñq; vocãtur cõcubinæ, qñq;
vxores ipsius Iacob. Fuit etem̃ cõsuetudo in veteri test. q vxores minùs principales & secundariò
sumptæ, vocabãtur cõcubinæ, qa in aliquo cõcubinis assimilabãtur. [Natiq; sunt] ipsi [Dauid &
alij filij & filiæ. Et hæc noĩa eorum q nati sunt ei in Hierusalẽ, Samua & Sobab, Nathan & Salo-
mon, & Jabahar & Elisua & Nepheg, & Japhia & Elisama & Eleiada & Eliphalet.] Exprimuntur
hic 11. filij, q ei in Hierusalẽ nati sunt, inter quos ponitur Nathan, q alius fuit à Nathan propheta,
quem Dauid sibi adoptauit in filium post mortem patris illius. Circa hæc scribit qdam, q Da-
uid sumpsit has plures vxores ad multiplicandum prolẽ, q̃ cõiungeretur in matrimoniũ nobili-
oribus regni sui, & sic essent sibi affinitate cõiuncti ad firmitatẽ regni sui maiorẽ. Hoc reor etiã,
q ideo accepit tot cõiuges, vt augeretur in sobole sua cultus vnius veri Dei, cuiꝰ cultus tunc con
seruabatur in populo Israel per carnalẽ propaginẽ, cæteris gentibus ad idololatriã lapsis. Conse
quenter duplex victoria narratur regi Dauid cõtra Philistæos cõcessa. [Audierunt ergo Philistijm
q vnxissent Dauid in regẽ super Israel.] Iam antè audierãt q Dauid regnaret super tribum Iuda 2.Reg.2.
in Hebron, sed de hoc minùs curabãt. Cognito aũt q vnctus esset super 12. tribus in regem, timu-
erunt q eis resisteret, nec solita tributa persolueret, vt aliq dicunt, & qa sciuerunt ipsum Dauid
esse strenuissimũ atq; fortissimũ virum, metuebãt vastari per eum. ideo voluerunt cum tẽpestiuè
in propria terra opprimere. [& ascenderunt vniuersi] i. qdam de oĩbus, [vt q̃rerẽt Dauid] ad im
pugnandum. [Quod cùm audisset Dauid, descendit] de arce Sion, [in pręsidium.] i. ad muniti-
onem vel ad salutis ppugnaculum, aut auxilium reqrendum. [Philistijm aũt veniẽtes, diffusi sunt
in valle Raphaim,] non procul à Hierusalẽ. [Et cõsuluit Dauid dñm] per põtificẽ, [dicẽs: Si] i. an
[ascendã ad Philistijm, & si dabis eos in manu mea?] Vndè cõstat, q Dauid totã spem suam col-
locauit in Deo, eius cõsilio auxilioq; innitẽs, sciens q equus paratur ad diem belli, dñs aũt salu- Pro.21.
tem tribuit. Voluit aũt dñs in talibus haberi recursum ad se, propter quod de perfidis filijs Isra-
el, ita non agẽtibus, ait Esa. 30. Væ filij desertores, vt faceretis cõsilium, & non ex me: & ordiremi
ni telam, & non per spm̃ meum, & os meum non interrogastis. Vndè rursus loqtur Esa. 8. Nunqd
non à Deo suo populus reqret? [Et dixit dñs ad Dauid:] Qualiter istę cõsultationes ac diuina re-
sponsa fiebãt, dictum est sæpè. [Ascende] cõtra eos cum populo tuo, [qa tradẽs dabo Philistijm
in manu tua. Venit ergo Dauid in Baalpharasim, & percussit eos ibì, & dixit:] Deo gratias agens,
& ei triumphũ ascribẽs: [Diuisit dñs inimicos meos coram me, sicut diuiduntur aquæ.] i. dedit mi-
hi & exercitui meo virtutem vincendi hos Philistæos, ita q quosdã occidendo, quosdã fugando
diuisimus illos ab inuicèm satis faciliter, qñadmodùm facile est aquam tanq̃ rem mollẽ diuide-
re. [Proptereà vocatum est nomẽ loci illius, Baalpharasim:] quod interpretatur virorũ diuisio, qa
viri Philistæi ibì ab inuicẽ sunt diuisi. Vel à Baal, quod est cãpus siue planities, & phares diuisio,
quasi cãpus diuisionis. Vel à Baal, quod est idoli nomẽ, & phares diuisio, qa reliquerunt ibì idola
sua, & ab eis diuisi sunt. Vndè subiungitur: [Et reliquerunt ibì sculptilia sua,] videlicet simula-
cra Dagon, q̃ attulerunt secum, vt eorum auxilio ꝑualerẽt. [q̃ tulit Dauid & viri eius] secum: non
vt colerẽt ea, sed cõflarent. Propter quod 1. Paral. 14. legitur, q Dauid iussit ea exuri, iuxta quod
Deut. 7. dñs ait: Sculptilia cõburite. Quod iñ ad literã dictum fuit de Chananæorũ sculptilibus.
Porrò secundum Lyrã, in Hebræo habetur: cõbussit ea Dauid. sed magìs puto, quod verbum il-
lud Hebraicum sit ad vtrunq; æquocum. [Et addiderunt adhuc Philistijm vt ascẽderẽt] cum ex-
ercitu maiori q̃ antè, [& diffusi sunt in valle Raphaim.] de qua legitur Esa. 17. Erit sicut q̃rens spi
cas in valle Raphaim. [Cõsuluit aũt Dauid dñm: Si ascendã cõtra Philistæos, & trades eos in ma
nus meas? Qui rñdit: Non ascendas cõtra eos] Philistæos directè, [sed gyra post tergum eorum,
& venies ad eos ex aduerso pirorum,] i. arborum talium, sub qbus posuerunt idola sua, in qbus
sperabant: propter quod voluit dñs, vt ab illa parte impugnarentur, sicq; aduerterent & paterer,

quòd idola sua eis non profuerunt. [Et cùm audieris sonitum clamoris gradiētis in cacumine pirorum,] videlicet angeli sancti ibi se mouentis ac exhibētis ad adiuuandū vos, atq; ad deprimendum potestatē dæmonū & idolorū, per q̄ dæmones operabant̄ nōnulla, [tunc inibis pliū, quia tunc egredieē dñs ante faciē] i. præsentiam [tuam:] hoc est, angelus Dei agēs diuina virtute, ac dñm repræsentās, [vt percutiat castra Philistijm] i. turmas eorum seu cōtentos in ipsorum tētorijs. [Fecit itaq; Dauid sicut præceperat ei dñs, & percussit Philistijm de Gabaa vsq; dū venias Gazer.] Dedit em̄ dñs Dauid regi & populo eius præualendi potentiā, Philistæorumq́; corda & corpora tabefecit, debilitauit ac terruit.

¶ De mystico huius cap. 5. intellectu. Art. 9.

2. Reg. 2. ET venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron, dicēs: Os tuum & caro tua sumus.] Quemadmodū Dauid primò regnauit in Hebron super tribū Iuda, deindè super Israel vniuersum: sic Christo ante suā passionē & ascensionē pauci ex Iudæis adhæserūt per fidem & obedientiā, tanq̄ veri filij Iuda, i. cōfessionis salubris: sed misso desupèr Spū sctō, operantib⁹ sctīs apostolis, copiosa & præclara miracula in fide & noīe saluatoris, multa millia Iudæorū ex diuersis tribubus Israel sunt cōuersa in Hierusalē & in omi Iudæa, Galilæa, atq; Samaria, vt in Actib⁹ docetur apostolorū. Deindè in diuersis mundi prouincijs, quod in fine mundi per prædicationē Heliæ & Enoch pleniùs fiet, & maximè Antichristo occiso. ¶ Deniq; præfati Iudæi ad Chrm̄ cōuersi, dixerūt: [Os tuum & caro tua sumus,] i. verā humanitatē in Chro cōfessi sunt, & eum ex semine Abrahæ incarnatū veraciter crediderūt. [Sed & heri & nudiustertiùs cùm esset Saul super nos, tu eras educens & reducēs Israel.] Per Saul intelligi potest præsidentia pontificū super Iudæos, q pōtifices persecuti sunt Chrm̄, quēadmodū Saul Dauid, & sub pōtificib⁹, Anna & Caipha, Chrs prædicauit Iudæis, & eos educit ad audiendū verbū Dei, & ad actus virtutū, reduxitq́; eos ad creatorē, ad fidem catholicā, & ad euangelicā legē. [Dixit aūt dñs ad te: Tu pasces populū meum Israel.] Hoc Deus pater dixit homini Chro per inspirationē internā ab incarnatiōis exordio, & idem per sctōs prophetas frequēter & diu antè prædixit, iuxta illud Mich. 5. Et tu Bethlehē, ex te egredieē, q sit dñator in Israel. Ezech. quoq; 34. dñs ait: Saluabo gregē meū, ait dñs, & suscitabo super eum pastorē vnū, q pascat eum, Dauid seruum meum, i. Messiam, vt oēs exponunt. De hoc in Zach. & Iohele pleniùs legit̄ prophetatum. ¶ Prætereà, in Chri baptismo ac transfiguratiōe vox prīs intonuit: Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. [Filius 30. annorum erat Dauid, cùm regnare cœpisset.] In hac ætate orsus est Chrs prædicare, & euangelicā tradere legem, & in credentiū corde regnare per fidē & gratiam. In qua etiam ætate præfectus est Ioseph terræ Aegypti, Ezechielq́; vaticinari incepit. [Et abijt rex ad Iebusæum.] Per Iebusæum possunt intelligi gentiles, quos Chrs per suos fideles multipliciter expugnauit, & abstulit cæcos & claudos, i. deorum simulacra, excæcatos quoq; in suis perfidijs, atq; per vitiorum deuia claudicātes in partem vtranq;. Potest item per Iebusæum habitātem in arce Sion, accipi pōtificiū seu sacerdotiū Iudæorum, quod Chrs fecit cessare, præmiumq́; proposuit, ei, q illud primò inuaderet, quod beatiss. princeps apostolorū Petr⁹ in die sacratissimo Pentecostes fortissimè impugnauit & vicit, intm̄, q ex tūc multa turba sacerdotum obediebat fidei, nec pōtifices potuerunt resistere Petro, imò authoritate scripturarū, excellentia miraculorū, eui dentia grārum præualuit, ac imperterrita dixit mente: Obedire oportet Deo magis q̄ hoībus. [Et factus est Petrus princeps militiæ] i. secundus post Chrm̄, & caput totius ecclesiæ, summusque pontifex eius. [Et tetigit domatū fistulas.] i. ora scribarum & pharisæorū, & stillas documētorū ipsorum obstruxit atq; destruxit, affirmans ac probans, q in solo Chro sit salus, nō in Mosis lege, sicq́; Chrs habitauit in arce. Nam & primitiua ecclesia quotidiè erat in porticu Salomonis & in templo, ac in mōte Sion, vbi Chrs fuit in medio eius, prout in Actis habetur. Tunc Chrs in suis membris præfecit quotidiè, & multos in Hierusalē filios procreauit, regenerans eos ex aqua & Spū sctō, vt scribit Act. 3. Circa hoc dicit Glossa, ex verbis Rabani sumpta: Multæ vxores Dauid, multas gentes seu ecclesias significāt, q Chro copulant̄ per fidem. Cōcubinæ verò, hæreticorū ecclesias, quæ Chriani noīs titulo gloriant̄: sed qa propter carnalia lucra Chrm̄ loquunt, non vxores, sed cōcubinæ vocant̄. Quòd si reges nunc habeāt plures vxores, crimē est, qa figuræ trāsierūt. [Misit quoq; Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid.] Chrs nanq; per gloriosos apostolos tot & tanta fecit miracula in Iudæa, q aliq reges & principes gentiū ea percipiētes, desiderauerūt sibi annūciari euangelium saluatoris, & pro hoc orationes suas tanq̄ nuncios, direxerūt ad dñm. Miserunt quoq; ligna & lapides, i. subditorum suorum personas, atq; lignorum & saxorum artifices, hoc est, prædicatores ac prælatos ad Chrm̄, tales hortando ad promotionem & augmentū ecclesiæ, vt ædificarent filio Dei domum, i. ecclesiam, quæ ex hoībus tanq̄ ex viuis lapidibus ac lignis fructuosis cōstruitur. Audierunt ergo Philistijm q vnxissent Dauid regem.] Per Philistæos hoc loco signant̄ visibiles hostes Christi, putà persecutores, qui videntes Christum ab ecclesia coli, Christianos & Christum in membris suis atrocissimè & valdè diu sunt persecuti. Contra quos Christus ascendit, quia fide-

Act. 2. 3. 4. 5. 6. 8.

Luc. 2.

Zac. 2. & 9.
Iohel. 2. 3.
Matth. 3. 17.
Marc. 1.
Luc. 3. 9.
Gen. 41.
Eze. 1.

Act. 2. 3. 4. 6.

Act. 5.

Act. 1. 2.

Ioan. 3.

Rabanus

1. Pet. 2.

delibus suis contulit gratiam superandi illos, per sapientiā, patientiā, atq; miracula, & per ange-
lorum sctōrum psidia, non per humanā potentiā, imò sub persecutionibus tyrannorū, maximè
crenit ecclesia, qa frequēter in vnius martyris occisione fecit saluator tanta prodigia, q̄ cōuersa
fuerunt multa gentiliū millia. Vndè saluator promisit martyribus sanctis: Ego dabo vobis os & Luc.21.
sapientiā, cui non poterunt resistere & cōtradicere oēs aduersarij vestri. Voluit qppe saluator, vt
infidelibus resisterent, rōnabiliter rñdendo, non corporaliter reluctādo, imò aduersa oīa æqua-
nimiter tolerando, percutiētibusq; maxillā vnam, pbendo mox alterā. Similiter per Philistæos si Matt.5.
gnificant inuisibiles inimici, q regno Chri ab initio infatigabiliter resistere nisi sunt, & Chrm
de cordibus fideliū excludere studuerunt per suggestiones pestiferas, tētationesq; varias: & itèm
cōtra ecclesiā primitiuā inflāmando infideles & obstinatos Iudæos, reges & principes perfidos,
ac quosdā philosophos, & seminando errores hęreticos, qbus impleuerunt multos fideles, q ab
ecclesia exierunt, & eam grauiter afflixerunt. Isti quoq; aduersarij Chri fremunt & cōtabescunt,
dum vidēt viros virtutū ad dignitates ecclesiasticas & ad aliorū regimina pmoueri, ideo illis resi
stere moliunt, & fructum pastoralis psidentiæ satagunt impedire, & eos q secundū carnem sunt
nobiles ac potentes, nitunt intrudere, q̄uis totius spiritalis exercitationis & salutaris sapiētię sint
expertes. Vndè 2. Timot. 3. scribit Apostolus: Quēadmodùm Iamnes & Mambres restiterunt Mo
si, ita & hi resistunt veritati. Postremò, sicut Dauid proposuit pmium speciale expugnatori Iebu
sæi & arcis Sion, ita saluator in euangelio pclaram spondet mercedem cunctis q viriliter agunt,
atq; diabolum vincunt, & maximè his, quĭ exercitia magis ardua exequuntur, & hæresiarchā aut
tyrannum deijciunt, sicq; tuentur ecclesiam.

¶Expositio literalis cap. 6. Congregauit aūt rursus Dauid omnes electos. Art. 10.

REportatio arcæ ad vrbem Hierusalem, hoc loco describitur. [Congregauit aūt rursus Da-
uid oēs electos ex Israel,] i. per epistolas aut per nuncios conuocauit ad se viros pcipuos ex
toto regno suo, [30. millia.] nec refert, an erant pcisè tot, an parùm plures seu pauciores: qa minu
tias numerorū aut tēporum scriptura frequēter non curat. Et rectè nunc dicitur rursus populum 2.Reg.5.
cōgregasse, qa pcedenti cap. est narratum, qualiter iam antè cōgregauerit populū. [Surrexitq;
Dauid & abijt, & vniuersus populus q erat cum eo de viris Iuda,] q familiarius assistebāt regi, tanq̄
de eorum tribu nato, [vt adducerēt arcam Dei] de loco suo ad regiam vrbem cum grandi solen
nitate, propter quod maiores de plebe fuerant cōuocati. Porrò de arca dictum est in primo lib. 1.Reg.7.
[super quam inuocatū est nomē dñi exercituum,] i. coram cuius arcæ psentia, seu corā qua Deus
oīpotens inuocabatur, psertim à pōtifice, vt ipse dñs Deus exaudiret & daret respōsa, prout super Exo.38.
Exodum pleniùs dictum est. Dicitur aūt Deus dñs exercituum, i. angelicorū chororū, [sedentis
in Cherubim] i. inter Cherubim [super eam.] Nam super arcam fuit ppiciatoriū seu aurea tabu-
la, quā duo Cherubim alis suis ex trāsuerso tegebāt, & inter * eas apparuit dñs, pstititq; respōsa.
ideo dicebatur in Cherubim, i. inter ea sedere, ita q̄ ppiciatorium illud fuit quasi sedes Dei, qui
ab illo loco ostendebat se populo ac precibus pōtificis propiciari, & per effectum misericordię
suæ apparebat ibidèm. Propter quod tabula illa aurea ppiciatorium vocabatur. quod etiam di-
cebatur oraculum, qa ex illo loco pcedebant ac audiebant diuina responsa & Dei verba. Hinc
Exo. 25. narratur: Arcam de lignis Sethim cōpingite, duos quoq; Cherubim aureos & pductiles
facies ex vtraq; parte oraculi. Vtrunq; latus ppiciatorij regant expandētes alas, &c. [Et imposu-
erunt arcam Dei super plaustrum nouum,] quod trahebat à bobus, cùm tñ debuissent eam por-
tasse humeris proprijs ipsi Leuitæ, prout Num. 8. iusserat dñs. Et fortè posuerunt arcam super no
uum plaustrum, qa super tale plaustrū fuit à Philistæis remissa, vt primo lib. patuit. [Tuleruntq;] 1.Reg.6.
i. acceperunt [eam de domo Abinadab] sacerdotis, secundū Glossam. [q] Abinadab, vel q̄ domus
Abinadab [erat in Gabaa. Oza aūt & Ahio filij Abinadab minabāt plaustrū nouū.] i. boues plau
strum trahentes. [Cumq; tulissent eam de domo Abinadab, q erat in Gabaa custodiēs arcā Dei,]
tanq̄ sacerdos & vir tam famosæ virtutis, q̄ ad eum potiùs q̄ ad alium sacerdotem arca fuit dedu
cta. [Ahio pcedebat arcā Dei,] eundo parùm ante quadrigā ad puidendū de cōuenientiori itine
re. ¶Circa hoc oritur q̄stio, qualiter hic dicatur, q̄ tulerunt arcam de domo Abinadab, q erat in
Gabaa, cùm 1. Paral. 13. scriptū sit, Ascendit Dauid & oēs viri Israel ad collem Cariathiarim, q est
in Iuda, vt afferrent Indè arcam Dei? Ad hoc qdam rñdet, q̄ Cariathiarim & Gabaa erant vrbes vi
cinæ, & in Cariathiarim primò cōgregatus est populus ad Dauid, & indè trāsierunt ad adducen
dum arcam q̄ erat in Gabaa, ac indè ducendo eam, trāsierunt per Cariathiarim. Sicq; intelligen- 1.Reg.7.
dum est quod ex 1. lib. Paral. allegatur. Verum ista responsio in expositione 1. lib. est reprobata.
Similiter in primo lib. Paral. nec cōsonare videtur ei quod in pallegato 1. Paral. 13. legitur: Con-
gregauit Dauid vniuersum Israel à Sihor Aegypti vsq; dum ingrediaris Hemath, vt adduceret ar
cam Dei de Cariathiarim. Insupèr quod dicitur, populum Israel primò congregatū in Cariathia
rim ad Dauid, incertum est, imò nec consonum esse apparet, ei quod in præmemorato libro Pa-

ral.fertur:Ait Dauid ad vniuersum cœtum Israel:Si placet, mittamus ad fratres nostros reliquos in vniuersas regiones Israel,& ad sacerdotes, vt cógregentur ad nos. Vndè appáret ꝙ cógregati fuerunt ad Dauid,in loco quo erat qñ hæc dixit ac nuncios misit,vtpotè in Hierusalē:nec in aliqua scriptura authentica reperiri videtur,ꝙ in Cariathiarim ad Dauid collecti sint.Hinc quoq;
Pet.Cō.hist. li.2.Re.ca.9. Magister in hist.circa hunc passum testatur: Gabaa non est hîc nomen vrbis aut loci, sed secundum interpretationem suam significat collem. Itaq; dato ꝙ arca fuerit de Cariathiarim ad alia loca translata,anteꝗ̄ Dauid transtulit eam,magis tñ tenendú esset, ꝙ ad Cariathiarim fuit reducta,ꝗ̄ ꝙ Dauid reduxerit eam de oppido,quod Gabaa dicitur. Glossa quoq; super pallegatú Paral.
1.Par.13. librum asserit arcam reductam per Dauid à Cariathiarim vrbe, de qua fuit Vrias propheta, quē occidit Ioachim rex Iuda,vt habetur Hiere.26.Fuitq́; Cariathiarim hæc, vna de vrbibus Gabaonitarum,vt Iosu.9.describitur.[Dauid aút & oīs Israel ludebant coram dño.] i.deuotè psallebant.Vndè 1.Paral.13.dicitur:Dauid & vniuersus Israel ludebát coram dño oīni virtute in canticis.Istud ergo est intelligendum de ludo virtutis,de quo & infrà fatetur Dauid:Ludam,& vilior fiam plùs ꝗ̄ factus sum.De quo & Prouer.8.sapía loquitur:Delectabar per singulos dies, ludens coram eo oīni tēpore,ludens in orbe terrarum.Est ergo ludus deuotionis,q est latriæ actus.Deniq;,etiam secundú philosophum,specialis est virtus,per quam homo benè se habet in ludis:idcircò non oīs ludus,est ludus dissolutionis.De hoc Durandus in Summa sua pleniùs scribit.Ludebāt ergo[in oībus lignis fabrefactis,]i.musicis instrumētis de ligno formatis,in oībus inquam quę habebant,& quorum vsus ad hoc erat cōueniens.[& citharis & lyris,]i.symphonijs, & tympanis & sistris & cymbalis.]Tympanum dicitur ligneum instrumentú,in quo extēditur corium ad benè sonandum.Sistrum dicitur tuba.Cymbala ex concussione ad inuicèm sonum reddunt suauem.[Postꝗ̄ aút venerunt ad aream Nachon,]i.horreum viri sic dicti.Veruntñ 1.Paral.13.dicitur,ad aream Chidon,quia forsan binomius fuit.Chidon tñ interpretatur clypeus. Vndè quidam dicunt esse hunc locum,vbi Iosue leuauit clypeum contra Hai, vt Iosu.8. narratur.[extendit Oza manum ad arcam Dei,& tenuit eam,]i.sustentauit ne de curru corrueret,[qm̄ calcitrabant boues,& declinauerant eam.]i.currum sic agitabant,ꝙ arca quasi deciderat.Porrò 1.Paral.13.legitur:Bos quippe lasciuiens,paululùm inclinauerat eam.[Iratusq́; est dñs indignatione contra Ozam,]i.zelo iustitiæ & rigorosa vltione per modum se habuit irascētis,[& percussit eum] i.repentè plagauit[super temeritate.]i.propter præsumptionem & insipientiā suam.[Qui mortuus est ibì iuxta arcam Dei.]1.Paral.13.fertur,ꝙ dñs eum percussit, eo ꝙ tetigisset arcam. Quæ
Pet.Cō.hist. li.2.Re.ca.9. aút fuerit illa plaga,non expressit scriptura.Magister verò in hist.ait,ꝙ aruit dextera Ozæ,& túc subitò expirauit.Hæc quoq; percussio Ozæ, ministerio angeli creditur facta, ꝗ̄uis incertum appareat,an ministerio angeli boni,an potiùs angeli mali.Sed mirum videtur, cur dñs ita percusserit Ozam dum tetigit arcam, quia tali casu pium fuit sustentare eam, imò & licitum etiam cuicunque de populo,cùm in tanta necessitate dispensatio habeat locum,quemadmodùm laico licet corpus dñicum leuare de terra,si non adsit constitutus in ordine sacro.Similiter licitum esset colligere sacramētum de pyxide lapsum,ne laberetur in terram:& cur potius percussus est Oza,
Iose.lib.7. an.Iu.ca.4. ꝗ̄ frater eius?Pro harum solutione pensandum, ꝙ (secundum Iosephum) percussus est Oza, qm̄ tetigit arcam,cùm non esset sacerdos,sicq́; diceretur vlteriùs,ꝙ arca non fuit tam multùm inclinata,ꝙ necessaria fuit sustētatio illa.Vndè in Paral.scribitur, ꝙ bos paululùm inclinauerat eam, vel absq; debita reuerentia tenuit illam.Hieronymus verò & Glossa super Paral. dicunt,Tradút
Hieronym⁹. Hebræi Abinadab sacerdotem iussisse filijs suis Ozę & Ahio,vt portarent arcam humeris suis se-
Num.4. cundum præceptum legis: sed quia non portauerunt, nec Caathitis portandam dederunt,percussit dñs Oza,& diuisit.Aruit nanq;(vt aiunt)brachium eius & humerus, quibus arca fuit portanda,& facta est distinctio obedientiæ & inobedientię.Verùm his rursus obijci potest,quod in
Pet.Co.hist. li.2.Re.ca.9. Scholastica fertur hist.Hebræi tradút,ꝙ ea nocte Oza cum sua dormiuit vxore, idcircò percussus est,quia per continentiam debuit se parare.Et respondendum, ꝙ quidam Hebræi assignant vnam causam,alij alteram.Nonnulli dixerunt Ozam fuisse percussum,qm̄ arcam tetigit nudam, quod reprobatur,qm̄ inuoluebatur suis operimentis anteꝗ̄ deportabatur,ne à Leuitis vel plebe nuda conspiceretur,ne subitò morerentur,vt Numer.4.habetur.Deniq; percussus est Oza magis ꝗ̄ Ahio,quia in hac re culpabilior fuit,& fratrem suum(vt aliqui opinantur)induxit ad temeritatem præfatam.Percussus est quoq; dum tetigit arcam,qa tunc euidentiùs patuit,ꝙ arca non debuit sic deferri.¶Quo circa inquiritur,quia si ideo percussus est,cur non fuerút Philistæi per-
1.Reg.6. cussi ob hoc,ꝙ arcam remiserunt in plaustro?Respondetur,ꝙ non tenebantur ad præceptum legis præiactum.imò Oza,qui illud scire & implere debebat,peccauit, quia in hac re Philistæis se confirmauit.[Contristatus est aút Dauid,eo ꝙ percussisset dñs Ozam,] i.percusso condoluit,& de eius percussione fuit mœrens,inquantùm fuit malum pœnale,ꝗ̄uis non inquantùm fuit effectus diuinæ iustitię.Cōtristatus est itèm de Ozæ culpa,ob quam meruit ita plagari,potiùs quàm

de

de æquitate diuina.[Et vocatū est nomen loci illius,percussio Ozæ,vsq; in diem hāc.]1.Paral.13.
dicitur,diuisio Ozæ,sed redit in idem:quia per illam percussionē fuit Oza diuisus & subtractus
ab Israelitica plebe.& forsan verbum illud Hebraicum,designat vtrūq;. Creditur quoq; ꝙ Oza
per temporalē illam percussionē purgatus sit,& dānationem euasit.nam etsi repentè obierit, po
tuit tñ in tēpore illo permodico pœnitere, præsertim dum manum suam, brachiumq; & hume-
rum sensit arere.[Et extimuit]i.ex corde valdè timuit[Dauid dñm in die illa,dicens:Quō ingre
dietur ad me arca dñi?]i.ad domum meam,seu ad arcem Sion,aut vrbem Hierusalē introducere
eam nō audeo,ne forsitan ob aliquam culpam meam merear percuti, & indignus sim arcæ præ-
sentia.Itaq; ex effectu diuinæ iustitiæ motus fuit ad reuerentialē Dei timorem.Etenī felix quem
faciunt aliena damna peritum.Et Prouer.14.scriptum est:Pestilente flagellato,stultus sapientior
erit:quanto magìs sapiens?[Et noluit ad se diuertere arcam dñi in ciuitatem,]videlicet[Dauid,
sed diuertit eam in domū Obededom Gethæi:] i. in suburbio posuit eā in domo Leuitæ Obed-
edom,qui vocatur Gethęus,quia ad tempus in ciuitate nomine Geth creditur commoratus.Por
rò secundū Petrum Comestorem,Obed Edom, duæ sunt dictiones. Nam ita exponit,Posuit ar-
cam in domo Obed filij Edom.Alij dicunt,ꝙ vna sit dictio,quod verius æstimatur,& Hierony-
mo ac Hebræis plùs consonum.Nempe vt ait Glossa, Obededom interpretatur seruiens homo,
qm̄ Obed interpretat̄ seruiēs,Edom homo.Si aūt essent noīa duo, Obed Edom, interpretaretur
seruiens hoīs. Est quoq; consuetudo scripturæ,ꝙ exprimendo nomen filij alicuius ac patris sui,
interponat hoc nomen,filius,sicut cùm dicitur Dauid filius Isai,vel aliqd tale apponat,quo desi
gnatur,ꝙ vnus sit filius,alius pater. [Et habitauit arca dñi in domo Obededom Gethæi tribus
mensibus.Et benedixit dñs Obededom & oēm domum eius.]Dicunt aliqui ꝙ Deus benedixit
ei ac suis domesticis,quasi *symmistra sua, dando ac multiplicando eis temporalia bona. Vndè   for. *symmystis suis,
Magister in hist.refert,Dicunt Hebræi,ꝙ vxores eius ac nurus pepererunt masculos, & iumenta
duplices fœtus.Alij dicunt,ꝙ benedixit eis in temporalibus ac spiritalibus,qm̄ arcam cum reue   Pet.Cō.hist. li.2.re.ca.9.
rentia ac deuotione susceperunt & custodierunt.Temporalia aūt non sunt præmium sufficiens
& condignum operis virtuosi.[Nunciatumq; est regi Dauid,quia bñdixisset dñs Obededom &
oīa eius.]Si in solis spiritalibus benedixisset dñs illis,hoc non fuisset tam citò & euidēter cogni-
tum alijs,[propter arcam]i.propter deuotam & condecentem arcæ susceptionem.[Dixitq; Da-
uid:Ibo,& reducam arcam cum benedictione]i.cum laude diuina. Vel,cum benedictione, i.fru
ctuosa mercede,[in domū meam,]sperans ꝙ dñs benedicet mihi ac domui meæ propter arcam,
quēadmodùm benedixit Obededom.[Abijt ergo Dauid,& abduxit arcam Dei de domo Obed-
edom in ciuitatem Dauid cum gaudio.] Porrò quod subditur, Et erant cum Dauid septem cho-
ri,& victima vituli,non est in Hebræo,quod tñ breuiter potest exponi,vt per choros intelligan-
tur distinctæ congregationes seu ordines canentium atq; psallentium Deo. Corus quoq; est no
men mensuræ plenæ simila, i. delicatissima farina,quam obtulit Dauid,& continet decem ephi,
i.triginta modios,vt patet Ezec.45.Rursus chori vocantur musica instrumenta fistulas duas ha-
bentia,in quarum vnam intromittitur ventus,& per aliam emittitur sonus.Per victimam vituli,
intelliguntur hostiæ,seu ipsi vituli ad sacrificandum adducti. [Cumq; trāscendissent] i. veloci-
ter pertransissent,[qui portabant arcam dñi,]putà Leuitæ,q ex Ozæ percussione edocti,recor-
dati sunt legis,& arcam suis humeris portauerunt,[sex passus,immolabant bouem & ouem & ari
etem]Deo in sacrificium,quæ immolatio fiebat manibus sacerdotum,[& Dauid percutiebat in
organis armigatis,]i.ad armum,humerūmve ligatis,vt fieri in organis portatilibus solet. Vel se-
cundum nonnullos,genus est organi,quod fit cum aqua,quia non sonat nisi habeat aquam,ita
ꝙ aqua ponitur in concauitate,& sonum reddit.[& saltabat totis viribus ante dñm,] qa ex inte-
rioris lætitiæ,deuotiōisq; seruidæ exuberātia,fiebat in corpus eius redundātia deliciosa,nec in-
ternam illam deuotissimam iucunditatem ac seruentissimam deuotionem reprimere quiuit,qn
foris erumperet,& per certa indicia monstraretur:nec regiæ suæ potestatis altitudinem attende-
bat,sed ex cōmemoratione pietatis diuinæ & beneficiorum eius super Israeliticum populū,in-
ebriatus fuit lætitia spiritali,nec corā populo saltare erubuit.[Porrò Dauid accinctꝰ erat ephod
lineo:]quo ex humilitate vestiuit se,tanq̄ superpellicio quodam super regalia indumēta,imò vt
etiam regalia exuerer insignia.Eratq; vestis Leuitarum seu prophetalis, qua vti solebant prophe
tæ & filij prophetarum,proút istud 1.Paral.15.fuit expositum,vbi etiam continetur,ꝙ Dauid in-
dutus fuit stola byssina præter ephod.[Et Dauid & oīs Israel]i.quidam de oībus[deducebant ar
cam testamenti dñi]i.arcam in qua positæ erant tabulę testamenti,in quibus scriptus erat deca-
logus,vt in Exodo & alibì in multis legitur locis,[in iubilo]i.cum ineffabili quadam hilaritate,   Exo.25.
[& in clangore buccinæ]i.cum sonitu buccinarum,imò & cum aliorum musicorum sympho-
nijs instrumentorum,vt hic & 1.Paral.15.scriptum est.[Cumq; intrasset arca dñi in ciuitatem Da
uid,Michol filia Saul prospiciens per fenestram,vidit regem Dauid subsilientem,]i.sursum sal-

tantem, [atq; saltantem coram dño] de loco ad locum, ex mira deuotione atq; interna hilarita-
te, sicut adhuc interdum contingit quibusdam deuotis personis, q improuisè ac subitò qñq; im
plentur tanta alacritate, deuotione & iucunditate, q præ vehementia se nequeunt cótinere, sed
cursu, saltu, tripudio interiorem suam dispositionem ostendunt. [& despexit eum in corde suo,]
Rom. 8. quia superba fuit, sicut & pater eius, & huius mundi spm̃ habuit: ideo non capiebat ea quæ Dei
erãt, & regem contempsit, quia non iuit in tanta processione cum regio apparatu ac ornamen-
tis regalibus, & qm̃ ita se conformauit Leuitis in habitu, psalmodia, & musico instrumento. Sed
& bonis moribus videbatur talis saltatio esse contraria: quod vtiq; sic fuisset, nisi ex tam virtuo-
sa radice & supernaturali instigatione processisset. [Et introduxerũt arcam dñi, & imposuerũt]
sacerdotes [eam] arcam [in loco suo in medio tabernaculi, quod tetenderat] i. parauerat [ei Da-
1. Par. 15. uid,] prout 1. Paral. scriptum atq; expositum est, Cùm enĩ Leuitæ arcam deponebant, acceperunt
eam maiores sacerdotes. [Et obtulit Dauid holocausta coram dño] per manus sacerdotum. Ho-
locausta aũt erant sacrificia, quæ ad diuinę reuerentiam maiestatis totaliter incendebantur. [&
pacifica] i. hostias, p pace cóseruãda aut obtinẽda. [Cũq; cóplesset offerẽs holocausta & pacifica,
bñdixit populo in nomine domini exercituum,] imprecando subditis suis prosperitatem, grati
am & virtutes, quod facere potuit vt rex, cuius est pro bono communi solicitari ac deprecari: sa
cerdotibus verò, præsertim pontifici, competebat ex proprio officio spiritali authoritate bene-
dicere populo, vt Numer. 6. habetur. [Et partitus est vniuersæ multitudini Israel, tam viro quàm
mulieri,] i. vnicuique personæ. propter quod subditur: [singulis collyridam panis vnam.] Col-
1. Par. 15. lyrida panis, vocatur panis triangularis ac modicus seu tenuis panis, qui in Paralip. dicitur tor-
ta. Aliqui tamen dicunt, quòd sit panis quadratus de simila factus, & in sartagine frixus. [& assa-
turam bubalæ carnis vnam,] i. frustum seu portionem carnis assatæ sumptæ de boue, vel magis
de bubalo, quorum vtrunque mũdum erat & esui aptum secundum legem, vt Leuit. 11. patet. [&
similam frixam oleo.] ex simila nanque aquæ admixta fiebat pasta, quæ consequenter frigeba-
tur in oleo, & fiebat panis suauis. [Reuersusque est Dauid, vt benediceret domui suæ.] i. proui-
deret rei familiari atq; domesticis, & bona imprecaretur eisdem. Nam (vt ait Apostolus 1. Tim. 5.)
si quis suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidẽ negauit, & est infideli deterior.
[Et egressa Michol filia Saul in occursum Dauid, ait] ironicè & superbè: [Quàm gloriosus fuit
rex Israel hodiè,] quasi dicat, ignobiliter & inhonestè se habuit, [discooperiens se] i. regalibus
vestimentis & ornamentis se nudans, [ante ancillas seruorum suorum,] i. coram pauperculis fœ
minis, [& nudatus est] regio apparatu ac habitu, [quasi si nudet vnus de scurris.] i. nebulonibus
aut vilibus mimis. [Dixitque Dauid ad Michol,] iniustam repræhensionem inferioris patienter
ac mititer ferens: [Viuit dominus quia ludam ante dominum,] i. coram Deo in laudibus eius lę-
tabor, [qui elegit me] ad regnandum super Israel per meipsum & per posteros meos, & etiam ad
diuersa gratiarum charismata, [potiùs quàm patrem tuum] Saul, [& quàm om̃em domum eius.]
id est, quemcunque de eius tribu aut sobole seu cognatis, [& præcepit mihi vt essem dux super
omnem populum domini in Israel. Et ludam & vilior fiam] i. humilior, plùs quàm factus sum,] i.
plùs quàm feci, conformabo me inferioribus in Dei obsequio ac humili habitu. [& ero humilis
in oculis meis] i. modicus & vilis propria reputatione, quoniam omne bonum Deo grata mente
asscribam, & quo plura atque maiora ab eo dona suscepero, ei ampliùs ero subiectus. Hoc fuit
propositum sancti Dauid, quod & fideliter adimpleuit, quanuis posteà in dinumeratione popu
2. Reg. 24. li ad horam elatione deceptus sit, [& cum ancillis, de quibus loquuta es, gloriosior apparebo.]
Hoc quidam exponunt de secundarijs vxoribus Dauid, dicentes, quòd Michol ex superbia ap-
pellauit eas ancillas, & de illis procreauit Dauid sobolem copiosam, pulchram, insignem. Cui
expositioni videtur consonare quod sequitur: [Igitur Michol filię Saul non est natus filius] i. ali-
qua proles, [vsque ad diem mortis suæ.] Tanquam dicatur, propter arrogantiam suam priuata
est fructu vteri sui. Sed Rabbi Paulus hoc reprobat, quoniam Michol vxores Dauid non vocauit
R. Paulus ancillas seruorum Dauid, ideo sic exponit, Cum ancillis, de quibus loquuta es, gloriosior appa-
Luc. 14. 18. rebo, i. honorabilior, quoniam qui se humiliat, exaltabitur. Et Prouer. 15. scriptum est: Gloriam
præcedet humilitas. Porrò quod dictum est, Michol filiæ Saul non est natus filius vsque ad diem
mortis suæ: quidam exponunt, dicentes, quòd post hoc tempus non habuit prolem ex Dauid,
2. Reg. 3. quanuis antè habuerit filium ex eodem: quia quod suprà legitur, Dauid habuisse filium de Egla,
de Michol intelligunt. Quidã verò affirmant sic debere exponi, Michol non est natus filius vsq;
Iose. lib. 7. in diem mortis suæ inclusiuè, id est, quousque in partu occubuit. Iosephus verò intelligit sic, q
an. Iu, ca. 4. Michol nunquam habuit filios ex Dauid.

¶ De mystico eiusdem cap. 6. intellectu. Art. II.

SIcut per Dauid intelligitur Christus, seu qcunq; idoneus eius prælatus, imò & qlibet re & no
mine, fide ac opere Christianus: ita per arcam designatur ecclesia, & item Christi humanitas,

ac etiam sacra scriptura. Itaq; per hoc ꝙ Dauid cógregauit oés electos ex Israel, triginta millia, & simul cũ eis adduxit arcam de domo Abinadab in ciuitaté & monté Sion & arcé Hierusalem, ꝑfiguratum est, ꝙ dñs & saluator cógregauit per fidé & gratiam ꝑelectos ex Iudaismo, qui per fidem superbenedictæ trinitatis, obseruantiamq́; decalogi Deo cóplacuerũt. Et rectè per triginta millia exponunt, atq; per eorũ obsequiũ ac sermones, adduxit veteris testaméti scripturã ac fidé incarnationis filij Dei, de synagoga à Deo relicta, ad primitiuã ecclesiam, de qua ad Hebręos ait Apostolus: Accessistis ad monté Sion & ciuitaté Dei viuentis, & ecclesiã primitiuorũ qui cóscripti sunt in cælis. Huic nanq; ecclesiæ cótulit spiritussanctus intelligétiam scripturarũ verissimã, Iudæis in sua literali superficie excæcatis. [Posueruntq́; arcã super plaustrũ nouum.] Nouum plaustrũ fuit princeps apostolorũ, imò & vnusq́sq; apostolus, virq́; perfectus, eo vtiq; modo quo Helisæus dixit Heliæ, & Ioas rex Israel Helisæo: Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius. Tales nanq; ꝑlati instar q̃drigæ portant, & tanq̃ auriga dirigunt subditos suos ac imperfectos. Apostolis ergo, potissimùm beatissimo Petro, imposita est arca, i. scriptura & Christi humanitas, qm̃ iuxta doctrinã & prædicationé illorũ cæteri acceperunt scripturas, fidemq́; incarnationis verbi æterni. [Dauid auté & omnis Israel ludebant corã dño. Sic Christus secundũ quod homo, & eius discipuli ac primitiua ecclesia, in exordio euangelicæ ꝑdicationis Deum multiformiter laudauerunt in hymnis & psalmis, ac spiritalibus canticis, in mortificatione carnis, & cósonantia morum, omniq́; actu virtutũ. Corporaliter quoq;, & quasi ad literã, ista fiunt in processionibus ecclesiæ, & deportatione dignissimi sacraméti, in q̃bus fideles, eorũq́; principes ac ꝑlati per se aut per subditos suos personãt, atq; altissimo benedicũt in musicis instrumentis & hymnis, psalmis & canticis. [Postq̃ auté venerunt ad areã Nachon, extendit Oza manũ ad arcã, & tenuit eã, qm̃ calcitrabãt boues, & declinauerunt eã.] Per areã Nachon intelligi potest ecclesia hęreticorũ loquax & pertinax, ac semper parata ad resistendũ documétis catholicorũ. Nachon quippe, ꝑparatus interpretat. Per boues verò lasciuos & calcitrantes, intelligunt doctores & ꝑdicatores ad vitia carnis & ad rebellionis crimina corruentes, q arcã declinant, qm̃ Christi humanitaté inhonorant, & veritaté scripturæ ad propria deprimunt cómoda. Tunc Oza arcã sustentat, dũ fidelis quisq; fide catholicus, sed cóuersatióe indignus, sermocinari ꝑsumit, & ad sacraméta accedere nó veret, cùm tñ dicat propheta: Peccatori dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas? Et in Euãgelio Christus: Nolite sanctũ dare canibus, neq; margaritas vestras proijciatis ante porcos. Iratusq́; dñs, percussit eũ super temeritate. Eccè si ita percussus est, qui bono zelo, q̃uis non satis discreto, arcam dñi rem inanimatã & ligneam sustentauit: quantã damnationé merent ac sustinebunt, q scripturas sanctas subuertunt, & falsè exponunt, aut corpus & sanguiné saluatoris maculata conscientia cósecrare, tractare aut sumere nó formidãt, cùm tñ dicat Apostolus: Quicunq; manducauerit pané hunc, vel biberit calicé dñi indignè, reus erit corporis & sanguinis dñi? Si tãta fuit iniqtas, irreuerenter se circa figuram habere: q̃ vitiosum est, circa ré figuratam tam diuinissimã iniustè se gerere? Deniq; si iuxta quorundã expositionem ita percussus est Oza ob arcæ contactum, qm̃ nocte ꝑcedente cum sua dormiuit vxore: q̃ intoleranda instat damnatio incótinentibus ac lasciuis presbyteris aut cómunicantibus, qui nó obstantibus suis obscœnitatibus & inquinamentis turpissimis, ad spiritualissima ac diuinissima saluatoris mysteria cósecranda, tractanda aut suscipianda audét ꝑcedere? [Et extimuit dñm Dauid.] Sic vnusquisq; sapiens Christianus, ex cósideratione dãnationis reproborum sacerdotũ carnaliũ, atq; indignè cómunicantiũ, metuere debet ac retrahi à celebratione & cómunióe, quousq; præparauerit se pro posse, & interim alios magis deuotos debet ad sacra mysteria participanda hortari. Abstinere etiã debet ab immoderata perscrutatione scripturæ ac mirabilium Dei: qm̃ sicut qui multùm comedit mel, non est ei bonum: sic perscrutator maiestatis, opprimet à gloria. [Nunciatumq́; est regi Dauid, ꝙ benedixit dñs domus Obededom.] Omibus em̃ deuotè celebrantibus & cómunicantibus Deus largit gratiarum suarũ charismata: quo cognito, quicunq; ꝑlatus seu princeps ad sacrã cómunioné accendit, sicq́; per arcæ reductioné ꝑfigurata est processionalis circũductio sacraméti, in qua cũ ꝑlato sunt diuersi chori psallentium, & cũ interiori ac exteriori deitatis laudatione, symphonia & deuotione deducit sacramentũ. Ipsi quoq; fideles offerunt Deo corpora sua & corda hostiã sanctã, viuam, ac Deo placenté. [Et Dauid saltabat totis viribus ante dñm.] Salubriter totis coram Deo viribus saltat, q de virtute in virtuté progreditur, feruidè proficit, atq; celeriter crescit in omni virtute & gratia, q̃ sursum sunt quærens & gustans, non carnalia ac terrena. [Indutus ephod lineo] i. castimonia corporis & byssina stola, i. cóscientiæ puritate. [Et posuerunt arcã in loco suo.] Sic sacra scriptura & Christi mysteria virtuosis personis sunt infundenda, purisq́; cordibus cómittenda. [Et benedixit Dauid populo:] sic præsidétes imprecari debent subditis suis bona gratię in præsenti, & dona gloriæ in futuro, ac toto cordis affectu pro illis orare, spiritalia quoq; aliméta, imò & corporalia ipsis impendere, pascendo illos scientia & doctrina, omniq́; necessaria refectione.

Hebre. 12. 4. Reg. 2. 4. Reg. 13. Psal. 49. Matth. 7. 1. Corin. 11. Prouer. 25. Roman. 12. Psal. 83. Coloss. 3.

[Reuersusq; Dauid,vt benediceret domui suæ.] Sic vnusquisq; qui preest,specialem debet solicitudinem gerere de suis domesticis,eosq; ioformare,corripere,corrigere,educare,vt sint cæteris oṁibus exemplares.Domus nanq; ꝓlatorũ ac principum, q̃si in specula positæ sunt: & qnod inibi agit̃,cæteri sibi licitum arbitrant̃.Sicq; ex domesticis superiorũ,inferiores ꝓcipuè ædificãtur aut scandalizant̃.[Egressa aũt Michol,&c.] Sic arrogantes & mundi honores ac cõmoda exquirẽtes,iustorum ac deuotorũ simplicitatẽ & humilitatẽ deridẽt, & stultitia eis videt̃, ea despi-
Iob 12. cere q̃ ipsi appreciant̃.Propter quod sanctus Iob dixit:Deridetur iusti simplicitas. Vndè,vt infrà
4.Reg. 9. quarto lib. habet̃:Principes dixerunt ad Iehu de adolescente misso ab Helisæo: Quid venit insa-
Ezech. 12. nus iste ad te?Et ad Ezechielẽ dñs dixit:Portentũ te dedi domui Israel.Apostolꝰ quoq;:Tanq̃ pur
1. Corin. 4. gamẽtum (inqt) huius mundi facti sumus.Idcircò in fine dicturi sunt impij:Nos insensati, vitam
Sapient. 5. illorũ æstimabamus insaniã.Meritò igit̃ dictum est,ꝙ sapientia huius mundi inimica est Deo: ꝙ
Iacob. 4.
Roman. 8. itẽ prudẽtia carnis, mors est: qm̃ amatores mundi,veram & salutarẽ sapientiam reputant fatuitatẽ.Qni ergo vult reputari inter veraciter sapientes, & esse discipulus sapientiæ salutaris, nequaq̃
Prouer. 19. ægrè accipiat si derideat̃ ab alijs.Quòd si ægrè susceperit,insipientiam suam ostendit. Doctrina etem̃ seu sapientia viri, per patientiã noscitur. Ideo tanto vnusquisq; minùs sapiens esse cense-
Prouer. 14. tur,quanto impatiẽtior inneoit̃. Propter quod Salomon est loquutus: Qui patiẽs est, multa gubernatnr prudentia:qui aũt impatieos est,exaltat stultitiam suã.Itaq; si taliter increpemur,atten-
Psal. 83. damus & imitemur responsionẽ mitis & humilis Dauid,qui ait:Viuit dñs,quia ludam ante dñm, hoc est,in Dei obsequio gloriemur, ita vt cor nostrum & caro nostra exultent in Deum viunm, omnisq; dissolutio ludicra,sit procul à nobis. [Et vilior fiam plùs quã factus sum.] Sic & nos humiliemus nosipsos etiam in aliorum præsentia,nec publicè corripi aut vilipendi abhorreamus, nec propter opprobria hominum cessemus ab actibus virtuosis, imò potiùs accendamur ad eos
1.Reg. 7. copiosiùs exequendos. Eccè Dauid qui leonem vicit & vrsum, & in pueritia sua fuit vnctus in
2.Reg. 6. regem magìs q̃ aliquis fratrum suorum,inter quos iunior fuit, qui & spiritu floruit ꝓphetiæ, iniustè obiurgatus à cõiuge,tam mansuetè suscepit, humiliterq; respondit: quanto magìs patienter nos ferre oportet,dum instè & à superioribus increpamur, & quo plura ac eminentiora quis dona desupèr est sortitus, eo humiliorem & patientiorem se præbeat, & per humilitatis custodiam,ab omni se reprimat vanitate, & sicut humilis est in ꝓprijs oculis, sic coram alijs humiliari,atq; ab eis vilis æstimari nequaq̃ recuset. Sunt em̃ nonnulli qui proprijs verbis seipsos humiliant:sed si tale quid ab alijs audierint,indignantur.Sunt etiã quidam, qui de sua humilitatiõe & patientia inaniter gloriantur,nec Deo ascribunt humiliter,quicqd ab eo acceperunt clemẽter.

¶Expositio literalis cap. 7. Factum est autem cùm sedisset rex. Arti. XII.

HIc recitatur,qualiter sanctus Dauid cupiens Deo gratus consistere,accensus zelo diuioi honoris,desiderauit Deo construere templum præclarum.[Factum est autẽ cùm sedisset rex] Dauid [in domo sua,] i. in suo regali resideret seu moraret̃ palatio ac regio throno, [& dñs dedisset ei vndiq; requiẽ ab vniuersis inimicis suis,] i. aduersarios eius ei subiecisset, ita ꝙ nec sibi
1.Reg. 23.26 nec regno suo audebant inquietudinem per resistentiam generare: vndè frequenter dictum est primo lib. Saluauit dñs Dauid in omnibus ad quæcũq; perrexerat: [dixit ad Nathan prophetã,]
Prouer. 3. in quo sciuit esse spiritum Dei,ideo voluit eius consilio vti. Nam scriptum est:Ne innitaris prudentiæ tuæ. In quo innotescunt sapientia atq; humilitas Dauid regis, qui licèt plenus existeret spiritu dñi,& tantæ excellentiæ esset,nihilominùs de agẽdis voluit cum inferiori cõsulere & cõferre: quo quorundã in oculis proprijs prudentiũ reprobatur ꝓsumptio, qui omnia secundum capitis sui cõceptum agere moliunt̃: ideo sæpè falluntur, & sibi ac alijs inueniuntur periculosi.
2. Reg. 5. [Vidẽs ne ꝙ ego habitẽ in domo cedrina,] i. in palatio de cedris & alijs lignis preciosis cõstructo,vt iam patuit,[& arca Dei posita sit in medio pelliũ?] i. pellibus talibus inuoluta, qualibus
Exod. 26. secundum legẽ est inuoluenda. Quasi dicat, Cùm sis sanctus ꝓpheta,& videas ista, mirum ꝙ nõ hortaris me ad ædificandum dño condecens templum,in quo arca reuerenter locetur,cùm non deceat me hominẽ mortalem habere atq; inhabitare domum præclariorẽ q̃ Deum, qui iussit ar-
Exod. 40. cam suam in tabernaculo suo locari intra sancta sanctorũ, prout in Exodo legitnr. Porrò de in-
Numer. 3. uolutiooe arcæ in Numerorũ libro scriptum est: Deponeot velum quod pendet ante fores, inuoluentq; eo arcã testimonij,& operient rursum velamine hyacinthinarum pellium,extendẽtq; desupèr pallium totum hyacinthinũ.[Dixitq; Nathan ad regẽ,] cuius propositum putauit religiosum & Deo cõplacitum:[Omne quod est in corde tuo,vade & fac,] i.quicquid de hac re decreuisti operari,exequere,[qm̃ dñs tecum est.] i. gratiosè te dirigit.Hoc responsum protulit Nathan spiritu humano, noo prophetico ac diuino, quod tñ pntauit se dicere ex diuino instinctu. Cautiùs autẽ egisset,si ante responsionẽ suam petisset reuelationem à dño. Vndè circa hæc dicit Glossa: Patet ꝙ ꝓphetiæ spiritus nõ semper mẽtes prophetarũ irradiat, propter quod Helisæus
4.Reg. 4. propheta infrà testatur de Sunamite: Anima eius in amaritudine est, & dñs non indicauit mihi.

[Factum

[Factum est autem in nocte illa,] videlicet statim sequente, [& eccè sermo domini ad Nathan,
dicens:] i. reuelatio desupér facta est, loquens in interiori sensu & intellectu Nathan prophetę,
& ipsa reuelatio fuit illa loquutio, quæ angelico ministerio facta est, vel in vigilia aut in somno.
Et si in vigilia, tunc ad exteriorem sonabat auditum: si verò (quod magìs appáret) in somno, tūc
sonuit intùs. Facta est quoq; in nocte, qm̄ tempus nocturnum ad suscipiendas reuelationes est
aptius, exterioribus sensibus quietatis ac dato silentio. Propter quod scriptum est: Per somnium Iob 33.
in visione nocturna aperit Deus aures virorum. Hinc in Euangelio recitatur: Angelus apparuit Matth. 2.
in somnis Ioseph, dicens. Deniq; increatus sermo Dei patris, videlicet verbum æternum, loquu-
tus est Nathan prophetæ per angelum, quēadmodū Apocal. 22. cōtestatur: Ego Iesus misi ange-
lum meū testificari hæc. [Vade,] postq̄ surrexeris, [& loquere ad seruū meum Dauid: Hæc dicit
dn̄s, Nunqd tu ædificabis mihi domū ad habitandū?] i. non volo vt cōstruas mihi templū. Cuius
vna subiungit̄ ratio: [Neq; eīm habitaui in domo] i. templo seu tabernaculo fixo, ex lignis lapi-
dibusq́; formato, importatili & non moto, [ex die illa qua eduxi] filios Israel de terra Aegypti Numer. 4.
vsq; in diē hanc, sed ambulaui in tabernaculo] Mosis quod fuit portabile, nec diu stetit in loco
vno. Dicit̄ aūt inuariabilis & incircūscriptibilis Deus habitare & ambulare in domo aut taber-
naculo, per pietatis & gratię suę effectus. [& in tentorio] hoc est, papilionibus filiorū Israel, [per
cuncta loca q̄ transiui cū omnibus filijs Israel] tempore Mosis ab Aegypto vsq; cāpestria Hieri-
cho. Vndè in Exodo Moses legitur exorasse: Si nō tu ipse p̄cedes nos, ne educas nos de loco isto. Exod. 33.
In quo eīm scire poterimus inuenisse nos gratiā in cōspectu tuo, nisi ambulaueris nobiscū? Itaq;
cum sedentibus dn̄s sedet, cū ambulantibus ambulat, cū habitantibus cōmorat̄, inquantū seden-
tibus, ambulantibus, aut habitantibus misericorditer adest, cooperat̄, & p̄uidet. Vndè in Genesi Gene. 35.
loquit̄ Iacob: Dn̄s fuit socius itineris mei. [Nunqd loquēs locutus sum ad vnā de tribubus Israel,
cui p̄cepi, vt pasceret populū meū Israel,] i. nec alicui tribui Israel, neq; alicui personæ earū, cui
personæ aut tribui iussi p̄sidere Israelitic̨ plebi, locutus sum, [dicēs: Quare nō ędificasti mihi do
mū cedrinā?] hoc est, nulli iudicū istud p̄cepi, aut q̄ istud nō fecerit, improperaui vel increpaui.
Circa hoc scribit Lyra: Ideo dicit ad vnā de tribubus &c. qa de om̄ibus ferè tribubus fuerūt aliq
pastores populi Israel. De tribu Leui, Moses & Aaron. De Ephraim, Iosue. De Iuda, Othoniel. De Exod. 3. 4.
Manasse, Iephthe. De Beniamin, Ahud & Saul. De Nephthalim, Barach. De Zabulon, Ailon. De Iosue 1.
Isachar, Thola. De Dan, Samson. Veruntā de tribubus Ruben & Simeōis & Gad, nullus legit̄ ge Iudic. 3. 11. 4.
neraliter p̄fuisse. Deinde narrat̄ in textu q plan' est, qualiter Deus pius ac liberalis bonū p̄positū 10. 14.
Dauid acceptauit ac remunerauit. [Et nūc hæc dices seruo meo Dauid: Hæc dicit dn̄s exercituū:
Ego te tuli de pascuis sequentē gregē,] i. cùm pasceres oues & pecora patris tui, iussi per Samue- 1. Reg. 16.
lē te vocari de prato, & vngi in regē, iuxta illud in Psalmo: Elegit Dauid seruū suum, & sustulit eū Psal. 77.
de gregibus ouiū, de post fœtantes accepit eū. [vt esses dux super populū meū Isael, & fui tecū in
om̄ibus vbicunq; ambulasti] te dirigendo, p̄tegēdo, ac miserēdo, & interfeci vniuersos inimicos
tuos:] hoc est, quosdā de om̄ibus, vel principales aduersarios tuos, quos permisi aut feci occídi,
[à facie tua,] i. à tua p̄sentia, vel per te, dando tibi potestatē p̄ualēdi in bellis, [feciq́; tibi nomen
grande iuxta nomen magnorū q sunt in terra] hoc est, per dona q̄ cōtuli tibi, putà per dona grāe
gratificātis, ac gratis datæ, per regiā potestatē, & triūphos assiduos, ac reliq̄ beneficia mea feci te
valdè famosum, instar maiorū, q fuerunt aut sunt in orbe terrarū. Nā feci te magnū regē, magnū
p̄phetā, magnum sanctū, magnum patriarchā, & sapientissimū virū. Hinc 1. lib. Paral. Dauid fa- 1. Paralip. 17.
tet: Fecisti me spectabilē super oēs hoīes. & super illud eiusdē cap. Feciq́; tibi nomē grande quasi Ibidem
vnius magnorū q celebrant̄ in terra, dicit glossa interlinearis, Abrahæ, Isaac, Iacob, Mosis, Iosuæ,
quorū noīa sunt famosa. [Et ponā locum populo meo Israel,] i. locū diuini cultus seu tēplum eis
p̄stabo, ac faciā per filium tuū. Stabilem quoq; eis cōferam mansionē in terra p̄missionis, idcircò
subiungit̄: [& plātabo eum,] i. firmiter faciā cōmorari, [& habitabo cum eo,] i. in eorum corde
per grām, atq; in templo per multiplicē meæ potestatis ac misericordiæ actionē, [& nō turbabit̄
ampliùs,] hoc est, more solito nō inqetabit̄, expellet̄, aut opprimet̄, [nec addēt filij iniqtatis,] i.
gentes idololatræ in vestro circuitu demorātes, q propter scelera sua & infidelitatē potissimè di
cunt̄ filij iniquitatis, q̄si totaliter mancipati, ac subiecti peccatis, sicut de Antichristo dicit Apo- 2. Thess. 2.
stolus: Nisi reuelatus fuerit homo peccati, filius perditiōis. Vndè & Elihu loquēs de sancto Iob,
quē putauit prauissimū esse hypocritā ac blasphemum: Pater, inqt, mi, ne desinas ab homine ini- Iob 34.
quitatis, qui addit super peccata sua blasphemiam. [vt affligant eum sicut priùs] fecerunt [ex die
q̄ cōstitui iudices super populū meum Israel.] Nā tēpore iudicū fuerunt filij Israel sępè grauiterq́;
afflicti à vicinis idololatris, prout in lib. Iudicū recitat̄. ¶ Porrò, tēporibus Regū nō fuerūt taliter Iudic. 2. 10.
tribulati, quamuis interdum, p̄sertim tēpore Babylonicæ captiuitatis, tēpore quoq; Antiochi, &
posteà diu fuerint dirè oppressi. In regno etiā decē tribuū fuerūt frequētes & magnæ afflictiōes,
sed gens illa ob idololatriā suā non reputabat̄ in populo Dei. Veruntā glosa videt̄ sentire, ista ad 1. Macha. 1.
lite-

literam nõ esse impleta, nec posse exponi de filijs Israel pro tempore Dauid aut Salomonis. Nam
Iudicum 3. in Iudicum libro legiẽ, ꝙ sub Ahud iudice habuerunt quietẽ & pacẽ annis octoginta, nec tẽpore
Regũ leguntẽ quieuisse tot annis, sicq; videreẽ intelligẽdum de filijs Israel conuersis ad Chr̄m tẽ-
pore primitiuæ ecclesiæ, & de spūali eorum pace, quiete ac stabilitate, quas impij nõ poterãt eis
Esaiæ 32. auferre, qñ illud Esaiæ impletũ est: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, & in taberna-
culis fidutiæ, & in requie opulenta. [Et requiẽ dabo tibi ab omnibus inimicis tuis.] i. vniuersos
hostes tuos visibiles ac inuisibiles, faciã ab impugnatiõe tui deficere ac cessare, ita ꝙ tibi nõ ꝓua-
lebunt finaliter. Veruntñ inuisibiles inimici ei interdũ ad tẽpus ꝓualuerũt, qñ (vt infrà patebit)
2. Reg. 11. 24. grauiter est transgressus. Verùm post vitã ꝑsentẽ pleniùs est requiẽ hanc adeptus. [Prędicitq; tibi
dñs] i. per me tibi ꝓnunciat, [ꝙ faciat tibi domũ dñs fidelẽ,] i. notabilẽ ac regiã posteritatẽ, opu
Exod. 1. lentã, copiosamq; sobolẽ. sic & in Exodo legiẽ dñs obstetricibus Hebræorũ ædificasse domos, qa
dñm timuerũt. [Cũq; cõpleti fuerint dies tui,] i. in bonis operibus eos expẽderis. Plenitudinem
etenim habẽt dies & actus iustorũ, inanes verò & vacui sunt dies malorũ. Vnicuiq; quoq; ꝑfixus est
Ambrosius Iob 14. certus dierũ numerus, qbus viuet, iuxta illud B. Iob: Cõstituisti terminos eius q ꝓteriri nõ pote-
runt. [& dormieris] somno mortis [cũ patribus tuis,] i. quẽadmodũ illi defuncti sunt, [suscita-
Augustinus bo semẽ tuum post te, quod egredieẽ de vtero tuo.] Doctores catholici, Augustinus, Isidorus &
Isidorus Glossa, videnẽ sentire, ista nõ posse exponi de Salomone ad literã: Primò, qm̃ paulò pòst subdiẽ,
Stabiliã thronum regni eius vsq; in sempiternũ, quod nõ est in Salomone impletũ. Secundò, qa
Hebre. 1. subiungiẽ: Ego ero ei in patrẽ, & ipse erit mihi in filiũ, quod ad Hebræos allegat Apostolus, ad
Augustinus ꝓbandũ Chr̄i diuinitatẽ. Cũq; secundũ Augustinũ ꝓbatio nõ valeat, nisi ex sensu literali, videẽ
3. Reg. 11. istud ad literã de Chr̄o ꝓnunciatum. Tertiò, qa pòst addiẽ, Misericordiã meã non auferam ab eo:
3. Reg. 12. quod nõ videẽ in Salomone cõpletum, qa peccauit grauissimè, nec de eius pœnitẽtia aliqd refert
scriptura. Quartò, qm̃ Salomon cœpit regnare, & sedit in throno regali, Dauid viuẽte ac intuẽte,
sicq; nõ cõuenit ei quod diciẽ, Suscitabo semẽ tuũ post te. Rursus, qa iam dictũ est, Cũ dormieris
cum patribus tuis, suscitabo semẽ tuum post te, quod egredieẽ de vtero tuo. Semẽ aũt quod post
mortẽ Dauid à Deo est suscitatum, & de ventre eius egressum, non Salomon, sed Chr̄us fuisse vi-
Hieronym. deẽ. Pro horũ cõcordia dicit S. Hieronymus, ꝙ aliqd diciẽ in scripturis de Salomone, inquantũ
2. Reg. 11. fuit res qdã & homo particularis, putà ꝙ fuit filius Dauid ex Bethsabee: aliqd quoq; ferẽ de eo,
inquantùm fuit Chr̄i figura, & talia pleniùs sunt impleta in Chr̄o, quàm Salomone, qualia sunt
Osee 11. q̃ hic dicuntur. Sic & illud in Osee, Ex Aegypto vocaui filium meũ, sanctus Euãgelista Matthæ-
Matth. 2. us allẽgat de Chr̄o ꝓdictum. Illud quoq; in Exodo, de agno paschali cõscriptum, Ossa eius non
Exod. 12. Ioan. 19. cõfringetis, sanctus Ioannes euãgelista de Chr̄o inducit: Os, ingens, non cõminuetis ex eo. Hinc
qdam scribit circa hunc locum: Salomon fuit figura Christi. Figura aũt cùm sit res aliqua, potest
3. Reg. 11. cõsiderari tripliciter. Primò, vt res tãtùm in se. Secundò, vt figura alterius tantùm. Tertiò, secun-
dum vtrunq;. sicq; aliqua in scripturis dicũẽ de Salomone secundũ se, & ita nõ fuit figura Chri
sti, sicut ꝙ fabricatus est idola. Aliqua verò dicunẽ de eo, inquantũ fuit figura Christi tantũ, vt il-
Psal. 71. lud in Psalmo: Dominabiẽ à mari vsq; ad mare, & à flumine vsq; ad terminos orbis terrarũ. Quod
Salomoni nõ cõpetit, qa non fuit monarcha, sed Chr̄o. Alia dicunẽ de Salomone vtroq; modo,
quæ s. verificata sunt de ipso, licèt imperfectè, & de Chr̄o perfectiùs, cuiusmodi sunt quę hîc po
Ibidem nuntur in litera, saltẽ pro parte magna. Istud cõuenienter dictum videtur, excepto eò ꝙ pręsup-
ponit præallegatum versiculum, Dominabitur à mari vsq; ad mare &c. imò & Psal. illum, Deus
iudicium tuum regi da, scriptum esse de Salomone ad literam: imo ad literã de Christo conscri-
Ibidem ptus est, secundum doctores catholicos, cùm multa dicantur in Psalmo illo, quę nequaq̃ conue-
niunt Salomoni, videlicet: Et permanebit cũ sole & ante lunã. Itemq;, Corã illo ꝓcidẽt Aethio-
Ibidem pes. Et, Adorabũt eum oẽs reges, oẽs gentes seruient ei. Et, Ante solẽ permanet nomẽ eius. Et, Be-
nedicẽtur in ipso oẽs tribus terræ. Itaq; exponẽda est litera ista primò, quãtùm fieri potest, de Sa-
lomone. [Cũq; cõpleti fuerint dies tui, suscitabo semen tuũ post te.] i. Salomonẽ filiũ tuũ, te de-
3. Reg. 1. 2. functo, eleuabo & cõfirmabo in regno. Quanuìs etenim, viuente Dauid, Salomon fuerit vnctus in
regẽ, & sederit in solio regni, vt infrà habeẽ, tñ post mortem Dauid, principatus Salomonis cœpit
oĩbus diuulgari, & dominatu patris sui sublimior atq; potentior fieri, iuxta illud lib. 1. Paralip.
1. Para. 29. Magnificauit dñs Salomonẽ, & dedit ei gloriam regni, qualem nullus habuit ante eum rex Israel.
3. Reg. 2. Hinc aliqui dicunt, quòd quanuis Salomon, Dauid viuente, fuit vnctus & inthronizatus in regẽ,
non tamen firmiter stabilitus in regno, quousq; defuncto Dauid, & interfectis Ioab & Adonia,
dissipati sunt qui Adoniæ fauebant. [Quod egredietur de vtero tuo] i. nascetur ex semine tuo
secundum corpus, non ꝙ anima traducatur cum semine: & quanuìs mater ministret substãtiam
fœtus, vis tñ formatiua & ratio seminalis, in semine patris sunt. Quanuìs aũt Salomon natus fuit
Ibidem ante obitum Dauid, non tamen qñ ista prædicebantur per Nathan: ideo ꝓtactæ clausulæ, ad di-
uersa sunt tẽpora referendæ. [& firmabo regnũ eius:] Vndè infrà habetur, firmatum est regnum
eius

eius nimis.[Ipse ædificabit domum nomini meo.] hoc est,templũ ad laudẽ & gloriã meã.[& sta
biliam thronũ regni eius vsq; in sempiternũ.] i. per omne tempus veteris testamenti, præsertim
nisi posteritas sua peccãdo ponat obicẽ impletioni ꝓmissionis istius. Etenĩ sicut iacob ꝑdixerat, Gene. 49.
nõ fuit in toto ablatũ sceptrũ de Iuda,& dux de femore eius nõ defecit per posteros Dauid,ꝑser
tim vsq; ad tẽpus Herodis alienigenæ & veri Messię.Nã & Machabæi ex vno latere erãt de tribu 1. Macha. 2.
Iuda.Potest quoq; veraciter dici,ꝗ thronus Dauid ac Salomonis, sit perpetuatus in Chr̃o, cuius Lucæ 1.
regni nõ erit finis,q de illorũ natus est femine.[Ego ero ei in patrẽ,& ipse erit mihi in filiũ:]hoc Roman. 1.
est,per gratiã adoptionis,& curã ꝓuisionis ero pater ipsius,& ipse erit filius meus adoptiuus,sal-
tẽ ad tempus,& secundũ ꝑsentem iustitiã. Salomon quippe lõgo tempore habuit se deuotẽ. Nã
& infrà habeť,ꝗ dñs dilexit eum,& à Nathan vocatus est amabilis dño. An verò etiam secundum 2.Reg. 12.
æternã prædestinationẽ fuerit talis,infrà quæretur.Hinc primo Esdræ libro scriptũ est:Certè in 1. Esdræ 10.
gentib⁹ multis nõ erat rex similis Salomoni,& dilectus Deo suo erat.[Qui si iniquè aliqd egerit,] 3. Reg. 11.
Nã & Salomon tandẽ grauissimè est transgressus.Veruntñ vniuersorũ præscius dñs,sic quasi am-
biguè & cõditionaliter est locutus,ne Salomon videreť ex necessitate q̃dã peccasse, si eius trans-
gressionẽ Deus absolutè ꝓnunciasset,[arguã eum in virga virorũ,] hoc est, afflictione inferẽda à
viris,seu gladio aduersariorũ. Vndè infrà libro tertio recitatur, ꝗ propter scelera sua dñs susci-
tauit ei aduersarios multos,& per Ahiam prophetam prædixit regnũ diuidendum, atq; pro ma- 3.Reg. 12.
iori parte ipsi Hieroboam tribuendum: quo cognito, valdè afflictus est Salomon. [& in plagis
filiorum hominum,] hoc est,diuersis incõmodis atq; molestijs, quibus filij hominum solent af-
fici in hac vita,ac inuicèm sibi inferre. Cùm enĩ peccasset tam dirè in senio suo,tandẽ ad diuersas
deuenit tristitias,prout ipse in Ecclesiaste testať:Vidi,inquiens,vniuersa sub sole,& eccè vanitas Eccl. 2.
& afflictio spiritus.Idcircò tæduit me vitæ meæ. Tunc quoq; minorata est fama eius. Circa hoc
refert Lyra,in Hebræo habeť,in plagis filiorũ Adam.Quod exponũt Hebræi, dicẽtes, ꝗ primus
Adã in centũ tribus annis,qbus cõtinuit ab Eua,ꝓpter occisionẽ Abel,cõmixtus est dæmonibus
succubis,q̃ cõceperũt ab eo,pepereruntq́; dæmones,q postea in citauerũt Salomonẽ ad peccan-
dum:ꝓpter quod diuisum fuit regnũ suum tẽpore filij sui. Eccè quàm stolidissimis erroribus in-
uoluunť Iudæi.[misericordiam autẽ meam non auferam ab eo.] Qui dicunt Salomonẽ finaliter
pœnituisse, & esse saluatum,exponunt hoc sic:Misericordiam autẽ meam,hoc est, gratiam fina- Pet. Co. hi-
lem non auferã ab eo,sed temporaliter castigatum ac pœnitentẽ saluabo.Hinc magister in histo sto. lib. 2.
rijs loquitur:Ex hac promissione cõijcitur,ꝗ saluus sit Salomon.Cæteri qui vel putant vel affir- Reg. ca. 10.
mant eum esse damnatum,ita exponunt:Misericordiam meã non auferam ab eo:propter scele-
ra sua non tollam ab eo ac posteris eius regiam potestatẽ,successoréq; regni,cui expositioni vi-
detur consonare, quod subditur:[sicut abstuli à Saul,quẽ amoui à facie mea.] hoc est, à pietatis
meæ respectu,ita vt in posteris eius nõ manserit regale imperium. Vel (vt aliqui dicunt) quẽ iu-
stẽ damnaui. De qua re quid sentiendum appareat, tactũ est pleniùs vltimo primi libri capitulo. 1.Reg. 31.
¶Prætereà,quanuis nõ solum Lyra,sed alij quoq; quidã expositores catholici ablationẽ istã mi-
sericordiæ Dei,referant ad destitutionẽ regiæ successionis,tñ Rabbi Paulus circa hoc speciali- R. Paulus
ter scribit cõtra Lyram,dicẽdo:In hoc ꝗ dicit postillator verbũ illud, Misericordiã aũt meã &c.
nõ intelligi,nisi quantũ ad temporale regnum, videtur nimis literalizare. Manifestum est nanq;
secundum doctores nostros,putà catholicos,ꝗ lex vetus disponebat ad Christũ, sicut imperfe-
ctũ ad perfectum:vndè communiter temporalia bona Dauid & filio eius promissa,similiter per-
petuitas fidelitatis domus eius,&si intelliganť de regno temporali, principaliùs tñ etiam ad li- Gene. 22.
teram intelligenda sunt de regno æterno,sicut illud quod dictũ est Abrahæ:In semine tuo bene-
dicenť oẽs gentes.[Et fidelis erit domus tua & regnũ tuum,vsq; in æternũ ante faciẽ meã,& thro
nus tuus erit firmus iugiter.]Quanuis istud aliquo modo dicať posse exponi de posteris Dauid 3.Reg. 3.
& successoribus regni sui,videlicet Salomone ac cæteris,qm̃ multi eorũ fuerũt iusti, & veræ dei- Augustinus
tatis cultores,q & auersos reduxerunt ad Dei cultũ,ipseq́; Salomon multo tempore fuit fidelis:tñ 3. Reg. 12.
secundũ Augustinũ,ista expositio est valdè impropria. Nã & Salomon, eiusq́; filius Roboam, ac
multi alij reges,ex eis nati,ad idololatriã & carnalitates nimias corruerunt. Ait itaq; August.Er- Augustinus
rat q putat promissionẽ hanc in Salomone cõpletam.attẽdit quod dictũ est,Hic ædificabit mihi 3.Reg. 6. 7.
domũ,qm̃ Salomon nobile templum extruxit:& non attendit, quod dicitur, Fidelis erit domus 3. Reg. 11.
tua &c. Attendat ergo domũ Salomonis,plenam mulieribus alienigenis colentibus falsos deos, Roman. 11.
& ipsum regẽ quondam sapientẽ,ad idololatriam eandem seductum. Nec audeat æstimare,Deũ
istud mendaciter promisisse, & talem Salomonis ruinam Deum nõ præscisse. Idcircò in Chri-
sto,qui factus est ex semine Dauid secundum carnem, videmus ista impleta: Nec alium quæri-
mus sicut Iudæi.Nam & ipsi hunc filiũ Dauid promissum,non intelligunt Salomonẽ, sed alium
sperare se dicunt, cuius imago aliqua seu figura præcessit in Salomone, qui templum ædifica-
uit,& iuxta nominis sui interpretationẽ,habuit pacem, atq; in regni sui exordio fuit laudabilis.

[Secun-

[Secundum omnia verba hæc] iam descripta, [& iuxta vniuersam visioné istam] imaginariam,
imò & prophetalé, cuius sensum intellexit Nathan propheta, ꝓpter quod fuit, quantùm ad hoc,
visio seu reuelatio etiam intellectualis, [sic locutus est Nathan ad Dauid.] ¶Iam exponenda est
litera ista de Christo, de quo planiùs veriusq; exponit: [Cumq; cópleti fuerint dies tui, suscitabo
semé tuum post te:] id est, Christum ex semine tuo faciã nasci ex virgine gloriosa, iuxta illud
Hierem. 23. Eccè dies veniunt, dicit dñs, & suscitabo Dauid germé iustum. [quod egredietur de
vtero tuo:] nó immediatè, sed per intermedios multos, vel ex vtero tuo, i. ex vtero virginis ex te
Lucæ 1. natæ. [& firmabo regnũ eius.] Vndè angelus duxit ad virginé: Dabit illi dñs De⁹ sedé Dauid patris
eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nó erit finis. [Ipse ædificabit domũ nomini
1. Pet. 2. mini meo.] i. militanté ecclesiã, quia cógregauit fideles per fidé & charitaté, ex qbus tanq̃ ex viuis
& electis lapidibus, Deo patri seu superbeatissimæ Trinitati templum cóstruxit, in quo Deus
Zacha. 6. habitat gratiosè, & regnat benignè. Hinc per Zachariam ꝓdictum est: Eccè vir, oriens nomé eius,
Hebre. 3. & ædificabit templum dño. De hac domo ait Apostolus ad Hebræos: Christus tanq̃ filius in do-
1. Timot. 3. mo sua, q̃ domus sumus nos. Atq; ad Timotheũ: Scias quomodò oporteat te in domo Dei cóuersari,
q̃ est ecclesia Dei viui, columna & firmamétum veritatis. [Et stabiliã thronum regni eius,] i.
regiam eius authoritaté ac iudiciariam potestaté, vsq; in sempiternũ. Christus quippe regnat in
militanti ecclesia per fidé & gratiã vsq; ad finé mũdi. Deindè per beatificã visioné & gloriȩ lumé
Dani. 7. regnat in ea, in patria, & in tota triumphante ecclesia. Vndè à Daniele est ꝓdictum: Dedit ei antiquus
dierum, videlicet pater æternus, potestaté & honoré & regnũ, & oés populi, tribus & linguæ
seruient ei. Potestas eius, potestas æterna, quæ nó auferet, & regnum eius quod nó corrum-
Esaiæ 9. petur. Hinc Esaias: Super solium, inqt, Dauid & super regnum eius sedebit, vt confirmet illud,
& corroboret in iudicio & iustitia, amodò & vsq; in sempiternum. [Ipse erit mihi in filium:] hoc
Prouer. 30. est, filius meus naturalis, verus & vnicus erit, imò & æternaliter est. De quo in Prouerbijs dicit:
Roman. 1. Quod nomé eius? & quod nomé filij eius, si nosti? qui (vt ad Romanos asseritur) ꝓdestinatus est
filius Dei in virtute. [& ego ero illi in patré,] id est, pater eius cósubstantialis & æternalis ero &
sum. [Qui si iniquè aliqd gesserit, arguam eum.] Hic Iudæi insultant nobis, dicentes: Aut iniquè
aliqd egit Christus vester, aut nó. Si sic, ergo peccator est: Si nó, ergo istud nó est de ipso ꝓdictũ.
Esaiæ 53. Ad quod respondet, quia (vt apud Esaiam legit) Christus iniquitaté non fecit, nec inuentus est
dolus in ore eius. Sed cùm ipse sit caput omnium electorũ, cum qbus cóstituit vnũ mysticũ corpus,
q̃dam in scripturis dicunt de ipso in persona membrorum suorũ, propter cónexioné & có-
descensioné capitis huius ad membra sua: sicq; mos est scripturæ, ea q̃ capitis sunt, asscribere mé-
Psal. 40. bris, & econuersò. Vndè in Psal. cuius exordium est, Beatus q intelligit super egenum & pauperé,
q de Christo eiusq; traditore manifestè cóscriptus est, legitur: Ego dixi, dñe miserere mei, sana
animam meã, quia peccaui tibi. [Arguam eum in virga virorum] i. membra eius corripiã, putà
credentes, vel ipsum pro peccatis membrorum, iuxta illud in Esaia: Dñs posuit in eo iniquita-
Esaiæ 53. Psal. 68. té omnium nostrũ. Vndè ait in Psalmo: Quȩ nó rapui, tunc exoluebã. Itemq;: Super me cófirma-
Psal. 87. tus est furor tuus, & oés fluctus tuos induxisti super me. [Misericordiã aũt] hoc est, gratiã [meam
nó auferã ab eo:] qm̃ Christus fuit summè ꝓuentus, repletus, & cófirmatus in gratia secundũ na-
turam assumptam, & fuit in eo gratia vnionis, gratia capitis, gratia personalis, & gratia beatificæ
visionis. Vel, misericordiã meam nó auferam ab eo, quia Christus in suis vicarijs, principibus ac
ꝓlatis, iugiter regnat in vniuersali ecclesia, & mébris ipsius abundantissima gratia est collata sub
Zacha. 12. euangelica lege: propter quod tempus noui testamenti, tempus gratiæ appellatur. Vndè in Za-
charia scriptum est: Et erit q offenderit ex eis in die illa, quasi Dauid, & domus Dauid quasi Dei,
sicut angelus dñi in cóspectu eorum. Quod prædictum est ad designandum magnitudiné pieta-
tis ac gratiæ Dei tempore Christi ac euangelicæ legis. [Et fidelis erit domus tua] hoc est, Christi
familia cóstans erit in fide & gratia, quæ vocatur domus Dauid, hoc est, Christi ꝓfigurati per Da-
uid: vel, quia fideles sunt spirituales filij Dauid per fidei ac virtutum sequelam, sicut in simili ait
Galat. 3. Apostolus ad Galatas: Qui ex fide sunt, hi filij sunt Abrahæ. Hinc in Actis primitiua ecclesia le-
Actor. 4. gitur orando dixisse: Deus q dixisti per os Dauid patris nostri. Ideo ait Glossa: Ecclesia dicit do-
mus Dauid propter genus Dauid, & domus Dei propter templum Dei de hominibus factum.
¶ Consequenter describitur, qualiter Dauid ex tantis Dei promissis, nó est inaniter eleuatus, sed
2. Reg. 6. humiliter regratiatus. [Ingressus est aũt Dauid rex,] Quò introiuit? puto quòd in locum seu ta-
bernaculum, in quo collocauerat arcam, vt præcedéti habetur capitulo, vt in loco illo sacro de-
uotiùs se haberet. Siquidé dispositio, consecratio, & sanctimonia loci, cooperantur ad deuotio-
nis augmétum. [& sedit corã dño.] hoc est, humiliter posuit se in Dei præsentia, quæ ibì specia-
liter fuit propter arcæ præsentiã, & loci cósecrationé. Vndè qdam exponunt, coram dño, id est,
coram arca in qua Deus specialiter ꝓsentiabatur: Nam & supra arcã facta fuit ac stetit aurea tabu-
la, q̃ dicebat propiciatoriũ atq; oraculũ, quia ex illo loco dñs exaudiuit orantes, & dedit respon-
sa, ac

ſa,ac propiciabatur populo ſuo,ſicq; tabula illa fuit quaſi ſedes Dei, vt dictum eſt pleniùs Exo.
25.[& dixit: Quis ego ſum dñe Deus?] Q.d.Indignus ſum tantis beneficijs tuis, & tam gratioſo
reſpectu maieſtatis tuæ ad me.[& quæ domus mea,]hoc eſt,ſoboles,tribus ſeu familia, tanq̃ di-
cat,nec ipſa hæc meruit.[quia adduxiſti me hucuſq;?] i.ab exordio vitæ meæ fuiſti mihi gratio-
ſus defenſor & conſeruator vſq; in præſens,atq; per ſemitas æquitatis me direxiſti,quemadmo-
dùm ſcriptũ eſt,Iuſtum deduxit dñs per vias rectas:Ita vt dicere queam,Tenuiſti manum dexte- Sap.10.
ram meam,& in voluntate tua deduxiſti me. Vel,adduxiſti me hucuſq;,hoc eſt,vſq; ad ſoliũ iſtud Pſal.72.
regale,& vſq; ad ꝓſperitatem qua polleo.Itaq; S.Dauid quanto ſummi & primi benefactoris ma
ieſtatem ac munificentiã pleniùs cõſiderauit,tanto ſeipſum ꝓfundiùs humiliauit,& præcordia-
li affectu gratias egit.[Sed & hoc]ipſum[paruum viſum eſt in cõſpectu tuo dñe Deus,]hoc eſt,
excellẽtiæ tuæ non ſuffecit,nec ſatis multum reputaſti, conferre mihi beneficia multa & magna
in vita præſenti propriaq; perſona,[niſi loquereris etiam de domo ſerui tui in longinquũ]i.niſi
etiam promitteres mihi pro ſucceſſoribus ac poſteris meis magna & proſpera,q̇ ſ.ſuccedent mi
hi in regia dignitate. [Iſta em̃ eſt lex Adam dñe Deus,]hoc eſt, proprietas hominis,ꝓtoplaſti, ſeu
iuſſio ei facta, videlicet ſolicitudinem gerere de prolis ſucceſſione ac proſperitate. Vndè primis
parentibus dictum eſt:Creſcite & multiplicamini. Hæc aũt lex ab Adam eſt in poſteros deriua- Gene.1. 8. 9.
ta,Vel hæc eſt lex Adam,i.hoĩs,vt gratias agat Deo de beneficijs ſuis. ¶Porrò Adam,in Hebræo
eſt nomen cõmune,ſignificans hoĩem,nomenq; propriũ hoĩs primi. [Quid ergo addere poterit
adhuc Dauid,vt loquatur ad te?]i.tanta eſt pietas ac liberalitas tua in me,vt tibi ſufficiẽter & ple
nè nequeam grates repẽdere,nec maiora audeo poſtulare,imò plura & ampliora dediſti ac ſpo-
pondiſti, q̃ petere ꝓſumpſiſſem.[Tu em̃ ſcis ſeruum tuum dñe Deus,]hoc eſt, cor meum cogno-
ſcis,& ſcis q̇ ex animo loquor iſta.per effectum quoq; beneficiorũ ac ꝓmiſſorũ iam ꝑtactorum
demonſtras,q̇ memor ſis mei,& per approbationem me noſcas,ac ſpeciali modo me ſcias, quẽ-
admodùm dixiſti ad Moſen:Teipſum noui ex noĩe.[Propter verbum tuum,]i.ad verificandum Exo.33.
promiſſa,quæ ſanctis pr̃iarchis Abrahæ,Iſaac,& Iacob ꝓmiſiſti de regia ſtirpe oritura ex eis per 1.Reg.15.16.
tribũ Iuda,& quæ ſpecialiter prædixiſti Samueli de me,[& ſecundũ cor tuum]hoc eſt,ex cordis
tui propoſito,& iuxta magnitudinem liberrimæ tuæ liberalitatis.Itemq; ſecundũ cor tuum,hoc
eſt,ex pietate & charitate voluntatis tuæ ad nos,& ſecundũ propriã tuam bonitatem,qua propri
um tibi eſt diuitias tuas alijs cõmunicare.[feciſti oĩa magnalia hæc:] i.tot & tãta beneficia dedi-
ſti ac promiſiſti.Hinc ad Ephe.3.ait Apoſt.Deus operatur oĩa ſecundũ propoſitũ & conſiliũ vo
luntatis ſuæ,[ita vt notum faceres ſeruo tuo,]hoc eſt,mihi hæc ipſa notificares, & quid in poſte
rum ſis facturus,ꝓdiceres.Nam & hoc eſt ſpeciale donum Dei,ſcire beneficia eius, ſimiliter futu
ra ꝓnoſcere.Propter quod loqtur Paulus 1.Cor.2.Non ſpm̃ huius mundi accepimus,ſed ſpm̃ qui
ex Deo eſt,vt ſciamus quæ à Deo donata ſunt nobis.[Idcircò magnificat' es dñe Deus:] hoc eſt,
excellentiã magnificè demõſtraſti,atq; in corde meo magnus es cognitus ac honoratus.Nam &
hoc ad magnificum ſpectat, dare & agere ampliora,q̃ meretur recipiens.[qa non eſt ſimilis tui]
in creaturis,i.æqualis,cùm ſis vniuerſis ac ſingulis infinitè ſublimior. Veruntñ rõnales & intelle
ctuales creaturæ ſunt ſimiles Deo,ſimilitudine participata & imitatiua,imò ad Dei imaginẽ ſi- Gen.1.
militudinemq; creatæ,ad quam ſimilitudinẽ hortatur nos Chr̃s:Eſtote, ingens, perfecti, ſicut & Mat.5.
pater veſter cæleſtis perfectus eſt.[Neq; eſt Deus extra te in oĩbus q̃ audiuimus aurib' nr̃is:] hoc
eſt,ꝑter te non eſt verus Deus,nec dij gentiũ,de qbus audiuimus,verã habẽt in ſe deitatẽ. [Quæ
eſt aũt,vt populus tuus Iſrael,gens in terra,]i.in mundo hoc inferiori non eſt gens tantæ digni-
tatis & gratiæ,vt plebs Iſraelitica:quod verũ fuit tẽpore veteris teſt.ſub quo plebs illa fuit à Deo
ꝓlecta,& multis ac magnis donis,virtutibus,miraculis,ꝓ cæteris decorata. Propter quod locut'
eſt Moſes:Te elegit dñs,vt ſis ei populus peculiaris de cũctis populis q ſunt ſuper terrã, qa dilexit Deut.7.
vos dñs.[propter quam] Iſraeliticam gentem [iuit deus,]hoc eſt,per opera ſua gratioſa atq; mi-
raculoſa ꝓceſſit,& in Moſe iuit. Iuit quoq; per angelũ, q filios Iſrael in colũna ignis & nubis ꝓ- Exo.14.
ceſſit & duxit,iuxta illud Exo.13.Eccè ego mitto angelũ meũ,q ꝓcedat te, & introducat ad locũ
quẽ paraui.Et angelus iſte interdũ vocatur Deus aut dñs, prout Exo.23.patet,qa in Dei perſona
apparuit,loquebaẽ,aut aliqua faciebat, vt S.exponit Gregorius.[vt redimeret eam ſibi in popu- Gregorius
lũ,]hoc eſt, quatenùs Deus ad ſuũ honorẽ liberaret plebẽ Iſraeliticã à ſeruitute Aegyptiorũ ad
hoc,q̇ eſſet populus ſuus peculiaris,& ſuis bñficijs gratus,ac liberè ſibi ſeruiret in terra ꝓmiſſi-
onis.[& poneret ſibi nomẽ]hoc eſt,denominationẽ acciperet à plebe ꝓfata, qm̃ ꝓpter opera cir
ca eam exhibita,vocatus eſt Deus Iſrael,& Deus Hebræorũ,iuxta illud Exo.3.Deus Hebræorũ vo
cauit nos.vel poneret ſibi nomen,hoc eſt,ꝓclarã acqreret famã per mirabilia ꝓ populo illo per-
acta. Vndè Exo.14.dixit ad Moſen:Videntib' cũctis,ſigna faciã, q̃ nunq̃ viſa ſunt ſuper terrã,nec
in vllis Gentib'.Et cur faceret ea,exprimit Numeror.14.dicens:Viuo ego,& implebiẽ gloria dñi
vniuerſa terra. Hinc cùm dñs permiſiſſet filios Iſrael à viris Hai fugari, Ioſue plorãs & orãs, inter Ioſ.7.

cætera dixit ad Deum: Quid facies magno nomini tuo? Hinc demum scriptū est Esa. 63. Qui sci
dit aquas ante eos, vt faceret sibi nomen sempiternum. Et rursus ibidem loqtur Deo Esaias: Sic
adduxisti populum tuum, vt faceret tibi nomen gloriæ. [faceretq; eis,] hoc est, pro redemptione
Israelitarum [magnalia,] i. supernaturalia signa, atq; magnifica opera, quo ad Hebræorum edu-
Exo. 10.7.8. ctionem, quæ erant Aegyptijs metuēda. Propter quod subditur: [& horribilia super terrā,] sicut
9.10.11.12. ꝙ tribus diebus fuerūt palpabiles tenebræ in Aegypto, ita ꝙ nullus Aegyptiorum videre potuit
proximū suū, & aliæ plagæ Aegyptijs inflictæ, quæ in Exodo sunt descriptę, [à facie populi tui,]
hoc est, hæc magnalia peregisti intuitu Israeliticæ plebis tuæ, ac diuidendo inter populū tuum
Exo.11. atq; Aegyptios. Propter quod Moses dixit ad Pharaonem, vt scias quanto miraculo dñs diuidat
inter filios Israel & Aegyptios. Quidam exponunt aliquid subintelligendo, vt sit sensus: Fecisti
magnalia & horribilia illa, supple, eijciendo ac deijciendo aduersarios à facie populi tui Israel,
per quem Aegyptios ac Chananæos multipliciter peremisti. Huic expositioni consonat illud 1.
Paral.17. Magnitudine sua atq; terroribꝰ eijceret nationes à facie eius. [quē redemisti tibi ex Ae-
1.Reg.17. gypto,] Vnde per Mosen tuum populum eduxisti ad tuijpsius laudem & gloriam: [*gēte & deo
a gētē & deū eius,] hoc est, ex Aegyptiaca gente & dijs eorum, tuum populū eruisti, qui nō solùm Aegyptijs,
sed & idolis eorum in Aegypto seruiuit, quēadmodùm Deut.28. & Ezech.16. manifestè habetur.
Itaq; ponitur hîc numerus singularis pro plurali, cùm dicitur, & deo eius. ¶Porrò Deus non so-
lùm Aegyptios, sed & deos eorum contriuit, iuxta illud Numer.33. Nam & in dijs eorum exercuit
vltionem. Aliqui textus habent, gentem & deum eius. Quod qdam exponunt sic: gentem, vipo-
tè p̄fatum Israeliticum populum: & deum eius, hoc est, Mosen, cui Exo.7. loquitur dñs: Ecce con
stitui te deum Pharaonis. Alij sic exponunt, gentem & deum eius, i. plebem Chananæorū, ac de-
os eorum, supple, expulit & aiecit Deus à facie Israelis. Veruntū sensus iste non videtur ex textu
haberi. [Et firmasti tibi populum tuum Israel in populum sempiternum:] hoc est, per dona gra-
tiæ tuæ firmiter statuisti hunc populum, esse populum tuum hæreditarium, ac iugiter te colen-
tem, iuxta illud Esa.19. Hæreditas mea Israel, & hoc per successionem impletū est in electis expo
Rom.11. pulo Iudæorum, quia reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factę sunt. Vel sensus est, ꝙ hoc De-
us fecit q̄tùm in se fuit, quis populus ille se frequenter auertit à Deo, & tandem pro maxima par-
te oīnò auersus fuit ac induratus. [Et factus es tu dñe Deus eis in deum,] hoc est, tu qui vniuerso-
rum creator ac dñs es, factus es specialiter Deus plebis illius, cōferendo eis legem, ac alia benefi
cia multa & magna, sicq; factus es Deus illorum absq; tuijpsius mutatiōe per nouos effectus oīpo
tentiæ ac bñficētiæ tuæ, iuxta quem sensum fertur Psal.88. Dñe, refugium factus es nobis. Hinc
Exo.6. in Exodo dñs ait filijs Israel: Educam vos de ergastulo Aegyptiorum, & redimam in brachio ex-
celso, & assumam vos mihi in populum, & ero vester Deus. ¶Deniq; de hac Israelitici populi ele
Deut.4. ctione, claritate & excellentia, ait Moses: Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appro
pinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibꝰ nostris. Quæ est em̄ alia gens sic
inclyta, vt habeat cæremonias iustaq; iudicia, & vniuersam legem quam ego proponā hodiè an-
te oculos tuos? ¶Circa hæc scribit Lyra: In Hebræo habetur, Quæ est gens vt populus tuus Israel,
R.Salomon propter quam iuerunt dij? Quod exponit R.Salomon de Mose & Aaron, qui missi fuerūt ad edu
cendum Israel de Aegypto, & dicuntur dij participatiuè. Sed meliùs potest exponi de pluralita-
te personarum in diuinis, quarum indiuisa sunt opera, sicq; notatur pluralitas personarum, cùm
dicitur, Iuerunt dij, quia tres personæ veræ dicuntur deitatem habēteS. Quā ī̄ deitas illa & essen
tia, simpliciter vna est in tribus personis, ideo subditur in singulari, vt redimeret eam sibi. [Nunc
ergo dñe Deus, verbum quod locutus es super seruum tuum, & super domum eius, suscita in sem
piternum.] hoc est, perpetuò imple p̄fatam promissionem mihi, ac posteritati meæ à te factā. [&
fac sicut locutus es, vt magnificetur nomen tuum vsq; in sempiternum,] hoc est, ad tuijpsius re-
uerentiam fac hoc. [atq; dicatur: Dñs exercituū, Deus super Israel,] hoc est, Deus oīpotens & dñs
cælestium agminum, dignanter factus est Deus Israeliticæ plebis, super eam speciali prouisione
respiciens, [& domus serui tui Dauid erit stabilita coram dño:] hoc est, soboles, familia seu suc-
cessio mea corā te firmiter permanebit, si feceris sicut locutus es, & sicut oro impleri. [Quia tu
domine exercituum Deus Israel, reuelasti auriculam serui,] hoc est, auribꝰ meis per Nathan pro-
phetam denunciasti, [dicens: Domum ædificabo tibi.] i. successores in regno ex semine tuo tibi
præstabo, sicut expositum est. [Propterea inuenit seruus tuus cor suum] hoc est, fiduciam istam
orandi concepit, istamq; voluntatis suæ dispositionē sensit in se, [vt oraret te oratione hac.] q.d.
Nisi tua pia promissione & gratiosa prauētione mihi tanta ac talia spopondisses ac prædixisses,
non præsumerem ista orare. [Nunc ergo dñe Deus, tu es Deus] qui nec mentiri, nec fallere potes,
cùm sis substantialiter verus & veritas, [& verba tua erunt vera. Locutus es em̄ ad seruū tuum bo
na hæc. Incipe ergo] implere quæ promisisti, [& benedic domui serui tui,] i. in prole atq; dome-
sticus meis auge, & conserua tuarum munera gratiarum, [vt sit in sempiternū coram te,] hoc est,
su-

iugiter tibi sit placita,& coram te permansura,[quia tu dñe Deus locutus es hæc, & benedictione tua benedicetur domus serui tui in sempiternum.] ¶Prætereà queri potest,cur Dauid tam feruentibus repetitisq; verbis rogauit verba diuinæ promissionis impleri, cùm verba Dei cassa esse non queant,nec falsa.Et rñdendum,ꝙ Dauid non ignorauit promissiones Dei frequenter esse intelligendas sub conditione implicita,vtpotè nisi hoïes peccando obicem ponerent: ideo exorauit pro gratia, ne vel ipsi vel posteri sui obstaculum ponerent impletioni diuinæ promissionis. ¶Insupèr sciuit Deum sic multa promittere,vt nō velit ea per orationes & opera bona,ꝓmereri seu obtineri.Propter quod etiam Christus passione instante orauit pro sua glorificatione,dicens:Pater,venit hora,clarifica filium tuum.Hinc quoq; per Hiere.18. loquitur Deus:Subitò loquar de gente & regno,vt ædificem & plantem illud.Si fecerit malum in oculis meis,pœnitentiam agam super bono quod locutus sum,vt facerem ei.Itaq; sicut iuxta cõmune dictum sanctorum,quædam est prophetia prædestinationis, quæ semper certitudinaliterq; impletur:Alia est prophetia cõminationis,quæ aliqñ non impletur:Sic q̃dam diuina promissio, est promissio ꝑdestinationis,quæ implet̃ certissime,& q̃dam cõditionis,cuius impletio ex meritis pendet eorũ qbus fit ipsa:& hi qbus fit,interdũ nõ sciũt qualiter sit intelligēda diuina ꝓmissio eis facta.Et q̃uis cõtingat non fieri quod Deus promisit, nihilominùs verba Dei sunt vera,qa secundũ intellectum,quo à Deo prolata sunt,& secundũ quem verè accipienda sunt, indubitanter sunt vera. Ioan.17.

¶De spirituali & mystica eiusdem cap.7.intelligentia. Art. 13.

FActum est aũt cùm sedisset rex Dauid in domo sua,&c.] Moraliter ex cap.huius initio instruuntur Christiani principes ac prælati,vt tempore pacis & prosperitatis nequaq̃ vacẽt ocio, ludis,iocis,libidini,sed zelo diuini honoris:& quanto ab exterioribus hostibus liberiores consistunt,atq; maiori quiete & prosperitate vtuntur, tanto contra inuisibiles hostes solicitiùs vigilent,& beneficia Dei profundiùs pensent,sicq; vehementiùs accendantur ad diuini cultus promotionem.[Vidésne ꝙ ego habitem in domo cedrina?] Erubuit S.Dauid,ꝙ palatium suum pulchrius ac preciosius fuit tabernaculo Dei, in quo fuit arca:per quod plurimi principes & prælati diuites ac nobiles carne,redarguuntur,qui preciosa & ampla habent aut cõstruunt castra,fortalicia,palatia aut castella,nec curant ꝙ materiales Ecclesiæ, in qbus dignissimum sacramentum seruatur,aliaq; sacramenta ac diuina exercentur, de vili constant materia,aut vetustate labuntur,nec reparantur,imò ad reparationē huiusmodi inueniuntur parcissimi. In his improb' amor sui ꝑponderat zelo Dei,idcircò sunt ministri diaboli. Insupèr vnusqsq; fideliũ seruens sit ad construendũ Deo templũ in semetipso,& item in cordib' ꝓximorũ,ita vt in primis purget seipsum. deindè verbo aut exemplo ꝓximorum purgationi & ædificationi intēdat. Nam vt docet Apost. 1.Corin.3.Non solũ animæ, sed & corpora nostra tẽpla sunt spũssancti,si virtutibus obsequãtur. Iterum,sicut Dauid q̃uis rex magnus & sapientissimus fuit,tñ à Nathan propheta q̃siuit consilium:sic magnates & oẽs qui ꝑsunt,à viris iustis ac prudentibus,qui non tm̃ præsentia,sed & futura prospiciunt,debent inuestigare,quid ꝑsertim in arduis sit agendum.Hinc Eccl 37.scriptum est: Cum viro sctõ assiduus esto,& quencunq; noueris obseruantem timorem Dei, cuius anima est secundũ animã tuam.[Nunqd tu ædificabis mihi domum?] Eccè ꝙ Deus oĩpotens,iustus & sanctus,noluit sibi materiale templum ædificari à Dauid,nec ab aliquo iudicum Israel, q ante eum fuerunt,qm̃ viri sanguinum erant. Etem̃ q̃uis infrà 3. libro Salomon dicat, patrem suum Dauid non potuisse templum construere propter ingruentia vndiq; bella,attñ veram atq; potissimam causam prohibitionis illius ipsemet Dauid Salomoni aperuit, 1.Paral.22.loquẽs ad eum:Fili mi, voluntatis meæ fuit,vt ædificarem domũ nomini Dei mei.sed factus est sermo dñi ad me,dicens: Multum sanguinem effudisti,& plurima bella bellasti,nec poteris ędificare domũ nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.Hinc in nouo etiam testamento effusores sanguinis sunt irregulares,nec clericis licet bellare. Veruntñ ædificatio templi prohibita fuit Dauid mystica significatione,ad designandum,ꝙ qui exterioribus inuoluuntur,& rebus carnalibus occupãtur,ac circa litigia & vindictas intenti sunt,ad spiritalem ædificationem templi Dei,hoc est,reformationem,correptionemq; proximorum,inepti existunt.De hoc multa scribit Gregorius, cuius verba habentur in Glossis.Nempe per prohibitionem illam(vt ait) est designatum, ꝙ in seipso debet mundus existere,qui vult aliorum peccata corrigere.Quod vtiq; decet,ne ei dicatur: Medice,cura teipsum.Et illud Apostoli: Qui alium doces, teipsum non doces? Porrò in nouo iam testamento quo abierunt figuræ,viri sanguinarij materiales Ecclesias ædificare non prohibentur: imò plurimũ cõmendantur,q circa religiosorum locorum & Ecclesiarum atq; altarium constructionem liberales existunt,& q circa hæc opera pietatis tenaces sunt, pensent quod Aggæ.1.loqtur dñs:Quia domus mea deserta est,& vos festinastis vnusqsq; in domum suam: propter hoc super vos prohibiti sunt cæli ne darent rorem, & terra prohibita est ne daret germen suum. Vndè elicitur,ꝙ liberales circa construenda loca sacra, merentur etiam in præsenti affluentiam tem-

3.Reg.5. Gregorius Luc.4. Rom.2. 1.Cor.10.

poralem ac corporis sospitatem, & vltra hæc, dona gratiæ in præsenti, ac bona gloriæ in futuro. Ego te tuli de pascuis. Dauid fuit euidens Christi figura. Christum aût Deus pater constituit regem, ducem atq; pontificem super vniuersum populũ suum, imò cùm Iesus Christus greges populorum sequeretur, eundo inter illos ad baptismum S. Ioannis, & in deserto ieiunasset, moxà patre missus est ad populum Israel instruendum, & tunc per diuersa miracula ac præclarissima signa est magnificatus, & præ cũctis hoībus spectabilis factus. ¶Et ponam locum populo meo Israel, & plantabo eum, & habitabo cum eo, &c. Oĩa ista multo excellẽtiùs sunt impleta in populo Christiano sub euangelica lege, q̃ vnq̃ in populo Iudæorum. Nempe populum Christianum posuit neusnon solùm in terra promissionis, sed & in toto orbe terrarũ, quem plãtauit per dona gratiæ in pace & securitate, & habitauit varijs modis in medio eius. ¶Quæ est gens vt populus tuus Israel? Ista excellentia populo Christiano præclarissimè competit. Etenĩ propter redemptionem & salutem populi huius, Deus Dei filius descendit in mundum, & intrauit Aegyptum, ad literam, spiritaliter quoq;, assumendo pœnarum & tribulationum obscuritatem. In Apocal. aũt hic mũdus, Aegyptus & Sodoma nuncupatur. Christus quoq; à populo quem sanguinis sui precio de spiritali Aegypto seu vitiorum caligine liberauit, ne us Christianorum vocatur. Quę aũt, qualia, & quanta miracula, signa, prodigia & portenta fecerit Christus per seipsum, per gloriosos apostolos, per martyres sanctos & cæteros præelectos pro populo Christiano conuertendo, corroborando, saluando, nullus plenè potest exprimere: imò oĩa illa magnalia quæ olim in lege exhibuit populo Iudæorum, per beatiss. apostolos trãstulit ad plebem Christianorũ, inter quos incomparabiliter plura & maiora egit miracula, atq; effudit gratiarum charismata, q̃ olim in veteri test. & firmauit sibi hunc populum in populum semp iternum. Eccè, inquiens, ego vobiscum sum cunctis diebus vsq; ad cõsummationem seculi: & populum illum antiquum, ob suam incredulitatem, vsq; in finem reliquit. ¶Præterea exemplo S. Dauid, discamus vniuersa beneficia Dei gñalia & specialia, naturalia & supernaturalia, corporalia ac spiritalia, q̃tùm nobis possibile est, vigilanter attendere, frequenter recolere, ac super his Deo altiss. totis viribus, deuotissima ac ardentiss. mente grates referre, non lingua tm̃ & verbis, sed opere quoq; & virtuosis obsequijs. Ex cõsideratione demum pteritorum bñficiorum atq; psentium munerum, augeatur in nobis iugiter humilis ac filialis ad Deum fiducia, ita vt eum indesinenter oremus, in fide nil hæsitantes, sicq; inueniamus cor nostrum ad ista ac cætera bona agenda: quia vt asserit Glossa, nihil fugacius est corde humano, nec instabilius videtur quid eo, quod peccando & stolidè imaginando, ac friuolè discurrendo, atq; indomitè euagando mox perdimus: sed reducendo illud ad Deum, & à variis dispersionibus recolligendo ad necessarium vnum, protinùs illud inuenimus, & quasi cãcellis clausum tenemus, dum ex assidua diuinæ maiestatis oĩa intuentis cõsideratione illud coram Deo stabilire ac semper salubriter occupare conamur, cum Helia dicentes: Viuit dñs ante cuius vultum sto hodiè. Quod q pensare non desinit, cor suũ possidet, inuenit, figit, custodit ac saluat. ¶Postremò, cum B. Dauid Deum affectuosissimè deprecemur, vt bona gratiæ ac gloriæ quæ pmisit populo Christiano, conseq mereamur, nec vitijs nostris, indigni reddamur eisdẽ, nec obicem ponamus spũi sctõ. Quẽadmodùm etiam Dauid rex solicitus fuit pro filio idoneo successore, sic principes & prælati tota diligentia enitantur, vt viri verè idonei, virtuosi, prudentes, eis in principatu & plationе succedant, nec aliquos nisi tales in officijs ponãt, aut vices suas cõmittãt. Adquod tam Dei, q̃ proximorũ & subditorum amore debent induci: alioquin grauissimis atq; innumeris inuoluentur peccatis. ¶Circa dicta in isto cap. q̃ritur, an Salomon sit saluatus. Et videtur q imò, ex multis verbis in isto cap. de ipso expositis, qa de ipso dñs dixit: Quòd si iniquè aliqd gesserit, arguam eum in virga virorum, & in plagis filiorum hoim, misericordiam aũt meam non auferam ab eo. Et rursus: Ego ero illi in patrem. Vndè Magister in hist. ait: Ex hac pmissione cõijcitur, q saluus sit Salomon. Idem videtur sentire Hierony. in pluribus locis. Ambrosius quoq; dicit eum ante obitum verè pœnituisse. Lyra etiam refert hîc, q q̃dam Glossa Hebraica dicit hoc ipsum super Eccẽs 2. Et alibi narrat, q apud Iudæos est qdam libellus de pœnitentia Salomonis. Deniq; Eccẽs 1. ipse Salomon loqtur: Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Hierusalẽ. Circa quod aliq scribunt, q ex humilitate dixit, Fui rex, quasi indignum se reputans noie regis in psentiarum, cùm tñ rex esset, & dicunt q edidit librum illum in senectute cùm pœnituisset. In oppositum huius arguitur, qa neq; in lib. Regum, nec Paralip. aliqd de eius pœnitentia tangitur, in qbus tñ eius grauissima scelera describuntur, sicut de pœnitentia Manassę 2. Paralip. agitur. Insuper Lyra scribit hoc loco: Istud est mihi valdè dubium, q s. Salomon pœnituit, qa si verè pœnituisset, cùm esset rex valdè potens, destruxisset templa idolorum q̃ ędificauerat, vt videtur, quod tñ non fecit, qa steterunt vsq; ad tempus Iosiæ regis, vt infrà 4. Reg. 23. habetur. Nec ex hoc loco potest efficaciter argui de misericordia Dei ad eum, nisi q̃tùm ad temporale regnum, vt pcedenti articulo dictum est. Hęc Lyra. Sed quid contra vltimam rationem hanc Lyrę scribat R. Paulus, præ-

Margin notes: Matt. 3. 4. Luc. 3. 4. — Apoc. 11. — Matt. 28. Ibid. — Luc. 10. — 3. Reg. 17. — Pet. Co. hist. li. 2. Re. ca. 9. Hieronym. Ambrosius. — 3. Reg. 11. 2. Par. 9. 2. Par. 36.

præcedenti habetur articulo. Prima quoq; ratio Lyræ, ꝙ s. templa idolorum destruxisset, non ap
páret idonea. Constat enī ꝙ infra Salomonem & Iosiam fuerunt virtuosi reges, videlicet Asa, Io- 3.Reg.15.
saphat, Ezechias, ac alij: qui nec templa nec idola illa destruxerunt, qui tñ toto corde idololatri 2.Par.14.
am abhorrebant. Potuisset etiam Salomon in extremis pœnituisse, qñ nec tempus, nec faculta- 3.Reg.15.
tem habuisset demoliendi idola illa. Veruntñ de hac re diffinire nil audeo, & quod sine periculo 2.Par.17.
ignoratur, diuino committo iudicio. Siquidem multa sunt ex quibus satis timēdum videtur de 4.Reg.17.
eius damnatione. Nam & infrà 3.Reg.11. continetur, qualiter propter scelera sua increpatus fuit à 2.Par.28.29.
dño, nec tñ tunc acqeuit, imò volebat occídere ipsum Hieroboam, eo ꝙ ab Ahia propheta esset
designatus & ꝑnunciatus rex futurus super decem tribus, quod tñ Salomon sciuit propter sua fa
cinora iussum à dño. Ampliùs, 1.Paral.28. legitur Dauid Salomoni dixisse: Si quæsieris deum, in-
uenies: si aūt dereliqueris eum, proijciet te in æternum. Similiter in Ecclesiastico, vbi præconia Eccl.45.
& vituperia seu vitia Salomonis scribuntur, recitatis postremò sceleribꝰ eius, nil prorsus de eius
pœnitentia tangitur. Itaq; non simus curiosi de hac re inquirenda: sed tanti viri lapsu pensato, ve
reamur occulta Dei iudicia, neque de sua scientia aut sapientia quis præsumat, sed magis formi-
det, sciens ꝙ verissimè dicat scriptura: Seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens, pla- Luc.12.
gis vapulabit multis. Et: Cui plus datum est, plus requiretur ab ipso. Ibid.

¶Explanatio cap. 8. Factum est autem post hæc. Art. 14.

RECitatur in cap. isto, qualiter dñs contulit S. Dauid merito suæ deuotionis magnas victori-
as. Nam quia gratus fuit Deo, meruit plura accipere, & narrātur hîc quatuor victoriæ eius,
quibus quatuor gentibus, Deo auxiliante, præualuit. [Factum est aūt post hæc, percussit Dauid] 1.Par.18.
cum suo exercitu [Philistijm & humiliauit eos,] ipsorum robur atq; superbiam ꝓsternendo. [Et
tulit Dauid frenum tributi de manu Philistijm.] i. potestatem & ius quoddam exigēdi tributum
à filijs Israel abstulit Philistæis, vincendo eosdem. Nam longo tempore filij Israel soluerunt Phi-
listæis tributū, sed Dauid in tm̄ præualuit illis, ꝙ facti sunt ei tributarij. Deniq; potestas illa exi-
gendi tributū, rectè vocatur frenum: qm̄ sicut freno subditur equus sessori, sic tali potestate vna
gens subijcitur alteri. Consequenter tangitur qualiter vicerit Moabitas. [Et percussit Moab,] i. Gen.19.
Moabitas natos ex semine Moab filij Loth, [& mēsus est eos funiculo,] i. terram eorum in suam
redegit potestatem, atq; ad libitum pertransiuit, & cui voluit dedit hæreditatem. Est quippe fu-
niculus instrumentum metiendi, iuxta illud Ezec. 40. Funiculus lineus in manu eius, vtpotè viri
mēsoris. Zach. quoq; 11. Assumpsi mihi duas virgas, vnam vocaui decus, & alteram funiculū. [co-
æquans terræ.] i. valdè prosternens atq; humilians Moabitas. Vel, mensus est eos funiculo, i. men
sura iustitiæ & æquitatis rigore eos dijudicauit & castigauit, coæquās terræ, i. fortiora eorum ca-
stra ac habitacula oīnò euertens, ne rebellarent. [Mensus est aūt duos funiculos,] i. duplicem mo
dum procedendi cum eis considerauit: [vnum ad occídendum, & vnum ad viuificādum.] i. prin
cipaliores & magìs reos per viam iustitiæ interfecit, alijs per viam pietatis pepercit, putà vulgari
bus quos reliquit in vita, vt sibi sub tributo seruirent, nec sine rationabili causa vastauit sic Mo-
abitas, q̄uis nō exprimatur in textu. Seq̄tur, qualiter vicit Syros. [Et percussit Dauid Hadadezer
filium Rehob regem Soba,] i. regionis sic dictæ, pertinentis ad Syriam, vt aliqui dicunt. sicq; alia
fuit à regione in qua regnauit regina Saba. Nam & 1. Paral. 18. dicitur Soba, non Saba, & ibì addi-
tur, Soba regionis Hemath, i. Antiochiæ, quo constat, quod ad Syriam pertinebat. [qñ profectus
est vt dñaretur super flumen Euphraten] i. vsq; ad flumen illud. Hinc in pręallegato libro 1. Pa-
ral. clariùs dicitur, Quando perrexit vt dilataret imperium suum vsque ad flumen Euphraten, &
hoc iustè facere potuit, imò & debuit. Nam vsque flumē illud quod est vnum de quatuor fluuijs Gen.2.
paradisi, promiserat Deus filijs Israel terras Chananęorum, iuxta illud Deut. 11. A deserto & Liba
no, & vsq; ad flumē Euphraten erūt termini vestri. [Et captis Dauid ex parte eius mille 700. eq-
tibus, & 20. millibus peditum, subneruauit oēs iugales curruum.] i. equos q assueti erant trahere
bellicos currus. Non ex crudelitate hoc fecit, sed ne equi illi ampliùs apti essent ad talem vsum,
& ne contra legem videretur sibi equos multiplicare superfluè, qm̄ Deut. 18. dñs iussit: Cùm fue-
rit rex constitutus, non multiplicabit sibi equos. [Dereliquit aūt ex eis 100. currus.] i. equos tot
quadrigarum, aut etiam ipsas quadrigas reseruauit sibi ad vtiles vsus, & (vt aliq dicunt) ad vnum
currum pertinebant quatuor equi. Dicitur aūt 1. Paral. 18. ꝙ Dauid cepit mille quadrigas Ha-
dadezer, & 10. millia equitum: quod qualiter valeat concordari cum his, quæ isto habentur
cap. in quo fertur ꝙ cepit ex parte illius mille 700. equites, in præallegato libro 1. Paral. est ex-
pressum. [Venit quoq; Syria Damasci,] i. Syrorum exercitus, quorum metropolis est Damascus,
iuxta illud Esa. 7. Caput Syriæ Damascus, [vt præsidium] i. auxilium [ferret Hadadezer regi Zo
ba] aduersus Dauid. [Et percussit] Dauid [de Syria 22. millia virorum.] 1. Paral. 18. dicitur, 20. mil
lia: sed minor numerus non excludit maiorem, nisi signum exclusiuum addatur. Maior quoq; nu
merus includit minorem. [Et posuit Dauid præsidium] i. custodiā militum, [in Syria Damasci.]

Vndè 1.Paral.18.legitur, Posuit milites. Hos etem̃ posuit ibi, vt tenerent Syros sub iugo Dauid.
[Factaq́; est Syria seruiẽs Dauid]reg [sub tributo. Seruauitq́; dñs Dauid in oibus,ad q̃cunq; pfe
ctus est.]i.in oibus bellis concessit ei victoriam.[Et tulit Dauid]i.secum accepit [arma aurea &
torques aureos quos habebant serui Hadadezer,& tulit ea in Hierusalem,Et de Berath & de Be-
rothai ciuitatibus Hadadezer,tulit Dauid rex æs multum nimis.]1.Paral.18.scriptum est:De Te-
bath & Chun.sed diuersa ista vocabula,significãt eadem oppida.Porrò quod subditur, De quo
ære fecit Salomon oia vasa ærea in templo,& mare æreum,& columnas & altare, non est hoc lo-
co de textu:imò(vt ait qdam)appositum fuit à quodã Glossatore,& posteà vitio scriptorum hęc
Glossa inserta est textui.Sed aduertendũ,q verba ista in Paralip.cõtinent̃ pallegato lib.quo ha-
betur,De quo fecit Salomon mare æneũ & columnas & vasa ænea,sicq́; verba hęc nõ sunt omisa
riè verba Glossantis,q̃uis hîc per modum Glossæ sint addita,qa de textu alterius scripturæ cano
nicæ sunt accepta.[Audiuit aũt Thoi rex Hemath]i.Antiochiæ, quæ & Epiphania nuncupatur
secundũ Glossam,[q percussisset Dauid om̃e robur]i.totũ exercitum[Hadadezer]regis. [Et mi
sit Thoi Ioram filium suum.]1.Paral.18.dicitur,Aduram filiũ suum, sicq́; filius ille videtur fuisse
binomius.[ad regem Dauid,vt salutaret eum,cõgratulans]suæ victoriæ,[& gratias ageret,eo q
expugnasset Hadadezer,& percussisset eum.Hostis qppe erat Thoi]ipsius[Hadadezer:]idcircò
de eius ruina gaudebat.Non em̃ didicit adimplere,quod Prouer.24.iubetur:Cùm ceciderit ini-
micus tuus,ne gaudeas,& in ruina eius non exultet cor tuum.Quod tñ de ruina culpæ potest in-
telligi.De ruina aũt & oppressione iniusti aduersarij reip.potest quis gaudere zelo iustitiæ, imò
& ex boni cõmunis amore.Frequenter aũt contingit,q aliqui confœderant̃ & amicitia copulã-
tur ad inuicèm,qa aduersarium habent eundẽ. Vndè & Aristoteles in lib.2. Posteriorum, q so-
lertia est industria inueniendi causam rei seu medium subitò, vt si q̃ratur cur isti facti sunt ami-
ci ad inuicèm,& rñdeatur,qa eundẽ habẽt inimicum.[Et in manu eius]videlicet pfati filij Thoi,
væ rea [erant vasa argentea & vasa aurea & ænea:]qa oia ista misit Thoi regi Dauid per manum filij sui
pro encænijs & grarum actiõe,q hostem suum prostrauerit,[quæ & ipsa sanctificauit rex Dauid
dño,]i.diuino vsui deputauit,vt s.ex eis fierent instrumenta diuini cultus, [cum argẽto & auro]
& manubijs,i.alijs[quæ sanctificauerat]i.consecrauerat[dño,] ne ampliùs cõuerterent̃ in vsum
humanum,sed in ministerium templi futuri,[de vniuersis gẽtibus quas subegerat]i.quæ abstu-
lit gẽtilibus quos sibi iure prælij subiugauit,[de Syria & Moab & filijs Ammon & Philistijm &
Amalech,& de manubijs Hadadezer filij Rohob regis Zoba.] Quòd aũt Dauid vastauerit Syri-
Iose. lib.7. am,Iosephus quoq; ostendit.Sequitur,qualiter Dauid vicerit Idumæos.[Fecit quoq; Dauid sibi
an.in. ca. nomen,cùm reuerteretur capta Syria in valle Salinarum:]quæ abundabant ibidèm,[cæsis 10.&
8.millibus:]qa tot millia Idumæorum occídit ibidèm per manum seruorum suorum.Siquidem
1.Paral.18.legitur:Abisai filius Saruiæ,percussit de Edom in valle Salinarum 10.& 8.millia.sicq́;
victoria illa asscribit̃ regi Dauid,vt principaliori, & ipsi Abisai tanq̃ ministro & executori. Aliq
Hieronym⁹. textus hìc habent,12.millia:quod, teste Hieronymo, ex scriptorum vitio contigit. Nam 10.& 8.
erãt.Ioab verò pcussit ibidẽ 12.millia,vt patet in titulo Psal.59.cui⁹ exordium est: Deus, repulisti
nos & destruxisti nos:in cuius titulo inter cætera cõtinetur:Et cõuertit Ioab, & percussit Edom
in valle Salinarum 12.millia.[& posuit in Idumæa custodes,]i.militarem custodiã, ne fierẽt Idu-
mæi sibi rebelles.[statuitq́; psidium. Et facta est vniuersa Idumæa seruiens Dauid] sub tributo,
Gen.25. tuncq́; impletũ est quod dictum fuit Rebeccæ:Maior seruiet minori,i.populus natus ex Esau pri
mogenito Isaac, seruiet regi ac populo nato ex Iacob secundò genito.[Et seruauit dñs Dauid
in oibus ad q̃cunq; profectus est,]pseruando eum à diuersis periculis, dandoq́; ei virtute diuina
tantos triumphos.At verò cùm dicit̃ Dauid sibi fecisse nomẽ in valle Salinarũ:potest per nomẽ,
intelligi fama notabilis,quã ex illa consequebat̃ victoria. Veruntñ Glossa exponit sic:Fecit sibi
nomẽ,i.arcum seu fornicem triumphalẽ sibi erexit in signũ triumphi.Sed cõtra hoc obijcit Ly-
1.Reg.15. ra,qa tale fit ad iactantiã,propter quod Saul increpatur de erectione arcus triumphalis.Hinc(vt
R.Salomon ille subiungit)R.Salomon exponit de sepultura Idumæorum,tunc occísorum in plio,quos Da-
Deut.23. uid fecit sepeliri,per quod acqsiuit sibi nomẽ bonum, exercendo pietatem circa defunctos, &
Gen.25. etiam qm̃ in Deuter.dñs iussit Iudæis:Non abominaberis Idumæũ, qa frater tuus est.Iudæi nan-
3.Reg.11. que & Idumæi à duobus fratribus,s.Iacob & Esau,descenderunt:ideo Dauid misericordiã istam
ipsis exhibuit,quod & infrà tertio libro legitur Ioab fecisse.Sed quamuis istud probabiliter di-
ctum sit,non tamen habet vigorem ratio illa Glossæ obiecta,quia quod vnus facit ex elatione,
alius facere potest ex virtute ac zelo iustitiæ.Eiusdem quoq; scripturæ multiplex potest esse sen
Augustinus. sus etiam literalis,vt asserit Augustinus.[Et regnauit Dauid super oẽm Israel.Faciebat quoq; Da
uid iudicium & iustitiam omni populo suo.]quoniam sine personarum acceptiõe causam cui-
uslibet sibi propositã diligenter considerauit,prudenter iudicauit,& quæ dictauit ac diffiniuit,
rectè est exequutus,faciens vnicuiq; reddi quod meruit, suúmve fuit. Iudex nanq; in oibus de-
bet se iustè habere,& oẽm priuatum affectũ ac passionem inordinatam excludere: qa ad ipsum

tanq̃ ad viuam legem ac animatam iustitiam,confugiunt subditi,secundum Philosophũ.¶Præ-
tereà,qm̃ rex non potest per seipsum exequi vniuersa,nunc subditur qui fuerunt coadiutores &
officiati Dauid regis.[Ioab autem filius Saruiæ erat super exercitum] i. princeps militiæ. [Por-
rò Iosaphat filius Ahilud erat à commentarijs.] i. cancellarius vel scriptor gestorum,secundum
Petrum Comestorem.Nam reges gesta sua conscribi fecerunt.Porrò,secundum Glossam,à com Pet. Co. hi-
mentarijs fuit,qui causas annotatas ad memoriam regi reduxit. Vndè (vt dicitur) in Hebræo ha sto. lib. 2.
betur,recordator.Cuius (vt aliqui dicunt) officium fuit, repetere corã rege casus ad eius forum Reg. cap. 10.
deductos, vt congruo ordine expedirentur, vtpotè primus casus primò, deindè secundus, & ita
per ordinẽ.Est autem,à commentarijs, vocabulum vnum indeclinabile. [& Sadoc filius Achi-
tob,& Achimelech filius Abiathar,erant sacerdotes] principales post Abiathar pontificem. Vel
sacerdotes specialiter regis.Post quos erant alij plurimi sacerdotes.Pater quoq; istius Abiathar, 1. Reg. 21.
vocabatur Achimelech, vt patuit primo libro,q etiam in Paralipomenôn appellatur Achime- 1. Paralip. 18.
lech.Infrà quoq; legitur de Ionathan filio Abiathar,& forsitan idem fuit binomius, aut duo fu- 2. Reg. 15.
erunt,[& Saraias scriba,] i. legisperitus aut doctor,vel (vt aliqui dicunt) temporum scriptor.In
Paralip.fertur,& Susa scriba.Vndè elicitur ꝙ eadem persona duo hæc babuit nomina. [Banaias
autem filius Ioiadæ,erat [super] legiones [Cerethi & Phelethi:] quia præfuit phalangis bellato
rum ac militũ,qui taliter vocabantur,qui (vt in Scholastica habetur historia) erant custodes ca-
pitis Dauid.Translatio aũt Chaldaica (vt refertur) per Cerethi & Phelethi intelligit sagittarios, Pet. Co. hi-
balistariosq́;.Nonnulli per Cerethi & Phelethi intelligunt septuaginta iudices ac seniores loco- sto. lib. 2.
rum,qui successerũt his quos in lib. Numer. legitur Moses elegisse.Nam Cerethi sonat,extermi- Reg. ca. 10.
natores:Phelethi antem,admirabiles.Porrò (vt Glossa refert) qdam dicũt Ceretheos ad hoc de- Numer. 11.
putatos,vt reos pnnirent:Pheletheos,vt insontes defenderẽt.Vndè vt Rabbi Paulus testatur, Ce R. Paulus
rethei & Phelethei secundum Hebraicam veritatem,quæ hîc in Glossa habetur,interpretantur,
interficientes & viuificantes:quia eorum officio,secundum iudicium regis vel officialium eius,
digni reseruabantur ad vitam,& rei ducebantur ad mortem. [Filij aũt Dauid sacerdotes erant.]
In Paralip.legitur,Filij nauid primi ad manum regis,quod secundum Glossam ideo dictum est, 1. Para. 18.
qm̃ cæteris erant priores ac nobiliores.Ideo ait Petrus Comestor: Sacerdotes erant,i.post regem
cæteris digniores,quemadmodùm in Exodo Iethro sacerdos Madian dicitur.Hinc aliqui dicũt, Pet. Co. hi-
ꝙ non habebant nomen officij,sed dignitatis primatum & prioratum honoris. Non autem fun- sto. lib. 2.
gebantur officio sacerdotali in templo,quia non erant de semine Aaron, aut tribu Leui, sed Iu- Re. cap. 10. Exod. 2.
da,de cuius tribu nemo præsto fuit altari,secundum Apostolum ad Hebræos. Hebre. 7.

¶De spiritali huius cap. 8. intellectu. Arti. XV.

PEr hoc ꝙ Dauid percussit & sibi subiecit,ac obsequi compulit quatuor gentes in litera no-
minatas,est præfiguratũ,ꝙ Christus legis suæ præceptis subijceret gẽtiles in quatuor mun-
di partibus commorantes,iuxta quod scriptum est:Adorabunt in cõspectu eius vniuersæ fami- Psal. 21.
liæ gentiùm.Rursus per hoc ꝙ Dauid populum Israel eripuit à tributo atq; obsequio Philistino
rum,est præmonstratum,ꝙ rex Messias populum in se credentem erueret de potestate inuisibi-
lium hostium,imò & infideliũ hominum & tyrannorum persequutorũ ecclesię,quos frequenter
subiecit suis fidelibus.Etenĩ dum peccamus,diabolo q̃si sub tributo seruimus, & ab eo capti te-
nemur.Sed dũ Deo auxiliante tentationibus ac vitijs ꝑualemus, seruit nobis hostis ille antiquus,
qm̃ machinationes eius cooperanẽ nobis in bonũ.[Et percussit Moab.] Per Moab,qui interpre-
tatur,ex patre,designanẽ impij ac superbi,de qbus in Euangelio ait saluator:Vos ex patre diabo- Ioan. 8.
lo estis.Hos Christus metitur funiculo,i.iustè iudicat,iuxta quod promerentur.Vndè & ait:Qua
mensura mensi fueritis,remetietur vobis. Quos terræ coæquat, quia quanto altiùs se extollunt, Matth. 7.
tanto profundiùs deijcit eos,ita vt velint nolint, vilitatem suam tandem agnoscant, & cinerem Lucæ 6.
ac pulnerem esse se fateantur,& istud est proprium Deo, qui ait ad Iob: Si habes brachium sicut Gene. 3. Iob 40.
Deus,& si simili voce tonas,respiciens omnem arrogantem humilia. Abscõde eos in puluere si-
mul,& facies eorum demerge in foueam.[Mensus est autem funiculos duos.] Sic filius Dei, cui Ioan. 5.
omne iudicium dedit pater,quosdam impios ac superbos rigore iustitiæ damnat,quosdam dul- Roman. 9.
core clementiæ conuertit & saluat,qui cuius vult miseretur, & quem vult indurat. [Et percussit
Dauid Hadadezer qñ profectus est vt dominaretur super fluuiũ Euphraten.] Sic Christus pro-
strauit gloriam mundi,principesq́; conuertit,ita ꝙ vulnerati corde præ contritionis dolore aut
charitatis ardore,Deo se subiecerũt,qñ per sanctos apostolos vndiq; prædicantes, processit vsq;
ad maria & flumina,ac terminos terræ,vt regnum militantis ecclesiæ toto diffunderet orbe ter-
rarum. Vndè præcepit Apostolis:Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni Marc. 16.
creaturæ.[Subneruauit omnes iugales curruũ.] Per equos,qui animalia sunt velocia & robusta,
designatur acumen humani ingenij,præsumptio philosophorũ,qui per suam prudentiam hoĩes
tanq̃ quadrigam traxerunt post se,quorũ robur dñs vicit, & sapientiã fecit stultitiam, omnemq́;

1. Corin. 1. altitudinem se extollentem contra fidei veritatẽ confudit, queadmodùm ait Apostolus: Nónne stultam fecit Deus sapientiã huius mundi? Vnde, pmisit discipulis: Dabo vobis os & sapientiam,
Lucæ 21. cui nõ poterunt resistere & cõtradicere oẽs aduersarij vestri. [Et tulit Dauid arma aurea & torques.] Sic saluator omnia naturalia dona, & acquisitas scientias, ac venustatem rhetoricæ intulit suæ ecclesię, vt fideles talibus vtant salubriter cõtra hereticos, & abstulit ea ingratis, quos statuit
Eccles. 9. in inferno, vbi nõ est sapientia, nec scientia, neq; cõsiliũ. [Venit aũt Syria Damasci vt psidiũ ferret Hadadezer.] Sic principes seculi, philosophi atq; hæretici, adiuuerũt se mutuò cõtra ecclesiam, sed pariter defecerunt. [Audiuit aũt Thoi rex Hemath.] Per hunc regẽ figurati sunt principes & magnates, q primò crediderunt in Chrm, & de eius prosperitate, diuulgatiõeq; fidei gratulabant. Propter quod subditos ac domesticos suos direxerũt ac cõuerterũt ad saluatorẽ, in quorum manibus erãt vasa aurea, argẽtea & ærea, i. corda diuersis modis disposita, & magis ac minùs nobilia, seu dona clariora & obscuriora, sapientia, eloquẽtia, cõstantia, q̃ omnia Chrus deo patri cõsecrauit, cui omne bonũ ascripsit, atq; ad cuius honorẽ & gloriã retulit vniuersa. Præterea per Idumæorũ deiectionẽ intelligit carnaliũ & auarorũ conuersio gratiosa seu dãnatio iusta. Edom nanq; terrena vel rubẽs interpretat. Insupèr, per hoc q Dauid posuit in terris ac gentibus à se victis, psidiũ & custodes: designat, q dñs in populis nationũ quas cõuertit ad fidẽ, posuit virtuosos platos & hoies sapientes, q cõuersos cõfirmauerũt ac conseruauerũt in fide & Chri dñio. Postremò, per officiatos Dauid, significant vicarij Chri, Imperator, reges ac iudices, doctores, plati & pdicatores, q varia exercẽt opera in Dei ecclesia, & psunt militibus eius, ac opera Dei describunt, & gesta sanctorũ, decursusq; tẽporum. Filij verò Dauid sunt viri heroici & perfecti, in dono sapientię & charitatis vertice cõsummati, sicq; secretarij & cõsiliarij omipotentis effecti, q
1. Pet. 2. Christo sunt proximi, & genus electũ valdè, sacerdotiũq; regale, spiritales deo hostias orationũ, pconiorum, sacrificiorũ & operũ perfectorũ iugiter immolantes: idcircò sunt primi ad manũ regis altissimi, tanq̃ ad eius voluntatem in omnibus adimplendam feruentissimi atq; pronissimi.

¶Declaratio cap. 9. Et dixit Dauid. Arti. XVI.

2. Reg. 8. Fidelitas & pietas Dauid ad filium Ionathæ dilectissimi sui amici hîc describunt. [Et dixit Dauid] forsitan diu ante ea quæ pcedenti capitulo sunt descripta, quanuis posteà recitet, quia in recitatione rerũ gestarum, nõ semper ordo temporis obseruat. [Putásne est aliquis q remanserit de domo Saul,] pręsertim ex semine Ionathæ, quod peto, [vt faciam cũ eo misericordiam] Dei, i. veram pietatem & misericordiã Deo placentẽ, ac imitatiuam misericordiæ Dei ad homines, [propter Ionathan?] i. amore Ionathæ, atq; vt impleam fœdus amicitiæ ac fidelitatis quod
1. Reg. 20. inij secum. Vnde in primo libro Ionathas ait ad Dauid: Si vixero, facies mihi misericordias dñi: si verò mortuus fuero, non auferes misericordiã tuam à domo mea in sempiternum. Et percusserunt
*Siba fœdus vterq;. [Erat aũt de domo] i. familia [Saul, seruus nomine * Zibã,] natus de tribu Beniamin, sicut & Saul. [Quem cùm vocasset rex ad se, dixit ei: Tu es Ziba? Et ille respondit: Ego sum seruus tuus. Et ait rex] ad Zibã: Nunqd superest aliquis de domo Saul, vt faciã cum eo misericordiam Dei?] i. de semine eius. [Dixitq; Ziba regi: Superest filius Ionathæ debilis pedibus.] i.
2. Reg. 4. claudus existens, q qualiter factus sit claudus, phabitum est. [Vbi (inqt) est? Et Ziba ad regẽ: Eccè (ait) in domo est Machir filij Ammiel in Lodabar. Cùm aũt venisset Mephiboseth filius Ionathę filij Saul ad Dauid, corruit in faciẽ suam.] hoc est, in terrã prostrauit se, vt flecteret ipsum Dauid ad pietatẽ, à quo timuit forsitan durè tractari, propter iniurias Dauid à Saul illatas. Ex humilitate quoq; exhibuit illum honorẽ regiæ maiestati. [& adorauit] regẽ adoratione duliæ, nõ latriæ.
* Miphiboseth [Dixitq; Dauid: * Mephiboseth. Qui respondit: Adsum seruus tuus. Et ait ei Dauid: Ne timeas] me timore humano. Sic itaq; pius Dauid consolabatur ipsum Mephiboseth, quia (vt dicitur) vidit eum pauentem. Vel forsan nõ formidauit, quia percepit à Ziba q Dauid voluit ei benefacere propter Ionathan patrem suum. [qa faciens faciam in te misericordiam propter Ionathan patrem tuum, & restituam tibi omnes agros Saul patris] i. aui [tui,] qui agri iure regni ad meã deuoluti sunt potestatem. [& tu comedes panem in mensa mea semper.] i. omni tempore opportuno reficieris regijs cibis ac potibus. [Qui adorans, dixit:] humiliando se coram rege ex tanta regis dignatione ad se: [Quis ego sum seruus tuus, qm respexisti super canem mortuum similem mei?] Tanquàm dicat: Indignus sum tanta dignatione ac beneficentia tua ad me, & q tam gratiosè me aspexisti, qui similis sum mortuo cani ob meam defectuositatem ac vilitatem, cuius pa-
1. Reg. 31. ter, auus, & patrui sunt occisi. Eccè quantùm humiliauit se bonus iste Mephiboseth, de regia stirpe natus, filius nobilissimi Ionathæ, nõ solùm carnis propagatione, sed etiam imitatione virtutum. [Vocauit itaq; rex Zibã puerum] i. seruũ [Saul, & dixit ei: Omnia quæcunq; fuerunt Saul, & vniuersam domũ eius] i. totã substantiã Saul, [dedi filio dñi tui] i. huic Mephiboseth filio Saul, qui fuit dñs tuus. Quidam tamen exponunt illud de Micha filio Mephiboseth, quod non oportet, sed aliqua quæ sequuntur, de illo Micha sunt exponenda. [Operare igitur ei terram tu & filij

tui & serui tui, & inferes] i. apportabis [filio dñi tui cibos vt alatur.] quod non potest exponi de Mephiboseth, qa in mensa regis, de cibarijs eius nutriebat. [Mephiboseth aũt filius dñi tui, comedet semper panẽ super mensam meã. Erant aũt Zibæ quindecim filij & viginti serui. Dixitq; Ziba ad regẽ: Sicut iussisti dñe mi rex seruo tuo, sic faciet seruus tuus. Et Mephiboseth comedet super mensam meã, q̃si vnus de filijs regis. Habebat aũt Mephiboseth filium noĩe Micha. Om̃is verò cognatio domus Zibæ,] videlicet viginti filij eius & quindecim serui, [seruiebat Mephiboseth,] agros eius colẽdo ac bona leuando & disponẽdo. [Porrò Mephiboseth habitabat in Hierusalẽ, qa de mensa regis iugiter vescebat, & erat claudus vtroq; pede.] ¶ Moraliter ex isto capitulo admonemur sequi fidelitatẽ ac pietatẽ Dauid atq; humilitatẽ Mephisobethi & si Mephiboseth tantũ humiliauit se corã rege mortali terreno, ex cõsideratione dignationis, beneficiorũq; regis illius ad se, ita ꝙ cõparauit se mortuo cani: quanto magìs cõtemplatione dignationis, pietatis & beneficiorũ regis æterni inuariabilis & immẽsi, debemus nos ꝓfundissimè humiliare, ꝑsertim qa de mensa altaris sui assiduè reficimur preciosissimo sacramẽto? Rursus per Dauid intelligit Christus, per Mephiboseth filium Ionathæ, qcunq; fidelis filius gratiæ, verè humilis ac vilis in oculis suis. Talẽ itaq; Christus misericorditer suscipit, qa infima & abiecta mundi Deus elegit. 1. Corin. 1. Et sicut ait Gregorius, Hos eligit Deus, quos despicit mundus. Talis quoq; in Christi mensa Gregorius nutritur, i. in diuina scriptura, ac multiplici eius intelligẽtia delectat corde ac alitur. Specialiter etiã per Mephiboseth claudũ, possunt intelligi simplices religiosi verè interni, ad ea quę mundi sunt, prorsus debiles & inepti, quos Deus in mẽsa sua, i. in sua ꝓuisione paterna, ecclesiasticis reficit sacramẽtis, cõtemplationibus diuinorũ, suauitate spiritaliũ gaudiorũ. Et sicut Ziba cũ sua familia seruiuit Mephiboseth, ita actiui debẽt contẽplatiuis seruire, ac corpori necessaria ꝑparare.

¶ Expositio cap. 10. Factum est aũt post hæc, vt moreretur rex filiorũ Ammon. Arti. XVII.

SAnctus Dauid nõ solùm studuit esse gratus personis eorũ qui sibi benefecerunt, sed & posteritati earũ. Ideo sicut ꝓcedenti capitulo recitatum est, qualiter benefecerit ipsi Mephiboseth 2. Reg. 9. propter Ionathan patrẽ suum: sic hìc narratur, qualiter voluit benefacere regi Ammonitarũ propter beneficia patris ipsius. [Factum est aũt, vt moreretur rex filiorũ Ammon,] i. Nahas rex Ammonitarũ, [& regnauit Hanun filius eius pro eo. Dixitq; Dauid: Faciã misericordiã cum Hanun filio Nahas] cõsolando eum de morte patris sui, quod est misericordiæ opus, iuxta illud Ecclesiastici: Eccl. 7. Ne desis plorantibus in cõsolatione, [sicut fecit pater eius mecũ misericordiam.] Secundum Glossam, iste Nahas fuit rex Ammonitarũ, quẽ Saul expugnauit & vicit, ac fugere cõpulit, 1. Reg. 11. vt in primo libro recitatur, & qa hic Nahas fuit hostis Saulis, benignè recepit ipsum Dauid confugientem ad se, quẽ sciuit fugere à facie Saul. Hoc idẽ dicit Hieronymus. At verò 1. Regum lib. Hieronym. habetur, ꝙ Dauid fugiens à facie Saul, venit ad Achis regẽ Geth, à quo cùm timeret occidi, fugit 1. Reg. 22. ad regem Moab, & apud eundẽ regem dimisit suos parentes. Et ita dicendum relinquit, ꝙ Nahas iste fuit rex Moabitarum & Ammonitarum, sicut frequenter contingit eundẽ præesse pluribus regnis, quẽadmodùm etiam tempore Mosis Balach fuit rex Moabitarum & Madianitarum, vt in libro legitur Numerorũ. Numer. 22. His concordat, ꝙ magister in historijs scribit, dicendo: Cùm fugisset Dauid ab Achis, à patre istius Hanun benignè collectus fuit: quo patet, ꝙ rex ille Moab, fuit etiã Pet. Co. histo. lib. 2. rex filiorum Ammon, & pater istius Hanun. Verùm, vt refert Lyra, Rabbi Salomon dicit contrarium, Reg. cap. 12. vtpotè ꝙ rex Moab ad quẽ fugit Dauid, non fuit iste Nahas rex Ammon, & ꝙ rex ille Moabitarũ, R. Salomon quanuis primò piè recepit Dauid ac eius parentes, posteà tñ indignatus cõtra Dauid, quia recessit de regno suo ad exhortationẽ Gad ꝓphetæ, & redijt in terrã Israel, occĩdit parentes Dauid, & quosdã eius cognatos apud se derelictos & sibi recõmendatos. Cæteros verò fugiẽtes Nahas rex Ammonites apud se piè seruauit, & hoc vocat hìc Dauid misericordiã sibi factã à Nahas. Istud quoq; videt Lyræ rationabiliùs dictum, qm̃ suprà scriptum est, qualiter Dauid valdè durè processit cõtra regẽ Moab & populum eius. Hìc verò narratur, qualiter amicabiliter voluit procedere 2. Reg. 8. circa regẽ Ammon. Ex quo manifestè videtur, ꝙ iste Nahas fuit alius à regẽ Moab, cui recõmendauit suos parẽtes. Circa istud appáret dicendũ, ꝙ verior & rationabilior sit dicta expositio Glossæ & catholicorũ doctorum, qa magìs cõcordat scripturæ. Nec verum est, ꝙ suprà dictũ Ibidẽm sit, ipsum Dauid durè aut rigidè processisse cõtra regem Moab: sed cõtra Moabitas, qui forsitan suo regi erant rebelles, aut iniuriosi in Dauid, ita ꝙ contra eos habuit causam & pugnam: non contra eorum regẽ, de cuius consensu potuit vastatio illa contingere. Vel forsitan assumpserunt sibi alium regem. Nec verisimile esse appáret, ꝙ Dauid qui erat vir totus idoneus, discretus, vrbanus, recessit à terra & rege Moab, sine scitu & consensu ipsius. Nec probabile reputatur, quòd ideo occidisset parentes Dauid, etiam si eo ignorante redisset Dauid ad tempus in terram Iuda, sed magìs gauisus fuisset, putando ꝙ Dauid redisset illuc ad nocendum ibidẽm. [Misit ergo Dauid] legatos, [consolans eum, per seruos suos super patris sui interitu.] Nam hortabatur, vt amicitiæ quæ erant inter patrem suum & se, fixæ manerent inter eos ambos, exhibuitque se para- sm.

tum

1.Thess. 4. tum ad ipsius subsidiũ. Sic & Apostolus cõsolabatur Thessalonicẽses super morte charorũ suorũ: Nolumus, inquens, vos ignorare de dormientibus, vt nõ cõtristemini, sicut & cæteri q spem nõ habent. Et tandẽ cõcludit: Itaq; cõsolamini inuicẽm in verbis istis. [Cũ aũt venisset serui Dauid in terrã filiorum Ammon, dixerunt principes filiorũ Ammon,] qui sub rege erãt in maioribus cõstituti officijs, [ad Hanun dñm suum: Putas q propter honorem patris tui miserit Dauid ad te cõsolatores, & nõ ideo, vt te inuestigaret, & exploraret ciuitatẽ,] Sic & Ioab dixit ad Dauid, cùm Abner venisset ad eũ in Hebron, [& euerteret eã, misit Dauid seruos ad te?] Impij nanq; & callidi

Sapient. 17. ita faciliter de alijs sentiunt, dicunt, & iudicãt, qliter ipsi in seipsis dispositi sunt. Ideo in libro Sa-

Iob 15. pientiæ scriptum est: Semper psumit sæua perturbata cõscientia. In Iob quoq; ferẽ: Sonitus terroris semper in auribus impij, & cũ pax sit, ille semper insidias suspicaẽ. [Tulit itaq; Hanun seruos Dauid,] Hanun ille nimis citò credidit cõsiliarijs suis. Facilitas autẽ credẽdi decipit multos pſertim maiores, q ex tali errore frequẽter in diuersa labunẽ pericula & peccata. Propter quod

Hester 13. expertus hoc ipsum rex Assuerus ait: Quidã aures principũ simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callida fraude decipiunt. Quæ res veteribus probaẽ historijs, & ex his q gerunẽ quotidiè, quomodò malis quorundã suggestionibus, regũ studia deprauanẽ. [Rasitq; dimidiã partẽ barbæ

1.Paralip. 19 eorũ] 1. Paralip. scriptũ est, q decaluauit eos, quorũ vtrunq; fuit Iudæis valdè ignominiosum, &

Leuit. 19. Deuter. 14. cõtra ritum legis eorũ: qa in Leuitico iussum fuit, Nõ radetis barbã. Et in Deuter. Nõ facietis caluitiũ, imò vsq; in psens, apud aliquas nationes viri imberbes refutanẽ, irridenẽ, & spernuntur vt fœminæ. [& pscidit vestes eorũ medias vsq; ad nates] hoc est, inguina, ita vt verecundiora pa rebãt. [& dimisit eos.] Vndè elicit, q serui Dauid erãt honestè vestiti, videlicet vestibus satis longis. [Quod cũ nunciatũ esset Dauid, misit in occursum eorum. Erãt em viri cõfusi turpiter valdè. Et mandauit eis Dauid: Manete in Hiericho, donec crescat barba vestra, & tunc reuertimini] ne augeaẽ vestra cõfusio in hac terra. Hiericho autẽ ciuitas fuit eis redeuntibus primò occurrens. [Videntes autẽ filij Ammon, quòd iniuriã fecissent Dauid] regi in suis ministris. vndè apparet, q perceperunt regẽ Dauid misisse seruos suos ad regẽ ipsorum bona intentiõe, & ex amicitia vera; [miserunt & cõduxerunt mercede Syrũ Rohob, & Syrum Zoba viginti millia peditum, & à rege Maacha mille viros, & ab Istob duodecim millia virorũ.] Nouerant em Dauid regẽ esse bellicosum, & tantã iniuriã zelo iustitiæ vindicaturũ, nec volebãt se ei humiliare & recognoscere culpã, ac petere veniã, sed auxerunt cõtemptum in Deũ Israel, & in Dauid Dei vicariũ. [Quod cùm audisset Dauid, misit Ioab & oẽm exercitum bellatorũ,] nõ volens expectare tã diu, q ipsi ingrede renẽ regnũ suũ. [Egressi sunt ergo filij Ammon] de sua metropoli nomine Rabbath, [& direxerũt aciẽ ante ipsum introitũ portæ,] vt si cõtingeret eos succumbere, possent celeriter in vrbẽ confugere. [Syrus aũt Zoba & Rohob & Istob & Maacha,] & q erant cum ipsis, [seorsum erãt in cãmpo.] sic volebãt exercitum Dauid intra se claudere, & ex vtraq; parte impugnare, & qm Syri cũ

4.Reg. 25. alijs erãt subditi regi Dauid, & seruientes ei sub tributo, infideliter egerunt, associando se aduersarijs Dauid, & cõtra eum pugnando, quod tñ egerunt, vt liberarenẽ ab eius dominio ac tributo, quẽadmodùm Sedechias rex cupiẽs liberari à iugo & tributo quod regi Babylonis soluebat, misit ad regẽ Aegypti, vt sociarentur cõtra Chaldæos. [Videns ergo Ioab q pparatum esset aduersus se pliũ, & exaduerso] scilicet ante portã, [& post tergũ,] puta in cãpo, vbi cõductitius stabat exercitus. Hoc em callidus Ioab, expertus in re militari ac bellica, cõsiderauit, aut ingrendo percepit, qa in bellis plùs valet prudentia, quã fortitudo corporea, [elegit sibi ex oĩbus electis Israel,] i. ex militibus & pugnatoribus elegantioribus sui exercitus assumpsit quos voluit, [& instruxit,] hoc est, ordinauit, vel etiã de modo pugnandi ac pcedendi informauit [aciẽ,] i. militũ suorum multitudinẽ ordinatã ad pugnã, [cõtra Syrum] i. Syrorum exercitum, quẽ sciuit esse robustiorẽ: ideo personaliter cõtra eos cõgressus est, tanq vir audax. Propter quod etiã fortiores mi

* Abisa lites secũ assumpsit cõtra Syrum. [Reliquã aut partẽ populi] i. exercitus [tradidit * Abisai fratri suo,] hoc est, sub eius directione, qa exercitũ suũ diuisit in duas partes, secundũ qd aduersarij erãt in duas partes diuisi, qtenus vtraq; pars aduersariorũ impugnareẽ ab antẽ. [Qui direxit aciẽ aduersus filios Ammõ. Et ait Iob: Si pualerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutoriũ:] quantũ potueris, & psertim, si aduersarios tuos fugaueris, vel qdã de tuo exercitu adiungẽt se mihi, [si aũt filij Ammon pualuerint aduersum te, auxiliabor tibi] in casu quo indigueris, & mihi possibile fuerit. [Esto vir fortis] corde & corpore, aggrediendo viriliter ardua, & p bono cõmuni ac defensione subeundo pericula mortis sine inordinato timore. Ideo subdit: [& pugnemus pro populo nostro, & pro ciuitate Dei nostri:] ne scilicet aduersarij nostri inuadant & vastent terrã ac plebẽ nostrã, nostrasq; vrbes, psertim metropolitanã Hierusalẽ, vbi sunt sancta nostra. [Dñs autẽ faciet quod bonũ est in cõspectu suo.] i. de exitu belli disponet, put sapiẽtiæ atq; iustitiæ suę placuerit. In his verbis insinuauit Ioab victoriã à diuina, puidẽtia depẽdere, atq; in Deo principaliter

Prouer. 21. esse sperãdũ in plijs, quẽadmodũ Salomon ait: Equus paraẽ ad diẽ belli, dñs aũt salutẽ tribuet: nihilo-

hilominùs pugnatores facere debent quod in ipsis est. ¶Deniq; ad Ioab pertinebat, sic alios ex-
hortari, qm̃ princeps fuit militiæ. [Inijt itaq; Ioab & populus eius q erãt cũ eo, certamẽ cõtra Sy-
ros, q statim fugerũt à facie eius:] qa Deus omnipotẽs corda Syrorũ perterruit, obstupefecit, de-
bilitauit. [Filij aũt Ammon vidẽtes, qa fugissent Syri, fugerũt & ipsi à facie Abisai, & ingressi sunt
ciuitatẽ. Reuersusq; est Ioab à filijs Ammon, & venit Hierusalẽ. Vidẽtes igit̃ filij Ammon, qm̃ Sy-
rus expauit, & qm̃ corruisset corã Israel, cõgregati sunt pariter,] vt cũ fortiori exercitu pugnarẽt
cõtra Hebræos. [Misitq; Hadadæzer] rex [& eduxit] i. ad se vocauit [Syros q erãt trãs fluuium].
Mesopotamiæ seu Euphraten. Vndè in Iosuę lib. habet̃: Trans fluuiũ habitauerunt patres vestri. Iosuæ 24.
[& adduxit eorũ exercitum. Sobach aut magister militiæ Hadadæzer, erat princeps eorũ. Quod
cùm nunciatũ esset Dauid] regi, [cõtraxit] i. cõgregauit [oẽm Israelẽ,] i. vniuersos viros aptos
ad ꝓlium, [& transiuit Iordanẽ, venitq; in Helã. Et direxerũt aciẽ Syri ex aduerso Dauid, & pugna-
uerunt cõtra Israel. Fugerũtq; Syri à facie Israel, & occidit Dauid de Syris septingentos currus.]
i. pugnatores, q ex curribus illis pugnabãt. Sicq; ponit̃ hîc cõtinens pro cõtento. [& quadragin-
ta millia equitum.] His cõtrariari videt̃, quod 1. Paralip. legit̃: Interfecit Dauid de Syris septem 1. Para. 19.
millia curruum, & q̃draginta millia peditũ. Sed qd pro horũ cõcordantia sit dicendum 1. lib. Pa-
ralip. est expressum. [& Sobach principem militiæ percussit, qui statim mortuus est. Videntes
aũt vniuersi reges qui erant in ꝑsidio Hadadæzer, se victos esse ab Israel, expauerunt & fugerunt
quinquaginta & octo millia corã Israel. Et fecerunt pacẽ cum Israel, & seruierunt, timuerũtq; Sy
ri auxilium ꝑbere filijs Ammon.] Textus huius & eõsimilium verba, quæ nõ exponuntur, adeò
plana sunt, ꝙ expositione nõ indigent. ¶Moraliter ex isto docemur capitulo, nõ faciles essa ad
credendum malum de alijs, præsertim de bonæ famæ hominibus, neq; ex leui suspicione ad iu-
dicia incauta ꝓcedere. Alioquin multa & magna incidemus incõmoda. ¶Allegoricè, per Dauid
& eius ministros ac nũcios, intelliguntur Christus & eius fideles, præsertim doctores & prędica-
tores. Per regẽ autẽ Hanun & seruos ipsius, designant̃ diabolus & angeli eius, aut etiã homines vi
tiosi mundani. Per barbã verò quæ est signum virilitatis, significant̃ soliditas salubrium doctri-
narum, atq; bonorum cõstantia operum. Per vestes quoq;, virtutes ac dona spiritus sancti, qbus
anima induit̃ & ornat̃, intelligunt̃. Dum itaq; dæmones aut impij homines trahunt Christi mini-
stros ꝑdicatores, doctores, ꝑlatos, ad cessandum à salutaribus documentis, aut virtuosis exempla
ribusq; operibus, abradũt mediã barbã eorũ. Quòd si ad cessationẽ ab vtroq; pertraxerint eos, to
tam eorũ barbã abradunt. Et qa ꝑdicatio eius cõtemnit̃, cuius vita vitiosa aspernabilisq; cõsistit,
ꝑcipuẽ studẽt inducere eos ad cessandũ ab actibus virtuosis: qa & hi q nõ implent ea q̃ docẽt ac
sermocinant̃, grauiter peccãt sermocinãdo. Peccatori etẽm dixit Deus, Quare tu enarras iustitias Psal. 49.
meas? Et sicut oratio, ita & ꝑdicatio eius q auertit aures suas ne audiat legẽ, est execrabilis. Con- Prouer. 28.
formiter dũ impij illi inducũt hos Christi ministros ad peccandũ mortaliter, ꝑcidũt vestes eorũ,
de qbus legit̃ in Apocalypsi: Qui nõ inquinauerunt vestimẽta sua, ambulabũt mecũ in albis. Sed Apocal. 3.
dum eos alliciunt ad carnalia vitia, vitamq; euidẽter scãdalosam & turpẽ, ꝑcidunt vestes ipsorum
vsq; ad nates. Insupèr, sicut rex Hanun & serui eius ꝑciderunt vestes seruorũ Dauid vsq; ad ingui-
na, sic dæmones inducunt hoĩes Christianos ad tantã fatuitatẽ, ꝙ vestimẽta sua superiora decur-
tant quasi vsq; ad nates: atq; in tantũ corda eorũ excęcãt, ꝙ spontè ipsimet faciũt sibi, quod serui
Dauid inuitissimè sustinuerũt: nec in vestitu tã breui intelligũt se potiùs esse derisos, q̃ vestitos.

¶Elucidatio cap. 11. Factum est autem vertente anno. Arti. XVIII.

CONsequenter describitur grandis & multiplex ipsius Dauid transgressio, non ob eius dif-
famationem, sed ad diuinæ misericordiæ commendationem, atq; ad copiosam nostrã in-
structionem, cautelã & confortationẽ, quatenùs ex tanti viri ruina grauissima, discamus de pro-
pria fragilitate & lapsu esse formidolosi, custoditi, soliciti. Nẽpè felix quẽ faciunt aliena damna
peritũ. Quòd si ceciderimus, nõ desperemus: sed pœnitentiã, humiliationẽ, cõpunctionẽ, satis-
factionẽ ipsius Dauid sequamur. [Factũ est aũt vertente anno,] i. anno sequẽte ac reuertente, [eo
tempore quo solent reges ad bella procedere,] vtpotè tempore veris, initióve æstatis dum aura
est temperata, & equi ac animalia in agris, campis & pratis inueniunt pabula, [misit Dauid Ioab
& seruos suos cum eo & vniuersum Israel,] i. multos de singulis tribubus, [& vastauerunt filios
Ammon, & obsederunt Rabba] metropolim regni. [Dauid aũt remansit in Hierusalẽ:] reputãs
ꝑsentiã suã cũ exercitu suo nõ esse necessariã, ꝓpter hostiũ insufficientiã ad resistendũ. [Dũ hæc
agerent̃, accidit quadã die vt surgeret Dauid de stratu suo post meridiẽ, & deambularet in solario
domus regiæ, viditq; Dauid mulierẽ se lauantẽ] aqua frigida ꝓpter refrigerationem caloris, se-
cundũ quosdam: vel propter menstruum fluxum purgandum, vt alij dicunt. [ex aduerso super so
larium suum. Erat autem mulier pulchra valdè. Misit ergo rex, & requisiuit quæ esset mulier.] an
scilicet esset soluta & virgo, an vidua aut maritata: vt si esset soluta, & virgo aut vidua, in coniu-
gem eam acciperet, sicq; optato vteret̃ amplexu. [Nunciatumq; est ei, quòd esset Bethsaba filia
Eliam,

Pet. Co. histo. lib. 2. Re. cap. 12. Eliam, vxor Vriæ Hethæi.] In Scholastica fertur historia, q erat filia Eliæ filij Achitophel consiliarij Dauid. [Missis itaq; Dauid nuncijs, tulit eam] victus cócupiscentia mala, & oblítus diuini timoris, nō obstante q iam percepit eam esse maritatā. [Quæ cū ingressa esset ad illum, dormiuit cū ea. Statimq; sanctificata est ab immunditia sua.] Quare nō potiùs ait, Statìm inquinata est & priuata munditia sua? qa & si ante hoc crimē fuerit virtuosa, tñ adulterino illo concubitu fuit puritate virtutū ac gratiæ spoliata. Sed hoc dici nō oportuit, quia per se euidēs fuit. ¶Porrò sanctificatio illa ab immūditia, multipliciter potest exponi. Primò, q post coitū manè se lauit, corporaliterq; purgauit. Secundò, q statìm cócepit, propter quod menstruus sanguis in ea cessauit, vel deinceps nō fuit vsq; ad partū. Nam menstruum reseruat natura post conceptionē, in alimoniam fœtus vsq; ad natiuitatē ex vtero. Quidā tñ dicūt eā tunc mēstruatā, atq; ad tactū regis, menstruum mox cessasse. Iam enim per tempus notabile fuit incognita viro. Veruntñ alij dicūt huius oppositum, qa durante huiusmodi fluxu, fœminæ sunt male coloratæ atq; ineptæ ad coitū. Nōnulli dicunt eā à sua immunditia sanctificatā, i. à sterilitatis opprobrio liberatā, qm̄ antè non genuit. Breuiter aūt & certè dici potest, q ab immūditia, hoc est, superfluo seminis sui, purgata sit.

Idem vbi suprà. Circa hæc magister in historijs refert: Dicit Epiphanius, q cùm vocasset Dauid ad se Bethsabee, Nathan ꝓpheta cognouit hoc ipsum in spiritu, & festinauit ad Dauid, vt anteq̄ mulier veniret, ꝓhiberet ipsum Dauid à crimine, sed ipsum Nathan impediuit Belial, qa in via inuenit hominē occisum, nudum iacentē, & fecit morā apud eundē. Eaq; nocte peccauit Dauid, & luxit Nathan. [& reuersa est in domum suā, cócepto fœtu. Mittensq;] Bethsabee nunciatum familiarē secretū, [nunciauit Dauid, dicēs: Cócepi.] Sensit se cócepisse per signa, qbus hoc scitˀ. Nā & tunc fœminæ

Lucæ 1. grauiter affligunt, & graues sunt corpore. Quo cótra beatissima atq; mundissima virgo Maria cū cócepisset de spiritu sancto, abijt cū omni alacritate & agilitate in montana. Insinuauit itaq; mulier regi se cócepisse, vt rex prouideret suo honori, nec tanq̄ adulter diffamaretˀ, & etiā ne ipsa ve-

Leuit. 20. lut adultera lapidaretˀ. [Misit aūt Dauid ad Ioab, dicēs: Mitte ad me Vriā Hethæum. Misitq; Ioab Vriā ad Dauid. Quæsiuitq; Dauid, q̄ rectè ageret Ioab, & populus, & quomodò administraretur bellum. Et dixit Dauid ad Vriā:] quē de obsidione fecit redire ad se, quatenùs ipse Vrias iret, & dormiret cum cóiuge sua, & sic ꝓles ei asscriberetˀ, adulteriumq; lateret. Et dixit ad Vriam: [Vade in domum tuā, & laua pedes tuos.] hoc est, post viæ laborē te refoue balneis, & ita à parte intelligitˀ totum. Vel, de pedibus specialiter dictum est, q solent itinerantibus ablui. [Et egressus est Vrias de domo regis, secutusq; est eū] putà Vriam, [cibus regius.] i. Dauid misit delicata & preciosa calidaq; cibaria ac pocula post Vriam, vt illis vesceretˀ cum cóiuge, atq; per talia cócitaretur libidine. [Dormiuit aūt Vrias ante portam domus regiæ cum alijs seruis dñi sui, & nō descendit in domum suā. Nunciatumq; est Dauid à dicentibus: Non iuit Vrias ad domū suam. Et ait Dauid ad Vriā: Nunquid nō de via venisti? Quare nō descendisti in domum tuā?] Tanq̄ dicat: Cùm vtiq; tam longū cófeceris iter, deceret te vti solatio, & vxorē inuisere. [Et ait Vrias ad Dauid: Arca Dei] quā aliqui sacerdotū secum tulerūt, vt eius virtute daretur à Deo subsidiū. Nā & diuina responsa per applicationē arcę dari solebant, vt dictum est sæpè, [& Israel] i. tribus Iacob, [& Iuda] i. tribus Iudæ, q̄ specialiter nominatˀ, qa regalis erat, & numero maior ac viribus fortior, bellicosior, atq; audacior, [habitant in papilionibus,] i. tentorijs, [& dñs meus Ioab] militum princeps, [& serui dñi mei,] videlicet milites ꝑclarissimi qbus præest, [super faciē terræ manēt] in armis ac vestibus, [& ego ingrediar domum meā, vt comedā & bibā, & dormiā cū vxore mea?] q̄si dicat, illis me maioribus ac melioribus in laboribus & afflictionibus taliter cóstitutis, nō decet me delectatiōibus gustus & tactus vacare, sed códolere, & instar illorum affligi. [Per salutē tuā] corporalē [& salutē animæ tuæ] spiritualē, iuro & testor, q [non faciā hanc rē.] quā mihi iniungis, nō ex inobediētia aut cótemptu tui imperij, sed amore iustitiæ. Qualiter aūt liceat per creaturas, & per regis salutē iurare, inquantū in eis resplendeat aliqd maiestatis diuinæ, alibì dictum

Gene. 42. 45 est. Sic & Ióseph in Genesi, per salutē legitˀ Pharaonis iurasse. [Ait ergo Dauid ad Vriā: Mane hic etiā hodiè, & cras dimittam te. Mansit Vrias in Hierusalē in die illa & altera die. Et vocauit eum Dauid, vt comederet corā se, & biberet, & inebriauit eum.] quatenùs ratione sopita, à ꝑfecta cósideratione rationabili deficiens, cócupiscentiā sequeretˀ: non tñ fuit ita inebriatus, q vsum rationis in toto amisit. [Qui egressus vesperè, dormiuit in stratu suo cū seruis dñi sui, & in domū suam nō descendit. Factū est ergo manè, & scripsit Dauid epistolā ad Ioab.] In qua significauit Vriam

Iose. lib. 7. an. iu. ca. 7. in se peccasse, & ideo morte dignū. Quod & Ioab credidit verū. Fuit aūt, vt Iosephus ait, Vrias armiger Ioab. [misitq; per manu Vrię, scribens in epistola: Ponite Vriam ex aduerso belli] hoc est, in acie cótra hostes directè, [ibì fortissimū est ꝓlium, & derelinquite eū,] abstrahendo ei auxiliū, [vt percussus intereat.] sicq; offensa eius in me, & pœna mortis ei pro ea inflicta, perseuerēt ignotæ. [Igitur cùm Ioab obsideret vrbē, posuit Vriā in loco vbi sciebat viros esse fortissimos. Egressiq; viri de ciuitate, bellabant aduersum Ioab. Et ceciderunt de populo seruorū Dauid, & mor-

tuus est etiã Vrias Hethæus. Misit itaq; Ioab, & annunciauit Dauid omnia verba ꝑlij, præcepitq; nuncio, dicẽs: Cũm cõpleueris vniuersos sermones belli ad regẽ, si eũ videris indignari, & dixerit, quare accessistis ad murũ vt ꝑliaremini? an ignorabatis ꝙ omnia desupèr ex muro tela mittantur? Quis percussit] hoc est, occidit [Abimelech filium Hieroboal?] hoc est, Gedeonis. [Nónne Iudic. 4. mulier misit super eũ fragmen molæ] hoc est, lapidis magni, [de muro, & interfecit eum in Thebes?] q̃liter hoc factũ sit, in Iudicum lib. habet. [Quare accessistis ad murum? dices, Etiam seruus tuus Vrias Hethæus occubuit.] Sciuit em̃ callidus Ioab, ꝙ hoc rumore audito, rex cõtentaretur. [Abijt ergo nuncius, & venit & narrauit Dauid omnia q̃ ei præceperat Ioab. Et dixit nuncius ad Dauid: Præualuerũt aduersum nos viri, & egressi sunt ad nos in agrũ. Nos aũt, facto impetu, persequuti eos sumus vsq; ad portas ciuitatis, & direxerunt iacula sagittarij ad seruos tuos ex muro desupèr, mortuiq; sunt de seruis regis. Quin etiam seruus tuus Vrias Hethæus mortuus est. Et dixit Dauid ad nunciũ: Hæc dices Ioab] ex parte mei: [Nõ te frangat ista res.] i. fiduciã tuã non minuas. Vndè de Iuda legitur Machabæo, ꝙ confractus est corde, q̃ñ non habuit spem triumphi. 1. Macha. 9. [Varius em̃ euentus est belli, & nunc hunc, nunc illum cõsumit gladius. Cõforta bellatores tuos aduersus vrbẽ, vt destruas eã, & exhortare eos. Audiuit aũt vxor Vriæ, ꝙ mortuus esset vir suus, & planxit eum.] Aliq̃ dicunt, ꝙ fictè tantũ, q̃a gauisa fuit de morte mariti, vt sic pœnã lapidatiõis Leuit. 20. euaderet, & vxor fieret regis. Verũtñ potiùs reor, ꝙ etiã ex corde plorauit de mariti interitu quẽ dilexit, quanuis eius dolori cõsolatio q̃dam ex prætactis causis fuerit mixta. Circa hoc scribit Lyra: Ad cuius intellectũ sciendũ, ꝙ Rabbi Salomon dicit hĩc, ꝙ viri procedentes ad bellũ, dabant R.Salomon vxoribus libellũ separationis, quatenùs liberè possent cõtrahere, si ipsi viri in bello occũberent, & cõputabat tempus, i. hora separationis seu diuortij à die dationis libelli. Et ideo, q̃a vxor Vriæ cõceperat ex Dauid post recessũ sui mariti, ideo eo defuncto, euadebat pœnã lapidatiõis. Istud dictũ videt omninò absurdum & falsum: q̃a si sic, Dauid nõ cõmisisset adulterium cũ Bethsabee, q̃ secundũ hæc nõ fuisset tunc vxor Vriæ, nec ipsa meruisset lapidibus obrui. Nec diuortium fuit ita permissum, tanq̃ licitum & absq; peccato, sed sicut vsura cũ alienis. Propter quod dicit à Ma Malach. 2. lachia: Operiet iniq̃tas vestimentũ eius, videlicet viri dantis vxori libellũ repudij. Quod ibidèm diffusiùs demonstraui. Hinc etiã Rabbi Paulus seriosè cõtra ꝑfata Rabbi Salomonis verba scri- R.Paulus bit, dicẽdo: Rabbi Salomon & alij expositores Hebræi, sæpè corrumpũt verũ intellectũ scripturæ, sequendo literã plùs quàm oportet. Sic quoq; frequẽter labuntur in oppositũ vitiosum extremũ, fabulando multa cõtratria literæ, & q̃ nunquã in scripturis reperiunt authenticis. Nam & ista Rabbi Salomonis assertio, dependet ex opinione quorundã Thalmudistarũ, asserentium ꝙ Dauid nunquã fuit adulter cũ vxore Vriæ. Ad quod ꝓbandum, fingunt istud de libello separationis, quod Rabbi Salomon hĩc inducit, quod est maximè cõtra textũ, in quo Dauid reꝑhendit tanq̃ verè adulter, quod & ipse fatet. Si aũt illa fictio esset vera, nunquã fuisset adulterij reus. Nã vxor Vriæ fuisset libera à tẽpore dationis libelli, q̃ præcessit primã cõmixtionẽ Dauid cũ ea, vt certum est secundũ illam cõfictionẽ. Causa quoq; dationis huius libelli repudij, quã assignat Rabbi Salomon, vt scilicet mulieres viris in bello mortuis liberè possent contrahere, est penitùs vacua & inanis: q̃m quanuis viri nunquã dedissent talẽ libellum repudij, nihilominùs defunctis maritis, liberè potuissent cõtrahere, cũ certũ sit, ꝙ in morte alterius cõiugũ, soluat vinculũ cõiugale, etiã si libellus repudij nõ præcedat. Hæc Rabbi Paulus. [Transactoq; luctu] i. euoluto tẽpore quo Bethsabee virũ suum defleuit, nã certis diebus solent vxores deplangere viros defunctos, & lugubres ferre vestes. Scriptum est autẽ in Ecclesiastico: Luctus mortui, septẽ dies. Porrò in Deutero- Eccl. 22. nomio legit, ꝙ vxor seu filia viri in bello occisi, quã aliquis Iudęorũ volebat habere vxorẽ, sederet per vnum mensem in domo deplorans maritum seu patrẽ in ꝓlio interfectum. Itaq; transacto hoc luctu, [misit Dauid & introduxit eã in domũ suã, & facta est ei vxor, peperitq; ei filiũ. Et displicuit verbũ hoc quod fecerat Dauid,] i. opus seu illud significatum per verbum, [corã dño.]

¶De morali ac mystico huius XI. capituli intellectu. Arti. XIX.

CApitulum istud moralibus plenum est documentis. [Factum est, vertẽte anno, eo tempore quo solẽt reges ad bella ꝓcedere.] Quanuis militia atq; tẽtatio sit vita hominis super terrã, Iob 7. ita vt iugiter omni tempore, die ac nocte debeamus esse spiritalibus armis præcincti ac præparati ad dimicandum contra aciem vitiorum, contra carnem & seculi vanitates, contra inuisibiles hostes: quædam tñ tempora sunt specialiter deputata huiusmodi pugnæ, vt tempus quadragesimæ & aduentus, ac alij pœnitentiarum abstinentiarumq; dies, in quibus reges qui rationis gubernaculo, & euangelicæ legis freno ac directorio, regunt in primis seipsos, deinde & alios, procedunt ad spiritalia prælia contra veræ salutis ac gratiæ impedimenta. ¶Prætereà, per Dauid potest hoc loco intelligi quicunq; magnus prælatus ac præsidens, q subditos ac vicarios suos ad exercenda pastoralia opera dirigit, & ad expugnandum aduersarios humanę salutis: & tñ personaliter negligenter se habet, & per ociositatem vitia carnis illabitur. De quibus dum statim nõ pœ

nitet,multa quoq; alia incidit scelera.[Viditq; mulierẽ se lauantẽ.] Eccè Dauid mulierẽ incautè
respiciẽs,& in eã aspectum figẽs,cõcupiscentiæ mucrone est læsus. Ex incustodia etenim oculorũ,
multitudo q̃dam orit̃ vitiorum:ideo morosè nõ licet inspicere,quod nõ licet appetere:& specia
Gregorius liter periculosum est viro taliter inspicere fœminã,sicut ec õtrà. Hinc ait Glossa:Iusto retributio
nis examine agit̃,q̃ qui exteriori oculo negligenter vtit̃,interiori obtenebret̃. Sic mors ingredit̃
Hierem. 9. animã per fenestras sensuum corporis. Propter quod dñs loqtur per Prophetã: Vnusquisq; offen
Ezech. 20. siones oculorũ suorum abijciat. In Numerorũ quoq; libro scriptũ est:Præcepit dñs filijs Israel,vt
Numer.15. facerẽt sibi fimbrias per quatuor angulos palliorum, ponerẽtq; in eis vittas hyacinthinas, quas
cùm viderẽt, recordarent̃ omnium mandatorũ dñi, ne sequerent̃ cogitationes, & oculos per res
Eccl. 9. varias fornicantes. Hinc Ecclesiasticus monet:Virginẽ ne conspicias, ne scandalizeris in decore
eius. Noli circunspicere in vicis ciuitatis. Auerte faciẽ tuã à muliere cõpta. Et qm̃ sic visum custo
Psal. 118. dire,est donũ Dei,ideo ait Psalmista:Auerte oculos meos,ne videant vanitatẽ. ❡ Deniq; euagatio
Eccles. 2. oculorum,stultitiæ signũ est:& eorum refrenatio,actus est sapientiæ. Ideo Salomon dixit: Oculi
sapientis in capite eius,oculi aũt stultorum in finibus terræ. Ideo sanctus & sapiens Iob testatur:
Job 31. Pepigi fœdus cum oculis meis, ne saltẽ cogitarẽ de virgine. Itẽq;: Si secutus est oculus meus cor
Ibidem meum,hoc est,visum exteriorẽ refrenaui ab eorũ intuitu, ad q̃ inspicienda inclinatio cordis mo
uebat. Itaq; si tantùm rep̃hendit̃ Dauid,q̃ ideo cõcupiuit,q̃a inspexit: quanta increpatione sunt
digni,q̃ idcircò inspiciunt,qm̃ cõcupiscunt?[Misit Dauid ad Ioab,dicẽs:Mitte ad me Vriã.] Da-
uid de adulterio suo statim nõ pœnitens,ad tantã quoq; iniqtatem mox corruit,q̃ prolem ex suo
semine nasciturã,optauit legitimo cõtorali ascribi,& ei in hæreditate succedere. Deinde virũ il
lum iustum circunuenire tentauit & inebriauit,quẽ cùm à iusto suo p̄posito nõ posset auertere,
accusauit eum principi militum falsè,ac iussit in mortẽ p̄cipitari,retribuẽs ei mala p̄ bonis:& tra
ditor factus,in tantùm fraudulenter egit cum milite strenuo ac fideli,q̃ p̄priæ mortis epistolã fe
cit eũ portare. De cuius etiã morte gauisus fuit,& vxorẽ eius accepit,p̄pter quod poterat ei dici:
Occidisti,& insupèr possedisti. Sic vnũ peccatum per pœnitẽtiã nõ deletum, mox pondere suo
Gregorius trahit ad aliud,& sæpè ad grauiora. Nã Dauid regio cibo delicatè refectus, dormiuit post pran-
dium,& somnolentiæ dedit locum. Deindè incautè aspexit,vitiosè cõcupiuit,irrefrenatè imple-
uit,& cætera mala iam recitata illapsus est:quorũ omnium origo q̃dam videt̃ ociositas extitisse.
Eccl. 33. Ocia q̃ppe dant vitia,& multa mala docet ociositas. Ideo Salomon p̄testat̃:Qui sectat̃ ociũ, stul-
Prouer. 12. tissimus est. Et in Ecclesiastico dicit̃:Mitte seruum in operationem,ne vacet. Ezechiel quoq; ait:
Eccl. 33. Hæc fuit iniqtas Sodomæ: superbia, saturitas panis, abundãtia,& ocium eius,& manum paupe-
Ezech. 16. ri & egeno nõ porrigebat.[Dixit Vrias:Arca Dei & Israel & Iuda habitant in tentorijs &c.] Per
Vriã hoc loco intelligunt̃ viri discreti & pij,q̃ superioribus suis vel parentibus, aut amicis in tri-
bulatione,infirmitate aut angustia cõstitutis,in tãtùm eis cõpatiunt̃,q̃ renuunt carnaliter dele-
ctari ac viliter cõsolari:quo cõtrà insipientes lasciui & improbi, nõ omittũt vacare suis delicijs,
vanitatib⁹q; intẽdere,q̃cq̃d eorũ propinq,amici,p̄lati,seu ecclesiasticæ personæ sustineãt. Cõtra
Amos 6. quos scriptũ est per Amos:Væ q̃ dormitis in lectis eburneis, & lasciuitis in stratis vestris, & nihil
patiebant̃ super cõtritione Ioseph. ❡ Prætereà,per arcã,potest designari ecclesia:per Israel, con-
2.Corin. 5. templatiui:per Iuda,actiui:per Ioab & eius seruos,p̄sidentes & eis subiecti,q̃ nunc in tentorijs cõ
morantur,qm̃ peregrinant̃ à dño in p̄senti exilio, atq; in loco certaminis sunt cõstituti, multisq;
tribulationibus affligunt̃:idcircò est cõdolendũ,plorandũ,nõ carnaliter delectãdum. ❡ Insupèr
aduertẽdum, quia vt tangit glossa, interdũ quod secundũ literã bonum est, malũ in mysterio re-
Isidorus præsentat:atq; quod malũ est in se,bonum mysticè signat. Sicq; Isidorus per Dauid hoc loco in-
telligit Christum,per Vriam diabolum,per Bethsabee ecclesiã ex gentilitate collectã,ita q̃ sicut
Dauid,occiso Vria, sortitus est coniugẽ eius: sic Christus, victo diabolo, copulauit sibi ecclesiã
ex gentibus,quã antè possedit diabolus. Alij per Vriã intelligunt synagogã, per Bethsabee legẽ,
per Dauid Chr̃m,q̃ synagoga cõculcata ac derelicta, legẽ transtulit ad ecclesiã, secundũ intelli-
gentiã sp̃ualem atq; ad euangelicæ legis cõfirmationẽ. ❡ Postremò,circa hæc aduertendũ,q̃a (vt
scribit Gulielmus Parisiensis libro de fide & legibus) tales expositiones quosdã audiẽtes & legẽ-
tes grauiter offẽdũt,dum imperitè p̄ponunt̃. Propter quod ait:Significationes nõ literales, qua-
Esaiæ 20. tuor modis fiunt. Primò, ipso facto, vt dum res ad hoc factę sunt, vt aliq̃d significarẽt, vt q̃ Esaias
Ezech. 12. iuit nudus & discalceatus,& Ezechiel fecit sibi vasa transmigrationis. Secundò,q̃n aliq̃d dicitur
Ezech. 15. expressè ad significandum,vt illud Ezechielis:Aqla grandis magnarum alarum, per quã signifi-
cat̃ ibi rex Babylonis. Tertiò,per cõsequentiã,vt q̃ vbi p̄hibet̃ idololatria exterior corporalis,
p̄hibet̃ cõsequenter idololatria sp̃ualis. Quartò,per rerum similitudinẽ,q̃ nõ ad hoc factæ sunt
vt significẽt. Et tres primæ expositiones nõ sunt audientium offensiuæ, sed quarta hæc,si ineptè
p̄ponat̃:vt si dicat̃,hoc significat illud. Si autẽ dicat̃, q̃ similitudo seu modus vnius designat mo-
Hierem. 3. dum alterius,nõ est offensiuum,quẽadmodùm per Hieremiã nõ ait dñs quicq̃ de significatiõe,

sed modum & similitudinē tantùm exprimit,dicens: Quomodò si mulier cōtemnat amatorem
suum,sic cōtempsit me domus Israel, nec dixit ꝙ amator huiusmodi significet ipsum, sed mo-
dum expressit & similitudinem inter amatorē & mulierem,& inter se & synagogam.Si hoc mo-
do loquerentur expositores in allegorijs & tropologijs suis,nō offenderent audientes: sed qm̄ di
cunt,tale quid significat tale qd,& est figura vel ꝓphetia seu parabola talis rei, cùm alterum nō
sit dictum aut factum ꝓpter alterum significandum,offendunt grauiter audientes,sicut in facto
Dauid & Vriæ,vbi dicunt,ꝙ Dauid qui vtiq; in illo facto fuit ꝓditor,adulter & homicida,signi-
ficat Christum, & Vrias vir fidelis & sanctus, diabolum,& Bethsabee ecclesiam. Si autem sic di-
cerent,Sicut Dauid amauit vxorem Vriæ, & præ eius amore procurauit mortē sui mariti: sic rex
cælorum amauit synagogam siue ecclesiam, ac præ eius amore destruxit diabolum vel princi-
pes synagogæ,& eam assumpsit in sponsam,non offenderent audientes. Hæc doctor præfatus.

¶Explanatio cap. 12. Misit ergo dominus Nathan ad Dauid. Arti. XX.

HIc recitanť increpatio ac pœnitentia Dauid,& misericordia ei à Deo exhibita.[Misit ergo
dñs Nathan ad Dauid] ad increpandū.Dñs autē totū quod gestū fuit à Dauid circa Vriam
& cōiugem eius,reuelauerat Nathan ꝓphetę.[Qui cùm venisset ad eum,dixit ei:Responde mihi
iudiciū.] i.iustā sententiam ꝓfer de causa quā tibi ꝓponam.[Duo viri erāt in ciuitate vna.] Na-
than proposuit parabolā,& Dauid putauit eum referre rem gestā. Voluit autē Deus ipsum Dauid
sic circunuenire,& ꝓpria capi responsione,vt cognita sua culpa,ꝓfundiùs humiliaret seipsum,
nulla via euadēdi aut excusandi inuenta.Exponendū est itaq;, qd parabola ista signauerit. Duo
viri,videlicet Dauid & Vrias,erāt in ciuitate vna Hierusalē:[vnus diues,] qa Dauid fuit rex opu-
lentus,& alter pauper:] cōparatiuè loquēdo. Nā quanuis esset diues miles, tñ respectu regis fuit
pauper.[Diues habebat oues & boues plurimos valdè,] qa Dauid multas habuit vxores & con-
cubinas,[pauper aūt nihil habebat omninò ꝑter ouē vnam paruulā,] Nā Vrias vnā duntaxat ha-
buit coniugē, q̄ respectu regalium fœminarū modica fuit dignitate,[quā emerat,]dando pro il-
la,[& nutrierat,& q̄ creuerat apud eum cū filijs eius,simul de pane illius comedēs,& de calice il-
lius bibēs,] i. adolescentulā illam accepit, q̄ fuit sibi cōmensalis q̄si domestica ouis, nō pascua-
lis,[& in sinu illius dormiens,] i. cōtoralis. [eratq́; illi sicut filia] i. valdè familiaris atq; dilecta.
[Cùm aūt peregrinus qdam venisset ad diuitē,] i. spiritus fornicatiōis,alienus à patria beatorū,
accessisset Dauid,ipsum tentando:[parcens ille sumere de ouibus & de bobus suis,] i.nullā vxo-
rum suarum cognoscēs,[vt exhiberet cōuiuium peregrino illi q venerat ad se,] i. spm̄ fornica-
tiōis oblectaret satisfaciendo cōcupiscētiæ,in quo delectať immunditiæ spūs,[tulit ouē viri pau
peris,& ꝑparabat cibos homini illi q venerat ad se.] i. vxorē Vriæ cognouit. [Iratus aūt Dauid]
zelo iustitiæ [aduersus hominē illū indignatione nimìs,dixit ad Nathan:Filius mortis est vir quī
fecit hoc.] i. morte dignus.quanuis eñ secundū legē fur nō occidebať pro furto, tñ furtū seu ra-
pina poterat ex circunstantijs & alijs additamētis intantùm grauari, ꝙ mortis sententiā incurre-
bat.[Ouē reddat in q̄druplum,eo ꝙ fecerit verbum istud, & nō pepercerit] i. quatuor oues pro
vna sublata restituat,ꝓut in Exodo ꝑceptum est.Salomon tñ in lib. Prouer. ait de fure,ꝙ depræ Exod. 22.
hensus,septuplū restituet.Reges nanq; secundū exigentiā causæ,loci & tēporis ac personæ,pote Prouer. 6.
rāt circa iudicialia legis ꝑcepta addere aliqua ꝓ maiori rigore,non tñ textum scripturæ mutare.
Hinc & Zachæus ait ad Christū:Si quē defraudaui, reddo quadruplū.Porrò pro vno boue subla- Lucæ 19.
to,iussit lex restitui quinq; boues.Ad ꝓpositum quoq;,pro eo ꝙ Dauid occidit Vriā, occisi sunt
quatuor filij eius.Nā primogenitū eius ex Bethsabee dñs fecit mori,posteà Absalon occidit Am 2.Reg. 13.
non, Ioab Absalonē, Salomon Adoniam,quod Deus partìm permisit in vltionē tanti flagitij Da 2. Reg. 18.
uid.[Dixit aūt Nathan ad Dauid: Tu es ille vir q fecisti hanc rē.Hæc dicit dñs Deus Israel:Ego vn- 3. Reg. 1. 2.
xi te in regē] i. feci te vngi [super Israel,& ego erui te de manu Saul, & dedi tibi domū dñi tui,]
i. bona Saul,q fuit ad tēpus dñs tuus,[& vxores dñi tui in sinu tuo.] Alibì nō legiť,ꝙ vxores Saul
defuncti duxerit Dauid in cōiuges, attamē forsitan fecit hoc. Non eñ omnia gesta sunt scripta.
Vel si nō fecit hoc,tantā tñ habuit dñationē in populo,ꝙ poterat facere. [dediq́; tibi domū Isra-
el & Iuda.] i. tam tribū Iuda,q̄ cæteras tribus Israel tibi subieci. [Et si parua sunt ista, adijciā tibi
multo maiora.] Quasi dicat,nō sunt parua.attamē cōparatione supernaturaliū donorū,benefi-
ciorumq́; gratiæ,ꝑsertìm gratum facientis,quæ dñs dederat Dauid, parua fuerunt ista exteriora.
Deniq; ista loquutus est dñs,quatenùs ex cōsideratione multitudinis ac magnitudinis benefici-
orum Dei,transgressio Dauid grauior appareret,sicq́; vehemētiùs pœniteret. Vel dixit hęc Deus,
improperādo ipsi Dauid beneficia tanta ex zelo iustitiæ,ad cōfundendum ingratitudinē, cōge-
riemq́; vitiorum ipsius. Veruntñ Deus omnipotēs, liberalissimus, supernobilissimus & immen-
sus,nec ex parcitate,neq; ex instabilitate,nec quantùm in se est,improperat beneficia sua alicui,
secundū quod Iacobus apostolus ait de eo:Qui dat omnibus affluenter,& nō improperat: sed ꝙ Iacob. 1.
interdum ex zelo iustitiæ, & pro impiorū iusta cōfusione, atq; vt ingratorum malitia clariùs in-

notescat vel eis vel alijs, Deus quoq; improperet, in multis patet locis scripturæ, præsertim in Eze-
Ezech. 16. chiele & alibi sæpè. [Quare ergo cõtempsisti verbum dñi?] i. ꝓceptum eius de adulterio, homi-
cidioq; vitandis, cùm tñ debuisses eo tãto gratior obedientiorq; fuisse, quanto maiora ac plura
Leuit. 20. ab eo beneficia suscepisti. Porrò in omni mortali peccato, est implicitè aut æqualenter, aut for-
maliter & directè cõtemptus Dei & eius ꝓcepti, eo ꝙ homo tã irreuerẽter se habeat corã Deo, nec
solicitus sit eius ꝓsentiam venerari. Sed vix aliqs potest esse tã malitiosus, vt formaliter & directè
cõtemnat Dei verbũ, i. ex aspernatione Dei seu vilipẽsiõe actuali sui ꝓcepti peccet, quales videnť
Iob 21. fuisse, de qbus in lib. Iob legiť: Dixerũt Deo, recede à nobis, scientiã viarũ tuarũ nolumus. Et rur
Ibidem sus: Quis est omipotens, vt seruiamus ei? [vt faceres malum in cõspectu eius,] cuius ꝓsentiã & in-
tuitum nõ pensasti, tã impiè te habẽdo. Quod ait, vt, exponẽdũ est cõcomitanter, nõ directè cau-
Psal. 50. saliter, sicut in Psal. Tibi soli peccaui, vt iustificeris. [Vriã Hethæũ percussisti gladio, & vxorẽ il-
lius accepisti in vxorẽ tibi, & interfecisti eũ gladio filiorũ Ammon. Quamobrẽ nõ recedet gla-
dius] i. grauis tribulatio seu interfectio [de domo] i. posteritate [tua] ac sobole, [vsq; in sempi-
ternũ,] q̃diu durauerit in hoc mũdo, ꝓsertim nisi iustè agendo relaxationẽ ꝓmereať, [eo ꝙ despe
xeris me, & tuleris vxorẽ Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua.] Sed cũ mala culpę nõ sint à Deo, nec ꝓ-
les aliqd sit suorum parentũ, quantũ ad spũm suum, sed quo ad corpus: quomodò intelligẽdũ est,
ꝙ mala hæc culpæ, inflicta sint à Deo posteritati & soboli Dauid, ꝓpter ipsius Dauid transgres-
sionẽ? Et respondendũ, ꝙ mala huiusmodi, in quantũ sunt formaliter mala culpæ, nõ fuerunt à
Deo, nisi permissiuè, nec aliqd positiuũ erãt: sed in quantùm mala pœnalia, erãt à Deo etiã effe-
Amos 3. ctiuè, quo ad id quod entitatis fuit in eis. De tali enĩ malo scriptũ est: Si erit malũ in ciuitate, quod
Esaiæ 45. dñs nõ fecit? Vndè & per Esaiã dñs loqtur: Ego dñs creans lucẽ, & formãs tenebras, faciẽs pacẽ &
creans malum. Et iuxta hunc modũ intelligẽda sunt q̃ sequunť. [Itaq; hęc dicit dñs: Eccè ego sus-
citabo] i. venire faciã [super te malũ] magnæ tribulationis [de domo tua,] & ita fuit effectiuè à
Deo, quod etiã fuit malũ grauissimæ culpæ, & ita fuit à Deo permissiuè, nec tñ Deus permisisset
filios Dauid ad tanta corruere scelera, sed gratiã ea vitãdi ipsis dedisset, si ipsi fecissent quod erat
in ipsis. [& tollã vxores tuas in oculis tuis.] i. euidẽter, ita ꝙ hoc statim percipere poteris, [& da-
2. Reg. 15. bo ꝓximo tuo,] i. ꝓprio filio tuo, videlicet Absaloni, [& dormiet cũ vxoribus tuis in oculis solis
huius.] i. scientibus eis, q adfuerunt, manifestè. Quod qualiter factum sit, infrà habeť, vbi narrať ꝙ
tetenderunt Absaloni in solario tabernaculũ, vbi publicè intrauit ad decẽ cõcubinas patris sui.
Ex quo etiã cõstat, ꝙ cõcubinæ illæ erant veræ vxores Dauid, sed secundariæ & minùs principa
les, ꝓpter quod cõcubinæ vocanť. [Tu enĩ fecisti absconditè] adulterium cũ vxore Vrię, quanuis
enĩ vocauit & introduxit eã per nuncios, occultè tñ peccauit cũ ea, vel saltẽ perpaucis sciẽtibus,
[ego verò faciã verbum istud] i. rẽ significatã per verba hæc, [in cõspectu omĩs Israel,] q fuit cũ
Absalone, [& in cõspectu solis huius.] i. in exteriori aspectu, q fit per lumẽ solare. Veruntñ mul-
Psal. 113. ta tropicè in scripturis dicunť, vt illud: Mare vidit & fugit, sicq; sol diciť conspexisse, & itèm qm̃
alios facit cõspicere lucẽ fundendo, q̃ ad exteriorẽ requiriť visum, vel propter colores, vel ꝓpter
mediũ, vel propter visum ipsum, aut ꝓpter plura eorũ. [Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui dño.]
i. ad Dei iniuriã malè, imò & pessime, feci. [Dixitq; Nathan ad Dauid: Dñs quoq; transtulit] i. à
te abstulit, & tibi dimisit [peccatũ tuum.] i. cõgeriem scelerum q̃ fecisti, q̃ omnia quantũ ad cul
pã, tibi ignouit eodẽ momento, quo ex vera cõtritione dixisti, Peccaui dño: sed quo ad pœnam,
Iob 24. nõ dimisit ea tibi plenariè, qa Deus inultum ire nõ patitur vllum peccatũ, vt fertur in Iob, & tñ
ipsa cõtritio de peccato, est magna pars vltionis, imò & satisfactionis, sicut & pudor de enormi-
tate & turpitudine culpæ, similiter humilis cõfessio oris: imò contritio, pudor, humiliatio pos-
sent esse ita intensæ, ꝙ totã delerẽt iniquitatẽ, etiam quãtùm ad pœnã, prout doctores super quar-
tũ Sententiarũ declarant. Deniq;, ꝙ Dauid dixit, Peccaui dño, potest intelligi, sicut & illud quod
Psal. 50. ait in Psal. Tibi soli peccaui. Quo circa asserit Glossa, ꝙ rex q superiorẽ in terra nõ habuit, soli
Deo qui eius fuit iudex, peccauit. Veruntñ Dauid etiã valdè peccauit in proximũ, cuius violauit
vxorẽ, & cuius occidit personã: sed nõ peccauit in proximũ tanq̃ in iudicẽ se superiorẽ, sed tanq̃
Numer. 25. in eum quẽ damno atq; iniuria lęsit. [Nõ morieris] morte æternę dãnationis, vt meruisti peccan
Leuiti. 20. do, qm̃ merito tuæ cõtritionis & humilis cõfessionis, pœna illa æterna, in temporalẽ pœnam est
cõmutata. Vel, nõ morieris statim morte temporali ac corporali, q̃ secundum legẽ est inferenda
homicidis atq; adulteris. Certũ reor, ꝙ nisi vas misericordiæ electus Dauid, ex inenarrabili con
tritionis dolore dixisset, Peccaui dño: nequaq̃ Nathan ꝓpheta tam subitò eũ consolatus fuisset,
dicendo: Dñs transtulit peccatum tuũ. Nempè electus vir ille occulta diuinæ sapientiæ mode-
ratione tamdiu relictus in mentis suæ caligine, ita ꝙ infrà tot dies nõ aduertit nec considerauit
suæ transgressionis immanitatẽ, subitò præuentus & irradiatus ab infinita misericordia omipo-
tentis, ex cõsideratione bonitatis & beneficiorũ Dei ad se, atq; ex inspectione transgressionis &
ingratitudinis suæ, tam vehementissimè doluit vera cõtritione, ꝙ cor suũ penè scissum fuit præ
dolo-

doloris acerbitate & quãtitate: propter quod, necessariũ fuit eum sic cõsolari. Quod Nathan ex
diuina illustratione perpendẽs, tam repentè, Deo instigante, cõsolabatᷣ dolentẽ. Nam (vt sanctus
ait Hieronymus) oportet vt dolor cõtritionis sit adęquatus multitudini magnitudiniq; iniqui- Hieronym.
tatis. Et vt beatus dicit Bernardus, Non sufficit labijs dicere, Peccaui: qa & Saul hoc dixit, non tñ Bernardus
veniam obtinuit, quam Dauid vno verbo ꝓmeruit. Dicitur quoq; in Scholastica historia, ꝙ Da 1. Reg. 15.
uid verbis Nathan auditis, & dicens, Peccaui dño, mox descendit de throno cõsistorij, & sedit in Pet. Co. histo. lib. 2.
terra, & tanq̃ verus Deicola, nõ erubuit peccata sua coram om̃ibus confiteri. Prætereà aduerten- 1. Reg. 12.
dum, qualiter in Dauid impletum est quod in libro Sapientiæ legiᷣ: Quia per quæ quis peccat, Sapient. 11.
per hæc & punitur: qm̃ sicut Dauid in alterius vxore & sanguine Deum offendit, maritatam co- 2. Reg. 15.
gnoscendo, eiusq; virum necando, sic suæ vxores sunt violatæ & filij occisi, & quod grauius erat, 2. Reg. 13.
à proprio filio vxores eius violabantur incestu nefario, & filij eius se inuicèm occiderunt. [Non
morièris. Veruntñ, qm̃ blasphemare fecisti inimicos nomen dñi, propter verbum hoc, filius qui
natus est tibi, morte morietur.] Hoc aliqui sic exponũt, ꝙ homines vitiosi vituperauerũt deum
tanq̃ iniustum, pro eo ꝙ reprobauit & amouit Saul à regno, qui minùs peccauit, q̃ Dauid, in his
propter quæ fuit regia successione priuatus, non tñ sic reprobando, derelinquẽdoq; ipsum Da-
uid: ita exponiᷣ istud cõmuniter, sed non videtur idoneè dictum, qm̃ qñ hæc dicebanᷣ à Nathan,
peccatum hoc Dauid adhuc latebat, nisi quantùm forsan ex increpatiõe Nathan cœpit vulgari:
sicq; ob hanc rẽ nondum fuit Deus ab impijs blasphematus, nisi forsan sumatur ꝓteritum pro fu
turo, per modum ꝓnunciationis propheticæ propter certitudinẽ prophetiæ. Videtur aũt sic pos
se exponi. Nã occasione adulterij fecit Dauid ipsum Vriam ab idololatris Ammonitis occidi, &
cum Vria fuerunt & alij interfecti, ex qua victoria Ammonitæ inducti sunt ad laudandũ deum
suum falsum ac idola: quorũ laus, fuit q̃dam veri Dei blasphemia, vel forsitan Deum Israel, tanq̃
impotentẽ ad suorum defensionẽ, blasphemârunt, dicentes: Vbi est Deus eorũ? Ex his cõstat, ꝙ Psal. 113.
infantulus ille propter patris sui iniquitatẽ vita priuatus sit, ita ꝙ pater in filio est punitus: qm̃ fi
lius, quantũ ad corpus, est aliq̃d suorum parentũ. Nec in isto derogatũ est illi infantulo, cui Deus
conuertit ac ordinauit mortẽ illam ad maius bonũ. Qualiter verò istud nõ contrarietur diuinæ
iustitiæ, imò nec pietati diuinæ, nec verbis Ezechielis ac Hieremiæ, dicentiũ: Vnusquisq; in pec- Ezech. 18.
cato suo morieᷣ, & filius nõ portabit iniquitatẽ patris, suprà atq; in alijs locis dictũ est sæpè. Præ- Hierem. 31.
tereà ex his apparet, ꝙ increpatus sit Dauid à Nathan longo tẽpore post adulterij sui perpetrati-
onẽ, vtpotè nato infantulo tũc cõcepto: quo circa nõ tantùm admiror, ꝙ vir ille tam virtuosus,
post tanta gratiarũ charismata, repentè ad tanta deuolutus est scelera: quantùm, ꝙ infra totũ tem
pus quod fluxit ab adulterio illo vsq; ad increpationẽ ministratam per Nathan, nõ considerauit
suos excessus, neq; pœnituit. In q̃bus om̃ibus innotescit, q̃ ineffabiliter magna & miserãda sit hu-
mana fragilitas, cæcitas ac defectuositas, & ꝙ vera cõtritio nõ nisi ex speciali Dei præuentiõe ac
gratia oriaᷣ. [Et reuersus est Nathan in domum suã. Percussit quoq; dñs paruulũ] infirmitate lœ-
tali, [quem pepererat vxor Vriæ Dauid, & desperatus est] posse cõualescere. [Deprecatusq; est 4. Reg. 20.
Dauid dñm pro paruulo,] vt Deus dignareᷣ eum supernaturaliter curare, & quanuìs Dauid au-
diuit à Nathan infantulum moriturũ, attamẽ ignorauit an prophetia illa fuerit ꝓnunciatio com-
minatiõis & cõditionatæ assertionis, sicut prophetia de obitu Ezechiæ, subuersioneq; Niniuæ. Esaiæ 38.
[Et ieiunauit Dauid ieiunio, & ingressus seorsum] in locum secretũ, orationi, cõpunctioni, & la Ionæ 1. 3.
chrymis aptum, [& iacuit super terrã,] seipsum profundè humiliando corã altissimo. [Venerũt
aũt seniores domus eius, cogentes] i. obnixè & q̃si importunè rogantes [eũ, vt surgeret de terra]
ad edendũ. [Qui noluit, nec comedit cũ eis cibum. Accidit aũt die septima vt morereᷣ infans.]
Vndè aliq̃ dicunt, ꝙ circuncisus nõ fuit, qa circuncisio fiebat die octauo. Alij putant, ꝙ in peri-
culo licuit tẽpus hoc ꝓuenire. [Timueruntq; serui Dauid nunciare ei ꝙ mortuus esset paruulus.
Dixerunt enĩ: Eccè cũ paruulus adhuc viueret, loquebamur ad eũ, & nõ audiebat vocẽ nostram:
quãto magìs, si dixerimus, mortuus est puer, se affliget? Cũ ergo Dauid audisset seruos suos mus-
sitantes, intellexit ꝙ mortuus esset infantulus. Dixitq; ad seruos suos: Nũ mortuus est puer? Qui
respõderunt ei: Mortuus est. Surrexit ergo Dauid de terra,] cognita morte infantuli, nolẽs de ma
lo irremediabili seipsum magìs affligere, [& lotus vnctusq; est.] Nã faciẽ lauit, & vnguẽto aut bal
neo vsus est. [Cũq; mutasset vestẽ,] qa in veste pœnitentiali dñm exorauit, fleuit & ieiunauit, &
forsan in cilicio aut in sacco, [ingressus est domũ dñi] i. tabernaculũ, in quo cõstituerat arcã, [&
adorauit] dñm, gratias agens iustis ac pijs iudicijs eius, fuitq; patiens in suarũ precũ & abstinen-
tiarum repulsione ac filij morte, conformans in hoc voluntatem suam voluntati ac ordinationi
diuinæ. Exhilarauit quoq; ita seipsum, vt consolaretur ipsam Bethsabee, quam diligebat. [Et ve Leuit. 14.
nit in domum suã, petiuitq; vt ponerent ei panem, & comedit. Dixerunt autem ei serui sui. Quis
est sermo quẽ fecisti propter infantẽ? cùm adhuc viueret, ieiunasti & flebas: mortuo aũt iam pu-
ero, surrexisti, & comedisti panẽ. Qui ait: Propter infantem, cũ adhuc viueret, ieiunaui & fleui.

Dicebam enim: Quis scit, si fortè donet mihi eum dñs, & viuat infans? Nunc aũt quia mortuus est,
1. Reg. 7. quare ieiuno? Nunqd potero eum reuocare ampliùs? Ego vadam magis ad eũ: ille verò nõ reuertetur ad me. Et cõsolatus est Dauid Bethsaba vxorẽ suam, ingressusq; ad eã, dormiuit cũ ea:] nõ ante eius purificationẽ secundum legẽ, sed tempore pcedente. [Quæ genuit filiũ, & vocauit nomen eius Salomon:] quod interpretaẽ pacificus, sicq; Deo inspirante ac disponente vocatus est,
Sapient. 11. qm̃ fuit puer, de quo Deus per Nathan prædixerat Dauid regi, q filius eius ei successurus in regno, in quiete & pace regnaret, ac templum cõstrueret. [& dñs dilexit eũ.] Quanuis Deus diligat cuncta q fecit, rationales tñ creaturas ppriè dicie diligere quas prædestinauit, sicut de Iacob per
Malach. 1. Malachiam testatur, Iacob dilexi. Hinc multi cõijciunt Salomonẽ esse saluatum. Qui aũt super hoc dubitant, aut aliter opinant, dicunt q dñs Salomonem dilexit, quia ad tempus fuit bonus & gratiosus, & quia multis naturalibus ac temporalibus bonis eum ornauit. Dicitur enĩ Deus aliquẽ duobus modis diligere, vtpotè dilectione pdestinationis æternæ, qua soli diliguntur electi, & dilectione præsentis iustitiæ, qua diligunt à Deo omnes qui in charitate existunt. [Misitq; in manu Nathan, pphetæ] i. ipsum Nathan misit ad puerũ, & per ministeriũ Nathan imposuit puero aliud nomen. vndè subiungit, [& vocauit nomẽ eius, amabilis dño:] i. Iedidiah in Hebreo, quod interpretatur dilectus dñi, vel amabilis Deo, [eo q diligeret eum dñs.] Aliqui habent, misitq; eũ in manu Nathan prophetæ, i. Salomonem cõmisit ac voluit Deus educari ac informari per Nathan, vt in virtutibus crescens, fieret dignus regno. Cõsequenter describitur, qualiter capta est Rabba. [Igitur pugnabat Ioab contra Rabba filiorum Ammon, & expugnabat vrbem regiam. Misitq; Ioab ad Dauid nuncios, dicẽs: Dimicaui aduersum Rabba, & capienda est vrbs aquarũ.] i. Rabbath metropolis aquis vallata. Vel vt aliqui dicunt, vrbs aquarum, i. populorum, qm̃ fuit plurimùm populosa. Nunc igitur congrega reliquam partẽ populi, & obside ciuitatem, & cape eam, ne cùm à me vastata fuerit vrbs, nomini meo ascribatur victoria.] Hoc Ioab vel ex humilitate, vel ex quadam fidelitate ad regem ei denunciauit, vel potiùs ex quadam versutia, adulatione, & ambitione, quia ambitiosus erat, & regi complacere desiderans, gratiam eius captauit, vt in suo firmaretur officio. [Congregauit itaq; Dauid omnẽ populum] prælio aptum atq; residuũ, [& profectus est aduersum Rabba. Cumq; dimicasset] cum suo exercitu cõtra vrbẽ, [cepit eam. Et tulit diadema regis eorum de capite eius.] Per regem Ammonitarum nõ intelligitur hic filius Nahas regis, qui patri suo Nahas successit in regno, sed falsus deus seu idolũ Ammonitarum,
1. Para. 20. nomine Melchon, quod interpretatur rex eorum. Vndè 1. Paralip. legitur: Tulit autem Dauid co-
Hieronym. ronam Melchon de capite eius. Circa hoc scribit Hieronymus, & habetur in Glossa super Paralipomenõn: Tradunt Hebræi, q illicitum erat Iudæis de idolis aliqd auri vel argenti accipere,
Exod. 20. quia lex idololatriam vetat. Ideo Ethai, qui de Philistæis ad Dauid venerat, rapuisse coronam de capite Melchon, vt liceret Dauid Iudæo de manu hominis capere, quod de capite idoli capere si bi nõ licuit. [pondo auri talentum,] quia hoc diadema continebat in pondere talentũ auri, iu-
Pet. Co. hi-sto. lib. 2. Re. cap. 12. xta illius regionis mensuram, [habẽs gemmas preciosissimas.] Hinc in Scholastica fert historia: Erant in diademate illo gemmæ preciosæ & auri talentum. Veruntñ Dauid iuxta tenorem legis
Deuter. 7. primò cõflauit & purgauit metallum, & posteà sibi indè diadema formauit, in cuius medio sardonychem incõparabilem collocauit. Nec tñ in hoc fecit cõtra illud Deuteronomij: Sculptilia eorum igni cõbures, & non cõcupisces aurum & argentũ de qbus facta sunt. Quia hoc fuit præceptum de idolis, idolorumq; ornamentis, quæ erant in terra promissionis, qñ filij Israel primò ingressi ac demoliti sunt eam, [& impositũ est super caput Dauid. Sed & prædã ciuitatis asportauit multam valdè. Populum quoq; eius adducens,] ad forum iudicij seu locum supplicij, [serrauit] i. serris diuisit per medium, & circumegit super eos ferrata carpenta,] i. ferrea seu ferrata quædam vehicula rostris incidentia, scilicet currus falcatos siue serratos, imò carpẽtis huiusmodi ipsos serrauit. Carpentũ nanq; securis est. [diuisitq; cultris, & traduxit in typo laterum:] i. cultros traduxit seu traxit per eos eo modo, quo traducunẽ cultelli per lateres adhuc molles, vt aptè formẽnẽ seu figurenẽ. Itaq; quosdã per vehicula illa serrauit, vel serris diuisit, quosdã cultris secauit: nec tantũ rigorẽ exercuisset in eos mansuetus & pius rex Dauid, nisi valdè peccassent in Deũ & in populũ suum ac se. Veruntñ non puniuit totũ populũ illum hoc modo, sed eos qui cõsilium
2. Reg. 10. dederant regi suo, vt præfato modo seruos Dauid irrisit. [Sic fecit ciuitatibus vniuersis filiorũ Ammon,] i. rectoribus ciuitatũ illarum, q ad illam irrisionem instigauerũt, aut simili modo specialiter ac grauiter erant culpabiles. Non enĩ omnes nobiles terræ illius occidit, imò nec omnes
2. Reg. 17. filios regis Nahas, sed filium eius regem, à quo serui sui fuerunt irrisi. Vndè infrà legitur, q Sobi filius Nahas de Rabbath filiorum Ammon, præbuit Dauid regi necessaria quando fugit à facie Absalonis. Nam illum Sobi constituit regem pro fratre suo quem interfecit. Porrò 1. Para-
1. Para. 20. lipomenõn scriptum est, q Dauid eduxit populum Rabbath, & fecit super eos tribulas & trahas & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur & cõtererentur. Tribulæ aũt vocantur vehicula,

qui-

quibus teruntur messes. Et vt ait Isidorus, Tribula est genus vehiculi, quo teruntur frumēta. Tra- Isidorus
hæ verò dicunt̃ alia gn̄a vehiculorū, quæ rotas non habēt, vel instrumēta quæ trahunt̃ super ter-
ram de nouo seminatā ad cōplanandū eandē. [Et reuersus est Dauid & oīs exercitus] eius [in Hi-
erusalem,] non tñ habitauerūt oēs ibidē, sed cum rege ingressi sunt primū illuc cōmuniter, de-
indè redierunt in sua. Absportauit etiam secum de Rabbath plurimam prædam.

¶ De eiusdem cap. 12. intelligentia spiritali. Art. 21.

PEr hoc q̄ Deus (cuius sapiētia non est finis aut numerus) increpauit Dauid regē, per os pro- Psal. 144.
phetæ, ꝓponendo illi paradigma aptissimū, datur intelligi, q̄ excellētes personæ, ꝑsertim re- Psal. 146.
ges & principes, non qualitercunq;, sed parabolica loquutiōe, aut pia quadā circunuentiōe, aut
captatione bñuolentiæ eorundē sint arguendi, ne si nimìs audacter aut irreuerēter repræhēdan Ecci. 4.
tur, magìs exasperent̃. Ideo scriptū est: Noli resistere cōtra faciē potētis, neq; coneris cōtra ictum
fluuij. Insupèr ex isto docemur cap. q̄ enorme vitiū sit adulteriū, quod (non obstāte intensissima
cōtritione, profundissima humiliatiōe, integerrima emendatione B. Dauid) Deus oīpotens tam
horribiliter ac multipliciter in illo puniuit, vt patuit & patebit. Qualis ergo post vitam hāc erit Pro. 11.
eorum dānatio, q cùm nūc non semel duntaxat, sed & frequēter adulterij crimē cōmittere nō ve-
rent̃, non tñ in vita hac castigant̃? Nōne post vitā ꝑsentē ineffabiliter torquebunt̃? Ideo Salomon
dixit: Si iustus in terra recipit, quāto magìs impius & peccator? Et Apost. ad Hebr. 13. Fornicato-
res & adulteros iudicabit dñs. Deniq; huius facinoris enormitatē, proportionatamq; vltionem
tangit S. Iob 31. dicens: Si deceptū est cor meū super mulierē, & si ad ostium amici mei insidiatus
sum, scortū sit alterius vxor mea, & super illā incuruent̃ alieni. Hoc etenī nefas est & iniqtas ma-
xima. Ignis est vsq; ad perditionē deuorās, & oīa eradicās genimina. ¶ Ampliùs, ex isto cap. argu-
unt̃ auari, raptores, & pauperū impotētiorumq; oppressores, q si aliqn̄ faciāt alios benè tractan-
do expēsas, nitunt̃ expēsa ab impotētiorib⁹ & egenis recuperare & extorquere, quorū iniqtas cla
mitat ante Deū, & dirā expetūt vltionē. Qui aūt lauta tenēt cōuiuia, aliosq; inuitāt desiderio lau
dis humanæ, aut simili elatione seu iniusta intētione, faciūt hoc accedente ad eos peregrino, pu-
tà diabolo: q respectu electorū q diu in peccatis non permanēt, rectè dicit̃ peregrinus, qa nō diu
in eorum cordib⁹ cōmoratur. In reproborū aūt & impœnitētiū cordib⁹ habitat tanq̄ ciuis. [Ira-
tus aūt Dauid aduersus hoīem illum.] Sic multi, cognito aliorum excessu, zelo videnī iustitiæ in-
citari & inflāmari cōtra peccatores. sed propria vitia non emendāt, imò nec pēsant, nec corrigi
& obijci sibi ea æquanimiter patiunt̃, de qbus cōstat q̄ nec alios ex charitate corripiāt, qm̄ cha-
ritas incipit à seipsa, i. proprio suo subiecto. Nēpe qd ꝓficit homo si vniuersum mundū lucret̃, & Matt. 16.
perdat seipsum? Ideo Ecci 36. scriptum est: Miserere animæ tuæ placens Deo. Et Prouerb. 18. Iu- Marc. 8.
stus in principio accusator est sui. Vndè & Matth. 7. ait Saluator: Quid vides festucam in oculo Luc. 9.
fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides? Hypocrita, eijce primùm trabem de oculo tuo, &
tunc videbis eijcere festucam de oculo fratris tui. [Tu es ille qui fecisti hanc rem.] Hoc imprope
rari potest ac obijci his, qui contra propriam operantur doctrinam, & quę condemnant in alijs,
perpetrare nō verecundātur. Quorum vnicuiq; dicet iudex: Ex ore tuo te iudico serue nequam. Luc. 19.
Vndè Roma. 2. ait Apost. Existimas aūt ô homo qui iudicas eos q talia agunt, & facis ea, q̄ tu effu
gies iudicium Dei? Et denuò ibidèm: Qui ꝑdicas non furandū, furaris: q dicis non mœchādum,
mœcharis: qui abhorres idola, sacrilegium facis? [Quare contempsisti verbum domini, vt face-
res malum coram domino?] Pensemus q̄ enorme atq; damnabile sit ꝑceptum Dei contemnere,
& Deo inspiciente, mandata ipsius violare: & tamē id agit omnis qui peccat mortaliter. Aduer-
tamus beneficia Dei generalia ac specialia super nos & in nobis, & ita pensare poterimus, q̄ enor Iac. 5.
mia sint nr̄a peccata, & satagemus vitare ea. Dixit Dauid, Peccaui dño.] Ita & nos à superioribus Pro. 28.
aut proximis nostris correpti, recognoscamus humiliter proprias culpas, nec corripienti indi-
gnemur, nec accusemus vel alleuiemus vitia nostra, certi quòd in multis offendimus, & innume
rabilia lateant nosmetipsos. Nam vt Salomon loquitur, Viro qui corripientem dura ceruice con
temnit, repentinus superueniet interitus. Eccè Dauid non dixit repræhensori: Nunquid consili-
arius regis es? imò celerrimè etiam coram alijs sua cōfitebatur ac defleuit peccata: ita agamus &
nos, nec publicè argui & pœnitere ac recognoscere nostra peccata erubescamus. [Ingressus Da
uid seorsum, iacuit super terram.] Ita & nos ad orandū intentè, q̄ramus locum seorsum quietum, Matt. 6.
abstractum, sicut docet saluator: Tu aūt cùm oraueris, intra cubiculū: & clauso ostio, ora patrem
tuum in abscondito. Hinc fertur Act. 10. q̄ Petrus ascendit in superiora, vt oraret. Et scriptū est
Luc. 6. q̄ ascendit Christus in montem orare. Orationi autem ieiunium, aut saltem sobrietas iu
giter debet addi, & humiliatio magna cordis ac corporis, & aspera vestis, quatenùs caro castige-
tur. Qui enim sunt Christi, carnem suam cum vitijs & concupiscentijs crucifigūt. Quòd si ad li- Gal. 5.
bitum non fuerimus exauditi, non ob hoc pusillanimes mox reddamur, sed Deo subiecta sit ani
ma nostra in omni spe, humilitate & patientia vera, & propter ineuitabilia mala nō doleamus Psal. 61.

inordinatè, nec amicos seu ꝓpinquos defunctos incõsolabiliter defleamus, sed diuinæ ꝓuidentiæ & iustis eius indicijs subditi simus. [Ioab pugnauit cõtra Rabbath.] Sic miles Dei cõtra oẽm seculi vanitatẽ, fœditatẽ & impietatẽ iugiter debet pugnare. Cõplemẽtũ aũt huiusmodi ꝓlij debet per Chr̃m fieri velle, & nõ sibi, sed dño oẽm triumphũ asscribere. Nã ipse est, q operat in nobis velle atq; perficere ex sua pijssima voluntate. [Cõgregauit Dauid oẽm populũ.] Sic saluator suos electos vnit per fidẽ, spem, charitatẽ, quatenùs cõtra suæ salutis aduersarios cõcorditer ꝓlientur, & adiuuent in tali cõflictu se mutuò. [Tulit diadema regis eorũ, & impositũ est super caput Dauid.] Impij sunt quasi corona diaboli, q dum cõuertunt ad dñm, fiunt diadema ipsius, iuxta illud Esa. 62. Eris quasi corona gloriæ in manu dñi, & diadema regni in manu Dei tui.

Phil. 2.

¶ Expositio literalis cap. 13. Factum est autem post hæc. Art. 22.

MOdò narratur, qualiter dñs (sicut per Nathan prædixit) suscitauit vel permissiuè, vel effectiuè super Dauid malum de domo sua. [Et factum est aũt post hæc, vt] ipsius [Absalon filij Dauid sororem speciosissimam, vocabulo Thamar, adamaret filius Dauid Amnon,] q etiam fuit frater ipsius Thamar ex parte patris, vt infrà tanget: sed ipsa vocatur specialiter soror Absalonis, qm̃ ex vtroq; parente fuit soror sua. [& deperiret in eam valdè,] non solùm corporali languore, sed & libidinosa ac vitiosa affectione, [ita vt propter amorem] i. ex vehementi & ꝑdominante amore [eius] carnali [ægrotaret:] fuit etenĩ amor ἔρως, qui sępè corporalem inducit lãguorem, imò aliqñ mortem. nam passiones appetitus sensitiui, cùm fiant cum corporali transmutatione, eo ꝙ sint in organo corporali, quanto sunt intensiores & immoderatiores, tanto immoderatiùs atq; nociuiùs corpus immutant. Sic & iuuenis ille qui beatiss. Agnetem amauit, præ eius ægrotauit amore. [quia cùm esset virgo] ipsa Thamar, [difficile ei videbatur, vt qppiam inhoneste ageret cum ea.] non ꝙ virginis deflorationem vel incestum horreret, qa passionis vehementia fuit victus & excæcatus: sed qm̃ filiæ regis virgines sub arcta & diligẽti erãt custodia, ita ꝙ viris non patebat ad eas priuatus & periculosus accessus. propter quod Iosephus ait: Cùm neq; ꝓpter virginitatem, neq; ꝓpter custodiam eius posset ꝑualere, crudeli percussus vulnere carpebatur. [Erat aũt] ipsius [Amnon amicus, noĩe Ionadab, filius Sammaa fratris Dauid, vir prudẽs valdè.] Vera prudẽtia non nisi virtuosis inest hoĩbus, vt etiam in Ethicis docet philosophus. Cùm ergo in isto negocio Ionadab vitiosissimè se habuerit, non vtiq; prudens, sed nequã & callidus fuit, qñ consuluit istud quod seqtur. Veruntñ ex naturali dispositiõe & alijs causis potuit esse ad prudentiã verã dispositus, prudensq; fuit, si qñ fuit virtuosus. Ionadab iste, in Iosepho Ionathan appellatur. [Qui dixit ad eum: Quare sic attenuaris macie fili regis per singulos dies?] Tanq̃ dicat, Cùm sis primogenitus tanti regis, & successurus ei in regno, meritò esses iucundus ac florẽs. [Cur non indicas mihi?] cùm sim tibi familiaris & fidelis amicus, & tñ reuerà non fuit verus amicus, quia (vt etiam Tullius protestatur) quicquid contrariatur virtuti, repugnat & amicitiæ. [Dixitq; ei Amnon: Thamar sororem fratris mei Absalon amo,] itaqũ, ꝙ ex amoris magnitudine & alteratione corporali excessiua illam sequente ægroto, nec edere valeo: sicq; pallor & macies signa sunt amoris. [Cui respondit Ionadab: Cuba super lectum tuum, & languorẽ simula,] alium, inquam, languorẽ q̃ eum quem habes. [Cumq; venerit pater tuus vt visitet te, dic ei: Veniat, oro, Thamar soror mea, vt det mihi cibum & faciat pulmentũ, & comedã de manu eius. Accubuitq; Amnon & quasi ægrotare cœpit. Cumq; venisset rex ad visitandum eum, ait Amnon ad regem,] qui visitauit Amnon iacentem in lecto: [Veniat, obsecro, Thamar soror mea.] Amnon loquens ad Ionadab, dixit, sororem fratris mei, non sororem meam amo, quatenùs Ionadab minùs abhorreret illum amorem tam libidinosum. sed loquens ad patrem: Veniat, inquit, soror mea, vt rex minùs suspicaretur aliquid mali. [& faciat in oculis meis,] vtpotè me præsente, vt eam intuendo sic occupatam delecter, [duas sorbitiunculas,] i. pulmenta apta ad glutiendum. tñ vt Iosephus scribit, erant frixæ collyridæ, quæ quid sint, suprà patuit. [& cibum capiam de manu eius. Misit ergo Dauid ad Thamar domum, dicens: Veni in domum Amnon fratris tui, & fac ei pulmentũ. Venitq; Thamar in domum Amnon fratris sui. Ille autem iacebat. Quę tollens farinam, miscuit, & liquefaciens in oculis eius, coxit sorbitiunculas. Tollensq; quod coxerat, effudit] in scutellam seu vas, [& posuit coram eo, & noluit comedere. Dixitq; Amnon: Eijcite vniuersos à me. Cumq; eiecissent omnes, dixit Amnon ad Thamar: Infer cibum in conclaui,] vt in loco illo secreto apto facinori fruar te, [vt vescar de manu tua. Tulit ergo Thamar sorbitiunculas quas fecerat, & attulit ad Amnon fratrem suum in conclaui. Cumque obtulisset illi cibum, appræhendit eam, & ait: Cuba mecum soror mea.] Sororem vocat, ne illa scelus percipiat, & amoroso nomine ad consensum trahatur. [Quæ respondit: Noli frater mi.] Fratrem suum vocat, vt tantæ propinquitatis nomine audito, retraheretur à crimine. [Noli opprimere me,] cùm etiam alienam opprimere sit iniquum. [Neque enim hoc fas] id est, licitum [est in Israel,] hoc est, quia in lege prohibitum est sub pœna mortis. [Noli facere stultitiam hanc,] hoc est, opus tam irrationabile & bru-

Ambrosius.

Iosep. lib. 7. ant. iu. ca. 8.

Ibid.

Ibid.

2. Reg. 6.

Leuit. 19.

brutale, in quo ratio & omnis ſapientia maximè abſorbentur. Eſtq́; ſtultiſſimum taliter vinci libidine. [Ego em̃ ferre non potero opprobriũ meum.] hoc eſt, tam ignominioſam meĩ conſtupratioñ, nec occultare potero, nec æquanimiter tolerare. [Et tu eris quaſi vnus de inſipiẽtibus in Iſrael.] hoc eſt, diffamiã magnã incurres, & reputaberis fatuus homo, cùm tñ oporteat te bonę famæ ſtudere, vt poſſes patri tuo in principatu ſuccedere. Porrò, quod ait, quaſi, dicit hic veritatem, non ſimilitudinẽ tñ. [Quin potiùs loquere ad regem, & non negabit me tibi] dare in coniugem. Dicunt aliq ꝙ Dauid in bello acqſiuit matrẽ iſtius Thamar, & ꝙ mater eius tũc fuit prægnans hac filia ab alio viro, ſic ꝙ non fuit naturalis filia Dauid, & per cõſequens, nec vera naturaliſq́; ſoror ipſius Amnon. ſed hoc non videtur textui cõcordare, nec in aliqua authentica reperitur hiſtoria. & ſuper illud Ezec. 22. Frater ſororem ſuam in te polluit nefariè, cõmuniter dicũt expoſitores, ꝙ intelligatur de Amnon & Thamar. Ideo potiùs reor, ꝙ Thamar protulit verba hęc vt auerteret fratrẽ ſuum à tanto facinore, ſpe obtinendi eam licitè & honeſtè, & q̃uis mẽtiretur, dicendo, Rex non negabit me tibi, fuit officioſum mendaciũ & leue pctm̃. Hoc & Ioſephus ſenſiſſe videtur, dicẽdo: Thamar ita locuta eſt, vt ad tẽpus petulantẽ fratris ſui impetum valeret refrenare. Magiſter quoq; in hiſt. Hoc, inqt, dicebat, vt ſubterfugeret manus eius. Veruntñ aliq dicunt, ꝓceptum legis, ꝓhibens ſororẽ ex patre à fratre ſumi in coniugẽ, eſſe intelligendũ, qñ frater & ſoror fuerint gẽtis eiuſdẽ. Thamar aũt fuit filia Maacha mulieris gẽtilis, quã tñ (vt credit) Dauid ad iudaiſmũ cõuertit. Amnon verò ex vtroque parẽte fuit Iſraelita, ſicq́; potuiſſe Thamar fieri coniugẽ Amnon. Sed iſtud ſaluari non poteſt, qm̃ Deut. 27. legit: Maledictus q dormit cum ſorore ſua filia patris ſui vel matris ſuæ. Idem quoq; Leui. 1. perhibet. [Noluit aũt Amnon acqeſcere precib⁹ eius] rõnabiliſſimis, [ſed ꝓualens, virib⁹ oppreſſit eam, & cubauit cum ea] ¶Sed quęri poteſt, cur nõ clamauit, cùm ſecundũ legẽ debuiſſet clamare, qa fuit in ciuitate, imò in palatio, nec lõgè erãt q poterãt ſubuenire? forſan ne fratrẽ ſuum cõfunderet, & mortis ſentẽtiæ ſubderet eum. [Et exoſam eam habuit odio magno nimìs, ita vt maius eſſet odiũ, quo eam oderat, amore quo antè dilexerat.] Illa etem̃ q̃tum poterat, viriliter reſtitit: idcircò (vt ferũt Hebræi) miſer ille ſe grauiter læſit. [Dixitq́; ei Amnon: Surge & vade.] Ipſa aũt (vt ait Petr⁹ Comeſt.) rogauit vt maneret cum ipſo, & fieret ei vxor, putãs forſan in hoc poſſe diſpenſari. [Quæ] nolente ipſo [rñdit: Maius eſt hoc malum quod nũc agis aduerſum me, expellẽs me,] in quantũ hoc agis ex maximo odio & cõtemptu perſonæ meæ, cui poſt tantã iniuriã tenẽris ad recõpenſam & cõpaſſionẽ, non ad cõtumeliæ huius augmentũ: [q̃ quod antè feciſti, me opprimẽs:] quod aliquam videtur excuſationem admittere, in quantũ venit non ex malitia, ſed infirmitate & paſſione ꝓdominãte, imò qm̃ defloraũit eam, tenebatur eam habere vxorem, ſecundũ legis ꝓceptum, Leuit. 20. ac Deut. 27. ſcriptum, niſi aliundè fuiſſet obſtaculũ: quo exiſtente, debebat ei alijs modis pro poſſe pro illato damno poſſibilem reſtitutionẽ, q̃uis condignã non potuit, iuxta quod Eccl 26. fertur: Omnis ponderatio non eſt digna cõtinentis animę. [Et noluit audire eam. ſed vocato puero, q miniſtrabat ei, dixit: Eijce hanc à me foràs, & claude oſtium poſt eam. Quæ induta erat talari tunica:] quę ſ. vſq; ad talos eius deſcẽdit, quam Ioſephus vocat collobium manicatum. Tñ vt qdam refert, in Hebræo habetur, ſerica tunica. ſed potiùs eſt tenendũ, literam hanc veritati Hebraicę cõſonare, & verbum illud Hebraicum eſſe forſitan æquocum ad vtrunq;. [Huiuſcemodi em̃ filiæ regis] nauid [virgines veſtibus vtebanẽ.] in quo religioſitas regis Dauid apparet, q tam humilib⁹ veſtibus non in terram defluentib⁹, ſed vix eam tangẽtibus, iuſſit ſuas filias vti: nec dubium, qn in cæteris ſuis domeſticis, ꝓportionabiliter veſtium cõdecentiã obſeruauit, ex quo reprębendunẽ ſuperbę ac fatuæ mulieres ac virgines tẽporis huius, quæ licèt à regia nobilitate plurimùm diſtent, tñ veſtibus enormiter lõgis, ac ſe per terram trahentib⁹ induunt: in ornamẽtis etiã precioſitate, figura ac multitudine veſtium grauiſſimè peccãt. Similiter adoleſcẽtes ac viri ſuo modo. [Eiecit itaq; eam miniſter illius foràs, clauſitq́; fores poſt eam. Quæ] in ſignũ doloris, [aſpergẽs cinerẽ capiti ſuo, ſciſſa talari tunica, impoſitiſq́; manib⁹ ſuper caput ſuũ, ibat,] per palatium regis, vt aliq dicunt, cum tali diſpoſitione, vtpotè victa dolore ac mœrore ob tantas ſibi illatas iniurias, [ingrediens] domum Abſalonis, [& clamans] cum lachrymis. Aliqui tñ dicunt, ꝙ non fecit hæc mox, vt fuit eiecta ab Amnon, nec in regis palatio, ſed poſtq̃ venit ad domum Abſalonis, alioquin ſcandalizaſſet ſeipſam. ſed prima expoſitio verior reputatur. Nam Amnon taliter eam eijciendo, ſatìs eam ſcandalizauit, & ipſa erat tanto confecta mœrore, & iam irreuerenter tractata, ꝙ non penſanit ſe grauiùs poſſe confundi, nec ipſa in hac re culpabilis fuiſſe videtur. [Dixit aũt ei Abſalon frater ſuus: Nunqd Amnon frater tuus cõcubuit tecum?] Hoc Abſalon ex geſtibus illis ſuæ ſororis aduertit, ꝓſertim qm̃ illa non negauit, nec aliam ſuæ afflictionis expoſuit cauſam. [Sed nunc ſoror tace: Frater tuus eſt,] ideo eius improbitati compati debes. [neq; affligas cor tuum pro hac re] tam immoderatè, ſicut nunc agis: Iſta locutus eſt Abſalon pro ſororis ſuæ chariſſimæ conſolatione, q̃uis vtiq; illa meritò triſtabatur, quæ tamen triſtitia fuit rationis gubernaculo moderanda.

Ioſe. lib. 7. an. iu. ca. 8.
Pet. Cõ. hiſt. li. 2. re. ca. 13.
Pet. Cõ. hiſt. li. 2. Re. ca. 13.
Ioſe. lib. 7. an. Iu. ca. 8.

da.[Mansit itaq; Thamar cõtabescens]i.mœrore & dolore seipsam cõficiens, & quasi in vidui-
tate persistẽs,[in domo Absalon fratris sui.Cùm aũt audisset rex Dauid verba hæc,]hoc est,hæc
gesta significata per verba hæc,[cõtristat⁹ est valdè]tam de filij sui primogeniti inhonestissimo
ac vitiosissimo facto,q̃ de filiæ suæ deturpatione,& maximè de Dei offensione ac populi scãda-
lizatione.[& uoluit cõtristare spm̃ Amnon filij sui,]eum increpando ac castigãdo vt meruit,[qa
diligebat eum,]non qualitercũq; nec tm̃,qa & alios filios suos dilexit, sed dilexit eum ꝑcipuè,
idcircò subiungitur:[qa primogenitus erat ei.]Sed ista videtur fuisse carnalis & praua dilectio,
cùm vera dilectio exigat corripi,ac corrigi dilectum peccantẽ, & tanto plùs quãto magis diligi-
tur,iuxta illud Eccl 30.Qui diligit filium suum, assiduat illi flagella. Vndè iterum ait scriptura:
Heb.13 Quis filius quem non corripit pater?¶Insupèr,q oppressit virginem, secundũ legẽ meruit mor-
Deu.27. tem,ergo non solùm corripere,sed & occídere debuit Dauid iudex & rex filium oppressorẽ. Ite-
1.Reg.2. rum:Heli reprobatus est,qa non satis acriter suos corripuit filios, quos tñ corripuit: magis ergo
Dauid meruit reprobari,q tam sceleratissimũ filium incorreptũ & impunitũ reliqt,ꝑsertim cùm
iudex debeat sine personarũ acceptione iudicium atq; iustitiam exercere. Ad ista qdam rñdent,
excusantes ipsum Dauid,dicentes,ꝙ in correptione & castigatione rei,seruanda sunt & cõside-
randa modus,tẽpus,persona:ideo interdũ est differenda ad horam,propter quod Dauid distulit
corripere istum Amnon,qm̃ vidit eum pœnitentẽ de suo excessu & tristem,ne absorberetur ab-
undantiori tristitia. Vndè aliq dicunt, ꝙ posteà corripuit eum secretè. Et qdam ait, ꝙ pro tunc
non corripuit eum,qm̃ Amnon erat debilis & infirmus,& dolens de facto suo: quod falsum vi-
detur,qa vt dictum est, fuit tam fortis, ꝙ ꝑualens viribus oppressit sororem,& Dauid iam noue-
rat eum infirmitatẽ illam,qua lecto decubuit,cõfinxisse. Text⁹ quoq; apertissimè dicit, ꝙ noluit
spm̃ ipsius Amnon cõtristari,videlicet corrigendo, qa diligebat eum. Hinc alijs magis apparet,
ꝙ Dauid in hac re fuit culpabilis,sicut in alijs multis.Nam & infra 3.Reg.1.habetur, ꝙ non corri
puit Adoniam dicentẽ:Ego regnabo. Veruntñ aliq dicunt,ꝙ non tenebatur ipsum Amnon oc-
cídere,qm̃ violentia illa fuit occulta,similiter defloratio Thamar quæ probari non poterãt,nisi
per querimoniã Thamar,& sui corporis ostensionẽ. Thamar aũt tacuit de cõsilio Absalonis. Ve-
runtñ si Absalon putasset se posse procurare occisionẽ Amnon à rege per accusationẽ Thamar,
maluisset hoc,q̃ ꝙ per seruos suos ipsum occídit.¶Deniq; si Amnon verè de suo pœnituisset fa-
cinore,veniam postulasset, vel recõciliasset se,aut satisfecisset pro posse sorori, quorũ nullũ vi-
detur fecisse:imò si ea egisset,non fuisset(vt creditur)occísus ab Absalone. [Porrò non est locu-
tus Absalon ad Amnon,nec malum,nec bonum:]quod intelligi potest, ita ꝙ de ista materia ni-
hil locut⁹ sit ei,ne Amnon se obseruaret,quatenùs suo tẽpore illum occíderet. Vel ꝙ oĩnò absti-
nuit ab eius colloqo, quod non puto, ne Amnon cõsideraret auersionẽ & odium Absalonis ad-
uersum se. [Oderat eñ Absalon Amnon, eo ꝙ violasset Thamar sororẽ suam. Factũ est aũt post
tẽpus biennij,vt tõderẽtur oues Absalon in Baalhazor, q̃ est iuxta Ephraim. Et vocauit] hoc est,
ad prandiũ inuitauit,Absalon oẽs filios regis]q sine licẽtia pr̃is sui hoc facere non audebãt.[Ve-
nitq́; ad regẽ & ait ad eum:Eccè tõdent oues serui tui. Veniat oro rex cum seruis suis] hoc est,fi-
lijs alijsq́; ministris sibi cõplacentib⁹,[ad seruũ suũ,]i.ad prandium quod parabo.Hoc Absalon
non dixit ex animo,qa pr̃is sui ꝑsentiam non optauit ibidẽ:sed pr̃em ideo inuitauit,ne suspicare
tur aliqd mali esse in causa,& vt sine scrupulo ac timore permitteret ipsum Amnon pergere il-
luc.[Dixitq́; rex ad Absalon:Noli fili mi,noli rogare vt veniamus oẽs & grauem⁹ te. Cũ aũt coge-
ret eũ,]i.instãter,quasi ĩportunè,[& noluisset ire]s.rex,[bñdixit]rex[ei.]hoc est,filio quasi chari
tatiuo ac liberali.[Et ait Absalon ad Dauid:Si nõ vis venire,veniat (obsecro)nobiscum Amnon
frater meus. Dixitq́; ad eũ rex:Nõ est necesse vt vadat tecũ. Coegit itaq; Absalon eũ,& dimisit]ire
[cũ eo Amnon & vniuersos filios regis]residuos & satis adultæ ætatis ad hoc. Nã Salomon videt
adhuc fuisse infantulus. [Feceratq́; Absalon cõuiuiũ quasi cõuiuiũ regis.] Iudæi nãq; in tõsione
ouiũ suarũ,sicut & in sepultura parẽtũ suorũ cõsueuerũt facere magna cõuiuia,sicut & primo di
ctũ est lib. de Nabal. Nã oues & pecora erãt ꝑcipuę eorũ diuitiæ,quod & in cõmemoratione fece
rũt pr̃iarcharũ,q pastores ouiũ fuerãt.[Præcepit aũt Absalõ pueris]i.seruis[suis,dicẽs:Obserua-
te cũ temulẽtus fuerit Amnon vino,]hoc est,inebriat⁹,[& dixero vobis,ꝑcutite eũ & interficite]
eũ,qa tũc nõ poterit ꝑcauere,resistere,aut fugere.[Nolite timere:ego sum q ꝑcipio vobis,]q sum
fili⁹ regis,sicut & Amnõ,& auũ habeo regẽ,quod ipsi Amnõ nõ cõpetit,ideo sufficiẽtis sum po-
testatis rñdẽdi ꝓ vobis,vosq́; tuẽdi.Forsan serui isti fuerũt natiõe Gẽtiles, & ex pr̃ia matris Absa-
lonis,ideo min⁹ timuerũt hoc facere.[Roboramini & estote viri fortes. Fecerũt ergo pueri Absa
lon aduersum Amnõ,sicut ꝑceperat eis Absalõ. Surgẽtesq́; oẽs filij regis ascẽderũt singuli mulas
suas.]Istę mulę(vt creditur)datę fuerũt regi,qa vt Leu.19.legitur,ꝓhibitũ fuit Iudæis facere cõmixti-
3.Reg.1. ones aĩaliũ diuersarũ specierũ,ex qb⁹ & mulę nascũt,nõ tñ fuit eis ꝓhibitũ vti eis. Nã & Dauid in-
frà legit sup mulã sedisse. Forsan & isti filij regis timuerũt occídi,qa subiũgitur:[& fugerũt]relinquẽ
tes

tes corpus fratris insepultum.[Cumq; adhuc pergerẽt in itinere,fama peruenit ad Dauid, dicẽs: Percussit Absalon oẽs filios regis, & non remansit ex eis saltem vnus.Surrexit itaq; rex Dauid & scidit vestimenta sua,& cecidit super terram,& oẽs serui illius q assistebãt ei, sciderũt vestimẽta sua]Nam ille q nunciauit hoc, cœpit forsitan fugere dum Amnon adhuc percuteret, & putauit alios filios regis simili modo tractandos. Verùm talia mala solẽt exaggerari. [Rñdens aũt Ionadab filius Sammaa fratris Dauid,dixit:Ne existimet dñs meus rex, q oẽs pueri regis occisi sint, Amnon solus mortuus est.]Hoc dixit non spũ prophetico,vt qdam stultè dixerũt,adijcientes,q Ionadab iste fuit Nathan propheta,cùm certũ sit,q S. Nathan nequaq̃ dederit pessimũ illud consilium de virgine opprimenda,sed dixit istud ex humaua versutia atq; probabili coniectura,qa sciebat inueteratum rancorẽ Absalonis in Amnon,propter deflorationẽ sororis.Propterea subditur,[qm̃ in odio Absalon erat positus,ex die qua oppressit Thamar sororem eius:] & qm̃ Ionadab sciuit hoc,meritò auisasset ipsum Amnon ad pcauendũ se ab Absalone. [Nunc ergo ne ponat dñs meus rex super cor suum verbum istud,dicẽs:Oẽs filij regis occisi sunt,qm̃ Amnon solus mortuus est.Fugit aũt Absalon.Et eleuauit puer speculator oculos suos,& aspexit.Et eccè populus multus veniebat per iter deuium ex latere mõtis.]Qui fugiũt,disperguntur hincindè frequenter per deuia.[Dixit aũt Ionadab ad regem:Eccè filij regis adsunt,iuxta verbum serui tui,sic factum est.Cumq; cessasset loq,apparuerũt & filij regis:& intrantes, leuauerũt vocem suam,& fleuerunt. Sed & rex & oẽs serui eius fleuerũt,ploratu magno nimis.]Sicut in morte primogeni fieri solet,& cõdoluerunt iuueni tam inopinatè occiso,q sperabatur tãtus futurus. Rex quoq; non ignorauit,sua peccata esse occasiões tantorũ malorũ,propterea magis dolebat. forsitã etiam qa cognouit q imparatus ad mortem,& ebrius fuit occisus.[Porrò Absalõ fugiẽs,abijt ad Tholmai regem Gessur.]hoc est,regionis sic dictę, auum suum. [Luxit ergo Dauid filium Amnon multis dieb⁹. Absalon aũt cùm fugisset,& venisset in Gessur, fuit ibi 3.annis]cum seruis suis,q ipsum Amnon occiderãt.[Cessauitq; rex Dauid perseq Absalon,eo q cõsolatus esset super Amnon interitu.]Cõsiderauit em̃ hęc iusto Dei cõtigisse iudicio,& ipsum Amnon valdè peccasse, mortẽq; meruisse sic,ppriam opprimẽdo sororem.Est etiam valdè naturale, q dolor,mœror, ac cæteræ passiones appetitus sensitiui paulatim decrescãt.Nam & earum organum ac subiectum lassatur, & cõsiderationes ex qbus immediatè nascunt,successiuè deficiũt,aut remittunt,corde circa alia occupato ac suso,& qm̃ homo perpendit se dolendo,tristando,imaginando de pteritis illis, nihil,pficere,sed seipsum infructuosè affligere,& q cõtra irremediabilia mala,pcipuè valeat eorũ obliuio.Dicit aũt R.Paulus,q Dauid nunq̃ incepit perseq Absalonem:ideoq; impropriè dici,q R.Paulus.
cessauit perseq eum.Vndè ait:Verbum illud Hebræum,pro quo Hieronymus trãstulit, cessauit, esse æquocum ad cessare & desiderare.Hinc quoq; in Scholast. hist. dicitur:Rex cessauit perseq Pet.Cõ.hist.
velle Absalon,hoc est,volũtatẽ perseqnẽdi deposuit.Nihilominùs dici potest,q hoc ipsum fuit li.2.Re.ca.14
persecutio q̃dam,q oportebat Absalonem esse,pfugum à terra natali,nec interim posse propria bona leuare,nec puto,q Dauid voluerit vnq̃ Absalonẽ pro fratricidio illo occidere, cũ & posteà qñ prauiùs peccauit,prohibuerit eum occidi,vt infià habetur. ¶Prætereà,in scripturis leguntur fœminæ multis viris nocuisse,vel decipiendo,vel incitando, vel mala pœnalia infligẽdo,videlicet ipsi Adæ,quem Eua traxit ad culpam,vt patet in Genesi:Lamech,q bigamiam primò induxit,duas cõiuges accipiẽdo:Pharaoni,q vxorem Abrahæ introduxit ad se, propter quod fuit plagatus:Iudæ patriarchæ,q peccauit cum Thamar:Ruben,q cum vxore patris sui peccauit, vtpotè cum nouerca:Loth,q cum proprijs cõmixtus est filiabus:Filijs Israel & Zambri,q sicut Numer.26.narratur,peccauerũt cus filiabus Madian,Dauid,Salomoni,Adoniæ,& Amnon,sicut in lib.isto refertur.Adonias qppe petendo Abisac,mortem incurrit.Holofernes, quem Iudith occidit:Abimelech,q & ipse Saram vxorem Abrahæ abstulit,vt Gen.20.scriptum est:Sisaræ,quem vt Iudic.4.cõtinetur,Iael occidit:Naboth,quem Iezabel lapidauit,vt 3.Reg.21.asseritur.Itẽ Abimelech filio Gedeonis,quem mulier saxo peremit:Et beatiss.Ioãni Bap.quem Herodias procurauit interfici:Principi quoq; apostolorum,qui ad interrogationem ancillæ,Christum negauit.

2.Reg.16.18. Gen.3. 4. 12. 38.25.19. 2.Reg.12. 3.Reg.11.12. Iudic.12.13. Iudic.17. Marc.6. Matt.24.

¶Expositio cap.14.Intelligens autem Ioab,quòd cor regis versum esset ad Absalon.

Articulus vicesimustertius.

NVnc describitur,qualiter Dauid pro suo adulterio sit punitus per propriarũ vxorum incestuosam violationem,& per suijpsius à regno expulsionem.[Intelligens autem Ioab filius Saruiæ,quòd cor regis versum esset ad Absalon,]hoc est, inclinatum ad recipiẽdum eum in gratiam suam.Hoc autem astutus Ioab ex aliquibus regis verbis aut factis perpendit, attamen Dauid erubuit ex seipso hoc facere,ne vel de inconstantia argueretur,vel contra legem agere videretur,filiũ fratricidã, nullo pro illo rogante,accipiendo ad veniam.[misit Thecuam,]id est, ad villam sic dictam,de qua fuit Amos propheta.[& tulit]id est,ad se vocauit [indè mulierem sapientem,]quæ (secundum Magistrum in historijs,& Glossam) creditur fuisse proauia seu auia

Amos

Amos. 1. Amos prophetæ, fuitq; fœmina famosæ prudentiæ atq; facúdiæ. [Dixitq; ad eam: Lugere te simu
Pet. Cô. hist. la, & induere veste lugubri. [Circa hoc scribit qdam: Ex hoc videtur esse falsum, q aliq dicût ad
li. 2. re. ca. 14 literã, hãc mulierem duos filios habuisse, quorũ vnus interfecerat alium: qa sic non fuisset simula
tio luctus, sed veritas: nec esset locutio figuralis, sed magis rei gestæ, cuius cõtrariũ dicit infrà: Po
suit in os ancillæ tuæ oĩa verba hæc, vt verterẽ figuram sermonis huius. Veruntñ legi in quadam
Glossa, q Hebræi dicât hãc fœminã duos filios habuisse, qbus pro hæreditate diuidenda inter se
litigantib', vnus alium interfecit. Qui ergo vult hoc tenere, dicere potest, q locutio huius fœmi-
næ, q̃tùm ad hoc, fuit figuralis, q non narrauit rem gestã, ppter seipsam nudè, sed transtulit eam
ad alia designanda, ponẽs se in persona Dauid, & 2. filios suos in persona Amnon ac Absalon, &
Luc. 16. cognationẽ suã, in persona aliorũ filiorũ Dauid regis. Sicq; vertebat figurã similitudinis huius.
¶ Deniq; quod saluator in Euangelio tanq̃ parabolã ponit de Lazaro ac diuite, expositores com
Iob. 27. 29. muniter dicût fuisse rem gestã, & tñ vocatur parabola, in quantũ per similitudinẽ alterius rei si-
gnificatiua. Sic etiam S. Iob de seipso loquẽs, dicit assumpsisse parabolã. Numer. quoq; 24. habe-
tur: Assumpta Balahã parabola sua, irruente in se spũ Dei, ait: Dixit homo, cuius obturat' est ocu
lus, dixit auditor sermonũ Dei, quod vtiq; ad literã locutus est de seipso, & tñ pmittitur parabolã
assumpsisse. [& ne vngaris oleo] refrigeratiuo caloris, hoc est, quouis subtili vnguento pro cor-
poris refocillariõe, [vt sis quasi mulier iam plurimo tẽpore lugẽs mortuũ:] q́ corporis delinitio-
nes ac mollia solet cõtemnere, sicq; faciliùs ad misericordiã flectas regẽ. [ingredieris ad regẽ, &
loquéris ad eum sermones huiuscemodi. Posuit aũt Ioab verba in ore eius. Itaq; cum ingressa fu-
isset mulier Thecuitis ad regẽ, cecidit corã eo super terrã, & adorauit, & dixit: Serua me rex.] hoc
Deut. 25. est, præbe auxiliũ, & in vita cõserua me, succurrẽdo, ne p tristitia moriar. [Et ait ad eam rex: Quid
causæ habes? Quæ rñdit: Heu mulier vidua ego sum. Mortuus est enĩ vir meus, & ancillæ tuæ erãt
dno filij.] i. ego ancilla tua habui 2. filios. [Qui rixati sunt aduersum se in agro, nullusq; erat qui
eos phibere posset, & percussit alter alterũ, & interfecit eũ. Et eccè cõsurgẽs vniuersa cognatio
aduersus ancillã tuã, dicit: Trade eum q percussit fratrẽ suũ, vt occidamus eum pro anima fratris
sui, quem interfecit, & deleamus hæredẽ. Et q́runt extinguere scintillã meã, q́ relicta est,] hoc est,
cognati volũt occidere filiũ meũ residuũ, in quo & p quẽ relucet nomẽ, memoria, & virtus paren
tum suorũ, quẽadmodũ ignis in scintilla resplendet, & per eam manifestat. [vt non supersit viro
meo nomẽ] i. memoriale, [& reliquiæ] i. posteritas prolis [super terrã:] quod valdè vitabatur in le
ge, imò ob hoc vitandũ, iubebat ppinqu' defuncti sine liberis, ducere cõiugem eius, & suscita-
re sobolẽ ei. [Et ait rex ad mulierẽ: Vade ĩ domũ tuã, & ego iubebo p te] i. cognatis & cæteris phi
bebo occidere filiũ tuũ. [Dixitq; mulier Thecuitis ad regẽ: In me dñe mi rex sit iniqtas, & in do-
mũ patris mei:] i. si qd peccati est in hoc, q sic filio meo ignoscis, mihi & parẽtelæ meæ imputet.
[Rex aũt & thronus eius sit innocẽs.] nec ei nec eius potestati aut successori imponat. Hebræi (vt
fertur) exponũt sic: Dñe mi rex, cõtingere potest, vt tu aliũdè multipliciter occupatus, obliuisca
ris hãc causam: & sic in domo mea eueniet, q filius meus occidet à sua cognatione, & tu eris inno
cẽs, qa pter tuã fiet intentionẽ. Hæc expositio videt inepta, qa mulier per modũ optantis dixit: In
Ibid. me dñe mi rex sit hæc iniqtas &c. non aũt optauit filium suum occidi. ¶ Denique filius eius se-
cundũ legẽ merebat à sua cognatiõe occidi, suũ fratrẽ sic occidendo: non ergo fuisset iniqtas, sed
iustitia eum occidere. [Et ait rex: Qui cõtradixerit tibi,] i. noluerit credere tibi narrãti verba quę
dixi, videlicet q iubebo pro filio tuo, [adduc eum ad me,] i. mea authoritate denũcia ei, q veni-
at ad me, & vltrà non addet vt tãgat te,] i. tibi molestus vltrà non erit persequẽdo filiũ tuũ, qm̃ di
strictè phibebo id ei, vt te, i. filiũ tuũ nõ tãgat, cuius percussio tibi tam grauis est, sicut percussio
tuijpsius. [Quæ ait,] cupiẽs pmissionẽ regis sibi factã, ampliùs cõfirmari: [Recordet rex dñi Dei
sui,] i. intuitu & amore Dei puideat, [vt nõ multiplicent pximi sanguinis] i. cõsanguinei filij mei
defuncti [ad vlciscendum,] i. oro vt tu dñe sentẽtiam tuam pro filio superstite iam prolatã, sic ro
bores & diuulges, q cognati non pręsumant cõfluere, quatenùs simul manu valida filium meum
occidãt, quod vnus aut pauci eorũ p timore tuo facere non auderẽt. [& nequaq̃ interficiẽt filium
meũ,] si feceris quod rogaui. [Qui ait: Viuit dñs,] i. iuro per Deum,] qa non cadet de capillis filij
tui super terrã:] hoc est, tam euidẽter ac firmiter iudicabo pro eo, q pro hac causa nemo audebit
ei aliquã læsionẽ inferre. [Dixit ergo mulier: Loquat ancilla tua ad dñm meũ regẽ verbũ. Et ait:
Loquere: Dixitq; mulier:] quasi iam regẽ proprio iudicio habẽs captũ & obligatũ ad ignoscen-
dum Absaloni: [Quare cogitasti huiuscemodi rem cõtra populũ Dei?] hoc est, cõtra Absalonẽ fi
lium tuũ, & eos q secũ fugerũt de terra hac, q q̃tum ad hoc sunt populus Dei, q erãt de stirpe Isra
el, vel ad iudaismũ cõuersi, seu veri Dei cultores. & qd cõtra istos cogitauerit ac dixerit rex, sub-
iungitur: [& locutus est rex verbum istud,] vtpotè Absalonem, & seruos eius non posse redire ad
terram hãc, in qua cultus est veri Dei. [vt peccet] ipse rex in hoc ipso per immoderatum rigorem,
quoniã Absalon & ministri eius in terra illa gentilium, poterant faciliter ad idololatriam decli-

na-

sare. Vndè & suprà 1. lib. Dauid dixit ad Saul: Maledicti sunt in cõspectu dñi, q eiecerunt me ho 1. Reg. 29.
diè, vt nõ habitẽ in hæreditate dñi, dicentes: Vade & serui dijs alienis. Sicq; quod dictũ est, vt, tenetur hîc nõ directè causaliter, sed cõcomitanter. Potest quod ita exponi: Locutus est rex verbũ istud, vt peccet populus Dei, videlicet Absalon & sui ministri, qa ad verbũ eius, quo iussit eos manere in terra illa gentiliũ, cõcomitari poterat pactum idololatriæ vitiũ in eisdẽ. [& nõ reducat eiectum suũ] i. ipse rex nõ det Absaloni ac suis licentiã redeundi. [Oẽs morimur, & q̃si aquæ dilabimur in terrã quæ nõ reuertunt:] i. etiã ex hac cõsideratiõe decet te regẽ esse ppicium Absaloni, qm oẽs sumus mortales, & quotidiè ppinquamus sepulchro, nescientes diẽ & horã, sic q, propter humanã fragilitatẽ ac pnitatẽ ad mala, clementer agendũ est, ne reus morte poccupatus, in statu periculoso decedat. Quidã exponũt sic: Oẽs morimur, i. cũ sumus mortales, nec post mortem possumus naturaliter ad vitã hanc reuocari, sicut nec aquæ in terrã descendẽtes reuertuntur eædẽ numero ad aerẽ, sed consumunt & absorbent in terra, & si vaporabiliter eleuent, non tñ eædẽ huc redeũt, iuxta illud in Esaia: Quomodò descendit imber de cælo, & illuc vltrà nõ reuertitur, sed inebriat terrã. Vndè & S. Iob: Viam (inqt) per quã non reuertar, ambulo. Itemq;: Homo cũ dormierit, nõ resurget: ideo tu rex, q filiũ tuum occisum nõ vales ad vitã istã reducere, parcere debes viuenti, ne & istũ, pter illius occisionẽ interficiendo aut derelinquẽdo, perdas vtrunq;. [Nec vult deus perire aiam,] i. hoiem peccatorẽ non vult mori in suis peccatis, put in Ezechiele habet: Nunqd voluntatis meæ est mors impij, dicit dñs, & nõ vt cõuertat à vijs suis, & viuat? Ideo subdit, [sed retractat] i. sententiã damnatiõis differt, & cõem legẽ de impij dãnatiõe dudũ pmulgatã, q̃si reuocare videt in particulari, dũ ei q secundũ legẽ cõem meruit mox puniri, cõcedit locum & tẽpus pœnitendi, ac veniã promerẽdi: imò per seipsum, per angelicũ quoq; instinctũ, per scripturas, per pdicatores, per beneficia & exẽpla, per pspera & aduersa, per miracula & naturales euẽtus, hortat eũ ad emendationẽ. Hinc ad Corinth. ait Apostolus: Pro Chro legatione fungimur, tanq̃ deo exhortãte per nos: Obsecramus pro Chro, reconciliamini deo. [cogitans] i. piè & paternaliter, puidẽs, [ne penitùs pereat] per obstinationẽ & cõdemnationẽ æternã, [q abiectus est] i. à deo auersus atq; diabolo incorporat'. Qui eñ peccat mortaliter, seipsum abijcit à deo, à statu salutis, à mystico corpore saluatoris in regionẽ dissimilitudinis & statũ dãnatiõis. Sed & diabolus abijcit eũ à virtute & grã, & à sublimitate iustæ cõuersationis, in lacũ peccati, in voraginẽ vitiorũ, in pfunditatẽ & vilitatẽ perditiõis. Deus verò nõ ita abijcit eũ à se, quin, quantũ in se est, semper paratus sit ad veniã, hac vita durante, recipere. Propter quod in Threnis fert: Nõ repellet in sempiternũ dñs: qa si abiecit, & miserebit secundũ multitudinẽ misericordiarũ suarũ. Non eñ humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hoim. Hinc quoq; teste Apostolo, ipse vult oẽs saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. In his verbis mulier tetigit aliã rationẽ, cur Dauid debuit parcere Absaloni, qa videlicet deus iã pius est, ergo & princeps dei vicarius, debet in hoc deũ imitari. Vndè pietas pcipuè ad principẽ spectat, queadmodũ in Prouerbijs legit: Roborat clementia thronus regis. In cuius signũ rex apum caret aculeo. [Nũc igit veni] ego ad te, [vt loquar ad dñm meũ regẽ verbum hoc:] videlicet sententiã, quã protulisti de liberatione filij mei, [psente populo,] repetendo eã corã oñibus manifestè, ne valeat reuocari, aut per ignorantiã puaricari. [Et dixit ancilla tua] in corde suo, vel alijs antẽq̃ te accederet: [Loquar ad regẽ] fiducialiter, ex cõsideratione bonitatis ipsius, [si quo modo faciat rex verbũ ancillæ suæ,] i. quatenùs aliquo modo dignet acquiescere petitioni suæ ancillæ. [Et audiuit rex verba] i. verbis meis dedit assensum, [vt liberaret ancillã suã de manu oĩm q volebant de hæreditate dñi delere me & filium meũ simul:] hoc est, erueret me de infestatione cognatorũ filij mei defuncti affligentiũ me vsq; ad mortem, per hoc, q voluerunt filiũ meum residuũ trucidare, & simili modo eriperet filium meũ adhuc viuentẽ de manu illorũ. Itaq; per hæreditatẽ dñi, intelligit Israeliticũ populum deo peculiarẽ, à cuius cõsortio delebat, q obijt. [Dicat ergo ancilla tua, vt fiat verbum dñi mei regis, sicut sacrificiũ] hoc est, liceat mihi asserere, q iudiciũ regis p filio meo datũ, sit acceptum ac firmũ, ideoq; placitũ veluti holocaustũ, sicq; impleat in filio tuo, in cuius persona loquor de filio meo. [Sicut eñ angelus dñi, sic est dñs meus rex,] hoc est, cõstans, iustus, & verax est, [vt nec benedictiõe, nec maledictione moueat:] i. nec laudibus, nec vituperijs possit à via virtutũ abduci, vndè nec prosperis, neq; aduersis, nec detractionibus, nec adulationibus frangit, quod frequẽter ita fuit in Dauid, quis interdũ corruerit. Ista aũt assimilatio seu cõparatio Dauid & angeli, fuit aliqualis, non plena. Multũm etẽm distat viator, quis sanctus, à cõprehẽsore: nec Dauid fuit cõfirmatus in gratia. Ideo de beatissimo Ioanne Baptista dixit saluator: Qui minor est in regno dei, hoc est, infimus ciuiũ supernorũ, maior est illo. [Vndè & dñs deus tuus tecum est. Et respondẽs rex, dixit ad mulierẽ: Ne abscondas à me verbũ quod te interrogo. Dixitq; ei mulier: Loquere dñe mi rex. Et ait rex: Nunqd manus Ioab tecũ est in oñibus istis?] i. habẽsne fauorẽ & informationẽ à Ioab ad pferendũ hæc oĩa? Iam eñ rex cõsiderauit, qd mulier intendebat, & suspicabat q à Ioab esset in-

Marginal references: Marc. 13. — Esaiæ 55. — Iob 16. — Iob 14. — Ezech. 18. — 2. Corin. 5. — Thre. 3. — 1. Timot. 2. — Prouer. 20. — Deut. 7. 10. — Matth. 11.

ducta, qa sciebat q̃ Ioab dilexit Absalnnē pro tunc. Libentiùs quoq; acquieuit reuocatiói Absalonis, qñ sciuit hoc ipsi Ioab placere, qa Ioab poterat populũ quietare, & satisfacere ei de Absalonis reductione. [Respondit mulier, & ait: Per salutē animæ tuæ] iuro [dñe mi rex, nec ad dexterā est, nec ad sinistrā, ex nñibus his q̃ locutus est dñs meus rex.] hoc est, nec plus, nec minus est quàm dixisti. Hoc est, in nullo deuiasti à veritate opinando & interrogando, an manus Ioab sit mecũ, imò directè est mecum in omibus, ad quæ etiã ꝓferenda induxi te, ideo subdit: [Seruus em̃ tuus Ioab ipse præcepit mihi, & ipse posuit in os ancillæ tuæ oïa verba hæc.] i. ad ista exprimenda induxit, ac docuit me, vt verterē figurã sermonis huius] hoc est, similitudinē ꝑinductam applicarē ad filium tuũ. [Seruus em̃ tuus Ioab ꝑcepit istud. Tu aũt dñe mi rex sapiens es, sicut habet sapientiã angelus Dei:] i. sapiens valdè, habesq; sapientiã cum virtute & vita sancta, quéadmodùm angeli Dei, quanuis multo minìs q̃ illi. Nempe si homo potest Deo assimilari in virtute & perfectione, à quo tñ deficit infinitè, iuxta illud: Estote perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est: Et rursus, Estote misericordes, sicut pater vester cælestis: itēq;, Imitatores Dei estote: quanto magis potest in sapiētia & virtute angelo cõformari & cõparari, nõ æqlitate, sed similitudine in hac vita? si quidē in cælo potest esse æqualis, imò & maior. Nã sicut de singulis angelorum ordinibus aliq ceciderunt, ita ad singulos aliq hoïes perducunt. Gloriosissima aũt Christifera virgo, super oẽs angelorum choros est eleuata. ¶ Præterea, sanctus Dauid multiplicē sapientiam habuit, vtpotè acquisitã & infusam, tã eam q̃ est prima inter dona spiritus sancti, q̃ eam q̃ est donum gratiæ grãtis datæ. Fuitq; sublimis Propheta, & anagogicus cõtemplatnr. [vt intelligas omnia super terrã:] hoc est, q̃dam de omibus, vt sit distributio accõmoda. Vel, omnia ad officiũ & iudicium tuũ spectantia, & capax sis omniũ, saltē per gratiã. ¶ Quæritᷣ circa ꝑhabita, qualiter licuit regi Dauid ꝑmittere mulieri, q̃ filius eius fratricida, impunitus maneret, q̃ secundũ legem fuerat occidendus. Nõ em̃ videtᷣ, q̃ licuit regi dispensare cõtra ꝑcepta Dei. Ad hoc q̃dam respondēt, q̃ filius ille nõ fuit secundum legē occidendus, qa de homicidio nõ fuit cõuictus per euidentiam facti, neq; per testes, qm̃ soli duo filij erãt in agro, nec per ꝑpriam recognitionē. Quod nõ videtᷣ idoneè dictũ, qa tota cognatio persequebatᷣ filium fratricidã: quod nõ fecisset, nisi fuisset manifestum & euidens, homicidiũ illud perpetratũ esse à fratre. Mulier quoq; corã rege hoc testabatᷣ, vt patet in litera, nec licuit filijs Israel perseq & necare homicidã, nisi sententia de hoc data à iudice, corã quo oportebat homicidã cõuinci. Nec habetᷣ ex textu, q̃ frater negauit se illud fecisse, nec mater eius hoc allegauit pro ipso corã rege, quod vtiq; allegasset, si aliquo modo habuisset colorē. ¶ Insuper, si homicidium illud fuisset occultũ, mulier per suã parabolam non cõclusisset intentũ de hnmicidio Absalonis, q per seruos suos fratrē suum corã multis occidit. Verùm ad hoc q̃dam respondet, allegando & sequēdo Rabbi Salomonē dicentē, q̃ omnes inducti ad testimonium q̃ Absalon occiderat ipsum Amnon, erãt ꝑpinqui ipsius Amnon defuncti, idcirco nõ erant idonei ad ferēdum testimonium in hoc casu. Sed hoc videtᷣ omninò incõgruè dictum, cùm scriptũ sit capitulo ꝑcedenti, q̃ populus multus venit per iter deuium, q̃ vt patuit, interfuit interfectioni ipsius Amnon, nec apparentiã habet, q̃ oẽs illi fuerunt ita ꝑpinqui filio regis occiso, q̃ non poterant in causa illa testari pro ipso. Et dato q̃ non potuissent testari pro ꝑpinquo defuncto, poterant tñ testari cõtra propinquũ viuentē: imò vt patet in Deuteronomio, Filius cõtumax comessator & ebriosus ad accusationē & protestationē suorum parẽtum, q proli maximē sunt ꝑpinqui, lapidabatᷣ. Iterum dicit Rabbi Salomon, quod & alius approbat, q̃ propinqui illi q testabantᷣ, Amnon occisum à seruis Absalonis, nõ erant ita propinqui Absaloni, sicut fratri eius occiso, qm̃ Absalon ex parte matris, erat de plebe gentiliũ. Ad quod dicendum, q̃ multi illorum ꝑpinquorum fuerunt ꝑpinquiores Absaloni, q̃ fratri eius occiso, qa non tantùm erant ibi fratres amborũ, sed & multi eorum cõsanguinei & nepotes amborum ipsi Amnon occiso, sicq; nepotes illi poterant in casu illo testari. Nec aliquo modo putandum, q̃ filij regis iuerunt absq; familia cõdecenti ad prandium Absalonis. ¶ Ampliùs, dictũ est ꝑcedenti capitulo, q̃ cõuiuium illud fuit in loco vbi oues Absalon tondebantur, sicq; pastores atq; tonsores ouium eius affuisse videtur. Nam & tonsoribus fiebat cõuiuium, vt patet ex dictis in primo lib. Itaq; ad quæstionē propositã respondēdum, q̃ nec rex, nec pontifex poterat dispensare in ꝑceptis decalogi, sed in ꝑceptis cæremonialibus ac iudicialibus poterãt dispensare ex rationabili causa & de cõsilio seniorum, sicut & Christus in Euangelio ꝑtestatur, q̃ Abiathar seu Achimelech sacerdos dedit ipsi Dauid panes ꝑpositionis ad cnmedēdum, quod videbatur cõtra ceremoniale ꝑceptũ, quo iubebatur q̃ soli sacerdotes illis panibus vescerētur. Aliq quoq; dicunt, q̃ de cõsensu propinquorum poterat rex cum hnmicida rigorē iuris tēperare ne occideretur. [Et ait rex ad Ioab: Eccè placatus] de forefacto Absalonis, [feci verbũ tuum:] i. decreui implere quod per mulierē hanc postulasti. [Vade ergo, & reuoca puerum Absaln.] Cõmuniter Dauid rex vocauit hunc Absalon puerum, qa tenerrimè eum dilexit, cùm esset speciosissimus iuuenis, & valdè amabilis

in

Margin notes: Matth. 5. Lucæ 6. Ephe. 5. Esaiæ 11. Exod. 21. Numer. 35. Deuter. 17. 2. Reg. 13. R. Salomon 2. Reg. 13. Deuter. 21. R. Salomon 2. Reg. 13. 2. Reg. 25. Matth. 12. Exod. 25. Leuiti. 24.

in naturalibus.[Cadéſq; Ioab ſuper faciẽ ſuam in terrã, adorauit & benedixit regi, & dixit Ioab: Hodiè intellexit ſeruus tuus,qa inueni gratiã in oculis tuis dñe mi rex. Feciſti enĩ dñe mi rex ſermonẽ ſerui tui. Surrexit ergo Ioab, & abijt in Geſſur, & adduxit Abſalon in Hieruſalem. Dixit aũt rex:Reuertatur in domũ ſuam,& faciẽ meam nó videat,] i.corã me nó appareat, ne videar ei nimis faciliter indulgere,ac per hoc iuſtitię derogare.Ideo quoq; dixit hoc rex,ne ex intuitu Abſalonis,renouaref in ſe dolor de interitu Amoon.[Reuerſus itaq; eſt Abſalon in domũ ſuã, & faciẽ regis nó vidit.Porrò ſicut Abſalon non erat vir pulcher in omĩ Iſrael.] i. pulcherrimus fuit corpore præ omĩbus viris Iſrael q̃ tunc erãt,[& decorus nimis.A veſtigio pedis vſq; ad verticem nõ erat in eo vlla macula.] Ad pulchritudinẽ aũt ſecundũ philoſophũ, tria cõcurrunt ac requiruntur & pertinẽt,vtpotè elegans corporis ſtatura, cógrua & ꝓportionata mẽbrorũ cohabitudo, ac viuidus qdam decenſq; color.Eſt verò & alia pulchritudo moralis exterior,in compoſitione morũ exteriorũ cõſiſtens,& rurſus eſt pulchritudo interior,tã naturalis q̃ acquiſita per ſcientias & virtutes,q̃ ſupernaturalis per dona gratiæ gratũ facientis.[Et qñ tondebat] i. tonderi fecit [capillũ] capitis ſui,[Semel aũt in anno tondebaf,qa grauabat eum cæſaries.] Dicũt qdam (vt ferf) Hebræi,ꝙ quolibet menſe ſemel tondebaf,idcirco exponunt hoc modo,ſemel in anno,i.ſtatuto tempore anni,putà triceſimo die,ſiue ſemel in menſe.Nã & in Hebræo ferf haberi, ſtatuto tẽpore tondebaf.Veruntñ Ioſephus videf ſentire,ꝙ ſemel duntaxat in anno,dicẽs:Tanta erat eius cæſaries,vt octo diebus tonderi vix potuiſſet,quã ſemel in anno tonſam ponderabat ducẽtis ſiclis. Vndè ſubiungif:[Põderabat capillos capitis ſui ducẽtis ſiclis põdere publico.] Circa quod magiſter in hiſtorijs ait:Fortè huius põderis erat tonſura eius, vtpotè abraſura, vel hoc precio eã emebant mulieres,vt ſubornarẽt crines ſuos.Nec tñ ob hoc oportet aſſerere, ꝙ ipſemet Abſalon vẽdidit capillos ſuos abraſos,ſed per alios,& ſi nó ob indigentiã precij, tñ ad oſtentationẽ & gloriam vanã.Additur aũt in textu,pondere publico,qm̃ triplex extitit pondus,videlicet templi ſeu ſanctuarij,& inſtitorũ,ac vulgare & vſuale,vtpotè ciuiũ, quod dicif publicũ. [Nati ſunt aũt Abſalon tres filij & filia vna,noĩe Thamar,elegantis formæ.Manſitq; Abſalon in Hieruſalẽ duobus annis, & faciẽ regis non vidit.Miſit itaq;] Abſalon nunciũ [ad Ioab, vt mitteret eum ad regem.] i. vt ipſe Ioab veniret ad Abſalonẽ,ſicq; ipſe Abſalon mitteret ipſum Ioab ad regẽ, quatenus impetraret ſibi à rege,ꝙ poſſet ad eius intrare ꝓſentiã.[Qui] Ioab [noluit venire ad eum.] i. ad Abſalonẽ.[Cũq; ſecundò miſiſſet] ad Ioab,[& ille noluiſſet venire ad eũ,] forſitan aliundè impeditus,vel ex alia cauſa q̃ ignoraf,[dixit ſeruis ſuis:Scitis agrũ Ioab iuxta agrũ meum habentẽ meſſem hordei.Ite igitur & ſuccendite eã igni.] Quod aũt in aliqbus libris ſubiungif, Et venientes ſerui Ioab,ſciſſis veſtimẽtis ſuis,dixerunt: Succenderũt ſerui Abſalon partẽ agri, i. fructuũ agri: igoi,nó eſt in Hebraica veritate.[Surrexitq; Ioab] ad quęrendũ ab Abſalone,cur iuſſiſſet hoc fieri,[& venit ad Abſalon in domũ eius, & dixit: Quare ſuccenderunt ſerui tui ſegetẽ meam igni? Et reſpondit Abſalon ad Ioab:Miſi ad te,obſecrãs,vt venires ad me,& mitterẽ te ad regẽ,& diceres ei] ex parte meá: [Quare veni de Geſſur?] i. inutiliter redij indè. [Melius mihi erat ibì eſſe,] qa eram ibì cũ rege illius quotidiè in honore,hîc verò tanq̃ exul & reus cõpellor à regis cõſortio ꝓſentia atq; intuitu abſtinere.Obſecro ergo, vt videam faciẽ regis. Quòd ſi memor eſt iniqtatis meæ,] i. recordaf exceſſus mei cum ira & ſine ignoſcẽtia,[interficiat me,] q̃ſi dicat, mâlo ꝓ culpa mea interfici,q̃ regis aſpectu magis diu priuari.Hoc tñ Abſalon ſimulatoriè dixit,vt animum regis flecteret ad ſe.[Ingreſſus itaq; Ioab ad regẽ, nunciauit ei oĩa hæc. Vocatuſq; eſt Abſalon & intrauit ad regẽ,& adorauit] adoratione duliæ [ſuper faciem terræ] i. proſtratus in terrã [corã eo] ſ. rege,[Oſculatuſq; eſt rex Abſalon] in ſignũ pacis, dilectionis & recõciliationis plenariæ. ¶Iuxta myſticũ ſenſum,per Ioab,intelligif paſtor aut eius vicarius:per Dauid,Chrs:per Abſalon peccator & reus.Quẽadmodũ itaq; Ioab intelligẽs cor regis eſſe inclinatũ ab Abſalonẽ, impetrauit ei veniã ac reditum per mulierẽ prudentẽ:ſic bonus ꝓlatus ſciens Chrm paratũ ad indulgendum veraciter pœnitenti,recõciliat ſubditũ ſuum culpabilẽ ſaluatori per orationẽ & exhortationẽ,quæ inſtar mulieris fœcundæ parit fructũ,ſpiritalemq; prolẽ. Itaq; ſicut Dauid placatus ignouit Abſaloni,ſic quilibet noſtrũm debet facilis eſſe ad indulgendum ſuo forefactori.Et væ duris corde,q vel nunq̃ aut rarò ignoſcunt ex corde. Quẽadmodũ etiam Abſalon regi reconciliatus,adhuc ꝓhibitus eſt accedere ad videndum faciẽ regis:ita peccator pœnitens & conuerſus,adhuc tenet in ſe reliquias ꝓteritarum culparũ,videlicet difficultatẽ ad bona, & pronitatem ad mala,per quæ à cõtemplatiõe & priſtina Dei familiaritate impedif ad tẽpus. Sed ſi in actibus pœnitẽtiæ viriliter perſeueret,& cũ omĩ cõpunctiõe ac humiliatiõe ad priorẽ gr̃am redire conef, ad oſculũ Chri pertingit,& ad dulcẽ charitatis amplexũ,ad diuinæ dulcedinis guſtũ,ad pacis internæ tranquillitatẽ. At verò per capillos,cogitatiões intelligunf: ideo ſicut Abſalon ſtatuto tẽpore capillos tondebat,ita peccator pœnitẽs,debet cogitationum malarũ ſuperfluitatẽ delere.

Ioſe.lib.7. an. iu. ca. 8.

Pet. Co. hiſto. lib. 2. Reg. ca. 14.

¶Expoſitio cap. 15. Igitur poſt hæc Abſalon fecit ſibi currus & equites. Arti. XXIIII.

DEscribuntur hîc varia atq; grauissima scelera Absalonis, per quæ illata est magna afflictio
regi Dauid. Scelera aũt Absalonis, fuerunt, ingratitudo eius ad patrẽ, à quo misericordiam
cõsecutus, mox decreuit ei reddere mala pro bonis: ambitioq́; & incestus, rebellio, schisma, sedi
tio, & alia quæ tangunt in litera. [Igitur post hæc Absalon fecit sibi currus & equites,] i. quadri-
gam qua veheretur q̃si rex, & viros equestres ꝑparauit sibi ac ꝓcurauit, [& quinquaginta viros q
2. Reg. 15. ꝑcederent eum] sedentẽ in curru, sicq́; per apparatum istum tanq̃ per q̃dam præludia siue ꝑam-
bula, mõstrauit se regnaturum ꝓ patre suo iam sene. Nã Amnon primogenitus fuit occisus: post
quẽ proximus erat Cheliab, q credit tunc obijsse, cùm deinceps de eo nulla fit mentio. Vel for-
sitan erat iners, ineptusq́; regnare. [Et manè cõsurgens Absalon,] vt ꝑueniret venientes ad regẽ,
[stabat iuxta introitum portæ in via] vel ciuitatis, vel palatij. In portis autẽ solebãt iudicia fieri,
Deuter. 16. iuxta id Deuteronomij: Iudices cõstitues in om̃ibus portis tuis. [& oẽm virũ q habebat negociũ,
vt veniret ad regis iudicium, vocabat Absalon ad se, & dicebat: De qua ciuitate es tu? Qui respon
dẽs, aiebat: Ex vna tribu Israel ego sum seruus tuus:] i. de illa vel illa vrbe ac tribu sum oriundus.
[Respondebatq́; ei Absalon: Videntur mihi sermones tui boni & iusti.] Ex his verbis elicitur, ꝙ
Absalon etiã interrogabat viros qd causæ haberẽt, & cur vellent accedere regẽ. Ad quod cũ illi
respondissent, dixit: [Vident mihi sermones tui boni] i. rationabiles & iusti, cùm tñ multi habe-
rẽt causas iniustas: sed ambitiosus adulator om̃ibus conabat placere, nõ timẽs Deum offẽdere ac
mẽtiri. [sed nõ est q te audiat cõstitutus à rege.] i. rex senio & multis causis grauatus, nõ satis ꝓ-
uidet de iudicibus, q causas expediant populi. [Dicebatq́; Absalon: Quis me cõstituat iudicẽ] i.
regẽ seu iudicẽ principalẽ [super terram?] i. super filios Israel cõmorantes in terra hac, q̃si dicat,
desiderio boni cõmunis opto præesse, cùm pater iã senex negligẽsq́; cõsistat, [vt ad me veniant
oẽs qui habẽt negocium, & iustè iudicẽ? Sed & cùm accederet ad eũ homo, vt salutaret illum, ex-
tendebat manum suã, & appræhendẽs, osculabat eum] osculo adulatiõis. Triplex quippe poni-
tur osculum, s. adulationis, proditiõis, & dilectiõis. Faciebatq́; hoc om̃i Israel veniẽti ad iudiciũ,
vt audiret à rege.] i. indifferenter cunctis viris veniẽtibus ad regis iudicium, se fictè humilians,
Eccl. 19. iuxta illud: Est qui nequiter se humiliat, & interiora eius plena sunt dolo, iustumq́; simulãs, qa si-
ne personarum acceptiõe faciebat hoc maioribus atq; minoribus. [Et solicitabat corda virorũ
Israel.] i. diuersimodè inquietauit corda illorum, & fecit eos solicitos pro ipsius ꝓmotiõe ad re-
gnum. Vndè qdam exponunt: Solicitauit, i. inclinauit corda illorũ ad se, atq; (vt fert) in Hebræo
habet, furabatur corda eorum, i. per talia blãdimẽta ita traxit corda ipsorum in se, & eorũ bene-
uolentiã sumpsit, ꝙ quasi extra se & in ipsum transpositi erãt, ꝑsertim ꝙ talis ac tantus, tãq́; ama-
bilis & decorus, tam charitatiuè, piè, & humiliter circa ipsos se habuit. Propter quod reputabãt
eum regno dignissimum. [Post quatuor aũt annos] qñ vidit populum tã inclinatum ad suã ꝓmo-
tionẽ, [dixit Absalon ad regẽ Dauid:] Vt refert Lyra, in Hebræo habet, post quadraginta annos,
& ꝙ falsa sit litera habẽs, post quatuor annos, vitioq́; scriptorum corrupta ꝓbat: qa à fuga Absa-
2. Reg. 13. lonis vsq; ad hęc plures anni fluxerũt. Absalon nãq; tribus annis fuit in Gessur, vt iã patuit. Duo-
bus quoq; annis fuit post hoc in Hierusalẽ, anteq̃ venit ad regis ꝑsentiã. Posteà fecit sibi currus
& equites, & populũ modo ꝑhabito solicitauit, ad quæ om̃ia faciẽda videt indiguisse ad minus
annis duobus. Verùm ista obiectio faciliter solueret, qa qui legunt, post quatuor annos, expo-
nunt sic, qa duobus annis fuit in Hierusalẽ, regẽ non vidẽs. Deindè ad regem ingressus, & posteà
per duos annos cum fecisset sibi currus & equites, blanditus est populo: sicq́; cõputatio horum
annorum inchoat à reditu Absalonis in ciuitatẽ Hierusalẽ. Veruntñ verus textus habet, post qua-
Hieronym. draginta annos: sic quoq; Hieronymus transtulit, & qdam libri correcti sic habẽt. Porrò in lib.
de Hebraicis quæstionibus, cõputatio horum quadraginta annorũ incipit à tempore quo Saul
1. Reg. 22. sacerdotes occidit, qm̃ Dauid fuit aliquo modo causa atq; occasio interfectionis illorum, qa ni-
1. Reg. 21. mis apertè petiuit ab Achimelech panes & gladiũ, cùm sciret ibì adesse Doeg Idumæũ, de quo
ꝓbabiliter timuit, ꝙ referret ista Sauli: idcirco fit hic illius tẽporis mẽtio, qm̃ illa ipsius Dauid cul
pa, fuit partìm causa huius rebellionis Absalonis aduersus Dauid. Nec obstat quod dictũ est, hãc
2. Reg. 11. 12. rebellionẽ euenisse propter peccatum Dauid cum Bethsabee & cõtra Vriam: qa plura peccata
possunt esse causæ partiales eiusdẽ pœnæ à Deo illatæ aut inferendæ. Hæc etiam scribit Lyra, &
Pet. Co. hi- cõcordat satìs cum verbis Petri Comestoris, dicentis: Alia litera habet post quadraginta annos,
sto. lib. 2. Quadraginta em̃ anni fluxerunt, ex quo occisi sunt sacerdotes Nobe, q ponunt hîc, vt monstret
Re. cap. 15. diuinã vltionẽ suscitari super Dauid, eo ꝙ Achimelech sacerdotẽ fefellit. Additq́; Lyra, Rabbi
1. Reg. 21.
R. Salomon Salomon dicit, ꝙ isti quadraginta anni incipiunt à tempore quo populus Israel petiuit regem
contra Samuelis persuasionẽ. Cuius rei fit hîc memoria, qm̃ prima facie videbat magnũ malum
1. Reg. 8. 12. rebellio Absalonis, sicut & Samuel prænunciauit, ꝙ petitio populi de cõcessione regis, nõ erat
R. Paulus ad bonũ. Sed cõtrà scribit Rabbi Paulus, dicens: Licèt Dauid fuisset causa occasionalis occisio-
nis sacerdotum, nòn tñ culpabiliter attribuendũ est ei, tum quia scriptura nõ imponit ei huius-

modi culpam, tum qa nō debebat ꝑsumere in Saule esse tantā malitiam, ꝙ occideret sacerdotes ꝓpter hospitalitatē sibi ab eis exhibitam, qa nōdum fuit à Saule publicè eiectus, tum qa peruersitas ipsius Doeg nōdum erat Dauid nota. Ex qbus videt, ꝙ gestum hoc Absalonis, nullā habet cōtinuationē ad petitionē populi de rege instituēdo. Hinc cōputatio horum q̄draginta annorum videret melius inchoari à prima vnctione Dauid in regē, de qua suprà 1. Regum lib. quæ vnctio fuit post petitionē populi memoratam, & ante sacerdotum occisionē. Nam in prima illa vnctione Dauid, dictum est: Directus est spiritus dñi in Dauid à die illa & in reliquum, quod cōmuniter exponit de spiritu fortitudinis atq; cōstantiæ, qa post illam vnctionē cœpit Dauid famosissimus fieri, & ꝓmotus in regē, victoriosissimus fuit. Cuius oppositum videt ei cōtigisse in persequutione sibi illata à ꝓprio filio, & deturpatione vxorū suarum à filio suo: ideo rectè incipit cōputatio horum annorum ab illa inunctiōe, vt opposita iuxta se posita, clariùs innotescāt. Sed in his verbis Rabbi Pauli multa reꝑhensibilia cōtineri recensent. Primum est, ꝙ dicit scripturā nō attribuere culpabiliter ipsi Dauid sacerdotum occisionē. Scriptum est eñ primo lib. ꝙ Dauid dixit Abiathar filio Achimelech pontificis interfecti: Ego sum reus omnium animarū patris tui, i. interfectionis personarum omniū sacerdotum illorum. Aliud est, ꝙ dicit ipsum Dauid nō debuisse ꝑsumere tantā malitiā esse in Saul, qa nondū eiectus fuit publicè ab eodē: qa (vt in 1. lib. recitat) Saul sæpè nisus fuit, etiam corā multis, occidere & perfodere ipsum Dauid, anteq̄ venit ad Achimelech sacerdotē, & tā manifestè persequebat ipsum Dauid, ꝙ putauit sacerdoti pontifici hoc cognitum esse. Propter quod (vt in 1. lib. legit) dixit pontifici, Quare cōiurastis aduersum me, tu & filius Isai? Et rursus ad emissarios: Manus (inqt) eorū cum Dauid est, scientes ꝙ fugisset, & nō indicauerunt mihi. Tertiū est, ꝙ dicit, peruersitatē ipsius Doeg, nōdum fuisse cognitā ipsi Dauid. Scriptū est eñ 1. lib. queadmodū Dauid dixit Abiathar sacerdoti: Sciebā ꝙ cùm ibi esset Doeg, certissimè annunciaret Sauli. Vndè (vt dixi superiùs) qa Dauid hoc sciuit, debuisset pontificē auisasse, & ea quæ egit cū eo, occultè fecisse. Veruntñ reor difficulter posse saluari, ꝙ computatio annorū illorum inchoanda sit à tempore quo Saul sacerdotes occidit, si benè pensez, ꝙ Dauid nō vixit nisi septuaginta annis, & quadraginta annis regnauit, ipseq; Salomon cum cœpit regnare, fuit circiter vndecim annorū, vt infrà habebit, ita ꝙ Dauid fuit circiter quinquagintanouē annorū, qñ cum Bethsabee peccauit, post quod peccatum vsq; ad istā rebellionē Absalon cōtra Dauid, fluxerunt ad minùs septē anni, vt patuit, imò plures. Nā post ipsius Thamar oppressionē, fluxerunt duo anni ante ipsius Amnon occisionē. Post quā fuit Absalon in Gessur triennio, deinde in Hierusalē biennio, anteq̄ vidit faciē regis, & post hoc (vt dictū est) fluxerunt circiter duo anni qbus populum sibi attraxit, qui simul sunt nouē anni. Itaq; post annos ꝑfatos dixit Absalon ad regē: [Vadā & reddā] i. persnluā [vota mea quæ voui dño] i. sacrificia quæ Deo offerre promisi [in Hebron] vrbe notabili tribus Iudæ. [Vouens eñ vouit seruus tuus cùm essen in Gessur Syriæ,] quia regio ista Gessur fuit pars Syriæ, [dicēs: Si reduxerit me dñs in Hierusalē, sacrificabo dño] per manum sacerdotis in Hebron, nōdum eñ fuit templum cōstructum, ideo extra Hierusalē licuit sacrificare. Sed illud Absalon credit cōfinxisse, vt sub specie religionis patrē suum deciperet, & ꝓpositum suæ rebellionis exequeret, faciendo cōspirationē in Hebron vrbe famosa & sancta, iuxta quā fuit spelunca duplex, in qua cum suis cōiugibus sepulti sunt quatuor magni patriarchæ, videlicet Adā, Abrahā, Isaac, Iacob, Eua, Sara, Rebecca & Lia, in qua etiā vrbe cœpit Dauid regnare. Hinc & Absalon voluit ibi incipere. [Dixitq; ei rex Dauid: Vade in pace. Et surrexit, & abijt in Hebron. Misit antē Absalon exploratores] i. cursores & obseruatores [in vniuersas tribus Israel,] i. ad aliquas vrbes tribnum singularū, [dicens: Statim vt audieritis clangorē buccinæ, dicite: * Regnabit Absalon in Hebron.] Absalon & cōsiliarij sui ita instruxerunt nuncios, ꝙ eodē die, eadēq; hora tis ꝑfixa, vnusquisq; eorū in vrbe sibi deputata insonuit buccina. Quo facto, alij ei associati clamauerunt: Regnabit Absalon in Hebron. Sicq; fiebat in qualibet vrbiū ad quas erāt directi, eadē etiā hora fiebat ita in Hebron. [Porrò cum Absalon ierūt ducenti viri de Hierusalē vocati,] quos rogauit secum venire, vt putarent sibi fauere, & pauciores cum Dauid manerēt. Nec dubiū quin isti erāt viri multū notabiles, [euntes simplici corde, & causam penitùs ignorātes,] ob quā Absalon eos secum assumpsit. [Accersiuit quoq; Absalon Achitophel Giloniten de ciuitate sua Gilo,] i. de vrbe nomine Gilo, [cōsiliarium Dauid] ꝑcipuum. Dicunt aūt aliqui, ꝙ Achitophel animauit Absalonē cōtra Dauid, eo ꝙ Dauid adulteriū egit cū Bethsabee filia filij sui. [Cumq; immolaret * hostias] q̄si Deum honorās, adiutorēq; habēs, [facta est cōiuratio valida,] ita ꝙ fortiter astrinxerāt se assistere Absaloni. [Populusq; cōcurrēs augebatur cū Absalon] i. de singulis tribubus multi festināter cōuenerunt ad Hebron, ad cōplacendū assistendūq; Absaloni. [Venit igit nuncius ad Dauid, dicēs: Toto corde vniuersus Israel sequitur Absalon.] i. multi de qualibet tribu adhærent ei vt regi. [Et ait Dauid seruis suis q erant cnm eo in Hierusalē: Surgite, & fugiamus. Neq; eñ erit nobis effugiū à facie Absalon.] nisi iā festinemus exire.

Margin notes: 1. Reg. 16. — 1. Reg. 22. — 1. Reg. 18. 19. — 1. Reg. 22. — Ibidem — 3. Reg. 2. — 2. Reg. 11. — 2. Reg. 13. — 2. Reg. 14. — Io. 10. 13. 15. — Gene. 23. 25. — Gene. 35. 49. — 2. Reg. 2. — * Regnauit — 2. Reg. 11. — * victimas

exire. Dauid cōſcius ſibi malorum quæ fecerat, ac reminiſcens cōminationum ſibi per Nathan
2. Reg. 12. factarum, formidauit ſuccumbere propter ſua peccata, propter quorū demerita, timuit Abſalonem poſſe diuina virtute ꝓualere, tanq̃ flagellum diuinæ iuſtitiæ cōtra ſe ſuſcitatum.[Feſtinate egredi, ne fortè veniens occupet nos, & impellat ſuper nos ruinam, & percutiat ciuitatē in ore gladij. Dixerūtq; ſerui regis ad eum: Oīa quæcunq; ꝓceperit dñs noſter rex, libēter exequemur ſerui tui. Egreſſus eſt ergo rex, & vniuerſa domus eius] i. domeſtici [pedibus ſuis:] qa humiliauit ſe rex coram Deo, vt miſericordiam conſequeretur: idcircò noluit cum apparatu & pompa equeſtri exire, & ſtetit procul à domo, vt videret qualiter alij irent aut ſecum manerent. [Et reliquit rex decem mulieres cōcubinas] i. ſecundarias cōiuges, [ad cuſtodiendā domum] palatij. vn dè videtur, q̃ alias ſex vxores principales ſecum eduxit, aut alicubi ad locum ſecurum tranſmiſit. [Egreſſusq; rex & oīs Iſrael pedibus ſuis, ſtetit procùl à domo, & vniuerſi ſerui eius ambula-
2. Reg. 8. bant iuxta eū, & legiones Cherethi & Phelethi] quæ nomina diffuſè expoſita ſunt ſuprà, [& oēs Gethæi pugnatores validi] Sicut cōmuniter dicitur, hi fuerant Philiſtæi, [ſexcenti viri q ſecuti
1. Reg. 27. eum fuerant de Geth, pedites ꝓcedebant regē:]& erāt cōuerſi ad Iudaiſmum, qui benefecerunt ipſi Dauid, qñ latuit in Geth vrbe Philiſtinorum tempore Saul. Exierunt quoq; cum Dauid ſex-
Ioſe. lib. 7. ant. iu. ca. 9. centi viri, qui adhæſerunt ei ſub perſequutiōe Saulis, vt Ioſephus ſcribit. [Dixit aūt rex ad Ethai
Pet. Co. hiſto. lib. 2. Gethæum:] i. oriundum de Geth, qui ſecundum ſcholaſt. hiſtoriam, fuit filius Achis regis Philiſtijm, ac principalis inter ſexcētos Gethæos præfatos, q ex cōſideratione virtutū Dauid, ſecutus
Reg. ca. 15. eſt eum, & factus ꝓſelytus: [Cur venis nobiſcū? Reuertere & habita cum rege,] i. cū Abſalon, quē aſſumpſerūt ꝓ rege, & tñ non erat rex de iure, ſcilicet intruſit ſeipſum, [qa peregrinus es, & egreſſus es de loco tuo.] i. de aliena terra huc aduenīſti. [Herì veniſti,] i. nuper ſeu ꝑterito tempore nō diu elapſo, [& hodiè cōpelleris nobiſcū egredi] timore Abſalonis: ideo magis cōdoleo tuæ aduerſitati. [Ego aūt vadā quò itur⁹ ſum.] i. quò Deus voluerit ac diſpoſuerit, quod ego ipſe adhuc ignoro. [Reuertere, & reduc tecū fratres] i. propinquos & cōpatriotas [tuos, & dñs faciet tecum miſericordiā & veritatē, qa oſtēdiſti gratiā & fidē,] i. bonū fauorē ac fidelitatē ad me, qa ita te offers ad ſubeundum pericula mecū & ꝓpter me. [Et rñdit Ethai regi, dicēs: Viuit dñs, & viuit dñs meus rex, qm̄ in quocūq; loco fueris dñe mi rex, ſiue in morte, ſiue in vita, ibi erit ſeru⁹ tuus. Et ait Dauid Ethai: Veni & tranſi. Et trāſiuit Ethai Gethæus, & rex, & oēs viri q erāt cum eo, & reliq̃ multitudo. Oēsq; flebāt voce magna:] ꝓpter tā inopinatā & magnā aduerſitatē, regi à ꝓprio filio ſuſcitatā. [& omnis populus trāſibat. Rex verò trāſgrediebat torrentē Cedron, & cunctus po
*Sadoc pulus incedebat contra viam oliuæ quę reſpicit ad deſertū. Venit aūt & *Zadoc ſacerdos, & vniuerſi Leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis Dei, & depoſuerūt arcam Dei.] i. in loco apto reuerenter poſuerunt. [Et aſcēdit Abiathar] qui erat tunc pōtifex, & corā oībus aſcendit ad orandum iuxta arcam, vt cōſuleret dñm, qd eſſet ipſi Dauid agendū, ſed dñs non dedit rñſum: Aſcendit aūt [donec expletus eſſet oīs populus q egreſſus fuerat de ciuitate:] i. donec oēs tranſierūt, vt ſic ſeorſum oraret deuotiùs. [Et dixit rex ad Zadoc: Reporta arcam Dei in vrbem.] Nēpe ex quo dñs non dedit rñſum, aduertit Dauid dñm nondū ſibi eſſe reconciliatū, q̃tum ad pœnæ dimiſſionem: idcircò arbitrabat ſe indignū ꝓſentia arcæ. [Si inuenero gratiā in oculis dñi, reducet me] in Hieruſalē, & oſtēdet mihi eam,] i. arcam inuolutā, quā nudā videre nec regi licebat, [& taber-
Numer. 4. naculū ſuum. Si aūt dixerit mihi, nō places,] i. nolo vt ampliùs regnes, [ꝓſto ſum] obedire voluntati ipſius, & ſuſtinere quod mihi inflixerit. [faciat quod bonū eſt corā ſe. Et dixit rex ad Zadoc ſacerdotē: O vidēs,] i. propheta: vndè videt Zadoc prophetiæ ſpm̄ habuiſſe, niſi forſan dicat pro
1. Paralip. 16. pheta & videns, qa in diuino obſequio pſallētibus & ꝓphetarum oracula recitātibus ꝑerat. Vndè & 1. Reg. 10. & 19. Saul & alij ꝓphetaſſe dicunt. In epiſtola quoq; ad Corint. prophetæ vocantur interpretatores ſcripturæ, vt cùm ait Apoſt. 1. Cor. 14. Prophetæ duo aut tres dicant, & cæteri taceant. [reuertere in ciuitatem in pace, & Achimaaz filius tuus & Ionathan filius Abiathar duo filij veſtri ſint vobiſcū. Eccè ego abſcondar in cāpeſtrib⁹ deſerti, donec veniat ſermo à vobis indicans mihi. Reportauerūt ergo Zadoc & Abiathar arcam Dei in Hieruſalē, & manſerūt ibì. Porrò Dauid aſcendit cliuū oliuarū,] i. mōtoſum aſcenſum mōtis olieti, ſcandēs & flens, & nudis pedibus incedēs, & operto capite:] ne videret plorare, & ne alij ex ſuo fletu magis deſolarent, & nudis pedib⁹ incedēs. ſicq; maximè humiliauit ſe, perpēdēs hæc oīa mala, ꝓpter ſua euenire peccata. [Sed & oīs populus q erat cū eo, operto capite aſcēdebat plorās. Nūciatū eſt aūt Dauid, q̃ Achitophel eſſet in cōiuratiōe cū Abſalon. Dixitq; Dauid: Infatua, q̃ſo dñe, cōſiliū Achitophel] i. ab effectu impedi illud, & da ne ei cōſentiatur, & hoc factū eſt poſteà. Timuit aūt Dauid cōſilia
2. Reg. 17. Achitophel, qa aſtutiſſim⁹ erat in cōſulēdo. [Cūq; aſcēderet Dauid ſummitatē mōtis] oliuarū, [in quo adoraturus erat dñm,] qa ab illius mōtis cacumine videre poterat ſanctā ciuitatē & locū diuini cult⁹, & illuc vertebat faciē ſuā, vt ardēti⁹ exoraret. [eccè occurrit ei Chuſai arachites,] i. de oppido Arach natus, amicus & conſiliarius eius, [ſciſſa veſte, & terra pleno capite:] qa in ſignum

gnum mœroris sciderat vestem suam,& puluerem sparserat super caput.[Et dixit ei Dauid: Si veneris mecum,eris mihi oneri]i.grauabis me,quia mãlo te alibi esse,vbi plùs mihi proficuꝰ esses. Communiter aũt exponitur,eris mihi oneri,quia non es aptus ad pliandum.[Si aũt in ciuitatem reuertaris,& dixeris]ipsi[Absaloni: Seruus tuus sum rex,patere me viuere, sicut fui seruus patris tui,sic ero seruus tuus,dissipabis consiliũ Achitophel.] Videtur ꝙ Dauid in his verbis commiserit viro huic mẽtiri & fallere. Rñdetur,ꝙ fuit fraus vtilis,& verba hæc aliquo modo verificant,qa Chusai impediuit Absalonẽ à diuersis sceleribus,dissipando consiliũ Achitophel,& oppositum psuadẽdo. Et q̃tũ ad hoc,seruiuit Absaloni,cooperãdo ei in bonũ. Exhibuit quoq; ei q̃dã obseqa inclinando,& in qbusdam obtẽperando. Alij dicunt,ꝙ non sit necesse ipsum excusare in verbis istis ab officioso mẽdacio, quem cõstat in multa mortalia corruisse peccata, & sequẽti cap. legitur grauiter deliquisse.[Habes aũt]i. ibi habebis[tecum]in Hierusalẽ[Zadoc & Abiathar sacerdotes:]quos & nunc habes spiritaliter tecum per mẽtis cõsensum, qm̃ sunt de parte mea,sicut & tu.[& om̃ verbũ quodcũq; audieris in domo regis,indicabis Zadoc & Abiathar sacerdotibus]i. quicqd audieris ab ore Absalonis & fautorũ ipsius,quod expediat mihi scire, nũciabis mihi per sacerdotes pfatos, eorumq; filios.[Sunt em̃ cum eis duo filij eorum Achimaaz filius Zadoc,& Ionathan filius Abiathar,& mittetis per eos ad me om̃e verbum quod audieritis.] Eccẽ qualiter S. Dauid,q̃uis in Deo sperauerit,& eius voluntati resignauerit semetipsum, nihilominùs, q̃tum in se erat,optauit euadere,pualere & reduci in sua,fecitq; quicqd secundũ humanã prudentiã facere potuit.[Veniente ergo Chusai amico Dauid in ciuitatẽ,Absalon quoq; ingressus est ciuitatẽ, & Achitophel cũ eo.] ¶ Moraliter ex psenti docemur cap. q̃ enorme crimẽ existat ambitio,qualiter mentẽ obtenebret,vt nec patri, nec fratri, nec amico, neq; alicui parcat: q̃ multa & magna vitia oriant ex ea,videlicet simulatio,hypocrisis,mendaciũ, adulatio,odium, dissensio,schisma, traditio,incestus,cõiuratio,cõspiratio,homicidiũ,imò & patricidiũ,rebellio,& quasi in oĩbꝰ reflexio ad seipsum. O si benẽ pẽsemus q̃ periculosum & stultũ est ad psidentiã anhelare,ad curata officia aspirare,velle pesse,pcipere,& non magis subesse ac obedire, nõne iudiciũ grauissimũ in hiis q psident,fiet?Sed quale iudiciũ immineteis,q ambitiose se ingerũt,aut suspiciose & inordinatẽ in officijs & psidentijs se cõseruãt?Hi em̃ eo ipso quo tales sunt,indigni sunt adiutorio spũs sancti ad salubriter psidendũ, sine quo fructuosẽ nemo valet pesse. Excæcati & miseri isti,ad seipsos insipiẽter reflexi,nõ aduertũt diuini rigorẽ iudicij:& q̃ horrendũ sit incidere in manus Dei viuẽtis:& ꝙ totiès ad apostasiæ crimen labant,quotiès hoibus pesse cupiũt ant conant, vel delectant. Idcircò sunt filij primi illius apostatę,q est rex sup oẽs filios ambitionis atq; superbiæ. Heu q̃ multi etiã spiritales & ecclesiastici,modò sectant ambitionẽ,adulationes, virulẽtaq; oscula,ac cætera vitia Absalonis,q bonos persequunt platos,ac detrahendo & infestando moliunt eos occidere,quo ad esse bonę famæ,quod in proximorũ cordibꝰ habẽt,& spiritales patres suos nituntur de platione eijcere,vt ipsi subintrent. Insupèr docemur hîc patientiã,humilitatẽ,cõpunctionem,pœnitentiã,fletũ ac pœnitentialẽ afflictionẽ S. Dauid perpendere & sectari,q expulsionem suam tam tranquillè ac patientissimẽ tulit,& sua vberrimẽ deplorauit peccata, nec malum quid de suo loquebatur persequutore,imò & obtulit se ad oẽm correctionẽ Dei paratum,sicut fatetur Psal. 37. Qm̃ ego in flagella paratus sum. Simili modo & nos,quicquid aduersitatis,correptionis, persequutionis,damni,diffamiæ,infirmitatis cõtigerit nobis, studeamus æquanimiter tolerare, & impleamus quod scriptum est: Non vlciscamur nos pro his quę patimur,sed reputantes peccatis nostris hæc ipsa supplicia minora esse,flagella dñi(quasi serui qui corripimur)ad emẽdationem,& non ad perditionem,nostram euenisse credamus. Postremò, sicut Dauid cõdoluit Ethai Gethæo & viris ipsius,sic compatiamur & nos eis,qui occasione nostri patiuntur aduersa,qbus grati & consolatorij esse debemus:& q̃uis Dauid cõsuluit viris illis reuerti & habitare cum Absalone,non tamen communicare ei in vitijs.

2.Reg.17.
2.Reg.16.
Sap.6.
Heb.10.
Iob.41.
Iudit.8.

¶ Elucidatio cap. 16. Cumq; Dauid transisset paululùm verticem montis. Art. 25.

CApitulum iam elucidandũ enarrat,qualiter Dauid inter tot aduersa quandã habuerit prosperitatem,& occasione illius inciderit magnam culpam:& qualiter mox pro suis peccatis grauem sustinuerit cõfusionẽ,sicq; ad hoc tandẽ deuentũ sit,ꝙ pro adulterio quod cõmisit, vxores quoq; ipsius sunt violatæ violatiõe ignominiosissima à proprio filio.[Cumq; Dauid transisset paululùm verticem mõtis]oliueti, in quo deuotẽ orauit, sicut pcedenti habetur cap. [apparuit]i. regi occurrit[Ziba puer]i. minister ipsius[Miphibosethin occursum eius cum duobus asinis,q onerati erãt 200. panibꝰ & 100. alligaturis vuæ passæ,]i. ita cõfectæ, & ponit singulare pro plurali: quoniam multas vuas sic cõfectas & colligatas adduxit,[& 100. massis palatharum,]i. ficuum inter tabulas compressarum,[& duobus vtribus vini] i. vasis de corio factis, vino repletis. [Et dixit rex Zibæ: Quid sibi volunt hæc?] i. cur ea attulisti?[Responditque Ziba: Domine mi rex,asini domesticis regis,]id est,pro vsu seruorum tuorum,[vt]si qui præ lassitudine aut infir-
2.Reg.15.

mitate non poterunt ire, super asinum[sedeant,& panes & palathæ ad vescẽdum pueris tuis, vinum aũt vt bibat, si quis defecerit in deserto. Et ait rex: Vbi est filius dñi tui?] i. Mephiboseth, de cuius absentia Dauid mirabat, cùm fecisset illi tot bona. [Rñditq; Ziba regi: Remãsit in Hierusalem, dicẽs: Hodiè] i. tẽpore isto [restituet mihi domus] i. populus [Israel regnũ patris mei,] i. Israeliticum regnum, quod fuit Saulis aui mei, & deuolutum fuisset ad Ionathan patrẽ meũ si superuixisset. Istud impi⁹ Ziba iste malitiosè cõfinxit ex auaritia, vt s. rex cõtra Mephiboseth amaricat⁹, reputaret eum quasi reum læsæ maiestatis, atq; ob hoc priuaret eum sua hæreditate, cõferretque eam sibi, tanq̃ zelãti ꝓ rege, & astanti ei in tanta aduersitate. Etem̃ Ziba iste oĩnò putauit Absalonem vincendũ, & regem Dauid cum suis ꝓualiturum, sciens Dauid diuinitùs electum & vnctum in regem, & semper ꝓtectum & adiutum à dño, quẽ etiã sciuit prudentissimũ in bellicis rebus, fortẽ, magnanimũ, & strenuissimos viros secum habentẽ: ideo studuit ei occurrere & placere, ac
2.Reg.9. necessaria ministrare, vt ex his cõmoda reportaret. [Et ait rex Zibæ: Tua sint oĩa quæ fuerũt Mephiboseth.] i. oĩa bona sua do tibi. Quidã tñ exponũt hoc de terris & agris, quos Dauid dedit Mephiboseth, prout dictũ est suprà. In hac re Dauid multipliciter, grauiterq; peccauit. Primò, ita faciliter credendo accusatori sine testium adhibitione. Secundò, tam inordinatè ꝓferendo iudicium, vtpotè sine accusati auditione, sine accusationis examine, sine debita mora seu deliberatione. Tertiò, innocentẽ suis bonis priuãdo, & ea pessimo accusatori donãdo, & ex hoc inexcusabilior fuit rex, qm̃ aliundè frequenter fuit expertus virtutes Mephiboseth: idcircò non debuit tam faciliter credere accusationi contra ipsum delatæ. [Dixitq; Ziba: Oro inueniã grãm corã te dñe mi rex.] Q. d. adulator iniquus, artifexq; mẽtitor: Potiùs opto grãm & fauorẽ regis, q̃ temporalia cõmoda ac munera eius. [Venit ergo rex Dauid vsq; Bahurim.] i. locũ sic dictũ. [Et eccè egrediebatur vir indè de cognatione dom⁹ Saul, noĩe Semei, filius Gera,] cognatus Saulis, nat⁹ de Benia-
2.Reg.19. min. Infrà Semei iste ait ad Dauid: Prim⁹ veni de omi domo Ioseph in occursum regis, ergo fuit de tribu Ioseph. Ad hoc qdam rñdet, quòd Semei ex parte matris fuit de cognatiõe Saul, tribuq; Beniamin, sed ex parte pr̃is de tribu fuit Ephraim. Hoc quoq;, vt in quadã legi expositione, dicunt Hebræi. Alij scribũt, ꝙ reuerà ex parte pr̃is fuit de Beniamin, sed de domo Ioseph ferẽ fuisse, qm̃ habitauit in terra tribuq; Ephraim, filij Ioseph. Vel secundũ quosdã, ex parte matris fuit de Beniamin tribu. Veriùs aũt videtur, ꝙ ex parte pr̃is fuit de Beniamin, qm̃ in vet. test. viri cõmuniter nomen acceperant ex parte patris. Cùm ergo dicatur fuisse de cognatione Saul, videtur ꝙ ex parte pr̃is fuerit Beniamita. ¶ Sed tũc rursus oritur q̃stio, qualiter fuerit de alia tribu ex parte
Num.36. patris q̃ matris, cùm secundũ legem vir & vxor debuerint de eadem esse cognatiõe & tribu. Ad quod rñdetur, ꝙ ratio illius ꝓcepti fuit, ne in anno Iubileo fieret cõfusio sortiũ, hæreditate vnius tribus deueniente ad aliam: ideo mulieres quæ non succedebant in hæreditate paterna, pote-
1.Reg.18. rant ducere viros alterius tribus, sicut & Dauid de tribu Iuda, habuit cõiugem Michol de Beniamin tribu. Itaq; Semei, quem Hebræi fabulantẽ fuisse Nabad pr̃em Hieroboam, vt in Scholastica
Pet.Cõ.hist. lib.2.Re. ca.15 fertur hist. [procedebatq; egrediens & maledicebat, mittebatq; lapides contra Dauid, & contra vniuersos seruos regis Dauid. Om̃is aũt populus & vniuersi bellatores à dextro & à sinistro latere regis incedebant. Ita aũt loquebatẽ Semei cùm malediceret regi: Egredere egredere] hoc dixit subsannatoriè, quasi diceret, dignus es expulsione, & repetitio fuit cõfirmationis indicium. [vir sanguinum,] hoc est, copiosus in homicidijs. [& vir Belial,] i. sine iugo rationis atq; iustitię, hoc est, tyrannicè. [Reddidit tibi dominus vniuersum sanguinem domus Saul:] i. pœnam pro occisione eorum qui de domo Saul occísi sunt, vt tu regnares, inflixit iam tibi, [quoniam inuasisti regnum pro eo, & dedit dominus regnum in manu Absalon filij tui. Et eccè premunt te mala tua,] id est, aduersitates quas sustines pro tuis peccatis, quod aliqualiter verum est: quãuis non secundum intẽtionem Semei huius. [quoniam vir sanguinum es. Dixit autem Abisai filius Saruiæ, regi: Quare maledicit canis hic mortuus domino meo regi? Vadam, & amputabo caput eius. Et ait rex] Abisai, volẽti vlcisci tantam regis iniuriam: [Quid mihi & vobis filij Saruiæ? hoc est, cur intromittitis vos de vindicta iniuriæ meæ nolẽte me? ex quo quidam eliciũt, ꝙ & Ioab volebat occídere virum illum iniquum. Vel loquitur ita Dauid, quia Abisai & Ioab fratres vterini, quasi in omnibus consenserunt: vel eo modo quo quid asscribitur communitati, quia vni ex ea id competit. [Dimittite eũ, vt maledicat.] hoc est, nõ resistatis inordinatè, nec impediatis illud, inquantum est malum pœnale per respectum ad me, quia aspernationem istam promerui. [Dominus enim præcepit ei vt malediceret Dauid. Et quis est qui audeat dicere, quare sic fecerit? Dimittite eum, vt maledicat mihi, iuxta præceptum dñi, si fortè respiciat dñs afflictionem meam] i. quatenùs Deus dignetur acceptam habere patientiam, qua aduersa hæc oĩa æquanimiter tolero, [& reddat mihi bonũ,] i. veniã & grãm, reductionẽ quoq; in regnũ & gloriam æternalẽ, [pro maledictione hac hodierna.] i. merito patiẽtię qua eam sustineo. Et bñ ait, si fortè, qm̃ absq; reuelatiõe Dauid scire nõ quit, ꝙ ex charitate seu meritoriè pertulit illa. [Et ait rex Abisai & vniuersis seruis suis:

suis:Ecce filius meus,q egressus est de vtero meo:]nō ꝙ anima sit ex traduce, sed ꝙ semē ex quo nascitur proles,fit ex vētre & lumbis patris, in cuius semine vis formatiua cōsistit,[qrit animam meam]i.vitam meam aialem, naturalem & corporalem conatur extingere:[quanto magis hic] Semei[filius Iemini maledicet mihi?]i.viri talis de semine Beniamin nati,prout 1.Paral.18.habetur.Quidam tñ per Iemini,intelligunt virum vilem ac rusticum.¶Circa hęc q̄ritur,qa si dñs pcepit huic Semei maledicere Dauid regi, ergo non peccauit in hoc, sed Deo obediuit ac meruit. Quod si ita est,ergo Dauid iniustè pcepit Salomoni interficere virum illum propter hāc maledictionem,vt infrà 3.Reg.2.habet.Et rñdendum,ꝙ quicqd entitatis & actualitatis est in actu peccati,est vtiq; à Deo,à quo est omne esse & agere,oīs essentia,virtus & actio:sed deformitas actus illius,videlicet ipsa auersio à rectitudine rationis & veritate iustitiæ, quod est formale peccati, non est directè,sed solùm permissiuè à Deo,nec habet causam efficientē,sed deficientē, estq; directè à libertate arbitrij,in q̄tùm ex nihilo, & defectiua ac errans, sicut in fornicatiōe & adulterio quicqd est essentiæ,virtutis & actionis partis vegetatiuæ seu gñatiuæ,à Deo est:sed ꝙ actus illi pcedunt à voluntate inordinata,corrupta & defectiua,est directè à libertate,inquantū ex nihilo est & defectuosa erransq;:q̄ q̄tùm ad hoc, est potiùs casus ab ente,& non ens q̄ ens.Sic in pposito ꝙ Semei vir vnus audebat regi & militibus eius tantā irrogare iniuriā,fuit à Deo,q̄tum ad id quod potissimū fuit in illa audacia,in q̄tum Deus per Semei voluit punire regis excessum:abusus verò illius audaciæ,vtpotè ꝙ Semei peruersa intentiōe hoc egit,in quo fuit culpa, non fuit à Deo.Et iuxta hunc modum in Hieremia,Ezechiele,alijsq; pphetis multotiès legit̄ deus excitasse,vocasse,mouisse Chaldæos, aliosq; Gētiles ad vastandū filios Israel, inquantū iusto iudicio p illos puniuit populū suum. Illi tñ peruersa intentiōe fecerūt hoc, pter quod meruerūt perire. Propter quod per Esaiam ait dñs de rege Assyriorū: Væ Assur, virga furoris mei & baculus ipse est.Ad gentē fallacē mittā eum,i pse aūt nō sic arbitrabit̄,sed ad cōterendū erit cor ei⁹. Sic quoq; dicit̄ Deus per Iudæos implesse ea q̄ de Chr̄i passiōe per pphetas pdixit, quēadmodū sacratissimus princeps Apostolorū protestat̄:Deus q pnunciauit per os oim̄ pphetarū pati Chr̄m suū,impleuit sic.[Ambulauit itaq; Dauid & socij eius per viam cum eo,Semei aūt per iugū mōtis]i.per mōtis cacumen,[ex latere cōtra illum gradiebat̄,]quē etiā ppria inuidia atq; diabolus cōtra regem tam patientē excitauerūt,[maledicēs,&mittēs lapides aduersum eum,terrāq; spargēs.Venit itaq; rex Dauid & oīs populus]eius[cum eo lassus ad Iordanē,& refocillati]i.cibo, potu,& qete recreati.[sunt ibi.Absalon aūt & oīs populus ei⁹ ingressi sunt Hierusalē, sed & Achitophel cum eo.Cùm aūt venisset Chusai Arachites amicus Dauid ad Absalon]in Hierusalē,in palatio regis,] dixit:Salue rex,salue rex.]Nam verā eius salutē,videlicet cessatiōnē à malo incepto, pœnitentiamq; cupiuit.[Ad quē Absalon:Hæc est,inqt,grā tua ad amicū tuū?] q.d. benè ostēdis per verba hæc nūc fidelitatē & pietatē tuā ad Dauid, cui⁹ vocaris amicus, à quo in tāta necessitate recedis. Quod Absalon vel increpatoriè vel irrisoriè dixit,vel ad perscrutandū,an Chusai ex animo veniret ad se,& vt ait Hieronymus,Absalon non dixit hoc affectando,sed negando. Vel,ad insinuandum ꝙ non posset homini tali faciliter credere,ne simili modo deciperet̄ ab eo. [Quare non iuisti cum amico tuo?Rñditq; Chusai ad Absalon:Nequaq̄]supple infidelis sum amico meo Dauid,q secundū te iusto iudicio est expulsus,[qa illius ero]i.tibi adhærebo, [quem elegerit dñs] saltē permissiuè,[&oīs hic populus &vniuersus Israel,&cum eo manebo]corpore,nō cordis intentione.Quanuis hæc verba possent in aliquo sensu à mendacio excusari,qui ad tempus corporaliter suit cum Absalon,tñ prout Absalon ea accepit,vera non erant, nec à talibus venialib⁹ culpis necesse est ipsum Chusai ac similes excusari.Nam subdit̄,[sed vt & hoc inferā,]i.decet vt adijciam verba sequentia,ex quo pateat ꝙ infidelitatē non exhibeo patri tuo.[Cui ego seruiturus sum?]quod interrogatoriè dixit,idcirco rñdet:[Nōnne filio regis?]Ac si dicat:Si alieno regi,relicto Dauid,adhærerem,posset interpretari in malum:non aūt,ꝙ filio regis prioris adhęreo.[Sicut parui]i.obediui[patri tuo,ita parebo & tibi]in licitis.[Dixit aūt Absalon ad Achitophel: Inite cōsilium]i.cōuenite ad cōsulendum,[qd agere debeamus.Et ait Achitophel ad Absalon]cōsilio nōdum celebrato,vt videtur. [Ingredere ad cōcubinas patris tui quas dimisit ad custodiendam domum,vt cùm audierit oīs Israel ꝙ fœdaueris patrē tuum,]i.turpiter inhonoraueris eum incestuoso cōcubitu,cognoscēdo eius vxores,Cumq; maritus & vxor sint vna caro, Absalon fœdādo carnem vxorum patris sui, patrē quoq; fœdauit.Iniuria quoq; vxorum, redundat in viros. [roborentur tecum manus eorū,]i.securè & firmiter tibi assistant,certi ꝙ post tantā contumeliam patri tuo illatam nunq̄ recōciliandus sis ei:idcircò non timeāt quod nunc qdam eorum pauidè suspicant̄,quod s.tu & pater tu⁹ tandē recōciliabimini,sicq; ipsi ingratitudinē sustinebūt, & displicebūt tam tibi q̄ patri tuo,eo ꝙ in ista rebellione te foueant. Aliq opinantur,ꝙ & ideo Achitophel consuluerit istud, qm̄ Dauid fœdauerat Bethsabee neptem ipsius Achitophel. Verumtamen q̄uis istud consilium & tantus incestus poterant populum certificare de eo quod dictum est,

Esa.47.48. r
hier.21.32.39
Eze.12.17.22
Esa.10.
Act.3.
Hieronym⁹
Gen.2.
2.Reg.11.

est,& ꝙ Absalon ex animo ipsum Dauid persequeretur:tñ ex tãtis flagitijs patuit, ꝙ factum Absalonis non erat secundũ Deum,& ꝙ eius ꝓmotio Deo non complaceret: ideo si in populo illo erant aliq verè sapiẽtes & virtuosi, displicuit eis talis ꝓcessus.[Tetenderũt ergo Absalon tabernaculum in solario. Ingressusq; est ad cõcubinas patris sui coram vniuerso Israel]ibi ꝑsente, tuncq;
2.Reg.2. implebaẽ quod suprà dñs dixit ad Dauid per Nathan: Tollam vxores tuas, & dabo ꝓximo tuo,& dormiet cum eis in oculis solis, & faciam verbum istud in cõspectu oĩs Israel.[Cõsilium autem Achitophel, quod dabat in diebus illis,]reputabatur[quasi si quis cõsuleret Deum.]i. tam diligenter audiebatur & acceptabatur, ac si Deus cõsilium daret, sicq; quantũ ad aliqd, simile fuit.
1.Mach.2. Vndè sicut 1.Mach. de Simone dixit pater ipsius, Scio qa vir cõsilij est: ita Achitophel acutissim' fuit cõsultor,& tñ sicut vera carebat prudentia quæ viriosis non inest, ita nec verè salubria dedit cõsilia, quæ sunt actur prudentiæ, q̃diu impius fuit. [Sic erat omne cõsilium Achitophel,& cũm esset cum Dauid,& cùm esset cum Absalon.]Istud tñ eius cõsiliũ fuit tam sceleratissimum, ꝙ propter eius impletionẽ Deus meritò fecisset Absalonẽ cum suis succũbere,& mirum, ꝙ Achitophel hoc ipsum non cõsideranit nec timuit. ¶Præterea, ex historia huius cap. accipere possumus multa moralia documẽta: Primũ, ne sim' nimis proni ad credendũ mala de alijs, ꝑsertim de bonæ famæ hoĩbus, nec detrahentibus acqescamus, sed increpemus, auertamusq; eos, vel saltem
Ecci.7. mœstum vultum eis mõstremus: qa vt Salomon air, Per tristitiã vultus corrigiẽ anim' delinquen-
Pro.25. Iob.26. tis. Qui rursus fateẽ: Vẽtus aqlo dissipat pluuias,& facies tristis linguã detrahenrẽ. Secundũ est, ne simus ꝓcipites ad iudicandũ de alijs, sed causam, quam iudex ignorar, diligẽtissimè innestiget,& pars altera audiaẽ. Impleamus ergo qd Ecci 32. doceẽ: Fili, sine cõsilio nihil facias, & post factum non pœnirebis. Hinc 1.ad Timo.5. monet Apost. Sine ꝑiudicio, i. ꝑuio iudicio rõnis, nihil facias, in aliam partem declinando. Tertium est, ꝙ valde difficile sit in magnis officijs vitare pctã, qm Dauid vir tantæ prudẽtiæ, tam ꝓcipitanter dedit sententiã cõtra absentem innoxiumq; Mephiboseth: ideo status officiatorum ac iudicum, est periculosus, nec appetendus. Quartum est ꝓclarum exemplum patientiæ magnæ, qm Dauid tam mendosa & opprobriosissima verba cõtra se à vili homine coram tanra plebe ꝓlata, imò & ꝓiectiones saxorum tam patiẽtissimè tolerauit, nec vlcisci permisit, imò oĩa illa reputanir (Deo iubente) sibi inferri propter sua piacula, considerauitq; ea quasi vulnerum animæ suæ remedia. Ita & nos certi de ꝓuidentia Dei, quicqd aduersum asperumq; occurrerit, patienter feramus,& quasi de manu omnipotentis pro dono suæ paternæ prouisionis accipiamus, etiam si de speciali excessu non fuerimus nobis mox conscij, cùm scia-
Iac.3. mus ꝙ in multis offendimus om̃es, imò & maximè virtuosum sit, non solùm sine propria culpa,
Matt.5. sed etiam pro iustitia pati. Et eccè tot & tanta Dauid rex tolerauit, nos aũt vix increpari & corrigi volumus pro nostris peccatis, etiam à superioribus nostris. Nónne ei q talis est, improperatoriè dici potest illud Iob 4. Venir super te plaga,& defecisti: tetigit te, & cõturbatus es? Vbi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua,& perfectio viarum tuarum?

¶Explanatio cap.17. Dixit ergo Achitophel ad Absalon. Art. 26.

RECitatur in isto cap. qualiter existentes cum Absalon, duplex dederunt cõsilium de modo impugnandi Dauid regem,& qualiter hoc ipsum regi sit annunciatum.[Dixit ergo Achitophel ad Absalon: Eligam mihi]hoc est, ad subsidium meum[12. millia virorum]forsitan de quali bet tribu mille, ne aliqua tribus videretur contemni. voluit autem eligere 12. millia præ cæteris fortiora ac prælio aptiora, iuxta numerum 12. patriarcharum,& quia tot millia æstimauit ad aduersariorum expugnationem sufficere.[& consurgens, persequar]ipsum[Dauid hac nocte,]antequàm ad resistendum se præparet, vel loca munira ingrediatur, aut adiutores sibi adipiscatur, [& irruens]i. cum robore & impetu veniens[super eum]improuisè,[quippe qui lassus est & solutus manibus]i. viribus suis priuatus præ lassitudine, mœstitia & timore,[percutiam eum. Cumq; fugerit omnis populus qui cum eo est, percutiam regem desolatum, & reducam] ad te[vniuersum populum]qui est cum illo,[quomodò vnus homo reuerti solet:]hoc est, concorditer & de facili. Nẽpe, vt dicunt Hebræi, Achitophel cum suis persuasit populo, quòd Dauid propter scelera sua reprobatus & abiectus esset à Deo, sicut & Saul, ideoque iustè impugnaretur,& ad filium eius Absalon regnum esset iam deuolutum.[Vnum enim virum tu quæris]principaliter ad occidendum, videlicet proprium patrem, qui tibi nil forefecit, quod agendo, peccas contra legem naturalem, diuinam, ac positiuam,& ingratissimus es, cùm parentibus nequeat reddi æquiualẽs. [& omnis populus]tuus[erit in pace]temporali, vno illo occiso.[Placuitq; sermo eius Absalon & cunctis maioribus natu Israel]ibi præsentibus. Nam & multi erant cum Dauid, quib' non placuit, quia erat vtique bonum consilium ad obtinendum intentum, q̃uis iniquum. Et mirum ꝙ vniuersi illi ita erãt subuersi atq; ingrati Dauid regi, per quẽ tot beneficia & triũphos erãt sortiti, ꝙ tam sceleratissimo crudelissimoq; cõsenserũt cõsilio, cũ nec afflicto sit addẽda afflictio.[Ait aũt Absalon: Vocate Chusai Arachiten, & audiamus qd etiã ipse dicat.] Iam enim Absalon credi-
dit

dit indubitâter, ꝙ Chusai sibi faueret ex aĩo, & voluit tam prudentẽ ad se cõfugientẽ honorare
cõsulẽdo eundẽ. [Cũq; venisset Chusai ad Absalon, ait Absalõ ad eũ: Huiuscemodi sermonẽ lo-
quutus est Achitophel. facere debemus, an non? Quod das consiliũ? Et dixit Chusai ad Absalon:
Non est bonum] hoc [cõsilium, quod dedit Achitophel hac vice] Q.d. q̃uis sit prudẽs, & cõmu-
niter bonorũ dator cõsiliorũ, tñ sicut humanũ est, pro nunc non benè cõsuluit. [Et rursus intulit
Chusai: Tu nosti patrem tuum & viros q cum eo sunt, esse fortissimos.] Reges nanq; p̃lijs occupa
ti, solent secum habere strenuiores, bellicosioresq́; viros. [& amaro aoimo] indignãtes se ita ex-
pulsos, & ex cordis amaricatione paratos ad pugnandũ sine formidine, [veluti si vrsa raptis catu
lis in saltu sæuiat.] Vrsa nanq; perditis catulis suis cũ ferocitate & mœrore circũspicit, & quem
primò viderit, sæuissimè & impetuosiss. mox inuadit, putans sibi ab illo catulos suos esse subtra
ctos. Itaq; ratiõe fortitudinis Dauid & seruorum ipsius, non expedit agere sicut Achitophel con
fulit, & hoc Chusai cõsequenter probat alia ratiõe, videlicet ex cõsideratione prudentiæ & ex-
perieotiæ Dauid regis, q̃ plus valẽt in bellis q̃ fortitudo, iuxta illud Sap. 5. Melior est sapiã q̃ vires
& vir prudẽs q̃ fortis. [Sed & pater tuus vir bellator est] i. expertus in bellicis rebus, [nec morabi
tur cum populo,] i. ad p̃cauendum p̃iculum, & ne tradatur ab aliquo, ad secretiora quæq; consu
giet loca in nocte ista. [Forsitan nũc latitat in foueis, aut in vno quo voluerit loco.] quod (vt cre
ditur) etiam ideo dixit Chusai, q̃m Dauid q̃n fuit cũm alijs, tẽporibus nocturnis io deserto aut ru
re, cõsueuit causa oratiõis, cõtemplatiõis & cõpunctiõis se abscõtare ad tẽpus, atq; in suis latibu
lis Deo vacare. Si eñ domi egit in lecto, quod ait Psal. 6. Lauabo per singulas noctes lectnm me-
um, lachrymis meis stratum meum rigabo: non videtur ambigunm, qo in desertis & cãpis existẽs
id egerit. Erat eñ totus internus, & in sensibilibꝰ illis deuotiooibꝰ exercitatissimus, & fecit quod
cecinit: In die tribulatiõis meæ Deum exq̃siui manibꝰ meis nocte cõtra eum. Renuit consolari Psal. 76.
aoima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spũs meus. Aoticipa- Ibid.
uerunt vigilias oculi mei. Et, Meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam
spm̃ meum. [& cùm ceciderit vnus q̃libet in principio,] i. q̃cunq; paruus vel magnus occisus fue
rit in acie tui exercitus, vel in exordio regni tui, [audiet q̃cunq; audierit, & dicet: Facta est plaga
in populo q sequebat̃ Absalon.] i. modicum reputabit̃ magnum, & malum tale exaggerabit̃. [Et
fortissimus q̃sq; cuius cor est quasi leonis, pauore soluet̃. Scit eñ oĩs populus Israel, fortẽ esse pa
trem tunm, & robustos oẽs q cum eo sunt.] Deindè reprobato Achitophal cõsilio, dat Chusai su
um cõsilium. [Sed hoc mihi videt̃ rectum esse cõsilium. Congreget̃ ad te vniuersus populus Isra
el] residuus, q nunc non est tecum, neq; cum Dauid, [à Dan vsq; Bersabee, quasi arena maris innu
merabilis, & tu eris io medio eorum] tanq̃ caput & princeps ac forma audaciæ, [& irruemus super
eum in quocũq; loco inuẽtus fuerit.] Cõnumerat se alijs Chusai iste, vt videat̃ ex corde esse eum
Absalone, & sibi credat̃. [& operiemus eum sicut ros cadere solet super terrã, & nõ relinquemus
de viris q cum eo sunt, ne vnum q̃dem. Quòd si vrbẽ aliquã fuerit ingressus, circundabit oĩs Isra-
el ciuitati illi funes,] i. machinas quaslibet. Est tñ hyperbolica, metaphoricaq́; locutio. Nam sub-
ditur: [& trahemus eam in torrentẽ, vt non reperiat̃ nec calculus q̃dem ex ea,] i. funditꝰ eam de-
struemus, sicut cum chordis trahitur res mobilis deorsum in terrã. Secuodũ Lyrã, in Hebræo ha-
betur, circundabit oĩs Israel ciuitati illi societates, i. acies armatorum: sed R. Paulus dicit, in He- R. Paulus
bræo ꝓpriè haberi, funes. Forsan dictio illa Hebraica ẽ æquoca. [Dixitq́; Absalõ & oẽs viri Israel:
Melius est cõsilinm Chusai Arachitæ cõsilio Achitophel. Dñi aũt outu dissipatum est cõsilium
Achitophel vtile.] i. Deo volente ac disponente, Absalon & sui iudicauerunt cõsilium ipsiꝰ Achi
tophel esse inutile aut minùs idoneum, quod tñ vtile fuit secundũ humanũ modum ꝓ Absalone
ad p̃ualendum, [vt induceret dñs super Absalon malum:] i. quatenùs faceret eum superari, sicut
scelera eius ꝓmerebantur. [Et ait Chusai] per se vel per internunciũ, [Zadoc & Abiathar sacerdo
tibus: Hoc & hoc cõsilium dedit Achitophel Absalon & senioribꝰ Israel, & tale & tale dedi ego
cõsilinm. Nunc ergo mittite citò, & nunciate Dauid, dicẽtes: Ne moreris in nocte hac in cãpestri
bus deserti, sed absq; dilatione transgredere] Iordanem, [ne fortè absorbeatur rex] Dauid, i. ne
Absalon ad instigationem Achitophel mutet propositum, & permittat ipsum Achitophel hac
nocte venire cum 12. millibus ad persequendum te Dauid, sicq́; gladio consumaris, [& oĩs popu
lus qui tecum est.] Vndè vt ait Lyra, vbi nostra habet translatio, ne absorbeatur rex, in Hebræo
habetur, ne consulatur regi, i. Absaloni, ꝙ impleat consilinm ipsius Achitophel. Veruntñ R. Pau R. Paulus.
lus affirmat, in Hebræo expressè haberi, ne absorbeatur rex. [Ionathan aũt] filius Abiathar, [&
Achimaaz filius Zadoc stabant iuxta fontem Rogel] secretè, extra & prope ciuitatem, expectan
tes quid eis denunciaretur, ad insinuandum regi. [Abijtque ancilla] à sacerdotibus informata &
missa, ne quid malæ suspicioois oriretur, si vir vrbem egrederetur, [& nunciauit eis.] Porrò ancil
la illa exiuit portans pannũ ad abluendũ. [Et illi profecti sunt vt referrẽt ad regẽ Dauid nuncium.
Non enim poterant videri,] Ionathan atque Achimaaz, vel quia steterunt abscõditè, vel quia

pe-

periculosum eis fuisse videri, qm̃ Absalon sciuit, ꝙ erant de parte Dauid. Ideo subditur, [ant introire ciuitatẽ] Hierusalẽ, quam si ingressi fuissent, & Absalon hoc sciuisset, malè tractasset eos. [Vidit aũt eos puer qdam,] videlicet filius prætactæ ancillæ, vt aliq opinant̃, q fortè iuit cum ea.
Iose. lib. 7. an. Iu. ca. 9. [& indicauit Absalon;] cupiẽs ei placere, & cõmodum conseq. Attñ Iosephus refert, ꝙ equites qdam eos viderũt, & Absaloni dixerũt. [Illi verò concito gradu ingressi sunt domũ cuiusdã viri in Bahurim q habebat puteum] forsan siccatum, aut modicum aquæ habentẽ [in vestibulo suo,] i. porticu, curia seu atrio, [& descenderũt in eum.] Vndè elicitur, ꝙ sciuerũt se visos ac notatos, timuerũtq; capi, propter quod rogauerũt virum seu fœminã domus quam intrauerũt, vt abscõderet eos, sicq; dimisit eos in puteum, ex quo patet, ꝙ in puteo illo non fuit aqua multa. [Tulit aũt mulier, & expandit velamen super os putei] ne q̃rerentur in puteo, [quasi siccãs ptisanas] i. hordeum pilo tusum decorticatũ. [Cumq; venissent serui Absalon in domũ mulieris,] missi ad comꝓhendendũ eos, [dixerũt: Vbi est Ionathan & Achimaaz? Et rñdit eis mulier: Trãsierunt festinanter gustata paululũ aqua.] Secundũ Lyram, in Hebræo habet̃, trãsierunt Iordanẽ, ideo nuncij Absalonis de illorum cõpræhensiõe desperãtes, reuersi sunt. Veruntñ potiùs puto trãslationẽ nr̃am cõtinere, sicut habet Hebraica veritas. Nec nũcij illi credidissent mulieri, si dixisset ipsos trãsisse Iordanẽ, certi ꝙ non diu recesserũt de fonte Rogel. Quòd aũt insecuti fuerint eos per spatiũ aliquod, videt̃ ex eo quod subdit̃: [At hi q q̃rebãt, cùm nõ inuenissent, reuersi sunt in Hierusalem. [Cumq; abijssent, ascenderũt illi de puteo, & pergẽtes, nunciauerũt regi Dauid, & dixerũt: Surgite, & trãsite citò fluuiũ, qm̃ huiuscemodi cõsiliũ dedit cõtra vos Achitophel. Surrexit ergo Dauid & oĩs populus q erat cum eo, & trãsierunt Iordanẽ, donec dilucesceret, anteq̃ denudaret̃ verbum, & nec vnus qdem residuus fuit, q non trãsisset fluuiũ. Porrò Achitophel vidẽs, ꝙ non fuisset factum cõsilium suũ, strauit asinũ suum, surrexitq; & abijt in domũ suã, & in ciuitatẽ suã, & disposita domo sua,] i. testamẽto facto, [suspẽdio interijt,] i. seipsum suspẽdit, qa ex indignatiõe, ꝙ cõsilium Chusai fuit ꝓlatum cõsilio suo, & ex tristitia, qa cõsiderauit certissimè regẽ Dauid esse superaturũ, & ipsum Chusai amicitiã Absalonis finxisse, in tm̃ attædiatus fuit ꝙ occidit seipsum, erubescẽs aut metuẽs corã Dauid ampliùs apparere, vel inuidẽs futuræ eius ꝓsperitati ac gloriæ. [& sepultus est in sepulchro p̃ris sui.] Sic & Cato occidit se laqueo, ne videret gloriã Iulij Cæsaris. [Dauid aũt venit in castra,] i. locũ fortẽ munitũ, seu vrbẽ vbi circa obuiauerunt angeli Iacob de Mesopotamia redeunti, vt Gene. 32. habet̃: [& Absalon trãsijt Iordanẽ ipse & oẽs viri Israel cum eo. Amasam verò cõstituit Absalõ ꝓ Ioab super exercitũ.] Nã sicut priuauit ipsum Dauid regno,
*Israel sic & ipsum Ioab principatu militiæ. [Amasa aũt fuit fili⁹ viri noĩe Iethra de *Iezrael, q ingressus est ad Abigail filiã Nahas sororẽ Saruiæ, q̃ fuit mater Ioab.] Vñ cõstat, ꝙ per Nahas hic intelligat̃ Iesse seu Isai, ita ꝙ idẽ vir, habuit tria hæc noĩa. At verò 1. Paral. 2. legit̃, Abigail genuit Amasa, cui⁹ pater fuit Iether Ismaelites, quod qualiter intelligi debeat, ibi expositũ est. Itaq; idẽ est, Iether & Iethra q dicit̃ esse de Iezrael ciuitate, qa fortassis habitauit in ea. [Et castrametatus est Israel cum
2. Reg. 12. Absalon in terra Galaad. Cumq; venisset Dauid in castra, Sobi filius Nahas, de Rabba filiorum Ammon] quẽ Sobi cõstituit Dauid regẽ, ꝓ fratre suo quẽ occidit, eo ꝙ seruos suos ignominiosè tractauit, prout in expositiõe superiorũ pleniùs fuit dictũ. [& Machir filius Ammiel de Lodebar & Barzillai Galaadites de Roglim obtulerũt ei stratoria & tapetia,] i. lecti sternia, & ea q̃ vestib⁹ substernunt̃, vel parietib⁹ affigunt̃. [& vasa fictilia, frumentũ, & hordeũ, & farinã, & polentã, & fabam, & lentẽ, & frixũ oleo cicer, & mel & butyrũ, oues & pingues vitulos,] i. abundantiã victualium copiosam, [dederũtq; Dauid & populo q cum eo erat ad vescendũ. Suspicati em̃ sunt populũ fame & siti fatigari in deserto.] Siqdem Sobi rex, gratus studuit inueniri Dauid regi tẽpore
Pro. 11. Ibid. tãtæ indigẽtiæ eius. ¶ Ex cap. isto docemur ꝙ nõ sit sapĩa, nec sciẽtia, nec cõsilium cõtra dñm, in cuius manu sunt oĩm corda, & quócunq; voluerit, vertit ea, q (vt Iob 5. asserit) appræhẽdit sapiẽtes in astutia eorũ, & cõsilium prauorũ dissipat. Et ibidẽ: Qui dissipat cõsilia malignorũ, ne manus eorum possint implere q̃ cœperãt. Sic planè cõtigit Absaloni atq; Achitophel, fautoribusq; eorum. Docemur quoq; ex ꝓinductis, ꝙ Deus permittit frequẽter peccatores ad dãnabilissimũ ac vitiosissimũ finẽ venire, propter ꝓcedẽtia eorũ facinora, sicut de Achitophel iam est dictum, quẽ Deus ad tam periculosissimũ, miserrimũ, ac stolidissimũ finẽ venire non permisisset, nisi antè tam enormiter excessisset. Et eccè vir ille q tam prudentissimus habebat̃, tã fatuissimus est effectus, ꝙ suspendit seipsum. Nullus ergo in oculis suis sit sapiens, nemo inaniter gloriet̃, neq; ꝑsu-
1. Cor. 1. mat: qa qualiter cursum vitæ terminabit ꝓsentis, ignorat. Hinc in timore Dei & vera humilitate expedit semper stare. ¶ Postremò, iuxta allegoricũ intellectũ, per Dauid accipit̃ Chr̃s: per Absalon, principes synagogæ: per Achitophel, ꝓditor Iudas: per Chusai, discipuli Chr̃i ex iudaismo, & cæteri maiores q ex synagoga ad Chr̃m cõuersi sunt, vt Nicodemus, Ioseph, Gamaliel. Queadmodũ ergo ambitiosissim⁹ Absalon expulit, ꝓprium patrẽ regno, & eundẽ occidere est molitus,
Ioan. 3. Matt. 27. Act. 5. sic superbi & ambitiosi principes sacerdotum, scribæ & pharisæi, persecuti sunt Christũ, verum

Isra-

Israel regẽ, eijcientes extra vineã verũ hæredẽ, à quorũ tyrãnide Christus interdũ fugit ad tẽpus, quousq; tẽpore suæ salutiferę passionis desupèr pstitutum, fuit impletũ. Queadmodũ etiã Achitophel conatus est ipsum Dauid improuisè occídere, sic traditor nisus est Chrm manib⁹ tradere Iudæorũ clàm ad occídendũ. Hinc ambo similẽ exitũ sunt adepti. Et sicut Chusai restitit cõsilio Achitophel, sic Nicodemus & Gamaliel restiterũt frequẽter cõsilijs principũ & scribarũ, Chro & eius discipulis insidiãtiũ. Quẽadmodũ etiã Chusai de volũtate Dauid finxit se esse fratrẽ Absalonis, vt eius mysteria regi Dauid insinuaret, ita de volũtate apostolorũ, Gamaliel inter principes sacerdotum, scribas & phariseos ad tempus resedit, quasi ipsorum vnus, quatenùs eorum machinas referaret apostolis, & pro fidelibus loqueretur, vt partim in Actis apostolorum, & pleniùs in Itinerario S. Clementis describitur. Matt. 21. Ioan. 6. 10. Ioan. 7. Act. 5.

¶Expositio cap. 18. Igitur considerato Dauid populo suo. Art. 27.

VIctoria Dauid & deiectio Absalonis, hic describunt. [Igit cõsiderato Dauid populo suo,] videlicet qualis & quãtus esset, & qualiter aptiùs posset diuidi ac disponi, [cõstituit super eum tribunos] i. millenarios, quorũ vnusqsq; mille bellatorib⁹ pẽrat, [& cẽturiones, & dedit populi tertiam partẽ sub manu Ioab, & tertiã sub manu Abisai, filij Saruię fratris Ioab: & tertiã partem sub manu Ethai, q erat de Geth] i. natiõe Philistæi, sed ad Iudaismũ cõuersi. Itaq; Dauid peritus & expertus in re militari & bellicis rebus, diuisit totũ exercitũ suum in tres partes principales, qbus pfecit tres viros pcipuos, vnicuiq; parti vnũ, & quãlibet illarũ trium partium diuisit in millenos atq; cẽtenos, pficiẽs millenarios mille, cẽturionesq́; centũ. Verunñ Ioab tanq̃ princeps militiæ, pfuit oibus illis. Porrò in bellis potissimè cõfert ad pualendum apta ordinatio & collocatio ac distinctio populi: multitudo verò inordinata, non est nisi hostium victima: imò pauci cõueniẽter dispositi, cõstantesq́; corde, plùs valẽt q̃ multo plures inordinati. [Dixitq́; rex ad populum: Egrediar & ego vobiscũ.] i. paratus sum exire vobiscum, pbere exẽplum, & subire periculum, imò & esse primus in acie, psertim qm̃ ppter me orta est hæc tẽpestas. Talis aũt audacia regis seu principis, multùm animauit subditos. [Et rñdit populus] nõ rebellione, sed reuerẽtia ad regẽ: [Non exibis. Siue em̃ fugerimus, non magnoperè] i. non multùm [ad eos de nobis pertinebit: siue media pars ceciderit de nobis, non satis curabunt:] i. non q̃runt principaliter interficere nos, sed te, [q a tu vnus p 10. millib⁹ cõputaris.] i. mallẽt te perimere, q̃ 10. millia auxiliatorũ suorum. Dicit aũt in Scholast. hist. q populus Dauid fuit 7. millia. Sic & 1. Reg. 31 habet, q totum pondus belli versum est in Saul. Et infrà 3. reg. 22. legit rex Syrię suis iussisse: Nõ pugnabis cõtra quempiam, nisi cõtra regẽ Israel. [Melius est igit vt sis nobis in vrbe psidio.] i. pro refugio & auxilio, vt si cõtigerit nos fugere, valeamus per te instaurari & reparari ad pugnã. Capite em̃ sublato, corp⁹ truncatum est. [Ad quos rex ait: Quod vobis rectum videt, hoc faciã.] vñ patet, q rex seu priceps debet dirigibilis, non pertinax, esse in arduis. [Stetit ergo rex iuxta portã,] deducẽs exercitũ vsq; ad locum illum, & roborãs populũ atq; cõsiderans qualiter egrederent. [Egrediebaturq́; populus per turmas suas cẽteni & milleni. Et pcepit rex Ioab & Abisai & Ethai, dicens: Seruate mihi] i. non occídatis, nec occídi permittatis, [puerum Absalon. Vñ elicit, q Dauid ex reuelatiõe certus fuit, vel ex cõfidentia Dei, pbabiliter nouit exercitum suum pualiturum, valdeq́; timuit de periculo Absalonis, & de æterna dãnatione ipsius, sciẽs quãtis inuolutus esset criminib⁹: idcircò pcepit ne occíderet. [Et oĩs populus audiebat pcipientẽ regẽ cunctis principibus pro Absalon. Itaq; egressus est populus in cãpum cõtra Israel. Et factum est plium in saltu Ephraim] i. iuxta nemus illud in cãpo, & q̃uis vltra Iordanẽ in terra Galaad facta sit pugna, tñ facta fert in saltu Ephraim, qm̃ saltus ille vltra Iordanẽ situs fuit ex opposito trib⁹ Ephraim, habitãtis ab alia parte Iordanis, propter quod vocatus est salt⁹ Ephraim. [Et cæsus est ibì populus Israel,] i. 20. millia de populo Absalonis, [ab exercitu Dauid, factaq́; est plaga magna in die illa 20. millium. Fuit aũt plium ibì dispersum super faciẽ oĩs terræ. Et multo plures erant quos saltus cõsumpserat, q̃ hi quos vorauerat gladius in die illa.] qa inter arbores illas fugere non valebãt, sed à feris plurimi occídebant, & multi corruerunt in foueas. [Accidit aũt vt occurreret Absalon seruis Dauid,] q tñ nõ inuaserũt eum, sed fugere permiserunt ppter regis pceptum, [sedẽs mulo. Cumq́; ingressus fuisset mulus] super quẽ sedit, [subter cõdensam quercum & magnã,] i. spissam ac plenam ramis ac frondibus, [adhæsit caput eius quercui] per capillos lõgissimos quos habebat. Vñ videt capitis armaturam non habuisse vel deposuisse, [& illo suspẽso inter cælum & terrã, mulus cui insederat, pertransiuit. Vidit hoc qspiam, & nunciauit] ipsi [Ioab, dicẽs: Vidi Absalon pẽdere de quercu. Et ait Ioab viro q nunciauerat ei: Si vidisti, quare non cõfodisti eum cum terra?] i. tam validè cum lãncea, q corruisset in terrã. [& ego dedissem tibi 10. argenti siclos, & vnum balteum. Qui dixit ad Ioab: Si appẽderes in manib⁹ meis mille argẽteos, nequaq̃ mitterẽ manum meã in filium regis. Audientibus em̃ nobis pcepit rex, tibi & Abisai & Ethai dicens: Custodite mihi puerum Absalon. Sed & si fecissem] hoc, [audacter contra animam meam] i. in periculum vitæ meæ, & cum grandi pec-

Pet. Co. hist. li. 2. Re. ca. 17

cato regis pceptum trāsgrediendo,[nequaqͣ hoc regem latere potuisset,]qa tandē hoc percepisset, vel ex humana, vel ex diuina insinuatione, & sic vindicaret io me. [& tu stares exaduerso.]i. ad cōplacendū regi, fingeres te iratū mihi, & diceres me malè egisse, interficiēdo filiū regis contra eius imperium. Vir iste videt magnus & audax fuisse, q principi militię audebat sic loq.[Non sicut tu vis, sed aggrediar eum coram te. Tulit ergo Ioab tres lanceas in manu sua, & infixit eas] successiuè[in corde Absalon.]i. pectori eius seu cordi, aut propè, sumēdo cor pro materiali & organica corporis parte. Vndè dici solet, q cor in animali est primū viuēs, & vltimū moriēs. [Cúmq; adhuc palpitaret inhærēs quercui, cucurrerūt 10. iuuenes armigeri Ioab, & percutiētes, interfecerunt eum. Cecinit aūt Ioab buccina]ad insinuandū, q cessarēt ab insecutiōe fugiētiū.[& retinuit populum, ne persequeret fugientē Israel, volens parcere multitudini,]capitaneo interfecto, sicq; rigori clementiā miscuit. Et quis Absalon fuit publicus hostis boni cōmunis & tyrānus, videtur tñ Ioab peccasse, eum sic perimendo in suis peccatis, eo q rex phibuerat istud, & qm aliter poterat Absalon impediri ab ampliori Reip. perturbatiōe, & qa pceptum regis ex pietate descenderat.[Et intulerunt Absalon, & piecerunt eum in saltu in foueam grandē, & cōportauerunt super eum aceruum lapidum magnum nimis. Oīs aūt Israel fugit in tabernacula sua. Porrò Absa-

Pet.Cō.hist. li.2.re.ca.17. lon erexerat sibi, cùm adhuc viueret, titulum q est in valle regis.]Quo circa Magister in hist. ait: Absalon erexerat titulū sibi in regia valle, duobus stadijs à Hierusalē distante.[Dixerat enī: Non habeo filium, & hoc erit monimentū noīs mei.]i. ad perpetuā sui memoriā, vt viueret semper in cordibus hoīm, qa cupidissimus fuit laudis humanæ, eratq; nomen tituli.[Vocauitq; titulum nomine suo, & appellatur Manus Absalon.]quem titulum aliq dicunt fuisse arcum seu fornicē triumphalem, in quo sculpta fuerit manus Absalon. Putāt qdam fuisse ædificiū quoddā pulchrum

Iose. lib.7. an.iu. ca.10. & altum, quod esset memoriale suæ personæ. Iosephus aūt, cui in hoc magis videtur credendū, scribit q fuit marmorea statua.[vsq; in diem hanc]Dixerat enī: Non habeo filiū, q succedat mihi, & sit memoriale noīs mei. Suprà scriptū est 2.Reg.14. Nati sunt Absalon tres filij. Vndè elicit, q interim obierunt.[Achimaas aūt filius Sadoc ait]ad Ioab:[Curram & annunciabo regi, qa iudicium fecerit ei Deus de manu inimicorum eius.]i. iustam vltionem in eius inimicos exercuit. [Ad quem Ioab dixit: Non eris nuncius in hac die, sed nunciabis in alia]die,[hodiè nolo te nunciare. Filius enī regis mortuus est.]Aliq tñ exponunt, in alia, i. in alio triumpho, i. dum rex habuerit victoriam sibi magis placentē. Nam istā victoriā audiet cū timore de occisione filij sui, qua cognita, vehemēter tristabit.[Et ait Ioab ad Chusi: Vade & nuncia regi q vidisti. Adorauit Chusi Ioab,]adoratiōe duliæ, regratiās ei, q illam legationē sibi iniunxit. Hieronymus dicit, q Chusi

Hieronym⁹. sit hìc nomē cōmune, designās Aethiopem. Non enī putandū, q Ioab miserit Chusai Aracbiten, amicum & cōsiliarium Dauid p ista denunciatiōe agenda. Hinc alij dicunt, q fuit alter eiusdem

R.Paulus noīs, & lōgè inferior. ¶Porrò R.Paulus affirmat, q hi duo in Hebræo diuersa habeāt noīa, ita q amicus Dauid vocet Husai, & iste Chusi. Asserit quoq; q Chusi in Hebręo sit nomen ęquocum, qa vno modo est nomen cōmune, significans idem quod Aethiops, alio modo nomen est pprium, & qualiter hìc sumatur, dicit non benè posse probari ex litera.[& cucurrit. Rursus aūt Achimaaz filius Zadoc, dixit ad Ioab: Quid impedit, si etiam ego curro post Chusi? Dixitque ei Ioab: Quid vis currere fili mi? Veni huc, non eris boni nuncij baiulus. Qui rñdit: Quid enī si cucurrero? Et ait ei: Curre. Currens ergo Achimaaz per viam cōpendij, transiuit Chusi. Dauid aūt sedebat inter duas portas. Speculator verò q erat in fastigio portæ super murū, eleuans oculos, vidit hoīem currentē solū. Et exclamās, īdicauit regi, dixitq; rex: Si solus est]currēs,[bonus est nūcius] hoc est, pspera annūciatio est[in ore eius.]Qui enī aduersa annunciant, non solent se mutuò puenire, nec taliter festinare, sed simul venire. Similiter si fugisset de plio, nō venisset sic solus.[Properante aūt illo & accedente propiùs, vidit speculator hoīem alterum currentē. Et vociferans in culmine, ait: Apparet mihi alter homo currens solus. Et ait rex: Et iste bonus est nuncius. Speculator aūt, contēplor, ait, cursum prioris quasi cursum Achimaaz filij Zadoc. Et ait rex: Vir bonus est, & bonum portans nunciū, venit][ipse Achimaaz, quem vides venire, idcircò non est verisimile, q fugit de plio solus, aut præ alijs, qa ad ignauiā hoc spectaret. Interdum tñ magnitudo periculi cogit etiā eos currere, aliosq; pcurrere, q aduersa nunciāt & sinistra. ¶Præterea, qritur quō Dauid veraciter dixerit, Vir bonus est & nunciū portans bonum venit, cùm Ioab ad Achimaaz dixerit, qd vis currere fili? non eris boni nuncij baiulus. Ad quod faciliter rñdetur, q annunciatio illa fuit bona, inquantū significauit victoriam regi datam: sed mala, inquantū admixtā habuit significationem occisionis filij regis.[Clamās aūt Achimaaz, dixit ad regem: Salue rex: Et adorans regem coram eo pronus in terram, ait: Bñdictus dñs Deus tuus, q cōclusit hoīes q leuauerūt manus suas cōtra dñm meum regem. Et ait rex: Est ne pax puero Absalon?] hoc est, est oe viuens adhuc & sanus?[Dixitq; Achimaaz: Vidi tumultum magnum] i. inqetudinem & cōcursum multorum, seu murmur & strepitum plurimorum audiui, [cùm mitteret Ioab seruus tuus ô rex me

ser-

seruum tuum.] Quod verum est. Ideo Achimaaz hoc dicendo, non mētiebatur, vt aliq opinātur. nec eī negauit se scire quod querebatur, & veritatē obscura oratione celauit, quod licet, & hoc, ne regem cōtristaret. Sed forsan videtur mētitus in eo quod addidit, [Nescio aliud.] & tñ q vult eum à mendacio excusare, dicere potest, ꝙ in noīe magni tumultus mors Absalonis includebat, vt causa in suo effectu. [Ad quem rex: Transi, ait, & sta hic. Cumq; ille transisset, & staret, apparuit Chusi. Et veniens ait: Bonum apporto nunciū dñe mi rex. Iudicauit eī pro te dñs hodiè de manu oīm q surrexerunt cōtra te. Dixit aūt rex ad Chusi: Est ne pax puero Absaloni?] ex paterna & tenera affectione consueuit ipsum Absalonē sic puerū noīare, qa in naturalibus erat valdè amabilis & decorus. [Cui rñdens Chusi: Fiāt, inquit, sicut puer inimici dñi mei regis, & vniuersi q cōsurgunt aduersus eum in malum.] i. sic pereant & occidant, sicut puer de quo quæris. Et loqtur Chusi iste aspernatoriè de Absalone, quasi dedignans eum noīatim exprimere, & velut irrisoriè eum puerum vocans. Q. d. Talis hostis proprij patris, & turbator totius cōmunitatis, non est dignus puer vocari. [Cōtristatus itaq; rex, ascendit cœnaculum portæ, & fleuit. Et sic loquebatur vadens:] imò (vt sequenti habetur cap.) operuit caput suum, & alta voce clamabat: [Fili mi Absalon, Absalon fili mi.] In qbus verbis repetitio est magni amoris, imò & doloris, indicium. [Quis mihi tribuat vt ego moriar pro te Absalon fili mi, fili mi Absalon?] i. vtinam mortuus essem, ita ꝙ tu adhuc viueres, & tua peccata corrigeres. Vel, vtinam adhuc mori possem, quatenùs tu suscitareris à morte, & pœnitentiam ageres. Ista itaque fuit causa tanti doloris in rege deuoto, spiritali, contemplatiuoque viro, quia perpēdit quàm periculosissimè obierit filius suus vir speciosissimus, & quàm grauissima esset eius damnatio, & quoniam sciuit se ac sua peccata fuisse occasionem, quòd omnia mala illa Deus, cuius iudicia sunt abyssus immensa, permisit. 2.Reg.19. Psal.35.

¶ De mystico huius cap. 18. sensu. Art. 28.

PEr Dauid qui populum suum considerauit, dñs Iesus Christus oīm iudex accipitur, qui vniuersorum corda scrutatur ac opera intuetur: & qualiter dispositi sint fideles, qualib' gratiæ donis indigeant, vigilantissimè pensat. Per hoc quoq;, ꝙ Dauid exercitum suum in tres partes diuisit, est figuratum, ꝙ Christus populum suum partitur in statū incipientiū, proficientiū & perfectorum, item in actiuos & cōtemplatiuos, ac eos q medio modo se habēt, & de vtroq; participant aliqd, vt sunt plati, doctores ac pdicatores. Itemq; in seculares, spiritales seu ecclesiasticos & religiosos, siue in virgines, coniugatos ac viduas. Vel in animales, rōnales, ac spiritales. Per Ioab demum, Abisai & Ethai, intelligunt maiores principes ac plati: per tribunos & cēturiones, minores. Hæ sunt tres turmæ, quas fecit & Ioab, quas Christus mittit, instruit, distinguit & ordinat ad dimicandū cōtra aciem vitiorum, cōtra seculi vanitates, cōtra dæmonum tētationes, pficiens vnicuiq; pfidentem, iuxta sui status gradum & qualitatē. [Dixitq; Dauid ad populum: Egrediar & ego vobiscum. Et rñdit populus: Non exibis.] Sic & Christus cùm dixisset Apostolis, Eamus in Iudæam iterum: rñderunt, Iam qrebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Mālunt quoq; veri Christi fideles pugnare & mori pro Christo, q̄ vt ipse blasphemet, aut eius fides, fama, religio extinguant. Et sicut Absalon & eius exercit' maximè ipsum Dauid qrebāt occidere, sic principes sacerdotum, tyranni, regesq; perfidi summè conati sunt nomen atq; memoriam, cultum & religionem Christi oīnò auferre de terra. [Et pcepit rex: Seruate mihi puerum Absalon.] Christus etem iussit aduersarios diligi, & persequutorib' benè fieri, imò & pro crucifixorib' exorauit. Et possunt hoc loco per Absalon significari Iudæi, q erant pdilectus peculiarisq; populus Dei, q vult vt Christiani non occidant Iudæos, sed inter se viuere ac manere permittāt, imò & conentur ipsos cōuertere, iuxta illud Psal. 58. Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos. [Et factū e plium in saltu Ephraim] i. in latitudine seculi huius in quo est pluralitas impiorum tanq multitudo arborum infructuosarū. Est etem iuge quoddā bellum inter electos & reprobos, inter fideles ac perfidos, inter virtuosos & vitiosos. [Et cæsus est ibi populus Israel ab exercitu Dauid.] Impij eī tandē succumbūt, & fideles pualent perfidis & iniquis, saltem ratione, authoritate, scriptura, virtute, sapientia, signis atq; miraculis, multos quoq; cōuertunt. Porrò ꝙ Ioab cōtra pceptum Dauid infixit tres lanceas pectori Absalonis, hoc potest significare, ꝙ qdam magnates ex cupiditate, crudelitate seu odio, interdum varijs modis infestant, spoliant, vel occidūt Iudæos, & quis Ioab in eo ꝙ princeps erat militiæ Dauid, designet platum, tñ inquantū inobediens fuit regi, potest figurare diabolum, q Absaloni infigit tres lanceas, dum amatores seculi huius inflāmat cōcupiscentia carnis, cōcupiscentia oculorum, & superbia vitæ. Nempe & Absalon suorum pulchritudine crinium delectatus, designat hoies vanos, exteriori gloriātes ornatu, non cōscientiæ puritate, q proprio ornatu suas straugulāt animas. Et quercui, i. ingnamento carnia seu altitudini mundani honoris, manent appensi. Etem quercus in eo ꝙ pascit porcos, designat luxuriam: in eo aūt ꝙ pulchra ac fortis est arbor, prosperitatē & honorem vitæ psentis designat. Insuper sicut Ioab infixit cordi Absalonis suspensi ad quercum tres lanceas, ita diabolus cordibus Apoc.22. Gen.32. Ioan.11. Matt.5. 1.Ioan.2

bus hoim immundorum & superborū, in extremis, dum agonizant, infigere solet tres tētationes grauissimas, vtpotè desperationis, aut vanæ pſumptionis seu securitatis de misericordia Dei, vel negligentiæ, ita ꝙ non curant se pparare. Quemadmodū etiam Absalon pcisus à quercu, in magnam, piectus est foueam, sic impij & superbi de tumore suæ elationis & sublimitate pſentis status proijciunt in Acherontis profundissimū lacum: quorū post hanc vitam tanto est maior confusio, quāto in seculo isto honoratio maior pcessit, quod vituperiosa illa Absalonis sepultura pfigurauit. Siqdem magnum aceruum lapidum super ambitiosissimū proiecerūt, q e. iam ante obitum suum sibi erexerat titulum, ne eius periret memoria, quemadmodū & filij Adam dixisse le-
Gen.11. guntur: Venite, faciamus nobis ciuitatem & turrim, cuius cacumen pertingat vsq; ad cælū, & celebremus nomen nostrū anteq̄ diuidamur in vniuersa terra. De talibus fertur Psalm. 48. Vocauerunt noīa sua in terris suis. Titulum aūt suum vocauit Absalon Manum suam, seu manum Absa-
Deut.32. lon, qm̄ tales, pprium q̄runt honorem. Et si qd magni agere videant, viribus suis asscribunt, di-
Amos.6. centes: Manus nostra excelsa. Et: Nōne in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Et con-
Psal.113. 1.Cor..15 trà dicunt electi: Non nobis dn̄e, nō nobis, sed nomini tuo da gloriā. Et: Gratia Dei sumus quod
Thren.3. sumus. Et: Misericordiæ Dei est ꝙ non sumus cōsumpti, qa non defecerūt miserationes eius. Et:
Psal.93. Nisi qa dn̄s adiuuisset nos, paulo minùs habitasset in inferno anima nostra. Postremò, per legatos q victoriam regi Dauid nunciauerūt, intelligunt feruentes & charitatiui, q de omni bono quod in ecclesia agitur, de impiorū pia cōuersione aut iusta dānatione glorificāt saluatorem, & opera sua cum grārum actione recitant ei. Sed sicut Dauid fuit de Absalonis pace solicitus, & eius mortem acerbissimè deplorauit, sic filius Dei de Iudæorum salute habuit curam, & varijs modis laborauit, p ipsis, quorū ciuitatē, cōmunitatem, miseriā, malitiamq; defleuit, tandemq; obijt, p eisdem. Et q̄tùm in se est, adhuc mallet pro pereuntibus crucifigi, q̄ illos perire permitteret.

¶Expositio cap.19. Nunciatum est autem Ioab, ꝙ rex fleret. Art. 29.

2.Reg.2. IN isto cap. narratur deductio regis in regnum suum, & qd circa illam acciderit. [Nunciatū est aūt] ipsi [Ioab,] forsan à Chusi vel Achimaaz, [ꝙ rex fleret] cordialiter dolendo, [& lugeret] lachrymas effundendo [filium suum] Absalonem. Et qd mirum, ꝙ filium, q̄uis aduersarium, fleuerit, q & Saulem hostem lœtalem tam mentaliter deplorauit, siqdem charitatis visceribus affluebat? [Et versa est victoria in die illa in luctum omni populo.] i. toti exercitui regis aut multis. Veruntn̄ non doluerunt se pualuisse, sed regi cōdoluerunt, & forsan multi eorum de Absalonis tristabant interitu propter regem. [Audiuit em̄ populus in die illa dici: Dolet rex super filio suo. Et declinauit populus in die illa ingredi ciuitatem,] in qua rex erat, ne eius dolor ex eorum intuitu augeretur. [quō declinare solet populus versus & fugiens de plio. Porrò rex operuit caput suum, & clamabat voce magna: Fili mi Asalon, Absalon fili mi. Ingressus ergo Ioab ad regem in domum suam, dixit: Confudisti] i. erubescere fecisti & inhonestè tractasti [hodiè vultus oīm seruorum tuorum, q saluam fecerunt aīam tuam,] i. vitam tuam à lœtali impugnatione ac morte eripuerunt, deijciendo aduersarios tuos, [& aīam filiorum tuorum,] quorū aliq credunt fuisse in plio illo, [& filiarum tuarum, & aīam] i. animas [vxorum tuarum] principalium, [& cōcubinarum tuarum.] i. secundariarū & minùs principalium cōiugum. Quanuìs em̄ Absalon, si pualuisset, illas fœmineas non occídisset psonas, tn̄ minùs reuerenter eas tractasset, & saluæ factę fuerūt de timo-
Matt.5. re & cordis afflictione in qbus erant, ne Dauid succumberet. [Diligis odientes te,] non solùm diligendo eos cordis affectu, sed exteriori quoq; effectu hoc ipsum immoderatè mōstrando, sicut nunc agis inimicissimū filium deplorando. Et vtiq; Dauid vir euangelicæ perfectiōis, inimicos dilexit, amando personā siue naturam, nō vitium: idcircò ꝙ interdum inimicos persequutus est & occídit, non fecit ex odio, sed iustitiæ zelo. [& odio habes diligentes te.] i. ita te habes, ac si eos odires, qa ad magnam tristitiam eos inducis, nec signa beneuolentię & amoris nunc eis ostendis, cùm tn̄ modò sit tēpus opportunum ad hoc. Non aūt oderat eos odio vitioso aut inuidentię motu. [Et verè cognoui modò, qa si Absalon viueret, & nos om̄es occubuissemus] victi ab illo, [tunc placeret tibi] res gesta huiusmodi. Non oportet ipsum Ioab in hoc verbo à mendacio excusare. Non em̄ optauit rex triumphum Absalonis, sed vt non occíderetur in bello imparatus oīnò ad mortem. Et tn̄ possent hæc verba intelligi, ꝙ rex taliter deflendo innidiosum ac pessimū filium, ita se gessit, ac si maluisset totum suum occubuisse exercitum, q̄ solum Absalonem. [Et ostēdisti hodiè qa non curas de ducibus tuis & de seruis tuis.] i. officiatis & ductoribus particularium turmarum tui totius exercitus, s. me & fratre meo Abisai ac Ethai, qa per modum non curantis te habes, dum totus intentus es deplorationi sceleratissimi filij tui. [Nunc ergo surge & procede.] In fine pcedentis habetur cap. ꝙ Dauid Absalonem defleuerat trāseundo, sed in pſenti cap. legitur, ꝙ operuit caput suum & clamabat voce magna: Absalon fili mi, &c. Vndè elicitur, ꝙ postq̄ de-
2.Reg.18. fleuit illum eundo & forsitan capite nudo, operuit caput suum, & deplorauit illum sedēdo. Ideo Ioab dixit, Surge, quod tn̄ sic posset exponi, i. à luctu desiste. [& alloquens, satisfac seruis tuis.] i.

gra-

gratias age eis,& iucundè alloquere,vicemq́; redde.[Iuro em̃ tibi per dñm,ꝙ ſi non exieris,]ſic-
ut nunc cõſulo eundo de domo vſq; ad portam,[ne vnus qdem remãſurus ſit tecũ nocte hac.]i.
ante noctis aduentũ oẽs relinquẽt te, prouiſuri ſibi de alio rege. Ad hoc em̃ Ioab exercitum ſuis
perſuaſionibus induxiſſet. Vel ſi aliq forſan mãſiſſent cum rege per cordis adhæſionem, tñ tam
pauci fuiſſent,ꝙ aliorum reſpectu quaſi nulli apparuiſſent.[& peius erit hoc tibi,]i.maior aduer
ſitas,ſeu maius malum pœnale,[q̃ oĩa mala]pœnalia ſeù aduerſa,[quæ venerunt ſuper te ab ado
leſcentia tua vſq; in pſens.]Et ꝙ ait,oĩa mala,intelligendũ eſt excluſiuè, vtpotè cætera pter iſta.
Et rurſus ꝙ ait oĩa,exponi poteſt vel diſtributiuè & collectiuè, vel diſtributiuè & diuiſiuè, hoc
eſt,ꝙ oĩa mala illa ſimul accepta,vel vnumquodq; eorum ſeorſum cõſideratum:& hoc ſecundo
modo potiùs accipiendũ videtur. Veruntñ multa mala culpæ, acciderunt ipſi Dauid, peiora his
malis pœnæ.[Surrexit ergo rex]Dauid,[& ſedit in porta,]quouſque exercitus venit ad eum.[Et
om̃i populo nunciatũ eſt, ꝙ rex ſederet in porta. Venitq́; vniuerſa multitudo]i.populus[coram
rege:]quo veniente,aſſurrexit,& eos gratanter hilariterq́; ſuſcepit.[Iſrael aũt fugit in tabernacu
la ſua,]videlicet illi,qui fuerunt cum Abſalone,& euaſerunt de prælio.[Om̃is quoq; populus]q
adhæſerat Abſaloni,[certabat]i.verborũ diſceptatione laborabat pro rege reuocando,[in cun-
ctis tribubus Iſrael,dicens:Rex liberauit nos de manu inimicorũ noſtrorũ.] Itaq; beneficia atq;
victorias regis ad memoriam reuocabant,ſicq́; ad eum rehabendũ accẽdebant.[ipſe ſaluauit nos
de manu Philiſtinorum,& nunc fugit de terra propter Abſalon. Abſalon aũt quem vnximus ſu-
per nos,mortuus eſt in bello. Vſquequò ſiletis,] non loquendo ac cohortãdo, vt rex reuertatur,
[& non reducitis regem?]ſic loquebant adinuicẽ. [Et conciliũ toti⁹ Iſrael venit ad regem.]quia
percepit,ſiue per legatos miſſos ab illis,ſiue per aliquem pueniẽtem & regi placere optantem.
[Rex verò Dauid miſit ad Zadoc & Abiathar ſacerdotes,dicens:Loquimini ad maiores natu Iu-
da,]i.tribus Iudæ,[dicentes:Cur venitis nouiſſimi ad reducendũ regem in domum ſuam?] ac ſi
diceret,Cùm ſitis conſanguinei mei,& de tribu eadem ſimus progeniti, non decet ꝙ aliæ tribus
veniant ante vos ad reducendũ me. Iſti de tribu Iuda magìs peccauerũt in regẽ, recedẽdo à rege,
& adhærendo ac aſſiſtendo aduerſario eius, & tñ rex per humilitatẽ puenit eos,& reddit bona ꝓ
malis,memor ꝙ erant ſui cognati,& ꝙ primò vnxerunt eum ſibi in regem. Et forſan coram rege 2.Reg.8.
apparere erubuerũt,ꝓpter infidelitatẽ, quam ei exhibuerũt. Eadẽ ratione S. Dauid puenit Ama-
ſam filium ſuę ſororis per humilitatẽ, q tãto plùs reus fuit in regem, quãto eius inimico Abſalo-
ni familiarior factus erat. Et em̃ factus fuit princeps militiæ eius,ſpecialiterq́; ſolicitus & laborãs 2.Reg.18.
pro ipſi⁹ Dauid deletione.[Sermo aũt oĩs Iſrael peruenerat ad regem,vt reducerent eum in do-
mum eius,qa dixit eis:Hæc dicetis ad populum Iuda: Fratres mei vos,os meum,& caro mea vos.
Quare nouiſſimi reducitis regem?Et Amaſæ dicite:Nónne os meum &caro mea es?Hæc mihi fa
ciat Deus,& hæc addat,]i.per execrationem iuro, [ſi non magiſter militiæ fueris coram me om̃i
tẽpore pro Ioab.]i.non ſolùm tibi offenſam ignoſco,ſed inſupèr aſſero ꝙ faciam te principẽ mi
litię loco Ioab,erisq́; vita comite princeps militum q̃ diu regnauero. Veruntñ qdam exponit ſic,
pro Ioab,i.ſub Ioab,adijciens ꝙ dictio in Hebraico poſita,qñq; ſignificat pro,qñque ſub.tñ eſt 2.Reg.18.
eadem ſentẽtia,qm̃ Dauid non intẽdebat amouere ipſum Ioab à ſuo officio, ſed ꝙ iſte ſuppleret
vices eius,loco & tẽpore opportuno. Hæc ille. Alij dicũt,ꝙ Dauid propoſuit ipſum Ioab ab offi-
cio ſuo deponere,qm̃ Abſalonẽ filium ſuum cõtra pceptum ſuum occídit in ſuis peccatis, quod
vtiq; rex valdè dolenter accepit. Et verius puto,ꝙ ꝓpoſuit eum ab officio remouere, qa & Ioſe- Ioſep. lib. 7. ant. iu. ca.8.
phus hoc ſenſiſſe videtur,& Magiſter in hiſt.ait ſequenti cap.ꝙ Dauid pcepit Amaſæ tanq̃ prin Pet.Co.hiſt.
cipi militiæ,cõuoca mihi oẽs viros Iuda. Cõmuniter quoq; expoſitores teſtant, ꝙ eadem cauſa li.2.Re.ca.19.
ipſe Ioab occídit Abner & Amaſam,putà ex ambitione,ne per eos impediretur à principatu mi
litiæ. Et poteſt ſic argui,qa vel ante iſtud tẽpus quo Dauid demãdauit quę dicta ſunt Amaſę,ha-
buit ipſe Dauid aliquem quaſi vicarium Ioab,q ſub eo militib⁹ pfuit,tanq̃ ex ſpeciali officio vi-
cariatus ad hoc determinatum,vel non. Si habuit,cur voluit illum remouere,à quo offenſus non
legitur,& non potiùs ipſum Ioab,à quo fuit offenſus? Si non, cur voluit iam de nouo inſtituere
tale officium? Nullibì quoq; in ſcriptura canonica vel authẽtica legitur,ꝙ Dauid aut poſteri eius
habuerint aliquem talem determinatum ad officium principatus militiæ ſub principe militum,
imò ſi Dauid talem habuiſſet,maximè(vt appáret)fuiſſet Abiſai,cui & ſequenti cap. legitur com
miſiſſe actum principis militiæ,nec aliquo modo videtur,quod Dauid voluerit illum à tali di-
gnitate deponere. Inſupèr,ſuper id quod ſequenti cap. ſcriptum eſt: Tolle ſeruos dñi tui,& per-
ſequere Sęba, dicunt multi expoſitores,ꝙ Dauid cõmiſit hoc Abiſai,non Ioab fratri ipſius:quia
iam voluit Ioab deponere,imò in Scholaſt. fertur hiſt.& ait rex Abiſai, nõ Ioab, quem iam amo- Ibid.
uerat à principatu. Poſtremó,ꝙ Amaſa fuiſſet princeps militiæ ſub Ioab, non fuiſſet contra ho-
norem ipſius Ioab,cur ergo ob hoc Amaſam occídiſſet?[Et inclinauit cor oĩm virorũ Iuda qua-
ſi viri vnius.]i.Dauid tam humiliter & benignè præueniendo populum tribus Iudæ,attraxit eos

concorditer ad se, ita q̀ oĩm eorum erat quasi cor vnum ad regis reuocationem & reductionem.
Vndè subiungitur:[Miseruntq́; ad regem, dicentes: Reuertere tu & oẽs serui tui]speciales atque
domestici, & q tibi in persequutione hac adhæserunt.[Et reuersus est rex, & venit vsq; ad Iorda-
nem, & oĩs Iuda]i. tribus Iudæ,[venit vsq; in Galgala,]i. loco sic dicto,[vt]honorificè[occurre-
ret regi, & traduceret eum Iordanem. Festinauit aũt Semei filius Gera filij Iemini de Bahurim,]
de quo dictum est antè, q grauissimè peccauit in Dauid, ideo timuit iam occídi, sed cõfidens de
2.Reg.16. clementia regis, q ad Amasam, aliosq; offensores suos tam benignè se habuit, properauit occur-
rere regi, ac veniam postulare.[& descendit cum viris Iuda in occursum regis Dauid cum mille
viris de Beniamin, & Ziba puer de domo Saul, & 15. filij eius ac 20. serui erant cum eo. Et irrum-
pentes Iordanem,[ipse Semei & q erant cum eo, q cum velocitate pertransierunt Iordanem vsq;
ad ripam oppositam in qua adhuc rex stetit, ante regem transierunt vada,] i. aquas Iordanis, per
quas p̄cesserunt regem vt serui, & [vt traducerent domum regis,]i. ipsum regem & eius domesti
cos,[& facerent iussionem regis.]Aqua aũt Iordanis cõmuniter magna fuit, propter quod aliqui
dicunt, q̀ traducebant per naues. Alij, q̀ per equos, & q̀ p̄sati p̄cedebant regẽ equestres ad per-
Iose.lib.7. scrutandũ vbi aqua erat minùs profunda. Porrò Iosephus dicit, q̀ hi inter quos Semei venit, fe-
an.Iu.ca.11. cerunt pontem Iordanis, quatenùs faciliùs cum exercitu suo rex transiret.[Semei aũt filius Gera
prostratus coram rege, cùm iam transisset Iordanem, dixit ad eum: Ne reputes mihi dñe mi iniq-
tatem,]i. excessum meum non imputes mihi per iustam vindictam,[neq; memineris iniuriarum
2.Reg.16. serui tui,[in die qua egressus es dñe mi rex de Hierusalem, neq; ponas rex in corde tuo. Agnosco
eñ seruus tuus peccatum meum,]i. ad vlciscendum non recorderis iniuriarum quas ego seruus
Ibid. tuus tibi irrogaui, qñ à facie Absalonis fugisti.[& idcircò hodiè primus veni de omni domo Io-
*Saruiæ seph, descendiq́; in occursum dñi mei regis. Rñdens aũt Abisai filius *Zeruiæ, dixit: Nunqd pro
his verbis non occídetur Semei q maledixit Christo dñi?]Tanq̃ dicat, Non permittit iustitia, vt
propter hæc verba veniam consequatur, qui regi vicario Dei, & Deo iubente vncto in regem,
tam enormiter forefecit & impiè maledixit, ac crimẽ læsæ maiestatis incurrit in eum.[Et ait]rex
[Dauid: Quid mihi & vobis filij Zeruiæ?]i. cur intromittitis vos de vltione iniuriæ meæ aliter q̃
mihi placet? nam in hac re Ioab consensit Abisai. vel loquitur rex ambobus pluraliter, eo modo
quo solet aliquid asscribi communitati aut societati, quia competit vni aut qbusdam ex ea, iuxta
quem modum Christus in Euang. Matth.26. dixit discipulis: Quid molesti estis huic mulieri? vt
vno modo exponitur.[Cur efficimini mihi hodiè in Satan?]i. in aduersarios, quia si occíderetur
iuxta vestram voluntatẽ nunc Semei, alij qui mihi forefecerũt, suspicarent̃ sibi idem futurum in
posterum, sicq́; modò discederent à me præ timore.[Ergóne hodiè interficietur vir in Israel? Et
ait rex Semei: Non morieris.]i. iam & me regnante non occidéris pro culpis tuis in me commis-
sis.[Iurauitq́; ei]hoc ipsum. Veruntñ Dauid in extremis agens, iussit Salomoni occídere eum ob
2.Reg.2. causas infrà tertio lib. exponendas.[An ignoro me hodiè factum regem super Israel?]i. iam quasi
de nouo factus sum rex per hoc q̀ illi qui me abiecerũt, recipiũt me in regem, idcircò non decet
q̀ quenq̃ illorum modò occidam, sed sicut rex in exordio sui dñij exercet clementiã & subiectos
hilariter tractat, ita me facere nunc oportet.[Mephiboseth quoq; filius Saul,] filius filij Saulis,
vtpotè Ionathæ,[descendit in occursum regis illotis pedibus & intonsa barba.] Circa hæc scri-
Pet.Cõ.hist. bit Petrus Com. Hebręus habet, infectis pedib⁹, dicẽs, q̀ fecerat sibi ligneos pedes. Asserit quoq;
li.2.re. ca.18 Lyra in Hebræo haberi, incomposita barba, qm̃ filij Israel non solebant tunc tódere barbam, vt
suprà expositum est. Attñ dici potest, q̀ aliqui pili barbæ tunc tondebantur, sicut & nunc in eis
2.Reg.10 quorum barba non raditur.[Vestes quoq; suas non lauerat, à die qua egressus fuerat rex vsq; in
diem reuersionis eius in pace.]i. lauari non fecit vestes suas, volens compati regi, nec viuere de-
licatè rege charissimo in angustijs cõstituto, similis Vriæ, qui vxorem accedere & pedes lauare
2.Reg.11. nolebat, principe suo Ioab & populo Dei in rure iacẽtib⁹.[Cumq́; occurrisset regi, dixit ei rex:
Quare non venisti mecum Mephiboseth?]Aliqui dicunt q̀ quasi indignans, vocauit eum noĩe
2.Reg.16. suo. Vel fortè quasi compatiens, & sicut Mephiboseth iam perceperat qualiter accusatus erat re-
gi à seruo suo, & qualiter rex ipsum ob hoc spoliauit hæreditarijs bonis, sic forsitan rex percepit
innocentiam huius Mephiboseth, quam nihilominùs ex ore eius volebat audire.[Et rñdens ait]
Mephiboseth:[Dñe mi rex, seruus meus]Ziba[cõtempsit me.]i. inobediens fuit, quia noluit mi-
hi prouidere de animali quo veherer.[Dixiq́; ei] ego famulus tuus,[vt sterneret mihi asinum, vt
ascendens abirem cum rege, claudus eñ sum seruus tuus. Insupèr & accusauit me seruum tuum
apud dñm meum regẽ. Tu aũt dñe mi rex, sicut angelus Dei es.]i. iustus & sapiens,[fac quod pla
citum est tibi]de hęreditate quam mi abstulisti, & seruo meo dedisti.[Neq; eñ fuit domus patris
mei]i. posteritas Saul[nisi morti obnoxia, dño meo regi.]i. ab eo occídi promeruit, habẽdo re-
spectum ad iniurias Saul, quas per se & suos fautores tibi inflixit. Ionathas tñ & alij non cõsenti-
entes, non erant ita morti obnoxij, magisque tenebatur benefacere ipsi Mephiboseth propter
vir-

virtutes immediati patris sui Ionathæ,& pactū quod pariter inicrunt, q̃ lædere eum propter ma- 1. Reg.18.20
litias Saul. Sed Mephiboseth humiliter loquitur, proterēs ea q̃ ad regis excusationē videbant ali-
qualiter pertinere.[tu aūt posuisti me seruum tuum inter cōuiuas mensæ tuæ. Quid ergo hodiè
habeo iustæ querelę?aut quid possum vltrà vociferari ad regem?]q.d. Tanta beneficia mihi exhi
buisti ex vna parte, ꝙ ex alte ra parte cōqueri nequeo, etiā si auferas data. [Ait ergo ei rex:Quid
vltrà loqueris?]i.non oportet te de hac re ampliùs loqui.[Fixum est quod loquutus sum.] i.sen
tentia cōtra te prolata,qua bona tua cōtuli seruo tuo,non potest à me reuocari in toto,q̃ tn̄ vti-
que potuit,imò & debuit totaliter reuocari.imò in cōtrarium potuisset mutari, cognito errore
proprio,& fraude atq; malitia Zibæ.[Tu & Ziba diuidite possessiones.]q.d.Ambobus totū dedi
diuersis tēporibus,sed quia vterq; totum habere non potest,inter vos diuidatur. Sed ei cui iniu-
stè datum fuit,debuit auferri,& iusto possessori totum restitui. Insupèr Ziba fuit iustè & acriter
puniendus propter iniquitates suas in Deum ac dn̄m suum Mephiboseth, atq; ad pœnā talionis
fuisset astrictus.[Rn̄ditq; Mephiboseth regi:etiā cūcta accipiat postq̃ reuersus est dn̄s meus rex
pacificè in domū suā.Barzillai quoq; Galaadites senex valdè,descēdēs de Roglim,traduxit re-
gem Iordanē,paratus etiā vltra fluuiū prosequi eum. Erat aūt Barzillai Galaadites senex valdè]i.
octogenarius,ex quo patet,ꝙ & illis tēporibus ætas illa valdè magna reputabatur.Nam & Dauid Psal. 89.
tunc dixerat:Dies annorum nostrorum in ipsis 70.anni. Vndè quidam cōcludunt,supernatura-
le fuisse,ꝙ hoīes ante diluuium vixerūt annis 900.aut circiter.[& ipse præbuit alimēta regi cùm
moraretur in castris.Fuit quippe vir diues nimis,]& tamen liberalis ac iustus, vt ex scripturis ap
paret,quia suis diuitijs vtebatur prudenter.[Dixit itaq; rex ad Barzillai: Veni mecum vt requie-
scas securus in Hierusalē.Et ait Barzillai ad regem:Quot sunt dies annorum vitæ meæ,vt ascen
dam cum rege in Hierusalem?Octogenarius sum hodiè. Nunquid vigent sensus mei ad discer-
nendum suaue vel amarum?]i.tantæ sum senectutis,ꝙ gustus meus vigorosus non est ad discer-
nendum inter dulcia & amara,[aut delectare potest seruum tuum cibus & potus,]i.amplius non
delector in delicatis ac regijs escis ac poculis,[vel audire possum vltrà vocem cantorum atque
cantatricum?]i.in melodijs vltrà non glorior,consumpto vigore sensuum exteriorum.[Quare
seruus tuus sit oneri dn̄o meo regi?]i.non decet vt ego qui aliundè satis abundo, grauem regis
præsentiam,cui deseruire non valeo,cōsectus iam senio. [Paululùm præcedam famulus tuus ab
Iordane tecum. Non indigeo hac vicissitudine, sed obsecro vt reuertar seruus tuus, & moriar in
ciuitate mea, & sepeliar iuxta sepulchrum patris mei & matris meæ. Est aūt seruus tuus Chama-
ham,ipse vadat tecum dn̄e mi rex, & fac illi quicquid bonum tibi videt. Dixit itaq; rex: Mecum
transeat Chamaham,&ego faciam ei quicquid tibi placuerit, & omne quod petieris à me,impe
trabis.Cūq; transisset vniuersus populus & rex Iordanē,restitit & osculatus est rex]ipsum[Bar-
zillai,]valedicendo ei ex amore ꝑcipuo,& pro pacis indicio,[& benedixit ei, & ille reuersus est
in locum suum.Transiuit ergo rex in Galgalam] i. locum famosum sic appellatum, [& Chama-
ham] filius[Barzillai cum eo,] qm̄ Dauid filium illum loco patris sui secum accepit. [Oīs aūt
populus Iuda traduxerat regem, & media tantùm pars affuerat de populo Israel.Itaq; omnes viri
Israel,]qui nondū aduenerant neq; adsuerant traductioni regis per Iordanem.[cōcurrentes] in
Galgala[ad regē,dixerunt ei: Quare te furati sunt fratres nostri viri Iuda, & traduxerunt regem
& domum eius Iordanē,oēsq; viros Dauid cum eo?] i. cur te occultè seu non ꝑsentibus ac scien-
tibus nobis deduxerunt?[Et respondit omnis vir Iuda]i. quidam pro omnibus de tribu Iudæ
natis,[ad viros Israel:Quia propior est mihi rex,] eū sit natus de tribu Iuda.[Cur irasceris super
hac re? Nunquid comedimus aliquid ex rege, aūt munera data sunt nobis?]i. ea quæ fecimus,
fecimus ex charitate ad regē, non propter bonū delectabile aut vtile quod contulerit nobis,qa
nec pauit nos,nec munuscula nobis largitus est. Et respondit vir Israel] i. populus vndecim tri-
buum,[ad viros Iuda,& ait: Decē partibus ego maior sum apud regē, & primogenitus ego sum]
i. vndecim tribus cōtinentur in nobis, & sic decem tribubus te excedo, vna quoq; tribus in me
cōtenta,de primogenito Iacob est nata, videlicet tribus Ruben,[magisq; pertinet ad me Dauid Gen. 29.
q̃ ad te.] Propter has duas causas,videlicet ob dignitatē primogenituræ & abundantiā multitu-
dinis meæ,per quam valeo ei ampliùs deseruire, in qua etiā dignitas regis cōsistit, iuxta illud ꝓ-
uerbij: In multitudine populi, dignitas regis:in paucitate plebis, ignominia principis. [Cur fe- Prouer. 14.
cisti mihi iniuriā,& non mihi nunciatū est priori vt reducerem regem meum?Duriùs aūt respon
derunt viri Iuda filijs Israel.] quorum verba nō sunt descripta. Sed forsan dixerunt se digniores,
qa reges ex Iuda nascituros Iacob ꝑdixit,& alia multa priuilegia tribui illi fuerunt collata, & pri Gene. 49.
mò super se in regē ipsum Dauid vnxerūt. Credendū autē videt,ꝙ in hac contentione superba, 2.Reg. 2.
puerili atq; inutili, Dauid rex libenter interposuisset se mediū ad cōcordandū, sed præ tumultu
nequit. Et ecce quanta est in cōstantia hoīm, quanta mutabilitas euentuū humanorū:qm̄ tribus
istæ quæ paulò antè regi concorditer restitcrunt, iā inter se contenderūt, eo ꝙ vna præ alijs fuit

honorata in regis reductione. Hoc quoq; pensandū, q per Israel hoc loco intelligant vndecim tribus. Tertio aūt & quarto libris, per Israel intelligunt decē tribus post regni diuisionē, qa extūc tribus Beniamin adhæsit tribui Iudæ, propter quod per tribū Iudę intelligunt ibi duæ tribus aut
3.Reg.12. tres, qa & tribus Leui eis adhæsit, vt infrà habet. ¶ Spiritaliter ex isto edocemur cap. exemplo sancti Dauid, deplangere eos q in peccato moriunt mortali, & improuisè seu alio modo in suis occidunt peccatis, in qbus incōparabiliter plùs dolenda est mors aiæ sempiterna, q̄ mors corporalis breuissima. Per Ioab verò intelligunt hoīes carnales, mundani, q psentia attendūt potiùs q̄ futura, & mala pœnalia ponderāt magis q̄ mala culpæ, summūq; malū existimāt pcipuas aduersitates vitæ psentis, quas vir verè spiritalis, internus & cōtemplatiuus, respectu maloꝝ culpæ ac infernalis miseriæ, p nihilo arbitrat. Insupèr docet nos historia ista, q vexatio sæpè dat intellectū,
Esaiæ 24. qm̄ populus Israel cùm succubuisset in plio, cōsiderauit beneficia Dauid, & petijt eū redire: sic multi in aduersitatibus pensant beneficia Christi, q eos de iugo diaboli, de seruitute peccati, de
2.Reg.18. tormētis liberauit inferni, ppter quod deprecāt, vt gratiosè reuertat ad eos. Quēadmodū etiā Dauid specialiter reuocauit ad se tribū Iuda & Amasam, sic Chrs ecclesiasticos viros ac plātos specialiter exhortat ad vitæ emendā, ad grām pristinā, ad pfidentiā salutarē. At verò per Semei designātur, q in aduersis iniuriant iustis & superioribus suis, sed eisdē in prosperis blandiunt, veniāq; precant. Per Mephiboseth verò accipiunt boni fideles, q Chro capiti suo compati studēt, & eius amore affligunt seipsos, ac viles cōsolatiões despiciūt, dū spiritalis cōsolatio Chri eis subtrahit,
2.Reg. 16. nec exteriori ornatu pōpatico se decorāt, qbus tn̄ maligni multipliciter obloquūtur. Ex hoc demū q Dauid occasione Zibę peccauit tā grauiter, cōstat q̄ vitādi ac periculosi sint detractores & adulatores principib' ac platis. Porrò ex respōsione & facto Barzillai rephendūtur antiq, qui nō obstāte senio suo, adhuc moliunt placere magnatibus, & magnorū se ingerūt curijs, atq; in delicatis cibis & potibus, in cāticis & musicis delectari exqrunt, cū iam pœnitētiæ fletibus & meditatiōi mortis assiduè deberēt insistere. Veruntn̄ regibus licet talibus melodijs atq; solatijs p recreatiōe cū moderamine vti, qa diuersis curis atq; oneribus affligūtur, premunt & distēdunt. Postremò, per cōtentionē illā stultā ac friuolā inter tribū Iuda & cæteras tribus, pfigurata est cōtentio ambitiosorū in ecclesia Dei, q ex ambitione, p dignitatibus inter se litigāt, pro p prijs solicitant
Roman. 12. honoribus, atq; inuicē nō honore & humilitate, sed inani suspicione & elatione pueniunt, dum vnusqsq; seipsum nitit exaltare, & pximū suū vilificare. Possunt quoq; per vndecim tribus, intelligi seculares, per tribum Iuda, regi ppinquiores ecclesiastici, inter quos est frequens dissensio.

¶ Expositio cap. 20. Accidit quoq; vt ibi esset vir Belial. Arti. XXX.

Augustinus Frequenter cōtingit, vt post bella cōtra extraneos & expugnationē illorū, sequant periculosiora plia intestina, sicut in libro de ciuitate Dei ostendit August. de Romanis. Sic in ista historia partim iam patuit, atq; in isto cap. adhuc aliqualiter tāgitur de Iudæis. [Accidit quoq; vt ibi] videlicet in cōtentione descripta in fine pcedētis cap. [esset vir Belial] i. sine timore, iugoq;
2. Reg. 19. disciplinæ, [nomine Siba, vel vt aliq dicunt, Saba, ita q per punctū segol, i. æ diphthongon scribitur in Hebræo. [filius Bochri, vir Iemineus,] i. de semine Iemini, de quo dictū est sæpè, eratq; de semine Beniamin, & ita hic Saba videtur fuisse de cōsanguinitate Saulis, vndè & pronus fuit ad rebellionem contra Dauid, dolens ac inuidens de translatione regiæ dignitatis à tribu Beniamin posteritateq; Saul, ad tribum Iuda, & ad ipsum Dauid, [& cecinit buccina,] vt ei audientia pberetur, cunctis mirantibus de improuiso clāgore, [& ait: Nō est nobis pars in Dauid,] i. nō indigemus cōmunionē & participationem habere cum ipso sicut cum rege, & prout ipse inhonorauit nos, ita & ipsum despiciamus. [neq; hæreditas in filio Isai.] i. opus nobis non est, vt iugiter huic Dauid & eius posteritati adhæreamus, quasi eo relicto nō valeamus prouideri de rege, nec ipse hæreditario iure rex est, cùm sit filius Isai, q simplex fuit ciuis, nō rex aut filius regis. [Reuertere in tabernacula tua Israel.] vnusquisq; nostrūm de q̄cunq; vndecim tribuū natus, ad propria reuertatur, vt inter nos puideamus nobis de rege. [Et separatus est oīs Israel à Dauid, sequutusq; est Saba filium Bochri,] i. vndecim tribus cum Saba recesserunt à rege, [viri aūt Iehuda adhæserunt regi à Iordane vsq; Ierusalem. Cumq; venisset rex in domum suam in Hierusalē, tulit decem mulieres cōcubinas.] i. secundarias coniuges suas, cognito q filius suus Absalon cognouisset eas, [quas dereliquerat ad custodiendā domum, & tradidit eas in custodiam, i. reclusit & à virorum retraxit cōsortijs, non tn̄ quasi reas in captiuitatem aut carcerē trusit, quamuis forsan culpam inciderunt in cōcubitu illo incestuoso, nō satis dissentiendo, aut renitēdo quātùm in ipsis fuit. [alimenta eis pbens. Et nō est ingressus ad eas, sed erāt clausæ vsq; in diē mortis suæ.] Reclusit aūt eas Dauid, qa nec ipse voluit ampliùs eas cognoscere, cùm essent à filio suo fœdatæ, nec ab alio voluit eas cognosci, qm̄ erant suæ vxores, & erant [in viduitate viuentes,] i. instar viduarum, atq; in continentia viduali, sicq; in viduitate viuebant, non q maritus earum obierit, sed quantùm ad tori separationem. [Dixit autem rex Amasæ: Conuoca mihi omnes viros Iuda in
diem

diem tertiũ,& tu adesto pſens.] i. cũ eis redi ad me, vt in eorũ pſentia cõstituam te principẽ militiæ, vt aliq dicunt.[Abijt ergo Amasa, vt cõuocaret Iudã. Et moratus est extra placitũ quod ei statuerat rex:] i. infra tres dies nõ redijt, qa fortassis infra spatium illud nõ potuit negocium adimplere, vel aliud impedimẽtum ei occurrir.[Ait aũt Dauid ad Abisai:Num magis affliĉturus est nos Sęba filius Bochri,q̃ Absalon?] i. nõ decet vt permittamus nos infestari ab eo duriùs, q̃ nos Absalon infestauit, quod tñ fieret, si permitteremus eũ diu impunitum, ita ꝙ vel ipse vel alius cõstitueret rex vndecim tribuũ.[Tolle ergo seruos dñi tui,] i. pugnatores ac milites q erãt vel adhucsunt sub Ioab principe militum, qĩ ñ secundũ Magistrum in historijs, iam fuit à principatu illo amotus, vel secundũ alios, amouẽdus. Propter quod Dauid nõ cõmisit ei istud negociũ. Attñ qdam dicunt, ꝙ Ioab iam fuit absens ad cõgregandos viros q adhæserant Dauid regi in persequutione Saulis. Quod nõ videt, qa secundum Iosephum, Ioab fuit pſens, nec propter illos tam paucos cõgregandos oportuerat ipsum Ioab exire. Imò secundũ Iosephum, illi viri, q erant sexcenti, exierunt cum Dauid fugiente, & redierũt cũ eo. Deniq;, ex statim sequẽtibus innotescit, ꝙ Ioab fuit in via cũ Abisai:nec vlla fit mentio, ꝙ in via venit ad eum cũ congregatis ab ipso.[& persequere eum, ne fortè inueniat ciuitates munitas, & effugiat nos. Egressi sunt ergo cũ eo viri Ioab, Cerethi quoq; & Phelethi,& oẽs robusti exierunt de Hierusalem, ad persequẽdum Sæba filium Bochri. Cumq; illi essent iuxta lapidẽ grandẽ qui est in Gabaon, Amasa veniens, occurrit eis. Porrò Ioab vestitus erat tunica striĉta ad mensurã habitus sui, & desupèr gladio accinĉt⁹ dependẽte vsq; ad ilia in vagina, q fabricatus leui motu egredi poterat & percutere.] Ilium seu ile, dicitur intestinum paruum, rotundum, renibus animalis adhærens. Ex his satis appáret, ꝙ Ioab exiuit cum Abisai volens placere regi, quẽ offendit, Absalonẽ contra regis imperiũ occidendo. [Dixit itaq; Ioab ad Amasam:Salue mi frater.] Consuetudo eñ nobilium est, vt cõsanguinei se inuicèm vocent fratres ac sorores. Et tam amorosò eũ nomine appellauit, vt ille minùs sibi pcaueret de dolo.[& tenuit manu dextera mentũ Amasæ, quasi osculans eum. Porrò Amasa nõ obseruauit gladium quẽ habebat Ioab.] i. à vulneratione gladij nõ pcauit, & forsitan nec gladium attendebat, nec mali qd suspicabat de cõsobrino, pace iam facta per regẽ, & culpa sua sibi dimissa.[Qui percussit eũ in latere,& effudit intestina eius in terrã,& mortuus est.] Vndè patet crudelitas, falsitas, calliditas, simulatio impij Ioab, q strenuissimũ iuuenẽ, ppriũ consobrinũ, quẽ apertè inuadere nõ audebat, iã pditoriè atq; sæuissimè vno iĉtu occidit, qa [nec secundũ vulnus apposuit.] Percussit aũt eum manu sinistra & sub specie amicitiæ, ac osculi blãdimento, apparatuq; faciei sereno tantã texit mẽtis suę sęuitiã atq; inuidiã, ac tñ cõmisit flagitiũ. ¶Porrò vt in Scholastica ferẽ historia, Ioab arte quadã simulãs, q̃si gladius cecidisset & reciperet eũ, impuisẽ & subitò latus Amasę perforauit,& gladiũ extrahẽdo, vulnus sic auxit, ꝙ intestina elapsa sunt. Hinc refert Lyra ꝙ in Hebræo habeẽ, exijt s. ensis & cecidit, qa videlicet Ioab ex pposito ita disposuit, vt caderet gladius de vagina in terrã, quatenùs Amasa æstimaret quod Ioab leuaret gladium ad reponendum in vaginã, non ad vulnerandũ. Verùm vt diĉtũ est pcedenti articulo, Ioab occidit Amasam eadẽ causa, qua occiderat Abner, ne s. principatum obtineret militiæ. Specialiter quoq; indignabatur, ac inuidebat nepoti, ꝙ ille q pauloantè fuerat cõtra Dauid, qñ ipse Ioab nõ sine periculo astitit ei, iam pmoueret à rege,& loco sui esset secundus post regẽ, seu militum princeps, & quantùm ad hoc, videbat factum Ioab aliquátulum habere colorẽ, nisi tam proditoriè hoc fecisset. [Ioab autẽ & Abisai frater eius, persecuti sunt Sæba filium Bochri. Intereà qdam viri cùm stetissent iuxta cadauer Amasæ de socijs]hoc est, militibus & amicis ipsius [Ioab, dixerunt:Eccè qui esse volebat comes Dauid] i. princeps militiæ regis [p Ioab.]Quasi dicãt:Iam appáret, q̃ insipienter egit, oppoñẽdo se Ioab, atq; ad principatum militiæ aspirãdo, & vbi iã excellẽtia eius? Veruntñ isti loquebanẽ ex affeĉtiõe sua pro Ioab. Non eñ legiẽ Amasa aspirasse ad illud officiũ, & infrà habeẽ, ꝙ Salomon asserit Amasam iustum fuisse. Nõ autẽ est mirum aut nouum, ꝙ vir bonus ad pfidentiã benè dispositus, ab hoẽ ambitioso seu impio occidaẽ. Et forsan Deus permisit Amasam sic occidi, qa excessit adhærẽdo Absaloni cõtra Dauid.[Amasa aũt cõspersus sanguine] hoc est, corpus eius, pprio perfusum cruore,[iacebat in via. Vidit hoc qdam vir, ꝙ subsisteret oĩs populus ad videndum eum,] sicut adhuc moris est, ꝙ ad inspiciendum noua, rara, insolita, mira & improuisa, cõfluunt hoĩes,[& amouit Amasam de via in agrum] clamãs, ꝙ iustè occisus esset, qa dolosè fecisset morã redeundi ad regẽ vltra tempus pfixum. Quòd dixit, ne astantes mouerenẽ aduersus Ioab, & eum sequi renuerent. [operuitq; eum vestimento, ne subsisterent transeuntes propter eum. Amoto ergo illo de via, transibat oĩs vir sequẽs Ioab ad persequendum Sæba filium Bochri. Porrò ille] videlicet Sæba [transierat per oẽs tribus Israel vsq; in Abela, & in Beth Maacha] hoc est, per vndecim tribus. Nõ eñ per tribum Iudę transierat, sed per vndecim tribus, quas hortabaẽ, ne redirent ad obedientiam Dauid, sed se potiùs constituerent regem, [omnesq; viri eleĉti] i. pcipui elegãtesq; viri de vndecim tribubus,[congregati fuerant ad eum,] hoc est, ad

Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. cap. 19.

Iose. lib. 7. ant. iu. ca. 11.

Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. ca. 91.

2. Reg. 3.

2. Reg. 10.

3. Reg. 2.

2. Reg. 17.

ad Sæbã, volentes eum ꝓmouere. Aliqui tñ exponunt, ad eũ, i. ad Ioab. Sed hoc nõ videť textui
cõsonare, q̃uis etiã multi electi fuerint secũ. Et quod ait, oẽs, exponẽdum est, q̃dã de omnibus. [Ve
nerunt itaq; & oppugnabãt eum in Abela & in Beth Maacha, & circundederũt munitiõibus ci-
uitatẽ, & obsessa est vrbs. Oĩs autẽ turba q̃ erat cum Ioab, moliebanť destruere muros. Et excla-
mauit mulier sapiẽs de ciuitate] Abela, in qua Ioab cũ exercitu obsedit Sæbã: [Audite, audite, di
cite Ioab: Appropinqua huc, & loquar tecũ. Qui cùm accessisset ad eã, ait: Tu es Ioab? Et ille re-
spondit: Ego. Ad quẽ sic locuta est: Audi sermones ancillæ tuæ. Qui respondit: Audio. Rursumq́;
illa: Sermo, inq̃t, dicebať in veteri ꝓuerbio:] i. ex antiquis tẽporibus vulgariter & q̃si per modũ
ꝓuerbij dici cõsueuit. [Qui interrogãt,] hoc est, aliq̃d scire, addiscere, seu quærere volunt, [in-
terrogẽt in Abela,] i. in vrbe illa inueniẽt abundantiã sapientium hoim, ad respondendum ido-
Pet. Co. hi- neorũ. Vt aiť Petrus Comestor affirmat, in Hebręo nõ habetur, ꝓuerbio, sed sic: Sermo diceba-
sto. lib. 2. tur, in veteri videlicet lege, hoc est, olim in lege Mosis iussum est vt filij Israel priùs offerant pacẽ
Re. cap. 19. vrbibus impugnãdis, prout in Deuter. legitur. Sed & alij q̃dam fatentur, ꝙ vetus ꝓuerbium ac-
Deuter. 20. cipitur hîc pro lege. Nihilominùs aduertendũ, ꝙ illud p̃ceptum de pace offerenda, nõ erat intel
ligendũ de vrbibus Chananæorũ, quas filijs Israel Deus ꝓmisit ac dedit in primo eorũ ingressu
Ibidèm in terram ꝓmissionis. Vndè cum in Deuter. dñs p̃cepisset, Si qñ accesseris ad expugnandã ciui-
tatẽ, offeres ei primùm pacẽ: paulopòst subdidit, De his aũt ciuitatibus q̃ dabuntur tibi, nullum
* ꝑficiebãt omninò permittes viuere. [& sic * perficiebãt.] hoc est, iuxta ea q̃ in Abela didicerũt esse agen-
da, agebant. [Nònne ego sum q̃ respondeo veritatẽ in Israel?] i. credere debes mihi, qm̃ ex spe-
ciali gratia & sapiẽtia mihi collata, possum & soleo respondere, quod verum & iustũ est filijs Is-
Gene. 46. rael. Circa hoc refert Lyra: Dicunt Hebræi, ꝙ mulier ista fuit Sara filia Aser, q̃ cum Iacob intra-
uit Aegyptum, & ꝙ habuit spiritũ prophetię, annuncians Iacob patriarchę ipsum Ioseph nõ esse
defunctum, qñ Iacob putauit ꝙ mortuus esset. Sed Lyra satis hoc reprobat, q̃a secundũ fabulam
istam fuisset hæc mulier, qñ hæc dixit, circiter septingẽtorum annorũ. [Et tu quæris subuertere
ciuitatẽ, & euertere matrẽ in Israel?] Quasi dicat: Contra legẽ agis in hoc, ꝙ oppidũ istud quæ-
ris destruere anteq̃ ei pacẽ offers, p̃sertim cùm ciuitas ista ob sapientiã habitantiũ in ea, sit mater
Israelitarũ, quos instruit. Aliq̃ textus habẽt matrem ciuitatũ, & sensus redit in idẽ, sumẽdo con-
tinens pro cõtento. Tñ in Hebræo nõ habetur, ciuitatum. [Quare p̃cipitas hæreditatẽ dñi?] hoc
est, cur conaris deijcere vrbẽ hanc, quæ est pars terræ promissionis, quã Deus pro hæreditate ꝓ-
misit ac cõtulit filijs Israel? [Respondésq́; Ioab, ait: Absit, absit hoc à me, nõ præcipito neq; de-
molior.] i. nõ intendo directè hoc facere, dummodò ipsum Sæbã seditiosum dederitis manibus
nostris. [Nõ sic se habet res, sed homo de monte Ephraim Saba filius Bochri cognomine, leua-
uit manum suã contra regẽ Dauid. Tradite illum solum, & recedemus à ciuitate.] ¶Quo circa
est quæstio, qualiter dicatur esse de monte Ephraim, cum sit dictũ, ꝙ fuit de Beniamin tribu. Re-
spondeť, ꝙ habitauit in monte Ephraim. [Et ait mulier ad Ioab: Eccè caput eius mitteť ad te per
murum.] Vndè elicitur, ꝙ mulier ista cognouit, vel ex reuelatione diuina, vel ex cõiectura huma
na, ꝙ ciues acquiescerẽt suo cõsilio. [Ingressa est ergo ad oẽm populum] q̃ erat in Abela, potissi-
mè ad maiores, [& locuta est eis sapienter,] i. rationabiliter ipsis persuasit ꝙ nõ possent resistere
regi Dauid, q̃a electus esset à Deo, & p̃ualuisset in p̃lijs vndiq;, & ꝙ oẽs qui opposuerunt se ei, per-
ijssent seu victi essent. [Qui abscissum caput Sæbæ filij Bochri proiecerunt ad Ioab] per murũ.
Maluerunt eñ illum solũ decapitari, q̃ periculis secum inuolui. [Et ille] videlicet Ioab [cecinit
buccina,] in signũ victoriæ, [& recesserunt ab vrbe, vnusquisq; in tabernacula sua. Ioab autẽ re-
uersus est in Hierusalẽ ad regẽ. Fuit ergo Ioab super oẽm exercitum Israel.] Qui aũt dicunt eum
fuisse ab officio illo pauloantè depositũ, asserunt eũ iam restitutũ. Et q̃uis nõ legitur hîc increpa
tus à rege de occisione ꝓditoria Amasæ, probabile tñ est, ꝙ rex durè increpauerit eum, q̃uis in of
ficio suo reliquerit eũ ad vitandum disturbiũ. [Banaias autẽ filius Ioiadæ] erat [super Cerethæ-
2. Reg. 8. os & Phelethæos] Hoc suprà fuit expositũ. [Aduram verò] erat [super tributa] leuãda ab his qui
Ibidèm regi sub tributo seruiebãt. [Porrò Iosaphat filius Ahilud] erat [à cõmentarijs] hoc quoq; supe-
* Seua riùs expositũ est. [* Siba aũt scriba,] suprà scriptũ est, & Saraias scriba. Vndè vir iste videť fuisse
* Hira binomius, nec erat Siba seruus Mephiboseth. [Zadoc aũt & Abiathar, sacerdotes. * Irã autẽ Iai-
rites] hoc est, de vrbe sua ita cognominatus, [fuit sacerdos Dauid,] i. specialis & proprius eius sa
cerdos in sacrificijs offerẽdis, & quasi capellanus ipsius. Velut q̃dam exponunt, fuit sacerdos Da-
Exodi 4. 18. uid, i. magnus apud eũ, queadmodũ Iethro diciť sacerdos Madian fuisse, atq; (vt ferť, secundum
Hieronym. Hieron.) fuit magister ipsius regis, ad cuius cõsiliũ corripiebať. ¶Iuxta mysticũ intellectũ, per Sæ
bã virũ Belial, intelliguť turbatores coĩtatis, rebelles & seditiosi, q̃ facili occasiõe suis se oppo-
nũt superioribus, atq; ad schisma, resistentiã ac inobediẽtiã cõcitãt alios, canũtq́; buccina, superbè
aut facũdè seu clamorosè loquẽdo. Ad extrusionẽ q̃q; superioris sui aspirãt, & seipsos ad p̃sidẽtiã ni-
tũť ingerere. [Viri aũt Iuda adhęserũt regi suo ab Iordane vsq; Hierusalẽ.] Sic veri fideles corde,
ore

ore & opere dño confitentes confessione propriæ culpæ ac laudis diuinæ, adhæret Christo non in prosperis tantùm, sed etiam in aduersis à tempore sui baptismi, quousq; ad supernam Hierusalem perducantur. Et si aliqñ cadant peccando, surgunt veraciter pœnitêdo. [Cumq; venisset rex in domum suam in Hierusalem, tulit mulieres decem concubinas suas.] Per concubinas Dauid ab Absalone pollutas, intelliguntur animæ imperfectæ, à quocunq; hæresiarcha deceptæ, q hæresiarcha vocat se filium Christi, i. verè fidelê, & in baptismo in Christo renatus est. Christus verò tales animas qñq; illuminat, gratiosê redeundo ad eas, atq; ad ecclesiasticam vnitatê has reducendo, à qbus quasi discessit, cõsolationê seu gratiã suspendêdo aut subtrahêdo, dũ eas tentari & falli permisit. Quas cùm ad veram reduxerit fidê, tradit custodiæ, pseruando ac separando eas ab omni hæreticorum cõmunione ac pristina deceptiõe: nec ad eas ingredit, dum solita cõsolatione priuat easdê, vt magis humiliêt se. [Dixit aût rex Amasæ: Conuoca mihi oẽs viros Iuda in diê tertium, & tu adesto psens.] Sic saluator iubet platis, vt subditos suos reducãt ad ipsum in fide summæ benedictissimæ trinitatis, & personaliter assint mêbris ac ouibus Christus sibi commissis, ne insufficiẽtibus eas cõmittant vicarijs. [Dixit Ioab ad Amasam: Salue mi frater.] Per Ioab hoc loco intelligũtur homines fraudulẽti, venenati, ambitiosi, simulatores, crudeles, inuidiosi, ac pessimi, qui proximorum tenẽt mentum dextera manu, dulciterq; salutãt, sinistra verò occidunt, & intestina eorum effundunt, dum ipsis adulantur, laudesq; exhibẽt, ac foris applaudũt, sed occultè obloquunt, nocẽt, affligunt, seu supplantare conantur, de qbus loquit Hieremias: Sagitta vulnerans est lingua eorum, pacẽ cum amico suo loquit, & occultè ponit ei insidias. Vndè & in Prouerbijs asserituŕ: Homo qui blandis fictisq; sermonibus loquit amico suo, rete expandit pedibus suis. Impijssima aũt ambitio ita excæcãt, peruertit, obdurat cor hoĩs, vt in oĩa scelera paulatìm labatur, nec ppinquis parcat, neq; amicis: & quod manifestè facere erubescit aut neqt, occultè perpetrare conetur, iustos quoq; & meliores se, nitatur à platione deijcere, & oĩni timore dei neglecto, seipsum studeat inthronizare, sed & fautores sibi studet acqrere, per quos palliet sua mala, & bonos accuset. [Ioab aũt & Abisai persecuti sunt Sebã.] Sic nõ solùm iusti, sed & impij qdam plati & officiati, per excõicatiões, interdicta, suspẽsiones, pecuniarũq; extorsiones, ac alios modos puniũt quosdã reos. [Exclamauit mulier sapiẽs de ciuitate.] Per mulierẽ hanc sapientẽ & eloquentẽ, designat sacra pdicatorum religio & sapiẽtia sacerdotum, q̃ in ecclesia clamat, atq; ad inquisita respondet, & increpat eos, q sacra loca demoliunt. Caput etiam Sebæ amputari procurat, & proijcit ipsi Ioab, qm̃ seditiosorum rebelliũq; superbiam, ostendit esse mox perituram & condemnandam. Fuit ergo Ioab super exercitum. Nam & Christus interdum ambitiosos ac impios permittit ad tempus regnare, qui propter peccata populi, facit regnare hypocritam. 2. Reg. 16. Hierem. 9. Prouer. 29. Iob 34.

¶Elucidatio cap. 21. Facta est quoq; fames in diebus Dauid. Arti. XXXI.

Præsens describit capitulum, qualiter incõprehensibilis Deus, cuius iudicia sunt velut abyssus multa, declarauit suã iustitiã in vltione iusta, ppter iniuriã Gabaonitis illatam. [Facta est quoq; fames in diebus] regni [Dauid] hoc est, in regno suo, fames (inquam) sterilitatẽ terræ sequens [tribus annis iugiter. Et cõsuluit Dauid oraculum dñi:] i. responsum à Deo petiuit per sacerdotẽ pontificẽ, vt sæpiùs dictum est, aut per Prophetas. Dicuntq; aliq q primo anno illius famis nõ cõsuluit dñm, qa putauit sterilitatẽ illã ex naturali cõtingere causa: nec anno secũdo, qa putauit eã venire ppter idolum Michæ, quod erat adhuc in tribu Dan, propter quod, idolũ illud destruxit: sed sterilitate nõ cessante, consuluit dñm. Sed istud de idoli Michæ destructione facta per Dauid, nõ videtur consonare ei, quod scriptum est in Iudicũ lib. Posueruntq; sibi sculptile, & Ionathan filium Gersan, filij Moisi, ac filios eius sacerdotes in tribu Dan, vsq; ad diẽ captiuitatis suæ. Mansitq; apud eos idolum Michæ omni tempore quo fuit domus Dei in Silo. Et quamuis verba hæc dupliciter exponant, prout super Iudicum scripsi, tñ secundum nullã expositionum illarum, cõueniunt psatæ assertioni. [Dixitq; dñs,] respondẽdo regi deuoto per sacerdotẽ, seu alio modo pdicto: [Propter Saul & domum eius sanguinum, qa occidit Gabaonitas] i. propter scelera ipsius Saul & sobolis suæ, atq; fautorum & cooperatorũ ipsius, qa Gabaonitas interfecerunt iniustè, idcirco domus sanguinũ appellant. Vel qa multorũ sanguinẽ fuderunt iniustè, vel qa sanguinis proprij effusionẽ promeruerunt. Vel sanguinum, i. vitiorum. ¶Præterea quæritur, cur pro peccato Saul & suorũ tamdiu ptenito, puniti sint Dauid ac populus eius fame tam longa, seu terræ sterilitate. Respondetur, q Dauid negligens fuit, nõ faciendo iustitiam Gabaonitis pro eorũ iniuria, & multi eorum q participes erant peccati Saul, ac ei fuerũt cooperati, vixerũt adhuc. Cõmunitas quoq; frequẽter punitur, ppter peccatum cõmissum ab aliq̃ parte seu persona ipsius, in quãtùm oẽs de vna coitate, sunt quodãmodo vnũ, queadmodũ in lib. Iosue fert de Achã & filijs Israel. Nec tñ neus in tali casu derogat his q in ipsa coitate sunt innocẽtes de huiuscemodi vitio qd punit, qm̃ pius ac sapiẽs Deus pœnã quã sustinẽt, ordinat eis ad maius bonũ, videlicet ad purgationẽ aliarũ quas habẽt culparũ, seu grẽ incremẽtũ. [Vocatis ergo Gabaonitis, Psal. 35. Iudicum 8. Iosue 7.

rex

rex dixit ad eos:] Cur autẽ nõ licuit Saul & suis occidere Gabaonitas, subiungit:[Porrò Gabaonitæ] habitantes in vrbe noie Gabaon & alijs oppidis ei annexis, s. Caphira & Beerot & Cari-
Iosue 9. athiarim. ꝑut Iosue describit, [nõ erãt de filijs Israel,] i, de stirpe Iacob, aut tribubus eius, [sed re
Ibidem liquiæ] i. posteri qdam [Amorrhæorum] q cõfugerunt ad Iosue. [Filij quippe Israel iurauerant
eis,] videlicet Iosue & principes tribuum, ꝙ nõ occiderent, nec ipsi, nec eorum posteri à filijs Is-
Ibidem rael. Nã fœdus pacis inierunt cum eis, vt Iosue narrat, idcircò & Saul, ac suo tẽpore existentes Iu
dæi, tenebant fœdus istud implere. [Et voluit Saul percutere eos zelo, q̃si ꝓ filijs Israel & Iuda:]
hoc est, interficere voluit Gabaonitas, & quosdã eorum percussit, fingens & simulans se hoc fa-
Deuter. 23. cere zelo legis, in qua Moses iussit Amorrhæos oĩno exterminari, ad vtilitatem vndecim tribuũ
ac cõmodum tribus Iudæ, dicens, ꝙ Gabaonitæ terrã filijs Israel promissam occuparẽt iniustè, &
expedire ꝙ vrbes ac terræ Gabaonitarum filijs Israel redderent. Veruntñ zelus Saulis fuit indis-
cretus, & magìs credit motus auaritia, q̃ iustitia: qm̃ vrbes & possessiones Gabaonitarum erant in
Beniamin tribu, ideo eas optauit: atq; vt fert, percussit Gabaonitas ex odio sacerdotũ quos antè
occiderat, qm̃ Gabaonitæ sacerdotibus seruiebãt, ligna & aquas cõportãdo ad domũ Dei, prout
Iosuę 9. scribit eis iniunctũ. ¶ Porrò, quod in multis libris subiungit, ne perimerẽt eos, in Hebręo
nõ habet: ideo nõ est de textu, sed ab aliquo expositore fuit adiunctũ, eo ꝙ subintelligat. [Dixit
ergo Dauid ad Gabaonitas: Quid faciã vobis, & quod erit vestrĩ piaculũ,] i. placatio ac satisfa-
ctio pro iniuria vobis illata? Piaculũ qñq; sumit pro peccato, aliqñ pro satisfactiõe peccati, & ita
hic capit. [vt benedicatis hæreditati dñi] hoc est, bona imprecemini filijs Israel, orãdo pro ipsis
ex corde, & pro terræ fœcunditate, sicq; vobis recõciliatis, Deus populo suo peculiari ac terræ
benedicat. [Dixeruntq; ei Gabaonitæ: Nõ est nobis super auro & argento quæstio:] i. pecuniam
nõ quærimus, [sed cõtra Saul & cõtra domum eius, neq; volumus vt interficiat homo de Israel.
Ad quos rex ait: Quid ergo vultis vt faciã vobis? Qui dixerunt regi: Virum qui attriuit nos & op-
* iniquè pressit * iniustè,] videlicet ipsum Saul seu posteros eius, & ipsum in sua posteritate ac sobole,
[ita delere debemus, vt nec vnus qdem residuus sit de stirpe eius, in cunctis finibus Israel.] His
1. Reg. 18. 20 auditis, Dauid eis persuasit, ꝙ id facere nõ posset, propter fœdus quod inijt cum Ionatha, vt di-
1. Reg. 24. ctum est sæpè, imo & cum Saul, vt patuit primo lib. vbi legit Saul dixisse ad Dauid: Iura mihi in
dño, ne deleas semen meũ post me, neq; auferas nomẽ meum de domo patris mei. Et iurauit Da-
uid Sauli. Dixit etiã Dauid Gabaonitis, ꝙ vindictã quærerẽt nimìs magnã, ideo temperauerunt
postulationẽ suam, dicentes: [Dentur nobis septẽ viri de filijs eius,] i. de semine eius, & propin-
quiores eidẽ, [vt crucifigamus eos dño] i. ad Dei honorẽ, & ad diuinæ æquitatis ostensionẽ, quia
nõ solùm peccauit in nos, sed itẽ in Deum. [in Gabaa] vrbe [Saul] in qua habitauit, [quondam
1. Reg. 9. 10. electi dñi.] qa electus fuit ex toto populo, vt vngeret à Samuele in regẽ, & ad regnandũ tempo-
raliter super populum Dei. [Et ait rex: Ego dabo] qa Deo sic placet, & qa bonũ reipublicę id re
quirit. Qualiter aũt filij propter peccata parentũ, qñq; tẽporaliter ac corporaliter iustè puniant,
Ezech. 18. qa quantùm ad corpus, sunt aliqd suorũ parentum, & propter alias causas, dictum est sæpè. Filij
aũt nõ portant iniqtatẽ parentũ, quantùm ad aĩam, ita ꝙ bonis gratiæ nõ priuant propter paren
1. Reg. 22. tum excessus, qm̃ aĩam immediatè habent à Deo. ¶ Præterea mirum videt, ꝙ Deus filios Israel &
posteros Saul ita puniuit, propter iniuriã à Saule Gabaonitis illatam, & nõ etiã propter interfe-
ctionẽ sacerdotum, quos sceleratissimè interfecit. Ad quod aliq dicunt, ꝙ filij & cognati sacer-
dotũ illorum, indulserunt tantã iniuriã. Multa quoq; sunt facta, quæ nõ sunt descripta. Sed & in-
terfectio sacerdotum & percussio ciuitatis eorum, fuit vna causa nõ minima, ob quã interfectus
& regno priuatus est Saul. Est quoq; probabile, ꝙ populus Israel magìs cõsensit Sauli in persecu
1. Reg. 3. tione Gabaonitarum, quàm sacerdotũ. [Pepercitq; rex Mephiboseth filio Ionathæ filij Saul pro-
pter iusiurandũ dñi, quod fuit inter Dauid & Ionathan filiũ Saul. Tulit itaq; rex] Dauid [duos fi-
lios Rezpha filiæ Aia, quos peperit] ipsi [Saul,] ista est Rezpha cõcubina Saul, ad quã ingressus
est Abner, vt suprà legit. [Armoni & Mephiboseth] ita vocati sunt. Et est iste Mephiboseth alter
Pet. Co. hi- à filio Ionathæ. ¶ Porrò, secundũ magistrum in historijs, hi duo adhuc pueri cum Doeg occide-
sto. lib. 2. runt sacerdotes Nobę, & posteà Gabaonitas: idcircò specialiter nominant, q specialiter erãt cul-
Re. cap. 20. 1. Reg. 18. pabiles. Oẽs autẽ legitimi filij Saulis, iam mortui erãt. [& quinq; filios Michol filiæ Saul, quos ge
nuerat Hadrieli filio Berzilai q fuit de Meholathi, & dedit eos in manu Gabaonitarũ.] Qui tanq̃
alieni à sanguine Israelitarum, fuerunt satìs feruentes ad suarum vltionẽ iniuriarum. ¶ Deniq; in
1. Reg. 15. primo lib. continet, ꝙ Merob filia Saul maior, data est Hadrieli vxor: & in eodẽ lib. fert, ꝙ Mi-
chol vxorẽ Dauid dedit Saul Phalti filio Lais. Quomodò ergo Michol dicit hos quinq; filios pe-
perisse Hadrieli? Et respondẽdum, ꝙ erant naturales atq; legitimi filij Merob præfatæ ex Hadri-
ele, sed filij adoptiui istius Michol. [Qui crucifixerunt eos in monte coram dño.] i. ad benepla-
citũ Dei. Paulo antè dixerunt Gabaonitæ, crucifigamus eos in Gabaa. quod fuit in maiorẽ Sau-
lis cõfusionẽ, quod in vrbe sua seu prope eam in loco tam eminẽti, posteri sui sunt lignis appẽsi.

[Et

Et ceciderunt hi ſeptem ſimul occiſi in diebus meſſis primæ, incipiente meſſione hordei. Tollēs
aūt Reſpha filia Aia cilicium, ſubſtrauit] i. ſubſtratorium & quaſi lectum ſibi fecit [ibi ſupra pe
tram] i. locum petroſum, [ab initio meſſis,] quæ in terra illa incipit citò propter calorē, [donec
ſtillaret ſuper eos aqua de cælo.] i. circiter vſq; Calend. Septembris, qa tunc iuxta terræ illius na
turam primò deſcendere ſolet pluuia poſt meſſem. Alij ſic exponunt, & forſitan meliùs, dicētes,
ꝙ iuxta cōmune legis ꝓceptum, ſuſpenſi in patibulis debebāt primo die deponi ac ſepeliri, pro-
ut Deut. 21. habetur, ſed hoc in iſtis ſeruatum non eſt, qm̄ Dauid ex diuina reuelatione cognouit
vt manerēt in ligno, quouſq; imber deſcenderet, in ſignum, quòd dñs ꝓpiciatus eſſet terræ ac po
pulo. Nam fames orta fuit ex ſterilitate, ſterilitas ex ſiccitate: cuius ablatio, fuit irrigatio terrę ex
pluuia. Alij dicunt, ꝙ mā ſerunt tam diu in ligno, quatenùs gētiles audiētes eſſe occiſos propter
iniuriam irrogatam Gabaonitis ex gentilitate ad iudaiſmū cōuerſis, allicerent ad ritum fidemq;
Iudæorū. [& non dimiſit aues lacerare eos per diem, neq; beſtias per noctē:] qa erant de ſemine
regio, & filij ſui aut affines. Habuit quoq; aliquos ſecum cuſtodientes corpora illa, aliogn timu-
iſſet ſola de nocte, nec tēpus dormiendi habuiſſet aliqñ. [Et nunciata ſunt Dauid q̄ fecerat Re-
ſpha filia Aia cōcubina Saul] videlicet tanta eius fidelitas, reuerētia, & dilectio etiam circa de-
functos, quod placuit regi. Vndè & ipſe animatus exemplo Reſphæ, fecit quod ſubdit: [Et abijt
Dauid] cum comitiua honeſta, [& tulit] per ſuos miniſtros [oſſa Saul & oſſa Ionathę filij eius à vi-
ris Iabes Galaad] q morabant in terra Galaad, in oppido noīe Iabes. [Qui furati fuerāt ea de pla-
tea Bethſam, in qua ſuſpēderāt eos Philiſtijm, cùm interfeciſſent Saul in mōte Gelboe:] hoc eſt,
q in nemore iuxta oppidum ſuum ſito ſepelierāt corpora Saul ac Ionathæ, vt habet in fine primi
lib. [Et abſportauit indè oſſa Saul & Ionathæ filij eius, & colligentes] cum reuerētia [oſſa eorum,
q affixi fuerant, ſepelierunt ea cum oſſibus Saul & Ionathæ filij eius in terra Beniamin, in latere 1. Reg. 31.
in ſepulchro Cis patris eius] hoc eſt, ad latus illius ſepulchri, quod & fecerūt ſolēnius. [Fecerūtq;
oīa quæ præceperat rex. Et repropiciatus eſt Deus terræ,] fœcunditatē cōdonans. ¶ Cōſequen-
ter tangunt in litera quatuor bella Dauid aduerſus Philiſtæos. [Factum eſt aūt rurſus ꝓlium Phi-
liſtinorum aduerſus Iſrael. Et deſcēdit Dauid & ſerui eius cum eo, & pugnauit cōtra Philiſtijm.
Deficiente aūt Dauid] forſitan ex labore & eo laſſato, ꝓſertim qa iam erat antiquus, qa vt infrà
tangetur, iſtud fuit vltimum ꝓlium eius. [Ieſbi de Nob] Philiſtæus vir gigantæus, [qui fuit de gñe
Arapha] i. giganteo ſecundū Hebræos. Veruntñ Magiſter in hiſt. circa hoc ſcribit: Tradunt He- Pet. Cō. hiſt.
bræi Arapham fuiſſe Orpham nurum Noemi, quæ genuit viro Gethæo quatuor gigantes, q hic li. 2. Re. ca. 11
noīantur, quorū vnus dictus eſt Ieſbi de Nob, ſecundus Sephi vel Ziph, tertius Goliath, quartus
q habuit ſenos digitos in manibus ac pedibus, [cuius ferrum haſtæ trecētas vncias appendebat,
& accinctus erat enſe nouo.] Secundū Lyram, in Hebræo habetur: Qui accinctus erat de nouo,
ita ꝙ enſe, non eſt de textu. Et dicūt Hebręi, ꝙ factus erat miles die illo, propter quod voluit for
titudinem ſuam mōſtrare in perſona regis, vt ſubditur: [Niſus eſt percutere Dauid. Præſidioq; ei
fuit,] i. ſubſidium impendit [Abiſai filius Saruiæ,] interponēs ſe fortiter, & caput regis defendēs
viriliter. [& percuſſum Philiſtæum] illum [interfecit,] quod fuit ꝓbiſſimū factum. [Tunc] videli
cet bello peracto, [iurauerūt viri Dauid,] i. ꝓcipui & familiares pugnatores ac milites eius, [di-
centes: Iam non] i. plùs decætero [egredieris nobiſcum in bellum] Vndè elicitur, ꝙ iſtud fuit vlti
mum ꝓlium Dauid, [ne extinguas lucernam Iſrael] hoc eſt, ne clara tua ꝓſentia & perſona tolla-
tur à nobis. Vel, ne claritas tuæ memoriæ minuat per hoc, ꝙ in bello victus dicaris. [Secundum
quoq; bellū fuit in * Gob,] i. loco ſic nuncupato [cōtra Philiſtæos.] ꝙ ait, ſecundū: non deſignat *Nob
hic ordinem rei geſtæ, ſed narrationis. nam ꝓlium iſtud cōtigit ante illud, quod immediatè iam
deſcriptum fuit, quod vltimum erat tēpore. [tunc] ſ. in ꝓlio illo [percuſſit Sobochai] i. vir & mi-
les Dauid ſic dictus, [de Huſathi] i. loco illo, [Saph de ſtirpe Arapha,] ſicut expoſitū eſt, [de gñe
gigātū.] Hic interponit Ioſephus hiſtoriā belli vnius, quod in litera nō narrat, & ait ꝙ aliud bel- Ioſep. lib. 7.
lum fuit in Gob, in quo fuit robuſtus vir Ephron nomine, cognatus Dauid, q fuis in fugā verſis, ant. iu. ca. 12.
plurimos hoſtium ſolus occídit, cæterosq; fugauit. [Tertium quoq;] ſecundū ordinē deſcripti-
onis & narrationis iſtius, [fuit bellum in Gob cōtra Philiſtæos:] quod tñ ſecundū ordinem tem-
poris fuit primū inter hæc bella. [in quo percuſſit Adeodatus filius ſaltus polymitarius Bethle- 1. Reg. 17.
hemites Goliath Gethæum] Iſtud oēs exponūt de bello, in quo Dauid ꝓſtrauit Goliam ſeu Go-
liath gigantē de Geth, & ponunt hic quatuor noīa Dauid, q primò vocat Adeodatus, qa deſupèr
fuit gratioſè cōceſſus populo Iſrael pro eius regimine ac ſalute. Secundò vocatur filius ſaltus, qa 1. Reg. 16. 20
de ſaltu ſeu locis arboreis & paſcuis fuit aſſumptus in regē, cùm greges pauiſſet ibidèm. Vel qm̄ 22. 24. 26.
tēpore Saul frequenter morabat ac latebat in ſyluis. Tertiò dicitur polymitarius, qm̄ fuit de ſtir
pe Bezeleel polymitarij egregij tēpore Moſis, vt patet in Exodo. Vel, quoniam cultum Dei ma- Exod. 31. 36.
nificè decorauit & auxit. Eſt autem polymitarius, architector ſeu artifex. Et dicitur à poliendo.
Quartò vocatur Bethlehemites, qa de Bethlehem natus. Veruntamen primo lib. habetur, quòd

1.Reg.17. Dauid in valle Terebynthi percussit Goliã. Ad quod rñdetur, ꝙ in valle illa fuit q̃dam pars quæ vocata est Gob,eratq; particularis locus situs in valle illa.[cuius hastile]hoc est, stipes[hastæ,erat quasi liciatorium texentiũ:]i.dispositum instar ligni,circa quod texẽtes licia inuoluunt,quo insinuatur fortitudo,siue soliditas hastæ illius. Circa hæc scribit q̃dam ꝙ Dauid nõ fuit in aliquo bello ante singulare illud certamen cum Goliath. ¶Contra quod obijci posset,qa vt dictum est 1.Reg.16.ante illud singulare certamẽ vnus dixit ad Saul de Dauid: Vidi filium Isai Bethlehemitem fortissimũ robore,& virum bellicosum.[Quartum bellum fuit in Geth,]hoc est,prope oppidum illud Philistinorum,[in quo vir fuit excelsus]i.giganteæ staturæ,[q senos in manibus pedibusq; habebat digitos]hoc est,sex in qualibet manu,& totidem in pede vtroq;.Ideo subditur, [id est,24.]sicq; fuit homo monstrosus, terribilis,[qui fuit de origine Arapha, & blasphemauit Israel]hoc est,Israeliticum populum tanq̃ superstitiosum atq; sacrilegum.[Percussit aũt eum Ionathan filius Semmaa fratris Dauid.]Dicunt aliqui,ꝙ Ionathan iste fuit frater ipsius Ionadab,q̃

Iose.lib.7. an.Iu.ca.11. (vt suprà legitur 2.Reg.13.)dedit consilium Amnon non bonum. Veruntñ Iosephus illum Ionadab nominat Ionathan,sicq; videri potest alicui,ꝙ idem ipse fuerit Ionadab, ac binomius fuerit. Et tñ vnum & idem nomen frequenter habet aliquam variationem in syllaba vna vel pluribus, præsertim in fine.[Hi quatuor]præfati gigantes,[nati sunt de Arapha,] hoc est, Orpha aut alia fœmina gigantea[in Geth.]vt dictum est pleniùs.[& ceciderunt in manu Dauid & seruorũ eius] singuli in manibus singulorũ,ita ꝙ vnus corruit in manus ipsius Dauid,alter in manu Abisai &c. ¶Iuxta intelligentiam spiritalem patet ex isto cap. q̃ enorme peccatum sit, frangere votum aut iuramentum,aut impotentes ac subditos iniustè opprimere, quia pro tali excessu punitus est populus Israel 3.annis continuè grandi caristia.Rursus patet ex dictis,q̃ culpabiles coram Deo existant prælati ac præsidentes, qui subditos delinquentes corripere negligunt, ex qua negligẽtia oritur fames,hoc est,spiritalis inopia refectionis internæ.¶Insupèr patet ex isto cap.ꝙ q̃uis valdè commendabile sit propriam iniuriam propter Deum omninò dimittere, quo ad culpam & pœnam,interdum tñ sit licitum zelo iustitiæ vltionem secundũ ordinem iuris expetere,ne periclitetur bonum cõmune,nec iustitia cõculcetur,& ne mali fiant ad peccandũ audaciores.¶Postremò,per bella Dauid regis,& fortissimorũ militũ eius,cõtra quatuor Philistæos gigantes,præfigurati sunt spiritales cõflictus Christi & fidelium perfectorum contra principes tenebrarum.

¶Explanatio cap.22.Locutus est autem Dauid domino. Art. 32.

SAnctus Dauid post labores certaminum,post impugnationes ac vulnera vitiorum, post inquietudines multas,magnam tandem quietem sortitus, studuit Deo gratus existere, & grates ei deuotissimè obtulit,super his Psalmum metricè faciens, sicut nunc legitur: Locutus est aũt Dauid dño]hoc est,Deo cecinit ad ipsius honorem,[verba carminis huius in die,]i.tempore & interiori mentis fulgore ex diuina illuminatione quæ diem gratiæ produxit in eius corde,[qua li

1.Reg.11.12. berauit eum dñs de manu oĩm inimicorum suorum,]non solùm visibilium,vtpotè gentium quę in circuitu eius erant,sed etiam inuisibilium,à quibus in aliquibus tentationibus fuerat victus, sed per pœnitentiam(Deo auxiliante)surrexit,præualuit,ac deinceps custoditior fuit.[& de manu Saul,]qui præ cæteris hoibus ipsum Dauid fuit acriùs persecutus,idcircò post gñalem inimicorum expressionem specialiter noiatur.Quemadmodũ aũt Iosephus protestatur,cùm Dauid

Iosep.lib.7. ant.iu.ca.12. pace altissima frueretur,cantica & hymnos cõposuit,alios trimetros,alios pentametros,& organa fecit diuersa,in quibus Leuitæ & cantores in sabbatis alijsq; solennitatibus canerent Deo hymnos seu psalmos.[& ait:Dñs petra mea,& robur meum,& saluator meus.]Psalmus iste in libro Psal.17.est in ordine,& titulus ibi ei præscriptus,ex præinductis verbis ab Esdra est sumptus.

¶Porrò,ad exponendum hoc loco psalmum istum,laborare aut immorari non volo,quia in expositione super psalterium eum literaliter spũaliterq; exposui.Aliqua tamen exponam,in quibus verba cantici huius à verbis differunt psalmi illius. In psalterio quippe psalmus iste sic incipit: Diligam te dñe fortitudo mea.sicq; pro eo quod dicit ibi,fortitudo mea: dicitur hic, petra mea: hoc est,causa totius soliditatis ac fortitudinis meæ,qui figit me ac fundat in stabili fidei fundamento.Sic & Apostolus loquitur 1.Cor.10.Petra erat Christus.[Deus]meus[fortis]i.fortificator [meus,& sperabo in eum:Scutum meum, & cornu salutis meæ, & eleuator meus,]quia in sublimitate & excellentia donorum naturæ ac gratiæ,in regiæ dignitatis fastigio me locauit,[& refugium meum, saluator meus,de iniquitate liberabis me.Laudabilem inuocabo dñm,& ab inimicis meis saluus ero.Quia circundederunt me cõtritiones]i.dolores[mortis,]vt habetur Psal.17. [torrentes Belial terruerunt me.]In lib.Psalm. habetur, Torrẽtes iniquitatis cõturbauerunt me. Et per torrentes Belial,possunt ad literam intelligi abundãtia,& impetus persecutionum, q̃bus Saul frequenter ipsum Dauid terruit ac turbauit,ita vt aliq̃ñ desperauerit se posse euadere. [Fu-

1.Reg.23. nes inferni circundederunt me:]hoc est,dolores gehennæ, sicut in psalterio legitur:[præuenerunt me laquei mortis &c.Ascendit fumus de naribus eius.]Psal.17. scriptum est,Ascendit fumus

mus in ira eius,& idem est sensus,quia metaphoricè fatur de Deo,quasi de homine irato,de cuius naribus fumus procedit,ex igne iracundiæ nascens.[& ignis de ore eius vorabit.]Psal.17.fertur,Ignis à facie eius exarsit:sensusq; idem est,q super psalterium requiratur.[carbones succensi sunt ab eo &c.Posuit tenebras in circuitu suo latibulum, cribrans aquas de nubibus cælorum.] In psalterio dicitur,tenebrosa aqua in nubibus aeris.Dicuntur eñi nubes cælorum,i.cæli aerei, quia gñantur ac mouentur in aere virtute ac influxu cælestium corporum, & sicut per cribrum decidunt grana,ita de nubibus guttatim aquæ descendũt,quod Deus principaliter agit,quis fiat per causas naturales,imò qñq; Deus supernaturaliter facit huiusmodi,sicut ad Samuelis petitionem dñs dedit voces,hoc est,tonitrua & pluuias,vt dictum est 1.Reg.12.[Et apparuerunt effusiones maris &c.]Psal.17.scriptum est:Et apparuerunt fontes aquarum.Fontes nanq;,sicut & flumina,ex mari magno fontaliter habent originẽ,ita ꝙ fontes sunt effusiones maris,hoc est,aquæ effusæ ex mari originaliter profluentes.[Liberauit me ab inimico meo potentissimo]f.Saule rege. Psalm.17. pluraliter dicit,Eripuit me de inimicis meis fortissimis,i.Saule & principibus eius. In scripturis quoq; frequẽter ponitur singulare pro plurali,& econtrà.[& ab his qui oderãt me, quia robustiores me erãt &c. Et eduxit me in latitudinem. Liberauit me,quia placui ei.]Psal.17. dicitur,quia voluit me,& idem est sensus,qm̃ ideo fecit hoc Deus, quia sic placuit ei,& qa sic voluit,sicut in Euãg.Matt.11.ait Saluator:Etiam pater,quia sic placuit ante te.[Cum sancto sanctus eris,& cum robusto perfectus. Et cum electo electus eris,& cum peruerso peruerteris. Et populum pauperem saluum facies,oculisq; tuis excelsos humiliabis.]Psal.17.scriptum est,Oculos superborum humiliabis:& redit in idem,qm̃ sensus est, ꝙ Deus per sapiẽtiam atq; iustitiam suam, quibus oĩa intuetur ad iudicandum,humiliat,deprimit & condẽnat superbos, & specialiter oculos eorundem interiores,quibus se apprehendunt tanq̃ magnum aliqd & pclarum,qbus per æternam damnationem dat intelligere q̃tùm errauerint,ita ꝙ dicunt, Quid profuit nobis superbia? aut diuitiarũm iactantia quid cõtulit nobis?Interdum quoq; in vita hac misericorditer mentes eorũ illustrat, ita ꝙ se verè & virtuosè humiliant,dicẽtes:Qui se putat aliquid esse,cùm nihil sit, ipse se seducit.[Quis est Deus præter dñm?& quis Deus fortis præter Deum nostrum? Psal.17.legitur:Quis Deus præter Deum nostrum?Dicitur aũt,nullus fortis præter dñm,qm̃ omis creatura ex seipsa infirma est atq; deficiens,& à diuina omĩpotentia ac virtute infinitè occumbẽs. [Deus qui præcinxit me fortitudine,& complanauit perfectam viam meam.]Psal.17.fertur: Posuit immaculatam viam meam,& sensus est idem, vtpotè ꝙ Deus conuersationem meam ab obliquitate vitiorum,& distortitudine iniquitatis fecit immunem, dando mihi emendationẽ cõdignam in omĩbus.[Coæquans pedes meos ceruis,]Psalm.17. Qui perfecit pedes meos tanq̃ ceruorum. [& super excelsa statuens me.]i.virtutem & agilitatem præstitit mihi ad insequẽdum ac superandum celeriter aduersarios meos inuisibiles atq; visibiles, quemadmodũm ceruus sine offendiculo currit velociter.[Dilatasti gressus meos subtus me,& non deficiẽt tali mei.Psal.17.Et non sunt infirmata vestigia mea,& redit in idem.qm̃ sensus est,ꝙ gressus seu pcessus mei in bonis ac virtutum profectibus perseuerabunt in finẽ.Cætera patent ex declaratione psalmi præfati super Psalterium introducta. ¶Postremò,circa hæc quærit Isidorus,cur psalmus iste præ cæteris psalmis in lib.isto Regum sic inseratur.Et respondet,Non immeritò,qm̃ psalmus iste regnum illud significat,in quo aduersarium non habemus.Quis aũt figuratur in Dauid, nisi ille, qui secundum carnem venit ex semine Dauid,& in corpore suo mystico,quod est ecclesia, adhuc patit inimicos? Qñ aũt meretur hoc corpus eripi de manu oĩm inimicorum suorum,nisi dum nouissima destruetur mors,vt perueniatur ad regnum Dei?Porrò literaliùs poterit respõderi,ꝙ ideo psalmus iste hic ponitur,qm̃ directè correspondet pinductis victorijs,beneficijsq; Dei regi Dauid concessis, de qbus in carmine isto regratiat altissimo,atq; vt Dauid in hoc ipso,pponatur alijs in exẽplum, & item vt clariùs innotescat,ꝙ ipse in tot tantisq; periculis,plijs,difortunijs,dolis & inqetudinibus,sola præualuit diuina virtute. Quod totum in psalmo isto diffusiùs declaratur.

Sap.5. Gal.6. Isidorus Rom.1. 1.Cor.15.

¶Explanatio cap.23.Hæc autem verba sunt nouissima. Art. 33.

EXcellentia propheticæ reuelationis regi Dauid concessa,hîc tangitur.[Hæc aũt verba sunt nouissima]supple à Dauid prolata,& quæ sint illa, subiungit: [quæ dixit Dauid filius Isai.] Aliqui dicũt eum protulisse hæc verba in mortis articulo seu agone, & ꝙ verba ista sint psalmus specialis,alijs psalmis non adnumeratus.Et vtiq; dici potest quoddam speciale canticum,lausq; diuina.[Dixit vir cui constitutum est de Christo Dei Iacob,]i.cui desupèr facta est reuelatio atq; promissio de incarnatione,aduentu & mysterijs Messiæ, saluatoris mundi,qui est Christus Dei, vnctus à Deo patre omĩ charismate spũssancti plenissimè,iuxta illud Psal.44. Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus tuis.Et Esa.61.Spũs dñi sup me,eo ꝙ vnxerit me.De quo & in Actis sacratissimus princeps ait apostolorum:Vnxit eum Deus spũsancto & virtute. Quanuis aũt Deus omĩpotens sit Deus vniuersorum iure creationis,gubernationis,conseruationis & salua-

Heb.1. Act.10.

uationis,specialiter tñ & frequenter in vet.test.vocatur Deus ipsius Iacob patriarchæ,seu populi nati ex eo.[egregius Psaltes Israel:]i.pclarus Psalmista Israeliticæ plebis, quæ psalmos Dauid præcipuè decantauit & frequentauit in templo,sicut nunc in ecclesia faciunt Chriani. Psalmi etem multis excellentijs decorant̄,videlicet sensuũ pfunditate, deuotiõis feruore, verborũ sua-
Dionysius uitate, ac Chri mysterijs. Vndè vt diuinus Dionysi⁹ ptestatur,qcquid in sacra cõtinetur scriptura,in lib.psalmorũ per modum diuinæ laudis includitur,ideo psalmi in diuino officio maximè frequentant̄.[Spũs dñi]videlicet spũssanctus, loquutus est per me,]tanq̃ per organũ animatũ & intellectuale,qm ex diuina reuelatione pnunciaui Chri mysteria, & alia multa futura ac diuina
2.Pet.1. pconia,propter quod gloriosiss.Apostolici chori vertex in secunda sua ait canonica:Non volũtate humana allata est aliqñ prophetia,sed spũsctõ inspirati,locuti sunt sancti Dei hoies.[& sermo eius per linguã meam]prolatus est,ita q verba mea sunt sermo ipsius,cuius directiõe loquutus sum,& q specialẽ gratiã cõponendi psalmos,dulciterq; psallendi pstitit mihi, vt dicere queã: Dñs dedit mihi linguã eruditã.Deniq; sermo Dei increatus,videlicet verbũ patris æternũ,per os
Esa.50. & linguã Dauid loquutũ est.Nam opera superbeatiss. Trinitatis sunt indiuisa, de quo sermone Hebr.4.asseritur:Viuus est sermo Dei & efficax.[Dixit] Dauid,[Deus Israel mihi loquutus est,] alloquutione interna,iuxta illud:Audiam qd loquat̄ in me dñs Deus. Reuelationes aũt ppheti-
Psal.84. Dionysius cæ ministerio angelorũ sunt factæ,prout D.Dionysius & doctores cõcorditer tenẽt.Alijs quoq;
1.Reg.30. modis loquutus est Deus ad Dauid,videlicet per pontificẽ qñ petiuit Dei oraculũ per arcæ ap-
2.Re.6.7.12. plicationẽ,& per Nathan ac Gad,pphetas.[Fortis Israel]i.cõfortator ac omipotens,ptector Isra
Gene.32.35. eliticæ plebis,seu ipsius Iacob,q alio noie dictus est Israel.[Dñator hoim iustus,]qm legẽ iustissi
Apoc.22. Esa.42. mam dedit hoibus,& nulli iniuriam fecit,aut violentiã infert tyrannicè,imò vnicuiq; reddit iu-
Psal.15. xta quod pmeretur,nec acceptor est personarũ.Dñatur quoq; hoibus non ob cõmodum suum, qa bonorum nostrorũ non indiget,nec aliqd boni ex nostro obseqo ei accrescit quo ipse perficiatur aut beatior fiat:sed vt hoies perficiant̄ ac beatificent̄ in eo,obediẽdo eius dñio.Hinc scriptum est Iob 34.Absit à Deo impietas,& ab omipotente iniqtas.Opus em̃ hois reddet ei,& iuxta
Hiere.2. vias singulorũ restituet eis.[Dñator in timore Dei.]non q ipse cũ timore dñetur hoibus, q non veretur personã cuiusquã,sed dñando dat hoibus gratiã,per quam seruiunt ei cum timore filiali
Heb.12. aut initiali,ac tali timore pcepit se timeri. Propter quod ait Apostolus: Seruiamus cum metu & reuerentia.Atq; Psal.2.Seruite dño in timore,& exultate ei cum tremore.Vndè in Euãg.Matt.10. ait Saluator:Eum timete q habet potestatem corpus & animã perdere in gehennã.Cõsequenter Dauid declarat,qualiter factæ sint sibi reuelationes pphetica ac diuinæ.[Sicut lux auroræ oriente sole mane absq; nubibus rutilat,]i.clarè per intellectualẽ, spiritalẽ ac anagogicã illuminationem,nõ per imaginarias visiones manifestatę sunt mihi veritates diuinæ, mysteria Christi,& ea quæ in psalmis cõscripsi.Sicq; lux gratiæ prophetalis menti meæ in sua puritate resplenduit absq; phantasmate,sicut lux solis lucet in aere absq; nube eam fuscante & operiẽte.[& sicut pluuijs germinat herba de terra]i.sicut terra de se sicca & infœcunda, ex pluuiæ irrigatione fœcundatur ad germinandũ virgulta:sic anima mea de se cæca & infructuosa,ex diuini luminis infusione,æterniq; fontis influxione,illuminata & fœcunda effecta est ad vaticinandũ secreta cęlestia. Specialiter verò inducit similitudinẽ istam,ad innuendũ q sicut terra ex pluuiarum humore habet fœcunditatem,sic Deus pnunciauit regi Dauid ax suo semine Chrm nasciturum,non virtute terrena,sed virtute cælesti ex superuentiõe & actione spũssancti in virgine, quemadmodũ ab
Esa.53. Esaia est pdictum de Christo:Ascendet coram eo sicut virgultum,& sicut radix de terra sitienti. [Nec tanta est domus mea apud Deum,]i.ego & soboles mea non simus tantæ reputationis,dignitatis aut meriti coram Deo,[vt pactum æternum iniret mecum firmum in omibus atq; munitum.]i.vt mihi certè promitteret Christum nasciturum de semine meo naturali & humana virtute,sed supernaturali,diuina,cælestiq; potestate operante spũsctõ,cuius virtute formatum fuit corpus Christi in vtero virginis in instante.Idcircò subiungit̄:[Cuncta em̃ salus mea]i.omis gratia,virtus & felicitas animæ meæ,supple,ex Deo est:& ex sua pietate procedit,dependet,perficitur,non ex viribus meis.[& ois voluntas]i.tota affectio mea,supple,in ipsum cõuersa est,& adunata ac stabilita,ita q sicut ome bonum ab eius misericordia pstolor, sic totum in ipsum refundo ac ordino.Veruntñ Deus pmisit ipsi Dauid certissimè Chrm ex eius semine nasciturum,iuxta illud Psal.131.Iurauit dñs Dauid veritatem,& non frustrabitur eum,de fructu ventris tui ponam super sedem tuam.Similiter ei pdixit certissimè, q regnum suum perpetuaret̄ in Chro. Veruntñ Deus non pmisit regi Dauid pmissione absoluta & certa,q posteri eius regnarẽt super populum Israel indesinẽter per ome tẽpus vet.test.sed hoc promisit ei sub cõditione,videlicet si in Dei obsequio permanerẽt,prout suprà dictum est pleniùs:& de hoc etiam potest exponi quod dictum
2.Reg.7. est,Nec tanta est domus mea.Præthereà aduertendũ,q in locutionibus proueniẽtibus ex pdominante & excessiuo affectu amoris,doloris,deuotionis aut cõpunctiõis seu gaudij:solet esse trun-

ca-

catio quædam verborũ,ita vt necesse sit,subintelligi aliqd,qa excessus affectionis,vehementia doloris,ardor deuotionis,abundantia iucunditatis abrumpũt verba, sermonemq; intercidũt, sicut dum Christus deplorans Hierusalem,dixit:Quia si cognouisses,& tu.& qdem in hac die tua quæ Luc.19. ad pacem tuam,nunc aũt abscondita sunt ab oculis tuis.Sic & sponsa Cant.2. Ego, inquit, dilecto meo,& dilectus meus mihi.Sic quoq; est cum pinductis iam verbis Dauid.[nec est quicq ex ea quod non germinet.]i.tota voluntas mea iam ita accensa est, & deuotionis spũ impregnata, vt qcquid ex ea procedit aut fit,sit fructuosum,atq; ad Dei gloriam ordinatum.[Præuaricatores aũt quasi spinæ euellent vniuersi,]i.de medio iustorum ac electorum tollent ac separabunt,sicut spinæ extrahunt ab agro,ne noceãt herbis & fructibus bonis.[quę non tollunt manibus.]Spinæ nanq; ob suam acutiem nuda manu non euellunt,ne pungãt & lædãt manum tollentis seu auferentis.ideo subditur,[& si quis tangere eas voluerit,armabitur ferro & ligno lanceato.]i.ferro.Hoc est,cum ferreo instrumento aut pala ferrata eas eradicabit.[igneq; succensæ, cõburẽtur vsq; ad nihilum.]i.ad nihil vtiles erũt,nisi vt totaliter cõburant,sicut digniss.ait Ioan.bap.Omis Matt.3. arbor quæ non facit fructum bonum,excidetur & in ignem mittetur.Hinc impio ait Psal.51.Deus destruet te in finem,euellet te,& emigrabit te de tabernaculo tuo,& radicem tuam de terra viuentiũ.Istud,q̃tum ad corpus & animã,reprobis fiet plenarie in die gñalis iudicij, qñ iudex,rex & legifer noster segregabit electos à reprobis,sicut segregat pastor agnos ab hœdis, & ibunt electi in vitam æternam,reprobi aũt in ignem perpetuũ,iuxta illud Esa.26. Tollatur impius ne videat gloriam Dei.Vndè & Malach.3.scriptum est:Videbitis qd sit inter iustum & impium.Eccè em dies veniet succensa quasi caminus,& erunt oẽs superbi & faciẽtes impietatẽ stipula,& inflammabit eos,dies veniẽs,quæ nõ relinquet eis radicẽ. De qbus & Nahũ 1.ait:Sicut spinæ cõplectuntur se ad inuicẽ,ita cõuiuiũ eorum.Istud quoq;,q̃tum ad animã,particulariter fit in mortibus singulorum prauorũ.Porrò huiusmodi spinis rectè cõparant iniq, qa vitiorum aculeis pleni sunt, impatientes,pungitiui,asperi & amari,correptionem charitatiuam ac iustam & debitam correctionem non sustinentes,sed remordentes,de qbus loquit Amos propheta:Odio habuerũt corripientẽ,& perfectè loquentẽ abominati sunt: ideo manib' non tollunt,i.miti ac simplici visitatione à sua non cessant malitia,sed si quis voluerit eas tangere, i.taliter induratos debitè castigare,armabitur ferro & ligno lanceato,i.rigore iustitiæ & aspera inuectiõe,ac suæ authoritatis potentia,sicq; per pœnas refrenabit huiusmodi,& ad meliora cõpellet, aut de corpore ecclesię separabit.Quidã putãt ipsum Dauid hæc ad literam prophetasse de Iudæis incredulis, q pro eo q Christum & eius discipulos abiecerũt,per Romanos vastati sunt,& de terra sua eiecti,quorũ ciuitatem,templũ,partemq; populi cõbusserunt Romani.Cõsequenter describunt elegãtiores pugnatores ac milites Dauid.[Hæc sunt nõia fortium Dauid]regit,q fuerũt pcipuè fortes,cùm tñ haberet multa millia robustorum virorum, [Dauid sedent in cathedra,]videlicet ipsemet Dauid in regali residens throno,[sapientissimus]fuit præ cæteris,qa propheta eximius & valdè illuminatus à Deo,peritissimus quoq; in bellicis rebus. Nam & regem decet esse oĩno diuinum & sapientissimũ p subditis suis,quos oportet illuminari,iudicari & gubernari ab ipso. Ideo sicut sol excedit astra in claritate,sic rex debet subiectos excedere in sapiẽtia & virtute. Quod aũt subiungit, [princeps inter tres,] qdam referũt ad verba statim phabita, exponendo de ipso Dauid,vt dicatur princeps inter tres,i.fortior vnoquoq; trium fortissimorũ. Habuit em tres fortissimos,vt infrà patebit.Alij referũt verba hæc ad sequẽtia,ita q numerus fortium Dauid regis incipit ab his verbis,vt sit sensus,Princeps inter tres,i.primus trium fortissimorũ.[Ipse est quasi tenerrimus ligni vermiculus,q 800.interfecit impetu vno,]q 1.Paralip.Iesbaam nuncupat, quem Ioseph' vocat Eusebium,& addit q interfecit 900.impetu vno. verũtñ 1.Paral.11.fertur,q leuauit hastam suam supra 300.vulneratos,quod aliq exponũt de alia & minori eius victoria, istud verò de victoria eius maiori.Siue aũt istud exponatur de Dauid,siue de Iesbaam,dicendũ q idcircò comparatur tenerrimo ligni vermiculo,q teredo seu terebella vocat: qm sicut vermiculus ille in sua natura est mollis valdè ac tener, & tñ tam acriter rodit, acuteq; mordet, vt durũ perforet lignũ: sic Dauid fuit valdè mãsuetus in domo & circa subiectos,& patiẽs in aduersis,tñ in solio iudiciali & cõtra hostes,nullus eo acutior.Similiter Iesbaam ad suos fuit mãsuetus,sed acutissimus contra hostes.Vel propter nobilitatẽ ac teneritudinẽ cõplexiõis, cõparatur vterq; seu alter istorum pfato vermiculo.Præterea causa diuersitatis expositionis istius est, q qdam ipsum Dauid connumerãt fortibus istis,& sic totum quod dictum est, exponunt de ipso.Alij non connumerãt eum, quod magis videtur textui cõsonare, in quo ita pmittitur,Hæc nõia fortium Dauid:moxq; subiungit,Sedẽs in cathedra sapientissimus.Q.d.ipse rex pfertur fortibus fuit q deinceps enumerantur. Deniq; sicut dicunt expositores, non legitur vbi vel qñ Dauid vel Iesbaam occiderit 800. viros impetu vno,sed puto id cõtigisse in plio cõtra Amalechitas,quod (vt 1.Reg.30.scriptũ est) durauit à vespera ad vesperã alterius diei, in quo & tot fuerunt occisi, vt ibi dicatur:Et non eua

Amos.5.
1.Par.11. Iosep.lib.7. ant.iu.ca.12.

sit ex eis quisquam, nisi 400. viri adolescẽtes. Dicit autem quidam, non esse intelligẽdum, quòd
Dauid interfecit 800. viros propria manu, sed quód per ei⁹ probitatem fuerũt principaliter in-
terfecti. Verùm per probitatem ipsius fuerunt in multis bellis occísi, non 800. duntaxat, sed &
1.Par.11. millia multa. [Post hunc Eleazar.] Ex hoc constat, q̃ si prædicta exponantur de Dauid, nulla hic
mentio esset de Iesbaam, qui tamẽ in Paralipomenôn ponitur primus inter fortes. Itaq; post hũc
Hieronym⁹. Iesbaam fuit Eleazar, [filius patrui eius Ahohi.] Vt refert Hieronymus, dicunt Hebræi, q̃ Ahohi
Pet.Cô.hist. fuit frater Isai patris Dauid. Propter quod in Scholastica fertur historia, q̃ Eleazar fuit filius pa-
li.2.Re.ca.22 1.Par.11. trui Dauid. In Paralipomenôn autem & etiam hîc, si immediatè præhabita exponantur de Iesba
am, dicitur q̃ fuit filius patrui ipsius Iesbaam: idcircò apparet dicẽdum, q̃ etiam Iesbaam fuit co
gnatus, consobrinusq; Dauid regis. [inter tres fortes,] quia Eleazar iste fuit vnus de trib⁹ fortissi-
mis, [qui erant cum Dauid qñ exprobrauerunt Philistijm,] i. Philistæi maledixerunt filijs Israel,
*phes-do- [& congregati sunt illuc in prælium.] i. in loco dicto * Aphes Dommim, prout 1.Paral.11. recita-
min tur. [Cumq; ascendissent viri Israel] ad pugnandum contra Philistijm, & statim ex timore fugis-
sent, prout ex Paralipomenôn comprobatur, [ipse stetit & percussit Philistæos donec deficeret
manus eius,] i. fortitudo corporalis seu vtraq; manus præ lassitudine, non tamen in bello succu-
buit. [& obrigesceret] i. stupida seu rigida fieret [cum gladio,] ictum ictui continuando, & ex
concursu sanguinis occísorum decurrẽtis ac inspissati ad manus ipsius. Veruntñ non videtur so-
lus istud fecisse, cùm 1.Paralipo.11. scriptum sit: Iste fuit cum Dauid in * Aphes Dommim, fuge-
ratq; populus à facie Philistinorum. Hi steterunt in medio agri, & defenderunt eum. Cumq; per
cussissent Philistæos, &c. [Fecitq; dñs salutem magnam in die illa] i. grandem prosperitatem at-
que victoriam contulit filijs Israel per ipsum Eleazar. [& populus qui fugerat,] s. eius exercitus,
[reuersus est ad cæsorum spolia detrahenda.] i. ad spoliandum Philistæos occísos. [Et post hunc
*Arari Semma filius Agæ de * Harari,] i. loco sic dicto, & ita non fuit Semmaa frater Dauid. [Et congre-
gati sunt Philistijm in statione,] hoc est, in loco & expeditione. [Erat quippe ibi ager lente ple-
nus. Cumq; fugisset populus] Israel [à facie Philistijm, stetit ille in medio agri, & tutatus est eum,]
id est, pugnauit pro populo suo, & eum defendit. [Percussitq; Philistæos, & fecit dñs salutem ma
gnam.] Isti tres, videlicet Iesbaam, Eleazar & Semma, fuerunt tres fortissimi. Vndè aliqui dicunt,
q̃ quilibet horum fortissimorum expugnauit vnum exercitum, ideoq; fortissimi nuncupantur.
Alij aũt tres, qui post illos fortissimos fuerant fortiores, ideo fortiores dicuntur, qm̃ vnusquisq;
2.Reg.21. eorum occídit vnum gigantem, prout suprà dictum est de Abisai, & Sobochai ac Ionathan. [Nec
non antè descenderãt tres, qui erant principes inter 30.] De istis trib⁹ est difficultas precipua, an
fuerunt tres primi robustissimi, vel tres alij qui post illos fuerunt robustiores: quia de his tribus,
qui dicuntur hîc principes inter 30. statim subiungitur, q̃ attulerũt aquam Dauid regi de cister-
Iose. lib.7. na quæ erat in Bethlehem. Hanc aũt aquam dicit Iosephus fuisse allatam à tribus fortissimis pri-
an. iu. ca.12. mi ordinis. Cui assertioni videtur consonare hic textus, quia post descriptionem apportationis
aquæ illius, adijcitur: Hæc fecerunt tres robustissimi. Idem habetur 1.Paral.11. imò si textus ille li
Hieronym⁹. bri Paralipomenôn acutè inspiciatur, videtur apertè insinuari ibidèm, q̃ erant tres robustissimi.
Verùm his contrariari videtur, q̃ in libro de Hebraicis q̃stionibus allatio illa aquæ, ascribit tri-
Pet.Cô.hist. bus fortioribus secundi ordinis, videlicet Abisai, & duobus p̃fatis sibi adiunctis. Magister quoq;
li.2.Re.ca.22 in hist. tenet hoc, & addit, q̃ historia libri Regum, vtpote textus iste, asseribit hoc Abisai & Bana
iæ atq; Sobochai. Quod & alij qdam affirmant, quia quod dictum est, Necnon & antè descende-
rant tres, qui erant principes inter 30. exponunt sic: Tres qui erant principes inter 30. i. princi-
paliores & fortiores 30. fortibus, qui immediatè sequebantur in ordine istos tres fortiores. Vndè
& infrà in isto cap. legitur: Hæc fecit Banaias, & ipse nominatus inter tres robustos, qui erant in-
ter 30 nobiliores. Veruntñ non oportet istud ita exponere, quia non solùm isti tres, sed etiã tres
primi fortissimi erant principaliores ac fortiores 30. fortibus: vndè pro eo quod dicitur hîc, qui
erant principes inter 30. 1.Paral.11. legitur: Descenderũt aũt tres de triginta principibus, i. tres de
numero principum 30. virorum fortium, hoc est, tres principes ipsorum 30. robustorũ virorum.
Lyra quoq; q̃ studiosus fuit circa sensum literalem atq; historias, tenet q̃ tres illi qui aquam attu
lerunt ad Dauid, fuerunt tres primi robustissimi, quod & probabilius reor. Nam & opus illud,
2.Reg.22. fuit opus summæ audaciæ, vt infrà patebit. Commendatio quoq; Abisai ac Banaiæ, tam hîc q̃ in
Paralip. describitur post recitationem apportationis aquæ illius. Itaq; de tribus illis fortibus pri
mi ordinis, i. tribus fortissimis, subditur: [& venerant tẽpore messis ad Dauid in speluncã Odol-
lam:] quãdo adhuc fugiebat à facie Saul, vt patuit primo lib. Est aũt Odolla nomẽ vrbis, de qua
Mich.1. habetur: Vsq; ad Odollam veniet gloria Israel, à qua non multùm distabat desertum in
quo erat spelunca. [Castra aũt Philistinorum erant posita in valle gigantum.] 1. Paralip.11. dici-
2.Reg.15. tur, in valle Raphaim. est enĩ eadem vallis, de qua dictum est suprà. [& Dauid erat in præsidio.]
id est, loco munito & firmo, prout infrà clariùs exponetur. [Porrò statio Philistinorum tũc erat
in

in Bethlehē.] i. ꝓpe oppidū illud. ¶Circa quod q̃ritur, q̃liter statio Philistinorū tūc potuit esse in Bethlehē, si castra eorū erāt in valle Raphaim. Ad hoc in Scholastica respondet hist. ꝙ castra posuerunt in valle Raphaim vsq; ad ciuitatē Bethlehē. [Desiderauit ergo Dauid aquā de lacu] i. puteo Bethlehē, [& ait: Si qs] In Paralip. addit: O si quis. [daret mihi potū aquæ da cisterna, quæ est in Bethlehem iuxta portā.] Circa hoc ait Hieronymus: Dicunt Hebræi ꝙ magis desiderauit experiri militum suorū robur atq; audaciā, q̃ poculum aquæ. [Irruperunt ergo] i. audacter pertransierunt, [tres fortes castra Philistinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehē quæ erat iuxta portā, & attulerunt ad Dauid:] redeundo per castra Philistinorum, q obstupescētes illorū audaciā, ab ipsorum impugnatiōe abstinuerūt. [At ille noluit bibere, sed libauit] i. sacrificauit [eā dño,] non ꝙ sacardotis officium vsurparet, sed vel per manū sacerdotis libauit, vel extēso vocabulo libauit, i. ad Dei honorē effudit hanc aquā, gratias agēs Deo, q tā fortes & audaces milites sibi dedit, & de salubri reditu eorundē, vt tangit Glossa. [dicēs: Propicius sit mihi dñs, ne faciam hoc] i. gratiosē & piē custodiat me, & ꝓseruet à potatione istius aquæ, quā potando peccarē, non quia culpa sit aquā potare, sed quia indecēs erat aquā tā periculosē allatā, tam modicū reputare, atq; in ꝓprium vsum conuertere, & nō potiùs Deo offerre, q tantā magnanimitatē ac vim dedit nobilillimis illis militibus, quorū periculū non erat paruipendendū. Hinc subdit: [Nū sanguinē hoīm istorum, q profecti sunt, & animarū] i. vitæ eorum [periculum bibā?] i. fas nō est vt bibam hanc aquā cum labore & periculo sanguinis ac vitæ ipsorum allatā. [Noluit ergo bibate. Hæc fecerunt tres robustissimi.] Ex quo patet, ꝙ isti erāt tres fortes primi ordinis. De fortibus verò secundi ordinis sequit: [Abisai quoq; frater Ioab filius * Zeruiæ, princeps erat de tribus,] nō vtiq; de tribus fortissimis iā ꝓfatis, sed erat princeps de tribus, i. vnus de tribus fortioribus, seu tribus fortibus secundi ordinis, inter quos fuit ꝓcipuus. [Ipse est q leuauit hastā suā cōtra trecētos quos interfecit,] i. in vno bello, eodēq; tēpore, & forsan in bello cōtra Amalechitas ꝑacto, in quo Dauid cū q̃dringentis viris interfecit maximā turbā. [nominatus in tribus,] i. inter tres fortiores cōputatos, [& inter tres] illos [nobilior:] i. cæteris duobꝰ in factis ꝓclarior, [eratq; eorū princeps] i. principalis inter ipsos. [sed vsq; ad tres primos nō peruenerat.] i. nulli illorū triū fortissimorum fuit æq̃lis, peruenit tñ ad eos, & attigit ipsos, ita ꝙ immediatè sequebat eos in ordine fortiū. [Et Banaias filiꝰ Ioiadæ] nō Ioiadæ pōtificis, de quo infrà, sed alterius [viri fortissimi:] sed quod subdit, [magnorū operū,] pōt exponi tā de Banaia, q̃ de patre eius: qa vterq; magnorū fuit operū perpetrator. [de Cabzeel] vrbe natꝰ. [Ipse percussit duos leones Moab,] i. duos viros magnates, & instar leonū audaces ac fortes Moabitas. In Paralip. dicit, duos Ariel, sed idē est sensus, qa ibidē per Ariel intelligit Glossa leones. ideo nō videt posse saluari, quod aliq dicūt in Paral. dici arietes. [Et ipse descēdit in lacū, & percussit leonē in media cisterna in diebus niuis.] Nā tēpore niuis lapsus fuit leo ille in foueā, q̃ niue fuerat cooperta, à qua cū egredi nō valeret, irrugijt, cuius rugitu pertransiens ibi Banaias audito, intrauit & interfacit leonē illum, q verè & ꝓpriè dicit leo, sicq; cisterna illa aut paruā aut nullā habuit aquā. Porrò vt refert Hieronymꝰ, Hebræi per leonē istū intelligunt ipsum Ioab, quē post mortē Dauid Banaias occidit in tabernaculo dñi iuxta altare, quod vocat cisterna, qm̄ sicut cisterna purgat immunda, sic altare per sacrificia sua expiat hoīm vitia. Sed hāc expositionē doctores coiter nō sequunt. [Ipse quoq; interfecit virū Aegyptiū virū dignū spectaculo,] i. similē quasi gigāti, qa statura eius erat quinq; cubitorū, sicut in Paral. cōtinet. [habentē in manu hastā. Itaq; cū descēdisset ad eū in virga,] i. cū baculo, & benè ait, descēdisset, qa Iudæa situ altior est Aegypto. [vi extorsit hastā de manu Aegyptij, & interfecit eū hasta sua:] quēadmodùm Dauid Goliā ꝓprio ense. Glossa Hiero. per istum Aegyptium intelligit ipsum Semei, q idcircò vocat Aegyptius, qm̄ sicut Aegyptius quē in Leuit. legit Moses ꝓpter suā blasphemiā lapidasse, Deum Israel blasphemauit, sic Semei Dauid regē, vt patuit suprà. Qui fuit dignus spectaculo, qm̄ spectabat an egrederet Hierusalē, habuitq; hastā in manu, i. legē, quā si benè meditatus fuisset, permanēdo in Hierusalē, nō perisset. Ad quē descēdit Banaias cum virga, i. in rectitudine iustitiæ. Verū hæc expositio videt nimiùm spiritalis, nec eñ Semei habuit quinq; cubitos in statura, ideo scribit hīc Lyra: In lib. da Hebraicis q̃stionibus exponit istud de Semei, sed expositio illa in nullo cōcordat textui, ꝓpter quod & cōsimilia, liber Hebraicarū q̃stionum super Regum, à multis peritis dicit non esse Hieronymi, sed cuiusdā Iudæi, qa & Hieronymus in libro suo de viris illustribus, inter libros suos nominat tantùm super Genesim librum suum Hebraicarum q̃stionū. Hæc Lyra. Veruntñ si benè ꝑpēsemus ista & cōsimilia verba Hieronymi, ipse potiùs scribit hæc recitatiuè q̃ assertiuè. Porrò magister in hist. istud exponit de duobus Aegyptijs, per quorum vnum intelligit Semei, Attñ textus Regum ac Paralip. nō loquit hīc nisi de vno Aegyptio, ideo sic tenēdum est, ꝙ scilicet fuit vnus duntaxat natiōe Aegyptius. [Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, & ipse noīatus inter tres robustos:] i. vnus trium fortiorū, vt Petrus Comestor & alij multi exponūt, dicentes: ꝙ Banaias fuit secundꝰ inter tres fortes secundi ordinis, quod videtur,

Pet. Co. histo. lib. 2. Re. cap. 22. 1. Paralip. 11. Hieronym. * Saruiæ 1. Paralip. 11. Hieronym. 3. Reg. 2. 1. Paralip. 11. 2. Reg. 17. Hieronym. Leuit. 24. 2. Reg. 16. Hieronym. Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. ca. 22. 2. Reg. 11.

detur repugnare ꝑhabitis, cùm dictum sit, ꝙ tres illi fuerunt qui suprà leguntur occidisse tres gigantes ibi notatos, videlicet Abisai, Sobochai & Ionathan. Et respondendum, ꝙ tres fortiores à diuersis diuersimodè assignantur, omnes tñ dicunt ipsum Abisai atq; Sobochai fuisse de tribus illis, sed pro Ionatha quidam ipsum Banaiam assignant. Quidam verò hîc scribit, ꝙ Banaias nominatur inter tres robustos, non quia esset de numero eorum, sed qm̃ propter probitates suas poterat quasi æquiparari vni eorum, propter quod numeratur ante triginta sequentes. Dicit quoq; ꝙ alij duo fortiores, videlicet Sobochai & Ionathan, hîc tacentur, qm̃ suprà satis expressi sunt. Attamen si iuxta expositionem istius, Ionathan ille ideo dicitur vnus trium fortiorum, quia occídit gigantem, videtur & Banaias posse dici vnus illorum, cùm & ipse (sicut iam patuit) Aegyptium giganteum occiderit virum. Plura quoq; magnifica de ipso leguntur, q̃ de Ionatha illo. Itaq; ipse nominatus inter tres robustos secundi gradus seu ordinis, [qui erant inter triginta * meliores,] i. fortiores & eminentiores triginta fortibus tertij gradus. Veruntñ vsq; ad tres non peruenerat,] i. nulli trium fortium primi ordinis fuit æqualis. Tamen 1. Paralip. fertur de eo, ꝙ erat inter tres robustos nominatissimus, i. valdè famosus, non tñ nominatior ipso Abisai, & additur ibì, & inter triginta primus, non ꝙ erat de numero triginta fortium, sed quia prior & elegantior fuit illis. [Fecitq; eum sibi Dauid auricularium à secreto] i. consiliarium suum cõstituit Banaiam & socium secretorum suorum, qm̃ vidit eum esse virum integrum ac prudentẽ, & benè celare scientẽ. Prætereà aduertendum, ꝙ etiam in assignatione trium fortissimorum aliqui diuersificant. Vndè in scholast. narratur hist. Ab enumeratione fortium prædicta Hebræus dissentit, numerans tantùm triginta sex fortes, & in tribus primis numerat ipsum Dauid, quẽ dicit multos occidisse impetu vno, qm̃ pro peccato quod impetuosè fecit cum Bethsabee, multi occisi sunt. Deindè numerantur & exprimunt̃ in textu triginta fortes. [Asael frater Ioab inter triginta] fortes, [Elchana filius patrui eius de Bethlehem, Semma de Harodi, Elika de Harodi, Heles de Phalti, Hira filius * Ickes de Thekua, Abiezer de Anathoth, Mobonnai de Husathi, * Zalmon Ahohites, Maharai Netophatithes, Heled filius Baana, & ipse Netophatithes, Ithai filius Ribai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites, * Hiddai de torrente Gaas, Abialbon Arbathites, Azmaueth de * Berhami, Eliaba de * Saalboni. Filij * Iaben, Ionathan, & Semma de Harodi, Ahiam filius Sarar Araritæ, Elipheleth filius Ahasbi filij * Maachiti, Eliam filius Achitophel Gelonites, Hezrai de Carmelo, Phaarai de Arbi, Igaal filius Nathan de Soba, * Boni de Gaddi, * Zelek de Ammoni, Naharai Berothites, armiger Ioab, filij * Zeruiæ, Hira Ietrites, Gareb & ipse Iethrites, Vrias Hetthæus.] plana est litera, & constat ex verbo hoc ꝙ Dauid habuit fortes istos anteq̃ cœpit regnare super totum Israeliticum populum. Nam Asael fuit occisus, qñ ipse Dauid super solam tribum Iuda regnauit, vel non habuit omnes simul, sed successiuè. Concluditur aũt in fine huius capituli: [Omnes triginta septem.] Si eñ istis triginta fortibus addantur tres robustissimi & tres robustiores, fiunt triginta sex. Quibus si addatur vel Ionathan, ab his qui dicunt eum nõ esse de numero trium fortiorũ, vel Banaias ab his q dicunt ipsum de numero illorũ trium nõ esse, habent̃ triginta septem, Quibus si addant̃ Dauid & Ioab, inueniunt̃ triginta nouẽ fortes, & triginta octo fortes ipsius Dauid. Porrò Ioab non exprimit̃ hîc inter fortes, vel qa eius fortitudo satis insinuat̃ per hoc, ꝙ scribitur fuisse princeps militiæ, vel quia ꝓfuit oĩbus fortibus regis, vel quia inter fortes demeruit nominari propter turpia facta sua, qbus proditoriè & iniquè occídit strenuissimos viros, ipsoq; meliores Abner & Amasam. Quo circa mirum apparet, ꝙ strenuissimus ille Amasa inter fortes non ponit̃, quod forsitan cõtigit, quia adhæsit Absaloni aduersus regẽ Dauid, vel qm̃ eius fortitudo sufficienter expressa est suprà, per hoc quod Absalon fecit eum principẽ militiæ, Israel & qm̃ Dauid rex principatũ militiæ ei promisit, aut etiam dedit, secundũ quosdã. Postremò, præter præfatos habuit Dauid & alios plures fortes, qui 1. Paralip. exprimuntur, sed prænominati erant insigniores. Itaq; in Paralip. habetur: Porrò viri fortissimi, i. valdè fortes in exercitu regis seu principis militiæ, erant Asael frater Ioab & Eleauan, &c.

Margin notes: Ibidem — * nobiliores — Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. ca. 22. — 3. Reg. 11. — * Acces — * Selmon — * Heddai — * Beromi — * Salaboni — * Iassen — * Machati — * Bani — * Selec — * Seruiæ — 2. Reg. 2. — 2. Reg. 3. 20. — 3. Reg. 2. — 2. Reg. 15. — 2. Reg. 19. — 1. Paralip. 11. — Ibidem

¶ De spiritali huius 23. capituli intellectu. Arti. XXXIIII.

Dauid regem & prophetam, esse Christi summi regis, altissimiq; prophetæ figuram, cõstat. Porrò Iesu Nazareno cõstitutum est de Christo dñi, i. in ipso verè impletum est, quæ de Christo fuerunt prænunciata, ita ꝙ ipse verus Christus, cui omnes prophetæ testimonium perhibent: qui est egregius psaltes Israel, qa in Euangelio ꝓclarissimè cecinit carmina laudis patri, quæ docuit Israelẽ, i. populum Christianum diuinorum cõtemplatorẽ. Per hunc Iesum Christũ loquutus spiritus sanctus, quia nunq̃ protulit verbum, nisi ex instigatione & motione diuina. Per hoc autem ꝙ Dauid præcæteris tam puras, mentales & anagogicas habuit illuminationes ac motiones, præfiguratũ videt̃, ꝙ Chrs filius Dei quãtùm ad naturã assumptã, clarissimè atq; purissimè cognouit & vidit vniuersa in lumine gloriæ, & in diuina essentia, æternitatisq; speculo, qm̃ à primo incarnatiõis instante fuit cõpræhẽsor, quo ad superiores aïæ suę vires, q etiã aliquo modo

Margin note: Actor. 10.

do fuit viator, & per species rerũ innatas, iouditas, seu acceptas vel acquisitas, cognouit abdita & futura, sicq; ꝓpheta fuisse asserit. [Hęc noĩa fortium Dauid.] Sicut per Dauid Chr̃s, ita per fortes ipsius Dauid, intelliguntur discipuli Christi, præsertim gloriosi apostoli, q verè erãt fortissimi, inter quos, tres robustissimi vno modo poterunt dici Petrus, Ioannes & Iacobus, q teste Apostolo Paulo, videbant columnæ esse. Et sicut fortissimi illi occiderũt gigãtes Philistinorũ, ita nõ solũ hi tres benedicti apostoli, sed cæteri quoq; apostoli ꝑelecti, spiritaliter deuicerũt inuisibiles hostes, & reges ac principes paganorũ, atq; põtifices Iudęorũ, q oẽs præ eordis superbia, exereuerũt in giganteæ magnitudinis enormitatẽ, reputãtes se cæteris vehemẽter maiores ac meliores, cùm maligni ssimi essent. Tropologicè demũ, sicut rex Dauid sibi adiunxit illos fortes, fortiores & fortissimos, ad resistẽdũ visibilibus inimicis, sic ꝓlatus debet sibi adiũgere viros literatos ac virtuosos, quorũ cõsilio & auxilio valeat suũ dignè officium exeq, atq; inuisibilibus æmulis ꝓualere. Et vtinã reges ac principes seculares ad extirpãdos aduersarios fidei Christianæ, associarẽt sibi strenuissimos viros Deum timẽtes. [Sedẽs in cathedra sapiẽtissimus inter tres.] Sapiẽtissimus iste est Christus, virtus & sapiẽtia Dei patris, cui pater dedit omẽ iudiciũ, seditq; in cathedra iudiciali, regali, põtificali & doctorali, cũ ipse sit iudex, rex, põtifex, & doctor vniuersorum clarissimus, de quo per Malachiã est ꝓdictũ: Sedebit cõflans & emũdãs, & purgabit filios Leui. Et Zacharias ait: Ipse portabit gloriã, & sedebit & dñabit in solio suo, & erit sacerdos super solio suo. In Esaia q̃q; dicit: Super soliũ Dauid & super regnũ eius sedebit. Hic est sapiẽtissimus inter tres diuinas & increatas æternas personas, i. vnus eorũ q sunt tres sapiẽtissimi, adiectiuè sumẽdo nomẽ hoc sapientissimi: quod si substãtiuè sumatur, sunt vnus sapiẽtissimus, sicut & vnus æternus, vnus increatus, & vnus immẽsus. Iste sapiẽtissimus interfecit octingẽtos impetu vno, qm̃ sua saluberrima passione deiecit aduersarias potestates, & ꝓ crucifixoribus deprecãdo, plurimorũ salutẽ obtinuit, put per Esaiã pater ꝓdixit: Ideo dispertiã ei plurimos, & fortiũ diuidet spolia. [Ipse est q̃si tenerrimus ligni vermiculus.] Chr̃s corporaliter tenerrimæ, æqualissimæ ac nobilissimæ fuit cõplexionis, vtpotè ex purissimis sacratissimæ virginis sanguinibus habẽs corpus supernaturali virtute ſpũs sancti formatum, q etiã per mãsuetudinẽ summã & cõpassionẽ maximã, fuit q̃si tenerrimus ligni vermiculus, prorsus mollissimus, dulcis, placabilis: q nihilominùs per rigorẽ iustitiæ & districtionẽ vindictæ, rodit, pungit & penetrat vitiosos, queẽadmodũ per Osee testatur: Occurrã eis q̃si vrsa raptis catulis, dirumpã interiora eorũ, & cõsumã eos vt leo. Et rursus: Ego q̃si tinea Ephraim. Iterũ Chr̃s vocat vermis siue vermiculus, vel ꝓpter aspernationẽ qua ab impijs est cõtempt᷑, iuxta illud Psalmi: Ego aũt sum vermis, & nõ homo, opprobrium hoĩm & despectio plebis: vel qm̃ sicut qdã vermes nascunt de terra absq; semine, sic Chr̃s de virgine. Insuper iuxta tropologiã, vnusquisq; q præest, debet per charitatis synceritatẽ, per suipsius humiliationẽ, per mititatẽ & pietatẽ esse q̃si tenerrimus ligni vermiculus: per zelũ quoq; iustitiæ, iustãq; correptionẽ & correctionẽ reorũ, ꝓũgere & punire, cordaq; dura penetrare ac vincere. Deniq;, sicut tres robustissimi fortissimè pugnauerũt ꝓ filijs Israel, in tm̃, q aduersariorũ ꝓstrauerũt exercit᷑ magnos, sic debẽt ꝓlati se murũ opponere pro credito sibi grege, & inuisibilibus hostibus orãdo ac alijs modis insatiabiliter reluctari. [Desiderauit igit Dauid aquã.] Dauid prescius futurorũ, aquã baptismi, & eã q de Chr̃i perforato latere fluxit, optauit fidelibus: Aquã aũt sapiẽtiæ salutaris, lachrymas pœnitentiæ, rorẽ grã̃æ, lauacrũ internæ purgationis oẽs debemus appetere: quã q per seipsum obtinere nõ valet, aliorũ subsidio studeat ꝓcurare, eãq; acqsitã nõ sibi asscribat, sed offerat Deo, à quo oẽ bonũ originaliter deriuat, ꝑsertim dona supernaturalia grã̃, ac munera glorię. Desiderauit aũt & Chr̃s aquã, i. hoĩm cõuersionẽ, quã ardentissimè cõcupiuit, & eius ꝓcuratiõe flammã desiderij sui refrigerauit: quã & ꝓlati virtuosi ac feruidi sibi adducunt nõ sine periculo: qa per viã laqueis hostiũ plenã tẽdunt, & per cãpum seculi huius, inuisibiliũ hostium cuneis circunuallatũ, q tñ si plenè cõfidãt in dño, citò euadũt. Quã aquã Chr̃s patri sacrificat, qa & ipse secudum naturã assumptã omẽ bonum attribuit Deo, queẽadmodũ in Euãgelio protestat: A meipso facio nihil. Tali siti debet oĩs ꝓlatus ardere, & per seipsum ac suos suę sitis refrigerationẽ, i. subditorũ cõuersionẽ ac salutẽ, pro viribus adipisci. Ampliùs Chr̃s nõ solũ per Dauid, sed & per fortissimos eius milites, designat, qm̃ leoninã, aĩositatẽ superborũ ac paganorũ prostrauit. Per hoc aũt, quòd nullus fortiorũ aut fortiũ ipsius Dauid, ad tres primos fortissimos peruenit, est ꝑfiguratũ, q ad superbeatissimæ Trinitaris æqualitatẽ nullus sanctorũ ꝑtingere valet. ¶Postremò q̃rit circa ꝓdicta, q̃ tẽpore acciderit allatio illa aquę. Et videt q circa finẽ vitæ Dauid regis, cũ dicat Gregorius, & habet in Glossa: Lex vetus adulteriũ vetuit, oõ aũt prohibuit aquã optari, vel militibus fortia à rege iuberi. Et scimus q Dauid cõcupiscentia victus, vxorẽ tulit Vriæ, q cũ longè pòst cõtra hostiũ cuneos sederet, aquã ex eorũ cisterna desiderauit. Sed huius oppositũ videt ex textu, videlicet q allatio aquæ illius contigerit anteq Dauid peruenit ad regnum, cũ dicatur in isto cap. Descenderũt tres ad Dauid in speluncã Odollã. Castra aũt Philistinorum erãt in valle gigantũ, & Dauid erat in

præ-

Galat. 2.
1. Corint. 1.
Ioan. 5.
Malach. 3.
Zachar. 6.
Esaiæ 9.
Esaiæ 53.
Osee 13.
Osee 5.
Psal. 21.
Ioan. 19.
Eccl. 15.
Ioan. 8.
Gregorius
Exod. 20.
2. Reg. 11.

præsidio. Porrò statio Philistinorũ tũc erat in Bethlehẽ. Desiderauit ergo Dauid & ait: Si qs daret mihi potũ aquæ, &c. Quòd aũt descẽsus illorũ triũ ad Dauid in speluncã Odollã, & positio ca-
1. Para. 11. strorũ Philistinorũ in valle Raphaim, ad idẽ referẽda sint tẽpus, cõstat ex eo, q 1. Paralip. scriptũ est: Descẽderũt aũt tres ad petrã, in qua erat Dauid ad speluncã Odollã, qñ Philistæi fuerãt castra metati in valle Raphaim. Itaq; ob hãc causam videt allatio illius aquæ cõtigisse, qñ Dauid adhuc
Pet. Co. histo. lib. 2. Reg. cap. 22. erat in persecutiõe Saulis, quãuis hic describat post recitationẽ adulterij Dauid. Veruntñ in Scholastica historia aliter dicit. Nã legit ibi, Philistæi quondã castra posuerunt in valle Raphaim, vsq; ad ciuitatẽ Bethlehẽ, & erat penuria aquæ in Hierusalẽ. Dauid aũt ascẽderat in arcẽ ad cõsulendũ dñm, & cõmendauit corã astantibus aquã de Bethlehẽ, & pcipuè eam quæ erat in puteo iuxta portã. Tunc tres isti per medium hostium iter faciẽtes, hauserunt aquã, &c. Hæc ibi: sed nõ videt istud textui cõsonare, nec apparet q Dauid in potestate sui regni constitutus, permisisset Philistæos terrã regni sui sic occupare, quin statim cum exercitu pcessisset aduersus eos, imò si tres illi ausi fuerunt per castra Philistinorum pcedere, multo plùs Dauid cum eis ac reliquo toto exercitu, in quo erãt tam validi pugnatores, ausus fuisset inuadere hostes illos, nec distulisset tã diu.

¶ Expositio cap. 24. Et addidit furor domini irasci contra Israel. Arti. XXXV.

RECitatur hic factũ Dauid, in quo mirabilia Dei iudicia declarãtur, rigor iustitiæ, dulcor clementiæ, immẽsitas diuinæ sapientiæ ostẽduntur. [Et addidit furor dñi] i. iustitia Dei q̃ ob vehementiã suæ districtionis in vlciscẽdo, furori similis sæpè esse videtur, [irasci cõtra Israel,] i. Israeliticum populũ, infligẽdo eis malũ pœnæ, quod infrà in isto narrat capitulo, & permittẽdo eorum regẽ incidere culpã, ob quã ipsi quoq; puniti sunt, qa & culpã illam rex permittebat incidere, ppter suorum demerita subditorũ. Quanuis enĩ nõ subtrahat Deus gratiã vni ppter alterius iniquitatẽ, nisi & ipse cui subtrahit gratia, aliquo modo illã gratiæ subtractionẽ pmereatur: potest tñ cõtingere, q is qui grãm habet, eam amittat: quã nõ amitteret, si alij pro ipsius cõseruatione debito aut decẽti modo orarẽt, aut benè agendo mererentur grãm cõseruari vel augeri in illo. Sicq; à virtute & grã humilitatis permissus est Dauid cadere ad vitium elationis, ad quod non corruisset, si populus eius orãdo ac benè cõuersando meruisset grãm illã in suo cõseruari rectore. [Cõmouitq;] furor dñi [Dauid in eis] i. ad malum populi, [dicentẽ ad Ioab,] hoc est, ad hoc vt diceret principi suæ militiæ: [Vade, numera Israel] i. vndecim tribus [& Iudã,] i. tribum Iudę, q̃ specialiter noiatur, qa regalis, populosior, audacior, bellicosior fuit tribubus cæteris. Iussit aũt
Numer. 1. numerari viros, videlicet à viginti annis & supra, eos q secundũ legẽ poterãt ad bella procedere.

¶ Circa hæc duplex oritur quæstio: Prima est, qd Dauid peccauit in hac iussiõe, si furor Dei, seu diuina iustitia cõmouit eum ad hoc? Secunda, qualiter Deus dicat eum cõmouisse ad istud, cùm
1. Paralip. 2. 1. Paralip. scribatur: Cõsurrexit aũt satan cõtra Israel, & incitauit Dauid, vt numeraret Israel. Respondetur ad primũ, q Deus nõ mouit ipsum Dauid ad malũ culpæ directè & effectiuè, sed occasionaliter & permissiuè. Diabolus verò cõcitauit eum ad hoc suggerendo, nõ cõpellẽdo: ideo ipse peccauit liberè cõsentiendo, nõ implens quod ait apostolus Iacobus: Resistite diabolo, &
Iacob. 4. fugiet à vobis. Et Paulus: Nolite (inqt) locum dare diabolo. Ex hac aũt solutione, patet ad secun-
Ephe. 4. dã quæstionẽ rñsio. ¶ Deniq; intantum dependet om̃e bonum, om̃e meritum, & om̃is culpæ deui-
Exod. 4. 7. 10. 11. 14. tatio à pietate & grã Dei, vt iuxta modum iã tactum, etiã mala culpæ Deo in scripturis videantur ascribi. Sic etenĩ dicitur indurasse cor Pharaonis, & obfirmasse cor regis Basan. Vndè & Esaias
Deuter. 2. loqtur Deo: Quare nos errare fecisti de vijs tuis, indurasti cor nostrũ, ne timeremus te? Atq; Psal.
Esaiæ 63. Declinasti semitas nostras à via tua. [Dixitq; rex ad Ioab principẽ exercitus sui: Perambula oẽs
Psal. 43. tribus Israel, à Dan vsq; Bethsabee, & numera populũ, vt sciã numerũ eius. Dixitq; Ioab regi: Adaugeat dñs Deus tuus ad populum tuũ, quantus nunc est, iterũq; cẽtuplicet in cõspectu dñi mei regis. Sed qd sibi dñs meus rex vult in huiuscemodi re?] Quasi dicat: Nõ est bona iussio ista, sed
1. Paral. 21. ex elatione videtur pcedere. Vndè in Paralip. legitur Ioab dixisse: Quare hoc quærit dñs meus, quod in peccatũ reputetur Israelis? hoc est: Cur iubet istud, p quo nõ solùm rex, sed & populus eius est puniendus? Cõsiderauit eqdem Ioab, regẽ ex superbia esse motum, timuitq; pro peccato eius, populum quoq; castigandum, sicut in talibus casibus solet accidere, qm̃ bona & mala superiorum, frequenter redundant in subditos, & econtrà, cùm sint quodammodò vnum. Itaq; Ioab dixit, quòd in peccatum, hoc est, in pœnam peccati reputetur Israeli: vel in peccatum reputetur Israeli, qm̃ exigentibus demeritis populi, iudicabitur rex ad istam corruisse elationem, quod & Ioab forsitan intellexit. [Obtinuit autem sermo regis verba Ioab & principum exercitus,] hoc est, principium ipsarum tribuũ q sub Ioab præerãt singuli in tribubus suis, seu principes militũ. Vndè elicitur q & principes dissuaserunt regi numerationẽ hanc populi. Itaq; rex in hac re pertinax & indirigibilis fuit, sicq; præceptum suum dicitur obtinuisse verba Ioab ac principum, i. præualuisse. [Egressusq; est Ioab & principes militum à facie regis, vt numerarẽt populum Israel. Cumq; pertransissent Iordanem, venerunt in Aroer ad dexteram vrbis quæ est in valle Gad,

& per lazer transierunt in Galaad,& in terrā inferiorē Hodsi, & venerunt in Dan fyluestria. Cirl cumeuntesq; iuxta Sidonē, transierunt ꝓpe mœnia Tyri,& oēm terram Heuæi & Chananæi, venerunt q; ad meridiē Iuda in Bersabee. Et lustrata] i. circumita [vniuersa terra] ꝓmissionis, [affuerunt,] hoc est, ad regē reuersi sunt Ioab & principes [post nouē menses, & viginti dies in Hierusalē. Dedit ergo Ioab numerū descriptiōis populi regi. Et inuenta sunt de Israel] i. de nonē tribubus, nā sicut in Paralip, dicit, tribum Beniamin, tribūq; Leui Ioab nō numerauit, eo ꝙ inuitus exequeret imperiū regis. [octingēta millia fortiū virorū, q educerēt gladiū, & de Iuda * quinquaginta millia pugnatorū] Mirum videt, ꝙ tā pauci erāt in tribu Iuda, in q etiā in egressu de Aegypto, erant septuaginta q; tuor millia, vt in Numer. lib. habet. Ad hoc Rabanus & alij qdam dicūt, hic tantùm exprimi numerū principū & maiorum. Alij dicūt, in Hebræo & in libris correctis habent, quingēta millia. Quo circa rursus obiectio orit, qa secundū hoc, sola tribus Iuda habuisset ꝓ media parte, q̄si tot viros, quot reliq tribus simul sumptæ, imò pliis q̄ tantos, ꝓ media parte, secundū quod iste textus videt ptendere, q octingēta millia refert de Israel esse inuēta. Deinde qa istud discordare videt ab eo quod scriptū est 1. Paralip. De Iuda inuenta sunt trecēta septuaginta millia. Ad primū horū multi respondent, ꝙ in Iudæ tribu tanq̄ in bellicosiori erāt plures bellatores, quàm in aliq alia tribu, ꝙ item eis adnumerati sunt bellatores ad Iudaismū cōuersi, qui ex alijs nationibus erant cū dauid, vt Ethai Gethæus & sui. Et rursus, ꝙ Ioab multos aliarū tribuum pertransiuit, nec numerauit, & de tribubus Leui ac Beniamin neminē voluit numerare. Ad aliud respōdet, ꝙ Ioab ex ꝓposito multos de numeratis ex Iuda subticuit regi, ne ampliùs superbiret: ideo in Paralipomenōn poni numerū quē ipse regi expressit, in Regum aūt poni catalogū Iudæ verū. Iterum dicunt triginta millia q de tribu Iuda in Paralipomenōn omittunt, fuisse capita populi Iudæ, idcircò ibi nō numerari cū reliquis, sed in Regū. Eodē modo soluunt, ꝙ in Paralip. legunt fuisse de Israel millia milliū, & centū millia virorū, videlicet ꝙ Ioab subticuit multos regi, & in Regū poni quos ei expressit: vel in Paralip. etiā illos poni q de tribu Leui ac Beniamin poterāt æstimari: siue vt alij dicūt, in Paralip. numerati sunt & illi, q interfecti erāt antè cū Absalon. [Percussit ergo cor Dauid eū, postq̄ numeratus est populus:] i. remorsum habuit cōscientiæ de hoc, quod, clemēter à Deo tactus, iam cōsiderauit ex superbia, pueniisse. [Et dixit Dauid ad dñm: Peccaui valdè in hoc facto:] nō solùm ex superbia numerando, vt scirē quātis ꝓsiderē hominib⁹, sicq; in potentia & excellētia mea inaniter gloriarer, sed etiā qa transgressus sum legis pceptū in Exodo scriptū, quo dicit: Loquut⁹ est dñs ad Mosen, dicēs: Qñ tuleris summā filiorū Israel, iuxta numerū dabūt singuli preciū ꝓ animabus suis dño, & non erit plaga in eis cùm fuerint recensiti. Hoc autē dabit omis q transit ad numerū, dimidium sicli. [sed precor dñe, vt transferas iniquitatem serui tui, qa stultè egi nimis. Surrexit itaq; Dauid manè,] vt orationibus & sacrificijs Deū sibi ac populo recōciliaret, [& sermo dñi factus est ad Gad ꝓphetā, &] pro, i. [videntē] ipsius [Dauid,] qa per Gad Deus frequēter aliqua regi Dauid annunciauit, ideò dicit eius ꝓpheta, [dicens: Vadè & loquere ad Dauid:] non ait, ad seruū meū Dauid, vel ad ducē populi mei, quis em̄ iam pœniteret, nōdum t̄n sustinuit debitā pœnam, nec per satisfactionē fuit Deo reconciliatus. [Hæc dicit dñs: Trium] plagarū [tibi datur optio. Elige vnū quod volueris. Cumq; venisset Gad ad Dauid, nunciauit ei, dicēs: Aut septem annis veniet tibi fames in terra tua,] i. caristia ad tuā afflictionē, q de populi tui inopia affligēris. [aut tribus mēsibus fugies aduersarios tuos, & ipsi persequenl te, aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra tua. Nūc ergo delibera & vide, quē respondeā ei q misit me, sermonē. Dixit aūt Dauid ad Gad: Coarctor nimis,] i. angustijs premor valdè, qm̄ qcqd horum elegero, graue est vehemēter. [sed melius est mihi,] i. salubrius animæ meæ, [vt incidam in manus dñi:] i. vt pestilentiam eligam q̄ à Deo infligitur. [multæ em̄ misericordiæ eius sunt:] ideo pœnā hanc forsitan relaxabit, & quod cōminatus est, pœnitentibus nobis, forsan nō adimplebit. [quàm in manus hominū] impugnantium regnū meum, & spoliantiū illud bladis, ita vt fames sequat in populo meo. Istud dixit & petiuit ex charitate plebis ac zelo iustitiæ, tanq̄ diceret: Si famē petiero, ego & diuites satis habebimus, sed pauperes affligent: similiter si fugā elegero, cōmunis plebs erit vastanda & occidēda, sed ego & potentiores effugiemus, q castris & fortalitijs abundamus. Ideo pestē cunctis cōmunem volo eligere. Verùm his verbis Dauid obijci potest, quod in Daniele ait Susanna: Melius est mihi incidere in manus hoim, q̄ peccare in conspectu dñi. Et quod ait Apostolus: Horrendū est incidere in manus Dei viuentis. Et respondendum est, ꝙ melius est quæcunq; mala pœnalia ab hominibus sustinere, q̄ corā Deo malum culpæ cōmittere siue admittere. Dauid verò facit cōparationem inter malā pœnalia vitæ psentis, sicq; tolerabili⁹ est à Deo in hac vita piè & paternaliter corrigi, q̄ ab inimicis hominib⁹ deuastari. Hinc secundo lib. Machabæorum legunt Iudæi Deū orasse, vt si qñ peccarent, ipse eos corrigeret: nec barbaris nationibus eos traderet puniendos. Similiter in Iudicum lib. scriptum est: Dixerunt filij Israel ad dñm: Peccauimus, redde tu nobis qcqd tibi placet: tadtùm nunc libera nos. [Immisitq;

1. Para. 21.
* quingenta
Numer. 1.
Rabanus
1. Paralip. 21.
Exod. 30.
Dani. 13.
Hebræ. 10.
2. Mach. 10.
Iudicum 10.

sitq; dñs pestilentiã in Israel, de manè,] in quo Gad dixit illa ad Dauid, q manè surrexerat, [vsq; ad tẽpus cõstitutũ] i. præfixũ. Ex quo videtur, & multi dixerunt, ꝙ per duos integros dies, & per tertiæ diei partẽ durauerit pestis illa: sed qm̃ paulò pòst subdiť, Venit Gad in die illa ad Dauid,
Iose. lib. 7. &c. quod videť diei de die, in cuius manè venit ad Dauid, ideo per tẽpus cõstitutũ Iosephus in-
an. iu. cap. 13 tellexit prãdij tẽpus, ita ꝙ pestis nõ durauit nisi vsq; horã prandij primæ diei: sed qm̃ tẽpus pran dij nõ vocať in lege tẽpus cõstitutum, seu sacrificijs & holocaustis ꝑfixũ, sed potiùs tẽpus vesper tinum, in quo & agnus paschalis, & iuge sacrificiũ offerebanť, vt patet in Exodo, ideo per tẽpus
Exod. 12. 29. cõstitutũ, alij dicũt tẽpus sacrificij vespertini intelligendũ. Attñ exponi poteſt de tertio die, prout litera sonare videť, vt sit sensus: Misit dñs pestilentiã vsq; ad tẽpus cõstitutũ, i. vt duraret vsq; ad tertium diẽ ꝑdeterminatũ, nisi Dauid & seniores sua humiliatione, oratiõe & pœnitentia obtinuissent plagę abbreuiationẽ. Sed si cõstitutũ fuit vt duraret per triduũ, quomodò poterat aliter fieri? Respondeť, ꝙ determinatio illa tridui fuit cõminatoriè ꝓnunciata, & cũ omni cõditione implicita intelligẽda, videlicet nisi pœnitẽdo aliqd remissionis ac veniæ mererenť, iuxta quẽ
Esaiæ 38. modũ dictum est Ezechiæ: Dispone domui tuæ, quia morieris tu, & nõ viues. [Et mortui sunt de
Pet. Co. hi- populo à Dan vsq; Bersabee septuaginta millia virorũ.] Magister in historijs circa hoc scribit:
sto. lib. 2. In Paralipomenón legiť, ferè trecenta millia, & aiunt Hebræi, ibì positũ numerum plebis defun-
Reg. cap. 23. ctæ, hîc autẽ numerum nobiliũ peste hac mortuorum. Veruntñ in libris quos vidi, etiam textus
2. Para. 21. Paralip. in 1. lib. habet septuaginta millia. [Cũq; extendisset manũ suam angelus dñi super Hierusalẽ, vt disperderet eã] i. aliquos de habitatoribus eius peste occideret. Vndè eliciť, ꝙ ministerio angeli boni facta sit illa percussio, [misertus est dñs super afflictionẽ, & ait angelo percutiẽti populũ: Sufficit nunc, cõtine manum tuã. Erat aũt angelus dñi iuxta aream Areunæ Iebusæi. Dixitq; Dauid ad dñm, cùm vidisset angelum cædentẽ populum: Ego sum qui peccaui, & ego iniquè egi. Isti q oues sunt,] hoc est, subditi mihi pastori & regi, vt grex, [qd fecerunt?] ex hoc videť Dauid insinuasse, ꝙ populus suus etiã ille q fuit percussus, nõ fuit in populi numeratione cul
Gregorius pabilis. Cuius oppositũ apparet ex dictis, & ex verbis Gregorij aliorumq; dicentium ꝙ dñs permisit ipsum Dauid ad peccatũ illud corruere, ꝓpter demerita plebis suæ. Ad quod dici poteſt, ꝙ Dauid hoc tunc forsitan ignorauit. Vel ideo populũ excusauit, qa ipse immediatè fuit culpabilis in elatione, & populi numeratione, & transgressione ꝓcepti de dando dimidio siclo pro quolibet numerato. [Vertať, obsecro, manus tua cõtra me, & cõtra domũ patris mei,] i. in domesticos atq; cognatos meos mecum culpabiles. Eccè verba fidelissimi regis, seipsum pro suo populo eruendo exponentis discrimini mortis: in quo declaranť charitas eius ad subditos suos, & zelus iustitiæ cõtra seipsum ac suos, humilima quoq; recognitio suæ culpæ, & ꝓcordialis cõtritio sua.
Paralip. 22. Siquidẽ in Paralip. additur, ꝙ cùm Dauid vidisset angelum stantẽ inter cælũ & terram, & euaginatum gladiũ in manu eius, & versum cõtra Hierusalẽ, ceciderunt tam ipse quàm maiores natu,
Ibidèm vestiti cilicijs proni in terrã, & tunc angelus iussit Gad ꝓphetæ, vt diceret Dauid regi, quatenùs ascẽderet, & extrueret altare dño in area Ornan Iebusæi, tuncq; (vt legiť hic in textu) [venit aũt Gad ꝓpheta ad Dauid in die illa, & dixit ei: Ascende, & * cõstrue] per manũ seruorũ tuorũ [al-
* constitue tare dño in area Areunæ Iebusæi,] Qui vt iam patuit, in Paralip. diciť Ornan, & vidit cũ quatuor filijs suis angelũ Dei, atq; ex timore tam ipse q̃ filij sui se absconderunt. Fuit aũt natione Gentilis ac Iebusæus, sed cũ sobole sua erat ad Iudaismum cõuersus. [Et ascendit Dauid iuxta sermonẽ Gad, quẽ ꝓceperat ei dñs. Conspiciensq; Areuna, animaduertit regẽ & seruos eius transire ad se. Et egressus, adorauit regẽ prono vultu in terrã, & ait: Quid causæ est, vt veniat dñs meus rex ad seruum suũ? Cui Dauid ait: Vt emam à te aream, & ædificẽ altare dño, & cesset interfectio, q̃ grassať in populo. Et ait Areuna ad Dauid: Accipiat & offerat dñs meus rex, sicut placet ei. Habes boues in holocaustũ. Et plaustrum & iuga boum in vsum lignorũ. Om̃ia dedit Areuna regi. Dixitq; Areuna ad regẽ: Dñs Deus tuus suscipiat votum tuum. Cui respondens rex, ait: Nequaq̃ vt vis, sed emam precio à te, & non offeram dño Deo meo holocausta gratuita. Emit ergo Dauid aream,]
for * voluit quã Areuna * præbuit gratìs dare, [& boues] qui immolarenť in holocaustũ, [argenti siclis quinquaginta] In Paralip. scriptum est, ꝙ Dauid dedit ipsi Ornan pro loco areæ siclos auri iustissi-
Ibidèm mi ponderis sexcentos: idcircò quod diciť hîc, argenti siclis quinquaginta, referendum est ad id quod immediatè ꝓdictum est, & boues, ita ꝙ precium areæ non poniť in hoc loco, & faciendum est punctum post verba hęc, Emit ergo Dauid aream. [& ædificauit ibì Dauid altare dño, & obtulit holocausta] q̃ ad diuinæ maiestatis honorem totaliter comburebantur. [& pacifica] hoc
Gene. 22. est, hostias pro pace & venia obtinenda, quæ partim cesserunt in offerentiũ vsum & esum. ¶ De-
Gene. 28. niq; area illa & locus, in quo Dauid construxit altare, erant in monte Moria, in quo Abraham vo
3. Reg. 5. 6. 7. luit ipsum Isaac immolare, vbi & Iacob vidit in somnis scalam, in quo monte (vt infrà habetur)
Hieronym. 2. Reg. 11. Salomon templum ædificauit. [Et ꝓpiciatus est dñs terræ, & cohibita est plaga ab Israel.] ¶ Cir-
2. Reg. 20. ca præhabita quæritur, pro quo peccato populi fuit Dauid relictus sic cadere, & pro quo percus

sus

sua est populus. Ad quod aliqui dicunt, ꝙ sicut in libro de Hebraicis quæstionibus fert, peccatū illud fuit, ꝙ populus communicauit ipsi Dauid in flagitijs contra Vriam, non satis dissentiendo, aut consentiendo, qñ innotuerunt. Alij dicunt, quòd fuit rebellio populi contra Dauid, qñ secuti sunt Sebam filium Bochri, pro qua rebellione solus Seba fuit punitus. Vndè & populus fuit puniendus. ¶Sed contra hoc obijci potest, qa in illa rebellione tribus Iuda & habitatores Hierusalem adhæserunt fideliter regi Dauid, & ideo non meruissent peste hac percuti, cuius cōtrarium patet ex textu. Ideo verius reor, ꝙ populus ex multis prosperitatibus, opulentijs, victorijs, & consimilibus donis sibi desupèr præstitis, in superbiam & vanam gloriā se erexit. ¶Postremò, circa hæc ait Gregorius: Pro quālitatibus subditorum, disponunt corda & facta regentium, vt sæpè pro culpa gregis, etiam boni delinquat vita pastoris. Dauid à Deo laudatus, elatione repentè inflatus, populum numerando, peccauit: & populus pœnā suscepit, qnia secundū merita plebiū, disponunt corda rectorum. Iustus verò Deus, regis iniquitatē ex illorum animaduersione corripuit, quorum causa peccauit. Sed quia propria voluntate superbiens, à culpa alienus nō fuit, vindictam etiam ipse suscepit. Ita quippe sunt iuncta merita rectorum ac plebium, vt sæpè ex culpa rectorum, deterior fiat vita plebium: atq; ex merito plebium, mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habent iudicē suum, non temerè iudicent subditi vitam regentium: imò magis eam committant infallibili iudici vniuersorum, qui est super omnia Deus sublimis & benedictus, Amen. Gregorius

FINIS.

D. DIONYSII CARTHVSIANI IN PRIMVM MALACHIM, ID EST, REGVM tertium librum, Enarratio.

In quo agitur de morte regis Dauid, de successione, regimine & gestis Salomonis ac quorundam aliorum Regum Iuda & Israel.

PROOEMIVM.

N duobus libris præhabitis, de duobus regibus Israel actū est, quorum vnus regnauit post alium: iam de tertio rege, qui super totum Israeliticum populum regnauit, tractatur per mediam circiter partem huius tertij libri. Deinde per aliam eius partem, atq; per totum quartum volumen, fit mentio de regibus Israelitici regni in duo regna diuisi, & regibus eorundē, qui vel simul, vel successiuè regnauerunt. Hinc qdam expositores testant, ꝙ in præhabitis libris duobus tractatū est de vnico filiorū Israel regno, hic tractat de regno illo diuiso, quod iuxta p̃ractū accipiendū est sensum: ideo apud Hebræos duo p̃cedentes libri sunt vnus liber, q apud eos Samuel appellatur: similiter duo sequētia volumina sunt apud eos vnū volumen, quod Malachim dicitur in plurali. Hinc magister in historijs ait: Incipit hic Malachim secundū Hebræos, quod sonat, Regū. Nam quanuis in duobus p̃cedentibus libris actū sit de duobus regibus Hebræorū non simul regnantibus, tñ qa in opere isto agit de regibus q simul regnauerūt in Iuda & Israel, meritò Regū dicitur. Pet. Co. histo. lib. 3. Re. cap. 1. 3. Reg. 1. 2. 3.

¶EXPLANATIO LITERALIS CAPITVLI I.

Et rex Dauid senuerat. Arti. I.

N primis duobus huius tertij libri capitulis adhuc de Dauid tractat, qliter scilicet successorē regni sui instituit. Vndè sequitur: [Et rex Dauid senuerat, habebatq; ætatis plurimos dies.] Erat qppe circiter septuagenarius, qa triginta erat annorum dum cœpit regnare, & q̃draginta annis regnauit, prout in secundo libro habet. tanta aūt duratio tēporis, reputat senectus in hoie, cuius vitæ periodus vsq; ad septuaginta annos secundū naturalē cursum coīter se extēdere potest, iuxta id Psalmi: Dies annorū nostrorū in ipsis septuaginta anni. veruntñ vnus alio celeriùs senex efficit, quod ex diuersitate cōplexionū, infirmitatū, læsionū, fatigationū & solicitudinū potest accidere. [Cūq; operiret vestibus, nō calefiebat.] cuius rei variæ causæ tradunt: vna, qa de parētibus senibus natus est, cùm & Ioab filius suæ materteræ, etiam iam fuerit canus & grandæuę ætatis, vt sequenti patet capitulo. Alia, qa ex visione angeli, p̃cedēti libro recitata, fuit vehementer perterritus, ex qua excessiua perterritione infrigidationē incurrit, q̃ permansit in eo vsq; ad mortē. Vehemēs etem timor parit frigus, p̃pter quod formidātes tremunt & pallent. Tertia, qa frequenter fuit in p̃lijs, in qbus (vt fert) fuit aliqñ vulneratus, sicq; ex sanguinis emanatiōe citiùs senuit atq; refriguit. hāc causam assignat Lyra, imò & aliq ante eū, cōtra quam 2. Reg. 5. Psal. 89. 3. Reg. 2. 2. Reg. 24.

scribit Rabbi Paulus: Nunq̃ legit Dauid in bello vulneratus siue percussus, vel ꝙ sanguinis copia
de ipso effluxerit: quod si accidisset, nõ est verisimile ꝙ scriptura hoc tacuisset. His verbis Rab-
bi Pauli videt̃ scriptura sanere, qa frequẽter ait ꝙ dñs saluauit Dauid in oĩbus ad quæcunq; ꝓ-
1. Reg. 23. fectus est, imò in ꝓlijs cunctis videt̃ valdè faciliter diuina ꝓualuisse virtute, in tantùm, ꝙ raró vel
25. 27. nunq̃ legunt̃ aliq de suo corruisse exercitu, maximè ipso ꝓsente, imò nec ipso absente, nisi in stra
2. Reg. 2. 11. ge Asaelis fratris Ioab, atq; in strage Vriç. Dauid quoq; in ꝓlijs habuit fortissimos & peritissimos
capitis sui custodes. Hinc Rabbi Paulus aliã causam assignãs: Veriùs, inqt, dici potest, ꝙ Dauid à
iuuẽtute fuit libidinosus, & actibus venereis excessiuè implicatus, vt patet ex toto ꝓcessu suæ hi-
storiæ, & ex multitudine suarum vxorum & côcubinarum. Excessiuus aũt vsus venereorum, na-
Prouer. 31. turalẽ cõsumit calorẽ & humidum radicale. propter quod in Prouerb. habet̃: Ne des mulieribus
substantiã tuã. Substantia nãq; vitæ corporalis, in calore naturali & humido radicali cõsistit ꝓci
puè: ideo sicut igni seu calori illius deficientibus escis, mors naturaliter seqtur, sic ex illorum no
tabili diminutiõe seu cõsumptiõe frigiditas q̃si irrecuperabilis subseq habet. Sed q̃uis hæc ver-
ba Rabbi Pauli pro maiori parte sint vera, attamẽ valdè indecẽter & malè sonat, de tanto ꝓpheta
& viro heroico ac maximè cõtemplatiuo asserere, ꝙ à iuuentute sua fuit libidinosus, venereisq;
excessiuè intentus, nec tantas credendum est accepisse vxores desiderio voluptatis, sed prolis ad
1. Reg. 18. 19. 20. 21. &c. Dei obsequiũ educandæ. ¶ Præterea certũ est, ꝙ Dauid sex annis qbus persecutiões Saulis susti-
2. Reg. 13. nuit, multa tolerauit incõmoda in desertis, diebus ac noctibus, & qa tota sua ꝓgenies ac parẽtes
2. Reg. 15. 16. 17. 18. ꝓpter ipsum sustinuerũt expulsionẽ, deinde ex morte filij sui Amnon, & violatione Thamar, &
persecutiõe occisioneq; Absalonis, ineffabiliter magnas gessit in corde tristitias atq; angustias,
queę nõ mediocriter senectutẽ accelerãt, cõplexionemq; lędunt. Ad oculũ quoq; videmus, ꝙ reges
Eccl. 10. & principes satis citò senescunt. Propter quod in Ecclesiast. scriptum est: Oĩs potentatus bre-
uis vita: sic & rex hodiè est, & cràs morietur. Aliq verò dicunt, ꝙ Dauid ex vestibus nõ calefiebat in
1. Reg. 24. vltionẽ suæ culpæ, qua orã chlamydis Saulis ꝓsciderat, vt in 1. lib. narrat̃, quatenùs per q̃ pecca-
Sapient. 11. uerat, per ea & puniret̃, quod dictũ modici est momenti. [Dixerunt ergo ei serui sui] in natura-
libus periti, vt medici, alijq; experti. [Quæramus dño nostro regi adolescẽtulã virginẽ, & stet co
rã eo, & foueat eum, dormiatq; in sinu suo, & calefaciat dñm nostrũ regẽ] & minùs affligat̃ frigo-
ribus, & viuat diutiùs, cuius ꝓsidentia vtilis est cõmunitati. [Quæsierunt igit̃ adolescentulã spe-
ciosam in oĩbus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitẽ, & adduxerunt eã ad regẽ. Erat aũt
puella pulchra nimis. Dormiebatq; cum rege, & ministrabat ei. Rex verò nõ cognouit eã,] vide-
licet Abisag Sunamitẽ, hoc est, de vrbe noie Suna, de qua fuit & hospitatrix beatissimi Helisæi,
4. Reg. 4. vt infrà 4. lib. describitur. Certum est aũt, ꝙ Dauid rex nequaquã cũ illa speciosissima dormiuit
puella, nisi antè acciperet eã in coniugẽ. ¶ Porrò, ꝙ nõ cognouit eã, vel ex impotẽtia, vel ex oc-
Origenes Gene. 25. cupatiõe interna circa diuina ꝓcessit. Verùm vt recitat super Genesim Origenes: Hęretici, q scri
pturã veteris testamenti dixerunt nõ esse à Deo lucis, irriserunt Abrahã, Dauid, & alios quoq; te-
stamẽti illius patres, eo ꝙ in senectute sua acceperunt vxores, quasi & tũc libidine insaniẽtes, vn-
dè & Origenes cõnubia illa ad spiritalẽ intelligentiã trahit, per vxorẽ accipiendo sapientiã, quã
Hieronym. sibi sponsam sumpserunt, & iuxta hunc modũ dicit Glossa Hieronymi super hunc locũ: Nõnne
3. Corin. 3. videt̃ tibi, si literã q̃ occidit, sequaris, figmẽtum esse, athletarũmve ludicra, ꝙ frigidus senex vestĩ
bus obuolutus, nisi cõplexu adolescentulæ nõ calescit? sicq; secundũ mentẽ Hieronymi, videtur
hic esse parabolica seu metaphorica q̃dã locutio, vt per Abisag intelligat̃ sapientia, q̃ est pura &
incorrupta, & senioribus magis cõiungi solet, sicut in Dauid, in quo tẽpore senectutis magis vi
guit spũs ꝓphetiæ. Hæc aũt sapiẽtia calefecit Dauid regẽ ad diuinũ amorẽ, & iuxta hunc sensum
Iudic. 9. dicit̃ in lib. Iudicum: Ierunt ligna, vt vngerẽt super se regẽ. Sed cõtra hæc scribit Lyra, qm̃ circun
stantia literæ manifestè ostendit, ꝙ Abisag fuit corporalis puella regi adducta in remediũ suę fri
3. Reg. 2. giditatis corporeæ, quod etiã cõstat ex hoc, ꝙ Adonias adhuc iuuenis, Dauid defuncto, petijt si-
bi hãc dari vxorẽ, cuius petitionis occasione fuit occisus: nõ aũt fuisset occisus, si sapientiam sibi
desponsari petisset: ideo fateri oportet, ꝙ ad literã fuit puella. Dicunt etenĩ medici ꝙ ꝓcipuũ re-
medium cõtra frigiditatẽ mẽbrorum atq; paralysim imminentẽ, sit amplexus mulieris maximè
iuuẽculæ virginis, ideo talis fuit adducta regi Dauid: nec peccauit in hoc, qa cum ea cõtraxit cõ-
nubium. Senes enĩ quãtumcunq; possunt cõtrahere, q̃uis nõ valeãt generare, & vt dicũt docto-
res, si mulier sciẽter cõtrahat cum sene, quẽ scit impotentẽ, tenet matrimonium: ideo vti ample-
xibus virginis huius in statu cõiugali, nõ videtur regi Dauid illicitum, ꝓsertim cùm esset ei in tãtę
frigiditatis remedium. Sed cõtra hãc beati Hieronymi reꝓhensionẽ satis aptè scribit hic Rabbi
Paulus: Glossa Hieronymi nõ est sic reprobãda, sed ad bonum potiùs sensum trahẽda. sequentes
enĩ sensum literalẽ, sunt in duplici differentia. qdam etenĩ tenẽt, ꝙ solus sensus literalis est verus
& ab authore intẽtus, sensus autẽ spirituales dicunt fictos & nullius authoritatis, quẽ errorẽ se-
Actor. 23. cuti sunt Sadducæi negantes resurrectionẽ, & alia q̃ ad pedẽ literæ prima facie nõ apparẽt. Alij
dicunt

dicunt ꝙ ſcriptura ſub vna litera habet plures ſenſus, vt patet per Gregoriũ tertio moraliũ, & per Gregorius
Auguſtinũ in epiſtola cõtra Vincentiũ, licèt oẽs fundenẽ ſuper vnum ſenſum literalẽ. Error autẽ Auguſtinus
primorũ patet ex verbis Chri, volẽtis oſtẽdere errorẽ Sadduceorũ ex ſenſu literali eius, quod ſcri Matth. 22.
ptũ eſt: Ego ſum Deus Abrahã, Deus Iſaac, & Deus Iacob: ex qbus verbis ꝓbat, eſſe vitã poſt vitam Marc. 12.
pſentẽ, quod tñ prima facie nõ videĩ inſinuari per verba illa. patet quoq; error illorũ ex hoc, qa
cõtingit, ꝙ aliqua ſcriptura ſecundũ vnũ ſenſum literalẽ intellecta, nõ inducit aliquã vtilitatẽ in
fide aut moribus, vel ad cõuerſationẽ humanã, & hoc modo allegat Apoſtolus illud Deuterono 1. Corin. 9.
mij: Nõ alligabis os boui triturãti, vbi q̃ſi arguens ſubdit, Nunqd cura eſt Deo de bobus? quaſi di Deuter. 25.
cat, ſi hoc pceptũ ſolùm ad pedẽ literæ intelligaĩ, nullã inducit vtilitatẽ, & hoc modo arguit Hie-
ronymus in verbis pallegatis cõtra ſequẽtes literã occideotẽ, dicens: Si hæc hiſtoria de Dauid &
Abiſag tantùm ad literã intelligaĩ, nõ referenda ad aliquẽ ſenſum ſpũalẽ vtiliorẽ, videtur quaſi
Athletarũ ludicra ſeu fabulationes q̃ nil proficiunt: idcirco hiſtoriã iſtã exponit pulcherrimè, q
ſenſus Hieronymi eſt in loco hoc literalis eo modo, quo Apoſtolꝰ ex authoritate ptacta ſumit ar 1. Corin. 9.
gumentũ ſecundũ myſticũ intellectũ. Quòd aũt inducit poſtillator, videlicet Lyra, ꝓ fulcimẽto
planæ expoſitiõis literæ de authoritate medicorũ, dicentiũ ꝙ optimum remediũ cõtra frigidi-
tatẽ mẽbrorum, eſt amplexus mulieris iuuẽculæ, nõ facit pro eo. Quãuis eñ dicãt, ꝙ calor alicuiꝰ
hoĩs aut animalis cõfortet ſuo cõtactu calorẽ naturalẽ hoĩs debilitati, nõ tñ faciunt differentiam
de calore iuuẽculæ virginis ſeu corruptæ, pulchræ aut incõpoſitæ, ideo pinducta magìs intelli-
gẽda ſunt ſecundũ myſticã ſignificationẽ verborum, quã principalis author ſcripturæ (q Deus
eſt) hîc intendit ad noſtrã doctrinã. Hæc R. Paulus, cuius dicta ſatis ꝓbabiliter ſonãt, dempto eo,
ꝙ aſſerit medicos nõ diſtinguere in re illa, videlicet ad cõfortandũ calorẽ hoĩs infrigidati, de ca
lore iuuẽculæ virginis aut corruptæ, pulchræ aut incõpoſitæ. Nã & phyſici tradũt, ꝙ puellæ vir-
gines ſunt calidiores q̃ fractæ: pulchræ quoq; plùs mouẽt appetitũ, cuius accẽſio calefacit. [Ado-
nias autẽ filius Haggith eleuabaĩ,] i. erexit ſeipſum ambitioſè, [dicẽs: Ego regnabo, fecitq;] i. p-
parauit [ſibi currus & equites & quinquaginta viros, q ante eũ] in curru ſedentẽ [currerẽt,] ſicut
hoc ſuprà lib. 2. magìs expoſitum eſt. Ideo autẽ aſpirauit ad regnũ, qm̃ inter filios Dauid ſuper- 2. Reg. 15.
ſtites ſenior fuit. nã erat quartus in ordine, Amnon autẽ & Abſalon fuerunt occiſi, & tertius, ſci- 2. Reg. 13.
licet Cheliab, creditur iã obijſſe, vel iners ſeu ineptus ad regnum fuiſſe: & itẽ qm̃ fuit iuuenis pul 2. Reg. 18.
cher, amabilis, populoq; acceptus. [Nec corripuit eũ pater ſuus aliqñ, dicens: Quare hoc feciſti?]
Per hoc videĩ ſcriptura innuere, ꝙ Dauid per negligẽtiã fuit culpabilis, nõ corripiẽdo Adoniam
de vanitate & vſurpatione ſeu ambitione pſata, vndè & Adonias magìs audacter ꝓſequebaĩ ſuũ
cõceptum, ſuſpicãs ꝙ pater ſuus nõ reſiſteret ei. Veruntñ expoſitores in hac re excuſant Dauid
à culpa ſiue à tãta, ſiue à tota, dicẽtes, ꝙ ignorauit Adoniã aſpirare ad regnũ. Nã paulò pòſt Na-
thao dixit ad Bethſabee: Nũ audiſti ꝙ regnauerit Adonias, & dñs noſter Dauid hoc ignorat? Beth
ſabee quoq; ad regẽ: Eccè, inqt, nunc Adonias regnat, te dñe mi rex ignorãte. [& ſermo eius cum
Ioab filio Zeruiæ, & cum Abiathar ſacerdote, q adiuuabãt partes Adoniæ] i. cõſilio atq; auxilio
Ioab principis militiæ, atq; Abiathar pontificis, pcipuè vtebaĩ. Ioab eñ in ciuilibus & bellicis re
bus fuit ſummus poſt regẽ, & Abiathar in ſpiritalibus ac diuinis, ſicq; per Ioab ſperauit acqrere
aſſiſtentiã militũ, & per Abiathar ſacerdotum ac Leuitarũ, & ab ipſo Abiathar tanq̃ à pſule vole-
bat inungi. Diciĩ quoq;, ꝙ Ioab ſuſpicabaĩ regẽ vindicaturũ in ſe iniqtatẽ, quã cõmiſit in Abner
& Amaſam, quos proditoriè interfecit, & ꝙ rex filio ſibi ſuccedẽti in regno, vltionẽ illã cõmitte 2. Reg. 2. 20.
ret: ideo voluit ſibi mercari fauorẽ filij regnaturi, ne puniret ab eo: ſimiliter de Abiathar ferĩ, ꝙ
nouerat Deum dixiſſe ad Heli, ꝙ ſacerdotij dignitas transferẽda eſſet à poſteris ſuis. Abiathar au
tẽ deſcẽdit ab Heli, idcircò ne ſacerdotio priuareĩ, voluit noui regis fauorẽ mereri. atq;, vt diciĩ, 1. Reg. 2.
Hebræi affirmãt, dñm nõ dediſſe reſpõſa per Abiathar à tẽpore quo Dauid à Hieruſalẽ fugit à fa
cie Abſalonis. [Zadoc verò ſacerdos] primus poſt Abiathar, [& Banaias filius Ioiadæ, & Nathan
propheta & Semei,] alter ab illo, q maledixit regi, [& Cerethi & Phelethi,] per quos q deſignen 2. Reg. 15.
tur, dictum eſt in expoſitione lib. 2. [& om̃e robur exercitus Dauid,] videlicet robuſti, de qbus 2. Reg. 16.
in 2. lib. ſatìs dictum eſt, [nõ erãt cum Adonia,] qa ſciebãt pnunciatum eſſe à Deo per Nathan, 2. Reg. 8.
ꝙ Salomon patri in regno ſuccederet, prout in 2. lib. patuit, in 2. quoq; lib. Paralip. apertè habe 2. Reg. 23.
tur. [Immolatis ergo Adonias arietibus & vitulis & vniuerſis pinguibus,] i. multis & magnis ſa- 2. Reg 7. 12.
crificijs, q̃ obtulit per manus ſacerdotum velut rex nouus, [iuxta lapidẽ Zoheleth, q eſt vicinus 1. Paralip. 22.
fonti Rogel,] volens Deo gratus videri, & quaſi religioſè incipere, [vocauit] i. ad cõuiuium in-
uitauit, [vniuerſos fratres ſuos, filios regis, & oẽs viros Iuda ſeruos regis. Nathan aũt prophetã, &
Banaiã, & robuſtos quoſq;, & Salomonẽ fratrẽ ſuum nõ vocauit:] qa fuit ſibi ſuſpectus. Oẽs eñ
viros Iuda ſeruos regis, ſibi putauit fauere. [Dixit itaq; Nathan ad Bethſabee matrẽ Salomonis:
Num audiſti ꝙ regnauerit Adonias filius Haggith, & dñs Dauid hoc ignorat? Nunc ergo veni,
accipe cõſilium à me, & ſalua animã tuã, filijq; tui Salomonis.] i. teipſam & filium tuum pſerua à

morte, quia si Adonias post Dauid regnauerit, faciet te occidi tanquam adulteram, & filium tuum tanquam adulteræ prolem, vel aliam contra eum quæret occasionem ad occidendum. [Vade & ingredere ad regem, & dic: Nonne tu domine mi rex iurasti mihi ancillæ tuæ, dicens, quod Salomon filius tuus] ô Bethsabee [regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo?] vbi vel quando Dauid hoc iurauit Bethsabee, scriptura non refert, sed cognita voluntate Dei per Nathan de Salomonis promotione ad regnum, indicauit hoc tempore opportuno ipsi Bethsabee, & iurauit ei se ita facturum. [Quare ergo regnat Adonias? Et adhuc ibi te loquente cum rege, ego veniam post te, & complebo sermones tuos. Ingressa est itaque Bethsabee ad regem in cubiculo. Rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei. Inclinauit se Bethsabee, & adorauit regem. Ad quam rex: Quid tibi (inquit) vis? Quæ respondens, ait: Domine mi rex, tu iurasti per dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit in solio meo, & eccè nunc Adonias regnat, te domine mi rex ignorante. Mactauit boues & pinguia quæque, & arietes plurimos, & vocauit omnes filios regis, Abiathar quoque sacerdotem, & Ioab principem militiæ, Salomonem autem seruum tuum non vocauit. Veruntamen domine mi rex, in te oculi respiciunt totius Israel, vt indices eis, quis sedere debeat in solio tuo domine mi rex post te,] q. d. quamuis iam multi sint cum Adonia, communitas tamen præstolatur à te audire diffinitiuè, quis debeat tibi succedere in primatu. [Eritque] i. eueniet, [cum dormierit dominus meus rex, cum patribus suis, erimus ego & filius meus Salomon peccatores.] i. si permiseris Adoniam tibi in regno succedere, ipse te defuncto obijciet mihi adulterij crimen, & Salomonem faciet accusari, vt occidat nos ambos, quasi aliter non sit pax in communitate possibilis. [Adhuc illa loquente cum rege, Nathan propheta venit. Et nunciauerunt regi, dicentes: Adest Nathan propheta. Cumque introisset in conspectu regis, & adorasset eum pronus in terram, dixit Nathan: Domine mi rex, tu dixisti: Adonias regnet post me, & ipse sedeat super thronum meum?] Interrogatio est, q. d. mirum si hoc dixisti, cùm ego ex Dei præcepto reuelauerim tibi, quod Salomon post te præsidebit.

1. Reg. 7. 12. [Quia descendit hodiè, & immolauit boues & pinguia, & arietes plurimos, & vocauit vniuersos filios regis, & principes exercitus, Abiathar quoque sacerdotem. Illisque vescentibus & bibentibus coram eo, & dicentibus, Viuat rex Adonias, me seruum tuum, & Zadoc sacerdotem, & Banaiam filium Ioiadæ, & Salomonem famulum tuum non vocauit. Nunquid à domino meo rege exiuit hoc verbum, & mihi non indicasti seruo tuo quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum?] q. d. absurda res est, quod te nesciente atque viuente, vsurpauerit sibi Adonias regiam dignitatem. [Et respondit rex Dauid, dicens: Vocate ad me Bethsabee,] quæ finito suo sermone, exiuit regis cubiculum, [quæ cum fuisset ingressa coram rege, & stetisset ante eum, iurauit rex & ait: Viuit dominus, qui eruit animam meam de omni angustia, quia sicut iuraui tibi per dominum deum meum Israel, dicens: Salomon filius tuus regnabit post me, & ipse sedebit super solium meum pro me, sic faciam hodiè. Summissoque Bethsabee in terram vultu,] i. facie profundè inclinata ad regis honorem atque in signum gratitudinis, quod rex suæ acquieuit petitioni, [adorauit regem,] adoratione duliæ, sicut & Nathan, dicens: Viuat dominus meus rex Dauid in æternum,] q. d. quamuis filij mei promotionem desiderem, tamen quantùm possibile est, mallo vt tu Dauid rex adhuc feliciter viuas ac regnes, & cùm hic diutiùs viuere & regnare non poteris, opto vt inter sanctos post hanc vitam æternaliter perseueres. [Dixit quoque rex Dauid: Vocate mihi Zadoc sacerdotem & Nathan prophetam & Banaiam filium Ioiadæ. Qui cùm ingressi fuissent coram rege, dixit ad eos: Tollite vobiscum seruos domini vestri] i. robustos qui permanserunt in Hierusalem & in palatio, qui sunt serui & milites Ioab principis militiæ, [& imponite filium meum Salomonem super mulam meam,] cui ego solus * sedere consueui, vt pateat, quod dignitatem meam ad filium transtuli Salomonem, [& ducite eum in Gihon,] i. ad fontem sic nominatum, s. aquam Siloæ, iuxta quosdam. Gihon autem quandoque est nomen fluuij de paradiso egredientis, & terram Aethiopiæ circueuntis, vt in Genesi habetur. [& vngat eum ibi Zadoc sacerdos, & Nathan propheta, in regem super Israel. Et canetis buccina, atque dicetis: Viuat rex Salomon. Et ascendetis post eum, & venietis in Hierusalem, & sedebit super solium meum, & ipse regnabit pro me, illique præcipiam, vt sit dux super Israel & super Iudam. Et respondit Banaias filius Ioiadæ, regi, dicens: Amen.] i. sic fiat. Amen autem quandoque nominaliter sumitur, iuxta illud in Apocal. Hæc dicit Amen testis fidelis: & quandoque verbaliter, pro fiat, vt hic: quandoque aduerbialiter, pro verè, sicut apud Ioannem: Amen amen dico vobis. [Sic loquatur dominus Deus domini mei regis,] q. d. verba tua o rex, sunt verba Dei loquentis per te, & verba tua quasi Dei suscipimus. Et quod ait Banaias, sic loquatur, dixit congratulando. [sic sit cum Salomone, & sublimius faciat solium eius à solio domini mei regis Dauid.] i. latiorem dominationem tribuat Salomoni, quam contulit tibi. Quod etiam infrà legitur factum. [Descendit ergo Zadoc sacerdos, & Nathan propheta, & Banaias filius Ioiadæ, & Cerethi & Pheleti, & imposuerunt Salomonem super mulam regis Dauid, & adduxerunt eum in Gihon. Sumpsitque Zadoc sacerdos cornu olei] i. vasculum continens oleum vnctionis, quo rex & pontifex inungebantur, [de tabernaculo,] in quo fuit arca, vt patuit lib. 2. [& vnxit Salomonem] astante & cooperante ei in hoc Nathan propheta. Nam dixerat Dauid, Vngat eum Zadoc sacerdos & Nathan propheta, sicque dignitatem officij pontificalis ipsius Abiathar, cœpit Dauid transferre ad Zadoc. Fiebat autem (vt alij dicunt) vnctio illa regis in fronte ipsius in modum coronæ. [Et cecinerunt buccina,

Margin notes: for * in side-re (beside "cui ego solus * sedere"); Gene. 2. (beside "cueuntis, vt in Genesi"); Apocal. 3. (beside "Apocal. Hæc dicit Amen"); Ioan. 12. (beside "Amen amen dico vobis"); 3. Reg. 4. 5. 10. 11. (beside "quod ait Banaias" / "à solio domini"); 2. Reg. 6. (beside "infrà legitur factum")

na,& dixit om̄is populus, Viuat rex Salomon. Et ascēdit vniuersa multitudo post eū,& populus canentiū tibijs,& lętantiū gaudio magno,& insonuit terra à clamore eorū. Audiuit aūt Adonias, & oēs qui inuitati fuerāt ab eo,Iamq; cōuiuiū finitū erat. Sed & Ioab audita voce tubæ,ait: Quid sibi vult clamor ciuitatis tumultuantis?] i. qd ptendit aut designat sonitus existentiū in Hierusalē,q vociferari videnť,tanq̄ tumultū aut seditionē habentes, qa à remoto nō poterat clamor pfectè discerni,& forsan suspicabať aliqd ortū in ciuitate cōtra Adoniæ pſumptionē. [Adhuc illo loquēte,Ionathan filius Abiathar sacerdotis venit. Cui dixit Adonias: Ingredere, qa vir fortis es, & bona nunciās. Respōditq; Ionathan Adoniæ: Nequaq̄, dñs eńi noster rex Dauid regē cōstituit Salomonē. Misitq; cū eo Sadoc sacerdotē,& Nathan pphetam,& Bananiam filiū Ioiadæ,& Cerethi & Phelethi,& imposuerunt eū super mulā regis, vnxeruntq; eū Zadoc sacerdos & Nathan ppheta regē in Gihon,& ascenderunt indè lętantes,& insonuit ciuitas. Hæc est vox quā audistis. Sed & Salomon sedet super soliū regni,& ingressi serui regis,benedixerunt dño nostro regi Dauid,dicētes: Amplificet Deus nomē Salomonis super nomē tuū,& magnificet thronū eius super thronū tuū. Et adorauit rex Dauid in lectulo suo,insupèr & hæc loqnutus est: Benedictus dñs Deus Israel,qui dedit hodiè sedentē in solio meo videntibus oculis meis. Territi sunt ergo,& surrexerunt oēs qui inuitati fuerāt ab Adonia,& iuit vnusquisq; in viam suā.] Puto q̄ Ionathan ex industria & de cōsilio Ioab atq; Abiathar mansit in vrbe ad perscrutandū,si aliqd ibi agereť siue insurgeret cōtra Adoniam,vt illud velociter nunciaret,sicut & fecit,cuius relatiōe audita,territi sunt q interfuerunt cōuiuio,ne indignationē Dauid ac noui regis incurrerēt. [Adonias aūt timēs Salomonē,surrexit,& abijt in tabernaculū dñi,tenuitq; cornu altaris,] vt ibi tutiùs existeret. Nā ad altare holocaustorū,quod erat exterius,poterant & vulgares accedere: ad altare verò thymiamatis,sacerdotes duntaxat. In Scholastica aūt fertur hist. q̄ tenuit cornu altaris thymiamatis, quod non crediť verum. Et nunciauerunt Salomoni,dicentes: Ecce Adonias timens regē Salomonem, tenet cornu altaris,dicens: Iuret mihi rex Salomon hodiè, q̄ non interficiat seruum suū gladio. Dixitq; Salomon: Si fuerit vir bonus,] i. si decætero ab isto & similibus criminibus custodierit se immunē,[non cadet nec vnus qdem capillus eius in terram.] i. nil mali faciam ei. [Sin aūt malum inuentū fuerit in eo,] i. aliqd criminale,pſertim crimē læsæ maiestatis, aspiratio ad regnandum, seminatio seditionis in populo, aut partialitas contra regē,& cōmunitatis turbatio, [morietur] i. statim faciā eum occidi. [Misit ergo rex Salomon] ministros solennes, [& eduxit eum ab altari,] non violenter, cùm esset ibi locus refugij, sed persuasit ei per nuncios vt confidenter egrederetur,dummodò decætero vellet se benè habere. [& ingressus] palatium, [adorauit] adoratione duliæ [regē Salomonē,] recognoscendo se nihil iuris habere ad regnandū,sed Salomonē esse legitimè institutū in regē. [Dixitq; ei rex Salomon: Vade in domum tuā.] Filij etenī regis Dauid adultæ & virilis ætatis,habebāt specialia habitacula q̄dam, q̄uis ad placitū fuerint in palatio. Vndè & dictum est lib. 2. q̄ Thamar mansit contabescens in domo Absalon fratris sui.

Exod. 21.

Pet.Co. histo. lib. 3. Reg. cap. 1.

2.Reg. 13.

¶De spirituali huius cap. primi sensu. Arti. II.

ET rex Dauid senuerat.] Per Dauid pfiguratus est Chrs,qui in iuuētute sua est crucifixus,idcircò nō senuit senio corporali,sed spirituali,de quo scriptū est: Senect⁹ venerabilis est, nō diuturna,neq; annorū numero cōputata. Cani aūt sunt sensus hoīs,& ætas senectutis vita immaculata. Hæc ergo senectus est morū maturitas, pbitas vitæ, sapientia salutaris, q̄ in Chro summè fuerunt. [Cumq; operireť vestibus,non calefiebat.] Per vestes q̄nq; intelligunť hoīes aliqui circundantes,iuxta illud Esaiæ: His oībus q̄si vestimento ornaberis, sed Iudæi qui Chrm in carne inter eos ambulantē corporaliter seqnebanť, & instar vestiū circundabāt eum, nō calefecerūt.] i. ignē charitatis nō cōtinuerunt,nec consolationē pepererūt eidē, sed magis tristitiā,intantū, q̄ dixit: O gñeratio incredula, q̄diu apud vos ero? q̄diu vos patiar? [Dixerunt ei serui sui: Quęram⁹ dño nostro regi adolescentulā virginē] sic apostoli vidētes incredulitatē obstinationēq; Iudæorū,& regē Chrm toto corde desiderare animarū salutē, inter se cōcordauerunt ire ad gētes,& ex ea cōgregare ecclesiā,quā cōgregatā,regeneratā & speciosissimè decoratā, Chro psentauerunt calidissimā in amore,& obdormientē in Chri cōtemplatiōe. Potest quoq; per Abisag intelligi primitiua illa ecclesia ex Iudaismo cōuersa, omniū virtutū splendore cōspicua, quæ in pace in idipsum dormiuit,& requeuit in suo dilecto,& dixit: Lęua eius sub capite meo,& dextera illius amplexabitme. Rursus, Abisag virgo pudicissima atq; pulcherrima, Dauid regi desponsata, sed manens inuiolata,fuit beatiss. Christiferæ virginis Mariæ figura, q̄ est singularis & vnica Chri sponsa,sed virgo mūdissima. Prætereà per Dauid designať qcunq; fidelis platus, aut princeps seu rector,q senectute cōfectus, aut spirituali senio decoratus, in carnalibus nō inflammať, neq; in exterioribus delectať: idcircò q̄renda est ei adolescentula virgo pulcherrima, i. sapiētia verè flammigera & diuina, q̄ donū est spiritussancti, & verè accendit vim affectiuā in charitate cū sit scientia sapida & formata, de qua ait syncerus & pudicus amator: Hanc amaui & exquisiui à iuuētute

Sapient. 4.

Esaiæ 49.

Matth. 17. Marc. 9.

Psal. 4. Cant. 4.

Esaiæ 11. Sapient. 8.

mea,& q̄siui eā sponsam mihi assumere,& amator factus sum formæ illius.Intrans in domū meā,
cōquiescā cum illa.Nō eñ habet amaritudinē cōuersatio eius,nec tædiū cōuictus illius, sed gau-
2. Timot. 3. diū & lætitiā.Rursus per puellā illā potest intelligi sacræ scripturæ intelligētia,q̄ etiā sciētia affe-
ctiua vocaī,& vtilis est ad docēdum,ad exhortādum,ad increpādum,ad cōsolādum,ad inflāman
dum seipsum ac ꝓximos,q̄ corruptionē (i.falsitatis admixtionē) nō suscipit, sed inuiolata est ve
Job 12. ritas.Hæc in senibus esse debet,iuxta illud in Iob:In antiqs est sapientia,& in multo tēpore pru-
dentia.[Adonias autē eleuabaī,dicens:Ego regnabo.]Quēadmodū Dauid est Chr̄i figura,sic ea
q̄ in domo Dauid fiebāt, ꝑfigurauerunt ea q̄ in Chr̄i fiunt ecclesia, sicq; per Adoniam pulchrū,
& eius fautores Ioab atq; Abiathar,signanī superbi & ambitiosi,donis naturæ seu bonis fortunæ
ornati,q ad ecclesiasticas dignitates,ad principatum,ad regnum ingerunt semetipsos, & per po
tentes seculi huius, per ꝓlatos ecclesiæ q̄runt iuuari, atq; per munera ac lauta cōuiuia, per pro-
missiones ac ꝓmotiones alliciunt sibi quos possunt:sed viri timorati,sapientes,integri & cōstan
tes,qui per Zadoc,Nathan,Banaiā ac per robur exercitus designanī, talibus nō assistunt nec fa-
uent,imò renitunī,& eos ꝓmouere conanī,qui ætate,scientia & moribus sunt ꝓlatione aut prin-
cipatu cōdigni,q vnguntur per Zadoc & Nathan qñ legitimè consecrantur ac instituuntur, post
quos canit buccina,qñ eorum institutio solenniter diuulgatur. Deniq; infelix & insensata am-
bitio aliquos sic excæcat,vt adhuc viuētibus his qui ꝓsunt,ꝓlationē arripere nō formidēt,q dum
à suo impediūtur proposito,solent seruiliter eos vereri,q ipsis ꝓficiūtur,& q̄runt sibi ignosci. Sa
lomon aūt,i.iustus ac sapiēs pastor,iudex seu princeps,q sine acceptiōe iudicat personarū,& ma
gis dolet de dei offensa,q̄ de sua iniuria,dat dignū respōsum,vtpotè ꝙ iuxta eorū merita fiet eis.

¶Expositio cap. 2. Appropinquauerunt autem dies Dauid vt moreretur. Arti. III.

QValiter Dauid rex extremū clauserit diē, & q̄liter filius ei succedēs in regno, cœpit regna-
re atq; iustitiā exercere,in isto cap.narraī.[Appropinquauerunt aūt dies Dauid vt more-
retur,ꝑcepitq; Salomoni filio suo,dicēs:Eccè ego ingredior viā vniuersæ terræ.] i. statim subibo
mortē,cunctis mortalibus in terra cōmorantibus generalē,per quā exeunt de hoc mundo, & re-
digunī in puluerē seu ꝑiacentē materiā. Mors aūt hoibus q̄tùm ad principale suū videlicet aīam
immortalē,est specialiter via, qa per eā tendunt ad aliud seculū ac vitā futurā. [Cōfortare & esto
vir fortis.] i. assume fiduciā,& in virtutibus ꝓfice, ac aīo sis virilis, q̄uis ætate & corpore puer sis,
ita vt ætatē moribus,virtutibusq; excedas [& obserua vt custodias mādata dñi dei tui,] i.diuina
imple ꝑcepta quæ Deus ꝑcepit seruari,vel obserua custodias dñi,i.custoditionibus cordis tui &
Prouer. 4. vigilantijs animi,quæ cōplacent deo,sis semper intentus,iuxta illud:Omni custodia custodi cor
Deuter. 4. tuum.Vndè & in Denter. iubetur: Custodi temetipsum & aīam tuā solicitè. Oportet eñ regē &
oēm q præest, tanto esse custoditiorē & solicitiorē in oibus, q̄to pluribus ꝑsidet, tanq̄ districtiùs
indicandum à Deo.[vt ambules in vijs eius,] i. consilijs & doctrinis ipsius,atq; in actibus bonis,
Prouer. 3. per q̄ ad ipsum Deum itur ac peruenit,de qbus in Prouerb.legitur:Viæ eius viæ pulchrę,& oēs
semitæ eius pacificæ.[& custodias,] memoriter recolēdo & opere adimplendo seu vitia euitan-
do,[cæremonias eius,] i. ꝑcepta cæremonialia quæ ꝑfigunt modum colēdi deū in sacrificijs,ob-
seruātijsq; similibus,[& ꝑcepta aius] moralia,[& iudicia] i. ꝑcepta iudicialia,[& testimonia,sic-
ut scriptū est in lege Mosis,] i. ea q̄ credēda sunt & speranda,credas ac speres,[vt intelligas oīa
q̄ facis,] i. discernas an bona vel mala sunt opera tua,sicq; iuxta diuinæ legis ꝑcepta, testimonia
& doctrinas,in cunctis te dirigas.[& quōcunq; te verteris,] i.agnoscas in qbus retrocedis, defi-
ciēdo à ꝓcessu virtutū,vel in qbus redis ad cōmoda tua, vel certè ad cōsiderandū & discutiendū
ta ipsum aut subditos.Rex nāq; & oīs qui ꝑsidet,debet esse circunspectus in oībus,& maximè
Aggæi 1. oculat⁹,ac iugiter cōsiderare seipsum atq; subiectos,sicq; (iuxta Aggæū ꝓphetā) ponere cor suū
super vias suas.[vt cōfirmet dñs sermones suos quos loquutus est de me,] i. ꝓmissa sua mihi facta
adimpleat,[dicēs:Si custodierint filij tui] ꝑsertim succedentes in regno,[vias suas,] i.in actibus,
suis se habuerint custoditè,[& ambulauerint] i. vixerint [corā me in veritate] doctrinæ & vitæ
atq; iustitiæ,cōuersando synceriter sine simulatione, duplicitate ac dolo, [in oīi corde suo,] i.
toto intellectu ac voluntate, [& in oīi aīa sua,] i. etiā secundū vires inferiores & aīales,appetitū
sensitiuū,cōcupiscibilē & irascibilē cū suis passionibus refrenādo,& rōni subdēdo, imaginatio-
nesq; vanas abijciēdo,[nō auferei tibi vir de solio Israel.] i. successor in regno nō deficiet ex se-
mine tuo:quod si fieret,esset ad minorationē famæ & eminētiæ tuæ,sicq; patescit ꝙ ꝓmissiones
factæ ipsi dauid de posterorū suorū successiōe in regno,erāt sub cōditiōe intelligēdæ,vtpotè ni
si peccando obicē ponerēt impletiōi ꝓmissionis diuinæ. Veruntñ nō sunt hæc ita intelligenda,
q̄si successio illa tēporalis in regno terreno, fuerit principalis causa aut ratio implēdi diuina ꝑ-
cepta:qm̄ tēporalia bona,terrena & exteriora,neq̄q̄ sunt ꝑmiū dignū, plenū atq; sufficiēs actuū
virtuosorū,per quos fit hō aptus regno cęlesti & saluti ęternę.Multa hîc omittunī de factis & ver-
bis ac ordinationibus sc̄ti Dauid,q̄ 1.Paral.p octo cap.describunī,à cap.21.vsq; ad finē lib. illius.

Vndè

Vndè Magister in historijs refert: Volés Dauid ostendere populo, regem se fecisse Salamonem, Pet.Co.hist.
connocauit in Hierusalem principes vniuersos & sacerdotes ac Leuitas,& inuncto iterum Sala- li.3. Re.ca.2.
mone,ac confirmato ab oĩbus regno ipsius,præcepit coram oĩbus Salamoni de legis custodia,
iustitia,pietate ac templi ædificatione. Tunc quoq; distinxit Leuitas & sacerdotes, & cætera fe-
cit,quæ in præfatis Paralip.cap.sunt conscripta.[Tu quoq; nosti quæ fecerit mihi]i.ad meã con
tristationem[Ioab filius Zeruiæ.]Dicunt aliqui, ꝙ Ioab monstrauit alijs epistolam sibi à Dauid
secretè missam de morte Vriæ, per quod regem scãdalizauit, & hoc ipsum Dauid notasse in ver-
bis istis. sed an Ioab hoc fecit,incertũ est:textus quoq; videtur loqui de gestis sequentibus. [quæ
fecerit duobus principibus exercitus Israel,Abner filio Ner,]i.quem Saul cõstituit principẽ mi- 2.Reg.3.20.
litiæ totius exercitus Israelitici,[& Amasæ filio Iether,]quem Absalon posuit principem militiꝑ 2.Reg.14.
super totum exercitũ suum pro Ioab.tñ sicut Absalon non fuit verus rex Israel,nec legitimè insti 2.Reg.17.15.
tutus,sed ambitiosè intrusus & vsurpatus,ita nec Amasa fuit legitimus princeps militiæ Absalo-
nis. Vndè ꝙ nunc vocatur princeps militiæ Israel, potest intelligi pro eo, ꝙ Dauid promisit, vel 2.Reg.19.
(vt aliqui dicũt)dedit ei principatum illum pro Ioab,vt fuit expositum in lib.2.[quos occídit]
proditoriè,ferociter & iniquè,quos non audebat manifestè inuadere.[& effudit sanguinem bel
li in pace,]i.sanguinem principem illorum,quos non debuit occídere nisi in prælio iusto,vel iu
sto congressu,fudit tempore pacis,qñ videlicet ipse Dauid cum Abner inierat fœdus pacis,&qñ 2.Reg.3.
indulserat Amasæ suum delictum. vel in pace,i.sub apparatu & signo pacis. Nam Amasam inter-
fecit,osculando eundẽ & salutãdo verbis pacificis, dicendo: Salue mi frater. similiter ipsum Ab- 2.Reg.20.
ner duxit seorsum, quasi alloquuturus eum ex parte regis pacificè.]& posuit cruorem ꝑlij in bal 2.Reg.3.
teo suo q erat circa lumbos eius,& in calceamẽto suo quod erat in pedibus.]i.sine bellico labo-
re illos occídit,ita ꝙ propter tale qd perpetrandũ non indiguit se armare, sed suffecit ei,balteo
esse ꝓcinctum & corio calceatum. Quidã exponũt sic,Posuit cruorem belli in balteo, i.balteũ su
um ac vestes & calceos fecit sanguine illorum perfundi,non arma sua,qa cum eis non dimicauit:
vel ideo dictum est istud, qa percussit illos in inguine,brachium suum cõtra ipsos non leuãdo,
sed ab infra pungendo,sicq; sanguis illorum super balteum eius ac calceamentũ poterat prosili-
re,non super vestium suarum partes superiores. Aliqui exponunt, dicentes, pugnatores solebãt
in armis suis insignia opera sua ad ostentationẽ describere:sed cùm Ioab facinorosa homicidia
illa non auderet in suis describere armis & publicè ostentare,saltẽ in balteo & calceamento suo
ea notauit.[Facies ergo]ei[iuxta sapientiã tuam,]ipsum debitè puniẽdo, [& non deduces cani-
tiẽm eius pacificè ad inferos.]i.eum iam canum, facias violenta morte occídi,vt descendat quò
meruit. Circa hoc qdam scribit,Hebræi dicunt,ad fossam,qm̃ Dauid non intẽdit,ꝙ Ioab descen
deret ad infernum,sed potiùs,vt per pœnam temporalẽ euaderet pœnam infernalem. Ad quod
dicendũ,ꝙ infernus quatuor modis accipitur,putà pro loco & supplicio damnatorũ, pro pur-
gatorio,pro limbo patrũ,& pro limbo puerorũ. sed cur Dauid personaliter non puniuit ipsum
Ioab hoc modo? Rñdetur, ꝙ non poterat cõuenienter hoc facere sine grandi cõmunitatis per-
turbatiõe,in qua Ioab ꝑpotens fuit,vel propter multa ipsius Ioab obsequia, q̃ regi impendit,pe
percit ei ad tẽpus,vel ex occulto Dei instinctu,ad ꝑfigurandũ magnũ mysterium in vltima mun
di ætate & tẽpore incarnationis. nam Dauid in hac re gerit personã Dei patris,Salamon Chrĩ fi-
lij patris æterni. Pater aũt omẽ iudicium dedit filio,in cuius rei figura Dauid rex in extremis cõ- Ioan.5.
misit filio suo Salamoni iudicium,tam circa reos q̃ circa bñficos,de qbus subiungitur:[Sed & fi-
lijs Berzillai Galaaditæ reddes gratiã,]i.fauorem & victũ pro bñfactis eorum,[eruntq; comeden
tes in mẽsa tua]i.volo & hortor vt sint cõmensales tui, seu regijs cibis reficiantẽ. [Occurrebãt ẽm 2.Reg.17.
mihi qñ fugiebam à facie Absalon fratris tui.]de illo occursu antè nihil scriptum est,sed ꝙ Ber-
zillai ꝑbuit regi Dauid necessaria abundãter. verùm ex isto loco colligitur,ꝙ Berzillai misit fili-
os suos in regis occursum. Prætereà,vt aliq opinantẽ,ideo quoq; iussit Dauid Salamoni occídere 2.Reg.16.
Ioab,ne ipse Ioab post mortẽ Dauid moliretẽ aliqd mali cõtra Salamonẽ,laborãdo ꝓ Adoniæ in-
trusione cui fauebat,prout Dauid ipse iam nouit,q sciuit versutias Ioab,& practicas eius atq; po
tentiã.[Habes quoq; apud te Semei filium Gera filij Iemini de Bahurim,q maledixit mihi male-
dictiõe pessima qñ ibam ad castra.]i.ad fortia loca refugij,ꝓpter persequutionẽ Absalonis. Hæc
aũt historia in lib.2.exposita est,& cur Dauid ei pepercit ad tẽpus.[sed qa descẽdit mihi in occur
sum cùm transirẽ Iordanẽ,& iuraui ei per dñm,dicẽs:Nõ te interficiã gladio,tu noli pati eum esse
innoxiũ.]i.impunitũ in vita hac,vt in futuro saluetẽ aut leuiꝰ habeat. [vir aũt sapiẽs es,]qñ Dauid
hæc iussit,Salamon adhuc puer erat,& iunior ac minimus inter fratres suos. Vñ in Scholast.hist. Pet.Co.hist.
recitatur,ꝙ Dauid filios suos rogauit,ne grauiter ferrent minimũ inter eos sublimatũ,qm̃ Deus li.3. Re. ca.2.
ita mandauit,sicut & ipse minimus inter fratres suos fuerat vnctus. Deniq; 1. Paral. Dauid ait ad 1.Reg.16.
populum,Filium meum Salamonẽ elegit Deus adhuc puerũ & tenellũ. Qualiter aũt Dauid iam 1.Par.19.
dixit ad Salamonem, Vir sapiens es? imò secundũ Iosephũ,aliosq; Hebræos,& vt videtur sentire Iose.lib.7.
an.Iu. ca.16.

Hieronym⁹ Hieronymus, non erat vltra 12. annos aut circiter. Verùm ad hæc erit infrà inquisitio maior, solutioq́; diffusior. qui ergo vult tenere q̃ adhuc erat tam iuuenis, dicere potest q̃ tunc vocatus est vir, non propter ætatem, sed propter prudentiã suam, quæ excessit ætatem. [* & scies quæ facias ei.] Nam Salamon multùm prudenter & piè egit cum Semei, eum non statim occidẽdo, imò nisi trãsgressus fuisset Salamonis pceptum, non fuisset ab eo occisus. [deducesq́; canos eius cum sanguine] i. morte illata ac violata, [ad inferos:] cùm non obseruauerit quæ per tuam prudentiã ei iniunges. [Dormiuit ergo Dauid cum patribus suis,] i. somno mortis quieuit à tumultib⁹ vitæ psentis, & à vita corporea animali, sicut & patres eius ante eum. [& sepultus est in ciuitate Dauid,] i. in ea parte Hierusalẽ, in qua erat arx Sion. Vndè legitur 2. Reg. 5. Cepit aũt Dauid arcem Sion, hæc est ciuitas Dauid. ibì quippe cõstruxit palatium, & in eodem monte templũ Salamonis constructum est. Circa hæc Magister in hist. refert, Circa tumulum eius, videlicet Dauid regis, fecit Salamon octo loculos thesaurorum, quorũ vnum post mille & 300. annos aperuit Ioannes Hyrcanus pontifex, alium Herodes, alij verò nondũ manifestati sunt. In diebus Dauid Carthago condita fertur. [Dies aũt q̃bus regnauit Dauid super Israel, 40. anni sunt. In Hebron regnauit 7. annis, in Hierusalem 33. Salamon aũt sedit super thronum] i. regale iudicialeq́; solium [Dauid patris sui,] ita q̃ patre suo defuncto, habuit plenam regiæ potestatis iurisdictionem & exequutionem. Nam patre eius viuente, fuit sub eo, & detulit ei, & non nisi secundũ ipsius voluntatẽ vtebatur regia potestate. Siquidẽ ipse Dauid Salamonem sic statuit regem & sui successorem, vt exequutione fungeretur plenaria, suo patre defuncto. [& firmatum est regnum eius nimis,] ita q̃ oẽs de populo subdiderunt se ei promptissimè, quia audierunt à Dauid & Nathan, q̃ Deus elegisset eum in regem. [Et ingressus est Adonias filius Haggith ad Bethsabee matrem Salamonis, quæ dixit: Pacificúsne est ingressus tuus?] formidauit em̃ q̃ aliquid mali intenderet, sicut & fuit. [Qui rñdit: Pacificus,] quod ita non erat. [Addiditq́;: Sermo mihi est ad te. Cui ait: Loquere. Et ille: Tu (inquit) nosti, q̃a meum erat regnum,] i. de iure cõmuni pertinuit ad me, tanq̃ ad filium seniorem & primogenitũ inter superstites, [& me * proposuerat oĩs Israel] i. q̃dam de oĩbus [sibi in regem. sed translatum est regnum, & factum est fratris mei. A dño em̃ cõstitutum est ei. Nunc ergo petitionem vnam deprecor à te, ne confundas faciem meam. Quæ dixit ad eum: Loquere. Et ille ait: Precor vt dicas Salamoni regi, neq; em̃ negare tibi quicq̃ potest,] i. non decet vt aliq̃d rationabiliter petitum deneget tibi, tum ratione maternitatis, tum quia promouisti eum tua petitione ad regnum. [vt det mihi Abisag Sunamitem vxorem. Et ait Bethsabee: Benè, ego loquar pro te regi. Venit ergo Bethsabee ad regem Salamonem, vt loqueretur ei pro Adonia. Et surrexit rex in occursum eius,] matrem suam tam fidelem honorans. [adorauitq́; eam,] adoratione duliæ, quæ debetur parentibus, quibus à prole non potest reddi æqualens, & q̃uis Salamon inquantùm rex, fuit matre sua superior, tñ inquantùm filius eius, fuit ea inferior. [& sedit super thronum eius,] quia ad modicum tempus fecit eam super thronum suum sedere, quousq; poneretur ei sedes iuxta solium suum. [positusq́; est] à ministris [thronus matri regis, quæ sedit ad dexteram eius,] quia sic eam voluit honorare. [Dixitq́; ei: Petitionem vnam paruulam deprecor à te, ne confundas faciem meam. Et dixit ei rex: Pete mater mea. Neq; em̃ fas est vt auertam faciem tuam.] id est, vt tuam pręsentiam faciam à me recedere non exauditam, aut vultum tuum à sua petitiõe repellam, dummodò rationabilis sit tua petitio, quia hoc vera amicitia exigit, vt vnus propter alium nil agat illicitum. [Quæ ait: Detur Abisag Sunamitis Adoniæ fratri tuo vxor. Respondítq́; rex Salamon, & dixit matri suæ: Quare postulas Abisag Sunamitem Adoniæ?] quasi dicat, irrationabiliter petis, quanuìs tu ipsa non aduertas hoc. Salamon quippe acuti sensus & prudens, & pristinæ ambitionis Adoniæ memor, statim aduertit quò tẽderet eius petitio, vtpotè ad regnum adipiscendum. ideo subditur: [Postula ei & regnum,] quod quasi ironicè ait, loquendo de iusta ironia, quia fœmineam suæ matris simplicitatem piè notauit atq; admonuit, vt decæterò cautior esset. [ipse est em̃ frater meus * maior] i. senior [me, & habet Abiathar sacerdotẽ,] i. pontificem, [& Ioab filium Zeruiæ principem militiæ.] quasi dicat, ratione primogenituræ & fauore ac ope pontificis, principisq́; militiæ habet occasionem aspirandi ad regnum. si aũt haberet Abisag vxorem, q̃ fuit patri meo desponsata, propter quod quasi regina est, magis conaret̃ ad regnum ascendere, tanq̃ maritus relictæ regis, & adiutorio tribus ac cõsanguineorum ipsius Abisag, quæ nobilis est puella. Dicunt demum nonnulli, q̃ ex instigatione Ioab Adonias fecit illam petitionem. [Iurauitq́; rex Salamon per dñm, dicens: Hæc faciat mihi Deus & hæc addat, quia cõtra animam suam] i. contra suam salutem & contra vitæ suæ conseruationem [loquutus est Adonias verbum hoc.] i. instigauit te ad istud petendũ. Cõsiderauit em̃ Salamon petitiõem suæ matris ex informatione Adoniæ venisse. [Et nunc viuit dñs, q̃ firmauit & collocauit me super solium Dauid patris mei, & qui fecit mihi domum sicut loquutus est,] i. familiam dedit mihi vt cõdecet regem habere, sicut p Nathã pdixit, [q̃a hodiè occidet̃ Adonias.] tanq̃ machinator turbatiõis toti⁹ cõitatis,

Marginal notes: Hieronym⁹ — * vt scias — Pet.Co.hist. li. 3.Re.ca.2. — * pposuerat — 3.Reg.1. — 3.Reg.1. — 2.Reg.7.12. — Leui.18.

&

& reus in regem atq; in Deum & legem, qm̄ cōtra legis p̄ceptum petijt coniugē ſui patris habere
vxorem, quod etiam ceſſit in p̄ris ſui opprobriū, q in illius puellæ ſinu dormiuit. [Miſitq; rex Sa
lamon per manum Banaiæ filij Ioiadæ,]i. ipſum Banaiam cum viris robuſtis, [q interfecit eum,
& mortuus eſt,]qa ꝓpter bonū cōmune cōſeruandū in pace, oportet rigorem iuſtitiæ exercere,
etiam in q̄tumlibet ꝓximos & ꝓpinquos. Circa hæc ſcribit R. Paulus more ſolito cōtra Lyram: R. Paulus
Licet ꝓhibitum ſit in lege matrimoniū cōtrahere cum p̄ris vxore, tn̄ illam petere in vxorē, non
eſt ꝓhibitum: quod non eſt idoneè dictum, & videt̄ ꝓcedere ex errore dicentiū, q lex vetus pro-
hibuit opus, non affectum: & q cohibuit manū, ſed non animū: quod eſt falſum, & cōtra docto-
res catholicos, imò inter p̄cepta decalogi non ſolū fuit prohibita mœchatio, ſed & cōcupiſcen-
tia rei alienæ, atq; per Eſa. 1. dn̄s dixit: Auferte malū cogitationū vr̄arū ab oculis meis. Per Mich.
quoq; 2. Væ q cogitatis inutile. [Abiathar quoq; ſacerdoti dixit rex: Vade in Anathoth ad agrum
tuum]i. de hac ciuitate regali recede & habita in paruo oppido ſeu viculo ſacerdotū, noīe Ana-
thoth, de quo fuit Hieremias, & ibi egredere ad agrum quem habes in ſuburbanis loci illius ad
ſpatiandū atq; ad intuendū pecora tua. q̄uis enim ſacerdotes nō habuerint hæreditaria bona, ſed
ſolū loca ad cōmorandū & ſacrificia dn̄i ac decimas ſiue primitias pro hæreditate habuerūt, tn̄
loca paſcualia ſeu ſuburbana ad alendū ſua iumēta, & paſcualia illa poterāt ſibi inuicē vēdere,
quēadmodū Hiere. 1. habet̄: Dixit Hieremias, factū eſt verbū dn̄i ad me, dicēs: Eccè Hananeel pa-
truelis tuus veniet ad me, dicēs: Eme tibi agrum meum, q eſt in Anathoth. & emi agrū. [Et qdem
vīr mortis es,]i. meruiſti occidi, adhærendo Adoniæ cōtra ordinationē diuinā & cōtra me cōſpī
rando cum Ioab, aut etiā Adoniā pariter inducēdo vt peteret Abiſag in vxorē, vt ſic faciliùs poſ-
ſet mihi rebellare, & ad regnū aſcēdere. [ſed hodiè te nō interficiā,]i. pro malo p̄terito tibi igno
ſco, ſi tn̄ de cætero tale qd attētaueris, faciā te occidi. [qa portaſti arcā dn̄i Dei corā Dauid patre
meo, & ſuſtinuiſti laborē in oībus in qbus laborauit pater meus. Eiecit ergo Salamon Abiathar,
vt non eſſet ſacerdos dn̄i:]i. pōtificali officio ampliùs non fungeret̄, imò nec ſacerdotali ad tem
pus. Veruntn̄ poſteà fecit ei clementiā, admittendo ipſum ad ſacerdotale officium. Nam infrà 3.
Reg. 4. habetur, Zadoc & Abiathar ſacerdotes. Primo quoq; Paral. 24. legitur Dauid ordinaſſe vt
Zadoc & Abiathar oībus p̄eſſent in templo, ſed hoc fuit ante ipſi' Abiathar eiectionē, intelligen
dumq; erat, dūmodò Salamoni fideliter adhæreret. [vt impleret̄ ſermo dn̄i, quē loquutus eſt ſu-
per domū Heli.]i. de poſteris Heli pōtificis q habitauit [in Silo] q ſ. ſacerdotio priuarent̄, prout
1. Reg. 2. fuit expoſitum. Itaq; abiectio Abiathar q fuit de familia Ithamar filij Aaron, tranſlatum
eſt pontificiū ad Zadoc, q fuit de ſemine Eleazari filij Aaron, & ſicut Magiſter in hiſt. ex Ioſepho Pet. Cō. hiſt.
narrat, poſt Phinees filium Eleazari fuerūt 5. priuati ſacerdotio, i. pōtificali officio, ſ. Ioſeph, Ioa li. 3. Re. ca. 4.
than, Mareoth, Aſophi & Achitobi, qui genuit Zadoc. Veruntn̄ priuatio illa non eſt facta ſtatim Ioſe. lib. 7.
poſt Phinees, qm̄ ipſi Phinees ſucceſſit in ſacerdotio Abiezer, cui ſucceſſit Buſi, poſt quem pon- ant. Iu. ca. 1.
tifex fuit Ozi, quo ſublato, trāſlatum eſt ſacerdotium de domo Eleazari ad Heli, qui fuit de Itha
mar, fuitq; iudex & pontifex, vt 1. Reg. 2. dictum eſt. [Venit aūt nuncius ad Salamonem,] dicens
q Ioab declinaſſet poſt Adoniam.]Iam Salamon nouerat, q ante ſuam promotionē ad regnum,
ipſe Ioab adhæſerit Adoniæ, ſed nuncius, de quo nunc ſermo, creditur Salamoni inſinuaſſe, q
etiam poſt ſuam promotionem & vnctionem in regem, Ioab adhæſerit Adoniæ, ſuggerendo ei,
qualiter poſſet ad regnum pertingere, atq; vt peteret ſibi Abiſag dari in coniugem. [& poſt Sa-
lamonem non declinaſſet,]ei adhærendo ex corde, q̄uis vncto in regem. [Fugit ergo Ioab in ta-
bernaculum domini, & apprehendit cornu altaris.] prout dictum eſt de Adonia. Percepit ete-
nim Ioab (vt fertur) quòd Salamon iſte perceperat, & item quòd Dauid iuſſerat Salamoni, vt in-
terficeret ipſum Ioab, ſciuit quoque Adoniam iam interfectum, Abiatharq; expulſum, Ideo for-
midauit. [Nūciatumq; eſt regi Salamoni, quòd fugiſſet Ioab in tabernaculum dn̄i, & eſſet iuxta
altare. Miſitq; Salamon Banaiam filium Ioiadæ, dicens: Vade, interfice eum. Et venit Banaias ad
tabernaculum domini, & dixit ei: Hæc dicit rex, Egredere.] quia in tabernaculo domini te in-
terficere non p[illegible]ſumo. [Qui ait: Non egrediar, ſed hic moriar] hoc dixit, quia vidit ſe non poſſe
euadere. ſi autem dixiſſet hoc ex vera contritione, tanq̄ paratus ſuſtinere ſupplicium mortis pro
ſuis ſceleribus, magnum fuiſſet. [Renunciauit Banaias regi ſermonem, dicens: Hæc locutus eſt
Ioab, & hæc reſpōdit mihi. Dixitq; ei rex: Fac ſicut locutus eſt, & interfice eū] in tabernaculo do-
mini, [& ſepeli:]i. fac eum honeſtè ſepeliri propter dignitatem ſui officij, & quia ſeruiuit, fide-
liſq; fuit patri meo in multis. [& amouebis ſanguinem innocentem qui effuſus eſt à Ioab, à me &
à domo patris mei:]i. pœnam pro illis homicidijs infligendam, remouebis à me & poſteritate pa
tris mei, quam pœnam iuſtè incurrerem, niſi facinora illa in ipſo Ioab vlciſcerer. [& *reddat dn̄s *reddet
ſanguinem eius ſuper caput eius:] hoc eſt, cauſam ſuæ interfectionis imputet ei, & pœnam quam
meruit, ipſe perſonaliter luat. Hoc Salamon dixit zelo iuſtitiæ, tanq̄ iudex. [qa interfecit duos 2. Reg. 3.
viros iuſtos melioreſq; ſe, & occidit eos gladio, patre meo Dauid ignorante, Abner filium Ner & 20.

prin

principem militiæ Israel,& Amasam filium Iether principem exercit⁹ Iuda:] qa in tribu Iuda fuit
princeps & dux,secundū quod q̄libet tribus habuit principē specialē sub Ioab. Videt aūt ex te-
stimonio isto, ꝙ Abner & Amasa sint saluati, vtpotè iusti:qa si aliqñ peccauerūt, pœnituisse cre-
duntur. Vndè & sanguis eorum dicit innocēs, non ꝙ sine peccatis vixerūt, sed qm̄ mortē quā Io-
ab intulit eis, inflixit eis iniustè, nec eam ꝓmeruerūt, nisi inquantū ex diuina ꝓuidentia oīa cō-
plectente ac ordinante, eam pro suis sustinuerūt peccatis, sed ob hanc causam Ioab non occide
rat eos. [Et reuertet sanguis illorum in caput Ioab, & in caput seminis eius in sempiternū.] hoc
est, pœna pro crimine interfectionis Abner & Amasæ infligenda, infligetur ipsi Ioab & posteris
eius q̄diu extiterint, ꝓsertim si iniqtatem ipsius Ioab sequant. Istud aūt intelligendū est iuxta ex-
2.Reg.3. positionem libri 2. vbi imprecatio malorum quæ Dauid imprecatus est ipsi Ioab, pro interfecti
one Abner, exposita est. [Dauid aūt & semini eius & domui] hoc est, familiæ eius fideli, [& thro
no illius,] videlicet mihi successori ipsius sedenti in eius throno, [sit pax vsq; in æternum à dño,]
Ista verba Salamonis fuerūt oratio, nō ꝓphetia. Nam & Nathan ꝓpheta ꝑdixit Dauid regi, ꝙ gla
dius nō recederet de domo eius in sempiternū, propter peccata eius in Vriam cōmissa, vt patuit
2.Reg.12. suprà libro 2. Infrà quoq; habet, quāta turbatio orta sit partim Salamoni ꝓpter scelera sua, dein-
de posteris suis ꝓpter eorum excessus. Itaq; Banaias interfecit eum iuxta cornu altaris, vt in Scho
3. Reg. 12. 12. lastica continet hist. vel persuasit ei ab altari recedere, siue (vt aliq dicunt) vi fuit ab altari retra-
Pet. Co. hist. ctus, qm̄ in Exodo dñs iussit, si qs per industriā occíderet ꝓximum suum, vel per insidias ab altari
li.2.Re.ca.4. Exo.21. meo euellas eum vt moriat. ex qbus etiam verbis ostendit, ꝙ Salamon non peccauit, occídendo
eum in loco sacro. Nam Ioab artifex homicida, per industriā nefariā proditoriasq; insidias actē-
2. Reg.3. 20. pore pacis, interfecit duos principes illos. ¶ Deniq; ex hoc ꝙ in tabernaculo illo typico erat reis
refugij locus, monstrat, q̄ rationabiliter Cōstantinus Imperator inter cætera priuilegia dedit ec
clesijs, vt cōfugientes in eas sint liberi, & tñ q violāt pacem, capiunt in eis. [Ascendat itaq; Bana
ias filius Ioiadę, & aggressus eum interfecit, sepultusq; est in domo sua in deserto.] Quo circa re-
citat Lyra, dicit R. Salamon ꝙ Ioab fecit ibi hospitale ad recipiēdū peregrinos ac pauperes trās-
euntes. vndè dicūt Hebræi eum esse saluatū, & ꝙ mors tēporalis sibi inflicta fuit in expiationem
peccatorū suorum. sed an hoc sit verum, videlicet eum esse saluatū, securiùs diuino videt cōmit-
tendū iudicio, q̄ temerè asserendū. nec ex hoc sequtur, ꝙ sit saluatus, qa fecit huiusmodi hospita-
le: sed potiùs si mortē illam & manifestū aggressum æquanimiter tulit, & de sua cōspiratione ac
cæteris vitijs verè pœnituit. [Et cōstituit rex Banaiam filium Ioiadæ pro eo,] i. Ioab, super exer-
Exod. 6. 28. citum, hoc est, principē militiæ fecit Banaiam q erat cōdignus, vtpotè vir strenuus, fortis, prudēs
& integer. [& Zadoc sacerdotē posuit] pontificē [pro Abiathar.] sicq; pontificiū fuit reductū ad
posteritatē Eleazari primogeniti Aaron sacerdotis. [Misit quoq; rex, & vocauit Semei,] de tribu
Beniamin, habitantē extra Hierusalē. [Dixitq; ei: Aedifica tibi domū in Hierusalē, & habita ibì.
& nō egrediaris indè huc atq; illuc. Quacūq; enī die egressus fueris, & trāsieris torrētē Cedron,]
q torrēs est inter Hierusalē, mōtemq; oliueti, & vocat torrēs Cedron, qm̄ iuxta eum oriunt & stāt
cedri. [scito te interficiendū.] non ꝙ eodē die quo exijt, occíderet, qa nec sic factū est, sed ꝙ die
illo sic exeundo mereret occídi. [Sanguis tuus erit super caput tuū.] effusio sanguinis tui impu-
tabit tuis demeritis. [Dixitq; Semei regi: Bonus sermo] pia ordinatio. [Sicut locutus est dñs me-
us rex, sic faciet seruus tuus.] Nā timuit statim occídi. Istud iniūxit Salamon Semei huic, ne hinc
indè vagādo faceret seditionē in populo, qa erat seditiosus & ingetus. Vñ & Salamon satìs conie
cit, ꝙ tandē transgrederet istud ꝑceptū. [Habitauit itaq; Semei in Hierusalē dieb⁹ multis. Factū
est aūt post 3. annos, vt fugerēt serui Semei ad Achis filiū Maacha, regē Geth. Nunciatūq; est Se-
issent mei, ꝙ serui eius essent in Geth. Et surrexit Semei, & strauit asinū suū, iuitq; ad Achis in Geth ad
requirendū seruos suos, & adduxit eos de Geth. Nūciatumq; est aūt regi Salamoni, ꝙ isset Semei in
Geth de Hierusalē, & redijsset, & mittēs vocauit eū, dixitq; illi: Nōne testificatus sum tibi p dñm,
& ꝑdixi tibi, quacūq; die egressus fueris huc & illuc, scito te esse moriturū? Et rñdisti mihi: Bon⁹
sermo quē audiui. Quare ergo non custodisti iusiurandū dñi, & ꝑceptū quod præceperā tibi? Di-
xitq; rex ad Semei: Tu nosti oīe malū, cuius tibi cōscia est cor tuū, quod fecisti Dauid pri meo.
2.Re.16. Reddidit dñs malitiā tuā in caput tuū,] hoc est, iusto iudicio permisit te cadere in transgressio-
nem ꝑcepti mei, propter iniqtates tuas in Dauid cōmissas, propter quas nunc debitā tibi pœnam
infliget per me. [& rex Salamon bñdictus] sit à Deo, i. donis grãæ perornatus, [& thronus Dauid]
3. Re.12. 4.Re.25. hoc est, regia eius successio & ꝑsidētia iudicialis, [erit stabilis coram dño vsq; in sempiternum.]
1. Esd.3.6. Hoc fuit verbū bonæ fiduciæ, qa sperauit ita futurū, atq; implicita q̄dā oratio, qa optauit sic eue-
nire, sed ꝓpter Salamonis scelera regnū fuit diuisum, & ꝓpter posterorū suorū facinora, fuit tem
pore Babylonicæ captiuitatis ablatum, q̄uis posteà aliqualiter recuperatum. sicq; verbum hoc
Salamonis fuit sub conditione intelligendum, videlicet nisi sua & suorum peccata aliud mere-
rentur. [Iussit itaque rex Banaiæ filio Ioiadæ, qui aggressus, percussit eum, & mortuus est.]

¶De spirituali huius capituli sensu. Art. 4.

PEr hoc ꝙ Dauid recessurus de vita ꝓsenti, solicitus fuit de idoneo successore, & eum loco sui instituit, quem nouit à dño ꝑelectũ ad ꝓsidendũ, atq; eundẽ diligẽter admonuit & instruxit de obseruatione legis diuinæ, & de executione iustitiæ, ac iusta remuneratiõe: moraliter edocemur, ꝙ reges & principes seculares satagere debẽt, ac diligẽtissimè ꝓuidere, vt virtuosos post se relinquãt suorum successores dñiorum, & eos quos æstimãt successores in principatu, vigilãtiùs exhortenť ad Dei timorẽ, ad æqtatis tenorẽ, ad ꝓsidentiã iustam: ꝓlati quoq; cum summo conatu debẽt ꝓspicere, vt eis succedãt verè idonei & cõdigni, q vocenť à Deo vt Aaron, seu legitimè eliganť ac instituanť, nec ingerãt semetipsos, nec intrudanť. ¶Deniq; sicut Dauid moriturus, filio suo regi ac iudici cõmisit executionẽ rigoris iuris in eos, quos ipse ex rationabili causa distulit, aut cõuenienter nequit punire, sic potest rex seu princeps moriturus suo cõmittere successori. Rursus sicut Dauid moriturus, Salamonẽ cõstituit regẽ, sic Christus ꝓximus passioni, beatiss. Petrum designauit sibi in potestatis plenitudine successurũ, quem & cito post passionẽ cõstituit totius ecclesiæ ꝓsulem ac rectorem, atq; ecclesiasticæ potestatis plenitudinẽ contulit ei, dicendo, Pasce oues meas: vt solueret & ligaret, & qa in vet. test. rex altior fuit ac dignior ꝓsule, qa sacerdotiũ illud erat typicũ & carnale, ideo Salamon potuit iurisdictionẽ ac disciplinã in Abiathar exercere. In nouo aũt test. sacerdotiũ põtificatusq; dignitas ineffabiliter ꝑeminent omi regali ac seculari potestati, authoritati & dignitati, idcircò nec imperatori, nec regibus, nec principibus licet aut cõuenit iurisdictionẽ aut correctionẽ exercere in clero, nisi forsan eis à summo põtifice concedať. [Salamon aũt sedit super thronum eius, & firmatũ est regnum eius nimis.] Sic Chr̄o crucifixo atq; in cęlum eleuato, Petrus in plenitudine potestatis, & authoritate põtificij summi, resedit in eius regimine, ecclesia militãs vehemẽter ꝓfecit & creuit, ita ꝙ innumerabilia millia vndiq; cõuertebanť ad chr̄ianismũ, & per gloriosi Petri miracula, exempla & documẽta, roborabatur valdè ecclesiæ populus. [Et ingressus est Adonias ad Bethsabee.] per Adoniam fratrẽ Salamonis, designanť qdam ex iudaismo ad Chr̄m cõuersi, sed hæretica prauitate infecti, q Abisag, hoc est, synagogã, in Chr̄m verè & plenè credentẽ, sicq; ipsius sponsam & coniugẽ, petierũt sibi dari vxorẽ, qm̄ eos q verè erãt catholici, nitebanť ad errores suos pertrahere, vt crederent legalia simul cum euãgelio necessariò obseruanda, quẽadmodũ in Actis Apost. de pharisæis credentib⁹ hæreticis recitatur, ad quod ꝓcurandũ miserũt Bethsabee ad Chr̄m, hoc est, scripturã vet. test. q̃ fuit quasi spiritalis mater ipsorum, assumpserũt & allegauerũt, ex ea persuadere conãtes, sic esse credendũ. Chr̄s verò ipsam sacram honorauit scripturã, sed abutentes ea hæreticos condẽnauit. ¶Insupèr, per hoc ꝙ Salamon matrẽ suam Bethsabee tam reuerẽter & maximè honorauit, atq; in suo solio fecit residere, ac deindè ad suã dexterã collocauit, eiq; dixit: Pete mater mi, neq; em̄ fas est, vt auertam faciem tuam, ꝓfiguratus est honor ꝑcipuus, quem dñs & saluator suæ dignissimæ exhibuit genitrici, quã secum in throno gloriæ super vniuersos angelicorũ sp̃uum ordines exaltauit ac posuit, copiosissimeq; exaudit: atñ sicut Bethsabee ꝓ Adonia non fuit exaudita, sic nulli ꝓscito ac reprobo ꝓstantissima Chr̄i mater obtinere valet salutẽ. ¶Rursus per Adoniam signãtur ambitiosi & cõspiratores, q per interpositas personas, subornatiões, calliditates, blandimenta & practicas, nitunť ad primatũ cautè asscẽdere, aut meliores extrudere, ita vt opinenť suas ambitiones & machinas nõ esse deprehendẽdas aut cõsiderandas, q̃ tñ à verè sapientib⁹ & expertis citò ac faciliter perpendunť & aperiunť, ita ꝙ tales cõfunduntť, ac suis frustranť intẽtis: cõplices quoq; & fautores eorũ, q per ipsos exaltari sperabãt, vehemẽtiùs deijciunť, & eis q̃ habebãt, priuanť officijs, quẽadmodũ ipsi Ioab atq; Abiathar cõtigisse agnosciť. ¶Prætereà, sicut Ioab ad tabernaculũ cõfugiendo nequit euadere mortẽ, sic & nũc in populo Chr̄iano qdam tam enormiter criminosi cõsistunt, ꝙ nec in ecclesijs cõsecratis possunt habere effugiũ. [Misitquoq; rex, & vocauit Semei.] Per Semei intelliguntť rebelles, seditiosi, ingeti, morte digni, qbus tñ Chr̄s misericorditer iubet, vt verè pœniteãt, & in Hierusalẽ cõmorenť, hoc est, in vnitate ecclesię perseuerẽt, & ad mẽtis qetem se ꝑparent, nec per pristina vitia euagenť, nec mũdi lucra auarè sectenť, vel in sacra religione Deo sine apostasia iugiter obsequanť, alioqn peribũt, sed qdam cũ Semei mẽte redeũt ad mũdana, propter quod cõdemnari merenť. Religiosus ergo in cœnobio & solitudine persistat non corpore tm̃, sed & mẽtis recollectione & cordis affectu: nec mundũ (cui renunciauit) teneat in se clausum, per secularia atq; inania discurrendo, ac friuola & iniqua imaginãdo, sed in cælis sit cõuersatio eius, æternalia & diuina cõtemplando, Deum laudando, salubria meditando, deuotè orando, & semper occupando se fructuosè, quia ad hæc agenda reliquit seculũ, & ingressus est cœnobium. Quòd si ita non egerit, duplex sibi instat confusio.

Heb.5. Matt.16. Ioan.21. Act.2.4. Act.15.23. Phil.3.

¶Expositio cap. 3. Confirmatum est ergo regnum in manu Salamonis. Art. 5.

REcitatur in isto cap. qualiter sapientiã suam Salamon accepit à dño, & qualiter cœpit eam mõstrare hoibus. [Confirmatũ est igitur regnum in manu] hoc est, in potestate & actu [Sa-

la-

lamonis,& affinitate cõiunctus eſt Pharaoni regi Aegypti. Accepit nanq; filiam eius]vxorẽ, [&
adduxit eam in ciuitatem Dauid,]i.in arcem & in palatio Dauid regis fecit eam morari,[donec
cõpleret,ædificãs domũ ſuam]i.palatium in quo habitare decreuit, de cuius cõſtructione infrà
dicet.[& domũ dñi]i.templũ,[& murũ Hierſalẽ per circuitũ.] Tẽpore Dauid fuit Hieruſalem
per gyrũ murata,ſed Salamon voluit fortiùs eam munire,& triplici muro circundare. propoſuit
aũt ſpecialiter tria ædificare, videlicet templũ, atq; palatium nouum, & vrbem metropolim re-
gni ſui,triplici muro ambire,quatenùs intra primũ ambitum ſeu clauſurã eſſent templũ Dei,pa
latium regis cum habitaculis domeſticorũ ſuorum, & ædes ac mãſiones ſacerdotum hebdoma-
1.Par.24. dariorum,q per ſingulas ſeptimanas ſeruiebãt in templo, prout 1.Paralip.libro Dauid legitur or
dinaſſe:& infra ſecundũ ambitum habitarẽt viri potẽtes ac nobiles,ac prophetæ, ſecundũ quod
infrà 4.Reg.23.narratur Holda propheteſſa manſiſſe in Hieruſalem in ſecunda, i.infra ſecũdam
Num.36. clauſuram:& infra tertium ambitum mechanici artifices. ¶Quæritur, qualiter licuit Salamoni
accipere filiam Pharaonis alienigenam & paganam atq; idololatram, cùm dñs iuſſerit, Oẽs viri
ducẽt vxores de tribu & cognatione ſua.Et iterũ:Non ſociabis cum eis cõiugia.Rñdetur,ꝙ non
erat filijs Iſrael abſolutè ꝓhibitum cum alienigenis cõtrahere, qa in Deuter. datur ſpeciale ꝓce-
Deut.7.21. ptum,qualiter poterãt ducere fœminas inter captiuos gentiles inuentas. Salmon quoq; accepit
Ruth.4. Iudic.14. Rahab in coniugẽ,& Samſon Philiſtæam,quæ res dicitur facta à dño.ſic & lib.ſecũdo ꝓhabitum
Ruth.2.4. eſt,ꝙ Dauid accepit filiam regis Geſſur in contoralem.ſic & Booz accepit Ruth.Itaq; aduerten-
Num.18. dum,ꝙ filijs Iſrael ſpecialiter erat inhibitum ſociare cõnubia cum mulieribus & puellis Chana-
Deut.21. næorum,vt in lege ſæpè exprimitur,& tñ in certo caſu poterat aliter fieri,propter fidem illarum
in Deum Iſrael,& ꝓpter probitatẽ bñficẽtiamq; earum ad Iſraeliticum populum, ſicq; Salmon
accepit Rahab.Cum aliarũ verò Gentiũ filiabus poterãt cõtrahere ex rationabili cauſa:ſed qm̃
diſpar cultus eſt matrimonij impedimentũ,oportebat illas ad fidem & cultum veri Dei cõuerti.
¶Porrò Salamon creditur duxiſſe filiam Pharaonis ꝓpter cõmune bonum totius ſuæ plebis &
cõmunitatis,qm̃ Pharao rex Aegypti fuit tunc ꝑpotens rex,& terrę ꝓmiſſionis ex vna parte ſatis
propinquus.[Attñ populus]Iſrael[immolabat]per manus ſacerdotum ſacrificia Deo[in excel-
ſis.]i.locis ſublimibus.[Non eñ ædificatum erat templũ nomini dñi vſq; in diem illum.]ſicq; lo
cus diuini cult⁹ nõdũ fuit determinatus,nec deſignata fuit ciuitas, in qua ſola liceret ſacrificari:
ideo permittebant filij Iſrael alibì immolare,prout Deut.12.& 16.ſępiùs dictum eſt.[Dilexit aũt
3.Reg.2. Salamon dñm]dilectiõe ſpũali infuſa & meritoria,[ambulãs in ꝑceptis Dauid pr̃is ſui.] i.in ob-
ſeruationib⁹ ꝑceptorum Dei,quæ Dauid cõmemorauit ac monuit ei eſſe ſeruanda,atq; in cæte-
ris quæ Dauid ſpecialiter ei iniunxit,& circa diuinum cultum obſeruanda inſtituit,prout 1.Pa-
1.Para.22.23. 24.25.26. ralip.per diuerſa cap.ſcribitur.[excepto ꝙ in excelſis immolabat,] quod Dauid ei non iuſſit[&
accendebat thymiama]in ꝑfatis locis excelſis,videlicet alibì q̃ in loco quo erat arca, aut alibì q̃
ſuper altare quod ſpecialiter altare thymiamatis vocabat̃,de quo Exo.30.legitur.Porrò de con-
Exo.30. fectione thymiamatis ex diuerſis ſpeciebus aromaticis,habetur ibidèm. ¶Præterea q̃ritur, ſi im-
molatio & accẽſio thymiamatis licitè in excelſis fiebãt,cur hoc ponit hîc quaſi in minoratiõem
diuini amoris,atq; pro ſigno imperfectionis.Rñdetur ꝙ cõmendabilius erat & melius, facere il
2.Reg.7.24. la ſolùm in loco & tabernaculo arcæ.Gẽtiles nanq; in excelſis ſacrificabãt,ſicq; poterat ſpeciem
1.Par.21. mali habere,& eſſe erroris occaſio.vndè & Dauid non legitur immolaſſe, niſi in loco arcæ, niſi
ꝙ Deo iubẽte immolauit in area Ornan Iebuſæi, ſicq; in hoc videt̃ Salamon defeciſſe à pr̃is per-
Ioſe. lib.8. ant.iu. ca.2. fectiõe.[Abijt itaq; Salamon in Gabaon,vt immolaret ibì.]Ioſephus apertè ſcribit,ꝙ iuit in He
bron ad immolandũ,& alij dicũt,ꝙ Gabaon non ſit ꝓprium nomẽ vrbis.ſed qd circa hoc ſit ſen
tiendũ,& de intellectu verbi iſtius,& qd circa hæc dicat Gloſſa,dictũ eſt in expoſitiõe 2.Paral.1.
[Illud qppe erat excelſum maximũ.].celeberrimũ ꝓpter ꝑſentiam tabernaculi Moſis,altariſque
holocauſti exiſtentiũ ibi,vt 1.Paral.21.habet̃.fuitq; illud excelſum valdè ſublime & magnũ.[Mil
le hoſtias in holocauſtũ obtulit Salamon]per manus ſacerdotũ[ſuper altare illud in Gabaon]&
ſacrificia illa ad diuinæ maieſtatis honorẽ totaliter cõburebant̃, in ſignũ, ꝙ homo debet ſe totũ
in Deũ refundere,ac diuinis mãcipare obſequijs,quẽadmodũ totum,quod eſt,poteſt & habet,à
Deo accepit:& quod dictum eſt,mille hoſtias,accipi poteſt,vt mille deſignet numerũ determi-
natũ,vel indeterminatũ,ſicut Pſal.104.Verbi quod mãdauit in mille gñatiões. Dicit̃ quoq; 2.Pa
ral.1.ꝙ Salamon iuit ad illud excelſum cũ vniuerſis principib⁹,ducib⁹,tribunis,& cẽturionibus,
atq; q ibì tũc erat tabernaculũ fœderis dñi,vtpotè tabernaculũ Moſis,& altare æneũ quod fecit
Beſeleel,i.altare holocauſti. Nã altare thymiamatis factũ fuit de lignis Sethim, vt Exo.30.& 36.
ſcriptũ eſt.His ꝑmiſſis narrat̃,qualiter Salamoni ſapia ſit infuſa.[Apparuit aũt dñs Salamoni per
ſomniũ nocte,]i.per viſionẽ ſeu reuelationẽ factam in ſomno tẽpore noctis, fuitq; apparitio illa
interior,miniſterio angeli ſancti exhibita,ita ꝙ angelus in Dei perſona loquebat̃,quam & reprę
Dionyſius ſentauit,quemadmodũ iuxta diuini Dionyſij documẽta, propheticæ reuelationes factę ſunt mi
ni-

nisterio angelorum,& cõuenienter facta fuit in nocte atq; in somno, qa tunc anima ad percipiẽ-
dum diuina est aptior, cessantibus exterioribus, strepitu & tumultu, occupatione & distractiõe,
inquietudine quoq; apprehensionum variarum sensuum exteriorum: qua cessante, sensus interio-
res & vis imaginatiua, magis quietę sunt. Hinc in somno fieri cõsueuerunt reuelatiões, pphetica
& diuinæ, sicut in euangelio legiť angelus apparuisse in somnis Ioseph, atq; dixisse: Accipe pue-
rum &c. Hinc scriptum est in Iob per somnium in visiõe nocturna, qñ irruit sopor super hoĩes, Matt. 1. & 2.
& dormiunt in lectulo, tunc aperit Deus aures virorum, & erudiẽs eos, instruit disciplina, [dicẽs: Iob 33.
Postula, qd vis vt dem tibi.] hoc est, vnum quod magis optas habere, pete à me, q̃tenùs postulan
do fias capacior, & merearis liberè appetẽdo. sicq; per verba hæc designanť libertas arbitrij, ex-
peditusq; vsus rõnis ac voluntatis Salomonis in somno, in quo vsus rõnis cõmuniter est ligatus
sed per grãm potest tunc esse liber & expeditus. Veruntñ per hæc verba nõ est intelligendum, q
Deus dedit Salomoni licentiã postulandi aliqd quod nõ licet, vel q in talium petitione eum ex-
audisset, sed pstitit libertatem petendi quicqd rõnabiliter vellet, aut sine peccato appeti posset.
¶Deniq; per hoc q Deus post immolationẽ immediatè pscriptam, & factã in excelso, apparuit
Salomoni tam gratiosè, & optionem liberalissimam dedit ei, elicitur q oblatio huiusmodi pla-
cuit Deo, imò & meritoria fuit, templo nõdum ædificato: attñ cæteris paribus, magis virtuosum
& plùs meritoriũ fuit, offerre in tabernaculo coram arca, quàm alibi: quẽadmodùm meritorium
est, propria bona pauperibus quotidiè eleemosynaliter dare: melius verò est, oĩa propter neũ
simul relinquere: sicut & laudabilius est, Deo seruire in castitate virginali, quàm viduali: & in vi
duali, quàm cõiugali. [& ait Salomon] in somno locutione mentali, qa ex prætacta apparitione
statim fuit eleuatus ad Deum, & Deo inspirante cognouit, q apparitio illa esset bona ac diuina,
non fallax, prout sæpè in somno cõtingit. [Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericor
diam magnã,] hoc est, gratiosissimos pietatis tuæ effectus ei exhibuisti, vt patet ex pinductis. vn-
dè non immeritò dixit in Psalmo: Deus meus misericordia mea, & misericordia eius præueniet Psal. 58. 22.
me: Et: Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ. [sicut ambulauit] hoc est,
conuersatus est [in conspectu tuo in veritate] vitæ & doctrinæ, [& iustitia] i. obseruantijs præ-
ceptorum, [& recto corde tecum.] i. in interiori æquitate & synceritate, qua tibi & tuæ æquitati Psal. 88.
increatæ est cõformatus, in tantùm, q de eo dixisti: Inueni Dauid virum secundum cor meum, & Actor. 13.
hoc totum, q taliter coram te ambulauit, & ita se habuit, talisq; fuit, ex dono & gr̃a tuæ pietatis
processit. [Custodisti ei misericordiam tuã grandẽ,] i. gr̃am tuam finalẽ largitus es ei, & in ma-
gna pietate tua custodisti eum, pseruando eum à multis peccatis, atq; post lapsum resuscitando
eum ad pœnitentiã & cautelam maiorẽ. [& dedisti ei filium sedenẽ super thronum eius sicut est
hodiè. Et nunc dñe Deus, tu regnare fecisti seruũ tuum, pro Dauid patre meo. Ego aũt sum puer 2. Reg. 12. 24
paruulus.] Ex hoc aliqui trahunt & probant, q Salomon erat adhuc in pueritia cõstitutus, ita q
duodecimo circiter vitæ suæ anno cœpit regnare, de qua re posteà inquiretur. Qui autem aliter
opinanť, dicunt q vocauit se puerum paruulum, non ratione ætatis aut corporeæ paruitatis, sed
respectu magnitudinis officij sui regalis onerisq; iniũcti. [& ignorãs egressum & introitũ meũ,]
hoc est, non satis intelligẽs, qualiter debeã me habere in tanto regimine, nec pprios actus valeo
clarè dijudicare, an placeãt tibi sine gr̃a speciali. Itaq; ignoro egressum, i. actus exteriores, in qui-
bus alijs exemplaris existere, & eos in via virtutum pcedere teneor: & introitum, hoc est, actus in-
teriores, in qbus teneor tibi purã cõscientiam exhibere. [Et seruus tuus in medio est populi tui
quẽ elegisti,] i. inter eos sum cõstitutus, [populi infiniti, q numerari & supputari nõ potest præ
multitudine.] hoc est, difficulter poterit numerari, nec est simpliciter infinitus, ideo istud est hy
perbolicè dictum, vtpotè per excessum, ad insinuandum valdè copiosam multitudinẽ plebis il-
lius. Cæterùm Deus in numero, pondere, & mẽsura condidit & posuit vniuersa. [Dabis ergo] i. Sapient. 11.
precor vt des mihi [seruo tuo] propter cõmune bonũ populi tui [cor docile:] hoc est, mentẽ ve
rè prudentẽ, & donis spũssancti repletã, per q̃ sim in oĩbus docilis, informabilis, & dirigibilis à
te, siquidẽ prima pars prudẽtiæ est, docilitas: & sicut hõ per virtutes mortales efficiť dirigibilis à
rõne, ita per septẽ dona spũssancti fit dirigibilis ab ipso spũ adorãdo. [vt possit iudicare populũ
tuũ:] qa iudicare, est actus elicitus prudẽtiæ, q̃uis sit actus iustitię, tanq̃ inclinãtis & idoneizantis
ad iudicãdum, ac perficiẽtis ipsum iudiciũ, vt sit rectũ. [& discernere inter bonũ & malum. Quis
enĩ potest iudicare populũ istum, populũ tuũ hũc multũ?] Quasi dicat, nemo sine adiutorio tuo,
& sine vera prudẽtia, q̃ est virtus, cui aliæ virtutes sunt annexæ, nec vitiosis inest hoĩbus, quã vtiq;
Salomon postulauit sibi dari in tanto excellẽtiæ gradu, vt per eã esset ad totius populi sui guber-
nationẽ iudiciũq; idoneus. Nã & antè iã habuit eã in aliquo gradu, qm̃ erat in charitate & gr̃a, q-
bus prudentia est cõiuncta, cùm & virtutes cõcatenatæ dicanť. [Placuit ergo sermo corã dño, q
Salomon postulasset huiuscemodi rẽ, & dixit dñs Salomoni: Quia postulasti verbũ hoc,] & rem
hãc significatã per verba, putà prudentiã, [& nõ petisti tibi dies multos, nec diuitias, aut aĩas ini-

micorũ tuorũ] i. vitã hostium tuorum subijci tuæ potestati ad occidendũ, vel dñandũ: [sed postulasti tibi sapientiã, ad discernendũ iudiciũ, ecce feci tibi secundũ sermões tuos. Et dedi tibi,] i. dare decreui, & nũc do [cor sapiés] ad cognoscẽdum diuina, [& intelligẽs] ad sciẽdum ac discernẽdum humana, aliaq; naturalia & creata, [intãtũm, vt nullus ante te similis tui fuerit,] i. nullus regum aut iudicum Israel fuerit tibi æq̃lis in om̃i huiuscemodi sapiẽtia atq; sciẽtia, hoc est, in vtroq; simul, ꝓut scientia prudẽtiã quoq; includit, q̃ prudentia ꝓpriẽ versat̃ circa agibilia, i. act⁹ humanos. postulauit aũt Salomon prudentiã ethicã, qua regit hõ seipsum: & œconomicã, qua regit domũ siue familiã: atq; politicã, qua regit cõmunitatẽ. [nec post te surrecturus sit] aliqs tibi æqualis in sapientia, prudẽtia & sciẽtia simul acceptis. Quo circa dubitatiões occurrunt, an s. in
Exod.33. his excesserit Mosen, q̃ quotidiẽ loquebat̃ cum Deo facie ad faciẽ, qui videt̃ fuisse magis illumina
Numer. 12. tus q̃ Salomon, & de Adã apparet, ꝗ fuit creatus in maiori sapiẽtia, scientia ac prudẽtia, q & na
Gene.2. turaliũ rerum ꝓprietates, naturas, & species cognouit tã lympidẽ, ꝗ visis singulis, mox cõgruentia noĩa eis imposuit. ¶Deniq; cõstat, ꝗ Chřs in om̃ibus illis Salomonẽ vehemẽter excessit, ꝓut
Matth. 12. in Euangelio ꝓtestat̃: Ecce (inqens) plus q̃ Salomon hîc. Gloriosi quoq; Apostoli fuerũt copio-
Luc. 11. siùs illuminati à Deo, q̃ patres veteris testamẽti. Itaq; aduertendũ, ꝗ multiplex est sapientia: Vna, q̃ est primũ donũ inter septẽ dona Spũsſancti, q̃ in vnoquoq; tãto est maior, quãto charitas eius est perfectior. Ideo quãto Dauid, Abrahã, Moses, & similes eis, fuerũt viri magis heroici & perfe-
Esaiæ 11. cti, q̃ Salomon, tãto maior sapiẽtia fuit in eis, q̃ in ipso, loquẽdo de ista sapiẽtia. Alia est sapiẽtia, quæ est donũ gratiæ gratis datæ, q̃ est cognitio diuinorũ, & scripturarũ, mysteriorumq; Chři, q̃ potest sine charitate haberi, per quã scit hõ defendere, persuadere, & declarare ea, quę fidei sunt, de qua ait Apostolus: Alij per spiritũ datur sermo sapiẽtiæ, alij sermo scientiæ. & hæc fuit valdè
1. Corin. 12. magna in Salomone, vt patet ex Canticis canticorũ: maior tñ fuit in Paulo Apostolo, alijsq; apostolis. Tertia est sapiẽtia, q̃ per naturalẽ rõnem potest ex rerũ naturis & ordine vniuersi inueniri
Roman. 1. atq; hři, sicut ait Apostol⁹: Inuisibilia Dei per ea q̃ facta sunt, itellecta cõspiciũt: sẽpiterna quoq; virtus eius & diuinitas, q̃ in philosophis fuit & potuit maior esse, q̃ in Salomone ex subitanea in
3.Reg. 4. fusione, sic etiam in Salomone creditur fuisse maior cognitio naturaliũ, q (vt infrà habet̃) disputauit de singulis à summo vsq; ad infimũ. Similiter de prudentia naturali sentiendũ, inquantũm est regitiua aliorũ, & dispositiua de singulis. In his nãq; non fuerunt sancti Apostoli & Prophetę
Hieronym. magis illuminati, q̃ Salomon, imò nec magis q̃ philosophi, cùm de Aristotele dicat Hieronymus in Regula sua, ꝗ fuit grãde miraculũ in tota natura, videlicet, ꝓpter eminentiã scientiæ ac prudentiæ suæ in naturalibus. Porrò scientia quę est donũ, tanto maior fuit in multis sanctis, q̃ in Salomone, quãto fuerũt eo magis diuini. similiter intellectus. De primo demũ parẽte credẽdũ est, ꝗ in his quoq; maior fuit Salomone, & de Chřo nulla est dubitatio: sed qa tam pauci in his excesserunt Salomonẽ, & quod modicũ est, non cõputatur, idcircò scriptura tam extẽsẽ facit hanc cõparationẽ, quam tñ aliq referunt ad reges Israel, q ante & post eum fuerũt. Vndè & ipse in Ec-
Eccles. 1. clesiaste testat̃: Præcessi sapientia oẽs qui ante me fuerunt in Hierusalẽ. At verò excellentia sapi-
Sapient. 7. entiæ atq; scientiæ Salomonis patet ex hoc, ꝗ author libri Sapiẽtiæ in eius persona testat̃: Deus dedit mihi horũ quæ sunt, sciẽtiã verã, vt sciã dispositionẽ orbis terrarũ, & virtutes elementorũ, initiũ, consummationẽ, & medietatẽ temporũ, vicissitudinũ permutationes, & diuisiones tẽporũ, anni cursus, & stellarũ dispositiões, narturas animaliũ, & iras bestiarũ, vim ventorũ, & cogitationes hoim, differentias virgultorũ, & virtutes radicum, & quæcunq; sunt abscõsa & improuisa, didici. Omnium enĩ artifex me docuit sapientia. [Sed & hæc quæ nõ postulasti, dedi tibi] & pleniùs dabo [diuitias s. & gloriã] hoc est, famã ac inclytũ apparatũ, & vitæ iucunditatẽ, imò
* tui & dies multos, ac hostium subiectionẽ, [vt nemo fuerit similis] i. æqualis [* tibi in regibus] Is-
Eccles. 2. rael, quẽadmodũ in Ecclesiaste ait: Supergressus sum opibus oẽs, q antè me fuerunt in Hierusalẽ
Philip. 3. [cunctis retrò diebus.] Retrò, q̃nq; designat præteritũ, vt cũ ait Apostolus: Quæ retrò sunt, obliuiscens, in anteriora extendo meipsum: q̃nq; futurũ, & vtroq; modo potest hîc accipi. Vndè 2. Pa
2.Paralip. 1. ralip. apertiùs dicit: Diuitias & substantiã & gloriã dabo tibi, ita vt nullus in regibus, nec ante te, nec post te fuerit similis tui, quod si intelligat̃ tantũ de regibus Israel, clarũ est: si aũt de regib⁹ orbus mundi huius, habet obiectionẽ, qm̃ Crœsus, Darius, Cyrus, Octauianus, Alexãder Magnus, multiq; alij Salomone ditiores fuisse legunt̃, qui etiã excesserunt eũ in potestate, dñatione & gloria, seu famæ ꝑclaritate saltẽ eo tẽpore quo fuerunt, qm̃ multi eorum fuerunt monarchæ. Deniq;
Dani. 2. Daniel sanctus ille, ꝓpheta ait Nabuchodonosor regi: Tu rex regũ es: & Deus cæli, regnũ & fortitudinẽ & imperium & gloriã dedit tibi, & om̃ia in qbus habitant filij hoim, & bestiæ agri, & volucres cæli dedit in manu tua, & sub ditiõe tua vniuersa cõstituit. talis aũt aut tanta magnificen-
Dani. 4. tia & opulentia, nõ est Salomoni collata. similiter alio loco Daniel dicit regi illi: Arbor quã vidisti, tu es rex, q magnificatus es & inualuisti, & magnitudo tua peruenit & creuit vsq; ad cęlum. & potestas tua in terminos vniuersæ terræ, qbus verbis addit à Daniele posteà: Vniuersi populi,

tribus

tribus & linguæ, tremebāt & metuebant eum. Tantæ aūt famæ & reputationis nō fuit Salomon
in toto orbe terrarum. Veruntñ quidam exponunt ṗdicta de regibus vniuersis, dicentes, ꝙ q̄uis
qdam eorum fuerint maiores Salomone in potestate & gloria, non tñ fuerant ei æquales in omi-
bus iam ṗfatis simul acceptis, hoc est, in sapientia, scientia & prudentia, opulentia & gloria. [Si
aūt ambulaueris in vijs meis, & custodieris præcepta mea & mandata mea, sicut ambulauit pater
tuus:] i. perseueranter, & cùm cecideris, pœnitentiā egeris, [longos faciam dies tuos.] Vndè &
Moses in Deuter. ac alibi sæpè hortat̃: Custodi ṗcepta dñi Dei tui, vt longo viuas tempore. ¶Sed Deut.5.17.
circa hæc oritur quæstio, qa in verbis his videt̃ dñs insinuasse, ꝙ si Salomon nō ambularet in vijs 3.Reg.11.
suis, vt Dauid, nō faceret dies ipsius longos: quid est ergo, ꝙ Salomon legitur infrà peccasse gra- Iose.lib. 8.
nissimè, & nihilominùs senuisse? imò secundum Iosephum, vt infrà tangetur, octoginta annis re- an.iu.cap.7.
gnauit. Ad quod poterit responderi, ꝙ dñs per promissionē illam voluit Salomonem prouocare
ad perseuerandum in bonis, non tñ negauit se ei daturum dies longos, si caderet. Rursus per ver-
ba illa significauit, ꝙ peccando mereret̃ vitæ abbreuiationē, quod etiam in eo forsan impletum
est. quid verò de verbis Iosephi sentiēdum putetur, infrà pandet̃. Aliqui etiā dicunt, ꝙ plurimis
annis vixit iustè, & paucis iniustè, ac tandē pœnituit, prout dicetur inferiùs. [Igitur euigilauit Sa
lomon,] ex quo cōstat, quia tota apparitio, allocutio & responsio iam ṗfatę, sunt factæ in somno
ad aures & oculos cordis, ac ore mentis, quo verba proferuntur interiora, quorum signa sunt ver
ba exteriora. Nā in somno illo, vt dictum est, viguit ratio Salomonis, ac libertas arbitrij eius. [&
intellexit quod esset somnium. Si, quod, sumatur ṗnominaliter, sensus est, ꝙ cognouit qd reue-
latio illa significauit. Intelligētia quippe est opus ac principale in visione, vt in Daniele fertur. Dani.10.
Si aūt aliter accipiatur, sensus est, ꝙ intellexit ꝙ somnium seu visio illa facta in somno, esset verè
reuelatio facta à Deo, quod etiam experiebat̃ in semetipso, ex plenitudine illuminationis ac sa-
pientiæ sibi infusæ. Propriè aūt loquendo, ab inuicē distinguuntur somnium, visio, oraculum:
qm̄ visio dicitur reuelatio seu cognitio occultorū, magìs clara & intellectualis, qua res oſdit̃ur,
prout sunt aut fiunt siue in vigilia, siue in raptu & ecstasi, aut in somno. Somnium verò dicitur
reuelatio facta in somno per imaginarias similitudines, magìs obscurè: ideo secundum Hierony Hieronym.
mum super Danielem, somnia sunt, qbus per symbola & ænigmata, aut per phantasmata, aliqua
demonstrant̃. Hinc Rabbi Moses loqtur, ꝙ somnium est casus à prophetia & visiōe, qm̄ prophe- R. Moses
tia est visio in lumine intelligētiæ, somniū aūt est manifestatio futurorum aut secretorū in ima-
gine, hoc est, phantastica specie, vbi cadit & quasi occumbit intelligētiæ lumē. ¶Porrò, secundū
Albertum, oraculum est expressa rerum ṗdictio, i. ṗnunciatio manifesta, & in somno percepta:
frequenter tñ pro reuelatione responsiua ad inquisita accipit̃. [Cumq; venisset.] Salomon [Hie-
rusalē, stetit coram arca fœderis dñi,] statìm nanq; ex deuotiōis feruore, intrauit tabernaculum,
in quo Dauid posuerat arcam, in qua erant tabulæ testamenti seu pacti, quod Deus percussit 2.Reg. 6. 7.
cum filijs Israel, [& obtulit holocausta] per manus sacerdotum, gratias agēs Deo pro beneficijs
tantis. [& fecit] hoc est, immolauit [victimas] i. hostias [pacificas] regratiando pro pace iā data,
ac deprecando pro eadē conseruanda. fecit [& grande cōuiuium vniuersis famulis suis] dome-
sticis ac familiaribus, quos voluit suæ lætitiæ esse participes. Cōsequēter refertur in litera, qua-
liter Salomon sapientiā cœpit opportunè monstrare, quā non iactauit inaniter, neq; ex animi le
uitate statìm patefecit dona gratiæ sibi collata, sed tempus cōgruum expectauit, vt decet virum
cōstantē ac sapientē, qui nil agit ṗcipitanter. [Tunc venerūt duæ mulieres meretrices ad regē,]
forsan in signū, ꝙ à meretricibus fuit posteà decipiendus, vt tangit Glossa. [steteruntq; corā eo,
quarum vna ait: Obsecro mi dñe,] patienter me audi, [ego & mulier hæc habitabamus in domo
vna, & peperi apud eā in cubiculo. Tertia aūt die postq̄ ego peperi, peperit & hæc. Et eramus si-
mul, nullusq; alius nobiscum in domo, exceptis nobis duabus. Mortuus est autem filius mulieris
huius nocte. Dormiēs quippe] hæc mulier [oppressit eum] filium suū. [Et cōsurgens intēpestæ
noctis silentio,] i. in ipsa quiete noctis intēpestæ, i. ineptę ad operandū. Intempestū nanq; adie-
ctiuè sumptum, vocatur incongruum seu inutile ad operādum, quasi sine actu & tempore, sicq;
nox dicitur intēpesta, tanq̄ incōgrua rebus gerendis. Intēpestum quoq; substantiuè sumptū, vo-
catur pars noctis, q̄ dicit̃ intēpesta, i. sine tēpore, cū sit deputata quieti. Tēpus aūt motu & opera-
tione percipit̃, secundum philosophum. Nihilominùs nox, sicut & dies, est pars ac differentia tē-
poris. [tulit filium meū de latere meo ancillæ tuæ dormientis, & collocauit in sinu suo, suum aūt
filium q erat mortuus, posuit in sinu meo. Cūq; surrexissem manè, vt darē lac filio meo, apparuit
mortuus. Quē diligentiùs intuens clara luce, deṗhendi nō esse meum quē genuerā. Responditq;
altera mulier: Nō est ita vt dicis, sed filius tuus mortuus est, meus aūt viuit. E contrariò illa dice-
bat: Mentiris, Filius quippe meus viuit, & filius tuus mortuus est. Atq; in hunc modum contēde-
bant corā rege. Tunc rex ait: Hæc dicit, Filius meus viuit, & filius tuus mortuus est. Et ista respō-
dit: Nō, sed filius tuus mortuus est, meus aūt viuit. Dixit ergo rex: Afferte mihi gladiū. Cūq; attu-

lissent gladiú corá rege:Diuidite,inqt,infanté viuum in duas partes, & date dimidiá parté vni, & dimidiá parté alteri.]Cùm eñ Salomon iussisset sibi ensem afferri,infantéq; diuidi, senes & asses sores ipsius factum hoc tanq̃ puerile qd deridebát,ignorátes regis intentioné, q non intendebat infanté diuidere,sed par verba & gesta illa explorare,q̃ esset mater infantis, certus ꝙ natura matris nó mentiretur,sed puero códoleret,queádmodùm subdit:[Dixit aút mulier cuius filius erat viuus,ad regé:Cómota sunt quippe viscera eius super filio suo:] i. intimè códoluit infantulo diuidendo ex se nato,intantùm,ꝙ dolor cópassionis redundauit in corpus suum,& oñia eius interiora alterauit.[Obsecro dñe,date illi infantem viuum,& nolite] tu & minister tuus [interficere eum,] tu iubendo,ille exequédo.q. d.sufficit mihi vt viuat,q̃uis in manu alterius.[Ecótrariò illa dicebat:Nec mihi nec tibi,sed diuidaṫ.] Iosephus narrat ꝙ rex ꝑcepit vtrunq; infantulú diui-

Iose.lib. 8. an.iu.cap.2. di,vt vtraq; mulier medietaté acciperet vtriusq; infantis.sed textus solùm refert de diuisióe viui infantis,qa per illum veritas fuit cóperta.[Respódit rex,] q optimè cósiderauit,ex quo fundo & fonte cordis vtraq; mulier loquebaṫ,[& ait:Date huic infanté viuú,& nó occidaṫ,hæc est eñ mater eius,] prout patefecit materna cópassio. Vndè & Esaias fatetur: Nunqd obliuisci potest mu-

Esaiæ 49. lier infantis sui,vt nó misereaṫ filio vteri sui?Qua audita sentétia,senes & assessores admirati sunt sapientiá Salomonis,qué primò q̃si paruipendebát,qñ gladiú iussit afferri,tñ & ipsi hæsitabant, audita meretricú cótentione,qd in tantæ rei discrimine esset agendú. Porrò ex viui infantis diuisione nulli mulierú illarú cómodú ꝓuenisset,sed vna earú fuisset gráde damnú perpessa, videlicet mater interitú suę ꝓlis.Ideircò videṫ hoc irridendú.Ná & per aliá viá potuisset veritas inuestigari,qa vicini forsitan nouerát ipsos infantulos,& qs ad quá spectaret,nisi dicaṫ,ꝙ nemo eorú viderit pueros.[Audiuit itaq; oñis Israel iudiciú quod iudicasset] i. iudicádo ꝓtulisset ac iustú dictasset [rex,& timuerunt regé,] ne eú offenderét,& ne dijudicarenṫ ab eo.Itaq; boni timuerút

Roman. 13. eú filiali timore,peruersi seruili.Vndè ad Roma.ait Apostol.Principes nó sunt timori boni operis,sed mali.Vis aút nó timere potestaté?bonú fac,& habebis laudé ex illa:si aút malè feceris, time:Dei eñ minister est,vindex in irá ei q malè agit.[videntes sapientiá Dei] i. datá à dño,[esse in eo] excellẽter [ad faciendú iudiciú.] Tantá aút sapientiá atq; sciẽtiá cótulit Deus Salomoni principaliter ex sua pietate imméfa,& ꝓpter cómune bonú populi sui,& qm̃ Dauid in extremis feruenter dñm exorauit,ꝓ Salomone,ipseq; Salomon erat deuotus & Deú amans. ¶Quæriṫ circa ꝓhabita,quæ fœminarú illarum fuerit vera mater viui infantis,an illa s. quæ primò q̃relam ꝓposuit regi.Et apparet ꝙ non,qm̃ illa quæ filiú suum oppresserat,videṫ ex inuidia mota ad accusandum eá q̃ adhuc viuenté habuit filiú, à qua fortè timuit accusari de oppressione proprij nati.

¶De spiritali huius cap. 3. intellectu. Arti. VI.

PRætereà iuxta mysticum sensum,per hoc ꝙ Salomon filiá Pharaonis duxit vxoré à gentilitatis errore cóuersam,ꝑfiguratum est,ꝙ Chrs verus & summus pacificus,gẽtilitaté ad veræ fidei lumé cóuersam,sumpsit in sponsam,quá [adduxit in ciuitaté Dauid] i. primitiuæ ecclesię ex Iudæis collectę cóiunxit,[donec cópleret ædificás domum dñi] i. ecclesiá toto orbe terrarú diffunderet.[Abijt Salomó in excelsum Gabaon,vt immolaret ibi] sic ꝓmoti ad ꝑlationé aut principatú,debẽt ad Deú cófugare,& ei sacrificiú laudis,cor cótritú & humiliatú, thymiama deuotę oratióis & obedientiam sanctá offerre. Queádmodùm aút dñs dixit ad Salomoné, Postula à me quod vis:] sic vnicuiq; ꝑsidenti,ꝓpriá insufficientiá humiliter recognoscenti,atq; diuinú postulanti subsidiú dñs ꝑbet se paratum ad succurrẽdum ac dádum quod rónabiliter ac perseuaráter petierit.[Ego sum puer paruulus,ignorás egressum & introitum meú.] sic oñis q præest, debet se iugiter corá Deo humiliare,ignorantiáq; fateri,atq; perpẽdere,ꝙ ad suijpsius directioné ac regimé impotés sit & ineptus,nisi desupèr adiuuetur: quáto magis ad suá ac aliorum gubernatio-

Coloss. 4. Leuitic. 19. né?ideò debet à dño sapientiá postulare,per quá in oñibus ordinatè se habeat,& ad eos qui foris sunt,& ad sibi cómissos exemplariter cóuersetur, ac sine personarú acceptione iustum in cunctis iudicium ꝓferat.Népè,vt ait Glossa:Si Salomon corporum rector,sapientiá flagitauit:quáto magis animarum rectores debent hác postulare,exemplo eius & instar illius q testaṫ: Adij dñm,

Sapient. 8. & deprecatus sum illum,& dixi ex totis ꝑcordijs meis:Deus patrum meorum, da mihi sedĩú tuarum assistricé sapientiá,vt mecum sit & mecum laboret,& sciam qd acceptum sit apud te, [Placuit sermo corá dño,ꝙ sapientiam postulasset,& dixit,Quia postulasti verbum hoc, &c. & hæc

Matth. 6. quæ nó postulasti,dedi tibi:] hoc est quod saluator in Euangelio hortaṫ ac spondet:Primú,inquiens,q̃rite regnum Dei & iustitiá eius,& hæc oñia adijcientur vobis.His quippe q spiritalia charismata & Dei honoré fideliter & feruenter exq̃runt, téporalia necessaria adijciuntur. Postq̃ verò dñs absolutè ꝓmisit Salomoni sapientiá,diuitias & gloriá in hac vita promisit ei sub códitione,Si ambulaueris in vijs meis,longos faciá dies tuos.Multis quippe malis & etiá reprobis largitur in seculo isto,famá,diuitias,scientiáq; informé & sapientiá verbi:sed solis electis & iustis, in

Gene. 46. vijs virtutum perseuerantibus,tribuit æternitatis felicitaté. Dies equidé vitæ ꝑsentis, sunt parui

&

& mali,& vita nostra est quasi vapor ad modicum párẽs,& tanq̃ vmbra super terrã:sed salus vitę Iacobi 4.
futuræ,innumerabiles dies cõplectiẽ & includit,ꝓpter quod iullo dñs repromisit,Longitudine Psal. 90.
dierũ adimplebo eũ. [Fecit Salomon grande cõuiuium cũctis famulis suis.] sic ꝓlatus & om̃is q
præest,subditos suos ac seruos debet verbo Dei reficere,aqua sapientię salutaris potare,virtuosa
exẽplaritate nutrire,cordis affectu,oratiõe,ꝓdicatiõeq; pascere.Etem̃ seruus fidelis & prudẽs ta-
lentũ sibi cõcessum ac creditũ,fructuosè nitiẽ dispẽsare:quod q negligit facere,seruus neq̃ voca- Eccl. 15.
tur,& donis sibi collatis priuaẽ,ac tanq̃ inutilis in tenebras infernales proijciẽ. [Tunc venerunt
duæ mulieres meretrices ad regẽ,] per hoc figuratũ est, ꝙ moderante altissimo frequẽter cõtin- Matth. 25.
git,vt bonis hominibus post spiritaliũ donorũ acceptionẽ & gustum,post illuminationẽ inter-
nã,obiecta carnalium deliciarum fallaciter blandianẽ, tentamẽtaq; carnis eueniãt.& specialiter
per duas has meretrices,duplex genus peccatorũ mõstraẽ. Om̃is nãq; anima mortali subiacẽs cul-
pæ,adultera est,meretrixq; diaboli:qa relicto spõso cælesti,cõsentit maligno spiritui,& cõmi-
sceẽ eidẽ ad ꝓducendũ opus iniquũ. Veruntñ q̃dam sunt aĩæ,q̃ & si peccatrices existãt, aliqua tñ
agunt opera ex suo genere bona,nec iustos persequunẽ,diffamãt aut lędunt,sed amãt ac diligũr,
flexibilas quoq; sunt & pronæ ad cõpunctionẽ, ꝓpter quod tandẽ misericorditer ꝓueniri solẽt
à dño,& fructu virtutũ ditari. Aliæ verò adeò malitiosæ & inuidæ sunt, vt melioribus obloquã-
tur,inuideant,atq; infestæ sint, quod totũ gladius verbi Dei, discretio veri iudicij ꝓbat. Postre-
mò, per inuidã & totã malitiosam ac obstinatã meretriculã illam, perfida synagoga, plebs om̃is
incredula,hæreticorũ quoq; collectio aptè signãtur,quæ meretricẽ aliam meliorẽ, i. ecclesiã ca-
tholicam,& maximè primitiuam, atq; ex gentilitate cõuersam, & à pristinis fornicationibus ex-
purgatã,inuidiosè sunt persecũtæ,& fructũ ipsius extinguere sunt molitæ,sed gladio sacræ scri-
pturæ ab inuicem discernuntur, & improba illa meritricula confutatur atq; damnaẽ à Christo.

¶Expositio cap. 4. Erat autem rex Salomon regnans. Arti. VII.

EXcellentia quam habuit Salomon in officiatis clarissimis,in ꝓfectis atq; domesticis,in mul-
titudine copiosissima subditorũ,in abundantia alimẽtorum,in equis & curribus, in sapien
tia & rumore seu fama,hic describunẽ. [Erat aũt rex Salomon regnans super oẽm Israel] i. super
duodecim tribus,[& hi principes] i.principales officiati domestici, [quos habebat Azarias fili-
us Zadoc] pontificis,[* sacerdos] erat specialis,& quasi capellanus ipsius regis ad orãdum & sa- * sacerdotis
crificãdum pro eo,[Elihoreph & Ahia filij Sisa] erãt [scribæ] i.doctores & periti ac sapientes in
in lege,vel vt q̃dam exponunt,scriptores regis ad scribendum epistolas eius,gestaq; temporum,
[Iosaphat filius Ahilud à cõmentarijs] i. cancellarius,[Banaias filius Ioiadæ super exercitum. Za
doc autẽ & Abiathar sacerdotes] summi, ita ꝙ Zadoc fuit pontifex, & Abiathar mox post eum
in ordine.Istud autẽ in expositione secundi capituli declaratum est pleniùs,vbi ostensum est,q̃-
liter istud nõ cõtrarietur ei quod scriptum est ibi,ipsum Abiathar à Salomone de sacerdotio e- 3. Reg. 2.
se eiectum,[Azarias filius Nathan] ꝓphetæ,erat [super eos q assistebant regi,] i. super custodes
ipsius,seu super eos q familiariùs & magis assiduè regi astabãt, secundum quod regibus solẽt q-
dam hoc modo assistere,[Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis.] i. regi ꝓcipuè charus, &
ad cõseruandum ei amicitiã verã in cunctis specialiter deputatus, q & sacerdos regis vocaẽ, non
rõne sacerdotalis officij,sed primatus cuiusdã,qa nec Nathan legiẽ de sacerdotali stirpe fuisse,&
suprà lib. 2. legunẽ filij Dauid sacerdotes fuisse hoc modo,i. ꝓcipuè honorati post regẽ. sic itaq; 2. Reg. 8.
Salomon honorauit filios Nathan,q ad eius promotionẽ maximè fuit cooperatus, & à quo ipse-
met Salomon fuit nutritus ac informatus,& qm̃ digni erant,& patrẽ suum in virtutibus imitãtes. 3. Reg. 1.
[Et Ahisar ꝓpositus domus,] i. procurator, dispositorq; palatij, [& Adoniram filius Abda] erat
[super tributa] i. ordinauit de receptionẽ tributorum, de quibus ratio sibi dabatur. [Habebat
aũt Salomon duodecim ꝓfectos super om̃em Israel,] nõ ꝙ quilibet eorum toti Israeliticæ ꝓfuerit
plebi,sed vnusquisq; certæ parti Israelitici regni, prout in textu describitur.[qui pręebebant an-
nonam regi & domui eius,] i. necessaria victui Salomoni & eius domesticis,[per singulos enim
menses in anno,singuli necessaria ministrabant,] videlicet quilibet in mense sibi ꝓfixo de red-
ditibus regis & inter duodecim illos duo fuerunt, quorum vxores erant filiæ regis. [Et nomina
eorũ,Ben Hur in monte Ephraim,Ben Decar in Maces & in Saalcbim, in Bethsames & in Elon
& Bethhanam,Ben Hesed in Aruboth.Ipsius enim erat Socho,& omnis terra Hepher. Ben Abi-
nadab, cuius omnis Naphath Dor, Tapheth filiam Salomonis habebat vxorẽ. Baana filius Ahi-
lud regebat Thaanach & Mageddo, & vniuersam Bethseam, quæ est iuxta Sarthana, subter Iez-
rael,à Bethseam vsq; Abel Mohola è regione Iecmaam. Ben Geber in Ramoth Galaad,habebat
Auothiair,filius Manassæ in Galaad.Ipse præerat in omni regione Argob,quæ est in Basan, sexa
ginta ciuitatibus magnis atq; muratis:quæ habebant seras æreas. Abinadab filius Addo præerat
in Manaim, Achimaas in Nephthali. Sed ipse habebat Bathsemath filiam Salomonis in coniu-
gio.Baana filius Husai,in Aser & in Baloth,Iosaphat filius Pharuhæ, in Isachar. Semei filius Ela

in Beniamin. Geber filius Vri in terra Galaad, & in terra Seon regis Amorrhæi, & Og regis Basan, super omnia quæ erãt in illa terra, Iuda] i. populus tribus Iudæ, qui ob causam sæpè præhabitam specialiter numeratur, [& Israel] i. populus tribuum cæterarum erat [innumerabilis] i.
Leuit. 25. difficulter numerabilis, [sicut arena mâris in multitudine,] per hyperbolen, [comedentes & bi-
Deuter. 7. bentes atq; lætantes] i. temporali prosperitate abundantes, sicut in lege fuit promissum cultoribus Dei, ac etiam dño seruientes cum rege suo, [Salomon autem erat in ditione sua] i. in suo imperio, [habens omnia regna secum à flumine terræ Philistijm, vsq; ad terminum Aegypti, offerentium munera sibi & seruientium ei cunctis diebus vitæ eius.] Hoc dicitur ad insinuandum, ꝙ Salomon habuit sibi subiecta omnia regna ac territoria filijs Israel repromissa. [Erat autẽ ci-
Ezech. 45. bus Salomonis per singulos dies triginta cori similæ.] Corus cõtinebat triginta modios. Modij
Ruth. 3. tñ illi erant tam parui, vt in lib. Ruth scriptum sit, ꝙ Booz mensus est ipsi Ruth sex modios hordei in pallio eius, quos posuit super eam. Porrò simila est delicatissima tritici farina. [& sexaginta cori farinæ,] i. panes tot cororum, erant panes regis & eius familiæ omni die. Vndè elicitur, ꝙ magnam prorsus familiam habuit, quod etiã patet ex carnibus pecorum & auium & venatitiorum animalium, quæ quotidiè edebantur in domo sua, sicut subditur: [decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes, excepta venatione ceruorum, caprarum atq; bubalorum, & auium altilium. Ipse enĩ obtinebat omnem regionẽ quæ erat trans flumen, q̃si à Taphsa vsq; ad Gazam, & cũctos reges illarum regionum, & habebat pacem ex omni parte in circuitu. Habitabatq; Iuda & Israel absq; timore vllo, vnusq̃sq; sub vite sua, & sub ficu sua, à Dan vsq; Bersabee, cunctis diebus Salomonis. Et habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorũ currulium,] i. ordinatorũ pro quadrigis trahendis, [& duodecim millia] præsepia equorũ [eque-
2. Paralip. 1. strium,] qui erant pro vsu militum equitantium, [nutriebantq; eos supradicti regis præfecti: sed & necessaria mensę regis Salomonis cũ ingenti cura præbebant in tempore suo. Hordeũ quoq;, & paleas equorum, & iumentorum deferebant in locum vbi erat rex, iuxta cõstitutum sibi.] His obijci potest, quod in lib. 2. Paralip. dicitur: Habuit Salomon quadraginta millia equorum in stabulis. Ad quod dicitur, ꝙ præsepe & quadriga frequenter in scripturis sumuntur pro ipsis equis & iumentis, quæ erant in ipsis præsepijs ac quadrigis. [Dedit quoq; Deus sapientiam Salomoni,] ad contemplandum diuina, [& prudentiam multam nimìs] in rebus humanis ac practicis. Quotidiè nanq; benè viuẽdo profecit in illis habitibus, & dñs auxit dona sua in rege deuoto. [& latitudinem cordis] i. circunspectionem seu charitatis amplificationem, per quam ad omnes se extendebat, [quasi arenam, quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis sapientiam omnium orientalium & Aegyptiorum,] ita ꝙ erat maior philosophus, q̃ quisquam illorum, & eos in scientijs naturalibus superauit. [& erat sapientior cunctis hominibus,] sibi contemporaneis, sub nomine sapientiæ compræhendendo sapientiam quamcunq;, tam naturalem q̃ infusam, & scientiam atq; prudentiam, in quibus simul sumptis, non habuit maiorem
3. Reg. 4. nec æqualem, iuxta sensum pręcedẽti articulo introductum. [sapientior Ethan Ezrahita,] i. de loco Ezrahi sic vocato, qui erat cantor aque Leuita, [& Hemam & Chalchol & Dorda filijs Mahol] i. viris his in sapientia tunc famosissimis. [loquutus quoq; est Salomon tria millia parabolas,] non dicitur, ꝙ scripserit eas, sed expressit eas ore ad suos ministros, & ita ex ore eius fuerũt collectæ, & in scriptis redactæ, vt fertur, & maior pars videtur fuisse omissa. [& fuerunt carmina
Pet. Co. hi- eius quinq; millia.] Veruntñ magister in hist. scribit, ꝙ Salomon scripsit librum de modulatio-
sto. lib. 3. nibus & canticis, tria quoq; millia scripsit parabolarũ. Dicitq; Glossa, neq; carmina, neq; dispu-
Re. cap. 7. tationes Salomonis habent, & aliqui opinant, ꝙ libri in quibus cõtinebantur, fuerunt per Chaldæos cõbusti, nec per Esdram sunt reparati. [Et disputauit super lignis] i. de naturis, viribus & ꝓprietatibus arborum & herbarũ ac preciosorũ lignorum, [à cedro quæ est in Libano,] i. inclusiuè à lignis cedrinis, q̃ in mõte Libano oriuntur, & sunt ꝑcipuę altitudinis, magnitudinisq; eximiæ, [vsq; ad hyssopũ] inclusiuè, [quę egredit de pariete,] quæ est humilis herba. q. d. de singulis disputauit à maximo vsq; ad minimũ, atq; de intermedijs, declarando eorũ naturas, proprietates ac vires, ꝓsertim quæ hominibus possunt prodesse. [& disseruit de iumentis & volucribus & reptilibus & piscibus,] notificando eorum proprietates, cõmoditates & vires, atq; per vnumquodq; genus parabolam dicẽs: quæ oĩa non habent, vel descripta nõ erant, aut scripta perierunt, tñ inter carmina Salomonis, cõputant aliq cantica canticorum. [Et veniebãt] aliqui [de cunctis populis,] in circuitu aut nõ multum remotè cõmorantibus, [ad audiendã sapientiam Salomonis, & ab vniuersis regibus terræ qui audiebant sapientiã eius,] q̃dam venerunt ad ipsum. ¶ Spiritaliter rex Salomon regnans super oẽm Israel, est dñs & saluator, vniuersorũ rex, iudex ac ꝓses fidelium. Per diuersos aũt & pręclariores officiatos Salomonis, designant discipuli Chri,
1. Corin. 12. in diuersis officijs, gradibus ac statibus constituti, quemadmodùm ad Corint. scribit Apostol. Diuisiones ministrationum sunt, idem autem dñs. Et: Quosdam posuit Deus in ecclesia, primùm

mům apostolos, secundò prophetas, tertiò doctores, deindè virtutes, exindè grātias curationũ, opitulationes, gubernationes, gña linguarũ. Porrò, sacerdos Chri, Petrus princeps apostolorũ, q in apice sacerdotij Chro successit: scribæ Chri, S. Euangelistæ, seu Paulus & Nathanael legisperiti: amicus Chri, sacratiss. Ioannes Bap. amicus spõsi: 12. plecti, sunt 12. bñdicti & pelecti apostoli, quos Deus cõstituit principes super oẽm terram, qbus ad pdicandum diuisit orbem terrarum, q Chro pabula eum cura pbuerunt ingenti, incorporando eidem eos quos cõuerterunt ad fidẽ. Psal.44.
[Iuda & Israel innumerabiles,] quasi incomparabiliter innumerabilior factus est populus Chrianus, cõfitens dño, ac diuina cõtemplãs, edentes & bibentes panem q descendit de cælo, & sanguinem eius in sacramento, & gloriantes in dño. [Salamon erat in ditione sua habens oia regna, &c.] hoc verè in Chro completum est, de quo fuit pdictum: Reminiscent & conuertent ad dñm vniuersi fines terræ. obtuleruntq; munera ei seipsos & oĩa sua, sacrificia laudis, hostiam vociferationis, incensum orationis. [Erat aũt cibus Salamonis, &c.] per tam multa, magna & varia ciborum gña Salamonis, præfigurata sunt spiritalia Chri vberrima, pinguissima atque dulcissima alimenta, vt poiè ecclesiastica sacramenta, panis lachrymarũ & cõtritionis, infusio gratiæ ac virtutis, prælibatio felicitatis futuræ, cõtemplatio diuinorum, abundantia spiritalium gaudiorum, libri sacræ scripturæ, & multiplex sensus eiusdẽ, cõfortatio cordis per opera bona, salutaris doctrina. Currus & equi Christi, sunt prædicatores deuoti, q ad audientiũ corda Chrm deferũt & inducunt: virtuosi quoq; prælati & viri perfecti, q instar aurigæ dirigunt proximos per viam psentis exilij ad patriam claritatis æternæ, & tanq quadriga portant proximos adhuc pusillos, & curam gerunt eorum, atq; eorum supportant defectus, iuxta quem modum beatiss. viri Helias & Helisæus vocati sunt currus Israel & auriga eius. Vndè fertur Psal. 67. Currus Dei decẽ millibus multiplex. Per Esaiam quoq; 66. loqtur dñs: Mittam ex eis q saluati fuerint, ad gentes, in mare, in Aphricam, in Italiam & Græciam, & adducent oẽs fratres vestros donum dño in equis & quadrigis. [Et præcedebat sapientia Salamonis sapientiam oĩm orientalium, & erat sapientior cunctis hoibus.] Hoc Christo plenissimè competit, qui stultam mõstrauit sapientiã huius mundi, cuius comparatione sapientes, insipientes censentur, in quo sunt oẽs thesauri sapientiæ atq; scientiæ reconditi. [Loquutusq; est Salamon 3. millia parabolas,] per oĩa illa Salamonis prouerbia, documenta ac carmina, designantur sapientia & scientia ac doctrina Christi in euãgelio nobis descripta, qui & multa predicauit & docuit, ac plurima egit miracula, quæ nõ sunt descripta. Et venerunt de cunctis populis ad audiendum sapientiam Salamonis:] sic ad Christi ecclesiam cõfluxerunt innumerabiles hoĩes ad audiendum sapientiam saluatoris in Euangelio promulgatam. Ad Christi quoq; personam in terris conuersantem, euangelizantem, miraculisq; fulgentẽ, multa millia cõcurrerunt, queãdmodùm scriptũ est: Iesus cum discipulis suis secessit ad mare, & multa turba à Iudæa & Galilæa secuta est eum, & ab Hierosolymis, & ab Idumæa, & trans Iordanem, & qui circa Tyrum & Sidonem multitudo magna, audientes quæ faciebat, venerunt ad eum.
Psal.21. Matt.2. 4.Reg.2.13. 1.Cor.1. Col.2. Marc.3.

¶Elucidatio cap. 5. Misit quoq; Hiram rex Tyri, seruos suos ad Salamonem, &c. Art. 8.

NArratur hîc, qualiter ad ædificandũ tẽplum pparauit se Salamon. [Misit quoq; Hiram rex Tyri,] quæ fuit metropolis regni, cuius vrbis opulentia ac magnificentia Ezech. 27. & 28. describuntur. [seruos suos ad Salamonem,] ad cõgratulandũ eius promotioni. [Audierat enĩ q ipsum vnxissent regem super Israel pro patre eius, quia amicus fuerat Hiram] regis [Dauid omni tempore,] quo pariter regnauerũt, seu ab eo die quo amicitiam inuicẽm cõtraxerunt. [Misit aũt Salamon ad Hiram, dicens:] qnia emꝑuentus fuit in bonitate & dilectione ab Hiram rege, & beneuolentiam illius expertus in se, fiducialiùs misit ad eum. [Tu scis voluntatẽ patris mei Dauid,] etenĩ adhuc viuens, insinuauit Hiram regi tanq amico, ppositum suum de templi ædificatione. [& quia non potuit ædificare domum] i. templum [nomini dñi Dei sui propter bella imminentia ei [per circuitum] à Philistæis, alijsq; gẽtilibus, [donec daret dñs eos sub vestigio pedũ eius.] i. quousq; perfectè subijceret illos patri meo, quo facto, proposuit Dauid rex templum ædificare: sed Deus per Nathan prohibuit eum, qa multum valdè effuderat sanguinem, prout 2. Reg. 7. cõtinetur. Non aũt fuit Dauid impeditus à templi ædificatione propter magnitudinem expensarum, nec ex defectu operariorum, vt qdam hic scribit, qm satis opulẽtus & potẽs fuit, imò ipse absolutè proposuit ædificare, & nisi per Nathan fuisset vetatus, protinùs incepisset, & erat tam prudens, q non incepisset ædificare, nisi potuisset & cõsummare. [Nunc aũt requiem dedit mihi dñs Deus meus per circuitum, & non est satan,] i. aduersarius visibilis, [neq; occursus malus.] i. aduersitas seu disfortoniũ mihi contingens. Veruntñ inuisibilis ille satan non quieuit à suis insidijs. [quamobrem cogito ædificare templum nomini domini Dei mei, sicut locutus est Dauid patri meo, dicens: Filius tuus quem dabo pro te super solium tuum, ipse ædificabit domum nomini meo. Præcipe igitur seruis] & operarijs [tuis] Tyrijs atq; Sidonijs, [vt precidant mihi cedros de Libano,] in quo crescunt, scilicet monte illo seu loco syluestri, [& serui mei sint cum seruis
2.Reg.5.

tuis. Mercedem aũt seruorum tuorum dabo tibi, q̃cunq; petieris. Scis em̃ quõ non est in populo
meo vir q nouerit ligna cædere.] i. arbores tam artificiosè abscindere ac ligna aptare, [sicut Si-
donij. Cùm ergo audisset Hiram verba Salamonis, lætatus est valdè:] qa ex dilectione sua ad Sa-
lamonem gaudebat de eius prosperitate ac deuotione, & etiam ꝓpter propria cómoda. [& ait:
Bñdictus dñs Deus hodiè, q dedit Dauid filium sapientissimũ, super populum hunc plurimũ. Et
misit Hiram ad Salamonẽ, dicẽs: Audiui q̃cunq; mandasti mihi. Ego faciam oẽm voluntatẽ tuam
in lignis cedrinis & abiegnis] i. in cedris & abietibus. Est aũt abies arbor boni odoris, recta, subli
Isidorus mis, & nocẽs bestijs venenosis, vt refert Isidorus. Porrò 2. Paralip. 2. habetur, ꝙ Salamon dixit, sed
& ligna cedrina & *thina & pinea mitte mihi de Libano, quod ibì expositum est. [Serui mei de-
ponẽt ea de Libano ad mare, & ego cóponam ea in ratib' in mari,] i. disponam vt per naues mit
tantur tibi, [vsq; ad locum quem significaueris mihi, & applicabo ea tibi, & tu tolle a ea, præbe-
bisq; necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ,] videlicet triticum & oleum, quæ magis abun-
dant in terra tua, q̃ mea. [Itaq; Hiram dabat] i. exhibebat non vtiq; gratis, sed per recópensatio-
nem victualium, [Salamoni ligna cedrina & ligna abiegna,] thina quoq; & pinea, [iuxta oẽm vo
3. Reg. 4. luntatẽ eius. Salamon aũt ꝓbebat Hiram] regi [20. millia coros tritici.] Corus aũt mẽsura est con
Eze. 45. tinens 30. modios, vt patuit ꝓcedẽti artic. [in cibũ domui eius, & 20. millia coros purissimi olei.]
s. olei oliuarum, [hæc tribuebat Salamon Hiram] regi [per singulos annos,] q̃diu recepit ab Hi-
ram ligna, obseqáq; ꝓfata. 2. Paral. 2. habetur, ꝙ etiam tribuit ipsi Hiram singulis annis totidem,
i. 20. millia coros hordei, tot quoq; bathos vini quot olei. scriptum est em̃ ꝓfato libro: Triticum
ergo & hordeum & vinum & oleum, quæ pollicitus es dñe mi, mitte seruis tuis. [Dedit quoque
2. Par. 2. dñs sapiam Salamoni, sicut locutus est ei. Et erat pax inter Hiram & Salamonem, & percusserunt
ambo fœdus. Elegitq; rex Salamon operarios de oĩ Israel.] i. proselytos cõuersos ad fidem &
ritum Israelis. siqdem de Israelitica natione nullum fecit seruire, vt infrà habetur. [Et erat indi-
ctio] i. summa operariorũ illorum, [30. millia virorum,] q ibant ad operandũ in Libano cum fa
mulis Hiram. Vndè subiungit: [Mittebatq; eos in Libanum 10. millia] simul [per singulos mẽses
vicissim,] videlicet vno mense vnum ternarium illorum 30. millium, & alio mense secundũ ter-
narium, menseq; tertio ternarium tertium, & sic 4. mense rursus mittebatur ternarius primus, ac
ita deinceps. [ita vt duobus mẽsibus] cõtinuis [essent in domibus suis] ad qescendũ cum suis vxo
ribus atq; domesticis, & ad vacandũ ꝓprijs rebus, & in hoc patuit sapia, imò & pietas ac discretio
Salamonis. Nam & si ꝓselytos illos immoderatè grauasset, fortè recessissent à lege Dei quam ac-
ceperunt. [& Adoniram erat sup huiuscemodi indictionẽ,] ex quo patet, ꝙ Salamon per seipsum
non elegit 30. millia illa, nec eos sic misit vicissim, sed cómisit hoc totum ita agendũ huic Adoni
ram, q alio loco appellatur Aduram. An verò fuerit idem Adonirã, q ꝓcedente cap. fertur ꝓfuisse
3. Reg. 4. tributis, q & ipse interdum Aduram vocatur, potest in dubium verti. [Fuerunt itaq; Salamoni,]
ꝓter & vltra ꝓfata 30. millia, [70. millia eorum q onera portabãt,] videlicet ligna & saxa, [& 80.
millia latomorũ in mõte,] Latomi dicunt cæsores saxorum, & extractores eorum de lapidicina.
Per montẽ aũt intelligunt pluraliter loca saxosa ac mõtosa, de qb' lapides illi ꝓcidebant, [absq;
ꝓpositis q ꝓerant singulis operibus, numero 3. millium & 300. ꝓcipientiũ populo] laboranti qd
qsq; ageret, [&] pro id est, [his q faciebãt opus.] hi aũt ꝓpositi operũ, erãt natione Israelitæ. ¶ Cir
ca hæc oritur q̃stio triplex: si em̃ ꝓfata 30. millia erant ꝓselyti, i. gentiles ad iudaismũ cõuersi, &
cósimiliter 70. millia portãtiũ onera, 80. etiam millia latomorũ, ergo ꝓselyti illi erãt simul 180.
millia, cui obuiare videtur illud 2. Paral. 2. Numerauit Salamon oẽs viros ꝓselytos, & inuẽti sunt
150. & 3. millia & 600. Deniq; hîc habetur, ꝙ ꝓcipientes populo, erant 3. millia 300. ꝓfato aũt Pa
ralip. libro insinuátur fuisse 3. millia & 600. Tertia q̃stio est, qa ex ꝓallegatis 2. Paral. 2. verbis eli
citur, ꝙ 3. millia illa 300. siue 600. viri, ꝓcipientes operarijs, erant ꝓselyti, cuius cõtrariũ dictum
for. *milliũ est. Et rñdendum ad primũ, ꝙ numerus *militum hîc positus, non exprimitur cum exclusiõe ma
ris. Est quoq; cósuetudo scripturæ, in talibus non cóputare minutias: per quod soluitur q̃stio se-
cunda. Aliq tñ dicunt, ꝙ 300. in Paralip. positi, q excrescũt, non ꝓerant operarijs immediatè: sed
eis, tanq̃ altioribus, dabatur ratio ab his q immediatè ꝓsidebant operarijs illis: quod non videtur
textui 2. Paral. 2. cósonare, in quo clarissimè dicitur, ꝙ numerauit 3. millia & 600. ꝓpositos ope-
rum populi. Potest tñ dictum illud saluari, dicendo ꝙ & 300. isti erant ꝓpositi operum mediatè.
Ad tertium dici potest, ꝙ ratione cónexiõis officij, ꝓpositi illi cõnumerant proselytis. Multi tñ
Pet. Cõ. hist. expositores & author Scholast. hist. dicunt, ꝙ ꝓpositi erãt de Israelitis: si verò qs cõtendat, ꝓalle-
li. 3. Re. ca. 9. gatam lib. Paralip. scripturã sentire oppositũ, potest se cũ textu iuuare: nec dubiũ qn potiùs stan
2. Par. 2. dum sit manifestę authoritati scripturæ canonicæ, q̃ Expositorũ, si forsitan aliquo modo à veri-
tate deuiarẽt *scripturæ. [ꝓcepitq; rex] Salamon, [vt tollerẽt] i. apportarẽt siue acciperẽt, [lapi-
des grãdes, lapides preciosos,] putà marmoreos, vel (vt dicere feruntur Hebræi) ponderosos, [in
fundamentum templi,] i. ad hoc, vt in fundamento collocarent, [& quadrarent eos.] ipsi latomi.

Nempe vt Iosephus refert, Lapides illi erant tam magni, q̃ multi eorum continebãt 20. cubitos in lõgitudine, 10. in latitudine, & 5. in altitudine. ideo iussum est, vt latomi eos scopularẽt atque quadrarẽt, scopulos amouendo: [quos] ita quadratos, [dolauerunt cæmentarij Salamonis & cæmentarij Hiram. Porrò * Byblij] i. artifices de ciuitate Phœnices noĩe Byblos seu Biblis, quæ fertur fuisse de regno Hiram, [pparauerunt ligna & lapides ad domũ ædificandã.] Poliebãt etenim & sculpebãt ligna ac saxa, ex qbus tẽplum cõstrueretur. sicq́; circa tria gña operariorũ circa lapides occupabant, videlicet latomi, cæmentarij, & Byblij, de qbus Ezech. 27. legitur: Senes Byblij & prudentes. Vndè apparet, q̃ erãt famosè artificiosi. Queadmodũ aũt Magister in hist. recitat, fabulant Hebræi, ad eruderandos seu scopulandos & cõplanandos celerius lapides, habuisse Salamonem sanguinẽ vermiculi, q Tamir vocatur, quo adspersi lapides illi, faciliter secabãt, quem sanguinẽ inuenit hoc modo: Erat Salamoni struthio habẽs pullum, & inclusus est pullus sub vitreo vase: quem cùm videret struthio, & habere non posset, attulit de deserto vermiculum, cuius sanguine liniuit vitrum, & statim cõfractum est. ¶Postremò iuxta spũalitatem, certum est, per Salamonẽ intelligi Chrm: per domũ Dei, Ecclesiã: per Hiram, gentilitatẽ cõuersam: per patrẽ Salamonis, prophetas & pr̃iarchas, q gentilitatẽ cõuertere, atq; ex ea Deo Ecclesiã ædificare conati sunt, sed nequerunt. Porrò Chrs post suã passionẽ, resurrectionẽ & ascensionẽ sortitus plenã qetem, volẽs per sctõs Apostolos gentilitatẽ cõuertere, & ex ea Deo pr̃i Ecclesiã ędificare, Apostolos suos ad gẽtiles direxit instruẽdos ac cõuertendos: deindè ad ipsos iam cõuersos, misit discipulos alios, imò & ipsos Apostolos, q cõuersos à se gẽtiles, interdũ visitauerũt ac roborauerũt in fide, prout in Actib[9] Paulus & Barnabas fecisse legunt. sicq́; Chrs ex ipsis cõuersis gẽtilibus, assumpsit multos in adiutoriũ discipulorũ ex iudaismo cõuersorũ, ita q̃ ipsi gẽtiles cõuersi simul cum gloriosis Apostolis, alijsq́; discipulis, pdicare cœperũt Euãgelicã legẽ, & pcidere ligna atq; extrahere saxa vbiq; terrarũ (vel specialiter in Libano & mõtibus, hoc est, in florẽte seculo & tumẽte mũdo, gloriãte ac superbiẽte in sua tẽporali psperitate ac potestate) hoĩes varios diuersorũ morum, excelsos & pusillos, doctos & rudes, duros & mediocres, informare, cõuertere, spiritaliterq́; circũcidere, & principi tenebrarũ auferre, & eos quadrare, i. ad æqualitatẽ iustitiæ trahere, deindè dolare, polire & sculpere, i. virtutib[9] ac sacramẽtis multipliciter decorare. sicq́; simul fuerũt, & sibi inuicẽ cooperati sunt serui Chri & serui Hirã, i. cõuersi ex iudaismo, & cõuersi ex gẽtilitate, quorũ qdam fuerũt in naturali sapia clari, & facti sunt pdicatores egregij, vt illustrissimi atq; sanctissimi viri, Dionysius, Ignatius, Polycarpus, Clemẽs, Hierotheus, & alij penè innumerabiles, q per 30. millia operariorũ, septuagintaq́; millia portantiũ onera, & per 80. millia latomorũ significant. pro istis obsequijs & laborib[9] dedit Chrs ipsis cõuersis gentilib[9] & eorũ fidelib[9] principib[9] oẽm mercedẽ quã postulauerũt, & oĩa spũali vitæ necessaria alimẽta, abũdãtiã panis cælestis & olei, hordei ac vini, videlicet cõsolationis internæ, & pietatis ac æqtatis & pœnitẽtiæ salutaris.

Iosep. lib. 8. ant. iu. ca. 2.

* Giblim

Pet. Co. hist. li. 3. Re. ca. 8.

Act. 13.

¶Elucidatio cap. 6. Factum est ergo 400. & 80. anno. Art. 9.

HIc consequenter describitur, qualiter ad ædificationem templi processerit Salamon: & primò, quo tempore. [Factum est ergo 400. & 80. anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, io anno 4.] regni Salamonis, qui tribus præcedentibus annis se præparauit ad templi constructionem, faciendo ea quæ præcedenti cap. sunt narrata, [mense * Ziph] i. Maio apud nos, qui tamen partim cum Aprili potest concurrere, [ipse est mensis secundus regni Salamonis super Israel,] i. secundus mensis 4. anni præsidentiæ eius regalis, [ædificare cœpit domũ domino.] hoc est, templum ad Dei honorem. Longum est computare per singula annos prætactos à tempore exitus Israel de Aegypto, vsq; ad tempus quo cœpta est ædificatio templi: & mirum videri potest quòd ab exitu illo vsq; ad ædificationis exordium, non fuerint nisi 480. anni, cùm in libro Iudicum Iepthe legatur mandasse regi Ammon, Habitauit Israel in Helebon, & in ciuitatib[9] trans Iordanem per 300. annos, & antequàm cœperunt habitare in terra illa, iam 40. anni effluxerunt ab egressu de Aegypto: sicq́; à Iephthe vsque ad inchoationem ædificij templi, non remanerent à numero illo 480. annorum, nisi 140. anni, cùm tamen post Iephthe legantur filij Israel per annos 40. dati in manus Philistinorum, deinceps præfuit Israeli ipse Heli annis 40. vt patuit primo libro, cui successit Samuel, post quem rex Saul fuit etiam annis 40. quemadmodùm in Actis loquitur Paulus. Post quem regnauit Dauid totidem annis. Iephthe quoq; præfuit 6. annis vt in libro Iudicum legitur. Et sic multo plures anni fuisse videntur ab exitu de Aegypto, vsque ad templi inceptiõem, quàm dicatur in textu. Denique Iosephus ait, anno 502. egressiõis de Aegypto. qui etiam asserit, ab Abraham vsque ad ędificationis exordium fuisse annos mille 20. à diluuio, mille 400. ab Adam, tria millia centum & duos. Itaque aduertẽdum, q̃ anni pretacti computantur per tempora, qbus rectores filiorum Israel prefuerunt à Mose inclusiuè vsque ad Salamonem. Scriptura demum non exprimit, quot annos Iosue & Samuel prefuerunt. Idcircò tempus presidentię eorum comprehenditur in eorum annis, qui eis successerunt in regimine & iudicio

3. Reg. 5.

* Zio

Iudic. 11.

1. re. 4. 7. 10. 11

Act. 13.

3. Reg. 2.

Iudic. 12.

Iose. lib. 8. ant. Iu. ca. 5.

Iudic.3. cio plebis. Othoniel aũt successit ipsi Iosuæ, q Othoniel iudicauit Israel annis 40. & Saul, q 40.
1.Reg.11. annis pfuisse narratur, Samueli successit, sicq; tempus illorum 4. rectorum, videlicet Iosuæ, Otho
nielis, Samuelis, & Saulis, non cõtinet nisi annos 80. Itaq; sicut ex lib. Exodi & Deut. innotescit,
Exo.16. Indic.3.4. Moses pfuit annis 40. & totidẽ Iosue atq; Othoniel, qui Mosi successerũt. Post Othoniel præfuit
Iudic. 4.5.6. Aioth, sub quo cõputantur anni 80. qbus terra dicitur qeuisse, vt in lib. Iudicum habetur, & ibi
8.9.10. expositum est. Post Aioth pfuerunt Barach & Debora, sub qbus cõputantur anni 40. qbus tunc
Iudi. 10.11.12 terra quieuit. Post quos pfuit Gedeon annis 40. Post quẽ Abimelech 3. annis, cui successit Thola præsidens annis 23. Post quem præfuit Iair 22. annis. Cui successit Iephthe præsidens annis 6. Post quem Abessan 7. præfuit annis. Post quem præfuit Elon 10. annis, & post eum præfuit Abdon 8. annis. quæ oĩa in lib. Iudicum scripta sunt. Post Abdon præfuit Samson annis 20. Cui suc
Iud.12.14.15. cessit Heli, qui annis præfuit 40. Post quem Samuel & Saul totidem præerant annis. Post quos
1.Reg.4.9.11 3.Reg.2. Dauid tot præsidens annis, cui successit Salamon, cuius 4. anno cœptum est templum ædificari. præmemoratis quoq; annis adduntur 10. & 8. anni, quibus filij Israel sine iudice fuisse creduntur,
Iudic.10. sicut ex lib. Iudicum trahitur. Porrò in ista annorum cõputatione, non oportet multùm strictè
Iose. lib.8. tempora numerare: qm cõsuetudo est scripturæ, in descriptione numerorum ac tẽporum minu-
ant. iu. ca.3. tias non curare. qualiter etiam intelligendi sint numeri annorum ipsorum Iudicum Israel, qbus vel ipsi pfuisse, vel terra dicitur quieuisse, super Iudicum clarè expositum est. Potest quoq; & Iosephi cõputatio secundũ aliquam cõsiderationem saluari. [Domus aũt quam ædificabat rex Salamon dño] vtpotè templum, [habebat 60. cubitos in longitudine, & 20. cubitos in latitudine.] Porrò cubitus cõtinere dicitur pedem cum medio. Tñ alij dicunt, q duorum cõtineat latitudinem pedum. sed primũ verius reor. [& 30. cubitos in altitudine.] Cui verbo cõtrariari videtur illud 2. Paral. 32. Altitudo 120. cubitorum erat. Rñdetur q totius illius templi altitudo ab imo vsq; ad summum, 120. extitit cubitorum: sed altitudo eius à terra vsq; ad primum tabulatum siue solarium, fuit cubitorum 30. [Et porticus erat ante tẽplum] à parte orientali, [20. cubitorum lõgitudinis,] i. habẽs in lõgo cubitos 20. [iuxta mensurã latitudinis templi.] cuius latitudo erat cubitorum 20. sicq; tanta fuit lõgitudo porticus huius, quanta templi latitudo. [Et habebat 10. cubitos latitudinis] porticus hæc sita [ante faciẽ] i. introitum [templi,] in quod intrabatur à parte orientali, à qua intrabatur in tẽplum, quæ porticus in altitudine sua surrexit vsq; ad altitudinẽ tem
Iosep. lib. 8. pli, vt Iosephus scribit. In secundo quoq; templo per Zorobabel facto porticus erat ante ingres-
ant. iu. ca.3. sum templi, vndè legitur Act.3. Cucurrit oĩs populus ad Petrum & Ioannẽ ad porticum quæ ap
2.Esd.1.6. pellatur Salamonis. [fecitq; in templo fenestras aliquas.] i. exteriùs strictas, quæ paulatìm interiùs tendebãt ad dilatationẽ maiorẽ, quas Salamon excogitauit, quatenùs lumẽ deforìs intrãs, magìs & clariùs diffunderetur interiùs. & ita nunc fiunt in multis ecclesijs vitreæ fenestrę in parietibus, & in muris. Hæ aũt fenestrę, erãt qdam aperturæ in muris tẽpli angustiores forìs, latioresque intùs. [Et ędificauit super parietẽ templi tabulata per gyrum.] Tabulatum, dici solet paries factus ex tabulis. Hic verò accipitur p structura quadã, ex coaptatis tabulis facta. Itaq; Salamon iussit trabes poni in domo, seu in templo per trãsuersum in tribus locis, in summitatibus trium mãsionum seu interstitiorũ, i. partium templi: quod infrà fuit diuisum in duas partes, terræ cohærẽtes: quarũ exterior, dicebatur scm̃ seu sctã: & interior, sctã sctõrum, sicut in tabernaculo Mosis, ad cuius similitudinẽ tẽplum istud factũ fuit p maxima parte, secundũ oẽs expositores catholicos
Exo.19. & Hebræos. Porrò, super hanc partem templi inferiorẽ, erãt in ascendendo duo solaria: tectum quoq; templi fuit planum instar solarij, iuxta cõsuetudinẽ Palęstinorũ, quorũ tecta sunt plana, ita q residẽt super ea ad circunspiciendũ hincindè. sicq; trabes illæ fuerũt situatæ per tria loca, videlicet sub primo & secundo solarijs, & sub tecto: & erãt tam longę, q extremitates earum seu capita pminebãt ex vtraq; parte, murũ ptranseũdo: ac sup extrema illa trabiũ sic pminẽtia, fecit ædificiũ * tria * tabulata, i. partibus illis trabiũ ptrãseuntibus murũ, fecit superponi tabulas seu asse-
Matt.4. res fortes, sup quas poterãt hoĩes ambulare: ideo deambulatoria vocabant, & in euãgelio pinnacula tẽpli dicunt. ¶ Circa quod Magister in hist. scribit: Satìs patet, qualiter facta erãt tabulata il
Pet.Cõ.hist. la in vtroq; latere, putà in parte australi & aqlonari. Qualiter aũt facta fuerint in frõte oriẽtali &
li. 3.re.ca.9. occidẽtali, vbi s. trabes ita nõ extẽdebant, nõ recolo me legisse. Nec sup hoc mihi somniare libet aut licet. Veruntñ credunt ibì fuisse, secundũ quod Iosephus velle videt, agẽs de tẽpli euersione.
Iose. lib.10. Itaq; ædificauit sup parietẽ tẽpli tabulata per gyrum, i. super trabes sic pminentes, iuxta & extra
an.Iu. ca.10. parietes tẽpli, collocauit atq; extẽdit tabulas, sicut iam dictũ est per gyrum, hoc est, ex oĩni parte
Leuit.16.12. templi, vel saltẽ ex latere australi & aqlonari. Vñ subiungit: [in parietibus domus,] hoc est, iuxta
Ezec.13. parietes qbus trabes innitebant ac sustẽtabant, [p circuitũ tẽpli & oraculi.] Nã ipsum tẽplũ frequẽ
Exo.33. ter vocat oraculũ, i. locus orationis: & sanctuariũ, qa in ipso cõtinebantur sacra, exercebanturq;
Hier.51. sancta deitatis obsequia. Itemq; tabernaculum & domus dei, q ibidèm specialiter habitauit per effectũ & gratiã. Interdũ verò oraculũ dicitur interior pars tẽpli, videlicet scm̃ sctõrum, in quo

da-

dabanē diuina respōsa: & pars templi exterior, vocatur tēplum, & sctm̄ vel sctā, prout super Exodum de tabernaculo Mosis pportionabiliter dictū recordor. [Et fecit latera in circuitu.] Quidam per latera ista, intelligūt tabulata pfata. sed alij aptiùs dicūt, q latera erāt loriculæ, seu appo diamenta vel clausuræ, surgentes in extremitate tabulatorum in altum, ne ambulantes super tabulata, corruerēt, & vt super ea appodiarēt, quæ in Paralip. appellanē cācelli, vt qdam exponūt. Vndè infrà 4. Reg. 1. fertur de Ochozia, q cecidit per cancellos domus suæ. Hinc Deut. 22. fuit pceptum: Cùm ædificaueris domū nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, & sis reus, labente alio & in pceps ruente. ¶ Cōsequenter agitur de inæqualitate trium pdictorum tabulatorū, in latitudine eorūdē. [Tabulatū quod subtèr erat,] hoc est, inferius seu infimū tabulatum, [qnq; cubitos habebat latitudinis: & medium tabulatum, sex cubitorum latitudinis] erat, hoc est, sex cubitos habebat in lato: [& tertium tabulatum] quod erat iuxta tectum templi, erat [habens 7. cubitos latitudinis. Istud secundū aliquos ad literā factum est, quatenùs existentes in superioribus tabulatis, non impedirenē respicere inferiùs per inferioris tabulati obstaculum. Veruntn̄ vt in Scholast. fertur hist. Hebræi dicūt tria tabulata latitudinem habuisse æqualē, ita vt si à summo vsq; ad infimū plumbata cæmētarij demitteret, perpenderet eorum equalitas. Nihilominùs inferius tabulatum dicit 5. cubitorum in lato, medium 6. cubitorum: qa superior murus arctior factus, quasi per cubitum erat retractus. Vltimum verò, hoc est, supremum tabulatum, dicit 7. cubitorum fuisse, propter retractionem muri superiùs similiter factam. Quidā verò dixerunt infimū tabulatum 7. fuisse cubitorum, medium sex, supremū 5. ita vt ascendendo arctarenē tabulata, sicut & murus. & quasi literā corrigentes, pro subtèr, legunt supèr, aut certè legunt subtèr, dicentes, tabulatum quod subtèr erat, non loco, sed numero. Quēad modùm em̄ altū qnq; vocat pfundum, qnq; supremū: sic & subtèr vocāt loco, quod infrà est positum: subtèr aūt numero, ad quod ascendit numerando. [Trabes aūt in domo posuit per circuitum forinsecùs,] qa trabes ex trāsuerso positæ in domo, prominebāt foràs per gyrum, vt dictum est: [vt non hærerēt muris templi.] hoc est, ita q tabulata non tangebāt immediatè muros templi, qm̄ modicum spatium relinquebat inter ea & muros, quod tn̄ erat tam paruum, q per ipsum non poterat pes intrare, aut ambulās cadere. & forsan relinquebat ibi ad intuendū per illud qd ageretur inferiùs vel esset. Vel aliqd sculptile aut cælatum, interpositum fuit ad ornatum & perspectionē. Aliq aūt referunt istud ad tabulatorum illorum cācellos, q distabāt à pariete muroq; templi, qtùm cōgrua tabulatorum latitudo exegit. sed istud videt à textu extraneū, cùm de cancellis non fit immediatè phabita mētio: ideo potiùs videret referendum ad trabes, quæ licèt extenderent per murum, tn̄ dici possunt muro non hæsisse, qa non finiebant ad murū, sed pertrāsibāt. Verùm, vt refert Lyra, Hebræi & etiam Iosephus dicunt, q tabulata pdicta non erāt deambulatoria, sed tres ordines appēdiciorum seu domunculară pro habitatione ministrorum templi. vndè frequēter laterales vocant, propter quod non erāt in oriētali templi parte, qm̄ ibi porticus fuit. & erat qlibet altitudinis 5. cubitorū, ita q inferiores erāt immediatè super terrā. Itaq; secundum Hebræos, iuxta muros templi in parte exteriori, vnus fuit ordo appēdiciorum, quorum altitudo erat 5. cubitorum: & cùm murus templi eleuaret per cubitos 5. à terra, restrict erat à parte exteriori per cubitum vnum: atq; in spatio illius cubiti, pminentis, erāt capita trabium, vbi terminabat primus ordo appēdiciorum: post quem, vt tactum est, erant duo alij ordines appēdiciorum: & secundū istos, tabulata non erāt in oriētali parte tēpli. [Domus aūt cùm ædificaret,] videlicet tēplum, [de dolatis lapidib' atq; perfectis ędificata est.] Saxa em̄ erāt quadrata, & cōuenienter parata ac polita extra Hierusalē, pꝑe lapidicinā, anteq̄ deferebant ad ædificij locū. & malleus & securis, [i. martellus latomi, quo saxa sculpunt aut pcidunt, [& om̄e ferramentū,] necessarium p lapidum situatiōe & cōnexione, [nō sunt audita in domo cùm ædificaret.] i. notabilis sonus instrumentorū illorū & cōsimilium ibi nō fuit. Istud, secundū quosdā, ad lapides tm̄ est referendū: qa vt dicūt, oportebat tabulata clauis cōsolidari. Nā & 2. Paral. 3. scriptū est, Sed & clauos fecit aureos. & ibidē asserit Glossa, q laminæ aureæ cum clauis illis affigebant parietib' templi, quod sine pceptibili sono fieri nō valebat. Aliq demū affirmāt, q lapides incidebant sanguine vermis cuiusdā, habēte virtutē huiusmodi, secūdū quod sanguine hirci scindit lapis adamātinus. [Ostiū lateris medij in pariete erat domus dexteræ.] i. ianua sita & facta in medio lateris seu parietis tēpli, fuit in pariete tēpli meridiano. vñ in hist. fert: Iuxta terrā erat ostiū lateris medij in pariete dom' dexteræ, i. meridianę, hoc est, in parte & muro australi ipsi' dom'. hinc alij dicūt: Ostiū, p quod erat ascēsus in supiora solaria, erat in medio parietis meridiani iuxta terrā. Nihilomin' à parte oriētali intrabat in tēplū. nā & de pfato ostio Iosephus videt sentire, q fuit in angulo muri in parte oriētali. [& p cochleā] i. ascēsum anfractuosum, tortuosum, & quasi circularē, seu p gradus ita dispositos, [ascēdebāt] de infima parte & māsiōe tēpli, [in mediū cœnaculū] i. ad primū solariū, quod instar cœnaculi factū, extitit mediū inter infimū tēpli locū, & inter secundū ac su-

pre-

Exod. 19. 32.

2. Par. 3.

Pet. Cō. hist. li. 2. Re. ca. 22

Iosep. lib. 8. ant. iu. ca. 3.

Pet. Co. hist. li. 3. Re. ca. 9. Iose. lib. 2. ant. Iu. ca. 3.

premum eius solarium.[& à medio in tertium,]i.supremum templi solarium.[& ædificauit do-
mum,& cõsummauit eam. Texit quoq; domũ laquearibus cedrinis:]i.trabibus templi affixit la
Isidorus quearia facta de cedro. Porrò laquearia, secundũ Isidorum, cameram ornãt & subtegunt. sicq; la
quearia noĩantur, quæ tignis affigebant, ita q̃ in ipsis quasi illaqueabant ac subiungebant, p̃ ma-
iori decore.[& ædificauit tabulatum super oẽm domũ,]i.in gyro toti⁹ templi in alto, quod fuit
tertium tabulatum, de quo satis iam dictũ est,[5.cubitorũ altitudinis:] q̃a clausura tabulati illi-
us, quæ erat quasi murus eleuat⁹ in extremitate tabulati, ne de illo quis caderet, fuit in altũ ascen
dens per spatium 5.cubitorum, demptis locis, in q̃bus fuerũt cancelli: super quos existentes, ibi-
Pet.Co.hist. dẽm se poterãt appodiare,& infrà aspicere. Hinc dicit Petrus Com. De altitudine illorum late-
li.3.Re.ca.10 rum ignoramus, nisi de supremo, q̃ habuerit in altitudine cubitos 5. [& operuit domũ lignis ce
drinis.]Murus nãq; seu paries inferioris loci seu mãsionis tẽpli, vndiq; fuit tabulis cedrinis oper-
tus. siquidẽ parietẽs erãt lapidei, sed operiebant cedrinis asseribus.[Et factus est sermo dñi ad Sa
lamonẽ, dicẽs:]i.dñs per angelũ in visione dixit ad eum.[Domus hæc quã ædificas, si ambulaue-
ris in p̃ceptis meis]perseuerãter,[& iudicia mea feceris, & custodieris oĩa mandata mea, gradiẽs
2.Reg.7. per ea, firmabo sermonẽ meum tibi quem loquutus sum ad Dauid patrẽ tuum,]i.promissionem
quã ei feci de successiõe sobolis suæ in regno, opere adimplebo.[& habitabo in medio filiorum
Israel,]i.in templo isto, exaudiendo ibi preces orantiũ,& acceptando eorũ oblationes atq; obse
q̃a, sicq; in cordib⁹ eorum per gratiã cõmorabor.[& nõ derelinquã populũ meum Israel.] In his
Reci.10. verbis videt Deus salutẽ, cõseruationẽ & gratiã populi cõstituisse in manu Salamonis regis ipso-
rum: q̃a vt ait scriptura, secundũ iudicẽ populi, sic & ministri eius:& qualis est rector ciuitatis, ta
les & inhabitãtes in ea. acsi dñs diceret: Si tu vixeris virtuosè, populus tibi cõmissus, erit vitę lau-
dabilis: si verò cecideris, cadẽt & ipsi p̃ magna parte. Veruntñ ista non sunt ita intelligenda, q̃ so
lo rege cadẽte, Deus populũ reliquisset, aut templũ dirimi permisisset: sed p̃scius futurorũ, ita lo
quutus est dñs, p̃uidens casum populi ex regũ secuturũ ruina. Præterea aliq̃ dicũt, Deum ista esse
loquutũ ad Salamonẽ, qñ templi ædificatio fuit cõpleta. sed textũ sequẽdo, magis apparet, q̃ bis
ista loquutus sit ei: primò, durante illa cõstructione, ad cõfortandũ eum in bono incepto: secun
dò, ædificio cõsummato, ad auisandũ eundẽ,& p̃ habẽda cautela in posterũ. Quid aũt cõtra hoc
obijci posset, tanget inferiùs & soluet. [Igitur ædificauit Salamon domũ,& cõsummauit eam. Et
ędificauit]i.operuit[parietes]lapideos[domus intrinsecùs tabulatis cedrinis,]hoc est, tabulis de
cedro copulatis,[à pauimẽto domus vsq; ad summitatẽ parietũ,] i.vsq; ad primũ solariũ,[& vsq;
ad laquearia]trabib⁹ affixa [operuit lignis,]vtpotè tabulis[cedrinis intrinsecùs:& texit pauimẽ-
tum domus]quod ex pulcherrimis marmoreis lapidibus fuit factum, [tabulis abiegnis,]hoc est,
asseribus de abietibus cæsis.[Aedificauitq; 20.cubitorũ ad posteriorẽ partẽ templi tabulata ce-
drina.]Per tabulata ista cedrina, q̃ in altitudine erãt 20. cubitorũ, doctores catholici intelligũt
parietẽ situatũ inter partẽ tẽpli interiorẽ & exteriorẽ, dicẽtes, q̃ vtraq; pars tẽpli, videlicet sc̃tm̃,&
sc̃tm̃ sc̃torũ, extitit æquè alta, s. cubitorũ 30.& q̃ 10.cubitorũ altitudo mãsit aperta, vt p illã aptu-
ram fumus ascendẽs de altari incensi, quod fuit in parte tẽpli exteriori, intraret in partẽ tẽpli in-
teriorẽ, quæ vocat sc̃tm̃ sc̃tõrum: siue (vt alij dicũt) vt dulcis ille vapor aromatũ, de altari thymia-
matis p̃cedens, intraret oraculũ. ædificauit itaq; hæc tabulata cedrina,[à pauimẽto vsq; ad supe-
riora,]vtpotè ascendendo ad mensurã cubitorũ 20. non tñ vsq; solariũ pertingendo. Veruntñ
Hebræi per tabulata ista cedrina, intelligũt partem templi interiorẽ, quã dicũt in altitudine fu-
isse breuiorẽ parte templi exteriori, in cubitis 10. quę pars exterior fuit 30.cubitorũ in alto, vt pa
tuit,& ista 20. vt dicũt.[& fecit interiorẽ domũ oraculi in sc̃tm̃ sc̃tõrum. [hoc est, exteriorẽ par-
tem templi, diuisit ab interiori, per interpositũ parietem iam p̃fatum, ita vt pars illa interior, es-
set & vocaret sc̃tm̃ sc̃tõrum, in quo cõtinebant arca,& tabulæ testamẽti, propiciatoriũ quoq; &
opre Cherubim.[Porrò 40.cubitorũ]in lõgitudine[erat ipsum tẽplum * pro foribus oraculi.] i.pars
templi exterior, quæ vocatur hîc templum, habuit in lõgo cubitos 40. ante fores siue introitum
sancti sanctorũ: q̃a exterior pars sita erat immediatè ante & iuxta ianuam partis interioris: sicq;
pars illa exterior, fuit in duplo lõgior parte interiori: propter quod, tanq̃ in duplo maior, illa vo-
catur hîc tẽplum.& sicut tabernaculũ Mosis fuit diuisum in duas partes per interpositũ velum,
vt patet Exo.25. sic diuisum fuit tẽplum Salamonis per intermediũ credrinum parietem, imò eti
am per velum 4.colorum, quod ante parietem illum pendebat, iuxta illud 2.Paral.3. Fecit quoq;
velum ex hyacintho, purpura, cocco & bysso, quod, secũdũ glossam, gratia decoris est factum, vt
inter parietes deauratos holosericum refulgeret. [& cedro oĩs domus intrinsecùs vestiebatur,]
hoc est, totum tẽplum in parietibus & in tecto atq; sub trabib⁹, operiebat cedrinis asseribus,[ha-
bens tornaturas & iuncturas suas fabrefactas,& cælaturas eminẽtes:]hoc est, in ipsis tabulis tem
pli cedrinis, erãt cum torno formatæ operationes q̃dam artificiosæ in ipsis tabularum iuncturis,
ne locus iuncturæ deprehendi valeret. Erant quoq; in tabulis factę eminẽtes picturæ, putà ima-
gi-

gines Cherubim,ac palmarum diuersarumq́; rerum,vt infrà exprimitur.sed & picturæ atq; scul-
pturæ illæ,erãt aureis laminis subtilibus cõgruenter opertæ,ita ꝙ euidẽter apparuerũt.[Oĩa]
s.muri lapidei & trabes[cedrinis tabulis vestiebanẽ,]à parte interiori,[nec oĩnò lapis apparere
poterat in pariete.]i.in nullo parietum templi illius quadrangularis, potuit aliquis lapis videri
ab interiori(vt dictum est)parte,qa asseribus erãt operti.[Oraculum aũt in medio domus in in-
teriori parte fecerat,vt poneret ibi arcam fœderis dñi.] Oraculum qñq; dicĩ ipsum tẽplum:fre-
quẽtiùs tñ pars eius interior,s.sc̃m̃ sc̃tõrum,vocatur oraculum:nũc aũt pars intra illud existẽs,in
qua collocata est arca,videtur oraculum appellari.ideo dicĩ, factum in medio domus, i. infra
templũ in parte eius interiori,i.magis distanti à parte oriẽtali,per quã intrabaẽ ad tẽplum. [Por
rò oraculum]i.pars templi interior,quæ vocatur sc̃m̃ sc̃tõrum, [habebat 20. cubitos lõgitudi-
nis:]nam totum tẽplum habuit 60.lõgitudinis cubitos, & pars eius exterior 40. vt dictũ est. [&
20.cubitos latitudinis,]sicut & pars templi exterior, sicq́; pars illa exterior fuit quadrũ æqlate-
rum,[& 20.cubitos altitudinis.]ex hoc videtur Hebræorum fulciri opinio,qa(vt tactum est)di-
cunt,ꝙ non habuit in altitudine,nisi 20 cubitos.sed expositores fideles altitudinẽ istam 20.cu-
bitorum,referũt ad parietẽ situm inter partes tẽpli p̃fatas,sicut expositũ est.[& operuit illud atq;
vestiuit auro*mũdissimo,]i.aureis laminis ex purissimo auro factis,quod 2.Paralip.vocatur au- *purissimo
rum obrizum.vbi & additur põdus auri illius,cùm dicĩ,talentis 600. [sed & altare vestiuit ce- 2.Par.3.
dro.]quod exponiẽ de altari thymiamatis,seu incensi,super quod incendebaẽ thymiama ad bo
num odorem in templo habendũ,ne odor sacrificiorũ quæ in atrio offerebanẽ & incendebanẽ,
grauaret existentes in templo,in cuius primam partem ingrediebanẽ sacerdotes, atq; in secun-
dam partem ipsius põtifex solus,vt docet Apost.ad Hebr.7.hoc altare fuit intùs solidum atq; la-
pideum,sed cedrinis tabulis coopertum,imò & desupèr aureis laminis tectũ,vt paulopòst sub-
ditur.[Domum quoq; ante oraculum]i.exteriorẽ partem tẽpli sitam cõtiguè ante sc̃tã sc̃tõrum,
[operuit auro purissimo] sicut iam dictum est, abintus,[& affixit laminas clauis aureis.]aure-
as laminas,quas antè vocauit aurum purissimũ,affixit tabulatis laterum laquearijs trabium pa-
uimẽto,ac parietibꝰ inferioris mãsiõis tẽpli cũ aureis clauis, quorũ qlibet erat 50. siclorũ,iuxta
illud 2.Paral.3.Clauos fecit aureos, ita vt singuli claui siclos quinquagenos appenderẽt. [Nihilq́;
erat in templo]de partibꝰ eius integralibꝰ,existẽtibus in parte seu mãsione eius inferiori, [quod
non auro]hoc est,aureis laminis[tegeretur,]in tm̃,vt vultus intrantiũ faceret auri lumine resplẽ-
dere,vt in Scholast.fertur hist.De quantitate aũt seu spissitudine laminarũ illarũ aurearum,non Pet.Cõ.hist.
legitur aliqd certum.[sed & totum altare oraculi,]videlicet altare thymiamatis seu incensi p̃sa- li.3.Re.ca.11.
tum,quod erat in exteriori parte templi, [texit auro.]& illud altare vocatur altare oraculi,non
ꝙ fuerit situm intra sc̃m̃ sc̃tõrum,seu in parte inferiori ipsius templi,sed qa stetit ante oraculum
extra & prope illud,& qm̃ vapor,odor seu fumus indè ascendẽs,intrauit oraculum, i.sc̃m̃ sc̃tõ-
rum per modum p̃habitum.At verò 2.Paral.4.habetur:Fecit quoq; altare æneum 20.cubitorum
lõgitudinis, & 20.cubitorum latitudinis,& 10. cubitorum altitudinis, quod stetit in atrio sacer-
dotum,sicut ibidèm expositum est,& super illud holocausta cõburebanẽ, alia quoque sacrificia
offerebanẽ in eo.Incensum verò & holocaustum, aliqñ pro eodem accipiunẽ, qm̃ holocaustum
incendebaẽ totaliter.sed nunc altare incensi,pro altari thymiamatis sumptum est,qa & thymia-
ma cremabatur super altare illud,prout super Exodum pleniùs dictũ est. [Et fecit] i.posuit, [in Exo.25.
oraculo]vtpotè in parte templi inferiori,[duos Cherubim,]q secundũ Hebræos erãt formati in-
star pulchrorum splendidorumq́; iuuenum.Sed Iosephus ait,ꝙ erãt formati ad similitudinẽ aui Iose.lib.7.
um hoĩbus nunq̃ ostensarũ,sed Mosi in visione imaginaria,qua vidit Deum quasi in sublimi so ant.iu.ca.8.
lio residentẽ,[de lignis oliuarum:]idcircò non erãt aurei, vt Cherubim quos Moses fecit,de q-
bus Exo.25.dñs iubet,duos Cherubim aureos & p̃ductiles facies.[10.cubitorum altitudinis]sic
ꝙ vnusquisq; Cherub habuit altitudinẽ 10.cubitorum, & stabãt super pauimentũ in lateribus ar-
cæ.[Quinq; cubitorum ala Cherub vna, & 5.cubitorum ala Cherub altera.]i.qlibet Cherub ha
buit alas duas,& q̃libet ala fuit 5. cubitorũ in lõgitudine sua,ita ꝙ simul habebãt lõgitudinẽ 10.
cubitorum,& tanto spatio distabãt summitates seu extremitates alarum illarũ expansarũ ab inui
cèm.& hoc est quod in litera subditur:[id est,10.cubitos habentes à summitate alæ vnius,vsque
ad alterius alę summitatem.[Decem quoq; cubitorum erat Cherub secundus in mẽsura pari]qa
eodẽ modo fuit dispositus & formatꝰ in lõgitudine sua & alis, vt primus.vndè subiungiẽ:[Opus
vnum]i.similis formatio,[erat in duobus Cherubim,i.altitudinem habebat vnus Cherub 10.cu
bitorum,& similiter Cherub secũdus.posuitq́; Cherubim in medio templi interioris.] i. in me-
dio interioris partis totius templi,cuius interior pars vocatur hîc tẽplum interius, sicq́; arca ste-
tit inter duos hos Cherubim. [Extendebãt aũt alas suas Cherubim,& tangebat ala vna parietem]
vnum,i.ala vna vnius Cherub,extẽsa fuit vsq; ad murum templi meridionalẽ.[& ala Cherub se-
cundi,tangebat parietem alterum.]i.murum oraculi seu sancti sanctorum aquilonarẽ.[Alæ aũt

alteræ in media parte templi se inuicē contingebāt.]i.alia ala vnius Cherub tāgebat alterā alam alterius Cherub, ita q alæ illę non erant directè extensæ in altum, sed trāsuersaliter versus arcam quam & operuerūt:sicq; 4.alæ illæ fuerūt extēsæ per totam latitudinē sancti sanctorum, cuius latitudo(vt patuit)fuit cubitorum 20.Hinc 2.Paral.3.scribitur, q extēdebant per cubitos 20. alia quoq; aliqua scripta sunt ibi de Cherubim istis,quæ hic non sunt descripta,sicut ecōtrà, quæ diligēs lector simul cōsideret.[Texit quoq; Cherubim] istos [auro,]i.laminis aureis.alæ verò istorum Cherubim,vt aliq dicunt,aureæ erāt.[& oēs parietes templi per circuitum sculpsit varijs cælaturis & torno,]i.cum instrumēto sic dicto.Dictū est namq; q in tabulis illis cedrinis,qbus muri inferioris partis templi erāt operti,sculptæ,formatæ siue cælatæ erāt pminentes imagines.[Et fecit in eis Cherubim,& palmas,& picturas varias,quasi pminentes de pariete & egrediētes.vndè & 2.Paral.3. scribitur: Sculpsit in eis palmas,& quasi catenulas se inuicē cōplectentes,& cælauit Cherubim in parietibus.[sed & pauimētū domus]de quo 2. Paral.3. legit,Strauit pauimentū tēpli preciosissimo marmore decore multo,[texit auro intrinsecùs & extrinsecùs]i.tam in parte templi interiori,q̄ exteriori,operuit pauimētū illud lapideū aureis laminis. [Et in ingressu oraculi]i.in pariete,per quē trāsibat ab exteriori parte templi in scm scorum, [fecit duo ostiola,] quæ dicunt ostiola,qm parua erāt respectu ianuarum,per quas fuit ingressus ab orientali plaga in exteriorem templi partem.[de lignis oliuarum,postesq; angulorum 5.] i.ipsos postes ita formauit,q qlibet postis secundū lōgitudinē suam habuit angulos 5. & vt in Scholast. fertur hist. in 5.angulo medio,hoc est,in medio anguli 5.cardines stabāt affixi,circa quos ostiola mouebantur. Veruntñ qdam exponunt ita supplendo,& postes angulorum erāt 5.supple,cubitorum.] & 2.ostia de lignis oliuarum.Et sculpsit in eis picturam Cherubim]sicut expositum est,[& palmarum species,& anaglypha valdè pminentia,]i.eminentes picturas seu pminentes cælaturas, [& texit ea auro,]i.laminis aureis,[& operuit tam Cherubim q̄ palmas & cætera auro.fecitq; in introitu templi]i.in pariete orientali,per quem intrabat in primā & exteriorē templi partem,] postes de lignis oliuarum quadrangulatos]i.4.angulorum.& sic postes oraculi,q erāt 5.angulorū, erāt ornatiùs facti q̄ isti,sicut oraculū sancti⁹ fuit.[& 2.ostia de lignis abiegnis altrinsecùs.] Nam ànte ostia illa situs extitit postis firmus & grādis,ad quem claudebant.sicq; vna ianua fuit ex vna parte postis illius,& alia ex altera postis parte:idcircò dicunt fuisse altrinsecùs. [Et vtrunq; ostium duplex erat,& seinuicē tenēs aperiebatur.]quod duob⁹ modis exponitur.Primò,qa vnū pēdebat in exteriori parietis superficie,& aliud in superficie eiusdē parietis interiori ppe ostium iam pfatum.Secundò,q vtrunq; ostium fuerit de duab⁹ partib⁹ fortiter sibi connexis, ita q vna pars ianuæ poterat claudi,alia aperta manente,sicut in ostijs quæ fracta vocātur,videmus:& iuxta hunc duplicē sensum, etiā quod dictum est de ostiolis oraculi, dupliciter explanatur: qa secundum quosdā,ambo ostiola erant in eadem parietis parte,vnum in exteriori superficie muri, aliud in interiori, sic q dum ambo clausa fuerūt,videbatur paries ille ex vtraq; parte cōtinuus: secundū alios aūt erāt sic posita,q vnum stetit iuxta latus meridionale oraculi, aliud iuxta latus aqlonare in muro oraculi,q diuidebat inter scm & scm scorum.[Et sculpsit Cherubim & palmas & cælaturas valdè eminentes,operuitq; oia laminis aureis opere quadro] prout forma eorum quæ operiebant,exegit,[ad regulā.]hoc est,ad lineā.vel aureæ illæ laminæ factę fuerūt quadrāgulari figura cum lineali directiōe.De pfatis ostijs scribit Magister in hist.Fores istæ tātæ fuerūt venustatis,vt etiā Dauid pphetās de tēpli destructiōe,eas noiatim expressserit, dicēs: Exciderūt ianuas eius.atq; vt Iosephus ait,nō erat in eis lignū maius palmo,quod fortè notat in lib. Regum,cùm dicit,opere quadro ad regulā.& erat altitudo earū 30.cubitorū, secundū altitudinem inferioris cœnaculi seu partis tēpli.sed qa dicit latitudinē earum fuisse 20. cubitorū, videt stare non posse,qm tanta extitit tēpli latitudo,sicq; ab oriēte non fuisset murus.sed ex lib. Regum patet determinatio,vbi sic legitur:Ostium duplex erat,& seinuicē tenēs,operiebat. Erat eqdem latitudo muri 10.cubitorū,& apertura,in qua ianuæ erāt,similiter 10.& ita in muro oriētali altrinsecùs supererāt 5.cubiti.In apertura verò erāt 4.fores,duę extrinsecùs,& duę intrinsecùs,quarum vnaquæq; habuit latitudinē 5.cubitorū,& erāt tam artificialiter positæ & clausæ, quasi cōtinuum parietē facerēt.Intùs aūt & extrà apertæ,sibi in medio muri obuiabāt, & totā latitudinē eius tegebāt:tamq; artificiosè mutuò adhærebāt, q qn claudebant exteriores, claudebant simul & interiores.Nullus eni nocte in tēplo remansit,q clauderet eas interiùs.Cumq; aperiebant exteriores,aperiebant simul & interiores.Propterea dictum est:Ostium duplex erat, & seinuicē tenens, aperiebatur. ¶Insupèr patet ex dictis in isto cap.& ex his quæ Exo. 25. scribuntur, q Cherubin isti in tēplo Salamonis,& Cherubin q erāt in tabernaculo Mosis,cōueniebāt in forma & situ: qa eodē modo erāt dispositi & alati,& ex vtroq; latere arcæ locati:sed differebāt in materia & quantitate.Nam Cherubin quos Moses fieri iussit,erāt parui & aurei,isti verò magni & lignei ac deaurati,atq; sub alis suis cōtinebāt arcā ac Cherubin factos sub Mose.[Et ædificauit atrium interius] hoc

Pet.Co.hist. li.3.Re.ca.16

Pet.Co.hist. li.3.Re.ca.10 psal.73. Iose. lib. 8. an.Iu. ca.3.

Exo.25.

hoc eſt, iuxta tẽplum murauit atrium, quod atrium fuit muro clauſum. Vndè ſubiungiť: [trib' ordinibus lapidum politorum,] ita ꝙ in ſpiſſitudine, vel (vt aptiùs dicunt) in altitudine muri erant tres ordines lapidum politorum, hoc eſt, lapides politi, diuerſorum colorum triplici ordine collocati. [& vno ordine lignorum cedri,] hoc eſt, lignis tabulíſve cedrinis ſub vno ordine ſitis interiùs. Ad intelligẽtiã huius valet, ꝙ in Scholaſt. fertur hiſt. Plura (inqt) fuerũt atria circa tẽplum, Pet. Co. hiſt. li. 3. Re. ca. 14
ſicut Pſal. 133. legitur: Qui ſtatis in domo dñi, in atrijs domus Dei noſtri. De interiori aũt atrio fit hîc tm̃ mentio. De eodem & de ſecundo tractat Ioſephus, ꝑter quæ duo, fuerũt & alia atria duo. Ioſe. lib. 8. an. In. ca. 3.
Itaq; atrium iſtud interius erat platea grandis, ex om̃i parte circa tẽplum diffuſa per quadrũ, hoc eſt, quadrata in gyro templi, ſicut & tẽplum erat in quadro formatũ, eratq́; platea illa altera parte lõgior, ſicut & tẽplum: & ante fores templi ad orientẽ plurimũ extendebať, qm̃ ibì ſtabat altare holocauſtorum æreum & mare, in quo lauabãt ſe ſacerdotes, & luteres, in qbus hoſtię lauabantur, atq; ibidèm ſacerdotes ac Leuitæ coram dño (aſtante populo) miniſtrabãt, & circa vtrunque latus templi non erat tam magna. Ab occidente verò ſtrictior erat. pauimentũ aũt vario marmore ſtratum erat, & diuerſis imaginibus venuſtatum: & breuis murus cingebat ipſum, q murus fuit in altitudine 3. cubitorum, eratq́; cubitus vnus de lapidibus vnius coloris, cubitus ſecundus de lapidibus alterius coloris, & tertius tertij. Interiùs quoq; murus iſte veſtiebatur cedro, & poſitus fuãt murus per gyrum in extremitate huius, vt cæteros à miniſtris diuideret, & ab ingreſſu atrij huius prohiberet. Ad hunc murum ſe appodiabãt pſallentes, & cõuerſi ad populũ, alloquebantur eundẽ. [Anno 4.] regni Salamonis [fundata eſt domus dñi,] hoc eſt, incepta fieri, vt patuit in exordio hui' capitis. [menſe Ziph, & in anno 11.] regni eius [menſe Bul] vel (vt alij dicunt) Zebul. [ipſe eſt menſis octauus] 11. anni præfati, cui menſi correſpondet ſecundum nos September, vt dicit Beda, ſeu partìm October, vt aliqui dicunt. [perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & in Beda
vniuerſis vtenſilibus ſuis, ædificauitq́; eam annis 7.]

¶ De ſpirituali & myſtica expoſitione huius cap. 6. Art. 10.

PEr hoc ꝙ Salamon rex opulentus ac ſapientiſſimus, ædificauit Deo ſpecioſiſſimũ ac precioſiſſimũ tẽplum: ꝑfiguratum fuit, ꝙ Chr̃s, in cuius manu ſunt regnum, poteſtas & imperiũ, Dan. 7.
ædificaret Deo patri ſeu ſuperbeatiſſimæ Trinitati pulcherrimũ incõparabilis precioſitatis, dignitatisq́; tẽplum, vniuerſalẽ Eccleſiam, quam toto terrarum orbe per Apoſtolos per fidem, charitatem, & gratiã congregauit, pro cuius ſalute precioſiſſimũ proprij ſanguinis effudit ac dedit Apoc. 1.
theſaurum, de quo à Zach. 6. ꝑdictum eſt: Eccè vir oriens nomen eius, & ædificabit tẽplum dño. Quẽadmodũ aũt Salamon fecit tẽplum in mõte Moria, ſic Chr̃s in ſublimitate gratię ac virtutũ, in apice cõtemplationis, in charitatis perfectione ſtatuit, cõſtruxit & cõſummauit Eccleſiã ſuã.
¶ Deniq; per hoc, ꝙ in area Ornan Iebuſæi tẽplum Salamonis cõſtructũ eſt, ꝑſignatum videtur, ꝙ in terra gentilitatis Eccleſia eſt diffuſa. At verò per hoc, ꝙ tẽplum Salamonis quadrangularis fuit figuræ, ꝑmonſtrabať, ꝙ Eccleſia Chr̃i æqualitate iuſtitiæ ornaretur, & 4. virtutibus cardinalib' ad ꝑclarã ptingeret quadraturã. per longitudinẽ tẽpli, lõganimitas Eccleſiæ in expectatione futuræ btitudinis denotať: ꝑ latitudinẽ, charitas, q̃ ad oẽs extẽdiť, & inimicos cõplectiť: ꝑ altitudinẽ, perfectio inſinuať internorũ profectuum, ſublimitas cõtemplationũ, vertex diuinorũ chariſmatum: per porticum templi, ſtatus incipientiũ: per primã templi partem, ſtatus ꝑficientiũ: per partem templi interiorem, ſtatus perfectorũ exprimitur: per feneſtras templi obliquas, intelliguntur libri ſacræ ſcripturæ, illuminantes Eccleſiam: vel ipſi ꝑdicatores, q lumẽ veritatis pandũt hoïbus, & ſolem iuſtitiæ adducũt credentib'. ſed qa in ſcripturis eſt q̃dam obſcuritas, atq; in ꝑdicatoribus ac ꝑlatis cognitio imperfecta, qa per ſpeculum in ænigmate vidẽt: culparum quoq; 1. Cor. 13.
admixtio ac defectus iuſtitiæ inueniť in eis, rectè feneſtræ iſtæ dicunť obliquæ. Vndè & Eſa. 64. Vniuerſæ, inqt, iuſtitiæ noſtræ quaſi pãnus mẽſtruatæ. Inſupèr, per tres templi mãſiones ſeu partes ab infimo vſq; ad ſupremũ, ſignificanť tres ſtatus fidelium, vtpotè cõiugatorum, religioſorũ, ac ꝑlatorum: inter quos, cõiugati ſunt infimi, religioſi medij, ꝑlati ſupremi. Per parietes templi, ſignanť diuerſæ gentes, ex qbus cõſtat Eccleſia: per pauimentũ, ſctã humilitas multipliciter decorata: per deambulatoria, diuina ꝑcepta & Euangelica Chr̃i cõſilia, in qbus & per quæ ſalubriter ambulatur ac tendiť ad ſalutem: per latera & appodiamenta à caſu ꝑſeruantia, intelliguť diſcretio, timor Dei, cuſtodia cordis, oratio ardẽs, & cõfidentia iugis in dño: per atrium templi, occupatio fidelium in exteriorib' reb', per quam ab arcta vita ſalutis frequẽter receditur: tñ ne nimiũm recedatur, per murum atrij, regimẽ paſtorale muniẽs ac circundãs gregem fidelium, rectè accipitur, per quod à damnabili ꝑſeruanť ac cohibenť receſſu. Tabulæ cedrinæ, qbus parietes ſunt Matt. 7.
operti, deſignãt exteriorum exemplaritatẽ, & virtuoſæ famæ odorem, per quas efficimur bonus 2. Cor. 2.
Chr̃i odor in om̃i loco, proximiſq; ſuaues: atq; noſipſos ac proximos, à vitiorum putredine ꝑſeruamus, dæmones quoq; perſequimur & fugamus. Deo etem̃ cõſcientiæ puritatem, proximis exemplaritatem ac bonam tenemur famam. Nempe vt aſſerit Gloſſa, Cedrus eſt imputribilis ar-

bor,boni odoris,iucundi aspectus:quæ accensa,suo odore fugat perimitq; serpētes. Trabes,sunt
grandia illa diuinæ pietatis auxilia,angelicarum potestatum subsidia,p̄sidentiū sustentamenta,
q̄bus in electis cōseruant̄,deportant̄ ac roborant̄ virtutes,gradus & status fidelium. [Domus aūt
cùm ędificaretur,de dolatis & perfectis lapidibus ædificata est.] Non eñ aliq̄s Chr̄o atq; eccle-
siæ potest salubriter incorporari,nisi in baptismo aut pœnitētię sacramēto ab inculta,rudi & cru
da cōuersatione sua pristina,originali siue culpa mūdatus,& fide,spe ac charitate ornatus.[Et mal
leus & securis & om̄e ferramentū,non sunt audita in domo dum ædificaretur:] q̄a fideles capitī
suo Chr̄o ac matri suæ ecclesię incorporant̄ q̄eta & interiori ac insensibili operatiōe sp̄ūsancti,
per vitiorum expulsionē & infusionē virtutū. Spiritalis nanq; & interna est ædificatio ista,sicut
ait Apost.Ephe.4.In Chr̄o oīs ædificatio cōstructa crescit in tēplum sc̄m̄ in dn̄o, in quo & vos
coædificamini in habitaculū Dei in sp̄ūsc̄tō.Per ostium templi intelligit̄ fides,quā primò ac fir-
miter oportet habere:vel baptismus,q̄ est ianua sacramētorū:vel Chr̄s, q̄ protestat̄ Ioan.10.Ego
sum ostium ouium.[Et per cochleam ascendebāt.]per cochleam designatur difficilis ad virtu-
tum,p̄fectum ac perfectionē ascensus.Ars q̄ppe & virtus sunt circa difficilia,& in ascēsu nostro
ad verā felicitatē non itur semp directè, sed frequēter hincindè gyratur,tardè,p̄ceditur,tortuosi
2.Tim.2. tates occurrūt,q̄b⁹ oportet resistere,nec coronatur nisi q̄ p̄ualet. [Texit quoq; domū laquearijs
cedrinis.]Laquearia ista,sunt ornata ac dulcia dona sp̄ūsancti,q̄bus & ipsæ virtutes perficiun-
tur & expediunt̄,ac ipsi fideles,dirigibiles ac dociles à sp̄ūsc̄tō reddunt̄,sicut in Euāg. Ioan.6.ait
Saluator:Erunt oēs docibiles Dei.Et Psal.142.Sp̄ūs tuus bonus deducet me in terrā rectam. [&
ædificauit tabulatum super oēm domum.] Tabulatū istud altissimū toti ecclesię eminēs,est con
uersatio Chr̄i in seculo isto,quam nullus valet plenariè imitari.Rursus,Tabulatum seu deambu
latorium vel domiciliū istud,est charitatis perfectio,mystica theologia,angelica & cælestis con-
Phil.3. uersatio ducta in carne,vt q̄dam fatetur:Nostra,inquens,cōuersatio est in cęlis.Deniq; tria deam
bulatoria illa,designāt tres vias perueniēdi ad totius fontē salutis.Prima & infima est via manda-
torū.Secunda est,p̄fessio & cōuersatio religiosorū cœnobitarū in societate viuētiū.Tertia Ana-
choretarum,quorū vita est sup hoīem,cùm homo sit naturaliter animal sociale ciuile.[& operu
it domū lignis cedrinis.]Ligna cedrina sunt hoīes sublimis dignitatis,exemplaris ac dulcis con
uersationis,synceri ac integri cordis:q̄bus ecclesia operit̄,dum tales cæteris p̄ficiunt̄.[& texit pa
uimentū domus tabulis abiegnis,] quēadmodùm per pauimentū humilitas,quæ in basso & imo
se collocat,designatur:sic per abietem arborē altam,magnanimitas insinuat̄,quæ diuinæ oīpo-
tentiæ innitendo auxilijs, in summo se figit.Deus aūt mira moderatione disponit, vt in electis
suis humilitas magnanimitatē non excludat,& magnanimitas humilitatē perficiat ac venustet.
Insupèr,per hoc,q̄ exterior pars templi,fuit interiori parte ipsius in duplo maior ac lōgior,figu
ratur,q̄ in ecclesia multo plures sunt seculares & cōiugati,q̄ spiritales ac religiosi.Per arcam si-
gnificatur Chr̄i humanitas,seu eucharistiæ sacramentū,vel mens viri heroici:quæ arca in oracu
lo ponitur,q̄a in secretioribus ecclesiarū locis, atq; in deuotissimis Dei seruis Chr̄s homo ac sa-
1.Cor.13. cramentū custodiunt̄.[Altare vestiuit cedro.]Altare, est fides,in qua q̄cquid boni agimus,Deo
offerimus:vel charitas,sine qua nil meritorium & Deo acceptum est: seu Chr̄us, in cuius merito
Deo oīa nostra sacrificia immolamus.Huius altaris operimentū & vestit⁹ ac decoratio,est deuo-
tionis suauitas,feruor orationis,cōuersatio sacrificijs correspōdēs.[Domū operuit auro purissi-
mo.] i. chr̄ifideles fide & opere,chr̄ianos tegit ac perficit dn̄s syncero ac spiritali amore,de quo
fertur Apoc.3.Suadeo tibi emere aurum ignitum, probatū.[Et fecit duos Cherubim,] per quos
intelligunt̄ excellentes illuminatiōes atq; sciētiæ vtriusq; testamēti,ac dignitates angelicæ,& su-
pernorum obsequm ciuium aut etiam sacerdotum,q̄ in scripturis angeli nuncupant̄, q̄ ad Chr̄i
Mal.2. obseq̄a sunt parati,& in ipsum respiciunt,dum om̄e quod operant̄,ad eius honorem & gloriam
recta intentiōe ordināt ac reducūt.Alæ Cherubin,sunt agilitates eorum, ad exequendū celerri-
mè quicq̄d iusserit cōditor Deus:vel subsidia obseq̄aq; ipsorum, q̄bus & creatori iugiter obse-
quunt̄,& militanti ecclesiæ suffragant̄,ac sibi cōmissos custodiunt,obumbrāt ac tegūt:ideo alæ
Cherubin tangebāt parietes,sed & ala vnius alam alterius:q̄a cōcorditer faciunt hæc,& sibi inuā
cèm cooperant̄,charitate quoq; nectunt̄,& totam militantē perambulāt ac circundāt ecclesiam.
Qui tecti sunt auro,i.ardētissima charitate.[& sculpsit varijs cælaturis,] per oēm illam templi pi
cturam & cælaturam,rectè accipiunt̄ multi ac magni ornatus ecclesiæ in fructibus & beatitudi-
nibus,in desiderijs sanctis,in operibus supererogatiōis,exercitationibusq; internis & aspiratio-
Isidorus nibus ac occupationibus mentis in Deo assiduis. Vndè Cant.2.loq̄tur spōsa:Fulcite me floribus,
stipate me mālis,q̄a amore langueo.q̄ & per anaglypha exprimunt̄. Nēpe vt ait Isidorus,Anagly-
pha sunt vasa escaria sursum sculpta ἀπὸ τοῦ ἀνὰ, quod est sursum,& γλύφω sculpere. Et vt asse-
Beda rit Beda, ἀναγλυφα græcè,Latinè dicunt̄ cælaturæ,q̄bus insigi Cherubin facit, q̄ puritatē ange-
licā edocet esse sectandā,p̄sertim religiosis & clericis ac p̄latis,quatenùs q̄ gradu ac ordine p̄mi-
nent

nent alijs, ꝓpolleant & virtutum operibus. [Nihilq́; erat in templo quod non auro tegeretur.] Sic
nemo est in Ecclesia, tanq̃ viuum ipsius mẽbrum, & fide ac merito, nisi q charitate resplendet, & Sap.7.
salutari sapiẽtia decoratur: siqdem neminem diligit Deus, nisi q cum sapientia inhabitat: & vani Sap.13.
sunt oẽs, qbus non subest sciẽtia Dei, q per Ose.4. testatur: Quia tu scientiã repulisti, repellam &
ego te, ne sacerdotio fungaris mihi. [Sed & pauimentũ domus texit auro.] Vera nanq; humilitas
semper charitate ornatur. Et rursus veraciter ait scriptura: Vbi humilitas, ibì & sapientia. [In in- Pro.11.
gressu oraculi fecit duo ostiola:] per quæ designant̃ vita ꝑlatica & cõtemplatiua monastica, per
quas ad interiora pertingit̃. Rursus, ostiola ista sunt humiliatio profunda suijpsius, & timor diui-
næ maiestatis, per quæ ad secreta altissimi cõtemplanda intratur. Ostiola quoq; sunt, lumẽ natu-
ræ & lux gratiæ, per quæ ad lumen gloriæ itur ac peruenit̃. Postes demũ & columnæ, sunt maio-
res & perfectiores, q portare possunt minorũ imbacillitates. q postes esse debẽt de lignis oliua-
rum, i. personæ gratia pietatis & lumine sapiẽtiæ decoratæ, vt nouerint qbus & qualiter debeant
cõdolere, ita vt bonitate, disciplina, discretioneq́; vigeãt, & vinum rigoris, oleumq́; dulcoris, ꝓ-
portionatè cõtemperẽt. [& duo ostia de lignis abiegnis.] duo ostia, intelligi possunt obseruatio
ꝑceptorũ, atq; impletio consiliorũ, iuxta illud Matth.19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.
Itemq́; Luc.9. Qui vult venire post me, abneget semetipsum. Iterum, ostia sunt pastores ac ꝑdica
tores, ꝑsertim Apostoli & ꝓphetæ, vel patiẽtia in aduersis, & cõstantia in ꝓsperis. [Et vtrunq; osti
um duplex erat] i. per fidem & operationẽ distinctũ, charitate Dei ac proximi copulatum, intùs
& extrà illuminatum. [& se inuicẽ tenẽs, aperiebat̃,] qm̃ vnum istorum fulcitur ac adiuuatur ex
altero, sicq́; ad ꝑfectum ꝓcedunt. [Et operuit oĩa laminis aureis.] i. charitatiuis affectibus, sine
qbus nil meriti sortirent̃. affixęq́; erãt aureis clauis, i. incitamẽtis ac motibꝰ filialis timoris ac san- 1.Cor.13.
cti amoris, qbus nil fortiùs ligat, nectit aut penetrat. Vndè & scriptum est Psal.118. Cõfige timo-
re tuo carnes meas. vel claui aurei, sunt verba diuinæ scripturæ ac salubria documenta, per q̃ ho
mo adhæret virtutibus, cõpungit̃ & vnitur. Hinc Ecclẽs12. scriptum est: Verba sapientũ quasi sti-
muli, & quasi claui in altum defixi. [Aedificauitq́; eam annis 7.] Septenario vniuersitas designa-
tur, iuxta illud Tob.12. quod Raphael dixit: Ego sum Raphael angelus, vnus ex septem q stamus
ante dñm. Atq; Apoc.1. Et à septem spiritibus, q in cõspectu throni eius sunt. Chrs aũt Ecclesiã su
am ædificat per totũ tẽpus seculi huius, quẽadmodũ cõtestat̃ Mat.28. Eccè ego vobiscũ sum cun
ctis diebꝰ vsq; ad cõsummationẽ seculi. Quã & septẽ donis spũssctĩ cõstruit, perficit & sustentat.

¶ Declaratio literalis cap.7. Domum aũt ædificauit Salamon. Art. 11.

HVius capituli exordium describit ædificia illa regalia, quæ Salamon fecit pro se & coniu-
ge sua & pro commodis suis. Deindè reditur in isto capitulo ad describenda instrumenta
cultus diuini, & vtensilia templi, ac rerum quarundam contentarum in eo. [Domum autem su-
am] i. regale palatium cum attinentijs suis, [ædificauit Salamon 13. annis, & ad perfectum vsque
perduxit.] non q domus sua fuerit preciosior aut pulchrior templo & attinentijs suis, imò econ- 3.Reg.7.
trariò fuit, sed quia adhuc erat multùm deuotus, ardentior fuit circa ea quæ Dei sunt, q̃ circa ꝓ-
pria: multoq́; plures operarios habuit simul occupatos ad templi, q̃ ad palatij sui, constructionẽ.
Populus quoque fertur fuisse feruentior circa structuram templi, q̃ domorum regalium: sed &
necessaria pro templo ædificando, erant Salamoni præparata à Dauid: non aũt pro alijs domibꝰ
construendis, facta fuit ei talis prouisio. Sequitur de secunda domo regali, non q in ea commo-
ratus sit rex, sed in ea reposuit aliqua preciosa, quæ infrà tangentur. [Aedificauit quoq; domum
saltus Libani,] quæ domus interdum vocatur domus saltus, interdum domus Libani, aliqñ do-
mus saltus Libani, quia cõstructa fuit de lignis Libani montis seu syluæ circuniacẽtis. saltus nan
que pro sylua accipitur. De quantitate aũt & dimensionibus domus saltus, subiungitur: [100. cu 3.Reg.6.
bitorum longitudinis,] sicq́; lõgior fuit templo, quod habuit 60. cubitos lõgitudinis, vt in prin
cipio præcedentis cap. recitatur. [& 50. cubitorum latitudinis,] latitudo aũt templi fuit cubito-
rum 20. [& 30. cubitorum altitudinis.] templum verò fuit altitudinis 120. cubitorum, vt 2. Paral.
3. habetur. Veruntñ q domus saltus, dicitur in altitudine cubitorum fuisse 30. quidam exponũt,
q tanta extiterit altitudo ipsius vsque ad eius solariũ, quod vocatur mansio secunda, quia in du-
as mansiones fuit ascendendo diuisa, habens tm̃ vnum solarium. Tectum quoque ipsiꝰ fuit pla-
num, iuxta cõsuetudinem Palæstinæ, cuius pars fuit Iudæa. [& 4. deambulatoria inter columnas
cedrinas.] In vtraque etrm̃ mansione domus istius, erant 3. cedrinarum ordines columnarum se-
cundum longitudinem mansionum: sicq́; tam inferiùs q̃ superiùs inter ipsas columnas erant de-
ambulatoria duo, & inter columnã ex vna parte extremã, & parietẽ sibi ꝓximũ, fuit deambulato
rium vnum: similiter inter columnã in alia parte extremã & parietem sibi vicinũ. Vndè subiun-
gitur: [ligna quippe cedrina exciderat in columnas,] i. de ipsis cedris fecit columnas in domo
ista. [& tabulatis cedrinis] i. asseribus de cedro præcisis, [& vestiuit totã cameram] domus istius,
videlicet superiorem concamerationem, [quę 45. columnis sustentabatur.] In quolibet nanque

trium ordinum columnarum,erant 15.columnæ,quæ simul sunt 45.Hinc subditur:[vnus autem
ordo habebat columnas 15.contra se inuicèm] lateraliter[positas, & eregionè se respicientes]ex
latere,[ęquali spatio inter colũnas]existẽte,ita q̄ ęqualiter distabat vna ab alia,& similiter vnus
ordo columnarũ ab alio.[& super columnas]posita erant[quadrangulata ligna in cunctis æqua
lia]in quantitate,& similia in qualitate figuræ quadrangularis,quæ erãt ibi ꝑ trabib⁹ sita,ad sus-
tentandũ solarium & etiam tectum planum.Deniq; ante palatium erãt tres porticus: prima,pa-
latioq́; vicinior,fuit maior,de qua sequit̃:[Et porticũ columnarũ]i.columnis subnixã,[fecit 50.
cubitorum longitudinis,] totq́; cubitorum fuit latitudo palatij. [& 30.cubitorũ latitudinis.]de
cuius altitudine hic tacetur.Sequit̃ de porticu secunda:[& alteram porticum] fecit[in facie por
ticus maioris,]i.directè ante eam.In secunda hac porticu fiebãt & ꝑferebant̃ cõmunia quæq; iu
dicia.[& columnas & epistylia,]quæ ponebant̃ in capitib⁹ columnarũ, & erãt capitella ac orna-
menta earum,[super columnas fecit.Porticum quoq; solij]in qua rex Salamon sedebat ad iudi-
candũ:vndè subdit̃,[in qua tribunal est,fecit,& texit]i.intùs operuit[lignis cedrinis à pauimen
*sederet, vel, sederet̃ to vsq; ad summitatẽ]i.tectum.[& domuncula,in qua*sedebatur ad iudicandum, erat in media
porticu]i.in medio porticus huius,seu infra eam,[simili opere.]Quidam per domunculã istam,
intelligunt ipsum thronum iudicialem Salamonis situm in porticu ista.Alij verisimilius dicunt,
3.Reg.10. Rabanus q̄ in porticu ista erat facta q̃dam domuncula,in qua collocatus fuit thronus regis ꝑfatus,de cui-
us formatione,dispositione & preciositate in frà habetur.Porrò vt Rabanus ait, Solium propriè
dicitur regum,thronus iudicum,cathedra doctorum.Frequẽter tñ vnum istorum ꝑ alio sumit̃.
Pet.Co.hist. Præterea,ꝑ clariori horum intelligẽtia aduertendũ,quod Magister in hist.scribit: Domus,inq̃t,
li.3.Re.ca.12 saltus duplex erat,i.in superiorẽ & inferiorẽ partẽ diuisa,vnũ habẽs solariũ,& ex duplici erat ma
teria:pars inferior erat lapidea,& dicebatur nechota,i.pigmentaria,in qua reponebantur aroma
ta & pigmenta ad vsus templi ac regiæ domus,vt ex beneficio(i. proprietate & virtute) terræ ac
Hieronym⁹. muri lapidei,diutiùs vigerent quasi recentia.Vndè & super Esa.31. scribit Hieronymus, Pro do-
mo Nechota q̄dam trãstulerunt,domus thymiamatis:q̄dam,domus storacis.Porrò superior pars
domus istius,lignea erat de lignis Libani facta:propter quod vocata est domus salt⁹ Libani.Ali-
q̄tñ putãt eã ideo sic vocatã,q̄m circunquaq; cõsita erat arborib⁹ & viridarijs miræ recreationis,
iuxta densitatẽ seu diuersitatẽ & amœnitatẽ saltus Libani.Scriptũ est em̃ 2.Paral.Posuit ea,vide-
licet scuta,rex in armamentario,quod consitum erat nemore.In hac etem̃ parte reponebant̃ ar-
ma,vt beneficio ligni,rubiginem non sentirent,i.non cõtraherent. Nec solùm ponebant̃ ibì ar-
ma ad pugnandũ,sed etiam ad decorem & ostentationẽ regij fastus. Fecit em̃ rex Salamon 200.
aurea scuta,in quorum vnoquoq; erãt 600.sicll auri,imò & totidem lanceas aureas,vt 2.Paral.9.
habetur.Fecit quoq; 300.aureas peltas,quarum q̃dam erãt rotundæ,alię instar semicirculi factę.
Peltæ nanq; dicunt̃ hîc media scuta, figurata instar lunæ semiplenæ. His vtebant̃ custodes regis,
ante ostium domus excubantes:& q̄n rex egrediebatur,ꝓcedebant eum eq̄tantes, & ferẽtes hui-
usmodi arma iuuenes flaui,quorum capilli descendebãt vsq; ad dorsa equorũ,adijcientes comis
suis tincturã auri,siue vt aliq legũt,cincturam auri,i.aurea q̃dam serta,vt eorum capita radijs so-
lis perfusa,fulgerent ac radiarẽt:Hos rex sequebatur in curru.Solebat em̃ exire Hierusalẽ vsq; ad
quendã locum,distantẽ ab vrbe duobus funiculis,i.duobus appensis.& dicebatur locus ille,hor
*Eden tus*Edem,i.deliciarum.¶Sequit̃ de domo reginæ.[Domũ quoq; fecit filiæ Pharaonis]cõiugis
suæ supremæ,[quam duxerat Salamon vxorem,]quam & præ cæteris valdè dilexit, [tali opere,
quali & hãc porticum:]de qua immediatè iam dictum est.non tñ per oĩa similis fuit domus regi-
næ huic porticui,q̄a non claudebat̃ columnis vt porticus:sed in materia similis fuit,q̄a de preci-
osis lapidibus habuit fundamentũ & muros siue parietes.Vndè subiungit̃:[Oĩa lapidibus pre-
ciosis,qui ad normam quandã]i.regulam[atq; mensurã] cõgruæ quantitatis, [tam intrinsecùs q̄
extrinsecùs]i.in vtraq; superficie,[serrati erant,] i. secti & complanati, [à fundamẽto vsque ad
summitatem parietum,]videlicet vsq; ad solarium, [& intrinsecùs] s.in domo positi erãt huius-
modi lapides,putà in pauimento,[vsq; ad atrium maius:]quod fuit in circuitu huius domus,vel
vsq; ad atrium domus regis,quod fuit rotundũ.Atrium aũt templi erat quadratum, sicut præha
bitum est.[Fundamenta aũt]domus reginæ,erant[de lapidibus preciosis] forsan marmoreis,[la
pidibus magnis 10. siue 8.cubitorum,]in longitudine aut latitudine.[& desupèr] videlicet super
lapides illos in fundo lòcatos,[lapides preciosi,]forsan alterius speciei, [æqualis mensuræ sectà
erant]dispositi.[similiterq́; de cedro.].i.ligna cedrina erant ibì disposita.[Et atrium maius ro-
tundum] iam præfatum, [trium ordinum de lapidibus sectis]fuit,qui tripartito ordine erant si-
tuati,& vnius ordinis de dolata cedro.]i.tabulis cedrinis dolatis vestiebant̃[Necnon & in atrio
domus domini interiori,]fuit dispositio talis,hoc est, in atrio sacerdotum. Vndè in fine præce-
3.Reg.6. dentis cap.scriptum est:Aedificauit atrium interius tribus ordinib⁹ lapidum politorum,& vno
ordine lignorum cedri:sicq́; ex illorũ expositione verborũ ibì inducta,patet sensus istius passus.

[&

[& in porticu domus,] videlicet templi, taliter fuit dispositum. Hæc est porticus sita in facie tẽpli, de qua præcedenti cap. scriptum est, Et porticus erat ante templum. [Misit quoq; rex Salomon] ad Hiram regẽ Tyri, [& tulit] i. indè fecit sibi spontè adduci, [Hiram] operarium artificẽ, regis ministrum, [de Tyro, filium mulieris viduæ de tribu Nephthalim, patre] eius [Tyrio] existente, i. de Tyro, & sic ex parte patris fuit gentilis, vt litera sonare videtur: & si pater ille fuit ad cultum vnius veri Dei, seu ad Iudaismum cõuersus, excusabilior fuit illa Hebræa ꝙ contraxit cũ illo. Tñ de hoc, an s. pater eius fuit natione gentilis, pleniùs super Paral. dictum est. Sed his obuiare videtur, quod 2. Paral. sic legitur: Misit Salomon ad Hiram regem Tyri, dicens: Mitte mihi virum eruditum, qui nouerit operari in auro & argento, &c. & posteà legitur ibì Hiram rex Salomoni inter cætera scripsisse, Misi tibi virum prudentẽ & scientissimum &c. sed horum cõcordantia facilis est, vt dicatur, quòd Salomon per literas & per nuncios rogauit & procurauit sibi mitti huiusmodi virũ, sicq; rex Tyri ad instantiam Salomonis misit hunc ipsum. Quod verò hîc scribitur, Salomon misisse & tulisse hunc virum de Tyro, per recapitulationẽ est accipiendum. Nã fecit hoc, anteq̃ constructionẽ templi incepit. [Artificem ærarium, & plenum sapientia & intelligentia & doctrina ad faciendum omne opus ex ære] i. scientẽ operari in ære, imò & in auro, argento, ferro, marmore, lignis, purpura, hyacintho, bysso & coccino, & sciuit cælare oẽm sculpturam, & inuenire prudenter quicqd in opere necessarium fuit, vt præallegato Paral. continetᷣ lib. Vndè ob tantam viri illius peritiã, Hiram rex vocauit eum patrẽ suum. ¶Præterea quæri potest, qualiter artifex ille dicatur hic filius mulieris viduæ de Nephthalim tribu, cùm in Paral. asseratur filius mulieris de filiabus Dan? Ad quod super præallegata Paral. verba respõsio est conscripta. [Qui cùm venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus eius,] i. ædificia q̃ Salomon fieri iussit, & vtensilia eorundẽ. non ꝙ Hiram ille propria manu fecerit oĩa illa, sed tanq̃ architectus, direxit cooperatores suos, & aliqua per se fecit. [Et finxit] i. formauit [duas colũnas æreas,] quæ fusiles erant, & fusæ ex ære, nõ ductiles: & erant cauæ, non solidæ, iuxta illud Hieremię: Grossitudo columnæ quatuor digitorum, & intrinsecùs caua erat. [decem & octo cubitorum altitudinis] fecit [columnam vnam,] tantæ quoq; altitudinis fuit & alia. Verùm his obuiare videtᷣ illud 2. Paralip. Triginta & quinq; cubitos altitudinis habebant. Respondetur, ꝙ stipes vtriusq; columnæ habuit decem & octo cubitos in altitudine, vt hîc fertur: & præter stipitem, q̃libet habuit basim & caput ac capitellum, longitudoq; capitis fuit quatuor cubitorum, vt aliqui dicunt, tñ in Paral. legitur: Porrò capita earũ, quinq; cubitorum: Longitudo quoq; capitellorũ, quinq; cubitos continebat, vt in textu hîc scribitur: ex quibus relinquitur, ꝙ longitudo basis, de qua scriptura nõ loquitur, fuit septem seu octo cubitorum. [& linea duodecim cubitorum ambiebat] i. circuibat [columnam vtranq;.] Hoc aliqui sic exponunt, ꝙ quælibet columna continebat in circuitu seu rotunditate sex cubitos: sed veriùs perhibetur, ꝙ quælibet in gyro rotunditatis suæ, continebat duodecim cubitos, cùm in Hieremia scriptum sit: Decem & octo cubiti altitudinis erãt in columna vna, & funiculus duodecim cubitorum circuibat eam. Quidã verò istos duodecim cubitos lineæ seu funiculi, addunt cubitis columnarum, dicentes, ꝙ erant triginta cubitorum. sed ineptè hoc dicunt, qa in Paral. scriptum est manifestè, ꝙ erant triginta quinq; cubitorum in altitudine. In isto quoq; cap. & in Hieremia fertur, ꝙ duodecim cubiti erãt in circuitu columnarum, qñ videlicet aliquis voluit cingere eas. Attñ per lineam duodecim cubitorũ, ambientẽ ipsam columnã, qdam intelligunt lineã opere fusilẽ circunductã columnæ in medio eius, quod alijs nõ videtᷣ, quia ab Hieremia linea illa vocatᷣ funiculus, quo noĩe designatᷣ mẽsura. [Duo quoq; capitella fecit, q̃ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære] i. vnicuiq; colũnæ fecit vnum capitellũ ære fusum, imò totũ columnarũ capitellorũq; opus, formatum fuit per fusionẽ, non per malleorũ percussionẽ. [Quinq; cubitorum altitudinis] fuit [capitellum vnũ,] similiter aliud. Nã subditᷣ, [& quinq; cubitorũ altitudinis capitellũ alterum, &] facta erant [q̃si in modum retis & catenarum sibi inuicèm miro opere cõtextarum,] Circa quod ait Petrus Comestor: Latera capitelli ex oĩ parte in modum retis & catenarum erant cõtexta, tam artificiosè, vt retia & catenæ magis viderentᷣ apposita, q̃ insculpta: vel quia solida nõ erant, sed concaua, perforata vndiq; fusa sunt, vt cõnexiones formã retis præferrẽt. Hinc 2. Paral. fertur, & quasi catenulas in oraculo, & superposuit eas capitibus columnarũ, quod ibidèm diffusè expositũ est. [vtrunq; capitellum columnarũ fusile erat, septena versuum retiacula in capitello vno] erãt, [& septẽ retiacula in capitello altero.] i. septẽ ordines habentes eandẽ cælaturã, occupantes in gyro totum capitelli circuitum. vel septẽ ordines isti, erant dispositi, ascendendo à parte capitelli inferiori, ita ꝙ omnes illæ protractiones, erant eodem modo cælatæ, considerariq; poterãt ex omni parte per transuersum siue per longũ. sicq; versus vocantᷣ hîc, lineæ ꝓtractæ in latitudine ad modũ versuum, in eadẽ lineá ac latere cõscriptorũ. Hinc alij dicũt, ꝙ versus sumitᷣ hîc pro ordine, sicut & in Exodo, vbi scribitᷣ: In primo versu erat sardius. vt sit sensus, septẽ versuũ retiacula, i. septem

Ibidèm
2. Paralip. 2.
2. Paralip. 2.
Ibidèm
Hierem. 52.
2. Paralip. 3.
Hierem. 52.
2. Paralip. 3.
Hierem. 52.
Ibidem
Pet. Co. histo. lib. 3. Re. cap. 12.
2. Paralip. 3.
Exod. 28.

retiacula erãt in quolibet duorũ ordinũ pfatorum. Erãt etem ibi duo ordines retiaculorũ, vnus super malogranata inferiora, & alter super superiora: atq; in quolibet ordine illo fuerãt septem partes perforatæ, q̃ retiacula hic vocãtur. Retiacula verò, ꝓpriè noĩantur retia parua. [Et perfecit columnas] duas pdictas, in qbus epistylium fuit suprà, stylus aũt seu stipes in medio, & basis inferiùs. [& duos ordines singulorũ retiaculorũ per circuitũ,] quod de duobus retiaculorũ ordinibus pinductis exponiť, [vt tegerẽt capitella q̃ erant super summitatẽ malogranatorũ,] q̃ dependebãt pro parte sub capitellis, vt infrà patebit. [Eodẽ modo fecit & capitello secundo. Capitella aũt q̃ erant super capita columnarũ, q̃si opere lilij fabricata erãt.] i. in suprema sua parte fuerant liliata, hoc est, lilij figurã habentia, erant situata [in porticu] tẽpli, vt patuit, [quatuor cubitorũ.] Iã dictum est, q̃ capitellũ quodlibet fuit quinq; cubitorũ, q̃liter ergo nunc diciť, quatuor cubitorum? Ad istud qdam rñdent, hoc quod diciť hic quatuor cubitorũ, esse referẽdum ad capita columnarum, q̃ dicunt fuisse quatuor cubitorum in alto, sed hoc videť alienũ à textu, quia pmittiť:
2.Paralip. 3. Capitella aũt, &c. & rursus, qa vt allegatum est, 2. Paral. legitur: Capita earum quinq; cubitorũ.
Beda. Ideo respõdendũ ex verbis Bedę dicẽtis, Cũ opus lilij in capitellis quatuor cubitorũ esse memorať, nec addiť longitudinis vel latitudinis, relinqtur lectoris iudicio, vtrũ in longitudine vel latitudine intelligi debeat. Cũ ergo superiùs dictũ sit, altitudinẽ capitellorũ fuisse quinq; cubitorũ, restat, mensurã hãc quatuor cubitorum, ad latitudinem posse referri. [& rursum alia capitella in summitate columnarum desupèr iuxta mensurã columnæ cõtra retiacula.] Circa hoc scribit quidam: Loqtur de pdictis capitellis q̃ erãt super capita columnarum. Sed hoc videtur textui repugnare, dicẽti, & rursus alia capitella. Meliùs ergo istud referẽdum censcť ad capitella aliarum co-
Pet. Co. histo. lib. 3. Re. cap. 12. lumnarum tẽpli, de qbus hucusq; specialẽ mentionẽ nõ fecit. Hinc in scholastica fertur hist. De reliqs columnis vestibuli, i. porticus, modicũ agit scriptura, dicẽs, & rursus alia capitella in summitate columnarum. Fecit ergo alia capitella in summitate, i. capitibus seu super epistylia columnarum illarũ iuxta mensurã columnæ, i. secundũ exigentiã ꝓportionis quãtitatis vniuscuiusq; columnarum illarum minorum: q̃ quãto minores fuerunt in stipite, q̃ columnæ illæ duæ maiores, eo & earum capitella fuerunt minora, cõtra retiacula, i. eregionẽ seu exopposito lateraliter aut directè ipsorum retiaculorum, q̃ erant in columnis maioribus. [Malogranatorum aũt] i. pomorum sic dictorum, [ducẽti ordines erãt in circuitu capitelli secundi.] Locus iste est multùm difficilis, nõ propter ꝓfunditatẽ materiæ, sed ex imaginationis defectu de re nõ visa, & obscurè
Pet. Co. histo. lib. 3. Reg. cap. 13. descripta. Vndè secundum magistrum in hist. ambiguum est an istud dicať de capitellis prioribus. Multi quoq; expositores pertranseunt locum istum, sicut & alia qdam cap. huius obscura. Porrò Lyra circa hæc scribit: Propè inferiorẽ partẽ capitelli, erant centũ malogranata superposita, & totidẽ dependẽtia eis correspondentia: sicq; vnum malogranatum superpositum, & vnum dependẽs ei correspondẽs, faciebãt vnum ordinẽ: ideo erãt ibi centum ordines malogranatorũ, & ducẽta malogranata: & eodẽ modo in malogranatis superioribus tales & tot ordines erãt, sicq; erãt ibi ducenti ordines malogranatorũ in vniuerso in vno capitello. ideo subdiť, In circuitu capitelli secundi: quod vocať secundum, respectu capitis columnæ, cui superpositum erat: quod qdem caput, vocať hic quodãmodo capitellum, respectu stipitis columnæ. Iterum antè hæc scribit: Capita columnarũ istarum, in parte superiori dilatabanť ad modũ floris lilij, & capitella ponebanť super stipitẽ q̃si in medio dilatatiõis illius, & inferior pars capitelli aptabať stipiti illi, & post aliquã eleuationẽ erat quędã dilatatio in circuitu capitelli per modum cuiusdã circuli eminentis, & super circulum illum erãt septem malogranata, & sub eodẽ erant totidẽ dependentia: & super circulum istum & super eius malogranata, erat quædã eleuatio strictior, vsq; quasi prope medium altitudinis capitelli, & diuidebatur in septẽ portiones seu partes per intermedias lineas seu circulos graciles, & quælibet pars erat perforata in circuitu subtiliter secundum varias figuras, sicut fieri solet in ostijs laternarum ærearum, & q̃m capitella & columnæ erant interiùs concauæ, ideo lumen transiens per illa foramina circunquaq; ostendebat pulchritudinem operis illius. Et super istas septem portiones, quæ in litera vocantur retiacula & catenæ, eo q̃ in retibus & catenis talia foramina & intricationes appãrent, erat prope medium capitelli alia dilatatio circularis, pdictæ dilatationi omninò consimilis: & ibi erant centũ malogranata superposita, & centum supposita, & desupèr septem portiones distinctæ ac perforatæ, sicut pfatæ: sed erãt strictiores, q̃m capitellum in ascendendo restringebatur, & in summitate capitelli erat opus simile lilio, quia videlicet figura lilij fuit ibi impressa seu sculpta. Hæc Lyra. Contra cuius verba obijci potest, quia ex eis habetur, q̃ in quolibet capitellorũ illorum fuerunt malogranata qua-
2. Paralip. 3. dringenta, cuius contrarium appãret ex eo, quod 2. Paralip. dicitur, Malogranata centum fecit, quæ catenulis interposuit. Vndè videntur in quolibet capitello fuisse ducẽta malogranata duntaxat, & sic per ducẽtos ordines malogranatorũ, intelligenda videnť ducenta malogranata lineaHierem. 52. liter sita, ordinateq; posita per capitelli circuitũ in locis duob'. Deniq; in Hieremia scriptũ est: Fue-

Fuerunt malogranata nonaginta & sex dependentia,nec aliqd dicit ibì de malogranatis super-
positis & erectis super illa pendētia.Iterum scriptū est 2.Paralip. Malogranata quoq; q̄draginta 2.Paralip.4.
& retiacula duo,ita vt bini ordines malogranatorū singulis retiaculis iungerētur.Circa quod q-
dam dicunt expositores,Duo erāt ibì ordines malogranatorum,& in quolibet ordine centū ma
logranata,& ita ducenta in duobus ordinibus. Deniq; in isto cap. infrà malogranatorū nume-
rus q̄si summariè videtur expressus,cùm dicitur:Et malogranata quadringēta in duobus retiacu
lis.nec alicubì ponit scriptura,ꝙ fuerint in columnis illis malogranata octingenta.Prætereà ex-
traneum esse videt,vt per capitellum secundum,intelligat caput vtriusq; columnæ,per respectū
ad caput columnæ cui superpositum erat:qa in toto isto cap. & in Paralip. loqtur scriptura de 2. Paralip. 3.
capitibus & capitellis columnarū istarum distinctè,tanq̄ de rebus diuersis. Ampliùs,paulò ante
hæc verba habetur in litera,Eodē modo fecit capitello secundo: & ibì capitellum secundū, pro
capitello sumitur speciali.Ista inqsitiuè sint tacta. ¶Prætereà q̄ritur,qualiter in Hieremia dicant Hierem. 52.
fuisse malogranata nonaginta & sex,cùm in Paralip. asserantur centum fuisse. Ad hoc aliqui di- 2.Paralip. 3.
cunt,ꝙ quædā malogranata tēpore Hieremiæ forsan iam deciderunt.Alij dicunt,ꝙ quatuor ma
logranata,q̄ Hieremias omittit, ingredientibus porticum nō apparuerunt: qm̄ columnæ stete-
runt iuxta muros porticus hincindè,sicq; capitella parietibus iungebātur, propter quod videri
nō poterant q̄dam malogranata,vndè nec exprimunt ab Hieremia.Hāc vltimam responsionem
ponit & seqtur quidā ex verbis R.Salomonis,quæ tn̄ responsio apparentiā modicā habet,preser R.Salomon
tim cùm ex ipsius verbis iā dictum sit,ꝙ portiones columnarum erāt vndiq; persoratæ,ita ꝙ lu-
mē transiens per illa foramina, satis ostēdere potuit om̄ia malogranata cuiuslibet capitelli, cùm
& porticus fuerit luminosa. ¶Iterū quæritur, quomodò in Paralip. dicantur fuisse quadraginta 2. Paralip. 3.
malogranata,cùm in eodē legantur fuisse cētum,& in Hieremia nonagintasex, atq; in isto cap. Hierem. 52.
quadringēta? Ad quod satis probabiliter respondetur,ꝙ vitio scriptorū ex similitudine dictio-
num,textus ille Paralip. sit corruptus,habendo quadraginta pro quadringentis,ꝑsertim cùm in
Hebræo habeatur, quadringenta. Itaq; cùm in textu isto dicuntur fuisse ducenti ordines malo-
granatorum in circuitu capitelli secundi, potest per capitellum secundum,intelligi capitellum
secundæ columnæ:& quod de aius capitello asseritur,de primæ quoq; columnæ capitello datur
intelligi. [Et statuit duas colūnas in porticu tēpli.] hoc est, ꝑfatas duas collocauit ibidē,vt dictū
est, iuxta muros seu parietes porticus, inter quos fuit ipsius porticus latitudo. [Cumq; statuisset
columnā dexteram,] i. eam q̄ fuit in dextera porticus parte, [vocauit eam noīe Iachin,] quod in
terpretat firmitas,qm̄ valdè excellentis fuit firmitatis. [Similiter erexit columnā secundā, [in si-
nistra porticus parte,nō sine multorum adiutorio & labore, [& vocauit nomen eius Booz,] vel
(vt aliq dicunt) Booth aut Bez, quod significat robur. sicq; per duas illas columnas designabat
regni Dauidici fortitudo,q̄ populum sustentauit atq; portauit,secundū Hebræos.[Et super ca-
pita columnarum, opus in modum lilij posuir, perfectumq; est opus columnarum.] Porrò istæ
duæ columnæ præ cæteris describunt,ac proprijs nominibus designātur, tanq̄ alijs in quantita-
te maiores,in qualitate ornatiores,eminentiores in multis,& propter earum mysticā significati-
onē,de qua in sequenti articulo sermo.siquidē columnæ illæ nō fuerunt factæ aut situatæ in por
ticu,ad sustentandum aliquod pōdus,sed ad decorē & ꝑfigurationē. Nam & infra muros porti-
cus stabant, & liliatæ erāt in vertice. Lilialis aūt figura,nō est ad portandum aliquod onus apta.
¶Prætereà quæstio oritur circa ꝑhabita,qm̄ dictum est,q̄libet illarum columnarum habuisse in 3. Reg. 6.
altitudine cubitos trigintaquinq;, quod nō videtur possibile,cùm in principio ꝓcedentis dicat
capituli,ꝙ altitudo tēpli fuit triginta cubitorum, videlicet vsq; ad primū solariū:si ergo colūna
vtraq; fuit trigintaquinq; cubitorū,extendisset se quinq; cubitis vltra primū tabulatū solarij.Ad
istud tn̄ aliq tam Catholici q̄ Hebræi dixerunt,argumentū istud cōcludere:ideò posuerūt,ꝙ co
lumna q̄libet seorsum vnà cū suo capitello & epistylio, nō fuit nisi decē & octo cubitorū, sicut
in textu insinuari videt, cùm dicit, decē & octo cubitorū columnā vnā:atq; ad id quod a.Paral. 2.Paralip. 3.
legit, Ante fores tēpli fecit duas columnas,q̄ triginta & quinq; cubitos habebant altitudinis, re-
spondēt,hoc esse intelligēdū cōiunctìm,vt sit sensus,ꝙ ambæ simul erāt altitudinis tātæ,sed con
tra hoc arguunt alij,qa cùm vna habuerit ad minus decē & octo in altitudine cubitos, ambæ si-
mul habuissent in altitudine cubitos triginta sex. ¶Prætereà,expressa altitudine columnarū, te-
xtus specialiter addit hìc de altitudine capitellorū,& in Paral. de altitudine capitū. Vndè appa- Ibidem
ret,ꝙ eorū altitudo,in altitudine colūnæ nō fuit inclusa. Ampliùs,altitudine capitellorū subtra-
cta,nō remanēt nisi 13.cubiti ꝑ altitudine colūnę,sicq; fuisset tā grossa q̄ lōga,dēpto cubito vno,
cū in textu dicit,ꝙ linea duodecim cubitorū ambiebat columnā vnā. Verū istæ obiectiōes faci-
liter solui possunt.q erū vult istā positionē tenere, dicere potest, ꝙ scriptura in tali cōputatione
nō solet minutias numeri curare,nec in Paral. scriptū est,ꝙ ambæ erant tantū vigintiquinq; cu-
bitorum:ideò sicut numerus maior includit minorem,sic minor non excludit maiorē.Ad aliud
dice-

diceretur, ꝙ ſcriptura primò ſummatim ponit totam altitudinẽ columnarum. Deindè in ſpeciali altitudinẽ capitellorum & capitum, tanq̃ principaliũ partium, & ampliùs ornatarum. Ad tertium poterit dici, ꝙ ſi columna fuiſſet ſine capitello relicta, indecẽs fuiſſet forma huiuſmodi: ſed quia cum capitello ſuo erecta ſtetit, nõ apparuit indecentia aliqua. ¶ Porrò q vult primã poſitionem tenere, ad ꝑinductã poteſt inſtantiã reſpõdere, ꝙ columnæ iſtæ nõ ſteterunt infra tabula-
Ioſe. lib. 8. ta aut ſolaria tẽpli, ſed in porticu, de cuius altitudine ſcriptura nõ loqtur. Veruntñ Ioſephus di-
ant. iu. ca. 3. cit, ꝙ altitudo porticus ad altitudinẽ tẽpli ſurrexit, ſeu extẽdebaẽ: quod ſi de tota tẽpli altitudine intelligaẽ, obiectio illa eſt nulla: ſi aũt de altitudine tẽpli vſq; ad primũ ſolariũ, rñdent nonnulli, ꝙ porticus fuit cõſtructa in parte montis decliui, ita ꝙ per gradus aſcendebaẽ in tẽplum: & columnæ iſtæ ſtabãt in inferiori porticus parte, ita ꝙ terra fuit baſſior ibì quinq; cubitis ipſo tẽpli
2. Paralip. 3. pauimẽto. Sed huic ſolutioni obuiare videẽ, ꝙ 2. Paralip. legunẽ iſtæ columnæ antè fores templi ſtetiſſe. ſicq́; valdè modicũ à pauimẽto templi diſtabant. nec veriſimile eſt ꝙ ſpatio quinq; cubitorum pauimenti extremitas, iuxta fores extiterit altior loco porticus ſibi q̃ſi cõtiguo, in quo ſta-
Ioſe. lib. 8. bãt colũnæ, ꝑſertim qm̃ Ioſephus & magiſter in hiſtorijs cõteſtanẽ, ꝙ Salomon videns cacumen
an. iu. ca. 3. montis Moria anguſtum, deiecit illud, atq; in aream ſpatijs amplioribus diffudit. ¶ Poſtremò, vt
Pet. Co. hiſto. lib. 3. fertur, qdam Hebræi aliter q̃ dictũ eſt, imaginãtur de capitellorum figura, dicẽtes ꝙ erãt forma-
Reg. cap. 12. ta inſtar groſſi pomelli ſuperiùs liliati: in quorum latiori parte, dicunt fuiſſe duos malogranatorum circuitus, vnũ ſupèr, alium ſubtèr, ita ꝙ in vno capitello nõ erant niſi ducenta malogranata: quod, quãtùm ad numerũ malogranatorum, arbitror verũ: ſed de forma ſeu figura capitellorum, verius reor quod ſuprà inductum eſt, qm̃ talis forma eſt pulchrior. ¶ Seqtur de æneo mari, quod ita vocaẽ, qm̃ erat aqua in vaſe de ære facto cõtenta. Nã iuxta Hebræi idiomatis ꝓprietatẽ, quæcunq; cõgregatio aquarum notabilis, mare nuncupaẽ. Interdum tñ vas illud vocatur æneum mare, eratq́; lauatoriũ in atrio ſacerdotum locatũ, in quo fuit & altare holocauſtorũ, in quo lauacro ſacerdotes, miniſtraturi in tẽplo & ſacrificaturi, abluebãt manus & pedes. [fecit quoq; mare
Ioſe. lib. 8. fuſile,] qa vas illud in quo erat aqua, fuit fuſum ex ære, quod Ioſephus nominat cãtarum grandẽ
an. iu. ca. 3. in figura hemiſpherij factũ, hoc eſt cypho cõſimilẽ. [decẽ cubitorum à labio vſq; ad labiũ,] tanta fuit latitudo ipſius ab extremitate ſuperficiei ſuperioris, vſq; ad extremitatẽ ſibi directè oppoſitã per diametrũ. Illa quippe extremitas in circunferentia, labiũ appellaẽ. [rotundũ in circuitu.] qa vt tactum eſt, dicitur fuiſſe hemiſphærialis figuræ. [Quinq; cubitorũ] fuit [altitudo eius] à labio præfato vſq; ad fundum. Veruntñ eleuatum fuit à terra plus q̃ per cubitos quinq;: ſed altitudo boum, ſuper quos ſtetit, nõ cõputatur in altitudine iſta quinq; cubitorum. [& reſticula] hoc eſt, funiculus [triginta cubitorum cingebat illud per circuitum.] ſicq́; ambitus ille fuit in triplo maior, q̃ latitudo. Nã & Geometræ probant, ꝙ circunferentia ter continet diametrum & ſeptimã eius partem. Cùm ergo linea diametraliter ducta à labio in labium, fuerit decem cubitorũ: conſtat, ꝙ circunferentia fuit triginta cubitorum, imò & vltrà plùs q̃ dimidij cubiti. ſed illud modicum ſcriptura non exprimit, quia in numeris, menſuris atq; temporibus non cõputat ipſas minutias. [& ſculptura ſubter labium, circuibat illud decem cubitis ambiens mare.] Nã mare illud paulatìm fiebat ſtrictius infrà, ita ꝙ circa fundum habuit cubitos decẽ in gyro: & ibì, ſecundum quorundã expoſitionem, ſculptura ambiuit mare, vel ſi ſculptura fuit iuxta labiũ, circuiuit ma-
* ſtriatarum re nõ totaliter, ſed per cubitos decem. [Duo ordines ſculpturarum * hiſtoriatarum,] hoc eſt, hiſtorias quaſdã cõtinentium, [fuſiles erãt:] i. fuſæ: quia literæ illæ æneæ, in duobus ordinibus circuibant mare in parte eius præfata ac fuſa. ¶ Porrò qdam Hebræi aliam habẽt imaginationẽ de forma ænei maris, vt recitat Lyra, ſed nõ videtur curandum. [& ſtabant ſuper duodecim boues,]
2. Paralip. 9. qui erãt ænei, imò & fuſiles, vt 2. Paralip. habetur. [E qbus tres reſpiciebant ad aqlonem, & tres ad meridiem, & tres ad occidentẽ, & tres ad orientẽ.] Vndè elicitur ꝙ verſus quamlibet mundi plagã ſituati pariter erãt boues tres, capita ſua ad eandẽ mundi plagã vertẽtes. [& mare ſuper eos erat, quorum poſteriora vniuerſa intrinſecùs latitabant.] i. ſub mari, ita ꝙ non prominebant,
Ibidem nec apparebant. Vndè in Paralip. ſcriptum eſt: Poſteriora boum erant intrinſecùs ſub mare. [Groſſitudo autem luteris] hoc eſt, ænei maris, quod dicitur luter, quaſi latus vter qm̃ multam in ſe cõtinuit aquam. vel luter à luẽdo, prout luere vno modo deſignat abluere: quia in aqua illa abluebantur manus pedesq́; ſacerdotum, non ꝙ aquam introierunt, ſed ꝙ aqua trahebatur ex
2. Paralip. 4. mari, quẽadmodùm in lauatorijs quorundã clauſtralium. ſicq́; intelligendum eſt illud 2. Paral. Sacerdotes lauabantur in mari. Itaq; groſſitudo, i. ſpiſſitudo luteris [trium vnciarum erat.] hoc eſt, palmi ſeu quatuor digitorum. Nam (vt fertur) in Hebræo habetur, Quatuor digitorum erat
Ibidèm ſpiſſitudo. Atq; in Paralipomenõn, Vaſtitas eius habebat menſuram palmi. [Labiumq́; eius] videlicet ænei maris ſeu luteris, erat [quaſi labium calicis, & folium repandi lilij.] Labium illud comparatur labio calicis, inquantùm rotundum: & folio repandi lilij, quoniam inſtar lilij fuit repandum ſiue recuruum extrinſecùs. repandũ enim & recuruum, idem ſignificãt. [Duo millia

batos

batos capiebat,] i. tria millia metretarũ, vndè in qbusdã libris adiectũ est, [tria millia metretas.]
quod tñ non est de textu, nec in Hebræo habet, sed ab aliquo expositore fuit primò per modum
glossæ appositũ. Batus aũt continet metretã cum media, estq; batus mensura trium modiorum,
vt aliq dicunt. sed ꝓpriè est mensura liquidorum, & est æqualis capacitatis cũ ephi, q̃ propriè est
mensura aridorum. Porrò secundum Isidorũ, batus cõtinet quinquaginta sextarios. tñ de quan-
titate mensurarum nil certũ scire valemus, qm̃ nomina & cõtinentiæ mensurarum apud diuer-
sos multipliciter variant & distinguunt. Seqtur de basibus luterum decẽ, & de ipsis decẽ luteri-
bus, qui erãt facti ad alium vsum, q̃ mare ꝓfatum. [& fecit bases decẽ æneas] i. ære fusas, iuxta nu-
merum decẽ luterum, de qbus infrà habet, quorum qlibet habuit ꝓpriam basim, super quã stetit
[quatuor cubitorũ longitudinis bases singulas] hoc est, q̃libet basis facta fuit instar corporis q̃-
drati, habens in longitudine cubitos quatuor. [& quatuor cubitorũ latitudinis] & tres in altitu-
dine, sicut subiungit, [& trium cubitorum altitudinis. & ipsum opus basium, interrasile erat.] i.
* interpolatim seu in vna sua parte planum, atq; in alia sculptũ, & hoc hincindè per loca diuer- * interpolatum
sa. sicq; basis q̃libet fuit interrasilis, quasi rasa inter sculpturas in suis lateribus, qm̃ inter plures
sculpturas mãserunt aliquæ partes planæ. [Et sculpturæ] formatæ erãt [inter iuncturas:] hoc est,
in lateribus basis istius q̃dratæ, cuius iuncturæ erãt in angulis suis. Nã facta fuit ex quatuor tabu-
lis, q̃ in angulis cõnectebant. [& inter coronulas & plectas] i. inter circulos & semicirculos, seu
certè in lateribus sculptos, sculpti erãt [leones & boues,] ita ꝙ imagines leonũ & boum cõtine Exod. 20.
bant infra coronulas illas & plectas. Propriè aũt dicit plecta, corona aut seruũ cõtextũ de iuncis Leuit. 19.
& floribus. [& Cherubin] sculpta erãt ibidèm. vndè ꝙ dñs totiès in lege, ꝓsertim in Deuter. pro- Deuter. 4. 5.
hibuit imagines fieri & locari in tabernaculo, & in tẽplo, intelligẽdum erat, vt nõ fierent ad eo- Exod. 25.
lendum. Nã & in tabernaculo Mosis iussa fuerunt Cherubin formari ac statui. [& in iuncturis si-
militer desupèr] hoc est, in lateribus tabulæ superioris ipsius basis, erãt sculpturæ tales q̃les in la
teribus basis, vt dictum est. [Et subter leones & boues, q̃si lora ex ære depẽdentia.] i. subter colla
leonũ ac boum sculpta erãt ærea lora, q̃ dependebãt sub collis, qbus loris videbant ligati. Lorũ
autẽ vocat habena seu ligamẽ, & etiã ferreus circulus q. o lorica cõtexit. [Et quatuor rotæ per ba
ses singulas,] hoc est, sub qualibet basi stabãt quatuor rotę fusiles æneę, ita ꝙ sub quolibet angu-
lo basis, stetit inferiùs vna rota in exteriori anguli parte, [& axes ærei] hoc est, æneæ scalæ, q̃ per-
tingebãt de rota ad rotã. [Et per quatuor partes, q̃si humeruli subter luterẽ fusiles, cõtra se inuicẽ
respectantes] hoc est, in quatuor partibus superioris tabulæ basis, factæ erãt & fusę quatuor bre-
ues colũnæ ad luterẽ sustentandum, q̃ vsq; ad mediũ luteris pertingebãt, & se inuicẽ ex latere re-
spiciebãt: quę humeruli appellant, qm̃ in humeris onera deferunt, & grauia sustentantur. De hoc
ait Petrus Comestor: In summitate quatuor columnarum angularium, hoc est, quatuor angulo- Pet. Co. hi-
rum, erant humeri expansi in similitudinẽ manus humanæ, pedisq; aquilæ, super quos tabula, se sto. lib. 3.
rens luterẽ, ita extitit coaptata, vt naturaliter videret inserta. [Os quoq; luteris, intrinsecùs erat] Re. cap. 19.
hoc est, recuruatum interiùs, quẽadmodùm os ænei maris recuruatum fuit, & replicatum exte-
riùs, [in capitis summitate:] i. orificium hoc luteris, situm fuit in suprema ipsius parte, [& quod
forinsecùs apparebat] vtpotè apertura oris luteris, quæ foris apparuit, [vnius cubiti erat,] ita ꝙ
linea tracta directè per orificium illud, vnius fuit cubiti, [& totum rotundũ] fuit orificiũ illud.
[pariterq; habebat vnum cubitũ & dimidiũ] hoc est, luter in fundo suo erat vnius cubiti ac me-
dij in ꝓtractione sui diametri. [In angulis aũt columnarum,] i. in angulis seu iuncturis superio-
ris tabulæ basis ꝓfatæ, qui anguli finiebant ad quatuor illas columnas in quatuor angulis basis
sitas, in qbus angulis & latera iungebantur, [varię cælaturę] hoc est, sculpturæ seu picturæ [erãt,
& media intercolumnia] erant [quadrata, nõ rotunda.] Intercolumnium nuncupatur, quod si-
tuat inter columnas, vel medium diuidẽs eas. Vndè per media intercolumnia, qdam intelligunt
latera basis, quę inter ꝓdictas erant columnas. Alij dicunt media intercolumnia, ipsas tabulas ba
sis, q̃ inter columnas fuerunt. Porrò, secundum Glossam, media intercolumnia vocat tabulam ba
sis superiorem, quæ instar aliarum erat quadrata, ac consimiliter sculpta, habens in summitate
sua rotunditatẽ seu cõcauitatẽ, hoc est, foramen rotundum vnius & dimidij cubiti in qua luter
ponebat ac residebat. [quatuor quoq; rotæ, quæ per quatuor angulos basis erãt,] sicut expositũ
est, [cohærebant sibi subter basim:] i. duæ rotæ quæ erant ab vna basis parte, cõiungebant sibi
per axem præfatum pertingentẽ sub basi à rota ad rotam. Simili quoq; modo duæ rotæ, q̃ erant
ab alia parte basis, mutuò iungebant & cohærebant, [vna rota habebat altitudinis cubitũ vnum
& semis.] hoc est, vnum cum medio, imò quælibet rota habuit altitudinem vnius cubiti atq; di-
midij. Cubitus autem, secundum veriorem positionem, continet longitudinẽ vnius pedis cum
medio. Tales autem rotæ erant, quales solent in curru fieri,] id est, in figura seu forma artificia-
li, non in materia, similes erant rotis quadrigarum: idcircò habebant & alia, quæ solent in cur-
ribus fieri. Nam subditur: [& axes earum,] de quibus axibus dictum est: [& radij, & canthi, &
mo-

modioli.] Radij hic vocanẽ, recta atq; ſubtilia illa ligna, aut eis ſimilia, q̃ de medio rotæ ad eius
circunſerentiã extẽdunẽ, & vtriſq; inſigunẽ. Cãthi verò extrema rotæ, q̃ per terrã circunuoluun-
tur, ſeu partes circonferẽtiæ, quę inter radios collocantur. Modiolus aũt eſt illud rotundũ, quod
eſt in medio rotæ. [oĩa ſuſilia.] hoc eſt, fuſa ex ære. Vndè videtur verum nõ eſſe, quod qdam af-
firmat, ſecundũ doctores catholicos, pòtuiſſe baſes illas cũ luteribus trahi de loco ad locum per
Pet. Co. hi- rotas illas. Magiſter eñ in hiſtorijs inſinuare videtur oppoſitum. [Nã & humeruli illi quatuor,] i.
ſto. lib. 3. quatuor pdictæ breues columnæ, [per ſingulos angulos baſis vnius] diſpoſitæ, [ex ipſa baſi fu-
Re. cap. 19. ſiles & cõiuncti erant:] hoc eſt, ſimul cum baſi formati & fuſi erãt, nõ poſteà additi, & erant duo
cõiuncti in vna baſis parte, alij duo in alia, ſicut expoſitum eſt. [In ſummitate aũt baſis,] videli-
cet in tabula eius ſuperiori, [erat quædã rotunditas,] i. perforatio circularis [vnius & dimidij cu
biti, ita fabrefacta, vt luter deſupèr poſſet imponi, [habẽs cælaturas ſuas, variaſq; ſculpturas ex ſe
metipſa.] iſtud iam dictum eſt atq; expoſitum. [Sculpſit quoq; in tabulatis illis] æreis, nõ ligne-
is, quia ſubiungitur, [quæ erant ex ære, & in angulis] earundẽ, videlicet propè iuncturas tabula-
rum, [Cherubin & leones & palmas,] hoc eſt, arbores ſic vocatas, [quaſi in ſimilitudinẽ hominis
ſtantis:] i. erectas, vel quod ait, in ſimilitudinẽ hominis, referẽ ad Cherubin, quæ (vt aliq dicũt)
Ioſe. lib. 3. humanam habebant effigiẽ. Ioſephus tñ & magiſter in hiſtorijs per Cherubin intelligere videnẽ
an. iu. cap. 8. ſimilitudinem auium non viſarum, [vt non cælata,] hoc eſt, tam artificioſè, vt non ſculpta, [ſed
Pet. Co. hi- appoſita per circuitum viderentur. In hunc modũ fecit decem baſes fuſura vna, & menſura ſcul-
ſto. lib. pturaq; conſimili.] i. ſimili in ſpecie. Nam reliquæ nouẽ baſes, conſimiles erãt in forma atq; ma-
Exod. 47. teria primæ baſi. [Fecit quoq; decẽ luteres * æreos,] qui poſiti ſunt ſuper pſatas decem baſes, vt
* æneos patuit. [Quadraginta batos capiebat luter vnus.] de menſura bati, iam dictum eſt, [eratq; qua-
tuor cubitorum] ſicq; luteres iſti fuerunt multo minores æneo mari, oẽs quoq; luteres, eiuſdẽ
diſpoſitionis ac materiæ erãt. [Singulos quoq; luteres per ſingulos,] i. decem baſes, poſuit & cõ-
ſtituit,] hoc eſt, collocauit decem baſes præmemoratas cum ſuperpoſitis ſibi luteribus in atrio
ſacerdotum, [quinq; ad dexteram partẽ templi, & quinq; ad ſiniſtram. Mare aũt] æneum [poſuit
ad dexteram partem templi contra orientem] hoc eſt, in orientali parte atrij ſacerdotum, non
tñ directè ad orientem, quia ſubiungitur, [ad meridiem] i. magìs diuertendo ad plagam auſtralẽ.
¶ Deniq; præinducta expoſitio de formatione luterum ac baſium, procedit ſecũdum expoſito-
Beda res catholicos, Bedã, Rabanum, Petrum Comeſt. & alijs. Quo circa conſcribit Lyra: Quoniam
Rabanus luteres facti erãt, vt lauarenẽ in eis hoſtiæ cremãdæ ſuper altare: vas autẽ, quod in ſuperiori parte
Pet. Co. hi- multo eſt ſtrictius, quàm in medio & in parte inferiori, nõ eſt aptum vt aliquid in eo lauetur, ſed
ſto. lib. 3. in ſuperiori parte potiùs debet eſſe latum & apertum: ideo pdicta luteris figura, nõ videtur rõ-
Reg. ca. 19. nabilis. Item, vas cuius labium eſt recuruatum interiùs, nõ eſt aptum ad hoc, q immerſa in eo, li-
berè extrahantur: qa recuruatio illa detinet ibì immerſa, maximè qñ orificiũ eſt reſtrictum, vt po
nit pſata opinio: ideo pono hic imaginationẽ Hebræorum, dicentium q luter aſſcendẽdo dila-
tabatur, & in ſuperiori ſua parte latior erat, putà in orificio. Hæc Lyra. Sed qa expoſitio catholi-
corum phabita, conſonat textui, videtur tenenda: & obiecta in oppoſitum, ſunt ſoluenda. Habe
rent quippe apparentiã aliquã, ſi hoſtiæ in ſua integritate fuiſſent in luteribus abluendæ: ſed qa
2. Paralip. 4. cõciſæ per partes, lauabantur in illis, iuxta illud ſecundi Paralip. Fecit cõchas decem, hoc eſt, lu
teres, quæ dicuntur cõchæ à concauitate, qua erant magnæ capacitatis, vt lauarẽt in eis oĩa quæ
in holocauſtum oblaturi erãt. Quo circa dicunt expoſitores, q Nathinnæi primò lauabãt mem-
bra hoſtiarum in piſcina probatica, & lota tradebãt ſacerdotibus: q ea rurſus immergebant lute-
ribus, ne interim aliqd maculæ forſitan cõtraxiſſent: ſicq; reuiſcerata, ſuperpoſuerũt altari. Præ-
cipuè aũt lauabantur ibì pedes & inteſtina hoſtiarum. Ad imponẽdum aũt & extrahendũ huiuſ-
modi, ſufficiebat in orificio vnius cubiti latitudo. Nec vim habet quod de recuruatione obij-
citur: qm̃ recuruatio illa ſtatìm reflectebatur ad interiorẽ ſuperficiẽ luteris, idcirco nõ poterat
detinere immerſa, ne extraherentur expeditè ac liberè. Seqtur de qbuſdam vaſis altaris, & vten-
ſilibus tẽpli. [Fecit quoq; Hirã] artifex [lebetes,] hoc eſt, ollas atq; caldarias, in qbus vel cineres
1. Reg. 2. & prunæ altaris recipiebantur, atq; ad locum cõgruum portabantur, vel carnes quorundã ſacri-
Zachar. 14. ficiorum coquebanẽ, de qbus dictum eſt pleniùs ſuprà 1. lib. Vndè & Zacharias ait: Erunt lebetes
in domo dñi. [& ſcutras,] hoc eſt, vaſa æqualis amplitudinis in ore ac fundo, facta ad calefaciẽ-
dum in eis aquã, vel (vt alij dicunt) ad ponendũ in eis carbones de altari holocauſtorũ acceptos,
vt portarentur intra primam partẽ templi ad incendendum thymiama ſuper altare incenſi. [&
hamulas,] hoc eſt, fuſcinulas ad extrahendum diſponendúmve carnes. Aliq legunt amulas, i. va
ſa ad vina fundenda ſuper hoſtias ſeu altare. Porrò, ſecundum Hugutionem, amula eſt phiala fa-
cta inſtar vrceoli. [& perfecit omne opus regis Salomonis in tẽplo dñi. Columnas duas] præ-
cipuas, de qbus phabitum eſt, imò & alias plures, vt patuit, [& funiculos capitellorum] ſtantium
[ſuper capitella columnarum duos:] videlicet vnicuiq; capitello vnum funiculum, hoc eſt, cir-
culum

culum instar funiculi,capitellum illud cingentem.[& retiacula duo,vt operirēt duos funiculos,
qui erant super capita columnarū. Cōsequenter resumunt, quæ iam in isto cap.descripta sunt,
esse facta,& patet sensus ex pinductis.[& malogranata quadringenta in duobus retiaculis:duos
versus malogranatorum in retiaculis singulis,ad operiendos funiculos capitellorum,q erant su
per capita columnarū,& bases 10.& luteres 10.super bases,& mare vnum, & boues 12. subter ma
re,& lebetes,& scutras,& amulas. Om̄ia vasa quæ fecit Hiram] Tyrius [regi Salamoni in domo
dñi,]non ꝙ in templo sint facta,sed alibì,vt verterent in vsum templi,& essent ibidèm in obse-
quiū cultus diuini,[de aurichalco erāt.] Aurichalcum est materia habēs auri duritiam ac splen-
dorem,non veritatem neq; valorem.Circa hoc in Scholast.fertur hist.Om̄ia vtensilia tēpli ęrea. Pet.Co.hist.
nec te moueat ꝙ aliqñ de ære,aliqñ de aurichalco dicunt facta, qm̄ idem est, cuius splendor & li.3.re.ca.19
pulchritudo similes erant auro,vt Iosephus ait.Et[in campestri regione Iordanis fudit ea rex]i. Iose. lib. 8.
fundi ac formari fecit ea rex per Hiram & cooperatores ipsius,[in argillosa terra]quæ aptior est an.Iu. ca.3.
alijs terris,tanq̄ tenacior ad pducendum ex ea formas,in qbus fundant metalla.[inter Socchoth
&*Zarthan.]i.loca seu oppida sic vocata,[& posuit Salamon oīa vasa in domo dñi.Propter mul *Sarthan
titudinem aūt nimiam]vasorum,[non erat pōdus æris.]hoc est,ignota fuit quantitas ęris ex quo
formata sunt.hoc tū per hyperbolen dicitur ad insinuandū maximam æris illi' molem.[Fecitq;
altare aureum,]Non ꝙ totum fuerit factum ex auro,sed aureis laminis fuit opertum. sicq; voca-
tur aureum,hoc est,deauratum,de quo in pcedenti cap.dictum est,Altare vestiuit cedro.& intel 3.Reg 6.
ligitur de altari thymiamatis,quod erat in prima & exteriori parte tēpli.[& mensam, sup quam
ponerent panes ppositionis,auream:]super quam diebus sabbati manè ponebant 12. panes re-
centes & calidi,mundiq; valdè,facti de simila,& mãserunt ibì vsque ad manè sequentis sabbati:
tuncq; tollebant,& à solis sacerdotib' manducabant,& alij totidem panes similes prioribus, po
nebantur ibidèm,& dicebant panes ppositionis,qm̄ coram Deo sic ponebant,De qbus Exo.25.
pcepit dñs:Pones super mensam panes ppositionis in cōspectu meo semper.Hinc & mēsa super
quam ponebant,mēsa ppositionis vocata est.Ponebant quoq; in memoriam 12. tribuum Israel.
De his super Exodū atq; Leuiticum pleniùs scripsi. ¶Præterea, hoc in loco cùm dicitur, & men-
sam,ponitur singulare pro plurali,cùm scriptum sit 2.Paral.4.Et mensas 10. posuitq; eas in tem-
plo,qnq; à dextris & qnq; à sinistris.[& candelabra aurea]fecit[decē:qnq; ad dextram,& qnque
ad sinistram]templi cōstituens]cōtra oraculum:]hoc est,in exteriori templi parte coram sancto
sctōrum,seu ex opposito arcæ & oraculi eius,q̄ infra sctā sctōrum steterūt.[& quasi lilij flores,]i.
liliorum similitudinē in cādelabris statuit,seu ex eis dependere ac pcedere fecit,qm̄ facta erāt iu
xta formam & ornatum candelabri Mosis,de quo in Exo.legitur:Facies & candelabrum ductile Exod.30.25.
de auro mūdissimo,hastile eius & calamos,scyphos & sphærulas, ac lilia ex ipso pcedentia. Vn-
dè 2.Paral. 4.habetur:Et florentia q̄dam.[& lucernas desupèr]hoc est, super cādelabra [aureas.]
Quēadmodùm super candelabrū Mosis erāt 7.lucernæ,quæ erant 7.aureæ lāpades, secundū ex-
positores,quarū vna stabat in summitate cādelabri,& tres ex vno latere eius,tresq; ex latere alio,
vt dictum est super Exodum.[& forcipes aureos]ad abscindendū quod cōbustū fuit de lychno,
& flammæ claritatem fuscauit,[& hydrias,] in qbus positum fuit oleum lucernarum,[& fuscinu
las,]hoc est,instrumēta ad extrahendū immunditiā lucernarum formata,[& phialas]i.vasa in q-
bus conseruabat oleum pro vnctione regum atq; pontificū, [& mortariola,] in qbus species,ex
qbus fiebant vnguenta,cōminuebant seu terebant,[& thuribula de auro mūdissimo,& cardines
ostiorum domus interiores,&]pro,id est.[scti sctōrum, & ostiorum domus tēpli,] quod hic pro
exteriori parte templi accipitur,[ex auro erāt.]Cardines aūt sunt,in qbus ostia suspendunt atq;
voluunt.[Et intulit Salamon in templū q̄ sanctificauerat,]hoc est,ad diuini cultus honorē depu
tauerat,[Dauid pater suus argentū & aurum & vasa,reposuitq; ea in thesauris]hoc est,inter diui
tias[domus dñi.]¶Demū in expositione 2.Para.4.dicta sunt aliqua,ad horum intellectū haben Iose. lib.8.
dū valentia:atq; vt Iosephus refert,Salamon tēpore pcedente fecit & alia vtensilia,valdè copio- ant. iu. ca.3.
sa ac preciosa,quæ in Scholastica historia satis compendiosè tanguntur. Pet.Cō.hist. li.3.re.ca.19

¶De spirirali eiusdem cap.7.intellectu. Art. 12.

FInxit duas columnas æreas.] ipsa Ecclesia vocatur columna,dicēte ad Timotheum Aposto- 1.Tim.3.
lo:Scias quō oporteat te cōuersari in domo Dei,quæ est Ecclesia Dei viui,columna & firma-
mentū veritatis. ¶Insupèr,summa ac robustissima Ecclesiæ colūna, cui tota innitit plebs fidelis, Ioan.15.
est dñs & Saluator,q ait:Sine me nihil potestis facere. De beatiss.quoq; Apostolis, Petro, Iacobo
& Ioanne,vas electionis testatur, ꝙ videbant columnæ esse. Nihilominùs possunt per duas istas Gal.2.
præcipuas templi columnas,Petrus & Paulus intelligi,q suis pdicationbus,miraculis,virtutibus
& doctrinis sustentāt Ecclesiam. Rursus duæ columnæ pclaræ sunt scriptura vet.test.& Euange-
licæ legis doctrina,qbus innitit sctā Ecclesia.Et iterum,authoritas Ecclesiastica,& ciuilis,seu du
plex vis,sunt duæ columnæ,quæ decem & octo cubitos habēt in altitudine,quia per obseruan-

KK tiam

tiam decalogi, ad octo beatitudines perducuntur: imò per decem præcepta & octo beatitudines
Matt.5. vitæ psentis, ad regni cælestis sublimitatem pertingunt. [& linea 12. cubitorum ambiebat columnam vtranq;.] Linea ista, est vita rectissima seu pdicatio prorsus verissima, & preces ac merita 12. Apostolorum, qbus circundant & adiuuant fideles: ipseq; chorus 12. Apostolorum, cingit, munit ac tuetur Ecclesiam. linea quoq; 12. cubitorum, est cónexio 12. fructuum spûs, quos ad Gala-
Gal.5. tas enumerat Paulus, qbus gloriosi Apostoli, & cæteri viri perfecti, fuerunt repleti. [Duo quoq; capitella fecit, quæ ponerent super capita columnarũ.] Capita columnarum, sunt intellectus & voluntas earum, seu sapientia & charitas. Capitella verò, ecclesiasticæ dignitates & authoritates eis superimpositæ & concessę. quæ in oibus debẽt iustè pcedere, quod per capitellorum quadraturam est pfiguratum. atq; ad oẽs sine personarũ acceptione æqualiter se habere, secundũ quod illorum merita vident exigere, quæ etiam debẽt virtutum cõtemperationib' decorari, hoc est, virtuosis actibus discretè exhibitis perfici: qm̃ dona gratiæ gratìs datæ, sine donis gratiæ gratum facientis, nullum efficiũt Deo acceptum: quod per capillorum reticulationem & catenationem pfiguratum censet. [Vtrunq; capitellum fusile erat.] qa plataæ ecclesiasticæ authoritates, atq; platicæ potestates, sunt supernaturalia dona à Deo infusa, dicente Apostolo Roma. 13. Non est potestas nisi à Deo. vndè iudicibus & eis q psunt, dicitur Sap. 6. Data est vobis potestas à dño, & virtus ab altissimo. [Septena versuum retiacula in capitello vno:] retiacula ista, sunt canones & decreta sctórum patrum, qbus capiunt & depræhendunt, q rei sunt, & per quæ dirigi debet, exerceri ac informari platorum, principum, iudicũ potestas: alioqn in tyrannidẽ aut negligentiã verterentur. qd em̃ est psidens sine æquitate & legibus, q̃ idolum aut tyrannus? Erant demum capitella hæc liliata in vertice: qm̃ decore exemplaritatis ac bonæ famæ odore debẽt esse ornati, q regũt & psident. Pulchritudo etem̃ ista & talis suauitas, rectè per lilium exprimunt. Capitella hæc erãt in porticu ante templi ingressum: qm̃ hi q psunt, debẽt se oibus exhibere conspicuos ac paratos: erãtq; 4. cubitorum, qa quatuor virtutibus cardinalibus debent præcipuè psulgere, iustitia qua inclinentur ad proferendũ recta iudicia: prudentia, qua dirigantur in iudicando ac discernendo malum ac falsum à bono & vero: fortitudine, qua magnanimiter exequant ea quæ ad eorum spectant officia: propter quod scriptum est Eccl 10. Noli q̃rere fieri iudex, nisi valeas virtute irrum-
Ose.4. pere impietates: temperantia, ne per oblectamenta gustus & tactus, obruatur in eis lux rationis,
Eccl.19. ac vigor synceritatis. vinum namq; & ebrietas auferunt cor, & mulieres apostatare faciunt etiam prudentes. [Malogranatorum aũt 200. ordines erant in circuitu capitelli] per malogranata, quæ sunt pulchra ac dulcia poma, significant sacræ scripturæ eloquia illibata, refectiua atq; suauia,
Psal.118. de qbus psallit Propheta: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua? his vndiq; debent esse ornati & abundare q psunt, vt valeãt informare, cõsolari, & gubernare subiectos. ¶ Porrò 200. ordines malogranatorum, sunt ordinati processus, & copiosæ cõnexiones salutarium doctrinarum, quibus vnusquisq; secundum suam capacitatem decẽter instruitur, vt paulatìm ad perfectiora leuetur: qa vt ait Apost. 1. Cor. 15. Non priùs quod spũale, sed quod animale. [dexteram columnã vocauit Iachin] quod interpretatur firmitas, & sinistram Booz, quod interpretatur robur vel fortitudo: per quod figuratur, ꝙ in aliorum rectoribus debet esse firmitas rationis, & robur insuperabile charitatis, vt nullo impetu passionum, nullo motu vitiorum à recta ratione ac vera charitate recedant: per istud quoq; est significatum, ꝙ in prosperis & aduersis debẽt inuiolabiliter esse cõstãtes, vt nec psperis inaniter exaltent, nec aduersis pusillanimiter deijciãtur. Iustus etem̃ quasi
Pro.10. fundamentũ æternum. Et non cõtristabit iustum & verè sapientẽ, qcquid acciderit ei. ideo ait
Pro.12.
Eccl.5. scriptura: Nõ te vẽtiles in oẽm ventum: esto firmus in via Dei, & in veritate sensus tui. Hinc 1. Corint. 15. scripsit Apostolus: Stabiles estote & immobiles, abundãtes in opere dñi semper. Qui ista
Apo.3. impleuerit, audit & obtinet, quod Apoc. 3. Christus pmittit: Qui vicerit, faciã illum columnam in templo Dei mei. ¶ Præthereà, per duas istas columnas fortissimas & præclaras, significatum est
Luc.1. robur regni Christi in ecclesia militanti. Nam regni eius non erit finis, de quo Dan. 7. fertur: Dedit ei antiquus dierum, videlicet pater æternus, potestatem, honorem & regnum. Per dexteram quoq; columnam, firmitas spũalis authoritatis, cuius plenitudo & vertex in summo põtifice residet, insinuatur. Per sinistram, robur brachij secularis. [Fecit quoq; mare æneum fusile 10. cubitorum] per hoc æneum mare, sacramentum baptismi fortissimum denotatur, seu gratia lachrymarum, & cõpunctiõis contritio, seu diuinorum exuberantia gratiosa charismatum: quæ oĩa, sunt bona desupèr fusa, & vsq; decalogi adimpletionem pertingunt. In hoc mari lauãtur, qui seipsos Deo sacrificant, & q Christi sacramenta dignè conficiunt, & oẽs q oĩpotenti in mentis puritate cupiunt deseruire. Nempe in cõfessione oĩa lauantur, atq; Thren. 2. Hieremias testatur: Magna velut mare cõtritio tua. [Quinq; cubitorum altitudo eius:] qa hoc mare extendit se ad abluendum qcquid per qnq; sensus iniquè cõmittitur. [& resticula 30. cubitorum circuibat illud.] Hoc est, fides superbeatiss. Trinitatis, seu trium theologicarũ virtutum custodia, cum adimpletionibus

bus pceptorum,gratiā pfati maris cōseruat ac protegit.[& sculptura circuibat illud:]per sculpturam hāc opera supererogationis,quę pulchrè perornāt agentē,accipiunt. Cū em̄ in multis offen Iac.1.
derimus Deum innumerabiliter plùs q̄ scimus,debemus semper esse feruentes,& nullum tēpus infructuosè expendere,sed vltra ea ad quæ tenemur,assiduè aliqd boni peragere.[Duo ordines sculpturarum historiatarum erāt fusiles.]Duo ordines isti,sunt descriptiones exemplariū operum sctōrum noui ac veteris testamēti,quorū exemplis instrui & accendi debemus ad certandū legitimè,ad laborandū idoneè,ad permanēdū in via iustitiæ vsq; in finem.[& stabāt super duodecim boues,]hoc est,12. apostolorū pdicatione pfatum mare seu baptisma innotuit, & ipsi ad Gentes illud deportauerūt:& sicut tres boues respiciebāt ad orientē,tres ad meridiē, tres ad aquilonem,& tres ad occidentē:ita apostoli vultus suos ad oēs mundi partes ac terminos direxerūt, qbus fuit pceptum:Euntes in mundū vniuersum,pdicate Euangeliū om̄i creaturæ, baptizantes Marc.16.
oēs Gentes &c.[quorū posteriora intrinsecùs latitabāt sub mari,]qa virtute & gratia baptismali,carnalia quæq; opera occultant ac remouent.vel posteriora,sunt pmia vitæ sequentis,quę nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec mens cōpræhendere valet. Vnde ait Apostolus: Vita vestra Esa.64. 1.Cor.2.
abscondita est cū Chro in Deo.[Grossitudo luteris,trium vnciarū erat,] Qm̄ sctī viri q aliorum Col.3.
columnæ dici merent,& pusillorum imbecillitatem piè supportāt, pondere discretionis, maturitatis, & fraternæ dilectionis ornant:nec leues,sed graues sunt animo,& dicunt altissimo:In populo graui laudabo te.[Labium quoq; eius,quasi labium calicis,& folium repandi lilij.] Labia Psal.34.
em̄ platorum,columnariumq; personarū,non est clausum ex indiscretione, sed apertū ex ratiōe, ita q sicut calix potu in se cōtento reficit,exhilarat & cōfortat potantes,& sicut lilium suo aspectu atq; odore oblectat,sic ipsi sapia in ipsis cōtenta,instruūt,alunt & roborāt audiētes,suorūq; amœnitate sermonum delectant eosdem, ita vt dicāt: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua. Psal.118.
Ideircò per Hieremiā,pmiserat dn̄s:Dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascēt vos sapia & Thre.3.
doctrina.[Duo millia batos capiebat.]Sancti etem̄ viri ac præsidentes,quanto plùs in gr̄æ donis proficiūt,tanto maioris incremēti capaces reddunt: & quo plures ad Deum conuerterint,tanto plures optāt cōuertere.Gloriosi etem̄ apostoli multa millia ex Iudaismo & multa millia ex paganismo cōuerterunt ad fidem,ac Christo incorporauerūt.[Et fecit bases æneas decem.]Per bases,quæ erant luterum fundamenta & sustentationes,signant sanctæ humilitates,in qbus fundauerunt se & totam vitam suam Septuaginta & alij discipuli Christi,q denario exprimunt,qa decalogi pcepta cum eminentia impleuerūt.vel decem bases,sunt decem pcepta seu decem epistolæ Pauli,scriptæ & missæ decem ecclesijs,vt ait Hieronymus.[Et ipsum opus interrasile erat.]i. Act.4. Hieronym.
viri perfecti & aliorum rectores,cōuersationem habēt in multis ornatam virtutibus,in aliqbus th planam ac simplicem,& quotidianis humanę fragilitatis defectibus mixtam,ita q partim ornati sunt, partim non decorati. propter quod vnus eorum:Si dixerimus,inquit,qa pct̄m non habemus,nosipsos seducimus.Et alius:In multis aūt offendim' oēs.[Et sculpturæ inter iuncturas.] 1.Ioan.1. Iac.2.
Per varia & decora illa ornamēta sculpturarum atq; imaginum aīalium,hoīm & arborum,pfigurati noscunt magni & multi ornatus ecclesiæ,in om̄i suo statu & gradu, in donis gr̄æ gratum facientis & gr̄æ gratis datæ,in ordine incipientiū,proficientiū & perfectorū, in varijs religionib' & sacris ordinibus,in virtutib',donis,beatitudinib' & fructibus, in cōtemplationib' & affectionib' sctis, exercitijsq; internis.[Et quatuor rotæ per bases singulas]i. doctrina,legis instructio, prophetarū documenta,Euangelij & apostolorum traditio in suis epistolis:per quæ quatuor se runtur fideles ad om̄e bonum,& de peregrinatione exilij ad lucē gloriæ æternalis.[& axes ærei] i.profectus spūales de virtute vna in aliam,iuxta illud Psal.63.Ibunt de virtute in virtutem.[& p quatuor partes quasi humeruli subter luterem fusiles.]Quatuor humeruli,sunt quatuor ordines mēdicantiū regulariter cōuersantiū,q respectu maiorum platorum piè portantiū in humeris paternæ dilectiōis ac pastoralis solicitudinis oues Chr̄i sibi cōmissas, sunt quasi humeruli, vtpotè coadiutores & cooperatores pastorum, psidentiūq; maiorū. [Os luteris intrinsecùs erat.] Os em̄ cuiuslibet sapientis ac timorati,ad rōnis imperiū & charitatis instinctū est introuersum, vt non aliter nec aliud pferat,q̄ ratio dictat,charitasq; instigat. Ideo ait scriptura Ecci 21. Os sapientū in corde ipsorum,& cor stultorū in ore ipsorū.[In capitis summitate]i.apice intellectus q dirigit os ad loquendū salubria,iuxta illud sacratiss. principis apostolorū:Si qs loquit quasi sermones dei. Vndè & vas electionis hortatur:Oīs sermo malus ex ore vr̄o non pcedat,sed q vtilis est ad ædificationem,vt det grām audiēti.[In summitate aūt basis erat qdam rotunditas.]Per rotunditatem 1.Pet.4. Col.4.
hāc,designat cohabitudo,cōproportioq; virtutū,qua vna alteri copulat & cōcatenat.[Quadraginta batos capiebat luter vnus.] Per quadragenariū,tēpus pœnitētię & opera eius signātur. Hos aūt q ad actus pœnitētiæ se extēdūt, spiritalis pater & pdicatur libēter acceptat.[Et cōstituit quinque bases ad dexteram partem templi,& qnq; ad sinistram.] Aliquos em̄ cōstituit Christ' in vita contemplatiua & in actibus spiritalis lætitiæ, quæ per dexteram intelliguntur:quosdam in vita

actiua & afflictionibus pœnitētiæ, quæ per sinistram accipiuntur. [Mare aūt posuit ad dexteram partem templi.] qm̄ gratia baptismi offert se oibus gaudiose, prout necessarium est cōuerti volentibus, cùm sit ianua sacramentorū. [Fecit quoq; lebetes & scutras & amplas.] per vasa huiusmodi, figurata sunt fideliū corda, varijs modis disposita ad suscipiendū grarum charismata. [Oia vasa de aurichalco erāt,] qm̄ corda humana fragilia sunt, & hoīes quos Deus facit esse vasa misericordiæ suæ, ex fragili cōstant materia, quę foris videtur fulgere, sed intùs est sordida. [Et in cāpestri regione fudit ea:] quia in loco isto plorationis, calamitatisque valle producit ac statuit eos. [Altare aureum & mensam super quam ponerentur panes propositionis, auream] Altare aureum, est charitas feruens seu fides formata, vel recta intentio, in qua charitate, fide & intentione agenda sunt oīa bona. Porrò aurea mēsa est diuina scriptura, super quam panes propositionis ponunt, i. variæ & salubres expositiones ac spiritalia alimēta fundant. [Et candelabra aurea 10.] per cādelabra decē, sumunt personæ sapientes ac virtuosæ in decalogi obseruatiōe perfecti, pſertim plati, q verbo, fama, exemplo ac opere alijs fulgēt. [Et lilij flores] per quos accipi possunt virgines mēte & corpore, quarū corā Deo castitas flagrat. [Et lucernas desupèr aureas] per quas septē dona spūssancti designant, quæ à charitate non separant. Lucernæ quoq; vocant
Ioan.5. viri illuminati ac feruidi, quēadmodū de felicissimo Ioanne Bap. loquit veritas increata: Ille erat lucerna lucēs & ardēs. sed & septē sacramēta grīæ cōtentiua, per septē illas intelligunt lucernas. [Et forcipes aureos] i. moderatas correptiōes, qbus auferunt sordes peccātiū. [Et hydrias] i. mentes aquam salutaris sapiētiæ cōtinentes. [Et fuscinulas] i. peritas examinationes, qbus quæ intùs latēt, extrahunt ac innotescūt, & ipsis fidelibus refectio salutaris exhibetur. [Et phialas, & mortariola, & thuribula.] Hęc sunt duodecim euangelica Chri cōsilia, salutarem doctrinā pſtantia, qbus cōterunt, & ad nihilum redigunt desideria & pctā carnalia, vanitatesq; mundi, & qcquid charitati cōtrariatur, ac ipsæ virtutes cōtemperant, virtuosæ quoq; actiones terunt, & quasi ad minutissima redigunt, dum per humilitatē paruipendunt propter mala annexa, atq; pro nihilo reputantur respectu infinitæ honorabilitatis incircunscriptibilis & superuenerandissimi Dei, q reuerentia in infinitum maiori est dignus, q̄ ei ab vniuersitate creaturarum qncat impendi. In eisdem quoq; cōsilijs Deo thus sanctæ mortificatiōis offertur, odor suauitatis orationum, psalmodiarum & oim monasticorum exercitiorum iugiter immolat. [& cardines ostiorum] i. authoritates & rationes, qbus fides, spes, charitas, obediētia, virtutesq; cæteræ, qbus in regnum cæleste intratur, innitunt, & ad opera bona voluunt. [ex auro erāt,] qa ex diuina scriptura sumunt. [Intulit ergo Salamon q̄ sanctificauerat Dauid pater suus.] Hic Chrs non nisi pdestinatos à patre inducit
Ioan.18. in triumphantē ecclesiā, imò nec finaliter in ecclesiā militantē. [aurum] i. perfectos, [argētum] i. proficiētes. [& vasa] i. incipiētes, ideo dixit: Pater, quos dedisti mihi, nō pdidi ex eis quenq̄.

¶ Expositio literalis cap. 8. Tunc congregati sunt omnes maiores natu Israel. Art. 13.

RE citata templi ædificatiōe, nunc dedicatio eius describitur. [Tunc cōgregati sunt oēs maiores natu Israel cum principibus tribuum,] qa in qualibet tribu fuit vnus princeps specialis tribui pſidens, tn̄ sub rege ac principe militiæ. [& duces familiarū filiorum Israel.] In vna etiam tribu erāt plures familiæ, atq; in vna familia multæ domus. Nam oēs nati ex vno quouis filiorum Iacob, dicebant vna tribus, nisi q tribus Ioseph fuit in duas diuisa: nati aūt ex vno quouis filio filiorum Iacob, erāt vna familia, vt patet Numer. 26. [ad regem Salamonem] q vt 2. Paral. 5. habetur, vocauit & cōgregauit illos ad se, [in Hierusalē] vrbem regni metropolim, [vt deferrēt arcam fœderis dn̄i de ciuitate Dauid, id est, de Sion.] Nam illa pars ciuitatis Hierusalem, vocabatur specialiter ciuitas Dauid, qa ibidèm cōstruxit sibi palatium, & mansionē elegit in Sion, i. in mōte sic dicto, in cuius vna parte Salamon fecit tēplum. Porrò vt dictum est 2. Reg. 5. & 6. Dauid rex transtulit arcam de domo Obededom in tabernaculum, quod ei tetenderat & parauit iuxta palatium suum. [Cōuenitq; ad regem Salamonem vniuersus Israel] i. pfati maiores ac nobiliores, in
*Bethanim qbus subditi virtūaliter cōtinebant. Aliq quoq; subditorum de singulis tribubus, cum maioribus suis venerunt. [in mēse *Ethanim in solēni die,] vtpotè decimo die mēsis illius, quo festum expiationis celebrabat. [ipse est mēsis septimus] apud Hebræos, & apud nos vocat Septembris,
Pet.Cō.hist. li.3.re.ca.21 juxta illud Alexandri: Mēsem Septēbrem *Betauim signare memēto: circa quod loquitur Petrus Com. Mēse septimo, i. septima lunatiōe quæ intrauit Octobrē, qa (vt fert) fuit tunc embolismus. Erat quoq; mēsis ille quasi totus solennis apud Hebræos, vt patet Leuit. 23. & Numer. 24. & item Deut. 16. Sed obijci potest, q in fine 6. cap. huius lib. iam dictum est: Anno 4. fundata est domus
3.Reg.6. dn̄i, & in anno 11. mense Ebul, ipse est mensis octauus, perfecta est domus in oīi opere suo, & in
Pet.Co.hist. li.3.re.ca.21. vniuersis vtensilibus. Non aūt est dedicata, nisi priùs perfecta. Nō ergo in mēse septimo, sed octauo facta sunt ista. Ad hoc in historijs rn̄det Magister: Potest dici tēplum in Septēbri dedicatum, rege accelerante, & eundem post templi dedicationem fecisse vtensilia aliqua quæ deerāt mense septimo: sicq; vtrunq; est verum, q i. octauo mense perfecta est domus in oīi opere & vtensilibus,

libus,& tñ septimo mense sit dedicata.[veneruntq; cuncti senes de Israel,& tulerunt sacerdotes arcam.]Numer.3.cõtinetur,ꝙ dñs iussit arcam portari humeris Leuitarũ, prout pleniùs dictum est suprà in expositiooe 2.Reg.6. Vndè & 2.Paral.5.cõscriptum est, Portauerunt Leuitæ arcam. Quó ergo nunc fertur,ꝙ sacerdotes eam portauerint?Ad quod dici potest,ꝙ sacerdotes direxerunt Leuitas in arcæ portatione, astiteruntq; eis,seu ꝓpter reuerentiã ampliorẽ,exhibuerũt circa deportationem obsequiũ.qñq; etiam sacerdotes arcam portabãt, sicut io transitu per Iordanem,& in circuitu Hiericho,prout Iosu.3.& 6.habetur.[& portauerunt arcam dñi & tabernaculum fœderis,]i.tabernaculum Mosis,quod erat cum arca in ꝑfato tabernaculo à Dauid cõstructo:tabernaculũ qppe poterat dissolui: & dissolutũ, portabaẽ p partes à filijs Gersoo,vt Num.3. legitur.[& oĩa vasa sanctuarij]i.sacra vasa sub Mose facta,& quæ Dauid addiderat, [quæ erãt in tabernaculo]Mosis seu Dauid regis vsq; ad tẽpus istud.[& ferebãt ea sacerdotes & Leuitæ]qa ad filios Cahath pertinuit ea portare,vt ꝑallegato Numerorũ lib.scribitur,sicut sacerdotes ꝑceperunt Leuitis.[Rex aũt Salamon,& oĩs multitudo Israel quæ cõuenerat ad eum, gradiebãtur cum illo ante arcam]ad Dei & arcæ honorem:siqdem non solùm propter venerabiliorẽ templi dedicationem,sed item ob honorabiliorem arcæ deportationẽ,populus fuit cõuocatus.[& immolabãt oues & boues]per manus sacerdotum.q̃uis aũt capra & hircus erãt aĩalia immolatitia iuxta legem,vt Leuit.3.& 22.patet,boues & oues erãt sacrificia puriora,& ex eis immolationes principaliores fiebãt, vtporè holocaustum,& iuge sacrificium,& agnus paschalis. [absq; æstimatiõe & numero.]quod hyperbolicè dictum est,ad insinuandũ magnã valdè copiã aĩalium oblatorum. Deut.18.
Et intulerunt sacerdotes arcam fœderis dñi in locum suum,]videlicet:[io oraculum templi]i.in secundã interiorem & sanctiorem templi partem. vndè subiuogitur:[in sctm̃ sctõrum:]qa sic vocabatur pars illa,qm̃ erãt in ea sacratissima q̃dam,vtpotè arca,tabulæ testamẽti,virga Aaron,vrna aurea cõtineos manna,Cherubim gloriæ,propiciatoriũ,de quo ꝓcedebant diuina respoosa, eratq; sedes Dei,q in illa templi parte specialiter morabatur.[subter alas Cherubim.]Siquidem Cherubim expandebãt alas suas super locũ arcæ,& ꝓtegebãt arcã. [& vectes desupèr.]nã alæ illæ arcã operiebãt,sicut in literali ꝑcedẽtis cap. expositiõe innotuit. Verũ his obijci potest illud apostoli ad Hebr.9.In priori tabernaculo semp introibãt sacerdotes,In secũdo aũt semel i anno solus põtifex. Si ergo solus põtifex intrauit sctã sctõrũ,quó sacerdotes illuc arcã licitè intulerũt? Dici potest ꝙ solus põtifex intrauit sctã sctõrum ad offerendũ,& hoc regulariter tẽpore ꝑstituto,sacerdotes verò ad immolandũ ea, & ad efferẽdũ, atq; ad dandũ inuoluta Leuitis, q ea ꝓprijs humeris portaueruot,deiodè cùm Leuitæ ea portassent vsq; ad exteriorẽ templi partem, reportauerunt ea sacerdotes ad pristinum locum.Ista videtur expositorum intentio tertio Numeror. [Cumq; eminerẽt]i.prominerẽt seu extẽderent[vectes,]in qbus Leuitę arcam portabãt,[& apparerẽt summitates]i.extremitates seu(vt 2.Paral.5.legitur)capita[eorum foris sanctuarium]i.extra sctã sctõrum,[ante oraculum]i.in exteriori parte templi ante oraculum situata,& existentibus ibi prope oraculum seu sctm̃ sctõrum,[non apparebãt vltrà extrinsecùs]i.eis q lõgiùs stabãt ab ingressu & velo sctĩ sctõrum.De his duobus vectibus scriptum est Exo. 25.Facies & vectes de lignis sethim,inducesq; eos per circulos q sunt in arcæ lateribus,vt portetur in eis,i.arca portetur per vectes,quorum qlibet transiuit per circulos duos circa latera arcę per lõgitudinem eius.
Veruntñ circa hũc passum scribit Lyra:Dicit R.Salamon,ꝙ vectes transibãt per latitudinem arcę,& sic capita vectium erãt cõtra cortinam pedentẽ in ingressu sanctuarij,& eam aliquantulum impellebant:sicq; apparebãt ibi duæ mamillæ sub*veste, i. duo tumores, videlicet partes illius cortinæ sic ꝓminentes ex illa impulsione:sed qa cortina fuit intermedia, non apparebãt corpora vectium nuda,sed tm̃ figura,sicut videtur manus per chirothecam.His verbis Lyra subiungit: Doctores nostri aliter exponunt,dicentes,ꝙ licet vectes possent videri ab his q erãt prope ostium ,non tñ ab his q lõgiùs erãt.Circa quod dico,ꝙ expositio ista catholicorum est verior,vtpotè magis cõsona scripturæ canonicæ:qm̃ 2.Paral.5.asseritur, vectium qbus portabaẽ arca,qa paululùm longiores eranr,capita parebãt ante oraculum:si verò fuisset quis paululùm extrinsecùs, eos videre non poterat.Circa quod ait Glossa:Apparebãt summitates vectium foris ante oraculum,noo semper,sed cùm ostia oraculi aperirent:neq; hoc oĩbus,sed illis qui propiùs accedentes,ea quæ intùs erãt,attentiùs iotuebaoẽ.Ipsa aũt arca qualis & qualiter esset posita,illis solùm q intrabant oraculum,videre licebat.Et rursus loqtur Glossa:Quanuis capita vectium accedentibus propiùs & diligenter iotuentibus patebãt ante oraculum cùm eminerent,tñ necesse erat,vt clauso oraculo,& appenso ante ostia velo,ipsi quoq; vectes ꝓduceodis ad claudendũ ostijs locum darent.[Qui &]vectes[fuerãt ibi vsq; in ꝑsentem diem.]Non em̃ separabanẽ ab arca, iuxta id Exo.25.Vectes semper erunt in circulis arcæ,nec vnq̃ extrahenẽ ab eis.Idcircò pro eo quod dicitur,Hi q fuerant ibi,&c.2.Paral.5.scriptum est:Fuit itaq; arca ibi vsq; in ꝑsentem diem.[In arca aũt non erat aliud oisi duæ tabulæ lapideæ,quas posuerat in ea Moses in Horeb]i. in monte

R.Salomon

*veste

Sinai,vel prope,cuius montis pes vocatur Horeb.Hæ ſunt tabulæ in quibus digito Dei ſcriptus
fuit decalogus,prout Exo.34.inducitur.Vndè & dominus dixit ad Moſen:Pones in ea teſtifica-
Exo.25. tionem quam dabo tibi,i.tabulas teſtamenti.[qñ pepigit fœdus dñs cum filijs Iſrael,] i.pactum
inijt cum eis,ꝙ ipſe eſſet decæterò Deus ipſorum, & ipſi populus eius,in cuius ſignum contulit
Exo.19.20. eis legem & tabulas teſtamenti,[cùm egrederenť de terra Aegypti]i. egreſſi eſſent de ea,vel qa
deſertum in quo mons Sinai ſitus eſt,erat deſertum Aegypti, nondum erant in toto de terra illa
egreſſi.Veruntamen quando fœdus hoc pepigit Deus,quieſcebant ibì,ſed tempore illo,videli-
cet antè & paulò pòſt exierunt.Prætereà ei quod dictum eſt,non fuiſſe in arca niſi tabulas teſta-
menti,videtur cõtrariari quod ad Hebr.9.affirmat Apoſt.In qua, vtpotè arca, eſt vrna aurea ha-
bens mãna,& virga Aaron quæ fronduerat,& tabulæ teſtamẽti.Rñdetur,ꝙ ſcriptura hæc loqui-
tur de eo,quod fuit principaliter collocatum in arca,putà de tabulis ad quarum repoſitionẽ ar-
ca fuit principaliter facta.[Factum eſt aũt cùm exiſſent ſacerdotes de ſanctuario,] in quo repo-
ſuerãt arcam,quo facto,introierunt exteriorem templi partem,[nebula impleuit domum dñi.]
In Paralip.pro nebula,ponitur nubes:ſicq́; crediť nubes nebuloſa fuiſſe.[& non poterãt ſacerdo
tes ſtare]in templo,[& miniſtrare]Deo in eo,durante nebula illa,[propter nebulam.]2.Paral.6.
dicitur,propter caliginẽ.[Impleuerat eñi gloria dñi]i.magnificus Dei effectus, videlicet nubes
pſata,ſiue(vt aliq dicunt)claritas ingẽs,[domum dñi,]vtranq; ſ.eius partem. Nebulam illam q-
dam dicunt fuiſſe tam tenebroſam,ꝙ ſacerdotes in templo ſtare & miniſtrare nequibãt, & hoc
videtur ex eo,ꝙ in Paralip.(ſicut iam allegatum eſt) dicitur, propter caliginem. & rurſus ex eo
quod ſubditur,Dñs dixit vt habitaret in nebula.2.Paral.6.habetur,Dñs pollicitus eſt vt habita-
ret in caligine.In Hebręo quoq; hoc loco habetur,in caligine:& apud Nahum 1.cõſcriptum eſt,
Dñs in tempeſtate & turbine viæ eius,& nebulæ puluis pedũ eius.Alij dicunt ꝙ nebula iſta fuit
Mat.17. clara ac lucida,ſicut Chrm̃ in ſua transfiguratiõe obumbrauit lucida nũbes, vt dicũt Euangeli-
Mar.9. Luc.9. ſtæ.ſicq́; propter claritatis exceſſum,nõ potuiſſe ſacerdotes ibi ſubſiſtere,nec tñ ſuſtinere ſplen
Pet.Co.hiſt. dorem.Vndè in Scholaſt.fertur hiſt.Nebula impleuit domũ dñi non metuẽda, ſed temperata &
li.3.re.ca.21. fulgens,& obumbrauit facies ſacerdotum,ita vt ſe inuicèm videre non poſſent, nec miniſtrare.
Cæteri opinanť,ꝙ nebula iſta fuit in parte lucida,atq; in parte aliqua caliginoſa,quẽadmodùm
Exo.14.fertur de nube,filios Iſrael pcedente,ꝙ erat tenebroſa & illuminans noctem,qa in parte
ſua ad Aegyptios verſa ac reſpiciente,fuit caliginoſa:ſed in parte ad filios Iſrael verſa, fuit lumi-
noſa:ad quod perſuadendũ appáret valere,quod 2.Paral.7.narratur: Maieſtas dñi impleuit do-
mum,& oẽs filij Iſrael videbãt deſcendentẽ ignem & gloriam dñi ſuper domum.[Tunc ait Sala-
mon:Dñs dixit vt habitaret in nebula.]q.d.Iſta apparitio eſt verè diuina,non deceptiua,qa cõ-
cordat verbis Dei,q ꝓteſtatus eſt ſe habitare in nebula,ad deſignandũ ſuæ maieſtatis incompre
Pet.Cõ.hiſt. henſibilitatẽ, ſuæq́; lucis æternæ plenitudinem ſuperexcellenẽ. Quocirca in hiſt.ait Magiſter:
li.3.re.ca.21 Nunq̃ dñs legitur hoc dixiſſe,ſed qa in monte Sinai apparuit in nebula,& filios Iſrael pceſſit in
Exo.24. nube,& ante Moſen poſitum in cauerna trãſiuit nebula, ideo Salamon poſuit dictum ꝓ opere,
& eſt ſenſus:Dñs dixit,i.opere dęmonſtrauit.Veruntñ dici poteſt,dñm iſtud ante hæc verba Sa-
lamonis dixiſſe,quia iam ſpũſſanctꝰ per Dauid Pſal.17.erat loquutus: Poſuit tenebras latibulum
ſuum,& caligo ſub pedibus eius.In Iob quoq; 22.iam fuerat dictum:Nubes latibulum eius.Et ite
rum dñs dixit ad Moſen Leuit.16.In nube apparebo ſuper oraculum. [Aedificans ædificaui do-
mum]videlicet templum,[in habitaculum tuum firmiſſimũ,]i.ad hoc ꝙ tu dñe Deus in eo gra-
tioſè iugiter cõmoreris & in ipſo reſideas,quia oraculum fuit ſedes Dei. vndè ſubditur: [ſolium
tuum in ſempiternum,]i.ad hoc ꝙ ſit locus reſidentiæ tuæ per omẽ teſtamenti veteris tempus,
vel q̃diu domus illa durare valebit.cognouit vtiq; Salamon cultum legis Moſaicæ poſt aduen-
tum Meſſiæ ceſſaturum,& nihilominùs ipſe,q̃tum in ſe fuit,optauit vt templum à ſe ædificatum,
vſq; Meſſiæ aduentũ duraret,eiuſq́; cultui manciparetur.[Conuertitq́; rex faciem ſuam]ad ple-
bem ſtantem in atrijs,hoc eſt,in atrio mundorũ & atrio immundorum, atq; in atrio mulierũ.Ha
Ioſep. lib. 8. buit qppe,vt Ioſephus & Magiſter in hiſtorijs referunt, templum atria 4.Primum & tẽplo pro-
an.iu.ca.3.4 pinquius,fuit atrium ſacerdotũ,de quo iam dicta ſunt multa:& tñ inter illud & templũ,fuit por-
Pet.Co.hiſt. ticus ſita.Secundũ atrium & eo inferius,fuit mundorũ ſecundũ legem,quod fuit in decliui mon
li.3.Re.ca.15.16.17. tis latere poſitum,& à Ioſepho vocatur baſilica grandis vel aula:eratq́; multo maius atrio ſacer-
Ioſe. lib.8. dotum,& cõtinebat ſeu includebat illud in ſe,& pauimẽtatũ fuit vario marmore, habẽs murum
ant. iu. ca.3. altitudinis 25.cubitorum interiùs,exteriùs verò altitudinis 50.cubitorum ſecundũ collis decli-
uitatem.& q̃uis fuit tam altum,non tñ pertingebat vſq; ad fabricam templi, propter quod nec
ipſius impediuit aſpectum.In hoc atrio orabãt mũdi ſub diuo,i.ſub aere tempore ſerenitatis:ſub
porticibus verò circumiacentibus,tẽpore tẽpeſtatis.Deindè ſub hoc atrio, i.infra illud, fuit atri-
um tertium in decliui mõtis latere ſitum eiuſdem ſchematis,i.facturæ cum ſecundo, nõ tñ ita ve
nuſtum & precioſum,in quo orabãt mulieres mundæ tm̃.Inſupèr infra iſtud fuit & atrium quar-
tum,

tum, in quo orabãt viri & mulieres, immũdi atq; Gentiles. Salomon aũt ſtetit in atrio ſacerdotũ
coram altari holocauſti ſuper ęneam baſim quã fecit, iuxta illud 2. Paral. Stetit corã altari dñi ex- 2. Paralip. 6.
aduerſo vniuerſæ multitudinis Iſrael, ſiquidẽ fecerat baſim æneam, & poſuerat eam in medio ba Iose. lib. 8.
ſilicæ, ſtetitq; ſuper eam. aliqui tñ, ſicut & Ioſephus, per baſilicam grandẽ intelligunt atriũ mun- ant. iu. ca. 3.
dorum, & in eo Salomonem dicunt ſtetiſſe. [& benedixit omni eccleſiæ Iſrael,] i. bona impre-
catus eſt toti Iſraelitico populo, pro eis orando. Porrò eccleſia propriè ſumi ſolet pro congre-
gatione Chriſtianorũ, & ſynagoga pro collectione Iudæorum, ſed hic ſumitur generaliter pro
adunatiõe fidelium. [Omñis eñ eccleſia Iſrael ſtabat, & ait Salomon,] gratias agens Deo, qui per
ſenſibile ſignum nubis oñdit ſibi gratum eſſe ædificium Salomonis: [Benedictus dñs Deus Iſra-
el, qui loquutus eſt ore ſuo] i. per os Nathan prophetæ, qui fuit quaſi os Dei, loquendo [ad Da- 2. Reg. 7.
uid patrem meum] verba ſequentia ex diuina cõmiſſione. Rurſus os Dei, eſt ſapientia ſua, qua
loquitur & reuelat ſua ſecreta. Iterum os Dei, eſt intellectus ſuus, quo æternaliter intra ſe profert
verbum internũ & æternũ, quod eſt vnigenitus filius eius, iuxta illud: Eructauit cor meũ verbum Pſal. 44.
bonũ. Et itẽ: In principio erat verbum. [& in manibus eius perfecit,] i. per ipſum Dauid imple- Ioan. 1.
uit q̃ ei promiſit, ꝙ ſ. victorias eĩ, ſobolẽq; regni ſucceſſorẽ cõferret, [dicens: A die qua eduxi po-
pulum meũ Iſrael de Aegypto, nõ elegi ciuitatẽ de vniuerſis tribubꝰ Iſrael, vt ædificaretꝰ domus]
i. tẽplum, [& eſſet nomẽ meum ibì,] i. ego ipſe ibì habitarẽ, ſicut in tẽplo, & inuocatio mei fieret
ibì. Hæc aũt & verba ſequentia legitur Deus dixiſſe ad Dauid ſuprà lib. 2. cap. 7. [ſed elegi Dauid,
vt eſſet ſuper populũ meum Iſrael. Voluitq; Dauid pater meus ædificare domũ nomini dñi Dei
Iſrael, & ait dñs ad Dauid patrẽ meum: Quod cogitaſti ædificare domum nomini meo, bñ feciſti
hoc ipſum mente tractãs.] i. virtuoſa & mihi accepta fuit illa cogitatio tua, ſicq; facere, ſumitur
hîc pro actione interiori, cũ tñ cõmuniter accipi ſoleat pro operatione ad extrà, i. tranſeunte in
exteriorẽ materiã. ¶ Quo circa quæri poteſt, q̃a ſi Dauid id virtuoſè cogitauit, & Deo cogitatio
illa cõplacuit, cur Deus ꝓhibuit ipſum Dauid ab exequutione ſui ꝓpoſiti? Reſpondetꝰ, ꝙ Dauid
ex charitate & zelo diuini honoris ꝓpoſuit tẽplum Deo cõſtruere, & indè laudatꝰ: ſed aliundè fuit
iuſtũ obſtaculũ, ꝓpter quod fuit ꝓhibitus exequi illud. ſic bona fuit voluntas Chri, qua petijt ca
licẽ ſibi auferri: ſed melior fuit voluntas, i. volitio ipſa qua dixit, Fiat volũtas tua. Multa etenĩ poſ Matth. 26.
ſumus meritoriè velle, q̃ Deus nõ vult: ſicut volo & cupio aliquẽ virũ ſeu patrẽ meum nõ mori,
quẽ Deus vult mori, ſeu reprobũ & p̃ſcitũ cõuerti atq; ſaluari, quẽ Deus abſoluta voluntate vult
cõdẽnari. Vndè ſecundũ doctores, nõ tenemur voluntatẽ noſtrã ſemper cõformare voluntati di
uinę in re volita, p̃ſertim qñ ignoramꝰ q̃d velit Deus: nunq̃ tñ poſſumus meritoriè velle, niſi quod
Deus vult nos velle: neq; cõtrariũ eius, quod nos velle vult Deus, ꝓut de hac re pleniùs loq̃tur in
enchiridio Auguſt. & Magiſter ſententiarum 1. lib. & ibidẽ doctores ſcholaſtici. Etenĩ voluntas Auguſtinus
humana & voluntas diuina frequẽter ad diuerſa reſpiciunt, & ex diuerſis motiuis mouentꝰ. [Ve-
runtñ tu nõ ędificabis mihi domũ, ſed filius tuus q̃ egredietꝰ de renibus tuis, ipſe ędificabit domũ
nomini meo. Cõfirmauit dñs ſermonẽ ſuum quẽ loquutus eſt, ſtetiq; pro Dauid patre meo, & ſe-
di ſuper thronũ Iſrael, ſicut loquutus eſt dñs. Et ædificaui domũ nomini dñi Dei Iſrael, & conſti-
tui ibì locũ arcæ, in qua fœdus dñi eſt, quod percuſſit cũ patribus noſtris, qñ egreſſi ſunt de terra Exod. 34.
Aegypti.] i. tabulæ teſtamẽti ac fœderis, quod Deus cum filijs Iſrael inijt & percuſſit. [Stetit aũt
Salomon ante altare dñi] holocauſti in atrio, nõ in prima parte tẽpli, in qua ſtetit altare thymia- Hebræ. 9.
matis ſeu incenſi, ad quẽ locum ſoli ſacerdotes intrabant, [in cõſpectu eccleſiæ Iſrael, & expan-
dit manus ſuas in cælum, & ait: Dñe Deus Iſrael, non eſt ſimilis tuí Deus in cælo deſupèr, & ſuper
terram deorſùm,] i. parem ſeu æqualem non habes, qui ſubſtantialiter diſtinguatꝰ à te. Itaq; per
hæc nõ excluditur pluralitas perſonarũ in ſuperſimpliciſſimo Deo, [q̃ cuſtodis pactum] i. fœ-
dus ſeu promiſſum adimples, [& miſericordiã ſeruis tuis, q̃ ambulant corã te in toto corde ſuo:] Mich. 6.
i. iuxta bñplacitũ tuũ cum omni cordis ſui diligentia cõuerſantur & in cõſpectu tuo iugiter ti-
moratè ſe habẽt, indeſinenter pẽſantes tuã adorandã ac metuendã p̃ſentiam oĩa intuentẽ ac iudi-
cantẽ, itaq; cũ propheta dicere queunt: Seruaui mandata tua & teſtimonia tua, q̃a oẽs vitæ meæ Pſal. 118.
in cõſpectu tuo. Talis fuit ſanctus Iob, dicẽs: Nónne Deus cõſiderat vias meas, & cunctos greſſus Iob 31.
meos dinumerat? [q̃ cuſtodiſti ſeruo tuo Dauid patri meo, q̃ loquutus es ei: ore loquutus es,] ꝓ-
mittẽdo regi Dauid, ꝙ filius ſuus cõſtrueret tibi tẽplum, [& manibus perfeciſti,] i. operibus ad-
impleſti hoc ipſum per me, [* vt hæc dies ꝓbat] i. ꝓut hoc die monſtratꝰ per effectũ ædificij cõ- 2. Reg. 7.
ſummati ac dedicati. [Nũc igitꝰ dñe Deus Iſrael, cõſerua famulo tuo Dauid pri meo q̃ loquutus es * ſicut
ei,] i. da mihi ac poſteris meis ex ſemine Dauid natis aut naſcituris, gr̃am benè viuẽdi, ne peccã-
do ponamus obſtaculũ adimpletioni tuę ꝓmiſſionis, q̃ ſub cõditione eſt intelligẽda, [dicẽs: Nõ
auferetꝰ de te vir corã me, q̃ ſedeat ſuper thronũ Iſrael. Ita tñ, ſi cuſtodierint filij tui viam ſuam, vt
ambulent coram me, ſicut tu ambulaſti in conſpectu meo. Et nunc dñe Deus Iſrael, firmentur
verba tua, q̃ loquutus es ſeruo tuo Dauid patri meo.] i. huiuſmodi tua ꝓmiſſa opere impleantꝰ, ne

per nr̃a peccata salubris ac pius eorum impediat effectus.[Ergóne putãdum est, ꝙ verè habitet
Deus super terrã?] tanq̃ dicat, nó ideo dico hæc, aut domum istã cóstruxi, q̃si puté aut æstimãdú
doeuerim, ꝙ Deus immaterialis, incircunscriptibilis, simplicissimus & immensus, habitet in ali-
quo loco aut spatio corporali terreno circũscriptiue atq; localiter, cuius subiũgit ratio: [Si em̃]
i. q̃a [cælum] empyreum & supremũ, quod est, cótinẽs ia visibilium & inuisibilium entium crea-
torum, [& cæli cælorũ] i. cælum crystallinum seu aqueũ & firmamẽtum, sub q̃bus cótinent or-
bes & septé cæli planetarũ, cælum quoq; æthereum, olympiũ, aereum, vel cæli cælorum, i. orbes
cælestes, sub q̃bus cópræhédunt & situant cæli elemẽtares, [te capere] i. circunscribere & inclu
dere [nó possunt,] q̃a nec circunscriptiuè nec diffinitiuè in loco es: [q̃to magis domus hæc quã
ædificaui?] i. téplum istud materiale ita neq; te capere, cùm sit q̃si incóparabiliter angustius, mi
nusq; cælo, cùm & minima stella visibilis, q̃ est q̃si punctũ respectu cæli, sit maior nó solùm hoc
téplo, sed & tota habitabili terra. [sed respice ad or̃oné serui tui & ad preces eius dñe Deus me⁹]
i. ad hoc domum istã ædificaui, vt in ea tanq̃ in loco tuis obseq̃nijs deputato, specialiter exorabi-
lis sis, & cum speciali dignitate adimpleas, quod iã oraui pro me, & ea q̃ cósequẽter orabo, ꝓ alijs.
cósimiliter & oratióes aliorum, q̃ in loco isto te inuocabunt. Quẽadmodùm em̃ cęlum empyreũ
dicit locus & mansio angelicorũ spirituum, nó ꝙ immateriales illi spũs sint circunscriptiuè in lo
co, aut corporeum habitaculum eis sit necessarium, sed per adaptationé & cógruẽtiã q̃andã fa-
ctus est eis orbis ille supremus, q̃m decet nobilissimas creaturas in nobilissimo esse loco: sic tem
plum seu materialis ecclesia, est locus oratióis & cultus diuini, nó ꝙ alibi exorari nó possit Deus
& coli, sed q̃m decet ad nobilissimos actus honorificentiæ Dei, specialé locũ fieri, esse & cósecra
2. Paralip. 6. ri. Hinc 2. Paral. legit Salomon ꝓtulisse: Ad hoc tantũ, (i. principaliter) facta est domus hæc, vt
respicias orationé serui tui, & * exaudias in loco habitaculi tui, putà in cælo, ꝓsertim empyreo,
quod specialiter appellat locus & habitaculum Dei, q̃m ibi excellentiùs & gloriosiùs operat, &
seipsum clariùs feliciusq; ostẽdit. Nempe cùm Deus incópræhẽsibilis & perfectus, sit (q̃tum in ipso
est) penitùs indeterminatus, intéporalis & illocalis, nó propriè dicitur esse in loco, nisi per tran-
scendentiã qua oĩa implet, nec cótinetur alicubì, sed infinitè vniuersa excedit: nihilominùs ibì
dicitur esse seu habitare, vbi operat, vel seipsum ostẽdit aut clare per specié, aut per effectũ. Cùq;
in om̃ibus operetur, q̃a om̃ia cóseruat in esse, dicitur esse in oĩbus per essentiã, ꝓsentiã atq; poten
tiã. Porrò in iustis est per gr̃am, in beatis per gloriã, in Chr̃o hoĩe per hypostaticã vnioné, in re-
probis & dãnatis per iustitiæ operationé, impietatũq; vltioné. Attñ ipse supermundissimus & su
persimplicissimus Deus, in quo nec est materia limitãs, nec differentia cótrahés, nec potentialitas
Esaię 66. coarctans, est intra oĩa nó inclusus, & extra oĩa nó exclusus. Hinc apud Esaiã cótestat: Cælũ mihi
sedes est, & terra scabellũ pedum meorum: Quæ est ista domus, quã ędificabitis mihi? & q̃s est iste
locus quietis meæ? oĩa hæc manus mea fecit. [Audi hymnũ] i. laudé qua te laudo, piè accepta, vel
Psal. 17. hymnũ vocat deprecationé, laudib⁹ Dei mixtã. Vndè ait ꝓpheta: Laudãs inuocabo dñm, [& ora-
tioné quã seruus tuus orat corã te, vt sint oculi tui aperti super domũ hanc nocte ac die, super do
mũ de qua dixisti: Erit nomé meũ ibì, vt exaudias or̃onem quã orat in loco isto ad te seruus tuus,
vt exaudias deprecationé serui tui, & populi tui Israel, quodcunq; orauerit in loco isto, & exau-
diẽs in loco habitaculi tui in cælo, & cũ exaudieris, ꝓpicius eris.] i. intellect⁹ & sapientia tua, qua
vniuersa ac singula distinctissimè ac perfectissimè intueris ac noscis, cleméter ostẽdãt se aspicere
eos, q̃ orãt in domo hac, impléd o q̃ orãt. Deniq; ista loquutus est Salomon ad excludẽdum eorũ
erroré, q̃ putabãt Deum in deitatis natura esse corporeum, & lineamẽtis corporalibus circunscri
Pet. Có. hist. bi. Vt em̃ in ecclesiastica fertur historia, dum nebula descendit in téplum, intrauit multos phan-
li. 3. re. ca. 21. tastica quædã opinio, dñm localiter descẽdisse in téplum: qué erroré rudissimum & iniquum Sa
lomon per prædicta destruxit. Hoc quoq; pésandum, ꝙ tota Salomonis oratio in isto descripta
Matth. 6. cap. cótinet septé particulas seu petitióes particulares, quẽadmodùm oratio dñica quã saluator
edocuit. ¶ Prima petitio fuit pro se ipso & sobole sua, vt benè viuẽdo, succederét iugiter regi Da
uid in regno, vt patuit. ¶ Secunda fuit, vt Deus iustitiã suã declararet in verè aut mẽdosè iuranti-
bus. vndè subiungitur: [Si peccauerit homo in proximum suum] per rapinã, furtum, aut deposi-
ti negationé, [& habuerit aliquod iuramẽtum quo teneatur astrictus,] i. secundũ legé obligatus
sit vel suũ fateri pc̃tm̃, vel per iurationé se expurgare, dũ veritas aliter inuestigari & sciri nó valet.
[& venerit ꝓpter iuramẽtum] exhibẽdũ, i. ob hoc, vt iuret se immuné, [corã altari tuo] i. ad atriũ
sacerdotum corã altari holocaustorum, [in domũ tuã:] intelligẽdo per domum, téplum cũ atti-
nentijs & appendicijs suis, vtpotè atrijs atq; porticibus, iuxta qué modum in isto cap. infrà q̃nq;
accipitur. Cóstat nãq; ꝙ in téplum ingredi nó licuit vulgo. [tu exaudies in cælo,] i. precor vt tu
in cęlo existẽs, exaudire digneris or̃ones petẽtium, vt iustitiã tuã declares in eo q̃ iurat, vindican
do eius impietaté si falsè iurauerit, vndè subiungitur: [& facies] sicut orauerint, [& iudicabis ser
uos tuos,] reddendo singulis q̃d merent, & declarãdo ꝑ effectum q̃s iniustã habeat causam, [cō-
dem-

demnās] i. Iuſtè puniés [impium, & reddés viam ſuā ſuper caput ſuū:] i. ei infligēs quod ſua com
miſſione vel omiſſione iniqua ꝓmeruit, [iuſtificāsq; iuſtū, & retribués ei ſecundū iuſtitiam ſuā:]
declarando per effectū innocentiā eius. Quēadmodū autē in nouo teſtamēto excōmunicati tē-
pore primitiuæ eccleſiæ cōſueuerūt à diabolo corporaliter vexari, etiā ſæpè vſq; ad mortē, vt ad
Corinthios tāgit Apoſtolus: In prōptu, inqens, habētes vlciſci oēm inobedientiā: ita in veteri te- 2. Corin. 10.
ſtamēto periurātes ſolebāt interdū ſtatim puniri, quēadmodū etiā mulieres adulteræ in ſacrificio
zelotypiæ, vt patet Numer. 5. Demum de exhibitione iuramēti in perditione depoſiti, Exod. 22.
habet. ¶ Seqtur petitio tertia: [Si fugerit populus tuus Iſrael inimicos ſuos, q̄a peccaturus eſt etiā
tibi,] ideo in pœnā ſuæ trāſgreſſionis deſtituet tuo auxilio, & timore afficiet ac fugiet, prout in
Deuter. Deus ꝓdixit, & in lib. Iudicū legit ſæpè impletū. [& agētes pœnitentiā, & cōfitentes no- Deuter. 28.
mini tuo, venerint & adorauerint, & deprecati te fuerint in domo hac,] vel corporaliter exiſtē- Iud. 1. 3. 6.
do in ea, vel mentē ſuā dirigēdo ad ipſam: [exaudi in cælo, & dimitte peccatū populi tui Iſrael.]
q̄ aūt nō ſolū de corporali exiſtētia in tēplo, ſed etiā de ſpiritali directiōe cordis ad ipſum, loq̄r,
apparet ex eo quod ſubdit: [& reduces eos in in terrā, quā dediſti patribus eorū.] Nā illa reductio
fuit effectus ꝓtactæ oratiōis, nec ante reductionē ad terrā ſuā poſt fugā, poterāt corporaliter eſſe
& orare in tēplo. Seqtur petitio quarta: [Si clauſum fuerit cælū, & nō pluerit] i. ſi de cælo aereo
nō deſcēderit pluuia, & corpora cæleſtia ſolitā influentiā nō emiſerint ad pluuiarū ꝓductionē,
[ꝓpter peccata eorū, & orātes in loco iſto, pœnitentiā egerint nomini tuo, & à peccatis ſuis con- Eſaiæ 28.
uerſi fuerint ꝓpter afflictionē ſuā,] vexatiōe eis intellectū ꝓſtante, ſicut in lib. Iudicū frequēter le- Iudic. 2. 3.
gunt clamaſſe ad dñm præ afflictione, quā ab aduerſarijs tolerabāt, [exaudi eos in cælo, & dimit-
te peccata ſeruorum tuorū & populi tui Iſrael.] Verūtñ ſi à peccato ceſſare & pœnitere ſolùm aut
principaliter propter mala pœnalia, ſeu aduerſa inflicta aut infligēda, nō eſſet pœnitētia ſalubris
& vera, ſed ex ſeruili timore aut priuato amore ꝓcederet, nō ex charitate aut zelo iuſtitiæ, ideo
nō ſufficeret ad ſalutē. Si aūt aduerſitas ſit occaſio & incitamētum ac admonitio ad pœnitēdum,
& ſuperueniat ꝓparatio ſufficiēs ad grāe infuſionē, & cōuerſio mētis ad Deū, fit vera cōtritio, &
ita hic loqtur Salomon. [& oſtēde eis viā bonā, per quā ambulēt:] i. corda eorū illumina ad cōſi-
derandū efficaciter tua ꝓcepta, & q̄liter oporteat ea ſeruari. Nō eñ ſufficit humana notitia ſiue
inſtructio, ſed illuminatio Dei gratioſa reqritur. Propter quod orauit Pſalmiſta: Viā iuſtificatio- Pſal. 118.
nū tuarū inſtrue me. Et: Da mihi intellectū, & ſcrutabor legē tuā. ¶ Seqtur petitio quinta: [& da Ibidem
pluuiā ſuper terrā, quā dediſti populo tuo in poſſeſſionē. Fames ſi oborta fuerit,] ex cariſtia, vi-
ctualiumq; penuria, [in terra, aut peſtilentia, aut corruptus aer] peſtē inducēs, [aut ærugo] q̄ eſt Iacobi 5.
vitium corrodēs ferrū, aliáve metalla & ſegetes. Vndè ſcriptū eſt: Aurū & argentū veſtrum æru-
ginauit. Hic aūt nunc ſumit pro læſione ſeu vitio ſegetū, quod in terris qbuſdā ſolet accidere cir
ca feſtum ſancti Ioannis Baptiſtæ ex q̄dam minutiſſima pluuia. [aut locuſta,] q̄ eſt beſtiola bre-
uis, terræ naſcentiū corroſiua. [vel rubigo,] q̄ eſt alia corruptio ſegetū, dū teneræ fruges læſiuo
rore aut vēto percutiunt, ita q̄ culmi ſeu ſtipulæ deſiccant, & in ruborē quendā vertunt, & ſege-
tes pauca vel nulla ꝓferūt grana, [& afflixerit eū inimicus, eius portas obſidēs, oīs plaga, vniuer-
ſa infirmitas, cuncta deuotatio,] i. q̄cunq; maledictio, [& imprecatio] i. mali optatio quā qs orat
alicui ꝓuenire, [q̄ acciderit omi homini de populo tuo Iſrael: ſi qs cognouerit plagā cordis ſui, &
expāderit manus ſuas in domo hac, tu exaudies in cælo, in loco habitatiōis tuæ, & repropiciabe-
ris, & facies, vt des vnicuiq; ſecundū oēs vias] i. actiōes, affectiōesq; [ſuas.] ſicq; pœnitēti & te in-
uocāti indulgeas. ¶ Seqtur petitio ſexta: [ſicut videris cor eius: q̄a tu noſti ſolus cor oīm filiorum
hoīm, vt timeāt te cunctis diebus, qbus viuūt ſuper faciē terræ, quā dediſti pr̄ibus nr̄is. Inſupèr &
alienigena q nō eſt de populo tuo Iſrael,] i. gētilis natiōe, ſiue ſit ꝓſelyt⁹, ſiue in paganiſmo deū
verum colēs, ſecundū legē naturalē, cum fide Chr̄i futuri ſaltē implicita, [cùm venerit de terra lō
ginq̄ ꝓpter nomē tuū] i. ad inuocādū te in domo hac. [Audiet eñ nomē tuū magnum, & manus
tua fortis, & brachiū tuū extētum vbiq;:] qm̄ deus tantā ꝓſperitatē, tātos triūphos, tāta mirabilia
exhibuit filijs Iſrael ſub Dauid & Salomone, q̄ maieſtas eius indè vndiq; multis innotuit. [Cùm
venerit ergo & orauerit in loco hoc,] quēadmodū in Actis, Aethiops Eunuchus Cādaces reginæ Actor. 8.
Aethiopum, legit veniſſe adorare in tēplo Hieruſalē. Ioannes quoq; refert: Erāt Gētiles qdam ex
his q aſcēderant vt adorarēt in die feſto. [tu exaudies in cælo, in firmamēto habitaculi tui, & fa Ioan. 12.
cies oīa, pro qbus inuocauerit te alienigena, vt diſcāt vniuerſi populi terrarum nomē tuum ti-
mere, ſicut populus tuus Iſrael.] Vndè 2. lib. Machab. narrat, ſecundum tēplum Hieruſalē fuiſſe 2. Machab. 2.
famoſiſſimū toto orbe terrarū. Et rurſus 2. lib. Machab. dicit: Cū ſancta ciuitas habitaret in omi 2. Macha. 3.
pace, fiebat vt & ipſi reges & principes locū ſummo honore dignū ducerēt, & tēplū maximis mu
nerib⁹ illuſtrarēt, ita vt Seleucus Aſiæ rex de reditibus ſuis ꝓſtaret oēs ſumptus ad miniſteriū ſa-
crificiorū pertinētes. [& probēt q̄a nomē tuū inuocatū eſt, ſup domū hāc quā ædificaui] i. p ſuæ
exauditiōis effectum experiant, proteſtent & approbēt, q̄ tu ipſe exoratus & inuocatus es à me,

vt

vt sis gratiosè exaudiẽs eos q in tẽplo isto te inuocãt. Itaq; inuocatio illa Dei super tẽplũ, & cõse
cratio tẽpli in locũ diuini cultus atq; orõnis, cõfert ad exaudibilitatẽ orantiũ in eodẽ, & idonei-
tatẽ quandã largit tẽplo, vt sic cooperet ad exauditionẽ orantiũ in se. Deniq; qdam per debitam
suã punitionẽ, ꝓbauerunt nomẽ Dei esse inuocatũ super tẽplũ Salomonis, vt infrà habet de rege
4. Reg. 15. Ozia, q percussus est lepra ibidẽ, & etiã super tẽplum secundũ, in quo Heliodorus ob suũ exces-
2. Paral. 27. sum fuit plagatus, vt 2 Machab. describit. Seqtur petitio septima: [Si egressus fuerit popul9 tuus
ad bellũ cõtra inimicos suos per viã quõcunq; miseris eos, orabunt te cõtra viã ciuitatis quã ele-
gisti] i. vultu verso ad vrbẽ Hierusalẽ & ad tẽplum, [& ad domum quã ædificaui nomini tuo, &
exaudies in cælo oratiões eorũ & preces eorum, & facies iudicium eorum. Quòd si peccauerint
tibi, nõ est em̃ homo q non peccet, & iratus tradideris eos inimicis suis, & captiui ducti fuerint in
terrã inimicorũ, longè vel ꝓpè, & egerint pœnitentiã in corde suo in loco captiuitatis, & cõuersi,
deprecati te fuerint in captiuitate sua, dicẽtes: Peccauimus, iniquè egimus, impiè gessim9, & reuer-
si fuerint ad te, in vniuerso corde suo & tota aĩa sua, in terra inimicorũ suorũ, ad quã captiui do-
cti fuerint] in pœnã suæ ꝑuaricationis, [& orauerint te cõtra viã terræ suæ, quã dedisti patribus
eorum, & ciuitatis quã elegisti, & tẽpli quod ædificaui nomini tuo,] cõuertẽdo in terra captiui-
tatis suæ faciẽ suã ad locum tẽpli, [exaudies in cælo, in firmamẽto solij tui oratiões eorũ, & preces
eorũ, & facies iudiciũ eorũ,] i. eos clemẽter erues de captiuitate, [& ꝓpiciaberis populo tuo, q
peccauit tibi, & oĩbus iniqtatibus eorum, qbus ꝑuaricati sunt in te, & dabis misericordiã corã eis,
q eos captiuos habuerint, vt misereant eis. Populus em̃ tuus est, & hæreditas tua, quos] i. quorum
patres, [eduxisti de terra Aegypti de medio fornacis ferreæ,] i. de tribulatiõe & seruitute grauis
Exod. 1. sima, quã in Aegypto sustinuerũt, vbi & lateres Pharaoni coxerunt. Iuxta ꝑfatũ modum Daniel
Daniel. 6. ꝓtestat se ter in die orasse cõtra Hierusalẽ, cùm esset in regno Darij regis Persarum, [vt sint oculi
Deuter. 7. tui aperti ad deprecationẽ serui tui, & populi tui Israel, & exaudies eos in vniuersis, pro qbus in-
uocauerit te. Tu em̃ separasti eos] s. filios Israel, [tibi in hæreditatẽ] i. in populũ hęreditarium &
Ibidẽm peculiarẽ, [de vniuersis populis terræ.] Etem̃ multis & magnis bñficijs, gratijs, miraculis honori-
ficauit & exaltauit Deus populũ illum, ꝑsertim qa ex eo voluit incarnari, [sicut loquutus es per
Mosen seruũ tuũ,] q ait: Te elegit dñs, vt sis ei populus peculiaris de cũctis populis q sunt super
terrã, [qñ eduxisti patres nostros de Aegypto dñe Deus. Factum est autẽ cùm cõplesset Salomon
orãs dñm, oẽm orationẽ & deprecationẽ hãc, surrexit de cõspectu altaris dñi. Vtrunq; em̃ genu in
terrã fixerat, & manus expãderat in cælum] rex Salomon, vt humiliùs dñm exoraret: q̃ reprehensi-
biles ergo sunt, q tẽpore eleuatiõis genua sua nõ flectunt, dum oportunum ad hoc habẽt locum?
2. Paralip. 6. ¶ Quærit, q̃liter hic dicat Salomon genua sua fixisse in terrã, cùm in Paral. scriptum sit, ꝙ super
æneã basim stetit, ac genua fixit: & rñdendũ, ꝙ noĩe terræ, q̃cunq; terrena & mixta, sæpè intelli-
gunt. [Stetit ergo & bñdixit oĩ ecclesiæ Israel, voce magna, dicẽs: Bñdictus dñs Deus, q dedit re
quiẽ populo suo Israel, iuxta oĩa q̃ loquutus est, Nõ cecidit ne vnus quidẽ sermo, ex oĩbus bo
nis, q̃ loquutus est per Mosen seruum suum] hoc est; quicqd boni Deus ꝓmisit filijs Israel in ter-
ra ꝓmissionis olim per Mosen, iam opere adimpleuit. [Sit dñs Deus noster nobiscum, sicut fuit
cum patribus nostris, nõ derelinquẽs nos, neq; proijciẽs, sed inclinet corda nostra ad se, vt am-
bulemus in vniuersis vijs eius, & custodiamus mãdata eius, & cæremonias eius, & iudicia q̃cunq;
mandauit patribus nostris.] i. gratiosè ꝑueniat nos, & actualiter excitet ac moueat mẽtes nostras
2. Corint. 3. ad meritoriè cogitãdum, loquẽdum, & operandum. Non em̃ sufficiẽtes sumus cogitare aliqd ex
Philip. 2. nobis, q̃si ex nobis, sed Deus est q operat in nobis velle & pficere, de q̃ loqtur Esaias: Oĩa ope-
Esaiæ 26. ra nostra operatus es nobis. ideo orauit Propheta: Inclina cor meũ in testimonia tua. Nihilomi-
Psal. 118. nùs alibì ait: Inclinaui cor meum ad faciẽdum iustificatiões tuas in ęternũ. Et rursus alibì ait scri-
Ibidem. ptura: Hoĩs est animũ ꝑparare. Itẽq;: Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Nõ em̃ Deus
Prouer. 16. inclinat hoĩm corda, vt ꝓprijs actibus priuet ea, sed ꝑuenit, tangit, & mouet, vt & ipsi inclinent
Iacob. 4. corda sua, & se cõuertãt ad ipsum. Nõ autẽ possunt meritoriè aliqd agere, nisi Deo intùs mouẽte,
Thren. 5. imò in oĩ meritoria actiõe indigemus actuali sancti spiritus motione. Vndè orauit Hieremias
Hierem. 31. ꝓpheta: Cõuerte nos dñe ad te, & cõuertemur. Qui rursus deprecat: Cõuerte me dñe, & conuer-
Hierem. 10. tar, qa tu es dñs meus. Postq̃ em̃ cõuertisti me, egi pœnitentiã. Et postq̃ ostẽdisti mihi, percussi fe-
mur meum. Hinc denuò dixit: Scio dñe, quia non est hominis via eius, nec viri est, vt ambulet &
Psal. 72. dirigat gressus suos. Hoc aduertẽs Psalmista, cecinit Deo: Tenuisti manum dexterã meã, & in vo
Hierem. 9. luntate tua deduxisti me. Qui ista aduertit, de suis meritis non superbit, nec gloriat, nisi in dño,
1. Corint. 4. dicẽs sibijpsi in animo: Quid habes quod non accepisti? [& sint sermones isti mei, quibus depre-
Eccl. 35 catus sum coram dño, appropinquantes dño Deo nostro] non loco, sed acceptatione, ita vt ex-
andiantur ab ipso, iuxta quem sensum oratio iusti penetrat cælos, & oratio humiliantis se pene-
trat nubes. [die ac nocte, vt faciat iudicium seruo suo, & populo suo Israel per singulos dies] hoc
est, piè & cum discretionis moderamine reddat ei quod promeretur, exaudiendo eum clemẽter,

de

de quo iudicio Hieremias orauit, dicẽs: Corripe me dñe, veruntñ in iudicio, & nõ in furore tuo, Hierem. 10.
ne fortè ad nihilum redigas me. Eſt autẽ & aliud iudicium rigoris diuinæ iuſtitiæ, de quo ora-
uit vir ſanctus: Nõ intres in iudicinm cũ ſeruo tuo dñe. [vt ſciant oñes populi terræ, q̃a dñs ipſe Pſal. 142.
eſt Deus, & nõ eſt vltrà abſq; eo. Sit quoq; cor noſtrũ perfectum cum dño Deo noſtro, vt ambu-
lemus in decretis eius, & cuſtodiamus mandata eius, ſicut & hodiè] Hoc eſt, in p̃ceptis Dei iudi-
cialibus & cæremonialibus ambulemus, q̃ ipſe recta & bona eſſe inſtituit, & iuxta quæ viuendũ
eſſe decreuit. [Igit rex & oñis Iſrael cum eo immolabãt victimas corã dño. Mactauitq; Salomon
hoſtias pacificas, quas immolauit dño boum vigintiduo millia] i. per manus Leuitarum & ſacer-
dotum fiebãt mactatio atq; oblatio illa. [& ouium cẽtum viginti millia. Et dedicauerunt tẽplum
dñi, rex & filij Iſrael. In die illa ſanctificauit rex medium atrij, quod erat ante domum dñi. Fecit
quippe holocauſtum ibì, & ſacrificium, & adipẽ pacificorum,] hoc eſt, per manus pontificis cõ-
ſecrauit mediũ ſeu pauimentum atrij interioris, videlicet atrij ſacerdotum, vt ſuper illud mediũ,
hoſtiæ offerrent ſeu holocauſta cremarent, quæ ſuper altare in atrio poſitũ offerri nõ poterant,
nec cremari, [qm̃ altare * æneum, quod erat corã dño, minus erat, & capere nõ poterat holocau- * æreum
ſtum,] hoc eſt, holocauſta, [& ſacrificium & adipẽ pacificorum] i. adipẽ, quæ pro pace & gratia
offerebãt. Specialiter aũt adeps immolari iuſſus fuit in Leuitico, quo habet: Oñis adeps dñi erit Leuit. 3.
iure perpetuo. [Fecit ergo Salomon feſtiuitatẽ celebrẽ,] vtpotè valdè ſolennẽ, ſicut & apud nos
eſt feſtum dedicationis. [& oñis Iſrael cum eo multitudo magna.] hoc eſt, q̃dam, imò & multi
de ſingulis tribubus, p̃ſertim maiores natu & principaliores, q̃ venerunt ad regẽ, [ab introitu He
math,] i. à termino terræ promiſſionis aqlonari, [vſq; ad riuum Aegypti,] qui riuus Rinocoru-
ra appellat. Eſtq; in plaga terræ p̃miſſionis auſtrali, per quos terminos intelligunt & alij duo ter-
mini terræ eiuſdẽ, quia à quatuor finibus regni venerunt ad regẽ, de q̃bus terminis habet in lib.
Numerorum. [corã dño Deo noſtro ſeptẽ diebus & ſeptẽ diebus, i. quatuordecim diebus.] Cur
ſcriptura nõ ait cõpendio, quatuordecim diebus, ſed cõiunctiuè p̃mittit, ſeptẽ diebus & ſeptem
diebus? Reſpondet, q̃ ideò, q̃a tota ſolennitas illa nõ fuit de eodẽ. Nã primis ſeptem diebus fuit
ſolẽnitas dedicationis, & alijs ſeptẽ feſtũ ſcenopegiæ, hoc eſt, tabernaculorũ, in memoriã q̃ fi-
lij Iſrael de Aegypto egreſſi, manſerunt in tabernaculis in deſerto, vt habet in Leuitico. ¶Por- Leuit. 23.
rò Magiſter in hiſtorijs ait: Sic intelligendus eſt locus iſte, quinq; diebus continuè celebrata eſt Pet. Co. hi-
dedicatio in ſexto die, qui fuit quintadecima dies menſis, occurrit ſcenopegia, quæ interpoſita ſto. lib. 3.
eſt ſeptẽ diebus: qua terminata, iterum celebrata eſt dedicatio diebus duobus, q̃ fuerãt intermiſ Reg. cap. 21.
ſi. [Et in diè octauo] i. poſt duas illas hebdomadas, [dimiſit] rex [populum.] vel dedicatio ſe-
ptem cõtinuis diebus eſt facta, & poſteà ſcenopegia totidem diebus, atq; in octaua ſcenopegiæ
poſt collectam dimiſit populum, dando licentiam, vt vel die illo facta collecta, vel die ſequenti,
ad propria remearent. Vndè 2. Paralip. ſcriptum eſt: Fecit in die octauo collectam, de qua in Le 2. Paralip. 7.
uitico legitur, & in expoſitione præfati libri Paralip. eſt inductum, q̃d per collectam intelliga- Leuit. 23.
tur. [Qui benedicentes regi, profecti ſunt in tabernacula ſua.] pauló antè in iſto cap. habetur, q̃
Salomon benedixit populo: hic aũt, q̃ populus benedixit Salomoni, q̃a ſibi inuicèm imprecati
ſunt bona. Rex quippe tanq̃ princeps & dux, orauit pro populo ſibi commiſſo: & populus tanq̃
grex fidelis & gratus, orauit pro rege ſuo. Qualiter aũt ad pontificem & ſacerdotes pertinuit be
nedicere populo, habetur Numer. 6. De benedictione verò conſecrationis accipitur, quod ad
Hebræos Apoſtolus loq̃tur: Sine vlla cõtradictione, quod minus eſt, à meliori benedicitur. [læ- Hebræ. 7.
tantes, & alacri corde] exiſtentes, ac gratias referentes, [ſuper oñibus bonis q̃ fecerat Deus Da-
uid ſeruo ſuo.] In Paralip. additur, & Salomoni. quod enĩ ipſi Dauid de tẽpli cõſtructione & re 2. Paralip. 7.
gni ſucceſſore promiſit, in Salomone cõpleuit, & Dauid regẽ, etiam poſt mortẽ ſuam, honorauit 2. Reg. 7.
in filio ſuo. ſicq; benefecit ambobus. [& Iſrael populo ſuo,] cui ſub Salomone p̃cipuam dedit
proſperitatem, imò & ſpiritualium chariſmatũ largitatẽ. Circa hoc recitat Lyra: Dicũt Hebræi,
q̃ dum ſacerdotes vellent inducere arcam, portæ templi clauſerunt ſe. Cumq; ſacerdotes pro ia-
nuarum illarum apertione cãtarent pſalmum, q̃ incipit, Memento dñe Dauid: in quo Pſalmo ha Pſal. 131.
betur, Surge dñe in requiẽ tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ: & veniſſent ad verſum illum, Pro-
pter Dauid ſeruum tuũ, i. ob merita eius, nõ auertas faciẽ Chriſti tui, vtpotè Salomonis in regem
vncti, denegãdo ingreſſum arcæ in locũ quẽ ei parauit, tũc portæ aperuerũt ſe, ad inſinuandũ q̃
meritis Dauid Deus locũ acceptauit: quod cernẽs populus, Deũ laudauit de beneficijs q̃ exhibuit
ipſi Dauid. & iſtud videt conſonare ei quod 2. Paralip. habetur, quo Salomon in fine orationis 2. Paralip. 6.
ſuæ fertur dixiſſe: Nunc ergo conſurge domine in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuæ. Do
mine Deus, ne auertas faciem Chriſti tui, memento miſericordiarum Dauid ſerui tui.

¶Spiritalis expoſitio eiuſdem cap. 8. Arti. XIIII.

SIcut per templum Salomonis deſignant materiales eccleſiæ Chriſti, ſic per templi illius con
ſecrationem & dedicationem à pontifice factam, præfigurata eſt dedicatio materialium
Chri-

Christi ecclesiarum, quæ ab episcopis solùm fit, ad quã populus cum suis superioribus confluit,
in qua dedicatione fundatores ecclesiarum & cõsecratores, solent dñm speciali deuotione ro-
gare, vt ipsos ac alios de quacunq; tribulatione & transgressióe ad ipsum clamãtes, exaudire di-
gnetur. In ecclesijs istis cõstituitur arca, i. sacratissimũ dñici corporis sacramentum, imò & totus
Maith. 5. Chřs in sacramento, in quo Chřo sunt tabulæ testaméti, i. vtriusq; legis perfectio. Nã & ipse non
venit legé soluere, sed implere. & legis decalogũ cõfirmauit, exposuit & perfecit. In ipso quoq;
Hebræ. 9. fuit vrna aurea habés manna, i. omis plenitudo diuinitatis corporaliter, seu spiritalis cõsolatio-
Coloss. 2. nis suauitas & virga Aaron, i. iudiciaria authoritas, omisq; potestas in cælo & in terra. per vectes
aũt arcæ eminentes, intelligunt apostoli, qui sua pdicatione Chřm ad corda tulerunt gentilium,
quorũ apostolorum extrema nobis patescunt, qa eorũ martyria, exterioraq; gesta cognoscimus.
Quid aũt per arcæ dedicationé & processioné illam solenné ac iubilationé designetur, patet ex
2. Reg. 6. dictis circa deportationé arcæ sub Dauid rege. [Factũ est aũt cùm exissent sacerdotes de sanctua
rio, nebula impleuit domum dñi.] sic Chři apostolis, de qbus Esaias loquutus est, Vos sacerdo-
Esaiæ 61. tes dñi vocabimini, de synagoga egressis ad pdicandum vbiq; gentilibus, nebula, i. infidelitatis
obscuritas, synagogam impleuit. Potest quoq; per nebulam ænigmatica Dei notitia accipi, de
1. Corint. 13. qua ait Apostolus: Videmus nunc per speculũ in ænigmate. qua cognitione replebatur tunc do
Esaiæ 11. mus militantis ecclesiæ & vniuersa gentilitas, prout per Esaiam fuit prędictum: Repleta est terra
scientia dñi, sicut aquæ maris operientes. Rursus per splendidam nebulam illam intelligitur gra
tia Dei, illuminatioq; diuina: qua dum mens copiosé perfundit, videt se nihil cõdigni obsequij
vel honoris posse impendere Deo incircunscriptibilis maiestatis, omnesq; nostras iustitias esse
Esaiæ 64. vt pannũ menstruatæ, respectu puritatis æternæ summæ ac infinitæ, imò & cõparatione honori-
ficentiæ, qua Deus in seipso superdignissimus est. [Dñs dixit vt habitaret in nebula,] qa ipse per
Prouer. 8. gratiam & illuminationé ptactam inhabitat animam, q & in Prouerb. fatet: Ego sapientia habi-
to in cõsilio, & eruditis intersum cogitationibus. [si clausum fuerit cælum, & nõ pluerit.] pro-
pter peccata clausum est cælum, dum Deus dona misericordiæ suæ nõ diffundit hominib⁹, nec
pdicatores mittit ad hoies, qui stillicidia sapientię, i. verba salutis dispergãt. Vndè per Esaiam te-
Esaiæ 5. status est: Mandabo nubibus meis, ne pluant super eam imbré. [fames] audiédi verbum Dei, vel
spiritualium refectionũ inopiæ, [si oborta fuerit vel pestilentia,] i. falsa doctrina, scandalosáve
actio, qua vnus inficit alium, [aut corruptus aer] aspiratio ad illicita, aut impiæ vitæ fama [aut
ærugo,] hoc est, cupiditas quę spirituales diuitias facit marcescere, [aut locusta,] hoc est, vermis
inuidię corrumpens opera bona. [aut rubigo,] hoc est, cõcupiscentiæ flamma, q̃ fructum necat
virtutũ, tunc Deus exaudiet, si toto conatu inuocauerimus eum, vt auferat vana ista. ¶ Præterea, si
populus Christianus, q verè est populus Dei peculiaris & Christi hæreditas, exierit ad bellũ con
tra visibiles aut inuisibiles hostes, debet Deum in ecclesia inuocare, vel se ad ecclesiã facie cor-
dis cõuertere. ¶ Insupèr cum Salomone totis pcordijs Deum assiduè deprecemur, dicentes: [Sit
dñs Deus noster nobiscũ, sicut fuit cum patribus nostris] sanctis apostolis, martyrib⁹, cõfessori-
bus, & veris ac perfectis religiosis. Nõ derelinquẽs nos in tentationibus, nec proijciens cũ pecca-
uerimus, sed inclinet corda nostra ad se, misericorditer pueniendo, contritioné donando, ac re-
ducendo, ita vt cautiores surgamus, imò etiã dum sumus in charitate & gřa, dignet corda nostra
indesinenter cõpungere & mouere, inflammare atq; erigere in se. Offeramus quoq; cũ Salomo-
ne oues, hoc est, innocentiæ actus & ouium proprietates: & boues, i. carnis mortificationes, atq;
nosipsos totaliter Deo absq; æstimatióe & numero, ita vt incessabiliter talibus actib⁹ insistamus.

¶ Elucidatio cap. 9. Factum est autem cùm perfecisset Salomon ædificium. Arti. XV.

3. Reg. 8. EXauditio orationis pcedenti capitulo recitatæ describit hic. [Factũ est aũt cùm perfecisset
» ædificium Salomon ædificium domus dñi,] i. templũ cum attinentijs suis, eaq; dedicasset, [& » domũ
3. Reg. 9. regis] i. palatium suum, [& omé quod optauerat & voluerat facere Salomon, apparuit ei dñs se-
cundò, sicut apparuerat ei in Gabaon:] qm ista apparitio, sicut & illa, in nocte & in somno est fa
cta, & imaginaria fuit, ac ministerio angeli sancti exhibita. vndè q̃ suprà de apparitione illa pri-
ma sunt dicta, hic quoq; repeti possent, sed prolixitas est vitanda. Deniq; Salomon spiritum ha-
buit propheniæ, vt ex descriptione patet cantici canticorũ: ideo Deus frequenter apparuit ei in
visione & reuelatione prophetica sed apparitio ista vocat secunda, respectu illius primæ, & de-
Ioan. 21. scriptionis eius historicæ, sicut in Euãgelio Ioannis dicit Christus tertiò manifestus ad mare, nõ
q manifestatio illa fuerit tertia in ordine apparitionum, qbus post resurrectioné apparuit, sed
qm tertia est in ordine apparitionum, quas Ioannes Euangelista describit. [dixitq; dñs ad eum:
Exaudiui orationé tuam,] qua orasti pro te: [& deprecationem, quã deprecatus es coram me,]
qua orasti pro alijs, [sanctificaui domum hanc quam ędificasti,] hoc est, ratam habeo eius san-
ctificationem, qua à te dedicata est & sanctificata, i. meo cultui deputata, cui & ego eam appro-
priaui. [vt ponerem nomen meum] i. nominis mei inuocationé, ibi in sempiternum, [hoc est,

vt

vt inuocer semper in ea, vel vt nomẽ sortiaꝛ à me, & dicaꝛ domus mea, seu templũ Dei, vel vt ego
ipse dignanter habitẽ in eadẽ. [& erunt oculi mei] i. pietatis meæ respectus, [& cor meũ,] & di-
lectio, seu intentio, aut ꝓuidentia mea, [ibì cunctis diebus,] q̃bus seruieritis mihi in ea, ita ꝙ erit
locus mihi dilectus, in quo singulari ꝓuidentia intuebor orantes, & benè faciã eis. [Tu quoq; si
ambulaueris corã me,] hoc est, mihi seruieris, & in cõspectu meo fueris cõuersatus, [sicut ambu
lauit pater tuus in simplicitate cordis] columbina syncerè sine duplicitate, simulatione, atq; hy
pocrisi, [& æq̃tate,] reddendo vnicuiq; quod ei teneris, videlicet mihi debitã seruitutẽ, tibijpsi
custodiã, & populo tibi cõmisso bonũ exemplũ ac salubrẽ directionẽ, [& feceris oĩa quæ ꝓcepi
tibi, & iudicia mea & legitima mea seruaueris, ponã thronũ regni tui,] i. ꝓsidentiã ac authorita-
tẽ regiminis tui cõseruabo ac roborabo, [super Israel in sempiternũ,] hoc est, per om̃ne tempus
Mosaicæ legis, ita ꝙ post te præerunt posteri tui, dummodò & ipsi taliter vixerint, sicut nũc tibi
viuendũ esse ꝓcipio, ideo subdit: [sicut loquutus sum Dauid patri tuo, dicẽs: Nõ auferetur vir de ge
nere tuo, de solio Israel. Si aũt auersione auersi fueritis vos & filij vestri, nõ sequentes me, nec cu-
stodientes mandata mea, & cæremonias quas ꝓposui vobis: sed abieritis, & colueritis deos alie-
nos, & adoraueritis eos, auferã Israel] per mortẽ aut captiuitatẽ, [de superficie terræ quã dedi eis,]
videlicet duodecim tribubus Israel, [& tẽplum quod sanctificaui nomini meo, proijciã à cõspe-
ctu meo,] hoc est, à pietatis meæ respectu, ita ꝙ illud nõ protegã, sed demoliri permittã, quẽad-
modùm factũ est posteà per Chaldæos. [Eritq; Israel in prouerbiũ,] hoc est, tanta erit Israelitici 4. Reg. 25.
populi tribulatio, ꝙ ex ea sumet prouerbiũ quoddã siue parabola, quod dicet, qñ quis voluerit
magnã alicuius tribulationẽ exprimere vel optare, ita ꝙ dicet, Sicut contigit filijs Israel, contin-
gat & tibi: vel, sic cõtigit tibi. [& in fabulã cunctis populis,] ita ꝙ oẽs loquẽtur de eis tanq̃ de ho
minibus vltrà modũ oppressis ac miseris. [& domus hæc erit in exẽplum] iustæ vltionis, diuinæ
offensionis, ita ꝙ ex destructione huius tẽpli patebit, q̃ graue ac impiũ sit Deũ offendere: sicq; de
iectio tẽpli istius, poneretur alijs in exẽplum, ne audeant offendere dñm maiestatis. [om̃is q̃ transi-
erit per eã,] i. per locũ in quo stetit, [stupebit & sibilabit] i. meritò poterit multũ mirari, & ex
admiratiõe sibilũ oris emittere de tã inopinata preciosissimi ac famosissimi tẽpli destructione.
[& dicet: Quare fecit dñs sic terræ huic, & domui huic? Et respõdebunt, Quia dereliquerũt dñm
Deũ suum, q̃ eduxit patres eorũ de terra Aegypti, & sequuti sunt deos alienos, & coluerũt eos, &
adorauerũt eos: idcircò induxit dñs super eos om̃e malum hoc. Expletis aũt annis viginti, postq̃
ædificauerat Salomon duas domus, i. domũ dñi, & domũ regis] i. à tẽpore quo cœpit tẽplũ ædi-
ficare, quod septẽ annis cõstructum est. Domus aũt regia tredecim annis, q̃ simul sunt anni vigin
ti, [Hirã rege Tyri, ꝓbente regi Salomoni ligna cedrina & abiegna, & aurũ, iuxta om̃e quod opus
habuerat: tũc dedit Salomon Hirã viginti oppida in terra Galilææ] in maritima tribus Nephtha
lim sorte, q̃ nõ multùm distabat à Tyro. hæc oppida dedit Salomon Hirã regi nõ gratis, sed pro
preciosis lignis, auro atq; obsequijs q̃ ei impenderat, & hoc vltra blada, vinũ ac oleũ, q̃ singulis
annis exhibuit regi illi, vt suprà patuit. [Et egressus est Hirã de Tyro, vt videret oppida q̃ dederat 3. Reg. 5.
ei Salomon, & nõ placuerũt ei. Et ait: Hæcine] i. istæ ne [sunt ciuitates quas dedisti mihi frater?]
q̃si diceret, viles sunt & indignæ in recõpensam eorũ q̃ tibi exhibui. [Et appellauit eas terrã Cha
bul vsq; in diẽ hanc.] Chabul interpretatur displicentia, q̃a displicuerunt sibi. ¶ Prætereà quæritur,
q̃liter licuit Salomoni terrã ꝓmissionis in tanta parte alienare à filijs Israel. Ad quod videtur posse
aliqualiter rñderi ex verbis scholasticæ historiæ, asserentis q̃ dedit eas regi Hirã, non ꝙ Gẽtiles Pet. Co. hi-
habitarẽt in eis, sed q̃a in ditione regis gentilis posuit eas. sed tũc rursus est quæstio, q̃liter licuit sto. lib. 3.
sibi populũ Dei subijcere ditioni regis pagani, ꝓsertim cùm ex hoc periculũ & occasio idolola- Re. cap. 24.
trandi videretur imminere populo Dei. Istas quæstiões non legi motas, nec vidi solutas: attñ, ni fal-
lor, poterit dici, ꝙ Hirã fuit cõuersus ad cultũ veri Dei, cuius vtiq; notitiã habuit magnã, vt patuit
ex ꝓinductis, & forsan Salomon dedit vrbes has regi Hirã ad vitã ipsius, nõ perpetua alienatiõe à
terra ꝓmissionis, ita ꝙ Hirã habuit annuas pẽsiones oppidorũ illorũ. Deniq; ex tũc terra illa vo-
cata est Galilæa gentiũ, q̃ sic appellatur in Esaia & Matthæo. [Misit quoq; Hirã ad regẽ Salomonẽ Esaiæ 9.
centũ viginti talenta auri.] pro q̃bus Salomon reddidit Hirã iustũ valorẽ. [Hæc est summa expẽ- Matth. 4.
sarũ quã obtulit] i. dedit, [Salomon rex ad ædificandũ domũ dñi, & domũ suã,] i. palatium, [&
murũ Hierusalẽ,] quẽ triplicauit, [& Mello.] q̃d designetur per Mello, & de ædificatiõe eius, dictũ
est super illud 2. Regum: Aedificauit per gyrum à Mello & intrinsecùs. [& Hezer & Mageddo & 2. Reg. 5.
Gazer,] i. castra seu oppida sic vocata, [Pharao rex Aegypti ascendit & cepit Gazer,] i. vrbem
sic dictã, extra terrã ꝓmissionis sitã. [succenditq; eã igni, & Chananæũ q̃ habitabat in ciuitate, in
terfecit, & dedit eã in dotẽ filiæ suæ vxori Salomonis. Aedificauit ergo Salomon Gazer] quam
Pharao incẽderat, [& Bethhoron inferiorẽ, & Baalad, & Palmirã in terra solitudinis, & om̃es vi-
cos q̃ ad se pertinebãt, & erãt absq; muro, muniuit & ciuitates curruũ,] in q̃bus q̃drigæ bellicæ
seruabantur, [& ciuitates equitũ,] i. millitũ pugnatorũ. Hę vrbes vocantur ciuitates tabernaculorum

Pet. Co. hiſto. lib. 3. Re. cap. 24. Ioſe.lib. 8. an. iu. ca. 5.

in ſcholaſtica hiſtoria,& ſitæ erãt in terminis terræ promiſſionis pro eius munitione, atq; vt Ioſephus proteſtat̃,Salomon occupauit oppida multa vltra fines terræ ꝓmiſſionis,adiuuãte eũ ſuo ſocero Pharaone ꝑfato. [& quodcunq; ei placuit,vt ædificaret in Hieruſalem,& in Libano,& in om̃i terra poteſtatis ſuæ. Vniuerſum populum q remanſerat de Amorrhæis, & de Hethæis,& de Pherezæis,& Heuæis,& Iebuſæis,q nõ ſunt de filijs Iſrael,horũ filios q remanſerãt in terra, quos ſ. nõ potuerãt filij Iſrael exterminare,fecit Salomon tributarios,vſq; in diẽ hãc] Eſtq́; credendũ, ꝙ induxit eos ad iudaiſmũ,imò iam antè pro maxima parte facti erãt ꝓſelyti. [De filijs aũt Iſrael nõ conſtituit rex Salomon ſeruire quenq̃,] ad ſoluendũ tributa,vel ad operandũ coactè,vel ad exercendũ vilia opera, dabãt tñ tributa, ſtipendia,ſeu vectigalia regi, puta expenſas, qñ vehebat̃ de vna vrbe ad aliã.[ſed erãt viri bellatores,] i. deputati ad ꝑliandum, ſi eſſet neceſſe, quod rarò fuit,[& miniſtri eius]in operibus dignioribꝰ,[& principes & duces & ꝑfecti curruum & equorũ. Erãt autem principes ſuper om̃ia opera] i. negocia & operarios,[Salomonis,ꝓpoſiti quingenti quinquaginta,q habebant ſubiectũ populum,] vnus plures,alius pauciores,ſecundũ quod eorũ officium erat maius aut minus. [& ſtatutis operibus imperabãt:] hoc eſt, fieri ꝑceperunt ea quæ

3.Reg.5. ipſis erant cõmiſſa.Iſti fuerunt officiati & principes alij ab eis,de qbus habet̃,ꝙ erãt numero tria millia & trecenti,ꝑcipientes populo operanti ad ædificia facienda,quibus iſti principaliores fuerunt.

3.Reg. 4. 2.Paralip. 8.

De ſupremis aũt principibus ac officialibus Salomonis,dictũ eſt ſuperiùs. ¶Sed quæri poteſt,q̃liter dicant̃ hîc principes quingẽti quinquaginta,cùm 2.Paral.legat̃:Om̃es principes exercitus regis Salomonis, fuerunt ducenti quinquaginta. Verũ ad hoc in expoſitione illius libri eſt introducta reſponſio.[Filia aũt Pharaonis] vxor regis, [aſcẽdit de ciuitate Dauid in domũ ſuã, quã ædificauerat ei Salomon,] q ſolenniter tranſtulit eã de ciuitate Dauid ad domum ei paratã.

Ibidẽm Cur aũt ſic tranſtulit eã,expoſitum eſt in ꝑallegato Paralip. lib. [Tunc ædificauit Mello. Offerebat quoq; Salomon tribus vicibus,] hoc eſt,in tribus ꝑcipuis ſolennitatibus legalibꝰ,[per annos ſingulos holocauſta & pacificas victimas ſuper altare quod ædificauerat dño,] i.ſuper altare holocauſti ſitum in atrio ſacerdotũ,[& adolebat] hoc eſt, incendebat [thymiama corã dño] ſuper altare thymiamatis poſitũ in prima tẽpli parte. Obtulit aũt & incẽdit per manus ſacerdotũ,qbus hæc ex officio cõpetebant.Iſtud verò intelligendũ eſt de ſacrificijs principalibus regis, ꝑter quæ & alia frequentiùs obtulit. ¶Porrò tres ſolennitates ꝑfatæ, fuerunt feſtũ azymorũ, hoc

2. Paralip.8. Numer. 28. Exod. 12. Deuter. 16.

eſt,paſcha,ſolennitas hebdomadarũ,i. Pentecoſtes,& celebritas tabernaculorũ, vt 2. Paral. deſcribit̃. De ſacrificijs quoq; tũc offerendis habet̃ in lib. Numerorum, & itẽ in Exodo ac Deuter. ¶Inſupèr,ꝑter hæc ꝑcipua ſacrificia regis, fiebãt ſuper altare holocauſti ſacrificia multa, q́dam quotidiè,vt ſacrificiũ iuge,q́dam in Sabbatis, q́dam in Calendis, hoc eſt, mẽſium exordijs, ꝓut

2.Paralip.8. in ꝑmemorato Paral. lib. ſcriptũ eſt,quo habet̃:Tunc obtulit Salomon holocauſta dño ſuper altare quod extruxerat ante porticũ,i. in atrio ſacerdotũ,vt per ſingulos dies offerret̃ in eo, iuxta ꝑceptum Moſis in ſabbatis & calendis, de ſacrificijs quoq; in offerendis ſabbatis & calendis, in lib. Numer. habet̃. [perfectumq́; eſt templum. Claſſem quoq;] i. grande & forte nauigiũ [fecit Salomon in Aziongaber,] hoc eſt,ad hoc vt in ea ſerui ſui nauigarẽt in locũ illum,vel in loco illo facta eſt claſſis, [q eſt iuxta Ahilam,] i. locum ſeu oppidum ſic vocatum, [in littore maris rubri in terra Idumææ] i. iuxta eam. Aziongaber autẽ eſt inſula q́dam Aegyptiaca rubri maris. [Miſitq́; Hirã in claſſe illa ſeruos ſuos viros nauticos,] hoc eſt, peritos circa naues regendas [& gnaros maris] i. ſcientes ꝓuidere & vitare pericula in mari occurrentia, [cũ ſeruis Salomonis,] qui non erãt tam periti in his, vt Tyrij illi habitantes in corde maris, [qui cùm veniſſent in Ophir] hoc eſt,ꝓuinciã Indiæ ſic vocatam, [ſumptum indè aurũ q̃dringentorum viginti talentorũ detulerunt ad regem Salomonem] poſt triennium,vt infrà habetur. ¶Circa hæc aliqui narrant, ꝙ in India ſunt montes aurum cõtinentes, qui à leonibus ac alijs atrociſſimis feris cuſtodiuntur & habitantur: ideo nautæ verentur accedere, ſed explorantes ferarum abſentiam, abſentibus feris accedunt, nauibus ſtantibus pro refugio apud littus,ſicq́; terram vnguibus ferarũ effoſſam arripiunt,& in naues proijciunt ac recedunt. Deindè terrã illam iactant in ignẽ,& quod * terreſtrũ atq; impurum eſt,igne conſumitur: quod verò remanet,aurum eſt purum. ¶Poſtremò, vt reci-

Ioſe. lib. 8. ant.iu. ca. 5.

tat Ioſephus,Menander hiſtoriographus ſcribit,ꝙ Salomon & Hiram mutuò ſibi ſcripſerunt ac miſerunt ꝓblemata ſiue ænigmata,ac figuras ſeu figuratiuas & typicas locutiones, q́ qui nõ ſolueret,daret alteri penſionẽ præfixam. Cumq́; Hiram anguſtiaretur in talium ſolutione difficultatum,cõſuluit Abdunum Abdæmonis filium iuuenẽ Tyrium, qui om̃ia illa faciliter enodauit.

¶Declaratio cap. 10. Sed & regina Saba &c. Arti. XVI.

HIc ponitur argumentum, quo declarata & omnibus manifeſtatá eſt ſapientia Salomonis.

Pſal. 71. Ioſe.lib. 8. an.iu. ca.6.

[Sed & regina Saba,] Saba qñq; eſt nomen regionis, iuxta illud: Reges Arabum & Saba dona adducent. Hîc aũt, vt fertur,eſt nomen regiæ vrbis Aethiopum. Ioſephus opinatur reginã hanc dictam fuiſſe Mycaulam, & fuiſſe reginam Aethiopiæ ac Aegypti. [audita fama Salomonis]

nis] pſertim rumore ſapientiæ eius, quæ magis fecit eum famoſum, q̃ opulentia aut potentia, ſeu
cætera eius geſta, [in noīe dñi] hoc eſt, ſecundū Dei voluntatē & diſpoſitionē, ſeu ad Dei hono-
rem. Vndè eliciūt qdam, ꝙ coluit verum Deū. [venit tentare eum in ænigmatibus,] i. propoſitio-
nibus & quæſtionibus difficilibus ac obſcuris, ad ſciendū an eſſet tantæ ſapientiæ, vt ipſa audi-
uit. Nō em̄ credebat narrantibus, vt infrà fateť. Voluit ergo regē tentare nō malitioſē, nec ex ſola
curioſitate, ſed deſiderio veritatis & informationis, vt à ſua dubitatiōe eripereť & inſtruereť, ac
noua & inaudita cernēdo proficeret. q̃uis em̄ non credidit, Salomonē eſſe ſapientię tātæ, vt fama
iactabat, nō tn̄ dubitauit, quin eſſet valdè ſapiēs vir, cuius fama vbiq; terrarū ſic diffūdebať. Hinc
Chriſtus in Euangelio loqtur, ꝙ venit audire ſapientiā Salomonis. vocat quoq; eam reginā Au- Matth. 12.
ſtri, & dicit, ꝙ venit à finibus terræ, qa venit à terra valdè remota, videlicet Aethiopia, quæ reſpe Lucæ 11.
ctu terræ ꝓmiſſionis, ſita eſt in plaga auſtrali. Deniq; ænigma vocať obſcura ſententia, ꝓpter ſi-
militudines rerum occultas, [& ingreſſa Hieruſalē cum comitatu multo & diuitijs, camelis por-
tantibus aromata & aurū infinitum nimis.] quod hyperbolicè diciť, ad innuendū eminentiam
opum, & abundantiā auri quod attulit. Vndè 2. Paral. habeť, & auri plurimū. [& gemmas precio- 2. Paralip. 9.
ſas, venit ad regē Salomonē, & locuta eſt ei vniuerſa q̃ habebat in corde ſuo:] hoc eſt, quæ ei ꝓ-
ponere intendebat. [Et docuit eā Salomon om̄ia verba] i. ſenſum & ſolutionē oīm verborum,
[quæ propoſuerat. Nō fuit ſermo qui poſſet regē latēre, & nō reſponderet ei. Videns aūt] oculo
interiori, i. conſiderans [regina Saba oēm ſapientiā Salomonis,] quā ex tam plana & facili regis
reſponſione perpendit, [& domum quā ædificauerat,] quod qdam exponūt de tēplo, quod fuit
principaliſſimum à rege cōſtructum, alij verò de domo ſaltus Libani, quā (vt ferunt) tam ipſa, q̃
Pharao pater vxoris Salomonis, præ cæteris mirabanť. Quidā per domum intelligunt omnia illa
Salomonis ædificia tam ꝑclara, videlicet tēplum, palatium, domum ſaltus, & domum filiæ Phara-
onis. [& cibos menſæ eius,] de qbus ſuprà dictum eſt, [& habitacula ſeruorū] precioſa, diſtincta 3. Reg. 4.
& fortia, & ordines miniſtrantium,] in qbus multitudo cōfuſionē non peperit, ſed ordinatiſſi-
ma diſtinctio fuit, [veſteſq; eorum.] Nā eidē officio deputati, veſtes habebāt cōſimiles, vt in tan
ta miniſtrantiū multitudine nullus ambigeret, quis cui eſſet officio deputatus. [& pincernas, &
holocauſta q̃ offerebat in domo dñi,] i. in atrio manibus ſacerdotū. Quotidiè etem̄ obtulit ob- Ioſē. lib. 8.
lationes ſpontaneas vltra debitum, vt tanti regis magnificentiā decuit, quod & Ioſephus tangit. ant. iu. ca. 6.
Vndè in Paral. legitur: Et victimas quas immolabat, tn̄ ter in anno fecit ſolenniores oblationes. 2. Paralip. 9.
[non habebat vltrà ſpiritum.] i. præ admiratione, defecit alienata à mente atq; in ecſtaſi conſti- Ibidem
tuta. Idcircò in Paral. fertur: Nō erat præ ſtupore vltrà in ea ſpiritus. Cùm tn̄ ſapientis ſit ordi-
nare, & multa decenter ac ordinatè diſponere, nō potuit ſatìs mirari ſapientiā regis in tam ꝑcla-
ra ordinatione miniſtrorū ac operū eius, atq; vt in hiſt. ait magiſter, Præcipuè mirabať domum Pet. Co. hi-
ſaltus, vt tactum eſt: ordinē quoq; & frequentiā miniſtrantiū in tēplo ſacerdotum ac Leuitarum, ſto. lib. 3.
quā rem etiam Pharao potiſſimū mirabatur: deindè diſtinctionē & ordinem ſeruientium regi in Reg. cap. 26.
menſa. [Dixitq; ad regē:] cùm poſt aliquantulā horam rediſſet ad ſe, [Verus eſt ſermo, quē audi-
ui in terra mea ſuper ſermonibus tuis, & ſuper ſapientia tua, & nō credebā narrantibus mihi, do-
nec ipſa veni, & vidi oculis meis, & probaui ꝙ media pars mihi nunciata nō fuerit. Maior eſt ſa-
pientia & opera tua, q̃ rumor quē audiui:] quia & hoc fuit vulgatum de Salomone, ꝙ erat deuo-
tus valdè & liberalis, atq; pacificus populi rector. Hæc aūt & alia multa ac magna ꝑconia, qbus in
textu regē extollit, nō dixit adulando, ſed veritatis amore, rem ipſam vt erat pandendo, & præ
admirationis vehementia ſe cōtinere nequibat. [Beati viri tui, & beati ſerui tui, q hîc ſtant corā
te ſemper,] i. omni tēpore vitæ ſuæ, [& audiunt ſapientiā tuam,] viuendo ſecundū eam, qa nec
indiſciplinatos corā ſe tolerasſet. [Sit dñs Deus tuus bñdictus, cui cōplacuiſti, & poſuit te ſuper
thronum Iſrael, eo ꝙ dilexerit te dñs Deus Iſrael.] i. Iſraeliticæ plebis, [in ſempiternum, & cōſti-
tuit te regē, vt faceres iudicium & iuſtitiā.] Hoc regina dixit ex pia cōfidentia, qa ſperauit regem
tām ſapientē, in ſapientia permanſurum vſq; in finē. Pòrrò ſi ſaluatus eſt Salomon, dilexit eū dñs
in ſempiternū ſecundum ꝑdeſtinationē æternā. In Paral. legiť, reginā dixiſſe, qa diligit Deus Iſ- 2. Paralip. 9.
rael, i. Iſraeliticum populum, & vult ſeruare eū in æternum, videlicet in ꝑſenti per grām, & in fu-
turo per gloriā: idcircò poſuit te regē ſuper eum. Vndè cōſtat ꝙ ꝑcipuum bñficium, ac diuinæ
dilectionis euidens ſignū ſit, habere virtuoſum ꝑlatum aut principē. [Dedit ergo regi cētum vi-
ginti talenta auri, & aromata multa nimis, & precioſas gemmas:] qbus Aethiopia ſatis abundat,
qa & Gihon vnus de quatuor fluuijs paradiſi, circuit oēm Aethiopiæ terrā, vt in Geneſi habetur. Gene. 2.
Fluuij aūt paradiſi efferunt & effundūt huiuſmodi gemmas. [Nō ſunt allata vltrà] in Hieruſalem
[aromata tam multa, q̃ ea q̃ dedit regina Saba regi Salomoni. Sed & claſſis Hiram, quæ portabat
aurum de Ophir,] quæ fuit cōmunis Salomoni & Hirā regi, in qua vtriuſq; ſerui pariter verſa- Pet. Co. hi-
bantur, [attulit ex Ophir,] videlicet ꝑtracto Indiæ territorio, [ligna thylna multa nimis,] q̃, vt le- ſto. lib. 3.
giť in Schola. hiſt. ſunt ſimilia lignis ſethim & odorifera. In lib. quoq; de ꝓprietatibus rerū, fer- Re. cap. 10.

tur, q; sunt valdè alba & quasi polita, in tantùm, vt in eis similitudines rerum resplendeant ac re-
sultẽt. Iuxta Papiam verò & Glossam, sunt imputribilia & spinosa, in similitudinẽ albę spinæ cã-
dida ac rotunda. [& gemmas preciosas, fecitq; rex de lignis thyinis fulcra domus dñi & domus
regiæ,] Fulcra, à fulciẽdo dicunt. secundũ quosdã sunt apodiamẽta, qbus hoies innituntur eundo
Ibidem ne cadãt. secundũ alios, fulcrũ vocat pars lecti, & ponitur qñq; pro lecto seu quolibet eius orna-
2. Paralip. 9. tu. De eisdẽ etiã lignis (secundũ Magistrum in hist.) fecit sedilia tẽpli atq; palatij. Porrò in Paral.
legit: De lignis thyinis fecit gradus in domo dñi & in domo regis. Hinc aliq dicunt, q; fecit ex eis
gradus ad ascendendũ de palatio in tẽplum, vel q; in lateribus illius ascensus, sita erãt hęc ligna
pro apodiamẽtis. [& citharas, lyrasq; cãtoribus] i. diuersa musica instrumenta, qbus vtebãtur Le
uitæ cãtores in Dei obsequio. [Nõ sunt allata huiusmodi ligna thyina, neq; visa vsq; in psentem
diẽ,] dempta hac vice & lignis psatis exceptis. [Rex aũt Salomon dedit reginæ Saba oĩa q] ipsa
[voluit & petiuit ab eo,] vtpotè aliqua q in terra pmissionis abundabãt, & in regno Aethiopiæ
nõ habent, vt sunt fructus, herbę ac semina, q regina potuit honestè postulare à rege, sicut & ipsa
regina, pter ea quæ in textu legunt, attulit & donauit Salomoni radicẽ balsami, de qua propaga
Iose. lib. 8. tæ sunt vineæ balsamitæ in Engaddi, vt Iosephus scribit. [exceptis his q] Salomon ipse [vltrò,]
an. iu. ca. 6. i. spontè [obtulerat ei munere regio,] quæ s. tãta ac talia erãt, q; regalẽ munificentiã, magnificẽ-
2. Paralip. 9. tiãq; decebãt, & sicut in Paral. addit, erãt multo plura q quę ipsa attulerat regi. [Quę reuersa est,
& abijt in terrã suam cũ seruis suis.] eratq; prudẽtissima ac studiosissima mulier. Idcircò ex hoc,
q; ipsa in tantũ mirata est sapientiã Salomonis, innotescit excellentia sapientiæ eius. Magnæ oẽs
expertæ & sapientes personæ nõ solent parua mirari, q hoies imperiti ac pusilli mirantur de fa-
Pet. Co. hi- cili. Præterea in scholast. fert hist. Tradunt qdam, reginã hãc rescripsisse Salomoni, quod ei psen
sto. lib. 3. tialiter dicere timuit, videlicet se vidisse quoddã lignũ in domo saltus, in quo suspendẽdus erat
Re. cap. 26. qdam, pp̃ter cuius mortẽ regnum Iudæorum periret: & certis indicijs regi lignũ hoc indicauit,
quod timẽs Salomon, in profundissimis terræ visceribus illud occultauit. sed quõ circa tẽpora
Chri in Probatica piscina superenatauit, incertum est, & credit hoc lignum dñicæ crucis fuisse.
Ioan. 5. Hæc ibi. Adduntq; aliq, q; angelo in piscinã descendẽte & aquã mouẽte, vt habetur in Ioanne, li-
gnum hoc forsan superenatauit. Dè ista re multa legunt, nec de incertis audeo aliqd affirmare. in
quãtùm cõijcere queo, nõ videtur credibile q; Salomon lignum illud sic occultasset, habuit eñ
spm̃ prophetiæ, & multa de Chri mysterijs nouit, vt patet in Cãticis, & nouerat, per Chri aduen-
tum ac passionẽ redimendũ esse genus humanũ, prout pater suus Dauid in multis prophetauerat
psalmis. ideo nõ apparet, q; Chri passionẽ optauerit impedire, nec verba reginæ videt intellige-
re debuisse, nisi de Chri in ligno suspensione. [Erat aũt pondus auri, quod offerebat Salomoni
per singulos annos, sexcentorũ sexaginta sex talentorũ auri,] quod adduxerunt ad eũ redditurij
seu receptores prouentuũ eius, [excepto eo quod offerebãt viri q super vectigalia erãt, & nego-
ciatores, vniuersiq; scuta vendẽtes, & oẽs reges Arabiæ, ducesq; terræ,] sicq; istud est aliud põdus
3. Reg. 9. à pondere auri quod adducebat ei ex Ophir, quod (vt in fine pcedentis cap. legit) qdringento-
rum viginti talentorũ fuit. quãtum aũt talentũ cõtineat iuxta nr̃a numismata aut mẽsuras, igno-
ramus. [fecit quoq; rex Salomon ducẽta scuta de auro purissimo.] Scuta ista, dicuntur intùs fuis
se alterius materiæ, vtpotè æris aut ferri, & deaurata forinsecùs laminis aureis magnis, quorũ sub-
iungitur quãtitas: [sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius.] i. tot sicli auri expendeban
2. Paralip. 9. tur in laminas scuti vnius. Veruntñ in Paral. legitur: Trecenta quoq; scuta aurea trecentorũ au-
reorum, quibus tegebãtur scuta singula, sed numerus minor nõ excludit maiorẽ, & maior inclu-
dit minorẽ, vel forsan ducẽta erãt eminentiæ alicuius in forma. Additur itẽ 2. Paral. Fecit rex Sa-
Ibidem lomon & ducentas hastas aureas de summa sexcentorũ aureorũ, qui in singulis hastis expende-
bantur. [& trecentas peltas] fecit [ex auro probato] forinsecùs, sed intùs erãt de materia alia. Vn
dè subiungit: [Trecentæ mnæ auri vnã peltã vestiebãt.] i. laminæ aureæ trecentarũ mnarum, qli
Pet. Co. hi- bet peltã operiebãt. Peltæ aũt dicuntur breuia scuta, q à pellendo nomẽ sumpserũt, qm̃ ictus re-
sto. lib. 3. pellunt, quorum (vt in Scholastica narratur hist.) qdam erãt rotunda, alia instar semicirculi fa-
Re. cap. 26. cta, quibus vtebantur custodes regis & iuuenes speciosi regẽ egredientẽ extra Hierusalẽ pceden
tes, vt antè iam dictũ est plenius. [Posuitq; eas rex in domo saltus Libani. Fecit etiã rex Salomon]
i. per manus Hirã artificis fieri fecit [thronum de ebore grandẽ,] i. magnã sedem regalem ebur-
Iose. lib. 8. neam, atq; vt Iosephus sentit, fuit de marmore porphyrio, i. purpureo, secundum Priscianum, vel
an. iu. ca. 6. à loco sic appellato. [& vestiuit eum auro fuluo nimis,] i. rubeo valdè, & dicitur fuluum à fulgeo,
qm̃ maximè splendet, [qui habebat sex gradus,] quibus ascendebatur ad solium, vt in Paral. ad-
2. Paralip. 9. ditur, hoc est, ad locum sessionis. [& summitas throni, rotunda erat in parte posteriori:] quem-
admodum in cathedris ligneis fieri solet. Magister in hist. ait, q; reclinatio throni posterior, erat
Pet. Co. hi- rotunda, i. auriculare, cui caput incumbebat sedentis, sedens super vitulum respicientẽ, i. retrò
sto. lib. 3. aspicientẽ. [& duę manus hinc atq; indè,] videlicet in parte anteriori & posteriori, [tenentes se-
Reg. cap. 25. dile,]

dile,] videlicet ipſum thronū. In Paral. ſcribit, & brachiola duo altrinſecùs. ſicq́; ſimilitudo ma- 2. Paralip. 9.
nus, rōne ſuſtentatiōis, vocatur brachiolū, & qa aliqd de ſimilitudine brachij ei adhæſit. [& duo
leones] aurei [ſtabāt iuxta manus ſingulas,] pro ornatu. ſicq́; manibus illis exiſtentibus quatuor
erāt octo ſculpti leones: vel ſi manus erāt duæ, leones quatuor erāt, ſed primū magis appáret. [&
duodecim leunculi] aurei ſculpti, [ſtātes ſuper ſex grad⁹] p̄ſatos, [hinc atq; indè] i. ex vtraq; par
te gradus cuiuſlibet, ita ꝙ duo leunculi pertinebāt ad vnū gradum, vno leunculo ſtante ex vno
latere gradus, & altero ex alio latere. Addit quoq; in Paral. ꝙ thronus habuit aureum ſcabellum. Ibidèm
[Nō eſt factum tale opus in vniuerſis regnis.] i. in nullo alio regno factus eſt thronus tā ſpecioſus
ac precioſus. [Sed & oīa vaſa, de qbus potabat rex Salomon,] i. ſcyphi & amphorę ex qbus ipſe
& ſui cōmenſales bibebāt, [erāt aurea.] Hinc in Paral. ſcriptū eſt, Oīa vaſa cōuiuij regis aurea Ibidèm
erāt. [& vniuerſa ſupellex] i. * maſſaraticū [domus ſaltus Libani,] de qua dictum eſt ſuprà. [de 3. Reg. 7.
auro puriſſimo erat] facta. In Paral. fertur, vaſa domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. [Nō erat 2. Paralip. 9.
argentū,] ſupple, magnæ æſtimationis, ideo ſubdit, [nec alicuius precij] i. modici valoris [puta-
bat,] p̄ſertim in Hieruſalē, [in diebus Salomonis.] Vndè in ſcholaſt. hiſt. recitatur, ſedilia ante Pet. Co. hi-
fores domorū plurima in Hieruſalē argentea erāt, [qa claſſis regis per mare] rubrū, vt in p̄cedēti ſto. lib. 3.
inſinuatur cap. [cum claſſe Hirā] regis. Vndè elicitur, ꝙ ſaltē interdum miſerūt claſſes diſtinctas Re. cap. 25.
& plures, ſeu vterq; eorum ſuā. [ſemel per tres annos ibat in Tharſis.] Tharſis, videt hic ſumi pro 3. Reg. 9.
p̄tacto Indiæ loco, q̄uis interdum ſumatur pro vrbe quadā Ciliciæ, & iuxta Hebræos, Tharſis ge
neraliter mare deſignat, atq; vt legit in Geneſi, Vnus filiorum Iauan filij Iaphet, vocatus eſt Thar Gene. 10.
ſis, [deferēs indè aurū & argentū] in copia, [& dentes elephātorum,] q ſpeciales habēt virtutes.
Quidā tn̄ per dentes elephātorum, intelligunt pectines indè factos. [& ſimias,] q̄ ſunt beſtiæ ri-
diculoſæ, ad ſolatium ꝓuocātes. [& pauos] i. pauones, quorū pulchræ & diuerſicolores ſunt pē-
næ, & quaſi imputribilis caro. Vndè in lib. de ciuitate dei loqtur Auguſt. Quis dedit carni pauo- Auguſtinus
nis imputribilitatē? [Magnificatus eſt ergo rex Salomō ſuper oēs reges terræ,] q ſuo tēpore erāt,
[diuitijs & ſapientia,] ita ꝙ in illis duobus ſimul ſumptis, nullus rex tunc eum exceſſit, q̄uis for-
ſan tunc aliq reges Indiæ fuerint ditiores. Iſtud tn̄ ſuprà in expoſitione ſuperiorum pleniùs fuit
expoſitum. [Et vniuerſa terra deſiderabat vultum Salomonis] i. qdam de habitatoribus oīm ter- 3. Reg. 3.
ritoriorū, p̄ſertim reges & principes, ad quos fama eius peruenit, cupiebāt eū videre, [vt audirēt
ſapientiā eius, quā dederat Deus in corde eius, & ſinguli deferebāt ei munera, vaſa argentea & au
rea, veſtes & arma bellica, aromata quoq; & equos & mulos, per annos ſingulos. Cōgregauitq́; Sa
lomon currus & eqtes, & facti ſunt ei mille q̄dringenti currus, & duodecim millia eqtum. Et diſ-
poſuit eos per ciuitates munitas, & cum rege in Hieruſalē, fecitq́; vt tāta eſſet abundātia argēti in
Hieruſalē, quāta & lapidum,] quod per hyperbolen dicit, ad innuendum magnā valdè abundan
tiā argenti ibidē. [& cedrorum p̄buit multitudinē quaſi ſycomoros, q̄ naſcuntur in cāpeſtribus.]
cùm tn̄ cedri ſint ligna precioſa, ſycomori vilia. Sycomori etem̄ dicuntur quaſi fatuæ ficus, qa in
folijs moro ſunt ſimiles, in alijs ficui. Verùm p̄dictis de numero curruum & equitum Salomonis,
videtur illud 2. Paral. nō concordare: Habuit Salomon quadraginta millia equorum in ſtabulis, 2. Paralip. 9.
& curruum equitumq́; duodecim millia. Ad quod (iuxta p̄habita) reſpondere qs poterit, ꝙ cur-
rus qn̄q; ſumantur pro equis trahētibus currum: quatuor quoq; equos, pertinuiſſe ad currū vnū:
vel notabiliores currus exprimuntur in Regū. ¶ Quo circa iterum q̄ritur, an Salomon peccauit,
cōgregando tot opes. Videtur ꝙ nō; qa ſcriptura videtur hæc recitare in p̄conium Salomonis.
Nullus aūt in ſcripturis cōmendatur de vitio. Quòd aūt in iſto peccauerit, appáret, qa egiſſe vi-
detur cōtra illud Deuter. Cùm cōſtitutus fuerit rex, nō multiplicabit ſibi equos, neq; argenti & Deuter. 17.
auri immenſa pōdera. Ad iſtud arbitror rn̄dendū, ꝙ niſi Salomon dicatur tot & tantas opes, qua-
drigas & equos cōgregaſſe ex diuino inſtinctu, ad declarandum q̄ plenè ſuo tēpore Deus imple-
uit ea, q̄ per Moſen de proſperitate filijs Iſrael benè viuētibus repromiſit, videt exceſſiſſe in illis.
[Et educebātur eq Salomoni de Aegypto, & de * Coha] loco ſic dicto, vbi meliores eq inuenie- * Coa
bātur: ideo ibì empti, perducebant ad regē. Vn̄ ſubiungit: [Negociatores em̄ regis emebāt equos * Choa
de * Coha, & ſtatuto precio, quod eis ꝓ eorū labore dabat, vel quod ipſi expoſuerūt pro equis,
[perducebāt] equos ad Salomonē. Circa hæc refert Lyra, ꝙ Coha ſecundū R. Salomonē, ſit hic
nomē appellatiuū, ſignificās ſocietatē, vt ſit ſenſus, ꝙ negociatores Salomonis emerūt oēs equos
Aegypti, ita ꝙ alij reges nō poterāt habere niſi p mercatores Salomonis, q equos quos emerant,
alijs cariùs vēdiderūt, ex quo regi magnū lucrū ꝓuenit. ſed iſtud fictū videt, qa fuiſſet q̄ſtus (vt ap
páret) inhoneſtus ac turpis, in eodē loco ſic emere leuiùs & vēdere cariùs. nec decuit regē tā ſa-
pientē ac opulentū, q̄rere lucra huiuſmodi: fuiſſet quoq; aliorū ꝓuocatiuū. [Egrediebat aūt qua
driga ex Aegypto ſexcentis ſiclis argenti, & equus centū quinq̄ginta. Atq; in hunc modū cuncti
reges Hethæorū & Syriæ equos venundabāt.] Per quadrigam hoc loco intelligunt eq curruales
ſeu currū trahētes, & ꝙ q̄tuor equi, patet ex hoc, ꝙ dicit, Vnus equus centū quinq̄ginta ſiclis ex-

isse Aegyptũ,sicq́; duo equi,ꝓ trecẽtis,& q̃tuor equi,ꝓ sexcẽtis siclis egrediebãt.Est itaq; sensus q̃ q̃driga,i.q̃tuor equi,egrediebãt, i. empta educebãt de Aegypto pro siclis sexcentis argenteis.

¶Spiritualis explanatio eiusdem cap. 10. Arti. XVII.

PEr reginã Saba Aethiopissam,ꝓfigurabãt ecclesia ex gẽtibus cõgregata, olim vitijs denigrata,q̃ audito rumore ꝓdicationis & sapientiæ,virtutũ,miraculorũq́; Chri, cõcupiuit eius audientiã & aspectũ.Nã & in Chr̃o corporaliter adhuc inter Iudæos cõuersante ac ꝓdicante,multi
Marc. 3. Matth. 4. Marc. 3. Matth. 4. Ioan. 12. gentiliũ ex Tyro,Sidone,Syria,Idumæa atq; Decapoli,cõfluxerunt ad eũ, sicut ex Euãgelio cõprobãt. Vñ & in die palmarũ qdã eorũ dixerunt Philippo apostolo:Dñe, volumus Iesum videre. Deinde Chr̃o in cælũ assumpto,ꝓdicantibus vndiq; gloriosis apostolis,multi gentiles mirabilia Chr̃i audiẽtes,festinauerunt ad ipsum,& per fidẽ atq; baptismũ facti sunt eius filij atq; discipuli, sicq́; ecclesia [ingressa est Hierusalẽ,] i. primitiuæ ecclesiæ ex Iudaismo cõuersæ vnita,& vnũ cũ illa mysticũ corpus effecta,[cũ multo comitatu,] qa cõuersi gẽtiles q̃ plures, facti sunt euãgelicę legis ꝓdicatores eximij,queadmodũ beatissimi viri Clemẽs,Dionysius,Iguati⁹,Polycarpus,alijq́; innumerabiles,q & innumerabilia millia cõuerterunt,& secũ duxerũt ad verẽ sapiẽtissimũ Salomonẽ dñm saluatorẽ. Venit quoq; ecclesia ista cũ multis [diuitijs] corporalib⁹, quas tñ ꝓpter Chr̃m reliq̃t,cũ spiritalibus quoq; diuitijs,i. naturalibus donis, intellectu, voluntate, synderesi, scientijs ac virtutibus acq̃sitis.Nã qdã eorum fuerunt magni philosophi,& in lege naturæ laudabiliter cõuersati,[& cũ camelis,] i. idiotis,carnalibusq́; hoibus,imò oẽs rõne idololatriæ ac carnaliũ vitiorũ,poterãt dici cameli onere iniq̃tatũ multipliciter ꝑgrauati,q tñ ꝓperãdo ad Chr̃m, portauerunt secũ [aromata,] i.bonarũ affectionũ fragrantiã,bonæ indolis suauitatẽ,[& aurũ]i. sapientiã naturalẽ,atq; argentũ,i.eloquẽtiæ venustatẽ,preciosasq́; gẽmas,] qm̃ multi eorũ valdè erãt studio virtutũ intenti.preciosę etiã gẽmę,sunt opera bona ex gñe,aut certè meritoria,q quidã habebãt ante baptismũ in lege naturæ,cũ fide saltẽ implicita Chr̃i vẽturi. talis fuit Cornelius
Actor. 10. Centurio,q timuit Deum cũ omi domo seu familia sua,cuius orones & eleemosynę erãt Deo acceptæ,anteq̃ à principe apostolorũ sacratis. Petro verbum Dei audiuit.Hæc ecclesia(de qua fert Psal. 44. Astitit regina à dextris tuis:Et Apoc.12.Mulier amicta sole,& in capite eius corona stellarũ duodecim) loquuta est Chr̃o q̃cunq; erãt [in corde suo,]vel in sacramẽtali cõfessiõe,sacer-
Threno. 2. dotib⁹ Chr̃i vicarijs cõfitendo, vel in deuotionali alloquutione, iuxta illud in Threnis: Effunde sicut aquã cor tuũ ante cõspectũ dñi Dei tui.[docuit eã Salomon] qm̃ Chr̃s per illuminationem internã,& apostolorũ sanctorũ ꝓdicationẽ,de oibus necessarijs ad salutẽ instruxit ecclesiã:q́ perpendẽs oẽm Chr̃i [sapientiã, & domũ quã ædificanit] i. primitiuã ecclesiã ex Iudæis. [& cibos mẽsę] i.multiplicẽ expositionẽ scripturæ ac sanctorũ patrũ doctrinas,Ecclesiastica quoq; sacramẽta,ꝓsertim corpus & sanguinẽ saluatoris.[& habitacula seruorũ eius] videlicet claustra & collegia ac cõgregationes deuotas,[& ordinẽ ministrãtiũ] in ecclesia,in qua qdã sunt subdiaconi,qdã diaconi,qdã sacerdotes,qdã abbates,qdã episcopi:sicq́; deinceps.[vestesq́; eorũ] i. virtutes & dona ac opera bona,qbus decorant interiùs,& ꝓtegunt cõtra calorẽ cõcupiscẽtiæ,flãmã iræ,& cõtra frigus acediæ, & cõtra intẽperiẽ passionũ, vestes quoq; materiales & sacræ ecclesiasticorũ,sunt valdè decẽtes & speciosæ,in qbus seruiũt in diuinis.[& pincernas]i.ꝓdicatores ac sacerdotes,q poculũ vitæ,aquã sapiẽtiæ,vinũ iustitiæ & sanguinẽ Chr̃i ꝓpinãt fidelibus.[& holocausta q̃ offerebat in domo dñi:] i.religiosas personas, q̃ seipsas Deo totaliter mancipant, sicq́; Chr̃s eas offert pr̃i in holocaustũ.[nõ habebat vltrà spm̃]sed cõfessa est Chr̃o humiliter excellẽtiã suã,potissimũ qa iã didicit eũ nõ solũ esse hoiẽm purum,omi sapiã adimpletũ,imò etiã ipsam
Lucæ 10. sapiam increatã & verũ Deũ.ideo ait:[Beati viri tui,& beati serui, q stãt corã te semper.] Hoc de
Psal. 83. ipsis apostolis verẽ accipi potest,qbus dixit saluator: Beati oculi qui vidẽt q̃ vos videtis. Insupèr
Psal. 30. beati q habitãt iã cum Chr̃o in regno gloriæ æternalis,& faciẽ deitatis eius clarẽ cõspiciunt. Beati itẽ sunt viri cõtemplatiui & verè monastici,qbus dat gustare, q̃ magna sit multitudo dulcedinis Dei,quos Deus abscondit in abscondito faciei suæ à cõturbatione hoim,& protegit eos in tabernaculo suo à contradictione linguarum. [Sit dñs Deus tuus benedictus, cui cõplacuisti:] i.
Ioan. 20. Deus pr̃,qui est Deus tuus,q̃tum ad naturã assumptã,de quo dixisti:Ascendo ad Deum meum,&
Matth. 3. 17. qui dixit tibi in baptismo & trãsfiguratione:Ecce filius meus dilectus,in quo mihi bñ cõplacuit.
Marc. 1. Lucæ 3. 9. [Dedit ergo regi centum viginti talẽta auri,& aromata multa,& gẽmas preciosas] & q̃cqd boni habuit in naturalibus & acquisitis,in habitibus & operibus,Chr̃o ascripsit humiliter,& deinceps odorẽ bonæ famæ,meritoria opera,sapientiãq́; infusam obtulit ei.[Nõ sunt vltrà allata aromata tã multa,] qa ecclesia in donis gr̃æ ac virtutũ,cunctisq́; charismatibus spũssancti, abundauit p̃ cæteris populis vniuersis.[Classis Hirã] i. rete ꝓdicationis eorum, q ex paganismo conuersi sunt,[attulit]Chr̃o[ligna thyina de Ophir,]qa vsq; in Indiã ꝓcesserũt,& indè ꝓclarissimos viros adduxerũt per fidẽ & charitatẽ ad dñm, q vitiorũ putredinẽ deinceps vitãrũt, nec verborũ folijs defluxerũt. Ex qbus Chr̃s [fecit fulcra.] quia fecit eos aliorũ columnas ac sustentamẽta.[& cytharas,lyrasq́; cãtoribus:] qm̃ tanta gr̃a sunt repleti,tot meritis decorati,q laudatores Dei ex eis ac-

cipiunt copiosam diuinæ laudis materiam, laudantes Deum in sanctis suis. [Salamon dedit reginæ Saba oĩa quæ volebat.] sic Christus exaudit copiosissimè preces ecclesiæ, & multo meliosa dona dat ei, q̃ ab ipsa accipiat. [Fecit quoq; 200. scuta] aurea. Hæc sunt fidei formatæ munimẽta. vndè ait Apostolus: Sumẽtes scutum fidei, in quo possitis oĩa tela nequissimi ignea extinguere. [& peltas] quæ sunt armaturæ spei, quę facit hoĩem ad deum cõfugere, & ipso tutari. Quis enĩ sperauit in dño, & derelictus est? [Fecit etiam rex Salamon thronum de ebore grandẽ.] per thronum istum significatur Christifera ac pstantissima virgo Maria, cuius caro instar eboris fuit purissima, nullo vnq̃ inordinato motu pulsata, quæ fuit auro rubicundissimo, i. ardentissima charitate vestita, habẽs sex gradus virtutum, qa per humilitatis psunditatem, mansuetudinis trãquillitatem, patientiæ immobilitatẽ, fortitudinis cõstantiã, paupertatis amorem, castimoniæ synceritatem peruenit ad summã perfectionẽ, & per gradus psatos ad ipsm ascendimus, cuius summitas fuit rotunda, qa perfectio eius sicutà Deo effluxit, sic eam ipsa ad Deũ plenè reduxit. [Et duę manus tenentes sedile:] qa in virgine gloriosissima fuit vtriusq; vitæ, s. cõtemplatiuę & actiuæ, operatio, q̃ eam in cunctis roborauit in Deo. [Et duo leones stabãt iuxta manus singulas.] Duo isti leones sunt, magnanimitas cordis, & robur stabilis voluntatis, seu firmitas mentis in prosperis ac aduersis. [Et 12. leunculi stantes super sex gradus.] Duodecim isti leunculi, possunt intelligi duodecim euangelica cõsilia Christi, qbus audacter pugnamus cõtra oẽm aciem vitiorum & inuisibilium inimicorum. Vel duodecim gradus humilitatis, seu duodecim ꝓrogatiuæ virginis excellẽtissimæ, quas in sermone assignat S. Bernardus. vel certè duodecim fructus spũs, quos ad Galatas ponit Apostolus. Aureum verò scabellũ, est fidei formatæ fundamentũ. [Nõ est factum tale opus in vniuersis regnis,] qa nullus sctõrum sctãrũmve fœminarum, pstantissimæ virgini est æqualis, quam is q ex ea nasci dignatus est, incõparabiliter & prorsus ineffabiliter decorauit, dignificauit & sublimauit. Rursus, per thronum istum potest ecclesia designari, in qua Chr̃us residet, regnat & iudicat. & qm̃ scriptũ est, Anima iusti sedes est sapiẽtiæ, potest per thronum q̃cunque virtuosa persona seu anima accipi. Thronus quoq; est sancta religio. & ex pinductis faciliter potest perpendi, qualiter istis spũaliter queant aptari ea, quæ dicta sunt de virgine matre, aut cõsimilia. [Oĩa vasa de qbus potauit rex, aurea erãt.] vasa ista sunt corda deuota, quæ membris Chr̃i potum sapiẽtiæ & doctrinæ effundũt, atq; cælestium influxionẽ donorum suscipiũt, ac charitatis fulgore aurea fiunt. Iterum, vasa ista sunt sacrę scripturæ volumina supernaturalis sapiẽtiæ cõtentiua, qbus recresnt, reficiunt ac refrigerant Chr̃ifideles, & ipse saluator in mẽbris suis. [Argentũ in diebus illis pro nihilo reputabat.] quia in Christi ecclesia modicum reputatur facũdia seu acquisita vel naturalis sciẽtia, quam nõ informat, ornat ac perficit laudabilis vita, charitasq; infusa & obedientia vera. imò scienti & non facienti, pctm̃ est illi. [qa classis regis cum classe Hiram ibat in Tharsis, deferẽs indè aurũ & argentũ & dẽtes elephantorũ & simias & pauos.] Classis Salamonis est ecclesia Chr̃i primitiua ex Iudæis collecta, quæ obstinatis Iudæis tandẽ relictis, ad informationẽ est profecta gentiũ, quæ gentes noĩe Tharsis, i. maris signant, qm̃ instar fluctuum marinorum erãt vitijs inquietæ, amaræ, & numero copiosæ. Porrò per classem Hiram accipitur ecclesia ex gentilitate cõuersa, quæ sctis apostolis & alijs Chr̃i discipulis cooperata est in gentilium conuersione, mittẽs & ipsa hincindè filios suos ad gentes erudiendas. sicq; istæ ecclesiæ attulerunt Chr̃o viros feruentes & sapiẽtes, q auri noĩe exprimunt, & argentũ, i. fama claros & eloquentia resonantes, in pceptorum obseruãtia diligentes, q̃uis nondũ perfectos: & dẽtes elephantorum, i. disputatores egregios, q dente disputationis fidem persuaserũt ac defenderũt: ac simias, i. etiam imperfectos, leues, pusillos, q instar simiarum in qbusdã assimilant virtuosis hoĩbus, atq; in multis deficiũt ab eisdem, sicut & simię ab hoibus, qa adhuc leues & indiscretes sunt: ac pauones, per quas diuites, nobiles & potentes huius seculi exprimunt, quorũ aliq tam ex Iudæis q̃ ex gentibus crediderũt, q instar pennarũ pauonicarum suis nobilitatibus, opulentijs, potestatibus, familijs, vestibus ornabant. Deniq; pauo dicit habere caput instar serpẽtis, vocem terroris, qa horribilem fundit sonum, gressum latronis, qa latẽter pgreditur: pennã decoris multipliciter coloratam ac speciosam, carnem imputribilẽ, turpesq; pedes: & sic per pauum intelligunt viri religiosi ac spirituales, q sunt prudentes sicut serpentes, & vocem orationis dæmonibus metuendã, insidiasq; inuisibiliũ aduersariorum obseruãt, ac latenti virtutum pgressu sanctitatẽ suam occultãt, exercitijs quoq; obseruantiæ regularis pulcherrimè decorant, & per cõtinentiã à carnalium putredine abstinẽt vitiorum. hos Chr̃o adduxit nauis ecclesiæ, de qua Prou. 31. fertur, Facta est quasi nauis institoris de longè portãs merces suas. sic tandẽ vniuersa terra, i. fideles toto orbe terrarum diffusi, faciem Chr̃i videre, & ei us sapientiã percipere cupierũt, obtulerũtq; ei munera spũalia & corporalia, imò & corpora sua & animas, & ita spiritalibus ac diuinis charismatibus ecclesia Christi præ cæteris quasi incomparabiliter est repleta, habens illuminatissimas ac deuotissimas personas in abundantia tanta, vt sycomori & lapides solent haberi.

Psal. 150. Ephe. 6. Eccl. 2. Gal. 5. Sap. 7. Iac. 4.

Declaratio cap.11. Rex aūt Salamon adamauit mulieres alienigenas. Art. 18.

Recitatis psperitate & excellentia Salomonis, nunc enarratur eius aduersitas, impietas & insipientia. [Rex aūt Salamon adamauit mulieres alienigenas] i. gentiles [multas,] quas duxit vxores contra legem & ex irrationabili causa, quia non cepit eas in prælio, nec conuerterat eas ad Iudaismum, neque pro pace communitatis, sed desiderio voluptatis ad eas ingressus est. [filiam quoque Pharaonis,] quæ fuit eius vxor prima, principalis, charissima, quam an licenter acceperit, discussum est suprà. [& Moabitidas] i. de stirpe Moabitarum, [& Ammonitidas, & Idumæas, & Sidonias, & Cethæas de gentib⁹, super qbus dixit dñs filijs Israel,] i. de qbus præcepit Hebræis, [non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vestras,] per copulam carnalem aut cōiugalem. Istud qppe prohibuit dñs Exo.34. & Numer.36. & Deut.7. [Certissimè em̄ auertent corda vestra] à cultu vnius veri Dei, nisi fuerint ad eius fidem conuersæ, [vt sequamini deos earum,] illos colendo. Fœminea etem̄ blandimenta, oblectamenta, importunaq́; preces virilem animum sic eneruant, flectunt & vincunt. [His itaq; copulatus est Salamon ardētissimo amore,] qui amor ἔρως appellatur, & est pessimus amor, rationi oīnò pdominans, & rationalem creaturam quasi in brutum conuertens, ita vt non sapiat nisi carnem, & eius cōcupiscentijs sit prorsus subiectus. [fueruntq́; ei vxores quasi reginæ 700.] Iosephus ait, 70. dicuntq́; aliqui, q erāt principaliores, vel q reginis cōnumerantur earum pedissequæ. Alij dicunt, q iuxta literæ veritatem erāt 700. non q oēs fuerint filiæ regum gentilium, sed reginę vocantur, vtpotè regi nupię. & addunt, Salamonem ad tantam carnalitatem prolapsum, q delectabatur frequenter habere adolescentulas virgines, quemadmodū narratur de Assuero, q quasi quotidiè recētem habuerit. Nempe libido quo magis extenditur & vagatur, eo plùs furit: nec vsu suo restringitur, sed insanissimè dilatatur. [& concubinæ 300. Et auerterunt mulieres cor eius. Cumq́; iam esset senex, deprauatum est cor eius per mulieres] cùm tamen in senibus soleat libido remitti, & auaritia augmentari. estq́; inhonestissimum in antiquis, agitari cōcupiscentijs carnis, & inestabiliter scandalosum in præsidentibus, potissimū in his qui sapientes & docti fuerunt. [vt sequeretur deos alienos: nec erat cor eius perfectū cum dño Deo suo, sicut cor Dauid pris eius. Sed colebat Salamon Astharten deam Sidoniorū] quæ alio nomine dicitur Iuno, fuitq́; vxor ac soror Iouis. [& Chamos deum Moabitarum] Iudic.11. legitur, Iephthe mandasse regi Ammonitarū, Nónne ea quæ possidet Chamos deus tuus, iure tibi debentur? quomodò ergo Chamos nunc appellatur deus Moabitarum, præsertim cùm in Hieremia dicatur, Si mutauit gens deos suos? quasi dicat, nō mutauit. Ad quod dici potest, q interdum tempore procedente, nunc istud, nunc illud idolum amplijs coluerunt. Ammonitæ quoque & Moabitæ loco & natione propinqui, communicasse credūtur in suorum cultu deorum. [& Moloch idolum Ammonitarum.] Vndè Leuit.18. pręcipitur, De semine tuo non dabis, vt consecretur idolo Moloch. [Fecitq́; Salamon quod non placuerat coram dño, & non adimpleuit vt sequeretur dñm, sicut & Dauid pater eius. Tunc ædificauit Salamon phanum] i. templum ipsi [Chamos idolo Moab in monte qui est contra] i. ex opposito, q̄nm ad situm, [Hierusalem,] vtpotè in monte Oliueti ereginoè templi Dei, quod vehemēter displicuit Deo, quia & idololatria ibi facta, à tota poterat ciuitate videri. sicq́; fuit maximè scandalizatiua plebis ad idololatriā inclinatæ, ideo locus ille dictus est posteà locus & mons offensionis. [& Moloch idolo filiorum Ammon. Atque in hunc modū fecit vniuersis vxoribus suis alienigenis, quę adolebant thura & immolabant dijs suis] i. oībus illis qui eiusdem cultus seu idololatriæ erāt, fecit phanum vnum. Præterea habuit quoq; cōcubinas 300. de quibus non videtur dicēdum, q fuerunt vxores eius legitimæ ac secundariæ, prout de concubinis Dauid dictū est suprà. Non em̄ oportet Salamonem excusari à fornicatiōe huiusmodi, qui nec ab idololatria excusatur. Ad tantam aūt carnalitatem videtur occasionaliter esse prolapsus post cōsummatiōem ædificiorum, in quibus diu & multum fuit occupatus ex quiete & ocio, opulentia & nimia prosperitate. sicq́; carnalitate hac victus, ad idololatriam lapsus est. non fuit tñ sic excæcatus, q putauit idola honoranda, aut aliquid numinis esse in eis, sed ne suas contristaret delicias, i. vxores, quemadmodùm Adam comedit de fructu vetiti ligni, non q crediderit promissioni serpētis, quia in hoc (secundum Apostolum) non fuit deceptus, sed ne eam contristaret, non conformando se ei in esu illo, prout Augustinus libro de ciuitate Dei testatur. [Igitur iratus est dñs Salamoni, q auersa esset mens eius à dño Deo Israel, qui apparuerat ei secundò, & præceperat de verbo hoc, ne sequeretur deos alienos, & non custodiuit quæ mandauit ei dñs. Dixit itaque dñs Salamoni,] vel in visione, sicut apparuerat ei semel in Gabaa ante templi constructionem, & posteà semel in Hierusalem, templo iam consummato, vel per prophetam aliquem, atque (vt aliqui opinantur) per Nathan prophetam. [quia habuisti hoc apud te] i. in tantis sceleribus tam immanisuè & incorrigibiliter excessisti, [non custodisti pactum meum, & pcepta mea, quæ mādaui tibi, disrumpēs scindam regnum tuum] i. populū tibi subiectum, in duas diuidam partes, [& dabo illud] i. partem maio-

Marginalia: Num.28. — 3.Reg.3. — Iose. lib.8. an.Iu.ca.7. — Hest.2. — 2.re.15.16.20 — Gen.3. — 2.Tim.2. — Augustinus — 3.Reg.3. — 3.Reg.9.

iorem,[ſeruo tuo,]putà Hieroboam,q fuit vnus officialium Salamonis.Iſtud iuſtiſſimè fecit De-
us.Nam ex quo Salamon ſubtraxit & minuit cultum & honorificentiã Dei,decuit ei⁹ regium mi
norari honorem.[Veruntñ in diebus tuis non faciam propter Dauid patrem tuum,]quem in te
filio ſuo volo ſic honorare,ad declarandũ merita eius.[De manu filij tui ſcindã illud,]vt ſequen 3.Reg.12.
ti narratur cap.[Nec totum regnũ auferam,ſed tribum vnam dabo filio tuo,]ꝑter tribum Iuda,
vt qdam exponunt.Vndè & qdam ait, tribus Iuda non fuit filio Salamonis data, qa fuit ſua. Sed
dicit Apoſt.1.Cor.4.Qui habes quod non accepiſti?ideo non fuit ſic ſua,qn etiã data. imò dum
dñs dixit hæc,nondũ fuit ſua, qa necdum cœpit regnare. Infrà quoq; in iſto cap.legitur,Vna tri
bus remanebit ei,i.Salamoni ſeu filio eius:& ibi per vnam tribum intelligiť tribus Iuda: idcircò
& hic dum diciť,tribum vnam dabo ei,per tribum vnam intelligẽda videť tribus Iuda,q̃ princi-
paliter ac directè ex intẽtione data eſt filio Salamonis.Tribus aũt Beniamin quaſi ex occaſione,
qa in medio tribus Iudę manebat.Tribus verò Leui,qa Hieroboã eiecit eam,vt diciť infrà.Hinc Ibid.
quoq; ſequẽti habeť cap.Nec ſequutus eſt quiſq̃ domũ Dauid ꝑter tribum Iuda ſolam.[propter
Dauid ſeruum meum,& Hieruſalẽ quam elegi] i.propter cõtinuandũ cultũ meum in vrbe Hie-
ruſalẽ,in qua tẽplum eſt, & quam ad locum tẽpli ac cultus diuini elegi, quem cultum ꝓuideo in
alijs tribubus ceſſatorũ.vel,ꝓpter Hieruſalẽ,i.habitatores deuotos & ſctõs q fuerunt tẽpore Da-
uid,& poſteà ibi.[Suſcitauit aũt dñs Salamoni]ſic tranſgreſſo[aduerſarium,Adad Idumæum de
ſemine regio,q erat in Edom,]regum Idumæorum. [Cùm em̃ eſſet Dauid in Idumæa, & aſcen-
diſſet Ioab princeps militię ad ſepeliẽdos eos q fuerãt interfecti]de Idumæis ab exercitu Dauid, 2.Reg.8.
quos iuſſit occiſos miſericorditer ſepeliri,qm̃ Idumæi & filij Iſrael nati erãt ex duobus fratribus, Gen.25.
ſ.Eſau & Iacob,& qm̃ Deut.23.ſcriptum eſt:Non abominaberis Idumæum,qa frater tuus eſt.[&
occidiſſet om̃e maſculinũ in Idumæa,(Sex em̃ menſibus ibi moratus eſt Ioab & oĩs Iſrael,donec
interimeret om̃e maſculinũ in Idumæa,)fugit Adad ipſe & viri Idumæi,de ſeruis patris eius cum
eo,vt ingrederetur Aegyptũ.Erat aũt Adad puer paruulus. Cumq; ſurrexiſſent de Madian]hoc
eſt,vrbe ſeu territorio Madianitarum.Madian qppe interdum eſt nomen prouinciæ, interdum
ꝓprium nomen ciuitatis in illa,qñq; ꝓprium nomen viri nati ex Abraham & Cethura, vt patet
Gene.25.[venerunt in Pharan]quod qñq; eſt nomen vrbis in terra ꝓfata inter Madian & Aegy-
ptum,qñq; nomen partis deſerti inter Aegyptum & Chanaan, vt patet Exo.16.[Tuleruntq; ſe-
cum viros de Pharan, & introierunt Aegyptum,ad Pharaonem regem Aegypti.Qui dedit ei do-
mum,& cibos cõſtituit,& terram delegauit.Et inuenit Adad gratiã coram Pharaone valdè]con
dolenti regio adoleſcenti,ita fugato, [intm̃ vt daret ei vxorem, ſororem vxoris ſuæ germanam
Thaphnes reginæ]Thaphnes qñq; eſt ꝓprium nomen loci ſic dicti in Aegypto,iuxta illud Hie-
rem.43.Venerunt vſq; ad Thaphnes.Hic aũt eſt propriũ nomen coniugis Pharaonis reginæ Ae-
gypti.Nam ſubditur:[Genuitq; ei ſoror Thaphnes Genubath filium,& nutriuit eum Thaphnes
in domo Pharaonis.Eratq; Genubath habitans apud Pharaonem cum filijs eius.Cumq; audiſ-
ſet Adad in Aegypto,dormiſſe Dauid cum patribus ſuis,& mortuum eſſe Ioab principem mili-
tiæ]Salamonem quoq; infatuatum,vt in Scholaſt.hiſt.additur, [dixit Pharaoni: Dimitte me,vt Pet.Co.hiſt.
vadam in terram meã.Dixitq; ei Pharao:Qua em̃ re apud me indiges,vt quęras ire ad terram tu- li.3.Re.ca.29
am?At ille rñdit:Nulla.Sed obſecro te,vt dimittas me]ad Idumæã,de qua natus ſum,& iure ſuc-
ceſſionis competeret mihi.vndè & ſpe atq; affectu recuperandi eam redijt illuc.Subditur de ſe-
cũdo aduerſario Salamonis:[Suſcitauit quoq; dñs ei aduerſarium Rezon filium Eliada, q fuge-
rat Hadadezer regem Zoba dñm ſuum]i.regionis ſic dictę in Syria, de quo rege dictũ eſt 2.Reg.
10.[Et cõgregauit cõtra eum viros,& factus eſt princeps latronum,cùm interficeret eos Dauid]
i.quoſdam eorum.[Et abierunt Damaſcum,& habitauerũt ibi & cõſtituerunt eum]i.ipſum Re-
zon[regem in Damaſco.Eratq; aduerſarius Iſrael cunctis diebus Salamonis.]Nec obeſt quod di
ctum eſt, Salamonẽ in ſumma pace regnaſſe,& ex om̃i parte pacẽ habuiſſe: qa quod modicũ eſt,
ꝓ nihilo reputať.nec Rezon iſte audebat aut poterat publicè impugnare regẽ aut populũ Iſra-
el,ſed corde magis q̃ opere aduerſarius fuit regis.Hinc itẽ eliciť, ꝙ non fuit ſuſcitatus à princi-
pio cõtra Salamonẽ,ꝓpter eius pctã,qa diu iuſtus ꝑmanſit,ſed ꝑmiſſiuè à Deo fuit ſuſcitat⁹ ex ꝓ-
pria inuidia cõtra Salamonẽ,eo ꝙ Dauid latrones ſocios ſuos occiderat. Salamone aũt infatua-
to,ſuſcitatus fuit à dño in vltionẽ criminum Salamonis,& tũc magis nocere conatus eſt. [& hoc
eſt malũ Adad & odiũ cõtra Iſrael]Quare non ſit,hoc eſt malũ Rezon?Rñdetur ꝙ Adad cõfor-
tauit ipſum Rezon cõtra Salamonẽ,adiuuitq; eum,vt rurſus iuuareť ab eo ad obtinendũ Idumęã
Salamone inuito. [Regnauitq; In Syria,Hieroboã quoq; fili⁹ Nabat Ephratęus de Zareda,ſeruus
Salamonis,cui⁹ mater erat noĩe Zerua mulier vidua,leuauit manũ cõtra regẽ.]Dicunt aliq ꝙ Na- 3.Reg.2.
bat pater huius Hieroboã,fuit ipſe Semei quẽ Salamon interfecit, vt dictũ eſt ſuprà. ſed hoc fal- 2.Reg.16.
ſum videť,qa vt patuit,Semei fuit de Beniamin,Nabat de Ephraim.[Et hæc eſt cauſa rebellionis
contra eum,quia Salamon ędificauit Mello,& coæquauit voraginem ciuitatis Dauid patris ſui]

hoc

hoc eſt, muros à radice illi⁹ voraginis ꝑcipitij ſeu foueæ excidit, & exaltauit, vt eos æquaret ciuita
ti Dauid ſeu arci Sion in alto, prout iſtud 2. Reg. 5. magis expoſitum eſt. [Erat aũt Hieroboã vir
fortis & potẽs, vidẽsq́; Salamon] in arte phyſonomiæ peritiſſimus [adoleſcẽtẽ] Hieroboam eſſe
[bonæ indolis] i. à natura bonæ inclinationis, & aptum ad prudentiã & virtutes, [& induſtrium]
i. perſpicacẽ, [cõſtituerat eum ꝑfectum ſuper tributa vniuerſa] vel vt aliq legũt, vniuerſæ [dom⁹
Ioſeph] ſuper vectigalia recipiẽda, & per domũ Ioſeph qdam intelligũt tribum Ephraim & Ma
naſſæ, alij tribum Ephraim, & mediam tribum Manaſſæ habitantẽ citra Iordanẽ, quod verius re-
or. Alia nanq; medietas tribus Manaſſæ, ſita vltra Iordanem, cõputabatur cum tribubus Ruben
& Gad, quæ habuerunt ſuos ꝑfectos. dicũt aliq ꝙ Salamon primo cõſtituit eum ꝑfectum ędificij
Pet. Cõ. hiſt. Mello, deindè ſuper vectigalia domus Ioſeph, quod Magiſter in hiſt. tenet. Alij, ꝙ primò poſuit
li. 3. Re. ca. 27 eum in officio ꝑfecturę ꝑdictæ, poſteà ſuper ædificij opus. propter quod indignat⁹, ꝙ de maiori
officio ad minus depoſitus fuit, exiuit Hieruſalem. ſed primũ verius æſtimatur. Cùm eñ fuiſſet
Salamonis iudicio aptus ad tam magnum officiũ, non eſt veriſimile, ꝙ poſuerit eum in tam par-
uo officio: ſed cùm induſtriã eius fuiſſet expertus in minori, ad maius eum ꝓmouit, & hoc etiam
Ioſe. lib. 8. Ioſephus dicit. nec ꝓpter operis illi⁹ non diu durantis ꝑfecturã, oportuiſſet eum à maiori depo-
an. Iu. ca. 7. ni officio. ¶ Deniq; ſi de illa depoſitione fuiſſet indignãs, fuiſſet ambitioſus, & per cõſequẽs in-
dignus regali ꝑſidentia ſuper populũ adhuc fidelem, quod non appáret. Nam eo tẽpore quo ne-
us ſibi ꝑdixit, ꝙ ꝓmoueret eum in regem ſuper decẽ tribus, videtur fuiſſe dignus & bonus. Qui-
dam Hebræi dicũt, ꝙ Hieroboam redarguit Salamonẽ ob hoc, ꝙ locum illum Mello fecit clau-
di, quem Dauid dimiſit apertũ, propter deuotionem venientiũ in Hieruſalẽ in feſtis ꝑcipuis. vn-
dè Salamon indignatus, eiecit eùm. [Factum eſt igitur in tẽpore illo, vt Hieroboam egrederetur
de Hieruſalẽ, & inueniret eum] non caſu, ſed ex pręoſtẽſione & admonitione diuina, [Ahias Si-
lonites, ꝓpheta] i. ortundus de oppido Silo aut cõmoratus ibidèm. [in via, opertus pallio nouo.
Erãt aũt duo tñ in agro. Appræhendẽsq́; Ahias pallium ſuum nouum, quo coopert⁹ erat] quod
tũc ex ꝓpoſito induit, tanꝗ rem nouam nũciaturus, & viro nouiter in regẽ ꝓmouẽdo locuturus,
atq; vt ex noui pallij tam multiplici ſciſſiõe ꝓphetia ſua magis attenderet̃ ac crederet̃. [ſcidit il-
lud in duodecim partes] iuxta numerũ tribuũ Iſrael, non ex inſania, ſed q̃ ꝓphetæ frequẽter ꝓ-
Eze. 12. phetauerunt, non verbis duntaxat, ſed etiã rebus, quẽadmodũ Ezechiel fodit parietẽ, & exiuit p
Eſa. 20. eum efferẽs vaſa trãſmigrationis, ſic & Eſaias iuit diſcalceatus & nudus, Hieremias poſuit lineas
Hiere. 28. catenas in collo ſuo. [Et ait ad Hieroboã: Tolle tibi decẽ ſciſſuras] i. decẽ partes pallij ſciſſi ad
ꝑfigurandũ ꝙ ſuper decẽ tribus regnabis.] Hæc eñ dicit dñs Deus Iſrael: Eccè ego ſcindã regnũ
de manu Salamonis, & dabo tibi decẽ tribus. Porrò vna tribus remanebit ei, propter ſeruum me
um Dauid, & Hieruſalẽ ciuitatẽ, quã elegi ex oĩbus tribubus Iſrael, eo ꝙ dereliquerit me, & ado-
rauerit Aſtharten deam Sidoniorũ, & Chamos deum Moab, & Moloch deum filiorum Ammon,
& non ambulauerit in vijs meis, vt faceret iuſtitiã corã me, & ꝑcepta mea & iudicia, ſicut Dauid
pater eius. Nec auferã oĩe regnũ de manu eius, ſed ducẽ ponã cum cunctis diebus vitæ ſuæ pro-
pter Dauid ſeruum meum, quẽ elegi, q cuſtodiuit mãdata mea & ꝑcepta mea. Auferã regnum de
manu filij eius, & dabo tibi decẽ tribus. Filio aũt eius] hoc eſt, Roboã filio Salamonis, [dabo tri-
bum vnã] ſicut expoſitũ eſt. [vt remaneat lucerna] i. clarum memoriale [ſeruo meo Dauid, cũctis
dieb⁹ corã me, in Hieruſalẽ ciuitate, quã elegi vt eſſet nomẽ meũ ibì. Te aũt aſſumã, & regnabis ſu
per oĩa q̃ deſiderat anima tua, eriſq́; rex ſuper Iſrael. Si igit̃ audieris oĩa q̃ ꝑcepero tibi, & ambula-
ueris in vijs meis, & feceris quod rectũ eſt corã me, cuſtodiẽs mãdata mea & ꝑcepta mea, ſicut fe-
cit Dauid ſeruus meus, ero tecũ, & ædificabo tibi domũ fidelẽ, quõ ædificaui Dauid domũ, & tra
dam tibi Iſrael, & affligã ſemẽ Dauid ſuper hoc.] hoc eſt, de hac regni Dauidici diuiſiõe affligã
poſteros atq; domeſticos Salamonis, qa in corporalib⁹ filij q̃nq; puniunt̃ ꝓ peccatis parentũ, ꝓ-
4. Reg. 17. ut declaratũ eſt ſępiùs. [Veruntñ non cũctis diebus.] Nam vt infrà habet̃, regnũ decẽ tribuũ, ha-
buit finẽ ſub rege Oſee tẽpore Ezechię, vel ideo dictũ eſt hoc, qm̃ qdã boni de ſemine Dauid de-
ſcendẽtes, non doluerũt de illa diuiſiõe, inquantũ fuit opus diuinæ iuſtitiæ. Aliq verò etiã He-
Zach. 10. bræi, exponũt hoc, qa in aduẽtu Meſſiæ oẽs trib⁹ Iſrael colligent̃ ſub Meſſiæ dñio, ſicut in Zacha-
Eze. 34. & 37. ria, Ezechiele & Eſaia ꝑdictum eſt, & vera eſt expoſitio iſta, q̃uis non ſecundũ infideliũ Iudæorũ
Eſa. 19. & 44. intentionẽ. In Chr̃o qppe adunati ſunt electi Iudæi ex cunctis tribubus Iſrael cõuerſi, q erãt val-
Act. 2. 4. 6 dè multa millia, vt partìm patet in Actibus. ¶ Inſupèr, poſt reditũ à Babylone ꝑfuerũt oĩbus illis
1. Eſd. 1. 3. reuerſis, eorumq́; poſteris, Zorobabel, & alij qdam de tribu Iuda, de qua Machabæi ex vna parte
1. Mach. 2. 3. fuiſſe legunt̃. [Voluit ergo Salamon interficere] ipſum [Roboam.] ex hoc appáret ꝙ Salamon ꝑ-
cepit ea q̃ Ahias ꝓpheta ꝑdixit huic Roboam de ꝓmotione ſua ad regnũ: & ſi ob hoc voluit eum
occídere Salamon, vt litera ſonare videtur, fuit hoc magna excęcatio, ambitio, impatiẽtia, quaſi
Pet. Co. hiſt. vellet & poſſet impedire ꝓpoſitũ Dei de regni diuiſiõe, quod & ſibi à Deo fuit ꝑdictum. ¶ Porrò
li. 3. Re. ca. 27 Magiſter in hiſt. ait, ꝙ Hieroboam verbis Prophetæ auditis, intumeſcens, ſuaſit populo, vt à Sa-

lamone recederet.& alij dicunt,ꝙ animatus verbis Ahiæ,cœpit alios incitare ad rebellandũ Salamoni,&murmurare aduersus eum.quod si verum est,fuit culpabile:qa vt patet in textu,Ahias inter cætera ꝑdixit Hieroboam:Ducem ponam eum,videlicet Salamonem, cunctis diebus vitæ suæ.Auferam aũt regnum de manu filij eius.Et iterum:Si audieris oĩa quæ ꝑcepero tibi, sicut fecit Dauid,ero tecum.Ideo debuit virtuosè secundũ Deum procedere, non ad rebellionem inducere.[Qui] Hieroboam [surrexit & aufugit in Aegyptum ad Sesac regem Aegypti.]Iste rex fuit alter à Pharaone,cuius filia vxor fuit Salamonis.imò &Iosephus scribit,hic vltimus regum Aegypti appellatus est Pharao,quod est nomen cõmune, interpretaturq; regnãs. Veruntñ posteà fuit Nechao,q vocatur & Pharao,vt infrà 4.Reg.12.asseritur.Ad quod poterit rñderi, ꝙ non fuerunt oẽs per ordinem ita vocati,post mortem Pharaonis præfati vt antè.[& fuit in Aegypto vsque ad mortem Salamonis.Reliquum aũt verborum Salamonis,& oĩa quæ fecit,& sapĩa eius, eccè vniuersa scripta sunt in libro verborum dierum Salamonis.]Per quem librum qdam putauerunt librum Paralipomenôn intelligendũ,qa * παραλειπομένων latinè interpretatur verba dierũ.quod stare nõ potest,qa nec in Paralipomenôn scripta sunt reliqua verba & opera Salamonis, imo 2. Paral.9.sic legitur:Reliqua verò operũ Salamonis priorũ & nouissimorũ, scripta sunt in verbis Nathan ꝓphetæ,& in libris Ahiæ Silonitis.In visione quoq; Addo Videntis. Idcircò liber iste dierum Salamonis,creditur nõ haberi,& forsan à Chaldæis fuit cõbustus.forsan etiam per librum istũ intelligunt pluraliter illi libri in Paralipomenôn allegati.[Dies aũt quos regnauit Salamon in Hierusalẽ super oẽm Israel,40.anni sunt.Dormiuitq; Salamon cum p̃ribus suis,& sepultus est in ciuitate Dauid p̃ris sui,regnauitq; Roboam filius eius pro eo.] ¶ Circa ꝑhabita q̃ritur,quot annorum fuerit Salamon,qñ incepit regnare.Ad quod certitudinaliter rñdere difficile est propter verba scripturæ q̃ hincindè videnť diuersimodè indè sentire,& qa expositores sup hoc diuersimodè sentiũt,tam catholici q̃ Hebræi.Nempe Magister in hist.ait,Salamon duxit vxorem filiam Pharaonis,de qua(vt aiũt Hebræi)genuit filiũ,quasi cõtra naturam, cùm adhuc 11. ageret annũ. Iosephus quoq; testatur:Mortuus est Salamon valdè lõgæuus,q regnauit annis 80. vixit aũt annis 94.sed diuina scriptura eos tm̃ exprimit annos qbus regnauit,anteq̃ ꝑuaricaretur.& hæc verba inducit magister in hist.pro solutiõe q̃stionis,qua q̃rit, qua ratiõe dicit Salamon senex fuisse, cùm modicùm vltra 50.annos legatur vixisse.Roboam e m̃ 40.& vnius anni erat,patre suo Salamone defuncto, quem Salamon cùm 11.esset annorum,genuisse perhibeť. ¶ Prætereà, circa hæc recitat Lyra:Occurrit hîc dubium,qualiter dicatur Salamon senex fuisse, qñ deprauatus fuit per mulieres,qa dicit R.Salamon, & alij Hebræi,ꝙ erat tm̃ 12.annorum,qñ cœpit regnare,& in isto cap.dicit,ꝙ 40.annis regnauit,& sic vixit tm̃ 52.annis,ipse aũt deprauatus fuit per mulieres ante mortem suam,per 6.annos aut circiter,qm̃ ędificauit templa idolorum pro vxoribus suis postq̃ fuit deprauatus,in quorũ ędificationibus fluxerunt plures anni.& sic qñ fuit deprauatũ cor eius, non videtur habuisse vltra 46. annos vel circiter.ex tali aũt ætate nullus dicit propriè senex.his addit:Ad hoc aũt rñdit Magister in hist.ꝙ Salamon regnauit 80.annis,ad quod allegat Iosephũ dicentẽ,scriptura tacet 40.annos regni sui,qbus impiè vixit,sicut de Saule dicit suprà primo libro,ꝙ duobus annis regnauit,& taceñt decem & octo anni,qbus malè se habuit.sed istud reprobat Lyra,adijciens:De dicto magistri parùm est hîc curandũ,qm̃ cõtradicit sibijpsi & scripturæ. Nam dicit ꝙ Salamon 11.annorum genuit Roboam & ꝙ Roboam patre suo mortuo,fuit 41.annorũ,in qua etiã ætate cœpit regnare,vt infrà dicit, sicq; reuertitur primum dictum, videlicet ꝙ Salamon vixit tm̃ 52.annis.deindè rñdet iuxta ꝓpriam mentẽ, addendo: Saluo meliori iudicio, videtur dicendũ,ꝙ Salamon postq̃ 40.annis regnauit,mortuus est,& successit ei in regnum filius eius Roboam,habeos 41.annos,sicut dicit scriptura.sed qñ Salamon cœpit regnare, non solùm habuit 12.annos,vt ab alijs dicitur,sed non probatur, nec ex ipsa scriptura habetur, qa exprimit annos regni sui tm̃,non aũt oẽs eius,qñ cœpit regnare,nec annos totius vitæ suæ,imò habuit 20.annos vel plures in principio regni sui:& sic,qñ mortuus fuit, habuit ad minus 60. annos:& ita cõueniẽter potest dici,ꝙ post 50.anoos ætatis suæ deprauatus fuit per mulieres,& tũc poterat dici senex,qm̃ & Leuitæ completo anno vitæ suæ 50.seruire cessabãt in tabernaculo,tanquàm senes,vt habetur Leuit.9.& ex hoc patet ꝙ Salamon nõ genuit Roboam vndecim vel decem annorum,sed multo plurium,quia cõtraxit eum matre ipsius Hieroboam post suam coronationem.Deindè Lyra contra hæc obijcit,quia Hieronymus in epistola ad Vitalem presbyterum de Salamone & Achaz videtur dicere,ꝙ Salamon 11.annorum vel minùs genuit Roboam, & ꝙ 12.ætatis suæ anno,accepit regnum.& soluit illud, dicendo ꝙ Hieronymus non loquiť ibi assertiuè,vt manifestè patet ex fine eiusdem epistolæ. sed supposito,ꝙ tunc regnare inceperit,& ipsum Roboã genuerit,ita vt dictũ est,rñdet,quõ hoc sit possibile,adducẽs ad hoc exẽplũ cuiusdam mulieris nutrientis paruulũ,q in eodẽ cum ea lecto iacebat,& cum 10.annũ impleſſet,& ipsa calefacta fuisset vino, induxit puerũ ad carnalẽ copulã,& sic alijs noctib⁹ sequẽtibus,q̃ de puero illo

3.Reg.3. Iose. lib. 8. an.Iu.ca.7. Pet.Cõ.hist. li. 3.Re. ca.5. Iose. lib.8. ant.iu. ca.7. Pet.Co.hist. li.3.Re. ca.27 R.Salomon Pet.Co.hist. li.3.Re.ca.27 Iosep. lib. 8. ant.iu. ca.7. 3.Reg.14. Hieronym⁹.

Hieronym⁹. illo cóceepit,& infra duos méses vterus eius intumuit. Hieronymus tñ attribuit hoc magis virtu
ti diuinę,q̃ naturę,vt occultum facinus per euidés signum panderet.& sic arguendũ est ad oppo
situm,ꝙ Salamon virtute naturæ non genuit Roboam cùm 11.esset annorum.Hæc Lyra.In cuius
verbis multa continent incerta,& q̃dam quæ nó vident posse saluari.& primò, prosequendo id
Hieronym⁹ quod ad B.Hieronymi verba rñdet,apparet dicendũ,ꝙ ipse S.Hieronymus in illa ad Vitalé epi-
stola ꝓsupponit pro vero,ꝙ Salamon 12.existés annorum,cœpit regnare. sic etem ait: Depreca-
ris vt exponam tibi causas,quare Salamon &Achaz 11.annorum,filios genuisse dicantur.si em 12.
anno Salamon super Israel accepit imperiũ,& 40.annis regnauit, filiusq́; eius Roboã cum 40.
annum ageret ætatis,patri successit in regnum,perspicuũ est,11.annorum fuisse Salamonem vel
10.qñ videlicet genuit Roboam. Quis crederet, vt 11.annorũ puer generet filium? Multa & alia
in scripturis dicunt,quæ vident incredibilia,& tñ sunt vera. Neq; em valet natura cõtra naturæ
dñm.Deindè in illa epistola multipliciter persuadet,illud nec impossibile,nec incredibile repu
tari debere,nec dubium esse potest diligẽter legenti illam epistolã, quin istud fuerit de mẽte Hi
eronymi,ꝓsertim qm & in alijs multis locis idé testatur.siqdem & in epistola ad Rufinũ presby-
terum scribit:Interpretatio iudicij Salamonis super iurgio duarum mulierũ meretricum, q̃rùm
ad simplicem historiam pertinet,perspicua est,ꝙ puer 12.annorum cõtra ætatis suæ mensurã iu-
dicauerit de intimo humanę naturæ affectu, vndè admiratus est & timuit oĩs Israel.super Esaiam
Iosep. lib. 8. quoq; idipsum testatur, vt infrà tangetur. ¶Prætereà, cùm Iosephus alijq́; Hebræorum doctores
ant.iu. ca.7. & expositores ꝓcipui in isto gñaliter satis cõcordent, verisimile est,ꝙ à senioribus & maioribus
suis sic acceperũt & didicerunt. Nec verum est quod Magister in hist. cõtradicit scripturæ,imò
pet.Cõ.hist. li.3.re.ca.27 quicqd scriptura de ista materia narrat, ipse cõcedit, nec ipse ex persona sua affirmat,quòd Sala
mon regnauit annis 80.sed recitat Iosephi verba & Hebræorum opinionem. ¶Ampliùs,incer-
Iose. lib.8. tum oĩno est,quod Lyra affirmat Salamonem habuisse 20.annos vel plures, qñ incepit regnare,
an.Iu. ca.3. nec ipse hoc probat,nec videtur cõsonare scripturæ,qm 1.Paral.19. legitur Dauid dixisse maio-
ribus Israel,Salamonem filium meum elegit Deus adhuc puerum & tenellum. suprà quoq; scri-
ptum est 3.Reg.3.quẽadmodũ Salamon qñ à Deo accepit sapientiã, dixit: Et nunc dñe Deus, tu
regnare fecisti seruũ tuum pro Dauid patre meo.Ego aũt sum puer paruulus, ignorãs egressum
& introitum meum.hæc aũt non vident cõuenire homini virilis ætatis.Nam q̃uis in scripturis vi
ri frequẽter vocent pueri,non tñ pueri tenelli & paruuli.Nec Dauid vocauit Salamoné puerum
& tenellũ,respectu regiminis ei imponẽdi, sed ratione ætatis,& qa inter fratres suos iunior fuit,
& qm intendebat populo persuadere, vt ꝓmotioni Salamonis filij sui ꝓberent cõsensum, nó ita
paruificasset eum,nisi absolutè tam tenellus fecisset. Nec obstat, ꝙ Dauid dixit ad Salamonem,
3.Reg.2. Vir sapiens es:qa vt super Esaiam scribit Hieronymus,vocauit eum virũ, non ratione virilis æta
Hieronym⁹. tis,sed ob maturitatem morum,atq; prudentiã.sed si ita quis teneat,restat videre,qualiter Sala-
mon asseratur in sua senectute deprauat⁹ per mulieres,cùm iuxta hæc videatur vixisse non vltra
Hieronym⁹. 50 & 2.annos. Ad quod in ꝓallegata ad Vitalem epistola rñdet Hieronymus: Ad summã dici po
test,ꝙ in regno Dauid regis,Salamon cum 12.esset annorum, obtinuerit solium,& posteà,qa scri
ptura hoc reliqt incertũ,vixerit ipse Dauid aliquot annos, regnante suo filio Salamone,q sibi &
non Salamoni deputent, & mortuo ipso Dauid,posteà Salamon filius eius regnârit annis 40.q-
bus sine patre regnauit,atq; ita & initiũ regni Salamonis, & tẽpus quo solus ipse regnauit,ab hi-
storia demonstrat,nec tñ oés anni vitæ Salamonis 52.annorum circulis cõtineri.si aũt dubitas ꝙ
4.Reg.15. regnantib⁹ filijs,patribusq́; eorum viuẽtibus, non filijs tẽpus regni eorum,sed patribus compu-
tetur. lege regnorum volumé,& inuenies ꝙ Ozias rex Iuda,postq̃ lepra percussus est, habitauit
4 Reg.16. in domo separata,& fili⁹ eius Ioathan imperiũ rexerit, & iudicauerit populũ terræ vsq; ad diem
mortis patris sui,& tñ post mortem illius cùm 25.esset annorum,16.annis regnasse dicatur,qbus
solus regnauit.Hæc Hieronymus. ¶Insupèr prorsus incertum est, nec ex aliqua authentica ꝓba
ri potest scriptura,ꝙ Salamon non nisi 6.annis aut circiter fuit deprauatus per mulieres, sed vi-
detur diutiùs vixisse in tanta libidine,cùm habuerit tot vxores reginas & tot cõcubinas, imò &
Hieronym⁹. adolescentulas,atq; vt verbis vtar Hieronymi in epistola ad Vitalem presbyterũ,tot scorta quo-
rum non erat numerus,tot phana cõstruxerit cõiugibus suis idololatris. De hac demum mate-
ria tam diffusè cõscripsi non aliqd asserendo,sed magìs,ne quis in re tam obscura aliqd incautè
R.Paulus affirmet,aut venerandos patres irreuerenter expediat. ¶Postremò, R. Paulus sic ait: Rationabi-
liter dici posset,ꝙ Salamon dicendus fuerat senex,cùm ferè esset 50. annorum,qa ætates mensu-
rantur, non solùm secundũ annos vel secundũ ea quæ ad incrementũ aut diminutionem corpo
ralium virium pertinẽt,sed etiam respectiuè secundũ status moresq́; personarum,sicq́; Salamon
respectu tantæ scientiæ sibi datæ & dignitatis suæ,senex tunc vocabatur.

¶De spirituali eiusdem capituli sensu. Art. 19.

HIstoria huius capituli multipliciter atq; salubriter admonet nos & informat,ne qs vnquàm

de

de viribus suis psumat, de scientia sua se iactet, de parētum sanctitate cōfidat inordinatè, aut in dignitate & eminentia, prosperitate & fama, donísve grē gratis datę inaniter glorieē, sed in omnibus iugiter timoratus, custoditus, atq; solicitus coram Deo cōsistat, in vera & sancta humilitate semper persistēs, ac oēm suā fragilitatē, defectuositatē, & pronitatē ad malū incessabiliter pēsans, ac tanti viri istius, videlicet Salomonis, tam admirabilē ac miserabilē ruinā perpendēs, nec propter pterita merita sua, periculosa securitate pigrescēs. Eccè eīm Salomon iste sanctissimi Dauid filius, tanta sapientia, fama, prosperitate psulgens, prophetiæ dono ornatus, copiosissimis documentis abundans, & diu in veris virtutibus Deo fidelis, & pclarissimū tēplum ei molitus, ad tam extremā & infinitā insipientiā, ad tantā impietatum voraginē, ad tam sordidissimā & inuerecundissimā carnalitatē est deuolutus, lapsus, demersus, vt nemo de hoc sufficiat admirari, psertim q desupèr correptus, & cōminationibus auisatus nō cessauit, & subditis suis totiq; regno suo, imò & seculo vniuerso tantā scādalositatē pbuit & reliquit, in quo clarissimè patet ineffabilis & semper deflenda humanæ cōditionis fragilitas, atq; in omē malum proclinitas. Iugiter ergo & profundissimè humiliemus nosipsos, & qui stat, videat ne labatur, nec glorieē sapiens in sapientia sua, & cui plus datum est, ampliùs vereaē. Prætereà perpendamus ad q̄ horribilia crimina trahat luxuria, & immundissima illa voluptas, q̄ & sapientissimum virū hunc ad tam ridiculosam fœminarum, vxorū, cōcubinarum, scortorum multitudinē traxit, & insupèr ad idololatriā perduxit eundē, heu q̄liter fœditas illa obtenebrat hoīem, vt nec Deum nec hoīem vereaē, nec de sua turpissima & scandalosissima vita verecundeē, & nō solùm nō acquiescat correptioni & informationi humanæ, sed nec angelico, neq; diuino obtēperare curet instinctui, queādmodùm scriptura fatetur: Impius cùm in profundū venerit peccatorum, cōtemnit. Eccè q̄liter paulatim fit lapsus ad deteriora, quia peccatū quod per pœnitentiā nō deletur, suo mox pondere trahit ad aliud. Hoc quoq; pēsandū, q is cui maiora grē dona sunt pstita, & qui ad virtuosiorē teneē vitam, in immaniora cadit facinora, dum propter suos excessus iustè à Deo relinquit. Eccè q̄ periculosum est in hoc seculo prosperari, abundare diuitijs, & vndiq; reputari, ocio & torpori locum pbere. Eccè q̄liter impia cōsuetudo incorrigibilitatē inducit. Prætereà legiē Salomon specialiter deseruisse idolis trib⁹, videlicet Astarthi deæ Sidoniorū, per quā effœminata designaē libido. Nā & Astarthes plasmationis superfluitas designatur. luxuria quippe semper quærit superflua, cùm natura modicis minimisq; cōtenta noscatur. In hoc sequunē Salomonē libidinosi, quorum Deus venter est, & gloria in pudendis eorū. Coluit quoq; Moloch, quod interpretaē rex eorum: per quod notatur superbia, in quo sequuntur eum ambitiosi & animosi, qui intantùm suā psidentiā appreciant & amant, vt persequanē, ac de vita hac tolli cupiant eos: per quos principatu suo priuari verenē. Coluit etiā Chamos, quod interpretaē cōgregans, per quod auaritia figuratur. opulentiam nanq; quærūt lasciui, qua suarū obtineāt obiecta deliciarū, queādmodùm etiā Salomon propter has tres idolorum culturas acqsiuit specialiter tres inimicos, videlicet Adad Idumæū, Razon Syrū, atq; Hieroboā Israelitā: sic q pfatis vitijs obsequunē, tres specialiter aduersarios sortiunē, vtpotè mundū, q inclinat ad auaritiā: carnē, quæ ad cōcupiscentiā mouet: diabolū, qui ad superbiā trahere nitiē. Postremò, ex isto docemur cap. q propter scelera principum trāsferanē regna ac principatus de gente in gentē, & de vno ad aliū. Nā sicut clementia roboratur thronus regis, sic per crudelitatē atq; tyrannidē eradicatur. Hinc scriptū est in Ecclesiast. Principatus sensati stabilis erit. In Prouerbijs quoq;: Rex q iudicat in veritate pauperes, thronus eius in æternū firmabiē. Nēpe vt in Daniele habeē, Deus mutat tēpora & ætates, trāsfert regna atq; cōstituit. Hinc rursus in Ecclesiast. legiē: Regnum à gente in gentē transfertur, ppter iniustitias & iniurias & cōtumelias & dolos diuersos. & rursus ait scriptura: Sedes ducum superborum destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis. Nēpe vt ait beatissima virgo, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Hebræ. 6. 1. Corin. 10. Hierem. 9. Lucæ 12. Prouer. 18. Gregorius Philip. 3. Prouer. 20. Eccl. 10. Prouer. 29. Daniel. 2. Eccl. 10. Ibidem Lucæ 1.

Expositio cap. 12. Venit autem Roboam in Sichem &c. Arti. XX.

Tractatum est hucusq; de vnico Israeliticæ plebis regno, in quo vnus psuit illi populo vniuerso: nunc & in sequentibus de eodē agitur regno bipartito, sicut patebit. [Venit aūt Roboam] filius Salomonis cum suo exercitu [in Sichem] i. in locū seu oppidū sic vocatū, de quo in Genesi legitur: Missus Ioseph de valle Hebron, venit in Sichem, de quo etiā in Iudicum lib. multa legunē. Deniq; Sichem etiā proprium nomē est viri, de quo in Gen. habeē, Egressa est Dina, quā cùm vidisset Sichem princeps terræ illius. [Illic enī cōgregatus erat omīs populus Israel.] i. qdam de omnibus tribubus & principaliores, demptis his qui venerunt cum Roboam, qui psixit eis locum ibidē: quia fuit locus famosus, & in tribu Ephraim situs, q̄ tribus post tribū Iudę fuit egregia, atq; vt qdam addit, fuit q̄si in medio regni, quod nō videē, qm̄ super lib. Iudicū dictum est sæpè, & expositores coīter dicūt hoc, q tribus Iudæ & tribus Ephraim, tanq̄ cæteris fortiores fortè & mansionē acceperūt in extremitatibus Israelitici regni pro totius munimine populi, vna ab vna parte, & alia ab altera. additq; idē, fuit etiam ibi primus rex Israel, s. Abimelech institutus,

Gene. 37. Iudic. 9. Gene. 34.

ideo populus fuit ibi cōgregatus.[ad instituendū eum regē: quod propter duo stare non potest:
Iudic. 9. primò,qa Abimelech fuit iudex,nō rex. Vndè in lib. Iudicū de ipso est mētio. & q̄uis scriptū sit,
ꝙ cōstituerunt eū regē,nō tñ cōstituerūt regē super duodecim tribus,sed super Sichimitas:idcir
1.Reg. 9.10. cò nō fuit rex Israel,imò Saul primus rex Israel fuit,vt patuit 1.lib. Vndè in Actibus asserit Paulus
Actor. 13. ꝙ Deus primò dedit iudices vsq; ad Samuelē,& exindè postulauerūt regē,& dedit eis Saul.istud
Beda. Beda,Rabanus,alijq; affirmāt. Vnde magister in hist. ait: q̄ritur,quomodò Saul primus rex Isra-
Rabanus el dicit? Ad quod rñdet,ꝙ propter regimē vniuersale, Abimelech aūt solùm regnauit in Sichimi
Pet. Co. historiæ lib. 3. tis.Secundò,qm̄ totū negociū Abimelech,fuit tyrannicū,ambitiosum & pessimū,nec inter iudi
Re. cap. 28. ces à dño suscitatos,& in q̄bus spūs dñi fuit,est cōputandus,vt patet in lib. Iudicū, ideo propter
Iudic. 9. eius ꝓmotionē in Sichem factā,aut ob illius honorē nō cōuenerunt ibidē. [At verò Hieroboam
filius Nabat,cùm adhuc esset in Aegypto,ꝓfugus à facie Salomonis regis, audita morte eius, re-
uersus est de Aegypto] cōfidēs se promouendū in regē,prout ab Ahia ꝓpheta sibi erat p̄dictum.
[Miserūtq;] viri de tribu Ephraim,& alij multi,[& vocauerunt eū,]vt interesset noui regis crea-
tioni.Nā erat vir fortis & potēs,atq; industrius bonæq; indolis,ideo volebāt eius vti cōsilio.[Ve-
3.Reg. 11. nit ergo Hieroboam, & oīs multitudo Israel, & locuti sunt] p̄sertim decē tribus, & vnus ex parte
3.Reg. 9. oīm [ad Roboam,dicētes:Pater tuus durissimū iugū imposuit nobis]quod nō intelligit̄ de iugo
3.Reg. 4. tributi,aut vilium operū seruitute, cū dictū sit suprà de filijs Israel, Nō fecit seruire quēquā,sed de
persolutione vectigaliū in expēsas ipsius regis.Dictū est quoq; aūtè, ꝙ Salomon habuit duode-
cim p̄fectos super oēm Israel,i.super duodecim tribus,q p̄bebāt annonā regi per singulos mēses,
Ibidèm quā leuabāt à tribubus ipsis:quod fuit nō modicū onus,qm̄ sumptus Salomonis fuit grādis,vt su
periùs narrat̄.forsan etiā Salomon post suā infatuationē aliqd plus exegit à populo in cōstructio
nē phanorū & aliorū magnorū inutiliumq; cū mulieribus sumptuū. [Tu itaq; nūc imminue pau
lulum]iugū illud,quod videbat̄ pia petitio,qa dixerunt,Minue paululū.[de imperio p̄ris tui du
rissimo,& de iugo grauissimo quod imposuit nobis,& seruiemus tibi. Qui ait eis:Ite] ad ꝓpria
[vsq; in diē tertiū] remanentes in locis vestris, vt interim bona deliberē. [& reuertimini ad me.
Cūq; abijsset populus,iniit cōsiliū rex Roboā cū senioribus q assistebāt corā Salomone p̄re eius,
cùm adhuc viueret,& ait eis:Quod datis cōsiliū, vt rñdeam populo?] hoc ipsum fuit prudentiæ,
ꝙ primò à senioribus illis q̄siuit cōsilium, qm̄ erāt valdè experti,prudētes,maturi, atq; vt scriptū
Iob 12. est in lib. Iob:In antiq̄s est sapientia,& in multo tēpore prudētia.In Ecclesiastico quoq;,q̄ specio
Eccl. 25. sum est à veteranis q̄rere sapiētiā.[Qui dixerūt ei:Si hodiè] i. tēpore isto [obedieris populo huic
& seruieris,& petitioni eorū cesseris] hoc est,eorū acquieueris petitioni,sicq; obedire sumit̄ hic
extensè.Nā ꝓpriè spectat ad inferiores. [loquutusq; fueris ad eos leuia, erūt tibi serui cūctis die-
bus]vitæ suæ.[Qui dereliq̄t cōsiliū senū,quod dederūt ei,]qa erat rudis,superbus,carnalis,ideo
verba humilitatis & sapiētiæ ei nō sapiebāt.[& adhibuit adolescētes q nutriti fuerāt cū eo,& assi
stebāt illi.]¶Sed quæri potest,quomodò erāt adolescentes,q erāt cum eo nutriti,cùm ipse esset
iā q̄draginta vnius annorū.Dici potest ꝙ adolescētia sumit̄ hic largè, ꝓut iuuentutē includit si-
Eccles. 11. ue pro iuuentute,sicut in Ecclesiaste legit̄:Lætare iuuenis in adolescentia tua.Hinc 2.Paral. di-
2.Paral. 10. cit̄,ꝙ cum iuuenibus tractare cœpit. Veruntñ iuxta Glossam dicunt̄ adolescētes seu iuuenes nō
ætate,vel nō solùm ætate,sed potiùs animo & moribus.¶Prætereà,secundū Hieron.& Glossam,
Hieronym. seniores à q̄bus Roboā petiuit cōsilium,fuerunt (vt dicunt Hebræi) Banaias & Achiel. In Scho-
Pet. Co. historiæ lib. 3. lastica aūt narrat̄ hist. ꝙ erāt Zadoc, Banaias,Ioiada,& reliq principes Salomōis. [dixitq; ad eos:
Reg.cap.28. Quod datis mihi cōsilium,vt rñdeam populo huic,q dixerunt mihi:Leuius fac iugum quod im-
posuit pater tuus super nos? Et dixerunt ei iuuenes,qui nutriti fuerāt cum eo:Sic loquere populo
huic,q locuti sunt ad te,dicētes:Pater tuus aggrauauit iugum nostrū, tu releua nos. Sic loquēris
ad eos:Minimus digitus meus grossior est dorso p̄ris mei.]hoc est,multo maior est rigor discipli
næ iurisdictionisq; meæ & potentia mea q̄ patris mei, ita vt parua pars rigoris atq; vigoris mei,
magnā partē rigoris patris mei excedat.Istud fuit puerile & stultū cōsilium ab inexpertis ꝓbatū,
& iuuenili audacia datum. Vndè 2.Paral.10. fert̄, ꝙ rñderunt ei, vt iuuenes in delicijs secum nu-
triti,[& nunc pater meus posuit super vos iugum graue,ego aūt addā super iugum vestrum. Pa-
ter meus cecidit vos flagellis,ego aūt cædā vos scorpionibus. Venit ergo Hieroboā & oīs popu
lus ad Roboā die tertia,sicut locutus fuerat rex,dicēs: Reuertimini ad me die tertia. Rñditq; rex
populo dura,derelicto cōsilio seniorū quod ei dederāt,& locutus est eis secundū cōsilium iuue-
Iose. lib. 8. num,dicēs:Pater meus aggrauauit iugū vestrum, ego autē addā iugo vestro. Pater meus cecidit]
an. iu. ca. 8. hoc est,percussit [vos flagellis,ego aūt cædā vos scorpionibus.] i. multo acriùs regā & corrigam
vos q̄ pater meus. Iuuenes isti,vt Iosephus tāgit, cōsuluerunt Roboā regi, vt imperiosè & cōmi-
natoriè loqueret̄,putantes ꝙ sic populus terreret̄,nec reclamare auderet. ¶Porrò scorpio, secun
dum Glossam,est genus flagelli, & ꝓpriè dicit̄ rubus aculeatus seu flagellū virgarum nodosum,
vel scutica in summitate habēs plūbeas glādes. Interdū ponit̄ pro vno de duodecim signis. Non-
nunq̄

buoq̃ pro quadã bestiola,q̃ vultu blandit & cauda pungit. [Et nó acquieuit rex populo,] i. ꝓcibus populi,vt mitiùs rñderet,[qm̃ auersatus fuerat eum dñs,] hoc est, Deus iusto iudicio aduersabat ipsi Roboam in hac causa,nõ inclinãdo cor eius ad cõsentiendũ sano seniorũ cõsilio, sed relinquẽdo eũ in sua improbitate.Hinc 2.Paral.10.dicit:Erat enĩ Dei voluntas, nõ ꝙ culpa ipsius Roboã placuerit Deo,sed permissio Dei fuit,[vt suscitaret] i. impleret [verbum suũ quod locutus fuerat in manu] hoc est,per obsequiũ [Ahiæ Silonitę ad Hieroboã filiũ Nabat. Vidẽs itaq; populus] oculo interiori,i. cõsiderans [ꝙ noluisset eos audire rex,] s. Roboã,cui iure hæreditario cõpetebat in regno succedere, qui tñ nondũ fuit acceptatus à populo.[rñdit ei,dicens:Quæ nobis pars in Dauid? vel q̃ hæreditas in filio Isai? vade in tabernacula tua Israel.] Hæc eadẽ verba dixit Sæba filius Bochri in rebellione aduersus Dauid regẽ,vt lib. 2. cõtinetur,vbi hæc verba exposita sunt.[Nunc vide domũ tuã Dauid.] i.tu posteritas & cognatio Dauid regis,perpẽde populũ tuum,qa iam pauci remanẽt tecum,& ꝓuide populo tuo,vel vide domum tuã, hoc est,templum ex Dauid ordinatione cõstructum,& in eo sacrificia.q̃si dicant, nõ veniemus illuc amplius ad offerendũ.[Et abijt Israel in tabernacula sua.Super filios aũt Israel qcunq; habitabãt in ciuitatibus Iuda,regnauit Roboã.Misit ergo Roboã Adurã, qui erat super tributa,] ad vectigal leuandũ,vt decẽ tribus reuocaret,excusando ipsum Roboã de verbis prolatis, q̃si ex leuitate,non animo malo dictis, & qa iam paratus esset reuocare.[& lapidauit eum om̃is populus Israel,] hoc est,qdam ex decẽ tribubus de cæterorũ cõsensu,& hoc fecerunt in despectũ Roboam regis,& ex indignatione cõtra eum ac eius officiatũ. [& mortuus est.] Dicit Glossa, ꝙ secundũ Hæbræos, ipse Roboã ex suggestione istius Adurã,tam superbè rñderat, & de hoc (vt aliq opinanẽ) decem tribus habuerunt eũ suspectũ, & ꝙ propria q̃reret lucra:qa qui ꝓsunt tributis, cupiunt ea augeri. Veruntñ incertum videẽ,an de cõsilio Aduram,ita rñderit Roboam,q de consilio iuuenum seu adolescentum rñdisse sic perhibeẽ,sed Aduram iã erat senex.Nã & tẽpure Dauid ꝓfuit tributis,vt lib. 2. scriptum est,si tñ sit idẽ Aduram. [Porrò rex Roboam festinus ascendit currũ, & fugit in Hierusalẽ. Recessitq; Israel à domo Dauid vsq; in ꝓsentẽ diem. Factũ est aũt, cùm audisset omnis Israel, ꝙ reuersus esset Hieroboam,miserunt, & vocauerunt eũ congregato cœtu,& cõstituerunt eũ] videlicet ipsum Hieroboã,[regẽ super oẽm Israel,] hoc est,super decẽ tribus q̃ decæterò reseruauerunt sibi nomẽ hoc Israel, qm̃ plures erant. Itaq; elegerunt & fecerunt Hieroboam regẽ, qa sciuerunt sibi à Deo per Prophetã esse promissum decẽ tribuum regnũ,& qa fuit vir aptus ad hoc,vtpotè fortis,strenuus,prudẽs,& quia fuerat aduersarius Salomonis: sicq; eum promouẽdo, magis irritauerunt Roboam regẽ, & itẽ qm̃ fuit de tribu Ephraim, q̃ post tribũ Iuda fuit nobilis & famosa,potẽs ac bellicosa.In hac quoq; promotione Hieroboam, impleta fuit prophetia Iacob patriarchæ,q benedicẽdo filijs Ioseph, iuniorẽ noĩe Ephraim, ꝓposuit seniori Manassæ, dicens:Frater eius minor,maior illo erit. Id quoq; quod in bñdictione Ioseph proferẽ, Indè pastor egressus:qdam exponũt de isto Hieroboã,qdam de Iosue Ephratæo.[Nec sequutus est quisq̃ domum Dauid] i. nullus de tribubus Israel ex intẽtione & directè adhæsit Roboam nato ex Dauid tanq̃ regi, [ꝓter tribum Iuda solã.] Tribus quoq; Beniamin sequuta est Roboam occasionaliter,qa non poterat se separare à tribu Iuda,in cuius medio habitauit.similiter tribus Leui, qm̃ locus diuini cultus & sacrificiorũ,videlicet tẽplum,in Hierusalẽ stetit,& qa Hieroboã eos abiecit. [Venit aũt Roboã Hierusalẽ,& cõgregauit vniuersam domũ Iuda] i. totã illã tribus Iudę familiã, quantũ ad viros ꝓlio aptiores,[& tribũ Beniamin in cẽtum octoginta millia electorũ virorum & bellatorum,vt pugnarẽt cõtra domum Israel, & reducerẽt regnũ Roboam filio Salomonis. Factus est aũt sermo dñi ad Semeiã virum Dei, dicẽs: Loquere ad Roboam filium Salomonis regẽ Iuda,& ad oẽm domũ Iuda,& Beniamin,& reliquos de populo,dicẽs:Hæc dicit dñs: Nõ ascendetis, neq; bellabitis cõtra fratres vestros filios Israel. Reuertaẽ vir in domũ suam. A me enĩ factũ est verbum hoc.] i.diuisio ista monarchiæ regni Iudæorũ in duo regna, propter Salomonis peccata & improbã Roboam regis responsionẽ. [Audierunt sermonẽ dñi, & reuersi sunt de itinere,sicut ꝓceperat eis dñs. Aedificauit aũt Hieroboam Sichem in monte Ephraim, & habitauit ibi.] i. vrbẽ illam meliorauit in ædificijs,& loca munita aut fortalitia in ea cõstruxit ad resistẽdũ Roboam regi.[Et egressus indè,ædificauit Phanuel] i. oppidũ sic vocatum, de quo in lib. Iudicum fit mentio.[Dixitq; Hieroboam in corde suo:Nunc reuerteẽ regnum ad domum Dauid,] i. ꝓfidentia super decẽ tribus auferẽ à me,& redibit ad posteros regis Dauid, [si ascenderit populus iste] decẽ tribuum,[vt faciat sacrificia] per manus sacerdotum, [in domo dñi in Hierusalẽ,] qa amore tẽpli & suggestione sacerdotum redibunt ad sobolẽ Dauid,& conuertetur cor populi huius ad dñm suũ Roboam regẽ Iuda,] cui iure successionis cõpetisset dñium super populum illum,[interficientq; me] tanq̃ schismaticum principẽ,[& reuerteneẽ ad eum,] ad memoriã reuocando beneficia Dauid ac Salomonis.[Et excogitato consilio] vitiosissimo,ad cauenda illa pericula,vtpotè priuationẽ regni & mortẽ,[fecit duos vitulos aureos,] secundum quod Aaron in soli-

2.Reg. 20.

2.Reg. 20.

3.Reg. 11.

Gene. 48.
Gene. 49.

Iudic. 8.

Exodi 32.

tudine fecerat vnũ,& qm̃ in Aegypto didicit idololatriæ huius formationẽ. Aegyptij ẽ qdem taurum colebãt.[Et dixit eis:Nolite vltrà ascendere in Hierusalem,]ad sacrificia offerenda in festis paschæ,pentecostes & tabernaculorũ,pront pceptũ fuit Exod.34.Leuit. 22.& Numer. 28.[Ecce dij tui Israel q eduxerunt te de terra Aegypti.]Simili modo formato aureo vitulo per Aaron,
Exod. 32. filij Israel dixisse legunt:Hi sunt dij tui Israel,qui te eduxerunt de terra Aegypti,i. simulacra ista colatis pro Deo,qui eduxit vos de Aegypto. Sed qualiter vir ille ingeniosus potuit tam stultam & apertissimè falsam propositionẽ proponere populo? & quomodò populus ille, qui hactenùs coluit verum Deũ,potuit tali mendacio cõsentire aut credere,q; s. imagines illæ recenter factæ
Sapient. 1. essent dij eorũ?Ad quod dici potest,q excæcauit eos eorum malitia. vel dixit sic, nõ q ratio sua hoc verũ putauit,sed vt per hanc viã pfacta vitaret pericula, quẽadmodùm Salomon idola ado-
3.Reg. 11. ranit,ne suas cõtristaret delicias.Populus aũt ad idololatriã fuit procliuis.Veruntñ Iosephus ni-
Iose. lib. 8. an. iu. ca. 8. titur aliqualiter excusare Hieroboam & filios Israel,dicens,q Hieroboam persuasit populo,dicẽs:Vbiq; psens est Deus,nõ oportet vt in vrbe aduersariorũ Hierusalẽ ipsum qratis,sed in vitulis istis ipsum adorare potestis & colere. Verùm excusatio ista nõ valet,nec cõcordat scripturæ, q infrà sæpissimè asserit,q adorauerũt vitulos & eis sacrificauerunt.[Posuitq; vnũ in Bethel & alterũ in Dan]i.in locis seu oppidis illis aut montibus fecit duo phana,in quolibet vnũ,&in quolibet phano posuit vitulũ vnum,&erãt loca illa remota ab inuicẽ,vt longè habitantes,faciliùs deuenirent ad vnũ illorum. [& factum est verbum hoc in peccatũ] i. ex illo pcepto seu facto Hieroboã,sequuta sunt peccata grauissima,idololatria s. & alia multa. Nã subdit, [ibat eñ populus
Ibidem ad adorandũ vitulũ vsq; in Dan.] similiter ad adorandũ vitulum alium in Bethel,q vituli à Iosepho vocant vitulæ,& Osee 10. dicunt vaccæ. [& fecit phana in excelsis] i. duo pfata vitulorum tẽpla in locis sublimibus mõtosis Bethel & Dan,[&] fecit [sacerdotes de extremis populi] i. de
Iose. lib. 8. an. iu. ca. 8. reliquis tribubus sibi subiectis,[q non erãt de filijs Leui,] Vndè secundũ Iosephũ dixit:Faciã vobis ministros & sacerdotes ex vobismetipsis,vt nõ indigeatis filijs Leui,& tñ hæc oĩa erant cõtra legis pcepta,videlicet facere similitudinẽ ad colendũ in ea Deũ,vt Exod. 20. legitur, similiter sacrificare extra Hierusalẽ templo ibi cõstructo,& de alijs tribubus facere sacerdotes.[Cõstituitq; diem solennẽ in mense octauo, quintadecima die mẽsis]i. diẽ dedicationis phanorum
3.Reg. 8. suorum atq; altariũ,quẽadmodùm Salomon septimo mense ad hoc certũ deputauerat diẽ. ideo subdit: [in similitudinẽ solennitatis] dedicationis [q celebrat in Iuda]i. in Hierusalẽ & in templo ac populo tribus Iudæ.[Et ascendens altare]i. ad altare accedẽs,[similiter fecit in Bethel]i. phano ibi cõstructo,[vt immolaret vitulis quos fabricatus fuerat,] sicq; assumpsit sibi sacerdotale officiũ,& manifestè dicit scriptura,q vitulis immolauit,nõ Deo vero in vitulis.& qũuis deus
Exod. 32. verus q eduxit Israel de Aegypto,sit vnus,pluraliter tñ dixerũt,Eccè dij tui,iuxta modũ loquendi idololatarũ,vel plurale pro singulari ponẽdo,sicut de vitulo Aaron loquebantur, Isti sunt dij tui. [Constituitq; in Bethel sacerdotes excelsorũ,q fecerat,& ascendit super altare quod extruxerat in Bethel,quintadecima die mensis octaui,quẽ finxerat de corde suo.Et fecit solennitatem filijs Israel,& ascendit super altare,vt adoleret incẽsum]i. solennitatẽ dedicationis celebraret, sicut expositum est,de qua multa loquunt Osee 7. Dies regis nostri,i. hæc est dies solennis, quã
Iose. lib. 8. ant. iu. ca. 8. rex noster Hieroboam instituit nobis, prout ibi expositũ fuit.Circa hæc scribit Lyra: Dicũt aliqui,& satis pbabiliter secundũ ista Iosephi verba,q populus in illis vitulis adorauit Deũ.Cõtra
R.Paulus quod scribit R.Paulus,& ait,q populus in illis vitulis adorauit Deum,& sic excusatus fuit à pec
Exod. 32. cato idololatriæ,est penitùs incõueniens:qm̃ sub eisdẽ forma & modo coluerũt vitulos,sicut populus Israel in deserto vitulũ aureum,dicẽdo:Isti sunt dij tui Israel,&c. sicq; vitulos receperũt in
Psal. 105. deos,iuxta illud:Mutauerunt gloriã suam in similitudinẽ vituli comedentis. Vndè & Amos 8.habet:Qui iurant in delicto Samariæ, & dicunt: Viuit Deus tuus Dan. ¶Iuxta tropologiã patet ex
Eccl. 34. Prouer. 11. isto cap.q stultum sit,sapientiorum,seniorum & expertorum cõsilia nõ sectari, & iuniorum cõsilijs adhærere. Qui eñ nõ est expertus,pauca recognoscit,& vir in multis expertus cogitat multa,eritq; salus vbi sana cõsilia. Insupèr Roboam malos,duros & ambitiosos psidentes designat,q subditis suis nesciunt humiliter rñdere,mititer loq,cõdescẽdere,& in pijs acquiescere precibus, sed propria cõmoda qrunt,timeri & honorari desiderãt,& cũ austeritate ac potẽtia psunt. Similiter Hieroboam eos pfigurauit,qui in principio suæ promotionis sunt boni, sed tẽpore procedẽte,honores peruertunt ipsorũ mores,ita q timore perdendi principatum aut sustinẽdi molestiam,in multa & grauia labunt facinora,nec cõfidunt in dño,sed honores,dignitates & plationes suas,quasi simulacra qdam colunt,amãt,appreciant. Nec Hieroboam iste ex formidine qua
3.Reg. 11. occidi timuit,excusat:qm̃ per prophetam Deus sibi promisit,q esset cũ eo, & domũ ei ædificaret fidelẽ,si in suis permaneret pceptis,sed ipse diuinam promissionẽ non perpẽdit,nec eius iussionẽ implere curauit. Postremò cõstat ex his,ad quãta facinora trahat ambitio,qa Hieroboã iste in tantùm ad suã dñationẽ afficiebat,q timore perdẽdi eandẽ,introduxit idololatriã pessimam,

&

& totum populum dei sibi cōmissum,auertit à cultu dei,&ad multipliceẽ diuinorũ transgressio-
nē pceptorum,vniuersam sibi creditam cōmunitatē induxit,nō cōsiderans neq; formidās diuini
rigorē iudicij,acerbitatē æterni supplicij, neq; suorũ immanitatē innumerabilitatēq; scelerum.

¶Expositio cap. 13. Et eccè vir Dei de Iuda. Arti. XXI.

INcrepatio & obstinatio ipsius Hieroboam,hîc describunt.[Et eccè vir Dei]videlicet sanctus
propheta,q fuit Dei,nō solùm per creationē & generalē gubernationē,sed itèm per pdestina-
tionē æternā & specialē denotionē,[venit de Iuda] i. de terra regni Iudæ,[in sermone dñi] i. ha-
bēs sibi cōmissum sermonē impio regi denunciandũ. vel in sermone dñi,i. ex Dei pręcepto.De
isto viro Magister in hist. ait,ꝙ 2.Paral.12. vocetur Addo sed aduertendũ ꝙ 2.Paralip. scriptum Pet. Co. hi-
est,opera Roboam scripta sunt in lib, Addo videntis. Similiter eodē lib. fert:Reliqua verba Sa- sto. lib. 3.
lomonis scripta sunt in visione Addo,Videntis cōtra Hieroboam,ex qbus probabiliter æstima- Re. cap. 29.
tur,ꝙ vir iste fuerit Addo,non tñ in Paralip.dicit istud. [in Bethel] ad phanũ quod erat ibidèm,
[Hieroboam stante super altare] i. ante illud,ita ꝙ pro parte eminebat superiùs,[& thus iacien- 2.Reg. 9.
te,& exclamauit cōtra altare in sermone dñi,& ait:Altare altare] nō ꝙ altare potuerit verba in-
telligere vel audire,sed propter astantes,ad altare verbum direxit,vt ipsi aduerterent.Hæc dicit
dñs:Eccè filius nascetur domui Dauid] i. in regno Iudæ ex semine Dauid ad magnũ illius regni
cōmodũ ac profectũ,[Iosias noīe:] quod additur,propter maiorē excellentiā ac certitudinē va-
ticinij huius,& propter sanctitatē tanti regis,[& immolabit] i. cōburet quātùm ad ossa,[super
te sacerdotes excelsorũ] i. phanorũ & altarium seu vitulorum aureorũ in locis sublimibus posi-
torum,[q nunc in te] i. super te [thura succendunt,& ossa hoīm super te incendet.]quod quali-
ter factũ sit, infrà lib. 4. describit, & hoc fecit Iosias in cōtemptũ idololatriæ & phanorũ. Vndè 4.Reg. 23.
infrà vocatur pollutio illorũ altariũ,quod etiā fuit Deo placitũ tanq̄ sacrificium, propter quod
vocat hîc immolatio.[Deditq;] propheta [in illa die signũ,] i. miraculũ fecit,ad probandum ꝙ
verè loqueret ex parte Dei,[dicens: Hoc erit signum quod loquutus est dñs:Eccè altare scindet]
cùm tñ sit forte ac factũ de nouo,[& effundet cinis q in eo est] i. qui super altare mansit ex cōbu
stione holocaustorũ,décidet per scissurā altaris.[Cũq; audisset rex sermonē hoīs Dei, quē incla-
mauerat cōtra altare in Bethel,extendit manum suā de altari,dicens:Appræhendite eum.] i. ca-
ptiuate.[Et exaruit manus eius quā extenderat cōtra eum,nec valuit eam retrahere ad se. Altare
quoq; scissum est,& effusus est cinis de altari,iuxta signũ quod pdixerat vir Dei,in sermone dñi.
Et ait rex ad virum Dei,] ex plaga Dei perterritus: [Deprecare faciē dñi Dei tui,] i. pietatis eius
respectũ,[& ora pro me,vt restituat manus mea mihi.] i. vt curet à Deo,sicq; vti valeā ea,& quā-
tùm ad vsum,eam recipiā.[Orauitq; vir Dei faciē dñi,] reddens bonum pro malo,[& reuersa est Roman. 12.
manus regis ad eum,&facta est sicut priùs fuit,]vt ex tantis dei miraculis ac beneficijs cōpunge-
retur ac pœniteret.[Loquutus est aũt rex ad virum Dei,] volēs esse gratus eidē:[Veni mecũ do-
mum,vt prādeas,& dabo tibi munera.] Si pro curationis supernaturalis bñficio tēporale qd re- 4. Reg. 5.
pendere voluit,Simoniacũ fuit,prout infrà de Naamā inducet.[Rñdit vir Dei ad regē:Si dederis
mihi mediā partē domus tuæ,] imò & totā domum,totumq; regnum,[nō veniā tecum,nec come
dā panē,neq; bibā aquā in loco isto.Sic eñ mandatum est mihi in sermone dñi,] & pro nulla re
mundi,licet Dei mandatum puaricari. [pcipientis:Nō comedes panē,neq; bibes aquā,nec reuer
teris per viā qua venisti. Abijt ergo per aliā viā, & nō est reuersus per iter quo venerat in Bethel.
Prophetes aũt qdam senex habitabat in Bethel, ad quē venerunt filij sui, & narrauerunt ei oīa
opera q̄ fecerat vir Dei illa die in Bethel. Et verba q̄ loquutus fuerat ad regē, narrauerunt patri
suo.Et dixit eis pater eorũ: Per quā viam abijt? Ońderunt ei filij sui viā per quā abierat vir Dei,
qui venerat de Iuda.Et ait filijs suis:Sternite mihi asinũ.Qui cũ strauissent,ascendit & abijt post
virum Dei, & inuenit eum sedentē subtus terebynthum. Et ait illi: Tũne es vir Dei,q venisti de
Iuda?Rñdit ille:Ego sum.Dixitq; ad eum:Veni mecum domũ,vt comedas panē. Qui ait:Nō pos
sum reuerti, neq; venire tecũ,nec comedā panē, neq; bibā aquā in loco isto, qa loquutus est dñs
ad me,in sermone dñi,dicēs:Nō comedas panē,& nō bibas aquā ibì, nec reuertéris per viam qua
ieris.Qui ait:Et ego propheta sum similis tui.Et angelus loquutus est mihi in sermone dñi dicēs:
Reduc eum tecum in domum tuā,vt comedat panē,& bibat aquā.Fefellit eum,& reduxit secũ.]
Timuit eñ ille bonus propheta offendere Deum,non obediēdo cōmissioni diuinæ factæ per an
gelum,vt putauit,tñ nō debebat ita faciliter credere,sed dñm inuocare, vt sibi super hoc verita-
tē ońderet,quēadmodùm si alicui appareat quis in specie Chri, & dicat se Chrm ac iubeat ado-
rare. ideo ait Ioannes apostolus:Charissimi,nolite oñi spiritui credere,sed pbate spūs vtrùm ex 1.Ioan. 3.
Deo sint.[Comedit ergo panē in domo eius,& bibit aquā. Cumq; sederēt ad mensam, factus est
sermo dñi ad prophetā q reduxerat eum.] i. ad pseudoprophetā.Quid aũt dñs dixerit huic falso
per angelum,in textu non exprimit, sed ex sequētibus elicit. Annunciauit etem ei qd bonus ille
propheta passurus esset pro inobediētia sua, & forsan nō vidit exteriùs angelũ in aliqua forma

sensibili, sed in vi imaginatiua audiuit & vidit quod subdit: [Et exclamauit ad virũ Dei, q venerat de Iuda, dicẽs: Hæc dicit dñs: Quia nõ obediens fuisti ori dñi, & nõ custodisti mandatũ quod p̃cepit tibi dñs Deus tuus, & reuersus es, & comedisti panẽ, & bibisti aquã, in loco in quo p̃cepit tibi, ne comederes panẽ, neq; biberes aquã, non inferet̃ cadauer tuũ in sepulchrũ patrum tuorũ] i. ad patriã tuam viuus nõ reuertéris, nec sepelieris in ea. Deniq; prophetica reuelatio cùm sit donum grãæ gratis datæ, cõmunis est bonis & malis: sicq; impio huic facta est reuelatio illa. [Cũq; comedisset & bibisset, strauit asinũ suum propheta quẽ reduxerat. Qui cùm abijsset, inuenit eum leo in via,] q leo, Deo sic ordinante, ibì aduenit ductu angeli boni, quo ductu animalia venerũt
Gene. 6. 7. ad Noe in arcã. [& occídit,] nõ corpus eius dilaniando, sed forsitan simpliciter suffocando, iuxta quẽ modum leones occiderunt sanctũ Ignatium martyrẽ illustrissimũ. [Et erat cadauer eius proiectum in itinere,] vbi & leo corpus extinctũ proiecit, vt factũ à transeuntibus videret̃ & publicaretur. Vndè appáret q sanctua ille propheta viso leone, paululùm declinauit à via ex naturali mortis timore, & tñ ipsam mortẽ æquanimiter pro sua culpa sustinuit. [Asinus aũt stabat iuxta illum,] puta leonẽ, non fugiens neq; læsus, vel iuxta illúm prophetam occisum, [& leo stabat iuxta cadauer, [custodiẽs asinum & corpus exanime, in quo facto cõsiderant̃ multa miracula, q s. leo nec defunctũ nec asinum laniauit aut manducauit, nec facto cõmisso recessit, vt suæ natura: est, & instar rationalis creaturæ custodiuit occisum, ne à bestijs aut auibus tangeret̃, atq; vt ait Glossa, Ex hoc q leo cadauer sic honorauit, cõstat, q culpa prophetæ relaxata fuit in sua morte. Præterea aliq dicunt, prophetam illum fuisse partìm inductũ ad credendũ pseudoprophetæ de-
Gregorius siderio corporeæ escæ, qa esurijt. Gregorius aũt videtur sentire, q sanctus ille propheta per miracula, per se exhibita, inani motus sit gloria, ideoq; permissus sic decipi. Iterũ ait Gregorius: Benè ex ore mali prophetæ sententiã mortis accepit, cuius seductione à p̃ceptis vitæ declinauit, vt indè pœnã veraciter sumeret, vndè culpã negligenter admisit. [Et eccè viri transeuntes, viderũt cadauer proiectũ in via, & leonẽ stantẽ iuxta cadauer, & venerunt, & diuulgauerunt in ciuitate, in qua ꝓphetes ille senex habitabat. Quod cũ audisset ꝓpheta ille, q reduxerat eũ de via, ait: Vir Dei est] i. corpus ipsius, [qui inobediens fuit ori dñi, & tradidit eum dñs leoni] ad occidendum, [& confregit eum, & occídit iuxta verbum dñi quod loquutus est ei.] Ex hoc appáret, q non solùm suffocauerit eum, sed & dentibus læsit vel confregit eum, qa à vitæ integritate eum subtraxit, imò qa pro culpa sua fuit occisus, forsitan fuit & læsus. [Dixitq; ad filios suos: Sternite mihi asinum. Qui cùm strauissent, & ille abijsset, inuenit cadauer eius proiectum in via, & asinũ & leonem stantes iuxta cadauer: non comedit leo de cadauere, nec læsit asinum. Tulit quoq; prophetes cadauer viri Dei, & posuit illud super asinum,] super quẽ venit ille sanctus propheta, nec timuit malus ille propheta à leone occídi, qa perpendit leonẽ ideò iuxta cadauer manere, vt traderet̃ mox sepulturæ. [& reuersus, intulit in ciuitatẽ * prophetæ senis, vt plangerent eum. Et po-
* ꝓphetes senex suit cadauer eius in sepulchro suo] quod sibi ipsi iam p̃parauit aut deputauit, sicq; honorauit verum prophetam, quẽ & ideò in proprio posuit monumento, vt iuxta eum sepeliret̃. [Et planxerunt eum, heu heu mi frater.] Iste fuit tunc modus deplangendi defunctos, dicuntq; aliqui, q fictè tantùm deplorauerunt eũ, qa ad hoc falsus ille decepit eũ, vt propter inobedientiã suã mereret̃ occídi, vel ꝓbaret̃ mentitus esse regi, dicẽdo se ibì nullatenùs comesturũ, vel trãsgressus diuinum p̃ceptum. sed dato q falsus ille defleuerit ipsum fictè, probabile tñ est, q alij eũ deplanxerunt ex corde, p̃sertim propter miracula circa ipsum in morte exhibita. [Cumq; planxissent eũ, dixit] pseudopropheta ille [ad filios suos: Cùm mortuus suero, sepelite me in sepulchro, in quo vir Dei sepultus est, iuxta ossa eius ponite ossa mea. Profectò em̃] i. indubitáter & certè [veniet] i. implebit̃ [sermo quẽ p̃dixit in sermone dñi] i. Dei verba sibi dicta ac reuelata repetendo. vel veniet sermo, i. res significata per sermonẽ, [cõtra altare quod est in Bethel] q s. supra ipsum cõburent̃ ossa sacerdotum ipsius sacrilegorum, [& contra oĩa phana excelsorum, q̃ sunt in vrbibus Samariæ] in locis altis constructa. Veruntñ hucvsq; nõ legitur bonus ille propheta prophetasse de prophanatione phanorũ illorum, sed ex verbis istis elicit̃, q etiam contra illa oĩa pro-
4. Reg. 23. phetauit, quæ post tempus istius pseudoprophetæ multiplicata fuerunt, & infrà lib. 4. legunt̃ à Iosia esse destructa. Hinc falsus iste iussit se sepeliri iuxta sanctum ꝓphetã, vt ossa sua cũ ossibus illius prophetæ manerẽt intacta, nec cremarent̃ super illud altare. [Post hæc verba] i. post præfata gesta & signa ac vaticinia, [nõ est reuersus Hieroboam de via sua pessima] cùm vidisset præfata miracula de scissione altaris & curatione propriꝫ manus, nec dubiũ quin & percepit q̃ gesta
* populis erãt circa bonũ illũ prophetã, [sed econtrariò fecit de nouissimis * populi] i. etiam de vilioribus hominibus decẽ tribuũ, [sacerdotes excelsorum] i. idolorũ & phanorum q̃ erant in locis sublimibus cõstituta. [Quicunq; volebat, implebat manum suã, & fiebat sacerdos excelsorũ] i. cõsecrari se fecit & hostiã obtulit, q̃ in cõsecratione sacerdotũ cõsueuit offerri: vel impleuit manum suam, portando in manibus suis munera regi, per q̃ obtinuit sacerdotiũ illud: vel impleuit manũ

ipsius

ipsius regis, dando ei precium siue pecuniam pro sacerdotio obtinendo. [& propter hanc causam peccauit domus Hieroboam,] i. cognatio seu soboles & familia eius atq; domestici sequentes scelera regis, [& euersa est & deleta de superficie terræ.] ❡Circa hæc quæritur, primò, qualiter potuit esse q̃ Hieroboam post signa prætacta mãsit tam obstinatus? Ad quod Iosephus, aliiq́; expositores & Magister in historijs ipsum sequentes, dicunt q̃ pseudopropheta ille persuasit Hieroboam regi, nõ fuisse verum prophetam, quem dñs per leonem occidit, dexteramq́; ipsius ex labore thurificandi & immolandi obstupuisse seu aruisse, & cùm indè qeuisset, ad pristinum redisse vigorem, atque altare fuisse scissum ex onere impositarum hostiarum. sed textus non videtur his consonare, qm̃ sicut iam patuit, falsus ille euidenter dixit ac fatebatur, q̃ propheta ille fuisset vir Dei, & q̃ in nomine Dei esset loquutus, q̃ item oĩa quæ prædixit, certissimè implerentur, q̃ etiam esset à leone occisus, eo q̃ Dei præceptum fuit transgressus comedendo in loco ꝓhibito. ❡Deindè quæritur, an bonus ille propheta peccauit mortaliter comedendo in loco illo. Videtur q̃ sic, quia diuinum violauit præceptum, & fuit inobediẽs Deo, & quia fuit statim occisus. Ad istud non audeo aliquid affirmare, nisi q̃ peccatum illud fuit aut leue mortale, aut grossum veniale, & q̃uis materialiter præuaricatus fuit præceptum diuinum, nõ tñ formaliter, vt appáret, quia putauit Deum interim mutasse præceptũ. Ex his infert Henricus de Hassia, q̃ homo difficulter excusetur à diuini transgressione præcepti, imò & faciliter incidat eam, quia propheta iste, non obstante q̃ credidit dñm præcepisse, quod falsus ille asseruit, nihilominùs iudicatus est inobediens fuisse: quid ergo de his, q ex certa scientia, ex proposito, ex mera malitia peccant? & si iustus atque oĩpotens Deus tam citò ac dire vltus est culpam illam, quæ tantam habuit excusationem & alleuiationem: qualiter puniturus est eos, qui sine freno absq; timore ac numero transgrediuntur? Denique constat ex isto, qualiter Deus suos electos in præsenti castigat, reprobos verò æternæ damnationi reseruat. Nam sanctum illum prophetã pro culpa sua mox interemit, sed pseudoprophetam illum reliquit hic impunitum. Innotescit itèm ex his, qualiter dominãdi libido obtenebret, induretq́; animum & incorrigibilem efficiat hoĩem, ita vt nec signis, nec beneficijs, nec ratione, nec cõminatione retrahatur à vitijs. Itaq; qñ in vita hac occurrũt nobis mala morte minora, pensemus qualiter ille vir Dei pro modica (vt appáret) culpa patienter tulit mortis illius tormenta, sicq́; semper patientes ac humiles permaneamus.

Iose. lib. 8. an. Iu. ca. 9. pet. Cõ. hist. li. 3. re. ca. 29

❡Expositio cap. 14. In tempore illo ægrotauit Abia. Art. 22.

DE vitijs, debitisq́; punitionibus Hieroboam regis decem tribuum, & Roboam regis Iudę, hic agitur. [In tẽpore illo ægrotauit Abia filius Hieroboam] primogenitus. ægrotauit aũt ęgritudine, de qua paulò pòst obijt, & q̃uis ægrotatio illa ex naturalibus potuit causis procedere, ex diuina tñ prouidentia, cui naturalia cuncta subduntur, principaliter venit, vt impius rex in ægrotatione & obitu primogeniti, charioris q́; filij sui grauiter affligeretur. Secundò, ne bonus iuuenis ille paulatim inficeretur criminibus patris ac populi sui, sicut de iusto legitur Sapien. 4. Viuens inter peccatores translatus est. Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ipsius, aut ne fictio deciperet animam eius. Tertiò, ne iuuenis ille diutiùs viuendo, videret mala pœnalia suę cognationi futura, quemadmodùm infrà habetur de rege Iosia: Iam colligam te ad patres tuos, vt non videant oculi tui oĩa mala quæ inducturus sum super locum istum. [Dixitque Hieroboam vxori suæ: Surge & commuta habitum,] induendo plebeia ac vulgaria vestimẽta, [ne cognoscaris, q̃ vxor sis Hieroboam,] vtpotè regina, ne fortè propheta ad quẽ ibis, abneget tibi dicere veritatem propter me, quia eius informationi & præceptis Dei mihi per eum datis, non acquieui, vel ne propter regiũ fastum vereatur tibi dicere quod verum est. [& vade in Silo, vbi est Ahias propheta, qui loquutus est mihi, q̃ regnaturus essem super populum hũc. Tolle quoq; in manu tua] i. in aliquo repositorio seu canistro manu portando, [decem panes & crustulam] i. panem paruum ac tenuem sic vocatum, quia totaliter quasi crustra est, de quo sæpè Leuit. 2. & 6. agitur mentio. [& vas mellis,] quæ oĩa misit prophetæ antiquo quasi in eleemosynam, & vt ad bñuolentiam ꝓuocaretur, non aũt vt precium prophetiæ, imò magis vt stipẽdium vitæ: vel si impius rex corrupta misit intentiõe, sctũs tñ ꝓpheta non accepit nisi vt sustentaculũ vitæ. [& vade ad illum Ipse eñ] Ahias ꝓpheta q mihi prędixit q̃ regnarem, [indicabit tibi qd euenturũ sit huic puero.] credebat ergo Hieroboam, q̃ ꝓpheta ille de hoc faciliter impetraret reuelationẽ à dño. [Fecit, vt dixerat Hieroboã, vxor eius. Et cõsurgens, abijt in Silo, & venit in domũ Ahiæ. At ille non poterat videre, qa caligauerãt oculi eius p̃ senectute. Dixit aũt dñs ad Ahiam: Eccè vxor Hieroboam ingreditur, vt cõsulat te super filio suo, qa ægrotat. Hæc & hæc loquéris ei. Cùm ergo illa intraret, & dissimularet se esse q̃ erat, audiuit Ahias sonitũ pedũ eius introeũtis per ostiũ,] cui oeus iam reuelauit quæ esset, cur venisset, & quid puero eueniret. [& ait: Ingredere vxor Hieroboam. Quare aliàm te esse simulas?] quasi dicat, frustrà hoc agis, qa diuina reuelatione pãdunt occulta: etsi humanam, non tñ propheticam ac diuinam, potes effugere notionem. [Ego aũt missus sum

4. Reg. 22.
Leuit. 2. & 6. Exo. 29.
3. Reg. 11.

ad te durus nūcius]i.aduersa & aspera nuncians.sed cùm mulier ista missa fuerit ac venerit ad prophetam,non ille ad ipsam,quō verum est quod ait:Ego missus sum ad te?Et rñdendum,q̄ q̄dam missio est localis, qua fœmina ista venit missa ad vatem. Alia est missio spiritalis, qua quis dicitur mitti,qa ad agendū aliqd deputatur,dirigitur,ordinatur,sic propheta iste fuit missus,i.directus à spūsancto ad loqnendū fœminæ huic verba sequētia,de qua missione Hiere.49. habet: Auditum audiuimus à dño,& legatus ad gentes missus sum. & Abd.1. Legatum ad gentes misit: qa nec Hieremias,neq; Abdias corporaliter missus fuit gētilibus.[Vade,& dic Hieroboā]tuo marito:[Hæc dicit dñs Deus Israel:Quia exaltaui te de medio populi,& dedi te ducem super populum meum Israel,& scidi regnum domus Dauid,& dedi illud tibi,& non fuisti sicut seruus meus Dauid,q custodiuit mādata mea,& sequutus est me in toto corde suo,faciens quod placitū esset in conspectu meo,sed operatus es malè super oēs q fuerunt ante te,& fecisti tibi deos alienos &
for.etergū cōflatiles,vt me ad iracundiā prouocares]i. peiùs q̄ reges Israel te peiores operatus es,ex quo videtur grauiùs peccasse,q̄ Salamon,q nō coluit deos alienos ex animo,sed ne cōtristaret suas delicias,neq; induxit cōmunitatē gñaliter ac directè ad idololatriā,nec cultum veri Dei in templo prohibuit.[me aūt,piecisti post corp⁹ tuum]i.tanq̄ aliqd vile reliqsti atq; à tuo corde abiecisti. [idcircò eccè ego inducam mala super domū Hieroboā,percutiā de Hieroboā mingentē ad parietem,]i.qcquid masculini est sexus,cui cōpetit stādo ad parietē emanare vrinā,[& clausum & nouissimū in Israel]i.etiam incarceratos ac viliores quosq; de semine eius, q ei cōmunicauerūt in crimine,cùm tñ talibus miserabilibus personis soleat parci. Porrò, q̄ per mingentē ad parietem debeat intelligi masculus,patet ex eo,quod suprà 1.Reg.25.Dauid dixit de Nabal:Non mansisset mingēs ad parietē vsq; ad manè.Quidā per mingentē ad parietē, intelligūt vel canē q crure leuato super parietē mingit,vel infirmos ac debiles q mingere nequeunt,nisi se ad parietē appodiando,q sensus non videt cōueniēs,nec textui cōsonus.Deus eñi principaliter minabat̃ sanis ac fortibus viris,deindè infirmioribus:& hoibus,non canibus.[& mundabo reliquias domus Hieroboam,]i.terram purgabo ab eis,auferendo eos de vita hac.ideo subdit,[sicut mūdari solet fumus vsq; ad purum]i.sicut purgat̃ domus à fumo,per hoc q̄ fumus educit̃. [Qui mortui fuerint de Hieroboā in ciuitate,comedēt eos canes:q aūt mortui fuerint in agro,vorabunt eos aues cæli,qa dñs loquutus est.Tu igitur surge,& vade in domū tuā,& ipso introitu pedum tuorum in vrbem]i.intrante te domū tuā,[morietur puer]videlicet filius tuus Abia,q tñ fuit virilis ætatis aut circiter.[& planget eum oīs Israel,& sepeliet.Iste eñi solus inferet̃ de Hieroboā]i.de sobole eius, [in sepulchrum]ita q̄ reuerēter sepeliet̃,[qa inuētus est super eo sermo bonus à dño Deo Israel in domo Hieroboā.]i.iste solus inter filios Hieroboā bonus est,& Deus de ipso bona loquutus est ad suum honorē.Fuit eqdem virtuosus,atq; vt fertur, cùm pater eius ,phibuisset populo suo ire & sacrificare in tēplo Hierusalē,& in vijs posuisset aliquos ad obseruandū, an aliqs illuc iret vt caperēt eos,iste Abia,p posse amouit illud impedimētū,& cooperabat̃ ad hoc, q̄ liberè irēt ad templū.Multi q̄ppe ex decē tribubus illuc iuerunt,iuxta illud 2.Paral.11.De cunctis tribub⁹ Israel qcunq; dederāt cor suum,vt q̄rerent dñm Daum Israel,venerunt Hierusalē ad immolandū victimas dño Deo patrum suorum.[Cōstituet aūt dñs sibi regem super Israel, q percutiat domum Hieroboam in hac die]i.de,pximo vel eadem die circulo redeunte,[& in hoc tempore,& percutiet dñs Deus Israel]i.decē tribus pro suis sceleribus puniet, & de terra ista expellet,[sicut moueri solet arundo in aqua,]vbi vento faciliter agitatur,sicut in Euangelio dicitur: Quid existis in
Matt.11. Luc.7. desertum videre?arundinem vēto agitatam?[Et euellet Israel de terra bona hac,quam dedit pa-
4.Reg.17. tribus eorum,& ventilabit eos trans flumen,qa fecerunt sibi lucos,vt irritarent dñm]i. disperget eos in terram Assyriorū,vt infrà legitur factum. sicq; per fluuiū potest intelligi vel Iordanis, vel Mesopotamiæ aut Syriæ flumen,de quo Ios.24.ait:Trans fluuium habitauerūt patres vestri.[Et tradet dñs De⁹ Israel]vtpotè decē tribus,aduersarijs suis,[propter p&ā Hieroboā, q peccauit & peccare fecit Israel,]i.propter crimina regis sui,in q̄bus & ipsi imitati sunt eum.[Surrexit itaque vxor Hieroboam,& abijt,& venit in Thersa.Cumq; illa ingrederetur limen domus, puer mortuus est,& sepelierunt eum.Et planxit eum oīs Israel iuxta sermonem dñi quem loquutus est in manu serui sui Ahiæ prophetæ.Reliqua aūt verborum Hieroboam,quō pugnauerit,& quō regnauerit,eccè scripta sunt in lib.verborum dierum regum Israel. Dies aūt q̄bus regnauit Hieroboā, 22.anni sunt.Et dormiuit Hieroboam cum patribus suis,regnauitque Nadab filius eius pro eo.] Expedita descriptione vitæ ac mortis primi regis decē tribuū,redit scriptura ad describendū facta regis Iuda contēporanei eius.[Porrò Roboā filius Salamonis regnauit in Iuda. Quadraginta & vnius anni erat Roboā,cū regnare cœpisset,& 17. annos regnauit in Hierusalē ciuitate quā elegit dñs,vt poneret nomē suū ibi,ex oībus tribubus Israel.Nomē aūt matris eius Naama Amanithis.]Vñ apparet, q̄ Salamō de pria principali cōiuge sua filia Pharaonis, nō habuerit filiū masculū:vel si habuit,nō māsit superstes vsq; ad mortē Salamonis.aliàs successisset ei in regno,si tñ
ad

ad hoc aptus fuisset.[Et fecit Iudas]i.rex Roboā & populus eius,[malum coram dño]oīa intuen te,ad cuius irreuerentiā,peccatiq; grauitatē spectat,ꝙ infelix creatura ipso pſente ac inſpiciēte audet peccare.[& iritauerūt eum ſuper oībus q̄ fecerāt patres eorum, in pc̄tis ſuis q̄ peccauerūt. Aedificauerūt em̄ & ipſi ſibi aras & ſtatuas]i.altaria & idola,qbus ſuper altaria illa immolaretur, [& lucos]i.nemora,ꝓ idololatrijs & luxurijs exercendis,[*ſuper oēm collē excelſum, & ſubter oēm arborē frondoſam.]q̄ diſtributio accōmoda eſt,atq; intelligenda,ꝓ gn̄ibus ſingulorū,non ꝓ ſingulis generū,ſicut & infrà ſæpè.[ſed & effœminati fuerunt in terra] Iudæ, i. euirati natura, arte aut actu,ſeu molles ad fœmineā fragilitatē deducti & eneruati ſeu ephebi vitijs Sodomiticis dediti,prout 2.Mach.4.narraī,& Eſa.2.pueris alienis adhæſerūt. [fecerūtq; oēm abominationem gentiū,quas attriuit dn̄s ante faciē filiorū Iſrael.]Cōſequenter tantorū punitio ſcelerū recitatur:In 5.aūt anno regni Roboā,]q(vt 2.Paral.12.legiī)tribus annis cum populo ſuo ambulauit in via dn̄i,[aſcendit Seſac rex Aegypti in Hieruſalē]q̄ tunc fuit tribus muris fortiſſimis clauſa & munita,ideo eam tam citò ac faciliter non potuiſſet intrare, niſi intromiſſus fuiſſet,cùm & potētiſſimus ille Nabuchodonoſor, quaſi triennio obſederit eam anteq̄ eam potuit obtinere: quam nec tunc obtinuiſſet,niſi fames inualuiſſet in ciuitate.Itaq; prout Ioſephus & Magiſter in hiſt.tradunt,rex Aegypti pcedentib9 pactis fuit intromiſſus, ſed fœdera non ſeruauit. imò templum,palatiū,ciuitatē ſpoliauit non modicè,vt cōſequenter textus q planus eſt,enarrat.[& tulit theſauros domus dn̄i,& theſauros regios,& vniuerſa diripuit. Scuta quoq; aurea q̄ fecerat Salamon,pro qbus fecit rex Roboā ſcuta ærea,& tradidit ea in manū ducū ſcutariorū,& eorū q excubabāt ante oſtium domus regis.Cumq; ingrederet rex in domū dn̄i, portabāt ea q pcundi habebāt officiū,& poſteà reportabāt ad armamentariū ſcutariorū.Reliqua aūt ſermonum Roboā, & oīa q̄ fecit,eccè ſcripta ſunt in lib.ſermonūdierum regum Iuda. Fuitq; bellum inter Roboam & Hieroboā cunctis diebus.Dormiuitq; Roboā cum pr̄ibus ſuis,& ſepult9 eſt cum eis in ciuitate Dauid.Nomē aūt matris eius Naama*Amanithis, & regnauit Abia fili9 eius,ꝓ eo.] Quæ hîc non exponunī,2.Paral.12.patēt & exponunī.Paſſibus aūt planis atq; facilibus nō eſt immorandū,niſi fortè,ꝑpter moralitatem aut ſententiarū fœcunditatē,moralitatisq; fructum. ¶Spiritaliter p Hieroboam deſignanī iniq plati ac pſidentes iniuſti,q de bonis ecclesiæ aut inferiorū ditati,& eccleſiaſticis dignitatib9 ſublimati,ingrati ſunt Deo,à quo oīs ꝓmotio,& negligēter,carnaliter ac ſcādaloſè ſe gerunt,non inducentes populū ad virtutes,ſed magis ad vitia. Talium vnicuiq; poteſt dn̄s dicere,Quia exaltaui te de medio populi, &c. Tales nanq; grauiſſimā dānationem merenī. Poſtremò,quēadmodùm Roboā ſuis ſceleribus meruit ſubdi regi Aegypti, ſpoliari ab eo, ac ei ſeruire,ſic paſtores ac rectores iniuſti,inuiſibilib9 hoſtib9 aperiunt aditum & pādunt ingreſſum in eccleſiam Dei ad perimendum ac ſpoliādum plebem Chriſti chariſmatibus ſpūſſanctis

¶Explanatio cap.15.Igitur 18.anno regni Hieroboam. Art. 23.

NVnc de Abia & filio eius Aſa regibus Iuda,de Nadab quoq; & Baaſa regibus Iſrael, tractat ſcriptura.[Igitur in 18.anno regni Hieroboā filij Nabat,regnauit Abia ſuper Iudam. Trib9 annis regnauit in Hieruſalē]non integris, ſed duob9 & parte 3.anni. [Nomē matris eius Maacha filia*Abſalom.]Aliq dicunt in Hebræo haberi,filia Abiſalom,quē putāt alium eſſe ab Abſalom filio Dauid.Magiſter in hiſt.ait ꝙ Maacha fuit filia Thamar filiæ Abſalonis.Vñ dictū eſt 2.Reg. 14.ꝙ Abſalom habuit filiā elegātis formæ noīe Thamar. [Ambulauitq; in oīb9 peccatis pr̄is ſui, quæ fecerat ante eum,nec erat cor eius pfectum cum dn̄o Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius.] Veruntn̄ ſicut Roboā fuit ad tēpus bonus,ita Abia,quēadmodū 2.Paral.13.cōtinet.¶Præterea q̄ritur,quō Maacha dicaī hîc filia Abſalom,cùm in pallegato 2.Paral.13. legaī nomē eius Michaia filia Vriel de Gabaa.Ad quod in expoſitiōe illius libri diffuſè reſpōſum eſt. [Sed,ꝑpter Dauid dedit ei dn̄s Deus ſuus lucernā in Hieruſalē,vt ſuſcitaret filium eius poſt eum,& ſtaret in Hieruſalē,eo ꝙ feciſſet Dauid rectum in oculis dn̄i,& nō declinaſſet ab oībus q̄ pceperat ei cunctis diebus vitæ ſuæ,excepto ſermone Vriæ Hitthæi,]i.demptis criminib9 q̄ cōmiſit in Vriā & cōiugem eius,q̄ erāt ita enormia,ꝙ cōparatiōe illorum alia eius pc̄tā quaſi nulla aut minima reputanī. Nihilominùs vt patuit ſuprà lib.2.imò & 1.ipſe Dauid in qbuſdā etiā alijs nō parùm peccauit,ſicut in populi dinumeratione & in ipſum Mephiboſeth.[Atn̄ bellum fuit inter Abiā & Hieroboā,] in quo Abia inopinatā obtinuit Deo auxiliāte victoriā,vt patet 2.Paral.13.[oīni tēpore vitæ ei9,] putà Abiæ,ita ꝙ inimicitia fuit inter eos,& ſibi inuicē particulariter nocuerūt,tn̄ ſicut in practo 2.Paral.13.fert,poſt pdictū triumphū nequit Hieroboā huic Abiæ reſiſtere. [Reliqua aūt ſermonum Abiæ & oīa q̄ fecit,nōne hæc ſcripta ſunt in lib.verborū dierū regū Iuda?Fuitq; plium inter Abiā & inter Hieroboā.Et dormiuit Abia cum pr̄ibus ſuis,& ſepelierūt eū in ciuitate Dauid,regnauitq; Aſa fili9 eius,ꝓ eo.In anno ergo 20. Hieroboā regis Iſrael, regnauit Aſa rex Iuda, & 41. annis regnauit in Hieruſalē.]Iā dictū ē ꝙ Abia q cœpit regnare anno 18.ipſi9 Hieroboā,regnauit 3.annis,ergo Aſa cœpit regnare anno 21.Hieroboā.Rn̄dcē vt tactū ē,ꝙ Abia nō regnauit ex integro

*ſub

4.Reg.25.

*Abeſſalom

Pet.Co.hiſt. li.3.Re.ca.31

1.Reg.25. 2.Reg.24.16

gro 3.annis,ideo tertius ille annus per synecdochen,nunc regno Abiæ,nunc regno filij eius Asa
•Abisalom• asscribitur.[Nomen matris eius Maacha filia•Absalom] Iam dictum est,q mater Abiæ pris Asa,
• Abessalom fuit Maacha filia Absalom:quô igitur Maacha illa fuit mater isti⁹ Asa? Ad hoc cómuniter rñdetur,q mater hîc pro auia ponitur.Alij opinant, q duæ fuerût eodē noie nuncupatæ & sorores,
quarû vna fuerit vxor Roboam pris Abiæ,q mater Abiæ vocat:alia vxor Abiæ,materq; Asa.]Et
3.Re.14. fecit Asa rectum ante cóspectum dñi,sicut Dauid pater eius. Et abstulit effœminatos de terra] i.
à populo regni & territorij sui.q aût dicant effœminati,pcedenti est dictû articulo. [Purgauitq;
2.Par.15. vniuersas sordes idolorû q fecerût pres eius.]i.idololatrias seu sordida idola Roboã & Abiæ destruxit,& ab eis plebē suã purgauit,inducēdo eam ad pœnitentiã,cultumq; Dei. [Insupèr & Maacham matrē suã amouit]à suo principatu superstitioso sacrilego, quo pfuit in idololatrijs Priapi.vñ subdit,[ne esset princeps]i.quasi plata & Abbatissa [in sacris Priapi,] q vocat de⁹ hortorû,
& erat iuuenis,quē,ppter insolitã magnitudinē mēbri virilis,mulieres colebât,p Deo,[& in luco
eius quē cósecrauerat]i.ne in nemore illo in quo exercebant sacrificia Priapi, amplius psideret
Priapi cultricib⁹.[Subuertitq; specû eius]i.speluncã,in qua tēpore sacrorû illorû exercebant luxuriæ,[& cósregit simulacrû turpissimû]ipsi⁹ Priapi,cui⁹ idolû factû erat cum similitudine mēbri virilis nimiû magni & nudi:idcircò vocat turpissimû. Nam & in sacris Priapi viri ac fœminę
incedebât totaliter nudi.[& cóbussit in torrēte Cedrôn]i. iuxta vel supra torrentē illum, extra &
prope Hierusalē situm,in cuius ripa nascunt cedri, sicq; vocat torrēs Cedrôn siue Cedrorû.pulueres quoq; cóbusti simulacri sparsit in aquã illã,ne mater sua aut aliæ fœminæ aliquid de reliquijs illi⁹ statuæ possent colligere,atq; vt in Scholast. fertur hist. Dicunt Hebræi,Asa regē cóminuisse idolum illud in puluerē,clamq; sparsisse puluerē in torrentē,quod vt palàm fieret, ignem
Pet.Cō.hist. li.3.Re.ca.24 pcessisse ex aqua illa virtute diuina,in signum q placuit Deo. [Excelsa aût non abstulit,]i.loca
illa sublimia seu altaria in eis facta non dissipauit,in qbus filij Israel Deo sacrificabât ante templi
ædificationē,quod tunc licuit,& etiã posteà qñ non licuit:non tñ videt fuisse pctm mortale,Deo
sup hoc moderâte rigorē aut dispensante,& hoc insinuari videt ex eo quod subdit:Veruntñ cor
Asa perfectû erat cum dño Deo suo cunctis diebus suis.] nihilominùs 2.Paral. 16. legit in qbusdam peccasse,psertim ponēdo prophetã,à quo erat correpti⁹, in neruo, sed indè pœnituit,& cóparatione tantarû suarum virtutû,excessus illi defluxerunt vt fumus.[& intulit ea q sanctificauerat pater suus & vouerat,in domû dñi,argentû & aurum & vasa.] Hoc intelligendû videt sic,q
pater eius Abia fortitus pfatam victoriã,vouit Deo offerre argentû & aurum vasaq; preciosa,sed
paulopòst ad idololatriã lapsus,nó adimpleuit. Asa verò intulit ea in tēplum, & dño deputauit
3.Reg.11. ad vsum cultus diuini.At verò quod dictum est, Excelsa nó abstulit, qdã exponunt de phanis,q
Salamon fecit idolis suarum vxorum in mōte Oliueti,& alibi.sed pfata expositio verior est, te-
2.Reg.9. xtuiq; cócordior,qa in phanis illis filij Israel nó sacrificauerunt Deo,q frequēter legunt in excel
2.Reg.22. sis obtulisse,de excelsis quoq; fit mētio suprà,in primo,secundo, ac tertio libris ,p tēpore, quod
3.Reg.3. ædificationē phanorû Salamonis pcessit.[Bellum aût erat inter Asa & Baasa regē Israel]de quo
infrà est mētio,[cunctis dieb⁹ eorum]qbus pariter regnauerunt,hoc est, opportunis diebus. sed
obuiare videt illud 2.Paral.14.Regnauit Asa,in cui⁹ dieb⁹ qeuit terra 10.annis,& regnauit in pace,qa qetus erat,& nulla tēporib⁹ ei⁹ bella surrexerât,pacē dño largiēte.sed ad hoc ibidē rñsio data est.[Ascendit quoq; Baasa rex Israel in Iudã]i.in terrã regni Iudæ,[& ædificauit Rama] sicut
Iosu.18.ac.Iudic.19.patet,Rama fuit ciuitas in tribu Beniamin,& qdã dicût, q sumit hîc ,p fortalicio magno,quod circa oppidum illud cóstruxit.Interdum quoq; Rama est nomē cómune,significatq; excelsum,sicut in Euang.Matt.2. Vox in Rama audita est.[vt nó posset qspiam egredi
vel ingredi de parte Asa regis Iudæ]hoc est,vt ipsum Asa ac populû eius arctaret,ac impediret à
libero exitu de terra sua ad loca alia opportuna,saltē ex illa parte,& à regressu ad ,ppria,qa in fortalicio voluit ponere bellatores ad infestandû hoc modo regnum Iudæ.[Tollēs itaq; Asa omne
argentû & aurum,quod remāserat in thesauris domus dñi,& in thesauris domus regiæ, dedit illud in manus seruorum suorum,& misit ad Benhadad filium Tabremmon,filij Hezion regē Syriæ,q habitabat in Damasco,dicēs:Fœdus est inter me & te,]i.decætero sit inter nos amicitiæ pactum,vel sensus est,q & antè iam fuit,[& inter patrē meum & tuum]fuit fœdus, i.confœderatio
pacis,[ideo misi tibi munera,argentû & aurum,& peto vt venias & irritum facias]hoc est,cassum
& violatum,[fœdus quod habes cum Baasa rege Israel,& recedât à me.]Si fœdus initum inter regem illum Syriæ,regemq; Israel,fuit in se honestum aut licitû,videt Asa peccasse, petendo vt cassaretur:qa vt ait Augustinus,fidelitas etiã inter infideles est cóseruanda,& fœdera pacis cum illis inita,sunt tenenda.[Acquiescens Benadad regi Asa, misit principes exercitus sui in ciuitates
Israel,& percusserunt Athon,& Dan,& Abel domû Maacha,& vniuersam Cenneroth,oēm scterram Nephthali. Quod cùm audisset Baasa, intermisit ædificare Rama, & reuersus est in Thersa.
Rex aût Asa nunciû misit in oēm Iudã]i.ad totum populû regni sui,etiã ad Beniamin,[dicēs:Ne-

mo

mo ſit excuſatus]venire ad me,niſi quem impoſſibilitas excuſat.Et tulerunt lapides de Rama,&
ligna eius,qbus ædificauerat Baaſa,& extruxit de eis rex Aſa,Gabaa Beniamin & Maſpha]i.op-
pidum ſic vocatum,ea meliorando aut in eis fortalitia cõſtruendo.[Reliqua aũt oĩm ſermonum
Aſa,& vniuerſæ fortitudines eius,& cuncta quæ fecit,& ciuitates quas extruxit,nónne hæc ſcri-
pta ſunt in libro verborũ dierum regum Iuda?In 2.Paral.multa magnalia de ipſo ſunt ſcripta,& 2.Pa.14.15.16
ibi expoſita.[Veruntñ in tẽpnre ſenectutis doluit pedes] vehementiſſimè & meritò,qa in com-
pedes miſit prophetam,à quo fuerat Deo iubente correptus,& ita in pſenti eſt caſtigatus.[&dor
miuit cum patribus ſuis,& ſepultus eſt cnm eis in ciuitate Dauid patris ſui.Regnauitq; Ioſaphat
filius eius pro eo.]Cõſequenter ſcriptura reuertitur ad reges Iſrael,qui fuerũt ſub tempore Aſa. Ibid.
Nadab verò filius Hieroboã regnauit ſuper Iſrael anno 2. Aſa regis Iuda]i.anno illo ſecũdo cœ
pit regnare.[Regnauitq; ſuper Iſrael 2.annis.Et fecit quod malũ eſt in cõſpectu dñi,& ambula-
uit in vijs patris ſui,& in peccatis eius qbus peccare fecit Iſrael. Inſidiatus eſt aũt ei Baaſa, filius
Ahiæ de domo Iſachar, & percuſſit eum in Gebbethon quæ eſt vrbs Philiſtinorũ.] Quare non
ait ſcriptura,ꝙ interfecit eum anno 4.regis Aſa,ex quo Nadab cœpit regnare anno illius ſecun-
do?Rñdetur ꝙ Nadab non regnauit per 2.integros annos.[Siqdem Nadab & oĩs Iſrael] & multi Ioſ.19.21.
de ſingulis decẽ tribuũ,[obſidebãt Gebbethon]i.vrbẽ ſic appellatã,quæ,vt in Ioſue legit̃,ad tri
bum Dan pertinebat, ſed Philiſtęi eam inhabitauerũt,ideo Nadab cũ populo ſuo eam obſedit,
vt reduceret eam ad regnũ ſuum.[Interfecit ergo illum Baaſa in anno 3.Aſa regis Iuda, & regna-
uit ꝓ eo.Cumq; regnaſſet,percuſſit oẽm domũ Hieroboã. Non dimiſit ne vnã qdem aĩam de ſe-
mine eius,donec deleret eum,iuxta verbũ dñi,quod locutus fuerat in manu ſerui ſui Ahię Silo-
nitæ ꝓpter pctã Hieroboã q̃ peccauerat,& qbus peccare fecerat Iſrael,& ꝓpter delictũ quo irita
uerat dñm Deum Iſrael.Reliqua aũt ſermonũ Nadab,& oĩa q̃ operatus eſt,nõne hęc ſcripta ſunt
in libro verborũ dierũ regũ Iſrael?Fuitq; bellũ inter Aſa & Baaſa regem Iſrael cunctis diebus eo-
rum.Anno 3.Aſa regis Iuda regnauit]i.circa finẽ illius anni cœpit regnare[Baaſa filius Ahiæ ſu-
per oẽm Iſrael]i.vniuerſas decẽ tribus[in Therſa]vrbe imperij ſui[24.annis.Et fecit malum co-
ram dño,ambulauitq; in vijs Hieroboã, & in peccatis eius,qbus peccare fecit Iſrael.] Ita in vita
pſenti habuit ſuã mercedẽ ꝓ obſeqo diuinæ iuſtitiæ,exhibito in extirpatione cognationis & ſo
bolis ipſi' Hieroboam regis.Hæc litera difficultatem non habet,idcircò ꝓlixam expoſitionem
non exigit.Iuxta tropologiã,per Aſa & cæteros bonos reges Iudæ,intelligunt̃ veri catholici.per
impios reges ac populos Iſrael idololatras, hæretici infideles atq; ſchiſmatici, qui vel idola vel
errorum ſuorum figmenta colunt pro vero Deo,inter quos ſunt aſſidua prælia.

¶Expoſitio cap.16.Factus eſt autem ſermo dñi ad Iehu. Art. 24.

AGitur mentio in iſto capitulo de Baaſa, eiusq; filio Hela, & alijs quibuſdam regib' Iſrael.
[Factus eſt autem ſermo domini ad Iehu filium Hanani contra Baaſa,dicens:] 2.Paral.16.
legitur,ꝙ Hanani propheta corripuit Aſa regem, propter quod fuit ab eo miſſus in neruũ.ſicq;
Iehu iſte vir ſanctus,creditur fuiſſe filius Hanani illius,ſuccedens patri ſuo non ſolùm in tempo
ralibus, ſed & in diuinis chariſmatibus gratiæ gratum facientis & gratiæ gratis datæ. [Pro eo ꝙ
exaltaui te de puluere,]i.de paruo ſtatu promoui ad regnum ſaltem permiſſiuè,[& poſui te du-
cem ſuper populum meum Iſrael.tu autem ambulaſti in via]i.idololatria & peſſima conuerſati-
one,[Hieroboam,& peccare feciſti populum meum Iſrael, vt me iritares in peccatis eorum, ec-
cè ego demetam poſteriora Baaſa,& poſteriora domus eius,& faciam domũ tuam ſicut domum
Hieroboam filij Nabath.] i.inſtar metentium ſuccídam & de vita hac tollam morte violenta po
ſteros tuos.[Qui mortuus fuerit de Baaſa in ciuitate,comedent eum canes:& qui mortuus fuerit
ex eo in regione, comedent eum volucres cœli. Reliqua antem ſermonum Baaſa, & quæcun-
que fecit,& prælia eius:nónne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Iſrael?Dormi-
uit ergo Baaſa cum patribus ſuis,ſepultusq; eſt in Therſa,& regnauit Hela filius eius pro eo.]Io
ſephus ſcribit eum occíſum à Creone ſuo commilitone.[Cùm autem in manu Iehu filij Hanani Ioſep. lib. 8.
prophetæ,verbum domini factum eſſet contra Baaſa & contra domum eius, & contra omne ma an. iu. ca.12.
lum quod fecerat coram domino,ad iritandum eum in operibus manuum ſuarum,vt fieret ſicut
domus Hieroboam,ob hanc cauſam occíditeum:hoc eſt,Iehu filium Hanani prophetam.Anno
26.Aſa regis Iuda regnauit*Ela filius Baaſa ſuper Iſrael in Therſa 2.annis.] i.anno 1.& parte alte
rius anni.[Et rebellauit cõtra eum ſeruus ſuus Zamri,dux medię partis equitum. Erat autem He *Hela
la in Therza,bibens,& temulentus,in domo Arſa pręfecti Therſa.Irruens ergo Zamri percuſſit
& occídit eum,anno 27.Aſa regis Iuda,& regnauit pro eo.Cumq; regnaſſet, & ſediſſet ſuper ſo-
lium eius,percuſſit oẽm domum Baaſa,& non dereliquit ex ea mingentem ad parietem,& pro-
pinquos & amicos eius.Deleuitq; Zamri oẽm domum Baaſa, iuxta verbum domini quod loquu
tus fuerat ad Baaſa in manu Iehn prophetę,propter vniuerſa peccata Baaſa,& peccata Hela filij
eius, qui peccauerunt,& peccare fecerunt Iſrael,prouocãtes dominum Deum Iſrael in vanitati-
bus

bus suis. Reliqua aũt sermonum Hela, & oĩa quæ fecit, nónne hęc scripta sunt in libro verborum
dierum regum Israel? Anno 27. Asa regis Iuda, regnauit Zamri, septem diebus in Therza. Porrò
exercitus obsidebat Gebbethon, vrbem Philistinorum. Cumq; audisset rebellasse Zamri, & occí
disse regem, fecit sibi regem oĩs Israel Amri, q erat princeps militiæ super Israel in die illa in ca-
stris. Ascendit ergo Amri, & oĩs Israel cum eo, de Gebbethoo, & obsidebant Therza. Videns aũt
Zamri ꝙ expugnanda esset ciuitas, ingressus est palatiũ, & succendit se cum domo regia, & mor
tuus est in peccatis suis, quæ peccauerat, faciens malum coram dño, & ambulans in via Hierobo
am, & in peccato eius quo fecit peccare Israel. Reliqua aũt sermonum Zamri, & insidiarum eius,
& tyrannidis: nõne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Israel? Tũc diuisus est po-
pulus Israel in duas partes. Media pars populi sequebatur Thibni filium Gineth, vt constitueret
eum regem, & media pars Amri. Præualuit aũt populus q erat cum Amri, populo q sequebatur
Thibni filium Gineth: mortuusq; est Thibni, & regnauit Amri. Anno 31. Asa regis Iuda, regnauit
Amri super Israel 12. annis. In Therza regnauit 6. annis.] Patet ergo quò Zamri irruẽs, occídit He
la anno 27. Asa regis. Deleuit etiam, i. interfecit Zamri oẽm domum Baasa. Cumq; audisset exer-
citus ipsum Zamri occídisse regem Hela ꝓfatum, fecit sibi regem Amri, q erat princeps militiæ,
& obsidebant Therza vrbem, in qua fuit Zamri, q videns se capiendum, incendit palatium & se-
ipsum in illo. Anno quoq; 31. Asa regis, regnauit Amri super Israel 12. annis. Nam mortuo Zamri
diuisus est populus Israel in duas partes, quarum vna nitebatur Thibni facere regem, alia istum
Amri, durauitq; ista cõtentio 3. annis, sicq; succumbente, & mortuo ipso Thibni, regnauit Amri
pacificè. Regnauit aũt 12. annis à prima sua electione. [Emitq; mõtem Samariæ,] i. partem mon
tis, in qua erat ciuitas nomine Marion, emit aũt eum [à] viro nomine [Somer duobus talentis ar-
genti, & ædificauit eam] i. in ædificijs reparauit ac meliorauit. [Et vocauit nomẽ ciuitatis quam
extruxerat, noĩe Somer dñi montis Samariæ] i. nomen vrbi imposuit ex noĩe viri, à quo partem
mõtis emit, q vir dictus est Somer, & erat dñs mõtis illius, sicq; vocauit eam Samareon à Somer,
& Mareon, quæ Græcè appellatur Samaria, atq; in ea cõstituit sedem regni, & ex tũc facta est Sa
maria metropolis regni. Interdum tñ Samaria est nomẽ illius prouincię. [Fecit aũt Amri malum
in cõspectu dñi, & operatus est nequiter super oẽs q fuerũt ante eum. Ambulauitq; in oĩ via Hi
eroboam, filij Nabat, & in peccatis eius, qbus peccare fecerat Israel, vt iritaret dñm Deum Israel
in vanitatibus suis. Reliqua aũt sermonum Amri, & prælia eius quæ gessit, nõne hæc scripta sunt
in lib. verborũ dierum regum Israel? Dormiuitq; Amri cum patribus suis, & sepultus est in Sama
ria. Regnauitq; Achab filius eius pro eo. Achab verò filius Amri, regnauit super Israel anno 38.
Asa regis Iuda. Et regnauit Achab filius Amri super Israel in Samaria 22. annis.] Si vt dictum est,
Amri pater Achab regnauit 12. annis, & regnare cœpit anno 31. regni Asa, ergo Achab regnare
Pet. Co. hist. incepit post mortem Asa duobus circiter annis, qm̃ Asa regnauit annis 41. Ad hoc in Scholasti-
li. 3. Re. ca. 33. ca rñdetur hist. qñ scriptura dicit ipsum Amri 31. anno Asa regis regnasse, intelligendũ est, ꝙ tũc
solus & plenè super decem tribus, mortuo s. Thibni, cœpit regnare. Qñ aũt dicit eum regnasse
12. annis, tunc numerat à 37. anno Asa, qñ Israel elegit ipsum Amri in regem, quod tempus exten
ditur vsq; ad 38. annum regni Asa, qñ Achab cœpit regnare. ¶ Deniq; huic cõcordantię cõsonat
in sequentib⁹ scriptura, quæ dicit ipsum Iosaphat filium Asa, incepisse regnare 4. anno regni A-
chab. sed si ista ita se habẽt, non videtur stare, ꝙ Iosephus ait, ꝙ regnante Iosaphat filio Asa, cœ-
pit regnare Achab, sicq; iuxta iam tacta, Asa fuisset defunct⁹, qñ Achab regnare exorsus est, quod
textui huic non cõsonat. ideo aliq dicunt, vitio scriptorum hic esse erratum in numero, prout in
fine huius articuli, de hoc pleniùs dicam. [Et fecit Achab filius Amri malum in cõspectu dñi, su-
per oẽs] reges Israel [q ante eum fuerunt. Nec suffecit ei, vt ambularet in peccatis Hieroboam fi-
lij Nabat. Insupèr duxit vxorem Iezabel, filiam Ethbaal regis Sycioniorũ. Et abijt & seruiuit Ba-
al, & adorauit eum, & posuit aram Baal in templo Baal, quod ædificauerat in Samaria, & planta
uit lucum. Et addidit Achab in opere suo iritãs dñm Deum Israel super oẽs reges Israel q fuerãt
ante eum] Et Deus tñ multa bñficia ac triumphos ei impendit, per miracula quoq; ꝑclara, & per
sanctissimũ prophetã Heliam ipsum admonuit, nec tñ se emendauit. [In diebus eius ædificauit
Ios. 6. Hiel de Bethel Hiericho] non recordãs aut non põderans maledictionẽ quam Iosue fuerat im-
*primitiuo, precatus ei q vrbẽ illam reædificaret. [In Abiram * primogenito suo fundauit eam] i. in pœnam
culpæ suæ, qua vrbẽ illam cœpit reædificari, statim obijt filius eius senior noĩe Abiram, qñ ædi-
ficationem illam incepit, [& in Segub nouissimo] filio [suo posuit portas eius] i. vrbe cõstructa,
qñ portas eius appendit, obijt iunior filius eius. dicũtq; aliq, ꝙ in ꝓsecutiõe ædificationis vrbis
illius, inter mortem istorũ duorum, obierũt successiuè & alij filij eius, & si ignorauit ꝓfatam ipsi⁹
Iosuæ imprecationẽ, non tñ fuit ex illa ignorãtia excusatus à culpa, qa scire id debuit. [iuxta ver-
Ios. 6. bum dñi quod locutus fuerat in manu Iosuæ filij Nun.] Qui ait: Maledictus vir corã dño, q susci-
tauerit & ędificauerit ciuitatem Hiericho. in primogenito suo fundamenta illius iaciat, & in no
uissi

uissimo liberorum ponat portas eius. Vndè elicitur q iusto Dei iudicio parentes frequēter puniunturin sobole sua, & propter parentū peccata proles sustinet pœnā: quod qualiter non derogat æqtati diuinæ, nec iniuriosum sit proli, sed Deo sic moderante, potiùs prosit animæ eius, declaratum est sæpè. ¶ Ampliùs intuendū, qa vt ait in epistola ad Vitalem presbyterum S. Hieronymus, in lib. Regum frequēter occurrit tanta quasi dissonantia, difficultas & cōtrarietas in cōputatione annorum regum amborum regnorum, vt potiùs videatur hoīs ociosi q̄ studiosi, circa hoc pro cōcordantia immorari. Veruntn̄ qa necesse est sacram scripturā ab oīni errore atq; mendacio excusari, sicut reuerà ab illis prorsus immunis est, ideo expositores catholici, Beda, Rabanus, Petrus Comestor, & alij laborauerūt, pro assignanda cōcordia, p̄sertim ad defendendū scripturam ab incredulorū calumnia. Itaq; ex dictis catholicorum doctorū concordatur, primò per mysticam numerorū designationē. Magna etenī mysteria in numeris cōtinenē, & qn̄q; taxat scriptura annos iuxta mysteriū, aliqn̄ iuxta literam & rem gestam. Secundò, qa scriptura interdum non curat, nec cōputat minutias numerorū ac tēporum. Tertiò per tropos, qm̄ sæpè denominaē pars à toto, & ecōuersò: sicq; idem tēpus ob vnam sui partem ascribitur vitæ seu regno vnius, & ob aliam suí partem regno seu vitæ alterius. Quartò, specialiter per synecdochen, per quam dicitur Christus tribus diebus in monumento fuisse. Quintò, qa vt ait Hieronymus, filij qn̄q; conregnauerunt patribus suis, sicq; interdū dicuntur tot aut tot annis regnasse, vel quia soli regnauerunt tam diu, vel qa vnà cum patribus regnauerunt tot annis, vt specialiter patet de Ozia rege & Ionathan filio eius, sicut & infrà patebit. Sextò, qa vt iterum ait Hieronymus, regnum Iuda seu Israel qn̄q; vacauit ad tēpus, quemadmodùm & iudiciaria p̄sidentia illa tēporib' iudicum, prout super Iudicum fuit expositum, & tēpus illius vacātiæ, numeraē interdū in tēpore regis sequentis, qn̄q; non numeraē. Septimò, qa nonnunq̄ scriptura solùm exprimit tēpus & annos, qbus rex benè vixit ac laudabiliter p̄fuit, iuxta quem modum 1. Reg. 13. legitur, filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset, duob' aūt annis regnauit. Octauò, ex vitio & errore scriptorum. Vndè in hist. ait Magister: In lib. Regum emergunt cōtrarietates de collatione annorū regum Iuda & regum Israel, quæ determinari qn̄q; possunt: vbi verò determinatio non inuenitur, vitio scriptorum hoc credimus euenisse, q in p̄prijs noībus ac numeris sæpè fallunē. Ex his memoriter retētis poterunt difficultates in sequētibus solui. ¶ Moraliter ex p̄senti docemur cap. q̄ terribiliter post hanc vitam punianē principes ac p̄lati iniq, p̄sertim ex modico statu aut stricta cōpetētia ad magna p̄moti, quorū ingratitudo est grande piaculum, & cum subditis suis, q eorum negligētia ac prauis exemplis seducunē ac pereūt, de electorum cōsortio p̄scindunē, & vitam gratiæ perdūt ac gloriæ. Rursus per Baasa, q sc̄m̄ prophetā à quo increpabaē, occídit, intelligunē impatiētes, iracundi, superbi, q increpātibus & castigātibus se indignanē, proteruè r̄ndent & obloquunē. Insupèr cōstat ex cap. huius historia, quāta facinora gignat in mundo dn̄andi libido, ex qua spiritalia ac corporalia nocumenta, homicidia, infestationes, insidiæ, inuidiæ, partialitates nascunē, imò & inqetudines ac timores: qa quod qs intulit alteri, vereē & sibi posse inferri, ideircò vt Sap. 17. legitur: Semper p̄sumit sæua perturbata cōscientia. Iob quoq; 15. fertur: Sonitus terroris semper in auribus impij, & cùm pax sit, ille insidias suspicatur. q aūt de alterius læsione cōscius sibi nō est, viuit securiùs. Innotescit demum ex isto cap. q̄ verè dixit Saluator: Oīne regnum in se ipsum diuisum, desolabitur: qa regnum illud duodecim tribuum, non solùm in duo diuisum, cōtra se inuicèm p̄liabatur, sed & regnum decem tribuum in se ipsum grauiùs debacchabatur, & reges inuicèm se truncabāt, donec paulatim ad nihilum est redactum. Per quod etiam designatur, q q̄uis oēs hererici ab ecclesiastica vnitate dissentiāt, tn̄ inter se multipliciter grauiterq; discordāt. Ideo q de talibus moritur, in ciuitate, i. militante ecclesia, quæ est gloriosa ciuitas Dei altissimi, à canibus deuoratur, i. à malignis ferociæ, iræ, furoris spiritibus absorbetur, qa non prodest ei inter catholicos corporaliter conuersari, qbus per fidem & charitatem non iungitur. Si verò in regione obierit, i. in latis & spatiosis itineribus suæ perfidię atq; malitiæ, vel inter suæ incredulitatis, impietatísve socios, comedunt eum aues, i. aereę potestates, spūs elationis & immansionis, q auferūt semen verbi cælestis de corde. ¶ Postremò, per Hiericho quam sc̄tūs vir Iosue primò totaliterq; destruxit, & sub terribili maledictione reædificari p̄hibuit, designatur hoc seculum nequam, seu mundus positus in maligno, vel vanitas atq; impietas seculi huius. hāc Hiericho reædificat, qui post cōtritionem & cōfessionem, post fidei & baptismi susceptionē, post religiosæ vitæ assumptionē, mēte aut corpore redit ad pristina vitia, nec implet quod iubet Apostol. Nolite, inqens, cōformari huic seculo, sed renouamini spū mentis vr̄ę. Talis in exordio suæ auersionis ac recidiuationis, qua incipit mundū in seipso cōstruere, priuatur primogenito, boni totius fructu vero ac spiritali amore, deinde bonorum operū fructificatione multiplici, ac p̄mio tandē salutis æternæ. Non itaq; diligamus mūdū, nec ea quæ in mūdo sunt: qa si quis diligit mundū, i. vanitates, voluptates, peruersitates hoīm, caduca ista inordinatè amantiū, non est charitas Dei in eo.

Hieronym. Beda Rabanus Hieronym. 4. Reg. 15. Matt. 18. Luc. 11. Psal. 68. Luc. 8. Iof. 6. 1. Ioan. 5. Rom. 12. 1. Ioan. 2.

NN ¶ Ex-

¶Expositio cap.17. Et dixit Helias Thesbites. Art. 25.

Mirabilia q̃dam Dei, in Helia & per Heliam peracta, cõsequenter narrant, ex qbus impie-
Iudic.9. tas Achab ac filij eius & subditorum, clariùs innotescit. [Et dixit Helias Thesbites,] i. na-
tus de oppido Thebes, in quo Abimelech est occisus, [de habitatorib' Galaad] hoc est, terræ sic
dictæ. Galaad autem quandoque est proprium nomen viri, vt patet Nume. 26. & 27. quandoque
est nomen ciuitatis, aliquando terræ vltra Iordanem, in qua Helias forsitan maluit commorari,
vt ab idololatris rege ac populo se, quantùm cõgruè poterat, elõgaret. [ad Achab: Viuit dñs de-
us Israel, in cuius cõspectu sto] i. sum & viuo, atq; per gratiã sum erectus, & in virtutum semitis
ambulo. Iste fuit tunc modus iurandi. Helias verò tanq̃ vir excellẽter heroicus, pensauit assiduè
se iugiter in diuinę maiestatis p̃sentia, atq; in diuini vultus intuitu esse, viuere, cõuersari, ideo re-
uerenter in cunctis se habuit coram Deo. [si erit] i. non erit [annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris
mei verba] i. nisi tunc & qñ p̃dixero rorem, pluuiamq; vẽturos, vel nisi qñ verba orationis fude-
ro pro impetrandis rore & pluuia. Hæc totius magnanimitatis ac cõfidentiæ verba dixit Helias
zelo iustitiæ, ex plenissima quam habebat ad Deum fiducia, q̃a amicus Dei erat, & quasi cõsilia-
Esa.24. rius & secretari' eius, vel ex instinctu diuino & inspiratione spũssancti, impellentis sctm̃ virum
ad ista dicẽda. vel Helias primò dñm exorauit, vt impijssimũ regem ac populũ pessimũ, per sub-
tractionẽ roris ac pluuiæ paternaliter castigaret, vt vel sic vexatione intellectum p̃stante, cõuer-
terent ad verum Deum à cultu idolorum, à qbus infra tm̃ tẽpus nec rorem, nec pluuiã impetrare
querunt. Cumq; dñs reuelasset Helię se esse desupèr exauditum, loquutus est verba p̃habita regi.
Iosu.6. Dicunt aũt q̃dam Hebręi, q Achab vidẽs maledictionẽ ipsi' Iosuę adimpletã in eo, q vrbem Hi-
Deu.12.27.28 ericho ædificauit, nõ aũt maledictionẽ Mosis, q idololatriam sub eadem, imò sub multùm maio-
ri maledictione prohibuit, cùm tñ Moses fuerit pater magisterq; Iosuæ, dixit Helię à quo de sua
idololatria arguebatur: Potest accidere, vt verbum discipuli, s. Iosuę impleat, cùm tñ verbum ma-
gistri, vtpotè Mosis, cõtingat non adimpleri. quod in paruipensionẽ cõminationum Mosaicę le-
gis dixit. quo audito, Helias orauit, vt nec ros, nec pluuia ad tẽpus descenderet, seq; exanditũ in-
telligens, locutus est verba p̃inducta ad Achab. [Et factum est verbum dñi ad eum,] videlicet ad
Heliam per angelum, [dicens: Recede hinc, [discedendo ab impio Achab, ne durãte defectu ro-
ris ac pluuiæ, te persequat. Nam licèt bonis hoibus propriæ personæ fugere persecutiõem, dum
sine scandalo fieri potest, sicut in Euangelio Matt. 10. ait Saluator: Cùm persecuti vos fuerint in
vnam ciuitatem, fugite in aliam. [& vade contra orientem,] i. versus plagam orientalẽ, [& absc͂ő-
dere in torrente Carith, q est cõtra Iordanẽ] hoc est, iuxta torrentẽ sic dictum abscõde te, [& ibì
de torrente bibes. [coruisq; p̃cepi] i. ad hoc eos mouebo ministerio angelico, [vt pascãt te ibì]
q victualia tibi apportabũt ibidẽ. [Abijt ergo, & fecit iuxta verbum dñi. Cumq; abijsset, sedit in
torrente Carith q est cõtra Iordanẽ. Corui quoq; deferebãt ei panem & carnes manè,] hoc est, ho-
ra prandij, [similiter carnes & panem vesperì] i. hora cœnæ, & erant carnes allatæ, ad edendum
paratę. Angelus aũt coruis attulit illa. [& bibebat de torrente.] voluit aũt oĩpotens Deus oĩpo-
Hieronym'. tentiã ac p̃uidentiã suam mõstrare, etiam per irrationales creaturas, ideo non per angelũ, sed per
coruos fecit illa afferri, sic & in nouo test. coruus attulit quotidiè panẽ beatiss. Paulo primo ere-
mitæ. Hinc quoq; perpendit, q iuxta cõsuetudinẽ ac cõgruentiã loci ac tẽporis nutriẽdus sit ho-
mo. Nam Helię sub Mosaica lege allati sunt panes ac carnes bis quolibet die, q̃a tũc nondũ vane-
rat euãgelicæ legis perfectio, de abstinẽtia à carnibus & quotidiano ieiunio. ideo Paulo Anacho-
Chrysost. retæ non nisi semel in die allatus est panis duntaxat. Deniq; vt super Ioannẽ ait Chrysostomus, q̃
Ioan.2. Deus supernaturaliter operat, sunt optima, sicut vinũ quod Chr̃s ex aqua fecit in nuptijs, sic de
panib' & carnibus Heliæ supernaturaliter apportatis, dicendũ videt, q erãt valdè boni saporis:
Hieronym'. quẽadmodũ etiã in primo lib. Vitaspatrũ refert Hieronymus de pane quotidiè diuinitùs exhibi-
to cuidã sanctiss. monacho, q erat cãdidissim', optimiq; saporis: quod & in eodẽ lib. narrat de
victualibus supernaturaliter apportatis beatiss. patri Apollonio & monachis eius. [Post dies aũt
aliquantos siccatus est torrẽs. Non em̃ pluerat super terram] Poterat Deus facilimè aquam cõser-
uare, imò p̃ducere in torrẽte, sed voluit subuenire non solũ Heliæ, sed & deuotæ viduæ per He-
liam, sicut subiungit: [Factus est ergo sermo dñi super eum, dicẽs: Surge & vade in Sareptã] vrbẽ
[Sidoniorũ] q̃ paruula vrbs inter Tyrũ & Sidonẽ magnas vrbes fuerat situata. sylua quoq; iuxta
oppidũ sita, vocabat Sarepta. [& manebis ibì, p̃cepi em̃ ibi mulieri viduæ,] i. inclinabo mentem
illius, daboq; ei voluntatẽ & facultatẽ, [vt pascat te] imò tu potiùs pasces eam, qm̃ meritis tuis p̃-
uidebo & illi. [Surrexit & abijt in Sareptã Sidoniorũ. Cũq; venisset ad portã ciuitatis, apparuit
ei mulier vidua, colligẽs ligna] & tũc Deus reuelauit Heliæ, q de illa fœmina fuit ei locutus, vel
antè ei p̃dixit, q illa esset quã inueniret ibidẽ, siue (vt q̃dam dicũt Hebræi) Helias ignorãs in par-
ticulari, de qua muliere Deus sibi esset locutus, orauit, vt dñs sibi ostenderet, q̃ esset mulier illa, p̃
hoc q mulier illa promptè p̃beret sibi petẽti poculũ aquæ, quẽadmodũ & Gene. 24. legit seruus

Abra-

Abrahæ exoraſſe. Hinc ſeqtur: [Et vocault eam, dixitq́; ei: Da mihi paululum aquæ in vaſe, vt bibam. Cumq́; illa pergeret, vt afferret] aquam, [clamauit poſt tergum eius.] Tunc certificatus Helias, ꝙ de illa fœmina dñs ei dixiſſet, adiecit, [dicens: Affer mihi, obſecro, & buccellã panis in manu tua. Quæ rñdit: Viuit dñs Deus tuus] Cõſiderauit hæc mulier Heliam eſſe deuotum Dei cultorem, ideò Deum vniuerſorum vocauit ſpecialiter Deum ipſius. [qa nõ habeo panẽ, niſi q̃tum pugillus capere poteſt farinæ in hydria, & paululum olei in lecytho. En colligo duo ligna] hoc eſt, pauca ligna, ponendo numerũ determinatũ ꝓ indeterminato. [vt ingrediar, & faciã illud mihi & filio meo] i. ex lignis cõſtruã ignẽ, ſicq́; coquã panẽ ex farina quam habeo in hydria, quam farinã cõſperſi oleo, quod habeo in lecytho, hoc eſt, vaſe ad hoc apto, & ꝓpriè appellať lecythus vas amplum de aurichalco, [vt comedamus] ego & filius meus panẽ illum, [& moriamur] ex inopia, qa iam fuit ibi cariſtia, nec putauit vidua hæc ſe poſſe acqrere neceſſaria vitæ, pane illo conſumpto. [Ad quam Helias: Noli timere] te & filiũ tuum ex inopia morituros, [ſed vade, & fac ſicut dixiſti,] faciendo ignem, & oleo cõſpergendo farinam. [Verunt[illegible] mihi primũ fac de ipſa farinula ſubcinericiũ panẽ paruulum.] hoc eſt, ſub cinere coctum, quem voluit ſibi ꝓpheta primò parari atq; afferri, non principaliter ex magnitudine famis, ſed vt mulier in tanta cariſtia ſibi credendo ac obtẽperando mereretur adiuuari à dño, [& affer ad me, tibi aũt & filio tuo facies poſteà. Hæc aũt dicit dñs Deus Iſrael: Hydria farinę non deficiet, hoc eſt, non euacuabitur hac farina, ſed dñs ſupernaturaliter multiplicabit farinam in ea. Eodem modo [nec lecythus olei minueť,] ita ꝙ ſatis inueniet in eo tẽpore opportuno, tñ in ipſa olei effuſione forſan minuebatur, ſed mox miraculoſè oleum multiplicabatur in eo. [vſq; in diem in qua dñs daturus eſt pluuiam ſuper faciem terræ. Quę abijt, & fecit iuxta verbũ Heliæ. Et comedit ipſe & illa] i. Helias & vidua, [& domus] hoc eſt, domeſtici [eius] ꝑcipuè filius, & forſan iam tam gratioſe ꝓuiſa, accepit aliquos pauperes & ꝓpinquos in domo ſua, vt ſecum reficerentur. Tale qd frequẽter in nouo cõtigit teſt. miſericordiſſimis hoibus, q tẽpore neceſſitatis oĩa ſua liberaliſſimè atq; pijſſimè cõmunicauerunt pauperibus: propter quod eorum blada, panes, oleum & cõſimilia tẽpore lõgo non defecerunt, q̃tumcunq; tollebať ab ipſis. [Et ex illa die hydria farinæ non defecit, & lecythus olei non eſt imminutus, iuxta verbum dñi quod locutus fuerat in manu Heliæ. Factum eſt aũt poſt verba hæc, ægrotauit filius mulieris matriſfamiliæ,] i. viduæ huius, [& erat languor fortiſſim⁹,] totaliter vincens naturam, [ita vt non remaneret in eo halitus.] i. vis reſpirandi, quod eſt ſignum vicinæ mortis. Potuit aũt infirmitas illa ex naturali accidere cauſa, potiùs tñ ex diuina ꝓuidentia, vt per pueri ſuſcitationem Deus oĩpotentiam ſuam inter gentiles oſtenderet, ac ſui prophetæ pãderet ſanctitatem. [Dixit ergo ad Heliam: Quid mihi & tibi vir Dei] i. qd cõmune eſt nobis, & quare cõuenimus, q tam impares ſumus in vita, ita ꝙ ex tua ꝑſentia videtur mihi maius incõmodum q̃ commodum cõtigiſſe? ideo ſeqtur: [Ingreſſus es ad me, vt rememoreń iniqtates meæ, & interficeres filium meũ?] quod interrogatiuè intelligendũ eſt. tanq̃ dicat, an idcircò veniſti ad me, vt reſpectu & cõparatione ſanctitatis tuæ magìs appareãt, & grauiores à Deo iudiceń culpæ meæ, ſicq́; occaſione tui ꝓpter mea demerita Deus iuſſit filium meum mori. Cùm eñ oppoſita iuxta ſe poſita, magìs appareant: quotidiana pctã fœminę huius, q̃uìs deuotæ, reſpectu excellentiæ meritorum quotidianorum Heliæ, plùs apparebãt: ſic gnanus inter pigmæos magnus, reſpectu viri pulchri eſt paruus: & oĩs ſapiẽtia, perfectio, puritas creaturæ, reſpectu excellentiæ Dei, nullius momenti eſt. Iuxta hunc ſenſum intelligendũ eſt, ſecundũ Hebræos, ꝙ Loth dixit ad angelum: Non poſſum in monte ſaluari, i. cum Abraham viro in ſanctitate ſublimi. Veruntñ huic expoſitioni à catholicis & Hebræis inductæ cõtradicit R. Paulus, & ait: Opinio illa eſt penitùs irrationabilis. Nam licèt ſanctitas mulieris eſſet modica reſpectu ſanctitatis Heliæ, ſicut iuſtitla Loth reſpectu Iuſtitiæ Abrahæ, ex hoc tñ non debet dici iniquitas eſſe in muliere, vel Loth non poſſe ſaluari in monte, i. iuxta Abraham. Nam minùs virtuoſi, iuuantur magìs q̃ vitientur ex cõſortio perfectorum. Nam bonum eſt ſui diffuſiuum. Deindè ſcribit cõtra exemplum quod Lyra inducit de pallido, quod reſpectu rei multùm albæ, videtur ad nigredinem declinare, & ait: Quanuìs iudicium ſenſiti uum ſecundũ cõparationes & reſpectus decipiatur, non tñ iudicinm rationis, vt patet de ſole, q ſecundum ſenſum iudicatur ferè bipedalis, tñ ratio iudicat eum multo maiorem tota terra: quanto igitur incomparabiliter æſtimandũ eſt de diuino iudicio, quod non iudicat aliquem eſſe iniuſtum ob hoc ꝙ non æqualis eſt alteri. Reddit eñ vnicuique iuxta opera ſua. Vndè talis reſpectus nihil hìc operatur. Ideo ad intelligentiam textus ſciendum, ꝙ mulier hęc deuota reputabat ſe peccatricem, & Heliam maximum iuſtitiæ zelatorem, ideo ꝑſumebat & ꝙ aduentus Heliæ in domum ſuam ꝓcurauerat mortem filij ſui ex iniqtate ſua, ſ. matris, & ꝙ Helias recordaretur iniqtatem illam coram Deo ad finem iſtum, vt per mortẽ ſui filij temporalẽ mulier illa conuerteretur ad Deum, ſicut frequẽter hoĩes per pœnas tẽporales caſtigati emendãt ſe. Hæc R. Paulus. Circa quæ dico, ꝙ iuſtitia minùs iuſti dicitur iniuſtitia reſpectu multo maioris iuſtitiæ, non

Gen. 19.

R. Paulus

Apoc. 22.

simpliciter,sed respectiuè & propter mala annexa,nec in hoc errat ratio sic dictando, imò hoc
Luc.18. modo dixit Saluator Mar.10.Nullus bonus nisi Deus, & sic solus dicitur esse, iuxta illud Iob 14.
Nõne tu q solus es?sic quoq; ait Apost.1.Tim.1.Soli sapiẽti Deo.imò sic loquitur Esa.64. Quasi
pãnus mẽstruatæ vniuersæ iustitiæ nostræ.iuxta hunc sensum multa scribunt Iob 25.vt poiè: Ecce luna non splendet,& cæli non sunt mundi in cõspectu eius.Et Iob 9.Non iustificabit homo cõpositus Deo:sic boni & humiles viri cõparatione sctõrum patrum,psertim apostolorũ,se reputãt prorsus defectuosos,immundos,culpabiles.Insupèr q̃uis minùs boni iuuent meritis meliorum,hi tñ q cum perfectis huĩbus cõuersant, culpabiliores reddunt, dum eorum vestigia tñ vt opus est nõ sequunt:sicq; cum sctõ viro se malè habere,est valdè damnabile,ideo mulier illa reputãs se minùs debitè exemplis Heliæ proficere,dixit verba phabita iuxta sensum inductum.[& ait ad eam Helias:Da mihi filium tuum]i.corpus eius exanime, intelligendo partem per totum. [Tulitque eum de sinu eius & portauit]s.corpus illud[in cœnaculum vbi ipse manebat,]videlicet in camera separata, in qua solus soli Deo cum inæstimabili deuotione vacabat, & vt ibi solus Deum deuotiùs atq; liberiùs exoraret.[& posuit super lectulum suum. Et clamauit ad dñm,] corde magis q̃ ore,qa affectuosissimè postulauit:[& dixit: Dñe Deus meus,]hoc est verbum ardentissimi amatoris,q Deum oĩm,specialiter noĩat Deum suum,primò ob specialissimã Dei pietatem & gratiã circa se,secundò ob singularissimũ affectum & cultum sui ad eum. [etiám ne]i. an ne[viduam,apud quam ego vtcunque sustentor]i.aliqualiter repauso & nutrior in terra hac aliena,[afflixisti]in tm,[vt interficeres]morte naturali[filium eius?]Eccè ista sunt verba familiarissimi amici Dei altissimi,loquẽtis ad Deum ex summa fiducia,quasi per modum admirantis, & quodãmodò velutì increpãtis,q ita tractauerit viduam bonam cum seruo & ppheta Dei tam misericorditer omi die agentẽ.sic in nouo test.Paulus Simplex vir sanctissimus,dum quendã infirmũ non posset tam citò curare vt affectauit,dixit ad dñm:Verè nõ comedã hodiè,nisi sanaueris eum.& ptinùs,quasi delectato dño in simplicitate atq; fiducia feruentissimi famuli & amici, curatus est æger ille.[Et expandit se,atq; mẽsus est super puerum trib' vicibus,]vt virtute & contactu sancti corporis sui,corpus illud exanime disponeret ad reuificationem,atq; vt coram Deo ostenderet,q̃tùm defuncti resuscitationẽ optauit, & q̃tùm puerum illum dilexit,& ppter rationem mysticã,q̃ tanget:Expandit quoq; se ter, ad insinuandũ superbeatissimæ Trinitatis mysterium,cuius virtute & fide postulauit obtinere supernaturalẽ illum effectum:& qm̃ vniuersorum entium operumq; perfectio, in quadã trinitate cõsistit,prout primo sententiarũ habet. [Et clamauit ad dñm,& ait:Dñe Deus meus,reuertat obsecro anima pueri huius in viscera eius,]ita vt denuò corpus informet.[Et exaudiuit dñs vocem Heliæ]in hac secunda exclamatione, q̃ videt fuisse humilis magis q̃ prima, ideo in secunda ista oratione est exauditus: qm̃ suscitatio mortui, tam supernaturale & magnum miraculũ est,vt oĩpotenti Deo sit pprium:idcircò magis impetratur humili oratiõe, q̃ adiuratiõe aut quasi increpatorio quodã sermone.Et q̃uis Helias fuerit vir eximiæ sanctitatis,pensandũ tñ,q̃ faciliùs & quasi imperiosiùs,non solũ Chr̃s,sed & gloriosi Apostoli & alij qdam viri sanctissimi in euãgelica lege suscitauerũt mortuos q̃ Helias.siqdẽ adolescentẽ iuxta portã Naim Chr̃s suscitauit,dicendo:Adolescẽs,tibi dico,surge.similiter duodennem puellã.sic & dignissimus apostolici ordinis princeps breui oratiõe pmissa, suscitauit Tabitam,dicẽs:Tabita surge.Ioannes quoq; Euang. Drusianã,dicendo: Drusiana surge,& ppara mihi.q etiam superpositiõe & cõtactu tunicæ suæ,duos suscitauit simul defunctos. ¶Prætereà q̃ritur, qualiter Helias vir perfectæ staturæ virilis,potuit se non solùm expandere, sed & metiri seu mẽsurare super puerũ illum?Circa hoc aliq dicunt,q miraculosè diuina virtute contraxit se ad mensurã & adæquationẽ puerilis corpusculi, quod etiã dicũt de Helisæo, de quo infrà 4.Reg.4. habet,q ascendit & incubuit super puerũ,posuitq; os suũ super os eius,&oculos suos super oculos eius,& manus suas super manus eius,in signum & typum Chr̃i,q in sacramẽto sub modica panis specie cõtinet.Potest etiam dici q Helias mẽsus est super puerum,coaptando se eius corpusculo, non per adæquationẽ,sed cõuenientẽ extensionẽ atq; possibilẽ applicationẽ. [Et reuersa est anima pueri intra eum,& reuixit.Tulitq; Helias puerum,& deposuit eum de cœnaculo in inferiorẽ domũ,& tradidit matri suæ.Et ait illi:En viuit filius tuus.Dixitq; mulier ad Heliam: Nũc in isto]tam supernaturali effectu[cognoui]certiùs q̃ nouerã antè,[qm̃ vir Dei]i. Deo veraciter excellenterq; placẽs [es tu,] Quãuis enĩ miracula qñq; fiãt per malos ac reprobos, sicut in Euãg. Mat.7.ait Saluator:Multi dicẽt mihi in die illa,Dñe dñe,nõne in noĩe tuo pphetauimus?rarò tñ, imò rarissimè fiunt per illos,psertim miracula tam pclara,vt est suscitatio mortui, q̃ per nullum iniquum legit facta.[& verbũ dñi in ore tuo verum est]i.verè ex parte Dei loqueris & verus Dei propheta es,ac vera sunt vaticinia tua.Refert Hieronymus q puerum istum ab Helia suscitatũ, dicunt Hebræi Ionam esse prophetã, de quo infrà 4.Reg.14.q vocatus est filius Amathi, i. filius
Hieronym'. veritatis,vt super Ionam expoñit Hieronymus,qa dum Helias suscitauit eum,mater eius loquu-

ta

ta est:Núc in isto cognoui,qm̃ vir Dei es tu,& verbum dñi in ore tuo verum est, hæc est vidua,de
qua apud Lucam veritas protestaŧ:Multæ viduæ erãt in diebus Heliæ in Israel,& ad nullam illa- Luc.4.
rũ missus est Helias,nisi in Sareptã Sidoniæ. ❡Mysticè,per Heliã exprimiŧ Chrs summus zelator
iustitiæ,q dum principes Iudæorũ deorum superstitionibus atq; criminib⁹ acriter increpasset,
abscõdit⁹ est in torrẽte Carith,i.in abundãtia & fluctib⁹ suæ acerbissimæ passiõis,in qua abscon Abac.3.
dita fuit fortitudo & oĩpotentia eius,iuxta illud Esa.53.Quasi abscõditus vultus eius & despect⁹,
Vndè nec reputauimus eum.& ibi corui eius eum pascebãt,qa in sua passione de suæ passiõis eo
piosissimo fructu,hoc est,gentiliũ vitijs denigratorũ cõuersiõe mẽs eius delectata est & refecta,
& sicut corui attulerũt Heliæ carnes & panes,sic cõuersi gẽtiles Chr̃o obtulerunt corpora sua &
opes.Cessante aũt & extincta Chr̃i passiõe,missus est ipse per apostolorũ p̃dicationẽ ad viduam
in Sareptã,i.ad gẽtilitatẽ vbiq; terrarũ,q̃ duo ligna collegit,dum crucis mysteriũ didicit, ex cui⁹
cõsideratione in se ignẽ amoris accendit,quo sibi & filijs suis spiritalia fercula p̃parauit,cuius fa
rina & oleo,i.puritate & vnctiõe superna ac subcineritio pane,i.humili ꝓpriæ fragilitatis reco-
gnitiõe delectatus est dñs.Porrò,per defunctũ viduæ filiũ,accipiŧ genus humanũ pc̃tis sopitum
& morte culpæ infectũ,sup quod filius Dei pijssima cõdescensiõe in sua incarnatiõe incubuit,&
eius naturã assumpsit,ac ꝓ eius salute in crucis patibulo mẽsus est & extẽtus, atq; ꝓ spiritali ipsi⁹
reuiuificatiõe deprecatus est patrẽ, quẽ pr̃ ꝓ sua reuerẽtia exaudiuit.Ter quoq; incubuit,qa ter Heb.5.
patrẽ orauit, atq; ĩ sua icarnatiõe,p̃dicatiõe & passiõe hũano se gñi misericordissimè coaptauit. Mat.26.

❡Expositio cap.18.Post dies aũt multos verbum dñi factum est ad Heliam. Art.26.

Recitanŧ hic duo mirabilia Dei per Heliam peracta,pro emendatiõe impij Achab ac popu-
li eius idololatræ.Primũ est,cõsummatio holocausti Heliæ facta per ignem.Secundum est,
collatio pluuiæ.[Post dies multos verbum dñi factum est ad Heliam]per angelum[in anno 3.]i.
circa finem 3.anni à tẽpore suæ egressionis ac fugæ de terra Israel.q̃uis etem̃ fames seu caristia il- 3 Reg.17.
la durauit annis 3.& mẽsibus 6.vt dicitur Iacob.5.illa tñ caristia cœpit atq; durauit per medium
annum aut circiter anteq̃ de terra Israel exijt,p̃sertim qa multis diebus mansit prope torrentem
Carith situm in terra illa anteq̃ iuit Sareptam,[dicẽs:Vade & ostende te Achab,vt dem pluuiam
super faciem terræ.Iuit ergo Helias,vt ostenderet se Achab.Erat aũt fames vehemẽs in Samaria]
non solùm in vrbe metropoli sic vocata, sed & in tota illa ꝓuincia ex terræ arefactione.[voca-
uitq́; Achab Abdiam dispensatorẽ domus suæ.Abdias aũt timebat dñm Deũ valdè,]filiali & san
cto timore.ideo dignus fuit inuenire Heliam,& ab eo accipere opem.[Nam cùm interficeret Ie
zabel prophetas dñi,]cupiẽs cultum veri Dei totaliter extirpare,idololatriamq́; augere.[tulit il
le 100.prophetas]i,ad se vocauit occultè totidem viros q vocanŧ prophetæ,vel qa ꝓphetiæ gra-
tia coruscabãt,vel qa discipuli erãt ꝓphetarum maiorum,intẽti diuino obseqo, psalmis atq; elo
quijs ꝓphetarum sctõrum.[& abscondit eos 50.& 50.in speluncis]i.in duab⁹ speluncis,in qua-
libet 50.[& pauit eos pane & aqua]i.cibo quocunq; ac potu, quæ in scripturis per panem desi-
gnanŧ & aquam.[Dixit ergo Achab ad Abdiam:Vade in terram]regni mei[ad vniuersos fontes
aquarum,]in qbus dudum fuerat aqua,q̃uis modò sint exiccati, ad vniuersos inquam fontes in
parte terræ tibi assignanda locatos, [& in cunctas valles,] iuxta eundẽ sensum, [si fortè inuenire
possimus herbam]i.fœnum seu gramina,quæ in locis prope aquas magis solẽt abundare.[& sal-
uare possimus equos & mulos,& non penitùs iumenta intereãt] fame, qbus & aqua permodica
est.Itaq; deficiente imbre,defecerunt & gramina terræ, qbus equi & muli, oues, vaccæ & boues
aluntur.[Diuiseruntq́; sibi regiones]i.terras & fortes decem tribuum,in qbus tempore Iosuæ &
anteà plures reges cõmorabanŧ,[vt circumirẽt eas.Achab ibat per viam vnam,& Abdias per vi-
am alteram seorsùm.Cumq́; esset Abdias in via,]Cum Achab & cum Abdia aliq serui currebãt,
q hincindè discurrendo,q̃rebant pascua iuxta regis p̃ceptum. [occurrit ei Helias. Qui] Abdias
[cùm cognouisset eum,cecidit super faciem suam]i.in terram prostrauit se ex humilitate ante fa
ciem Heliæ,quem ob suam sanctitatẽ atq; multiplicem excellentiã in donis Dei venerabaŧ, imò
& Deum in famulo suo. [& ait: Num tu es dñe mi Helias? Cui ille r̃ndit: Ego.Et dixit: Vade dic
dño tuo,adest Helias.Et ille:Quid peccaui,inquit, qm̃ tradis me seruum tuum in manu Achab,
vt interficiat me?]i.ob quam culpam meam iniungis mihi istam legationem, mea æstimatione
mihi periculosam,vt dicam dño meo Achab te adesse,ex qua denunciatiõe seqtur occisio mea,
si subitò ad alium locum fueris deportatus per angelum,vt aliqñ accidit circa te, sicq́; te nõ in-
uento,occidet me,putans me sibi esse mẽtitum,vel qa non p̃sentaui te ei etiam vel inuitum & ca-
ptum,qm̃ vndiq; te fecit inquiri ad capiendũ.[Viuit dñs Deus tuus,qa non est gens aut regnum,
in quo non miserit dñs meus te reqrens.Et r̃ndentibus cunctis,non est hic,adiurauit singula re-
gna & gentes,eo ꝙ minimè repertireris,]vt vnumquodq; eorum quod perceperit vbi sis,signifi-
cet ei.Præterea mirum ꝙ nemo perceperat vbi esset,cùm fuerit in terra Sidoniorum non remotè
à regno Israel,& per suscitationem mortui forsan fuit ibi famatus. sed non est consilium contra Pro.21.

dominum.[Et nunc tu dicis mihi,vade,& dic domino tuo,adest Helias?Cumque recessero à te, spiritus domini absportabit te in locum quem ego ignoro,& ingressus nunciabo Achab,& non inueniens te,interficiet me.Seruus autem tuus timet dominum ab infantia sua.Nunquid non indicatum est tibi domino meo quid fecerim,cùm interficeret Iezabel prophetas domini, quòd absconderim de prophetis domini centum viros,quinquagenos & quinquagenos in speluncis, & pauerim eos pane & aqua?Et nunc tu dicis,vade,& dic domino tuo,adest Helias,vt interficiat me? Et dixit Helias: Viuit dominus exercituum, ante cuius vultum sto, quia hodiè apparebo ei.Abijt ergo Abdias in occursum Achab, & indicauit ei. Venitque Achab in occursum Heliæ. Et cùm vidisset eum,ait:Túne es ille qui conturbas Israel?]id est,totum regnum decem tribuum inquietas?quasi dicat,cùm sis hostis boni communis,qui sterilitatem procurasti, dignus es morte.[Et ille ait:Non ego turbaui Israel]turbatione iniusta,vel aliquam eis irrogando iniuriam, quamuis procurauerim eis iustam punitionem,[sed tu & domus patris tui]id est,tu & consanguinei siue domestici tui,qui per idololatriam meruistis pœnas istas,[qui dereliquistis mandata domini,& sequuti estis Baalim. Veruntamen nunc mitte, & congrega ad me vniuersum Israel,] id est,maiores,principalioresque ex tribubus decem & alios quosdam cum illis, [in monte Carme
Ios.15. li,]existentis in funiculo Ephraim,sicque mons iste Carmeli alius fuit ab eo, iuxta quem com-
1.Reg.25. moratus est Nabal,& fuit in tribu Iuda.Hic autẽ Carmelus,in quo immolauit Helias,est in confinio Palæstinæ atq; Phœnices.[& prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum,id est,idolorum,vel potiùs dęmonum,qui in nemoribus colebantur,[quadringentos, qui comedunt de mensa Iezabel.Misit Achab ad omnes filios Israel, & congregauit prophetas in monte Carmeli.Accedens autem Helias ad omnem populum Israel,ait: Vsquequò claudicatis in duas partes?]id est,ad vtranque partem erratis,nec in via Dei rectè inceditis,& estis ab inuicèm differentes,dum aliqui vestrûm nunc Deo,nunc idolis immolant,& quidam idolis tantùm, aliqui Deo solùm.sicque pro maxima parte à regia via virtutum receditis,& ad vtrunque vitiosum declinatis extremum,iuxta illud Psalm.17.Filij alieni inueterati sunt,&claudicauerunt à semitis suis.[Si dominus est Deus]id est,si is qui in lege & prophetis communiter vocatur Deus, est verus & æternus & incommutabilis Deus,[sequimini eum:]id est, adhæreatis ei, & accedatis ad eum per fidem & debitum cultum. [si autem Baal] est verus Deus, cui soli debetur adoratio & sacrificatio,[sequimini illum.Et non respondit ei populus verbum,]quia erant pusilli,nutantes & ambigentes,cui potiùs assentirent, impio regi & prophetis eius superstitiosis, an sancto prophetæ Heliæ.[Et ait rursus Helias ad populum:Ego remāsi propheta domini solus.] Iam Helias audierat ab Abdia,quòd centum abscondisset prophetas,quomodò ergo mansit solus propheta Dei?Et respondendum,quòd dixit se solum superstitem de ꝓphetis in manifesto audentibus apparere. [Prophetæ autem Baal quadringenti & quinquaginta, prophetæque lucorum quadringenti viri sunt.Dentur nobis duo boues,& illi eligant sibi bouem vnum,& in frusta cędentes,ponant super ligna,ignem autem non supponant.Et ego faciam bouem alterum, & imponam super ligna,ignem autem non supponam.Inuocate nomina deorum vestrorum, & ego inuocabo nomen Dei mei,& Deus qui exaudierit per ignem, ipse sit Deus.] hoc est, boum horum vnus offeratur à me,& alter à prophetis Baal,& ille habeatur & colatur pro vero Deo,qui fecerit ignem descendere de cælo,& holocaustum sibi oblatum consumpserit igne illo.[Respon
Gen.4. dens omnis populus,ait:Optima propositio quam locutus est Helias,] quia in sacrificijs Abel,
Iudic.13.6. Manuæ,Gedeon,Aaron,Dauid & Salamonis descendit ignis virtute diuina consumens illorum
Leuit.9. holocausta.[Dixit ergo Helias prophetis Baal:Eligite vobis bouem vnum, & facite primi, quia
2.Reg 24. vos plures estis,& inuocate nomina deorum vestrorum,ignemque non supponatis.Qui cùm tu
3.Reg.8. lissent bouem quem dederat eis]id est,quem Helias assignauerat eis.Dicunt tamen quidam Hebræi,quòd dum prophetæ,sacerdotesque Baal elegissent bouem vnum,bos ille statìm declinauit ab eis nutu diuino, quasi sacrificari falsis dijs abhorrens, & ad Heliam confugit, vt per hoc quoque populus instrueretur,tuncque Helias tradidit illis bouem. [& fecerunt] id est, bouem illum ad Baal honorem mactauerunt,frustatìm consciderunt,obtulerunt, & super ligna posuerunt,[& inuocabant nomen Baal de manè vsque meridiem,]quia vt fertur,prima medietas diei illius fuit illis deputata ad offerendum,reliqua autem Heliæ,[dicentes:Baal audi nos.Et nõ erat vox, nec qui responderet,] quoniam Deus non permisit dæmonem respondere per idolum. Cumque esset meridies,illudebat illis Helias,dicens:Clamate voce maiori.Deus enim vester est, & forsitan loquitur, aut in diuersorio est, aut in itinere, aut certè dormit, vt excitetur. Clamabant ergo voce magna,& incidebant se iuxta ritum suum,]id est,obseruantiam cæremonialem idololatriæ suæ,[cultris & lanceolis,donec perfunderentur sanguine,] vt per hoc Deum suum ad exauditionem & misericordiam flecterent,certi quòd dij in sanguinis,præsertim humani effusione in sacrificijs facta, complacentiam habeant magnam. [Postquàm autem transijt meridi-

ridies, & illis] videlicet prophetis Baal [prophetantibus] de corde suo & instinctu diaboli, ꝙ
Baal iam offensus ab eis, posteà placaret & exaudiret, aut simile aliquid per modum prophetalē
loquentibus, [venerat tempus quo sacrificium offerri solet, nec audiebat vox, nec aliquis] deo-
rum [respondebat, nec attendebat orantes] prophetas Baal. [Dixit Helias omni populo: Veni-
te ad me. Et accedente ad se populo, curauit] i. reparauit [altare dñi quod destructum fuerat] ab
idololatris, quod ab aliquo Israelitarum fuerat ibi constructum, & tulit duodecim lapides iuxta
numerum] duodecim [tribuum filiorum Iacob, ad quē factus est sermo dñi, dicēs: Israel erit no-
men tuum. Et ædificauit de lapidibus altare in nomine dñi. Fecitq; aquæductum quasi per duas
aratiunculas in circuitu altaris] i. paruas arationes seu sulcos. fecit em̃ paruum fossatum per gy-
rum altaris. [& composuit ligna, diuisitq; per membra bouē, & posuit super ligna, & ait: Imple-
te quatuor hydrias aqua, & fundite super holocaustum,] i. super carnes bouis diuisas, Deo in ho
locaustum offerendas, [& super ligna,] quibus superpositæ sunt illæ carnes. [Rursumq; dixit:
Etiam secundò hoc facite. Qui cùm fecissent secundò, ait: Etiam tertiò idipsum facite. Fecerūtq;
tertiò,] duodecim hydrias aquæ fundēdo super carnes illas & ligna, [& currebant aquæ circum
altare, & fossa aquæductus repleta est,] quia hydriæ erant magnæ, paruaq; fossa. [Cumq; iam tē-
pus esset, vt offerretur holocaustum, accedens Helias propheta, ait: Dñe Deus Abraham, Isaac &
Israel, ostēde hodiè, quia tu es Deus Israel, & ego seruus tuus, & iuxta præceptum tuum feci oĩa
verba hæc. Exaudi me dñe, exaudi me, vt discat populus iste, quia tu es dñs Deus, & tu conuerti-
sti corda eorum iterum. Cecidit aūt ignis dñi] de cęlo aereo, angelico ministerio ibi productus,
& ad cadendum deorsùm motus cùm Helias fudisset orationem in litera positam, [& vorauit ho
locaustum & ligna & lapides, puluerē quoq; & aquam quæ erat in aquæductu lambens,] quam
ideò Helias ibi infudit, vt ex consumptione maius esset miraculum. [Quod cùm vidisset omnis
populus, cecidit in faciem suam, & ait: Dñs ipse est Deus, dñs ipse est Deus,] cuius virtute refrc-
nata iam fuit operatio Baal seu dæmonis, cuius tñ potestate posset ignis formari in aere atq; de-
scendere, Deo hoc permittente, sicut Apocal. 17. fert de bestia, s. Antichristo, ꝙ fecit, i. faciet si-
gna magna, ita vt ignē faceret de cælo descendere. Nam & hoc modo ignis descēdit, qui oues &
pueros Iob consumpsit. [Dixitq; Helias ad eos: Appræhendite prophetas Baal,] & occidite eos Iob 1.
ibi manibus populi, vel & propria manu quosdam, quēadmodùm Samuel regē Amalech, [& ne 1. Reg. 15.
vnus quidē effugiat ex eis: Quos cùm appręhēdissent, duxit eos Helias ad torrentē Cison] de quo
& in lib. Iudicum legit, Torrēs Cison traxit cadauera eorum: vt & istorum cadauera in illū proij-
cerentur torrentē: de quo & in Psalmo 82. fit mentio. [Et interfecit eos ibi.] Hoc fecit zelo Dei,
& ne ampliùs seducerēt populū, & quia fecerūt per imperiū Iezabel prophetas Dei occidi. Achab
quoq; ita fuit attonitus ex miraculo quod cōspexit, ꝙ nō audebat resistere, quia sperauit per He
liam pluuiam impetrare. [& ait Helias ad Achab: Ascēde, comede & bibe, quia sonus multę plu-
uiæ est] i. citò tantus imber descēdet, ꝙ ruendo grandē faciet sonum. [Ascēdit Achab vt come-
deret & biberet. Helias aūt ascendit in verticē Carmeli,] qui locus iam fuit sanctificatus ex con
structione altaris, oblatione holocausti & p̃fato miraculo. [Et pronus in terrā posuit faciē suam
inter genua sua,] vt sic vultu depresso, clausisq; oculis deuotiùs exoraret. [& dixit ad puerum] i.
ministrum [suum: Ascende & prospice cōtra mare] i. versus mare, (forsan mediterraneū) dirige
oculos tuos ad vidēdum an de mari ascendat, vel de aere descēdat aliqua nubes. Materia quippe
nubium, puta vapores, solēt eleuari à mari, & mare solet nubibus operiri, iuxta illud in Iob: Quis Iob 38.
conclusit ostijs mare, cùm ponerē nubē vestimentum eius? [Qui cùm ascendisset & cōtempla-
tus esset, ait: Nō est quicq̃] i. nihil de nube apparet. Voluit aūt Helias scire an oratio qua pluuia
deprecabat, esset audita, & quanuis iam ex diuina reuelatione nouerat, & p̃dixit pluuiā mox fu-
turam, tñ sciebat ꝙ Deus qñq; vult talia deuotorum orationibus impetrari, quēadmodùm Chri- Ioan. 17.
stus orauit pro sui corporis glorificatione, & pro apostolorum cōfortatione atq; illustratione, &
spiritus sancti missione, q̃uis p̃dixit & nouit certissimè oĩa illa esse futura. [& rursum ait illi: Re-
uertere] ad videndum, an nubes appareat, nam aer serenissimus erat. Reuertere inquā [septē vi-
cibus,] ita vt post quālibet vicē nuncies mihi qd videris, & ego iterū septiès orando, nisi citiùs
fuero exauditus, impetrē veniam populo pro vniuersitate vitiorum eorum, q̃ vniuersitas septe-
nario designat, ita vt pluuia eis diutiùs non negeē. [In septima aūt vice eccè nubecula parua q̃si
vestigium hominis] i. excrescens ad hominis quantitatē. [ascendebat de mari,] quę paulò pòst
creuit in nubē grandē. [Qui ait] ministro suo: [Ascende & dic Achab: Iunge currum tuum] i.
iube eum parari, & applica eum tibi, vt in eo citò veharis in vrbē Iezrael noĩe. [& descēde ne oc-
cupet te pluuia. Cumq; se verterēt huc atq; illuc, eccè cæli contenebrati sunt, & nubes, & ventus,
& facta est pluuia grandis. Ascendens itaq; Achab, abijt in Iezrael. Et manus dñi facta est super
Heliam,] i. diuina virtus confortauit eum, & spiritus diuini feruoris eum accendit. [accinctisq;
lumbis, currebat ante Achab,] vtpotè currum eius p̃cedens, [donec veniret in Iezrael.] Tantùm

gloriabatur in dño de idololatrarum deiectione, idololatriæ reprobatione, & diuini cultus promotione, impetrationeq; pluuiæ, & eos qui erant in Iezrael, informare optauit. ¶ Circa præhabita quæritur, an ne Helias peccauit, monẽdo cultores Baal ad sacrificandũ ei, atq; ad inuocandum eum? Respondetur quod non hortabatur eos ad cultum idolorum directè, vt scilicet facerent illa ad idolorum honorẽ, sed vt facerent illa, quatenùs per ea ostẽderetur eorum perfidia, & veri
Ioan. 13. Dei omnipotentia, sed permissiuè, non inductiuè, secundum quod Christus dixit ad proditorẽ: Quod facis, fac citiùs. At verò circa illud, Vsquequò claudicatis in duas partes, asserit Lyra: Ali-
4. Reg. 13. qui eorum colebant Deum, & cum hoc Baal, sicut de Samaritanis dicitur infrà. Sed contra hoc scribit R. Paulus, Samaritani non colebant Deum, sed deos suos, nec infrà dicitur de eis, nisi quod timebant Deum. Aliud enim est timere Deum, & aliud colere eum, quoniam timor seruilis potest esse si-
Augustinus ne charitate, non tamẽ cultus Dei, qui in fide, spe & charitate consistit, secundum Augustinum. Hæc R. Paulus, cuius verba sunt inconsideratè prolata, quoniam infrà lib. 4. scriptum est, Vnaquæq;
4. Reg. 17. gens fabricata est Deum suum, posueruntq; eos in phanis excelsis quæ fecerant Samaritæ, & nihilominùs colebant dñm. & paulò pòst subditur ibi, & cum dñm colerẽt, dijs quoq; suis seruiebant. Nec verum est, quod cultus Dei non posset esse sine charitate, cùm Christus in Euangelio ex
Esaia 29. Matth. 15. Marc. 7. Esaia allegat: In vanum autem colunt me. De Sarracenis quoq; asseritur, quod colunt vnum Deum, quorum cultus est sine charitate, & quanuis cultus Dei formatus & meritorius atq; interior principaliter consistat in fide, spe & charitate, consequenter tñ in aliorum quoq; obseruantijs præceptorum cultus Dei consistit, imò & aliquo modo in actibus bonis ex genere. Vnde & sancto Eustachio adhuc gentili, sed actibus misericordiæ valdè intento, loquutus est Christus: Ego sum quem ignorans colis. Postremò, quanuis non sit conuertibiliter idem, Deum colere & Deum timere, quoniã habent se sicut genus & species, tamẽ Deum timere, est colere eum, præsertim quia
Iob 28. in lib. Iob, vbi nostra habet translatio, Eccè timor dñi, ipsa est sapientia: habet translatio vetus, Eccè pietas seu cultus Dei, ipsa est sapientia. Iterum Lyra ait in huius expositione cap. quod prophetæ Baal acceptauerunt propositionem Heliæ, dicentis: Dentur nobis duo boues, &c. quia compulsi fuerunt ad hoc à populo approbãte verba Heliæ. quo circa loquitur Paulus iste: Potest dici quod prophetæ Baal, tanq penitùs infideles, sicut non confidebant de suis dæmonibus, quod facerẽt ignem descendere, ita nec credebant quod Helias hoc faceret. Ad quod dico, quod dictum hoc Pauli non consonat textui. nisi enim prophetæ Baal credidissent, ipsum Baal posse ignem desursum deponere, non incidissent se cultris atq; lanceolis donec sanguine perfunderentur, vt vel sic exaudirentur à Baal. Hi quoq; qui colunt falsos deos, æstimant eos posse conferre subsidia & salutem, sicut Sapient. 13. & Esaiæ 44. manifestè habetur.

¶ De spirituali eiusdem cap. 18. sensu. Arti. XXVII.

EX huius exordio cap. edocemur, quàm infinita sit misericordia Dei, qui hominibus est clemen-
2. Reg. 24. tior, propter quod Dauid: Melius est (inquit) mihi incidere in manus Dei, multæ enim mi-
3. Reg. 17. serationes eius, quàm in manus hominum. Eccè enim Helias, qui orando impetrauit à domino pluuiæ subtractionem, non legitur dominum primò orasse, vt miseratus redderet pluuiam, sed quantùm ex tenore ac serie literæ datur intelligi, dominus in pietate sua immẽsa præuenit suum prophetam in zelo iustitiæ abundantem, & non obstante continuatione scelerum populi, miseratus dominus super magnitudinem mali pœnalis, iussit prophetæ vt se monstraret regi, ob cuius facinora ex parte magna inflicta erant tot & tanta aduersa, denunciaretq; ei pluuiam mox futuram, quatenus ipse ac populus eius sic reuerterentur ad dominum, contra cuius imperium dij, quos coluerunt, nil potuerunt. [Vade, ostende te Achab, vt dem pluuiam super terram.] poterat dominus pluere, Helia non misso ad regem, sed voluit dñs honorare prophetam zelo diuini ho-
1. Reg. 2. noris succensum, iuxta quod dixit 1. lib. Quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum. Moraliter per Achab designantur negligentes, carnales, vitiosi prælati, ac principes, propter quorũ negligentias & excessus in subditos redundantes, aufertur ros gratiæ supernæ, & pluuia fœcundationis internæ, tam ipsis quàm eorum subiectis, superiorum suorum prauitates sequentibus: quos volens dñs in sua pietate immẽsa misericorditer præuenire, iubet Heliæ, i. deuotis ac feruidis prædicatoribus, vt talibus principibus ac prælatis se repræsentent, eorum vitia increpando, eosq; exhortando & inducendo ad vitæ emendationẽ in omnibus, quatenùs detur eis & ipsorum communitatibus irrigatio supernorum charismatum, fœcunditas actuum virtuosorum. Achab verò quærẽs herbam in fontibus & vallibus, designat prælatos & principes prauos, non in dño confi-
Prouer. 29. dẽtes, sed ad humana solatia recurrẽtes. Deniq; quãuis Salomon dicat, Rex impius oẽs ministros habet iniquos, aliquando tamen contingit, quod in domibus prælatorum & principũ pessimorum sint aliqui iusti, quod Deo dispensante sic accidit, in consolationem, opem ac releuamen bonorum ac pauperum, ne nimiùm ab impijs opprimantur. sicque Abdias existens cum impijssimo Achab, abscondit & pauit Dei prophetas. [Ait Achab ad Heliã: Tú ne es qui conturbas Israel?]

sic

sic praui ac pessimi hoies mala quæ oriuntur, imponunt iustis ac innocentibus. [At ille: Nō ego turbaui Israel, sed tu & domus patris tui.] Certè vt Salomon loqtur, Iustus quasi leo cōfidēs abs- Prouer. 28.
que terrore erit. Ideo Helias tā imperterritè & audacter respondit, nō formidans regē à quo poterat trucidari, sed eum cōstantissimè reprehēdit. Hinc ad Hieremiam dñs dixit: Dedi te in co- Hierem. 1.
lumnam ferream & in murum æneum. atq; ad Ezechielē: Vt adamantē (ait) & silicē posui faciē Ezech. 3.
tuam. [Cōgrega ad me vniuersum Israel,] sic boni euangelizantes vniuersam cupiunt plebē instruere, eiq; dicunt, si dñs est Deus, sequimini eum: si aūt Baal, sequimini eū. Ideo, [quousq; claudicatis in duas partes?] i. vultis duobus dñis seruire, cupientes placere mundo & creatori, cùm Matth. 6.
tñ dicat Apostolus Galat. 1. Si hominibus placerē, Christi seruus nō essem: nec possibile sit, nūc gloriari cum seculo, ac deindè regnare cum Christo, qbus dicendum est, si Deus est summū, perfectū, infinitumq; bonū, ei estote intenti, tanq̃ incōparabiliter vniuersis ac singulis meliori, amabiliori & honorabiliori. Si aūt Baal, i. in principatu, opibus & prosperitatibus mundi vestra cōsistit salus, sequimini eū, quod vtiq; nō est. imò de talibus dictū est: Vanitas vanitatū & oīa vanitas. Itēq;, rex hodiè est & cras morit. [Dentur nobis duo boues.] Bos electorū & iustorū, est ppria caro, ad Dei honorē discretè castigata & immolata, iuxta illud Rom. 12. Exhibeatis corpora vestra hostiā viuentē, sanctam, Deo placentē, rōnabile obsequiū vestrum. Et alibi: Mortificate (inq̃) membra vestra, q̃ sunt super terrā. Bos verò impiorum, est caro ex vana gloria pro mundi honore & cōmodo, per exercitia pœnitētiæ macerata. [Et Deus q exaudierit per ignē, ipse sit De⁹] i. ille colatur pro vero Deo, q solus potest apicē affectiuæ accendere, & cor ad libitū immutare ac inflammare, q ait: Ignē veni mittere in terrā. q & in die sacratissimo pentecostes exaudiuit per ignē. [Facite primi, qa plures estis.] Nempe vt ait saluator: Multi vocati, pauci electi. [Non erat vox] per hoc q Baal exaudire & rñdere nequiuit, pfiguratū est, q mūdus & ea q̃ mundi sunt, homini in extrema necessitate nequeunt succurrere. [Curauit Helias altare dñi, quod destructū fuerat.] Ara interior est fides seu charitas, in qua oīe bonum opus Deo est offerendū, q per tentationes & peccata destruitur, sed per bonā informationē & pœnitentiā reparat. [Et tulit duodecim lapides] i. duodecim virtutes morales, seu duodecim fructus spūs, qbus decoratur & cōfortatur altare charitatis ac fidei. [Fecitq; aquæ ductum.] Aquæ ductus est sacramentū cōfessionis, seu humilitas, per quā gra obtinetur. [Diuisitq; per mēbra bouē.] qm̃ vnumquodq; membrum quo mūdo seruiuimus, deinceps diuino mancipandū est obsequio, dicente Apostolo: Sicut exhibuistis membra vestra seruire immunditiæ & iniqtati ad iniquitatē, ita nūc exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationē. [Implete quatuor hydrias aqua.] Quatuor hydriæ istæ sunt, voluntas, intellectus, vis cōcupiscibilis, & irascibilis, in qbus possunt esse virtutes ac vitia, q̃ implendæ sunt lachrymis cōtritionis, fletu procedēte ex desiderio beatificæ fruitionis, aqua sapientiæ salutaris, q̃ aquæ super holocaustū sunt effundendæ, i. bonis actibus ad oēi honorē exhibitis cōiungendæ. vel holocaustum nostrū est propriū corpus, propter Deū cruciformiter mortificatū. qui em̃ sunt Christi, carnē suam crucifigunt cū vitijs & cōcupiscentijs. Hoc holocaustū debemus Deo ita offerre cū fletu cōtritionis, cum lachrymis supernæ affectionis, cū aqua sapiētialis cōsiderationis. Rursus, holocaustū nostrum est sacramentū altaris, videlicet corpus Christi, vel ipsemet Deus & saluator, q obtulit semetipsum patri hostiā recōciliationis in odorē suauitatis, quod cū lachrymis deuotionis offerendū est in officio celebrationis. Est eqdem fletus qdam interior & ignita aqua, ex qbus exterior solet procedere fletus, quis aliqñ nō procedat. Ista effusio aquæ super holocaustū faciēda est ter, videlicet in dauota pparatione ad offerendum, in ipsa oblatione, & pòst in gratiarū actione. [Cecidit ignis de cęlo,] videlicet accēsio charitatis seu infusio spūs sancti, q est ignis cōsumens, & in se absorbēs, totaliterq; cōuertens deuotissima corda, eorūq; opera faciēs Deo accepta, vt nihil pprij cōmodi aut priuati amoris in ipsis sit permanēs. ¶Porrò, occisio, pphetarū Baal, designat reproborū impiorumq; ministrorū damnationē: qbus sublatis, sonus pluuiæ, i. abundantia grē imminet. [Helias aūt ascendit in verticē Carmeli,] sic boni plati in alta cōsideratione se figunt ad cōsiderandū pertinētia ad cōmunē salutē, & cōcernentia Dei honorē, & mittūt pueros suos, i. vicarios & pdicatores ac inferiores ministros ad prospicien dū cōtra mare, i. ad intuendū hoc seculū neq; instar maris amarum, inquietū, & magnum, an si in hoībus mundanis sit aliqd gratiæ spūalis, q̃ per nubeculā designat, ad quos gra destitutos non sufficit semel misisse, sed septiès mittit, i. per omne tempus durationis vitæ eorū, quandiu est spes de emendatiōe ipsorū, pro quorū cōuersione interim orat fidelis ac feruidus pastor.

Margin: Gregorius (beside "cōsistit salus"); Eccēs. 1. (beside "nitas. Itēq;"); Eccl. 10. (beside "pria caro"); Coloss. 3. (beside "ra vestra hostiā"); Lucæ 12. Actor. 2. (beside "i. ille colatur … ac inflammare"); Mat. 20. 22. (beside "ac inflammare"); Galat. 5. (beside "seu humilitas"); Roman. 6. (beside "quo mūdo seruiuimus"); Eccl. 15. (beside "pientiæ salutaris"); Galat. 5. (beside "tificatū"); Ephe. 5. (beside "vel ipsemet Deus")

¶Enarratio cap. 19. Nunciauit aūt Achab Iezabel oīa q̃ fecerat Helias &c. Art. XXVIII.

QVid ex propria infirmitate & hoīm prauitate Helias pertulerit, & magnalia ei desupèr cōtributa, hic recitant. [Nunciauit aūt Achab] rex [Iezabel] suæ vxori [oīa q̃ fecerat Helias, & quomodò occidisset vniuersos prophetas Baal gladio.] adhuc em̃ permansit in sua idololatria atq; malitia, visis tot signis, ac pluuia descendente: quo patent obstinatio & ingratitu- 3. Reg. 18.

do

do ipsius.[Misitq; Iezabel] quæ & ipsa fuit in vitijs indurata,[nuncium ad Heliam, dicens: Hæc
faciant mihi dij, & hæc addát,nisi cras posuero animã tuam] hoc est, teipsum tractauero, vitam
tuam extinxero,& animam tuam à corpore separauero, violentam morté tibi inferendo, [sic-
ut animam vniusex illis] i. sicut tu posuisti animam cuiuscunq; ex prophetis Baal. [Timuit er-
go Helias:] hoc fuit humanæ fragilitatis,& q̃uis naturale sit morté timere,tñ ex timore sic fuge-
re,sicut de Helia subiungit,imperfectiõis esse cõuincit,nisi forsan ex diuino instinctu sic egerit.
Nã & Christus ad tẽpus recessit ex oculis Iudæorum, q in eius morté conspirauerunt, iuxta illud
Ioan. 12. Ioannis:Iesus iam nõ in palàm ambulabat apud Iudæos,similiter Paulus à Damasco. [& consur-
Actor. 9. gẽs, abijt] ex Iezrael,[quócunq; eũ ferebat voluntas] hoc est,per vias quas putauit sibi securio-
res. vel ideo dicit, Quócunq; eum ferebat voluntas,qa in fuga ista magis videbat sequi volunta-
té,q̃ rationé. ¶Sed quæri potest: Cur Iezabel eum sic præauisauit, nec auisatum fecit custodiri,
ne fugeret?Respondetur q̃ Iezabel audiens eum tã cõstanter regi occurrisse & respondisse, atq;
in eius pñsentia occidisse prophetas Baal,ac tanta signa patrasse,putauit q̃ minimè fugeret. [Ve-
Iosue 15. nitq; in Bersabee Iudæ] i. vrbé sic dictam, in tribu Iudæ sitam, de qua dictum est suprà 1. lib. [&
dimisit ibì puerum suum,& perrexit in desertũ viam vnius diei] hoc est,volebat intrare desertũ,
3.Reg. 17. & manere ibidèm,quod puero graue fuisset sufferre. Dicunt aũt expositores, q̃ puer ille fuit fi-
lius viduæ qué suscitauit à morte, qui credit fuisse Ionas propheta, qué vidua illa dedit & com-
misit Heliæ,vt ei obsequeretur,& instrueret ab eo. [Cumq; venisset & sederet] in deserto, [sub-
Iob 33. ter vnam iuniperum] q̃ est spinosa arbuscula,cuius radix est pauperum cibus,iuxta illud Iob:Ra
dix Iuniperorum cibus eorum. [petiuit animæ suæ] hoc est,pro solatio animæ suæ afflictæ roga-
Numer. 11. uit dñm,[vt] ipse ibì [mox moreretur] quatenùs in sinu Abrahæ repausaret, nec afficeretur tot
malis,neq; tot crimina cerneret in hoc mundo. sic & Moses: Obsecro, inqt, vt interficias me, &
inueniam gratiam in oculis tuis,iuxta qué modum ait Apostolus Paulus: Supra modum grauati
2.Corint. 1. sumus,ita vt tæderet nos viuere. Nec istud impatientiæ fuit,qa aduersitas fuit eis occasio cupien
di quieté,ad quam per morté erat perueniendum,ita q̃ mors nõ optabat, nisi vt via & ianua vi-
tæ melioris. [& ait:Sufficit mihi dñe] tam diu vixisse in corpore isto mortali, [tolle animã meã]
à corpore,& pone eam in limbo patrũ. [Neq; eñ melior sum q̃ patres mei:quia mortalis sum,sic-
ut illi fuerunt,& eiusdé naturæ,& sancti patriarchæ fuerunt tam sancti, q̃ eis me melioré aut di-
gnioré non arbitror. [Proiecitq; se,& obdormiuit in vmbra iuniperi.] Nam & somnus releuati-
uus est tristitiæ. Aptè quoq; in vmbra dormiuit iuniperi,qm̃ vmbra arboris huius fugat serpen-
tes,vt legitur. ¶Deniq; dato q̃ Helias sanctior fuit patribus suis,de quibus loquebatur, tñ ex hu
militate sic loquitur, & secundum quandam considerationem sic fuit, cùm & Apostolus fatea-
1.Timot. 1. tur: Venit Iesus peccatores saluos facere, quorum primus ego sum. [Et eccè angelus dñi tetigit
eum] suscitando à somno,[& dixit illi:Surge & comede. Respexit] admirans à quo esset suscita-
tus,sed angelus vt apparet,iam disparuit. [& eccè ad caput suum] positus fuit [subcineritius pa-
nis & vas aquæ. Comedit & bibit,& rursum obdormiuit. Reuersusq; est angelus dñi secundò, &
tetigit eum,dixitq; illi:Surge,comede. Grandis enim tibi restat via. Qui cùm surrexisset, come-
dit & bibit,] sumens partem illius panis & aquæ,[& ambulauit in fortitudine cibi illius quadra-
ginta diebus & quadraginta noctibus] hoc est, opportunis horis tot dierum ac noctiũ. Nec eñ
ad conficiendum iter illud necessarium fuit indesinenter,sine interpositione quietis,tot diebus
ac noctibus proficisci. [vsq; ad montem Dei Horeb] qui est mons Sinai, cuius pes vocatur Ho-
reb, qui est locus sanctus, in quo voluit Deus apparere Heliæ zelatori præferuido legis Mosai-
cæ ac diuinæ ilicò datæ. Dicunt quidam q̃ panis ille ab angelo pparatus,habuit potestaté & vim
nutriendi,cõfortandi & cõseruandi corpus Heliæ tam diu, absq; cõsumptione & læsione humi
Augustinus di radicalis à calido naturali,quod in lib. de mirabilibus sacræ scripturæ videt Augustinus senti-
re. [Cũq; venisset illuc,mansit in spelunca] in qua (vt aliqui dicũt) Moses stetit,qñ gloria dñi co
Exodi 33. ram eo pertransijt, iuxta illud Exodi: Cũq; transibit gloria mea,ponã te in foramine petræ: ideò
ob loci illius sanctitaté mansit in eo Helias. [Et eccè sermo dñi ad eum,dixitq; illi: Quid hîc agis
Helia?] Non ex ignorantia quærit,sed vt iuxta responsum Heliæ cõgruenter prosequat verbum
suum ad ipsum. [At ille respondit:Zelo zelatus sum pro dño Deo exercituũ,] i. ferventé habui af
fectioné, indignationé & iram cõtra idololatras ex Dei amore, cuius cultum & reuerentiã opto
Exodi 20. affectu ardenti,[quia dereliquerunt pactum dñi] hoc est,à fœdere amicitiæ quod Deus cum po
3.Reg. 18. pulo Israel inijt,ab obseruãtia decalogi qué cum protestatione dedit per Mosen,[filij Israel] re-
cesserunt. [Altaria tua destruxerunt] Vndè in pcedenti cap. scriptum est, q̃ Helias curauit altare
dñi antè destructũ,similiter alia quædã altaria in excelsis constructa,in quibus Deo factæ fuerũt
oblatiões, q̃ destruxerunt in cõtemptũ cultus veri Dei,atq; ad idololatriæ pmotioné: quod impiũ
fuit. attñ templo cõstructo,nõ licuit alibì Deo sacrificare, nisi ex moderamine dispensationis di
4.Reg. 18. uinæ. ideò infra Ezechias laudat,eo q̃ excelsa, videlicet altaria ibì cõstructa abstulerit,sed in cõ-
tem-

tẽptũ cultus veri Dei ea nõ licuit demoliri.[& ꝓphetas tuos occiderunt gladio.] Circa hæc ſcribit Lyra:Nõ loquiť hîc de altaribus q̃ in Hieruſalẽ erãt,videlicet de altari incẽſi & altari holocauſtorũ,qa illa manebãt,ſed de altaribus ſactis in excelſis eo tẽpore,qñ tẽplo nõdum ædificato,licuit immolari in illis.quo cõtra loquiť R.Paulus, rõnabiliter dici poteſt, ꝙ Helias hîc loquiť de altaribus Hieruſalẽ,q̃ q̃uis realiter nõ erãt deſtructa, tñ idololatræ,q̃tùm in eis erat,cupiebant ea deſtruere,& cultũ Dei in eis reputabãt inanẽ:& iſte modus intelligendi,patet ex eo quod ſeqtur, & ꝓphetas tuos occíderunt gladio.Nõ em̃ legitur,ꝙ tẽpore Heliæ,vel ante ipſius tẽpus, aliq ꝓphetæ ſuiſſent occíſi gladio.Hæc Paulus,de quo ſæpe admiror, ꝙ ſcribit tã impropriè & incautè.Nec em̃ ſeqtur,cupiebãt altaria deſtruere,ergo erãt deſtructa.p̃cedẽti quoq; habeť cap. ꝙ Abdias dixit Heliæ:Nunqd nõ indicatũ eſt tibi dño meo q̃ ſecerim,cũ occíderet Iezabel prophetas dñi?Veruntñ apparet,ꝙ etiã de altaribus tẽpli Dei hæc poſſent intelligi, nõ ꝙ corporaliter erãt deſtructa,ſed q̃tùm ad vſum ſeu actum ſuper ea exercendũ. Iam em̃ Roboã & Abia reges Iuda ad idololatriã declinauerũt,vt patuit,ſicq; altaria Dei ꝓphanauerunt.[& derelictus ſum ego ſolus] in cultu veri Dei,vel relictus ſum ego ſolus de numero ꝓphetarum,alijs à Iezabel interfectis. ſed horum vtrunq; videť ſalſum,qm̃ p̃ter Heliam adhuc multi erãt cultores veri Dei in Iſrael,& paulopòſt habeť in litera,ſupererant adhuc centũ ꝓphetæ,quos in ſpeluncis abſcondit Abdias,vt p̃cedenti habeť cap. quorum aliq prophetiæ ſpm̃ habuiſſe creduntť.ſed ad iſtud rñdere quis poterit,ex his q̃ dicta ſunt in expoſitione literali p̃cedentis capituli,ſuper illud:Ego remanſi propheta dñi ſolus.Alij dicunt ꝙ ait ſe ſolũ relictũ,qm̃ reſpectiuè loquendo, paucíſſimi erãt ſuperſtites perſecutiõi Iezabelis, iuxta quẽ modum Chrs in Pſalmo teſtať:Suſtinui q ſimul cõtriſtaretur,& nõ fuit. ¶Porrò,Gloſſa Gregorij videtur innuere,ꝙ Helias ex q̃dam velut elatione,dixit ſe ſolũ rectum.ſic etem̃ ait:Qui humilis etiã occulta Dei nouerat,elatus,& maniſeſta neſciuit. Vñ eliciť ꝙ humilitatis radio ſe ipſum illuminat,q aliorum bona ſubtiliter pẽſat. ¶Præterea, videtur Helias ex quodã errore dixiſſe:Relictus ſum ego ſolus,nõ putans in regno decẽ tribuum permanſiſſe tot Dei cultores, quot permanſerunt. Ait nanq; Apoſtolus ad Romanos: An neſcitis in Helia qd dicit ſcriptura,quẽadmodùm interpellat deũ aduerſus Iſrael? dñe,prophetas tuos occíderũt, altaria tua ſuffoderunt, & ego relictus ſum ſolus,& q̃runt animã meã. Sed quid dicit illi diuinũ reſponſum?Relíqui mihi ſeptẽ millia virorũ, q non curuauerũt genua ſua ante Baal. [& quærũt animam meã,vt auſerant eam,] hoc eſt,à corpore ſeparent, mortẽ mihi infligendo, vel animam meam,i. vitam animalẽ & corporalẽ q̃runt extinguere Iezabel & eius ſatellites.[Et ait ei:Egredere & ſta in monte corã dño] vbiq; p̃ſente ac om̃ia intuente, vt ſtando in loco patenti & claro,videas magnalia Dei.[Et eccè dñs trãſit]i.in effectu aliquo ante te trãſiet,& ſe tibi oñdet in tali effectu,& alloquetur,[& ſpũs grãdis & ſortis] i. impetuoſus ac vehemẽs ventus,[ſubuertens montes,& cõterens petras] hoc eſt,tam validus,puluerẽq; agitationẽ & aſſcenſum ſic cõcitans,vt videatur mõtes deijcere,& ſaxa deſtruere.[ante dñm]i. ante eius apparitionẽ p̃tactam p̃cedet.[Nõ in ſpũ dñs] hoc eſt,in hoc vento tibi nõ apparebit,neq; loqueť.[Et poſt ſpm̃ commotio] i. poſt ventũ ſeqtur motus terræ ꝓpe montẽ aut circiter.[Nõ in cõmotione dñs] hoc eſt, nõ apparebit tibi in ea.[Et poſt cõmotionẽ ignis,] apparebit ante te viſibiliter trãſiens miniſterio angeli formatus,& taliter motus,cuius etiam virtute fiebãt motio illa terræ ac venti impulſio. [Nõ in igne dñs] apparebit,p̃ceſſerunt ergo hæc tria apparitionẽ Dei,ad deſignandũ om̃ipotentiã & terribilitatẽ ipſius,q elemẽtis om̃ibus dñatur,q reſpicit terrã,& facit eã tremere,q tranſſert mõtes & neſcierunt hi quos ſubuertit in furore ſuo.ſic olim dñs legẽ daturus,& Moſi locuturus ac Iſraelitis, Pſal. 103.
p̃miſit fulgura atq; tonitrua ac nubẽ denſiſſimã,ꝓut in Exodo legiť.[Et poſt ignẽ]apparuit [ſibilus auræ tenuis] deſignãs tranquillã,gratioſam,ac dulcẽ Dei p̃ſentiã, q in effectibus ſuæ iuſtitiæ tãmetuendus exiſtit.[ibì dñs] hoc eſt,in ſibilo illo apparuit. Hæc itaq; dicta ſunt Heliæ adhuc in ſpelunca. Vndè ſubiungiť:[Quod cùm audiſſet Helias,operuit vultum ſuum pallio.] Vt deuotioni magìs inſiſteret oculis clauſis.Propter quod præcedenti cap. legitur poſuiſſe faciem ſuã inter genua ſua.[& egreſſus,ſtetit in oſtio ſpeluncæ] vt videret tria p̃dicta,videlicet ventum, motum terræ,& ignem.quibus viſis,[eccè vox facta eſt ad eum, dicens] quia tunc dñs tranſiens, & in ſibilo illo appárens,locutus eſt ei.[Quid hîc agis Helia?]Et ille rñdit]vt antè: [Zelo zelatus ſum pro dño Deo exercituum,quia dereliquerunt pactum tuum filij Iſrael.Altaria tua deſtruxerunt, & prophetas tuos occiderũt gladio, & derelictus ſum ego ſolus, & quærunt animam meã, vt auferãt eam.Et ait dñs ad eum:Vade, & reuertere in viam tuã per deſertũ in Damaſcũ. Cumq; perueneris illuc, vnges Hazael ſuper Syriã] Infra 4. lib. habetur, ꝙ Heliſeus prædixit Hazaeli promotionẽ ſuã ſuper Syriã,de qua promotiõe videť Hazael antè nil cognouiſſe, ideo magiſter in hiſtorijs,& alij dicunt,ꝙ Helias nõ vnxit aliter Hazaelem in regẽ, niſi ꝙ Heliſeum diſcipulũ ſuum p̃dixit illũ regẽ futurũ,vel per aliqua verba aut facta in Damaſco p̃ſignauit Hazaelis ꝓmotionẽ.[& Iehu filiũ Nanſi vnges regẽ ſup Iſrael]nec illũ corporaliter, aut p̃ſonaliter vnxit in regẽ 4.Reg.9.
Heli-

R.Paulus
3.Reg. 18.
3.Reg. 12. 15.
3.Reg. 18.
Ibidèm
Pſal. 68.
Gregorius
Roman.11.
Iob 9.
Exod. 19.20
3.Reg. 18.
4.Reg. 8.
Pet. Co. hiſto. lib. 4.
Re. cap. 12

Helias, sed Heliseo cōmisisse hoc creditur, q per vnum de filijs ꝓphetarum impleuit hoc, vt in-
4.Reg. 2. frà describitur. [Heliseum aūt filium Saphat q est de Abel Mehola, vnges prophetā pro te] i. pal
lium tuum super ipsum ponendo, ꝑmonstrabis eum adepturum à dño grām prophetiæ te subla-
to, prout infrà narratur. [Et erit quicunq;] de idololatris Israelitis, [fugerit gladium Hazael, ne-
4.Reg. 8. cidet eum Iehu.] Vndè inferiùs 4. lib. cōscriptum est, q̄liter hi duo multos Israelitas idololatras
4.Reg. 10. occiderunt, q̄uis non ob idololatriæ culpā, quanq̄ Iehu cultores Baal ob idololatriā illam occi-
derit, & tñ ambo illi fuerunt idololatræ, qa nec Iehu à cultura vitulorum recessit. ¶Porrò ꝙ ait,
quicunq;, intelligendum est per modum distributionis accōmodæ pro generibus singulorum.
4.Reg. 2. [quicunq; fugerit gladium Iehu, interficiet eum Heliseus.] Nō legitur Heliseus aliquos corpora
liter occidisse, nisi ꝙ quadraginta pueris vitiosis maledixit, q protinùs ab vrsis sunt lacerati, qui
& idololatriam cœperāt exercere, sed nō oīa sunt descripta. Nec tñ est intelligendū, ꝙ vniuersi
ex regno decē tribuum idololatrantes, fuerunt ab istis tribus occisi, sed quidā de oībus. Hæc
itaq; Deus ꝑdixit Heliæ pro ipso zelanti cōtra idololatras pro ipsius Heliæ consolatione, & quia
querebatur se solum relictum, docet & cōsolatur eum dñs, subdēs: [Et derelinquā mihi in Israel
septem millia virorum,] hoc est, tot millia hoim cōseruabo in regno decem tribuum ad meum
honorē & cultum, [quorum genua nō sunt curuata ante Baal, & oē os quod nō adorauerit eū,
osculans manū] idoli Baal ex deuotione superstitiosa ad ipsum, vel osculans ad reuerentiā ido-
Iob 31. li propriā manum, quod aliqui fecerunt idololatræ, & sanctus Iob se fecisse negat, dicendo: Si vi-
di solem cùm fulgeret, & osculatus sum manum meam ex ore meo, q̄ est iniquitas maxima. Ve-
runtñ istud nō est intelligendum, q̄si ad salutē suffecerit ipsum Baal non coluisse, vel qa cultores
idolorum vitulorum aureorum fuerint excusati, sed ꝙ cultus Baal fuit ꝑcipuū atq; grauissimum
scelus, & item ꝙ septē millia ista aliundè etiā iusti extiterint. [Profectus ergo Helias indè, reppe-
rit Heliseum filium Saphat arantē in duodecim iugis] i. paribus [boum] iuxta illud in euange-
Lucæ 14. lio: Iuga boum emi quinq;. & in Iob: Facta sunt ei mille iuga boum. [& ipse in duodecim iugis
Iob 42. boum arantibus] i. inter duodecim viros illos arantes, [vnus erat] sicq; vnusquisq; eorum arauit
1.Reg. 18. cum iugo vno. [Cumq; venisset Helias ad eum, misit] Helias [pallium super eum,] in signum di-
lectionis suæ ad ipsum, quēadmodùm Ionathas exuit suas vestes, & induit Dauid eas, atq; in præ-
sagium futurorum, ꝙ s. ipse Heliseus spiritualiter cooperiendus erat, ac vestiendus duplici spiri-
4.Reg. 2. tu Heliæ, vt infrà habet, varijsq; charismatibus spiritussancti. [Qui statim relictis bobus cucurrit
post Heliā] cupiens & cōfidens particeps fieri gratiarū ipsius, tantoq; viro adhærere, obsequi &
astare, ad quod motus fuit à spiritu sancto. [Et ait: Osculer, oro, te patrē meum & matrē meam,]
i. da mihi licentiam valedicendi parentibus meis, [& sic sequar te. Dixitq; ei] Helias: [Vade] vt
hoc agas, quo facto [& reuertere] ad me: [Quod eñ meum erat] i. quod mihi cōmissum fuit à
Deo, & quod amoris atq; obsequij mei fuit, [feci tibi:] per quod aptaui se ad gratiā prophetalē,
Iose. lib. 8. imò vt Iosephus ait, mox vt Helias pallium suū super Heliseū extendit, Heliseus cōtinuò ꝓpheta
an. iu. ca. 12. uit. ¶Præterea, videt Chrs altius aliquid docuisse. Cùm eñ qdā volentiū eum seq dixisset, Sequar
Lucæ 9. te dñe, sed primùm permitte mihi renunciare his q̄ domi sunt, ait ad illum Iesus: Nemo mittens
manum suam ad aratrum, & adspiciens retrò, aptus est regno Dei. [Reuersus aūt abeo] s. ab He-
lia, post quē cucurrit, [tulit par boū,] hoc est, duos boues suos cū qbus arauit, [& mactauit illud]
par per carnificē, [& in aratro boum] i. per ignē quem fecit ex lignis aratri in frusta cōcisi, [coxit
carnes & dedit populo, & comederūt:] hoc est, ex cōtribulibus suis & socijs ad comedendū, & ita
se habuit liberaliter & curialiter valdè, & gaudij sui alios voluit esse consortes, ac honestè recessit
ab eis, quos in bñ & charitatiuè refecit, Ipsoq; facto mōstrauit se nolle ad pristinū reuerti officiū,
sed Heliç inseparabiliter adhęrere, qm̄ aratrū suū cōscidit, & boues mactauit. Hoc aūt conuiuiū
fecit in loco in quo habitauit, nō in agro: sed cū aratro & bobus redijt domū, & exhibuit ibi cō-
uiuiū. [Cōsurgensq;] manè, osculatis parentibus, [abijt, & secutus est Heliā] q noluit interesse il-
li cōuiuio, [& ministrabat ei] nō delicata cibaria ꝑparādo, sed sub obediētia tanti vatis viuēde.

¶De spiritualibus huius decimi noni capituli sensibus. Arti. XXIX.

Rabanus DE mysticis intellectibus ꝑsentis capituli, Rabanus, Richardus, & Glossa multa inducunt,
Richardus quæ magna ex parte ex verbis sancti Gregorij sunt accepta. Itaq; ex ista docemur historia,
Gregorius quid viri virtutum habeant ex seipsis, quid ex Deo. Nempe Helias qui cælum clausit oratione, &
Iacob. 5. deprecatione sua aperuit illud, qui suscitauit defunctum, & gratia claruit prophetiæ, prouiden-
3.Reg. 17.18. tiamq; diuinā circa se tam specialiter & frequenter fuit expertus, audita cōminatione mulieris
nefariæ, nō oratione cōtra illam armauit se, nō diuinum q̄siuit oraculum, qd sibi agēdum esset,
nō, de diuina protectione angelicoq; munimine tutus, mansit intrepidus, sed fugam inijt terri-
tus: & q paulopòst tædio vitæ petijt mortē à dño, iam pro iustitia mori expauit. sancti etem̄ viri,
subleuante spiritu, ad superna rapiunt, ac supernaturalia operantur: & tñ durante hac vita, ne de
sua excellentia intumescant, tentatiōibus reprimunt, & solita grā exuberantia ad tēpus dispen-
satiuè

satiuè priuanť.In virtutibus miraculisq; Heliç,oipotentia Dei relucet:in timore & fuga,infirmitateq; eius,qd in se fuit ac potuit,innotescit.In magnalibus suis ostendit, quid desupèr gratiosè accepit:in infirmitatibus suis ad se reuersus,accepta munera per humilitaté custodiuit. Tropologicè impius Achab designat diabolũ,Içzabel carné,cui diabolus suggerit, vt persequať Heliam,hoc est,virum deuotũ,q fugit à tentationib⁹ carnis occasiones vitando, atq; impuras ac fœdas cogitationes abijciendo,& intrat desertũ,i.religioné seu pœnitentialé exercitationé,in qua mundi vanitas,& carnis deliciæ deseruntť.Itaq; si interdũ alicui viro hono subrepat tétatio,oriaturq; timor humanus & naturalis defectuositatis imperfectio accidat,non desperet,nec pusillanimitate frangať,sed peoset,q̄ tãtus Propheta humanũ qd passus sit, & cum eo ingrediať desertũ,hoc est,oratióis & meditatióis secretũ, in quo corã Deo recolligat & effundat cor suũ.[Cũq; Thre.2.
venisset & sederet subter vnam iuniperũ,]Per spinosam iuniperũ,cuius vmbra fugat serpétes,& sub cuius cinerib⁹ diciť ignis cóseruari per annum, intelligiť crux saluatoris, in qua ipse mortis aculeos tolerauit,q̃ sua virtute fugat dæmonia, & cuius memoria ignem cóseruat diuini amoris toto vitæ huius curriculo in animo deuoti meditatoris. sub hac cruce debemus sedere, hoc est, amorosè reuoluere corde, quid,quãta & qualia ꝓpter nos passus sit filius Dei. ¶Deniq; Helias ingressurus desertũ,reliqt puerũ suum,ad designandũ,q̄ volés desertũ pœnitétię aut religionis intrare, debét vniuersa puerilia desideria,signa & opera prorsus relinquere,vt cũ Apostolo dicere queat:Cùm essem paruulus,sapiebã, loquebar, agebã vt paruulus:cùm aũt factus sum vir, euacu 1.Cor.13.
aui q̃ erãt paruuli.[Petiuit animæ suæ vt moreretť,]sic planè q Chr̄i passioné intéiè & efficaciter pésat,eidem appetit cóformari,hoc est,cópati & cómori saluatori, ac ꝓpriæ voluntati ac vitijs Gal.2.
mori,atq; salubriter mortificare seipsum,vt viuat, iam nó ipse in se,sed Chr̄s in eo,sicq; tandem Phil.1.
cupit dissolui & esse cum dño,dicés cum Paulo:Infelix ego homo,quis me liberabit de corpore Rom.7.
mortis huius?Et ait:Sufficit mihi dñe gratia tua,imò tuipse q solus necessarius es.Etem̃ pars mea Thre.3. Psal.72.
Deus.Quid em̃ mihi est in cælo,& à te qd volui super terrã Deus cordis mei,& pars mea Deus in æternũ?[Tolle aĩam meam]sicut orat Psal.141.Educ de custodia aĩam meam ad cõfitendũ nomini tuo.[Neq; em̃ melior sum q̃ patres mei.]Certè si perpendamus q̃ virtuosè, timoratè,& sanctè cóuersati sint pr̄es nostri gloriosi Apostoli,martyres,cófessores, & q in religione oos ꝓcesserunt in vita verè monastica ,erubescemus oculos nr̄os leuare ad cælũ, sed cũ publicano percutiemus pectora nr̄a,dicétes:Deus,propici⁹ esto nobis pauperrimis.[Proiecitq; se,& obdormiuit in vm- Luc.18.
bra iuniperi.]ita & nos ꝓijciamus nos corã Deo,prosternétes nos maiestati eius humiliter,iuxta id Psal.94.Procidamus ante eum q fecit nos:& per cõtemplationé obdormiamus & qescamus in amore & admiratione ipsius,quéadmodũ scriptũ est:In pace in idipsum dormiã & reqescam.In- Psal.4.
supèr,de serò reclinati in lectulo,studeamus in meditatione sacra passióis dñicę obdormire.[Et eccè angelus dñi tetigit eum.]Quéadmodũ Heliã afflictũ,esurienté,lassatũ ac dormienté tetigit angelus Dei,sic quoscunq; deuotos,pœnitétes,tétatos in bonis operibus fatigatos,ac cótemplatiuos Deus suo instinctu diuino pijssimo,& per sctós angelos misericorditer visitat, cósolatur, Eccl.15.
roborat,& accendit,& aqua sapiæ potat,atq; subcinericio reficit pane, videlicet corpore Chr̄i, q ait:Ego sum panis vitæ.Et rursus:In puluerẽ mortis deduxisti me,sigdem igne passionis deco- Ioan.6.
ctus est.[Comedit ergo & bibit,& rursus obdormiuit.]q em̃ Chr̄m in sacraméto salubriter susci Psal.21.
pit,in eius cótemplatióe & amore obdormit,ab oĩm sensibiliũ inqetudine ac strepitu qescédo, bonitatéq; Dei,& eius bñficia recolendo.[Reuersusq; angelus secundò,tetigit eum,& dixit:]Non em̃ sufficit nobis semel tangi,& excitari ab angelis sctis,sed subsidio isto indigemus quotidiè.[Surge,comede,]qa quotidiè debemus saltẽ spiritaliter Chr̄m suscipere,& eius refici sacramẽtis,donis ac gratijs,atq; ab actib⁹ vitæ cótemplatiuæ ad opera vitæ actiuæ, loco & tépore opportunis ꝓcedere.[Grãdis em̃ tibi restat via,]qa egemus magno ꝓfectu, anteq̃ ad optatam possim⁹ virtutũ perfectioné ptingere.Magna quoq; est via à fide ad specié,ab exilio ad pr̄iam,à miserijs vitæ p̄sentis ad gaudia æternæ felicitatis,à terra ad cælũ empyreũ.[Qui cùm surrexisset, comedit & bibit,& ambulauit in fortitudine cibi illius vsq; ad monté Dei Horeb.]Ita Chr̄ifideles in virtute dñici corporis,quod est viaticũ peregrinationis p̄sentis, ambulãt per om̃e tépus vitæ istius,quod est pœnitétiæ tépus, & quadragenario designať vsq; ad monté Ecclesiæ triũphantis,vel vsq; ad sublimitaté auãgelicæ pfectionis,in qua interrogať & examinať à dño q corda & Psal.7.
renes scrutať,qd opereť.& felix,q ex sentétia dicere valet:Zelo zelatus sum ꝓ dño,cuius vniuersa ꝓcordia cupiũt Deum ab oibus debitè honorari,& de inhonoratioоib⁹ eius cótristanť,atq; ꝓ ei⁹ honorificétia studét,& dicere possunt:Tabescere me fecit zelus me⁹,qa obliti sunt verba tua Psal.118.
inimici mei. & certè oẽs verè deuoti ac feruidi deformationé Ecclesiæ habét deplangere,destructioné,ruinã,peruersitatem in cœnobijs atq;collegijs in om̃i tribu,lingua ac natióe populi Christiani:specialiter quoq;,q̄ perfidi hæretici ac impij Chr̄iani sctã loca ꝓphanant,iustos psequuntur,ac necare conanť.[Et ait:Egredere,& sta in mõte corã dño.]hoc est, ꝓpara te,vt dignè te re-

præsentes conspectui maiestatis diuinæ.[& egressus, stetit in ostio speluncæ.] Spelunca est corpus mortale, sordibus & culparum tenebris plenum: in cuius ostio stat, q ad occurrendũ iudici summo semper paratum se exhibet, & quotidiè est dispositus ad egrediendũ de carcere corporis huius.[Spũs grandis & fortis, subuertẽs mõtes, & cõterens petras ante dñm.]Spũs iste pijssimũ & suauẽ Dei pcedens aduentũ, est cõminatio Dei in diuiuis scripturis, q̃ interdũ superbos perterret & deijcit, ita q̃ cõuertunť ac pœnitẽt. Petras quoq;, hoc est, dura & lapidea corda emollit ac carnea facit. Non tñ in hac cõminatione dñs, qm̃ ex cõminatione & seruili timore Deo seruire, non est meritoriũ aut acceptum. [& post spm̃ cõmotio.]hoc est, trepidatio ex cõminatione incussa, q̃(vt tactũ est)non sufficit ad salutẽ.[Et post cõmotionẽ ignis]i. intensa memoria incendij gehennalis, quam parit diuini timor iudicij, sed nec in igne hoc dñs, cui sine charitate nil cõplacet.[Et post ignẽ sibilus auræ tenuis:]hoc est, interna, qeta, & dulcis adspiratio spũsancti, q instar suauissimi roris mentẽ perfundit, recreat, implet, iuxta illud Cant. 6. Veni auster, perfla hortum meum. ideò dñs est in sibilo isto. Vndè & Iob 4. dicit: Vocẽ quasi auræ tenuis audiui.[Quod cùm audisset Helias, operuit vultũ suum pallio]qa vir speculatiuus in cõtemplatiõe mirabiliũ altissimi deficit, atq; ad ppriam defectuositatẽ psãdã, oculos cordis reflectit. ¶ Deindè per Heliam cui pcipitur vngere quosdã in reges, & Heliseũ in vatẽ, exprimiť Chrs, q vnctiõe spũsanctĩ quosdã dignificauit ad regnandũ, ac psidendũ in iure spiritali, quosdã in iure ciuili, p quos correxit iniquos.[Et derelinquã mihi in Israel 7. millia virorũ, quorũ genua non sunt curuata ante Baal.]Semp qppe sunt aliq boni in Ecclesia Dei, q nequaq̃ adhærẽt rebus terrenis, caducis & vanis, magis q̃ incõmutabili & incircunscriptibili bono.[Profectus indè Helias, reperit Heliseum, super quẽ misit palliũ suum.]Eccè q̃ dñs virũ illum rusticanũ & simplicẽ elegit in Prophetã pcipuum, & sicut super illum extendit Helias palliũ suum, sic viri virtutũ gratiã sibi cõcessam, alijs cõmunicare nituť. Qui statìm relictis bobus, cucurrit post Heliam, qm̃ hi quos tangit & incendit spũsctũs, relictis carnalib' affectib' & pctĩs, festinãt ad dñm, ac boues occidũt, atq; de eis parãt cõuiuiũ pximis, qm̃ carnalia oblectamẽta ac opa cõterũt, & p hoc alios suis exẽplis reficiũt. Osculanť aũt & suos parẽtes, dũ vĩculo charitatis manẽt eis cõiũcti, & verbis salubriter admonẽt ipsos.

¶ Expositio cap. 20. Porrò Benhadad rex Syriæ cõgregauit oẽm exercitũ suum &c. Art. 30.

HIc describunť duæ admirandæ victoriæ impio Achab cõcessæ, non ob merita eius, sed ex bonitate Dei immẽsa, vt vel sic cõuerteretť ad Deum verũ, vidẽs se ab idolis suis nõ posse iuuari.[Porrò Benhadad rex Syriæ cõgregauit oẽm exercitũ suum, & 32. reges secum, & equos & currus, & ascẽdẽs pugnauit cõtra Samariã,]metropolim regni decẽ tribuũ,[& obsedit eam. Mitté sq; nuncios ad Achab regẽ Israel in ciuitatẽ, ait: Hæc dicit Benhadad: Argentũ tuum & aurum tuum meum est,]hoc est, requiro vt mittas mihi ea,[& vxores tuæ & filij tui optimi]i. aptiores ad plia,[mei sunt]iuxta sensum ptactũ, vel iure plij, seu ob aliã causam quã cõtra te habeo.[Rñditq; rex Israel: Iuxta verbũ tuum, dñe mi rex, tuus sum ego]hoc est, paratus tibi seruire sub rationabili tributo, seu alio modo.[& oĩa mea]bona mobilia. De filijs aũt & vxoribus suis subticuit, quia non intendebat eos exponere voluntati illius.[Reuertẽtesq; nuncij]ad Achab,[dixerũt: Hæc dicit dñs Benhadad, q misit nos ad te: Argentũ tuum & aurum tuũ, & vxores tuas & filios tuos dabis mihi]vt nõ remaneat tibi superstes q succedat tibi in regno, nisi forsan quẽ cõstituero ego. [Cras igitur hac eadem hora mittã seruos meos ad te, & scrutabunť domũ tuam, & domũ seruorum tuorũ, & oẽe quod eis placuerit, ponẽt in manibus suis, & auferent. Vocauit aũt rex Israel oẽs seniores terræ]volẽs in tam arduo negocio cõmunitatẽ cõcernente vti gñali cõcilio, potissimè seniorũ, in qbus solet esse maior experientia atq; prudentia.[& ait: Animaduertite & videte, qm̃ insidiať nobis]hoc est, occasionẽ cõtra nos q̃rit ad destruendũ regnum nostrũ totaliter, vel ad subdendũ illud suæ iurisdictioni oĩnò.[Misit eñi ad me p vxoribus meis, & filijs & p argento & auro, & non abnui.]Hoc videť cõtra iam dicta. Idcircò exponiť sic, non abnui, i. postulationẽ eius non negaui ei in toto, qa de argẽto & auro cõsensi. [Dixeruntq; oẽs maiores natu, & vniuersus populus ad eum: Non audias neq; acqescas illi:]qa penitùs irrationabiliter & tyrãnicè habet se. Aliq tñ dicũt, q̃ cõsensit etiam de vxoribus & filijs, sed non de scrutatione domus suorum seruorum, prout textus videť ptendere.[Rñdit itaq; nuncijs Benhadad: Dicite dño meo regi: Oĩa pter q̃ misisti ad me seruũ tuum in initio, faciã, hãc aũt rem facere non possum. Reuersiq; nuncij retulerunt oĩa ei. Qui remisit & ait]ferens ægrè q̃ rex Achab non acqeuit.[Hæc faciant mihi dij, & hæc addãt, si suffecerit puluis Samariæ pugillis oĩs populi qui seqtur me:]hoc est, tanta est mecùm hoim copia, q̃ vnusqsq; eorum vix posset manum suã semel implere de terræ fragmẽtis, quæ in Samaria sunt, potissimè propè muros. vel sic, tam multi sunt mecùm, vt si vnusqsq; acciperet & cõportaret lapidẽ aut stipitẽ vnum, vel vnum terræ pugillum, tam magnum facerẽt aggerẽ extrà, vt ciues fecerãt intrà, sicq; implerenť fossata, & ex æquo pugnarẽt aduersus illos. comportauerãt aũt ciues Samariæ terrã multã intùs ad muros suos, quasi in altitudinẽ murorũ ipsorum

rum, vt muri essent inexpugnabiliores. [Et rńdēs rex Israel, ait: Dicite ei: Ne glorieť accinct᷒ æquè vt discinctus] hoc est, ipse Benhadad adhuc armis accinctus, & pugnaturus, non sit ita securus, & de futuro triumpho exultans, vt is q iam victoriam habuit, & exuit arma, qm̃ euentus belli incertus est, atq; in pendulo positus, & pauci qñq; ꝑualent multis. Idcircò non debet cógressurus aduersariũ suum paruipendere nimìs. Nimia quoq; securitas & incautela multos decipit. [Factum est aũt cũ audisset Benhadad verbũ istud, bibebat ipse] rex Syriæ, [& reges] q secùm erāt [in vmbraculis] i. papilionibus, [& ait seruis suis: Circundate ciuitatem. Et circundederunt ciuitatem. Et eccè propheta vnus accedens ad Achab regē Israel,] Hunc aliq dicunt fuisse Michæam, quod 3.Reg.22.
non videtur, cùm de illo infrà asserat Achab, non prophetat mihi bonum, sed malum om̃i tēpore, [ait ei: Hæc dicit dñs: Certè vidisti oēm multitudinē hāc nimiam. Eccè ego tradam in manum tuam eam] hoc est, oēm multitudinem regis Syriæ, [hodiè, vt scias qa ego sum dñs,] oīa potēs, ac oibus dñans, & ita cõuertaris ad me. [Et ait Achab: Per quem? Dixitq; ei: Hæc dicit dñs: Per pedissequos principum ꝓuinciarum.] Pedisseq hic vocanť scutiferi seu armigeri principum, i. principalium nobiliumq; virorum decem tribuum. Aliq tñ principes illos dicunt fuisse obsides, nobiles; quos de alijs regionibus Achab acceperat. [Et ait: Quis incipiet ꝓliari? Et ille dixit: Tu. Recensuit ergo] hoc est, numerauit [pueros] i. ꝓfatos pedissequos [principum ꝓuinciarum, & reperit numerum 232. Et recensuit post eos populum omnes filios Israel 7. milia.] mirum quòd tam pauci fuerunt, & forsitan ex timore multi fuerunt. [& egressi sunt meridie. Benhadad autem bibebat temulētus in vmbraculo suo, & reges 32. cum eo, q ad auxilium eius venerant. Egressi sunt aũt pueri principum ꝓuinciarum in prima fronte. Misit itaq; Benhadad q nunciauerunt ei, dicētes: Viri egressi sunt de Samaria. At ille ait: Siue pro pace veniunt, appræhendite eos viuos: siue vt ꝓlienť, viuos eos capite. Egressi sunt ergo pueri principũ ꝓuinciarũ, ac reliquus exercit᷒ sequebať. Et percussit vnusq́sq; virum] de exercitu Syrorũ, [q cõtra se veniebat, fugerũt Syri,] Deo oīpotenti corda eorum subitò immutāte, obstupefaciēte, perterrēte & debilitāte, [& persequutus est eos Isral. Fugit quoq; Benhadad rex Syriæ in equo cum eqtibus suis. Necnõ egressus rex Israel, percussit equos & currus, & percussit Syriā plaga magna nimìs. Accedēs aũt ꝓpheta ad regem Israel, dixit ei: Vade & cõfortare, & scito, & vide qd facias] i. prouide tibi, & noli offendere Deum, q tibi cõcessit victoriā. [Sequēti em̃ anno rex Syriæ ascēdet cõtra te. Serui verò regis Syrię dixerunt ei: Dij montiũ sunt dij eorum,] videlicet Israelitarũ. hoc suspicabanť, qa Samaria fuit in mõtibus sita, imò tota terra ꝓmissionis extitit mõtosa, iuxta illud Deut. 11. Terra ad quā ingrederis, mõtosa est & cāpestris. Helias quoq; in mõte Carmeli erexit altare, & vituli aurei quos filij Israel adorabāt, erāt in phanis sublimibus positi, similiter tēplum in mõte Sion. [ideò superauerunt nos,] qa pugnauimus cõtra eos in mõtibus, in qbus dij eorum potestatē exercēt. Puta- 3.Reg.7.
bāt aũt gētiles, diuersis terræ partibus, diuersisq; elemētis diuersos deos ꝑesse, sicut de hoc in lib. de ciuitate Dei pleniùs loqtur Augustinus. [Sed melius est, vt pugnemus cõtra eos in cāpestrib᷒, Augustinus
& obtinebimus eos. Tu ergo verbum hoc fac. Amoue reges singulos ab exercitu suo,] i. à turmis eorum, qa reges frequēter inertes sunt & nimìs delicati ad sustinendũ pericula ꝓliorum ac formidolosi, ne percutianť, iuxta illud Iob 15. Angustia vallauit impiũ, sicut regē q parať ad ꝓliũ. & forsan in ꝓscripto bello satìs citò fugerũt. [& pone principes ꝓ eis,] vt exercitui cuiuslibet regis ꝓsit princeps militiæ strenuus. [& instaura numerũ militum q ceciderunt de tuis, & equos secũdum equos pristinos & currus secundũ currus quos antè habuisti. Et pugnabimus cõtra eos in cāpestribus,] in qbus dij eorum nil possunt, [& videbis ꝙ obtinebimus eos] i. vincemus. [Credidit Iof.12.13.
cõsilio eorũ, & fecit ita. Igiť postq̃ annus trāsierat, recēsuit Benhadad Syros, & ascēdit in Aphec,] quæ fuit ciuitas in regno Israel situata, sed eis per Syros ablata, iuxta quā erat magna cāpi planities. [vt pugnaret cõtra Israel] i. in qua decreuerunt Syri pugnare. [Porrò filij Israel recēsiti sunt, & acceptis cibarijs, profecti exaduersò castrametati sunt] i. tētoria sua fixerunt, [cõtra eos, quasi duo parui greges caprarum.] vndè eliciť, ꝙ exercitum suum diuiserunt in duas partes, q̃ ambę simul fuerunt paucissimi respectu Syrorum. Hinc subdiť: [Syri aũt repleuerunt terrā] pro magna parte. Erāt em̃ 127. millia, imò & plures, vt in textu insinuať. [Et accedēs vnus vir Dei,] vtpotè sanctus ꝓpheta; vel is de quo iam dictum est, aut alius. [dixit ad regē Israel: Hæc dicit dñs: Quia dixerunt Syri, Deus mõtium est dñs, & non est Deus vallium] i. ob istā eorum blasphemiā, qua dixerunt Deum Israel habere potestatē iuuandi suos in mõtibus, eo ꝙ sit mõtium Deus ac dñs, & non in vallibus, cùm tñ habeat indeterminatā & infinitā potentiā. [dabo oēm multitudinē hanc grandē in manu tua, & scietis quia ego sum dñs] vniuersorũ verè oīpotēs ex tam miraculoso effe- Rom.1.
ctu, & q̃uis Achab & sui hoc cognouerunt cognitiõe informi, non tñ Deum sicut Deum honorificauerunt aut grãs dignas egerunt, sed permāserunt in idololatrijs, impietatib᷒ & ingratitudinibus suis. Sed quõ nunc dicunť Syri dixisse, Deus mõtium est dñs, cùm suprà leganť dixisse, Dij 4.Reg.17.
mõtium sunt dij eorum? Rñdetur, ꝙ in scripturis frequēter poniť plurale ꝓ singulari, & ecõuer-

sô,& qa multi filij Israel colebât simul cum vitulis suis ac idolis Deum verum, sicut Samaritani,
4.Reg.17. vt dictum est. Idcircò dicendo, dij montiû, intellexerunt & verum Deum. [Dirigebât itaq; 7.diebus exaduerso hi atq; illi acies, septima aût die cômissum est bellum. Percusseruntq; filij Israel de Syris 100.millia peditum in die vna. Fugerunt aût Syri, q remâserunt in Aphec, in ciuitatem, & ceciditmurus]ciuitatis Aphec[super 27.millia hoîm, q remanserât,]& fugerunt q accesserunt ad murum vt eum firmarêt, ne à filijs Israel destrueretur, sed virtute diuina & ministerio angeli vel boni vel mali ꝓcipitatus est murus super illos cum impetu. [Porrò Bêhadad fugiês ingressus est ciuitatem in cubiculum, quod erat intra cubiculum]i.locum secretissimû ad latendû, atque
Iose. lib.8. vt Iosephus refert, cum paucis ei fidelioribus introiuit subterraneum locum, cuius aditus in cu-
ant.Iu.ca.13. biculo fuit. [Dixeruntq; ei serui sui,]formidâtes ne à rege Israel inuenirent, & sine misericordia occíderent. [Eccè audiuimus ꝙ reges dom⁹ Israel clemêtes sint.]i.proni ad indulgendû, qm̃ Deo Israel ꝓpriû est misereri ac parcere. & vtiq; vera clemêtia est in om̃ ꝑlato ac principe valdè lan-
Pro.20. Cicero danda, cùm & Salamon fateat: Roborat clemêtia thronus regis. Vndè Tullius in laudib⁹ Iulij ait:
Seneca Nulla te virtus ita cômêdabilê reddit, vt tua clemêtia. Idcircò & Seneca in lib. de clemêtia côtestat: Nihil adeò principê decet, sicut clemêtiæ virtus. Veruntñ clemêtiæ côtêperâdæ sunt discre-
Psal.118. tio atq; iustitia, ꝓpter quod orauit rex pius, bonitatê & disciplinâ & sciêtiâ doce me. [Ponamus itaq; saccos in lumbis nostris] i.saccis nos accingamus in signû pœnitêtiæ & humiliatiôis, [& funiculos in capitib⁹ nostris,]quasi ipso facto môstrantes nos meruisse suspendiû, [& egrediamur ad regê Israel, forsitan saluabit animas nostras]i.à morte nos ꝓseruabit, vidês nos tâ miserabiliter sibi occurrere spôtè. [Accinxerût saccis lumbos suos, & posuerunt funiculos in capitib⁹ suis, veneruntq; ad regem Israel, & dixerunt ei: Seruus tuus Benhadad]quem paulò antè dñm appel-
Psal.76. lasti, sed nunc subitò facta est tâta rerum mutatio, q̃ vtiq; fuit opus dexteræ excelsi, [dicit:]vndè patet, ꝙ non venit cum famulis suis. [Viuat, oro, anima mea.]i.ego ipse nô occídar à te, sicut ꝓmerui, tanq̃ dicat, q̃cunq; emendâ aut mulctâ imposueris mihi, acceptabo eam ꝓ mea euasione, iuxta illud Iob 1. Cuncta q̃ habet homo, dabit ꝓ anima tua. [& ille ait: Si adhuc viuit, frater meus
Valeri⁹ max. est]i.dilectus vt frater, & amicitiæ fœdus feriâ secû. [quod acceperunt viri ꝓ omine.]i.pro bonæ fortunæ eloqo seu ꝓ augurio, prosperoq; euêtu. Vñ Valerius Max. loquit, ꝙ omen est sermo insperati auditus, ex quo côsequit bonû alterius, & vocat omen illius. [& festinâtes rapuerunt verbum ex ore eius]repetendo illud, vt tanq̃ à rege ꝓlatum, inuiolabiliter seruaret. Timebât nanq; ne Achab retractaret illud tanq̃ sine deliberatiôe ꝓlatum, [atq; dixerunt: Frater tuus Benhadad viuit, & dixit eis: Ite & adducite eum ad me. Egressus est ergo ad eum Benhadad, & leuauit eum in currû suû. Qui dixit ei: Ciuitates quas tulit pater meus à patre tuo, reddâ, & plateas fac tibi]i. forû rerû venaliû, ex quo tributû accipias, [in Damasco]metropoli Syriæ, iuxta illud Esa.7. Caput Syriæ Damascus. [sicut fecit pater meus in Samaria, & ego fœderatus recedâ à te.] Istud aût Benhadad non dixit ex animo, sed magìs ad decipiendû ipsum Achab, vt aliq opinant. Pepigit ergo fœdus, & dimisit eum.]Deniq;, qm̃ Achab peccauit in isto, indiscretâ istâ clementiâ impendendo regi blasphemo morti obnoxio, dñs ꝓdixit ei de hoc debitâ pœnâ, vt subdit: [Tûc vir q-
Pet.Co.hist. dam de filijs ꝓphetarû]q(vt in Sholast. fert hist.)fuit Michæas, de quo in vltimo huius libri cap.
li.3.re. ca.38 plura habent, [dixit ad sociû suû in sermone dñi:]i.ex reuelatiôe & cômissione diuina: [Percute
3.Reg.22. me. At ille noluit percutere.]forsitan propter reuerêtiâ viri tam sancti & sanctitatis ipsius. [Cui ait: qa noluisti audire você dñi,]i.verbis meis ex parte Dei prolatis obedire abnuisti. Vñ elicit, ꝙ socius ille nouit prophetâ illû ex ore Dei loquutû: idcò nô obediêdo verbis prophetæ, fuit inobediês Deo, sicq; promeruit mortê, quêadmodû subdit: [eccè recedes à me, & percutiet]i. occídet[te leo. Cumq; paululû recessisset ab eo, inuenit eum leo atq; percussit. Sed & alterû inueniês virû, dixit ad eum: Percute me. Qui percussit illû, & vulnerauit.] qa credebat ꝙ ex Dei ꝓcepto propheta petiuit se percuti. [Abijt ergo propheta, & occurrit regi in via, & mutauit adspersione pulueris os & oculos suos]i.dispositionê vult⁹ sui alterauit, puluerê sanguine suo intinctû vultui superponendo, ne agnosceret. Fecit quoq; se vulnerari, vt sua vulneratione futurâ regis vulnerationê ꝓsignaret. [Cumq; rex trâsisset, clamauit ad regê & ait: Seruus tuus]videlicet ego famulus tuus, [egressus est ad ꝓliandû cominùs]i.propè. [Cumq; fugisset vir vnus[de ꝓlio vel de manu eius, à quo fuerat captus, [adduxit eum qdam ad me, & ait: Custodi virum istum. Qui si lapsus fuerit,]i.manû tuâ euaserit, [erit anima tua ꝓ anima illius]i.pro ipso erit mihi seruus, vel loco ipsi⁹ interficieris, [aut talentû argêti appendes]i.pro eius euasione ꝓfixam solues pecuniâ. [Dum aût ego turbat⁹ huc illucq; me verterê,]vndiq; circûspiciendo ꝓpter imminês belli periculû euitandum, [subitò non côparuit ille]captiuus, qa repêtè clàm fugit. [& ait rex Israel ad eum: Hoc est iudiciû tuum quod ipse decreuisti]i.pœnâ quam tetigisti, sustinebis, ꝙ s. anima tua erit pro anima illius q fugit de manu tua, vel solues pecuniâ, ita ꝙ alterû horum duorû subibis & lues. [At ille statim absterfit puluerê de facie sua] vt cognosceret à rege iam illaqueato ꝓprij oris indicio,

&

& cognouit eum rex Israel q esset de prophetis.[Qui ait ad eum]Achab, applicando ei parabolam,in qua sub persona propria fuit loquutus de persona ipsius. [Hæc dicit dñs: Quia dimisisti virũ dignũ morte de manu tua,]s.Benhadad regẽ blasphemũ,quẽ De⁹ dedit in manũ tuã vt eum occíderes,quod & tibi denunciauit,[erit aĩa tua,p anima illius]i.tu occíderis,p eo,imò & ab eo seu eius exercitu,vt infrà habef 3.Reg.22.[& populus tuus]erit[pro populo eius]i.occídef à populo eius,p magna parte,vt infrà dicetur.sicq; ,pter scelus regis,percussus est simul & populus eius,psertim qa cõsensit ei in crimine,& rex in subditis suis punitus est.Itaq; per virũ q fugit de plio,intelligit Benhadad rex,quẽ Deus dedit in manus Achab.[Reuersus est igit rex Israel in domũ suã,audire cõtemnẽs]i.increpationẽ istã aspernãs, [& furibundus venit in Samariã:] in quo patet eius obstinatio,ingratitudoq; maxima,imò & istũ,pphetã iussit claudi & custodiri, vt Magister in hist.tãgit, &ex Iosepho sumptũ est,q affirmat q incarcerauit prophetam.Itaq; sicut Nathan ,pposuit regi Dauid parabolã qua,pprio ipsius iudicio ipsum cõuicit, ita propheta iste impio Achab. ¶Moraliter docemur ex isto cap.q periculosa & vitiosa sit psumptio, iactãtia,securitasq; incauta,psertim blasphemia,propter quę vitia multi etiã fortiores hostib⁹ suis succumbũt. Item qũm inobediẽtia sit displicẽs deo,& q inobediẽtes perimanẽ à diabolo, q velut leo rugiẽs circuit, qrens quẽ deuoret.Insupèr vnicuiq; vana securitate resoluto,psumptuoso,incauto dicẽdum est:Ne glorietur accinctus æquè vt discinctus.Durante etẽi vita psente,durat cõtra nos inuisibiliũ aduersariorũ cõflictus.propter quod debemus esse spiritalibus armis semper accincti. Postremò,si nostra negligẽtia scãdali prauitate perierit aliqs,erit anima nostra,p illius anima,i. simul cum illo perire meret.Patet itẽ ex dictis,q falsa clemẽtia, psertim q vergit in detrimẽtũ bonũ cõmunis & derogat iuri,sit detestanda omi iudici ac plato.hoc quoq; tangendũ,qa circa exordiũ,expositiõis hui⁹ cap.scribit Lyra:Diuina,puidentia,qtũ in se fuit, ipsum Achab à malitia reuocauit, cõtra quod R.Paulus affirmat:Si diuina,puidentia,qtũ in se fuit,ipsum Achab à malitia reuocasset,fuisset indubiè reuocatus,qa (vt cãtat ecclesia)diuina prouidentia in suĩ dispositione non fallitur. Veruntñ istud incautè prolatum est, & communi doctorum sententiæ aduersatur: qm Deus,qtũm in se,nullum relinquit nec perire permittit, dicente Apostolo: Qui vult oẽs homines saluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire.

Pet.Cõ.hist. li.3.Re.ca.38
Iosẽ.lib.8. ant.iu.ca.13.
2.Reg.12.
1.Pet.5.
1.Tim.2.

¶Expositio cap.21.Post hæc aũt verba vinea erat Naboth. Art. 31.

RECitatur hic diuina iustitia circa transgressionẽ impijssimi Achab. [Post hæc aũt verba] i. post gesta pscripta secundũ narratiõis ordinẽ saltẽ.[vinea erat Naboth Iezraelitæ, q erat in Iezrael]i.ipse Naboth in vrbe noĩe Iezrael habitãs,habuit vineã[iuxta palatiũ Achab regis Samariæ.Loquutus est ergo Achab ad Naboth,dicens:Da]i.vende, [mihi vineã tuã, vt faciã mihi hortum olerũ, qa vicina est & ,ppe domũ meã,daboq; tibi pro ea vineã meliorẽ. Aut si cõmodius tibi putas,argẽti preciũ qtum digna est dabo.Cui rñdit Naboth:Propici⁹ sit mihi dñs,ne dem hæreditatẽ patrũ meorũ tibi]i.ab hac culpa pseruet me,qa sine rõnabili causa non sunt hæreditaria bona vendenda,atq; in lege fuit prohibitũ filijs Israel vendere possessiones suas in sempiternum, sed solũ vsq; ad annũ Iubileũ poterãt in necessitate eas venundare,vt habef Leuit.25. Vndè dñs dixit:Terra hæc mea est, & vos coloni meĩestis.Achab aũt legis puaricator atque idololatra non curauit de lege diuina,voluitq; vineã emere in possessionẽ perpetuã. [Venit ergo Achab in domũ suã,indignãs & frendẽs super verbo, quod loquutus fuerat ad eum Naboth Iezraelites,dicens:Non dabo tibi hæreditatẽ patrũ meorũ.Et proijciẽs se in lectulũ suũ, auertit faciẽ suã ad parietẽ,& non comedit panẽ.Ingressa est aũt ad eum Iezabel vxor sua,dixitq; ei: Quid est hoc,vndè anima tua cõtristata est?& quare non comedis panẽ?Qui rñdit ei:Loquutus sum Naboth Iezraelitæ,& dixi ei: Da mihi vineã tuã, accepta pecunia,aut si tibi placet,dabo tibi vineã meliorẽ pro ea.Et ille ait:Non dabo tibi vineã meã.Dixit ergo ad eum Iezabel vxor eius:] textus est planus. [Grandis authoritatis es,& benè regis regnum Israel.] Hoc mulier tyrãnica irrisoriè dixit marito.q.d.itate habes,q subditi tui non curãt de te.Voluit impia fœmina illa,vt magis timerẽt regẽ mortalẽ,q Deum oĩpotentẽ. [Surge & comede panẽ,& æquo animo esto,ego dabo tibi vineam Naboth Iezraelitæ.Scripsit itaq; Iezabel [literas ex noie Achab] i.sub eius persona, [& signauit eas annulo eius,] qm olim cõsueuerunt epistolæ regum eorum annulis sigillari, vt patet Hest.3. quo habef:Literæ signatæ annulo regis,missæ sunt.In Scholast.fertur hist. q Iezabel literas istas scripsit secretò.Alij dicunt,q ipse Achab sciente & cõsentiẽte. [& misit ad maiores natu & optimates q erãt in ciuitate eius,& habitabãt cum Naboth,] videlicet in oppido Iezrael, [Literarum aũt]i.epistolæ,[hæc erat sentẽtia:Prædicate ieiuniũ]i. iniungite populo vt ieiunẽt, quasi ad obtinendũ directionẽ deorũ in isto negocio,vt videamini iustẽ procedere, [& sedere facite Naboth inter primos populi]i. inter superiores, quorũ etiã vnus fuit,ne videamini eum despicere ante accusationẽ ipsius & accusationis probationem.[Et submittite duos viros filios Belial]i.sine iugo disciplinæ atq; timoris Dei, cõtra eum & falsum testimonium dicant,] videlicet: [Benedixit] i.

Pet.Co.hist. li.3.Re.ca.39

maledixit[Naboth Deum & regem]id est,in Deum blasphemus est, & reus criminis læsæ maie-
statis in regem, sicque dupliciter morte dignus. Veruntamen impia Iezabel voluit vt non pu-
blicaretur,eam scripsisse istud de testium submissione falsorum. Denique tam horrendum cri-
men est,maledicere Deum,quòd iuxta ꝓprietatẽ linguæ Hebrææ designatur per suum cõtrariũ,
sicut & Iob.1.& 2.Nisi in faciẽ bñdixerit tibi.Itemq́;:Bñdic Deo,& morere. [Et educite eum]ex-
tra vrbem,[& lapidate,sicq́; moriatur.Fecerunt ergo ciues eius,maiores natu,& optimates,q ha
bitabãt cum eo in vrbe,sicut ꝓceperat eis Iezabel,& sicut scriptũ erat in literis, quas miserat ad
eos,]quam ob suam malitiã seruiliter timuerunt. [ꝑdicauerũt ieiuniũ,& sedere fecerũt Naboth
inter primos populi.Et adductis duobus viris,filijs diaboli,fecerunt eos sedere cõtra eum.At il
li]ſ.vt viri diabolici[dixerũt cõtra eum testimoniũ corã multitudine: Benedixit Naboth Deum
& regẽ.Quamobrẽ eduxerunt eum extra ciuitatẽ,& lapidibus interfecerunt. Miseruntq́; ad Ieza
bel,dicẽtes:Lapidatus est Naboth & mortuus est,]in quo patet iniustitia eorundẽ, qm̃ superio-
rib⁹ non est obediendũ cõtra ius naturale aut diuinum,& vt princeps apostolici ordinis dixit
Act.5. Obedire oportet Deo magis q̃ hoĩbus.& qm̃ Naboth ꝓ defensiõe iustitiæ innocẽter est lapida-
Amb.lib.3. offi.cap.9. tus,S.Ambrósius lib.de off.martyrẽ eum vocat & sctm̃ appellat.Ex qbus etiã innotescit,q̃ graui-
ter peccãt,q malè viuendo ex irrationabili causa & vitioso regimine hæreditates suas venundãt,
quas sicut à suis pr̃ibus receperunt,sic filijs suis aut iustis hæredib⁹ eas deberẽt relinquere, aut in
pios cõuertere vsus.[Factum est aũt cùm audisset Iezabel lapidatũ]esse[Naboth & mortuum,lo
quuta est ad Achab:Surge,posside vineã Naboth Iezraelitæ,q noluit tibi acqescere & dare eã ac-
cepta pecunia.]qa pro crimine læsæ maiestatis exhęredanť & filij,& bona deuoluunť ad regem.
De hoc aũt crimine fuit Naboth testimonio falso cõuictus.Hinc aliq dicunt, ꝙ ꝓ scelerib⁹ ei im
positis & falsè probatis,oĩa eius bona erãt humano iudicio infiscata,ideò Achab ascendit ad vi
neam eius possidendã.Aliq verò Hebræi dicunt ipsum Achab fuisse filium fratris ipsi⁹ Naboth,
& cum Naboth filios eius fuisse occísos,sicq́; vineã illã iure ꝓpinqtatis deuenisse ad Achab:quod
dictum pro prima sui parte non arbitror verum,qa si Naboth fuisset patruus regis,nõ appáret ꝙ
tam faciliter ad testimoniũ duorum vilium hoĩm fuisset occísus:ꝙ verò filij Naboth secum fue-
rint interfecti,apparentiã habet ex eo,quod infrà dicetur 4.Reg.9.si non pro sanguine Naboth
& pro sanguine filiorum eius reddã tibi in agro isto.Nam & modò pro crimine læsæ maiestatis,
filij damnãť exilio pro pr̃is pctõ.[Nõ eñ viuit Naboth,sed mortuus est.Quod cũ audisset Achab,
mortuum videlicet Naboth,surrexit,& descẽdebat in vineã Naboth Iezraelitæ,vt possideret eã.
Factus est igiť sermo dñi ad Heliã Thesbiten,dicẽs:Surge,& descende in occursum Achab regis
Israel,q est in Samaria.Eccè ad vineã Naboth descendit,vt possideat eam.Et loquéris ad eum,di
cẽs:Hæc dicit dñs Deus:Occídisti]ipsum Naboth iniustè,accusando eum tuæ vxori, & qa cõpla
cuit tibi eius occísio,siue vt tactum est,qa de scitu & voluntate Achab,Iezabel(vt aliq dicunt)li-
teras ꝑfatas cõfecit.[Insupèr & possedisti:]i.possidere iam vis vineã Naboth, sicq́; de scelere tuo
reportare vis cõmodum,ac pro illata tam enormi iniuria,non solùm nõ satisfacis, sed & lucrum
cõsequeris & auges offensam,cùm tñ nulli debeat sua iniqtas suffragari.[Et post hæc addes:Hęc
dicit dñs:In loco hoc,in quo linxerunt canes sanguinẽ Naboth, lambẽt quoq; sanguinẽ tuum.]
quod ait,in loco hoc,multi exponunt,in hac regiõe.Naboth qppe lapidatus est prope Iezrael,
Achab verò in bello fuit lœtaliter vulneratus,& indè Samariã deportatus, vt infrà cõscribitur.
3.Reg.22. Quidã dicũt ꝙ sanguis Achab in filio suo,i.sanguis filij eius,q fuit quodãmodò sanguis patris,
à canibus lingebať in determinato hoc loco quo lapidatus est Naboth,vt infrà lib.4.narrať. Ve-
runtñ qdam dicunt,arma in qbus vulneratus fuit Achab,esse lota prope Iezrael,& ꝙ sanguinem
sic ablutum linxerunt canes in loco quo occubuit Naboth seu prope.[Et ait Achab ad Heliam:
Num inuenisti me inimicum tibi?]ac si dicat,cur sic aduersaris mihi,cùm non inueneris me ini-
micum tibi?sic qdam exponunt.Aliq libri sic habẽt,Num inuenisti me inimice mi?i. vtiq; nunc
rursus mihi occurris,q iugiter mihi inimicaris,nõ ꝙ Helias odierit personã, sed culpam Achab.
[Qui dixit:Inueni,eo ꝙ venundat⁹ sis]i.propria iniqtate vẽdit⁹ diabolo, in cuius trãsisti dñium,
sicut res vẽdita trãsit in dñationẽ emẽtis.sicq́; pro nummo impię voluptatis,vẽdidisti te ipsum di
abolo,ſ.numismate tuæ iniqtatis,iuxta illud Esa.50. Eccè in iniqtatibus vestris venundati estis.
[vt faceres malum]i.enormia crimina,[in cõspectũ dñi:]quia dum homo vitijs suis subditur dæ
moni,mox ab eo ad diuersa impellitur crimina. Vndè de impijs ait Apost, 2.Tim.2.Resipiscãt à
diaboli laqueis,à quo captiui tenenť ad ipsi⁹ voluntatẽ,sicq́; cõparantur ad illum sicut equus ad
Gregorius sessorem.ideò ait Gregorius:Peccatum quod per pœnitentiã non deletur,suo mox pondere tra
hit ad aliud.[Hęc dicit dominus:Eccè ego inducam super te malum,& demetam posteriora tua,
& interficiam de Achab mingentẽ ad parietẽ, & clausum & vltimum in Israel] Hæc suprà bis de
3.Reg.14.16. Hieroboam atque de Baasa dicta sunt atque exposita.[Et dabo domum tuam sicut domum Hie
roboam filij Nabat,& sicut domum Baasa filij Ahia, quia egisti vt me ad iracundiam ꝓuocares,

&

& peccare fecisti Israel. Sed de Iezabel loquutus est dominus, dicens: Canes comedent Ieza-
bel in agro Iezrael] quod qualiter sit impletũ, infrà 4. lib. cõtinetur. [si mortu⁹ fuerit Achab in 4.Regum.9
ciuitate, comedent eum canes: si aũt mortuus fuerit in agro, comedent eum volucres cæli.] Quo-
modò verum est hoc, cùm sequenti capitulo in Samaria esse sepultus legatur? Ad quod rñdendũ 3.Reg.22
videtur, quòd istud erat vel cõminatio, quam paulò pòst pœnitẽdo euasit: vel ideò dicuntur eũ
canes comesturi, q̃a sanguinẽ eius linxerunt. Sanguis nãq; est in dispositione ꝓpinqua ad carnẽ.
Vnde filius dicitur nat⁹ de substãtia patris, q̃a de semine eius, quod vocatur sanguis coagulatus.
[Igitur nõ fuit alter talis sicut Achab, q̃ venundatus est, vt faceret malum in cõspectu dñi. Cõci-
tauit enim eũ Iezabel vxor sua, & abominabilis factus est, in tantũ vt sequeret̃ idola, q̃ fecerant
Amorrhæi, quos cõsumpsit dñs à facie filiorũ Israel. Itaq; cùm audisset Achab sermones istos, sci-
dit vestimẽta sua] nõ ex furore, secundũ qđ in fine ꝑcedẽtis capituli legit̃ venisse in Samariã furi 3.Reg.20.
bũd⁹, sed ex timore atq; in signũ humiliatiõis ac pœnitẽtię, q̃uis humiliatio & pœnitẽtia illa cre-
dãtur venisse ex timore seruili, nõ ex fide formata charitate & zelo iustitiæ. Aliq tñ dicunt, ꝙ ad
tẽpus verè pœnituit, sed paulò pòst recidiuauit. [& operuit cilicio carnẽ suã, ieiunauitq; & dor-
miuit in sacco & ambulauit demisso] i. inclinato [capite] tanq̃ cõsternatus ac desolatus, & cõfite
batur se grauiter excessisse, vt Ioseph⁹ addit: Cur nõ spreuit verba Heliæ, nec eũ incarcerauit, sicut
cõtẽpsit verba ꝓphetæ, de quo in fine ꝑcedentis cap. quẽ & secundũ Iosephũ in carcere posuit, Iose.lib.8.
quẽadmodũ etiã in sequẽti cap. legit̃, Michæã incarcerasse? Ad quod videt̃ dicẽdũ, ꝙ Helias fuit an.Iu.ca.14.
valdè famosus propheta, cuius oratione nouerat cælũ tribus annis fuisse clausum, & alia ꝑclara 3.Reg.20.
mirabilia esse pacta, ideo verba eius magis ptimuit, & forsan supersapiẽtissimus, pius, iustusq; dñs Iosue.lib.8.
vidẽs ipsum Achab ad occisionẽ Naboth & possessionẽ vineę eius fuisse collapsum ex malitia im an.Iu.c,a.15
pijssimæ Iezabel magis quã ex se, dedit ei timorẽ istũ seruilem. Pẽsandũ quoq; q̃ imperterritè lo 3.Reg.22.
quutus sit Helias omnia verba hæc regi animoso & iracũdo, qui antè sic fugerat ex comminati 3.Reg.17.
one fœminæ vitiosæ. [Et fact⁹ est sermo dñi ad Heliã Thesbitẽ, dicens: Nõne vidisti humiliatũ
Achab coram me? Quia igitur humiliatus est causa mei] i. ex timore vindictæ meæ seu æquitatis 3.Reg.19.
& ex intuitu suorum facinorũ, [non inducã malum in diebus eius, sed in diebus filij sui inferam
malum domui eius] i. præfatas plagas & vltiones differã vsq; post eius mortẽ. Nam dato quòd nõ
pœnituerit zelo iustitiæ, sed seruili formidine, tñ per pœnitentiã illam & humiliationẽ ac satis-
factoria opera, quæ (vt dictum est) fecit, potuit mĩam hanc mereri, quoniã opera bona ex genere
extra charitatẽ facta, sunt benè meritoria tẽporalis prosperitatis & ꝓlongationis vitæ præsentis,
cùm Deus nullum bonũ dimittat irremuneratũ. ¶ Moraliter patet ex isto cap. qualiter innocen
tes ac iusti frequenter falsis testimonijs opprimunt̃, & q̃ graue crimen sit hoc, quomodò etiã su-
periores frequẽter iniustè inferioribns indignentur, eosq; ꝑsequantur, eo ꝙ non cõsentiãt ipsis
in rebus illicitis. Insupèr qualiter viri sæpè ad magna & grauia excitẽtur peccata à suis vxorib⁹,
& quomodò iudices inferiores multotiès falsa proferãt iudicia ad cõplacendũ maioribus suis, &
ad instigationẽ ipsorum, vel ex inordinato eorũ timore. Postremò, ex hoc quòd sceleratissimus
Achab ex cõminationibus tẽporalium nocumẽtorum & ex timore eorum tantã pœnitẽtiã egit,
vestes suas scindẽdo, cilicium induendo, ieiunãdo & dormiendo in sacco, inclinatoq; capite in-
cedendo, nõ obstãte regio fastu & cõsueta mollitie, declaratur, quãta sit iniquorum peruersitas
Christianorũ, qui nec ex cõminationibus scripturarũ sctãrum æterna supplicia cõminãtium, nec
ex sermocinatiõib⁹ deuotorũ suꝑ hoc terribiliter exclamãtiũ, nec ex terrore tã incõparabilium
tormẽtorũ, neq; ex cõsideratiõe sempiternæ dãnationis eorũ q iã perierũt, humiliãt semetipsos, Eccle.8.
vel pœnitẽtiã agũt, aut mœstũ vultũ ostẽdũt, sed absq; timore ꝑpetrãt mala, imò gloriãtur in illis. Prou.2.

¶ Expositio. Cap. XXII. Transierunt igitur tres anni absq; bello. Arti. XXXII.

IN isto cap. recitatur, qualiter punitio prænunciata regi Achab præcedenti cap. ꝙ s. anima sua
esset pro anima regis Syriæ, quẽ iniustè dimisit mortẽ euadere, sit impleta in ipso. [Transierũt I.Reg.21.
igitur tres anni absq; bello inter Syriam & Israel,] propter fœdus pacis quod Achab & Benha-
dad inierunt, vt dictum est suprà, & computantnr tres anni isti à tempore pacti illius. [In anno 3.Reg.20.
autem tertio,] fine eius appropinquante, [descendit,] quia terra regni duarum tribuũ altior situ
fuit, quàm terra decem tribuum, [Iosaphat rex Iuda ad regem Israel] visitandum. Nam filia
Achab & Iezabel, nomine Athalia, fuit vxor Ioram filij Iosaphat regis, sicque ad inuicem ami-
citiam contraxerunt. [Dixitq; rex Israel ad seruos suos: Ignoratis quòd nostra sit] de iure [Ra-
moth] ciuitas, sita in terra [Galaad, & negligimus eam tollere] id est, recuperare [de manu re-
gis Syriæ, qui iniustè vi prælij abstulit eam nobis, cùm tamen sit notabile oppidum, vtpotè
vrbs refugij pertinens ad tribum Gad, vt patet in libro Iosuæ, & Deuteronomij, & ciuitas sacer-
dotum. [Et ait ad Iosaphat: Veniésne mecum ad præliandum in Ramoth Galaad? Dixitq; Iosa- Iosue.20.
phat ad regem Israel: Sicut ego sum, ita & tu] i. confœderati atque vnanimes sumus in talibus, Deu.4.
[populus meus & populus tuus vnũ sunt, & eq̃tes mei & equites tui] per cõfœderationẽ & ami- Iosue.21.

citiā. Nā & ideò Iosaphat vir pacificus fecit filiū suū cū filia Achab cōtrahere, vt inter regnū suū & regnū Israel esset pax. [Dixitq; Iosaphat ad regē Israel: Quære, oro te, hodiè sermonē dñi] i. oraculū Dei per pphetas, qd sit expediēs ac futurū in causa ista periculosa. sciuit etem Iosaphat, regē ac populū Israel esse superstitiosos atq; idololatras, ideò periculosum esse eos iuuare. [Cōgregauit ergo rex Israel pphetas qdringentos circiter viros] qerāt pphetæ Baal, sed iuxta morē loquēdi vocant pphetæ, [& ait ad eos: Ire debemus in Ramoth Galaad, an qescere? Rñderūt: Ascende, & dabit eā dñs in manu regis.] Quidā ait, ppositionē hanc dubiā extitisse, qa intelligi poterat tam de rege Israel, q̄ de rege Syriæ. Veruntñ ex cōsequētibus. istorū Pseudō verborū manifestè habet, q per regē intellexerunt regē Israel. [Dixit aūt Iosaphat] falsos illos pphetas cultores Baal abhorrēs, & forsan pphetæ illi per dñm intelligebāt deū suum Baal. [Nō est hîc ppheta dñi qspiam, vt interrogemus per eū? Et ait rex Israel ad Iosaphat: Remāsit vir vnus per quē possemus interrogare dñm. Sed ego odi eū, qa nō prophetat mihi bonū,] i. prospera [sed malū] i. aduersa, [Micheas filius Iemla.] Cæteros putauit à Iezabel interfectos. sed qre siluit de Helia? forsan quia recesserat, & nesciuit Achab vbi iā esset. [Cui Iosaphat ait: Ne loqris ita rex] i. non dicas te odire pphetam Dei, eo q vera tibi pdicat, siue sint prospera siue aduersa. [Vocauit ergo rex Israel eunuchū quendā, & dixit ei: Festina adducere Micheā filium Iemla. Rex aūt Israel & Iosaphat rex Iuda, sedebat vnusquisq; in solio suo, vestiti cultu regio, in area iuxta ostiū portæ Samariæ, & vniuersi prophetæ pphetabāt in cōspectu eorū. Fecit quoq; sibi Zedechias filius Chanaan] i. de genere Chananæorū, vel filius viri nuñe Chanaan, [sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit dñs: His ventilabis Syriā, donec deleas eā] i. potestate & exercitu tuo designatis per cornua ista, disperdes & vinces Syros: vel hoc signū tibi oñdo, q illos fugabis, quēadmodū aliqñ prophetæ Dei pphetabāt per sola verba, qñq; per verba & sensibilia signa seu gesta. sic & iste pseudopropheta plumpsit, vt magis authenticus videret. Oēsq; prophetæ similiter pphetabāt, dicētes: Ascende in Ramoth Galaad, & vade prosperè, & tradet eam dñs in manus regis. Nūcius verò q ierat vt vocaret Micheā, loquutus est ad eū, dicens: Ecce sermones pphetarū ore vno regi bona pdicant, sit ergo & sermo tuus similis eorū, & loquere bona. Cui Micheas ait: Viuit dñs, qa quodcūq; dixerit mihi dñs, hoc loquar. Venit itaq; ad regē, & ait illi rex: Michea, ire debemus in Ramoth Galaad ad pliandū, an cessare?] i. an expedit vt eamus ad pliandū pro Ramoth recuperanda? [Cui ille rñdit: Ascende & vade prosperè] i. opto vt prosperè vadas, sicut cōmuniter dicimus abeunti: Vade in pace. vel ironicè dixit hoc zelo iustitiæ, qa rex impius indignus fuit vero rñso, quanuis hoc posteà datū sit ei, [& tradet dñs in manu regis] nō dixit quos, vel in cuius regis manu, sed obscurè loquutus est, vel qa rex potiùs voluit audire pspera q̄ vera, dedit ei irrisoriè rñsum huiusmodi: ac si diceret, taliter tibi rñdeo, vt mereris & dign⁹ es, quod Achab suspicās, dixit: [Dixit aūt rex ad eum: Iterum atq; iterum adiuro te, vt nō loquaris mihi, nisi quod verum est in noīe dñi. Et ille ait] verum dādo respōsum, pter reuerentiā noīs dei quo fuerat adiuratus, sicut & Chrus à pōtifice adiuratus, respondit, qui anteà siluit. [Vidi] in visione imaginaria, ppheta li mihi ostēsa, [cunctum

Iohā.18. Israel] i. exercitum tuum, [dispersum in mōtib⁹,] quib⁹ terra illa abundat, [qsi oues nō habentes pastorē,] qsi dicat, sicut collecti vadunt bellatores ad prelium, sic isti dispersi diffugiēt, & rex seu dux eorum cadet, auferetur q; eis. [Et ait dñs] mibi in visione. [Non habent dñm isti,] id est, rex eorum lœtaliter vulneratus, mox morietur. [Reuertatur vnusquisq; in domū suam in pace.] ex hoc aliq trahunt & dicūt, q nullus de exercitu Israel cecidit in prælio illo, nisi rex Achab. suprà tamen dixerat dominus, q anima Achab esset pro anima regis Syriæ, & populus Israel pro populo Syriæ, quod aliqui soluunt, q ideo populus Achab fuit pro populo illo, quoniam fugit de prælio. [Dixit ergo rex Israel ad Iosaphat: Nunqd non dixi tibi, qa non prophetat mihi bonum,

3.Reg.20. sed semper malum?] quasi dicat, non verè, sed inuidiose loqtur mihi. [Ille verò addens, ait] clariùs exponendo suam reuelationem & seriem deceptionis perfidi regis: [propterea] i. ob tuam incredulitatem confutandam seu informandam, [Audi sermonem domini: Vidi dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris.] Certum est q De⁹ in seipso sit incircūscriptibilis, immaterialis, simplicissimus, illocabilis, & intēporalis, idcircò nec angeli incorporei situaliter Deo assistūt, nec eū inter se termināt aut includūt, ideò visio ista Micheæ fuit imaginaria, qua vidit Deū in similitudine, forma seu specie quadam ipsum repræsentāte, siue fuerit similitudo illa tantùm in imaginatione illa pphetę, siue formata exteriùs, prout sanctus Iob loqtur Deo: Auditu auris audiui te, nūc aūt oculus meus videt te. Cō-

Iob.42. muniter autem fiebant tales visiones ipsis prophetis ab omni exteriori sensu alienatis, huic q; visioni Micheæ similis fuit visio Esaiæ protestantis: Vidi dominum sedentem super solium ex-

Esa.6. celsum & eleuatum. Illa quoq; Danielis, de qua ipse ait: Aspiciebam in visione mea nocte, donec

Daniel.7. throni positi sunt & antiquus dierum sedit. Millia millium ministrabāt ei, & decies milliès centena millia assistebāt ei. Iuxta quem etiam modum Ezechiel in exordio voluminis sui, innuit sibi domi-

Margin note beside the lines on Iosaphat and the false prophets: fot.* intellectus istorū

dñm apparuisse: Super firmamentũ, inquiens, q̃si aspectus lapidis sapphiri similitudo throni, & super similitudinẽ throni, similitudo q̃si adspect⁹ hois desupèr. Potest quoq; huiusmodi visio fieri in vigilia & in somno. Porrò quod dictũ est, oẽm exercitum cæli assistentẽ ei à dextris & à sinistris, expositores cõmuniter sic explanant, ꝙ oẽs exercitus cæli dicit̃ Deo assistere à dextris, quantùm ad angelos bonos: & à sinistris, quantùm ad angelos malos: & in hoc sequunt̃ Gregorium, sicq; dicunt angeli mali Deo à sinistris assistere, quia frequenter sunt executores æquitatis diuinæ, nec aliqd possunt nisi altissimo permittente. Vndè scriptũ est: Factũ est cùm quadã vice filij Dei venissent & starent corã dño, venissetq; sathan inter eos & staret in cõspectu eius. & quanuis expositio ista sit cõmendanda, videt̃ tñ locus iste aliter posse exponi, & magis cõsonanter ad formã textus. Loqtur enĩ propheta de Deo tanq̃ de rege magno residenti in throno suo, & de toto eius exercitu lateraliter ipsum ambiente, prout milites solent principem circũstare. sic aũt propriè nõ circunstãt neq; assistũt, nisi milites boni aut serui fideles. Itẽ hoc loco per oẽm exercitum cæli videt̃ intelligendus totus exercitus cæli empyrei, ad quẽ non pertinent angeli tenebrarum. Ideò per oẽm exercitum istum videnẽ soli angeli sancti intelligendi, qa & hi qui in regno beatitudinis sunt, ad sinistrã regis beati sunt. Vndè mater filiorũ Zebedæi orauit, dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dexterã, & vnus ad sinistram tuam in regno tuo. In Prouerbiorum quoq; lib. legitur: Longitudo dierum in dextera eius, & in sinistra eius diuitiæ & gloria. Sponsa quoq; in Canticis: Læua eius, inqt, sub capite meo, & dextera illius amplexabit̃ me. [& ait dñs: Quis decipiet Achab regẽ Israel, vt ascendat & cadat in Ramoth Galaad?] Loqtur scriptura ista de Deo more humano, cùm omnipotens Deus nihil ex ignorantia q̃rat, nec per se vocaliter sciscitet̃, sed interna allocutione loqtur supernis spiritibus, prout de hac re super Iob dictũ est pleniùs. [& dixit vnus verba huiuscemodi] intellectualiter respondẽdo, seq; ad Dei obsequia exhibendo paratũ, [& alius aliter] nõ ꝙ in ciuibus cæli empyrei sit discordia vlla, sed oẽs ad eundẽ finẽ vnanimiter tendebãt, quanuis per media plura ac varia. Nec est intelligendũ, ꝙ Deus, aut angeli sancti voluerunt ipsum Achab directè & efficienter decipere, aut falsa aliqua reuelare, sed permissiuè duntaxat, iuxta quẽ sensum in Ezechiele scriptũ est: Propheta cùm errauerit, ego dñs decepi prophetã illum. Nempe in tantùm dependẽt efficientialiterq; procedunt à Deo oĩs illuminatio, grã, virtus, cõpunctio, directio & profectus, ꝙ etiã opposita horũ dicunt̃ esse ab ipso, qm̃ non nisi ipso permittẽte cõtingunt. Vndè Esaias loqtur Deo. Quare errare nos fecisti de vijs tuis: indurasti corda nostra ne timeremus te? Et Psalmista: Declinasti, ait, semitas nostras à via tua. Hinc in Deuter. Moses loqtur: Noluit Seon rex Hesebon filijs Israel dare transitũ, quia indurauit dñs Deus spiritũ ei⁹ & obfirmauerat cor illius. [Egressus est aũt spiritus, & stetit corã dño,] Iste fuit spũs malus, q exiuit de praua voluntate ad opus seu actũ illicitũ, stetitq; corã dño vbiq; ꝓsente, & in imaginaria visione videbat̃ de sua societate cõsurgere, & corã Deo sedente in solio apparere, tãq̃ paratus implere iniquè, quod Deus permisit fieri iustè, nõ ꝙ spiritus ille malignus vnquã empyreũ intret cælum, aut ibi inter angelos Dei cõsistat: sed sicut angeli sancti paratos se exhibẽt obsequi creatori & oĩ bono, sic ille in malo, vel etiam in executione diuitiæ iustitię, tñ peruersa intentione & ex vitiosa radice. [Et ait: Ego decipiã illũ. Cui loquutus est dñs: In quo? Et ille ait: Egrediar & ero spiritus mendax in ore omniũ prophetarũ eius. Et dixit dñs: Decipies & ꝑualebis, egredere & fac ita.] Ista locutio Dei ad dæmonẽ, est iusta permissio eius, & collocutio per angelum bonũ, cuius est refrenare & relaxare potestatem diaboli, sed spiritalia & interna non capiunt̃ ab hominibus grossis, nisi per similitudines corporaliũ exprimant̃ more humano, tñ ad intelligendum hæc pleniùs, recurrendum est ad expositionẽ primi capituli libri Iob. [Nunc igitur eccè dedit dñs] permissiuè [spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorũ qui hic sunt] i. à spiritu diabolico, q est mendax & pater mendaciorum, permisit hos falsos inspirari, falli & prouocari ad prophetandum mendosè. Vndè elicitur error Hebræorũ quorundã dicentium, ꝙ spiritus iste fuit anima Naboth lapidati ac mortui, quæ anima cũ fuerit virtuosa atq; in sinu Abrahæ posita, nõ exiuit ad proferendũ ista mendacia. [Et dñs loquutus est cõtra te malum. Accessit autem Zedechias filius Chanaan, & percussit Micheam in maxillam, & dixit: Mẽ ne ergo dimisit spiritus dñi, & loquutus est tibi?] Zedechias iste superbus & laudis humanæ ac ꝓprij cõmodi cupidus, q & cornua fecerat sibi, præ cæteris, ægrè tulit, ꝙ dicebatur deceptus atq; deceptor, nec verum habens spm̃ prophetiæ. [& ait Micheas] vir patiens, & percutientem non repercutiens, neq; cum turbulentia loquens, sed modestè respondens, [visurus es] vera esse quæ dixi, [in die illa quando ingredieris cubiculum, intra cubiculũ vt abscondaris,] videlicet cùm insonuerit rumor de regis occisione, quia tunc metues à filijs regis occidi tãquàm falsarius & deceptor, cùm fuerint à bello regressi. Circa hæc magister in historijs Iosephum sequens, addit: Vidit Zedechias regem dubitantem quid ageret, confortauitq; eũ secretò, dicens: Si Micheas esset propheta, aruisset manus mea in eum extensa, sicut aruit manus Hieroboam quam extẽdit

Ezech. 1.
Gregorius
Iob 2.
Matth. 20.
Prouerb. 3.
Cantic. 2.
Ezech. 14.
Esaiæ 63.
Psal. 42.
Deuter. 2.
Iob 1. 2.
Ioan. 8.
Pet. Co. hi-sto. lib. 3. Re. cap. 39.
Iose. lib. 8. an. iu. ca. 14.

3. Reg. 13. dit cõtra prophetã in Bethel, vt suprà patuit, & etiam loquutus est cõtra Heliam, q dixit te mo-
3. Reg. 21. riturum, vbi lapidatus est Naboth prope Israel. Hic aũt dicit, te moriturum in Ramoth, vndè vl-
trà cõclusit, q nulli eorum esset credendũ, quia inter se discreparẽt, tunc rex audacior factus, ius
sit incarcerari Micheam, sicut cõsequenter in textu describit: [Et ait rex Israel: Tollite Micheã,
& maneat apud Ammon principẽ ciuitatis, & apud Ioas filium Amalech, & dicite eis: Hæc dicit
rex: Mittite virum istum in carcerẽ, & sustentate eum pane tribulationis & aqua angustiæ, donec
reuertar in pace. Dixitq; Micheas: Si reuersus fueris in pace, nõ est loquutus in me dñs. Et ait Mi-
cheas] qñ iam appræhendebat, vt duceret ad carcerẽ. [Audite populi oẽs] i. sitis memores eorũ
q̃ dixi, vt cum fuerint adimpleta, perhibeatis testimoniũ veritati. [Quidã dicunt, q dixit hoc, vo
lens plùs loqui, sed nõ fuit permissus. [Ascendit itaq; rex Israel, & Iosaphat rex Iuda in Ramoth
Galaad. Dixit itaq; rex Israel ad Iosaphat: Sume arma] tua, i. regijs armis te muni, [& ingredere
prælium] tanq̃ dñs totius exercitus, [& induere vestibus tuis] i. regalẽ indue apparatum atq; vesti-
tum, regalia assumendo insignia, q̃ ferre cõsueuisti ad bella, & cõmunẽ vestẽ nunc deponendo.
Hoc Achab locutus est, vel vt Iosaphat regi tanq̃ maiori deferret, vel ne ipse Achab cognosceret
à Syris, sicq; minùs impugnaret ab illis, vel vt pondus belli super Iosaphat immineret. Hinc seq-
tur. [Porrò rex Israel mutauit habitũ suum] militari vestitu & armatura q̃si operiẽs se. [& ingres
sus est bellũ. Rex aũt Syriæ præcepit principibus curruũ,] ex qbus qdam pugnabãt [trigintaduo-
bus, dicẽs: Nõ pugnabitis cõtra minorẽ & maiorẽ quempiã, nisi cõtra regẽ Israel solũ] i. illũ solũ-
modò inuadetis, tanq̃ incitatorẽ principalẽ totius huius negocij, & qa fœdus pacis, quod secum
3. Reg. 20. inij, violat modò. Dicunt tñ quidã Hebræi, q per exploratores suos clam percepit, q̃liter Miche-
as prædixit eum casurũ ibidẽ, & cæteros euasuros, ideò iussit eũ duntaxat impugnari. [Cũ ergo vi-
dissent principes curruũ Iosaphat, suspicati sunt q esset rex Israel. Et impetu facto, pugnabãt cõ
tra eũ] i. cõtra Iosaphat quẽ videbãt regio diademate decoratũ, putantes q esset Achab [& excla
2. Paralip. 18 mauit Iosaphat] 2. Paral. habetur, q clamauit ad dñm, i. Deũ pro defensione & euasiõe rogauit,
vocauit quoq; ad se auxiliarios suos pricipnos, & capitis sui custodes. [Intellexeruntq; principes
curruum, q nõ esset rex Israel, & cessauerunt ab eo. Vir aũt quidã tetendit arcũ, in incertũ sagittã
dirigẽs, & casu percussit] iaculo [regẽ Israel inter pulmonẽ & stomachũ] Nõ sine diuina pordina-
tione hoc cõtigit, imò respectu diuinæ puidentiæ oĩa certissimè intuentis ac æternaliter pno-
scentis, nihil est casuale, neq; fortuitũ, imò sic certus est ordo causarũ, q̃uis ex hoc nõ tollantã re
Ibidèm bus creatis libertas, fortuna & casus, vt experientia quoq; testat. Veruntñ in Paral. legit, q percus
sit regẽ Israel inter ceruicẽ & scapulas, pro quorum cõcordia rñdetur, q sagitta à parte anteriori
ppe pulmonẽ intrauit, & retrò circa scapulas exijt, qa tendendo in altius mouebat, vtpotè à pe-
dite missa, & regẽ in curru stantẽ tangẽs ac perforãs. ¶Quòd si q̃ratur, q̃liter regẽ armatũ potuit
perforare: Rñdetur ex eo, q in Hebræo habetur, percussit eum inter squamas & loricã, videlicet,
quia rex super loricã habuit armaturã, vt fertur de laminis ferreis inter squamas cõnexis, eleua-
taq; vna earũ à loco suo, sagitta per eum intrauit. [At ille dixit aurigæ suo: Verte manũ tuã, & eij-
ce me de exercitu, qa grauiter vulneratus sum. [paulopòst subdit: Rex Israel stabat in curru suo
Ibidèm cõtra Syros, & in Paral. additur, vsq; ad vesperã, quomodò ergo iussit se de exercitu eijci? Rñde-
Ibidèm tur ex eo q 2. Paral. asseritur, Educ me de acie. Itaq; sensus est, q iussit se de prima acie reduci ad
posteriorem in curru, in qua minùs impugnaretur, suamq; læsionẽ ampliùs occultaret: stetit aũt
in curru suo, ne exercitus suus cognita vulneratiõe sua territus fugeret. [Cõmissum est ergo pliũ
in die illa. Et rex Israel stabat in curru suo cõtra Syros. Et mortuus est vespere. Fluebat aũt sanguis
plagæ] regis [in sinum] hoc est, interiora ac fundũ [currus, & præco insonuit in vniuerso exercitu,
antequàm sol occumberet, dicens: Vnusquisq; reuertatur in ciuitatẽ & in terram suã] ita vt po-
pulus Iosaphat cum ipso ad terram regni redeat Iudæ, sicq; præco iste iubente principe militiæ,
primò insonuit buccina, deindè protulit verba ista rege iam mortuo aut penè defuncto. [Mor-
tuus est aũt rex, & perlatus est in Samariam. Sepelieruntq; regẽ in Samaria, & lauerunt] mulier-
culæ [currum eius,] sanguinem de sinu currus extergendo, [in piscina Samariæ, & linxerunt ca-
nes sanguinẽ eius,] sic extersum in aqua. [& lauerunt habenas eius] hoc est, lora seu retinacula
freni sanguine regis adspersa, [iuxta verbum dñi quod locutus fuerat. Reliqua autẽ sermonum
Achab, & vniuersa quæ fecit, & domus eburnea, quam ædificauit, cunctarumq; vrbium quas ex-
truxit, nõne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel?] Qui liber non superest,
nec habetur. Nõ enĩ est liber Paral. in quo de domo eburnea regis Achab nil legitur. [Dormiuit
ergo Achab cũ pr̃ibus suis, & regnauit Ochozias filius eius pro eo. Iosaphat verò filius Asa regna-
re cœperat super Iudã, anno quarto Achab regis Israel. Trigintaquinq; annorũ erat, cũ regna-
re cœpisset, & vigintiquinq; annis regnauit in Hierusalem. Nomẽ matris eius Azuba, filia Salhi.
Et ambulauit in oĩ via Asa pr̃is sui, & nõ declinauit ex ea. Fecitq; q̃d rectũ erat in cõspectu dñi.]
Iosaphat ergo regnauit anno quarto regni Achab, de cuius verbi intellectu dictũ est suprà diffusè.

[Verun-

[Veruntñ excelsa nō abstulit] Quid per excelsa intelligat, & q̄liter licuit, aut illicitum fuit in eis
Deo immolare, dictū est suprà. [Adhuc eñi populus sacrificabat & adolebat incēsum in excelsis.
Pacēq; habuit Iosaphat cū rege Israel. Reliqua aūt verborū Iosaphat, & opera eius q̄ gessit, & p̄lia, 3.Reg. 15
nónne hæc scripta sunt in libro verborū dierum regū Iuda?] De opulentia, magnificētia, victo-
rijs, deuotione, fama, iustitia, ædificijs, copiosis exercitibus regis Iosaphat, multa 2.Paralip. in di- 2.Para.17.18
uersis capitulis sunt cōscripta, & tñ ante editionē libri Paral. scripta erāt & alibi. [sed & reliq̄as] 19.20.21.
hoc est, residuos [effœminatorū q̄ remanserāt in diebus Asa patris eius, abstulit de terra.] Qui
dicanē effœminati, in expositione superiorū continet. [Nec erat rex tunc cōstitutus in Edom] i. 3.Reg. 15.
Idumæi quibus Dauid rex abstulit regiā dignitatē & principatum regalē, à tēpore illo vsq; ad tē-
pus Iosaphat nō constituerunt sibi regē, sed sub tributo seruierūt regibus Iuda. Illud hic tangit,
ad insinuandū q̄ & Idumæi erāt subiecti Iosaphat regi, quanq̄ 2. Paral. nō legātur cū Moabitis & 2.Paral. 20.
Ammonitis cōtra Iosaphat cōuenisse, sed interierūt, & decætero manserūt ei subiecti. [Rex verò
Iosaphat fecerat classes] i. naues q̄ irent [in mari, q̄ nauigarent in Ophir] i. locū sic appellatū in
India, [propter aurū] indè portandū, [& ire nō potuerunt,] i. vsq; Ophir, p̄cedere, [quia cōfra-
ctæ sunt in Asiongaber] i. loco intermedio sic vocato, de quo loco & de Ophir dictū est suprà. 3.Reg. 9.
De causa huius dissipationis nauiū Iosaphat, habet 2.Paralip. videlicet q̄ amicitiā inijt cū scele- 2.Paral. 20.
ratissimo rege Israel Ochozia, cuius soror extitit sua vxor. [Tūc] s. post primā nauiū cōfractio-
nē, [ait Ochozias filius Achab ad Iosaphat: Vadant serui mei cū seruis tuis in nauibus] pro auro.
[Et noluit Iosaphat,] in hac secunda vice, qua misit pro auro neq; deinceps, q̄a vt in Paral. reci- Ibidem
tatur, increpatus fuit à dño per prophetam de amicitia & societate sua cū Ochozia, fuitq; ei p̄di-
ctum, q̄ ideò naues suæ dissiparent in via. Fuit nāq; in hoc ipso culpabilis, q̄a & anteà fuit ab alio
propheta correptus de hoc, q̄ impio Achab p̄buit opē, i. amicitiā eius admisit. [Dormiuitq; Io-
saphat cū p̄ribus suis, & sepultus est cū eis in ciuitate Dauid patris sui, regnauitq; Iorā filius eius
p̄ eo. Ochozias autē filius Achab regnare cœperat super Israel in Samaria anno septimodecimo
Iosaphat regis Iuda, regnauitq; super Israel duobus annis.] Præhabitū est, q̄ Achab regnauit an- 3.Reg. 16.
nis vigintiduob⁹, & itēm q̄ quarto anno regni Achab, incepit Iosaphat rex regnare, ergo Achab
regnauit vsq; ad cōsummationē decimioctaui anni regni Iosaphat. Vndè seq̄ videt̄, q̄ Ochozias
filius Achab cœpit regnare anno decimonono Iosaphat regis. Ad quod r̄ndetur, q̄ primus & vl-
timus anni, in q̄bus Achab regnauit simul cū Iosaphat, nō fuerunt cōpleti, idcirco nec cōputanē Pet. Co. hi-
hoc loco, & vt in Scholastica ferē historia, ex dictis & libris diuersorū p̄phetarum collectus est li sto. lib. 3.
ber Regū. Hinc est q̄ alius aliud, & alius aliud assignauit initium inchoatiōis regni, tā regum Iu- Re. cap. 40.
da, q̄ regum Israel, secundū diuersitatē rōnum atq; respectuum. [Et fecit malum in cōspectu dñi,
& ambulauit in via patris sui, & matris suæ, & in via Hieroboam filij Nabat, q̄ peccare fecit Isra-
el. Seruiuit quoq; Baal, & adorauit eū, & irritauit dñm Deū Israel, iuxta oīa q̄ fecerat pater eius]
videlicet Achab. Qualiter aūt incōmutabilis & tranquillissimus Deus irritari dicaē, vtpotè quan-
tùm ad similitudinē effectus, nō per veritatē affectus, iuxta quē modum attribuunē ei furor, in-
dignatio, ira, dictum est sæpè. ¶Iuxta tropologiam, per Achab designanē qui veritatē dicentibus
& increpantibus indignanē, quales sunt multi magnates & diuites ac potentes, de q̄bus loquitur
Esaias: Dicūt vidētib⁹, Nolite videre: & adspiciētibus, Nolite adspicere nobis ea q̄ recta sunt: loq- Esaiæ 30.
mini nobis placētia, videte nobis errores. De talibus ferē & in Amos: Odio habuerunt corripiē- Amos 5.
tē, & loquentē perfectè, abominati sunt. O q̄ multi nūc tales sunt, q̄bus si veritas nudè dicaē, & iu-
sta fiat correptio, non emēdanē, sed persequunē dicentē: Adulatores aūt amant ac audiunt, sicut
Achab Sedechiam, p̄phetasq; Baal, per quos figurati sunt p̄dicatores, pastores & clerici, q̄ princi-
pibus & maioribus p̄latis blandiunē, & prospera sermocinanē, q̄rentes illis placere, & p̄pria com
moda, p̄motiones, b̄ñficia obtinere, nō pēsantes illud sancti Hieronymi: Nil grauius in sacerdo- Hieronym.
te, q̄ personarū acceptio, quod Ambrosius quoq; fateē. Porrò, per Iosaphat exprimunē, q̄ veros & Ambrosius
iustos p̄dicatores, pastoresq; diligunt & req̄runt, & verba correptionis ac saluberrimæ directio-
nis audiunt patienter, & amplectunē libenter. Tales demū iusti ac timorati p̄dicatores ac p̄siden-
tes, & amatores fratrū, signati sunt per Micheam, q̄ omi humano timore postposito, & omi pro-
priorū cōmodorum affectione sopita, cōstantissimè dixit: Viuit dñs, q̄a quodcunq; dixerit mihi
dñs, hoc loquar. Sic boni & verè sapientes loquuntur ac predicant tempore opportuno, quicq̄d
dñs loquitur in scripturis, & quicq̄d conscientia dictat, ac spiritus suggerit veritatis. ¶Postremò
docemur ex isto cap. quantùm vitanda sit iustis principibus ac cæteris timoratis familiaritas, so
cietasq; prauorum, quia ex ea in diuersa & magna labuntur pericula. Iterùm constat ex præindu-
ctis, q̄ reges & principes q̄nq; succumbunt in prælijs, quanuis iustā habeant causam, quia aliun-
dè sunt culpabiles, & id quod eis debetur ex iure communi, recipere sunt indigni ex crimine spe
ciali. siquidem Ramoth Galaad pertinebat de iure ad regnum Israel, non ad Syros: & tamen rex
Israel in bello, quo vrbem illam conabatur recuperare, est victus.

D. DIO-

SIANI IN SECVNDVM MALACHIM, ID EST, Regum quartum librum, Commentaria.

In hoc libro agitur de casu regni Iuda & Israel, propter regum suorum præuaricationem. De captiuitate & transmigratione populi, & de subuersione vrbis Hierusalem & templi in ea.

PROOEMIVM SEV PRAEFATIO.

Via post mortem Iosaphat regis virtuosi, & Achab nomine regis indigni, facta est notabilis mutatio, tam in regno Iuda quã Israel, ideò post descriptionẽ mortis amborũ regum, hic incipit nouus & quartus liber, tractans de posteritate successoribusq; illorum. Hinc quidam scribit, postquã in tertio libro actum est de vtroq;, bipartitóve regno pro tẽpore illo quo floruit, hic agitur indè pro tẽpore quo cadere cœpit: quod quanuis forsan aliquo modo possit saluari, non tñ videtur irrepræhensibiliter dictum, cum constet regnũ Iuda cadere incepisse tempore Roboã, sub quo decẽ tribus ei ablatæ sunt, & ipse cũ populo suo ad idololatriam lapsus, regi Aegypti tributarius effectus est, vt 2. Paralip. 12. legitur, & suprà 3. Reg. 12. similiter regnũ decẽ tribuũ cadere cœpit statim vt vitulos aureos adorare exorsi sunt. Propter ꝙ Abia rex Iuda occidit de eis (regnante Hieroboam) quinquaginta millia vna die, sicut 2. Paralip. 13. fert, & iam diu ante mortem Achab, reges Israel se inuicèm occiderunt, & meritò defecerunt ac numero decẽ tribus, intantùm, ꝙ tempore Achab non nisi septem millia erant, qui processerunt secũ aduersus Syros, & ducenti trigin-
4. Reg. 17. 18 ta pueri principum prouinciarum, vt patuit 3. Reg. 20. ¶Deniq; regnum Iuda magis floruit
15. 22. 23. posteà sub Ezechia, imò & sub Ozia ac Ioathan & Iosia, q̃ tempore Roboam & Abiæ, sicut ex di-
2. Par. 27. 28 ctis in tertio, & dicendis in hoc quarto libro monstratur. verum est tamẽ, ꝙ regnum decem tribuum magis defecit post Achab quàm antè.

¶ENARRATIO CAPITVLI PRIMI. PRAEVARICAtus est autem Moab in Israel. Arti. I.

Ræuaricatus est añt Moab in Israel] i. rex ac populus Moabitarum renuerunt decætero soluere cõsueta tributa regi Israel, ad q̃ erant cõstricti. [postq̃ mortuus est Achab] qui filio suo Ochozia bellicosior fuit atq; potentior, & magnos cõtra Syros habebat triumphos: ideò eo viuente, nõ renuerunt tributa
3. Reg. 20. persoluere. [Ceciditq; * Ochozias per cancellos cœnaculi sui, quod habebat
* Ahazias in Samaria,] qa dum quadam die in deambulatorio superioris cœnaculi domus suæ incederet, lapsus est improuisè per cancellos seu appodiamenta, vel * luridas eiusdẽ cœnaculi, [& ægrotauit] corpore cõquassato ex lapsu. [Misitq; nuncios, dicens ad eos: Ite, cõsulite Beelzebub Deum Accaron] i. quẽ habitantes in vrbe Accaron noĩe, pertinẽte ad Philisteos, colunt, [vtrùm viuere queã] i. an possim curari, [de infirmitate mea hac] dæmo-
1. Reg. 6. nes nanq; qñq; per idola dabant responsa atq; remedia, vel ab afflictione quã intulerunt cessando, vel naturalia applicando. & hoc propter vitia hominũ, Deus qñq; iusto permisit iudicio, sic-
2. Thess. 2. ut pro tẽpore Antichristi ait Apostolus, ꝙ Deus mittet illis operationẽ erroris, vt credant mendacio, vt iudicentᷣ oẽs qui nõ crediderunt veritati. [Angelus aũt dñi locutus est ad Heliã Thesbiten, dicens: Surge, & ascende in occursum nunciorũ regis Samariæ, & dices ad eos: Nunqd nõ est Deus in Israel, vt eatis ad cõsulendum Beelzebub deum Accaron?] Quasi dicat, vtiq;. in terra Israel est verus Deus, qui vbiq; est pñsens, & à multis in Israel colitᷣ, ideò nõ debuistis ad Beelzebub habere recursum. [Quamobrẽ hæc dicit dñs: De lectulo super quẽ ascendisti, non descẽdes, sed morte morieris] tu Ochozia de ægritudine tua. [Et abijt Helias: Reuersiq; sunt nuncij ad Ochoziam: Qui dixit eis: Quare reuersi estis? At illi respõderunt ei: Vir occurrit nobis, & dixit ad nos: Ite, & reuertimini ad regẽ qui misit vos. & dicetis ei: Hæc dicit dñs: Nunqd quia nõ erat Deus in Israel, mittis vt cõsulatur Beelzebub deus Accaron? Idcirco de lectulo super quẽ ascendisti, nõ descendes, sed morte morieris. Qui dixit eis: Cuius figuræ & habitus est vir ille, q occurrit
Matth. 3. vobis, & locutus est verba hæc?] & fecit reuerti vos. [At illi dixerunt: Vir pilosus est,] qa longos
Marc. 1. habuit pilos in capite, in barba, putà intonsus, tanq̃ eremi cultor, vel vocatᷣ pilosus, qa hirsutum habuit tegumentũ instar beatissimi Ioannis Baptistæ, q de pilis camelorũ habuit vestimentum. [& zona pellicea] i. de corio, [accinctus renes] i. circa renes. [Qui ait: Helias Thesbites est] cũ
3. Reg. 18. quo pater istius, videlicet Achab, frequenter habuit cõflictũ verborũ. [Misitq; ad eum quinquagenariũ principẽ & quinquaginta viros q erant sub eo,] quos misit armatos nõ ob reuerentiam sancti ꝓphetæ, sed vt vi faceret eum secũ venire, si spontè venire abnueret. [q ascendit ad eũ] i. vsq;

vſq; ad pedē vel aliquãtam altitudinē montis, [ſedentiq́; in vertice montis] forſan carmeli, vbi
orationi & cõtemplationi erat intentus, [ait] nõ ex deuotione, ſed ironicè, tanq̃ idololatra verũ
veri Dei irridens cultorē, quē putauit ſibi per violentiã poſſe ſubijcere. [Homo Dei, rex ꝑcepit vt
deſcendas. Rñdensq́; Helias dixit quinquagenario: Si homo Dei ſum] verè per cultũ condignũ,
non ridiculoſè vt putas, [deſcendat ignis de cælo] aereo, [& deuoret te & quinquaginta tuos.]
Hoc dixit Helias zelo iuſtitię & diuino inſtinctu, quo etiã nouerat, quo animo ille fuit loquutus,
iuxta quē modum ſacratiſſimus princeps apoſtolorum imprecatus eſt mortē Ananiæ & cõiugi Actor. 5.
eius, vt in Actis narrat. [Deſcendit ergo ignis de cælo, & deuorauit eũ, & quinquaginta qui erãt
cũ eo. Rurſumq́; miſit ad eũ principē quinquagenariũ alterũ, & quinquaginta cũ eo. Qui loquu-
tus eſt illi: Homo Dei, hęc dicit rex: Feſtina, deſcēde. Rñdens Helias ait: Si homo Dei ego ſum, de-
ſcendat ignis de cælo, & deuoret te & quinquaginta tuos. Deſcendit ergo ignis de cælo, & deuo
rauit illum & quinquaginta eius.] Huic ergo ſucceſſit, ſicut & priori, q̃a eodē animo loquebat.
Et mirũ ꝙ ex prioris & ſuorũ cõbuſtione non fuit cõuerſus aut territus. An forſan putauit ſe ꝓ-
tegendũ virtute deorum ſuorũ, & ꝑcedentē deos nõ inuocaſſe? vtrùm vero omẽs iſti fuerint vſq;
ad cineres deuorati ab igne, vel ſolùm occiſi, puto incertũ, quēadmodùm etiã reor incertũ, an in
terfectio horum cõtigerit miniſterio angeli ſancti, ſicut Aſſyriorũ, an miniſterio angeli mali, vt 4. Reg. 19.
occiſio Ananiæ & ſuæ vxoris, ſecundũ Bedam ſuper Acta apoſtolorũ. [Iterum miſit principem Actor. 5.
quinquagenariũ tertiũ] qui credit fuiſſe Abdias ꝓpheta, vel ſi fuit idololatra, iam exemplo pri- Beda.
orum fuit cõuerſus. [& quinquaginta cũ eo. Qui cùm veniſſet, curuauit genua cõtra Heliam] i.
co rã eo ſeu ex oppoſito ſitu, [& precatus eſt eũ, & ait: Homo Dei, noli deſpicere animam meã, &
animas ſeruorũ tuorum qui mecũ ſunt. Eccè deſcendit ignis de cælo, & deuorauit duos princi-
pes quinquagenarios primos, & quinquagenos qui cum eis erãt. Sed nunc obſecro vt miſerearis
animæ meæ. Loquutus eſt aũt angelus dñi ad Heliam, dicens: Deſcende cũ eo: Ne timeas. Surre-
xit igitur & deſcendit cum eo ad regē.] ſicq́; Helias iuit cum quinquagenario tertio, ne ille ſine
Helia rediens, malè tractaretur à dño ſuo. Helias quoq; cõſtanter corripuit regem, prædixitq́; ei
mortem, qua mox regē inuadente, illæſus receſſit Helias. vndè ſubditur: [& loquutus eſt ei: Hæc
dicit dñs: Quia miſiſti nuncios ad cõſulendũ Beelzebub deum Accaron, quaſi non eſſet Deus in
Iſrael, à quo poſſes interrogare ſermonem, ideò de lectulo ſuper quem aſcendiſti, non deſcen-
des, ſed morte morieris. Mortuus eſt aũt iuxta ſermonem dñi quē loquutus eſt Helias, & regna-
uit Ioram frater eius pro eo, anno ſecũdo Ioram filij Ioſaphat regis Iudæ. Non eñ habebat filiũ. 3. Reg. 22.
Reliqua aũt verborum Ochoziæ quæ operatus eſt, nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum
dierum regum Iſrael?] Circa hæc rurſus oritur difficultas de computatione annorũ iſtorũ, cùm
dictũ ſit ꝑcedenti libro, ipſum Ioſaphat regnaſſe annis vigintiquinq; & anno regni eius decimo-
ſeptimo iſtũ Ochoziam ſumpſiſſe regnandi exordium, qui regnauit tãtùm annis duobus etiã in-
cõpletis, ita ꝙ mortuus fuit anno Ioſaphat decimooctauo aut decimonono, ſicq́; ſupererant ad-
huc ſex aut ſeptē anni de Ioſaphat regno, nõ ergo Ioram frater Ochozię cœpit regnare anno ſe-
cundo Ioram filij Ioſaphat, ſed ante hunc Ioram per ſex annos aut ſeptē. Inſupèr infra in princi-
pio capituli tertij ſcriptum eſt: Ioram filius Achab regnauit ſuper Iſrael anno octauodecimo Io-
ſaphat regis, non ergo anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat. Ad iſta vt recitat Lyra, rñdent Hebræi, 4. Reg. 3.
ꝙ Ioſaphat iturus ad bellum, Ioram filium ſuum inſtituit regem, qui Ioram regnauit cum Ioſa-
phat patre ſuo octo circiter annis, qui anni aliqñ deputantur in regno Ioram filij Ioſaphat. Cũq́; Ibidèm
hîc dicitur, ꝙ Ioram frater Ochoziæ cœpit regnare anno ſecundo Ioram filij Ioſaphat, accipitur Pet. Co. hi-
hîc annus ſecundus Ioram filij Ioſaphat quo cœpit cum patre ſuo regnare, qui annus fuit deci- ſto. lib. 4.
muſoctauus anni Ioſaphat regis, vt infrà legit. Porrò magiſter in hiſtorijs circa hæc ſcribit: Duo Re. cap. 1.
anni quibus regnare dicitur Ochozias, ſunt quibus regnauit ſolus & ſanus anteq̃ cecidit per can
cellos. Reliqui verò vel octo vel nouem anni, quibus eo languente frater eius Ioram adminiſtra-
tionem regni agebat, nõ ſibi, ſed fratri deputantur. Vndè in decimooctauo anno regni Ioſaphat
Ioram frater Ochoziæ regnaſſe perhibetur, quia tunc regni adminiſtrationē pro fratre languēte
ſuſcepit. Scriptura verò quæ dicit, ꝙ Ioram filius Achab regnauit anno ſecundo Ioram filij Ioſa-
phat regis, attendit tēpus quo ſolus cœpit regnare fratre ſuo defuncto. Illa quoq; ſcriptura quæ
poſteà dicit, videlicet infrà octauo cap. ꝙ anno quinto Iorã filij Achab regnauit Iorã filius Ioſa-
phat, attendit tēpus, qñ pro fratre ſuo adhuc viuente regimē adminiſtrare cœpit. ¶Moraliter do
cemur ex iſto cap. in omi neceſſitate & infirmitate ad Deũ verũ cõfugere, nec in incerto diuitiarũ 1. Timo. 6.
aut in rebus vanis cõfidere, nec ſortilegorũ aut diuinorũ inueſtigare cõſilia vel optare ſubſidia.
Rurſus patet ex dictis, q̃ enorme & periculoſum ſit, ſanctos hoīes irridere, & q̃liter viri ſancti ali- 4. Reg. 2.
qñ ſuam iniuriã vlti ſunt, inquantũ eorũ iniuria in Dei iniuriã redundauit, quod & ſequēti docet
cap. per hoc ꝙ Heliſeus pueris ipſum ſubſannantibus maledixit, & mox ab vrſis ſunt lacerati.

¶Expoſitio cap. 2. Factum eſt aũt, cùm leuare vellet dñs Heliam per turbinē. Arti. II.

POst descriptiones virtutum & miraculorum magni & iusti Heliæ, describit̃ hic q̃dam præmiatio eius.[Factum est aũt cùm leuare vellet dñs Heliam per turbinẽ] hoc est, impetu quodam & per impulsum seu inuolutionẽ ventorũ, [in cælum] aereum, q̃a per aerẽ volitando venit in paradisum terrestrẽ.[ibant Helias & Heliseus de Galgalis.] Locum etẽm̃ qui Galgala appellatur, Helias ante suã translationẽ voluit visitare tanq̃ sacrum, q̃m transito Iordane, filij Israel circuncisi sunt ibi, & castra fixerunt in eo, ac pascha celebrauerunt ibidẽ, vt habet̃ in libro Iosuæ.
Iosue 5. [Dixitq; Helias ad Heliseum: Sede hic] putã in Galgala,[q̃a dñs misit me] hoc est, ire iussit [vsq; in Bethel] ad visitandum & cõsolandum filios prophetarum ibi morantes.[Cui ait Heliseus: Viuit dñs & viuit anima tua, q̃a non derelinquã te.] i. à tua corporali p̃sentia separari nõ volo quã diu manes in terra hac. Non ex inobedientia aut pertinacia dixit & iurauit hoc Heliseus, sed ex charitate magistri sui præcipua. Cur ergo dixit ei Helias, sede hic? forsan ad probandum & experiendum charitatẽ charissimi discipuli ad se, & vt Heliseus cum vehementiori affectu secum pergendo, maiorẽ gratiam mereret̃: vel ad designandũ q̃ dona ac opera singularis excellentiæ ac superrogationis, sint potiùs occultanda, quantùm cõuenienter fieri potest, & quantùm est ex parte eius, cui talia condonantur, quanuis propter aliorum p̃fectum, q̃nq; aliter oporteat fieri. Helias aũt iam erat eleuandus in cælum, q̃ tantã suam excellentiã, quantùm in se erat, maluisset
Matth. 17. celare, queadmodùm Chr̃s, peractis q̃busdam miraculis, p̃cepit ne vulgarent̃. Itaq; Helias non
Marc. 9. p̃cipiendo, sed magis piè tentando, & secundum vnã considerationẽ hortando, locutus est, Sede
Lucæ 5. hic.[Cumq; descendissent Bethel,] hoc est, ad vrbẽ sic dictam, q̃ nõ fuit Hierusalẽ, q̃ & ipsa alio noie Bethel vocat̃, sed fuit in decẽ tribuum terra,[egressi sunt filij p̃phetarum q erant in Bethel, & dixerunt ei: Nunq̃d nosti, q̃a hodiè Deus tollet dñm tuum] Heliam [à te? Qui r̃ndit: Ego no-
Gene. 12. Iosue 18. ui.] Ex q̃bus verbis elicitur, q̃ tam aliqui ex illis filijs seu discipulis prophetarum, q̃ ipse Heliseus, ex reuelatione nouerant Heliam mox transferendum, & gratia p̃phetali fulserunt.[Silete.] i. de hac re non loquamini ampliùs, ne Helias hortet̃ me hic remanere. [Dixit aũt Helias ad Heliseum: Sede hic.] Iuxta sensum p̃tactum,[quia dñs misit me in Hiericho] ad visitandum filios p̃phetarum ibidẽ.[Et ille ait: Viuit dñs, & viuit anima tua, quia nõ derelinquã te. Cumq; venissent Hiericho, accesserunt filij p̃phetarum, qui erãt in Hiericho, ad Heliseum, & dixerunt ei: Nunq̃d nosti, quia dñs hodiè tollet dñm tuum à te? Et ait: Et ego noui, Silete. Dixit aũt ei Helias: Sede hic quia dñs misit me vsq; ad Iordanẽ. Qui ait: Viuit dñs, & viuit anima tua, quia non derelinquã te. Ierunt igitur ambo pariter, & quinquaginta viri de filijs p̃phetarum secuti sunt eos. Qui & steterunt ecõtrà longè. Illi aũt ambo] videlicet Helias & Heliseus reuersi à Iericho, [stabãt supra Iordanẽ. Tulitq;] i. accepit Helias palliũ suum, & inuoluit illud, & percussit aquas Iordanis, q̃ diui-
Exod. 14. sæ sunt in vtranq; partẽ] sicut mare rubrum percussum Mosis virgã. Diuisæ sunt itaq; aquæ Iordanis nõ virtute pallij Heliæ, sed per omnipotentiã Dei, per intercessiones & merita gloriosi Heliæ. [& transierunt ambo per siccum] fundum Iordanis, sicut & filij Israel tẽpore Iosuæ. [Cumq; transissent] & aquæ ad pristinũ locum redissent, [Dixit Helias ad Heliseum: Postula quod vis, vt
Iosue 3. faciã tibi,] dando aut desupèr impetrando, [anteq̃ tollar à te. Vndè elicitur, q̃ Deus iam reuelauit Heliæ q̃ Heliseo daret̃ diuinitùs, quod rogaret, & itèm q̃ Helias iã sciuit suã translationẽ innotescere Heliseo.[Dixitq; Heliseus: Obsecro, vt fiat spiritus tuus duplex in me] Hoc dupliciter explanatur. Primo, q̃ Heliseus petiuit gratiã sp̃ualem Heliæ cõcessam ad prophetandũ, & ad faciendum miracula fieri dupliciter, seu duplicari in se, ita q̃ haberet eã in dupla proportione, re-
3.Reg. 17. spectu Heliæ. sicq; exponunt q̃dam Catholici & Hebræi, dicẽtes hoc esse impletum, q̃m Helias
4.Reg. 4.13. suscitauit mortuum vnũ duntaxat, Heliseus duos. Heliseus quoq; infrà legit̃ sedecim fecisse mi-
4.Reg. 2.3.4. 5.6. racula, Helias octo iam antè, & iuxta hunc modum petiuit Banaias, vt Deus faceret solium Salo-
3.Reg. 1. monis sublimius solio Dauid. sed q̃a p̃sumptuosum videret̃ fuisse, q̃ Heliseus petisset tanto prophetæ ac suo magistro sic præferri ac p̃fulgere in donis istis, saluatore dicente: Nõ est discipulus
Matth. 10. super magistrũ, hinc alij tam Catholici q̃ Hebræi cõmuniter sic exponunt, fiat spiritus tuus duplex, i. gratia spiritus sancti tibi cõcessa ad duo p̃stata, cõcedatur & mihi propter cõmune bonũ populi nostri, q̃m te sublato, indigent simili tuĩ.[Qui r̃ndit: Rem difficilẽ postulasti.] i. magnam & arduam & difficulter impetrabilẽ, q̃a vtrunq; horum est supernaturale, & p̃sertim vt habeatur æq̃liter mihi.[Attã si videris me q̃n tollat à te, erit quod petisti: si aũt non videris] me in ipsa separatione à te, [nõ erit] quod postulasti. Istud totum sic fuit reuelatũ Heliæ à dño. sed quare nõ fuisset petitio Helisei impleta, si non vidisset Heliam in raptu illo? poterat nanq; Helias meritis suis ac precibus succurrere Heliseo, q̃uis in illo puncto ipsum nõ conspexisset. Ad quod dicendum videt̃, q̃ incessabilis & diligentissima illa directio oculorũ Helisei ad Heliam, fuit effectus & signum suæ deuotionis ac charitatis ad Heliam, imò magis ad Deum: ideò illum intuitũ continuando, ex tali radice capacẽ se p̃buit g̃ræ tantæ: à quo intuitu si torpuisset, detrimentũ huius gratiæ sustinuisset.[Cumq; pergeret, & incedentes sermocinarent̃] de diuinis & pertinentibus

ad saluté, ipso Helia Heliseum ad profectum & ad directioné Israeliticæ plebis hortante, & vt fi-
lijs prophetarum pęesset, [eccè currus igneus & equi ignei diuiserút vtrunq;.] Igneæ illæ simili-
tudines currus atq; equorú angelico ministerio fuerunt formatæ, queádmodùm stella q̃ Magis Matth. 2.
apparuit, & columba ac nubes q̃ super Chr̃m apparuerunt. & aliq dicunt, ꝙ in curru illo & eqs Lucæ 3.
angeli apparuerunt, sicut interdum appárét in aliarum similitudine rerú. [Et ascédit Helias per Ioan. 1.
turbiné in cælum] aereum, sicut expositum est. In Ecclesiastico dicit̃ ad Heliã, qui receptus es in Eccl. 48.
turbine ignis in curru igneorum equorú. Vndè elicitur, ꝙ igneo curru ascendit in turbine, trãs-
ferentibus eum angelis sanctis, sicut angelus trãstulit Habacúc vaté de Iudæa in Babyloné. [He- Danie. 14.
liseus aút videbat] eum sic eleuari, nó cessans eum inspicere timore terribilium, q̃ apparuerunt
ibidé. [& clamabat: Pater mi, pater mi.] Repetitio, est charitatis indiciú, cófirmationisq; signú,
vel doloris de separatione oñsio, [currus Israel & auriga eius.] Hoc dixit nó de igneo curru ap-
paréte aut eius auriga, de cuius tñ auriga textus nihil loqtur: sed ipsum Heliam vocat̃ currú Isra-
eliticæ plebis, & aurigã eiusdé plebis, qm̃ instar currus populum illum sustétauit, & eius suppor-
tauit ac suppleuit defectus, direxitq; eam sicut auriga q̃drigam, & iuxta húc sensum, hæc eadem
verba rex Israel infrà ꝓfert de Heliseo. [& nó vidit eum ampliùs. Appræhenditq;] Heliseus [ve- 4.Reg. 13.
stimenta suã, & scidit illa in duas partes] ex dolore separationis à charissimo suo magistro, [& le
uauit pallium Heliæ quod ceciderat ei,] qa Helias deiecit illud pro cósolatione dilecti sui disci
puli, vt aliqd haberet q̃si ex testamento patris sublati, atq; vt illo pallio vestiret̃, in signú ꝙ magi-
stro suo succederet in duplici gratia iam ꝓsata, & per illud miraculum facerer, queádmodú sub-
ditur: [Reuersusq; stetit super ripã Iordanis, & pallio Heliæ quod ceciderat ei] ex ordinatione di
uina, [percussit aquas,] sequés in hoc ipsum Heliam, q paulò antè sic feecrat, atq; vt meritis He-
liæ fieret aquæ diuisio, [& nó sunt diuisæ] vt antè, vt per hoc Heliseus aduerteret se inferioré me-
ritis sui magistri, sicq; humiliaret se, nec de subita sui ꝓmotione ac potestate extolleret̃. [& dixit:
Vbi est Deus Heliæ etiã nunc?] q. d. Nónne verè vbiq; ꝓsens est atq; oḿipotens? hoc est, nó me-
ritis meis, sed pietate & gr̃a Dei, meritisq; Helie præcor hãc Iordanis impetrare diuisioné, [per-
cussitq; aquas] cú ista humilitate, [& diuisæ sunt huc atq; illuc, & transiuit Heliseus. Videntes au-
tem] hæc [filij prophetarum q erant] i. habitabant [in Hiericho econtrà,] i. stantes ex aduerso
Iordanis, qa (vt antè in isto habet̃ cap.) quinquaginta viri de filijs illis sequebant̃ Heliã & Heli-
seum, & steterunt econtrà longè, [dixerunt: Requieuit spũs Heliæ super Heliseum,] quod ex tã-
to perpenderunt miraculn, [& venientes in occursum eius, adorauerunt eum proni in terram]
duliæ adoratu, [dixeruntq; illi: Eccè cum seruis tuis] s. nobiscú [sunt quinquaginta viri fortes,
q possunt ire & quærere dñm tuum, ne fortè tulerit eum spũs dñi, & proiecerit eum] spũs dñi [in
vnum montium aut in vnam vallium] i. in aliquem locum, sicut aliqñ contigit ei, ꝙ transpositus
fuit virtute diuina per angelum de loco ad locum. Vndè suprà lib. 3. Abdias dixit Heliæ: Cumq; 3.Reg. 18.
recessero à te, spũs dñi absportabit te in locum qué ego ignoro. [Qui ait: Nolite mittere,] qm̃ cer
tus sum ad qué translatus sit locum, & ꝙ nó inuenietur à vobis nec reuertet̃, nisi circa finé mun-
di ad ꝓdicandum cú Enoch cótra perfidiam Antichristi, queádmodum Apocal. 11. & Malach. 4.
cótinetur. [Coegeruntq; eum] i. importunè rogauerunt, [donec acquiesceret & diceret: Mitti-
te,] quod dixit, ne ampliùs pateretur importunitatis illius molestiã, & ne ipsi manerét in dubio,
& ité ne suspicarent̃, ꝙ ipse reditum abhorreret Heliæ, ne maior eo esset in plebe illa. [Et mise-
rút quinquaginta viros. Qui cú q̃sissent tribus diebus, nó inuenerút. Et reuersi sunt ad eú. At ille
habitabat in Hiericho, & dixit eis: Nunqd non dixi vobis, nolite mittere?] Cósequenter descri-
bunt̃ alia duo Helisei miracula. [Dixerunt quoq; viri ciuitatis] Hiericho [ad Heliseú: Eccè habi-
tatio ciuitatis huius optima est] i. conueniés situs & pulcher locus, [sicut tu ipse prospicis, sed
aquæ pessimæ sunt] i. valdè nociuæ, & forsan morbum ingerebãt potantibus seu vtentibus ea,
& terrã *fecit infertilé. ideò subdit̃: [& terra sterilis,] nó ex se, sed ex aquæ illius irrigatióe. siqui- for. fecerút
dé terra ꝓmissióis fuit valdè fructifera, etiã in circuitu Hiericho. [At ille ait: Afferte mihi vas no
uum, & mittite in illud sal.] Cur voluit vasculum nouú habere? Forsan ne aliquis suspicaret̃, ꝙ in
vase quo voluit vti, fuissent q̃dam alia vim sanandi aquã habentia, sicq; curatio aquæ ascribere-
tur causæ naturali, nó diuinæ virtuti. [Quod cùm attulissent, egressus ad fonté aquarum, misit
in illum sal, & ait,] oratióe ꝓmissa & certificatus de sua exauditióe. [Hęc dicit dñs: Sanaui aquas
has] i. iam eas eripio à corrupta earú dispositione, [& nó erit in eis vltrà mors neq; sterilitas,]
quæ fuerunt in aquis non formaliter, sed causaliter, qa morbú lœthalem inferebant potãtibus
& terram vicinã reddebant infructuosam. Misit aút in eas sal, propter mysticas rationes q̃ indu-
cent̃, & vt miraculum esset ꝓclarius, quia ex salis admixtione aquæ impotabiliores efficiuntur,
& corrumpunt̃ magis q̃ meliorant̃, & iuxta hunc modum iussit Esaias massam ficorum superpo- Esaiæ 38.
ni vlceri Ezechiæ. [Sanaræ sunt ergo aquæ vsq; in diem hanc, iuxta verbú Helisei quod loquu-
tus est. Ascendit aút inde Heliseus in Bethel,] ad cósolandum filios prophetarú de recessu He-

liæ.[Cumq; ascenderet per viam, pueri parui] iñ adultæ ætatis & ratione vtentes, ita q mortaliter peccauerunt, faciendo quod subdit, [egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascéde calue, ascende calue.] erantq; pueri isti (vt credit) à parétibus suis idololatris informati, vt facerent istud. [Qui cùm respexisset, vidit eos, & maledixit eis in nomine dñi.] i. mala pœnalia eis imprecabat virtute diuina, & nomen dñi inuocando, vel iuxta beneplacitum Dei, & per nomen ipsius quod fecit zelo iustitiæ, ne pueri illi in tanta malitia crescerét, sed punirent in vita ista, & gratia sibi cócessa à Deo, manifestaret hoïbus signo sequente, nec alij pueri similia facere atten-
4.Reg. 2. tarent, ac vitiosi parentes in suis filijs, quos malè instruxerát, castigarent. [Egressiq; duo vrsi de saltu] i. sylua seu nemore ductu angelico & nutu diuino, [lacerauerunt ex eis quadragintaduos
3.Reg. 18. pueros] cæteris culpabiliores. Nec tñ eorum parétes audebant hoc in Heliseo vlcisci, timentes plagari. Itaq; in isto sequutus est Heliam, q quinquagenarijs maledixit. [Abijt aút indè,] visitatis filijs prophetarú, [in montem Carmeli,] in quo Helias consueuit orationi & contemplationi vacare, vt & ipse hoc faceret ibì, & amore magistri sui ac propter sanctitatem loci illuc accessit, [& indè reuersus est in Samariam] vrbem regni metropolim, vt ibì communitati prodesset.

¶Expositio eiusdem cap. II. mystica. Arti. III.

HElias in multis Chřm pfigurauit. Deniq; tráslatio Heliæ in paradisum terrestré, designauit nó solùm Chři, sed & oïm electorú eleuationé de terra in cælum summú, de exilio isto ad
Matth. 20. patriá, de miseria ad salutē. Quéadmodùm aút instante Heliæ translatióe, iuit ipse cum Heliseo,
Marc. 10. & visitauit suos discipulos, sic saluator passione sua instante, assiduè adfuit suis apostolis, peram-
Lucæ 18. 19. bulauitq; Hiericho & visitauit Bethaniam. & sicut Heliseus chorú pfigurans apostolorú, nequaq́ cósensit ab Helia nódum translato separari, sic beati apostoli de separatione Chři ab eis per passioné, nec audire nec intelligere aliqd potuerunt, ob nimiá & aliqualiter sensualé eorú ad Chřm
Lucæ 18. affectioné, in tantùm, q dum dixisset eisdé, Eccè ascendimus Hierosolymá, & cósummabunt oïa
Matth. 20. q́ scripta sunt per prophetas de filio hoïs: tradet em gentibus, & illudet, &c. ipsi nihil horú intellexerút. Insupèr sicut Helias cósolabat suos discipulos de suo recessu, & specialiter Heliseum, exhortans eú ad deprecandú quod vellet, & exaudiret, sic filius Dei suam passioné discipulis pnun-
Ioan. 13. 14. ciando, statim pro eorú cósolatione se tertia die resurrecturú pdixit, & specialissimè in cœna illa
Ioan. 15. 16. nouissima multipliciter cósolabat apostolos, admonés eos ad exorandú cum omni fidutia, & q exaudirent promittés, qbus & spm suú promisit & gřam propheticæ reuelationis ac virtuté agen
Ioan. 14. di miracula cótulit in tantùm, vt dixerit: Qui credit in me, opera q́ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet, qa ego ad patré vado. Itemq;: Cú venerit (inqt) ille spús veritatis, docebit vos
Ioan. 16. oém veritaté. Et denuò: Spús sanctus qué mittet pater in noïe meo, ille vos docebit oïa, & sug-
Ioan. 14. geret vobis oïa q́cunq; dixero vobis. At verò, per hoc q Helias dixit ad Heliseum, si víderis me qñ tollar à te, erit quod petisti: si aút non víderis, nó erit, psignatú videt, q ad recipiendú pmissa Chři, oportuit oculo fidei Chři ascensioné cognoscere. quéadmodùm etiá Helias ascendens, pallium suú Heliseo proiecit, sic Chřs scandés in alta cælorú, humanitatis suæ mysteria, incarnationisq; fidé & corpus ac sanguiné sub sacramenti velamine dereliqt. & sicut Heliseus pallio Heliæ aquas diuisit, sic discipuli Chři per psata mysteria fecerunt miracula, fluctusq; seculi transierunt illæsi. Quid aút per igneú currú, equosq; igneos, nisi angelicę potestates signant, de qbus
Psal. 103. cantatur: Qui facis angelos tuos spús, & ministros tuos igné vrenté? quorum subsidijs eleuantur electi ad cótemplandú diuina, ita vt cóuersatio eorú sit modò in cælis. Insupèr sicut filij prophetarú viso Helisei miraculo, dixerút: Requieuit spús Heliæ super Heliseú, & occurrerunt ei, ado-
Philip. 3. rantes eundé: sic Christiani videntes signa apostolorú, nouerút spm Christi venisse in eos, & honorauerunt eos vt Chři vicarios. Deniq; per Heliseum q misit sal in aquas, vt sanarent à sua corruptione & infructificatione, intelligit Deus pater, q sapientiá increatá, vnigenitumq; filiú suum misit in vas nouú, i. in mundissimæ virginis vterú, vel in corpus purissimú quod assumpsit, sicq; sanauit aquas Hiericho, i. fluxum, instabilitaté, fomité, secularé scientiá & inquietudiné mundi, generisq; humani, infundendo hoïbus sapientiá salutaré, qua reformatæ sunt mentes credentiú, & fructuosæ effectæ, & virtutes, qbus in Deo sunt stabilitæ. Postremò, per pueros vitiosos Heliseum irridentes, expressi sunt Iudæi, q Christo in passione illuserút. propter quod ab vrsis duobus, videlicet Tito & Vespasiano, sunt dilaniati. Ité, qm Bethel interpretat domus Dei, per Heliseum ascendenté in Bethel, intelligit q́cunq; deuota persona, intrans ecclesiá aut cœnobiú in-
Psal. 83. grediens, & de virtute in virtuté ascendens, q́ à secularibus hoïbus irridet, iuxta illud beati Iob:
Iob 12. Deridetur iusti simplicitas, lampas cótempta apud cogitationes diuitú. ideo ab vrsis, i. malignis spiritibus deuorátur, q rectè per vrsos sunt figurati, ob varias vrsi proprietates, quarú prima est, q vrsus tenet fortissimè id quod capit. sic dæmones eos quos fallunt & vincút, totis conátur viribus retinere, imò & grauioribus vitijs implicare. Secunda, q vrsus debilis fertur esse in capite, & robustus in renibus: ita diabolus in exordio suggestionis pestiferæ nó est fortis, sed nisi tunc

pro-

protinùs repellatur,tentationẽ cõtinuando,& concupiſcentiã inflãmando, ampliùs inualeſcit.
Tertia, ꝙ captus, eoſdẽ frequẽter reiterat paſſus. ſic dęmon ab aliquo victus, multipliciter nitiẽ
qualiter iterũ vincat illũ:quod certũ eſt de illo,quẽ vnuſquiſq; exercitatorẽ hẽt aſſeriẽ. nam & di-
abolus ſemel victus à Chřo,adhuc eũ bis tentare pſumpſit, victusq; tertiò, receſſit ab eo ad tem-
pus,vt Lucas teſtaẽ Euãgeliſta.Ideò quod coĩter diciẽ,& ab Origene ſumptũ videẽ, dæmõem ſe- Luc. 4.
mel ab hoĩe victũ,nunq̃ ampliùs tẽtare eundẽ,nõ cẽſetur magnæ eſſe authoritatis, & de hoc ſup Origenes.
librũ Iudicum pleniùs dictum eſt,vbi verba Origenis ex ſua Homilia ſunt introducta. Quarta
eſt, ꝙ canes plurimùm odit.ſic diabolus virtuoſos pdicatores,idoneosq; paſtores, q p canes deſi
gnãtur,odit grauiſſimè.Quinta eſt, ꝙ in calido lebete cæcaẽ.ſic dæmon in corde feruido peni-
tùs ſuperatur.Sexta, ꝙ dñs vrſi facit eum cucubare,i.caput in terrã defigere & pedes leuare:ita q
dæmõis victor eſt,faciliter ei illudit.Septima, ꝙ tñ diligit mel, ꝙ p eo occiditur. ſic immũd' ſpi
rit' intãtùm cupit hominẽ virtuoſum in Dño ſuauiter repauſantem,decipere & de eius caſu gau
dere, ꝙ iſta ex cauſa multotiès ſuperatur,dum hominẽ talem tentare & vincere nititur.

¶Expoſitio Cap. III. Ioram verò filius Achab. Artic. IIII.

HOc loco deſcribitur grãdis victoria regi Iſrael data,& quædã narrãtur Heliſei pdigia.[Io-
ram verò filius Acbab regnauit ſuper Iſrael] i. decẽ trib' [in Samaria,] in qua tanq̃ metro-
poli reſidebat.] anno decimooctauo Ioſaphat regis Iudę.] Qualiter intelligẽdum ſit iſtud,in lite
rali expoſitiõe pcedentium dictum eſt.[Regnauitq; duodecim annis,& fecit malum corã dño,] 4. Regum. 1.
aureos vitulos adorando,[ſed non ſicut pater ſuus] Achab, [& mater. Tulit enim] i. abſtulit &
confregit[ſtatuas Baal quas fecerat pater eius. Veruntamen peccatis Hieroboam filij Nabat,qui
peccare fecit Iſrael,adhęſit,nec receſsit ab eis,] puta à vitulorum cultura. Ex hoc aliqui trahũt,
ꝙ Ioram iſte non ſolùm abſtulit idola Baal,ſed & idola Chananæorum,quibus(vt ſuprà habeẽ) 3. Reg. 18.
Achab ſeruiuit.[Porrò Meſa rex Moab nutriebat pecora multa,] per ſuos miniſtros, quoniam
terra regni ſui abundat pecorũ paſcuis,[& ſoluebat regi Iſrael,] vtpotè ipſi Achab,[centum mil
lia agnorum,]& cẽtum millia ouium,[& centum millia arietum cum velleribus ſuis,] lana oper
tis,itaq; non poterat ſatisfacere,niſi ſoluendo pecora illa viua atq; lanata.[Cumq; mortuus fuiſ-
ſet Achab, præuaricatus eſt fœdus quod habuit cum rege Iſrael] i.ampliùs ſoluere recuſauit rex
Moab magnum illud tributum.[Egreſſus eſt igitur rex Ioram in die illa de Samaria,& recenſuit
vniuerſum Iſrael.Miſitq; ad Ioſaphat regẽ Iuda,cuius filij vxor fuit ſoror ſua,[dicens: Rex Moab
receſsit à me,veni mecũ contra eum ad plium.Qui reſpondit:Aſcendã]tecum,]qui me' eſt,tuus
eſt:populus meus,populus tuus.] i. ad tuũ auxiliũ eſt paratus,[& equi mei,equi tui,]ſimili modo
reſponderat Achab regi patri iſtius: Populus(inquiẽs)meus & populus tuus,vnum ſunt: & equi 3. Reg. 22.
tes mei,equites tui,vt patuit ſuprà lib. 3. ¶Quæri poteſt,an Ioſaphat rex peccauit in iſto? Videẽ
ꝙ imò,qa(vt dictum eſt)iã fuerat increpatus à dño per pphetã, ꝙ auxilium pbuit impio Achab,
& rurſus ꝙ cum Ochozia amicitiã habuit,ſed Iorã iſte fuit iniquus,ſicut & illi. Achab quoq; vi-
debatur iuſtam pliandi cauſam habere,vt patuit. Ad quod dicendũ videẽ, ꝙ peccauit in iſto, niſi
forſan excuſetur per hoc,quod Iorã non fuit tã impius ſicut Achab & Ochozias,qm̃ abſtulit ſta-
tuas Baal,ſicq; tẽpnralem iſtã forſan pmeruit proſperitatẽ.] Dixitq;] Ioſaphat:[Per quã viã aſcẽ
demus? At ille reſpondit:Per deſertũ Idumęæ,] quod ex vna parte cõiungitur deſerto Aegypti,p
quod filij Iſrael tẽpore Moſis prexerunt.[Perrexerũt]igitur ſimul [rex Iſrael] qui hĩc primò no-
minatur,qm̃ principalis fuit in cauſa iſta,[& rex Iuda,& rex Edom,] quẽ Ioſaphat ſecũ adduxit,
vt magiſter in hiſtorijs ait,qa protũc Idumęa adhuc erat ſub rege Iuda,& tributaria ei,ſed quo- Pet. Co.
modò rex Idumææ dicitur iſte cum Iorã,cùm tunc nondum rex fuerat cõſtitutus in terra Edom hiſt. lib. 4.
à tẽpore Dauid,qui abſtulit Idumæis regium ſceptrum? Vndè infrà habeẽ:In diebus eius, videli- Re. ca. 4.
cet Iorã filij Ioſaphat receſsit,Edom ne eſſet ſub Iuda,& cõſtituit ſibi regẽ.Reſpondetur, ꝙ ſicut
in ſcripturis rex ſępè vocatur dux,ita hoc loco dux dicitur rex.[& circũierunt per viã ſeptẽ die- 2. Regũ 8.
rũ,nec erat aqua exercitui & iumẽtis quæ ſequebãtur eos. Dixitq; rex Iſrael,] deficiente eis aqua 4. Reg. 8.
in eremo illa:[Heu heu heu,]ex vehemẽtia doloris ter ait,heu,[cõgregauit nos Deus tres reges,]
cum ſubditis ſuis,[vt traderet]nos[in manu Moab,] qa Moabitæ iã perceperunt aduentum iſto
rum regum,nec poterãt cõuenienter reuerti ex aquæ defectu. Quanuis aũt iſtud nõ fuit verum,
ꝙ ſcilicet dñs cõgregauerit reges illos ob cauſam hanc,tñ rex Iſrael hoc timuit & putauit.[& ait
Ioſaphat:Eſtne hĩc] i. in aliquo loco nõ multum remoto[propheta dñi,] vtpotè verus & ſanctus
pphera,[vt deprecemur dñm per eum?] i. vt ille oret pro nobis, & impetret nobis aquam, & nos
quoq; oremus pro cauſa eadẽ. In iſto patet humilitas Ioſaphat, q licèt eſſet vir valdè fidelis & vir
tuoſus,nõ tñ per ſeipſum pſumpſit dñm pro miraculoſo rogare effectu.[Et rñdit vnus de ſeruis 4. Regũ 2.
regis Iſrael:Eſt hic Heliſeus filius Saphat,q fundebat aquam ſuper manus Heliæ,] i. tãto prophe
tę ſeruiuit,cuius ſpiritus ſup iſtum quieuit. Quidã aliter interpretanẽ,dicẽtes, ꝙ in ſacrificio quo
Helias obtulit bouem in monte Carmeli,vt dictum eſt tertio lib. Heliſeus fudit aquam ſup ma 3. Regũ 18.

nus Heliæ, moxq́; de digitis Heliæ tanq̃ ex fontib⁹ aqua copiose manauit, vt in præallegati expositiōe libri tactū est. [Et ait Iosaphat: Est ne apud eū sermo dñi? descēditq́; ad eū rex Israel, &
1. Cor. 6. Iosaphat, & rex Edom. Dixit aūt Heliseus ad regē Israel: Quid mihi & tibi est?] i. quæ cōuētio nobis, cùm sis idololatra? Vndè Apostolus: Quæ (ait) cōuentio luci ad tenebras? Et Hieremias:
Hier. 23. Quid paleis ad triticū? [Vade ad prophetas patris tui & matris tuæ] i. ad prophetas Baal, non cōsultoriè, sed ironicè dixit hoc Helise⁹. [Et ait ille rex Israel: Quare cōgregauit dñs tres reges hos, vt traderet eos in manus Moab? Dixit ad eū Heliseus: Viuit dñs exercituū, in cuius conspectu sto, q̀ si nō vultum Iosaphat regis Iuda erubescerē,] i. reuererer, cùm sit cultor Dei fidelis, propter quod etiā verecūdor me ab eo auertere, & eius desideriū non implere, [non attēdissem quidē te, nec respexissem,] nō ex elatiōe, sed zelo iustitiæ dixit hoc sanctus vir, abominās impi-
Psal. 14. um vt talē, quēadmodū de viro iusto ferē in psalmo: Ad nihilū deductus est in cōspectu ei⁹ malignus. Hinc & philosophus in ethicis de ꝓprietatibus magnanimi loquens, inter cætera ait, q̀ sit
Eccle. 48. aspernatiu⁹, quoniā aspernat̄ vitiosos inquātùm tales. Meritò igitur in Ecclesiastico de Heliseo asseritur: In diebus suis non pertimuit principē. Veruntamē his obijci potest, quoniā principes,
Rom. 13. quanuis perfidi & iniqui, sunt honorādi ꝓpter sui dignitatē officij, & tanq̃ ministri Dei, sicut ad
2. Petri. 2. Romanos loqtur Paulus: Propter quod princeps apostolorū docet, esse obediendū etiā dyscolis dñis. Respōdetur, q̀ superioribus in his quæ ad eorū cathedrā pertinēt, sunt obediētia & reuerētia exhibendæ, in alijs nō oportet. [Nunc aūt adducite mihi psalterium] i. peritum in citharizando aut ludēdo in organo. Cumq́; caneret psaltes,] q̄a ludēdo in organo simul cātauit aliquid de laudibus Dei, quemadmodùm Dauid facere cōsueuit, [facta est super eum.] vtpotè Heliseum [manus dñi] i. omnipotētia Dei mentē eius tetigit & illustrauit grā reuelationis propheticæ. Gratia enim prophetiæ, est donū actuale, non propriè habituale, quia nō adest cordibus prophetarum ad libitum, sed iuxta beneplacitū Dei, & secundum dispositionē & aptitudinē hominū, quia se possunt ad illuminationē talem per deuotionē & eleuationē mentis aptare: & q̄m diuersæ melodiæ ac harmoniæ diuersos causant effectus in hominū cordibus, Heliseus videns sibi lumē propheticæ grē non fulgare, voluit se ad illud per eleuationē animi pparare, ideò fecit psaltem coram se ludere & cātare, q̄m melodia illa cum laude Dei ad eleuationē disponit, prǽsertim in quibusdā, qui ex naturali dispositione ad hoc magìs dispositi sunt, quorū nōnulli ex discantu & consonātia melodiæ celerrimè & intensè mouētur ad fletū, cōpunctionē & cōtemplationē. Deniq; quædā melodiæ excitant ad cōpassionē & planctum indè nascentē. Hinc tibicines in funeribus carmē lugubre cōcinebant, quędā verò ad audaciā prouocāt, vt tubæ in ꝓlijs, quædā ad deuotionē, vt cantus & organa in diuinis. Refert Lyra, q̀ Rabbi Salomon asserat grām prophetiæ reces-
R. Salo. sisse ab Heliseo, q̄a exasperatus fuit cōtra regē Israel, quod dictum reprobat Lyra, q̄a ex zelo iusti tiæ id processit. Veruntamē in exasperatione illa, sicut in ira per zelum, potuisset esse aliqualis
Grego. excessus, ꝓsertim cùm secundum Gregoriū, etiā ira per zelum aliqualiter turbet cordis oculum, idcircò ad trāquillationē cordis Helisei poterat harmonia illa cōferre. [Et ait: Hæc dicit dñs: Facite alueum torrentis huius fossas & fossas] i. in alueo seu fundo huius exiccati torrētis ꝓfundas aliquas foueas, in q̄bus aqua mox vētura recipiat̄. [Hæc em̄ dicit dñs: Nō videbitis] i. nō audietis [ventū, neq;] cernetis [pluuiā] in hac hora, [& alueus iste replebit̄ aquis, & bibetis vos & familiæ vestræ, & iumēta vestra. Parumq́; est hoc i cōspectu dñi,] qui frequēter, sicut & nūc, plùs largiet̄ q̃ petitur. ideò subditur: [Insupèr tradet Moab in manus vr̄as, & pcutietis oēm ciuitatē munitā] i. habitatores fortiū ciuitatum Moabitici regni, [& oēm vrbē electā, & vniuersum lignū fructiferum succidetis, cunctosq́; fontes aquarū obturabitis, & oēm agrum egregiū operietis lapidibus.
Iose. lib. 9. an. Iu. ca. 3. Factū est igitur manè, q̄n sacrificiū offerri solet, & eccè aquæ veniebant per viā Edom, & repleta est terra] ꝓsertim alueus ille, [aquis.] Circa hoc Iosephus ꝓtestatur, quòd in superiorib⁹ partibus Idumęæ pluerat vehemēter tribus dieb⁹, sicq́; p iter Idumææ descēdit aqua per alueū in fossata. [Vniuersi aūt Moabitæ audiētes q̀ ascēdissent tres reges, vt pugnarēt aduersum eos, cōuocauerunt oēs q̄ accincti erāt balteo desup, & steterunt in terminis] i. in extremitatibus territorij sui, vt hostibus ꝓhiberent ingressum in suam regionē, & forsan in terminis illis erant loca angusta ad introeundum, sicq́; faciliùs poterāt ibì resistere. [Primoq́; manè surgētes, & orto iam sole exaduerso aquarū viderunt Moabitę econtrà aquas rubras q̄si sanguinē,] q̄a aquæ prǽfatæ radijs solis percussæ, apparuerūt turbidæ & quasi sanguine rubricatæ, vel supernaturaliter inerat color talis his aquis pro Moabitarum deceptione. [Dixeruntq́;: sanguis gladij est.] i. gladio fusus, quasi dicant, interfecerunt se inuicèm. [Pugnauerunt reges cōtra se, & cęsi sunt mutuò. Nunc perge ad ꝓdam Moab. Perrexerūtq́; in castra] i. ad exercitus seu tētoria [Israel. Porrò cōsurgēs Israel] i. Ioram cum populo suo & adiutoribus suis,] percussit Moab. At illi fugerunt coram eis] i. qui percussionē euaserāt, fugā arripuerunt. [Venerunt igitur qui vicerāt, & percusserūt Moab, & ciuitates

tes destruxerunt,& oẽm agrum optimum,mittentes singuli lapides,repleuerũt,& vniuersos fontes aquarũ obturauerunt,& oĩa ligna fructifera]Moabitarũ[succiderunt]ĩorum cum suis,[ita vt muri tm̃ fictiles]i.lateritij remanerẽt.Deut.20.fuit p̄ceptum:Non succides arbores de quibus vesci potest,nec securibus per circuitum debet vastare regionẽ,qm̃ lignum est,& non homo:ergo in isto facto trãsgressi sunt legẽ.Ad hoc aliq dicunt,φ de licẽtia Dei fecerunt hoc,qa Helifeus p̄dixit φ facerẽt illud,sicq; Deꝰ dispẽsauit in lege sua. Alij dicunt,φ lex loquit̃ de arborib' q̃ erãt in terra p̄missionis,nõ de his q̃ erãt extra eandẽ.[Et circundata est ciuitas]metropolis regni Moab [à fundibularijs, q per gyrum posuerunt machinas bellicas ad proijciendũ lapides magnos, [& magna ex parte percussa.Quod cùm vidisset rex Moab,p̄ualuisse s. hostes, tulit secũ 700. viros educentes gladios,vt irrumperent ad regem Edom]i.violenter & cum impetu exirent ac fugerẽt per eam partem,in qua Idumæi vrbem circundederũt,qa ibi obsidio fuit debilior.vel forsan ex speciali indignatione cõtra regem Edom,φ filijs Israel ferret p̄sidium,voluerũt percutere eum.[& non potuerunt,]qa ab hostibus fuerũt repulsi in vrbẽ.[Arripiẽsq; filium suum primogenitum,q regnaturus erat pro eo, obtulit holocaustũ sup murum]deo suo,s.Soli,vt fertur,quem coluit.Itaq; obtulit primogenitũ suum in holocaustũ, vt deus suus succurreret sibi in tãta angustia,vel vt aduersarij intuẽtes tantã suam necessitatẽ, cõpaterent̃ atq; recederẽt: ideò super murum in p̄sentia hostiũ immolauit.[Et facta est indignatio magna in Israel,]vel qa hi q erãt cũ rege Israel,detestati sunt factum illud inhumanũ, s. proprij filij occisionẽ, & cõtra hoc indignati, vel sibi inuicẽ indignabant̃,φ ad tantã angustiã perduxerunt aduersarios suos.[statimq;]ex cõpassione[recesserunt ab eo, & reuersi sunt in terrã suam.] vel Deus indignatus est filijs Israel,p̄pter eorum peccata,qbus & ipsi iram maruerunt & vltionẽ diuinã, sicut & Moabitæ, cùm tñ aduersarios suos tam grauiter opprimendo,non pœniterẽt,nec castigarẽt seipsos, sicut tẽpore Mosis plagauit Deus filios Israel,q carnes sibi dari petierãt ad edendũ. Nam q̃uis cõtulit eis carnes, tñ p̄tinùs eos percussit,p̄pter eorum cõcupiscẽtiã vitiosam, iuxta id Psal.77.Adhuc escæ eorum erãt in ore ipsorum,& ira Dei ascendit super eos.Præterea qdam hic scribit, non esse probabile nec rationabile,dicere φ populus Israel ex cõpassione ab obsidiona recesserit,qa immolatio illa fuit magis offensiua Dei,q̃ placatiua:& rursus,qa ex illa immolatione perpenderunt,φ Moabitæ non potuerunt diu resistere,sicq; ex hoc incitati fuissent ad cõtinuandum obsidionem: ideò ponit & approbat expositionem R.Salamonis,dicentis φ rex Moab interrogauit sapientes suos cur Deus Israel ita iuuaret Israeliticum populum,q dixerunt, φ propter merita Abrahæ,q voluit filium suum Isaac immolare:quo audito, rex Moab obtulit filium suum deo suo, videlicet Soli. Vndè tunc facta est indignatio seu ira super populum Israel, qm̃ angelus p̄sidens Moabitis,commemorauit coram Deo scelera filiorum Israel,idcircò misit Deꝰ pestem in eos,sicq; cõpulsi sunt ab obsidione recedere. sed ista reprobat R.Paulus,qm̃ Moabitę sacras historias de Abraham nesciebant,& alia multa inducit quæ non procedunt formaliter. addit tñ,potiùs esse credendum,φ sacerdotes Moabitæ dixerunt regi suo, φ filij Israel deos suos, s.Moloch & eiusmodi cum tanta coluerunt deuotiõe,φ filios suos eis immolauerũt,queadmodũ scriptũ est Psal.106. Immolauerunt filios suos & filias suas dæmonijs.quo audito,rex obtulit filium suum, & tunc facta est indignatio in Israel,qm̃ tam perniciosum exemplum præbuerunt gentilibus.¶Moraliter,ex isto capit.edocemur,in omni tribulatione ad Deum confugere, deficiente nobis aqua sapientiæ salutaris,de qua ait Saluator Ioann.4. Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei,non sitiet in æternum. Fontem sapientiæ inuocare, iuxta quod admonet S.Apostolus Iacobus:Si quis vestrûm indiget sapientia,postulet à Deo qui dat oĩbus affluenter, & non improperat, & dabitur ei:postulet aũt in fide nihil dubitans. Præterea ex consideratione propriæ defectuositatis,insufficientiæ & indignitatis,debemus spiritalium & perfectorum virorum pietatem rogare,vt orent pro nobis:& tam sanctos triumphantis ecclesiæ,quàm virtuosas personas ecclesię militantis,in subsidium implorare,secundum illud Iob 5.Ad aliquem sanctorum conuertere.Quòd si aqua ista defuerit nobis,trademur in manus Moab,i.diaboli qui superbus est valdè,qm̃ neminem diligit Deus,nisi q cum sapientia inhabitat.Si verò voluerimus aquam istam suscipere sine vento,i. clamore disceptationis humanæ & sine pluuia informationis philosophicæ, faciamus in alueo, i. intimo fundo cordis nostri fossas & fossas,id est,profundas considerationes, ex quibus vera humiliatio generatur,vt tam ex contemplatione maiestatis diuinę & perfectionis sanctorum ipsius, q̃ ax propriæ vilitatis,fragilitatis ac vitiositatis attentione,humiliemus nos iugiter valdè,sicq; fluentis sapientiæ desupèr impleamur. Ampliùs exemplo Helisei discamus veræ mentis constantiam & omnem inordinatum timorem abijcere,nec homines formidare,nisi in Deo:qa qui aliter timet, citò corruet:nec æmulemur in malignantibus, nec eos qui in seculo prosperant̃,appreciemur, imò p̄ nihilo reputemus oẽs auersos à dño,inquantũ sunt tales.Postremò dum nobis diuina illuminatio deest,studeamus cor nostrum sursum erigere per psalmorũ & cãticorũ atq; orationum

Exo.16.17.

R.Salamon

R.Paulus

Iac.1.

Sap.7.

Pro.19.

Psal.36.

depromptionem,per pectoris tonsionem,corporis prostrationem, genuflexionem, per oculo-
rum ad cælum directionem,per manuum expansionem,per gemitum & singultum ac consimi-
lia,quæ deuotionis sunt incitamenta.

¶Expositio cap.4.Mulier autem quædam de vxoribus prophetarum. Art. 5.

PRosequitur iam scriptura miracula Helisei,& recitantur hic quatuor ipsius miracula. [Mu-
lier aût q̃dam de vxoribus prophetarum, clamabat ad Heliseum.] Expositores catholici &
Hebræi vnanimiter aiunt,fœminam hanc fuisse coniugem Abdiæ prophetæ, & erat multùm de-
uota.ideò ad Heliseum tanq̃ ad Dei amicum, in necessitate sua confugit,[dicens:Seruus tuus vir
meus mortuus est.& tu nosti quia seruus tuus fuit timens Deum]filiali timore.Hoc vidua cōme
morauit,vt Heliseus magìs ad cōpatiēdum sibi flecteretur,tum quia ipsa vidua erat, cui ꝓsertim
est succurrendum,tanq̃ personæ humano solatio destitutæ,tum propter viri sui virtutes.[Et ec-
cè creditor venit,vt tollat duos filios meos ad seruiendū sibi] pro debito viri mei, quod persol-
3.Reg.18. uere nequeo.Fuit equidem Abdias indebitatus ex subuentione(vt creditur)qua centum prophe
tas in speluncis nutriuit,quibus necessaria procurando,debita hæc contraxit.ideò pijssimū fuit,
vxori eius succurrere:quod sciens Heliseus,celerrimè ei subuenit.[Cui & dixit Heliseus:Quid
vis vt faciam tibi?Dic mihi,quid habes in domo tua? At illa rñdit:Non habeo ancilla tua quicq̃
in domo mea,nisi parum olei quo vngar]pro temperamento æstiualis caloris, iuxta illiꝰ consue
tudinem regionis.Aliq tñ exponunt,quo vngar,i.reficiar,illud in cibis pro condimento ponen
do.[Cui ait:Vade,pete ab omnibus vicinis tuis vasa vacua nō pauca,& ingredere & claude osti-
um tuum,cùm intrinsecùs fueris tu & filij tui,& mitte iodè in oīa vasa hęc.]i.aliqd de oleo illo
funde in singula vasa ista,[& cùm plena fuerint,tolles.Iuit itaq; mulier,& clausit ostium super se
& super filios suos.Illi offerebant vasa,]i.filij eius præsentauerūt vasa matri,[& illa infundebat]
Cumq; infunderet parum quid olei in vasa,creuit oleum in quolibet vase & multiplicabatur in
Matt.14. semetipso sicut panes quinque, ex quibus Christus pauit 5. millia virorum, superfluentibus 12.
Marc.6. cophinorum fragmentis:quod qualiter factum sit,an s.per creationē,multiplicationē,augmen-
Ioan.6. tationem,seu alio modo,doctores super tertium sententiarum inquirunt.[Cumq; plena fuissent
vasa,dixit ad filium suum:Affer mihi adhuc vas.Et ille respondit:Non habeo, stetitq; oleum.]i.
crescere & multiplicare sic desijt,omnibus vasis illis impletis.[Venit autem illa & indicauit ho-
mini Dei,]gratias referens ei,& iuxta ipsius voluntatem volēs oleo vti.[At ille:Vade, inquit,ven
de oleum,& redde creditori tuo.]i.ex precio olei debitum illi persolue. [tu autem & filij tui vi-
uite]i.vitam sensitiuam vestram[de reliquo]oleo non vendito,vel de reliquo precio debitis su-
perfluo sustentate.ac si dicat,tm̄ vendatis de oleo, vt debita persoluatis, & de residuo reficiatis
vos,vel etiam vendatis pro parte, prout conuenit vobis, vt de precio eius necessaria ematis. Se-
quitur aliud signum:[Facta est autem dies quædam, & trāsibat Heliseus per Sunam ciuitatem,]
i.per vrbem sic nuncupatam.[Erat autem ibi mulier magna]i.multùm notabilis, vtpotè prudēs
virtuosa,diues ac nobilis,quā(vt refert Lyra)Rabbi Salamon dicit fuisse sororem Abisag, quam
Dauid in senio suo accepit,quod verum non esse,satìs ex litera probat Lyra, quia iam tempore
Helisei fuisset circiter 120.annorum:& si dicatur miraculosè concepisse, ideò senium nō obsta-
re,obijcitur ꝙ in textu vir eius senex vocatur,& ob hoc ipsa nō habere filium insinuatur. Verun-
R.Salomon tamē si Rabbi Salamon dicat eam sororem,i.cognatam illius Abisag,cessat obiectio: qm̄ sicut vi
ri eiusdem cognationis frequenter vocātur fratres,sic fœminæ eiusdem parētelæ,sorores & præ-
sertim nobiles.[quæ tenuit eum]non violenter, sed rogando humiliter ac instanter,[vt come-
deret panem]i.cibum & potum acciperet.Oīe etenī alimētū noīe panis exprimitur. [Qui cùm
frequenter iodè transiret,diuertebat ad eam,vt comederet panē.Quæ dixit ad virum suum:Ani-
maduerto,ꝙ vir Dei sctūs est iste,q transit per nos frequenter.]hoc enī cōsiderauit ex moribus
eius,ex custodia visus,ex verborū modestia, apparatuq; vultus,ex sobrietate & maturitate ipsiꝰ.
per exteriora quippe noscunt interiora probabili saltem & coniecturali notitia. Vndè Prou.17.
legitur:In facie prudentis lucet sapientia,oculi aūt stultorum in finibus terrę.Et iterum Pro.27.
fertur:Quō in aquis resplendēt vultus prospicientium,sic corda hoīm manifesta sunt prudenti-
bus.Hoc est quod Eccl.19.scriptum est: Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscit
Eccl.19. sensatus. Amictus corporis, & risus dentium,& ingressus hominis,enunciant de illo.Rabbi Sa-
lamon,vt recitat Lyra,dicit,quòd mulier sanctitatem Helisei animaduertit ex hoc, quòd nulla
R.Salamon. musca vel immunditia alia super mensam eius resedit. sed non videtur, quòd mulier in tantùm
appropinquauerit mensæ Helisei,quòd hoc adspicere quiuerit,qa nec ad alloquendum came-
ram eius intrauit,in qua ipse seorsum comedit,vt statim patebit.sæpissimè autem ponit R.Sala-
Idē. mon ille abusiua & friuola.[Faciamus ergo]hoc est,ꝓparemus[ei cœnaculum paruum,& pona-
mus in eo lectulū & mensam & sellam]i.sedile,[& candelabrum, vt cùm venerit ad nos, maneat
ibi.]vt possit seorsùm comedere,& orationi insistere, & suas necessitates exercitationesque fa-
ce-

cere.sic Rabanus alijq; exponunt. Facta est ergo dies q̃dam, & veniens diuertit in cœnaculum, Rabanus
& requieuit ibi.Dixitq;]Helifeus[ad Giezi puerum fuum:Voca Sunamitẽ iftam] hoc eft, fœminam de Suna vrbe Samariæ oriundã,feu in ea manentẽ.[Qui cùm vocaffet eam,& illa ftetiffet co ram eo]i.extra & prope oftium cœnaculi Helifei,ita φ inuicem poterant fe videre,non tñ intra uit cœnaculum(Helifeo pfente)vt infrà innuitur.Nam & protinùs fubditur:[dixit] Helifeus [ad puerum,]hoc eft,miniftrum fuum Giezi:[Loquere ad eam:]Eccè φ fanctus vir non loquebatur immediatè ad illam. Vndè & fatis conijcitur,φ per notabilem diftantiã ftetit ab Helifeo amota. [Eccè fedulè]i.affiduè[miniftrafti nobis:Quid vis vt faciam tibi?Nunqd habes negocium,& vis vt loquar regi fiue principi militiæ?]pro te,i.fi eges auxilio meo,libenter te apud regem iuuabo. Sciebat quippe Helifeus fe à rege loram & principe fuæ militiæ in honore haberi,tanq̃ fuccefforem Heliæ,& quia procurauit regi & adiutoribus eius aquam, qbus & pdixit victoriam,prout 4.Reg.3.
præcedenti habetur capitulo.[Quæ refpondit:]Compendiofè tanq̃ fœmina prudens, quia non decet mulierem fine neceffitate verba multiplicare,potiffimè coram fapiẽtibus viris.[In medio populi mei habito] i. inter confanguineos & propinquos, ita φ nullus mihi iniuriatur, idcircò non indigeo ad regem recurrere,& fi indigerem, propinqui mei loqui poffent pro me. [Et ait] Helifeus non ad mulierem,fed ad Giezi:[Quid ergo vult vt faciam ei?Dixitq; Giezi:Ne queras.] i.non oportet hoc quærere,cùm certum fit & facilè fine interrogatione queat perpendi, imò tu poffes hoc per te fatis aduertere.[Filium enim non habet.]i.cùm fit matrona iam diues & magna, certum eft,φ nihil terrenum fic optet vt prolẽ,cùm & in lege fit fcriptũ:Maledicta fterilis.[& vir Deut.7.
eius fenex eft,]ita φ p fenio eam non valet fœcundare,deficiente in eo calore:ideò indiget fupnaturaliter adiuuari ad plificandũ.[pcepit itaq;]miniftro fuo,[vt vocaret eam. Vndè elicitur,φ honeftiffima mulier illa interim abijt,cõferentibus f.Helifeo & Giezi, nec ex curiofitate remãfit euidenter aut clàm ad aufcultandũ,qd illi colloquerenť,cùm tñ fciret,aut pbabiliter æftimare poffet,φ loquerenť de ea. [quæ cùm vocata fuiffet,& ftetiffet ante oftiũ:] Ex quo palàm eft,φ cameram Helifei nõ introiuit.[dixit ad eam:In tempore ifto,& in hac eadem hora fi vita comes fuerit,habebis in vtero filium.]hoc eft,anno reuoluto,fi vixeris, habebis in vtero filium eadem hora,quæ nunc non numero,qm̃ tempus quod prẽterijt,idem numero non iteratur, fed fpecie: fimili modo angelus legitur dixiffe ad Abraham, tempore ifto vita comite habebit filium Sara Gen.18.
vxor tua.¶Porrò,vt in Scholaft.hift.dicit,In Hebræo fic cótineť:In tẽpore ifto cùm tempus vitæ,fubaudi,adhuc erit tibi,habebis filium:& concordat,quod Lyra afferit in Hebræo haberi:In Pet.Cõ.hift.
tempore ifto,ficut temp' vitæ amplexaberis filium,hoc eft, anno reuoluto eris fana,& amplexaberis filium tibi natum,vt qdam exponunt Hebræi. [At illa refpondit: Noli (quæfo) mi dñe vir li.4.Re.ca.6
Dei,noli mẽtiri ancillæ tuæ.]Curialiter loquitur fœmina ifta,non φ putaret Helifeum effe mendacẽ,aut fallere velle,fed ad infinuandum,id quod promifit Helifeus,effe impoffibile per naturam,atque implicitè rogans,vt verificaret & obtineret à dño,quod fpopõdit. Vndè vt fertur,Hebræi legunt:Noli deficere ancillæ tuæ.verbum enim hebraicum defignat vtrunq;, fic quòd credidit verbis Prophetæ,quis ex admiratione prima facie ita locuta fuerit. [Et concepit mulier,& peperit filium in tempore,& in eadem hora qua dixerat Helifeus.] ficq; quod ait,in tempore & in eadem hora, refertur ad verbum hoc, peperit.Nec obftat,φ dixerat Helifeus, Habebis in vtero:quia infra vnam horam poterat habere in vtero prolem,& parere eam.¶Deniq; fupernaturale fuit,φ fenex ille generauit,& item,φ Helifeus non folùm præfciuit hoc, fed etiam horam determinatam. Rurfus fupernaturale fuit, φ fciuit prolem dandam debere filium effe,non filiam. [Creuit aũt puer,& cũ effet q̃da m dies,& egreffus effet ad patrẽ fuũ,& ad meffores,ait patri fuo: Caput meũ doleo,caput meũ doleo.]Vndè patet, φ iam fuit adultæ ætatis,& forfan calor intenfus læfit puerulũ,ficut habeť de marito Iudith, φ inftabat fuper alligãtes manipulos in cãpo,& venit æftus fup caput eius,& mortuus eft.[At ille dixit puero:Tolle,& duc eum ad matrẽ fuam. Iudit.8.
Qui cùm tuliffet & duxiffet eum ad matrẽ fuã,pofuit eum illa fuper genua fua vfq; ad meridiẽ,& mortuus eft. Afcẽdit aũt & collocauit eum][.puerũ mortuũ mater fua [fuper lectulũ hoĩs Dei,] qa cameram illam alij nõ intrabãt ex facili caufa,[& claufit oftiũ] ne quis puerũ mortuum inueniret,cuius mortẽ nec fuo manifeftauit marito,vt aliq opinanť.[Et egreffa,vocauit virum fuom, & ait:Mitte mecum,obfecro,vnum de pueris] hoc eft, miniftris noftris [& afinam] fuper quam vehar,[vt excurram]hoc eft,velociter pergã fuper afinam eqtando[vfq; ad hoĩem Dei,& reuertar.Qui ait illi:Quam ob caufam vadis ad eum?Hodiè non funt calendæ,neq; fabbatum.] In Calendis feu exordijs menfiũ & fabbatis,tanq̃ in feftis diebus,folebãt Iudæi ire ad audiendũ doctrinam fcribarũ ac pphetarum.[Qui rñdit:Vadam.]hoc eft,precor vt permittas me ire. [Strauitq; afinam]per miniftrum,[& pcepit puero:Mina & propera,]Afini nanq; & afinæ non vadunt veloci iter,nifi ad hoc impellanť,[ne mihi morã facias in eundo,& hoc age, quod pcipio tibi.Profecta eft igiť,& venit ad virũ Dei i mõte Carmeli.Cũq; vidiffet eã vir Dei corã,ait ad Giezi puerũ fuum:

um.Eccè Sunamitis illa. Vade ergo in occursum eius,&dic ei:Rectè ne agitur circa te,& circa vi-
rum tuum,& circa filium tuum?]Sciuit em̃ Heliseus, ꝙ muliar tam pudica,nó venit ad se per iter
tm̃ sine ingenti causa.[Quæ rñdit:Rectè.]Dicunt aliq̃,ꝙ in hoc sit mẽtita,& ꝙ nó oporteat eam
à mendacio excusari. Veruntñ dici potest,ꝙ verissimè ita rñdit.Rectè etem̃,i.iustè circa eam & fi
lium eius acciderat,qm̃ Deus iusto iudicio ita disposuit,& pro maiori suiipsius gloria & honore,
& pro ampliori parentũ pueri ædificatione & gaudio.[Cumq́; venisset ad vitum Dei in montẽ]
Carmeli,in quo sctũs ille cótinuè axercitijs vitæ cótemplatiuæ vacauit,[apprẽhẽdit pedes eius]
quasi oblita cósueti fœmineiq́; pudoris,necessitate cópulsa & victa,affectu honesto,.[& accessit
Giezi vt amoueret eam.]Vndè perpendiẽ, ꝙ Heliseus non solebat admittere mulierũ cõtactum
neq; ad pedes.[Et ait homo Dei:Dimitte illam,]ne abstrahendo eam,augeas eius dolorẽ:qa non
est afflictio addenda afflictio,nisi specialis & rónabilis exigat ratio:sicq́; discretus & pius prophe
ta ex cópassione relaxauit suum rigorẽ,&tolerauit venerabilis matronę attactum,quod nequaq̃
ax carnali ꝓcessit affectu,sed ex vehemẽtia quadã spiritalis amoris. Hinc subdiẽ:[Anima em̃ eius
in amaritudine est,& dñs celauit me,& non indicauit mihi.]i.mihi nó reuelauit, qd vrgeat eam.
Non em̃ oĩa reuelabanẽ vni prophetæ,nec donum prophetiæ semp actualiter affuit prophetis,vt
dictum est,sed iuxta moderamẽ sapiæ Dei tangebanẽ à spũsctõ.[Quæ dixit illi:Nunqd petiui fi-
lium à dño meo?]Q.d.Ego non rogaui te,vt mihi filium impetrares, sed tu primò mihi indè lo-
Gen.25. cutus es,& promisisti:idcircò decet te recuperare donum quod impetrasti,& núc mihi ablatum
est:alioqn impetratio illa est mihi causa maioris doloris. sic & Rebecca dum pueri in suo vtero
collidebanẽ,dicebat:Si sic mihi futurũ erat,qd necesse erat cócipere?[Nunqd non dixi tibi, ne il
ludas me?]Hoc suprà dixisse non legiẽ,sed non oĩa scripta sunt. Vel quod suprà dixit,Noli men
tiri ancillæ tuæ,nunc resumit sub verbis istis:qa illusio videbatur filium procurare,nec conser-
uare.[At ille ait ad Giezi:Accinge lumbos tuos,]disponendo te ad eundũ velociter,[& tolle ba
culum meum in manu tua,& vade:]vt per baculum meum,loco meĩ, fiat miraculum.[Si occur-
rerit tibi homo,non salutes eum:& si salutauerit te qspiam,non rñdeas ei.]Cùm salutare,sit salu
tem optare,videtur ꝙ aliũ non salutare, sit charitati cótrarium:& ꝙ salutanti non rñdere,sit ino
gratitudinis & scandalizatiuum:cur ergo Propheta cómisit hæc suo discipulo? Et rñdendum,ꝙ
actus virtutum sunt exercendi loco & tẽpore opportuno. Quãuis itaq; ꝓximum salutare & salu-
tantem resalutare,sint actus laudabiles in se,tñ ex rationabili causa possunt suspendi atq; differ-
ri,vt s.interim quis altioribus vacet, & à Deo mentis intentionẽ non reuocet, occasionemq́; vi-
tet cósabulationis illicitæ.sic igitur Heliseus cómisit hæc Giezi,quatenùs tanta intentione,de-
uotione, ac diligentia opus expleret sibi iniunctũ,vt mentem nequaq̃ hincindè effunderet,nec
commisceret colloquia,iuxta quem modum Christus in Euang.Matt. 10. loquitur,missis à se ad
prædicandum discipulis:Neminem per viam salutaueritis.[Et pones baculum meum super faci
em pueri:]vt diuina pietate,& fide ac precibus & meritis meis puer resuscitetur. [Porrò mater
pueri ait]Heliseo:[Viuit dominus,& viuit anima tua,non dimittam te,]nisi veneris mecùm.Ha
buit nanq; ista matrona maiorem in Heliseo fidutiam, q̃ in eius ministro.[Surrexit ergo,&secu-
tus est eam.Giezi aũt præcesserat ante eos,& posuerat baculum super faciem pueri, & non erat
vox neq; sensus.]Hoc est,Puer non reuixit,quià nec Giezi tantæ fuerat fidei,nec mater pueri in
Giezi actibus confidebat, atque vt dicunt Hebræi qdam,ipse Giezi non impleuit in via Helisei
præcepta.sed occurrentibus interrogantibusq́;rñdens, iactanter dixit se missum ad suscitãdum
1.Cor.10. defunctum.Est & mystica ratio,qm̃ oĩa illis in figura,teste Apostolo,cótigerunt. ¶Porrò,per ba
culum Helisei,tenor & rigor legis Mosaicæ exprimuntur:per ipsum aũt Heliseum puero incum
bentem,Dei filius incarnatus,humano generi códescendens:non ergo resuscitatus est puer,per
superpositum sibi baculum:sed per incumbentem super se Heliseum,ad designandũ,ꝙ non lex
Mosis,sed virtus & gratia Christi spũalem viuificationem hoibus est largita. ideò loquiẽ Paulus
Hebr.7.Nihil ad perfectũ adduxit lex.Et rursus: Si data esset lex,quę possit viuificare,verè ex le-
ge esset iustitia.Hinc & Euang.Ioan.1.Lex,inquit,per Mosen data est, gratia & veritas per Iesum
Christum facta est.[Reuersusq́; est in occursum eius,& nunciauit ei, dicẽs:Non surrexit puer.In-
gressus est ergo Heliseus domum.Et eccè puer mortuus iacebat in lectulo eius.Ingressusq́;,clau-
sit ostium super se & super puerum,& orauit ad dñm]pro pueri suscitatione.[Et ascendit]lectu
lum,[& incubuit super puerum,posuitq́; os suum super os eius,& oculos suos super oculos eius,
& manus suas super manus eius,& incuruauit se super eum,& calefacta est caro pueri.At ille re-
uersus]à contactu corpusculi exanimis, [deambulabat in domo,] hoc est, in camera illa,[semel
huc atq; illuc.]expectãs an in defuncto illo aliqua signa vitæ inciperẽt apparére, qbus nondũ ap
parentibus,[&]rursus[ascendit & incubuit sup eum,& oscitauit puer septiès, aperuitq́; oculos]
in signum ꝙ verè reuixit,imò &spũaliter septẽ donis spũsancti esset viuificatus.Possent hîc mul
3.Re.17. ta dici,cur Heliseus ita super puerum incubuit,seque incuruauit,&membra sua membris pueri
su-

superposuit,& qualiter hoc agendo contraxit se, & de spūali significatiōe istorum quæ suprà in tertij lib.expositiōe sunt inducta,idcò breuitati studendum est.[Et ille vocauit Giezi & dixit ei: Voca Sunamitē hāc.Quę vocata,ingressa est ad eum.Qui ait:Tolle filiū tuum.Venit illa,& corruit ad pedes eius,& adorauit super terrā.Tulitq; filium suum,& egressa est,& Heliseus reuersus est in Galgala.]Circa hoc Magister in hist.scribit:Hunc locum sæpè frequentauit Heliseus,tum ꝓpter loci religionē seu sanctitatē,de qua in expositiōe 2.cap.dictum est: tum qm̄ ibi natus est, & in horto suo tale ꝓdigium cōtigit ibi, vt vnus ex vitulis aureis acutè mugiret. quo audito, in Hierusalē sacerdos diuino nutu ait:Propheta in Israel natus est, q sculptilia deorum atq; susilia destruet. Sequit̄ tertium signum:[Erat aūt fames]i.caristia[in terra]Israel ꝓpter idololatrarum facinora.[& filij ꝓphetarum]hoc est, discipuli eorum[habitabāt corā eo. Dixitq; vni de pueris: Pone ollā grandē,& coque pulmentum filijs ꝓphetarum.Et egressus est vnus in agrum,vt colligeret herbas agrestes, inuenitq; quasi vitem syluestrem, & collegit ex ea coloqntidas agri,& impleuit pallium suum,& reuersus,cōscidit in ollā pulmēti.Nesciebat eñ qd esset.]i.cuius speciei & ꝓprietatis atq; saporis.¶Porrò Coloqntidæ sunt cucurbitæ syluestres & amarissimæ herbæ, instar vineæ se diffundentes in sepibus,habētes folia similia folijs vitis.[Infuderunt ergo socijs, vt comederēt. Cumq; gustassent de coctiōe]pulmēti,[exclamauerunt,dicētes: Mors in olla vir Dei]hoc est, mortifera qdām amaritudo,[& non potuerunt comedere. At ille:Afferte,inqt,farinam.Cumq; tulissent, misit in ollā,& ait:Infunde turbæ vt comedat, & nō fuit ampli' qcq̄ amaritudinis in olla]nec in pulmēto pfato:quod factum est nō virtute farinæ,sed orationib' ac meritis Helisei,vel precib' eius data fuit supernaturaliter illi farinæ vis dulcorandi,amaritudinēq; pellendi. Seqtur quartum miraculū:]Vir aūt qdam venit de Baal Salisa]i.oppido sic vocato,vel (vt aliq dicunt)sunt duæ dictiones,& legunt sic,de Baal,hoc est, planitie aut regiōe Salisa,i.vrbis sic dictæ,sicq; Baal est hìc nomē cōmune.[deferens viro Dei panes primitiarum]i.panes triticeos primitiuos,hoc est,de primis frugibus anni illius.Nam qa fames fuit in terra,de tritico adhuc recente fecerat panes festināter vir iste, quos speciali deuotione detulit Heliseo. Hinc istud non est intelligendum de panibus primitiarum,q offerebant̄ in Pentecoste, prout Num.28.habet̄,nec de polenta q̄ offerebat̄ in Pascha,sicut in eodē lib.legit̄.[Et 20.panes hordeaceos.]Nam hordeum in terra illa citiùs maturescit,sicq; de hordeo plures fecerat panes. Aliq tn̄ dicūt,ꝙ oēs panes isti erāt hordeacei, nec in Hebræo haberi cōiunctionē hāc,& nec eam esse de textu.[& frumentum nouum]i.grana cōfricata. Vndè in Hebræo fertur haberi,& granais.[in pera sua.]hoc est,in sacculo.[At ille]s.Heliseus[dixit]ministro:[Da populo vt comedat. Rn̄ditq; minister ei': Quātum est hoc,]q.d. valdè modicum est.[vt apponā corā 100. viris?]erāt eñ tam parui panes, vt vnus vix sufficeret viro vni.¶Deniq; aliqui dicunt,ꝙ populus ille fuit 100. viri. Alij opinantur,ꝙ populus erat plus q̄ 100.viri.ideo dixit minister, Quantum est hoc,vt apponam 100.viris? quasi dicat,non sufficiunt 100.viris,& per consequens minùs sufficiunt populo.vel secundum quosdam, duos panes primitiarum posuit ante cētum.[Rursum ille ait: Da populo vt comedat. Hæc eñ dicit dn̄s:Comedent,& supererit.]Hoc est,fragmenta manebunt satiatis, quia panes fuerunt miraculosè multiplicati,sicut de oleo dictum est in isto cap.[Posuit itaq; coram eis qui comederunt,& superfuit iuxta verbum domini.]

¶De spirituali eiusdem cap.4.intellectu. Art. 6.

MVlier illa deuota,vna de vxoribus prophetarum, est figura ecclesiæ filios duos habenti, s.actiuos & contemplatiuos,seu conuersos ex iudaismo & paganismo,& quia ecclesia doctrinis atq; oraculis prophetarum est fœcundata,bonorumq; operum fructibus fertilis facta,rectè de vna de vxoribus prophetarum vocatur.Nam & synagoga olim fuit huiusmodi,quæ nunc solam occidentem literam sequens,de semine vitæ concipit mortem.Creditor huius vxoris,est corpus corruptibile,aggrauans animam,seu mundus positus in maligno,à quibus ecclesia multa accepit,& quasi accommodauit obsequia,quoniam caro per sensus exteriores & interiores,& per singula quæq; membra in multis deseruit fidalibus: similiter homines seculares ecclesiasticis obsequuntur. hic creditor,vtpotè corpus, vult sibi à Christifidelibus satisfieri pro suis obsequijs,& militat aduersus animam: ecclesia verò hunc aduersarium suum,omnes ecclesiæ filios impugnantem,vt seruiant corcupiscentijs suis,non potest efficaciter refrenare ac regere,nisi diuino munere adiuuetur:ideò clamat ad Heliseum,i.Christi pietatem & gratiam obtinere precatur,asserens mortuum esse virum suum timoratum,i.chorum sc̄torum pastorum & verè efficacium plātorū,q olim optimè gubernauerunt,& direxerunt ecclesiā. Cui Christus respōdet, vt hoc ipsum modici olei quod ipsa habet,i.vnctionem & doctrinam sibi concessam, mittat in vacua vasa,i.cōmunicet alijs,instruēdo eos ꝓ posse, qualiter debeāt cōuersari, & carnē domare: quod charitatiuè & piè ac obedièter agēdo,merebit̄ cælitùs adimpleri,ac diuinis abundare charismatibus gratiosis,ita vt copiosè queat instruere proximos,& corpori,quod ei tenet̄,impendere:qa

vt

Marginal notes: Pet.Co.hist. li.4.Re.ca.1. — 4.Reg.2. — Sap.9. 1.Ioan.5. — 1.Pet.2.

vt ait Apostolus Rom.8. Debitores sumus non carni, vt secundum carnem viuimus. ¶ Præterea, Sunamitis illa mulier magna, designat animã verè fidelem, ꝑsertim cõtemplatiuã, quã verus Heliseus, i. Christus, varijs modis misericorditer visitat. ideò suggerit viro suo, i. intellectui qui aĩam habet dirigere, vt ꝑparent Christo in se paruum cœnaculum, i. cor humile ac deuotũ, in quo saluator cœnet cum anima, quẽadmodùm Apoc.3. protestat̃: Ego sto ad ostium, & pulso: si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo cum eo, & ipse mecum. Reficitur em̃ Christus
Psal.75. nobiscum, dum nostris cõgratulat̃ ꝑfectibus. & ponãt in isto cœnaculo lectulum, i. pacem & tran
Esa.66. quillitatẽ internã, qa in pace est locus eius, q super qetum descendet, & demoratur in ipso. Lectu
Cant.1. lus quoq; est qes cõtemplatiõis, in qua spõsus qescit cum spõsa, quæ ait: Lectulus noster florid⁹.
& sellam, i. discretionem & veram virtutum ac veritatis examinationẽ. Nempe iudiciũ, i. discre-
Psal.88. tio & iustitia, ꝑparatio sedis eius. & mensam, i. diuinam scripturã, in qua quadruplex expositio, est quadripartita spũalium ferculorum ꝑbitio. & candelabrũ, i. oculum mentis, seu rectam intentionem, de qua loqtur dñs Matt.6. Si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidũ erit. Huic mulieri cum qua filius Dei humiliter cõmorat̃, q̃din ꝑdicta in ipso reperiunt̃, deest aliqñ fructus internæ fœcũdationis, ita ꝙ ad tẽpus sterilis redditur, eo ꝙ vir eius, videlicet intellectus, inueterascit, i. vetustate peccati deijcitur, & passionum squalore inficitur, ita ꝙ animã nõ gubernat, sed à sensualitate potiùs gubernatur, & corpori seruit: sed Christus animã quam elegit, misericorditer ꝑuenit, atq; insperata fœcunditate adimplet, & potest per Giezi ꝑdicator verbi cælestis intelligi. Cumq; fructus ex charitate ꝓcedens, ex calore cõcupiscentiarũ & vitiorum fuerit mortificatus, Christus orante anima miseretur, & suum mittit ministrum cum baculo, i. cõminatione scripturæ ac rigore iustitiæ, vel etiam eum sustentatiõe clementiæ, & cõsolatione paginæ sacræ: qa & clementia per baculũ designatur, iuxta id Psal.72. Virga tua & baculus tuus ipsa me cõsolata sunt. Verùm ministro non sufficiẽte ad suscitandũ, dñs & saluatnr manum porrigit ad-
Pro.26. iutricem, & oculum suum ponit super oculum animæ, dum sapiẽtia sua intellectũ animæ erudit. Manum quoq; suam super manum animæ, dum sua oĩpotentia virtutem animæ roborat, & os suum super os animæ, dum eam ad loquendũ salubriter dirigit. Dñi etem̃ est gubernare linguã, & ori adhibere custodiam. ¶ Præterea per filios ꝓphetarum designant̃ claustrales, & personæ deuotæ in cõgregationib⁹ habitãtes coram Heliseo, hoc est, Christo, & eius vicarijs, qbus Christus & eius vicarij iubẽt necessaria corpori & animæ exhiberi, in qbus necessarijs decoctionib⁹ ac refectionib⁹ corporalib⁹ ac spiritalib⁹ frequẽter coloqntidæ cõmiscent̃, i. paupertas, tenuitas victus atq; vestitus, abstinentia, ieiunium, disciplina, subtractio cõsolationis internæ, tentationũ & aduersitatum amaritudo, exercitationũ molestia, ita vt clament ad dñm: Mors est in cella. sed pijssimus dñs Iesus infundit farinam, dando cõsolationẽ mentalẽ, alacritatem deuotam, patientiã fortem, illuminationẽ pijssimam, amoris sancti feruorem, intm̃, vt oĩa quę videbant̃ amara, reputentur dulcissima, & gaudeatur in eis, sicut in oĩbus diuitijs, ac dicatur: Non sunt cõdignæ passiones
Rom.8. huius tẽporis ad gloriam illam futuram. Itemq;, sicut pro Christo abundat tribulatio nostra, ita
2.Cor.1. per Christũ abundat cõsolatio nostra. & denuò, Secundũ multitudinẽ dolorũ meorum in cor-
Psal.93. de meo, cõsolationes tuæ lætificauerunt animã meam. ¶ Insupèr, per virum q Heliseo panes portauit primitiarum, intelligunt̃ gloriosi Apostoli & prophetæ, q Christo humiliter asscripserunt, quicqd sapiẽtiæ & virtutis fuit in eis, atq; primitias spũs sibi datas, quorum dona & opera, exẽpla
Rom.8. & documenta, fecit saluator toti Chr̃iano populo anteponi, vt reficerent̃ ex illis, nec potuerunt totum accipere, hoc est, imitando implere. ¶ Deniq; ex isto cap. multa sumunt̃ saluberrima documenta, & primò ex hoc ꝙ mulieri viduæ tam piè ac copiosè ac miraculosè subuentũ est, eo ꝙ maritus eius cõtraxerat debita, prophetas Dei seruos ac pauperes sustẽtando: ostendit̃, q̃ salubre ac placitum Deo sit, pauperibus & verè religiosis ac indigẽtibus domesticis ac deuotis necessaria impartiri: q̃tùm etiam hospitalitas piè exhibita, Deo cõplaceat, cõstat ex eo ꝙ Sunamitis il-
4 Reg.8. la Heliseum tam frequẽter ac reuerẽter hospitando meruit supernaturaliter fœcundari, defunctumq; filium suscitari, imò & cõtra futuram auisari caristiam, vt infrà habetur. Opera em̃ pietatis ac misericordiæ non in futuro duntaxat, sed in ꝑsenti quoq; ꝑmiant̃ copiosè à dño. ¶ Deniq; ex hoc, ꝙ Heliseus & venerabilis mulier illa habuerunt se adinuicẽ tam custoditẽ ac spũaliter, irrepræhẽsibiliter & deuotè, ita ꝙ Heliseus cum illa seorsùm nulla videtur habere colloqa, & per intermediũ ministrum verba direxisse ad illam, nec ipsam admisisse ad cœnaculi sui ingressum,
Rabanus nec eam cognouisse ex noĩe, qa non aliter q̃ Sunamitem, eam vocasse describitur. Non em̃, vt Rabanus alijq; testant̃, tantã eum ipsa familiaritatem habebat, vt ꝓprium eius sciuerit nomẽ. Hinc (inquã) perpendit̃, q̃ timoratè, pudicè & custoditè mutuò debeãt se habere viri & fœminæ, potissimè spũales personæ, & oẽm incautũ vitare intuitũ, periculosum cõtactũ, suspectum colloquiũ, separatam ꝑsentiam, familiaritatem nociuam, & cuncta quæ ad vitiosam possunt cõcupiscentiam excitare, & solo spũali amore esse cõtẽtæ. Ampliùs, q̃uis ꝑclarissimi viri Helias ac Heliseus fu

erint

erint magni valdè & gloriosi prophetę, nihilo minùs ad laudē omnipotētis, & cōmendationē & cōfortationē euāgelicæ legis perpēdere possumus, quāta sit beatissimorū excellētia Apostolorū super Prophetas: siquidē in toto veteri testamēto nullus legit mortuū suscitasse, nisi Helias vnū, 3. Reg. 17
Heliseusq; duos, Apostoli aūt plurios valdè suscitauerūt defunctos, nō vtiq; cū tāta difficultate, 4. Reg. 13
vt Helias & Heliseus, qui totiès super defunctos incubuerūt, sed sola & breui orōne, imò interdū cū quadā iussione. ¶ Demū sacratissim⁹ princeps Apostolorū, per baculum suū ad defunctos discipulos per viuētes suos discipulos longè missum, tres mortuos suscitauit, vt in martyrologio recitat sanctorū, quorū triū vn⁹ fuit S. Maternus, q quadraginta dieb⁹ fuerat mortu⁹. ¶ Preterea, si interdū exercitijs & refectionib⁹ nr̄is coloquintide, i. tribulatiōes, desolationes, amaritudines fuerint mixtæ, studeam⁹ has dulcorare, admiscēdo farinā, i. dn̄icę passiōis acerbitatē, q si ritè penses, oīs afflictio mitigat, cęlestisq; patriæ iucunditatē, & quantus sit fructus aduersitatū ęquanimiter perpessarū, & impleamus illud Apostoli: Tristatur aliquis vestrum? oret. æquo animo? & Iaco. 5
psallat. atq; pensemus, quaota in futuro erit celeriter eorum dānatio, qui nunc in labore hominum non sunt, nec cum hominibus flagellantur. Quòd si ad ista non fuerimus sufficientes, roge Psal. 72
mus summum Heliseum dn̄m Iesum Chr̄m, vt ipse cōsolationis suæ fariaā dignetur infundere, & interim ab omni negligentia, pusillanimitate, ac vili cōsolatione abstineamus sine cessatione.

¶ Elucidatio capituli quinti: Naaman princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus. &c.

Articulus Septimus.

Describuntur hic duo Helisei miracula: Primum est, curatio viri gentilis à lepra. Secundū, introductio lepræ in proprium vitiosum discipulum. [Naaman princeps militiæ regis Syriæ, erat vir magnus] i. magnæ reputationis ac audientiæ [apud dominum suum & honoratus.] Nam propter suam probitatem, fortitudinem atq; prudentiam, honorabatur à rege suo & satellitibus eius, præsertim quia erat cōmunitati valdè proficuus. Vodè subiūgitur: [per illum enim dedit Deus salutem Syriæ] i. pacem temporalem & prosperitatem Syris, quoniam erat in prælijs prudens ac strenuus, latrunculosq; vastauit, & aliqui dicunt eum fuisse, qui Achab regem iaculo perforauit: quod puto aut incertum, aut falsum, quanuis R. Salomon dicat hoc, qui cum talibus dictis curiosis incertis frequenter se occupat, vt R. Paulus testatur, & quanuis Lyra videatur huic consentire huic R. Salomonis dicto, aut saltem illud non reprobare, tamē ex eo quod in expositione libri tertij scribit, patet falsitas dicti istius. Ibi etenim scribit, q̄ is qui regē Achab sic sagittauit, fuit pedester. certū est aūt, q̄ princeps militiæ fuit equester. videtur aūt Naaman iste fuisse vir bonus in genere suo & virtuosus, loquēdo de virtutibus acquisitis, propter quod meruit tēporalem istā victoriā adiutorio Dei, eo modo quo Hieronymus asserit Deū Romanis adhuc gētilibus cōtulisse monarchiā, propter eorū virtutes. [Erat aūt vir fortis] ideò apt⁹ ad militiæ pricipatū. [& diues, sed leprosus:] & quis leprositas poterat ei ex naturali causa venisse, nō tn̄ sine speciali ꝓuidentia Dei, q p tā grauē corporeā infirmitatē, voluit eū ad suā miam trahere, quia & virtuosus erat modo ꝑtacto. [Porrò de Syria egressi fuerāt latrūculi, & captiuam duxerāt de terra Israel puellā paruulā, q̄ erat in obseq̄o vxoris Naamā. quæ ait ad dn̄am suā: Vtinā fuisset dn̄s me⁹ ad ꝓphetā q est in Samaria, ꝓfectò curasset eū à lepra quā habet. Ingressus est itaq; Naaman ad dn̄m suū [regē Syrię, [& nūciauit ei, dicēs: Sic & sic locuta est puella de terra Israel.] vt potè q̄ ꝓpheta ibi existēs, posset me à lepra curare. [Dixitq; ei rex Syriæ: Vade, & mittam literas ad regē Israel. Qui cū ꝓfectus esset, & tulisset] ipse Naamā [secū X. talēta argēti, & sex millia aureos] i. aureorū denariorū ꝓ sumptu i via, atq; ad dādum ꝓphetæ, si curaret ab eo, [& X. mutatoria vestimētorū] i. X. noua vestiū, vel X. noua vestiméta q̄ mutatoria appellātur, qm̄ ꝓ veterib⁹ vestib⁹ recētes accipiunt. [detulit literas] ex ꝑsona & noīe regis Syriæ, [ad regē Israel in hæc verba: Cùm accepis epistolā hāc, scito q̄ miserim ad te Naamā seruū meū, vt cures eū] i. curari ꝓcures ꝑ ꝓphetam regiōis tuæ [à lepra sua.] vel q̄si honorādo regē ait, vt cures eum à lepra. [Cūq; legisset rex Israel literas, scidit vestimenta sua,] Rex em̄ Israel ita accepit verba regis Syriæ, quasi rex Syriæ ab ipso requireret, q̄ ipsemet leprosum illū curaret. ideò scidit vestiméta sua, q̄si tantā nō valēs sustinere blasphemiā, [& ait: Nūquid Deus ego sum, vt occidere possim & viuificare? quia iste] Aspernatoriè loquitur de rege Syriæ, tanq̄ de homie tam erroneè & insidiosè sibi scribēte, [misit ad me, vt curē hominē à lepra sua? cùm illā à lepra curare, sit supnaturale, & soli Deo possibile, sicut mortuum suscitare. [Animaduertite & videte, q̄ occasiones quærat aduersum me] i. q̄ multis calliditatibus conetur mihi nocere & præualere, quia & nunc nititur me inducere, vt vsurpem mihi quod Dei est, hoc est, leprosum curare attentē, sicq; Deum offendā, qui irascēs tradat me in manum regis istius. haoc catholicorum expositionē quidam improbare studēs, dicit eam non consonare literæ sequenti, in qua Heliseus regem Israel reprehendit de vestium scissione: quod non fecisset, si rex Israel ꝓpter reuerentiā nōis Dei vestiméta sua scidisset: & addit, ideò aliter dicitur, quòd s. vestes scidit ex impatientia, putās q̄ rex Syriæ quæreret occasionem mo-

QQ uendi

Margin: 3. Reg. 22; R. Salomon.; R. Paulus; Hierony.

uendi guerram contra se, petendo à se rem impossibilem sibi. ¶ Circa hæc dico, quod prædicta catholicorum expositio, vera est & textui cōsona, quia rex Israel dixit: Nunquid Deus ego sum? quasi dicat, ex dolore tantæ blasphemiæ velles scindo. Quòd aût sequētia huic expositioni non obuient, mox patebit. [Quod cùm audisset Heliseus vir Dei, scidisse videlicet regē Israel vestimenta sua, misit ad eū, dicens: Quare scidisti vestiméta tua?] Nō dicit hoc reprehēdendo, quod vestes suas ex detestatione blasphemiæ scidit, sed quod verba regis Syriæ aliter & meliùs intelligere potuit, qa vel rex Syriæ ea sic intellexit, sicut rex Israel: nec intédebat hoc malū, quod rex Israel suspicabatur eum intendere: sed potiùs, vt rex Israel ab Heliseo, tanquam à viro sibi subiecto, procuraret seruum suum curari. ¶ Deniq; interrogationes huiusmodi, quibus sic dicitur, quare hoc aut illud fecisti, non semper intelligendæ sunt reprǽhēsiuè, sed quandoq; per modū admirationis, quādoq; per modum solatij aut bonæ iocationis, vt cùm in Genesi Laban ait ad Abrahę seruum: Cur foris stas? Et suprà libro secundo Areuna dixit ad Dauid: Quid causæ est, vt dominus meus veniat ad seruum suum? In Euangelio quoq; benignissima Christifera virgo ait suo dilecto: Fili, quid fecisti nobis sic? Et iuxta hos modos verba Helisei possunt intelligi: [veniat ad me, & sciat] per suæ curationis effectū, [esse prophetam in Israel,] ad gloriam Dei conuersionemq; sui. [Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ante ostium domus Helisei. Misitq; ad eum Heliseus nuncium, dicens: Vade & lauare] hoc est, nudum te laua, [septiès in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atq; mundaberis] Non solùm in carne à lepra, sed etiam mente à lepra spirituali, id est, perfidia. Ob mysticam causam insiā iāgendam, iussit hoc Heliseus ex diuino instinctu, & itèm vt curatio illa mirabilior appareret, & tota Deo asscriberetur, cùm certum esset, in aqua Iordanis nullam esse virtutē curandi leprā, sicq; Naaman citiùs cōuerteretur, & crederet, sicut & factum est. [Iratus Naaman, recedebat, dicens:] Irascebatur, qa commissio seu iussio illa Helisei videbatur sibi omninò irrationabilis esse. Respexit enim ad naturalem vim aquæ, nō ad omnipotentiā Dei, quæ nondum sibi innotuit. [putabam quod egrederetur ad me, & stās inuocaret nomē domini Dei sui, & tāgeret manu sua locū lepræ, & curaret me.] Vnde videtur Naaman æstimasse, quòd in persona Helisei fuerit virtus aliqua lepræ curatiua: ideò misit eum propheta ad fluēta Iordanis, quatenùs nō sibi, sed Deo suā attribueret curam. ¶ Prætereà quanuis in lege prohibitū fuit tangere leprosum, non tñ his, qui suo tactu, Deo inspirante, curare poterant lepram. [Nunquid nō meliores sunt Abana & Pharfar fluuij Damasci, oĩbus aquis Israel, vt lauer in eis & munder? Cùm ergo vertisset se, & abiret indignans, accesserūt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, & si rē grandem dixisset tibi Propheta, certè facere debueras] cū spe sanitatis recuperandæ. Habuit aût Naaman se tam maturè, amorosè & piè ad seruos suos, quod vocabāt eum patrē magis quàm dñm. [Quanto magis, quia nunc dixit tibi, Lauare, & mundaberis? Descendit, & lauit] se [septiès in Iordane iuxta sermoné viri Dei.] Nam quia vir prudēs erat, rationabili persuasioni etiā subditorum suorum obtēperauit. [& restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.] hoc est, pfectè curata est, & pura effecta instar infantilis corpusculi, quod tanto est purius, quanto minùs habet de extraneis materijs sibi adiunctū. quemadmodùm enim vinum paulatim à sua puritate recedit, quanto plùs lymphatur, & tandē ex aquæ admixtione corrumpitur: sic caro ex alimentorū appositione pedetentim impurior redditur, quousq; tandē omninò dissoluitur, vt primo de generatione docet Philosophus. [Reuersusq; ad virum Dei cum vniuerso comitatu suo,] vt ei gratias ageret, ac munera largiretur, atq; vt Dei magnalia fateretur, seq; decæterò fidelē futurum protestaretur, [venit & stetit coram eo,] vel qa domum Helisei intrauit, vel quoniam Heliseus exiuit ad eum, [& ait: Verè scio quod non sit alius Deus in vniuersa terra, nisi tantùm in Israel] i. quod nulla gens colat verum Deum nisi plebs Israel: quanuis enim in alijs gētibus fuerint aliqui boni Deū colētes secundum legē naturæ, cū fide Chri venturi, implicita aut explicita, illi tamen erant paucissimi: sed in Israel sub Heliseo fuerunt multi. & quod ait, in Israel, non est intelligendū tantùm de tribubus decē, sed & de regno Iudæ, quod tunc sub Iosaphat pro maiori parte coluit Deum, quàm populus decē tribuum. Itaq; quod ait, Scio quod non sit Deus in vniuersa terra, nisi in Israel: nō est intelligendū, quod Deus omnipotēs & immensus, erat terminis terræ Israel circunscriptus, cùm ipse vbiq; per essentiā, præsentiā, potentiamq; existat, sicut ait per Hieremiā: Nunquid nō cælum & terrā ego impleo? sed quod in populo Israelitico potissimè colebat, secundū sensum prǽhab itum. Obsecro itaq; vt accipias benedictionē] i. munerum collationē [à seruo tuo. At ille rñdit: Viuit dñs, ante quē sto, qa non accipiā,] ne videar vendere donum Dei, aut pro illo quicquā accipere. [Cúq; vim faceret] i. ipse Naamā instātissimè & cū importunitate quadā rogaret prophetā aliquid accipere, [penitùs nō acquieuit.] Si Naaman nondū pfectè instructus in his quæ fidei sunt, pbuit tēporalia dona tanquā preciū beneficij sibi exhibiti, illicitè pbuit, quis p ignorantiā excuset. Si aût pbuit tēporalia illa tanquā sustentaculū vitæ, & tanquā liberale atq; gratuitū donū ex charitate, deuotione & gratitudine, benè egit: & illo modo Heliseus recipere poterat, vt dictum est

Gene. 24.

2. Regū 24.

Luc. 2.

Leui. 13.

Hiere. 23.

ctum est in expositiõe primi libri . Attamen ꝓpter maiorẽ perfectionẽ recipere noluit. Primò, 1. Reg. 9.
ne Simoniacis daret aliquã occasionẽ Simoniacæ prauitatis. Secundò, ob maiorẽ ædificationẽ
illorũ gentilium, vt viderent seruũ veri Dei tẽporalia cũcta despicere, & ex charitate & pietate,
nõ ex cupiditate, subuenisse infirmo, nec q̃rere propria cõmoda, sed aliorũ subsidia. Tertiò, ad
insinuandũ q̃ enorme sit crimẽ, in exhibitiõe spiritualiũ aliquod tẽporale per modũ pacti, con
uẽtionis aut cõditionis, exigere, quando tantus ꝓpheta etiã spontè oblata renuit acceptare. Ex
quo cõstat, q̃ incautè & periculosè multi modò se habeãt, qui sub paupertatis ꝑtextu, colore seu
apparẽtia seu existẽtia, in exhibitiõe spiritualiũ temporalia exigunt : quod nõ solùm iure diui-
no, sed sacris quoq; canõib⁹ ac patrũ decretis districtissimè prohibeť. Vndè ad vitandũ huiusce-
modi scelus, religiosis ꝑcipitur, ne vltra numerũ personarum, quẽ valent sustentare, recipiãt: &
rursus ab Vrbano papa quinto, Gregorioq; vndecimo iussum est, ne religiosæ personæ directè
aut indirectè per se, interpositáve personã aliquid tẽporale à recipiẽda vel recepta q̃rant perso
na in eius receptiõe, nec anteà nec posteà, sicut de hac re nuper in quibusdã pleniùs demõstra-
ui tractatulis. ¶ Veruntamẽ quæri potest, cùm sanitas sit res corporalis, cur pro ea accipere ali-
quid tanq̃ preciũ sit Simoniacũ? Rñdetur, ꝙ sanitas in se, corporale qd est : sed taliter & super-
naturaliter ꝑstita, spiritale fuit bonũ atq; desupèr gratuitè datum. [Dixitq; Naaman: Vt vis] i. se-
cundũ tuã fiat voluntatẽ. [Sed obsecro, cõcede mihi seruo tuo, vt tollã onus duorũ burdonum
de terra,] i. de terra regni huius mecũ faciam deportari, quantũ queunt portare duo burdones, Burdo.
quæ sunt animalia genita ex equo & asina, quẽadmodũ muli ex equa & asino generanť. Cur aũt
Naamã voluerit secũ ferre de terra illa, subiungitur: [Non eñ faciet seruus tu⁹ vltrà holocaustũ
aut victimã dijs alienis, nisi dño] i. soli vniuersorum dñatori vero Deo. ac si dicat, De terra ista
ædificabo altare, super quod vero Deo deinceps sacrificabo. Aliqui tñ dicũt ꝙ terrã illã attulit
secũ, vt sterneret eã in phanis idolorum, q̃tenus super eã stans, Deũ Israel adoraret, sed primum
veriùs reputať, poterat tñ de terra & saxis Syriæ ædificare altare : sed ex deuotiõe ad Deũ Israel,
voluit de terra cultus sui illud cõstruere, reputans illã sanctã propter cultũ Dei in ea . [Hoc aũt
solum est, de quo] mihi ignoscẽdo vel non imputãdo ad culpã, [depreceris dñm pro] me [seruo
tuo, quãdo dñs meus] rex Syriȩ [ingreditur tẽplum Remmon] i. idoli sui sic dicti, [vt adoret] ido
lũ illud, [& illo innitẽte super manũ meã,] quia tunc reges innitebãtur super aliquẽ principẽ ha
bentẽ officium sustẽtandi regẽ, sicut modò innituñ reginæ, pront in libro Hester de ipsa regi- Hest. 15.
na Hester habetur, ꝙ super vnã famularũ innitebatur, q̃si corpus suum præ delicijs ferre non
sustinẽs, [si adorauero in tẽplo Rẽmon, vt ignoscat mihi dñs seruo tuo pro hac re.] Istud à diuer
sis, varijs modis exponitur. quidã exponũt sic, si adorauero in tẽplo Remmon, nõ idolum illud,
sed verũ Deum, tñ si simulauero me idolũ adorare, quia hoc sine offensa regis mei vitare nõ va-
leo, vt hoc dñs mihi indulgeat. & dicunt, ꝙ Heliseus hoc sibi cõcessit, dispẽsando secum ad hoc
agendũ. sed qm̃ simulatio idololatriæ, est culpabilis in se & scãdalizatiua, & cõtra illud Aposto 1. Thess. 5.
li, Ab oñi specie mali abstinete: & cõtra illud, Sic luceat lux vestra coram hoĩbus: ideò alij asse- Matth. 5.
runt, ꝙ Helise⁹ nõ potuit istud permittere, nec dispẽsabile fuit, idcircò exponũt sic, si adorauero
in tẽplo Remmon verum Deũ, non simulãdo idoli adorationẽ, sed quantùm ad locum, cõmuni
cando cũ rege idololatra, ita vt in eo phano Deũ verum adorẽ, in quo ipse idolũ suũ: quod non
est malũ in se, qa vbiq; De⁹ potest adorari & coli: & tñ potuit apud ignorãtes habere speciẽ ma
li, qa vidẽtes me illuc introire cũ rege, poterãt ȩstimare, ꝙ pro ea causa illuc ingrederer, pro qua
ipse: & quãtùm ad hoc, indiguit dispẽsatione quã facere poterat Heliseus, ꝑsertim ex instinctu di
uino: vel vt aliqui dicũt, solùm declarauit, hoc ipsi Naaman nõ esse illicitũ. Vndè aliqui astruũt,
ꝙ quanuis idololatria & eius simulatio fuerint vitiosæ de lege naturȩ, non tñ id, quod habet spe
ciẽ talis simulationis, dũmodò non sit in eo idololatria aut simulatio eius. Prætereà quidã expo-
nunt sic, ꝙ Naaman solùm petiuit, vt suũ officium, s. sustẽtare regẽ, posset licitè facere in phano,
sicut & extra phanũ, & vt ante suã curationẽ facere cõsueuit, & ꝙ Heliseus cõcessit hoc, qa non
fuit illicitũ. sed istud nõ videtur textui cõsonare, in quo legitur Naamã postulasse, vt si adoraret
in tẽplo Rẽmon, dñs super hoc sibi ignosceret: nec ait, vt si sustẽtaret regem, de hoc sibi à Deo
ignosceret. Circa hæc inter cætera redarguit Lyra quosdã, dicẽtes ꝙ Naamã fuit neophytus, qm̃
ꝓpriè loquẽdo, Νεόφυτος dr, qui de nouo ad aliquã legẽ cõuersus est. Naamã aũt non fuit cõuer-
sus ad Iudaismũ, quia nõ fuit circũcisus. Verùm cõtra hoc loquiť R. Paulus, licèt Naaman nõ fuit
cõuersus ad Iudaismũ, nec circuncisus, fuit tñ neophytus, qa de nouo conuersus ad legẽ naturæ,
secundum quã idololatria & eius simulatio sunt illicitȩ. [Qui dixit ei: Vade in pace. Abijt ergo]
Naamã [ab eo] s. Heliseo, redeundo ad ꝓpria, sanitate adepta, & petitionibus suis cõcessis. [ele-
cto] terræ [tẽpore] i. tpe apto ad remeãdũ, vel electo, i. prospero tẽpore terræ, qñ videlicet con-
secutus fuit desideria sua. Attamẽ, vt ait Petrus Comestor, Hebrȩus sic habet: Abijt ab eo aliquã-
to terræ spatio. Etenim legere vno modo vocatur trãsire, sicut cũ dicitur, Nauta legit mare, sicq;

electo capitur pro pertransito,& tēpus pro spatio tēporali. [Dixitq; Giezi puer viri Dei]victus
cupiditate:[Pepercit dñs meus Naaman Syro isti,vt non acciperet ab eo quæ attulit. Viuit dñs,
quia currā post eum,& accipiā ab eo aliquid. Et sequutus est Giezi post tergum Naamā. Quem
cum vidisset ille currentē ad se,desilijt de curru in occursum eius] propter reuerentiā Helisei,
[& ait: Recténe sunt oīa?Et ille ait: Rectè.Dñs meus misit ad te, dicēs : Modò venerūt ad me duo
adolescētes de mōte Ephraim,ex filijs prophetarum. Da eis talētum argēti, & vestes mutatorias
duplices.Dixitq; Naaman: Melius est vt accipias duo talēta,& coegit eum.]Ex cupiditate finxit
mendacium,imò ex auaritia oriuntur fraus,periuriū,mēdacium,furtū,rapina,traditio, homici-
dium,Simonia.[ligauitq;]Naaman per suos ministros,[duo talenta argenti in duobus saccis] i.
marsupijs magnis,[& duplicata vestimēta,]i.duo paria aut duo recētia vestimēta,sicut expositū
est,[& imposuit duob⁹ pueris suis]i.ipse Naamā iniunxit duob⁹ de suis ministris,vt ista deferrēt
ad locū quò Giezi vellet,& portauerunt corā eo. Cumq; venisset iam vesperi,tulit de manu eo-
rum,& reposuit]illa[in domo,dimisitq; viros]qui hæc portauerūt,reuerti ad Naaman dñm suū,
[& abierunt. Ipse autē ingressus,stetit coram dño suo.Et dixit Heliseus: Vndè venis Giezi? Qui
respondit:Non iuit seruus tuus quóquam]i. ad aliquem locum distātem.mala terrenorum con-
cupiscentia victus, putauit se posse tantum latere atq; decipere vatem. [At ille ait:Nónne cor
meum in præsenti erat]i. quasi præsentaliter intuebatur,consideratioeq; affuit,[quando reuer
sus est homo de curru suo in occursum tui?] quia hoc totum mihi ministerio angeli per imagi-
Coloss. 2. narias formas ostendebatur. sic & Apostolus protestatur: Nam etsi corpore absens sum,tñ men-
te presens sum,gaudens & videns ordinē vestrum.[Nunc igitur accepisti argentum, & accepisti
vestes,vt emas olīueta,& vineas,& oues,& boues,& seruos,& ancillas. Sed & lepra Naaman ad-
hærebit tibi & semini tuo vsq; in sempiternum.] i. lepra similis lepræ illius in specie, inficiet te
& posteros,i. imitatores tuæ iniquitatis fœdabit & resperget lepra ac facinus Simonię,per leprā
Naaman figuratæ. Vndè qui spiritualia vendunt,propriè Giezitæ vocātur.similiter qui sine præ-
uio pacto post spiritualiū exhibitionē temporale quid exigunt: & sicut in nouo testamento à Si
Acto. 8. mone Mago,ita in lege Mosaica à Giezi hoc scelus videtur sumpsisse exordiū. Et eccè si tam gra
uiter est punitus,qui spiritali priùs exhibito,gratis petijt tēporale:qualis erit illorum damnatio,
qui nondum facta exhibitione gratuita,paciscuntur? Porrò super illud, Melius est vt accipias
R. Paulus duo talēta,dicit Lyra in Hebræo haberi: Iura,scilicet q te miserit Helise⁹,sed Rabbi Paulus con
tradicit,& benè,vt puto. Non enī est verisimile,quòd Naaman, qui cum tanta reuerentia obuia-
uit ipsi Giezi,& paratissimus fuit ad dandum,imò duplum dedit eius quod petebatur,exegerit
à Giezi iuramētum,quasi non credēs verbis ipsius.[& egressus est ab eo leprosus,]sentiens etenī
plagam Dei,territus exijt, & mansit seorsum,[quasi nix]per quod insinuatur fuisse valdè lepro-
sus,quoniam albor in cute & color transpárens,signa sunt lepræ,vt in Leuitico scribitur. Vndè
Leuit. 13. & in libro Numerorum legitur: Ecce Maria apparuit candens lepra quasi nix.
Nume. 12.

¶De spiritali intelligentia huius capituli quinti. Art. VIII.

PEr Naaman Syrum leprosum,designatur plebs Gentilis,quæ lepra incredulitatis erat infe-
cta,vitijsq; diuersis laborans: per regem Syriæ,sublimitas terreni imperij paganorum: per
latrunculos Syriæ,deceptores & persecutores iustorum. Radiantibus ergo miraculis & doctri-
nis apostolorum,discipulorumq; saluatoris,admirati sunt plurimi infideles,reges & principes,
qui à ciuili brachio Christianorum petierunt internæ remedium sanitatis: sed imperatores,re-
ges,principesq; ciuiles,aduertentes sibi non esse commissum baptizandi obsequium, direxerūt
paganorum legatos ad Christum & spiritales eius vicarios,qui præceperunt gētilibus,intùs cu-
rari optantibus,vt in Iordane septiès lauarētur,id est,in fonte baptismatis septiformi gratia spirī
tus sancti regenerarentur: quod rudes gentiles prima facie abhorrebant,reputantes indignum,
à corporeo elemento interiorem quærere opem,mentisq; sanitatem, in quam corporalia viden
tur non posse imprimere: veruntñ rationabiliter informati acquieuerunt, præsertim qm̄ bapti-
zari,leue & modicum fuit respectu circuncisionis valdè pœnalis. Baptizata aūt gentilitas, facta
est pura instar corpusculi infantilis,i. ab omni labe peccati mundata,& tanq̄ modò primogeni
ta,ad innocentiam est reducta: quo facto,ad Christum cum maiori virtutum profectu est reuer-
sa,& regratiata eidem ac confitens,q in nulla natione,gente aut tribu sit verus Deus, nisi in po-
pulo Christiano,quia cognouit idololatriæ falsitatem,soliq; vero Deo decæterò sacrificare de-
Matth. 10. creuit. ¶Insuper cōuersis paganis,multa tēporalia sanctis apostolis dare volentibus,ipsi nequaq̄
Phil. 2. acquieuerunt,transitoria cuncta spernentes,atq; quod gratis acceperant,gratis dantes,sed Gie-
zi,i. quidam posteri eorundē,à spiritali feruore dilapsi,& quę sua sunt,cupientes, pro spiritali-
Matth. 10. bus tēporalia quæsierunt,sicq; Simoniacæ prauitatis infecerunt se labe. Nihilominùs impēden
Luc. 10. tibus spiritalia,licet tēporalia in stipendiū vitæ suscipere,cùm dicat Saluator: Dignus est opera-
1. Cor. 9. rius mercede sua. Et Apostolus: Si nos vobis spiritalia seminauimus,magnū est si carnalia vestra
metamus?

metamus: non tñ cum pacto talia percipiẽdi, sunt spiritalia exhibẽda, quemadmodũ cũ Naaman
dispẽsatum videt, vt regi suo cõmunicaret modo præfato, sic in primitiua ecclesia in ci ciuitate,
villa & domo, vno credẽte, & alio non credente, necesse fuit dispẽsari, vt fideles infidelibus co-
habitarẽt, & cõmunicarent in multis, i. in rebus nõ illicitis in seipsis, prout ad Cor. scribit Apo- 1. Cor. 7.
stolus de cohabitatiõe coniugali iũ fidelis ac infidelis. Postremò, per leprã Naamã, potest intelli
gi interior infectio atq; peruersitas cuiuslibet peccatoris, præsertim pertinacia proprij sensus, immen-
sioq; propriæ volũtatis, quæ duplex pestifera lepra per descẽsum in Iordanẽ curat, i. in cõsidera-
tiõe humilitatis ac baptismatis Christi, q in oibus exinaniuit seipsum, nec solùm patri æterno, sed & Phil. 2.
matri virgineæ, imò & Ioseph fabro lignario subditus fuit, nec suã, sed patris venit facere volun
tatẽ: & omni rationabili suggestioni ac petitiõi promptissimè acquieuit. Cumq; nulli esset ob- Luc. 2.
noxius culpæ, tñ propter nos dignatus est baptismũ suscipere. De spirituali demũ significatione Ioan. 5
hac lepræ, sanctus & gloriosus pater Bernadus optimè loquitur in sermõe 3. de resurrectiõe dñi. Matt. 3.
¶ Elucidatio cap. 6, Dixerunt autem filij prophetarum. Art. IX. Luc. 3. Ioan. 1.

CONtinuatur hic narratio mirabiliũ Helisei. Dixerunt aũt filij prophetarũ ad Heliseũ: Ecce Bernard.
locus in quo habitamus corã te, angustus est nobis] i. arctus & strictus. Multos etenim coh
uerterat Heliseus, & deuotarij illi numero ac merito creuerunt sub eius regimine. Dicuntq; ali-
qui, q Giezi discipulus Helisei ex sua auaritia fuit filijs prophetarũ Heliseũ visitantibus grauis,
ne cõsumerẽt ea quæ Heliseo dabãtur, quæ ipse in proprium malebat cõuertere vsum & commo-
dum: ideò eo propter leprã remoto, plures ad sanctũ virũ sunt cõgregati. [Eamus vsq; ad Iorda
nem, & tollant singuli de sylua materias singulas] i. ligna, [vt ædificemus nobis ibi locũ ad habi-
tandũ. Qui dixit: Ite. Et ait vnus ex illis: Veni ergo tu cũ seruis tuis. Respondit: Ego veniam. Et
abijt cũ eis. Cumq; venissent ad Iordanẽ, cædebãt ligna. Accidit aũt vt cùm vnus materiã succi-
disset, caderet ferrũ securis in aquã. Exclamauitq; ille & ait: Heu heu heu dñe mi, & hoc ipsum]
quod sic perdidi, [mutuò acceperam.] quasi dicat, si meũ fuisset, minùs curarem, sed nunc doleo
vehementer, cùm non habeã quod pro illo restituam. Vndè cõstat q pauperes erant discipuli illi,
& simplicibus habitaculis, quæ ipsimet sibi cõstruebant, erant cõtenti, quo multorum etiã reli-
giosorum curiositas sumptuosa arguitur. [Dixit aũt homo Dei: Vbi cecidit? At ille mõstrauit ei
locum. Præscidit ergo] Heliseus [lignũ, & misit illuc] i. in eum aquæ locũ, in quem ceciderat fer
rum. [natauitq; ferrum,] non virtute ligni in aquam proiecti, sed imperio Dei ac ministerio an-
geli, atq; vt aliqui opinãtur, lignum illud in aquã missum, ad formã manubrij fuit redactũ, & fer
rũ per se intrauit in illud.] & ait: Tolle. Qui extẽdit manũ, & tulit illud. Rex aũt Syriæ pugnabat
cõtra Israel,] infestãdo regnum decẽ tribuum. [Consiliumq; init cũ seruis suis, dicẽs: In loco illo
& illo ponamus insidias] i. viros armatos insidiantes, qui occultè improuiseq; noceãt Israelitis.
[Misit itaq; vir Dei ad regem Israel, dicẽs: Caue ne transeas in locũ illum, quia ibi Syri in insidijs
sunt. Misit itaq; rex Israel in locum quẽ dixerat ei vir Dei, & præoccupauit eũ] i. loca insidiarum
Syrorũ, capiendo eos ibidẽm, vel præueniẽdo eos, ita q non poterãt se ibi locare. [& obserua-
uit se ibi, non semel neq; bis] i. ãtum, sed sæpiùs. [Conturbatumq; est cor regis Syriæ pro hac re.
Et cõuocatis seruis suis, ait: Quare nõ indicastis mihi quis proditor meus sit apud regẽ Israel?] re-
uelando ei secreta mea, hoc enĩ putauit rex Syriæ. [Dixitq; vnus seruorũ eius: Nequaquàm dñe
mi rex] i. nõ, vt putas, aliquis nostrùm pandit tua secreta regi Israel, [sed Heliseus ppheta qui est
in Israel, indicat regi.] Israel [omnia verba, quæcunq; loquutus fueris in cõclaui tuo] i. quædam
de omnibus, quantùm necessarium est regi Israel ea scire. [Dixitq; eis: Ite & videte vbi sit, vt mit
tam & capiã eum.] i. rex Syriæ credidit Heliseum cognoscere omnia verba à se etiã in conclaui
prolata, frustrà misit ad inquirendum vbi esset, cùm Heliseus interim, si vellet, fugere posset, sed
tanta est excæcatio impiorum, vt cùm vnũ credant atq; cõsiderent, non cõsiderent aliud quod Matt. 2.
ex illo est cõsequens, sicut Herodes credidit puerũ sibi à Magis denunciatum, esse Christum, in
lege & prophetis promissum: & tñ misit ad occidendum eundem, putãs se posse cassare oracula
prophetarum de Christo prædicta. [Annunciauerunt ei dicentes: Ecce in Dothaim. Misit ergo
illuc equos & currus, & robur exercitus: qui cùm venissent nocte, circundederũt ciuitatẽ. Con-
surgẽs aũt diluculo minister viri Dei, egressus est. Viditq; exercitũ in circuitu ciuitatis, & equos
& currus. Nunciauitq; ei, dicens: Heu heu heu dñe mi. Quid faciemus?] i. qualiter obsidionem
hanc euademus. [At ille rñdit: Noli timere, plures enim nobiscum sunt,] scilicet angeli sancti
ad nostra subsidia præparati, [quàm cũ illis.] Sic & Ezechias 2. Paralip. 32. loquutus est: Nolite ti
mere. Multo enim plures nobiscum sunt, quàm cum illo. Cum illo est brachium carneum, no-
biscum est dñs Deus noster, qui auxiliator est noster. [Cumq; orasset Heliseus] pro bono cõmu
ni & subuentione diuina, [ait: Domine, aperi oculos pueri huius, vt videat.] i. da ei exterioribus
oculis intueri auxilia nobis parata, vt mente intelligat ea, quæ sine tua cooperatione & illumina
tione videre non valet. [Et aperuit dñs oculos pueri] non solùm solito modo, quo & omnia na

turalia principaliter fiunt à Deo, quoniam prima causa plùs influit, quàm quęcunq; causa secunda, sed speciali manerie dando puero virtutem videndi, quæ alij etiam astantes nō videbant. [& vidit: Et eccè mons]ciuitatis Dothaim, in qua Heliseus fuit, [plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Helisei]per quos angelica agmina designabantur, quorum ministerio similitudines illæ curruum & equorum igneorum apparuerūt in aere. [hostes verò]scilicet Syri, [descenderunt ad eum]putà ad Heliseum, vt caperent eum. [Porrò Heliseus orauit ad dñm, dicens: Percute, obsecro, gentem hanc cæcitate. Percussitq; eos dominus ne viderent, iuxta verbum Helisei]non omnimoda cæcitate, sed ea quę appellatur acrisia, qua aliquid videtur confusè & indistinctè, non autem distinctè cognoscitur: sic isti viderunt Heliseum & Dothaim ciuitatem, ꝙ scilicet Heliseus esset homo quidā, & ꝙ vrbs illa oppidum quoddā existeret: sed quòd homo ille esset Heliseus, discernere non valebant. [Dixit aūt ad eos Heliseus: Non est hæc via] per quā itur ad vrbem, in qua Heliseum inuenietis, [neq; ista est ciuitas]in qua cōmoratur. Non enim in Dothaim, sed in ciuitate nomine Samaria habitauit communiter, vt infrà in isto insinuatur capitulo. Vndè & præcedenti capitulo sit Puella: Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam, qui est in Samaria. [Sequimini me, & ostendam vobis virum quem quæritis. Duxit ergo eos in Samariam. Cumq; ingressi fuissent in Samariam, dixit Heliseus: Domine, aperi oculos istorum vt videant.]id est, prædictam cæcitatem tolle ab eis, vt discernant ea quæ vident. [Aperuitq; dominus oculos illorum.]Eccè quanta fecit omnipotens ad instantiam Helisei. vndè constat, ꝙ magnus erat amicus altissimi, & ꝓpheta eximius. [& viderūt]i. discreuerunt, [se esse in medio Samariæ]propter quod meritò timuerunt, videntes se esse in medio hostium, ex prætacta quoq; plaga cæcitatis erant perterriti. Talis quoq; cæcitas contigit duobus discipulis, cum quibus in die resurrectionis Christus transiuit, quorum oculi tenebantur, ne eum cognoscerent, vt habetur in Luca: ac Sodomitis in foribus Loth, vt patet in Genesi. [Dixitq; rex Israel ad Heliseum, cùm vidisset eos: Nunquid percutiam eos pater mi?]qui tam paternaliter subuenis mihi & regno meo. Et ille ait: Non percuties, neq; cepisti eos gladio & arcu tuo vt percutias.]hoc est, vt authoritatē habeas iure belli ad occidendum eos. Ex isto probatur, quòd sancti veteris testamenti inimicos suos dilexerunt, & benefecerunt eisdem reddendo bonum pro malo, sicut subiungitur: [Sed pone panem & aquam coram eis]id est, cibum & potum, quæ nomine panis & aquæ significari in scripturis cōsueuerunt, quod etiam ex sequentibus innotescit. [vt comedant & bibant, & vadāt ad dominum suum. Appositaq; est eis ciborum]haud dubium quin & potuum, [magna præparatio. Et comederunt, & biberunt, & dimisit eos. Abieruntq; ad dominum suum. Et vltrà non venerunt latrones Syriæ]scilicet viri prædicti aut alij Syri, qui vocantur latrones, id est, iniusti persecutores & vastatores Israeliticæ plebis, [in terram Israel,]ad nocendum propter humanitatem & gratiam eis exhibitam ab Heliseo & rege, & ne rursus excitate percuterentur, & tanquàm ingrati occiderētur. Sed his videtur obuiare quod subditur: [Factum est autem, post hæc congregauit Benhadad rex Syriæ vniuersum exercitum suum, & ascendit & obsidebat Samariam.] Respondetur, quòd in scripturis per talem modum loquendi designatur aliqua temporis mora præ solito diuturna, quanuis non toto tempore duratura, iuxta quem sensum scriptum est in Esaia: Non leuabit gens cōtra gentē gladium, nec exercebuntur vltrà ad prælium, nec discent vltrà belligerare. Aliqui verò dicunt, quòd latrones Syriæ non venerūt vltrà in Israel tempore Helisei, quibus obuiat quod ista obsidio facta est Heliseo in Samaria existente, vt statim patebit. [Factaq; est fames magna in Samaria, & tam diu obsessa est]ciuitas à Syris, [donec venundaretur caput asini]qui tamen est animal comestioni ineptum, nisi in necessitate, atq; immundum secundum legem, [octoginta argenteis, & quarta pars cabi]id est, mensuræ sic nuncupatę, [stercoris columbarum quinq; argenteis]denarijs. stercore illo columbino condiebant cibaria sua pro sale, vt Iosephus refert. Aliqui tamen dicunt, per stercus columbæ intelligi eius vesiculā, in qua recipit grana deforis sumpta, quæ vesicula proijci solet, sed tunc reseruabatur, vt grana ipsius venderētur famelicis. [Cumq; rex Israel trāsiret per murum]ad considerandum custodias eius, id est, propugnacula vel armatos in eis, [mulier quædam exclamauit ad eum, dicens: Salua me domine mi rex,]id est, succurre mihi. [Qui ait: Non te saluet dominus,]id est, nec à me, nec à Deo consequaris auxiliū. Hoc dixit ex subita perturbatione & indignatione, putans quòd mulier illa quęreret sibi necessaria vitę dari, quibus & ipse indiguit, propter quod subditur: [Vndè te possum saluare de area vel de torculari?]quasi dicat, nec blada quæ seruantur in area, nec vinum quod in torculari exprimitur, tibi valeo exhibere, [Dixitq; ad eā rex: Quid tibi vis? Quæ respondit: Mulier ista dixit mihi: Da]mihi [filium tuum, vt comedamus eum hodiè,]id est, infantulum, vt eum occidam & coquam, quia tu abhorres eum occidere, [& filium meum comedemus cras. Coximus ergo filium meum, & comedimus. Dixitq; ei altera die: Da filium tuum, vt comedamus eum. Quæ abscondit filium suum,]contra condictum, volens eum morti subtrahere, aut sola forsan comedere. [Quod cùm audisset rex, scidit vestimenta sua,]ex vthemen-

4. Reg. 5.

Luc. 24.
Gen. 19.

Esa. 2.

Leuit. 11.

Iose. lib. 9. an. in. ca. 4.

ti dolore, quòd tanta esset in vrbe & plebe sua caristia, & quòd tam inhumanum scelus contigit
ibi, [& transiuit per murum. Viditq; omnis populus] ibi præsens [cilicium, quo vestitus erat
rex, ad carnem] suam [intrinsecùs,] i. super nudum corpus, quod afflixit asperitate cilicij, vt mise
ricordiam impetraret à dño. Coluit eñi dñm vnà cum aureis vitulis, sicque imitabatur Achab pa
trem suum, q audita cõminatione Heliæ, scidit vestem suam, & operuit cilicio carnem suam, ie-
iunauitq; & dormiuit in sacco, vt patuit suprà 3. Reg. 21. [Et ait rex: Hæc faciat mihi Deus, & hæc
addat, si steterit caput Helisei filij Saphat super ipsum,] i. super reliquã corporis sui partem, [ho-
diè] i. per totam hanc diem. Hoc est, nisi hodiè fecero eum decapitari, Deus me puniat, & pœnæ
pœnam adijciat. Hoc iurauit, vel qa putauit Heliseum impetrasse hanc populi afflictionem, dñm
exorando in vltionem criminum populi, sicut Helias impetrauit pluuiarum subtractionem, vel 3. Re. 17. 18
quia suis orationibus non impetrauit releuamen à tantis miserijs. [Heliseus aũt sedebat in domo
sua,] in qua Samariæ morabatur, [& senes sedebant coram eo,] quos Iosephus vocat discipulos, Iose. lib. 9.
sicq; sapientia & maturitate morum fuerant senes, ætate quoq; qdam eorum. [præmisit itaq; vi- ant. Iu. ca. 4
rum] i. rex misit ante se spiculatorem, [& anteq̃ veniret nuncius ille] vsq; ad domum Helisei, [di
xit] Heliseus [ad senes:] iam cñi reuelatum sibi fuit à dño: [Nunqd scitis, q̄ miserit filius homici-
dæ huc] s. Ioram rex filius ipsius Achab, q in mortem Naboth cõsensit iniquè, sicq; Heliseus tam 3. Re. 21.
aspernanter loquutus est de Ioram & Achab non ex elatione, sed zelo iustitiæ propter illorum fa
cinora, [vt pcidatur caput meum? Videte ergo cùm venerit nũcius,] videlicet spiculator ad de-
collandũ me missus, [claudite ostium, & non sinatis eum introire.] non ex inordinato mortis ti-
more dixit hoc Heliseus, sed qm̃ vita sua adhuc tam necessaria fuit cõmunitati, & ppter id quod
subditur: [Ecce eñi sonitus pedum dñi eius post eum est.] i. rex mox sequtur eum. Pœnituit eñi Io-
ram de illa cõmissione, ideò voluit spiculatorem de exequutione prohibere, & q̃uis temerè id iu
rauit, tñ ex discretione voluit reuocare, & ab Heliseo consiliũ auxiliumq; deposcere. [Adhuc il-
lo loquẽte eis, apparuit nuncius q veniebat ad eum, & ait] rex vel nũcius ex parte regis: [Ecce tm̃
malum à dño est] i. tanta aduersitas, vel etiam tm̃ crimen, s. interfectio atq; comestio proprij filij,
à Deo accidit permissiuè. [Quid ampliùs expectabo à dño?] q. d. non potest mihi peius succede-
re, ita vt desperatio posset me ad oẽ crimen pcipitare. ¶ Iuxta mysticum sensum, securis qua li
gna ad ædificandũ pscinduntur, est sermo diuinus, quo hoĩes cõuertunt, & relicta vanitate, Chri
sto ac eius ecclesiæ incorporant. Vndè beatiss. Chrĩ pcursor: Iam (inqt) securis ad radicem arbo-
ris posita est. Huius securis ferrum, est cõminatio diuini iudicij ac æterni supplicij. Manubriũ ve Matt. 3.
rò, est cõsolatio æternorũ, spesq; pmiorũ, q̃ tenet operãtẽ in opere bono: qa (vt ait Apost.) debet Luc. 3.
in spe, q arat, arare: hoc ferrũ cadit in aquã & mergit, dũ pdicator de cõminationib' tormentorũ
& rigore diuinæ iustitiæ immoderatè sermocinat, nõ admiscẽdo cõsolatoria verba, ppter quod 1. Cor. 9.
audiẽtes magis ad quandã desperationẽ seu desolationẽ & pusillanimitatẽ, q̃ ad spiritalẽ pfectũ
mouent. quod sentiẽs pdicator, clamat ad Chr̃m, q dat pdicatori abũdantiã verbi ad pdicãdũ de
infinita misericordia creatoris, de pœnitẽtiæ fructu, de gaudijs beatorũ, de exẽplis eorũ q post
pctã grauissima efficaciter pœnitẽdo, facti sunt magni sctĩ, sicq; ferrũ ad manubriũ redit. Insup p
regẽ Syriæ & ei' insidias, designãt diabol' & ei' ministri, q callidissimis modis conãt veros Israeli
tas subuertere. sed Heliseus, i. sapiẽtes plati & pdicatores idonei, astutias dæmonũ nõ ignorãtes,
nõ cessant dei populũ auisare. ppter quod spũs illi neqssimi summè conant ipsos q psunt ac pdi
cãt, vinculis cõstrĩgere vitiorũ, ac ĩ suã redigere captiuitatẽ: sed excæcãt à dño, dũ nõ pmittũt secre
tiora q̃q; opa bona electorũ cognoscere. Verũtñ interdũ tã diu ac validè obsidẽt & ĩpugnãt eccle
siã, q̄ maxĩa spiritaliũ bonorũ penuria, defect' pdicationũ, ariditas cordis in ea est. Tũc ergo pla-
ti & prĩcipes debẽt intimè cõdolere, & sua corpora castigare, à sctĩs quoq; hoib' implorare subsi
diũ, psertim à dño.

¶ Expositio cap. 7. Dixit aũt Heliseus: Audite verbũ dñi. Art. X.

QVàm gratiosè & miraculosè, insperatè, incredibiliterque celeriter Deus subuenit populo
Israel in tribulatione præfata, hic recitatur: & hoc potissimè ex propria pietate, precibus
quoq; ac meritis Helisei, discipulorumq; eius & aliorum bonorum in Israel, q nec Baal nec vitu
los adorauerũt, & etiam ppter q̃dam pœnitentialia opera regis, q̄ (vt pcedenti habetur cap.) por 4. Regũ. 6
tauit cilicium, & forsitan alia fecit similia, quæ non sunt scripta: quæ q̃uis non fuerint meritoria
gratiæ in psenti, & gloriæ in futuro, qa idololatra fuit, tñ tẽporalem merebant remunerationem.
[Dixit aũt Heliseus] ex reuelatione diuinã: [Audite verbũ dñi. Hac dicit dñs: In tẽpore hoc cras]
id est, crastina die, [hora quæ nunc est] s. eadem specie, [modius similæ] id est, farinæ purissimæ,
[vno statere erit,] i. pro tali modica moneta seu pondere paruo emetur. [& duo modij hordei sta
tere vno in porta Samariæ. Respondens vnus de ducibus] id est, principalib' seruis regis, [super
cuius manu rex incumbebat, homini Dei, ait: Si dominus fecerit etiam cataractas,] i. fenestras seu
meatus, per quos imber descẽdit in cælo aereo, in quo nubes volitãt, aperiri, hoc est, si De' fecerit
mox copiosissimã pluuiã descendere, [nunquid poterit esse quod loqueris?] quasi dicat, nullate-

nùs fieri poterit.sed quia caristia ista non fuit in vrbe Samaria ex defectu pluuiæ, sed obsidionis diuturnitate,qdam exponunt sic:Si Deus plueret farinam & hordeum instar aquæ,adhuc tñ non posset hoc fieri,quod tñ videtur manifestè falsum fuisse,sed dux ex mera incredulitate loquebatur ita peruersè.[Qui ait:Videbis oculis tuis]corporalibus,quod prædixi de emptione & venditione hordei ac farinæ,[& indè non comedes.Quatuor ergo erant viri leprosi]qui, vt aliqui opinantur,fuerunt Giezi & tres filij eius,qui consenserunt ei in crimine.[iuxta introitum portæ]i. extra & prope portam morantes,quia leprosi extra portam iubebantur manere.[qui dixerũt ad inuicèm:Quid hîc esse volumus donec moriamur?Siue ingredi voluerimus ciuitatem, fame moriemur:siue manserimus hîc,moriendum nobis est.Venite ergo,& trãsfugiamus ad castra Syriæ. Si pepercerint nobis,viuemus:si aũt occidere voluerint,nihilominùs moriemur. Surrexerũt ergo vespere,vt venirẽt ad castra Syriæ.Cumq; venissent ad principiũ castrorũ Syriæ, nullum ibidem repererunt:siquidẽ dñs sonitum audiri fecerat in castris Syriæ curruum & equorum & exercitus plurimi.]Dicũt aliqui,q sonus ille diuina virtute ministerio angelorũ fuit solùm in auribus Syrorum,deindè in imaginatione quasi ex sono foris exhibito, sicq; in appetitu sensitiuo sequutus est maximus timor & fuga in corpore.Alij dicunt q sonitus ille fiebat per angelos in aere, quod satis probabile est, q̃uis vtroq; modo potuerit fieri.[Dixeruntq;]Syri[ad inuicèm:Eccè mercede conduxit aduersus nos rex Israel reges Hitthæorum & Aegyptiorum, & venerunt super nos. Surrexerunt ergo & fugerunt in tenebris,& dereliquerunt tentoria sua, & equos,& asinos in castris,fugeruntq;,animas tñ suas saluare cupientes.]i.solum cogitantes,qualiter vitam suam possent ab imminẽte periculo,vt putabant,eruere.[Igitur cùm venissent leprosi illi ad principium

Num.5. castrorum,ingressi sunt vnum tabernaculum,& comederũt,& biberunt. Tuleruntq; indè argentũm, & aurum,& vestes,& abierunt,& absconderũt.Et rursum reuersi sunt ad aliud tabernaculum:& indè similiter auferẽtes,absconderũt.Dixeruntq; ad inuicèm:Non rectè facimus.Hæc enĩ dies boni nuncij est.Si tacuerimus,& noluerimus nunciare vsq; manè,sceleris arguemur. Venite,eamus,& nũciemus in aula regis.]leprosis nõ licuit aulã regis intrare,sed nunciauerunt custodibus portarum vrbis,& illi in palatio.hinc subditur:[Cumq; venissent ad portam ciuitatis, narrauerunt eis]i. portarijs,dicẽtes:Iuimus ad castra Syriæ,& nullum ibidèm reperimus hoiem, nisi equos & asinos alligatos,& fixa tẽtoria.Ierunt ergo portarij, & nunciauerũt in palatio regis intrinsecùs.Qui]s.rex[surrexit noctè,]audito isto rumore,tñ non credidit, sed suspicatus est fraudem in Syris,qm̃ bellatores multis industrijs atq; versutijs vti solent,& interdum fugam simulare.[Et ait ad seruos suos:Dico vobis quid fecerint nobis Syri.sciunt quia fame laboramus,& idcircò egressi sunt de castris,& latitant in agris,dicẽtes:Cùm egressi fuerint de ciuitate,capiemus eos viuos,& tunc ciuitatem ingredi poterimus.Rñdit aũt vnus seruorum eius:Tollamus 5.equos q remanserũt in vrbe,qa ipsi tm̃ sunt in vniuersa multitudine Israel:alij enĩ cõsumpti sunt.& mittẽtes, explorare poterimus.Adduxerũt ergo duos equos,misitq; rex in castra Syrorum, dicẽs: Ite & videte.Qui abierunt post eos vsq; ad Iordanẽ.Eccè aũt oĩs via plena erat vestibus & vasis,quæ proiecerant Syri,cùm turbarẽtur.Reuersiq; nuncij,indicauerũt regi.Et egressus populus, diripuit castra Syriæ:]i.oĩa quæ reliquerũt in loco obsidionis,& in locis per quæ fugerũt Syri,acceperũt ipsi filij Israel.[Factusq; est modius similæ statere vno,& duo modij hordei statere vno,iuxta verbum dñi.Porrò rex ducem illum in cuius manu incubuerat,cõstituit ad portam, quem cõculcauit turba in introitu portæ,& mortuus est,iuxta quod loquutus fuerat vir Dei, qñ descenderat rex ad eum.Factumq; est secundũ sermonẽ viri Dei, quem dixerat regi,qõ ait:Duo modij hordei statere vno erunt,& modius similæ statere vno,hoc eodem tẽpore cras in porta Samariæ,qñ responderat dux ille viro Dei,& dixerat:Etiam si dñs fecerit cataractas in cælo,nunqd poterit fieri quod loqueris?Et dixit ei:Videbis oculis tuis,& indè non comedes. Euenit ergo ei sicut prædictum erat,& cõculcauit eum populus in porta,& mortuus est.]Textus iste planissimus expositione non eget. ¶Spiritaliter verò docemur ex isto cap.q̃ oĩpotenter,multipliciter,piè & insperatè sciat dñs in se confidẽtibus subuenire,idcircò in ipso est semper sperandum. Quòd si in ecclesia quacunq; aut cõgregatione fuerit spiritalium alimẽtorum extrema inopia ac deformatio maxima,non tñ est diffidendum.Dñs enim interdum facit gratiam abundare, vbi abundauit iniquitas:& dum vult,præuenit gratiosè,atq; de infidelium ac reproborum damnatione suos ditat electos:quia vt ait scriptura,Pestilente flagellato,stultus(i. peccator)sapiẽtior erit:sed fides requiritur,qm̃ infidelẽ sua conculcat perfidia.Postremò,sicut leprosi dixerunt,si tacuerimus, sceleris arguemur,ita & nos nisi gratiam nobis concessam cõmunicauerimus proximis nostris tẽpore opportuno,& Deum de suis mirabilibus ac bñficijs laudauerimus,ingrati Deo inueniemur & trãsgressores apostolicæ iussionis,qua dicitur: Vnusquisq; sicut accepit gratiã, in alterutrum illam administrantes.Nempe vnicuiq; mandauit Deus de proximo suo.

Leuit.13. Rom.5. Pro.19. 1.Pet.4. Eccl.17.

¶Expositio cap.8.Heliseus autem loquutus est ad mulierem, &c. Art. XI.

De-

DEscribuntur in isto cap. adhuc quędam magnalia Helisei,& quædam vitiosa de regibus Iu
da & Israel.[Heliseus aũt loquutus est ad mulierẽ,cuius viuere fecerat filiũ]i.à morte susci
tauit,imò & cõcipi procurauit,[filium,dicens:Surge & vade tu & domus]i.familia,[tua & pere 4.Reg.4.
grinare vbicunq; repereris]i.cõmodum tibi esse prospexeris inter gentiles.vocabit enim dñs fa
mem]i.venire iubebit in vltionẽ idololatriæ,aliorumq́; scelerum Israel,[& veniet super terrã]i.
super habitatores terræ istius,[7.annis.]de qua sicut super Iohel.1.scripsi,multi exponunt quod
à Iohele de maxima caristia pnunciatur,& ita hæc fames fuit etiam in regno Iudæ.imò si ibi non
fuisset,verisimile est,q Heliseus suggessisset huic deuotæ matronæ,potiùs se trãsferre ad terram
Iuda,q̃ ad gentiliũ regionem.Deniq; qa hęc mulier solicita fuit de puisione Helisei in necessarijs
vitæ,idcircò & ipse eidem vicem rependit in isto,ne pateretur penuriam. Tanta est eqdem vir- 4.Reg.4.
tus misericordiæ,vt opera eius in psenti quoq; remunerari incipiãt.Quidã per famem intelligũt
angelum ppositũ fami.Ex quo sumitur argumentũ,q sicut angelus aliquis psidet regioni,& ali-
quis angelus malus alicui culpæ,sic & aliquis angelus alicui pœnæ.Vndè Apoc.7.habetur,q an
gelus ascendẽs ab ortu solis,clamauit quatuor angelis,qbus datum est nocere terræ & mari.Ve-
runtñ pœnarum inflictio aliqñ exercetur per angelum bonum,vt de Assyrijs cõstat,quorum 185. 4.Reg.19.
millia angelus bonus occidit,& angeli q erant in domo Loth, percusserunt populũ Sodomæ cæ 2.Par.32. Esa.37.
citate:aliqñ verò fit per angelum malum,sicut de excõmunicato scribit Apostolus,tradere hui- Gen.19.
usmodi satanæ in interitum carnis. [Quæ surrexit, & fecit iuxta verbum hoĩs Dei. Et vadẽs cum 1.Cor.5.
domo sua,peregrinata est in terram Philistijm diebus multis.Cumq́; finiti essent anni 7. reuersa
est mulier de terra Philistijm.]Vndè patet q interìm habitauit in regione Palæstinorum,in qua,
prout Gene.20.& 26.recitatur,Abraham cum Sara,& Isaac cum Rebecca tempore famis morati
sunt.[Et egressa est]de vrbe Suna,in quam rediẽs primò intrauit,qa de ea fuit,[vt interpellaret]
i.de iure suo alloqueretur[regem]Israel,s.Ioram,[pro domo sua & pro agris suis.]Nam interìm
cõtribules ipsius aut alij inuaserãt & occupauerãt bona ipsius.]Rex aũt loquebatur cum Giezi
puero viri Dei,dicens:Narra mihi oĩa magnalia quæ fecit Heliseus.]Occasinne huius verbi,aliq
opinantur istud cõtigisse anteq̃ Giezi lepram incurrit,cùm non sit probabile,q rex loquebatur
cum leproso.In scripturis qppe non semper seruatur ordo rei gestæ in narratione historiæ. Ve-
runtñ istud incertum est,qa nec in lege fuit phibitum affari leprosum, nec Ioram iste fuit legem
obseruans.Ex speciali quoq; causa reges & magnates qñq; loquũtur leprosis, sicut iam patuit de
rege Syriæ & Naaman leproso,sicq́; accidere potuit q rex Israel certitudinaliter cupiens edoce- 4.Reg.5.
ri de mirabilibus Helisei,personaliter alloq voluerit Giezi.Aliqui verò putant, q Heliseus ex pi
etate interìm Giezi istum curauerit,non obstante,q dixerat lepram Naaman ei perpetuè adhæ-
suram,quia quantùm ad perpetuitatem illam fuit hoc comminatio, & de rigore iustitiæ aut my
sticus intellectus,vt dicunt.[Cumque ille narraret regi, quomodò mortuum suscitasset,apparu-
it mulier,cuius viuificauerat filium,clamans ad regem pro domo sua & pro agris suis. Dixitq́ue Ibid.
Giezi:Domine mi rex,hæc est mulier,& hic est filius eius,quem suscitauit Heliseus. Et interro-
gauit rex mulierem. Quæ narrauit ei vera esse. Deditq́ue ei]id est,assignauit,[rex eunuchum
vnum,dicens:Restitue ei omnia quæ sua sunt,& vniuersos redditus agrorum à die qua reliquit
terram vsque ad præsens.]i.omnia quæ ei debentur de iure,iube ei restitui authoritate meã. hoc
fecit rex propter virtutes fœminæ huius,& ob reuerentiã mirabilium Dei,& qm̃ Heliseo hæc mu
lier erat tam chara ac familiaris.Seqtur aliud vaticinium Helisei. [Venit quoq; Heliseus Dama-
scum,& Benhadad rex Syriæ ægrotabat,]cuius ægritudinis causam Iosephus tangit, dicendo, q Iose.lib.9. an.Iu.ca.4
audiẽs se ab obsidiõe Samariæ territũ aufugisse cũ tãto dãno,nemine inuadẽte aut inuadere ppa-
rato,sed diuino miraculo,præ tristitia & confusione,seu ira & indignatione,infirmitatem hanc
incidit.[Nunciaueruntq́; ei,dicentes:Venit vir Dei huc,& ait rex ad Hazael:Tolle tecum mune-
ra,& vade in occursum viri Dei,& consule dominum per eum,dicens:Si euadere potero de infir
mitate mea hac.Iuit igitur Hazael in occursum eius,habens secum munera,& om̃ia bona]i.quæ-
dam de omnibus bonis[Damasci onera 40.camelorum]Estq́; hyperbole,quemadmodùm Pha- Gen.46.
rao iussit mandari Iacob:Om̃ia bona Aegypti,vestra erunt.oblitus videtur Benhadad,q Helise- 4.Reg.5.
us nihil accipere voluit à Naaman curato.[Cumq́; stetisset coram eo,ait:Filius tuus Benhadad rex
Syriæ]Eccè quantæ reputationis iam fuit Heliseus etiam apud Gentiles,ppter mirabilia sua,[mi
sit me ad te,dicens:Si sanari potero de infirmitate mea hac.Dixitq́; ei Heliseus: Vade, dic ei: Sa-
naberis.]videtur Propheta in hoc cõmisisse Azaeli, vt mentiretur regi,& ipsum deciperet:qa sub-
iungit,[Porrò]pro sed[ostendit mihi dñs,qa morte morietur.]istud aũt non conuenit sctõ viro
& vati Dei.Ad hoc diuersimodè rñdetur:primò,q Heliseus dixit hæc verba per modum prophe
ticæ denunciationis,vt sit sensus,dic ei,i.dices,qa agnouit q Azael dicturus erat regi q esset cu-
randus.Alij dicũt q ironicè fecit ei hoc dici tanq̃ regi idololatræ indigno diuina rñsione ex zelo
iustitiæ.Lyra verò tãgit quẽdã modũ,iuxta quẽ hic esset literę sensus,dic ei:Nõ sanaberis,sed hoc
non

non apparet, quia secundū hoc verba subiuncta iam tacta, videlicet porrò ostendit mihi dñs, qa morietur, non differēt à verbo ꝓhabito, s. dic ei, sanaberis. [Stetitq; cum eo]i. Heliseus cum Azaele, quem vt Magister io hist. ait, traxit ad partē, & dixit ei, quæ sequunt, secretē: & volēs loq cum Azaele, vix poterat ab erumpētibus lachrymis cōtinere, ideò subditur: [& cōturbatus est vsq; ad suffusionē]i. tristē ac lugubrē apparatū [vultus,]nec se poterat diutiùs refrenare, sicut subiungit: [Fleuitq; vir Dei, cui Hazael ait: Cur dñs meus flet? At ille dixit, qa scio quæ facturus sis filijs Israel mala,]idcircò ax cōpassione populi mei ploro. [Ciuitates eorum muoitas igne succēdes, & iuuenes eorum interficies gladio,]quod fuit crudele: [& paruulos eorum elides]quod fuit crudelius: [& ꝑgnantes diuides]quod crudelissimū fuit. [Dixitq; Hazael: Quid enī sum seruus tuus canis, vt faciam rem istam magnam? Et ait Heliseus: Ostēdit mihi dñs te regē Syriæ fore] i. futurum esse post Benhadad ad puniēdū idololatras Israel, vt supra 3. Reg. 19. legitur dñs ꝓdixisse Heliç, q & hoc ipsum insinuauit Heliseo. [Qui cùm recessisset ab Heliseo, venit ad dñm suū. Qui]s. Benhadad [ait ei: quid tibi dixit Heliseus? At ille rñdit: dixit mihi, recipies sanitatē.]Io hoc videtur Hazael esse mētitus, qm̄ Heliseus dixit, Dic ei: sanaberis, nec dixit, sanabitur. tñ vt fertur, in Hebręo habetur, dic ei, viuēs viues. [Cumq; venisset dies altera, tulit]Hazael [stragulū]i. stratorium quod superponit lecto aut sedi, [& infudit aqua]i. madefecit illud in aqua, [& expandit super faciem eius]vel ad refrigerandū faciē regis, q ęstuabat calore, siue vt Iosephus narrat, ad suffocandum regem, quem asserit strangulatū ab Hazaele ad regnum adspirante. [quo mortuo, regnauit Hazael pro eo.]& forsan non habuit filium saltem aptum ad regnum. Deinde narratur perfectio regni Iudæ. [Anno 5. Ioram filij Achab regis Israel, regnauit Ioram filius Iosaphat regis Iuda. Trigintaduorū annorū erat cùm regnare cœpisset, & 8. annis regnauit in Hierusalem]patre suo defuncto. [Ambulauitque in vijs]i. vitijs & idololatrijs [regum Israel, sicut ambulauerat domus Achab. filia enī Achab]videlicet Athalia, erat vxor eius]quæ patris sui idololatrias sequēs, ad eas quoq; suum traxit maritum. [Noluit aūt dñs disperdere Iudam ꝓpter Dauid seruum suum, sicut promiserat ei, vt daret illi lucernam & filijs eius cunctis diebus. In diebus eius recessit Edom ne esset sub Iuda,]i. populus Idumæorum recessit à dñio huius Ioram, & noluit ei solitum tributum persoluere, videns eum esse hoīem disfortunatū, & patre suo impotentiorē. [& cōstituit sibi regem.]Nam regem ꝓprium q soluebat tributa regibus Iuda, populus ille Edom occidit, vt Iosephus cōtestatur. [Venitq; Ioram in Zaira,]i. ad locum aut oppidum sic vocatum. [oīsq; exercitus cum eo. Et surrexit nocte, percussitq; Idumæos q eum circundederāt & principes curruum]bellicorum. [populus aūt]Edom, q euadere potuit, [fugit in tabernacula sua. Recessit ergo]ꝓ cordis auersionem pactiq; violationem & rebellionem [Edom, ne esset sub Iuda, vsq; in diem hāc.] tuncq; impletum est, quod Isaac dixit ad Esau: tēpus veniet vt excutias & soluas iugum eius de ceruicibus tuis. [tunc recessit & Lobna in tēpore illo.] erat illa vrbs ad regnum Iudæ pertinēs, & tñ propter scelera Ioram, fuit ei rebellis, & aduersarijs eius se cōfœderauit. [Reliqua aūt sermonum Ioram & vniuersa quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro verborum dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioram cum patribus suis, sepultusq; est cum eis in ciuitate Dauid.] Veruntñ non in sepulchro regum, vt 2. Paralip. 21. habetur, sed priuatum sepulchrum sine regalibus exequijs ei exhibuerunt, vt Iosephus adijcit, & hoc ꝓpter scelera eius, quæ præallegato 2. Paral. 21. describunē. [& regnauit Ochozias filius eius pro eo. Anno 12. Ioram, filij Achab regis Israel, regnauit Ochozias filius Ioram regis Iudæ. Vigintiduorū annorum erat Ochozias cùm regnare cœpisset, & vno anno regnauit in Hierusalem.]Hic etiam dictus est Azarias & Abazias, sicque videtur fuisse trinomius. [Nomen matris eius Athalia, filia Amri regis Israel.]iam dictum est sæpè, quòd vxor Ioram fuit filia Achab, cuius pater fuit Amri. quomodò ergo vocatur filia Amri? Respondeē quòd aui quandoque vocantur patres nepotum suorum ac neptium. Aliquī tamen dicunt, quòd fuit immediata filia Amri, & soror Achab: sed filia eius asseritur, quoniam modò Amri defuncto, ipse Achab eam nutriuit vt filiam. [Et ambulauit in vijs domus]id est, posterorū ipsius [Achab, & fecit malum coram domino sicut domus Achab. gener enī]id est, filius [domus Achab fuit. Abijt quoque cum Ioram filio Achab ad præliandum contra Hazael regem Syriæ, in Ramoth Galaad, & vulnerauerunt Syri Ioram. qui reuersus est vt curaretur in Iezrael: quia vulnerauerūt eum Syri in Rama præliantem contra Hazael regem Syriæ. Porrò Ochozias filius Ioram rex Iuda, descendit inuisere Ioram filium Achab in Iezrael: quia ægrotabat ibi.]Hic textus difficultates non habet.

Pet. Cō. hist. li. 4. re. ca. 12 | Iose. lib. 9. ant. Iu. ca. 4. | Iose. lib. 9. ant. iu. ca. 5. | Gen. 27. | Iose. lib. 9. an. Iu. ca. 5.

¶ Expositio cap. 9. Heliseus aūt prophetes vocauit vnum de filijs ꝓphetarū. Art. 12.

HEliseus autem prophetes vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi: Accinge lumbos tuos,]vt expeditiùs eas, [& tolle lenticulam olei hanc]id est, vas istud continens oleum, sume [in manu tua,] & forsan erat quasi parua amphora seu ampulla. [& vade in Ramoth]vrbem terræ [Galaad. Cumq; videris illuc, videbis Iehu filium Iosaphat filij Namsi. Et ingressus, suscitabis

bis eum de medio fratrum ſuorum]hoc eſt, ipſum Iehu vocabis ad te præ cæteris cognatis & col
legis atque principibus exercitus Iſrael,inter quos eum inuenies,[& introduces]eum[in interi-
us cubiculum]i.cameram ſecretiorem.[tenéſq; lẽtienlam olei, fundes ſuper caput eius,& dices:
Hęc dicit dñs:Vnxi te regem ſuper Iſrael.Aperieſq; oſtium & fugies,& non ibì ſubſiſtes.[Voluit
eñ Heliſeus ipſum Iehu clàm vngi,nec eius vnctionem ab exercitu ſciri, quouſq; iuuenis ille q
vnxit,abiſſet,ne quis poſſet de fautoribus Ioram regis in iuuenem illum inſurgere,ne Ioram per-
ciperet iſta,& itèm ne iuuenis videretur aliquid proprij quærere emolumẽti. [Abijt ergo adole
ſcens puer prophetæ in Ramoth Galaad,& ingreſſus eſt illuc.Eccè aũt principes exercitus ſede-
bant.Et ait,Verbum mihi ad te,ô princeps. Dixitq; Iehu:Ad quẽ ex oibus nobis?At ille dixit: Ad
te ô princeps.Et ſurrexit,& ingreſſus eſt cubiculum. At ille ſudit oleum ſuper caput eius. Et ait:
Hæc dicit dñs Deus Iſrael:Vnxi te regem ſuper populum dñi Iſrael.Et percuties domum Achab
domini tui.Et vlciſcar ſanguinem ſeruorum meorum prophetarum,& ſanguinem omnium ſer-
uorum domini de manu Iezabel, perdamque omnem domum Achab, & interficiam de domo
Achab mingentẽ ad parietem,& clauſum, & nouiſſimum in Iſrael.Et dabo domum Achab ſicut
domum Hieroboam filij Nabath,& ſicut domum Baaſa filij Abia.Iezabel quoque comedent ca-
nes in agro Iezrael,nec erit qui ſepeliat eam.Aperuitq; oſtium, & fugit. Iehu autem ingreſſus eſt
ad ſeruos domini ſui] Ioram, id eſt, ad cæteros principes.[Qui dixerunt: Rectè ne ſunt omnia?
quid venit inſanus iſte ad te?]Eccè quòd homines illi carnales, idololatrę ambitioſi,iuuenem il
lum deuotum diſcipulum Heliſei,temporalia aſpernantem,reputabant inſanum. Carnalis etẽm 1.Cor.2.
homo non ſapit ea quæ ſunt ſpũs,ſed ſtultitia eſt illi. Vndè in fine dicturi ſunt impij:Nos inſenſa Sap.5.
ti,vitam illorum æſtimabamus inſaniã.vel dicebant illum inſanum, qa auſugit celerrimè. [Qui
ait eis:Noſtis hominem]id eſt,ex habitu eius poteſtis perpẽdere quòd ſit de filijs prophetarum,
qui religioſo humilique vtebantur veſtitu.[& quid loquutus ſit]vtpotè aliquid de verbis & ne-
gocijs prophetarum.[At illi reſpõderunt,falſum eſt]quòd certitudinaliter & determinatè ſcia-
mus quid dixerit,ſed magis narra nobis.Qui ait eis:Hæc & hæc loquutus eſt mihi.Et ait:Hæc di-
cit dominus: Vnxi te regem ſuper Iſrael.Feſtinauerunt vtique,& vnuſquiſque tollens pallium ſu
um,poſuerunt ſub pedibus eius,in ſimilitudinem tribunalis,& cecinerunt tuba,atque dixerunt:
Regnabit Iehu.Coniurauit ergo Iehu filius Ioſaphat filij Namſi contra Ioram,]id eſt, ipſe & alij
principes condixerant cum iuramento delere poſteritatem Achab. [Porrò Ioram obſederat Ra
moth Galaad, ipſe & omnis Iſrael cõtra Hazael regem Syriæ,& reuerſus fuerat,vt curaretur Iez-
rael propter vulnera: quia percuſſerãt eum Syri prælıantem contra Hazael regem Syrię.Dixitq;
Iehu:Si placet vobis,nemo egrediatur profugus de ciuitate, ne vadat & nũciet] reg [in Iezrael]
vnctionem meam in regem pro eo.[Et aſcendit Iehu]cum ſuo exercitu,[& profectus eſt in Iez-
rael,]id eſt,viam illuc ducentem cœpit incedere, ſpeculator qui ſtabat ſuper turrim Iezrael] ad
ſpeculandum an aliqui venirent illuc,quatenùs rex ſe obſeruaret.[Ioram enim ægrotabat ibì,&
Ochozias rex Iuda deſcenderat ad viſitandum Ioram. Igitur ſpeculator qui ſtabat ſuper turrim
Iezrael,vidit globum Iehu venientis]id eſt,exercitum Iehu inſtar globi coadunatum & ſolidum.
[Et ait:Video ego globum. Dixitq; Ioram: Tolle currum, & mitte in occurſum eorum, & dicat
vadens:Rectè ne ſunt omnia?Abijt ergo qui aſcenderat currum,in occurſum eius, & ait:Hæc di
cit rex:Pacatá ne ſunt omnia?Dixitque Iehu]nuncio Ioram regis venienti ad ſe in curru:[Quid
tibi & paci?]id eſt,pax tibi non debetur,cùm ſis fautor eius qui turbator eſt cõmunitatis, & iam
ex Dei præcepto eſt occidendus.[tranſi & ſequere me]id eſt,vade poſt tergum meum,nec præſu
mas ante me ad dominũ tuum reuerti.[Nunciauit quoq; ſpeculator,dicẽs:Venit nuncius ad eos,
& non reuertitur]ſolus & ante alios ad denunciandũ tibi,qualiter ſtetit inter exercitũ tuũ & Sy-
ros,quẽadmodũ ei cõmiſſum eſt.[Miſit etiã currũ equorũ ſecundũ. Venitq; ad eos,&ait:Hęc di-
cit rex:Nunqd pax eſt?Et ait Iehu:Quid tibi & paci?Tranſi,& ſequere me.Nunciauit aũt ſpecula
tor,dicẽs:Venit vſq; ad eos,& non reuertitur.Eſt aũt inceſſus quaſi inceſſus Iehu filij Namſi.Præ-
ceps eñ graditr]Hoc dixit,vel de perſona Iehu, quẽ ſpeculator quaſi principalẽ inter alios cõſi-
derauit,& iuit præceps,i.cum impetu atq; velociter,vel de toto exercitu, q inſtat ipſiꝰ Ieſu,cum
feſtinantia veniebat.[Et ait Ioram]rex Iſrael:[Iungite currum] i.currũ meum diſponite,& equis
applicate,vt in curru illis occurrã,ſimiliter rex Iuda ſuũ currũ parari ꝑcepit.[Iunxerũtq; currum
eius.Et egreſſus eſt Ioram rex Iſrael,& Ochozias rex Iuda ſinguli in curribus ſuis]i.vnuſqſq; eo-
rum in curru ſuo.[Egreſſiq; ſunt in occurſum Iehu,& inuenerunt eũ in agro Naboth Iezraelitę.
Cumq; vidiſſet Iorã Iehu,dixit:Pax eſt Iehu?]i.ſũtne inimici noſtri deuicti, qa redis ab obſidi-
one?[At ille rñdit:Quæ pax?]ac ſi dicat,nulla pace es dignꝰ,nec pace tẽporis,nec pace pectoris,
nec pace æternitatis.[Adhuc fornicationes Iezabel matris tuæ]i.idololatriæ eius quę ſunt ſpiri-
tales fornicationes,& maximæ auerſiones mẽtis à Deo, [& veneficia]i.maleficia [eius] inficiẽtia
[multa vigent:] qbus aut conſentis, aut non debito modo reſiſtis, ideò pax vera eſſe non poteſt
ſub

sub tali regimine.[Couertit aũt Ioram manum suam,[quam forsan extẽdit ad Iehu ad cótingen-
dum manum ipsius,vel signum insidiarum ostendendo suis cum manus eleuatione, [& fugiens
ait ad Ochoziam:Insidiæ Ochozia.Porrò Iehu tetendit arcum suum,& percussit]sagitta[Ioram
inter scapulas]s.à parte dorsi,quia erat in fuga,[& egressa est sagitta per cor eius] sumendo cor
pro membro corporali,quod in aĩalibus est primum vinẽs,& vltimum moriẽs. [statimq; corruit
in curru suo.Dixitq; Iehu ad Badacher ducẽ:Tolle,proijce eum in agro Naboth Iezraelitæ.Me-
mini eñ qñ ego & tu sedentes in curru, sequebamur Achab patrem huius, q̃ dñs leuauerit onus
hoc super eum]i.per Heliam pdixit hanc pœnam infligendã ipsi Achab,hoc est,ei in filio suo,qa
filius est aliqd sui patris.Cógruenter aũt seruat Iehu metaphoram,dicẽdo: Leuauit onus hoc,qm̃
sicut pœnam ob eius grauitatem nominat onus,sic pœnæ inflictionẽ vocat leuationem. [dicẽs:
3.Reg.21. Si non pro sanguine Naboth,& pro sanguine filiorum eius,quem vidi herì,ait dñs, reddam tibi
in agro isto,dicit dñs.]i.vtiq; in vltionem effusionis sanguinis ipsius Naboth filiorumq; eius oc
cisorum de pcepto Iezabel,& cósensu ipsius Achab, puniã te in agro ipsius Naboth,quem vidi
herì,i.approbaui pterito tẽpore qñ vixit,qa cóplacuit mihi.Hinc elicitur,q̃ & filij Naboth fue-
runt secum,aut citò post eum occisi.[Nunc ergo tolle & proijce eum in agro iuxta verbum dñi.
Ochozias aũt rex Iuda,vidẽs hoc,fugit per viam domus horti] i.per viam quandã occultam do-
mus hortum habentis notabilem.[persecutusq; est eum Iehu,& ait:Etiam hũc percutite in curru
suo,[cùm sit de semine Achab ex parte matris.[Et percusserunt eum in ascensu Gaber]i.loci sic
dicti,[q est iuxta Iebleam.Qui fugit in Mageddo,& mortuus est ibì.]Primò aũt ipse Ochozias
fuit in Iezrael,& metuẽs ibì inueniri à Iehu,fugit in Samariam:ac ibì inuentus, ductus est ad Iehu
in ascẽsu Gaber,& lœthaliter vulneratus est ibì,ac indè deuenit in Mageddo vrbem,ibiq; obijt,
2.Par.22. prout in expositione libri 2.Paralipom.dictum est pleniùs.[Et imposuerũt eum serui eius super
currum suum,& tulerunt in Hierusalem,sepelieruntq; eum in sepulchro cum patribus, in ciuita
4.Reg.8. te Dauid.Et in anno 11. Ioram filij Achab regis Israel,regnauit Ochozias super Iudam.]Quó ve-
rum sit istud,cùm scriptũ sit pcedenti cap.anno 12.Ioram filij Achab,regnauit Ochozias.Rñde-
tur q̃ ipso Ioram rege Iuda grauissimè ægrotante,prout 2.Paral.21.habetur,cœpit Ochozias iste
filius eius secum regnare,quod fuit 11.anno regni Ioram filij Achab,& ita loquitur istud capitu-
lum.pcedens verò capitulum loqtur de tẽpore,quo cœpit regnare,patre suo defuncto,quod fu-
it 12.anno regni Ioram filij Achab.[Venitq; Iehu in Iezrael. Porrò Iezabel inrroitu eius] s. ipsius
Iehu in Iezrael[audito,depinxit oculos suos stibio,]i.tali vnguento seu cerusa qua meretrices p
oculorum vtũtur ornatu,[& ornauit caput suum]i.vultum suum compsit ac decorauit, ac caput
suis ornamentis fulciuit.Nam & stibio facies fit rubea. Vndè & Hiere.4.habetur:Cùm vestieris
te coccino,& ornata fueris monili aureo,& pinxeris stibio oculos tuos, frustrà cóponẽris. Hinc
Iob.42. vna filiarum B.Iob,ob suam ingenitam pulchritudinem,Cornustibij est vocata. sic aũt ornauit
se Iezabel iam satis antiqua,vt inruentibus pulchrior appareret,ob aliam quoq; causam mox in-
ducẽdam.[Et respexit per fenestram,ingredientẽ Iehu per portam,] Nempe vt Iosephus ait,ipsa
Iose. lib. 8. an.Iu.ca.9. stetit tunc supra turrim iuxta portam,[& ait:Nunqd pax potest esse Zamri, q interfecit dñm su-
um?]Suprà 3.Reg.16.legitur,qualiter Zamri interfecit Hela filium Baasa, regem Israel, q Zamri
regnauit 7.diebus,& vidẽs se capiendũ ab Amri,q post eum regnauit,succendit se cum palatio.
Est itaq; sensus,tu Iehu,q per neqtiam,rebellionem & proprij dñi occisionem, factus es similis
Zamri tyrãno,non poteris pacem habere,nec regnare aut prosperari, sicut nec ille.sic expósito-
res catholici exponunt hunc passum.¶Circa quod scribit Lyra:Hæc expositio non cócordat li-
teræ pcedenti,qm̃ Iezabel, vt inueniret gratiam apud Iehu,ornauit se,ideò non est verisimile, q̃
dixerit ei verbum pungitiuum,idcircò Hebræi exponunt sic: Nunqd pax est? & ibì fit punctus,
& est sensus,rogo vt habeas pacem secum.& sequitur,Amri interfecit dñm suum. q.d. Istud non
est nouum,q̃ tu interfecisti Iorã dñm tuum,qa Amri similiter fecit,& tñ regnauit in pace,& post
R.Paulus eum filius eius Achab.q.d.sic poterit esse tibi.Sed cótra hæc loqtur R.Paulus: Amri non interfe
cit dñm suum,qa ipse Zamri nó fuit dñs eius, qm̃ pditoriè vsurpauit sibi regnũ. Vndè expositio
Hebræorũ hoc loco non valet.Primò,qa fundat sup falsam literã,qm̃ Iezabel non dixit,Amri in-
terfecit,&c.sed Zamri.ideò expositio doctorũ nostrorũ,putà catholicorũ,tenẽda est.Nec discor
dat à litera pcedenti.Nam Iezabel caput suum ornauit,nó vt appareret gratiosior ipsi Iesu,sed in
eius cótemptũ,& ex quadã desperatione atq; superbia.Vidẽs eñ q̃ nó esset locus pacificandi,vo
luit ipsum Iehu cótemnere & vituperare in facie,induendo se honorabili habitu, & pnosticãdo
ei q̃ taliter sibi cótingeret, quẽadmodũ cótigit ipsi Zamri. Nec est mirandũ de audacia Iezabel,
Vegetius qa secundũ Vegetiũ lib.de re militari,cùm nihil spei superest,arma sumit formido:qa sæpè con
tingit desperatis,vt prumpãt in verba ignominiosa cótra affligẽtes, licẽt nó possint euadere ma
Iosep. lib. 8. nus ipsorum,pserrim dum tales superbi sunt,vt Iezabel. His verbis R.Pauli cósentiẽdũ videtur.
an. iu. ca. 6. nam & consonat Iosepho,q sic refert:Iezabel dixit,bonus seruus q occidit dñm suum. q. d. non
bo-

bonus est, sed pessimus. Hinc Magister in hist. quasi in oibus Iosephum sequens, exponit sic: Sic, Pet.Cõ.hist.
ut Zamri non habuit pacem, ita nec tu habebis. Idcircò nec verum est, ꝙ oẽs Hebræi punctuẽt li.4.re.ca.14
& exponãt, vt recitat Lyra. Insupèr puto, ꝙ Iezabel ita ornauit se, non quasi blandiẽdo regi Iehu,
sed vt incuteret ei quendã reuerentialẽ timorẽ, vt si ipse Iehu vidẽs eam in tãto decore & appara
tu, expauesceret manum in eam extẽdere, quẽadmodũ in gestis legitur Romanorũ, qa dum Lon
gobardi quadã vice obtinuissent, intrassentq; Romam, ac passim Romanos occiderẽt, ipsi sena-
tores se oñi suo decore & gloria vestierũt: seditq; vnusqsq; eorum in sede sua in propria domo.
ad quos Longobardi ingressi, reuerebant̃ eos, nec audebãt occidere, imò adorabant eos vt deos,
attñ cùm vnus Longobardorũ manu sua attrectaret barbam vltimi senatoris, ille non ferẽs hoc,
baculo suo impegit in illum. quo facto indignati Longobardi, primùm interemerũt illum, de-
indè per ordinem alios. [leuauitq; Iehu faciem suam ad fenestram, & ait: Quę est ista?] secundum
Lyram, in Hebræo habetur, Quis mecum, quis? hoc est, quis est de parte mea? [& inclinauerũt se
ad eum duo vel tres eunuchi,] facto ostẽdẽtes, ꝙ vellẽt ei obedire. Veruntñ huic dicto nõ vide- Iose. lib.8.
tur cõcordare narratio Iosephi, sic narrantis: Iehu ad eam respiciẽs, interrogauit quæ esset. & for ant. iu.ca.6.
san sermo Hebræus vtrunq; designat. [& dixerũt: Hæc est illa Iezabel. At ille dixit eis: Præcipita-
te eam deorsùm. Et ꝓcipitauerũt eam] iuxta imperium Iehu, qa incitauerat virum suum ac filios
ad diuersa idololatriç crimina, & interfecit prophetas. [aspersusq; est sanguine paries, & equo-
rum vngulæ cõculcauerunt eam. Cumq; introgressus esset vt comederet, biberetq;, ait: Ite, & vi-
dete maledictã illam, & sepelite eam, qa filia regis est. Cumq; issent vt sepelirẽt eam] secundũ ꝓce 3.Reg.18.
ptum Iehu, eo ꝙ fuerit filia regis, vtpotè regis Sidoniorũ, vt patuit 3. lib. [non inuenerunt nisi 3.Reg.16.
caluariam,] i. supremũ os capitis eius, [& pedes & summas manus] i. manuũ summitates, vt Iose- Iose.lib.9.
phus tangit. [Reuersiq; nunciauerũt ei. Et ait Iehu: Sermo dñi est,] i. impletio verbi Dei per He- an.Iu.ca.6
liam prolati, ideò subditur, [quem] sermonem [loquutus est per seruum suum Heliam, dicẽs: In 3.Reg.21.
agro Iezrael comedẽt canes carnes Iezabel.] Vndè elicit, ꝙ canes ora sua de carnibus Iezabel ad-
implentes, fugerũt & comederũt eas in agro Iezrael ciuitatis. [Et erunt carnes Iezabel sicut ster-
cus super faciem terræ in agro Iezrael, ita vt ꝓtereuntes dicãt,] ꝓ admiratione & aspernatiõe ipsi-
us, [Hæccine est illa Iezabel?] i. ẽst ne misera ista sic à canib' deuorata, Iezabel illa, olim tam pom Iose.lib 9.
patica & ornata? Porrò, vt Iosephus scribit, Iehu his auditis, valdè obstupuit prophetiam Heliæ, ant.Iu.ca.6.
id est, tam miram & euidentem, atque inopinatam impletionem ipsius.

¶ Declaratio cap. 10. Erant autem Achab septuaginta filij in Samaria. Art. 13.

HIc refert, qualiter reliqui de semine & familia atq; obsequio regis Achab, occisi sint. [Erãt
aũt] ipsi [Achab 70. filij in Samaria] i. in vrbe illa habuit tot filios habitantes: quo cõstat,
quod multas habebat vxores aut cõcubinas. Aliq tñ dicunt, ꝙ vocant̃ filij eius, qa erant nepotes
ipsius, i. filij Ioram filij sui, & forsan aliq erãt filij sui immediatẽ, aliq mediatẽ. Deniq; & Iudic. 8.
legitur Gedeon 70. filios habuisse, eo ꝙ plures habuerit coniuges. [Scripsit ergo Iehu literas, &
misit in Samariam ad optimates ciuitatis] hoc est, honorabiliores, [& ad maiores natu] ciuitatis
Samariæ, [& ad nutricios Achab.] secundũ Iosephum, misit literas duas, vtpotè vnam post aliam, Iose.lib.9.
sicut & in isto habetur cap. dicens: Statim vt acceperitis literas has, q habetis filios dñi vestri, & ant.Iu.ca.6.
currus, & equos, & ciuitates firmas & arma, eligite meliorẽ, & eum q vobis placuerit de filijs dñi
vestri,] s. Achab aut filij eius Ioram, [& eum ponite super solium patris sui,] i. constituite eum re-
gem. Hæc scripsit, volens (vt Iosephus ait) mentes Samaritanorum cognoscere, [& pugnate pro
domo dñi vestri] i. pro defensione filiorum & domesticorum ipsius Achab seu Ioram. Nõ inten
debat Iehu illos hortari, vt facerent hæc, sed potiùs voluit eos sua audacia perterrerẽ ac significa Idem.
re, qd eis restaret agendum, nisi sibi obtemperarent. Hinc subditur: [Timuerunt illi vehemẽter
& dixerunt: Ecce duo reges non potuerunt stare coram eo, & quõ nos valebimus resistere? Mise-
runt ergo ꝓpositus domus, & ꝓfectus ciuitatis, & maiores natu, & nutricij ad Iehu, dicentes: Serui
tui sumus: qcunque iusseris, faciemus: nec cõstituemus nobis regem. Quæcunq; tibi placent, fac.
Rescripsit aũt eis literas secundò, dicẽs: Si mei estis, & obeditis mihi, tollite capita filiorum dñi
vestri, & venite ad me hac eadem hora cras in Iezrael. Porrò filij regis 70. viri apud optimates ci-
uitatis nutriebantur.] Ex hoc apparet, ꝙ iam erant virilis ætatis & filij Achab immediati, nisi for
san ratione sexus viri dicantur, vel qm̃ qdam eorum erant ætatis virilis. siquidem Iosephus vocat
eos infantes. [Cumq; venissent literæ ad eos, tulerunt filios regis, & occiderunt 70. viros] eos de- Idem.
collando, [& posuerunt capita eorum in cophinis,] & miserunt ad eum in Iezrael. Venit aũt nun
cius ad eum, & indicauit ei, dicens: Attulerunt capita filiorum regis. Qui respondit: Ponite ea ad
duos aceruos iuxta introitum portæ vsq; manè,] i. ex vtraque parte facite ex capitibus illis cumu
lum. [Cumq; diluxisset, egressus est, & stans dixit ad oẽm populum: Iusti estis,] inquantũ interfe
ctioni horum præbetis consensum, & mihi fauetis. [Si ego coniuraui contra dñm meum] Ioram
regem, [& interfeci eum, quis percussit oẽs hos?] hoc est, si ego tyrannicè & iniustè regem occidi,

4.Reg.9. quis istos eius filios interfecit? ac si dicat, ex eo ipso quòd optimates Samariæ occiderunt filios regis ac domini sui timore mei, constat, quòd ego non nisi diuina virtute, authoritate, & cõmissione occidi dñm meum: ideò Samaritani non audebãt resistere mihi, qm̃ Deus corda eorum perterruit intuitu meí. Itaq; Iehu non negauit se coniurasse cõtra dñm suum, occidisseq; illum, cùm Ibid. hæc præcedenti cap. de eo legãtur, sed negauit se hoc iniustè aut vsurpatoriè peregisse. ideò subditur: [Videte ergo nunc, qm̃ non cecidit de sermonibus dñi in terram, quos locutus est dñs super domum Achab, & dñs fecit quod locutus est in manu serui sui Heliæ,] i. omnia quæ de era- 3.Reg.21. dicatione Achab & domus suæ, per Heliam prædixit, impleuit effectu. [Percussit igitur Iehu oẽs qui reliqui erant de domo Achab in Iezrael, & vniuersos optimates eius, & notos, & sacerdotes, donec non remanerent ex eo reliquię.] quod hic dicitur de sacerdotibus, quidam dicunt hic per anticipationem narrari, quia posteà sacerdotes Baal occidit. potest tñ simpliciter intelligi de sacerdotibus aureorum vitulorum ministris Achab aliorumq; idolorum, quæ Achab rex coluit, q (vt 3.Reg.16. præhabitum est) tam abominabilis fuit, q etiam Chananæorum coluit deos. [Et surrexit & venit in Samariam. Cumq; venisset ad cameram pastorum in via,] ad quam (vt fertur) pastores consueuerunt concurrere ad vescendum & quiescendum prope iter, quod forsan de pastoribus regis aut magnatum sic fuit. [inuenit fratres Ochoziæ regis Iuda.] 2.Paralip.22. habetur, q inuenit principes Iuda & filios fratrum Ochoziæ, quo constat, q isti vocantur hic fratres Ochoziæ, quia nepotes & consanguinei eius erant. [dixitq; ad eos: Quinã estis vos? Qui responderunt] Iehu regi: [Fratres Ochoziæ regis sumus, & descendimus ad salutandos filios regis & filios reginæ.] Ignorabant eñi ipsum Ochoziam iam esse à Iehu occísum. [Qui ait: Compræhẽdite eos viuos. Quos cùm compræhendissent viuos, iugulauerunt eos in cisterna iuxta cameram, 42. viros. & non reliquit ex eis quenquam:] qm̃ erant ex parte matris de semine Achab, sicut & Ochozias. Cumq; transisset indè, inuenit] Iehu rex [ipsum Ionadab filium Rechab in occursum sibi. Et benedixit ei] hoc est, bona ei imprecabatur. [Et ait Iehu ad eum: Nũquid est cor tuum rectum cum Iose.lib.9. an.Iu.ca.6 corde meo, sicut cor meum cum corde tuo?] Ionadab iste, vt Iosephus narrat, fuit vir bonus ac iustus, & olim ipsius Iehu amicus, laudauitq; ipsum Iehu, q iuxta Dei voluntatem domum Achab exterminasset. De Ionadab isto & posteris eius, habetur Hiere. 35. vbi Rechabitæ nati ex semine Ionadab, dicunt: Ionadab filius Rechab, pater noster præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinum vos & filij vestri vsq; in sempiternum, & domum non ædificabitis, & semẽtem non feretis, sed in tabernaculis habitabitis. Vndè innotescit, quòd erant viri valdè religiosi, terrenorum omnium cõtemptores, atque vt expositores fatentur, erant ex semine Iethro cognati Mosis, qui Iethro ad Exo.18. legem Mosis fuit conuersus. [Et ait Ionadab: Est. Si est, inquit, da mihi manum tuam. Qui dedit ei manum suam. At ille leuauit eum ad se in currum, dixitque ad eum:] hoc est, Ionadab: [Veni mecum, & vide zelum meum pro domino,] i. qualiter zelo diuini amoris idololatras Baal neca- Iose.lib.9. bo, cultumq; Baal exterminabo ex Israel, & vt Iosephus loquitur, optima nimis ac gratissima erat ant.Iu.ca.6. inspectio ista viro bono ac iusto. [Et impositum currui suo, duxit in Samariam. Et percussit oẽs qui reliqui fuerant de Achab in Samaria, vsque ad vnum, iuxta verbum domini, quod loquutus est per Heliam. Congregauit ergo Iehu omnem populum, & dixit ad eos] in dolo: [Achab coluit] ipsum [Baal parùm] respectu cultus, quem ego ei impendam, [ego autem colam eum ampliùs. Nunc igitur omnes prophetas Baal & vniuersos seruos eius, & cunctos sacerdotes ipsius, vocate ad me. Nullus sit qui non veniat. Sacrificium enim grande est mihi Baal. Quicunque defuerit, non viuet. Porrò Iehu faciebat hoc insidiosè, vt disperderet cultores Baal. Et dixit: Sanctificate] id est, sacrificijs deputate [solennem diem Baal. Vocauitque & misit in vniuersos terminos Israel, & venerunt cuncti serui Baal. Non fuit residuus ne vnus quidem, qui non veniret. Et ingressi sunt templum Baal. Et repleta est domus] id est, tẽplum [Baal à summo vsq; ad summum] Ibid. id est, ab vna extremitate eius vsque ad aliam. Refert Iosephus, quòd Baal fuit deus Tyriorum. Achab ergo volens placere socero suo Iobal tunc regi Tyriorum atque Sidonis, templum fecit Baal in Samaria, & sacerdotes ei instituit, ipsosq; omni religionis cultura venerabatur. [Dixitq;] Iehu [his qui erant super vestes,] i. sacrarum vestium superstitionis illius custodibus seu matricularijs: [Proferte vestimenta vniuersis seruis Baal,] quibus in sacris Baal vti solebant, vt sic decer- Ibid. nerentur à cæteris. tamen secundum Iosephum, Iehu præcepit põtifici cultus Baal, vt daret omnibus vestes. Vndè elicitur, quòd iussit hoc tam supremo inter illos, quàm inferioribus custodib' huiusmodi vestium. [Et protulerunt eis vestes. Ingressusque Iehu & Ionadab filius Rechab templum Baal, ait cultoribus Baal: Perquirite & videte, ne quis fortè vobiscum sit de seruis domini: sed vt sint serui Baal soli. Ingressi sunt igitur vt facerent victimas & holocausta. Iehu autem præparauerat sibi forìs 80. viros, & dixerat eis: Quicunque fugerit de hominibus his, quos ego adduxero in manus vestras, anima eius erit pro anima illius. Factum est autem cùm completum esset holocaustum, pręcepit Iehu militib' & ducibus suis: Ingredimini & percutite eos. nullus euadat.

dat.Percusseruntq́; eos,] videlicet seruos Baal serui Iehu[in ore gladij, & proiecerũt milites &
duces.Et ierunt in ciuitatem templi Baal,& protulerunt statuam de phano Baal, & cõbusserunt
& cõminuerunt eam.Destruxerunt quoque ædem]i.templum Baal,[& fecerunt pro ea latrinas]
in loco phani[illius in cõtemptum]Baal,i.subterraneos cuniculos ad mũdandas vrbis vias,[vs-
que in diem hanc.Deleuit itaque Iehu Baal de Israel.Veruntñ à peccatis Hieroboam filij Nabat,
qui peccare fecit Israel,non recessit]Iehu,[nec dereliquit vitulos aureos,qui erant in Bethel & in
Dan.]ideò Iosephus dicit eum impium fuisse in Deum, enormiterq́ue peccasse, ꝙ permisit Isra- Ibid.
elitas adorare vitulos illos.[Dixit aũt dñs ad Iehu,]per aliquem ꝓphetarum,& forsan per eum à
quo fuit vnctus in regem:[Quia studiosè egisti, quod rectum erat, & placebat in oculis meis,& 4.Reg.9.
omnia quę erant in corde meo,fecisti contra domum Achab,filij tui vsque ad quartam genera-
tionem]inclusiuè[sedebunt super thronum Israel.]i.reges decem tribuum erunt.Deus etenĩ nul
lum bonum deserit irremuneratum.Iehu aũt cuncta quæ fecit,fecit extra charitatem existens,vi-
delicet vitulorum cultor aureorum:ideò non æternam, sed temporalem est sortitus mercedem.
Porrò Iehu non custodiuit,vt ambularet in lege dñi Dei Israel,in toto corde suo.Non enĩ reces-
sit à peccatis Hieroboam,q peccare fecerat Israel.In diebus illis cœpit dñs tædere]i.per modum
nauseantis & abominantis se habere[super Israel]i.circa decem tribus propter diuturna, multa
& maxima eorum facinora,& quia nequaq̃ à tam diuturno vitulorum cultu cessabant.iuxta hũc
modum scriptum est & Hiere.44. Non poterat vos dñs vltrà portare propter malitiam studio-
rum vestrorum. Esa.quoq; 45. Prębuisti mihi laborem in iniquitatibus vestris.[Percussitq́ue eos
Hazael in vniuersis finibus Israel, à Iordane contra orientalem plagam, omnem terram Galaad,
& Gad,& Ruben,& Manasse,ab Aroer,quæ super torrentem Arnon,& Galaad,& Basan,]qa di-
uino erant auxilio destituti, nec poterat Iehu resistere Hazaeli, quia ingratus fuit Deo, vitulos
adorando.[Reliqua aũt verborum Iehu, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nónne hæc scri-
pta sunt in lib. verborum dierum regum Israel?Et dormiuit Iehu cum patribus suis,sepelierũtq́;
eum in Samaria, & regnauit Ioachaz filius eius pro eo.Dies aũt quos regnauit Iehu super Israel,
20.& 8.anni sunt in Samaria.]¶Posset hîc quæri,an Iehu peccauit sic mẽtiendo,& dolosè ac insi
diosè agendo?Et videtur ꝙ non,quia scriptura de his eum cõmendat.Ad quod potest quis dice-
re,ꝙ laudatur de verbis & factis suis ex radice qua operabatur,quia ex zelo Dei & propter finem
intentionum,quia vt eradicaret cultores Baal,& tñ in verbis & factis eius poterant venialia pec
cata esse admixta:tñ simulatio eius & alia quæ videntur in factis eius culpabilia fuisse,vt ꝙ mise-
ros illos sic animauit & inflammauit ad cultum Baal solennem, excusatur siue in toto siue in tan
to,qm̃ aliter non valebat intentum perficere. Denique patet ex dictis, qualiter Deus per vnum
reprobum punit peccata alterius reprobi,& interdum is per quem alium punit, est minùs ini-
quus q̃ ille:qñq; est peior eo,secundum imperscrutabilem abyssum iudiciorum altissimi. Postre
mò per Iehu possunt intelligi hi qui zelum Dei habent,non tñ debita discretione:qui alios corri
gunt,& tñ ipsi in aliqbus vitijs perseuerãt:& subditos suos ab aliqbus culpis emundãt,corripiũt Psal.35.
& castigãt,& nihilominùs in aliqbus vitijs deserunt eos,& quosdã sic corrigũt, ꝙ quosdã in suis
permittunt peccatis tabescere ac perire,imò & ipsi simul pereunt cum eisdem,non pensantes il
lud Iac.2. Quicunq; totam legem impleuerit,offendit aũt in vno,factus est omnium reus.

¶Explanatio cap.11. Athalia verò mater Ochoziæ. Art. 14.

DE Athalia ambitiosissima regni imperatrice,& de Ioas vero regni hærede nunc agit.[Atha
lia verò mater Ochoziæ]regis Iudæ,[videns]i.cognoscens[mortuum]esse[filium suum]
id est,interfectum à Iehu,[surrexit & interfecit]per suos ministros[omne semen regium]i.poste
ros natos ex semine Dauid,quibus poterat ius regnandi competere,quatenùs ipsa sola regnaret.
Vndè Iosephus ait:Studuit vt nullũ de domo Dauid relinqueret,vt nullus ex eis ad regnum vlte- Iose.lib 9.
riùs perueniret. Veruntñ quod ait scriptura, Interfecit omne semen regium, intelligendum est ant.Iu.ca.7.
cum aliquantula exceptione.Nam vnus euasit infantulus,sicut subiungitur: [Tollens aũt Iosaba
filia regis Ioram, soror Ochoziæ,Ioas filium Ochoziæ.]Inconuenienter ergo quidam ait,ꝙ Iosa
ba ista fuit soror Ioram.Nam & Iosephus & Magister in historijs dicunt, ꝙ Ochozias ex vno pa- Ibid.
tre habuit sororem nomine Iosaba.idem asseritur 2.Paral.22. Ioas filium Ochoziæ iuniorem ac Pet.Co.hist.
minimum,imò anniculum,[furata est eum de medio filiorum regis] Ochoziæ, [qui interficie- li.4.re.ca.16
bantur.]Eccè quanta fuit crudelitas atque ambitio impijssimæ Athaliæ huius,quæ regnandi li-
bidine interfecit filios filij sui,cùm tñ auiæ soleant valdè diligere filios ac filias filiorum & filia-
rum suarum,[& nutricem eius de triclinio]i.cœnaculo,[& abscõdit eum à facie Athaliæ,vt non
interficeretur.Eratq́; cum ea in domo dñi clàm] i. occùltè[sex annis.] Circa hæc Lyra allegat &
approbare videtur R.Salamonem, dicentem, ꝙ Ioas & nutrix sua fuerũt custoditi in solário tem R.Salamon.
pli,ad quod nemo audebat accedere,nisi sacerdotes & Leuitę custodientes vasa sancta ibì reposi
ta:ideò meliùs poterant ibi celari, & quanuìs secundum legem non licuerit ibì esse infantulo &

quorum vnus fuit Ammonites & alius Moabites, sicut in Paralip. legitur. [percusseruntq́;]i. oc- 2.Par.24
ciderunt[Ioas in domo]sua[Mello]de quo dictum est suprà lib. 2. & 3. [in descensu Sela,]In Pa 4.Regū.5.
ralipo. dicitur, quòd interfecerunt eum in lectulo suo. Vndè videtur, quod domus Mello fuit sitã 3.Re.9.u.
in descensu Sela.[Iosachar nanq; filius Semaath & Iosabad filius Somer serui eius percusserunt 2.Par.24.
eum,& mortuus est. Et sepelierunt eum cum patribus suis in ciuitate Dauid,] non tamen in se-
pulchris regalibus, sicut in Paralip. legitur, quia diuinæ religionis extitit inimicus, vt Iosephus Ibidem
loquitur. [regnauitq́; Amasias filius eius pro eo.]Multa ad expositionem huius cap. pertinentia Iose.lib.9.
& de sensu eius morali cõtinetur in expositione secundi libri Paralip. idcircò hîc omittuntur. an iu.ca.8.

¶Declaratio cap. 13. Anno vicesimo tertio Ioas filij Ochoziæ regis Iudæ. Art. XVI. 2.Par.24.

AGitur hîc de duobus regibus decẽ tribuum atq; de morte Helisei. [Anno 23.] regni[Ioas filij Ochoziç regis Iudç, regnauit Ioachaz filiꝰ Iehu super Israel in Samaria decẽ & septem annis, & fecit malum coram domino, sequutusq́; est peccata Hieroboã filij Nabat, qui peccare fecit Israel, & non declinauit ab eis, iratusq́; est furor domini]i. rigor diuinæ iustitiæ, [contra Israel] s. contra ipsum regem & populũ eius iniquum in vitijs communicãtes, [& tradidit eos in manu Hazael regis Syriæ, & in manu Benhadad filij Hazael cũctis diebus. deprecatus est autem Ioachaz faciem domini]i. diuinæ pietatis respectum seu pijssimum Deũ omnia intuentem, quia vidit sibi nõ prodesse cultum, inuocationẽq́; vitulorũ, idcircò ad Dei inuocationẽ conuertit se. [Et audiuit eum dñs,]dãdo sibi tẽporale subsidiũ, q̃uis iniquo. Nam opera bona ex gñe facta extra charitatẽ, possunt tẽporalia bona mereri.[Vidit enĩ angustiã Israel, quia attriuerat eos rex Syriæ,]ex quo elicitur, quod Deus exaudiuit preces regis magìs, ꝓpter angustias & pressuras atq; miserias subditorum, q̃ propter merita regis. Nã & in populo illo erant aliqui boni, ꝑsertim Heliseus sanctissimus & eius discipuli, qui orabãt pro bono cõmuni.[& dedit dñs saluatorẽ Israeli, & liberatus est de manu regis Syriæ.]Quidam per saluatorẽ istum Israeliticç plebi tunc datum, intelligunt angelũ bonum regni illius, cuius virtute & ope repressus fuit rex Syriæ ab impugnatione Israelis maiori: vel saluator iste fuit beatissimus vir Heliseus, cuius oratiõe ac meritis Deus populũ illum à Syris ꝓtexit: vel ipse rex Ioachaz, cui dñs inspirauit sic ad Deũ verum cõfugere, & per hoc mĩam impetrare ꝑstatam.[Habitaueruntq́; filij Israel in tabernaculis suis, sicut heri & nudiustertiùs.[Veruntñ non recesserunt à peccatis domus Hieroboã, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauerũt. Siquidẽ & lucus permãsit in Samaria]i. locus arboribus cõsitus, in quo consueuerunt colere Baal, & exercere luxuriã, & ita hoc erat de quibusdã ipsius Baal reliquijs. lex aũt ꝑcepit destrui lucos,]& nõ sunt derelicti Ioachaz de populo, nisi quinquaginta equites, & decem currus, & decẽ millia peditũ. interfecerat enĩ eos rex Syriæ, & redegerat quasi puluerẽ in tritura areæ]i. supplantauerat ac destruxerat decẽ tribus vt puluerẽ, & sicut puluis cõteritur in excussione granorũ in horreo, sed modo ꝑtracto reparatus est populus ille sub Ioachaz rege. Hinc Iosephus scribit: Cùm Ioachaz his anxietatibus teneret, ad preces Dei cõfugit. Deus aũt pœnitentiã pro virtute suscipiẽs, & corripere magìs q̃ perdere huiusmodi hoiem volens, cõcessit ei belli pericula declinare. pace itaq; potita, ꝓuincia rursus ad statum pristinũ, copiáq; est reuersa. Sequit de alio rege Israel.[Reliqua aũt sermonũ Ioachaz, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, nõnne hæc scripta sunt in libro sermonũ dierum regũ Israel? Dormiuitq́; Ioachaz cum patribus suis, & sepelierũt eũ in Samaria, regnauitq́; Ioas filius eiꝰ pro eo. Anno tricesimoseptimo Ioas regis Iuda, regnauit Ioas filius Ioachaz super Israel in Samaria sexdecim annis. Et fecit quod malum est in conspectu dñi. Non declinauit ab omnibus peccatis Hieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, sed in ipsis ambulauit. Reliqua aũt sermonũ Ioas, & vniuersa quæ fecit, & fortitudo eius, quõ pugnauerit cõtra Amaliã regem Iuda: nõnne hæc scripta sunt in libro sermonũ dierũ regũ Israel? Et dormiuit Ioas cũ patribus suis. Hieroboam aũt sedit super solium eius. Porrò Ioas sepultus est in Samaria cum regibus Israel. Heliseus aũt ægrotabat infirmitate, qua & mortuus est.] erat qppe valdè grandæuç ætatis ac venerandissimus senex. [Descenditq́; ad eũ] visitandũ[Ioas rex Israel, & flebat corã eo,]dolens se ac regnũ suum tanto patrono priuandũ, tanto cõsiliario & auxiliarĩo destituendũ, tam sanctissimo ac fideliss. mox cariturũ tutore, propheta ac patre.[Dicebatq́;: Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius.]Tanq̃ diceret, O pater mi prędilecte. Etenim quod bis ait, pater, & addit mi, signũ fuit præcipuæ ac specialis dilectionis suæ ad sanctũ virũ. Itaq; pater mi, cùm sis auriga & currus Israel, i. director & sustẽtator Israeliticæ plebis, qd defuncto te faciemus? Hinc Iosephus refert: Cœpit Ioas flere ac ingemiscere, ac patrẽ eum vocare, & dicere regnum suũ sub ipso fuisse securũ, & propter ipsum se nunq̃ armis cõtra hostes indiguisse, sed illos ꝓsperè sine dimicatiõe vicisse, & quod ipse Heliseus decedẽdo relinqueret filios Israel Syris ac alijs hostibus captiuãdos, idcircò vitã suam ac populi sui decætero nõ esse securã, sed gratũ sibi esse, vt simul cũ ipso à ꝑsenti luce recederet. Itaq; eodẽ sensu, quo suprà Heliseus dixit Heliæ: Pater mi, pater mi, currus Israel & auriga eius: etiã Ioas hæc Heliseo loquutus est, quæ verba

Exodi 34. Deu. 7. 12.

Iose. lib. 9. an. iu. ca. 8.

Iose. lib. 9. ant. iu. ca. 8

ſuprà magìs expoſita ſunt.[Et ait illi Heliſeus]volẽs triſtẽ cõſolari: [Affer arcũ & ſagittas. Cũq;
attuliſſet ad eũ arcum & ſagittas,dixit ad regẽ Iſrael: Pone manũ tuam ſuper arcũ. Et cum poſu-
iſſet ille manũ ſuam,ſuperpoſuit Heliſeus manus ſuas manibus regis,& ait: Aperi feneſtrã orien
talem,]quia in plaga orientali reſpectu terræ Iſrael erat Syria ſita, cuius deiectionẽ voluit Pro-
pheta prædicere.[Cumq; aperuiſſet,dixit Heliſeus: Iace]i. ſagittãdo emitte[ſagittã]per feneſtrã
prẽfatã.[& iecit.Et ait Heliſeus: Sagitta ſalutis dñi]i.ſagitta hęc & ei⁹ protectio,ſignũ eſt & figu-
ra ſalutis ſeu proſperitatis atq; victorię tibi deſupèr cõferendę.[& ſagitta ſalutis contra Syriã]i.
Syrorũ deiectionẽ deſignat.[Percutieſq; Syriã in Aphec,donec cõſumas eã]i.partẽ Syrię,vtpotè
Syros cõmorãtes in parte ſuæ regionis,quæ vocatur Aphec,ſuperabis oĩnò.Deniq; Heliſeus ma
nus ſuas ſuperpoſuit manibus regis,vt meritis ſuis ac precib⁹ daret regi victoria.[Et ait: Tolle]i.
affer [ſagittas. Qui cũ tuliſſet,rurſus dixit ei: Percute iaculo terrã] ſagittãdo in eã,[& cũ percuſ-
ſiſſet tribus vicibus,]i.tres ſagittas emiſiſſet ex arcu in terrã,vt Ioſephus tãgit, [& ſtetiſſet]i. à ſa-
Ioſe. lib. 9. gittatiõe ceſſaſſet,[irat⁹ eſt]ira per zelũ [vir Dei cõtra eũ,]eo ꝙ tam citò deſierat ab exequutiõe
ant.iu.ca.8 ſuæ cõmiſſionis,quã cõtinuare debuerat,quouſq; Heliſeus ei inſinuaſſet vt indè ceſſaret. [& ait:
Si percuſſiſſes]terrã iaculis [quinquiès,aut ſexies,ſiue ſeptiès,percuſſiſſes Syriã vſq; ad conſum-
mationẽ]Syros totaliter ſuperãdo,& regnũ eorũ eradicando, hoc eſt, toties eos viciſſes, quotiès
iaculo terrã percuſſiſſes.[Nunc aũt percuties eã tribus vicibus]i. in tribus prælijs,ſicut & terram
ter iaculis percuſſiſti.ſed quare Heliſeus non cõmiſit regi, vt ſexiès aut ſeptiès terrã percuteret
iaculo? Ad quod quidã rñdent,reuelatũ fuiſſe ꝓphetæ,ꝙ ſi rex percuſſionem illã terræ cum iacu
lo ſæpè cõtinuaret,Syros exterminaret oĩnò,non tñ cõceſſum ſibi fuit à Deo, vt hoc ipſum regi
manifeſtaret,nec ſibi fuit reuelatũ quotiès eſſet rex terrã iaculo percuſſurus,ſed cùm percuſſiſſet
ter eã,ſtatim fuit reuelatũ prophetæ,ꝙ rex ter percuteret Syros: ſiquidẽ ſpũs ſanctus varijs mo-
dis tãgit aĩas prophetarũ,& nũc iſtud, nũc illud eis reuelat,& iã in gñali, iam in particulari ſicut
Roma.11. voluerit. ¶Sed rurſus quæri poteſt,cur totiès vicit Syros quotiès terrã percuſſit? Ad quod dici
Ibidèm poteſt illud Apoſtoli: Quis cognouit ſenſum dñi? & rurſus,Quàm incõprehenſibilia ſunt iudi
Hiere. 23. cia eius,& quod loquit Hieremias:Quis affuit in cõſilio eius? Verũtñ dici nõ poſſet, ꝙ rex Ioas
obediendo ꝓphetæ in re illa,quæ prima facie videbat inutilis, aut etiã ridiculoſa, aliquo modo
triũphare ꝓmeruit: ſicut & de iãti ꝓphetæ deceſſu tã vehemẽter dolẽdo,gemẽdo ac flendo,cõſo
lationẽ iſtã aliqualiter merebatur,ſicq; totiès ꝓualere,quotiès obedierat ſancto viro,terrã percu
tiẽdo.Præterea ꝙ dictũ eſt,tolle ſagittas,quidã exponũt ſic,remoue ſagittas à te,& percute iacu-
lo,i. cũ lancea terrã,quæ expoſitio non cõſonat Ioſepho.[Mortuus eſt ergo Heliſeus,& ſepelie-
Ioſe. lib.9. rũt eũ,]de quo Ioſephus cõteſtatur: Defunctus eſt in iuſtitia famoſiſſimus,& in Dei ſtudijs val-
an. iu. ca. 8. dè præclarus,& apud Hebræos memoriã clarã ac ſepulturã magnificã habere ꝓmeruit, qualem
Ibidèm viro ita religioſo decebat impẽdi.[Latrũculi aũt de Moab venerũt in terrã]Iſrael[in ipſo anno.
Quidã aũt ſepeliẽtes hominẽ,viderunt latrũculos & ꝓiecerũt cadauer in ſepulchrũ Heliſei,]cu
pientes ſe expedire de corpore ſepeliẽdo timore latronũ,ne caperentur ab eis,[quod dũ tetigit
oſſa Heliſei,reuixit homo,& ſtetit ſuper pedes ſuos,]virtute ac meritis Heliſei,ad declarandam
excellentiã meritorũ ipſius,& ꝙ verus fuerat Dei ꝓpheta.Hinc in Ecclẽ ſcrĩ de Heliſeo: Mortuũ
Eccl. 48. ꝓphetauit corpus eius,in vita ſua fecit mõſtra,& in morte mirabilia operatus eſt.[Igitur Hazael
rex Syriæ afflixit Iſrael cũctis diebus Ioachaz.Et miſertus eſt dñs eorũ, & reuerſus eſt ad eos,pro
pter pactũ ſuũ,quod habebat cũ Abrahã & Iſaac & Iacob,& noluit diſperdere eos, neq; ꝓijcere
penitùs vſq; in pſens tẽpus.Mortuus eſt aũt Hazael rex Syrię,& regnauit Bẽhadad filius eius pro
eo. Porrò Ioas filius Ioachaz tulit]i. vi ꝑlij abſtulit[de manu Benhadad filij Hazael vrbes, quas]
Hazael[tulerat de manu Ioachaz pr̃is ſui iure prelij. Tribus vicibus percuſſit eũ]i.exercitũ regis
Syriæ Ioas rex Iſrael,ſicut Heliſeus pdixit,& reddidit ciuitates Iſraeli.]¶Iuxta ſpiritualitatem ex
iſto cap. cõmendaẽ nobis immẽſa pietas Dei,q aduerſis ac indignis tot bona impendit,tã gratioſè
ſuccurrit,& per interceſſiones ac merita ſanctorũ,tã viatorũ q̃ cõprẽhenſorũ,bñficia multa lar-
gitur,atq; de viſibilib⁹ & inuiſibilibus aduerſarijs pſtat triũphum. ¶Inſupèr per Heliſeũ intelli-
git Chr̃us,qui iubet principib⁹ ac ꝓlatis afferre arcũ & ſagittas,i.ſcripturã ſacrã aſſumere, & eius
authoritatib⁹ & exẽplis ſe munire,æmuliſq; ſuæ ſalutis reſiſtere.Iubet quoq; apiri feneſtrã oriẽta
lẽ,i.mẽtẽ aptare ad illuminatiões ſupnas,ſicq; ſagittã ſalutis cõtra Syriã mittere,i.p verba or̃onis,
pdicatiõis,ac opa ſctã reluctari inimicis ſalutis ac pacis,& iaculo pcuti terrã pcipit,i. p verba cõ-
punctiõis,correptiõis ac caſtigatiõis excitare corda carnalia terrenis infixa,q̃d faciendũ eſt, nõ
ſolùm ter ad gloriã ſuperbeatiſs. trinitatis,per fidẽ,ſpẽ & charitatẽ ipſius,ſed q̃nquiès,ſexiès aut
Matt. 10. ſeptiès,qa qui pſeuerat,ſaluaẽ: & quĩq; ſenſus oportet reprimere, perfectioniq; operũ, q̃ ſenario
deſignaẽ,vacare,atq; ad ſeptiformẽ ſpũs ſancti gr̃am puenire. ¶Poſtremò, latrũculi Moab ſunt
ſpũs maligni,aĩarum interfectores quas vincũt,quorũ timore debemus cadauer ſepeliẽdum in
ſepulchrũ ꝓijcere Heliſei, i. corpora noſtra vitijs mortua, virtute & fide paſſionis ac ſepulturæ
Chriſti

ditaretur in ea, iuxta illud Deut. 17. Postq̃ rex federit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomium legis huius in volumine, accipiens exemplar à sacerdotibus, legetq́; illud oĩbus diebus vitæ suæ, vt discat timere dñm Deum suum. Hæc, inquam, videntes, gauisi sunt valdè, & vociferati sunt in altum. [Audiuit aũt Athalia vocem populi currentis, & ingressa Athalia ad turbas in templum dñi,] Nam de industria permiserunt eam intrare vt caperetur: & in præcepto Ioiadę, q mandauit, ne quis permitteretur intrare in templum vel atrium, ipsa intelligebatur excepta. dicitq́; Lyra, ꝙ permissa fuit intrare cũ sua comitiua. Porrò Iosephus scribit, ꝙ sacerdotes eam mox acceperunt, armatos verò qui eam sequebantur, intrare prohibuerũt, quod verius reor. [vidit regem stantem super tribunal iuxta morem] i. super solium iudiciale, in signum, ꝙ esset populi iudex. 2. Paral. 23. legitur: Cumq́; vidisset regem stãtem super gradum in introitu. De solio isto dictum est 3. Reg. 10. in his quæ de tẽplo Salamonis introducta sunt ibi. [& cantores & turbas prope eum. Oẽmq́; populum terræ canenté tubis] i. quosdam de oĩbus quos pontifex conuocauit. [Et scidit vestimenta sua, clamauitq́;: Coniuratio coniuratio.] 2. Paral. 23. fertur clamasse, Insidiæ insidię, qa coniurationem & insidias appellanit conspirationem & practicam contra se factam. [Præcepit aũt Ioiada centurionibus qui erant super exercitum, & ait] Ioiada: [Educite eam extra septa templi] i. extra circuitum & clausuram ipsius, [& quicunq; eam sequutus fuerit] ad ferendum ei auxilium, [feriatur gladio. Dixerat enĩ sacerdos: Non occidatur in templo dñi. Imposueruntq́; ei manus, & impegerunt] i. impulerunt [eam per viam introitus equorum iuxta palatium:] quæ via sic vocabatur, qm̃ nobiles & potentes, veniendo ad templum, poterant vsq; ad locum illum venire equestres, sed indè processerunt pedestres. [& interfecta est ibi.] Prohibuit quippe pontifex occidi eam in sacro loco, ne sanctum violarent, occidendo in ea veneficam, vt Iosephus loqtur. Pepigit ergo Ioiada fœdus inter Deum &] inter [regem & inter populum] i. regem ac populum hortabatur, obligauit & adiurauit, vt Deo fideliter deseruirent. ideo subditur: [vt esset populus dñi] per cultum & obedientiam, [& inter regem & populum,] vt regi essent fauorabiles & subiecti, rex quoq; eos debitè gubernaret. [Ingressusq́; est oĩs populus terræ templũ Baal,] quod, Iosepho referente, Ioram rex & vxor eius Athalia construxerant Baal, ad Dei iniuriam & ipsius Achab honorem. [& destruxerunt aras eius, & imagines contriuerunt validè.] imò & totum templum illud sacrilegum, vt 2. Paral. 23. legitur. [Matthan quoq; sacerdotem Baal occiderunt coram altari. Et posuit sacerdos custodias in domo dñi] i. custodiam ac diligentiam templi ac regis in eo, cõmisit Ioiada sacerdotibus ac Leuitis. [tulitq́; centuriones, & Cerethi & Phelethi legiones, & oẽm populum terræ, deduxeruntq́; regem de domo dñi. Et venerunt per viam portæ scutariorum in palatium, & sedit super thronum regum. Lætatusq́; est oĩs populus terræ, & ciuitas cõquieuit. Athalia aũt occisa est gladio in domo regis: septemq́; annorum erat Ioas cùm regnare cœpisset.] Quid aũt per Cerethi & Phelethi designetur, diffusè expositum est suprà, 3. Reg. 1. sicq́; cõuersi ad epulas, festiuitatem multis diebus, secundum Iosephum, peregerunt. ¶Moraliter docemur ex isto capit. quanta mala operetur ambitio, quæ nec propriæ parcit proli. Deniq; personæ quæ præsunt cum ambitione, & suam verentur ꝑsidentiam perdere, frequenter occidunt spirituales filios suos, qbus vel blandiuntur, vel debitam correctionem & correptionem non exhibent, ne fortè illos offendant, aut proprio cõmodo & honore priuentur, aut de suæ stationis ꝑsidentia expellantur. Insupèr hic docemur, qualiter pontifices & sacerdotes debent instruere reges ac principes ad diuinæ obseruantiam legis, atq; vt inuicèm ordinatè se habeant hi qui ꝑsunt & q subsunt, vt superiores inferioribus suis debitam directionem, defensionem, solicitudinemq́; impendant ac inferiores superioribus suis obedientiam, gratitudinem & honorem exhibeant, & oẽs in visceribus charitatis se amplectantur, sicq́; dissipent templum Baal, hoc est, oẽm vitiosam adhæsionem, occupationem & affectioné ad vana sensibilia & caduca, ne venter, aut nummus, aut Venus, aut honor mundanus, sit deus & idolum alicuius.

Iose. lib. 9. an. Iu. ca. 7.

Ibid.

Ibid.

Ibid.

¶Expositio cap. 12. Anno 7. Iehu regnauit Ioas. Art. 15.

NVnc de regno & actibus Ioas regis Iuda, fit mentio, & historia huius cap. 2. Paralip. 24. pleniùs cõtinetur, atq; ibidèm exposita est. [Anno 7. Iehu] regis Israel [regnauit] i. regnare incepit [Ioas. Quadraginta annis regnauit. Nomen matris eius Zibea de Beer Saba. Fecit Ioas rectũ coram dño] i. iustè vixit [cunctis diebus quibus docuit eum Ioiada sacerdos] i. q̃diu Ioiada pontifex secum vixit ac ipsum direxit. [Veruntñ excelsa non abstulit,] quia nec Ioiada ad hoc agendum instigasse eum videt, sed ea ratione permisit in excelsis offerri, qua & Asa ac Iosaphat iusti reges Iuda, vt in expositione tertij Reg. dictũ est sæpè. [Adhuc enĩ populus immolabat & adolebat in excelsis incensum. Dixitq́; Ioas ad sacerdotes: Oẽm pecuniam sanctorum] i. ordinatam vel deputandam ad vsum diuinum, [quæ illata fuerit in templum dñi à ꝑtereuntibus,] i. quam prætereuntes peregrinantes, & per loca tẽpli transeuntes causa orationis ac immolatiõis obtulerint in templo, [quæ offertur pro precio animæ, & quam spontè & arbitrio cordis sui inferunt in tem

3. Reg. 15. 2. Par. 17.

Christi ad agendũ pœnitentiã suscitare, vt stet supra pedes suos rationi ac legi Dei viriliter obediendo, aliorum quoq; sanctorum exẽplis & meritis nos debemus applicare per cõsiderationẽ & charitatẽ, ac ossa eorum cõtingere, i. virtutes participare ac imitari, sicq; viuificari in Deo.

¶ Elucidatio cap. 14. In anno secundo &c. Art. XVII.

Recitatur in isto capitulo, qualiter Amasias rex Iuda præfuerit, & quõ super decẽ trib⁹ præsidebat Hieroboã filius Ioas regis Israel. [In anno 2. Ioas filij Ioachaz regis Israel, regnauit Amasias filius Ioas regis Iuda. Viginti quinq; annorũ erat, cùm regnare cœpisset, viginti aũt & nouem annis regnauit in Hierusalẽ. Nomẽ mřis eius Ioaden de Hierusalẽ. Et fecit rectũ corã dño.] verum Deũ ad tẽpus colẽdo. [Veruntñ non vt Dauid pater eius] mediatus, qa non perseuerauit in cultu Dei, nec tã pfectè seruiuit Deo vt Dauid. [iuxta oĩa quæ fecit Ioas pr suus] immediatus: qm̃ sicut Ioas ille ad tẽpus sub Ioiada fuit deicola, posteà aũt idololatra, ita & iste: [nisi hoc quod excelsa non abstulit] vterq; eorũ, quia nec Ioas, nec Amasias abstulit ea, etiã tunc qñ Deum colebãt: vel ꝙ dicitur, nisi hoc tantũ &c. refertur, nõ ad verba immediatè prehabita, sed ad illud, & fecit rectum coram dño, vt sit sensus, ꝙ ad tẽpus iustè se habuit, hoc dẽpto, quòd excelsa non destruxit. 4. Reg. 12.
[Adhuc em̃ populus adolebat, & immolabat incensum in excelsis. Cũq; obtinuisset regnũ percussit seruos suos, qui interfecerãt regem patrẽ suum. Filios aũt eorum qui occiderãt] patrẽ suũ, [non occidit, iuxta verbũ quod scriptũ est] in Deuteronomio, imò & in Ezechiele & Hieremia. [in libro legis Mosis, sicut præcepit dñs, dicens: Non morientur pr̃es pro filijs,] i. propter filiorũ pctã non occidẽtur parentes eorũ. [nec filij pro patribus] pfertim in foro humani iudicij. qualiter aũt secundũ æquitatẽ diuini iudicij quisdoq; aliter accidat, dictũ est sæpè. Nam & in Threnis loquitur Hieremias: Patres nostri peccauerunt, & nõ sunt, & nos iniquitatẽ eorum portauimus. In Exodo quoq; Dñs contestatur: Ego sum Deus zelotes, visitãs iniquitatẽ patrũ in filios vsq; in tertiã & qoartã generationẽ. [sed vnusquisq; in peccato suo morietur.] Nẽpe qui peccat mortaliter, sic peccãdo, occidit seipsum morte culpæ, & meretur mortẽ dãnationis æternę, ac iuxta legem in multis casibus merebatur occidi, quẽadmodùm ad Hebræos ait Apostolus: Irritã quis faciens legem Mosis, absq; vlla cõtradictione duobus aut tribus testibus moritur. [Ipse percussit Edom] i. Idumæos, [in valle salinarum] hoc est, sal habẽte seu producẽte. [decẽ millia, & apprehendit prędam] i. spolia occisorum [in prælio] illo. Vndè Iosephus ait, ꝙ prædam & infinitas diuitias abstulit ex gentibus istis, videlicet Idumæis & Amalechitis. Aliqui libri habent, apprehẽdit petrã in plio, & per Petrã quidã intelligũt vrbẽ sic dictã. Vndè magister in histrorijs scribit, apprehendit Petrã nobilẽ Arabiæ ciuitatẽ. Aduertendũ quoq;, ꝙ ista historia hìc breuiter tacta, secundo libro Paralip. diffusiùs recitatur, quo inter cætera legitur, ꝙ percussit filios Seir, i. Idumæos decẽ millia & alia decem millia cepit, & adduxit ad præcipitium cuiusdã petræ, præcipitauitq; eos, & ita per petrã intelligi potest petra illa prupta. Vndè & Iosephus, deducẽs (inquit) eos ad magnã petram, quæ est in Arabia, ex ea præcipitauit. [vocauit nomẽ eius Iokthecl vsq; in præsentẽ diem.] Iokthecl, secundum aliquos, interpretatur auxilium Dei, quia diuino subsidio recognouit se pualuisse, quod per illam appellationẽ voluit designare ac iugiter recoli ad gloriam Dei. Alij dicunt, ꝙ interpretet acredo dentiũ, qm̃ interfecti ibidẽ, præ mortis illius horrore atq; dolore dẽtibus suis stridebãt. [Tunc misit Amasias nũcios ad Ioas filiũ Ioachaz filij Iehu regem Israel, dicẽs: Veni, & videamus nos.] Secundũ Iosephum, quem magister in historijs cõmuniter sequitur, Amasias scripsit Ioas regi Israel, vt ipse cũ populo obedirent sibi, sicut patres eorũ obedierunt patribus suis Dauid ac Salomoni, alioquin bello terminũ causa perciperet. Cui Ioas rescripsit: Rex Ioas regi Amasiæ: Erat in Libano monte cypressus, ad quã misit carduus &c. hoc est quod in textu subiungitur: Remisitq; Ioas rex Israel ad Amasiã regẽ Iuda, dicẽs: Carduus Libani misit ad cedrũ, quæ est in Libano, dicẽs: Da filiã tuã filio meo vxorẽ, transierũtq; bestiæ saltus, quæ sunt in Libano, & cõculcauerunt carduum.] per carduum, quę est herba spinosa, mordax, austera & vilis, intelligi potest quæcunq; vilis persona, sicut per cedrũ persona sublimis: & per bestias saltus, hoĩes bellicosi. Ioas ergo per carduũ designauit Amasiã, per cedrũ aũt seipsum, & per bestias saltus, pugnatores suos: sicq; per istã parabolã insinuauit, ipsum Amasiã psumptuosum aliqd attẽtare, velut si vilis persona petat filio suo dari in cõiugẽ alicuius viri nobilis filiam, ideò ipsum Amasiã cũ suis esse vincẽdum à se, & à pugnatoribus suis. Quidã dicunt, ꝙ Ioas per carduũ intellexit ipsum Emor, qui fuit infidelis pr̃ ipsi⁹ Sichẽ, qui petijt à cedro, i. à Iacob patriarcha dari filiã suã Dinã vxorẽ filio suo Sichem, atq; per bestias saltus significari Simeonẽ & Leui, qui occiderunt ipsum Emor & Sichem, sicut in Genesi legitur. sicq; affirmãt, ꝙ Iudæi consueuerũt isto puerbio vti, dùm quis conabatur psomptuosum quid agere, & ita applicabat Ioas puerbiũ istud ad Amasiã. [Percutiens inualuisti super Edom] occidendo Idumæos,] & subleuauit te cor tuũ] i. cogitatio cordis tui extollit te, ita ꝙ cupis ampliorẽ victoriã. [Contẽtus esto gloria] hoc est, fama & laude quã habes de Idumęorum prostratione, [& sede in domo tua. Quare prouocas

Deut. 24. Ezech. 18. Hiere. 31. Threu. 5. Exod. 20. Hebræ. 10. Iose. lib. 9. an. iu. cap. 9 Pet. Co. hist. lib. 4. Re. cap. 9. 2. Para. 25. Iose. lib. 9. an. iu. cap. 9 Iose. lib. 9 an. iu. ca. 10 Pet. Co. hist. lib. 4. Reg. cap. 19

uocas malum,]i. cur tam imprudéter incitas me ad pugnandũ aduersum te,(vt cadas tu &]tribus[Iuda tecum]in prælio?[Et non acquieuit Amasias.]circa quod Iosephus fatur: Hæc,s. epistolã regis Ioas,relegẽs Amasias,ad bellum potiùs incitatus est,Deo(vt arbitror)ad hoc impellente,scilicet permissiuè,vt pro his quę fecerat,pœnas exolueret,quia iam deos Idumęorũ cœperat adorare.[Ascẽditq; Ioas,& viderunt se]inuicẽm hi duo reges[ipse & Amasias rex Iuda in Bethsames oppido Iudæ.]primò tñ pugnauerunt in campo.[Percussusq; est Iuda corã Israel]i. populus regni Iudæ,à populo Israel est cæsus,imò à Deo primò percussus est corde populus Iudæ:quia, vt Iosephus refert,anteq̃ pugnare exorsi sunt,repẽtinus horror & stupor inuasit milites Amasię, qualem Deus nõ propicius,hoc est,iratus immitteret, & antequàm venerunt ad hostiũ manus, in fugã pauore animi sunt cõuersi,[& fugerunt vnusquisq;]eorum qui de exercitu Amasiæ effugere potuit,[in tabernacula sua.Amasiã verò regem Iuda filium Ioas filij Ochozię cepit Ioas rex Israel in Bethsames, & adduxit eum in Hierusalẽ.Et interrupit]Ioas rex[murum Hierusalẽ à porta Ephraim vsq; ad portã anguli quadringentis cubitis.]Cùm enim cepisset Amasiam,cõminatus est ei mortem,nisi sibi promitteret quòd persuaderet Hierosolymitis,vt se Ioas cũ suo exercitu in ciuitatẽ intrare permitterẽt. [Tulitq; omne aurum,& argentum,& vniuersa vasa quæ inuenta sunt in domo dñi,& in thesauris regis,& obsides,& reuersus est in Samariam.Reliqua aũt verborum Ioas quæ fecit,& fortitudo eius,qua pugnauit cõtra Amasiam regẽ Iuda,nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Dormiuitq; Ioas cum patribus suis, & sepultus est in Samaria cum regibus Israel,& regnauit Hieroboam filius eius pro eo. Vixit autem Amasias filius Ioas rex Iuda,postquàm mortuus est Ioas filius Ioachaz regis Israel, vigintiquinq; annis. Reliqua autẽ sermonum Amasiæ,nónne hæc scripta sunt in libro sermonum regũ Iuda? Factaq; est cõtra eum cõiuratio in Hierusalem.] Quia maiores & alij ciues Hierusalem, videntes se tot aduersa perpessos propter facinora Amasiæ,cõspirauerunt inter se, & decreuerũt eum occidere. [At ille fugit in Lachis.Miseruntq; post eũ in Lachis,& interfecerũt eum ibi,& asportauerunt in equis,sepultusq; est in Hierusalẽ,cum patribus suis in ciuitate Dauid. Tulit aũt vniuersus populus Iudæ Azariam,annos natum sedecim,& constituerunt eum regẽ, pro patre eius Amasia.Ipse ædificauit Hailam,& restituit eã Iudæ,postq̃ dormiuit rex cum patribus suis.Anno quintodecimo Amasiæ filij Ioas regis Iuda regnauit]i. cœpit regnare[Hieroboam filius Ioas regis Israel in Samaria quadraginta & vno annis,& fecit quod malũ est coram Dño. Non recessit ab omnibus peccatis Hieroboã filij Nabat,qui peccare fecit Israel. Ipse restituit terminos Israel.] hoc est, loca ac oppida Israelitis ablata per Syros aut alios, recuperauit eis per bella,[ab introitu Hemath.]Quæ secundum Rabanum Epiphania nuncupatur,& etiã Antiochia,[vsq; ad mare solitudinis]id est,mare mortuum,[iuxta sermonem dñi Dei Israel, quẽ loquutus est per seruum suum Ionam filium Amathi]hoc est,veritatis[prophetam]qui fuit puer quem suscitauit Helias, iuxta præhabita,& dictus est filius Amathi,quia eo suscitato,mater sua dixit Heliæ: Nunc in isto cognoui,quoniã vir Dei es tu, & verbum dñi in ore tuo verum est. [qui erat de Geth,quæ est in Hepher,] vel Ophir.hoc, vt in Scholastica habetur historia, dicitur ad differentiã alterius Geth quæ est in Palæstina,& est vrbs Philistinorum,hic autẽ nomen est regionis,vel(vt aliqui asserũt) oppidi in terra promissionis. Ophel verò seu Ophir hoc loco, nomen est turris nebulosæ,quæ erat nõ longè à templo Hierusalem, quæ turris secundum Glossam erat enormis magnitudinis ac altitudinis,vndè vocata est Ophir,hoc est,nubea,quia ad nubes videbatur pertingere,de qua habetur apud Michæam: Et tu turris gregis nebulosa filiæ Sion,ad te veniet potestas prima regũ filiæ Hierusalẽ. ¶Præthereà q̃ritur,qualiter Ionas iste dicatur de Geth,si filius fuit viduæ in Sarepta vrbe Sidoniorum. Ad quod poterit respõderi,quòd forsan ex parte patris fuit de Geth, vel ratione habitationis,vel(vt aliqui dicunt)quia sepultus est ibi.Veruntamen non appáret,quòd ratione sepulturæ diceretur de Geth. ¶Circa hæc Iosephus scribit: huic Hieroboam prophetauit Ionas,q̃ oportet eum vincere Syros,& regnum propriũ dilatare,in partibus quidẽ aquilonis vsq; ad Hemathi ciuitatẽ: à meridie verò vsq; ad Alphaltidẽ,i. mortuũ mare. Antiquitùs enĩ hi erãt termini Chananæorum. Veruntamẽ istæ prophetiæ Ionæ non habẽtur in libro ipsius, qui est inter libros duodecim prophetarum,quia non oia eius verba & gesta conscripta sunt. Paret quoq; ex his,q̃ Ionas propheta diurissimè vixit,vt elici potest ex numero annorũ regum Israel, quia à tẽpore Heliæ & Achab vsq; Hieroboam istum fuerunt plurimi reges. ¶ Deniq; tantam prosperitatem contulit Deus regi Hieroboam,eiusq; populo,nõ propter eorum merita, sed ex sua benignitate immẽsa,qua afflictissimæ Israeliticæ plebi condoluit,& propter crudelitates Syrorum in eam,fecit ipsos à Ieroboã deuastari. Hinc subditur: Vidit enĩ dñs afflictionẽ Israel amaram nimis,& quòd consumpti essent,vsq; ad clausos carceris & extremos,& non esset qui auxiliaretur Israel. Nec loquutus est dñs,vt deleret nomen Israel de sub cælo, sed saluauit eos in manu Hieroboam filij Ioas. Reliqua autẽ sermonum Hieroboam,& vniuersa quæ fecit,& fortitudo eius

Margin notes: Iose. lib. 9. ant.iu.ca.10 — Idem. — Rabanus — 3.Reg.17. — Ibidẽm — Pet.Co. hist.lib.4. Re.ca.13. — Mich.4. — Iose.lib.9. an.iu.ca.11.

do eius,qua prælia tus eſt,]Hæc plana ſunt,niſi ꝙ ſequitur, [& quomodò] Hieroboã rex [reſtituit Damaſcũ & Hemath Iudę in Iſrael]i. vrbes illas pręcipuas Syrię regno Iſrael ſubdidit,quanuis non diu regnũ illud tenuerit eas,[nónne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonũ dierũ regũ Iſrael? Dormiuitq́; Hieroboam cũ patribus ſuis regibus Iſrael,& regnauit Zacharias filius eius pro eo.] ¶Moraliter ex iſto docemur capitulo,ad quanta vitia & aduerſa ꝑcipitet hoĩem dñandi libido, & cordis elatio,vt patet in Amaſia ꝑſato,quẽ multi ſequunt̃,qui in principio ſui principatus ac prioratus,ſunt virtuoſi & humiles:ſed cũ cœperunt ꝓſperari & exaltari,ingrati Deo efficiuntur, & ad altiora adſpirant,quibus tanq̃ inquietis dicendũ eſt,Eſto cõtentus gloria & ꝓſidentia tibi cõceſſa,vt tibi ſubiectos efficaciter regas,& ſede in domo tua deuotiõi virtutibusq́; vacãdo,nec aliena vſurpãdo,ſed attẽdẽdo ad quę & quãta ſis obligatus,& q̃liter Deo pro te ipſo,& tibi commiſſis valeas r̃ndere,ſicq́; diuini rigorẽ iudicij intuẽdo ſalubriter expaueſcas. Cur ꝓuocas malũ aduerſum te,iniuſta ꝓlia aſſumẽdo,vt cadas tu & populus tu⁹ tecũ? O q̃ metuendũ inſtat iudiciũ ambitioſis principibus, qui ex ſua ſuperbia ſeipſos ac alios tot & tantis exponunt periculis, & propter quos occidũtur tot hoĩes. ¶Deniq; multi ex vili aut mediocri ꝓſãpia nati,ad altiora cõnãtur,& dignitates atq; diuitias inſatiabiliter ſortiri nituntur,atq; cũ nobilioribus ſociare cõnubia,idcircò benè ꝑ carduum deſignãtur,qm̃ inſtar cardui ſunt impotẽtioribus duri ac pũgitiui, & mittũt ad cedrum Libani,i. ad magnates,ac dicunt,da filiã tuam filio meo vxorẽ,hi tales regibus ac magnis principibus cõplacere,blãdiri,cohabitare ſoliciti ſunt, vt illorũ ſuffulti auxilio, deſideratos queant obtinere honores & facultates. ¶Inſupèr per Amaſiã regẽ Iuda,rectẽ intelligunt̃ principes Chriani,qui cùm adhuc vitijs pleni ſint,ac Deo diſpliceãt,indiſcreto zelo perfidos impugnare præſumunt.Propter quod ſæpè vincuntur,& vrbes eorum diſſipantur ab illis.

¶Elucidatio cap. XV. Anno viceſimoſeptimo Hieroboam regis Iſrael &c. Art. XVIII.

DE duobus regibus Iuda,de ſex vitioſis regibus Iſrael,præſens tractat capitulum.[Anno viceſimoſeptimo Hieroboã regis Iſrael regnauit Azarias]qui alio noĩe vocatur Ozias, ſicq́; vocatur apud Matthęum:[filius Amaziæ regis Iuda] ¶Circa hoc oritur quæſtio, qm̃ dictum eſt *Matth. 1.*
ꝑcedenti capitulo,Anno decimoquinto Amaſię regis Iuda,regnauit Hieroboam rex Iſrael qua- *4. Re. 14.*
draginta & vno anno,ex quo elicitur,ꝙ Amaſias in Iuda, & Hieroboam in Iſrael pariter regnauerunt quindecim circiter annis: quõ ergo nunc dicitur,ꝙ anno viceſimoſeptimo Hieroboam regis,regnauit Azarias in Iuda,cùm ipſe Amaſias regnauit in toto niſi vigintinouem annis, vt in principio præcedentis fertur capituli? Azarias ergo ſiue Ozias cœpit regnare anno decimoquarto aut decimoquinto regis Hieroboã,non anno regni eius viceſimoſeptimo.Ad hoc in hi- *Ibidem*
ſtorijs r̃ndet magiſter: Fortè quindecim annis regnũ Iuda ſine rege fuit, qm̃ Amaſias adhuc vi- *Pet. Co. hiſto. lib. 4.*
uẽs,regnum dimiſit,& Ozias adhuc paruulus regnare nõ potuit: mortuo aũt patre ſuo,cùm ipſe *Re. cap. 21.*
ſedecim eſſet annorũ,cœpit regnare anno regni Hieroboã viceſimoſeptimo.q̃liter aũt iſtę atq; cõſimiles diſcordãtiæ ac difficultates valeãt multipliciter ſolui,ꝑhabitũ eſt. ¶Deniq; ipſe Hieroboã(vt credit̃)cœpit regnare,& regnauit duobus aut trib⁹ circiter annis,viuẽte adhuc ſuo patre, qm̃ à morte Ioas p̃ris Hieroboã, vſq; principiũ regni Azariæ,fluxerunt anni vigintiq̃nq; tm̃,numerãdo annos regni Azarię ſeu Ozię,q̃bus poſt mortẽ p̃ris ſui regnauit. Oẽs aũt hę difficultates, in fine Scholaſticæ hiſtorię de materialib⁹ Reg. tractãtis ſoluunt̃. [ſedecim annorũ erat,cùm regnare cœpiſſet,& 52. annis regnauit in Hieruſalẽ.Nomẽ m̃ris ei⁹ Iechelia,de Hieruſalẽ.Fecitq́; qđ *Pet. Co. hiſto. lib. 4.*
erat placitũ corã dño,iuxta oĩa quæ fecit Amaſias pater eius. Veruntamẽ excelſa nõ eſt demoli- *Reg. ca. 47.*
tus.Adhuc populus ſacrificabat & adolebat incẽſum in excelſis.Percuſſit aũt dñs regẽ] Oziã lepra,quãdo vſurpauit ſibi ſacerdotale officiũ,prout ſecundo Paralipomenon libro recitatur, &
ibì expoſitum eſt,de qua re Ioſephus ſcribit diffuſe.[Et fuit leproſus vſq; in diem mortis ſuæ, & *2. Par. 26.*
habitauit in domo libera ſeorſum]i. in domo ſeparata,quæ à cohabitatione aliorum, & nego- *Ioſe. lib. 9.*
cijs regni libera fuit & quieta, atq; vt Ioſephus narrat, extra ciuitatem morabatur ad tempus, & *an. iu. ca. 11.*
ibì mœſtitia faciẽte defunctus eſt. [Ioathan verò filius regis gubernabat palatium, & iudicabat populum terræ. Reliqua autem ſermonum Azariæ,& vniuerſa quæ fecit,nónne hęc ſcripta ſunt in libro verborum dierũ regum Iuda? Et dormiuit Azarias cum patribus ſuis, ſepelieruntq́; eum cum maioribus ſuis in ciuitate Dauid,& regnauit Ioathan filius eius pro eo.] Qui & patre ſuo ſic
percuſſo gubernauit ad tempus palatium. Sequitur de regibus Iſrael, qui poſt mortem Hiero- *4. Reg. 14.*
boam regis,multis calamitatibus ſunt oppreſſi,tã à ſe inuicèm,quàm ab extraneis regibus, putà Aſſyriorum,quouſq; regnum illud decẽ tribuum omninò defecit. Nam ſub Hieroboam habuit maximam proſperitatẽ,vt ꝑcedenti eſt narratum articulo: ſed quia ingratiſſimi Deo fuerunt tã reges q̃ populus Iſrael,ſtatim poſt mortẽ Hieroboam cœperunt oĩnò deficere,ſicut in iſto conſequẽter capitulo declaratur.[Anno triceſimooctauo Azariæ regis Iuda,regnauit Zacharias fili⁹ Hieroboã ſuper Iſrael ſex menſibus.] hîc rurſus naſcitur quęſtio de cõputu horũ annorũ,q̃ ſoluit̃ per vacationẽ regni,qñ per principes,non per reges dr̃ gubernatũ,vel per conregnationẽ,vel

quòd

quòd propter malitiã cuiusdã regis, aliqui anni qbus regnauit, ei nó deputantur. [Et fecit quod malũ est corã dño, sicut fecerãt patres eius. Non recessit à p̃ctis Hieroboã filij Nabat, qui peccare fecit Israel. Cõiurauit aũt cõtra eum Sellũ filius Iabes] vnus de principib⁹ eius, [percussitq; eum palàm] i. in p̃sentia aliorum, ex quo patet ꝙ multis placuit interfectio Zachariæ istius, qa fuerat valdè malus, vel ꝙ Sellũ habuit assistentiã magnã. [Et interfecit, regnauitq; pro eo. Reliqua aũt verborum Zachariæ nónne hæc scripta sunt in libro sermonũ dierũ regum Israel? Iste est sermo dñi, quẽ loquut⁹ est ad Iehu, dicẽs: Filij tui vsq; ad 4. generationẽ sedebũt de te sup thronũ Israel. Factumq; est ita] i. in isto Zacharia impletũ est, quod dñs promisit Iehu regi, ꝙ filij eius vsq; ad
4. Reg. 10. quartã generationẽ regnarẽt post eum, vt legitur suprà. Iam enim successerant ei per ordinẽ Ioachaz, Ioas, Hieroboam, & iste Zacharias. [Sellum filius Iabes, regnauit tricesimo anno Azariæ regis Iudæ. Regnauit aũt vno mẽse in Samaria] impius ille Sellum, & sicut fecerat dño suo, sic contigit ei. Vndè subiungitur: [Et ascẽdit Manahem filius Gaddi, de Thersa, venitq; in Samariã, &
Iose. lib. 9. an. iu. ca. 11. pcussit Sellum filiũ Iabes, & interfecit eum] videlicet Sellum, [regnauitq; pro eo.] Manahem iste vt recitat Iosephus, erat princeps militiæ Zachariæ, & cognito eo, q̃d Sellum cõmisit in regẽ, venit cum omi militia in Samariã, cõmissoq; prælio ipsum Sellum peremit, atq; seipsum constituit regem. [Reliqua autẽ verborum Sellum, & cõiuratio eius, per quã tetendit insidias, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierũ regum Israel? Tunc percussit Manahem] rex [Thaphsam] id est, habitatores vrbis sic dictæ, quæ erat in terra Samariæ, [& oẽs qui erãt in ea, & terminos ei⁹
Idem. de Thersa] id est, ea quæ extra ciuitatẽ erant, & pertinebant ad eã, depopulatus est. [Noluerunt enim aperire ei,] nec enim regẽ accipere, ideò firmissima obsessione tandẽ obtinuit eã, prout hæc omia in Iosepho pleniùs referuntur. qui etiã ait, ꝙ Manahem iste fuit sæuissimus, imò crudelior in cõtribules quàm alienigenæ, cui narrationi cõcordat quod subditur: [Et interfecit oẽs prægnantes eius, & scidit eas] quod prorsus crudelissimũ fuit, vtpotè mulieribus fœtũ in ventre habẽtibus, partuiq; vicinis nó parcere. hac demùm crudelitate voluit alijs timorẽ sui incutere. [Anno XXXIX. Azariæ regis Iuda, regnauit Manahem filius Gaddi, super Israel decẽ annis in Samaria, fecitq; quod erat malum coram dño. Non recessit à peccatis Hieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel, cunctis diebus eius,] videlicet Manahem regis. [Veniebat Phul rex Assyrio-
Idem. Pet. Cor. hist. lib. 4 Re. cap. 22. rum,] id est, Phul ille, ad libitum suum, siue ad libitum Manahem, intrauit Thersa vrbem regni Israel. Primò equidẽ, vt Iosephus & author Scholasticæ historiæ referunt, cœpit Phul venire ad impugnandum Manahem regẽ, ac populum eius. Cui Manahem, non audens ei resistere, misit munera, scilicet mille argẽti talẽta, & insupèr præstitit ei tributum magnum, vt se cõfirmaret in regno, & esset sibi præsidio. Propterea subditur: [& dabat Manahem] ipsi [Phul mille talenta argenti, vt esset ei in auxilium, & firmaret regnũ eius, indixitq; Manahem] id est, imposuit [argentum super Israel cunctis potentibus & diuitibus, vt daret regi Assyriorum quinquaginta siclos argenti per singulos] id est, vnicuiq; potenti ac diuiti, iniunxit dare omni anno tantam pecuniæ summã in subsidium tributi regi Assyriorum soluendi. [Reuersusq; est rex Assyriorũ, & non est moratus in terra. Reliqua aũt sermonum Manahem, & vniuersa quæ fecit, nónne hęc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Israel? Et dormiuit Manahem cum patribus suis, regnauitq; Phaceia filius eius pro eo. Anno quinquagesimo Azariæ regis Iudæ, regnauit Phaceia filius Manahem, super Israel in Samaria biennio, & fecit quod erat malum coram domino. Non recessit à peccatis Hieroboam filij Nabat, qui peccare fecit Israel. Coniurauit autem aduersus eum Phacee filius Romeliæ, dux eius, & percussit eum in Samaria, in turre domus regiæ, iuxta
Iose. lib. 9. antiu. ca. 9 Argob, & iuxta Arieh, & cũ eo quiquaginta viros, de filijs Galaaditarum, & interfecit eum, regnauitq; pro eo.] Iste Phacee, secundũ Iosephũ, chiliarchus fuit, id est, millenarius ip sius Phacee. [Reliq̃ aũt sermonũ Phaceia, & vniuersa q̃ fecit, nóne hęc scripta sunt in libro sermonũ dierum regum Israel? Anno LII. Azariæ regis Iuda, regnauit Phacee filius Romelię super Israel in Samaria xx. annis, & fecit quod erat malũ corã Dño. Nõ recessit à peccatis Hieroboã filij Nabat, qui peccare fecit Israel. In diebus Phacee regis Israel, venit Theglath Phalaasar rex Assur, & cepit Ahion & Abel domũ Maacha, & Ianoe, & Cedes, & Asor, & Galaad, & Galilæã, & vniuersam terram Nephthali] i. oppida sic vocata. vastauit etem duas tribus cum media vltra Iordanẽ, & citra Iordanẽ tribũ Nephthali & Galilæã, [& trãstulit eas in Assyrios] vt seruirẽt ei ibidẽ ad placitũ suum. [Cõiurauit aũt & tetendit insidias Osee filius Ela, cõtra Phacee filiũ Romeliæ, & percussit eum & interfecit, regnauitq; p eo anno vicesimo Ioathan filij Oziæ.] Ioathan, vt ait scriptura, xv. anois regnauit: qualiter ergo anno regni eius xx. regnauit Osee? Respõdetur, ꝙ xv. annis regnauit, patre suo defuncto, sed antè p aliquot annos regnauerat, illo viuẽte atq; leproso. Reliqua aũt sermonum Phacee, & vniuersa q̃ fecit, nõne hæc scripta sunt in libro sermõum dierũ regũ Israel? Anno secundo Phacee filij Romeliæ regis Israel, regnauit Ioathan filius Oziæ regis Iuda. XXV. annorum erat cũ regnare cœpisset, & xvj. annis regnauit in Hierusalẽ. Nomẽ matris eius Ierusa filia Sadoc,

doc,fecitq; quod erat placitum coram dño,iuxta oĩa quæ fecit Ozias pater suus, operatus est.]
Vndè Hieronymus super Esaiam,vocauit eum iustissimum,& 2.Paral. magnificentia, prosperi- Hieronym.
tas,fortitudo,& iustitia eius scribuntur, de quibus & Iosephus magnificè scribit.[Veruntñ excel 1.Para.29.
sa non abstulit.Adhuc populus immolabat & adolebat incensum in excelsis. Ipse ædificauit por Iose. lib.9.
tam domus dñi sublimissimam]Circa hoc scribit quidam:dicunt communiter doctores nostri, ant.Iu.ca.15.
q̃ ista est porta quæ in Actis vocatur porta templi speciosa, sed hoc non videtur verum, qm̃ Na-
buzardan incendit templum & domum regis,& ciuitatem Hierusalẽ:ideo porta de qua in Acti- Acto.3.
bus,fuit diu posteà ædificata,& Iosephus velle videtur q̃ fuit constructa ab Herode Ascalonita. 4.Reg.25.
Verùm his obuiat q̃ Magister in hist.loquitur:Hæc est quę in Actibus Apostolorum speciosa vo Pet.Co.hist.
catur, & ab Hebræis porta Ioathan dicitur, hæc sola remansit in euersione facta per Chaldæos. li.4.re.c.24.
[Reliqua aũt sermonum Ioathan,& vniuersa quæ fecit,nónne hæc scripta sunt in lib.sermonum
dierum regum Iuda?In diebus illis cœpit dñs mittere in Iudam Razin regem Syriæ, & Phacee fi-
lium Romelię]ad castigandum per eos quædam peccata populi Iudę,qui à tempore Salamonis
& deinceps,noo cessauit immolare & adolere seu cremare incẽsa in locis sublimibus,quod,tem
plo constructo,non licuit,q̃uis fieret ad Dei honorem.[Et dormiuit Ioathan cum patribus suis,
sepultusq; est in ciuitate Dauid patris sui,& regnauit Achaz filius eius pro eo.] ¶Spiritaliter hic
docemur,qualiter inter superbos semper sunt iurgia,& quanta facinora gignat ambitio,& qua- Pro.13.
liter regnum in se diuisum,celeriter desoletur.Nam & regnum Israel in p̃fatis tyrannicis règibus Mat.12.
habuit finem.Tales aũt reges raro aut oũq̃ habent cordis tranquillitatem, sed insidias assiduè Luc.11.
suspicantur,vixq; alicui credunt,quia nec ipsi fidelitatem seruârunt.ideò scriptum est: Sonitus Iob.15.
terroris semper in auribus impij,& cùm pax sit,ille insidias suspicatur. In libro quoq; Sapientiæ
legitur:Semper præsumit sæua perturbata conscientia.Nihil enim est timor,nisi præsumptionis Sap.17.
auxilium.Econtrà innocentes & recti,qui sibi conscij non sunt q̃ nocuerũt alijs, magna securi-
tate lætantur.¶Postremò,per Oziam qui sibi sacerdotale vsurpauit officium, benè intelligun-
tur principes seculares,q̃ se de ecclesiasticis beneficijs ac dignitatibus conferendis,aut alijs pro-
curandis,vltra suam se intromittunt mensuram.sicq́ue cupiditatis & elationis incurrunt leprã,
& innumerabilibus atque grauissimis inuoluuntur peccatis.

¶Expositio cap.16.Anno 17.Phacee filij Romeliæ &c. Art. 19.

REgnatio,transgressio atque punitio regis Achab, hic describuntur, de quibus etiam 2.Pa-
ral.28.tractatur,& ibi pro magna parte exposita sunt quæ hic scribũtur.[Anno 17. Phacee
filij Romeliæ,regnauit Achaz filius Ioathan regis Iuda. Viginti aonorũ erat Achaz, cùm regna-
re cœpisset,& 16.annis regnauit in Hierusalem.Non fecit quod erat placitum io conspectu dñi
Dei sui,sicut Dauid pater eius,sed ambulauit in vijs regum Israel:quia prauissimus fuit idolola-
tra,nec S.Esaiæ prophetæ audire voluit monita.[Insupèr & filium suum consecrauit,transferẽs Esa.7.
per ignem,secundum idola gentium,quæ dissipauit dñs coram filijs Israel. immolabat quoq; vi
ctimas,& adolebat incensum]i.thymiama seu thura cremauit ad idolorum honorem,[in excel-
sis & in collibus & sub omni ligno frondoso]& in valle Ben Ennon.fuit vir nomine Ennon,ad
quem vallis illa extra & prope Hierusalem pertinebat.indè dicta est vallis Ben Ennon,i.vallis fi
lij Ennon,& lustrauit,i.purgauit filios suos in igne,trahendo eos per ignem, [iuxta ritum genti
um]credens in igne esse vim purgatiuam etiam spũalium rerum. Iosephus ait, q̃ vnum de filijs Iose.lib.9.
suis obtulit dijs suis io holocaustum more Chananæorum,ex quo aliqui putant, q̃ filium illum an.Iu.ca.13
fecit igne cõsumi & mori.Et tradidit eum dñs in manu regis Syriæ. Manibus quoq; regis Israel
traditus est,quod totum in præallegato 2.Paral.28.fuit expositum,& ibi est requirendum, ex q̃-
bus patent quæ in isto sequuntur cap.[Tunc ascendit Razin rex Syriæ, & Phacee filius Rome-
liæ rex Israel,in Hierusalem]i.ad eam.[ad p̃liandum]i.ad obsidendũ eandẽ,quã tñ obtinere non
poterant, q̃a triplici muro fortissimè fuit circundata.Hinc subditur: [Cumq; obsiderent]ipsum
[Achaz]in Hierusalem existentem,[non valuerunt superare eum.]iõ in bello rex Israel contra
Achaz p̃ualuit,sicut 2.Paral.28.recitatur.[In illo tẽpore restituit Razin rex Syrię Ailam]i.vrbem
sic dictam[Syriæ]i.regno suo,[& eiecit Iudæos de Aila. Et Idumæi & Syri venerunt in Ailam,&
habitauerunt ibi vsq; in diem hanc.]Nempe vt Iosephus narrat,vidẽs rex Syriæ se non posse Hi- Ibid.
erusalem capere,recessit ab eius obsidione,oppugnauitq; Ailam ad mare rubrũ positam,eamq;
cepit,& habitatores eius occidit, alijs quoq; ciuitatibus in circuitu similiter fecit,Iudæos vbiq;
occidẽs,ac magnam indè reportans prædam,cum suo exercitu in Damascum reuersus est. [Mi-
sit aũt Achaz nuncios ad Theglath Phalaasar,regem Assyriorum,dicens:Seruus tuus & filius tu-
us ego sum.Ascende,& saluum me fac de manu regis Syriæ,& de manu regis Israel, q̃ cõsurrexe
runt aduersum me.Et cùm collegisset argentum & aurum,quod inueniri potuit in domo dñi &
in thesauris regis,misit regi Assyriorum munera. Qui & acquieuit voluntati eius. Ascendit rex
Assyriorum in Damascum,& vastauit eam,& transtulit habitatores eius Cyrenen. Razin autem

interfecit. Perrexitq; rex Achaz in occursum Theglath Phalaasar regi Assyriorum, in Damascū,]
Ista in præallegato 2.Paral.28.exposita sunt.[Cumq; vidisset] Achaz rex[altare Damasci,]super
quod Syri suis idolis immolabant,[misit ad Vriam sacerdotem] i. pontificem [exemplar eius &
similitudinem,iuxta omne opus eius,]vt Vrias simile altare faceret in templo Hierusalem. [Ex-
truxitq; Vrias sacerdos altare iuxta omia quæ præceperat rex Achaz de Damasco,ita fecit sacer-
dos Vrias,donec veniret rex Achaz de Damasco. Cumq; venisset rex de Damasco] in Hierusa-
lem,[vidit altare & veneratus est illud]altare sacrilegum, quod interim per manum artificum fe
cit Vrias,& veneratus est illud,offerendo super illud idolis suis. [Ascenditque & immolauit ho
locausta & sacrificium suum, & libauit libamina,& fudit sanguinem pacificorum, quæ obtule-
rat super altare. Porrò altare æreum quod erat coram dño,] hoc est, ad Dei honorem consecra-
tum & situm in atrio sacerdotum,videlicet altare holocausti factum à Salamone,[transtulit de fa
cie templi,& de loco altaris,& de loco templi dñi:]i.de loco suo, putà d eatrio quod erat ante
ingressum templi,in quo atrio secundum legem debuit stare.[Posuitq; illud ex latere altaris] ab
3.Reg.7. Vria facti,tanq̃ vilius illo,& ne super illud decætero fieret Deo oblatio,[ad aquilonem. Præce-
Exo.25. pitq; rex Achaz Vriæ sacerdoti,dicēs:Super altare maius]quod tu fecisti dijs Syrorum, quod im
pijssimus iste idololatra reputauit pstantius duobus altaribus Dei,videlicet altari holocausti at-
que altari thymiamatis.[offer]dijs quos colo [holocaustum matutinum & sacrificium vesperti-
num & holocaustum regis,& sacrificia eius,& holocaustū vniuersi populi terræ,& sacrificia eo-
rum & libamina,& oēm sanguinem holocausti,& vniuersum sanguinem victimæ super illud ef-
Leuit.1. fundes.]Ex his constat, q superstitiosissimus iste Achaz iussit idolis immolari holocausta & sa-
crificia,quę secundum legem offerri debebant vero Deo ad suę maiestatis honorem,& pro deli
Iose.lib.9. an.Iu.ca.13 cto,atq; pro peccato dimittendis,& pro pace obtinenda atq; cōseruanda,& pro gratiarum acti-
one,oblationes quoq; spontaneas & sacrificia offerenda pro rege atq; pro cōmunitate ac cęteris
4.Reg.20. causis,de qbus in Leuitico diffusè lex loquit. Hinc Iosephus ptestatur, q Achaz fuit tam stultus,
& à ratione tam alienus,q deos adorauit Syrorum, q nec Syriam de manu eruerunt regis Assy-
riorum.[Altare verò ęreum]s.altare holocausti Deo dedicatum,[erit paratum ad voluntatē me
am]i.cōuertetur in vsum mihi placentē,de quo altari,vt multi dicūt, fecit horologium celebre
3.Reg.6. ac famosum,de quo infrà habetur.[Fecit igit Vrias sacerdos, iuxta oïa quę pcepit ei rex Achaz.]
cùm tñ magis debuerit mori,q̃ in rebus tam vitiosis regi parére.[Tulit aūt]i.de pprijs ac debitis
locis abstulit[rex Achaz cælatas]i.sculptas[bases]quæ suppositæ erant columnis in templo, [&
luterem]i.mare æneum[qui erat desupèr]hoc est,super boues æneos stetit,intelligendo per lu-
terem pluraliter luteres,in qbus lauabant ministri templi.[& mare]i.lauatorium tale quodcun-
que[deposuit de bobus æreis,q sustētabāt illud]quod eis innitebatur, [& posuit super pauimen
tum stratum lapide]i.in loco indigno, ne quis vteretur eis in deitatis obsequio.[Musach quoq;
sabbati quod ædificauerat in templo]i.gazophylacium,in quod mittebant regum oblationes,
psertim in sabbatis pro necessarijs in templo per hebdomadā.corbona verò est gazophylacium
sacerdotum.[& ingressum regis exterius]i.viam seu portam,per quam de palatio ad templū cau
sa orandi & sacrificandi ibant reges Iuda, [cōuertit in tēplum dñi] i. de pprijs abstulit locis seu
dissipauit,obturauitq; viam illam versus templū,ne qs decętero per eam iret ad templū causa co
lendi Deum,& hoc fecit[propter regem Assyriorum,]i.ad cōplacendū illi,& vt videret siue per-
ciperet,qualiter ipse cōformaret se illi in deorū cultura. At verò aliq putāt, q Musach fuit sedes
regalis in porticu templi,in qua reges dieb' solennib' residebāt.de ptactis aūt vasis,materijs atq;
ornatib' templi,copiosè tractatum est suprà 3.Reg.7.[Reliqua aūt verborum Achaz, & oïa quæ
fecit,nónne hæc scripta sunt in lib.sermonum dierum Iuda?Dormiuitq; Achaz cum patribus su
is,& sepultus est cum eis in ciuitate Dauid,& regnauit Ezechias filius eius pro eo.]

¶Expositio cap.17.Anno 12.Achaz regis Iuda. Art. 20.

Fit mentio in isto cap.de vltimo decem tribuum rege,& translatione ac captiuitate tribuum
earundem.[Anno 12.Achaz regis Iuda regnauit Osee filius Ela in Samaria super Israel 9.an-
nis.]Circa hoc oritur difficultas de numero isto, qm in pcedenti cap. habetur, q anno 17. Pha-
cee regis Israel,cœperit ipse Achaz regnare,qui(vt in eodem cap.fertur) regnauit 16.annis, sicq;
in principio regni Achaz nō restabāt nisi tres vel ad maius 4.anni regnationi Phacee:ergo Osee,
qui occiso ipso Phacee,successit in principatu,exorsus est regnare quarto ipsius Achaz anno.Ad
4.Reg.15. hoc dupliciter respōdetur.Primò,q Osee 8.annis fuit tributarius & subiectus regi Assyriorum,
& 9.anno,qui fuit duodecimus annus regni Achaz,cœpit liber regnare, sicq; annus ille vocatur
hic primus annus regni ipsius.Secundò,q non regnauit pacificè,nisi 12.anno, ideò dicitur tunc
regnare cœpisse, qm antè habuit rixas & guerras contra fautores, amicos, & propinquos ipsius
Phacee quem interfecit. Aliqui verò dicunt, q prioribus annis multo deteriùs regnauit q̃ an-
tè,ideò illi anni ei non computantur.[fecitq; malum coram dño,sed non sicut]i.tam grauiter[re

ges Israel, qui ante eum fuerũt,]quia permisit filios Israel accedere templum dñi in Hierusalem ad adorandum & sacrificandum ibidẽm,quod prædecessores sui prohibuerunt & impediuerũt pro posse. Hinc super illud Ose.10. Diuisum est cor eorum,nunc interibũt,scribit Hieronymus: Hieronym⁹.
Dicunt Hebræi,ꝙ q̃diu reges decem tribuum & ipsæ tribus pari consensu idola honorabãt seu aureos vitulos adorabant,non venit earum captiuitas: quia tunc crimina populi aliqualiter excusabanť ex tyrannide iussioneq; regum inducentiũ ad idololatriam, & ꝓhibentium ire ad templum Hierusalem. Vltimus verò rex Israel, dictus Osee,q licèt fecerit malum coram dño, non tñ sicut patres eius,ꝓcepit ne vituli aurei tanto studio colerenť,contulitq; licentiã populo suo eundi & sacrificandi in templo Dei,ad quod populus eť contradixit, sicq́ue per dissensionem diuisum fuit cor populi à corde regis,ideò populus nullam de sua idololatria excusationẽ habebat, propter quod ab Assyrijs capt⁹ fuit,vt infrà in isto habetur cap. Circa hoc scribit Lyra: Causa ob quam Osee permisit populum suum ire in Hierusalem,fuit, vt R.Salamon dicit, qm̃ aurei vituli R.Salomon
iam erant amoti & capti per reges Syrorum & Assyriorum,qa terram Israel fuerãt deprædati,sed verius reor quod Magister in historijs narrat,dicendo: Tradunt Hebræi ꝙ Manahem rex decem Pet.Co.hist. li.4.Re.c.16.
tribuum,inter cætera munera & tributa misit regi Assyriorum vitulos aureos,non tñ verè delati fuerunt ad regem illum,qm̃ sacerdotes dolo tulerunt & absconderunt aureos vitulos, & fecerũt æreos deauratos similes illis,& illos misit Manahem regi Assyriorum: qua fraude percepta,reges Assyriorum plurimùm exarserunt cõtra Israel.[Contra hunc Osee ascẽdit Salmanazar rex Assyriorum,& factus est ei Osee seruus, reddebatq; illi tributa,]qa nequiuit regi illi resistere, & propter peccata sua fuit indignus diuino subsidio.[Cumq; deprahendisset rex Assyriorum Osee, ꝙ rebellare nitens,misisset nuncios ad Sua regem Aegypti,ne ꝓstaret tributa regi Assyriorum, sicut singulis annis solitus erat,obsedit eum,& vinctum misit in carcerem.] qualiter aũt & q̃diu & vbi obsederit ac vinxerit eum, paulopòst subditur,idcircò istud per anticipatiõem hic dicitur. [peruagatusq; est oẽm terram]i.terram Israel cum suo exercitu percurrebat & affligebat, nullo sibi resistente,[& ascendẽs Samariã,obsedit eam 3.annis. Anno aũt 9. Osee cepit rex Assyriorum Samariam,]& tunc in ea cum alijs cepit Osee regem, [& transtulit Israel in Assyrios, posuitq́ue eos]i. tribus regni Israel nondũ translatas[in Halah & in Habor iuxta fluuium Gozam in ciuitatibus Medorum.]Vndè in Scholast. recitatur hist. ꝙ transtulit septem tribus quæ manserant. Dictum est eñi suprà, qualiter Theglathphalasar rex Assyriorum cepit & transtulit duas tribus cum Pet.Cô.hist. li.4.Re.c.16.
dimidia,& tantos de Nephthalim & etiam de Zabulon,vt legitur, ꝙ poterant dici æquiualenter tres tribus,idq; fuit exordium captiuitatis decem tribuum. Cõsequenter in textu diffusè describitur causa captiuitatis tribuũ Israel,nec est difficultas in litera. [Factum est eñi cùm peccassent 4.Reg.15.
filij Israel]multipliciter per idololatriam,ꝓsertim à tẽpore Hieroboam, q primò statuit vitulos aureos,[dño Deo suo,q eduxerat eos de terra Aegypti,de manu Pharaonis regis Aegypti, colue 3.Reg.12.13.
runt deos alienos,& ambulauerunt iuxta ritũ gentiũ,quas cõsumpserat dñs in cõspectu filiorum Israel,& regum Israel,qa similiter fecerãt. Et iritauerũt filij Israel verbis non rectis dñm Deum suum,& ędificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis,à turre custodũ]i.à turribus,in qbus perpauci moranť,qa in turre custodum solent esse soli custodes.[vsq; ad ciuitatẽ munitam,]hoc est, per oĩa loca territorij sui.[Feceruntq; sibi statuas & lucos in oĩ colle sublimi,& subter omne lignum nemorosum,& adolebant ibi incensum super aras in morem gentiũ, quas trãstulerat dñs à facie eorum. Feceruntq; verba pessima iritãtes dñm,]qa & pessima verba loquebanť, idola adorando,& vitiosissima facta significata per verba,egẽrunt. Frequẽter eteñ in scripturis accipitur verbum seu sermo,pro re significata per verbum. Vndè subiungiť,[& coluerunt immunditias]i. sordidissima idola & eorum spurcitias,[de qbus præcepit dñs eis ne facerent verbum hoc]i.idololatrias tales.[Et testificatus est dñs]i.prædixit eis atque hortatus est,[in Israel & in Iuda per manum oĩm ꝓphetarum & videntiũ,dicẽs: Reuertimini]per veram cõtritionem,[à vijs vestris pessimis,]imò & ab itineribus ad idolorum culturam ducẽtibus,[& custodite ꝓcepta mea & cæremonias,iuxta oẽm legem quam præcepi patribus vestris,& sicut misi ad vos in manu seruorum meorum ꝓphetarum. Qui non audierunt,sed indurauerunt ceruicem suam, iuxta ceruicem patrum suorum,qui noluerunt obedire dño Deo suo,& abiecerunt legitima eius,]i. diuinæ legis præcepta,ꝓsertim cæremonialia & iudicialia,[& pactum]i.decalogũ,[quod pepigit cum patribus eorum,& testificationes qbus testificatus est eos]i.cõminationes & ꝓnunciationes pœnarum quas eis prædixit,[secutiq; sunt vanitates,& vanè egẽrunt,& sequuti sunt gentes quæ erant per circuitum eorum,super qbus præceperat dñs eis,vt non facerent,sicut & illæ faciebant. Et dereliquerunt oĩa præcepta dñi Dei sui: feceruntq; sibi cõflatiles duos vitulos & lucos, & adorauerũt vniuersam militiam cæli. Seruieruntq; Baal,& cõsecrauerunt filios suos & filias suas per ignem. Et diuinationi inseruiebant,& augurijs. Et tradiderunt se]i. paratos exhibuerunt,& tentatoribus dæmonibus per impium cõsensum se subiecerunt, [vt facerent malum coram dño, & iritauerũt

 eum.

cum.Iratusq́; est dn̄s vehementer Israeli,& abstulit eos à conspectu suo]i.pietatis suę respectum,
defensionem &opem eis subtraxit,vel abstulit eos de conspectu suo,i.de terra ꝓmissionis,quam
& cuius inhabitatores olim iustos cōsueuit cum speciali adspicere pietate,,sicut Deut.4.legitur:
Oculi dn̄i Dei tui in ea sunt. [& non remāsit]in terra ꝓmissionis,[nisi tribus Iuda tm̄modò]i.po
pulus regni Iudæ,vt in tribu Iuda intelligant includi tribus Leui ac Beniamin,iuxta sensum quo
posteri Dauid dicunt̄ super terram Iuda tm̄ regnasse.Nihilominùs tēporibus qbus reges Assyri-
orum captiuauerunt tres tribus,& posteà septem,multi valdè ex decem tribubus fugerunt ad re-
gna vicina per gyrum,atq;in locis abditis ad regnum Iudę se abscōderunt,ac post recessum Assy
riorum redierunt ad pristina loca. Vndè frequenter fit mentio de posteritate decē tribuum, quæ
3.Reg.12.15. posteà in terra ꝓmissionis est cōmorata. [Sed nec ipse Iuda custodiuit mandata dn̄i Dei sui]qm̄
4.Reg.3.8.9. multi reges Iudæ,videlicet Roboam,Abia,Ioram,Ahasia,Ioas,Amasias&Achaz ad idololatriam
4.Reg.14.16 & alia vitia declinauerunt cum maxima parte populi sui,vt patet ex ꝑinductis:ideò subdit̄:[Ve-
runtn̄ errauit& ambulauit in erroribꝰ]i.idololatrijs,cæterisq́; peccatis,[Israel]i.decem tribuum
3.Reg.19. ac regum earum,[quos operatus fuerat.Proiecitq́; dn̄s]i.sua misericordia iustissimè repulit aut
reliquit,[omē semen Israel,i.decem tribus pro maxima parte ac reges earum reliquit,itaq; omne
3.Reg.12. semen Israel,i.quosdā,imò &multos de singulis tribubus,tn̄ etiam sub Helia 7.millia erāt iusto-
rum in Israelis regno,[& afflixit eos,& tradidit eos in manus diripientiū, donec proijceret eos à
facie sua,ex eo iam tēpore quo scissus est Israel]i.populus decē tribuum,[à domo Dauid,& con-
stituerūt sibi regem Hieroboam filium Nabat.]Hoc est,à tēpore quo assumpserūt ꝓ rege ipsum
Hieroboam.[Separauit em̄ Hieroboam Israel à dn̄o Deo,& peccare eos fecit pc̄m̄ magnum. Et
ambulauerunt filij Israel in vniuersis peccatis Hieroboam,quæ fecerat,& non recesserūt ab eis,
vsquequò dn̄s auferret Israel à facie sua,sicut loquutus fuerat in manu oīm seruorum suorum ꝓ-
phetarum. Trāslatusq́; est Israel de terra sua in Assyrios vsq; in diē hanc. Adduxit aūt rex Assyrio-
rum viros de Babylone,& de Cutha, & de Aua, & de Hemath, & de Sepharuaim,]i.de diuersis
impetij sui prouincijs quosdā,[& collocauit eos in ciuitatibus Samarię ꝓ filijs Israel. Qui posse-
derunt Samariam]i.vrbem metropolim seu ꝓinciam sic vocatā,[& habitauerūt in vrbibꝰ suis,]
vt illi sibi essent fideles,nec rebelles esse ꝓsumerent sicut filij Israel.[Cumq́;]ibi [inhabitare cœ-
pissent,nō timebāt dn̄m]sed idola sua colebāt,in quorū cultu fuerāt educati.[Et immisit eis dn̄s
leones q interficiebāt eos]i.multos illorum.[Nunciatūq́; est regi Assyriorum,& dictū:gētes quas
trāstulisti & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ,ignorāt legitima Dei terre]i.obseruantias le
gales ac iussiōes Dei Israel,[& immisit in eos dn̄s leones.]Fuit aūt opinio multorū gentiliū, q̄ di
uersis terris ac regnis diuersi dij ꝑessent,quorū quilibet in terra suæ prouinciæ subdita,vellet coli.
[Et eccè interfieiūt eos,eo q̄ ignorēt ritum Dei terrę.Præcepit aūt rex Assyriorum,dicēs:Ducite
illuc vnum de sacerdotibus quos indè captiuos]huc[adduxistis,vt vadat & habitet cum eis,&do
ceat eos legitima Dei terræ]illius.[Igitur cùm venisset vnus de sacerdotibus his q captiui ducti
fuerāt de Samaria,habitauit in Bethel,& docebat eos]ille sacerdos,[quō colerēt dn̄m,]saltem eo
modo quo decē tribus iam diu eū coluerāt,q cum hoc vitulis aureis ac idolis seruierūt: sic & isti
didicerunt aliqualiter vnum summū Deum cognoscere,& ei aliqualem seruitutem impendere,
& cum hoc coluerunt deos suos quos antè colere soliti erāt,erātq́; qnq; gētes quarū q̄libet suum
Iose. lib. 9. idolum fecit ac coluit,vt narratur in litera. Hinc Iosephus refert:Erāt aūt qnq; gētes, & eum de-
an.Iu.ca.15 os suo more proprio colerēt,ad iracundiā & furorem Deum maximū ꝓuocauerunt. Venitq́; pe-
stilentia super eos,per quam corrupti,cùm nullam malorum medicinam inuenire possent, De-
um maximū pro salute colere cœperunt. Mittentesq́; ad regem Assyriorum legatos, supplicaue-
runt vt destinaret eis sacerdotes ex captiuis Israelitarū:quo mittente, sacerdotes Dei & legis cul
turam eos edocuerunt,& cùm cœpissent Deum summa deuotione venerari, pestilentia repentè
Pet.Cō.hist. cessauit. Hinc quoq; in Scholast.cōtinet̄ hist. Habitauit sacerdos ille in Bethel,& susceperūt gen
li.4.re.c.26. tes illæ circuncisionē & legitima Dei Israel. Nam sacerdos ille legem Mosis scriptam antiquiori-
bus literis secum portauit. Vndè aliq opinant̄ q̄ Esdras recuperauit Pentateuchū Mosis ex literis
Samaritanorum.[Et vnaquæq; gens fabricata est deum suum. Posuerūtq́; eos in phanis excelsis,
quæ fecerāt Samaritæ,gens & gens in vrbibus suis in qbus habitabāt. viri em̄ Babylonij fecerūt
Sochoth Benoth,viri aūt Cutheni fecerūt Nergel,& viri de Hemath fecerūt Asima. Porrò Euæi
fecerūt Nibahas,& Tharthac. Hi aūt q erāt de Sepharuaim,comburebāt filios suos igni Adrame-
lech & Anamelech dijs Sepharuaim,& nihilominùs colebāt dn̄m. Fecerūt aūt sibi de nouissimis
sacerdotes excelsorum:]i.gentes illæ acceperūt sibi sacerdotes de infimis & vilioribus qbusque
hoībus,non de semine Aaron. Vndè cōstat, q̄ non coluerūt Deum Israel totam legē Mosis seruan
do,sed aliqua eius mandata,& isti sacerdotes erāt sacerdotes excelsorum,i. deorum quos reputa
uerunt excelsos,& quos colebāt in altis locis. idcircò subiungit̄:[ponebāt eos in phanis]i.tēplis
deorum[sublimibus. Et cùm dn̄m colerēt,dijs quoq; suis seruiebāt, iuxta consuetudinē gētium,
de

de q̄bus tranſlati fuerant in Samariam. Vſq; in p̄ſentem diem morem ſequunt̄ antiquum. Non ti
ment dn̄m] filiali aut initiali timore, ſed ſolùm ſeruili, [neq; cuſtodiunt cæremonias eius, atq; iu
dicia, & legem, & mandatū, quod præceperat dn̄s filijs Iacob, quem cognominauit Iſrael, & per-
cuſſerat cum eis pactum, & mandauerat eis, dicens: Nolite timere deos alienos, & nō adoretis eos
neq; colatis eos, & non immoletis eis, ſed dn̄m Deum veſtrū, q̄ eduxit vos de terra Aegypti in for
titudine magna & in brachio extento, ipſum timete, & illum adorate, & ipſi immolate. Cæremo
nias quoq; & iudicia & legem & mandatum quod ſcripſit vobis, cuſtodite, vt faciatis cunctis di
ebus, & non timeatis deos alienos. Et pactum quod percuſſit vobiſcum, nolite obliuiſci, nec co-
latis deos alienos, ſed dn̄m Deum veſtrū timete, & ipſe eruet vos de manu oīm inimicorū veſtro-
rum. Illi verò non audierunt, ſed iuxta conſuetudinē ſuam priſtinam perpetrabāt. Fuerunt igitur
gentes iſtæ timentes q̄dem dn̄m, ſed nihilominùs & idolis ſuis ſeruientes. Nam filij eorum & ne-
potes, ſicut fecerunt patres ſui, ita faciunt vſq; in p̄ſentem diem.] Deniq; q̄m̄ Deus oīpotens ter-
ram p̄miſſionis ad cultum ſuum ſpecialiter deputauit, voluit vt gentes ibi morantes, ſaltem ali-
qualiter cognoſcerēt, timerēt & colerēt eum, vt per hoc tēporalia incōmoda iam p̄tacta euade-
rēt, & terram tam egregiam lacte & melle manantē, poſſidere eſſent idonei. Nempe per timorem
illum ſeruilem & cultum Dei informē, non ſpiritalia & æterna, ſed tēporalia tm̄ bona p̄merue-
rūt. De his gētibus Ioſephus refert: Secundū eloquiū Hebræorum, Cuthæni vocant̄, q̄a p̄cipui in- Ioſe. lib. 9.
ter eos fuerūt adducti à p̄uincia quæ eſt prope fluuium noīe Cutha, Græcè aūt Samaritæ dicun- an. Iu. ca. 15
tur, nunc appellant̄ Samaritani cōmuniter: & q̄n̄ p̄ſperè ſucceſſit Iudæis, vocabāt eos cognatos:
dum verò videbāt eos deiectos, noluerūt eis cōmunicare deuotiōe aut gn̄e. Inſupèr circa hęc Ma
giſter in hiſt. ſcribit eſſe ambiguum, an Theglathphalaſar rex Aſſyriorum fuerit Phul rex Aſſyri- Pet. Co. hiſt.
orum, an alius. Veruntn̄ de hoc non videtur eſſe ambiguitas grandis, q̄m̄ ſuper Eſaiam ſcribit Hi li. 4. Re. c. 26. Hieronym⁹.
eronymus: Sacra narrat hiſtoria, primū Phul ſub Manahem rege vaſtaſſe decē tribus: ſecundum,
Theglathphalaſar ſub Phacee: tertiū, Salmanaſar ſub Oſee. Poſtremò, ſicut ait Apoſtolus, oīa in 1. Cor. 10.
figura cōtingebāt illis: ideò ſicut filij Iſrael grauiſſima ſua facinora cōtinuando tam diu, propri
am terram perdere meruerūt ac perdiderūt, ſic proh dolor Chr̄iani multas iam regiones, exigen-
tibus multis enormibusq; eorū exceſſibus amiſerūt, quæ nunc à Saracenis & Teucris, vaniſſima
impijſſimi ac immundiſſimi Machometi figmenta colētibus, poſſident̄. Veruntn̄ infinitæ ſapi-
entiæ Deus ita diſponit, q̄ Saraceni illi terram p̄miſſionis iam inhabitātes, vnum verum Deum
aliqualiter noſcūt, timēt & colūt, ſed varijs ſuperſtitionib⁹ inuoluunt̄, ſicut ex Alchorano proba
tur. ¶ Spiritaliter, per regem Aſſyriorum & ei⁹ exercitum, q̄ filios Iſrael ceperūt & trāſtulerūt de
terra p̄miſſionis in alienā, intelligit̄ diabolus & angeli eius, q̄ varijs modis fallūt ac ſuperāt Chri
ſtianos, & de filijs Eccleſiæ efficiūt filios Babylonis, atq; de membris Chriſti mēbra principis te-
nebrarum. Per gentes verò adductas in terram Samariæ, quæ & Deum ſimiliter timuerūt, & nihi
lominùs idola coluerūt, intelligunt̄ vitioſi credentes, q̄ dicūt ſe Deum cognoſcere, factis aūt ne- Tit. 1.
gāt: & cùm ſuperbijs, cupiditatibus aut obſcœnitatibus ſeruiāt carnis, aliqua tn̄ faciunt opera ex
ſuo gn̄e bona: ideò in vita hac ſuam ſortiunt̄ mercedem, deindè perpetua luunt tormēta, q̄m̄ ſer-
uus ſciens voluntatem domini ſui, & non faciens, plagis vapulabit multis. Luc. 12.

¶ Expoſitio cap. 18. Anno tertio Oſee filij Ela regis Iſrael. Art. 21.

REgis virtuoſi ac S. Ezechiæ gubernatio & virtutes, ac reformatio ſynagogæ ſub eo & ab eo,
hîc deſcribunt̄. [Anno 3. Oſee filij Ela regis Iſrael, regnauit Ezechias fili⁹ Achaz regis Iuda.
Vigintiq̄nq; annorum erat cùm regnare cœpiſſet, & 29. annis regnauit in Hieruſalem. nomē ma
tris eius Abi filia Zachariæ.] Circa hoc in Scholaſt. hiſt. additur, q̄ fuit filia Zachariæ, quem Ioas
rex Iuda iuſſerat lapidari. Sed cōtra hoc obijcit Lyra, q̄m̄ à principio regni Ioas vſq; ad principi- Pet. Cō. hiſt.
um regni Achaz, cuius vxor fuit iſta Abi, fluxerūt anni 138. vt cōſtat, cōputando annos q̄bus ab il li. 4. Re. c. 27.
lo tēpore ſucceſſiuè regnauerūt reges Iuda. ideò non videtur, q̄ tēpore Achaz fuerit apta cōiu-
gio, & p̄ſertim potēs cōcipere. Ad iſtud poterit dupliciter r̄n̄deri, q̄ dicitur filia illius Zachariæ, 4. Reg. 14.
non immediata, ſed mediata, ſicut frequēter in lib. Regū aliq̄ dicunt̄ filij aut filiæ ſui aui. Secun-
dò, q̄ non fluxerūt tot anni. Nam ipſi Ioas ſucceſſit in regno filius eius Amaſias, q̄ regnauit annis
29. vt iam dictum eſt, cui ſucceſſit filius eius Ozias, q̄ annis 52. regnauit, & illi ſucceſſit Ioathan,
q̄ 16. annis regnauit, q̄ anni ſimul ſunt 97. Verum eſt aūt q̄ Ioas 40. annis regnauit, ſed in princi-
pio regni ſui non lapidauit Zachariā, ſed poſteà diu, videlicet mortuo Ioiada pōtifice. Tn̄ ex iſto
benè cōſequit̄, q̄ iuxta cōmunē curſum dn̄a illa tēpore Achaz vetula fuiſſet, nec adoleſcētulo nu
pta. ideò prima r̄n̄ſio poteſt teneri. [Fecitq; quod erat bonum coram dn̄o, iuxta oīa quæ fecerat
Dauid pater eius. Ipſe diſſipauit excelſa] quod nullus regum Iuda legitur ante eum feciſſe, [& cō-
triuit ſtatuas, & ſuccidit lucos, cōfregitq; ſerpentē æneum quem fecerat Moſes] vt filij Iſrael ſer-
pentē illum intuendo, ſanarent̄ & p̄ſeruarent̄ à morſib⁹ ſerpentū ignitorum, quos dn̄s p̄pter eo-
rum peccata miſit in ipſos, vt habetur Numer. 21. Cur aūt Ezechias ſerpentē illum diſſipari præ-

ceperit,subditur:[Siqdem vsq; ad illud tēpus filij Israel adolebāt ei incēsum.] si fecerunt hoc,pu
tantes aliqd vitæ aut numinis esse in ipso serpente,fuit hoc idololatria manifesta & rudis error:
si aūt ad Dei honorē,q per illius serpentis intuitū exhibuit ꝓtactum bñficiū eis,adhuc habuit spe
ciem mali,& erat vitandū,nec est putandū,ꝙ oēs filij Israel cremauerūt serpēti illi incēsum.[vo-
cauitq; nomē eius Nehustan]quod interpretaẽ,æs eorum seu cuprum.q.d. Nihil vitæ aut deitatis
fuit in eo,sed erat æs & forma artificialis æri impressa.[Et in dño Deo Israel sperauit, itaq; post
4.Reg.22 eum non fuit similis ei de cunctis regibꝰ Iuda,sed neq; in his q ante eum fuerūt.]Hoc idem quasi
per totū infrà asseriẽ de Iosia.ideò nō est intelligendū,ꝙ absolutè loquēdo fuerit sanctior quoli
bet alio rege Iuda,cùm paulò infrà dñs dicat se ꝓtecturum ciuitatē Hierusalē,ꝓpter se & ꝓpter
Dauid seruum suum,in quo magna planè excellētia meritorū S.Dauid insinuaẽ,sed ꝙ in aliqbus
S.Ezechias fuit excellēs ꝑ cæteris regibꝰ Iuda,videlicet ꝙ statim in exordio regni sui cœpit arden
tissimè cultum Dei ac populū reformare,& qm̃ primus tulit excelsa,æneumq; dissipauit serpen-
tem,& qa ad eius instantiā Deus ꝑclarissima fecit miracula in Solis retrocessione, in Assyriorum
per angelum ꝓstratione,& vitā ipsiꝰ annis 15. ꝓlongando.Iuxta hunc modū de quolibet cōfesso-
4.Reg.20 re cātat Ecclesia:Nō est inuētus similis illi q cōseruaret legē excelsi.Nēpe vt ait Apostolus:Vnus-
Esa.38. qsq; donū suum habet à dño,alius qdem sic,alius verò sic.[& adhæsit dño]per mētis cōuersionē
Eccl.44. ad ipsum,[& non recessit à vestigijs eius]i.ꝑceptis & virtuosis operibus, q̄ imprimunẽ rōnali cre
2.Cor.7. aturæ à Deo,sicut pes figurā suam imprimit terræ,per q̄ homo sequiẽ Deum & eius implet volun
tatem,ipsumq; sequiẽ,quēadmodū vnus homo sequiẽ alium eius vestigia imitando. Vndè S.Iob
protestaẽ:Vestigia eius sequutꝰ est pes meus.Interdū tñ vestigia Dei dicunẽ occulti & imperscru-
tabiles eius effectus,de qbus Iob 23.& 12.legiẽ,forsitan vestigia Dei cōprẹhendes.[fecitq; manda
ta eius q̄ ꝑceperat dñs Mosi.Vndè & erat dñs cum eo,& in cunctis ad q̄ ꝓcedebat,sapiēter se age
bat]i.ordinatè & discretè in cūctis se habuit,prouidēs bona non solùm corā Deo, sed etiā coram
Rom.12. oibus hoibus.Hinc hortaẽ Apostolus:Oīa honestè & secundū ordinē fiāt in vobis,quod ad re-
1.Cor.14. ges ac ꝑsidentes ꝑcipuè pertinet,quorū est sua exēplaritate ac sapiētiali ꝓcessu subiectos dirige-
Sap.6. re.ideò scriptum est:Diligite lumē sapiæ oēs q ꝑestis populis. Vndè & suprà primo lib.fertur de
1.Reg.18. Dauid,ꝙ in oibus vijs suis prudēter agebat.Hæc tñ non sunt sic intelligenda,ꝙ nunq̄ à recta rati
one & medio virtutum defecerint,imò in venialibus quotidiè,& in mortalibus qñq; erāt culpa-
biles,quod de Dauid est certū. De Ezechia verò non videtur ex scriptura posse ꝓbari,nisi vt in-
4.re.11.16.24 frà habetur in legatione nunciorū regis Babylonis ad ipsum,qñ vt 2.Paral.32. asseriẽ,eleuatū est
cor eius.[Rebellauit quoq; cōtra regem Assyriorum,& non seruiuit ei]sub tributo, imò vt infrà
habetur,muniuit se cōtra illum.Primò tñ se obtulit paratum dare pecuniam regi Assyriorum,vt
Iosep.lib.10. ab impugnatione regni sui recederet,vt in isto habetur cap.Iosephus aūt scribit,ꝙ rex Assyrio-
an.iu.ca.1. rum Sennacherib misit ad Ezechiam cōminando,q totum eius principatū euerteret,nisi tributa
quæ pater eius priùs dabat,exolueret.Veruntñ nec in libro isto,neq; in Paralip.legiẽ Achaz sol-
uisse regi Assyriorum tributa,sed ꝙ misit regi Salmanazar munera magna,pecuniamq; promisit
4.Reg.16. eidem,quā persoluit,vt patuit suprà.[Ipse percussit Philistæos vsq; ad Gazā & oēs terminos eo-
rum,& à turre custodum vsq; ad ciuitatē munitam]i.ꝑsidia illorum ac oppida seu castella & vr-
Esa.14. bes fortes,de qua re prophetauit Esaias,dicendo:Ne læteris Philistęa,qa cōminuta est virga per-
cussoris tui.de radice enim reguli egredietur coluber,& semen eius absorbens volucrem. [An-
4.Reg.17. no quarto regis Ezechiæ qui erat annus septimus Osee,filij Ela,regis Israel, ascendit Salmana-
sar rex Assyriorum Samariam,& oppugnauit eam, & cepit. Nam post annos tres, anno 6. Eze-
chiæ,i.nono anno Osee regis Israel capta est Samaria,& transtulit rex Assyriorum Israel in Assy-
rios,collocauitq; eos in Aila & in Habor fluuijs Gozan, in ciuitatibus Medorū,qa non audierunt
vocem dñi Dei sui,sed prætergressi sunt pactum eius.Omnia quæ præceperat Moses seruus dñi,
non audierunt neque fecerunt.Anno 14. regis Ezechiæ, ascendit Sennacherib rex Assyriorum
ad vniuersas ciuitates Iuda munitas,& cepit eas.]Istud præcedenti cap. pleniùs est descriptum,
& hìc breuiter epilogatur & recapitulatur,ad continuandum historiam ipsius Sennacherib im-
pugnantis regnum Judæ,historię Salmanazar impugnatoris regni Samariæ. ¶Sed quæri potest,
quia si anno 4.Ezechiæ Salmanazar obsedit Samariam, atque post annos 3.cepit eam, ergo an-
no 7.Ezechiæ cepit eandem?Ad quod faciliter respondetur,si dicatur, quòd in principio 4.an-
ni Ezechiæ illam obsederit,& dato quòd in fine illius 4.anni obsederit ipsam,adhuc verificatur
quod dictum est,dummodò in fine 6.anni Ezechiæ ipsam obtinuit. Sequitur qualiter Ezechias
à Sennacherib impugnatus fuit & liberatus.Denique tota historia huius cap.ac duorum sequen
tium, apud Esaiam plenariè originaliterq; habetur, & ibi iamdudum diffusè eam exposui:ideò
Esa.36.38.39. breuitati studens,hinc indè pertranseo,pauca tamen hìc verba adduntur, videlicet:[Tunc misit
Ezechias nuncios ad regem Assyriorum in Lachis] id est, ad vrbem regni sic dictam à rege illo
obsessam,[dicens:Peccaui] DEVM offendendo, ideò tribulationem promerui & satisfacere
opto,

opto.[Recede à me]i. ab impugnatione & territorio regni mei,[& oẽ quod imposueris mihi,fe
ram]i. quicquid argẽti & auri à me exegeris,pro viribus tibi mittã.[Indixit itaq; rex Assyriorum
Ezechiæ regi Iudæ trecẽta talenta argẽti,& triginta auri talenta. Deditq;]i. regi Assyriorũ misit
atq; exhibuit[oẽ argentum quod repertũ fuerat in domo dñi]i. oblatum & consecratũ Deo fuit
in tẽplo,quod necessitate cõpulsus cõuertit in vsum istũ pro cõmuni reipub. vtilitate ac pace,
quod aliter ei nõ licuisset,[& in thesauris regis]i. in ꝓprijs gazis & arcis.[In tẽpore illo cõfregit
Ezechias valuas]i.ianuas[tẽpli dñi,]auferẽdo ab eis preciosissima ornamẽta,quibus erãt operta
& decorata. Vndè subiungitur,[& laminas]i.lata frusta[auri quas ipse affixerat]valuis,quod ea-
dẽ excusat necessitate.Posteà quoq; ipse pijssimus Ezechias hæc oĩa liberalissimè recõpensauit,
& plura preciosioraq; tẽplo restituit,q̃ indè abstulerat.[& dedit eas regi Assyriorũ. Misit aũt rex
Assyriorũ Thartan & Robsarim & Rabsacen de Lachis ad regẽ Ezechiã,&c.] Nã impius ille insa
tiabilis,infidelissimusq; tyrãnus,receptis argẽto & auro quæ postulauit,mox trãsgressus est iura-
mentũ & pactũ quibus altrinxerat se,ꝙ ab Ezechia recederet,talẽtis auri & argẽti ꝓfatis sibi solu
tis,misitq; tres principes cũ grandi exercitu ad vrbẽ Hierusalẽ deuastãdã,vt sic Ezechias perterri
tus,exponeret ciuitatẽ volũtati Sennacherib,& inter tres principes illos Rabsaces videt fuisse su
perior,q̃uis hic vltimò nominetur,imò in Esaia solus exprimitur, & vt Iosephus refert, ipse fuit Esa. 36.
princeps militiæ,vel qa princeps erat totius exercitus atq; militiæ regis Assyrij,vel illius exerc'tꝰ Iose. lib. 10.
quẽ rex secũ misit ad vastandũ Hierusalẽ, ante cuius muros Rabsaces cũ suis castra fixit. Cætera an. iu. ca. 1.
huius cap. & duorũ sequentiũ capitulorũ expositio,super Esaiã requirant.Multa quoq; magnifi
ca de prosperitate,deuotione,opulentia, gestis ac virtutibus Ezechiæ secundo Paralipomenòn 2.Par.32.
continentur,quæ ibi etiam exposita sunt.

Reliqua super hoc caput dicenda & exponenda, super Esa. cap. 36. pius lector offendet.
Capitulum 19. hic transilitum lector apud Esa. cap. 37. tractatum reperiet.

¶ De his quæ Rabbi Paulus scribit circa reuersionem vmbræ per lineas decem in horo-
logio Achaz,& de opinione sua,qua dicit,solem tunc nõ redijsse nec motũ solitum va-
riasse, & de improbatione multorũ,quæ dicit circa istam materiam. Art. XXII.

IN capitulo isto 20. huius libri, & in Esaia cap. 38. habetur,quẽadmodùm dñs dedit regi Eze- Textus huiꝰ
chiæ signũ supernaturale,de hoc ꝙ sanãdus erat ab ægritudine sua tali,& fuit hoc signũ(vt in ca. 20. apud
istis capitulis refert scriptura)ꝙ dñs fecit reuerti vmbrã linearũ, per quas descẽderat in horolo- Esa. cap.38.
gio Achaz in sole retrorsum lineis decẽ,& dicunt doctores nõ solùm catholici,sed & Hebræi cõ requiratur
corditer, ꝙ reuersio illa vmbræ linearũ,causata fuit ex reditu solis retrocedẽtis. Porrò R.Paulus expositus.
dicit cõtrariũ,cuius verba volo primò cõmemorare,itaq; ait:Mirãdum est quare Deus voluit mi R.Paulus.
raculũ in summo gradu exercere,s. retrocessionẽ solis circa sanationẽ Ezechiæ,vbi videbat̃ suffi
cere vnũ de minimis.Hoc eñ miraculũ petiuit Ezechias solũ,vt certificaretur de sua sanatione, 4.Reg. 20.
& ꝙ ascẽderet tertia die in domũ dñi,vt patet in litera.Cõfirmatur hic ratio,Nã secundũ docto- Esa. 38.
res,miracula per Chrm̃ facta per transmutationẽ corporũ inferiorũ, non ita euidẽter oñdebant
eiꝰ diuinitatẽ,sicut miracula per ipsum facta per trãsmutationẽ motus cælestiũ corporũ, sed in sa
natiõe Ezechiæ nõ reqrebantur talia miracula. Prętereà tenebrę factę in Chri passiõe,factę sunt Matt. 27.
per interpositionẽ lunæ inter solẽ & terrã,cõtra quod(vt recitat Origenes)arguerũt aliqui filij Luc. 23.
seculi huiꝰ,dicẽtes: Quõ hoc factũ tã miraculosum nemo Gręcorũ aut Barbarorũ cõscripsit? Ad Origenes
qđ rñdent doctores,ꝙ astrologi tũc vndiq; existẽtes nõ solicitabantur de obseruãda eclipsi, qa
tunc nõ erat secundũ eorũ cõputum: ideò obscuritatẽ illã ex aliqua impressione aeris accidisse
putabãt:sed in Aegypto,vbi raro apparẽt nubes ꝓpter aeris serenitatẽ, solicitatus est Dionysius
& socij eius,vt circa illã obscuritatẽ solicitè intẽderẽt. Ex qbus in ꝓposito multo fortiùs est mi-
randũ,quõ astrologi vbiq; terrarũ diffusi,vidẽtes vnã diẽ excedere per viginti,vel saltẽ per decẽ
horas cõsuetã durationẽ,hoc nõ scripserunt,ꝙ nõ solũ de astrologis,sed & de regibus & princi-
pibus simplicibus est mirãdum,eos hoc in Chronicis nõ scripsisse: præsertìm qa si sol retroces-
sit vt coĩter,oportet ꝙ bis attigerit lineã meridianã,quod etiã à rusticis potuisset perpendi,sicq;
nulla videt̃ ratio excusans talẽ descriptionẽ.Nec valet quis dicere,ꝙ Babylonij solicitè inqrebãt
qualiter illud acciderit,& audito ꝙ propter Ezechiã,miserunt ad eũ,ad inquirẽdũ de hoc:quod
nõ videt̃ sufficere,ꝓpter tria.Primò,qm̃ retrocessio illa solis fuisset tã diuturna & euidẽs,ꝙ etiam
vulgaribus qbuscunq; vbiq; terrarũ patuisset, nõ tñ legit̃ de aliquo, ꝙ indè tractauit,scripsit aut
inuestigauit,nisi solùm de rege Babylonis.Secundò,qa Chaldæi erãt totaliter infideles,ideò nõ
habebant rationẽ eos cogentẽ,ꝙ illa mutatio haberet specialẽ respectũ ad Ezechiã,quanuis hoc
audierunt.Nã sicut hoc cõtigerat in horologio Achaz,ita in alijs horologijs in Chaldęa & vbiq;
terrarum,& sic non cogebãtur Babylonici credere hoc factum fuisse propter aliquam singula-
rem personam ex diuina prouidẽtia,sed potiùs secundum suam infidelitatem credidissent hoc
fieri ex aliqua causa occulta casuali aut naturali,sicut de Pharaone & Palæstinis legit̃, & de alijs

infidelibus,qui ea quæ videbant contra seu pręter cursum naturæ fieri,nõ attribuebant diuinæ
Exo. 8. 9. 10.11. potẽtiæ aut ꝓuidentię Dei,vt patet in Exodo,& 1. lib. Regũ. Tertiò, qa ex tanto augmẽto hora-
1. Reg. 6. rum illius diei contigissent magni errores in cõputatione cælestiũ motuũ, qui mẽsurantur & re-
ctificãtur per motum solis diurnũ,sed non legitur,ꝙ astrologi hoc percepissent , nec in eorum
cõputis de eclipsibus,cõiunctionibus seu oppositionibus planetarũ,posteà aliquis error notabi
lis successit,quod tñ necessariò cõtigisset,si tot horæ fuissent augmentatæ in die illo, & ipsi non
percepissent. Si aũt obijciatur,ꝙ eadẽ inconueniẽtia sequanť ex statione solis sub Iosue.Primò,
qm̃ minùs miraculũ ibĩ suffecisset.Secundò,qm̃ nullus astronomorũ illã stationẽ descripsit,nec
Iosue.10. indè fuit secutus error in cõputis eorum.Dicendũ ad primũ,quod illud sub Iosue factum,fuit ad
magnã gloriã Dei,qui populũ Israel voluit magnificare in cõspectu gentiũ,& ꝓlongatio illa fuit
vtilis,& quasi necessaria ad vltionẽ de inimicis,ad quã non sufficiebat modicũ tẽpus quod resta-
bat de die.Nihil aũt horum cõtingebat in sanatione Ezechiæ, p̃sertim in certificando eũ de sua
breui sanatiõe. Ad secundũ dicẽdum,ꝙ tẽpore Iosuę nondũ erat ars astronomiæ inuẽta.Nã Pto-
lemęus Philadelphus,q fuit ipsius principalis inuestigator & inuẽtor,nõ allegat de inuestigatio
nibus antiquis,nisi tm̃ à trecẽtis ferè annis ante ipsum,vt patet in Almagesti,& constat ꝙ Ptole-
męus ille fuit tẽpore Machabæorũ,ideò tẽpore Iosuę nõ fuit locꝰ notãdi talia,vel errãdi in talibꝰ
cõputis,secùs de tẽpore Ezechiæ,qñ hoĩes incipiebant inuestigare & cõsiderare cursus siderum,
Esa. 43. vt patet ex verbis Esaiæ in libro suo. ideò ad tollẽdũ admirationes p̃dictas,& ad veritatẽ literæ,
prout planè sonat,ꝓsequendã,aliter videtur dicẽdum,vndè absq; temeraria assertione , & salua
semper sctõrum & doctorũ authoritate, Dicẽdum ꝙ hoc signũ,secundũ propriã significationẽ
literæ ac cõuenientiã rationis,nõ fuit factũ in corpore solis,neq; in eius cursu, neq; in oibus ra-
dijs solis à sole per totum orbẽ ꝓcedẽtibus,sed solùm in radijs solis q̃ horologiũ Achaz ĩagebãt,
& in vmbra ipsius horologij à radijs solaribus,& interpositiõe corporis opaci eiusdẽ horologij
causata. Disposuit eñ Deus,ꝙ sole incedẽte cursu suo absq; vlla variatiõe ac retrocessione radij
solares in horologio Achaz tm̃, & non alibĩ retrocesserunt per decẽ gradus, & iterũ reuersi sunt
per alios decẽ gradus,in qua retrocessione & reuersiõe dies illa nec maior nec minor solito fuit.
4. Reg. 20 hanc expositionẽ testatur litera,dicens: Vis vt ascẽdat vmbra decẽ lineis?an vt reuertatur totidẽ
gradibus? in quibꝰ verbis nõ fit mẽtio de sole,sed solùm de vmbra.Idẽ patet ex rñsione Ezechiæ
Esa. 38. dicẽtis,facile est vmbrã crescere,& posteà sequitur,reduxit vmbrã per lineas. similiter in Esaiæ
Eccè ego reuerti faciã vmbrã linearũ. Nec obstat quod sequitur: Reuersus est sol decẽ lineis,qm̃
statim subdit,in lineis quas descẽderat,ad denotãdum ꝙ sol in suo cursu nõ descenderat,sed tm̃
2. Para. 32. in illis gradibus Achaz. similiter in Paral. legitur,ꝙ legati regis Babylonis missi fuerãt ad inter-
rogandũ de portẽto quod acciderat super terrã,non ait,in sole,sed super terrã,quod debet refer
ri ad terrã Iudæ,in qua erat Ezechias. aliâs nõ oportuisset ꝙ requirerẽt eũ,si in toto mundo cõti
gisset.Hæc Paulus iste,cuius verba pro parte omisi,ꝓlixitatẽ deuitãs. Circa hæc dico, ꝙ qa pro-
fessionẽ præmittit,affirmãs se loqui sine temeraria assertiõe ac salua sctõrum & doctorũ authori
tate,ideò piè & sobriè cõtra eum est disputãdum.Deniq; id solùm ad suę improbationẽ opinio-
nis reor sufficere,ꝙ oẽs expositores catholici & sancti doctores, & qui ab exordio super Esaiam
scripserũt,dicunt solẽ tunc retrocessisse,diẽq; illum ꝓlongatum fuisse ad minus per decẽ horas,
Hiero. puta Hieronymꝰ,Ambrosius,Beda,Haymo,Thomas quoq; doctores scholastici, qui super Esaiã
Ambro. scripserunt, vnanimiter ꝓtestãtur,vtpote magnus ille theologus & irrefragabilis doctor Alexan
Beda. der de Halis,Albertus magnus,Petrus de Tharẽtasia, multiq; alij.Insupèr sancti doctores,qui ab
Haymo. exordio primitiuæ fuerunt ecclesiæ, & ab apostolis gloriosis instructi erãt, ita sensisse noscñtur,
Diony. videlicet sacratissimus ille princeps theologorũ D.Dionysius,qui in epistola ad Polycarpũ aper
tissimè docet hoc,vbi etiam sentire videtur,ꝙ dies illa per viginti horas fuerit prolongata. Et-
enim ait,quòd fuit penè triplicata,prout super Esaiam pleniùs introduxi, & certè sola tanti pa-
tris authoritas debuit Paulum hunc refrenare à sua prætacta opinione, præsertim cùm theolo-
gicissimus Dionysius in talibus credatur à Paulo apostolo informatus, prout ipsemet in libris
suis tãgit frequenter.Pręterea motiua R. Pauli nullius sunt vigoris. Nam quod primò inducit mi
randum esse,quòd Deus tam magnum fecisset miraculum ad certificandum Ezechiam de sua cu
ratione,& ꝙ tertia die ascenderet templum, & ꝙ ad certificationem huiusmodi non requireba
tur tam summum miraculum,quod ad probationẽ deitatis Christi suffecit. Hoc inquam ex ver-
Ephe. 1. bis Apostoli soluitur,qui affirmat,ꝙ Deus operatur oĩa secundum propositum voluntatis suæ,
Roman. 11. & secundum voluntatẽ consilij sui.Itemq; Quis cognouit sensum dñi?qui etiam in euãgelio lo-
Matt. 20. 2. Cor. 18. quitur:An nõ licet mihi,quod volo,facere?In talibus ergo debemus nostrũ intellectum in capti
uitatẽ redigere,& ꝓpriã rationẽ authoritati scripturarũ subiicere,atq; sctõrũ patrũ sequi doctri-
Gen. 18. nã.Nempe oipotens & supergloriosiss. Deus,est liberrimus & imperscrutabilis author,q interdũ
magna ostẽdit & signat per parua,aliqñ parua per magna,qui denunciaturus Abrahę natiuitatẽ
Isaac,

Isaac, misit ad eũ tres angelos, q̃uis vnus illorũ dicatur ad hoc specialiter missus, qui etiã per eundem angelũ prænunciauit natiuitatẽ beatiss. Ioãnis Baptistę, & incarnationẽ sui ipsius, & tñ contra hoc arguere posset humanæ imbecillitas ratiõis, ꝙ ad ꝑnunciandũ natiuitatẽ serui nõ requirebatur nuncius tã sublimis, sicut ad ꝑnunciandũ incarnationẽ natiuitatẽq; dñi. Luc. 1.
Ampliùs miraculũ illud tã summum nõ fecit oĩpotens solùm ad certificandũ Ezechiã de sua curatiõe atq; ascensu in tẽplum, imò secundũ expositores catholicos, Ezechias nõ petiuit illud miraculũ ex dubitatiõe aut diffidẽtia, qa certissimus fuit de veritate verborũ sanctiss. Esaiæ ꝓphetæ, à quo multis annis fuit instructus aut institutus, iuxta illud Eccli: Ezechias fortiter iuit in via Dauid pr̃is sui, quã mandauit illi Esaias ꝓpheta. Esa. 48. Iosephus quoq; fatet̃, ꝙ Ezechias in oĩbus credidit Esaię, sed petijt signũ ex cõfidentia & familiaritate ad Deũ, imò ex instinctu diuino, qa vir erat heroicus ac Dei amicus, & Deus altissimus tñ peregit miraculũ. Iose. lib. 10. an. iu. ca. 3.
Primò, pro maiori Ezechiæ certificatiõe & cõsolatione. Secundò, pro suæ maiestatis immẽsę glorificatione, nõ solùm inter Iudęos, sed etiã inter gẽtiles. Vndè ex tam præclaro ꝓdigio glorificatus est Deus inter Chaldæos ac alias gẽtes. Tertiò, ꝓ vniuersorũ fideliũ ædificatiõe & corroboratiõe in fide diuinæ ꝓuidẽtiæ & veritate legis Mosaicæ, cuius cultorẽ Deus tãto decorauit portẽto. Quartò, ad reddendum vicẽ suo fidelissimo seruo, honoratoriq; seruido. Siqdem Deꝰ fidelis & bonus, ac magnificẽtissimus glorificantes se glorificat, vt dictũ est suprà lib. 1. Quid ergo mirãdũ, ꝙ tam deuotissimũ regem, diuini honoris seruẽtissimũ zelatorẽ, atq; totius regni sui reformatorẽ, tãto honorauit miraculo? 1. Reg. 2.
Deindè secundũ motiuũ R. Pauli nullo fulcit̃ vigore, dũ dicit, ꝙ nullus astrologorũ aut regum vel principũ descripsit illud tã mirabile factũ. Certum est em̃ ex scriptura canonica, ꝙ rex & astrologi Chaldęorũ de illo mirabili facto fuerint admirati ac perscrutati, ipseq; rex Babyloniorũ misit ad Ezechiã ad interrogãdum de illo ꝓdigio, vt infrà tãgetur, & 2. Paral. manifestè habetur. Idcircò probabile est, ꝙ etiam aliarũ gentium philosophi atq; astrologi indè scrutati sint, & forsan scripserunt, estq; prorsus incertũ, ꝙ nullus illorum scripserit indè. 2. Para. 32.
Nec tñ mirum, si non multũ indè scripserũt, quia miraculũ illud fuit reprobatiuũ superstitionis ac infidelitatis eorum, & approbatiuum legis Mosaicæ quam horrebãt. Deinceps ꝙ R. Paulus ait regẽ Babylonis, & suos sapiẽtes nõ habuisse causam cogentẽ, ad credẽdum, ꝙ illud miraculũ acciderit propter Ezechiam, nõ est cõgruè dictũ. Hoc etem̃ crediderũt ex rationabilibꝰ causis. Primò, qm̃ nullã aliã causam tanti ꝓdigij poterãt inuenire neq; percipere. Secundò, qm̃ ante istud miraculũ facta fuit occisio exercitus Assyriorũ mirãda & supernaturalis in regno Ezechię, vt patet hoc in lib. Paral. & ex illa Assyriorũ occisiõe fuit Ezechias corã cunctis exaltatus ac reputatus, prout 2. Paral. clarissimè dr̃. 4. Reg. 19. 2. Par. 32.
Vndiq; nãq; innotuit, ꝓpter Ezechię defensionẽ à Deo eius id esse peractũ, ideò regi Babylonis hoc ipsũ cõllabat, vndè & illud miraculũ ꝓpter ipsum credidit factũ, presertim qa audiuit eum esse vnius veri ac summi Dei cultorẽ, cui Deo duntaxat ipse rex Babylonis & sui philosophi cõsiderabant possibile esse taliter cælestiũ motũ corporum immutare. Esaiæ. 37. 2. Para. 32.
Nec verũ est, quod R. Paulus ait, ꝙ infideles illi Chaldæi potiùs credidissẽt retrocessionẽ solis venisse ex aliq̃ causa occulta casuali aut naturali: sciuerũt em̃ philosophi casum & fortunã locũ in cælestibus corporibus nõ habere, nec motũ illorũ ex naturali causa posse sic variari, quod Aristot. Auerrois, Auicẽna, cæteriq; maiores philosophi cõcorditer tenẽt, imò & D. Diony. in epistola ad Polycarpũ testat̃.
Preterea ꝙ R. Paulus affirmat Aegyptios & Palæstinos non ascripsisse Deo mirabilia quæ viderunt, stare nõ valet nec scripturis cõcordat. q̃uis em̃ Pharao primò dixit, Nescio dñm: posteà tñ vexatio ei tribuit intellectũ, ita ꝙ sæpè dixit ad Mosen: Orate dñm pro me & populo meo. Et rursus: Peccaui etiam nunc, sed rogate dñm, vt tollat à me mortẽ istam. Et iterũ: Dñs iustus, ego & populus meus iniusti. In tertio quoq; signo sapiẽtes eius dixerũt, Digitus Dei est hoc. & tãdẽ totus eius exercitus est loquutus: Fugiamus Israelẽ: dñs em̃ pugnat pro eis cõtra nos. quę oĩa in Exodo cõtinent̃. Exodi. 5. Esa. 14. Exodi. 8. Exodi. 9. Ibidem. Exodi. 8. Exodi. 14.
Similiter scriptũ est suprà 1. lib. quẽadmodùm Azotij dixerũt: Nõ maneat arca Dei Israel apud nos, qm̃ dura ęst manꝰ eius super nos & super deũ nr̃m. Cũq; venisset arca in Accarõ, Accaronitæ exclamauerũt: Adduxerũt arcã Dei Israel ad nos, vt interficiat nos & populũ nr̃m. posteà sacerdotes & diuini dixerũt, quare grauatis corda vr̃a sicut aggrauauit Aegyptus & Pharao? Demùm ex hoc ꝙ vaccæ fœtę recto itinere perrexerunt cũ arca in Bethsames, tenuerũt pro certo, ꝙ plagatæ fuerũt nõ casualiter, sed à Deo. 1. Reg. 5.
Nec soli Aegyptij ac Chaldæi illa mirabilia Deo Israel asscripserunt, sed etiã aliæ nationes diuersæ, vndè in Numerorũ libro legitur Moses exorasse, cùm dñs voluisset populum in deserto ꝓsternere, vt audiãt Aegyptij & habitatores terræ huius qui audierũt quòd tu dñe in populo isto sis, & facie videaris ad faciem, & nubes tua protegat eos, &c. & tunc dominus dixit: Viuo ego, implebitur gloria domini vniuersa terra. Num. 14.
Ampliùs, qualiter Nabuchodonosor mirabilia Danielis, & quæ acciderunt tribus pueris, asscripserit Deo, patet in volumine Danielis. Deut. 2. 3. 4.
At verò quòd R. Paulus arguit de errore, qui contigisset in computis cælestium motuum ab astrologis, nullius momẽti est: quoniam eadẽ obiectio fieret cõtra aliam quamlibet sta-

stationē & retrocessionem solis & prolongationem diei indè sequentē, & presertim de statione
Iosu.10. solis sub Iosue. solutio aūt quam ad hoc assignat R. Paulus, imperitijs plena est, siquidem asserit,
ꝙ tēpore Iosuę nondum ars astronomiæ fuit inuenta. Ad quod dico, ꝙ per multa annorum cēte
naria ante Mosen & Iosue fuit inuēta. Nam & Iosephus recitat, & multi catholici expositores te-
stantur, ꝙ ipse Abrahā patriarcha fuit excellēs astronomus, docuitq; Aegyptios astronomiæ sci-
Augusti. entiā, prout etiam Hugo in suo tangit Didascalon. ¶ Deniq; 18. de ciuitate Dei loquitur Augu-
stinus: Atlas magnus fertur fuisse astronomus, ideò fabulosē dictus est celū portare. Atlas aūt diu
ante Mosen & Iosue fuit, quia sicut ibi ꝓsequitur Aug. Mercurius fuit nepos Atlātis, post quem
*Ionicus fuit Hercules, qui tēpore Mosis legit fuisse. In libello quoq; Methodij martyris inuenitur, ꝙ * Io-
nithus post diluuiū mox existēs, præcipuus fuit astronomus. Idē vt tāgit Hugo, narratur de Nem
roth gigāte. Insupèr dico, ꝙ etiā ante diluuiū fuit, & viguit ars ac studiū astronomiæ. Vndè ma-
gister in historijs ait, ꝙ Cham filius Noę, vocatus est alio noīe Zoroastes, qui fuit magister astro
augusti. rū, q & septē liberales artes scripsit in quatuordecim colūnis, videlicet in septē æreis, & in septē
lateritijs totas in vtrisq; septenis, vt tēpore diluuij nō perirēt. Augustinus quoq; testatur, ꝙ ante
diluuiū scripsit eas, & post diluuiū eadē curiositate q̄siuit. dicūt etiā magni doctores, estq; ꝓba-
bile, ꝙ Adā, cui naturaliū rerum sciētia fuit infusa & côcreata, docuit posteros suos bonos, natos
ex Seth astrologiā, vt ex cælestiū cōsideratione motuū & astrorū accéderentur ad reuerentiā &
amorē creatoris. Ratio demū R. Pauli, q̄ probat tēpore Iosuæ nō fuisse inuentā artē astronomię,
eo ꝙ Ptolemę⁹, q fuit tēpore Machabęorū, in Almagesti nō allegat, nisi eos q per trecētos annos
& infrà ante eū fuerunt, nō valet. Nō enī sequitē, nō allegauit vetustiores, igit nō fuerunt: nec Pto-
lemæus scripsit solūmodò Almagesti, sed & alia multa. Nec ipse solus magister fuit astronomiæ,
sed itē Albumasar, Anaualpetras, Albategnus, Alfraganus, ac alij, q allegāt in libris suis antiquissi
R.Paulus. mos quosdā astronomos, similiter Aristoteles. Nec etiā verū est, ꝙ R. Paulus dicit hoīes tempore
Ezechię cœpisse inuestigare siderū cursus, nec vt ipse allegat, hoc in Esaia inuenit, sed Babyloni
Esaiæ47. dicitur ibi: Stēt & saluēt te augures celi, qui côtemplabātur sidera, & supputabāt mēses, vt ex eis
annūciarēt tibi futura. ¶ Prętereà, argumēta qbus & R. Paulus suā ꝓbat expositionē, nil obtinēt.
quis enī hic & in Esaia dicatur, vis vt ascēdat vmbra? & rursus, reduxit vmbrā, ac q̄dam similia: tñ
4.Reg.20. per reductionē & reditū vmbræ per lineas decē, apertissimè insinuat retrocessio vera solis, sicut
Esa.38. causa designat per ꝓprium suū effectū: nec ipse Esaias id tacuit, sed exp̄ssit. Reuersus est (inquens)
Ibidem. sol decē lineis per gradus quos descēderat, & ꝙ hoc verè de corpore solis intelligat, cōstat etiā
Ecci.38. ex eo, quod in Ecc̄o fertur de Esaia: In diebus ipsius retrò redijt sol, nec fit ibi de vmbra lineis ve
additio. & q̄uis liber ille nō sit in canōe, est tñ satis authētic⁹, & maioris authoritatis est, q̄ R. Pau-
2.Par.32. lus, atq; à sapiētissimo viro côscriptus. similiter nō facit ꝓ R. Paulo, quod in Paral. dr̄ de legatis
regis Babylonis, ꝙ missi sunt, vt interrogarēt de ꝓdigio quod acciderat super terrā. Nam ꝓdigiū
illud cōtigit & in terra, quātùm ad reditū vmbræ in horologio Achaz, & quātùm ad prolonga-
tionem diei seu lucis diurnæ in terra. Nec verum est, ꝙ rex Babylonis nō habuit causam quærē
di de isto portēto ab Ezechia, propter hoc quod accidit super totam terram, atq; in horologijs
alijs. imò si non accidisset, nisi in horologio Achaz, vt hic Paul⁹ opinatur, rex Babylonis parùm
aut nihil indè sciuisset, & si percepisset, non credidisset, aut modicum reputasset, q̄m ascripsisset
alteri causę, aut magicę arti. sed quia in tota apparuit terra, inductus est ab Ezechia interrogare,
ex motiuis iam præinductis. Nec obiectionem de statione solis, tēpore dominicæ passionis pos-
set soluere Paulus per hoc, quòd astronomia tunc non fuit inuēta, sicut soluit pro tēpore Iosuæ,
quanuis ineptè. Ptolemæus quoq; non fuit astronomiæ inuentor, nisi in parte, sed potiùs repa-
rator, vt in Didascalō ait Hugo. ¶ Postremò, qualiter possit saluari, quòd dies illa sub Ezechia
nō fuit longior, imò breuior die illo quo sol stetit sub Iosue, etiam dato quòd dies illa tempore
Ezechiæ fuerit per viginti horas prolongata, super Iosue & Esaiam elucidaui. [Reliqua sermo-
Iosue.10. num Ezechiæ, & omnis fortitudo eius, quomodò fecerit piscinam & aquæductum, & introduxe
rit aquas in ciuitatem, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iudæ?]

¶ Declaratio cap. 21. Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis &c. Art. XXIII.

Agitur hic de regnatione Manassæ & filij eius Amon. [Dormiuitq; Ezechias cum patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo. Duodecim annorū erat Manasses cùm regnare cœpisset, & quinquagintaquinq; annis regnauit in Hierusalē. Nomē matris eius Haphisiba. Fecitq; malum in conspectu domini, iuxta idola] i. secundum ritum culturæ idolorum, [gentium quas deleuit dominus à facie filiorum Israel,] i. Chananæorū, quorum idololatriā Manasses exercuit. [Conuersusq; est] id est, vertēs se à bono, quod sperabatur facturus, ad mala ac pessima, [& ædificauit excelsa] hoc est, phana atq; altaria in locis sublimib⁹ ad exercēdā idololatriā in eisdē, [quæ] i. quorū similia in specie, [dissipauerat Ezechias p̄r eius, & erexit aras Baal, & fecit lucos] i. loca vmbrosa arborib⁹ cōsita, ad exercēdū in eis lasciuiā carnis ī deorū honorē. [& sicut fecerat Achab

Achab rex Iſrael,& adorauit oēm militiā cęli]i. ordinem & vniuerſitatē planetarū,qui pcipuum
habent influxum & actionē in iſta inferiora.Interdū verò militia cæli accipitur pro angelis, qui
in caliginoſo aere cōmorantur,de qbus loquitur Ezechiel:Viſitabit dn̄s ſuper militiam cæli in
excelſo. Aliquando verò accipitur pro acie ciuiū ſupernorū,ſeu turma angelicorū ſpirituū, de
quibus in Nehemia dicitur Deo,Exercitus cęli adorat te. atq; in Iob: Nunqd eſt numerus militū Neemiæ 9.
eius? [& coluit eā,extruxitq́; aras]i. altaria deorū ſuorum ſacrilega,[in domo dn̄i]i. in tēplo,[de Iob 25.
qua dixit dn̄s:In Hieruſalē erit nomen.[& extruxit altaria vniuerſæ militiæ cæli in duobus atrijs
templi dn̄i:]quod fuit deteſtabile ſacrilegiū,Deo altiſſimo cōtumelioſum,cuius tēplum cōuer-
tit in phanum.[Et traduxit filium ſuū per ignem,] ſicut expoſitum eſt de Achaz.[& hariolatus 4.Reg.16.
eſt]cōſulendo diuinos,idololatriamq́; exercēdo in aris,[& obſeruauit auguria]i. diuinationes,
quæ fiunt aduertēdo garritus,cātusq́; auium,[& fecit pythones,]i. magos,ſciſcitātes veritatē &
quid ſit agendū,à mortuis,quos arte ſua videbātur ſuſcitare,prout de hoc pleniùs dictum eſt in 1.Reg.28.
expoſitione primi libri.[& multiplicauit aruſpices]qui diuinant in extis aīalium dijs immolato
rum,vel dies ac horas obſeruāt pro agēdis negocijs ſuis,quaſi tēpora ſint infauſta,[vt faceret ma-
lum coram dn̄o, & iritaret eū. [Poſuitq́; idolum luci] quod in luco à ſe facto voluit ſpecialiter
venerari,[quē fecerat in tēplo dn̄i,ſuper quo loquutus eſt dn̄s ad Dauid,& Salomonē filium ei':
In tēplo hoc,& in Hieruſalē,quam elegi de cūctis tribubus Iſrael,ponā nomen meū in ſempiter-
num,& vltrà nō faciā cōmoueri pedē Iſrael de terra quā dedi patrib' eorū, ſi tn̄ cuſtodierīt ope-
re oīa quæ præcepi eis,& vniuerſam legē quā mandauit eis ſeruus meus Moſes. Illi verò non au-
dierūt,ſed ſeducti ſunt à Manaſſe:]qui cōminatione & pœnarū inflictione,exēplo & perſuaſiōe
peſtifera,traxit ſuū populū ad idololatrias multiformes,& ad alia pc̄tā enormia,[vt facerent ma
lū ſuper gētes quas cōtriuit dn̄s à facie filiorū Iſrhel]i. grauiùs peccauerunt q̄ Chananæi,qui nec
legē à Deo datā,nec pphetas habuerunt, iſti verò fuerūt Deo prorſus ingrati, nec acquieuerunt
pphetis.[Loquutusq́; eſt dn̄s in manu ſeruorū ſuorum pphetarū,dicēs: Quia fecit Manaſſes rex
Iuda abominationes iſtas peſſimas,]i. abominādiſſimas idololatrias & ſcādaloſiſſimas impieta-
tes,in quibus populus ſuus ei cōmunicauit,[ſuper oīa quæ fecerūt Amorrhæi ante eū,& peccare
fecit etiā Iudā in immunditijs ſuis,propterea hæc dicit dn̄s Deus Iſrael: Eccè ego inducā mala]i.
vltiones & pœnas grauiſſimas ſuper Hieruſalē & ſuper Iudā,]i. ſuper totū populū regni ſui,]vt
quicunq; audierint,tinniāt ambæ aures eius.]i. tā formidabiles,vt audientes præ admiratione &
horrore tantarū aduerſitatum, q̄ſi tinnitum in auribus ſentiant, ſicut ex percuſſione metalli in-
tenſa,gn̄atur tinnitus in aurē. [Et extēdam ſuper Hieruſalē funiculū Samariæ,]i. rigorē iuſtitiæ
exercebo in habitatoribus Hieruſalē,in mēſura ęquitatis qua rigorē illum exercui in habitatori
bus Samariæ.[& pondus domus Achab,]i. talē grauitatē vindictæ,qualē feci in Achab rege ini- 4.Reg.17.
quo,& in domeſticis ac cognatis ipſius,[& delebo Hieruſalē ſicut delentur tabulæ,]i. ſicut lite- 4.Reg.9.10.
ræ ſcriptæ in tabulis abſtergūtur oīnò, ita quòd nulla litera manet in tabulis, ſic per Chaldæos
deſtruā vrbē Hieruſalē.[Delēs vertā,& ducā crebriùs ſtilū ſuper faciē eius.[Iſta eſt metaphorica
locutio:ac ſi dicat,ſicut quis ſæpiùs mouet planitiē capitis ſtyli ſuper cerā tabulę ad cōplanādū
cerā, ſic frequēter caſtigabo Hieruſalē,inducēdo ſuper eā Chaldæos ad proſternēdū ęandē. [Di
mittā verò reliquias hæreditatis meæ,]i. quoſdā Iudæorū euadere faciā manus Chaldæorū,ita q
nō occident. de populo aūt Iudęorū dn̄s ait in Eſaia: Hereditas mea Iſrael. Fuit etenī peculiaris
populus Dei, & ſemper erāt aliq boni & electi in populo illo, currēte veteri lege. [& tradā eos Eſa.19.
in manus inimicorū eius]ſcilicet Chaldęorū,quia vt infrà habet,qui interfecti non erāt,in capti Deut.4.7.
uitatē ſunt traditi & abducti.[Eruntq́; in vaſtitatē & rapinam cunctis aduerſarijs ſuis]i. ab hoſti 4.Reg.25.
bus ſuīs vaſtabuntur,opprimētur ac ſpoliabuntur,[eo q fecerint malum coram me,& perſeue-
rauerint iritantes me]i. opera mihi diſplicētia facientes.[ex die qua egreſſi ſunt patres eorū de
Aegypto vſq; in diem hanc]non q ſemper & omnes fuerint vitioſi, ſed pro maiori parte & ſæ-
piùs fuerint iniqui. Aliqui verò reges cum ſubditis ſuis fuerunt iuſti, vt patet ex dictis. [Inſupèr
& ſanguinē innoxiū fudit Manaſſes multum nimis, donec impleretur Hieruſalē vſq; ad os,]hoc
eſt,plateas Hieruſalē ſanguine innocētum & iuſtorum irrigaret, & quaſi implere videretur has
ſanguine vſq; ad ſummum, i. quantùm facere quiuit,ſicut amphora dicitur vſq; ad os repleri,
quando plus capere nequit. Vel eſt hyperbolica locutio,tanq̄ dicat,tantùm iuſtorum ſanguinē
fudit,vt ambulantes,viderentur quaſi vſq; ad os in pede eminens in ſanguine pedes ſuos intinge
re. Sub Ezechia quippe fuerunt valdè multi boni & iuſti ciues in Hieruſalē, qui noluerunt huic
Manaſſæ cōſentire in vitijs memoratis. ideò eos occidit,[abſq; peccatis] hoc eſt, idololatrijs &
ſuperſtitionibus ac diuinationibus,alijſq́; ſceleribus ſuis, [quibus peccare fecit Iudā, vt faceret
malū coram dn̄o. Reliqua aūt ſermonum Manaſſæ,& vniuerſa quæ fecit, & peccatū eius quod
peccauit,nónne hęc ſcripta ſunt in libro ſermonū dierum regū Iuda? Dormiuitq́; Manaſſes cum
pr̄ibus ſuis,& ſepultus eſt in horto domus ſuæ, in horto Oza]ſic vocato. Multa hîc omittūtur de
Manaſſe,

2. Para. 33. Manasse, quæ 2. Paralip. recitantur, & ibi exposita, s. qualiter propter sua facinora captus sit, grauiterq; punitus, & in captiuitate durissima ad cor pœnitētiamq; cōuersus, atq; in regnū suum reuersus, ac multa bona decætero operatus. Ibi quoq; orō eius exposita est, & in isto Manasse Deus
Iose. lib. 10 an. iu. ca. 3. altissimus miam suā verè immēsam inenarrabiliter mirificauit. Vndè & Iosephus refert: Præsum psit tēplum, vrbem Hierusalē, & oēm regionem polluere. Nā spernendo Deū ad hoc vsq; deuenit, vt oēs Hebræorum iustos occideret, neq; pphetis parceret, quorū quotidie singulos perimebat, & eorū sanguine Hierosolymorū plateas irrigabat. Captus aūt & incarceratus à rege Babyloniorū, & ad libitū illius afflictus, supplicauit Deo, vt hostē suum faceret sibi clemētē & misericordē, cuius orōnem dñs exaudiuit, & à rege Babyloniorū ad sua remissus est. Hoc quoq; notandum, q in veritate rex ille fuit rex Assyriorū, qui exosum habuit Manassen, eo q sub Ezechia fuerunt Assyrij in terra Iuda diuinitùs interfecti. Vndè 2. Paralip. legitur, superinduxit eis principes
2. Para. 33. & exercitus Assyriorū. ¶ Cur aūt dicatur fuisse rex Babyloniorū seu Chaldæorū, super Paralip. dictū est. Dicunt aūt doctores coiter, q sanctissimum Esaiā prophetā fecit lignea serra secari, qui tñ fertur fuisse auunculus Manassę ex parte mřis. Sequit de filio hui⁹ Manassę: [& regnauit Amon filius eius pro eo. Vigintiduorū annorū erat Amon, cùm regnare cœpisset. Duobus quoq; annis regnauit in Hierusalē. Nomen mřis eius Messullemath, filia Harus, de Iotheba. Fecitq; malum in cōspectu dñi, sicut fecerat Manasses pater eius, & ambulauit in oi via, per quā ambulauerat pater
Ibidem. eius, seruiuitq;]diabolo[in immunditijs] i. idololatrijs, [quibus seruiebat pater eius, & adorauit eas] i. idololatriarū obiecta, videlicet falsos deos, & sicut in Paralip. additur, nō est reueritus faciem dñi, sicut pater eius, hoc est, Deū per pœnitētiam non honorauit, sicut Manasses, sed multo maiora deliquit, & mirum, q infra biennium, quo regnauit, multo peiora fecit, quàm pater suus in pluribus annis. Veruntñ Climachus ait: Nullum inuenio, ita seu tam grauiter peccasse, sicut Manassen. Vndè apparet, q absolutè loquendo, Amon non cōmisit grauiora, quàm pater suus. nec enim legitur occidisse prophetas aut iustos. Dicitur tñ grauiùs deliquisse, non pœnitendo, & perseuerando in vitijs vsq; in finem. Delinquere enim, propriè spectat ad peccata omissionis. [& dereliquit dñm Deum patrum suorū, & non ambulauit in via domini. Tetenderuntq; ei insidias serui sui, & interfecerunt regem in domo sua. Percussit autem populus terræ oēs qui coniurauerant contra regem Amon, & constituerunt sibi regē Iosiam filium eius pro eo. Reliqua aūt sermonum Amon quæ fecit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? Sepelieruntq; eum in sepulchro suo, in horto Oza, & regnauit Iosias filius eius pro eo.]

¶ Expositio cap. 22. Octo annorum erat Iosias, cùm regnare cœpisset &c. Art. XXIIII.

TRactatur in isto ac sequenti capitulis de sancto ac pijssimo rege Iosia. [Octo annorū erat Iosias cùm regnare cœpisset, & triginta vno anno regnauit in Hierusalē.] Nec tñ ob id mi-
Eccle. 10. serum fuit regnū ipsius, nec ibi fuit impletū, quod ait scriptura: Væ tibi terra, cuius rex puer est. Iosias etenim moribus annos vicit, & in hæreditaria regum successione vitari nō valet, quin interdū pueri regnēt: quibus si assint cōsiliarij boni & virtuosi officiales, suppletur per illos defect⁹
2. Para. 34. regnantiū puerorū. Omnipotens aūt in quibus sibi cōplacet, supplet per gratiā quod deest naturæ, sicut in electo isto Iosia, de quo 2. Paralip. asseritur, q octauo anno regni sui, videlicet sexto-
Iose. lib. 10. an. iu. cap. 4 decimo anno vitę suæ, cùm adhuc puer esset, cœpit quærere dñm, imò Iosephus refert de eo, q erat natura benignus, & ad virtutē vtiliter præparatus, atq; in studijs intētione ac regula Dauid regis oīnò intentus. Cumq; ad duodecimū ætatis annum venisset, pietatē & iustitiā in se mirabilem esse ostēdit. Cunctū nanq; populum suū correxit, vt derelicta idolorū secta, Deum patrū suorum coleret. Nomen matris eius Idida, filia Adaia, de Besecath. Fecitq; quod placitū erat coram dño, & ambulauit per omnes vias Dauid patris sui. Nec declinauit ad dexterā siue ad sinistram. Anno autem octauodecimo regis Iosiæ, misit rex Saphan filium Asalię, filij Mesullā, scribam templi dñi, dicens ei: Vade ad Helchiā sacerdotem magnū] i. pontificē, denunciādo ei ex parte mei, [vt cōfletur] i. simul accipiat, [pecuniā quæ illata est] i. deporiata, [in tēplum domini,] i. in tem-
2. Para. 4. Iose. lib. 10. an. iu. cap. 4 plum, [& quā collegerūt ianitores tēpli] i. ostiarij domus Dei [à populo:] Nam sicut in Paralip. tangitur, & Iosephus pleniùs narrat, Iosias misit in vniuersam prouinciā regni, & ad reliquias decem tribuū quæ remanserāt, vt vnusquisq; offerret ad reparationē templi quantū vellet, sicq; ad piū vsum illum oblata fuit magna pecunia, [deturq; fabris] i. artificibus lignarijs, ferrarijs, aut in simili materia operātibus, [per præpositos domus dñi] i. per magistros operum tēpli, & per offi-
2. Para. 34. Iose. lib. 10. an. iu. cap. 4. ciatos eius præcipuos, qui in Paralipomenōn & Iosepho exprimuntur. [Qui & distribuūt eam his qui operantur in tēplo dñi] i. artificibus, [ad instauranda sartatecta tēpli dñi,] vt tecta ac aliæ eius partes reparatione indigentes, instaurētur & innouētur. [tignarijs videlicet & cæmētarijs] i. carpētarijs, operarijsq; murorum, [& his quæ interrupta componunt,] i. collapsa reformāt, [vt & emant ligna & lapides de lapidicinis] i. de loco, vbi lapides præscinduntur, [ad instaurādum templum domini. Veruntamen non supputetur eis argentum quod accipiunt] i. non numere-
tur

tur nec ponderetur eis, ita vt teneantur reddere ratioñe de ea, qualiter & vbi exposita sit, [sed in
potestate habeant & in fide,] i. libertati & fidelitati eorum committatur expositio ista, vt viden
tes se honorari, atq; benè de eis sentiri, prouocentur ad meliora, & grati sint atq; fideliùs agant.
Hæc eadem scripta sunt suprà de Ioas rege Iuda. [Dixit autẽ Helchias pontifex ad Saphan scri- 4. Reg. 22.
bam: Librum legis reperi in domo domini. Deditq; Helchias volumen Saphan scribæ, qui & le
git illud. Venit quoq; Saphan scriba ad regem: & renunciauit ei quod præceperat, & ait: Con-
flauerunt serui tui pecuniam quæ reperta est in domo dñi, & dederunt vt distribueretur fabris
ac præfectis operũ templi dñi. Narrauit quoq;: Librum legis dedit mihi Helchias sacerdos] quẽ
librum inuénit in templo. Circa quod narrat Lyra, ꝙ cùm Achaz quæreret libros legis ad com
burendum, iste fuit in muro absconditus. sed non videtur ꝙ tempore Ezechiæ filij Achaz, defue
rit regi ac populo liber legis. Dicit etiam Rabbi Salomon, ꝙ pontifex inuénit hũc librum, cùm
muri tẽpli repararentur. Verùm in Paralip. legitur: Cumq; efferrent pecuniã, quæ illata erat in 2. Par. 34.
tẽplum dñi, reperit Helchias librum legis, sicq; videtur potiùs alibi q̃ in muro fuisse absc̃oditus, Pet. Co. hist.
tñ in historijs ait Magister, ꝙ forsan inuénit eum in arca, in qua eum Moses reposuit. [Quẽ cùm li 4. Regum,
legisset Saphan corã rege, & audisset rex verba libri legis dñi, scidit vestimenta sua] præ dolore ca. 36.
transgressionum populi & patrum suorum, & ex timore pœnarum, quę in libro Numerorum ac Deuter. 32.
Deuteronomio prænunciatur transgressoribus legis. [& p̃cepit Helchiæ sacerdoti, & Ahicam
filio Saphan, & Achobor filio Michaiæ, & Saphan scribæ, & Asaiæ seruo regis, dicens: Ite, & con
sulite dñm super me, & super populo, & super omni Iuda, de verbis voluminis istius quod inuen
tum est.] i. inuestigate à Deo per aliquẽ prophetarũ, quid immineat mihi ac populo, & quid no-
bis restat agendum, vt euadamus pœnas cõminatas in lege. [Magna em̃ ira dñi succensa est con
tra nos.] i. grauis vltio imminet nobis, nisi Deus eã piè auertat. Loquitur autẽ Iosias de Deo mo-
re humano, quasi de homine, in quo ira causatur ex succensione sanguinis circa cor, cùm tamen
inuariabilis Deus nullatenùs in sua alteretur natura, sicut per Hieremiã testatur: Nunquid me ad Hiere. 4.
iracundiam ꝓuocant? [quia non audierunt] aure obedientiæ, [patres nostri verba libri huius] i.
præcepta libri legis Mosaicæ nõ impleuerunt. ¶Circa hoc quæri potest, cur cõtra Iosiam & ple
bem ipsius fuerit ira Dei succẽsa, eo ꝙ patres eorũ fuerint Deo inobedientes, cùm filius non por Ezech. 18.
tet iniquitatẽ patris? ad quod frequenter rñsum est. [vt facerẽt omne quod scriptũ est nobis] q̃a
non sufficit ad salutẽ obseruare quædam pręcepta, sed oĩa. Nempe si quis totam legẽ seruauerit,
offendat aũt in vno, factus est omniũ reus. & rectè adiunxit optimus ille Iosias, nobis: quia quæ Iacob. 2.
Moses ex ore Dei scripsit ac iussit, non solùm pro his qui erãt tempore suo, scripsit iussitq;, sed & Chrysost.
pro posteris eorundẽ. Hîc quoq; est effectus serui verè fidelis, vt id quod Deus æternus vniuer-
sis pręcepit, quasi sibi soli ac specialiter reputet esse iussum. [Ierũt itaq; Helchias sacerdos & Ahi
cam, & Achobor, & Saphan, & Asaia, ad Holdã prophetẽ vxorẽ Sellum] qui secũdũ Iosephũ, fuit
vir insignis ac nobilis, de quo in Scholastica ferẽ historia, ꝙ fuit patruus Hieremiæ, & pater Ana Iose. lib. 10.
neel, cõsobrini eiusdem ꝓphetæ. [filij Thecuæ, filij Harahã custodis vestiũ,] forsan sacrarum, ad an. iu ca. 4.
vsum spectantiũ cultus diuini, [quæ habitabat in Hierusalẽ in secunda.] i. in secũdo ambitu vr- Pet. Co.
bis, quæ fuit triplici muro circũdata: seu in secunda ciuitatis mansione, quod idẽ est. [loquutiq; hist. lib. 4.
sunt ad eam:] quæ rex iussit inquiri ab ea. ¶Circa hæc duplex oritur quæstio: Primò, cur Iosias ca. 36.
rex non cõsuluit dñm per pontificẽ, prout Dauid facere cõsueuit, imò ipsum Helchiã pontificẽ 2. Re. 2. & 24
cum cæteris misit ad fœminã prophetissam. Secundò, cur non misit ad Hieremiam aut Sopho- Hiere. 1.
niã, qui eius prophetauerunt tẽporibus, vt in eorũ ostẽditur libris. Ad primũ horum Epiphanius Sopho. 1.
ait, & magister in historijs refert, ꝙ à die qua Ioas rex fecit Zachariã filium Ioiadę lapidari in tem Epipha.
plo, dñs vltrà nõ dedit solito more rñsa. Ad secundũ Lyra respondet: Dicunt expositores nostri Pet. Co.
coĩter, quòd hoc fuit, q̃a adhuc valdè iuuenis erat, nec habebatur in authoritate. quibus verbis hist. lib. 4.
subiungit, sed istud nõ videtur, q̃m Hieremias cœpit ꝓphetare decimotertio anno regni Iosię, vt Re. ca. 36.
patet in libro eius. Liber aũt legis inuentus decimooctauo regni Iosiæ anno, & ita Hieremias tũc 2 Para. 24.
ꝓphetauerat quinq; annis, & per cõsequens in authoritate tũc erat. Propter quod R. Salomon
rñdet secundũ duas Hebræorum opiniones: Vna est, ꝙ Iosias quęrebat cõsilium pietatis diuinę.
Fœminæ aũt solẽt esse misericordiores q̃ viri, ideò misit ad fœminã prophetissã. Alia est, ꝙ Hie-
remias tunc iuit ad exhortandũ decem tribus. Circa hæc dico, ꝙ catholicorum rñsio tacta, vera
rationabilisq; cõsistit. quanuìs em̃ Hieremias exorsus sit vaticinari decimotertio anno Iosiæ, tñ Hiere. 1.
sub Iosia nõ fuit ita celebris ac famosus, vt posteà, imò in toto libro suo nõ legitur ad Iosiam, aut
cum Iosia loquutus, sed frequenter ad posteros eius, atq; vt dicunt multi, Hieremias non nisi pri
mas duas visiones suas vidit sub Iosia, tñ de tertia dubitatur, sub quo rege viderit eam, & illę non
erant sub Iosia cõplendæ, idcircò sub Iosia non fuit adhuc multùm famosus, sicut forsan nec So
phonias. ¶Insupèr secunda respnnsio R. Salomonis etiã à catholicis dudum fuit inducta, dicen-
tibus, ꝙ Hieremias tũc forsan non erat præsens. ¶Porrò prima R. Salomonis responsio videtur

inepta. quanuìs eñ fœminæ sint cõmuniter piæ & misericordes magìs quàm viri, tñ Iosias nõ voluit, vt fœmina illa daret rñsum secundum ꝓpriam inclinationẽ, sed iuxta reuelationẽ diuinam, quæ potuit esse tã clemẽs per virũ, sicut per fœminã. [At illa rñdit eis: Hæc dicit dñs Deus Israel] qui iã reuelauit huic mulieri, quid respõderet: [Dicito viro, q misit vos ad me:] Eccè q̃ magnanimis fuit hæc fœmina sancta, regẽ cõmuni noĩe virum significãs. Etenĩ spũs sanctus animas sctõrum suorũ in grandi cõstituit libertate, in qua tñ humilitas & magnanimitas sibi inuicẽ nõ repugnant. [Hæc dicit dñs: Eccè ego adducã mala] pœnę [super locum istũ & super habitatores eius, oĩa verba legis, quæ legit rex Iuda] i. cuncta aduersa significata per verba, quæ Iosias audiuit legi, vt dictũ est, & forsan posteà pro maiori sua informatiõe personaliter legit ea. [qa dereliquerunt me, & sacrificauerunt dijs alienis, iritãtes me in cunctis operibus manuum suarũ. Et succendetur indignatio mea in loco hoc,] i. vltio meæ iustitiæ hic seruebit, & per ignẽ complebit, quia Chaldæi vrbẽ & templum posteà incẽderunt.]& nõ extinguetur] i. à sua persecutiõe non impedietur. quasi dicat, ꝓphetia de hac vltiõe prolata, nõ est tm̃ ꝓphetia cõminationis, sed infallibilis

Iose. lib. 10. an. iu. cap. 4 præuisionis. Hinc Iosephus narrat: Audiens prophetissa quæ à rege erãt mãdata, iussit, vt remeantes dicerent regi, quòd diuinitatis decretum, quod iam contra eos ꝓtulerat, precibus infirmari nõ posset. Veruntñ contra istud argui posset, ꝙ sicut in Hieremia habet, dñs per ipsum Hiere-

Hiere. 18. miã promisit Iudæis, quòd si verè pœniterẽt, seq; corrigerẽt, parceret eis, & pœnas cõminatas auferret. Ipsi aũt cùm liberi essent arbitrij, poterãt pœnitere: ergo & mala illa prænunciata euadere. verùm ad hoc super Hieremiã rñsio est inducta. [Regi autẽ Iuda qui misit vos, vt cõsuleretis dñm, sic dicetis: Hæc dicit dñs Deus Israel: Pro eo ꝙ audisti verba voluminis legis] auribus cordis ac corporis, [& perterritum est cor tuũ] nõ solùm seruili timore, [& humiliatus es corã dño] culpã tuam ac populi tui recognoscẽdo, veniamq; poscẽdo, audiens, [auditis sermonibus cõtra locũ istũ, & habitatores eius, ꝙ videlicet fierẽt in stuporẽ & in maledictũ] i. tãtis calamitatibus sint subdendi, ꝙ ipsi & alij super hoc mirabũtur, ipsiq; aduersariorũ maledictionibus & maledictis in lege prolatis subijciẽtur, atq; ab ipsis in exẽplum maledicẽdi alijs assumẽtur, sic ꝙ vnus volẽs maledicere alteri, dicet: Contingat tibi sicut Iudæis. [& scidisti vestimẽta tua, & fleuisti coram me.] Oĩa ista regẽ Iosiam fecisse, videtur hæc ꝓphetissa ex reuelatiõe diuina nouisse. Non enĩ apparet, ꝙ missi à rege, retulerunt ea illi. [& ego audiui, ait dñs:] hoc est, desideria tua piè suscepi, & pœnarum hanc inflictionẽ differre decreui. [idcircò colligã te ad patres tuos] i. mediante morte, adunabo animã tuã animabus patriarcharum & ꝓphetarum ac Regum sanctorum, de quibus exortus es, in limbo patrũ sinuq; Abrahæ. [& colligẽris ad sepulchrũ tuũ] hoc est, cum patribus

4. Reg. 23. tuis sepelieris saltẽ in loco sepulturæ cõmuni, videlicet in Hierusalẽ aut propè. [in pace.] qualiter verũ est hoc, cùm Iosias sequẽti capitulo legatur à rege Aegypti occisus, sicq; morte violẽta, nõ naturali, occubuit? Rñdetur primò, ꝙ in pace pectoris obijt, qa & suam occisionẽ pro culpis suis saltẽ venialibus, & pro gloriæ incremẽto æquanimiter tulit. Secũdò, ꝙ collectus est in pace populi sui, vtpotè illis adhuc pacificè in terra sua morãtibus. Tertiò, ꝙ collectus est ad pr̃es suos in limbo in pace, i. ad participandã pacẽ & securitatẽ, quã existẽtes ibidèm habebãt, quia de sua æterna salute erãt securi. [vt nõ videant oculi tui oĩa mala quæ inducturus sum super locũ istũ.]

1. Mach. 3. Q. d. Melius est tibi interìm mori, q̃ mala hæc intueri, quẽadmodum 1. Machabæorũ fortissimus Iudas testatur: Melius est nobis mori, q̃ videre mala gentis nostræ & sanctorũ. Propter quod an-

1. Mach. 2. teà dixerat Matathias pater ipsius: Quò nobis adhuc viuere? Hinc quoq;, vt recitat Iosephus, dum tẽplo & Hierusalẽ per Romanos cõbustis, sacerdotes peterẽt sibi à Tito vitã conseruari, nõ tolli, dixit eos esse ignobilis atq; degeneris animi, eo ꝙ tẽplo ac numini superuiuere affectarẽt, & iussit eos occidi. ¶ Spũaliter possunt ex isto capitulo multa salubria elici documenta, videlicet, vt fideles, ꝓsertim qui præsunt, exẽplo Iosiæ discant diuini zelo honoris accẽdi, atq; in iuuentute & adolescentia sua quærere dñm ac bonum cõmune, & verbis ac exẽplis cum oĩ constantia & feruore vitia extirpare, lapsa & deformata plenariè reformare, per regiã viam salutis absq; diuerticulis ꝓficisci, materiales quoq; resarcire ecclesias, verba euãgelicæ legis cum oĩ diligẽtia semper aduertere, atq; ex eius pẽsare tenore, quãtùm deficiãt à statu salutis, à via spiritualis ꝓfectus, à debito suę vocationis, & ꝓpter proximorum ac subditorũ pc̃tã vehemẽtissimè cõtristari, pro ipsorũ venia deprecari, flere, gemere, lamẽtari, & ad sanctorũ ac deuotorum cõfugere preces, cõsilia, ac succursus, quæ per veram mentis cõtritionem, humiliationẽ ac fletum præcipuè obtinentur.

¶ Declaratio cap. 23. Et renunciauerunt regi quod dixerat &c. Art. XXV.

HIc recitatur reformatio facta in populo per Iosiam, & qualiter sit occisus, atq; successio filij eius in regno. [Et renunciauerunt regi] Iosię legati eius, [quod dixerat] Holda prophetes.

Iose. lib. 10. [Qui misit] nuncios per totũ territorium suũ, [& congregati sunt ad eum oẽs senes Iuda] i. totius

an. iu. cap. 4. regni Iudę, [&] vrbis [Hierusalẽ,] sicut significauit eis per nũcios siue epistolas, & specialiter cõ-

2. Par. 34. uocauit sacerdotes & Leuitas, vt Ioseph⁹ ait, & maiores natu, prout in Paralip. fertur. [Ascẽditq;

rex

rex templum dñi & omnes viri iuda, vniuersiq; qui habitant in Hierusalẽ sacerdotes & prophetæ, & oĩs populus à paruo vsq; ad magnum, legitq; cunctis audientibus omnia verba libri fœderis, qui inuentus est in domo domini] i. cuncta verba Deuteronomij in tẽplo reperti, quæ verba legit, vel per seipsum, vel per aliquẽ sacerdotum aut scribarum, nec est verisimile q̃ totum illum legerit librũ, sed quædam capitula ad ꝓpositum magis spectantia. [Stetitq; rex super gradum] i. 2. Par. 6.
solium regium, de quo illud 2. Paralip. accipitur: Fecerat Salomon basim æneam, & posuerat eã 2. Par. 34.
in medio basilicæ, stetitq; supra eam. Porrò in Paralip. legitur, q̃ stans in tribunali suo. Idem ha Iose. li. 10.
betur in Iosepho. Nam in præfato solio sedẽs rex, solebat aliquas causas iudicare. [& fœdus per- an. iu. ca. 4.
cussit coram dño,] i. pactum inijt, ꝓmisit, iurauit, [vt ambularẽt post dñm,] imitando ac implendo diuina præcepta, adhærendoq; Deo. ideò subditur, [& custodirent] per recordationẽ & executionem, [præcepta eius] moralia, [& testimonia] i. ea quæ credi iubentur, firmiter crederẽt, [& cæremonias] i. mandata cæremonialia, [in oĩ corde] i. intellectu & voluntate, vel tota cordis attentione, [& in tota aĩa] i totis inferioribus animę viribus, [& suscitarent verba fœderis huius, quæ scripta erant in libro illo] i. eloquia & mãdata legis, quæ iam antè fuerunt neglecta & quasi mortua, renouarent ac obseruarent. [Acquieuitq; populus pacto.] Nam adiurauit populũ super hoc, vt in Paralip. recitatur, atq; vt Iosephus addit, illi promptissimè iurauerunt, & præcepta le-
gis promiserunt implere. [Et præcepit rex Helchię pontifici.] In veteri etenim testamẽto, cuius 2. Par. 34.
sacerdotium fuit quasi carnale, & circa carnales hostias versabatur, rex erat maior & altior præ- Iose. lib. 10.
sule: ideò potuit ei ꝑcipere. [& sacerdotibus secundi ordinis,] qui immediatè sub pontifice erãt, an. iu. ca. 4.
ac 24. extiterũt, quos Dauid instituit, quorum quilibet in sua ministrabat hebdomada, habens
sub se vigintiquatuor sacerdotes, totidemq; Leuitas & cantores ac ianitores, prout primo Paral. 1. Pa. 25. 26.
scribitur. [& ianitoribus, vt proijcerent de tẽplo dñi omnia vasa quæ facta fuerãt Baal & in luco] i. ipsi Baal busco plantato circa altare Baal, vt ibi coleretur per vasa suo cultui dedicata. [& vniuersæ militiæ cæli, & cõbussit ea foris Hierusalem,] quasi indigna cõburi in vrbe cultus diuini. [in conualle Cedron, & tulit puluerem eorum in Bethel] i. ad oppidum istud, in quo stetit vnus aureorum vitulorum, quatenus dispergendo ibidèm puluerẽ illum, prophanaret (hoc est, abominabilẽ esse oñderet) locũ ipsum propter idololatriæ vitia ibì cõmissa. [Et deleuit haruspices,] 4. Reg. 21.
de quibus suprà dictum est, [quos posuerant reges Iuda ad sacrificandum in excelsis per ciuita- Ibidèm.
tes Iuda, & in circuitu Hierusalem, & eos qui adolebãt incensum Baal & Soli & Lunæ & duode- 3. Reg. 16.
cim signis, & omni militiæ cæli. [Hoc fecerũt ergo quidam idololatræ, vt Amon & Manasses ad tempus, & Achaz, nõ q̃ haruspices ab illis cõstituti, ijdem numero vixerint sub Iosia, sed similes
specie, aliqui tñ illorum adhuc viuere poterãt. Hos ergo deleuit nõ solùm à suis officijs, sed etiã Iose. lib. 10.
interfecit, vt Iosephus scribit, apertiùs quoq; de illis videtur intelligendũ, qui conuerti nolebãt. an. iu. ca. 4.
[Et efferri fecit lucum de domo dñi] i. arbores in atrio tẽpli plantatas & consecratas idolo Baal, iussit excidi & exportari, [foràs Hierusalem, in cõuallem Cedron,] vbi cedri nascũtur, [& combussit eum ibì,] q̃a fortassis indè fuerunt arbores speciei illius, [& redegit in puluerẽ, & proiecit supra sepulchra vulgi] i. vulgarium, qui forsan coluerunt aliquando Baal, quod fecit in contemptum idololatriæ huius. [Destruxit quoq; ædiculas effœminatorũ] i. paruulas ædes seu mansiunculas quorũdam mollium seu sacerdotum castratorum: & specialiter sacerdotes Cybeles matris deorũ, effœminati vocantur. [quæ erant in domo dñi,] i. per circuitum tẽpli & infra septa atriorum ipsius. [pro quibus mulieres texebant quasi domunculas luci] i. pannos quosdam ad faciendum quasi papiliones pro cõmorãtibus ibì, atq; cortinas ad faciendum ibì loca cõcupiscentiarũ deliciosa, ad exercendum ibidèm immunditias carnis in deorũ honorem, & q̃a sacerdotes castrati asserentes talia dijs placere, erant impotentes ad ea agenda, ideò eis in hoc credebatur, quia videbantur inducti ad talem assertionẽ, non ex cõcupiscentia propria, quemadmodùm Aristoteles in Ethicis recitat de Eudoxo philosopho, summũ bonũ In delectationibus Venereis constituente, quod sibi eo plùs credebatur, quo minùs videbatur voluptatũ amator: sicut & Epicurus qui felicitatẽ in delectationibus gustus constituit, easdem vitauit, & frugaliter viuens, oleribus
fuit cõtentus, vt sanctus quoq; refert Hieronymus. [Cõgregauitq; oẽs sacerdotes de ciuitatibus Hierony.
Iuda, &] eis pręsentibus [cõtaminauit excelsa vbi sacrificabãt sacerdotes] i. loca sublimia, in quibus etiã templo constructo consueuerunt sacerdotes Deo vero sacrificare, [de Gabaa] ciuitate [vsq; Bethsabee] ciuitatẽ, quæ à se inuicèm valdè distabant. quasi dicat, de vna regni sui extremitate vsq; ad aliã fecit hoc. [Et destruxit aras portarũ] i. altaria sita in portis, [in introitu] i. iu-
xta ingressum [ostij *Iosiæ principis ciuitatis] i. qui principatũ quẽdam habuit in Hierusalem, *Iosue.
vel in alia vrbe forsan erat præfectus, iuxta cuius ostium erant sacrilega illa altaria, super quæ nõ licuit immolare, [quod] ostiũ Iosiæ [erat] situm [ad sinistrã portæ ciuitatis] in qua præerat. [Veruntñ non ascendebãt sacerdotes excelsorum, [qui Deo in locis excelsis (vt dictũ est) sacrificabant, [ad altare dñi in Hierusalẽ] i. super altare holocausti positũ in atrio tẽpli, nõ permittebãtur

offerre ob culpã, qua contra legẽ extra templum pręsumpserunt offerre, [sed tñ comedebãt azy
ma in medio fratrũ suorum,] i. inter alios sacerdoses seu Israelitas sinebantur comedere azymos
panes, vel etiã aliqua de oblatis, ad quorũ esum admittebantur, sicut in Leuitico patet de dome-
sticis sacerdotis. [Contaminauit quoq;] i. fœdauit, abominabileq́; mõstrauit [Thopheth] i. ido-
lum Moloch, [quod aſt in cõualle filij Ennon,] qa in valle sic dicta colebaſ Moloch idolum Am
monitarum, [vt nemo cõsecraret filium suũ aut filiam per ignẽ] idolo [Moloch,] cuius cultores
solebant infantes suos ad honorẽ ipsius Moloch per ignẽ transferre ac ducere, vt purgarẽtur in
igne. imò interdum offerebant infantulos suos ipsi Moloch in holocaustũ, ponendo infantem
inter brachia idoli æneì intùs incẽsi, sic ꝙ ex ardore ignis qui arsit in idolo, infans moriebatur.
tunc sacerdotes Moloch sonum grandẽ fecerunt cũ tympanis, ne parẽtes audiendo planctum &
clamorẽ pueri taliter moriẽtis, mouerẽtur ad cõpassionem, aut de tali oblatione dolerent. [Abs-
tulit quoq; equos, quos dederant reges Iudę Soli in introitu tẽpli dñi iuxta exedram] i. iuxta ædẽ
seu mansionẽ [Nathan Melech eunuchi, qui arat in Pharuarim,] qui (vt fertur) ianitor fuit. Dicũt
aliqui, ꝙ erant veri & viuentes equi, quos quidã reges idololatræ obtulerunt Soli, quatenùs sole
diluculo oriẽte, quidã cultoras Solis super equos cum curru equitarẽt per spatium versus orien-
tem, quasi obuiantes Soli ad aius honorẽ. Alij dicunt, ꝙ erant depictæ aut sculptę equorum ima
gines, quia idololatræ Solem colentes, fecerunt similitudinẽ eius vnà cum equis & curribus. De
hoc in Scholastica historia sic narratur: Equos & currus Solis quos depinxerãt reges Iudæ in in-
Pet. Co. troitu tẽpli iuxta exedram Nathan Melech, omninò destruxit. Fecerant nanq; ibi Iudæi idolum
hist. lib. 4. Solis quasi puerum imberbẽ, quia Sol nullum patitur senium, sed quotidie renouatur, i. de nouo
Re. ca. 36. quasi recẽs exorit. Fecerant etiã equos & currum, putantes ꝙ sol in hunc modũ transtulisset He
liam. Hæc ibi. Sed contra hoc vltimũ dictum obijci poteſt, ꝙ etiam pagani, qui de Heliæ trans-
latione nil sciebant neq; credebãt, fecerunt idolum seu imaginẽ Solis cum curru & equis, vt in
Legeoda quatuor Coronatorum refertur, atq; (vt aliqui ꝓbabiliter dicunt) Iudæi idololatræ ab
illis paganis traxerunt modũ hunc depingendi, colendiq́; Solẽ. Ideò aliter dici poteſt, ꝙ poetæ
magistri idololatrarũ gentilium, dicebant Solem tanq̃ regem & patrẽ deorum, vehi in curru per
orbẽ suum. Vndè & vltrà finxerunt Phaetontẽ Solis filium, cùm patris sui vellet ducere currum,
Plato. exorbitasse, cælumq́; incendisse, de qua fabula in primo Timæi multa narrantur, ideò Solem cũ
quadriga pinxerunt & equis. [Currus aũt Solis cõbussit igni,] non in contumeliã Solis, sed per-
fidorum cultorum ipsius. [Altaria quoq; quæ erant super tecta cœnaculi Achaz] regis [quæ fece
rant reges Iuda.] Tecta eñ Iudæorum instar Palæstinorũ erãt plana, sicq́; super tecta stãtes, sacri-
ficabant super altaria illa planetis, præsertim Soli, vt sic stantes in alto, magis accenderẽtur in ri-
tibus suis deuotiõe sua sacrilega. [& altaria quę fecerat Manasses in duobus atrijs templi dñi, de-
struxit rex.] Mirum ꝙ Manasses cõuersus & pœnitens, personaliter illa à se facta altaria non de-
2. Par. 33. struxit, imò ea destruxisse videtur, iuxta illud 2. Paral. Aras quas fecerat in mõte domus dñi & in
Hierusalẽ, abstulit & proiecit oĩa extra Hierusalem. Iosephus quoq; fatetur: Cùm à captiuitate
Iose. lib. 10. sua redisset Hierusalẽ, studebat etiam memoriã priorum delictorum quę cõtra Deum gesserat, si
an. iu. cap. 4 esset possibile, ab aĩo suo repellere, & ad oẽm cultum diuinæ religionis accedere, tẽplumq́; pur-
gare & ciuitatẽ. Ad hoc dicẽdum videtur, ꝙ alijs per Manassen eradicatis, ista forsan quacunq;
occasione manserunt, vel forsitan à Manasse erant destructa, sic tñ, ꝙ aliquæ ex eis remãserunt re
liquiæ, quas dissipauit Iosias, ꝓpter quod altaria illa scribitur destruxisse. sic nanq; in simili ma-
Pet. Cor. gister io historijs scribit: Vestigia quędam serpẽtis ęnei, quẽ confregerat Ezechias, Iosias redegit
hist. lib. 4 in puluerẽ, propter quod in ꝓlogo Sophoniæ Iosias eũ legitur cõtriuisse. [Et cucurrit indè,] qa
Re. cap. 36. cũ feruore & mira agilitate fecit oĩa bona ista. [& dispersit cinerẽ eorum,] tanq̃ prorsus inutilẽ,
quo tñ cinere idololatrę putabant se sanctificari, [in torrentẽ Cedron,] vt nec puluis de illo ci-
nere maneret residuus: Currebat aũt torrens per vallẽ illam. [Excelsa quoq;] i. phana, seu altaria
aut loca sacrilega in sublimi locata, [quæ erãt in Hierusalẽ] i. prope eam, [ad dexterã partẽ mon
tis offensionis, quæ ædificauerat Salomoo rex Israel,] i. mõtis oliuarum, qui mõs offensionis vo
catur, qa in eo cõstituit Salomõ phanum Chamos idolo Moab, quẽadmodùm 3. lib. habetur, &
ad dexterã montis illius cõstruxit alia phana, vt hîc narratur. [Astaroth idolũ Sidoniorum,] præ
3. Reg. 11. fato tertio libro recitatur, ꝙ Salomon coluit Astarthen deam Sidoniorum, [&] ipsum [Chamos]
idolum [offensionis Moab] i. in cuius idoli cultu Moabitę Deum specialiter offenderunt, qa ido
Mich. lum istud specialiter coluerunt, [& Melchon abominationis filiorũ Ammon] i. ipsum Moloch
idolum Ammonitarum, qui illud colendo abominationẽ fecerunt, [polluit rex,] ossa mortuorũ
aut alia q̃dam sordẽtia proijciendo & spargẽdo in locis phanorũ ac idolorũ illorũ. sicq́; idolo-
latria, ad suam præcipuã grauitatẽ, vocatur hoc loco abominatio atq; offensio. [& contriuit sta-
3. Reg. 18. tuas & succidit lucos] i. nemora in quibus fiebat idololatria, [repleuitq́; loca eorũ ossibus mor-
tuorum,] ad designandũ, ꝙ per idololatriam facta erant fœda & vilia. [Insupèr altare quod erat
in

in Bethel,]vbi coostituerat ipse Hieroboam vnum duorum aureorum vitulorum altare,[& ex-
celsum]i.phanum,[quod fecerat Hieroboam filius Nabar,qui peccare fecit Israel,& altare illud
excelsum destruxit atq; combussit,& comminuit in puluerẽ,succiditq; etiam lucum.Et conuer-
sus Iosias]i. vertens se vndiq; ad videndum, si aliquid spurcitiæ idololatriæ cerneret, [vidit ibi
sepulchra]idololatrarum,[quæ erant io moote,misitq; & tulit]i.extrahi iussit[ossa]illorum [de
sepulchris,& cõbussit ea super altare]pręfatum Hieroboã regis io detestationem idololatrarum
& idololatriæ eorundem, [& polluit illud iuxta verbum dñi, quod loquutus est vir Dei] i. pro-
pheta qui venit de regno Iudæ,[qui prædixerat verba hæc]ad Hieroboam stantem super altare
illud,vt dictũ est.[& ait:Qois est titulus iste quem video?]Specialiter interrogauit de titulo illo, 3.Reg.13.
quia(vt in historijs ait magister)ipse Iosias legit in sepulchro præfati prophetæ titulum eius. Et Pet. Co.
aliqui dicunt,ꝙ falsus propheta de Samaria,qui se iusserat sepeliri iuxta sanctũ illum prophetã, hist. lib. 4.
ordinauit ibi fieri signum quoddã præcipuum & scripturã,per quæ posteà recoleretur, ꝙ illud Re.ca. 36.
esset sepulchrũ saocti prophetæ,quatenus ossa sua cũ ossibus illius manerẽt intacta.[Rñderũtq; 3. Reg. 13.
ei ciues vrbis illius]s. Bethel:[Sepulchrum est]i. titulus ille est signũ,quòd illud sit sepulchrum
hoĩs Dei,qui venit de Iuda,& ꝓdixit verba]i. opera ista,[quæ fecisti super altare Bethel.]Deoiq; Iose.lib.10.
vt Iosephus scribit,à tẽpore quo ꝓpheta ille prædixit hæc,vsq; ad tẽpus quo Iosias hæc fecit, flu an.iu.ca.4.
xerunt anni trecenti sexagintaunus. [& ait: Dimitte eũ:]i. ossa eius.[Nemo cõmoueat ossa eius.
Et intacta mãseruot ossa illius cũ ossibus prophetæ,qui venerat de Samaria. Insupèr & oĩa phana
excelsorũ,quæ erãt io ciuitatibus Samariæ,]i. in terra regni decẽ tribuum,]quę fecerãt reges Sa
mariæ ad iritandum dñm,abstulit Iosias:]qa(vt Iosephus ait)persuasit reliquijs decẽ tribuũ,quæ Ibidèm.
captiuitatẽ Assyriorum euaserunt,vt colerẽt verũ Deũ,& forsan prophetæ tunc existẽtes,vt Hie-
remias & Sophonias,idipsum admonuerunt.[& fecit ei secundum oĩa quæ fecerat in Bethel. Et
occídit vniuersos sacerdotes excelsorũ,qui erãt ibi super altaria,& cõbussit ossa humana super
ea. Reuersusq; est Hierusalẽ,& pręcepit oĩ populo suo,dicẽs:Facite phase dño Deo vestro,secun
dum quod scriptum est in libro fœderis huius.]i. festũ paschale celebrate iuxta oĩa, quæ de hoc
in Exodo ꝑcipiuntur,quod & statìm celeberrimè impleuerunt. [Nec eñi factũ est tale phase]i. Exodi.12.
festũ paschale ita solẽne,[in diebus iudicũ,qoi iudicauerunt Israel,& oĩm dierum regum Israel,
& regũ Iuda,sicut in octauodecimo anno regis Iosiæ factũ est phase istud dño in Hierusalẽ.] De
solennitate ista & eius expẽsis ac numero animaliũ,quæ Iosias & principes ac superiores sacer-
dotes dederunt populo ac Leuitis,multa habẽtur 2. Paral. Vndè & Iosephus loquitur: Donauit 2.Para.35.
Iosias populo in pascha nouellos hœdos & agnos triginta millia ,& ad holocaustum tria millia, Iose.li.10.
multaq; alia desupèr Iosephus.[Sed & pythones & hariolos, & figuras idolorũ, & immunditias an.iu.ca.4.
& abominationes,quæ fuerunt in terra Iuda & Hierusalẽ,abstulit Iosias,vt statueret verba legis,
quę scripta sunt in libro,quẽ inueoit Helchias sacerdos in tẽplo dñi.]Ista iam frequẽter sunt ex-
planata.[similis ei nõ fuit aote eũ rex in Hierusalẽ,& multo minùs post eũ,] qui reuerteretur ad
dñm,]non ꝙ antè fuit auersus à dño,sed dicitur reuersus ad dõm,qa assiduè mentẽ suã ad ipsum
cõuertit cũ feruore maiori,[in olcorde suo,& in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua, iuxta
oẽm legem Mosis,neq; post eum surrexit similis illi,]prout in via huius exilij fieri potest,non tñ
instar beatorum in patria,fuit semper Deo intẽtus actualiter,& iuxta suę possibilitatis extremũ,
quod ꝓpriũ est beatis. Huic aũt simile est qđ suprà narratur de Ezechia, & iuxta sensum ibi ex- 4.Reg.18.
positũ iotelligendũ est istud,qa in multis sanctus Iosias præfulsit,prę sertìm in innocẽtia.De ipso
quoq; in ꝓlogo Sophoniæ habetur,Iosiam regẽ Iudæ,præ oĩbus regibus Iudæ Deo placuisse,hi-
storia 4. lib. Regum,& 2. Paral. demonstrat. Vndè in Eccõ asseritur: Memoria Iosiæ in cõpositi Ecci. 49.
one odoris facta,in omni ore quasi mel indulcabitur,& quasi musica in cõuiuio vini. [Veruntñ
nõ est auersus dñs ab ira furoris sui magni,quo iratus est furor eius]i. rigor suæ iustitiæ[cõtra Iu-
dam]i. populũ regni Iudæ,[propter iritationes,quibus ꝓuocauerat eum Manasses]i. ꝓpter ido
lolatrias & cæteras transgressiones Manassæ regis. Iam præallegatũ est, quẽadmodùm Manasses
verè pœoituit,ita ꝙ scelera sua fuerunt ei dimissa,& miam finalẽ est cõsequutus: quomodò ergo
Deus propter ipsius pctã iratus est populo Iudę,qui tot annis fuit post mortẽ Manassæ,nec ei vi-
detur cõmunicasse in crimine?Deniq; cùm ꝓpriũ sit Deo misereri & parcere, quó non pronior
suit ad placãdũ & ignoscẽdũ ex tãtis meritis saocti Iosiæ ac populi sub eo deuoti? & vbi est quod Hiere. 31.
dñs loquitur totiès in ꝓphetis, Vnusquisq; in peccato suo morietur? & cùm culpæ debeat pœna, Ezech. 18.
quæ est ista iustitia, vt propter peccata vnius,alij puniantur,& pctã dimissa deouò imputentur,
etiã his qui ea non cõmiserunt?Itaq; videtur locus iste obscurus,sic intelligeodus, ꝙ dñs non est
auersus à ꝓposito puniendi populum Iudæ propter transgressinnes Manassæ,i.propter peccata
& scelera ac idololarrias,in quibus populus ille sequutus est pręfatum Manassen In vitijs, quod
fuit post mortẽ Iosiæ.Interdum eñ posteri & in corporalibus puniuntur propter parentũ facino
ra,prout frequenter expositũ est,sed nisi Iudæi post mortẽ Iosiæ Deum tã grauiter offendissent,

non fuissent propter peccata personalia ipsius Manassę tam dirè puniti.[Dixit itaq; dñs:Etiã Iu-
dã auferã à facie mea]i. à terra quã contuli ei, & à pio respectu ac defensiõe qbus hactenùs popu
lum illũ adspexi,cõseruãdo eũ in terra ꝓmissionis.Pręuidit etenĩ dñs,q̃ grauiter populus ille fuit
Hiere.18. post Iosiæ obitũ trãsgressurus,ideò pœnã eius ꝓdixit,& tñ per Hieremiã frequenter plebẽ illam
hortabatur ad emẽdationẽ,promittẽs ei opẽ ac veniã,si veraciter pœniteret,sed qa ꝑsciuit ipsius
indurationẽ,impœnitẽtiamq; futurã,idcircò quãdoq; absolutè ꝓdixit ei⁹ punitionẽ.[sicut abstu
li Israel,& proijciã ciuitatẽ hanc quã elegi Hierusalẽ,& domũ de qua dixi,erit nomẽ meũ ibi.Re
liqua aũt sermonũ Iosiæ,& vniuersa quæ fecit,nónne hæc scripta sunt in libro verborũ dierum
regũ Iuda?In diebus eius ascẽdit Pharao Nechao,rex Aegypti cõtra regẽ Assyriorũ ad flumẽ Eu-
phraten. Et abijt Iosias rex Iuda in occursum eius.Et occisus est in Mageddo cùm vidisset eum.
Et portauerũt eum serui sui mortuũ de Mageddo,& pertulerunt in Hierusalẽ, & sepelierũt eum
in sepulchro suo.]Hic describit,qualiter occisus & sepult⁹ sit virtuosus & pi⁹ Iosias,& quicqd de
2.Par.35. hoc scribitur in hoc loco,2.Paral.diffusè expositũ est,vbi de ista materia introducta sunt multa.
Iosephus quoq; testatur:Dum Iosias in pace atq; diuitijs & gloria super oẽs excelleret,iaculo est
Iose.lib.10. an.iu.ca.5. 4.Reg.26.21. occisus.Sequit de filio Iosiæ,qui ei primò successit in regno.[Tulit quoq; populus terrę Ioachaz
filiũ Iosiæ,& vnxerunt eũ & cõstituerunt eũ regẽ]per manus pontificis[pro pre suo. Vigintitriũ
annorũ erat Ioachaz cùm regnare cœpisset,& tribus mẽsibus regnauit in Hierusalẽ. Nomẽ mris
eius Hamital,filia Hieremiæ,de Lobna. Et fecit malum coram dño,iuxta oia quæ fecerãt patres
eius] iniqui idololatræ,s. Amon,Achaz,& Manasses ad tẽpus,cuius pœnitentiã nõ est sequutus,
vinxitq; eum Pharao Necho in Reblata]vrbe[quæ est in terra Hemath,ne regnaret in Hierusa-
lem.]Circa hoc recitat Lyra,ꝙ Pharao Necho,victa Syria,vocauit ad se Ioachaz regẽ in Reblata:
ad quam cùm venisset Ioachaz,vinctus est ibi à Pharaone,& missus sic in Aegyptum.Istud quoq;
2.Par.36. super Paral. tetigi,& ibi cõtra illud argui,eo ꝙ 2.Paral.cõscriptum sit,Amouit eum rex Aegypti
cùm venisset Hierusalẽ.Vndè apparet ꝙ Pharao in Hierusalẽ venit, & ibi Ioachaz istũ deposuit,
Pet.Co.hist. li.4.Regũ, cap.38. Iose li.10. an.iu.ca.5. quod etiam magister in historijs tenet. Veruntñ verbis Lyræ cõsonare videtur narratio Iosephi,
qui affirmat: Rex Aegyptiorum dum fuisset à pugna reuersus,euocauit Ioachaz ad semetipsum
de ciuitate Syriæ,quæ dicitur Hemath. Qui dum venisset,eum repẽtè vinxit. Pro horum cõcor-
dia quis forsan dicere posset,ꝙ rex Aegypti venit Hierusalẽ,non in propria persona, sed per le-
gatos quos misit,& in Hierusalẽ amouit Ioachaz regem,quia ea intentione misit ad eũ illuc.[Et
imposuit]Pharao[mulctam]i.tributum[terræ]Iudę[centum talentis argenti,&]vno[talento au
ri]i. in tanta collecta seu summa quæ ei omni anno persolueretur à rege Iudæ, quẽ pro Ioachaz
fecit regẽ,de quo subditur:[Regemq; cõstituit Pharao Necho Eliachim filiũ Iosiæ pro Iosia pa-
tre eius,vertitq; nomen eius]i. mutãdo imposuit ei nomen hoc[Ioakim,]quatenùs mutatio no-
minis,esset memoriale ac signũ promotionis suæ in regẽ à Pharaone, sicq; maneret ei subiectus.
Iose.lib.10. an.iu.ca.6. Deniq; Iosepho teste,Ioakim primogenitus fuit Iosię,sicq; regnum debebatur ei de iure cõmu-
ni ratione primogenituræ,dicuntq; aliqui,ꝙ populus ipsum Ioachaz fecit regem ex instigatiõe
cõsanguineorum eius ex parte matris,qui erant potentes.[Porrò Ioachaz tulit,& duxit in Aegy
ptum: argentum aũt & aurum dedit Ioakim Pharaoni,cùm indixisset terræ per singulos,vt con-
ferretur iuxta pręceptum Pharaonis. Et vnumquenq; iuxta vires suas exegit tam argẽtum q̃ au-
rum de populo terræ,vt daret Pharaoni Necho. Viginti quinq; annorũ erat Ioakim cùm regnare
cœpisset,& vndecim annis regnauit in Hierusalem.Nomen matris eius Zebida, filia Phadaia de
Ibidẽ. Ruma.Et fecit malum coram dño,iuxta oia quæ fecerant patres eius.]Nempe vt Iosephus tãgit,
erat iniustus & valdè nequissimus,& nec circa Deum sanctus,nec circa homines mãsuetus. ¶Mo
raliter ex isto cap. instruuntur prælati ac principes,qualiter debeant pro Dei honore zelari, vt
Deo, à quo omnis prælatio ac potestas,sint grati,totisq; viribus pro diuini cultus augmẽto,pro
subditorum reformatione plenaria,pro vitiorum extirpatione cõpleta inardescant ac enitantur
1.Tim.2: atq; incorrigibiles acriter puniant,vt alijs cedat in exemplum,sicut ait Apostolus:Peccantes co
ram omnibus argue,vt cæteri timorẽ habeant: sicq; oẽm spiritalem idololatriam infatigabiliter
Col.3. studeant propulsare,ne alicui dominetur cupiditas aut auaritia,quæ est seruitus idolorum: nec
voluptas,ne Venerẽ magìs colat q̃ Deum: neq; elatio,ne magìs intentus sit ꝓpriæ honorationi,q̃
diuinæ maiestatis honori: nec creaturis magìs q̃ creatori inhæreat.Insupèr magos,diuinos,hari-
olos,nigromanticos,& omnes superstitiosos expellat,castiget,cõpescat,sicq; subditis reforma-
tis,celebret pascha cum eis,i. ad sacramentorum Christi cõmunionem accedat. Amplius, sicut
virtuoso Iosiæ prauissimi filij successerũt in regno,sic sæpè cõtingit,ꝙ bonis principibus ac prę-
latis succedant iniqui,qui regibus Aegypti ac Babylonis soluunt tributũ. Nam animas quas lu-
crificare Christo tenentur,per reprobã vitam,negligentiã & scandalosum processum exponunt
dæmonibus,atq; in barathrũ mittunt perditionis. Idcircò qui exẽplarem & bonũ habent præsi-
dentem,grati sint Deo,& superioris sui correptiones & correctiones suscipiant gaudiosè,neque

faci-

faciliter iudicent illum. Postremò, ex dictis patet imperscrutabilia iudicia Dei, qualiter vbertim ex optimis parentibus generentur filij pessimi, sicut ex Iosia filij eius præfati, & econuersò, sicut ex impijssimo Achaz natus est pijssimus Ezechias, & ex sceleratissimo Amon sanctissimus iste Iosias. sic quoq; in nouo testamento, ex reprobissimis nati sunt multi electissimi vtriusque sexus, quod in martyribus sanctis apertiùs innotescit. Multotiès tamen contingit, q ex virtuosis parentibus gignitur proles electa. Nemo igitur de parentum sanctitate præsumat, aut negligentior fiat, neque ob prædecessorum suorum impietatem desperatione frangatur. Rom.11. 4.Reg.17. 4.Re.21.22.

¶ Elucidatio cap. 24. In diebus eius ascendit Nabuchodonosor. Art. 26.

Hic refert scriptura, qualiter Ioakim filius Iosiæ regnauerit, & de filio Ioakim. [In diebus eius] videlicet 8. anno regni Ioakim filij Iosiæ, [ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis] ad regnum Iudæ, & in eo cum ingēti exercitu fixit castra. Cùm em superasset Pharaonem Necho regem Aegypti & totam Syriam cepisset vsq; Pelusium, pter Iudæam, voluit quoq; eam suæ subijcere ditioni, cuius potestatem ac minas metuens Ioakim, qa cùm impius esset, non confidit in Deo, & pacem cum rege tam potente habere desiderans, subiecit se illi, pmittens ei dare tributa, sicut subiungit: [& factus est ei Ioakim seruus] tributarius [trib' annis: & rursus rebellauit contra eum] i. regi Babylonis tributa soluere renuit 3. anno aut 4. quia vt Iosephus refert, percepit q Pharao Necho rursus disponeret se ad pugnandum contra Babyloniæ regem, ideò sperās quod Aegyptij præualerent, & cupiens regi Aegypti, à quo factus fuit rex, complacere atque à tributo exonerari, negauit illi tributum. [Immisitque ei dominus latrunculos Chaldæorum, & latrunculos Syriæ, & latrunculos Moab, & latrunculos filiorum Ammon, & immisit eos in Iudæam:] i. in populum regis Iudæ, [vt disperderet eum] i. varijs modis affligeret tam regem q plebem ad vlciscendum transgressiones eorum, [iuxta verbum domini quod loquutus fuerat per seruos suos prophetas. Factum est autem hoc per verbum domini] i. non sine præuia prænunciatione Dei, q per prophetas istud frequenter prædixit, [contra Iudam, vt auferret eum] de terra sua in Chaldæam [coram se,] i. ipso domino intuente peccata regni Iudæ ad puniendum hoc modo, [propter peccata Manassæ vniuersa quæ fecit, & propter innoxium sanguinem quem effudit, & impleuit Hierusalem cruore innocentium,] occidendo prophetas & alios iustos in Hierusalem, vt habetur suprà. Hic rursus oritur difficultas, qualiter propter peccata & homicidia Manassæ Deus punierit populum Iuda tempore Ioakim, & de hoc in præcedenti articulo est aliqualis data responsio: quia & populus post Iosiam sequutus est peccata Manassæ, & etiam propter peccata præcedentium Deus detestabatur locum & vrbem. Ioakim quoque occidit Vriam prophetam à quo corripiebatur. Hieremiam quoque voluit sæpè occidere, sed dominus eum abscōdit. sed & alios iustos persequebatur, atque in tot criminibus populus suus sibi communicauit, sicque imitabantur oēm impietatem Manassæ, non aūt pœnitentiam eius: [& ob hāc rem noluit dñs propiciari] i. ipsorum peccatis ignoscere, relaxando debitam pœnam, culpam tñ pœnitentibus verè indulsit, imò qa pro maxima parte duri, incorrigibilesq; fuerunt, sicut Manasses ad tempus, ideò tam dire puniti, & dñs noluit eis propiciari. [Reliqua aūt sermonum Ioakim & vniuersa quę fecit, nónne hæc scripta sunt in libro sermonū dierum regum Iuda? Et dormiuit Ioakim cum patribus suis] i. defunctus est, non tñ in pace, imò violenta occisus est morte à Nabuchodonosor rege, queadmodùm in Scholast. hist. fertur ex Iosepho. Ioakim em Nabuchodonosor regem sub specie & iure fœderis permisit intrare ciuitatē Hierusalem, quā ingressus, fidem & fœdus mox fregit, ipsumq; Ioakim interfecit, & corpus eius extra muros proijci iussit, sicut prædixerat Hiere. 22. Sepultura, inquiens, asini sepelietur. Occidit quoque simul cum Ioakim iuuenes fortissimos ac famosos, & ideò non seruauit huic Ioakim fidem, qm ipse Ioakim iam ei fidelitatem non seruauit negando tributum. [Et regnauit Ioachin filius eius pro eo.] occiso etem Ioakim, rex Nabuchodonosor filium eius nomine Ioachin constituit regem. [& vltrà non addidit rex Aegypti vt egrederetur de terra sua,] ad impugnandum territoria aliena, nec etiam ad repugnandum Babyloniæ regi. [Tulerat em] i. abstulerat [rex Babylonis omnia quæ fuerant regis Aegypti à riuo Aegypti] i. Nilo, vt aliqui dicunt, vel alio riuo qui ex vna parte terminat illud regnum, [vsq; ad flumen Euphraten] quod currit per Chaldæam & per medium vrbis, nomine Babylon discurrebat. Currit quoq; (vt legitur) per Armeniam minorem & Persiam, prout super Gene. 2. dictum est. Itaq; terras quas rex Aegypti bellando obtinuerat, abstulit ei per prælia rex Babylonis, & tandem abstulit ei terram Aegypti, sicut de hoc Hiere. 46. & Eze. 26. & 30. multa scribunt. [Decē & 8. annorū erat Ioachin cùm regnare cœpisset, & tribus mēsibus regnauit in Hierusalē. Nomē matris eius Nehostha, filia Elnathan, de Hierusalē.] Nabuchodonosor nanq; cùm cœpisset reuerti, cœpit in via suspicari ac formidare, q Ioachin iste fieret sibi infidelis atq; rebellis, eo q patrē suū occiderat, idcircò decreuit redire, sicut textus narrat. [& fecit malū corā dño, iuxta oīa q fecerāt pr̄es ei'. In illo tēpore ascēderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in Hierusalē] i. vsq; ad eam. Rex em Babylo- Iosep.lib.10. an.Iu.ca.7. 4.Reg.23. 4.Reg.21.23. Pet.Cō.hist. li.4.re.c.39. Iosep.lib.10. an.Iu.ca.9.

Iosep.lib 10. nis pmisit illuc suum exercitũ, vt Iosephus insinuare videt. [Et circũdata est vrbs munitionibus]
ant.Iu.ca.9. id est, bellicis machinis, [venitq; Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatẽ cum seruis suis,]
q secum remanserũt, [vt oppugnarẽt eam. Egressusq; est Ioachin rex Iuda ad regem Babylonis.]
hoc fecit Ioachin ex admonitionib⁹ Hieremiæ, ne ob suam resistentiã cõtra regem Chaldææ, ci-
uitas & tẽplum & totus populus suus periclitarent. [ipse & mater eius & serui eius & principes &
eunuchi eius] q oẽs vnà cum Ioachin rege suo exierũt & tradiderunt se regi Chaldæo, tñ vt Iose-
Ibid. phus narrat, Ioachin ita se psentauit Nabuchodonosor regi, accepto iuramẽto à rege illo, q nec
ipse nec ciuitas nec existentes secum paterent mali aliqd ab ipso Nabuchodonosor & Chaldęis,
q iuramentũ suum mox violauerũt, prout in textu subiungit. [& suscepit eum rex Babylonis an
no 8. regni sui. Et protulit] i. exportauit Nabuchodonosor [indè oẽs thesauros domus dñi] i. tem
pli, [& thesauros domus regiæ & cõcidit] i. cõminuit & cõfregit [vniuersa vasa aurea, quę fecerat
3.Reg.6. Salamon rex Israel in templo dñi, iuxta verbum dñi] i. qdam de oĩbus vasis templi, non simpli-
citer oĩa illa, imò multa posuit in templo Dei sui in Babylone, quæ diu pòst per Esdram sunt re-
1.Esd.1. portata, vt 1. Esd. 1. habetur. [Et transtulit oẽm Hierusalẽ, & vniuersos principes, & oẽs fortes ex-
ercitus.] Istæ distributiones accõmodæ sunt & intelligendæ de gñibus singulorum, non de sin-
gulis generum, qa non penitùs oẽs habitatores Hierusalẽ & principes ac robustos, sed quosdã de
illis oĩbus transtulit, ad quod insinuandũ subiungit: [10. millia in captiuitatem & oẽm artificem
& inclusorem] scientẽ gẽmas includere auro atq; argento, [nihilq; relictum est, exceptis paupe-
ribus populi terræ.] Non est hoc intelligendũ vt sonat, quasi nulli potentes, diuites, nobilesque
remanserint in Hierusalem & Iudæa post istam captiuitatẽ, cùm statim subdatur, q rex Babylo-
nis pro Ioachin isto regem cõstituit Sedechiam, cum quo posteà multi principes, nobiles ac po
tentes fuerunt & capti sunt, vt sequenti narratur cap. sed intelligendũ videtur q isti q remanse-
4.Reg.25. runt, quasi pauperes erant cõparatione pdecessorum suorum. [Transtulit quoq; Ioachin in Ba-
bylonem, & matrem regis, & vxores regis, & eunuchos regis, & iudices terræ duxit in captiuita-
tem, de Hierusalẽ in Babylonẽ, & oẽs viros robustos 7. millia, & artifices, & inclusores mille, oẽs
viros fortes & bellatores: duxitq; eos rex Babylonis captiuos in Babylonẽ.] Qualiter verum est
Pet.Co.hist. istud, cùm iam dictum sit, q erant 10. millia? Ad quod dicendũ, q sicut in Scholast. hist. innote-
li.4.Re.c.39. scit, in toto fuerũt 10. millia, imò & 832. vt Iosephus addit. Erãt enĩ cum rege & cum regina circi-
Iosep.lib.10. ter duo millia, & de principibus ac viris bellatoribus ac robustis circiter 7. millia, mille quoque
ant.Iu.ca.9. artifices & inclusores, ac alij qdam secũdũ Iosephi relationẽ, & inter hęc millia fuerunt Ezechiel
adhuc iuuenis & Mardochæus, & qm isti quodãmodò spõtè se tradiderũt Chaldæis, propriè no-
minant transmigratio Iudæ: q aũt posteà sub Zedechia trãslati sunt, propriè appellant captiuitas
Iudæ. Deniq; 70. annos captiuitatis Iudæ, de qbus Hiere. pdixit: Quidã cõputare incipiũt à tem-
Hiere.25.29. pore trãsmigrationis istius, putà ab anno 8. regni Nabuchodonosor, alij verò à tẽpore captiuita-
*Mathathiã tis factæ sub Zedechia. [Et cõstituit *Matthaniam patruum eius] regem [pro eo] i. pro Ioachin, q
Matthanias fuit iunior inter filios regis Iosiæ, erat quoq; 8. annorum qñ Iosias defunctus est, [im-
posuitq; ei nomen Zedechiã:] Primò, vt ex nominis immutatione recordaret se à rege Nabucho-
donosor exaltatum, & sic ei fidem seruaret. Secundò, vt ex nominis sui interpretatiõe hoc ipsum
pensaret ac ageret. Zedechias qppe interpretatur iustitia Dei, ideò sic appellauit eum, qa acce-
pit ab eo iusiurandũ, q sibi sub tributo fideliter deseruiret, prout 2. Paralip. 36. describitur, quod
implere exegit iustitia. [Vicesimũ & primum annum ætatis habebat Zedechias cùm regnare cœ-
pisset, & 11. annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius erat Hamital, filia Hieremiæ de Lo-
bna. Et fecit malum coram dño, iuxta oĩa quæ fecerat Ioachin. Irascebatur enĩ dñs cõtra Hierusa-
lem & cõtra Iudam,] propter ipsorum peccata, ideò iusto iudicio subtraxit regibus Iuda iam di-
ctis ac plebi eorum dona gratiæ suæ, qua eis deficiente, peccauerunt grauissimè. [donec projce-
ret eos à facie sua] i. in captiuitatem & mortem ac transmigrationem redigeret. [Recessitq; Zede
chias à rege Babylonis,] per rebellionem & negationem tributi, violationemq; iuramenti. Vndè
Eze.17. Ezechiel de ipso disseruit: Nunqd q dissoluit pactum, effugiet? Eccè ex isto pensatur cap. qualiter
Deus per vnum principem iustè puniat peccata alterius. Cùm enĩ reges Assyriorum diu tribulas-
sent & oppressissent regna terrarum, cœperunt à rege Aegypti grauiter impugnari. Cumque rex
Aegypti Syriam & regnum Iudæ vastasset, à rege Babylonis deuictus est, à quo etiã rege regnum
Iuda est dissipatum. Cùm verò completa fuisset Chaldęorum malitia, destructa est à Persis ac Me
dis eorum monarchia. Monarchia quoq; Persarum à Græcis, hoc est, ab Alexandro Magno de-
Ecci.7. structa est. Prætereà ex phabitis elucescit, q verè Salamon sit loquutus: Cõsidera opera Dei, q ne
Esa.24. mo possit corrigere quem ille despexerit. Nam qũuis vexatio dare soleat intellectũ, tñ cũcti psati fi
lij regis Iosiæ in tot vexationib⁹ & pressuris mãserunt in sua malitia: vidẽsq; posterior pdecessoris
Hie.36.37.52 sui deiectionẽ ac populi vastitatẽ, nõ se correxit nec credidit, nec verbis Hieremię acqueuerũt, id-
circò oportet nos iugiter esse timoratos ac hũiles, formidãdo occulta Dei iudicia, & cõsiderãdo,
de-

deflendo, ac deinceps solicitè deuitando propria vitia, ne (quod absit) relinquamur à gratia & induremur, atque in propria cæcitate ac pertinacia, imò & cordis insensibilitate relicti, æternaliter pereamus.

¶Expositio cap. 25. & vltimi: Factum est aũt anno 9. regni eius &c. Artt 27.

FInis regni Iuda, quod ad lõgum tempus defecit, hoc loco describitur. [Factum est autem an no nono regni eius] videlicet Zedechiæ, [mense decimo, decima die mẽsis, venit Nabuchodonosor ipse, & omnis exercitus] eius [Hierusalem, & circondederunt eam, & extruxerunt in circuitu eius munitiones] hoc est, bellica instrumenta & machinas ad vrbem demoliẽdam. [Et clausa est ciuitas,] id est, portas eius clauserunt ciues, ne eam Chaldæi intrarent [atq; vallatã] foris ab hostibus [vsque ad vndecimum annum regis Zedechiæ, nona die mensis.] sicq; quasi per tres annos fuit obsessa, ex quo patet fortitudo, & quasi inexpugnabilitas ciuitatis, quandiu habitatores eius victualia habuissent. Iosephus tamen dicit, quòd decem & nouem mensibus fuit obsessa, & Iosep. lib. 10.
rursus ex tam diuturna obsidiõe claret fetuor, crudelitas, animositas regis Babylonis ad obtinendum hanc vrbem, atque ad præualẽdum aduersarijs suis. Nempe Zedechias à tributo regis Chaldæorum cupiens releuari, misit ad regem Aegypti, vt inuicem se iuuarent, quatenus à iugo regis Babylonis se possent excutere: quo cognito, rex ille cum grandi exercitu venit obsidere Zedechiam in vrbe Hierusalem. [præualuitque fames in ciuitate,] hoc est, in habitatoribus Hierusalem, quia infra totum tempus præfatæ obsidionis nemo poterat victualia in vrbem illam perducere. [nec erat panis] id est, alimentum [populo terræ.] Quia & in alijs vrbibus regni Iudæ fuit caristia, eo quòd Chaldæi omnia occupassent, & vastassent in territorio illo. [Et interrupta est ciuitas] Hiere. 39. habetur: Aperta est ciuitas, non vtique à ciuibus suis, sed violentia Chaldæorum, qui in muris & portis Hierusalem fecerunt cum machinis suis aliquas aperturas. Vndè Iosephus narrat, quòd rex & exercitus Babylonius, obsessionem grauius inferebat, faciens turres cum ędificijs magnis, aggeresque ingentes exaltans, ex quibus resistebat ciuibus nitentibus pugnare de muro, multasque machinationes erexit, æquans eas muris ciuitatis per circuitum eius. Illi quoq; qui intra vrbem erant, fortiter ac promptissimè resistebant. [& omnes viri bellatores nocte fugerunt] Nam circa mediam noctem ciuitas capta est, [per viam portæ quæ est inter duplicem murum] hoc est, inter duos muros Hierusalem [ad hortum regis] i. iuxta hortum palatij, & per viam illius horti fugerunt. [Porrò Chaldæi obsidebant in circuitu ciuitatem. Fugit itaque Zedechias per viam quæ ducit ad campestria solitudinis,] hoc est, per campestrem viam tendentem in eremum. Hinc Iosephus refert, quòd fugit per desertum valdè tutissimum. Quidam tamen Hebræi dicunt, quòd fugit per subterraneam viam, & quòd dominus fecit apparere & currere super viam illam extrinsecùs ceruum ac capream, donec rex cum suis à Chaldæis insequẽtibus est inuentus in loco, vbi de subterranea via exiuit, quod ex scripturis authoritatem non habet, nec textui multùm consonare videtur. Ideò alij dicunt, quòd quidam Iudæi à Chaldæis capti in ciuitate, vel quantè vltrò exierunt ad Chaldæos, monstrauerunt eis viam, per quam rex inijt fugã. Iosephus verò testatur: Capta ciuitate circa mediam noctem, & principib⁹ Chaldæorum ingressis templum, cognoscens hos Zedechias rex, sumptis vxoribus, & filijs, & principibus, & amicis, fugit per desertum: quod dum à quibusdam traditicijs, principibus Chaldæorum indicatum fuisset, diluculo eum persequuti sunt, & oẽs bellatores qui erant cum eo, dispersi sunt, quia non poterant eum iuuare, metuebantque capi, qui tñ mox à Chaldæis eos insequentibus, sunt compræhensi, prout à Ieremia satis innuitur. [Et persecutus est exercitus Chaldæorum regem, compræhenditq; eum in planitie Hiericho, & omnes bellatores qui erant cum eo, dispersi sunt, & reliquerunt eum. Appræhensum ergo regem, duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha.] quæ alio nomine legitur Antiochia nuncupari, in qua Nabuchodonosor erat tunc. [Qui loquutus est cum eo iudicium,] hoc est, rationabiliter ac iudicialiter eum increpauit & accusauit: quia vt Iosephus refert, mox vt vidit eum, cœpit eum infelicem, impiumq; vocare, & iuramẽti sibi facti immemorem, atque ingratum de hoc, quòd eum constituerat regem. & addit: Magnus Deus odio habens tuam nequitiam, subiugauit te nostro imperio. [Filios autem Zedechiæ occidit coram eo,] quod fuit ei graue nimis videre, [& oculos eius effodit, vinxitq; eum catenis, & adduxit in Babylonem.] quæ oĩa per alios ei fieri iussit. tunc ergo sicut prædixit Ezechiel, Zedechias Babylonem intrauit, & eam non vidit: atq; vt Hieremias fuit vaticinatus, os eius cum ore regis Babylonis locutum est. Refert Hiere. 52.
Iosephus, quòd Ezechiel ex Chaldæa misit epistolam Iudæis in Hierusalem, prænũcians eis calamitates instantes: pseudo verò prophetæ persuaserunt regi ac populo, non esse credendum Ezechieli nec Hieremiæ, quia inter se discordarent, eo quòd Ezechiel scripsit, quòd Zedechias Babylonẽ non videret, Hieremias aũt prophetauit, quòd ducendus esset in Babylonem. [mẽse quinto] i. anni quo captus est Zedechias, [septima die mensis, ipse est annus 19.] regni [regit Babylonis.] Veruntamen Hiere. 52. scriptum, ipse est annus decimusoctauus, quod faciliter concordatur, dicendo,

Margin notes: Iosep. lib. 10. an. iu. ca. 10. (beside "rursus ex tam diuturna…"); Idem. (beside "qui in muris…"); Idem. (beside "mum. Hinc Iosephus…"); Idem. (beside "antè vltrò exierunt…"); Idem. (beside "Antiochia nuncupari…"); Iosep. lib. 10. ant. iu. ca. 10. (beside "Iosephus, quòd Ezechiel…").

quòd vltimus illorum annorum, non fuit ex toto completus, ideò in Hieremia non cōputatur.
[Venit Nabuzaradan princeps exercitus, seruus regis Babylonis in Hierusalem, & succendit do-
mum dñi.] Vndè Ezech.9. fuit ꝑdictum: A sanctuario meo incipite. Iussit aũt rex Babylonis tem-
plum incendi, non ex cōtemptu Dei Israel, quasi putauerit illum cultu indignum, sed qm̃ reputa
uit Iudæos templo Dei indignos. Vndè vt Hiere. 25. habetur, princeps militiæ dixit ad Hieremi-
am: Dñs locutus est malum super locum istum, & factus est vobis sermo hic. Peccastis em̃ dño. [&
domum regis & domos Hierusalem, oẽmq; domum combussit, & muros Hierusalem in circui-
tu destruxit oñis exercitus Chaldæorum, qui erant cum principe militum:] ne habitantes in ea,
ampliùs rebellarent imperio Chaldæorum. [Reliquam aũt partem populi q remanserat in ciui-
tate] Hierusalem, [& profugos q transfugerãt ad regem Babylonis,] anteq̃ vi caperent, & ante in-
cendium vrbis, [& reliquum vulgus transtulit Nabuzaradan princeps militiæ] de Iudæa in Chal
dæam. ¶ Porrò perfuga appellatur, q fugit de vna parte, vrbe, aut regione ad aliam. [& de paupe
ribus terræ reliquit vinitores & agricolas,] q vineas agrosq; colerent, ne terra in solitudinem re-
dacta, sterilisq; effecta, rex Babylonis nullum ex ea consequeretur emolimentũ nec tributũ. [Co
lumnas aũt æreas quę erant in templo dñi, & bases & mare æneum, quod erat in domo dñi] de q-
bus oibus dictum est in expositione 3. Reg. 7. [cõfregerunt Chaldæi] vt fracta conuenientiùs se-
cum in Babylonem deferrent. [& transtulerunt æs oẽ in Babylonem. Ollas quoq; æreas] in q-
bus carnes coquebant oblatæ, [& trullas] i. instrumenta qbus cineres cõgregabant aut eruebant
de sub altari holocaustorum. [& tridentes] hoc est, suscinulas [& scyphos, & mortariola, & oẽia
vasa ærea, in qbus ministrabant, tulerunt, nec non & thuribula & phialas:] de qbus oibus præal-
legato tertio lib. dictum est satis, idcircò non decet hic immorari, sed illuc est recurrendũ.] Quę
aurea, aurea:] i. aurea vasa collocauit, & secum portauit inter aurea instrumenta atq; clinodia: &
iuxta eundem sensum, [quæ argentea, argentea tulit princeps militiæ, colũnas duas, mare vnum,
& bases quas fecerat rex Salamon in templo dñi. Nõ erat pondus æris oĩm vasorum.] hoc est, in-
cognitum fuit præ mole magnitudinis ac multitudinis suæ: vel per hyperbolen dictum est hoc.
[Decem & octo cubitos altitudinis habebat columna vna, & capitellum æreum super se altitu-
dinis trium cubitorum, & retiaculum, & malogranata super capitellum columnæ, oẽia ærea. Si-
milem & columna secunda habebat ornatum.] Istud intelligẽdum est de duabus præcipuis tem
pli columnis, de quarum materia, forma, ornatu, quantitate, & eminentia dictum est prætacto 3.
Reg. 7. vbi & concordata sunt, quæ de hac re videtur in diuersis scripturæ locis ab inuicèm disso
nare. [Tulit quoq;] hoc est, captiuauit & secum duxit, [principes militiæ Saraiam sacerdotẽ pri-
mum] i. põtificem, [& Zophoniam sacerdotem secundũ] hoc est, secundi ordinis vel proximum
Iosep. lib. 10. in dignitate post præsulem, quem Iosephus vocat sacerdotem secundarium. [& tres ianitores, &
ant. Iu. ca. 10. de ciuitate eunuchum vnum, qui erat præfectus super bellatores viros.] sicq; vocatur eunuchus
non ratione castrationis, sed ex dignitate officij, sicq; in Genesi Ioseph legitur vẽditus Putiphari
Gen. 39. eunucho Pharaonis principi exercitus. vel tales principum officiati, ratione castitatis & honesta
tis dicebant eunuchi. [& tres ianitores, q à Ieremia dicũt tres custodes vestibuli, & in Iosepho cu
Hiere. 12. Iose. lib. 10. stodes templi. [& quinq; viros de his q steterant coram rege,] tanq̃ ei familiares. In Hieremia au-
an. Iu. ca. 10. tem scriptum est: Et septem viros q videbant faciem regis, i. ei familiariùs atq; frequentiꝰ aderãt,
Hiere. 52. sed numerus minor non excludit maiorem, & forsitan qnq; erant principaliores, propter quod
exprimunt, q steterant coram rege. [quos reperit in ciuitate, & Sopher principem exercitus, qui
probabat Tyrones de populo terræ, & sex viros è vulgo, qui inuenti fuerãt in ciuitate. Quos tol
lens Nabuzaradan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha, percussitq; eos rex
Babylonis, & interfecit eos in Reblatha, in terra Hemath. Et translatus est Iuda, hoc est, populus
regni Iudę, videlicet tribus Iuda, tribus Beniamin, tribusq; Leui [de terra sua. Populo autem qui
relictus erat in terra Iuda, quem dimiserat Nabuchodonosor rex Babylonis] s. præfatis pauperi-
Iosep. lib. 10. bus, operarijsq; Iudęis, [pręfecit Godoliam filium Ahicam, filij Saphan.] qui vt Iosephus prote-
an. iu. ca. 10. statur, fuit vir iustus & mansuetus, & præpositus fuit, vt plebem superstitem gubernaret, regiq;
Babylonis tributa solueret regionis sibi ab illo commissæ. [Quod cùm audissent omnes duces
militum] qui sub principe militiæ erant, & inter milites præcipui ac præsidentes quibusdam, vt-
potè millenarij, quinquagenarij, [ipsi & viri qui cum ipsis erant,] qui scilicet manus euaserant
Chaldæorum, [videlicet quòd constituisset rex Babylonis Godoliam] tanquàm principem, cui
terra fuit commissa, vt sub eo essent securi, vel ad inquirendum & considerandum, qualiter nego
cia se haberent. [venerunt ad Godoliam in Maspha, Ismael filius Nathaniæ, & Iohãnan filius Ca
riath, & Saraia filius Thenheth, Netophathites, & Iazonias filius Maachati, ipsi & socij eorum. Iu
rauitq; Godolias ipsis & socijs eorũ, dicẽs: Nolite timere seruire Chaldęis. Manete in terra, & ser-
uite regi Babylonis, & benè erit vobis.] hoc est, cum iuramento promisit eis securitatẽ, dummo-
dò subesse vellent Chaldęis. [Factum est autem in mense septimo, venit Ismael filius Nathanię fi

lij Elisama de semine regio,]hoc est,de progenie regum Iuda,[& decem viri cum eo,]imò & plu
res,vt creditur, sed decem fuerunt principales. [percusseru͂tq́;]hoc est,occiderunt[Godoliam.]
Qui & mortuus est.Sed & Iudæos & Chaldæos qui erant cum eo in Maspha,]vel quia Godoliæ
principatui inuidebant,cùm ipse esset de semine Regum, non Godolias, vel ex odio regis Baby
lonis.Nam & Chaldæos qui erant cum Godolia,occidit. Refert Iosephus quòd Godolias Ismae Iose. lib. 10.
lem & suos splendidè refecit,& sæpè ab Ismaele inuitatus, vino se inebriauit, atq; ex ebrietate in an.Iu. ca.10.
soporem resolutum occidit.Ista historia,sed & seque͂s, in Hieremia diffusè habetur,& hîc no͂ ni- Hiere.4. 41.
si breuissimè tangitur.[Consurgensq́; omnis populus]Iudęorum ibi residuus,[à paruo vsque ad
minimum,& principes militum]s.duces prætacti,[venerunt in Aegyptum,timentes Chaldęos.]
Timebant enim à Chaldæis malè tractari,propter Godolię & Chaldęorum,qui secum erant,in- Ibid.
terfectionem.Hieremias tamen consuluit eis oppositum, & cùm nollent suo consilio obtempe
rare,perrexit cum eis in Aegyptum. ¶Consequenter recitatur, qualiter Euilmerodach rex Baby
lonis,qui patri suo Nabuchodonosor successit in regno,eleuauit,exaltauit,& gloriosè tractauit
ipsum Ioachin,qui ex co͂silio Hieremiæ se tradidit Nabuchodonosor regi,quod faciendo,istam
quoque promeruit prosperitatem.[Factum est verò in anno 37. transmigrationis Ioachin regis
Iudæ,mense 12.vicesima & septima die me͂sis,subleuauit Euilmerodach rex Babylonis anno quo
regnare cœperat, caput Ioachin regis Iuda de carcere, & locutus est ei benignè. Et posuit thro-
num eius super thronum regum,qui erant cum eo in Babylone,& mutauit vestes ejus,quas habu
erat in carcere,& comedebat panem semper in co͂spectu eius cunctis diebus vitæ suæ.Annonam
quoque constituit ei sine intermissione, quæ & dabatur ei à rege per singulos dies, omnibus di-
ebus vitæ suæ.]Hęc litera satis plana est.Dicunt quoq; aliqui,ꝙ Nabuchodonosor rege in amen
tiam verso,Euilmerodach filiꝰ eius regnum assumpsit,& multa commisit flagitia, propter quod
pater eius curatus,& in regnum reductus,præfatum suum filium incarcerauit, sicq; cum Ioachin
in carcere amicitiam quandam contraxit,ex qua posteà sublimatus in regnum,patre suo defun-
cto,ipsum Ioachin exaltauit,vt dictum est.Iosephus verò tangit, ꝙ ideò fecit hoc, quoniam pa- Iosep.lib.10.
ter suus Nabuchodonosor non seruauit fidem & pactum huic Ioachin,qui ad eum ea conditio- an.iu. ca. 10.
ne exiuit,quòd nec sibi nec suis noceret,quod Nabuchodonosor non impleuit. ¶Præterea,vt Io
sephus scribit,Templum à Chaldæis co͂crematu͂m est post 370.annos,& menses sex, diesq; 10.ex
quo à Salamone fuit constructum.Ab ingressu autem populi in terram promissionis, tunc erant Idem.
anni mille 60.duo menses,decemq; dies. A diluuio verò vsque ad vastationem templi,om͂e tem-
pus fuit annorum mille 957. sex mensium, decem dierum. ex quo factus est Adam, vsque ad ea
quæ contigerunt templo,anni sunt tria millia 513.menses sex, dies 10.Veruntamen computatio
ista ab aliorum quorundam enumeratione in aliquibus discrepare censetur.

¶Expositio eiusdem 25.cap.spiritalis. Art. 28.

TEstante Apostolo,Omnia in figura contigerunt illis,vtpotè populo Iudæorum in veteri te 1.Cor.10.
stamento,& sicut in populo illo fuit frequens deformatio & ruina, ita & in Christi ecclesia:
& sicut Deus omnipotens populum synagogæ per deuotos reges ac sacerdotes & sanctos mul-
totiès reformauit,atque ad pristinum gratiæ decus reduxit,sic & ecclesiam sæpè collapsam,sæpè
reformare dignatus est per sanctos prælatos, per sacros religiososq; viros, per principes virtuo-
sos.Rursus quemadmodùm in veteri testamento maxima causa ruinæ ac deformationis in syna-
goga,fuit regum,aliorumq; præsidentium detestabilis vita,negligentia, inexemplaritasq; aper-
ta,ita planè in tota ecclesia Dei,causa potissima totius dissolutionis,corruptionis,carnalitatis ac
lapsus, est prælatorum principumq; ruina, præsertim episcoporum, quorum est vniuersam eis
commissam diœcesim efficaciter gubernare,deformata & lapsa mox reparare, bona conseruare
atque perficere, præceptum fraternæ correptionis sine personarum acceptione infatigabiliter
adimplere.Iterùm,sicut populus Israel paulatim & successiuè est victus,captus, translatus, quo-
usque regnum eius omninò defecisse videtur ad longum tempus, ita quòd non nisi paucissimi
in ea ma͂serunt Israelitę,ita ecclesia ab inuisibilibus hostibus ac visibilibus inimicis persecutori-
bus,& tyrannis,Saracenis,hæreticis,ac cæteris perfidis frequentissimè & acerrimè est impugna-
ta,& pro magna parte deuicta,suisq; terris ac regionibus destituta.Adhuc au͂t sicut populus Isra-
el in duo diuisus regna,contra se inuicèm assiduè dimicauit,quousque per extraneos ęmulos est
abducta:sic Christianorum reges ac principes & subiecti,freque͂ter nimis & lamentabiliter con
tra se inuicèm præliantur:& sicut ab Assyrijs & Chaldęis grauiùs sunt oppressi Israelitæ,sic Chri
stifideles à Teucris & Sarracenis vehementiùs sunt vastati,& terris suis,imò & terra sancta priua-
ti.Itaque per reges Iuda virtuosos,signantur electi,idoneiq; prælati, & reges ac principes timo-
rati.Porrò,per reges Iuda iniquos,præfigurati sunt praui & scandalosi,carnales & neglige͂tes pa- 2.Reg.8.15.
stores,reges ac d͞ni temporales:& sicut in veteri lege no͂ solùm iniqui reges ac praui Iudæi ab in- 2.par.20.
fidelibus impugnabátur Gentilibus,sed etiam iusti,vt constat de Dauid, Asa,Iosaphat,Ezechia: 4.Reg.17.
ve-

veruntamen diuersimodè,exituque diuerso,quoniam boni præualuerunt, iniqui succubuerunt:
Psal 86. sic prælati & præsides Christianorum,& ipsi fideles eis subiecti, non solùm praui ac reprobi,sed
itèm electi & virtuosi,ab inuisibilibus ac visibilibus æmulis impugnantur.Itaq; per obsidionem
Hierusalem à Chaldæis,præfiguratum est,quòd Ecclesia militans hostibus suæ salutis vndique
circunuallatur,& varijs machinis impugnatur, ita quòd interdũ panis deest populo terræ, dum
fideles tentationibus superantur,passionibus & vitijs obruuntur,calliditate ac fraudibus circun
ueniuntur,sicque interrumpitur ciuitas Dei,de qua gloriosa sunt dicta, dum virtutum integritas
dissipatur,& prælatorum peruigil solicitudo,pastoralis custodia,munitio exemplaris deficiunt.
Tunc hostes ingrediuntur ad populum,atque ad libitũm debacchãtur in plebe Christi.Rex demùm & principes fugiũt,dum prælati,prędicatores,& quorum est alios defensare,per vitiorum
deuia gradiuntur, nec hostibus se opponunt,sed propria commoda cupientes, infernalibus lu-
Iob.10. pis animarum & ouium Christi deuoratoribus non reluctantur: sicque & ipsimet damnabiliùs
pereunt,& grauiùs strangulantur in anima,eorumque oculi interiores eruuntur à rege Babylonis,quia diabolus princeps cõfusionis,ita eorum obtenebrat corda,quòd nec propria,nec subditorum aduertuntur pericula,nec diuini intuentur rigorem iudicij, nec in illam verentur pertrahi terram,in qua nullus est ordo,sed sempiternus horror inhabitat:sicque miserrimi isti nũc
seruiunt regi Babylonis,quoniam iugo peccati & seruitute diaboli sunt detenti.In quorum animabus est infelix euersio,& fœda prorsus confusio,dum carnalitas præualet rationi, caro spiritui,concupiscentia voluntati.¶ Ampliùs,rex Babylonis filios Zedechiæ, ipso cernente nec resistente,occídit,dum maligni spiritus subditos ad vitia trahunt,ac publicè præuaricari suadent:
& tamen qui præsunt,non corripiunt,nec castigant peccantes,siue ex negligentia,siue ex carnali timore,siue ex priuata & inordinata affectione. ¶ Porrò exercitus Chaldæorum, est acies dæmonum,catena vitiorum,congeries peccatorum.Princeps huius exercitus, est dæmon intemperantiæ,spiritus fornicationis,feruor cupiditatis.Iste incendit templum domini,dum congregationem fidelium à veræ charitatis igne infrigidatam,æstu accendit libidinis, appetitu gulæ,auaritiæ flamma:sicque vasa templi Dei diripiuntur,dum corda diuino obseqnio dedita,ad iniquitatem flectuntur,& membra corporis,quæ primò seruierunt munditiæ ac virtuti in sanctificati-
Rom.6. onem,exhibentur arma iniquitatis peccato in perditionem. Tunc omnis spiritalis decor aufertur fidelibus,& cadunt columnæ,dum qui alios sustentabant, à sua labuntur cõstantia,& vel aduersitate franguntur, vel prosperis extollunt, aut voluptatibus gustus & tactus emolliuntur, &
1.Cor.15. iacent miserabiliter viliterque prostrati, qui in omni virtute & sapientia spiritali deberent esse
erecti,stabiles,atque immobiles à medio virtutũ,nequaquàm deficientes,& abundantes in opere domini semper. ¶ Prætereà,transfertur Iuda de terra sua, dum populus Christianus confessioni diuinæ laudis,& accusationi propriæ culpæ deputatus, ac Christo incorporatus, ac ciuis san-
Ephe.2. ctorum atque domesticus Dei factus,cadit à statu salutis,& fit Deo ingratus, sicque incorporatur
diabolo,& membrum Ecclesiæ malignantium, ciuis Babylonis, & socius tenebrarum efficitur.
Tunc quoque pauperibus terræ qui omninò nihil habent,nisi proprias passiones, peccata & vitia,quibus sunt pleni,in quibus nulla est spiritalis opulentia,hoc est,ambitiosis,carnalib⁹,& vanis hominibus committitur regimen populi, quorum promotionem desiderat & procurat rex
Babylonis,putà diabolus,qui de nulla re ampliùs gloriatur, quàm de promotione carnalium,vitiosorumq; hominũ ad regimen animarum. Caueant ergo prælati ac principes ouium Christi,
vicarij Dei,animarum custodes,ne ista & his similia ipsis contingant,ne aditum prębeant inimi
Luc.12. cis ad Christi ouiculas,ne perfodi sinant domus suas,ne prauis exemplis hos perdant,quos Christo lucrari tenentur,ne paruipendant precium sanguinis vnigeniti filij Dei,negligendo illorum
custodiam ac salutem,pro quorum saluatione sapientissimus ille mercator,tam preciosissimum
sanguinem fudit,tam incomparabilem thesaurum expendit,tantum assumpsit laborem,&
Apoc.10. tam amarissimam pertulit mortem,sed eius accendantur amore, zelo exardescant sa
Dan.2. lutis fraternæ,ac debitum sui persoluant officij: Ad laudem & gloriam
omnipotentis,qui est rex regum & dominus vniuersorum,mu
tans tempora & ætates,transferens regna atque
constituens, qui est super omnia Deus
sublimis & benedictus,
Amen.

D.DIO-

D·DIONYSII CARTHV-

SIANI IN PRIMVM LIBRVM PARALIPPOMENON, Hebraicè Dibre Haiamim, Enarratio.

Et est totius instrumenti veteris vsque ad Salomonis regis tempora, quoddam quasi Epitome siue Chronicon.

¶PROOEMIVM.

EVS fecit ex vno omne genus hominũ inhabitare super vniuersam
faciem terræ, definiens statuta tempora & terminos habitationis eo- Actor. 17.
rum. Creator omnipotens, cuius sapientiæ non est finis aut numerus,
qui ad imaginem & similitudinem suam condidit hominem, in hoc Psal. 144.
quoq; assimilauit sibi eũdem, quòd sicut tota vniuersitas creaturæ ab Psal. 146.
vno prodijt creatore, sic cũcta hominum multitudo ab vno manauit Gene. 1. 2.
parente homine, s. protoplasto, de cuius costa formata est mulier pri-
ma, quod etiam propter mysticam factum est significationem sacra- Gene. 2.
mentalem, atq; ob id vt inter homines maior consistat charitatis con
nexio, firmitasq; cõcordiæ. Ideò de ciuitate Dei cap. 10. loquitur Au- Augustinus.
gustinus: Ad humanum genus non solùm naturę similitudine sociandum, verumetiam quadam
cognationis necessitudine in vnitatem concordis pacis vinculo colligãdum, ex homine vno vo-
luit Deus instituere genus humanũ. Quanuis autem in Genesi pleniùs describatur, qualiter fa- Gen. 1. 2. 3. 4.
ctum sit istud, tamen etiam in volumine isto hoc ipsum monstratur. Vocatur quippè hic liber
Paralipomenon. Et vt sexto Etymologiarum ait Isidorus, græcè παραλειπομένων, interpretatur
Latinè, prætermissorum aut derelictorum. Circa quod scribit magister Adam Parisiensis, παρα-
λείπω verbum græcum est, significans idem quod relinquo aut prætermitto. Et secundum Hu-
guitionem dicitur ἀπὸ τοῦ παρὰ, quod est præter, & ἔπος, quod est supplẽs, & μένη, quod est de-
fectus, quasi prætermissorum supplens defectum. Quoniam ea quæ in lege, & præsertim quæ in Hiero.
libris Regum omissa sunt, vel non plenè relata, summatìm ac breuiter in isto exprimuntur volu
mine. Propter quod secundum Hieronymum liber hic, dici potest χρονικὸν totius sacræ scriptu Idem.
ræ, ad cuius intellectum pleniùs obtinendum præcipuè confert. Hinc rursus scribit S. Hierony
mus in epistola ad Paulinum, quæ est prologus totius scripturæ diuinæ: Paralipomenon liber
instrumenti veteris epitome, tantus ac talis est, vt absq; illo, si quis scientiam scripturarum sibi
voluerit arrogare, seipsum irrideat. ¶Porrò ἐπιτομὴ dicitur abbreuiatio sermonis, ab ἐπὶ, quod
est supra, & τομὴ, quod est sectio siue diuisio, quasi precisio abbreuiatioq; sermonis, quoniã com
pendiosè colligit prætermissa. Itaq; liber Paralipomenon existens epitome, i. abbreuiatio vete-
ris instrumenti, i. veteris testamenti, quod dicitur instrumentum, vel quoniam instruit in fide &
moribus, vel quia vtimur eo ad noui testamenti probationem, est tantus ac talis, i. tam sentẽtio-
sus & vtilis, quòd seipsum decipiat, si quis voluerit sibi arrogare, i. superbè attribuere scientiam
scripturarũ absq; illo, i. sine intellectu libri Illius. ¶Deniq; specialiter in duobus Paralipome-
non libris supplentur ac describuntur ea, quæ in libris Regum omissa fuerunt de Dauid, Salo-
mone, successoribusq; eorũ vsq; ad Zedechiam. Idcircò in præfata epistola addit Hieronymus:
Per singula quippe nõia iuncturasq; verborum, prætermissæ in libris Regũ tanguntur historiæ, Idem.
& innumerabiles euangelij explicantur quęstiones. Nam circa descriptionem genealogię Chr̃i, Luc. 3.
quam S. Lucas ascẽdendo ꝓsequitur vsq; ad Adã, Sanctus verò Matthæus descẽdendo ab Abra- Matt. 1.
ham vsq; Ioseph, possunt q̃plurimæ quæstiones moueri, quæ ex libro hoc Paral. partim sumunt
occasionẽ, & partim solutionẽ. Interdũ nãq; nominantur alij p̃res à Luca, & alij à Matthæo, & p̃m
illorũ alia exprimunt vocabula in hoc libro, sicut hoc super Matthęũ & Lucã pleniùs scripsi, de-
claraui ac solui. ¶Pręterea, liber iste Hebraicè nominatur Dibre Haiamim, i. verba dierũ seu χρο-
νικὸν, i. tẽporale, ἀπὸ τοῦ χρόνου, quod est tẽpus, q̃a cõplectitur totũ tẽpus ab Adã vsq; ad finẽ Regũ
Iuda. Terminatur quoq; hoc nomẽ Dibre Haiamim in m, non in n. Ait enĩ Hiero. & habetur in Hieronym.
glossa super Gen. Errãt qui putãt, ꝙ Beniamin filius dierũ interpretetur. Dextera nanq; dicitur Iamin, Gen. 35.
& terminatur in n. Dies verò appellatur Iamim, & finitur in m. Cùm itaq; Dibre haiamim interprete
tur verba dierũ, & nõ verba dexteræ, cõstat ꝙ terminetur in m. ¶Queritur, quis librũ istũ ediderit.
Ad hoc aliq dicũt, incertũ esse qs cõposuerit eũ. Vndè & ꝓfatus Adã: Quis (inquit) scripserit Di-
brehaiamim, ignoratur, ꝓpter quod inter apocrypha deberet cõputari. Tñ inter Agiographa
cõputatur. Alij verò dicũt, ꝙ sicut Hieremias cõposuit seu in vnũ cõpegit libros Regũ, quod indè
patet, q̃m idẽ est finis libri Hieremię & libri Regũ: sic author Paral. fuerit Esdras. Nã finis 2. lib. Hiere. 52.
Paral. est idẽ cũ principio lib. Esdrę. Hinc scribit Lyra: Quanuis aliq dicant authorẽ huius libri 4. Reg. 25.
nesciri, tñ R. Salomõ Hebręus dicit, ꝙ Esdras ipsum cõscripsit, ad perfectionẽ veteris testamẽti. R. Salomon
¶Postremò, pro certo tenẽdum est, ꝙ principalis author hui⁹ voluminis fuerit spiritussanctus, qui
per aliquem sanctũ virũ edidit librũ istum, qui inter scripturas canonicas ab ecclesia cõputatur.

¶Expositio cap. 1. Adam, Seth, Enos, Cainan, &c. Art. I.

COntinet liber iste gesta aliqua tẽporum ab exordio mũdi vsq; ad Babylonicã captiuitatẽ,
ideò author incipit ab Adã, & descẽdit per intermedios pr̃es vsq; ad Dauid, quanq̃ & alias
describat gñationes diuersas, & ea quæ in Genesi scripta sunt, replicat. Incipit ergo ab Adam, &
per ordinẽ nominat decẽ viros, quorum primus est Adã, à quo alij nouẽ per lineã generatiõis &
successionis ordinẽ descẽderunt, ita ꝙ Noe est decimus ab Adam, includẽdo tam ipsum Adam q̃
Noe, quia octo duntaxat inter eos in ordine successionis gñatiuæ fuerunt. [Adam, Seth, Enos,
Cainan, Malaleel, Iared, Enoch, Mathusale, Lamech, Noe] Sensus est, ꝙ Adam genuit Seth, & ipse
Seth genuit Enos, Enos verò genuit Cainan. Sicq; deinceps vsq; ad Noe. ¶Porrò quod subdit,
[Sem, Cham, & Iaphet] Non taliter intelligitur, quia vnus eorum non genuit aliũ, sed fuerunt simul tres filij Noe. De diuturnitate vitæ prefatorum decẽ, & de cõcernẽtibus eos, scriptum est in
Gen. 4. 5. Genesi. ¶Deniq; post Adam nominauit filiũ eius Seth, qui tñ post Cain & Abel est natus, sed
duos illos dimisit intactos, qm̃ de Abel iusto nullus est natus, & de stirpe Cain noluit loqui aut
Gene. 4. prosequi. Nã & ipsa tota fuit deleta diluuio. ¶Consequenter exprimuntur septem filij Iapheth,
Gen. 7. filij Noe. [Filij Iapheth, Gomer, Magog, Madai, & Iauan, Thubal, Mosoch, Thira.] Hoc ipsum
Gene. 10. scriptum est in Genesi, de Gomer dicti ac geniti sunt Galatæ, secundũ Iosephũ, quod & Glossa
Iose. lib. 1. an. iu. ca. 12. insinuat, de Magog secundum Hieronymum nati sunt Scythæ, qui & Massagetes, vt aliqui opinantur. Veruntñ Magog in Ezechiele & Apocalypsi nomẽ est populi. de Madai orti sunt Medi,
Hieronym.
Ezech. 39. de Iauan Græci, de Thubal Hispani, de Mosoch Cappadoces, de Thira Trachæi seu Thraces. Hę
Apo. 10. septem gentes ad aquilonem morantur secundum Glossam. [Porrò filij Gomer Ascanez & Riphath, & Thogorma] Illud quoq; in Genesi scriptũ est, tamen in Genesi dicitur Riphath, Ascanez, hos Græci nominant Rheginos, de Thogorma nati sunt Phryges. [Filij autẽ Iauan Helisa]
Gene. 10. à quo descẽderũt Helisei, i. Græci, qui pòst (vt legitur) vocati sunt Aeolides. [& Tharsisa,] de quo
nati sunt secundum Iosephũ Cilices, quorum metropolis dicitur Tharsus, de quo Paulus apostolus natum se perhibet. [Cethim & Dodanim.] de quo Rhodij. Sic em̃ 70. trãstulerunt. ¶Circa
Iose. lib. 1. an. iu. ca. 12.
Acto. 22. hæc fertur in Glossa: Legamus libros de antiquitatibus, & videbimus penè omnes insulas, & totius orbis littora terrasq; maritimas Græcis accolis occupatas, quia ab Amano Tauro oĩa possederunt, vsq; ad mare Britãnicum. Sequitur descriptio gñationis Cham filij Noe. Filij Cham Chus]
à quo Aethiopes. Nã vsq; in præsens Aethiopia ab Hebræis Chus appellatur. [& Misraim] à quo
Aegyptij nati sunt. [Phurh] à quo Libyes seu Phuthæi, [& Chanaan] à quo Chananæi. [Filij autẽ
Chus] fuerunt [Saba] à quo Sabæi,]& Heuila] à quo Getuli in remotiori maioriq; Aphrica, iuxta eremum commorãtes. [Sabatha] à quo Sabatheni, qui & Astabari dicuntur. [& Regma & Sabathacha. Porrò filij Regma, & Saba, & Dadan.] Posteritates horum, sicut & aliorum q̃plurium,
Hiero. secundum Hieronymum ignorantur, qm̃ bellis attritæ sunt vel depulsæ, & pristina nomina perdiderunt. [Chus autem genuit Nimrod. Iste cœpit esse potens in terra. [Oĩa ista in Genesi
Gene. 10. diffusè exposita sunt, Nimrod iste, vt Iosephus scribit, in consuetudinem tyrannidẽ arripuit, & noua
Iose. lib. 1. an. iu. ca. 12. cupiditate regnandi, plurimos sibi attraxit ac subdidit, quos à diuino retrahens cultu, instigauit
Gene. 11. ad Babylonicæ ædificium turris. [Misraim verò genuit Ludim, & Anamim, & Laabim, & Nephthuhim, Phetrusim quoq; & Chastuhim.] Ponuntur hîc nomina sex filiorum Misrahim, quorum
posteritates ex causa prętacta ignorãtur, nisi ꝙ vt ĩ textu dr̃, de Phetrusim & Chastubim [egressi]
hoc est, nati [sunt Philistijm & Caphturim] i. duæ gentes sic dictę, ex duobus fratribus illis progenitæ. [Chanaan verò genuit Sidonem primogenitum suum] à quo cõdita est vrbs nomine Sidon in regione Phœnicis. Sicq; Sidon interdum est proprium nomen viri, aliquãdo vrbs, quandoq; autem est nomen cõmune populi nati ex prælato Sidone. [Hethæum quoq; & Iebusæum,
& Amorrhæum, & Gergesæum, Heuæumq; & Arachæum & Synæum, Aradium quoq; & Samaræum & Hemathæum.] Sicq; habuit vndecim filios, qui & in Genesi exprimũtur. Et nomina ista
Gene. 10. interdum accipiuntur cõmuniter pro populis natis ex viris istis. ¶Porrò Arachæus ædificauit
vrbem Archas ex opposito Tripolis in monte Libani. Synæus verò oppidum nomine Syn & Samaræus vrbem Samariam, à qua prouincia nomen sortita est, quia Samaria nuncupatur. Hemathæus autẽ vrbem Hemath, quam Macedones qui post Alexandrum regnauerunt, Epiphaniam
nominauerunt, quæ (vt legitur) alio nomine Antiochia est vocata. Horum territoria Deus filijs
Israel contulit. Ab Aradio quoq; Aradij nati sunt, qui insulam Aradum, seu Aradiã possederunt,
angusto freto seu paruo pelago à Phœnicis littore separatam, secũdum Hieronymum. Sequitur
generatio Sem. [Filij Sem] fuerunt [Elam] à quo Elamitæ & principes Persidis processerunt, qui
& vrbem Mitium legitur construxisse, [& Assur] à quo Assyrij, [& Arphachsad] à quo Chaldæi,
[& Lud] à quo Lydij, [& Aram] à quo Syri, quorũ metropolis est Damascus, iuxta illud in Esaia:
Esa. 7. Caput Syriæ Damascus. [Hi sunt filij Aram, Hus & Hul.] ita habent aliqui textus, qa & in Genesi
Gene. 10. sic habetur. Veruntñ verior textus non habet cõplexum hoc, filij autem Aram, quia nec in Hebræo

bræo habetur hoc loco. Nihilominùs verum est, ꝙ Hus & Hul fuerunt filij Arã. sed author volu-
minis huius, nominat eos inter filios Sem, cuius erãt filij mediati seu nepotes. At verò Hus con-
struxit vrbes Trachonitidem atq; Damascũ, vbi & tenuit principatum, & ab ipso nominata est
terra Hus, quam Septuaginta interpretes Ausitidem, i. australẽ appellant. Hinc in Iob, vbi habe-
mus, Vir erat in terra Hus, transtulerunt, vir erat in terra Ausitidis. De semine huius Hus creditur
Iob fuisse. De Hul aũt Armenij sunt nati, qui Asiæ partẽ tenent, ab Euphrate vsq; ad Indiæ mare. Iob.1.
[Et Gether & Mosoch.] in Genesi dicitur, Gether & Mes, sicq; per Mosoch nunc intelligitˇ Mes.
De Gether aũt nati leguntur Acharij, & de Mes Messij, qui à Septuaginta vocãtur Mosoch, à qui Gen.10.
busdam Mæones. [Arphachsad aũt genuit Sale, qui & ipse genuit Heber,] à quo Hebręi nomen
sumpserunt. [Porrò] ipsi [Heber nati sunt filij duo, vni nomen Phaleg, quia in diebus eius diuisa
est terra,] i. distinctio terræ per regna atq; ꝓuincias, diuersaq; noĩa ac idiomata facta, cùm poste
ri Noę cessassent cõstruere turrim Babel, iuxta illud Gene. Diuisit eos Deus ex illo loco in vni- Gen.11.
uersas terras. Itaq; Phaleg interpretatˇ diuisio, & si ipse Heber imposuit filio suo hoc nomẽ ante
pręfatã diuisionem, videtur spũ prophetico radiasse, quod & Hebræi fatẽtur, dicẽtes, ꝙ diuisio-
nem istã præuidit in spũ, & in signum futuri, filiũ suũ sic appellauit. Fuit etẽm Heber iustus, nec
ædificationi turris consensit, propter quod pristinã seruauit loquelam, putà Hebræã, quæ man-
sit in eo & in familia eius, quæ à principio mundi vsq; tunc fuerat cunctis cõmunis, & dicebatur
humana. Sed ex tunc cœpit vocari Hebræa, quia mãsit in domo Heber. Porrò si diuisio illa facta
fuit ante natiuitatẽ Phaleg, tunc dicẽdum, ꝙ Heber istud nomen imposuit filio suo in signum &
rememorationẽ rei præteritæ. Deniq; Glossa ait: Heber vaticinio quodã filiũ suũ vocauit Pha-
leg, qm̃ in diebus eius linguæ in Babylone diuisæ sunt. Narratq; Philo in libro quæstionũ super Philo.
Genesin, ꝙ ex filijs Noę ipso viuente, nati sunt vigintiquatuor millia virorũ & cẽtum, extra mu-
lieres & paruulos, & filij Sem habuerunt super se ducẽ Iectan fratrẽ prædicti Phaleg: filij Cham,
Nimroth: filij Iaphet ducẽ habuerunt virum noĩe Suphene, qui duces, defuncto Noe, cõuenerũt
cum suis agminibus in cãpo Sennaar, vt ibi turrẽ construerent. Cùm aũt ædificarẽt, diuisit Deus
linguas eorum, & mutauit effigies, & non cognouit quisq; fratrẽ suum, nec audiuit linguã proxi
mi sui. Cùm ergo magistri lapides quærebãt, ministri aquã afferebãt: & cùm illi quęrebant aquã,
attulerunt hi stipulam. sicq; cogitatione frustrata, cessauerunt ædificare. Hæc Glossa. [& nomẽ
fratris eius Iectan. Iectan aũt genuit Elmodad, & Salech, & Hasormoth, & Iare, Aduram quoq; &
Vsal, & Decla, Ebal etiam, & Abimael, & Saba, necnon & Ophir, & Heuila, & Iobab. Oẽs isti filij
Iectan.] Sicut isti nominatìm hìc exprimuntur in litera, sic & in Genesi, de quibus ait Hierony- Gen.10.
mus, ꝙ nomina posteritatum eorum inuenire nequiuit, qm̃ procul à nobis sunt, & possederunt Hierony.
Indiæ regionem, quæ vocatur Iberia. Insupèr Alcuinus super Genesin ait: Sem (vt existimãt) sor Alcuinus
titus est Asiam, Cham Aphricam, Iaphet Europã. Iosephus verò apertiùs: Filij (inquit) Iaphet te-
nuerunt septentrionalem plagam à Tauro & Amano mõtibus Ciliciæ & Syriæ vsq; ad fluuium Iose.lib.1.
Tanaim. In Europa aũt vsq; ad terrã Gadirorum. Porrò filij Cham à prouincia Syria & Amão ac antiq.ca.11.
Libano montibus, vniuersas terras obtinuerũt, quæ ad mare sunt positæ, & appręhenderunt etiã
eas quæ sunt ad Oceanum. Filij autem Sem habitauerunt seorsum, ab Euphrate facientes initiũ.
Ampliùs, vltimus filiorum Iectan in textu vocatur Iobab. circa quod refert Lyra, Dicunt ali-
qui, ꝙ iste fuerit Iob. Sed aduertendum, ꝙ illi, qui dicunt Iob alio nomine dictum Iobab, com-
muniter intelligunt hoc non de isto Iobab, sed de Iobab qui regnauit in Idumęa, & fuit de semi-
ne Esau, de quo Esau dicunt sanctum Iob descẽdisse, de quo etiam Iobab paulò pòst agitur. Con
sequenter in textu decẽ viri per ordinem nominatim exprimuntur, qui sibi in linea generationis
successerunt vsq; ad Abraham, qui inter istos est decimus, quemadmodùm in exordio huius ca-
pituli ab Adam vsq; ad Noe, decẽ expressi sunt: [Sem, Arphachsad & Sale, Heber, Phaleg, Ragu,
Serug, Nachor, Thare, Abram: iste est Abraham.] quasi dicat, iste est famosus vir ille & patriar-
cha pręcipuus, qui primò vocatus est Abram, quod interpretatur, pater excelsus, quẽ posteà do- Gen.17.
minus vocauit Abraham, quod interpretatur pater multarum, & subauditur gentium, quoniam
Deus ei prædixit, ꝙ multæ nationes & gentes ac populi nascituri essent ex eo. Vndè in Genesi Gen.12.
scriptum est, Deo loquente ad eum, appellaberis Abraham, quia patrem multarũ gentium con-
stitui te. [Filij Abraham] fuerunt [Isaac & Ismael,] inter quos Ismael primogenitus fuit, sed Isaac Gene 17.
ei præponitur, quoniam erat magis electus & sanctus, atq; de libera natus, & hoc supernaturali- Gen.16.
ter atq; per repromissionem, & quia de ipso Christus fuerat nasciturus. [Et hæ generationes eo- Gal.4.
rũ. Primogenitꝰ Ismaelis, Nabaioth & Cedar, & Adbeel, & Mabsam, & Masma, & Duma, Massah,
Addar, & Thema, Iatur, Naphis, Cedma. Hi sunt filij Ismaelis,] de quo dominus prædixerat Abra
hæ: Duodecim duces generabit. Vnusquisq; enim filiorum Ismaelis, fuit princeps, caput & dux Gen.17.
tribus suæ. Dicit quoq; Hieronymus: Omnis regio ab Euphrate vsq; ad mare rubrum, Nabaio- Hiero.
thena vocatur, quæ Arabiæ pars est. De his Genesis 25. pleniùs scripsi. Filij autẽ Cethuræ con-

cubinæ Abraham quos genuit, Zamram, Iecsan, Madan, Madiã, Iesbos, & Sue. Porrò filij Iecsan,
Saba & Dadan.] Quanuis autẽ Cethura vocetur Abrahę cõcubina, fuit tñ veraciter vxor ipsius
iuxta illud Gene. 25. Abraham verò aliam duxit vxorem noĩe Cethuram. Cethura aũt interpre
Hiero. tatur copulata. Vndè vt refert Hieronymus, Hebræi dicunt Cethuram hanc fuisse Agar, quã du-
Gen.16. xit Abraham Sara viuente: & ea defuncta, rursus introduxit illam in domum suam. Circa hoc re-
citat Lyra: Dicunt Hebræi, ꝙ Cethura ista fuit Agar. Expositores aũt catholici dicunt contra-
rium: quod sonat, quasi expositores catholici generaliter atq; cõcorditer dicerent huius cõtra-
August. rium, quod non est ita, præsertim quia & 16. de ciuitate Dei beatus Aug. opinionem Hebræo-
rum præfatã refert, nec reprobat. Magister quoq; in historijs non reprobat eam, sed recitat, imò
Iose.lib.1. an.iu. ca. 23. & quidam catholici approbãt eam, præsertim quia vt Iosephus fidelis historiographus Iudæo-
Gen.25. rum hoc ipsum affirmat. Veruntñ potiùs puto, ꝙ Cethura fuit alia q̃ Agar, potissimè cùm in Ge
Ibidem. nesi dicatur, ꝙ Abraham filijs concubinarũ largitus est munera. Vbi nemine dubitante, per con
cubinas intelligũtur Agar atq; Cethura, ad quod super Genesim alia introduxi motiua. Est aũt
consuetudo scripturæ, vxores minùs principales dicere concubinas. [Filij aũt Dadan, Asurim,] à
Hiero. quo secundum Hierony. aliqui dicunt Syros nomen sumpsisse. Videntur quoq; Hieronymus,
Iose. lib.10. an.iu.ca.15. 16. Iosephusq; sentire, posteros quosdam Abrahę maximas terras Indiæ occupasse & impleuisse, [&
Lathusim & Laomim. Filij aũt Madian] quem genuit Abraham ex Cethura. Sicq; Madian inter-
Gen.25. dum est proprium nomẽ viri, quandoq; verò pro regione, nonnunquàm pro vrbe in terra Ma-
dian sita accipitur. itaq; filij Madian erãt [Epha & Epher, & Henoch, & Abida & Eldaa. Omnes
Hiero. hi filij Cethuræ.] Quocirca dicit Hieronymus, secundum historicos Hebræorum, filij Cethuræ
* troglodit. occupauerũt & inhabitauerunt terrã * Trodogit atq; Arabiã vsq; ad terminos maris rubri. Affer
verò filius Madian, fertur cõtra Lybiam duxisse exercitum & præualuisse ibidèm, à quo posteri
Gen.25. eius Aphricã nuocupauerunt. [Genuit aũt Abraham Isaac, cuius filij fuerunt Esau & Israel] i. Ia-
Gen.32.35. cob, qui primò vocatus est Iacob, posteà ab angelo dictus est Israel, quasi vir videns Deum, vt in
Gene. habetur. [Filij Esau, Eliphaz, Raguel, Iehus, Iaalon & Chore] Secundũ Hierony. Eliphaz
Hiero. iste fuit vnus trium amicorum Iob, qui cõtra eundẽ disputauit, sicut in libro Iob recitatur, quod
Gen.36. & Glossa interlinearis in Genesim, insinuat. [Filij Eliphaz, Theman, Omer & Sepphi, Gaathã,
Hiero. Cenez, Thamna, Amalec.] Ponuntur hîc septẽ nomina filiorum Eliphaz, quæritq; Glossa Hiero
nymi, qualiter Thamna ponatur inter filios Eliphaz, cùm Gene. 36. conscriptum sit, ꝙ Thamna
concubina Eliphaz peperit ei Amalec. Ad quod, vt refert Hierony. dicunt Hebręi, ꝙ Thãna fuit
cõcubina Eliphaz: sed quia nutriuit eam in domo sua tanq̃ prolem, ideo inter eius filios compu-
tatur, quod abusiuè dictũ videtur. Ideo quidam aptiùs dicũt, ꝙ Thamna interdum est nomẽ viri,
Gen.36. vt hîc & infrà, cùm dicitur, dux Thamna, quandoq; verò nomẽ est mulieris. Vndè & paulopòst
Ibid. legitur: Soror Lothan fuit Thamna. [Filij Rahuel, Naath, Zar, Samna, Messa. Filij Seir, Lothan,
Sobal, Sebeon, Ana, Dison, Eser, Disan. Filij Lothã, Hori & Homan.] Sicut Gen. 26. patet, Esau
alijs nominibus dictus est Edom & Seir. Sed hoc loco Seir accipitur pro quodam sic nuncupa-
to, qui diu ante Esau habitauit in Idumæa, & fuit de genere Horræorum, à quo Seir terra illa pri-
Ibid. mò vocata est terra Seir, prout istud super Genesin diffusiùs fuit expositum. [Soror autẽ Lothan
fuit Thamna.] Dicit Lyra, ꝙ ista Thãna fuit ipsius Eliphaz concubina. Contra quod obijci po-
test, ꝙ Thamna ista fuit soror Lothan, qui fuit filius Seir præfati, qui diu ante Esau cõmoratus ac
dominatus est in Idumęa. Sicq; filia eius noĩe Thamna, non videtur tempore Eliphaz adhuc vi-
xisse, vel saltem concubitui apta fuisse. Ad quod dicendum, ꝙ homines illi diu vixerunt, & Hor
ræi illi à filijs Esau fuerunt deuicti, vt Deute. 2. describitur. Sicq; Eliphaz potuit filiam alicuius
Hieron. deuicti concubinam accipere. Nam & Hieronymus contestatur, ꝙ Thamna ista fuit concubina
Eliphaz iam præfati. [Filij Sobal, Alian, & Manahath & Ebal, Sephi & Onam.] Circa hoc fertur
Gen.36. in Glossa: Alian iste de genere Horræorum, vocatur in Genesi Aluan, i. exaltatus. In Paralip. ve
rò Alian, i. eiectus ad insinuandum ꝙ Horręi fuerunt exaltati, anteq̃ filij Esau ceperunt terrã eo-
rum, postcà verò eiecti. [Filij Sebeõ, Aia & Ana. Filij Ana, Dison. Filij Dison Hamaram] qui alio
nomine vocatus est Amadan, & Esebam, & Iethran] qui in Genesi dicitur Zacam. [& Charan. Fi-
lij Eser, Balaam & Zaauan, & Iachan. Filij Dison, Hus & Aram. Isti sunt reges qui imperauerunt
3.Reg.11. in terra Edom, anteq̃ esset rex super filios Israel, Bale filius Boor.] Quemadmodùm filijs Israel in
terram promissionis introductis, primò pręfuerunt duces seu iudices à tempore Iosuæ vsq; Saul,
qui fuit rex totius Israeliticæ plebis legitimè institutus. Deinde præfuerunt eis reges vsq; ad Ba-
bylonicam captiuitatem, qua finita, rursus præerant duces seu principes quidam, qui cõmunit-
ter erant pontifices, & tandem ad modicum tempus quidam eorum regium sibi diadema impo-
suerunt, putà Ioannes Hyrcanus, vel potiùs filius eius, & filij eius: sic Idumæi ex Esau orti, primò
Gene.36. regebantur per duces, deinde per reges, inter quos primus fuit præfatus Bale, qui in Genesi voca
Num.22. tur Balach: nec fuit Balach ille, qui conduxit hariolũ Balaam, quoniam ille Balach regnauit in Moab
& Ma-

& Madian,& fuit filius Zephor. Deniq; Idumæis pfuerunt reges nati ex femine Abrahæ per Efau
vfq; ad Dauid,qui regiam poteftatem abftulit illis,quando Ioab fex menfibus moratus eft in ter
ra Edom,quoufq; peremit omne mafculinum in ea, vt legitur 2.Reg. 11. Poftmodùm verò iterũ
per duces funt gubernati vfq; ad tẽpus Ioram regis Iuda.Et tunc denuò regem fibi conftituerũt,
vt fcribitur 4. Reg.8. Primò itaq; numerantur in textu reges Idumæorum,pofteà duces eorum.
[Et nomen ciuitatis eius Denaba,]quam Bale prædictus cõdidit atq; inhabitauit. [Mortuus eft
autem Bale,& regnauit pro eo Iobab filius Zarę de Bofra]i. de loco fic nominato. Circa hoc af-
ferit Gloffa: Hunc Iobab aliqui fufpicantur fuiffe Iob, fed Hebræi affirmant eum de ftirpe Na-
chor effe progenitum. Philo autem in libro quæftionum Genefis, affirmat fanctũ Iob his fuiffe Philo Iudę.
temporibus, & accepiffe Dinam filiam Iacob vxorem,ac genuiffe ex ea feptem filios, & tres fi-
lias,tam ante fuæ tentationis certamen,quàm pofteà. Porrò Ambrofius fuper epiftolam ad Ro- Ambrofius.
manos,& Auguftinus circa hæc verba fenferunt,q̃ Iobab ifte extiterit Iob. fed verius creditur, Auguftinus.
quòd Iob non fuit de femine Abrahę,fed de femine Nachor fratris eius,qui Nachor genuit filios, Gen.36.
primogenitum nomine Hus,& fratrem eius Buz,& de illo Hus Iob creditur natus, iuxta illud qđ Iob.1.
in exordio libri Iob fertur: Vir erat in terra Hus nomine Iob. & hoc affirmat Hieronymus, qui Hieronym.
etiam conteftatur ipfum Elihu,qui quarto loco contra Iob difceptauit,fuiffe de ftirpe Buz,pro- Iob 32.
pter quod vocatur Buzites in libro Iob,quo legitur: Indignatus eft Elihu filius Barachiel Buzi-
tes de cognatione Ram,& iftud fatentur Hebręi. [Cumq; & Iobab fuiffet mortuus,regnauit pro
eo Hufam de terra Themanorum. [Themã regio,à Theman filio Eliphaz nomẽ fumpfit,de quo
loco Eliphaz fuit, propter quod Eliphaz Themanites vocatur. [Obijt quoq; & Hufam,& regna Gen.36.
uit pro eo Adad filius Badad,qui percuffit Madian]i. Madianitas[in terra Moab,& nomen ciui- Iob 4.15.22.
tatis eius Auith.] Secundùm Hieronymum, Madian eft ciuitas quædam condita ab vltimo filio Gen.25.
Abrahæ & Cethuræ,qui filius dictus eft Madian,& vrbs ifta fita eft trans Arabiam.Fuit & alia ci- Exod. 2.
uitas nomine Madian,in terra de qua vxor Mofis fuit,imò tota regio illa frequenter Madian nũ-
cupatur. [Cumq; Adad fuiffet mortuus, regnauit pro eo Semla de Mafreca. Sed & Semla mor-
tuus eft, & regnauit pro eo Saul de Rohoboth]i. loco feu oppido fic vocato, [quæ eft fita iuxta
Amnẽ] i. fluuiũ regionis illius feu Idumęæ. [Mortuo quoq; Saul,regnauit pro eo Baalhanan fi-
lius Achobor. Sed & hic mortuus eft,& regnauit pro eo Adad,cuius vrbis nomen fuit Phai. Et
appellata eft illius vxor Mehetabed filia Marel filiæ Mezahab. Ponuntur demùm hîc & alij re-
ges vfq; ad vltimum regẽ Edom,qui fuit tẽpore Dauid,& dictus eft Adad, qui fugit à facie Ioab
ad regem Aegypti, vt tertio Regum narratur. [Adad aũt mortuo, duces pro regibus effe cœpe-
runt.] deinde exprimuntur duces, qui præfuerunt in Edom poft reges prædictos. Eftq; vniuer
fa hæc litera pleniùs explanata in Gene. Porrò inter hos duces hi numerantur. [Dux Thamna, Gen.36.
dux Alia,dux Ietheth,dux Oolibama,dux Ela,dux Phinon, dux Chenas,dux Themã, dux Mab-
far, dux Magdiel,dux Hiran. Hi duces Edom.] Dicunt aliqui,q̃ Thamna & Oolibama, hæ duæ
perfonæ erant fœminæ præfidẽtes,feu ducum quorundam matres,quæ ppter ftrenuitates actuũ
fuorũ inter duces ponuntur. Et hoc Gloffa infinuare ac fentire videtur, dicẽdo: Ducum quafdã
matres nominant,vt Oolibama & Thamna. Alij pbabilius dicunt,quòd duo nomina ifta ęqui-
uoca funt,nunc viros,nunc fœminas fignificantia,vt eft tactũ,& nunc pro viris ducibus accipi-
untur,præfertim qm̃ Thamna quæ fuit vxor ipfius Eliphaz,atq; Oolibama vxor ipfius Efau,fue Ibidèm.
runt tẽpore ducum Idumæorum diu ante reges eorũ præfatos. Poftremò,circa illud,Sale genuit
Heber,communiter dicitur,q̃ Iudæi ab Heber patriarcha Hebræi vocati funt. Circa quod fcri
bit Lyra: Hebræi non funt denominati ab Abraham,quafi Abrahæi,q̃uis Auguftinus hoc dice- Auguftinus.
re videatur,cùm & ipfe Abrahã in Gen. vocetur Hebræus,quo conftat, q̃ ab aliquo feniore feu Gene.14.
præcedente fortitus fit iftud cognomẽ.Circa quod dico,q̃ Auguft.16. de ciuitate Dei de hac re Auguft.
loquitur inquifitiuè,non affertiuè.& verum reor,Iofephusq; fatetur,q̃ ab Heber dicantur He- Iofe.lib.10.
bræi. Veruntamen R. Paulus hoc loco & fuper Gen. alibiq; frequenter dicit oppofitum. Vndè an. iu.ca.14.
in additione fua fuper Matthæum ait,quod Iudæi dicũtur Hebræi ab Abrahã,non ratione huius R. Paulus.
nominis Abraham, quia fic dicerentur Abrahæi,nec dicuntur Hebræi ab Heber,quia eadem ra Matt. 22.
tione Ammonitæ,Moabitæ,Idumæi & Ifmaelitæ dicerentur Hebræi,quia defcenderunt ab He-
ber. Sed dicuntur ab Abraham Hebræi alia ratione, videlicet qm̃ Abraham natus fuit in Mefo-
potamia,inter quam & terram promiffionis decurrit fluuius magnus,qui Euphrates nominatur,
vnus de quatuor fluuijs paradifi. Hinc Abraham indè adductus in terrã promiffam,& ibì feruiẽs
atq; facrificans Deo,appellatus eft Hebræus,i. transfluuialis, quafi de trans flumen Euphraten Gene. 2.
natus atq; adductus,quemadmodùm transmarini aut tranfmontani dicũtur, qui de partibus vl-
tramontanis aut vltramarinis funt oriundi. Hebræus quippe vno modo transfluuialis interpre-
tatur. Hæc R. Paulus. Circa quæ dico in primis,ftare non poffe,q̃ adferit Abrahã natum in Me- Gen.10.
fopotamia,qm̃ natus eft in Chaldęa,& de ea venit cum patre fuo in Aran feu Charram Mefopo-

Actor. 6. tamiæ vrbem, in qua patre suo defuncto, venit in terram Chanaan, quã in Gen. scriptum est: Tulit itaq; Thare Abram filium suum, & Loth, & Sarai, & eduxit eos de Vr Chaldæorũ. Veneruntq;
Gen. 11. ad Aran, &c. Stephanus quoq; ait in Actis: Exijt Abraham de terra Chaldæorũ, & habitauit in
Acto. 6. Charrã. Et indè postq̃ mortuus est pater eius, transtulit illum Deus in terrã istam, videlicet Cha-
Judith 5. naan. Insupèr in libro Iudith, Achior loquitur de Iudæis, populus iste de ꝓgenie Chaldæorum est, & primùm in Mesopotamia habitauit. Præterea Aug. 16. de ciuitate Dei sic ait: Sicut scri-
August. ptura sancta indicante didicimus, in terra Chaldæorum natus est Abraham. Idem dicunt Hiero-
Hiero. nymus, Beda, Strabus, imò & Iosephus. Præterea satis ꝓbabile est, q; tempore Abrahæ multi de
Beda. Mesopotamia in terra Chanaan habitauerũt. Cur ergo non etiã ipsi Hebræi vocati sunt, i. trans-
Iose. lib. 1. fluuiales? Argumentũ quoq; R. Pauli non valet. Soli enim Iudæi, qui ex Abrahã nati sunt per prin
an. iu. ca. 14. cipalem eius cõiugem sanctã Sarã, fuerunt principales ac ꝓprij posteri eius, qui & ipsius fidẽ se-
Gen. 21. quuti sunt, vtpotè filij Iacob seu Israel. Vndè dñs dixit ad Abraham: In Isaac vocabitur tibi semẽ.
Mala. 1. Et quamuis Esau quoq; de Isaac natus sit, non tñ fuit electus vt Iacob, iuxta quod scriptum est: Iacob dilexi, Esau aũt odio habui. Itaq; qm Abraham fidem & sanctimoniam Heber patriarchæ sectatus est, meritò ab ipso Hebræus est appellatus. Vndè & lingua Heber patriarchæ remansit in Abraham & posteris eius per Iacob, hoc est, in filijs Israel, qui Hebræi vocantur.

¶Elucidatio cap. 2. Filij autem Israel, Ruben, Simeon, &c. Art. II.

SIcut in primo capitulo actũ est de Adam ac posteris eius & genealogijs eorum vsq; ad Iacob
1. Par. 1. patriarcham, ita nunc agitur de ipso Iacob ac filijs eius, specialiter de generatiõe Iudæ & Caleb. [Filij aũt Israel] i. ipsius Iacob, cuius solennius nomen est Israel, quia ab angelo sancto ei im
Gen. 32. 35. positum est, fuerunt [Ruben, Simeon, Leui, Iuda, Isachar & Zabulon.] Hos sex genuit Iacob ex
Gen. 29. Lia, eodem ordine quo hic ponũtur. [Dan] qui fuit filius Balæ ancillæ Rachelis, [Ioseph, Benia-
Gen. 30. min] filij Iacob ex Rachele, [Nephthalim] filius Balæ [Gad & Aser] filij Iacob ex Zelpha ancilla
Ibidem. Liæ, quæ omnia in Genesi patẽt. Deindè prosequitur generationẽ Iudę, de quo orti sunt reges. [Filij Iuda,] fuerunt, [Her, Onam & Sela. Hi tres nati sunt ei de filia Sue Chananitide] Circa hoc dicit Lyra: Dixerunt aliqui, q; Sue est nomẽ vxoris Iudæ, quod non est verum. Sed Sue est nomẽ
Gen. 38. patris vxoris ipsius Iudæ. Cui assertioni obuiare videtur, quod in Gen. habetur: Euolutis multis
malus diebus, mortua est Sue vxor Iudæ. [Fuit autem Her primogenitus Iuda * nequam coram domino, & occidit eum.] abutebatur enim vasculo coniugis, in cuius vltionem facinoris Deus per an-
Ibid. gelum bonũ & malum protinùs eum peremit, atq; vt in Ecclesiastica fertur historia, inuentus est
Pet. Co. mortuus iuxta vxorem in lecto. Onam quoq; frater Her simili crimine se fœdauit, & simili pla-
hist. lib. Ge.
cap. 89. ga percussus est. Sicq; duo hi sine liberis sunt defuncti. [Thamar autem nurus eius] i. vxor filiorum Iudæ, [peperit ei Phares & Zaram.] Quod qualiter factum sit, Gene. 38. describitur, nec oportet ibi dicta hic iterare. [Omnes ergo filij Iuda, quinq;. Filij autem Phares] fuerũt Hesrom & Chamul. Filij quoq; Zare, Zamri & Ethan, & Heman, Chalchal quoq; & Dara, simul quinq;. Filij Charmi, Achan qui turbauit Israel, & peccauit in furto anathematis:] id est, furando aliqua Deo cõsecrata ac separata, fuit occasio, q; totus populus Israel magnã incidit turbationem. Nam quidam fuerunt à viris Hai occisi, & plures fugerunt: quo facto, cæteri omnes vehemẽtissimè expauerunt. Vndè legitur in libro Iosue: Achan filius Charmi tulit aliquid de anathemate, iratusq;
Iosue 7. est dominus cõtra filios Israel. Qua autem iustitia Dei factum est hoc, quòd scilicet ꝓpter vnius excessum dominus totum populum sic afflixit, super præfatum Iosue librũ, alibiq; expositũ est. [Filij Ethan, Azarias] Si Ethan non habuit nisi vnum hunc filium, s. Azariam, ponitur plurale pro singulari, quẽadmodùm Gene. 46. habetur: Filij Dan Vsim. & constat q; Dan, non nisi vnicum habuit filium. Si verò Ethan habuit & alios liberos, sub intelliguntur. [Filij autem Hesrom qui nati sunt ei] fuerunt [Ierahmeel, & Ram, & Calubai, hic est Caleb.] Ram iste, alibi commu-
Matt. 1. niter, & in Matthæo vocatur Aram. Et per Calubai intelligitur Caleb. [Porrò Ram] i. Aram [genuit Aminadab. Aminadab autem genuit Nahasson principem filiorum Iuda. Nahason quoque genuit Salma, de quo ortus est Booz.] Booz verò genuit Obed, qui & ipse genuit Isai. Isai autẽ genuit primogenitum Eliab, secundum Abinadab, tertiũ Sammaa, quartum Nathanael, quintũ Raddai, sextum Osem, septimum Dauid, quorum sorores fuerunt Zaruia & Abigail.] ponuntur
1. Reg. 17. hic septem filij Isai, quorum vltimus dicitur Dauid. Sed obuiare videtur, quòd primo Regum legitur Isai octo filios habuisse, quorũ vltimus & octauus vocatur ibidèm Dauid. Ad hoc Glossa
Ibid. respondet: Dicunt Hebræi, Nathan ꝓphetam fuisse filium Samaia filij Isai, quẽ Nathan ipse Isai sibi adoptauit & enutriuit in filium, ideo inter filios eius 1. Regum annumeratur, & vocatur Ionathan ibi. [Filij Zeruia, Abisai, Ioab & Asael tres. Abigail autem genuit Amasa,] qui fuit vir stre-
2. Reg. 15. nuissimus, in tantùm quòd Absalom fecit eum principem exercitus, & posteà Dauid decreuit eũ
2. Reg 19. facere exercitus principem pro Ioab. Salomon quoq; tertio Regum vocat eum & ipsum Ab-
3. Reg. 2. ner, viros iustos, cuius pater fuit Iether Ismaelites.] Circa quod scribit Lyra: Dicunt aliqui Hebræi

bræi, ꝙ iste Iether fuit filius Ismaelis, & gentilitate relicta, ad Iudaismum conuersus est. Veruntñ
hoc apparentiam nullam habet, si dicere volunt, ꝙ fuit immediatus filius Ismaelis. sic em̃ fuisset
tempore Dauid plùs q̃ 400. annorum, nec verum censetur, ꝙ fuit natione Iudæus, & ideò Ismae
lites vocatus sit, quia ad tempus inter Ismaelitas est peregrinatus. Verius igitur reor, quòd fuit
vir multùm notabilis natione Ismaelita, & cõuersus ad dñm. Aliàs Isai vir timoratus, filiam suam
non dedisset illi in coniugem. [Caleb verò,] qui paulò antè vocatus est Calubai, [Filius Hesrom
accepit vxorem nomine Azuba, de qua genuit Ierioth. Fueruntq́; filij eius Iazer & Sobab & Ar-
don. Cumq́; mortua fuisset Azuba, accepit vxorẽ Caleb Ephrata, quæ peperit ei Hur. Porrò Hur
genuit Vri, & Vri genuit Beseleel.] Circa hunc locum oritur difficilis quæstio. Nam Glossa dicit, Num. 13.
hunc Caleb fuisse vnum de exploratoribus missis à Mose. Glossa quoq; interlinearis affirmat, ꝙ
Ephrata ista, vxor secunda istius Caleb, fuerit soror Mosis, sicq́; Hur fuisset filius huius Caleb ex
Maria prædicta, prout textus sonare videtur: sed hoc nõ videtur possibile, quia in exitu filiorum
Israel de Aegypto, Caleb nondum fuit 40. annorum, Hur aũt fuit tunc grandæuæ ætatis, qm̃ Mo Exo. 19.
ses ascensurus in montem Sinai, commisit ei & Aaron regimen populi, fuitq́; pater Vri, & auus
Beseleelis, q tunc fuerunt virilis ætatis. Præterea communiter dicitur, ꝙ Vr iste fuit maritus Ma- Iosep. lib 3. ant. Iu. ca. 2.
riæ, quod & Iosephus tertio antiquitatum libro fatetur, & Hieronymus sentire videtur. Vndè,
quemadmodùm in Exodo pleniùs scripsi, per Ephratam istam non videtur Maria soror Mosis
intelligenda. Hinc aliqui dicũt, ꝙ Hur natus ex Caleb, non fuit maritus Mariæ, sed alius, de quo
natum dicunt alium, nomine Vri, patrem Beseleelis, qui fecit tabernaculum Mosis. Aliqui quo- Exo. 35.
que opinantur, ꝙ Caleb missus cum Iosue ad explorandum, alter fuit ab isto Caleb. nam & ille Num. 13.
vocatur filius Iephonne, iste aũt filius Hesron. Insupèr Phares intrauit Aegyptum cum patre suo Gene. 46.
Iuda, & in Aegypto genuit Hesrom. Si ergo Caleb explorator fuisset filius huius Hesrom, nõ po
tuisset in exitu de Aegypto fuisse tam iuuenis. [Post hæc ingressus est Hesrom ad filiam Machir
patris Galaad, & accepit eam] vxorem, [cùm esset 60. annorum.] Circa hoc oritur quæstio, qua-
liter licuerit huic Hesrom de tribu Iuda ducere coniugem filiam Machir, qui fuit filius Manassę
de tribu Ioseph? Ad quod potest quis dicere, ꝙ istud factum sit in Aegypto, lege Mosis nondum
data. Dicunt quoq; expositores nonnulli, ꝙ viri poterant accipere coniuges de alia tribu, præ-
sertim in casu quo puellæ non habuerũt hæreditatem. Vndè & Dauid sumpsit filiam Saul de tri 1. Reg. 18.
bu Beniamin in vxorem. Sed qualiter sit super hoc sentiẽdum, super lib. Numer. & Iudic. librum
pleniùs est tractatum. [Quæ peperit ei Segub. Sed & Segub genuit Iair, & possedit 23. ciuitates Num. 36.
in terra Galaad] Secundum Glossam, iste est Iair iudex Israel, de quo legitur Iudic. 18. Huic vide-
licet Tholæ successit Iair Galaadites, qui iudicauit Israel per 20. & duos annos, habens 30. filios,
principes ciuitatum 30. in terra Galaad. ¶ Quo circa denuò quæritur, quomodò licuit huic Iair
nato ex tribu Iuda, ex parte patris sui habere possessiones has in territorio Galaad, quod perti-
nuit ad tribum Manassæ, in quo tribus Iuda sortem non habuit, præsertim cùm dominus iusserit Num. 36.
funiculum sortium seu hæreditatum diuisionem non confundi? Respondetur, quòd vel per ad-
optationem hoc factum sit, ita ꝙ Machir adoptauit præfatum Segub patrẽ huius Iair in filium.
Vel potiùs iure belli, ita quòd Iair præliando recuperauit oppida in terra Galaad, quæ alieni fi-
lijs Israel abstulerunt. Nam subditur: [Cepitque Gessur & Aram oppida Iair, & Cenath & viculos
eius sexaginta ciuitatum. Omnes isti] præfati fuerunt [filij Machir,] mediati aut immediati, [pa-
tris Galaad,] Galaad quandoque est nomen viri nati ex Machir, vt Numerorum vltimo & alibì
sæpè habetur, quandoque verò est nomen ciuitatis, interdum regionis, sicq́ue Machir vocatur
pater Galaad, id est, viri sic appellati. Vel pater, id est, caput & princeps terræ sic dictæ. [Cùm au
tem mortuus esset Hesrom, ingressus est Caleb ad Ephratha,] quod suprà iam dixit, nunc asserit
factum post mortem Hesrom. Ideò ait Glossa, Caleb sociauit sibi Ephratam, patre suo defuncto.
Veruntamen Lyra: In Hebræo (inquit) habetur secundum quosdam, Ingressus est Caleb Ephra-
ta, & est Ephrata hìc nomen ciuitatis, quæ alio nomine dicitur Bethlehẽ. & est sensus, quòd mor-
tuo Hesrom qui dominabatur in Bethlehem, Caleb filius eius ingressus est illuc, succedens pa-
tri. Sed istud videtur ineptè dictum, quoniam Hesrom filius Phares, natus est in Aegypto, & de-
functus ibidèm, vt ex inductis mõstratur. Vel dato, quòd cum filijs Israel exisset Aegyptum, non
tamen intrauit terram ꝓmissionis, cùm fuisset in prima numeratiõe populi numeratus, de cuius Num. 26.
populi numerositate soli Caleb & Iosue intrauerunt. [Habuit quoq; Hesrom vxorem] nomine
[Abia.] Ex hoc ꝓbatur, ꝙ aliqñ vir & mulier eodẽ nomine exprimunt. Siquidẽ Abia qñq; est no- 3. Reg. 15.
men regis Iuda nati ex Roboam. ¶ Deniq;, an Hesrom habuit istam vxorem simul cum alijs suis
cõiugibus, vel post eas, nescit. Attñ tunc licebat marito simul habere plures vxores ex dispensati
one diuina explicita, vel interpretatiua siue implicita, prout super quartũ Sententiarũ doctores
declarãt, [q̃ peperit ei Ashur patrẽ Thecuę] i. principẽ vrbis sic nominatæ. Consequenter recita-
tur generatio primogeniti Hesrom. [Nati sunt autem filij Ierahmeel primogeniti Hesrom, Ram

primogenitus eius,& Buna,& Oran,& Osen,& Ahia.]Iam dictũ est, ꝙ Phares genuit Hesrom,&
& Hesrom Aram, Aram verò Aminadab,nuncq; asserit, ꝙ Ierahmeel fuit primogenit⁹ Hesrom,
ex quibus ostenditur, ꝙ genealogia Saluatoris non in toto per primogenitos texitur, quia nec
Dauid,nec Salomõ,p quos scribitur, primogeniti erãt.[Duxit quoq; vxorẽ alterã Ierahmeel,no-
mine Athara,quæ fuit mater Onam.Sed & filij Ram primogeniti Ierahmeel,fuerũt Maas, Iamin,
& Achar. Onam aũt habuit filios,Sammai & Iadan.Filij aũt Sammai,Nadab & Abisur.Nomẽ ve
ro vxoris Abisur, Abihail,q̃ peperit Ahaban & Molid.Filij aũt Nadab fuerunt Saled & Appaim.
Hiero. Mortu⁹ est aũt Saled absq; liberis:filius verò Appaim, Iesi.Qui Iesi genuit Sesan.] Circa hoc di-
Ruth.5. cit Hieronym⁹, hunc Sesan Hebręi dicunt esse Elimelech virũ Noemi,patrẽ Mahalon & Chiliõ,
& ideò scriptũ in cõsequentib⁹, ꝙ Sesan nõ habuit filios,quoniã duo filij eius absq; liberis mor-
tui sunt. sed huic obuiare videtur,quod seqtur:[Porrò Sesan genuit Oholai.]Ad q̃d forsitan di-
ceretur, ꝙ vnus illorũ duorũ alio noĩe nuncupatus sit Oholai,& ꝙ author breuiter transiẽs,non
expressit nomina amborum filiorum Sesan.Sed rursus obijcitur,nam paupòst subditur: Sesan
aũt nõ habuit filios. Respõdetur, ꝙ filius eius præfatus,seu & alius,si habuit alium, ante eum si-
ne prole defuncti sunt.Itaq; nõ habuit filios superstites. [Filij aũt Iada,fratris Sammai,Iether &
Ionathan:sed & Iether mortuus est absq; liberis.Porrò Ionathan genuit Phaleth & Ziza. Isti fue-
runt filij Ierahmeel primogniti Hesrom.Sesan aũt nõ habuit filios] sibi superstitęs, [sed filias,&
seruum Aegyptium nomine Ieraha,deditq; ei filiã suã,] videlicet vnã earum, [vxorẽ] nisi forsan
Num.36. cùm dicitur,sed filias,ponatur plurale ꝓ singulari, quod forsan insinuatur, ex eo quod additum
Deut.7. est,dedit ei filiã suã vxorẽ.[quę peperit ei Athai.]Quo circa quęrendum,qualiter id licuit, cũ in
Numer. dñs dicat, Oẽs viri ducent vxores de tribu & cognatiõe sua,& cũctę fœię maritos de ea-
Ruth.4. dem tribu accipient.Insupèr fuit ꝓhibitum in lege cum alijs gentibus contrahere. Responden-
Matth.1. dum ꝙ seruus ille Aegyptius forsitã fuit ad Iudaismum cõuersus,& cum ita cõuersis poterãt Isra-
elitæ cõtrahere,sicut & Salmõ sumpsit Rahab gẽtilẽ cõuersam,& Booz Ruth.Et si Sesan iste fu-
it vir iustus,fecit,quod dictũ est,forsitã ex diuino instinctu,& ꝓpter serui illius ꝓbitatẽ. Si autẽ
nõ erat iustus,nõ oportet eũ excusare in isto.Iusti quoq; aliqñ peccãt.[Athai autẽ genuit Nathã,
& Nathã genuit Zabad,Zabad quoq; genuit Ophlal,& Ophlal genuit Obed,Obed genuit Iehu,
Iehu genuit Azariã,Azarias genuit Heles,& Heles genuit Eleasa,Eleasa genuit Sisamai, Sisamai
genuit Sellũ,Sellũ genuit Iecamiã,Iecamia aũt genuit Elisama.Filij aũt Caleb fratris Ierahmeel,
2Reg.23. Mesa,primogenitus eius.Ipse est pater Ziph,]i.caput seu dñs vrbis, à qua nomen sumpserunt Zi
phæi,qui vt 1.regum habetur,dixerunt ad Saul:Nõne Dauid abscõditus est apud nos? [filij Ma-
resa patris Hebrõ.Porrò filij Hebrõ,Chore & Taphuah,& Recem,& Samma,]id est, hi ciues vr
bis Hebron,nati ex Caleb fuerũt,& certis locis sua nola cõtulerunt ac reliquerunt.[Sama autem
genuit Raham,patrem Ierachaã,& Recem genuit Sammai,Filius Sãmai,Maon, & Maon pr̃ Beth
sur.Epha autẽ cõcubina Caleb,peperit Haran,& Mosa,& Gases.Porrò Haran genuit Gases. Fi-
lij autẽ Iebaddai Begen,& Ioiham,& Gesan,& Phalet.Epha,& Saaph.Cõcubina Caleb Maacha
peperit Saber & Tharhana.Genuit autẽ Saaph pater Madmana]i.priceps loci seu oppidi sic vo
cati,[Sue patrem Machbenna,& patrem Gabaa.]Hoc loco,Sue,est nomen viri,qui fuit pr̃ & ca
put oppidorũ istorum,& fuit hæc Gabaa,alia ab ea quæ fuit in Beniamin tribu,vt legitur. [Filia
1.Reg.16. verò Caleb fuit Achsa. Hi erãt filij Caleb filij Hur primogeniti Ephrata,]qui sequuntur:[Sobal
pater Cariathiarim]i.oppidi taliter dicti.[Salma pater Bethlehem,]de qua Dauid est natus.]Ha
reph pater Bethgader.Fuerunt autem filij Sobal patris Cariathiarim]sicut expositum est. [qui]
Sobal[videbat dimidium requietionum]i.medietatẽ mãsionum seu locorum illorũ habebat in
cura,& iuit ad inspiciendũ easdẽ. Glossa exponit sic:Videbat dimidiũ requietionũ,i.loca media
& fortẽ accepit iuxta sepulchra p̃riarcharũ in Cariatharbe.[& de cognatiõe Cariathiarim.] sup
ple texuit,[Iethrei,& Aphuthei,& Samathei,& Maserei.Ex his egressi sunt Zaraitę & Esthaoli-
tæ]hoc est,ex p̃fatis filijs Sobal,nati sunt habitatores locorũ istorũ,videlicet Zarai & Esthaol, q̃
Iosue.15. erant vrbes ad tribum Iudæ pertinentes, vt in libro Iosuę legitur. Attamen filij Dan habitauerũt
Iosue.19 ibi interdum,vbi & Samson sepultus est, vt in libro Iudicum fertur. [Filij Salma patris Bethle-
Iudic.16. hem & Nethophati]hoc est,viri nati ex Salma,qui fuit pater Bethlehem,& loci alterius fuerunt.
[Coronæ domus Ioab]id est,fortes auxiliarij ipsius Ioab principis militiæ regis Dauid,ita quòd
propter illorum auxilia,ipse & eius familia coronas seu triumphos adeptus est,[& dimidiũ req-
etionis Zarai]id est,media pars habitãtium in Zarai,etiam fuit in his corona domus Ioab, quoni
am mutua societate in prelijs vtebantur.Vel sensus est,quòd dimidium mansionis aut habitati-
onis præfatæ vrbis,ad filios Salma pertinuit.[Cognationes quoque scribarum habitãtium in Ia
bes.]Iabes interdum est nomen loci,aliquando viri,& nunc pro viro accipi potest, in cuius do-
mo atque doctrina ac gubernatione scribę residebant,[canentes atq; resonantes]hoc est,in Dei
laudibus, psalmis & canticis se occupantes,& legentes in lege assiduè.[Et in tabernaculis cõmo

ran

rantes]i.in vmbraculis sub frondibus arborum, non in domibns, sicut in lib. Regum & Hiere.
de filijs Rechab habetur. vndè subiungit:[Hi sunt Cinęi,]i. posteri Obab cognati Mosis, q & Ci- 4.Re. 10,
neus vocatur, propter quod & ipsi dicunt Cinęi,[q venerũt de calore patris domus Rechab,]id Hier. 35.
est, de semine præfati Obab seu Iethro soceri Mosis, sunt exorti: quoniam domus Rechab, vide- Hieronym⁹.
licet Rechabitæ & pater eorum Rechab, descenderũt de Obab, quem aliqui dicunt fuisse ipsum Nume. 10,
Iethro, alij filium eius fratrem vxoris Mosis. potest quoq; exponi hoc modo: Qui venerunt de ca
lore domus Recbab, i. de feruore charitatis atq; deuotiõis patrum suorum, quorum feruorem &
religionem sectati sunt, q etiam feruor in Rechabitis viguit & permansit, ita ꝙ nec vinum bibe-
runt, nec domos ædificauerunt, nec agros possederunt, nec vineas, vt patet Hiere. 35. Præterea ad
intelligendũ ꝑtacta, aduertenda sunt verba Hieronymi referentis: Tradunt Hebræi, Iabes fuisse Hieronym⁹.
peritissimum legis doctorem, in cuius cõspectu sedebãt Cinęi, scribæq;, ergo canentes ac reso-
nantes, qa assiduè in loquutione legis versabanĩ. His satis cõcordare videtur quod refert Lyra:
Dicunt Hebræi hunc Iabes fuisse Othoniel, q fuit valdè peritus in lege, propter quod Cinęi rece
dentes de ciuitate sua palmarum, accesserunt ad eum, vt instruerent ab ipso, qm̃ erãt ꝓselyti. Præ
tereà super illud, Canentes atq; resonantes, dicit Lyra, i. legẽtes in libris legis diuinæ, quæ lectio
fit per modum cantus ratione accentus. Cõtra quod scribit sic R. Paulus: Textus sacræ scriptu- R. Paulus.
ræ legitur cõmuniter ab Hebræis in suis scholis, per modũ cantus, non ratione accẽtus, quia ac-
centus posset seruari propriè sine cantu, sed hoc fit ratione sententiæ, vt cõstat peritis in illa le-
ctura. Hinc alio cantu vtuntur in psalterio, alio in ꝓphetis, alio in lib. Iob, alio in lib. Prouerb. &
huiusmodi, licèt quo ad accentũ, vniformiter se habeãt in oibus libris. Et de hoc cãtu intelligẽdũ
est quod dicitur hic, Canẽtes &c. ¶ Postremò, per Iabes q interpretaĩ desiccans, rectè intelligitur
Christus, q per ardorem donorum spũssancti corda suorum desiccat fidelium, à fluxu desiderio-
rum carnalium, & oĩni sapia erat plenissimus. Per Cinęos verò & scribas istos deuotos, designanĩ
sancti Apostoli, & primi discipuli Chri, ac primitiua Ecclesia, q desiderio sapientiæ confugerunt
ad Chrm̃, & de calore spũssancti venerunt, impleuerunt q; quod docet vas electionis: Implemini, Col. 3.
inquiens, spũsctõ, loquentes vobismetipsis in psalmis & hymnis & canticis spũalibus, cãnentes &
psallentes in cordibus vestris domino. Horum ergo vestigia imitari non pigritemur.

¶ Elucidatio cap. 3. Dauid verò hos habuit filios, qui ei nati sunt in Hebron. Art. 3.

AGitur hîc de regno Dauid, & progenie prosperitateq; eius, atq; de regibus, qui post Sala-
monem ac Roboam regnauerunt in Iuda.[Dauid verò hos habuit filios, qui ei nati sunt in
Hebron]ciuitate,[primogenitum Amnon.]Istud totum habetur 2. Reg. 3.[ex Achinoem Iezrae
litide]ex vxore sua nomine Achinoem, oriũda de vrbe nomine Iezrael, quæ in Samaria fuit. Hãc
Achinoem Dauid duxit primam post Michol, cùm fugisset à facie Saul.[Secundum, Daniel de 1. Reg. 25. 27.
Abigail Carmelitide:]quia antè morata est in Carmelo vrbe deserti, cum Nabal viro suo priore, 1. Re. 25.
& forsitan nata est ibi. Huic obuiare videtur illud secundi Regũ 3. Primogenitus Dauid Amnõ,
& post eũ Cheliab de Abigail. Respondetur ꝙ idẽ est filius, & fuit binomius, atque vt dicunt He
bræi, primò vocatus est Daniel. Cùm enim statim post mortem Nabal Dauid duxisset & impræ-
gnasset Abigail, puero nato, quidam malitiosi deridendo dixerunt ꝙ esset filius Nabal. Ideò Da
uid puerum appellauit Danielem, qui interpretatur Iudicium DEI, dicens: Iudicet DEVS, id est,
per certum signum demonstret quis sit pater pueri huius. Tunc DEO agẽte, vultus infantuli assi
milatus est vultui Dauid: idcircò extunc appellauit eum Cheliab, quod interpretatur Quasi pa-
ter, id est, patri consimilis.]Tertium]filium[Absalon filium Maacha filiæ Tholomai regis Ges-
sur.]id est, regni sic nuncupati. Et quæri potest, qua authoritate contra legem accepit gentilem
illam in coniugem. Responderi potest, quòd traxit eam ad iudaismum, etiam forsan antequàm
accepit eam in suam, vel posteà saltem, sicque ex dispensatione & inspiratiõe diuina creditur id
fecisse, & in hoc casu contra legem non fuit.[Quartum Adoniam,]qui patre suo ignorante vsur 3. Reg. 1.
pauit imperium,[filium Hagith. quintum, Saphatiam ex Abital, Sextum, Iethraam,]quem Iose Iose. lib. 7.
phus nominat Nathan, sicque binomius fuit.[de Egla vxore sua.] Circa hoc ait Glossa: Quæri- an. Iu. ca. 1.
tur, cur sola hæc Egla vxor Dauid vocatur? Ad quod respondet: Hæc est Michol, quæ inter mul- 2. Re. 18.
tas sola dicitur vxor, quoniam eam in adolescentia primam accepit, quæ in partu occubuisse as-
seritur. Hęc Glossa. Vndè secundi Regum sexto habetur, quòd Michol nõ est natus filius, vsq; ad
diẽ mortis suę. Sed obijci potest, ꝙ m̃diu post recessum Dauid ab Hebron, cùm in Hierusalẽ mo
raretur, hęc Michol adhuc vixit, insultauitq; regi, eo ꝙ ante arcam saltasset. Ad hoc respondendũ
opinor, ꝙ si scriptura hęc Regum & Paralipomenõ dicere velit, ꝙ ꝑfati sex filij nati sint regi Da- 2. Reg. 6.
uid, dum regnauit in Hebron, & anteq̃ regnauit in Hierusalem, saluari non potest, quòd Egla sit
Michol, & quòd Michol pariendo occubuit. Si autem scriptura nõ intendit hoc dicere, quod ta
men videtur intẽdere, dici posset, ꝙ Egla seu Michol partu suo instante, aut antè in Hebron re-
uersa sit, ibiq; peperit, & pariẽdo decessit. quam solutiõem Magister in historijs tãgit. [Sex ergo

na-

nati sunt ei in Hebron, vbi regnauit]Dauid super tribum Iuda duntaxat,[7.annis & 6.mensibus. Triginta aũt & 3.annis regnauit in Hierusalem.]Tertio Regum habetur, ꝙ in Hebron regnauit 7.annis,& in Hierusalem 30.& 3.sicq; in toto 40.Quomodò ergo adduntur hic menses sex? Respondetur, ꝙ scriptura 3.Reg.2. præallegata, non curat has minutias temporis. Hebræi aũt dicunt, ꝙ Dauid sex mẽsibus fugit ab Absalone.ideò mẽses illi 3.Reg.2.omittunt. Veruntñ 2.Reg.5. exprimuntur,sed excluduntur à summa. Ex prædictis patet iustitia Dauid circa vxores suas, qm̃ vnicuique earum opportuno tempore reddidit debitum,non despiciẽs vnam pro alia,q̃uis duæ earum essent filię Regum.nec ex libidine,sed desiderio prolis ad Dei obsequium educandæ accepit tam multas dispensatione diuina.[Porrò in Hierusalem nati sunt ei filij]& etiam filię,vt dicitur 2.Reg.5.ibì em̃ accepit & alias coniuges.[Sammaa & Sobab & Nathan]non ille propheta, [& Salamõ,quatuor] filij [de Bethsaba filia Amiel.] 2.Reg.11.legitur:Filia Eliam. Nam pater eius fertur fuisse binomius. Dicunt aliqui, ꝙ Sammaa & Sobab & Nathan fuerunt naturales atque legitimi filij Vriæ ex Bethsaba,& quòd Vria defuncto,Dauid sumpta Bethsaba,adoptauit illos tres sibi in filios:quod probant, qm̃ Prouerb.4.Salamon ait: Vnigenitus fui coram matre mea.

¶ Sed obijci potest, qm̃ 2.Reg.5. dicitur absolutè, quòd isti quatuor nati sunt ei in Hierusalem, & hic, ꝙ nati sunt ei ex Bethsabee. Veruntñ apparentiam magnam prætactę positioni adducit, quod 2.Reg.12.scriptum est,quemadmodùm Dauid primò genuit ex Bethsabee infantulum, q septimo obijt die,& post illum immediatè ex ea genuit Salamonem,qui hic ponitur inter præfatos quatuor vltimus. Deindè nominantur in litera alij multi filij Dauid.[Iebahar quoque & Elisama,& Eliphalet,& Noge,& Napheg,& Iaphia,necnon Elisama & Eliada,& Eliphalet,nouem. Omnes hi filij Dauid absq; filijs concubinarũ.]2.Reg.15.legitur Dauid reliquisse in Hierusalem decem concubinas ad custodiendam domum, nec dubium, quin fuerint vxores eius legitimæ, non adulteræ. Sed dictæ sunt concubinę, qm̃ secundarię & minùs principales eius vxores fuerũt, sicut Gene.29.& 30.Bala & Zelpha vocantur concubinæ Iacob, quæ & eius vxores vocãtur ibidèm.[Habuerũtq; sororem Thamar]quæ fuit soror Absalonis ex parte patris & matris, aliorum solùm ex parte patris. Habuerunt quoque & alias multas sorores, cùm 2.Reg.13.dicatur, quòd filiæ Dauid regis talaribus vestibus vtebantur. ¶Cur igitur specialiter exprimitur ista? An propter
2.Reg.13. commemorationem magnæ turbationis,quæ occasione ipsius orta est? Nam propter pulchritudinem eius,frater eius Amnon eam oppressit. Propter quod ab Absalone occisus est. [Filius aũt Salamonis]fuit[Roboam,]de quo Ecci 47. legitur, quòd Salamon reliquit post se stultitiam. Deinde numerantur reges Iudę:[cuius Abia filius genuit Asa. De hoc quoque natus est Iosaphat pater Ioram. Qui Ioram genuit Oziam,ex quo ortus est Ioas,& huius Amazias filius genuit Azariam. Porrò Azarię filius Ioathan procreauit Achaz patrem Ezechię,de quo natus est Manasses. Sed & Manasses genuit Amon patrem Iosiæ. Filij aũt Iosię fuerunt primogenitus Iohãnan,secundus Ioachim,tertius Sedechias, quartus Sellum.]4.Reg.23.& 24.non fit mẽtio de Iohannan,neque de Sellum, sed nominãtur ibì tres filij Iosiæ, videlicet Ioachaz, quem captiuum abduxit rex Aegypti. Secundus Eliachim,quem rex ille Ioakim nuncupauit. Tertius Mathanias, quem Nabuchodonosor vocauit Sedechiam. Hinc aliqui dicunt, ꝙ Iohannan sit idem qui Ioachaz, de Sellum verò fit sermo Hiere.22.& dicunt nonnulli, ꝙ fuit ipse qui Zedechias,& tñ vocatus sit filius
Hieronym⁹. quartus,quia post Iosiam quarto loco regnauit. Hieronymus aũt refert: Opinãtur Hebræi quòd
Pet.Co.hist. Iohannan dictus sit Ioachaz,& Sellum. Magister quoque in historijs dicit,Ioachaz & Sellum fuis-
li.4.Re.c.38. se eundem,quod etiam videtur ex eo quod scriptum est Hiere.22. Hæc dicit dñs ad Sellum filium Iosiæ regem Iuda,qui egressus est de loco isto. Non reuertetur huc ampliùs, sed in loco ad quem trãstuli eum, ibi morietur. Hoc etem̃ dixit Hieremias Ioachaz capto à rege Aegypti, & in Aegyptum translato, regnante in Hierusalem fratre suo Ioakim, anteq̃ Zedechias regnauit, vt pa-
R.Salamon. tet ex verbis in Hieremia sequentibus. Ideò opinio R. Salamonis, qui dixit Sellum fuisse Zedechiam, saluari non valet. Lyra demũ hic scribit: Posset dici, ꝙ Sellum fuit quartus filius Iosiæ,sed inter alios 4.Reg.23.non numeratur, quia ad regium honorem fuit ineptus, quod etiam stare ne-
Hiere.22. quit, cùm in p̃fata authoritate legatur regnasse. Verũtñ in textu hoc apertissimè dicitur, ꝙ quartus filius Iosiæ fuerit Sellum, quasi Sellum ille extiterit vltimus filiorũ Iosiæ. ¶Præterea quæstio oritur, quó Iohãnan seu Ioachaz primogenitus Iosiæ dicatur, cùm Ioakim frater eius fuerit senior eo. Scriptum est em̃ 4.Reg.23. ꝙ Ioachaz erat 23.annorum dum cœpit regnare, & 3.mensibus regnauit, pro pro quo rex Aegypti cõstituit regem fratem ipsi⁹ noĩe Ioakim, q fuit 25. annorum
Pet.Co.hist. qñ regnare exorsus est. In scholast. quoq; fertur hist. ꝙ mortuo Iosia, populus tulit mediũ filium
li.4.Re.c.28. eius, videlicet Ioachaz,& cõstituit eum regem. Rñdetur ꝙ Ioachaz dicitur primogenitus, non ratione ætatis, sed regiæ dignitatis.[De Ioakim natus est Iechonias & Zedechias,] Iste est Ioakim
4.Reg.23. q antè vocatus erat Eliakim,& regnauit immediatè post Ioachaz, atq; Matth.1.vocatꝰ Iechonias, eùm dicit: Iosias genuit Iechoniã,& fratres eius in transmigratione Babylonis. sed & filius eius q

hic

hic vocatur Iechonias, 4. Reg. 24. vocatur Ioakim. Porrò Zedechias filius Ioakim, nõ fuit ille qui
regnauit post Ioachin & Iechoniam filium eius. [Filij Iechoniæ fuerunt Asir, Salathiel, Melchirã,
Phadaia, Sennaser, & Iecamia, Osama & Nadabia.] Circa hoc dicit Lyra: Iste Iechonias, cuius filij
describuntur post transmigrationem Babylonis, fuit alius à Iechonia filio Ioakim, qui regnauit
ante Zedechiam. Vndè dicit Hieronymus, ꝙ primus scribitur per k, & m, secundus per ch, & n.
Hæc Lyra, circa quod dico verum esse, ꝙ secundum Hieronymum, Iechonias, de quo ait Euang. Hieronym⁹.
Matth. 1. Post transmigrationem Babylonis, Iechonias genuit Salathiel, fuit alius à Iechonia, de
quo præmisi, Iosias genuit Iechoniã & fratres eius, &c. quã vnus fuit pater alterius, ex hoc tñ non
sequitur, ꝙ Iechonias, cuius filij dicuntur Asir, Salatiel, fuit alius à Iechonia filio Ioakim seu pri-
mi Iechoniæ filij Iosiæ, imò iste Iechonias fuit filius Ioakim filij Iosię, quod & litera ista designat.
Nempe cùm dictum est, De Ioakim natus est Iechonias, & Zedechias: mox additũ est, Filij Iecho-
niæ fuerunt Asir, Salatiel, & ita hoc dicitur de Iechonia filio Ioakim. [De Phadaia orti sunt Zoro
babel, & Semei] à Matthæo Zorobabel dicitur filius ipsius Salathiel. Similiter in Aggæo & secun Mat. 1.
do lib. Esdræ, & alibi sępè: quomodò nũc asseritur generatus à Phadaia fratre Salathiel? Respon- Agg. 2.
det Hieronymus: Dicunt Hebræi hæc duo nomina vnius hominis esse, ita quòd Phadaia & Sala- Nehe. 5. Hieronym⁹.
thiel sint nomina eiusdem personæ. Contra quod obijci potest, quòd exprimuntur hîc per in-
terpositionem vocabuli alterius hominis. Hinc quidam dicunt, quòd erãt fratres, & quòd vter-
que eorum habuit filium Zorobabel nuncupatum. [Zorobabel genuit Mosollam] Matth. 1. ha-
betur: Zorobabel genuit † Abiuth, qui non exprimitur hîc. Ideò dici potest, quòd vnus horum,
alio nomine dictus sit Abiuth, si tamen Phadaia & Salathiel dicantur vna fuisse persona bino-
mia. Zorobabel itaque genuit Mosollã, [Hananiam & Salumith sororem eorum, Hasabam quo-
que & Ohol, & Barachiam, & Hasadiam, Iosabhesed quinque.] Non quòd omnes præfati filij Zo
robabel fuerint quinque duntaxat, cùm iam septem enumerati sint, sed quòd isti post Salumith
sororem nominati, fuerunt quinque: estque probabile, quòd fuerunt hi quinque ex alia matre
nati, quàm duo primi, eo quòd Salumith appelletur soror illorum duorum, non horum quinq;.
[Filius autem Hananiæ, Phaltias pater Iesaię, cuius filius Raphaia. Huius quoque filius Arnan,
de quo natus est Obdia, cuius filius fuit Sechanias. Filius Sechaniæ Semeia, cuius filij Hatthus, &
Iegal, & Baria, & Naaria, & Saphat, & Sesa, sex numero. Filij isti sunt quinq; tantùm, sed vnà cum
patre suo sunt sex. [Filius Naariæ Elioenai, & Hezechias, & Iazricam tres. Filius Elioenai Oduia,
& Heliasib, & Pheleia, & Accub, & Iohanan, & Dalaia, & Anani, septem.

¶ Explanatio cap. 4. Filij Iuda, Phares, Hesrom, & Charmi. Art. 4.

GEneratio Iudæ patriarchæ nunc pleniùs enarratur, & de generationib⁹ Simeonis ac Ruben
aliquid additur. [Filij Iuda, Phares, Hesrom, & Charmi, & Hur, & Sobal.] Suprà dictum est, 1 Par. 2.
ꝙ filij Iudæ fuerunt quinque, videlicet Her & Onam & Sela de sua vxore legitima. Item Phares
& Zaram de Thamar, quomodò ergo nunc numerantur quinque filij eius, inter quos solus Pha-
res antè expressus est esse filius Iudæ? Ad hoc dupliciter respondetur: Primò, ꝙ quatuor hîc no-
minati, fuerunt mediati filij, hoc est, nepotes Iudæ. Secundò, iuxta Glossam quę ait, & sunt verba
Hieronymi: Hebræi asserũt, ꝑfatos Iudæ filios hîc mutatis noïbus exprimi, ita ꝙ per Hesrom nũc Hieronym⁹.
designatur Zaram, per Charmi Her, per Hur Onam, ꝑ Sobal Sela. Sed iuxta ꝑhabita, Charmi fuit
de tribu Zaram, Hur & Sobal de Caleb. [Rahia verò filius Sobal, genuit Iahat, de quo nati sunt
Achimai & Laod. Hæ gñationes Sariathi] hoc est, gñationes iam tactæ, ex Sobal natę, sunt cogna
tiones & tribus Saraitarum, q̃a vt dictũ est, Sarai & Esthaol primò sunt cõputatæ inter vrbes tri-
bus Iudæ. [Ista quoq; stirps Etham] i. posteritas viri sic dicti, q̃ fuit filius Zaræ, & filij Etham cõse-
quẽter hîc exprimunť. [Iezrael & Iesema & Iedebos. Nomẽ quoq; sororis eorũ Azalelphũ,] quam
Hebræi, secundũ Hieronymũ, suspicanť esse matrẽ Sãsonis, de stirpe Iuda gñatam, cui⁹ vir fuit de Hieronym⁹.
tribu Dan. [Phanuel aũt] fuit [pater Gedor,] hoc est, princeps in loco sic noïato, [& Eser pater
Husan] i. loci illius. Nam Iedor & Husa sunt loca à filijs Hur possessa. [Isti] videlicet Phanuel &
Eser, [sunt filij Hur primogeniti Ephrata,] q̃ fuit vxor Caleb, q̃ ex alia coniuge habuit filiũ ipso 1. Par. 2.
Hur peiorẽ. [p̃ris Bethlehẽ.] Superiùs dictũ est, ꝙ Salma filius Hur, fuit pater Bethlehẽ, idcircò
ipsi Hur ascribiť istud rõne filij sui. [Ashur verò patris Thecuę erãt duæ vxores, Halaa & Naara. Ibid.
Peperit aũt ei Naara Ahuzam, & Hepher, & Themani, & Ahastari. Isti sunt filij Naara. Porrò filij
Halaa, Zaret, Izoar, & Ethnan. Cos aũt genuit Anuab, & Sobeba, & cognationẽ Ahareel, filij Arũ.
Fuit aũt Iaabes inclytus præ fratribus suis,] hoc est, notabilior & eminentior ipsis. Iste est enĩ Iea 1. Par. 3.
bes, de quo ꝑcedenti cap. habitum est, fuit fortis, iustus, atq; doctissimus magister scribarum. [&
mater eius vocauit nomẽ illius Iaabes,] quod interpretať dolor. ideo subdiť: [dicẽs: Quia peperi
eum in dolore.] Cõstat ꝙ mulieres cõmuniter pariant in dolore, idcò per hęc verba insinuať, ꝙ
cum grandi atq; insolito dolore peperit eum. Sic & Rachel cùm periclitareť in partu, filiũ suum Gen. 35.
vocauit Bennoni, hoc est, filius doloris mei. [Inuocauerat ergo Iaabes Deum Israel, dicẽs:] Qua-

lis fuerit inuocatio ista, elicitur ex eo quod subditur: [Si benedicens benedixeris mihi.] Ex quo constat q erat inuocatio voto adiuncta, tn sub cōditionibus, quæ sequunt, videlicet si bndicens bndixeris mihi. Est aūt cōsuetudo linguæ Hebrææ, loq cum tali ingeminatione. Itaq;, si bndicens bndixeris mihi, i. dona gratiæ tuæ cōtuleris mihi, & multiplicaueris ea in me, [& dilataueris terminos meos] hoc est, terram possessionis meæ, dando mihi victoriam super hostes meos gentiles ac infideles, quorum terram nobis promisisti. Itaq; non ex cupiditate aut ambitione, sed zelo iustitiæ istud optaui. [& fuerit manus tua mecum,] i. oīpotentia tua gratiosè adiuuerit atq; protexerit me, [& feceris me à malitia nō opprimi,] i. dederis mihi virtutem resistendi ac pualendi tentationibus ac peccatis, pſertim quæ ex proposito seu deliberatione cōtingunt. Tripliciter qppe cōtingit peccare, vtpote ex infirmitate seu passionis vehementia, ex ignorantia, & ex certa scientia seu proposito, quod propriè vocatur ex malitia transgredi. Ex his docemur, q à malitia non opprimi, donum sit Dei, ita q homo sine auxilio gratiæ nequit vitijs præualere, quo hæresis impij cōdemnat Pelagij. Hinc Henoch quoq; raptus & trāslatus est, ne malitia mutaret intellectum eius, vt dicit Sap.4. [Et præstitit] ei [Deus quæ precatus est.] In litera non exprimitur, qd orauit aut vouit. Votum aūt propriè est de bono meliori, & de operib° supererogatiōis. Interdum etiam ea quæ sunt de necessitate salutis, vouent, secundū quod qdam deuoti vouent obseruare pcepta diuina: sed qm spiritalia nō sunt ad tēporalia referenda, sed ecōuerso, & Iaabes iste vir fuit iust°, cōstat q aliqd spiritale Deo promisit, vt aliorum informationi intendere, & actibus vitæ cōtemplatiuæ, putà orationi, speculationi, scripturis insistere, ad quæ cooperant & exigunt affluentia gratiæ, tēporalium cōpetentia, assistentia Dei, immunitas à peccatis. In forma huius pmissionis, secutus est Iaabes Iacob pfiarcham, de quo legitur Gen.25. Vouit etiā votum, dicēs: Si fuerit dns mecum, & custodierit &c. Iacob tn pmissionē suam explicauit distinctè. [Caleb aūt frater Sua.]
1.par.2. Suprà dictum est: Filij Hesrom fuerūt Ierahmeel & Ram & Chalubai, vbi per Chalubai intelligitur Caleb, cuius frater nunc dicit Sua. Vel igitur qa habuit fratrē istum vltra illos duos, vel vt dicunt Hebræi, ille q ibi vocatus est Ram, nūc Sua nuncupat. [genuit Machir q fuit pater Esthon.] iste Machir alius fuit ab eo, quem genuit Manasses, de quo dicit Gene. 50. [Porrò Esthon genuit Bethrapha & Phasse & Themna patrē vrbis Nahas.] Per vrbem Nahas qdam intelligūt Bethlehem,
1.Reg.16. in qua Nahas seu Isai pater Dauid moratus est. Nam Isai alio noīe dictus est Nahas. Vnde Amasa
1.Par.2. appellatur filius Iether ex Abigail filia Nahas. [Hi sunt viri Recha] hoc est, habitatores & ciues loci sic noīati, à quo nomen sumpserūt, vt qdam exponūt. Alij dicūt per Recha ipsum Dauid intel-
2.Reg.23. ligi, qm Recha interpretat tener, & Dauid fatetur: Ego sum tener & vnctus rex. [Filij aūt Cenaz]
Iof.14. fuerunt [Othoniel & Saraia] in Iosue libro Caleb vocatus est Cenezæus, in eodem quoq; lib. sicut & hic, Othoniel dicit esse fili° Cenaz. Othoniel verò in Iosue vocat frater Caleb iunior, quod aliq dicūt verum ex parte matris. Sed de his super Iosue dictū est plenius. Quēadmodùm etiam tactum est, qdam dicunt pfatum Iaabes fuisse Othoniel. [Porrò filij Othoniel, Hathhath & Maonathi. Maonathi genuit Ophra. Saraia aūt genuit Ioab patrē vallis artificum, ibi qppe artifices
2.Reg.2. erant.] Istud qdam exponūt de Ioab filio Zeruiæ, quem Ioab dicūt fuisse patrē vallis artificum, eo q de eius filijs nati sint artifices, q habitauerūt in valle sic dicta. Hinc ait Glossa: De Saraia dicit Ioab prodisse, q iuxta noīs interpretatiōnē dicit pater vallis artificum, qa de filijs eius fuerunt architecti, q ædificauerūt domum dni. Alij dicūt q Ioab filius Saraiæ, nō fuit princeps iste militiæ. [Filij vero Caleb filij Iephonne,] fuerūt [Hir & Ela & Nahem. Filij quoq; Ela Cenaz. Filij quoq;
1.par.2. Ialeleel, Ziph & Zipha, Thiria & Asarael] Suprà dictū est, q Caleb fuit filius Hesrom. Ideò qdam affirmāt eundē virum fuisse binomium, ita q pater Caleb vocatus est Hesrom & Iephonne. Alij opinant q Iephonne accipiatur hic non pro pprio hoīs noīe, sed quasi appellatiuè, quod interpretatur diuertēs: vt Caleb dicatur filius Iephonne, i. diuersiōis, qa diuertit se à peruersitate exploratorum detrahentiū terræ pmissionis, iuxta quem modum aliquis dicit fili° incōstantiæ aut
Num.13.14. filius mortis. [Et filij Ezra] fuerunt [Iether & Mered & Epher & Iaalon, genuitq; Mariam.] Circa hoc scribit Hieronymus: Dicunt Hebræi, q Ezra fuit Amram pater Mosis & Aaron, & quòd Ie-
Hieronym°. ther extitit Aaron, Mered verò Moses, Epher verò & Ialon dicunt fuisse Eldad & Medad, q inter septuaginta erant descripti. Et quod dictum est, genuitq; Mariam, exponūt de Ezra seu Amram,
Num.11. cuius filia fuit Maria Mosis soror. Alij reprobāt istud, qm hic non agitur de genealogia Leui, sed Iudæ, pter quod dicunt hanc Mariam aliam esse ab illa. Veruntn agnoscendū, q in descriptione genealogiæ vnius tribus, interdum incidentaliter aliqd de genealogia tribus alteri° admiscetur. [& Sammai, & Iesbah patrem Esthamo°.] Secundū Glossam ex Hieronymo sumptā, per Sammai, Hebræi intelligūt iterum Mosen, q interpretat cælestis. Per Iesbah, q interpretat collauda-
Hieronym°. tio, Aaron, q vocatur pater Esthamo°, i. ignis, qm filij Aaron sacrificia igne adolebāt seu incendebant. ¶Insuper multa noīa cōtinuatim sequentia, exponunt de Mose, propter diuersas actiones & proprietates ipsius, vt sit sensus: [Vxor quoque eius,] vtpotè Ezra seu Amram, [Iudaia] quæ in

Ex-

Exodo Iochabed appellatur,[peperit Iared patrem Gedor]i.Mosen q vocatur Iered,qa descendit de monte cum tabulis testamenti:pater Iedor,i.sepis,qa muniuit populum lege tanq̃ sepe.Ie red aũt interpretaẽ descendẽs,Iedor sepis.[& Heber patrem Socho,& Icuthiel patrem Zanoah.] Exo.18.
Heber interpretaẽ victor,Socho prophetia.Moses ergo dicitur Heber,qa populum de Pharaonis seruitute redemit,& Dei seruitio iunxit.Et dicitur pater Socho,qm̃ ꝓphetarũ,extitit doctor. Leui.5.
Nominaẽ quoq; Icuthiel,i.sperãs,qa spem habuit ꝙ populum liberaret:& pater*Zouoah, quod Exod.6.
interpretaẽ gubernator,qm̃ populum gubernauit in eremo,& sua doctrina gubernat quotidiẽ. Exod.32. Exodi.12.
¶Porrò alij aliter ista exponunt,& vt videtur,magis ad literam. Vndè secundũ Lyram,quod dicitur,Vxor quoq; eius,refertur ad Caleb secundũ Glossam Hebraicam,sic ꝙ Iudaia cõiunx ipsius Caleb,peperit ei ꝓnominatos,videlicet Iered patrem Iedor,i.dñm talis loci,& Heber patrem Socho,i.villæ seu oppidi sic vocati,atq; Icuthiel patrem *Zouoah,i.huiusmodi loci.[Hi aũt filij Bethiæ filiæ Pharaonis,quam accepit Mered.]Secundũ Hieronymũ, iuxta Hebræos,sensus est, ꝙ præfati q tõ sunt vnus,vtpotẽ ipse Moses,varijs nominib⁹ designatus,sunt filij filiæ Pharaonis quæ Bethia vocatur,quæ mater Mosis nominaẽ,non ꝙ sit mater eius naturalis,sed qm̃ adoptauit eum in filium & enutriuit. Et ipse Mered (id est,Moses)dicitur eam accepisse, qa ad Dei cultum ab idololatria eam conuertit.Sed his obijci posset,ꝙ illa filia Pharaonis secundũ Iosephum vocata est Thermur.Ad quod posset quis rñdere, ꝙ forsan binomia fuit. Alij per Mered intelligũt alium virum quàm Mosen,&dicunt ꝙ filiam illam Pharaonis Mered duxit vxorem.Cui expositioni obijcitur,ꝙ in litera non exprimunẽ aliq filij huius Mered ex filia Pharaonis præfati,& ita non inuenitur,ad qd referatur quod dicitur,Hi aũt filij,&c. Hinc aliq sic exponunt: Hi aũt filij Bethiæ filiæ Pharaonis,quam accepit,supple,Caleb in coniugẽ,sunt Mered & alij q non exprimuntur. Vel capiendo plurale pro singulari. Sed ista expositio videtur valdè incerta, putà ꝙ Caleb duxerit filiam Pharaonis vxorem,ꝑsertim cùm tẽpore Caleb Aegyptij,inim̃ abominabantur Hebræos,nisi fortè quis suspicetur,ꝙ fuerit illegitima filia Pharaonis & cõuersa ad iudaismum, sicq; ex deuotione sumpserit virum Hebræum.[Et filij vxoris Hodaiæ]i.viri sic dicti,[sororis Naham patris Ceila]fuerunt[Garmi & Esthamo]hoc est, viri sic nuncupati,[q fuit de Maachati] origine,loco aut alio modo.Nam Maachati interdum est nomen regionis aut loci, q̃nq; personæ.[Filij quoq; Simon,Amnon &*Ruma, filius Hauan & Ethilon, & filij Iesi Zoheth & BenZoheth.]Redit ad descriptionem posteritatis Iudæ per filium eius Sela:[filij Sela,filij Iudæ]patriarchæ fuerunt,[Her]q fuit alter ab Her filio Iude nequissimo,[pater Lecha]i.loci aut viri sic dicti, [& Laada pater Maresa]i.dñs seu caput illius loci aut hois,[& cognationes domus operantiũ byssum,]i.viri atq; artifices q fecerunt byssinas vestes seu cortinas de bysso,[in domo iuramenti]i. in tabernaculo fœderis.Hi inquam fuerũt filij Sela mediati,i.nati ex eo q secundũ Glossam cum Beseleel opus tabernaculi expleuerunt,& forsan eorum posteri aliqua in templo Salamonis sunt operati,sicq; per domum iuramenti,posset & tẽplum illud intelligi.[& q stare fecit solem,]hoc est,etiam ille ad cuius preces ac merita sol supernaturaliter stetit in cælo,est natus de Sela.Et iste secundũ quosdã expositores catholicos fuit Elimelech maritus Noemi.Vndè in Glossa habetur: Tradunt Hebræi,hunc fuisse Elimelech maritum Noemi,in cuius tẽpore ꝓpter ꝑuaricatores sol stetit,vt viso miraculo,cõuerterẽ ad dñm,quod qm̃ cõtẽpserũt,intm̃ ꝓualuit fames,ꝙ Elimelech q quasi prior videbatur in tribu Iuda,cogente inopia,cum vxore & filijs terram Moab ingressus est.[Viriq; mendacij]per hos intelligunẽ duo filij Elimelech,q vocanẽ viri mendacij seu vanitatis,qa acceptis vxoribus,sine fructu matrimonij obierunt,ita ꝙ Noemi mater eorum,spe posteritatis fuit frustrata.[q principes fuerũt in Moab.]Queadmodùm super Ruth tetigi,qdam dixerunt ipsam Ruth fuisse filiam regis Moab,& ideò virum eius fuisse,ꝓmotum ad principatũ. Verùm vt ibi cõscripsi,narratio illa apparentis paruam habet aut nullam.Potuit tñ esse,ꝙ Mahalon & Chilion filij Elimelech ob suam prudentiã,probitatẽ seu aliam causam,fuerũt in terra Moab in aliqbus officijs cõstituti,atq; ob id principes ibi fuisse dicanẽ. Verũtñ sicut Glossa fatetur, & alij dicunt,in Hebræo habetur,q fuerunt mariti in Moab.Nam acceperunt ibi vxores, & forsan dictio illa hebraica est ad vtrunq; æquiuoca.[& securus & incedens.] Nomina virorum istorum Hebraica iam expressa,Latinè interpretantur,securus & incedens.[& q reuersi sunt] aliq lib. habẽt,Et quæ reuersæ sunt.[in Lehem.]Non eñ Elimelech & filij eius reuersi sunt in Lehem, hoc est,Bethlehem,qa obierunt in terra Moab.Sed Noemi rediijt cum Ruth, vel illi redierunt in suis cõiugibus. Denique aliq textus habẽt, in Bethlehẽ: sed correctior litera habet,in Lehem.[Hæc aũt verba vetera,]i.recitata hoc loco de Elimelech & filijs eius,sunt antiqua historia in lib.Ruth scripta,quæ ante tẽpora Dauid ac Regum Israel cõtigit. Ista est expositio literæ huius secũdum catholicos expositores,B.Hieronymum hîc sequentes. ¶Porrò Lyra hîc scribit,ꝙ litera Hebraica hoc loco multùm distat à nostra translatione.Nam vbi habemus, Et qui fecit stare Solem: in Hebræo habeẽ,Et Iokim, vel Ioakim: quod est propriũ nomẽ viri,nec videtur ꝙ eius interpreta

Margin notes: *Zanoe / *Zanoah; Hieronym.; Iosef.li.2. an.iu.ca.9.; Exod.1.8.; *Rimma / *Rinna; Gen.38.; Exo.31.; Ruth.1.; Ibid.; Ibid.; Ruth.1.; Ruth.1.; Hieronym.

tio aliquo modo ſignificet, quod fecit ſtationem ſolis. Et vbi habemus, Viri mẽdacij: in Hebręo
habetur, & viri Chozeba, & eſt hic proprium nomẽ loci ſecundum Hebræos, q̃uis Chozeba, put
nomen eſt appellatiuum, deſignet mendacium. pro eo aũt ꝙ habemus, & ſecurus & incedens, in
Hebræo habetur, & Ioas & Saraph. q̃uis verò Saraph poſſit interpretari incedẽs, tñ Ioas non in-
Hieronym⁹ terpretatur ſecurus, neq; ſecundum Hieronymum, neq; ſecundum Remigium, qui interpretati
Remigius. ſunt Hebraica nomina. Et vbi habemus, & quæ reuerſæ ſunt in Bethlehem: in Hebræo habetur,
& habitatores Lehem ſeu Bethlehem. Eſt itaq; ſenſus ſecundum Hebræos: Et Iokim, hoc eſt, vir
quidam famoſus ſic nominatus, & viri Chozeba, hoc eſt, à tali loco ſic nuncupati. Et Ioas & Sa-
raph, hoc eſt, viri ſic dicti, qui mariti fuerunt in Moab, quia illuc iuerunt ad peregrinandum ex
Ruth. 1. aliqua cauſa ſicut Elimelech, & habitantes in Lehem ſeu Bethlehem, ſupplendum eſt, oẽs iſti de-
ſcenderunt de Sela. Et quia hæc diu ante tempora Regum contigerunt, addidit Eſdras: Hæc aũt
verba vetera. Hæc Lyra, cuius narrationi apparentiã confert, quod R. Paulus in hac parte ei non
contradicit, quem conſtat ſatis pronum fuiſſe ad contradicendum Lyræ, habita cauſa vel occaſi-
one. ¶ Inſupèr refert Lyra, dicunt Hebræi, ꝙ Elimelech non fecit ſolem ſtare orationib⁹ ſuis, ſed
ex auaritia init ad terram Moab, nolens bona ſua communicare Iudæis pauperibus ad ipſum re-
currentibus. Circa hæc dico, me credere B. Hieronymo, aſſerenti ſe in trãſferendo nihil mutaſſe
de Hebraica veritate. Credo inſupèr ꝙ propter vniuerſalem Eccleſiam ſpũſſanct⁹ Hieronymum
in transferendo gratioſe direxit, quia præuidit, imò & pręordinauit ipſam ſanctam & non erran
tem Eccleſiam, tranſlatione Hieronymi vti debere. Iterum credo veram eſſe Hieronymi narrati-
onem præhabitam, ꝙ ſ. Hebræi prædictum virum dicunt eſſe Elimelech, & ꝙ in diebus eius ſol
ſtetit ob cauſam inductam, atq; in hoc magis eſt credendũ Hebræis illis tranſmarinis, inter quos
fuit Hieronymus, q̃ citramarinis, inter quos conuerſatus eſt Lyra, q rudiſſimos inexplicabilesq́;
habent errores. Illa quoq; Iudæorum quorundam narratio, ꝙ Elimelech cum ſuis init peregrè in
Ibid. terram Moab, non ex paupertate, ſed cupiditate, ſupra Ruth euidẽter eſt reprobata. Nec aliquo
modo exiſtimo, ꝙ in paſſu iſto tam arduo Hieronymus ab Hebraica receſſit veritate, præſertim
cùm ante oculos ſuos tot tranſlationes habuerit, vtpotè 70. Theodotionis, Symmachi, Aquilæ,
cum peritiſſimis quoq; Iudæorum contulerit tam aſſiduè & intẽtè, vt ipſemet in multis locis te-
Hieronym⁹. ſtatur. Hoc item ſciendum, ꝙ ſunt aliqua nomina Hebraica ita æquiuoca, ꝙ nec Hieronymus,
Remigius. neq; Remigius vniuerſas eorum ſignificationes ſeu interpretationes expreſſit. quemadmodùm
etiam quædam Latina ſunt nomina ita æquiuoca, ꝙ oĩa eorum ſignificata vix aliquis expoſito-
rum grammaticorum deſcripſit. [Hi ſunt figuli habitantes in plantationibus & in ſepibus apud
reges in operib⁹ eius, commoratiq́; ſunt ibì,] i. aliqui ex ꝑinductis viris natis ex Sela, & ex Ruth,
fuerunt formatores vaſorum teſteorum ſiue formarum pro cupreis vaſis fundendis, qui habita-
uerunt in vineis & ædibus, & infra ſepes aut murorum clauſuras quas plantârunt ſeu conſtruxe-
runt. Nam agriculturis dediti erant apud regem in operibus eius. Promoto etenĩ Dauid nato ex
eorum tribu, facti ſunt operarij eius, commoratiq́; ſunt ibì, vbi rex eis conſtituit, & eorum mini-
ſterio congruebat. Conſequenter deſcribitur progenies Simeonis, cuius genealogia ſtatìm poſt
deſcriptionem tribus Iudæ annectitur. Qm̃ tribus Simeonis in medio filiorum Iudæ ſortem ſu-
am accepit, vt Ioſu. 19. recitatur. [Filij Simeon] fuerunt [Namuel & Iamin, Iarib, Zarah, Saul: Sel-
lum filius eius, Mabſam filius eius, Maſma filius eius. Filij Maſma, Hamuel filius eius, Zachur fili-
us eius, Semmei filius eius. Filij Semmei 16. & filiæ 6.. Fratres aũt eius nõ habuerũt filios multos.]
Ponuntur hìc quinq; filij Simeonis. Veruntñ Gene. 46. ponuntur ſex, ſed vnus illorum hoc lo-
co omittitur, quia de eo non eſt orta progenies aliqua, iuxta Gloſſam, imò Numer. 26. hoc patet.
Eadẽ quoq; nomina hìc & ibì aliqualiter variantur, vt intuentibus conſtat. [Et vniuerſa cogna-
tio non potuit adæquare ſummam filiorum Iudæ] i. tribus Simeonis multo minor & impotenti-
or fuit tribu Iuda, quæ prę cęteris tribubus nobilior, copioſior & bellicoſior fuit: ideò tribus Si-
Ioſ. 19. meonis intra ſortem Iudæ manſiones ſortita eſt ad ſui tutationem atq; munimen. Veruntñ in pri
ma tribuum Iſrael numeratiõe, fuerunt in tribu Simeonis 9. millia 300. de Iuda verò 74. millia
600. vt Numer. 1. habetur. Porrò in ſecunda tribuum enumeratione fuerunt de Simeone duntaxat
xat 22. millia 200. de Iuda verò 700. millia 500. & ita in terrę diuiſiõe multùm diſtabat tribus Si-
Num. 26. meonis à numeroſitate filiorum Iuda. [Habitauerunt aũt in Berſabee] filij Simeonis, [& Molada,
& in Hazarſual, & in Balaa, & in Ezem, & in Tholad, & in Bathuel, & in Horma, & in Sicelag, &
Beth Marchaboth, & Hazar Suſim, & in Bethberei, & in Saarim] i. vrbe Berſabee ſic dicta & alijs
vrbibus, quæ exprimuntur in litera, quę & Ioſu. 19. deſcribuntur. [Hę ciuitates eorum vſq; ad re-
gem Dauid.] Ad cuius verbi intellectum habendum oportet ſcire, ꝙ tribus Iudæ tempore Ioſuę
tot habuit vrbes, ꝙ vniuerſas ſatìs implere ſeu populare & occupare nequiuit. Habuit etiam hæc
Ioſ. 15. tribus vrbes dupliciter, putà per conceſſionem, i. omnes quas potuit expugnare, & per diuiſio-
nem ſorte factam. Hinc aliquas vrbes ſuas mutuauit ad tempus tribui Simeonis, quas cùm tri-
bus

bus Simeonis diu habitasset, noluit eas resignare tribui Iudæ: nec Saul, odiens ipsum Dauid, com
pulit tribum Simeonis ad illam resignationem. Dauid aũt regno adepto, compulit eam ad hoc.
[Villæ quoq; eorum Etam, & Ain, Remmon & Thochen, & Asan, ciuitates quinq;, & vniuersi vi-
culi eorum, per circuitum ciuitatum istarum, vsq; ad Baal. Hæc est habitatio eorum & sedium
distributio. Mosobab quoq; & Iemlech, & Iosa, filius Amasiæ, & Ioel, & Iehu, fili⁹ Iosabiæ, filij Sa
raiæ, filij Asiel, & Elioe, Nai, & Iacoba, & Isohaia, & Asaia, & Adiel, & Ismiel, & Banaia, Ziza quo-
que filius Sephæi, filij Alon, filij Idaia, filij Zemri, filij Samaia. Isti sunt nominati principes in co-
gnationibus suis, & in domo affinitatum suarum multiplicati sunt vehementer. Et profecti sunt,
vt ingrederentur in Gador, vsq; ad orientem vallis, & vt quærerent pascua gregibus suis. Inuene-
runtq; pascuas vberes & valdè bonas, in terram latissimam & quietam & fertilem, in qua antè ha
bitauerant de stirpe Cham. Hi ergo venerũt, quos suprà descripsimus nominatim, in diebus Eze
chiæ regis Iuda, & percusserunt tabernacula eorum, & habitatores qui inuenti fuerant ibi, & de-
leuerunt eos vsq; in præsentem diem, habitaueruntq; pro eis, qm̃ vberrimas pascuas ibidèm re-
pererunt.] Hoc in loco nominatim ponuntur quidam viri potentes de semine Simeonis, qui ma
gnas genuerunt posteritates, quæ insimul conglobatæ tempore Ezechiæ regis, percusserũt in lo
co qui dictus est Gador, populum quendam natum de genere Chananæorum, possederuntque
terrã eorum, quæ vberrima erat & pascualis, atq; per hoc aptissima Simeonitis istis, pecora copi
osa habentibus: habuerunt quoq; ius faciendi hoc ipsum, quia ex Dei donatione terra Chananæ
orum fuit de iure pertinens ad Iudæos. [De filijs quoq; Simeon abierunt in montẽ Seir viri 500.
habentes principes, Phaltiam & Naariam & Raphiam & Oziel, filios Iesi, & percusserunt reliq- 1.Reg.15.
as Amalechitarum, quæ euadere potuerant] manus Hebræorum in alio prælio, qñ videlicet Saul
Deo iubente percussit Amalechitas, vel qñ Dauid percussit eos qui Sicelag combusserunt, ex q-
bus 400. iuuenes ascensis camelis euaserunt, vt legitur 1.Reg.30. Vel ex alia pugna consimili dif
fugerunt, atq; in monte Seir se collegerunt, & multa mala fecerunt ibidèm, seu etiam molesti fu-
erunt Israelitis aut specialiter Simeonitis, sicq; iustum ꝓlium illis intulisse creduntur. [& habita-
uerunt ibi pro eis vsq; in diem hanc.] Postremò ex descriptione ista expugnationis Chananæo-
rum à Simeonitis tempore Ezechiæ, elicitur, q ꝓscriptio non valet, si titulus iustus non fuit.

¶ Expositio cap. 5. Filij quoq; Ruben primogeniti Israel. Art. 5.

GEnealogia tribus Ruben hic recitatur. [Filij quoq; Ruben primogeniti Israel] i. ipsi⁹ Iacob, Gene.32.35.
[q alio nomine dictus est Israel, supple fuerunt, q infrà habentur in textu. [Ipse qppe] Ruben
[fuit primogenitus eius] s. Israelis, [sed cùm violasset torũ patris sui,] dormiendo cum Bala con-
iuge patris sui, prout Gene.35. describitur, [data sunt primogenita eius filijs Ioseph filij Israel,] vi
delicet Ephraim & Manassæ, i. eo ipso quo tam flagitiosum & fœdum commisit incestum, meruit
iure ac dignitate primogenituræ priuari, & posteà eis priuatus est, qñ videlicet S. Iacob morti
iam proximus, filijs suis benedixit, atq; ad Ruben inter cętera dixit: Effusus es sicut aqua, non cre Gene.49.
scas, quia ascendisti cubile patris tui. [Et non est reputatus ille in primogenitum.] Præterea ius
primogenituræ in lege naturę tria bona in se comprębendit, videlicet duplicem portionem hæ
reditatis, & q̃tum ad hoc, translatum fuit ad filios Ioseph, qbus Iacob duplicem assignauit funi-
culum, & eos in duas diuisit tribus, atq; sublimiter benedixit, quemadmodùm Gen.48. narratur.
Secundum quod ad ius primogeniturę pertinuit, fuit sacerdotium, quia in lege naturæ primo-
geniti fuerant sacerdotes. Et q̃tum ad hoc, translatum fuit ad tribum Leui. Tertium est dignitas Num.3.
principatus. Vndè Iacob dixit ad Ruben: Ruben primogenitus meus, tu fortitudo mea, prior in Gene.49.
donis, maior in imperio: & quo ad hoc, translatũ fuit ad tribum Iuda. Hinc subditur: [Porrò Iu
das q erat fortissimus inter fratres suos,] fuit eñi cęteris fortior corpore, imò & prudentior atque
facũdior, vt videtur, Ioseph excepto. [de stirpe eius principes germinati sunt] i. reges vsq; ad Ze-
dechiam. Multis eteñ donis oĩpotẽs dñs ornauit personam Iudæ ac tribum ipsius, quia ex eo in-
carnari elegit. [primogenita aũt reputata sunt Ioseph. Filij ergo Rubẽ primogeniti Israel] fuerũt
[Henoch & Phalu, Hesrom & Charmi,] q Gene.46. sic nominanť. [Filij Ioel] nati ex Ruben, [Sa-
maia filius eius, Gog filius eius, Semmei filius eius, Micha filius eius, Reaia filius eius, Baal fili⁹ ei-
us, Beera filius eius, quem captiuum duxit Theglatphalasar rex Assyriorum.] Hunc Beera Glos-
sa interlinearis insinuat esse patrem Osee prophetæ, q in principio ait sui voluminis: Verbũ dñi Osee.1.
quod factum est ad Osee filium Beeri. Qualiter aũt rex præfatus cepit aliquas vrbes Samarię, 4.
Reg.17. & 18. habetur. [Et] Beera iam prefatus, [fuit princeps in tribu Ruben,] i. vnus de principa
lioribꝰ in tribu illa post regem, sicq; Osee erat spectabilis genere. [Fratres aũt eius & vniuersa co
gnatio eius qñ numerabantur per familias suas, habuerunt principes Iehiel & Zachariam. Porrò
Bala filius Azan, filij Semma, filij Ioel, ipse habitauit in Aroer] i. loco seu oppido sic vocato trans
Iordanem, [vsque ad Nebo] i. montem illum ex quo Moses contemplatus est terram promissio-
nis. [Et Baalmeon,] quia vsque ad loca illa montana occupauit terram interiacentem cum fami

lijs atq; pecoribus suis.[Cõtra oriẽtalem quoq; plagam habitauit vsq; ad introitum eremi & flu-
men Euphraten.Multũ quippe numerum iumentorum possidebãt in terra Galaad.In diebus aũt
Saul regis Israel ꝓlati sunt]Rubenitę[cõtra Agarenos]natos ex Agar cõiuge Abrahæ, [& interfe
cerunt illos, habitaueruntq; pro eis in tabernaculis eorũ in ol plaga,quæ respicit ad orientẽ Ga-
laad.Filij verò Gad e regionẽ eorũ habitauerunt].i.ex opposito s.sortis Rubenitarũ,[in terra Ba
Num.32. san,] quã Moses eis distribuit,prout in lib.Num.refertur,[vsq; in Selcha.Ioel in capite]i.capita-
neus,vel in superiori parte loci illius,[& Saphan secundus]post illũ,[Iaanai aũt & Saphat in Ba-
san.Fratres verò eorũ secundum domos cognationũ suarũ,Michael & Mosollã,& Seba, & Iorai,
& Ioachã,& Zia, & Eber,septẽ.Hi filij Abihail,filij Huri,filij Iaroach,filij Galaad,filij Michael,
filij Iesisai,filij Iohaddo,filij Bus.Fratres quoq; filij Abdiel,filij Huni,principes domus in fami-
lijs suis,& habitauerũt in Galaad,& in Basan,& in viculis eius,& in cunctis suburbanis Saron,vs
q; ad terminos.Oẽs hi numerati sunt in dieb⁹ Ioathan regis Iuda, & in diebus Hieroboã regis Is-
rael.]Si p Hieroboam intelligatᷣ Hieroboã filius Nabath,qui tempore Roboam filij Salomonis
3.Re.12.13 regnauit sup decẽ tribus,dicẽdũ erit,ꝙ hi de quib⁹ loquitᷣ litera,bis nũerati fuerũt,qa Hieroboã
ille diu ante Ioathan regnauit & obijt.Si verò p Hieroboã Itelligatᷣ filius Ioas nat⁹ ex Iehu,potuit
4.Reg.15. esse numeratio vna,quoniã ille fuit cõtemporaneus Ioathan regi.Numerati sunt aũt fortassis ex
imperio regis sui,vel quando fuerant congressuri.Et si numeratio venit ex elatione,nec iuxta le
gem offerebant qui numerabantur,vitiosa fuit numeratio illa, dato ꝙ in præsenti non fuit puni
ta,vt ea quæ facta est,Dauid iubente.Electos equidem punit dñs in ꝓsenti, reprobos verò reser-
uat futuris supplicijs,quanq̃ etiam in pręsenti aliqñ puniantur.[Filij Ruben, & Gad, & dimidiæ
Num.7. tribus Manassę, viri bellatores scuta portãtes & gladios,& tendentes arcum, eruditiq; ad prælia,
2.Reg.24. quadragintaquatuor millia,& septingentisexaginta,procedẽtes ad pugnam, dimicauerunt con
tra Agarenos.]Hic recitatur,qualiter filij Israel ex Ruben & Gad ac Manasse progeniti, & trans
Iordanem commorati,debellauerunt Agaranos,& mirã ac magnam obtinuerunt victoriã ac ma
ximam prædam,quoniam crediderunt in dñm,& eum ꝓliando inuocauerunt. [Ituræi verò & Na
phæi & Nodab]⁹.viri nati ex filijs Ismaelis, [ꝓbuerunt eis auxiliũ]i.adiuuerũt eos,videlicet Aga-
Gen.25. renos tanq̃ cognatos suos.Siquidem in Genesi Itur & Naphis inter Ismaelis filios cõputantur.Et
ab illo Itur dicti sunt Ituræi,atq; à Naphis Naphæi.Circa hoc scribit Lyra: Dicunt quidã exposi-
tores nostri,quòd isti præfati fuerunt de filijs Israel,& ideò eos iuuerunt.Hebręi autem meliùs di
cunt,ꝙ fuerunt de Agar per Ismaelem.Quo circa dico,ꝙ nec Hieronymus,nec Glossa,nec Raba
nus,nec aliquis expositor authẽticus quem vidi,dicit istos fuisse de filijs Israel, sed de Ismaelitis:
ideò in hoc nõ erant Hebręi catholicis ꝓferendi,cùm & catholici hæc iure exponãt. [Traditiq;
sunt in manus eorum Agareni,& vniuersi qui fuerant cum eis,quia Deum innocauerunt]filij Ru
ben & Gad[cùm præliarentur,]sicq; in actu pugnandi erãt Deo intenti, similes Iudę Machabęo
2.Ma.15. & adiutoribus,de quibus secundo Machabęorum legitur,quòd cõgressi sunt manibus quidem
pugnantes,cordibus autem Dominum exorantes.[Et exaudiuit eos, eo ꝙ credidissent in eum.]
Heb.11. Nam sancti per fidem vicerunt regna.[Ceperuntq; omnia quę possederãt,camelorum quinqua-
ginta millia,& ouium ducenta quinquaginta millia,asinos duo millia, & animas hominum cen
tum millia.Vulnerati autem multi corruerunt.Fuit enim bellum Dñi.Habitaueruntq; pro eis]i.
in terra Agarenorum[vsq; ad transmigrationem]i.quousq; pro suis excessibus traditi sunt Assy
rijs.[Filij quoque dimidiæ tribus Manassæ possederunt terram à finibus Basan vsq; ad Baal,Her-
mon,& Sanir,& montem Hermon.Ingens quippe numerus erat. Et hi fuerant principes domus
cognationis eorum,Epher,Iesi,& Eliel,Azriel,& Hieremia,& Odoia,& Iadiel, viri fortissimi &
potentes,& nominati duces in familijs suis.]Textus difficultatem nõ habet. [Reliquerũt autẽ]
dominum[Deum patrum suorum]per mentis auersionem ab ipso,& per diuinę legis transgres-
sionem.]Et fornicati sunt post deos populorum terræ,quos abstulit dominus coram eis.] id est,
dijs gẽtiũ impiè adhæserunt ac seruierunt,quod est fornicatio spiritalis & adulteriũ aĩæ,spõsum
Deum deserẽtis,atq; dęmonibus cõsentientis,quibus se cõstuprandã exponit.[Et suscitauit De-
us Israel spũm Phul regis Assyriorum,& spũm Theglatphalasar regis Assur,] id est, volũtates seu
animas regum istorum instigauit ad impugnãdum impios illos filios Israel idololatras. Et abstu
lit Ruben & Gad & dimidiam tribum Manassę.] Inquãtùm eñ filij Israel meruerũt sic impugna
ri,vastari,transferri,& inquantùm iustè facta sunt illa,Deus per se & angelos sanctos mouit As-
syrios,tanquàm instrumenta,seruos & exequutores diuinę iustitię contra Israelitas: inquantùm
verò Assyrij peruersa intentione & corde crudeli punierunt illos Iudęos,instigabãtur ab angelis
malis,quod & Dñs permissiuè fecisse asseritur.[& adduxit eos in Hala & in Habor & Ara,]id est,
in loca seu oppida sic vocata,[& fluuiũ Gozam,]id est,iuxta flumen sic nuncupatum, [vsque in
diẽ hanc.]Veruntamen vt ex quarti Regum 15.& 17.habetur,Phul & Theglatphalasar reges As-
syriorum cœperunt hæc facere,sed Salmanazar rex Assur magìs compleuit.

¶Ex-

¶Explanatio cap. 6. Filij Leui Gerson, Cahat & Merari. Art. VI.

Filij Leui, Gerson, Cahath & Merari. Filij Cahath, Amram, Isaat, Hebron, & Oziel. Filij Amram, Aaron, Moses & Maria. Filij Aaron, Nadab & Abiu, Eleazar & Ithamar. Eleazar genuit Phinees, & Phinees genuit Abisue, Abisue verò genuit Bocci, & Bocci genuit Ozi, Ozi genuit Zachariam, & Zacharias genuit Meraioth. Porrò Meraioth genuit Amariã, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Achimaas, Achimaas genuit Azariam.] Ista in libris Mosis frequenter sunt habita atq; exposita. Describitur autem ordo successionis summi sacerdo- Gene.4.
tis ab Aaron vsq; ad transmigrationem in Babylonem, & plana est litera. Deindè inter cætera Exo.6.
dicitur: [Azarias autẽ genuit Iohanan, Iohanan] pontifex [genuit Azariam. Ipse] videlicet Aza- Num.26.
rias, [est qui functus est sacerdotio in domo, quam ædificauit Salamon in Hierusalem,] i. in templo Salamonis, in quo videlicet tẽplo etiam alij multi sacerdotes benè functi sunt. Cur ergo di- 2.Par.26.
citur istud specialiter de hoc Azaria? Respondetur, quòd ideo, quia viriliter restitit Oziæ regi vsurpanti sibi sacerdotale officium in thurificando. [Genuit aũt Azarias Amariam, & Amarias genuit Achitob, Achitob genuit Sadoc, & Sadoc genuit Sellum, Sellum genuit Helchiam, Helchias genuit Azariam, Azarias genuit Saraiam, & Saraias genuit Iosedec.] Dicunt quàmplurimi 1.Esd.7.
hunc Iosedec Esdram fuisse, cùm & in lib. Esdræ legatur: Post hæc in regno Artaxerxis Esdras filius Saraiæ, &c. Saraiam aũt sacerdotẽ primum occídit rex Babylonis, ipsumq; Iosedec transtulit in Chaldæã. [Porrò Iosedec egressus est, quando trãstulit dñs Iudam & Hierusalẽ, per manus Nabuchodonosor. Filij ergo Leui, Gerson, Cahath, & Merari. Et hæc noïa filiorũ Gerson, Lobni & Semei. Filij Cahat, Amram, & Isaar, & Hebron, & Oziel. Filij Merari, Moholi & Musi. Hæ aũt generationes Leui secundũ familias eorum. Gerson, Lobni filius eius, Iahath filius eius, Zamma filius eius, Ioah fili⁹ eius, Addo filius eius, Sarah filius eius, Ieathrai fili⁹ eius. Filij Cahath, Aminadab fili⁹ eius, Chore fili⁹ eius, Asir filius eius, Elchana filius eius, Abiasaph filius eius, Asir filius eius, Tabath filius eius, Vriel filius eius, Ozias filius eius, Saul filius eius. Filij Elchana, Amasai, & Achimoth, & Elchana. Filij Elchana, Sophai filius eius, Nahath filius eius, Eliab filius eius, Ieroham fili⁹ eius, Elchana filius eius. Filij Samuel, primogenitus Vasseni, & Abia. Filij aũt Merari, Moholi Lobni filius ei⁹, Semmei filius eius, Oza filius eius, Sammaa filius eius, Haggia filius eius, Asaia filius eius. Isti sunt quos cõstituit Dauid sup cãtores dom⁹ dñi, ex quo collocata est arca, & ministrabãt corã tabernaculo testimonij, canẽtes, donec ædificaret Salomon domũ dñi in Hierusalẽ. Stabant aũt iuxta ordinẽ suum in ministerio.] Sanctus Dauid zelo diuini honoris 2.Reg.7.
totus ignitus, optauit Deo ædificare templũ cedrinũ, & prohibitus fuit: attamẽ ante hoc fecerat Dauid tabernaculũ, ad ponẽdum in eo arcã, in quo cùm eã cõstituisset, instituit ibi tres choros 1.Par.25.
cantorum, quibus vicissim præfuerũt diuersi. Veruntñ vnicuiq; turmæ cantorum, qui & Leuitæ fuerunt, vnus præfuit principalis, ita ꝙ erant tres principales sic præsidentes, nati ex tribus filijs Leui. Nam Heman natus ex Cahat filio Leui, præfuit turmæ cãtorum, quæ erat in medio: Asaph verò ex Gerson ꝓgenitus, pͥceps extitit chori ad dexteram existẽtis. Ethan verò ex semine Merari, erat super chorũ cantorũ existentiũ ad sinistrã. Canebant aũt psalmos ordinatè, & tempore præstituto, donec ædificaret Salomon domum dñi, i. templum in Hierusalẽ, non ꝙ templo Salomonis constructo, ipsi, eorũmve posteri cantare cessauerint. Hi verò sunt, qui assistebant cum filijs suis, de filijs Cahat, Heman cantor, filius Ioel, filij Samuel, filij Elchana, filij Ieroham, filij Eliel, filij Thoah, filij Suph, filij Elchana, filij Mahath, filij Amasai, filij Elchana, filij Ioel, filij Azariẹ, filij Sophoniẹ, filij Thahath, filij Asir, filij Abiasaph, filij Chore, filij Isaar, filij Cahath, filij Leui, filij Israel, & frater eius] videlicet ipsius Hemã, ipse [Asaph,] non ꝙ fuit frater illius vterinus & immediatus, sed quia ex eadem stirpe Leuitica oriũdus, [qui stabat à dextris eius,] stetit enĩ ad dexterã, & ipse Ethan in medio, [Asaph filius Barachiæ, filij Samaa, filij Michael, filij Baasaiæ, filij Melchiæ, filij Athani, filij Zarah, filij Adaia, filij Ethan, filij Zamma, filij Semei, filij Iahath, filij Gerson, filij Leui. Filij autem Merari fratres eorum ad sinistrã Ethan, filius Chusi, filij Abdi, filij Maloch, filij Hasabiæ, filij Amasiæ, filij Helchiæ, filij Amasi, filij Bonni, filij Somer, filij Moholi, filij Musi, filij Merari, filij Leui. Fratres quoq; eorum Leuitæ,] quia erant ex semine Leui sicut prędictum est, [qui ordinati sunt in cunctum ministeriũ tabernaculi domus dñi] i. vnusquisq; eorum exercuit officium sibi præfixum. Nam quidam eorũ ostiarij erãt seu ianitores. Alij 1.Par.26.
animalium oblatorũ pelles detrahebant, aut alio modo circa sacrificia sacerdotibus obsequebantur. Nonnulli verò custodes erant vasorum, quod totum pleniùs infrà describitur. [Aaron verò & filij eius adolebant incensum super altare holocausti, & super altare thymiamatis in oẽ opus sancti sanctorum, & vt precarẽtur pro] filijs [Israel, iuxta oïa quæ pręceperat Moses seruus Exo.25.
Dei.] In tabernaculo Mosis, & item in templo Salamonis vnum fuit altare in atrio, quod vocaba- 3.Reg.6.
tur altare holocausti seu holocaustorum: non quòd sola holocausta offerebantur in eo, sed à digniori hoc nomen sortitum est. Inter sacrificia quippe dignissimum extitit holocaustum, quod

scilicer ad diuinæ reuerentiam maiestatis totum incendebatur, & hoc offerebatur in isto altari,
Leuit 3.7. sicut & hostiæ pacificæ & hostiæ pro peccato. In hoc ergo altari pontifex & sacerdotes adolebãt
incẽsum, i. cõburebant holocaustum, vel aliquam partem aliarum etiam hostiarũ. In eodẽ quo-
que altari cremabant simplex quoddã incensum, quod cum hostijs & oblationibus offerebatur.
Præterea tabernaculum Mosis, sed & tẽplum Salamonis duplicem habuit partem, vnam exteri-
orem, quę dicebatur sancta, in qua fuit altare thymiamatis, quod quotidiè incendebat̃ in eo, vt
esset in templo ac tabernaculo odor suauis cõtra odorem nõ dulcem, q causabatur in atrio ex sa
crificiorum, ꝑsertim aĩalium, cõbustione. Alia pars tabernaculi ac templi fuit interior, & diceba
tur sancta sctõrum, vbi erant arca & ꝓpiciatorium & tabulæ testamẽti, virgaq; Aaron & vrna au-
rea cõtinens manna. Porrò quæ fiebãt in exteriori & prima templi seu tabernaculi parte, fiebãt
Heb.9. ad Dei honorem, cuius sedes, vtpotè ꝓpiciatorium, fuit intra sctã sctõrum: sicq; Deus ibi residere
dicebatur ac habitare. Idcircò quę in exteriori parte ꝑfata & in thymiamatis altari fiebãt, vt appo
sitio panum, thymiamatisq; ex quatuor speciebus preciosis ac boni odoris cõpositi cõcrematio,
Exo.25. & cõpositio lucernarũ ordinabant̃ & exercebant̃ in om̃e opus scti sctõrum, i. propter ea quæ de-
cuit fieri ad laudem atq; honorem Dei, in sctõ sctõrum requiescentis. Et vt sacerdoses hæc exercen
do orarent pro populo. Deniq; multa scribunt̃ in primo & secundo Paralipomenõn libris, quæ
Exo.37. plenè intelligi nequeunt, nisi ex intellectu eorum quæ in Leuitico scripta sunt, & Item in Exodo
Numerorumq; libro, sed prolixum est talia iterare. Verùm locis opportunis poterunt breuiter
tangi. ¶ Cõsequenter describitur generatio Aaron per filium eius Eleazarum vsq; ad Sadoc pon
tificem & ad filium eius Achimaas, & clarus est textus. Deindè recitantur vrbes datæ sacerdotib⁹
& Leuitis ad commorandum, & suburbana ad alenda eorum iumenta. Veruntamen litera hæc
tangens, est aliqualiter intricata, ideò exponenda. [Hi sunt aũt filij Aaron, Eleazar fili⁹ eius, Phi-
nees filius eius, Abisue filius eius, Bocci filius eius, Ozi filius eius, Zaraia filius eius, Meraioth fili-
us eius, Amaria filius eius, Achitob filius eius, Sadoc filins eins, Achimaas filius eius. Et hæc habi-
tacula eorum,]videlicet sacerdotum, [per vicos atq; confinia filiorum s. Aaron iuxta cognatio-
nes Cahathitarum. Ipsis enim sorte contigerant,] quia de Cahath ortus est Amram pater Aaron
Exo.6. pontificis ac sacerdotum. [Dederunr igitur] filij Israel, s. tribus Iuda, &c. [eis Hebron] ciuitatem
ad inhabitandum, [in terra Iuda & suburbana eius per circuitum. Agros autẽ ciuitatis & villas]
Iosu.13.19 dederunt Iosuæ, & qui cum ipso terram distribuerunt, [Caleb filio Iephonne.] Sacerdotes equi-
dem ac Leuitæ non poterant hæreditaria bona habere, sed sacrificia, decimæ atq; primitiæ erãt
eis loco hæreditatis. Ipsa quoque vrbs Hebron pertinuit ad possessionem hæreditariam atq; do-
minium Caleb, quæ oĩa in libris Iosuæ ac Iudicum pleniùs cõtinentur. [Porrò filijs Aaron dede
runt] filij Israel [ciuitates,] quæ paulò pòst nominantur, [ad confugiendum Hebron,] id est, He-
bron data est Aaron modo præfato, non q Aaron eam intrauerit, sed filij eius. Ipse verò in mon-
Deut.34. te Hor in deserto defunctus est. Hæc inquam Hebron etiã specialiter data est ꝓ vrbe confugij, ad
Num.35. quã sicut ad cæteras refugij vrbes cõfugerunt, q nolentes seu improuisè siue fortuitò & excusa-
Deut. 4. 19. biliter sanguinem effuderunt. Deniq; vrbes quæ immediatè subiunguntur, non erant vrbes re-
fugij, sed habitationes sacerdotum ac Leuitarum. Vrbes refugij erant sex. Primò, videlicet tem-
pore Iosuę, vtpotè tres trans Iordanem, videlicet Bosor & Ramoth ac Gaulon, & tres citra Ior-
danem, quæ erant Cedes & Sichem ac Hebron, vt Iosu. 20. legitur. Posteà verò sunt additæ aliæ
sex, prout Numer. 35. & Deuteron. 19. iussum est. [& Lobna, & suburbana eius. Lathir quoque &
Esthemoa, cum suburbanis suis: sed & Hilen, & Dabir cum suburbanis suis, Asan quoq; & Beth-
semes, & suburbana earum. De tribu antem Beniamin Gabee, & suburbana eius, & Alemath
cum suburbanis suis, Anathoth quoque cum subnrbanis suis. Omnes ciuitates tredecim cum
suburbanis suis, per cognationes suas. Filijs autem Cahath residuis de cognatlone sua dederunt
ex dimidia tribu Manassæ in possessionem vrbes decem.] Ex Cahath nati sunt sacerdotes. Ve-
runtamen non omnes nati ex illo, facti sunt sacerdotes, sed nati ex eo per Aaron & filios eius.
Porrò filijs Gerson per cognationes suas de tribu Isachar, & de tribu Aser, & de tribu Nephtha-
li, & de tribu Manassæ in Basan vrbes tredecim. Filijs autem Merari per cognationes suas de tri-
bu Ruben, & de tribu Gad, & de tribn Zabulon, dederunt sorte ciuitates duodecim. Dederunt
quoque filij Israel Leuitis ciuitates & suburbana earum. Dederuntque per sortem ex tribu fili-
orum Iuda, & ex tribu filiorum Simeon, & ex tribu filiorum Beniamin vrbes has, quas vocaue-
runt nominibus suis. Et his qui erant de cognatione filiorum Cahath. Fueruntq; ciuitates in ter-
minis eorum de tribu Ephraim. Dederunt ergo eis vrbes ad confugiendum Sichem, cum subur
banis suis, in monte Ephraim. & Gazer cum suburbanis suis, Iecmaan quoque cum suburbanis
suis, & Bethhoron similiter, necnon & Aialon cum suburbanis suis, & Gethremmon in eundem
modũ. Porrò ex dimidia tribu Manassæ, Aner & suburbana eius, Baalam & suburbana eius.
His videlicet qui de cognatione filiorum Cahath reliqui erant. Filij aũt Gerson de cognatione
dimidię tribus Manassę, Gaulon in Basan, & suburbana eius, & Astaroth cũ suburbanis suis. De

tribu Isachar, Cedes & suburbana eius, & Daberath cum suburbanis suis, Ramoth quoq; & suburbana eius, & Anem cum suburbanis suis. De tribu verò Aser, Masal cum suburbanis suis, & Abdon similiter, * Hucoc quoq; & suburbana eius, Rohob cũ suburbanis suis. Porrò de tribu Nephthali, Cedes in Galilæa & suburbana eius, Hamon cũ suburbanis suis, & Cariathiarim cũ suburbanis eius. Filijs autem Merari residuis, de tribu Zabulon, Remmono & suburbana eius, & Thabor cũ suburbanis suis. Trans Iordanem quoq; ex aduerso Iericho, contra orientem Iordanis, de tribu Ruben, Bosor in solitudine cum suburbanis suis, & Iassa cum suburbanis suis. Cademoth quoq; & suburbana eius, & Mephath cum suburbanis suis. Necnon de tribu Gad, Ramoth in Galaad & suburbana eius, & Mahanaim cum suburbanis suis. Sed & Hesebon cũ suburbanis suis, & Iezer cum suburbanis suis.] Hæc omnia plana sunt, atq; in libris præallegatis, præsertim Iosuæ, exposita sunt. ¶ Iuxta spiritualem intelligentiam, per tres principes cantorum, videlicet Heman, Asaph & Ethan, significantur prædicatores, doctores, prælati, qui sanctæ & superbeatissimæ trinitatis fidem & Euangelium mundo euangelizant.

*Asach *Haoc Iosuæ 20.

¶ Explanatio cap. 7. Porrò filij Isachar, Thola & Phua, Iasub & Simeron quatuor. Art. VII.

NVnc describũtur aliarũ tribuum filij. [Porrò filij Isachar,] qui fuit quintus filius Iacob ex Lia, fuerunt [Thola & Phua, Iasub & Simeron, quatuor:] qui & in Gen. eodẽ ordine exprimunt. [Filij Thola, Ozi & Raphaia & Ieriel & Iahamai & Samuel principes per domos cognationũ suarũ. de stirpe Thola numerati sunt] per Ioab [in dieb' Dauid,] qui culpabiliter iussit populũ numerari, [viri fortissimi,] i. viri valdè fortes corpore. Qui aũt & quot fuerint fortes mente, hoc est, virtuosi, dñs nouit, qui scit quos elegit. [vigintiduo millia sexcenti. Filij Ozi Israhaia, de quo nati sunt Michael & Obadia & Ioel & Iesia, quinq;, oẽs principes cum eis per familias & populos suos, accincti ad ꝓlium, viri fortissimi, triginta & sex millia. Multas aũt habuerunt vxores & filios. Fratres quoq; eorũ per oẽm cognationẽ Isachar, robustissimi ad pugnandũ octoginta septẽ millia numerati sunt. Consequenter gñatio Beniamin describitur breuiter, quæ sequẽti capitulo diffusiùs est descripta. [Filij Beniamin, Bale & Bochor & Iadiel tres] nõ est intelligendum ꝙ Beniamin nõ habuerit nisi tres filios, cùm in Gen. legatur decem filios habuisse, sed isti fuerũt tres filij eius seniores, tñ qui vocatur hìc Bochor, ibì dicitur Bechor: & qui hìc Iadiel, ibì Asbel, sic & in alijs nominibus hìc & ibì expressis, quãdoq; quædã varietas inuenit, quẽadmodũ & in Latinis nominibus ꝓprijs sæpè contingit. [Filij Bale, Esbon & Ozi & Oziel, & Ierimoth & Vri, quinq;, principes familiarũ & ad pugnandum robustissimi. Numerus aũt eorum viginti duo millia & trigintaquatuor. Porrò filij Bochor, Zamira & Ioas & Eliezer & Elioenai & Amri & Ierimoth & Abia & Anathoth & Alamath. Oẽs hi filij Bochor. Numerati sunt aũt per familias suas, principes cognationũ suarum, ad bella fortissimi, viginti millia & ducenti. Porrò filij Iediael, Balan. Filij aũt Balan, Iehus & Beniamin & Ahud & Chanaana & Sethan & Tharsis & Abisahar. Oẽs hi filij Iediael, principes cognationum suarũ, viri fortissimi, decẽ & septem millia & ducenti ad prælium ꝓcedentes. Suphim quoq; & Huphim filij Hir, & Husim filij Aher. Filij aũt Nephthali, Iahasiel & Guni & Ieser & Sellum filij Bala. Porrò filius Manassę, Asriel, cõcubinaq; eius Syra,] puta ipsius Manassæ, [peperit Machir patrẽ Galaad.] Nam Machir habuit filium nomine Galaad. Machir quoq; fuit dominus terræ Galaad pro magna parte. Circa hoc ferẽ in Glossa: Concubina hæc Syra dicitur fuisse filia filij Laban Syri, quæ fame cogẽte, à patre in Aegyptũ ducta, sumpta est misericorditer in coniugum à Manasse, qui horreis præerat, cibarijs datis patri concubinæ præfatæ. Sicq; videtur vocari Syra, quia à regione Syriæ Mesopotamia fuit, & dicitur cõcubina, quanuis vxor extiterit, sicut Bala & Zelpha concubinæ sancti Iacob vocantur. [Machir autem accepit vxores filijs suis, Huphim & Suphim, & habuit sororem nomine Maacha. Nomẽ autem secundi Zalphahad. Nataq; sunt Zalphahad filiæ, & peperit Maacha vxor Machir filium, vocauitq; nomen eius Phares. Porrò nomen fratris eius Sare, & filij eius Vlam & Recem. Filius autem Vlam, Badan. Hi sunt filij Galaad filij Machir, filij Manassæ: soror autem eius Regina peperit virum decorum, & Abiezer & Mohola. Erant autem filij Semida, Ahaian & Sechem & Lechi & Ananian.] Filiæ istius Zalphahad quinq; erant, quæ fratrem non habuerunt, ideò petierũt hæreditatem à Mose, vt in libro Numerorum legitur. Hunc Zalaphahad quidã dicunt fuisse illũ qui lapidibus obrutus est, eo ꝙ ligna collegit in sabbato. Attamen super Numerorum librũ potiùs tentum est & probatum huius oppositum. [Filij autem Ephraim, Suthalah, Bared filius eius, Thahath filius eius, Ellada filius eius, Thahath filius eius, & huius filius Zabad, & huius filius Suthalah, & huius filius Eser, & Eliad. Occiderunt aũt eos viri Geth indigenę] i. Gethæi ciues loci illius, [quia descẽderant vt inuaderent possessiones eorũ.] Circa hoc scribit Hieronymus: Fabulãtur Hebræi, ꝙ filij Ephraim, patre eorũ viuente, cõgregata multitudine, conati sunt terram promissionis intrare, & in Geth Palæstinorum occisi sunt. Vndè cæteræ tribus tempore Mosis per desertum sunt inductæ, ne eundo per terram Philistijm, ossa fratrum suorum viderẽt, & huic

Gene. 30. Gene. 46. 2. Reg. 24. Gen. 46. Gene. 50. Deut. 3. Gene. 30. Nume. 36. Nume. 15. Hiero.

bulationi cõsonare videtur quod subditur: Luxit igitur Ephraim pater eorum multis diebus. Et venerunt fratres eius vt cõsolarentur eũ. Ingressusq; est ad vxorem suam, quę concepit & peperit filiũ, & vocauit nomẽ eius Beria, eo quod in malis domus eius ortus est. i. tẽpore afflictionis & aduersitatis suorũ domesticorum ac posterorũ prętacto modo interfectorum. Beria quoq; interpretatur, in malo. sed præfatæ fabulationi videtur cõtrariari quod subditur: Filia autẽ eius videlicet Ephraim, fuit Seara, quæ ædificauit i. reparauit & rursus construxit Bethhoron superiorẽ & inferiorem, & Ozãseara i. vrbes sic appellatas, quæ erãt in sorte atq; funiculo Ephraim, prout in Iosuæ libro legitur. Siquidem immediata filia Ephraim, non videtur vixisse vsq; post ingressum filiorũ Israel in terrã promissionis, ita quod tunc reparauerit vrbes illas, quæ diu ante ingressum filiorũ Israel erãt ædificatæ. Præterea terra Philistijm est altior situ quã terra Aegypti: idcircò Ephratæi ex Aegypto pergendo versus Philistijm, nõ dicerẽtur descendisse, sed ascẽdisse. Veriùs ergo creditur, quod ista occisio filiorum Ephraim, facta sit post ingressum Israel in terrã promissionis, ita quod tunc filij Ephraim in suis viribus cõfidentes, descenderunt ad expugnandũ possidendumq; vrbẽ Geth, & victi fuerunt, sicq; pater eorum qui eos defleuit, non fuit Ephraim filius Ioseph, sed alius natus ex illo, illiusq; filia ædificauit Bethhoron superiorem & inferiorem. Porrò filius eius Raphah & Reseph & Thaleh, de quo natus est Thahan, qui genuit Laadan. Huius quoq; filius Ammiud, qui genuit Elisama, de quo ortus est Nun, qui habuit filium Iosue nõie. Iste est Iosue filius viri nomine Nun, minister Mosis, qui alijs nominibus dictus est Osee ac Iesus filius Nauæ. Possessio aũt eorum & habitatio, Bethel cum filiabus suis, cõtra orientem Noran, ad occidentalẽ plagam Gazer filiæ eius. Sichem quoq; cũ filiabꝰ suis, vsq; ad Adaia, & filiabus eius. Iuxta filios quoq; Manassæ, Bethsean & filias eius, Thaanach & filias eius, Mageddo & filias eius, Dor & filias eius. In his habitauerunt filij Ioseph filij Israel. Hic describitur consequenter genealogia Aser patriarchæ. Filij Aser, Iomma & Iesua & Isuai & Baria & Sarah soror eorũ. Filij aũt Baria, Heber & Melchiel. Ipse est pater Barzaith. Heber aũt genuit Iaphlet, & Somer, & Hotham, Sua, sororem eorum. Filij Iaphlet, Phasach, & Bamaal, & Asaua. Hi filij Iaphlet. Porrò filij Somer, Ahi, & Roaga, & Iahaba, & Aram. Filij aũt Helem fratris eius Zopha, & Iemna, & Seles, & Amal. Filij Supha, Suah & Arnepher, & Sual, & Bari, & Iamra, Bosor, & Hod, & Samma, & Salisa, & Iethran, & Beera. Filij Iether, Iephonne, & Phaspha, & Ara. Filij aũt Olla, Areh, & Haniel, & Rezia, oẽs hi filij Aser, principes cognationum, electi atq; fortissimi duces ducũ. Numerus aũt eorum ætatis, quæ apta esset ad bellum, vigintisex millia. Textus iste satis planus est.

Iosuæ 16. Nume. 13. Eccl. 43. Acto. 7.

¶Declaratio cap. 8. Beniamin autem genuit Bale primogenitum &c. Art. VIII.

RVrsus genealogia Beniamin recitatur diffusiùs, præsertim vt monstretur, qualiter ex eo Saul, & eius progenies profluxerunt. Beniamin aũt genuit Bale primogenitum suũ. Qui in Genesi vocatur Bela. Asbal secundum qui præcedenti cap. dictus est Bochor. Alibi quoq; vocatur Asbel. Sed & reliqui quos textus cõsequenter exprimunt, scilicet: Aharah tertium, Noha quartum, & Rapha quintum. Fueruntq; filij Bale, Adar, & Gera, & Abiud, Abisue quoq;, & Naaman, & Ahoah, sed & Gera, & Sephuphan, & Huran. Alia noia alibi sortiũtur. Hi in textu pfati sunt filij Ahud. Dicunt nõnulli, quod iste est Aioth iudex Israel, qui in lib. Iudicũ vocatur Ahud, fuitq; filius Gera filij Iemini de tribu Beniamin, vtens vtraq; manu pro dextera. principes cognationum habitantiũ in Gabaa. Qui vxorẽ Leuitæ vitiosissimè tractauerunt, qui trãslati sunt in Manahat i. ob hoc gladio cæsi, & in monumentũ detracti sunt, vt quidam exponunt. alij exponunt de alijs Beniamitis, quos dicunt, ob sua peccata translatos in locum nomine Manahat, à viris, de quibus subiungitur: Nahaman autem, & Achia, & Gera, ipse transtulit eos, & genuit Oza & Ahiud. Vel sensus est: Quòd isti illos deduxerunt in monumentum. Non enim apparet, quòd eos transtulerunt inuitos ad alium locum, quia & ipsi Beniamitæ fuerunt. Porrò Zaharaim genuit in regione Moab, postquàm dimisit Vsim & Bara vxores suas. Quanuis libellus repudij fuit permissus ad vitandum malum deterius, non tamen sine peccato vir vxorem repudiauit, cùm & Malachias propheta testetur: Operiet iniquitas vestimentum eius, id est, corpus viri vxorem dimittentis. Genuit autem de Hodes vxore sua Iobab, & Sebia, & Mosa, & Molcham, Iehus quoque, & Sachia, & Marma. Hi sunt filij eius, principes in familjs suis. Mehusim verò genuit Abithob, & Elphaal. Porrò filij Elphaal, Heber, & Misaam, & Samad. Hic ædificauit Ono & Lod. id est, oppida aut fortalicia sic vocata. & filias eius, hoc est, vicos & villas adiunctas. Bara autem & Sama principes cognationum habitantium in Aialon. Hi fugauerunt habitatores Geth, & Haio, & Sesac, & Hierimoth, & Zabadia, & Arod, & Heder. Michael quoque & Iespha, & Ioha filij Baria. Et Sabadia, & Mosollam, & Hezeci, & Heber, & Esamari, & Iessia, & Iobab. Filij Elphaal, & Iacim, & Zecri, & Zabdi, & Elienai, & Selethai, & Heliel, & Adaia, & Baraia, & Samareth. Filij Semei, & Iesphan, & Heber, & Eliel, & Abdon, & Zecri, & Hanan, & Anania, & Ailam, & Anathotia, & Iephdaida, & Phanuel. Filij Sesac, & Sam-

Gen. 49. 1.Par. 7. Iudic. 4. Iudicum. 7. Deut. 24. Matt. 5. 19. Mar. 10. Mal. 2.

& Samsari, & Sooria, & Otholia, & Iersia, & Helia, & Zechiri filij Ieroam. Hi sunt patriarchæ, &
cognationum principes, qui habitauerunt in Hierusalem.] Fuerũt enĩ patres præcipui in cogna Iosue 18.
tionibus suis. Vrbs verò Hierusalem in sorte Beniamin fuit, & pro parte in tribu Iuda. [In Ga-
baon aũt habitauerunt Abi]i. pater seu principalis vir[Gabaon,] & qui sub eo fuerunt, [& no-
men vxoris eius Maacha, filiusq; eius primogenitus Abdon, & Sur, & Cis, & Baal, & Nadab, Ge-
dur, & Ahio, & Sachar, & Macelloth. Et Macelloth genuit Samaa. Habitauerũtq; ex aduerso fra-
trum suorum in Hierusalem cum fratribus suis. Ner aũt genuit Cis.] Iam dictum est, quòd Abi seu
pater Gabaon genuit Cis. Quomodò igitur Ner genuit Cis, nisi fortè ipse Ner dicatur fuisse Ga
baon pater? ¶Porrò 2. Reg. legitur, & alibì, quòd Abner fuit filius Ner, sicq; Abner fuisset auuncu-
lus ipsius Saul, cùm subiungatur: [& Cis genuit Saul.] Multi verò fatentur, quòd Abner & Saul fue 1.Reg.14.
runt duorum filij fratrum. [Porrò Saul genuit Ionathan, & Melchisue, & Abinadab, & Hisbaal]
qui in Regum Isboseth appellatur. [Filjus aũt Ionathan] fuit[Miribbaal.] Qui Regum a. vocatur 2.Reg.2.3.
Mephiboseth. [Et Miribbaal genuit Micha. Filij Micha, Phiton, & Melech, & Tharea, & Ahab.
Et Ahab genuit Ioada. Et Ioada genuit Asmoth, & Asmoth, & Zamri. Porrò Zãri gennit Moosa,
& Moosa genuit Maana, cuius filius fuit Raphaia, de quo ortus est Elasa, qui genuit Asel. Porrò 1.Reg.9. 2.Reg.2.
Asel sex filij fuerunt, his nominibus: Ezricham, Bochri, Ismael, Saria, Obdia, & Hanan. Omnes hi
filij Asel. Filij aũt Esec fratris eius, Vlam primogenitus, & Hus secundus, & Eliphaleth tertius.
Fueruntq; filij Vlam viri robustissimi, & magno robore tẽdentes arcum, & multos habẽtes filios
ac nepotes vsq; ad centum quinquaginta.] In aliquibus textibus additur millia, sed addendum
non est: nec in libris correctis, nec in Hebræo habetur. Additq; Lyra, quòd in tota tribu Beniamin
non erant tot viri bellatores, quod incertũ videtur. Nam qñ Ioab populum numerauit, erant in 2.Par.9.
tribu Iuda quadringenta septnaginta millia, vt infrà habetur, & in 2. Reg. lib. libri correcti ha- 2.Reg.24.
bent, quòd erãt quingenta millia. Vndè videtur quòd in tribu Beniamin erãt benè centũ quinqua-
ginta millia tẽpore illo, aut plures. Secũdo quoq; Reg. Lyra fatetur, quòd numerus filiorum Leui ac Ibidèm.
Beniamin, quos Ioab nõ numerauit, bene ascẽdit vsq; ad trecẽta millia. [Oẽs hi filij Beniamin.]

¶Declaratio cap. 9. Vniuersus ergo Israel dinumeratus est &c. Arti. IX.

VNiuersus ergo Israel dinumeratus est] hoc est, viri vniuersarum tribuum Israel, [& summa
eorum scripta est in libro Regum Israel & Iuda.] Ex hoc videtur ista dinumeratio esse in-
telligenda de ea quam Ioab fecit ex pręcepto Dauid. Nam illa duntaxat in libro Reg. descripta Ibidèm.
est. ¶Sed obijci potest, quòd in illa non fuerunt numerati filij Leui ac Beniamin. Ad quod po-
terit responderi, quòd præfata sint per synecdochen accipienda. Veruntamen Glossa interlinea-
ris, dicit istud intelligi posse de numeratiõe facta per Dauid, vel per Salomonem, vel per quem-
libet alium regem. Vndè & Glossa Hebraica, vt refert Lyra, hic dicit, quòd liber iste, in quo scriptæ
sunt genealogiæ horum plenæ vsq; ad minima, non habetur, sicut nec liber Ahiæ Silonitis, nec
liber Addo Videntis, & plures alij libri qui in scripturis allegantur, nec tamẽ supersunt. ¶Porrò
infrà secundo libro narratur, qualiter Iosaphat rex habuerit principes quinq;, & quot viri sub 2.Par.20.
vnoquoq; illorum extiterint. [Translatiq; sunt in Babylonem propter delictum suum.] Non quòd
vniuersus Israel seu duodecim tribus in Babylonem translatus sit, sed populus regni Iuda pro
maxima parte, propter multa abominabilia crimina sua. De translatione verò aliarum tribuum
seu regni Israel in terram Assyriorum, suprà iam dictum est. [Qui autem habitauerunt primi in
possessionibus & in vrbibus suis] hoc est, qui post reditũ à Babylonica captiuitate, rursus cœpe-
runt primò inhabitare pristina loca & oppida, fuerunt[Israel] id est, quidam de plebe commu-
ni, [& sacerdotes & Leuitæ, & Nathinnæi] hoc est, posteri Gabaonitarum, qui à tempore Iosuæ
conuersi fuerunt ad Iudaismum, comportaueruntq; aquam & ligna in domũ Dei. [Commora-
ti sunt in Hierusalem] post reditum à Chaldæa, quidam [de filijs Iuda, & de filijs Beniamin:] Iosue 9.
quia ad has duas tribus vrbs illa pertinebat. [De filijs quoq; Ephraim & Manassę.] Quando de- Iosue 18.
cem tribus transferebantur, & antè ac posteà multi ex tribubus illis cõfugerunt ad regnum Iudæ
sub Ezechia alijsq; tẽporibus, & multi ex illis fuerunt cum populo Iudę in Babylonem translati,
qui euolutis septuaginta annis, in proptia persona, vel in sobole sua ad Iudęã reuersi sunt, & qui- 4.Reg.17.&
dam ex ipsis in Hierusalem commorari cœperunt. Erat autẽ tunc magis necessarium, quòd vrbs
illa satis popularetur, & sufficienter inhabitaretur, quoniam erat præcipua & metropolis regni, Ibid.
& tẽplum erat in ea. Pluresq; ex gentibus, præsertim Samaritæ, de quibus in Esdra habetur, eius
ac templi ædificationem impedire ac demoliri nitebantur, ita quòd prælia imminebant assiduè
habitatoribus Hierusalẽ. Propter quod periculosum erat cõmorari in ea. Hinc qui ex deuotio-
ne, & spontè se obtulerunt ad manendum in ea, specialiter laudabantur, ac benedicebantur à po
pulo, & non sufficientibus illis, missæ sunt sortes, ad sciẽdum qui ex toto populo cõmorarentur
in vrbe illa, vt Nehemias recitat. Hi ergo nunc exprimuntur & describuntur cum suis genealo-
gijs. [Othai filius Ammiud, filij Emri, filij Omrai, filij Bonni. De filijs Phares filij Iuda, & de

Siloni

Siloni Asaia primogenitus,& filij eius. De filijs autem Zara, Iehuel & fratres eorum, sexcenti nonaginta. Porrò de filijs Beiamin, Salo fili' Mosollam, filij Oduia, filij Asana, & Iobnia, filius Ieroham,& Hela filius Ozi, filij Mochori,& Mosollam, filius Saphatiæ, filij Rahuel, filij Iebaniæ, & fratres eorum, per familias suas, nongenti quinquaginta sex. Omnes hi principes cognationū per domos patrum suorum.] Qui etiam in secundo Esdræ libro conscripti sunt, sed vocabula hic & ibi diuersimodè variantur, eo quòd aliqui hic nominentur, qui ibi non nominantur. Vel quia eadem persona plura habuit nomina, vel quoniam idem nomē quandoq; variatur in principio vel in fine. [De sacerdotibus autē Iedaia, Ioiarib,& Iachim. Azarias quoq; filius Helchiæ, filij Mosollam, filij Sadoc, filij Maiaroth, filij Achitob, pontifex domus Dei.] Secundum Glossam, iste fuit Helchias, qui sub Iosia rege inuenit librum legis in templo, vt quarto Regum habetur,& dicitur fuisse pater Hieremiæ, pphetæ. [Porrò Adaias filius Ierohan, filij Phasor, filij Melchia & Maasia, filius Adihel, filij Iezra, filij Mosollā, filij Mosollamoth, filij Emmer, fratres quoq; eorum principes, per familias suas, mille septingenti sexaginta, fortissimi robore, ad faciendum opus ministerij in domo Dei. De Leuitis autē Semeia filius Assub,& filij Ezricam, filij Hasabia, de filijs Merari. Bachacar quoq; carpētarius.] Qui secundum quosdā sic nuncupatur, qm̄ præfuit carpentarijs in domo dñi. Sed Leuitæ opera talia non exercebant mechanica, attamē glossa interlinearis affirmat, q suo officio fungebat in domo Dei. [Et Galal,& Mathania filius Micha, filij Zechri, filij Asaph,& Obdias filius Semciæ, filij Galal, filij Idithun,& Barachia filius Aza, filij Elcana, qui habitauit in atrijs Metophathi. Ianitores aūt Sellum,& Achub,& Talmon,& Ahiman,& frater eorum Sellum princeps, vsq; ad illud tempus in porta regis vicissim ad orientem obseruabant per vices suas, de filijs Leui.] Porta ista adhuc pristinum nomen retinuit, q̄uis iam templum & domus regis essent destructa. [Sellum verò filius Choræ, filius Abiasaph, filij Choreh cum fratribus suis & domo patris sui.] In isto capitulo ponuntur interdū hæc nomina, Phinees, Eleazar, Zadoc, Asaph, Idithun, Chore &c. Propter quod quidam ista exponunt de illis antiquis famosis & sanctis, eorumq; filijs. Alij exponunt de his qui post reditum à Chaldæa fuerūt, eademq; cum illis antiquis fortiti sunt nomina.] Hi sunt Choritæ super opera ministerij, custodes vestibulorum tabernaculi.] i. de semine Choræ nati sunt isti deputati ad Dei cultum, qui & atria tēpli seu tabernaculi custodire habebant.[& familiæ eorum per vices, castrorum dñi custodientes introitum. Phinehes autem filius Eleazar erat dux eorum coram dño. Porrò Zacharias filius Mosolamia, ianitor portæ tabernaculi testimonij. Oēs hi electi in ostiarios per portas ducēti duodecim,& descripti in villis, pprijs, quos cōstituerunt Dauid & Samuel vidēs in fide sua, tam ipsos q̄ filios eorum, in ostijs domus dñi & in tabernaculo, vicibus suis] hoc est, istos præordinauerunt instituendos, fideliter progenitores ipsorum instituendo. Nam & tempore Samuelis fuit tabernaculū Mosis, in quo dispositi erant diuersi ministri. Per quatuor vētos erant[ostiarij, i. ad orientem,& ad occidentem,& ad aquilonem,& ad austrum] i. quidā eorum erāt custodes ianuæ atrij, respicientes ad orientē, quidam pręerant custodiæ ostij, quod vergebat ad occidentē, sicq; de alijs sentiendum.[Fratres aūt eorum in viculis morabantur,] i. villulis extra Hierusalem, quia nec omnes poterant conuenienter in Hierusalem cōmorari, aut pariter ministrare, sed singuli in ordine vicis suę. ideò subditur,[& veniebant] in Hierusalem[in sabbatis suis de tēpore vsq; ad tempus,] i. à tēpore quo eorum obsequium debuit inchoare, & erant ibi vsq; ad finē sui obsequij.[His quatuor Leuitis creditus *est oīs numerus ianitorū] hoc est, cęteri ianitores erant cōmissi ac subditi quatuor principalibus ostiorū custodibus. [Et erāt] hi quatuor[super exedras, custodientes exedras] i. ædes siue domunculas circa tēplum cōstructas, in quibus sacerdotes & Leuitæ tēpore sui obsequij vescebātur & quiescebāt.[& thesauros domus dñi: per gyrum quoq; tēpli dñi morabātur in custodijs] hoc est, habitaculis & obseruatiōibus [suis, vt cùm tēpus fuisset, ipsi manè aperirent fores] templi hora præordinata.[De eorū grege] i. genere[erāt & super vasa ministerij,] hoc est, aliqui nati ex eis, custodiebant sacra vasa cultus diuini. [Ad numerum em̄ & inferebantur vasa,& efferebantur] i. cū diligenti & certa cōputatione exponebantur ad vsum in templo,& reponebantur in suis custodijs,[de ipsis: & qui credita] sibi[habebant vtensilia sanctuarij,] i. templi,[præerant similæ & vino & oleo & thuri & aromatibus] i. custodiebant hæc oīa, quæ ad sacrificia necessaria erant. Ex simila nanq; quæ est optima & purgatissima tritici farina, fiebant panes, ppositionis, de vino fiebant libamina, de oleo panes liniebantur,& fouebantur lucernæ. Thus adolebatur maiestati diuinæ, ex aromatibus fiebat thymiama. [Filij aūt sacerdotū, vnguenta ex aromatibus cōficiebant. Et Mathathias Leuites primogenitus Sellū Choritæ, præfectus erat eorū quæ in sartagine frigebantur] i. curā habebat reiū quæ in patellis coquebantur,& ad sacrificia esumq; sacerdotū pertinuerunt.[Porrò de filijs Chahat fratribus eorū, super panes erant, ppositionis, vt semper nouos per singula sabbata ppararēt] i. eis cōmissum fuit prouidere, q omni sabbato de manè ponerentur duodecim panes recētes ac calidi super

Marginal notes: 4.Reg.23. — 1.Reg.17. — aeras — Exod.19. — Exod.27. — Leui.24.

super mensam, super quam manserũt vsq; ad sabbatum sequẽs, tuncq; sublati, cesserunt in vsum & esum sacerdotum. [Hi sunt principes cantorũ per familias Leuitarũ, qui in exedris] i. habitaculis ꝓpe templũ [morabãtur, ita vt die ac nocte iugiter suo ministerio deseruirẽt] hoc est, qualibet hora oportuna laudibus Dei insisterent, psalmos & hymnos cantãdo. [Capita Leuitarum per familias suas principes mãserũt in Hierusalẽ. In Gabaon aũt commorati sunt] qui sequuntur nati ex tribu Beniamin. Sicq; istud capituli huius residuũ, non ad ꝓhabita, sed ad sequentia refertur. Cõmorati ergo sunt ibi [pater Gabaon,] i. principalis oppidi Gabaon vir noĩe [Iehuel & nomẽ vxoris eius Maacha, filius primogenitus eius Abdon & Sus] qui ꝓcedenti cap. Sur vocatur [& Cis, & Baal, & Ner, & Nadab, Gedor quoq; & Ahio, & Zacharias, & Macelotb. Porrò Maceloth genuit Semmaan. Isti habitauerunt e regionẽ fratrum suorũ in Hierusalẽ, cũ fratribus suis. Ner aũt genuit Cis, & Cis genuit Saul, & Saul genuit Ionathan, & Melchisue, & Abinadab, & Esbaal. Filius aũt Ionathan Miribbaal, & Miribbaal genuit Micha. Porrò filij Micha, Phiton, & Melech, & Thaharea, & Ahas. Ahas aũt genuit Iaara, & Iaara genuit Alamath, & Azmoth, & Zamri. Zamrĩ autẽ genuit Moza, Moza verò genuit Baana, cuius filius Raphaia genuit Elasa, de quo ortus est Azael. Porrò Azael sex filios habuit, his nominibus, Ezricam, Bochru, Ismael, Saria, Obdia, Hanan. Hi sunt filij Azael.] Istud præcedenti capitulo scriptum est atq; expositum. Repetitur autẽ hoc locu, quia mox describendum fuit, qualiter regnum Israel sit translatum de Saul ad Dauid, & qualiter progenies Saul subitò pro grandi parte extincta sit. 1.Para.8. Ibidem.

¶ Elucidatio cap. 10. Philistijm autem pugnabant contra Israel &c. Art. X.

Author huius voluminis festinans ad euoluenda atq; supplenda gesta regis Dauid, prætermissis diuersis pugnis & actibus Saul, describit vltimam eius pugnam, in qua occubuit, vt sic ostendatur, qualiter ipse Dauid fortitus sit regnum. [Philistijm aũt] videlicet Achis rex & Satrapæ ac populus Philistinorum pugnabant cõtra Israel:] quod qualiter factum fit, 1. lib. Regũ pleniùs recitatur. [Fugeruntq; filij Israel Palestinos.] Nam exigẽtibus proprijs ac regis sui culpis, meruerunt à Deo relinqui, atq; ab illis idololatris superari. [& ceciderunt vulnerati in monte Gelboe. Cũq; appropinquassent Philistæi, persequẽtes Saul & filios eius, percusserunt Ionathan, & Abinadab, & Melchisue, filios Saul. Et aggrauatum est prælium contra Saul, inuenerũtq; eũ] videlicet ipsum Saul, [sagittarij & vulnerauerunt iaculis. Et dixit Saul ad armigerum suum] quẽ Hebræi & catholici communiter dicunt fuisse ipsum Doeg Idumæum, qui primò cum Saul perrexit quærere asinas, & posteà factus est potentissimus pastorum Saulis, ac demum armiger eius, interfecit q; sacerdotes. [Euagina gladium tuum, & interfice me, ne fortè veniant incircũcisi isti & illudant mihi] adhuc viuẽti, & deindè occidant me. Saul vir animosus & solitus honorari, magis formidauit illudi, & hostium suorum manibus subdi, atq; ab eis iuxta eorum voluntatem irreuerenter, confusibiliterq; tractari, quàm mortẽ pati amaram. Vndè & aliqui opinãtur eum excusabiliter præcepisse armigero suo, quod dictum est, imò & laudabiliter occidisse seipsum, eo quòd fecerit hoc, ne sua ignominiosa tractatio, & confusiua occisio redundarent in irreuerentiam ac iniuriã Dei, cuius ipse publicus erat minister Christus atq; vicarius, quemadmodùm & de Razia 2. lib. Machab. legitur: Turbis aũt irruentibus, cùm iam cõpræhẽderetur, gladio se petijt, eligẽs nobiliter potiùs mori, ꝙ subditus fieri peccatoribus, & cõtra natales suos indignis iniurijs agi. Veruntñ alij ꝓbabiliùs putant, ꝙ Saul ex arrogantia abhorruit sic illudi, & ex horrore maioris supplicij, petijt à seruo occidi, ac seipsum occidit. Queãdmodùm in lib. Iudicũ de Abimelech scriptum est, ꝙ lætaliter vulneratus à muliere saxũ desupèr iaciẽte, suo iussit armigero: Euagina gladiũ tuũ, & percute me, ne fortè dicatur, ꝙ à fœmina interfectus sim. ¶ Porrò Philistæos Saul more solito, ex eorũ contẽptu vel zelo quodã iustitiæ, incircuncisos vocauit. [Noluit aũt hoc facere armiger ei⁹ timore perterritus.] Nam & exhorruit mittere manũ in propriũ dñm, & in Christũ dñi Dei, fuit quoq; perterritus ex imminẽte sibi periculo mortis, nec tenebatur in isto obedire ꝓcepto regis, ꝓsertim si Saul illicitè iussit hoc, imò sicut illicitũ est seipsum occidere ꝓpria manu, ita illicitũ est, facere se occidi ab alio, ꝓtermisso ordie iuris: cũ hoc sit seipsũ occidere manu alterius. [Arripuit ergo Saul ensem] suũ, [& irruit in eũ.] Hoc, sicut prætactũ est, qdã affirmãt eum sine pctõ fecisse ob causam ꝓhabitã, qui etiã opinantur eũ esse saluatũ, qm̃ & si antè grauiter multipliciterq; peccauit, tñ audita à Samuele sentẽtia suæ mortis, acceptauit eandẽ, & se diuino cõformauit iudicio, pergẽs spontè ad ꝓlium, in quo se nouerat moriturũ, & hoc, ꝓpter cõmune sui populi bonũ, cùm tñ potuisset aufugere, sicq; dicũt eũ pœnituisse, & bono motu se peremisse, queãdmodũ Samson seipsum occidit, & qdam fœminę sanctæ, ne à perfidis ac tyrãnis violarẽtur, nõ aliter excusantur à culpa, nec aliter cõmendant de hoc, nisi ꝙ hoc fecerũt ex occulto spũs sancti imperio seu instinctu, prout 1. de ciuit. Dei in diuersis capitulis, ꝓsertim cap. 23. determinat Aug. [Quod cùm vidisset armiger eius, videlicet mortuũ esse Saul, irruit etiã ipse in gladiũ suũ, & mortu⁹ est.] Armigerũ illũ nullus expositorũ excusat, quin illicitè se peremit, nec erat publi-

1.Reg.31. 1.Reg.9. 1.Reg.22. 2.Mac.14. Iudic.9. 1.Reg.15. Iudic.16. August.

publica præsidensq; persona, ita q potuerit ex tali motiuo laudabili se necasse, ex quali secun-
dum vnã opinionem seipsum occidit Saul. Occidit itaq; se, vel vt suo se regi cõformaret, vel qm
vidit se Philistæos nõ posse euadere, vel quia nolebat obedire ac subijci Dauid, quem sciebat re-
gnaturũ post Saul, quemadmodùm Cato se interfecit ne Iulio Cæsari subijceretur, cuius & glo-
riæ inuidebat, vel quia extimuit durè tractari à Dauid, & puto q multæ ex causis his cucurrerũt
ad inducendũ armigerũ, q occidit seipsum. [Interijt ergo Saul & tres filij eius, & oĩs domus illius
pariter cõcidit] i. tota ꝓgenies ipsius Saul, cognita eius & filiorum eius triũ morte, timore pro-
strata est, & animũ perdidit, nec hostibus potuit præualere. vel sensus est, q omnes domestici ei⁹
1. Reg. 31. ibì secum existẽtes, interierunt ibi in prælio.] Quod cùm vidissent filij Israel, qui habitabant in
cãpestribus] i. in oppidis & villis situatis in cãpis propinquioribus territorio Philistinorũ, vide-
licet trans Iordanẽ, [fugerunt:] quia desperabant se posse resistere Philistæis, à quibus vallari, va
stari, & opprimi metuebãt. [& Saul & filijs eius mortuis, dereliquerũt vrbes suas, & huc atq; illuc
dispersi sunt. Veneruntq; Philistijm, & habitauerunt in eis. Die igitur altero detrahentes Phili-
stijm spolia cæsorũ, inuenerunt Saul & filios eius iacentes in mõte Gelboe. Cumq; spoliassent]
Philistæi [eum] Saulẽ vestibus, [& amputassent caput, armisq; nudassent, miserunt in terrã suam,
vt circunferretur & oñderetur in idolorum tẽplis & populis] hoc est, ad ostentationẽ suæ victo-
riæ, & ad idolorum suorũ honorem, quibus suum ascripserunt triumphum: ideo voluerunt dijs
1. Reg. 31. suis grati existere. [Arma aũt eius cõsecrauerunt in phano dei sui.] Primo Regum legitur, q po-
suerunt eam in tẽplo Astaroth dei sui, i. deputauerunt ea manere in tẽplo Astaroth, qui fuit vnus
de dijs eorum ad ipsius honorẽ, & in memoriã concessæ victoriæ, ne triumphus ille traderetur
obliuioni, nec arma illa vsui ampliùs applicarentur humano. [& caput affixerunt in tẽplo Da-
gon] ad ipsius Dagon reuerentiã. Nam pluribus dijs deseruiebãt, & diuersa diuersis attribuebãt.
Hoc cùm audissent viri Iabes Galaad,] hoc est, habitatores vrbis nomine Iabes sitæ in terra Ga-
laad. [omnia scilicet quæ Philistijm fecerãt super Saul, cõsurrexerunt singuli virorum fortium,
Ibidèm. & tulerunt] i. abstulerunt [cadauera Saul & filiorũ eius.] Nam vt 1. Regum habetur, Philistæi su-
penderunt corpus Saul, imò & triũ filiorũ eius, vt ex textu elicitur, in muro vrbis noĩe Bethsan,
quasi in oculis plebis Israeliticæ. Est enĩ ciuitas Philistijm in terminis Israel, vt in Scholastica fer
tur historia, & indè ea tulerunt ciues præfati, qui pre cæteris zelabantur pro honore Saul, qm in
1. Reg. 13. principio regni sui liberauit eos de tyrannide regis Ammonitarũ, vt 1. Regum habetur: ideò iã
irreuerentialẽ & cõfusibilẽ regis sui tractationẽ, etiam in extincto eius corpore, ferre æquanimi-
ter non valebant. ¶ Veruntñ iuxta Glossam, Hebræi dicunt, per Bethsan intelligi domum seu
phanum Dagon, quæ interpretatur domus dormiẽtis, vbi corpus eius dicũt fuisse suspẽsum. Alia
Iosuæ 17. verò est Bethsan, de qua in libro Iosuæ ac Iudicũ legitur, & interpretatur domus securitatis. [at-
Iudicum. 7. tuleruntq; ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercũ quę erat in Iabes] i. ꝓpe oppidum
illud in sylua, in qua fuit quercus formosa. Vndè 1 Regum habetur, sepelierunt ea in nemore Ia-
1. Reg. 31. bes. Sic & in Genesi habetur, q Debbora nutrix Rebeccæ, sepulta est ad radices Bethel subter
Gene. 35. quercum. [& ieiunauerunt sepẽ diebus,] in signum mœroris. Vndè & Abner occiso, Dauid no-
2. Reg. 3. luit mãducare ante solis occasum. vel pro peccatis defunctorũ, abstinentiã illam pœnitẽtialiter
cõpleuerunt. [Mortuus est ergo Saul, ꝓpter iniquitates suas,] Qui dicunt eũ esse saluatũ, fatẽtur
eum pro excessibus suis in hac vita punitum, & victũ à Philistæis, quamuis non plenè purgatum,
& ita mortuus est, ꝓpter iniquitates suas, sicut moriuntur latrones & homicidæ propter scelera
sua, qui tñ si pœniteant verè, saluãtur. Deinde iniquitates Saulis exprimuntur in particulari, [eo
q præuaricatus sit mandatũ dñi quod præceperat] ei per Samuelem de interficiẽdis Amalechi-
tis & eorum pecoribus, [& non custodierit illud.] Nam cõtra præceptũ Dei pepercit regi illo-
1. Reg. 15. rum melioribusq; pecoribus, prout 1. Reg. diffusius legitur. [sed insupèr etiã pythonissam cõsu
luerit] i. à muliere spiritũ pythonicum & artẽ magicam habente & exercente quæsiuit quid sibi
1. Reg. 18. accideret, & qd esset acturus, quod in Leuitico & Deute. fuit ꝓhibitum. [nec sperauerit in dño,]
Leui. 20. quia cùm dñs sibi nõ rñderet, neq; per somnia, neq; per sacerdotes, nec per ꝓphetas, recurrit ad
Leui. 18. magicam artẽ. De his tñ secundũ prefatã opinionẽ pœnituit verbis Samuelis auditis. Alij dicunt
1. Reg. 28. eum non pœnituisse veraciter, sed propter iniquitates suas occisum ac derelictum à dño, & hoc
Pet. Co. sancti cõmuniter dicunt, & textui magis consonũ esse videtur. Nihilominùs Magister in historijs
hist. lib. 1. ait, Saul sciens & prudens festinabat ad mortem: soli quippe magnanimes, sunt rerum terribiliũ
Re. ca. 27. contemptores. Hæc magnanimitas maximè conuenit regibus, quos propter excellentiam prin
cipatus non solùm malos esse non licet, sed nec mediocriter bonos circa subiectos. Hæc ibi.
¶ Prætereà quæri potest, si Saul propter iniquitates suas est occisus, cur Ionathas filius eius virtu-
osus est interfectus? Respondetur, q nec ipse sine quotidianus fuit peccatis: idcircò & eius occi-
1. Reg. 14. sio fuit sua purgatio & augmẽtum salutis. Saul quoq; in filijs suis punitus est, quod Deus iustus
18. 20. atq; omnipotens ordinauit in bonum illorum, & specialiter in melius Ionathæ, cuius virtuositas

1.Reg.14.18.20.22.23. multipliciter cómendatur. Quid autem putandum videatur de Saulis saluatione, primo Regum requiratur. [Propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Isai.] ¶ Postremò spūalis sensus huius cap.1.Reg. discussus est.

¶ Declaratio capituli vndecimi: Congregatus est igitur omnis Israel ad Dauid in Hebron. Articulus vndecimus.

NVnc recitatur, qualiter factus sit Dauid rex super vniuersum Israeliticum populum. [Congregatus est igitur omnis Israel ad Dauid] hoc est, quidam, imò & multi notabiles viri de qualibet tribu, [in Hebron.] Hoc fuit post mortem Abner ac Isboseth, dum populus pro certo percepit, q̄ Dauid innocens fuit de morte illorum, [dicens: Os tuum sumus & caro tua] sumus, i. cognati & fratres tui, quia ex eisdem patriarchis sumus exorti, teq; amamus vt fratrem, idcircò non suspiceris q̄ fraudulenter loquamur. [Heri quoq; & nudiustertiùs] i. dieb' præteritis, [cùm adhuc regnaret Saul] rex super nos, [tu eras qui educebas & introducebas Israel] i. exercitui præfuisti, non tamen assiduè nec vniuersaliter, quia sic Abner præfuit cunctis, & bellatores eduxisti ad pugnam, atq; obtento triumpho reduxisti eosdem. Vndè primo Regum lib. habetur: A principio egressionis Philistinorum prudentiùs se agebat Dauid q̄ oēs serui Saul, & alibi posuit eum Saul super viros belli. [Tibi em̄ dixit dn̄s Deus tuus] primò per Samuelem, deindè per reuelationem diuinam: [Tu pasces populum meum Israel,] hoc est, sapiēter & iustè reges eum, quod est spiritalis refectio, [& tu eris princeps super eum. Venerunt ergo oēs maiores natu Israel,] q com munitatem repræsentabant, [ad regem in Hebron] iam em̄ fuit rex per tribum Iuda dūtaxat, [& iniit Dauid fœdus cum eis coram dn̄o,] i. pactum pacis & amicitiæ seu fidelitatis. Vel concorditer decreuerunt Deo seruire, ac Philistæis cæterisq; aduersarijs repugnare. [Vnxeruntq; eum regem super Israel,] hoc est, super totum Israeliticum populum, & vnctio illa fiebat manu pontificis aut prophetæ, & ita ter vnctus est Dauid in regem. Primò, à Samuele in signum præsidentiæ suæ regalis futuræ. Secundò, in Hebron super tribū Iuda, statim post mortem Saul. Tertiò, super duodecim tribus. [iuxta sermonem dn̄i quem locutus est in manu Samuel.] i. sicut Deus per obsequium atq; eloquium Samuelis prædixit. Frequēter namq; Samuel prophetauit, q̄ regnum auferretur à domo Saul, & daretur Dauid. [Abijt quoq; Dauid] ab Hebron [& oīs Israel] secum existens, hoc est, quidam de singulis tribubus existentes [in Hierusalem,] i. ad eam, [Hæc est Iebus.] i. alio nomine dicitur Iebus. Hinc 2.Reg.5. asseritur: Abijt rex, & oēs viri q erant cum eo, in Hierusalem. Nouerat qppe vir sanctus, prophetiæ spū adornatus, vrbem Hierusalem à Deo electam ad cultum diuinum, vt in ea templum cōstrueretur, & sacrificia fierēt: ideò voluit in ea sibi solium collocare. [Vbi erant Iebusæi habitatores terræ.] Nam à tempore Iosuæ vsq; ad tēpus istud, manserunt ibi plurimi Iebusæi in fortalicio quodam, quod dicebatur arx Sion, quod fortissimum & penè inexpugnabile erat. In reliqua verò vrbis parte habitauerunt quidam de filijs Israel, putà de tribu Iuda ac Beniamin, sicut Iosu.15. continetur. [Dixeruntq; qui habitabāt in Iebus,] i. Iebusæi prædicti habitantes in arce [ad Dauid: Non ingredieris huc.] dixerunt & alia verba, quæ 2. Reg.5. habentur, atque exposita sunt, idcircò pertranseundum. Putabāt autem, q̄ Dauid nequaq̄ posset præualere in eos, ideò ex contemptu ipsius, & præsumptione atq; ironicè protulerūt hæc verba. [Porrò Dauid cepit arcem Sion] hoc est, castrum & fortalicium illud (Deo iuuante) obtinuit per modum paulopòst tactum, [quæ est ciuitas Dauid,] i. illa pars vrbis, in qua fuit arx Sion, cum habitaculis & attinentijs suis. Deindè vocata est ciuitas Dauid, quia ibì habitare elegit, & erat locus mōtanus sublimis. Propter quod fortalicium illud dicebatur arx, hoc est, altitudo seu specula, quoniam existentes in eo, longè lateq; speculabantur. [Dixitque:] Hic tangitur, qualiter obtinuit arcem: [Omnis qui] i. quicunque [percusserit Iebusæum in primis,] hoc est, qui primus ascenderit & vastauerit arcem hanc, & habitantes in ea inuaserit, [erit princeps & dux.] i. princeps militiæ & dux exercitus, seu secundus post regem. Nempè ex quo difficilimum erat vincere castrum illud, vt bellatores magis animarentur ad oppugnandum, promisit Dauid mercedem hanc ei, qui primò acquireret illud. Vndè 2.Reg.5. habetur: Proposuit autem Dauid præmium in die illa &c. & quod fuerit præmium illud, non exprimitur ibì, sed hic. [Ascēdit igitur primus Ioab filius Zeruiæ.] multis etenim festinantibus, Ioab sua astutia cunctos præuenit: & clamauit ad regem, exigens militiæ principatum. [& factus est princeps. Habitauit autem Dauid in arce, & idcircò appellata est ciuitas Dauid. Aedificauitq; vrbem in circuitu] hoc est, illam partem Hierusalem quæ vocata est ciuitas Dauid, ædificia eius augendo ac meliorando, [à Mello vsque ad gyrum.] Mello fuit velut præcipitium ac vorago, profundaq; vallis ante fortalicium situata, inter quam & fortalicium extitit spatium, in quo Dauid ædificia fecit per gyrum, seu per modum coronæ. [Ioab aūt reliqua vrbis extruxit] i. alia ædificia vrbis Dauid fieri fecit, p̄ habitaculis bellatorum, tanq̄ secundus post regem, & militibus necessaria prouidēs. ¶ Porrò Glossa ait: Ioab per industriam militarem ciuitatem muniuit. Iosephus tn̄ affirmat ipsum Dauid superiorem ciuita-

2.Reg.5.

Ibid.

2.Reg.2.

1.Reg.17.

2.Reg.2.5.

1.Reg.15. 28.

Iosu.15.18.

Iudic.19.

2.Reg.5.

Ibid.

Ioseph. lib. 7. an.Iu. ca.3.4

tem muniuisse, eiq; copulando arcem vnum corpus fecisse, & cuncta muro circundedisse, sed su-
per opus murorũ, ipsum Ioab cõstituisse, expulisseq; Iebusæos, & Hierosolymã appellasse. [pro-
ciebatq; Dauid] virtute & gratia, cõuersatione & fama, [vadẽs] de bono in melius, [& crescens]
1. Reg. 18. in tẽporalibus & spiritalibus bonis, [& dñs exercituum erat cum eo] Deindè exprimunt in lite-
ra hi, quorum subsidio Dauid, ꝓmotus in regem. De qbus 2. Reg. 1. 8. & 23. dictum est, ideò per-
currẽdũ. [Hi principes virorum fortium Dauid] i. q principales fuerũt inter fortes milites regis,
& cæteris fortiores, [q adiuuerunt eum, vt fieret rex super oẽm Israel.] Nam pugnauerũt pro Da
2. Reg. 2. uid cõtra auxiliarios Isboseth, [iuxta verbum dñi quod locutus est ad Israel.] Deus qppe per Sa
muelem Israelitico populo ꝓnunciauit, ꝙ Dauid regnaret. [& iste numerus robustorum Dauid,
1. Reg. 8. 12. Iasabeam filius Hachamoni princeps inter 30.] hoc est, inter 30. fortes, præcipuus & fortior illis,
quem Iosephus vocat Eusebium. [Ille leuauit hastam suam super 300. vulneratos vna vice] i. in
Iosep. lib. 7. vno bello vulnerauit & deiecit viros 300. Iosephus dicit eum interfecisse 900. quod creditur fa
an. iu. c. 12. ctum in alio prælio. Et iste Iasabeam, non exprimitur saltem isto vocabulo, & multi exponunt
de ipso, quod ibi legitur qdam interfecisse 800. impetu vno, q̃uis hoc videatur ibidem dici de
Dauid. [& post eum Eleazar filius patrui eius Ahohites, q erat inter tres potentes] iuxta Hierony
mum, tradunt Hebræi, ꝙ Ahohi, à quo Eleazar iste dicitur Ahohites, fuit frater Isai patris Dauid.
Vndè & 2. Reg. 23. Eleazar iste videtur dici filius patrui Dauid, quõ ergo nunc dicitur fili⁹ patrui
Iasabeam, nisi fortè & ipse Iasabeam ex aliqua linea sic attinuerit regi Dauid? [Iste fuit cum Da-
*Phesdo- uid in *Aphes *Damim] i. loco sic noĩato, [qñ Philistijm cõgregati sunt ad locum illum in præli
min um. Et erat ager regionis illius plenus hordeo, fugeratq; populus à facie Philistinorum. Hi stete
runt in medio agri, & defenderunt eum. Cumq; percussissent Philistæos, dedit dñs salutem ma-
gnam populo suo. Descenderunt aũt tres de 30. principibus] i. tres fortissimi de numero fortio-
rum, q principaliores erant 30. fortibus. [ad petram, in qua erat Dauid, ad speluncam Odollam,
qñ Philistijm fuerant castrametati in valle Raphaim. Porrò Dauid erat in præsidio] i. in loco mu
nito & firmo ad euadendum persequutionẽ Saulis, vt qdam exponunt. [& statio Philistinorum
erat in Bethlehem] i. extra & prope oppidum illud erat. [Desiderauit igitur Dauid aquam, & di
xit, O si quis daret mihi aquam de cisterna Bethlehem, quæ est in porta? Tres ergo isti per media
castra Philistinorum perrexerunt, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem, quæ erat in por-
ta, & attulerunt ad Dauid vt biberet. Qui noluit, sed magis libauit illam dño, dicens: Absit vt in
conspectu Dei mei hoc faciam, & sanguinem istorum virorum bibam: qa in periculo animarum
suarum attulerunt mihi aquam. Et ob hanc causam noluit bibere. Hæc fecerũt tres robustissimi.
Abisai quoque frater Ioab, ipse erat princeps trium] i. præcipuè excellenterq; fortis inter tres po
tentes seu fortes secundi ordinis, ita ꝙ ipse fuit vnus illorum trium, qbus tribus fortiores fuerũt
tres fortes primi ordinis, q habent in textu. Hinc 2. Reg. 23. clarius scriptum est: Abisai princeps
erat de tribus, & ipse erat inter tres fortes secundi ordinis. [& ipse leuauit hastã suam contra 300.
vulneratos. Et ipse erat inter tres noĩatissim⁹, inter tres secũdus, inclytus & princeps eorũ. Verũ-
tñ vsq; ad tres primos nõ ꝑuenerat.] Videt in verbis his difficultas. Si etenĩ fuit inter tres noĩatissi
mus, & priceps seu prim⁹ eorũ, quõ fuit inter tres secũdus, nisi fortè dicat fuisse inter tres secũdus,
i. immediatè sequẽs tres robustissimos primi ordinis. Vel secũdus inter tres fortes secũdi ordinis,
i. medius inter eos, tanq̃ sustentamentũ quoddam aliorũ duorum. Aliq tñ textus habẽt, inter tres
secundos, & sic planus est textus, q̃m sensus est, ꝙ erat inter tres fortes secundi ordinis, q seque-
bant in ordine tres primos robustissimos. [Banaias filius Ioiadæ viri robustissimi, q multa ope-
ra perpetrârat de Cabseel, ipse percussit duos, Ariel & Moab. Et ipse descendit & interfecit leo-
nem in media cisterna tempore niuis, & ipse percussit virum Aegyptium, cuius statura erat 5.
cubitorum, & habebat lanceam, vt liciatorium texentium.] Percussit itaque Ariel & Moab, i. du-
os leones Moab, vtpotè duos quosdam ꝑcipuos principes seu milites Moabites animosos ac for
tes. [Descendit igitur ad eum cum virga, & rapuit hastam quam tenebat manu, & interfecit eum
hasta sua. Hæc fecit Banaias filius Ioiadæ, q erat inter tres robustos nominatissimus, inter trigin
ta primus.] Iam dictum est, ꝙ Abisai fuit inter tres nominatissimus, quõ ergo idem nunc dicitur
de Banaia? Rñdetur ꝙ tres fortes primi ordinis, similiter tres fortes secundi ordinis, à diuersis di-
uersimodè assignantur, prout 2. Reg. 23. dictum est, vbi & huius solutio q̃stionis q̃ratur, ibi etiam
requirat solutio q̃stionis, qua q̃ritur, quo tempore acciderit ista historia de allatione aquæ à ci-
Gregorius sterna Bethlehem, quam B. Gregorius asserit accidisse post adulterium Dauid cum vxore Vriæ,
quod & Glossa hic tenet, cùm tamen ex circunstãtia literæ videatur accidisse, Dauid Saulem ad-
huc fugiente. [Veruntamen ad tres vsque non peruenerat. Posuit autem eum Dauid in auricu-
lam suã. Porrò fortissimi viri in exercitu, Asael frater Ioab, & Elhanan filius patrui eius de Bethle
hem, Sammoth Arodites, Heles Phalonites, Hiras fili⁹ Acces Thecuites, Abiezer Anathotites, So-
bochai Husathites, Ilai Ahohites, Maauai Netophathites, Heled fili⁹ Baana Netophathites, Ethai
fi-

fili⁹ Rebai de Gabaath filiorum Beniamin, Banaia Pharathonites, Haurai de torrẽte Gaas, Abi-
el Arabathites, Asmoth Baharumites, Eliahaba Saalbonites. Filij Assem Gezonitæ, Ionathan fili-
us Sage Aratites, Ahiam filius Sagar Aratites, Eliphal filius Vr, Hepher Meerathites, Ahia Phalo-
nites, Hezro Carmelites, Naararai filius Azbai, Ioel frater Nathan, Mibahar filius Gari, Selec Am-
monites, Naharai Berothites armiger Ioab filij Saruiæ, Hiras Iethræus, Gareb Iethræus, Vrias He
thæus, Zabad filius Oholai, Adina filius Sisa Rubenites, princeps Rubenitarum, & cum eo trigin
ta, Hanan filius Maacha, Et Iosaphat Mathanites, Ozeas Astarothites, Semma & Iahiel, filij Ho-
than Aroeritæ, Iediael filius Zamri, & Ioha frater eius Thozithes, Eliel Mahumites. Et Ieribai, &
Iosoia, filij Elnaem, & Iethma Moabites, Eliel & Obed & Iasiel de Masobaia.] Hic nominati hi q
post p̃fatos erant fortiores, erantq; 30. iuxta computum 2. Reg. 23. inter quos Vrias Hithæus, ibi
ponitur vltimus, hic verò multo plures ponuntur, qui post Vriam nominantur, & post illos 30.
erant notabiliter fortes. Cætera 2. Regum lib. exposita constant.

¶ Expositio cap. 12. Hi quoq; venerunt ad Dauid in Sicelag. Art. 32.

EXprimuntur iam & alij viri robusti de singulis tribubus, qui in adiutorium Dauid venerũt,
& post eos qui præcedenti capitulo sunt expressi, erant cęteris fortiores. Porrò in textu nul 1. Par. 12.
la est difficultas, idcircò pertranseundum. [Hi quoq; venerunt ad Dauid in Sicelag] vrbẽ, quam
Achis rex Philistinorum assignauit ipsi Dauid & populo eius ad inhabitandum, vbi & quatuor
mensibus est commoratus, vt 1. Reg. 27. legitur, [cùm adhuc fugeret Saul filium Cis, qui erãt for
tissimi,] i. valdè fortes, attamẽ minus quàm præfati, [& egregij pugnatores] vtpotè decorati vir-
tutibus animi, quæ ad bellatores specialiter pertinent, vt sunt iustitia, fortitudo, magnanimitas,
prudẽtia, amor boni communis, [tendentes arcum, & vtraq; manu fundis saxa iacientes, & diri-
gẽtes sagittas. De fratribus Saul ex tribu Beniamin, princeps Ahiezer, & Ioas, filij Samaa Gabaa-
thitæ, & Iasiel, & Phalet, filij Asmoth, & Baracha, & Iehu, Anathothitę] i. hi viri nati ex tribu Ben-
iamin, & ex habitatoribus Gabaa, cognati Saulis, qui q̃uis essent de eius progenie, tamẽ propter
tyrannidem eius in Dauid, & quia nouerunt Samuelem veraciter prædixisse ꝙ Dauid regnaret,
ipsumq; Dauid sciuerunt esse omni virtute ornatum, confugerunt ad eum, à quo & suo tempore 1. Reg. 15. 28.
sperauerunt vicem suæ fidelitatis sortiri. [Ismaias quoq; Gabaonites fortissimus inter 30. & su-
per triginta. Hieremias, & Iaziel, & Iohannan, & Iosabad Gaderothites, Eleusai, & Hierimoth, &
Baalia, & Samaria, & Saphatia Haruphites, Elcana & Iesia, & Azrael, & Iezer, & Iosoboam de Care
him, Ioela quoq; & Zabadia, filij Ieroham de Gedor.] Isti 30. fuerunt alij, q̃ hi, de quib⁹ præceden
ti capitulo facta est mentio. [Sed & de Gaddi transfugerunt ad Dauid,] i, quidam de tribu Gad,
[cùm lateret in deserto, viri robustissimi & pugnatores optimi, tenentes clypeum & hastam. Fa-
cies eorum quasi facies leonis,] hoc est, vultu audaces erant, atq; terribiles hostibus ac imperter-
riti, per quod datur intelligi, ꝙ interior dispositio cordis eorum, relucebat in vultu, sicut cómu
niter fieri solet. Vndè Eccl 19. fertur: Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscit sen-
satus. [& veloces] non solùm corpore, sed & mentis acumine. [quasi capreæ in montibus.] sicq;
idonei erant inimicos inuadere ac insequi fugientes. [Ezer primus princeps, Obdias secundus,
Eliab tertius, Masmanna quartus, Hieremias quintus, Ethi sextus, Eliel septimus, Iohannan octa- 1. Par. 12.
uus, Elzabad nonus, Hieremias decimus, Machabanai vndecimus, hi de filijs Gad principes exer
citus: Nouissimus] inter principes istos filiorum Gad, [100. militibus præerat] & [maximus mil-
le] i. superior inter eos præfuit mille militibus, quod fuit vel anteq̃ venerunt ad Dauid, vel ipso
Dauid in regem promoto, quia vt elici potest ex 1. Reg. 23. & 25. Dauid vsq; ad mortẽ Saul, nõ vi-
detur vltra 600. viros secum habuisse. [Isti sunt qui transierunt Iordanẽ] vel pede aut naui, [men
se primo] anni primi, secundum computum Iudæorum, qui est mensis Nisan, hoc est, in Martio
seu Aprili, [quando inundare consueuit super ripas suas:] i. effluere, q̃a tunc aqua eius excrescere
solet, [& fugauerunt oẽs qui in vallibus morabantur ad orientalem plagam & occidentalem.]
Erant eñ Gentiles & Israelitis molesti, & aliquam partem terræ eorum inuaserãt. [Venerunt aũt]
aliqui [& de Beniamin, & de Iuda ad p̃sidium, in quo morabatur Dauid] adhuc se abscondens ac
p̃seruans à Saul. Isti de Beniamin cõiunxerunt se filijs Iuda, veniẽdo in adiutoriũ Dauid, vel quia
pariter habitabant, vel ne Dauid natus de Iuda, aliquid mali suspicaretur de Beniamitis cogna-
tis Saulis. Nempe quòd Dauid timuerit, ne fortè filij Beniamin dolosè venerint ad se, apparet ex
ex eo quod subditur: [Egressusq; est Dauid obuiàm eis, & ait: Si pacificè venistis ad me, vt auxili
emini mihi, cor meum iungatur vobis] per confidentiam & familiarem amorem. [Si autem insi-
diamini mihi pro aduersarijs meis,] i. ad complacendum Sauli & adiutoribus eius, [cùm ego ini
quitatẽ in manibus non habeam] id est, nihil forefecero regi per actus iniquos, [videat Deus pa
trum nostrorum & iudicet] id est, iustè iudicando ostendat se ista cognoscere. [Spiritus verò do
mini induit Abisai principẽ inter triginta] id est, spiritussanctus instigauit illum ad loquendum
verba sequentia, [& ait: Tui sumus ô Dauid, & tecum filij Isai] id est, verè & ex corde associamus

nos tibi. Verùm vt dicitur, in Hebræo habetur: Spûs induit Amasan, i. Amasam secundum Hebræos. [Pax pax tibi, & pax adiutoribus tuis. Te enim adiuuat Deus tuus. Suscepit ergo eos Dauid, & constituit principes turmæ:] i. quosdam illorum præfecit quibusdam, faciendo ex eis decanos quinquagenarios aut centuriones. [Porrò de Manasse transfugerunt ad Dauid, qñ veniebat cum Philistijm aduers⁻ ‾ul vt pugnaret, & non dimicauit cum eis, qa inito consilio remiserunt eum principes Philistinorum, dicentes: Periculo capitis nostri reuertetur ad dñm suum Saul] prout 1. lib. Regum habetur. Qualiter aût Dauid intenderit contra Saul pugnare, & qualiter nô, dictum est ibi. [Quando igitur reuersus est] Dauid [in Sicelag,] remissus à rege Achis ac satrapis, [transfugerunt ad eum de Manasse, Ednas & Iosabad, & Iediel, & Michael, & Iosabad, & Elihu, & Salathai, principes militum in Manasse. Hi præbuerût auxilium aduersus latrunculos] Amalechitas, qui Sicelag incenderunt, & ita erant cum Dauid in prælio contra illos plures q̃ 400. [Omes em̃ erant viri fortissimi, & facti sunt principes in exercitu. Sed & per singulos dies veniebant ad Dauid] ex diuersis tribubus, ad auxiliandû ei vsq; dum fieret grandis numerus quasi exercitus Dei] id est, exercitus virorum bonorum benè & concorditer dispositorum instar angelorum Dei innumerabilium. de quibus Iob 25. legitur: Nunquid est numerus militum Dei? Et Nehe. 9. ait: Exercitus cæli adorat te. Hebræi tamen per exercitum Dei intelligunt eos qui sub Mose exierunt Aegyptum, & erant 600. millia. [Iste quoq; est numerus principum exercitus, qui venerunt ad Dauid, cùm esset in Hebron, vt transferrent regnum Saul ad eum, iuxta verbum domini: Filij Iuda portantes clypeum & hastam, sex millia 800. expediti ad prælium.] Iam em̃ antè multi ex tribu Iuda confugerunt ad Dauid. [De filijs Simeon virorum fortissimorum ad pugnandû septem millia 100. De filijs Leui, quatuor millia 600. Ioiada quoque princeps] familiæ suæ [de stirpe Aaron.] Hic Ioiada dicitur fuisse pater Banaiæ, imò secundum Glossam, Ioiadam tradunt Hebræi fuisse Phinehes filium Eleazari, ad cuius comparationem Sadoc puer vocatur, tanq̃ ætate & merito minor, quæ assertio stulta videtur, quia Phinehes iam diu defunctus fuit, [& cum eo 30. millia 700. Sadoc etiam puer egregiæ indolis] i. excellenter benè dispositus ad prudẽtiam ac virtutes, propter quod dignus fuit inter viros computari, [& domus patris eius, principes 22. De filijs aût Beniamin fratribus Saul, tria millia: magna em̃ pars eorum adhuc sequebatur domum Saul. Porrò de filijs Ephraim 20. millia, 800. fortissimi robore viri, nominati in cognationibus suis. Et ex dimidia parte tribus Manassę 10. & 8. millia, singuli per nomina sua venerunt, vt constituerẽt regem Dauid. De filijs quoq; Isachar viri eruditi] venerunt ad Dauid, [qui nouerant singula tempora ad præcipiendum, quid facere deberet Israel] i. quid vnoquoque die, hora aut tempore esset agendum. Erat quippe tribus Isachar singulariter studiosa ac literata, vt dictû est Gene. 50. [principes 200. Om̃is aût reliqua tribus eorum consilium sequebatur. Porrò da Zabulon qui egrediebantur ad prælium, & stabant in acie instructi armis bellicis, 50. millia venerût in auxilium non corde duplici. Et de Nephthali, principes mille, & cum eis instructi clypeo & hasta, 30. & 7. millia. De Dan etiam præparati ad prælium, 28. millia 600. Et de Aser egredientes ad pugnam, & in acie prouocantes, 40. millia. Trans Iordanem aût de filijs Ruben, & de Gad, & dimidia parte tribus Manassæ, instructi armis bellicis, 120. millia. Om̃es isti viri bellatores, expediti ad pugnãdum corde perfecto, venerunt in Hebron, vt constituerent regem Dauid super vniuersum Israel. Sed & oẽs reliqui ex Israel vno corde erant, vt rex fieret Dauid] i. cum integro ac syncero cordis proposito curauerunt de promotione Dauid in regem, q̃uis non fuerint oẽs viri perfecti. [Fuerũtq; ibi apud Dauid tribus diebus, comedẽtes & bibẽtes. Præparauerant em̃ eis fratres sui. Sed & qui iuxta eos erant, vsq; ad Isachar & Zabulon & Nephthali afferebãt panes in asinis & camelis & mulis & bobus ad vescẽdum, farinã, palathas,] i. ficus inter palas compressas, [vuam passam, vinum, oleum, boues & arietes, ad omnem copiam. Gaudium quippe erat in Israel.] ¶ Spûaliter, per Dauid intelligitur Christus, ad cuius fidem, regnum atq; ecclesiam per apostolorum prædicationem atq; diuersa miracula, misso desupèr spûsancto, venerût quotidiè multi, sicut Act. 2. & 4. recitatur apostolorum. Deindè multo plures ex gentibus, quos dominus & saluator gratiosè suscepit. & multos ex eis fecit prædicatores, prælatos ac principes aliorum, quibus in ecclesia diuersa præparauit spiritalia alimenta. Multi quoq; ex illis fuerunt in scripturis veteris testamẽti, aut in naturali philosophia periti, ex quibus verè factus est grandis exercitus instar angelorum disposi tus, quoniam militans ecclesia instar triumphantis ordinata consistit, sicut Apocal. 21. ait Ioannes: Vidi Hierusalem descendentem de celo.

¶ Elucidatio cap. 13. Iniit autem consilium Dauid cum tribunis. Art. 13.

SAnctus Dauid Deo gratus consistere cupiens, mox vt Dei gratia factum se regem conspexit, Dei honorem in primis quærere cœpit, sicut & Christus in Euang. Matth. 6. docet: Primum, inquiens, quærite regnum Dei & iustitiam eius. [Iniit autem consiliû Dauid cum tribunis,] quorum quilibet præerat mille viris, [& centurionibus,] quorum quilibet præerat 100. [& vniuersis prin

principibus.]In hoc commendantur nobis humilitas atq; prudentia Dauid regis, qui rem magnam agere volens,consilio vsus est.Et q̄uis esset vir sapientissimus, cum inferioribus & minùs prudentibus tractare consilium non despexit,quo multorum præsumptio,insipientia,arrogantia reprobantur,qui omnia iuxta proprij capitis apprælıensionem & phātasiam agere volunt, nec cum inferioribus super agendis conferre dignātur.[& ait ad oēm cœtum Israel:]i.ad oēs ibi præsentes quos conuocauit. Vndè & 2.Reg.6.habetur:Congregauit Dauid oēs electos ex Israel 30.millia.[Si placet vobis,& à dño Deo nostro egreditur sermo quem loquor.] Ecce q̄ humiliter loquitur subditis & ministris,non procaciter iubet, nec per se absolutè determinat, sed sub conditione loquens,inferiorum iudicio verba sui committit propositi,quo multorum indiscretio atque elatio reprimuntur,qui statìm in verba iussionis prorumpunt,& gladium suæ educunt authoritatis sine necessitate,imò frequenter in grāde periculum subditorum. Videtur autē ex circūstantia literæ,q̄ Dauid primò seorsūm consilium cum maioribus inijt de arcæ adductione, & illis suo proposito consentientibus,proposuit vniuersis qui aderāt eandem materiā:per quod patet,q̄ vtile sit,vt præsidentes primò seorsūm cum aliquibus senioribus aut maiorib⁹ seu familiaribus tractent de arduis causis,deindè cum cęteris,quatenùs talia de cōmuni fiant cōsensu. [mittamus ad fratres nostros reliquos in vniuersas regiones Israel, & ad sacerdotes & Leuitas,q habitant in suburbanis vrbium,vt cōgregentur ad nos.]Hic rursus suis se connumerat subditis, quos & fratres suos appellat.[& reducamus arcam Dei nostri ad nos]videlicet ad hanc vrbem regiam Hierusalem,vt ex loci honorificentia ampliùs honoretur, & propter maiorem Dei honorem,voluit Dauid adesse principales ex qualibet tribu,& maximè sacerdores. Denique q̄uis totum territorium suum esset regio vna totalis & integrum regnum vnum, tamē pluraliter ait,Mittamus in vniuersas regiones Israel,vel propter diuersas tribuum sortes,vel qm̄ anteà erant in totali territorio illo diuersæ regiones & multi reges. Siquidem Iosu.12.legitur,q̄ filij Israel percusserunt in terra illa 31.reges.[Non enim requisiuimus eam in diebus Saul. Et respondit vniuersa multitudo,vt ita fieret:Placuerat enim sermo omni populo:]Itaq; qui vult alios ad sibi consentiendum allicere,primò captet beneuolentiam eorundem,humiliterq; loquatur.[Congregauit ergo Dauid cunctum Israel à Sihor Aegypti,vsque dum ingrediaris Hemath]i.de singulis tribubus nobiliores & notabiliores conuocauit à fluuio nomine Sihor,qui à Nilo deriuatur,& profluit ex Aegypto aut circa eandem,vsque Damascum. Ait etenim Glossa:Hemath est ciuitas Damasci,quæ in Amos Hemath magna vocatur,& nunc Epiphania nuncupatur. Veruntamen,his obuiare videtur,quòd Hieronymus & alij super prophetam Amos 6.fatētur,dicētes,quòd Hemath magna nūc Antiochia nominetur,& quòd sit alia Hemath minor, quæ Epiphania dicta est,cuius regio dicitur Reblata,in qua Nabuchodonosōr interfecit filios Zedechiæ. Itaque nunc per Sihor fluuium,qui est terminus terræ promissionis australis,& per Hemath, quæ est terminus eius septētrionalis,tota terra illa signatur.[vt adduceret arcam Dei de Cariath Iarim]id est,de vrbe sic dicta,quæ fuit in tribu Iuda. nam subditur,[& ascendit Dauid & omnis vir Israel ad collem Cariath Iarim qui est in Iuda,vt afferret indè arcam domini Dei sedentis super Cherubim,vbi inuocatum est nomen eius.Imposueruntq; arcam Dei super plaustrum nouum de domo Abinadab.] His obuiare videtur,quod 2.Reg.6.asseritur:Tulerunt eam de domo Abinadab,quæ erat in Gabaa. Ad hoc Lyra respondet:Cariath Iarim & Gabaa erant loca satis propinqua,& in Cariath Iarim primò congregatus est populus ad Dauid,& indè transierunt ad adducendā arcam quæ erat in Gabaa,& indè ducendo eam,transierunt per Cariath Iarim. Sed huic responsioni obuiat litera ista quæ ait:Ascendit Dauid & viri Israel ad collem Cariath Iarim,vt afferret indè arcam: quo constat,quòd eam accepit de colle & vrbe Cariath Iarim. Hinc Magister in historijs scribit:Gabaa non est hîc nomen loci aut vrbis,sed secundum interpretationem suam, collem significat. [Oza autem & fratres eius minabant plaustrum. Porrò Dauid & vniuersus Israel ludebāt coram Deo omni virtute in cāticis,& in citharis,& psalterijs,& tympanis,& cymbalis,& tubis. Cùm autem peruenissent ad aream Chidon,] Secūdo regum habetur,ad aream Nachor. Respondetur q̄ vel area illa,aut dominus areæ,duo hęc nomina habuit: vel si erant loca diuersa,fuerunt vicina. [tetendit Oza manum suam,vt sustentaret arcam:bos quippe lasciuiens, paululùm inclinauerat eam. Iratus est itaque dominus contra Ozam,& percussit eum,eo quòd tetigisset arcam, & mortuus est ibì coram domino. Contristatusq; est Dauid, eo quòd diuisisset dominus Ozam. Vocauitque locum illum diuisio Ozæ,vsque in præsentem diem. Et timuit Deum tūc temporis,dicēs: Quomodò possum ad me introducere arcam Dei?Et ob hāc causam non adduxit eam ad se,hoc est,in ciuitatem Dauid:sed auertit in domum Obededom Gethæi. Mansit ergo arca Dei in domo Obededom tribus mensibus. Et benedixit dominus domui eius, & omnibus quæ habebat.] Ista & cætera tam literalem quàm spiritalem huius capituli intelligentiam concernentia,secundi Regum sexto quærantur.

Amos.6.
Hieronym⁹.
4.Reg.25.
Iosu.15.
Pet.Cō.hist. li.2.Re. ca.9.

¶Declaratio cap.14.Misit quoque Hiram rex Tyri nuncios ad Dauid.
Articulus XIIII.

MVltiplex prosperitas S.Dauid in capitulo isto describitur. Nam quia tam fidelis, iustus & constans intuitu Dei permanserat in aduersis tam multis & magnis, collata est ei à domino etiam temporalis prosperitas magna nimis, imò & gratia copiosa benè vtēdi eadē. Porrò ad prosperitatem huiusmodi pertinent fauor & amicitia magnatum, bonitas coniugum, fœcunditas prolis, victoria hostium, claritas famæ, affluentia opum, pulchritudo domorum, quæ omnia modici essent momenti comparatione veræ salutis, imò occasionaliter magis obessent, nisi adesset gratia spiritussancti ad benè vtendum huiusmodi donis. itaque dicitur: [Misit quoque Hiram rex Tyri] opulentissimæ vrbis & sitæ in corde maris. Fuitque iugis amicitia, pax & familiaritas inter Dauid & Hiram. [ad Dauid nuncios] ad insinuandum circa negocia, siue ad congratulandum promotioni ipsius Dauid, [& ligna cedrina] quibus Tyrij Sidonijque abundant, & per mare deferuntur ad Tyrum, [& artifices parietum lignorumq;, vt ædificarent ei domum] quia in diuersis ædificandi, sculpendi, pingendi, formandiq; artibus, Tyrij sunt valdè periti. [Cognouitq; Dauid, quòd confirmasset eum dñs in regem super Israel, & subleuatum esset regnum suum super populum eius Israel. Accepit quoq; Dauid alias vxores in Hierusalem, genuitq; filios & filias. Et hæc nomina eorum qui nati sunt in Hierusalē, Sammaa & Sobab, Nathan & Salamon, Iebhar & Elisua & Eliphalet, Noga quoq; & Napheg & Iaphia, Elisama & Balieda & Eliphalet. Audientes aūt Philistijm quòd vnctus esset Dauid in regem super vniuersum Israel, ascenderunt oēs, vt quęrerent eum. Quod cùm audisset Dauid, egressus est obuiàm eis. Porrò Philistijm venientes, diffusi sunt in valle Raphaim. Consuluitq; Dauid dñm, dicens: Si ascendam ad Philistæos, & si trades eos in manu mea? Et dixit ei dñs: Ascende, & tradam eos in manu tua. Cumq; illi ascendissent in Baalpharasim, percussit eos ibì Dauid, & dixit: Diuisit Deus inimicos meos per manum meam, sicut diuiduntur aquæ. Et idcirco vocatum est nomen illius loci, Baalpharasim. Dereliqueruntq; ibì deos suos, quos Dauid iussit exuri.] Quicquid hîc habetur, 2.Reg.5. scriptum, expositumque est. Hîc tñ narratur, quòd ante secundam congressionem Dauid contra Philistæos, consuluit dñm. [Alia etiam vice Philistijm irruerunt, & diffusi sunt in valle. Consuluitq; rursum Dauid Deum. Et dixit ei Deus: Nō ascendas post eos. Recede ab eis, & venies cōtra illos ex aduerso pirorum.] quæ qualiter intelligi debeant, lucet ex eo quod 2.Reg.5. asseritur: Non ascendas, sed gyra post tergum eorum, hoc est, non occurras eis recto itinere, sed diuerte ad latus, & circui, quousq; possis eos inuadere ex alia parte, i. ex opposito arborum versus te stātium. [Cumq; audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum, tunc egredieris ad bellum. Egressus est enī Deus ante te, vt percutiat castra Philistijm. Fecit ergo Dauid sicut præceperat ei Deus, & percussit castra Philistinorum de Gabaon vsque Gazer. Diuulgatumq; est nomen Dauid in vniuersis regionibus] præsertim in circuitu regni sui situatis, non solùm propter prætactas victorias, sed etiam propter excellentias suæ sapientiæ, eloquentiæ ac virtutum, & propter fortitudinem ac eminētiam ducum & principum, militumq; suorum, & quoniam summus Deus tam gratiosè & supernaturaliter affuit ei in bellis ac alijs causis, [& dominus dedit pauorem eius super omnes gentes] id est, gentibus vndique incussit timorem ipsius Dauid, quia ex fama de ipso volante metuebant, nec audebant re-
Hest.13. gnum eius inuadere. Sicque omnipotens rex, in ditione cuius cuncta sunt posita, regem se honorantem & glorificantem honorauit & exaltauit, prout 1.Reg.2. testatur: Quicunque glorificauerit me, glorificabo eum.

¶Expositio cap.15. Fecit quoq; sibi domos in ciuitate Dauid. Art. 15.

ARca Dei qualiter in Hierusalem sit perducta, nunc enarratur. [Fecit quoq; sibi domos in ciuitate Dauid.] i. ipse Dauid auxit & meliorauit habitacula & ędificia, prope arcē in ea par-
1.par.11. te Hierusalem, quæ vocata est ciuitas Dauid, sicut suprà pleniùs fuit expositum. [& ædificauit locum] i. aptum repositorium [arcę Dei, tetenditq; ei tabernaculum,] in quo arca cum suo repositorio ponebatur, quod (vt legitur) fuit intra septa palatij, atq; vt in Scholastica fertur hist. Dauid
per Cō.hist. fecit tabernaculum istud iuxta domum suam, posuitq; in eo quasdā de cortinis veteribus. taber-
li.2.Re.ca.9. naculum autem Mosis adhuc mansit in excelso Gabaon, vt infrà cap.21. habetur. [Tunc dixit Dauid: Illicitum est vt à quocunq; portetur arca Dei, nisi à Leuitis, quos elegit dominus ad portandum eam, & ad ministrandum sibi vsq; in æternum,] sicut ex Nume.4. habetur. [Congregauitq; vniuersum Israel] i. multos de qualibet tribu, [in Hierusalē, vt afferret arca Dei] de domo Obededom Gethæi [in locum suum, quem præparauerat ei, necnon & filios Aaron & Leuitas. De filijs Chahath, Vriel princeps fuit, & fratres eius 220. De filijs Merari, Asaia princeps, & fratres eius ducenti triginta. De filijs Gerson, Ioel princeps, & fratres eius 130. De filijs Elisapham, Semeias princeps, & fratres eius ducenti. De filijs Hebron, Eliel princeps, & fratres eius octoginta. De filijs Ozihel, Aminadab princeps, & fratres eius centū duodecim. Vocauitq; Dauid Sadoc & Abiathar

thar ſacerdotes & Leuitas, Vriel, Aſaiā, Ioel, Semeiā, Eliel & Aminadab, & dixit ad eos,]videlicet ad Sadoc & Abiathar ac ſacerdotes: [Vos qui eſtis principes familiarum Leuiticarū,] quæ natæ ſunt ex filijs Leui, Gerſon, Cabath & Merari, [ſanctificamini cum fratribus veſtris, & afferte arcā dñi Dei Iſrael ad locū qui ei præparatus eſt:]i. per exercitia virtuoſa purificate atq; diſponite vos ad afferendum arcā, vtpotè ab vxoribus abſtinendo, orando, ieiunando, [ne vt à principio, quia non eratis præſentes, percuſſit nos dñs, ſic & nunc fiat, illicitum quid nobis agentibus]i. ne rurſus propter aliquam culpam noſtrā percutiamur à Deo, ſicut in priori deportatione arcæ eramus percuſſi. Nam vno ſ. Oza percuſſo, oēs erant perterriti ac triſtati, totū quoq; à ſua parte denominationē ſortitur, & illa percuſſio accidit ex errore eorū qui arcam portabāt, qui ſi fuiſſent ſacer- 2.Reg 6.
dotes, præfati periti, fuiſſent ab eiſdē inſtructi, ſicq; plaga illa non cōtigiſſet. Nempe vt fertur in Gloſſa, dicunt Hebræi Ozā fuiſſe percuſſum, qm̄ arcā non portauit cū fratre ſuo proprijs humeris, iuxta pceptum legis. [Sanctificati ſunt ergo ſacerdotes & Leuitæ, vt portarēt arcam dñi Dei Iſrael. Et tulerunt filij Leui arcam Dei, ſicut præceperat Moſes, iuxta verbum dñi, humeris ſuis in Num.4.
vectibus. Dixitq; Dauid principibus Leuitarū, vt conſtituerent de fratribus ſuis cantores in organis muſicorum, nablis videlicet & lyris & cymbalis, vt reſonaret in excelſum ſonitus lætitiæ.] Cantores illi cecinerunt hymnos, pſalmos & cantica laudis diuinæ cum muſicis inſtrumentis ad excitandum validiùs totius plebis deuotionem. Porrò nablum eſt idem quod pſalterium. Hebraicè etenim dicitur nablum, Græcè pſalterium, Latinè organum ſeu laudatoriū, vt ait Papias. Verùm Hieronymus ait, pſalterium cithara eſt canora chordis aptata, quæ cum plectro percuti-
tur. Nablum aūt habens duodecim ſonos cū digitis tangitur. Lyra demū pro ſymphonia accipi- Hiero.
tur, ſed nunc pro muſico ſumitur inſtrumento, quod ſecundū quoſdam ſpecies eſt citharæ, & dicitur à varietate vocum, eo q̄ diuerſos faciat ſonos. Vndè vnū prædictorum pro alio frequenter ſuſcipitur. [Conſtituerunt Leuitas Heman filiū Ioel, & de fratribus Aſaph filiū Barachię, de filijs verò Merari & fratribus eorum, Ethan filiū Cuſaiæ, & cum eis fratres eorum. In ſecundo ordine Zachariam & Ben, & Iezrael, & Semiramoth, & Iahiel, & Eliab, Ani & Banaiā, & Maaſiam, & Mathathiam, & Eliphalehu, & Maceniam, & Obededom, & Iahiel ianitores. Porrò cantores]principales, videlicet [Heman, Aſaph & Ethan]qui tribus cantorum choris ſeu ordinibus præerāt, iuxta præhabita, [in cymbalis æneis concrepantes.]Cymbala à ſe inuicèm percuſſa, ſonū efficiunt dulcem, per quæ labia Deum laudantiū deſignantur, quia ad inuicèm percuſſa, diuinas reſonant
laudes dulciſſimas, iuxta quod legitur: Laudate eū in cymbalis benè ſonantibus. [Zacharias aūt Pſal.150.
& Oziel, & Semiramoth, & Iahiel, & Ani, & Eliab, & Maaſias, & Banaias, in nablis arcana cantabant,]i. occulta ſaluatoris myſteria. Vndè ſecundum Gloſſam: In pſalterio, i. cum inſtrumento huiuſmodi muſico canebant Chriſti aduentū, quem ſuæ deitatis ſecreto diſpoſuit pro humana ſalute. [Porrò Mathathias, & Eliphalehu, & Macenias, & Obededō, & Iehiel, & Ozazias, in citharis pro octaua canebant ſynichion]aliqui libri habent ἐπινίκιον, alij ἐπινίχιον, & ſatis redit in idē. Nam interpretatio nominū horum eſt, Deo victori triumphus ſeu palma, vel triumphus Dei victoris. Dicūtq; aliqui, q̄ iſtud fuit exordiū cantici quod ad Dei honorē canebant, quod itē exordium in proſecutione cantus aliquando reſumebant, vt in carminibus fieri ſolet ſeu cantilenis. Hoc ergo cantabant pro octaua, i. pro deſignatione atq; myſterio dominicæ reſurrectionis, qua
Chriſtus reſurgens, victoriam eſt ſortitus, propter quod dixit apoſtolis: Data eſt mihi omnis po 1.Cor.15.
teſtas in cælo & in terra. Solet etiam per octauā beatitudo & quies vltimata, quæ in generali ac Matt.28.
finali reſurrectione præſtabitur, deſignari, quæ & per cantici illius iucunditatē poterat figurari. Superficiales aūt & literales Iudæi exponunt ſic: Nempe vt dicūt, in Hebræo habetur, ſuper octauam ad vincendum vel fortificandum, i. ſuper inſtrumentū octo chordarum canebant cū quodā conatu ad ſuperandū ſe inuicèm, ſicut interdūm vnus chorus nititur aliū vincere fortiter ſolenniterq; cantādo. Gloſſa per octauā intelligit diem extremi iudicij, dicens: Aduentum dñi in die iudicij cantores illi ſignificabant, in quo finita omni ſeculi ſeptimana, veniet dñs. Numerus autē octauus magna continet ſacramenta. Nam & octo animæ in arcam Noæ ingreſſæ ſunt & ſaluatæ,
ſeculo pereunte. Dauid quoq; octauus Iſai filius, in regem eligitur. octaua die circuncisio puri- Gen.6.
ficauit, & die octauo Chriſtus ſurrexit. [Chonanias aūt princeps Leuitarum]non oīm, ſed quo- 1.Pet.3.
rundam, quia diuerſis Leuitis diuerſi præerant ſacerdotes, [prophetię præerat, & ad præcinendā 1.Reg.6.
melodiam. [Circa quod loquitur Gloſſa, q̄ prophetiæ ſpū plenus, melodias, & ſacra verba cāto- Gen.17.
ribus ad memoriā reuocabat. Vel ideò dicitur pphetiæ præfuiſſe, quia diſpoſuit quæ verba & cā- Ioan.20.
tica pphetarū eſſent cantāda, & qualiter: [erat quippe valdè ſapiēs:]i. potēs atq; intelligēs in ſcripturis, & diſcretus in ordinando. [Et Barachias & Elcana ianitores arcę]fuerunt, i. cuſtodes portarū domus, in qua fuit arca, non ſinētes aliquē irreuerenter aut immoderatè appropinquare ad arcā, neq; dū portabat, neq; dū in tabernaculo requieuit. [Porrò Sachanias, & Ioſaphat, & Nathanael, & Amaſai, & Zacharias, & Banaias, & Eliezer ſacerdotes, clangebant tubis coram arca Dei.

Et Obededom,& Iahias erãt ianitores arcæ.]Iam nominati sunt alij duo arcæ ianitores, cur ergo
nunc interpositis quibusdã, ponuntur & hi duo eiusdẽ esse officij? forsitan plures erãt huius of-
ficij, sibi inuicèm succedentes. Vel, in arcæ deportatiõe dati sunt isti in adiutoriũ ad accessum po
puli reprimendũ.[Igitur Dauid & oẽs maiores natu Israel & tribuni, ierunt ad portandum arcã
fœderis dñi de domo Obededom cum lætitia magna. Cumq; adiuuisset Deus Leuitas qui por-
tabant arcã, immolabantur septẽ tauri & septẽ arietes.]1. lib. Reg. sic legitur: Cumq; transcẽdis-
1.Reg.6. sent qui portabant arcã dñi, sex passus, immolabant bouem & arietẽ. Itaq; adiutoriũ quod Deus
impendebat portatoribus arcæ, fuit virtuosa & indefessa alacritas, qua arcã tam expeditè atq; ce-
leriter quasi trãsilientes deferebant, sicq; cõfortabantur à dño corde & corpore. Vndè pro gra-
tiarũ actione & deuotione trãscensis sex passibus, offerebãt dño taurũ, seu bouem atq; arietẽ, ita
ꝙ bos dicit hic naturã seu speciem magìs q̃ sexum. Videtur quoq; ꝙ summa oblationũ illarũ fuit
septẽ tauri, totidemq; arietes. Deniq;, vt fertur, Hebræi affirmãt ꝑlatum adiutoriũ Leuitis à Deo
Grego. impensum fuisse, ꝙ pondus arcæ non sentiebant eam portando, sicut refert Gregorius de fratre
Martyrio, qui Chrm̃ in specie leprosi deportãs, pondus nõ sensit. [Porrò Dauid indutus erat sto
la bysina.]i. veste albissima facta de bysso, quæ est gen⁹ subtilissimi ac cãdidissimi lini. [& vni-
uersi Leuitæ qui portabãt arcã fœderis, cantoresq; & Chonanias princeps prophetiæ inter cãto-
res]induti erant byssinis stolis, quibus beatissimus Dauid ex charitatis & deuotionis feruore ac
grandi deuotione se cõformauit in habitu isto, quẽ quasi superpliciũ induit super regalia indu-
menta, vel vt ꝓbabile est, ex deuotiõe deposuit ea; ꝓpter quod Michol ei improperauit ꝙ disco-
1.Reg. 6. opernit se.[Dauid aũt indutus erat]etiã [ephod lineo.]Ex hoc ꝓbatur, ꝙ ephod lineũ fuit aliud
quàm byssina vestis, q̃uis aliqui dicant idem fuisse: & verum est ꝙ vnum quandoq; pro alio su-
mitur. Nam ephod hoc, fuit quædã linea vestis, qua Leuitæ in suis vtebantur officijs. Fuit & aliud
ephod ornamentum sacerdotale, imò indumentũ pontificale, quod vocabatur superhumerale,
Exod.28. cui rationale iudicij fuit cõiunctum, vt super Exodum pleniùs est expressum, & tali ephod nõ po
2.Reg.2. terat Dauid vti, sed lineo iam præfato, quo & 1. Reg. Samuel adhuc puer legitur vsus, quod qui-
dam vocant propheticum, quasi illo sint vsi prophetæ, & filij prophetarũ in laudibus Dei.[Vni-
uersusq; Israel deducebant arcã fœderis dñi in iubilo, & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, &
nablis, & citharis concrepantes. Cumq; peruenisset arca fœderis dñi vsq; ad ciuitatẽ Dauid, Mi-
chol filia Saul prospiciens per fenestram, vidit regem Dauid saltantem, atq; ludentẽ, & despexit
2.Reg.6. eum in corde suo.] Alia hîc non exposita, in 2. lib. Reg. exposita sunt.

¶Elucidatio cap. 16. Attulerunt ergo arcam Dei. Art. XVI.

QValiter Dauid rex habuerit se circa arcã in suo loco repositã, nunc narratur.[Attulerunt
ergo arcã Dei, & constituerunt eam in medio tabernaculi, quod tetẽderat ei Dauid, & ob-
Ibid. tulerunt holocausta & pacifica coram Deo.] In 2. libro Reg. legitur Dauid hæc obtulisse, quia
principalis erat in exhibẽdo oblata, sed per manus sacerdotum fiebat oblatio.[Cumq; cõples-
set Dauid offerẽs holocausta & pacifica, benedixit populum in noie dñi:]i. bona imprecatus est
eis tanq̃ rex & princeps eorum, feruidusq; amator, q̃uis benedictio talis ad sacerdotes propriè
Nume. 6. spectet.[& diuisit]i. particulariter dedit,[vniuersis per singulos, à viro vsq; ad mulierẽ, tortã pa-
2.Reg.6. nis,]quæ 2. Reg. lib. vocatur collyrida, estq; secundum Glossam panis triangularis & modicus.
Vel, vt alij dicunt, est panis quadratus ex simila factus in sartagine frixus.[& partem assæ carnis
bubalæ,]i. frustum carnis assatæ, de boue vel magis de bubalo.[& frixam oleo similam. Consti-
tuitq; coram arca dñi de Leuitis qui ministrarent]Deo in omni officio eis deputato,[& recorda
rentur operũ eius]i. mirabilia Dei & beneficia eius decantarẽt & annunciarent, [& glorificarẽt
atq; laudarent dñm Deum Israel, Asaph principem,]cantorũ sui chori ac præcentorẽ.[& secun-
dum eius]i. immediatũ post eum seu succentorẽ,[Zachariam. Porrò Iahiel & Semiramoth, & Ie-
hiel & Mathathiã, & Eliab & Banaiam, & Obededom, & Iehiel, super organa psalterij, & lyras:
Asaph aũt, vt in cymbalis personaret.]i. ipsum Dauid instituit ad hoc, vt psallendo etiam cym-
bala percuteret.[Banaiã verò & Iahaziel sacerdotes canere tuba iugiter corã arca fœderis dñi.
Psal.104. In illa die fecit Dauid principẽ ad cõfitendum dñm]i. ad laudandũ Deum, ipsum[Asaph & fra-
Psalm.95. tres eius]sub eo. Deindè subiungitur cãticum quod psallebant, estq; cõpositum ex psalmis duo-
Psal.105. bus, putà ex psalmo centesimoquarto & nonagesimoquinto. In fine tamen cantici huius inseri-
tur primus versus psalmi centesimiquinti, & subiunguntur tres vltimi versus eiusdẽ psalmi, sicq;
dicere possumus, ꝙ ex tribus psalmis cãticum istud cõpositũ sit.[Cõfitemini dño, & inuocate no
men eius, notas facite in populis adinuẽtiones eius. Cãtate ei, & psallite ei, & narrate oia mirabi-
lia eius. Laudate nomẽ sanctũ eius: lætetur cor quærentiũ dñm: quærite dñm & virtutẽ eius, q̃rite
faciẽ eius semper. Recordamini mirabilium eius quæ fecit, signorũ illius, & iudiciorũ oris eius.
Semen Israel, serui eius: filij Iacob, electi eius. Ipse dñs Deus noster, in vniuersa terra iudicia eius.
Recordamini in sempiternũ pacti eius, sermonis quem præcepit in mille generationes. Quem
pepi-

pepigit cum Abraham,& iuramenti illius cum Iſaac. Et conſtituit illud Iacob in præceptum, &
Iſrael in pactum ſempiternum,dicens: Tibi dabo terram Chanaan,funiculũ hæreditatis veſtræ.
Cùm eſſent pauci numero,parui & coloni eius, Et tranſirẽt de gente ad gentẽ,& de regno ad po
pulũ alterum, Non dimiſit quenquam calũniari eos,ſed increpauit pro eis reges. Nolite tangere
chriſtos meos,& in prophetis meis nolite malignari. Cantate dño omnis terra,annũciate de die
in diem ſalutare eius. Narrate in gentibus gloriam eius,& in cũctis populis mirabilia eius. Quia
magnus dñs & laudabilis nimis, & horribilis ſuper oẽs deos. Omnes eñi dij populorũ idola,do-
minus aũt cælos fecit. Confeſsio & magnificentia coram eo,fortitudo & gaudiũ in loco eius. Af-
ferte dño familiæ populorum,afferte dño gloriam & imperium,date dño gloriam nomini eius.
Leuate ſacrificium,& venite in cõſpectu eius,& adorate dñm in decore ſancto. Commoueatur
à facie eius omnis terra,ipſe eñi fundauit orbem immobilem. Lętentur cæli,& exultet terra,& di
cant in nationibus: dñs regnauit. Tonet mare & plenitudo eius,exultent agri, & omnia quæ in
eis ſunt. Tunc laudabunt ligna ſaltus coram dño,quia venit iudicare terrã. Confitemini domi-
no qm̃ bonus,qm̃ in æternũ miſericordia eius. Et dicite: Salua nos Deus ſaluator noſter,& con-
grega nos,& erue de gẽtibus,vt cõfiteamur nomini ſancto tuo,& exultemus in carminibus tuis.
Benedictus dñs Deus Iſrael ab æterno,& vſq; in æternum, & dicat omnis populus, amen: & hy-
mnum Deo.] Non opus reor hoc loco iſtud exponere,quia iã dudũ in expoſitione libri Pſalmo
rum expoſui ipſum. Hoc tñ tangendum, ꝙ iſtud adiunctũ ex Pſal. 105. videlicet: Et dicite: Sal- Pſal. 105.
ua nos Deus ſaluator noſter, & congrega nos,& erue de gentibus,vt cõfiteamur nomini ſancto
tuo &c. aliqui dicunt hoc loco non adiunctũ à Dauid, qm̃ tempore eius filij Iſrael non erant di-
ſperſi,aut capti in gentibus,ſed ab Eſdra,cuius tẽporibus magna pars populi Iudęorũ erat inter
gentes diſperſa,pro cuius reductione Eſdras orauit. Alij dicunt, ꝙ Dauid addidit iſtud,qa præ- 1. Eſd. 9.
uidit in ſpũ,quod Eſdras vidit ad oculũ. [Dereliquit itaq; ibi corã arca fœderis dñi Aſaph & fra-
tres eius,vt miniſtrarent in conſpectu arcæ:] i. in domo illa cultus diuini,in qua pſens extitit ar-
ca, [iugiter] i. oĩ tempore opportuno & horis à Dauid præfixis, [per ſingulos dies & vices ſuas]
quibus ſibi inuicèm ſuccedebãt in miniſterijs dei. [Porrò Obededom & fratres eius 68, Obed-
edom filiũ Idithun & Oza,cõſtituit ianitores. Sadoc aũt ſacerdotẽ & fratres eiꝰ ſacerdotes,] cõ-
ſtituit & eſſe pcepit [corã tabernaculo dñi] quod Moſes fieri iuſsit, [in excelſo,quod erat in Ga-
baon.] Ex hoc aliqui dicũt, ꝙ in deportatione arcę ad Hieruſalẽ,tabernaculũ Moſis & altare ho- Exo. 24.
locauſti manſerunt in loco ſublimi in Gabaon ciuitate,ideò voluit Dauid,vt ibi quoq; vigeret
cultus diuinus,& oblationes iuſſæ in lege,pſertim iuge ſacrificiũ,quod fiebat oĩ mane & veſpe-
re,ad quæ oĩa exequenda deputauit Sadoc & eius cognatos ſacerdotes. Vndè ſubiũgitur, [vt of-
ferent holocauſta dño ſuper altare holocauſtomatis,iugiter manè & veſperè,iuxta oĩa quę ſcri- Exo. 29. Num. 28.
pta ſunt in lege dñi,quam pcepit Iſraeli.] Alij opinantur per excelſum in Gabaon, deſignari lo-
cum pclarum in Hieruſalẽ,etiam ſublimiter ſitũ in colle. Nam Gabaon collis interpretaẽ, & ibi
facta hęc eſſe. Apparet equidem ꝙ Dauid ſancta illa in Hieruſalẽ eſſe voluerit,ſicut & arcã. Hinc
fertur in Gloſſa: Quidam dicũt poſt ingreſſum filiorũ Iſrael in terram promiſsionis,tabernacu-
lum Dei primũ fuiſſe in Silo,deindè in Nobe,poſteà in Gabaon,tandẽ in Sion. Alij dicunt locũ
eſſe in Hieruſalẽ,appellatũ in Gabaon,ibiq; Dauid tabernaculũ & arcã collocaſſe. Gabaon eñi Hiero.
collis interpretaẽ,quẽ locum putãt dictũ eſſe excelſum,ppter dignitatẽ cultus diuini. Sed in li-
bro locorũ legimus,Gabaon metropolim fuiſſe Eueorũ in tribu Beniamin, & nunc oſtenditur
villa eiuſdem nois in quarto milliario à Bethlehem ad occidẽtem iuxta Ram & Remmon,vbi Sa 3. Reg. 8.
lomon hoſtijs immolatis,meruit diuinũ oraculũ. Fuit aũt ſeparata Leuitis. Hæc Gloſſa. [Et poſt
eum Heman, & Idithun,& reliquos electos,vnũquenq; vocabulo ſuo,ad confitendum dño, qm̃
in æternum mĩa eius. Heman quoq; & Idithun,canẽtes tuba,& quatientes cymbala,& oĩa muſi-
corũ organa,ad canendum dño. Filios aũt Idithun fecit eſſe portarios. Reuerſuſq; eſt oĩs populus
in domũ ſuam,& Dauid,vt benediceret etiã domui ſuæ.] Iſta plana ſunt. ¶ Poſtremò,ex iſto ca-
pitulo declaratur nobis diuini & prælecti Dauid regis mira ad Deũ deuotio, indefeſſa alacri-
tas,feruidus zelus,deſideriũ fraternæ ſalutis,amor boni cõis,qui in tot & tantis occupationibus
regni,inter tot prælia,& in tãta vxorũ ac ſobolis numeroſitate indeſinẽter feruebat circa diuina,
& ſpiritali flagrabat amore,deiq; cultũ copioſiſsimè auxit, & alios ſic traxit ad viã ſalutis,cuius
exemplo vtinam reges & principes Chriſtiani informarentur, atq; in conſimilia excitarentur,
imò nos omnes tanti regis accendamur exemplis,vt erubeſcamus quòd tam faciliter ex immo-
dica occupatione circa exteriora,refrigeſcit & euagatur cor noſtrũ. Conſtat quoq; ex his,quàm
temperatè vir ſanctus ſuis vtebatur coniugibus.

¶ Expoſitio cap. 17. Cùm aũt habitaret Dauid in domo ſua &c. Art. XVII.

CVm autem habitaret Dauid in domo ſua,dixit ad Nathan prophetam: Ecce ego habito in
domo cedrina,arca autem fœderis domini ſub pellibus eſt. Et ait Nathã ad Dauid: Omnia
quæ

quæ in corde tuo sunt, fac: Dominus enim tecum est. Igitur nocte illa factus est sermo dñi ad Na
than, dicens: Vade & loquere Dauid seruo meo. Hæc dicit dominus: Non ædificabis tu mihi do
mum ad habitandum. Neq; eñ mansi in domo, ex eo tẽpore quo eduxi Israel de terra Aegypti,
vsq; in diẽ hanc, sed fui semper mutans loca tabernaculi, & in tentorio manẽs cum omni Israel.
Nunquid locutus sum saltem vni Iudicũ Israel, quibus præceperam vt pascerent populum meũ,
& dixi, quare non ædificasti mihi domum cedrinam? Nunc itaq; sic loquéris ad seruum meũ Da-
uid: Hæc dicit dñs exercituum: Ego tuli te cùm in pascuis sequereris gregem, vt esses dux popu
li mei Israel, & fui tecum quôcunq; perrexisti, & interfeci omnes inimicos tuos coram te. Feciq;
tibi nomen, quasi vnius magnorum qui celebrantur in terra. Et dedi locum populo meo Israel.
Plantabitur, & habitabit in eo, & vltrà non commouebitur, nec filij iniquitatis atterẽt eos, sicut à
pricipio, ex diebus qbus dedi iudices populo meo Israel, & humiliaui vniuersos inimicos tuos.
Annũcio ergo tibi, q ædificaturus sit tibi dñs domũ. Cùmq; impleueris dies tuos, vt vadas ad pa-
tres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filijs tuis, & stabiliam regnum eius. Ipse ædi
ficabit mihi domum, & firmabo solium eius vsq; in æternũ. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mi-
hi in filium. Et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit. Et
statuam eum in domo mea & in regno meo, vsq; in sempiternũ, & thronus eius erit firmissimus
in perpetuũ. Iuxta oĩa verba hæc, & iuxta vniuersam visionem istã, sic loquutus est Nathan ad Da
uid. Cumq; venisset rex Dauid, & sedisset corã dño, dixit: Quis ego sum dñe Deus, & quæ domus
mea, vt præstares mihi talia? Sed & hoc parum visum est in cõspectu tuo. Ideoq; locutus es super
domum serui tui etiam in futurum, & fecisti me spectabilem super oẽs homines. Dñe Deus meus,
quid vltrà addere potest Dauid, cùm ita glorificaueris seruũ tuum, & cognoueris eum? Dñe, pro-
pter famulum tuũ, iuxta cor tuũ, fecisti oẽm magnificentiam hanc, & nota esse voluisti vniuersa
magnalia. Dñe, non est similis tui, & non est alius Deus absq; te, ex omnibus quos audiuimus au
ribus nostris. Quis eñ est alius vt populus tuus Israel, gẽs vna in terra, ad quam perrexit Deus vt
liberaret, & faceret populũ sibi, & magnitudine sua atq; terroribus eijceret nationes à facie eius,
quem de Aegypto liberârat? Et posuisti populum tuũ Israel tibi in populum vsq; in æternũ, &
tu dñe factus es Deus eius. Nunc igitur dñe, sermo quem loquutus es famulo tuo, & super domũ
eius, confirmetur in perpetuum: & fac, sicut locutus es, permaneatq; & magnificetur nomen tuũ
vsq; in sempiternum, & dicatur: Dominus exercituũ Deus Israel, & domus Dauid serui eius per-
manens coram eo. Tu enim dñe Deus meus reuelasti auriculam serui tui, vt ædificares ei domũ,
& idcircò inuenit seruus tuus fiduciam, vt oret corã te. Nunc ergo dñe, tu es Deus, & locutus es ad
seruum tuum tanta beneficia, & cœpisti benedicere domui serui tui, vt sit semper coram te. Te
etenim dñe benedicente, benedicta erit in perpetuum.] Capitulum præsens penè nil continet,
2.Reg.7. quod 2. Reg. lib. expositum non sit, idcircò pertranseundũ: & cõsideranda est optimi regis de-
uotio, qui quanto plùs prosperabatur ac promouebatur à Deo, tanto plùs studuit esse gratus ac
subditus ei. Consideranda est quoq; dispensatio summi & sapientissimi Dei, omnia iuxta ordi-
Psal.105. nem sapientiæ suæ moderãtis ac facientis. Qui quamuis multa secreta & magna per seipsum seu
per angelicam reuelationem manifestauerit Dauid tanquàm prophetæ eximio, aliqua tamen
2.Reg.11. manifestauit eidem per alios sanctos prophetas, præsertim per Nathã & Gad. Vndè & Dauid nõ
2.Reg.12. ignorans quàm incomprehensibilia sint omnipotentis Dei iudicia, non semper ab ipso consi-
Roman.11 lium postulauit, sed interdum à vatibus, & hoc fuit magnæ humilitatis, quòd Dauid propheta
eximius & sapientissimus inter suos, à Nathan consilium petijt.

¶ Expositio cap. 18. Factum est autem post hæc. Art. XVIII.

CONsequenter hic describuntur magnæ victoriæ quas consequutus est Dauid diuina virtu-
te. [Factum est autem post hæc, vt percuteret Dauid Philistijm, & humiliaret eos, & tolle-
ret Geth & filias eius de manu Philistijm, percuteretq; Moab, & fierent Moabitæ serui Dauid, of-
ferentes ei munera. Eo tempore percussit Dauid etiam Adadezer regẽ Soba regionis Hemath,
quando perrexit vt dilataret imperium suum, vsq; ad flumen Euphraten. Cepit ergo Dauid mil
le quadrigas eius, & septem millia equitum, ac viginti millia virorum peditum. Subneruauitq;
omnes equos curruum, exceptis cẽtum quadrigis, quas reseruauit sibi. Superuenit autẽ & Syrus
Damascenus, vt auxiliũ præberet Adadezer regi Soba. Sed & huius percussit Dauid vigintiduo
millia virorum. Et posuit milites in Damasco, vt Syria quoq; seruiret sibi, & offerret munera.
Adiuuitq; eum dñs in cunctis ad quæ perrexerat. Tulit quoq; Dauid pharetras aureas, quas ha-
buerunt serui Adadezer: & attulit eas Hierusalem: necnon de Thebath, & Chun vrbibus Ada-
dezer, æris plurimũ, de quo fecit Salomon mare æneum, & columnas, & vasa ænea. Quod cùm
audisset Thou rex Hemath, percussisse videlicet Dauid omnem exercitũ Adadezer regis Soba,
misit Aduram filium suum ad regem Dauid, vt postularet ab eo pacem, & congratularetur ei,
eo quòd percussisset & expugnasset Adadezer. Aduersarius quippe erat Thou Adadezer

Sed

Sed & oĩa vasa aurea, & argentea, & ænea cõsecrauit Dauid rex dño, cum argento & auro quod
tulerat ex vniuersis gentibus, tam de Idumæa & Moab & filijs Ammon, q̃ de Philisthijm & Ama-
lech. Abisai verò filius Saruiæ percussit Edom in valle Salinarũ, decẽ & octo millia, & cõstituit
in Edom præsidiũ, vt seruiret Idumæa Dauid. Saluauitq́; dñs Dauid in cunctis ad quæ perrexe-
rat. Regnauit ergo Dauid super vniuersum Israel, & faciebat iudiciũ atq; iustitiã in cuncto po-
pulo suo. Porrò Ioab filius Saruiæ erat super exercitũ: & Iosaphat filius Ahilud à cõmentarijs.
Sadoch aũt filius Achitob, & Achimelech filius Abiathar, sacerdotes, & Susa scriba. Banaias quoq;
filius Ioiadæ super legiones Cerethi & Phelethi. Porrò filij Dauid primi ad manũ regis.] Histo-
ria huius capituli 2. Reg. lib. exposita est. Pauca tñ dicuntur hîc, & aliqua inferuntur, quæ pri-
ma facie nõ videntur cõsonare dictis prællegato Reg. lib. idcircò tangentur. Factum est post 2.Reg. 8.
hæc, vt percuteret Dauid Philisthijm, &c. Hoc etiam 2. Reg. lib. habetur, quibus verbis hic ad- Ibid.
ditur, & tolleret Geth, i. vnã quinq; principaliũ vrbium Philistinorũ, & filias eius, i. loca & villa-
gia ei annexa. Cepit Dauid mille quadrigas eius, videlicet Adadezer regis, & septẽ millia equi-
tum, ac viginti millia virorum peditũ. Hîc aliquid suppletur, quod 2. Reg. libro tacetur. Nam Ibid.
ibi sic legitur: Captis Dauid ex parte eius mille septingẽtis equitibus, & viginti millibus peditũ.
Itaq; ibi non fit mẽtio de quadrigis, & pauciores equites exprimuntur ibì quàm hîc, & fortè prin
cipales exprimuntur ibidem, quorum satellites hic forsan adijciũtur: nec est cõtradictio in istis
capitulis, qm̃ maior numerus includit minorem, nec minor numerus ponitur ibi cum exclusiõe
maioris. Abisai verò percussit de Edom decẽ & octo millia: & cõstituit in Edom, hoc est, in Idu- Ibid.
mæa præsidium &c. Istud totum in prætacto Reg. libro asscribitur Dauid regi, & hoc tanq̃ prin
cipali: hic autem Abisai, tanq̃ executori, aut adiutori, ac duci pugnantium, iuxta regis decretũ.
¶ Porrò filij Dauid primi erant ad manum regis, hoc est, principales inter astantes regi, & cęteris
potiores honore ac prioratu. Vndè 2. libro sacerdotes vocantur, iuxta quem modum dicitur Ie- Ibidem.
thro fuisse sacerdos Madian. Exod. 3.

¶ Expositio cap. 19. Accidit aũt vt moreretur Nathas rex filiorum Ammon. Art. XIX.

PRæsens capitulũ recitat, qualiter Dauid primò per suos satellites vicit Ammonitas & adiu-
tores eorum, eo quòd Ammonitæ iniuriam intulissent seruis Dauid: Deindè in propria
persona cũ populo suo cõtra illos processit, atq; pręualuit. [Accidit aũt vt moreretur Nahas rex
filiorũ Ammon, & regnaret filius eius pro eo. Dixitq́; Dauid: Faciam mĩam cum Hanon filio Na
has. Præstitit em̃ mihi pater eius gratiã. Misitq́; Dauid nuncios ad cõsolandũ eũ super morte pa-
tris sui. Qui cùm peruenissent in terrã filiorum Ammon, vt cõsolarentur Hanon, dixerunt prin
cipes filiorum Ammon ad Hanon: Tu forsitan putas, q̃ Dauid honoris causa in patrẽ tuum mi-
serit qui cõsolarentur te, nec animaduertis, q̃ vt explorent & inuestigent & scrutentur terram
tuam, venerint ad te serui eius. Igitur Hanon pueros Dauid decaluauit, & rasit, & pręscidit tuni-
cas eorum, à natibus vsq; ad pedes, & dimisit eos. Qui cùm abijssent, & hoc mandassent Dauid,
misit in occursum eorũ. Grandem em̃ contumeliã sustinuerũt. Et præcepit vt manerent in Hieri
cho, donec cresceret barba eorũ, & tunc reuerterentur. Videntes aũt filij Ammon, q̃ iniuriam fe
cissent Dauid, tam Hanon, q̃ reliquus populus, miserũt mille talenta argẽti, vt cõducerẽt sibi de
Mesopotamia & de Syria Maacha, & de Soba currus & equites. Conduxerũtq́; trigintaduo mil-
lia curruũ, & regẽ Maacha cum populo eius. Qui cùm venissent, castrametati sunt e regionè Me
daba. Filij quoq; Ammon cõgregati de vrbibus, venerunt ad bellũ. Quod cùm audisset Dauid,
misit Ioab & oẽm exercitum virorũ fortium. Egressiq́; filij Ammon, direxerunt aciẽ iuxta portã
ciuitatis. Reges aũt qui ad auxilium eius venerãt, separatìm in agro steterunt. Igitur Ioab intelli
gens bellũ exaduersò & post tergum cõtra se fieri, elegit viros fortissimos de vniuerso Israel, &
perrexit cõtra Syrum. Reliquã aũt partem populi dedit sub manu Abisai fratris sui, & perrexe-
runt cõtra filios Ammon. Dixitq́;: Si vicerit me Syrus, auxilio eris mihi. Si aũt superauerint te fi
lij Ammon, ero tibi præsidiũ. Confortare & agamus viriliter pro populo nostro, & pro vrbibus
Dei nostri. Dñs aũt, quod in cõspectu suo bonũ est, faciat. Perrexit ergo Ioab, & populus qui cũ
eo erat, cõtra Syrũ ad p̃lium, & fugauit eos. Porrò filij Ammõ vidẽtes q̃ fugisset Syrus, ipsi quoq;
fugerunt Abisai fratrẽ eius, & ingressi sunt ciuitatẽ. Reuersusq́; est etiã Ioab in Hierusalẽ. Vidẽs
aũt Syrus q̃ cecidisset corã Israel, misit nuncios, & adduxit Syrũ qui erat trans fluuium. Sophach
aũt princeps militiæ Hadadezer, erat dux eorũ. Quod cùm annunciatũ esset Dauid, cõgregauit
vniuersum Israel, & trãsiuit Iordanẽ, irruitq́; in eos, & direxit ex aduerso aciem, illis cõtrà pugnã-
tibus. Fugit aũt Syrus Israel. Et interfecit Dauid de Syris septẽ millia curruũ, & quadraginta mil
lia peditum, & Sophach exercitus principem. Vidẽtes autem serui Adadezer se ab Israel esse su
peratos, transfugerunt ad Dauid, & seruierunt ei: Noluitq́; vltrà Syria auxiliũ præbere filijs Am-
mon.] Tota historia ista 2. Regum libro explanata est, paucis verbis exceptis. Nam dicitur hîc: 2.Reg. 10.
Conduxerũt filij Ammon trigintaduo millia curruum, quod prima facie incredibiliter sonare
vide-

videtur,& regem Maacha cum populo suo, At verò in 2. libro Reg. legitur: Filij Ammon conduxerunt viginti millia equitum,& à rege Maacha mille viros,& a b Isthob duodecim millia virorum,sicq; conductitij illi fuerunt in toto trigintatria millia. Ideò per trigintaduo millia curruum intelliguntur totidem millia hominum in curribus prælianti um, sumendo continens pro contento: & per regem Maacha cum populo suo,intelliguntur alij mille viri. Veruntamen non est putandum,quòd totus ille triginta duorum millium Syrorum exercitus,pugnauit ex curribus,præsertim cùm in præallegato Reg. lib. pedites appellentur. Sed multi & principaliores in curribus pugnauerunt,ideò sub eorũ nuncupatione alij includũtur. Præterea sicut in cap. hoc habetur,in alio prælio occidit Dauid de Syris septem millia curruum, & quadraginta millia peditum.Secundo aũt libro Reg. scriptum est: Occidit Dauid de Syris septingẽtos currus & quadraginta millia equitum,pro quorũ cõcordia dicitur,ꝙ hic rursus ꝑ septẽ millia currũ, intelliguntur septẽ millia virorũ ex curribus belligerantiũ,& ꝙ erant ibi solùm septingentę quadrigę. In toto aũt illo Syrorũ exercitu multi pedites,multiq; equites fuerũt. Sicq; denominando totũ à sua parte,in lib. Reg. dicũtur quadraginta millia peditũ, hic verò quadraginta millia equitum.

Ibidèm.
Ibid.
2.Reg. 10.
Ibidèm.

¶Expositio cap. 20. Factum est autem post anni circulum. Art. XX.

COnsequẽter recitatur hic,qualiter Dauid expugnauit,vicit,spoliauit,& sibi subiecit filios Ammon. [Factum est aũt post anni circulum, eo tẽpore quo solẽt reges ad bella procedere,congregauit Ioab exercitum & robur militiæ,& vastauit terram filiorum Ammon. Perrexitq; & obsedit Rabba. Porrò Dauid manebat in Hierusalem quando Ioab percussit Rabba, & destruxit eam. Tulit aũt Dauid coronã Melchon de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentũ, & preciosissimas gẽmas: fecitq; ibi indè diadema. Manubias quoq; vrbis plurimas attulit, populum aũt qui erat in ea eduxit, & fecit super eos tribulas & trahas & ferrata carpenta transire, ita vt dissecarentur & contererentur. Sic fecit Dauid cunctis vrbibus filiorum Ammon,& reuersus est cum omni populo suo in Hierusalem. Post hæc initũ est bellum in Gazer aduersum Philistæos,in quo percussit Sobochai Husathites,Saphai de gñe Raphaim,& humiliauit eos. Aliud quoq; bellum gestum est aduersus Philistæos,in quo percussit Adeodatus filius saltus • Lahami fratrem Goliath Gethęi,cuius hastę lignum erat quasi liciatoriũ texẽtium. Sed & aliud bellum accidit in Geth, in quo fuit homo longissimus,senos habens digitos,i. vigintiquatuor simul,qui & ipse de Raphaim stirpe fuerat generatus. Hic blasphemauit Israel. Et percussit eũ Ionathan filius Sãmaa fratris Dauid. Hi sunt filij Raphaim in Geth,qui ceciderũt in manu Dauid,& seruorum eius.] Hoc totũ 2. Reg. lib. fuit expositum, nisi ꝙ hic scriptum est: Tulit Dauid coronam Melchon de capite eius,& inuenit in ea auri pondo talentũ,& preciosissimas gemmas, fecitq; sibi indè diadema. Porrò prætacto 2. Reg. lib. legitur: Tulit diadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum,&c. & impositum est super caput Dauid. Melchon aũt est idolum Ammonitarum,& ista videtur dissonantia in istis historijs. sed facilis est cõcordantia horum. Melchon nanq; interpretatur rex eorum,sicq; in lib. Reg. per regem eorũ,intelligitur Melchõ deus & rex ac idolum Ammonitarum. Manubias quoq;,i. spolia Rabbath metropolis filiroum Ammon,tulit, & dicuntur manubiæ,qm̃ manibus rapiuntur. populum aũt qui erat in ea,eduxit,& fecit super eos tribulas & trahas & ferrata carpenta transire. In Reg. libro habetur,populum eius adducens,serrauit,& circumegit super eos ferrata carpenta, diuisitq; cultris & transduxit in typo laterum. Sicq; per tribulas possunt cultri intelligi, vel aliquid additur hic quod ibi expressum non fuit. Propriè aũt tribula appellatur vehiculum,quo teritur frumentum aut messis. Traha verò dicitur à trahendo,qm̃ rotas non habet,sicq; trahitur super alia ad com planandum, vt super nouiter seminata,siue ad opprimendum,vt super istos. Post hæc initum est bellum in Gazer aduersus Philistæos. Describuntur hic tria prælia victoriosa Dauid regis cõtra Philistæos,& patet hęc litera ex dictis in expositione secundi voluminis Regum,in quo describũtur quatuor bella huiusmodi,quorum vnum omittitur in hoc loco.

2.Reg.12.
2.Reg.12.
Ibid.
2.Reg.12.
2.Reg.21.

¶Expositio cap. 21. Consurrexit autem sathan contra Israel. Art. XXI.

INsupèr in hoc capitulo describitur,qualiter ad imperiũ Dauid, numeratus est populus Israel, & qualiter Dauid in hoc peccauit atq; punitus est,quod totum in secundo libro Regum expositum est. [Consurrexit autem sathan contra Israel] i. Deo permittente,diabolus aduersarius humanæ salutis tentauit Dauid de elatione,& hoc in malum totius Israelitici populi qui occasione tentationis illi⁹ magnam incurrit aduersitatem & pestem,& incitauit ipsum Dauid vt numeraret Israel. Secundo libro Regum habetur,& addidit furor dñi irasci contra Israel, commouitq; Dauid,i. Deus ex sua iustitia permisit ipsum Dauid commoueri à sathan,i. tentari modo prætacto,[& incitauit Dauid vt numeraret Israel. Dixitq; Dauid ad Ioab, & ad principes populi: Ite, & numerate Israel, à Bersabee vsq; Dan, & afferte mihi numerum vt sciam. Responditq; Ioab, Augeat dominus populum suũ cẽtuplùm,quàm sunt. Nónne domine mi rex, oẽs serui tui sunt?

2.Reg.24.

Qua-

Quare hoc quærit dñs me', quod in peccatũ reputetur? Sed sermo regis magis prævaluit. Egressusq; est Ioab,& circũiuit vniuersum Israel,& reuersus est in Hierusalem. Deditq; Dauid numerũ eorum,quos circumierat,& inuentus est oĩs numerus Israel,mille millia,& centum millia virorum educentium gladium. De Iuda aũt quadringenta septuaginta millia bellatorũ. Nam Leui & Beniamin non numerauit,eo q̃ inuitus exequeretur regis imperium. Displicuit autẽ Deo, quod iussum erat,& percussit Israel. Dixitq; Dauid ad eum: Peccaui nimis,vt hoc facerem. Obsecro,aufer iniquitatem serui tui,quia insipienter egi. & loquutus est dñs ad Gad Videntẽ Dauid, dicens: Vade, & loquere ad Dauid, & dic ei: Hæc dicit dñs: Trium tibi optionem do: vnũ quod volueris,elige,vt faciam tibi. Cumq́ue venisset ad Gad Dauid,dixit ei: Hæc dicit dñs: Elige quod volueris. Aut tribus annis pestilentian,aut tribus mensibus fugere te hostes tuos,& gladium eorum non posse euadere,aut tribus diebus gladium dñi,& mortẽ versari in terra,& angelum dñi interficere in vniuersis finibus Israel. Nunc igitur vide,quid respondeã ei,qui misit me. Et dixit Dauid ad Gad: Ex omni parte me angustiæ premunt. Sed melius mihi est,vt incidam in manus dñi,quia multæ sunt miserationes eius,q̃ in manus hominum. Misit ergo dñs pestilentiã in Israel. Et ceciderunt de Israel septuaginta millia virorũ. Misit quoq; angelum dñi in Hierusalem,vt percuteret eã. Cumq; percuteretur] Hierusalem,hoc est, in ꝓximo,& in præcincto esset, q̃ angelus percuteret peste habitatores Hierusalem. Vel,si aliqui erant infecti, Deo miserante, curati sunt. [Vidit dñs,& misertus est super magnitudinem mali,& imperauit angelo, qui percutiebat: Sufficit, iam cesset manus tua. Porrò angelus dñi stabat iuxta aream Ornan Iebusæi. Leuansq; Dauid oculos suos, vidit angelum dñi stantem inter cælum & terram, & euaginatum gladium in manu eius,& versum contra Hierusalem. Et ceciderunt tam ipse q̃ maiores natu vestiti cilicijs,proni in terram. Dixitq; Dauid ad Deum: Nónne ego sum, qui iussi vt numeraretur populus? Ego qui peccaui? Ego qui malum feci? Iste grex quid commeruit? Dñe Deus meus, vertatur (obsecro) manus tua in me,& in domum patris mei, populus aũt tuus non percutiatur. Angelus aũt domini præcepit Gad,vt diceret Dauid, vt ascenderet, extrueretq; altare dño Deo in area Ornan Iebusæi. Ascendit ergo Dauid,iuxta sermonem Gad, quem loquutus ei fuerat, ex nomine dñi. Porrò Onan] Qui 2. Reg. libro vocatur Areuna,[cùm suspexisset,& vidisset angelum, quatuorq; filij eius cũ eo,absconderũt se] præ timore. Nam & angelus in forma terribili apparebat, quasi cũ igneo vultu,& tanq̃ iratus. Ipsi quoq; formidabãt percuti ab eodem. [Nam eo tempore terebat in area triticum. Igitur cùm veniret Dauid ad Ornan, conspexit eũ Ornan, & processit ei obuiàm de area,& adorauit eum pronus in terram. Dixitq; ei Dauid: Da mihi locum areæ tuæ,vt ædificem in ea altare dño,ita vt quantùm valet argenti,accipias,& cesset plaga à populo. Dixit aũt Ornan ad Dauid: Tolle,& faciat dñs meus rex, quodcunq; ei placet. Sed & boues do in holocaustum,& tribulas in ligna,& triticum in sacrificium,omnia libens præbeo. Dixitq; ei rex Dauid: Nequaq̃ ita fiet,sed argentum dabo tibi,quantùm valet. Neq; enĩ auferre tibi debeo,& sic offerre dño holocausta gratuita. Dedit ergo Dauid Ornan pro loco, siclos auri iustissimi ponderis sexcẽtos,& ædificauit ibì altare dño. Obtulitq; holocausta,& pacifica,& inuocauit Deũ. Et exaudiuit eum in igne, de cælo super altare holocausti:] i. Deus ostendit se acceptasse cõtritionem,orationem & sacrificia Dauid, per hoc quòd ignis de cælo aereo ministerio angeli descendens,holocaustũ ipsius Dauid consumpsit,quemadmodùm in sacrificijs Abel & Aaron factum fuit,& posteà in sacrificio Salomonis atq; Heliæ. [Præcepitq; dñs angelo,& conuertit gladium suũ in vaginam. Protinùs ergo Dauid videns q̃ exaudisset eum dñs in area Ornan Iebusæi,immolauit ei victimas] i. hostias pro gratiarũ actione,& pro pace ac venia plebis. Tabernaculũ autem dñi quod fecerat Moses in deserto] per manus artificũ, [& altare holocaustorũ ea tempestate] i. tribulatiõe & inquietudine,[erat in excelso Gabaon,] quod qualiter intelligendũ sit,in superiorũ expositione patuit. [Et non præualuit Dauid ire ad altare,vt ibi obsecraret Deũ] i. ascendere ad altare holocausti in excelso Gabaon non poterat ad orandũ & sacrificandũ ibidèm. [Nimis enĩ fuerat timore perterritus:] quia & sibi conscius fuit de malo,& naturali affectu timuit percuti,q̃uis hoc secundũ rationem optauit. Species quoq; in qua apparuit angelus,fuit horribilis,similiter gladius eius. Vndè subiungitur: [Videns gladiũ angeli dñi] qui fuerat cruentatus. Potest quoq; per gladium angeli,accipi plaga per angeli potestatẽ illata plebi.' ¶ Porrò timor,sicut & cæteræ passiones fiunt cũ corporali transmutatione,& timor ex sua natura infrigidat atq; debilitat. Idcircò tam vehemens timor, valdè naturã indisposuit, discruciauit,infrigidauit,debilemq; effecit, Dauid aũt desiderauit ex deuotione ascẽdere præfatũ altare. Ibidẽ.

Gen.4. Leui.9.

¶ Expositio cap. 22. Dixitq; Dauid: Hæc est domus Dei &c. Art. XXII.

PRæsens cap. recitat qualiter Dauid rex necessaria præparauit pro tẽplo ædificando. [Dixitq; Dauid: Hæc est domus Dei] i. in loco isto ædificabitur celebre templũ Deo,[& hoc altare,] quod ædificaui, vel quod suo tempore fiet seu constituetur in loco isto per Salomonem, erit

[in holocaustum Israel]i. ad hoc deseruiet, q̃ populus Israel holocausta sua & etiã sacrificia alia offeret super altare hoc. Præuidit itaq; Dauid in spiritu, q̃ illo in loco ex ordinatione diuina tẽplum esset ædificandũ, propter quod dixit hæc verba, quẽadmodùm Iacob de eodẽ loquutus
Gen.28. est loco: Quàm terribilis est locus iste? nõ est hîc aliud nisi domus Dei & porta cæli, in quo etiã loco (vt fertur) Abrahã voluit filium suũ Isaac Deo offerre. [Et pcepit vt cõgregarentur de terra
Gene.22. Israel oẽs proselyti.]i. ex paganismo cõuersi ad Iudaismum. Quẽadmodùm em̃ infideles cõuersi ad legẽ Christi, dicũtur neophyti: sic ad Iudaismum cõuersi, proselyti vocabantur. [& cõstituit ex eis latomos]i. lapidũ cęsores, [ad cædendũ lapides & poliendos, vt ædificaretur domus Dei]i. ad ornandos lapides & cõplanandos, quatenùs apti essent reponi in ædificio tẽpli. Istis proselytis, tanq̃ pauperioribus & ignobilioribus, imposuit Dauid opera ista laboriosiora: non tñ oĩbus illis. nã & Ethai & viri sui sexcẽti erant proselyti & Gethæi: & si aliqui alij multùm notabiles inter proselytos erant, non videtur putandũ q̃ discretissimus Dauid grauauerit eos isto officio graui: eis quoq; quibus istud iniũxit, cõdignam & largã dedit mercedẽ. [Ferrum quoq; plurimũ ad clauos ianuarum & ad cõmissuras atq; iuncturas]i. cõpositiones seu incastraturas atq; iuncturas asserum & lignorum [præparauit Dauid]i. adduci fecit & congregauit, [& æris pondus innumerabile]i. tam copiosum, q̃ vix aut difficulter poterat numerari aut ponderari, iuxta quem sensum subiungitur: [Ligna quoq; cedrina non poterãt æstimari,]i. distinctè numeraliterq; cognosci, [quę Sidonij & Tyrij,]qui ex Sidone & Tyro vrbib⁹ maritimis & famosis, vel ex regionibus vrbium harũ fuerunt, [deportauerant]per aquas[ad Dauid. Et dixit Dauid: Salomon filius meus puer paruulus est & delicatus.] Circa hũc passum posset introduci inquisitio magna de intelligentia huius verbi, & de Salomonis ætate dũ cœpit regnare, de qua re super tertium li-
3.Re.24. brum Regũ habitus est tractatus, & pro præsenti sufficiat, vt dicatur q̃ aliquis multipliciter vocatur puer & paruulus, seu puer paruulus in scripturis, videlicet respectiuè & absolutè, & ratione puritatis ac innocentiæ aut etiam ratione stultitiæ, iuxta illud Esaiæ: Puer centũ annorum mo-
Esa.65. rietur. Siue igitur Salomon fuerit duodecim annorũ in principio regni sui, vel circiter, vt Iose-
Iose.lib.7. phus & Hebræi testãtur, siue viginti aut circiter, vocari poterat puer paruulus cõparatione æta-
an.iu.ca.15. Gen.43. tis, quam decet regem habere. Deniq; in Gen. Ioseph ait ad fratres suos de Beniamin: Iste est fra-
Gen.46. ter vester paruulus, de quo dixeratis mihi, & tñ Beniamin habuit tunc filios decem, vt in Genesi habetur, quamuis multi non computent ibi, nisi nouẽ filios eius in textu, prout ibidèm declaratum est pleniùs. Dicitur quoq; Salomon delicatus, i. tener. [Domus autẽ quam ædificare volo dño]per filium meum, vtpotè templũ, talis esse debet]i. tam preciosa, pulchra, alta & magna, vt in cunctis regionibus nominetur.]& hoc non propter meum honorem, neq; ex vana gloria volo hoc, sed ex deuotione & zelo iustitiæ ad Dei præconium, qui cùm sit excellentiæ infinitæ, dignum est ei incomparabile construi templũ. [Pręparabo ergo necessaria ei. Et ob hanc causam ante mortẽ suam omnes præparauit impensas]i. necessaria & oẽs expensas præparauit Dauid filio suo, non tñ penitùs omnes, sed quasdam ex omnibus, & plurimas valdè. [Vocauitq; Salomonem filium suum, & præcepit ei vt ædificaret domũ domino Deo Israel. Dixitq; Dauid ad Salomonẽ: Fili mi, volũtatis meæ fuit vt ædificarem domum nomini] nominato [domini Dei mei]i. Deo meo ad eius honorem, [sed factus est sermo dñi ad me, dicens: Multum sanguinem effudi-
2.Reg.7. sti, & plurima bella bellasti, & non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine coram me.] Dauid in ædificatione templi gestasset personam viri religiosi & spiritalis prælati: idcircò q̃ prohibitus est templũ Deo ędificare, magis factum videtur propter mysteriũ (putà ad pfigurandum, q̃ prælati ecclesiæ & religiosi ac clerici non debeant gladio materiali bellare) q̃ ppter peccatũ. Non em̃ videtur Dauid multum sanguinem innocentẽ fudisse, aut vitiosa bella
1.Reg.25. gessisse. Vndè Abigail dixit ad eum: Bella dñi præliaris. Tamen (vt fertur) Hebræi dicunt istud intelligendum, eo q̃ Dauid fuit occasio interfectionis sacerdotum à Saûle & habitatorum oppi
1.Reg.22. di nomine Nobe à Doeg, & qm̃ iussit Vriam occídi, cum quo & alij quidam boni fuerunt occisi. Et item q̃a contra prauos & infideles pugnando, simul cum malis interfecit frequenter & bonos:
2.Reg.11. imò spoliando Amalechitas, interfecit viros & mulieres. Престereà dato q̃ pugnando peccasset,
2.Reg.8. indè tñ iam pœnituisset, idcircò appáret q̃ propter mysteriũ facta est ei prohibitio illa, ad pręsignandum q̃ etiam hi qui sine peccato sanguinem fundunt, fiunt in nouo testamẽto irregulares. Nempe cùm Dauid fuerit tunc vir tam sanctus & Deo valdè acceptus, cur ei id prohibuisset, nisi propter mysterium, & etiam ad insinuandum quantùm Deus abhorreat humani sanguinis effusionem. [Filius qui nascetur tibi, erit vir quietissimus. Faciam enim eum requiescere ab omnibus inimicis suis per circuitum, & ob hãc causam pacificus vocabitur, & pacem & otium dabo in Israel cunctis diebus eius. Ipse ædificabit domum nomini meo, & ipse erit mihi in filiũ, & ego ero illi in patrem, firmaboq; solium regni eius super Israel in æternum. Nunc ergo fili mi, sit dominus tecum, & prosperare, & ædifica domum domino Deo tuo, sicut loquutus est de te.] Ista,

qua

quæ & in secundo libro Regũ exposita sunt, constat esse prolata à Nathan ad Dauid, tamẽ neq; in isto volumine, neq; in libro Regum legitur, quod præinducta verba, videlicet quòd propter multam sanguinis effusionem, dominus dixit ipsum Dauid non posse ei templum ædificare, protulerit ipse Nathan regi Dauid, sed forsitan Deus reuelatione diuina, non humana, locutus est ipsi Dauid hæc verba. [Det quoq; tibi dominus prudentiam & sensum] spiritalem, i. sapientiam, [vt regere possis Israel & custodire legem domini Dei tui. Tunc enim proficere poteris, si custodieris mandata] Dei moralia [& iudicia] i. præcepta iudicialia, imò & cæremonialia, [quæ præcepit dominus Mosi, vt doceret Israel.] Nemo enim potest verè proficere, nisi in primis impleat quod Deus primò & maximè ab ipso requirit, videlicet obseruãtiam præceptorum. [Confortare & viriliter age, ne timeas neq; paueas. Ecce ego in paupertatula mea præparaui impensas domus domini] ædificandæ, [auri talenta centum millia & argenti mille millia talentorum. Aeris verò & ferri] quæ præparaui, [non est pondus] cognitum nobis determinatè. [Vincitur enim numerus magnitudine] i. præ nimia quantitate numerari non queunt. Qualiter Dauid affirmat se tot & tantas præparasse diuitias in paupertatula, nisi quod comparatione omnipotẽtis Dei, se pauperem fatebatur? Vel spiritaliter reputabat se pauperẽ. Tamen (vt fertur) Hebræi dicunt, quod Dauid pauper fuit respectu Salomonis, & quia multa exposuit in bellis frequentibus. Veruntamen ex bellis videt magis ditatus quàm depauperatus, quia in cunctis præualuit bellis, & abundantissima spolia procurauit in eis, quẽadmodùm scriptum est: Saluauit dñs Dauid in omnibus ad quæcunq; profectus est. [Ligna & lapides præparaui ad vniuersa impendia. Habes quoq; plurimos artifices, latomos & cæmentarios, artificesq; lignorum & omnium artium ad faciẽdum opus prudentissimos, in auro & argento & ære & ferro, cuius non est numerus. Surge igitur & fac, & erit dominus tecum. Præcepit quoq; Dauid cunctis principibus Israel, vt adiuuarent Salomonem filiũ suum: Cernitis (inquiens) quod dominus Deus vester vobiscum sit, & dederit vobis requiem per circuitum, & tradiderit omnes inimicos vestros in manus vestras, & subiecta sit terra coram dño & corã populo eius. Præbete igitur corda vestra & animas vestras, vt quæratis dñm Deum vestrũ, & consurgite & ædificate sanctuarium domino Deo, vt introducatur arca fœderis dñi, & vasa domino consecrata in domum, quæ ædificatur nomini domini.] Ista satis plana sunt, sed quia hic multa habẽtur, quæ in lib. Reg. nõ continentur, tãgendum est aliquid de spiritali intelligentia horum. Itaq; sicut Dauid rex per proselytorum obsequium lapides fecit excidi atque poliri ad tẽpli constructionem, sic Christus per gentiles conuersos conuertit quàm plurimos & spiritaliter circuncidit à vitijs, ornauit virtutibus, suamq; ædificauit ecclesiam, sicut per gloriosissimos viros, Clementem, Dionysium, Ignatium, Polycarpum, qui fuerunt artificiosissimi latomi, qui de lapidibus fecerunt filios Abrahæ. Insupèr sicut Dauid præparauit suo filio Salomoni necessaria ædificationi, sic pater omnipotens vnigenito filio suo requisita parauit pro constructione ecclesiæ, secundum quod filius protestatur: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. Hæc tractio seu gratiarũ largitio, est præparatio necessariorũ ad spiritalis ędificiũ templi. & sicut de Salomone locutus est Dauid, Salomon filius meus paruulus est, & delicatus: sic pater æternus de vnico filio suo per Esaiã disseruit: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis, qui & quietissimo Salomone fuit quietior. Quẽadmodùm etiam tactũ est ex verbis Dei, ad Dauid dicentis: Multum sanguinem fudisti, non poteris ædificare domũ nomini meo: docemur, quod episcoporũ, sacerdotum & cleri non sit materiali gladio præliari, sed inimicos quoq; diligere, & pro fidei defensione proprium sanguinẽ liberter effusioni exponere. Rursus ex eodẽ verbo instruimur, quod vindicatores suæ iniuriæ, & qui infirmã fratrũ cõscientiã percutiendo aĩas scandalizant ac perimunt, non sunt idonei cõuertere alios. Ampliùs, per hoc quod ditissimus Dauid loquutus est: Eccè ego in paupertatula mea, &c. innuitur, quod homines virtuosi & sancti, quantumcunq; perfecti, se ipsos pauperes fatentur & imperfectos, præsertim quantùm ex ipsis est, & cõparatione altitudinis diuitiarum sapientię & scientiæ Dei, cuius respectu stultus factus est oĩs homo à scientia sua. Postremò, sicut Salomõ plures habebat artifices, sic Christus multos habet vicarios & ministros in diuersis facultatibus atq; scientijs graduatos & prædicatores doctissimos. Et sicut Dauid pręcepit principibus filiorum Israel, vt adiuuaret filium suum ad templũ ædificandum, sic pater cęlestis iubet prælatis ac principibus ac magistris populi Christiani, vt Christo fideliter cooperentur ad reformationem, ædificationem ac multiplicationem ecclesiæ, in quam arca dei introducatur, i. Christi humanitas in credentium cordibus commoretur.

2.Reg.7. Mich.6. 1.Par.18. 2.Reg.7. Matth.3. Ioan.6. Esa.9. Matth.5. 1.Cor.8. Hiere.10.

¶ Declaratio cap. 23. Igitur Dauid senex & plenus dierum. Art. XXIII.

QVoniam quæ sunt, à Deo ordinata sunt: & sapiẽtis est omnia ordinatè producere siue disponere, sapientis nanq; est ordinare: idcircò hic recitatur, quàm decenter ac ordinatè sanctus Dauid disposuerit ministros Dei in domo ipsius & in obsequio eius. [Igitur Dauid senex] non solùm ætate, sed sapientia quoq; & omni virtutũ probitate, morumq; grauitate, [& plenus dierũ] i. Roma.13.

fructibus meritorum quos diu viuẽdo reposuit & intra se collegit, [regẽ constituit Salomonem
3. Reg. 1. filium suum super Israel,] prout 3. Reg. lib. describitur, [& congregauit] i. ad se venire fecit [oẽs
principes Israel & sacerdotes atq; Leuitas,] quatenùs imminẽte termino suæ vitæ, vniuersos ex-
hortaretur, ordinatè disponeret, edoceret, quemadmodùm Moses & Iosue fecisse leguntur. [Nu
Deut. 31 meratiq; sunt Leuitæ à viginti annis & supra.] In Nume. libro habetur, qualiter Deus per Mosen
Iosue. 24. iussit numerari Leuitas ab anno tricesimo vsq; ad quinquagesimũ, quia ab anno tricesimo erãt
Num. 4. idonei ad explendum cuncta officij sui obsequia. Aliqua tamẽ poterant exercere ab anno vice-
simo, ideò hac vice ab illa ætate sunt numerati per sacerdotes ad hoc deputatos aut per princi-
pes Leuitarum. ¶ Prætereà quæritur circa illud, & supra, vsq; ad quam ætatẽ numerati fuerũt Le
uitæ. Et respondendum, ꝙ si numerabantur ad deferendũ onera grauia atq; ad prosequẽdum ob-
sequia laboriosa, numeratio illa protendebatur vsq; ad quinquagesimum annũ: Si verò nume-
Num. 8. rabantur ad sacrorum vasorum custodiã, extendebatur numeratio illa vsq; ad diuturniorẽ æta-
tem, vtpotè sexagenariam iuxta quosdam, vel ampliorem. Vndè in Nume. dñs loquitur: Cumq;
quinquagesimum annũ ætatis impleuerint, seruire cessabunt, eruntq; ministri fratrum suorũ in
tabernaculo fœderis, vt custodiant quæ sibi fuerint cõmendata, opera aũt ipsa nõ faciant. [& in-
uẽta sunt trigintaocto millia virorum. Ex his electi sunt & distributi in ministerium domus dñi
vigintiquatuor millia,] qui s. in templo seruirent & sacerdotibus subministrarent successiuè seu
tẽpore opportuno sibi præfixo. [præpositorum aũt & iudicum] numerus fuit [sex millia,] quæ
præfatis millibus præerant, ad disponendũ quando & qualiter sua explerent obsequia, ne in mul
titudine tanta esset confusio. Aliqui verò dicunt, ꝙ custodes vasorũ aut thesaurorum vocentur
præpositi, qui & ratione ætatis ac experientiæ atq; maioris peritiæ poterant iuniores Leuitas di
rigere ac docere. Iudices quoq; eos appellant, qui populum erudiebant, quod tamen ad sacerdo
tes ac scribas magis pertinuisse censetur. [Porrò quatuor millia] erant [ianitores,] suis tempori-
bus custodientes ianuas domus Dei exteriores & interiores, [& totidem psaltes canentes dño in
organis] i. musicis instrumentis, [quæ fecerat] Dauid [ad canendum] i. quatuor millia fuerunt
cantores, qui psalmos & cantica ore cantabant, & simul musicis instrumẽtis erant vtẽtes, sicut &
Dauid ore psalmos cãtauit, & digitis lusit in cithara. [Et distribuit] i. distinxit ac diuisit [eos Da-
uid per vices filiorũ Leui,] qui filij fuerunt [Gerson videlicet, & Chahath, & Merari. Filij Gerson]
i. filij Gerson erãt [Laadã & Semei. Filij * Laadan principes, * Iehiel & Zethan & Ioel, tres. filij Se
*Leedan mei, Salomith & Hasiel & Aran, tres. Isti principes familiarum * Laadan. Porrò filij Semei, Iahat
*Iahiel & Ziza & Iaus & Baria. Isti filij Semei quatuor. Erat aũt Iahat prior, Ziza secundus. Porrò Iaus &
& Baria non habuerũt plurimos filios, & idcircò in vna familia, vnaq; domo cõputati sunt. Te-
xtus iste planꝰ est. Deindè scribitur distinctio familiarũ natarũ ex Chahath filio Leui. [Filij Cha
hath] fuerunt [Amram & Isaar, Hebron & Vziel, quatuor. Filij Amram, Aaron & Moses. Separa-
tusq; est Aaron] i. Deo iubente specialiter deputatus, [vt ministraret] i. ad ministrandũ [in san-
cta sanctorum, ipse & filij eius in sempiternum.] Sancta sanctorũ vel sanctum sanctorũ, fuit inte
rior pars tẽpli seu tabernaculi, in quam partẽ solus pontifex introiuit ad deprecandũ, qui & in-
censum seu thymiama adoleuit super altare incensi, quod fuit in exteriore tabernaculi parte.
Heb. 9. Quod ergo nunc dicitur, ꝙ Aaron & filij eius separati fuerunt ad seruiendũ in sancta sctõrum in
sempiternum, vtpotè per oẽ tẽpus veteris testamẽti, intelligendũ est de ipso Aaron & filijs eius
sibi in pontificatu succedentibus. [& adoleret incensum dño, secundũ ritum suũ, ac benediceret
noĩ eius in sempiternũ. Mosis quoq; hoĩs Dei filij, annumerati sunt in tribu Leui,] qm̃ Moses fuit
Exo. 2. 6 de tribu illa, non tñ fuerũt sacerdotes vt filij Aaron. [Filij Mosis, Gerson & Eliezer. Filij Gerson,
Subuel primus. Fuerunt aũt filij Eliezer, Rohabia primus. Et nõ erant Eliezer filij alij. Porrò fi-
lij Rohabia multiplicati sunt nimis. Filij Isaar, Salomit primus. Filij Hebrõ, Ieriahu primus, Ama
rias secũdus, Iahaziel tertius, Iecmaan quartus. Filij Vziel, Micha primus, Iesia secũdus. Filij Me-
rari, Mahali & Musi. Filij Mahali, Eleazar & Cis. Mortuus est aũt Eleazar, & nõ habuit filios, sed
filias. Acceperuntq; eas filij Cis, fratres earum. Filij Musi, Mahali & Eder & Ierimuth, tres. Hi filij
Leui in cognationibus & familijs suis principes, per vices & numerum capitũ singulorũ, qui fa-
ciebant opera ministerij domus dñi, à viginti annis & supra. Dixit enim Dauid: Requiem dedit
dñs Deus Israel populo suo,] Nam viuente Dauid rege, gentes vndiq; erant ei subiectæ, nec repu
gnare audebãt. [& habitationem Hierusalem] firmauit [vsq; in æternũ,] dummodò propter pec
cata aliter non contingat. [Nec erit officij Leuitarum, vt vltrà portent tabernaculum & oĩa vasa
eius ad ministrãdum] i. mox vt templum fuerit ædificatum, & arca stabiliter ibi locata, atq; alta-
ribus sitis in eo, Leuitæ ampliùs non portabũt tabernaculum & vtensilia eius de loco ad locum,
Num. 4. sicut fecerunt in eremo, & aliquando in terra promissionis. Ideo de talibus liberati laboribus,
magis intendere poterunt cultui Dei in templo in psalmis, canticis & sacrificijs eius. [Iuxta præ
cepta quoq; Dauid nouissima supputabitur numerus filiorum Leui à viginti annis & supra. Et
erunt

erunt] Leuitæ sub manu] i. potestate & anthoritate [filiorum Aaron]i. pontificis maximi alio-
rumq́; sacerdotum, quibus deseruient circa hostias offerendas, animalia excoriādo, carnes lauan
do, [in cultū domus dn̄i in vestibulis]i. porticibus tēpli, [& exedris]i. domunculis sitis prope il-
lud per gyrum, in quibus edebant & quiescebant sacerdotes, durāte eorum obsequio ibi in tem 3.Reg.6.
plo. [& in loco purificationis,]i. in atrio vbi sacerdotes se abluebant ante accessum ad suum of-
ficium. [& in sanctuario, & in vniuersis operibus ministerij tēpli domini. Sacerdotes aūt] erunt
[super panes propositionis,] disponendo de illis secundum legis præcepta, [& ad similæ sacrifi
cium]i. ad prosequendum sacrificium quo purgatissima farina triticea offerebatur. [& ad laga-
na,]i. ad offerendum panes latos ac tenues. [& azyma,]i. panes non fermentatos. [& sartaginē,]
i. panes qui in sartagine seu patella fiebant. [& ad torreodum,]i. ad cremandum grana noua, ex
quibus fiebat oblatio. [& super omne pōdus atq; mēsuram.]i. ex officio suo prouidebunt, vt sa-
crificia fiant secundum pondus & mensuram determinata in lege. Siquidem aridæ materiæ ex
quibus fiebant oblationes, accipiebantur pondere certo ac vario, iuxta sacrificiorum diuersita-
tes ac species. Humida verò materia, vt vioum & oleū, sumebatur cū certa mēsura, iuxta differen-
tias oblationum ex ea factarum. [Leuitæ verò] ordinati erunt & distributi, [vt stent manè] omnī
die [ad confitendum] confessiooe laudis diuinę. [& canendum,]i. psallendum [dn̄o, similiterq́;
ad vesperam, quia quotidiè offerebatur agnus agniculus manè & etiam vesperè, qnod vocabatur Num.24.
iuge sacrificium, in cuius sacrificatione psallebāt, [tam in oblatione holocaustorū] quæ ad sum-
mæ reuerentiam maiestatis totaliter cōburebantur, [dn̄i, quàm in sabbatis & Calendis & solen-
nitatibus reliquis, iuxta numerum & cæremonias vniuscuiusq; rel iugiter coram domino.] Sab-
batum fuit septimanalis festiuitas legis, in recognitionem atq; memoriam beneficij creationis Leui.23.
mundi. In Calendis quoq; seu oouilunijs seruabatur festiuitas in cōmemorationem & gratā re-
cognitionem beneficij gubernationis. Aliæ demum solennitates legis erant, pascha in memo-
riam educationis de Aegypto, pentecostes in recognitionem legis acceptæ in Sinai monte, itē
festa tubarum & expiationis ac tabernaculorum. In his igitur festis & sacrificijs quæ tunc fiebāt Exo.12.
in certo animaliū hostiarumq́; numero, prout io Leuitico & Nume. lib. habetur, & cum determi Num.10.
natis cęremonialibus obseruantijs vniuscuiusq; rei seu sacrificij siue obsequij psallebāt Leuitę, Deut.16. Leui.23.
[& custodiant obseruationes tabernaculi fœderis,]i. ea quæ iussa sunt ibi seruari ac fieri. [& ri- Num.28.
tum saoctuarij,]i. templi seu tabernaculi, [& obseruationem filiorum Aaron fratrum suorum,]
i. ea adimpleant quæ sacerdotes ipsis iniunxerint, [vt ministrarent in domo dn̄i.] ¶ Mysticè, per
tam multiplicē distinctionem & pulchrā ordinationem ministrorū templi & actuum eorūdem,
præfigurata est cælisormis atq; pulcherrima ordinatio, distinctio ac dispositio militantis eccle-
siæ in suis ordinibus & ministris, gradib9, statibus, personis, sacramētis, officijs, charismatibusq́; Roma 13.
diuersis, tā gratię gratis datæ, q̄ gratię gratificātis. De quibus in epistolis Panli diuersa leguntur. 1.Cor.12. 1.Cor.14.15.

¶ Explanatio cap. 24. Porrò filijs Aaron hæ partitiones erant. Art. XXIIII.

HIc narratur qualiter deuotissimus rex Dauid cultum Dei amplificans, instituit 24. ordines
sacerdotū, in tēplo sibi inuicèm succedentiū in sacerdotali officio, ita q̄ in quolibet ordi-
ne p̄erat vnus sacerdos plures sub se habens sacerdotes, & secum in sua hebdomada ministrātes:
erātq́; 16. ordines seu familiæ sacerdotū istorū nati ex semine Eleazari filij Aaron, & octo ex Itha-
mar fratre Eleazari huius. Omnibus quoq; familijs Eleazari vnā præfecit domū, videlicet ipsum
Sadoc. Omnibus item familijs Ithamar ipsum Achimelech. [Porrò filijs Aaron hæ partitiones]
i. partes & diuisiones [erant. filij Aaron, Nadab & Abiu & Eleazar & Ithamar. Mortui sunt autē
Nadab & Abiu ante patrē suū absq; liberis, sacerdotioq́; functus est Eleazar & Ithamar, & diuisit
eos Dauid] videlicet sacerdotes ac posteros filiorum Aaroo, [id est, Sadoc] & cognatorum ipsius
natorum, [de filijs Eleazar, & Achimelech de filijs Ithamar secūdum vices suas & ministerium:]i.
secundum quod congruebat eorū officijs per temporum interualla. [inuentiq́; sunt multo plu-
res filij Eleazari in principibus viris,]i. inter pręcipuos viros atq; in numero principalium viro-
rum, ita q̄ ipsi sic inuenti, erant huiusmodi viri, [quàm filij Ithamar. Diuisit autem eis, hoc est, fi-
lijs Eleazar, principes per familias sedecim]i. ipse Dauid assignauit & deputauit sedecim sacer-
dotalibus familijs ex Eleazaro genitis, sedecim sacerdotes principales, ita quòd in qualibet fa-
milia illa fuit vous sacerdos præcipuus, præter Sadoc, & etiam sub Abiathar pontifice. [Et filijs
Ithamar per familias & domos suas] id est, octo familijs sacerdotalib9 generatis ex Ithamar, præ-
fecit [octo] sacerdotes, vnicuique voum. [Porrò diuisit vtrasq; inter se familias sortibus:] id est,
per sortium missionem à domino temperatam, determinauit, quæ familia esset prima in mini- Prouer.16.
strando in templo, quæ secunda, quæ tertia, &c. [Erant enim principes sanctuarij & principes
domus Dei tam de filijs Eleazar quàm de filijs Ithamar:] id est, de amborum filijs erant aliqui sa-
cerdotes principales, qui erant principes Dei, id est, pertinentes ad Deum & consecrati eidem,
quemadmodùm in Genesi filij Heth loquuti sunt Abrahæ: Princeps Dei es apud nos. [Descri- Gen.23.

pſitq; eos Semeias filius Nathanael, ſcriba Leuites corã rege & principibus,& Sadoc ſacerdote,
& Achimelech filio Abiathar,principibus quoq; familiarũ ſacerdotalium & Leuiticarũ,vnã do-
mũ,quæ cæteris ꝑerat,Eleazar: & alterã domũ,quæ ſub ſe habebat cæteros,Ithamar.]i. Semeias
deſcripſit ex poſteritate Eleazari,vnũ,videlicet Sadoc,cæteris familijs Eleazari ꝑſidentem, vt di
ctũ eſt: & ſimili modo fecit de Ithamar. [Exiuit aũt ſors prima Ioiarib, ſecũda Iedaiæ,tertia Ha-
rim,quarta Seorim, quinta Melchia, ſexta Miamin, ſeptima Acchos, octaua Abia, nona Ieſu, X.
Sechania,XI. Eliaſib,XII. Iacim,XIII. Hupha,XIIII.Isbaab,XV.Belga,XVI.Emmer,XVII. Hezir,
XVIII. Haphſes,XIX. Pathahia,XX. Ezechiel. XXI. Iachin,XXII. Gamul.XXIII.Dilaiahu,XXIIII.
Maaziahu. Hæ viceseorum ſecundum miniſteria ſua, vt ingrediantur domũ Dei, & iuxta ritum
ſuũ, ſub manu Aaron patris eorũ,ſicut ꝑcepit dñs Deus Iſrael:]i. ſacerdoti Ioiarib ſic nominato,
vt eſſet ſacerdos hebdomadarius cum ſacerdotibus ſibi ſubiectis in prima hebdomada,ſicq; de-
Luc.1. inceps,vt fertur in litera,inter quas familias octaua fuit Abiæ, de qua (vt apud Lucam habetur)
ſanctus ille Zacharias pater glorioſiſſimi fuit Ioannis Baptiſtæ.[Porrò filiorum Leui qui reliqui
fuerũt de filijs Amram]i. de numero illorum[erat Subhuel,& de filijs Subhuel Iechdeiahu. De
filijs quoq; Rohabiæ, princeps Ieſias, Iſaaris verò filius Salemoth, filiusq; Salemoth, Iahath, Fi-
liusq; eius Ieriahu primus,Amarias ſecũdus,Iehaziel tertius,Iecameam quartus. Filius Vziel Mi-
cha,filius Micha Samir,frater Micha Ieſia,filiusq; Ieſiæ Zacharias,filij Merari,Mahali & Muſi,fi-
lius Iaaziahu beno.Filij quoq; Merari,Iaaziahu beno,& Soem & Sachur & Hebri. Porrò Mahali
filius Eleazar,qui non habebat liberos. Filius verò Cis,Ierahmeel,fili Muſi,Mahali, Eder & Ieri-
moth. Iſti filij Leui ſecundum domus familiarum ſuarum.] quidam dicunt iſtos fuiſſe doctores
ac iudices.[Miſeruntq; & ipſi ſortes contra fratres ſuos filios Aaron:] i. in ordine doctoratus ac
iudiciariæ authoritatis,conſtituebantur per ſortes,ſicut præfati in ordine miniſterij ſacerdota-
lis. Qualiter verò liceat ſortibus vti, alibi dictum eſt ſæpè.

¶ Declaratio cap. 25. Igitur Dauid & magiſtratus exercitus. Art. XXV.

DE diſpoſitione & diſtinctione cantorum hîc agitur. [Igitur Dauid & magiſtratus exerci-
tus]i. ſuperiores & officiati ſui palatij,] ſegregauerunt in miniſterium filios Aſaph & He-
man & Idithun,]i. filios horum trium principalium cantorum ſeparauerũt à cæteris filijs Iſrael,
quatenùs ſpeciale officium,ſ. cantoriam exercerent in domo Dei. Hinc ſubditur,[qui prophe-
tarent in pſalterijs & citharis & cymbalis,]i. ludendo in his muſicis inſtrumẽtis,de quibus præ-
4.Reg.3. dictum eſt,decantarent pſalmos & cantica prophetarum. Hebræi tamen(vt fertur)affirmant, ꝙ
pſallendo cum his muſicis inſtrumentis,mox tangebantur à ſpiritu ſancto dono ſeu gratia pro-
phetiæ,& prophetabant,vt quarto Regum de Heliſeo narratur. Hæc ergo egerunt, [ſecundum
numerum ſuum,]i. prout eorum diſtinctioni ac numero congruebat vti tali aut tali muſico in-
ſtrumento. ¶ Circa hæc duo quæruntur: Primum,cur diſpoſitio iſta miniſtrorum templi fiebat
1.Par.6 per regem,& non potiùs per pontificem. Secundum,cur Idithun annumeretur hic ipſi Aſaph &
Heman tanq̃ cantoribus,cùm ſuprà non Idithun,ſed Ethan illis duobus annumeretur. Ad pri-
mum dicendum,quòd in veteri teſtamento,cuius ſacerdotium fuit carnale,carnales immolans
Ibidèm. hoſtias,rex fuit ſuper põtificem,ſicut & Thomas in libro de regimine regum declarat. Ad aliud
reſpondetur,ꝙ ille qui ſuprà Iethan vocatur,hîc Idithun appellatur,quia binominis fuit. [dedi-
cato ſibi officio ſeruientes,]i. officium cantandi eis deputatum exequentes,& erant quatuor de
filijs Aſaph,de quibus ſubiungitur:[de filijs Aſaph] erant[Zachur & Ioſeph & Nathania & Aza-
Ibidèm. rela filij Aſaph]præfati[ſub manu Aſaph prophetantes iuxta regem,]i. Deum laudabant ſub di
rectione patris ſui,& viciniùs ſtabant regi. Vnde ſuprà ſcriptum eſt,ꝙ ſtabant à dextris.[Godo-
lias,Sari,Ieſias & Haſabias & Mathathias,ſex,ſub manu patris ſui Idithun,]Filij ergo Idithũ can-
tores erant ſex,qui exprimuntur in hoc loco.[qui]Idithun[in cithara prophetabat]i. pſallebat.
Communiter tamen tenetur, quòd tres illi principales cantores prophetiæ ſpiritu claruerunt,
imò aliqui dicunt quoſdam pſalmos ab eis factos.[ſuper confitentes & laudantes dñm,]i. pſal
lendo præfuit his qui in choro & ordine ſuo Deum laudabant. [Heman quoq;:filij Hemã,Boc-
ciahu,Mathania,Vziel,Subhuel,& Ierimoth,Hananias, Hanani, Eliatha,Gedalthi & Romãthi-
Ezer, Iosbaccaſa, Mellothi, Othir, Mahazioth.] Hîc nominantur quatuordecim cantores filij
ipſius Heman principalis cantoris. [Omnes iſti filij Heman, Videntes regis] id eſt, prophetæ
ipſius Dauid,cuius pſalmos & cantica reſonabant. ideò additur,[in ſermonibus Dei,]quoniam
pſalmi & cantica illa ſunt Dei eloquia. Vel ſi ſpiritum prophetiæ habebant,annunciauerunt re-
gi abdita & futura ex reuelatione diuina, [vt exaltarent cornu,]id eſt,quatenùs Deus regiam di-
gnitatem ac robur Dauid,poſteritatisq; ſuæ ſublimare dignaretur & conſeruare. Orabant enim
pro temporali ac ſpirituali regis ac ſobolis ſuæ proſperitate,& omnia referebant ad Dei honorẽ
& veram ſalutem.[Deditq; Deus Heman filios quatuordecim, & filias tres. Vniuerſi ſub manu
patris ſui,ad cantandum in templo dñi diſtributi erãt, in cymbalis & pſalterijs & citharis in mi-
ni-

nisteria domus domini, iuxta regem, Asaph videlicet & Idithun & Heman. Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum domini,] id est, erudite ac sapienter psallebant, ac alios docuerunt cantica, psalmos & laudes Dei, [cuncti doctores 288. Miseruntque sortes per vices suas ex æquo, tam maior quàm minor, doctus pariter & indoctus:] id est, prædicti 24. cantores inter se æqualiter sortes miserunt, quis eorum esset primus, id est, cum sacerdote primo hebdomodario suum officium exequens, & quis secundus, quis tertius, iuxta eundem sensum. Erant autem omnes saltem aliqualiter docti, nec aliter apti fuissent ad cantoriam. Sed quidam comparatione aliorum, videlicet doctiorum, dicebantur indocti, id est, minùs docti. Con- Prouer. 16.
fidebant quoque quòd ex directione prouidentiæ Dei, sors caderet congruenter super vnumquenque iuxta aptitudinem suam ad suum officium, quemadmodùm Salomon loquitur: Sortes mittuntur in sinum, sed à domino temperantur. Idcircò non fuit incautum neque iniustum, quòd taliter sortes miserunt. [Egressaque est sors prima Ioseph, qui erat de Asaph] i. filio Asaph. [secunda Godoliæ] filio Idithun, [ipsi & filijs eius & fratribus eius duodecim. Tertia Zachur, filijs & fratribus eius duodecim. Quarta Isari, filijs & fratribus eius duodecim. Quinta Nathaniæ, filijs & fratribus eius duodecim. Sexta Bocciahu, filijs & fratribus eius duodecim. Septima * Isa- *Ifreela
rela, filijs & fratribus eius duodecim. Octaua Iesaię, filijs & fratribus eius duodecim. Nona Mathaniæ, filijs & fratribus eius duodecim. Decima Semeiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Vndecima Azarael, filijs & fratribus eius duodecim. Duodecima Hasabiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Tertiadecima Subhuel, filijs & fratribus eius duodecim. Quartadecima Mathathiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Quintadecima Ierimoth, filijs & fratribus eius duodecim. Sextadecima Hananiæ, filijs & fratribus eius duodecim. Septimadecima * Iosbaecasæ, filijs & fratribus eius du- *Iesbacasse
odecim. Octauadecima Hanani, filijs & fratribus eius duodecim. Nonadecima Mellothi, filijs & fratribus eius duodecim. Vicesima Eliatha, filijs & fratrib⁹ ei⁹ duodecim. Vicesimaprima Othir, filijs & fratribus eius duodecim. Vicesimasecunda Goddalthi, filijs & fratribus eius duodecim. Vicesimatertia Mahazioth, filijs & fratribus eius duodecim. Vicesimaquarta * Romanthi Ezer, fi- *Romemthi ezer
lijs & fratribus eius duodecim.] Nam vnusquisque illorum 24. cantorũ, habuit sub se 12. sibi associatos, cum quibus exercuit suum officium cum sacerdote suæ hebdomadæ. Erant enim 24. sacerdotes præcipui, de quibus dictum est cap. præcedẽti, quorum quilibet suam habuit septima- 1. Par. 24.
nam, vtpotè primus primam, secundus secundam, sicque deinceps idem fuit ordo cãtorum illorum, ex quibus elucescit huius cap. sensus.

¶ Declaratio cap. 26. Diuisiones autem ianitorum de Coritis. Art. 26.

DIstinctio ac dispositio ianitorum atque custodum seu sacristarum, hîc recitatur, quorum distinctio sumitur iuxta distinctionem portarum seu ianuarum atrij templi, in cuius atrio erant ostia quatuor iuxta respectum ad quatuor plagas terræ. [Diuisiões autem ianitorum] sunt quæ infrà habentur in isto capitulo, [de Coritis Messelemia filius Core,] id est, vnus ianitorum præcipuorum, fuit vir iste Messelemia natus ex filijs Core Leuitæ. [de filijs Asaph.] Deindè in exordio huius capituli describuntur generationes ianitorum. [Filij Messelemiæ, Zacharias primogenitus, Iadiael secundus, Zabadias tertius, Iathanael quartus, Elam quintus, Iohanan sextus, Elioenai septimus. Filij autem Obededom, Semeias primogenitus, Iozabad secundus, * Ioab tertius, Sachar quartus, Nathanael quintus, Amiel sextus, Isachar septimus, Pollathai *Ioaha
octauus, quia benedixit illi dominus. Semeiæ autem filio eius nati sunt filij præfecti familiarum suarum, erant enim viri fortissimi. Filij ergo Semeia, Othni & Raphael & Obed, * Elsachar, & fra- *Elsabad
tres eius viri fortissimi. Elihu quoque & Samachias, omnes hi de filijs Obededom, ipsi & filij, & fratres eorum fortissimi ad ministrandum, sexagintaduo de Obededom. Porrò Messelemię filij, & fratres eorum robustissimi decem & octo. De Hosa autem, id est, de filijs Merari, Semri princeps. Non enim habuerat] ipse Hosa [primogenitum, idcireò posuerat eum] id est, ipsum Semri [pater eius] Hosa [in principẽ] suæ familię. Circa hoc scribit quidam, quòd istud dupliciter possit exponi. Primò, ad satisfaciendum quæstioni, qua quæri posset, quare Hosa posuit istum filium suum nomine Semri, in principem. Ad quod litera ista respondet, quia non habuit primogenitum. Secundò exponitur, quòd ideò posuit istum in principem, quia non habuit primogenitum aptum ad principatum. Primam autem expositionem reprobat ille, quia saltem iste Semri fuit primogenitus eius aut alius. Ad quod quis dicere posset, quòd Hosa ideò dicitur primogenitum non habuisse, quia primogenitus eius iam obijt, sicq; illa cessat obiectio. [Helchias secundus, Tabelias tertius, Zacharias quartus, omnes hi filij & fratres Hosa, tredecim. Hi] iam expressi, [diuisi sunt in ianitores, vt semper principes custodiarũ] i. quatenùs ipsi iugiter existentes principales in custodiendo ianuas & contenta infra easdem, [sicut & fratres eorum, ministrarent] in isto officio [In domo dñi. Missæ sunt ergo sortes ex æquo, & paruis & magnis per familias suas, in vnamquãq; portarũ] ad cognoscendũ, ad cuius portæ custodiam vnusqsq; istorum deputaretur.

[Cecidit ergo ſors oriẽtalis*Semei]id eſt,ſors indicans,quis fieret cuſtos portæ orientalis ipſius
*Semeiæ atrij,egreſſa eſt viro illi nomine*Semeliæ.[Porrò Zachariç filio eius & viro prudẽtiſſimo]in re-
*Selemię bus humanis,[& erudito]in diuinis[ſortito obtigit]id eſt, deputata eſt[plaga ſeptentrionalis:]
hoc eſt,cuſtodia portæ reſpicientis ad aquilonem. Nempe cùm vir iſte fuerit tantæ prudentiæ,
decuit eum principalem eſſe cuſtodem in vna porta.[Obededom verò & filijs eius ad auſtrum,]
id eſt,ſorte contigit præeſſe cuſtodiæ portæ auſtralis,[in qua parte domus] Dei [erat ſeniorum
conſilium]id eſt,iudices ordinarij conſulebant ibì de bono communi & occurrentibus arduis
cauſis,ideò porta illa fuit diligenter cuſtodienda.[Suphim & Oſa]præfuerunt portæ ſitæ[ad oc
cidentem iuxta portam quæ ducit ad viam aſſcenſionis]qua itur ad montem Sion,vel ad palati-
um regis,ſiue ad aliud quid ſimile.[cuſtodia contra cuſtodiam.]Nam porta illa occidentalis fuit
irectè ex oppoſito portæ orientalis locata,ſicq; cuſtodia vnius fuit eregionè cuſtodiæ alterius.
dAd orientẽ verò Leuitæ ſex,]id eſt,ſex cuſtodes Leuiticæ ſtirpis fuerunt deputati ad orientalis
portæ cuſtodiam.Templum enim verſus occidentem reſpiciebat, & ita intrabatur in illud per
portam orientalem,per quam fuit maior acceſſus.Ideò conſtituti ſunt ibì ſex ad reprimendum
tumultum.In alijs portis quatuor erant,vt ſubditur:[& ad aquilonem quatuor per diem,atq; ad
meridiem ſimiliter in die quatuor:& vbi erat concilium,bini & bini.In cellulis quoque]id eſt,ca
meris[ianitorum ad occidentem quatuor]erant Leuitæ[in via]pro accedentium directione,[bi
niq́ue per cellulas] hoc eſt, duo in qualibet cellula cummanebant. Sequitur de cuſtodibus ſeu
ſacriſtis,quorum officium erat ſacerdotalia ornamenta & ſacra vaſa cuſtodire,precioſa quoque
vt aurum,argentum,& conſimilia domino conſecrata,ſeruare.[Ad ſeptentrionem verò & me-
ridiem,quaterni per dies ſingulos mutabantur,& ad baſilicam concilij: ad occidentem bini,ha
bentes ſubiectos alios in via,biniq; per cellulas. Hæ ſunt diuiſionẽs ianitorum filiorum Core &
Merari.Porrò Achias erat ſuper theſauros domus domini & vaſa ſanctorum:]id eſt,diuini cult⁹.
[Filij quoque*Laadan,filij Gerſoni.De*Laadan,principes familiarum,Laadan,*& Gerſoni,Ie-
*Ledan hieli,Zathan,& Ioel fratres eius,ſuper theſauros domus domini,Amramitis,& Iſaaritis,& Hebro
ſor.*Gerſoni & nitis,& Ozielitis.Sabuel autem filius Gerſon,filij Moſis, præpoſitus theſauris. Frater quoq; eius
*Selemith Eliezer,cuius filius Rahabia,& huius filius Eſaias,& huius filius Ioram, huius quoque filius Se-
chri,& huius Selomith.Ipſe Selomith, & fratres eius] fuit [ſuper theſauros ſanctorum] id eſt,
theſauros atque pecunias templi,ordinatas ad ſancta ex eis formanda, componenda,aut recu-
peranda,[quæ ſanctificauit Dauid rex,& principes familiarum,& tribuni & centuriones, & du-
ces exercitus de bellis & manubijs præliorum, quæ conſecrauerant ad inſtaurationem & ſupel-
lectilem templi dñi.]dum eñ reges & principes Iſrael habuerũt victorias, conſueuerunt precio-
ſa quæq; inter ſpolia reperta,Deo cõſecrare & offerre in templo, vt applicarẽtur vſibus ſacris,&
hoc fecerunt ꝓ grãrum actione altiſſimo exhibenda,& talia q̃dam cõſecrauerunt etiam Samuel
& Saul ac Abner,& poſteà Ioab.[Hæc aũt vniuerſa ſanctificauit Samuel Vidẽs,& Saul filius Cis,
& Abner fili⁹ Ner,& Ioab fili⁹ Zaruiæ.[oẽsq; ſanctificauerũt ea per manum*Salomith,& fratrum
chonenias eius.Iſaaritis]de Iſaar natis[verò ꝑerat Chonanias & filij eius. Hîc agitur de ꝑſidentibus & ꝑfe-
ctis,[ad opera forinſecùs ſuper Iſrael,ad docẽdũ,&]ad[iudicandũ eos.]Hi etẽm alios docuerũt,
qualiter ſe habere deberẽt in agendis,& cauſas ac lites illorũ determinabãt.Siue vt aliq opinan-
tur,docuerũt eos ꝑcidere atq; adducere ligna cedrina ac lapides,ꝓ neceſſarijs templi reparatio-
nibus & ſtructuris.[Porrò de Hebronitis]natis ex ſemine Hebron filij Chahath,[Haſabias & fra
tres eius,]hoc eſt,cognati,[viri fortiſſimi mille 700.ꝑerant Iſraeli trans Iordanem,] videlicet tri
bui Ruben & Gad,ac mediæ ſtirpi Manaſſæ,[cõtra occidentẽ in cunctis operibus dñi,& in mini
ſterium regis]hoc eſt,ꝑſatas tribus ibì longè à templo cõmorantes, docuerunt, qualiter Deo &
Mat.22. regi ſeruirent,reddendo Deo quę Dei ſunt,& regi ſuo terreno quæ ei debebant,atq; vt aliq opi-
nantur,collegerunt fructus agrorum ac vinearum, ibì ſituatorum cõſecratorumq́; Deo,ſimiliter
redditus ac ꝓuentus pertinentes ad regem.[Hebronitarum aũt princeps fuit Iedia,ſecundum fa
milias & cognationes eorum.quadrageſimo anno regni Dauid recenſiti ſunt,& inuenti ſunt vi-
2.Reg.24. ri fortiſſimi in Iazer,]hoc eſt,loco ſic dicto[Galaad]i.vir principalis ſic nominatus,[fratresq́ue
eius]hoc eſt, cognati[robuſtioris ætatis,duo millia 700. principes familiarum,]id eſt,principa-
les & capita in ſuis familijs.Iſta numeratio facta eſt,Dauid iuſtè iubente in vltimo vitæ & præſi-
dentiæ ſuæ anno,in quo Salamon de cunctis edocuit,& de cunctis deinceps agendis optimè or-
dinauit.[Præpoſuit aũt eos Dauid rex]i.ꝑſatos principales in ſuis familijs,[tunc ꝑfecit[Rubeni-
tis & Gadditis & dimidiæ tribui Manaſſæ]quia tunc erant valdè multiplicati[in omne miniſte-
rium Dei & regis.]ſicut expoſitũ eſt. ¶Præterea iuxta myſticũ ſenſum,ianitores domus Dei ſunt
prælati & ꝑdicatores oẽsq; feruidi, q verbo & exemplo alios cõuertũt & introducũt in Eccleſiam
Dei,ita ꝙ Chr̃o incorporant.Introducũt aũt eos ꝑ quatuor portas,ꝑ quas intelligi poſſunt qua-
tuor cardinales virtutes,ſeu quatuor Euãgeliorum doctrinæ.Cõſideratio quoq; quatuor nouiſſi
mum

morum. Contemplatio item mysteriorum domini saluatoris, videlicet incarnationis, passionis, resurrectionis, & ascensionis ipsius. Baptismus etiam potest dici porta orientalis: Extrema vnctio, porta occidentalis: Sacer ordo, porta australis: pœnitentia, porta aquilonaris. Circa has portas diuersi diuersimodè occupantur, aliosque multiformiter instruunt & inducunt: & superiores, habent quàmplures sibi subiectos & cooperantes.

¶ Elucidatio cap. 27. Filij autem Israel secundum numerum suum principes familiarum. Art. 27.

Recolitur modò, qualiter prudentissimus Dauid ordinauerit atque distinxerit totum exercitum suum per cuneos particulares, eorumq́; principes: tamen omnibus illis præfuit vnus
totius militiæ princeps. & istud fuit à principio regni Dauid, quãdo adhuc regnauit in Hebron 2.Reg.2.
super tribum Iudæ & eos qui confugerunt ad ipsum, quia viderunt dominũ esse cum ipso, & nouerant ei esse promissum regnum per Samuelem. [Filij autem Israel secundum numerum suum] id est, iuxta certam numeri taxam, videlicet quidam eorum, fuerũt [principes familiarum] tribuum, quia in vna tribu fuerunt multæ familiæ, secundum quod multi fuerũt filij vnius patriarchę. [tribuni, & centuriones, & præfecti, qui ministrabant regi iuxta turmas suas,] i. simul cum concionibus sibi subiectis, [ingredientes & egredientes per singulos mẽses in anno.] Erãt enim 12. principes, p̃sidẽtes 12. turmis militũ seu pugnatorũ: & in principio cuiuslibet mẽsis intrauit vnus princeps cum sua cohorte, vt essent cum rege in eius obsequium, atque in fine mẽsis exiuit, & tunc alius cum suo cuneo introiuit, sicq́; fiebat per totum circulum anni. Erant autem in qualibet turma 24. millia, ideò subditur, [24. millibus singuli præerant,] id est, quilibet illorum 12. principũ.
[primę turmæ in primo mẽse præerat *Iasoboam] qui fuit vnus de tribus fortissimis, & suprà vo- *Ishoam
catus est Iosabeam, [filius Zabdiel, & sub eo 24. millia, de filijs Phares] filij Iudæ natus, de quo & *Iesboam
Dauid processit, [princeps cunctorum principum in exercitu mẽse primo] ita quòd in suo men 1.Par.11.
se non solùm præerat suæ turmæ, sed & cæterarum turmarum principibus. Deindè exprimuntur in textu principes aliarum turmarum, & qualiter principes illi habuerunt quosdam sub se, qua-
si vicarios, qui præerant, quando principes illi personaliter non affuerũt. & planus est textus, nisi 2.Reg.2.
quòd Asael frater Ioab, dicitur præfuisse quartæ turmæ, cùm tamen fuerit interfectus ab Abner circa principium regni Dauid. Deindè consequenter hîc describitur, qualiter vnicuique tribui Israel præfuit vnus præfectus ad accipiendum tributum, & ad alia quædam. [Secundi mensis habebat turmam Dodai Ahohites, & post se alter nomine Maceloth, qui regebat partem exercitus, 24. millium. Dux quoq; turmæ tertiæ in mense 3. erat Banaias filius Ioiadæ sacerdotis, & in diuisione sua 24. millia, ipse est Banaias fortissimus inter 30. & super 30. Præerat aũt turmę ipsius Amizabad filius eius. Quartus mense 4. Asael frater Ioab, & Zabadias filius eius post eum, & in turma eius 24. millia. Quintus mense 5. princeps Samauth Iezraites, & in turma eius 24. millia. Sextus mense sexto Hira filius Acces Thecuites, & in turma eius 24. millia. Septimus mẽse septimo Helles Phalonites de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Octauus mense octauo Sobochai Husathites de stirpe Sarah, & in turma eius 24. millia. Nonus mense nono Abiezer Anathothites de filijs Iemini. & in turma eius 24. millia. Decimus mense decimo Maarai, & ipse Netophathites, de stirpe Zarahi, & in turma eius 24. millia. Vndecimus mense vndecimo Banaias Pharathonites, de filijs Ephraim, & in turma eius 24. millia. Duodecimus mense duodecimo Heldai Netophathites, de stirpe Othoniel, & in turma eius vigintiquatuor millia. Porrò tribubus præerant in Israel, Rubenitis dux Eliezer filius Zechri: Simeonitis, dux Saphatias filius Maacha: Leuitis, Hasabias filius Camuel: Aaronitis, Sadoc: Iudaitis, Elihu frater Dauid: Isacharitis, Amri filius Michael: Zabulonitis, Iesmaias filius Abdiæ: Nephthalitibus, Ierimoth filius Asriel: Filijs Ephraim, Osee filius Ozaziæ. Dimidiæ tribui Manassæ, Ioel filius Phadaiæ: Et dimidiæ tribui Manassæ in Galaad, Iaddo filius Zachariæ: Beniamin autem, Iaasiel filius Abner: Dan verò, Azarael filius Ie-
roham. Hi principes filiorum Israel.] Hæc expositione non indigent. [Noluit autem] sic scribi Gen.17.
deber, & non, voluit. Itaque noluit [Dauid numerare eos] videlicet filios Israel, [à viginti annis Deu.10.
& inferiùs] id est, eos qui nondum venerunt ad virilem ętatem, propter eorum innumerabilitatem. ideò subditur, [quia dixerat dominus, vt multiplicaret] filios [Israel quasi stellas cæli.] Ideò viri & pueri numerari vix potuissent. [Ioab filius Zeruiæ cœperat numerare] à viginti annis & supra, [nec compleuit] Non enim numerauit tribum Leui & Beniamin, [quia super hoc ira irrue-
rat super Israel] i. anteq̃ totus populus numeraretur à Ioab, Deus misit pestem in populũ, propter 2.Reg.24.
peccatum superbiæ, qua Dauid iusserat totum populum numerari, & nisi dñs iram suam mon- 1.Par.21.
strasset, probabile est, ꝙ Dauid fecisset numerari residuos. [Et ideò numerus eorum q fuerunt recensiti] hoc est, numerati seu cõmemorati per numeralẽ descriptionẽ, [nõ est relatus in fastos regis Dauid] i. redactus siue descriptus non est in libris annalibus, in qbus describuntur gesta anni. Vndè videtur, ꝙ Dauid cordialiter de sua superbia pœnitẽs, & Deum sibi reconciliare exoptãs,

non

non permisit numerum illum referri in fastis ex humilitate, quia peccauit in numeratiõe, quod textus satis innuere videtur: Ioab, inquiens, cœperat numerare, nec compleuit, qa super hoc ira irruerat in Israel. quibus verbis adiecit, & idcircò numerus eorum q recensiti sunt &c. ¶Consequẽter exprimunt in textu custodes & ꝑsides thesaurorum terræ nascẽtium regis, videlicet q custodiebãt diuitias eius naturales & artificiales, mobiles atq; immobiles, qa ex rationabilibus causis licet regibus & principibus thesaurizare, tñ cum moderamine. [super thesauros aũt regis fuit Asmoth filius Adiel. His aũt thesauris q erant in vrbibus & in vicis & in turribus, ꝑsidebat Ionathan filius Oziæ. Operi aũt rustico & agricolis q exercebãt terram, præerat Ezri filius Chelub, vinearumq; cultorib' Semeias Ramathites. Cellis aũt vinearijs Zabdias Saphomites. Nam super olíueta & ficeta quæ erant in campestribus, Baal Hanan Gaderites. Super apothecas aũt olei, Ioas. Porrò armentis quæ pascebantur in Saron, ꝑpositus fuit Sethari Saronites. Et super boues in vallibus, Saphat filius Adlai: super camelos verò, Vbil Ismaelites. Et super asinos, Iohadias Meronathites: sup oues quoq;, Iazim Agarenus. Oẽs hi principes substãtiæ regis Dauid. Ionathan aũt patruus Dauid, cõsiliarius, vir potens & prudens & literatus, ipse & Iehiel filius Bachamoni, erãt cum filijs regis] Dauid, ad erudiendum eos, vel ad communicandum cum eis in honore. Achitophel etiam consiliarius regis, & Chusai Arachites amicus regis. Post Achitophel fuit Ioiada filius Banaiæ, & Abiathar. Princeps autem exercitus regis, erat Ioab.]

¶Expositio cap.28. Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel. Art. 28.

PRæseos capitulum refert, qualiter Dauid rex videns se morti propinquum, filium suum sibi in regno successurum sapienter ac feruenter admonuit, & instruxit de vniuersis agendis per ipsum. [Conuocauit igitur Dauid omnes principes Israel] vtpotè [duces,] hoc est, præfectos tribuum, [& prępositos turmarum] quorum quilibet præerat 24. millibus pugnatorum, [qui ministrabant regi, tribunos quoq;] i. millenarios, quorum vnusquisq; pręfuit mille viris pugnãtibus, [& centuriones, & qui præerant substantiæ, & possessionibus regis] i. eos qui custodiebant opes & facultates regis, [filiosq; suos cum eunuchis, & potentes & robustissimos quosque in exercitu Hierusalem] Eunuchi dici solent abcisi, non autem licuit Israelitis abscindere se. Quòd si dicantur eunuchi isti fuisse gentiles, non fuissent forsitan ad consilium conuocati. Hinc per eunuchos
Leuit.19. intelliguntur hic, viri spirituales deuoti. Ideò ait Glossa: Lex prohibet Israelitas abcidi, & alienigenæ non solent ad consilij secreta admitti. Sed dicunt hoc loco eunuchos vocari, q à seculi actibus alieni, orationibus & lectioni vacabant, & vxores non causa libidinis, sed suscipiendæ prolis habebant, quos Iosephus vocat Essæos. Hinc etiam aliqui scribũt, per eunuchos designari instructores filiorum regis & nutritores, ita vt propter suam castitatem saltem coniugalem & probitatem vocentur eunuchi. [Cumq; surrexisset rex, & stetisset] Ex his & quæ 3. Reg. 1. & 2. scripta sunt, videtur quòd Dauid præ inualitudine ac senio decubuit lecto, quando filium suum Salamonem informauit de his, quæ in isto & sequenti habentur capitulis. Sicq; dicendum esset, & surrexit de lecto & stetit, id est, resedit in eo, vel extra lectulum stetit, vt meliùs audiretur à multis. Alij dicunt, quòd surrexit à loco quo sedit, & stetit super gradum quem fecerat ad loquendum. Assurrexit quoque maioribus conuocatis, qui communitatem totam repræsentabãt ad reuerentiam communitatis, quemadmodùm de beatiss. Petro legitur Act. 1. Surgens Petrus in medio fratrum, dixit. Sic abbas assurgit conuentui, in quo Christum honorat. [ait: Audite me fratres mei] Eccè verbum humilitatis. [& populus meus] Eccè verbum paterni amoris. [Cogitaui vt ædificarem domum, in qua requiesceret arca fœderis domini, & scabellum pedum domini Dei nostri,
1.Par.15. & ad ædificandum oĩa præparaui.] Iam suprà habitum est: Aedificauit Dauid locum, i. domum arcę Dei, tetẽditq; ei tabernaculum. quó ergo nunc subditur, [Deus aũt dixit mihi: Non ædificabis domum nomini meo, eo ꝙ sis vir bellator, & multum sanguinem fuderis?] Sed ad istud patet
1.Par.17. rñsio ex expositione superiorum. Nõ eñi de quacunq; domo intelligitur istud, sed de templo solenni, vt sacrificia fierent. ¶Præthereà operimentũ arcæ, erat secundũ quosdã scabellum pedum Dei residentis super ꝑpiciatoriũ, quod fuit thronus seu sedes super illud sedentis, quod portabatur à Cherubim: idcircò in textu dictũ est, & scabellũ pedũ Dei nostri esset in domo illa seu templo. Alij verò imaginant, ꝙ sedile Dei seu ꝑpiciatoriũ, fuit ipsum arcæ operimentũ: & pauimentum corã arca, fuerit Dei scabellũ: & intelligendũ est spũaliter totũ istud, cùm Deus altissimus sit prorsus incircũscriptibilis, atq; immẽsæ & superpurissimæ simplicitatis. Sed vbi specialiter operatur, ibi specialiter esse, habitare, resideréq; dicit. Cùm ergo De' intra sctã sctõrum rñsa dare & solitus fuerit apparere super oraculũ seu ꝑpiciatorium, meritò dicebatur ibi sedere, q tñ ad insinuandum suæ maiestatis immensitatem, per Esa. 66. protestatur: Cælum mihi sedes est, terra aũt scabellum pedum meorum. Loquitur aũt scriptura de Deo more humano, q̃uis ipse in propria
Ibid. natura non habeat corporalia lineamenta aut mẽbra humana. Deus aũt dixit mihi: Non ædificabis &c. Istud suprà expositum est. [Sed & elegit dñs Deus Israel me de vniuersa domo patria mei,

vt

vt essem rex super Israel in sempiternum. De Iuda em̃ elegit principes. Porrò de domo Iuda, domum patris mei.] Circa hoc quidam scribit, quia in transitu maris rubri tribus Iuda primò secuta est Mosen formidantibus alijs, ideò meruit regiam dignitatem. Veruntñ potiùs est tenendum, ꝙ Deus de Iuda elegit reges & principes, quia ex tribu illa incarnari decreuit. Propter quod tribum illam multis priuilegijs decorauit, & diu ante transitum maris rubri prædixit per Iacob patriarcham: Non auferetur, inquiens, sceptrum de Iuda. [Et de filijs patris mei placuit ei, vt me eligeret regem super cunctum Israel. Sed & filijs meis (filios enim mihi multos dedit dñs) elegit Salamonem filium meum, vt sederet in throno regni dñi super Israel.] Circa hoc aliqui dicunt, ꝙ Gen. 49.
Salamon fuit promotus ad regnum, non solùm voluntate humana, sed etiam diuina, & hanc ordinationem nunciauit Nathan regi Dauid, vt habetur suprà, & 2. Reg. 7. Ad hoc dico, ꝙ vtiq; ordinatione & electione diuina, Salamon ad regnum promotus sit, Nathan quoq; prædixit ipsi Dauid in generali, ꝙ filius suus post ipsum regnaret, non tamen in speciali expressit de Salamone. 1. Par. 17.
[Dixitq; mihi: Salamon filius ædificabit domum meam] i. templum [& altaria mea,] videlicet altare holocausti & altare thymiamatis, quorum primum fuit in atrio, secundum in parte templi exteriori. [Ipsum enim elegi mihi in filium] adoptiuum, [& ego ero ei in patrem.] Hoc Deus dixit ad Nathan, & per Nathan ad Dauid, de filio Dauid successuro ei in regno indeterminatè, iuxta continentiam literæ. Sed Dauid applicat hoc in particulari ad Salamonem, quia cognouit in spũ id esse prædictum de ipso, vel præter reuelationem factam ipsi Dauid per Nathan, Deus reuelatione cælesti angelica manifestauit hoc ipsum Dauid regi, vt textus iste videtur prætendere. Vel, si Deus per Nathan expressit istud de Salamone in particulari, hoc scriptura subticuit, 3. Reg. 6.
nec videtur, ꝙ ita expresserit, cùm tertio lib. Regum Nathan legatur dixisse ad Dauid: Nunquid 3. Reg. 1.
à domino meo rege exiuit hoc verbum, vt s. Adonias regnaret, & mihi non indicasti, quis sessurus esset super thronum domini mei regis post eum? Si autem Nathan iam antè indicasset regi, ꝙ Salamon ex diuina ordinatiõe esset regnaturus, non videtur, ꝙ sic locutus fuisset regi, sed magis dixisset: Nónne tibi ex reuelatione diuina prædixi, ꝙ Salamon succederet tibi in regno? Veruntamen de istis temerè nil affirmo. [Et firmabo regnum eius vsque in æternum, si perseuerauerit facere pcepta mea & iudicia, sicut & hodiè. Nũc ergo corã vniuerso cœtu Israel, audiente Deo meo] qui q̃uis sit oĩm Deus iure creationis & prouidentiæ generalis, specialiter tñ Deus est hominum perfectorum, quos ipse gratiosissimè dirigit, & à quibus ipse deuotissimè colitur. Itaque audiente, hoc est, intuente & cognoscente, seu approbãte Deo vos hortor. [Custodite] per memoriam & adimpletionem, [& perquirite] i. perfectè & diligenter inuestigate, & intelligere laborate, [cuncta mandata dñi Dei nostri.] q tunc fuit specialiter Deus Hebræorum, cæteris gentibus ad idololatriam lapsis, ita ꝙ aut non aut vix erat aliqua tota gens verum Deum colẽs, q̃uis inter Gentiles tunc fuerint multi in lege naturæ Deum colentes, imò & cõplacentes, sicùm fide saluatoris futuri fecerunt hoc. Et benè ait, Cuncta mandata: qa si quis totam legem impleuerit, offendat aũt in vno, factus est oĩm reus. [vt possideatis terram bonam,] hoc est, in possessione terræ huius vberrimæ maneatis, [& relinquatis eam filijs vestris post vos vsq; in sempiternũ.] Iac. 2.
Non ꝙ possessio boni terreni, fuerit merces sufficiẽs & totalis aut principalis actuum virtuosorum, sed inductiua quodãmodò, accessoria & annexa, sub qua intelligenda erat merces principalis & plena, videlicet salus æterna. [Tu aũt Salamon, fili mi, scito Deũ patris tui] i. Deũ quem ego colui, agnosce notitia actuali & practica, quæ est notitia formata boni honesti approbatiua. [& serui ei] soli seruitute latriæ, [corde perfecto.] Rex em̃ debet esse vir heroicus, in oĩni virtute perfectus, & totus diuinus, [& animo voluntario,] hoc est, prompto ex charitate feruẽte, non ex seruili timore.] Oĩa em̃ corda scrutatur dñs, & vniuersas mentiũ cogitationes intelligit. Si q̃sieris eum, inuenies.] Dummodò q̃ras eum eo modo, quo scriptũ est: Cùm q̃sieris dñm Deũ tuum, Deut. 4.
inuenies eum, si tñ toto corde q̃sieris eum, & tota tribulatiõe animæ tuæ. Ideo ait saluator: Oĩs q quærit, inuenit. Etem̃ facienti hoc modò quod in se est, diuinum auxilium non negatur. [Si au- Luc. 11.
tem dereliqueris eum, proijciet te in æternum.] Sicut ex verbo illo pręhabito, Ipse erit mihi in filium, & qbusdam similibus oritur spes de saluatiõe Salamonis, ita ex verbis nunc introductis potest timor de opposito generari. Nam diu atque grauissimè Deum reliquit. Attamẽ sancti patres, 2. Reg. 9.
Hieronymus, Ambrosius, multiq; alij, scribunt eum esse saluatũ. Ideò verba hæc sic possunt exponi: Si aũt dereliqueris eum per finalem impœnitentiam, proijciet te in æternum, hoc est, æternaliter condemnabit. Vel proijciet te in æternum, nisi pœniteas. Vel istud fuit verbũ cõminationis, non assertionis. [Nunc ergo qa elegit te dominus, vt ædificares domum sanctuarij, confortare & perfice. Dedit autem Dauid Salamoni filio suo descriptionem porticus, & templi, & cellariorum.] Ista & cætera quæ ponuntur in litera, pro maxima parte exposita sunt 3. Reg. 6. & 7. Itaque per verba & scripta docuit Dauid rex Salamonem, ea quæ per ipsum fieri voluit, s. templum & attinentia ei, quanta & qualia esse deberent. ¶ Porrò cellaria templi dicuntur, loca facta

ad

ad repooendum in eis ſpecies & aromata,quorum vſus fuit io templo,& ex quibus cõficiebatur
thymiama.[& cœnaculi.]erant autem in templo plura cœnacula, id eſt, mãſiones,prout 3. Reg.
adytus 6.expoſitum eſt.[& cubiculorum in abditis]id eſt,thalamorum,in quibus cuſtodes templi qe-
ſcebant ſeorſum in locis ſecretis prope murum templi.[& domus propiciatioois,]per quam
interior pars templi,videlicet ſanctum ſanctorum,accipitur,io qua propiciatorium erat, & dñs
populo propiciabitur.[Nec non & oĩium quæ cogitauerat]id eſt,facere propoſuerat ipſe Da-
uid,vtpotè[atriorum,]quæ tria fuerunt ibidèm,ſcilicet atrium ſacerdotum,atrium virorũ mun-
dorum,& atrium fœminarum.[& exedrarum per circuitum,]quæ erant cameræ in circuitu ſitæ,
in quibus ſacerdotes tempore ſui miniſterij dormiebant,[in theſauros domus domini,& in the
ſauros ſanctorum.]Theſauri domus domini ſeu templi,fuerunt(vt dicitur)vaſa ſacra & ſacerdo
talia ornamenta,ſiue ibidèm oblata io vſum miniſtrorum templi. ¶Porrò theſauri ſanctorum,
erant oblata,Deo conſecrata,ad reparandũ collapſa aut vetera,ſeu ad faciendũ neceſſaria quęq;
in templo.[diuiſionumq́; ſacerdotalium & Leuiticarum:]qualiter ſacerdotibus & Leuitis in ſu-
is ordioibus atque temporibus determinatis ſeruirent in templo[in omnia opera domus dñi,&
in vniuerſa vaſa miniſterij templi domini,aurum in poodere per ſingula vaſa miniſterij,]id eſt,
ad faciendum quæque aurea vaſa ac ioſtrumenta,ſeu vtenſilia cultus diuini dedit certa pondera
auri.Vel deſcripſit filio ſuo,quantum de auro quodlibet aureum vas haberet,& eodem intelli-
gitur ſeoſu quod ſubditur: argenti quoque pondus pro vaſorum & operum diuerſitate.] dedit
e quidem pondera argenti multa,ac differentia ſecundum diuerſitatem, & differentias argente-
orum vaſorum ex ipſis producendorum, q̃uis non dederit totum argentũ & aurum,quod io ta
libus expoſuit Salamon.nec verum eſt,ꝙ ſolùm dedit Salamoni in ſcriptis, quantum pondus ar
genti aut auri ponendum eſſet in vnoquoque vaſe aureo ſiue argenteo,qm̃ manifeſtè ſubiungi-
tur:[Sed & ad candelabra aurea & ad lucernas eorum aurum]dedit[pro meoſura vniuſcuiuſq;
candelabri & lucernarum.Similiter & in candelabra argentea,& in lucernas eorum pro diuerſi
tate menſuræ,pondus argenti tradidit.Aurum quoque dedit in menſa Propoſitionis,pro diuer-
ſitate menſarum:]quatenùs aurea menſa, ſuper quam panes duodecim omni ſabbato poneban
tur,formaretur ex illo.[Similiter & argentum]dedit[in alias menſas argenteas,]ſuper quas thu-
ra ac ſimilæ & alia quædam offerenda componebantur.[Ad fuſcinulas quoque]hoc eſt, triden-
tes quibus carnes de Caldarijs extrahebantur,[& phialas & thuribula]formaoda[ex auro puriſ-
ſimo]¶Deniq;,q̃ copioſiſſimè præparauerit Dauid filio ſuo argentum,aurum,æs,ferrum,ligna
1.Par.22. precioſa & lapides ad iſta,dictum eſt ſuprà.[& leũculos aureos pro qualitate menſuræ pondus]
auri[diſtribuit]ad producendum ex eo[in leunculũ & leunculum.Similiter & in leones argen
teos diuerſum argenti pondus ſeparauit]i.diuiſim deputauit.Circa hoc ſcribit qdam:Non inue
nitur ſcriptum,ꝙ in templo Salamonis fuerint leunculi aurei. Vndè diſcordat tranſlatio noſtra
ab Hebraica.Nam vbi habemus leunculos aureos,io Hebræo habetur,expiatoria aurea: & ratio
huius diſcordantiæ eſt,qm̃ dictio ſignificans expiatoriũ,& dictio ſignificãs leunculũ, magnam
habent in Hebræo conuenientiam literarũ.Secundũ Hebræos verò,expiatoria iſta ſunt bacini
aurei,in q̃bus portabaẗ ſaoguis intra ſctm̃ ſanctorum in die expiationis. Similiter vbi habemus,
in leooes argẽteos:in Hebræo habetur,in expiatoria argeotea:quæ erant argentei bacini, q̃bus
portabatur ſanguis victimarum,effundendus in altari holocauſtorum.Hæc Lyra. In cuius ver-
bis videtur tranſlator noſter inconſiderationis aũt imperitiæ argui,& tranſlatio eius de errore
notari.ideò dico,ſicut & alibì ſæpiùs tetigi, credendũ eſſe,ꝙ à ſpũſctõ directus ſit in transferen
do,præſertim propter commune bonum eccleſiæ non errãs.Et vir ille tam ſctũs,& in Hebræo
valdè peritus,q & tot tranſlationes ante ſe habuit,& cum Hebræorũ doctiſſimis aſſiduè contu-
lit,non eſt credendus tam inconſideratè aut erroneè trãſtuliſſe.Idcircò quod Lyra ait,ſcriptum
non inueniri,ꝙ in tẽplo Salamonis fuerũt leũculi aurei, poteſt negari,qa hoc loco id ſcriptum
eſt. ¶Inſupèr 3.Reg.7.ait ſcriptura:Sculpturæ inter iũcturas & inter coronulas & plectas leones
& boues &c.Et rurſus ibidèm:Similiter leones & boues.Et ſi ad hoc rñdetur,ſicut & Lyra rñdet,
ꝙ leones illi de ære fuerũt,noo aurei:dicendũ,ꝙ textus ibì noo dicit hoc,nec habeẗ ex textu, ſed
legiẗ ibì,ꝙ eraot io templo decem æreæ baſes,& quaſi lora ex ære dependentia, & ærei axes. de
leonibus verò non exprimitur,ꝙ ærei erant.nec expoſitores hoc dicũt ibì,imò nec Lyra. Gloſſa
verò hic loquiẗ:Nec io Exodo,nec in cõſtructione tabernaculi, neq; in libro Regũ, in ædificio
templi vſpiàm leguñẗ facti leones & leunculi,niſi ꝙ in templo cælatura facta narratur in conſe-
Exod.25.26. ctione decem baſium,vbi leones & boues, & Cherubim,& palmæ ſculptæ oarranẗ.Hæc Gloſſa.
3.Reg.7. ¶Poteſt prætereà eſſe ꝙ verba illa Hebraica,æquiuoca ſint ad leunculos & expiatoria,ſicut fre-
quenter contingit in ſimili.[Altari aũt io quo adolebatur incenſum,]i.pro illo altari fiendo in
templo cõſtituto,in quo accendebaẗ thymiama ſuaue,[dedit aurum puriſſimũ,& vt ex ipſo]au
ro fieret ſimilitudo quadrigæ Cherubim extẽdentiũ alas, & velantium arcam fœderis dñi.] Ipſa
ete-

etenim aurea Cherubin instar currus portabant thronum Dei seu propiciatorium, atq; suarum
extensione alarum arcam velabant,id est, ex latere operiebant eam superiùs, qm̃ arca in medio
Cherubin fuit.[Omnia(inquit)venerunt scripta manu domini ad me, vt intelligerem vniuersa
opera exemplaris.]Quasi sanctus vir Dauid dicat suo filio Salomoni: Noli (ô fili)paruipendere
aut negligere ista,quasi humanæ adinuentionis nouitatẽ aut opus,quia exemplare horum osten
sum mihi est à Deo. quod dupliciter potest intelligi:Primò,ꝙ Samuel vel Nathã aut Gad,aliisve
propheta ex reuelatione diuina docuerit regem Dauid de his. Secundò, ꝙ Deus ostenderit ista
Dauid per reuelationem cælestem in imaginaria visione,aut alio modo,quemadmodùm Mosi
ostenderat in monte Sinai tabernaculi formam,eiq; dixit: Omnia fac secũdum exemplar, quod
tibi in monte monstratum est.[Dixit quoq; Dauid Salomoni filio suo: Viriliter age,& confor- Ex.15.16.
tare,& fac. Ne timeas & ne paueas]inordinato timore.[Dñs enim Deus meus tecum erit, & non Heb.8.
dimittet te nec derelinquet]te,[donec perficias om̃e opus ministerij domus dñi]i. præfata vasa
& instrumẽta cultus diuini in templo. Hoc planè beatus Dauid prædixit prophetico ore,& fuit
impletum. Nam vsq; ad omnium horum consummationem mãsit in gratia. Posteà aũt enormi-
ter & insipientissimè cecidit. [Eccè diuisiones sacerdotum & Leuitarum,]hoc est,sacerdotes &
Leuitæ ordinatè multipliciterq; diuisi,[in omne ministerium domus dñi,]]i. ad exequendũ ope
ra diuini obsequij,[assistent tibi]consilio atq; auxilio,[& parati sunt, & nouerũt tam principes
quàm populus facere omnia præcepta tua.]

¶Elucidatio cap. vltimi. Locutusq; est Dauid rex ad oẽm ecclesiam. Art.XXIX.

CApitulum istud est continuatio historiæ capituli præcedentis, & in duobus istis capitulis
multa supplentur de institutione Salomonis in regem, & felici fine Dauid,quæ in fine se- 2.Reg.24.
cundi Regum fuerunt omissa. [Locutusq; est rex Dauid ad oẽm ecclesiam:] hoc est,totam fide-
lium Iudæorum congregationem secum collectam, sicq; ecclesia sumitur hîc extensè, prout à
synagoga nõ distinguitur, sed eam includit. [Salomonem filium meũ elegit dominus]in regem 1.Par.22.
& tẽpli actorẽ,[adhuc puerũ & tenellũ.] Qualiter hoc dupliciter possit intelligi, patet ex dictis
super illud suprà scriptum: Dixit Dauid: Salomon filius meus puer paruulus est & delicatus &c.
[Opus enim]videlicet templum ædificandum,[grande est]iam in apprehẽsione,& grande erit
in effectu.[Neq; enim homini habitatio]hoc est, habitaculum[pręparatur,sed Deo:]ad cuius ho
norem decuit in veteri testamento grande & præclarum construi templum, quia tunc exterior
honorificentia multùm adhuc quærebatur.In nouo autem testamento ornatus interior ampliùs
quæritur.Nempe lex illa Mosaica erat carnalis,figuralis & imperfecta: euangelica verò lex,spiri
talis omninò est, vltimata & perfecta,cui alia verè diuina nõ succedet.[Ego autem totis viribus
meis præparaui impensas domus domini Dei mei:]i. materias & expensas, ex quibus fient tẽplũ
& vasa eius.[aurum ad vasa aurea,& argentum in argentea, æs in ærea, ferrum in ferrea, ligna in
lignea,& lapides onychinos]i.gemmas quibus nomen est onyx,quæ habent colorem vnguis hu-
mani,[& quasi stibinos,& diuersorum colorũ:]i. gemmas habentes colorem stibij, circa quod
ait Lyra: Stibium est vnguentum quo mulieres facies suas depingunt. Vndè quarto Regum ha- 4.Reg.9.
betur,ꝙ Iezabel depinxit oculos suos stibio. Sed contra hoc scribit R. Paulus:Dictio Hebraica, R.Paulus
pro qua habemus hîc stibium,non significat vnguẽtum, sed puluerem siue collyrium nigrum,
quod in oculis ponitur ad decorem & conseruationem sanitatis oculorum. Vndè de Iezabel nõ 4.Reg.9.
habetur in Hebræo, quòd depinxit oculos suos stibio,sed ꝙ posuit stibium in oculis suis,quod
consonat huic literæ. Nam sicut inueniuntur marmora habẽtia colorem vnguis humani,ita in-
ueniuntur alij habentes colorem nigrum cum nitore qui dicitur stibyn. Hæc Paulus. Verunta- Hiere.4.
men dictum Lyræ verius reputatur,quia & expositores cõmuniter dicunt sic,& per Hieremiam Iob.42.
dominus loquitur: Cùm pinxeris stibio oculos tuos,frustrà componéris. & super illud Iob: Vo-
cauit nomẽ tertiæ(suæ videlicet filiæ)Cornustibij,idem asseritur. atq; in Mammotrectu bibliæ
fertur: Stibium est vnguentum vel color nomine cerussa,quo meretrices & solutæ mulieres vti
solent.[Omnemq; preciosum lapidem,]hoc est,quosdam de omni genere lapidum preciosorũ,
quos potui reperire.]& marmor Parium.]A Paro insula vocatur Pariũ marmor,quod varij fer-
tur esse coloris,& in insula illa abundat. [abundantissimè]præparaui,in quo sancti Dauid ingẽs
relucet deuotio .]Et super hæc] præparaui ad idem ea [quæ obtuli in domum domini Dei mei
de peculio meo:]id est,de speciali & propria substantia,pecunia seu opibus meis,[aurum & ar-
gentum,]hæc[do in templum Dei mei:]id est,ad hoc,ꝙ templum Deo ędificetur.Ex hoc appã-
ret,ꝙ pręfata donaria obtulerit de aliundè acquisitis,& de his quæ iure belli obtinuit,ex quibus
multa dño cõsecrauit, de quibus exponi potest quod subditur:[exceptis his quæ præparaui in
ædem]i. domum [sanctam]ædificandam,[tria millia talenta auri de auro Ophir,]i. loci sic di- Gen.2.
cti,in quo optimum aurum dicitur inueniri.[& septem millia talentorum argẽti probatissimi.]
Porrò quod subditur,[ad deaurandos parietes templi,]refertur ad pręetaxata auri talenta.Siqui- 3.Reg 6.

dem parietes templi aureis erant laminis tecti. [& vbicunq; opus est aurum, de auro: & vbicunq;
opus est argentũ, de argento opera fiant per manus artificũ. Et si quis spontè offert]i. qui ex de-
3.Reg.6. uotione & libera voluntate aliquid offert, aut offerre Deo proponit. Oblatio nanq; spontanea
esse debet, & ex charitate ꝓcedere, nec aliter placet Deo. [impleat manũ suam hodiè,]i. ad offe-
rendum liberaliter se disponat, [& offerat quod voluerit dño.] Consequenter describitur qua-
liter maiores mox ita egêrunt, & quãtùm dederunt. [Polliciti sunt itaq; principes familiarum &
proceres tribuũ Israel, tribuni quoq; & centuriones & principes possessionum regis, dederuntq;
in opera domus dñi, auri talenta quinq; millia, & solidos decem millia, argenti talenta decẽ mil
lia, & æris talenta decem & octo millia, ferri quoq; centũ millia talentorum. Et apud quemcũq;
inuenti sunt lapides, dederunt in thesauros domus dñi:]i. lapides illos ædificio aptos, vel gem-
mas obtulerunt, prout deuotio suggerebat ad reponendum inter donaria pro tẽplo construen-
do oblata, & hoc [per manum Iehiel Gersonitis,] qui fuit de familia Gerson, ex filijs Chabath, qui
Iehiel ꝓfuit huic oblationũ istarũ collectiõi, q̃uis alter fuerit custos thesaurorũ domus dñi iuxta
1.par.26. præhabita, [Lætatusq; est populus, cum vota]i. oblationes votiuas & spontaneas [spontè ꝓmit-
terent,] videlicet ex supererogatione. Nempe in eo quod homo facit libenter & ex aio atq; dile-
ctionis feruore, naturaliter delectatur. Idcircò secundum philosophum, signũ virtutis seu habit⁹
virtuosi est, delectatio fiens in opere, i. actioni bonæ annexa. In Eccõ quoq; conscriptũ est: gau-
dium est iusto, facere iustè. Hinc subditur: [quia toto corde]i. integro cordis affectu, & ex recta
ratione, deuotaq; voluntate [offerebant]i. offerre proponebant [ea dño,] & iam fortè aliqua cœ-
perunt offerre quæ secum habebant. Ex his quoq; elicitur, ꝙ Dauid non ꝑparauit neq; exhibuit
vniuersa necessaria pro tẽpli & cæterorum ei attinentiũ facienda structura. Alioquin nõ fuisset
necessaria oblatio ista maiorum ac plebis. [sed & Dauid rex lætatus est gaudio magno] ex con-
templatione diuina, ex populi sui deuotione, ex filij sui promotione, & ex prosperitate sui pro-
positi de templo ædificando. [& benedixit dño] benedictione laudis, i. laudauit & glorificauit
Deum. [corã multitudine vniuersa] ibì astante, [& ait:] Veruntñ vt videtur, huic congregationi
non interfuerunt Ioab atq; Abiathar, qm̃ istud fuit post primam Salomonis vnctionẽ in regem:
qua facta, statìm dissolutũ est conuenticulum Adoniæ, & extunc Ioab & Abiathar declinauerũt
3.Reg.1. à regis præsentia, vt 3. Reg. lib. habetur. [Benedictus es dñe Deus Israel patris nostri]i. tu Deus
Iacob patriarchæ, qui alio noĩe vocatus est Israel, [ab æterno] à parte antè, [& in æternum] à par-
Ge.32.35. te pòst. [Tua est dñe magnificẽtia,]i. excellẽtia in agẽdo, q̃a eminẽtissimè, potẽtissimè, & sapien
*potẽtia tissimè operaris, [& * potestas]i. omnipotẽtia cõuenit tibi, [& gloria,]i. lætitia seu fama clara cũ
laudibus, [atq; victoria, & tibi laus. Cuncta em̃ quæ in cælo sunt & in terra, tua sunt. Tuum dñe
regnũ, & tu es super oẽs principes. Tuæ diuitiæ, & tua est gloria, tu dominaris oim. In manu tua
virtus & potentia, in manu tua magnitudo & imperiũ omnium.] Omnium em̃ aliorum robur &
fortitudo, in tua omnipotentia cõsistunt & fulciuntur & cõseruantur, atq; dependent ex te, sine
cuius manutenentia nec per momentum possent durare. [Nunc igitur dñe Deus noster, cõfite-
mur tibi,] ꝓpria mala humiliter recognoscendo, [& laudamus nomẽ tuum inclytũ,] i. teipsum
supernobilissimũ, qui nusquàm à propria dignitate degeneras. [Quis ego, & quis popul⁹ meus,
vt possimus tibi hæc vniuersa promittere? quasi dicat, à nobisipsis nil boni habemus, nec aliq̃d
boni facere possumus. idcircò subiungitur: [Tua sunt omnia] iure creationis, conseruationis &
gubernationis, [& quæ de manu tua]i. de tua omnipotentia & munificentia, [accepimus, dedi-
mus]i. obtulimus seu ꝓmisimus [tibi. Peregrini em̃ sumus coram te & aduenæ,]i. in vita pręsen
ti, & in terra habitationis seculi huius, cõstituti sumus sicut in via quadam & in exilio, atq; in lo-
co non mansiuo ac stabili, sed transitorio & incerto, vt ad aliũ locum mãsiuum, perpetuum, ali-
amq; vitam felicem, cælestem, ęternã tendamus, properemus ac pertĩgamus, [sicut oẽs patres no
stri.] Qm̃ sancti patres & omnes electi sic vsi sunt vita pręsenti & habitatiõe terrena, ꝓpter quod
Gen.47. Iacob disseruit: Dies peregrinationis vitæ meæ super terram, centum triginta annorũ sunt parui
& mali, & non peruenerunt vsq; ad dies patrum meorũ, quibus peregrinati sunt super terram. Et
Heb.13. Apostolus: Non habemus, inquit, hîc manẽtem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Et rursus de
Heb.11. antiquis patribus loquens: Defuncti sunt, ait, omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed à
longè eas aspicientes & salutantes, & confitentes quia peregrini & hospites sunt super terrã. Qui
em̃ hæc dicunt, significant se patriam inquirere. [Dies nostri quasi vmbra super terram,]i. tota
instabilis est, transitoria, incerta, caduca, indesinenter festinãs ad finem, & quantumlibèt longa
appareat, tamen respectu futuræ æternitatis, in qua erimus post hanc vitam, est quasi momẽtum
Iacob.4. & indiuisibile instans. idcircò Iacobus ait apostolus: Quæ est vita vestra? vapor est ad modicum
Psal.143. pàrens, deinceps exterminabitur. Et Psalmista: Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut
Iob.7. vmbra prętereũt. Sanctusq; Iob: Parce mihi domine, nihil em̃ sunt dies mei. De hoc in libro Sa-
Sap.5. pientiæ multa leguntur, dicente scriptura: Transierunt omnia illa tanquàm vmbra. [& nulla est
mora

mora]i. fixa stabilitas in hac vita, sed incessabilis cursus ad mortem, iuxta illud libri Sapientiæ: Ibid.
Nos nati, cōtinuò desiuimus esse. Et rursus: Transiet vita nostra tanq̃ vestigiū nubis, & sicut nebula dissoluetur. Vmbræ enim transitus est tempus nostrum. ideò ait beatus Iob: Dies mei velocius transierunt, quàm à texente tela succiditur. [Dñe Deus noster, omnis hæc copia, quam parauimus vt ædificaret domus nomini sancto tuo, de manu tua est, & tua sunt omnia. Scio deus meus q probes corda]i. per prospera & aduersa tētes & examines homines, an verè sint virtuosi & tibi fideles, quemadmodùm scriptum est: Tanq̃ aurum in fornace probauit electos dominus, & hoc agit omnipotēs & supersapiēs Deus, non vt sibi aliquid innotescat, sed vt homines agnoscāt seipsos, vel alijs in exemplum ponantur, sicut & istum sanctum dauid multis annis probauit per Saul, & sanctum Iob ac Tobiam, vt in illorum patientia, constantia, fidelitate alij ædificentur. [& simplicitatem diligas,]loquendo de simplicitate columbina, duplicitatem, calliditatē, simulationemq; excludente, de qua ait Saluator: Estote simplices sicut colūbæ. cum talibus sim plicibus est sermocinatio Dei. Sic nanq; Iob simplex fuit, & Iacob erat vir simplex, in tabernaculis habitās. Cumq; similitudo sit causa amoris, non mirum q summè simplex Deus amet simplicitatē. [Vndè & ego in simplicitate cordis mei lętus obtuli vniuersa hæc, & populum tuū qui hic repertus est, vidi cum ingenti gaudio tibi offerre donaria.]Ista expositione non indigēt, sed exhortatione & imitatione. Hinc & nos in cunctis simus synceri & simplices, ac recta intentione omnia facientes. Simulatores enim & callidi prouocant iram Dei. Et vir duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. imò væ duplici corde, væ hypocritis odibilib' prorsus miserrimis. [Domine Deus Abraham & Isaac & Israel patrum nostrorū, custodiui in æternum hanc voluntatem]i. deuotam istam volitionem, [cordis eorum, & semper in veneratione tuī, mens ista permaneat. Salomoni quoq; filio meo da cor perfectū, vt custodiat mandata tua, & testimonia tua, & cæremonias tuas, & faciat vniuersa, & ædificet ædem, cuius impensas paraui.] A Deo quippe est inchoatio, prosecutio & consummatio omnis meritorij actus. [Præcepit aūt Dauid vniuersę ecclesiæ: Benedicite dño Deo nostro. Et benedixit omnis ecclesia dño Deo patrum suorum, & inclinauerunt se, & adorauerunt Deum]cultu latriæ, [& deindè regem]Dauid honoratione duliæ, quæ excellentibus debetur personis. [Immolaueruntq; victimas domino] s. hostias pacificas & sacrificia gratiarum actionis, [& obtulerunt holocausta die sequenti, tauros mille, arietes mille, agnos mille cum libaminibus suis]i. sacrificijs de materijs liquidis, [& vniuerso ritu]i. cū obseruantijs cæremonialibus obseruandis in talibus. [in oēm Israel abūdantissimè:]quia & pro toto populo Israelitico hæc egērunt. [Et comederunt & biberunt coram dño in die illo cū gran di lætitia]i. deuotè & cum spiritali iucūditate ad Dei honorem, quemadmodùm ad Corinthios monet Apostolus: Siue manducatis, siue bibitis, siue aliud aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. [& vnxerūt secundò Salomonē filium Dauid] in regē. Iam cm̄ semel vnctus fuit in Gihon per Sadoc & Nathan, per quos & ista renouatio ac confirmatio prioris vnctionis creditur facta. [Vnxerunt aūt enm dño in principem]i. ad Dei honorē vnxerunt Salomonem in regē, [& Sadoc in pontificem.] Abiathar nanq; iam declinauit à Salomone, & eo à pontificatu eiecto per Salomonem, vnctus est Sadoc in præsulem, vt 3. lib. Reg. describitur. [Seditq; Salomon super soliū dñi in regem pro Dauid patre suo]i. super regalem thronū Dauid patris sui, qui thronus fuit solium Dei, qm̄ fuit soliū regis fidelis, qui præsidēdo ac iudicādo fuit vicarius Dei & cultor ipsius. [& cunctis placuit]i. multis de omnibus, & penè vniuersis, non tñ omnibus absolutè, saltem in principio, quia non placuit Adoniæ, nec eius fautoribus Ioab, Abiathar & consimilibus. [& paruit illi omnis Israel. Sed & vniuersi principes & potentes, & cuncti filij regis Dauid]ibi præsentes, [dederunt manum & subiecti erant Salomoni regi:]i. concorditer consenserūt promotioni Salomonis. Narrat aūt magister in historijs, q Dauid rogauit filios suos ne ægrē ferrēt Salomonem filiū suum minimū, i. iuniorem eis esse prælatum, quia Deus ita mandauit, sicut & ipse minimus inter fratres suos fuit eis præpositus ad regnādū, & tunc filij acquieuerūt, atq; vt fertur, promiserunt aut iurauerunt, q Salomoni fideliter obedirent. [Magnificauit ergo dñs Salomonē super omnem Israel, & dedit illi gloriam regni, qualem nullus habuit ante eū rex Israel. Igitur Dauid filius Isai, regnauit super vniuersum Israel. Et dies quibus regnauit super Israel, fuerūt quadraginta anni. In Hebrō regnauit septē annis, & in Hierusalē annis trigintatribus. Et mortu' est Dauid in senectute bona]i. virtuosa & septuagenarius, [plenus dierū] qm̄ senex, & dies suos fructuosè expendit, in quibus sibi thesaurizauit virtutum diuitias & merita copiosa. ideò subditur: [& diuitijs & gloria. Et regnauit Salomon filius eius pro eo. Gesta aūt Dauid regis priora & nouisima,]quæ scilicet à principio regni sui vsq; ad finem peregit, scripta sunt in libro Samuelis Videntis.]in lib. Reg. 1. & 2. à Samuele compositis, prout fertur. Vel duo libri Regum collecti sunt ex volumine Samuelis pro maxima parte, secūdum eos qui libros Regum dicunt ab Hieremia conscriptos. Nam & Samuel per tempus notabile est defunctus, antequàm acciderunt quę-

Marginal notes: Sap.2. Iob.7. Sap.3. 1.Reg.18. 19.20.21.22 23.26 Iob.1.4.33. Tob.2.5.12 Matth.10. Prou.3. Iob.1.31 Gen.25. Iob.36. Iaco.1. Eccl.2. Luc.6. 1.Cor.10. 3 Reg.1. Ibid. 3.Reg.2. 3.Reg.2. Pet.Co.hi. li.3.Reg. cap.2. 1.Reg.16. Matth.6.

dam ad secundum librum Regũ spectantia.[& in libro Nathan prophetæ, atq; in volumine Gad Videntis.] Isti libri secundum aliquos non fuerunt conseruati in esse, nec reparati per Esdram.
R. Paulus. Ideò non habētur, nec apud catholicos, nec apud Hebræos. Porrò R. Paulus ait, q sicut primus liber Reg. asscribitũ Samueli, ita secũdus & tertius rationabiliter possunt asscribi Nathan pphetæ seu Gad Videnti, quia fuerunt prophetæ contẽporanei Dauid & Salomoni. Veruntamen cõstat, q diu defuncti sint antequàm contigerunt plura valdè quæ tertio Regum habentur.[vniuersiq; regni eius]i. Dauid gesta, &[fortitudinis & temporum quæ transierunt sub eo, siue in Israel, siue in cunctis regnis terrarum]i. in libris Nathan & Gad descripta sunt principalia ac notabilia opera quæ Dauid egit, tam in proprio regno quàm in circumiacẽtibus regnis, quæ sibi subiecit, forsan etiam præfati prophetæ gesta aliorum regnorum aliqua inseruerunt. Vndè quod ait, in cunctis regnis, per synecdochen & per hyperbolen est intelligendum.

Finis libri primi Paralipomenôn.

DIONYSII CARTHVSIANI IN LIBRVM PARALIPOMENON secundum enarratio.

In hoc Salomonis, reliquorumq; post eum, regum Iuda & Israel gesta, in libris Regum prætermissa, explicantur.

PRAEFATIVNCVLA.

COmpleto in primo libro tractatu de primo & prælecto Israel rege Dauid, nunc in secundo isto volumine tractatur de posteris eius, qui ei successerunt in regno, & primò de Salomone, sub quo populus Israeliticus fuit in maxima prosperitate.

¶Elucidatio capituli primi. Confortatus est ergo Salomon. Art. I.

COnfortatus est ergo Salomon filius Dauid in regno suo.] Confortatus fuit in regno, quia legitimè institutus, & à Deo ad regnãdum electus, atq; à toto populo concorditer acceptatus, nec quisquam se ei opposuit,[& dñs erat cum eo]per gratiã & virtutes,[& magnificauit eum in excelsum]i. valdè sublimiter.[Præcepitq; Salomon vniuerso Israeli]i. maioribus totius populi sui, in quibus tota cõmunitas virtualiter continetur. Vndè quasi expositione subditur:[tribunis & cen
2. Para. 18. turionibus & ducibus & iudicibus oĩs Israel & principibus familiarum.[Distinctio autẽ horum officiatorũ ab inuicẽm, in expositione lib. I. inducta est,[& abijt cũ vniuersa multitudine]horum maiorũ & eis associatorum,[in excelsum Gabaon, vbi erat tabernaculum fœderis dñi, quod fecit Moses
Exo. 36. famulus dñi in solitudine]per manus Beseleel. Qualiter excelsum hoc Gabaon dupliciter possit
1. Para. 13. exponi, in elucidatione primi libri expressum est, in eodemq; libro expositũ est quod hîc sequitur.[Arcam aũt Dei adduxerat Dauid de Cariath Iarim in locũ quem præparauerat ei, vbi fixerat illi tabernaculũ, hoc est, in Hierusalem. Altare quoq; æneũ, quod fabricatus fuerat Beseleel filius Vri, filij Hur, ibi erat]videlicet in excelso Gabaon,[coram tabernaculo dñi]i. antè in atrio eius, [quod & requisiuit]i. accessit ac visitauit[Salomon & oĩs ecclesia]i. tota fidelium Iudæorũ congregatio secum existens.[Ascenditq; Salomon ad altare æneum corã tabernaculo fœderis dñi, & obtulit in eo mille hostias]i. super altare illud holocaustorum per manus sacerdotum, quod æneũ erat, vt ignis calorem sacrificia incendentem posset sine læsione sufferre. Itaq; propter sanctitatẽ & dignitatẽ tabernaculi & altaris illius obtulit ibi. Circa hæc ait Glossa: Gabaon olim fuit metropolis Euæorum, ceciditq; in sortem Beniamin, & fuit separata Leuitis. Mirũ est ergo q Iosephus dicit Salomonem venisse in Hebron, vt sacrificaret in altari æneo, quod fecerat Moses, nisi fortè ipsam Hebron, excelsum Gabaon intelligi voluit. Hæc Glossa. Author verò scholast. historiæ: Creditur, inquit, Gabaon non esse proprium nomen loci seu oppidi, sed appellatiuũ,
Iose. lib. 8. & interpretatur collis excelsus. Iosephus eñ dicit, eum ascendisse in Hebron.[Ecce aũt in ipsa
an. iu. ca. 1. nocte apparuit ei Deus, dicens: Postula quod vis, vt dem tibi. Dixitq; Salomon Deo: Tu fecisti
2. 3.
Pet. Co. hi. cum Dauid patre meo mĩam magnam, & cõstituisti me in regem pro eo.] Istud penè totum in 3.
lib. 3. Reg. Reg. lib. fuit expositum.[Nunc ergo dñe Deus, impleatur sermo tuus quem pollicitus es Dauid
cap. 5. patri meo:]cui promisisti quòd firmabis thronum eius super Israel in æternum. Sed cùm Deus
3. Reg. 3. sit verus, infallibilisq; promissor, quid necesse fuit orare, vt eius promissio impleretur? Et respõdendum, q Salomon sciuit illam promissionem fuisse conditionatã, aut conditionaliter intelli-
2. Reg. 7. gendam, vtpotè nisi posteri Dauid regis peccando ponerẽt obicem adimpletioni promissionis
1. Par. 17. diuinæ. Ideo Salomon petijt gratiam præseruationis pro se & posteris ab huiusmodi obice.[Tu enim

eñ fecisti me regem super populum tuum multum,qui tam innumerabilis est quàm puluis ter-
ræ.]Hoc per modum hyperbolicæ locutionis est accipiendum, ad insinuandũ valdè copiosam
plebis illius pluralitaté.Vndè 3. lib. Reg. dicitur,populi infiniti,sicq; in psalmo cãtatur:Ascen- 3. Reg. 3.
dunt vsq; ad cælos,& descendunt vsq; ad abyssos.[Da mihi sapientiam,& intelligentiam.]Per sa Psal. 106.
pientiam potest intelligi clara notitia legis diuinæ,& pręceptorum eius iudicialium ac iuriũ di-
uinorum. Per intelligentiã verò,prudentia seu discretio in rebus actibusq; humanis, seu positi-
uarum cognitio legũ ac iurium humanorum.Imò Salomon petijt sibi dari prudentiã politicam,
œconomicam,& ethicã,ad iudicãdum ac discernendũ in omnibus iustè ac verè,[vt ingrediar &
egrediar coram populo tuo.]Aliqui dicunt,ꝙ egressus iste intelligendus est pro exitu ad prælia
pro populi defensione: Ingressus verò,ad præscindendũ plebis litigia.Potiùs tamen intelligen
dum videtur hoc verbum in gñali,pro omni exemplari & efficaci processu & directione coram
populo sibi cõmisso. vt sit sensus,vt ingrediar & egrediar corã populo tuo,i.dignè & efficaciter
eos regam intùs & extrà,in pace & bello,& exemplaris sim eis in cunctis,quia hoc maximè ædi-
ficat subditos, & istud omnis qui præsidet, præsertìm spiritalis prælatus, petere debet à dño.
[Quis eñ potest hunc populum tuũ dignè(qui tã grandis est)iudicare? Dicit aũt Deus ad Salo-
monem:Quia hoc magìs placuit cordi tuo,& non postulasti diuitias & substantiã & gloriã,neq;
aĩas eorum qui te oderunt,sed nec dies vitę plurimos.Petisti aũt sapientiã & scientiã,vt iudicare
possis populum meũ,super quem constitui te regé,sapientia & sciẽtia data sunt tibi.Diuitias aũt
& substantiã & gloriam dabo tibi,ita vt nullus in regibus, nec ante nec post te, fuerit similis tui.
Venit ergo Salomon ab excelso Gabaon in Hierusalé.]His verbis in aliquibus textibus additur,
[coram tabernacnlo fœderis]quod difficultaté inducit,cùm dictum sit,ꝙ tabernaculum fœde-
ris dñi adhuc fuit in Gabaon,idcircò hoc loco per tabernaculũ fœderis,intelligitur tabernacu
lum,in quod Dauid introduxerat arcã. Hinc 3. Reg. scriptum est: Cumq; venisset Hierusalem,
stetit corã arca fœderis dñi,sicq; exponit Hieronymus.[& regnauit super Israel. Congregauitq; 3. Reg. 3. Hierony.
sibi currus & equites: & facti sunt ei mille quadringenti currus,& duodecim millia equitũ.& fe-
cit eos esse in vrbibus quadrigarum,& cũ rege in Hierusalem.Prębuitq; rex argentũ & aurum in
Hierusalem quasi lapides,& cedros quasi sycomoros quæ nascũtur in cãpestribus, multitudine
magna. Adducebantur aũt equi de Aegypto & Choa,à negociatoribus regis: qui ibant & eme-
bant precio quadrigã equorum sexcẽtis argenteis,& equum centum quinquaginta.Similiter de
vniuersis regnis Gethæorum,& à regibus Syriæ emptio celebrabatur.]Quæ hic dicuntur de ex-
cellentia opulentiæ Salomonis,& de fortitudine ac multitudine equitum eius & equorũ ac cur- 3. Reg. 10.
ruum,habita sunt atque exposita in 3. Reg. libro.

¶Expositio cap. 2. Decreuit autem Salomon ædificare domum nomini dñi. Art. II.

QVàm feruens atq; solicitus fuerit Salomon statìm post obitum patris sui obedire & exequi
patris sui pcepta de templi structura,nunc recitatur.[Decreuit aũt Salomon ædificare do
mum]i. téplum[nomini dñi & palatium sibi.]Primò tñ studuit templum construere,præferens
Dei honorem proprijs commodis. [Et numerauit septuaginta millia virorum portantium hu-
meris]onera[& octoginta millia qui cæderent lapides in montibus,præpositosq; eorũ tria mil-
lia sexcẽtos.]Hoc 3. lib. Reg. expositum est.[Misit quoq; Salomon ad Hiram regem Tyri,dicẽs: 3. Reg. 5.
Sicut egisti cum patre meo Dauid]amicabiliter atq; fideliter,[& misisti ei ligna cedrina,vt ædi-
ficaret sibi domum in qua & habitauit,]iuxta illud 2. lib. Reg. Misit Hiram rex Tyri nuncios ad
Dauid & ligna cedrina,&c.[sic fac mecum,vt ædificem domum nomini dñi]Dei mei,[& conse 2. Reg. 5.
crem eam ad adolendũ incensum corã illo,]i. ad hoc,ꝙ thymiama accendatur in exteriore par-
te tépli super altare incensi in præsentia Dei.[& fumiganda aromata]i.ad hoc,ꝙ aromatibus ibì
inflammatis, vapor dulcis indè cõsurgat, vt sit suauis odor in templo,[& ad ꝑpositionem panũ
sempiternam]i. vt iugiter sint ibi super mensam propositionis panes duodecim.Dum eñ in sab
bato duodecim veteres panes remouebantur, qui & à sacerdotibus edebantur, mox alij duode- Leui. 24.
cim panes recentes mensæ imponebantur.[& ad holocaustomata manè & vesperè:] i.ad hoc,vt
iuge sacrificium fiat quotidiè,quo omni manè offerebatur vnus agnus in holocaustum,& simi-
liter quolibet vespere.[Sabbatis quoq;]i. ad offerenda sacrificia quę secundum legem offeren- Num. 28.
da sunt singulis sabbatis,[& neomenijs]i. exordijs mensium,[& solénitatibus]cæteris [dñi Dei
nostri in sempiternum,quæ mãdata sunt Israeli. Domus enim quam ędificare cupio,magna est.]
i. magna,preciosa & pclara erit,& nunc talis est in appręhensione atq; proposito.[Magnus eñ]
dñs[Deus noster super oẽs deus,]quia incomparabiliter & penitùs infinitè dignior & perfectior
est vniuersis.[Quis ergo poterit præualere,vt ædificet ei dignam domum.] i. nullus sufficiẽs est
construere templum tantæ eminentiæ, quantæ eminentiæ templo dignus est Deus, & quantæ
excellentiæ domum decet ei ædificari per respectum ad suæ maiestatis immensitatem. [Si cæ-

lum]empyreum,ſummum,immobile,maximum,quod eſt locus,manſio & patria beatorum. [&
cæli cælorum]i. ſuperiores orbes cæleſtes,vt nona ſphæra & firmamẽtum,quanuis aliqui ſuper
ea ponant adhuc vnum mobile cęlum,[capere]i.intra ſe claudere & terminare[eum nequeũt,]
quia incircũſcriptibilis eſt, & ab omni materialitate prorſus immunis,infiniteq; diſtãs. [quãtus
ego ſum]i. nimis indignus & paruus ſum,[vt poſſim ei ædificare domum,]prętacto modo con-
dignam,per quæ verba excluditur rudiſſimus error putantium Deum in ſua deitate eſſe localẽ,
materialem,& corporalia lineamenta habentem.[Sed ad hoc tantùm]cupio Deo templum con
ſtruere,[vt adoleatur incenſum coram illo:]ſub adoletione incenſi,intelligẽdo & cætera ſacri-
ficia & miniſteria,quæ fiebãt in templo, & cauſas eorum finales. [Mitte ergo mihi virum erudi-
tum,qui nouerit operari in auro & argento, ære & ferro, purpura, coccino & hyacintho, & qui
ſciat ſculpere cęlaturas,cum his artificibus quos mecum habeo in Iuda & in Hieruſalẽ,quos pre-
athyina parauit Dauid pater meus. Sed & ligna cedrina mitte mihi,& * arceuthina.]* Tina vel arceuthi-
na,ſunt ligna imputribilia & ſpinoſa inſtar albæ ſpinæ.[& pinea de Libano]i. ſumpta de arbo-
3.Reg.5. re pino. Porrò tertio Regum non fit mentio,niſi de lignis cedrinis & abiegnis, i. de abiete ſeu
abietibus ſumptis. [Scio enĩ quòd ſerui tui nouerint cædere ligna de Libano. Et erunt ſerui mei
cum ſeruis tuis,vt parentur mihi ligna plurima. Domus enim quam ædificare cupio, magna eſt
nimis & inclyta. Præterea operarijs qui cæſuri ſunt ligna ſeruis tuis, dabo in cibaria tritici co-
ros viginti millia.] Corus hîc ſumitur pro menſura. [& hordei coros totidem.] de hordeo non
3.Reg.5. fit mentio in prææallegato Regum libro.[olei quoq; ſata viginti millia.] Satum hîc ſumitur pro
genere quodam menſuræ,quam aliqui vocant bathum.Præbuit etiam pręfato regi totidem ba-
thos vini. Et quanuis dicatur hîc,quòd Salomon dedit iſta operarijs Tyri,non tamen eis dunta-
xat,nec ipſi hæc omnia conſumpſerunt, ſed pro tota familia regis Hiram dedit hæc Salomon
quolibet anno. Vndè tertio libro Regũ Hiram ait ad Salomonem: Præbebis neceſſaria mihi,
3.Reg.5. vt detur cibus domui meæ. Dixit autem Hiram rex Tyri per literas quas miſerat Salomoni:
Quia dilexit dominus populum ſuum, idcircò te regnare fecit ſuper eum.] Diligere enim, eſt
Sap.5. alicui bonum velle. Præcipuum autem bonum & ſaluberrimum donum inferiorum, eſt bonus
prælatus & efficax princeps,quemadmodùm ſcriptum eſt in libro Sapientiæ: Rex ſapiens,po-
puli ſtabilimentum eſt. Ex bono nanque regimine præſidentis, dependet non parùm profe-
ctus & ſalus crediti ſibi gregis. [Et addidit,dicens: Benedictus dominus Deus Iſrael,qui fecit cæ
lum & terram,qui dedit Dauid regi filium ſapientem]in diuinis,[& eruditum] in ſcripturis,[&
ſenſatum atque prudentem]id eſt, prouidum & diſcretum, [vt ædificaret domum domino &
palatium ſibi. Miſi ergo tibi virum prudentem & ſcientiſſimum]id eſt, benè edoctum & exper-
tiſſimum.[Hiram fabrum patrem meum,]ſecundum Gloſſam interlinearem, rex Tyri nomine
Hiram,nominat virum iſtum etiam ſic vocatum, patrem ſuum, quia vir iſte de terra Iſrael per-
egrè profectus, docuit ipſum Tyri regem Dei timorem & veritatis notitiam: vel propter æta-
tem & artis ſuæ præclaritatem,nominat eum patrem. Porrò Hebræi(vt fertur)ſic legunt,Hiram
patris mei,quia vt dicunt,vir iſte fuit artifex excellentiſsimus etiam apud patrem huius Tyrij re-
gis,cuius patrem dicunt fuiſſe eodem nomine appellatum,videlicet Hiram. [filium mulieris]na
3.Reg.7. tæ[de filiabus Dan, cuius pater fuit Tyrius.] Sed obuiare videtur illud tertij Regum libri: Mi-
ſit rex Salomon, & tulit Hiram de Tyro filium mulieris viduæ de tribu Nephthalim patre Ty-
rio. Ad quod(vt fertur) reſpondent Hebræi, quòd fuit de tribu Dan ex parte matris, & de tribu
Nephthalim ex parte patris,& ꝙ pater eius dicitur Tyrius nõ natione,ſed habitatione.Cui dicto
videtur textus non cõſonare,cùm dicitur, filium mulieris viduæ de tribu Nephthalim,patre Ty-
rio,& ſi ex vtroq; parente fuiſſet Iſraelita,potiùs diceretur filius viri Hebræi,quàm mulieris He-
bręæ,qm̃ deſcriptio genealogiæ magis fit per nomen patris,quàm matris.Deniq; ſi pater eius ha
bitauit in Tyro,probabile eſt quòd & mater:ideò videtur magis dicendum,ꝙ mater eius ex vna
parte fuit de tribu Dan,ex alia de progenie Nephthalim. Nihilominùs Gloſſa ait:Oſtendit ſcri-
Num.34. ptura eum eſſe de ꝓgenie Salumith de tribu Dan, de quo Salumith in libro legitur Num. Patrẽ
Exod.35. verò eius tradũt fuiſſe Hebræũ de ſtirpe Ooliab de tribu Dan,qui cũ Beſeleel operatus eſt taber
naculũ. quòd aũt Tyriũ vocat,dicũt ex trãſlatione cõtigiſſe.[qui nouit operari in auro & argen
to,ære & ferro & marmore & lignis, in purpura quoq; & hyacintho]i. lana aut laneo panno [&
byſſo]i.candidiſſimo ac ſubtiliſſimo lino,[& coccino]i.rubeo,[& qui ſcias cælare oẽm ſculptu-
ram,& adinuenire prudẽter quodcũq; in opere neceſſariũ eſt, cum artificibus tuis, & cũ artifici-
bus dñi mei Dauid patris tui. Triticũ ergo & hordeum & oleũ & vinũ,quæ pollicitus es dñe mi,
mitte ſeruis tuis.] ex hoc patet verũ eſſe quod dictũ eſt,ꝙ ſ. Salomon miſit regi Tyri etiam vinũ.
[Nos aũt cædemus ligna de Libano,quot neceſſaria habueris,& applicabimus ea ratibus per ma
re in Ioppe,tuum autẽ erit transferre ea in Hieruſalem. Numerauit igitur Salomon omnes viros

profe-

proselytos, qui erant in terra Israel, post dinumerationem quam dinumerauit David pater eius, & inuenti sunt centum quinquaginta tria millia, & sexcenti. Fecitq; ex eis septuaginta millia qui humeris onera portarent, & octoginta millia qui lapides de montibus cæderent, tria autem millia & sexcentos præpositos operum populi.] Hæc plana sunt, & in præfato 3.Reg.5. 6. 7.10. sunt tractata, vbi & spiritualitas huius requiratur capituli.

¶Explanatio capituli tertij: Et cœpit Salamon ædificare domum domini in Hierusalem. Articulus III.

DE expositione capituli huius atque sequentis, in quibus structura templi, pertinentiumq; ad illud describitur, multa essent dicenda, nisi tertio Regum in expositione sexti & septimi capitulorum, introducta iam essent: propter quod modò est pertranseundum. [Et cœpit Salamon ædificare domum domini in Hierusalem in monte Moria,] id est, visionis, quoniam altus erat, & ab eo vndique longè respiciebatur, in quo Abraham filium suum Isaac voluit sacrificare, appellauitque montem illum, Dominus videt. Hinc quoque mons ille dictus est mons visionis, id est, contemplationis, quoniam Abraham dominum vidit ibi, & dominus ipsum benignè ibi intuitus est, eiusque promptum animum approbauit, & obedientiam Abrahæ manifestauit ibidem. [qui demonstratus fuerat Dauid patri eius] Nam ibi vidit angelum cum euaginato gladio stantem, qui per Gad præcepit regi Dauid construere ibi altare, tuncq; cognouit Dauid Deum velle templum ædificari illo in loco, quemadmodùm in priori libro patuit. [in loco quem parauerat Dauid in area Ornam Iebusæi,] id est, in loco vbi area steterat, & per gyrum. [Cœpit autem ædificare mense secundo, anno quarto regni sui:] quia per annos præcedentes preparauit & procurauit materiam & necessaria alia. Porrò 3.Reg.6. habetur, in anno quarto mense Ziph, ipse est mensis secundus regni Salamonis: quod intelligendum est sic, quòd mensis ille fuit mésis secundus quarti anni regni Salamonis. [Et hæc sunt fundamenta quæ iecit] id est, exordia templi, quæ incepit [Salamon, vt ædificaret domum Dei, longitudinis cubitos in mensura prima 60.] i. longitudo templi fuit 60. cubitorum, sicq; iecit & fecit 60. cubitos longitudinis templi in prima mensura, i. secundum mẽsuram & formam sibi à Dauid patre suo præfixam: quia vt patuit in primo lib. Dauid monstrauit & docuit ac reliquit in scriptis Salamoni exemplar totius templi, & dimensionum ipsius, ac producendorum in ipso. [latitudinis cubitos 20.] fecit per manus artificum. Porticum verò ante frontem quę tendebatur in longum, iuxta mensurã latitudinis domus, cubitorum 20. Porrò altitudo 120. cubitorum erat.] 3.Reg.6. habetur, 30. cubitos in altitudine. Respondetur quòd altitudo à terra vsque ad primum tabulatum fuit 30. cubitorum, prout istud 3.Reg.6. pleniùs dictum & concordatum est. [Et deaurauit eam intrinsecùs auro mundissimo. domum quoque maiorem texit tabulis abiegnis] 3.Reg.6. sic legitur: Operuit domum lignis cedrinis, quomodò ergo hic dicitur, tabulis abiegnis? Item: Texit domum laquearib9 cedrinis. Ad quod respondere quis poterit, quod in eodem habetur 3.Reg.6. Texit pauimentum domus tabulis abiegnis, retorquendo verba huius capituli nunc inducta, ad illam domus maioris seu templi partem, quanquàm ad istud plenior habetur responsio ex alibi dictis. [& laminas auri obrizi affixit per totum.] prætacto 3.Reg. 6. fertur: Domum ante oraculũ operuit auro purissimo, nihilq; erat in templo quod non auro tegeretur. Itaque per aurum obrizum intelligitur aurum purissimum, vtpotè in sua natura sumptum, non mixtum nec immutatum. Vndè secundum Albertum, aurum obrizum dicitur quasi aurum obrude, quasi in sua dispositione relictum, non leuigatum. [Sculpsitq; in ea palmas, & quasi catenulas se inuicèm cõplectentes. Strauit quoq; pauimentum templi preciosissimo marmore decore multo. Porrò aurum erat probatissimum, de cui9 laminis texit domum, & trabes eius, & postes, & parietes, & ostia, & cęlauit Cherubim in parietibus. Fecit quoq; domum sctì sctõrum.] Hoc est quod 3.Reg.6. dictum atq; expositum est, fecit interiorem domum oraculi in sctũ sctõrum. Nempe domus sctì sctõrum, fuit interior & sacratior pars templi, in qua erãt arca & secũ reposita: sicq; domus sctì sctõrum, fuit ipsum sctũ sctõrum. [longitudinem iuxta latitudinem domus, cubitorum 20. & latitudinem similiter 20. cubitorum. Et laminis aureis texit eã, quasi talentis 600. Sed & clauos fecit aureos, ita vt singuli claui siclos qnquagenos appẽderent.] Per hos enim clauos tabulata laterum seu tabulæ parietũ aureis laminis connectebantur. [Cœnacula quoq;] quæ erant quasi solaria templi, in quibus reponebantur ornamenta sacerdotum & ministrorum templi, sacraq; vasa & plurima preciosa in cultu templi requisita, [texit auro. fecit etiam in domo sctì sctõrum Cherubim duos] qui stabant in interiori templi parte stabiliter. ideò subditur, [opere statuario,] i. sicut statuæ fieri solent, quæ dicuntur à stando, [& texit eos auro. Alæ Cherubim 20. cubitis extendebantur, ita vt vna ala haberet cubitos 5. & tangeret parietem domus, & altera quinq; cubitos habens, alam tangeret alterius Cherub. Similiter Cherub alterius ala 5. habebat cubitos, & tangebat parietem, & ala eius altera 5. cubitorum, alam Cherub alterius cõtingebat. Igitur alæ vtriusq; Cherubim expansæ erãt, & extẽdebantur

Gen.22.

2.Reg.24.
1.Par.21.22.

1.Par.28.

tur per cubitos 20.Ipsi aũt stabant erectis pedibus,& facies eorum erant versæ ad exteriorem domum.]Hæc Magister in hist.alijq; catholici sic exponunt,q; habebãt pedes obliquatos quasi ad ambulandum,& eleuatos,sicut videlicet in tripudijs habent hoĩes saltãdo iubilantes.Cui expositioni obijcit quidam,quia vt asserit,in Hebræo habetur,stabant super pedes suos.Veruntñ p̃tacta illa expositio aptior esse censet,& mysterio ampliùs congruit.Nam,vt fertur in Glossa,ideò stabant pedibus sic erectis,ad designandum,quia nos à mũdi huius peregrinationis ærumna erectos,ad suum desiderant venire consortium.Item ad figurandum omnium supernorum spirituum exuberantissimam iucunditatem.Potest autem esse quòd sermo Hebræus vtrunq; designet, sed Hieronymus in veriorem transtulit sensum,cui & aliæ translationes cõcordant.[Fecit quoq; velum ex hyacintho,purpura,cocco & bysso:] i.ex materijs horum quatuor colorum subtilibus & intextis,[& intexuit ei Cherubim.]Istud 3.Reg.6.omittitur,sicut & ibì dicit,quod hîc nõ habetur,videlicet de ostiolis ligni oliuarum.Fuitq; velum istud decoris gratia factũ,vt inter parietes deauratos holosericum hoc fulgeret,secundum Glossam, quod pependit ad parietem,q inter sctm̃ & inter sctm̃ sctõrum medius stetit,quod velum &tempore passionis dñicæ legitur scissum vel simile illi.[Ante fores etiam templi duas columnas,quæ 30.& 5.cubitos habebant altitudinis.Porrò capita earum 5.cubitorum,necnon & quasi catenulas in oraculo,& superposuit eas capitibus columnarum.]Quidam per oraculum intelligunt hîc porticum seu atrium templi, in quo atrio seu porticu erant columnæ,sicq; per catenulas istas accipiunt opus illud reticulatum & concatenatum,capitibus columnarum illarum appositum:sed qm̃ oraculũ non consueuit accipi in scripturis,nisi pro propiciatorio,ex quo procedebant diuina respõsa, vel pro sancto sancto sctõrum,in quo propiciatorium fuit cõtentum:ideo alij per catenulas in oraculo intelligũt opus reticulatum prætactum simile figuris,quæ in parietibus sancti sctõrum erant cælatæ instar concatenati &plectilis operis.Veruntñ istud videtur alienum à textu,in quo euidenter habetur, catenulas in oraculo,& non catenulas oraculi.Porrò oraculum vno modo est idem quod oratorium,i.locus orationis.Atrium aũt seu porticus,fuit locus orationis pro vulgo, & ita nunc sumitur.[Malogranata etiam centum,quæ catenulis interposuit. Ipsas quoq; columnas posuit in vestibulo templi,vnam à dextris,& alteram à sinistris.Eam quæ à dextris erat, vocauit Iachin: & quæ ad læuam,vocauit Booz.]Ista patent ex 3.Reg.6.

Pet.Cõ.hist. li.3.re.ca.11.

Hieronym⁹.

Mat.27. Mar.15. Luc.23.

¶Explanatio cap.4.Fecit quoque altare æneum. Art. 4.

NVnc agitur de instrumentis & vasis ac vtensilib⁹ diuini cultus in tẽplo. [Fecit quoq; altare æneum 20.cubitorum longitudinis,& 20.cubitorum latitudinis, & 10.cubitorum altitudinis.]Exo.27.legitur dominus Mosi præcepisse:Facies altare de lignis Sethim,quod habebit 5. cubitos in longitudine,& totidem in latitudine,i.quadrum seu quadrangulare,& tres in altitudine.Itaq; altare istud factum à Salamone per Hiram, in hoc conuenit cum altari illo Mosaico, q; vtrunq; fuit quadratum seu æqualis quantitatis in longitudine ac latitudine:sed differunt in multis,qm̃ istud fuit multo maius q̃ illud.Istud quoq; intùs plenum seu solidum,quia mansurum erat in vno loco:illud verò concauum,quia portatile.Illud etiam fuit intùs de lignis,istud ex lapidibus impolitis,iuxta legis præceptum in Exodo scriptum.Porrò vtrunque fuit æneis laminis tectum,propter ignis,sacrificia incendentis,calorem.Erat item sub altari hoc æneo Salamonis fouea magna,in quam decidebant cineres per foramen in medio altaris formatum, & sanguis q in altaris crepidinem fundebatur,decurrebat in eam.Interdum verò mundabatur fouea per fenestram,quæ erat ad orientem,vt Iosephus dixit,atq; vt in Scholastica fertur hist. Altare factum à Mose, propter reuerẽtiam sui in aliqua atrij parte est reseruatum:quod aliqui tradunt ibì mansisse vsq; euersionem factam per Romanos,imò etiam posteà,cùm gentiles in Hierusalem habitantes,fecerunt ex eo horologium sibi.[Mare quoq; æneum fusile] i.lauatorium, de quo 3.Reg. 7.dictum est,[10.cubitis à labio vsque ad labium rotundum per circuitum. Quinq; cubitos habebat altitudinis,& funiculus 30.cubitorũ ambiebat gyrum eius.Similitudo quoque boum erat subter illud.Et 10.cubitis quædam extrinsecùs cælaturæ, quasi duob⁹ versibus labium maris circumibant.Boues aũt erant fusiles,& ipsum mare super 12.boues impositum erat,quorũ tres respiciebant ad aquilonem,& alij tres ad occidentẽ.Porrò tres alij meridiẽ,& tres q reliqui erant,orientem,habẽtes mare superpositũ.Posteriora aũt boum erãt intrinsecùs sub mari. Porrò vastitas]i. grossitudo seu spissitudo[eius,habebat mensurã palmi.]Hoc est quod 3.Reg.7.dicitur:Grossitudo luteris,trium vnciarum erat. [&labium illius erat quasi labium calicis,vel repandi lilij,capiebatq; 3.millia metretas.Fecit quoq; cõchas decẽ, & posuit qnq; à dextris,& qnq; à sinistris.] Hoc est quod p̃allegato 3.Reg.7.legitur:Fecit quoq; 10.luteres æreos,& dicuntur cõchæ à cõcauitate, qm̃ luteres cõcaui erãt,in qb⁹ abluebant pedes & intestina aĩalium immolatitiorũ. Hinc subdit: [vt lauarent in eis oĩa quæ in holocaustum oblaturi erant.]aut etiam in sacrificia alia, sed holocaustum tanq̃ dignior hostia,specialiter exprimit.[Porrò sacerdotes in mari lauabant. Fecit autem

Pet.Cõ.hist. li.3.re.ca.18.

tem & candelabra aurea 10.] quæ stabant in exteriori parte templi, quæ dicitur sanctum vel sancta. de istis candelabris dictum est prætacto 3. Reg. 7. [secundum speciem quam iusserat fieri:] i. ad similitudinem candelabri facti à Mose, iuxta exemplar ei monstratũ ac iussum in monte. Attñ candelabra ista erant maioris quantitatis, q̃ illud Mosaicum, q̃uis fuerint eiusdẽ formæ aut schematis. ¶ Porrò de materia, forma, ornatu candelabri Mosis, scriptũ est Exo. 25. & 26. quæ longum est allegare, & difficilius intelligere sine elucidatione. [& posuit ea in templo, quinq; à dextris, & quinq; à sinistris. Nec non & mensas decem aureas fecit: & posuit eas in templo, qnq; à dextris & quinq; à sinistris.] Moses autem vnam fecerat auream mensam, quæ collocata est in exteriori templi parte, in medio harum decem mẽsarum. [Phialas quoq; aureas 100. fecit, & atrium sacerdotum.] de multiplici atrio templi, dictum est 3. Reg. 7. [& basilicam grandem] i. ædem notabilem seu aulam, in qua secundum glossam populus conuenit ad orandum, atq; ad audiendum verbum Dei, & erat extra atrium sacerdotum, secundum glossam. de præfato autem sacerdotũ atrio legitur 3. Reg. 6. Aedificauit atrium interiùs tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri, & ostia in basilica quæ texit ære. Porrò mare posuit in latere dextro contra orientem ad meridiem. Fecit aũt Hiram lebetes & creagras,] i. caldarias atq; fuscinulas, seu tridẽtes, [& phialas] i. scyphos. Omnium demum in isto cap. sequentium expositio, euidenter habetur ac posita est 3. Reg. 7. & aliqua indè habentur eiusdem lib. cap. 6. dicitur tñ hic. [Et compleuit omne opus regis in domo Dei, i. columnas duas, & epistylia & capita, & quasi quædam retiacula, quæ capita tegerent superepystilia. Malogranata quoq; 400. & retiacula duo, ita vt bini ordines malogranatorum, singulis retiaculis iungerentur, quæ protegerẽt epistylia & capita columnarum. Bases etiam fecit, & conchas quas superposuit basibus. Mare vnum, boues quoq; 12. sub mari, & lebetes, & creagras, & phialas. Omnia vasa] cultus diuini [fecit Salamoni Hiram pater eius in domo dñi ex ære mundissimo:] in quibus verbis Hiram vocatur pater Salamonis, q̃ñ Salamon eum quasi patrem venerabatur, propter ipsius excellentissimam artem, & diligentissimũ deuotumq; vsum artis ipsius, Vel ratione solicitudinis, quam Hiram gessit pro Salamone ad explendum magnificè omne opus ipsius, & item ratione paternæ dilectionis suæ ad Salamonẽ. [In regione Iordanis, fudit ea rex in argillosa terra inter Soccoth & Saredatha. Erat aũt multitudo vasorum innumerabilis, ita vt ignoraretur pondus æris. Fecitq; Salamon oĩa vasa domus Dei, & altare aureum, & mensas, & super eas panes propositionis. Candelabra quoq; cum lucernis suis, vt lucerent ante oraculum iuxta ritum ex auro purissimo, & florentia quædam & lucernas & forcipes aureos. Omnia de auro mundissimo facta sunt. Thymiateria quoq; & thuribula, & phialas, & mortariola ex auro purissimo, & ostia cęlauit templi interioris, i. in sctã sctõrum, & ostia templi forinsecùs aurea. Sicq; completum est omne opus quod fecit Salamon in domo dñi.] ¶ Postremò, in tẽplo Salamonis meritò aucta sunt quantitate, qualitate, & numero instrumenta & vasa cultus diuini, ita q̃ in eo fuit tam grande altare sacrificiornm, totq; candelabra, & tot mensæ, atq; tam innumerabilia vasa ampliùs q̃ in tabernaculo Mosis: & maximè Salamonis, plurimùm aucti & multiplicati. ¶ Spũalis quoq; oĩm horum intelligentia, 3. Reg. 6. & 7. est expressa. Dicunt quoq; expositores, q̃ templum Salamonis cum attinentijs suis & vasis atq; altaribus, potissimè factum est ad similitudinem tabernaculi Mosis, pſertim q̃tùm ad situm & formam ac diuisionem templi in duas partes, & alia multa. Nam & templum Salamonis situm erat ad occidentem, & istud clariùs innotescet, si quis diligẽter aduertat ea quæ in Exodo de tabernaculo Mosis & pertinẽtibus ad ipsum, conscripta sunt. Vndè & spiritalis sensus istorum in multis coincidit, prout 3. Regum 6. & 7. est inductum.

Heb. 8.
Exod. 25. 37.
Ex. 25. 26. 37.

¶ Expositio cap. 5. Intulit igitur Salamon oĩa quæ vouerat Dauid pater eius, argentum &c. Articulus V.

DEscripta templi cõstructione, recitatur dedicatio eius, & primò refertur, qualiter in illud sit arca domini introducta, & penè nihil habetur in isto capitulo, quod nõ tertij Regum octauo conscriptum sit atque expositum. [Intulit igitur Salamon omnia quæ vouerat Dauid pater eius, argentũ & aurum, & vniuersa vasa posuit in thesauris domus domini.] Post quæ] hoc est, completis quæ in præcedentibus duobus describuntur capitulis, [congregauit] Salamon oẽs [maiores natu Israel, & cunctos principes tribuum, & capita familiarum de filijs Israel in Hierusalem,] vt cum maiori reuerentia & generali deuotione templum dedicaretur, & arca transferretur in illud, [vt adducerent arcã fœderis domini de ciuitate Dauid quæ est Sion,] id est, tollerent eam de tabernaculo, quod Dauid ei tetenderat iuxta suum palatium. [Venerunt itaq; ad regem omnes viri Israel in die solenni mensis septimi. Cumq; venissent cuncti seniorũ Israel, portauerunt Leuitæ arcam:] q̃a hoc ad eorum spectabat officium: [& intulerunt eam] vsq; in atrium templi, non autem in sanctum, aut in sancta sanctorum, quò ingredi eis non licuit, sed illuc intulerunt eam sacerdotes inuolutam. [& oẽm paraturam] id est, apparatum [tabernaculi.] Hoc est quod

1. Par. 3. 4.
3. Reg. 6.

quod 3.Reg.8.asseritur:Portauerunt arcam fœderis & tabernaculum domini, quod per Mosen
iusserat dominus fieri,& omnia vasa sanctuarij. Nam ea quæ Moses fecit, tunc in templum Sala-
monis illata sunt.vndè subiungitur:[Porrò vasa sanctuarij quæ erant in tabernaculo, portaue-
runt sacerdotes cum Leuitis.]Tũc quippe tabernaculum Mosis fuit cum vasis suis repositum in
thesauris domus domini,& in templũ Salamonis perducta sunt.[Rex autem Salamon & vniuer-
sus cœtus Israel,& omnes qui fuerunt congregati ante arcam, immolabant arietes & boues, abs-
que vllo numero.Tanta enim erat multitudo victimarum.Et intulerunt sacerdotes arcam fœde
ris domini in locum suum,id est,ad oraculum templi,in sancta sanctorũ, subter alas Cherubim,
ita vt Cherubim expanderent alas suas super locum,in quo posita erat arca,& ipsam arcam tege
rent cum vectibus suis.Vectium autem quibus portabatur arca,quia paululùm longiores erant,
capita parebãt ante oraculum.Si verò quis paululùm fuisset extrinsecùs,eos videre non poterat.
Fuit itaque arca ibì vsque in præsentem diem.Nihilq; erat aliud in arca,nisi duæ tabulæ,quas po
suerat Moses in Horeb,quando legem dedit dñs filijs Israel egredientibus ex Aegypto. Egressis
autem sacerdotibus de sanctuario,]hoc est, de templo de quo exierunt, cùm arcam in suo loco
cõstituerunt.]omnes enim sacerdotes qui ibì inueniri poterant, sanctificati sunt:]id est, purga-
ti & aptati ad ad sua obsequia in dedicatione templi agenda. sanctificati sunt autem per orati-
ones,ieiunia,continentiam,vestium lotionem aut consimilia. [nec adhuc in illo tempore vices
1.Par.24.25. & ministeriorum ordo inter eos diuisus erat.In primo lib.est descriptum, qualiter Dauid sacer-
dotes, Leuitas & cantores distinxit,atque in suis fecit seruire obsequijs:sed nondum fuit hic or-
do diuisus per executionem in templo.Nondum quoque diuisus fuit tam plenè, vt consequen-
ter.Vel ideò dicitur istud,quia in templi dedicatione omnes pariter,non successiuè,deseruierũt,
ita q; pro tunc ordo successionis in seruiendo non seruabatur,sed propter inæstimabilem mul-
titudinem hostiarum,omnes occupati fuerunt,quia per manus eorum omnia illa offerebãtur iu
menta,& Leuitæ sacerdotibus ministrabant:omnes quoque in psallendo & personando fuerũt
cõcorditer ac pariter occupati,sicut subiungit:[tam Leuitæ q̃ cãtores,id est,& q sub Asaph erãt,
& qui sub Heman,& qui sub Idithun.]Isti em̃ erant tres principales cantores cæteris præsiden-
tes,sicut 1.Paral.24.expositum est.[filij & fratres eorum vestiti byssinis]i.albis & lineis vestibus,
[cymbalis,& psalterijs,& citharis concrepabant,stantes ad orientalem plagam altaris,& cum eis
*cãtores vel doctores. *sacerdotes 120.canentes tubis]non bellicis,sed festiualibus.[Igitur cũctis pariter,& tubis,& vo
ce,& cymbalis,& organis diuersi generis musicorum concinentibus, & vocem in sublime tol-
lentibus:]quod intelligendũ est,reddendo singula singulis,i.isto istud agente,& illo taliter con
crepante.[longè sonitus audiebatur.]Nam quidam ipsorum simul ore cantabant,& musicis in-
strumentis ludebant.hinc subditur,[ita vt cùm dominum laudare cœpissent & dicere, Confite-
Psalm.105. 106.107. mini domino quoniam bonus,quoniam in æternum misericordia eius: impleretur domus Dei
nube,ne possent sacerdotes stare & ministrare,propter caliginẽ.Compleuerat em̃ gloria dñi do-
mum Dei.]quod fuit certum indicium acceptationis diuinæ,qua Deus illorum deuotionem &
laudes ac sacrificia acceptauit,& gratiosæ præsentiæ suæ,qua & in illorum cordibus habitauit,
prout 3.Reg.8.diffusiùs fuit expositum.

¶Declaratio cap. 6. Tunc Salamon ait:Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine. Articulus VI.

Videns Salamon quàm gratiosè om̃ipotens suum acceptasset obsequium,& sacerdotum ac
Leuitarum,atque cantorum, totiusque plebis deuotionem, processionem, laudes & ho-
stias,exhilaratus in domino,in verba gratiarum actionis & orationis cum ingenti feruore pro-
rupit.Quicquid autem in isto continetur capitulo, penè totum habitum expositumque consi-
stit 3.Reg.8.ideircò pertranseundum,& pauca ibì non habita,nunc tangentur. [Tunc Salamon
ait:Dominus pollicitus est vt habitaret in caligine.Ego autem ædificaui domum nomini eius,vt
habitaret ibì in perpetuum.Et conuertit rex faciem suam,& benedixit vniuersę multitudini Isra
el.Nam omnis turba stabat intenta, & ait:Benedictus dominus Deus Israel, qui, quod loquutus
est Dauid patri meo,opere compleuit,dicens:A die qua eduxi populum meum de terra Aegy-
pti,non elegi ciuitatem de cunctis tribubus Israel, vt ædificaretur in ea domus nomini meo,ne-
que elegi quenquam alium virum,vt esset dux in populo meo Israel, sed elegi Hierusalem, vt sit
nomen meum in ea,& elegi Dauid,vt constituerem eum super populum meum Israel.Cumque
fuisset voluntatis Dauid patris mei,vt ædificaret domum nomini domini Dei Israel,dixit domi-
nus ad eum:Quia hæc fuit voluntas tua, vt ædificares domum nomini meo, benè quidem feci-
sti,huiuscemodi habendo voluntatem,sed non tu ædificabis mihi domum. Veruntamen filius
tuus,qui egredietur de lumbis tuis,ipse ædificabit domum nomini meo. Compleuit ergo do-
minus sermonem suum,quem locutus fuerat,& ego surrexi pro Dauid patre meo, & sedi super
thronũ Israel,sicut locutus est dñs,& ædificaui domũ nomini dñi Dei Israel,& posui in ea arcã,

in qua est pactum domini, quod pepigit cum filijs Israel. Stetit ergo coram altari domini] i. ante
altare holocausti in atrio, non eñ introiuit in templum ipsum, & ad altare incensi positum ibì,
cùm non esset sacerdos, [exaduerso vniuersæ multitudinis Israel:] i. ex opposito populi stantis in
atrijs deputatis. Verterat eñ faciem suam ad populum, iuxta illud 3. Reg. 8. Côuertit rex faciem
suam. [& extendit manus suas. Siquidem fecerat Salamon] per manus artificum [basim æneam] Iosep. lib. 7.
i. ærengeriam, [& posuerat eam in medio basilicæ,] i. atrij sacerdotum seu mundorum, vt qdam ant. Iu. ca. 3.
exponunt, quod & Iosephus vocat aulam seu basilicam grandem, & erat côtiguum atrio sacerdo
tum, in quo situm erat altare æneum holocaustorum. [habentem 5. cubitos longitudinis, & 5. la-
titudinis, & tres cubitos altitudinis.] sicq; in suis dimensionibus fuit æqualis altari holocausti fa
cto à Mose, vt Exo. 27. legitur. [Stetitq; super eam, & deindè flexis genibus côtra vniuersam mul
titudinem Israel, & palmis in cælum leuatis, ait: Dñe Deus Israel, non est similis tuî Deus in cælo
& in terra, q custodis pactum & misericordiã cum seruis tuis, q ambulant coram te in toto corde
suo, q præstitisti seruo tuo Dauid patri meo, q̃cunq; locutus fueras ei, & quæ ore ꝓmiseras, opere
complesti, sicut & præsens tempus probat. Nûc ergo dñe Deus Israel, imple seruo tuo patri meo
Dauid quæcunque locutus es, dicens: Non deficiet ex te vir coram me, qui sedeat super thronum
Israel, ita tamen, si custodierint filij tui vias meas, & ambulauerint in lege mea, sicut & tu ambula
sti coram me. Et nûc domine Deus Israel, firmetur sermo tuus, quem locutus es seruo tuo Dauid.
Ergò ne credibile est, vt habitet Deus cum hominibus super terrã? Si cælum & cæli cęlorum non
te capiunt, quãto magis domus ista quam ædificaui? Sed ad hoc tantùm facta est] domus ista seu
templum, [vt respicias] per approbationem & exauditionem [orationem serui tui, & obsecrati-
onem eius domine Deus meus, & exaudias preces, quas fundit famulus tuus coram te, vt aperias
oculos tuos super domum istam diebus ac noctibus, super locum in quo pollicitus es, vt inuo-
cetur nomen tuum, & exaudires orationem quam seruus tuus orat in eo, & exaudias preces famu
li tui & populi tui Israel.] Suprà Salamon dixit, sed ad hoc tantùm, vt adoleatur incẽsum coram 2. Par. 2.
illo. Itaque sicut ibì per incensi adolitionem, sic hîc per orationis exauditionem subintelligun-
tur alij actus qui exercebantur in templo, propter quos ibì fiendos fuerat factũ. Porrò qui ex fer-
uentissimo loquuntur affectu, frequenter abrumpunt verba, ita vt aliquid subintelligere sit ne-
cesse, sicut Cant. 7. asserit sponsa: Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius. [Quicunque oraue-
rit in loco isto, exaudi de habitaculo tuo, i. de cælis, & propiciare. Si peccauerit quispiã in proxi
mum suum, & iurare contra eum paratus venerit, seq; maledicto constrinxerit corã altari in do-
mo ista, tu audies de cælo, & facies iudicium seruorum tuorum, ita vt reddas iniquo viam suam
in caput proprium, & vlciscaris iustum, retribuens ei secundum iustitiam suam. Si superatus fue
rit populus tuus Israel ab inimicis, (peccabunt eñ tibi) & conuersi egerint pœnitentiam, & obse
crauerint nomen tuum, & fuerint deprecati te in loco isto, tu exaudies de cęlo, & propiciare pec
cato populi tui Israel, & reduc eos in terram, quam dedisti eis & patribus eorũ. Si clauso cælo plu
uia non fluxerit propter peccata populi tui, & deprecati te fuerint in loco isto, & confessi nomi-
ni tuo, & conuersi à peccatis suis, cùm eos afflixeris, exaudi de cælo dñe, & dimitte peccata seruis
tuis, & populi tui Israel, & doce eos viam bonam, per quam ingrediantur. Et da pluuiam terræ,
quam dedisti populo tuo ad possidendum. Fames si orta fuerit in terra, & pestilẽtia, & ærugo, &
locusta, & bruchus, & hostes vastatis regionibus portas obsederint ciuitatis, omnisq; plaga & in-
firmitas presserit, si quis de populo tuo Israel fuerit deprecatus, cognoscens plagam & infirmita
tem suã, & expãderit manus suas in domo hac, tu exaudies de cælo, de ſublimi s. habitaculo tuo,
& propiciare, & redde vnicuiq; secundum vias suas, quas nosti eum habere in corde suo. Tu eñ
solus nosti corda filiorum hominum, vt timeant te, & ambulent in vijs tuis cunctis diebus, quibꝰ
viuunt super faciem terræ, quam dedisti patribus nostris. Externum quoq; q non est de populo
tuo Israel, si venerit de terra longinqua, propter nomen tuum magnũ, & propter manũ tuam ro-
bustam, & brachiũ tuum extentũ, & adorauerit in loco isto, tu exaudies de cælo firmissimo habi-
taculo tuo, & facies cuncta pro quibus inuocauerit te ille peregrinus, vt sciant omnes populi ter
ræ nomen tuũ, & timeant te, sicut populus tuus Israel, & cognoscãt quia nomen tuũ inuocatum
est super domũ hanc, quam ædificaui nomini tuo. Si egressus fuerit populus tuus ad bellũ contra
aduersarios suos, per viam in qua miseris eos, adorabũt te côtra viam in qua ciuitas hæc est, quam
elegisti, & domũ quam ędificaui nomini tuo, vt exaudias de cælo preces eorũ & obsecrationem,
& vlciscaris. Si aũt peccauerint tibi, (neq; eñ est homo qui non peccet) & iratus fueris eis, & tra-
dideris eos hostibus, & captiuos eos duxerint in terrã longinquam, vel certè quæ iuxtà est, & con
uersi in corde suo, in terra ad quam captiui ducti fuerant, egerint pœnitentiam, & deprecati te fu
erint in terra captiuitatis suæ, dicentes: Peccauimus, iniquè fecimus, iniustè egimus, & reuersi fu
erint ad te in toto corde suo, & in tota anima sua, in terra captiuitatis suæ, ad quã ducti sunt, ado
rabũt te contra viã terræ suæ, quam dedisti patribꝰ eorum, & vrbis quã elegisti, & domus quam
ædi-

ædificaui nomini tuo, vt exaudias de cælo, hoc est, de firmo habitaculo tuo preces eorum, & facias iudicium, & dimittas populo tuo quanuis peccatori. Tu es enim Deus maus. Aperiantur quęso oculi tui, & aures tuæ intentæ sint ad orationem quæ fit in loco isto. Nunc igitur cõsurge dñe Deus in requiem tuam,]i. in templo isto dignanter habitare decæterò velis, & illud gratiosè ingredere, in qno est sedes tua, videlicet propiciatorium, & quod factum est vt requiescas in ipso, id est, per pietatis tuæ effectus ostendas te inuariabilem & incircunscriptibilem Deum ibì adesse. [tu & arca fortitudinis tuæ,]i. arca fœderis, in qua erant tabulæ testamenti, in quibus scriptua
Heb.9. fuit decalogus: quæ dicitur arca fortitudinis Dei, quia per eam omnipotentiam suam frequen-
2.Reg.8. ter monstrauit per miraculosos effectus, sicut in percussione Oza & Bethsamitarum, & in plaga
1.Par.13. tinne Philistinorum. In desiccatione quoq; Iordanis, deiectinneq; murorum Ierichuntinorum.
1.Reg.6.
1.Reg.5. Per eam etiã benedixit Obededom & alijs multis. Sed cur Salamon ista orauit, cũm iuxta histo-
Iosue.3.6 riæ ordinem, iam facta fuerit dedicatio templi, & Deus suum gratiosum ingressum in templum
2.Reg.6. monstrauerit per nubis introitum? Arca quoq; iam fuit ibì in sancto sctõrum reposita. Rñdetur
ꝙ ista orauit, quatenùs Deus effectus suos gratiosos cõseruaret & augeret in templo, & arcam stabiliret ibidèm, ne tolleretur sicut iam fuit ablata de Galgala, de Nobe, de Cariathiarim & Gabe-
2.Par.7. on. Vndè in exordio sequentis capituli legitur, ꝙ oratione ista completa, ignis descẽdit de cælo & deuorauit holocausta & victimas, & maiestas dñi impleuit domũ, videlicet magìs q̃ antè. Dicunt tñ Hebræi, ꝙ sacerdotibꝰ volẽtibus templum intrare cum arca, ianuę tẽpli se cõtrà eos clau-
2.Par.5. serunt, propter quod Salamon verba ista orauit. sicq; referenda esset ista oratio ad præinducta superiora de arcæ inductione ad lncum suum. Addunt quoq;, ꝙ sacerdotes tunc cecinerunt Psal. 131. s. Memento domine Dauid, quatenùs ianuæ aperirentur. Cumq; venissent ad illum versiculũ, propter Dauid seruum tuum, i. propter merita eius non auertas faciem Christi tui, i. preces Salamonis vncti in regem, orantis pro ianuarum apertione, non spernas, sed impleas, ostia reserabantur. [Sacerdotes tui domine Deus induãtur salntem,] i. salubriter conuersentur & prosperentur in te, quatenùs eorum obsequium tibi complaceat, & pnpulus adiuuetur ac ædificetur per eos. Ideò pro sacerdotibus specialiter exorauit. Nam & in veteri test. cuius sacerdotium fuit carnale, rex sacerdotibus fuit superior, quemadmodùm apud Gentiles. [& sancti tui]i. fideles tibi deuoti, specialiter cantores & Leuitæ tibi consecrati, [lætentur in bonis,]i. actibus virtuosis, & in do-
Hiere.9. nis ac beneficijs tuis, omnia finaliter ordinando ad te, atq; in te principaliter gloriando, iuxta il-
1.Cor.1. lud: Qui gloriatur, in dño glorietur. [Dñe Deus meus, ne auertas faciem Christi tui]i. meam prę-
2.Cor.10. sentiam ne repellas, nec preces meas despicias. Hoc Salamnn deprecatus est pro seipso, qui erat Christus Dei, i. vnctus in regem ex ordinatione diuina. Vndè de Iob dñs dixit: Faciem eius susci-
Iob.42. piam. In nouo aũt testamento vnusquisq; fidelium vnctus est, & Christus Dei pntest aliquo modo vocari. [Memento misericordiarum Dauid serui tui.]hoc est, sicut valdè misericorditer egisti cum Dauid, ita fac mecum, memorq; sis operũ pietatis Dauid patris mei quę fecit, vt si non meis, saltem meritis eius exaudias me.

¶ Declaratio cap. 7. Cumq; complesset Salamon fundens preces. Ar. 7.

NVnc recitat qualiter neus per facta & verba testatꝰ est Salamoni, se exaudisse preces ipsius. [Cumq; complesset Salamon]suam orationem totalem, [fundẽs preces]quia in eius totali
3.Reg.8. oratiõe multa puncta, pro quibus orauit, continebantur: [ignis descendit de cælo,]iuxta expo-
2.Par.21. sitionem præhabitam in primo lib. quia de aereo cælo descendit angelico famulatu, cùm tñ naturale sit igni ascendere. [& deuorauit]i. omninò cõsumpsit intensissimo suo calore, [holocausta]i. sacrificia ad diuinæ maiestatis reuerentiam immolata, ad hoe ꝙ incenderentur igne, q erat in altari holocaustorum. [& victimas]pacificas, quæ non consueuerũt totaliter inflammari, sed & vna earum pars. Istud fuit certum indicium, ꝙ dñs acceptauit oratiões, cultum & hostias Sala-
Gen.4. monis ac ministrorum tẽpli & plebis, sicut contigerat in sacrificijs Abel & Gedennis ac Manuę,
Iud.6.13 Aaron quoq; & filiorum eius, quando consecrati fuerũt. [& maiestas domini impleuit domum]
Leuit.10. id est, nubes præclara, quæ fuit effectus & signum omnipotentiæ Dei & gratiosæ suæ præsentiæ, ingressa est templum, imò & partim operuit illud, quemadmodùm in erectione prima tabernaculi Mosis, iuxta illud Exo. 40. Operuit nubes tabernaculum testimonij, & gloria domini impleuit illud, nec poterat Moses ingredi tectum fœderis. [Nec poterant sacerdotes ingredi templum domini, eo quòd implesset maiestas domini templum domini.] ¶ Denique prætacta combustio sacrificiorum ab igne illo cælesti, intelligenda videtur de sacrificijs positis super altare, non de cæteris omibus, de qbus panlopòst subdetur: [Sed & omnes filij Israel] ibì præsentes, [videbant descendentem ignem, & gloriam domini supra dnmum:]id est, nubem præfatam operientẽ templum, ita quòd pars nubis descendit atque introijt templum, præsertim per iannam eius, quemadmodùm sub Mose factum est, secundum illud Exo. 32. Ingresso illo tabernaculum fœderis, descẽdebat columna nubis, & stabat ad ostium. Vndè constat verum esse quod de opertione tem-

pli Salamonis à nube, iam tetigi.[Et corruētes proni in terram]id est, toto corpore se ad diuinę maiestatis reuerentiā ꝓsternētes[sup pauimentū stratū lapide,]i. lapidibus cōplanatum:& hoc fuit pauimentū atrij vbi stabāt, & hoc pauimentū vocaᵗ hic terra:nā lapis q̄uis sit mixtū, tñ terra prædominatur in eo,& in scripturis terra frequenter pro quocunque mixto terreno accipitur, sicut cùm dicitur:Quid superbit terra & cinis?[& laudauerunt & adorauerunt dominum]adora Ecci.10.
tione latriæ interiori & exteriori, vtpotè mente & corpore,[quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius. Rex autem & omnis populus immolabant victimas coram domino. Mactauit igitur]id est, per manus sacerdotum occidit,& obtulit[rex Salamon hostias boum 22.millia, arietum 120.millia.]Istud 3.Reg.8.expositum est.[Et dedicauit domum Dei rex & vniuersus populus.]hoc est,per manus pontificis & sacerdotum ei subministrantium consecrauerunt templum,& atria eius atque altaria.pontifex autem fuit Sadoc.[Sacerdotes autem stabant in officijs suis]distinctè & ordinatè, sicut à Dauid per familias suas erāt distincti:[& Leuitæ in organis carminum domini, quæ fecit Dauid rex ad laudandum dominum,quoniam bonus, quoniā in æternum misericordia eius.]id est, Leuitæ in manibus suis habebant diuersa musica instrumēta,cum quorum sonitu simul & ore cantabant cantica spiritualia à Dauid ex inspiratione spiritus sancti edita & conscripta, vtpotè psalmos. ideò subditur:[hymnos Dauid canētes per manus suas.]per 1.Par. 24.25.
quas ludebant in musicis instrumentis. Ex his verbis videtur argumentum non minimum elici 26.
posse,quòd omnes psalmi à Dauid compositi sint. [Porrò sacerdotes canebant tubis ante eos, cunctusque Israel stabat, sanctificauit quoque Salamon medium atrij ante templū domini. Obtulerat enim ibi holocausta,& adipes pacificorum,quia altare æneum quod fecerat,non poterat 3.Reg.3.
sustinere holocausta & sacrificia & adipes pacificorum.Fecit ergo Salamon solennitatem in tempore illo septem diebus, & om̄is Israel cum eo, ecclesiā magna valdè, ab introitu Hemath, vsque Leui.23.
ad torrentem Aegypti.]Hoc tertio lib.Regum expositum est vsque ad id, [Fecitque die octauo R.Paulus
collectam:]quod de congregatione pro necessarijs templi exponitur, prout in Leuitico clariùs dictum est,& Thomas in prima secundæ ita exponit, alijque communiter. Ideò reprobatio qua R.Paulus Lyram de hac expositione sæpiùs reprehēdit,non præualet.[eo quòd dedicasset altare septem diebus,& solennitatem celebrasset diebus septem.Igitur in die 23.mensis septimi,dimisit populos ad tabernacula sua, lætantes atque gaudentes super bono quod fecerat dominus Dauid,& Salamoni,& Israel populo suo.Compleuitq; Salamon domum domini] scilicet tem- 3.Reg.3.8.
plum,[& domum regis]id est, palatium suum regale,[& omnia quę disposuerat in corde suo,vt faceret in domo domini,& in domo sua.]in quibus fecit varia vtensilia, ornamenta,& cōsimilia. Fecit autem domum suam infra 13.annos,& templum in annis 7.& per domum regis, intelliguntur tria regalia ædificia quæ fieri iussit,hoc est, palatium suum, & domus quam fecit suæ primæ 3.Reg.7.
& principali vxori filiæ Pharaonis,& domus saltus,prout ista tertio lib.Regum plenius sunt prolata.[& prosperatus est.Apparuit autem ei]Salamoni,[dominus nocte,& ait:Audiui oratiōem tuam.]Tertio Regum narratur, qualiter dominus apparuit Salamoni, durante adhuc tēpli ędi- 3.Reg.6.
ficatione,contestans sibi placere illam constructionem.Hic verò describitur, qualiter ei apparuit, atque loquutus sit templo iam ædificato.[& elegi locum istum] videlicet, montem Moria, seu templum in eo constructum,[mihi in domum sacrificij:]qa oblationes fiebant in atrio,orationes quoque & laudes Dei,quæ sunt spiritualia sacrificia,agebantur in templo.[Si clausero cęlum,& pluuia non fluxerit,& mandauero & præcepero locustæ,vt deuoret terram,& misero pestilentiam in populum meum,cōuersus autem populus meus,super quos inuocatum est nomen meum,deprecatus me fuerit,& exquisierit faciem meam,& egerit pœnitentiam à vijs suis pessimis,& ego exaudiam de cælo, & propicius ero peccatis eorum, & sanabo terram eorum. Oculi quoque mei erunt aperti,& aures meæ erectæ ad orationem eius,qui in loco isto orauerit. Elegi enim & sanctificaui locum istum, vt sit nomen meum ibi in sempiternum.] hoc est, iugiter per omne tempus veteris test.habitem,inuocer,& colar ibidèm.[& permaneāt oculi mei]id est,pietatis meæ respectus operetur,[& cor meum]hoc est,intellectus seu sapientia mea clemēter agat atque exaudiat[ibi cūctis diebus.]nisi per vestra peccata ponatur obstaculum. sic enim sub conditione intelligendæ erant promissiones huiusmodi.Illa quoque promissio interdum implicitè innuebatur, quandoque explicitè promebatur, quemadmodùm in verbis sequentibus:[Tu quoque si ambulaueris coram me, sicut ambulauit Dauid pater tuus,& feceris iuxta omnia quę præcepi tibi,& iustitias meas iudiciaque seruaueris, suscitabo thronum regni tui, sicut pollicitus sum Dauid patri tuo, dicens:Non auferetur de stirpe tua vir, qui non sit princeps in Israel. Si autem auersi fueritis,& dereliqueritis iustitias meas,& præcepta mea quæ proposui vobis,& abeuntes seruieritis dijs alienis,& adoraueritis eos, euellam vos de terra mea, quam dedi vobis,& domum hanc quam ædificasti nomini meo, proijciam à facie mea,&tradam eam in parabolam, & in exemplum cunctis populis,& domus ista erit in prouerbium vniuersis transeuntibus,&di-

cent stupétes: Quare fecit dominus sic terræ huic,& domui huic? Respódebuntq́; Quia reliquerunt dominum Deum patrum suorum, qui eduxit eos de terra Aegypti,& appræhenderunt deos alienos,& adorauerunt eos,& coluerunt, idcircò venerunt super eos vniuersa hæc mala.] Totus hic passus 3.Reg.9. expositus est.

¶Elucidatio cap.8. Expletis autem 20. annis. Art. 8.

PRosperitas Salamonis in ędificijs, diuitijs, victorijs, familijs, deuotio quoque eius in diuinis,& prudentia eius in vtrisque, videlicet in humanis atque diuinis, hîc recitatur,& prima pars huius capituli 3.Reg.9. exposita est, paucis demptis. [Expletis autem annis 20. postquàm ædificauit Salamon domum domini & domum suam, ciuitates quas dederat Hiram Salamoni, ædificauit,& habitare fecit ibi filios Israel.] 3.Reg.9. habetur, quòd ipse Salamon dedit regi Hiram 20. oppida in terra Galilææ: hic verò insinuatur, quòd & ipse Hiram dederit Salamoni aliquas vrbes, quas Salamon ædificauit, eas reparando & meliorando siue augendo, in quibus Israelitas fecit morari, vt sic cultus veri Dei dilataretur. Nam & in oppidis quæ contulit regi Hiram, manserunt filij Israel commorantes, quàuis oppida illa essent sub ditione regis illius gentilis, qui tamen coluit Deum verum. [Abijtq́; in Hemath Soba,& obtinuit eam. Et ædificauit Palmiram in deserto,& alias ciuitates munitissimas ædificauit in Hemath. Extruxitq́; Bethhoron superiorē & Bethhoron inferiorem, ciuitates muratas, habentes portas & vectes & seras.] de quibus Iosu.16. 18. 21. legitur. Porrò 3.Reg.9. non fit mentio, nisi de Bethhoron inferiore,& dicitur vna superior alia vel situ, vel dominatu. [Balaath etiam,& omnes vrbes firmissimas, quæ fuerunt Salamonis, cunctasq́; vrbes quadrigarum & vrbes equitum. Omnia quæcunq; voluit, fecit rex Salamon atque disposuit. ædificauit in Hierusalem,& in Libano,& vniuersa terra potestatis suæ. Omnem populum qui derelictus fuerat de Hethæis & Amorrhæis & Pherezæis & Heuęis & Iebusæis, qui non erant de stirpe Israel, de filijs eorum,& de posteris, quos non interfecerant filij Israel, subiugauit Salamon in tributarios, vsque in diem hanc. Porrò de filijs Israel non posuit vt seruirent operibus regis. Ipsi enim erāt viri bellatores,& duces primi, principes quadrigarum & equitum eius. Omnes autem principes exercitus regis Salamonis fuerunt 250. qui erudiebant populū.] Vnus fuit post regem supremus totius exercitus princeps, videlicet Banaias, qui vices suas interdum cōmisit filio suo, sub principe illo communi fuerunt principes iam pręfati, quorum aliqui pluribus, aliqui pauciorib⁹ præfuerunt, secundum quod quidam erant tribuni, quidam centuriones, quidam quinquagenarij. Veruntamen 3.Reg.9. asseritur, Erant autem principes super omnia opera Salamonis, præpositi 550. nec est contradictio in his, quoniam ibi est sermo de principibus, qui statutis operibus, id est, operarijs imperabant, hîc verò de principibus exercitus. [Filiam verò Pharaonis transtulit de ciuitate Dauid in domum quam ædificauerat ei. Dixit enim rex: Non habitabit vxor mea in domo Dauid regis Israel, eo quòd sanctificata sit,] id est, Deo quodammodò consecrata domus Dauid, [quia ingressa est in eam arca domini.] Intulit enim eam Dauid in tabernaculum præparatum infra septa palatij situm,& ibi iugiter ministri, Leuitę & cantores diuino cultui erant intenti. propter quod tota domus Dauid fuit exindè quodammodò consecrata. [Tunc obtulit Salamon holocausta domino super altare domini, quod extruxerat ante porticū, vt per singulos dies offerretur in eo, iuxta præceptū Mosis, in sabbatis,& in Calendis,& in festis diebus ter per annum, id est, in solennitate azymorum,& solennitate hebdomadarum,& in solennitate tabernaculorum. Et constituit iuxta dispositionem] id est, ordinatiōem ac iussionem [Dauid patris sui, officia sacerdotum in ministerijs suis,& Leuitas in ordine suo, vt laudarent & ministrarent coram sacerdotibus iuxta ritum vniuscuiusque diei,& ianitores in diuisionibus suis, per portam & portam. Sic enim præceperat Dauid homo Dei. Nec pretergressi sunt de mandatis regis, tam sacerdotes quàm Leuitæ, ex omnibus quæ præceperat] id est, sacerdotes & Leuitas, cantores & ianitores ordinatè distinxit, diuisit & suis tēporibus fecit seruire in templo, nunc istos, nunc illos, iuxta quod Dauid suprà primo lib. à cap.23. inclusiuè vsque ad cap. 27. exclusiuè instituisse describitur. [Et in eustodijs] id est, repositorijs & ædibus [thesaurorum] suorum [omnes impensas] id est, necessarios sumptus & requisitas materias pro templi ædificatione [præparatas habuit Salamon ex eo die quo fundauit domum domini vsque in diem quo perfecit eam.] sicque iuxta

Luc.14. euangelicam Christi parabolam sapienter se habuit, quoniam volēs domum ædificare, priùs sedēs cogitauit & pparauit necessarios sumptus. [Tunc abijt Salamon in Asiongaber,& in Eloth, ad oram maris rubri, quæ est in terra Edom. Misit ergo ei Hiram per manus seruorum suorum naues & nautas gnaros maris,& abierunt cum seruis Salamonis in Ophir. Tuleruntq́ue indè 450. talenta auri,& attulerunt ad regem Salamonem.] Hoc est quod legitur 3.Reg. 9. Classem quoq; fecit rex Salamon in Asiongaber, quod ibi expositum est. Illuc ergo abijt Salamon nauigio, quia

Iose.lib.8. antiq.ca.6. seruos suos illuc direxit, non tamen appáret quòd personaliter illuc profectus sit, nisi fortè ad visitandum suum socerum Pharaonem, aut prælij causa, vel ratione solatij. Nempe vt Iosephus, pte-

testatur,& in Scholastica fertur historia,Salamon vltra fines terræ promissionis vrbes plurimas occupauit,auxiliante ei Pharaone præfato. Pet.Cō.hist. li.3.re.ca.25.

¶Expositio cap.9.Regina quoque Saba,cùm audisset famam Salamonis.

Articulus IX.

Regina quoque Saba,cùm audisset famam Salamonis, venit vt tétaret eum in ænigmatibus in Hierusalem,cum magnis opibus & camelis,qui portabant aromata & auri plurimũ,gemmasque preciosas.Cumque venisset ad Salamonem,loquuta est ei quæcunq; erant in corde suo. Et exposuit ei Salamon omnia quæ proposuerat, nec quicquam fuit, quod non perspicuum ei fecerit.Quæ postquàm vidit sapientiam Salamonis,& domum quam ædificauerat, necnon & cibaria mensæ eius,& habitacula seruorum,& officia ministrorum eius,& vestimenta eorum,pincernas quoque & vestes eorum,& victimas quas immolabat in domo domini, non erat præ stupore vltrà in ea spiritus.Dixitq; ad regem:Verus est sermo quem audieram in terra mea de virtutibus & sapientia tua.Non credebam narrantibus,donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem,vix medietatem sapientiæ tuæ mihi fuisse narratam.Vicisti famam virtutibus tuis. Beati viri tui,& beati serui tui hi qui assistunt coram te omni tempore,& audiunt sapientiam tuam.Sit dñs Deus tuus benedictus, qui voluit te ordinare super thronum suum regem dñi Dei tui.Quia diligit Deus Israel,& vult seruare eum in æternum:idcircò posuit te super eum regem, vt facias iudicia atque iustitiam. Dedit autem regi 120. talenta auri, & aromata multa nimis,& gemmas preciosissimas.Non fuerunt aromata talia,vt hęc quæ dedit regina Saba regi Salamoni. Sed & serui Hiram cum seruis Salamonis attulerunt aurum de Ophir, & ligna Thyina, & gemmas preciosissimas, de quibus fecit rex, de lignis scilicet thyinis, gradus in domo domini,& in domo regia,citharas quoque & psalteria cantoribus. Nunquàm visa sunt in terra Iuda ligna talia.Rex autem Salamon dedit reginæ Saba cuncta quæ voluit & postulauit,& multo plura quàm attulerat ad eum.Quæ reuersa,abijt in terram suam cum seruis suis.Erat autem pōdus auri quod afferebatur Salamoni per singulos annos,666.talenta auri,excepta ea summa,quam legati diuersarum gentium & negociatores afferre consueuerant, omnesque reges Arabiæ,& satrapæ terrarum,qui comportabant aurum & argentum Salamoni.Fecit igitur Salamon rex ducentas hastas aureas,de summa sexcentorum aureorum,quæ in singulis hastis expendebantur.Trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum,quibus regebantur singula scuta.Posuitque ea rex in armamentario,quod erat consitum nemore.Fecit quoque rex solium eburneum grande, & vestiuit illud auro mundissimo.Sex quoque gradus quibus ascendebatur ad solium,& scabellum aureum,& brachiola duo altrinsecùs,& duos leones stantes iuxta brachiola, sed & alios duodecim leunculos,stātes super sex gradus ex vtraq; parte. Non fuit tale solium in vniuersis regnis. Oĩa quoque vasa conuiuij regis,erant aurea,& vasa domus saltus Libani ex auro purissimo. Argentum enim in diebus illis pro nihilo reputabatur.Siquidem naues regis ibant in Tharsis cum seruis Hiram,semel in annis tribus,& deferebant indè aurum & argentum & ebur & simias & pauones.Magnificatus est igitur Salamon super omnes reges terræ prædinitijs & gloria. Omnesque reges terrarum desiderabant videre faciem Salamonis,vt audirent sapiētiam,quam dederat Deus in corde eius.Et deferebāt ei munera,vasa argētea & aurea, vestes & arma & aromata,equos & mulos per singulos annos.Habuit quoque Salamon 40.millia equorum in stabulis, & curruum equitumque 12.millia.Cōstituitque eos in vrbibus quadrigarum, & vbi erat rex in Hierusalem. Exercuit etiam potestatem super cunctos reges à flumine Euphrate,vsque ad terram Philistinorum,id est,vsque ad terminos Aegypti.Tantamque copiam præbuit argenti in Hierusalem,quasi lapidum.Et cedrorum tantam multitudinem velut sycomororũ,quæ gignuntur in campestribus. Adducebantur autem ei equi de Aegypto,cunctisque regionibus. Reliqua autem operum Salamonis priorum & nouissimorum, scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis.In visione quoque Addo Videntis contra Hieroboam filium Nabat. Regnauit autem Salamon in Hierusalem super omnem Israel 40. annis, dormiuitque cum patribus suis. Et sepelierunt eum in ciuitate Dauid. Regnauitque Roboam filius eius pro eo.] Sententia istius cap.tota continetur atque exposita est 3.Regum cap.10.nisi quòd ibi dicitur, Fecit rex Salamon ducenta scuta de auro puro,& trecentas peltas de auro probato.Hîc autem habetur,Fecit rex Salamon ducentas hastas aureas,trecenta quoque scuta aurea.Itaque quod in Regum de hastis omittitur, hîc suppletur.Similiter quod ibì de trecentis peltis narratur, hoc loco siletur:nec contradictio est in eo,quòd ibì ducenta,hîc verò trecenta scuta aurea exprimuntur, quoniam numerus maior minorem includit, nec minor absoluté positus, numerum excludit maiorem.Hoc quoque sciendum,quòd nec hastæ,nec scuta, nec peltæ erant in toto ex auro, sed intùs erant de materia alia, & foris aureis laminis preciosis & grossis operta:propter quod non solùm deaurata, sed & aurea nuncupātur,& hoc ex textu isto ostenditur, quo habetur: Trecenta quoque scuta aurea, 3.Reg.10.

trecentorum aureorum quibus tegebantur scuta singula. Similiter de hastis hic fertur, Fecit ducentas hastas aureas, de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebatur. Nec enim ex aureis illis tota materia hastæ cõstabat. Reliqua verò operum Salamonis priorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, qui fuit de loco
3.Reg.14. seu oppido Silo, in visione quoque Addo Videntis, id est, prophetæ qui vaticinatus est cõtra Hieroboam, qualiter ipse & sua perirent posteritas propter scelera sua. Præallegati autem libri non
R.Paulus supersunt apud Hebræos, nec apud catholicos, nec verum est quod Rabbi Paulus ait, Per librum Nathan probabiliter posse intelligi secundum & tertium libros Regum, vt in expositione primi libri ostensum est, præsertim quoniam 3.Reg.12. legitur: Reliquum autem verborum Salamonis & omnia quæ fecit, & sapiētia eius, scripta sunt in libro verborum Salamonis. Si autem Nathan librum illum Regum tertium edidisset, nõ diceretur hoc loco, quòd vniuersa opera eius reliqua scripta sint in verbis Nathan, cùm & Nathan, secundum istam opinionem, dicat ea scripta in libro verborum Salamonis.

¶Expositio cap.10. Profectus est autem Roboam in Sichem. Art. 10.

PRæsens capitulum recitat, qualiter Salamone defuncto, facta sit Israelitici regni diuisio, eo quòd filius eius Roboam insipienter & durè locutus sit populo. [Profectus est autem Roboam in Sichem. (Illuc enim cunctus Israel conuenerat, vt constituerent eum regem.) Quod cùm audisset Hieroboam filius Nabat, qui erat in Aegypto, (fugerat quippe illuc ante Salamonē) statim reuersus est. Vocaueruntque eum, & venit cum vniuerso Israel, & loquuti sunt ad Roboam, dicentes: Pater tuus durissimo iugo nos pressit, tu leuiora impera patre tuo, qui nobis imposuit grauem seruitutem, & paululū de onere subleua, vt seruiamus tibi. Qui ait: Post tres dies reuertimini ad me. Cumque abijsset populus, inijt consilium cum senibus qui steterant coram patre eius Salamone, dum adhuc viueret, dicens: Quod datis consilium, vt respondeā populo? Qui dixerunt ei: Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, seruient tibi omni tempore. At ille reliquit consilium senum, & cum iuuenibus tractare cœpit, qui cum eo nutriti fuerant, & erant in comitatu illius. Dixitque ad eos: Quid vobis videtur? vel quid respõdere debeo populo huic, qui dixit mihi: Subleua iugum quod imposuit nobis pater tuus? At illi responderunt vt iuuenes, & nutriti cum eo in delicijs, atque dixerunt: Sic loquēris populo tuo qui dixit tibi, Pater tuus aggrauauit iugum nostrum, tu subleua: & sic respondebis ei, Minimus digitus meus grossior est lumbis patris mei. Pater meus imposuit vobis graue iugum, & ego maius põdus apponam. Pater meus cecidit vos flagellis, ego verò cædam vos scorpionibus. Venit ergo Hieroboam & vniuersus populus ad Roboam die tertio, sicut præceperat, Respõditq; rex dura, derelicto consilio seniorum, loquutusq; est iuxta iuuenum voluntatem: Pater meus graue vobis imposuit iugū, quod ego graui⁹ faciā. Pater me⁹ cecidit vos flagellis, ego verò cædā vos scorpióibus. Et nõ acqeuit populi precibus. Erat em̄ volũtatis Dei, vt cõpleretur sermo eius quē locutus fuerat per manum Ahiæ Silonitis, ad Hieroboam filium Nabat. Populus autem vniuersus, rege duriora dicente, sic loquutus est ad eum: Non est nobis pars in Dauid, neq; hæreditas in filio Isai. Reuertere in tabernacula tua Israel. Tu aūt pasce domum tuam Dauid. Et abijt Israel in tabernacula sua. Super filios aūt Israel qui habitabāt in ciuitatibus Iuda, regnauit Roboam. Misitq; rex Roboam Aduram, qui præerat tributis, & lapidauerunt eum filij Israel, & mortuus est. Porrò rex Roboam currum festinauit ascēdere, & fugit in Hierusalem. Recessitq; Israel à domo Dauid, vsq; in diem hanc. Factum est aūt cùm audisset omnis Israel, q̀ reuersus esset Hieroboam, miserunt & vocauerunt eum, congregato cœtu, & constituerunt eum regem super omnem Israel, nec sequutus est quispiam domum Dauid, præter tribum Iuda solam.] Tota huius cap. historia 3.Reg.12. iam semel est exposita.

¶Expositio cap.XI. Venit autem Roboam in Hierusalem. Art. XI.

ENarratur consequenter in isto capitulo, qualiter Roboam congregauit exercitum ad debellandum aduersarium suum Hieroboam, atque ad subijciendum sibi decem tribus, quæ ab eius obedientia recesserunt. [Venit autem Roboam in Hierusalem, & conuocauit vniuersam domum Iuda & Beniamin, 180. millia electorum atque bellantium, vt dimicaret contra Israel, & conuerteret ad se regnum suum. Factusq; est sermo domini ad Semeiam hominem Dei, dicens: Loquere ad Roboam filium Salamonis regem Iuda, & ad vniuersum Israel, qui est in Iuda & Beniamin: Hæc dicit dominus: Non ascendetis, neque pugnabitis contra fratres vestros. Reuertatur vnusquisque in domum suam, quia mea hoc gestum est volũtate. Qui cùm audissent sermonem domini, reuersi sunt, nec perrexerunt contra Hieroboam.] Hnc totum 3.Reg.12. expositum est. Habitauit autem Roboam in Hierusalem,] tanquàm in metropoli sui regni, [& ædificauit ciuitates muratas in Iuda] id est, in sorte & funiculo tribus Iudæ, seu in terra sui imperij, in quo & terra Beniamin continebatur. [extruxitque Bethlehem & Etham & Thecue, Bethsur quoque & Soccho

cho & Odollam,necnon & Geth,& Maresa,& Ziph,sed & Adurahim,& Lachis,& Azecha, Saraa
quoque & Asalon,& Hebron,quæ erãt in Iuda & Beniamin,ciuitates munitissimas.Cumq; clau-
sisset eas muris,posuit in eis principes]ad defendendum,[ciborumq́ue horrea,hoc est,olei &vi-
ni.]Vinum inter pocula,& oleum inter cibariorum condimenta communiter computãtur. Id-
circò hoc loco per ciborum horrea,videntur quæcunq; repositoria alimentorum intelligenda.
[sed & in singulis vrbibus fecit armamentaria]i.domus ad reponendum arma in eius,scutorum
& hastarum,firmauitq; eas summa diligentia,& imperauit super Iudam & Beniamin.]Infrà habe 2.par.13.
tur,quòd Roboam erat rudis & corde pauido:nunc autem commendatur de prouidentia &for
titudine,sed ista bona ex instigatione seniorum ac sapiẽtum suorum fecisse credendus est.Sala-
mon quoque pater eius dimisit ei quasi infinitas diuitias & copiosam familiam, ideò tot vrbes
infra breue tempus potuit ædificare aut reparare.[Sacerdotes autem & Leuitæ q erant in vniuer
so Israel,]i.in terra & regno decem tribuum, quæ sibi nomen Israel retinuerunt, eo quòd multo
plures essent quàm reliquæ tribus.[venerunt ad eum de cunctis sedibus] i. mansionibus & vrbi-
bus[suis,relinquentes suburbana & possessiones suas,& transeuntes ad Iudam & Hierusalem,eo
quòd abiecisset eos Hieroboam & posteri eius,ne sacerdotio domini fungerentur.]fecerat enim
sibi vitulos aureos ad colendum,& ritum sacrificiorum legis abiecit.[Qui constituit sibi sacer-
dotes excelsorum,]i.locorum sublimium,in quibꝰ idola coluit, seu phanorum, lucorũ aut ido-
lorum in montibus & collibus positorum,in quibus idolis non Deus,sed dæmones colebantur.
ideò subditur:[& dæmoniorum,vitulorumq́ue quos fecerat,]ex quibus constat,ꝙ filij Israel vi-
tulos aureos adorantes nequeunt excusari,quasi in illis verum Deum coluerint,quãuis Iosephus Iose.lib.8. an.Iu.ca.8.
videatur eos velle taliter excusare.Fecit quoq; Hieroboam sibi sacerdotes de extremis populo-
rum,& quia Leuitæ noluerunt sibi in sua idololatria consentire aut communicare, ipsos de suo
abiecit dominio.[sed & de cunctis tribubus Israel] decem præfatis, [quicunq; dederãt cor suũ,]
id est,promptos se exhibuerunt, [vt quærerent dñm Deum Israel,] i. Deo placere niterentur &
ei vniri,[venerunt in Hierusalem ad immolandum victimas suas coram domino Deo patrum su
orum,[secundum legis præcepra statutis temporibus anni, quod & Tobias se fecisse fatetur, & Tob.1.
istud fecerunt cum magno periculo,quia cõtra regis sui iniqui vitiosum ꝑceptum. imò vt patet Ose.7.8.9.
in Osee propheta,Impijssimi reges decem tribuum posuerunt quosdam in locis mõtanis ad ob-
seruandum an aliqui ex regno illo irent ad immolandum in templo Hierusalẽ. [& roborauerũt
regnum Iuda,]quia tam tribus Beniamin q̃ tribus Leuitica,& qdam ex alijs tribubus,associaue-
runt se regno tribus Iudæ & regi ipsius.[& *roborauerũt Roboã filium Salamonis per 3.annos,] *confirmauerunt
qa tam diu adstiterunt ei secundum legem. [Ambulauerunt eñi in vijs]i.operibus bonis ac iusti
oꝛibus,[Dauid & Salamonis annis tm̃ 3.]In his verbis videtur Salamon iustus insinuari & pœni-
tuisse.[Duxit aũt Roboam vxorem Mahalath filiam Ierimoth filij Dauid, Abihail quoq; filiam
Eliab filij Isai,quæ peperit ei filios,Ieus & *Samariã & *Saham. Post hãc quoq; accepit Maacham *Somoriam *Zoom
filiam Absalom,quæ peperit ei Abia & Ethai & Ziza & Salumith.Amauit aũt Roboã Maacham
filiam Absalom super omnes vxores suas & concubinas.Nam vxores decem & octo duxerat,con
cubinas autem sexaginta,& genuit vigintiocto filios & sexaginta filias.]Hic itaque recitatur nu
merus vxorum & concubinarum ac sobolis eius,& quia erat tam carnalis, quid mirum si & ido-
lolatriam incidit?Habuit ergo proles 88. videlicet 28.filios, sexagintaq; filias. [Constituit verò
in capite Abiam]filium suum &[filium Maacha ducem super omnes fratres suos:] id est, cæteris
filijs suis etiam senioribus prætulit illum.[Ipsum enim regem facere cogitabat,quia] cæteris[sa
pientior & potentior fuit super omnes filios eius,& cunctis finibus Iuda & Beniamin, & in vni-
uersis ciuitatibus muratis.]ideò ergo commisit ei gubernacula vrbium, & procurauit quòd sibi
successit in regno.

¶Elucidatio cap.12.Cumq́ue roboratum fuisset regnum Roboam. Art. 12.

IN isto capitulo consequenter recitatur,qualiter rex Roboam cum suis ad idololatriam lapsus
sit,& propter hoc,Deo disponente,iustè punitus sit à rege Aegypti. [Cumq; roboratum fuis-
set regnum Roboam & confortatum, dereliquit legem domini, & omnis Israel cum eo.] id est, Eccl.10.
populus eius pro maxima parte.Nam qualis est rector ciuitatis, tales & habitantes in ea.[Anno
autem 5.regni Roboam,ascendit Sesac rex Aegypti in Hierusalem(quia peccauerunt domino)
cum mille 200.curribus,& 60.millibus equitum.Nec erat numerus vulgi quod venerat cum eo
ex Aegypto,Libyes s.& Troglodítæ,& Aethiopes.Cepitq; ciuitates munitissimas in Iuda,& ve-
nit vsq; in Hierusalem.Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam & principes Iuda,qui
congregati fuerant in Hierusalem,fugientes Sesac,dixitq; ad eos:Hæc dicit dominus: Vos reli-
quistis me,& ego reliqui vos in manu Sesac.Consternatiq; principes Israel & rex, dixerũt:Iustus
est dominus Cumq; vidisset dominus quòd humiliati essent, factus est sermo domini ad Seme-
iam,dicens:Quia humiliati sunt,non disperdam eos,daboq; eis panxillum auxilij, & non stilla-

bit furor meus ſuper Hieruſalem, per manum Seſac.]Iſtud tertio lib. Regum expoſitum eſt.[Ve
runtamen ſeruient ei, vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum. Receſſit
itaque Seſac rex Aegypti ab Hieruſalem, ſublatis theſauris domus domini & domus regis, oia꙼q;
ſecum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salamon, pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos
principibus ſcutariorum, qui cuſtodiebant veſtibulum palatij. Cumq́; introiret rex domum do-
mini, veniebant ſcutarij & tollebant eos, iterumq́ue referebant eos ad armamentarium ſuum.]
Eſa.24. Quanuis enĩ Roboam & principes eius ex verbis Semeiæ prophetæ pœnituerunt, & humiliaue
runt ſe, non tamẽ tam plenè, ꝙ plenariè liberari meruerunt à iugo ſeruitutis regis Aegypti: ideò
manſerunt ſub eius ſeruitute duriſſima, vt vel ſic reprimerentur à ſuis ſceleribus, atq; per experi-
entiam ſcirent diſtãtiam inter ſeruitutem Dei & tyrannorũ, & ſic vexatio daret eis intellectum.
[Veruntamẽ quia humiliati ſunt, auerſa eſt ab eis ira domini, nec deleti ſunt penitùs. Siquidem
& in Iuda inuenta ſunt opera bona.]i. aliqui de regno Roboam, manſerũt in cultu Dei, quorum
meritis adiuti ſunt alij.[Confortatus eſt ergo rex Roboam in Hieruſalem atque regnauit.]i. regi
Aegypti regreſſo ad ſua, rurſus ad aliqualem ſuccreuit confortationem in regno. [Quadraginta
autem & vnius anni erat cùm regnare cœpiſſet. Et decẽ & ſeptem annis regnauit in Hieruſalem,
vrbe quam elegit dominus, vt confirmaret nomen ſuum ibì, de cunctis tribubus Iſrael. Nomen
autem matris eius, Naama Amanitis. Fecitq́; malum, & non præparauit cor ſuum, vt quæreret do-
minum:]i. ad gratiam Dei non diſpoſuit ſe verè & ſtabili modo. Nam quanuis ad tempus humi-
liauit ſe, non tamen permanſit in bonis.[Opera verò Roboam prima & nouiſſima, ſcripta ſunt
2.Par.12. in libris Semeiæ prophetæ, & Addo Videntis, & diligenter expoſita. Pugnaueruntq́; aduerſum
ſe Roboam & Hieroboam cunctis diebus:]i. cunctis temporibus quandiu pariter regnauerunt.
Quanuis enim (vt præcedenti habetur cap.) Roboam & populus eius in exordio regni ſui ceſſa-
uit à prælio contra Hieroboam concepto, tamen tempore procedente contra ſe inuicèm pugna
uerunt, & fuit inter eos diſplicẽtia, auerſio atq; elatio multiplex.[Et dormiuit Roboam cum pa-
tribus ſuis, ſepultusq́; eſt in ciuitate Dauid, & regnauit Abia filius eius pro eo.]Huius cap. verba
hic non expoſita, ex prælegato 3. Regum libro clara ſunt.

¶Explanatio cap.13. Anno octauodecimo regis Hieroboam. Art. 13.

HIc agitur de regno Abiæ.[Anno 18. regis Hieroboam regnauit Abia ſuper Iudam. tribus an
nis regnauit in Hieruſalem,]hoc idem 3.Reg.15. ſcriptum expoſitumq́; eſt.[Nomenq́; ma-
2.Par.11. tris eius Michaia filia Vriel de Gabaa.]Suprà ſcriptum eſt, quòd Roboam accepit Maacham fili-
am Abſalom, quæ peperit ei Abiam: quomodò ergo nunc dicitur, quòd mater Abiæ fuit Michà
ia filia Vriel de Gabaa? Ad hoc quidam dixerũt, quod Abſalom alio nomine dictus ſit Vriel: ſed
hoc non videtur ſufficere, quia adiunctum eſt, de Gabaa. Abſalom autem non fuit de Gabaa, ſed
de Hieruſalem, ſiue de Bethlehem ex parte patris ſui Dauid, & de Geſſuri ex parte matris. Porrò
Lyra reſpondet, quòd verus textus habeat, filia Abeſſalom, quia in Hebræo ita habetur, & non, fi
lia Abſalom: quo admiſſo, adhuc remanet quæſtio, qa hîc dicitur, filia Vriel. Ad quod aliqui re-
ſponderunt, quòd Vriel & Abeſſalom fuerunt duo nomina viri eiuſdem. Alij opinantur, ꝙ Ab-
eſſalom fuit auus fœminæ huius, & Vriel pater ipſius. At verò Magiſter in hiſtorijs ait, quòd Abia
fuit filius Thamar filiæ Abſalonis, ſicq́ue dici poſſet, quòd Vriel iſte fuit maritus illius Thamar,
quæ fuit eleganti forma, vt 2.Reg.13. habetur, & iſtud verius reor. Si autem in Hebræo ſcriptum
eſt Abeſſalom, poterit dici, quòd Abeſſalom ſumitur ibì pro Abſalom, ſicut Michaia eſt eadem
quæ Machaa, quoniam eadem nomina aliquando variantur in principio & in fine. Nec puto ꝙ
vxor Roboam regis fuit immediata filia Abſalonis, vt multi putant, quoniam Abſalom diu mor
tuus fuit antequàm Salamon cœpit regnare aut generare. Salamon autem regnauit quadragin-
ta annis: ſicq́; filia Abſalonis immediata, fuit quaſi vetula dum Roboam ſuas accepit vxores. [Et
erat bellum inter Abiam & Hieroboam]omni tempore vitæ eius, ſcilicet Abiæ, vt additur 3.Re-
gum 15. vbi non recitatur in ſpeciali aliquis eorum congreſſus, ſed vnus hoc loco diligenter de-
ſcribitur.[Cumq́ue iniſſet Abia certamen,]id eſt, in procinctu eſſet ad congrediendum, & habe
*400. ret bellicoſiſſimos viros, & electorum]id eſt, elegantium ad pugnandum[*40. millia, Hierobo-
*800. am inſtruxit econtrà aciem *80. millia virorum, qui & ipſi electi erant & ad bella fortiſſimi. Ste-
tit ergo Abia ſuper montem Zamaraim]nomine, [qui] mons [erat in Ephraim.]Vndè videtur
Abia intraſſe terram regni Hieroboam, [& ait]alta voce clamando: ideò ſtetit in monte, vt meli
ùs audiretur à tanto exercitu:[Audi Hieroboam & omnis Iſrael,]id eſt, plebs decem tribuum ti-
*Num bi aſtans,[*Non ignoratis,]quaſi dicat, Vtique ſcitis aut ſcire debetis,[quòd dominus Deus Iſra
el dederit regnum]ipſi[Dauid ſuper Iſrael]i. duodecim tribus[in ſempiternum, ipſi & filijs eius
in pactum ſalis.]i. fœdere fixo & ſtabili datione, ſicut in omni oblatione ritè facta, & in omni ci-
bo benè condito ſal ponitur. Infrà in iſto fertur cap. & ſunt verba Abiæ: Filij Iſrael nolite pugna-
re contra Deum patrum veſtrorũ, qa non vobis expedit: ex quo elicitur, ꝙ Abia intẽdebat aduer

ſa-

sarijs persuadere, vt sine bello abirét, vel regnum totũ sibi pacificè redderét, ad quod diuersa In- 2.Reg.7.
ducit motiua, quorũ primũ iam tactũ est, vtpotè qm̃ dñs contulit Dauid ac posteris eius Israeliti-
cum regnũ in æuum. Veruntñ promissio Dei de hoc facta regi Dauid, & datio ipsa, intelligendæ
fuerunt sub cõditione, videlicet, si in Dei obsequio perseuerarét fideles. [Et surrexit Hieroboam
filius Nabat seruus Salomonis filij Dauid, & rebellauit cõtra dñm suũ] Roboam regẽ, vel Salo-
monẽ, cùm 3. Reg. scriptũ sit: Hieroboã quoq; filius Nabat Ephratæus, seruus Salomonis, leuauit
manũ suam cõtra regẽ. Nempe vt Iosephus alijq; testanẽ, cùm Ahias ꝓpheta prædixisset huic Hie 3.Reg.11.
roboam, ꝙ regnaturus esset super decẽ tribus, ipse Hieroboã ex hoc audacior factus, & intume-
scens cœpit quasdã, præsertìm tribũ Ephraim & Manassę, solicitare ad recedendũ à dominio Sa Iose.lib.8. an.iu.ca.7.
lomonis: quo cognito, Salomõ voluit eũ occidere, ꝓpter quod Hieroboã fugit, & intrauit Aegy
ptum. [Cõgregatiq; sunt ad eũ viri vanissimi & viri Belial,] i. sine iugo, [& ꝓualuerunt contra Ro
boam filiũ Salomonis.] Veruntñ agnoscendum ꝙ decẽ tribus satìs cõcorditer fecerunt super se 3.Reg.12.
regẽ Hieroboã, nec oẽs qui hoc fecerũt, eiq; adhæserũt, fuerunt iniqui, imò ex rationabili causa
auersi fuerũt à Roboam ꝓpter improbã & stolidam eius rñsionem. Ex præordinatione quoq; di
uina, & iusta ipsius instigatione recesserũt decẽ tribus à filio Salomonis in pœnam scelerũ eius, 2.Para.11.
quẽadmodùm suprà Semeias ꝓpheta legitẽ ad Roboã & exercitũ eius dixisse: Non ascẽdetis con
tra fratres vestros, qa mea hoc gestũ est volũtate. In lib. quoq; 3. Reg. dñs ait ad Salomonẽ: Quia
non custodisti p̃cepta mea, dirũpens scindã regnũ tuũ, & dabo illud seruo tuo. Conformiter ad 3.Reg.11.
Hieroboã dixit dñs per Ahiam ꝓphetam: Ego scindam regnũ de manu Salomonis, & dabo tibi
decẽ tribus, eo ꝙ Salomon dereliquerit me, te aũt assumam, erisq; rex super Israel. Si ergo audie- Ibid.
ris oĩa quæ præcepero tibi, sicut Dauid seruus meus, ero tecũ, & ædificabo tibi domũ fidelẽ. Ex
quibus oñditur, ꝙ ex diuina p̃ordinatione & voluntate non solùm permissiua, sed etiã effectiua,
Hieroboã factus sit rex decẽ progenierum. Veruntñ in hoc peccauit & rebellauit, ꝙ ante debitũ
tẽpus, vtpotè Salomone viuente, conatus fuit populũ sibi allicere. Nam & per Ahiã dñs inter cæ
tera dixerat ei: Auferam regnũ de manu filij eius, vtpotè Salomonis, & dabo tibi decẽ tribus. Id-
circò Hieroboam non debuit tẽpus illud præoccupare & anticipare. [Porrò Roboã erat rudis,] Ibid.
quia non erat industriosus in bellicis rebus, fuit quoq; insipiens rñdẽdo ad populũ, & idolis ser-
uiendo. Vndè in Eccõ legitur: Dereliquit Salomon post se stultitiã, & minutum à prudẽtia Ro- 3.Reg.12. Ecci.47.
boam, qui auertit gentem cõsilio suo. [& corde pauido,] quia non fuit virilis neq; magnanimis,
nec passionem timoris carnalis ac mundani per virtutem fortitudinis refrenauit, & ista sunt po-
tissimùm vitiosa in rege, quem oportet esse expertum & peritum in bellicis, prudẽtem, fortem,
magnanimum. [nec potuit resistere eis:] i. præualere. Nam propter scelera sua Deus abstulit ei
suum subsidium. [Nunc ergo vos dicitis, ꝙ resistere possitis regno domini quod possidet per fi-
lios Dauid:] i. regi ac populo Iuda Deum colentibus, atq; legitimum regnum ex diuina institu
tione habentibus, ita quòd regnum eorum fuit regnum Dei, qui fuit principalis eorũ rex, cuius
vicarialis rex fuit legitimus ipsius Dauid successor. [habetisq; grandem populi multitudinem,
atque vitulos aureos, quos fecit vobis Hieroboam in deos. Et eiecistis sacerdotes domini, filios
Aaron atque Leuitas] de terra & officio eorundem. [& fecistis vobis sacerdotes sicut omnes po-
puli terrarum] i. instar quorumcunq; gentilium, qui de quacunq; natione sibi faciunt sacerdo-
tes deorum suorum. [Quicunque venerit & initiauerit] i. superstitiosè consecrauerit [manum
suam,] in stando & applicando se pro sacerdotio sacrilego obtinendo, prece aut precio, initia-
uerit, inquam, [in tauro & in bobus & in arietibus septem,] i. hæc pecora offerendo, vel per lini-
tionẽ sanguinis eorum effusi se consecrando, aut consecrationem in sacerdotẽ suscipiendo. aitq;
septem, propter seprenarij perfectionem, vel quia in tali initiatione offerebantur huiusmodi
septem iumenta. Deniq; dominus ait amicis Iob: Assumite vobis septem tauros & septem arie-
tes. [fit sacerdos eorum qui non sunt dij,] videlicet idolorum aut hominũ impiorum, quos gen- Iob 42.
tes coluerunt pro dijs, seu qualiumcunq; creaturarum, in quibus non est deitas vera. Nec enim
alicui creaturæ est sacrificandum, vt in libro de fide & legibus ostendit Guilhelmus Parrhisien- Acto.10.
sis. [Noster autem dominus Deus est, quem non relinquimus:] i. verum Deum, qui est omnium
dominus principalis, adoramus & colimus. [sacerdotesq; qui ministrãt domino de filijs Aaron]
id est, sacerdotes habemus legitimos, quoniam solos posteros Aaron dominus iussit esse sacer- 1.Para.24.
dotes in lege. [& Leuitæ sunt in ordine suo,] i. ordinatè distincti per sua officia. [Holocausta
quoq; offerunt] sacerdotes [domino per singulos dies manè & vesperè,] iuge sacrificium offe-
rendo, imò & alia multa offerebant quotidiè inter quæ istud fuit præcipuum, ideò specialiter no
minatur. Iuge autem sacrificiũ fuit quotidiè immolatio vnius agni de manè, & vnius de vespere.
[& thymiama, iuxta legis præcepta confectũ.] Vndè in Exodo dominus ait ad Mosen: Sume tibi Nume.18.
aromata stacten & onycham & galbanum boni odoris & thus lucidissimum, faciesq; thymia- Exod.30.
ma, quod scilicet ex quatuor illis specicbus aromaticis efficiebatur, & in altari stante in templo

incendebatur,ad faciendum ibidèm suauem odorem. [& proponuntur panes in mensa mūdissima.] hoc est,quolibet sabbato ponuntur super auream mensam duodecim panes propositionis,prout in Exodo præceptum est.Salomon tñ fecit decem mensas aureas tales, sicut & decem
Exo. 25. candelabra aurea,vt patuit in superioribus.[Estq; apud nos]i.in templo à Salomone cōstructo,
candelabrum aureū]quod exponi potest vel de candelabro à Mose facto,vel de candelabris de-
3.Re.6.7. cem quæ fecerat Salomon,vt singulare pro plurali ponatur. Aliqui tñ in dubiū vertunt,an Sesac
2.Para.4. Aegypti rex,templum spoliando,abstulerit indè candelabra illa preciosissima.& appáret quòd non,qm̄ præcedenti capitulo legitur, Recessit Sesac sublatis thesauris domus dñi,& thesauris regis,& clypeos aureos,quos fecerat Salomō, secum tulit. nec legitur abstulisse aliqua vasa aut in-
2.Para.12. strumēta cultus diuini seu templi,sicut Chaldæi.Imò 4. libro Regum legitur Nabuchodonosor
4.Reg.25. abstulisse à tēplo omnia vasa aurea,quæ Salomon fecit. [& lucernæ eius,vt accendantur semper ad vesperam.] In candelabro Mosis erant septem lucernæ aureæ,hoc est,lampades, vt in Exodo
Exod.25. habetur.Similiter in quolibet candelabro, facto à Salomone.Idcircò hoc loco ponitur singulare pro plurali.Illæ aūt lucernæ omnes ardebāt de nocte,sed tres(vt fertur)in die,& rursus accendebantur ad vesperam illæ quæ erant de manè extinctæ, prout super Exodum diffusiùs est ex-
Exo.27. pressum.[Nos quippe custodimus præcepta domini Dei nostri,quem vos reliquistis.]Huic videtur contrarium,q 3. lib. Reg. legitur Abia ambulasse in omnibus peccatis patris sui. Ad quod
3 Reg.15. poterit responderi,q sicut Roboam tribus annis ambulauit in vijs Dauid, ita & filius eius Abia ad tempus benè se habuit,sed non perseuerauit. [Ergo in exercitu nostro dux est Deus.]hoc est, principalis director & adiutor omnium nostrūm eum colentium,qui in Deuteronomio culto-
Deut.20. ribus suis promisit suum auxilium & ducatum.[& sacerdotes eius,qui clangunt tubis, & resonāt contra vos.] Nam & hoc in libro Numerorum fuit iussum, vt filij Israel in congressibus clangerent tubis,quod fiebat per sacerdotes. Veruntamen loquente Abia hæc verba,non clangebant,
Num.10. sed paulopòst: ideò sensus est,Qui clangunt,hoc est,parati sunt clangere tubis. [Filij Israel,nolite pugnare contra dñm Deum patrum vestrorum,]i. contra nos cultores Dei patriarcharum, [quia non vobis expedit.]Contra nos em̄ Dei seruos præliando, contra Deum præliaremini, & succumberetis. Videtur Abia ex parte sperasse in Deo,sed imperfectè:atq; ex alia parte timuisse, videns tantam hostium turbam: ideò persuasit eis,ne contra se inirent conflictum.[Hæc illo loquente,Hieroboam retrò moliebatur insidias:] quia cōmisit quibusdam ducibus sui exercitus, vt silenter abirent,& circunuallarent cuneis suis exercitum regis Abiæ. [Cumq; exaduersò hostium staret,]i.ipse Hieroboā stando ex opposito vultus Abiæ, [ignorantē Iudam suo ambiebat exercitu.] quo patet fraudulentia eius.[Respiciensq; Iudas]i. exercitus Abiæ, in quo etiā multi de tribu Beniamin,tribuq; Leui erant,sed à principali tribu,totus exercitus nomen sortitur. [vidit instare bellum exaduersò,& post tergum:] sic quippe erant intenti ad verba Abiæ dñi sui,q aduersariorum insidias non obseruabāt,[& clamauit ad dñm,]inuocando eius auxilium,[ac sacerdotes tubis canere cœperunt,oésq; viri Iuda vociferati sunt.Et eccè illis clamantibus, perterruit deus Hieroboam,& oēm Israel qui stabat ex aduerso Abia & Iuda:]i. totum eius exercitum, vociferantibus s. viris Abiæ,& sacerdotibus eius clangentibus,per quod adiuuari à dño meruerunt,quemadmodùm in libro Nume. dñs dixit: Si exieritis ad bellum,clangetis vlulantibus tu-
Num.10. bis,& erit recordatio vestri coram dño Deo vestro,vt eruamini de manibus inimicorum vestrorum. Certum est autem, quòd dominus perterruit corda Hieroboam & suorum, ea obstupefaciendo & infrigidando ac debilitando,sed an fecerit hoc per alia exteriora,quàm quæ hîc in textu tanguntur,videlicet per sonitum apparatus armorum,sicut perterruit Syros, seu per frago-
4.Reg.7. rem,tonitrua,saxaq; grādinis,aut cōsimilia, nō est certū. Ministerio quoq; angelorū perterritio illa creditur partim facta.[Fugeruntq; filij Israel Iudam,& tradidit eos Deus in manu eorum.Percussit ergo eos Abia,& populus eius plaga magna, & corruerunt vulnerati ex Israel quinquaginta millia virorum fortium.] & appáret, quòd de exercitu Abiæ nullus corruerit, ideò victoria illa fuit euidenter miraculosa. [Humiliatique sunt filij Israel in tempore illo,& vehementissimè
Eccl. 2. confortati sunt filij Iuda,eo quòd sperassent in domino Deo patrum suorum.] Quis enim spe-
1. Mach.2. rauit in domino,& derelictus est?Ideo primo Machabæorum conscriptum est:Omnes qui spe-
Psal. 25. rant in ipso,non infirmantur. Et Psalmista: In domino, inquit,sperans, non infirmabor. Denique teste philosopho,qui benè se habent in diuinis, melioris fiduciæ sunt. [Persequutus est autem Abia fugientem Hieroboam,] qui cum residuis triginta millibus fugam arripuit. [& cepit ciuitates eius Bethel,& filias eius,& Iesana cum filiabus suis, Ephron quoq; & filias eius] id est, vrbes has cepit & filias,id est, villas illarū. [Nec valuit vltrà resistere Hieroboam in diebus Abia, quem percussit dñs, & mortuus est.] Abia nanq; fuit ingratus his tantis beneficijs Dei, nec permansit in eius obsequio. Ideo propter aliquas suas culpas à Deo plagatus est, & defunctus. Veruntamen culpa eius nō exprimit in hoc loco,nec genus suæ percussionis aut mortis. Sed tertio

Regum asseritur, quòd ambulauit in omnibus peccatis patris sui. Vndè aliqui opinantur, ꝙ cùm
cepisset vrbem Bethel, in qua vnus duorum aureorũ extitit vitulorum, inuenerit ibì idola, & re-
seruauerit atq; coluerit ea, prout infrà legitur Amazias rex Iuda coluisse deos Idumæorum cùm 3.Reg.12.
eos vicisset. At verò quod hîc de morte inseritur, per anticipationem narratur. Nam de eodem
subiungitur: [Igitur Abia, cõfortato imperio suo, accepit vxores quatuordecim.] Suprà legitur, 2.Par.25.
ꝙ Roboam adhuc viuens, multas petiuit vxores filio suo Abiæ, & de illis videtur istud intelligẽ-
dum, quòd scilicet Abia, confortato suo imperio, sumpsit illas in coniuges. si verò antè eas ac- 2.Par.11.
cepit, & vltrà hoc istas, fuisset magnus excessus. [procreauitq; vigintiduos filios & sedecim filias.
Reliqua autem sermonum Abiæ, viarumq; & operum eius, scripta sunt diligentissimè in libro]
prophetæ nomine [Addo prophetæ:] cuius liber non superest, & ex isto innotescit, ꝙ sancti pro-
phetæ cum ingenti diligentia conscripserunt facta regum Israelitici populi tam bona quàm ma
la, nõ vtiq; principaliter ꝓpter facta illa in se, aut propter reges, sed ad Dei honorem, inquãtùm
diuina iustitia aut pietas omnipotentis ostẽdebatur in factis illorum bonis aut malis. ¶Iuxta in-
telligentiam spiritualem declaratur nobis ex isto capitulo diuina iustitia & fidelitas Dei, suos
fideles in se sperantes & inuocãtes saluantis, ac impios prosternẽtis. Idcircò & nos in omi spũali
conflictu tentationum in eo cõfidere, ipsumq; indesinenter ac feruidè inuocare debemus. Deus
etenim deuotorum in exercitu & in omni congregatione virtuosa sibi fideli, dux est. Quòd si à
Deo adiuuari ac præualere optamus, studeamus ei in omnibus obedire, sacrificia spũalia immo-
lare, ecclesias & eius ministros ac sacra diuini ministerij instrumẽta debitè venerari. In exterio-
ribus etiam bellis in dño est sperandũ, & eius est inuocãdum auxiliũ, atq; per opera bona, & per
præuiam confessionem synceram parare se debent ad prælia congressuri. ¶Præterea in hac hi-
storia per Abiam & eius exercitum, intelligi potest quicũq; princeps aut rex Christianus & eius
exercitus iustus. Per Hieroboam verò & eius exercitum, princeps quicunq; hæreticus, schismati
cus, Sarracenus, aut aliter perfidus & iniquus, eiusq; populus vitiosus, qui impugnant ecclesiam,
quibus catholicus princeps rñdet, an ignorent ꝙ Deus pater omnipotens contulit Dauid & fi-
lijs eius regnum, hoc est, Christo & eius vicarijs ac ministris dominium populorum, sicut prędi-
ctum est, Omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. Itemq;: Dominabitur à mari vsq; ad mare,
& à flumine vsq; ad terminos orbis terrarum. Ideò impij illi inaniter enituntur ecclesiam demo Dan.7.
liri, quia in sola Christi ecclesia verus Deus veraciter colitur, & ei in ea salubriter sacrificatur, sa Psalm.71.
cerdotes legitimè instituuntur. In cæteris autem omnia sunt peruersa, superstitiosa, sacrilega.

¶Expositio cap. 14. Dormiuit aũt Abia cum patribus suis &c. Art. XIIII.

COnsequenter in tribus cap agitur de regno, virtutibus, & magnificẽtijs Asa regis, & de ali-
quibus eius defectibus. [Dormiuit autem Abia cum patribus suis, & sepelierunt eum in ci
uitate Dauid. Regnauitq; Asa filius eius pro eo, in cuius diebus requieuit terra annis decem.] id
est, populus regni Asa non habuit notabilia bella, contra quod obijci potest illud tertij Regum:
Bellum erat inter Asa & Baasa regem Israel cunctis diebus eorum. Ad quod poterit responderi, 3.Reg.15.
ꝙ scriptura hæc loquitur de quiete à bellis gentium alienarum, ita quòd Asa non impugnaba-
tur ab illis, vel ꝙ in principio imperij sui non sustinuit acres pugnas à Baasa, qui tunc potentior
erat. [Fecit ergo Asa quod bonum & placitum erat in conspectu Dei sui, & subuertit altaria pe-
regrini cultus,] hoc est, idololatriæ, quæ est aliena à veri Dei obsequio. [& excelsa] in qbus antè
idolis sacrificabatur. Reliquit tamen excelsa, in quibus populus suus obtulit Deo sacrificia quæ-
dam, præsertìm spontanea seu votiua. Hinc tertio Regum fertur: Excelsa autem non abstulit. Ibid.
Aliqui verò affirmant, quòd nõ abstulit excelsa seu phana, quæ Salomon fecit dijs vxorum sua-
rum in monte oliuarum, vt tertio Regum libro legitur. [& confregit statuas, lucosque succidit, 3.Reg.11.
& præcepit Iudæ, vt quæreret dominum Deum patrum suorum, & faceret legem & vniuersa
mandata. Et abstulit de cunctis vrbibus Iuda, aras & phana, & regnauit in pace. Aedificauit
quoque vrbes munitas in Iuda, quia quietus erat, & nulla eius temporibus bella surrexerant, pa-
cem domino largiente.] Erat enim à bellis quiescens, pacificus quoque, & à vitiorum ac passio-
num inquietudine fuit alienus, cùm tertio Regum scriptum sit: Cor Asa perfectum erat cum do 3.Reg.15.
mino Deo suo cũctis diebus suis. [Dixit autem Iudæ:] hoc est, populo regni sui, tam Iudæ quàm
Beniamin filijs & Leuitis. [Aedificemus ciuitates istas & vallemus muris, & roboremus turri-
bus & portis & seris, donec à bellis quieta sunt omnia] ista & opera nostra, [eo quòd quæsie-
rimus dominũ Deum patrum nostrorum, & dederit nobis pacem per gyrum.] In isto patent
sapientia, prudentia, atque iustitia regis Asa, quoniam tempore prosperitatis coluit Deum fi-
deliter, & memor fuit malorum, quæ accidere poterant, & contra illa muniuit se, quo exemplo
reges ac principes instruuntur, vt similiter faciant. [Aedificauerunt igitur, & nullum in extruen
do impedimentum fuit. Habuit autem Asa in exercitu suo portantium scuta & hastas] hoc est,
bellatorum [de] tribu [Iuda] Hic capitur Iuda pro tribu Iudæ duntaxat, [trecenta millia, de
Benia-

Beniamin verò ſcutariorum & ſagittariorũ ducenta octoginta millia. Oẽsq; iſti viri fortiſſimi.]
Quo conſtat, quàm præpotens fuit. Multitudo autem miniſtrorum ac ſubditorum, ad dignitatẽ
Prouer.14. & gloriam pertinet principis, vt Salomon proteſtatur. ¶Conſequenter recitatur, qualiter regẽ
Aethiopum vicit, & Deum in adiutorem inuocãdo locutus eſt. [Egreſſus eſt aũt contra eos Zara
Aethiops cum exercitu ſuo, deciès centena millia, & curribus trecẽtis, & venit vſq; Mareſa. Porrò
Aſa perrexit obuiàm ei, & inſtruxit aciem ad bellum in valle Zephata, quæ eſt iuxta Mareſa,
& inuocauit dñm Deum. Et ait: Domine, non eſt apud te vlla diſtantia, verùm in paucis auxilieris,
an in pluribus.] hoc eſt, cùm ſis infinitæ potentię, æquè facile tibi eſt quamcunq; aduerſariorum
multitudinem deijcere per paucos bellatores, ac per multos. Hoc eſt quod 1. lib. Reg. Iona-
1.Reg.14. thas ait: Non eſt dño difficile ſaluare vel in multis, vel in paucis. [Adiuua nos dñe Deus noſter.
In te enim & in nomine tuo] i. in tuæ poteſtatis ac pietatis inuocatione, [habentes ſiduciam, venimus
contra hanc multitudinem] quæ multo maior eſt nobis, qm̃ deciès centena millia erãt in
aduerſariorum exercitu. Nec dedit eis Aſa ſpatium intrandi terram imperij ſui, ne eam vaſtarẽt,
ſed iuit viriliter obuiàm. [Domine, Deus noſter tu es.] hoc eſt, ô dñe, tu es Deus noſter. Vel, ô domine
Deus noſter, tu es, i. tibi ſoli competit verum, plenum, infinitumq́; eſſe, cuius cõparatione,
Exod.3. eſſe creaturarum eſt quaſi non eſſe. Propter quod locutus es Moſi: Ego ſum qui ſum. Hæc dices
*præualet filijs Iſrael: Qui eſt, miſit me ad vos. [non * præualeat contra te homo.] hoc eſt, nulla hominum
multitudo præualeat nobis cultoribus tuis, quibus præualendo reputarẽt ſe Deo noſtro quodã-
2.par.13. Aug. lib. 16. modò præualuiſſe, quaſi nequiuerit nos liberare ab ipſis. [Exterruit itaq; dñs Aethiopes coram
de ciui. Dei Aſa & Iuda] iuxta modum in præcedenti articulo tactum. Nam Deus omnipotẽs immediatè agit
cap.30. in hominum voluntates, & eas ad libitum ſuum tranſmutat, debilitat, & conſortat. [Fugeruntq́;
Aethiopes, & perſecutus eſt eos Aſa, & populus qui cum eo erat vſq; Gerara. Et ruerunt Aethiopes
vſq; ad internecionem, quia domino cædẽte cõtriti ſunt, & exercitu illius pręliante. Tulerũt
ergo ſpolia multa. Et percuſſerũt] Aſa ac eius exercitus [omnes ciuitates per circuitum Gerarę.]
Gerara, ſecũdum Aug. 16. de ciuitate Dei, fuit vrbs in Palæſtina, cuius rex fuit Abimelech, iuxta
Gen. 20. illud Geneſis: Miſit Abimelech rex Gerarę. Terra autem Philiſtijm ſeu Palæſtinæ, deputata &
data fuit à Deo filijs Iſrael, ſicut in Ioſue legitur, ſicq́; vrbes illæ videntur pertinuiſſe ad Aſa & populum
eius de iure. Vndè non peccauit, vt appáret, eas vaſtando ac ſpoliando, & fortè peccauerunt
in eum, Aethiopibus præbendo obſequia ſiue auxilia. [Grandis quippe cunctos terror inuaſerat.
Et diripiunt vrbes, & multam prædam abſportauerunt. Sed & caulas] i. ſtabula [ouium
deſtruentes, tulerũt pecorum infinitam] i. valdè magnam & quaſi innumerabilem [multitudinẽ
& camelorum, reuerſiq́; ſunt in Hieruſalem.] Ex iſto capitulo docentur reges ac principes Chriſtiani,
qualiter bello inſtante debeant ſe habere in primis, videlicet Deum ſibi reconciliando, ſi
ipſum in aliquo offenderunt. Deindè hoſtibus magnanimiter occurrendo, exercitum prudẽter
ordinando, ſituando ac inſtruendo, ſed & totã ſpem ſuam ponendo in omnipotente, & eius auxilium
deuotiſſimè inuocando, nec præſumendo quicquam de viribus ſuis, quia de cælo victoria
eſt, ita q́ Deus omnium moderator, iuxta ordinem ſapientiæ ſuæ, & iuxta iuſtitiæ ſuæ cenſuram,
præliorum exitus moderatur, victoriamq́; largitur. In ſpiritali quoq; conflictu debemus ita
in Deo confidere, quantumcunq; multi & magni ſint qui nos impugnant, & prætactam orationem
ſeu ei conſimilem Deo offerre.

¶Declaratio cap. 15. Azarias aũt filius Oded ſacto in ſe ſpiritu Dei. Art. XV.

Recitatur hic qualiter Aſa de bono profecit in melius. [Azarias autem filius *Oded, facto in
*Obed ſe ſpiritu Dei,] hoc eſt, gratia prophetali ſibi infuſa, & ſpiritu ſancto ſibi immiſſo ad prophetãdum,
[egreſſus eſt in occurſum Aſa, & dixit ei:] videlicet Aſa regi: [Audite me Aſa & omnis
Iuda & Beniamin: Dominus vobiſcum] id eſt, gratioſè vos iuuit, [quia fuiſtis cum eo.] hoc eſt, ei
fideliter adhæſiſtis & ſupplicaſtis. Abſolutè tamen loquendo, gratia Dei præuenit hominem.
[Si quæſieritis eum ad obtinendum dona gratiæ eius, ſeu ad proficiendum in eis, [inuenietis]
Deut.4. eum, ſi tamen toto corde perſeueranter feceritis hoc. Omnis em̃ qui taliter quærit, inuenit. Ali-
Luc.11. qui aũt quærunt eum ex ſeruili timore, nec inueniunt, ſicut in libro Prouerb. fatetur: Tunc in-
Pro.1. uocabunt me, & non exaudiam: manè cõſurgent, & non inuenient me. [Si aũt dereliqueritis eũ]
per auerſionem cordis ab eo, [derelinquet vos.] Hoc fuit vel cõminatio, vel affirmatio. Aliquan-
Prouerbi.2. do em̃ iuſtus Deus omninò relinquit auerſos à ſe, vtpotè vaſa iræ. Interdum verò auertentes ſe &
auerſos, miſericorditer reuocat, præuenit, ſaluat, ſi ſint vaſa miſericordiæ ſuæ. [Tranſibunt autẽ
multi dies in Iſrael abſq; Deo vero, & abſq; ſacerdote, abſq; doctore quoq;, & abſq; lege.] Hoc
aliqui dicunt tẽpore Babylonicæ captiuitatis impletum, quia tũc populus regni Iudæ fuit tranſla-
tus, nec coluit Deum in tẽplo ſuo, & in terra ſancta per ſacrificia, nec ſacerdotes tunc exercebãt
4.Re.8.12. ſacerdotale officium, nec doctores more ſolito populũ inſtruebant. Populus quoq; pro maxima
14.16.21. parte fuit legis tranſgreſſor. Inſupèr impletum eſt iſtud tempore Regum Iuda idolatrarum,
vide-

videlicet Ioram, Ioas, Amaziæ, Achaz, Manasſe, quorum aliqui per totum tẽpus imperij ſui, quidam per tempus fuerunt idololatræ. [Cumq; reuerſi fuerint in anguſtia ſua] hoc eſt, tribulatione & neceſsitudine, [& clamauerint ad dominum Deum Iſrael, & quæſierint eum] per pœniten- 2.Par.33.
tiam veram, [reperient eum.] ſic Manaſſes quæſiuit ac repperit Deum, ſimiliter qui in Babylone 4.Reg.18.
erant captiui. [In illo tempore non erit pax egredienti & ingredienti, ſed terrores vndiq; in cun- Hiere.21.32.
ctis habitatoribus terrarum.] In illis quippe tẽporibus, primò Aſſyrij, deindè Chaldæi regnũ Iu- 39. Ezech.32.
da & Iſrael, ac cætera vndiq; regna atrociter ac multipliciter vexauerũt, ſicut in libris Regum & in libris Hieremiæ atq; Ezechielis oſtẽditur. [Pugnabit enim gens cõtra gentem, & ciuitas contra ciuitatem.] Nam multæ nationes & vrbes reſtiterũt præfatis, & contra ſeinuicèm alij plurimi Eſa.10.
pugnauerũt. [quia dominus cõturbabit eos in omni anguſtia.] Dñs enim per vnum regnũ punit peccata alterius. Propter quod de rege Aſſyriorum ait per Eſaiam: Virga furoris mei & baculus, ipſe eſt. [Vos ergo confortamini,] perſeuerando & proficiendo in omni virtute & cultu Dei, [& non diſſoluantur manus veſtræ] hoc eſt, vires operatiuæ non ceſſent ab actibus bonis. [Erit enim merces operi veſtro.] Non ſolùm æterna felicitas, ſed temporalis quoq; proſperitas, prout communiter in veteri teſtamento fieri cõſueuit. Nam Deus ſupra condignum remunerat, ſed infra condignum punit. [Quod cùm audiſſet Aſa, verba videlicet & prophetiam Azariæ filij Obed prophetæ, cõſortatus eſt, & abſtulit idola de omni terra Iuda, & de Beniamin, & ex vrbibus quas ceperat montis Ephraim, & dedicauit altare domino, quod erat ante porticũ] hoc eſt, altare [domini] i. ſitum in atrio, quod forſitan fuerit prophanatum per Roboam & Abiam idololatras, rurſus conſecrauit, aut ſolenniter honorauit, offerendo in eo ſacrificia copioſa, vt patet in litera. [Congregauitq; vniuerſum Iuda & Beniamin, & aduenas cum eis] hoc eſt, eos qui ex regno decẽ tribuum, relictis aureis vitulis, confugerunt ad eum [de Ephraim, & de Manaſſe, & de Simeon. Plures enim ad eum confugerant ex Iſrael, videntes ꝙ dominus Deus illius eſſet cum eo. Cumq; veniſſet in Hieruſalem menſe tertio, anno decimoquinto regni Aſa, immolauerunt domino in die illa de manubijs] hoc eſt, ſpolijs manu raptis, [& prædam] alio modo acquiſitã, [quam adduxerant, boues ſeptingentos, & arietes ſeptem millia. Et intrauit ex more] in atria templi Salomonis [ad corroborandum fœdus] i. vt tam ipſe quàm totus populus eius, eo inſtigante, de nouo & firmiùs quàm antè, adſtringerent ſe ad ſeruiendum Deo fideliter, [vt quærerent dominum Deum patrum ſuorum in toto corde, & in tota anima ſua. Si quis aũt, inquit, non quæſierit dñm
Deum Iſrael,] ſed idola coluerit, [moriatur à minimo] adultæ ætatis incluſiuè [vſq; ad maximũ, Leui.26.
à viro vſq; ad mulierem.] Lex enim ſub pœna etiã mortis corporalis præcepit hoc. [Iurauerũtq; voce magna domino] quòd ei ſic adhærerẽt, [in iubilo, & in clãgore tubæ, & in ſonitu buccinarum oẽs qui erant in Iuda,] hoc eſt, cum omni iſta ſolennitate & iocunditate præcipua, ad maiorem ſuæ obligationis ſtabilitaẽ, [cum execratione] imprecando ſibijpſis mala pœnalia & aduerſa, ſi pollicitationem hanc violarent. [In omni enim corde ſuo] id eſt, toto intellectu & rati-
one [iurauerunt] cum debitis circunſtantijs, & reuerentia condecenti, prout iurare eſt actus vir- Pſal.118.
tutis, quæ latria nominatur. Vndè & Pſalmiſta teſtatur: Iuraui & ſtatui cuſtodire iudicia iuſtitiæ
tuæ. [& in tota voluntate,] hoc eſt, integro voluntatis affectu, [quæſierunt eum,] id eſt, Deo ſe Luc.11.
coniungere, & ei placere, eiusq; chariſmata obtinere conati ſunt. [& inuenerunt. Præſtititque eis Pſal.144.
dominus requiem per circuitum.] Qui enim ſic quærit, mox inuenit, quoniam propè eſt dominus omnibus inuocantibus eum. [Sed & Maacham matrem Aſa regis,] hoc eſt, ipſe Aſa rex matrem ſuam nomine Maacha, [ex auguſto depoſuit imperio,] id eſt, à principatu ſuo ſua æſtimatione magnifico, quo ipſa præerat in ſacris & ſacrificijs, idololatrijsque Priapi, [eo quòd feciſſet in luco ſimulacrum Priapi, quod omne contriuit, & in fruſta comminuens, combuſſit in torrente Cedron.] prout hoc tertio Regum expoſitum eſt. Aliqui autem legunt anguſto, vt ſit
ſenſus, quòd ipſe Aſa remouit eam à ſua præſidentia arcta & ſtricta, quia in ſpecu coluit Priapũ. 3.Reg.15.
Vel aptiùs appellatur anguſtum imperium, quoniam vilis & modica fuit prælatio illa in tãta re- Ibidèm.
gina. [Excelſa autem derelicta ſunt in Iſrael. Attamen cor Aſa erat perfectum cũctis diebus eius. Eaq; quæ vouerat pater ſuus & ipſe, intulit in domum domini argẽtum & aurum, vaſorumq; diuerſam ſupellectilem. Bellum verò non fuit, vſq; ad triceſimũ annum regni Aſa.] Cætera in hoc capit. non expoſita, tertio libro Regum fuſiùs expoſita ſunt. ¶Moraliter ex iſto capitulo docemur exẽplo Aſa regis, de acceptis beneficijs Dei non extolli, ſed regratiari & ſacrificia laudis offerre, atq; de bono in melius creſcere, alioſq; ad meliora allicere, & errantes pro poſſe conuertere, etiam ſi ſint parentes, corripere grauiter delinquentes. Cum ipſo item renouemus quotidiè in nobis bona propoſita: non tñ vouendum eſt aut iurandũ de eis ſeruandis, niſi cũ deliberatiõe matura. ¶Poſtremò, hiſtoria huius capituli eſt ſpecialiter regum ac principũ inſtructiua, vt ſcilicet exẽplo regis iſtius, pro reformatione cõmuni totius populi ſui, ſint ſoliciti, laborioſi ac ſeruidi, prauas cõſuetudines diligenter extirpẽt, vnà cũ plebe ſua atq; familia ad eccleſiã properẽt,

subditos suos verbo & opere ædificare non cessent, & circa augmentū ac reuerentiam cultus diuini existant deuoti, & liberales in offerendo. Clerum verò & religiosos, quos propria authoritate reformare & castigare non possunt, nec debent, à superioribus suis reformari procurēt pro viribus. Omnibus demùm nobis dicitur in hoc loco: Vos autem confortamini, & non dissoluantur manus vestræ. Erit enim merces operi vestro. Hoc etenim est quod hortatur Apostolus ad

Ephe. 5. Ephesios: Confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. Induite armaturam Dei, vt possitis

1. Cor. 15. stare aduersus insidias diaboli. Alibi quoq;: Stabiles estote & immobiles, abundātes in opere domini semper, scientes ꝙ labor vester non est inanis in domino. Hinc & saluator admonuit:

Luc. 12. Nolite timere pusillus grex, quia complacuit patri dare vobis regnum. Non igitur fatigemur, aut

Roman. 8. tædio afficiamur in Dei seruitio, quia non sunt cōdignæ passiones aut actiones huius temporis ad gloriam illam futuram. Veruntamen perfectius est atq; diuinius, Deo seruire solo intuitu & amore suæ infinitæ dignitatis & honorabilitatis, quàm mercedis intuitu. tamen si & ipsa remuneratio referatur ad Dei amorem & honorem, non repugnabit perfectioni, Deo propter præmium seruire. Quemadmodùm etiam charitatis diuinæ puritati & perfectioni nō derogat, Deū diligere propter beneficia ac præmia eius seu promissa, si beneficia, pręmia & promissa diuina, ad Deum & ad eius reuerentiam ac amorē debitè ordinentur, & accipiantur tanꝗ media necessaria, sine quibus Deum verè & plenè amare, venerari ac obtinere non possumus. ¶ Rursus, quod in isto capitulo dictum est, Si quæsieritis Deum, inuenietis eum, parit & auget fiduciā: quod verò subiungitur, Si autem dereliqueritis eum, derelinquet vos, inducit timorem. Ideò enī & Apo

1. Cor. 10. stolus dixit: Qui stat, videat ne cadat. Vndè & ignoramus, quali vtique fine concludemus hanc vitam: propterea simus iugiter timorati.

¶ Expositio cap. 16. Anno autem tricesimosexto regni eius, ascendit Baasa &c. Art. XVI.

ADuersitates Asa regis nunc describuntur, & primò quando & qualiter Baasa rex Israel cœperit impugnare regnum & populum Asa. [Anno autem tricesimosexto regni eius ascendit Baasa rex Israel in Iudam, & muro circūdabat Rama, vt nullus tutè posset egredi & ingredi de regno Asa. Protulit autem Asa argentum & aurū de thesauris domus domini, & de thesauris regijs, misitq; ad Benadad regē Syriæ, qui habitabat in Damasco, dicens: Fœdus inter me & te est. Pater quoq; meus & pater tuus habuēre concordiam. Quamobrem misi tibi argentum & aurū, vt rupto fœdere quod habes cum Baasa rege Israel, facias eum à me recedere. Quo cōperto, Benadad, misit principes exercituū suorū ad vrbes Israel. Qui percusserūt Aion & Dā & Abelmaim, & vniuersas vrbes Nephthali muratas. Quod cùm audisset Baasa, desijt ædificare Rama, & intermisit opus suū. Porro Asa rex assumpsit vniuersum Iudā, & tulerūt lapides de Rama, & ligna quæ ædificationi pręparauerat Baasa, ædificauitq; ex eis Gabaa, & Masphā] Historia ista tertio libro Regum est explanata: sed difficultatē inducit, ꝙ in exordio huius capituli dicitur Baasa ascendisse in Iudam anno tricesimosexto Asa regis. Baasa quippe cœpit regnare anno tertio imperij

Asa, vt tertio Regum fertur. regnauitq; Baasa vigintiquatuor annis tantùm: sicq; vicesimosexto

3. Reg. 15. anno Asa, vel circiter, est defunctus. non ergo ascendere potuit contra Asa tricesimosexto anni

Ibidèm. ipsius Asa, quia iam decem annis fuit mortuus. Ad hoc aliqui dicunt, ꝙ primus annus alicuius regis, in scripturis dupliciter appellatur. Primò, annus quo simpliciter cœpit regnando præesse.

Dan. 2. Secundò, ab aliquo notabili facto, inclytoq; triumpho, quemadmodùm in Daniele habetur: In anno secundo regni Nabuchodonosor, vidit Nabuchodonosor somniū, quod intelligitur de anno secundo sui regni, à tēpore victoriæ suæ contra Aegyptios, quia iam diu antè regnauit: sic in proposito dicunt, ꝙ Asa rex vndecimo anno regni sui habuit triumphum præinclytum contra Aethiopes, & à tēpore illius triumphi inchoando cōputationem annorum regni Asa, vixit Baasa vsq; ad annum regni eius tricesimumsextum. Hæc aūt responsio non videtur idonea, qm̄ Asa in

3. Reg. 15. toto non regnauit nisi 41. annis, vt 3. Reg. legitur. Si ergo computatio annorum regni Asa incipiatur ab anno illo vndecimo, quo Aethiopes vicit, qui annus fuit vndecimus regni à tēpore quo absolutè loquendo, regnare exorsus est, non ascendet cōputus iste annorum regni sui à tēpore præfatæ victoriæ vsq; ad annum 36. sed tricesimum aut tricesimumprimum, quod est contra hāc veritatis scripturā. Quòd si dicatur, ꝙ illud 3. Reg. Anno tertio Asa, Baasa cœpit regnare,

Ibidèm. intelligatur de tertio anno regni Asa, incipiendo cōputationem à p̄fato triumpho, qui tertius annus fuit tertiusdecimus annus regni eius simpliciter sumpti, hoc stare nō potest, qm̄ tertio Re

Ibid. gum scriptum est: Nadab filius Hieroboam regnauit super Israel anno secundo Asa regis Iuda. Regnauitq; super Israel duobus annis, & interfecit eum Baasa in anno tertio regis Asa, & regnauit pro eo. ¶ Porrò ꝙ Nadab dicitur regnasse secundo anno Asa, non potest intelligi, nisi de anno secundo regni Asa simpliciter accepti, qui fuit diu ante p̄factum triumphū. Hieroboam nāq;

3. Reg. 14. regnauit annis vigintiduobus, ita ꝙ in anno vicesimosecundo regni sui defunctus est, vt 3. Regum patet. Abia autem cœpit regnare octauodecimo anno regni Hieroboam, & tribus annis re-

gna-

gnauit,cui Aſa ſucceſſit in regno.Quemadmodùm ergo ſecundus annus Aſa,quo cœpit Nadab
regnare,intelligendus eſt neceſſariò dè ſecundo anno regni ſui ſimpliciter ſumpti, ita & tertius
annus regni eius,quo Baaſa cœpit regnare:aliâs Nadab regnaſſet multo diutiùs, quàm annis du-
obus.Hoc alij dicút,quòd hoc loco,ſicut & alibi ſæpè,vitio ſcriptorum erratum ſit in numero,
quod etiam fieri potuit in Hebræo.Siquidem in cóſcriptióe numerorum & propriorum nomi-
num,faciliter error cótingit.[In tempore illo venit Hanani propheta ad Aſam regem Iuda,& di
xit ei:Quia habuiſti fidutiam in rege Syriæ]infideli atq; idololatra,[& nó in domino Deo tuo,]
in hoc caſu,[idcircò euaſit Syriæ regis exercitus de manu tua:]hoc eſt, exercitú regis Syriæ non
viciſti,quem vnà cum rege atque exercitu Iſrael ei cóſœderatis viciſſes,ſi ſperaſſes in domino,&
illi pariter cótra te veniſſent.[Nonne Aethiopes & Libyes multo plures erant,quadrigis & equi-
tibus & multitudine nimia,quos,cùm domino credidiſſes]fide formata cú ſpe diuini auxilij,[tra
didit in manu tua?]Sancti enim per fidem vicerunt regna.[Oculi enim domini contemplantur Heb.11.
vniuerſam terram,]hoc eſt, intellectus & ſapientia Dei,vniuerſos habitatores terræ inſpiciunt &
plenè cognoſcunt.[& præbent fortitudinem]corporalem & ſpúalem tempore belli,[his q cor-
de perfecto]non hæſitanti,[credunt in eum:]q ſuis perfectis cultoribus opem promiſit.[Stultè Hiere.29.
igitur egiſti,& propter hoc etiam præſenti tempore aduerſum te bella*conſurgent]acriora ſeu * cóſurgunt
plura,q̃ antè.[Iratusq; Aſa*contra Videntem,]hoc eſt,præfatum prophetam[iuſſit eum mitti in *aduerſus
neruum]i.in cippum ſeu compedem.[Valdè qppe ſuper hoc fuit dñs indignatus:]qm̃ erat enor
me crimen in Deum redundans,cuius inſtinctu ſeu iuſſione propheta ille venit & regem corri-
puit.[& interfecit de populo in tempore illo plurimos.]Sicq; puniuit regem in ſatellitib⁹ ſuis,
ſicut & regem Dauid in populo ſuo.Eſtq; probabile,q regi cóſenſerunt in crimine iſto.Vel ali- 2.Reg.24.
undè digni erant interitu.Percuſſi ſunt aút vel peſte, vel gladio belli, aut alia plaga.[Opera aút
Aſa prima & nouiſſima,ſcripta ſunt in libro Regum Iuda & Iſrael.Agrotauit etiam Aſa anno 39.
regni ſui, dolore pedum vehementiſſimo:]& hoc iuſto Dei iudicio, qm̃ ſcđm virum dolore pe- Sap.11.
dum afflixit in cippo,ſicq; per quæ peccauit,punitus eſt.[& nec in infirmitate ſua q̃ſiuit dñm,]
vt ſuum mitigaret dolorem,[ſed magìs in arte medicorum confiſus eſt]Veruntñ potuit ſine pec
cato vti remedijs medicorum,dummodò egiſſet hoc ordinatè. Debuitq; magìs ſperare in gratia q̃
in natura,& ſuam recognoſcere culpam,ſicq; à Deo precari medelam,& medicorum arte ſub or
dine diuinæ prouidentiæ vti.[Dormiuitq; cum patribus ſuis.Et mortuus eſt anno 41. regni ſui.
Et ſepelierunt eum in ſepulchro ſuo,quod foderat ſibi in ciuitate Dauid. Poſueruntq; eum]hoc
eſt,corpus eius exanime[ſuper lectum ſuum plenum aromatibus & vnguétis meretricijs,]i.laſci-
uis & mollibus,ac benè redolentibus,[quæ erant pigmentariorum arte confecta]quibus & mu
lierculæ incontinentes ſe vngunt aut liniunt pro odore corporis ſui,quæ & lectos ſuos ac thala-
mos conſueuerunt talibus occupare ad alliciendum ſibi amatores,iuxta illud Prouer.7.Adſperſi
cubile meum myrrha & aloe & cinnamomo.[& combuſſerút ſuper eum ambitione nimia:]hoc
eſt,arroganter & nimiùm ſumptuoſè, eo q tam glorioſè regnauerit. ¶Circa pdicta oritur quæ-
ſtio:Scriptum eſt enim præcedenti cap. Cor Aſa erat perfectum cunctis diebus eius:& 3.Reg.15. 2.Par.15.
Cor Aſa perfectum erat cum domino Deo ſuo cunctis diebus ſuis.Nunc verò de multis vitijs eſt
notatus,vt quòd regẽ Iſrael inordinatè pertimuit,quòd ad regem Syriȩ infidelem cóſugit,quòd
non ſperauit in domino,quòd increpationem prophetæ contépſit,increpanti iratus fuit,& cum
iniurioſè ligauit & clauſit,quòd nec in infirmitate ſua dominum requiſiuit,ſicque induratus fu-
iſſe videtur. Ad hæc videtur dicendú,quòd vtique fuit vir valdè iuſtus,quanuis interdum ita ex-
ceſſit,ſicut & Dauid,& pro ſuis exceſſibus fuit in vita hac caſtigatus,& pœnituiſſe credendus eſt, 2.re.11.16.24
& læſo ſatisfeciſſe.Quoniam ergo tot annis iuſtè vixit, atque tam multa bona ac optima opera
egit,ideò dicitur cor eius ſemper fuiſſe perfectum: quia quod modicum eſt, p nihilo reputatur,
& quanuìs prætacta eius peccata non fuerunt parua in ſe,tamen reſpectu virtutum & virtuoſiſſi
morum actuum eius,parua fuiſſe cenſentur.Cùm ergo vir tantus poſt tantas iuſtitias,circa extre
ma vitæ ſuæ ita ceciderit,debemus iugiter eſſe cuſtoditi & timorati, nec de prioribus meritis in-
cautè gaudere,aut vnquàm præſumere,ſed quotidiè tanto plùs in omni virtute proficere,quan-
to finis noſter magìs imminet nobis.

¶Expoſitio cap.17.Regnauit aút Ioſaphat filius eius pro eo &c. Art. 17.

AGitur nunc per quatuor capitula de virtutibus,diuitijs,poteſtate,proſperitate, regimine,
& felici fine Ioſaphat regis,& in primo iſto cap.tractatur de eius iuſtitia,poteſtate & opu-
lentia.[Regnauit autem Ioſaphat filius eius,]videlicet Aſa,[pro eo]i.poſt eum,& in ſolio eius,
[& inualuit contra Iſrael]id eſt,rege Iſrael fuit potentior,& ei prȩualuit.Non tamen legunt ſpe-
cialia bella inter ipſum & regem Iſrael facta,ſed (vt infrà habetur) ciuitates quas pater eius iure
prælij abſtulit regi Iſrael,retinuit & defendit potenter,vt paulò pòſt ſubditur.[Conſtituitq; mi-
litum numeros]id eſt,multitudinem copioſam[in cunctis vrbibus Iuda, quæ erant vallatæ mu-

 ris,]

ris,]vt vrbes ipsas ab hostibus desensarent,[præsidiaq́;]i.munitiones[disposuit in terra Iuda, & in ciuitatibus Ephraim,]i.in oppidis regni decem tribuum,seu specialiter trib' Ephraim,[quaa
2.Par.13. ceperat Asa pater eius.]Suprà legitur Abia rex Iuda cepisse quasdã ciuitates regni Israel. De Asa verò scriptura non dixit, ꝙ ceperit vrbes Ephraim, sed certum est ex hoc passu, ꝙ aliquas ceperit: sapienterq́; egit, ꝙ eas specialiter muniuit præsidijs atq; militibus, quia probabile erat ꝙ rex Israel eas recuperare satageret.[Et fuit dñs cum Iosaphat, quia ambulauit in vijs Dauid patris sui primis,& non sperauit in Baalim,sed in Deo patris sui,& perrexit in præceptis illius, & non iuxta peccata Israel.]i.opera virtuosa quæ Dauid fecit in exordio regni sui,sequutus est,& non in peccatis eius,quæ diu posteà fecit circa Vriam & eius coniugem. Vel,in vijs eius primis,i.actibus
2.Reg.12. virtutum eius præcipuis.[Confirmauitq́; dñs regnum in manu eius,& dedit omnis]vir[Iuda munera Iosaphat,]Ex hoc apparet,ꝙ subditi eius cõtulerunt ei vltra debitum dona & iocalia quædam,quia videbant se prosperari per optimum regimen eius.[factæque sunt ei infinitæ] i. valdè multæ & magnæ[diuitiæ.]Videtur tñ in hoc excusabilis extitisse,non obstante ꝙ in Deuter.ius-
Deut.17. serat dñs,vt reges Israelitici populi non congregarent sibi immensa pondera argẽti & auri.Nam bella vndique sibi instabant,sicq́; rationabilem habuit causam taliter thesaurizandi, & diuitias suas ad honestũ retulit finem,nec eis cupiditate subiacuit,ita ꝙ habuit eas,non habebatur ab eis. [& multa gloria]i.potestas & fama præclara,imò delectatio copiosa in dño,quia temporaliter ac
*audaciam spiritaliter prosperabatur.[Cumq́; sumpsisset cor eius *fiduciam propter vias dñi,] i.augmẽtum spei ex suis operibus virtuosis,quæ erant viæ ad veram salutem, ac Deo placẽtes. Spes etenim ex actibus bonis fouetur & crescit.[etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit.] Cõfortatus quippe in
3.Reg.22 dño,non timuit in hoc offensam humanam.Sed his cõtrariari videtur illud 3.libri Regum de Iosaphat:Veruntñ excelsa non abstulit.Adhuc enim populus sacrificabat & adolebat incensum in excelsis,i.in locis sublimibus.Dici potest,ꝙ abstulit ea pro parte,& potissimùm abstulit excelsa & lucos quæ repperit,in quibus idololatria exercebatur:consuetudinem verò populi sacrificantis Deo in locis excelsis,non extirpauit in toto.[Tertio autem anno regni sui misit de principibus suis,Benhail & Abdiam & Zachariam & Nathanael & Michæam, vt docerent in ciuitatibus Iuda,& cum eis Leuitas,Semeiam & Nathanaim & Zabadiam,Asel quoque & Semiramoth & Ionathan,Adoniamq́; & Thobiam & Thobodoniam Leuitas,& cum eis Elisama & Ioram sacerdotes.Docebantq́; populum in Iuda,habẽtes librum legis domini,& circumibant cunctas vrbes Iuda,atque erudiebant populum.Itaque factus est pauor domini super om̃ia regna terrarum, quæ erant per gyrum Iuda,nec audebant bellare cõtra Iosaphat,sed & Philistæi Iosaphat munera deferebant & vectigal argenti.Arabes quoque adducebant pecora arietum,7.millia 700.& hircos totidem.Creuit ergo Iosaphat & magnificatus est vsque in sublime,atque ædificauit in Iuda domos ad instar turrium,vrbesq́; muratas,& multa opera patrauit in vrbib' Iuda. Viri quoque bellatores & robusti erant in Hierusalem,quorum iste numerus per domos atque familias singulorum. In Iuda princeps exercitus Ednas dux,& cum eo robustissimi viri 300.millia.Post hunc Iohanan princeps,& cum eo 280.millia.Post illum quoq; Amasias,filius Zechri consecratus dño, & cum eo 200.millia virorum fortium.Hunc sequebatur robustus ad prælia,Eliada, & cum eo tenentium arcum & clypeum,200.millia.Post istum etiam Iozabad,& cum eo 180.millia expeditorum militum.Hi omnes erant ad manum regis,exceptis alijs quos posuerat in vrbibus muratis & in vniuerso Iuda.]Hîc recitatur qualiter misit quosdã sacerdotes atq; Leuitas, timoratosq́; principes,qui pergebant de vrbe in vrbem ad populum instruendum in lege Dei, in quo patet magna bonitas & deuotio regis huius,qui non solùm legibus ciuilibus ac positiuis,sed etiam diuinis plebem suam instruxit,rexitq́;.quo glorioso exemplo vtinam prælati & principes Christiani debitè ædificentur,& quia rex iste tanto zelo dñm honorauit,deus quoq; glorificauit ipsum in tm̃,ꝙ Philistæi ac Arabes dederunt ei vectigal ac munera,sicut habetur in textu,qui clarus est. Insupèr habuit copiosissimam pugnatorum militumq́; numerositatem ordinatè distinctã. Erãt aũt per quinque turmas distincti,sicut habetur in litera,& successiuè erant cum rege, imò & oẽs
1.Reg.2. tempore opportuno.Eccè qualiter Deus gloriosus & iustus glorificantes se glorificat, & vtique iustis,virtuosis atq; prudentibus regibus & principibus communiter meliùs succedit in cunctis, q̃ impijs & tyrannis,prout in libro de regimine regum S. Thomas pulchrè declarat.

¶Expositio cap.18.Fuit igitur Iosaphat diues & inclytus multùm.

Articulus XVIII.

3.Reg.22. HIstoria huius cap.refert,qualiter Iosaphat rex iuerit cum Achab rege Israel ad præliũ contra Syriæ regem.[Fuit igitur Iosaphat diues & inclytus multùm]quia non solùm in temporalibus,sed & in supernaturalibus gratiæ donis ac meritis fuit abundans & nobilis corde, præsertim magnanimis,vt condecet regem.[& affinitate]id est,matrimoniali propinquitate[coniunctus est Achab]regi Israel, quia Athaliam filiam huius Achab accepit filio suo Ioram in coniu-

gem,

gem, vt infrà scriptum est, [descenditq; post duos annos ad eum] putà ad Achab [in Samariam.] Tertij Regum 22. scriptum est, In anno tertio descendit, &c. Dicique potest, quòd post aliquot annos initi connubij aut sponsalium inter Ioram atque Athaliam, Iosaphat sit profectus inuisere Achab tanquàm affinem. [Ad cuius aduentum mactauit Achab arietes & boues plurimos, ipsi & populo qui venerat cum eo, persuasitque illi vt ascenderet] secum [in Ramoth Galaad.] id est, ipse Achab precibus & rationibus induxit regem Iosaphat, vt secum ascenderet versus vrbem nomine Ramoth, sitam in terra Galaad, ad obtinendum & recuperandum eam de manu regis Syrorum. [Dixitq; Achab rex Israel ad Iosaphat regem Iuda: Veni mecum in Ramoth Galaad. Cui ille respondit: Vt ego, & tu: sicut populus tuus, sic & populus meus: tecumque erimus in bello. Dixit Iosaphat ad regem Israel: Consule, obsecro, in præsentiarum sermonem domini. Congregauit igitur rex Israel prophetarum quadringentos viros, & dixit ad eos: In Ramoth Galaad ad bellandum ire debemus, an quiescere? At illi: Ascendite, inquiunt, & tradet eos Deus in manus regis. Dixitque Iosaphat: Nunquid non est hîc prophetes domini, vt ab illo etiam requiramus? Et ait rex Israel ad Iosaphat: Est vir vnus à quo possumus quærere domini voluntatem. Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum omni tempore. Est autem Michæas filius Iemla. Dixitque ei Iosaphat: Ne loquaris rex hoc modo. Vocauit ergo rex Israel vnum de eunuchis, & dixit ei: Voca citò Michæam filium Iemla. Porrò rex Israel & Iosaphat rex Iuda, vterque sedebant in solio suo, vestiti cultu regio. Sedebant autem in area iuxta portam Samariæ, omnesque prophetæ vaticinabãtur coram eis. Sedechias verò filius Chanana, fecit sibi cornua ferrea, & ait: Hæc dicit dominus: His ventilabis Syriam, donec conteras eam. Omnesque prophetæ similiter prophetabant, atque dicebant: Ascende in Ramoth Galaad, & prosperaberis, & tradent eos dominus in manus regis. Nuncius autem qui ierat ad vocandum Michæam, ait illi: En verba omnium prophetarum vno ore bona regi annunciant. Quæso ergo te, vt sermo tuus ab eis non dissentiat, loquarisque prospera. Cui respondit Michæas: Viuit dominus, quia quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar. Venit ergo ad regem. Cui rex ait: Michæa, ire debemus in Ramoth Galaad ad bellandum, an quiescere? Cui ille respondit: Ascendite. Cuncta enim prospera eueniẽt, & tradentur hostes in manus vestras. Dixitque rex: Iterum atque iterum te adiuro, vt mihi non loquaris, nisi quod verum est, in nomine domini. At ille ait: Vidi vniuersum Israel dispersum in montibus, sicut oues absq; pastore. Et dixit dominus: Nõ habent isti dominos. Reuertatur vnusquisque in domum suam in pace. Et ait rex Israel ad Iosaphat: Nónne dixi tibi, quòd non prophetaret iste mihi quicquam boni, sed ea quæ mala sunt? At ille: Idcirco (ait) audite verbum domini. Vidi dominum sedentem in solio suo, & omnem exercitum cæli assistentem ei à dextris & à sinistris. Et dixit dominus: Quis decipiet Achab regem Israel, vt ascẽdat & corruat in Ramoth Galaad? Cumque diceret vnus hoc modo, & alter alio, processit spiritus, & stetit coram domino, & ait: Ego decipiam eum. Cui dominus: In quo, inquit, decipies? At ille respondit: Egrediar & ero spiritus mendax in ore omnium prophetarum eius. Dixitque dominus: Decipies, & præualebis. Egredere, & fac ita. Nunc igitur eccè dominus dedit spiritum mendacij in ore omnium prophetarum tuorum, & dominus loquutus est de te mala. Accessit autem Sedechias filius Chanana, & percussit Michææ maxillam, & ait: Per quam viam transiuit spiritus domini à me, vt loqueretur tibi? Dixitque Michæas: Tu ipse videbis in die illo, quando ingressus fueris cubiculum de cubiculo tuo, vt abscondaris. Præcepit autem rex Israel, dicens: Tollite Michæã, & ducite eum ad Amon principem ciuitatis, & ad Ioas filium Amalec, & dicetis: Hæc dicit rex: Mittite hunc in carcerem, & date ei panis modicum, & aquæ pauxillum, donec reuertar in pace. Dixitque Michæas: Si reuersus fueris in pace, non est dominus loquutus in me. Et ait: Audite omnes populi. Igitur ascenderunt rex Israel, & Iosaphat rex Iuda, in Ramoth Galaad. Dixitque rex Israel ad Iosaphat: Mutabo habitum, & sic ad pugnam vadam, tu autem induere vestibus tuis. Mutatoque rex Israel habitu, venit ad bellum. Rex autem Syriæ præceperat ducibus equitatus sui, dicens: Ne pugnetis contra minimum, aut contra maximum, nisi contra solum regem Israel. Itaque cùm vidissent principes equitatus Iosaphat, dixerunt: Rex Israel est iste. Et circundederunt eum, dimicãtes. At ille clamauit ad dominum, & auxiliatus est ei, atq; auertit eos ab illo. Cùm enim vidissent duces equitatus, quòd non esset rex Israel, reliquerunt eum. Accidit autem vt vnus è populo sagittam in incertum iaceret, & percuteret regem Israel inter ceruicem & scapulas. At ille aurigæ suo ait: Conuerte manum tuam, & educ me de acie, quia vulneratus sum. Et finita est pugna in die illo. Porrò rex Israel sedebat in curru suo contra Syros, vsque ad vesperam, & mortuus est occidente sole.] Tota hæc historia exposita est libro 3. Regum, cap. 22.

¶Expositio capituli deciminoni: Reuersus est autem Iosaphat rex Iuda in domum suam pacificè in Hierusalem.

Articulus XIX.

Consequēter narratur, qualiter post præfatum bellum Iosaphat se habuit. [Reuersus est aūt Iosaphat rex Iuda in domum suam pacificè in Hierusalem,] quia Deo auxiliāte euasit periculum. [Cui occurrit Iehu filius Hanani Videns] id est, propheta. Tertio Reg. 16. fertur, quòd Baasa rex Israel interfecit Iehu filium Hanani prophetam, cùm increpatus fuisset ab illo, quod factum est adhuc regnante Asa, & inter Baasa & Achab fuerunt reges Israel, Ela & Zamri & Amri, Achab verò fuit filius Amri: quomodò ergo Iehu filius Anani occurrit, increpationemq; intulit Iosaphat regi, cùm longè antea fuerit interfectus? Ad quod respondere videtur difficile, nisi fortè fuerint duo eiusdem nominis atq; officij, vel vnus fuerit resuscitatus à domino. [& ait ad eum: Impio præbes auxilium,] id est, Achab idololatræ subuenisti, [& his qui oderunt dominum, amicitia iungeris:] hoc est, familiaritatem amicabilem & affinitaté inisti cum Achab & Iezabel atq; Athalia, pertinentibusq; ad eos. [& idcircò iram quidem domini merebaris,] i. à Deo puniri meruisti & occidi in bello, [sed opera bona inuenta sunt in te, eo q abstuleris lucos de terra Iuda, & præparaueris cor tuum, vt requireres dñm Deum patrū tuorum.] i. propter ista & alia opera tua
Gene. 1. 2. virtuosa quæ Deus cōspexit in te, misericorditer tibi pepercit. Veruntñ impios tenemur diligere, non inquantùm tales, sed inquantùm sunt homines felicitatis capaces, ad Dei imaginem facti, sed eorum familiaritas seu amicitia socialis vitanda est, nec subueniēdum est eis in causa iniusta. Hanc aūt increpationem Iosaphat rex non solùm patiētissimè tulit, sed etiam ex ea prouocatus est ad meliora. Vndè subiūgitur: [Habitauit ergo Iosaphat in Hierusalem. Rursumq; egressus est ad populum de Bersabee vsq; ad montem Ephraim:] i. de vno regni sui extremo vsq; ad aliud, visitando, instruēdoq; populum suum. Dicitur aūt ad illos exisse, vel per seipsum, quemadmodùm 4. Reg. 22. legitur de Iosia, vel per suos ministros, mittēdo videlicet sacerdotes & Leuitas ac prin
2. Par. 17. cipes ad populum exhortandum, vt suprà est descriptum. [& reuocauit eos ad dñm Deum patrum suorum,] eos s. qui erant auersi, ad pœnitentiam admonendo, & stantes, ad profectum trahendo. [Constituitq; iudices terræ] i. populi habitantis in terra, vel terrenarum ac minorum causarum, quia causæ maiores pertinebant ad iudices superiores, vt infrà inducitur. [in cunctis ciuitatibus Iuda munitis] i. regni sui, intelligēdo per Iudam etiam Beniamin. [per singula loca,] i. in portis vrbium, sicut tunc moris erat, vt iudices inuenirentur in promptu in causis minoribus & humanis. [Et præcipiens iudicibus: Videte, ait, quid faciatis.] i. actus vestros, verba & sententias diligenter pensate, ne deuietis in aliquo. [Non eñi hominis exercetis iudicium, sed domini.] i. in iudicando estis vicarij iudicis summi, sic & rex in regnando, & à Deo authoritas ac potestas iudiciaria deriuatur, ita q Dei locum vicemq; suppletis. Ideò iudices, sicut & principes, dij in scripturis vocantur, iuxta illud Exo. 22. Dijs non detrahes. Et rursus: Dominus domus applicabitur ad deos. [& quodcunque iudicaueritis, in vos redundabit.] i. si iustè iudicaueritis, habebitis præmium gloriosum à Deo: si iniustè, supplicium. [Sit timor domini vobiscum.] i. filialis timor Dei iugiter cordibus vestris inhæreat. Timor nanque retrahit à peccato, ideò valdè necessarius iudicibus, principibusq; consistit, qui nisi timuerint Deum, tanto faciliùs poterunt se iniustè habere, alijs quoq; nocere, quanto maior eis inest libertas, ampliorq; potestas & maior peccādi occasio. [& cum diligentia cuncta facite.] i. prudenter, non præcipitanter, quia in iudicando multa sunt consideranda, & causa quæ ignoratur, est diligentissimè inuestigāda: & qui iudicat homines, debet perpendere, q ipse paulò pòst assistet tribunali altissimi, iudicandus ab illo. [Non est enim apud dominum Deum nostrū iniquitas,] iuxta illud Psal. 91. Quoniam rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo. Ipse etenim essentialiter sanctus est, omnisq; sanctitatis & æquitatis origo, causa & mensura seu regula, iuxta quod Sap. 12. scriptum est: Virtus tua domine, iustitiæ initium est. [nec personarum acceptio,] quia vnicuiq; secundum merita sua largitur, neque alicui obligatur. Ideò Iob 34. asseritur: Absit à Deo impietas, & ab omnipotēte iniquitas. Opus eñi
Psal. 15. hominis reddet ei, & iuxta vias singulorum restituet. [nec cupido munerum:] quia bonorum no
2. Par. 19. strorum non eget, & eius sunt omnia. Ideò iudices debent eum præcipuè formidare, tanq iustissimè iudicandi ab eo, qui à veritate & æquitate nequaq flexibilis est. Propter quod ait scriptura:
Sap. 6. Præbete aures vos qui continetis multitudines, quoniam data est vobis potestas à domino, q interrogabit opera vestra, & cogitationes vestras scrutabitur. Citò & horrēdè apparebit vobis, qm iudicium durissimum in his qui præsunt, fiet. ¶ Præterea præceptum fuit à domino Deut. 17. vt in vrbe principali cultus diuini & sacrificiorum, constituerentur iudices principales, ad quos in grauioribus ac maioribus causis ac casibus haberetur recursus. Scriptum est equidem Deut. 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, surge & ascēde ad locum quem dominus elegerit, veniesq; ad sacerdotes, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Quoniam ergo Hierusalem fuit metropolis regni, in qua fuit templum, sanctus rex Iosaphat statuit ibi iudices tales, sicut iam subditur: [In Hierusalem quoque constituit Iosaphat Leuitas & sacerdotes, & principes familiarum ex Israel] id est, aptiores ex familijs Leuitarum ac sacerdotum, ac maiores ele-

git ad tantum officium,[vt iudicium]verum & iustum,[& causam domini,] id est, id quod Deo complacitum est,& quæ causa sit rationabilis ac diuina, [indicarent habitatoribus eius, præcepitque eis,dicens:Sic agetis in timore domini fideliter & corde perfecto. Omem causam quæ venerit ad vos,fratrum vestrorum qui habitant in vrbibus suis,& inter cognationem & cognationem, vbicunque quæstio est de lege,]id est,de aliquo pertinente ad legem diuinam, quãtùm ad testimonia seu credenda,[de mandato]id est,de aliquo casu pertinente ad præcepta moralia, [de cæremonijs]id est, de præceptis cæremonialibus,[de iustificationibus] id est, præceptis iudicialibus,per quæ inter homines conseruatur iustitia, [ostendite eis] veram solutionem,& qd placeat aut displiceat Deo,[vt non peccent in dominũ,& ne veniat]hoc est,vt non veniat,[ira] id est,vltio[Dei super vos]propter omissionem impletionis vestri officij,[& super fratres]id est, subditos[vestros]qui pares sunt vobis in natura,& similes in religione.Hinc scriptũ est per Malach.2.Labia sacerdotis custodiunt scientiam,& legem requirent de ore eius, quia angelus domini exercituum est.[Sic ergo agentes,non peccabitis. Amarias autem sacerdos] summus, [&] pro id est,[pontifex vester in his quæ ad Deum pertinent,præsidebit,] in his scilicet quæ pontificale concernunt officium,vt quærat oraculum Dei,atque ab ipso responsa recipiat,& ingrediatur in sancta sanctorum.In difficilimis quoque discernat ac iudicet, maximè in credendis & in necessarijs ad salutem.[Porrò Zabadias filius Ismael,qui est dux in domo Iuda,] id est, princeps secularisque iudex,[super ea opera erit quæ ad regis officium pertinent:] id est, in causis ciuilibus erit vicarius regis,& iudex puniens reos. Vel sensus est, quòd ex parte authoritateque regis compescet & puniet illos,qui præfatorum iudicum sententijs obtemperare noluerint. Rex enim fuit absolutè supremus in populo in veteri lege. [Habetisque magistros Leuitas coram vobis. Confortamini & agite diligenter,& erit dominus vobiscum in bonis.] ¶Ecce ex isto capitulo commendatur nobis patientia,iustitia,charitas,sapientia,& zelus præferuidus boni communis sancti Iosaphat regis,quem prælati & principes in his debent virtutibus imitari,& per seipsos ac suos vicarios,informare,hortari,corripere,reformareque subditos,præcipuamque diligentiam adhibere circa officiatos ac iudices,admonendo eosdem iuxta præhabita, vt in cunctis timoratè,prudenter & iustè se habeant sine omni personarum acceptione & cupiditate. Quòd si contingat principem aut prælatum,quantumlibèt magnum, aliquando à viro bono charitatiuè & iustè increpari,non debet super hoc indignari,sed patiẽter suscipere,seq; ad meliora extendere. Phil.3.

¶Elucidatio capituli XX. Post hæc congregati sunt filij Moab & filij Ammon. Articulus 20.

Mira & magna victoria Iosaphat regi collata,iam describitur. [Post hæc congregati sunt filij Moab & filij Ammon,& cum eis de Ammonitis]per istos de Ammonitis,intelliguntur hoc loco Idumæi,qui infrà in isto capitulo vocantur mons Seir,& vocãtur hic Ammonitæ. Vel, quia ex vna parte erant de plebe illa: vel,quia confœderati & associati eis fuerunt,aut eorum vexillis signati. Porrò Magister in hist. scribit,quòd Arabes erant. [ad Iosaphat]id est,contra eum. Nam adhuc longè erant ab eo,[vt pugnarent contra eum. Veneruntque nuncij & indicauerunt Iosaphat]regi,[dicentes:Venit contra te multitudo magna de his locis,quæ trans mare]mortuum[sunt,& de Syria:]sicque fuerunt ibi & Syri.[& ecce consistunt in Hasason Thamar, quæ est Engaddi.Iosaphat autem timore perterritus,] primi etenim motus non possunt totaliter reprimi.Iosaphat tamen non diu mansit in illo timore quodammodò prædominante,sed spe & fortitudine mentis repressit eundem.nam subditur:[totum se contulit] id est, toto corde se recollegit & præparauit[ad rogandum dominum,]vt auxiliaretur suis cultoribus, [& prædicauit ieiunium in vniuerso Iuda.]id est,toti populo per nuncios iussit,vt ieiunarent ad impetrandum Dei auxilium.Nam & oratio adiuta ieiunio, volat in cælum:similiter eleemosynis multùm iuuatur, Tob.12.
ita quòd eleemosyna atque ieiunium sunt duæ alæ orationis.[Congregatusque est Iudas] scilicet habitatores Hierusalem,aliarumque vrbium,[ad deprecandum dominum] in templo,cuius consecratio auxit orationis ibi factæ exaudibilitatem,quoniam & Salamoni Deus promiserat q; 3.Reg.8. 2.Par.7.
orantium ibi vota audiret.[sed & omnes de vrbibus suis venerunt ad obsecrãdum eum. Cumq; stetisset Iosaphat in medio cœtu Iudæ & Hierusalem, in domo domini ante atrium nouum,ait: Domine Deus patrum nostrorum,tu es Deus in cælo,& dominaris cunctis regnis gentium]de iure,non tamen prorsus de facto.Non enim Deo obediunt omnia regna, & tamen omnipotentiæ eius subiecta sunt,& facit in omnibus,atque de omnibus quicquid ei placuerit,& ex seipso competit ei super omnia authoritas & potestas.[In manu tua est fortitudo & potentia,nec quisquam tibi potest resistere.Nónne tu Deus noster interfecisti omnes habitatores terræ huius,coram populo tuo Israel,& dedisti eam semini Abraham amici tui,in sempiternum? Habitaueruntque in ea,& extruxerunt in illa sanctuarium nomini tuo,dicentes:] id est, patres nostri, videlicet Salamon & populus eius ædificauerunt in terra ista promissionis templum tuæ maiestati,in quo Sa- 3.Reg.8. 2.Par.6.

lamon in perſona omnium & pro omnibus exorauit.[Si irruerint ſuper nos mala,]id eſt, aduerſa, vtpotè]gladius iudicij, peſtilentia & fames,]id eſt, tuo iudicio venire permiſſus aut miſſus aut iudicum armatura, ſeu per quem exercetur iudicij exequutio. Vndè Iob 19. habetur: Fugite à facie gladij, quoniam vltor iniquitatum gladius eſt, & ſcitote eſſe iudicium. Hinc Ezech.14. & Hiere.29. dominus nominat gladium inter quatuor iudicia ſua peſſima, id eſt, pœnaliſſima, quæ ſunt, gladius, fames, peſtis, & beſtiæ.[ſtabimus coram domo hac]id eſt, in atrijs templi, quæ erãt in facie templi ſeu domus Dei,[in conſpectu tuo, in qua inuocatum eſt nomen tuum, & clamabimus ad te in tribulationibus noſtris, & exaudies nos, ſaluosq́ue facies. Nunc eccè filij Ammon & Moab & mons Seir,]id eſt, Idumæi habitantes in monte Seir, ſeu in terra Edom montoſa,[per quos non conceſſiſti filijs Iſrael vt tranſirent quando egrediebantur de Aegypto, ſed declinauerunt ab eis, & non interfecerunt illos:]qualiter intelligendum ſit hoc, patet ex dictis Deuter.8. & Iudic.12. Siquidem filij Iſrael tranſierunt ex latere per Idumæam, & per aliquam partem regnorum Moab & Ammon, prout Deuter.2. manifeſtè habetur, non tamen ad nocendum aut impugnandum, ſed pertranſierunt velociter, & declinauerunt ab eis pro poſſe, ſicq́ue dicuntur non tranſiſſe per illos, id eſt, per medium terræ ipſorum itinere conſueto.[econtrariò agunt, & nituntur eijcere nos de poſſeſſiõe, quam tradidiſti nobis Deus noſter. Ergo non iudicabis eos?]id eſt, cùm ſis iuſtus omnium iudex, tantam illorum impietatem dijudicabis & punies.[In nobis quidem non eſt tanta fortitudo, vt poſſimus huic multitudini reſiſtere, quæ irruit ſuper nos.]Hoc

Pſal.7. mirum videtur, cùm ſuprà deſcripti ſint principes & exercitus Ioſephat, ita quòd quinque erant

2.Par.17. principes illi, ſub quorum primo erant viri robuſtiſſimi trecenta millia, ſub ſecundo ducenta octoginta millia, ſub tertio ducenta millia, ſub quarto totidem, ſub quinto centum octoginta millia militum expeditorum, qui omnes erant ad manum regis, exceptis alijs quos poſuerat in vrbibus muratis, & in vniuerſo Iuda. ſed fortè hac vice non fuerant congregati, aut propter aduerſariorum repentinum aduentum nequibant ſe aptè colligere & parare, vel aduerſarij erant mirabiliter multi & fortes.[ſed cùm ignoremus quid agere debeamus]via humana,[hoc ſolùm habemus reſidui, vt oculos noſtros]interiores[dirigamus ad te]id eſt, ad intuẽdum & inuocandum infinitam miſericordiam tuam. Iſtud eſt in omni tentatione & anguſtia vnicum, ſaluberrimumq́ue conſilium.[Omnis verò Iuda ſtabat coram domino cum paruulis & vxoribus & liberis ſuis:]vt ex hoc dominus ampliùs ad miſericordiam prouocaretur, quoniã mulieres & pueri ac puellæ ſunt miſerabiles perſonæ & pronæ ad fletum. Itemq́ue: vt ex tanta orantium multitudine oratio exaudibilior fieret, iuxta illud 2.Corint.1. Vt ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt, donationis per multos gratiæ agantur pro nobis. Deindè narratur, qualiter pius dominus deuotiſſimum regem & populum eius afflictum, orationibus, ieiunijs, vigilijsq́; laſſatum, citò conſolari dignatus eſt.[Erat autem Iahaziel filius Zachariæ, filij Banaiæ, filij Iehiel, filij Mathaniæ Leuites, de filijs Aſaph, ſuper quem factus eſt ſpiritus domini:]id eſt, in cuius corde diffuſa eſt à ſpiritu Dei reuelatio prophetalis,[in medio turbæ, & ait: Attendite omnis Iuda & q habitatis in Hieruſalem, & tu rex Ioſaphat, Hæc dicit dominus vobis: Nolite timere, nec paueatis hanc multitudinem. Non enim eſt veſtra pugna, ſed Dei.]id eſt, Deus pugnabit pro vobis, quia & iſti contra vos conuenerunt iniuſtè atque ad Dei iniuriam, cuius eſtis cultores, & moti ſunt

*Seis contra vos propter ea quæ Deus in patribus veſtris eſt operatus.[Cras deſcendetis contra eos.

*Sis Aſſcenſuri enĩ ſunt per cliuum]i. montoſum aſſcenſum,[nomine *Zis, & inuenietis illos in ſummitate torrentis, q eſt contra ſolitudinẽ Ieruel. Non enĩ eritis vos q dimicabitis, ſed tm̃modò confidenter ſtate, & videbitis auxilium dñi ſuper vos. O Iuda & Hieruſalẽ, nolite timere, nec paueatis.

2.Par.25. Cras egrediemini cõtra eos, & dñs erit vobiſcum. Ioſaphat ergo & Iuda, & oẽs habitatores Hieruſalem ceciderũt proni in terram coram dño,]humilimè ei ac deuotiſſimè regratiantes, & ex zelo iuſtitiæ cõtra aduerſarios laborantes.[& adorauerũt eum. Porrò Leuitæ de filijs Cahath, & de filijs Chore, laudabant dñm Deum Iſrael voce magna in excelſum,]pſalmos canendo ſeu cantica ſctã.[Cumq́; manè ſurrexiſſent]Ioſaphat & ſui,[egreſſi ſunt per deſertũ Thecuę. Profectiſq́ue eis, ſtans Ioſaphat in medio eorum, dixit: Audite me viri Iuda, & oẽs habitatores Hieruſalẽ. Credite in dño Deo veſtro, & ſecuri eritis. Credite prophetis eius, & cuncta euenient proſpera.]ne veſtra incredulitate ponatis obicẽ gratiæ vobis promiſſæ.[Deditq́; conſiliũ populo, & ſtatuit cantores dñi, vt laudarẽt eum in turmis ſuis,]i. ordinatè diſtinxit & diſpoſuit eos, ſicut erant à Dauid diuiſi, vt vnaquæq; eorum turma Deum laudaret,[& antecederẽt exercitum,]tanquàm ſpeciales milites Dei ad communitatis tutelam, & vulgi propugnatores, ſpiritalibus armis tuẽtes eos q ſequebantur.[ac voce conſona dicerẽt: Confitemini dño quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius. Cumq́; cœpiſſent laudes canere,]i. Deum laudare,[vertit dñs inſidias eorum]vtpotè aduerſariorum,[in ſemetipſos, filiorum ſcilicet Ammon & Moab, & montis Seir, qui egreſſi fuerant, vt pugnarẽt contra Iudam, & percuſſi ſunt,]ita q ſibi inuicèm fecerunt quod po-

pu-

pulo Iudæorum facere decreuerunt. [Nam filij Ammon & Moab] tanq̃ mutuò propinquiores,
[consurrexerunt aduersus habitatores montis Seir, vt interficerent & delerent eos. Cumq; hoc
opere perpetrassent, etiam in semetipsos versi] videlicet Moabitæ in Ammonitas, [mutuis con- Esa.19.
cidére vulneribus:] sicq; dñs miscuit in his spiritum vertiginis & furoris, inquietudinem conté-
tionis & litis, sic ꝙ contra se inuicèm corrixari ac superbire ac insanire cœperũt, quod neo per-
mittente per angelos malos creditur factum. [Poriò Iuda cùm venisset ad speluncam, quæ respi-
cit solitudinem, vidit procul oẽm latè regionem plenam cadaueribus, nec superesse quenquam,
qui necem potuisset euadere. Venit ergo Iosaphat, & omnis populus cum eo, ad detrahenda spo
lia mortuorum. Inueneruntq; inter cadauera variam supellectilé, vestes quoq; & vasa preciosis-
sima, & diripuerunt, ita vt oia portare non possent, nec per tres dies spolia auferre, præ prædę ma
gnitudine. Die aũt quarto congregati sunt in valle benedictionis. Etenim (qm̃ ibi benedixerũt
dño) vocauerũt locum illum vallis benedictionis, vsq; in præsentem diem. Reuersusq; est omnis
vir Iuda, & habitatores Hierusalé, & Iosaphat ante eos in Hierusalem cũ lætitia magna, eo ꝙ de-
disset eis dñs gaudium de inimicis suis. Ingressiq; sunt in Hierusalem cum psalterijs, & citharis, &
tubis in domum dñi. Irruit autem pauor dñi super vniuersa regna terrarũ,] i. habitatores regno-
rum vndiq; situatorum, perterriti sunt, & Deũ Israel seruili quodã timore formidare cœperunt,
[cùm audissent ꝙ pugnasset dñs contra inimicos Israel,] i. ꝙ illos taliter prostrauisset, propter
quod non audebant regem Iosaphat impugnare. [Quieuitq; regnum Iosaphat, & præbuit ei dñs
pacem per circumitum. Regnauit igitur Iosaphat super Iudam, & erat trigintaquinq; annorum
cùm regnare cœpisset. Viginti aũt & quinq; annis regnauit in Hierusalem, & nomen matris eius
Azuba filia Selachi. Et ambulauit in via patris sui Asa, nec declinauit ab ea, faciens quæ placita
erant coram dño.] Per hoc iustitia Asa regis euidenter insinuatur, eo ꝙ hoc commemoretur pro
præcipuo filij sui, s. Iosaphat regis, præconio, ꝙ secutus est opera patris sui Asa. [Veruntñ excel-
sa non abstulit.] quod qualiter intelligendum sit, in expositione superiorum est expressum. [& 2.Para.17.
adhuc populus non direxerat cor suum ad dñm Deum patrum suorum.] Iam habitum est suprà
in diuersis capitulis de grandi Iudæorum deuotione ad Deũ sub Asa & Iosaphat, sub quibus per- 2.Para.15.
cusserunt fœdus cum dño, & in toto corde suo domino iurauerunt, eumq; inuenerunt. Deindè 2.Para.16.
per ieiunia & orationes, per laudes, sacrificia & gratiarum actiones erexerunt corda sua ad dñm. 2.Para.17. 2.Para.19.
Quomodò ergo nunc dicitur, ꝙ populus adhuc non direxit cor suum ad dñm? Respondetur ꝙ
hoc dicitur ad insinuandum quandam eorum imperfectionem, ita ꝙ non direxerunt cor suũ ad
Deum stabiliter & perfectè, qm̃ multi ex eis adhuc contra legis pręceptum obtulerunt sacrificia
Deo alibì quàm in templo. Videntur tñ quadam dispensatione seu permissione in hoc ipso ex-
cusari à culpa mortali. Nam multi iusti reges permiserũt hoc fieri, quia à diebus Iudicum & Da-
uid ac Salmõis erant assuefacti in hoc. [Reliqua autem gestorum Iosaphat, priorum & nouissi-
morum, scripta sunt in libris Iehu filij Hanani, quę digessit in libro Regum Israel. Post hęc inijt
amicitias Iosaphat rex Iuda, cum Ochozia rege Israel] fratre vxoris filij sui, scilicet Ioram, [cuius
opera fuerunt impijssima, & particeps fuit, vt facerent naues quæ irent in Tharsis. Feceruntque
classem in Asiongaber.] Sicq; quemadmodùm Asa circa finem vitæ suæ in quibusdam excessit,
ita & Iosaphat, minùs tamen quàm Asa. Puniuit quoq; dominus culpam hanc Iosaphat per hoc,
ꝙ naues eius quas misit pro auro seu alijs rebus preciosis in Tharsis & in Asiongaber, i. in mare
& in locum illum iuxta mare rubrum, contritę sunt: & appáret, ꝙ classes Ochozię ibant cũ clas-
sibus Iosaphat. [Prophetauit aũt Eliezer filius Dodan de Maresa, ad Iosaphat, dicens: Quia ha-
buisti fœdus cum Ochozia, percussit dñs opera tua, contritæq; sunt naues, nec potuerunt ire in
Tharsis.] Moraliter ex isto cap. instruuntur Christiani, qualiter in omni tam corporali q̃ spirita
li conflictu, eis vel à visibilibus aut ab inuisibilibus hostibus imminẽte, debeant se habere. Nem
pe principes pugna corporali eis instante, non debent immoderatè timere, sed se totos ad dñm
exorandum conferre, in ipso confidere, subditos suos per se & spiritales viros hortari, vt vitam
suam in cunctis emendent, orationibus & ieiunijs vacent. Specialiter verò à religiosis & clero
debent orationum & Missarum postulare suffragia, & ordinare vt psalteria & litaniæ legantur,
Missę celebrentur quàmplurimę, processionesq; fiant. Quòd si viderint aduersarios suos existe-
re fortiores, cum omni humilitate fateantur, dicentes: In nobis ô domine non est tanta fortitu-
do, vt possimus multitudini super nos irruenti resistere: sed cùm ignoremus quid agere debea-
mus, hoc solùm habemus residui, vt oculos nostros dirigamus ad te. ¶ Deniq; in spiritali confli-
ctu constitutis contra inuisibiles inimicos nobis callidiores, fortiores ac plures, istud potissimè
est dicendum, præsertim dum acriter impugnamur, tuncq; cum omni fiducia & feruore clame-
mus ad dominum, eius inuocantes auxilium incessanter. Postremò, omnia hæc sunt specialiter
Christianis contra infideles præliaturis, agenda.

¶ Expositio cap. 21. Dormiuit autem Iosaphat cum patribus suis. Art. 21.

Agitur iam de filio Iosaphat qui patri suo successit in regno, sed non in regendo officio, Roman.9. quia pater suus fuit rex optimus,& iste tyrãnus prauissimus, vas iræ, & homo miserrimus. [Dormiuit autem Iosaphat cum patribus suis,] cùm sexaginta esset annorum,[& sepultus est cũ eis in ciuitate Dauid, regnauitq; Iorã filius eius pro eo. Qui habuit fratres, filios Iosaphat, Azariam,& Iahiel,& Zachariam,& Azariam,& Michael,& Saphatiam. Omnes hi filij Iosaphat regis Iuda, deditq; eis pater suus multa munera auri & argenti, & pensationes] id est, ponderationes rerum preciosarum, vel vt aliqui legunt, pensiones aut pensitationes, id est, annuos census seu redditus,[cum ciuitatibus munitissimis in Iuda:] dando vnicuique eorum aliquas vrbes, in quibus præerant, tamen sub rege. Regnum autem tradidit Ioram, eo quòd esset primogenitus. Surrexit autem Ioram super regnum patris sui. Cumque se confirmasset] Ioram, id est, consilio im- Iudicum 9. piorum atque auxilio se firmasset, [occidit omnes fratres suos,] sicut Abimelech occidit omnes fratres suos,[gladio] vt bona eorum solus haberet, & ne populus ipsum propter suam peruersitatem abijceret, & aliquem fratrum suorum promoueret in regem. [& quosdam de principibus Iuda] quos vidit suæ malignitati contrarios,& suo proposito aduersantes. [Trigintaduorum annorum erat Ioram cùm regnare cœpisset, & octo annis regnauit in Hierusalem. Ambulauitq; in vijs] id est, vitijs & idololatrijs, [regum Israel, sicut egerat domus Achab. Filia quippe Achab erat vxor eius. Et fecit malum in conspectu domini. Noluit autem dominus disperdere domum Dauid, propter pactum quod inierat cum eo, & quia promiserat vt daret ei lucernam, & filijs eius in omni tempore. In diebus illis rebellauit Edom, ne esset subditus Iudæ, & constituit sibi regem. Cumq; transiret Ioram cum principibus suis,& cuncto equitatu qui erat secum, surrexit nocte,& percussit Edom, qui se circundederat,& omnes duces equitatus eius. Attamen rebellauit Edom, ne esset sub ditione Iuda, vsque ad hanc diem. Eo tempore & Lobna recessit, ne esset sub manu illius. Dereliquerat enim dominum Deum patrum suorum, insupèr & excelsa fabricatus est in vrbibus Iuda, & fornicari fecit habitatores Hierusalem, & præuaricari Iudam.] hoc est, idololatriam exercere. [Allatæ autem sunt ei literæ ab Helia propheta,] quod dupliciter potest intelligi. Primò, quòd Helias propheta personaliter attulit literas istas ad Ioram. Secundò, quòd aliquis ex parte Heliæ detulit eas. [in quibus scriptum erat: Hæc dicit dominus Deus Dauid patris tui: Quoniam non ambulasti in vijs Iosaphat patris tui, & in vijs Asa regis Iuda, sed incessisti per iter regum Israel, & fornicari fecisti Iudam & habitatores Hierusalem, imitatus fornicationem domus Achab: insupèr & fratres tuos domum patris tui, meliores te, occidisti: ecce dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filijs & vxoribus tuis,] qui tibi communicauerunt in vitijs, [vniuersaque substantia tua] ¶ Circa hæc oritur quæstio, quomodò Helias propheta potuit literas istas portare aut destinare ad Ioram, cùm Helias trans- 4.Reg.2. latus iam fuerit, Iosaphat adhuc regnante, præsertim cùm quarto Regum libro recitetur, quem- 4.Reg.3. admodùm ipso Iosaphat pergente ad prælium cum Ioram filio Achab, deficienteque aqua, sciscitatus sit Iosaphat: Est ne hîc propheta domini, vt deprecemur dominum per eum? Responditque vnus, Est hîc Heliseus, qui fundebat aquam super manum Heliæ. Ad istud aliqui respon- Pet.co.hist. lib.4. derunt, quòd iste Helias propheta, fuit alter à magno illo Helia. Nam & magister in historijs scri- Re.ca.13. bit: Tulit ad Ioram Helias quidam propheta epistolam correctoriam. Alij dicunt, quòd Helias præscius futurorum, scripsit epistolam istam ante suam translationem, & post eam apportatæ sunt ad Ioram. Hinc refert Lyra: Dicunt Hebræi, quòd istæ epistolæ fuerunt ad Ioram allatæ post translationem Heliæ. [Tu autem ægrotabis pessimo languore vteri, donec egrediantur vitalia tua paulatìm per singulos dies. Suscitauit ergo dominus contra Ioram spiritum Philistinorum & Arabum, qui confines sunt Aethiopibus, & ascenderunt in terram Iuda, & vastauerunt eam. Diripueruntq; cunctam substantiam, quæ inuenta est in domo regis: insupèr & filios eius & vxores.] Textus iste planissimus est. [nec remansit ei filius nisi Ioachaz, qui minimus natu erat] 4.Reg.1. qui alio nomine appellatur Ochozias,& Ahazias,& Azarias. sicq; per quæ impius ille Ioram pec- Sap.11. cauit, per hæc punitus est: quia sicut fratres suos occidit, sic filij sui occisi sunt. [Et super hæc oĩa percussit eum dñs alui languore] i. dolore [insanabili,] scilicet ægritudine chronica, id est, temporali & diuturna, vt patet consequenter in litera: [Cumq; diei succederet dies, & temporũ spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus. Et sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit. Mortuusque est in infirmitate pessima,] hoc est, pœnalissima, in qua nec pœnituit. [Et non fecit ei populus secundum morem combustionis exequias,] id est, regio honore non sepelierunt, comburendo super corpus eius aromata, vt fuerat consuetudo. [sicut fecerat maioribus eius. Trigintaduorum annorum fuit, cùm regnare cœpisset, & octo annis regnauit in Hierusalem. Ambulauitque non rectè. Et sepelierunt Iose.li.9. eum in ciuitate Dauid. Veruntamen non in sepulchro regum.] Vndè & Iosephus: Separatum, an.iu.ca.5. inquit, tumulũ tradiderunt ei sine regalibus exequijs, & hoc in detestationem facinorum eius.

Cæ-

Cætera huius cap. verba hic non exposita, aut penitùs plana sunt, aut 4. Reg. libro sunt elucida- 4.Reg.18.
ta. Eccè ex isto docemur cap. q̃ secreta & metuenda sint Dei iudicia, & ꝙ nemo potest de paren
tum suorum electione aut sanctitate præsumere, qm̃ optimus ille rex Iosaphat, tam sceleratissi-
mum ac reprobissimũ habuit filiũ. ¶Insupèr cõstat ex dictis, qualiter diuina iustitia quædã scele
ra ob nimiam eorum enormitatem punire incipiat in præsenti, & posteà puniat ea in sempiter-
num. Iterum innotescit ex his, qualiter sanctus & iustus Deus omnipotens interdũ priuet repro-
bos in præsenti optato fine, atq; cupito malignitatis eorum effectu. Siquidẽ crudelissimus & pe
nitùs inhumanus iste Ioram, regnó nõ cõtentus, proprios fratres peremit, vt ciuitates & opes eis
collatas acquireret: & eccè priuatus est subitò, ꝓprio regno, olĩq; prosperitate & sanitate ac vita.

¶Expositio cap. 22. Constituerunt aũt habitatores Hierusalem Ochoziam filium eius minimum, regem pro eo. Art. 22.

SEquitur historia de Ochozia filio Ioram regis Iuda, estq; litera huius cap. lib. 4. Reg. penè to 4.Reg 8.
ta exposita. [Constituerunt aũt habitatores Hierusalem Ochoziam filium eius] i. ipsius Iorã
[minimum] i. iuniorem [regem pro eo.] Cæteri eñ, vt dictum est, erãt occísi. [Omnes eñ maio- 2.Para.21.
res natu, qui ante eum fuerant, interfecerunt latrones Arabũ, qui irruerãt in castra. Regnauitq;
Ochozias filius Ioram regis Iuda. Quadragintaduorum annorũ erat Ochozias cùm regnare cœ-
pisset, & vno anno regnauit in Hierusalem:] qm̃ primo anno regni sui fuità Iehu occísus, sed ori
tur dubium, qualiter Ochozias poterat esse quadragitaduorũ annorum, dũ cœpit regnare, cùm 4.Reg.9.
4. Reg. lib. ac præcedẽti dicatur cap. ꝙ Ioram pater eius trigintaduorum erat annorũ, dum cœ- 4.Reg.8.
pit regnare, & octo annis regnauit, sicq; quadragenarius obijt. Rursus 4. Reg. libro asseritur, ꝙ
Ochozias regnare exorsus est, dum erat annorum vigintiduorum. Ad hoc expositores rñdent, ꝙ 2.Para.21.
teste Hieronymo, Ioram regnauit annis vigintiocto, sed octo anni cõputantur in numero, quia 4.Reg.8.
tot annis præfuit benè: cæteri omittuntur, quia in eis idololatriæ deseruiuit, iuxta quẽ sensum di Hieron.
citur Saul duobus annis regnasse. Itaq; viginti anni quibus Ioram regnauit iniquè, qui 4. Reg. ta
centur, hoc loco nectuntur annis vitæ filij eius. [& nomen matris eius Athalia, filia Amri. Sed & 4.Reg.8.
ipse ingressus est per vias domus Achab. Mater eñ eius impulit eũ, vt impiè ageret.] hoc est, Atha
lia filium suum Ochoziam vehementer instigauit & traxit ad idololatriam. [Fecit ergo malũ in
conspectu dñi, sicut domus Achab] aui sui. [Ipsi enim] qui erãt de genere & familia Achab, [fue-
runt ei] s. Ochoziæ [consiliarij post mortem patris sui in interitum eius, ambulauitq; in consilijs
eorum.] Ex eorum ergo iniquo cõsilio tam dirè excessit, ꝙ meruit corporaliter occídi, æterna-
liter damnari, & ita ex illorum consilio incurrit triplicem mortem, videlicet mortẽ culpæ mor-
talis, & corporalis occisionis, atq; miseriæ infernalis. [& perrexit cũ Iorã filio Achab, rege Israel,
in bellum contra Hasael regem Syriæ, in Ramoth Galaad, vulnerauerũtq; Syri Ioram. Qui re-
uersus est, vt curaretur in Iezrael. Multas enim plagas acceperat in supradicto certamine. Igitur
Ozochias filius Ioram, rex Iuda, descendit, vt inuiseret Ioram] fratrem matris suæ, [filium Achab
in Iezrael ægrotantem. Voluntatis quippe Dei fuit aduersus Ozochiam, hoc est, in eius iustũ in-
teritum, [vt veniret ad Ioram,] vt scilicet simul cum ipso Ioram occideretur à Iehu, [& cùm ve-
nisset, & egrederetur cum eo,] putà cum Ioram [aduersum Iehu filium Namsi,] hoc est, in ipsius
occursum, non tamen intentione pugnandi cõtra eum, [quem] Iehu [vnxit dominus] id est, per
vnum ex discipulis Helisei, fecit vngi in regem, [vt deleret domum] id est, posteritatem [Achab]
de cuius semine fuit & Ochozias, ideò dominus voluit eum occídi à Iehu. [Cùm ergo euerteret
Iehu domum Achab,] interficiendo eius progeniem, [inuenit principes Iuda,] qui erant mini-
stri Ochoziæ, [& filios fratrum Ochoziæ.] Nam fratres Ochoziæ, quanuìs fuerunt occísi, filij ta-
men eorum manserunt superstites, [qui ministrabãt ei,] scilicet patruo regi Ochoziæ, [& inter-
fecit illos,] prout quarto Regum libro legitur. [Ipsum quoq; perquirens Ochoziam, compræ-
hendit latitantem in Samaria, adductumq; ad se, occídit.] Istud videtur contrariari historiæ 4. 4.Reg.11.9.
Reg. lib. capit. 10. in quo legitur: Ochozias autem rex Iuda, videns hoc, fugit per viam domus
horti, persequutusq; est eum Iehu, & ait: Etiam hunc percutite In curru suo, & percusserunt eum 4.Reg.10.
in ascensu Gaber. Ad hoc respondetur, quòd Ochozias conspiciens, qualiter Ioram occide- 4.Reg.9.
batur à Iehu, fugit in vrbem Iezrael, interim quòd Iehu cum suis fuit occupatus circa Iorã, &
corporis sui proiectionem in agrum Naboth. Audiens autem, quòd Iehu veniret ad Iezrael, fu-
git indè in vrbem Samariæ fortem, & ibi Iehu per suos satellites repperit eum, quem iussit sibi
adduci, adductumq; ad se, occidit. Tamen vt quarto Regum, cap. 9. habetur, non statim occí- Ibid.
dit eum totaliter, sed in ascensu Gaber vulnerauit lætaliter, & indè Ochozias fugit in Mageddo, Ibid.
obijtque ibidèm. [Et sepelierunt eum] non ipse Iehu & serui sui, sed ministri Ochoziæ tulerunt
corpus eius in Hierusalem, & sepelierunt in ciuitate Dauid. [eo quòd esset filius Iosaphat, qui
quæsierat dominum in corde suo.] Quæ autẽ hîc sequuntur, exposita sunt libro quarto Regum. 4.Reg.11.
[Nec erat vltrà spes aliqua, vt de stirpe quis regnaret Ochoziæ. Siquidem Athalia mater eius vi-

dens, quòd mortuus esset filius suus, surrexit & interfecit omnem stirpem regiam domus Ioram. Porrò Iosabeth filia regis, tulit Ioas filium Ochoziæ, & furata est eum de medio filiorum regis cùm interficerentur, absconditq; eum cũ nutrice sua in cubiculo lectulorum. Iosabeth aũt quæ absconderat eum, erat filia regis Ioram, vxor Ioiadæ pontificis, soror Ochoziæ: & idcirco Athalia non interfecit eum. Fuit ergo cum eis in domo Dei absconditus sex annis, quibus regnauit Athalia super terram.

¶Expositio cap. 23. Anno aũt septimo cõfortatus Ioiada, assumpsit centuriones. Art. 23.

CONsequenter in præsenti capitulo recitatur, qualiter Ioas filius Ochoziæ institutus sit rex, & Athalia interfecta, cultusq; Dei reparatus in templo. [Anno autem septimo confortatus Ioiada, assumpsit centuriones, Azariam videlicet filium Hieroboam, & Ismael filium Iohanan, Azariam quoque filium Obed, & Maasiam filium Adaiæ, & Elisaphat filium Zechri, & iniit cum eis fœdus. Qui circumeuntes Iudam, congregauerunt Leuitas de cunctis vrbibus Iuda, & principes familiarum Israel, veneruntq; in Hierusalem. Iniit ergo omnis multitudo pactum in domo domini cum rege. Dixitq; ad eos Ioiada: Ecce filius regis regnabit, sicut locutus est dominus super filios Dauid. Iste est ergo sermo quem facietis: Tertia pars vestrũm, qui veniunt ad sabbatũ, sacerdotum & Leuitarum & ianitorum, erit in portis: tertia verò pars ad domum regis, & tertia ad portam quæ appellatur fundamenti. Omne verò reliquum vulgus sit in atrijs domus domini, nec quispiam alius ingrediatur domum domini, nisi sacerdotes & qui ministrant de Leuitis. Ipsi tantummodò ingrediantur, quia sanctificati sunt: & omne reliquum vulgus obseruet custodias domini. Leuitæ autem circũdent regem, habentes singuli arma sua: & si quis alius ingressus fuerit templum, interficiatur: sintq; cum rege & intrante & egrediente. Fecerunt ergo Leuitæ & vniuersus Iuda, iuxta omnia quæ præceperat Ioiada pontifex. Et assumpserunt singuli viros, qui sub se erant, & veniebant per ordinem sabbati, cum his qui iam impleuerant sabbatum, & egressuri erant. Siquidem Ioiada pontifex non dimiserat abire turmas, quæ sibi per singulas hebdomadas succedere consueuerant. Deditq; Ioiada sacerdos centurionibus lãceas, clypeosq; & peltas regis Dauid, quas consecrauerat in domo dñi. Constituitq; omnem populum tenentiũ pugiones, à parte templi dextera, vsq; ad partem templi sinistram, coram altari & templo, per circuitum regis, & eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema & testimonium, dederuntq; in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, vnxit quoq; illum Ioiada pontifex & filij eius, imprecatiq; sunt ei atq; dixerunt, Viuat rex. Quod cùm audisset Athalia, vocem scilicet currentium, atq; laudantiũ regem, ingressa est ad populum in templum dñi. Cumq; vidisset regem, stantem super gradum in introitu, & principes turmasq; circa eum, omnemq; populum terræ gaudentem atq; clangentem tubis, & diuersi generis organis concinentem, vocemq; laudantium, scidit vestiméta sua, & ait: Insidiæ insidiæ. Egressus aũt Ioiada pontifex ad cẽturiones & principes exercitus, dixit eis: Educite illam extra septa tẽpli, & interficiatur foris gladio. Præcepitq; sacerdos, ne occideretur in domo dñi. Et imposuerũt ceruicibus eius manus. Cumq; intrasset portam equorũ domus regis, interfecerũt eam ibi. Pepigit aũt Ioiada fœdus inter se, vniuersumq; populum & regem, vt esset populus domini. Itaq; ingressus est omnis populus domũ Baal, & destruxerunt eam: & altaria ac simulacra illius confregerunt. Mathan quoq; sacerdoté Baal interfecerunt ante aras.] Totus huius historiæ sensus, scriptus est atq; expositus 4. Reg. lib.
4.Reg.11. Nam & verba pauca quæ hic adduntur, ibi inserta fuerunt atq; explanata. Hic tamen inter cætera adiungitur: [Constituit aũt Ioiada præpositos in domo domini, vt sub manibus sacerdotum & Leuitarum, quos distribuit Dauid in domo domini, offerrent holocausta dño, sicut scriptum est in lege Mosis, in gaudio & canticis iuxta dispositionem Dauid.] Præpositus domus Dei, solet pontifex accipi: sed ita non sumũtur hoc loco isti præpositi, sed potiùs possunt intelligi 24. præcipui sacerdotes post pontificẽ, quos Dauid instituit, & successiuè ministrabant ac sacrificabãt
1.Para.24. in tẽplo cũ sacerdotibus & Leuitis, cãtoribus & ianitorib⁹ sibi subiectis, prout suprà 1. lib. expositum est, & quando sacrificabant, Leuitę & cantores psalmos canebant cum gaudio spirituali, sicut hic tangitur: Offerebant autem præpositi illi sub manibus, i. simul per ministeria sacerdotũ ac Leuitarum. [Constituit quoq; ianitores in portis domus dñi, vt non ingrederetur eam immũdus in omni re. Assumpsitq; cẽturiones & fortissimos viros, ac principes populi, & omne vulgus terræ, & fecerunt descendere regem de domo domini, & introire per medium portæ superioris, in domum regis, & collocauerũt eum in solio regali. Lætatusq; est omnis populus terræ, & vrbs quieuit. Porrò Athalia interfecta est gladio.]

¶Expositio cap. 24. Septem annorum erat Ioas cùm regnare cœpisset &c. Art. 24.

SCriptura hoc loco enarrat, qualiter Ioas in principio regni sui, & deinceps per longum tẽpus benè se habuit in suo regimine circa Deũ & populum, & qualiter tandem incidernt vitia magna, atq; ꝓptereà pœnas aduersitatesq; maximas. ¶Porrò prima pars huius capituli, exposita est quasi

quasi tota lib. 4. Reg. [Septem annorum erat Ioas cùm regnare cœpisset.] Nec erat ætas illa suf- 4.Reg.11.
ficiens ad regnandum, cùm scriptum sit: Væ terræ cuius rex puer est: sed necessitate vrgente, sa-
pientissimus pontifex Ioiada vnxit puerum illum in regem, vt finis imponeretur pessimo regi- Eccl. 10.
mini detestandæ Athaliæ, & quoniam Ioiada erat sufficientissimus defectus pueri illius supplere,
& eum in cunctis dirigere. [& quadraginta annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius 4.Reg.11.
Sebea, de Bersabee. Fecitq; quod bonum est coram domino, cunctis diebus Ioiadæ sacerdotis.
Accepit autem ei Ioiada vxores duas, è quibus genuit filios & filias.] Accepit ergo ei tunc Ioiada
pater eius vxores duas, quod vtiq; tunc licitum erat, imò multi præcedentium regum habuerunt
valdè plures, quod quoniam multis fuit ruinæ occasio, voluit pontifex virtuosus, vt Ioas conten
tus esset duabus vxoribus. [Post quæ placuit] regi [Ioas, vt instauraret domum domini.] id est, Ibid.
ruinas & fracturas templi repararet. [Congregauitq; sacerdotes & Leuitas, & dixit eis: Egredimi
ni ad ciuitates Iuda, & colligite de vniuerso Israel pecuniam,] i. de quolibet capite seu patresa-
miliâs, vel de quolibet viro apto ad bellum, qui s. sit ad minùs viginti annorum, accipite mediũ
siclum, prout fieri debuit, quãdo populus numerabatur, vt in libro Exodi legitur. [ad sartatecta Exo.30.
templi Dei vestri] reparanda, hoc est, ad reformandum ea quæ in tecto templi, aut alijs eius par-
tibus erant corrupta aut lapsa. Quod autem subiungitur, [per singulos annos,] ad vtrũq; potest Exod.30.
referri, vt scilicet vel talis collectio pecuniarum, vel talis instauratio ruinarum, fieret omni tem-
pore opportuno. [festinatoq; hoc facite. Porrò Leuitæ egerunt negligentiùs.] i. hi quibus com-
missa fuit illa collectio, pigrè executi sunt regis præceptum. [Vocauitq; rex Iuda Ioiadam prin-
cipem] sacerdotum, [& dixit ei: Quare non fuit tibi curæ, vt cogeres] i. corripiendo & corrigen
do diligenter induceres, [Leuitas inferre de Iuda & de Hierusalem pecuniam, quæ constituta est
à Mose seruo domini:] i. de habitatoribus Hierusalem cæterarumq; vrbiũ regni mei leuare præ-
fatum medium siclum à quolibet viro, prout in Exodo iussum est, [vt inferret eam omnis multi-
tudo Israel in tabernaculum testimonij] i. vnusquisq; de populo, comportaret partem suam ad
templum in atrium eius. ¶ Deniq; quæ sequuntur, possunt esse vel verba règis Ioas, assignantis
causam suæ increpationis, vel verba authoris huius voluminis, insinuantis cur necesse fuit pecu
niam colligi. [Athalia enim impijssima] in Deum, cuius cultum destruxit, & in proximum. Nam 4.Reg.11.12.
regnandi libidine filios filij sui puerulos trucidauit, & ita secuta est Iezabel matrẽ suam, [& filij
eius.] Naturales filij Athaliæ, fratres Ochoziæ, oẽs fuerunt occisi à latrunculis Arabũ, iuxta præ 3.Reg.16.
habita suprà. Idcircò per filios Athaliæ, intelligũtur vel eius cognati ex parte Achab & Iezabel, 19. 21.
vel hi quos ad idololatriam traxit, vel vt aliqui dicũt, Sacerdotes Baal quos nutriuit vt filios. [de
struxerunt domum Dei,] i. tẽplum illud non conseruando, nec eius ruinas reintegrando. [& de 2.Para.22.
vniuersis quæ sanctificata fuerant in domo] i. tẽplo [dñi,] i. de vasis sacris & ornamentis, & pecu
nijs in templo oblatis, [ornauerunt phanum Baalim:] i. templum Baal. [Præcepit ergo rex, & fe-
cerunt arcam] i. repositorium oblationum, [posuerũtq; eam iuxta portam domini forinsecùs.]
i. in atrio iuxta ianuam eius, iuxta altare holocausti. Hoc est quod quarto Regum libro fertur:
Tulit Ioiada pontifex gazophylacium vnum, aperuitq; foramen vnum desupèr, & posuit illud 4.Reg.12.
iuxta altare, ad dexteram ingredientium domum domini. [Et prædicatum est in Iuda & in Hie-
rusalem,] i. per sacerdotes seu Leuitas denunciatum per totum regnũ, [vt deferrent singuli] viri
[precium domino, quod constituit Moses seruus Dei super omnem Israel in deserto] s. medium Exod.30.
sicli, quod vocabatur precium pro redemptione animæ: q̃m non misit dominus plagam in po-
pulum, quando in sua numeratione soluit vnusquisq; vir hoc argentum iuxta legis præceptum,
sicq; facta est copiosissima pecuniarum oblatio ad vsum templi p̃fatum. [Lætatiq; sunt cuncti
principes & omnis populus, & ingressi, contulerunt in arcam domini, atq; miserunt ita vt imple
retur. Cumq; tempus esset vt deferrent arcam coram rege per manus Leuitarum, (videbant eñ
multam pecuniam) ingrediebat scriba regis, & quem primus sacerdos cõstituerat, effundebãtq;
pecuniam, quæ erat in arca. Porrò arcam reportabant ad locum suum. Sicq; faciebant per singu
los dies. Et congregata est infinita pecunia, quam dederunt rex & Ioiada his qui præerant operi-
bus domus dñi. At illi conducebant ex ea cæsores lapidum, & artifices operum singulorum, vt
instaurarent domũ dñi, fabros quoq; ferri & æris, vt quod cadere cœperat, fulciretur. Egeruntq;
hi, qui operabantur] i. artifices [industriè,] i. prudenter, [& obducebatur parietum cicatrix per
manus eorum,] hoc est, parietum seu murorum templi læsio reformabatur. [ac suscitauerũt do-
mum dnmini ad statum pristinum,] benè reparando eandem, [& firmiter eam stare fecerunt.
Cumq; complessent omnia opera] quæ in templi reparatione necessaria erant, [detulerunt co-
ram rege & Ioiada reliquam partem pecuniæ] quæ fuit residua. [De qua facta sunt vasa templi,
in ministerium ad holocausta, phialæ quoque & cætera vasa aurea & argentea,] hoc est, materiæ
holocaustorũ emptæ, vel altare holocausti reparatum. Nec istud obuiat his quæ quarto Regum 4.Reg.12.
libro scripta sunt: Veruntamen non fiebãt ex eadem pecunia hydriæ templi domini & fuscinu-
læ,

læ, quia hoc, ficut ibidem innuitur, intelligendū est, q pecunia illa non fuit oblata ad talē vsum, nec durante templi reparatione, fiebant illa ex ipsa pecunia. [Et offerebant holocausta in domo dñi iugiter cunctis diebus Ioiadę. Senuit autem Ioiada] senectute sancta, [plenus dierum,] i. fructibus & meritis operum virtuosorū, quæ multis diebus exercuit, [& mortuus est cùm esset centum & triginta annorum.] Circa hoc in Scholastica fertur historia: Ioiada sacerdos solus legitur post Mosen centum triginta annis vixisse. Sed aduertendum, q Moses legitur vixisse annis centum viginti, non centum triginta. Multi quoq; post Mosen vixerunt plus quàm annis centum triginta. [Sepelieruntq; eum in ciuitate Dauid cum regibus, eo q fecisset bonum cum Israel] & cum Dauid, [& cum domo eius,] i. propter excellentias suarū virtutum & beneficētiarum, quas impendit toti regno, & specialiter posteris Dauid, ad quos regnum Dauid reduxit. [Postq̃ autē obijt Ioiada, ingressi sunt principes Iuda, & adorauerunt regem.] principes isti fuerunt iniqui, & diabolica tentatione faciliter victi, ita quòd idololatræ fieri cupiebant, quod sine regis consensu facere non audentes, exhibuerunt ei honorem diuinum, atq; vt fertur, blandiebantur ei, dicentes ac persuadentes, q dignus esset tali honore, eo q in infantia sua fuisset conseruatus & enutritus in templo sex annis, quod non contigisset, nisi diuinū quid fuisset in eo, q̃m alijs quàm sacerdotibus non licuisset sine periculo ingredi in ipsum Dei templum vltra atrium sine periculo per momentum. [Qui delinitus eorum obsequijs,] i. vitiosè emollitus à virtutum constantia & soliditate iustitiæ, sacrilego illorum honore sibi exhibito, [acquieuit eis] ad idololatriam exercendam, & ita videtur fuisse occultè superbus, seu à stabili fundamento virtutum & gratiæ alienus, quia tam citò & facilè est deceptus, tamq; enormiter lapsus. [Et dereliquerunt templum dñi Dei patrum suorū, seruieruntq; lucis & sculptilibus. Et facta est ĩra a dño contra Iudam & Hierusalem, propter hoc peccatum. Mittebatq; eis prophetas, vt reuerterentur ad dñm, quos protestantes illi audire nolebant. Spiritus itaq; Dei induit Zachariam, filium Ioiadæ sacerdotem] summum, i. spiritussanctus assumpsit sibi personam hanc elegantē, ad vtendum eo tanq̃ instrumento. & ad loquendum per eum, [& stetit in conspectu populi,] i. in templo coram rege & principibus ac frequentia populi, [& dixit eis: Hæc dicit dñs Deus: Quare transgredimini præceptū dñi,] idololatriam prohibentis, [quod vobis non proderit, & dereliquistis dñm vt derelinqueret vos? Qui congregati aduersus eum, miserunt lapides] i. Zachariam lapidauerunt, [iuxta regis imperium in atrijs domus dñi,] videlicet inter templum & altare holocaustorum. [Et non est recordatus Ioas rex misericordiæ, quā fecerat Ioiada pater illius] vtpotè Zachariæ, [secum,] prout præcedenti capitulo est descriptum, [sed interfecit filium eius] crudelissima & iniustissima morte. [Qui cùm moreretur, ait: Videat dominus, & requirat.] i. tantam iniustitiam vestram in me, ostendat se cognoscere per debitam vltionem, quod zelo iustitiæ, non liuore vindictæ, sanctus martyr ille locutus est, præsertim quoniam tantam Dei iniuriam in idololatria illa, non potuit æquanimiter sustinere. Iste est Zacharias, secundum Hieronymum, de quo in Euangelio loquitur Christus: Ex illo tēpore, vt Epiphanius ait, non accepit populus Iudæorum responsum diuinū manifestè, nec ex Dabir, neq; ex Ephod, vt antè. Porrò Dabir, secundum Iosephum, fuit gemma quadra, duorum digitorum magnitudinem habens, in medio rationali inter alias gemmas sita: cuius radius, mutatioq; coloris, signum erat diuinæ ꝓpiciationis & subuentionis seu exauditionis. Consequenter narratur, quàm citò & copiosè oratio seu potiùs prophetia Zachariæ contra Ioas ac populum sit impleta. [Cumq; euolutus esset annus, ascendit cōtra eum exercitus Syriæ:] & tractauerunt eum ac principes eius & populū, sicut in textu, qui planus est, recitatur. [Venitq; in Iudam & Hierusalem, & interfecit cunctos principes populi, atq; vniuersam prædam miserūt regi in Damascum. Et certè cùm permodicus venisset numerus Syrorū, tradidit dominus in manibus eorum infinitam multitudinem, eo q dereliquissent dominum Deum patrum suorum. In Ioas quoq; ignominiosa exercuere iudicia. Et abeūtes, dimiserūt eum in languoribus magnis] i. eum irreuerenter turpiterq; tractauerunt ac grauiter affixerunt, quatenùs qui sibi diuinos permisit exhiberi honores, tam vilissimè ac bestaliter tractaretur. [Surrexerunt autem contra eum serui sui in vltionem sanguinis Zachariæ filij Ioiadæ sacerdotis, & occiderūt eum in lectulo suo, & mortuus est. Sepelieruntq; eum in ciuitate Dauid, sed non in sepulchris regum. Insidiati verò sunt ei Zachar filius Samaath Ammonitidis, & Iosabad filius Semarith Moabitidis. Porrò filij eius, ac summa pecuniæ, quæ adunata fuerat sub eo] in præfata oblatione, [& instauratio domus Dei, scripta sunt diligentiùs in libris Regum.] In libro Regum quem habemus, non fit mentio, nisi de vno filio Ioas, scilicet Amasia, nec summa illa ibi taxatur. Idcircò per librum Regum hic allegatum, intelligēdus putatur aliquis liber, in quo facta huius Ioas & aliorum quorundam Regum Iuda ab aliquo propheta fuerunt conscripta, qui liber non inuenitur. Siquidē liber Regum quem habemus, ex multis huiusmodi libris est compilatus, vt magister in historijs tangit, quì etiam addit, q omnes filij Zachariæ cum eo lapidati fuerunt, præter vnum qui & pòst vocatus

Pet. Co. hist. lib. 4. Reg. cap. 17. Deut. 34.

4. Reg. 11.

2. Para. 23.

Hieron. lib. 4. super Matthæū ca. 23.

4. Re. 14.

tus est Zacharias. ¶ Moraliter ex isto capitulo informamur, quàm necessariū sit perseuerare vsq; in finem, seq; in vera & stabili humilitate fundare, & esse iugiter timoratum. Siquidem Ioas iste qui multis annis tam iustè vixit, & tanti erat seruoris, φ tam pontificem virtuosum, quàm sacerdotes ac Leuitas de eorum negligentia increpauit, ac circa templi instaurationem fuit tam studiosus, paulopòst ad tam enormissima lapsus est scelera, nec acquieuit prophetis, & iustum pontificem, cui tam gratus existere tenebatur, crudelissima morte peremit, eo φ iustè & piè corriperetur ab illo. Videamus ergo & nos, ne ex aliorum adulatione flectamur à via iustitiæ, & trahamur ad vitia. Nec alicui nisi Deo, & alijs in Deo placere optemus. Caueamus etiam, ne paternam aut fraternam correptionem impatienter aut arroganter feramus, & ne corripientem lędere affectemus, nec aliquis tam vanus & excæcatus consistat, φ supra merita sua cupiat honorari, vel immoderatè se sinat laudari aut venerari, ne cū miserrimo isto Ioas dispereamus. Quinimò exemplo Zachariæ, zelo iustitiæ serueamus, iniuriam Dei non dissimulemus, præceptum correptionis fraternæ viriliter & prudenter implere conemur. ¶ Postremò, ad reparandas ecclesias, vetustate aut negligentia læsas aut lapsas, principes & prælati, ac cæteri inardescant & conferant, magisq; doleant scissuras & destructiones in domo Dei, quàm in ædibus suis. Pet. Co. hist. lib. 4. Reg. in con trarietatum solutione.

¶ Declaratio cap. 25. Regnauit aūt Amasias filius eius pro eo &c. Art. 25.

HIc agitur de regno Amasiæ. [Regnauit aūt Amasias filius eius pro eo. Vigintiquinq; annorū erat Amasias, cùm regnare cœpisset, & vigintinouē annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius Ioiadan, de Hierusalem. Fecitq; bonum in conspectu domini, veruntamen non in corde perfecto. Cumq; roboratum sibi videret imperium, iugulauit seruos, qui occiderant regem patrem suum, sed filios eorum non interfecit, sicut scriptum est in libro legis Mosis, vbi pręcepit dominus, dicens: Non occidentur patres pro filijs, neque filij pro patribus suis, sed vnusquisq; in suo peccato morietur.] Litera ista exposita est 4. lib. Reg. cap. 14. pro parte magna. Qualiter verò congressus sit contra Idumæos, quarto Regum breuiter, hic verò diffusè describitur, nec magna est difficultas in textu. [Congregauit igitur Amasias Iudam, & constituit eos per familias, tribunosq; & centuriones, in vniuerso Iuda & Beniamin, & recensuit à viginti annis & sursum, inuenitq; triginta millia iuuenum, qui egrederentur ad pugnam, & tenerent hastam & clypeum.] quo constat, φ paruum habebat exercitum, quia sub patre eius innumerabiles erant occisi à Syris. [Mercede quoq; conduxit de Israel centum millia robustorum centum talentis argenti. Venit aūt homo Dei ad illum] qui erat prophera, [& ait: O rex, ne egrediatur tecum exercitus Israel. Non est enim dominus cum Israel & cunctis filijs Ephraim:] quia idolis seruiebant, & propter eorum peccata Deus subtraxisset Amasiæ auxilium suū, eo φ in idololatris esset confisus: ideo princeps Christianus non debet in adiutoriū suum prouocare homines publicè sceleratos. [Quòd si putas in robore exercitus bella consistere,] i. victoriam principaliter depędere ex multitudine & fortitudine corporali bellatorum, & non potiùs ex moderamine prouidentiæ Dei, & dispositione diuinæ iustitiæ, quæ secundum merita atq; demerita hominum, disponit exitus præliorum: [superari te faciet Deus ab hostibus,] quamuis paucis. Talis nanq; opinio derogaret fidei & scripturis, & prouidentiæ Dei. [Dei quippe est adiuuare] iustos, & eos quibus ex occultis causis vult largiri triumphum, [& in fugam conuertere] alios. Deus enim ad libitum suum corda immutat, vires cōfortat, & animum quōcunq; voluerit, vertit, quēadmodùm Esaias fatetur: Qui dat lasso virtutem, & his qui non sunt, robur multiplicat. [Dixitq; Amasias ad hominem Dei: Quid ergo fiet de centū talentis, quæ dedi militibus Israel? Et respondit ei homo Dei: Habet dominus vndè dare tibi possit multo his plura. Separauit itaq; Amasias exercitum qui venerat ad eum ex Ephraim, vt reuerteretur in locum suum. At illi] s. centum millia decem tribuū, [contra Iudam vehementer irati,] quia videbant se tanq̄ iniquos & alienos à Deo repelli, [reuersi sunt in regionem suam,] mercede eis collata retēta, sicq; Amasias cum paucis præualuit populo magno, quoniam credidit & acquieuit prophetæ. [Porrò Amasias confidenter eduxit populum suum, & abijt in vallem salinarum, percussitq; filios Seir, decem millia. Et alia decem millia virorum ceperunt filij Iuda, & adduxerunt ad præruptum cuiusdam petrę, præcipitaueruntq; eos de summo in præceps, qui vniuersi crepuerunt. At ille exercitus quem remiserat Amasias, ne secum iret ad prælium, diffusus est in ciuitatibus Iuda, à Samaria vsq; ad Bethhoron.] Primò tamē, vt dictum est, redierunt in propria, & regi suo nunciauerunt, qualiter tanquàm viles & aduersarij Dei fuerunt abiecti ab Amasia, tunc de regis sui licentia redierunt ad impugnandum Amasiā, quod dicitur factum post reditum Amasiæ. [& interfectis tribus millibus] de populo Iuda, [diripuit prædam magnam] de eius terra, quod iusto Dei iudicio creditur factum, qm̄ Amasias ex collato sibi triumpho intumuit. [Amasias verò post cædem Idumæorum, & allatos] sibi [deos filiorum Seir, statuit illos sibi in deos, & adorabat eos, & illis adolebat incēsum.] Circa quod scribit Lyra: In libro de hebraicis quæstionibus dicitur, φ morientibus victisq; Idumæis, idola respon-

Deu. 14. 4. Reg. 14. 4. Reg. 12. Pro. 21. Esa. 40. Hieron.

Pet. Co. hist. lib. 3. Reg. cap. 19.

derunt Idumæos hoc pati, quia negligentes fuerunt in veneratione ipsorũ, quod audiẽs Amasias, coluit eos. Sed Lyra hoc reprobat, dicẽs: Nulla glossa Hebraica dicit hoc, nec aliquis expositor Latinus authenticus. Veruntñ magister in historijs ait: Amasias deos quos tulerat, adorauit, quia audiuit eos dantes respõsa, ideò perisse Amalechitas seu Idumæos, qm̃ negligentes fuerunt in cultu ipsorum. ¶ Deniq; satis credibile est, dæmones sic respondisse per idola, tum ad maiorẽ idololatrarum illorũ deceptionem, tum ad Amasiæ subuersionem, qui etiam perpẽdere tenebatur, q̧ responsa talia, essent dæmonum verba. [Quamobrem iratus dñs contra Amasiam, misit ad illũ prophetam qui diceret ei:] & in hoc declaratur ineffabilis pietas Dei, qui ad tam ingratum & improbum regem redarguendum, mittere dignabatur sanctum prophetam: [Cur adorasti deos, qui non liberauerunt populum suũ de manu tua?] quasi diceret, nec te poterunt liberare. [Cũq; hæc ille loqueretur, respondit ei] Amasias prophetæ: [Num cõsiliarius regis es?] quasi dicat, Nõ spectat ad te, arguere me. [Quiesce] à tua reprehensione, [ne interficiam te.] Eccè quãta superbia, ira & impatientia. [discedensq; propheta] ab incorrigibili & obstinato. [Scio, inquit, q̧ cogitauerit dñs occidere te, quia fecisti hoc malum,] deos falsos colẽdo, [& insupèr non acquieuisti consilio meo.] (Prouer. 28.) Hinc & Salomon ait: Viro qui corripientẽ dura ceruice contẽnit, repentinus superueniet interitus. Vndè constat, q̃ detestabile sit, increpationi non acquiescere. (Prouer. 13.) Pessimum verò est, increpanti indignari, minari, resistere. Ideò in libro Prouerb. scriptum est: Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguẽti, glorificabitur. Deniq; sicut propheta iste prædixit, sic cõtigit Amasiæ, vt in fine cap. hic recitatur. [Igitur Amasias rex Iuda, inito pessimo consilio, misit ad Ioas filium Ioachaz filij Iehu, regẽ Israel, dicens: Veni, videamus nos mutuò. At ille remisit nuncios, dicens: Carduus qui est in Libano, misit ad cedrum Libani, dicẽs: Da filiam tuam filio meo vxorem: & eccè bestiæ quæ erant in sylua Libani, transierunt & & conculcauerunt carduũ. Dixisti: Percussi Edom, & idcircò erigitur cor tuum in superbiam. Sede in domo tua. Cur malum aduersum te prouocas, vt cadas & tu, & Iuda tecum? Noluit autẽ audire Amasias, eo q̧ dñi esset voluntas, vt traderetur in manus hostium, propter deos Edom. Ascẽdit igitur Ioas rex Israel, & mutuos sibi p̃buere conspectus. Amasias aũt rex Iuda, erat in Bethsames Iudæ. Corruitq; Iudas coram Israel, & fugit in tabernacula sua. Porrò Amasiam regem Iuda, filium Ioas, filij Ioachaz] i. Ochosiæ, qui alio nomine dictus est Ioachaz, [cepit Ioas rex Israel in Bethsames] Iudæ, id est, in prælio iuxta vrbem regni Iudæ, nomine Bethsames, [& adduxit in Hierusalem, destruxitq; murum eius,] videlicet vrbis Hierusalem, [à porta Ephraim,] quæ dicitur porta vallis, [vsq; ad portam anguli, quadringentis cubitis. Omne quoq; aurum & argentum, & vniuersa vasa quæ repererat in domo Dei, & apud Obededom in thesauris etiam domus regiæ, necnon & filios obsidum] i. obstagiorum, [reduxit in Samariam.] Hoc sonat, quasi in Hierusalem fuissent obsides ex regno Israel, & illos Ioas eruerit ac secum reduxerit, quod & aliqui dicunt, adijcientes, q̧ filij obsidum (de quibus nunc est sermo) erant filij principum detẽtorum in obsides ab Amasia. Alij dicunt, q̧ obsides isti erãt principes regis Iuda, quos Ioas cepit in prælio, secumq; duxit in Hierusalem, atq; pro eis filios eorundem accepit, & secum perduxit. Vndè (4. Re. 24.) 4. lib. Reg. legitur, q̧ tulit obsides secum. [Vixit aũt Amasias filius Ioas, rex Iuda, postq̃ mortuus est Ioas filius Ioachaz, rex Israel, quindecim annis. Reliqua autem sermonum Amasiæ priorum & nouissimorum, scripta sunt in libro Regum Iuda, & Israel. Qui postquàm recessit à domino, tetenderunt ei insidias in Hierusalem. Cumq; fugisset Lachis, miserunt & interfecerũt eum ibi, reportantesq; super equos, sepelierũt eum cum patribus suis in ciuitate Dauid.] Cætera hic non exposita, super præfatum librum Regum exposita constant.

4. Reg. 24. 15.

¶ Explanatio cap. 26. Omnis autem populus Iuda filium eius Oziam annorum sedecim, constituit regem pro Amasia patre suo. Art. 26.

DE prosperitatibus, virtutibus & operibus Oziæ regis, & tandẽ de eius culpa & debita pœna ait præsens capit. [Omnis aũt populus Iuda filium eius] videlicet Amasiæ, [Oziam, qui etiam dictus est Azarias, imò & Zacharias, secundum quosdam,] annorum sedecim, cõstituit regem pro Amasia patre suo.] Pontifex tñ vnxit eum in regẽ, & populus acceptauit. [Ipse ædificauit Eloth, & restituit eam ditioni Iudæ, postq̃ dormiuit rex cum patribus suis. Sedecim annorũ erat Ozias cùm regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnauit in Hierusalem. Nomẽ matris eius Iecalia de Hierusalem. Fecitq; quod erat rectum in oculis dñi, iuxta omnia quæ fecerat Amasias pater eius, & exquisiuit dñm in diebus Zachariæ intelligentis & vidẽtis Deum.] (2. Para. 24.) Iste Zacharias creditur fuisse filius Zachariæ sacerdotis occisi à Ioas. Iste itaq; Zacharias Oziam docuit & direxit. [Cumq; requireret dominum, direxit eum in omnibus. Deniq; egressus est, & pugnauit contra Philistijm, & destruxit murum Geth, & murum Iabne, murumq; Azoti. Aedificauit quoq; oppida in Azoto,] i. prope Azotum & in terminis eius, [& in Philistijm, & adiuuit eũ deus contra Philistijm,] sicq; Philistæos sibi subiecit, quorum terram dñs Israeli promisit, [& contra Ara-

Arabes,qui habitabant in Gurbaal,& contra Ammonitas. Appendebantq; Ammonitæ munera Oziæ. Et diuulgatum est nomē eius vsq; ad introitum Aegypti propter crebras victorias,] quia & Arabes vicit & Ammonitas.[Aedificauitq; Ozias turres in Hierusalem super portam anguli, 4.Reg.14. & super portā vallis,& reliquas in eodē muri latere,firmauitq; eas.] sicq; reparauit, quæ Ioas rex Israel destruxit ibidèm.[Extruxitq; turres in solitudine,] pro tutela & custodia gregum suorum atq; pastorum,[& effodit cisternas plurimas]pro gregibus adaquandis,[eo q̄ haberet multa pecora,tam in campestribus q̄ in eremi vastitate,]quæ partim pugnando obtinuit. [Vineas quoq; habuit & vinitores in montibus & in Carmelo.Erat quippe homo agriculturæ deditus.Fuit aūt exercitus bellatorū eius,qui procedebant ad prælia,sub manu Iehiel scribæ,Maasiæq; doctoris, & sub manu Hananiæ,qui èrat de ducibus regis. Omnisq; numerus principum per familias suas virorum fortiū,duûm]i. duorum[millium sexcentorum,& sub eis vniuersus exercitus trecentorum,& septem millium quingentorū,qui erant apti ad bella, & pro rege contra aduersarios dimicabant.Præparauit quoq; eis & Ozias,i. cuncto exercitui clypeos & hastas & galeas & loricas, arcusq; & fundas ad iaciendos lapides. Et fecit in Hierusalem diuersi gñis machinas,quas in turribus collocauit,& in angulis murorum,vt mitterent sagittas & saxa grandia.Egressumq; est nomen eius procul,eo q̄ auxiliaretur ei dñs,& corroborasset illum:]ex quo constat,q̄ prępotēs fuit & copiosus in numero bellatorum.[Sed cùm corroboratus esset,]potestate,fama,honore & gloria,diuitijs atq; potentia,quæ sæpè fiunt etiam bonis incitamentum elationis. [eleuatum est cor eius] tumore superbiæ, [in interitū suum,] quia in hoc peccauit mortaliter,& morte ciuili percussus est.[& neglexit dominum Deum suum.]i. iustitiā Dei non considerauit consideratione practica & formata,nec honorauit Deum legitimè.[Ingressusq; in templum domini]i. in primā Heb.9. partem templi,quæ dicitur sancta,in quam sibi introire non licuit,quia non erat sacerdos, [adolere voluit incensum super altare thymiamatis,]quod erat in præfata tēpli parte, non in atrio. [statimq; ingressus post eum Azarias sacerdos]& pontifex,[& cum eo sacerdotes dñi octoginta viri fortissimi,restiterunt regi,atq; dixerunt: Non est tui officij Ozia, vt adoleas incensum dño, sed sacerdotum,hoc est,filiorum Aaron,qui cōsecrati sunt ad huiuscemodi ministerium. Egredere de sanctuario,ne contempseris,quia non reputabitur tibi in gloriā hoc à dño Deo.]i. vsurpatiè tu agis,intromittendo te sacerdotali officio,cui regale officium est cōmissum. [Iratusq; Ozias,]in quo patet superbia & incorrigibilitas eius, [& tenēs in manu thuribulum, vt adoleret incensum,minabatur sacerdotibus. Statimq; orta est lepra in fronte eius.]Ibì enim cœpit primò oriri,vel saltem apparére,& toto corpore perfusus est lepra,ad innuendum,quàm turpiter egit, & ad humiliandum tantam superbiam. [coram sacerdotibus in domo domini super altare thymiamatis. Cumq; respexisset eum Azarias pontifex,& omnes reliqui sacerdotes, viderunt leprā in fronte eius,& festinatò expulerunt eum. Sed & ipse perterritus,accelerauit egredi, eo q̄ sensisset ilicò plagam domini. Fuit igitur Ozias rex leprosus vsq; ad diem mortis suę,& habitauit in domo separata plenus lepra, ob quam eiectus fuerat de domo domini.] sicq; fuit ciuiliter mortuus,de qua morte illud in Esaia exponitur: In anno quo mortuus est rex Ozias.[Porrò Ioathan Esa.6. filius eius rexit domū regis,& iudicauit populū terræ. Reliqua aūt sermonum] i. operum[Oziæ 4.Reg.15. priorum & nouissimorum scripsit Esaias filius Amos propheta,]in libro speciali,qui non habetur,non autem in libro visionum suarum. [Dormiuitq; Ozias cum patribus suis,& sepelierunt eum in agro regalium sepulchrorum,eo q̄ esset leprosus,& regnauit Ioathan filius eius pro eo.] Quarto Regum libro legitur: Sepelierunt eum in ciuitate Dauid,ergo videtur fuisse sepultus cū regibus.Et respondendum,q̄ fuit sepultus cum eis in eodem loco communi, hoc est, in agro,in Ibid. quo erant sepulchra regalia,non tamen in eodē loco proprio,i. non in sepulchro regali alicuius regis,propter quod Iosephus dicit eum solum inter reges esse sepultum in hortis.De his in scholastica recitatur historia: Cùm ditatus esset Ozias mortali substantia, cōtra immortalem Deum Iose.li.9. an.iu.ca.11. agere nisus est,quia in festo propiciationis pontificali stola indutus, ingressus est templum adolere incensum,& factus est terræmotus,& claritas solis valdè effulsit & incidit in faciem regis, Pet.co.hist. lib.4. & percussus est lepra in facie. Ante ciuitatem verò scissa est media pars montis Oliuarum ad occidentem & deuoluta,ita vt vias clauderet,& regios hortos opprimeret. Veruntā quidam dixerunt q̄ Ozias ex quadam excessiua, sed indiscreta, deuotione vsurpauerit sibi sacerdotale officium. Postremò,cùm dignitas sacerdotij euangelicæ legis, sit incomparabiliter maior legalis sacerdotij dignitate, & ipse Ozias rex lepra percussus sit, eo q̄ actū illius legalis sacerdotij exequi sit conatus: quid damnationis imminet quibusdam sacerdotibus atq; episcopis euangelicæ legis,qui cùm in episcopos & sacerdotes sint consecrati,tamē ex quadam superbia omittunt exequi debitum sui officij,impiè erubescentes Missarum solennia celebrare, sacramenta conferre, & populo euangelizare,sicut professi sunt & tenētur,quasi sint nimìs boni ad talia exequenda? Re.ca.21.

¶Expositio cap. 27. Vigintiquinq; annorum erat Ioatham cùm regnare cœpisset. Art.27.

AGitur hîc de regimine Ioatham filij Oziæ. Et quæ hoc loco scribuntur de isto, pro magna
4.Reg.15. parte 4. lib. Reg. exposita sunt. [Vigintiquinq; annorum erat Ioatham cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Hierusalē. Nomē matris eius Ierusa filia Sadoc. fecitq; quod
2.Para.26. rectum erat coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Ozias pater suus.] Vidit em̄ patris sui satis terribilem ac subitaneam plagam, ex qua timoratior factus est, [excepto q̄ non est ingressus tēplum domini] ad exercendum sacerdotale officium, sicut Ozias. Hoc refertur nō ad illud quod dictum est, fecitq; rectum, quia sic ingredi templum, fuisset obliquum, sed ad illud, iuxta omnia quæ fecerat Ozias, quia in tali ingressu non est patrem suum sequutus. [Et adhuc populus delinquebat] in excelsis sacrificando. [Ipse ædificauit portam domus domini excelsam, & in muro Ophel multa construxit. Vrbes quoq; ædificauit in montibus Iuda:] quia vrbes sic situatæ, sunt inexpugnabiliores. [& in saltibus castella & turres] i. nemoribus aut propè construxit fortalitia, forsitan contra latrunculos, vt vias regni sui seruaret securas. [Ipse pugnauit contra regem filiorum Ammon, & vicit eum. Dederuntque ei filij Ammon in tempore illo centum talenta argenti, & decem millia coros tritici, ac totidem coros hordei. Hæc ei præbuerunt filij Ammon in anno secundo & tertio. Corroboratusq; est Ioatham, eo q̄ direxisset vias suas coram domino Deo suo. Reliqua autem sermonum Ioatham, & omnes pugnæ eius & opera, scripta sunt in libro regum Israel & Iuda. Vigintiquinq; annorum erat, cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Hierusalem. Dormiuitq; Ioatham cum patribus suis, & sepelierunt eum in ciuitate Dauid, & regnauit Achaz filius eius pro eo.]

¶Expositio cap. 28. Viginti annorum erat Achaz, cùm regnare cœpisset. Art. 28.

IN isto cap. consequenter de Achaz fit mentio. [Viginti annorū erat Achaz, cùm regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Hierusalem. Non fecit rectum in conspectu domini, sicut Dauid pater eius, sed ambulauit in vijs regum Israel, insupèr & statuas fudit Baalim. Ipse est qui adoleuit incensum in valle Ben Ennon, & lustrauit filios suos in igne, iuxta ritum gentium, quas interfecit dn̄s in aduentu filiorum Israel. Sacrificabat quoq;, & thymiama succendebat in excel-
4.Reg.16. sis, & in collibus & sub omni ligno frondoso. Tradiditq; eum dominus Deus eius,] qui fuit Deus ipsius Achaz creatione, non veneratione, [in manu regis Syriæ. Qui percussit eum] i. quosdam de populo eius, non em̄ percussit ipsum Achaz in corpore, sed in rebus ac subditis. [magnamq; prædā cepit de eius imperio,] i. de terra regni Achaz, [& adduxit in Damascū. Manibus quoq; regis Israel traditus est, & percussus plaga grandi,] non in sua persona, sed modo prætacto. Sed
Ibid. his obijci potest illud 4. Reg. Tunc ascēdit Rasin rex Syriæ, & Phaceia filius Romeliæ rex Israel, in Hierusalem ad præliandum. Cumq; obsiderent Achaz, non valuerūt superare eum. Ad istud
Iose.lib.9. breuiter dici potest, secundum quod Iosephus tangit, q̄ quantum ad hoc, non potuerunt supe-
an.iu.ca.13. rare eum, q̄ vrbem Hierusalem propter murorum suorum fortitudinem capere non valebant. Porrò Lyra hic scribit, q̄ Achaz obsessus à rege Syriæ & rege Israel, & valdè perterritus, consolabatur ab Esaia propheta, prout in Esaiæ volumine legitur: sed Achaz idololatra discredens prophetæ, & diffidens de Dei auxilio, postulauit à rege Assyriorum subsidium. Veniente ergo rege
Esa.7. Assyriorum & impugnante Syriæ regnum, redijt ad sua rex Syriæ: quo regresso, sperans Achaz soli regi Israel præualere, inijt contra eum certamē, & victus fuit Achaz cum suis. Magister verò
Pet. Co. hist. lib. 4. in historijs veriùs ac pleniùs circa hoc scribit, dicens: Ipsum Achaz bis fuisse obsessum à regibus
Reg. cap. 25. illis, & in prima obsidione Hierusalem, Achaz contra illos congressus est & victus, & filius eius
*Dithan Zacharias occisus est, multaq; millia secum. Princeps quoq; militiæ eius * Dichan captus, & tūc rex Israel secum duxit captiua multa millia mulierum & puerorum ac puellarum. Deindè secundo obsederunt Hierusalem, tuncq; Achaz valdè expauit, sed confortauit eum Esaias: Ne timeas,
Esa.7. inquiens, à duabus caudis titionum fumigantium istorum. Et addidit: Pete signum à dn̄o. Achaz verò non credidit, nec petere voluit signum, sed ad regem confugit Assyriorum, qui venit & cepit Damascum, ac regem eius Rasin occidit. Huic recitationi videtur hæc litera ampliùs consonare. [Occiditq; Phaceia filius Romeliæ, de Iuda centum viginti millia in die vna, oēs viros bellatores, eo q̄ reliquissent dn̄m Deum patrum suorum. Eodem tempore occidit Zechri vir potēs ex Ephraim, Maasiam filiū regis] Achaz, forsan iste Maasias fuit alter à Zacharia filio Achaz, quē
Iose.lib.9. Iosephus dicit occisum, [& Ezricam ducem domus eius, Elcanam quoq; secundum à rege. Ce-
an.iu.ca.13. peruntq; filij Israel de fratribus suis] i. ex terra regni Iudæ, [ducenta millia mulierum, puerorum & puellarum, & infinitam prædam, pertuleruntq; eam in Samariam,] vt subiugarent eos in seruos & ancillas, vt infrà habetur in textu. Veruntamē increpati in reditu à ꝓpheta nomine Obed, mutauerunt propositum, & remiserunt captiuos, sicut diffusè cōsequēter recitatur in litera, quæ
*Oded expositione non indiget. [Ea tēpestate erat ibi propheta dn̄i, nomine * Obed. Qui egressus obuiàm exercitui venienti in Samariam, dixit eis: Ecce iratus dn̄s Deus patrum vestrorum contra

Iudam

Iudam,tradidit eos in manibus vestris.Et occidistis eos atrociter,ita vt ad cęlum pertingeret vestra crudelitas. Insupèr filios Iuda & Hierusalem vultis vobis subijcere in seruos & ancillas,quo nequaq̃ facto opus est.Peccastis em̃ super hoc dño Deo vestro. Sed audite consilium meũ,& reducite captiuos quos adduxistis de fratribus vestris,quia magnus furor dñi imminet vobis.Steterunt itaq; viri de principibus filiorum Ephraim Azarias filius Iohanan,Barachias filius Mesillemoth,Ezechias filius Sellum,& Amasias filius Hadalai,cõtra eos qui veniebãt de prælio,& dixerunt eis: Non introducetis huc captiuos,ne peccemus dño.Quare vultis adijcere super peccata nostra,& vetera cumulare delicta? Grãde quippe peccatũ est,& ira furoris dñi imminet super Israel. Dimiseruntq; viri Israel bellatores p̃dam,& vniuersa quæ ceperant,coram principibus & om̃i multitudine.Steteruntq; viri,quos suprà memorauimus,& apprehendentes captiuos omnes qui nudi erant,vestiērũt de spolijs. Cumq; vestijssent eos & calceassent,& refecissent cibo ac potu,voxissentq; ꝓpter laborẽ,& adhibuissent eis curam,quicunq; ambulare non poterant,& erãt imbecillo corpore,imposuerunt eos iumẽtis,& adduxerunt eos in Hiericho ciuitatẽ palmarum, ad fratres eorum,ipsiq; reuersi sunt in Samariam. Tempore illo misit rex Achaz ad regẽ Assyriorum,postulans auxiliũ.] Hoc consonat præfatæ narrationi magistri in historijs, q̃ s. post primã obsidionẽ & debellationem suã Achaz postulauit à rege Assyriorum subsidiũ.[veneruntq; Idumæi,& percusserunt multos ex Iuda,& ceperunt prędam magnam. Philistijm quoq; diffusi sunt per vrbes cãpestres,& ad meridiem Iuda]i. vrbes Iudæ sitas in campis iuxta confinia Palæstinæ, & in meridiana plaga regni Iuda respiciente terram Philistinorũ inuaserunt.Isti ex antiquo oderunt Iudæos.ideò visa eorum debilitatione,auxerunt calamitatem ipsorum.[ceperuntq; Bethsames & Aialon,& Gaderoth,Socho quoq; & Thamnam & Gamso cũ viculis, & habitauerunt in eis. Humiliauerat em̃ dñs Iudam propter Achaz regem Iuda,eo q̃ nudasset eũ auxilio,& cõtemptui habuisset dñm, adduxitq; contra eum Theglath Phalasar regem Assyriorum, qui & afflixit eum,& nullo resistente vastauit.] Iste fuit rex,à quo Achaz iam antè petierat opem,& munera ei miserat preciosa. Nihilominùs tẽpore procedente,idem rex venit & deuastauit regnum impijssimi Achaz,& oppressit muneribus quæ ei contulit Achaz. [Igitur Achaz spoliata domo dñi, & domo regum ac principũ,dedit regi Assyriorum munera,& tñ nihil ei profuit.Insupèr & tẽpore angustiæ suæ auxit contemptum in dñm,] quia in tribulationibus tantis nõ est reuersus ad cor, nec Esaiæ obtẽperauit,sed deos Syriæ,à quibus fuit percussus,adorauit & coluit. Siquidem Syri ad cõsultationem deorum & dæmoniorũ suorum impugnauerunt impium Achaz,sicq; percussus asseritur à dijs Syrorum.[Ipse per se rex Achaz immolauit dijs Damasci victimas percussoribus suis,& dixit: Dij regũ Syriæ auxiliantur eis. Quos ego placabo hostijs,& aderunt mihi,cùm econtrariò ipsi fuerint ruina ei,& vniuerso Israel.Direptis itaq; Achaz om̃ibus vasis domus Dei, atq; cõfractis,]Diripuit enim ea & fregit,atq; in alios vsus cõuertit,ac munera indè donauit regi Assyriorum,[clausit ianuas tẽpli Dei,]vt cultus Dei omninò cessaret in tẽplo,& fecit sibi altaria in vniuersis angulis Hierusalẽ. In omnibus quoq; vrbibus Iuda extruxit aras ad cremandũ thus, atq; ad iracundiam prouocauit dñm Deum patrũ suorum. Reliqua aũt sermonũ eius, & omniũ operũ suorũ priorũ & nouissimorũ,scripta sunt in libro Regũ Iuda & Israel. Dormiuitq; Achaz cũ patribus suis,& sepelierunt eũ in ciuitate Hierusalẽ,]non in ciuitate Dauid,i.non in ea parte Hierusalem,quæ dicta est ciuitas Dauid,vbi erat ager regaliũ sepulchrorũ,sed in alia parte Hierusalem,tanq̃ indignus vti consortio sepulturæ regum bonorum. Ideò subditur:[Neq; em̃ receperunt eum in sepulchris regum Israel]i. non permiserunt corpus eius locari in aliquo regalium sepulchrorũ,in quibus cõmuniter sepeliebantur reges Israel,i. reges Iuda nati ex Iacob, qui alio nomine dictus est Israel,qui præfuerunt tribubus Iudæ & Leui ac Beniamin natis ex Israel, sicq; reges Israel accipiuntur hîc non pro regibus decem tribuum, vt cõmuniter in libris Regum accipi solent.[Regnauitq; Ezechias filius eius pro eo.]

Pet. Co. hist lib. 4. Reg. ca. 13.

4. Reg 16.

Esa. 7. 4. Reg. 16.

Gen. 32. 35.

¶Expositio cap. 29. Igitur Ezechias regnare cœpit. Art. 29.

Recitatur hîc historia Ezechiæ deuotissimi regis,qualiter Dei cultum reparauit.[Igitur Ezechias regnare cœpit, cùm 25. esset annorum, & 29. annis regnauit in Hierusalem. Nomen matris eius Abia,filia Zachariæ,fecitq; quod erat placitum in conspectu dñi,iuxta omnia quę fecerat Dauid pater eius.] Exordium huius capituli,4. lib. Regum expositum est.[In ipso anno & mense primo regni sui, aperuit valuas domus dñi,] quas impius Achaz clausit, ad extirpandum ritum cultus diuini,secundum legẽ Mosis in templo consueti.[& instaurauit eas,] quia deterioratæ fuerunt & deformatæ per idololatras,[adduxitq;]i. ad se vocauit[sacerdotes atq; Leuitas,] de diuersis locis habitationum suarum,[& congregauit eos in plateam orientalem:]i. in atrium quod erat ante faciem templi respicientis ad orientem,sicq; atrium illud fuit in parte orientali respectu templi,& in atrio illo stetit altare holocaustorum. [Dixitq; ad eos: Audite me Leuitæ.] per Leuitas intelligit etiam sacerdotes, qui erant de gñe Leui, sicq; ratione originis vocãtur Le-

4. Reg. 18. 2. Para. 28.

uitæ. Frequenter tamen accipiuntur, prout à sacerdotibus distinguuntur ratione officij, [& sanctificamini] i. per cōtinentiam, orationes, ieiunia, seu per aquam lustrationis, lotionéq; vestium aptate vos ad exercitia cultus diuini. [Mundate domū dñi Dei patrum vestrorū] à spurcitijs idololatriæ, à corporalibus quoq; immunditijs, & forsan consecrauerunt seu dedicauerunt eam de nouo, quia multipliciter fuerat violata atq; polluta, [& auferte oēm immūditiam de sanctuario. Peccauerunt patres nostri, & fecerunt malum in conspectu dñi Dei nostri, derelinquentes eum. Auerterūt] patres nostri [facies à tabernaculo dñi Dei nostri,] illud non ingrediēdo ad exercendum ea quæ Dei sunt, [& prębuerunt dorsum] per inobedientiam & mētis auersionem à Deo, & itèm per hoc, q̄ more gentilium adorauerunt facie versa ad orientem, cùm iuxta legis præceptū adorare debuerint ad occasum iuxta tēpli situm. [Clauserunt ostia quæ erant in porticu,] i. in atrio,] & extinxerunt lucernas,] quæ iugiter ardere debebāt in prima & exteriori parte templi. [Incensumq́; nō adoleuerunt,] i. non incenderunt super altare thymiamatis, [& holocausta non
2.Para. 28. obtulerunt in sanctuario Deo Israel.] Et oīm horum causa malorum fuit Achaz. [Concitatus est itaq; furor dñi super Iudam & Hierusalē,] prout præcedenti cap. patuit, [tradiditq́; eos in commotionē & in interitum & in sibilū, sicut ipsi cernitis oculis vestris. Et corruerunt patres nostri gladijs, filij nostri & filiæ nostræ & coniuges captiuæ ductæ sunt propter hoc scelus. Nunc ergo placet mihi, vt ineamus fœdus cum dño Deo Israel:] i. pacto obligemus nos ad seruiendum Deo vero, [& auertet à nobis furorem iræ suæ. Filij mei, nolite negligere.] Ezechias adhuc quasi adolescens, regia authoritate sacerdotes & Leuitas nominat filios, maximè quia in veteri lege rex sacerdotibus & pontifice dignior fuit. [Vos elegit dñs, vt stetis coram eo] in loco sacrato, [& ministretis illi] in cultu tabernaculi & sacrificijs, [colatisq́; eum] orando & sacrificando pro populo, [& cremetis ei incensum:] s. thymiama incendendo ad Dei honorem, quod fuit officij sacer-
Num.16. dotum. Hinc in lib. Nume. Moses ait Leuitis: Num parùm vobis est, q̄ separauit vos Deus Israel ab oīi populo, & iunxit sibi vt seruiretis ei in cultu tabernaculi, & staretis corā frequētia populi, & ministraretis ei? [Surrexerunt ergo Leuitæ, Mahath filius Amasiæ, & Ioel filius Azariæ de filijs Cahath. Porrò de filijs Merari, Cis filius Abdi, & Azarias filius Iahabeleel. De filijs aūt Gerson, Ioah filius Semma, & Eden filius Ioah. At verò de filijs Elisaphan, Samri & Iahiuel. De filijs quoq; Asaph, Zacharias & Mathanias. Necnon de filijs Heman, Iahiel & Semei. Sed de filijs Idithun, Semeias & Oziel. Congregaueruntq́; fratres suos, & sanctificati sunt, & ingressi sunt iuxta mandatū regis & imperiū dñi, vt expiarent] i. purgarent [domū Dei. Sacerdotes quoq; ingressi tēplum dñi, vt sanctificarent illud.] Nam ipsum tēplum, s. sancta & sancta sanctorum, Leuitis nō licuit introire, sacerdotes verò intrabant in sancta, hoc est, in exteriorem templi partem, [extulerunt oēm immunditiam, quam intrò repererāt in vestibulo domus dñi] i. sordes exportauerūt de sanctis vsq; in atrium, [quam tulerunt Leuitæ] i. de atrio exportauerunt, [& absportauerunt ad torrentem Cedron,] qui inter Hierusalem, Oliuetiq́; montē currebat, [forás. Cœperunt autē prima die mensis primi mundare, & in die octauo eiusdem mēsis ingressi sunt porticum domus templi dñi,] porticu seu atrio illo iam emundato. [Expiaueruntq́; templū diebus octo] sicq́; diu occupati fuerunt in expurgando. Siquidem Achaz idola sua & deorum suorū imagines, aliasq́; spurcitias constituerat ibi, & parietibus atrij ac templi affixit, [& in die sextadecima eiusdē mensis quod cœperant, impleuerūt:] quia non solùm exportauerūt immunda, sed & vasa ac vtēsilia cultus diuini expiauerunt, quēadmodùm subditur: [Ingressi quoq; sunt ad Ezechiam regem, & dixerunt ei: Sanctificauimus oēm domum dñi & altare holocausti, vasaq́; eius, necnon & mensam propositionis cum omnibus vasis suis, cunctamq́; templi supellectilem, quam polluerat rex Achaz in regno suo, postq̄ præuaricatus est, & eccè exposita sunt oīa coram altari dñi. Consurgensq́; diluculo Ezechias rex adunauit] i. congregauit [oēs principes ciuitatis] Hierusalem, putà maiores & in officijs constitutos, [& ascendit in domum domini] s. vsq; in atrium [Obtuleruntq́; simul tauros septem, & arietes septem, agnos septem, & hircos septem pro peccato:] i. pro remissione culparum eorū qui subiunguntur, [pro regno,] i. pro rege & maioribus ac domesti-
Leui.4. cis regis, [pro sanctuario,] i. pro tēpli ministris, [pro Iuda] i. pro cōmunitate. In Leuitico habetur, quid pro peccato sacerdotis, quid itèm pro peccato multitudinis, & quid pro peccato principis, quid demùm pro peccato cuiuslibet de populo fuerat offerendum. Hac aūt vice, in qua tā multi sacerdotes, Leuitæ & principes & subiecti fuerant congregati, ita quòd pro singulis seorsum offerri non potuit, oblata sunt præfata septenaria pecorum. Siquidem septenario vniuersitas designatur. [Dixitque] Ezechias [sacerdotibus filijs Aaron, vt offerrent super altare domini.] Quanuis enim rex, principes seu populus exhibuit animalia offerenda, oblatio tamen fiebat per manus & obsequium sacerdotum super altare holocaustorum. Sanguinem etiam
Ibid. pecorum oblatorum fuderunt partim super altare, de quo ritu super Leuiticum est pleniùs dictum. [Mactauerunt igitur tauros, & susceperūt sanguinem sacerdotes, & fuderunt illum super alta-

altare.Mactauerũt etiam arietes,& illorum sanguinem super altare suderũt.Immolauerũt agnos,
& suderunt super altare sanguinẽ.Applicauerũt hircos pro pctõ]offerendos[coram rege & vni-
uersa multitudine,imposueruntq; manus suas super eos,& immolauerũt eos sacerdotes:]i.qdam
ex parte oĩm,posuerũt manus super hircos immolandos,prout Leuit.1. habetur, ꝙ offerens ma-
num imponeret super hostiam immolandã,vbi rationes horum inductæ sunt literales ac spirita
les.[& adsperserũt sanguinẽ eorum corã altari]holocausti ad basim ipsius,[pro piaculo vniuersi
Israelis,]i.pro remissione culparum totius plebis.[Pro oĩni qppe Israel]collectiuè accepto, [pce
perat rex,vt holocaustum fieret pro peccato.]Quanuis enĩ hostia pro peccato personæ,nõ con-
sueuit tota comburi,tñ hostia,ꝓ totius populi peccatis oblata,tota comburebatꝰ,& q̃tùm ad hoc,
fuerat holocaustum,& pro peccato etiam suu,&,pro id est,vel holocaustũ fiebat ad diuinæ reue
rentiam maiestatis.Deindè describitur qualiter pijssimus Ezechias ordinauit in domo dñi Leui-
tas cantores,q Deum ore laudarent,& cum hoc in musicis instrumẽtis eum glorificarẽt, p̃sertim
hora sacrificiorũ,sicut de hoc suprà dictum est sępè.[Constituit quoq; Leuitas in domo dñi cum
cymbalis & psalterijs & citharis secundũ dispositionem Dauid regis,& Gad Videntis,& Nathan 1.par.24.
prophetæ:]q ipsos sacerdotes,Leuitas,cantores & ianitores diuiserunt in turmas, & distinxerũt
per ordines sub certis capitibus,prout dictum est sæpiùs.[Siqdem p̃ceptum dñi fuit,]vt taliter fi
eret[per manum]i.per institutionẽ & subministrationẽ[prophetarũ eius]iam p̃fatorum,q ex di-
uina inspiratione sic ordinauerũt,idcircò eorum p̃ceptum,fuit p̃ceptum Dei.[Steterũtq; Leuitę
tenentes organa Dauid,& sacerdotes tubas.Et iussit Ezechias vt offerrentꝰ holocausta,] q̃ ad Dei 4.Reg.16.
honorem totaliter comburebantꝰ,[super altare] quod erat in atrio. Ex quo enĩ sacrilegus Achaz 2.par.28.
polluit illud altare & atrium per diuersa sacrificia idolorum,voluit Ezechias vt Deo sacrificare-
tur hac vice super altare illud omni genere sacrificiorum legalium iuxta Mosis traditionem.Fu- Exo.32.
erunt aũt q̃dam sacrificia ꝓ peccato,q̃dam pro pace,q̃dam pro salute,& q̃dam holocausta.Rur- Leui.4.7.
sus,q̃dam ex debito,q̃dam spontanea ex speciali deuotione:& de omni genere sacrificiorũ isto- Num.7.15.
rum est tunc facta oblatio,vt elici posse videtur ex isto cap.[Cumq;]per sacerdotes[offerrentꝰ ho
locausta,cœperunt]Leuitæ,cantores[laudes] s.psalmos & cantica sancta [canere dño,& clange-
re tubis,atq; in diuersis organis,quę Dauid rex Israel repererat,cõcrepare. Oĩni aũt turba aduran
te,cantores & hi qui tenebãt tubas,erant in officio suo, donec compleretꝰ holocaustum:] quate-
nùs Deus sacrificia acceptaret,quæ non habuerunt vim iustificandi ex opere operato,vtpotè ex
seipsis,sed ex opere operante,i.ex offerentiũ deuotione & sacerdotũ oratione,Leuitarumq; psal
modijs & laudibus.[Cumq; finita esset oblatio,incuruatus est rex,& oẽs q erant cum eo,& adora
uerunt:]i.cum humili genuflexione seu inclinatione vero Deo cultum latriæ exhibuerũt,& gra-
tias ei egerũt de diuini recuperatiõe obsequij.Orauerunt quoq;, vt dñs sacrificia habere digna-
retur accepta.[Præcepitq; Ezechias & principes]i. p̃cipui sacerdotes,vel alij eminentiores & of-
ficiati maiores[Leuitis,vt laudarent dñm sermonibus]i.psalmis[Dauid & Asaph videntis,]i.can
ticis ab Asaph & Dauid compositis,vel psalmis q cantabantꝰ sub eo,qa psallentibus p̃fuit,[q lau-
dauerunt Deum magna lætitia,& incuruato genu adorauerunt.Ezechias aũt etiam hæc addidit:
Implestis manus vestras dño,]i.ad Dei honorem cœpistis agere bona,& sacrificia manibus addu
xistis aut obtulistis,fuistisq; liberales in offerendo.[Accedite,& offerte victimas & laudes in do-
mo dñi.]Istud exponi potest de sacrificijs votiuis,spõtaneis & pro gratiarũ actione oblatis.hinc
subditur:[Obtulit ergo vniuersa multitudo]per manus sacerdotũ[hostias] pacificas[& laudes]
i.victimas gratiarũ actionis, [& holocausta] ad summæ reuerentiã maiestatis in recognitionem,
ꝙ oĩa bona deriuentꝰ ab ipsa,& ꝙ homo se totum debeat Deo[mente deuota.Porrò numerus ho
locaustorũ quæ obtulit multitudo,hęc fuit:Tauros 70. arietes 100.agnos 200. sanctificauerũtq;
dño boues 600.& oues tria millia:]i.tot animalia separauerunt & deputauerũt ad hoc,ꝙ tẽpore
opportuno immolarentꝰ Deo.Sanctificari etenĩ dicitur,quod diuino cultui applicatur aut depu
tatur.[Sacerdotes verò pauci erant]tunc p̃sentes, & satis sanctificati:[nec poterant sufficere, vt
pelles holocaustorum]aut etiam aliorum sacrificiorum[detraherẽt,] quod tñ ad eorum specta-
bat officium.Quanuis aũt holocausta totaliter cõburebantꝰ, pelles tñ primò detrahebantꝰ, erãtq; Leuit.17.
sacerdotum, nisi qñ pro totius cõmunitatis peccato holocaustum offerebatur. [vndè & Leuitæ
fratres eorum adiuuerunt eos,]qa vrgente necessitate,quæ dispensationis est mater,poterant ita
cooperari sacerdotali officio,[donec]i.quousq;[impleretur opus]diuini obsequij in oblationi
bus,[& sanctificarentꝰ antistites]i.sacerdotes sufficiẽter purgarẽtur, & aptarẽtur ad suorum exe-
quutionẽ officiorum. Antistes, pro magno sacerdote seu episcopo accipi solet, qui vocatur an-
tistes,quasi antè alios stans:sed hic pro sacerdote accipitur.[Leuitæ quippe faciliori ritu sancti-
ficantur,]id est,ad sua officia coaptantur & purificantur,[quàm sacerdotes.] Nam & inferiora &
imperfectiora ad suam faciliùs pertingunt perfectionem, quàm eminentiora:ideò Leuitæ ci-
tiùs erant in numero sufficienti, quàm sacerdotes. Aliam causam quidam assignant, dicen-

tes quòd Achaz elongauerat sacerdotes à ciuitate & templo cultus diuini: sed qua ratione elongauit indè sacerdotes, videtur quòd & Leuitas, quia vtriq; ad cultum Dei in templo & atrio fuerunt electi. At verò de consecratione sacerdotum & Leuitarum, scribitur Exo. 29. Leuit. 8. Num. 6. 7. 28. 29. [Fuerunt ergo holocausta plurima] immolata, [adipes pacificorum] i. hostiarum quæ offerebantur pro pace data in gratiarum actionem, vel pro pace obtinenda aut conseruanda, [& libamina holocaustorum,] hoc est, materiæ liquidæ, vt vinum & oleum, quę simul cum holocaustis offerebantur. [Et completus est cultus domus domini.] id est, veneratio Dei & eius obsequium in templo & atrio. [Lętatusque est Ezechias & omnis populus, eo quòd ministerium domini esset expletum.] Virtuosi etenim gaudent in actibus bonis, & de reuerentia Deo exhibita, cùm & philosophus dicat, quòd signum virtutis est delectatio fiens in opere bono. [Repentè quippe hoc fieri placuerat] hoc est, valdè complacuit Ezechiæ ac populo, quòd reparatio cultus diuini, mundatio templi, & obsequium Dei in eo fuerunt, tam subitò, expeditè & prosperè adimpleta. Ipsi etiam voluerunt, vt omnia ista absque dilatione peragerentur. ¶ Ampliùs de spirituali intelligentia huius capituli, & rationibus sacrificiorum prædictorum, multa valdè possent hic introduci: de quibus, breuitati studens, pertranseo, præsertim quoniam super Leuit. 1. 3. 4. 5. 7. copiosè sunt posita. ¶ Moraliter verò docemur ex isto capitulo, quàm magnum Dei donum sit habere virtuosum prælatum, & quanta subditorum salus, gratia, & profectus indè nascantur: quàm item periculosum sit, vitiosum aut negligentem pręsidentem habere. Propter quod Salamon dixit: Regnantibus impijs, ruinæ populi. Et rursus: Cùm impij sumpserint principatum, gemet populus. Hinc populus dominum iugiter deprecetur, vt sibi de idoneo & condigno prouidere dignetur principe & prælato. ¶ Prætereà deuotio, diligētia, ardor, religio electi Ezechiæ, nobis ex isto capitulo clarè atque vberrimè commendantur, & ipse rex Ezechias vniuersis principibus & prælatis proponitur in exemplum, vt ipsius feruorem & zelum, diligentiam & fidelitatem sectentur, quatenùs pro bono communi, & generali reformatione summè soliciti sint, ac indilatè laborent. Et quoniam iuxta Apostolum, Non solùm corda, sed etiam membra ac corpora nostra templum sunt spūssancti, non differamus, nec omittamus emūdare nos plenè ab omni inquinamento carnis & spūs, vt spūssanctus in nobis gratiosè habitare dignetur, & delicię Dei ac creatoris nostri sint, esse nobiscum.

1. Cor. 3. 2. Cor. 7. Pro. 8.

¶ Elucidatio capituli tricesimi: Misit quoque Ezechias ad omnem Israel & Iudam. Articulus tricesimus.

NArrat præsens capitulum, quàm solenniter ac deuotè rex Ezechias & populus eius celebrauerunt festiuitatem Paschalem in primo sui imperij anno. [Misit quoque Ezechias ad oēm Israel] hoc est, ad eos qui ex decem tribubus nondum capti fuerunt, [& Iudam,] i. ad populum regni sui, [scripsitq; epistolas ad Ephraim & Manassen] hoc est, ad reliquias illarum tribuum, imò & cæterarum, vt infrà innuitur. [vt venirēt ad domum domini in Hierusalem,] i. ad Hierusalem & ad templum. [& facerent phase domino Deo Israel,] i. Pascha secum celebrarent, quod extra vrbem cultus diuini & templi celebrari non licuit. [Inito ergo cōsilio regis & principum, & vniuersi cœtus Hierusalem decreuerunt, vt facerent phase mense secundo:] hoc est, ipse rex & principes ac seniores & patresfamiliâs Hierusalem, celebrato super hoc concilio, diffinierūt celebrare solennitatem Paschalem mense 2. anni illius, non obstante, q dn̄s iussit Exo. 12. vt celebratio illa inciperet 14. die mensis, q apud Iudæos est primus mensis anni, q concurrit cum nostro Martio vel Aprili. Siquidem Num. 9. dn̄s iussit, vt q legitimè impediti, non poterant facere phase iuxta legem mense primo, 14. mensis illius die facerēt illud mense secundo, 14. eius die. Tale autem impedimentum contigerat istis. Vndè subiungitur: [Non em̄ occurrerant facere tempore suo.] Hoc est, dispositi non fuerunt Pascha peragere tempore determinato in lege, cuius multæ causæ subduntur. Vna est: [Quia sacerdotes qui possent sufficere] ad offerendum solēnia sacrificia, tūc septem diebus solennitatis illius offerenda, atq; ad alia tunc per sacerdotes agenda, [sanctificati non fuerant:] hoc est, satis parati, purgati, & consecrati ad exequenda sua officia. Alia causa est: [Et populus nondum congregatus fuerat in Hierusalem,] id est, de vrbibus nondum cōuenit in ipsam regni metropolim. Non enim cognouerunt satis tempestiuè, templum esse tam repentè purgatum, cultumque Dei recuperatum. [Placuitque sermo regi & omni multitudini,] secum tunc existenti, [& decreuerunt, vt mitterent nuncios ad vniuersum Israel de Bersabee vsq; Dan,] hoc est, per totam terram regni Israel, ab vno termino eius, qui dicebatur Bersabee, vsque ad alium qui dictus est Dan, [vt venirent & facerent phase domino Deo Israel in Hierusalem. Multi enim non fecerant, sicut in lege præscriptum est,] scilicet Exo. 12. & Leuit. 23. quòd s. omni anno venirent in Hierusalem, præsertim in festo Paschali, in Pentecoste quoque, & in festo Tabernaculorum: nisi fortè dispensaretur cum eis, ob longitudinem viæ, de aduentu in Pentecoste & Tabernaculorum celebritate. Achaz quippe obseruantiam horum impediuit pluribus annis.

Leuit. 23.

[Per-

[Perrexeruntq; cursores cum epistolis ex regis imperio & principum eius in vniuersum Israel & Iudam, iuxta id quod rex iusserat, prædicantes: Filij Israel, reuertimini ad dñm Deum Abraham, Isaac & Israel, & reuertetur ad reliquias quæ effugerunt manus regis Assyriorum:]i. vobisipsis ꝓpicius erit, qui nondum capti estis. [Nolite fieri sicut patres vestri & fratres, qui recesserunt à dño Deo patrum suorum, & tradidit eos in interitũ, vt ipsi cernitis. Nolite indurare ceruices vestras, sicut patres vestri.]i. mentes vestras non exhibeatis indociles & rebelles. [Tradite manus vestras dño]i. exhibete vos paratos Deo seruire, & hoc ipsum, si placet, iuramento & voto firmate. [& venite ad sanctuarium eius quod sanctificauit in æternum. Seruite dño Deo patrum vestrorum, & auertetur à vobis ira furoris eius. Si enĩ vos reuersi fueritis ad dñm] reditione mentali, per contritionem & dilectionem diuinam, [& fratres vestri & filij] vestri [habebunt misericordiam coram dñis suis, qui illos duxerunt captiuos:]i. Deus per merita vestræ conuersionis & iustæ conuersationis inclinabit corda gentilium principum ad miserẽdum ac parcendũ vestris cognatis, quos habent captiuos. [& reuertent in terram hanc. Pius enĩ & clemens est dñs Deus vester, & non auertet faciem suam à vobis, si reuersi fueritis ad eum. Igitur cursores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem, per terram Ephraim & Manasse, vsq; ad Zabulon, illis irridentibus & subsannantibus eos] Per quod patet ipsorum obstinatio in idololatria alijsq; peccatis. In Scholast. hist. additur, ꝙ occiderunt quosdam ex cursoribus seu nuncijs Ezechiæ, propter quod meruerunt posteà captiuari. [Attñ quidam viri ex Aser & Manasse & Zabulon, acquiescentes consilio, venerunt Hierusalem.]Isti non coluerunt idola sicut præfati, aut non erant idololatrijs & alijs vitijs ita immersi, sed pœnituerunt. [In Iuda verò facta est manus dñi,]hoc est, Deus pietatem suam gratiosè ostendit in populo Ezechiæ, [vt daret eis cor vnum:]i. sic ꝙ dedit eis voluntatem concordem, & sensum vnanimem ad celebrandum festum Paschale, [vt facerent iuxta præceptum regis & principum, verbum dñi. Congregatiq; sunt in Hierusalem populi multi, vt facerent solẽnitatem azymorum in mense 2. Et surgentes destruxerunt altaria, quæ erant in Hierusalem, atq; vniuersa, in quibus idolis adolebatur incensum, subuertentes, proiecerunt in torrentem Cedron. Immolauerunt aũt phase 14. die mensis 2. Sacerdotes quoq; atq; Leuitæ, tandem sanctificati, obtulerunt holocausta in domo dñi, steteruntq; in ordine suo, iuxta dispositionem & legem Mosis hominis Dei. Sacerdotes verò suscipiebant effundendum sanguinem de manibus Leuitarũ.]Qualiter intelligendum sit hoc, verba pandunt sequentia, [eo ꝙ multa turba sanctificata non esset, & idcircò immolarent Leuitæ phase his qui non occurrerant sanctificari dño.]Est itaq; sensus, ꝙ multi illorum qui debebãt in suis domibus agnum immolare paschalem, non erãt ita purificati, ꝙ secundum legis tenorem poterant agnum offerre manibus suis in proprijs ædibus. Ideircò Leuitę iam purificati, obtulerunt pro illis, partẽq; sanguinis agni oblati attulerunt sacerdotibus, vt funderetur super altare holocausti. [Magna etiam pars populi de Ephraim & Manasse & Isachar & Zabulon, quæ sanctificata non fuerat,] Isti effugerunt manus Assyriorum, vel se abscondendo, vel ad regnum Iudæ, aut alia regna confugiendo, & quidam ex his venerunt ad Ezechiæ admonitionem. [comedit phase,]i. agnum paschalem cum azymis panib⁹, [non iuxta quod scriptum est,]i. aliter q̃ lex tradit, vtpotè absq; præuia purificatione ab omni immũditia legali, vt erat contactus immundi, fluxus seminis, irregularitas ex præsentia mortui, & consimilia, de qbus Leuit. 5. 8. 12. 13. 15. 21. continetur, & ibi ex dictis Alexandri de Hales super tertiũ sententiarũ & ex dictis Thomæ in prima secundæ, atq; ex scriptis Guilhelmi Parisiensis, libro de fide & legibus, expositum recolo. [Et orauit pro eis Ezechias, dicẽs: Dñs bonus, ꝓpiciabitur cũctis, q in toto corde requirunt dñm Deum patrũ suorũ, & nõ reputabit eis, ꝙ minùs sanctificati sunt.]Ex his verbis innuitur, ꝙ isti nõ purificati, habuerũt excusationẽ: qa & si exteriori immunditia legis erant detenti, intùs tñ deuoti erãt, & ex integro corde dñm reqrebant, ideò exterior immunditia legis, quæ frequenter caruit culpa, non imputabatur eis in casu isto, vel faciliter eis indulgebatur ad preces Ezechiæ, qa non habuerunt tempus se purificandi ante esum agni paschalis. Hinc subditur: [Quem exaudiuit dñs, & placatus est populo.]Nam pium & fiduciale desiderium eius habuit vim orationis, & illud dñs adimpleuit, de quo ait Psal. 9. Desiderium pauperum (i. humiliũ) exaudiuit dñs, præparationẽ cordis eorum, videlicet non solùm orationẽ, sed etiam dispositionẽ ad orandum, audiuit auris tua. Isti itaq; & si peccauerũt edendo pascha non purificati, nõ tñ ex cõtemptu. [Feceruntq; filij Israel, q inuenti sunt in Hierusalem, solennitatẽ azymorum 7. diebus in lætitia magna, laudãtes dñm per singulos dies. Leuitæ quoq; & sacerdotes per organa, quæ suo officio congruebant. Et locutus est Ezechias ad cor oim Leuitarum,] verba consolatoria & bñplacentia eis loquendo, [qui habebant intelligẽtiam bonam super dño] hoc est, per sciẽtiam sapidam formatam, practicamq; notitiam, & per sapientiam salutarem, quæ est donum spũssancti, dñm cognouerunt. [Et comederũt 7. diebus solẽnitatis] qbus durauit paschalis festiuitas illa, [immolantes victimas pacificorum, & laudantes dominum Deum patrum suorum. Placuitque vniuersæ mul-

Pet. Cõ. hist. li. 4. Re. c. 27.

Esa. 11. Leuit. 23.

titu-

titudini, vt celebrarent etiam alios septem dies: [& ita ex deuotione duplicauerunt celebratio-
nem festi Paschalis, [quod & fecerunt cum ingenti gaudio] spiritali, recolendo beneficia Dei,
præsertim liberationem ex Aegypto, in cuius memoriam instituta fuit Paschalis celebritas. [Eze
chias aũt rex Iuda, præbuerat multitudini mille tauros & 7. millia ouium, principes verò dede-
rant populo] s. multitudini, cui dedit & Ezechias, [tauros mille & oues 10. millia.] Ista pecora de-
derunt vulgo in esum & sumptuum releuamen, ex quibus tamen fiebant quædam oblationes,
quarum aliquæ partes cedebant in esum sacerdotum, & aliquæ in offerentium vsum. [Sanctifica
ta est ergo sacerdotum plurima multitudo:] quia infra hos 7. dies additos, completa eorum san-
ctificatio seu consecratio fuit. [& hilaritate perfusa omnis turba Iuda, tam sacerdotum & Leui-
tarum, q̃ vniuersæ frequentiæ quæ venerat ex Israel] ita q̧ interior eorum iucunditas redundauit
ac resulsit in corpore & in vultu, [proselytorum quoq;] i. conuersorum ad iudaismum, qui erant
[de terra Israel,] i. qui in regno decem tribuum morabantur, [& habitantium in Iuda] i. eorum q
in regno Iuda manebant, [factaq; est grandis celebritas in Hierusalem, quales à dieb⁹ Salamonis
filij Dauid regis Israel in ea vrbe non fuerat:] quia non solùm gaudebant his diebus de festo Pa-
schali, sed & de templi repentina ac prospera emundatione, de diuini cultus reparatione, de re-
formatione totius regni in melius, & quia ex decem tribubus tam multi conuenerant. De purifi
catione quoq; & innouatione Leuitarum & sacerdotum, & quia sperabant sibi decætero affutu
rum gratiosum Dei auxilium. [Surrexerunt aũt sacerdotes atq; Leuitæ, benedicentes populo. Et
exaudita est vox eorum, peruenitq; oratio ad habitaculum sct̃m cæli,] i. nubes & cælum penetra-
uit, & vsq; ad Dei thronum peruenit in cælum empyreum, in quo Deus specialiter esse, habitare,
operari & exaudire asseritur. Etenĩ angeli sancti orationes deuotorum illorum Deo in cælo ob-
tulerunt, & Deo orationes illæ placuerunt, propter quod ad habitaculum sct̃m cęli peruenisse di
cuntur, qm̃ residenti in cælo erant placentes, & item ratione effectus, qm̃ à rege cęlorũ sunt exau
ditæ. ¶ At verò de spiritali intelligentia eorum, quæ in isto tanguntur cap. s. de mystica significa
Exo.12. tione agni Paschalis & concernentium istam materiam, plurima dici possent, de quibus pertrãs-
Leuit.23. eo: quoniam super Exodum & alibi, indè diffusè tractatum est.

¶ Declaratio cap. 31. Cumq; hæc fuissent ritè celebrata &c.

Articulus XXXI.

2. Par. 30. HIc enarratur, qualiter S. Ezechias cultũ Dei pleniùs renouauit per tẽpli ministros. [Cumq;
hæc] quæ præcedenti cap. sunt relata, [fuissent ritè celebrata, egressus est omnis Israel qui
inuentus fuerat in vrbibus Iuda,] pręcipuè viri [& fregerunt simulacra] quæ inuenerũt in regno
Iudæ, & in decem tribuum terra. [succideruntq; lucos, demoliti sunt excelsa, & altaria destruxe-
runt, non solùm de vniuerso Iuda & Beniamin, sed & de Ephraim quoq; & Manasse, donec peni
tùs euerterent. Reuersiq; sunt omnes filij Israel in possessiones & ciuitates suas. Ezechias autem
constituit turmas sacerdotales & Leuiticas, per diuisiones suas, vnumquemq; in officio proprio,
tam sacerdotum videlicet, q̃ Leuitarum:] i. tam sacerdotes q̃ Leuitas ordinatè distinxit atq; diui-
1. Par. 24. sit, sicut instituit Dauid, ordinando 24. turmas sacerdotum, ita q̧ vnicuiq; turmarum illarum p̃-
fuit vnus supremus sacerdos in ea, habens sub se 24. sacerdotes, totidemq; Leuitas, tot etiam iani
Pet. Cõ. hist. tores, vt in Scholastica fertur historia. [ad holocausta & pacifica] i. ad offerendum holocausto-
li. 4. re. c. 37. mata, hostiasq; pacificas, quas sacerdotes immolabant, Leuitæ verò sacerdotibus ministrabant.
[vt ministrarent] quiq; In suis officijs, [& confiterentur canerentq;] hoc est, Deum laudarent ac
psallerent, [in portis castrorum dñi] i. in atriorum ingressu, [pars aũt regis, eorum erat:] i. portio
regem contingens, seu onus eum concernens, [vt de propria eius substantia offerretur holocau
Exo. 29. stum manè semper & vesperè] i. iuge sacrificium, quo omni manè immolabatur vnus agnus, & eti-
am quolibet vespere, qui agni totaliter comburebantur in altari holocaustorum, vnus per diem,
alter per noctem. [sabbatis quoq;] i. quolibet sabbato, [& Calendis] i. exordijs mensium, [& so-
lennitatibus cæteris] s. Pentecostes, & Tabernaculorum & Expiationis, quia in his temporibus
specialia sacrificia offerebantur, [sicut scriptum est in lege Mosis] præsertim Leuit. 23. & itèm Nu
mer. 28. [Præcepit etiam populo habitantium Hierusalem, vt darent partes sacerdotibus & Le-
uitis:] i. decimas atq; primitias, [vt possent vacare legi dñi] hoc est, diuino cultui, & sacrificijs le-
gis, ac orare pro populo, & docere ac psallere, ideò sustentandi erant à populo. Nec soli habita-
tores Hierusalem, sed cęteri quoq; Iudæi tenebantur ad istud. Istud etiam iussum fuit à Deo per Mo
sen in plurib⁹ locis, ideo iussio Ezechiæ fuit, quasi q̃dam cõmemoratio & innouatio iussionis di
uinæ, quia sub Achaz ista erãt diu omissa. [Quod cùm percrebuisset] hoc est, ex publica fama in-
sonuisset, [in aurib⁹ multitudinis] q̃ ad aliarum vrbiũ & villarũ habitatores deuenit, [[illegible] imas
obtulere primitias filij Israel, frumenti, vini & olei, mellis quoq;, & oĩm q̃ gignit humus, decimas
obtulerũt. Sed & filij Israel & Iuda, q̃ habitabãt in vrbib⁹ Iuda, obtulerũt decimas boũ & ouium
decimasq; sctõrum, q̃ vouerãt dño Deo suo, atq; vniuersa portãtes,] i. prima ac p̃cipua de suis pe-
co-

coribus & fructibus terræ ac iumentorum. Erant enim deuoti & feruidi sub Ezechia, sequentes eius vestigia, atque vniuersa portantes ad templum, ad vsum ministrantiũ ibi, tamen & alibi dabantur sacerdotibus ac Leuitis pro sustentatione ipsorum. [fecerunt aceruos plurimos] decimarum & primitiarum. [Mense 3. cœperunt aceruorum iacere fundamẽta,] i. aceruos inchoauerũt, ponendo iuxta terram quædam oblata ex fructibus, quæ erant quasi fundamenta eorum, quę eis superponebantur, [& mense 7. compleuerunt eos. Cumq; ingressi fuissent Ezechias & principes eius] locum aceruorum prope templum, [viderũt aceruos] i. cumulos fructuum victualiumq; illorum, [& benedixerunt dño] ei gratias referẽdo, [ac populo Israel] q tam liberaliter dedit huiusmodi, ei bona imprecando, imò tam Deum q̃ populum collaudabant & principaliter Deum. populum aũt in Deo, & ad Dei honorem. [Interrogauitq; Ezechias sacerdotes & Leuitas, cur ita iacérent acerui. Rñdit illi Azarias sacerdos primus] s. pontifex [de stirpe Zadoc, dicẽs: Ex quo cœperunt offerri primitiæ] & etiam decimæ [in domo dñi, comedimus & saturati sumus:] i. sufficienter, non gulosè, refecti, [remanserunt plurima, eo q benedixerit dñs populo suo. Reliquiarum aũt] i. residuorum quæ nobis superfuerunt, [est cõpia ista quam cernis. Præcepit ergo Ezechias, vt præpararent horrea in domo dñi.] i. prope atria templi, in quibus ponerentur & conseruaren- 2.Par.26.
tur residua illa. ¶ Circa hæc scribit quidam, q Azarias primus sacerdos, de quo iam dictum est, fuit ille qui suprà legitur restitisse Oziæ thurificare volenti, quod non apparet, cùm inter tempus illud Oziæ, & tempus istud Ezechiæ fluxerint plurimi anni, & Ioathan & Achaz inter hos regnauerint, defunctiq; fuerint: ideò potest dici, q suit filiꝰ Azariæ illius. [Quod cùm fecissent, intulerunt tam primitias, quàm decimas, & quæcunque vouerant, fideliter. Fuit autem ꝓfectus eorum Chonanias Leuita, & Semei frater eius, secundus. Post quẽ Iehiel, & Azarias, & Nabat, & Asael, & Ierimoth, Iosaphat quoq; & Eliel, & Iesmachias, & Mahath, & Banaias præpositi, sub manibus Chonaniæ & Semei fratris eius, ex imperio Ezechiæ regis, & Azariæ pontificis domus dñi, ad quos oĩa pertinebant. Chore verò filius Iemna Leuites, & ianitor orientalis portæ, ꝓpositus erat his quæ spontè offerebant dño:] i. vltra debitum ex supererogatione, qa talia custodiuit, [primitijsq; & consecratis in sctã sctõrum,] i. quæ deputabantur ad hoc, vt essent valdè sacrata, & de numero sacratorum, [& sub cura eius] erant, [Eden, & Miniamin, Iesua, & Semeias, Amarias quoq;, & Sechenias, in ciuitatibus sacerdotum] i. viri isti Leuitæ, erant præfato Chore subiecti in ciuitatibus sacerdotum, in quibus s. sacerdotes commorabantur, non dñabantur, [vt fideliter distribuerent fratribus suis] putà Leuitis [partes] decimarũ [minoribus atq; maioribus,] faciendo iustam diuisionem decimarum vniuersis & singulis illis, sicut per iustitiam distributiuam datur vnicuique quod ei debetur, [exceptis maribus, ab annis tribus & supra cunctis qui ingrediebantur templum dñi.] Hoc exponitur q non accipiebatur distributio aliqua pro masculis, quousq; ad minus haberent tres annos, sicq; excipiuntur masculi ab annis tribus & supra versus originem seu exordium natiuitatis eorum, oẽs videlicet qui minùs habebãt, q̃ annos tres. [Et quicquid per singulos dies conducebant] i. simul adducebatur per offerentes decimas, primitias, seu hostias, [in ministerio atque obseruationibus iuxta diuisiones suas sacerdotibus per familias, & Leuitis à 20. anno & supra, per ordines & turmas suas, vniuersæq; multitudini, tam vxoribus q̃ liberis eorum vtriusque sexus, fideliter cibi de his quæ sanctificata fuerant, præbebantur.] i. ex pręfatis decimis & primitijs, cæterisq; oblatis & Deo consecratis, præbebantur fideliter necessaria vitæ sacerdotibus & Leuitis atque eorum domesticis, præsertim vxoribus & soboli vtriusque sexus: & quod dictum est, à 20. anno & suprà, refertur ad Leuitas, qui q̃uis tempore Mosis, & posteà diu non recipiebantur ad ministeria sua in tabernaculo exercenda, nisi ab anno 30. vt legitur in libro Numerorum, quanq̃ ab anno vicesimoquinto admitterentur ad faciendum in tabernaculo obsequia quædam, per quæ sacerdotes experirẽtur aptitudinem Leuitarum ad sua officia, & ad quid vnusquisque eorum esset magis idoneus, vt dictum est pleniùs super Numer. 3. postmodùm tamen, præsertim templo Salamonis constructo, admittebantur ad sua officia ab anno vicesimo, & ante vicesimum annum accipiebatur de ipsis prætacta experientia: quia ex tunc non habuerunt tam laboriosa facere opera, sicut ante dum tabernaculum cum pertinentibus ad se portabatur assiduè, vel interdum de loco ad locum. [Sed & filiorum Aaron per agros & suburbana vrbium singularum dispositi erant viri, q partes distribuerẽt vniuerso sexui masculino de sacerdotibus & Leuitis.] Sensus est, q certi viri erant instituti per suburbana & agros filiorum Aaron, s. sacerdotum, qui partes distribuebant omnibus masculini sexus sacerdotalis seu Leuiticæ stirpis, & viri isti erant, quasi reddituarij, & procuratores, ac dispensatores illorum. [Fecit ergo Ezechias vniuersa quæ diximus, in omni Iuda. Operatusque est bonum, & rectum, & verum coram domino Deo suo, in vniuersa cultura ministerij domus domini, iuxta legem & cæremonias, volens requirere Deum suum in toto corde suo.] Bonum, quo ad præcepta moralia, quæ magis bonificant obseruantem: & rectum, quo ad præcepta cæremonialia, in quibus modus diuini cultus at-

ten-

tendebatur:& verum,quo ad præcepta iudicialia,in quibus cósistebat veritas iustitiæ,quantùm ad proximos. [Fecit, & prosperatus est.] Quia benè sibi successit in his,& profecit per ea ad veram salutem.

¶Explanatio cap.32. Post quæ & huiuscemodi veritatem venit Sennacherib &c.

Articulus XXXIIII.

FRuctus iustitiarum Ezechiæ hîc recitatur, quoniam meritis suæ iustissimæ conuersationis contu-
2.Par.32. lit ei Deus miram & supernaturalem victoriam. Estq; historia huius cap. pro maxima parte
4.Reg.18.exposita.[Post quæ]in præcedēti cap.enarrata,[& huiuscemodi veritatem]triplicem,
quæ abundauit in Ezechia,videlicet veritatem vitæ,veritatem doctrinæ,& veritatē iustitiæ,[ve-
nit Sennacherib rex Assyriorum,& ingressus Iudam,obsedit ciuitates munitas]in Iuda, [volens
eas capere.Quod cùm vidisset Ezechias,venisse s. Sennacherib,& totum belli impetū verti con-
4.Reg.18. Esa.36. tra Hierusalem,]Alijs etenim pluribus Iudæ vrbibus captis,maximè acuebat se impius ille ad im
pugnandum metropolim regni,[inito cum principibus cósilio virisq; fortissimis,]hoc est, cum
talibus viris,]vt]viri illi[obturarent,]id est,clauderent,[capita fontium quæ erant extra vrbem]
Hierusalem[& hoc omnium decernente]hoc est,diffiniente[sententia,]præsertìm quia iam an-
te hæc Ezechias consolationem accepit ab Esaia de Assyriorum deiectione,[congregauit pluri-
mam multitudinem hominum robustorum secum in vrbe pro eius defensione & fontium obtu-
ratione,[& obturauerunt cunctos fontes]extra Hierusalem,[& riuum qui fluebant in medio ter
ræ,]egrediendo de vrbe per terram longè,cuius riui fluxum per terram impediebant, [dicentes:
Ne veniant reges Assyriorum,& inueniant aquarum abundantiam.] Sed cur dixerunt, Ne veniāt
reges Assyriorum,cùm solus Sēnacherib rex legatur venisse, nisi fortè acceperint plurale pro sin
gulari?Vel aliqui erant reges minores in Assyria sub Sennacherib isto, qui cum eo venerūt.[Ae-
dificauit quoque agens industriè omnem murum,qui fuerat dissipatus,]reparando destructio-
nes murorum,quia sub Achaz facta fuit multiplex debilitatio regni & vrbis Hierusalem.[& ex-
truxit turres desupèr,& forinsecùs alterum murum.Instaurauitq; Mello in ciuitate Dauid.Mello
erat profunda vorago,cuius instauratio fuit ad hostium dimersionem in eam. [& fecit vniuersi
generis armaturam & clypeos]ad resistendum aduersarijs.tamē vt 4.Reg.18.habetur,antequàm
ita parauit se ad repugnandum,misit ad regem Assyriorum pro pace,offerens se ad dandum quic
quid ille ab ipso exigeret. ¶Deniq; sicut ait scriptura,Ezechias totam spem suam collocauit in
4.Reg.18. Eccl.48. Deo,nihilominùs fecit quicquid per industriam potentiamq; valebat humanam. Alioquin fu-
isset,quasi vir tentans Deum.[Constituitq; principes bellatorum in exercitu. Et cōuocauit vni-
uersos]ciues,& bellatores qui in Hierusalem erāt,[in platea portæ ciuitatis,ac locutus est ad cor
eorum,]hoc est,efficaciter consolatus est eos,[dicens:Viriliter agite & confortamini.Nolite ti-
mere,nec paueatis regem Assyriorum,& vniuersam multitudinem quæ est cum eo.]Verùmtamen
ipsemet Ezechias primò timuerat illū:sed visa infidelitate illius, qua fœdus cum Ezechia initum
4.Reg.18. de recedendo accepta pecunia,fregit,Ezechias sumpsit in Deo maiorem fiduciam, sperans quòd di
uina iustitia tātam illius vitiositatem non dimitteret impunitam,nec vrbem templi & cultus sui
permitteret à perfido & periuro illo vastari.[Multo enim plures nobiscum sunt,]s.angeli sancti,
Deu.33. [quàm cum illo.Cum illo enim est brachium carneum,]id est,terrena & humana potestas.[No-
Dan.7. biscum]est[dominus Deus noster:]& cum eo sanctorum innumerabilia millia.Simili modo di
4.Reg.6. xit Heliseus sanctus ad suum ministrum.[qui auxiliator est noster,pugnatq; pro nobis. Confor-
tatusq; est populus huiuscemodi verbis Ezechiæ regis Iuda]cuius sanctitatem,sapientiamq; no-
uerunt,ideò eius meritis sperabant iuuari,& visa eius cōstantia,animati sunt corde.[Quæ postquam
gesta sunt,misit Sēnacherib rex Assyriorum seruos suos]videlicet Thartham & Rabsarin & Rab-
4.Reg.18. sacen,prout 4.Regum istud diffusè narratur.[Hierusalem(ipse enim cum vniuerso exercitu obse-
debat Lachis)ad Ezechiam,regem Iuda,& ad omnem populum,qui erat in vrbe,dicens:Hæc di
cit Sennacherib rex Assyriorum:In quo habētes fiduciam, sedetis obsessi in Hierusalē?Num Eze
chias decepit vos,vt tradat morti in fame & siti,affirmans quòd dominus Deus noster liberet vos de
manu regis Assyriorum?Nunquid non iste est Ezechias,qui destruxit excelsa illius & altaria,& præ-
cepit Iudæ & Hierusalem,dicens:Coram altari vno adorabitis, & in ipso comburetis incensum?
An ignoratis quæ ego fecerim,& patres mei cunctis terrarum populis?Nunquid præualuerūt dij
gentium,omniumq; terrarum,liberare regionem suam de manu mea? Quis est de vniuersis dijs
gentium,quas vastauerunt patres mei,qui potuerit eruere populum suum de manu mea,vt pos-
sit etiam Deus vester eruere vos de hac manu?Non vos ergo decipiat Ezechias,nec vana persua-
sione deludat,neq; credatis ei.Si enim nullus potuit deus cunctarum gentium atq; regionum li
berare populum suum de manu mea,& de manu patrum meorum:cōsequenter nec Deus vester
poterit eruere vos de hac manu.Sed & alia multa locuti sunt serui eius contra dominum Deum,
& contra Ezechiam seruum eius. Epistolas quoq; scripsit plenas blasphemiæ in dominum De-

um Israel.] Hoc fuit quando ad tempus recessit à terra Iuda, cognito aduentu regis Aethiopiæ
contra se. [& locutus est aduersum eum: Sicut dij gentium cæterarũ non potuerunt liberare po
pulum suum de manu mea, sic & Deus Ezechiæ eruere non poterit populum suum de manu ista.
Insupèr & clamore magno, lingua Iudaica contra populũ qui sedebat in muris Hierusalem, per-
sonabat, vt terreret eos, & caperet ciuitatem. Locutusq́; est contra Deum Israel, sicut aduersum
deos populorum terræ, opera manuum hominum. Orauerunt igitur Ezechias rex, & Esaias fi-
lius Amos prophetes, aduersum hanc blasphemiam] zelo iustitiæ, vt iustus & omnipotens Deus
eam vlcisceretur, [ac vociferati sunt vsq; in cælum] hoc est, tam ardentissimè ac fiducialissimè &
indesinenter dñm inuocauerunt, q Deus in cælo residens, ostẽdit se eam audisse. Orauit autem Eccl. 35.
& totus populus Ezechiæ, sed hi duo, tanquàm excellentiores & sanctiores, præ cæteris expri-
mũtur. Nempe oratio iusti penetrat cælos. [Et misit dominus angelum suum, qui percussit oẽm
virum robustum & bellatorem, & principẽ exercitus regis Assyriorum. Reuersusq́; est cum igno 4. Reg. 18.
minia in terram suam. Veruntamen vt dictum est 4. Reg. & super Esaiam ostẽsum, decem man- Esa. 36.
serunt superstites, cum quibus rex fugit. [Cumq́; ingressus esset, domum Dei sui, filij qui egressi
fuerant de vtero eius, interfecerunt eum gladio. Saluauitq́; dominus Ezechiã, & habitatores Hie-
rusalem, de manu Sennacherib regis Assyriorum, & de manu oĩm præstitit ei quietẽ per circui-
tum. Multi etiam] Gentilium ex regno decem tribuum [deferebant hostias & sacrificia domino
in Hierusalem:] audito isto admirando triumpho, ex quo omnipotentiam & prouidẽtiam atq;
iustitiam Dei pensabant, regratiabanturq́; ei, quòd impijssimum illum tyrannũ, qui tantùm ve-
xauerat vndiq; regna terrarum, tam gloriosè ac metuendè deiecit. [& munera Ezechiæ regi Iu-
da,] diligentes eum & grates ei referentes, eo q tanti tyranni procurasset ruinam. [Qui exaltatus
est post hęc coram cunctis gentibus] hoc est, famosus effectus apud omnes qui ista perceperunt, 4. Reg. 20.
eo q talis ac tantus esset apud altissimum, qui sic per angelum suum pugnauit pro eo. [In diebus Esa. 38.
illis ægrotauit Ezechias vsq; ad mortem] exclusiuè, [& orauit dominum] vt sanaretur. [Exaudi-
uitq́ue eum, & dedit ei signum,] ita q sol redijt decem lineis seu gradibus in horologio Achaz,
prout istud 4. Reg. libro expositum fuit. [sed non iuxta beneficia quæ acceperat] à Deo, [retri-
buit] ei, i. ingratus Deo effectus est, qui tanta fecit ad ipsius Ezechiæ instantiam, in solis super-
naturali retrocessione, in Assyriorum per angelum incineratione, in suijpsius miraculosa cura-
tione, & vitæ suæ prolongatione, atq; in alijs multis ac magnis spiritalibus ac corporalibus do-
nis, [quia eleuatum est cor eius] in superbiam, & inaniter gloriatus est ex tanta sua famatione, &
quia tot & tanta propter ipsum facta fuerunt, quæ & suis meritis vltra cõdignum creditur asscri
psisse. [Et facta est contra eum ira, & contra Iudam & Hierusalem:] hoc est, Deus detestatus est
ingratitudinem eius, & pompam & gloriam vanã, & contra subditos eius fuit iratus propter eo-
rum peccata, & quia suo regi communicauerũt in malis. Vel propter eorum peccata Deus per- 2. Reg. 24.
misit regem ipsorum ita tentari ac labi, sicut & ipsum Dauid, dum populum numerari præcepit.
Vndè & propter peccatum illud Dauid, percussus est populus. Nam vt ait Gregorius, Deus dis- Grego.
ponit corda præsidentium, secundum merita aut demerita subditorum. Deus quoq; per Esaiam
Ezechiæ prædixit & comminatus est debitam punitionem. [Humiliatusq́; est posteà,] quia ad Esa. 38.
Esaiæ repræhensionem aduertit, & detestatus est suos excessus ac fleuit, [eo q exaltatum fuisset
cor eius, tam ipse quàm habitatores Hierusalem, & idcircò non venit super eos ira domini in di
ebus Ezechiæ] per Chaldæos, de quibus Esaias prædixit, posteà verò tempore Ioakim cœpit ve- 4. Reg. 24.
nire. [Fuit autem Ezechias diues & inclytus valdè, & thesauros sibi plurimos congregauit argen
ti & auri, & lapidis preciosi, aromatum & armorum vniuersi generis, & vasorum magni precij,
apothecas quoq; frumenti, vini & olei, & præsepia omnium iumentorum, caulasq́; pecoribus,
& vrbes sex ædificauit. Habebat quippe greges ouium & armentorum innumerabiles, eo q de-
disset ei dominus substantiam multam nimis.] Fuitq́ue inclytus carnis origine ex regali Dauid
progenie, sed nobilior mente, non degenerando à sanctorum Regum nobilitate, hoc est, virtuo
sitate. Ex rationabili etiam causa propter cõmune bonum congregauit tot opes. [Ipse est Eze-
chias qui obturauit superiorem fontem aquarum Gihon,] i. fontem illum sic clausit, quòd extra
vrbem non fluxit, ob causam pręhabitam. [& auertit eas] scilicet aquas Gihon [subter] i. inferiùs
eas conuertit & fluere fecit, [ad occidentem vrbis Dauid:] quatenùs interiorem piscinam influ-
erent. Fecit quoq; ante fontem Siloa quasi stagnum, in quo aquæ colligerentur, & ciuibus reser
uarentur pro tempore obsidionis: quod stagnum in Euangelio Ioannis appellatur natato- Ioan. 9.
ria Siloe, atq; vt Epiphanius asserit, Esaia orante, copiosiùs solito de fonte Siloe ***. [In omni-
bus operibus suis fecit prosperè, quod voluit. Attamen in legatione principum Babylonis] hoc
est, in missione solennium nunciorum regis Babylonis, [qui missi fuerant ad eum] à rege illo, vt
4. Reg. lib. legitur, [vt interrogarent de portento, quod acciderat super terram,] i. causam mi- 4. Reg. 20.
raculosæ retrocessionis Solis ab eo inuestigarent, quam retrocessionem propter eum factam fu

isse perceperant. Vodè & eius dignitatem & excellentiam mirabantur, propter quem cursus cæ-
lestium corporum immutaretur. [dereliquit eum dominus, vt tentaretur] à spiritu superbiæ,
[& nota fierent omnia quæ erant io corde eius,] hoc est, interior eius elatio, ingratitudo & vana
gloria ostenderétur ad nostram cautelam, per verba & facta eius exteriora, quia tunc demõstra-
uit nuncijs illis opulentiam & magnificentiam suam, & alia quædam magis quàm licuit, vt quar
Ibid. to Regum expressum est. [Reliqua autem sermonum Ezechiæ & misericordiarum eius, scripta
sunt in visione Esaiæ, filij Amos prophetæ, & in libro Regũ Iuda & Israel. Dormiuitq; Ezechias
cum patribus suis, & sepelierunt eum supra sepulchra filiorum Dauid.] i. eminentius atq; præ-
clarius sepulchrum fecerunt ei quàm alijs regibus propter ipsius virtutes eximius, & quoniam
totum populum suum sic reformauit, & tantam prosperitatem attulit regno. [Et celebrauit eius
exequias vniuersus Iuda, & omnes habitatores Hierusalem, regnauitq; Manasses filius eius pro
eo.] Docemur ex isto cap. vt in arduis causis celebrentur cõcilia, & prælati ac principes, quan-
tumcunq; sapientes ac virtuosi, non despiciant, nec omittant cum suis coosiliariter loqui, & de
agendis tractare. Deuotorũ quoq; orationes requirant, & sperent in domino, præliorumq; tem-
pore suos sapienter ac seruidè exhortentur. Postremò docemur hic, qualiter spiritalis illa elatio
& gloria vana, insidientur virtutibus etiam in viris perfectis. Ideò semper super custodiam oo-
stram stare debemus & esse soliciti, ne peccemus, & in die bonorũ, memores esse debemus ma-
Abacuc. lorum. Neq; io die honoris sui debet quisquam extolli, imò tunc magis formidare debet occul-
Ecci 11. ta iudicia Dei, qui electis suis in hac vita magis solet concedere aduersa, quàm prospera. Itaque
quo plura & maiora à Deo dona sortiti fuerimus, eo plùs subiecti, grati & humiles esse debemus,
& omne bonũ toto corde Deo asscribere, & iuxta beneficia quæ recepimus, pro posse retribue-
re. Etenim si tantus vir sic cecidit, quis potest esse securus? Ideò ex aliorum laude, fama & repu-
Heb. 10. tatione nequaquàm inaniter gloriemur, sed attendamus, quàm horreodum sit incidere io ma-
nus Dei viuentis.

¶ Expositio cap. 33. Duodecim annorum erat Manasses, cùm regnare cœpisset. Art. 33.

VT opposita iuxta se posita, euidentiùs innotescant, post descriptionem vitæ & gubernati
onis optimi Ezechiæ, sequitur historia sceleratissimi filij eius, qui tamen ex infinita mise-
ricordia Dei tandem verè pœnituit. Duodecim annorum erat Maoasses, cùm regnare cœpisset,
& quinquagintaquinq; annis regnauit in Hierusalem. Fecit autem malum coram dño iuxta ab-
ominationes gentium, quas subuertit dñs corã filijs Israel. Et conuersus instaurauit excelsa, quæ
demolitus fuerat Ezechias pater eius, construxitq; aras Baalim, & fecit lucos, & adorauit militiã
cæli, & coluit eam. Aedificauit quoq; altaria in domo dñi, de qua dixerat dñs, In Hierusalem erit
nomen meum in æternum. Aedificauit aũt ea cuncto exercitui cęli, in duobus atrijs domus dñi,
transireq; fecit filios suos per ignem in valle Benenoon.] Exordium huius cap. 4. Reg. lib. ex-
4. Reg. 21. positum est pro maxima parte. [Obseruabat somnia] superstitiosè, & non solùm prout ex natu-
ralibus causis & naturali scientia ex qualitate & existentia somniorũ aliquid sciri potest & con-
ijci, prout de hoc in pluribus locis tractatum est, [sectabatur auguria] i. artem diuinandi ex gar-
ritu, volatu & motibus auium, [maleficis artibus inseruiebat] i. diuersis speciebus artium magi-
carum intentus. [Habebat aũt secum Magos & incãtatores,] qui incãtationibus & inuocationi-
bus suis maleficis sensus deludunt humanos, quæ omnia fuerunt in lege prohibita, qm̃ in Leuiti-
Leui. 19. co scriptum est: Non augurabimini, nec obseruabitis somnia: non declinetis ad magos, nec ab
hariolis aliquid sciscitemini. [multaque mala operatus est coram dño, vt iritaret eum. Sculptile
quoq; & conflatile signum posuit in domo dñi, de qua locutus est dñs ad Dauid & ad Salomo-
nem filium eius, dicens: In domo hac & in Hierusalem, quam elegi de cunctis tribubus Israel, po
nam nomen meum in sempiternum, & mouere non faciam pedem Israel de terra quam tradidi
patribus eorum, ita duntaxat, si custodierint facere quæ præcepi eis, cunctamq; legẽ & cęremo-
nias atq; iudicia, quæ mandaui per manum Mosis. Igitur Manasses seduxit Iudam & habitatores
Hierusalem, vt facerent malum super omnes gentes quas subuerterat dñs à facie filiorum Israel.
Loquutusq; est dñs ad eum, & ad populũ illius, & attendere noluerunt. Idcircò superinduxit eis
principes exercitus regis Assyriorum. Ceperuntq; Manassen, & vinctum catenis atq; cõpedibus
duxerunt eum in Babylonem.] Si Assyrij eum vinxerũt, quomodò ductus est in Babylonem? Ad
Iose. li. 10. hoc Iosephus & alij dicunt, q Babylonij cum rege suo venerunt contra Manassen, sed appellan-
an. iu. ca. 4. tur Assyrij, qm̃ antè fuerũt sub monarchia atq; dominio Assyriorum, à quibus tñ iam recesserũt.
[Qui postquàm coangustiatus est] i. valdè arctatus. Hinc in scholastica fertur hist. Immisit dñs
Pet. Co. aduersus Manassen regem Babyloniorum, qui depopulatus est Iudæam, & Manassen dolo capiũ,
hist lib. 4. traxit in Babylonem, & pluribus afflixit tormentis. [orauit dñm Deum suum, & egit pœnitentiã
Re. ca. 33. valdè coram Deo patrum suorum.] i. cordialem habuit cõtritionem iotensam, secundum quod
magnitudo & multitudo criminum eius exegit. Contritiooem quippe oportet esse adæquatam
pecca-

peccatis,[deprecatusq́; est eum]pro remissione culparum,[& obseruauit intentè]pro infusione gratiæ ac virtutum,vexatione durissima dante sibi durissimo intellectum. [& exaudiuit orationē eius.] O quàm infinita fuit hæc mīa Dei,q̄ tam citò & piè exaudiuit impiū illum, quo in tota scriptura vix aliquis legitur grauiùs ineffabiliusq́; peccasse.[reduxitq́; eum Hierusalem in regnū suum.] Modus aūt quo de captiuitate eū redemit,non scribitur hîc neq; exprimitur.[Et cognouit Manasses q̄ dn̄s ipse esset Deus]i. per multiplicem diuinæ pietatis & ęquitatis effectum circa se & in se,experimentaliter cōsiderauit & vidit,q̄ dn̄s creator vniuersorum, verè sit Deus hoīm, presertim Hebræorū,habens prouidentiā eorundem,& iustus existens iudex Iudæorum ac oīm. Deindè subiungitur,qualiter in sua reuersus,reparauit & emendauit regnū suum in melius,tam in corporalibus quàm in spiritualibus.[Post hæc ædificauit murum extra ciuitatē Dauid,]facien do ibidèm antemurale,[ad occidentem Gihon]i. in occidentali parte vrbis Dauid, in qua situs fuit fons Gihon,[in cōualle,ab introitu portæ piscium per circuitum vsq; ad Ophel.Et exaltauit illum vehementer. Constituitq́; principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iudæ munitis:] ne regnum suum ampliùs posset sic deuastari,[& abstulit deos alienos,]idololatriam extirpando, [& simulacra de domo dn̄i,aras quoq; quas fecerat in monte domus dn̄i,& in Hierusalē,& proiecit omnia extra vrbem.Porrò instaurauit altare dn̄i,& immolauit super illud victimas,& pacifica,& laudē,præcepitq́; Iudæ]i. vniuerso populo regni sui,[vt seruiret dn̄o Deo Israel:]in quo patuit mutatio dexteræ excelsi,& non sine grandi oīm admiratione vitam duxit decętero virtuosam. [Attamen adhuc populus immolabat in excelsis dn̄o suo.Reliqua autē gestorū Manassæ, & obsecrationes eius ad Deum suū, verba quoq; videntium quæ loquebātur ad eum in nomine dn̄i Dei Israel,continentur in sermonibus regum Israel. Oratio quoq; eius,& exauditio,& cuncta peccata atq; contemptus,loca etiam in quibus ædificauit excelsa,& fecit lucos & statuas,antequàm ageret pœnitentiam,scripta sunt in sermonibus Hozai.Dormiuit ergo Manasses cū patribus suis,& sepelierunt eum in domo sua]i. in horto domus suæ, in horto Oza,prout 4. Reg. lib. habetur.[Regnauitq́; pro eo filius eius Amon. Vigintiduorū annorum erat Amon,cùm regnare cœpisset, & duobus annis regnauit in Hierusalem,fecitq́; malū in conspectu dn̄i,sicut fecerat Manasses pater eius,& cūctis idolis quæ Manasses fuerat fabricatus, immolauit atq; seruiuit. Et non est reueritus faciem dn̄i,sicut reueritus est Manasses pater eius,& multo maiora deliquit.Cumq́; coniurassent aduersus eum serui sui,interfecerunt eum in domo sua. Porrò reliqua populi multitudo, cæsis his qui Amon percusserāt, constituit regem Iosiam filium eius pro eo.] Hæc omnia 4. Reg. lib. exposita sunt, quæ ibi requirantur. ¶Ex isto docemur cap. quàm verè infinita sit mīa Dei in suis electis, & q̄ de nullo sit desperādum. Quòd itèm salubre sit sustinere aduersa,quę sūt multis salutis occasio. Itaq; qui stat, videat ne cadat,nec lapsos & impios aspernetur incautè, qm̄ hi quos ipse hodiè videtur præcedere, cras forsan ipsum præcedent.

Esa.24.

Psal.76.

4. Reg. 21. Ibid.

1. Corin. 10.

¶Declaratio cap. 34. Octo annorum erat Iosias,cùm regnare cœpisset. Art. 34.

HVius cap. sententia,in quo ætas,vita,gubernatio Iosiæ describitur,4. Reg. lib. continetur atq; exposita est: ideò non est immorandum.[Octo annorum erat Iosias,cùm regnare cœpisset,& triginta & vno regnauit in Hierusalē.Fecitq́; quod erat rectum in conspectu dn̄i,& ambulauit in vijs Dauid patris sui: non declinauit neq; ad dexteram,neq; ad sinistram. Octauo aūt anno regni sui, cùm adhuc esset puer]vtpotè sedecim annorum,[cœpit quærere Deū patris sui Dauid]imò vt Iosephus narrat,quarto anno regni sui cùm duodecim esset annorum,cœpit populum ab idololatria reuocare,prauaq́; opera tanq̄ senior emēdare.[& duodecimo anno postq̄ regnare cœperat, mūdauit Iudam & Hierusalem ab excelsis & lucis,simulacrisq́; & sculptilibus. Destruxeruntq́; coram eo aras Baalim,& simulacra quæ superposita fuerant, demoliti sunt. Lucos etiam & sculptilia succidit atq; cōminuit,& super tumulos eorum qui eis immolare consueuerant,fragmenta dispersit. Ossa præterea sacerdotum cōbussit in altaribus idolorum, mundauitq́; Iudam & Hierusalem. Sed in vrbibus Manassæ & Ephraim & Simeon vsq; Nephthali, cuncta subuertit. Cumq́; altaria dissipasset & lucos,& sculptilia contriuisset in frusta,cunctaq́; delubra]i. templa idolorum[demolitus esset,]non solùm in regno suo,sed itèm in terra decem tribuū,[de vniuersa terra Israel,reuersus est in Hierusalem. Igitur anno vndecimo regni sui,mundata iam terra & templo dn̄i,misit Saphan filium Helchiæ,& Maasiam principē ciuitatis,& Ioah filium Ioahas à commentarijs,vt instaurarent domum dn̄i Dei sui.Qui venerunt ad Helchiā sacerdotem magnum,acceptaq́; ab eo pecunia,quæ illata fuerat in domum dn̄i,& quam congregauerant Leuitæ & ianitores,de Manasse & Ephraim & vniuersis reliquijs Israel,ab omni quoq; Iuda & Beniamin,& habitatoribus Hierusalem,tradiderūt in manibus eorum,qui præerāt operarijs in domo dn̄i,vt instaurarent templum,& infirma quęq; sarcirent.At illi dederunt eam artificibus & cæmentarijs,vt emerent lapides de lapicidinis, & ligna ad cōmissuras ædificij,& ad contignationem domorum,quas destruxerant reges Iuda,qui fideliter cuncta faciebant. Erant

4 Reg.22.23.

Iose.lib.10. an. iu. ca.4.

autem præpositi operantium, Iahath & Abdias Leuitę de filijs Merari, Zacharias & Mosollam de filijs Caath, qui vrgebant opus, omnes Leuitæ, scientes organis canere. Super eos verò, qui ad diuersos vsus onera portabant, erant scribæ & magistri de Leuitis ianitores. Cumq; efferrent pecuniam, quæ illata fuerat in templum domini, reppęrit Helchias sacerdos librum legis dñi, qui datus fuerat per manum Mosis, & ait ad Saphan scribam: Librum legis inueni in domo dñi. Et tradidit ei. At ille intulit volumen ad regem, & nũciauit ei, dicens: Omnia quæ dedisti in manu seruorum tuorum, eccè cõplentur.] Hic ergo describitur, qualiter prouidit & procurauit tẽpli reparationem in suis ruinis aut corruptelis. Iosias nanq; pijssimus volẽs templum instaurare, misit per regnum suum & per terram Israel Leuitas ac ianitores ad colligendum pecuniam à populo regni sui & ab aliarum reliquijs tribuum, quam collectam & in templum portatam, fecit Iosias dari præpositis operariorum, præpositi quoq; dabant artificibus ad emẽdum necessaria pro reparatione sartatectorum, infirmarumq; partium domus Dei. [Argentum quod repertum est in domo dñi, conflauerunt,] i. pecuniam argenteam in templo repertam, collegerunt viri ad hoc deputati, [datumq; est præfectis artificum & diuersa opera fabricantium.] Quidam tñ exponũt sic, ꝙ Iosias iussit residuum oblatæ pecuniæ ad tẽpli instaurationem, conflari, vt indè fierent vasa sancta in templi obsequio. [Pręterea tradidit mihi Helchias sacerdos hunc librũ. Quem cùm, rege præsente, recitasset, audissetq; ille verba legis, scidit vestimenta sua, & præcepit Helchiæ & Achicã filio Saphan, & Abdon filio Micha, Saphan quoq; scribę & Asaiæ seruo regis, dicens: Ite & orate dñm pro me, & pro reliquijs Israel & Iuda, super vniuersis sermonibꝰ libri illius, qui repertus est. Magnus enĩ furor dñi stillauit super nos, eo ꝙ nõ custodierint patres nostri verba domini, vt facerent oĩa quæ scripta sunt in isto volumine.] Quarto Regum habetur, Ite & cõsulite

4. Reg. 22. dñm super me & super populo. Itaq; sensus est, Ite ad aliquam personam sanctam, spiritum prophetiæ habentem, & facite orari pro me & pro populo meo: cõsilium quoq; indè accipite, quid agendum sit nobis. [Abijt ergo Helchias & hi qui simul à rege missi fuerant, ad Holdam prophetẽ, vxorem Sellum filij Thocaath, filij Hasaræ, custodis vestium, quæ habitabat in Hierusalem in secunda, & locuti sunt ei verba quæ suprà narrauimus. At illa rñdit eis: Hæc dicit dñs Deus Israel: Dicite viro qui misit vos ad me: Hæc dicit dñs, Eccè ego inducam mala super locum istũ & super habitatores eius, cunctaq; maledicta quæ scripta sunt in libro hoc, quem legerunt corã rege Iuda, quia dereliquerũt me, & sanctificauerunt dijs alienis, vt me ad iracundiam prouocarent in cunctis operibus manuum suarum. Idcirco stillabit furor meus super locũ istum, & non extinguetur. Ad regẽ aũt Iuda, qui misit vos pro dño deprecando, sic loquimini: Hæc dicit dñs Deus Israel: Qm̃ audisti verba voluminis, atq; emollitum est cor tuum, & humiliatus es in conspectu dñi, super his quæ dicta sunt contra locum hunc & habitatores Hierusalem, reueritusq; faciem meam, scidisti vestimẽta tua, & fleuisti coram me, ego quoq; exaudiui te, dicit dominus. Iam enĩ colligam te ad patres tuos, & infereris in sepulchrum tuum in pace, nec videbunt oculi tui omne malum, quod ego inducturus sum super locum istũ, & super habitatores eius. Retulerunt itaq; regi cuncta quæ dixerat. At ille cõuocatis vniuersis maioribus natu Iuda & Hierusalẽ, ascẽdit in domum dñi, vnaq; omnes viri Iuda & habitatores Hierusalem, sacerdotes & Leuitæ, & cunctus populus à minimo vsq; ad maximũ. Quibus audientibus in domo dñi, legit rex omnia verba voluminis. Et stans in tribunali suo, percussit fœdus coram dño, vt ambularet post eum, & custodiret præcepta & testimonia & iustificationes eius in toto corde suo & in tota aĩa sua, faceretq; quæ scripta sunt in volumine illo quod legerat. Adiurauit quoq; super hoc, omnes qui reperti fuerant in Hierusalem & Beniamin. Et fecerunt habitatores Hierusalem iuxta pactũ dñi Dei patrum suorum. Abstulit ergo Iosias cunctas abominationes de vniuersis regionibus filiorum Israel] i. de tota terra eorum, quæ multas regiones Chananæorum indè olim eiectorum includebat. [& fecit oẽs qui residui erant in Israel, seruire dño Deo suo. Cũctis diebus vitæ suæ nõ recesserunt à dño Deo patrum suorum,] per idololatriam, aut per generalem deformationem. quo constat, quanta bona faciat in grege sibi commisso præsidens virtuosus.

¶ Expositio cap. 35. Fecit autem Iosias in Hierusalem phase domino. Articulus XXXV.

DEscribitur in hoc loco solẽnissima paschæ celebratio facta à rege Iosia sanctissimo, & cõsummatio eius luctuosa. [Fecit aũt Iosias in Hierusalẽ phase dño,] i. paschale sacrificiũ,

1. Para. 24. & constituit sacerdotes in officijs suis, præcipiendo eis, vt iuxta distinctionem eorum à David institutam, se collocarent, & sua deuote officia exequerentur, ideò subditur: [quod immolatum est quartadecima mensis primi. Et constituit sacerdotes in officijs suis, hortatusq; est eos, vt ministrarent in domo domini,] sacrificando & incensum ponendo, ac cõsimilia ad eorum officiũ pertinentia exequẽdo in templo. [Leuitis quoq;, ad quorum eruditionem omnis Israel sanctificabatur dño,] i. filijs Leui, qui communem populum docuerunt, qualiter se præpararet ad solen-

lennitatem paschæ agendam,[loquutus est: Ponite arcam in sanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid rex Israel.]Leuitę iuxta pręhabita nec sanctum,nec sanctum sanctorū, i. nec exteriorem nec interiorem tēpli partem intrabant,quomodò ergo præcipitur eis,ponere arcam in sanctuario tēpli,i.in sancto sanctorum?Deniq; si ponenda erat ibidèm,iam extra illud fuit. Circa hoc refert Lyra: Libro de Hebraicis quæstionibus dicitur,ꝙ tempore Achaz idolola træ arca fuit de tēplo ad domū Holdæ prophetissę portata, & indè sub Iosia ad templum relata. Glossa verò Hebraica dicit, ꝙ arca non fuit de loco suo transposita, sed per Manassen tracta ad partē,quatenùs in loco eius idolum quod Manasses coluit,poneretur. primum horum reprobat Lyra,quia si arca fuisset posita extra tēplum sub Achaz,non est verisimile, quin deuotus rex Ezechias fecisset eam reduci. secundum etiam reprehendit, quia si arca mansisset in sanctuario, Iosias non iussisset Leuitis, ꝙ eam in sanctuario ponerent, qm̄ sanctuarium introire non licuit eis. Hinc probabilius opinatur, ꝙ tempore Manassæ fuit extra tēplum portata, & sub Iosia per Leuitas reportata, vsq; ad tēpli ingressum, atq; ab illo loco per sacerdotes delata, & in sanctuario posita. Hæc Lyra. Sed mirum si Manassę temporibus fuit elata de templo, ꝙ ipse Manasses post suam cōuersionem non fecit arcam suo restitui loco, præsertim cùm suprà scriptum sit: Abstulit Manasses deos alienos & simulacra de domo dn̄i,& instaurauit altare dn̄i,&cæt. Potiùs igitur reor,ꝙ sub impijssimo idololatra Amō filio Manassę potuit fieri deportatio illa arcæ extra propriū locum. [Nequaq̄ enim eam vltrà portabitis]i. arca decæterò fixa manebit in loco suo,nec propter aut per idololatras auferetur.Hoc dixit Iosias,quia firmissimè statuit idololatriam omni tēpore vitæ suæ repellere.[Nunc ergo ministrate domino Deo vestro] seruitute latriæ, [& populo eius Israel,] sicut superiores ministrāt subditis suis, i. communem populum informate, & circa eorum sacrificia exhibete, quod vestro incumbit officio, [& præparate vos per domos & cognationes vestras in diuisionibus singulorum,]i. officia vestra peragite,secundum quod diuisi estis per turmas & ordines sub sacerdotibus, quibus ministratis, [sicut præcepit Dauid rex Israel] vt sæpè expositum est, [& descripsit Salomon filius eius.] Dauid enim primò descripsit hoc,atque in scriptis tradidit Salomoni,vt primo libro habetur:deindè Salomon descripsit,vel in scriptis dedit hæc alijs.[ministrate in sanctuario eius per familias turmasq́; Leuiticas, & sanctificati,immolate phase.] In qualibet etenim domo agnus immolabatur. Porrò super illud superiùs scriptum, Comedit phase non iuxta quod scriptum est: R. Paulus reprehendit Lyrā ibì dicentem,ꝙ pascha non poterat immolari,nisi à purificatis seu sanctificatis,sed reprobatio illa non valet,quia non solùm hoc loco,sed & alibi sæpè docet scriptura,ꝙ non nisi purificati poterant phase offerre,imò nec manducare. Prętereà immunditiæ illæ legales & corporales, vocantur irregularitates,quia per eas efficiebantur ministri templi & populus inepti ad sacrificia offerenda seu manducanda,& ad templi ingressum,prout Thomas in prima secūdæ,& Alexander de Hales super tertium sententiarum,Guilhelmus quoq; Parrhisiēsis libro de fide & legibus,ac alij expositores testantur. [fratres autem vestros]nondū sanctificatos,[præparate,]i. purificate ad exercendum sua officia,[vt possint iuxta verba quæ locutus est dominus in manu Mosis facere,]i. sua obsequia dignè implere. [Dedit prætereà Iosias omni populo qui ibì fuerat inuētus,in solennitate phase,agnos & hœdos de gregibus,& reliqui pecoris triginta millia,boum quoque tria millia. Hæc de regis vniuersa substantia. Duces quoq; eius spontè, quod vouerant obtulerunt,tam populo quàm sacerdotibus & Leuitis. Hic recitatur, qualiter Iosias & etiam principes dederunt populo ad celebrandum phase,& in sumptuum sacrificiorumq́; releuamen ac opem, multa millia iumentorum mundorum,i. aptorum ad immolandum atq; edēdum,sicut superiùs de Ezechia relatum est. [Porrò Helchias] pontifex [& Zacharias & Iehiel principes domus domini,] id est, templi. Helchias etenim pontifex fuit, & post eum alij erant sacerdotes præcipui. [dederunt sacerdotibus ad faciendum phase pecora commixtim duo millia sexcenta,] id est, pecora diuersarum specierum, quorum quædam erant oues, arietes siue agni, quædam capræ aut hœdi, quæ omnia simul fuerunt duo millia & sexcenta. Quidam tamen exponit, commixtìm,id est,communiter seu pariter,quia pręfati simul accepti,tot pecora contulerūt.[& boues trecentos. Simili modo præcipui inter Leuitas,dederunt Leuitis cæteris pecora multa pro causa eadem,vt in textu subiungitur. [Chananias aūt & Semeias etiā & Nathanael fratres eius,necnon Hasabias,& Iahiel,& Iosabad principes Leuitarum, dederunt cæteris Leuitis ad celebrandum phase quinq; millia pecorum, & boues quingentos [illegible]

2.Para.32.

1.Par.24.25.
1.Para.28.
Ibid.
2.Para.6.
2.Para.30.
R.Paulus.
1.Para.30.

ſanguine perſuderunt,[& Leuitæ detraxerūt pelles holocauſtorum.]quod quanuìs ad ſacerdotes ſpectauerit, tñ in hoc poterant adiuuare Leuitæ, quando ob multitudinem ſacrificiorū fuit neceſſe. [& ſeparauerunt eas,] ſ. pelles à carnibus pecorum offerendorū; [vt darent per domos & familias ſingulorum,& offerrentur dño,ſicut ſcriptum eſt in libro Moſis]i. carnes darēt ſacerdotibus ad offerendum pro his,qui animalia illa adduxerūt ad immolandū, vel vt partē de oblatis darent immolantibus,ſecundum quod aliquæ partes hoſtiarū ceſſerūt in offerentiū vſum, & iuxta hoc oblatiōes iſtæ non erāt plenariè holocauſta, qm̄ holocauſta propriè dicta, totaliter cōburebantur, ſed erāt holocauſta,extenſè ſumendo nomē holocauſti pro ſacrificio,cuius aliqua pars incendebatur.[De bobus quoq; fecerunt ſimiliter. Et aſſauerūt phaſe]i. agnū paſchalem,[ſuper ignē,iuxta quod præceptū eſt in lege.]Siquidem in Exodo legitur: Non comedetis

Exod. 12. ex eo crudum quid nec coctum aqua,ſed aſſum tantùm igne. [Pacificas verò hoſtias coxerūt in lebetibus]i. ollis æneis,[& cacabis & ollis,]bulliendo eas, [& feſtinatò diſtribuerunt vniuerſo plebi]i. vnicuiq; offerentium partem talium hoſtiarum ſeu carnium,quæ eis ſecundum legem debebatur, ſecundum quam,maior pars talium hoſtiarum venit in offerentium eſum,vt in Le-

Leui. 4. uitico patet.[ſibi autem & ſacerdotibus poſteà parauerunt. Nam in oblatione holocauſtorum & adipum,vſq; ad noctem ſacerdotes fuerunt occupati,vndè & Leuitę ſibi & ſacerdotibus filijs Aaron parauerunt nouiſſimis.Porrò cantores filij Aſaph,ſtabant in ordine ſuo,iuxta præceptū Dauid & Aſaph & Heman & Idithun prophetarum regis Dauid.Ianitores verò per portas ſingulas obſeruabant, ita vt nec puncto quidem diſcederent à miniſterio: quamobrem & fratres eorum Leuitæ parauerunt eis cibos. Omnis igitur cultura dñi,ritè completa eſt in die illa,vt facerent phaſe,& offerrent holocauſta ſuper altare dñi,iuxta præceptum regis Ioſiæ.] Hic narratur, qualiter cantores & ianitores erant cōuenienter & ordinatè diſpoſiti in ſuis officijs. [feceruntq; filij Iſrael,qui reperti fuerant ibì,phaſe in tempore illo,& ſolennitatem azymorum ſeptem diebus,]infra quos veſcebātur azymis panibus,non fermentatis. [Non fuit phaſe ſimile huic in Iſrael à diebus Samuelis prophetæ.]Aliqui textus habent,à diebus Salomonis,dicentes,vitio ſcri-

Ioſe. lib. 10. an. iu. ca. 4. ptorum ſcriptum Samuelis pro Salomonis. Verunt̃ Ioſephus ſcripſit, à diebus Samuelis. & 4.

4. Reg. 23. Regum libro dicitur,à diebus Iudicum. Deniq; ideò phaſe iſtud cæteris ſic præfertur, vel quia cum præcipua deuotione eſt factum,vel quia Ioſias præcipuam liberalitatem monſtrauit in feſto iſto,dando tot millia pecorum populo,ſecundum modum prædictum: ideò dicitur conſequenter in litera: [Sed nec quiſquam de cunctis regibus Iſrael fecit phaſe,ſicut Ioſias ſacerdotibus & Leuitis & omni Iudæ,& Iſrael qui repertus fuerat,& habitantibus in Hieruſalem:]quia de his quæ liberaliſſimè præſtitit,omnes reficiebātur. Apparet quoq; ꝙ plures hoſtiæ in hoc feſto ſint immolatę,vel abſolutè,vel reſpectiuè: tamē ſub Dauid & Salomone,ante regni diuiſionem, fuit ibì maior frequentia populi. ¶Conſequenter deſcribitur,qualiter ſanctus Ioſias fuit occiſus.[Octauodecimo anno regni Ioſiæ,hoc phaſe celebratum eſt. Poſtq̄ inſtaurauerat Ioſias templum,aſcēdit Nechao rex Aegypti ad pugnandū in Charchamis]i. iuxta vrbem ſic appellatam, [iuxta Euphraten]fluuium,[& proceſſit in occurſum eius Ioſias,]quia noluit regi Aegypti concedere iter per terrā ſuam.[At ille,miſſis ad eum nuncijs,ait: Quid mihi & tibi eſt rex Iuda?]i. lis aut inimicitia non eſt inter nos,cur opponis te mihi?[non aduerſum te hodiè venio, ſed contra

Pet. Co. hiſt. lib. 4. Reg. cap. 37. aliam pugno domum.]Nam vt magiſter in hiſt. ſcribit,Nechao rex aſcendit cōtra regem Aſſyriorum,quem audierat debilitatū,eo ꝙ Medi ac Babylonij ab illius receſſerint monarchia: ideò rex Aegypti putauit ſe regnum Syriæ poſſe de facili obtinere, & primò voluit congredi aduerſus regem Hadadrimmon,regnantem in Charchamis,qui ſimul cum Ioſia diſpoſuit acies cōtra regem Aegypti.[ad quam me Deus feſtinatò ire p̄cepit.]per Deū,intelligit vel deum falſum quē coluit,ſeu deos,per ſingulare intelligēdo plurale: vel verum Deū,quia multi idololatrę,præter deos ſuos,eſſe nouerūt & ſuo modo coluerūt vnū altiſſimū Deū,quēadmodùm Samaritani.Itaq; à Deo dixit ſe eſſe motū & inſpiratū ad iter & bellū illud,atq;(vt infrà habet̄)ſic erat. Nā Deus per vnū regē & regnū,frequēter vlciſcitur pctā regis & regni alterius.[Deſine aduerſum Deū facere, qui mecū eſt,]i. mihi à Deo miſſo ac inſpirato in cauſa hac noli reſiſtere,nec diuinę ordinatiōi obicē ponere audeas,[ne interficiat te.]i. interfici faciat aut permittat per me.[Noluit Ioſias reuerti,ſed p̄parauit cōtra eū bellū,nec acquieuit ſermonibus Nechao]q̄ protulit[ex ore Dei]i. ex inſpiratiōe angelica ſeu diuina.Ioſias tñ neſciuit hoc.[verū perrexit vt dimicaret in campo Mageddo]i. loci vel oppidi ſeu territorij ſic vocati.[Ibiq; vulneratus à ſagittarijs]regis Aegypti,[dixit pueris]i. ſeruis [ſuis:] & fortè quidā de filijs ſuis erant ſecū in acie:[Educite me de prælio,quia oppidò]i. valdè[vulneratus ſum. Qui tranſtulerunt eū de curru,]ex quo pręliabatur,& in quo fuerat vulneratus,[in alterū currū qui ſequebatur eum more regio.[Quia tūc fuit regū conſuetudo,vt eis in vno curru ſedentibus,& ex illo pugnantibus, alij currus vacui ſequerentur eos, ſi

4. Reg. 23. forſitan indigerēt, ſicut nūc equi vacui plures currūt poſt eos. Quarto lib. Reg. legit̄,ꝙ occiſus eſt

est in Mageddo,quia ibidèm lœtaliter læsus est.[& absportauerunt eum in Hierusalem, mortuusq; est,& sepultus in mausoleo]i.sepulchro[patrum suorum. Et vniuersus Iuda & Hierusalem luxerunt eum]tanto plùs,quanto melior & regno vtilior fuit,& quia pro regni sui commodo opposuerat se regi Aegypti,à quo timuit regno suo damna inferri. [Hieremias maximè,] quia ardentissimè S.Iosiam propter suas virtutes dilexit,& quia præ cæteris magis clarè cognouit in spiritu,quàm nociua esset mors Iosiæ reipublicæ,cultuiq; diuino & saluti communi. [cuius omnes cantores atque cantatrices]id est,personæ vtriusque sexus, qui carmina & lamentationes factas à Ieremia decantant,[vsque in præsentem diem lamentationes]id est, threnos seu lugubres versus[super Iosiam replicant:]id est,frequenter ingeminãt seu resumunt. [Et quasi lex obtinuit in Israel:]id est,laudabilis consuetudo indè effecta est. [Ecce scriptum fertur in lamentationibus:] id est,in Threnis Hieremiæ,qui inchoant,Quomodò sedet sola ciuitas,istud ostenditur,quia de hac re partim conscripti sunt.Præstereà sicut in Scholastica recitatur historia, præfatus rex Hadadrimmon cum suo exercitu inconsolabiliter deplanxit Iosiam pijssimum. Vndè Zach.12.scriptum est:In die illa magnus erit planctus in Hierusalem, sicut planctus Hadadrimmon in campo Mageddo.[Reliqua autem sermonum Iosiæ & misericordiarum eius,quæ lege pręcepta sunt domini,opera quoque illius prima & nouissima, scripta sunt in libro Regum Iuda & Israel.]Fertur quoque quòd Iosias iuxta fontem & arborem sit occisus,qui protinùs aruerunt.Postremò ex isto capitulo innotescunt nobis deuotio,liberalitas, & infatigabilis feruor Iosiæ circa Deum & eius ministros.Tantum igitur regem in istis virtutibus prælati ac principes Christiani non cessent sectari. Patet itèm ex dictis, quàm incompræhẽsibilia sint omnipotentis ac iusti Dei iudicia, qui regem tam pium & sanctum,ab infideli rege permisit occidi:quo constat, quòd propter occultas causas Deus quandoque permittat iustos reges ac principes ab iniustis in bellis interfici, ideò victor in bello non debet gloriari inaniter aut incautè.Ampliùs,ex hoc quòd sacerdotes & Leuitæ,cantores ac ianitores erant in templo tam ordinatè dispositi, constat quàm ordinatè & reuerenter habere se debeant in diuinis sacerdotes,canonici,clerici, religiosi ac monachi euangelicæ legis.

Threni.1.

Rom.11.

¶Elucidatio capituli 36.Tulit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosiæ.

Articulus XXXVI.

CONsummatio regni Iudæorum vsq; ad Babylonicam captiuitatem hîc enarratur.[Tulit ergo populus terræ Ioachaz filium Iosiæ,& constituit regem pro patre suo in Hierusalẽ.23. annorum erat Ioachaz,cùm regnare cœpisset,& 3.mensibus regnauit in Hierusalem. Amouit autem eum rex Aegypti,cùm venisset in Hierusalem,& condemnauit terram 100.talentis argẽti & talento auri.Constituitq; pro eo regem Eliachim fratrem eius super Iudam & Hierusalẽ,& vertit nomen eius,Ioakim.Ipsum verò Ioachaz tulit secum,& adduxit in Aegyptũ.]Quæ hîc dicunt, oĩa exposita sunt 4.Reg.23.vbi hæc eadẽ scripta sunt.Deindè de regimine Ioakim agitur,quẽ rex Aegypti pro fratre ipsius Ioachaz instituit regem.25.annorum erat Ioakim cùm regnare cœpisset,& 11.annis regnauit in Hierusalẽ, fecitq; malum corã dño Deo suo.] Quæ hîc scribunt de Ioakim,scripta atq; exposita etiã sunt 4.Reg.23. [Cõtra hunc ascendit Nabuchodonosor rex Chaldæorum,& vinctum catenis duxit in Babylonem.]i.ducere illuc cœpit,&ad hoc catenauit eum, vt sic deduceretur in Babylonem,[ad quam & vasa dñi transtulit,& posuit ea in templo suo. [In via tñ rex Babylonis mutauit consilium, & ipsum Ioakim remisit sub obligatione, ꝙ solueret ei annuatìm tributum.Prætereà aduertendum,ꝙ super 4.Reg.23. scribit Lyra:Cùm Pharao cepisset Syriam,mandauit pro Ioachaz,vt veniret ad eum in Reblata,quæ est Syriæ ciuitas: & ille non audens renuere,eo ꝙ non habebat resistendi virtutem,venit,&missus est à rege Aegypti vinctus in Aegyptum,& ibi est mortuus.Huic aũt recitationi videtur scriptura huius cap.obuiare,dicen

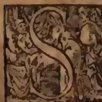
dicitur, 8. annorum? Rñdetur, q̄ Ioachin iste 10. annis regnauit cum patre suo, qui 11. annis regna
uit, & filium suum octennē cōstituit regem ad secum regnandū secundo sui imperij anno, sicq́;
Ioachin iste fuit 8. annorū dum cum patre suo regnare exorsus est. Porrò 10. & 8. erat annorū, qñ,
patre suo defuncto, solus cœpit regnare. [Cumq́; anni circulus volueretur,] i. ipse annus decur-
reret vsq; ad tempus conueniēs exeundi ad prelia, [misit Nabuchodonosor rex nuncios, q & ad-
duxerunt eum in Babylonem, absportatis simul preciosissimis vasis domus dñi.] 4. Reg. 24. ha-
betur, Venitq́; Nabuchodonosor rex Babylonis ad ciuitatē cum seruis suis, vt oppugnarent eam.
quo constat, q̄ & personaliter venit, & forsan quosdā p̄misit. Cùm em̄ occidisset Ioakim patrem
istius, & cōstituisset istum regem pro patre suo, atq; abisset, mutato cōsilio, redijt, & vrbem obse-
dit, timēs ne Ioachin iste memor mortis sui patris associaret se aduersarijs suis, videlicet regis Ba
bylonis, tuncq́; ad consiliū Hieremiæ Ioachin iste cum suis se tradidit regi præfato, & ductus fuit
in Babylonem. [Regem verò cōstituit] ipse Nabuchodonosor [Zedechiam patruum eius,] i. fra-
trem patris sui filium Iosiæ, [super Iudam & Hierusalē. Viginti & vnius anni erat Zedechias, cùm
Hier. 24. 25. regnare cœpisset, & 11. annis regnauit in Hierusalem, fecitq́; malum in oculis dñi Dei sui, nec eru
36. 37. 38. buit faciem Hieremiæ prophetę, loquētis ad se ex ore dñi.] Imò frequēter contēpsit verba ipsius,
& aliqñ eum incarcerauit. Interdū tñ satis piè Hieremiam alloquebaẗ, & liberauit de carcere, tot
tamq́; panis dedit ei quotidiè, quæ oïa in lib. Hieremiæ diffusè habenẗ. [A rege quoq; Nabucho-
donosor recessit] per inobedientiā, & iuramēti ac pacti transgressionē, [q adiurauerat eum per
Deum,] hoc est, iureiurando p̄cepit Zedechiæ, ne recederet à se, & super hoc iuramentū ab eo re-
cepit. [Et indurauit ceruicem suam & cor, vt non reuerteretẗ ad dñm Deum Israel. Sed & vniuersi
principes sacerdotū,] i. pōtifex & cæteri sacerdotes p̄cipui, q sub istis Iosiæ filijs p̄fuerunt, de q-
bus loquiẗ Hieremias: Sacerdotes non dixerunt, Vbi est dñs? [& populus, p̄uaricati sunt iniquè,
iuxta vniuersas abominationes Gentiū, & polluerūt domū dñi, quam sanctificauerat sibi in Hie-
Hiere. 2. rusalem. Mittebat aūt dñs Deus patrū suorū ad illos, per manū nunciorū suorū:] hoc est, suos p-
phetas, & per eorum obsequium verba sua saluberrima misit ad illos iniquos, [de nocte cōsurgēs,]
i. manè atq; celeriter instar principis ad aliqd expediendū, intm̄ accelerantis, vt de nocte consur
gens, suos dirigat seruos ad illud. Vel de nocte, hoc est, aduersitate instāte, seu vitiorum caligine
oïa occupante, [& quotidiè cōmonens] i. ad emendationē exhortās iniquos, [eo q̄ parceret po-
pulo & habitaculo] i. templo [suo,] qa q̄tùm in se fuit, sategit, ne populus vastareẗ, & ne templum
incendereẗ. [At illi subsannabāt nuncios Dei, & paruipendebāt sermones eius, illudebātq́; pro-
Hiere. 20. 25. phetis.] Quemadmodū de se multa loquiẗ Hieremias, Oēs, inquit, subsannāt me: factus est mihi
sermo dñi in opprobrium & in derisum tota die: Oēs maledicunt mihi. Hinc & Ezech. 24. dixit:
Ego portentū vestrū. Et ex his elucescit ineffabilis pietas Dei. Mira quoq; & inexcusabilis ingra
titudo, peruersitas, & obstinatio populi. [donec ascēderet furor dñi,] i. rigorosus effectus diuinę
iustitiæ, [in populū eius, & esset nulla curatio] afflictionū & pœnarū, quas intulit illis per Chal-
dæos, per quos gladio, fame & peste cōsumpti sunt. Vndè à Ieremia diciẗ Deo: Quare percussisti
Hiere. 34. nos, ita vt nulla sit sanitas? [Adduxit em̄ super eos regem Chaldæorum, & interfecit iuuenes eo-
rum gladio in domo sanctuarij. Non est misertus adolescētis & virginis & senis, nec decrepiti q-
dem:] hoc est, tam districtè vltus est De⁹ crimina populi sui, q̄ nec miserabilib⁹ personis, qbus so
let parci, in bellis pepercit, [sed oēs tradidit in manibus eius,] videlicet regis Chaldęorū, [vniuer
saq́; vasa domus dñi, tam maiora q̄ minora, & thesauros templi & regis & principum, transtulit in
Babylonem. Incenderūt hostes domum Dei, destruxeruntq́; murum Hierusalē. Vniuersas turres
cōbusserunt, & qcquid preciosum fuerat, demoliti sunt. Si quis euaserat gladiū,] i. necē per Chal
dæos illatam, [ductus in Babylonem, seruiuit regi] Chaldæorum, [& filijs eius] qui ei successerūt
in regno. Aliq tñ Iudæi, q non restiterunt Chaldæis pertinaciter, vt Godolias, & q ei cōmissi fue-
runt, & q cōfugerunt ad eum, remanserūt in terra Iudææ ad tempus, [donec imperaret rex Per-
4. Reg. 25. sarum,] hoc est, quousq; Cyrus monarchiā acqreret. [& compleretẗ sermo dñi ex ore Hieremiæ]
Hiere. 4. prolatus de Iudæorū deiectione in Babylonem per annos 700. [& celebraret terra sabbata sua,]
id est, terra Iudææ suam seruaret quietem & cessationem à cultura & inhabitatiōe humana. Nam
Hiere. 29. 25. interim pro maxima parte māsit inculta & vacua, p̄sertim Godolia occiso. Hinc subditur: [Cun-
ctis enim diebus desolationis egit sabbatum,] hoc est, quietem præfatam retinuit, [vsquedum
Hiere. 41. complerentur septuaginta anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum,] Istud est finis huius
voluminis, & coincidit cum exordio libri Esdræ, quemadmodùm finis Euangelij sancti Lucę co
1. Esd. 1. Luc. 24. incidit cum exordio libri Actuum Apostolorū. Vndè conijcitur, Esdram edidisse hunc librum.
Act. 1. Itaque anno primo regis Persarum, non vtique anno primo vitæ suæ, nec primo suæ regalis præ-
sidentiæ anno, sed primo anno suæ monarchiæ, qua, auunculo suo Dario mortuo, factus est mo-
narcha, imperio Chaldæorum destructo, [ad explendum] id est, opere adimplendum [sermo-
Hiere. 25. 28. nem domini, quē loquutus fuerat per os Hieremiæ,] quòd scilicet septuaginta annis captiuitatis

com

completis reducerentur Iudæi ad propria,[suscitauit dñs spm̃ Cyri regis Persarum,]hoc est,animam seu intellectum,vel cor Cyri instigauit ad faciendum quod diuinitùs fuit p̃dictum, q iussit prædicari in vniuerso regno suo etiam per scripturam]id est, per totum suum imperium verbo & scripto celeriter insinuauit ac diuulgauit,[dicens:Hæc dicit Cyrus rex Persarum:Om̃ia regna terræ dedit mihi dñs Deus cæli:]Istud est hyperbolicus sermo,id est,tot & tot regna mihi subiecit summus & verus Deus,cuius virtute præualui,q̧ cuncta mundi regna mereor quasi obtinuisse:quia & quæ nondum obtinui in re,iam habeo bona & probabili spe. Veruntñ nec Assyrij,nec Chaldæi,nec Persæ & Medi,nec Græci,imò nec Romani,q cæteris lōgiùs ac latiùs imperauerũt, absolutè loquendo,obtinuerunt oĩa mundi regna,quæ suis fuerunt tēporibus,[& ipse præcepit mihi,]per inspirationem occultam,& per p̃nunciationem p̃pheticam,[vt ędificem ei domum] hoc est,templum ei construi faciam[in Hierusalem,quę est in Iudæa]i.in loco vbi Hierusalē iam anteà stetit,& vbi ex mea licentia rursus iam construetur, quo facto, ædificabitur ibì templum. Nam vt dicunt S. Hieronymus & Hebręi,Iudęi in captiuitate positi ostenderũt Cyro librũ Esaię prophetæ,& scriptum in eo,qualiter sanctus ille Propheta per tot annos prædixit etiã p̃priũ nomen ipsius Cyri,& eius victorias sibi desupèr dandas aut datas:qualiter itèm populũ Iudæorum licentiaret ad reuertendũ atq; ad reędificandũ ciuitatem & tēplum,qbus visis exhilaratus est Cyrus valdè,& quandã vnius veri Dei accepit notitiam,libenterq; annuit precibus Iudæorũ. [Quis ex vobis est in om̃i populo eius?i.quis vestrûm(ô Iudæi)est verè de populo Dei cæli,q s.pro eius honore zelum gerit syncerum?[sit dñs Deus suus cum eo,]hoc est,gratiosè iuuet ac dirigat eum, [& ascendat]ad terram Iudææ,ad reædificandum templum & colendum in eo altissimum.

1.Esd.1. — Hierony. lib. 12. super Esaiam cap. 44-45. — Iosep. lib. 11. an.iu. ca.1.

EXPOSITIO ORATIONIS MANASSAE REGIS IVDA, cùm per captiuitatem humiliatus esset.

Sicut verè ait Apostolus, Vbi abundauit peccatum,abundat & gratia.Nam sicut Manasses ineffabiliter dirè peccauit, intm̃,vt Climachus dicat,Nullũ inuenio ita peccasse, sicut Manasseo:sic cordialissimè pœnituit, seq; p̃fundissimè humiliauit,& feruentissimè exorauit,cuius oratio magno est digna pręconio, & est efficax valdè ad impetrandum.Siquidē oratio quæ laudibus Dei redundat,atq; orantis culpas miseriasq; includit, efficacior ad exaudiendũ cēsetur, iuxta quod ait Propheta: Laudãs inuocabo dñm, & ab inimicis meis salu⁹ ero. Talis verò est ista oratio,in qua Deus multipliciter ac excellenter laudat̃ de sua maiestate & om̃ipotentia,de sua pietate & iustitia,de sua bonitate & sapientia,& de pręclaris effectibus suis.Itaq; rex Manasses detētus in vinculis,& cōpedibus aggrauatus,ad cor suum reuersus est,vexatione sibi intellectũ p̃stante:atq; vt suprà continet̃,egit pœnitentiã valdè,hoc est, intimã habuit contritionem,& deprecatus est Deum intentè, feruētissimè, humilimè, cōtritissimo corde dicēs:[Dñe oĩpotens Deus,patrum nostrorũ,Abrahã,Isaac,& Iacob,] Manasses de horũ sc̃tõrum patriarcharum semine natus,rectè & industriosè suam incepit orationē hoc modo,quatenùs tantorũ patri-

Rom.5. — 4.Reg.21. — 2.Par.33. — Climachus — Psal.17. — Esa.14. — 2.Par.33.

gans ſicut in vtre aquas maris,ponens in theſauris abyſſos.[& ſignaſti terribili & laudabili nomi
ni tuo,]hoc eſt,Oceanum prætacto modo determinaſti & ſpecificaſti,ad laudem & gloriam tu-
Eccl.1. am,qui es ſuper omnia incomparabiliter metuendus & ſuperlaudandus. Omnia eñ propter te-
Pro.16. ipſum operatus es domine, & omnia feciſti vt timearis, quia in vniuerſis & ſingulis oſtendiſti &
Eccés.3. reſplendere iuſſiſti bonitatem,ſapientiam, & omnipotentiam tuam, quatenùs hæc pẽſantes,ve-
*pauent neremur & vereamur te ex tuarum conſideratione creaturarum, [quod oẽs*timent,]i.quidam
ex oĩbus, & omnes benè ſenſati te metuunt filiali ſeu initiali timore. Nihilominùs innumerabi-
les ſunt,qui non timent te,cùm Salamon dicat Eccẽs 8.Quia non citò profertur iudicium, abſ-
que vllo timore filij hominum perpetrant mala.[& tremunt à vultu virtutis tuæ,] id eſt,ex conſi
deratione intuitus præſentiæ omnipotentiæ tuæ,omnes cum tremore formidãt te,iuxta ſenſum
prætactum,imò cuncta creata quodammodò creatorem ſuum formidant,iuxta illud Ecci 16.Ec
cè cælum & cæli cælorum,abyſſus & vniuerſa terra, & omnia quæ in eis ſunt, in conſpectu Dei
commouebuntur,& cùm conſpexerit illa Deus, terrore concutientur.Ideò dixit Porphyrius,ꝙ
deum deorum polus,tellus,pontuſq́ue contremunt,& ipſa numina perhorreſcunt.[& inſuſten-
tabilis ira ſuper peccatores comminationis tuæ.]id eſt,vltio tuæ comminationis,quam facis ini
quis,putà ęterna damnatio,eſt intolerabilis valdè.[immenſa verò & inueſtigabilis miſericordia
promiſſionis tuæ,]id eſt,pietas,gratia & gloria,quam bonis, iuſtis ac pœnitentibus promiſiſti,
eſt infinita & imperſcrutabilis,quia in hac vita inæſtimabilẽ pietatem & gratiam eis impendis,
Esa.69. & in futuro teipſum ac tuipſius beatificam fruitionem eis retribuis, ideò ait Apoſtolus: Oculus
1.Cor.2. non vidit,nec auris audiuit,nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Deus diligẽtibus
Sap.11. ſe.[Quoniam tu es dominus Deus altiſſimus ſuper omnem terram,longanimis]id eſt,diu expe-
ctans emendationem peccantium,[& multùm miſericors,] id eſt, naturaliter pius, & clementer
ſubueniens miſeris:imò tibi proprium eſt miſereri & parcere,punire verò eſt quaſi peregrinum
& alienum à te, & propter peccantium prauitates hoc facis. [& pœnitens ſuper malitias [illegible]mi-
num,]id eſt,iniquitatibus hominum pœnitentium piè indulgẽs,& eos faciens pœnitere. Vel,per
modum pœnitentis ſeu dolentis,te habens circa iniquos dum pœnitent, quia pœnam quam eis
comminatus es,miſericorditer eis relaxas. Hinc per Hiere.18. dominus loqu[illegible]ur:Repẽ[illegible] loquar
aduerſus gentem & regnum,vt eradicem & deſtruam illud, ſi pœnitẽtiam egerit gens illa,agam
Ion.4. & ego pœnitentiam ſuper malo quod cogitaui vt facerem eis. Ionas quoq; ait:Scio quia tu De-
us clemens & miſericors es,patiens & multæ miſericordiæ,& ignoſcens ſuper malit[illegible]a. Inſupèr di
citur Deus pœnitẽs ſuper malitias hominum, id eſt, per modum dolentis & triſtantis ſe habens,
Esa.1. propter vitia iniquorum,quę deteſtatur & horret,propter quod ait per Eſaiã:Laboraui ſuſtinẽs.
Et rurſus Eſa. 43. Præbuiſti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Vndè & Malach. 3. fatur: Si af-
figet homo Deum,quia vos configitis me?Ideò quoque hortatur Apoſtolus Ephe.4.Nolite con
triſtare ſpiritumſanctum Dei.[Tu autem domine ſecundum bonitatem tuam promiſiſti pœni-
tentiam remiſſionis peccatorum]id eſt,ſalubrem contritionem promeritoriam relaxationis cul
parum,quia frequenter teſtatus es in ſcripturis,quòd hi qui cordialiter dolẽt de ſuis peccatis,in-
quantùm ſunt offenſiua tuæ ſanctitatis & contra iuſtitiam, conſequantur à te remiſſionẽ omni-
um ſuorum exceſſuum.Siquidem per Ezech.18. loquutus es:Si impius egerit pœnitentiam,omi-
um iniquitatum eius non recordabor ampliùs. Sapientię quoque 11. dicitur deo:Diſſimulas pec
cata hominum propter pœnitẽtiam.[& tu Deus iuſtorum.]Deus,omnium dominus eſt iure cre
ationis & vniuerſalis prouidentiæ:Iuſtorum verò ſpecialiter dominus eſt, per gratioſam eorum
gubernationem & ſpecialem prouiſionem, & per illorum obedientialem ſubiectionem ac de-
bitam ſeruitutem.[non poſuiſti pœnitentiam iuſtis,]videlicet ipſi [Abraham,& Iſaac,& Iacob]
ac conſimilibus,[his qui tibi non peccauerunt,]id eſt,remedium contritionis ſeu ſacramẽtum
pœnitentiæ talibus non prouidiſti, inquantùm ſunt iuſti,nec eis vt talibus,pręcepiſti pœnitere.
Dicuntur autem hi non peccaſſe,non quod ſine venialibus vitam hanc peregerunt, ſed quia vel
non peccauerunt mortaliter,aut rarò ſic peccauerunt, & de ſuis peccatis excellenter pœnitue-
runt,ita quòd comparatione aliorum quaſi non peccaſſe videãtur, iuxta quem modum S. Iob 27.
loquitur:Neque reprehendit me cor meum in omni vita mea. Et iterum ibidèm: Non pec-
Iob.14. caui. Qui nihilominùs rurſus fatetur: Parce peccatis meis. Et ibidem: Signaſti quaſi in ſacculo
Iob.9. delicta mea. Itemq́ue: Si iuſtificare me voluero, os meum condemnabit me. His itaque præ-
miſſis,in quibus rex Manaſſes excellentiam Dei multiplicem deuotè confeſſus eſt, eius quoque
iuſtitiam commemorauit,ad incutiendum ſibi ac alijs ſalubrem timorem,& etiam diuinæ pieta
tis immenſitatem ad excludendum deſperationem,atque ad excitandum ſpem veniæ,cõſequen
ter ſua confitetur ac defiet facinora.[Quoniam peccaui ſuper numerum arenæ maris,]id eſt,in-
numerabilia mala,& poteſt verbum iſtud per modum hyperbolicæ locutionis intelligi,& vtiq;
grauiter & innumerabiliter valdè peccauit vltra omnem æſtimationem, non ſolùm in propria

per-

persona,sed quia rex erat,totum populum tam enormiter scandalizando,iustos persequendo & occidendo,imò vt legitur,sanctissimum Esaiam atrocissimè trucidando, cùm idem beatissimus vates esset iam vir ætatis decrepitæ & consanguineus regis.Insupèr Dei cultum in templo impediendo,& illic idola statuendo atque colendo,& hæc omnia ipse humiliter recognoscit,subiungens:[Multiplicatæ sunt iniquitates meæ,]quibus peccaui in Deum,in proximos,& in meipsum. [Incuruatus sum multo vinculo ferri:]quia ad literam oneratus fuit compedibus & catenis. Spiritaliter verò ad carnalia & terrena ac pessima vitia fuit depressus ferrea consuetudine & ænea obstinatione,illudque Salamonis,Iniquitates suæ capient impium, & funibus peccatorum suorum constringetur,fuit in eo impletum.[& non est respiratio mihi,]id est,consolationem & refrigerium non inuenio in me,nec ex me,neque in aliquo homine,[quia excitaui iracundiam tuam,]id est,iustitiam tuam dirè offendi,& eius vindictam promerui.[& malum coram te feci,]tuam inhonorando præsentiam,nec tuæ maiestatis adspectum curando.[statuẽs abominationes,] hoc est,idola & cætera vitiorum incitamenta impijssimaque præcepta,[& multiplicans offensiones,]alios ad scelera inducendo,omni modo quo potui.[Et nunc flecto genua cordis mei,]id est,quoniam vinctus & neruo constrictus,corporalia genua coram te flectere nequeo, spiritalia mentis meæ genua,vtpotè vires animæ meæ,rationem & voluntatem,conscientiam,synteresim, & quicquid intra me est,tibi humilio atque prosterno,[precãs ad te bonitatem tuam domine:] hoc est,orationem fundens ac dirigens ad te,ô domine,tuam inuocans bonitatem,& bonitatem mihi infundi exorans. Vel,precãs ad te bonitatem,id est,ad te qui naturaliter es ipsa bonitas pura ac infinita.[peccaui domine]per commissionem malorum,[peccaui] per omissionem bonorum,quoniam debitum regalis officij nequaquàm impleui, [& iniquitatẽ meam agnosco,] hoc est,congeriem vitiorum meorum attendo,intueor,confiteor,& deploro.[peto rogans te domine,remitte mihi,remitte mihi,ne simul perdas]id est,perire permittas ac damnes,[me cum iniquitatibus meis,]ne ea mecum portem ad inferos,[neq; in æternum reserues mihi mala,] id est, inferni tormenta perpetua,sed potiùs in hac vita per ista aduersa me purga. ¶Denique tam humiliter & contritè,tam feruenter & attentè rogando, sensit in se ex gratiosissimo tactu spiritus sancti quandam spem veniæ,ideò fiducialiter subdit:[quia*in æternum saluabis me secundum magnam misericordiam tuam.]quæ in infinitum maior est omni prauitate & miseria nostra, & hoc est verbum bonæ spei, non assertionis incautæ, quoniam adhuc non fuit certus se esse dignum amore ac prædestinatum, sed confidebat. [& laudabo te semper omnibus diebus vitæ meæ]in præsenti seculo,& in futuro,& tanto plùs,quãto ex acceptis beneficijs obligatiorem me cerno.& meritò te laudabo,[quoniã te laudat omnis virtus cælorum,]Tu enim vniuersis & singulis infinitè melior,sanctior,perfectiorque consistis,& à te omne bonum profluxit.¶Prętereà, iuxta diuinum & sanctum Dionysium,quemadmodùm omnes cælestes spiritus appellantur angeli,ita & omnes appellantur virtutes,quia ad omnia quæ eis diuina lege committuntur agenda,sunt fortes atque idonei,sicque per omnem virtutem cælorum potest intelligi vniuersitas supernorum spirituum, omnesque ordines angelorum. Potest quoque per omnem virtutem cæ-

[Margin notes: 4.Reg.22. / 2.Par.33. / Pet.Cõ.hist. li.4. Re.c.32. / Pro.5. / *indignum / Eccẽs 9. / Dionysius]